BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
C
IV
155

Digitized by Google

DIVI

THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

ORDINIS PRAEDICATORUM

OPERA.

EDITIO ALTERA VENETA

ad plurima exempla comparata, & emendata.

ACCEDUNT

Vita, ſeu Elogium eius a IACOBO ECHARDO diligentiſſime concinnatum, & BERNARDI MARIAE DE RUBEIS in ſingula Opera Admonitiones prævie.

TOMUS QUINTUS

complectens auream Catenam in LUCAE, & IOANNIS EVANGELIA.

VENETIIS

MDCCXLVI.

Cudebat IOSEPH BETTINELLI

EX PRIVILEGIO EXCELLENTISSIMI SENATUS.

Digitized by Google

AD LECTOREM
TYPOGRAPHUS.

CRiticas animadverſiones in Auream Divi Thomæ Catenam ſuper quatuor Evangeliſtas, typis editas, Lector humaniſſime, habes omnes in ſuperiore editionis noſtræ Tomo, qui continuam eiuſdem Doctoris Angelici complectitur Expoſitionem *in Evangelium Matthæi*, & *in Evangelium Marci*. Tomus alter prodit in lucem, quo pars altera Expoſitionis in reliqua Evangelia duo *Lucæ* & *Ioannis* exhibetur. In votis erat ut ſimul aliquod opuſculum prodiret ab Auctore Animad-

Digitized by Google

verſionum elucubratum, quo ſin minus Thomæ Opera, Vita eius reſque geſtæ illuſtrarentur: votiſque factum ſatis, habita facultate Diſſertationem recudendi, quam anno 1724. typis dederat contra adſertum Benedictinum Aquinatis Monachatum, meliori nunc ordine digeſtam, pluribuſque additamentis locupletatam. Curas noſtras, Humaniſſime Lector, ut Operum S. Thomæ editionem criticis animadverſionibus ac eruditis opuſculis munitam habeas & auctam, æqui bonique conſule.

Digitized by Google

F. IO. FRAN. BERNARDI MARIAE

D E R U B E I S

ADVERSUS MONACHATUM BENEDICTINUM

DIVI THOMAE AQUINATIS

Apud Caſinenſes antequam ad Dominicanum Prædicatorum Ordinem ſe transferret,

D I S S E R T A T I O.

C A P U T I.

Inter Monachos Benedictinos, ſolemni religionis voto obnoxium plures annos egiſſe Divum Thomam, propugnat cuiuſdam Hiſtoricæ Diſquiſitionis Auctor. Eadem iam dudum fuerat Angeli de Nuce ſententia. Obſcure loquuti ſunt Coſtantinus Caietanus, & Marcus-Antonius Scipio. Nonniſi Oblatum ac Novitium fuiſſe Thomam Caſini, cenſet Ioannes Caramuel: vel etiam ſæculari dumtaxat veſte indutum, ſanctis moribus imbuendum, non abnuit Eraſmus Gattula.

I. TYpis Lugdunenſibus, revera Venetis, anno 1724. in lucem prodiit *Hiſtorica Diſquiſitio*, ſuppreſſo nomine Auctoris, *De Monachatu Benedictino Divi Thomæ Aquinatis apud Caſinenſes, antequam ad Dominicanum Prædicatorum Ordinem ſe transferret*. Doctiſſimo Viro, qui magna virtutis, & eruditionis opinione florebat, opellam adiudicavit communis fama: ipſumque proprio nomine appellat Marianus Armellinus in Bibliotheca Benedictino-Caſinenſi, Aſſiſii anno 1731. impreſſa, in Elogio Angeli de Nuce. Nolim ego celeberrimi viri iam pridem vita functi turbare pios manes: ſatiſque mihi erit, Auctorem Diſquiſitionis Hiſtoricæ, vel Diſquiſitorem deinceps vocare, quiſquis ille fuerit. Spargi in vulgus, manibuſque teri vix cœperat elucubratio, ad fucum faciendum aptiſſima, cum edita typis Andreæ Mercurii Veneti Reſponſio paucos post dies oppoſita eſt, quæ benevolo Lectorum animo iudicioque ut exciperetur, per ſeſe ſplendida cauſæ merita, quam tutandam ſuſceperam, effecerunt. Titulus erat: *De Fabula Monachatus Benedictini Divi Thomæ Aquinatis: Reſponſio ad Hiſtoricam Diſquiſitionem &c.*

Elapſo fere decennio, lucem vidit *Hiſtoria Abbatiæ Caſinenſis*, Venetiis anno 1733. excuſa apud Sebaſtianum Coletum: in qua Doctiſſimus Auctor Eraſmus Gattula Parte II. num. v. & in Addendis, idem pertractat argumentum, preſſo quidem contractoque calamo, ſed eo robore omni quod rei conditio ferre poterat. Utriuſque ſuperioris Diſſertationis altum priore loco ſilentium: ac leviuſcula ſolummodo in Addendis mentio *Hiſtoricæ Diſquiſitionis* ab Anonymo vulgatæ; ut quæ pridem collegerat Gattula de Monachatu Divi Thomæ, ex Opuſculo Angeli de Nuce, de quo dicendum infra, dubio procul deſumpta, typis edidiſſe videatur, quin Anonymi Diſquiſitionem, meamque voluerit novo inſumpto labore vocare ad examen. Quæ vero protulit ipſe, diligentius ego expendi omnia: pronumque mihi fuit ut Opuſculum ſecundis curis reficerem, novis auctum argumentis, pluribuſque animadverſionibus locupletatum, quo fictitius Divi Thomæ Monachatus magis magiſque innoteſceret.

Ad

Digitized by Google

Ad ipſam quæſtionem accedo . Auctoris *Hiſtoricæ Diſquiſitionis* conſilium, ac ſen-
tentiam, verbis eius iam refero . „ Quod hic demonſtrandum (ait ille capite I.
„ num. I.) aggredior, eſt: primo Thomam Aquinatem anno ætatis ſuæ quinto
„ ad Cœnobium Caſinenſe a parentibus miſſum eſſe, non piis dumtaxat moribus
„ primiſque litterarum rudimentis inter alios nobiles pueros informandum; ſed Deo
„ ſub Divi Benedicti Monaſtica diſciplina oblatum, ac velut in Monachum conſe-
„ cratum pro iure patriæ poteſtatis, ut iam tum religioſo instituto adſtrictus nun-
„ quam redire poſſet ad ſæculum; ſed potius adultam tandem ætatem adeptus, ob-
„ lationem de ſe a parentibus factam, ratam haberet, vitamque Monaſticam ibidem
„ expreſſe ſolemniterque profiteretur: quod & ille pubertatem ingreſſus, pro illius
„ ævi more, & ex ſacris Eccleſiæ legibus executioni demandavit; eo plane modo
„ quo Divus Placidus, Boniſacius Moguntinus Epiſcopus, Hildebrandus in Sede Pon-
„ tificia Gregorius VII. nuncupatus, ſeptennes Deo ſub Divi Benedicti regula a pa-
„ rentibus ſuis oblati; Divus Maurus duodennis, Godefridus, Petrus Diaconus, Ve-
„ nerabilis Beda quinquennes; aliique bene multi a prima pueritia, Monaſtico in-
„ ſtituto ex parentum voto adſtricti & obligati, ut nec inde redire ad ſæculum poſ-
„ ſent; puberes tandem facti, egreſſique ex ephebis, ſacra vota quibus olim ex pa-
„ tria poteſtate damnati fuerant, ſolemniter exſolverunt.“

Heic non ſiſtit ille: promiſſa largius effundens, ultra progreditur: „ Alterum (in-
„ quiens) quod hic demonſtrare inſtituo, etſi ex illo primo ſponte fluit, iſtud eſt:
„ Thomam Aquinatem, non anno, ut fingitur, vitæ nono vel decimo e Monacho-
„ rum Caſinenſium cura & educatione revocatum, ad Scholam Neapolitanam au-
„ ditorem ſæcularem & laicum a parentibus miſſum eſſe; unde ille ſui poſtmodum
„ iuris factus, relicto ſæculo, ad Dominicanos acceſſerit: ſed contra potius annos
„ circiter quindecim natum, emiſſaque profeſſione, veri iam nominis Monachum
„ Abbatis ſui iuſſu atque mandato, Neapolim contendiſſe, altioribus ibi ſtudiis ſub
„ ſuorum tamen Monachorum diſciplina perpoliendum; unde ille nonniſi poſt an-
„ nos circiter octo (*ætatis anno* 23.) victus cultuſque aſperioris, arctioriſque pauper-
„ tatis ſtudio ſucceaſus, ad ſurgentem Prædicatorum Ordinem ſe tranſtulerit; non
„ relicto tunc primum ſæculo, cui diu antea cucullum induens valedixerat, ſed no-
„ va religioſæ vitæ ratione ſuſcepta.“

Hinc vitæ geſtorumque Thomæ chronographiam ſic digerit, digeſtamque propo-
nit. „ Anno 1220. die 16. Aprilis naſcitur Divus Thomas in Caſtro Rocca-ſic-
„ ca, patre Landulfo Comite Aquinate, matre Theodora Theatis Comitis fi-
„ lia.“

„ Anno 1225. ætatis 5. ad Caſinenſe Monaſterium mittitur a parentibus, oblatus
„ Deo atque dicatus ſub regula Sancti Benedicti.

„ Anno 1235. ætatis 15. Monaſticam ibidem profeſſionem emittit: ac tum ad al-
„ tiora ſtudia Neapolim ab Abbate mittitur, ſub Benedictinorum Magiſtrorum di-
„ ſciplina.

„ Anno 1239. ætatis 19. Caſinenſi Monaſterio a Friderico II. Imperatore expila-
„ to, & in munitionem converſo, cum cæteris Monachis eiicitur.

„ Anno 1243. ætatis 23. relictis Benedictinis, ad Dominicanos Prædicatores acce-
„ dit, parentibus repugnantibus, ac filium repetentibus.“

II. Hæc primum Hiſtoricæ Diſquiſitionis Auctori non inſedit opinatio: imo lau-
dat ille capite VI. num. IV. adſertorem eiuſdem, acerrimumque propugnatorem,
Angelum de Nuce Caſinenſis Congregationis alumnum, Archiepiſcopum Roſſanen-
ſem, cuius ſunt Notæ eruditiſſimæ in chronicon Caſinenſe. „ Thomam Aquina-
„ tem (inquit) Religioſa profeſſione Monachum, e Benedictinis Caſinenſibus ad
„ Dominicanos tranſiiſſe, in Academica collatione Romæ defenderat ille (Angelus
„ de Nuce) in Aula Auguſtiſſimæ Chriſtinæ Svecorum Reginæ, quo eruditorum
„ omnium natio convenire conſueverat. Quod cum monſtri pene inſtar ab adſtanti-
„ bus

Digitized by Google

„ bus exceptum eſſet, eorumque ſupercilia menteſque admiratione ſuſpendiſſet; is „ ad redimendam dictorum fidem, Diſſertationem ſcripto conſignavit, cui titulum „ dedit: *Divum Thomam Monachum fuiſſe Benedictinum, oſtenditur*. Cuius exemplum „ ante annos triginta (*anno circiter* 1695.) Romæ cum eſſem, ab Eminentiſſimo „ Cardinali de Noris mecum humaniſſime communicatum & vidi, & legi. " Haud ullus dubito, & exſcriptam Diſſertationem illam fuiſſe; ac pene eamdem cum *Hiſtorica Diſquiſitione*, quod attinet ad præcipua controverſiæ & capita, & argumenta, dici poſſe.

Hanc Eraſmus Gattula in Hiſtoria Abbatiæ Caſinenſis Parte II. num. 5. laudat *Diſſertationem de Monachatu Santi Thomæ, Eruditiſſimi Archiepiſcopi Angeli de Nuce:* quam *manuſcriptam* vidit ac legit, compendioque contractam ibidem profert. Calculos ita ſubducit, ut natus fuerit Thomas *initio ſaltem anni* 1225. ante diem ſeptimam Martii: *anno* 1230. pro illorum temporum more, *puer quinquennis*, Monachus Caſinenſis evaſerit: conſederit Neapoli *anno* 1239. ubi ſtudia ſcientiarum perficeret, Caſino cum reliquis Monachis in exilium actus violentia Friderici Imperatoris: Dominicano demum Ordini nomen dederit *anno* 1243. aut initio anni 1244. cum annum ætatis ageret decimumnonum, aut vicefimum: hinc vero *ſeptem circiter annis* Caſini manſerit ad annum ætatis uſque decimumtertium, ac *annis pariter ſeptem* Neapoli diverſatus fuerit in Benedictino S. Severini, vel S. Demetrii Monaſterio, minime vero in Sæcularium domo. Iam vides, eadem eſſe controverſiæ capita, chronographia excepta, eademque argumenta, quæ Angelus de Nuce in ſua Diſſertatione Ms. poſuerat, quæ Auctor Hiſtoricæ Diſquiſitionis enarrat politiore adhibito ſtylo, ac meliore fortaſſe methodo ſervata.

III. Oblationem Thomæ Deo factam Caſini a parentibus, veluti certam habet ac indubitatam Marcus-Antonius Scipio, Placentinus patria, Benedictini Cœnobii ſub titulo S. Sixti ibidem alumnus, in Elogiis Abbatum Monaſterii Caſinenſis, quæ Neapoli apud Octavium Beltramum anno 1640. f. ac iterum anno 1643. apud Iacobum Gaffarum in 4. prodierunt: de profeſſione vero Monaſtica voto ſolemni emiſſa ſatis obſcure loquitur. In Appendice ad Landulphum Abbatem LVI. ſic ait: „ Landulpho ſecundum iam ſuæ adminiſtrationis annum agenti Divum Thomam „ ipſius nepotem quinquennem Parentes educandum obtulere, eo prorſus modo „ quo Tertullus olim & Equitius, Romanorum nobiliſſimi, liberos ſuos Placidum „ & Maurum Divo Benedicto religioſa diſciplina imbuendos tradiderunt. Nec enim „ apud Caſinum moris erat (quidquid alibi ſecus in noſtris etiam Cœnobiis ſan„ cte & laudabiliter fieri conſueviſſet) ut Nobilium Virorum filii ad Monachorum „ ſcholas admitterentur, niſi quibus ex parentum ſpontanea oblatione ſtatutum eſ„ ſet, ubi adoleviſſent, religioſi ſtatus profeſſionem emittere. " Cauſas affert, quibus permoti Comites Aquinates fortaſse conſtituerint, puerulum Thomam in Cœnobio Caſini offerre Deo ſub regula S. Benedicti: ac nihilominus eo ipſum in loco diutius non manſiſse, neque adhæſiſse ordini Benedictino, ſponte fatetur. „ Quod „ ſi Thomas (inquit) diu inter Monachos educatus, noſtro tamen Ordini non „ adhæſit, id vero nemini mirum videri debet: nam præterquamquod bellum atrox, „ quod inter Pontificem Romanum & Federicum Imperatorem exarſerat, cum toti „ Campaniæ, tum nominatim Caſinati Sodalitio maxime calamitoſum, tam eidem „ Thomæ, quam cæteris Monachis attulit alio demigrandi neceſſitatem; parentum „ inſuper conſilia & machinationes de Caſinati Abbatia cum illi ſuboluiſset, ab omni „ ſemper honorum ſpe atque ambitu alieniſſimo, cogitationes ſuas ad aliud vitæ „ genus amplectendum convertit, in quo poſset dignitatum inſignia, & titulos o„ mnes facilius ac probabilius in omnem vitam declinare. "

Obſcuriora quoque pauca verba ſcripſerat eodem circiter tempore Conſtantinus Caietanus Siculus, Ordinis Benedictini vir illuſtris, in Epiſtola Nuncupatoria ad Patres Societatis, quæ præfixa legitur Opuſculo *de Religioſa S. Ignatii ſive Enneconis*,

nis, Fundatoris Societatis Ieſu, per Patres Benedictinos inſtitutione, Venetiis edito anno 1641. apud Chriſtophorum Thomaſinum. Ait ille: *Omitto nunc ceremonias ritusque Benedictinos, quos ſacer hic ordo Prædicatorum, mei amantiſſimus, quotidie frequentare non ceſſat: præterquamquod Angelicum illud Eccleſiæ lumen, Thomas Aquinas, Doctoribus Benedictinis non abs re adſcribendus venit.* Huiuſce operis vices narrat omnes laudatus Marianus Armellinus: mihi vero ſat fuerit animadvertere, Conſtantinum Caietanum ab Annalium Eccleſiaſticorum parente ad Annum ccccxciv. num. 77. & 78. inter illos notari, *qui perperam Sanctiſſimo Patriarchæ Benedicto quos non genuit, alienos partus ſupponunt; qui nimio eiuſdem Ordinis, ſub quo profitentur, amore, nonnullos fama illuſtres Viros, eiuſdem fuiſſe regulæ profeſſores, imprudenter & inconſiderate nimis affirmant; qui veritatis candorem non illuſtrant, ſed obſcurant: & nullum habentes delectum, quoſcumque reperereunt doctrina vel ſanctitate claros, eoſdem ſub Sancti Benedicti regula conſtituunt profeſſores.*

IV. Sunt alii vero clariſſimi Viri ex Ordine Benedictino, qui apud Caſinenſes oblatum ac Novitium fuiſſe Thomam arbitrantur, minime vero ſolemni profeſſione emiſsa, aut oblatione de ſe a parentibus facta voto firmata, Monachum veri nominis: imo ſunt etiam qui eo ſancto in loco moribus & litteris dumtaxat imbuendum, in veſte ſæculari traditum, non admodum repugnant. Priorem ſententiam diſertiſſimis verbis profert Ioannes Caramuel in Theologia Regulari Tomo I. Libro VI. Diſp. xxxix. num. 445. ubi hæc habet: *Attamen infantes ſic devoti a parentibus, ſine nota aliqua, imo laudabiliter, cum ad ætatem pubertatis veniebant, poterant Religionem illam deſerere, & reverti ad ſæculum, aut tranſire ad aliam Religionem, ſi iudicabant convenientius. Sic Divus Thomas ſtudiorum cauſa legitime potuit, imo debuit diſcedere, non obſtante parentum oblatione...... Monaſterium devotos pueros potuit dimittere vel ante, vel poſt pubertatis annos, ut etiam quoslibet Novitios. Videatur Sylveſter Verb. Religio 2. q. 10. & 13. ubi expendit circa oblationem huiuſcemodi curioſas aliquot difficultates.*

At ipſa demum argumenta, quæ Scriptores alios Benedictinos induxere, ut a parentibus crederent Deo oblatum devotumque Thomam Caſini ſub regula S. Benedicti, haud multo videtur Eraſmus Gattula habuiſse in pretio; utpote qui, eadem omnia poſtquam exhibuit, proque virili inſtauravit, puerulum denique Thomam eo in Cœnobio, moribus litteriſque imbuendum in veſte ſæculari dumtaxat, traditum fuiſse, ultro permittit. Verba eius refero, quæ loco prius citato in calce habentur: *Sive tamen*, inquientis, *quo tempore Caſini moram traxit, Monachorum habitum Sanctus Thomas induerit, quod veriſimillimum eſſe non pauci opinantur: ſive in laicali permanſerit, perinde nobis eſt. Neque enim parum gloriæ Caſinenſibus accedit, quod Sancti huius in moribus optimi fuerint inſtitutores, atque ipſum in Grammaticalibus, Logicalibus, & Philoſophicis erudiverint. Itaque memorandus fuit in hac noſtra Hiſtoria: nec tamen ideo Caſini Monachum ſe Deo voviſſe, aſſerimus.* Hæc varia ſunt Scriptorum placita, quæ diligentiore examine verſat Diſsertatio, quam aggredior.

CA-

CAPUT II.

Argumenta, quæ videntur evincere, quinquennem Thomam a parentibus Deo oblatum apud Caſinenſes. Ritus oblationis huiuſmodi, ſi qua fuit, Monachatum eiuſdem, aut ſolemnem profeſſionem non probat. Neque illum ſuadent, quæ decentiæ argumenta vocantur. Adhuc impuberem Thomam, Abbate cedente iuri ſi quod aquiſiverat, ad ſæculum rediiſſe in ſcholis Neapolitanis informandum litteris, ſatis indicant Hiſtoriæ.

I. OBlatum a parentibus Caſini Thomam, quinque natum annos, Deo ſub regula S. Benedicti, pro certo Diſquiſitor habet: capiturque admiratione, ſi qui ſint qui rem hanc in dubium advocare potuerint. Rem hanc ante tradiderant Angelus de Nuce, Marcus-Antonius Scipio, & Ioannes Caramuel: eamdemque poſt omnes crambem recoxit Eraſmus Gattula. Scriptorum ex Prædicatorum ordine, aliorumque teſtimonia proferuntur, qui Thomæ ſynchroni fuerunt, vel ſuppares, ipſiuſque vitam ac geſta ſcripſerunt, ac teſtes iurati adhibentur in Proceſſu Canonizationis eiuſdem. Guillelmum de Tocco primum affert Diſquiſitor capite III. Hiſtoricæ Diſquiſitionis num. I. „ coævum, ut inquit, Aquinati noſtro ſcriptorem, eiuſ„ que ſodalem: qui capite I. Vitæ ab illo deſcriptæ, rei fidem locupletiſſimam fa„ cit: Landulphus Comes Aquinas, & Theodora Theatis Comitis filia, *parentes eius* „ (inquiens) *ſic enutritum* (domi) *libenter Deo offerunt, & quinquennem ad Monaſte*„ *rium* (Caſini) *per nutricem cum bona ſocietate tranſmittunt, in quo inſtrueretur ſan*„ *ctis moribus, divinis illuſtrationibus* (illuminationibus) *præparandus*. En tibi obla„ tum Deo puerum Thomam, & quidem quinquennem adhuc, atque tenellum. “ Hanc Vitam exhibent Bollandi continuatores ad diem VII. Martii. Guillelmum de Tocco minus proprie *ſodalem Aquinatis* vocat ille: utpote qui ſe dumtaxat *vidiſſe* ipſum *ſcribentem, & audiviſſe prædicantem & legentem*, narrat in Actis inquiſitionis anno 1319. inſtitutæ num. LVIII. apud eoſdem Bollandiſtas.

„ Non longo ſequitur intervallo Ptolomæus Lucenſis, Epiſcopus Torcellanus, quip„ pe qui Divi Thomæ tum Romæ tum Neapoli diſcipulus fuiſſe dicitur Libro XXII. „ Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, quæ Ms. extat in Bibliotheca Vaticana, quamque ſæpiſſi„ me laudat Odoricus Raynaldus in Annalibus. Capite XIX. *Hic Thomas in ſua pueritia*, inquit, *nutritus fuit in Abbatia Montis Caſini, qui ſunt Monachi nigri: & ſecundum morem Nobilium illius patriæ, ut patet de Beatis Mauro & Placido*. En tibi rurſus nutri„ tum in Caſinenſi Monaſterio Thomam puerum, in eum ſane modum quo nobiles „ pueri Maurus & Placidus, quos nemo negat ſub Monaſtica Divi Benedicti diſci„ plina Deo dicatos atque devotos, primam illic ætatem exegiſſe. “ Ptolomæi Lucenſis Hiſtoriam Eccleſiaſticam ex duobus Mſſ. codicibus Ambroſiano, & Patavino vulgavit doctiſſimus Muratorius anno 1727. inter Rerum Italicarum Scriptores Tomo XI. Quæ verba profert Diſquiſitor, habentur citati Libri XXII. capite viceſimo. Minus vero accurate dictum, Ptolomæum *non longo ſequi intervallo* Guillelmum de Tocco: cui potius ipſe præmittendus fuerat. Non *Libro* XXII. ſed XXIII. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ teſtatur ille capite VIII. ſe *confeſſionem* Doctoris noſtri *ſæpius audiviſſe, cum ipſo multo tempore converſatum eſſe familiari miniſterio, ac ipſius auditorem fuiſſe*.

„ Suffragatur S. Antoninus, Archiepiſcopus Florentinus, tertia Parte Chronici Ti„ tulo 23. cap. VII. §. I. *Completo*, inquit, *ætatis ſuæ quinquennio, parentes eius puer*„ *rum Deo offerunt; & cum decenti comitatu, tamquam alterum Samuelem ad Heli, ad* „ *Monaſterium Montis Caſini ex Ordine S. Benedicti mittunt, moribus & litteris imbuen*„ *dum; ne tam præclarum vitæ ſpeculum converſatio ſæcularis aliqualiter inficeret cum* „ *mundanis*. En tibi pariter ad Caſinenſe Monaſterium miſſum Thomam, non ſæculo

Digitized by Google

„ mundoque relictum, ſed oblatum Deo, perinde ac Samuelem, quem pia mater „ necdum conceptum Deo voverat atque addixerat.“

His addit extranea teſtimonia duo, Bartholomæi de Capua, Logothetæ & Protonotarii Regni Siciliæ; ac Boni, Solitarii cuiuſdam, qui fauſtum Theodoræ Comitiſſæ proxime pariturae vaticinium denunciavit. Primus „ teſtis acceptus, omni exce- „ ptione maior, in Proceſſu Canonizationis Sancti Thomæ, quem apud Bollandum „ in Actis Sanctorum legere eſt, ad diem VII. Martii capite IX. num. 76. „ ubi hoc ipſum inter cetera Divi Thomæ geſta, interpoſito etiam ſacramento con- „ teſtatur: *Pater origine nobilis atque potens Monachavit dictum Fr. Thomam puerum;* „ *diſponens eum Abbatiæ præficere Caſinenſi*. Quid hoc autem eſt, *Monachavit*, niſi „ Monachum fecit?.... Quid etiam illud alterum, *diſponens eum Abbatiæ præfice-* „ *re Caſinenſi?* niſi eo ritu Monachatum iam tunc fuiſſe puerulum Thomam, & „ Monaſticæ vitæ addictum, unde illi ad Caſinenſem Abbatiam, aliquando pro me- „ ritis obtinendam, aditus fieret.

„ Hinc illud Eremitæ cuiuſdam, pietate & ſanctitate illuſtris, cui nomen Bono, „ vaticinium Theodoræ Comitiſſæ proxime pariturae denunciatum, (quod refert „ Guillelmus de Tocco capite I. num. 2.) *Paries filium, quem vocabis Thomam:* „ *& tu & vir tuus cogitabitis eum facere Monachum in Monaſterio Montis Caſini, in* „ *quo corpus B. Benedicti quieſcit: habentes ſpem ad magnos ipſius Monaſterii reditus* „ *pervenire per illius Filii veſtri apicem & prælaturam. Sed Deus de illo aliter ordi-* „ *nabit, quia erit Frater Ordinis Prædicatorum &c.* Quis ergo non videat, Parentes „ ſic affectos, & ad ampliſſimos Abbatiæ reditus inhiantes, id egiſſe reipſa quod in „ Proceſſu Canonizationis teſtatus eſt Regni Siciliæ Protonotarius, *Thomam puerum* „ *monachaſſe?* Non aliter enim filii ſui in ſuſcepto Monaſtico inſtituto firmitatem, „ ſtabilitatem, atque conſtantiam ſibi poterant adpromittere, qua ſola poſſet ad „ optatam Prælaturam pervenire.“

Hæc eadem argumenta habet omnia Eraſmus Gattula loco citato: eademque ſine dubio pridem adhibuerat Angelus de Nuce in ſua Diſſertatione, quam Diſquiſitor adverſarius, & ipſe Gattula laudant manuſcriptam, videruntque, & exſcripſerunt. Quomodo vero pueri a parentibus Deo offerrentur in Monaſterio, Sanctiſſimus Patriarcha Benedictus explicat in Regula capite LIX. hiſce verbis: *Si quis forte de Nobilibus offert filium ſuum Deo in Monaſterio, ſi ipſe puer minori ætate eſt, parentes eius faciant petitionem, quam ſupradiximus: & cum oblatione ipſam petitionem & manum pueri involvant in palla altaris, & ſic eum offerant.* Quo loco Diſquiſitoris animadverſionem non prætermitto: „ Nec quemquam, (*inquientis*,) fore arbitror, qui „ Thomam vere proprieque Deo oblatum a parentibus neget, quod per alios (ma- „ ximeque *nutricem*) ad Caſinenſe Monaſterium miſſus ab iis fuerit. Quaſi vero „ legatione quoque fieri oblatio non poſſet: cum & Othlonum perinde quinquen- „ nem a parente, miſſa legatione, oblatum Deo legamus in Vita S. Bonifacii Ca- „ pite II. *Ab ægrotante patre per legatos idoneos ad Monaſterium directus eſt.*“ Quam egregie miſcet omnia. Edmundus Martene in Commentario ad caput LIX. Regulæ ſic habet: *Poterant tamen parentes per alios, filios ſuos offerre, ut patet ex Othlono in Vita S. Bonifacii capite* II. Non Othlonum, ſed Bonifacium per alios, quam per parentes, oblatum Deo, notat Martene, probatque ex Othlono in eiuſdem Bonifacii Vita: ſed ipſum Othlonum, miſſa legatione, Deo oblatum intellexit Diſquiſitor, probatque (perperam ſcilicet) ex Vita S. Bonifacii. Huiuſce Vitam ab Othlono concinnatam ediderunt Caniſius, Serrarius, Mabillonius Sęculo III. Benedictino. Capite II. citato hæc habentur verba: *Pater, qui ſolus erat impedimento, repentina infirmitate correptus, priſtinam mentis pertinaciam depoſuit, puerumque per legatos idoneos ad Monaſterium ... direxit.* Quod aliis monumentis & exemplis evincit laudatus Martene.

Petitionis prædictæ, ac oblationis formulam exhibeo, quam erutam ex Mſ. codi-

ce

ce Caſinenſi deſcribit Gattula loco citato, protulitque Diſquiſitor ex Angeli de Nuce Diſſertatione. Nempe: „ Ego N. Princeps, vel Comes in Dei omnipotentis no„ mine hunc filium meum N. coram Domino N. Abbate, & cuncta congregatione „ huius ſancti loci, trado in hoc Monaſterio S. Confeſſoris Chriſti Benedicti, cuius „ corpus hic continetur, coram teſtibus cum oblatione atque petitione, in hoc ſan„ cto Cœnobio regulariter permanſurum, & cum ceteris gratanti animo militatu„ rum; ita ut ab hac die non liceat illi collum excutere de ſubiugo regulæ, ſed „ magis ſtudeat eius inſtituta ſervare : & ut hæc mea traditio inconcuſſa perma„ neat, promitto ſub iureiurando coram Deo & Sanctis eius, numquam per me, „ numquam per ſuffectam perſonam, nec quolibet modo facultatem exeundi de hoc „ Monaſterio me illi tribuere. Ad firmamentum huius meæ petitionis, manu pro„ pria eam ſubter firmavi, & idoneis teſtibus affirmare curavi. Ego N. ſubſcri„ pſi &c. “

II. Hunc oblationis puerorum impuberum, oblatique Thomæ quinquennis ritum adſumit Diſquiſitor, veluti principium inconcuſſum, ex quo impoſitam Aquinati obligationem numquam redeundi ad ſæculum, deque ſe factam a parentibus oblationem ratam habendi, vitamque profitendi Monaſticam apud Caſinenſes colligat, ac evincat. Eius verba dedi capite ſuperiore num. I. ſed hoc etiam loco repetenda ſunt, ut quas vires argumentum habeat, quod ipſe *demonſtrationem* vocat, quiſque deprehendat. Ait ergo capite I. num. I. ſibi eſſe *demonſtrandum* : „ Thomam Aquina„ tem, anno ætatis ſuæ quinto, ad Cœnobium Caſinenſe a parentibus miſſum eſſe, „ non piis dumtaxat moribus primiſque litterarum rudimentis inter alios nobiles pue„ ros informandum; ſed Deo ſub Divi Benedicti Monaſtica diſciplina *oblatum*, ac „ velut in Monachum conſecratum pro iure patriæ poteſtatis; ut *iam tunc* religio„ ſo inſtituto adſtrictus, *numquam redire poſſet ad ſæculum*; ſed potius adultam æ„ tatem adeptus, oblationem de ſe a parentibus factam *ratam haberet*, vitamque „ Monaſticam ibidem expreſſe *ſolemniterque profiteretur*: quod & ille pubertatem tan„ dem ingreſſus, *pro illius ævi more, & ex ſacris Eccleſiæ legibus executioni deman„ davit*. “

Fidem hoc loco datam ut liberet (hoc enim opus, hic labor) ritum illum oblationis puerorum olim ex præſcripto regulæ S. Benedicti frequentari ſolitum, eiſdemque impoſitam tum non redeundi ad ſæculum, tum indeptæ pubertatis tempore Monaſticam vitam profitendi obligationem, integro capite II. *explicat*, *aſſerit*, *vindicat*, qua exemplis, qua Pontificum reſcriptis, qua decretis Conciliorum, qua Monachorum conſtitutionibus, qua clariſſimorum Virorum ſuffragio. Quibus lato calamo enarratis, Caput ſuum denique tertium his verbis exorditur: „ Quid nunc „ ſi Thomam oſtendero, ex tenellis illis pueris unum, qui Deo ſub Divi Benedi„ cti Regula a prima pueritia vovebantur? Annon Benedictino inſtituto *iam tum* „ addictus, ac plane obſtrictus habendus erit, *ut non ultra redire poſſet ad ſæculum?* “ Ita porro ſe rem habuiſſe, contendit ille, Scriptorum teſtimoniis in medium prolatis, quæ ſuperiore numero I. deſcripta ſunt. *Demonſtrationem* habes, quam magnifice iactat Diſquiſitor.

At hunc Diſquiſitori explicanti, aſſerenti, & vindicanti ritum, repugnat nemo. Ritum illum olim frequentiſſimum, quo pueri ſic oblati, ubi pubem indepti eſſent, ad exſolvendum parentum votum tenerentur, nec Monaſticæ profeſſionis iugum excutere poſſent, ſed expreſſam tunc profeſſionem emittere deberent, vel potius Monaſticam obligationem pridem inductam ratam habere, probare, ac roborare tenerentur, extra dubitationis aleam poſuerunt Hugo Menardus in Regulam S. Benedicti, Ioannes Mabillonius Præfat. II. in Sæculum IV. & Præfat. I. in Sæculum VI. ord. S. Benedicti, & inter Analecta, Edmundus Martenius in Commentario ad caput LIX. Regulæ S. Benedicti, & Ludovicus Thomaſſinus Parte I. Vet. & Novæ Eccleſiæ Diſciplinæ Libro III. capp. LVI. LVII. & LVIII. Si quæ videntur diffi-

ficultates ritum illum impetere, ex iure naturæ, ac divino, & civili deſumptæ; excutiunt omnes ac elidunt clariſſimi laudati Scriptores, quibus addo Petrum Gibertum in Corpore Iuris Canonici Tomo II. in Tractatu poſter. de Eccleſia Titulo XIV. ſect. IV. Illud erat Diſquiſitionis caput, an ævo Divi Thomæ *mos ille* vigeret, quo pueri oblati *numquam redire poſſent ad ſæculum?* An *Sacræ Eccleſiæ leges* adhuc obtinerent, quibus Thomas adſtrictus oblationem de ſe factam, ſi qua fuit, *adultam tandem ætatem adeptus, ratam haberet*? An pro ſui ævi more, & ex ſacris Eccleſiæ legibus ita fuerit tenellus Thomas Deo oblatus in Cœnobio Caſinenſi, ut pubes iam factus vitam adhuc Monaſticam ibidem expreſſe ſolemniterque profiteri teneretur? Hunc morem, has Eccleſiæ leges pronum erat inficiari, ævo Divi Thomæ viguiſſe: neque ſane id evincunt documenta illa ſuperiorum ſæculorum, quæ ſolum larga manu profudit Diſquiſitor, ut ſucum faceret; Gregorii nempe II. Romani Pontificis Reſcriptum ad Bonifacium Moguntinum Epiſcopum, Concilii Toletani quarti & decimi decreta, Iſidori, Bernardi, Lantfranci ſuffragia; aliaque demum Bedæ, Placidi, Mauri, Bonifacii Moguntini, Hildebrandi exempla, quæ ſola profert ille, quorumve recentius Hildebrandi exemplum ad medium ſpectat undecimum æræ chriſtianæ ſæculum.

Contra namque liquet omnibus, ritum eumdem, ſæculo XII. cadente, quoad eam præcipuam partem, qua pueris obligatio imponebatur, ne a parentibus oblati Deo ſub Monaſtica diſciplina, *redire umquam*, cum ad annos pubertatis perveniſſent, *ad ſæculum poſſent*, relaxatam fuiſſe, ac ævo Divi Thomæ in deſuetudinem abiiſſe. Novum ius iſtud invexiſſe dicitur Clemens III. cuius hæc verba ſunt capite, *Cum virum*, de Regularibus: *Utrum ea, quæ infra diſcretionis annos a parentibus Monaſterio tradita, habitum Religionis induens benedictionem accepit, & exiens poſtmodum ſe cuidam militi copulavit, ad Monaſterium redire cogatur. Conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod cum iuxta Concilii Toletani* (IV.) *cenſuram, Monachum aut paterna devotio, aut propria profeſſio faciat; quidquid horum fuerit allegatum tenebit, revertendi ad ſæculum aditu penitus interdicto Non enim videtur illa. Monaſticæ profeſſionis a ſe poſſe iugum excutere, cum eam non conſtet evidenter contradixiſſe, cum benedictionem acceptit, quam nonniſi in ætate diſcretionis recipiunt quæ velantur.* Ubi filiorum, quos paterna devotio Monaſteriis obtulit, requiritur præſumiturque ratihabitio in ætate adulta. Ab anno 1188. rexit Eccleſiam Clemens III. ad annum 1191. quo temporis intervallo Decretalis illa ſcripta fuit. Luculentiora ſunt Cæleſtini III. qui Clementi ſucceſſit, verba eodem Tit. de Regularibus cap. *Cum ſimus*. Nempe, *ſi dictus puer ad annos diſcretionis pervenerit, & habitum retinere noluerit monachalem: ſi ad hoc induci nequiverit, non eſt ullatenus compellendus: quia tunc libitum ſibi erit eum dimittere, & bona paterna quæ ipſi ex ſucceſſione proveniunt, poſtulare.* Cæleſtini veſtigia premens Innocentius III. anno 1198. ſuffectus, aliquanto etiam diſertius rem definit apud Thomaſſinum Parte I. citata Libro III. capite LIX. num. V. *Cum cautum*, inquiens, *reperiatur in canone, ut minoris ætatis filiis, qui oblati Monaſterio fuerint, ſuſcipientes habitum vel tonſuram, ſi a Prælatis ſuis anno quintodecimo requiſiti, ſe in aſſumptæ Religionis propoſito conſenſerint permanſuros, pœnitendi licentia præcludatur: alioquin eis non adimatur ad ſæculum redeundi facultas, ne coacta præſtare Deo ſervitia videantur*. Hæc habentur in Epiſtola CXVI. Libri quintidecimi apud Baluzium. Ac demum ne actum agere videar, remque notiſſimam, qua de agunt laudati omnes Scriptores, vano labore exponam, ſatis hoc loco fuerit cum Ioanne Mabillonio concludere in Obſervationibus de oblatione puerorum in Monaſteriis inter Analecta: *Sæculo demum duodecimo in deſuetudinem penitus abire cœpiſſe hanc puerorum oblationem, eiuſque obligationem ſublatam eſſe decreto Clementis Papæ III.* cap. Cum ſimus. Cæleſtinum III. allegare voluerat Vir doctiſſimus: exciditque calamo Clemens III.

Rem igitur impoſſibilem tentat Diſquiſitor, dum nimia confidentia ſibi *demonſtran-*

ſtrandum proponit: Thomam puerulum Monachis Caſinenſibus traditum, *iam tunc religioſo inſtituto adſtrictum, numquam redire potuiſſe ad ſæculum, pro illius ævi moribus, & ex ſacris Eccleſiæ legibus*: ac perperam ſane, vanoque conatu, ad id probandum, *explicare, aſſerere, vindicare* aggreſſus eſt ritum illum tum puerorum oblationem, tum eorum non reſiliendi obligationem complectentem, uti ſæculis ſuperioribus uſu receptum, ita Divi Thomæ ætate quo ad illam impoſitæ pueris non reſiliendi obligationis partem ſine dubio ſublatum obſoletumque. Fuerit namque in Monaſterio Caſinenſi a parentibus oblatus Thomas quinquennis pro patria poteſtate: at ritus ille, cum ævo illius prædicta exſolutus fuerit non reſiliendi obligatione, adſumi nonniſi imprudenter veluti principium poteſt, ex quo Monaſtica profeſſio voto ſolemni roborata colligatur. Abit ergo in auras magnifica illa Diſquiſitoris *demonſtratio*, quæ uni prædicto ritui innititur, ut inde evincat, oblatum Thomam redire ad ſæculum non potuiſſe. Probandum illi fuerat, Thomam Caſini apud Benedictinos manſiſſe ad annos uſque pubertatis: ipſumque in adulta ætate, cum ex ſacris Eccleſiæ legibus ævo ſuo vigentibus potiretur facultate reſiliendi ac redeundi ad ſæculum, ratam nihilominus oblationem de ſe factam habuiſſe, emiſiſſetque ſolemnia vota. Neutrum probat ille.

III. Non adeo vero in Hiſtoria Monaſtica hoſpes erat, quin agnoſceret tandem, nullam fuiſſe pro ævi more, quo degebat Thomas, obligationem, qua ille, ſi oblatus umquam exſtitiſſet, *redire numquam poſſet ad ſæculum*. Hinc ſecum ipſe pugnat manifeſte. „ Duo in priſco illo ritu (inquit capite III. num. 3.) ſecernenda „ veniunt, oblatio ſcilicet ipſa puerorum Deo ex voto parentum fieri ſolita; tum „ obligatio pueris ipſis impoſita, in ſuſceptæ Monaſticæ vitæ inſtituto remanendi, „ votaque ſolemnia dum ad ætatem adultam venirent, expreſſe atque ex publica „ formula nuncupandi. Secundum hoc penitus ſuſtulit Clemens III. *cap. Cum ſimus*, „ *de Regularibus*: puerisque licentiam fecit, ut cum pubertatem attingerent, abiecto cucullo, redire ad ſæculum poſſent, patrimonium repetere, ac etiam matrimonio iungi. “ Quis umquam crediciſſet, dici potuiſſe a Diſquiſitore: ævo Divi Thomæ pueros oblatos *redire ad ſæculum potuiſſe*; qui ſibi demonſtrandum propoſuerat, Thomam Monachis traditum iam tunc religioſo inſtituto adſtrictum, *numquam redire potuiſſe ad ſæculum?* Utrumque tamen ſcribit ille diſertiſſime. Animadverte rurſus, caput illud, *Cum ſimus*, quod habetur in Titulo de Regularibus, adtribui Clementi tertio, ſphalmate ſcilicet, quod e calamo Doctiſſimi Mabillonii exciderat, ut adnotavimus, non correcto, ſed adoptato.

Hinc relicto ſtricti iuris argumento, quod in præſidium ſuæ cauſæ adhiberi non poterat, alia quærit Capite IV. ſolius *præſumptionis* momenta. *Veriſimillimum* eſſe ait, piiſſimum Thomam, qualem etiam a prima ætate in Monaſterio ſeſe præbuerat adhuc impubes, voluiſſe oblationem de ſe factam implere, non irritam facere: *ad quod cum ſin minus ius ſtrictum, at certe pietas, religio, cultuſque Deo debitus obligabant*. „ Clemens autem (Cæleſtinus) huius nominis tertius (eius verba ſunt capite „ IV. citato num. I.) obligationem dumtaxat ſuſtulerat *ſtricti iuris*, & *fori*, ut ita „ dicam, *externi*; ne (quod priſci ferebant Canones) oblati Deo, devotique a pa„ rentibus pueri, profiteri demum ſolenniter cogerentur: obligationem tamen *ex re„ ligione ac pietate* natam minime ſuſtulerat. Quid enim filium vere pium ac reli„ gioſum *magis deceat*, quam conceptum de ſe parentum votum implere, non irri„ tum facere? niſi grave obſit impedimentum, quod nullum in Thoma adoleſcente „ ſanctiſſimo, & aſceticæ vitæ candidato religioſiſſimo deprehendimus: quem potius „ ad id ex religioſa inſtitutione propenſiſſimum, egregieque factum habemus. Eum „ itaque, ex quo pubertatem ingreſſus eſt, parentum votum impleviſſe, ſeque vo„ tis Monaſticis ſolenniter obſtrinxiſſe, iuſte pro eius pietate ac religione *præſumi„ tur*. “ Quid? quod, Thoma ipſo iudice, probari poſſe contendit, adhuc etiam poſt Clementis III. vel potius Cæleſtini III. Reſcriptum, *obligationem nihiloſecius man-*

ſiſſe

ſſe ex decentia, ut aiunt, ex pietate, ex religione natam. „ Nam Quodlib. IV. Art. „ XXIII. de hac ipſa puerorum oblatione, ac traditione ex parentum voto ſuis adhuc temporibus frequentata ſermonem habens, *teneri* pueros docet utique *ex pietate atque decentia*, factam illam de ſeipſis oblationem, cum ad annos pubertatis pervenerint, ratam habere, atque ita ſolenniter profiteri: illudque Gregorii II. „ Romani Pontificis oraculum in dicti ſui probationem affert, ſuoque accommodat „ inſtituto .... *utrum liceat* pueris *intra ſepta Monaſterii* traditis *in infantiæ annis, poſtquam pubertatis impleverint annos, egredi, & matrimonio copulari, hoc omnino devitamus* .... Quidni ergo Thomam Aquinatem, ab ipſa infantia piiſſimum religioſiſſimumque, cum iam quinquennis Deo fuiſſet oblatus, id demum feciſſe puerem exiſtimemus, quod ille ſin minus ſtricto iure, at ſaltem ex pietate ac religione faciundum exiſtimabat? “

Antequam novum iſtud *præſumptionis, veriſimilitudinis, ac decentiæ* argumentum diſcutio ac elido, nonnulla mihi ſunt proponenda animadverſione digniſſima. Ac primo quid illud eſt, Romanos Pontifices, obligationem pueris pridem impoſitam non redeundi ad ſæculum, dum annos pubertatis attingerent, ex eorum oblatione ortam, relaxantes & auferentes, abſtuliſſe illam *in foro, ut ita dicam, externo*? Imo vere factam illis in foro conſcientiæ facultatem, monaſticum habitum exuendi, ac redeundi ad ſæculum, eorumdem Pontificum iam citata verba omnino declarant. Quid etiam illud eſt, obligationem *ex religione & pietate natam*, minime ſublatam fuiſſe, propterea quod filium vere pium ac religioſum nihil *magis deceret*, quam conceptum de ſe parentum votum implere? Nempe ſus deque miſcentur omnia. Veram obligationem *religio ac pietas* inferre poſſunt: at veri nominis obligationem affert nullam ſola *decentia*. Oblati pueri porro, cum in ipſo foro conſcientiæ exſoluti fuerint obligatione non redeundi ad ſæculum in adulta ætate; veræ alicui obligationi *ex religione ac pietate natæ* adhuc illos obnoxios, nemo ſapiens dicat. Id vero *decuiſſe* ſi contendas: decentiam hanc omnem reponam ego, eorumdem cum adoleverint, ſubditam eſſe libero conſenſui & arbitrio; integra eiſdem facta a Pontificibus, novo iure inducto, facultate reſiliendi, vel non reſiliendi, prout ſibi expediens, re maturius conſiderata, viſum fuerit.

Divi Thomæ præterea doctrina manifeſte abutitur Diſquiſitor, dum ea fulciri contendit diſtinctionem illam duplicis debiti, ac duplicis obligationis, tum *ſtricti iuris, & fori externi*, tum *decentiæ, pietatis, ac religionis*; illamque priorem ſublatam ſcribit ævo Divi Thomæ, ac poſteriori obnoxios adhuc fuiſſe pueros illos, qui a parentibus Deo offerebantur. Integrum attente lege citatum Articulum Divi Thomæ; in eoque ne verbulum quidem ullum invenias, quod illud *pietatis, religionis, decentiæ* debitum indicet. Probandum adſumpſerat S. Doctor: *pueros etiam infra annos pubertatis in religionem recipi, non eſſe ſecundum ſe malum, imo expediens & fructuoſum*. Poſitam confirmat propoſitionem Veteris ac Novi Teſtamenti ſcripturis. Tum differentiam quamdam hac in re obſervandam eſſe monet, hiſque verbis declarat, quæ Diſquiſitor ſpectaſſe videtur: *Nam pueri ante annos pubertatis ex naturali iure ſunt ſub cura parentum, propter hoc quod patiuntur diſcretionis defectum, ſecundum quem poſſint bene regere ſeipſos: & ideo in hac ætate poſſunt quidem religioni tradi, ſi a parentibus offerantur: & erit rata traditio, præcipue ſi, cum ad annos pubertatis pervenerint, ratam habuerint paternam oblationem*. Quibus docet ille, pueros quidem a parentibus offerri poſſe, ac firmam tum demum eorum fore traditionem, cum pueri pubertatem adepti ratam fecerint parentum oblationem: ſed *pietatis, religionis, decentiæ* debitum, quo illi tenerentur oblationem de ſe factam non irritam facere, video nullum. Cur ergo Gregorii II. Romani Pontificis reſcripto, debitum & obligationem ſonante, utitur Sanctus Doctor? Nempe cum iſtud duo complectatur, & oblationem impuberum pro iure patriæ poteſtatis, & puerorum debitum non reſiliendi; & hoc iam pridem relaxatum ſublatumque fuerat, illa vero in uſu

adhuc

Digitized by Google

adhuc erat : illud propterea in ſui dicti probationem adſumere poterat Angelicus Præceptor, ſuoque inſtituto accommodare. Unde & alia ſubiicit Patrum teſtimonia, quibus id unum probatur: *expediens eſſe & fructuoſum ut pueri infra annos pubertatis in Religionem recipiantur*.

Iam vero fateor ego, quod norunt omnes, ritum illum oblationis puerorum, ea tamen obligatione mulctatum, qua in annis etiam pubertatis obſtringebantur non reſilire, ævo Divi Thomæ viguiſſe. Hac de re nulla cum Diſquiſitore controverſia, quam diligentiſſime exponunt ſæpe laudati Scriptores, & confirmant exemplis: imo vel hodieque oblationem illam in uſum revocari poſſe, admonent Thomaſſinus Parte I. Libro III. citato capite LVIII. num. 5. & 6. Franciſcus Suarius Tomo III. de Religione Libro V. cap. 1. & 11. Proſper Fagnanus Part. II. Libri III. Decretalium Cap. *Si quis*, & Cap. *Cum virum*, de Regularibus. Ad huiuſce ritus, eo quo Divi Thomæ ætate vigebat modo, ac hodieque in uſum revocari poſſet, ſplendidiorem expoſitionem, addendum eſt: nec parentibus, qui puerum Deo ſemel obtulerint, integrum amplius eſſe, ut ipſum revocent: neque filio impuberi ante annos pubertatis, adhuc patriæ ſubiecto poteſtati, licere egreſſum moliri e Monaſterio, veſtemque deponere quam induit pro iure parentum. Ita ſane tenet docetque, communem ſententiam declarans, laudatus Suarius loco citato capite 1. num. 13. „ Interrogabit aliquis, *inquiens*, quidnam operetur hæc oblatio facta filii alicui Religioni? Communis reſponſio eſt, oblationem hanc tria operari. Unum eſt, ut „ talis licite poſſit a Religione recipi, ac retineri. Secundum eſt, ut pater non poſſit amplius uti patria poteſtate ad revocandum filium, quia iam ceſſit iuri ſuo; „ & quantum in ſe eſt, donationem filii Religioni fecit, quam ipſa acceptavit. „ Tertium eſt, ut neque ipſe filius ſua voluntate egredi poſsit ante annos pubertatis: quia in illa ætate, non tam ſua, quàm patris voluntate regendus eſt: pater autem voluntatem ſuam in Religionem tranſtulit. “

Atqui vero fieri poterat (quod poſtremo loco animadvertendum eſt) ut prædicti pueri pro parentum poteſtate oblati Deo in aliquo Cœnobio, abiicere cucullum poſſent, & redire ad ſæculum infra pubertatis annos, ipſo videlicet Monaſterio, aut Monaſterii Abbate ſeu Prælato cedente iuri quod acquiſiverat. Rem per ſeſe notam exponit Suarius loco citato: *Et ideo*, inquiens, *ſine Religionis conſenſu exire non poteſt* (puer oblatus) *infra illam ætatem, quamvis ab ipſa Religione poſſit expelli etiam ante pubertatem, ſi ita ſibi expedire cenſuerit, quia pro nullo tempore ſe obligavit ad retinendum illum*. Paria ſunt Ioannis Caramuelis verba, quæ capite 1. num. 4. allata ſunt: *Monaſterium devotos pueros potuit dimittere vel ante, vel poſt pubertatis annos*. Silveſtrum laudat, cuius hæc demum refero V. Religio 2. q. 11. *Advertendum eſt, quod nec pater, nec tutor, nec magiſter, nec quicumque alius cuſtos, poteſt impuberem de Religione extrahere propria authoritate, ſive ex voto, ſive ſine voto intraverit: ſed authoritate habentis poteſtatem in Monaſterio*.

Quibus præmiſſis, iam dare hoc loco liceat, Thomæ Aquinatis parentes pro iure patriæ poteſtatis ipſum Caſini obtuliſſe Deo ſub regula ſancti Benedicti. Demus etiam atque fateamur, eoſdem Thomæ parentes, ſi quidem ipſum Deo per oblàtionem devoverint, non amplius ipſum revocare potuiſſe: neque ipſi Thomæ infra pubertatis annos egredi Monaſterio ſua voluntate licuiſſe. At contingere tamen potuit (quod inficiari nequit Diſquiſitor) ipſius Thomæ egreſſus e Monaſterio; ſive demum ille pubertatem adeptus, pro facultate novo iure inducta, expediens iudicaverit, ad ſæculum remeare; ſive ut e Monaſterio egrederetur infra etiam pubertatis annos, iterumque rediret in patriam poteſtatem, expediens duxerit Caſinenſis Cœnobii Abbas. Neutrum contigiſſe, validis argumentis demonſtrandum foret, ut Monachatus Divi Thomæ, aut religioſa voto ſolemni ab ipſo nuncupata profeſſio evinceretur.

Ad *præſumptiones*, & ad argumenta *decentiæ* confugit Diſquiſitor, ut Aquinatem, puber-

pubertatis annos adeptum, oſtendat oblationem a parentibus de ſe factam votis nuncupatis ratam habuiſſe: ac ſi certum compertumque foret, ſub Monaſtica Benedictinorum diſciplina ipſum ad pubertatem uſque verſatum eſſe, neque dimiſſum e Cœnobio infra pubertatis annos, iuri cedente Abbate, ſi quod in illum acquiſiverat. Ad argumenta *præſumptionis ac decentiæ* quod attinet, ea demum ad id unum rediguntur omnia: *Filium vere pium ac religioſum nihil magis decere, quam conceptum de ſe parentum votum implere, non irritum facere, niſi grave obſit impedimentum, quod nullum in Thoma adoleſcente ſanctiſſimo, & aſceticæ vitæ candidato religioſiſſimo deprehenditur*: ac ſane *de piiſſimo tunc & religioſiſſimo adoleſcente opinari nefas eſſe, cum abiecto cucullo ad ſæculum rediiſſe*. Nimium exiles quis non videat huiuſmodi præſumptiones & coniecturas? Solidiores, melioreſque præſto forent, quæ decentiſſimas rationes exhiberent, quibus adoleſcens Thomas permotus, expediens iudicaverit, Caſinenſi Monaſterio egredi, ac redire ad ſæculum, ſupremi Numinis illuſtrationibus præparandus, quod *aliter de ipſo ordinaverat, quia erit Frater Ordinis Prædicatorum*, ut prophetice prædictum fuerat. Quidni etiam, cum eidem parentum conſilia & machinationes de Caſinati Abbatia ſuboluiſſent, ab omni ſemper honorum ſpe atque ambitu alieniſſimo, ut ait Marcus-Antonius Scipio, abiicere cucullum voluerit, cogitationeſque ſuas ad aliud vitæ genus amplectendum convertere, in quo poſſet dignitatum inſignia ac titulos omnes facilius ac probabilius in omnem vitam declinare? Ipſe demum Caramuel audiendus eſt: *Sic Divus Thomas*, inquiens, *ſtudiorum cauſa legitime potuit, imo debuit diſcedere, non obſtante parentum oblatione: quia Angelica illa mens Magiſtris ſuis doctior debebat publicis Univerſitatibus eſſe admirationi, & mundo magiſterio: quæ ſi in Caſinenſi Monaſterio manſiſſet, fuiſſet minus culta, & quaſi abſcondita: careretque Eccleſia excellentiſſimis libris, quos perpetuo choro addictus ſcribere non potuiſſet. Eſt ratio manifeſta, quia licet Caſinenſes pro tempore haberent doctiſſimos Viros, Doctoris tanti ingenium indigebat expeditiore tempore. Propterea iuſte & legitime ipſi a Caſinenſibus perſuaſum reor, ut excoleret ingenium Neapoli, & tranſiret ad Prædicatores, ubi melius Deo, Eccleſiæ, & populo ſervire poſſet. Monaſterium devotos pueros potuit dimittere, vel ante vel poſt pubertatis annos, ut etiam quoslibet Novitios*.

IV. Reque ipſa dimiſſum e Cœnobio Thomam, iuri ſuo cedente Abbate, dimiſſumque infra pubertatis annos, Hiſtorica documenta demum non deſunt, quæ ſatis indicare videntur. Teſtem affero Guillelmum de Tocco, cuius hæc verba ſunt in eiuſdem Vita capite 1. *Abbas autem prædicti Monaſterii providus, cum adverteret in puero tam certa & matura futuræ perfectionis indicia ... advocato Domino Landulpho, patre prædicti pueri, ei conſuluit ut puer mitteretur Neapolim ad ſtudendum, ubi ſtudens inciperet addiſcere, quæ Deus tot indiciis cœperat demonſtrare: unde puer de utriuſque parentis conſilio, Neapolim mittitur*. Quid ultra requiritur? Si quod in puerulum Thomam ex oblatione parentum ius acquiſiverat Abbas Caſinenſis, ultro cedit ille, carere conſentiens tam claro puero, ut eiuſdem in ſcientiis profectui conſuleret: conſilioque ſuo patrem permovit, ut omni, ſi qua teneretur, difficultate ſummota, filium de Cœnobio dimiſſum reciperet, mitteretque Neapolim *ad ſtudendum*. Id contigiſſe vero infra pubertatis Thomæ annos, prædicta Guillelmi verba, quæve præmiſerat, prorſus evincunt. Ait enim: „ *Parvulus* (Thomas Caſini exceptus) a nobilium puerorum conſortio ſe frequentius abſentabat: habens in manu chartulam, continentem in ſcripturis prima addiſcentium puerilia rudimenta. „ Erat autem prædictus *puer, non verbis garrulus, ſed meditari intra ſe incipiens taciturnus ... ut iam in eo novitia ætas oſtenderet, quæ poſtmodum provecta monſtraret*. „ *Abbas autem prædicti Monaſterii &c.*. “ Quibus plura dantur indicia tenellæ ætatis eo toto tempore, quo Caſini moram traxit Thomas, quove Caſino diſceſsit, ac Neapolim profectus eſt. Habemus *parvulum* Thomam ſub Monachis inſtitutoribus morum ſanctitate in dies creſcere; iam *primis addiſcentium puerilibus rudimen-*

tis

tis apprime inſtructum apparere; ac in *novitia illius ætate* fulgentiſsima Sanctitatis ac Scientiæ futuræ ſigna micare. Habemus etiam, providum Abbatem, animadvertentem *in puero* tam certa futuræ perfectionis indicia, Landulfo patri *prædicti pueri* conſilium dediſſe, ut Neapolim mitteretur idem *puer* Thomas. Quæ ſane omnia egreſſum Thomæ e Cœnobio Caſinenſi in tenella ætate infra pubertatis annos egregie probant.

Satis vero de hac chronographiæ parte, de qua infra ſermo redibit. Adde, Neapolim miſſum Thomam ſæculares frequentaſſe ſcholas, ac ſæculares audiviſſe Magiſtros; ipſumque tum denique ſæculo valedixiſſe, cum Prædicatorum ordinem ingreſſus eſt (quæ duo capitibus ſequentibus demonſtranda mihi ſunt:) confectamque ſine dubio rem habes, qua de agimus, ex oblatione Divi Thomæ a parentibus facta, quam hoc loco damus Diſquiſitori indulgentes, Monachatum eius aut Monaſticam profeſsionem voto ſolemni emiſſam nullo modo probari ac evinci poſſe.

CAPUT III.

Argumentis, quæ pro Divi Thomæ oblatione afferuntur, traditum dumtaxat ipſum Caſinatibus, tamquam nobilem ſæcularem puerum, moribus, & litteris inſtruendum, evincitur. Petri Damiani ſententia perperam opponitur. Sæcularium puerorum Scholis non obſtant Monachorum mores, & conſuetudines. De habitu diſſeritur, quem Caſini geſtare Thomas potuerit.

I. OBlationem Thomæ pueruli, Caſini a parentibus Deo factam ſub regula S. Benedicti, veluti demonſtratam putat Diſquiſitor, poſitamque extra dubium omne, Scriptorum teſtimonio allato, *quorum verba miror* (inquit capite III. num. I.) *non ſatis a recentioribus ponderari, ut rem per ſeſe patentiſſimam deprehendant*. Verba illa, quæ pariter Angelus de Nuce & Eraſmus Gattula adhibent, quæve M. Antonius Scipio, & Ioannes Caramuel ſpectaſſe videntur, iterum ſub oculos pono; Guillelmi de Tocco inquientis: *Puerum ſic enutritum libenter Deo offerunt, & quinquennem ad Monaſterium Caſini per nutricem cum bona ſocietate tranſmittunt, in quo inſtrueretur ſanctis moribus, divinis illuſtrationibus præparandus*; Ptolomæi de Luca, qui hæc habet: *Hic Thomas in ſua pueritia nutritus fuit in Abbatia Montis Caſini, qui ſunt Monachi nigri: & ſecundum morem nobilium illius patriæ, ut patet de Beatis Mauro & Placido*; Sancti Antonini ſic habentis: *Completo ætatis ſuæ quinquennio, parentes eius puerum Deo offerunt, & cum decenti comitatu, tamquam alterum Samuelem ad Heli, ad Monaſterium Montis Caſini ex Ordine S. Benedicti mittunt, moribus & litteris imbuendum, ne tam præclarum vitæ ſpeculum converſatio ſæcularis aliqualiter inficeret cum mundanis*; Bartholomæi demum de Capua: *Pater origine nobilis atque potens*, inquientis, *monachavit dictum Fratrem Thomam, diſponens eum Abbatiæ præficere Caſinenſi*.

Hæc libuit capite ſuperiore, ut Auctori Hiſtoricæ Diſquiſitionis indulgeremus, de vera oblatione intelligere, qua facultas erepta foret, parentibus quidem oblatum Thomam revocandi, ac ipſi oblato puero pro ſua voluntate infra pubertatis annos ad ſæculum redeundi. Qua gratis etiam admiſſa oblatione, negaverit puto nemo, Diſquiſitoris argumentum, quod ex eo ritu deſumebatur pro Monachatu Benedictino Sancti Thomæ, nullius nihilominus momenti eſſe, ac in auras abire: ſive Thomas ipſe pubem adeptus, expediens iudicaverit, cucullum abiicere, Caſino diſcedere, cogitationeſque ſuas ad aliud vitæ genus amplectendum convertere: ſive Caſinenſis Abbas fuerit ille, qui iuri ceſſerit quod in ipſum acquiſiverat, eoque infra puber-

pubertatis annos carere valuerit, ut meliora chariſmata eidem procuraret. Quid nunc vero, ſi oſtendero, Thomæ noſtri educationem in Caſinenſi Cœnobio ita deſcribi a priſcis illis laudatis Scriptoribus, ut nulla appareat oblati pueri diſciplina, ſed ſolum ſæcularis illuſtrioris familiæ ephebi in moribus litteriſque informatio? Res ita ſe habet.

Quæ verba allegati Scriptores habent, aut neglecta a Diſquiſitore, aut prætermiſſa, diligentius expendenda ſunt, ac proferenda. Guillelmus de Tocco ait loco citato num. 5. *Puerulum* Thomam, quem *a parentibus Deo oblatum* dixerat, *cœpiſſe in dicto Monaſterio ſub diſciplina Magiſtri diligentius educari*: *puerulum* ipſum *a nobilium puerorum conſortio, qui ibidem nutriebantur in moribus, ut moris erat patriæ, ſe frequentius abſentare* conſueviſſe: deque profectu eius in moribus litteriſque inſtructam Matrem, *ad gaudium mirari de puero, conferentem in corde ſuo, & ſperantem impleri in filio, quæ prædicta fuerant ſpiritu prænunciante divino* per Bonum Eremitam. Ait etiam Ptolomæus Lucenſis: *Puerum Thomam nutritum fuiſſe in Abbatia Montis Caſini, ſecundum morem nobilium illius patriæ, ut patet de Beato Mauro & Placido: ibidemque in ſua pueritia in Logicalibus & Naturalibus optime profeciſſe, habentem ſecum ſemper Magiſtrum ſpecialem, more Nobilium regionis*. Paria ſcribit S. Antoninus: Thomam puerulum *oblatum* Caſini, *aliorum puerorum nobilium, qui ibi nutriebantur, puerilia devitaſſe conſortia*: ſeque *ſequeſtraſſe ab eis cum poterat*, in ea litterarum *rudimenta* incumbentem, quibus inſtruebatur. Ait demum Bartholomæus de Capua: Fratrem Thomam *creſcentem* Caſini *in vita, moribus, & ſcientia*, ac *virtuoſum & exemplarem hominibus, miſſum fuiſſe Neapolim*.

Digna ſunt animadverſione illa verba, quæ priſci laudati Scriptores habent, *nutritum* in Abbatia Caſinenſi Thomam fuiſſe, *ſecundum morem Nobilium illius patriæ*: alios ibidem exſtitiſſe *Nobiles pueros*, qui nutriebantur in moribus, *ut moris erat patriæ*: habuiſſe Thomam ſpecialem Magiſtrum, *more Nobilium regionis*. Cuique præiudiciis vacuo nil hæc ſignificant aliud, niſi morem apud Caſinates vigentem, nobiliſſimos pueros illius patriæ & regionis, utique ſæculares, moribus & litteris imbuendi. Quid enim opus erat *morem patriæ* & *morem regionis* exprimere, ſi de more pueros oblatos recipiendi, eoſque informandi inſtitutis Monaſticis ſermo fuiſſet, qui ceteris etiam Monachorum Cœnobiis alia qualibet in regione ſitis communis erat; quive Caſini, non pro *more patriæ & religionis*, ſed ex ſtatuto Regulæ S. Benedicti capite LIX. inſcripto, *De filiis nobilium vel pauperum qui offeruntur*, & ex antiqua Monachorum conſuetudine in uſu erat?

Prætermitti non debent illa Ptolomæi Lucenſis verba, *Habens ſemper ſecum ſpecialem Magiſtrum, more nobilium*: quæ de iuniorum Monachorum, oblatorumque puerorum Magiſtro nemo intelligat; ſed de quodam veluti Cameræ præfecto, ſive cuſtode, Thomæ educationi ſpecialiter præſidente: non ex Religionis ac Monaſticæ diſciplinæ præſcripto, ſed *more nobilium regionis*; quo id obtinuiſſe intelligimus, ut ſi qui pueri nobiles illius patriæ & regionis tradebantur Caſinatibus informandi moribus & litteris, ſpecialem hi Magiſtrum, cuſtodem, præfectum haberent, qui eorum educationi invigilaret. Legere quidem eſt apud Martene de antiquis Monachorum Ritibus Libro V. capite v. plures educationi puerorum oblatorum deputatos fuiſſe Magiſtros; principalem unum, ſequiorem locum tenentes alios: quidni ergo ex his alter (inquies) Thomæ educationi ſpecialiter deputatus fuerit? Attentiore mente expende verba a Martenio ibidem num. 5. relata, tuaque difficultas evaneſcet. Nempe, *Pueri autem, qui ſunt in Conventu noſtro, non ultra ſenarium protendunt: & eorum Magiſtri ſi non plures, tamen numquam ſunt pauciores. Ideo vero tot habent Magiſtros, aut eo amplius, quoniam non licet alium umquam aſſumi pro Magiſtro præter eos qui deputati ſunt. Cellarius tamen, Granetarius, Hoſpitarius, Eleemoſynarius, Camerarius, ſi viderint quod opus ſit, poſſunt eſſe Magiſtri ſine licentia, & intrare ſcholas eorum*. Quo in loco viderit nemo *ſpecialem* illum *Magiſtrum*, quem *ſe-*

cum

Digitized by Google

cum ſemper puerulus Thomas *habebat*; ipſumque datum eidem in cuſtodiam, non ex legum ſtatuto, ſed *more nobilium regionis*.

Quid eſt etiam illud Guillelmi de Tocco, & S. Antonini: *a Nobilium puerorum conſortio, qui ibidem nutriebantur in moribus, ſe frequentius abſentabat*? Satis intelligimus, de conſortio impuberum oblatorum, quos numquam fugiſſet, minime fuiſſe Thomam: ſed ut Familiæ illuſtrioris puerum, aliorum conſortium pro libertate frequentius evitaſſe, ut orationibns litterarumque ſtudio liberius vacaret. Eo vel maxime quidem, quod puerorum oblatorum diſciplinam, quam loco citato deſcribit Martenius, diligenter obſervanti colligere liceat, pueros oblatos ſimul pietatis & religionis officia exercere debuiſſe, ſimul litteris & ſcientiis vacaſſe, ſimul iviſſe quocumque ire opus erat, ac nequidem ad naturæ neceſſaria officia ſine ſocio & Magiſtro ire, ipſis umquam permiſſum eſſe. Quæ deinde educatio Thomæ in Caſinenſi Cœnobio ita a coævis illis laudatis Scriptoribus enarratur, ut ipſum quidem chriſtianis *moribus* informatum eſſe appareat, litterarumque *rudimentis* imbutum: at monaſtica diſciplina, quæ nocturnas diurnaſque preces, ieiunia, flagellationes, ac id genus alia plura complectitur, videatur nulla.

De Thomæ filii profectu in moribus litteriſque cum certior redderetur Mater eius, nimio gaudio exultabat ipſa, teſte Guillelmo de Tocco: *ſperabatque impleri in filio ſuo, quæ prædicta fuerant, ſpiritu prænunciante divino*. Prædixerat quippe Solitarius quidam, Bonus nomine: *Gaude Domina*, inquiens, *quia es prægnans, & paries filium quem vocabis Thomam: & tu & vir tuus cogitabitis eum facere Monachum in Monaſterio Montis Caſini ... habentes ſpem ad magnos ipſius Monaſterii reditus pervenire per ipſius filii veſtri apicem & prælaturam: ſed Deus de ipſo aliter ordinabit, quia erit Frater Ordinis Prædicatorum, tantæ claritatis in ſcientia, & ſanctitatis in vita, quod in mundo ſibi ſimilis ſuo tempore non poterit inveniri*. Parentum cogitationes reditibus Caſinenſium inhiantes, ſimulque ſpes Matris implendum aliquando fore, quod ſibi divino ſpiritu prænunciante prædictum fuerat, optime conciliantur, ſi Thomam intelligamus nobilem ſæcularem puerum Caſinatibus traditum, & moribus imbuendum. At quę prudens fuiſſet ſpes Matris de prophetiæ adimpletione, quam ipſa, quantum in ea erat, impedire curaſſet, ſi Filium Deo inter oblatos pueros Caſini devoviſſet?

Hæc vero omnia cum tam accurate priſci illi Thomæ Vitæ Scriptores enarraverint, ſponte fluit: eo etiam naturali ac pervio ſenſu, quem hodieque de pueris, qui Religioſi inſtituti Viris inſtruendi traduntur, uſurparemus, Thomam illos dixiſſe *oblatum Deo a parentibus*, eumdemque a Patre, diſponente eum Abbatiæ præficere Caſinenſi, *monachatum fuiſſe*; quod nempe in Monaſterio nutriendus traditus eſt, ibidem moribus chriſtianis & litteris imbuendus: eo etiam parentum conſilio, ut puer erga Monachos Magiſtros affectus, Monaſticam vitam adultior factus eligeret, ac tandem Abbatiæ præfecturam, cuius reditibus inhiabat Landulfus, aliquando pro meritis obtineret. Quo denique ſenſu eumdem Thomam ab eiſdem comparatum Samueli, Mauro, Placido, par eſt intelligere; ut nempe comparatio dumtaxat inſtituatur quoad familiæ ſplendorem, ortus nobilitatem, ac ætatem tenellam, qua Thomam, ſicut illos, in domo Dei, in Monachorum Cœnobio ſub Sanctiſsimis Præceptoribus tradere parentes voluerunt, moribus chriſtianis & litteris informandum. Paucis verbis hoc idem ante propoſuerat argumentum Iacobus Echardus in Vita & Elogio ipſius Thomæ: quod pluribus additis animadverſionibus nos illuſtravimus.

II. At cœpto pergit Auctor Diſquiſitionis Hiſtoricæ, inficiaturque confidenter, *Numinum* etiam *fide* invocata, Thomam infantulum, ſæcularem tamen, ad externas dumtaxat Caſinenſis Monaſterii ſcholas fuiſſe miſſum, ut ingenii cultum dumtaxat caperet, moreſque chriſtianos nobiliſſimo puero congruentes ſub tantis inſtitutoribus addiſceret. At Numinum fides, quam invocat ille, ſatis non eſt eluendo argumen-

Digitized by Google

gumento, quod protulimus. Peccat imo contra æquiſſimas Criticorum leges, quei præſcribitur, nonniſi omnibus expenſis, quæ narrant Hiſtorici, de illorum ſententia iudicium proferendum; cum verba tamen illa *oblationis* Thomæ *a parentibus Deo* factæ dumtaxat expenderit Diſquiſitor; cætera neglexerit aut prætermiſerit omnia, quæ ſatis evincunt de vero proprioque ritu oblationis puerorum haud illos cogitaſſe. Reponit ille capite III. num. I. Thomam quinquennem ex puerorum Deo ſub regula Divi Benedicti oblatorum numero dicendum eſſe: „ cum nullæ Caſini, niſi „ pro oblatis Deo pueris (quorum illic copia erat) ſcholæ eſſent, iuxta Conventus „ Aquiſgranenſis decretum num. 45. *Ut ſchola in Monaſterio non habeatur, niſi eorum* „ *qui oblati ſunt*. Unde & Beatus Petrus Damiani Epiſtola XVII. Libro II. quæ eſt „ ad Deſiderium Abbatem & Cardinalem, eidem gratulatur, quod Caſinum cum „ veniſſet, ſcholas ibi puerorum non inveniſset, utique externorum & ſæcularium: „ *Inter cæteros autem virtutum flores, quos in illo agro pleno, cui benedixit Dominus,* „ *reperi, fateor hoc mihi non mediocriter placuit, quod ibi Scholas puerorum, qui ſæpe* „ *rigorem ſanctitatis enervant, non inveni.* " Mortem obiit Petrus Damiani anno æræ chriſtianæ 1072.

Temere prorſus puerorum ſæcularium ſcholas Caſino abigere ſtudet Diſquiſitor, Petri Damiani ſententia, & Aquiſgranenſi decreto in probationem adductis; cum illum intellexerint Viri clariſſimi, ſcholas puerorum oblatorum in Cœnobio Caſinenſi negare; ac iſtud ſcholas confirmet puerorum ſæcularium, non intra clauſtra Monachorum poſitas, ſed Monaſteriis adiunctas: ut propterea eiſdem monumentis evinci queat, Monachorum mores & conſuetudines non obſtare, quominus parvulus Thomas Caſinatibus traditus fuerit, moribus & primis litterarum rudimentis imbuendus; non ut oblatus Deo ſub regula S. Benedicti, ſed ut illuſtrioris familiæ ſæcularis puer. A ſententia Damiani incipio, eamque de ſcholis puerorum oblatorum Doctiſſimi Viri intelligunt. Ludovicus Thomaſinus Parte II. Libro I. capite CI. num. 8. Scholas a Petro Damiani non inventas in Cœnobio Caſinenſi intelligere videtur ſcholas puerorum, externorum utique & ſæcularium: at Parte I. Libro III. cap. LVIII. num. I. & 2. verba Damiani interpretatus fuerat de Scholis impuberum, *quibus in ſolam ſpem Monaſticæ profeſſionis inſtitutio accurabatur*. Eadem eſt expoſitio Mabillonii in Obſervationibus de oblatione puerorum in Monaſteriis inter Analecta, & Præfatione I. in Sæculum VI. Ord. S. Benedicti ſ. V. num. 36. & Edmundi Martene in Commentario ad caput LIX. Regulæ.

Sed ita ſcholas in Damiani ſententia accipi debere, eius verba poſtulare videntur, ſi exhibeantur omnia, & expendantur. Ait enim Epiſtola citata, vel in Opuſculo XXXVI. capite XVI. Tomo III. *Inter cæteros autem virtutum flores, quos in illo agro pleno, cui benedixit Dominus, reperi; fateor, hoc mihi non mediocriter placuit, quod ibi ſcholas puerorum, qui ſæpe rigorem ſanctitatis enervant, non inveni: ſed omnes, aut ſenes, cum quibus utique Nobilis vir ſedebat in portis Eccleſiæ; aut iuvenili vivendi decore lætantes, qui nimirum ut filii Prophetarum, idonei ſunt ad Eliam per deſerta quærendum; aut certe adoleſcentiæ adhuc flore vernantes, qui iuxta Apoſtolum Ioannem vicere malignum.* Ubi animadverſione dignum, ſcholas illorum puerorum Caſini non inveniſſe Petrum Damiani, *qui ſæpe rigorem ſanctitatis enervant*. Sed hoc plane malum ex oblatis pueris timendum erat, aut propter corporis adhuc tenelli imbecillitatem diſciplinæ Monaſticæ rigorem ſuſtinere non valentibus, aut pro ætatis ingenio petulantibus plerumque & tumultuoſis. Numerat deinde, quos ibi invenit: *aut ſenes* ſcilicet, *aut iuvenili vivendi decore lætantes, aut certe adhuc adoleſcentiæ flore vernantes*. Video Monachos iam canos; iuvenes etiam, ſed profeſſos; adoleſcentes tandem, qui Novitii dicuntur in Conſtitutionibus Monachorum, iuſta in ætate tirocinium ponentes: nullos video tenellos pueros, & impuberes oblatos, qui cucullum geſtantes Monaſtica diſciplina inſtituerentur.

Quidni demum ſcholas puerorum oblatorum clauſas fuiſſe Caſini ea ætate, narret

ret Petrus Damiani, quas etiam non ferebat, ſuſtulitque aliorum Cœnobiorum uſus? Rem diſſerunt certiſſimis documentis Mabillonius & Martenius locis citatis. Martenii verba referre liceat: „ S. Udalricus in Præfatione ad Conſuetudines Clunia„ cenſes, quam VVillelmo Hirſaugienſi Abbati nuncupat, eumdem laudat, quod „ lege lata providiſſet, ne pueri admitterentur propter abuſum nonnullorum, qui „ non tam devotionis, quam ſublevandæ familiæ gratia, hos in Monaſteria intru„ debant: *ut opus ſit*, inquit, *præfatis ſæcularibus alium ſibi nidum providere, ubi re„ ponant pullos ſuos abortivos, velut exheredatos*. De qua re addit paullo poſt: *Sen„ tiat quiſque quod voluerit: ego certus ſum, illam te radicem funditus extirpaſſe, ex „ qua ſola præcipue omnia Monaſteria ſunt deſtructa, quæ deſtructa ſunt vel in Teuto„ nica, vel in Romana lingua*. Idem quoque animadverterat Guigo, Cartuſiæ Maio„ ris Prior quintus, uti ipſe teſtatur in Statutis capite XXVII. *Pueros ſive adole„ ſcentulos non recipimus, quia per eos Monaſteriis multa contigiſſe dolemus, & magna „ ſpiritualia ſimul & corporalia pericula formidantes*. Unde etiam Petrus Damiani „ ad Caſinenſes ſcribens: *Inter cæteros*, inquit, *virtutum flores &c.* "

Quæ omnia Petri Damiani ſenſum, quem expoſuimus, mirifice confirmant. Hinc mos ille Caſinenſium Monachorum a Damiano propoſitus commendatuſque non obſtat, quominus puerulus Thomas traditus eiſdem fuerit, piis dumtaxat moribus ac primis litterarum rudimentis, non relicto ſæculo, imbuendus: ſcholas imo puerorum oblatorum, Caſinum inviſens, cum non invenerit ille, hoc ſubinde inſpecto more, ſi ad ævum Divi Thomæ protendi debeat, deque Thoma quidpiam probare velit Diſquiſitor, telum quod ipſe vibrat, contra ipſum torquendum eſt; ac iure potiore colligendum, in numero puerorum oblatorum non fuiſſe Aquinatem.

Quamquam non is ego ſum, qui huic argumento hæream; & ex more illo, quem Petrus Damiani anno 1063. ut notat Baronius ad eumdem annum num. 2. obſervavit Caſini, de more ibidem vigente ævo pueruli Thomæ, iudicium ferre vellim. Quin non me fugit, in uſu fuiſſe eo ſancto in loco, ut pueri reciperentur, tum paullo ante dictum annum 1063. ut patet de Landenulpho, de quo agit Petrus Diaconus, eiuſdem Cœnobii Monachus, Libro de Viris illuſtribus Caſinenſibus capite XL. Tomo XXI. Biblioth. PP. Lugdun. & apud Muratorium Tomo VI. Scriptorum Italiæ: tum poſtea ſæculo duodecimo, quo Roboas, Petrus, Raynaldus, Gelaſius ab eodem Scriptore *parvuli oblati* dicuntur; deque ipſo Petro Diacono legimus: *quinquennem* ipſum *ſub Girardo Abbate Beato Benedicto oblatum fuiſſe a Patre*. Satis eſt ergo, Damiani ſententia haud confici, puerorum ſæcularium ſcholas Caſini clauſas fuiſſe, uti pro ævo etiam Divi Thomæ perperam arguebat Diſquiſitor; quamquam præterea morem non recipiendi pueros oblatos, de quo idem loquitur Damianus, non diu apud Caſinates viguiſſe, libentiſſime fateor.

III. Felicior-ne fuerit Diſquiſitoris interpretatio, qua Conventus Aquiſgranenſis decretum, *ut Schola in Monaſterio non habeatur, niſi eorum qui oblati ſunt*, intelligendum putat de puerorum ſæcularium ſcholis, a Monachorum Cœnobiis omnino eliminatis? Iudicium ferat peritiſſimus Mabillonius. Sic habet ille Præfatione I. in Sæculum III. Ordinis S. Benedicti §. IV. num. 11. „ Quia vero pueris Deo con„ ſecratis non conveniebat, ut ſæcularium collegio commiſcerentur, alii ab aliis di„ viſi ſunt in duas turmas, & *Scholæ interiores & exteriores* conſtitutæ. Certe Ab„ bates noſtri in Concilio Aquiſgranenſi anno 817. ſtatuerunt capite XLV. *ut Schola „ in Monaſterio non habeatur niſi eorum qui oblati ſunt*: non quo pueri ſæculares ab „ ſcholis noſtris excluderentur, ſed quo diverſi ordinis pueri diviſis in ſcholis non „ unos audirent præceptores. Quo magis mirari ſubit ſecuritatem cuiuſdam recen„ tioris Scriptoris, qui eo capite exiſtimat Monachos ab docendis externis pueris „ removeri iuſſu & auctoritate Principis: cum ſtatutum iſtud ab ipſis Ordinis no„ ſtri Præfectis conditum ſit eo animo, ut ne pueri Monachi ſæcularia cum pue„ ris ſæcularibus diſcerent; ea ſcilicet animi ſententia, qua vetuerant capite XLII.

„ *ut*

„ *ut nullus plebeius ſeu clericus ſæcularis in Monaſterio ad habitandum recipiatur*, *niſi*
„ *voluerit fieri Monachus*. Erant ergo, ut dixi, in Cœnobiis noſtris ſcholæ *interiores*
„ ſeu *clauſtrales* pro Monachis; *exteriores* ſeu *canonicæ* pro ſæcularibus. Huius diſ-
„ criminis auctorem habemus imprimis Ekkehardum in Vita S. Notkeri capite VII.
„ *Traduntur poſt breve tempus Marcello Scholæ clauſtri cum Beato Notkero Balbulo*,
„ *& cæteris Monachici habitus pueris: exteriores vero, ideſt Canonicæ, Iſoni cum Sa-*
„ *lomone & eius comparibus.*“ Paria docet idem Doctiſſimus Mabillonius in Tra-
ctatu de Studiis Monaſt. cap. II. quod inſcribitur *de Academiis, ſeu Collegiis, quæ
ſingulis temporibus in Cœnobiis Ordinis Benedictini floruere*: eademque habet Nebri-
dius a Mundalhem, Canonicus Regularis apud S. Mariam Leopoldinam in Auſtria,
in Antiquario Monaſtico Epiſtola 62.

Ex Chronico Centulenſi Thomaſſinus Parte II. Libro I. capite XCVIII. num.
12. hæc profert: *In hoc Cœnobio Duces, Comites, filii Ducum, filii Comitum, filii
etiam Regum educabantur.* Quod adeo diſertum pro re, qua de agimus, teſtimonium
exiſtimavit laudatus Thomaſſinus, ut aſſerere non dubitaverit: *Decretum Aquiſgra-
nenſe* (quod minus attentus intellexerat de ſcholis puerorum ſæcularium a Mona-
ſteriis prorſus eliminandis) *in uſu vocatum non fuiſſe, aut non ubique vocatum, aut
denique in deſuetudinem abiiſſe.* Hinc demum de ſcholarum huiuſmodi fortuna ac
vicibus Mabillonius paucis omnia complectitur, quæ deſiderari umquam poſſunt, lo-
co poſterius citato: „ Relatæ Academiæ perſeverarunt, inquiens, ac perpetuo
„ durarunt in noſtris Cœnobiis, tametſi variis viciſſitudinibus, ordiniſque alterationi-
„ bus iugiter ſubiectæ: modo namque effloruerunt, modo pene aruerunt, modo de-
„ mum repullularunt, iuxta maiorem nempe vel minorem regularis diſciplinæ vi-
„ gorem.“ Hinc vero ſi quis Damiani locum, quem ſupra expendimus, intelligen-
dum contendat de *interioribus* Monachorum ſcholis, e quibus pueri ſæculares eiecti
fuerint, per me licet. Satis eſt, *exteriores*, ut appellantur, ſcholas perſeveraſſe apud
Monachos: quas ævo Divi Thomæ viguiſſe Caſini, in eiſque ipſum Thomam mo-
ribus & litteris educatum eſſe, luculento teſtimonio produnt Scriptores vitæ eius,
qui perhibent, *Nobiles pueros Caſini enutritos fuiſſe in moribus, ut moris erat patriæ*;
ipſumque puerulum Thomam *ibidem nutritum fuiſſe ſecundum morem Nobilium illius
patriæ, & in logicalibus & naturalibus optime profeciſſe.*

IV. Quamquam & illud poſtremo loco addere ad cumulum liceat, *morem illum
patriæ & regionis*, quem ævo Divi Thomæ vigentem toties inculcant, dataque ope-
ra proponunt attentiore mente conſiderandum laudati Scriptores, in eo fortaſſe po-
ſitum fuiſſe, ut Monachi Caſinates ita ſæculares *nobilium* Familiarum *illius patriæ
ac regionis* pueros exciperent moribus & litteris imbuendos, ut eos ſive intra, ſive
extra Monaſterii ſepta enutrirent; eoſque modeſta & humili, vel etiam Monaſtica
veſte, devotionis & pietatis cauſa, induere conſueſcerent; quidni rurſus Monaſticis
inſtitutis, quæ ſæculari eorum ſtatui ac tenellæ ætati congruere poterant, eo fine
conſilioque informarent, ut ad Monaſticam profeſſionem capeſſendam allicerentur:
quin eoſdem tamen haberent inter pueros vere oblatos, ac Monaſterio devotos,
quibus reſiliendi habitumque deponendi facultas adempta erat: ac integra demum
eorum parentibus poteſtate remanente, puerulos ſuos, cum eis placeret, e Monaſte-
rio revocandi? Morem ſimilem Caſini, vel in Monaſterio Sanctæ Mariæ de Alba-
neta, aliiſque Neapolitanis aliorum Ordinum in Cœnobiis, hodieque vigere, cer-
tiorem me fecere graviſſimi Viri.

Remotiora eiuſdem conſuetudinis exempla ſæpe laudatus Thomaſſinus affert Par-
te I. Libro III. capite LIX. num. 6. „ Carolus VI. Rex Galliarum filiam quin-
„ quennem obtulit Monaſterio Pixiacenſi anno 1393. Repræſentata ſunt puellæ re-
„ ligionis vota, & inſtituta regulæ: cumque illa ſe iis obſecuturam ſpopondiſſet,
„ ſtatim a Prioriſſa exuta eſt regiis veſtibus, & religioſis induta... Aliquantis poſt
„ annis, nempe anno 1405. (ætatis eius duodecimo) Rex Pixiacum venit, & Fi-
„ liæ

Digitized by Google

„ liæ coniugium propoſuit, in quod ipſe hortatu Principum regii ſanguinis ſui conſenſerat. Puella, quæ necdum velum religionis induerat, reſpondit ſe irrevocabili „ voto fidem ſuam obligaſſe cæleſti ſponſo &c. “ Ubi regiæ puellæ oblatio quædam a Rege patre facta ſatis apparet: quæ tamen nec ipſam poteſtati Monaſterii integre addicebat, neque patri ademerat arbitrium eamdem revocandi e Monaſterio. Sola educatio, aut inſtitutio videtur in veſte religioſa; cui tamen, divino Spiritu afflante, votum adiecerat Filia Regis, quo fidem ſuam cæleſti ſponſo obligaverat. Iam ante ſcripſerat idem Auctor: „ placuiſse Beato Ludovico Galliarum Regi, id„ que teſtamento quoque decreviſse, ut duo quos in Orientali expeditione ſuſce„ perat, Liberi in Monaſteriis enutrirentur: alter apud Dominicanos, apud Franci„ ſcanos alter, ut ita ſuaviſſime illicerentur ad religioſum inſtitutum: *ut illic ſacris in„ ſtitutis ac litteris inſtruerentur, & ad amorem religionis ſalubriter inducerentur: deſide„ rans toto corde, ut documentis ſalutaribus informati, Domino inſpirante, loco & tem„ pore ipſas Religiones intrarent.* “ Hæc habet verba Gaufridus de Bello-loco in Vita Sancti Regis apud Continuatores Bollandi ad diem xxv. Auguſti, capite 11. num. 16. ubi & Filios nominat, alterum *Ioannem*, & *Petrum* alterum. Hæc vero Sancti Ludovici præfervida vota morem indicant tunc etiam vigentem apud Fratres Minores & Prædicatores, puerulos excipiendi, quos induerent religioſa veſte, piiſque inſtitutis ac litteris informarent, ac ita ſuaviſſime illicerent ad religioſum inſtitutum.

Similis fuerit *mos ille nobilium regionis & patriæ*, quos Monachi Caſinates in tenella ætate exciperent imbuendos, ac Monaſtica veſte induerent, ævo Divi Thomæ vigentem: perque me licet, ſi quiſpiam contendat, Caſini geſtaſse ipſum Monaſticam veſtem, non ex ritu veræ propriæque oblationis de ipſo a parentibus factæ, ſed ex pia quadam invecta conſuetudine, ut ſic enutriti pueruli, Domino inſpirante, loco & tempore Monaſticum inſtitutum profiterentur. Hinc etiam pervium ſenſum denique habes, quo puerulum Thomam *Caſini oblatum* dicere potuerint Scriptores Vitæ eius; & quo ſcripſerit Logotheta, parentes eiuſdem *monachaviſſe* ipſum. Ad graviora iam ſermo procedat.

CAPUT IV.

Ante pubertatis annos Caſino diſcedit Thomas, a parentibus de conſilio Abbatis revocatus. Neapolim mittitur ad ſcholas ſæculares. Eiuſdem familiaritas, & conſuetudo cum Fratribus Ordinis Prædicatorum.

I. ERaſmus Gattula, qui loco citato conſtituerat, *natum eſſe* Thomam *initio ſaltem anni 1225. ante diem ſeptimam Martii*, ipſumque *anno 1230. pro illorum temporum more, puerum quinquennem, Monachum Caſinenſem effectum*; egreſſum eius e Cœnobio Caſinenſi ad annum Chriſti 1239. ac ætatis Thomæ quartumdecimum expletum refert, cauſamque egreſſionis putat Friderici II. Imperatoris violentiam. Verba ſunt: „ Illud quidem credimus, Sanctum Thomam Neapolim anno 1239. „ conſediſſe, ubi ſtudia ſua omnia perficeret, Caſino cum reliquis Monachis in exi„ lium actum violentia Federici Imperatoris, de quo hæc ait Richardus a S. Ger„ mano (ad eumdem annum:) *Menſe Aprili Monaſterium Caſinenſe, Imperatore man„ dante, ſervientibus & aliis ad cuſtodiam neceſſariis communitur, quibuſdam Mona„ chis ex eo excluſis &c.* Et inferius: *Eodem Menſe Iunii iterum alii, qui remanſe„ rant, Monachi de Monaſterio excluduntur, quibus ſimul cum primis excluſis moram „ apud Vallem-luci proviſum eſt, paucis admodum in Monaſterio remanentibus.* Paul„ loque poſt: *Eodem Iulii Menſe tertia fit excluſio Monachorum de Monaſterio Caſinenſi, „ quorum quidam apud Vallem-luci, quidam apud S. Petrum Monaſterii, & quidam*

„ mo-

„ *moram facere in parentum domibus elegerunt: & in ipſo Monaſterio nonniſi octo tan-*
„ *tum Monachi ad celebrandum in eo divina officia remanſerunt &c.* Ante id certe tem-
„ pus nulla iuſta cauſa Sancto puero fuerat reſiliendi a parentum oblatione iureiu-
„ rando firmata, nam eo tempore redire ad ſæculum poterat quatuordecim iam an-
„ norum pubes. Ea tamen ætate, fuiſſe ab eodem exacta apud Caſinates ſtudia
„ Grammaticæ, Logicæ, Philoſophiæ, teſtatur Ptolomæus Lucenſis. "

Longe diverſam chronographiam ſtatuit Diſquiſitor: ſed in eo convenit, quod ſummum controverſiæ caput eſt. Thomam contendit *anno* 1220. natum, *anno* 1225. oblatum Caſini a parentibus Deo, *anno* 1235. poſt emiſſam Monaſticam profeſſionem miſſum Neapolim *anno ætatis eius quintodecimo:* eiectumque Caſino cum cæteris Monachis *anno* 1239. *ætatis decimonono.* Quæ verba eius ſunt capite III. num. 5. refero: „ Nec facile conceſſerim ego, Thomam decennem, ut vulgo dicitur, e
„ Monte Caſino Neapolim ad altiora ſtudia contendiſſe: ſed ætate aliquanto pro-
„ vectiorem ac puberem, imo iam expreſſe ſolenniterque profeſſum; cum ille in
„ Monte Caſino, quo puerulus miſſus fuerat, *in logicalibus, & naturalibus diſcipli-*
„ *nis optime profeciſſe* dicatur apud Ptolomæum Lucenſem. Quis enim tantus in
„ decenni puero profectus eſse potuiſset? &c. "

Hæc pro genio adſerentes, Gattulam, & Diſquiſitorem, paucis verbis, at luculentiſſimis refellit Guillelmus de Tocco in Thomæ Vita capite I. *Abbas autem prædicti Monaſterii providus*, inquiens, *cum adverteret in puero tam certa & matura futuræ perfectionis indicia, & clara iam prænuncia ſemina futuræ ſegetis Scripturarum; advocato Domino Landulpho, patre prædicti pueri, provide ei conſuluit, ut puer mitteretur Neapolim ad ſtudendum; ubi ſtudens inciperet addiſcere, quæ Deus tot indiciis inceperat demonſtrare. Unde puer de utriuſque parentis conſilio Neapolim mittitur, ut ſub Magiſtri Martini in Grammaticalibus & Logicalibus, & Magiſtri Petri de Hybernia ſtudiis in Naturalibus edoceretur: in quorum ſcholis tam luculenti cœpit eſſe ingenii & perſpicacis intelligentiæ, ut &c.* Quo loco de violentia a Friderico Imperatore inlata Monachis Caſinenſibus, deque Monachorum Caſino eiectione mentio nulla, nullum veſtigium: imo ratio tota Thomæ egreſsus ex eo ſancto loco adducitur ea, quod cum in puero mirabilem præcocem in ſcientiis profectum adverteret Abbas, *conſilio* ſuo apud parentes eius effecit, ut mitteretur Neapolim, ibidem in ſcholis diligentius pro ingenii acumine, feracitate, ac velocitate excolendus.

Nondum vero pubem tum adeptum eſse Aquinatem, ſatis indicant ac evincunt animadverſa *in puero* futuræ perfectionis indicia, data Landulpho patri *prædicti pueri* conſilia ut mitteretur Neapolim, eiuſdemque pueri Neapolitanum iter. An quindecim annorum iuvenem, profeſsumque Monachum toties *puerum* appellaſset Guillelmus de Tocco? Sed hunc Abbatem, ſub quo Caſini moribus & litteris informabatur Thomas, fuiſse Landulphum Senebaldum, temporum ratio poſtulat; cum illum narret Richardus de Sancto Germano in Chronico, Abbatiæ Caſinenſis præfecturam ſuſcepiſse *anno* 1227. mortemque obiiſse *anno* 1236. *Menſe Iulii in Feſto Sanctorum Nazarii & Celſi.* Hinc vero coniicere par eſt, Landulphum Abbatem, qui Thomam puerulum exceperat Caſini litteris & moribus imbuendum, illum ipſum fuiſse, qui cum nobiliſſimum Thomæ ingenium advertiſset, parentibus conſilium dederit, ut ipſe Neapolim mitteretur. Miſsus ergo fuerit ille anno 1235. aut ineunte anno 1236. quo natus erat ipſe decem vel undecim annos; nam eius natalitia illiganda eſse cum anno æræ chriſtianæ 1225. aut inſequente, infra dicendum eſt. At *in Monte Caſino*, inquit Diſquiſitor, antequam inde diſcederet, *in Logicalibus & naturalibus diſciplinis optime profeciſſe* dicitur apud Ptolomæum *Lucenſem*: *quis vero tantus in decenni puero profectus eſſe potuiſſet, quæ tanta Philoſophicarum rerum peritia, ut pares eius inſtitutioni procurandæ magiſtros ac præceptores Caſini non haberet?* Ptolomæi ſcilicet verba plus nimio exaggerat ille. Idem Auctor, & Guillelmus de Tocco invicem conferendi ſunt, ut legitimus ſenſus habeatur. Ait iſte, *puerum* Thomam

miſ-

Digitized by Google

miſsum eſse Neapolim, ut *grammaticalia & logicalia* addiſceret ſub diſciplina Magiſtri Martini, & *naturalia* ſeu Philoſophica ſub Magiſtro Petro de Hybernia. Unde Ptolomæus Lucenſis, Thomæ Caſini degentis profectum narrans, intelligendus eſt non tam de *optimo* profectu *in logicalibus & naturalibus diſciplinis*, qua late patent ſpectatis; quam potius in primis earumdem *rudimentis*, ut refert Guillelmus. Utriuſque Scriptoris inita concordia, vim exerit totam argumentum ex verbis laudati Guillelmi deprомptum, quæ Thomam adhuc *puerum* & impuberem repræſentant, cum ille Caſino Neapolim miſsus eſt. Ac ſane quænam miratio fuiſset illa Abbatis Caſinenſis de profectu Thomæ in ſcientiis, ſi pubertatis annos iam tum indeptus eſset, ac ætatem quindecim annorum attigiſset?

Sed etiam Caſino a parentibus revocatum puerum Thomam, verba ſuadent Guillelmi: *Abbas autem prædicti Monaſterii providus* ... inquientis, *advocato Domino Landulpho patre prædicti pueri, provide ei conſuluit, ut puer mitteretur Neapolim ad ſtudendum* .... *Unde puer de utriuſque parentis conſilio Neapolim mittitur*. Itaque de puero Thoma, deque ſtudiis eius non audet Abbas pleno iure, ut de Monacho ſuo, ſtatuere (Iacobi Echardi animadverſio eſt:) at Landulphum patrem advocat, monetque ut ſi filio ſuo conſultum velit, mittat Neapolim, aptiores in ea urbe, quam in Monaſterio, præceptores nacturum. Neapolim vadit ille, non cum litteris, aut ex præſcripto Abbatis; ſed *ex conſilio*, ſeu deliberatione, ac imperio parentis utriuſque; quin ipſum, ex quo ſemel Caſino egreſſus eſt, utpote nihil ad ſe attinentem, curaverint deinceps Abbas vel Monachi. Hunc planum ac pervium verborum Guillelmi ſenſum amplector, & adprobo: quæ paullo aliter intelligenda capite II. num. 3. propoſueram, ut ſi Thomas quidem Caſini oblatus Deo a parentibus fuerit, iuri cedere, ſi quod in ipſum acquiſiverat, voluerit Abbas. Sed hæc agendi ratio in Abbate, ſi Diſquiſitorem audis, ad ſolius *urbanitatis officia* referenda eſt.

II. Hinc Monaſticas intelligit ille ſcholas, quas Neapoli adibat Thomas, ac Monachos Præceptores quos audiebat. Verba eius ſunt capite III. num. 4. „ Ecquid „ quæſo vetat, puerum Thomam, cucullatum licet ac tonſum, e Monte Caſino „ Neapolim ad altiora ſtudia miſſum eſse, ut & hic Monachus candidatus, ſub „ Monachorum pariter diſciplina, ſuſcepta Caſini ſtudia proſequeretur? Cum & illic Benedictini Ordinis Monaſteria tunc eſsent, Sancti ſcilicet Severini, & Sancti „ Demetrii: quod ultimum iuris tunc erat Cœnobii Caſinenſis... Aliunde etiam veriſimilius ſit, Martinum illum & Petrum Hibernum, quos Neapoli præceptores „ habuiſse dicitur Thomas iunior, Benedictini Ordinis Monachos extitiſse; uti Conſtantinus Abbas Caietanus, & Bucelinus in Martyrologio Benedictino contendunt. „ Imo de hoc ultimo liquet plane: non alius quippe eſt ille Petrus Hibernus, quam „ Petrus de Donis, patria Ultonienſis, quæ Hiberniæ regio eſt; quem ex Caſinenſis „ Abbatiæ tabulis conſtat, Monachum S. Severini tunc fuiſſe. Nomen enim, & „ patria conveniunt apprime. “

Hac de re diſserentem quoque Gattulam audire præſtat. „ Incertum, ait ille, „ an Neapoli manſerit in Monaſterio S. Severini Ordinis noſtri, vel S. Demetrii, quod „ Caſinatibus ſuberat. Quamquam probi ſancti adoleſcentis mores ſuadent, in uno „ ex his Monaſteriis, non in ſæcularium domo commoratum. Veriſimile etiam eſt, „ Neapoli Benedictinos præceptores audiviſse: nam anno 1240. (*Menſe Novembris*, „ apud Richardum de S. Germano) regno exulare compulſi ſunt, iuſsu Federici ſecundi, Fratres Ordinis Prædicatorum & S. Franciſci: atque Neapolitana Academia „ Eraſmum Caſinatem Monachum ad docendum ibidem ſacram Theologiam per litteras acceſit (quas recitat ibidem num. 6.) Ex quo etiam conſtat, haud ſtudiorum cauſa miſſum Neapolim Sanctum Thomam. “

Conſtat imo, S. Thomam ſtudiorum cauſa Neapolim miſsum eſse, luculentiſſimo Guillelmi de Tocco teſtimonio: *Provide ei conſuluit* Abbas, inquientis, *ut puer mitteretur Neapolim ad ſtudendum* .... *Unde puer de utriuſque parentis conſilio Neapolim*

mittitur, ubi ſub Magiſtri Martini in Grammaticalibus & Logicalibus, & Magiſtri Petri de Hybernia ſtudiis in Naturalibus edoceretur. Ad rem non attinet, Fratres Minores ac Prædicatores anno 1240. regno exulare iuſsu Friderici ſecundi compulſos eſse; quamquam Richardus addit loco citato: non omnes exilio pulſos, *duobus tantum relictis, qui ſint de Regno nativi, in ſingulis quibuſque illorum domibus, ad cuſtodiam earumdem*. Pro *incerto* demum habet Gattula (quod animadverſione dignum eſt) an Neapoli manſerit Thomas *in Monaſterio S. Severini Ordinis Benedictini, vel S. Demetrii, quod Caſinatibus ſuberat*. Manſiſse vero, coniicit ille, coniicit Diſquiſitor, præiudicio occupati de oblatione Thomæ Caſini a parentibus Deo facta, deque Monaſtica profeſſione voto ſolemni ab illo firmata : quæ duo pluribus iam argumentis reſutata ſunt, ac validioribus deinceps refutabuntur.

Scholas interim, quas Neapoli adibat Thomas, dum perquiro, ſæculares illæ occurrunt, quas Fridericus II. Imperator ea in urbe aperuerat, ut bonas litteras aut ereptas, aut iacentes reſtitueret & excitaret, Thomæ pueri ac adoleſcentis ætate ſlorentes. De his verba faciens Richardus de S. Germano in Chronico ad annum M.CC.XXIV. ſcribit: Imperatorem *Menſe Iulio pro reformando ſtudio Neapolitano ubique per Regnum miſiſſe litteras generales*: illas ſortaſse, quæ Libro III. Epiſtolarum Petri de Vineis, eiuſdem Imperatoris Cancellarii, recenſentur numero XI. & ſequentibus. Sunt illæ, queis *invitat Scholares ad ſtudium Neapolitanum*, in eiſque inter alia legimus: *In primis quod in Civitate prædicta Doctores & Magiſtri erunt in qualibet facultate. Scholares autem, undecumque venerint, ſecure veniant morando, ſtando, & redeundo, tam in perſonis quam in rebus nullam ſentientes in aliquo læſionem*. Inter facultates prædictas locum etiam habuiſse artem grammaticam, colligitur ex epiſtola num. 13. poſita, qua *Iuſtitiario Terræ Laboris* ſignificatur, ne occaſione edicti imperialis *Magiſtris* moleſtiam inferat, qui *per terras iuriſdictionis* eius *pueros in artis grammaticæ primitiis & rudimentis edocent*, altioribus ſtudiis, ac reconditiore artis grammaticæ eruditione Neapolitano ſtudio reſervatis. Scribit etiam Richardus de S. Germano ad annum M.CC.XXXIV. ſtudium idem Neapolitanum, quod elanguere ac pene aruiſſe videbatur ob diſſidia Sacerdotium inter & Imperium oborta, denuo ab Imperatore inſtaurata. Verba ſunt: *Studium, quod Neapoli per Imperatorem ſtatutum fuerat, quod extitit, turbatione inter Eccleſiam & imperium ſecuta, penitus diſſolutum, per Imperatorem Neapoli reformatur*.

In his ergo ſcholis ſeſe Thomas exercebat Neapoli degens: ad eaſque ut mitteretur, conſilium dedit Cœnobii Caſinenſis Abbas, ac voluerunt parentes eius, ut angelicum ingenium, quod in pueritia præmonſtraverat, illudque rudimentis artis Grammaticæ, Logicæ, ac Philoſophiæ excultum Caſini fuerat, altiorem penitioremque huiuſmodi artium & facultatum eruditionem in tam celebri Academia aſſequeretur. Tempora ſane conveniunt, cum ſtudium illud Neapolitanum anno 1234. inſtauraverit Fridericus Imperator, Caſinoque Thomas anno inſequente vel 1236. revocatus fuerit. Scholas etiam iſtas maniſeſte indicant, quæ narrat Guillelmus de Tocco de iuvene Thoma in Scholis Neapolitanis auditore. Scribit nempe: *feſtinum profectum Thomæ in ſcientis Magiſtros & alios* in admirationem rapuiſſe : *famam eius per Sholas volitaſſe: & quemdam Fratrem Ordinis Prædicatorum, præfati iuvenis admirandam ſcientiam conſiderantem*, de ipſius doctrina & ſanctitate *viſionem accepiſſe*. Quibus ita ſe rem habuiſſe evincitur, ut Thomas publicas illas & ſæculares adiret ſcholas; de mirabili propterea ipſius profectu in ſcientiis invicem verba facerent, qui in eiſdem auditores erant, ac ipſi etiam Magiſtri; ſicque fama eius per ſcholas volitaret; Fratres etiam Prædicatores, qui ibidem Sacras Doctrinas tradebant, præclariſſimum iuvenis ingenium admirari potuerint. Bene cohærent omnia. Thomam vero ſi Monachum facias, in privata Monachorum Schola ſeſe exercentem, nihil eſt horum quod de illo dici queat.

Neque ſolum ſcholas hic habeo ſæculares & publicas, quas adiret Thomas altiori-

Digitized by Google

tioribus ſtudiis exornandus, eaſdemque a priſco Vitæ eius Scriptore ſatis indicatas: verum etiam ſæculares fuiſſe præceptores eius, Martinum & Petrum Hibernum, non levi coniectura colligi ex eo poteſt, quod illos Guillelmus de Tocco titulo dumtaxat *Magiſtri* exornet; non Fratres, non Monachos appellet. Fratribus Minoribus ac Prædicatoribus, qui in Neapolitana Academia Theologicas diſciplinas tradebant, e Regno exulare iuſſis anno 1240. ad publicum illud Gymnaſium invitant Eraſmum Monachum Doctores & Scholares litteris datis, quæ Monaſticam eius profeſſionem exprimunt: *Honeſtiſſimo & peritiſſimo Viro* (inquientes apud Gattulam loco citato) *Magiſtro Heraſmo, Monacho Caſſinenſi, Theologiæ profeſſori, Univerſitas Doctorum & Scholarium Neapolitani ſtudii ſalutem &c.*

At coniecturis non hæream ego, qui Magiſtrum & Doctorem, quo Thomas in Philoſophicis diſciplinis addiſcendis utebatur, mihi videor inveniſſe; non *Petrum de Donis Ultonienſem* Benedictini inſtituti profeſſorem, aut alium quemvis Monachum, Monachorum privatæ ſcholæ præſidem; ſed *Petrum de Hibernia*, in publicis illis & ſæcularibus a Friderico ſecundo ſcholis inſtitutis Doctorem eximium. Is ille *Petrus de Hibernia eſt*, ad quem inter Epiſtolas Petri de Vineis Libro tertio inſcripta legitur decima, *Magiſtro Petro de Hybernia*. Imperatoris nomine data eſt, qua conſtat: illum ad ſtudium Neapolitanum regendum advocatum fuiſſe, ac plurium auri unciarum mercede pacta pro ſumma eiuſdem Imperatoris munificentia conductum. Epiſtolæ verba hæc ſunt: *Te igitur, quem antiquæ fidei præſcripta ſinceritas, & præſtita dudum felicis recordationis Domino Patri noſtro grata ſervitia nobis efficaciter recommendant: de cuius etiam experta ſcientia, probitate cognita, & doctrina probata, in conſpectu noſtro iam pluries multorum teſtimonia claruerunt: ad celebranda communis ſtudii eiuſdem feſtiva ſolemnia, hilariter providimus invitandum. Fidelitati tuæ præcipiendo mandantes, quatenus de favore & gratia noſtra ſecurus, ad Civitatem ipſam ob reverentiam Maieſtatis noſtræ, perſonaliter recturus, accedas. Et ut certam concipias de noſtræ gratiæ liberalitate fiduciam, firmiter te tenere volumus, quod in adventu tuo, in ſignum fæcundioris auſpicii, de valore annuo 12. unciarum auri tibi faciat noſtra munificentia provideri.* Quid eſt ergo ultra, ut de Scholis Neapolitanis, quas frequentabat Thomas, deque Magiſtris eius quæramus? Magiſter adeſt *Petrus de Hibernia*: nomen enim, & patria, & tempora conveniunt apprime; qui cum in Scholis publicis & ſæcularibus moderator eſſet, ſcholas etiam ſæculares & publicas adiiſſe Thomam compertum eſt.

III. Thomæ Neapoli degentis profectum in ſcientiis atteſtantem habemus allatis iam verbis Guillelmum de Tocco. Teſtis accedit Bartholomæus de Capua Logotheta in Proceſſu Canonizationis cap. IX. num. 76. *Miſſus*, inquiens, *ad Neapolitanum ſtudium, in grammaticalibus & logicalibus omnes antecedebat, conferendo & diſputando.* Sed chriſtianis etiam, piiſque moribus maxime proficiebat: *cogitabatque commiſſum* ſibi *talentum naturalis ingenii* (verba ſunt laudati Guillelmi) *dono gratiæ ſpiritus, per tranſitum ad aliquem Ordinem augmentare*. Frequenti utebatur Fratrum Ordinis Prædicatorum conſuetudine: duoſque præſertim eximios viros Bartholomæus de Capua memorat, *Fratrem Ioannem de Caiatia, qui erat homo magnæ auctoritatis, multum familiarem dicto Fratri Thomæ; & Fratrem Ioannem de S. Iuliano, hominem magnæ vitæ & humilitatis*.

Divinæ vocationis, qua ſe pertractum ad Ordinem Prædicatorum ſentiebat, conſcium reddidit laudatum Fratrem Ioannem de S. Iuliano: qui & *iuvenem a Deo ſibi deſtinatum* optimis conſiliis adiuvit, & *ad ingreſſum prædicti Ordinis mente diſpoſitum inclinavit*. Verba ſunt Guillelmi de Tocco, quæ verborum Bartholomæi de Capua, *dicebatur notorie*, inquientis, *Fratrem Thomam de Aquino receptum fuiſſe in Ordine Prædicatorum* a Fratre Ioanne de S. Iuliano, legitimum ſenſum declarant, adoleſcentem Thomam conſiliis eius ad Ordinem adductum: conſtat quippe, Fratrem Thomam Agni de Lentino, qui tum Conventus Priorem agebat, eum veſte in-

 duiſſe,

Digitized by Google

duiſſe, ut habet Bernardus Guidonis. Quæ demum omnia, ſi attentiore mente expendantur, notum fit compertumque, haud ita facile Thomæ iuveni convenire potuiſſe, ſi Neapoli frocum geſtaſſet, litteriſque ac ſcientiis in Benedictino Cœnobio, tamquam Monachus recens profeſſus, operam dediſſet.

C A P U T V.

Thomas tum ſæculo demum valedixit, cum Fratrum Prædicatorum Ordini nomen dedit. Diſquiſitoris mala fides, & oſcitantia.

I. AD illud piiſſimi adoleſcentis Thomæ præclarum facinus, cum Ordinem Prædicatorum amplexus eſt, iam ſermo devenit: quo vel uno in bona luce poſito, cuncta micant omnia fulgentiſſime, quæ hactenus enarravimus. Non enim negaverit Diſquiſitor, ſi Thomam validiſſimis argumentis probavero, tum demum ſæculum reliquiſſe, cum Ordini Fratrum Prædicatorum nomen dedit, uno ictu Monachatum eiuſdem concidi: eaque omnia cadere ac ruere, quæ narrat de Thoma cucullato, ac Monaſtico inſtituto ſacra emiſſa profeſſione obnoxio, ſive Caſini ſive Neapoli degente.

Sed ita eſt, degiſſe Thomam in ſæculo, donec divina favente gratia, quæ illum Dominicani Ordinis profeſſorem, antequam naſceretur, prænunciaverat, Frater Prædicator effectus eſt. Rem teſtatur diſertiſſime Guillelmus de Tocco, Scriptor vitæ eius; primo quidem illis verbis. „ Cogitans prædictus iuvenis, quod poterat ſibi eſ„ ſe damnabile, ſi commiſſum ei talentum naturalis ingenii, dono gratiæ ſpiritus „ augmentatum, ſub terra velut ſudario *neglectioris vitæ* abſconderet, quod poterat „ *per tranſitum ad aliquem Ordinem* augmentare, ductus eſt ad Fratrum Prædicatorum „ Ordinem, *diu cordis deſiderio affectatum*, " Hæccine quæſo convenirent Caſinenſi Monacho a multis annis profeſſo? Cogitat vero Thomas, *per tranſitum ad aliquem Ordinem* ſibi doctrinæ augmentum parare: igitur ſatis eſt indicio, nullum Ordinem hactenus ingreſſum ipſum fuiſſe. Timebat ille, ingenii talentum *abſcondere ſub neglectioris vitæ* ſtatu: igitur Monaſticam vitam non erat amplexus. Quis enim credat, humillimum Thomam, ſi Monaſtico inſtituto addictus eſſet, Monaſticam vitam exiſtimare potuiſſe *vitam neglectiorem*? Aut cur timendum illi fuerat, ut commiſſum ſibi talentum *abſconderet* in Ordine Benedictino, in quo præceſſerant tot præclariſſimi Viri; ſanctitate & ſapientia præſtantes; & ex quo Eraſmum Monachum illis pene diebus ad tradendum publice Theologiam evocaverat Neapolitana *Doctorum & Scholarium Univerſitas?* Denique cum Thomæ cordi eſſet, *per tranſitum ad aliquem Ordinem*, otium excutere *vitæ neglectioris*; ductuſque fuerit ad Ordinem Fratrum Prædicatorum, *diu cordis deſiderio affectatum:* quis inde non colligat, tum demum ſæculum reliquiſſe Thomam, cum inter Fratres Prædicatores, eorum induta veſte, cooptatus eſt?

Novum ſuppeditat eiuſdem rei momentum laudatus Guillelmus; qui Thomæ ingreſſum in Ordinem Prædicatorum cum narraſſet, ſtatim hæc ſubiicit: *De cuius ingreſſu admirati ſunt nobiles civitatis, quod tam nobilis iuvenis parentum domum deſereret.* Commentario opus non eſt; ſed animo præiudiciis vacuo, ut noverint omnes, quotquot hæc legerint, Thomam ſæcularem vitam egiſſe Neapoli; ac tum demum *parentum domum*, & bona omnia quibus eius familia perilluſtris & potens abundabat, *deſeruiſſe*; cum Ieſum pauperem ſequi maluit in Ordine Prædicatorum, eumque amplexus eſt. Rem confirmat S. Antoninus Parte III. Chronici Titulo XXIII. capite VII. §. I. inquiens: *Cœpit ſecum* Thomas, *Domino agente, diſponere, ſæculum relinquere, & Ordinem Prædicatorum introire.* Cæcus eſto, qui ſæcularem Thomæ ſtatum, antequam Dominicano Ordini nomen daret, hiſce verbis deſcriptum non intelligit.

Pergit

Pergit narrare Guillelmus, motas in Thomam Dominicanam veſtem indutum perſecutiones, captum etiam & in carcerem domeſticum intruſum, graviſſimas demum a Fratribus inlatas iniurias: ac inter alia, *dilaniatum ab ipſis habitum* prædicti Ordinis Dominicani, *ut præ verecundia dilaniatum deponeret*; *& alium indueret*, *qui placeret ei*. Quomodo, inquio ego, Monacho a multis annis profeſſo, qualem fuiſſe Thomam, cum hæc contigerunt, contendit Diſquiſitor, facultatem feciſſent Fratres irati, ut una veſte Dominicana depoſita, *alium indueret habitum*, *qui placeret ei?* Sed hæc evincunt, ſæcularem fuiſſe Thomam, donec veſtem Dominicanam induit: quam ſubinde ab ipſo indutam in fruſta conciderunt præ ira Fratres; aliumque habitum, aut Monachalem, aut Eccleſiaſticum, aut laicum obtulere, ut uno habitu Prædicatorum excepto, quemcumque mallet, minis & iniuriis cedens, tandem adſumerer.

Hæc narranti Guillelmo teſtis accedit Bartholomæus de Capua, auditus & iuratus in Proceſſu Canonizationis capite IX. num. 76. ubi teſtatur, ſe inter alia audiviſſe *a F. Ioanne de Caiatia*, *& a F. Ioanne de S. Iuliano*, qui cum Thoma vivente familiaritatem habuerunt, *& ex quodam communi præloquio*, factum eſſe, *ut favore & potentia dicti Patris* (Landulphi ſcilicet) *idem Frater Thomas captus*, *fuerit in Caſtro paterno detentus* ... *& licet idem ſuus genitor ſibi Monachales*, *vel Laicales veſtes offerret*, *eas numquam recipere voluit*. Quæ verba ſæcularem Thomæ vitam, antequam Dominicano Ordini adſtringeretur, clariſſime repræſentant. Quo ſe ab his expediat modo Diſquiſitor, referendum eſt. Ait ſcilicet capite V. num. 3. „Hinc „ obſervamus, parentem eius Landulphum Comitem, cum illum e Caſtro Aquependentis ad ſe adductum, domeſtico carceri adduxit, & Dominicanas quas ille re„ cens induerat, veſtes in fruſta concidit, *Monachales induendas* obtuliſſe: quod „ laudatus ſupra Bartholomæus de Capua, Regni Siciliæ Protonotarius, teſtis in „ proceſſu Canonizationis auditus, iuramento teſtatus eſt. " Ubi animadverte, ſolas *Monachales veſtes* ab illo exponi: *laicales* vero etiam *oblatas*, ut teſtatur Logotheta, ſilentio premi. Hinc ſequitur ille, hanc efformare demonſtrationem: *Non levis eſt*, inquiens, *ſuſcepti a nobis argumenti probatio*, *ne dixerim*, *demonſtratio*: *qua etenim libertate*, *quo iure Monachales veſtes induendas obtuliſſet parens*, *ſi eas numquam antea filius induiſſet*? At neque demonſtratio eſt, neque probatio etiam levis, Monaſticas antea geſtaſſe Thomam veſtes, ex quo induendas illas obtulerit Pater. Eas namque cur obtulerit, patet: ut ſi quas regularis inſtituti veſtes induere Filius vellet, præ Dominicanis eligeret Monachales, quas etiam animo deſtinaverat eidem, cum ipſum Caſinenſibus Monachis tradidit moribus & litteris informandum.

At verba rurſum Logothetæ, ſi omnia adnotentur, non levem probationem, ſed clariſſimam demonſtrationem ſuppeditant, non qua Monachatus Thomæ, antequam ad Prædicatorum Ordinem ſe transferret, ut putat Diſquiſitor, ulla ratione evincatur, ſed qua Monachatus idem profligetur: Thomamque tum demum ſæculo valedixiſſe, cum Prædicatorum Ordinem ingreſſus eſt, oſtendatur. Non ſolum enim Thomæ in carcere detento *Monachales veſtes obtulit* pater, ſed etiam *laicales*: qua igitur libertate, quo iure *laicales veſtes* induendas obtuliſſet filio, ſi antea in ſæculo non exiſtens, ſed Monachus a multis annis profeſſus, veſtem Dominicanam induiſſet?

II. Malam fidem Diſquiſitoris in afferendis Scriptorum teſtimoniis quis non admiretur? Patet etiam oſcitantia eius, ut mitius agam: quem ſane oportet, priſcos illos Thomæ vitæ ſcriptores, qui tam clara, tam diſerta ſæcularis ſtatus, in quo verſabatur ille, cum Dominicanæ Familiæ adſcriptus fuit, teſtimonia proferunt, aut vidiſſe numquam, aut oſcitanter legiſſe. Nihilominus ſic ille Diſquiſitionem ſuam exorditur capite I. num. I. „ Divum Thomam, Scholarum Angelum, antequam „ Dominicano Prædicatorum Ordini nomen daret, Benedictinum Monachorum in„ ſtitutum apud Caſinenſes profeſſum eſſe, ibidemque per aliquot annos Monachum

„ ſo-

„ ſolennibus votis obſtrictum ſubſtitiſſe; iis certe paradoxum videbitur inau- „ ditum, qui priſcos vitæ eius Hiſtoricos leviter tantum ac defunctorie lectitā- „ runt." Imo paradoxum inauditum maxime videtur iis, qui diligentiſſime Thomæ acta a priſcis Hiſtoricis conſcripta expenderunt: & quam aliis affingit Diſquiſitor, ipſe reum ſe prodit incuriæ, maximæque ſocordiæ.

Sed ipſe ſibi repugnans, hac de re ſiluiſſe priſcos illos Hiſtoricos, fatetur capite VIII. ubi num. 1. difficultati, quæ ſumitur ex eorum ſilentio, reſpondet in hæc verba: „ Nihil in Hiſtorica concertatione roboris habere abnutivum argumentum: „ quive de Divi Thomæ Monachatu ſiluere priſci Scriptores Dominicani, non id- „ circo negaſſe, aut commentitium eſſe ſuo illo ſilentio docuiſſe." Verum patet quammaxime, priſcos Hiſtoricos Dominicanos de Monachatu Thomæ nedum non ſiluiſſe; ſed etiam ea narraſſe, quæ illum omnino profligant: quod eſt eumdem apertiſſime negare. Siluiſſe-ne dicendus eſt Guillelmus de Tocco, qui refert: tum nolentem Thomam talentum ingenii *abſcondere ſub neglectioris vitæ ſtatu, quod poterat per tranſitum ad aliquem Ordinem augmentare, ductum eſſe ad Fratrum Prædicatorum Ordinem, diu cordis deſiderio affectatum*; tum *nobiles Civitatis de ingreſſu illius in Ordinem admiratos eſſe, quod tam nobilis iuvenis parentum domum deſeruiſſet*; tum demum germanos Fratres iratos veſtem Dominicanam recens indutam in fruſta conci- diſſe, *ut præ verecundia dilaniatum habitum deponeret, & alium indueret, qui placeret ei*? Non ſiluit, hæc ſcribens Guillelmus: ſed acſi Monachatus Thomæ vel tum ab aliquo fabulatore obtruſus eſſet, apertiſſime illum inficiatur. Silet-ne præterea Antoninus, qui narrat: *cœpiſſe ſecum Thomam, Domino agente, diſponere, ſæculum relinquere, & Ordinem Prædicatorum introire*? Silet-ne tandem Bartholomæus de Capua, dum iuramento teſtatur, Landulphum patrem Thomæ, ut veſtem iſte Dominicanam deponeret, *ei obtuliſſe Monachales, vel laicales veſtes*, quas *numquam* conſtantiſſimus adoleſcens *recipere voluit*? Si hæc pro ſilentio, & pro nihilo habenda ſunt, libeat diem noctem dicere: nihilque erit ab Hiſtoricis, licet clare, licet diſerte dictum, quod pro non dicto habeatur.

Sed invitos tametſi Deos patiatur Diſquiſitor, non ante Dominicanas veſtes indutas a Thoma contendit ille, quam exuerit Monaſticas, in oblatione de ſe a parentibus Deo facta Caſini primum adſumptas, ac deinceps ob Monaſticæ profeſſionis votum firmatum ſtrictiori iure retentas. Tabulas Caſinenſes in argumentum affert. „ Richardus a S. Germano, inquit, Monachus ea ætate Caſinenſis, cuius Chronici „ fragmenta laudat ſæpe numero Odericus Raynaldus in Annalibus Eccleſiaſticis ad „ ſæculum decimumtertium; eiectionem Monachorum ſuorum referens, dum Fre- „ dericus II. Imperator Monaſterium in munitionem convertit, paulo ante quam „ Thomas Aquinas, relicto Caſino, Prædicatorum Ordinem adiiſſe creditur; illud „ inter cætera notat maxime, Monachorum aliquos ſuis ſedibus eiectos ac diſturba- „ tos Benedictinum cucullum exuiſſe. *Anno*, inquit, 1239. *Menſe iulii, tertia fit ex-* „ *cluſio Monachorum de Monaſterio Caſinenſi: & in ipſo Monaſterio, nonniſi octo tantum* „ *Monachi, ad celebranda divina officia remanſerunt, quorum nomina ſunt hæc &c....* „ *Eiecti autem Cœnobitæ, alii ad Monaſterium Vallis Lucis ſe receperunt, alii apud con-* „ *ſanguineos, alii habitum reliquerunt*: non utique facti apoſtatæ (abſit a Viris Re- „ ligioſiſſimis tantum nefas, quod nec ſi forte fuiſſet, Richardus a S. Germano in „ ſui Ordinis dedecus prodidiſſet) ſed in alios ordines convolantes."

Antequam refero argumentum, quod inde Diſquiſitor exprimit, animadverto: Richardum de S. Germano perperam dici *Monachum ea ætate Caſinenſem*: ac mirum eſſe, editum eiuſdem Chronicon a Ferdinando Ughello anno 1647. in Italiæ Sacræ Tomo III. iterumque recuſum Tomo X. editionis Venetæ anno 1722. non vidiſſe Diſquiſitorem. In Proœmio ſic ait ipſe Chroniſta: *Ego Richardus de S. Germano Notarius*. Et infra: *Quoniam ergo Regni filius ego ſum, qui legerit non me cauſetur deteſtando, ſi Regni geſta ſcribo*. Caſinenſis Monachatus eius veſtigium nullum, vola

nulla:

nulla: nec ipſum inter Caſinates Monachos recenſet Gattula; ipſumque *Notarium*, non Monachum, appellant Nicolaus Toppius in Bibliotheca Neapolitana, & Guilelmus Cave in Hiſtoria litteraria, qui ſuo ingenio addit, adnotante Muratorio, ipſum fuiſse *Regis Siciliæ Secretarium*.

Iam vero ſic argumentum efformat Diſquiſitor: „ Quidni quæſo de Divo Thoma Aquinate, tacito nomine, locutum illic Ricardum (cum ait, ex eiectis Monachis *alios habitum reliquiſse*, non utique factos apoſtatas, ſed ad alios religioſos Ordines convolantes) exiſtimemus, quem præ cęteris Caſino excluſum oportuit, dum ea Monachorum eiectio ex Frederici Imperatoris iuſsu facta eſt, tamquam filium Comitis Aquinatis, quem Cæſar maxime oderat, quod contra ipſum Pontificis partes ſecutus fuiſset? Sed ſunt hæc, inquis, meræ coniecturæ ad arbitrium fictæ. “ Siſte Diſquiſitor: non meras haſce tuas inquio coniecturas eſse ad arbitrium fictas, ſed malam inſuper fidem noto Scriptorum loca depravantem. Richardi de S. Germano Chronicon editum proſtat anno 1647. & 1722. apud Ferdinandum Ughellum in Italia Sacra, & anno 1725. apud Muratorium Tomo VII. Scriptorum Italiæ, & apud Eraſmum Gattula anno 1734. in Acceſſionibus ad Hiſtoriam Abbatiæ Caſinenſis Parte II. quibus omnibus in editionibus illa verba, ex quibus argumentum promis, deſiderantur, *Alii habitum reliquerunt*. Integrum ac genuinum accipe textum: *Eodem Menſe* (Iulii) *tertia fit excluſio Monachorum de Monaſterio Caſinenſi; quorum quidam apud Vallem-Lucis* (Vallem-Iuci) *quidam apud S. Petrum Monaſterii, & quidam moram facere in parentum domibus elegerunt: & in ipſo Monaſterio, nonniſi octo tantum Monachi, ad celebrandum in eo divina officia remanſerunt, quorum nomina ſunt hæc &c.* Iam ergo delenda verba ſunt, quæ vel mala fide Diſquiſitor addidit, vel ab alio adiecta per ſummam oſcitantiam tranſcripſit, ipſo Richardi Chronico nec lecto, nec viſo: quæve inde ſumitur coniectura, tametſi ad arbitrium ficta, evaneſcit.

Quæ rurſum abit in auras, canente fabulam Diſquiſitore, cum ait: *Thomam præ cæteris Caſino excluſum oportuit, dum ea Monachorum eiectio ex Frederici Imperatoris iuſſu facta eſt, tamquam filium Comitis Aquinatis, quem Cæſar maxime oderat, quod contra ipſum Pontificis partes ſecutus fuiſſet*. Verum enimvero Comites Aquini eo anno 1239. & inſequente, & anno 1243. quo veſtem Dominicanam induit Thomas, ac deinceps ad uſque Lugdunenſe Concilium Oecumenicum anno 1245. celebratum, Friderici partes ſecutos eſſe, Hiſtoriæ produnt. Richardus de S. Germano ad annum 1239. adnotat: *Menſe Madii.. Thomam de Aquino, Acerrarum Comitem, vocatum ad Imperatorem in Lombardiam* profectum eſſe. Editione utor quam Gattula correxit & emendavit. Hæc rurſum habet ad annum 1240. *Menſe Iunii, Imperator cum exercitu ſuo, quem de Regno collegerat, venit ad S. Germanum, ubi per ſex dies moram protrahens, e veſtigio per Aquinum tranſitum faciens, & ſecum ducens Pandulphum Dominum Aquini, apud inſulam Pontis Solerati poſuit caſtra ſua*. Narrat etiam Guillelmus de Tocco, Thomam recens indutum veſtem Dominicanam, captum fuiſſe *a Fratribus germanis, qui erant cum Frederico Imperatore in Caſtro Aquæ-pendentis Tuſciæ regionis*: quæ nempe anno 1243. vel inſequente acciderunt. Ac demum ex his Thomæ fratribus, alterum vocat *Reginaldum* Ptolomæus Lucenſis Libro XXII. Hiſt. Eccl. capite xx. *inter Maiores in curia Friderici*. Luculentiſſime hæc evincunt, Imperatoris partibus hoc tempore adhæſiſſe Comites Aquinates. Adnotat vero idem Ptolomæus, prædictum Reginaldum *poſtea ab ipſo* Imperatore fuiſſe *interfectum*: Comitumque de Aquino *progeniem in parte* a Friderico *deſtructam, quia fideles erant Eccleſiæ*: eamdemque *prævaluiſſe* demum *tempore Caroli*; quæ contingere non poterunt niſi poſt Concilium Lugdunenſe anno 1245. celebratum, in quo anathematis fulmine percuſſus eſt Imperator. Paucis ergo in Diſquiſitoris verbis commenta plura putidiſſima innoteſcunt: quibus ſuperſtructa, quænam fuerit

conie-

Digitized by Google

conie&tura eius de Monaſtica veſte, quam Thomas tum demum exuerit, cum meliora chariſmata quærens, Ordinem Prædicatorum ingreſſus eſt?

C A P U T VI.

Thomæ Aquinati, iam veſtem Dominicam induto, Caſinenſem Abbatiam ab Innocentio quarto Summo Pontifice oblatam, referunt Thomas de Cantimprato, & Ptolomæus Lucenſis. Hæc narratio diligentius expenditur. Monachatus Thomæ iterum profligatur.

I. THoma de Cantimprato, & Ptolomæo Lucenſi in teſtes advocatis, quos ſequuntur & exſcribunt Paulus Langius in Chronico Citizenſi ad annum MCCLXIII. & Leander Albertus Libro III. de Viris illuſtribus, *rem ſingularem plane & obſervatione dignam* refert Diſquiſitor capite V. de Abbatia Caſinenſi in gratiam parentum Thomæ Aquinati oblata a Romano Pontifice: indeque Monachatum Thomæ ſibi videtur probare & evincere poſſe: *Quid ſibi vult*, inquiens, *ea Divi Thomæ Prædicatoribus recenter adiuncti in Abbatem Caſinenſem electio, ſi Benedictinus, & quidem expreſſe profeſſus, reipſa non erat?* Addit Pontificum Romanorum decreta, Innocentii III. & Gregori IX. queis cautum eſt, ne Monachis præficerentur Abbates extranei, ut magis Thomæ Monachatum pro viribus colligat, & confirmet.

Utriuſque Scriptoris verba ſub oculos primum ponenda ſunt: invicem præterea conferenda, ac nonnullis detergenda mendis; quo demum fiat, rem hanc ſingularem & obſervatione dignam, prout eam priſci narrant Hiſtorici, minime Thomæ Monachatum confirmare, ſed evertere. Thomas de Cantimprato Lib. I. de Apibus capite XX. §. IX. editionis Georgii Colvenerii, Duaci 1627. hæc habet: „ Cum „ quidam Nobilis adoleſcens, de Romanorum partibus, Thomas de Aquino nomi„ ne, hæc & his ſimilia (de quibus antea diſſeruerat) vereretur, intravit Ordinem „ Fratrum Prædicatorum Bononiæ. Qui cum Domino ibidem in magno fervore & „ alacritate ſpiritus deſerviret, invidit Diabolus, & inſtigavit parentes eius, & ma„ xime duos Fratres illius potentiſſimos & feroces, qui obtinuerunt a Papa, ut ad „ Curiam per litteras Apoſtolicas citaretur. Qui ut comparuit, iuſſus eſt habitum „ Ordinis deponere, & dignitatibus Eccleſiaſticis inſigniri. Quod cum ſperneret mi„ ra conſtantia, furtim a ſuis Fratribus raptus eſt, & in carcerem clam detruſus. “ Iniurias Thomæ inlatas poſtmodum narrat: Fratreſque tandem ab Imperatore, ne Fratrem male haberent, cohibitos. Quibus recenſitis, pergit narrare: „ Nec diu Sa„ tan diſtulit inſidias adoleſcenti ſpargere. Inſtinctu enim Fratrum ſuorum carna„ lium, & amicorum quos habebant in Curia, per litteras Apoſtolicas, iterum man„ datus eſt Frater Thomas. Venienti autem, mox a Papa præcipitur, ut regimen „ Abbatiæ Caſinenſis ſuſciperet. Renuit ergo præclariſſimus adoleſcens, nec ordinem „ vel habitum ſuum deſerere ulla ratione conſenſit. Cui cum Papa concederet, *ut* „ *in ordine, & habitu ſuo præeſſet officio*; noluit ille; & clam prolapſus a Curia fu„ git, & in Coloniam Agrippinam venit. “ Hæc ille, qui ævo Divi Thomæ vitam agebat, mortemque videtur obiiſſe anno circiter 1272. vel etiam poſtea. Hunc facit Diſquiſitor *Epiſcopum ſuffraganeum Cameracenſem*: quam illi tamen dignitatem adimit Iacobus Echardus in eiuſdem Elogio. Dionyſius Sammarthanus Tomo III. Galliæ Chriſtianæ, de Nicolao III. Cameracenſi Epiſcopo agens, qui ſedem illam tenuit ab anno 1234. & anno 1272. adhuc in vivis erat, hæc habet: *Sub hoc Præſula Thomas Cantipratenſis ... conſecratus ſub titulo mendicato Epiſcopi Luſentini, munia paſtoralia & Epiſcopalia obivit vice ipſius*. Rem ego in medio relinquo.

Sequitur Ptolomæus Lucenſis, cuius hæc verba ſunt Libro XXII. Hiſt. Eccl. capite

Digitized by Google

pite xxi. non xxix. De carcere eductum Thomam, *ſtatim animalia ſunt parata ad ipſum deducendum Romam. Inde vadit Coloniam ad Fratrem Albertum, ubi multo tempore fuit: & ibidem exiſtens, oblata fuit eidem Abbatia Montis Caſini per Alexandrum gratia parentum, quia erant expulſi de Regno: & recuſavit.* Quo loco emendandum adnotat Echardus vel Ptolomæum, vel potius eius Notarium, qui *Alexandrum* IV. ſcripſit pro *Innocentio* IV. Pauli Langii, & Leandri Alberti verba prætereo, qui ſequiore ætate floruerunt, exſcripſeruntque Ptolomęum, & Cantipratenſem.

II. Menda plura, quibus hæc narratio ſcatet, advertere primum liceat; quæve aut vera, aut veriſimilia non ſunt, aut dubia indicare. Negaverit nemo, a veritate abludere Thomam de Cantimprato, dum narrat 1. Aquinatem de Romanorum partibus veniſse *Bononiam*. 2. Dominicanam veſtem Bononiæ indutum, *ibidem* aliquamdiu ſubſtitiſse. 3. in Curiam ſemel & iterum *per litteras Apoſtolicas* vocatum, eoque profectum eſse. 4. Dignitatibus Eccleſiaſticis a Pontifice oblatis inſigniri nolentem, tunc a Fratribus *furtim raptum*, & in carcerem detruſum. 5. e Curia demum ſecunda vice *clam prolapſum*, Coloniam Agrippinam petiiſse. Probatus nemo Vitæ Thomæ priſcus Hiſtoricus, aut Ptolomæus Lucenſis, aut Guillelmus de Tocco, aut Bernardus Guidonis, aut adhibiti teſtes in Proceſsu canonizationis, quidpiam ſimile narrant: hominique Brabantio longe diſſito, hæc narranti ex incerta fama, parcendum eſt.

Sed neque paria ſunt & conſona, imo longe diverſa ac repugnantia, quę referunt Cantipratenſis, & Ptolomæus. Scribit iſte, Thomæ *Coloniæ exiſtenti* Abbatiam Caſinenſem oblatam fuiſse: narrat ille, id factum, antequam idem Thomas Coloniam proficiſceretur. Ait etiam Ptolomæus, Abbatiam eidem longe a Curia Pontificia diſſito per Innocentium oblatam: ait vero Cantimpratanus, Thomam *in Curiam* advocatum, ibidemque exiſtentem, illam ſibi oblatam reſpuiſse. Quod ſemel demum contigiſse, narrat alter: bis, alter.

Hæc fortaſse videri cuipiam poterunt totidem argumenta, queis narratio illa de Abbatia Caſinenſi Thomæ oblata in dubium vocari poſsit, ac etiam explodi. Non is vero ego ſum, qui id contendam. Ea tantum in illius facti examine mens mihi fuit, ut a fabellis adiunctis detergeretur: ipſamque Abbatiam revera Thomæ oblatam ſi quis putet, iuxta fidem utriuſque Scriptoris, per me licet. Oblationis factæ tempus, quantum ferunt probabiliores coniecturæ, inquirendum eſt. Quod ut præſtem, præmitto partem chronographiæ geſtorum Sancti Thomæ, quam Iacobus Echardus, diligentiſſime ſynchronis Scriptoribus collatis, digeſsit. Sic habet ille in Vita, vel elogio ipſius: „ *Anno* 1243. Ordinem Prædicatorum Neapoli in Sancti Dominici Cœnobio amplectitur ... Aquapendente ex itinere tranſiens, a germanis ſuis „ ibidem in aula & exercitu Frederici Imperatoris militantibus, e manibus Sociorum vi eripitur: quæ *circa ſeptembrem* videntur eveniſse (qua de re capite poſtremo agendum mihi eſt.) *Anno* 1244. poſtquam per annum circiter detentus „ eſset, per feneſtram dimiſsus ac ſodalibus reſtitutus eſt. Neapolim, indeque Romam abſque dilatione ad Magiſtrum Ordinis adducitur. Is erat Venerabilis Frater Ioannes Theutonicus, qui iuvenem Thomam tenerrime amplexus, Pariſios, ac „ vix ibi commoratus, recta Coloniam ſub Alberto Magno tum maxime florente erudiendum ſecum ducit. *Anno* 1245. Albertus Magnus, Pariſiis ad legendas ſententias aſsignatur: & cum eo iuvenis Thomas ad ſtudium illud mittitur. Ambo „ eo veniſse videntur *circa Octobrem*, quo fieri ſolebat ſcholarum inſtauratio . . . . „ *Anno* 1248. finito curſu, ambo, Magiſter, & Diſcipulus, Coloniam reverſi ſunt: „ cumque ibi eo anno in Comitiis Ordinis Pariſiis ad Pentecoſtem 7. *Iunii* coactis, „ ſtudium generale poſitum fuiſset; in eo deinceps Albertus Regentis functus eſt „ officio, Thomas vero ſub eo iuxta leges Ordinis Philoſophiam, Scripturam Sacram, Sententias interpretatus eſt ac legit ..... *Anno* 1252. vel Coloniæ iiſdem „ deſudans lectionibus perſtitit: vel ſi quis Pariſios iviſse contendat, ſacras litteras

„ interpretaturus, ut Lector Biblicus (ſic enim vocabant, qui primus erat ad Ma-
„ giſterium gradus) *verſus Septembrem* miſsus fuerit. Certum enim eſt, *anno tan-*
„ *tum* 1253. in inſtauratione Scholarum *verſus Octobrem*, lectionem Sententiarum
„ Pariſiis ut Baccalaureum aggreſsum eſse. “

Porro oblatam Thomæ Abbatiam Caſinenſem *anno* 1243. *Fratribus Prædicatoribus recenter adiuncto*, Diſquiſitori *certum* eſt: in eamdemque ſententiam olim ego ferebar. Re maturius diſcuſsa, id eo tempore factum pernego. Ptolomæus Lucenſis oblatam narrat Abbatiam Thomæ, *gratia parentum*, *quia erant expulſi de Regno*: atqui illo anno 1243. & ſequentibus ad annum uſque 1245. gratos Imperatori Friderico fuiſse Comites Aquini, in eiuſque aula verſatos eſse, proque ipſo militaſse, probatiſsimis teſtibus adductis, Richardo de S. Germano, Guillelmo de Tocco, Ptolomæo Lucenſi, demonſtravimus capite ſuperiore num. 2. in calce. Ad hæc, Abbatiam Caſinenſem *anno* 1239. *Menſe Februarii*, teſte Richardo de S. Germano, regendam ſuſcepit Stephanus de Curvario: rexitque illam *annis novem*, ut habet Series mſ. Abbatum Caſinenſium, qua utitur Eraſmus Gattula in ſua Abbatiæ Caſinenſis Hiſtoria Parte II. num. 2. Regimen ergo eiuſdem Stephani de Curvario ad annum uſque 1248. circiter protenditur: adeoque prædictam Abbatiam anno 1243. aut inſequente Thomæ offerre. & conſerre valuiſse Innocentium Pontificem, non ita facile dictu. Notum vero illud eſt compertumque, germanos Thomæ Fratres illos fuiſse, qui eidem captivo detento, multiſque exagitato iniuriis, Dominicana veſte in fruſta conciſa, *Monachales veſtes* induendas obtulere, teſte Bartholomæo de Capua: quæ fortaſse res ita ſpargi potuit in vulgus, ut etiam diceretur Abbatiam Caſinenſem eidem obtuliſſe ſummus Pontifex. Ita vero vulgari fama delatam rem, diligentiore neglecta perquiſitione, ſcriptis mandavit Thomas de Cantimprato.

Ab Imperatore diris devoto in Concilio Lugdunenſi, quod anno 1245. celebratum eſt, inter plures, qui partibus eius adhæſerant, Aquini Comites defecere. Hinc ille percitus ira, *Reginaldum* Thomę noſtri fratrem *interfecit*. Ptolomęo Lucenſi teſte, Comitumque Aquini perilluſtrem progeniem expulit Regno. Interim Thomas Pariſiis degebat ſub diſciplina Alberti Magni, remigravitque Coloniam Agrippinam anno 1248. cum eodem ſuo Magiſtro, ubi ſubſtitit aliquot annos. *Hoc* tempore *Coloniæ exiſtenti* Thomæ, laudato Ptolomæo ſi credimus, *oblata fuit Abbatia Montis Caſini* per Innocentium Papam, *gratia parentum*, *quia erant expulſi de Regno*. Haud ſane repugnant Monumenta Caſinenſia. Poſt Abbatem Stephanum de Curvario, qui anno 1248. fato conceſſit mortalitatis, *denſiſſimæ deinceps tenebræ offunduntur* (inquit Gattula loco citato) ac *incerta ad Abbatum electionem*, *finemque cognoſcendum via eſt*. Poſt ipſum Stephanum numerat *Nicolaum* Abbatem Caſinenſem: cuius tamen *nulla mentio* in memorata manuſcripta ſerie. Nomen eiuſdem occurrit in Tabulis anno 1251. confectis: diciturque *Dominus Nicolaus Dei gratia venerabilis Caſinenſis electus*: ſed quando electus, ait Gattula, vel quouſque rexerit, incertum. Quidni ergo coniici poteſt, hoc tempore Caſinenſem Abbatiam ab Innocentio Pontifice, *gratia parentum*, fuiſſe Thomæ oblatam?

III. Sua igitur, ſi lubeat, huic hiſtoriæ veritas conſtet; at eiuſdem adnotatorem primum, Thomam de Cantimprato, cauſæ qua de ago, adverſum non habeo, ſed potius patronum diſertiſſimum. Illud imprimis animadverto, quod ait: *Quemdam Nobilem adoleſcentem de Romanorum partibus Bononiam veniſſe*, ut veſtem Dominicanam indueret: quæ verba nonniſi iuvenem ſæcularem ſub oculos ponunt. Quid eſt illud alterum: Thomam in Curiam vocatum, *iuſſum eſſe*, *ut habitum Ordinis deponeret*, & *dignitatibus Eccleſiaſticis inſigniretur*; niſi tunc illum minime fuiſſe Monachum profeſſum, ſed Dominicanum Novitium dumtaxat, qui veſte Ordinis depoſita, dignitatibus Eccleſiaſticis quibuſcumque poſſet inſigniri? Quid eſt etiam ſilentium illud priſtinæ Monachalis profeſſionis, qua Thomæ perſuadere potuiſſet Pontifex, ut libentius ac facilius regimen Abbatiæ Caſinenſis adſumeret; niſi eloquentiſſimum argumentum, eius Monachatus abnutivum? Quid demum illud eſt: Tho-

mæ

Digitized by Google

mæ *nec Ordinem, nec habitum ſuum deſerere volenti*, facultatem feciſſe Pontificem, *ut in Ordine ac habitu ſuo præeſſet officio*; niſi alterius Ordinis & inſtituti numquam illum fuiſſe, nec cucullum Monaſticum geſtaſſe umquam?

Sed inquit Diſquiſitor: Thomæ fratres, & Innocentium Pontificem *latere non potuiſſe, quam diſtricte, quam ſancte paucis ante annis Innocentius III. & Gregorius IX. vetuiſſent, ne Monachis præficerentur Abbates extranei, quique expreſſe hoc ipſo in Ordine profeſſi non eſſent*. Ac certe *ita ſocordem & inertem dixerit nemo Innocentium, ut quæ certiſſime noverat proximorum Deceſſorum ſtatuta, revellere vellet*. Citat vero Caput, *Cum ad noſtrum*, & Caput, *Cum in Magiſtrum*, de Electione. Hæc Romanorum Pontificum reſcripta diligentius hoc loco expendere non vacat: quorum alterum electionem Abbatis irritam facit, qui *incontinenti* Monachus effectus, & Abbas electus a Monachis fuerat, rudis adhuc minimeque *inſtructus in regula Monachali*: alterum eligi vetat in Abbates, qui *ordinem regularem profeſſi* non ſunt. An vero denegatam Monachis facultatem, adimere ſibi pro rerum & temporum circumſtantiis voluerint Pontifices? Adde, Caſinenſem Abbatiam in caſu noſtro erigi in Commendam potuiſſe: quamquam non me latet, quod adnotat Thomaſinus Parte II Libro III. capite XIX. tertiodecimo ſæculo Abbatiarum commendas haud facile occurrere. Nihilominus ex Ptolomæo Lucenſi Libro XXII. Hiſt. Eccleſ. capite XXXIX. patet: Clementem quartum Summum Pontificem, qui obiit anno 1268. *voluiſſe conferre* Thomæ noſtro de Aquino *Archiepiſcopatum Neapolitanum*, & etiam *Abbatiam S. Petri ad aram dicti loci*. Illam fuiſſe *Ordinis S. Auguſtini extra muros Neapolitanos*, adnotat Lubinus in Notitia Abbatiarum Italiæ.

Utut hæc ſe habeant, de facto ſermo eſt, quod narrant Cantimpratanus, & Ptolomæus Lucenſis: neque iuribus & Pontificum ſtatutis confici poteſt, factum non fuiſſe quod factum fuit. Negari enim nullo modo poteſt, ſi vera narraverint illi, Abbatem extraneum præfectum Caſinatibus fuiſſe ab Innocentio Pontifice, dum illis præficiundum curavit Thomam, ea ſervata conditione, ut *in ordine & habitu ſuo*, ſcilicet Dominicano, *præeſſet officio*. Nec *ſocordem* vero, nec *inertem* Innocentium dixero, qui Deceſſorum ſtatuta, quæ noverat, revellere poterat, ac forte voluit, ut Comitibus Aquinatibus, optime tunc de Apoſtolica Sede meritis gratificaretur; Thomam, licet Dominicanum, Abbatiæ Caſinenſi præficiendo, eo ſane tempore quo inſigne Monaſterium illud maxime bellis quaſſatum erat, ac in arcem & munitionem converſum, neque multum eas ob cauſas regulari diſciplina florebat: id affore ſperans, ut illud ſub tanti Viri præfectura, cuius familia potens erat, in priſtinum decorem redigeretur. Iam vero patet, ex hac Abbatiæ Caſinenſis oblatione nil extundi poſſe, quod Monachatum Thomæ ſuadeat: quem potius everti Cantimpratani teſtimonio, qui primus rem hanc litteris mandavit, compertiſſimum eſt.

C A P U T VII.

Iachetti Malaſpinæ, Monaſtico inſtituto addicentis Thomam, pluribus elevatur, eliditurque teſtimonium. Acta translationis Corporis eius expenduntur, quæ Monachatum eiuſdem evertunt.

I. Iachettum Malaſpinam advocat Diſquiſitor capite VII. teſtem Benedictini Monachatus Doctoris Angelici, *non adeo in ferendo teſtimonio diminutum, ut abundet potius, abeatque in extremum nulla ratione ferendum*. „ Illi enim uſque adeo per„ ſuaſum erat (de novo teſte, quem ſæpius *Saccbettum* appellat, loqui pergit) „ Thomam Aquinatem Monaſticum Benedictinorum inſtitutum initio profeſſum eſ„ ſe, ac tum ad Prædicatores convolaſſe, ut cum Florentiæ degens, ex publica fa„ ma inaudiviſſet, Thomam Aquinatem, ſummum illum Theologorum apicem,

 „ ſub

„ ſub vitæ finem ad Ciſtercienſe Foſsæ-novæ Monaſterium divertiſse, illicque inter „ Monachorum brachia extremum clauſiſse diem ; externa illa rerum ſpecie delu- „ ſus, exiſtimaverit ad priſtinum inſtitutum morti proximum rediiſse, reſumptoque „ cucullo Monachum obiiſse. “

Iachettum ipſum inducit hæc patrio idiomate pronunciantem capite CCXXIII. Auctarii ad Hiſtoriam Ricordani Malaſpinæ patrui ſui, ad annum 1286. (1284.) ubi Caroli primi Andegavenſis Siciliæ Regis res geſtas exequitur. *Dal* (del) *detto Carlo rimaſe Carlo ſecondo*, *Principe* (Prenze) *Conte di Salerno*: *ed ebbe* (ed era bello del corpo e grazioſo, ed ebbe) *più figliuoli della ſua donna*, *figliuola ereda* (e reda) *del Rè di Ungheria*. *Il primo ſuo figliuolo fù Carlo Martello*, *che poi fù Rè d' Ungheria*: *il ſecondo* (e'l ſecondo) *fù Lodovico*, *che ſi fece frate della povera vita*, *e mai entrò* (e mai non entrò) *avvegnacchè l'abbino appropriato a loro*: *ſicome i Frati Predicatori Tomaſo d'Aquino*, *il quale inanzi che foſſe Frate Predicatore*, *fù Monacho*: *e quando venne a morte*, *ch' infirmò in cammino* (a cammino) *rimordendo la coſcienza*, *ſi fece portare alla Badia*, *donde era* (d'ond'era) *prima ſtato Monacho*, *e Monacho morì*, *e Monachi anno il corpo ſuo*. Veram lectionem reſtitutam habes ex Operis editione, quæ proſtat apud Muratorium Tomo VIII. Scriptorum Italiæ. Textum vero ſic latine reddit ipſe Diſquiſitor: *Carolo prædicto ſuperſtes fuit Carolus ſecundus*, *Salerni Princeps*. *Is ex Hungariæ Regis filia & herede*, *quam uxorem habuit*, *complures ſuſtulit filios*: *quorum primus fuit Carolus Martellus*, *poſtea Rex Hungariæ*: *alter Ludovicus*, *qui Fratrum pauperum*, *ſeu Minorum*, *inſtituto ſe devovit*: *eorum tamen clauſtra numquam ingreſſus eſt*, *quamvis illum iidem ſibi vindicent*: *quemadmodum & Prædicatores Thomam Aquinatem*, *qui antequam ad Prædicatores tranſiret*, *Monachus fuerat*; *& ad extremum cum in itinere morbo premeretur*, *religione tactus*, *in Cœnobium ubi prius Monachus extiterat*, *portari ſe voluit*, *ibique Monachus mortuus eſt*: *eiuſque corpus obtinent Monachi*.

Hæc Iachetti verba monet Diſquiſitor, non exſtare in exemplaribus cuſis, quæ Florentiæ primum anno 1568. prodierunt. Non exſtant (addo ego) neque in eiuſdem loci alia editione, quæ anno 1718. iterum curata eſt. Exſtant nihilominus (pergit ille) in pervetuſto Codice Mſ. olim apud Petrum Iunium Ugolini filium Patricium Florentinum adſervato: *quod teſtatur* (inquit) *illuſtriſſimus Præſul Angelus de Nuce Archiepiſcopus Roſſanenſis in Opuſculo ea de re adornato*. Patet quam maxime, Diſſertationem Angeli de Nuce defloratam a Diſquiſitore fuiſse. Eadem verba addit Eraſmus Gattula in Addendis, legi in Codicibus mſs. duobus Bibliothecæ Strozzianæ, certiorem ſe reddentibus amicis Florentinis: *quamvis tamen iis verbis* (verba ſunt eius animadverſione digna) *uſus non ſim*, *nec ſim uſurus*, *ad meam ſententiam probandam*. Quæ denique verba ex citato Codice Mſ. penes Marchionem *Giugni* Civem Florentinum ſuppleta leguntur in Editione, quæ inter Scriptores Italiæ a Doctiſſimo Muratorio collectos habetur Tomo VIII.

Monachatum Thomæ hoc adſeri monumento, quod allatum eſt, negari nequit: fides eius expendenda, an ſatis idonea ad illum perſuadendum? Id ego inficias eo. Ac primum abs re non erit, ſi admonuero, Ioannem Villanum, qui res eiuſdem ævi in ſua Hiſtoria, iiſdem pene verbis Malaſpinarum Ricordani, & Iachetti, ſolet recenſere, nullam ibi mentionem Thomæ eiuſque Monachatus ingerere, quamquam & ipſum liberiore calamo ſcripſiſse, nemo neſcit. En illius verba Libro VII. capite XCIV. in editionibus Veneta 1537. Florentina 1587. & Mediolanenſi in Muratoriana Scriptorum Italiæ Collectione Tomo XIII. *Del detto Carlo non rimaſe altra reda*, *che Carlo ſecondo Prenze di Salerno*, *di cui avemo fatto menzione*: *e queſto Prenze Carlo era del corpo belliſſimo*, *grazioſo*, *& largo* ... *& hebbe più figliuoli della Prenceſſa ſua moglie*, *figliuola & reda del Re d' Ungheria*. *Il primo fu Carlo Martello*, *che fu poi Re d' Ungheria*; *il ſecondo fue Luis*, *che ſi rendeo Frate Minore*, *e poi fu Veſcovo di Tholoſa &c*. Ubi Malaſpinæ irriſio de Fratribus Minoribus, Ludovicum Caroli ſecundi Filium ſibi veluti ſuum vendicantibus, omiſsa eſt, nullaque

ingeſta

Digitized by Google

ingeſta mentio Thomæ Aquinatis, eiuſque Monachatus: quod eſt forte indicio, rem hanc uti manifeſtam fabellam ab eodem Villano reiectam fuiſse, ac ſilentio preſſam. Eo vel maxime quod Aquinatis apotheoſim narrans ad annum 1323. Libro IX. capite CCXVII. inter cælites relatum fuiſse ſcribit *Fratrem Thomam de Aquino Ordinis Sancti Dominici, Philoſophiæ ac Theologiæ Magiſtrum, eximium in omni ſcientiarum genere virum*: additque, quod fama ferebat, veneno ſublatum ſanctiſſimum virum, quod propinandum iuſserit Carolus primus Siciliæ Rex; ceteris prætermiſsis commentis, quæ ſcripto reliquerat Malaſpina. Hiſtoriam ſuam perduxit Ioannes Villanus ad annum uſque 1348.

At ipſa Iachetti narratio penitius expendenda eſt, in qua tot ille peccata patravit, ut mirum eſſet, Thomæ Monachatum vere narraſſe. Ait 1. Fratres Minores *vendicare ſibi* voluiſſe Ludovicum Caroli ſecundi filium Toloſanum Epiſcopum; ſibi ipſi apertiſſime repugnans, cum etiam narret, ſe Fratrum pauperum ſeu Minorum inſtituto devoviſſe Ludovicum, *ſi fece Frate della povera vita*: unde Ludovicum Minorum inſtituto addictum cur ſibi non vendicarent Fratres Minores? Bollandi Continuatores adi ad diem 19. Auguſti; compertumque erit, non prius ipſum in infulas Toloſanas conſenſiſſe, quam in verba regulamque S. Franciſci ſolemni profeſſione, annuente Ioanne XXII. ſummo Pontifice, iuraſſet. Hæc vero ſatis ſuperque ſunt, ut illum ſibi veluti ſuum vendicent Fratres Minores.

Quid eſt illud, quod etiam Fratres Prædicatores ſibi Thomam Aquinatem vendicaverint, *l'abbino appropriato a loro?* Iuvenem ergo, quem prophetica vaticinia, nondum natum, prænunciaverant, *quod erit Frater Ordinis Prædicatorum*; qui Neapoli Dominicanam veſtem induit, ac Ordini nomen dedit, ipſum excipiente Thoma Agni de Lentino Cœnobii S. Dominici Priore; qui per annum & amplius plurimas tulit a parentibus ac fratribus inlatas iniurias, ut Dominicana depoſita veſte aut Monachalem aut ſæcularem indueret, hiſque recuſatis conſtantiſſime retinuit illam; qui duos & triginta annos Prædicatorum ordinem profeſſus eſt, illuſtravitque ſanctis moribus, ac litteris, editiſque operibus: hunc iuvenem, inquam, virumque eximium ſibi vendicarunt, ſi Malaſpinæ fides, ſuumque fecerunt, cum ſuus non eſſet, nimium audaces Fratres Prædicatores! Ne putidiſſimum inſani capitis commentum.

Sed ipſum, ait, cum in itinere morbo premeretur, portari ſe voluiſſe in Monachorum Cœnobium, *ubi primum Monachus degerat*. Nemo vero neſcit, non Caſini, ubi moribus & litteris imbutus fuit, ſed Foſſę-novæ apud Ciſtercienſes hoſpitio exceptum fuiſſe. Addit etiam, *conſcientiæ ſtimulis tactum*, voluiſſe in Cœnobio Monachorum diem ultimum claudere: ac ſi conſcientiæ ſtimulis agi debuiſſet is qui etiamſi Monachus antea extitiſſet, rite tamen & ex iuris formulis, ac aliorum prævio exemplo, Ordinem religionis commutaſſe dicendus eſſet. At veriſſimas alias cauſas aperit Ptolomæus Lucenſis, quæ Thomam impulerunt, ut cum morbo premeretur, ad Monachos Foſſæ-novæ declinaret: quod nempe nullus præſto erat vicinis in locis Conventus Ordinis Prædicatorum: eiuſque conſanguinei Domini de Ceccano in eo Monachorum Ciſtercienſium Cœnobio conveniens hoſpitium impetrarunt, ubi vir Sanctiſſimus ſanitati ſuæ conſuleret. In Annalibus, quæ proſtant Tomo XXV. Biblioth. Patrum, & Tomo XI. inter Scriptores Italiæ, hæc habentur ad annum 1274. Thomas *recedens de Neapoli, & veniens in Campaniam in domo Dominorum de Cecano apud Dominum Annibaldum, qui neptem ſuam habebat in uxorem, graviter infirmatur continuo. Unde coactus ægritudine, & ad inſtantiam dictæ ſuæ neptis declinavit ad Monaſterium Foſſæ-novæ, ibidemque mortuus eſt*. Paria ſunt, quæ ab eodem ſcripta legimus Libro XXIII. Hiſt. Eccl. capite VIII. *Veniens in Campaniam*, inquiente, *ibidem graviter infirmatur. Et quia prope locum illum nullus Conventus Ordinis Prædicatorum habebatur, declinavit ad unam ſolemnem Abbatiam, quæ dicitur Foſſa-nova, & quæ Ordinis erat Ciſtercienſis, in qua ſui conſanguinei Domini de Ceccano erant patroni*. Quis ergo tam bonus, qui Iachetto credat, uno

ver-

Digitized by Google

verbo narranti, aut potius occaſione, ut poterat, arrepta, effutienti, Thomam conſcientiæ ſtimulis actum ad Monachos acceſſiſſe, ut Monachus tandem e vita migraret? Illos imo numquam vidiſſet, neque ad eos declinare cogitaſſet, niſi neceſſitate compulſus, ut teſtatur Ptolomæus, quod in vicinia nullum erat, ubi exciperetur, Fratrum ſui Ordinis Monaſterium; & conſanguineorum adſtrictus humanitate, qui locum eidem in Monachorum Cœnobio procuraverant, eo adire conſtituiſſet, ut viribus tandem refectis iter ſuum ad Concilium Lugdunenſe proſequeretur. Haud vero inficias iverim, & ipſum Thomam in eo potius Cœnobio, quam in ſæculari conſanguineorum domo, ſanitati conſulere voluiſſe; *nullis* attamen *conſcientiæ ſtimulis actum*, ſed pro Viri religioſiſsimi indole, religioſas domos ſæcularibus præferentis. Id ſancte atteſtatum habeo a Nicolao Abbate Monaſterii Foſſæ-novæ, qui in Proceſſu Canonizationis capite 11. num. 8. ſic ait: *Dum dictus F. Thomas vocatus iret ad Concilium Lugdunenſe, & tranſitum faceret per Campaniam, infirmatus fuit in Caſtro Magentiæ cuiuſdam Domini Anibaldi de Ceccano; & cum ipſa infirmitate gravaretur, dixit (ut audivi a pluribus:) Si Dominus voluerit me viſitare, melius eſt quod reperiar in domo Religioſorum, quam in domibus ſæcularium: & ex tunc cauſa devotionis fecit ſe portari ad Monaſterium Foſſæ-novæ.* Quod ergo *ex devotione*, ex pietate factum fuit, ut teſtis in proceſſu Canonizationis iuratus perhibet; ex *conſcientiæ ſtimulis* factum narrat in ſua Hiſtoria Florentinus Malaſpina.

Pergit ultra, & ait, Thomam *obiiſſe Monachum*: quo nihil magis a veritate abhorret, cum ſpiritum emiſerit inter Fratrum ſuorum Dominicani inſtituti, quos in via comites habebat, amplexus; factaque apud Fratrem Rainaldum de Priverno eiuſdem Ordinis generali exomologeſi. Hæc ſane omnia, quæ Iachetti commenta evertunt, narrat diſertiſsime Guillelmus de Tocco, his verbis: *Poſt hoc cum prædictus Doctor fuiſſet aliquibus remediis confortatus, ut videretur ſibi quod poſſet iter inceptum proſequi verſus Romam; iuxta Monaſterium Foſſæ-novæ tranſiens, invitatus ab Abbate & Monachis, volens ibi aliquibus diebus vires reſumere, prædictum Monaſterium eſt ingreſſus* (eius etiam Nepte agente, Ptolomæo teſte, ut Monachos benevolos hoſpites experiretur.) *Qui cum primo ingreſſus fuiſſet Eccleſiam, clauſtrum poſtea intravit ... & tactus ſpiritu prophetiæ dixit, pluribus audientibus Monachis & ſui Ordinis Fratribus, & præcipue ſuo Socio, cui conſueverat ſimilia revelare: Frater Raynalde, hæc requies mea &c. Poſt quod propheticum dictum, de ſuo obitu Fratribus ſui Ordinis præcipue lamentantibus, poſitus fuit Doctor in Camera Abbatis &c. Poſt devotum ſepulturæ officium, Frater Raynaldus de Piperno ... prædicavit, & dixit: Ego iſtius Doctoris totius vitæ exterioris & conſcientiæ teſtis ſum, & frequenter audivi meritum eius tam evidens, & nunc generalem eius confeſſionem audivi &c.* Effutientem quis modo ferat Iachettum Malaſpinam, Monachum obiiſse Thomam in Cœnobio Foſsæ-novæ?

Fabulam claudit ille: *eiuſque* fato functi, inquiens, *corpus obtinent Monachi*; ac ſi eiuſdem, veluti cuiuſdam Monachi, ſibi corpus deberi, contendiſſent Ciſtercienſes. Sibi ius iſtud, quod Malaſpina commentus eſt, non arrogarunt Foſſanovani: factumque ſine dubio vi & violentia conſanguineorum Thomæ Dominorum de Ceccano, ne corpus eius transferrent Fratres Prædicatores. Rem teſtatam reliquit Ptolomæus in Annalibus loco citato: *Voluerunt autem Fratres eius*, inquiens, *corpus transferre: ſed Domina* (Neptis Thomæ) *non permiſit pro dilectione & devotione, quam ad ipſum gerebat: ſicque fecit occultari per Monachos*. Paria ſcribit in Hiſtoria Eccleſiaſtica: *Tradunt autem Hiſtoriæ, quod ibidem multis miraculis claruit, & multis indiciis Deus ſuam ſanctitatem oſtendit: propter quam cauſam ſui Conſanguinei, cum ſint potentiores de Campania, non permiſerunt, corpus inde transferri; imo cum audiſſent, quod Fratres ſui Ordinis hoc attentabant, corpus ipſius occultaverunt.*

Tot ergo deturpatam mendaciis putidiſque commentis Iachetti ſententiam, quæ nonniſi Scriptoris, Thomæ geſta, quæ ſcirent omnes, ſupine ignorantis, fœtus eſſe poteſt; mirum eſt allegari a Diſquiſitore potuiſſe, ut præconceptæ opinationi de-

Mora-

Digitized by Google

Monachatu Thomæ fidem conciliaret? Prudentior Eraſmus Gattula profeſſus eſt: *Iis Iachetti verbis*, inquiens, *uſus non ſum, nec ſum uſurus ad meam ſententiam probandam*. Vel ex ipſa tamen tot mendis ſcatente Iachetti narratione id ſaltem colligendum eſſe, ait Diſquiſitor: *Monachatum Thomæ tunc temporis compertiſſimum fuiſſe*; de quo propterea anſam ille arripuerit cætera confingendi. Undenam Diſquiſitor habet, tunc temporis compertiſsimum fuiſſe Monachatum Thomæ, ſilentibus ſynchronis aliis probatiſſimis Scriptoribus, imo apertiſsime abnuentibus? Nonne potius Iachettus, qui vel pro genio finxit, vel ignoranter ſcripſit, Monachum obiiſſe Thomam, actumque conſcientiæ ſtimulis portari ſe voluiſſe ad Cœnobium Foſſæ-novæ, in eodemque Cœnobio poſuiſſe tirocinium Monachatus, aut pari licentia finxerit, aut pari ignorantia ſcripſerit, Monachum ipſum fuiſse? *Id nemo dixerit*, reponit ille, *niſi qui Iachettum mortalium imprudentiſſimum ſimul, & impudentiſſimum finxerit*. Summam imprudentiam, repono ego, & impudentiam quis non agnoſcat in eo, qui paucis in verbis tot alia mendacia de Ludovico Toloſano & Fratribus Minoribus, de Divo Thoma & Fratribus Prædicatoribus liberrime venditat? Una illa, ſi placeat, excuſatio fuerit: Scriptori ad calumniam prono fucum feciſse habitam a puerulo Thoma in Cœnobio Caſinenſi educationem; parentum eius conſilium, quod ferebatur, ut Monachus evaderet; adhibitas quoque violentias ut veſtem Dominicanam exueret, adſumeretque Monachales veſtes; ac fortaſse Caſinenſem Abbatiam demum oblatam eidem a Romano Pontifice. Hæc Iachettum, cum minus attente expenderit, fortaſse deceperint, ac permoverint, ut Monachum Thomam faceret.

II. At hunc denique Monachatum evidentiſſime evertunt, quotquot acta ſunt in cauſa translationis corporis S. Thomæ, quæ anno 1368. contigit. Hiſtoriam ſcripſit Raimundus Hugonis, illius ætatis auctor: eamque ex pervetuſto Mſ. autographo, apud Fratres Prædicatores Toloſæ adſervato, ediderunt Continuatores Bollandi ad diem 7. Martii. Nemo neſcit namque, Monachos Ciſtercienſes Foſſanovanos, apud quos diem ultimum clauſit maximus Eccleſiæ Doctor, eiuſque corpus conditum fuit, de ſacris lipſanis ſibi poſtmodum ereptis graviter doluiſſe, ac provocatione ad Romanum Pontificem interpoſita, nihil non prætermiſſe, ut illa ſibi reſtituerentur. Si Monaſticam inſtitutionem aliquando Thomas amplexus eſſet; ſi conſcientiæ ſtimulis actus, ad Monachos cum morbo premeretur, portari ſe voluiſſet, ut extremam ſaltem vitæ periodum apud Monachos viveret; ſi Monachus tandem, velut eiurato Prædicatorum ordine, mortem obiit: ſumma ſine dubio ratio Ciſtercienſibus præſto fuiſset, quam adverſus Fratres Prædicatores opponerent, ac Urbano V. Pontifici Maximo ad cauſæ defenſionem adducerent, ut pro votis tandem, quod optabant feliciſſime conſequerentur. Sed hoc momento, quo nihil aptius, nihil ſolidius, nihil gravius adferri umquam potuiſset, cauſam ſuam non perorarunt illi; nullam iniecere mentionem de Monachatu Divi Thomæ, ſive pueruli, ſive adoleſcentis, ſive morbo extremo laborantis; unaque furti accuſatione intentata, ſibi ſacrum theſaurum ablatum reſtitui poſtulaverunt.

En verba, en cauſæ argumenta omnia, quæ, laudato Raimundo referente capite 11. nomine Abbatis, Iacobus de Sena, *Advocatus Fiſcalis*, coram Pontifice Romano, apud quem lis agebatur, brevi ſententia propoſuit, inquiens: *quod Magiſter* Generalis Ordinis Prædicatorum, Elias nomine, *intraverat Conventum Foſſæ-novæ, & fregerat Campanile, & commiſerat ſacrilegium, & fecerat furtum*. Furtum etiam ſacri depoſiti, nihilque præterea aliud, Eliæ obiecit Urbanus V. qui Monachis favebat: *Tu furatus es*, inquiens, *Corpus Sancti Thomæ*? Cui ſumma fidentia reſpondit ille: *Sanctiſſime Pater, caro & frater noſter eſt*; nempe ut ſubiicit Hiſtoricus, *voluit dicere, quod quis rem propriam non furatur*. Quis credat, meliori mente, melioriqueconſilio non acturos fuiſse cauſam ſuam Foſanovanos, e Monachatu S. Thomæ argumento deſumpto, ſi Monachum eumdem & primis & poſtremis vitæ annis ſciviſsent? Cur Monachum Thomam non adſerit Pontifex, eiuſque Monachatum non opponit, ut ex parte ſaltem Eliæ reſponſum elideret, qui ſancti Doctoris corpus, tamquam *rem*

pro-

propriam, ſibi ac Ordini Prædicatorum reſtitutum, ne Monachis extraneis reddere cogeretur, iura omnia ſibi favere declamans, obteſtabatur?

Neque ſemel tam altum mirabileque ſilentium in Pontifice, in Monachis de Monachatu Thomæ admirari ſubit; cum eiuſdem mentio nulla iniecta umquam fuerit, tametſi ferret occaſio, ac ipſius ratio cauſæ poſtulare videretur. Prædicatorum votis parum faventem Urbanum, ſubiratumque reſpondiſſe illis, narrat idem Raimundus capite 111. *ſe iuſtitiam velle facere in hac cauſa*. Iuſtitiæ, aut æquitatis quædam ſpecies erat, ut corpus Thomæ, ſi aliquando fuiſſet Monachus, eoque magis ſi Monachus obire voluiſset ſtimulis conſcientiæ actus, ipſi Monachi Foſsanovani, apud quos fato functus mortalitatis fuerat, ſervarent. At nihil huiuſmodi in Pontificis mentem venit, qui furtum dumtaxat animo verſans, *Decretale illud*, *De latoribus quod dicitur prædonum fore reſtituendum*, *volebat obſervari*: & Eliæ ſubiicienti, honores maximos *a Fratribus ſuis Prædicatoribus* Thomæ Sanctiſſimo exhibendos eſse, id unum reſpondit: *Numquid non Ordo meus S. Benedicti eſt potentiſſimus*, *& Ordo tuus quaſi nullus ad honorandum dictum Sanctum? Melius ergo videtur, quod apud Monachos noſtros ipſe remaneat*. Quam apte Monachatum memoraſset Pontifex, quem iuvenis Thomas aliquando profeſsus fuiſset: ſed qui nullus erat, non obiecerunt Monachatum eius Ciſtercienſes Foſsanovani, ſibi corpus ereptum reſtitui poſtulantes; nec obiecit Summus Pontifex, qui Monachis primum favebat, ſubiratuſque fuerat Fratribus Prædicatoribus.

C A P U T VIII.

Additamenti ad vetuſtum Caſinenſe Martyrologium fides non eſt idonea, qua Monachatus Thomæ ſuaderi queat. Nonnulla, quæ feruntur eiuſdem Monachatus indicia, levitatis & falſi convicta, ac depulſa.

I. Nimium dolet Diſquiſitor, clariſſimi Caſinenſis Monaſterii Tabulas, quippe quod Friderici ſecundi Imperatoris ira ac furore expilatum illud fuit, perturbatum, ac pene devaſtatum, ad nos uſque non perveniſſe, quæ maxime patefacerent, qua fuerit vitæ conditione Thomas quandiu Caſini ſubſtitit, quodve illic tenuerit inſtitutum. *Equid aliud vero* (ait ille capite VI. num. 1.) *ultra ſperandum in rebus alta caligine merſis, & forte non ſine induſtria occultatis?* Mirum eſt, Monachatum Thomæ inter alta caligine merſas res numerari, quem graviſſimis argumentis ac certis etiam demonſtrationibus in apricum ſe tuliſſe, frequentius gloriatur Diſquiſitor. *Age tamen*, (pergit ille) *& ſi quis inde radius emicat*, *excipiamus*. Radium porro, quem exciperet, ſibi videre emicantem viſus eſt in aliquibus Richardi de S. Germano verbis ad annum 1239. quibus *tertia Monachorum excluſio* refertur *de Monaſterio Caſinenſi*. Locum expendimus capite V. num. 2. quem mala fide interpolatum demonſtravimus: ipſamque præterea interpolationem nihil exhibere omnino, quod Monachatui Divi Thomæ faveat, oſtendimus.

At *exſtat etiamnum hodie* (inquit) *Caſini optimæ notæ documentum anni circiter 1380. quod Virum ſanctum ex Benedictino inſtituto ad Dominicanum tranſiiſſe*, *diſertiſſime notat*. Iam ergo dolorem ſuum cohibere Diſquiſitor debuiſſet de Tabulis Caſinenſibus expilatis, deque rebus propterea alta caligine merſis, cum vel uno documento *optimæ notæ*, quod etiamnum hodie adſervatur, Monachatus Thomæ *diſertiſſime* notetur. Illud eſt, quod Ioannes Mabillonius in Muſæo Italico publici iuris facto anno 1687. memorat ac in lucem profert Parte I. pag. 123. „ Ex Martyrologio veteri diſcimus, inquiens, Thomam Aquinatem Caſini Monachum fuiſſe, antequam ad Dominicanorum Religionem convolaret. Ita enim de eo Nonis Martiis, ſecunda quidem manu, ſed ante annos 300. (ſcilicet circa annum Chriſti 1380.) adſcriptum legitur: *Nonis Martii*, *apud Foſſam-novam*, *Natalis S. Thomæ*

„ *Con-*

Digitized by Google

„ *Confeſſoris, viri eruditiſſimi: qui oriundus de Aquino, primo Caſinenſis Monachus fa-* „ *ctus, poſtmodum in Ordine Beati Dominici Prædicator effectus, ſua multiplici & fru-* „ *ctuoſa doctrina illuminavit valde Eccleſiam ſanctam Dei.* " Quis contra mutire (Diſquiſitor clamat) quis hiſcere audeat?

Cur vero hiſcere non liceat contra Monachum, eidemque fidem denegare, qui ſæculo integro, ipſo adnotante Mabillonio, ab obitu Thomæ, qui anno 1274. accidit, interpolabat vetuſtum Martyrologium, ſæculo undecimo ſcriptum, ſi Eraſmo Gattulæ credimus? Sed vel *ea ætas* a Mabillonio conſtituta *ſatis ſcriptori* (verba ſunt Diſquiſitoris capite VI. citato num. 3.) *conciliat auctoritatis, ut in facto de quo nunc quæritur, fidem integram faciat: cum eo in loco ſcripſerit ille: ubi ex publicis Tabulis reſcire facile potuit, quæ fuerit Thomæ fortuna, Caſini dum degeret adoleſcens.* Publicas Monachatus Thomæ tabulas extitiſſe Caſini anno circiter 1380. quo Monachus ille ſcribebat, adſerit modo Diſquiſitor, qui paullo antea dolebat periiſſe illas in expilatione Cœnobii Caſinenſis, quæ *contigit Friderico II. Imperatore in Religioſiſſimos Monachos furente*, anno ſcilicet 1239. ac deinceps uſque ad annum 1250 quo mortem obiit ille. At vetuſtiora quæ luſtrare potuerit monumenta bonus ille Monachus, ſi quæ ſuperſunt, & ad nos pervenerunt, ab Auctoribus conſcripta, qui Thomam viderunt, & cum eo verſati ſunt, aut eidem ætate proximi fuerunt, oppoſitum tradunt manifeſte. Ptolomæum Lucenſem intelligo, & Guillelmum de Tocco, & Bartholomæum de Capua, Logothetam Regni Siciliæ, & Thomam Cantimpratenſem, quos Monachatum Thomæ pluribus evertere, oſtenſum eſt. Adde teſtes in Proceſſu Canonizationis vocatos & iuratos, qui plurimi ſunt, non ex Ordine Prædicatorum dumtaxat, ſed Monachos, & laicos; qui cum de Thomæ geſtis teſtimonium perhibeant, eiuſque vitæ circumſtantias, quocumque modo noverint eas, etiam minutiſſimas patefaciant, Monachatum eius aut alto ſilentio premunt, aut certe profligant. Quæ hactenus diſſeruimus, recole & expende.

Fuerit ergo tam bonus Ioannes Mabillonius, cui tantum debet litteraria Reſpublica, quantum vix alteri; qui prædicti Additamenti ad Caſinenſe Martyrologium allegata fide, *addiſcendum* proponit in Muſæo Italico: *Thomam Aquinatem Caſini Monachum fuiſſe, antequam ad Dominicanorum Religionem convolaret?* Refert ea Vir doctiſſimus, quæ prædicto in Additamento legerat: quorum tamen ſe vadem ipſum dare, ha d puto. Rem affero præterea animadverſione dignam. Thomas dicitur in illa marginali adnotatione, *primo Caſinenſis Monachus factus:* indeque addiſcendum ſcribit Mabillonius, *Thomam Aquinatem Caſini Monachum fuiſſe*; quæ ſine dubio verba, in obvio proprioque ſenſu accepta, Monachatum exhibent, quem ſolemni emiſſo voto Caſini profeſſus fuerit, aut certe ratum renovato voto habuerit Sanctus Thomas. At probe ſenſerat Mabillonius, nemini fore Monachatum Divi Thomæ perſuadendum: unde proprio marginalis illius notæ relicto ſenſu, maluit eam cautior effectus intelligere de ſola Thomæ inter Monachos educatione, eiuſque pueruli Divo Benedicto a parentibus facta oblatione, in Præfatione Partis primæ ad Sæculum ſextum Benedictinum, quod Pariſiis anno 1701. publicam lucem vidit. Verba eius hæc ſunt num. 36. *Attamen pueros in Caſinenſi Monaſterio ſæculo* XIII. *educatos fuiſſe, probat exemplum S. Thomæ Aquinatis. quem a puero Monaſticum illic habitum induiſſe, ſacri eiuſdem loci Martyrologium teſtatur.* Sed neque hanc pueri Thomæ educationem Caſini in habitu Monaſtico veriſimilem eſſe, latiore iam calamo oſtendimus capite III. Aut ergo Thomam Auctor Additamenti ad Caſinenſe Martyrologium, *Monachum* dixit, hoc eſt, in eo Cœnobio nutritum, moribus & litteris a Monachis informatum: aut minus prudens ſimplicem illam Thomæ educationem, quæ cuique notiſſima erat, ut inde Caſinatium gloriam quodammodo augeret, pro vero oblationis ritu venditavit, accepitque pro Monaſtica profeſſione.

II. Externa quædam huiuſce demum Monachatus profert capite VII. num. 4. indicia Diſquiſitor, quibus *olim* ſe *maxime excitatum profitetur, ut Benedictinum Divi Thomæ Monachatum, de induſtria forte a nonnullis occultatum, inquireret, vetereſque*

chartas volvendo retegeret. Evolvit ſcilicet, quæ ſua in Diſſertatione Manuſcripta iam antea collegerat Angelus de Nuce, nihilque aliud præterea, quod grave aliquod afferret momentum. „ Movit me primum (inquit) quod Pariſiis olim in Maiori Conventu Divi Iacobi, ubi maximam vitæ partem Divus Thomas exegit, a pleriſque Magiſtris & antiqui moris Viris acceperim, ex priſca Maiorum traditione haberi communiterque teneri, Doctorem Angelicum ſub alba Dominicanorum veſte Benedictinum ſchema, ſeu ſcapulare nigrum geſtare ſolitum fuiſſe: quod idem a Viro Doctiſſimo, eodemque eximiæ probitatis Magiſtro, Iulio Mercoro apud Mediolanum Fidei Quæſitore, accepiſſe profitetur laudatus hic ſæpe Vir ſummus Angelus de Nuce Archiepiſcopus Roſſanenſis. “ Repoſueram ego in Præfatione opuſculi, quod anno 1724. typis editum eſt, inani prorſus coniectura hanc Benedictini ſchematis geſtationem pro Monachatu afferri poſſe; cum pietatis cauſa ſchema illud nigrum (quod cuiuſque inſtituti religioſis hominibus licitum eſſet) ſub veſte ſui Ordinis alba geſtare Thomas potuerit, ut coleret maxime Sanctiſſimum Patriarcham Benedictum, in cuius Caſinenſi Cœnobio primas litteras didicit, moribuſque chriſtianis imbutus eſt. Hæc ſatis nobis fuerant. Ampliora legimus in Compendio Opuſculi noſtri, quod recenſitum habetur in Trevoltinis Eruditorum Diariis, anno 1725. Menſe Ianuario, Articulo x. Hæc legimus gallice ſcripta: *Au reſte on croit devoir avertir ici, qu' on a pris ſoin de s' informer de la verité d' un fait allegué par le meme Auteur, en faveur du Monachiſme pretendu de Saint Thomas. Ce fait eſt, que c' eſt une tradition conſtante dans la Maiſon des Dominicains de la rue Saint Iacques, que le Saint Docteur, qui y a paſsè la plus grande partie de ſa vie, avoit coutume de porter ſous ſon habit blanc le ſcapulaire noir de l' Ordre de Saint Benoit. On s' eſt enquis du fait dans la Maiſon meme, & il a ete repondu unanimement, & en particulier par un Pere tres-ancien dans l' Ordre, & qui demeure dans la dite Maiſon depuis 52. ans, qu' on n' y avoit iamais entendu parler de cette pretendue tradition, & qu' on ne la pouvoit regarder que comme un fait auſſi fabuleux, que le Monachiſme du Saint Thomas dans l' Ordre de Saint Benoit*. Quæ latine reddita, hæc fere ſunt: „ Monitos Lectores volumus, dediſſe nos operam, ut de traditione geſtati a Thoma ſub alba Dominicana veſte ſchematis Benedictini, quæ conſtantiſſima adſeritur promanaſſe ad nos uſque in Maiori Pariſino S. Iacobi Cœnobio, certiores efficeremur. Reſponſum communi voce dederunt Patres illi, maximeque teſtatus eſt vir annoſus, qui ab annis duobus & quinquaginta fixam in eo Cœnobio ſedem habet, hanc apud illos minime vigere traditionem, neque ſe ullum audiviſſe umquam quidpiam tale atteſtantem: rem ergo illam cum Divi Thomæ Benedictino Monachatu inter fabulas amandari tuto poſſe. “ Hæc eadem habentur italice converſa, ac edita Venetiis apud Aloyſium Pavinum Tomo XLII. Operis inſcripti *Giornale de' Letterati Oltramontani*.

Aliud profert indicium Diſquiſitor: „ Illud me quoque, inquiens, non mediocriter movit, quod pleniſſimam rerum Benedictinarum cognitionem in Doctore Angelico deprehenderim; ſingularem in Benedictinis ritibus, regulis, inſtitutis, moribus explicandis diligentiam, qualem ne in explicandis quidem Dominicanis invenias; flagrantiſſimum denique ſtudium, quo Benedictina quæque, cæteris ferme neglectis, non nata modo, ſed & quæſita de induſtria occaſione defendit, ut orare pro domo ſua Cicero videatur &c. “ Exaggerationis plurimum hæc Diſquiſitoris verba habent, ſolidi nihil quod Monachatum Thomæ indicet. Pars quidem fuerit ſummæ peritiæ rerum omnium, qua clarebat Vir Sanctiſſimus, rituum notitia & regularum, & inſtitutionum, atque morum ad Benedictinos Monachos attinentium: at eam facillime comparare ſibi poterat (quod & cuique Monaſticæ diſciplinæ diligenti indagatori pervium eſſet) ex regulæ S. Benedicti aliorumque ſtatutorum Caſinenſium lectione. Plura quoque eiuſdem Caſinenſis diſciplinæ capita didicerit ille, cum Caſini degeret, tametſi puerulus ſæcularis moribus & litteris imbuendus, nobili tamen ingenio præditus expeditoque ad ea quæque obſervanda, in

qui-

quibus Monachi exercebantur. At quænam demum tam intima, tam recondita fuerint illa Monaſtica inſtituta, quæ nonniſi Monachus potuerit ſcire? Docet ille Opuſ. XVII. capite XI. & II. 2. q. CLXXXIX. art. II. ad I. *concedi in Regula B. Benedicti probationis annum nuper ad Religionem converſis*; & art. V. *Beato Benedicto Nobiles dare ſuos filios omnipotenti Deo nutriendos cœpiſſe*; & I. 2. q. XIII. art. V. ad 3. *ſi Prælatus aliquid impoſſibile præceperit, tentandum eſſe a ſubditis iuxta Beatum Benedictum*; & alibi, *B. Benedictum mandare, quod venientibus ad Religionem non ſit facilis præbendus ingreſſus*; & quodl. I. art. XX. ad 2. *Monachos ex voto obligari ad ſervandam regulam Beati Benedicti: ſed comedere carnes non eſſe contra votum Monachi, niſi quando comederet ex inobedientia, vel ex contemptu*. Hæc, & ſimilia ſunt, quæ a Thoma ſciri non potuiſſe, niſi Monaſticæ fuiſſet obnoxius profeſſioni, dixerit nemo prudens.

An memorari inter Monachatus indicia debeat conſuetudo & amicitia cum Benedictinis, quam ſanctiſſime coluit Sanctus Thomas toto vitæ ſuæ tempore? Hanc Eraſmus Gattula loco citato ob oculos ponit: Tabulaſque refert, quibus Bernardus Abbas *anno* 1270. facultatem Fratribus Prædicatoribus facit, Domum & Eccleſiam erigendi in oppido S. Germani, *ob honorem Dei, & Ven. Viri Fratris Thomæ de Aquino ac Religioſi Viri Fratris Troiani de eodem Prædicatorum Ordine, cariſſimorum amicorum noſtrorum, promerente dilectione*. Hæc ſi Monachatus indicia haberi debeant, Monachus olim fuerit, ut video, non ſolum Thomas Aquinas, ſed etiam Frater Troianus, quos *cariſſimos amicos* vocat Bernardus Abbas. Abeant hæc vero, non Monachatus indicia, ſed commenta ad fucum faciendum quæſita.

C A P U T IX.

Chronographia geſtorum Sancti Thomæ a Diſquiſitore aliiſque poſita expenditur: eademque reformatur. Poſtremum contra Monachatum eiuſdem argumentum.

I. Satis in propatulo poſitam Monachatus Divi Thomæ fabellam puto: ac diſertis etiam manifeſtiſque documentis oſtenſum, Angelicum Doctorem Caſini ab ineunte ætate moribus & litteris veluti nobilem puerum ſæcularem informatum eſſe; pubertate nondum adepta, Neapolim ad publicas ſæculareſque ſcholas a parentibus miſſum; ac ſæculo valedixiſſe tum demum, cum Dominicanum Prædicatorum Ordinem ingreſſus eſt. Rerum huiuſmodi chronographiam hoc loco diligentiore opera ut expendam, ſuadent plura: ut res eaſdem ſuis temporibus illigatas quiſque percipiat; quæ etiam poſita eſt ab Auctore Diſquiſitionis hiſtoricæ chronographia, ut minus accurata, profligetur; ac demum novo ac poſtremo validiſſimo argumento quæ contra Monachatum Thomæ diſſeruimus, confirmentur.

Quatuor potiſſimum anni ſunt, qui diligentius, quo ad fieri poterit, & expendi debent, & definiri. 1. annus æræ chriſtianæ, quo Thomas Dominicano Prædicatorum Ordini nomen dedit, de quo non multum cum Adverſario diſſidium erit. 2. annus ætatis, quem natus erat, cum diem ſupremum clauſit in Cœnobio Foſſænovæ. 3. annus Chriſti, quo in lucem datus eſt. 4. annus ætatis, quo Dominicanam veſtem induit: quos ita digeſſiſſe ac ordinaſſe mihi videtur Diſquiſitor, ut cauſæ ſuſceptæ favere voluerit, non veritati. Methodus vero, quæ a certioribus aut probabilioribus procedendum præſcribit ad incerta minuſque nota, cogit ut ordine quodam perturbato annos ætatis Thomæ, ac annos æræ chriſtianæ cum quibus illigari illi debeant, perquiramus.

Contendit Diſquiſitor capite IV. num. 2. *non ante annum æræ chriſtianæ* 1243. *aut etiam* 1244. *figi poſſe Divi Thomæ ingreſſum in Prædicatorum Ordinem*. Huiuſce anni quem inquirimus, notam quamdam afferunt Ptolomæus Lucenſis, & Guillelmus de Tocco. Ait ille Libro XXII. Hiſt. Eccl. capite XX. Thomam, Dominicana ve-

ſte indutum, *verſus Peruſium venientem, in Tuſcia ad quoddam Imperatoris Caſtrum, quod Aquapendente vocatur, ibidem Fredericum inveniſſe:* eoque, Imperatore diſſimulante, a Reginaldo fratre ſuo captum, *miſſumque in Campaniam ad quoddam Caſtrum vocatum S. Ioannis*. Aquapendente, latine *Acula*, ſeu *Aquula*, urbs eſt Tuſciæ in Ditione Pontificia in agro Urbevetano. Hanc Friderici Imperatoris Aculæ commorationem, cum Thomas captus eſt, memorat etiam Guillelmus de Tocco capite 11. num. 8. & 9. Exceptum illum Neapoli in Ordine Prædicatorum refert, ductumque *Terracenam, inde Anagniam* in Campania, *& uſque Romam ad Conventum S. Sabinæ:* Theodoram matrem in furias actam, quod filium Dominicano Ordini recens adſcriptum videre non potuit, nuncium direxiſſe *ad Filios ſuos, qui erant cum Friderico Imperatore in Caſtro Aquæpendentis Tuſciæ regionis:* ipſoſque de re admonitos, *accepta licentia* Imperatoris, *Fratrem ſuum iuxta cuiuſdam fontis irrigua quieſcentem cepiſſe*.

Quo anno Aculæ moraretur Imperator, perquirendum. Eius ergo geſta, & Innocentii quarti paucis referenda ſunt ex Chronico Richardi de S. Germano, & ex Vita eiuſdem Pontificis a Nicolao de Curbio ſcripta. Innocentius IV. electus eſt Anagniæ *anno 1243. die 23. Iunii*. Legatos ad ipſum mittit Imperator, qui Melphi morabatur in Regno Neapolitano, *Menſe Iulio:* eodemque Menſe *civitas Viterbii* in Tuſcia *venit ad mandatum Eccleſiæ*. Obſidione cinctam illam ab Imperatore *Menſe Septembris*, adnotat Richardus: id factum *circa Feſtum omnium Sanctorum*, labente ſcilicet Menſe Octobri, refert Nicolaus a Curbio. Anagnia diſceſſit Pontifex XVII. *Kal. Novembris*, adnotante laudato Nicolao de Curbio, cuius dumtaxat fide deinceps uſuri ſumus, Chronico deſinente Richardi de S. Germano, ideſt die 16. Octobris: exceptuſque Romæ fuit XVII. *Kal. Decembris*, ſeu die 15. Novembris. Viterbii obſidionem urſit Fridericus *duobus menſibus & dimidio*: quo tempore de pace conſtituenda per Legatos egit Pontifex cum Imperatore. Sed *iterato* legatos ad ipſum miſit *ad Aquampendentem*. Aculam veniſſe Fridericus dicendus eſt poſt *duos menſes cum dimidio* obſidionis Viterbii; quæ cum inceperit *circa Feſtum omnium Sanctorum* anni 1243. nonniſi Menſe Ianuario incepto anni 1244. mittere Legatos ad ipſum Innocentius potuit *ad Aquam-pendentem*. Itaque Thomas a Fratribus, *qui erant cum Friderico Imperatore in Caſtro Aquæ-pendentis*, capi potuit ineunte Ianuario eiuſdem anni 1244. ac potuit ipſe anno ſuperiore extremis diebus menſis Decembris veſtem induere Dominicanam.

Utrumque anno incepto 1244. contigiſſe ſi quiſpiam contendat, repugnare non licet; cum adhuc Aculæ perſtitiſſe Imperatorem menſe Martio, & Aprili huius anni, diſerte Nicolaus de Curbio atteſtetur. Ait quippe, miſſos ab Imperatore Legatos, pollicitos eſſe nomine ipſius promptam obedientiam *in die cœnæ Domini* anni 1244. nempe die 31. Martii, cum eo anno Sanctum Paſcha in diem tertiam Aprilis incideret: ſed mandata Pontificis *de reſtituendis Eccleſiæ terris* a Friderico contempta, qui *adhuc apud Aquampendentem perſiſtebat*. Interim Pontifex, tutum cogitans locum, ubi fortius machinas Imperatoris eluderet, *die ſeptima Iunii* egreditur urbe profectuſque eſt *ad Civitatem Caſtellanam*. Nuncios ad illum direxit Imperator, *qui apud Interamnum tunc erat*. Prædicta *in Civitate*, cum *dierum 19. ſpatio* perſtitiſſet Pontifex, diſceſſit: ac *in die præcedente Vigiliam Apoſtolorum Petri & Pauli*, ſcilicet die 27. Iunii *Sutrium devenit*, ac demum *Civitatem vetulam*: indeque ſolvit ianuam. Cum his egregie conſonant, quæ de Thoma carcere mancipato narrat Guillelmus de Tocco. Refert ille num. 9. ſanctiſſimi iuvenis matrem, *cum non poſſet ipſum inducere ad prædictum habitum deponendum, feciſſe ipſum cuſtodiri ſub bona cuſtodia uſque ad reditum filiorum*. Iacturam nobiliſſimi adoleſcentis dolebant Fratres Prædicatores: acceſſeruntque *ad ſummum Chriſti Vicarium Innocentium Papam quartum, qui tunc erat in Tuſcia*. Annum 1244. ſatis puto indicatum, menſemque Iunium, quo Innocentium in civitate Caſtellana diverſatum eſſe, iam adnotavimus. Mandavit Pontifex *prædicto Imperatori, qui erat in regione propinquus* (qui nempe apud Interamnum tunc erat)

Digitized by Google

erat) *quod faceret de raptoribus dignam vindiƈtam*. Iuſſu eius capti ſunt *Fratres Thomæ germani*: contra quos querelas urgere noluerunt Dominicani, *maxime cum audiſſent, prædiƈtum iuvenem conſtanter tenere habitum, etiam in carcere cuſtoditum*. Haud breve tempus poſt capturam Thomæ elapſum, hæc ſatis denotant. Iamvero *Fratres* eius *poſt reditum*, qui poſt Iunium menſem anni 1244. accidere debuit, *gravius impugnarunt ipſum*. Inlatas iniurias narrat Hiſtoricus num. 10. factumque deſcribit num. 11. de laſciva puella titione fugata, quem *de camino acceperat* caſtiſſimus adoleſcens. Hinc Bollandiſtæ colligunt, *hyemem* tunc fuiſſe, adeoque vel annum 1244. cadentem, vel ineuntem 1245. At ipſum denique *fere per duos annos cuſtoditum*, exceperunt Dominicani Fratres per feneſtram demiſſum: quod incompletum biennium eodem anno 1245. ineunte, vel adulto deſinit. Biennium aio incompletum, quod ita definit ſæpe laudatus Logotheta: *pluſquam per annum exſtitit arƈte detruſus*. Quæ cum ita demum ſe habeant, exploſa illorum ſententia eſt, qui Thomæ ingreſſum in Ordinem Prædicatorum ad annum 1237. referunt. Malvendam conſule in Annalibus.

Ad annum eiuſdem emortualem ſermo procedat. Hæc habet Diſquiſitor capite 1. in Chronographia: *Anno 1274 ætatis 54. moritur in Monaſterio Foſſæ-novæ Ordinis Ciſtercienſis*. Annum æræ chriſtianæ adnotatum definiunt omnes, & addunt ſeptimam diem Martii: ſed poſitum annum ætatis priſci omnes inficiantur, qui ſcribunt, Thomam, ut ſummum annos quinquaginta natum, vita mortali migraviſse. Ptolomæus de Luca Libro XXIII. Hiſt. Eccl. capite x. ait: *Obiiſſe Thomam quinquageſimo vitæ ſuæ anno: alios vero dicere, quadrageſimo oƈtavo*. In editione Mediolanenſi in Muratoriana Scriptorum Italiæ collectione, mendum irrepſit, poſito anno XLIV. pro XLVIII. Primum numerum, inchoatum tamen dumtaxat, ſequuntur Guillelmus de Tocco, & S. Antoninus; ille: *Ut quadrageſimum nonum annum ſuæ vitæ perficiens, quinquageſimo inchoaret æternæ gloriæ iubilæum*; hic vero: *Obdormivit in Domino .... ætatis ſuæ anno quinquageſimo inchoato*. Alterum quadraginta & octo annorum refert Frater Iacobus de Viterbio, Auguſtinianus & Archiepiſcopus Neapolitanus, in Proceſsu Canonizationis Divi Thomæ num. 83. *Non eſt veriſimile ſecundum humanum ingenium, quod* tot ac tanta potuerit ſcribere *tam brevi tempore, ſicut vixit idem Frater Thomas, qui in quadrageſimo oƈtavo anno finiiſſe dicitur communiter dies ſuos*. Utcumque ætatis annum emortualem indicare poſsunt notæ aliæ chronologicæ apud Ptolomæum Libro XXII. capite xx. inquientem: *Cum autem iam eſſet ſexdecim annorum, habitum Fratrum prædicatorum aſſumpſit: & in eo in pura innocentia vixit triginta duobus annis vel circa*. Anni ſexdecim & triginta duo ſunt anni quadraginta octo: ſed anni ſexdecim completi, ac triginta duo *vel circa*, puta tres ac triginta ſunt anni quadraginta novem, vel etiam quinquaginta inchoati. Qua tamen de chronographia adhuc infra dicendum. Mirum vero illud eſt, tam confidenter ſcribere Diſquiſitorem potuiſse: *Divum Thomam anno ætatis ſuæ quinquageſimo quarto diem ultimum obiiſſe* contra veterum omnium Scriptorum fidem.

Id vero, invitis etiam diis, dicere debuerat, quod Thomam anno æræ chriſtianæ 1274. die 7. Martii certiſſime defunctum, natum facit *anno eiuſdem æræ* 1220. *die* 16. *Aprilis*. Auctorum quos laudavimus ſynchronos & ſuppares, fide & auctoritate conficitur, Thomam in lucem editum fuiſſe anno 1225. aut 1226. aut etiam 1227. numquam anno 1220. Certum quidem natalem annum iidem Scriptores non deſignant, de uno vel altero anno inter ſe diſſidentes: at pro certo exploratoque nobis relinquunt, minime Thomam anno 1220. natum eſſe.

Quo ergo iure, qua fide id aſſerat Diſquiſitor? Inquit ille capite IV. num. 2. *illud longe certius eſſe, meliorumque Scriptorum ſuffragio comprobatum, Thomam anno 1220. natum*. Quæ ſunt, quæſo, certitudinis iſtius longe præſtantiora documenta? Quinam *Scriptores illi meliores*, quorum ſuffragio natum Thomam anno 1220. tam certo adſerit? Laudat nempe ſolos *Leandrum Albertum*, *Abrahamum Bzovium*, & *Vincentium Fontanam*, Clariſsimos Viros iſtos omni laude, & commendatione dignos

cen-

cenſeo: nihilominus in re, qua de agimus, nemo ſapiens *meliores* iis iudicaverit, qui a me laudati ſunt; eorumque fidem & auctoritatem minus idoneam non habuerit, qua natalis Thomæ annus conſtitui tuto queat annus æræ vulgaris milleſimus ducenteſimus & viceſimus. Guillelmus enim de Tocco, ac Ptolomæus Lucenſis eodem ævo cum Thoma vixerunt; Frater Iacobus de Viterbio in Proceſſu Canonizationis teſtis laudatur a Bartholomæo de Capua; & S. Antoninus anno 1389. natus, florebat ante medium ſæculum quintumdecimum: Leander vero Albertus, Bzovio & Fontana antiquior, ducentis & amplius annis poſt obitum Divi Thomæ, anno ſcilicet 1479. natus eſt. Favent etiam poſito annorum calculo antiquiſsimi teſtes plures, quorum laudatus Iacobus de Viterbio *communem* vocem famamque refert de anno ætatis quadrageſimo octavo Divi Thomæ, cum obiit: unum vero potuiſſet, ac debuiſſet Leandrum Albertum laudare Diſquiſitor; quod ſcilicet Vincentius Fontana in Monumentis Dominicanis ad annum M.CC.XX. unius Abrahami Bzovii fide nititur; & Bzovius ad annum M.CC.LXIV. unum memorat Leandrum. Liceat ergo mihi concludere, longe certius eſſe, meliorumque Scriptorum ſuffragio comprobatum, Thomæ natalem annum retrahi non poſſe ab anno æræ chriſtianæ aut 1225. aut inſequente, aut 1227.

Qui vitæ eius numerant annos quinquaginta inceptos, illigant natalem annum cum anno Chriſti 1225. ante diem ſeptimam Martii. Hunc referunt ad Chriſti annum 1227. qui Thomam vixiſſe putant octo & quadraginta annos, eoſdemque inchoatos. Quod ſi Doctor ſanctiſſimus annum ętatis 49. inceperit, cum mortem obiit (ac fortaſſe probabilior hęc eſt chronographia) emiſsus in lucem anno 1226. ineunte, vel ſuperiore 1225. cadente dicendus eſt. Annorum 48. quos Thomas vixerit, & quidem inchoatos, adhęſiſse calculo Ptolomęus Lucenſis videtur, qui tradit, eumdem in Ordine Pręedicatorum exceptum, *cum iam eſſet ſexdecim annorum*; quę verba ſextumdecimum annum completum, ac labentem decimumſeptimum ſatis indicant. Cæteroqui vero ſanctum adoleſcentem iam attigiſſe decimum octavum ætatis annum, evincit chronographia quæ probabilior videtur. Adverſantur in ſpeciem documenta nonnulla, quibus dicitur Thomas infra pubertatis annos Prædicatorum Ordini nomen dediſſe. Sic enim teſtatur Bartholomæus de Capua in Proceſſu Canonizationis num. 76. *Statim*, inquiens, *cum ad annos diſcretionis pervenit, multum anticipando, nondum pubes adhuc, intravit præfatum Ordinem Prædicatorum*. Sic etiam legitur in Litteris Canonizationis a Ioanne XXII. datis anno 1323. *Dum adhuc infra pubertatis annos exiſteret, Ordinis Prædicatorum habitum ſuſcepit*. Sic demum S. Antoninus Parte III. Titulo XXIII. capite VII. §. 2. *Ordinem Prædicatorum infra annos pubertatis exiſtens, ingreditur*.

Quæ verba ſi rigidiore ſenſu intelligi debent, acſi annum ætatis Thomæ quartumdecimum definiant, plura convellunt in eius Hiſtoria certiſsima: nempe in Ordinem Prædicatorum ingreſſum illum eſſe tempore Innocentii quarti Romani Pontificis, adeoque anno 1243. deſinente, vel ineunte 1244. ac annos demum ætatis quinquaginta attigiſſe, vel quadraginta & octo compleſſe, cum mortem obiit. Atenim Ptolomæus Lucenſis Libro XXII. Hiſt. Eccl. capite XXI. diſerte teſtatur, Thomam *tempore Innocentii Ordinem intraviſſe*. Narrant etiam Guillelmus de Tocco & S. Antoninus, Dominicanos Fratres adiiſſe *Summum Chriſti Vicarium Innocentium quartum* contra raptores Thomæ Dominicanam veſtem induti. Quod eo tempore contigiſſe, narrant omnes, Guillelmus de Tocco, S. Antoninus, & Ptolomæus Lucenſis, cum germani fratres ipſius Thomæ, degebant apud Fridericum Imperatorem *in Caſtro Aquæpendentis*, ideſt anno cadente 1243. vel inſequentis initio. Hinc Scriptores ſuperius allatos ita intelligendos monent Bollandiſtæ in Notis ad caput IX. Proceſſus Canonizationis, ut videantur voluiſſe dicere, Thomam *adhuc iuvenem imberbem fuiſſe*. Ad hæc, adnotat Paulus Zachias Libro I. Quæſt. Medico-legal. Titulo I. q. VI. num. 64. & ſeqq. *Legibus plenam pubertatem conſtitui in decimo octavo anno.* Ipſe demum Thomas Malvenda in Annalibus ad annum 1237. qui nimium pro-

Digitized by Google

proclivem ſe præbet ad ingreſſum Thomæ in Ordinem Prædicatorum *infra pubertatis annos* conſtituendum, ipſumque referendum ad tempora Gregorii noni, difficultates graviſsimas perſenſit quæ contra militant: eaſque non alia via ſolvi poſſe admonet, niſi *aſſeramus* (inquit) *ut quidam voluere, S. Thomam natum ſeptemdecim annos* (quos ego completos intelligo) *Ordinem Prædicatorum ingreſſum eſſe*.

II. Quorſum vero tam diligenter diſcuſſa Divi Thomæ geſtorum chronographia, veterum teſtimonio digeſta, & comprobata? Ut poſtremo nimirum argumento validiſsimo ea profligentur, quæ de Monachatu Thomæ narrat Diſquiſitor. Ait ille: *Monaſticam profeſſionem Caſini a Thoma emiſſam anno 1235. ætatis 15.* At anno Chriſti 1235. natus erat Thomas aut decimum, aut undecimum dumtaxat ætatis annum; cum ipſum nemo Veterum aut adſerat, aut indicet, emiſſum in lucem ante annum 1225. Pergit ille, & ait: *Anno 1239. ætatis 19. expilato Caſinenſi Monaſterio a Friderico II. Imperatore, eiectum Thomam cum cæteris Monachis*. Non eo anno, violentia Imperatoris, e Monaſterio Caſinenſi eiectum, ſed adhuc puerulum a parentibus revocatum, ut in ſcholis Neapolitanis felicius excoleret divinum ingenium, apertiſsime teſtatur Guillelmus de Tocco. Ingreſsum eiuſdem in Ordinem Prædicatorum refert *ad annum Chriſti 1243. & ætatis viceſimum tertium*. Nempe adverſos habet Veteres omnes, qui Thomam produnt Dominicano Prædicatorum Ordini dediſſe nomen, invenem adhuc imberbem, cum annum ætatis ageret, ut ſummum, decimum octavum. Obitum denique eius *cum anno ætatis quinquageſimo quarto* illigat, repugnantibus ſynchronis omnibus teſtibus, ac invitis etiam diis. At hæc omnia in præconceptæ ſabellæ gratiam dici, ſingularemque ac mirabilem in chronographiam redigi a Diſquiſitore debuerunt: cui ego demum ſubiectam Tabellam oppono, in qua annis ætatis Divi Thomæ, eiuſque geſtis quæ ad præſentem attinent Diſquiſitionem, iuxta meliorum priſcorumque eius Vitæ Scriptorum fidem & auctoritatem coordinatis, uno conſpectu quiſque noverit, nullum ſupereſſe locum, cui Monachatus Thomæ, eiuſdemque profeſsio voto ſolemni firmata affigi poſsit. Nemqe:

Anno 1226. ut probabilior fert chronographia veterum fide comprobata, naſcitur Divus Thomas, Patre Landulpho Comite Aquinate, Matre Theodora, Theatis Comitis filia.

Anno 1231. ætatis quinquennio ſorte expleto, Caſinum mittitur a parentibus, ubi tum Monachis præerat Landulphus Senebaldus, moribus & litteris informandus, more Nobilium patriæ & regionis.

Anno 1235. aut 1236. ineunte, ætatis anno decimo, vel undecimo inchoato, Abbate ſuadente, Caſino revocatur a parentibus, & Neapolim mittitur ad publicas & ſæculares Scholas, anno 1224. a Friderico Imperatore inſtitutas, ab eodemque anno 1234. inſtauratas.

Anno 1243. cadente, vel ineunte 1244. cum annus ætatis eius laberetur decimus octavus, Ordinem Prædicatorum Neapoli in S. Dominici Cœnobio amplectitur.

Anno 1248. vel poſtea oblata eidem fuit Abbatia Caſinenſis, ſi tamen umquam oblata dici debeat, ea conditione, ut in Ordine & habitu ſuo præeſset officio.

Anno 1274. ætatis quadrageſimo nono incepto, ut probabilius videtur, cum iter ageret ad Lugdunenſe Concilium, morbo correptus, & in Cœnobio Monachorum Ciſtercienſium Foſsę-novæ hoſpitio exceptus, ingraveſcenti morbo cedit, ac moritur placidiſsime in oſculo Domini.

I N-

I N D E X

C A P I T U M.

C A P U T I.

INter Monachos Benedictinos, ſolemni Religionis voto obnoxium, plures annos egiſse Divum Thomam, propugnat Hiſtoricæ Diſquiſitionis Auctor. Eadem iam dudum fuerat Angeli de Nuce ſententia. Obſcure locuti ſunt Conſtantinus Caietanus, & Marcus-Antonius Scipio. Nonniſi oblatum ac Novitium fuiſse Thomam Caſini, cenſet Ioannes Caramuel: vel etiam ſæculari dumtaxat veſte indutum, ſanctis moribus imbuendum, non abnuit Eraſmus Gattula.

C A P U T II.

Argumenta, quæ videntur evincere, quinquennem Thomam a parentibus Deo oblatum apud Caſinenſes. Ritus oblationis huiuſmodi, ſi qua fuit, Monachatum eiuſdem aut ſolemnem profeſſionem non probat. Neque illum ſuadent, quæ decentiæ argumenta vocantur. Adhuc impuberem Thomam, Abbate cedenteſſiuri, ſi quod acquiſiverat, ad ſæculum rediiſse in Scholis Neapolitanis informandum litteris, ſatis indicant Hiſtoriæ.

C A P U T III.

Argumentis, quæ pro Divi Thomæ oblatione afferuntur, traditum dumtaxat ipſum Caſinatibus, tamquam nobilem ſæcularem puerum, moribus, & litteris inſtruendum, evincitur. Damiani ſententia perperam opponitur. Sæcularium puerorum ſcholis non obſtant Monachorum mores, & conſuetudines. De habitu diſseritur, quem Caſini geſtare Thomas potuerit.

C A P U T IV.

Ante pubertatis annos Caſino diſcedit Thomas, a parentibus de conſilio Abbatis revocatus. Neapolim mittitur ad Scholas ſæculares. Eiuſdem familiaritas, & conſuetudo cum Fratribus Ordinis Prædicatorum.

C A P U T V.

Thomas tum Sæculo demum valedixit, cum Fratrum Prædicatorum Ordini nomen dedit. Diſquiſitoris mala fides, & oſcitantia.

C A P U T VI.

Thomæ Aquinati, iam veſtem Dominicanam induto, Caſinenſem Abbatiam ab Innocentio quarto Summo Pontifice oblatam, referunt Thomas de Cantimprato, & Ptolomæus Lucenſis. Hæc narratio diligentius expenditur. Monachatus Thomæ iterum profligatur.

C A P U T VII.

Iacobetti Malaſpinæ, Monaſtico inſtituto addicentis Thomam, pluribus elevatur, eliditurque teſtimonium. Acta translationis Corporis eius expenduntur, quæ Monachatum eiuſdem evertunt.

C A P U T VIII.

Additamenti ad vetuſtum Caſinenſe Martyrologium fides non eſt idonea, quæ Monachatus Thomæ ſuaderi queat. Nonnulla, quæ feruntur eiuſdem Monachatus indicia, levitatis & falſi convicta, ac depulſa.

C A P U T IX.

Chronographia geſtorum Sancti Thomæ, a Diſquiſitore aliiſque poſita expenditur: eademque reformatur. Poſtremum contra Monachatum eiuſdem argumentum.

DIVI

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI SUPER LUCAE EVANGELIUM CATENA.

PRAEFATIO.

Induam cælos tenebris, & ſaccum ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt, verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quaſi magiſtrum. Eſa. L. 3.

GLOSSA (1). Inter cetera incarnationis Chriſti myſteria, quæ Eſaias Propheta diligenter, & aperte prænuntiat, dicit: *Induam cælos tenebris &c.* ex quibus verbis accipere poſſumus Evangelii ſecundum Lucam materiam, modum ſcribendi, finem, & conditionem ſcriptoris. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. I. cap. 11.) Lucas enim circa ſacerdotalem Domini ſtirpem, atque perſonam magis occupatus videtur: unde per vitulum ſignificatus eſt, propter maximam victimam ſacerdotis. AMBROSIUS (præfatione in Lucam.) Vitulus enim ſacerdotalis eſt victima: unde bene congruit vitulo hic Evangelii liber, qui a ſacerdotibus inchoavit, & conſummavit in vitulo, qui omnium peccata ſuſcipiens, pro totius mundi vita eſt immolatus; & ipſam vituli immolationem Lucas ſtylo quodam pleniore diffudit. GLOSSA a. Quia igitur paſſionem Chriſti principaliter exponere Lucas intendit, huius Evangelii materia ſignificari poteſt in eo quod dicitur: *Induam cælos tenebris, & ſaccum ponam operimentum eorum*: nam ad litteram in paſſione Chriſti tenebræ factæ ſunt, & in diſcipulis fides obſcurata eſt. HIERONYMUS ſuper Eſaiam (cap. LIII.) Et Chriſtus deſpectus erat, & ignobilis quando pendebat in cruce, & abſconditus eſt vultus eius, atque deſpectus, ut humano corpore divina potentia celaretur. HIERONYMUS (de Viris illuſtribus.) Sermo autem Lucæ tam in Evangelio quam in Actibus Apoſtolorum comptior eſt, & ſæculari redolet eloquentia: unde ſubditur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam*. AMBROSIUS (præfatione in Lucam.) Nam licet Scri-

(1) *In quatuor editionibus omittitur index Gloſſa.*

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ex Gloſſa ſubiungitur non occurrit in illa quæ nunc extat; & quod ex Hieronymo ſine indice loci, partim ſumptum eſt ex Tract. de Viris illuſtr. vel Scriptoribus Eccleſ. in Luca, partim ex eius Comment. in Eſai. LXII. ſuper illud, *Vade, & dices populo huic.*

ptura divina mundanæ evacuet ſapientiæ diſciplinam, quod maiore fucata verborum ambitu, quam rerum ratione ſubnixa ſit; tamen ſi quis in Scripturis divinis etiam illa quæ imitanda illi putant, quærat, inveniet: ſanctus enim Lucas velut quemdam hiſtoricum ordinem tenuit, & plura nobis geſtorum Domini miracula revelavit; ita tamen ut omnes ſapientiæ virtutes Evangelii ipſius complecteretur hiſtoria. Quid enim præcellentius ad ſapientiam naturalem, quam quod Spiritum ſanctum creatorem etiam dominicæ incarnationis extitiſſe reſeravit? Docet moralia in eodem Libro, quemadmodum ſcilicet amare inimicum debeam; docet etiam rationalia, cum lego quoniam qui fidelis eſt in minimo, & in magno fidelis eſt. EUSEBIUS in eccleſiaſtica Hiſtoria (Lib. III. cap. IV.) Is ergo genere quidem Antiochenus, arte medicus, ſecundum hanc medicinam quam ex Apoſtolorum vel ſocietate, vel traditione ſuſceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, ſed animæ curentur explicuit: unde ſequitur: *Ut ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt verbo.* HIERONYMUS ſuper Eſaiam (cap. l.) Dicit enim ſe a Domino accepiſſe ſermonem, (1) quomodo lapſum, errantemque populum ſuſtentet, & revocet ad ſalutem. GRAECUS (2) Expoſitor. Cum autem Lucas bonæ indolis eſſet, & capacitatis ſtrenuæ, (3) Græcorum ſcientiam conſecutus eſt: Grammaticam ſiquidem, atque Poeſim adeptus perfecte, Rethoricam autem, & perſuadendi leporem aſſecutus ad plenum, neque Philoſophiæ muneribus caruit; (4) denique & medicinam acquirit: & quoniam naturæ velocitate ſatis de humana guſtaverat ſapientia, ad altiorem convolat. Accelerat igitur ad Iudæam, & viſibiliter, & verbo tenus Chriſtum adit. Cumque veritatem cognoſceret, verus efficitur Chriſti diſcipulus, plurimum magiſtro commoratus. GLOSSA. Unde ſubditur, *Erigit mane*, quaſi a iuventute ad ſæcularem ſapientiam; *mane erigit mihi aurem* ad divinam, *ut audiam quaſi magiſtrum*, ſcilicet ipſum Chriſtum. EUSEBIUS in eccleſ. Hiſtor. (Lib. III. cap. IV.) Tradunt autem, quod Evangelium ſuum ex Pauli ore conſcripſerit, ſicut & Marcus quæ ex Petri ore fuerant prædicata conſcripſit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum (hom. IV.) Uterque autem eorum magiſtrum imitatus eſt; hic quidem Paulum ſuper flumina fluentem, ille autem Petrum breviloquio ſtudentem. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. IV. cap. VIII.) Eo autem tempore ſcripſerunt quo non ſolum ab Eccleſia Chriſti, verum etiam ab ipſis adhuc in carne manentibus Apoſtolis probari meruerunt. Et hæc proœmialiter dicta ſufficiant.

(1) *Al.* quoniam. (2) *Nicolai legit* expoſuit. (3) *Al.* & Græcorum. (4) *Al.* deinde.

SAN-

Digitized by Google

SANCTUM
IESU CHRISTI EVANGELIUM
SECUNDUM LUCAM.

CAPUT I.

QUoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ ſunt rerum, ſicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis: viſum eſt & mihi, aſſecuto a principio omnia diligenter, ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile, ut cognoſcas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

(a) Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ ſacerdos quidam, nomine Zacharias de vice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabeth. Erant autem iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini ſine querela. Et non erat illis filius, eo quod eſſet Eliſabeth ſterilis, & ambo proceſſiſſent in diebus ſuis.

(b) Factum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis ſuæ ante Deum ſecundum conſuetudinem ſacerdotii, ſorte exiit ut incenſum poneret, ingreſſus in templum Domini. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incenſi.

(c) Apparuit autem illi Angelus Domini ſtans a dextris altaris incenſi: & Zacharias turbatus eſt videns, & timor irruit ſuper eum. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt deprecatio tua; & uxor tua Eliſabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem; & erit gaudium tibi, & exultatio; & multi in eius nativitate gaudebunt.

(d) Erit enim magnus coram Domino, & vinum, & ſiceram non bibet. Et Spiritu ſancto replebitur adhuc ex utero matris ſuæ, & multos filiorum Iſrael convertet ad Dominum Deum ipſorum. Et ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum, parare Domino plebem perfectam.

(e) Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc ſciam? Ego enim ſum ſenex, & uxor mea proceſſit in diebus ſuis. Et reſpondens Angelus dixit ei: Ego ſum Gabriel, qui aſto ante Deum, & miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, & non poteris loqui uſque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempore ſuo. Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur, quod tardaret ipſe in templo. Egreſſus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt, quod viſionem vidiſſet in templo: & ipſe erat innuens illis, & permanſit mutus.

(f) Et factum eſt, ut impleti ſunt dies officii eius, abiit in domum ſuam. Poſt hos autem dies concepit Eliſabeth uxor eius, & occultabat ſe menſibus quinque, dicens: Quia ſic fecit mihi Dominus in diebus quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines.

(g) In menſe autem ſexto miſſus eſt Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad Virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph de domo David, & nomen virginis Maria.

(h) Et ingreſſus Angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audiſſet, turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio.

Digitized by Google

(i) Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria: inveniſti enim gratiam apud Deum: Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.

(k) Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? Et reſpondens Angelus dixit ei: Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi; ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.

(l) Et ecce Eliſabeth cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua; & hic menſis eſt ſextus illi, quæ vocatur ſterilis: quia non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum. Et diſceſſit ab illa Angelus.

(m) Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtinatione in civitatem Iuda, & intravit in domum Zachariæ, & ſalutavit Eliſabeth. Et factum eſt ut audivit ſalutationem Mariæ Eliſabeth, exultavit infans in utero eius; & repleta eſt Spiritu ſancto Eliſabeth, & exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidiſti: quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt tibi a Domino.

(n) Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum.

(o) Et exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.

(p) Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

(q) Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius.

(r) Et miſericordia eius a progenie in progenies, timentibus eum.

(ſ) Fecit potentiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.

(t) Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles.

(u) Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes.

(x) Suſcepit Iſrael puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ: ſicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham, & ſemini eius in ſæcula.

(y) Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus, & reverſa eſt in domum ſuam.

(z) Eliſabeth autem impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt vicini, & cognati eius quia magnificavit Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei.

(aa) Et factum eſt, in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris ſui Zachariam. Et reſpondens mater eius dixit: Nequaquam; ſed vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam: Quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. Et poſtulans pugillarem ſcripſit, dicens: Ioannes eſt nomen eius. Et mirati ſunt univerſi. Apertum eſt autem illico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.

(bb) Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorum, & ſuper omnia montana Iudææ divulgabantur omnia verba hæc: & poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes: Quiſputas puer iſte erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

(cc) Et Zacharias pater eius repletus eſt Spiritu ſancto. & prophetavit dicens: Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitavit, & fecit redemptionem plebis ſuæ.

(dd) Et erexit cornu ſalutis nobis in domo David pueri ſui.

(ee) Sic-

(ee) Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui a ſæculo ſunt, Prophetarum eius.

(ff) Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos.

(gg) Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti. Iuſiurandum quod iuravit ad Abraham patrem noſtrum, daturum ſe nobis.

(hh) Ut ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſerviamus illi.

(ii) In ſanctitate, & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus noſtris.

(kk) Et tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.

(ll) Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius, in remiſſionem peccatorum eorum.

(mm) Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitavit nos oriens ex alto.

(nn) Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.

(oo) Puer autem creſcebat, & confortabatur ſpiritu, & erat in deſertis uſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.

EUSEBIUS in eccleſiaſtica Hiſtoria *a* (Lib. III. cap. IV.) Lucas in initio Evangelii ſui, cauſam cur ſcripſerit indicavit, videlicet quoniam multi alii temere præſumpſerant enarrare res quæ ſibi magis erant ad liquidum compertæ: & hoc eſt quod dicit: *Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationem rerum*. AMBROSIUS (cir. pri. exp. proœ. in Lucam.) Nam ſicut multi in Iudæorum populo divino infuſi Spiritu prophetaverunt, alii autem pſeudoprophetæ erant potius quam Prophetæ; ſic & nunc in novo teſtamento multi Evangelia ſcribere conati ſunt, quæ boni nummularii non probarunt: & aliud quidem fertur Evangelium quod duodecim ſcripſiſſe dicuntur: auſus eſt etiam Baſilides Evangelium ſcribere: fertur aliud ſecundum Thomam, & aliud ſecundum Matthiam. BEDA (ibid.) Multos ergo eos non tam numeroſitate quam hæreſeos multifariæ diverſitate (1) commendat, qui non Spiritus ſancti munere (2) donati, ſed vacuo labore conati, magis ordinaverunt narrationem, quam hiſtoriæ texuerunt veritatem. AMBROSIUS (ubi ſup. paulo a princ.) Qui enim conatus eſt ordinare, ſuo labore conatus eſt, nec implevit ſuo conatu: (3) ſine conatu ſunt enim donationes, & gratia Dei, quæ ubi ſe infuderit, rigare conſuevit, ut non egeat, ſed redundet ſcriptoris ingenium: & ideo bene dicit: *Rerum quæ in nobis completæ ſunt*, vel quæ in nobis redundant: quod enim redundat, nulli deficit; & de completo nemo dubitat, cum fidem effectus aſtruat, exitus prodat. *b* ORIGENES (hom. 1. in Lucam.) Dicit autem, *Rerum*, quia non ſecundum phantaſiam, iuxta hæreticos, exercuit Ieſus carnalem ipſius adventum; ſed cum veritas eſſet, revera negotium proſecutus eſt. *c* Affectum autem ſuum indicat ex hoc quod ait: *Quæ in nobis completæ ſunt*; ideſt, quæ in nobis manifeſtiſſime ſunt oſtenſæ: (4) id enim quod Græce legitur πεπληροφορημένον peplirophorimenon, uno verbo Latinus ſermo non explicat: certa enim

(1) *P. Nicolai, forte melius, ponit* connumerat. (2) *Al.* donantur. (3) *Al. omittitur* ſine conatu.
(4) *In duobus Venetis exemplis, altero an. 1521. altero vero an. 1584. & in Antverpienſi an. 1569. deſunt ſequentia uſque ad* certa enim fide: *P. Nicolaius autem ſic legit intra parentheſim* (prout fert Græcum πεπληροφορημένον, quod uno verbo Latinus ſermo non explicat.)

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non ſic expreſſe Euſebius, aut his expreſſe verbis, etſi æquivalente ſenſu. *b* TITUS Boſtrenſis in proœm. Lucæ. *c* ORIGENES hom. 1. in Lucam. Hæc ſimul cum prædictis quæ ſunt in Tito (ut habentur Tom. II. Bibliothecæ PP. Græcorum) editiones aliæ ſub unius Origenis nomine confundebant: omittebantque appendicem de Græca voce πεπληροφορημένον, quam reponimus, quia editio Antverpienſis eam habet: *& Romana inſuper, an. 1570. & Veneta Nicolini, paulo aliis tamen verbis, ut in textu videre eſt; ſed has editiones, ut alias notavimus, non conſuluit P. Nicolai.*

Digitized by Google

enim fide, & ratione cognoverat, neque in aliquo fluctuabat. CHRYSOSTOMUS *a*. Evangeliſta autem non ſolum teſtimonio contentus eſt proprio, ſed ad Apoſtolos totum refert, inde robur venatur ſermoni; & ideo ſubdit: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt*. EUSEBIUS in eccle. Hiſtor. (Lib. III. cap. XV.) Certus eſt quod veritatem, vel Paulo exponente, vel aliis Apoſtoli qui ab initio ipſi viderant, vel ſibi tradiderant, conſecutus ſit. CHRYSOSTOMUS *b*. Dicit autem, *Viderunt*, quia hoc maxime robur nanciſcitur credulitatis, quod addiſcitur ab his qui præſentialiter viderunt. ORIGENES (hom. I. in Lucam.) Palam eſt autem quod cuiuſdam doctrinæ (1) finis eſt in ipſa doctrina, ſicut Geometriæ; alterius vero doctrinæ finis in opere computatur, ſicut Medicinæ: & ita eſt in ſermone Dei. Et ideo poſtquam ſignificaverat ſcientiam ex hoc quod dixerat, *Ipſi viderunt*, demonſtrat opera ex hoc quod ſequitur, *Et miniſtri fuerunt ſermonis*, vel *verbi*. AMBROSIUS (in expl. proœm. in Lucam.) Nam (2) congruit iſta locutio, ut maius myſterium Verbi, quam auditum eſſe credamus; ſed quia non prolativum verbum, ſed ſubſtantiale ſignificatur, non vulgare verbum, ſed cæleſte intelligamus, cui Apoſtoli miniſtrarunt. CYRILLUS *c*. Quod autem dicit, huius Verbi viſores fuiſſe Apoſtolos, concordat cum Ioanne, qui dicit cap. I. „ Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam „ eius. “ Verbum namque mediante carne viſibile factum eſt. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non ſolum autem ſecundum corpus viderunt Dominum, ſed etiam ſecundum Verbum. Viderunt enim Verbum, qui cum Moyſe, & Elia viderunt gloriam Verbi; alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt. ORIGENES (ut ſupra.) Et in Exodo quidem ſcriptum eſt cap. XX. „ Populus videbat vocem Domi- „ ni: “ vox autem auditur potius quam videtur. Sed propterea ita ſcriptum eſt, ut oſtenderetur nobis aliis videri oculis vocem Domini, quibus illi aſpiciunt qui merentur.

Porro in Evangelio non vox cernitur, ſed ſermo, qui voce præſtantior eſt. THEOPHYLACTUS *d*. Ex hoc enim manifeſte innuitur quod Lucas non fuit diſcipulus ab initio, ſed proceſſu temporis; alii autem fuerunt diſcipuli ab initio, ut Petrus, & filii Zebedæi. BEDA (in prolog. Evangelii Lucæ.) Et tamen Matthæus quoque, & Ioannes in multis quæ ſcriberent, ab his qui infantiam, pueritiam, genealogiamque eius ſcire, & geſtis intereſſe potuerant, audire opus habebant. ORIGENES (ubi ſupra.) Deinde facultatem ſcribendi replicat: quoniam ea quæ ſcripſit, non rumore cognoverit, ſed ab initio fuerit ipſe (3) conſecutus: unde ſequitur: *Viſum eſt & mihi, aſſecuto a principio omnia diligenter, ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile*. AMBROSIUS (in expl. proœm. in Lucam.) Cum dicit, *Viſum eſt & mihi*, non negat Deo viſum: a Deo enim præparatur voluntas hominum. Prolixiorem autem hunc Evangelii librum quam ceteros eſſe nemo dubitaverit; & ideo non ea quæ falſa ſunt, ſed quæ vera, ſibi vendicat: & ideo dicit: *Aſſecuto quidem omnia viſum eſt ſcribere*: non omnia, ſed ex omnibus: quia quæ fecit Ieſus ſi ſcribantur omnia, nec ipſum mundum capere arbitror. Conſulto autem quæ ab aliis ſunt ſcripta præteriit, ut propriis quibuſdam ſinguli Evangeliorum libri myſteriorum, geſtorumque miraculis eminerent. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Scribit autem ad Theophilum virum inclytum, fortaſſis & principem, quia quod dicit Κράτιστε Cratiſte, ideſt optime, ſive ſtrenue, non dicebatur niſi principibus, & præſidibus; ſicut & Paulus Feſto præſidi dixit Act. XXVI. „ Cratiſte (hoc eſt optime, vel „ ſtrenue) Feſte. “ BEDA (ibidem paulo ante fin.) Theophilus autem interpretatur amans Deum, vel amatus a Deo. Quiſquis ergo amat Deum, ſive a Deo ſe deſiderat amari, ad ſe ſcriptum putet Evangelium, & ut ſibi datum munus, ſibique commendatum pignus conſervet. Non autem novorum quorumlibet eidem Theophilo, & velut ignotorum ratio pandenda; ſed

(1) *Al.* eſt eſſe. (2) *P. Nicolai legit:* Non congruit iſta locutio, ut magis miniſterium verbi viſum quam auditum eſſe credamus; ſed quia &c. (3) *Al.* ſubſecutus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* Ubi ſupra. *c* Non occurrit niſi citatum in Catena Græcorum PP. ſed aliquid ſimile Lib. X. in Iulianum; ut nec eius Commentarius in Lucam extat, quem tamen citat S. Thomas in II. II. q. CL. ar. IV. *d* Præfat. in Lucam.

Digitized by Google

ſed eorum de quibus eruditus eſt, verborum promittitur veritas exprimenda, cum ſubditur: *Ut cognoſcas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem*; ſcilicet, ut quo quid ordine a Domino geſtum, dictumve ſit, agnoſcere queas. CHRYSOSTOMUS *a*. Vel aliter. Ut certitudinem habeas, & ſecurus exiſtas, quæ auditu perceperas, proſpiciens in ſcriptura. THEOPHYLACTUS (in prolog. Evangel. Lucæ.) Plerumque enim cum ſine ſcripto aliquid dicitur, calumniantur illud quaſi falſum; cum vero quis quæ dicit ſcripſerit, tunc magis credimus: (1) quia niſi putaret vera, non ſcriberet. CHRYSOSTOMUS. Vel aliter. Totum Evangeliſtæ proœmium duo continet: conditionem eorum qui ante (2) eum Evangelium ſcripſerant, puta Matthæi, & Marci; & rurſum cur & ipſe ſcribere propoſuit. Cum vero dixiſſet, *Conati ſunt*, vocabulum (3) protulit potens applicari & ad præſumptuoſe aggredientes materiam, & ad honeſte pertractantes illam: duabus (4) enim additionibus dubiam ſententiam certificat: primo quidem quia dixit: *Quæ in nobis completa ſunt rerum*; ſecundo quia dixit: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt*. Simul autem hoc quod dico, *Tradiderunt*, indicare mihi videtur quod & ipſi moneantur propagare: velut enim illi tradiderunt, ipſos quoque oportebit accipientes ſeriatim ad invicem promulgare. Nondum autem commendantibus ſcripturæ quę tradita fuerint, contigebat inconvenientia plurima provenire diuturnitate temporis: (5) unde merito quæ de primis viſoribus verbi, & miniſtris verbi acceperant, in ſcriptis univerſo mundo traditionem præſtiterunt, & calumnias propellentes, & oblivionem deſtruentes, & ex ipſa traditione integritatem accommodantes.

(a) CHRYSOSTOMUS *b*. Evangelicæ narrationis exordium a Zacharia ſumit, & nativitate Ioannis, mirum ante (6) mirum edifferens, minus ante maius: nam quoniam virgo paritura erat, præparavit gratia ut vetus prius conciperet. Declarat autem tempus, cum dicit, *Fuit in diebus Herodis*; & adiicit dignitatem, cum ſubdit, *Regis Iudææ*. Alius autem Herodes fuit qui Ioannem occidit; ſed ille tetrarcha fuit, hic autem Rex. (7) EUTHYMIUS. Rex, inquam, ille qui infantes occidit, paterillius Herodis, qui præcurſorem interemit. BEDA (cap. 1. in Lucam al. a princ.) Tempus autem Herodis alienigenæ Regis dominico atteſtatur adventui: prædictum namque fuerat Gen. xlix. quia „ non deficiet „ princeps de Iuda, neque dux de femore „ eius, donec veniat qui mittendus eſt. " Ex quo enim patres ex AEgypto exierunt, ſuæ gentis iudicibus uſque ad Samuelem Prophetam, ac deinde Regibus uſque ad tranſmigrationem Babyloniæ regebantur; poſt reditum vero Babyloniæ (8) Pontifices rerum ſummam gerebant, uſque ad Hircanum Regem ſimul & Pontificem, quo ab Herode interempto, Iudææ Regnum ipſi Herodi alienigenæ iuſſu Auguſti Cæſaris traditur gubernandum; cuius trigeſimo primo anno, iuxta prophetiam ſupradictam, qui mittendus erat advenit. AMBROSIUS (ſuper *Fuit in diebus Herodis*.) Docet autem nos divina Scriptura non ſolum mores in his qui prædicabiles ſunt, ſed etiam parentes oportere laudari, ut veluti tranſmiſſa immaculatæ puritatis hereditas, in his quos volumus laudare, præcellat. Non ſolum igitur a parentibus, ſed etiam a maioribus ſancti Ioannis nobilitas propagatur, non ſæculari poteſtate ſublimis, ſed religionis ſucceſſione venerabilis. Plena eſt igitur laudatio, quę genus, mores, officium, factum, iudicium comprehendit. Officium in ſacerdotio: unde dicit: *Sacerdos quidam nomine Zacharias*. BEDA in hom. (in vig. S. Ioan. Baptiſtæ.) De ſacerdotali enim propaſapia Ioannes ortus eſt, ut eo potentius (9) imi-

(1) *Al.* quaſi. (2) *Al. deeſt* eum. (3) *Al. emittitur* protulit. (4) *Al. deſideratur* enim. (5) *Al.* unde merito utique de primis viſceribus verbi, & miniſtris ubi acceperent &c. (6) *Al. deeſt hic* mirum. (7) *In duabus Venetis editionibus ſupra citatis, in eadem Antverpienſi, & in ea quam adornavit P. Nicolai, Herbipoli cuſa, deeſt hac Euthymii ſententia*. (8) *Al.* per pontifices rerum ſumma gerebatur. (9) *P. Nicolai corrigit* immutationem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra: minus expreſſe quam hic, ſed expreſſius fere tum ex Tito Boſtrenſi, tum ex Theophylacto colligitur; quin & iſta fortaſſe in hunc eumdem Lucæ locum, ſicut & ſequentia, & Chryſoſtomus ipſemet ſcripſit, ſed explorare neutra licet: nam quod in Lucam quidem celebres quoſdam Commentarios ediderit, ex Euthymio & Svida teſtatur Poſſevinus in Apparatu; qui tamen iam non extant, ſed eos extitiſſe tunc oportuit cum hæc ſcriberet S. Thomas: quod prænotandum fuit, ut & deinceps attendatur cum in reliqua huius Operis parte notabuntur, aliqua quæ apud illum non occurrunt. *b* In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Ioannem. Colligitur ex hom. xxv. vel in cod. Græco xxvi. æquivalenter quo ad priorem partem, ſed expreſſius quo ad poſteriorem.

imitationem ſacerdotii præconizaret; quo ipſum ad ſacerdotale genus pertinere clareſceret. AMBROSIUS (Lucæ 1. par. a princ.) Genus autem comprehendit in maioribus: unde ſequitur, *De vice Abia*, ideſt nobilis inter familias. BEDA (cap. 11. in Lucam ubi ſup.) Erant enim principes ſanctuarii, ideſt ſummi ſacerdotes, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar, quorum vices ſecundum miniſteria ſua, ut ingrederentur domum Dei, vigintiquatuor ſortibus David diſtinxit; in quibus familiæ Abia, de qua Zacharias ortus eſt, ſors contigit octava. Non autem fruſtra primus novi teſtamenti præco in octavæ ſortis iure naſcitur: quia ſicut ſeptenario ſæpe numero propter ſabbatum vetus teſtamentum, ſic novum aliquotiens per octonarium propter ſacramentum dominicæ, vel noſtræ reſurrectionis exprimitur. THEOPHYLACTUS (Luc. 1. aliq. a princ.) Volens etiam oſtendere, quod (1) ab utroque parente legaliter ex ſacerdotali genere erat, ſubdit: *Et uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabeth*. Non enim permittebatur de alia tribu uxorem accipere, ſed de ſua. Eliſabeth interpretatur (2) Dei requies, Zacharias vero memoria Domini. BEDA in homil. (in vig. S. Ioan. Baptiſtæ.) Iuſtis enim parentibus Ioannes eſt genitus, ut eo confidentius iuſtitiæ præcepta populis daret, quo hæc ipſa non quaſi novitia didiciſſet, ſed velut hereditario iure a progenitoribus accepta ſervaret: unde ſequitur: *Erant autem ambo iuſti ante Deum*. AMBROSIUS (Luc. 1. in titulo de laude par.) Et ſic mores in æquitate comprehendit. Bene autem dicit, *Ante Deum*: fieri enim poteſt ut aliquis affectata bonitate populari iuſtus videatur mihi, iuſtus autem ante Deum non ſit, ſi iuſtitia non ex mentis ſimplicitate formetur, ſed adulatione ſimuletur. Perfecta igitur laus eſt ante Deum iuſtum eſſe: ſolus enim perfectior eſt qui ab eo probatur qui non poteſt falli. Factum autem comprehendit in mandato, in iuſtificatione iudicium: unde ſequitur: *Incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini*. Cum enim mandatis cæleſtibus obedimus, in mandatis Domini incedimus; cum congrue iudicamus, tenere Domini iuſtificationes videmur. Providere autem oportet bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus: unde ſequitur, *Sine querela*: nulla enim querela eſt ubi & mentis bonitas concordat, & facti, & plerumque iuſtitia durior hominum querelam excitat. ORIGENES (homil. 11. in Lucam.) Poteſt etiam aliquid iuſtum iniuſte fieri, ut ſi iactantiæ cauſa quis pauperi elargiatur; quod non eſt ſine querela.

Sequitur: *Et non erat illis filius, eo quod eſſet ſterilis Eliſabeth, & ambo proceſſiſſent in diebus ſuis*. CHRYSOSTOMUS a. Non ſolum autem Eliſabeth erat ſterilis, ſed & Patriarcharum coniuges, Sara, Rebecca, Rachel; quod dedecus erat antiquis: non enim poſſumus dicere quod peccati effectus eſſet ſterilitas, quia cuncti iuſti, cuncti virtuoſi. Hæc autem fuit ſterilitatis cauſa, ut cum videris virginem parientem Dominum, non ſis incredulus, exercitans mentem tuam in alvo ſterilium. THEOPHYLACTUS (Luc. 1. ſuper id *quod Eliſabeth ſterilis*.) Et ut etiam tu addiſceres quod lex Dei multiplicationem filiorum non appetit corporalem, ſed magis ſpiritualem. Proceſſerant autem ambo, non ſecundum corpus, ſed ſecundum ſpiritum, aſcenſiones in corde ponentes, & vitam ſuam ut diem, & non ut noctem habentes, quaſi in die honeſte ambulantes.

(b) BEDA (ſuper *Factum eſt autem, cum ſacerdotio fungeretur*.) Per Moyſen Dominus unum conſtituit ſummum Sacerdotem, cui mortuo unum ſuccedere iuſſit; & hoc uſque ad David tempora ſervatum eſt, a quo plures fieri Domino agente decretum eſt: unde nunc Zacharias in ordine vicis ſuæ ſacerdotio functus eſſe aſſeritur cum dicitur: *Factum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis ſuæ ante Deum, ſecundum conſuetudinem ſacerdotalem, ſorte exiit ut incenſum poneret ingreſſus in templum Domini*. AMBROSIUS (Lucæ 1. in tit. de ingreſſu Zach. in temp.) Videtur autem hic Zacharias ſummus deſignari Sacerdos; quia ſemel in anno ſolus ſummus Sacerdos in ſecundo ſanctuario intrabat, non ſine ſanguine, quem offerret pro ſe, & pro populi delictis. BEDA (Lucæ 1, ſuper illud, *Sor-*

te

(1) *In prædictis quatuor exemplis deeſt* ab utroque parente. (2) *Al. omittitur* Dei.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Geneſim. Colligitur ex hom. xlix. plenius quam hic, ut & plenius in Catena Græcorum.

te exiit ut incenſum poneret.) Non autem nunc nova ſorte electus eſt, cum incenſum eſſet adolendum, ſed priſca ſorte, cum ex ordine ſui pontificatus in vicem Abia ſuccederet. Sequitur: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incenſi*. Incenſum in ſancta ſanctorum a pontifice deferri, expectante foris templum omni populo, decimo die ſeptimi menſis eſt iuſſum, & hanc diem expiationis, ſive propitiationis vocari; cuius diei myſterium Apoſtolus ad Hebræos pandens, Ieſum oſtendit pontificem eſſe verum, qui in ſanguine proprio cæli ſecreta ſubiit, ut propitium nobis faceret Patrem, & interpellaret pro peccatis eorum qui adhuc præ foribus orantes expectant. AMBROSIUS (titulo de ingreſſu Zach. in templ.) Hic eſt autem ille ſummus Sacerdos qui adhuc ſorte quæritur, quia verus adhuc ignoratur: qui enim ſorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, & alius figurabatur, verus in æternum Sacerdos, qui non hoſtiarum cruore, ſed proprio Patrem Deum generi reconciliaret humano: & tunc quidem vices erant; nunc autem eſt perpetuitas.

(c) CHRYSOSTOMUS a. Ingreſſus Zacharias in templum ut preces ferret pro cunctis ad Deum, & quaſi Dei & hominum mediator, b vidit Angelum intus ſtantem: unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus Domini ſtans a dextris altaris incenſi*. AMBROSIUS (Lucæ I. in titulo de apparit. Angeli, in prin.) Bene apparuiſſe dicitur ei qui eum repente conſpexit; & hoc ſpecialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere conſuevit, ut quod non poteſt prævideri, apparere dicatur. Non enim ſimiliter ſenſibilia videntur, & is cuius in voluntate ſitum eſt videri, & cuius naturæ eſt non videri. ORIGENES (hom. III.) Et hoc tantum in præſenti ſæculo dicimus, ſed & in futuro cum migraverimus a mundo, non omnibus vel Deus, vel Angeli apparebunt; ſed ille tantum videbit qui mundum habuit cor. Locus autem nec nocere poterit quemquam, nec iuvare. CHRYSOSTOMUS c. Manifeſte autem apparuit, non in ſomnis: eo quod nimis arduum annuntiabatur, unde manifeſtiori, & mirabiliori viſione egebat. DAMASCENUS (Lib. II. de Fide orth. cap. III.) Tamen Angeli non ut ſunt, hominibus patefiunt, ſed transfigurati, prout poſſunt viſores aſpicere in quodcumque iuſſerit Dominus. BASILIUS d. Dicit autem, *Altaris incenſi*, eo quod alterum erat altare deputatum ad holocauſta. AMBROSIUS (in titulo de appar. Angeli, in Lucam.) Non immerito autem Angelus videtur in templo, quia veri Sacerdotis annuntiabatur iam adventus, & cæleſte ſacrificium parabatur, in quo Angeli miniſtrarent: non enim dubites aſſiſtere Angelum quando Chriſtus immolatur. Apparuit autem a dextris altaris incenſi, quia divinæ inſigne miſericordiæ deferebat. „ Dominus enim a dextris eſt mihi, ne commovear:“ Pſal. xv. CHRYSOSTOMUS e. Non poteſt autem homo, quantumcumque ſit iuſtus, abſque timore cernere Angelum: unde & nunc Zacharias aſpectum non tolerans præſentiæ Angeli, nec fulgorem illum valens ſufferre, turbatur: & hoc eſt quod ſubditur: *Et Zacharias turbatus eſt videns*. Sicut autem auriga perterrito, loraque dimittente, corruunt equi præcipites, totaque quadriga pervertitur; ſic accidere conſuevit animæ quoties ab aliquo ſtupore, vel ſolicitudine deprimitur: unde & hic ſubditur: *Et timor irruit ſuper eum*. ORIGENES (hom. 4.) Nova quippe facies humanis ſe obtutibus præbens turbat mentem, animumque (1) conſternat: unde Angelus ſciens hanc humanam eſſe naturam, primum perturbationi medetur: nam ſequitur: *Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia*. ATHANASIUS in Vita Antonii. Unde non difficilis eſt bonorum ſpirituum, malorumque diſcretio: ſi enim poſt timorem ſucceſſerit gaudium, a Domino veniſſe ſciamus auxilium, quia ſecuritas animæ præſentis maieſtatis indicium eſt; ſi autem incuſſa formido permanſerit, hoſtis eſt qui videtur. f Non ſolum autem trepidantem refocillat, ſed etiam novo lætificat nuntio, ſubdens: *Quoniam exaudita eſt deprecatio tua, & uxor tua Eli-*

(1) *Al.* conſervat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. 2. de incomprehenſibili Dei natura. b Refertur in Caten Græcorum PP. ſine indice hom. plenius quam hic. c In Catena Græcorum ubi ſupra, hom. IV. in Matth. d In Catena Græcorum ubi ſupra. Quod hic notatur ex Baſilio, Theophylactus habet. e Hom. II. de incomprehenſibili Dei natura ubi ſupra. Refertur in Catena Græcorum PP. plenius quam hic, & pluribus aliis interiectis. f ORIGENES ubi ſupra.

Eliſabeth pariet tibi filium. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. in prin.) Ubi primo hoc attendendum eſt, quia non eſt veriſimile ut cum pro peccatis populi, vel ſalute, vel redemptione ſacrificium ille offerret, potuerit publicis votis relictis (1) homo ſenex, uxorem habens, pro accipiendis filiis orare præſertim: nam nemo orat accipere quod accepturum eſſe deſperat. Uſque adeo autem ille iam ſe habiturum filios deſperabat, ut hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur, *Exaudita eſt deprecatio tua*, pro populo intelligendum eſt; cujus populi quoniam ſalus, & redemptio, & peccatorum abolitio per Chriſtum futura erat, adhuc nunciatur Zachariæ naſciturus filius, quia præcurſor Chriſti deſtinabatur. CHRYSOSTOMUS *a*. Vel quod exaudita ſit eius deprecatio, probat per hoc quod gignendus erat ei filius, clamans: „Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi:“ Ioan. 1. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quoniam exaudita eſt oratio tua*.) Quaſi ipſo dicente, Unde erit mihi hoc manifeſtum? ait Angelus: Ex hoc quod Eliſabeth pariet (2) tibi filium, credes quod peccata populo ſunt remiſſa. AMBROSIUS (in titulo de turbatione Zachariæ.) Vel aliter. Plena ſemper, & redundantia ſunt divina beneficia, non exiguo constricta munere, ſed (3) uberi bonorum coacervata congeſtu, ut hic, (4) ubi primum precationis fructus promittitur, deinde ſterilis partus uxoris: cuius nomen prænuntiat ſubdens: *Et vocabis nomen eius Ioannem*. BEDA (ſuper *Et vocabis*.) Singularis meriti indicium datur, quoties hominibus a Deo vel imponitur nomen, vel nuntiatur. CHRYSOSTOMUS ſuper Ioannem *b*. Illud quoque oportet exprimere, quoniam in quibus ab ipſa teneritate infantiæ virtus refulgere debebat, a principio divinitus ſumebant nomina; his vero qui poſtea debebant excreſcere, nomen poſtea imponebatur. BEDA (ubi ſupra.) Ioannes ergo interpretatur In quo eſt gratia, vel Domini gratia: quo nomine declaratur primo parentibus eius gratiam, quibus decrepitis naſceretur filius, eſſe donatam; deinde ipſi Ioanni, qui magnus coram Domino erat futurus; poſtremo etiam filiis Iſrael, quos ad Dominum erat converſurus: unde ſequitur: *Et erit gaudium tibi, & exultatio*. (5) ORIGENES (ubi ſupra.) Quando enim iuſtus oritur in mundo, miniſtri nativitatis eius lætantur; quando vero ille naſcitur qui quaſi ad pœnas, & ergaſtulum relegatur, miniſter conſternatur, & concidit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sanctus autem non ſolum parentum gratia, ſed etiam (6) ſalus eſt plurimorum: unde ſequitur: *Et multi in nativitate eius gaudebunt*. Admonemur hoc loco, ſanctorum generatione lætari; admonentur parentes gratias agere: non enim mediocre munus eſt Dei, dare liberos, propagatores generis, ſucceſſionis heredes.

(d) AMBROSIUS (ubi ſupra.) Poſt lætitiam plurimorum, magnitudo virtutis promittitur cum dicitur: *Erit enim magnus coram Domino*. Non corporis, ſed animæ magnitudinem declaravit: eſt coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis. THEOPHYLACTUS (ſuper *Erit magnus*.) Multi namque magni dicuntur, ſed coram hominibus, non coram Deo, ſicut hypocritæ: ita etiam & parentes Ioannis iuſti coram Domino dicti ſunt. AMBROSIUS (ubi ſupra ante med.) Deinde non fines alicuius propagavit imperii, non triumphos bellici certaminis (7) reportavit; ſed, quod eſt amplius, prædicans in deſerto, delicias hominum, corporisque laſciviam magna animi virtute depreſſit: unde ſequitur: *Et vinum, & ſiceram non bibet*. BEDA (ſuper *Vinum, & ſiceram non bibet*.) Sicera interpretatur ebrietas; quo vocabulo Hebræi omne quod inebriare poteſt populum, ſive de frugibus, ſeu de qualibet alia materia confectum, ſignificant. Proprium vero in lege Nazaræorum erat, vino, & ſicera tempore obſecrationis abſtinere: unde Ioannes, ceterique tales, ut ſemper Nazaræi, ideſt ſancti, manere poſſint, ſemper his abſtinere ſatagunt: non enim decet vino, in quo eſt luxuria, inebriari eum qui muſto Spiritus ſancti deſiderat impleri: unde recte cui vini ebrietas tollitur, Spiritus gratia cumulatur.

Sequitur autem: *Et Spiritu ſancto replebitur adhuc ex utero matris ſuæ*. AMBROSIUS (eodem titulo in med.) Cui Spiritus ſanctus infunditur, magnarum eſt plenitudo vir-

(1) *P. Nicolai habet* homo ſenex uxorem habens anum, pro accipiendis filiis orare; præſertim vero quia nemo orat accipere &c. (2) *Al. deeſt* tibi filium. (3) *Al.* verbi. (4) *Al. omittitur* ubi. (5) *Al.* CHRYSOSTOMUS. (6) *Al.* ſolus. (7) *Al.* reprobavit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a De incomprehenſibili Dei natura, ut ſupra. *b* Hom. XVIII.

virtutum. Siquidem ſanctus Ioannes antequam naſceretur, matris adhuc in utero poſitus, Spiritus accepti gratiam deſignavit, cum in utero parentis exiliens Domini evangelizavit adventum. Alius eſt ſpiritus vitæ huius, alius gratiæ: ille naſcendo ſumit exordium, moriendo defectum; iſte non ætatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. GRAECUS [a]. Quod autem erit opus Ioannis, quidve per Spiritum ſanctum peraget, oſtendit ſubdens: *Et multos filiorum Iſrael convertet ad Dominum Deum ipſorum*. ORIGENES (hom. IV. in Luc.) Ioannes quidem plurimos convertit; Domini autem opus eſt ut omnes ad Deum Patrem convertat. BEDA (ſuper *Et multos filiorum convertet*.) Cum autem Ioannes, qui Chriſto teſtimonium perhibens, in eius fide populos baptizabat, dicitur filios Iſrael ad Dominum Deum ipſorum convertiſſe, patet Chriſtum Dominum Deum eſſe Iſrael: unde deſinant Arriani Chriſtum Dominum Deum eſſe negare: erubeſcant Photiniani Chriſto ex Virgine principium dare: ceſſent Manichæi alium populi Iſrael, atque alium Chriſtianorum Deum credere. AMBROSIUS (eodem titulo a med.) Non autem egemus teſtimonio, quod plurimorum ſanctus Ioannes corda convertit, in quo nobis propheticæ Scripturæ, & evangelicæ ſuffragantur: „ Vox enim clamantis in de„ſerto, Parate viam Domino: “ Eſa. xl. non enim de ſe, ſed de Domino prædicabat prænuntius Chriſti; & ideo ſequitur: *Et ipſe præcedet ante illum in ſpiritu, & virtute Eliæ*. Bene præcedet ante illum, qui prænuntius natus, prænuntius mortuus eſt. Bene etiam iungitur, *In ſpiritu, & virtute Eliæ*. ORIGENES (hom. IV. in Lucam.) Non dicit in anima Eliæ, ſed *in ſpiritu, & in virtute*: ſpiritus enim qui fuerat in Elia, venit in Ioannem, & ſimiliter virtus eius. AMBROSIUS (eod. titulo a med.) Numquam enim ſine virtute ſpiritus, vel ſine ſpiritu virtus; & ideo in ſpiritu, & virtute, quia ſanctus Elias & virtutem habuit magnam, & gratiam: virtutem ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret, virtutem abſtinentiæ, atque patientiæ, & ſpiritum prophetandi. In deſerto Elias, in deſerto Ioannes: ille Achab Regis gratiam non quæſivit, hic ſprevit Herodis; ille Iordanem diviſit, hic ad lavacrum ſalutare convertit; (1) hic prioris, ille ſequentis Domini præcurſor adventus. BEDA (ubi ſupra.) Quod autem de Elia per Malachiam prædictum eſt, hoc per Angelum de Ioanne dicitur, cum ſubditur: *Ut convertat corda patrum in filios*; ſpiritualem antiquorum ſanctorum ſcientiam populis prædicando infundens; *& incredulos ad prudentiam iuſtorum*; quæ eſt non de legis operibus iuſtitiam præſumere, ſed ex fide ſalutem quærere. GRAECUS [b]. Vel aliter. Parentes Ioannis, & Apoſtolorum Iudæi fuerunt; ſed tamen contra Evangelium ex ſuperbia, & infidelitate ſæviebant. Itaque tamquam benigni filii Ioannes prius, & Apoſtoli conſequenter eis veritatem monſtrabant, in propriam iuſtitiam, & prudentiam eos attrahentes: ſic etiam Elias reliquias Hebræorum (2) convertet ad Apoſtolorum veritatem. BEDA (ibidem.) Quia vero Zachariam pro plebe ſupplicantem dixerat exauditum, ſubiungit: *Parare Domino plebem perfectam*: in quo docet quo ordine plebs eadem ſalvari, & perfici debeat ad prædicationem ſcilicet Ioannis pœnitendo, & credendo in Chriſtum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ut pararet Domino*.) Vel aliter. Ioannes plebem paravit, non incredulam, ſed perfectam, ideſt præparatam ad ſuſcipiendum Chriſtum. ORIGENES (hom. IV.) Sacramentum autem Ioannis uſque nunc expletur in mundo: quicumque enim crediturus eſt in Ieſum Chriſtum, antea ſpiritus, & virtus Ioannis ad animam illius venit, (3) & præparat Domino populum perfectum.

(e) CHRYSOSTOMUS [c]. Habito reſpectu Zacharias ad propriam ætatem, quin etiam coniugis ſterilitate conſpecta, diffiſus eſt: unde dicitur: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc ſciam?* quaſi dicat: Quomodo hoc fiet? Et cauſam dubitationis ſubdit: *Ego enim ſum ſenex, & uxor mea proceſſit in diebus ſuis*; quaſi dicat: AEtas intempeſta, natura inepta, ego generans debilis, terra

(1) *Al.* ille prioris, hic ſequentis. (2) *Al.* convertit. (3) *Al.* & præparavit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] SIMEON in Catena Græcorum PP. prænotatur: annon ille Simeon Theologus qui præter quædam alia ſcripta Commentationes edidiſſe dicitur, ut apud Poſſevinum in Apparatu videre eſt? [b] Hæc etiam, ut ſupra, Simeonis nomine in Catena Græcorum PP. paulo aliis verbis indicantur; ſed nomine Severi Antiocheni expreſſius. [c] De incomprehenſibili Dei natura, ut ſupra.

Digitized by Google

ſterilis. Non autem cenſetur propter hoc dignus eſſe venia ſacerdos, dum ſeriem rerum expoſtulat: quandocumque enim Deus aliquid indicat, oportet in fide ſuſcipere: nam ſuper huiuſmodi diſceptare contumacis eſt animæ: unde ſequitur: *Et reſpondens Angelus dixit ei: Ego ſum Gabriel, qui aſto ante Deum*. BEDA (ſuper *Reſpondens Angelus*.) Quaſi dicat: Si homo talia ſigna promitteret, impune ſignum flagitare liceret; at cum Angelus promittat, iam dubitare non decet.

Sequitur: *Et miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare*. CHRYSOSTOMUS *a*. Ut cum audias me a Deo miſſum fore, nihil humanum æſtimes ex his quæ tibi dicuntur: neque enim ex me loquor, ſed mittentis relata denuntio: hæc eſt enim nuntii bonitas, ut nihil ex ſe referat. BEDA (ſuper *Ego ſum Gabriel*.) Ubi notandum eſt, quod Angelus ſe & ante Deum ſtare, & ad evangelizandum Zachariæ miſſum eſſe teſtatur. GREGORIUS in (hom. XXXIV. in Evang. a med.) Quia & cum ad nos veniunt Angeli, ſic exterius implent miniſterium, ut tamen numquam interius deſint per contemplationem: quia etſi circumſcriptus eſt angelicus ſpiritus, ſummus tamen Spiritus, qui Deus eſt, circumſcriptus non eſt: Angeli itaque etiam miſſi ante ipſum ſunt: quia quomodolibet miſſi veniant, intra ipſum currunt. BEDA (ſuper *Et ecce eris tacens*.) Dat autem ei ſignum quod rogatur, ut (1) qui diſcredendo locutus eſt, iam tacendo credere diſcat: unde ſequitur: *Et ecce eris tacens, & non poteris loqui*. CHRYSOSTOMUS *b*. Ut a vi generativa ad organa vocalia vincula transferantur. Nec intuitu ſacerdotii ei parcitur; ſed ob hoc plectebatur amplius: quia circa fidem ceteris præeſſe debebat. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Sed quia verbum (2) κωφὸς Kophos, quod etiam infra ſubiungitur, poteſt tam ſurdum quam mutum ſignificare, bene ait: *Eris ſurdus, & non poteris loqui*. Convenienter enim hæc duo paſſus eſt: tamquam enim inobediens ſurditatem incurrit, & tamquam contradictor taciturnitatem. CHRYSOSTOMUS. Dicit autem, *Et ecce*, quaſi dicat, in hoc inſtanti. Sed conſidera miſerationem Domini in hoc quod ſequitur: *Uſque in diem quo hæc fient*; quaſi dicat: Cum per eventus rerum quod dico (3) oſtendero, & noveris te iure punitum; tunc te de pœna eripiam. Et cauſam pœnæ oſtendit cum ſubditur: *Pro eo quod non credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempore ſuo*; non attendens virtutem eius qui miſit me, cui ego aſſiſto. Si autem is qui erga nativitatem mortalem incredulus erat punitur; qualiter qui cæleſtem, & ineffabilem calumniatur, vitabit ultionem? GRAECUS *c*. Dum autem hæc intrinſecus agerentur, dilatio temporis admirari cogebat expectantem forinſecus multitudinem: unde ſequitur: *Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabatur quod tardaret ipſe in templo*. Cumque per diverſa vagaretur ſuſpicio, quilibet dictabat ad libitum, donec Zacharias egrediens docuit ſilendo quod latendo perpeſſus eſt: unde ſequitur: *Egreſſus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt quod viſionem vidiſſet in templo*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et innuebat illis*.) Innuebat autem populo Zacharias forte cauſam taciturnitatis interroganti, quam loqui non valens, per nutum declarabat: unde ſequitur: *Et ipſe erat innuens illis, & permanſit mutus*. AMBROSIUS (titulo de incredulitate Zach. & punitione eius.) Eſt autem (4) nutus quidam ſine verbo corporalis actus, indicare moliens, nec exprimens voluntatem.

(f) BEDA (ſuper *Ut impleti ſunt dies officii eius*.) Vicis ſuæ tempore pontifices templi tantum officiis mancipati, non ſolum a complexu uxorum, ſed ab ipſo quoque domorum ſuarum abſtinebant ingreſſu: unde dicitur: *Et factum eſt ut impleti ſunt dies officii eius, abiit in domum ſuam*. Quia enim tunc ſacerdotalis ex ſtirpe Aaron ſucceſſio quærebatur, neceſſario tempus ſubſtituendæ ſoboli procurabatur. At quia nunc non carnalis ſucceſſio, ſed profectio ſpiritualis inquiritur, ſacerdotibus, ut ſemper altari queant aſſiſtere, ſemper caſtitas obſervanda præcipitur. Sequitur: *Poſt hos autem dies concepit Eliſabeth uxor eius*: poſt dies ſcilicet officii Zachariæ completos. Geſta ſunt autem hæc menſe ſeptembri, octavo calendas octo-

(1) *Al.* quod. (2) *Al.* quod iugi animo habetur, poteſt etiam ſurdum ſignificare. *P. Nicolai legit* quod in Græco habetur (κωφὸς) poteſt etiam ſurdum &c. (3) *Al.* oſtendo. (4) *Al.* mutus quidem ſine verbo corporales actus indicare moliens, nec exprimens eius voluntatem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Ibidem, & *ſic infra*. *c* Vel Antipater Boſtrenſis in Catena Græcorum PP.

octobris quando oportebat Iudæos ieiunium ſcenopeiæ celebrare, imminente æquinoctio, in quo incipit nox eſſe maior quam dies: quia Chriſtum oportet creſcere, Ioannem autem minui. Nec fruſtra tunc dies ieiuniorum erant: quia per Ioannem erat hominibus afflictio pœnitentiæ prædicanda.

Sequitur: *Et occultabat ſe menſibus quinque*. AMBROSIUS (Luc. 1. titulo de conceptione Ioannis, a princ.) Quæ cauſa occultationis niſi pudor? Sunt enim quædam tempora præſcripta coniugio, quando dare operam procreandis liberis ſit decorum, dum anni vigent, dum ſuſcipiendorum liberorum ſpes eſt. At ubi & matura ævi ſenectus ſucceſſerit, & ætas eſt regendis liberis habilior quam creandis, pudor eſt legitimi licet (1) coitus geſtare indicia, & gravari alienæ ætatis onere, & tumeſcere alvum non ſui temporis fructu. Pudebat ergo eam propter ætatem: unde intelligi poteſt cauſa, quia iam non conveniebant inter ſe concubitu coniugali: neque enim ea quæ ſenilem non erubeſceret coitum, erubeſceret partum; hæc tamen erubeſcit onus parentis, quamdiu neſcit myſterium religionis. Sed quæ occultabat ſe, quia conceperat filium, iactare ſe cœpit, quia generabat Prophetam. ORIGENES *a* (hom. VI. in Lucam, par. a prin.) Et ideo dicit, *Menſibus quinque*; ideſt, donec Maria conciperet, & fetus eius exultans cum gaudio prophetaret. AMBROSIUS (eodem titulo a med.) Et quamvis partus ſui erubeſceret ætatem, rurſus caruiſſe ſe gaudebat opprobrio, dicens: *Quia ſic fecit mihi Dominus*. CHRYSOSTOMUS *b*. Scilicet ſolvit ſterilitatem, donum ſupra naturam conceſſit, & petra infructuoſa ſpicas virentes produxit: abſtulit dedecus dum genitricem fecit: unde ſequitur: *In diebus quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines*. AMBROSIUS (ubi ſup. inter med. & finem.) Pudor enim eſt feminis nuptiarum præmia non habere, quibus hæc ſola eſt cauſa nubendi. CHRYSOSTOMUS *c*. Dupliciter igitur gaudet, dum & a nota ſterilitatis ipſam eripuit Dominus, & quoniam illuſtrem partum enixa eſt. Non enim ut in ceteris gignentium ſolus concubitus intervenit, ſed gratia cæleſtis huius ortus fuit exordium.

BEDA (non remote a fine cap. 11. in Lucam.) Myſtice autem per Zachariam ſacerdotium Iudæorum, per Eliſabeth poteſt lex ipſa deſignari; quæ ſacerdotum doctrinis exercitata ſpirituales Deo filios gignere debebat, ſed non valebat: quia neminem ad perfectionem adduxit lex. Erant ambo iuſti, quia bona eſt lex, & ſacerdotium pro illo tempore ſanctum: ambo proceſſerant in diebus ſuis, quia adveniente Chriſto iam incurvantur ad ſenium. Ingreditur Zacharias templum, quia ſacerdotum eſt intrare in ſanctuarium myſteriorum cæleſtium; foris erat multitudo, quia myſtica penetrare nequit. Dum altari thymiama imponit, naſciturum Ioannem agnoſcit: quia dum doctores flamma divinæ lectionis ardent, gratiam Dei per Ieſum prodituram reperiunt; & hoc per Angelum, quia lex per Angelos ordinata eſt. AMBROSIUS (titulo de incred. & punitione Zachariæ.) In uno autem vox totius plebis obmutuit, quia in uno totus ad Deum loquebatur populus: tranſivit enim ad nos Dei verbum, & in nobis non tacet. Mutus eſt qui non intelligit legem. Cur enim tibi magis videatur mutus eſſe qui (2) ſermonem quam qui myſterium neſcit? Innuenti ſimilis eſt populus Iudæorum, qui actuum ſuorum præſtare non poteſt rationem. BEDA (ubi ſup. cir. finem.) Et tamen Eliſabeth concipit Ioannem, quia interiora legis ſacramentis Chriſti abundant: conceptum quinque menſibus occultat, quia Moyſes quinque libris myſteria Chriſti deſignat; ſeu quia Chriſti diſpenſatio in quinque mundi ætatibus per ſanctorum dicta, vel facta figuratur.

(g) BEDA (in fine.) Quia Chriſti incarnatio vel ſexta ætate ſæculi futura, vel ad impletionem legis erat profutura, recte ſexto menſe concepti Ioannis miſſus ad Mariam Angelus naſciturum nuntiat Salvatorem: unde dicitur: *In menſe autem ſexto*. Menſem ſextum martium intellige, cuius vigeſima quinta die Dominus noſter & conceptus traditur, & paſſus, ſicut & vigeſima quinta die menſis decembris natus. Quod ſi vel hoc die, ut nonnulli arbitrantur, æquinoctium vernale, vel illo ſolſtitium brumale fieri credamus; convenit cum lucis incremento concipi, vel naſci eum ,, qui

(1) *Al.* fetus. (2) *Al.* ſomnium. *P. Nicolai ponit* ſonum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* Vel Origenes, ut ſupra. *c* Hom. de Anna, vel in Annam, ex Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

„ qui illuminat omnem hominem venientem „ in hunc mundum : “ Ioan. 1. At ſi quis ante dominicæ nativitatis, & conceptionis tempus conſiderat lucem vel creſcere, vel tenebras ſuperare convicerit; dicimus & nos, quia Ioannes ante faciem adventus eius regnum cælorum evangelizabat. BASILIUS *a*. Adeunt autem nos cæleſtes ſpiritus, non quaſi ex ſeipſis, ſed ex eo quod divinæ Sapientiæ decorem conſpiciunt: unde ſequitur: *Miſſus eſt Angelus Gabriel a Deo*. GREGORIUS in hom. (XXXIV. in Evan.) Ad Mariam enim Virginem non quilibet Angelus, ſed Gabriel Archangelus mittitur : ad hoc quippe miniſterium ſummum Angelum venire dignum fuerat, qui ſummum omnium nuntiabat: qui idcirco privato nomine cenſetur, ut ſignetur per vocabulum in operatione quid valeat. Gabriel enim Dei fortitudo nominatur; per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat qui virtutum Dominus & potens in prælio ad debellandas poteſtates aereas veniebat. GLOSSA (interlinearis.) Additur autem & locus quo mittitur cum ſubditur : *In civitate Galilææ cui nomen Nazareth*: Nazaræus enim, ideſt Sanctus ſanctorum, nuntiabatur venturus. BEDA in hom. (annuntiationis B. Mariæ: eſt VII. hom. de Sanctis.) Aptum autem humanæ reſtaurationis principium, ut Angelus a Deo mitteretur ad Virginem partu conſecrandam divino: quia prima perditionis humanæ fuit cauſa, cum ſerpens a diabolo mittebatur ad mulierem ſpiritu ſuperbiæ decipiendam: unde ſequitur, *Ad Virginem*. AUGUSTINUS de ſancta Virginitate (cap. v.) Illum enim ſolum virginitas decenter parere potuit qui in ſua nativitate parem habere non potuit. Oportebat enim caput noſtrum propter inſigne miraculum ſecundum corpus naſci de virgine, (1) quod ſignificaret membra ſua de virgine (2) Eccleſia ſecundum ſpiritum naſcitura. HIERONYMUS in ſermone Aſſum. *b* (ali. a princ.) Et bene Angelus ad virginem mittitur, quia ſemper eſt Angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere, non terrena vita eſt, ſed cæleſtis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV.) Non autem Angelus poſt partum annuntiat Virgini, ne nimium exinde turbaretur: & ideo ante conceptionem illam alloquitur, non in ſomnis, immo viſibiliter aſſiſtit: nam quaſi magnam valde relationem accipiens egebat ante rei eventum viſione ſolemni. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam par. a prin.) Bene autem utrumque poſuit Scriptura, ut & deſponſata eſſet, & virgo : (3) virgo, ut expers virilis conſortii videretur; deſponſata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur inſigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de ſuo ortu quam de matris pudore dubitare: ſciebat enim teneram eſſe virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris; nec putavit ortus ſui fidem matris iniuriis aſtruendam. (4) Servatur itaque ſanctæ Mariæ ſicut pudore integra, ita & inviolabilis opinione virginitas: nec decuit ſiniſtra virginibus opinione viventibus velamen excuſationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur. Quid autem Iudæis, quid Herodi poſſet aſcribi, ſi natum viderentur ex adulterio perſecuti? Quemadmodum autem ipſe diceret Matth. v. „ Non veni legem ſolve„ re, ſed adimplere; “ ſi videretur cœpiſſe a legis iniuria, cum partus innuptæ lege damnetur? Quid quod etiam fides Mariæ verbis maior adſciſcitur, & mendacii cauſa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluiſſe mendacio innupta prægnans. Cauſam autem mentiendi deſponſata non habuit, cum coniugii præmium, & gratia nuptiarum partus ſit feminarum. Non mediocris quoque cauſa eſt ut virginitas Mariæ falleret principem mundi, qui cum deſponſatam viro cerneret, partum non potuit habere ſuſpectum. ORIGENES (hom. VI. in Lucam.) Si enim non habuiſſet ſponſum, ſtatim cogitatio tacita diabolum ſurrepſiſſet, quomodo quæ non accubuit cum viro, prægnans eſſet. Debet iſte conceptus eſſe divinus, debet aliquid humana natura eſſe ſublimius. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam cap. 1. cir. med.) Sed tamen magis (5) fefel-

lit

(1) *Al.* quando. (2) *Al.* etiam. (3) *In quatuor iam citatis exemplis hic interponitur* ſequitur enim. *Deſponſata viro*. (4) *Al.* Sequitur. (5) *Al.* fefellet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Eſai. cap. VI. ſeu viſ. VI. *b* Habetur quidem inter Opera Hieronymi Tom. ult. quaſi ſcriptus ad Paulum, & Euſtochium, a verbis illis incipiens, *Cogitis me*; ſed in ipſa inſcriptione notatur Sophronii potius eſſe, ut etiam agnoſcit Poſſevinus in Apparatu Tom. I. ubi de Hieronymi ſcriptis. Quod hic tamen citatur, habet expreſſe Chryſologus ſerm. CXLIII. qui eſt IV. *de Annuntiatione*.

Digitized by Google

lle principes ſæculi: dæmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit; at vero qui ſæcularibus vanitatibus occupantur, ſcire divina non poſſunt. Quin etiam locupletior teſtis pudoris maritus adhibetur, qui poſſet & delere iniuriam, & vindicare opprobrium, ſi non agnoſceret ſacramentum: de quo ſubditur: *Cui nomen erat Ioſeph de domo David*. BEDA in hom. (Annunt. ſup. *Ad Virginem deſponſatam.*) Quod non tantum ad Ioſeph, ſed etiam pertinet ad Mariam. Legis namque erat præceptum ut de ſua quiſque tribu, aut familia acciperet uxorem.

Sequitur: *Et nomen Virginis Maria*. BEDA ſuper Lucam (ſuper *Et nomen Virginis.*) Maria Hebraice ſtella maris, Syriace vero domina vocatur; & merito: quia & totius mundi Dominum, & lucem ſæculis meruit generare perennem.

(h) AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam in cap. de ſalutatione.) Diſce virginem moribus: ſola in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolus Angelus reperiret: unde dicitur: *Et ingreſſus Angelus ad eam*. Et ne quo degeneri depravaretur affatu, ab Angelo ſalutatur. GRAECUS *a*. Contra vocem prius editam mulieri dirigitur nunc ſermo ad Virginem. In illa doloribus partus eſt cauſa peccati punita, in hac per gaudium mæſtitia pellitur: unde iucunditatem non abſurde prænuntiat Angelus Virgini, dicens, *Ave*. Quod autem digna cognoſceretur ſponſalium, atteſtatur cum dicit, *Gratia plena*: quaſi enim quædam arrha, aut dos ſponſi oſtenditur, quod fecunda ſit gratiis. Horum enim quæ dicit, hæc ſunt ſponſæ, alia ſponſi. HIERONYMUS *b* in ſermone de Aſſum. (inter prin. & med.) Et (1) bene *gratia plena*: quia ceteris per partes præſtatur; Mariæ vero ſimul ſe totam infudit gratiæ plenitudo. Vere *gratia plena*, per quam largo Spiritus ſancti imbre ſuperfuſa eſt omnis creatura. Iam autem erat cum Virgine qui ad Virginem mittebat Angelum, & præceſſit nuntium ſuum Dominus; nec teneri potuit locis qui omnibus habetur in locis: unde ſequitur, *Dominus tecum*. AUGUSTINUS in Ser. de Nativ. *c*. Magis quam mecum: ipſe enim in tuo eſt corde, in tuo fit utero, adimplet mentem, adimplet ventrem. GRAECUS *d*. Hoc autem eſt totum legationis complementum. Dei enim Verbum ut ſponſus ſupra rationem unionem efficiens, tamquam ipſe germinans, idemque germinatus, totam naturam humanam ſibi ipſi conformavit. Ultimum vero ponitur tamquam perfectiſſimum, & compendioſum: *Benedicta tu in mulieribus*: una ſcilicet præ cunctis mulieribus: (2) ut etiam benedicantur in te mulieres, ſicut mares in Filio; ſed magis uterque in utriſque. Velut enim (3) per unam feminam & unum marem peccatum ſimul, ac triſtitia intravit; ſic & nunc per unam & unum benedictio revocata eſt, & lætitia, & ad ſingulos eſt profuſa. AMBROSIUS (de ſal. Ange.) Diſce autem virginem a verecundia, quia pavebat: nam ſequitur: *Quæ cum audiſſet, turbata eſt in ſermone eius*. Trepidare virginum eſt, & ad omnes ingreſſus viri pavere, omnes viri affatus vereri. Diſce, virgo, verborum vitare laſciviam: Maria etiam ſalutationem Angeli verebatur. GRAECUS *e*. Cum aſſueta foret his viſionibus, Evangeliſta non viſioni, ſed relatibus turbationem attribuit, dicens: *Turbata eſt in ſermone eius*. Attende autem virginis (4) & pudicam, & prudentem & animam ſimul, & vocem. Audita lætitia dictum examinavit, & neque manifeſte obſtitit per incredulitatem, nec ſtatim paret ex levitate; Evæ levitatem evitans ſimul, & duritiam Zachariæ: unde ſequitur: *Et cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio*: non conceptio, nam adhuc ignorabat immenſitatem myſterii, ſed ſalutatio: numquid libidinoſa, ut a viro ad virginem; an divina, dum Dei faceret mentionem dicens, *Dominus tecum*? AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam de ſalut. Mariæ.) Benedictionis etiam novam formulam mirabatur, quæ nuſquam eſt ante comperta: ſoli Mariæ hoc ſervabatur. ORIGENES (hom. VI.) Si enim ſciviſſet Maria ad alium quempiam ſimi-

(1) *Al.* Et bene gratia ceteris per partes præſtatur &c. (2) *Al.* vel etiam. (3) *Al.* per unam, & unum, feminam, & marem peccatum &c. (4) *Apud P. Nicolai* & pudicitiam, & prudentiam.

Ex editione P. Nicolai.

a Ideſt Gregorius Niſſenus orat. in Chriſti Nativitatem. *b* Iam notatum eſt Hieronymi non eſſe; rurſus autem habetur hęc appendix in eodem ſermone Chryſologi, ubi alia notavimus haberi, nempe CXLIII. non ea tamen ſerie qua hic, ſed aliis etiam interiectis. *c* Serm. XIV. Quod ſubiungitur ex Auguſtino, eſt de Tempore ſerm. XVIII. vel XXV. in appendice de diverſis, ubi notatur quoque non eſſe Auguſtini.
d Vel Geometer in Catena Græcorum. *e* Vel iterum Geometer ibid.

milem factum eſſe ſermonem, utpote quæ habebat legis ſcientiam, numquam eam, (1) quaſi peregrina, talis ſalutatio exterruiſſet.

(1) BEDA (cap. III. ſuper Lucam.) Quia ſalutatione inſolita virginem turbatam viderat, quaſi familiarius notam vocans ex nomine, ne timere debeat iubet: unde dicitur: *Et ait ei Angelus: Ne timeas Maria*. GRAECUS *a*. Quaſi dicat: Non acceſſi decepturus, immo deceptionis abſolutionem depromere; non veni prædaturus inviolabilem tuam virginitatem, ſed conditori puritatis, & cuſtodi contubernia reſerare; non ſum ſerpentis miniſter, ſed perimentis ſerpentem legatus; ſponſalium tractator, non inſidiarum molitor. Sic ergo nequaquam diſtrahentibus ipſam conſiderationibus vexari permiſit, ne diiudicaretur infidus miniſter negotii. CHRYSOSTOMUS *b*. Qui autem apud Deum meretur gratiam, non habet quid timeat: unde ſequitur: *Inveniſti enim gratiam apud Deum*. Qualiter autem illam quiſque reperiet, niſi humilitate mediante? Humilibus enim dat Deus gratiam. GRAECUS *c*. Invenit enim gratiam Virgo coram Deo, quia ſplendore pudicitiæ propriam exornans animam, gratum Deo ſe habitaculum præparavit; nec ſolum cælibatum inviolabilem conſervavit, ſed etiam immaculatam conſcientiam cuſtodivit. ORIGENES *d* (homil. VI.) Invenerant enim plures gratiam ante eam: & ideo ſubdit quod proprium eſt, dicens: *Ecce concipies in utero*. GRAECUS *e*. Quod dicitur *ecce* (2) celeritatem, & præſentiam denotat, inſinuans cum eius verbo celebratam eſſe conceptionem. Dicit autem, *Concipies in utero*, ut demonſtret, Dominum ab ipſo utero virginali, & de noſtra ſubſtantia carnem ſuſcipere. Venit enim divinum Verbum emundaturum naturam humanam, & partum, & noſtræ generationis primordia; & ideo ſine peccato, & humano ſemine, per ſingula ſicut nos in carne concipitur, & novem menſium ſpatio geſtatur in utero. GREGORIUS Niſſenus *f*. Sed quoniam contingit ſpecialiter divinum concipi ſpiritum, & ſpiritum parere ſalutarem, ſecundum Prophetam, ideo addidit, *Et paries filium*. AMBROSIUS. Non autem omnes ſunt ſicut Maria, ut dum de Spiritu ſancto concipiunt, Verbum pariant: ſunt autem quæ abortivum excludant Verbum antequam pariant; ſunt quæ in utero Chriſtum habeant, ſed nondum formaverint. GREGORIUS Niſſenus *g*. Cum autem expectatio partus mulieribus timorem incutiat, ſedat timoris metum dulcis partus relatio, cum ſubditur: *Et vocabis nomen eius Ieſum*: Salvatoris enim adventus eſt cuiuslibet timoris propulſio. BEDA (cap. III. ſuper Lucam.) Ieſus autem Salvator, ſive Salutaris interpretatur. GRAECUS *h*. Dicit autem, Tu *vocabis*, non pater: patre enim caret quantum ad inferiorem generationem, ſicut & matre reſpectu ſupernæ. CYRILLUS *i*. Hoc autem nomen de novo fuit Verbo impoſitum, nativitati congruens carnis, ſecundum illud propheticum: „ Vocabitur tibi nomen novum quod os Domini „ nominavit: “ Eſai LXII. GRAECUS *k*. Verum quia hoc nomen commune eſt ſibi cum ſucceſſore Moyſi, idcirco innuens Angelus quod non erit ſecundum illius ſimilitudinem, ſubiungit: *Hic erit magnus*. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam tit. de Mar. turb. conſola.) Dictum eſt quidem etiam de Ioanne quia erit magnus; ſed ille quaſi homo magnus, hic quaſi Deus magnus. Late enim funditur Dei virtus, late cæleſtis ſubſtantiæ magnitudo porrigitur: non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æſtimatione concluditur, non ætate variatur. ORIGENES (homil. VI. in Lucam.) Vide ergo magnitudinem Salvatoris quomodo in toto orbe diffuſa ſit: aſcende in cælos, quomodo cæleſtia repleverit; deſcende cogitatione ad abyſſos, & vide eum illuc deſcendiſſe: ſi hoc videris, pariter intueberis opere completum *Hic erit magnus*. GRAECUS *l*. Neque carnis aſſumptio deitatis derogat celſitudini; immo potius humanitatis humilitas ſublimatur: unde ſequitur: *Et Filius Altiſſimi vocabitur*. Non utique tu impones vocabulum, ſed ipſe vocabitur: a quo niſi a conſubſtantiali genitore? „ Nullus enim Filium novit niſi Pater: “ Matth.

(1) *Al.* quaſi peregrina ſalutatio &c. (2) *Al.* concelerit atem.

Ex editione P. Nicolai.

a Nempe Photius in Catena Græcorum PP. *b* In Catena Græcorum PP. *c* Vel Photius, ut ſupra. *d* Eius nomine in Catena Græcorum PP. ſine indice notatur; ſed in Theophylacto tantum occurrit, & in Tito Boſtrenſi, ex quo & Gloſſa notat. *e* Vel Geometer in Catena Græcorum PP. *f* Vel iterum Geometer ibid. *g* In orat. in diem natalem Chriſti. *h* Vel Geometer, ut ſupra. *i* Lib. de Fide in Ieſum Chriſtum ad Theodoſium poſt medium. *k* Vel rurſus Geometer, ut ſupra. *l* Vel Photius, ut ſupra.

Digitized by Google

Matth. xi. Penes quem vero infallibilis eſt notitia geniti, (1) is verus interpres eſt erga impoſitionem congruam nominis: propter quod dicit: „ Hic eſt Filius meus dile„ ctus: " ibid. xvii. ab æterno ſiquidem eſt, quamvis nunc ad noſtram doctrinam nomen eius patuerit. Et ideo ait, *Vocabitur*, non Fiet, vel Generabitur: nam & ante ſæcula fuerat conſubſtantialis Patri. Hunc ergo concipies, huius mater efficieris, hunc virginalis cella concludet, cuius cæleſte ſpatium capax non extitit. CHRYSOSTOMUS *a*. Ceterum ſiquidem enorme quibuſdam videtur, Deum habitare corpus; nonne ſol, cuius eſt corpus ſenſibile, quocumque radios mittit, non læditur in propria puritate? Multo ergo magis iuſtitiæ ſol ex utero virginali mundiſſimum corpus aſſumens, non tantum contaminatus non eſt, immo etiam ipſam matrem ſanctiorem oſtendit. GRAECUS *b*. Et ut Virginem redderet memorem Prophetarum, ſubdit: *Et dabit illi Dominus Deus ſedem David patris eius*: ut noſcat liquido quoniam qui naſciturus eſt ab ea, ipſe eſt Chriſtus, quem illi promiſerunt ex David ſemine naſciturum. CYRILLUS *c*. Non tamen ex Ioſeph eſt editum corpus Chriſti mundiſſimum, ſecundum enim unam lineam cognationis profluxerant Ioſeph, & Virgo, ex qua formam humanitatis Unigenitus ſumpſit. BASILIUS *d*. Non autem in materiali ſede David ſedit Dominus, translato Iudaico regno ad Herodem; ſed ſedem appellat David, in qua reſedit Dominus, indiſſolubile regnum: unde ſequitur. *Et regnabit in domo Iacob in æternum*. CHRYSOSTOMUS *e*. Dicit autem ad præſens domum Iacob eos qui de numero Iudæorum crediderunt in illum: ut enim Paulus dicit Rom. ix. „ non omnes „ qui ex Iſrael ſunt, hi ſunt Iſraelitæ; ſed „ qui ſunt filii promiſſionis, computantur in „ ſemine. " BEDA (ſ cap. iii. in Lucam ſuper illud, *Regnabis*.) Vel domum Iacob totam Eccleſiam dicit, quæ vel de bona radice nata, vel cum oleaſter eſſet, merito tamen fidei in bonam eſt inſerta olivam. GRAECUS *f*. Nullius autem eſt in æternum regnare, niſi Dei ſolius: quo fit ut etſi propter incarnationem dicatur David ſedem accipere, tamen idem ipſe inquantum Deus Rex æternus agnoſcitur. Sequitur: *Et regni eius non erit finis*: non ſolum inquantum Deus eſt, ſed etiam in eo quod homo: & in præſenti quidem habet regnum multorum, finaliter vero univerſorum, cum ei omnia ſubiicientur. BEDA (ubi ſupra ſuper *Dabit illi Dominus Deus ſedem*.) Omittat ergo Neſtorius dicere hominem tantum ex Virgine natum, & hunc a Verbo Dei non in unitatem perſonæ eſſe receptum: Angelus enim qui ait eumdem ipſum Patrem habere David, quem Filium Altiſſimi vocari prænuntiat, in duabus naturis unam Chriſti perſonam demonſtrat. Non autem ideo futuri temporis verbis Angelus utitur, quia ſecundum hæreticos Chriſtus ante Mariam non fuerit, ſed quia ſecundum eamdem perſonam homo cum Deo idem Filii nomen ſortitur.

(k) AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. tit. de Mariæ interrog.) Neque non credere Angelo Maria debuit, neque tam temere uſurpare divina: unde dicitur: *Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet iſtud*? Temperatior eſt iſta reſponſio quam verba ſacerdotis. Hæc ait, *Quomodo fiet iſtud*? ille reſpondit, *Unde hoc ſciam*? Negat ille ſe credere, & quaſi fidei adhuc alium quærit auctorem; iſta ſe facere profitetur, nec dubitat eſſe faciendum, quod quomodo fiat inquirit. Legerat Maria Eſai. vii. „ Ecce „ concipiet in utero, & pariet filium: " ideo credidit futurum; ſed quomodo fieret ante non legerat: non enim quemadmodum fieret vel Prophetæ tanto fuerat revelatum: tantum enim myſterium non hominis fuit, ſed Angeli ore promendum. GREGORIUS Niſſenus *g*. Attende etiam mundæ Virginis vocem: partum annuntiat Angelus; ipſa vero virginitati innititur, præſtantiorem incorruptibilitatem angelica viſione diiudicans: unde dicit: *Quoniam virum non cognoſco*. BASILIUS *h*. Cognitio multifarie dicitur: dicitur enim cognitio noſtri conditoris ſapientia, ac magnalium ſuorum notitia, nec non mandatorum cuſtodia, & quæ

(1) *Al.* nec verus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum. *c* In Catena Græcorum PP. ex eius Libris contra Iulianum, nempe Lib. VIII. *d* Ad Amphylochium: eſt epiſtola cccxcr. in edit. Græco-latina, ſed in edit. Latina tantum ponitur 1. inter excerptas ex variis. *e* Hom. vii. in Matth. *f* Vel Geometer in Catena Græcorum PP. ubi ſupra. *g* Oratione in diem natalem Chriſti, ut iam ſupra. *h* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra epiſt. cccci. quæ inſcribitur Amphylochio.

quæ ſit apud eum appropinquatio, & copula nuptialis, ut hic accipitur. GREGORIUS Niſſenus *a*. Hæc igitur Mariæ verba indicium ſunt eorum quæ tractabat in mentis arcano: nam ſi cauſa copulæ coniugalis Ioſeph deſponſari voluiſſet, cur admiratione ducta eſt dum ſibi narratur conceptio? cum nimirum ipſa præſtolaretur ad tempus mater effici iuxta legis naturam. Verum quia oblatum corpus Deo quaſi quoddam ex ſacris inviolabile reſervari decebat, ideo dicit: *Quoniam virum non cognoſco*; quaſi dicat: Etſi ſis Angelus, tamen quod virum cognoſcam ex impoſſibilibus cernitur: qualiter igitur mater ero carens coniuge? Ioſeph (1) ſiquidem in ſponſum agnovi. GRAECUS *b*. Sed conſidera qualiter Virgini ſolvit dubium Angelus, ac explanat intemeratum connubium, & ineffabilem partum: ſequitur enim: *Et reſpondens Angelus dixit ei: Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*. CHRYSOSTOMUS *c*. Quaſi dicat: Non quæras ordinem naturalem ubi naturam tranſcendunt, & ſuperant quæ tractantur. (2) Dicis: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* quinimmo eo ipſo continget quod es coniugis inexperta: nam ſi virum experta fuiſſes, non digna cenſereris hoc myſterio: non quia profanum ſit coniugium, ſed quia virginitas potior. Decebat enim communem omnium Dominum, & in nativitate nobiſcum participare, & ab ea diſcrepare: quod enim ex utero naſceretur, habuit commune nobiſcum; quod autem abſque concubitu naſceretur, plus a nobis obtinuit. *d* Quam beatum corpus illud quod ob exuberantem munditiam Virginis Mariæ, ut videtur, donum animæ ad ſeipſum allexit! In ſingulis enim ceteris vix utique anima ſincera ſancti Spiritus impetrabit præſentiam; ſed nunc caro receptaculum efficitur Spiritus. GREGORIUS Niſſenus. Tabulas enim noſtræ naturæ quas culpa confregerat, denuo verus legislator de terra noſtra ſibi dolavit, abſque concubitu divinitatis ſuæ corpus ſuſceptibile creans, quod divinus digitus ſculpſit, ſcilicet Spiritus ſuperveniens Virgini. CHRYSOSTOMUS. Inſuper & *virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*. Altiſſimi Regis virtus Chriſtus eſt, qui per adventum Spiritus ſancti formatur in Virgine. GREGORIUS XVIII. Moral. (ſuper illud Iob XVII. „ Tollet eam „ ventus urens: " cap. XII. in nov. exemp.) Per obumbrationis enim vocabulum, incarnandi Dei utraque natura ſignificatur: umbra enim a lumine formatur, & corpore; Dominus autem per divinitatem lumen eſt: quia ergo lumen incorporeum in eius erat utero corporandum, recte ei dicitur: *Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*; ideſt, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen divinitatis: hoc enim Mariæ dicitur propter mentis refrigerium cælitus datum. BEDA (cap. III. in Lucam, ſuper illud, *Et virtus Altiſſimi*.) Non ergo virili, quod non cognoſcis, ſemine, ſed Spiritus ſancti, quo impleris, opere concipies: concupiſcentiæ in te non erit æſtus, ubi umbram faciet Spiritus ſanctus. GREGORIUS Niſſenus *e*. Vel dicit, *Obumbrabit tibi*: quia ſicut corporis umbra præcedentium characterе conformatur, ita indicia deitatis Filii ex virtute generandi patebunt. Sicut enim in nobis quædam vivifica virtus in materia corporali conſpicitur qua homo formatur, ſic in Virgine Altiſſimi virtus per vivificantem Spiritum pariter corpori inſitam materiam carnis ex virgineo corpore ad formandum novum hominem aſſumpſit: unde ſequitur: *Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum*. ATHANASIUS (in epiſt. ad Epictetum.) Profitemur enim quoniam naturæ humanæ aſſumptum (3) ex Maria corpus veriſſimum extitit, & idem ſecundum naturam corpori noſtro: ſoror namque noſtra Maria eſt, cum omnes ab Adam deſcenderimus. BASILIUS (Lib. de Spi. ſanct. cap. v.) Unde & Paulus dicit Galat. IV. quoniam miſit Deus Filium ſuum natum non per mulierem, ſed ex muliere. Nam hoc quod dico, Per mulierem, (4) tranſituram poterat indicare nativitatis ſententiam; quod autem dicitur, Ex muliere, manifeſtat communionem naturæ geniti reſpectu parentis. GREGORIUS XVIII. Moral. cap. XXXIV. (ſuper illud Iob XXVIII.

„ Non

(1) *Al.* quidem. (2) *Al.* Dicit. (3) *Al.* ex materia. (4) *P. Nicolai habet* tranſitoriam.

Ex editione P. Nicolai.

a Ut ſupra. *b* Ideſt Geometer in Catena Græcorum PP. ubi ſupra. *c* Hom. xlix. in Gen. *d* GREGORIUS Niſſenus orat. in diem natalem Chriſti, ubi ſupra. Eius nomine prætermiſſo, prius iſta confundebantur ac ſi uniformiter ex Chryſoſtomo eſſent, & pro ultima tantum appendice Gregorius Niſſenus notabatur. *e* In diem natalem Chriſti, ut ſupra, quo ad priorem tantum appendicem; ſed alia poſterior appendix non occurrit.

„ Non adæquabitur ei topazion: “ cap. XXVII. in nov. exem.) Ad diſtinctionem autem noſtræ ſanctitatis, Ieſus ſingulariter ſanctus naſciturus aſſeritur: nos quippe etſi ſancti efficimur, non tamen naſcimur, quia ipſa naturæ corruptibilis cognatione conſtringimur; ille autem ſolus veraeiter ſanctus (1) natus eſt qui ex coniunctione carnalis copulæ conceptus non eſt; qui non, ſicut hereticus deſipit, alter in humanitate, alter in deitate eſt; (2) ut purus Homo conceptus, atque editus, & poſt per meritum ut Deus eſſet accepit: ſed nuntiante Angelo, & adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum (3) Verbum caro: unde ſequitur: *Vocabitur Filius Dei*. (4) *a* THEOPHYLACTUS. Vide quomodo ſanctam Trinitatem declaravit, non ſolum Spiritum ſanctum commemorans, ſed & virtutem, ideſt Filium, & Altiſſimum, ſcilicet Patrem..

(I) CHRYSOSTOMUS *b*. Quoniam præcedens dictum ſuperabat Virginis mentem, ad humiliora declinavit ſermonem, per ſenſibilia ipſi ſuadens: unde dicit: *Et ecce Eliſabeth cognata tua*. Animadverte Gabrielis induſtriam: non memoravit eam Saræ, vel Rebeccæ, vel Rachelis, quia antiquiora erant exempla; ſed imminens factum indueit, ut eius mentem corroboret, & ob hoc & ætatem commemoravit, cum dicit: *Et ipſa concepit filium in ſenectute ſuæ*: & defectum naturæ, ſequitur enim: *Et hic menſis eſt ſextus illi quæ vocatur ſterilis*. Non enim a principio conceptus Eliſabeth ſtatim annuntiavit, ſed acto ſex menſium ſpatio, ut tumor ventris perhibeat argumentum. GREGORIUS Nazianzenus *c*. Sed (5) quæret aliquis: Qualiter ad David Chriſtus refertur? Siquidem Maria de ſanguine manavit Aaron, euius cognatam Angelus Eliſabeth aſſeruit. Sed hoc nutu ſuperno contigit ut regium genus ſacerdotali ſtirpi iungeretur, ut Chriſtus qui Rex eſt, & Sacerdos, ab utriſque ſecundum carnem naſceretur. Legitur etiam in Exodo, quoniam Aaron primus ſecundum legem ſacerdos duxit ex tribu Iudæ coniugem Eliſabeth filiam Aminadab; & attende ſacratiſſimam Spiritus adminiſtrationem, dum & hanc Zachariæ coniugem ſtatuit Eliſabeth vocari, reducens nos ad illam Eliſabeth quam duxerat Aaron. BEDA (cap. III. in Lucam ſuper *Et ecce Eliſabeth*.) Sic ergo, ne virgo ſe parere poſſe diffidat, accepit exemplum ſterilis anus parituræ, ut diſcat omnia Deo poſſibilia (6) eſſe, etiam quæ naturæ (7) ordini videntur eſſe contraria: unde ſequitur: *Quia non erit impoſſibile apud Deum omne verbum*. CHRYSOSTOMUS *d*. Ipſe namque cum ſit naturæ Dominus, cuncta poteſt cum velit, qui cuncta peragit, & diſponit, vitæ, mortisque lora gubernans. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXVI. cap. v.) Quiſquis autem dicit: Si omnipotens Deus eſt, faciat ut ea quæ facta ſunt, facta non fuerint: non percipit ſe dicere, ut ea quæ vera ſunt, eo ipſo quod vera ſunt, falſa ſint. Poteſt enim facere quod aliquid non ſit quod erat; velut cum aliquem qui cœpit eſſe naſcendo, faciat non eſſe moriendo. Quis autem dicat ut id quod iam non eſt; faciat non eſſe? Quicquid enim præteritum eſt, iam non eſt; ſi de ipſo fieri aliquid poteſt, adhuc eſt de quo fiat. Et ſi eſt, quomodo præteritum eſt? Non ergo eſt quod vere diximus fuiſſe; ſed ideo verum eſt illud fuiſſe, quia in noſtra ſententia verum eſt, non in ea re quæ iam non eſt: hanc autem ſententiam Deus falſam facere non poteſt. Omnipotentem autem Deum non ita dicimus ac ſi eum etiam mori poſſe credamus. Ille plane omnipotens vere ſolus dicitur qui vere eſt, (8) & a quo ſolo eſt quicquid aliquo modo eſt. AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. tit. de aſſenſu Mariæ, & conceptione.) Vide autem humilitatem Virginis, vide devotionem: ſequitur enim: *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini*. Ancillam ſe dicit quæ mater eligi-

(1) *Al. omittitur* natus. (2) *P. Nicolai legit* non purus. (3) *Al. deeſt* Verbum. (4) *In quatuor citatis exemplis ſic legitur*. GRAECUS. Tu autem attende qualiter Virgini Angelus totam Trinitatem edidit, dum Spiritum ſanctum commemorat, virtutem, & Altiſſimum: Trinitas enim indiviſibilis eſt. (5) *Al.* quærit. (6) *Al. deſideratur* eſſe. (7) *Al.* ordine. (8) *Al.* etiam a quo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GRAECUS *cum iis quæ ſequuntur in ſuperioribus notis*. Sive Victor Antiochenus, præter quem tale aliquid habet Titus Boſtrenſis ubi ſupra Tom. II. Biblioth. Græcorum PP. quin & Theophylactus, quem editio Antverpienſis notat. *b* Hom. XLIX. in Geneſim. *c* In Catena Græcorum PP. ex carminibus eius. Colligitur ex XXXVIII. quod inſcribitur de *Genealogia Chriſti*; ſed ex Tito Boſtrenſi præterea, & ex Theophylacto idem colligi poteſt. *d* In Catena Græcorum PP. ut ſupra.

tur, (1) nec repentino exaltata promiſſo eſt. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipſa præferre: ſimul etiam ancillam ſe dicendo, nullam ſibi prærogativam tantæ gratiæ vendicavit, quin faceret quod iuberetur: unde ſequitur: *Fiat mihi ſecundum verbum tuum*. Habes obſequium, vide votum. *Ecce ancilla Domini*, apparatus officii eſt: *fiat mihi ſecundum verbum tuum*, conceptus eſt voti. EUSEBIUS *a*. Alius aliud quiddam in præſenti ſermone Virginis extollet apicibus; hic quidem conſtantiam, hic obedientiæ promptitudinem; alius quod non allecta eſt tam ſplendidis, & arduis per magnum Archangelum promiſſis pollicitis; alius quod non exceſſit modum in dando inſtantias, ſed æqualiter cavit & Evæ levitatem, & Zachariæ inobedientiam: mihi autem humilitatis profunditas non minus conſpicitur admiranda. GREGORIUS XVIII. Moral. (ſuper illud Iob „ Non adæquabitur ei to„ pazion: " cap. XXVII. in nov. exem.) Per ineffabile namque ſacramentum (2) concepto ſancto partu inviolabili ſecundum veritatem utriuſque naturæ, eadem Virgo ancilla Domini ſuit, & mater. BEDA. Accepto autem Virginis conſenſu, mox Angelus cæleſtia repetit: unde ſequitur: *Et diſceſſit ab illa Angelus*. EUSEBIUS *b*. Non ſolum impetrans quod optabat, ſed ſtupens in virginea forma, & virtutis plenitudine.

(m) AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. tit. de abitu Mariæ in montana.) Angelus cum abſcondita nuntiaret, ut fides aſtrueretur exemplo, feminæ ſterilis conceptum Virgini nuntiavit. Ubi hoc audivit Maria, non quaſi incredula de oraculo, nec quaſi incerta de nuntio, nec quaſi dubitans de exemplo; ſed quaſi læta pro voto, religioſa pro officio, feſtiva præ gaudio in montana perrexit: unde dicitur: *Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana*. Quo enim iam Deo plena niſi ad ſuperiora cum feſtinatione conſcenderet? ORIGENES (hom. VII. in Luc.) Ieſus enim, qui in utero illius erat, feſtinabat adhuc in ventre matris Ioannem poſitum ſanctificare: unde ſequitur, *Cum feſtinatione*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia. Diſcite virgines (3) non circumcurſare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miſcere ſermones. THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Abiit in montana*.) Propter hoc abiit in montana, quia Zacharias in montanis habitabat: unde ſequitur: *In civitatem Iuda, & intravit in domum Zachariæ*. AMBROSIUS (eodem tit.) Diſcite vos ſanctæ mulieres ſedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam autem, quæ ſola in intimis penetralibus verſabatur, non a publico virginitatis pudor, non a ſtudio aſperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. Diſcite etiam virgines humilitatem Mariæ: venit propinqua ad proximam, iunior ad ſeniorem; nec ſolum venit, ſed & prior ſalutavit: unde ſequitur: *Et ſalutavit Eliſabeth*. Decet enim ut, quanto caſtior virgo, tanto humilior ſit, noveritque deferre ſenioribus. Sit magiſtra humilitatis in qua eſt profeſſio caſtitatis. Eſt etiam cauſa pietatis: quia ſuperior venit ad inferiorem, ut inferior adiuvetur, Maria ad Eliſabeth, Chriſtus ad Ioannem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV.) Vel aliter celabat quæ ſupra dicta ſunt in ſe Virgo, nec cuiquam hominum pandit: non enim credebat ab aliis poſſe fidem adhiberi mirandis relatibus; immo magis putabat ſe pati convicia, ſi diceret, quaſi volens ſcelus proprium palliare. GRAECUS *c*. Ad ſolam autem refugit Eliſabeth: ſic enim conſueverat propter cognationem, & propter ceteram huiuſmodi coniunctionem. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Cito autem (4) adventus Mariæ, & præſentiæ dominicæ beneficia declarantur: nam ſequitur: *Et factum eſt, ut audivit ſalutationem Mariæ Eliſabeth, exultavit infans in utero eius*. Vide diſtinctionem, ſingulorumque verborum proprietates. Vocem prior Eliſabeth audivit, ſed Ioannes prior gratiam ſenſit; illa naturæ ordine audivit, iſte exultavit ratione myſterii; illa Mariæ, iſte Domini ſenſit adventum. GRAECUS *d*. Propheta enim parente acutius videt, & audit, ſalu-

(1) *Al.* nec repentina exaltata promiſſione eſt. (2) *P. Nicolai legit* conceptu ſancto, & partu inviolabili. (3) *In quatuor exemplis citatis deeſt* non circumcurſare per alienas ædes. (4) *Al.* eventus.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel Geometer in Catena Græcorum PP. ubi ſcilicet Euſebio immediate ſubiungitur; indeque factum ut pro altero notetur alter. *b* Vel Geometer ubi ſupra. *c* Nimirum Geometer, ut ſupra. *d* Vel Geometer ubi ſupra.

ſalutatque prophetatum; ſed quoniam verbis non poterat, ſaltat in utero; quod maximum exiſtit in gaudio. Quis umquam novit tripudium nativitate antiquius? Inſinuavit gratia quæ naturæ ignota extiterant; recluſus ventre miles agnovit Dominum, ac Regem oriturum, ventris tegmine non obſtante myſticę viſioni: inſpexit enim non palpebris, ſed ſpiritu. ORIGENES *a* (homil. VII. in Lucam ante med.) Non autem antea repletus fuerat Spiritu donec aſſiſteret quæ Chriſtum gerebat in utero; tunc autem & Spiritu erat plenus, & reſultabat in parente: unde ſequitur: *Et repleta eſt Spiritu ſancto Eliſabeth*. Non autem dubium eſt quin quæ tunc repleta eſt Spiritu ſancto, propter filium ſit repleta. AMBROSIUS. Illa autem quæ ſe occultaverat, & conceperat filium, iactare ſe cœpit, quia gerebat Prophetam, & quæ erubeſcebat ante, benedicit: unde ſequitur: *Et exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres*. Magna voce clamavit, ubi Domini ſenſit adventum, quia religioſum credidit partum. ORIGENES *b*. Dicit autem, *Benedicta tu inter mulieres*: nulla enim umquam tantæ fuit gratiæ particeps, aut eſſe poterit: unius enim divini germinis parens eſt unica. BEDA (cap. III. in Lucam ſuper *Benedicta tu*.) Eadem autem voce ab Eliſabeth qua a Gabriele benedicitur, quatenus & Angelis, & hominibus veneranda monſtretur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et benedictus*.) Quia vero aliæ ſanctæ mulieres fuerunt, quæ tamen genuerunt filios peccato inquinatos, ſubiungit: *Et benedictus fructus ventris tui* Vel aliter intelligitur. Dixerat: *Benedicta tu inter mulieres*: deinde, quaſi interrogante aliquo, quare, (1) ſubiungit: *Et benedictus fructus ventris tui*; ſicut dicitur in Pſalmo CXVII. „Benedictus qui venit in nomine Domini, „Deus Dominus, & illuxit nobis." Conſuevit enim ſacra Scriptura *&* pro *quia* recipere. ORIGENES (ubi ſupra.) Fructum autem ventris Dei genitricis Dominum dixit: quia nequaquam ex viro, ſed ex ſola Maria proceſſit: nam qui ſemen ſumpſerunt a patribus, fructus eorum exiſtunt. GRAECUS *c*. Solus ergo hic fructus benedictus: quia abſque viro, & abſque peccato producitur. BEDA (ſuper *Benedicta tu in mulieribus*.) Iſte eſt fructus, qui David promittitur Pſal. CXXXI. „De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam." (2) *d* SEVERUS. In qua parte emergit Eutychis redargutio, dum fructus ventris Chriſtus aſſeritur. Omnis enim fructus eſt eiuſdem naturæ cum planta: unde & Virginem relinquitur eiuſdem fuiſſe naturæ cum ſecundo Adam, qui tollit peccata mundi. Sed & qui phantaſticam opinionem de carne Chriſti confingunt, in vero Dei genitricis partu erubeſcant: nam ipſe fructus ex ipſa ſubſtantia procedit arboris. Ubi ſunt etiam dicentes, quaſi per aquęductum Chriſtum tranſiiſſe per Virginem? Advertant ex dictis Eliſabeth, quam replevit Spiritus, Chriſtum fructum fuiſſe ventris.

Sequitur: *Unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me*? AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam de benedictione Mariæ ab Eliſabeth.) Non quaſi ignorans dicit: ſcit enim eſſe ſancti Spiritus gratiam, & operationem, ut mater Domini matrem Prophetæ ad profectum ſui pignoris ſalutet; ſed quaſi non humani hoc meriti, ſed divinæ gratiæ munus eſſe cognoſcat, ita dicit, *Unde hoc mihi*; hoc eſt, qua iuſtitia, quibus factis, pro quibus meritis? ORIGENES *e*. Convenit autem hoc dicens cum filio: nam & Ioannes indignum ſe ſentiebat adventu Chriſti ad ipſum. Matrem autem Domini nuncupat adhuc virginem exiſtentem, præoccupans eventum ex dicto prophetico. Divina autem promiſſio duxerat Mariam ad Eliſabeth, ut Ioannis teſtimonium ab utero perveniret ad Dominum: ex tunc enim Ioannem Dominus in Prophetam conſtituit: unde ſequitur: *Ecce enim, ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultavit infans in utero meo*. AU-

GU-

(1) *P. Nicolai habet* ſubiungit cauſam. (2) *Al.* EUSEBIUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. Colligitur ex hom. VII. æquivalenter; non expreſſe, ſed expreſſius Titus Boſtrenſis. *b* Ut ſupra, in Catena Græcorum PP. Quod etiam ex Origene ſubiungitur, eſt ex eodem Tito, nec iterum ex Origene inter Opera quæ nunc extant colligi poteſt, ut nec alia quæ ſequitur appendix, ubi *de fructu ventris*. *c* Vel Geometer ubi ſupra. *d* EUSEBIUS. Pro Euſebio, quem Gloſſa quoque citat, Severum notat editio Antverpienſis, & ſic etiam in Catena Græcorum PP. indicatur, non Severus Alexandrinus, qui potius Eutychianus fuit, ut apud Poſſevinum in Apparatu videre eſt, ſed ut ab initio Catena illa vocat, Antiochenus, cuius tamen alibi non invenio mentionem. *e* In Catena Græcorum PP. ubi ſupra.

Digitized by Google

GUSTINUS ad Dardanum (epi. LVII. paul. a med.) Hoc autem ut diceret, ſicut Evangeliſta prælocutus eſt, repleta eſt Spiritu ſancto, quo proculdubio revelante cognovit quid illa exultatio (1) ſignificaſſet; ideſt, infantis illius veniſſe matrem, cuius ipſe præcurſor, & demonſtrator eſſet futurus. Potuit ergo eſſe iſta ſignificatio rei tantæ a maioribus cognoſcendæ, non a parvulo cognitæ: non enim dixit, Exultavit in fide infans in utero meo, ſed *Exultavit in gaudio*. Videmus autem exultationem non ſolum parvulorum, ſed etiam pecorum: non utique de aliqua fide, vel religione, vel quacumque rationabili cognitione venientem. Sed hæc inuſitata, & nova extitit, quia in utero, & eius adventu quæ omnium Salvatorem fuerat paritura. Ideo hæc exultatio, & tamquam matri Domini reddita reſalutatio, ſicut ſolent miracula fieri, facta eſt divinitus in infante, non humanitus ab infante; quamquam etiam ſi uſque adeo in illo puero eſt acceleratus uſus rationis, & voluntatis ut intra viſcera materna iam poſſet agnoſcere, credere, & conſentire, etiam hoc in miraculis habendum divinæ potentiæ, non ad humanæ trahendum exemplar naturæ. ORIGENES *a*. Venerat autem mater Domini viſura Eliſabeth miraculoſum conceptum *b* quem retulerat Angelus, ut per hoc ſequatur credulitas potioris ad Virginem manaturi: & ad hanc fidem facit ſermo Eliſabeth dicentis: *Et beata quæ credidiſti, quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt tibi a Domino*. AMBROSIUS (ubi ſup. eod. titulo.) Vides minime dubitaſſe Mariam; ſed crediſſe; & ideo fructum fidei conſecutam. BEDA (ſuper *Beata quæ credidiſti*.) Nec mirum, ſi Dominus redempturus mundum, operationem ſuam inchoavit a matre, ut per quam ſalus omnibus parabatur, eadem prima fructum ſalutis hauriret ex pignore. AMBROSIUS (eod. titulo.) Sed & vos beati qui audiviſtis, & credidiſtis: quæcumque enim crediderit anima, & concipit, & generat Dei verbum, & opera eius agnoſcit. BEDA (ſuper *Exurgens Maria abiit*.) Omnis autem anima quæ verbum Dei mente concepit, virtutum ſtatim celſa cacumina greſſu conſcendit amoris, quatenus civitatem Iuda, ideſt confeſſionis, & laudis arcem, penetrare, & uſque ad perfectionem fidei, ſpei, & caritatis, quaſi tribus in ea menſibus valeat commorari. GREGORIUS ſuper Ezech. (hom. 1. parum ante med.) Simul & de præterito, & de præſenti, & de futuro per prophetiæ ſpiritum tacta eſt, quæ & eam promiſſionibus Angeli credidiſſe cognovit, & matrem nominans, quia Redemptorem humani generis in utero portaret, intellexit; (2) & cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro ſequeretur aſpexit.

(n) AMBROSIUS (in titulo de bened. Mar. ab Eliſ.) Sicut peccatum a mulieribus cœpit, ita & bona a mulieribus inchoantur: unde non otioſum videtur quod & ante Ioannem Eliſabeth prophetizat, & Maria ante Domini generationem. Sequitur autem ut Mariæ quo perſona melior, eo prophetia ſit plenior. BASILIUS *c*. Virgo enim intentione ſublimi, ac ſpeculatione profunda immenſitatem contemplans myſterii, quaſi profundius gradiens, magnificat Deum: unde dicitur: *Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum*. GRAECUS *d*. Quaſi diceret: Mirabilia quæ Deus prænuntiavit, in meo corpore exercebit; ſed anima mea infructuoſa apud Deum non erit. Convenit autem mihi & voluntatis fructum afferre: nam quantum amplo doceor miraculo, tantum teneor glorificare in me mirabilia operantem. ORIGENES (homil. VIII. in Luc.) Si autem Dominus nec augmentum, nec detrimentum recipere poteſt; quid eſt quod Maria loquitur: *Magnificat anima mea Dominum*? Sed ſi conſiderem Dominum Salvatorem imaginem eſſe inviſibilis Dei, & animam factam ad eius imaginem, ut ſit imago imaginis; tunc videbo quoniam, in exemplo eorum qui ſolent imagines pingere, quando magnificavero animam meam opere, cogitatione, ſermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipſe Dominus, cuius imago eſt in anima mea, magnificatur.

(o) BASILIUS *e*. Primus Spiritus fructus eſt pax, & gaudium. Quia ergo Virgo ſancta totam ſibi hauſerat Spiritus gratiam

(1) *Al.* ſignificaſſet: infantis enim illius &c. (2) *Al.* etiam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Inter Origenis Opera quæ nunc extant publice, non occurrit hic locus, cui aliquid ſimile Theophylactus habet, aliis tamen verbis. *c* In Caten. Græcorum, ex illius expoſit. in Pſalm. XXXIII. *d* Nempe Athanaſius in Catena Græcorum PP. *e* In Pſalm. XXXIII.

tiam, merito ſubiungit: *Et exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*. Idem animam dicit & ſpiritum. Conſueta autem in Scripturis exultationis prolatio inſinuat alacrem quemdam, & iocoſum habitum animæ in his qui digni ſunt. Proinde Virgo exultat in Domino ineffabili cordis tripudio, & reſultatione in ſtrepitu honeſti affectus.

Sequitur: *In Deo ſalutari meo*. BEDA (ſuper *Exultavit ſpiritus meus in Deo*.) Quia eiuſdem Ieſu, ideſt Salvatoris, ſpiritus Virginis æterna divinitate lætatur, cuius caro temporali conceptione fetatur. AMBROSIUS (ſuper *Magnificat anima mea Dominum*.) Magnificat ergo anima Mariæ Dominum & exultat ſpiritus eius in Deo: eo quod anima & ſpiritu Patri, Filioque devota, unum Deum, per quem omnia, pio veneratur affectu. Sit autem in ſingulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum; ſit in ſingulis ſpiritus Mariæ, ut exultet in Domino. Si ſecundum carnem una mater eſt Chriſti, ſecundum fidem tamen omnium fructus eſt Chriſtus: omnis enim anima accipit Dei verbum; ſi tamen immaculata, (1) & immunis a vitiis ſit, & intemerato caſtimoniam pudore cuſtodiat. THEOPHYLACTUS. Ille autem Deum magnificat qui digne ſequitur Chriſtum, & dum Chriſtianus vocatur, Chriſti non minuit dignitatem, magna, & cæleſtia operando; & tunc ſpiritus eius, ideſt ſpirituale chriſma, exultabit, ideſt proficiet, & non mortificabitur. BASILIUS *a*. Si quando vero lux in cor ſuum irrepſerit, & ad Deum diligendum, & contemnenda corporea per illam obſcuram, & brevem imaginem perfectam perceperit iuſtorum conſcientiam, abſque ulla difficultate conſequetur in Domino gaudium. ORIGENES (hom. VIII. in Luc. cir. med.) Prius autem anima magnificat Dominum, ut poſtea exultet in Deo: niſi enim antea crediderimus, exultare non poſſumus.

(p) GRAECUS Expoſitor *b*. Cauſam manifeſtat cur ſe magnificare Deum deceat, ac exultare in illo, dicens: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ*; quaſi diceret: Ipſe providit, non ego expectavi: humilibus eram contenta. Nunc autem ad ineffabile conſilium eligor, & exaltor de terra ad ſidera. AUGUSTINUS in ſer. (11.) de Aſſumpt. *c*. O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innovavit, mundum purificavit, paradiſum aperuit, & hominum animas liberavit. Facta eſt Mariæ humilitas ſcala cæleſtis, per quam Deus deſcendit ad terras. Quid enim eſt dicere, *Reſpexit*, niſi approbavit? Multi enim videntur in conſpectu hominum humiles eſſe, ſed eorum humilitas a Domino non reſpicitur. Si enim veraciter humiles eſſent, (2) Deumque ab hominibus non ſe laudari vellent; non in hoc mundo, ſed in Deo ſpiritus eorum exultaret. ORIGENES (hom. VIII.) Sed quid humile, atque deiectum (3) habebat quæ Dei Filium geſtabat in utero? Sed conſidera quoniam humilitas in Scripturis una de virtutibus prædicatur, quæ (4) a Philoſophis *ἀτυφία* atyphia, ſive *μετριότης* metriotis dicitur. Sed & nos eam poſſumus appellare quodam circuitu, cum aliquis non eſt inflatus, ſed ipſe ſe deiicit. BEDA (ſuper *Quia reſpexit humilitatem*.) Cuius autem humilitas reſpicitur, recte beata ab omnibus cognominatur: unde ſequitur: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. ATHANASIUS *d*. Si enim, ſecundum Prophetam, beati ſunt qui habent ſemen in Sion, & proximos in Hieruſalem; quantum debet eſſe præconium divinæ ac ſacroſanctæ Virginis Mariæ, quæ ſecundum carnem Verbi genitrix eſt effecta? GRAECUS *e*. Non autem ſe beatam appellat inani vexata gloria: unde enim (5) focus in ipſa ſuperbiæ, quæ ſe ancillam Domini nuncupavit? Sed ſacro tacta Spiritu quæ futura ſunt preſcivit. BEDA (ubi ſupra.) Decebat enim ut ſicut per ſuperbiam primi parentis mors in mundum intravit, ita per humilitatem Mariæ vitæ introitus videretur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Beatam me dicent omnes*.) Et ideo dicit, *Omnes generatio-*

(1) *Al.* & immunis a vitiis intemerata caſtimoniam pudoris cuſtodiat. (2) *Al.* deinde. (3) *Al.* deeſt habebat. (4) *Al.* a Philoſophis modeſtia dicitur. (5) *Al.* forus. *Apud P. Nicolai* locus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Vel Iſidorus in Catena Græcorum PP. *c* Scilicet ab iis verbis incipiente, *Adeſt nobis*, prout editio Baſileenſis habet; ſed quam ab Auguſtino longe abeſt, cum præter ipſam ſtyli diverſitatem, non Ambroſium ſolum, ſed Iſidorum citet. Fulberti eſſe cenſura inſinuat ibidem, ſed nec inter Sermones ex Fulberto relatos Tom. IX. Bibliothecæ Patrum refertur, ut nec inter ſermones Idelphonſi, qui *de Aſſumptione* novem ſcripti ſunt, & quorum unus, nempe tertius, a ſimilibus verbis incipit. *d* In Catena Græcorum PP. *e* Vel Metaphraſtes in Catena Græcorum PP.

rationes, non ſolum Eliſabeth, ſed etiam omnes credentium nationes.

(q) Theophylactus (ſuper his verbis.) Oſtendit Virgo non per ſuam virtutem ſe beatam prædicandam; ſed cauſam aſſignat, dicens: *Quia fecit mihi magna qui potens eſt*. *a* Quæ tibi magna fecit? Credo ut creatura ederes creatorem, famula Dominum generares; ut per te mundum Deus redimeret, per te illuminaret, per te ad vitam revocaret. Titus *b*. Quomodo vero magna, niſi quod manens illibata concipio, ſuperans nutu Dei naturam? Digna reputata ſum (1) ſine viro, non quomodocumque genitrix effici, ſed unigeniti Salvatoris. Beda (ſuper *Quia fecit mihi magna*.) Reſpicit autem hoc ad initium carminis, ubi dictum eſt: *Magnificat anima mea Dominum*: ſola enim anima illa cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare poteſt. Titus *c*. Dicit autem, *Qui potens eſt*, ut ſi quis diffidat in conceptionis negotio, dum virgo manens concepit, retorqueat miraculum ad potentiam operantis. Nec quia Unigenitus acceſſit ad feminam, ex hoc inquinatur: quia ſanctum eſt nomen eius. Basilius *d*. Sanctum vero dicitur nomen Dei, non quia in ſyllabis quamdam ſignificativam virtutem contineat, ſed quia quomodolibet Dei ſpeculatio ſancta dignoſcitur, & ſincera. Beda (ubi ſupra.) Singularis enim potentiæ culmine tranſcendit omnem creaturam, & ab univerſis quæ fecit lege ſegregatur; quod Græca locutione melius intelligitur: in quo ipſum verbum quod dicit *agion*, quaſi extra terram eſſe ſignificat.

(r) Beda (ſuper *Et miſericordia eius*.) A ſpecialibus ſe donis ad generalia Dei iudicia convertens, totius humani generis ſtatum deſcribit, ſubdens: *Et miſericordia eius a progenie in progenies timentibus eum*; quaſi dicat: Non ſolum mihi fecit magna qui potens eſt, ſed & in omni gente qui timet Deum acceptus eſt illi. Origenes (hom. VIII. in Lucam par. a fin.) Miſericordia enim Dei, non in una generatione, ſed in ſempiternum extenditur a generatione in generationem. Graecus *e*. Et miſericordia eius, quam habet in generationes generationum, ego concipio, ac ipſe corpori animato coniungitur, noſtram tractans ſalutem ſolius intuitu pietatis. Miſeretur autem non qualitercumque, ſed his quos timor eius compeſcuit in qualibet natione: unde dicitur, *Timentibus eum*, qui ſcilicet pœnitentia ducti, ad fidem, & pœnitentiam convertuntur: nam qui obſtinati ſunt, incredulitatis vitio clauſerunt ſibi ianuam pietatis. Theophylactus (ſuper *Timentibus eum*.) Vel per hoc innuit, quod timentes miſericordiam conſequentur in generatione iſta, ideſt in præſenti ſæculo, & futura, ideſt in ſæculo futuro; in hoc ſæculo centuplum accipientes, in illo vero multo maiora.

(ſ) Beda (ſuper *Diſperſit ſuperbos*.) Humani generis ſtatum deſcribens, quid ſuperbi, & quid humiles mereantur, oſtendit dicens: *Fecit potentiam in brachio ſuo*, ideſt in ipſo Dei Filio: ſicut enim tuum brachium eſt quo operaris, ſic brachium Dei dictum eſt eius Verbum, per quod operatus eſt mundum. Origenes (homil. VIII. in Lucam cir. fin.) Timentibus autem ſe fecit potentiam in brachio ſuo: quia licet infirmus ad Deum acceſſeris, ſi timueris eum, promiſſam virtutem conſequeris. Theophylactus. *In brachio ſuo*, ſcilicet eius Filio incarnato, *potentiam fecit*: quia natura devicta eſt, virgine pariente, & Deo humanato. Graecus *f*. Vel dicit, *Fecit* pro faciet potentiam, non ut dudum per Moyſen contra Ægyptios, nec per Angelum, puta quando multa millia rebellium proſtravit Aſſyriorum, nec quoquam alio mediante, niſi in proprio brachio triumphum docuit, intelligibiles hoſtes ſuperando: unde ſequitur: *Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui*, ſcilicet quamlibet mentem elatam, non parentem eius adventui; quin etiam aperuit, & vitioſas oſtendit ſuperbas cogitationes eorum. Cyrillus *g*. Magis autem proprie de dæmonum hoſtili caterva intelligenda ſunt hæc: hos enim ſævientes in terra diſſipavit adveniens Dominus, & compeditos

(1) *Al. omittitur* ſine.

Ex editione P. Nicolai.

a AUGUSTINUS ſerm. de Aſſumpt. illo nimirum de quo ſupra; ſed eius prætermiſſo indice prius iſta confundebantur cum appendice præcedenti quaſi Theophylacti etiam eſſent. *b* Boſtrenſis, ut iam ſupra. *c* Ut ſupra. *d* In Pſalm. XXXIII. verſus finem. *e* Nempe Victor Presbyter in Catena Græcorum PP. ut ſupra. *f* Photius. *g* Tale aliquid in Catena Græcorum PP. ſub nomine Cyrilli Hieroſolymitani, aliis tamen verbis.

tos ab eis obedientiæ ſuæ reſtituit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Diſperſit ſuperbos* .) Poteſt hoc etiam & de Iudæis intelligi, quos in omnem diſperſit regionem, ſicut nunc diſperſi ſunt.

(t) BEDA (hoc loco .) Quod dixit, *Fecit potentiam in brachio ſuo*, & quod præmiſerat, *Et miſericordia eius a progenie in progenies*, his verſicnlis per ſingula (1) continuata eſt annectendum: quia ſcilicet per omnes ſæcnli generationes & perire ſuperbi, & humiles exaltari, pia, iuſtaque divinæ poteutiæ diſpenſatione non ceſſant: unde dicitur: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles*. CYRILLUS *a*. Magna ſapiebant dæmones, & diabolus, Gentilium ſapientes, phariſæi, & ſcribæ; hos tamen depoſuit, erexitque humiliantes ſe ſub potenti manu Dei, dans illis virtutem calcandi ſerpentes, & ſcorpiones, omnemque poteſtatem inimici. Erant & quandoque Iudæi poteſtate ſuperbi; ſed proſtravit hos incredulitas; ex Gentibus autem ignobiles, & humiles per fidem ad apicem conſcenderunt. GRAECUS *b*. Deitatis enim tribunal noſter intellectus eſſe cognoſcitur; ſed iniquæ virtutes poſt tranſgreſſionem incubuerunt precordiis protoplaſti, tamquam in proprio ſolio. Ob hoc ergo venit Dominus, & ſpiritus iniquos eiecit a ſedibus voluntatum, & proſtratos a dæmoniis exaltavit, eorum conſcientias purgans, & eorum mentem ſtatuens propriam ſedem.

(u) GLOSSA *c*. Quia humana proſperitas præcipue in honoribus potentatuum, & in abundantia divitiarum conſiſtere videtur, poſt deiectionem potentium, & exaltationem humilium, de divitum (2) exinanitione, & panperum repletione mentionem facit dicens: *Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanens*. BASILIUS ſuper Pſal. *d*. Diſponit quidem nos præſens verbum etiam quo ad ſenſibilia, edocens rerum mundanarum incertitudinem. Caduca ſiquidem ſunt hæc, ſicut nnda quæ ab impetu ventorum hinc inde diffunditur. Intellectualiter autem ſumendo eſuriebat genus humanum, exceptis Iudæis: hos namque ditaverat legis traditio, & ſanctorum dogmata Prophetarum. Quia vero non humiliter hæſerunt Verbo humanato, dimiſſi ſunt inanes, nihil deferentes, non fidem, non ſcientiam; & ſpe bonorum privati ſunt, & a terrena Hieruſalem, & a vita futnra excluſi. Quos vero de Gentibus fames, & ſitis contriverat, cum hæſiſſent Domino, repleti ſunt ſpiritualibus bonis. GLOSSA *e* (ordinaria ex Beda.) Qui etiam æterna toto ſtudio quaſi eſurientes deſiderant, ſaturabuntur, cum Chriſtus apparuerit in gloria; ſed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis inanes dimittentur.

(x) GLOSSA (ordinaria .) Poſt generalem divinæ pietatis, & iuſtitiæ commemorationem, ad ſingularem novæ incarnationis diſpenſationem convertit verba, dicens: *Suſcepit Iſrael puerum ſuum*: quaſi medicus ægrum, viſibilis inter homines factus, ut faceret Iſrael, ideſt videntem Deum, puerum ſuum. BEDA (ſuper *Suſcepit Iſrael* .) Obedientem ſcilicet, & humilem: nam qui contemnit humiliari, non poteſt ſalvari. BASILIUS *f*. Iſrael enim dicit non materialem, quem ſola nobilitabat appellatio, ſed ſpiritualem, qui nomen fidei retinebat, habens oculos tendentes ad Deum videndum per fidem. Poteſt etiam ad Iſrael carnalem hoc adaptari, cum ex eo infiniti crediderunt. Hoc autem fecit *recordatus miſericordiæ ſuæ*: hoc enim implevit quod Abrahæ promiſit dicens Gen. XXII. „ Quoniam benedicentur in ſemine tuo omnes „ cognationes terræ . “ Huius ergo promiſſionis, Dei genitrix recordata dicebat: *Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham, & ſemini eius in ſæcula*. Nam & Abrahæ dictnm eſt Gen. XVII. „ Statuam pactum meum „ inter me & te, & inter ſemen tuum „ poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, ut ſim Deus tuus, & ſeminis „ tui poſt te. “ BEDA (cap. III. par. a fin.) Semen autem dicit non tam carne progenitos, quam fidei eius veſtigia ſecutos, quibns adventus Salvatoris in ſæcula promiſſus eſt. GLOSSA (ordinaria .) Quia ipſa promiſſio hereditatis nullo fine claudetur, & uſque in finem ſæculi credentes

(1) *P. Nicolai corrigit* comm ta. (2) *Al.* examinatione.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe Alexandrinus in Catena Græcorum PP. ubi ſupra. *b* Vel Macharius in Catena Græcorum PP. Sic ibi tantum ſine adiuncto indicatur; ſed Macharius AEgyptius eſt, ex cuius hom. 1. id colligitur poſt Opera Gregorii Neocæſarienſis, ſeu Thaumaturgi. *c* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *d* AEquivalenter, ſed non iiſdem verbis ſuper illud Pſalm. XXXIII. *Divites eguerunt, & eſurierunt*. *e* Collateralis nempe, quæ Bedæ nomen præfert, quamvis ex Beda ſumpta non ſit, nec alibi occurrat. *f* Vel Cyrillus in Catena.

non deerunt, & beatitudinis gloria erit perennis.

(y) AMBROSIUS (tit. de mora Mariæ cum Eliſabeth.) Tamdiu manſit Maria, quamdiu Eliſabeth pariendi tempus impleret: unde dicitur: *Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Manſit autem Maria cum illa.*) In ſexto enim menſe conceptionis Præcurſoris venit Angelus ad Mariam; quæ manſit cum Eliſabeth menſibus tribus; & ſic novem menſes implentur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non autem ſola familiaritas eſt cauſa quod diu manſit, ſed etiam tanti (1) vatis profectus: nam ſi primo ingreſſu tantus (2) profectus extitit ut ad ſalutationem Mariæ exultaret infans in utero, repleretur Spiritu ſancto mater infantis; quantum putamus uſu tanti temporis ſanctæ Mariæ addidiſſe præſentiam? Bene ergo inducitur exhibuiſſe officium, & myſticum numerum cuſtodiſſe. BEDA (cap. III. cir. fin.) Anima enim caſta quæ ſpiritualis verbi deſiderium concipit, neceſſe eſt ut alta cæleſtis (3) exercitus iuga ſubeat, & quaſi trium menſium dies ibidem demorata, (4) quouſque fidei, & ſpei, & caritatis luce radietur, perſeverare non deſiſtat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Impletum eſt tempus.*) Quando vero Eliſabeth paritura erat, Virgo receſſit: unde ſequitur: *Et reverſa eſt in domum ſuam*; ſcilicet propter multitudinem quæ ad partum congregari debebat: inconveniens autem erat in talibus virginem eſſe præſentem. GRAECUS *a*. Mos enim eſt virginibus cedere quotiens prægnans parit. Ut autem propriam applicuit domum, alio quidem nullatenus abiit; ibi vero manebat ulterius, donec adeſſe partus horam cognovit, ibique Ioſeph dubitans ab Angelo edocetur.

(z) AMBROSIUS (ubi ſupra.) Si diligenter advertas plenitudinis verbum, nuſquam invenies poſitum niſi in generatione iuſtorum: unde & nunc dicitur: *Eliſabeth autem impletum eſt tempus pariendi*: plenitudinem enim habet iuſti vita, inanes autem ſunt dies impiorum. CHRYSOSTOMUS *b*. Idcirco autem Deus Eliſabeth partum retardavit, ut gaudium augeretur, & famoſiorem faceret mulierem: unde ſequitur: *Et audierunt vicini, & cognati eius quia magnificavit Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei.* Nam qui ſterilitatem eius cognoverant, teſtes divinæ gratiæ ſunt effecti. Nemo autem viſo infante cum ſilentio diſcedebat; ſed Deum, qui illum ex inſperato conceſſerat, collaudabat. AMBROSIUS (tit. de ortu præcurſoris Domini.) Habet enim ſanctorum editio lætitiam plurimorum, quoniam commune eſt bonum: iuſtitia enim communis eſt virtus; & ideo in ortu iuſti futuræ vitæ inſigne præmittitur, & gratia ſecuturæ virtutis, exultatione vicinorum præfigurante, ſignatur.

(aa) CHRYSOSTOMUS. Circumciſionis norma primo tradita eſt Abrahæ in ſignum diſtinctionis, ut genus Patriarchæ impermixtum conſervetur, & ſic promiſſa bona conſequi valeant; ubi autem pacti conſummatur negotium, appoſitum ſignum de medio tollitur: ſic igitur & per Chriſtum circumciſione ceſſante baptiſmus ſuccedit; ſed antea Ioannem circumcidi decebat: unde dicitur: *Et factum eſt, in die octavo venerunt circumcidere puerum*. Dixerat enim Dominus Gen. XVII. „ Infans octo dierum circumcidatur in vobis. “ Hanc autem temporis menſuram a divina clementia conſtitutam autumo duplici de cauſa: primo quidem ut in tenerrima ætate levius patiatur dolorem ſectionis carnis; ſecundo ut ex ipſis operibus moneamur quoniam *hoc* agebatur in ſignum: tener enim puer minime diſcernit quæ circa ipſum fiunt. Poſt circumciſionem autem nomen imponebatur: unde ſequitur: *Et vocabant eum nomine patris ſui Zachariam*. Hoc autem ideo fiebat, quia prius oportet ſumere ſignaculum Domini, & poſtea nomen humanum; vel quia nullus, niſi prius abiiciat carnalia, quod ſignificat circumciſio, dignus eſt quod in libro vitæ nomen eius ſcribatur. AMBROSIUS (tit. de nomine Præcurſ.) Mire autem ſanctus Evangeliſta præmittendum putavit quod plurimi infantem patris nomine Zachariam appellandum putarunt; ut advertas, matri non nomen alicuius diſplicuiſſe de genere, ſed id ſancto infuſum Spiritu,

(1) *Al.* nati perfectio. (2) *Al.* progreſſus. (3) *Nicolai corrigit* exercitii. (4) *Al. omittitur* quouſque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Metaphraſtes in Catena Græcorum. *b* In Catena Græcorum PP. ubi ſupra: *quod etiam ſequenti Chryſoſtomi indici eſt applicandum.*

Digitized by Google

ritu , quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum . Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii (1) nequivit uxori, ſed per prophetiam Eliſabeth didicit quod non didicerat a marito: unde ſequitur: *Et reſpondens mater eius dixit: Nequaquam , ſed vocabitur Ioannes*. Nec mireris , ſi nomen mulier quod non audivit aſſeruit , quando Spiritus ei ſanctus , qui Angelo mandaverat , revelavit : neque poterat Domini ignorare prænuntium, qui prophetaverat Chriſtum . Et bene ſequitur: *Et dixerunt ad illam: Quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine*: ut intelligas nomen non generis eſſe, ſed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur: unde ſequitur: *Innuebant autem patri eius quem vellet vocari eum*. Sed quia incredulitas ei affatum eripuerat , & auditum , quod voce non poterat, manu , & litteris eſt locutus: unde ſequitur: *Et poſtulans pugillarem ſcripſit dicens: Ioannes eſt nomen eius*; hoc eſt , non ei nos nomen imponimus qui iam a Deo nomen accepit. ORIGENES *a* (hom. IX. in Luc.) Zacharias quidem interpretatur memor Dei; Ioannes autem ſignificat demonſtrantem: ceterum & abſentis memoria , & præſentis demonſtratio eſt. Debebat autem Ioannes non memoriam Dei ut abſentis exprimere , immo digito demonſtrare præſentem , dicens : „ Ecce Agnus „ Dei: “ Ioan. I. CHRYSOSTOMUS *b*. Quin etiam hoc nomen Ioannes gratia Dei interpretatur. Quod ergo, gratia divina favente , non natura , Eliſabeth hunc filium cepit, beneficii memoriam in nomine pueri conſcripſerunt. THEOPHYLACTUS (hoc loco .) Quia vero cum muliere circa hoc nomen pueri pater mutus concordavit , ſequitur: *Et mirati ſunt univerſi* : nemo enim huius nominis erat in cognatione eorum, ut aliquis diceret, quod antea hoc ambo cogitaſſent . GREGORIUS Nazianzenus *c*. Editus ergo Ioannes Zachariæ ſolvit ſilentium : unde ſequitur: *Apertum eſt autem illico os eius , & lingua eius*. Abſurdum enim erat ut cum vox Verbi progreſſa fuiſſet, pater maneret elinguis. AMBROSIUS (tit. ut ſup.) Merito etiam continuo reſoluta eſt lingua eius : quia quam vinxerat incredulitas, ſolvit fides. Credamus igitur & nos, ut lingua noſtra, quæ incredulitatis vinculis eſt ligata , rationis voce ſolvatur : ſcribamus ſpiritu myſteria , ſi volumus loqui : ſcribamus prænuntium Chriſti , non in tabulis lapideis , ſed in tabulis cordis carnalibus: etenim qui Ioannem loquitur, Chriſtum prophetizat: ſequitur enim : *Et loquebatur benedicens Deum* . BEDA (cap. IV. in Lucam inter prin. & medium.) Allegorice autem Ioannis celebrata nativitas, gratia novi teſtamenti eſt inchoata ; cui vicini , & cognati nomen patris quam Ioannis imponere maliebant: quia Iudæi, qui ei legis obſervatione quaſi affinitate iuncti erant , magis iuſtitiam quæ ex lege eſt ſectari, quam fidei gratiam ſuſcipere cupiebant. Sed Ioannis , hoc eſt gratiæ Dei, vocabulum, mater verbis , pater litteris nuntiare ſatagunt : quia & lex ipſa, Pſalmique , (2) & Prophetæ apertis ſententiarum vocibus gratiam Chriſti prædicant, & ſacerdotium illud vetus (3) figuratis cæremoniarum, ac ſacrificiorum umbris eidem teſtimonium perhibet. Pulchreque Zacharias octavo die prolis editæ loquitur : quia per Domini reſurrectionem, quæ octava die , hoc eſt poſt ſeptimum ſabbati, facta eſt, occulta legalis ſacerdotii arcana patuerunt.

(bb) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sicut in taciturnitate Zachariæ miratus eſt populus , ita & cum locutus eſt : unde dicitur: *Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorum , & ſuper omnia montana Iudææ divulgabantur omnia verba hæc* : ut propter hæc duo, magnum aliquid circa natum puerum univerſi exiſtiment. Hæc autem omnia diſpenſative fiebant , ut qui teſtis eſſe Chriſti debebat, exiſteret fide dignus : unde ſequitur: *Et poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes: Quiſputas puer iſte erit?* BEDA (cap. IV. poſt med.) Præcurrentia enim ſigna præbent iter præcurſori veritatis, & futurus Propheta præmiſſis commendatur auſpicis: unde ſequitur: *Etenim manus Domini erat cum illo*. *d* GLOSSA. Prodigia enim Deus in illo peragebat , quæ non faciebat Ioan-

(1) *Al.* nequir (2) *Al.* prophetiæ. (3) *Al.* figurans.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. ubi ſupra. Nihil tale in Origene, qui potius in illa verba Ioan. I. *Fuit homo miſſus a Deo, cui nomen erat Ioannes*, notat quidem quod Zacharias idem ſit ac *memoria* , ſed quod Ioannes *gratia* ſit *a Deo*; nec ullibi occurrit hæc interpretatio, qua dicitur ſignificare *demonſtrantem*. *b* Ut ſupra. *c* Orat. XII. *d* GRAECUS , ſive Metaphraſtes in Catena Græcorum PP. Perperam autem prius hæc velut Gloſſæ dabantur, quæ in ea non extant, & ſequentia ut ex innominato Græco, quæ ſuat ipſius Gloſſæ, ac ex Beda potius colliguntur, paulo tamen aliter quam hic.

Digitized by Google

Ioannes, ſed dextera divina. [a] GRAECUS. Myſtice autem tempore divinæ reſurrectionis, prædicata gratia Chriſti, ſalubris timor non ſolum Iudæorum, qui erant vicini vel ſitu loci, vel ſcientia legis, ſed etiam exterarum gentium corda concuſſit; nec tantum montana Iudææ, ſed omnia mundani regni, mundanæque ſapientiæ culmina Chriſti fama tranſcendit.

(cc) AMBROSIUS (titulo de prophetatione Zachariæ, in princ.) Bonus Deus, & facilis indulgere peccatis, non ſolum ablata reſtituit, ſed etiam inſperata concedit. Nemo ergo diffidat, nemo veterum conſcius delictorum præmia divina deſperet. Novit Deus mutare ſententiam, ſi tu noveris emendare delictum: ille ſiquidem dudum mutus prophetizat: unde dicitur: *Et Zacharias pater eius repletus eſt Spiritu ſancto*. CHRYSOSTOMUS [b]. Scilicet operatione ſancti Spiritus; nec quocumque modo gratiam Spiritus ſancti nactus, ſed ad plenum, & fulgebat in eo Prophetiæ donum: unde ſequitur, *Et prophetavit*. ORIGENES (homil. x.) Plenus autem Spiritu ſancto Zacharias duas prophetias generaliter nuntiat; primam de Chriſto, alteram de Ioanne: quod manifeſte de verbis illius probatur, in quibus quaſi de præſenti, & quaſi iam verſaretur in mundo, loquitur de Ioanne; & primo de Salvatore, dicens: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitavit, & fecit redemptionem plebis ſuæ*. CHRYSOSTOMUS [c]. Dum Deum benediceret Zacharias, viſitationem dicit eſſe factam ab eo erga populum ſuum; ſive materiales Iſraelitas quis velit accipere, venit enim ad oves quæ perierant domus Iſrael; ſive ſpirituales, ideſt fideles, qui digni fuerunt hac viſitatione, efficacem erga ſe divinam proviſionem facientes. BEDA (ſuper *Viſitavit, & fecit redemptionem*.) Viſitavit autem Dominus plebem (1) ſuam quaſi longa infirmitate tabeſcentem, & quaſi venditam ſub peccato, unici Filii ſui ſanguine redemit: quod quia Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophetico more quaſi iam factum narrat. Dicit autem plebem ſuam, non quia veniens ſuam invenit, ſed quia viſitando ſuam fecit.

(dd) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Videbatur Deus dormire, peccata multa reſpiciens; ſed in noviſſimis incarnatus temporibus excitatus eſt, & contrivit dæmones, qui nos oderant: unde dicitur: *Et erexit cornu ſalutis nobis in domo David pueri ſui*. ORIGENES (hom. x. par.a prin.) Quia de ſemine David ſecundum carnem natus eſt Chriſtus: unde dicitur: *Cornu ſalutis nobis in domo David*: ſicut & alibi dictum eſt (Eſai.v.) „ Vinea facta eſt in cornu, “ ideſt in Ieſu Chriſto. CHRYSOSTOMUS [d]. Cornu autem nominat poteſtatem, gloriam, & famam, metaphorice a brutis animalibus illud accipiens, quibus loco muniminis, & gloriæ cornua Deus dedit. BEDA (cap. IV. ſuper *Erexit cornu*.) Cornu etiam ſalutis regnum Salvatoris Chriſti vocatur. Oſſa ſiquidem omnia carne involuta ſunt: cornu excedit carnem: & ideo cornu ſalutis regnum Chriſti vocatur, quo mundus, & carnis gaudia ſuperantur; in cuius figuram David, & Salomon cornu olei ſunt in regni gloriam conſecrati.

(ee) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quod de domo David Chriſtus naſceretur, Michæas mentionem facit dicens cap. v. „ Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam „ minima es: ex te enim exiet Dux, qui „ regat populum meum Iſrael. “ Sed & omnes Prophetæ de incarnatione dixerunt: & ideo dicitur: *Sicut locutus eſt per os ſanctorum Prophetarum*. GRAECUS [e]. Per quod innuit, Deum per illos eſſe locutum, & non eſſe humanum quod dixerunt. BEDA (ſuper *Sicut locutus eſt*.) Dicit autem, *Qui a ſæculo ſunt*: quia tota veteris teſtamenti Scriptura prophetice de Chriſto proceſſit: nam & ipſe pater Adam, & ceteri patrum, factis ſuis eius diſpenſationi teſtimonium reddunt.

(ff) BEDA (ubi ſupra.) Cum primo breviter præmiſiſſet, *Erexit cornu ſalutis nobis*, continuo explanans quid dixerit, ſubdit: *Salutem ex inimicis noſtris*; quaſi dicat: *Erexit nobis cornu*, ideſt erexit nobis *ſalutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos*. ORIGENES (homil.x.) Non autem putemus nunc de corporalibus inimicis dici,

(1) *Al. deeſt* ſuam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] GLOSSA. [b] In Catena Græcorum PP. [c] Sine ullo nomine in Catena Græcorum PP. indicatur poſt quædam quæ nomine Cyrilli Hieroſolymitani prænotantur, & ante quædam quæ ſub nomine Chryſoſtomi orat. de Anna ſubiunguntur; ſed nihil tale utrobique occurrit. [d] Orat. de Anna, vel in Annam ex Catena Græcorum PP. [e] Ideſt Victor Preſbyter in Catena Græcorum PP. ubi ſupra.

dici, ſed de ſpiritualibus. Venit enim Dominus Ieſus fortis in prælio deſtruere omnes inimicos noſtros, ut nos de eorum inſidiis, & tentationibus liberos faceret.

(gg) Beda (ſuper *Salutem ex inimicis noſtris.*) Dixerat, Dominum, iuxta eloquia Prophetarum, in domo David naſciturum: dicit, eumdem, (1) ad explendum teſtamentum quod Abrahæ diſpoſuit, nos eſſe liberaturum: quia his præcipue Patriarchis de ſuo ſemine, vel congregatio Gentium, vel Chriſti eſt incarnatio promiſſa. Præmittitur autem David: quia Abrahæ ſanctus Eccleſię cœtus eſt promiſſus; David autem, quod ex eo Chriſtus naſciturus eſſet, audivit. Et ideo poſt id quod dictum eſt de David, ſubdit de Abraham, dicens: *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris.* Origenes (hom. x. in Lucam.) Ego puto quod in adventu Domini Salvatoris, & Abraham, & Iſaac, & Iacob (2) fruiti ſint miſericordia Dei. Non eſt enim credibile ut qui prius viderunt diem illius, & lætati ſunt, poſtea in adventu ipſius nihil utilitatis acciperent, cum ſcriptum ſit Coloſſ. 1. „ Pacem faciens „ per ſanguinem crucis ſuæ ſive ſuper ter- „ ram, ſive in cælis. “ Theophylactus (hoc loco.) Chriſti etiam gratia ſe uſque ad illos extendit qui mortui extiterunt: quia per eum reſurgemus non ſolum nos, ſed & qui fuerunt ante mortui. Fecit & miſericordiam cum patribus noſtris, ſecundum quod eorum ſpem, & deſiderium implevit: unde ſequitur: *Et memorari teſtamenti ſui ſancti*, illius ſcilicet de quo dicitur Gen. XXII. „ Benedicens benedicam tibi, „ & multiplicabo te. “ Multiplicatus eſt enim Abraham in omnibus gentibus per imitationem fidei eius adoptatis in filios; ſed etiam patres videntes ſuos filios talia beneficia recepiſſe, congaudent, & recipiunt miſericordiam in ſeipſis: unde ſequitur: *Iuſiurandum quod iuravit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis.* Basilius *a*. Nemo autem audiens quod iuraſſet Dominus Abrahæ, ad iurandum ſit promptus: ſicut enim furor de Deo dictus non ſignificat paſſionem, ſed punitionem; ſic neque Deus iurat ut homo, ſed verbum eius loco iuramenti nobis ad veritatem exprimitur, immutabili ſententia quod promiſſum eſt approbans.

(hh) Chrysostomus *b*. Quia exortum nobis cornu ſalutis ex domo David dixerat, oſtendit quod per ipſum & gloriam participamus, & diſpendia inimici vitavimus: unde dicit: *Ut ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati ſerviamus illi.* Duo prædicta non facile reperiet aliquis ſeſe comitantia: plures enim evitant pericula, ſed vita glorioſa privantur; ſicut ſceleris patratores, qui de carcere ex indulgentia regia abſolvuntur: e contra gaudent (3) alii gloria, ſed ob hanc periclitari coguntur; ſicut milites bellicoſi vitam inclytam amplexantes, ſecuritate multoties caruerunt. Sed hoc cornu & ſalvat, & glorificat: ſalvat quidem eripiens a manibus hoſtium, non leviter, ſed mirifice, ut non ſit ultra timendum: & hoc eſt quod dicit, *Ut ſine timore.* Origenes (hom. x. in Lucam.) Vel aliter. Crebro de hoſtium manu aliqui liberantur, ſed non abſque timore: cum enim metus, & diſcrimen ante præceſſerint, & ſic de inimicorum manu quis eruatur, liberatus eſt quidem, ſed non ſine timore: ideo dixit, quod Chriſti adventus ſine timore nos a manibus hoſtium eripi fecit. Non enim eorum inſidias ſenſimus, ſed repente abeis nos ſegregans eduxit ad fortis propriæ manſionem.

(ii) Chrysostomus *c*. Glorificat Zacharias Dominum, quia fecit nos ſibi ſervire cum plena fiducia, non carnaliter, ut Iudæi in ſanguine victimarum, ſed ſpiritualiter in bonis operibus: & hoc eſt quod dicit, *In ſanctitate, & iuſtitia*: eſt enim ſanctitas apta circa Deum æquitas; iuſtitia vero quæ eſt circa homines: puta quod aliquis reverenter exequatur divina, & quo ad homines laudabiliter converſetur. Dicit autem non coram hominibus, ut hypocritæ volentes hominibus placere, ſed coram Deo, ſicut hi quorum commendatio non eſt ab hominibus, ſed a Deo; & hoc non ſemel, aut ad tempus, ſed ſingulis diebus, & quamdiu vixerint: unde dicit: *Omnibus diebus noſtris.* Beda (cap. IV. ſuper *In ſanctitate, &*

(1) *Al.* ad exemptum teſtamenti. (2) *Al.* ſancti ſint. (3) *Al.* Angeli.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græcorum PP. ubi ſupra. Nihil tale in Baſilio nunc occurrit; ſed quiddam ſolum ad iurandi prohibitionem pertinens in Pſalm. XIV. ſuper illud, *Qui iurat &c.* ut & ad iræ ſignificationem in Deo partim in Pſal. XXIX. partim in Pſal. XXXVII. partim in Eſai. V. ſeu viſ. V. *b* In Catena Græcorum PP. ubi ſupra. *c* Ut ſupra.

& iuſtitia.) Nam qui vel ante mortem ab eius ſervitio diſcedit, vel immunditia qualibet, ſive iniuſtitia fidei ſuæ ſinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, & non coram Deo, ſanctus, & iuſtus (1) eſſe contendit, nondum perfecte de manu ſpiritualium inimicorum liberatus Domino ſervit, ſed exemplo veterum Samaritanorum diis Gentium pariter, (2) & Domino ſervire conatur.

(kk) AMBROSIUS (tit. de prophetatione Zachariæ.) Pulchre cum de Domino prophetaret, ad Prophetam ſua verba convertit, ut hoc quoque beneficium eſſe Domini deſignaret, ne cum publica numeraret, ſua quaſi ingratus tacuiſſe videretur: unde dicitur: *Et tu, puer, Propheta Altiſſimi vocaberis*. ORIGENES (homil. x. in Lucam.) Ideo reor Zachariam feſtinaſſe ut loqueretur ad puerum, quia ſciebat eum poſt paululum in eremo moraturum, nec ſe eius poſſe habere præſentiam. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sed (3) fortaſſe aliqui quaſi irrationabilem mentis exceſſum putent quod octo dierum infantem alloquitur; verum ſi tenemus ſuperiora, intelligimus profecto quod (4) potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ ſalutationem antequam naſceretur audivit. Sciebat Propheta alias eſſe aures Prophetæ, quæ ſpiritu Dei, non corporis ætate reſerantur. Habebat intelligendi ſenſum qui exultandi habebat affectum. BEDA (cap. iv. ſuper *Tu puer Propheta*.) Niſi forte putandus eſt Zacharias propter eos qui aderant potius inſtruendos futura ſui filii munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox ut loqui potuit, prædicare voluiſſe. Audiant Arriani, quod Chriſtum quem Ioannes prophetando præibat, Altiſſimum vocat, ſicut in Pſalmo lxxxvi. dicitur: „ Homo natus eſt in ea, & ipſe fundavit eam Altiſſimus. “ CHRYSOSTOMUS *a*. Sicut autem Regibus commilitones ſunt, qui eis viciniores exiſtunt, ſic Ioannes cum eſſet amicus ſponſi, de prope eius adventum præceſſit: & hoc eſt quod ſubditur: *Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius*. Alii enim Prophetæ eminus Chriſti myſterium prædicaverant, hic vero propius prædicavit, ut & Chriſtum videret, & eum ceteris indicaret. GREGORIUS XIX. Moral. (ſuper illud Iob xxviii. „ Quis intelligit viam eius? “ cap. 11. in nov. exemp.) Quiſquis autem prædicando a ſordibus vitiorum corda audientium mundat, venienti ſapientiæ ad cor viam præparat.

(ll) THEOPHYLACTUS. Qualiter præcurſor viam Domini præparaverit, exponit ſubdens: *Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius*. Salus Dominus Ieſus eſt; data eſt autem plebi ſcientia ſalutis, ideſt Chriſti, a Ioanne, qui teſtimonium perhibebat de Chriſto. BEDA. (5) Quaſi Ieſu, ideſt Salvatoris, nomen exponere, & diligentius commendare deſiderans, ſalutis mentionem frequentat. Sed ne temporalem ſalutem promitti (6) putarent, ſubdit: *In remiſſionem peccatorum eorum*. THEOPHYLACTUS. Non enim aliter cognitus eſſet Deus, niſi plebi peccata dimiſiſſet: Dei enim eſt peccata dimittere. BEDA. Verum Iudæi non Chriſtum ſuſcipere, ſed Antichriſtum malunt expectare: quia non intus a peccati dominio, ſed foris ab humanæ ſervitutis iugo cupiunt liberari.

(mm) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quia Deus peccata nobis dimiſit, non propter opera noſtra, ſed propter miſericordiam ſuam; ideo convenienter addidit: *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri*. CHRYSOSTOMUS *b*. Quam quidem miſericordiam non ipſimet inquirentes invenimus; ſed deſuper nobis Deus aperuit: unde ſequitur: *In quibus*, ſcilicet miſericordiæ operibus, *viſitavit nos*, aſſumpta carne, *oriens ex alto*. GRAECUS *c*. In altis permanens, tamen in terrenis præſens, non diviſionem patiens, neque circumſcriptionem: quod intellectus noſter comprehendere non poteſt, nec ulla ſerie verborum exprimere.

(nn) BEDA (ſuper *Oriens ex alto*.) Recte Chriſtus oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperuit: unde ſequitur: *Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis ſedent*. CHRYSOSTOMUS *d*. Tenebras hic appellat non materiales, ſed errorem, & a fide diſtantiam. BASILIUS *e*. Tenebroſa enim erat plebs gentilis, quæ idolorum cultu

(1) *Al.* perdurare tendit. (2) *Al.* & dæmonio. (3) *Al.* Sed miraris fortaſſe quod octo dierum infantem alloquitur &c. (4) *Al.* ponit. (5) *Al.* Qui enim Ieſu. *Nicolai* Quaſi enim. (6) *Al.* putares.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. ut ſupra. *b* Hom. xiv. in Matth. *c* Ideſt Severus in Catena Græcorum PP. *d* Hom. xiv. in Matth. ut ſupra. *e* In Eſaiam cap. 11.

Digitized by Google

tu gravabatur, donec lux orta diſperſit caliginem, & ſplendorem veritatis expandit. GREGORIUS IV. Moral. (cap. xx. ſuper illud Iob III. „ Obſcuret eum umbra mor„tis: “ cap. xvII. in nov. exemp.) Umbra vero mortis oblivio mentis accipitur: ſicut enim mors hoc quod interficit, agit ut non ſit in vita, ita oblivio hoc quod intercipit agit ut non ſit in memoria: unde Iudæorum populus, qui Dei oblitus fuerat, dicitur in umbra mortis ſedere. Umbra etiam mortis mors carnis accipitur: quia ſicut vera mors eſt qua anima ſeparatur a Deo, ita umbra mortis eſt qua caro ſeparatur ab anima: unde voce martyrum dicitur: „ Operuit nos „ umbra mortis: “ Pſal. xlIII. Per umbram etiam mortis imitatio diaboli, qui mors in Apocalypſi dicitur, deſignatur: quia ſicut umbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum de ſpecie imitationis eius exprimuntur. CHRYSOSTOMUS *a*. Recte autem dicit, *Sedent*: non enim ambulabamus in tenebris, ſed ſedebamus. THEOPHYLACTUS (non remote a fin. Com.) Noo ſolum autem oriens Dominus his qui io tenebris ſedent illuminat, ſed aliquid amplius facit: unde ſequitur: *Ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis*. Via pacis eſt via iuſtitiæ, ad quam direxit pedes, ideſt affectus animarum noſtrarum. GREGORIUS in hom. (xxxIII. in Evang.) Tunc enim greſſus noſtros in viam pacis dirigimus quando per illud actionum iter pergimus in quo ab auctoris noſtri gratia non diſcordemus. AMBROSIUS (tit. de proph. Zach. in med.) Simul (1) & illud adverte, quam paucis Eliſabeth, quam multis Zacharias prophetizet; & uterque ſancto impletus Spiritu loquebatur; ſed diſciplina ſervatur, ut mulier diſcere magis quæ divina ſunt ſtudeat quam docere.

(oo) BEDA (cap. IV. in fin.) Prædicator patientiæ futurus, ut liberius auditores ſuos a mundi illecebris erudiendo ſuſtollat, primævam in deſertis tranſigit vitam: unde dicitur: *Puer autem creſcebat*: THEOPHYLACTUS (parum a fine Com. in I. cap. Lucæ.) Secundum corporalem ætatem: *&* *confortabatur ſpiritu*: ſimul enim cum corpore ſpirituale donum creſcebat, & ſpiritus operationes in eo magis ac magis oſtendebantur. ORIGENES (hom. XI. in Lucam.) Vel creſcebat ſpiritu, nec in eadem permanebat menſura qua cœperat; ſed ſemper creſcebat ſpiritus in eo, ſemper voluntas eius ad meliora (1) tendens habebat profectus, & mens divinius aliquid contemplabatur. Exercebat ſe memoria, ut plura in theſauro ſuo reconderet. Addit autem, *Et confortabatur*: infirma enim eſt humana natura: legimus enim Matth. XXVI. „ Caro „ autem infirma. “ Confortanda eſt itaque ſpiritu: ſpiritus enim promptus eſt. Multi confortantur carne; athleta autem Dei ſpiritu roborandus eſt, ut ſapientiam carnis elidat: unde receſſit, fugiens tumultum urbium propter frequentiam: ſequitur enim: *Et erat in deſertis*: ubi purior aer eſt, cælum apertius, & familiarior Deus: ut quia nondum baptiſmi, & prædicationis tempus advenerat, vacaret orationibus, & cum Angelis converſaretur, appellaret Dominum, & illum audiret dicentem, Ecce adſum. THEOPHYLACTUS (cir. fin. Comm. in I. cap. Lucæ.) Vel erat in deſertis ut extra multorum malitiam nutriretur, & ut neminem vereretur arguere: ſi enim fuiſſet in mundo, forte fuiſſet amicitia, & converſatione hominum depravatus: ſimul etiam ut eſſet fide dignus qui prædicaturus erat Chriſtum. Occultabatur autem in deſertis, donec placuit Deo ipſum Iſraelitico populo demonſtrare: unde ſequitur: *Uſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael*. AMBROSIUS (tit. de ortu Præcur. Domini, a medio illius.) Pulchre autem tempus quo fuit in utero Propheta deſcribitur, ne Mariæ præſentia taceatur; ſed tempus ſiletur infantiæ, eo quod præſentia matris Domini in utero roboratur qui infantiæ impedimenta neſcivit.

(1) *Al.* Similiter & illud. (2) *Al.* ſe tendens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra.

C A P U T II.

(a) FActum eſt autem in diebus illis, exiit edictum a Cæſare Auguſto ut deſcriberetur univerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt a præſide Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur ſinguli in ſuam civitatem. Aſcendit autem & Ioſeph a Galilæa de civitate Nazareth in Iudæam civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod eſſet de domo, & familia David, ut profiteretur cum Maria deſponſata ſibi uxore prægnante.

(b) Factum eſt autem cum eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret: & peperit filium ſuum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præſepio, quia non erat eis locus in diverſorio.

(c) Et paſtores erant in regione eadem, vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. Et ecce Angelus Domini ſtetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulſit illos; & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis ſignum: invenietis infantem pannis involutum, & poſitum in præſepio.

(d) Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cæleſtis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

(e) Et factum eſt ut diſceſſerunt ab eis Angeli in cælum, paſtores loquebantur ad invicem: Tranſeamus uſque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum eſt, quod fecit Dominus, & oſtendit nobis. Et venerunt feſtinantes, & invenerunt Mariam, & Ioſeph, & infantem poſitum in præſepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati ſunt, & de his quæ dicta erant a paſtoribus ad ipſos. Maria autem conſervabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. Et reverſi ſunt paſtores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant, ſicut dictum eſt ad illos.

(f) Et poſtquam conſummati ſunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum eſt nomen eius Ieſus: quod vocatum eſt ab Angelo priuſquam in utero conciperetur.

(g) Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius ſecundum legem Moyſi, tulerunt illum in Hieruſalem, ut ſiſterent eum Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Domini: Quia omne maſculinum adaperiens vulvam, ſanctum Domino vocabitur: & ut darent hoſtiam, ſecundum quod dictum eſt in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

(h) Et ecce homo erat in Hieruſalem cui nomen Simeon; & homo iſte iuſtus, & timoratus expectans conſolationem Iſrael, & Spiritus ſanctus erat in eo. Et reſponſum acceperat a Spiritu ſancto, non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum Domini. Et venit in ſpiritu in templum. Et cum inducerent puerum Ieſum parentes eius, ut facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, & ipſe accepit eum in ulnas ſuas.

(i) Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis ſervum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael.

(k) Et erant pater eius, & mater eius mirantes ſuper his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contra-

Digitized by Google

tradicetur: & tuam ipſius animam pertranſibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

(l) Et erat Anna prophetiſſa filia Phanuel de tribu Aſer: hæc proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem a virginitate ſua; & hæc vidua uſque ad annos octoginta quatuor, quæ non diſcedebat de templo, ieiuniis, & obſecrationibus ſerviens nocte ac die. Et hæc ipſa hora ſuperveniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Iſrael.

(m) Et ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reverſi ſunt in Galilæam in civitatem ſuam Nazareth. Puer autem creſcebat, & confortabatur plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hieruſalem in die ſolemni paſchæ.

(n) Et cum factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis in Hieroſolymam, ſecundum conſuetudinem diei feſti, conſummatiſque diebus, cum redirent, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognoverunt parentes eius. Exiſtimantes autem illum eſſe in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos. Et non invenientes eum regreſſi ſunt in Hieruſalem, requirentes eum. Et factum eſt poſt triduum, invenerunt illum in templo ſedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia, & reſponſis eius. Et videntes admirati ſunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid eſt quod me quærebatis? Neſciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et ipſi non intellexerunt verbum quod locutus eſt ad eos.

(o) Et deſcendit cum eis, & venit Nazareth, & erat ſubditus illis. Et mater eius conſervabat omnia verba hęc conferens in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat ſapientia, & ętate, & gratia apud Deum, & homines.

(a) BEDA (Lucæ II. in prin. illius.) Naſciturus in carne Dei Filius, ſicut de virgine natus virginitatis ſibi decus oſtendit eſſe gratiſſimum; ita pacatiſſimo tempore ſæculi procreatur, quia pacem quærere docuit, & pacis ſectatores inviſere dignatur. Nullum autem potuit magis eſſe pacis indicium quam una totum orbem deſcriptione concludi; cuius moderator Auguſtus, tanta duodecim annis circa tempus dominicæ nativitatis pace regnavitut, bellis toto orbe ſopitis, Prophetæ præſagium ad litteram videatur impleſſe: unde dicitur. *Factum eſt autem in diebus illis, exiit edictum a Cæſare Auguſto ut deſcriberetur univerſus orbis.* GRAECUS a. Tunc etiam naſcitur Chriſtus cum Principes Iudæorum defecerant, & ad Romanos Principes translatum erat imperium, quibus Iudæi tributa ſolvebant; & ſic impletur prophetia prædicens „ non deficere Ducem de Iuda, nec Principem de femoribus eius, donec veniat „ qui mittendus eſt: " Gen. xlix. Iam vero Cæſare Auguſto quadrageſimum ſecundum annum imperii peragente, exiit ab eo edictum totum orbem conſcribi ad tributa ſolvenda; quod cuidam Cyrino Cæſar commiſerat, quem Iudææ, & Syriæ præſidem ſtatuit: unde ſequitur: *Hæc deſcriptio prima facta eſt a præſide Syriæ Cyrino.* BEDA (ſuper *Hæc deſcriptio primo facta eſt.*) Signat hanc deſcriptionem vel primam eſſe earum quæ totum orbem concluſerint, quia pleræque iam partes terrarum ſæpe leguntur fuiſſe deſcriptæ; vel primo tunc cœpiſſe quando Cyrinus in Syriam miſſus eſt. AMBROSIUS (Lib. II. in tit. de ortu Salvatoris cir. fin.) Pulchre autem præſidis nomen addidit, ut ſeriem temporis deſignaret: nam ſi conſules aſcribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tempus aſcribi? BEDA (Lucæ II. ſuper illud, *Aſcendit Ioſeph.*) Superna autem diſpenſatione profeſſio cenſus ita deſcripta eſt ut in ſuam quiſque patriam ire iuberetur: ſecundum quod ſequitur: *Et ibant omnes ut profiterentur ſinguli in civitatem ſuam*: quod ideo factum eſt, ut Dominus alibi conceptus,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Metaphraſtes, & Alexander Monachus in Catena Græcorum PP.

ptus, alibi natus, inſidiantis Herodis furorem facilius evaderet: unde ſequitur: *Aſcendit autem & Ioſeph a Galilea de civitate Nazareth in Iudæam*. CHRYSOSTOMUS *a*. Domino autem dirigente Auguſtus hoc edictum cenſuit, ut Unigeniti præſentiæ famuletur: nam hoc edictum matrem attrahebat in patriam quam Prophetæ prædixerant, ſcilicet in Bethlehem Iudæ: unde dicit: *Civitatem David quæ vocatur Bethlehem*. GRAECUS *b*. Ideo autem addidit, *Civitatem David*, ut promiſſionem factam David a Deo, (1) quod ex fructu ventris eius Rex perpetuus adveniret, eſſe completam annuntiet: unde ſequitur: *Eo quod eſſet de domo & familia David*. Per hoc autem quod Ioſeph erat de cognatione David, contentus fuit Evangeliſta ipſam quoque Virginem de cognatione David promulgare, cum lex divina præciperet coniugales copulas ex eadem progenie contrahi: unde ſequitur: *Cum Maria deſponſata ſibi uxore prægnante*. CYRILLUS *d*. Dicit autem eam fuiſſe deſponſatam, innuens quod ſolis ſponſalibus præcedentibus eſt conceptio ſubſecuta: neque enim ex virili ſemine ſancta Virgo concepit. GREGORIUS in hom. (VIII. in Evang.) Myſtice autem naſcituro Domino mundus deſcribitur: quia ille apparebat in carne qui electos ſuos aſcriberet in æternitate. AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. tit. de tempore ortus Salvatoris.) Et dum profeſſio ſæcularis oſtenditur, ſpiritualis implicatur, non terrarum Regi dicanda, ſed cæli. Profeſſio iſta fidei, cenſus animorum eſt: abolito enim ſynagogæ cenſu vetuſto, novus cenſus Eccleſiæ parabatur. Denique ut ſcias cenſum non Auguſti eſſe, ſed Chriſti, totus orbis profiteri iubetur. Quis autem poterat profeſſionem totius orbis exigere, niſi qui totius orbis habebat imperium? Non enim Auguſti, ſed „ Domini eſt terra, & plenitudo eius: " Pſal. XXIII. BEDA (ſuper *Hæc deſcriptio facta eſt*.) Qui etiam vocabulum Auguſti perfectiſſime complevit, utpute ſuos & augere deſiderans, & augere ſufficiens. THEOPHYLACTUS (in princ. Comm. in cap. II. Lucæ.) Conveniens etiam erat ut per Chriſtum cultus multorum deorum deficeret, & unus Deus coleretur: unde unus Rex orbi imperaſſe deſcribitur. ORIGENES (homil. XI. in Luc. circ. fin.) Diligentius autem intuenti ſacramentum quoddam videtur figurari, quod in totius orbis profeſſione deſcribi oportuerit & Chriſtum, ut cum omnibus ſcriptus ſanctificaret omnes, & cum orbe relatus in cenſum communionem ſui præberet orbi. BEDA (ubi ſupra.) Sicut autem tunc imperante Auguſto, & præſidente Cyrino, ibant ſinguli in ſuam civitatem, ut profiterentur cenſum; ſic modo imperante Chriſto per doctores Eccleſiæ præſides, profiteri debemus cenſum iuſtitiæ. AMBROSIUS (in tit. de ortu Salvatoris.) Hæc eſt ergo prima profeſſio mentium Domino, cui omnes profitentur, non præconis evocatione, ſed vatis dicentis Pſal. XLVI. „ Omnes gentes plaudite manibus. " Denique ut ſciant cenſum eſſe iuſtitiæ, veniunt ad eum Ioſeph, & Maria, hoc eſt iuſtus, & virgo: ille qui verbum ſervaret, iſta quæ pareret. BEDA (cap. V. in Luc.) Civitas noſtra & patria eſt patria beata, ad quam creſcentibus quotidie virtutibus ire debemus. Quotidie autem ſancta Eccleſia ſuum comitata doctorem de rota mundanæ converſationis, quod Galilæa ſonat, in civitatem Iuda, ſcilicet confeſſionis, & laudis aſcendens, (2) cenſum ſuæ devotionis Regi æterno perſolvit; quæ in exemplo beatæ Virginis Mariæ, concipit nos virgo de ſpiritu; quæ alii quidem deſponſata ab alio ſecundatur, dum præpoſito ſibi Pontifici viſibiliter iungitur, ſed inviſibilis Spiritus virtute cumulatur. (3) Unde & bene Ioſeph auctus interpretatur, indicans ipſo nomine, quod inſtantia loquentis magiſtri nil valet, niſi augmentum ſuperni iuvaminis, ut audiatur, acceperit.

(b) AMBROSIUS (ubi ſupra.) Breviter ſanctus Lucas & quo modo, & quo tempore, & quo loco ſecundum carnem Chriſtus natus ſit, explicavit dicens: *Factum eſt autem cum eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret*. Quo modo quidem, quia nupta concepit, ſed virgo generavit. GREGORIUS Niſſenus *d*. Apparens enim ut homo non per omnia legibus humanæ naturæ ſubiicitur:

(1) *Al. omittitur* quod. (2) *Al.* incenſum. (3) *In quatuor citatis exemplis omittitur* Unde & bene Ioſeph auctus interpretatur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In diem natalem Chriſti. *b* Vel Irenæus contra hær. Lib. III. cap. XI. *c* In Catena Græcorum PP. ut ſupra. *d* In Catena Græcorum: non eodem tenore, vel eadem ſerie, ſed ſparſim & per partes, nec ex eodem loco, ſed in diem natalem Chriſti partim, & partim in Cant. orat. vel hom. III.

tur : nam quod ex muliere naſcitur, humilitatem redolet; virginitas vero, quæ ortui deſervivit, oſtendit quam tranſcenderet hominem. Huius ergo iucunda portatio, ortus immaculatus, partus facilis, abſque corruptela nativitas, nec ex luxu incipiens, nec doloribus edita : quia namque ea quæ naturæ noſtræ mortem per culpam inſeruit, damnata eſt ut cum doloribus pareret, oportebat parentem vitæ cum gaudio partum perficere. Eo autem tempore per incorruptionem virgineam ad vitam tranſmigrat mortalium in quo diminui incipiunt tenebræ, & nocturna immenſitas exuberantia radii deficere cogitur. Mors enim peccati finem pravitatis attigerat; ſed de cetero tendit ad nihilum propter veræ lucis præſentiam, quæ radiis evangelicis totum orbem luſtravit. BEDA (cap. v. in Lucam ſuper *Aſcendit & Ioſeph*.) Eo etiam tempore dignatus eſt incarnari quo mox natus cenſu Cæſaris aſcriberetur, atque ob noſtri liberationem ipſe ſervitio ſubderetur: unde etiam non ſolum propter iudicium regii (1) ſtemmatis, ſed etiam propter nominis ſacramentum Dominus in Bethlehem naſcitur. GREGORIUS (homil. VIII. in Evang.) Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipſe namque eſt qui ait Ioan. VI. „Ego „ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi.“ Locus ergo in quo Dominus naſcitur, domus panis antea vocabatur, quia futurum erat ut ibi ille per (2) naturam carnis appareret qui electorum mentes interna ſatietate reficeret. BEDA (cap. v. in Evang. Lucæ ſuper *Impleti ſunt dies*.) Sed & uſque ad conſummationem ſæculi Dominus in Nazareth concipi, in Bethlehem naſci non deſinit, cum quilibet audientium, verbi flore ſuſcepto, (3) domum in ſe æterni panis efficit; quotidie in utero virginali, hoc eſt in animo credentium, per fidem concipitur, per baptiſmum gignitur.

Sequitur: *Et peperit filium ſuum primogenitum*. HIERONYMUS contra Helvidium (aliq. ante med.) Ex hoc Helvidius nititur approbare, primogenitum dici non poſſe niſi eum qui habeat & fratres, ſicut unigenitus ille vocatur qui parentibus ſit ſolus filius. Nos autem ita diffinimus. Unigenitus eſt primogenitus, non omnis primogenitus eſt unigenitus. Primogenitum non eſſe dicimus eum quem alii ſubſequuntur, ſed ante quem nullus: alioquin ſi non eſt primogenitus niſi is quem ſequantur & fratres, tamdiu ſacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alii fuerint procreati, ne forte partu poſtea non ſequente, unigenitus ſit, & non primogenitus. BEDA (cap. v. in Luc. ſuper *Et pannis eum involvit*.) Eſt etiam unigenitus in ſubſtantia divinitatis, primogenitus ſuſceptione humanitatis; primogenitus in gratia, unigenitus in natura. HIERONYMUS contra Helvidium (ante med.) Nulla autem ibi obſtetrix, nulla muliercularum ſolicitudo interceſſit. Ipſa pannis involvit infantem; ipſa mater, & obſtetrix fuit: unde ſequitur: *Et pannis eum involvit*. BEDA (ubi ſupra.) Qui totum mundum vario veſtit ornatu, pannis vilibus involvitur, ut nos ſtolam primam recipere valeamus. Per quem omnia facta ſunt, (4) manus, pedeſque aſtringitur, ut noſtræ manus ad opus bonum (5) exertæ, noſtri ſint pedes in viam pacis directi. GRAECUS *a*. O Admirabilem coarctationem, & peregrinationem quam ſubiit qui continet orbem! Ab initio captat penuriam, & eam in ſeipſo decorat. *b* Nimirum ſi voluiſſet venire, poterat movendo cælum, concutiendo terram, emittens fulmina; non autem ſic proceſſit : non enim perdere, ſed ſalvare volebat, & ab ipſis primordiis humanam conculcare ſuperbiam; atque ideo non tantum homo fit, ſed etiam homo pauper, & pauperem matrem elegit, quæ caret his quibus natum infantem reclinet: ſequitur enim: *Et reclinavit eum in præſepio*. BEDA (ubi ſupra.) Duri præſepis anguſtia continetur cui cælum ſedes eſt, ut nos per cæleſtis regni gaudia dilatet. Qui panis eſt Angelorum, in præſepio reclinatur, ut nos quaſi ſancta animalia carnis ſuæ frumento reficiat. CYRILLUS *c*. Reperit etiam hominem factum beſtialem in anima : & ideo in præſepio loco pabuli ponitur, ut vitam beſtialem mutantes, ad conſonam homini perducamur ſcientiam, pertingentes non fenum, ſed panem cæleſtem, vitæ corpus. BEDA (ſuper *Reclinavit*.) Qui autem ad dexteram

E 2 Pa-

(1) *Al.* ſchematis, (2) *Al.* materiam. (3) *Al.* domum verbi. (4) *Al.* manus, pedeſque cunis aſtringuntur. (5) *Al.* exercitet, pedeſque ſint &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Metaphraſtes in Catena Græcorum PP. *b* CHRYSOSTOMUS hom. in diem Chriſti natalem.
c In Catena Græcorum PP.

Patris ſedet, in diverſorio loco eget, ut nobis in domo Patris ſui multas manſiones præparet: unde ſequitur: *Quia non erat ei locus in diverſorio*. Naſcitur non in parentum domo, ſed in diverſorio, & in via: quia per incarnationis myſterium via factus eſt, qua nos ad patriam, ubi veritate, & vita fruemur, adduceret. GREGORIUS in hom. (VIII. in Evang.) Et ut oſtenderet quia per humanitatem quam aſſumpſerat, quaſi in alieno naſcebatur, non ſecundum poteſtatem, ſed ſecundum naturam. AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. tit. de nativitate Chriſti.) Propter te ergo infirmitas, in ſe potentia; propter te inopia, in ſe opulentia: noli hoc æſtimare quod cernis, ſed quod redimeris agnoſce. Plus, Domine Ieſu, iniuriis tuis debeo quod redemptus ſum, quam (1) opibus quod creatus (2) ſum. Non prodeſſet naſci, niſi etiam redimi profuiſſet.

(c) AMBROSIUS (ibidem.) Videte quemadmodum divina (3) curia fidem aſtruat. Angelus Mariam, Angelus Ioſeph, Angelus Paſtores edocet, de quibus dicitur: *Et paſtores erant in regione eadem, vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum.* CHRYSOSTOMUS a. Ioſeph quidem in ſomnis apparuit Angelus, paſtoribus autem viſibiliter quaſi rudioribus: non autem Angelus ivit Hieroſolymam, non requiſivit ſcribas, & phariſæos: erant enim corrupti, & præ invidia cruciabantur; ſed hi erant ſinceri, antiquam converſationem Patriarcharum, & Moyſi colentes. Eſt autem ſemita quædam ad Philoſophiam perducens innocentia. BEDA in hom. (Evan. in aurora nativit. Domini b.) Nuſquam autem in tota veteris teſtamenti ſerie reperimus Angelos, qui tam ſedulo apparuere patribus, cum luce apparuiſſe. Sed hoc privilegium recte huic tempori eſt ſervatum quando exortum eſt in tenebris lumen rectis corde: unde ſequitur: *Et claritas Dei circumfulſit illos*. AMBROSIUS (tit. de nativitate Salvatoris.) Ex utero funditur, ſed coruſcat a cælo; terreno in diverſorio iacet, ſed cæleſti lumine viget. GRAECUS c. Verum pavidi facti ſunt in miraculo: unde ſequitur: *Et timuerunt timore magno*. Sed Angelus, cum pavor ingruerit, fugat ipſum: unde ſequitur: *Et dixit illis Angelus, Nolite timere*. Non ſolum ſedat terrorem, ſed etiam alacritatem infundit: ſequitur enim: *Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo*: non ſoli populo Iudæorum, ſed etiam omnibus. Cauſa autem gaudii oſtenditur, novus, & admirabilis partus manifeſtatur ex ipſis nominibus: nam ſequitur: *Quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus*: quorum primum, ideſt *Salvator* eſt actionis; tertium autem, ſcilicet *Dominus*, maieſtatis. CYRILLUS d (de incarn. Unig. cap. 1.) Sed id quod in medio ponitur, ſcilicet *Chriſtus*, non naturam ſignificat, ſed hypoſtaſim compoſitam. In Chriſto enim Salvatore unctionem fore celebratam fatemur; non tamen figuralem, ſicut olim in Regibus ex oleo, quaſi ex prophetica gratia, neque ad perfectionem alicuius negotii, iuxta illud Eſaiæ xlv. „ Hæc „ dicit Dominus Chriſto meo Cyro: " qui quamquam eſſet idolatra, dictus eſt Chriſtus, ut cæleſti cenſura totam occuparet Babyloniorum provinciam. Fuit autem unctus Salvator Spiritu ſancto humanitus in forma ſervi; ungens autem ut Deus Spiritu ſancto credentes in eum. GRAECUS e. Huius autem nativitatis & tempus oſtendit cum dicit, *Hodie*, & locum cum ſubdit, *In civitate David*, & ſigna cum ſubiungit: *Et hoc vobis ſignum: invenietis infantem pannis involutum, & poſitum in præſepio*. Ecce paſtoribus Angeli paſtorem præcipuum prædicant, tamquam agnum in antro manifeſtatum, & editum. BEDA (ſuper *Et hoc vobis ſignum*.) Crebris autem infantia Salvatoris & Angelorum præconiis, & Evangeliſtarum nobis eſt conculcata teſtimoniis, ut noſtris altius cordibus quid pro nobis factum ſit infigatur. Et notandum, quod ſignum nati Salvatoris datur, non Tyrio exceptum oſtro, ſed pannis ſqualentibus involutum; non in ornatis auro ſtratoriis, ſed in præſepibus inveniendum. MAXIMUS in ſer. Nativ. f Sed ſi tibi panni fortaſſis vileſcunt, Angelos collaudantes admirare: ſi præſepe deſpicis, erige parumper oculos, & novam in cælo ſtellam proteſtantem mundo nativitatem dominicam contuere: ſi credis vilia, crede mirifica: ſi de his quæ humilitatis ſunt diſputas, quæ alta ſunt, & cæleſtia venerare. GREGORIUS in hom. (VIII. in Evang. ante med.) Myſtice autem quod vigilantibus paſtoribus An-

(1) *Nicolai ponit* operibus. (2) *Al. omittitur* ſum. (3) *P. Nicolai corrigit* cura.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græcorum PP. b Inter homilias hiemales habetur. c Vel Geometer in Catena Græcorum PP. d In Catena Græcorum ubi ſupra. e Vel Geometer ubi ſupra. f Serm. xv.

Angelus apparet, eoſque claritas Dei circumfulſit, hoc eſt quod illi præ ceteris videre ſublimia merentur qui fidelibus gregibus præeſſe ſolicite ſciunt: dumque ipſi pie ſuper gregem vigilant, divina ſuper eos latius gratia coruſcat. BEDA in hom. (Ev. quod canitur in aurora natalis Domini.) Significant enim myſtice paſtores iſti gregum, doctores quoſque, ac rectores fidelium animarum. Nox, cuius vigilias cuſtodiebant ſuper gregem ſuum, pericula tentationum indicat, a quibus ſe, ſuoſque ſubiectos cuſtodire non deſiſtunt. Et bene nato Domino paſtores ſuper gregem vigilant: quia natus eſt qui dicit, Ioan. x. „ Ego ſum paſtor bo„ nus; “ ſed & tempus imminebat quo idem paſtor oves ſuas, quæ diſperſæ erant, ad vitæ paſcua revocaret. ORIGENES (hom. XII.) Ceterum, ſi ad ſecretiorem oportet aſcendere intellectum, dicam quoſdam fuiſſe paſtores Angelos qui res humanas regerent; & cum horum unuſquiſque ſuam cuſtodiam conſervaret, veniſſe Angelum nato Domino, & annuntiaſſe paſtoribus quia verus eſſet paſtor exortus. Angeli enim ante adventum Salvatoris, parum poterant commiſſis ſibi utilitatis afferre: vix enim aliquis unus ex ſingulis gentibus credebat in Deum; nunc autem populi accedunt ad fidem Ieſu.

(d) BEDA (cap. III. in Lucam.) Ne parva unius Angeli videretur auctoritas, poſtquam unus ſacramentum novæ nativitatis edocuit, ſtatim multitudo cæleſtium agminum affuit: unde dicitur: *Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cæleſtis*. Bene chorus adveniens Angelorum, militiæ cæleſtis vocabulum accipit, qui & duci illi in prælio qui ad debellandas aereas poteſtates apparuit, humiliter obſecundat, & ipſe poteſtates eaſdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis cæleſtibus perturbat. Quia vero Deus, & homo naſcitur, hominibus pax, & Deo gloria canitur: unde ſequitur: *Laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo*. Uno Angelo, uno evangelizante nuntio natum in carne Deum, mox multitudo militiæ cæleſtis in laudem Creatoris prorumpit, ut & Chriſto devotionem impendat, & nos ſuo inſtruat exemplo, quoties aliquis fratrum ſacræ eruditionis verbum inſonuerit, vel ipſi quæ pietatis ſunt ad mentem reduxerimus, Deo ſtatim laudes corde, ore, & opere (1) reddendas. CHRYSOSTOMUS *a*. Et olim quidem Angeli ad puniendum mittebantur, puta ad Iſraelitas, ad David, ad Sodomitas, ad gemitus convallem; nunc e contra canunt in terra gratias agentes Deo, eo quod ſuum deſcenſum ad homines eis reſeravit. GREGORIUS XXVIII. Mor. (cap. IV. in novis exemp. cap. VII. *b*.) Simul etiam laudant, quia redemptioni noſtræ voces ſuæ exultationis accommodant; ſimul etiam quia dum nos conſpiciunt recipi, ſuum gaudent numerum impleri. BEDA (cap. V. in Lucam parum a fin.) Optant etiam pacem hominibus cum ſubdunt: *Et in terra pax hominibus*: quia quos infirmos prius abiectoſque deſpexerant, naſcente in carne Domino, iam ſocios venerantur. CYRILLUS *c*. Hæc autem pax per Chriſtum facta eſt: reconciliavit enim nos per ſe Deo, & Patri, culpam hoſtilem de medio auferens; duos populos in unum hominem pacificavit, ac cælicolas, & terrenos in unum gregem compoſuit. BEDA (ubi ſupra.) Quibus autem hominibus pacem poſcant, exponunt dicentes, *Bonæ voluntatis*, eis ſcilicet qui ſuſcipiunt natum Chriſtum: non enim eſt pax impiis, ſed pax multa diligentibus nomen Dei. ORIGENES (hom. XIII.) Sed diligens lector inquirat quomodo Salvator dicat infra XII. *Non veni pacem mittere ſuper terram*; & nunc Angeli de eius nativitate cantant, *In terra pax hominibus*. Sed hoc quod pax eſſe dicitur in hominibus bonæ voluntatis ſolvit quæſtionem: pax enim quam non dat Dominus ſuper terram, non eſt pax bonæ voluntatis. AUGUSTINUS XIII. de Trin. (cap. XIII.) Pertinet enim iuſtitia ad bonam voluntatem. CHRYSOSTOMUS *d*. Aſpice autem mirandum proceſſum. Angelos ad nos deduxit prius, ac deinde duxit hominem ad ſuperna: factum eſt cælum terra, cum terrena deberet recipere. ORIGENES (hom. XIII.) Myſtice autem videbant Angeli, ſe opus quod eis creditum fuerat, implere non poſſe abſque eo qui vere ſalvare poterat, & medicinam ſuam inferiorem eſſe quam hominum cura poſcebat: unde ſicut ſi veniat aliquis

(1) *Al.* reddamus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum ubi ſupra. *b* Super illud Iob XXXVIII. *Ubi eras cum me laudarent aſtra matutina?* *c* In Cat. Græcorum PP. ubi ſupra. *d* In Cat. Græcorum ubi ſupra.

Digitized by Google

aliquis (1) archiater qui habeat ſummam in medicina notitiam; & illi qui prius ſanari nequiverant, cernentes (2) magiſtri manu putredines ceſſare vulnerum, non invideant, ſed in laudes (3) archiatri erumpant, & Dei, qui ſibi, ægrotantibus uſque tantæ ſcientiæ hominem miſerit; (4) ſic multitudo Angelorum pro Chriſti adventu Deum laudat.

(e) GRAECUS *a*. Quæ viſa ſunt, & relata ſtuporem ingeſſerunt paſtoribus, & ſic ovilia ſua omiſerunt, & profecti ſunt nocte Bethlehem, lucem indagantes Salvatoris: unde dicitur: *Et factum eſt ut diſceſſerunt ab eis Angeli in cælum, paſtores loquebantur ad invicem: Transeamus uſque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum eſt*. BEDA (cap. VI. in Lucam in princ.) Vere quaſi vigilantes, non dixerunt, Videamus puerum, ſed *verbum quod factum eſt*; ideſt, Verbum quod ſemper erat videamus quomodo pro nobis caro factum eſt: ſiquidem hoc ipſum Verbum Dominus eſt: ſequitur (5) enim: *Quod fecit Dominus, & oſtendit nobis*; ideſt, videamus quomodo Verbum ipſum ſe fecerit, & oſtenderit nobis carnem ſuam. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam tit. de paſtor. collocutionibus.) Vide quam ſingulariter Scriptura ſingulorum libret momenta verborum: etenim cum caro Domini videtur, videtur Verbum, quod eſt Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis perſona paſtorum: ſimplicitas enim quæritur, non ambitio deſideratur. Sequitur: *Et venerunt feſtinantes*: nemo enim cum deſidia Chriſtum requirit. ORIGENES (hom. XIII. in Lucam par. a fin.) Quia vero feſtinantes venerunt, & non pedetentim, ideo ſequitur: *Et invenerunt Mariam*, quæ ſcilicet fudit Ieſum in partu, *& Ioſeph*, ſcilicet diſpenſatorem ortus dominici, *& infantem poſitum in præſepio*, ſcilicet ipſum Salvatorem. BEDA (ſuper *Et cognoverunt de verbo*.) Eſt autem iuſti ordinis ut honore digno celebrata Verbi incarnatione, ad ipſam quandoque Verbi gloriam intuendam pertingatur: unde ſequitur: *Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc*. GRAECUS *b*. Occulta ſcilicet fide felicia relata contuentes; nec contenti de veritate ſtupere, quæ primitus viderant, & perceperant Angelo nuntiante, non ſolum Mariæ, & Ioſeph promebant, ſed etiam ceteris; &, quod eſt amplius, eorum mentibus infigebant: unde ſequitur: *Et omnes qui audierunt, mirati ſunt, & de his quæ dicta erant a paſtoribus ad ipſos*. Quomodo enim non erat mirandum videre cælicolam in terrenis, & terram pace conciliari cæleſtibus, & ineffabilem illum infantulum numine quidem cæleſtia, humanitate vero terreſtria connectentem ad invicem, & ſui compagine fœdus mirandum præſtantem? GLOSSA (ordinaria hoc loco.) Nec ſolum mirantur de incarnationis myſterio, ſed etiam de tanta paſtorum atteſtatione, qui fingere inaudita neſcirent, ſed ſimplici facundia vera prædicarent. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam tit. de collo. paſt.) Nec contemnenda putes quaſi vilia verba (6) paſtorum: a paſtoribus enim Maria colligit fidem: unde ſequitur: *Maria autem conſervabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo*. Diſcamus ſanctæ Virginis in omnibus caſtitatem, quæ non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. BEDA in hom. (Evan. quod canitur in aurora nativitatis Domini.) Virginalis enim pudicitiæ iura cuſtodiens, ſecreta Chriſti quæ noverat, nemini divulgare volebat; ſed conferebat ea quæ facienda legerat cum his quæ iam facta cognovit, non ore promens, ſed clauſa in corde cuſtodiens. GRAECUS *c*. Quicquid etiam ei retulerat Angelus, quicquid a paſtoribus audierat, cuncta congerebat in mente, & ad invicem comparans, unam in omnibus mater ſapientiæ cernebat concordiam. Vere Deus erat qui natus erat ex ea. ATHANASIUS *d*. Singuli autem in Chriſti nativitate exultabant, non humanitus, ſicut in puero nato ſoliti ſunt homines congaudere, ſed in Chriſti præſentia, & lucis divinæ fulgore: unde ſequitur: *Et reverſi ſunt paſtores glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant*; BEDA (cap. I. in Lucam paul. a fine;) ſcilicet ab Angelis; *& viderant*, ſcilicet in Bethlehem, ſicut dictum eſt ad illos; ideſt, in hoc glo-

riſi-

(1) *Al. omittitur* archiater. (2) *Al.* ad magiſtri manus. (3) *Al.* medici. (4) *Al. deeſt* ſic. (5) *Al. deſideratur* enim. (6) *Al.* Prophetarum, a paſtoribus, & Maria colligit fidem. *Forte etiam* Ne contemnenda putes quaſi vilia verba paſtorum, a paſtoribus & Maria colligit fidem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Geometer. *b* Ideſt Photius in Cat. Græcorum PP. ut ſupra. *c* Vel Metaphraſtes in Cat. Græcorum PP. ut ſupra. *d* In Cat. Græcorum ut ſupra.

rificant quod non aliud venientes invenerant quam dictum eſt ad illos; ſive ſicut dictum eſt ad illos, gloriam Deo, laudeſque referunt: etenim hoc illis facere dictum eſt ab Angelis, non quidem (1) verbo imperantibus, ſed formam ſuæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelſis gloriam reſonarent. BEDA in hom. (ubi ſupra.) Myſtice autem intellectualium paſtores gregum, immo cuncti fideles, exemplo horum paſtorum tranſeant cogitatione uſque in Bethlehem, & incarnationem Chriſti dignis celebrent honoribus. Tranſeamus autem abiectis concupiſcentiis carnalibus toto mentis deſiderio uſque in Bethlehem ſupernam, ideſt domum panis vivi, ut quem illi in præſepio videre vagientem, nos in Patris ſolio mereamur videre regnantem. Non eſt autem tanta beatitudo cum deſidia, ac torpore quærenda; ſed alacriter ſunt Chriſti ſequenda veſtigia. *Videntes autem cognoverunt.* Et nos quæ dicta ſunt de Salvatore noſtro, plena dilectione feſtinemus amplecti, ut hoc in futuro perfectæ cognitionis viſu comprehendere valeamus. BEDA ſuper Lucam (ſuper illud, *Et venerunt feſtinantes.*) Dominici etiam gregis paſtores præcedentium patrum vitam, in qua panis vitæ ſervatur, quaſi Bethlehem portas contemplando ſubeunt, nihilque in hac aliud reperiunt quam virginalem Eccleſiæ pulchritudinem, quaſi Mariam, virilem ſpiritualium doctorum cœtum, quaſi Ioſeph, & humilem Chriſti adventum Scripturæ paginis ſacræ inſertum, quaſi in præſepio poſitum Chriſtum infantem. ORIGENES (hom. XIII.) Vel præſepe illud Iſrael erat, ſecundum illud Eſaiæ I. „ Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui. “ BEDA in homil. (ut ſupra.) Non celavere autem ſilentio paſtores quæ agnoverant: quia Eccleſiæ paſtores in hoc ordinati ſunt, ut quæ in Scripturis didicerunt, auditoribus oſtendant. BEDA ſuper Lucam (cap. VI.) Magiſtri etiam ſpiritualium gregum modo ceteris dormientibus contemplando cæleſtia ſubeunt, modo fidelium exempla quærendo circumeunt, modo ad publicum paſtoralis officii docendo revertuntur. BEDA in hom. (ut ſupra.) Unuſquiſque etiam qui privatus vivere creditur, paſtoris officium tenet, ſi bonorum actuum, cogitationumque mundarum aggregans multitudinem, hanc iuſto moderamine gubernare, Scripturarum paſtu nutrire, & contra dæmonum inſidias ſervare contendit.

(f) BEDA in hom. (Circumciſionis Domini cir. prin.) Expoſita nativitate dominica, ſubiungit Evangeliſta, atque ait: *Et poſtquam conſummati ſunt dies octo ut circumcideretur puer.* AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. tit. de circumciſione Salvatoris.) Quis puer, niſi ille, de quo dictum eſt Eſai. IX. „ Puer „ natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis:“ Gal. IV. „ factus eſt enim ſub lege, ut eos „ qui ſub lege erant lucrifaceret. “ EPIPHANIUS (adverſus hæreſ. XXX. a.) Dicunt autem Ebionis, & Cerinthi ſequaces: Sufficit diſcipulo, ſi ſit ſicut magiſter eius: circumcidit autem ſe Chriſtus: tu ergo circumcidaris. Falluntur autem deſtruentes ſua principia. Si enim fateretur Ebion Chriſtum Deum cælitus deſcendentem octavo die fuiſſe circumciſum, tunc præberet circumciſioni materiam argumenti; ſed cum nudum hunc aſſerit hominem, non puer eſt cauſa ut circumcidatur, ſicut nec infantes ſunt ſuæ circumciſionis auctores. Nos enim Deum ipſum fatemur cælitus deſcendentem, & in clauſtro virgineo moram debitam fetibus protraxiſſe, quoaduſque ſibi ex utero virgineo humanitatis carnem perfecte componeret; (2) in qua circumciſus eſt veraciter, non apparenter octavo die, quatenus cum ad ſpiritualem effectum figuræ pervenerint, tam ab ipſo, quam a ſuis diſcipulis divulgentur non ultra figuræ, ſed veritas. ORIGENES (hom. XIV. in Luc. cir. princ.) Sicut enim mortui ſumus cum illo moriente, & conſurreximus reſurgenti; ſic cum eo circumciſi ſumus: unde nequaquam nunc indigemus circumciſione carnali. EPIPHANIUS (ubi ſupra.) Pluribus autem ex cauſis circumciſus eſt Chriſtus. Et primo quidem ut oſtendat carnis veritatem contra Manichæum, & illos qui apparenter eum dicunt prodiiſſe: deinde ut pateat quod nequaquam deitati conſubſtantiale corpus extiterit, ut fatur Apollinaris; neque cælitus detulit illud, ut aſſerit Valentinus: & ut confirmet circumciſionem, quam olim inſtituerat eius adventui ſervientem: quin etiam ut nulla ſit Iudæis excuſatio: nam niſi circumciſus fuiſſet, obiicere poterant quod non poſſent incir-

cir-

(1) *Al.* verbum. (2) *Al.* quia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a §. XVI. aut XXVII. non eadem ſerie qua hic, ſed quibuſdam aliis inter iectis.

Digitized by Google

circumciſum Chriſtum recipere. BEDA in hom. (de circumc. Domini.) Ut etiam nobis obediendi virtutem commendaret exemplo, & ut eos qui ſub lege poſiti legis onera portare nequiverant, ſua compaſſione (1) iuvaret, ut qui in ſimilitudine carnis peccati advenit, remedium quo caro peccati conſueverat mundari, non reſpuat. Idem enim ſalutiferæ curationis auxilium circumciſio in lege contra originalis peccati vulnus agebat quod nunc baptiſmus revelatæ gratiæ tempore conſuevit; excepto quod regni cæleſtis ianuam nondum intrare poterant, (2) ſed in ſinu Abrahæ poſt mortem beata requie conſolati ſupernæ pacis ingreſſum ſpe felici expectabant. ATHANASIUS *a* (in ſermone ſuper *Omnia mihi tradita ſunt*.) Nihil enim aliud exprimebat circumciſio, niſi generationis vetuſtæ ſpoliationem per hoc quod circumcidebatur pars corporis quæ corporalis nativitatis cauſa exiſtit. Hoc autem tunc temporis agebatur in ſignum futuri per Chriſtum baptiſmatis. Idcirco poſtquam venit ſignatum, ceſſavit figura: ubi namque tota vetuſtas tollitur per baptiſmum, ſuperfluum eſt quod partis ſectio præfigurat. CYRILLUS *b*. Octavo autem die conſuetum erat carnalem celebrari circumciſionem: octavo enim die Chriſtus a mortuis reſurrexit, & inſinuavit nobis ſpiritualem circumciſionem, dicens Matth. ult. „ Euntes, docete omnes gentes, ba„ ptizantes eos. “ BEDA (cap. VII. in Lucam.) In eius autem reſurrectione præfigurata eſt utraque noſtra reſurrectio, & carnis, & ſpiritus: Chriſtus enim circumciſus noſtram naturam docuit & nunc per ipſum a vitiorum labe purgandam, & in noviſſimo die a mortis peſte reſtaurandam: & ſiut Dominus octava die, hoc eſt poſt ſeptimam ſabbati, reſurrexit; ita & ipſi poſt ſex huius ſæculi ætates, & ſeptimam ſabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quaſi octavo tempore ſurgemus. CYRILLUS *c*. Secundum legis præceptum eodem die impoſitionem nominis recipit: unde ſequitur: *Vocatum eſt nomen eius Ieſus*, quod interpretatur Salvator: editus enim fuit ad totius orbis ſalutem, quam ſua circumciſione præfiguravit: ſecundum quod Apoſtolus dicit Coloſs. III. „ Circum„ ciſi eſtis circumciſione non manufacta in „ expoliatione corporis carnis, “ ſcilicet in circumciſione Chriſti. BEDA in hom. (ubi ſupra.) Sed & hoc quod eodem die ſuæ circumciſionis nomen accepit, ad imitationem priſcæ obſervationis fecit: Abraham enim, qui primum circumciſionis ſacramentum accepit, in die ſuæ circumciſionis (3) amplificatione nominis benedici promeruit. ORIGENES (hom. XIV.) Nomen autem Ieſu glorioſum, omnique cultu digniſſimum, nomen quod eſt ſuper omne nomen, non decuit primum ab hominibus appellari, neque ab eis afferri in mundum: unde ſignanter Evangeliſta ſubdit: *Quod vocatum eſt ab Angelo priuſquam in utero conciperetur*. BEDA (ſuper *Et vocatum eſt nomen eius*.) Huius autem nominis etiam electi in ſua ſpirituali circumciſione participes exiſtere gaudent, ut ſicut a Chriſto Chriſtiani, ita etiam a Salvatore Salvati vocentur: quod illis a Deo vocabulum non ſolum priuſquam in utero Eccleſiæ per fidem conciperentur, ſed etiam ante tempora ſæcúlaria vocatum eſt.

(g) CYRILLUS *d*. Poſt circumciſionem ruſſus expectatur purgationis tempus: unde dicitur: *Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius ſecundum legem Moyſi*. BEDA. Si legis ipſius verba diligentius inſpexeris, profecto reperies quod ipſa Dei genitrix, ſicut a commixtione virili, ſic & a legali fit iure immunis. Non enim (4) omnis mulier pariens, ſed ea quæ ſuſcepto ſemine peperit, deſignatur immunda, rituque legis docetur eſſe mundanda, ad diſtinctionem ſcilicet illius quæ virgo concepit, & peperit. Sed ut nos a legis vinculo ſolveremur, ſicut Chriſtus, ita & beata Maria legi eſt ſponte ſubiecta. TITUS *e*. Unde eleganter Evangeliſta protulit, quod *completi ſunt dies purgationis eius ſecundum legem*: nam revera non incumbebat neceſſitas Virgini ſacræ ut dies purgationis eius expectaretur, quæ cum ex Spiritu ſancto concepiſſet, caruit coniugio.

Sequitur: *Tulerunt illum in Hieruſalem, ut ſiſterent eum Domino*. ATHANASIUS *f*. Sed quando paternis aſpectibus latuit Dominus; aut quis locus excipitur ab eius imperio

(1) *Al.* iuvarentur. (2) *Al.* tamen, *item* tantum. (3) *Al.* in amplificatione. (4) *Al. deeſt* omnis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. qui de *Sabbato & Circumciſione* inſcribitur circa med. vel paulo poſt. *b* In Cat. Græc. PP. ut ſupra. Colligitur ex hom. VI. de paſchalibus feſtis, non eadem ſerie qua hic, & ex Lib. III. Glaphyrorum ſuper Gen. *c* Ubi ſupra. *d* Ubi ſupra. *e* Boſtrenſis. *f* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra.

Digitized by Google

perio, ut ibi exiſtendo ſemotus a Patre ſit, niſi afferatur Hieroſolymam, & introducatur in templum? Sed forte cauſa noſtri huiuſmodi ſcripta ſunt. Sicut enim non gratia ſui homo factus eſt, & circumciſus in carne, ſed ut nos per gratiam faceret deos, & ut ſpiritualiter circumcidamur; ſic propter nos ſiſtitur Domino, ut diſcamus deo præſentare noſipſos. BEDA. Poſt triceſimum autem & tertium circumciſionis diem Domino ſiſtitur, (1) myſtice inſinuans neminem niſi circumciſum vitiis, dominicis dignum eſſe conſpectibus, neminem niſi mortalitatis nexibus abſolutum ſupernæ civitatis gaudia poſſe perfecte ſubire.

Sequitur: *Sicut ſcriptum eſt in lege Domini.* ORIGENES (hom. XIV.) Ubi ſunt qui Deum legis negant a Chriſto fuiſſe in Evangelio prædicatum? An putandum eſt quod Filium ſuum bonus Deus ſub lege inimici fecit, quam ipſe non dederat? In lege enim Moyſi ſcriptum eſt quod ſequitur: *Quia omne maſculinum adaperiens vulvam ſanctum Domino vocabitur*. BEDA (ſuper *Omne maſculinum adaperiens*.) Quod dicit, *Adaperiens vulvam*, & hominis, & pecoris primogenitum ſignificat; quod utrumque (2) ſanctum Domino vocari, atque ideo ſacerdotis eſſe, præceptum eſt; ita dumtaxat ut pro hominis primogenito pretium acciperet, & omne animal immundum redimi faceret. GREGORIUS Niſſenus *a*. Hoc autem legis decretum in ſolo incarnato Deo ſingulariter, & ab aliis differenter impleri videtur: ipſe namque ſolus ineffabiliter conceptus ac incomprehenſibiliter editus, virginalem uterum aperuit, non ante a connubio reſeratum, ſervans & poſt partum mirabile inviolabiliter ſignaculum caſtitatis. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam tit. de circumciſione.) Non enim virilis coitus vulvæ virginalis ſecreta reſeravit; ſed immaculatum ſemen inviolabili utero Spiritus ſanctus infudit. Qui ergo vulvam ſanctificavit alienam, ut naſceretur Propheta, hic eſt qui aperuit matri ſuæ vulvam, ut immaculatus exiret. BEDA (ubi ſupra.) Quod ergo ait, *Adaperiens vulvam*, conſuetæ nativitatis more loquitur; non quod Dominus ſacri ventris hoſpitium, quod ingreſſus ſanctificarat, egreſſus devirginaſſe credendus ſit. GREGORIUS Niſſenus *b*. Solus autem hic partus maſculinus ſpiritualiter eſſe conſpicitur qui nil de femineitate culpæ portavit: unde revera ſanctus vocatus eſt: unde & Gabriel quaſi hoc decretum ad ipſum ſolum pertinere memorans dicebat ſupra 1. *Quod ex te naſcetur ſanctum, vocabitur Filius Dei*. Et in ceteris quidem primogenitis ſanctos illos vocari evangelica ſolertia ſtatuit, tamquam oblatione divina ſortitos huiuſmodi nomen; at in totius primogenito creaturæ, quod naſcitur ſanctum pronuntiat Angelus, quaſi proprie ſanctum exiſtens. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Solus enim per omnia in natis de femina ſanctus Dominus Ieſus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non ſenſerit, & cæleſti maieſtate depulerit: nam ſi litteram ſequimur, quomodo ſanctus omnis maſculus, cum multos ſceleratiſſimos fuiſſe non lateat? Sed ille ſanctus (3) quem in figura futuri myſterii legis divinæ præſcripta ſignabant; eo quod ſolus ſanctæ Eccleſiæ virginis ad generandos populos aperiret genitale ſecretum. CYRILLUS *c*. O profunditas ſcientiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei! Offert hoſtias qui per ſingulas hoſtias honoratur cum Patre; figuras legis cuſtodit veritas; qui legis eſt conditor ſicut Deus, legem cuſtodivit ut homo: unde ſequitur: *Et ut darent hoſtiam, ſecundum quod dictum erat in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum*. BEDA in hom. (de purificatione Beatæ Mariæ.) Hoſtia autem hæc pauperum erat: præcepit quippe Dominus in lege ut qui poſſent agnum pro filio, aut filia, ſimul & turturem, ſive columbam offerrent; qui vero non ſufficiebant ad offerendum agnum duos iam turtures, vel duos columbæ pullos offerrent. Ergo Dominus cum dives eſſet, pauper fieri dignatus eſt, ut nos ſua paupertate divitiarum ſuarum donaret eſſe participes. CYRILLUS *d*. Videndum autem quid hæc oblata inſinuant. Nimirum loquaciſſima eſt turtur in avibus; at columba eſt animal manſuetum. Talis autem factus eſt erga nos Salvator, manſuetudinem perfecte colens, & ut turtur orbem allexit, replens hortum ſuum propriis melodiis. Occidebatur ergo turtur, aut columba, ut ipſe per figuras nobis pandatur paſſurus in carne pro vita mundi. BEDA in hom. (ubi ſupra.) Vel columba ſimpli-

(1) *Al.* myſtice autem inſinuans. (2) *Al. omittitur* ſanctum. (3) *Al.* per quem figuram.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In hom. de occurſu Domini. *b* Ubi ſupra. *c* In Cat. Græc. PP. ex hom. XVII. *d* Ubi ſupra.

Digitized by Google

citatem, turtur indicat caſtitatem: quia & columba ſimplicitatis, & caſtitatis amator eſt turtur, ita ut ſi coniugem caſu perdiderit, non ultra aliam quærere curet. Merito ergo turtur, & columba Domino offeruntur in hoſtiam: quia ſimplex, & pudica fidelium converſatio eſt illi iuſtitiæ ſacrificium gratum. ATHANASIUS *a*. Ideo vero bina iuſſit offerri, quia homine conſiſtente ex anima, & corpore, duplum a nobis poſcit Deus, caſtitatem, & manſuetudinem, non ſolum corporis, ſed etiam animæ: alioquin erit homo fictor, & hypocrita, gerens in tegumentum occultæ malitiæ innocentiam apparentem. BEDA in hom. (ubi ſupra.) Cum vero utraque avis propter conſuetudinem gemendi præſentes ſanctorum luctus deſignet, in hoc tamen differunt quod turtur ſolivagus, columba autem gregatim volare conſuevit; & ob id iſte ſecretas orationum lacrymas, illa publicos Eccleſiæ conventus inſinuat. BEDA ſuper Lucam (cap. VII.) Vel columba, quæ gregatim volat, activæ vitæ frequentiam demonſtrat; turtur qui ſingularitate gaudet, ſpeculativæ vitæ (1) culmina denuntiat. Et quia æque utraque conditori accepta eſt hoſtia, conſulte Lucas utrum turtures, an pulli columbarum pro Domino ſint oblati non dixit, ne unum alteri vivendi ordinem præferret, ſed utrumque ſequendum doceret.

(h) AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. titulo de Simone, & Anna, a medio.) Non ſolum ab Angelis, & Prophetis, a paſtoribus, & a parentibus, ſed etiam a ſenioribus, & iuſtis generatio Domini accepit teſtimonium: unde dicitur: *Et ecce homo erat in Hieruſalem cui nomen Simeon, & homo iſte iuſtus, & timoratus*. BEDA (ſuper *Ecce homo iuſtus & timoratus*.) Quia difficulter iuſtitia ſine timore cuſtoditur: non illum dico timorem qui temporalia ſibi bona ſubtrahi perhorreſcit, quem perfecta dilectio foras mittit; ſed timorem Domini ſanctum qui manet in ſæcula, quo iuſtus Deum quanto ardentius diligit, tanto ſolertius offendere cavet. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Et bene iuſtus, qui non ſuam, ſed populi gratiam requirebat: unde ſequitur: *Et expectans conſolationem Iſrael*. GREGORIUS Niſſenus *b*. Non utique mundanam felicitatem in conſolationem Iſrael prudens Simeon expectabat, ſed veram translationem ad veritatis decorem per ſeparationem a legis umbra: habuerat namque per oracula quod viſurus eſſet Chriſtum Domini priuſquam de ſæculo præſenti tranſmigraret: unde ſequitur: *Et Spiritus ſanctus erat in eo*, a quo ſcilicet iuſtificabatur.

Et reſponſum acceperat a Spiritu ſancto, non viſurum ſe mortem niſi prius videret Chriſtum Domini. AMBROSIUS (eodem titulo ante med.) Cupiebat ipſe quidem corporeæ vinculis fragilitatis abſolvi; ſed expectabat videre promiſſum: ſciebat enim quia beati oculi qui (2) eum viderent. GREGORIUS XXIII. Mor. (cap. III. ſuper „ Num„ quid rugiet onager? " cap. IV. in nov. exem.) In quo etiam diſcimus quanto deſiderio ex plebe Iſraelitica ſancti viri incarnationis eius myſterium videre cupierunt. BEDA (ſuper *Reſponſum accepit*.) Videre autem mortem experiri eam ſignificat; multumque felix mortem videbit carnis quicumque Chriſtum Domini prius oculis carnis videre ſategerit, converſationem habendo in cæleſti Hieruſalem, templi Dei limina frequentando, hoc eſt ſanctorum, in quibus Deus habitat, exempla ſectando. Eadem autem Spiritus gratia, qua olim venturum præcognoverat, & nunc venientem cognovit: unde ſequitur: *Et venit in ſpiritu in templum*. ORIGENES (hom. XV. in Luc. cir. med.) Et tu ſi vis tenere Ieſum, & amplexari manibus, omni labore nitere ut ducem habeas ſpiritum, veniaſque ad templum Dei: ſequitur enim: *Et cum inducerent puerum Ieſum parentes eius*, ſcilicet Maria mater, & Ioſeph, qui putabatur pater, *ut facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo; & ipſe accepit eum in ulnas ſuas*. GREGORIUS Niſſenus *c*. Quam beatus ille ſacer ad ſacra introitus, per quem ad vitæ terminum maturavit! Beatæ manus quæ Verbum vitæ palpaverunt, & ulnæ quoque quas ad ſuſceptionem paravit. BEDA (ſuper *Et accepit eum in ulnas*.) Accepit autem iuſtus ſecundum legem puerum (3) Ieſum in ulnas ſuas, ut ſignificet iuſtitiam operum, quæ ex lege erat, per manus, & brachia figuratorum, humili quidem, ſed ſalutari fidei evangelicæ (4) gratia mutandum. Accepit ſenior infantem Chriſtum, ut inſinuet hoc

(1) *Al.* calumnias. (2) *Al.* omittitur eum. (3) *Al.* ſuum. (4) *Al.* gratiæ imitandum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. ubi ſupra. *b* Orat. de occurſu Domini. *c* Ubi ſupra.

hoc ſæculum quaſi ſenio iam defeſſum, ad infantiam, & innocentiam chriſtianæ converſationis rediturum.

(i) ORIGENES (hom. xv. in Luc. par. ante med.) Si ad tactum fimbriæ veſtimenti mulier ſanata eſt, quid putandum eſt de Simeone, qui in ſuas ulnas accepit infantem, & gaudebat videns parvulum a ſe geſtari, qui venerat ad vinctos reſolvendos, ſciens neminem eum poſſe de clauſtro corporis emittere cum ſpe futuræ vitæ, niſi is quem in brachiis continebat: unde dicitur: *Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis ſervum tuum Domine.* THEOPHYLACTUS (in hoc loco.) Quod dicit, *Domine*, confitentis eſt quod ipſe mortis eſt, & vitæ dominus; & ſic puerum quem ſuſcepit, Deum confitetur. ORIGENES (hom. xv.) Quaſi dicat: Quamdiu Chriſtum non tenebam, clauſus eram, & de vinculis exire non poteram. BASILIUS (hom. de grat. actione.) Si autem voces iuſtorum inquiras, omnes ſuper hoc mundo, & eius flebili mora ingemiſcunt. " Heu mihi (dicit David " Pſal. xix.) quia incolatus meus prolon- " gatus eſt. AMBROSIUS (titulo de Simeone, & Anna.) Vide ergo iuſtum velut corporeæ carcere molis incluſum velle diſſolvi, ut incipiat eſſe cum Chriſto. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hieruſalem, expectet Chriſtum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, & complectatur velut quibuſdam fidei ſuæ brachiis: tunc dimittetur ut non videat mortem, qui viderit vitam. GRAECUS *a*. Simeon autem benedicebat Deum inter cetera, quod promiſſa ſibi facta ſortita erant efficaciæ veritatem: nam conſolationem Iſrael oculis proſpicere meruit, & manibus portare: & ideo dicit, *Secundum verbum tuum*; ideſt, cum finem obtinuerim promiſſorum. At ubi viſibiliter ſenſi quod deſiderabam, nnnc ſolvis tuum ſervum, nec guſtu mortis attonitum, nec hæſitationis cogitationibus conturbatum; & ideo ſubditur, *In pace*. GREGORIUS Niſſenus *b*. Quia poſtquam Chriſtus culpam hoſtilem deſtruxit, nos quoque Patri reconciliavit, facta eſt translatio ſanctorum in pace. ORIGENES (hom. xv. in Luc.) Quis eſt autem qui de ſæculo iſto recedit in pace, niſi is qui intelligit quod Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi; nihilque habet inimicum Deo, ſed omnem pacem bonis in ſe operibus aſſumpſit? GRAECUS *c*. Fuerat autem ſibi repromiſſum *non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum Domini*; & ideo hoc impletum oſtendens ſubdit: *Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum*. GREGORIUS Niſſenus *d*. Beati oculi tui tam animæ, quam corporis; hi quidem viſibiliter Deum ſuſpicientes, illi vero non ſolum quæ viſa ſunt attendentes, immo illuminati fulgore Spiritus Domini, Verbum in carne cognoſcentes: ſalutare namque quod tuis oculis percepiſti, ipſe Ieſus eſt, quo nomine ſalus declaratur. CYRILLUS *e*. Fuerat autem Chriſti myſterium quod patuit in ultimis temporibus ſæculi præparatum ante mundi originem: unde ſequitur: *Quod paraſti ante faciem omnium populorum*. ATHANASIUS *f*. Scilicet confectam toti mundo per Chriſtum ſalutem. Qualiter ergo ſupra dictum eſt, quod expectabat Iſrael conſolationem? Eo quod ſcilicet tunc futuram eſſe conſolationem Iſrael agnovit in ſpiritu cum (1) & omnibus populis paratum eſt ſalutare. GRAECUS *g*. Attende etiam ſagacitatem digni, & venerandi ſenis: antequam dignus videretur beatæ viſionis, præſtolabatur ſolamen Iſrael; ut autem quod ſperabat obtinuit, exclamat ſe vidiſſe ſalutem omnium populorum: adeo enim infantis ineffabile iubar illuſtravit eum ut proceſſu temporis ſecutura mox ſibi fierent nota. THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Ante faciem omnium populorum.*) Signanter autem dicit, *Ante faciem*, ut ſcilicet omnibus eius incarnatio appareret. Hoc autem ſalutare dicit eſſe Gentium lumen, & gloriam Iſrael: unde ſequitur: *Lumen ad revelationem Gentium*. ATHANASIUS *h*. Gentes enim ante Chriſti adventum in ultimis tenebris erant conſtitutæ, cognitione divina privatæ. CYRILLUS *i*. Sed Chriſtus adveniens factus eſt lux tenebroſis, & erraticis, quos diabolica manus preſſit. Vocati ſunt autem a Deo Patre ad notitiam Filii, qui eſt lux vera. ATHANASIUS *k*. Iſrael autem, licet tenuiter, lege illuminabatur; & ideo non dicit, quod lumen illis protulerit, ſed ſubdit: *Et gloriam plebis tuæ Iſrael*: memorans antiquam hiſtoriam, quod ſicut olim Moyſes Dominum

E 2 allo-

(1) *Al.* & in omnibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ideſt Photius in Cat. Cræc. PP. ut ſupra. *b* Ubi ſupra. *c* Vel Photius ut ſupra. *d* Ut ſupra. *e* Ibidem. *f* Ubi ſupra. *g* Vel Photius ut ſupra. *h* Ubi ſupra. *i* Ibidem. *k* Ubi ſupra.

alloquendo glorioſam retulit faciem, ſic & ipſi divinam humanitatis lucem pertingentes, vetus abiicientes velamen, in eamdem imaginem transformarentur de gloria in gloriam. CYRILLUS. Nam etſi quidam eorum inobedientes fuerint, tamen reliquiæ ſalvæ factæ ſunt, & per Chriſtum pervenerunt ad gloriam. Harum primitiæ fuere divini Apoſtoli, quorum fulgores univerſum orbem illuminant. Fuit etiam Chriſtus ſingulariter Iſrael gloria, quia ſecundum carnem ex eis proceſſit; quamvis cunctis ut Deus præeſſet per ſæcula benedictus. GREGORIUS Niſſenus *a*. Et ideo ſignanter dixit, *Plebis tuæ*, quia non ab eis tantum eſt adoratus, ſed inſuper ex eis eſt ſecundum carnem natus. BEDA (ſuper *Lumen ad revelationem Gentium*.) Et bene revelatio Gentium, Iſraelis gloriæ præfertur: quia „ cum plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Iſrael ſalvus erit: “ Rom. x.

(k) GRAECUS *b*. Tranſcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum: unde dicitur: *Et erant pater eius, & mater mirantes ſuper his quæ dicebantur de illo.* ORIGENES (hom. XVII.) Tam ab Angelo, quam a multitudine cæleſtis exercitus, nec non & a paſtoribus, & ipſo Simeone. BEDA. Patrem Salvatoris appellat, non quod vere pater fuerit ei, ſed quod ad famam Mariæ conſervandam pater ſit ab omnibus æſtimatus. AUGUSTINUS (De Conſen. Evan. Lib. II. cap. 1. *c*) Quamvis & eo modo pater illius valeat dici quo & vir Mariæ recte intelligitur ſine commixtione carnis, ipſa copulatione coniugii; multo videlicet coniunctius quam ſi eſſet aliunde adoptatus. Neque enim propterea non (1) erat appellandus Ioſeph Pater Chriſti, quia non eum concumbendo genuerat, quandoquidem pater eſſet & ei quem non ex ſua coniuge procreatum aliunde adoptaſſet. ORIGENES (hom. XVII.) Qui autem altius aliquid inquirit, poteſt dicere quoniam generationis ordo a David uſque ad Ioſeph deducitur; (2) & ne videretur fruſtra Ioſeph nominari, quia pater non fuerat Salvatoris, ut generationis ordo haberet locum, pater Domini appellatus eſt. GRAECUS *d*. Laudibus autem divinis exhibitis, vertit ſe Simeon ad benedictionem adducentium puerum: unde ſequitur: *Et benedixit illis Simeon.* Benedictione igitur utrumque donat, occultorum vero præſagia dirigit tantum ad matrem; quatenus per communem benedictionem non privetur Ioſeph ſimilitudine patris, per ea vero quæ dicit matri ſeorſum a Ioſeph, veram eam prædicet genitricem: unde ſequitur: *Et dixit ad matrem eius: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vide uberem in omnes gratiam Domini in generatione diffuſam, & prophetiam incredulis negatam eſſe, non (3) iuſtis. Ecce & Simeon prophetizat, in ruinam, & reſurrectionem multorum veniſſe Chriſtum Ieſum. ORIGENES (homil. XVII. in Lucam.) Qui ſimpliciter exponit, poteſt dicere, in ruinam eum veniſſe infidelium, & in reſurrectionem credentium. CHRYSOSTOMUS *e*. Sicut enim lux, etſi oculos debiles turbet, lux eſt; hoc modo Salvator perſeverat, etſi corruant plurimi: neque enim eſt eius officium deſtructio, ſed eorum veſaniæ. Quamobrem non ſolum ex ſalute bonorum, ſed etiam ex malorum diſſipatione virtus eius oſtenditur: nam ſol quoniam multum radiat, propterea viſus debiles præcipue perturbat. GREGORIUS Niſſenus *f* (homil. in Pſal. x.) Attende autem diſtinctionis exquiſitam prolationem: præparatio quippe ſalutis dicitur coram omni populo, ſed caſus, & ſublevatio plurium. Divinum enim propoſitum eſt ſalus, & deificatio ſingulorum; caſus autem, & ſublevatio conſiſtit in plurium intentione, credentium, & non credentium. Quod autem iacentes, & increduli ſubleventur, non eſt abſurdum. ORIGENES (homil. XVII.) Qui autem curioſus interpres eſt, dicit nequaquam eum cadere qui ante non ſteterit. Da mihi igitur qui fuerit ille qui ſtetit, & in cuius ruinam Salvator advenerit? GREGORIUS Niſſenus (ibidem.) Sed per hoc deſignat ruinam ad infima, quaſi non puniendos æqualiter ante incarnationis myſterium, & poſt datam diſpenſationem, & præ-

(1) *Al. omittitur* erat. (2) *Al. deſideratur* &. P. *Nicolai legit* quod quoniam conſiderationis ordo a David uſque ad Ioſeph deducitur, ne videretur. (3) *Al.* iniuſtis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Vel Photius ut ſupra. *c* Non eadem ſerie qua hic, ſed prioribus poſteriora præmittendo. *d* Vel Photius ut ſupra. *e* In Catena Græcorum ut ſupra. *f* In Catena Græcorum PP. ubi ſupra.

& prædicationem . Et maxime hi ſunt ex Iſrael , quos neceſſe erat & priſtinis bonis carere , & pœnas luere graviores quam omnes aliæ gentes : eo quod dudum prophetatum in eis, & adoratum , & ex eis productum minime ſuſceperunt. Idcirco ſpecialiter eis minatur ruinam , non ſolum a ſpirituali ſalute , ſed etiam propter deſtructionem urbis , & habitantium civitatem . Reſurrectio vero promittitur credentibus , partim quidem velut ſub lege iacentibus , & ab eius ſervitute ſublevandis, partim vero velut conſepultis cum Chriſto , & ei conſurgentibus. *a* His autem verbis intellige per concordiam intellectuum ad dicta prophetica , unum & eumdem Deum , & legiſlatorem , & in Prophetis, (1) & in novo teſtamento locutum eſſe : lapidem namque ruinæ , & petram ſcandali futurum , ne confundantur credentes in eum , ſermo propheticus declaravit. ORIGENES (hom. XVII.) Eſt autem & altius quid intelligendum adverſus eos qui contra conditorem latrant dicentes : Ecce Deus legis , & Prophetarum, videte qualis ſit. „ Ego , (in„ quit Deut. XXXII.) occidam, & ego vi„ vificabo . “ Sed ſi propterea cruentus eſt iudex, & crudelis conditor, (2) quia hæc dicit, manifeſtiſſimum eſt & Ieſum eſſe illius filium: eadem ſiquidem de eo hic ſcripta ſunt, quod veniat in ruinam, & reſurrectionem multorum. AMBROSIUS (Lib. & titulo ubi ſupra.) Ut ſcilicet iuſtorum, iniquorumque merita diſcernat, & pro noſtrorum qualitate factorum iudex verus, & iuſtus aut ſupplicia decernat, aut præmia . ORIGENES (homil. XVII. in Lucam .) Videndum eſt autem ne forte Salvator non (3) æque aliis in ruinam venerit, & in reſurrectionem : quia enim peccato ſtabam , primo mihi utilitas fuit ut caderem , & peccato morerer. Denique & ſancti Prophetæ cum auguſtius aliquid contemplabantur, cadebant in faciem ſuam , ut peccata per ruinam plenius purgarentur : hoc ipſum & Salvator tibi primum concedit. Peccator eras; cadat in te peccator, ut poſſis dehinc reſurgere , & dicere : „ Si commortui ſu„ mus , & convivemus : “ II. Tim. II. CHRYSOSTOMUS . Reſurrectio quidem eſt converſatio nova: cum enim laſcivus caſtus efficitur, avarus miſericors, atrox manſueſcit, reſurrectio celebratur, mortuo quidem peccato, reſurgente vero iuſtitia .

Sequitur: *Et in ſignum , cui contradicetur* . BASILIUS . Signum contradictionem accipiens proprie crux dicitur a Scriptura „ Fecit enim (inquit Num. XXI.) Moyſes „ ſerpentem æneum, & poſuit pro ſigno. “ GREGORIUS Niſſenus (ut ſup.) Miſcet autem dedecus gloriæ. Huius enim rei nobis Chriſticolis eſt hoc ſignum indicium ; contradictionis vero dum ab his quidem accipitur ut ridiculoſum, & horribile, ab his vero admodum (4) venerandum. Vel forſan ipſum Chriſtum nominat ſignum , tamquam ſupra naturam exiſtentem, & ſignorum auctorem. BASILIUS. Eſt enim ſignum alicuius rei mirabilis, & occultæ indicativum, viſum quidem a ſimplicioribus , intellectum vero ab habentibus exercitatum intellectum. ORIGENES (homil. XVII. in Lucam .) Omnia (5) autem quæ de Chriſto narrat hiſtoria, ſignum ſunt cui contradicitur: non quod contradicant hi qui (6) credunt in eum : nos quippe ſcimus omnia vera eſſe quæ ſcripta ſunt: ſed quia apud incredulos univerſa quæ de eo ſcripta ſunt , ſignum ſunt cui contradicetur. GREGORIUS Niſſenus *b*. Hæc ſiquidem de filio dicuntur ; ſpectant tamen ad eius genitricem, dum ſingula ſibi aſſumit ſimul periclitata , & glorificata; nec tantum proſpera , ſed (7) illi denuntiat etiam doloroſa : nam ſequitur : *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius* . (8) *c* ORIGENES. Nulla docet hiſtoria beatam Mariam ex hac vita gladii occiſione migraſſe; præſertim cum non anima , ſed corpus ferro ſoleat interfici : unde reſtat intelligi gladium illum de quo dicitur Pſal. LVIII. „ Et gladius in labiis eorum ; “ hoc eſt , dolorem dominicæ paſſionis animam eius pertranſ-

(1) *Al. omittitur coniunctio* & . (2) *In quatuor ſupra citatis exemplis deeſt* quia hæc dicit. (3) *Al. omittitur* æque . (4) *Al.* advenerandum. (5) *In dictis quatuor exemplis legitur*: Omnibus autem quæ de Chriſto narrat hiſtoria, contradicitur. (6) *Al.* credebant. (7) *Al.* illa. (8) *In editione Nicolini notatur ad marginem:* Priora verba habentur ab Ambroſio ubi ſupra.

Ex editione P. Nicolai.

a Et in orat. de Occurſu Domini. Prius confundebatur cum prædictis , etſi ſeorſum in Catena Grecorum indicatur, ad illud, *Erit in ruinam*. *b* Ubi ſupra. *c* BEDA. Quod ex Beda reponimus , perperam prius ex Origene notabatur , qui potius *gladium infidelitatis* intelligi vult, ſed pravo ſenſo, quem etiam indicant ſequentia vel ut ex Auguſtino ſumpta, ſed quæ illius non ſunt, immo indigna plane quæ ipſi tribuantur.

tranſiſſe: quæ etſi Chriſtum utpote Dei Filium ſponte propria mori, mortemque ipſam non dubitaret eſſe devicturum; ex ſua tamen carne procreatum, non ſine doloris affectu potuit videre crucifigi. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) Vel prudentiam Mariæ non ignaram myſterii cæleſtis oſtendit: „vivum eſt enim verbum Dei, & validum, & acutius omni gladio acutiſſimo:“ Hebr. IV. AUGUSTINUS de Quæ. nov. & vet. teſtamenti (cap. LXXIII.) Vel per hoc ſignificavit quod Maria, per quam geſtum eſt incarnationis myſterium, in morte Domini ſtupore quodam dubitavit, videns Filium Dei ſic humiliatum ut uſque ad mortem deſcenderet. Et ſicut gladius pertranſiens iuxta hominem, timorem facit, non percutit; ita & dubitatio mæſtitiam fecit, non tamen occidit: quia non ſedit in animo, ſed pertranſiit quaſi per umbram. GREGORIUS Niſſenus (ut ſupra.) Sed nec ipſam ſolam in ea paſſione occupari ſignificat, cum ſubditur: *Et revelentur ex multis cordibus cogitationes.* Quod dicit *ut* eventum deſignat; non autem (1) cauſaliter ponitur. His enim omnibus evenientibus, ſecuta eſt erga multos intentionum (2) detectio: quidam enim Deum ſatebantur in cruce; alii nec ſic ab infamiis, & criminationibus deſiſtebant. Vel hoc dictum eſt, quatenus tempore paſſionis pateant ex plurium cordibus meditationes, & emendentur per reſurrectionem: velox enim illis poſt ambiguitatem certitudo ſupervenit: niſi forte revelationem illuminationem quis æſtimet, ut ſolitum eſt Scripturæ. BEDA (ſuper *Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.*) Sed & uſque ad conſummationem ſæculi præſentis Eccleſiæ animam gladius duriſſimæ tribulationis pertranſire non ceſſat, cum ſigno fidei ab improbis contradici; cum audito Dei verbo multos cum Chriſto reſurgere, ſed plures a credulitate ruere, gemebunda pertractat; cum revelatis multorum cordium cogitationibus, ubi optimum Evangelii ſevit ſemen, ibi zizania vitiorum vel plus iuſto prævalere, vel ſola germinare conſpicit. ORIGENES (homil. XVII.) Cogitationes etiam malæ in hominibus erant; quæ propterea revelatæ ſunt, ut occideret eas ille qui pro nobis mortuus eſt. Quamdiu enim abſconditæ erant, impoſſibile erat eas penitus interfici: unde & nos ſi peccaverimus, debemus dicere: „Iniquitatem meam non abſcondi:“ Pſal. XXXIX. Si enim revelaverimus peccata noſtra non ſolum Deo, ſed his qui poſſunt mederi vulneribus noſtris, delebuntur peccata noſtra.

(I) AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam tit. de Simeone.) Prophetaverat Simeon, prophetaverat copulata coniugio, prophetaverat virgo, debuit & vidua prophetare; ne qua profeſſio deeſſet, aut ſexus: & ideo dicitur: *Et erat Anna Prophetiſſa filia Phanuel de tribu Aſer.* THEOPHYLACTUS (in Comm. II. cap. Evan. Lucæ.) Immoratur Evangeliſta circa Annæ deſcriptionem, & patrem, & tribum enarrans; teſtes quaſi multos adducens qui patrem, & tribum viderunt. GREGORIUS Niſſenus (ibidem.) Vel quia tunc temporis cum hac aliæ quædam eodem nomine nuncupabantur. Ut igitur ad eam manifeſta diſcretio fieret, patrem eius commemorat, & generis qualitatem deſcribit. AMBROSIUS (tit. ut ſupra cir. finem.) Anna (3) vero & ſtipendiis viduitatis, & moribus talis inducitur ut digna fuiſſe credatur quæ Redemptorem omnium nuntiaret: unde ſequitur: *Hæc preceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem a virginitate ſua, & hæc vidua uſque ad annos octuaginta quatuor.* ORIGENES (homil. XVII. in Lucam a.) Neque enim Spiritus ſanctus fortuito habitavit in ea: bonum enim eſt primum ſi qua poteſt virginitatis gratiam poſſidere; ſi autem hoc non potuerit, ſed evenerit ei ut perdat virum, vidua perſeveret: quod quidem non ſolum poſt mortem viri, ſed (4) etiam cum ille vivit, debet habere in animo, ut etiam ſi non evenerit, voluntas ipſius, & propoſitum a Domino coronetur; & dicat: Hoc voveo, hoc promitto: ſi mihi humanum aliquid, quod non opto, contigerit, nihil aliud faciam quam incontaminata, & vidua perſeverem. Iuſte ergo ſancta mulier ſpiritum prophetandi meruit accipere, quia longa caſtitate, longis etiam ieiuniis ad hoc culmen aſcenderat: unde ſequitur: *Quæ non diſcedebat de templo, ieiuniis, & ob-*

(1) *Al.* caſualiter. (2) *Al.* directio. (3) *Al.* Antea vero. (4) *Al. deeſt* etiam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eadem ſerie qua hic, ſed prioribus poſteriora præmittendo, quibuſdam quoque interiectis, quin & adiiciendo appendicem, quæ coniugia plura damnat.

& obſecrationibus ſerviens die, ac nocte. (1) GREGORIUS Niſſenus *a* (ibidem.) In quo liquet quod ceterarum virtutum inerat ei congeries. Et aſpice (2) eam conformem Simeoni virtutibus: ſimul enim erant in templo, ſimul etiam digni reputati ſunt prophetica gratia: unde ſequitur: *Et hac ipſa hora ſuperveniens confitebatur Domino*; (3) hoc eſt, regratiabatur, videndo mundi ſalutem in Iſrael, (4) & confitebatur de Ieſu, quoniam ipſe eſſet Redemptor, idemque Salvator: unde ſequitur: *Et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Iſrael*. Verum quia Anna Prophetiſſa modicum aliquid, & non nimis clarum de Chriſto diſſeruit Evangelium, non ſeriatim induxit quæ ab ea ſunt dicta. Forſan autem ob hoc aliquis Simeonem præveniſſe fatebitur, eo quod is quidem formam legis gerebat: nam & ipſum nomen notat obedientiam, illa vero gratiæ, quod interpretatio nominis manifeſtat, inter quos Chriſtus medius erat: idcirco illum quidem dimiſit cum lege morientem, hanc vero fovet ultra viventem per gratiam. BEDA (ſuper *Et erat Anna Prophetiſſa*.) Iuxta intellectum etiam myſticum Anna Eccleſiam ſignificat, quæ in præſenti ſponſi ſui eſt morte quaſi viduata. Numerus etiam annorum viduitatis eius tempus Eccleſiæ deſignat, quo in corpore conſtituta peregrinatur a Domino. Septies quippe duodeni octuaginta quatuor faciunt: & ſeptem quidem ad huius ſæculi curſum, qui diebus ſeptem volvitur, duodecim vero ad perfectionem doctrinæ apoſtolicæ pertinent. Ideoque ſive univerſalis Eccleſiæ, ſeu quælibet anima fidelis, quæ totum vitæ ſuæ tempus apoſtolicis curat mancipare inſtitutis, octoginta quatuor annis Domino ſervire laudatur. Tempus etiam ſeptem annorum, quo cum viro ſuo manſerat, congruit: nam propter dominicæ privilegium maieſtatis, quo in carne verſatus docuit, in ſignum perfectionis ſimplex ſeptem annorum eſt numerus expreſſus. Arridet etiam Eccleſiæ myſteriis & Anna, quæ gratia eius interpretatur, & filia eſt Phanuelis, qui facies Dei dicitur, & de tribu Aſer, ideſt beati, deſcendit.

(m) BEDA (in Com. Lucæ ſuper *Ut perfecerunt omnia*.) Prætermiſit hoc loco Lucas quæ a Matthæo ſatis expoſita noverat, Dominum videlicet poſt hoc, ne ab Herode necandus inveniretur, in AEgyptum a parentibus eſſe delatum, defunctoque Herode, ſic demum in Galilæam reverſum, Nazareth civitatem ſuam inhabitare cœpiſſe. Solent enim Evangeliſtę ſinguli ſic omittere quædam quæ vel ab aliis commemorata viderunt, vel ab aliis commemoranda in ſpiritu præviderunt, ut continuata ſuæ narrationis ſerie, quaſi nulla prætermiſiſſe videantur, quæ tamen, alterius Evangeliſtæ conſiderata ſcriptura, quo loco tranſita fuerint, diligens lector inveniat. Unde multis prætermiſſis, Lucas dicit: *Et ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reverſi ſunt in Galilæam in civitatem ſuam Nazareth*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Erat quidem eorum civitas Bethlehem ſicut patria, Nazareth vero tamquam habitaculum. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. IX.) Forte autem hoc movet quomodo dicat Matthæus propterea cum puero parentes eius iiſſe in Galilæam, quia metu Archelai in Iudæam ire noluerunt, cum propterea magis iiſſe in Galilæam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilææ, ſicut Lucas hic non tacet. (5) Sed intelligendum eſt, ubi Angelus in ſomnis in AEgypto dixit ad Ioſeph, Matth. II. „ Surge, & accipe puerum, & matrem „ eius, & vade in terram Iſrael: " ſic intellectum primo eſſe a Ioſeph ut putaret iuſſum ſe eſſe pergere in Iudæam: ipſa enim intelligi primitus potuit terra Iſrael. Porro autem poſtea, quoniam comperit illic regnare filium Herodis Archelaum, noluit obiicere ſe illi periculo, cum poſſet terra Iſrael etiam ſic intelligi, ut etiam Galilæa illi deputaretur, quia & ipſam populus Iſrael incolebat. GRAECUS *b*. Vel aliter. Enumerat hic Lucas tempus ante deſcenſum in AEgyptum: neque enim ante purgationem eam Ioſeph deduxiſſet. Ante vero quam in AEgyptum deſcenderent, non receperant per oracula ut Nazareth pergerent; immo quaſi libentius in patria converſantes, illuc ultro pergebant. Cum enim ad nihil aliud aſcen-

(1) *Al.* GRAECUS. (2) *Al. omittitur* eam. (3) *Al.* GREGORIUS Niſſenus. (4) *Al.* & confortabatur. (5) *Al.* Sic.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. ut ſupra. Nihil horum occurrit apud illum, etſi orat. de occurſu Domini Annam hanc laudet; ſed appendicem intermediam, in qua inepte prius poſitum erat *confortabatur*, Theophylactus habet, ut & Titus Boſtrenſis ubi ſupra. *b* Vel Metaphraſtes in Cat. Græc. PP. ubi ſupra.

Digitized by Google

aſcenſus in Bethlehem eveniſſet, niſi cauſa deſcriptionis, expedito eo cuius cauſa aſcenderant, deſcendunt in Nazareth. THEOPHYLACTUS (ſuper *Puer autem creſcebat*.) Poterat autem ſecundum corpus ex ipſo utero in menſura maturæ ætatis prodire; ſed videretur hoc ſecundum phantaſiam: propterea paulatim creſcit: unde ſequitur: *Puer autem creſcebat, & confortabatur* BEDA (ſuper iiſdem verbis.) Notanda eſt diſtinctio verborum: quia Dominus Ieſus Chriſtus in eo quod puer erat, ideſt habitum humanæ fragilitatis induerat, creſcere, & confortari habebat. ATHANASIUS *a* (contra Arrianos Lib. IV.) Ceterum ſi, ſecundum quoſdam, caro (1) in divinam naturam mutata eſt, quomodo capiebat augmentum? Increato enim augmentum attribuere nefarium eſt. CYRILLUS *b*. Decenter vero ætatis incremento ſapientiæ coniunxit augmentum, cum dicit, *Et confortabatur*, ſcilicet ſpiritu: nam iuxta menſuram ætatis corporeæ, natura divina ſapientiam propriam revelabat. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Si enim dum parvus ætate erat, omnem ſapientiam demonſtraſſet, videretur prodigium; ſed per profectum ætatis ſeipſum oſtendebat, ut totum impleret orbem. Non autem quaſi ſuſcipiens ſapientiam, ſpiritu confortari dicitur: quod enim ab initio perfectiſſimum eſt, quomodo poteſt deinde perfectius fieri? Unde ſequitur: *Plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo*. BEDA (ſuper *Puer creſcebat ætate*.) Sapientia quidem, quia „ in ipſo habitat omnis „ plenitudo divinitatis corporaliter: “ Coloſs. 11. gratia autem, quia homini Ieſu Chriſto magna gratia donatum eſt ut ex quo homo fieri cœpiſſet, perfectus eſſet & Deus; multo autem magis, in eo quod Verbum Dei, & Deus erat, nec confortari indigebat, nec habebat augeri. Adhuc autem cum parvulus eſſet, habebat gratiam Dei, ut quomodo in illo omnia mirabilia fuerant, ita & (2) pueritia mirabilis eſſet, ut Dei ſapientia compleretur.

Sequitur: *Et ibant parentes eius per omnes annos in Hieruſalem, in die ſolemni paſcha*. CHRYSOSTOMUS *c*. In Hebræorum ſolemnitatibus non ſolum tempus, ſed etiam locum obſervare lex iuſſerat; & ideo nec Domini parentes extra Hieroſolymam celebrare paſcha volebant. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. x.) Quomodo autem ibant parentes eius per omnes annos pueritiæ Chriſti in Hieruſalem, ſi Archelai timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi diſſolvere non eſſet difficile, nec ſi aliquis Evangeliſtarum expreſſiſſet quamdiu regnaret Archelaus: fieri enim poterat ut per diem feſtum inter tam ingentem turbam latenter aſcenderent mox reverſuri; ubi tamen aliis diebus habitare metuerunt, ut nec ſolemnitate prætermiſſa eſſent irreligioſi, nec continua manſione conſpicui. Cum vero etiam de regno Archelai omnes quam fuerit diuturnum tacuerint, iſte quoque intellectus patet: quod Lucas dicit, per omnes annos eos aſcendere ſolitos in Hieruſalem, tunc accipimus factum, cum iam non timeretur Archelaus.

(n) CYRILLUS *d*. Quia dixerat Evangeliſta, quod puer creſcebat, & confortabatur, proprium ſermonem verificat, inducens Ieſum una cum ſacra Virgine in Hieruſalem aſcendentem: unde dicitur: *Et cum factus eſſet Ieſus annorum duodecim, aſcendentibus illis in Hieroſolymam &c.* GRAECUS. Non enim (3) indicium ſapientiæ tranſcendit ætatis menſuram; ſed quo tempore penes nos diſcretionis ratio perfici conſuevit, duodecimo ſcilicet anno, Chriſti ſapientia demonſtratur. AMBROSIUS (Lib. II. in Luc. titulo de exord. diſputationis Ieſu.) Vel a duodecimo anno dominicæ ſumitur diſputationis exordium: hic enim prædicandæ fidei evangelizantium numerus debebatur. *e* BASILIUS. Poſſumus & hoc dicere: quia ſicut ſeptenario numero, ſic & duodenario, qui multiplicatis inter ſe invicem ſeptenarii partibus conſtat, vel rerum, vel temporum univerſitas, ac perfectio deſignetur: atque ideo quo omnia loca, vel tempora doceat occupari, recte a duodecimo numero iubar Chriſti ſumit exordium. BEDA in homil. (Evang. infr. octa. Epiphaniæ.) Quod autem Dominus per omnes annos cum parentibus in paſcha Hieroſolymam venit, humilitatis eſt humanæ indicium: hominis namque eſt ad offerenda Deo ſa-

(1) *Al. omittitur* caro. (2) *Al.* peritia. (3) *Al.* iudicium ſapientiæ tranſcendit ætatis menſura.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. de Incarnat. Chriſti contra Apollinarium. *b* Vel potius Theodoretus in Cat. Græc. PP. ſic enim ad marginem notatur poſt alia quæ velut ex Cyrillo immediate præmittuntur, non diſſimili ſenſu. *c* Orat. 2. contra Iudæos. *d* In Cat, Græc. ubi ſupra. *e* BEDA in Lucam.

Digitized by Google

ſacrificia concurrere, & cum orationibus conciliare. Fecit ergo Dominus, inter homines homo natus, quod faciendum hominibus per Angelos imperavit Deus: unde dicitur: *Secundum conſuetudinem diei feſti*. Sequamur igitur iter humanæ converſationis eius, ſi deitatis gloriam delectamur intueri. GRAECUS *a*. Celebrato autem feſto, aliis remeantibus, Ieſus latenter remanſit: unde ſequitur: *Conſummatiſque diebus, cum redirent, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem; & non cognoverunt parentes eius*. Dicit autem, *Conſummatis diebus*, quia ſeptem diebus durabat ſolemnitas. Ideo autem latenter remanet, ne parentes impedimento eſſent diſputationi peragendæ cum legiſperitis: vel forſitan hoc evitans, ne videatur parentes contemnere, ſi mandantibus non pareret. Latenter ergo remanet, ne aut retrahatur, aut ſit inobediens. ORIGENES (hom. XIX.) Non autem miremur parentes vocatos, quorum alter ob partum, alter ob obſequium, patris & matris meruerunt vocabula. BEDA in Lucam (cap. VIII.) Sed quæret aliquis quomodo Dei Filius tanta parentum cura nutritus potuerit obliviſcendo relinqui. Cui reſpondendum: Quia filiis Iſrael moris fuit ut temporibus feſtis vel Hieroſolymam confluentes, vel ad propria redeuntes, ſeorſum viri, ſeorſum feminæ incederent, infanteſque, vel pueri cum quolibet parente indifferenter ire potuerunt; ideoque Mariam, vel Ioſeph viciſſim putaſſe puerum Ieſum, quem ſecum non cernebant, cum altero parente reverſum: unde ſequitur: *Exiſtimantes autem illum eſſe in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos*. ORIGENES (hom. XIX.) Sicut autem quando inſidiabantur ei Iudæi, elapſus eſt de medio eorum, & non apparuit; ſic & nunc puto remanſiſſe puerum Ieſum, & parentes eius ubi remanſerit ignoraſſe: ſequitur enim: *Et non invenientes reverſi ſunt in Hieruſalem, requirentes eum*. GLOSSA (ordinaria in hoc loco.) Una quidem die reverſi ſunt a Hieruſalem; ſecunda quærunt inter cognatos, & notos; & non invenientes, tertia die regreſſi ſunt in Hieruſalem, & ibi invenerunt: unde ſequitur: *Et factum eſt poſt triduum, invenerunt eum in templo*. ORIGENES (hom. XIX.) Non ſtatim ut quæritur invenitur: non enim inter cognatos, & carnis propinquos invenitur Ieſus: neque enim poterat humana cognatio Dei Filium continere. Non invenitur inter notos, quia maior eſt mortali notitia. In multorum comitatu non poteſt inveniri; nec ubique invenerunt, ſed in templo. Et tu ergo quære Ieſum in templo Dei, quære in Eccleſia, ubi Chriſti ſermonem, atque ſapientiam, ideſt Filium Dei, reperies. AMBROSIUS (tit. de exordio prædicat. Ieſu.) Poſt triduum reperitur in templo, ut eſſet indicio quia poſt triduum triumphalis paſſionis, in ſede cæleſti, & honore divino fidei noſtræ ſe oſtenderet, reſurgens qui mortuus credebatur. GLOSSA (ordinaria.) Vel quia quæſitus adventus Chriſti a Patriarchis ante legem non eſt inventus, quæſitus a Prophetis, & iuſtis ſub lege non eſt inventus; quæſitus a Gentilibus ſub gratia invenitur. ORIGENES (homil. XIX. in Lucam.) Quia vero parvulus erat, invenitur in medio præceptorum, (1) ſanctificans, & erudiens eos: unde dicitur: *Sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem*: & hoc, pietatis officio, ut nos doceret quid pueris, quamvis ſapientes, & eruditi ſint, conveniret, ut audiant potius magiſtros, quam docere deſiderent, & ſe vana oſtentatione non iactent. Interrogabat autem non ut addiſceret, ſed ut (2) interrogans erudiret: ex uno quippe doctrinæ fonte manat & interrogare, & reſpondere ſapienter: unde ſequitur: *Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia, & reſponſis ſuis*. BEDA (in homil. Evan. dom. inſr. oct. Epiph.) Ad oſtendendum enim quia homo erat, homines magiſtros humiliter audiebat; ad probandum vero quia Deus erat, eiſdem loquentibus ſublimiter reſpondebat. GRAECUS *b*. Quærit enim rationabiliter, audit prudenter, reſpondetque prudentius; quod ſtuporem faciebat: unde ſequitur: *Et videntes admirati ſunt*. CHRYSOSTOMUS ſuper Ioannem *c*. Nullum quippe miraculum egit Dominus in pueritia; hoc tamen unum prodit Lucas, per quod mirabilis videbatur. BEDA (cap. VIII. in Lucam.) Divina ſiquidem lingua ſapientiam prodebat, ſed infirmitatem ætas prætendebat humanam: un-

(1) *P. Nicolai legit* ſapientificans. (2) *Al.* interrogatus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Metaphraſtes, & Geometer ubi ſupra. *b* Vel Metaphraſtes, & Geometer ubi ſupra. *c* homil. XX.

de Iudæi inter (1) alta quæ audiunt, & infima quæ vident, dubia admiratione turbantur. Nos autem nequaquam miremur, (2) ſcientes ſecundum Eſai. IX. (3) prophetiam quod ſic parvulus natus eſt nobis quod permanet Deus fortis. GRAECUS *a*. Miranda vero Dei (4) genitrix maternis affecta viſceribus, quaſi cum lamentis inquiſitionem doloroſam oſtendit, & omnia ſicut mater & fiducialiter, & humiliter, & affectuoſe exprimit: unde ſequitur: *Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid feciſtis nobis ſic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te.* ORIGENES *b* (hom. XIX.) Noverat Virgo ſacrata hunc non eſſe filium Ioſeph; & tamen patrem vocat illius ſponſum ſuum, propter Iudæorum ſuſpicionem, æſtimantium ipſum vulgo fore conceptum. Dicetur autem forte ſimplicius, quod eum honoravit Spiritus ſanctus patris nomine, eo quod puerum Ieſum educavit; artificioſius vero, eo quod genealogiam Ioſeph ex David produxit, ne ſuperflua cenſeretur. Cur autem dolentes eum quærebant, an ex eo quod (5) perierit puer, an erraverit? Abſit. Numquid etiam fieri poterat ut perditum formidarent infantem quem (6) Dominum eſſe cognoverant? Sed quomodo tu, ſi quando Scripturas legis, quæris in eis ſenſum cum dolore, non quod Scripturas erraſſe arbitreris; ſed veritatem quam intrinſecus habent, quæris invenire; ita illi quærebant Ieſum, ne forte relinquens eos reverſus eſſet ad cælos, cum illi placuiſſet iterum deſcenſurus. Oportet ergo eum qui quærit Ieſum, non negligenter, & diſſolute tranſire, ſicut multi quærunt, & non inveniunt; ſed cum labore, & dolore. GLOSSA (ordinaria.) Vel metuebant ne, quod Herodes in infantia eius patraſſe quæſierat, tunc iam in pueritia poſitum, inventa opportunitate, alii interficerent. GRAECUS *c*. Sed ipſe Dominus reſpondet ad omnia, & corrigens quodammodo dictum eius de eo qui putabatur pater, verum Patrem manifeſtat, docens non per infima gradi, ſed in altum extolli: unde ſequitur: *Et ait ad illos: Quid eſt quod me quærebatis?* BEDA (ſuper *Neſciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt.*) Non (7) eos quod filium quærant vituperat; ſed quid ei potius cui ipſe æternus eſt Filius, debeat, eos cogit oculos mentis tollere: unde ſequitur: *Neſciebatis quia in his quæ Patris mei ſunt oportet me eſſe?* AMBROSIUS (tit. de reſp. Ieſu ad matrem.) Duæ ſunt in Chriſto generationes: una eſt paterna, altera materna: paterna divinior, materna vero quæ in noſtrum laborem uſumque deſcendit. CYRILLUS *d*. Hoc igitur dicit, oſtendens ſe menſuram humanam tranſcendere, & innuens quod ſacra Virgo effecta ſit miniſtra negotii cum peperit carnem. Ipſe vero naturaliter, & vere Deus erat, & Filius Patris excelſi. Hinc autem Valentini ſequaces audientes, quod templum erat Dei, pudeat dicere, quod creator, & legis Deus, & templi, non ipſe Pater eſt Chriſti. EPIPHANIUS (adverſus hær. hær. XXX.) Attendat & Ebion, quod poſt annos duodecim, & non poſt triceſimum annum Chriſtus reperiretur ſtupendus in ſermonibus gratiæ. Quamobrem non eſt dicere, quod poſtquam venit ad eum Spiritus in baptiſmo, factus fuit Chriſtus; ſed ab ipſa pueritia & templum agnovit, & Patrem. GRAECUS *e*. Hæc eſt demonſtratio prima ſapientiæ, & virtutis pueri Ieſu: (8) quæ namque puerilia eius vocant, diabolicæ putamus eſſe conſiderationis; niſi quis ea ſola velit acceptare nequaquam his quæ tenemus oppugnantia; ſed magis conſona propheticis dictis: quia ſpecioſus præ filiis hominum, & matri obediens, & moribus facetus, & viſu non modicum venerandus, & placidus, ad loquendum facundus, dulcis, & providus, & multum ſtrenuitate cognitus, tamquam qui repletus ſapientia fuerat; & ſicut in aliis, ſic converſationis humanæ, atque locutionis, quamvis ſupra hominem, terminus, & ratio: manſuetudo enim ſibi præcipuum (9) ele-

(1) *Al.* alia, & in firma. (2) *Al.* ſi ſcientes. (3) *Al.* Prophetam. (4) *Al.* eſt genitrix. (5) *Al.* periret. (6) *Al.* divinum. (7) *In duobus Venetis exemplis, & in Antverpienſi iam citatis ſic habetur.* Et quod potius debebat ei cui eſt æternus Filius, mentis oculos attollere cogit: unde ſequitur &c. (8) *Legit P. Nicolai* nam quæ puerilia eius vocantur, non puerilis tantum, ſed etiam diabolicæ putamus eſſe mentis, ac perverſæ intentionis, aggredientis ea calumniari quæ in Evangelio, & in ſacris habentur elogiis; niſi quis ea ſola ſuſcipere velit quæ a multis creduntur, nec aliis profeſſionibus noſtris contraria ſunt, ſed magis conſona &c. (9) *Al. deeſt* elegit locum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Metaphraſtes, & Geometer ubi ſupra. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Vel Metaphraſtes, & Geometer ubi ſupra. *d* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra. *e* Vel Geometer ubi ſupra.

Digitized by Google

elegit locum. Super hæc autem omnia (1) nihil aſcendit ſuper verticem eius, nec humana manus, excepta materna. Hinc autem poſſumus utilitatem conſequi: dum enim Mariam increpat Dominus quærentem ipſum inter propinquos, omiſſionem vinculorum ſanguinis apertiſſime ſuggerit; oſtendens quod non contingit metam perfectionis attingere eum qui adhuc vagatur in his quæ corpori conferunt, & quod homo deficit a perfectione per affectum cognatorum.

Sequitur: *Et ipſi non intellexerunt verbum quod locutus eſt ad illos*. BEDA. Quia ſcilicet de ſua divinitate ad eos loquebatur. ORIGENES (hom. xx.) Vel neſciebant utrum dicens, *In his quæ Patris mei ſunt*, ſignificaret in templo, an aliquid altius, & quod magis ædificat: unuſquiſque enim noſtrum, (2) ſi bonus fuerit, atque perfectus, poſſeſſio Dei Patris eſt, & habet in medio ſui Ieſum.

(o) GRAECUS *a*. Totam intermediam Chriſti vitam, quæ eſt inter oſtenſionem ætatis & tempus baptiſmatis, velut immunem alicuius famoſi, & publici miraculi, & doctrinæ, Evangeliſta ſub uno verbo colligit dicens: *Et deſcendit cum eis, & venit Nazareth*. ORIGENES (hom. xx.) Crebro Ieſus deſcendit cum diſcipulis ſuis, nec ſemper verſatur in monte: quia non valebant qui variis morbis laborabant, aſcendere in montem: idcirco & nunc deſcendit ad illos qui deorſum erant.

Sequitur: *Et erat ſubditus illis*. GRAECUS *b*. Quandoque enim verbo prius leges inſtituens, ipſe ſecundario opere comprobabat; ſicut illud Ioan. x. „ Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ovibus ſuis: “ ipſe namque paulo poſt, noſtram ſalutem exquirens, animam expoſuit propriam: aliquando vero prius vivendi proponit exemplar, & poſtea promebat verbo tenus ſanctionem, ſicut hic, hæc tria præ ceteris opere monſtrans, diligere Deum, honorare parentes, Deum vero & ipſis præferre parentibus. Cum enim reprehenderetur a parentibus, minoris curæ cetera reputat quam quæ ſunt Dei. Denique ipſis quoque parentibus obedientiam præſtat. BEDA. Quid enim magiſter virtutis niſi officium pietatis impleret? Quid inter nos aliud quam quod agi a nobis vellet, ageret? ORIGENES (hom. xx.) Diſcamus ergo & nos filii parentibus noſtris eſſe ſubiecti. Quod ſi patres non fuerint, ſubiiciamur his qui patrum habent ætatem. Ieſus Filius Dei ſubiicitur Ioſeph, & Mariæ; ego vero ſubiiciar Epiſcopo, qui mihi conſtitutus eſt pater. Puto quod intelligebat Ioſeph quia maior ſe erat Ieſus, & trepidus moderabatur imperium. Videat ergo unuſquiſque quod ſæpe qui ſubiectus eſt, maior ſit: quod ſi intellexerit, non elevabitur ſuperbia qui eſt ſublimior dignitate, ſciens ſibi meliorem eſſe ſubiectum. GREGORIUS Niſſenus *c*. Amplius: quoniam impuberibus adhuc eſt imperfecta diſcretio, egetque per provectos ad ſtatum provehi perfectiorem; ideo cum pertigiſſet duodecimum annum, paret parentibus, ut oſtendat quod quicquid per promotionem perficitur, antequam ad finem perveniat, obedientiam tamquam perducentem ad bonum utiliter amplexatur. BASILIUS in Lib. Religionum *d*. Ab ipſa autem primæva ætate parentibus obediens quemlibet laborem corporeum humiliter, & reverenter ſuſtinuit. Cum enim homines eſſent honeſti, & iuſti, egeni tamen, & neceſſariorum penuriam patientes, teſte præſepi partus venerandi miniſtro, manifeſtum eſt quod ſudores corporeos continuo frequentabant, neceſſaria vitæ ſibi quærentes. Ieſus autem obediens illis, ut Scriptura teſtatur, etiam in ſuſtinendo labores ſubiectionem plenariam ſuſtinebat. AMBROSIUS (tit. de ſubiectione Ieſu.) Et miraris ſi patri defert qui ſubditur matri? Non utique infirmitatis, ſed pietatis eſt iſta ſubiectio. Attollat licet caput hæreticus, ut alienis auxiliis aſſerat eum qui mittitur indigere; numquid & humano egebat auxilio, ut materno ſerviret imperio? Deferebat ancillæ, deferebat ſimulato patri; & miraris ſi Deo detulit?

(1) *Al.* ubi aſcendit. (2) *In quatuor prædictis exemplis ſic legitur*. Si bonus fuerit, potius ſeſſio Dei Patris eſt; ſi quis autem noſtrum ſeſſio Dei Patris eſt, habet in medio ſui Ieſum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Geometer in Cat. Græc. PP. ubi ſupra. *b* Vel iterum Geometer ubi ſupra. *c* In Cat. Græc. ubi ſupra. *d* Vel in Conſtitutionibus monaſticis cap. IV. in edit. Græco-latina, ſive cap. V. iuxta Latinam tantum. Nec aliter aut Græce, aut Latine hoc Opus inſcribitur; non autem ut hic *Lib. Relig.* vel in edit. Antverpienſi *Liber Religionum*; niſi quod illius conſtitutiones tum ad ſolitarios, tum ad cœnobitas dirigere profiteretur, ut inſcriptio ipſa præfefert.

An homini deferre pietatis eſt, deferre Deo infirmitatis? BEDA (cap. VIII. in Luc.) Virgo autem ſive quæ intellexit, ſive quæ nondum intelligere potuit, omnia ſuo pariter in corde quaſi ruminanda, & diligentius ſcrutanda recondebat: unde ſequitur: *Et mater eius conſervabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo*. GRAECUS [a]. Conſidera prudentiſſimam mulierem Mariam, veræ ſapientiæ matrem, qualiter ſcholaris ſit pueri: non enim ut puero, neque ut viro, ſed ut Deo vacabat; ulterius & illius voces divinas, & opera reputabat: idcirco nil ex dictis, aut actis ab eo incaſſum illi (1) cadebat; ſed ſicut ipſum Verbum prius in viſceribus, ita nunc eiuſdem modos, & dicta concipiebat, & in corde ſuo quodammodo ſovebat; & hoc quidem iam ſecum in præſenti contemplabatur; hoc autem expectabat in ſuturum clarius revelandum: & hac quidem tamquam regula, & lege per totam vitam utebatur: unde ſequitur: *Et Ieſus proficiebat ætate, & ſapientia, & gratia apud Deum, & homines*. (2) THEOPHYLACTUS. Sed inquiunt: Quomodo poteſt æqualis Patri (3) eſſe in ſubſtantia qui quaſi imperfectus creſcere dicitur? Non autem in eo quod eſt Verbum, dicitur incrementum ſuſcipere, ſed in eo quod factus eſt homo. Si enim vere profecit, poſtquam factum eſt caro, qui ante imperfectus extiterat; quid ergo gratias agimus ei velut incarnato pro nobis? Qualiter autem ſi ipſe eſt vera ſapientia, in ſapientia poteſt augeri? Vel qualiter qui ceteris largitur gratiam, ipſe in gratia promovetur? Amplius: ſi nemo ſcandalizatur, cum audit quod Verbum ſeipſum humiliaverit, infirma quædam (4) de Deo Verbo ſentiens; ſed potius miratur miſericordiam eius; quomodo non eſt ſupervacaneum ſcandalizari audiendo quod proficit? Nam ſicut pro nobis humiliatus eſt, ſic pro nobis profecit, ut nos in eo proficiamus, qui lapſi fuimus per peccatum : nam quicquid ſpectat ad nos, ipſe vere pro nobis Chriſtus ſuſcepit, ut cuncta reformet in melius. CYRILLUS. Et attende quod non dixit (5) proficere Verbum, ſed Ieſum, ne ſimplex Verbum proficere intelligas, ſed Verbum carnem ſactum. THEOPHYLACTUS. Et ſicut Verbum in carne paſſum fatemur, quamvis ſola caro fuit paſſa, quia caro Verbi erat quæ patiebatur; ita proficere dicitur ex eo quod humanitas proficiebat in ipſo. GREGORIUS Nazianzenus. Dicitur autem ſecundum humanitatem proficere, non quod ipſa ſuſcipiat augmentum, quæ ab initio fuit perfecta, ſed ex eo quod paulatim maniſeſtabatur. THEOPHYLACTUS. Naturalis enim lex reſpuit hominem ſenſu maiore uti quam ætas corporis patiatur. Erat itaque Verbum factum homo perfectum, cum ſit virtus, & ſapientia Patris; verum quia dandum erat aliquid noſtræ naturæ moribus, ne aliquod extraneum a videntibus reputetur, tamquam homo, paulatim creſcente corpore, maniſeſtabat ſeipſum, & quotidie ſapientior ab audientibus, & videntibus cenſebatur. GRAECUS [b]. Proficiebat ergo ſecundum ætatem quidem, corpore in virilem ſtatum promoto; ſapientia autem per eos qui ab eo divina docebantur; gratia vero, qua cum gaudio promovemur, credentes in fine obtinere quæ ab ipſo promiſſa ſunt: (6) & hoc quidem apud Deum ex eo quod aſſumpta carne paternum opus peregit; apud homines vero per (7) converſionem eorum a cultu idolorum ad ſummæ Trinitatis notitiam. THEOPHYLACTUS. Dicit enim, *Apud Deum, & homines*; quia prius decet placere Deo, & poſtea hominibus. GREGORIUS Niſſenus [c]. Differenter etiam proficit Verbum in his qui ipſum ſuſcipiunt: ſecundum enim menſuram illius apparet aut infans, aut adultus, aut perfectus.

CA-

(1) *Al. in editis* patebat. (2) *Longe aliter P. Nicolai. Nemine namque Theophylacti dat aliam omnino appendicem in hunc modum*. THEOPHYLACTUS. Non quo ſapiens proficiendo factus fuerit, ſed quod paulatim ſapientiam ſuam detexerit. Sic autem fecit quando cum ſcribis diſſeruit, eos interrogans de lege cum ſtupore omnium qui audiebant. Vides quomodo profecerit ſapientia, eo quod noſceretur a multis, & in admiratione illis eſſet: emicatio enim ſapientiæ eius profectus ipſius eſt. Vide autem quomodo Evangeliſta interpretatus quid ſit proficere ſapientia, ſubdit mox, *Et ætate*: profectum enim, vel augmentum ætatis profectum ipſum ſapientiæ dicit eſſe. *Tum loco Theophylacti, quem habent editiones aliæ, ſubdit*: CYRILLUS (in Theſauro Lib. X. cap. VII.) Sed, inquiunt (Eunomiani hæretici) Quomodo poteſt &c. *& ſub eodem Cyrilli indice proſequitur uſque ad indicem Græci, reliqua conformiter iis quæ in textu reliquarum editionum habentur ſubiungens*. (3) *Al. omittitur* eſſe. (4) *P. Nicolai habet* de Deo vero. (5) *Al.* proficere Verbum intelligas *intermediis omiſſis*. (6) *Al.* ut hoc. (7) *Al.* converſationem.

Ex editione P. Nicolai.

[a] Vel Metaphraſtes, & Geometer ubi ſupra. [b] Nempe Amphylochius in Catena Græc. ubi ſupra. [c] Hom. 3. in Cant.

CAPUT III.

(a) ANno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæſaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituraæ, & Traconitidis regionis, & Lyſania Abilinæ tetrarcha, ſub principibus Sacerdotum Anna, & Caipha, factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto.

(b) Et venit in omnem regionem Iordanis prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum; ſicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Eſaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aſpera in vias planas: & videbit omnis caro ſalutare Dei.

(c) Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipſo: Genimina viperarum, quis oſtendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ; & ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

(d) Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus? Reſpondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Venerunt autem & publicani, ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magiſter, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris.

(e) Exiſtimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne ne forte ipſe eſſet Chriſtus, reſpondit Ioannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos; veniet autem fortior me poſt me, cuius non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamentorum eius: ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni: cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

(f) Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris ſui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit Ioannem in carcere.

(g) Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus, & Ieſu baptizato, & orante, apertum eſt cælum, & deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba in ipſum; & vox de cælo facta eſt: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.

(h) Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioſeph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioſeph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Reſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſan, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Ieſu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iona, qui fuit Eliakim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſſon, qui fuit Aminadab, qui

Digitized by Google

qui fuit Aram, qui fuit Eſron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chainan, qui fuit Arphaxath, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſalem, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Chainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

(a) GREGORIUS in hom. (xx. in Evang.) Redemptoris præcurſor quo tempore verbum prædicationis accepit, memorato Romanæ Reipublicæ Principe, & Iudæę Regibus deſignatur, cum dicitur: *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæſaris*. Quia enim illum prædicare veniebat qui ex Iudæa quoſdam, & multos ex Gentibus redempturus erat; per Regem Gentium, & Principes Iudæorum prædicationis eius tempora deſignantur. Quia autem gentilitas colligenda erat in Romana Republica, unus præfuiſſe deſcribitur, cum dicitur: *Imperii Tiberii Cæſaris*. GRAECUS a. Mortuo enim Auguſto Monarcha, a quo Romani Principes nomen Auguſti adepti ſunt, Tiberius poſt illum ad iura monarchiæ ſuccedens, decimumquintum annum ſuſcepti principatus agebat. ORIGENES (hom. xxi. in Lucam.) Et in prophetico quidem ſermone ſolis Iudæis prædicato, ſolum Iudæorum regnum deſcribitur: „Viſio (inquit Eſai. 1.) „Eſaiæ in diebus Oziæ, Ioathan, & Achaz „Regum Iuda:" at in Evangelio, quod erat prædicandum univerſo mundo, dominium deſcribitur Tiberii Cæſaris, qui totius orbis dominus videbatur. Verum ſi ſolum hi qui ſunt de Gentibus eſſent ſalvandi, ſatis erat ſolius Tiberii facere mentionem; ſed quia oportebat & Iudæos credere, ob hoc etiam Iudæorum regua deſcribuntur, ſeu tetrarchiæ, cum ſubditur: *Procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode; Philippo autem fratre eius tetrarcha Iturææ, & Traconitidis regionis, & Lyſania Abilinæ tetrarcha*. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan.) Quia enim Iudæa erat pro culpa perfidiæ diſpergenda, in Iudææ regno per partem & partem plurimi principabantur, ſecundum illud infra xi. *Omne regnum in ſeipſum diviſum deſolabitur*. BEDA (cap. ix. in Lucam in princ.) Pilatus quidem duodecimo anno Tiberii Cæſaris in Iudæam miſſus, procurationem gentis ſuſcepit, atque ibi per decem continuos annos uſque ad ipſum pene finem Tiberii perduravit. Herodes autem, & Philippus, & Lyſanias filii ſunt Herodis illius ſub quo Dominus natus eſt, inter quos & ipſe Herodes Archelaus frater eorum decem annis regnavit, qui a Iudæis apud Auguſtum criminatus, apud Vieunam exilio periit. Regnum autem Iudææ quo minus validum fieret, idem Auguſtus per tetrarchias dividere curavit. GREGORIUS in hom. (xx. in Evang.) Et quia Ioaunes illum prædicavit qui ſimul Rex, & Sacerdos exiſteret; Lucas Evangeliſta prædicationis eius tempora non ſolum per regnum, ſed etiam per ſacerdotium deſignavit: unde ſubditur: *Sub principibus ſacerdotum Anna, & Caipha*. BEDA (cap. ix. in Lucam.) Ambo quidem incipiente prædicatione Ioannis, ideſt Annas, & Caiphas, principes fuere ſacerdotum; ſed Annas illum annum, Caiphas vero eum quo crucem Domiuus aſcendit, adminiſtrabat, tribus aliis in medio pontificatu perfunctis: verum hi maxime qui ad Domini paſſionem pertinent, ab Evangeliſta commemorantur. Legalibus namque tunc præceptis vi, & ambitione ceſſantibus, nulli pontificatus honor vitæ, vel generis merito reddebatur; ſed Romana poteſtate ſumma ſacerdotii pręſtabatur. Ioſephus enim refert, quod Valerius Graccus Anna a ſacerdotio deturbato, Iſmaelem pontificem deſignavit filium Baphi; ſed etiam hunc non multo poſt abiiciens, Eleazarum Ananię pontificis filium ſurrogavit; poſt annum vero & hunc arcet officio, & Simoni cuidam Caiphæ filio pontificatus tradidit miniſterium; quo non amplius ipſe quam unius anni ſpatio perfunctus, Ioſephum, cui & Caiphas nomen fuit, (1) accepit ſucceſſorem: itaque omne hoc tempus quo Dominus noſter docuiſſe deſcribitur, intra quadriennii ſpatia coarctatur. AMBROSIUS (Lib.

(1) *Edit. Romana* 1570. *& Veneta Nicolini* 1593. *legunt* ita accepit ſucceſſorem; ac per hoc, quo Dominus &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Metaphraſtes in Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

(Lib. II. in Lucam tit. de exor. præd. Ioannis.) Congregaturus autem Eccleſiam Dei Filius, ante operatur in ſervulo: & ideo bene dicitur: *Factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium*; ut Eccleſia non ab homine cœperit, ſed a Verbo. Bene autem Lucas compendio uſus eſt, ut Ioannem declararet Prophetam, dicens: *Factum eſt ſuper eum verbum Dei*: (1) alia non addens: nullus enim eget iudicio ſui qui verbo Dei abundat. Unum itaque dicens, omnia declaravit; (2) at vero Matthæus, & Marcus & veſtitu, & cinctu, & cibo Prophetam declarare voluerunt. CHRYSOSTOMUS *a*. Verbum autem Dei hic mandatum eſſe dicitur: quia non a ſe venit Zachariæ filius, ſed Deo ipſum movente. THEOPHYLACTUS (in Comm. huius loci.) Per totum autem tempus præteritum uſque ad ſui oſtenſionem occultus fuit in deſerto; & hoc eſt quod ſubditur, *In deſerto*: ut nulla ſuſpicio innaſcatur hominibus, ut gratia affinitatis ad Chriſtum, vel converſationis a teneris annis, talia de ipſo teſtaretur: unde ipſe teſtificans dicebat, Ioan. 1. „ Ego neſciebam „ illum. " GREGORIUS Niſſenus *b*. Simul etiam qui in ſpiritu, & virtute Eliæ hanc vitam ingreſſus eſt, amotus a converſatione humana, inviſibilium ſpeculationi vacans, ne huiuſmodi fallaciis quæ per ſenſus ingeruntur aſſuetus, quamdam confuſionem, ac errorem incurreret erga viri boni diſcretionem. Et ideo ad tantum divinarum gratiarum elevatus eſt apicem ut pluſquam Prophetis ſibi gratia infunderetur: quia mundum & expers cuiuslibet naturalis paſſionis deſiderium ſuum a principio uſque ad finem divinis aſpectibus obtulit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Deſertum etiam eſt ipſa Eccleſia: quia „ plures filii deſertæ magis „ quam eius quæ habet virum: " Eſai. LIV. Factum eſt ergo verbum Domini, ut quæ erat ante deſerta, fructum nobis terra generaret.

(b) AMBROSIUS (ubi ſupra.) Factum verbum vox ſecuta eſt: verbum enim prius intus operatur, ſequitur (3) vocis officium: unde dicitur: *Et venit in omnem regionem Iordanis*. ORIGENES (hom. XXI.) Iordanis idem eſt quod deſcendens: deſcendit enim Dei (4) fluvius aquæ ſalubris. Quæ autem loca decebat perambulare Baptiſtam, niſi Iordani circumadiacentia? ut ſi quem pœnitere contingeret, protinus occurreret fluenti humiditas ad recipiendum pœnitentiæ baptiſmum: ſubditur enim: *Prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum*. GREGORIUS in hom. (XX. in Evan.) Cunctis legentibus liquet quia Ioannes baptiſmum pœnitentiæ non ſolum (5) prædicavit, verum etiam quibuſdam dedit; tamen baptiſmum ſuum in remiſſionem peccatorum dare non potuit. CHRYSOSTOMUS *c* ſuper Ioannem. Cum enim nondum oblata eſſet hoſtia, nec deſcendiſſet Spiritus, qualiter erat fienda remiſſio? Quid eſt ergo quod Lucas dicit, *In remiſſionem peccatorum*? Erant ſiquidem Iudæi ignari, nec culpas proprias perpendebant. Quoniam igitur hæc erat cauſa malorum; ut peccata agnoſcerent ad Redemptorem quærendum, venit Ioannes hortans illos pœnitentiam agere, ut per pœnitentiam effecti meliores, atque contriti ad recipiendam veniam ſatagant. Apte ergo (6) cum dixiſſet, quod *venit prædicans baptiſmum pœnitentiæ* (7) addidit, *In remiſſionem peccatorum*; quaſi dicat: Idcirco ſuadebat illis pœnitere, ut ſubſequentem veniam facilius impetrarent, credentes in Chriſtum: nam niſi pœnitentia ducerentur, nequaquam expoſcerent gratiam: unde baptiſma illud nullam aliam habet cauſam, niſi quod præparatorium erat ad fidem Chriſti. GREGORIUS in hom. (XX. in Evan.) Vel Ioannes dicitur *prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum*: quoniam baptiſmum quod peccata ſolveret quia dare non poterat, prædicabat: ut ſicut incarnatum Verbum Patris præcurrebat verbo prædicationis, ita baptiſmum pœnitentiæ, quo peccata ſolvuntur, præcurreret ſuo baptiſmate, quo peccata ſolvi non poſſunt. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Et ideo plerique ſancto Ioanni typum legis imponunt, eo quod lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. GREGORIUS Nazianzenus *d*. Et ut aliquatenus de baptiſmatum differentia diſſeramus, baptizavit Moyſes, ſed in aqua, nube, & mari; hoc autem figuraliter agebatur. Baptizavit quoque Ioannes

(1) *Al.* alias non adderet. (2) *Al.* at verbo. (3) *Al.* nobis. (4) *Al.* filius. (5) *Al.* prædicat. (6) *Al.* cum dixit. (7) *In omnibus a nobis citatis exemplis, præter unum Nicolai, deeſt* addidit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. x. in Matth. *b* Lib. de Virginitate. Sic indicatur in Cat. Græc. PP. ſine capitis nota; ſed habetur cap. VI. *c* Super Matth. hom. x. *d* Orat. XXXIX. quæ *in ſancta lumina* inſcribitur.

nes non utique ritu Iudæorum: non enim ſolum in aqua, ſed etiam in remiſſionem peccatorum: non tamen omnino ſpiritualiter: neque enim addit, In ſpiritu. Baptizat Ieſus, ſed in ſpiritu, & hic eſt perfectio. Eſt quoque quartum baptiſma, quod fit per martyrium, & ſanguinem, quo etiam ipſe Chriſtus eſt baptizatus, quod ceteris eſt venerabilius nimis, eatenus, quatenus iteratis contagiis non fœdatur. Eſt etiam quintum ex lacrymis, laborioſius tamen; iuxta quod (1) quidam ſingulis noctibus ſuum rigat cubile, & ſtratum in lacrymis.

Sequitur: *Sicut ſcriptum eſt in libro Eſaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deſerto*. AMBROSIUS (tit. de confirmatione per teſtimonium.) Bene vox dicitur Ioannes Verbi prænuntius: quia vox præcedit inferior, verbum ſequitur quod (2) præcellit. GREGORIUS *a* (hom. xx. in Evan.) Qui etiam in deſerto clamat, quia derelictæ, ac deſtitutæ Iudææ ſolatium redemptionis annuntiat. Quid autem clamaret aperitur, cum dicitur: *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius*. Omnis enim qui fidem rectam, & bona opera prædicat, quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut rectas Deo ſemitas faciat, dum mundas in animo cogitationes per ſermonem bonæ prædicationis format? ORIGENES (hom. xxi.) Vel in corde noſtro via præparanda eſt Domino: magnum enim eſt cor hnminis, & ſpatioſum; ſi tamen fuerit mundum. Neque in corporis quantitate, ſed in virtute ſenſuum magnitudinem eius intellige, quæ tantam ſcientiam capiat veritatis. Præpara ergo in tuo corde viam Domino per converſationem bonam, & egregiis, vel perfectis operibus dirige ſemitam vitæ, ut in te ſermo Dei abſque offenſa perambulet. BASILIUS *b*. Et quia ſemita eſt via quam precedentes calcaverant, & quam priores homines corruperant, eam iterato dirigere iubet ſermo illis qui a præcedentium zelo recedunt. CHRYSOSTOMUS *c*. Clamare autem, *Parate viam Domini*, oon Regis erat, ſed Præcurſoris officium: & ideo eum vocaverat vocem, quia Verbi erat Præcurſor. CYRILLUS *d*. Sed quaſi quis reſponderet, & diceret: Qualiter viam præparabimus Domino, vel qualiter eius ſemitas rectas faciemus, cum plura ſint impedimeota honeſtam vitam volentibus ducere? Ad hoc propheticus ſermo reſpondet. Sunt enim viç quædam, & ſemitæ nequaquam ad eundum habiles; adeo ut alicubi ad tumulos, & iuga tollantur, alicubi declives ſint: & ad hoc removendum dicit: *Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur*. Quædam viarum inæqualiter diſpoſitæ ſunt, & dum nunc ſurſum erigunt, nunc vergunt deorſum, valde ſunt ad eundum difficiles; & quantum ad hoc ſubdit: *Et erunt prava in directa, & aſpera in vias planas*. Hoc autem intelligitur actum eſſe per noſtri Salvatoris potentiam: quondam enim evangelicę converſationis, & vitæ iter erat ad eundum difficile, ex eo quod & mentes ſingulorum mundanæ voluptates oppreſſerant; ut autem Deus factus homo peccatum damnavit in carne, explanata ſunt omnia, & reddita ſunt ad eundum facilia; & nec collis, nec vallis proficere volentibus obviat. ORIGENES (hom. xxi.) Quando enim venit Ieſus, & Spiritum ſuum miſit, omnis vallis repleta eſt operibus bonis, & fructibus Spiritus ſancti; quos ſi habueris, non ſolum vallis eſſe deſiſtis, ſed etiam mons Dei eſſe iocipies. GREGORIUS Niſſenus *e*. Vel quietam in virtutibus converſationem ſignificat per convalles, ſecundum illud Pſalmi lxiv. „ Valles abundabunt frumento. " CHRYSOSTOMUS *f*. Elatos autem ſuperbos nomine montis denuntiat, quos Chriſtus humiliavit. Colles autem deſperatos appellat, non ſolum ob ſuperbiam mentis ſuæ, ſed propter deſperationis ſterilitatem: collis enim nullos fructus producit. ORIGENES (hom. xxii. io Luc.) Vel intelligas quoniam montes, & colles, qui ſunt adverſariæ poteſtates, per adventum Chriſti proſtrati ſunt. BASILIUS *g*. Sicut autem colles reſpectu montium magoitudioe differunt, in aliis ſunt idem; ſic & ad-

(1) *Al.* quidem ſingulis noctibus ſuum rigant cubile. *P. Nicolai habet* David ſingulis noctibus ſuum rigat cubile. (2) *Al.* præcedit.

Ex editione P. Nicolai.

a Quantum quidem ad primam appendicem hom. vii. quo ad ſecundam autem hom. xx. ut ſupra; etſi alia quędam non diſſimili ſenſu, ſed omnino diverſis verbis hom. vii. ſubiunguntur. *b* In Cat. Græc. PP. ut ex eius Commentariis in Eſaiam indicatur; ſed ibi non occurrit, cum in ſexdecim tantum prima capita nunc ſuperſint Commentaria, & hic de cap. xl. verbis explicandis agatur. *c* In Catena Græc. PP. ubi ſupra. *d* Lib. III. in Eſa. xl. *e* In Cat. Græc. PP. *f* In Cat. Græc. PP. ut ſupra. *g* Ut ſupra.

& adverſæ poteſtates propoſito quidem conformes ſunt, immanitate tamen offenſionum ſecernuntur. GREGORIUS in hom. (xx. in Evang.) Vel vallis impleta creſcit, mons autem, & collis humiliatus decreſcit: quia in fide Chriſti & gentilitas plenitudinem gratiæ accepit, & Iudæa per errorem perfidiæ hoc unde tumebat perdidit. Humiles enim donum accipiunt quod a ſe corda ſuperbientium repellunt. CHRYSOSTOMUS (hom. x. in Matth.) Vel per hoc declarat legis difficultatem in fidei facilitatem converſam; ac ſi dicat: Non ulterius ſudores, & dolores imminent; ſed gratia, & remiſſio peccatorum facilem viam pariunt ad ſalutem. GREGORIUS Niſſenus *a*. Vel iubet valles impleri, deiici vero colles, & montes; volens oſtendere quod nec ob defectum virtutis ordo ſit concavus, nec diſcrepet ob exceſſum. GREGORIUS in hom. (xx. ubi ſupra.) Prava autem directa fiunt, cum malorum corda per iniuſtitiam detorta, ad iuſtitiæ regulam diriguntur. Aſpera autem in vias planas immutantur, cum immites, atque iracundæ mentes per infuſionem ſupernæ gratiæ ad lenitatem manſuetudinis redeunt. CHRYSOSTOMUS (hom. x. in Matth.) Deinde horum ſubiicit cauſam, dicens: *Et videbit omnis caro ſalutare Dei*: oſtendens quoniam uſque ad fines mundi diffundetur Evangelii virtus, atque cognitio, ex more ferino, & obſtinata voluntate ad manſuetudinem, & lenitatem humanum genus convertens. Non autem ſolum Iudæi, & proſelyti, immo tota humana natura ſalutare Dei videbit. *b* CHRYSOSTOMUS. Ideſt, Patris qui Filium miſit ut noſtrum ſalvatorem. Caro autem ad præſens accipitur pro toto homine. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan.) Vel aliter. *Omnis caro*, ideſt omnis homo, *ſalutare Dei*, videlicet Chriſtum, in hac vita videre non potuit. Propheta ergo oculum ad extremum iudicii diem tendit, quando hunc omnes & electi, & reprobi pariter videbunt.

(c) *c* CHRYSOSTOMUS. Manens aliquis in priſtino ſtatu, & mores ſuos, & conſuetudinem non relinquens, nequaquam rite ad baptiſmum venit. Si quis ergo velit baptizari, egrediatur: unde ſignanter dicitur: *Et dicebat ad turbas quæ exibant, ut baptizarentur ab ipſo*. Egredientibus itaque ad lavacrum turbis, loquitur quæ ſequuntur: ſi enim iam egreſſi eſſent, nequaquam ad eos diceret: *Genimina viperarum*. CHRYSOSTOMUS *d*. Ille itaque cultor deſerti videns omnes incolas Palæſtinæ (1) circumſtantes ipſum, & admirantes, non flectebatur pro tanta reverentia, ſed inſurgens in ipſos arguebat eos. *e* Sacra autem Scriptura, ſecundum ſtimulantes paſſiones, plerumque ferarum nomina imponit hominibus; interdum canes eos nominans cauſa procacitatis, (2) equos ob luxum, aſinos propter dementiam, & leones, & pardos cauſa rapacitatis, & petulantiæ, aſpides cauſa doli, ſerpentes, & viperas cauſa veneni, & calliditatis. Unde & nunc Ioannes Iudæos audacter *genimina viperarum* vocat. BASILIUS (cont. Eunomium Lib. II.) Oportet autem ſcire, quod hæc nomina *natus*, & *filius* de animalibus dicuntur; *genimen* vero poteſt dici fetus antequam (3) effingatur; fructus etiam palmarum genimina dicuntur; raro autem in animalibus accipiuntur, & ſemper in malo. (4) CHRYSOSTOMUS *f* (hom. xii. in Matth.) Ferunt autem viperam matrem coeundo necare, cuius ſemen excreſcens perimit matrem; & ſic prodit in lucem ſciſſo parentis utero, in vindictam quodammodo parentis genitoris: itaque parricida eſt proles (5) viperea. Tales erant Iudæi, qui patres ſpirituales eorum, atque doctores occidebant. Quid autem ſi (6) non invenit eos peccantes, ſed incipientes converti? Non debebat eis conviciari, ſed permulcere. Dicendum, quod non adhibebat mentem his quæ fiebant exterius: mentis enim eorum arcana cognoverat Domino revelante: nimis enim ſe iactabant in progenitoribus. Hanc ergo radicem ſcindens, nominat illos genimina viperarum, non quidem vituperans Patriarchas, aut eos viperas no-

(1) *Al.* circumdantes. (2) *Al.* eos ob luxum. (3) *Al.* efficitur. (4) *Al.* ORIGENES. (5) *Al.* viperæ. (6) *Al. deeſt* non.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* CYRILLUS Lib. III. in Eſai. xl. non Chryſoſtomus, ut prius notabatur tum in Pariſienſi, tum in Antverpienſi editione, ſine ullo indice ad marginem, qui nec poterat ex Chryſoſtomo poni. *c* ORIGENES hom. xxii. *d* In Matth. hom. xi. *e* In Gen. hom. xii. Prius uno tenore cum prædictis confundebantur iſta ſine ullo indice loci; ſed & nomine Chryſoſtomi præcedentia notabantur, quæ reponimus ex Origene. *f* Non eadem ſerie qua hic, ſed prioribus poſteriora præmittendo.

Digitized by Google

minans. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan.) Sed quia per hoc quod bonis invident, eoſque perſequuntur, patrum ſuorum carnalium vias ſequentes, quaſi venenati filii de(1) veneficis parentibus nati ſunt. Quia vero ſupradicta ſententia intendit quod extremo Chriſtus examine ab omni carne videbitur, recte ſubditur : *Quis oſtendet vobis fugere a ventura ira?* Ventura ira eſt animadverſio ultionis extremæ. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam in tit. de redargutione malitiæ Iudæorum.) Oſtenditur autem his Dei miſeratione infuſa prudentia, ut gerant ſuorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem iudicii provida devotione metuentes; aut fortaſſe, iuxta quod ſcriptum eſt Matth. x. „ Eſtote prudentes ſicut ſerpentes,“ oſtenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, & ſponte depoſcant, ſed adhuc noxia non relinquant. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan.) Quia vero tunc fugere ab ira peccatorum non valet qui nunc ad lamenta pœnitenriæ non recurrit, ſubditur: *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* CHRYSOSTOMUS *a*. Non enim ſatis eſt pœnitentibus peccata dimittere, ſed opus eſt eius fructus ferre, ſecundum illud Pſal. xxxiii. „ Declina a malo, „ & fac bonum: “ ſicut non ſufficit ad ſanationem ſagittam evellere; ſed oportet ulceri medicamentum apponere. Non autem dicit fructum, ſed *fructus*, copiam deſignans. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan. ante med.) Nec ſolum fructus pœnitentiæ, ſed dignos pœnitentiæ admonet eſſe faciendos. Quiſquis enim illicita nulla commiſir, huic conceditur ut licitis utatur; ar ſi quis in culpam lapſus eſt, tanto a ſe licita debet abſcindere, quanto meminit ſe perpetraſſe illicita. Neque enim par fructus eſſe boni operis debet eius qui minus, & qui amplius deliquit; aut eius qui in nullis, & eius qui in quibuſdam facinoribus cecidit. Per hoc ergo cuiuslibet conſcientia convenitur, ut tanto maiora quærar bonorum lucra per pœnitentiam, quanto graviora ſibi intulit damna per culpam. MAXIMUS *b*. Pœnitentiæ fructus eſt impaſſibilitas animæ, qua plenarie non fruimur, dum interdum paſſionibus inſtigamur: nondum enim fructus pœnitentiæ dignos peregimus. Pœniteamus ergo veraciter, ut a paſſionibus expediti, peccatorum veniam conſequamur. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan.) Sed Iudæi de generis nobilitate gloriantes, idcirco ſe agnoſcere peccatores nolebant, quia de Abrahæ ſtirpe deſcenderant; quibus recte dicitur: *Et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham.* CHRYSOSTOMUS *c*. Non hoc indicans, quod ab Abraham naturali origine non deſcenderent; ſed quia nihil prodeſt ab Abraham deſcendiſſe, niſi ſecundum virtutem cognationem obſervent. Cognationis namque leges conſuevit Scriptura vocare non eas quæ ſecundum naturam conſiſtunt, ſed quæ derivantur a virtute, vel vitio: quibus namque ſe quiſque conformem ſtatuit, horum filius, vel frater vocatur. CYRILLUS *d*. Quid enim confert carnalis generoſitas, niſi conſimilibus ſtudiis fulciatur? Vanum eſt igitur extolli de bonis prædeceſſoribus, & deficere ab eorum virtutibus. BASILIUS *e*. Neque enim equum velocem eſſe facit patris erga curſum ſtrenuitas; ſed veluti ceterorum animalium probitas conſideratur in ſingulis, ſic quoque laus propria viri diſcernitur quam præſentium bonorum in ſe comprobat argumentum. Turpe namque eſt alienis ornari decoribus quem virtus propria non venuſtat. GREGORIUS Niſſenus. Sic igitur Iudæorum promulgato exilio, conſequenter ingerit convocationem Gentilium, quos lapides appellat: unde ſequitur: *Dico enim vobis, quia poteſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abraha.* CHRYSOSTOMUS (hom. xi. in Matrh. al. a prin.) Quaſi dicat: Ne puteris quod, ſi vos perieritis, filiis privetur Patriarcha: poteſt enim Deus etiam ex lapidibus homines illi præbere, & ad illum perducere ſanguinem: nam & ab ipſo principio ſic evenit: ei namque quod eſt ex lapidibus homines fieri, æquipollet exitus filii ab illo emortuo utero Saræ. AMBROSIUS (tit. & Lib. ubi ſup.) Sed licet Deus poſſit diverſas convertere, & mutare naturas; tamen mihi plus myſterium, quam miraculum prodeſt. Quid enim aliud quam lapides habebantur qui lapidibus ſervie-

(1) *Al.* venenatis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. x. in Matth. *b* In Cat. Græc. PP. ex Aſceticis. *c* In Cat. Græc. ubi ſupra. Colligitur ex hom. xi. in Matth. iii. & hom. xii. in Epiſt. ad Rom. ab initio exhortationis moralis ac deinceps. *d* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra. Haberi poteſt ex Cyrillo in cap. ix. Amos verſ. vii. *e* In Cat. Græc. Sequentia ex Baſilio, & Gregorio Niſſeno non occurrunt niſi citata in Cat. Græcorum.

ſerviebant, ſimiles utique his qui fecerant eos? Prophetatur igitur ſaxoſis Gentilium fides infundenda pectoribus, & futuros per fidem Abrahæ filios oraculo pollicetur. Ut autem ſcias quia lapidibus comparati ſunt homines, arboribus quoque homines comparavit cum ſubdit: *Iam enim ſecuris poſita eſt ad radicem arboris*. Exempli autem ideo facta eſt mutatio ut illo comparationis proceſſu quidam intelligatur homini clementior iam profectus. ORIGENES (hom. xxiii. in Luc.) Et quidem ſi iam (1) ingrueret conſummatio, & temporum finis inſtaret, nulla mihi quæſtio naſceretur: dicerem enim propterea hoc prophetatum eſſe, quia illo tempore complebitur. Cum autem tanta poſt ſæcula fluxerint ex quo Spiritus ſanctus hoc dixit; ego puto Iſraelitico populo prophetari, quod præciſio eius vicina ſit. His enim qui egrediebantur ad eum, ut baptizarentur, hæc inter cetera loquebatur. CYRILLUS *a*. Securim ergo in præſenti nominat mortiferam iram, quæ divinitus irruit in Iudæos propter exercitam impietatem in Chriſtum. Non tamen hæſiſſe radici ſecurim prænuntiat, ſed ad radicem, ideſt iuxta radicem poſitam: deciſi namque fuerunt rami, nec radicitus extirpata eſt planta: reliquiæ enim Iſrael ſalvæ fient. GREGORIUS in homil. (xx. in Evang.) Vel aliter. Arbor huius mundi eſt univerſum genus humanum; ſecuris vero eſt Redemptor noſter, qui velut ex manubrio, & ferro, tenetur ex humanitate, ſed incidit ex divinitate: quæ videlicet ſecuris iam ad radicem arboris poſita eſt, quia etſi per (2) patientiam expectat, videtur tamen quid factura ( ) eſt. Et notandum, quod non iuxta ramos ſecurim poſitam, ſed ad radicem dicit: cum enim malorum filii tolluntur, quid aliud quam rami infructuoſæ arboris abſcinduntur? Cum vero tota ſimul progenies cum parente tollitur, infructuoſa arbor a radice abſciſſa eſt. Unuſquiſque autem perverſus paratam citius gehennæ concremationem invenit, qui fructum boni operis contemnit: unde ſequitur: *Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*. CHRYSOSTOMUS *b*. Eleganter dictum eſt, *Non faciens fructum*, & adiicitur *bonum*: officioſum enim hoc animal Deus creavit, & naturalis eſt ſibi exercitiorum inſtantia, otium vero innaturale. Obeſt enim inertia etiam cunctis corporis membris, nulli autem ut animæ: ea namque cum continuo ſit naturaliter mobilis, otiari non patitur. Sicut autem otium malum eſt, ita & indecens exercitium. Ex eo autem quod præmiſit pœnitentiam, prædicat quod ſecuris adiacet, non quidem incidens, ſed terrorem incutiens. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Faciat ergo fructum qui poteſt gratiæ, qui debet pœnitentiæ. Adeſt Dominus qui fructum requirat, fecundos vivificet, (4) ſteriles reprehendat.

(d) GREGORIUS in hom. (xx. in Evang.) In præmiſſis verbis Baptiſtæ Ioannis conſtat, quod audientium corda turbata ſunt, quæ conſilium quærebant, cum ſubinfertur: *Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus?* ORIGENES (hom. xxiii.) Tres ordines inducuntur ſciſcitantium Ioannem ſuper ſalute ſua: unus quem Scriptura appellat turbas; alius quem publicanos nominat; tertius qui militum appellatione cenſetur. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Et quidem publicanis, & militibus a malo abſtinere præcepit; turbis autem quaſi non malitioſis exiſtentibus bonum aliquod præcepit obſervari: unde ſequitur: *Reſpondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti*. GREGORIUS in hom. (xx. in Evang.) Propter hoc quod tunica plus eſt neceſſaria uſui noſtro quam pallium, ad fructum dignum pœnitentiæ pertinet ut non ſolum exteriora quæcumque, ſed ipſa nobis valde neceſſaria dividere cum proximis debeamus, ſcilicet vel tunicam, qua veſtimur, vel eſcam, qua carnaliter vivimus: unde ſequitur: *Et qui habet eſcas, ſimiliter faciat*. BASILIUS *c* (in ſerm. ad divites.) Hic autem docemur quod ex omni eo quod affluit ſupra proprii victus neceſſitatem, tenemur erogare illi qui non habet, propter Deum, qui quæcumque poſſidemus

(1) *Al.* vigeret. (2) *Al.* pœnitentiam. (3) *Al.* omittitur eſt. (4) *Al.* viriles

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Cræc. PP. ubi ſupra. *b* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra. Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, colligi poteſt partim ex hom. xi. in Matth. partim ex hom. xxxv. in Acta; ſed non tam plene ut hic. *c* In Cat. Græc. ubi ſupra. Colligitur ex hom. *de avaritia*, & hom. *in diteſcentes*, & hom. *tempore famis ac ſiccitatis*; non his tamen præciſe verbis, aut eodem tenore; nec certus locus unde ſumptum ſit in Cat. Cræc. deſignatur.

Digitized by Google

demus largitus eſt. GREGORIUS in hom. (xx. in Evang.) Quia enim in lege ſcriptum eſt Levit. xix. „ Diliges proximum „ tuum ſicut teipſum; " minus proximum amare convincitur qui non cum eo in neceſſitate illius etiam ea quæ ſunt ſibi neceſſaria partitur: idcirco de dividendis cum proximo duabus tunicis datur præceptum: quoniam ſi una dividitur, nemo veſtitur. Inter hæc autem ſciendum eſt quantum miſericordiæ opera valeant, cum ad fructus dignos pœnitentiæ ipſa præ ceteris præcipiuntur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Alia enim officiorum præcepta propria ſunt ſingulorum: miſericordia communis eſt uſus: ideo commune præceptum eſt omnibus ut conferant non habenti. Miſericordia eſt plenitudo virtutum. Miſericordiæ tamen ipſius pro poſſibilitate conditionis humanæ menſura ſervatur, ut non ſibi unuſquiſque totum eripiat, ſed quod habet cum paupere partiatur. ORIGENES (hom. xxiii.) Profundiorem autem locus iſte recipit intellectum. Quomodo enim non debemus duobus ſervire dominis, ſic nec duas habere tunicas, ne ſit unum indumentum veteris hominis, & alterum novi; ſed debemus nos exuere veterem hominem, & ei dare qui nudus eſt: alius enim habet unum, alius vero omnino non habet, contraria ſcilicet fortitudo; & quomodo ſcriptum eſt ut in profundum maris præcipitemus noſtra delicta, ſic proiici a nobis oportet vitia, atque peccata, & iacere ſuper eum qui eorum nobis cauſa extitit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quidam autem tunicas duas eſſe dixit ſpiritum Scripturæ, & litteram. Habentem vero duo hæc monet Ioannes ut inſtruat ignorantem, & det ei ad minus litteram. BEDA (cap. ix. in Lucam par. a med.) Quantam autem Baptiſtæ ſermo virtutem habuerit, hinc probatur, cum & publicanos, & milites ad conſilium ſalutis ſuæ coegerit inquirendum: unde ſequitur: *Venerunt autem publicani, ut baptizarentur, & dixerunt: Magiſter, quid faciemus?* CHRYSOSTOMUS a. Magna (1) eſt virtutis fortitudo, dum felicitatis viam requirunt (2) ab indigo locupletes. BEDA (ibidem.) Præcepit ergo eis ne ultra præſcriptum exigant: unde ſequitur: *Et ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod vobis conſtitutum eſt faciatis.* Publicani vero appellantur hi qui vectigalia publica exigunt, ſive qui conductores ſunt vectigalium fiſci, vel rerum publicarum; nec non & hi qui ſæculi huius lucra per negotia ſectantur, eodem vocabulo cenſentur; quos omnes pariter in ſuo quemque gradu ab agenda fraude coercet, ut dum primo ſe ab alienorum (3) temperarent appetitu, tandem (4) ad propria cum proximis communicanda pertingerent. Sequitur: *Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos?* Iuſtiſſimo autem moderamine præmonet, ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militando prodeſſe debuerant: unde ſequitur: *Et ait illis: Neminem concutiatis*, ſcilicet per violentiam, *neque calumniam faciatis*, ſcilicet per fraudulentam malitiam; *& contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam tit. ubi ſupra.) Docens idcirco ſtipendia militiæ conſtituta, ne dum ſumptus quæritur, prædo graſſetur. GREGORIUS Nazianzenus b. Stipendium enim appellat imperialem proviſionem, & deputata per legem dignitatibus munera. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXII. cap. lxxiv.) Sciebat enim eos cum militarent non eſſe homicidas, ſed miniſtros legis; & non ultores iniuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicæ defenſores: alioquin reſponderet eis: Arma abiicite, militiam iſtam deſerite, neminem percutite, vulnerate, proſternite. Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, ut (5) dominentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum. Nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur; quæ plerumque ut etiam inde puniantur, adverſus violentiam reſiſtentium, ſive Deo, ſive aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipſa bella ſuſcipiuntur a bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur ubi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iuſte ipſe ordo conſtringit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom.xxv.) Volebat autem Ioannes quando publicanis, & militibus loquebatur, ad aliam maiorem philoſophiam

(1) *Al. deſideratur eſt.* (2) *Al.* ab indigno. (3) *Al.* tentarent. (4) *Al. deeſt* ad. (5) *Al.* dominentur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. xxiv. vel xxv. b Orat. ix. in Iulianum.

Digitized by Google

phiam ipſos traducere; ſed quoniam nondum erant ad illam idonei, minora referat, ne ſi potiora proferret, nequaquam illis intenderent, & his etiam privarentur.

(e) ORIGENES (hom. xxv.) Dignum erat ut plus Ioanni quam ceteris hominibus deferretur, qui aliter quam cuncti mortales vixerat: quam ob cauſam diligebant quidem eum iuſtiſſime, ſed non ſervabant in caritate modum: unde dicitur: *Exiſtimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne ne forte ipſe eſſet Chriſtus &c.* AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam de reſpon. Ioannis ad populum.) Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æſtimatur, in ſeipſo eſſe non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem veniſſe non credunt: & utique divini adventus ſignum in virginis partu, non in mulieris conſtitutum eſt. ORIGENES (hom. xxv.) Habet autem periculum dilectio, ſi modum tranſeat: debet enim qui aliquem diligit, naturam, & cauſas conſiderare diligendi, & non plus diligere quam meretur: nam menſuram caritatis, modumque ſi tranſcenderit, & qui diligit, & qui diligitur in peccato erit. (1) GRAECUS a. Unde Ioannes non fuit gloriatus in habita opinione de ipſo ab hominibus, nec aliquatenus viſus eſt primatum appetere; ſed infirmam humilitatem amplexus eſt: unde ſequitur: *Reſpondit Ioannes, dicens omnibus: Ego quidem baptizo vos in aqua.* BEDA (cap. ix. in Lucam.) Quomodo autem reſpondit eis, qui in ſecreto cordis, quia Chriſtus eſſet, cogitabant, niſi quia non ſolum cogitabant, ſed etiam, ſicut alius Evangeliſta declarat, miſſis ad eum ſacerdotibus, ac levitis, an eſſet Chriſtus inquirebant? AMBROSIUS (tit. ubi ſupra.) Vel videbat Ioannes cordis occulta. Sed conſideremus cuius gratia: Dei enim munus eſt, qui revelat, non virtus hominis, qui divino magis adiuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Cito autem reſpondens probavit non eſſe ſe Chriſtum, qui viſibili operatur officio: nam cum ex duabus naturis, ideſt ex anima homo ſubſiſtat, & corpore, viſibile per viſibilia, inviſibile per inviſibile myſterium conſecratur: aqua enim corpus abluitur, ſpiritu animæ delicta mundantur; licet etiam in ipſo fonte ſanctificatio divinitatis aſpiret: & ideo aliud fuit baptiſma pœnitentiæ, aliud eſt gratiæ: iſtud baptiſma ex utroque, illud ex uno: opus hominis eſt gerere pœnitentiam deiictorum, Dei munus eſt gratiam implere myſterii. Declinans ergo maieſtatis invidiam, non verbo, ſed opere declaravit non eſſe ſe Chriſtum: unde ſequitur: *Venit enim fortior me poſt me.* In hoc quod dicit, *Fortior me*, comparationem non fecit: neque enim inter Dei Filium & hominem ulla poterat eſſe comparatio; ſed quia multi fortes, fortior nemo niſi Chriſtus. Denique non fecit comparationem, eo quod addiderit: *Cuius non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamentorum eius.* AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. XII.) Matthæus quidem dicit cap. III. „Cuius non ſum dignus calceamenta portare." Itaque ſi ad rem pertinet aliud intelligere in eo quod dictum eſt, „Calceamenta portare," & *corrigiam calceamentorum ſolvere*, ut unus Evangeliſtarum hoc, alii aliud dicerent; omnes verum narraverunt: ſi autem nihil intendit Ioannes, cum de calceamentis Domini diceret, niſi excellentiam eius, & humilitatem ſuam; quodlibet horum dixerit, ſive de ſolvenda calceamentorum corrigia, ſive de portandis calceamentis, eamdem tamen ſententiam tenuit quiſquis etiam verbis ſuis per calceamentorum memoriam, eamdem ſignificationem humilitatis expreſſit. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam cap. de teſtimonio Ioannis de Chriſti adventu.) Per hoc etiam quod dicit, „Cuius non ſum dignus calceamenta „portare," evangelicæ prædicationis (2) oſtendit in Apoſtolos gratiam eſſe collatam; qui ſunt calceati in Evangelium. Videtur tamen ideo hoc dicere quod plerumque Ioannes perſonam accipit populi Iudæorum. GREGORIUS (hom. VII. in Evang.) Sed & Ioannes ſe indignum eſſe ad ſolvendum corrigiam calceamenti eius denuntiat; ac ſi aperte dicat: Ego Redemptoris veſtigia denudare non valeo, qui ſponſi nomen mihi immeritus non uſurpo. Mos enim apud veteres fuit ut ſi quis eam quæ ſibi competeret, accipere nollet uxorem, ille ei calceamentum ſolveret qui ad hanc ſponſus iure pro-

(1) *In ed. t. Veneta Nicolini* GREGORIUS, *& ad marginem*, Colligitur ex hom. VII. (2) *Al.* oſtendit Apoſtolis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Metaphraſtes in Cat. Græc. PP. non, ut prius, Gregorius, qui hom. VII. in Evang. ſic tantum habet: *Cum tanta virtutis eſſet ut Chriſtus credi potuiſſet, maluit ſolide ſubſiſtere in ſe, ne humana opinione raperetur inaniter ſuper ſe.*

propinquitatis veniret. Vel quia calceamenta ex mortuis animalibus fiunt, incarnatus Dominus quaſi calceatus apparuit, qui morticina noſtræ corruptionis aſſumpſit. Corrigia ergo calceamenti eſt ligatura myſterii. Ioannes itaque ſolvere corrigiam calceamenti eius non valet: quia incarnationis myſterium nec ipſe inveſtigare ſufficit qui hanc per prophetiæ ſpiritum agnovit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXI. in Matth.) Et quia dixerat, quod ſuum baptiſma nil plus haberet quam aquam, conſequenter oſtendit excellentiam exhibiti per Chriſtum baptiſmatis, cum ſubdit: *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni*: per ipſam dicti metaphoram oſtendens abundantiam gratiæ: non enim ait, Dabit vobis Spiritum ſanctum, ſed *baptizabit*: ac rurſus per id quod de igne ſubiicit, oſtendit virtutem gratiæ: & ſicut Chriſtus aquam vocat Spiritus gratiam, oſtendens per vocabulum aquæ, nitorem qui contingit ex ea, & conſolationem immenſam quæ mentibus capacibus illius ingeritur; ſic & Ioannes per ignis vocabulum exprimit fervorem, & rectitudinem gratiæ, necnon & peccatorum conſumptionem. BEDA (ſuper *Ipſe baptizabit vos in ſpiritu*.) Poteſt (1) & Spiritus ſanctus nomine ignis ſignificatus intelligi: quia incendit per amorem, & per ſapientiam corda quæ replet, illuminat: unde & Apoſtoli baptiſma Spiritus in ignis viſione percipiunt. Sunt qui ita exponunt, quod in præſenti in Spiritu, & in futuro baptizaremur in igne; ut videlicet ſicut in remiſſionem omnium peccatorum ex aqua, & Spiritu renaſcimur; ita & tunc de levibus quibuſdam peccatis (2) purgatorii ignis ante ultimum iudicium baptiſmate permundemur. ORIGENES (hom. XXV.) Et quomodo Ioannes iuxta Iordanem fluvium venientes ad baptiſmum præſtolabatur; & alios abigebat, dicens, *Generatio viperarum*, eos vero qui confitebantur peccata, ſuſcipiebat: ſic ſtabit in igneo flumine Dominus Ieſus iuxta flammeam rhomphæam, ut quicumque poſt exitum vitæ huius ad paradiſum transire deſiderat, & purgatione indiget, hoc cum (3) amne baptizet, & ad paradiſum tranſmittat; eum vero qui non habet ſignum priorum baptiſmatum, lavacro igneo non baptizet. BASILIUS *a*. Non autem propter hoc quod dicit, *Baptizabit vos in Spiritu ſancto*, integrum quis eſſe baptiſma fatebitur in quo nomen ſolius Spiritus invocatum eſt: oportet enim ſemper illibatam manere aſſignatam traditionem in vivificante gratia: nam addere, vel minuere quicquam excludit a vita perpetua: ſicut enim credimus, ſic & baptiſma ſuſcipimus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. GRAECUS. Per hoc ergo quod dicit, *Baptizabit in Spiritu ſancto*, oſtendit abundantiam gratiæ, & beneficii copiam. Ne autem aliqui putent quod dona largiri, & poteſtas, & voluntas eſt creatori; punire vero inobedientes nullam ſibi fore cauſam; ob hoc ſubdit: *Cuius ventilabrum in manu eius*: oſtendens quod non ſolum munificus eſt dignis, ſed etiam prævaricationum ultor. Ventilabrum autem promptitudinem iudicii exprimit: non enim cum (4) induciis, ſed in inſtanti, & abſque quolibet intervallo ſeparat damnandos a collegio ſalvandorum. CYRILLUS *b*. Per hoc autem quod ſubdit, *Et permundabit aream ſuam*, (5) deſignat Baptiſta, Eccleſiam pertinere ad Chriſtum, quaſi ad dominum. BEDA (ſuper *Cuius ventilabrum*.) Per aream enim præſens Eccleſia figuratur, in qua „ multi ſunt vocati, „ pauci vero electi: “ Matth. XX. (6) cuius areæ purgatio & nunc viritim geritur cum quiſque perverſus, vel ob manifeſta peccata de Eccleſia, ſacerdotali caſtigatione eiicitur, vel ob occulta, poſt mortem divina diſtrictione damnatur. Et univerſaliter in fine perficietur, quando „ mittet Filius ho„ minis Angelos ſuos, & colligent de regno „ eius omnia ſcandala: “ ibid. XIII. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam, de iudiciaria Chriſti poteſtate.) Ventilabri ergo in. dicio, diſcriminandorum Dominus declaratur ius habere meritorum, eo quod dum frumenta ventilantur in area, plena a vacuis velut quodam auræ ſpirantis examine ſeparantur: unde ſequitur: *Et congregabit triticum in horreum ſuum; paleas autem comburet igne inextinguibili*. Per hanc comparationem Dominus oſtendit quod iudicii die ſolida merita, fructuſque virtutis ab inanis iactantiæ, (7) exiliumque factorum in-

fru-

(1) *Al.* Poteſt & Spiritus ſancti nomine &c. *item* Poteſt & Spiritus ſanctus nomine igni ſanctificatus intelligi (2) *Quatuor exempla ſapius citata legunt* purgatorii (*item* purgatorum) igni baptiſmate mandaremur. (3) *Al.* levamine. (4) *Al.* indiciis. (5) *Al.* deſignabat. (6) *Al.* eius. (7) *Al.* exiliique.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. de Spiritu ſancto cap. XII. *b* In Theſ. Lib. II. cap. IV.

fructuoſa levitate diſcernat, perfectioris meriti viros locaturus in manſione cæleſti. Ipſe enim perfectior fructus eſt qui meruit eius eſſe conformis qui ſicut granum tritici (1) excidit, ut plurimos fructus afferet. CYRILLUS *a*. At paleæ lentos, & inanes ſignant, & quolibet vento peccati ventilatos, & volubiles. BASILIUS. Conferunt autem his qui digni ſunt reguo cælorum velut paleæ tritico; non tamen intuitu divinæ caritatis, & proximorum hoc faciunt, ſive ſpiritualibus donis, ſive corporalibus beneficiis. ORIGENES (homil. XXVI.) Vel quia abſque vento non poſſunt triticum, & paleæ ſeparari; ideo habet ventilabrum in manu ſua, quod alios paleas, alios triticum eſſe demonſtrat. Cum enim eſſes palea levis, ideſt incredulus, oſtendit te eſſe tentatio quod (2) latebas. Cum autem fortiter tentamenta toleraveris, non te faciet fidelem tentatio, atque patientem, ſed virtutem, quæ in te latebat, profert in medium. GREGORIUS Niſſenus. Expedit autem ſcire, quod nec bona quæ per repromiſſiones repoſita ſunt honeſte viventibus, talia ſunt ut verbo valeant explicari: quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt: nec peccatorum pœnæ ad aliquid eorum quæ in præſenti ſenſum afficiunt, proportionem habent: & quamvis aliqua illarum pœnarum per noſtra nominentur vocabula, differt tamen non modicum: cum enim audis ignem, aliud quiddam conicere doceris ex eo quod additur, *Inextinguibili*, quod in iſtum ignem non cadit. GREGORIUS XV. Moral. (cap. XIV. & XVII. in nov. exempl. & eſt ſuper illud Iob XX. „Devorabit eum ignis.“) Miro modo expreſſus eſt ignis gehennæ: ignis namque noſter corporeus per congeſta ligna nutritur, nec valet niſi fotus ſubſiſtere; at contra gehennæ ignis, cum ſit corporeus, & in ſe miſſos reprobos corporaliter exurat, lignis non nutritur, ſed creatus ſemel inextinguibilis durat.

(f) ORIGENES (homil. XXVII. in Lucam.) Annuntiaverat Ioannes Chriſtum, baptiſmum Spiritus ſancti prædicabat, & cetera quæ Evangelii tradit hiſtoria: exceptis ergo his alia annuntiaſſe monſtratur in eo quod dicitur: *Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Exhortatio enim eius erat bona doctrina; & ideo convenienter Evangelium dicitur. ORIGENES (homil. XXVII. in Lucam.) Et quomodo in Evangelio ſecundum Ioannem de Chriſto refertur, quia multa & alia locutus eſt; ſic & in præſenti loco intellige quod Lucas hic dixit, quoniam maiora quædam a Ioanne annuntiabantur quam ut deberent litteris credi. Miramur autem Ioannem, quo inter natos mulierum maior nemo fuerit, quod in tantam opinionem meritis virtutis aſcenderit ut a pleriſque Chriſtus putaretur; ſed illud multo mirabilius, quod non timuit Herodem, non formidavit interitum: unde ſequitur: *Herodes autem tetrarcha cum corriperetur ab illo &c.* EUSEBIUS (Lib. I. cap. XIII. de Eccl. Hiſtor.) Dicitur autem tetrarcha ad differentiam alterius Herodis, quo regnante natus eſt Chriſtus: erat enim ille Rex, hic autem tetrarcha. Erat autem illi coniux Aretæ Regis Arabum filia, quam, cum coniux eſſet fratris ſui Philippi, more ſacrilego duxit, quamvis prolem haberet a fratre: his enim ſolum licebat hoc agere quorum fratres ſine prole vitam compleverant. Super hoc Herodem reprehenderat Baptiſta. Primo quidem diligenter eius audiebat ſermones, cum ſciret eos ponderoſos, & conſolatione plenos; ſed Herodiadis concupiſcentia cogebat eum aſpernari verba Ioannis: unde & eum detrudit in carcerem; & hoc eſt quod dicitur: *Adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit Ioannem in carcere*. BEDA (cap. X. in Lucam.) Non autem his diebus captus eſt Ioannes, ſed, iuxta Evangelium Ioannis, poſt aliqua geſta ſigna a Domino, & poſt eius baptiſmum diffamatum. Sed a Luca propter exaggerandam malitiam Herodis præoccupatum eſt; qui cum videret ad prædicationem Ioannis multos confluere, milites credere, publicanos pœnitere, totum vulgus baptiſma ſuſcipere, ipſe e converſo non ſolum Ioannem contemnit, ſed vinculat, & occidit. GLOSSA (ordin. ſuper illud, *Herodes tetrarcha*.) Ante etiam quam Lucas aliquid narret de actibus Ieſu, dicit

(1) *P. Nicolai legit* cecidit. (2) *Al.* latebat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Cyrillo occurrit, ſed in Theſauro ubi ſupra ſic tantum quod *iniuſtos quaſi paleam tradet igni, iuſtos quaſi triticum in horreum recondet*. Sed nec occurrit quod mox ex Baſilio ſubiungitur, vel etiam paulo poſt ex Gregorio Niſſeno.

Digitized by Google

dicit Ioannem ab Herode captum, ut oſtendat ſe ſolummodo (1) ea Domini facta præcipue deſcripturum quæ eo anno geſta ſunt quo Ioannes captus eſt, vel punitus.

(g) Ambrosius (Lib. II. in Lucam cap. de Ieſu baptiſ.) Pulchre in his quæ a ceteris dicta ſunt, Lucas compendium ſumpſit. Et intelligendum magis quod a Ioanne Dominus baptizatus eſt, quam expreſſum reliquit: unde dicitur: *Factum eſt autem, cum baptizaretur omnis populus, & Ieſu baptizato, & orante, apertum eſt cælum*. Baptizatus eſt autem Dominus, non mundari volens, ſed mundare aquas, ut ablutæ per carnem Chriſti, qui peccatum non cognovit, baptiſmatis ius haberent. Gregorius Nazianzenus. Accedit etiam Chriſtus ad baptiſmum, forſan ſanctificaturus Baptiſtam; quod autem nulli dubium eſt, ut totum veteranum Adam immergat aquæ. Ambrosius (ubi ſupra.) Quæ etiam ſit dominici cauſa baptiſmatis, Dominus ipſe declarat, dicens Matth. III. „Sic decet implere omnem iuſtitiam." Quæ eſt ergo iuſtitia, niſi quia quod alterum tibi facere velis, prior ipſe incipias, & tuo alios horteris exemplo? Nemo igitur refugiat lavacrum gratiæ, quando (2) Chriſtus lavacrum pœnitentiæ non refugit. Chrysostomus a. Fuerat autem baptiſma Iudaicum quod ſordes carnis amovebat, non conſcientiæ crimina; noſtrum autem baptiſma ſeparat a peccatis, lavat animam, & ſpiritus copiam elargitur. Baptiſma vero Ioannis Iudaico præſtantius fuit: neque enim ad obſervantiam corporalium mundificationum inducebat, ſed monebat a vitio in virtutem converti; noſtro vero baptiſmate minus, eo quod nec Spiritum ſanctum adminiſtrabat, nec remiſſionem quæ per gratiam fit exhibebat; cum quaſi finis quidam eſſet utrorumque baptiſmatum. Sed neque Iudaico baptiſmate, nec noſtro baptizatus eſt Chriſtus: quia nec indulgentia peccatorum egebat, nec illa caro expers erat Spiritus ſancti quæ per Spiritum ſanctum ab ipſo principio concepta eſt. Sed baptizatus eſt Ioannis baptiſmate, ut ex ipſa natura baptiſmatis ſcias quia neque cauſa peccati, neque propter indigentiam doni baptizatus eſt. Dicit autem, *Baptizato, & orante*, ut perpendas quod ſuſcepto baptiſmate, opportuna ſit iugis oratio. Beda (ſuper *Et Ieſu baptizato.*) Quia etſi peccata ſunt omnia in baptiſmo laxata, non adhuc terrenæ carnis eſt fragilitas ſolidata: nam quaſi tranſito mari rubro gratulamur ſubmerſos Ægyptios; ſed in deſerto mundanæ converſationis hoſtes concurrunt alii, qui duce Chriſti gratia noſtro ſudore vincantur, donec perveniamus ad patriam. Chrysostomus b. Dicit autem, *Apertum eſt cælum*, tamquam hactenus recluſum fuiſſet. Iam autem ovili ſuperno & infimo in unum redacto, & uno exiſtente ovium paſtore, cælum patuit, & homo terricola aggregatus eſt Angelis. Beda (ibidem.) Non enim ei cælum tunc apertum eſt cuius oculi cælorum interiora cernebant; ſed virtus ibi baptiſmatis oſtenditur, de quo quiſque cum egreditur, regni cæleſtis ei ianua aperitur; dumque caro innoxia frigentibus tangitur aquis, oppoſita quondam noxiis rhomphæa extinguitur ignea. Chrysostomus. Deſcendit etiam Spiritus ſanctus ad Chriſtum tamquam ad generis noſtri principium, ut in Chriſto ſit primo, qui non ſibi, ſed nobis potius illum ſuſcepit: unde ſequitur: *Et deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba, in ipſum*. Non exiſtimet aliquis quod cum non habuit eum, ſuſcepit ipſum: ipſe namque illum deſurſum tamquam Deus mittebat; at idem ut homo recipiebat interius. Igitur ex eo devolavit in eum, ex ipſius deitate ad eius humanitatem. Augustinus XV. de Trin. (cap. XXVI.) Abſurdiſſimum autem eſt, cum iam triginta annorum eſſet, accepiſſe Spiritum ſanctum; ſed venit ad baptiſmum ſicut ſine peccato, ita non ſine Spiritu ſancto. Si enim de Ioanne ſcriptum eſt ſupra I. *Spiritu ſancto replebitur ab utero matris ſuæ*; quid de homine Chriſto credendum eſt, cuius carnis ipſa conceptio non carnalis, ſed ſpiritualis fuit? Nunc ergo corpus ſuum, ideſt Eccleſiam, præfigurare dignatus eſt, in qua baptizati præcipue accipiunt Spiritum ſanctum. Chrysostomus. Redolebat illud baptiſma aliquid vetuſtatis, & partim ſapiebat novitatem: quod enim baptiſma ſuſciperet a Propheta, oſtendebat aliquid vetuſtatis;

(1) *Al.* eadem facta. (2) *Al.* tempus.

Ex editione P. Nicolai.

a Nullibi ſub his verbis occurrit; ſed aliquid ſimile hom. XII. in Matth. & in illius Catecheſi *ad illuminandos*, vel baptizandos. b Rurſus hoc apud illum nunc non occurrit, ut nec ſequentes ex eodem notationes.

ſtatis; quod autem Spiritus deſcenderit, novum aliquid deſignabat. AMBROSIUS (Lib. II. in Lucam cap. ult.) Merito autem Spiritus ſe in corpore demonſtravit, quoniam divinitatis ſubſtantia non videtur. Advertamus myſterium quare ſicut columba: ſimplicitatem enim lavacri requirit gratia: quoniam in typo veteri columba, quondam, ad illam arcam quæ ſola fuit diluvii immunis, reverſa eſt. CHRYSOSTOMUS. Vel nunc ut manſuetudinem magiſtri declaret, in ſpecie columbina apparet; in pentecoſte autem quemadmodum ignis, ut oſtendat pœnam. Cum enim oportebat delictis ignoſcere, manſuetudo neceſſaria erat; ſed ut adepti ſumus gratiam, reſtat examinis, & iudicii tempus. CYPRIANUS (1) de ſimplicitate Prælatorum (tract. III.) Eſt autem columba ſimplex, & lætum animal, non felle amarum, non morſibus ſævum, non ungulæ laceratione violentum; hoſpitia humana deligere, unius domus noſſe conſortium, cum generant filios ſimul ſedere, cum commeant, volatu invicem cohærere, converſatione communi vitam ſuam degere, oris oſculo concordiam pacis agnoſcere, legem circa omnia unanimitatis implere (2). CHRYSOSTOMUS. Et quidem Chriſtus in ortu ſuo per plurima ſe manifeſtaverat oracula; verum quia noluerunt advertere, cum medio latuerit tempore, rurſum ſe ab alio clariore patefecit principio. Non ſtella, ſed deſuper indicabat Pater in undis Iordanis, & Spiritus devolabat protrahens illam vocem ſuper verticem eius qui baptizabatur: unde ſequitur: *Et vox de cælo facta eſt: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi*. AMBROSIUS (ibid. cir. fin.) Vidimus Spiritum, ſed in ſpecie corporali; & Patrem quem videre non poſſumus, audiamus: inviſibilis enim eſt Pater, ſed & Filius inviſibilis ſecundum divinitatem; ſed demonſtrare ſe voluit in corpore; & quia Pater corpus non gerebat, ideo probare voluit nobis in Filio ſeſe præſentem, dicens: *Tu es Filius meus*. ATHANASIUS (in Lib. de Synodo Nicæna, cont. Euſeb.) Sacra quidem Scriptura ex nomine Filii duplicem intellectum oſtendit: unum quidem, ut in Evangelio Ioan. 1. dicitur: „Dedit eis poteſtatem ut fiant filii Dei: “ alterum autem intellectum, iuxta quem Iſaac eſt filius Abrahæ. Chriſtus ergo non ſimpliciter dicitur Dei Filius, ſed cum articuli additione, ut comprehendamus quoniam ipſe ſolus eſt qui revera, & ſecundum naturam eſt Filius: quamobrem & unigenitus dicitur: nam ſi ſecundum inſaniam Arrii dicitur filius, ſicut qui hoc nomen per gratiam aſſequuntur; in nullo a nobis differre videbitur. Reſtat ergo, ſecundum alium intellectum, fatendum eſſe Chriſtum Filium Dei, ſecundum quem Iſaac filius Abrahæ eſſe cognoſcitur: quod enim ab alio naturaliter gignitur, non autem ab extrinſeco ſumit exordium, filium natura recenſet. Sed dicitur: Numquid ut hominis eſt paſſibilis nativitas Filii? Minime; ſed Deus cum ſit indiviſibilis, impaſſibiliter Pater eſt Filii: unde Verbum Patris dicitur: quia nec ipſum verbum humanum paſſibiliter producitur; & cum ſimplex ſit natura divina, unius ſolius Filii Pater eſt; & propter hoc additur, *Dilectus*. CHRYSOSTOMUS *. Cum enim quis unum ſolum poſſidet filium, maxime diligit; ſi vero pater factus ſit plurium, diſpartitus affectus remittitur. ATHANASIUS. Cum autem antea Propheta protulerit Dei promiſſa dicentis, Mittam Chriſtum filium meum; nunc apud Iordanem, quaſi conſummato promiſſo, decenter ſubiungit: *In te complacui mihi*. BEDA. Ac ſi dicat: In te (3) placitum meum conſtitui, ideſt hoc per te gerere quod mihi placet. GREGORIUS ſuper Ezech. (homil. VIII.) Vel aliter. Omnis qui pœnitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipſo quod pœnitet, ſe ſibi diſplicuiſſe indicat, quia emendat quod fecit. Et quia omnipotens Pater humano modo de peccatoribus locutus eſt dicens Gen. VI. „Pœnitet „me feciſſe hominem; “ quaſi ſibimetipſi diſplicuit in peccatoribus quos creavit; in ſolo autem Chriſto ſibi complacuit, quia in ſolo eo non invenit culpam, in qua ſe reprehendat quaſi per pœnitentiam. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. XIV.) Quod autem Matthæus dicit, „Hic „eſt Filius meus, “ Lucas autem, *Tu es Filius meus dilectus*, ad eamdem ſententiam explicandam valet: vox enim cæleſtis unum horum dixit; ſed Matthæus oſtendere voluit ad id valere quod dictum eſt, „Hic eſt Fi„lius

(1) *Al.* de Unitate Eccleſiæ. (2) *Addit P. Nicolai* aſſuetum. (3) *Al.* placitum mihi conſtitutum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, & ex Athanaſio, non occurrit; ſed aliquid analogice huc pertinens apud Athanaſium ipſum orat. II. contra Arrianos.

„ lius meus, “ ut illis qui potius audiebant, indicaretur quod ipſe eſſet Filius Dei : non enim Chriſto indicabatur, qui ſciebat ; ſed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipſa vox facta eſt.

(h) ORIGENES (hom. XXVIII.) Cum autem baptizatum Dominum dixiſſet, generationem Domini exponit, non a ſuperioribus ad inferiora deducens, ſed a Chriſto uſque ad ipſum pervenit Deum : unde dicit : *Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta*. Quando enim baptizatus eſt, & myſterium ſecundæ generationis aſſumpſit, tunc dicitur incepiſſe, ut tu quoque priorem nativitatem deſtruas, & in ſecunda regeneratione naſcaris. GREGORIUS Nazianzenus (oratione *a* in ſanctum lavac.) Eſt ergo conſiderandum quis eſſet qui baptizatus eſt, & a quo, & quando. Mundus ſiquidem, & a Ioanne, & iam inceptis miraculis: ut ex hinc ſuſcipiamus doctrinam nos præmundandi, & humilitatem amplexandi, quin & in perfectione & ſpiritualis, & carnalis ætatis prædicandi; quorum primum dictum (1) eſt baptiſma ſuſcipientibus, & non præmunientibus ſe per habitum bonum : nam etſi relaxationem peccatorum faciat donum baptiſmi, verendum tamen eſt ne ad eumdem vomitum revertamur. Secundum dictum eſt adverſus inſurgentes contra diſpenſatores myſterii : ſiquidem ipſi dignitate præcellunt. Tertium editum eſt illis qui de iuventa confidunt, & quodlibet tempus arbitrantur ad prælationem, vel doctrinam ſpectare. Purgatur Ieſus, & tu purgationem contemnis ; a Ioanne, ac tu in tuum monitorem inſurgis ; tricenarius, tu autem docendo ſeniores, lanuginem prævenis. Sed adſunt Danielis, & ſimilium exempla in ore : nam quilibet noxius ad reſpondendum paratus eſt. Non eſt autem lex Eccleſiæ quod raro contingit, eo quod nec unica hirundo ver ſtatuit. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel idcirco uſque ad illam ætatem quæ cuncta peccata recipit, expectat, totam legem perficiens, ne quis dicat, quod ideo legem ſolvit, quod eam non poterat conſummare. GRAECUS *c*. Ob hoc etiam tricenarius accedit ad baptiſma, ut oſtendat quod ſpiritualis regeneratio viros parit perfectos ſecundum ſpiritualem ætatem. BEDA. Poteſt etiam tricenalis baptizati Salvatoris ætas, noſtri etiam baptiſmatis intimare myſterium, propter fidem ſcilicet Trinitatis, & operationem decalogi. GREGORIUS Nazianzenus (oratione in ſanctum lavac.) Baptizandus eſt tamen infantulus, ſi neceſſitas urgeat: nam utilius eſt (2) inſenſibiliter ſanctificari, quam non ſignatos tranſmigrare. Sed dices : Chriſtus tricenarius baptizatur, cum Deus eſſet; tu vero iubes accelerare baptiſma. (3) Sed cum dixiſti, Deus, id obiectum ſolviſti. Ipſe non indigebat purgamine, nec aliquod imminebat ei periculum dum differret baptiſma ; at tibi in parvum non redundat piaculum, ſi tranſmigres in corruptione natus, non autem incorruptionis veſte indutus. (4) At forſan times ne baptizatus baptiſmatis munditiam cuſtodias, & propterea differs baptiſmum. Sed melius eſt nonnumquam parumper inquinari, quam omnino gratia carere. CYRILLUS *d*. Licet tamen Chriſtus ſecundum carnem careat patre, ſuſpicabantur aliqui eum patrem habere : unde ſequitur : *Ut putabatur filius Ioſeph*. AMBROSIUS (Lib. III. in Lucam in prin.) Bene *ut putabatur*, qui vere non erat ; ſed ideo putabatur, quia eum Maria, quæ Ioſeph viro ſuo erat deſponſata, genuerat. Cur autem Ioſeph magis quam Mariæ generatio deſcribitur, cum Maria de Spiritu ſancto genuerit Chriſtum, & Ioſeph a generatione Domini videatur alienus; dubitare poſſemus, niſi conſuetudo nos inſtrueret Scripturarum, quæ ſemper viri originem quærit, maxime cum in Ioſeph (5) origine etiam origo ſit Mariæ : nam cum vir iuſtus fuerit Ioſeph, utique ex tribu ſua, & ex patria ſua accepit uxorem : itaque & cenſus tempore aſcendit Ioſeph de domo, & de pa-

(1) *Al.* ſit. (2) *Al.* inviſibiliter. (3) *Al. deeſt* Sed. (4) *In quatuor iam citatis exemplis ſic legitur.* Et quidem bonum eſt baptiſmi munditiam cuſtodire ; ſed potius eſt interdum pauliſper maculari quam gratia carere. (5) *Al. deeſt* origine.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In ſancta lumina Epiph. non in ſacrum lavactum, ut in editione Antverpienſi huius Oper. prius perperam notabatur ; cum oratio quæ in ſacrum lavacrum, ſive baptiſma, inſcribitur, ſit orat. xl. Neutram tamen illarum, nec locum ullum edit. Pariſ. indicabat. *b* In Cat. Græc. PP. ubi notatur ex homil. in Matth. ſed non occurrit ibi, nec tale quidquam ex hom. XII. colligi poteſt, ubi eius baptiſmum ex profeſſo deſcribit. *c* Ideſt Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP. *d* In Cat. Græc. PP. ex Glaphyris, nempe Lib. II. ubi nativitatem Chriſti cum ipſa Moſis nativitate confert.

patria David , ut profiteretur cum Maria uxore ſua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria profeſſionem defert, utique eiuſdem tribus, & eiuſdem patriæ ſe eſſe deſignat : unde generationem Ioſeph explicans ſubdit: *Qui fuit Heli* . Illud autem advertamus, quod ſanctus Matthæus Iacob, qui fuit pater Ioſeph, filium Nathan eſſe commemorat; Lucas vero Ioſeph, cui deſponſata fuit Maria, filium Heli eſſe deſcripſit . Quomodo unius duo patres, ſcilicet Heli , & Iacob, eſſe potuerunt? GREGORIUS Nazianzenus *a*. Dicunt autem quidam quod unica eſt ſucceſſio a David uſque ad Ioſeph ; (1) licet diverſis nominibus ab utroque Evangeliſta narratur . Sed hoc abſurde fatentur : quoniam initium huius generationis duos fratres obtinuit, Nathan ſcilicet , & Salomonem: unde generationes diverſimode profluxerunt. EUSEBIUS Emiſenus (Lib.I. Eccl. Hiſto. cap.VI.) Ipſorum ergo verborum ſententiæ intellectum attentius explicemus: ſi enim approbante Matthæo Ioſeph eſſe filium Iacob, Lucas ſimiliter approbaſſet Ioſeph (2) eſſe filium Heli , eſſet aliqua controverſia. Ceterum cum approbante Matthæo, Lucas plurium opinionem declararet , non propriam , dicens , *Ut putabatur*; non arbitror aliquod relinqui dubium. Cum enim eſſent inter Iudæos diverſæ opiniones de Chriſto , & omnes reducerent ipſum ad David propter promiſſiones ei factas ; plurimi autem aſſererent Chriſtum a David eſſe futurum per Salomonem , & alios Reges ; quidam hanc opinionem vitabant , eo quod plurima de Regibus dicuntur enormia , & quia de Iechonia Hieremias dixit , quod non orietur ſemen ex eo collocandum in ſede David : quorum opinionem commemorat Lucas , ſentiens enarrare Matthæum qualis eſſet veritas generationis: & hæc eſt prima ratio. Eſt & alia profundior. Matthæus enim cum inciperet ſcribere ante conceptionem Mariæ, & carnalem nativitatem Ieſu, opportune velut in hiſtoria præmittit carnalem progeniem : unde & generationem a ſuperioribus derivat deſcendens : cum enim Verbum Dei carnem acciperet, deſcendebat. Sed Lucas ad factam per lavacrum regenerationem proſilit, & ibi aliam generum ſucceſſionem exponit, & ab imis ad prima ſublevans, pariter & peccatorum , quos narravit Matthæus, memoriam abdicat (eo quod quicumque in Deo renaſcitur , fit alienus a criminoſis parentibus , Dei filius factus) & eorum qui ſecundum Deum vitam duxerunt honeſtam , (3) meminit . Sic enim Abrahæ dictum eſt Gen. XV. „ Tu proficiſceris ad patres tuos, “ non quidem carnales, ſed in Deo patres , propter ſimilitudinem honeſtatis. Igitur ei qui in Deo naſcitur aſcribit parentes qui ſunt ſecundum Deum per æquiparantiam morum . AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſtamenti (quæſt. LVI.) Vel aliter . Matthæus a David per Salomonem deſcendit ad Ioſeph ; Lucas vero ab Heli , qui tempore fuit Salvatoris, aſcendit per traducem Nathan filii David, & Heli & Ioſeph iunxit tribum, oſtendens unius generis eſſe utrumque; ac per hoc non ſolum Ioſeph filium eſſe Salvatorem , ſed & Heli . Ipſa enim ratione qua Ioſeph filius dicitur eſſe Salvator , ipſa etiam eſt Heli filius , & ceterorum omnium qui de eadem tribu ſunt . Hinc eſt quod dicit Apoſtolus Rom. IX. „ Quorum patres , & ex quibus „ Chriſtus ſecundum carnem . “ AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib.II. quæſt. V.) Vel tres cauſæ concurrunt, quarum aliquam Evangeliſta ſecutus ſit : aut enim unus Evangeliſta patrem eius , a quo genitus eſt, nominavit, alter vero vel avum maternum , vel aliquem de cognatis maioribus poſuit : aut unus erat Ioſeph naturalis pater , & alter eum adoptavit : aut more Iudæorum , cum ſine filiis unus deceſſiſſet , eius uxorem propinquus recipiens , filium quem genuit propinquo mortuo deputavit . AMBROSIUS (Lib. III. in Lucam .) Traditur enim , Nathan , qui a Salomone genus duxit , Iacob generaſſe filium , & uxore ſuperſtite deceſſiſſe , quam poſtea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus eſt Heli . Rurſus Heli, fratre Iacob ſine liberis decedente, copulatus eſt fratris uxori, & generavit alium Ioſeph , qui iuxta legem Iacob filius dicitur : quoniam ſemen fratris defuncti iuxta legis veteris ſeriem ſuſcitabat. BEDA (ſuper *Qui fuit Heli* .) Vel aliter. Iacob fratris Heli ſine liberis defuncti uxorem de mandato legis accipiens genuit Ioſeph , natura quidem germinis filium ſuum, ſecundum vero legis præ-

(1) *Al.* Sed. (2) *Al. omittitur* eſſe. (3) *Al. non eſt* meminit.

Ex editione P. Nicolai.

a In Carmine quod inſcribitur *de genealogia Chriſti*.

Digitized by Google

ceptum efficitur filius Heli. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſtamenti a (Lib. II. cap. III.) Probabilius enim intelligimus Lucam adoptantis originem tenuiſſe, qui noluit Ioſeph genitum dicere ab illo cuius filium eſſe narravit. Commodius enim filius dictus eſt (1) eius a quo fuerat adoptatus, quam diceretur ab illo genitus cuius carne non erat natus. Matthæus autem dicens: „ Abraham genuit Iſaac, Iſaac autem genuit Iacob;" atque in hoc verbo, quod eſt genuit perſeverans donec in ultimo diceret; „ Iacob autem genuit Ioſeph;" ſatis expreſſit ad eum ſe patrem perduxiſſe originem generantium a quo Ioſeph non adoptatus, ſed genitus erat. Quamquam ſi etiam genitum Lucas diceret Ioſeph ab Heli, nec ſic nos hoc verbum perturbare deberet: neque enim abſurde quiſque dicitur non carne, ſed caritate genuiſſe quem ſibi filium adoptavit. Merito autem Lucas adoptionis originem ſuſcepit: quia per adoptionem efficiuntur filii Dei, per carnalem vero generationem Filius Dei potius propter nos Filius hominis factus eſt. CHRYSOSTOMUS b. Quia vero hæc pars Evangelii conſiſtit in ſerie nominum, nihil pretioſum exinde acquiri exiſtimant. Ne igitur hoc patiamur, experiamur etiam hunc paſſum ſcrutari. Eſt enim ex nudis nominibus copioſum haurire theſaurum, quia plurium rerum indicativa ſunt nomina: nam & divinam clementiam, & oblatas a mulieribus gratiarum actiones ſapiunt: cum enim filios impetrabant, nomen imponebant a dono. GLOSSA (interlinearis.) Interpretatur igitur Heli, Deus meus, vel ſcandens: *qui fuit Mathat*, ideſt donans peccata; *qui fuit Levi*, ideſt additus. AMBROSIUS (Lib. III. in Lucam.) Pulchre Lucas, quoniam filios Iacob non poterat plures comprehendere, ne extra generationes evagari ſuperflua ſerie videretur, licet in aliis longe poſterioribus, Patriarcharum tamen antiqua nomina non prætermittenda arbitratus eſt: Ioſeph, Iudæ, Simeonis, & Levi. Quatuor enim genera in his cognoſcimus fuiſſe virtutum: in Iuda paſſionis dominicæ per figuram myſterium prophetatum; in Ioſeph præceſſiſſe caſtitatis exemplum, in Simeone vindictam pudoris; in Levi officium ſacerdotis: unde ſequitur: *qui fuit Melchi*, ideſt Rex meus; *qui fuit Ianne*, ideſt dextera; *qui fuit Ioſeph*, ideſt accreſcens (fuit autem alius iſte Ioſeph) *qui fuit Mathathia*, ideſt donum Dei, vel aliquando; *qui fuit Amos*, ideſt onerans vel oneravit; *qui fuit Naum*, ideſt conſolatio, vel conſolans; *qui fuit Hesli*, ideſt adiuva me; *qui fuit Nagge*, ideſt meridies, vel meridianum; *qui fuit Naat*, ideſt deſiderium; *qui fuit Mathathia*, ut ſupra; *qui fuit Semei*, ideſt obediens; *qui fuit Ioſeph*, ideſt augmentum; *qui fuit Iuda*, ideſt confitens; *qui fuit Ioanna*, ideſt Dominus, vel gratia eius, vel Dominus miſericors: *qui fuit Reſa*, ideſt miſericors; *qui fuit Zorobabel*, ideſt princeps, vel magiſter Babylonis; *qui fuit Salathiel*, ideſt petitio mea Deus; *qui fuit Neri*, ideſt lucerna mea: *qui fuit Melchi*, ideſt regnum meum; *qui fuit Addi*, ideſt robuſtus, vel violentus; *qui fuit Coſan*, ideſt dominans; *qui fuit Helmadam*, quod eſt Dei menſura; *qui fuit Her*, quod eſt vigilans, vel vigilia, vel pelliceus; *qui fuit Ieſu*, quod eſt ſalvator; *qui fuit Eliezer*, ideſt Deus meus adiutor; c *qui fuit Iorim*, ideſt (2) Dominus exultans, vel exaltans; *qui fuit Mathat*, ut ſupra; *qui fuit Levi*, ut ſupra; *qui fuit Simeon*, id eſt audivi triſtitiam, vel ſignum; *qui fuit Iuda*, ut ſupra; *qui fuit Ioſeph*, ut ſupra; *qui fuit Iona*, ideſt columba, vel dolens; *qui fuit Eliakim*, quod eſt Dei reſurrectio; *qui fuit Melcha*, ideſt Rex eius; *qui fuit Menna*, quod eſt viſcera mea; *qui fuit Mathathia*, ideſt donum; *qui fuit Nathan*, ideſt dedit, vel dantis. AMBROSIUS. Per Nathan autem expreſſam advertimus prophetiæ dignitatem, ut quia unus omnia Chriſtus Ieſus, in ſingulis quoque maioribus genera virtutum diverſa præcederent.

Sequitur: *Qui fuit David*: ORIGENES (homil. XXVIII.) Dominus deſcendens in mundum aſſumpſit peccatorum hominum perſonam, & naſci voluit de ſtirpe Salomonis, ut refert Matthæus, cuius peccata ſcripta ſunt, & ceterorum, ex quibus multi fecerunt malum in conſpectu Dei. Quando vero aſcendit, & ſecundo per baptiſmum ortus eſſe deſcribitur, ut refert Lucas, non per Salomonem, ſed per Nathan naſcitur, qui arguit patrem ſuper Uriæ morte, ortuque Salomonis. AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. XXVII.) Dicendum autem, quod huiuſmodi nominis Propheta ar-

(1) *Al. omittitur* eius. (2) *Nicolai legit* Dominus exaltans, vel eſt exaltans.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a De Conſ. Evang. b Hom. XXXI. in Epiſt. ad Rom. c Quæ ex Ambroſio continuarim notantur, ſunt in Gloſſis tantum.

Digitized by Google

arguit David, ne putetur idem fuiſſe homo, cum alter fuerit. GREGORIUS Naz. *a*. Sed a David ultra, ſecundum utrumque Evangeliſtam, eſt generis proceſſus indiviſibilis: unde ſequitur, *Qui fuit Ieſſe*. GLOSSA *b* (ordinaria.) Interpretatur David manu fortis, Ieſſe incenſum. Sequitur: *Qui fuit Obeth*, quod eſt ſervitus; *qui fuit Booz*, quod eſt fortis; *qui fuit Salmon*, quod eſt ſenſibilis, vel pacificus; *qui fuit Naaſſon*, quod eſt augurium, vel ſerpentinus; *qui fuit Aminadab*, ideſt populus voluntarius; *qui fuit Aram*, quod eſt erectus, vel excelſus; *qui fuit Eſron*, ideſt ſagitta; *qui fuit Phares*, quod eſt diviſio; *qui fuit Iuda*, ideſt confitens; *qui fuit Iacob*, quod eſt ſupplantator; *qui fuit Iſaac*, quod eſt riſus, vel gaudium; *qui fuit Abraham*, quod eſt pater multarum gentium, vel videns populum. CHRYSOSTOMUS. Matthæus quidem tamquam qui Iudæis ſcribebat, nihil ſtatuit ulterius ſcribere, niſi quod ab Abraham, & David Chriſtus proceſſerat: hoc enim maxime placabat Iudæos. Lucas vero, ſicut qui omnibus communiter loquebatur, ulterius protendit ſermonem, attingens uſque ad Adam: unde ſequitur, *Qui fuit Thare*. GLOSSA (interlinearis.) Quod interpretatur exploratio, ſive nequitia; *qui fuit Nachor*, quod eſt requievit lux; *qui fuit Sarug*, quod eſt corrigia, vel comprehendens lorum, vel perfectio; *qui fuit Ragau*, quod eſt ægrotus, vel paſcens; *qui fuit Phalech*, quod eſt dividens, vel diviſum; *qui fuit Heber*, quod eſt tranſitus; *qui fuit Sale*, quod eſt tollens; *qui fuit Chainan*, quod eſt lamentatio, vel poſſeſſio eorum. BEDA (cap. x. in Lucam.) Nomen, & generatio Chainan iuxta Hebraicam veritatem neque in Geneſi, neque in verbis dierum invenitur, ſed Arphaxath Selaa, vel Sale filium nullo interpoſito genuiſſe perhibetur. Scito ergo Lucam hanc generationem de ſeptuaginta Interpretum editione ſumpſiſſe, ubi ſcriptum eſt quod Arphaxath centum triginta quinque annorum genuerit Chainan, & ipſe Chainan, cum triginta quinque fuerit annorum, genuerit Sale.

Sequitur: *Qui fuit Arphaxath*. GLOSSA (interlinearis.) Quod eſt ſanans depopulationem; *qui fuit Sem*, quod eſt nomen, vel nominatus; *qui fuit Noe*, quod eſt requies. AMBROSIUS (ubi ſup. non procul a fin.) Noe quidem iuſti inter dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti, ut quia ædificator Eccleſiæ naſcebatur, eum ſui generis auctorem præmiſiſſe videatur qui eam in typo ante fundaverat.

Qui fuit Lamech. GLOSSA (interlinearis.) Quod eſt humiliatum, vel percutientem, percuſſum, vel humilem; *qui fuit Mathuſalem*, quod eſt mortis (1) emiſſio, vel mortuus eſt, & interrogavit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Huius ultra diluvium numerantur anni, ut quoniam ſolus eſt Chriſtus unus, cuius vita nulla ſentit ætatem, in maioribus quoque ſuis non ſenſiſſe diluvia videretur. *Qui fuit Enoch*: & hic pietatis dominicæ, & divinitatis manifeſtum indicium eſt, eo quod nec mortem ſenſerit Dominus, & ad cælum remeaverit, cuius generis auctor raptus ad cælum eſt. Unde manifeſtum eſt Chriſtum potuiſſe non mori, ſed voluiſſe, ut nobis mors illa prodeſſet: & ille quidem raptus ne malitia mutaret cor eius; Dominus autem, quem malitia ſæculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturæ ſuæ maieſtate remeavit. BEDA (ſuper *Qui fuit Mathuſalem*.) Pulchre autem a baptizato Dei Filio uſque ad Deum Patrem aſcendens, ſeptuageſimo gradu Enoch ponit, qui dilata morte tranſlatus eſt in paradiſum, ut ſignificet eos qui in gratiam adoptionis filiorum ex aqua & Spiritu ſancto regenerantur, interim poſt corporis abſolutionem æternam ſuſcipiendos in requiem: ſeptuagenarius enim, propter ſeptimam ſabbati, illorum requiem ſignificat qui iuvante Dei gratia, decalogum legis impleverunt. GLOSSA (interlinearis.) Interpretatur autem Enoch dedicatio; *qui fuit Iareth*, quod eſt deſcendens, ſive continens; *qui fuit Malaleel*, quod eſt laudatus Dei, vel laudans Deum; *qui fuit Chainan*, ut ſupra; *qui fuit Enos*, ideſt homo deſperans, vel violentus; *qui fuit Seth*, quod eſt poſitio, ſive poſuit. AMBROSIUS (ibidem.) Seth poſterior filius Adæ non ſiletur, ut cum duæ ſint populi generationes, ſignificaretur in typo, in poſteriore potius quam in priore generatione Chriſtum numerandum.

Sequitur: *Qui fuit Adam*. GLOSSA (interlin.) Quod (2) eſt homo, vel terrenus, vel indigens.

Qui

(1) *Al. deeſt* emiſſio. (2) *Al. omittitur* eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Interlinealis.

Qui fuit Dei. AMBROSIUS (ibidem.) quid pulchrius potuit convenire quam ut ſancta generatio a Dei Filio inciperet, & uſque ad Dei filium duceretur; creatuſque præcederet in figura, ut natus in veritate ſequeretur; ad imaginem ſactus præiret, propter quem Dei imago deſcenderet? *a* Putavit etiam Lucas ad Deum Chriſti originem referendam, quod verus Chriſti generator Deus ſit, vel ſecundum generationem veram Pater, vel ſecundum lavacrum, & regenerationem myſtici auctor muneris. Et ideo non a principio generationem eius cœpit deſcribere, ſed poſteaquam baptiſma eius explicuit, ut ſecundum naturam, & ſecundum gratiam Dei Filium demonſtraret. Quod autem evidentius divinæ generationis indicium, quam quod de generatione dicturus Patrem præmiſit loquentem: *Tu es Filius meus dilectus*? AUGUSTINUS de Conſen. Evan. (Lib. II. cap. IV.) Satis etiam per hoc demonſtravit, non ſe ideo dixiſſe Ioſeph filium Heli, quod de illo genitus, ſed quod ab illo potius (1) fuerit adoptatus; cum etiam ipſum Adam filium dixit, cum ſit factus a Deo, ſed per gratiam, quam poſtea peccando amiſit, tamquam filius in paradiſo conſtitutus ſit. THEOPHYLACTUS (circa finem Com. in III. cap. Lucæ.) Ideo etiam generationem finit in Deum, ut addiſcamus quod qui in medio ſunt patres, Chriſtus ad Deum eriget, & filios Dei ſaciet; & ut etiam crederetur Chriſti generatio ſine ſemine fuiſſe; quaſi dicat: Si non credis, quod ſecuudus Adam factus ſit ſine ſemine, devenias ad primum Adam: (2) invenies enim abſque ſemine factum a Deo. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. IV.) Et Matthæus quidem ſignificare voluit Dominum deſcendentem ad noſtram mortalitatem; ideo generationes ab Abraham uſque ad Chriſti nativitatem deſcendendo commemoravit ab initio Evangelii ſui. Lucas autem non ab initio, ſed a baptiſmo Chriſti generationes narrat, nec deſcendendo, ſed aſcendendo, tamquam ſacerdotem in expiandis peccatis magis aſſignans; (3) cui Ioannes teſtimonium perhibuit dicens Ioan. I. „ Ecce qui tollit pec„ cata mundi. Aſcendendo autem pervenit ad Deum, cui mundati, & expiati reconciliamur. AMRROSIUS (ubi ſup.) Nec (4) ſic Evangeliſtæ diſcrepare videantur, qui veterem ordinem ſunt ſecuti. Nec mireris, ſi ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſſiones uſque ad Chriſtum ſunt, pauciores ſecundum Matthæum, cum per alias perſonas generationem ſatearis eſſe decurſam. Poteſt enim fieri ut alii longævam tranſegerint vitam, alterius vero generationis viri (5) immatura ætate deceſſerint, cum videamus quam plures ſenes cum ſuis nepotibus vivere, alios vero viros ſtatim filiis obire ſuſceptis. AUGUSTINUS *b* de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. VI.) Convenientiſſime autem Lucas baptizato Domino generationes per ſeptuaginta ſeptem perſonas ſurſum verſus numerat: nam (6) & aſcenſus ad Deum, cui per peccatorum abolitionem reconciliamur, expreſſus eſt, & per baptiſmum fit homini omnium remiſſio peccatorum, quæ illo numero ſignificantur: nam undecies ſeptem, ſeptuaginta & ſeptem ſunt: in denario autem perfectio beatitudinis eſt: unde manifeſtum eſt quod tranſgreſſio denarii deſignat peccatum per ſuperbiam plus aliquid (7) habere cupientis. Hoc autem ſepties propterea ducitur, ut motu hominis facta ſignificetur illa tranſgreſſio: ternario enim numero incorporea pars hominis ſignificatur; quaternario vero corpus; motus autem in numeris non exprimitur, cum dicimus, Unum, duo, tria; ſed cum dicimus, Semel, bis, ter: unde per ſepties undecim ſignificatur motu hominis facta tranſgreſſio.

(1) *Al.* illi fuerit. (2) *Al.* & invenies eum abſque ſemine &c. (3) *Al.* ubi teſtimonium perhibuit. (4) *Al.* hic. (5) *Al.* in matura. (6) *Al.* aſcendens. (7) *Al.* haberi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eadem ſerie qua hic iſta in Ambroſii textu connectuntur; ſed prope finem Lib. III. ſuper Lucam habentur quæ premiſſa ſunt; ſequentia autem hæc habentur multo ante ſub finem § ab illis verbis incipientis, *Qui fuit Adæ, qui fuit Dei*. *b* De Quæſt. Evang. Lib. II. quæſt. VI.

CAPUT IV.

(a) IEſus autem plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt a Iordane, & agebatur Spiritu in deſertum diebus quadraginta, & tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & conſummatis illis, eſuriit. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. Et reſpondit ad illum Ieſus: Scriptum eſt, quia non in pane ſolo vivit homo, ſed in omni verbo Dei.

(b) Et duxit illum diabolus in montem excelſum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam, & gloriam illorum: quia mihi tradita ſunt, & cui volo, do illa. Tu ergo procidens ſi adoraveris coram me, erunt tua omnia. Et reſpondens Ieſus dixit illi: Scriptum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.

(c) Et duxit illum in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, & dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorſum. Scriptum eſt enim, quod Angelis ſuis mandavit de te, ut conſervent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Et reſpondens Ieſus ait illi: Dictum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum. Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo uſque ad tempus.

(d) Et regreſſus eſt Ieſus in virtute Spiritus in Galilæam, & fama exiit per univerſam regionem de illo. Et ipſe docebat in ſynagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus: & venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbati in ſynagogam, & ſurrexit legere. Et traditus eſt illi liber Eſaiæ Prophetæ, & ut revolvit librum, invenit locum ubi ſcriptum erat: Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, & ſedit. Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris.

(e) Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius, & dicebant: Nonne hic eſt filius Ioſeph? Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice cura teipſum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Iſrael quando clauſum eſt cælum annis tribus, & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna in omni terra; & ad nullam illarum miſſus eſt Elias, niſi in Sareptam Sidoniæ ad mulierem viduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſeo Propheta; & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus.

(f) Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira, hæc audientes; & ſurrexerunt, & eiecerunt illum extra civitatem, & duxerunt illum uſque ad ſupercilium montis, ſuper quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipſe autem tranſiens, per medium illorum ibat.

(g) Et deſcendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos ſabbatis. Et ſtupebant in doctrina eius, quia in poteſtate erat ſermo ipſius. Et in ſynagoga erat homo habens dæmonium immundum, & exclamavit voce magna dicens: Sine: quid nobis & tibi, Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos? Scio enim te, quia ſis Sanctus Dei. Et increpavit illum Ieſus dicens: Obmuteſce, & exi ab eo. Et cum proieciſſet illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus eſt pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem dicentes: Quod eſt hoc verbum, quia in poteſtate & virtute imperat immundis ſpiritibus, & exeunt? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

(h) Sur-

(h) Surgens autem Ieſus de ſynagoga introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, & rogaverunt illum pro ea. Et ſtans ſuper illam, imperavit febri, & dimiſit illam: & continuo ſurgens miniſtrabat illis.

(i) Cum autem ſol occidiſſet, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum; at ille ſingulis manus imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia a multis clamantia, & dicentia, quia tu es Filius Dei. Et increpans non ſinebat ea loqui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum.

(k) Facta autem die, egreſſus ibat in deſertum locum: & turbæ requirebant eum, & venerunt uſque ad ipſum, & detinebant illum, ne diſcederet ab eis. Quibus ille ait: Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo miſſus ſum. Et erat prædicans in ſynagogis Galilææ.

(a) THEOPHYLACTUS (in Comm. ſuper IV. cap. Lucæ.) Poſt baptiſmum Chriſtus tentatur, innuens nobis quod poſtquam erimus baptizati, tentationes imminent nobis: unde dicitur: *Ieſus autem plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt a Iordane*. CYRILLUS *a*. Dudum dixit Deus Gen. VI. „ Non permanebit ſpiritus meus in „ hominibus iſtis, eo quod ſunt caro: " ubi vero regeneratione per aquam, & Spiritum ditati ſumus, facti ſumus divinæ naturæ participes per Spiritus ſancti participationem. (1) Primogenitus autem in multis fratribus, primus recepit Spiritum, qui & Spiritus dator eſt, ut etiam ad nos per ipſum perveniat gratia Spiritu ſancti. ORIGENES (hom. XXIX.) Quando igitur legis Ieſum plenum Spiritu ſancto, & in Actibus ſcribitur de Apoſtolis, quod repleti fuerint Spiritu ſancto; vide ne æquales putes eſſe Apoſtolos Salvatori: quomodo enim ſi volueris dicere, Hæc vaſa plena ſunt vino, vel oleo, non ſtatim dices, quod æquali menſura ſunt plena; ſic & Ieſus, & Paulus pleni erant Spiritu ſancto; ſed vas Pauli multo minus erat quam Ieſu, & tamen erat ſecundum menſuram ſuam utrumque repletum. Accepto itaque (2) baptiſmo, Salvator plenus Spiritu ſancto, qui ſuper eum in ſpecie columbæ de cælis venerat, ducebatur a Spiritu: quia „ quotquot (3) ſpiritu Dei „ ducuntur, hi filii Dei ſunt: " Rom. VIII. iſte autem ſupra omnes proprie Filius Dei erat. BEDA (cap. XI. in Lucam.) Ne cui autem veniret in dubium a quo ſpiritu ductum, ſive expulſum, alii Evangeliſtæ dicerent in deſertum, conſulte Lucas demum intulit: *Et agebatur in deſertum a Spiritu quadraginta diebus*: ne quid contra eum valuiſſe ſpiritus putaretur immundus, qui plenus Spiritu ſancto quæcumque volebat agebat. GRAECUS *b*. Si vero nos arbitrio proprio noſtram vitam diſponimus, quomodo ipſe trahebatur invitus? Quod ergo dicitur, *Agebatur Spiritu*, huiuſmodi habet intellectum: Sponte ſpiritualem duxit converſationem, ut locum exhiberet tentanti. BASILIUS *c* (in ſermone præf. loci.) Non enim verbo provocans inimicum; ſed opere (4) incitans quærit deſertum: delectatur enim diabolus in deſerto, non patitur eſſe in urbibus, contriſtat ipſum concordia civium. AMBROSIUS (Lib. IV. in Lucam cap. de deduct. Ieſu in deſer.) Agebatur igitur conſilio in deſertum, ut diabolum provocaret: nam niſi ille certaſſet, non mihi iſte viciſſet: myſterio, ut illum Adam de exilio liberaret qui de paradiſo in deſertum eiectus eſt; exemplo, ut oſtenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere, & tunc magis eſſe cavendum ne myſterii gratiam deſerat mentis infirmitas: unde ſequitur: *Et tentabatur a diabolo*. CYRILLUS *d*. Ecce factus eſt in athletis (5) iubens agones Deus in his, qui coronat ſanctorum vertices. GREGO-

(1) *Al.* Primogenitus, aut in multis fratribus primus &c. (2) *Al.* a Salvatore plenus Spiritu ſancto baptiſmo, qui &c. (3) *Al.* ſpiritu deducuntur. (4) *Al.* viſitans. (5) *Legit P. Nicolai* iubens agones ut Deus in his qui coronantur is qui coronat &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ideſt Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP. *c* In Cat. Græc. ubi etiam Tito, & Gregorio Niſſeno coniungitur quo ad hanc appendicem, quaſi ex illis tribus deſumatur; ſed occurrit inter Opera quæ nunc extant. *d* In Cat. Græc. PP.

GORIUS III. Moral. *a*. Hoſtis tamen noſter mentem mediatoris Dei & hominum tentatione quaſſare non valuit: ſic enim dignatus eſt tentationes exterius ſuſcipere ut tamen eius mens interius divinitati inhærens inconcuſſa permaneret. ORIGENES (homil. XXIX.) Tentatur autem Ieſus a diabolo quadraginta diebus, & quæ fuerint tentamenta neſcimus; quæ ideo forſitan prætermiſſa ſunt, quia maiora erant quam ut litteris traderentur. BASILIUS *b*. Vel Dominus per quadragenam intentatus manſit: noverat enim diabolus quod ieiunabat, & non fameſcebat; & ideo non audebat accedere: unde ſequitur: *Et nihil manducavit in diebus illis*: ieiunavit ſiquidem, oſtendens quod illi qui ſe vult ad pugnas tentationum accingere, ſobrietas eſt neceſſaria. AMBROSIUS (Lib. IV. in Lucam in præfatione.) Tria igitur ſunt quæ ad uſum proficiunt ſalutis humanæ: ſacramentum, deſertum, & ieiunium. Nemo niſi qui legitime certaverit, coronatur; nemo autem ad certamen virtutis admittitur, niſi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratię cæleſtis munere conſecretur. GREGORIUS Nazianzenus (orat. in ſanct. lavacrum.) Quadraginta ſiquidem diebus ieiunavit nihil manducans: erat enim Deus: nos autem ieiunium poſſibilitati proportionamus; licet zelus aliquibus progredi ſuadeat ultra poſſe. BASILIUS *c*. Sed tamen non ſic utendum eſt carne ut per egeſtatem alimenti naturalis vigor eius ſolvatur, neque ut ad ultimum torporem intellectus urgeatur per diſſolutionis exceſſum. Unde Dominus noſter ſemel hoc peregit, ſed per totum conſequens (1) tempus ordine debito gubernavit corpus; & ſimiliter Moyſes, & Elias. CHRYSOSTOMUS *d*. Valde autem prudenter factum eſt, quod in ieiunando eorum non exceſſit numerum, ne ſcilicet putaretur apparenter veniſſe, non autem recepiſſe veram carnem, aut præter humanam eſſe naturam. AMBROSIUS (Lib. IV. in Luc. de ded. Ieſu in deſertum.) Quadraginta autem dierum myſticum numerum recognoſcis: tot enim diebus aquas abyſſi effuſas eſſe meminiſti, & tot ieiunio dierum ſanctificato refuſam cæli ſerenioris oſtendit clementiam, tot ieiunio dierum Moyſes perceptionem legis emeruit, tot annos in eremo conſtituti patres panem Angelorum conſecuti ſunt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. IV.) Numerus autem iſte laborioſi huius temporis ſacramentum eſt quo ſub diſciplina Regis Chriſti adverſus diabolum dimicamus. Hic enim numerus temporalem vitam ſignificat: tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt: quadraginta autem quater habent decem: porro ipſa decem ab uno uſque ad quatuor progrediente numero conſummantur: quod declarat quod quadraginta dierum ieiunium, hoc eſt humiliationem animæ, conſecravit & lex, & Prophetæ per Moyſen, & Eliam, & Evangelium per ipſius Domini ieiunium. BASILIUS *e*. Verum quia non eſurire ſupra hominem eſt, aſſumpſit Dominus paſſionem famis, indicans eam non eſſe peccatum, & conceſſit cum voluit naturæ humanæ quæ ſua ſunt pati, & agere: unde ſequitur: *Et conſummatis illis eſuriit*, non coactus ad neceſſitatem quæ præeſt naturæ, ſed quaſi provocans diabolum ad duellum: ſentiens enim diabolus, quia ubi fames, ibi imbecillitas, aggreditur ad tentandum, & quaſi tentationum excogitator, famem Chriſto patienti ſuadebat lapidibus appetitum ſedare: unde ſequitur: *Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat*. AMBROSIUS (tit. de pri. tentat. Chriſti.) Tria præcipue docemur tela eſſe diaboli, quibus (2) ad convulnerandam mentem hominis conſuevit armari: gulæ unum, aliud iactantiæ, tertium ambitionis. Inde ergo cœpit unde iam vicit, ſcilicet Adam. Diſcamus igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum eſt diaboli. Sed quid ſibi vult talis ſermo, *Si Filius Dei es*, niſi quia cognoverat Dei Filium eſſe venturum, ſed veniſſe per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud eſt explorantis, aliud tentantis: ideo profitetur ſe credere, & homini conatur illudere. ORIGENES (hom. XXIX.) Rogato autem patre a filio panem, nec dante lapidem pro pane, iſte quaſi adverſarius, & fallax, pro pane (3) dabat lapi-

(1) *Al. deeſt* tempus. (2) *Al.* ad convertendam. (3) *Al.* dat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Cap. XI. vel in antiquis codd. cap. XIII. ſuper illud Iob II. *Verumtamen animam eius ſerva*. *b* Ut ſupra. *c* Ut ſupra, in Cat. Græc. PP. Colligitur ex eius enarratione ſive Commentario in Eſaiam cap. I. & ex Conſtitutionibus monaſticis cap. V. non eadem ſerie tamen, aut eodem tenore. *d* Hom. XIII. in Matth. *e* Ut ſupra.

lapidem. BASILIUS *a*. Suadebat quidem lapidibus appetitum ſedare; hoc eſt, permutare deſiderium ab alimento naturali (1) ad exiſtentia præter naturam. ORIGENES (ut ſupra.) Puto etiam quod uſque hodie lapidem diabolus oſtendit, ut hortetur ſingulos ad loquendum: *Dic ut lapis iſte panis fiat*. Si videris hæreticos dogmatum ſuorum mendacium pro pane comedere, ſcito lapidem eorum eſſe ſermonem, quem monſtrat eis diabolus. BASILIUS. Diſſipator autem tentationum Chriſtus non repellit a natura famem: unde ſequitur: *Et reſpondit ad illum Jeſus: Scriptum eſt, quia non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo Dei*. THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Non ſolis panibus humana natura ſuſtentatur; immo ſufficit verbum Dei ad nutriendum univerſam naturam humanam. (2) Taliter paſtus eſt Iſraeliticus populus, colligens annis quadraginta manna, & gaudens volatilium præda. Divino conſilio Elias convivas habuit corvos; Eliſeus herbis agreſtibus ſocios nutrivit. CYRILLUS *b*. Vel aliter. Terrenis cibis terrenum noſtrum alitur corpus; anima vero rationalis divino verbo vigoratur ad bonam habitudinem ſpiritus: non enim naturam (3) incorpoream corpus alit. GREGORIUS Niſſenus *c*. Unde non alitur virtus pane, nec per carnes bene ſe habet anima, & pingueſcit: aliis epulis vita ſublimis educatur, & creſcit: nutrimentum boni caſtitas, panis ſapientia, pulmentum iuſtitia, potus impaſſibilis ſtatus, delectatio bene ſapere. AMBROSIUS (tit. & Lib. ut ſupra.) Vides igitur quo genere utatur armorum, quo hominem a ſpiritualis nequitiæ incurſione defendat adverſum incitamenta gulæ: non enim quaſi Deus utitur poteſtate: quid enim mihi proderat? Sed quaſi homo commune ſibi accepit auxilium, ut divino pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi acquirat: non enim poteſt qui verbum ſequitur, panem deſiderare terrenum: humanis enim divina præſtare non dubium eſt. Simul cum dicit, *Non in ſolo pane vivit homo*, oſtendit hominem eſſe tentatum, hoc eſt ſuſceptionem noſtram, non ſuam divinitatem.

(b) THEOPHYLACTUS (ſuper *Et conſummata omni tentatione.*) Primo inimicus Chriſtum de gula tentaverat, ſicut & Adam; deinde de cupiditate, ſive avaritia, in hoc quod oſtendit ei omnia regna mundi: unde ſequitur: *Et duxit illum diabolus in montem excelſum, & oſtendit ei omnia regna orbis terræ in momento temporis*. GREGORIUS in homil. (VI. in Evang.) Quid mirum ſi ſe permiſit ab illo in montem duci qui ſe pertulit etiam a membris ipſius crucifigi? THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Sed qualiter oſtendit ei omnia regna orbis terræ? Quidam dicunt, quod mente hæc ei oſtendit; ego autem dico, quod ſenſibiliter, & in phantaſia apparere fecit. TITUS *d*. Vel deſcripſit orbem verbo, & velut quamdam domum intentioni eius manifeſtavit, ut exiſtimabat. AMBROSIUS (tit. de tertia tentat. Chriſti.) Bene autem in momento temporis ſæcularia, & terrena monſtrantur: non enim tam conſpectus celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas poteſtatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & ſæpe honor ſæculi abiit antequam venerit.

Sequitur: *Et ait illi: Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam, & gloriam illorum: quia mihi tradita ſunt, & cui volo do illa*. TITUS. In utroque mentiebatur: neque enim habebat, nec conferre poterat quo carebat: nullus enim obtinet poteſtatem, ſed ad pugnam eſt adverſarius derelictus. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Alibi enim legitur (Rom. XIII.) quia „ omnis poteſtas a Deo eſt: " itaque a Deo eſt poteſtatum ordinatio, a malo ambitio poteſtatis; nec eſt poteſtas mala, ſed is qui male utitur poteſtate. Quid ergo? Bonum eſt uti poteſtate, ſtudere honori? Bonum, ſi deferatur, non eripiatur. Diſtingue tamen hoc ipſum bonum: alius enim bonus in ſæculo; alius perfectæ virtutis uſus. Bonum eſt enim Deum quærere, & cognoſcendæ divinitatis ſtudium nullis occupationibus impediri. Quod ſi is qui Deum quærit propter fragilitatem carnis, & mentis anguſtias ſæpe tentatur; quanto magis qui ſæculum quærit, obnoxius eſt. Docemur ergo ambitionem deſpicere, eo quod

(1) *Al.* ad exiſtentiam. (2) *Al.* Talia. (3) *Al.* corpoream.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra; *& ſic infra*. *b* Ubi ſupra. *c* Ubi ſupra, ex Iambicis, Iamb. XVIII. de virtute cir. med. quod prius cum Cyrillo confundebatur. *d* Boſtrenſis in Cat. Græc. PP.

quod diabolicæ (1) ſubiicit poteſtati. Titus *a*. Habet autem forenſis gratia domeſticum periculum, & ut dominetur aliis prius ſervit; curvatur ad obſequium, ut honore donetur; & dum vult eſſe ſublimior, ſimulata humilitate fit vilior: unde ſubdit: *Tu ergo ſi adoraveris coram me, erunt tibi omnia ſubdita*. Cyrillus *b*. Quomodo tu, cuius ſors eſt inextinguibilis flamma, qualiter omnium Domino quæ ſua ſunt ſpondes? Putaſti cultorem habere, cuius metu tremunt univerſa? Origenes (hom. xxx.) Vel aliter totum. Duo Reges certatim regnare feſtinant: peccati Rex peccatoribus diabolus, & iuſtitiæ Rex iuſtis Chriſtus: ſcienſque diabolus ad hoc veniſſe Chriſtum ut regnum eius tolleret, oſtendit ei omnia regna mundi: non quidem regnum Perſarum, (2) & Indorum, ſed regnum ſuum, quomodo regnaret in mundo, quomodo ſcilicet alii regnentur a fornicatione, alii ab avaritia: & oſtendit ei in puncto temporis, hoc eſt in præſenti temporum curſu, qui ad comparationem æternitatis puncti obtinet inſtar: neque enim neceſſarium habebat Salvator ut ei diutius huius ſæculi negotia monſtrarentur; ſed ſtatim ut aciem luminum ſuorum ad contemplandum vertit, & peccata regnantia, & eos qui regnarentur a vitiis conſpexit. Dicit ergo ad eum: Veniſti ut adverſus me de imperio dimices. Adora me, & accipe regnum quod teneo. Verum Dominus vult quidem regnare, (3) ſed iuſtitia, ut abſque peccato regnet; & vult gentes ſibi eſſe ſubiectas, ut ſerviant veritati; nec ſic vult regnare ceteris ut ipſe regnetur (4) a diabolo: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus dixit illi: Scriptum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* Beda (ſuper *Dominum Deum tuum adorabis*.) Dicens diabolus Salvatori, *Si procidens adoraveris me*, e contrario audit, quod ipſe magis adorare eum debeat quaſi Dominum & Deum ſuum. Cyrillus *c*. Qualiter autem, ſi, ſecundum hæreticos, Filius eſt creatura, adoratur? Quod crimen inferretur adverſus eos qui ſervierunt creaturæ, & non creatori, ſi Filium ſecundum eos creaturam exiſtentem colimus tamquam Deum? Origenes (homil. xxx.) Vel aliter. Hos, inquit, omnes propterea mihi volo eſſe ſubiectos, ut Dominum Deum adorent, & ipſi ſoli ſerviant; tu autem a me vis incipere peccatum, quod ego diſſoluturus huc veni. Cyrillus *d*. Hoc autem mandatum eius tetigit intima: ante adventum enim eius ipſe ubique colebatur; lex autem divina eiiciens ipſum a dominio uſurpato, adorare ſtatuit ſolum eum qui naturaliter Deus eſt. Beda (ubi ſupra.) Quæret autem aliquis quomodo conveniat quod hic præcipitur, ſoli Domino ſerviendum, Apoſtoli verbo, qui dicit Galat. v. „ Per „ caritatem ſervite invicem. " (5) Sed in Græco dulia (δουλεια) intelligitur ſervitus communis, hoc eſt ſive Deo, ſive homini exhibita; latria (λατρεια) autem vocatur ſervitus divinitatis cultui debita. Iubemur ergo per caritatem ſervire invicem, quod eſt Græce duleuin (δουλευειν) iubemur uni Deo ſervire, quod eſt Græce latrevin (λατρευειν) unde hic dicitur, *Et illi ſoli ſervies*; quod eſt Græce latreuis (λατρευσεις)

(c) Ambrosius (ubi ſup. in fine.) Sequitur iactantiæ telum, quo in proclive delinquitur: quia dum homines gloriam virtutis ſuæ iactare deſiderant, de loco meritorum, & ſtatione decidunt: unde dicitur: *Et duxit illum in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi.* Origenes (homil. xxxi.) Sequebatur plane, quaſi athleta ad tentationem ſponte proficiſcens, & quodammodo loquebatur: Duc quo vis, & invenies me in omnibus fortiorem. Ambrosius (ibidem.) Ita eſt autem iactantia ut dum ſe putat unuſquiſque ad altiora conſcendere, ſublimium uſurpatione factorum ad inferiora trahatur: unde ſequitur: *Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorſum.* Athanasius *e*. Non autem contra divinitatem certamen diabolus iniit, neque enim audebat; & ideo dicebat: *Si Filius*

(1) *Al.* ſubiecit. *P. Nicolai habet* ſubiacet. (2) *Al.* & Medorum. (3) *Al.* & quaſi iuſtitia, *item omittitur* &. *P. Nicolai* ſed quaſi iuſtitia. (4) *Al.* ab alio. (5) *In quatuor ſæpe commemoratis editionibus ſic habetur*. Sed in Græco dulia intelligitur ſervitus communis (hoc eſt ſive Deo, ſive homini exhibita) ſecundam, quam iubemur ſervire invicem; latria autem vocatur ſervitus divinitatis cultui debita, qua iubemur ſoli Deo ſervire.

Ex editione P. Nicolai.

a Hanc appendicem nomine Titi notant editiones Pariſienſis, & Antverpienſis; eſt Ambroſii tamen, ut & alia quæ præcedunt, etſi verbis paululum immutatis, & alia ſerie. *b* In Catena Græc. *c* In Theſauro. *d* In Cat. Græc. *e* Ibid.

lius Dei es: ſed cum homine certamen iniit, quem quondam ſeducere potuit. AMBROSIUS (Lib. IV. in Luc. de ſecunda tent. Chriſti.) Vere autem diabolica vox eſt quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. Simul infirmitatem ſuam diabolus, malitiamque deſignat: quia nemini poteſt nocere niſi ipſe deorſum ſe miſerit: nam qui relictis cæleſtibus terrena eligit, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum ſuum diabolus vidit obtuſum, qui omnes propriæ ſubiecerat poteſtati, plus cœpit (1) quam hominem iudicare. Transfigurat autem ſe ſatanas velut Angelum lucis, & de Scripturis ſæpe divinis laqueum fidelibus parat: unde ſequitur: *Scriptum eſt enim: Quoniam Angelis ſuis mandavit de te, ut conſervent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* ORIGENES (homil. XXXI.) Unde tibi, diabole, hoc ſcire, quod iſta ſcripta ſunt? Numquid legiſti Prophetas, vel divina eloquia? Legiſti quidem, non ut ipſe ex lectione eorum melior fieres, ſed ut de ſimplici littera eos qui amici ſunt litteræ interficias. Scis quia ſi de aliis (2) eius voluminibus loqui volueris, non decipies. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Ergo non te capiat hæreticus, quia poteſt de Scripturis aliqua exempla proferre: utitur & diabolus teſtimoniis Scripturarum, non ut doceat, ſed ut fallat. ORIGENES (homil. XXXI.) Vide autem quomodo & in ipſis teſtimoniis verſipellis eſt: vult enim minuere gloriam Salvatoris, quaſi Angelorum indigeat auxilio, offenſurus pedem, niſi eorum manibus ſublevetur. Hoc enim teſtimonium non de Chriſto, ſed de ſanctis generaliter ſcriptum eſt: neque enim indiget Angelorum auxilio qui maior eſt Angelis; quin potius diſce, diabole, quod niſi Deus adiuvaret Angelos, offenderent pedem ſuum; & tu (3) propterea offendiſti, quia credere in Ieſum Chriſtum Dei Filium noluiſti. Quare autem ſiles quod ſequitur (ibid. Pſal. XC.) „ Super „ aſpidem, & baſiliſcum ambulabis; " niſi quia tu es baſiliſcus, tu draco, tu leo? AMBROSIUS (ut ſupra.) Sed Dominus rurſus ne ea quæ de ſe fuerant prophetata, ad arbitrium diaboli putaret eſſe facienda, ſed divinitatis propriæ auctoritate ſervata, verſutiæ eius occurrit, ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus ait illi: Dictum eſt quia non tentabis Dominum Deum tuum.* CHRYSOSTOMUS *a*. Diabolicum enim eſt ſeipſum iniicere ad pericula, & tentare ſi eripiat Deus. CYRILLUS *b*. Non enim tentantibus largitur Deus auxilia, ſed credentibus in eum: unde Chriſtus tentantibus eum non oſtendebat miracula, quibus dicebat Matth. XII. „ Generatio prava ſignum „ quærit, & non dabitur ei. " CHRYSOSTOMUS *c*. Aſpice autem quomodo non turbatus eſt Dominus; immo de Scripturis humillime cum iniquo diſceptat, ut conformeris Chriſto pro poſſe. Novit diabolus arma Chriſti, quibus ſuccubuit: ex manſuetudine eum cepit, ex humilitate devicit. Tu quoque, cum videris hominem effectum diabolum, & tibi obviantem, eo modo devincas, doceas animam tuam formare os condecens ori Chriſti: ſicut enim cum Romanus forſan reſidet iudex, non exaudiet reſponſum ignorantis eo modo loqui quo ipſe; ſic & Chriſtus niſi ſuo modo loquaris, non exaudiet te, nec vacabit tibi. GREGORIUS Niſſenus *d*. Legitime autem pugnanti agonum reperitur terminus, vel quod adverſarius ſua ſponte cedat vincenti, vel trino caſu deponitur ſecundum pugnatoriæ artis decretum: unde ſequitur: *Et conſummata omni tentatione diabolus receſſit uſque ad tempus ab illo.* AMBROSIUS (Lib. IV. in Lucam tit. de receſſu diaboli.) Non dixiſſet Scriptura omnem tentationem conſummatam, niſi in tribus præmiſſis eſſet omnium materia delictorum: quia cauſæ tentationum, cauſæ cupiditatum ſunt, ſcilicet carnis oblectatio, ſpes gloriæ, aviditas potentiæ. ATHANASIUS *e*. Acceſſerat quidem ad eum hoſtis ut ad hominem; non inveniens autem in ipſo antiqui ſui ſeminis ſigna, diſceſſit. AMBROSIUS (ut ſupra.) Vides ergo ipſum diabolum in ſtadio non eſſe pertinacem, cedere veræ ſolere virtuti; & ſi invidere non deſinat, tamen inſtare formidat, quia frequentius refugit trium-

(1) *Al. dieſt* quam. (2) *Al.* ei. (3) *Al.* propterea cum fulgure cecidiſti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. ex homiliis ad Hebræos. *b* In Cat. Græc. ubi ſupra. *c* Ibid. ex homiliis in Matth. *d* Ubi ſupra in Cat. Græc. *e* Ibid.

triumphari. Audito itaque Dei nomine, *receſſit*, inquit, *uſque ad tempus*: poſtea enim (1) non tentaturus, ſed aperte pugnaturus venit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et receſſit*.) Vel quia de voluptate tentaverat in deſerto, receſſit ab eo uſque ad tempus crucis, in quo eum erat de triſtitia tentaturus. MAXIMUS *a*. Vel diabolus in deſerto Chriſto ſuggeſſerat præſerre mundi materiam divino amori; quem Dominus retrocedere iuſſit, quod erat indicium divini amoris: unde poſtea ſatagebat prævaricatorem eum facere dilectionis ad proximos; & ideo docente eo ſemitas vitæ, provocabat ad illius inſidias phariſæos, & ſcribas, ut ad eorum odium (2) perverteretur. Sed Dominus dilectionis intuitu, quem habebat in eos, monebat, arguebat, beneficia conferre non ceſſabat. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. XVI.) Totum autem hoc ſimiliter Matthæus narrat, ſed non eodem ordine: unde incertum eſt quid prius factum ſit, utrum regna terræ prius demonſtrata ſint ei, & poſtea (3) in pinnam templi levatus ſit; an hoc prius, & illud poſtea: nihil tamen ad rem, dum omnia facta eſſe manifeſtum ſit. MAXIMUS *b*. Ob hoc autem Evangeliſtarum hanc iſte, illam vero ille præmittit, quia inanis gloria, & avaritia ad invicem ſeſe gignunt. ORIGENES (hom. XXIX. in Lucam.) Ioannes autem, quia a Deo exordium fecerat, dicens,,, In principio erat Verbum,“ tentationem Domini non deſcripſit, quia Deus tentari non poteſt, de quo (4) ei erat ſermo: quia vero in Matthæi Evangelio, & in Luca generatio hominis ſcribitur, & in Marco; homo autem eſt qui tentatur; ideo Matthæus, Lucas, & Marcus tentationem Domini deſcripſerunt.

(d) ORIGENES (hom. XXXII. in Lucam.) Quia Dominus tentatorem vicerat, virtus ei addita eſt, quantum ſcilicet ad manifeſtationem: unde dicitur: *Et egreſſus eſt Ieſus in virtute Spiritus in Galilaeam*. BEDA (cap. XII. in Lucam.) Virtutem Spiritus ſigna miraculorum dicit. CYRILLUS *c*. Agebat autem miracula, non ab extrinſeco, & quaſi acquiſitam habens Spiritus ſancti gratiam, ſicut alii ſancti; ſed potius cum eſſet naturaliter Dei Filius, & conſors omnium quæ ſunt Patris, tamquam propria, virtute, & operatione utitur ea quæ eſt Spiritus ſancti. Decebat autem ex tunc eum notum fieri, & humanationis fulgere myſterium apud eos qui erant de ſanguine Iſrael: ideo ſequitur: *Et fama exiit per univerſam regionem de illo*. BEDA (cap. XII. in Lucam.) Et quia ſapientia pertinet ad doctrinam, virtus vero refertur ad opera; utraque hic coniunguntur: unde ſequitur: *Et ipſe docebat in ſynagogis eorum*. Synagoga Græce, Latine dicitur congregatio; quo nomine non ſolum turbarum conventum, ſed & domum in qua ad audiendum verbum Dei conveniebant, Iudæi appellare ſolebant; ſicut nos Eccleſias & loca, & choros fidelium vocamus. Verum differt inter ſynagogam quæ congregatio, & Eccleſiam quæ convocatio interpretatur, quia ſcilicet & pecora, & quæque res congregari in unum poſſunt; convocari non poſſunt niſi ratione utentia: ideo novæ gratiæ populum quaſi maiore dignitate præditum, rectius Eccleſiam quam ſynagogam nominare apoſtolicis (5) doctoribus viſum eſt. Merito autem & magnificatus a præſentibus aſſeveratur (6) præcedentibus factorum, dictorumve indiciis, cum ſequitur: *Et magnificabatur ab omnibus*. ORIGENES (hom. XXXII. in Lucam.) Cave autem ne beatos tantum illos iudices, & te arbitreris privatum eſſe Chriſti doctrina: quia nunc etiam in toto orbe docet per organa ſua, & nunc magis glorificatur ab omnibus quam illo tempore quo tantum in una provincia cognoſcebatur. CYRILLUS *d*. Largitur autem ſui notitiam illis inter quos educatus eſt ſecundum carnem: unde ſequitur: *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et venit Nazareth*.) Ut & nos doceat prius proprios beneficare, & docere, deinde & ad reliquos amicitiam ſpargere. BEDA. Confluebant autem die ſabbati in ſynagogis, ut feriatis mundi negotiis ad meditanda legis monita quieto corde reſiderent: unde ſequitur: *Et intravit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbati in ſynagogam*. AMBROSIUS (tit. de regreſſu Ieſu in Galilæam.) Ita autem Dominus ad omnia ſe curvavit obſequia, ut ne lectoris quidem aſpernaretur officium: unde ſequitur: *Et ſurrexit*

(1) *Al.* & tentaturus. (2) *Al.* pervertantur. (3) *Al.* in primam. (4) *Al. omittitur ei*. (5) *Al.* doctrinis. (6) *Apud P. Nicolaium eſt* præſentibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. *b* Ibid. *c* In Cat. Græc. PP. *d* Ubi ſupra.

rexit legere , & traditus eſt illi liber Eſaiæ . Accepit quidem librum , ut oſtenderet ſeipſum eſſe qui locutus eſt in Prophetis, & removeret ſacrilegia perfidorum , qui alium Deum dicunt veteris teſtamenti , alium novi ; vel qui initium Chriſti dicunt eſſe de Virgine: quomodo enim cœpit ex Virgine qui ante Virginem loquebatur ? ORIGENES (hom. XXXII.) Non autem ,fortuitu revolvit librum , & caput de ſe vaticinans reperit lectionis ; ſed hoc providentiæ Dei fuit: unde ſequitur : *Et ut revolvit librum, invenit locum ubi ſcriptum erat : Spiritus Domini ſuper me*: Chriſtus enim eſt qui ita commemoratur. ATHANASIUS a. Explicans enim nobis cauſam factæ in mundo revelationis , & ſuæ humanationis, hoc dicit: ſicut enim Filius, cum ſit Spiritus dator , non recuſat fateri tamquam homo, quod in Spiritu Dei eiicit dæmonia; ita non recuſat dicere, *Spiritus Domini ſuper me* , pro eo quod factus eſt homo. CYRILLUS b. Similiter autem fatemur eum unctum fuiſſe inquantum carnem ſuſcepit : unde ſequitur : *Propter quod unxit me*: non enim ungitur divina natura, ſed quod nobis cognatum exiſtit : ſic etiam & quod dicit ſe miſſum, imputandum eſt humanitati: nam ſequitur: *Evangelizare pauperibus miſit me* . AMBROSIUS (ubi ſupra .) Vides Trinitatem coæternam , atque perfectam : ipſum loquitur Scriptura Ieſum Deum hominemque in utero perfectum; loquitur & Patrem , & Spiritum ſanctum , qui cooperator oſtenditur , quando corporali ſpecie ſicut columba deſcendit in Chriſtum. ORIGENES (hom. XXXII. in Luc.) Pauperes autem nationes dicit: iſti (1) enim erant pauperes nihil omnino poſſidentes , non Deum, non legem, non Prophetas, non iuſtitiam ,(2) non reliquas virtutes . AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Vel univerſaliter ungitur oleo ſpirituali , & virtute cæleſti, ut paupertatem conditionis humanæ, theſauro reſurrectionis rigaret æterno. BEDA. (cap. XII. in Lucam .) Mittitur etiam evangelizare pauperibus dicens Matth. v. „ Beati pauperes , quia veſtrum eſt „ regnum cælorum.“ CYRILLUS c. Forſitan enim pauperibus ſpiritu in his oſtendit exhibitum liberale donum inter omnia dona quæ per Chriſtum obtinentur. Sequitur : *Sanare contritos corde* . Vocat contritos corde debiles, fragilem mentem habentes, & reſiſtere nequeuntes inſultibus paſſionum; quibus remedium ſanitatis promittit . BASILIUS d. Vel contritos corde venit ſanare , ideſt remedium dare habentibus cor contritum a ſatana per peccatum : eo quod præ ceteris peccatum cor humanum proſternit . BEDA (ſuper *Dimittere confractos* .) Vel quia ſcriptum eſt Pſal. l. „ Cor contritum, & humi„ liatum Deus non ſpernit; “ ideo miſſum ſe dicit ad ſanandum contritos corde , ſecundum illud Pſalmi cxl. „ Qui ſanat con„ tritos corde. “

Sequitur: *Et prædicare captivis remiſſionem* . CHRYSOSTOMUS e. Captivationis vocabulum multiplex eſt . Eſt enim captivatio bona , ſicut Paulus dicit II. Corinth. x. „ Captivantes omnem intellectum ad obedien„ tiam Chriſti. “ Eſt & prava, & ſenſibilis, quæ eſt a corporalibus hoſtibus. Sed deterior eſt intelligibilis, de qua hic dicit : fungitur enim peccatum peſſima tyrannide, præcipiens mala, & obedientes confundens. Ab hoc intelligibili carcere nos Chriſtus eripuit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ut ſanem contritos* .) Poſſunt autem & hæc de mortuis intelligi, qui captivi exiſtentes ſoluti ſunt ab inferni dominio per Chriſti reſurrectionem .

Sequitur , *Et viſum cæcis* . CYRILLUS . Profluentes enim a diabolo tenebras in corda humana , Chriſtus quaſi ſol iuſtitiæ removit , faciens homines filios non noctis , & tenebrarum, ſed lucis, & diei: qui enim aliquando errabant, perceperunt iuſtorum ſemitas.

Sequitur : *Dimittere confractos in remiſſionem* . ORIGENES (hom. XXXII. in Luc.) Quid enim ita fractum , atque colliſum fuerat ut homo, qui a Ieſu dimiſſus eſt, & ſanatus ? BEDA . Vel *dimittere confractos in remiſſionem* ; ideſt, eos qui legis pondere importabili fuerant depreſſi relevare. ORIGENES (hom. XXXII.) Iſta autem omnia prædicta ſunt , ut poſt viſionem ex cæcitate, poſt libertatem ex vinculis , poſt ſanitatem a diverſis vulneribus veniamus ad annum Domini acceptum: unde ſequitur : *Prædicare annum Domini acceptum*. Aiunt autem quidam iuxta ſimplicem intelligentiam , anno uno Evan-

(1) autem. (2) *Al.* reliquaſque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Orat. II. contra Arrianos . b Ubi ſupra . c Ibid. d In Cat. Græc. PP. e In Pſal. cxxv.

Evangelium Salvatorem in Iudæa prædicaſſe; & hoc eſt quod dicitur: *Prædicare annum Domini acceptum*. Vel annus Domini acceptus eſt totum tempus Eccleſiæ, quo dum verſatur in corpore, peregrinatur a Domino. Beda (ſuper *Prædicare annum acceptum*.) Neque enim ſolus ille annus quo Dominus prædicabat fuit acceptabilis, ſed etiam iſte quo (1) prædicat Apoſtolus dicens II. Corinth. vi. „ Ecce nunc tempus acceptabile. “ Poſt annum ſane Domini acceptabilem ſubdit, *Et diem retributionis*, ſcilicet extremæ, quando reddet unicuique ſecundum opus ſuum. Ambrosius (Libro & titulo ut ſup.) Vel diem hunc annum Domini acceptum dicit perpetuis diffuſum temporibus, qui redire in orbem laboris neſciat, continuationem fructus hominibus, & quietis indulgeat.

Sequitur: *Et cum plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, & ſedit*. Beda (ſuper *Et cum plicuiſſet librum*.) Librum audientibus illis qui aderant legit, ſed lectum miniſtro reddidit: quia dum eſſet in mundo, palam locutus eſt, docens in ſynagogis, & templo; ſed ad cæleſtia reverſurus his qui ab initio viderant, & miniſtri ſermonis fuerant, evangelizandi officium tradidit. Stans legit, quia nobis Scripturas quæ de ipſo erant aperuit, (2) quando in carne dignatus eſt operari; ſed reddito libro reſidet, quia ſe ſupernæ quietis ſolio reſtituit: ſtare enim operantis eſt, ſedere autem quieſcentis, vel iudicantis. Sic & prædicator verbi ſurgat, & legat, ideſt operetur, & prædicet; & reſideat, ideſt præmia quietis expectet. Revolutum autem librum legit, quia Eccleſiam miſſo Spiritu omnem veritatem docuit; plicatum miniſtro reddidit, quia non omnia omnibus dicenda, ſed pro captu audientium committit doctori diſpenſandum verbum.

Sequitur: *Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum*. Origenes (homil. xxxii. in Lucam.) Et nunc etiam ſi volumus, oculi noſtri poſſunt intendere (3) in Salvatorem: cum enim principalem cordis tui direxeris aciem ad ſapientiam, & veritatem, Deique Unigenitum contemplandum, oculi tui intuentur Ieſum. Cyrillus *a*. Tunc autem omnium oculos convertebat ad ſe, quodammodo ſtupentium qualiter litteras novit, quas non didicit. Sed quoniam mos erat Iudæis, promulgatas de Chriſto Prophetias dicere conſummari vel in quibuſdam eorum præpoſitis, vel in aliquibus ſanctis Prophetis, Dominus hoc prædicavit: unde ſequitur: *Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris*. Beda (ſuper *Et erant oculi omnium*.) Quia ſcilicet, ſicut illa Scriptura prædixerat, & magna faciebat, & maiora Dominus evangelizabat.

(e) Chrysostomus (hom. xlix. in Matth. cir. princ.) Cum veniſſet in Nazareth Dominus, a miraculis abſtinet, ne provocaret eos ad maiorem livorem. Prætendit autem eis doctrinam non minus admirandam miraculis: erat enim quædam divina gratia ineffabilis in dictis ſalvatoris concurrens, animas permulcens auditorum: unde dicitur: *Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipſius*. Beda (ſuper *Omnes teſtimonium illi dabant*.) Teſtimonium illi dabant atteſtando illum vere eſſe ut dixerat, de quo Propheta cecinerat. Chrysostomus (homil. xlix. in Matth.) Sed ſtulti admirantes ſermonis virtutem, parvipendunt ipſum ab eo qui putabatur (4) pater: unde ſequitur: *Et dicebant: Nonne hic eſt filius Ioſeph?* Cyrillus *b*. Sed quid impedit ut venerabilis, & admirabilis ſit, ſi filius eſſet, ut putabatur, Ioſeph? Nonne vides divina (5) miracula? Satanam iam proſtratum, nonnullos ab his ægritudinibus liberatos? Chrysostomus (ubi ſupra.) Poſt multum enim tempus, & ſignorum oſtenſionem profectus eſt ad eos; nec eum ſuſtinuerunt, ſed iterum ſe ſuccendebant invidia: unde ſequitur: *Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice cura te ipſum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua*. Cyrillus *c*. Commune quidem proverbium erat apud Hebræos ad improperium excogitatum: clamabant enim aliqui contra medicos infirmos: *Medice ſana te ipſum*. Glossa (ordinaria.) Quaſi dicerent: Quia in Capharnaum plures te curaſſe audivimus, cura etiam teipſum; ideſt, fac ſimiliter in tua ci-

(1) *Al.* prædicabat. (2) *Al.* quia. *Legit autem u. Nicolai* quia dum nobis Scripturas quæ de ipſo erant aperuit in carne dignatus eſt operari. (3) *Al. deeſt* in. (4) *Al. omittitur* pater. (5) *Al.* mira.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* In Cat. Cræc. PP. *c* Ibidem.

civitate, ubi conceptus es, & nutritus. Augustinus de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. xlii.) Cum autem iam magna ab illo facta fuiſſe commemorat, quæ ſe nondum narraſſe ſcit; quid evidentius quam hoc eum ſcienter præoccupaſſe narrandum? Neque enim tantum ab eius baptiſmo progreſſus eſt ut oblitus putetur, nondum ſe aliquid commemoraſſe de his quæ in Capharnaum geſta fuerant. Ambroſius (Lib. IV. in Lucam tit. de reſponſione Ieſu.) Non otioſe autem Salvator ſe excuſat, quod nulla in patria ſua miracula virtutis operatus ſit, ne fortaſſis aliquis viliorem patriæ nobis eſſe debere putaret affectum: nam ſequitur: *Ait autem: Amen dico vobis quia nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua*. Cyrillus *a*. Quaſi dicat: Vultis multa prodigia inter vos a me fieri, penes quos ſum nutritus; ſed non latet me quædam communis, quæ multis accidit, paſſio: contemnuntur enim quodammodo ſemper etiam optima quæque quando non raro contingunt alicui, ſed ſuppetunt ad velle; & ſic etiam contingit in hominibus: familiaris enim, quia ſemper præſto eſt, debita reverentia privatur a notis eius. Beda (cap. xii. in Lucam.) Prophetam autem dici in Scripturis Chriſtum, & Moyſes teſtis eſt, qui dicit Deuter. xviii. „ Prophetam vobis „ ſuſcitabit Deus de fratribus veſtris. “ Ambroſius (ubi ſupra.) Hoc autem exemplo declaratur quod fruſtra opem miſericordiæ cæleſtis expectes, ſi alienæ fructibus virtutis invideas: aſpernator enim Deus invidorum eſt, & ab his qui divina beneficia in aliis perſequuntur, miracula ſuæ pietatis avertit. Dominicæ quippe carnis actus, divinitatis exemplum eſt, & inviſibilia eius nobis per ea quæ ſunt viſibilia demonſtrantur. Videte igitur quid mali invidia afferat: indigna propter invidiam patria iudicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius (1) naſceretur. Origenes (hom. xxxiii.) Quantum ad Lucæ hiſtoriam pertinet, nondum in Capharnaum feciſſe aliquod ſignum deſcribitur: nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixiſſe legitur: *Quæcumque audivimus facta in Capharnaum*. Unde puto in præſenti ſermone aliquid latitare myſterii, (2) & Nazareth in typo Iudæorum, Capharnaum in typo præceſſiſſe Gentium. Erit enim tempus quando dicturus eſt populus Iſrael: Quæ oſtendiſti univerſo orbi, oſtende & nobis; prædica ſermonem tuum populo tuo Iſrael, ut ſaltem cum ſubintraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Iſrael ſalvus fiat. Quamobrem videtur mihi convenienter reſpondiſſe Salvator, *Nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua*, plus iuxta ſacramentum quam iuxta litteram; licet & Hieremias in Anathoth patria ſua non fuerit acceptus, & reliqui Prophetæ: ſed magis videtur mihi intelligi ut dicamus patriam omnium Prophetarum fuiſſe populum circumciſionis. Et nationes quidem ſuſceperunt vaticinium Ieſu Chriſti, magis habentes Moyſen, & Prophetas de Chriſto prædicantes, quam illi qui ex his non ſuſceperunt Ieſum. Ambroſius (ubi ſupra.) Bene autem apto comparationis exemplo arrogantia civium retunditur invidorum, dominicumque factum Scripturis docetur veteribus convenire: nam ſequitur: *Et in veritate dico vobis: multa viduæ erant in diebus Eliæ*: non quia Eliæ dies fuerunt; ſed in quibus Elias operatus eſt. Chryſoſtomus *b*. Ipſe quidem terreſtris Angelus, cæleſtis homo, qui nec tectum, nec menſam, nec amictum habebat, ut multi, clavem cælorum gerit in lingua: & hoc eſt quod ſequitur: *Quando clauſum eſt cælum annis tribus, & menſibus ſex*. Poſtquam autem cælum ſeravit, terramque reddidit ſterilem, regnabat fames, & conſumpta ſunt corpora: unde ſequitur: *Cum facta eſſet fames in terra*. Baſilius *c*. Ut enim aſpexit ex ſaturitate non modicum generari opprobrium, per famem illis ieiunium attulit, quo culpam eorum, quæ in immenſum creſcebat, cohibuit. Corvi autem facti ſunt iuſto cibi miniſtri, qui conſueverunt aliorum pabula uſurpare. Chryſoſtomus *d*. Sed quoniam exſiccatus eſt fluvius, ex quo pocula iuſto dabantur; „ Vade (inquit Deus III. Reg. xvii.) in Sareptam Sidoniæ; illic man„ dabo mulieri viduæ ut paſcat te: “ unde & hic ſequitur: *Et ad nullam earum miſſus eſt Elias, niſi in Sareptam Sidoniæ ad mulie-*

(1) *Al.* neſciretur *Nicolai* conciperetur. (2) *Al.* & Nazareth eſſe typum Iudæorum, Capharnaum typum Gentium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Cat. Græc. PP, ex homiliis in Epiſt. Pauli. *c* In Cat. Græc. PP. notatur ſine ullo indice loci; ſed habetur partim orat. 1. & 11. *de ieiunio*, quo ad priorem appendicem, partim orat. *in famem, & ſicitatem*, quo ad poſteriorem. *d* Ut ſupra.

lierem viduam: quod ex quadam Dei diſpenſatione factum eſt: fecit enim Deus eum per longum iter pergere uſque in Sidonem, ut viſa mundi peſte poſcat a Domino pluvias. Multi autem tunc temporis opulenti erant; ſed nullus tale aliquid fecit ur vidua: reverentia enim mulieris ad Prophetam, non prædiorum, ſed voluntatis fiebant divitiæ. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod. ubi ſupra.) Myſtice autem dicit, *In diebus Eliæ*: quia dies faciebat illis qui in eius operibus lucem videbant gratiæ ſpiritualis; & ideo aperiebatur cælum videntibus divina myſteria, claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoſcendæ divinitatis ubertas. In vidua autem illa ad quam Elias directus eſt, typus Eccleſiæ præmiſſus eſt. ORIGENES (hom. XXXII. in Luc.) Occupante enim fame populum Iſrael, ſcilicet audiendi ſermonem Dei, venit Propheta ad viduam, de qua dicitur Eſai. LIV. „ Multi filii deſertæ magis quam eius quæ habet „ virum: “ & cum veniſſet, panem illius, & alimenta multiplicat. BEDA (cap. XII. in Lucam.) Sidonia autem venatio inutilis, Sarepta incendium, vel anguſtia panis interpretatur: quibus omnibus gentilitas exprimitur, quæ inutili venationi dedita, ideſt lucris, & negotiis ſæculi ſerviens, incendium carnalium cupiditatum, paniſque ſpiritualis anguſtias patiebatur; donec Elias, ideſt propheticus ſermo, ceſſante Scripturarum intelligentia, pro perfidia Iudæorum venit ad Eccleſiam, ut receptus paſceret, & reficeret corda credentium. BASILIUS. Quælibet etiam anima viduata, & privata virtute, & divina notitia, poſtquam divinum verbum recipit, propria delicta cognoſcens, docetur nutrire verbum virtutum panibus, & irrigare fonte vitæ doctrinam veritatis. ORIGENES (hom. XXXIII. in Lucam.) Sed & aliud ad eumdem ſenſum pertinens loquitur, cum ſubdit: *Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſeo Propheta; & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus*; qui utique non erat ex Iſrael. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Myſtice autem populus Eccleſiam contingit, ut ſequatur populus ille ex alienigenis congregatus, ante leproſus, prius quam myſtico baptizaretur in flumine; (1) ideſt, poſt ſacramenta baptiſmatis, maculis corporis, & mentis ablutis, immaculata virgo cœpit eſſe ſine ruga. BEDA (ſuper illud, *Multæ viduæ erant*.) Naaman enim, qui decorus interpretatur, populum ſignificat nationum, qui ſepties lavari iubetur: quia illud baptiſma ſalvat quod ſeptiformis Spiritus regenerat. Caro eius poſt lavacrum ſicut pueri apparet: quia mater gratia omnes in unam parit infantiam; vel quia (2) Chriſto conformatur, de quo dicitur Eſai. IX. „ Puer natus eſt no- „ bis. “

(f) GRAECUS *a*. Quia pravam eorum intentionem redarguerat, ideo indignantur; & hoc eſt quod dicitur: *Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira*: pro eo etiam quod dixerat, *Hodie completa eſt hæc prophetia*, arbitrati ſunt quod ſeipſum compararet Prophetis; & ideo indignantur, & fugant eum extra civitatem: unde ſequitur: *Et ſurrexerunt, & eiecerunt illum extra civitatem*. AMBROSIUS (Lib. IV. in Luc. tit. de indignatione Iudæorum.) Nec mirum, ſi perdiderunt ſalutem qui eiecerunt de ſuis finibus Salvatorem. Dominus autem, qui docuerat Apoſtolos exemplo ſui omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec eiicientibus reluctatur, nec rogantibus deeſt. Non mediocriter autem invidia proditur, quæ caritatis oblita in acerba odia cauſas amoris inflectit. Cum enim ipſe Dominus per populos beneficia diffunderet, illi iniurias irrogabant: unde ſequitur: *Et duxerunt illum uſque ad ſupercilium montis, ſuper quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum*. BEDA (ubi ſupra.) Peiores ſunt Iudæi diſcipuli (3) diaboli diabolo magiſtro: ille (4) enim ait, *Mitte te deorſum*; iſti facto mittere conantur: ſed illorum mente mutata ſubito, vel obſtupefacta, deſcendit, *b* quia adhuc illis pœnitentiæ locum reſervat: unde ſequitur: *Ipſe autem tranſiens per medium illorum ibat*. (5) CHRYSOSTOMUS *c*. In quo & quæ ſunt humanitatis, & quæ ſunt divinitatis oſtendit: ſtare enim in medio inſidiantium, & non apprehendi, divinitatis eminentiam oſtendebat; diſcedere vero, diſpenſationis approbat myſterium. AMBROSIUS (ubi ſupra.)

(1) *P. Nicolai, forte melius, legit* Sed poſt &c. (2) *Al.* Chriſtus. (3) *Al. omittitur* diaboli. (4) *Al.* vero. (5) *Al.* GREGORIUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ideſt Cyrillus in Cat. Græc. PP. *b* Hanc appendicem Beda non habet, ſed Gloſſa tantum. *c* Homil. XLVII. in Ioan.

Digitized by Google

ſupra .) Simul intellige non ex neceſſitate fuiſſe, ſed voluntariam corporis paſſionem : etenim quando vult capitur , quando vult (1) elabitur. Nam quemadmodum a paucis teneri potuit , qui a populo non tenetur ? Sed voluit ſacrilegium eſſe multorum, ut a paucis quidem affligeretur , ſed pro toto orbe moreretur . Quin etiam malebat Iudæos (2) adhuc ſanare quam perdere, (3) ut inefficaci furoris exitu (4) deſinerent velle quod implere non poſſent. Beda (ſuper *Duxerunt illum*.) Nondum etiam venerat hora paſſionis, quæ in paraſceve paſchæ futura extiterat ; nec dum locum paſſionis adierat, qui non in Nazareth , ſed Hieroſolymis hoſtiarum ſanguine figurabatur ; nec hoc genus mortis elegerat, qui crucifigendum ſe a ſæculo præconabatur.

(g) Ambrosius (Lib. IV. in Luc. tit. de conſor. eiuſdem Chriſti per miracula.) Non indignatione commotus Dominus, nec ſcelere offenſus Iudæam deſeruit; quin etiam immemor iniuriæ , memor clementiæ, nunc docendo, nunc ſanando (5) infidæ plebis corda demulcet : unde dicitur: *Et deſcendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos ſabbatis*. Cyrillus *a*. Quamvis enim ſciret quod inobedientes eſſent, & duri cordis, tamen viſitat illos, ſicut bonus medicus illos qui ultima laborant ægritudine tentat ſanare. Docebat autem in ſynagogis confidenter ſecundum illud Eſaiæ xlv. „ Nequaquam occulte locu- „ tus ſum, nec in obſcuro loco terræ . “ In ſabbato quoque diſputabat cum eis, quia vacabant. Mirati ſunt ergo de doctrinæ virtute, & poteſtatis magnitudine : unde ſequitur: *Et ſtupebant in doctrina eius, quia in poteſtate erat ſermo ipſius*, ideſt non blandus , ſed imperioſus ad ſalutem. Iudæi autem putabant eſſe Chriſtum ſicut aliquem ſanctorum, aut Prophetarum. Ut autem maiorem de eo opinionem accipiant , tranſcendit menſuram propheticam : non enim dicebat , „ Hæc dicit Dominus, “ ut Prophetæ conſueverant dicere; ſed ſicut Dominus legis , quæ ſunt ſupra legem proferebat , transferens litteram ad veritatem , & figuras ad ſpiritualem intelligentiam . Beda (cap. xii. in Lucam parum a fine .) Sermo etiam doctoris in poteſtate fit , cum ea quæ docet operatur: qui enim facto deſtruit quod prædicat , contemnitur . Cyrillus *b*. Opportune autem dogmatibus plerumque ardua miſcet opera : quos enim non diſponit ratio ad cognoſcendum , hos inſtigat ſignorum oſtenſio: unde ſequitur: *Et in ſynagoga erat homo habens dæmonium immundum*. Ambrosius (Lib. & tit. ut ſupra .) Sabbato medicinæ divinæ opera cœpta ſignificat , ut inde nova creatura cœperit unde vetus creatura ante deſivit; ne ſub lege eſſe Dei Filium, ſed ſupra legem in ipſo principio deſignaret. Bene etiam ſabbato cœpit, ut ipſum ſe oſtenderet creatorem, quia opera operibus interſerit , & proſequitur opus quod ipſe ante iam cœperat ; ut ſi domum faber renovare diſponat , non a fundamentis , ſed a culminibus incipit ſolvere vetuſtatem, ita ut ibi prius manum admoveat ubi ante deſierat. Deinde a minoribus incipit , ut ad maiora perveniat . Liberare a dæmone etiam homines , ſed in verbo Dei poſſunt; reſurrectionem mortuis imperare divinæ ſolius eſt poteſtatis . Cyrillus *c*. Calumniabantur autem Iudæi gloriam Chriſti, dicentes Matth. xii. „ Hic non eiicit „ dæmones niſi in Beelzebub principe dæ- „ moniorum : “ ad quod removendum cum repræſentarentur dæmones invictæ poteſtati eius , nec tolerarent congreſſum deitatis , ſævam vocem emittebant : unde & hic ſequitur: *Exclamavit voce magna dicens: Sine : quid nobis, & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos?* Beda (cap. xiii. in Lucam .) Quaſi dicat: Paululum a me vexando quieſce, cui nulla eſt ſocietas cum noſtra fraude. Ambrosius (ubi ſupra.) Nec quemquam movere debet quod Ieſu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixiſſe primus inducitur: nec enim ab eo Chriſtus nomen accepit , quod de cælo Angelus ad Virginem detulit. Eſt huius impudentiæ diabolus, ut inter homines aliquid primus uſurpet , & ad homines quaſi novum deferat, quo terrorem ſuæ poteſtatis incutiat: unde ſequitur: *Scio enim te , quia ſis Sanctus Dei*. Athanasius *d*. Non dicebat eum Sanctum Dei , quaſi aliis ſanctis ſimilis, ſed quaſi eo ſingulariter Sancto exiſtente cum articuli adiectione : ipſe eſt enim naturaliter Sanctus , cuius participatione omnes alii ſancti vocantur :

(1) *Al.* elevabitur. (2) *Al.* *deeſt* adhuc. (3) *Al.* ut efficaci. (4) *Al.* deberent . (5) *Al.* in fide plebis.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. ubi ſupra. *b* Ubi ſupra. *c* Ibid. *d* In Cat. Græc. PP.

tur : neque tamen hoc dicebat , quaſi eum veraciter noſſet, ſed ſe cognoſcere fingebat. Cyrillus a . Putaverunt enim dæmones quod per huiuſmodi laudem facerent ipſum inanis gloriæ amatorem, ut abſtineret ab eorum contrarietate , utpote pro gratia gratiam recompenſans. Chrysostomus b. Voluit etiam dæmon perturbare ordinem rerum, & Apoſtolorum rapere dignitatem, & ſuggerere multis ut ei obediant . Athanasius c. Qamvis igitur vera fateretur, compeſcebat tamen eius ſermonem , ne ſimul cum veritate etiam ſuam iniquitatem promulget; ut nos etiam aſſuefaciat ne curemus de talibus , etſi vera loqui videantur. Nefas eſt enim ut cum adſit nobis Scriptura divina, inſtruamur a diabolo : unde ſequitur : *Et increpavit illum, dicens: Obmuteſce, & exi ab illo.* Beda (cap. xiii. in Lucam.) Divina autem permiſſione , liberandus a dæmone homo proiicitur in medium, ut virtus patefacta Salvatoris, plures ad (1) viam ſalutis invitet: unde ſequitur: *Et cum proieciſſet illum dæmonium in medium, exiit ab illo , nihilque illi nocuit* . Videtur autem repugnare quod hic dicitur , Marco qui ait cap. iv. „ Et diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna, „ exivit ab eo: " niſi intelligamus hoc dixiſſe Marcum, „ Diſcerpens eum , " quod Lucas dicit , *Et cum proieciſſet illum in medium*: ut quod ſecutus ait, *Nihilque illi nocuit*, intelligatur quia iactatio illa membrorum , atque vexatio non eum debilitavit , ſicut ſolent exire dæmonia etiam quibuſdam membris amputatis, aut evulſis. Unde merito pro tam integra reſtitutione ſanitatis mirantur: nam ſequitur: *Et factus eſt pavor in omnibus , & colloquebantur ad invicem , dicentes : Quod eſt hoc verbum quod in poteſtate, & virtute imperat immundis ſpiritibus, & exeunt?* Theophylactus (cir. finem Commen. in iv. cap. Lucæ.) Quaſi dicant: quale eſt præceptum hoc quod præcepit , *Exi ab eo*, & exit? Beda (cap. xiii. in Lucam cir. fin.) Expellere quidem dæmonia & homines ſancti , ſed in verbo Dei , poſſunt; ipſum autem Dei Verbum propria poteſtate virtutes operatur. Ambrosius (Lib. & tit. ut ſupra.) Myſtice autem qui in ſynagoga ſpiritum habebat immundum , populus eſt Iudæorum , qui innodatus diaboli laqueis , ſimulatam corporis munditiam interioris mentis ſordibus inquinabat : & bene ſpiritum immundum habebat , quia Spiritum ſanctum amiſerat: introierat enim diabolus , unde Chriſtus exierat . Theophylactus (non procul a fine Commen. in iv. cap. Lucam .) Sciendum eſt etiam, quod multi nunc dæmonia habent , ſcilicet qui dæmoniorum deſideria implent, ut furioſi habent dæmonium iræ, & ſic de ceteris . Sed Dominus in ſynagoga venit , cum mens hominis fuerit congregata , & tunc dicit dæmoni inhabitanti, *Obmuteſce* ; & ſtatim eiiciens eum in medium, egreditur ab eo: non enim decet hominem ſemper iracundum eſſe , beſtiale namque hoc eſt; nec ſemper abſque ira, inſenſibile namque hoc eſt : ſed medium iter ambulare oportet, & iram contra mala habere; & ſic proiicitur homo cum immundus ſpiritus ab eo egreditur.

(h) Ambrosius (Lib. & tit. ut ſupra.) Poſtquam Lucas virum a ſpiritu nequitiæ liberatum ante præmiſit , ſubſtituit feminæ ſanitatem . Utrumque enim ſexum Dominus curaturus advenerat; & prior ſanari debuit qui prior creatus eſt: unde dicitur : *Surgens autem de ſynagoga introivit in domum Simonis*. Chrysostomus (hom. xxviii. in Matth. cir. princ.) Manebat enim apud diſcipulos honorans ipſos, & ob hoc animoſiores reddens. Cyrillus d . (2) Aſpice autem quomodo manet penes virum inopem Chriſtus , qui ſpontanea voluntate paupertatem pro nobis paſſus eſt , ut diſcamus cum pauperibus converſari, nec ſpernere depreſſos, & pauperes.

Sequitur: *Socrum autem Simonis tenebatur magnis febribus ; & rogaverunt illum pro ea .* Hieronymus ſuper Matth. e. Modo Salvator rogatus , modo ultro curat ægrotos , oſtendens ſe contra peccatorum quoque paſſiones & precibus ſemper annuere fidelium , & ea quæ ipſi minime in ſe intelligunt , vel intelligenda dare , vel non intellecta dimittere , ſecundum illud Pſal. xviii. „ Delicta quis intelligit? Ab occul„ tis meis munda me Domine . " Chrysostomus (hom. xxviii. in Matth.) Quod autem Matthæus hic reticuit, non differt :

(1) *Al.* vitam. (2) *Al.* Aſpiciebat.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. b Hom. ix. in I. ad Corinth. c Ubi ſupra. d In Cat. Græc. PP. e Nihil tale ad illud Matth. viii. verſ. xiv. *Cum veniſſet Ieſus in domum Petri &c.* ſed Beda hic.

Digitized by Google

illud enim eſt brevitatis, hoc autem exquiſitæ interpretationis.

Sequitur: *Et ſtans ſuper illam, imperavit febri; & dimiſit illam*. BASILIUS *a*. In quo Lucas figuravit ſermonem tamquam de præcepto animali ſenſibili facto, ſic dicens febri imperatum, & quod febris non omiſit imperantis operationem: unde ſequitur: *Et continuo ſurgens miniſtrabat illis*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quia (1) enim morbus curabilis erat, per modum medendi poteſtatem ſuam declaravit, faciens quod minime ars medicinæ facere potuiſſet: poſt febris enim ſedationem, multo tempore patientes egent ut priſtinæ reſtituantur ſanitati; tunc autem ſimul omnia facta ſunt. AMBROSIUS (tit. de confir. doct. Chriſti per miracula.) Si autem altiori conſilio iſta perpendamus, animi debemus intelligere, & corporis ſanitatem, ut prius animus, qui ſerpentis laborabat inſidiis, abſolutus ſit. Denique non prius Eva eſuriit, quam ſerpentis eam verſutia tentavit; & ideo adverſus ipſum auctorem peccati prius debuit medicina ſalutis operari. Fortaſſis etiam in typo mulieris illius, variis criminum febribus caro noſtra langueſcebat; nec minorem febrem amoris eſſe dixerim quam caloris. BEDA (cap. XIV. in Lucam.) Si enim virum a dæmonio liberatum moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum ſignificare diximus; conſequenter femina febribus tenta, ſed ad imperium Domini curata, carnem oſtendit a concupiſcentiæ ſuæ fervore per continentiæ præcepta frenatam. CYRILLUS *b*. Et nos ergo ſuſcipiamus Ieſum: cum enim viſitaverit nos, & portamus eum in mente, & corde, tunc enormium voluptatum æſtum exſtinguet, & incolumes faciet, ut miniſtremus ei; hoc eſt, ei beneplacita peragamus.

(i) THEOPHYLACTUS (cir. fin. Com. in IV. cap. Luc.) Conſiderandum eſt turbæ deſiderium: nam cum ſol occidiſſet, adducunt ad eum infirmos, non a tempore impediti: unde dicitur: *Cum autem ſol occidiſſet, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum*. ORIGENES *c*. Ideo quidem circa ſolis occaſum, ideſt elapſa die, illos educebant, quia verecundabantur, vel timebant phariſæos; vel quia de die intenti erant circa alia; vel quia putabant non licere ſanare in ſabbato. Ipſe autem ſanabat eos: unde ſequitur: *At ille ſingulis manus imponens curabat omnes*. CYRILLUS *d*. Quamvis autem ut Deus potuiſſet omnes verbo pellere morbos, tamen tangit eos, oſtendens propriam carnem efficacem ad præſtanda remedia, nam caro Dei erat. Sicut enim ignis appoſitus vaſi æneo imprimit ei propriæ caliditatis effectum; ſic omnipotens Dei Verbum, cum univit ſibi veraciter aſſumptum templum ex Virgine animatum, (2) & intellectivum, particeps ſuæ poteſtatis, eius effectum inſeruit. (3) Tangat & nos, immo potius nos illum tangamus, quatenus & nos ab animarum infirmitatibus liberet, nec non a dæmonum impugnatione, & ſuperbia: ſequitur enim: *Exibant autem dæmonia a multis clamantia, & dicentia: Quia tu es Filius Dei*. BEDA (cap. XIV. in Luc.) Dæmonia Filium Dei confitentur, &, ſicut poſtea dicitur, *ſciebant ipſum eſſe Chriſtum*: quia cum ieiunio fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; ſed quia tentando non prævaluit, utrum Filius Dei eſſet dubitabat: nunc autem per ſignorum potentiam vel intellexit, vel potius ſuſpicatus eſt eſſe Filium Dei. Non igitur ideo Iudæis eum crucifigere perſuaſit, quia Chriſtum, ſive Dei Filium non eſſe putavit; ſed quia ſe morte illius non (4) prævidit eſſe damnandum. De hoc enim myſterio a ſæculis abſcondito dicit Apoſtolus I. Corinth. II. quod „ nemo principum „ huius ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſ„ ſent, numquam Dominum gloriæ crucifi„ xiſſent.“ CHRYSOSTOMUS (hom. V. in Marcum a med.) In hoc autem quod ſequitur, *Et increpans non ſinebat ea loqui*, percipe Chriſti humilitatem: non ſinebat ut dæmones immundi eum manifeſtarent: non enim oportebat eos ſubripere officii apoſtolici gloriam, nec decebat Chriſti myſterium lingua fœda publicari. THEOPHYLACTUS (in fin. Comm. cap. IV.) Quia „ non „ eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris:“ Eccli. XV. vel quia nolebat invidiam accendere Iudæorum ex hoc quod ab omnibus laudaretur. BEDA (cap. XIV. in Lucam in fine.)

Ipſi

(1) *Al.* Quod enim. (2) *Al. &* intellectum. *P. Nicolai legit* & intellectivum, particeps ſuæ poteſtatis effectum ei inſeruit. (3) *Al.* Tangit. (4) *Al.* vidit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Et Origenes in Cat. Græc. PP. *b* Ubi ſupra. *c* Ut ſupra. *d* Ibid.

Ipſi autem Apoſtoli præcipiuntur reticere de illo, ne divina maieſtate prædicata, paſſionis diſpenſatio differretur.

(k) CHRYSOSTOMUS *a*. Poſtquam ſatis utilitatis populis per miracula eſt collatum, oportebat eum abeſſe: maiora namque putantur miracula poſt abſentiam operantis, dum ipſa magis exclamant, & vice vocis fruuntur: unde dicitur: *Facta autem die egreſſus ibat in deſertum locum*. GRAECUS *b*. Abiit etiam in deſertum, ut Marcus dixit, & orabat: non quod ipſe oratione indigeret, ſed ut nobis bonæ operationis fieret forma. CHRYSOSTOMUS *c*. Phariſæi quidem, ipſis prodigiis prædicantibus, potentia Chriſti ſcandalizabantur; populi vero eloquia audientes acquieſcebant, & ſequebantur: unde ſequitur: *Et turbæ requirebant eum, & venerunt uſque ad ipſum; & detinebant illum, ne diſcederet ab eis:* non quidem aliqui primatum, aut ſcribarum, ſed quoſcumque malitiæ fucus non denigraverat, & illæſam habebant conſcientiam. GRAECUS *d*. Quod autem Marcus dicit, Apoſtolos perveniſſe ad eum dicentes, quod omnes quærunt te; Lucas vero dicat populos perveniſſe: non diſcrepant ab invicem. Applicuerant enim ad ipſum populi, Apoſtolorum ſequentes veſtigia; Dominus autem gaudebat detentus, ſed mandabat ut eum dimitterent, ut etiam alii participes forent eius doctrina, quaſi tempore ſuæ præſentiæ non multum duraturo: unde ſequitur: *Quibus ait: Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo miſſus ſum.* Marcus dicit, „Ad hoc veni,“ oſtendens divinitatis eius celſitudinem, & voluntariam exinanitionem; Lucas vero dicit, *Ad hoc miſſus ſum*, ideſt incarnationem oſtendens, nec non beneplacitum Patris miſſionem appellans: & ille quidem ſimpliciter dicit, „Ut prædicem;“ iſte vero regnum Dei adiungit, quod eſt ipſe Chriſtus. CHRYSOSTOMUS *e*. Simul etiam conſidera, quod poterat in eodem loco manendo, omnes attrahere ad ſe; non tamen hoc fecit, præbens nobis exemplum, ut perambulemus, & requiramus pereuntes; ſicut paſtor ovem perditam, & medicus accedit ad infirmum: una enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere: unde & hic ſequitur: *Et erat prædicans in ſynagogis Galilææ*. Frequentabat quidem ſynagogas, docens illos, quod non eſſet ſeductor: nam ſi iugiter inhabitata coleret, diffamarent eum velut latitantem. BEDA (cap. XIV. in fin.) Si autem occaſu ſolis myſtice mors Domini exprimitur, die redeunte reſurrectio illius indicatur; cuius manifeſtata luce, a credentium turbis requiritur, & in Gentium deſerto inventus, ne abeat detinetur; maxime cum hoc contigerit prima ſabbati, quo reſurrectio celebrata eſt.

CAPUT V.

(a) FActum eſt autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipſe ſtabat ſecus ſtagnum Genezareth. Et vidit duas naves ſtantes ſecus ſtagnum: piſcatores autem deſcenderant, & lavabant retia. Aſcendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere puſillum. Et ſedens docebat de navicula turbas.

(b) Ut ceſſavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam. Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus; in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam. Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt ſociis. qui erant in alia navi, ut venirent, & adiuvarent eos. Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur.

(c) Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Ieſu, dicens: Exi a me Domine

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Ideſt Victor Antiochenus in Cat. Græc. PP. *c* In Cat. Græc. PP. ex homiliis in Matth. *d* Scilicet Victor, ut ſupra. Notatur in Cat. Græc. PP. ſine indice loci; ſed colligitur ex illius Comment. in 1. cap. Marci Tom. I. Biblioth. *e* Ut ſupra in Catena Græc. PP.

Digitized by Google

Domine, quia homo peccator ſum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piſcium quam ceperant; ſimiliter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi, qui erant ſocii Simonis. Et ait ad Simonem Ieſus: Noli timere: ex hoc iam homines eris capiens. Et ſubductis ad terram navibus, relictis omnibus, ſecuti ſunt eum.

(d) Et factum eſt cum eſſet in una civitatum, & ecce vir plenus lepra videns Ieſum, & procidens in faciem ſuam rogavit eum, dicens: Domine, ſi vis, potes me mundare. Et extendens Ieſus manum tetigit eum, dicens: Volo: mundare. Et confeſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe præcepit illi ut nemini diceret; ſed Vade, oſtende te Sacerdoti, & offer pro emundatione tua ſicut præcepit Moyſes, in teſtimonium illis. Perambulabat autem magis ſermo de illo, & conveniebant turbæ multæ, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus ſuis. Ipſe autem ſecedebat in deſertum, & orabat.

(e) Et factum eſt in una dierum, & ipſe ſedebat docens; & erant phariſæi ſedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni caſtello Galilææ, & Iudææ, & Hieruſalem; & virtus Domini erat ad ſanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus; & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, aſcenderunt ſupra tectum, & per tegulas ſubmiſerunt eum lecto in medium ante Ieſu. Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare ſcribæ, & phariſæi, dicentes: Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus? Ut cognovit autem Ieſus cogitationes eorum, reſpondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus veſtris? Quid eſt facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata; an dicere, Surge, & ambula? Ut autem ſciatis, quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, ſurge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et confeſtim conſurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum ſuam magnificans Deum. Et ſtupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti ſunt timore dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.

(f) Et poſt hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi ſedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, ſurgens ſecutus eſt eum. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo ſua, & erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant diſcumbentes. Et murmurabant phariſæi, & ſcribæ eorum dicentes ad diſcipulos eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis? Et reſpondens Ieſus dixit ad illos: Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent: non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.

(g) At illi dixerunt ad eum: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & phariſæorum; tui autem edunt, & bibunt? Quibus ipſe ait: Numquid poteſtis filios ſponſi, dum cum illis eſt ſponſus, facere ieiunare? Venient autem dies cum ablatus fuerit ab illis ſponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & ſimilitudinem ad illos: Quia nemo commiſſuram a novo veſtimento mittit in veſtimentum vetus; alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commiſſura a novo. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin rumpet vinum novum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mittendum eſt; & utraque conſervantur: & nemo bibens vetus, ſtatim vult novum: dicit enim, Vetus melior eſt.

(a) AMBROSIUS (Lib. IV. in Luc. de aſcenſu Ieſu in navim.) Ubi Dominus impertivit multis varia genera ſanitatum, nec tempore, nec loco cœpit a ſtudio ſanandi turba cohiberi: veſpera incubuit, ſequebantur; ſtagnum occurrit, & turbæ urgebant: unde dicitur: *Factum eſt autem cum turba irruerent in eum*. CHRYSO-

SOSTOMUS *a*. Erant enim ei connexi, diligentes eum, & mirantes, & tenere cupientes. Quis enim diſceſſiſſet, dum huiuſmodi miracula faciebat? (1) Quis noluiſſet ſolam proſpicere faciem, & os talia loquens? Neque enim in agendo miracula ſolum admirabilis erat; ſed viſus eius abundabat plurima gratia: unde & loquentem eum audiunt in ſilentio, ſeriem locutionis non irrumpentes: dicitur enim: *Ut audirent verbum Dei, & ipſe ſtabat ſecus ſtagnum Genezareth*. BEDA (cap. xv. in Luc.) Stagnum Genezareth idem dicunt eſſe quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis; ſed mare Galilææ ab adiacente provincia dicitur; mare autem Tiberiadis a proxima civitate. Porro Genezareth a laci ipſius natura, quæ criſpantibus aquis de ſeipſo ſibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo quaſi generans ſibi auram dicitur: neque enim in ſtagni morem ſternitur aqua, ſed frequentibus auris ſpirantibus agitatur, hauſtu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ conſuetudine omnis aquarum congregatio, ſive dulcis, ſive ſalſa, mare nuncupatur. THEOPHYLACTUS (in prin. Commen. in cap. v. Lucæ.) Fugit autem Dominus gloriam quanto magis ipſa eum ſequebatur; & ideo a turbis ſe ſeparans aſcendit in Navem.

Et vidit duas naves ſtantes ſecus ſtagnum: piſcatores autem deſcenderant, & lavabant retia. CHRYSOSTOMUS *b*. Quod ſignum erat vocationis. Secundum vero Matthæum invenit eos reficientes retia: tantus enim erat paupertatis exceſſus ut laniata repararent, nova nequeuntes habere. Volens autem diligenter congregare ſpectaculum, ut nemo remaneret poſt tergum, ſed omnes facie ad faciem cernerent, aſcendit in navim: unde dicitur: *Aſcendens autem in unam navim quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere puſillum*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vide autem Chriſti manſuetudinem, quomodo rogat Petrum; & Petri obedientiam, quomodo in omnibus fuit obediens. CHRYSOSTOMUS *c*. Poſtquam vero multa peregerat miracula, iterum doctrinam proponit, & exiſtens in mari piſcatur exiſtentes in terra: unde ſequitur: *Et ſedens docebat turbas de navicula*. GREGORIUS Nazianzenus *d* (hom. de repudio.) Cunctis condeſcendens, ut a profundis extrahat piſcem, hominem ſcilicet natantem in mobilibus rebus, & amaris huius vitæ procellis. BEDA (cap. xv. in Luc.) Myſtice autem duæ naves circumciſionem, & præputium figurant; quas videt Dominus, quia in utroque populo novit qui ſunt eius, & ad futuræ vitæ tranquillitatem quaſi ad littus (2) videndo, hoc eſt miſericorditer viſitando, provehit. Piſcatores ſunt Eccleſiæ Doctores, qui nos per rete fidei comprehendunt, & quaſi littori ſic terræ viventium advehunt. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur: quia non omne tempus eſt habile doctrinæ; ſed nunc exercenda eſt lingua Doctoris, & nunc ſuimet cura gerenda. Navis Simonis eſt Eccleſia primitiva, de qua Paulus dicit ad Gal. II. „Qui „ operatus eſt Petro in apoſtolatum circum„ ciſionis: " bene una dicta, quia „ multi„ tudinis credentium erat cor unum, & ani„ ma una: " Actor. IV. AUGUSTINUS (3) de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. II.) De qua docebat turbas, quia de auctoritate Eccleſiæ docet Gentes. Quod autem Dominus aſcendens in navim rogat eum a terra reducere puſillum, ſignificat temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec a terrenis in profunda ſacramentorum recedatur. Vel potius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quod poſtea dicit, *Duc in altum*, ad remotiores gentes poſtea prædicandum præcipiat.

(b) CYRILLUS *e*. Poſtquam ſufficienter populum docuerat, regreditur iterum ad magnificentias proprias, & per piſcatoria miniſteria piſcatur diſcipulos: unde ſequitur: *Ut autem ceſſavit loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam*. CHRYSOSTOMUS *f*. Condeſcendens enim hominibus, ſicut Magos per ſidus vocavit, ſic & piſcatores per piſcatoriam artem. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Petrus autem non diſtulit: unde ſequitur: *Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus*. Non autem addidit: Non te audiam, nec ſecundis laboribus me exponam; ſed magis ſubdidit: *In verbo autem tuo laxabo rete:*

(1) *Al.* qui voluiſſet. (2) *Al.* vivendo. (3) *Al.* de Conſ. Evang.

Ex editione P. Nicolai.

a Ut ſupra. *b* Ut ſupra, in Cat. Græc. PP. *c* Ibid. *d* Orat. xxxi. *e* In Cat. Græc. PP. ut ſupra. *f* Ubi ſupra ex hom. vi. in Matth.

rete. Quia vero turbam de navicula Dominus inſtruxerat, non ſine mercede naviculæ dominum dereliquit, dupliciter beneficians ipſum: quia primo dedit ei multitudinem piſcium, & deinde diſcipulum ipſum fecit. *Et cum hoc feciſſet, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam*. Tot autem piſces cœpit ut non poſſet eos foras educere, ſed a ſociis auxilium peteret: unde ſequitur: *Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt ſociis qui erant in alia navi, ut venirent, & adiuvarent eos*. Per nutum ipſos vocant: quia ex ſtupore propter capturam piſcium loqui non poterant. Et ſequitur de eorum auxilio cum dicitur: *Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur*. AUGUSTINUS De Con. Evan. (Lib. II. cap. IX.) Ioannes quidem videtur ſimile miraculum dicere; ſed illud longe aliud eſt, quod factum eſt poſt reſurrectionem Domini ad mare Tiberiadis: ibi enim non ſolum ipſum tempus valde diverſum eſt, ſed etiam res ipſa plurimum diſtat: nam retia illic in dexteram partem miſſa, centum quinquaginta tres piſces ceperunt, magnos quidem; ſed pertinuit ad Evangeliſtam dicere, quod cum tam magni eſſent, retia non ſunt diſrupta; reſpicientem ſcilicet ad hoc factum quod Lucas commemorat, ubi præ multitudine piſcium retia rumpebantur. AMBROSIUS (tit. de aſcenſu Ieſu in navim.) Myſtice autem navis Petri, ſecundum Matthæum fluctuat, ſecundum Lucam repletur piſcibus, ut & principia Eccleſiæ fluctuantis, & poſteriora exuberantis agnoſcas. Non turbatur iſta quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Iudam habet: in utraque Petrus; ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alienis. Caveamus igitur proditorem, ne per unum plurimi fluctuemus. Illic turbatio ubi modica fides; hic ſecuritas ubi perfecta dilectio. Denique etſi aliis imperatur, ut laxent retia ſua, ſoli tamen Petro dicitur, *Duc in altum*, hoc eſt in profundum diſputationum. Quid eſt tam altum quam ſcire Dei Filium? Quæ ſunt autem Apoſtolorum quæ laxari iubentur retia, niſi verborum complexiones, & quaſi quidam orationis ſinus, & diſputationum receſſus, qui eos quos ceperint non amittant? Et bene apoſtolica inſtrumenta piſcandi retia ſunt, quæ non captos perimunt, ſed reſervant, & fluctuantes de infirmis ad ſuperna transducunt. Dicit autem: *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus*: quia non hoc humanæ facundiæ opus, ſed ſupernæ vocationis eſt munus. Qui autem nihil ante ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piſcium multitudinem. CYRILLUS [a]. Hoc autem fuit figura futuri: non enim incaſſum laborabunt evangelicæ doctrinæ rete tendentes; ſed greges Gentium aggregabunt. AUGUSTINUS (1) de Quæſt. Evan. (Lib. II. qu. 11.) Quod autem retia rumpebantur piſcium copia, & naviculæ impletæ ſunt, ita ut pene mergerentur, ſignificat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Eccleſia, ut etiam diſruptione pacis per hæreſes, & ſchiſmata ſcinderetur. BEDA (cap. XV. in Luc.) Rumpitur autem rete, ſed non labitur piſcis: quia ſuos Dominus inter perſequentium ſcandala ſervat. AMBROSIUS (Lib. IV. in Luc. cap. ult.) Alia autem navis eſt Iudæa, ex qua Ioannes, & Iacobus eliguntur. Hi igitur de ſynagoga ad navim Petri, hoc eſt ad Eccleſiam, convenerunt, ut implerent ambas naviculas: omnes enim in nomine Ieſu genuflectunt, ſive Iudæus, ſive Græcus. BEDA (cap. XV. in Luc.) Vel alia navis eſt Eccleſia Gentium, quæ & ipſa, una navicula non ſufficiente, piſcibus impletur electis: quia „ novit Dominus qui „ ſunt eius, “ Tim. II. & apud ipſum certus eſt ſuorum numerus electorum; dumque tot in Iudæa credituros non invenit, quot ad fidem, vitamque prædeſtinatos novit æternam, quaſi alterius navis receptacula piſcibus quærens ſuis, corda quoque Gentium fidei gratia replet. Et bene rupto reti ſocia navis advocatur, (2) quando Iudas proditor, Simon magus, Ananias, & Saphira, & multi diſcipulorum abierunt retro; ac deinde Barnabas, & Paulus (3) ad Gentium ſunt apoſtolatum ſegregati. AMBROSIUS (Lib. IV. in Luc. cap. ult.) Poſſumus tamen & aliam Eccleſiam intelligere navim alterius: ab una enim plures Eccleſiæ derivantur. CYRILLUS [b]. Innuit autem ſociis ut auxiliarentur eis: multi enim ſequuntur Apoſtolorum labores, & prius illi qui Evangeliorum ediderunt ſcripturas, poſt quos alii præſides, & populorum paſtores, (4) & in dei-

(1) *Al.* de Conſen. Evang. (2) *Al.* Quando autem Iudas &c. (3) *Al.* a Gentium ſunt apoſtolatu ſegregati. (4) *Nicolai legit* & *in veritatis doctrina* &c.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. PP. b Ubi ſupra.

Digitized by Google

deitatis doctrina periti. Beda (cap. xv. in Luc. a med.) Harum autem impletio navium (1) in fines ſæculi creſcit: ſed quod impletæ merguntur, hoc eſt in ſubmerſione premuntur (non enim ſunt ſubmerſæ, ſed periclitatæ) Apoſtolus exponit dicens II. Tim. III. „ In noviſſimis diebus erunt „ tempora periculoſa, & erunt homines ſe- „ ipſos amantes &c. “ nam mergi naves, eſt homines in ſæculo, ex quo electi per fidem fuerant, morum pravitate relabi.

(c) *a* Ambrosius (Lib. & tit eod. cir. fin.) Admirabatur Petrus dona divina, & quo plus metuerat, præſumebat (2) minus: unde dicitur: *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Ieſu, dicens: Exi a me, Domine, quia homo peccator ſum*. Cyrillus *b*. Reducens enim ad conſcientiam patrata delicta, tremit, & trepidat, & velut immundus mundum non credit ſe poſſe ſuſcipere: acceperat enim a lege, diſtinguendum eſſe inter maculatum & ſanctum. Gregorius Niſſenus *c*. Cum enim mandaſſet demergere retia, tanta copia piſcium capta eſt, quantum ipſe maris Dominus & terræ voluerat. Vox enim Verbi ſemper eſt vox virtutis, cuius præcepto in origine mundi lux, & ceteræ creaturæ prodibant. In his admiratur Petrus: unde ſequitur: *Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piſcium quam ceperant; ſimiliter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi, qui erant ſocii Simonis*. Augustinus de Conſ. Evan. (Lib. IV. cap. xvii.) Andream non nominat, qui tamen intelligitur in ea navi fuiſſe, ſecundum Matthæi, & Marci narrationem.

(3) *Et ait ad Simonem Ieſus, Noli timere*. Ambrosius (ut ſupra.) Dic & tu, *Exi a me, Domine, quia peccator ſum*, ut reſpondeat Deus, *Noli timere*. Indulgenti Domino peccatum fatere. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus ut viviſicandi habeant poteſtatem: unde ſequitur: *Ex hoc iam homines eris capiens*. Beda (cap. xv. a med.) Hoc ad ipſum Petrum ſpecialiter pertinet: exponit enim ei Dominus quid hæc captura piſcium ſignificet, quod ſcilicet ipſe ſicut nunc per retia piſces, ſic aliquando per verba ſit capturus homines: totuſque facti huius ordo quid in Eccleſia, cuius ipſe typum tenet, quotidie geratur, oſtendit. Chrysostomus *d*. Conſidera autem eorum fidem, & obedientiam: habentes enim opus præ manibus appetibilis piſcationis, cum audiſſent mandantem, non diſtulerunt, ſed relictis omnibus ſequebantur. Talem enim obedientiam requirit a nobis Chriſtus ut eam non prætermittamus, etiam ſi aliquid valde neceſſarium urgeat: unde & ſequitur: *Et ſubductis ad terram navibus, relictis omnibus, ſecuti ſunt eum*. Augustinus de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. xvii.) Matthæus, & Marcus breviter hoc perſtringunt quemadmodum geſtum ſit, quod Lucas hic apertius explicavit. Hoc tamen videtur diſtare quod tantum Petro a Domino dictum commemorat, *Ex hoc iam homines eris capiens*, quod illi ambobus fratribus dictum eſſe narraverunt. Sed potuit utique prius hoc Petro dici, cum de capta ingenti multitudine piſcium miraretur, quod Lucas inſinuavit; ambobus poſtea, quod illi duo commemoraverunt. Vel intelligendum eſt hoc primo fuiſſe factum quod Lucas commemorat; nec tunc eos a Domino vocatos, ſed tantum fuiſſe prædictum Petro quod homines eſſet capturus, non autem quod numquam piſces eſſet capturus: unde datur locus intelligere eos ad capturam piſcium remeaſſe, ut poſtea fieret quod Matthæus, & Marcus narrant: tunc (4) enim non ſubductis ad terram navibus, tamquam cura redeundi, ſed ita eum ſecuti ſunt, tamquam vocantem, aut iubentem. Sed ſi, ſecundum Ioannem, iuxta Iordanem ſecuti ſunt eum Petrus, & Andreas; quomodo ab aliis Evangeliſtis dicitur, quod eos in Galilæa piſcantes invenit, & ad diſcipulatum vocavit; niſi quia intelligendum eſt, non ſic eos vidiſſe Dominum iuxta Iordanem ut ei inſeparabiliter cohærerent, ſed tantum cognoviſſe quis eſſet, eumque miratos ad propria remeaſſe? Ambrosius (Lib. IV. in Lucam cap. ult.) Myſtice autem quos Petrus (5) in verbo capit, negat ſuam prædam, negat ſuum munus. *Exi*, inquit, *a me Domine*. Noli timere & tu quæ tua ſunt Domino deferre, quia quæ ſua (6) ſunt nobis ille conceſſit. Augustinus de Quæſt.

(1) *P. Nicolai legit* in finem uſque ſæculi. (2) *Al.* magis. (3) *Al.* Sed & ait. (4) *Al.* deeſt enim. (5) *Al.* in verbo capit, in verbo credidiſſe negat: *item* in verbo capit, in verbo credidit, negat &c. (6) *Al.* omittitur ſunt.

Ex editione P. Nicolai.

a Beda. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Ibid. *d* Hom. xiv. in Matth.

Digitized by Google

Quæſt. Evang. (Lib. II. q. 11.) Vel aliter. Ex perſona Eccleſiæ carnalibus hominibus plenæ Petrus dicit: *Exi a me, quia homo peccator ſum*; tamquam Eccleſia turbis carnalium impleta, & eorum moribus pene ſubmerſa, regnum ſpiritualium, in quibus maxime perſona Chriſti eminet, a ſe quodammodo repellat. Non enim hoc voce linguæ dicunt homines bonis miniſtris Dei, ut eos a ſe repellant; ſed voce morum, & actuum ſuadent a ſe recedi, ne per bonos (1) regantur, & eo vehementius quo deferunt eis honorem; ut honorificentiam eorum ſignificaverit Petrus cadens ad pedes Domini, mores autem in eo quod dixit, *Exi a me*. BEDA (cap. xv. a med.) Confortat autem Dominus timorem carnalium, ne quis vel de ſuæ conſcientia culpæ tremens, vel de aliorum innocentia ſtupens ſanctitatis iter formidet aggredi. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (ut ſup.) Dominus autem dum non receſſit ab eis, ſignificat, in bonis, & ſpiritualibus viris non eſſe oportere hanc voluntatem ut peccatis turbarum commoti, quo quaſi ſecurius, tranquilliuſque vivant, munus eccleſiaſticum deſerant. Quod autem ſubductis ad terram navibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum, poteſt ſignificare finem temporis quo (2) ab huius mundi ſalo, qui Chriſto inhæſerunt penitus receſſuri ſunt.

(d) AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam cir. prin.) Quarto ſigno, ex quo in Capharnaum Dominus venit, leproſus ſanatur. Si autem quarto die ſolem illuminavit, & clariorem ceteris fecit, hoc clarius opus æſtimare debemus, de quo dicitur: *Et factum eſt cum eſſet in una civitate, & ecce vir plenus lepra*. Beneubi leproſus mundatur, certus non exprimitur locus, ut oſtendatur non unum populum ſpecialis alicuius civitatis, ſed omnes populos fuiſſe ſanatos. ATHANASIUS *a*. Adoravit autem leproſus Dominum Deum exiſtentem in corpore, & neque propter carnem putavit eſſe creaturam Verbum Dei, nec pro eo quod Verbum erat, vilipendit carnem quam veſtiebat; immo ut in templo creato adorabat omnium creatorem, in faciem procidens: ſequitur enim: *Et videns Ieſum, & procidens in faciem, rogavit eum*. AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam cap. 1.) Quod in faciem procidit, humilitatis eſt, & pudoris, ut unuſquiſque de vitæ ſuæ maculis erubeſcat; ſed confeſſionem verecundia non repreſſit: oſtendit vulnus, remedium poſtulavit dicens: *Domine, ſi vis, potes me mundare*. De voluntate Domini non quaſi pietatis incredulus dubitavit, ſed quaſi iniquitatis ſuæ conſcius non præſumpſit: religionis autem, & fidei plena confeſſio eſt (3) quæ in voluntate Domini (4) poſuit poteſtatem. CYRILLUS *b*. Noverat enim lepram experimentis medicorum non cedere; ſed vidit divina maieſtate pelli dæmones, & ceteros ab aliis valetudinibus curari, quæ coniecit divina dextera fieri. TITUS *c*. Addiſcamus etiam ex verbis leproſi corporalium infirmitatum medelam non quærere, ſed divino beneplacito totum committere, qui novit opportuna, & omnia iudicio diſpoſuit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Eo autem ſanat genere quo fuerat obſecratus: unde ſequitur: *Et extendens Ieſus manum, tetigit illum*. Lex tangi leproſos prohibet; ſed qui Dominus legis eſt, non obſequitur legi, ſed legem facit. Non ergo tetigit, quia ſine tactu mundare non poterat, ſed ut probaret quia ſubiectus non erat legi, nec contagium timebat ut homines, ſed quia contaminari non poterat qui alios liberabat; ſimul e contrario ut lepra tactu Domini fugaretur, quæ ſolebat contaminare tangentem. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Ipſius enim ſacra caro eſt purgativa, & vitam tribuens, ſicut exiſtens Verbi Dei caro. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) In hoc autem quod ſubdit, *Volo, mundare*, habes voluntatem, habes & pietatis effectum. CYRILLUS *d*. A maieſtate autem proceſſit imperioſum mandatum. Qualiter igitur in ſervis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta poteſt? Legitur de Deo Patre, quod „ omnia quæ„ cumque voluit fecit: " Pſal. cxiii. Qui vero ſui Patris poteſtate fungitur, quomodo diverſificabitur in natura ab eo? Solent etiam

(1) *Al.* mergantur. (2) *Al.* ab huiuſmodi. (3) *Al. omittitur* quæ. (4) *Al.* tribuit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. ubi notatur ſine indice loci, ſed colligitur ex epiſt. quam inſcribit ad *Adelphium* Epiſc. & Conf. contra Arrianos. *b* Ubi ſupra. *c* Boſtrenſis. Quod ſubiungitur ex Tito, non habetur in eius Commenr. in Lucam, ſed in alio forte ſuper Matth. ad quem ipſe remittit pro leproſo; nec explorare licet, quia mihi ad manum non eſt. *d* In Catena Græcorum PP. ex Theſauri Lib. XII, cap. xiv.

Digitized by Google

etiam quæcumque ſunt eiuſdem virtutis, eiuſdem eſſe ſubſtantiæ. Mirare tamen in his Chriſtum divine, & corporaliter operantem: divinum enim eſt ita velle ut præſto fiant omnia, humanum autem extendere dexteram. Unus itaque Chriſtus ex utriſque perficitur, eo quod „ Verbum caro factum „ eſt: “ Ioan. 1. GREGORIUS Niſſenus *a*. Et quia cum utraque hominis particula, anima ſcilicet, & corpore, unita eſt deitas, per utraque patebant ſupernæ naturæ indicia. Corpus enim reconditum in ſe lumen declarabat, cum palpando præſtabat remedia; ſed anima præpotenti voluntate divinam oſtendebat virtutem: velut enim ſenſus tactus proprius corporis eſt, ſic & animæ voluntarius motus: vult anima, tangit corpus. AMBROSIUS (ibidem circ. med.) Dicit ergo, *Volo*, propter Photinum; imperat propter Arrium; tangit propter Manichæum. Nihil autem medium eſt inter opus Dei atque præceptum, ut intelligas medentis affectum, virtutem operis: unde ſequitur: *Et confeſtim lepra diſceſſit ab illo*. Sed ne lepra tranſire poſſit in medicum, unuſquiſque dominicæ humilitatis exemplo iactantiam vitet: nam ſequitur: *Et præcepit illi ut nemini diceret*: ut ſcilicet doceret non vulganda noſtra beneficia, ſed premenda, ut non ſolum a mercede abſtineamus pecuniæ, ſed etiam gratiæ. Aut fortaſſe illa ſilentii cauſa eſt imperati, quod meliores putabat qui fide magis ſpontanea quam ſperatis beneficiis credidiſſent. CYRILLUS *b*. Leproſo etiam ſilente ſufficiebat ipſa negotii vox ad narrandum omnibus agnoſcentibus per eum poteſtatem curantis. CHRYSOSTOMUS (hom. XXVI. in Matth. paulo ante med.) Et quia ut plurimum homines, dum ægrotant, Dei ſunt memores, ut autem convaleſcunt hebetantur; mandat ut Deum præ oculis habeat, dans gloriam Deo: unde ſequitur: *Sed vade, oſtende te ſacerdoti*: ut ſcilicet mundatus leproſus committeret ſe ſacerdotis aſpectui; ac ſic per illius cenſuram numeraretur inter ſuos. AMBROSIUS (ibidem non procul a fin.) Et ut etiam intelligeret ſacerdos non legis ordine, ſed gratia Dei ſupra legem eſſe curatum; (1) & dum mandatur ſacrificium ſecundum præceptum Moyſi, oſtendit Dominus quia legem non ſolveret, ſed impleret: unde ſequitur: *Et offer pro emundatione tua ſicut præcepit Moyſes*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. qu. III.) Videtur hic approbare ſacrificium quod per Moyſen præceptum eſt, cum id non recipiat Eccleſia: quod ideo iuſſiſſe intelligi poteſt, quia nondum cœperat eſſe ſacrificium ſanctum ſanctorum, quod corpus eius eſt: non enim oportebat auferri ſignificativa ſacrificia priuſquam illud quod ſignificabatur confirmatum eſſet conteſtatione Apoſtolorum prædicantium, & fide credentium populorum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel quia lex ſpiritualis eſt, videtur ſacrificium mandaſſe ſpirituale: unde dixit: *Sicut præcepit Moyſes*: denique addidit, *In teſtimonium illis*. TITUS *c*. Hæretici perperam hoc accipiunt, dicentes in opprobrium legis eſſe dictum. Qualiter autem iuberet offerre pro emundatione ſecundum præceptum Moyſi? (2) CHRYSOSTOMUS (homil. XXVI. in Matth.) Dicit ergo, *In teſtimonium illis*, quia ex hoc facto oſtenditur Chriſtum incomparabili excellentia Moyſi præferri: quia enim Moyſes inſufficiens erat a ſorore lepræ pellere morbum, orabat Dominum ut eam liberaret; ſed Salvator in poteſtate divina protulit, *Volo, mundare*. CYRILLUS *d*. Vel *in teſtimonium illis*, hoc eſt ad reprehenſionem eorum, & ad probationem quod legem revereor. Cum enim te curaverim, mitto te ad ſacerdotum experientiam, ut atteſteris mihi quod non ſum pręvaricatus in legem. Et quamvis Dominus impendens remedia, moneret nemini dicere, inſtruens nos evitare ſuperbiam; fama tamen eius volabat undique inſtillans auditui cunctorum miraculum: unde ſequitur: *Perambulabat autem magis ſermo de illo*. BEDA (cap. XVI. in Luc.) Unius autem perfecta ſalvatio multas ad Dominum cogit turbas: unde ſequitur: *Et conveniebant turba multa, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus ſuis*. Ut enim leproſus exterius ſe ſanatum doceret, perceptum beneficium, ut Marcus ait, etiam iuſſus non tacet. GREGORIUS VI. Moral. (ſuper illud Iob VI. „ Sicut infertur acervus „ tritici: “ cap. XVII.) Redemptor autem noſter per diem miracula in urbibus exhibet, & ad orationis ſtudium in nocte per-

(1) *Al.* ut dum. (2) *Al.* CYRILLUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Orat. I. in Reſurrectionem Chriſti. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Boſtrenſis in Cat. Græc. PP. *d* In Cat. Græc. PP. *Sed indices commutantur, pro Cyrillo poſito Chryſoſtomo, & pro Chryſoſtomo Cyrillo.*

noctat: unde ſequitur: *Ipſe autem ſecedebat in deſertum, & orabat*: ut perfectis videlicet prædicatoribus innuat quatenus nec activam amore ſpeculationis funditus deſerant, nec contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant; ſed quieti contemplantes ſorbeant quod occupati erga proximos loquentes profundant. BEDA (cap. xvi. in Luc. a med. illius.) Quod autem ſecedit orare, non ei naturæ tribuas quæ dicit, *Volo, mundare*, ſed ei quæ extendens manum tetigit leproſum: non quod iuxta Neſtorium gemina ſit Filii perſona; ſed eiuſdem perſonæ ſicut naturæ, ſic & operationes ſunt duæ. GREGORIUS Nazianzenus *a*. Et opera quidem in populo, orationes autem in deſerto peragebat ut plurimum, (1) ſanciens, quod liceat parumper quieſcere, ut mente ſincera cum Deo colloquamur. Neque enim ipſe indigebat remotione, quia non erat in eo quod remitteretur, cum Deus eſſet; ſed ut pateat nobis & operationis hora, & altioris ſolertiæ. BEDA (cap. xvi. in Luc.) Typice autem leproſus humanum genus languidum peccatis deſignat, plenum lepra: quia „omnes peccave„runt, & egent gratia Dei:" Rom. iii. ut ſcilicet extenta manu, ideſt Verbo Dei humanam contingente naturam, a priſci erroris varietate mundentur, & offerant (2) Deo pro emundatione corpora ſua hoſtiam vivam. AMBROSIUS. Si autem lepræ medicina verbum eſt, contemptus verbi lepra mentis eſt. THEOPHYLACTUS. Vide autem, quod poſtquam mundatus eſt aliquis, tunc dignus eſt offerre hoc munus, ſcilicet corpus & ſanguinem Domini, quod eſt divinæ unitum naturæ.

(e) CYRILLUS *b*. Scribæ, & phariſæi, qui facti fuerant prodigiorum Chriſti viſores, audiebant ipſum quoque docentem: unde dicitur: *Et factum eſt in una dierum, & Ieſus ſedebat docens; & erant phariſæi ſedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni caſtello Galilææ, & Iudææ, & Hieruſalem; & virtus Domini erat ad ſanandum eos*. Non quaſi mutuo acciperet poteſtatem alterius, ſed quaſi Deus, & Dominus propria operabatur virtute. Fiunt autem homines ſæpe donorum ſpiritualium digni; ſed plerumque deficiunt ea ratione quam novit donorum largitor: quod in Chriſto non accidit: affluebat enim in præſtandis remediis virtus divina. Quia vero neceſſarium erat, ubi tanta ſcribarum, & phariſæorum turba convenerat, aliquid fieri ex his quæ virtuti atteſtarentur ipſius coram eis qui eum parvipendebant, factum eſt quoddam miraculum in paralytico, in quo quia defeciſſe videbatur medicinalis ars, portabatur a proximis ad ſupernum, & cæleſtem medicum: unde ſequitur: *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus; & quærebant eum inferre, & ponere ante eum*. CHRYSOSTOMUS *c*. Mirandi vero ſunt qui paralyticum adduxerunt, qualiter cum nequiſſent intrare per oſtium, novum aliquid & alienum attentaverunt: unde ſequitur: *Et non invenientes qua parte eum inferrent præ turba, aſcenderunt ſupra tectum*. Detegentes autem tectum deponunt grabatum, & ponunt in medio paralyticum: unde ſequitur: *Et per tegulas ſubmiſerunt illum cum lecto in medium ante Ieſum*. Dicet aliquis demiſſum fuiſſe locum a quo per tegulas depoſuerunt paralytici lectum. BEDA (cap. xvii. in Luc.) Hominem autem Dominus a paralyſi curaturus primo peccatorum vincula diſſolvit, ut oſtenderet eum ob nexus culparum artuum diſſolutione damnari, nec niſi his relaxatis membrorum poſſe recuperatione ſanari: unde ſequitur: *Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua*. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc. de ſubmittentium fide.) Magnus Dominus, qui aliorum merito ignoſcit aliis, & dum alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te, homo, collega non valeat, cum apud Deum ſervus & interveniendi meritum, & ius habeat impetrandi? Si gravium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Eccleſiam quæ pro te precetur, cuius contemplatione, quod tibi Dominus negare poſſet, ignoſcat. CHRYSOSTOMUS (hom. xxx. in Matth.) Occurrebat autem & in hoc ipſius patientis fides: non enim ſuſtinuiſſet ſe inferius ſubmitti, niſi crediſſet. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xlv.) Quod autem dicit, *Homo, dimittuntur tibi peccata*, ad hoc inſinuandum valet quia homini dimittebantur peccata, qui hoc ipſo quod homo erat, non poſſet dicere, Non peccavi: ſimul etiam ut ille qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. CHRYSOSTOMUS *d*.

Nos

(1) *Al.* ſentiens. (2) *Al.* omittitur Deo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Orat. xxviii. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Ibidem. *d* In Cat. Græc. PP. ex homiliis in Matth. Similia ſunt quoad priorem appendicem quæ habet hom. xiv. in Matth. ſub fine; quo ad poſteriorem autem hom. xxx.

Digitized by Google

Nos autem ſi corporaliter patimur, ſatagimus nocivum abiicere; cum vero male ſit animæ, differimus; atque ideo nec a corporis nocivis curamur. Abſcindamus igitur fontem malorum, & ceſſabunt ægritudinum fluxus. Metu autem multitudinis ſuam intentionem aperire phariſæi non audebant, ſed ſolum in cordibus ſuis meditabantur: unde ſequitur: *Et cœperunt cogitare ſcribæ, & phariſæi, dicentes: Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias?* CHRYSOSTOMUS [a]. In quo mortis præcipitant ſententiam. Erat enim mandatum in lege, quod quicumque blaſphemaret in Deum, morte puniretur. AMBROSIUS (tit. ut ſupra.) Itaque ab ipſis ex operibus ſuis Dei Filius accipit teſtimonium: nam & validius eſt ad fidem quod confitentur inviti, & pernicioſius ad culpam quod negant qui ſuis aſſertionibus relinquuntur: unde ſequitur: *Quis poteſt peccata dimittere, niſi ſolus Deus?* Magna (1) infidæ plebis amentia, ut cum confeſſa fuerit ſolius Dei eſſe donare peccata, non credat Deo peccata donanti. BEDA (cap. XVII. in Luc.) Verum enim dicunt: quia nemo peccata dimittere, niſi Deus poteſt. qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit poteſtatem. Et ideo Chriſtus vere Deus eſſe probatur, quia dimittere peccata quaſi Deus poteſt. AMBROSIUS (tit. eodem.) Dominus autem ſalvos volens facere peccatores, ex occultorum cognitione Deum ſe eſſe demonſtrat: unde ſequitur: *Ut autem cognovit Ieſus cogitationes eorum, reſpondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus veſtris?* CYRILLUS [b]. Quaſi dicat: O phariſæi, quia dicitis, *Quis poteſt peccata dimittere, niſi ſolus Deus?* reſpondeo vobis: Quis poteſt ſecreta cordis ſcrutari, niſi ſolus Deus? qui per Prophetas dicit (Hier. XVII.) „ Ego Dominus ſcrutans corda, & probans renes.“ CHRYSOSTOMUS (hom. XXX. in Matth.) Si ergo increduli eſtis erga primum, ſcilicet remiſſionem peccati, ecce aliud adiicio, dum intima veſtra patefacio; quin etiam aliud dum paralytici corpus conſolido: unde ſubdit: *Quid eſt facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata, an dicere, Surge, & ambula?* Palam quidem eſt quia conſolidare corpus facilius eſt: quanto namque nobilior eſt anima corpore, tanto eſt excellentior abſolutio criminum: verum, quia illud non creditis, eo quod lateat, adiiciam quod minus eſt, apertius tamen, quatenus quod eſt magis occultum per hoc demonſtretur. Et quidem cum allocutus eſt infirmantem, non dixit, Dimitto tibi peccata, propriam exprimens poteſtatem; ſed *Remittuntur tibi peccata.* Cogentibus autem illis, evidentius propriam declarat poteſtatem, dicens: *Ut autem ſciatis quia Filius hominis poteſtatem habet in terris dimittendi peccata.* THEOPHYLACTUS. Vide quod in terra dimittit peccata: dum enim ſumus in terra, peccata noſtra delere poſſumus; poſtquam vero a terra tollimur, non valebimus confiteri: clauditur enim ianua. CHRYSOSTOMUS [c]. Demonſtrat autem peccatorum veniam per corporis ſanationem: unde ſequitur: *Ait paralytico: Tibi dico, ſurge.* Ipſam vero corporis ſanationem demonſtrat per lecti portationem, ut ſic non reputetur phantaſia quod factum eſt: unde ſequitur: *Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam*; quaſi dicat: Ego volebam per tuam paſſionem curare illos qui ſani videntur, infirmantur autem in anima; ſed quia nolunt, vade tuam correcturus familiam. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc. tit. de reprehen. Iudæorum ſcrib. & phariſæorum.) Nec mora ulla ſanitatis intervenit; unum dictorum remediorumque momentum eſt: unde ſequitur: *Et confeſtim conſurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum ſuam, magnificans Deum.* CYRILLUS [d]. Quo facto patuit quod Filius hominis poteſt in terra relaxare peccata; quod pro ſe, & pro nobis dixerat. Ipſe namque ut Deus factus homo tamquam Dominus legis peccata dimittit. Sortiti ſumus etiam nos ab eo tam mirabilem gratiam: dictum eſt enim diſcipulis, Ioan. XX. „ Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.“ Quomodo autem non magis ipſe peccata dimittit, qui ceteris poteſtatem faciendi hoc tradidit? (2) CHRYSOSTOMUS. Reges autem terreni, & Principes homicidas abſolventes, a pœna præſenti liberant, a criminibus autem expiare non poſſunt. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Spectant autem ſurgentem increduli, mirantur abeuntem: unde ſequitur: *Et ſtupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum.* CHRYSOSTOMUS (hom. XXX.

(1) *Al.* in fide. (2) *In editione Herbipolenſi P. Nicolai index hic Chryſoſtomi omittitur.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] *In* Cat. Græc. PP. ubi ſupra. [b] Ibidem. [c] Hom. XXX. in Matth. [d] In Cat. Græc.

xxv. in Matth. cir. med.) Paulatim ſerpunt Iudæi magnificantes Deum, non tamen putant eum Deum eſſe: obſtabat enim eis caro, nec tamen erat modicum æſtimare eum præcipuum eſſe mortalium, & a Deo proceſſiſſe. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Divini autem operis miracula malunt timere quam credere: unde ſequitur: *Et repleti ſunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie* Si autem credidiſſent, non timuiſſent utique, ſed dilexiſſent: perfecta enim dilectio foras timorem excludit. Non otioſa autem huius paralytici, nec anguſta medicina eſt, quoniam oraſſe præmittitur, non propter ſuffragium, ſed propter exemplum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. IV.) De paralytico enim poteſt intelligi animam diſſolutam membris, hoc eſt operationibus, Chriſtum quærere, ideſt voluntatem Verbi Dei; impediri autem a turbis, ſcilicet cogitationum, niſi tecta, ideſt operta Scripturarum, aperiat, & per hoc ad notitiam Chriſti perveniat; hoc eſt, ad eius humilitatem fidei pietate deſcendat. BEDA (cap. XVII. in Luc. ante med.) Et bene domus Ieſu tegulis contecta deſcribitur, quia ſub contemptibili litterarum velamine ſpiritualis gratiæ virtus invenitur. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Unuſquiſque autem (1) æger petendæ prædicatores ſalutis debet adhibere, per quos noſtræ vitæ compago reſoluta, actuumque noſtrorum clauda veſtigia, verbi cæleſtis remedio reformentur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animum hominis, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem ad ſuperiora erigant, quorum rurſus adminiculis & attollere, & humiliare ſe facilis ante Ieſum locetur, dominico videri dignus aſpectu: humilitatem enim reſpicit Dominus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. IV.) Hi ergo a quibus deponitur, bonos doctores Eccleſiæ poſſunt ſignificare; quod autem cum lecto deponitur, ſignificat ab homine in iſta carne adhuc conſtituto Chriſtum debere cognoſci. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Dominus autem plenam ſpem reſurrectionis oſtendens, peccata donat animorum, & debilitatem carnis excludit: hoc eſt enim totum hominem eſſe curatum. Quamvis igitur magnum ſit hominibus peccata dimittere, tamen multo divinius eſt reſurrectionem donare corporibus, quandoquidem Deus reſurrectio eſt. Lectus autem, qui tolli iubetur, nihil eſt aliud quam corpus humanum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæ. IV.) Ut non iam in carnalibus gaudiis tamquam in lecto requieſcat infirmitas animæ, ſed magis ipſa contineat affectiones carnales, & tendat ad domum ſuam, ideſt requiem ſecretorum cordis ſui. AMBROSIUS (ut ſupra.) Vel domum repetere ſuam, hoc eſt ad paradiſum redire: ea enim eſt vera domus quæ hominem prima ſuſcepit, non iure amiſſa, ſed fraude. Merito ergo reſtituitur, quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, iuſque reformaret.

(f) AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XXVI.) Poſt paralyticum ſanatum, de converſione publicani ſubiungit, dicens: *Et poſt hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi, ſedentem ad telonium*. Ipſe eſt Matthæus, qui & Levi. BEDA (cap. XVIII. in Luc. in princ.) Sed Lucas, & Marcus propter honorem Evangeliſtæ, nomen tacent vulgatum; Matthæus autem in ſermonis principio accuſator ſui factus, Matthæum ſe, & publicanum nominat, ne quis a ſalute deſperet pro immanitate peccatorum, cum ipſe de publicano in Apoſtolum ſit mutatus. CYRILLUS [a]. Publicanus enim fuerat Levi, vir avarus, effrenis erga ſuperflua, alieni amator (hoc enim eſt publicanorum officium) ſed ab ipſis officinis malitiæ detrahitur, Chriſto eum vocante: unde ſequitur: *Et ait illi, Sequere me*. AMBROSIUS (tit. de myſtica vocat. public.) Sequi iubet, non corporis greſſu, ſed mentis affectu. Itaque ille verbo vocatus, propria dereliquit qui rapiebat aliena: unde ſequitur: *Et relictis omnibus ſurgens ſecutus eſt eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXI. in Matth.) Ubi & vocantis virtutem, & vocati obedientiam conſidera. Neque enim obſtitit, neque vacillavit; ſed protinus paruit, nec in propriam domum ire voluit, ut ſuis hoc intimaret, ſicut nec piſcatores. BASILIUS [b]. Nec ſolum ſenora telonii poſtpoſuit, ſed etiam contempſit pericula quæ ſibi ac ſuis accidere poterant, dum calculos telonii dimitteret imperfectos.

THEO-

(1) *Al.* ægre petendo prædicatores. *Nicolai habet* precatores.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Cat. Græc. PP. [b] In Cat. Græc. PP. ex Aſceticis. In Aſceticis non occurrit, ſed in Regulis fuſius diſputatis, ad interrogationem VIII. verbis paululum immutatis.

Theophylactus. Et ſic ab accipiente cenſum a tranſeuntibus, Chriſtus cenſum accepit, non quidem eius accipiens pecuniam, ſed totaliter eum transferens ad ſuum conſortium. Chrysostomus (homil. xxxi. in Matth.) Vocatum autem Levi Dominus honoravit, dum cum eo confeſtim epulatus eſt: hoc enim maiorem præſtabat fiduciam: unde ſequitur: *Et fecit ei convivium magnum Levi in domo ſua.* Nec ſolum cum eo diſcumbit, immo cum pluribus: unde ſequitur: *Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant diſcumbentes.* Convenerant enim publicani ad eum ſicut ad collegam, & hominem eiuſdem officii; ſed & ipſe glorians de præſentia Chriſti, convocavit omnes. Chriſtus etiam quodlibet genus remedii exhibebat, & non ſolum diſputando, & præſtando ſanitatis remedia, vel etiam redarguendo æmulos, ſed etiam comedendo nonnullos errantium corrigebat; inde nos inſtruens quod quodlibet opus, & tempus poteſt nobis utilitatem afferre. Sed nec publicanorum participationem vitavit propter utilitatem ſequentem, more medici, qui niſi tangeret ſaniem, non liberaret a morbo. Ambrosius (ubi ſupra.) Cum peccatoribus enim manducando, etiam cum Gentibus non prohibet nos inire convivium. Chrysostomus *a*. Sed tamen Dominus inculpatus eſt (1) inde a phariſæis invidentibus, & volentibus a Chriſto diſcipulos ſeparare: unde ſequitur: *Et murmurabant phariſæi, & ſcribæ dicentes ad diſcipulos eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis?* Ambrosius (ubi ſupra.) Serpentina vox eſt: hanc primam vocem ſerpens emiſit dicens Evæ Gen. iii. „ Quid dixit Deus: Nolite manducare &c.? " Ergo patris ſui venena diffundunt. Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. xxvii.) Videtur autem Lucas hoc aliquanto differentius ab aliis Evangeliſtis commemoraſſe: non enim dicit tantum Domino obiectum eſſe, quod cum publicanis, & phariſæis manducaret, & biberet, ſed diſcipulis; quod de ipſo, ac de ipſis acciperetur. Propterea enim Matthæus & Marcus de Chriſto diſcipulis obiectum narrant: quia quod diſcipuli cum publicanis, & peccatoribus manducabant, magiſtro magis obiiciebatur, quem ſectando imitabantur. Una ergo ſententia eſt, tanto melius inſinuata quanto quibuſdam verbis, manente veritate, (2) variata. Chrysostomus (hom. xxxi. in Matth.) Ipſe autem Dominus in contrarium eorum ſermonem convertit, oſtendens non eſſe culpam cum peccatoribus converſari, ſed etiam conſonum miſericordiæ propriæ: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus dixit ad illos: Non egent medico qui ſani ſunt, ſed qui male habent:* in quo (3) commonet eos communis infirmitatis, & de numero languentium eos eſſe oſtendit; ſe vero medicum eſſe latenter ſubiungit: *Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* Gregorius Niſſenus *b*. Quaſi dicat: Adeo peccatores non abominor, quod eorum tantum gratia veni, non ut maneant peccatores, ſed ut convertantur, & boni fiant. Augustinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxvii.) Unde addit, *In pœnitentiam*, quod ad explanandam ſententiam valet, ne quiſquam peccatores (4) ob hoc ipſum quod peccatores ſunt, diligi arbitretur a Chriſto; (5) cum & illa ſimilitudo de ægrotis bene intimet quid velit Deus vocando peccatores, tamquam medicus ægrotos, ut ab iniquitate tamquam ab ægritudine ſalvi fiant. Ambrosius (tit. de excuſatione diſcipulorum.) Sed quomodo dum iuſtitias dilexit, neque vidit David iuſtum derelictum, ſi iuſtus derelinquitur, peccator aſciſcitur? Niſi intelligas quod eos iuſtos dicit qui ex lege præſumant, & Evangelii gratiam non requirant. Nemo autem iuſtificatur ex lege, ſed redimitur ex gratia. Non vocat ergo eos qui ſe iuſtos dicunt: uſurpatores enim iuſtitiæ non vocantur ad gratiam: nam ſi gratia eſt ex pœnitentia, utique qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam. Beda (cap. xviii. in Luc.) Peccatores autem vocat eos qui ſua mala attendentes, nec per legem iuſtificari ſe poſſe putantes, Chriſti gratiæ ſe pœnitendo (6) ſubiiciunt. Chrysostomus (hom. xxxi. in Matth.) Ironice autem dicit illos iuſtos, ſicut quan-

(1) *Al.* idem. (2) *Al.* varia. (3) commemorat. (4) *Al.* in ipſo. (5) *Al.* cum illa ſimilitudine de ægrotis: unde bene intimet &c. (6) *Al.* deſpiciunt.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ut ex Gregorio Niſſeno prius appendix iſta notabatur, quia ſcilicet in Cat. Græc. PP. ſubnectitur alteri ex eodem Gregorio petitæ; ſed Chryſoſtomi ſolius eſt, cuius & ibi nomen intericitur.

quando dicitur Gen. III. „ Ecce Adam factus eſt quaſi unus noſtrum. " Quod autem nullus erat iuſtus ſuper terram, oſtendit Paulus dicens Rom. III. „ Omnes peccaverunt, & egent gratia Dei. " GREGORIUS Niſſenus *a*. Vel dicit non egere ſanos, & iuſtos medico, ſcilicet Angelos; ſed male habentes, & peccatores, ideſt nos: quia morbum peccati incurrimus, qui in cælis non eſt. BEDA (cap. XVIII. in Luc.) Per Matthæi autem electionem fides Gentium exprimitur; qui prius mundanis inhiabant, ſed nunc Chriſti corpus ſedula devotione conficiunt. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel publicanus eſt qui principi mundi ſervit, & debitum carni reddit; cui guloſus reddit eſcas, adulter voluptatem, & alius aliud. Cum autem viderit eum Dominus ſedentem in telonio, ideſt non moventem ſe ad maiorem nequitiam; tunc a malo erigetur, & ſequetur Ieſum, & ſuſcipiet in domo animæ Dominum. AMBROSIUS (tit. de myſtic. vocatione publ.) Qui autem domicilio Chriſtum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. Itaque libenter Dominus ingreditur, & in eius recumbit affectu. Sed rurſus accenditur invidia perfidorum, & futuræ pœnæ ſpecies præfiguratur: epulantibus enim fidelibus in regno cælorum, perfidia ieiuna torquebitur. BEDA (cap. XVIII. in Luc.) Vel per hoc deſignatur Iudæorum invidia, quæ de Gentium ſalute torquetur. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Simul etiam oſtenditur quantum ſit inter æmulos legis & gratiæ: quod illi qui legem ſequuntur, mentis ſamem patientur æternam; qui vero verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cæleſtis, & fontis ubertate recreati eſurire, & ſitire non poſſunt. Et ideo qui animo ieiunabant, murmurabant.

(g) CYRILLUS *b*. Poſtquam primum verbum acceperunt a Chriſto, ab aliis ad alia ſe transferunt, volentes oſtendere ſacros diſcipulos, & ipſum cum eis Ieſum minime curaſſe de lege: unde dicitur: *At illi dixerunt ad eum: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſervationes faciunt, ſimiliter & phariſæi; tui autem edunt, & bibunt?* Quaſi dicant: Comeditis cum publicanis, & peccatoribus, cum iubeat lex immundo non communicare; ſed in excuſationem prævaricationis vobis accedit miſericordia. Cur ergo non ieiunatis, ut mos eſt ſecundum legem volentibus vivere? Sed ſancti quidem idcirco ieiunant ut corpus affligentes, quietent paſſiones ipſius; ſed Chriſtus non egebat ieiunio ad perfectionem virtutis, cum tamquam Deus abſolutus eſſet a quolibet vinculo paſſionis; ſed nec eius comitiva ieiunio egebat, ſed particeps gratiæ eius ſine ieiunio (1) decorata virtuoſe converſabatur. Quod ſi Chriſtus quadraginta diebus ieiunaverat, non hoc fuit ut in ſe paſſionem mortificaret, ſed ut normam abſtinentiæ oſtendat carnalibus. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XXVII.) Evidenter autem Lucas alios de aliis hoc dixiſſe narravit: unde ergo Matthæus dicit cap. IX. „ Tunc acceſſerunt ad „ eum diſcipuli Ioannis dicentes: Quare nos, „ & phariſæi ieiunamus? " niſi quia & ipſi aderant, & omnes certatim ut quiſque poterat hoc obiecerunt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XVIII.) Eſt autem duplex ieiunium: unum in tribulatione ad propitiandum Deum in peccatis; aliud in gaudio, cum tanto minus delectant carnalia, quanto ſpiritualium maior ſarcina eſt. Interrogatus ergo Dominus cur diſcipuli eius non ieiunarent, de utroque ieiunio reſpondit; & primo de ieiunio tribulationis: ſequitur enim: *Quibus ipſe ait: Numquid poteſtis filios ſponſi dum cum illis eſt ſponſus, facere ieiunare?* CHRYSOSTOMUS (hom. XXXI. in Matth.) Quaſi dicat: Præſens tempus lætitiæ eſt, & alacritatis: non igitur immiſcenda ſunt triſtia. CYRILLUS *c*. Salvatoris enim noſtri in hoc ſæculo demonſtratio nihil aliud fuit quam quædam feſtivitas, intelligibiliter quaſi quamdam ſponſam copulans illi noſtram naturam, ut quondam ſterilis fecunda fieret. Igitur filii ſponſi eſſe noſcuntur quicumque vocati ſunt ab eo per novam & evangelicam diſciplinam; non autem ſcribæ cum phariſæis, qui ſolam legis umbram conſiderant. AUGUSTINUS de Conſ. Evan. (Lib. II. cap. XXVII.) Per hoc autem quod ſolus Lucas dicit, *Non poteſtis filios ſponſi facere ieiunare*, intelligitur eos ipſos qui loquebantur, fuiſſe facturos ut lugentes ieiunarent filii ſponſi, (2) quando ipſi eſſent ſponſum occi-

(1) *P. Nicolai legis* roborata. (2) *Al.* quoniam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupra.

ciſuri. CYRILLUS *a*. Ubi vero conceſſerat filiis ſponſi quod non decebat eos laborare, tamquam qui ſpiritualem ſolemnitatem habebant, ne inter nos annullaretur ieiunium, diſpenſative ſubiungit dicens: *Venient autem dies cum ablatus fuerit ab eis ſponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. III. quæſt. XVIII.) Quaſi dicat: Tunc deſolabuntur, & in mærore, & luctu erunt, donec eis per Spiritum ſanctum gaudia conſolatoria (1) tribuantur. AMBROSIUS. Vel aliter. Non hoc ieiunium relegatur quo conficitur caro, & corporis luxuria caſtigatur: (2) hoc ieiunium nos commendat Deo. Sed non poſſumus ieiunare qui Chriſtum habemus, & Chriſti carnem epulamur, & ſanguinem. BASILIUS *b*. Filii etiam ſponſi ieiunare nequeunt, hoc eſt animæ nutrimentum non ſumere, (3) ſed vivere in omni verbo quod de ore Dei procedit. AMBROSIUS (tit. de excuſ. diſc.) Sed qui ſunt illi dies quibus nobis Chriſtus auferetur, cum ipſe dixerit Matth. ult. „ Vobiſcum ero uſque ad conſummatio„ nem mundi? " Sed nemo tibi Chriſtum poteſt auferre, niſi te illi ipſe auferas. BEDA (cap. XIX. in Lucam.) Quamdiu enim ſponſus nobiſcum eſt, in lætitia ſumus, nec ieiunare poſſumus, nec lugere; cum autem per peccata ille recedit, tunc indicendum eſt ieiunium, & requirendus luctus. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Denique de animi dictum eſt ieiunio, ut ſequentia declarant: ſequitur enim: *Dicebat autem ſimilitudinem ad illos, quod nemo commiſſuram*, ideſt particulam ablatam, *a veſtimento novo immittit in veſtimentum vetus*. Appellavit ieiunium veſtimentum vetus, quod exuendum Apoſtolus æſtimavit dicens Epheſ. IV. „ Spoliate vos veterem hominem cum „ actibus ſuis. " In eadem igitur forma ſeries convenit præceptorum, ne actus veteris & novi hominis miſceamus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XVIII.) Vel aliter. Dono Spiritus ſancti percepto, genus (4) etiam ieiunii quod fit per lætitiam iam renovati in vitam ſpiritualem convenientiſſime celebrant; quod antequam accipiant, dicit eos eſſe tamquam vetera veſtimenta, quibus inconvenienter pannus novus aſſuitur, ideſt aliqua particula doctrinæ quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet: quia ſi hoc fiat, & ipſa doctrina quodammodo ſcinditur, quæ docet generale ieiunium non a concupiſcentia ciborum tantum, ſed ab omni lætitia temporalium delectationum: cuius particulam quæ ad cibos pertinet dicit non oportere hominibus adhuc veteri conſuetudini deditis impartiri: quia & illic quaſi conciſio videtur fieri, & ipſi vetuſtati non convenit. Dicit etiam eos eſſe ſimiles veteribus utribus: unde ſequitur: *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres*. AMBROSIUS (Lib. V. de ſecunda ſimilitudine data.) Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cum corpora noſtra exuviis defunctorum animalium comparantur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XVIII.) Veteribus autem utribus comparantur Apoſtoli, qui vino novo quaſi ſpiritualibus præceptis facilius diſrumpuntur quam contineant: unde ſequitur: *Alioquin rumpit vinum novum utres & ipſum effunditur, & utres peribunt*. Erunt autem novi utres, cum poſt aſcenſionem accepto deſiderio conſolationis eius, orando, & ſperando innovabuntur: unde ſequitur: *Sed novum vinum in utres novos mittendum eſt, & utraque conſervantur*. BEDA (cap. XVIII. in Lucam.) Vino ſiquidem intus reficimur, veſte autem foris tegimur. Veſtis ergo ſunt bona opera quæ foris agimus, quibus coram hominibus lucemus; vinum fervor fidei, ſpei, & caritatis. Aliter. Veteres utres ſunt ſcribæ, & phariſæi; novus pannus, & novum vinum præcepta Evangelii. GREGORIUS Niſſenus *c*. Vinum enim de novo elicitum, propter fervorem naturalis humidi, fumoſum eſt, deſpumans naturali agitatione a ſe materialem (5) immunditiam. Tale vinum, novum teſtamentum eſt, quod antiqui utres, qui propter incredulitatem inveterati ſunt, non capiunt; immo ſcinduntur excellentia doctrinæ, necnon & gratiam Spiritus incaſtum fluere faciunt: quia „ in malevolam animam „ non introibit ſapientia: " Sap. 1. BEDA (cap XVIII. in Lucam.) Sed cuicumque animæ nondum (6) innovatæ, ſed in vetuſtate malitiæ perſeveranti, novorum myſteriorum ſacramenta non debent (7) committi. Qui etiam præceptis evangelicis præcepta legis miſcere volunt, ut Galatæ, vinum no-

(1) *Al.* retribuantur. (2) *Al.* emittitur hoc. (3) *Al.* nec vivere. (4) *Al.* autem. (5) *Al.* forditiem. (6) *Al.* in novitate. (7) *Al.* immitti.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græc. PP. *b* Ibidem. *c* Orat. de Abraham, vel in Abraham.

novum in utres veteres mittunt. Sequitur: *Et nemo bibens vetus, ſtatim vult novum: dicit enim, Vetus melius eſt*: quia Iudæis vitæ veteris ſaliva imbutis, novæ gratiæ præcepta ſordebant: quia maiorum traditionibus commaculati dulcedinem ſpiritualium verborum percipere non valebant.

CAPUT VI.

(a) FActum eſt autem in ſabbato ſecundo primo, cum tranſiret per ſata, vellebant diſcipuli eius ſpicas, & manducabant, confricantes eas manibus ſuis. Quidam autem phariſæorum dicebat illis: Quid facitis quod non licet in ſabbatis? Et reſpondens Ieſus ad eos, dixit: Nec hoc legiſtis quod fecit David, cum eſuriſſet ipſe & qui cum illo erant: quomodo intravit in domum Dei, & panes propoſitionis ſumpſit, & manducavit, & dedit his qui cum ipſo erant; quos non licet manducare niſi tantum ſacerdotibus? Et dicebat illis, quia dominus eſt Filius hominis etiam ſabbati.

(b) Factum eſt autem & in alio ſabbato ut intraret in ſynagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera arida. Obſervabant autem ſcribæ, & phariſæi, ſi in ſabbato curaret, ut invenirent unde accuſarent eum. Ipſe vero ſciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & ſta in medium. Et ſurgens ſtetit. Ait autem ad illos Ieſus: Interrogo vos, ſi licet ſabbato bene facere, an male: animam ſalvam facere,an perdere. Et circumſpectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & reſtituta eſt manus eius. Ipſi autem repleti ſunt inſipientia, & colloquebantur ad invicem quidnam facerent de Ieſu.

(c) Factum eſt autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus eſſet, vocavit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominavit. Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum, & Ioannem, Philippum, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Iacobum Alphæi, & Simonem qui vocatur Zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit proditor.

(d) Et deſcendens cum illis, ſtetit in loco campeſtri, & turba diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis ab omni Iudæa, & Hieruſalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant ut audirent eum, & ſanarentur a languoribus ſuis. Et qui vexabantur a ſpiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.

(e) Et ipſe elevatis oculis in diſcipulos ſuos, dicebat: Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum Dei: beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini: beati qui nunc fletis, quia ridebitis: beatis eſtis cum vos oderint homines, & cum ſeparaverint vos, & exprobraverint, & eiecerint nomen veſtrum tamquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces veſtra multa eſt in cælo. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

(f) Verumtamen væ vobis divitibus, qui habetis conſolationem veſtram: væ vobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis: væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis: væ cum benedixerint vobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pſeudoprophetis patres eorum.

(g) Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui vos oderunt; benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram; & ab eo qui aufert tibi veſtimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue, & qui aufert

quæ

Digitized by Google

quæ tua ſunt, ne repetas: & prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter.

(h) Et ſi diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia? Nam & peccatores diligentes ſe diligunt. Et ſi benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis eſt gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis his a quibus ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos veſtros, benefacite, & mutuum date, nihil inde ſperantes; & erit merces veſtra multa, & eritis filii Altiſſimi: quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos, & malos. Eſtote ergo miſericordes ſicut & Pater veſter miſericors eſt.

(i) Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini: dimittite, & dimittemini: date, & dabitur vobis. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum: eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis.

(k) Dicebat autem illis & ſimilitudinem: Numquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum; perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo eſt non conſideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabem non videns? Hipocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies ut educas feſtucam de oculo fratris tui.

(l) Non eſt enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum: unaquæque enim arbor de fructu ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum, & malus homo de malo theſauro profert malum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

(m) Quid autem vocatis me Domine, Domine; & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædificanti domum qui fodit in altum, & poſuit fundamentum ſupra petram. Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam movere. Fundata enim erat ſupra petram. Qui autem audit, & non facit, ſimilis eſt homini ædificanti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento; in quam illiſus eſt fluvius, & continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna.

(a) AMBROSIUS (Lib.V. in Luc.cap. quod diſcipuli vellebant ſpicas.) Non ſolum comprehenſione verborum, ſed etiam ipſo uſu, ſpecieque geſtorum incipit hominem Dominus veteris obſervatione legis exuere: unde dicitur: *Factum eſt autem in ſabbato ſecundo primo, cum tranſiret per ſata, vellebant diſcipuli eius ſpicas, & manducabant, confricantes eas manibus ſuis.* BEDA (cap.XIX. in Lucam in princ.) Non habentes enim diſcipuli ſpatium manducandi propter importunitatem turbarum, eſuriebant ut homines; ſed vellentes ſpicas inediam conſolabantur: quod eſt indicium auſterioris vitæ, non præparatas eſcas, ſed ſimplices quærere cibos. THEOPHYLACTUS (in prin. Commen. in cap. VI.) Dicit autem: *In ſabbato ſecundo primo*: quia Iudæi omnem feſtivitatem ſabbatum nuncupabant, requies enim dicitur ſabbatum: multoties ergo contingebat in paraſceve feſtivitas, & vocabant paraſcevem ſabbatum propter feſtum; deinde principale ſabbatum ſecundum primum dicebant, quaſi ſecundum exiſtens a præcedentis diei feſtivitate. (1) CYRILLUS. Duplex enim erat feſtum; & principalis feſti, & alterius ſolemnitatis ſabbati. ISIDORUS a. Vel dicit, *Secundo primo*:

(1) *Al.* CHRYSOSTOMUS *quem habet etiam Nicolai, hom. xl. in Matth.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sicil. Iſidorus Peluſiota Lib. III. epiſt. cx. quam inſcribit ad Iſidorum Diaconum, qui petierat ab illo tale ſibi ſabbatum explicari.

ne : quia ſecundum erat paſcha , primum autem azymorum : cum immolarent enim paſcha in ſero, ſequenti die feſtum azymorum celebrabant. Quod autem ita ſit, patet ex hoc quod Apoſtoli vellebant ſpicas , & manducabant : in illo namque tempore ſpicæ flectuntur a fructu. EPIPHANIUS (Lib. I. contra hæreſes cap. xxx.) Die igitur ſabbati viſi ſunt tranſeuntes per ſegetes, & ſpicas edebant, oſtendentes quoniam diſſolutum eſt vinculum ſabbati , ubi magnum advenit ſabbatum , hoc eſt Chriſtus , qui fecit nos quieſcere ab opere delictorum noſtrorum. CYRILLUS. Phariſæi autem, & ſcribæ ignari ſacrarum Scripturarum, in unum conſpiraverant ad reprehendendum Chriſti diſcipulos: unde ſequitur : *Quidam autem phariſæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in ſabbatis?* Dic mihi tu : Cum in ſabbato tibi menſa proponitur , nonne frangis panem? Quid igitur alios reprehendis ? BEDA (cap. xix. in Luc. a med.) Alii vero dicunt , ipſi Domino hæc fuiſſe obiecta; ſed a diverſis & ipſi Domino, & diſcipulis potuerunt obiici ; & cuicumque (1) obiectum, ad ipſum maxime reſpicit . AMBROSIUS (ubi ſupra.) Dominus autem defenſores legis arguit neſcire quæ legis ſunt , exemplum inducens David : unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus ad eos , dixit : Nec hoc legiſtis quod fecit David, cum eſuriſſet ipſe, & qui cum eo erant ?* CYRILLUS. Quaſi dicat : Cum expreſſe dicat lex Moyſi Deuter. 1. „ Iudicate iuſtum iudicium , „ nec conſiderabitis perſonam in iudi„cio : “ qualiter increpatis diſcipulos, qui uſque in hodiernum diem extollitis David ut ſanctum, & Prophetam, cum Moyſi præceptum non ſervaverit ? CHRYSOSTOMUS (hom. xl. in Matth.) Et attende, quod quandocumque Domino fit ſermo pro ſervis, ideſt diſcipulis , ſervos ducit in medium, ſcilicet David, & ſacerdotes; quando vero pro ſe , introducit Patrem, ſicut ibi (Ioan. v.) „ Pater meus uſque mo„do operatur , & ego operor . “ THEOPHYLACTUS (par. a prin. Comm. in vi. cap.) Aliter autem eos reprimit cum ſubditur: *Et dicebat illis, quia dominus eſt Filius hominis etiam ſabbati*; quaſi dicat: Ego ſum dominus ſabbati tamquam diſpoſitor, & ſicut legiſlator poteſtatem habeo ſolvere ſabbatum: Filius enim hominis vocatus eſt Chriſtus, qui Dei exiſtens Filius, miraculoſe dignatus eſt Filius hominis propter homines fieri , & vocari . CHRYSOSTOMUS a (homil. xl. in Matth.) Marcus autem de communi natura hoc ipſum protuliſſe fatetur: dicebat enim Marc. 11. „ Propter ho„mines ſabbatum factum eſt , non homo „ propter ſabbatum . “ Expedit igitur potius ſabbatum homini ſubiici, quam (2) hunc colla ſubiicere ſabbato. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non mediocre autem myſterium hoc eſt. Ager enim eſt hic mundus ; agri ſeges in ſatione humani generis fecunditas numeroſa ſanctorum; ſpicæ agri fructus Eccleſiæ, quos operibus diſcutientes ſuis Apoſtoli paſcebantur . noſtro ſe alentes profectu, & tamquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum ſuorum miraculis eruebant . BEDA (cap. xxix. in Lucam cir. med.) Spicas enim confricant: quia in illis quos in corpus Chriſti volunt traiicere , mortificant veterem hominem cum actibus ſuis , a terrena intentione extrahendo . AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam cap. „ Primo ſabbato . “) Sed hoc putabant Iudæi ſabbato non licere; Chriſtus autem novæ gratiæ munere deſignabat otium legis opus gratiæ : mire tamen ſecundo primum, non primo ſecundum ſabbatum dixit: quia ſabbatum illud ex lege ſolutum eſt quod erat primum ; & hoc primum factum eſt quod ſecundo conſtitutum eſt. Sabbatum igitur dicitur ſecundum iuxta numerum, primum iuxta operationis gratiam: melius eſt enim ſabbatum quo impunitas datur , quam quo pœna præſcribitur. (2) Aut hoc forte primum eſt in prædeſtinatione conſilii , & ſecundum in ſanctione decreti. Deinde quod David cum ſociis fugit, hic præfiguratus in lege Chriſtus eſt, qui cum Apoſtolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille obſervator legis, atque defenſor panes & ipſe manducavit , & dedit his qui ſecum erant, quos non licebat manducare niſi ſacerdotibus, niſi ut per illam demonſtraret figuram , ſacerdotalem cibum ad uſum tranſire populorum; ſive quod omnes vitam ſacerdotalem debemus imitari; ſive quod omnes filii Eccleſiæ ſacerdo-

(1) *P. Nicolai legit* ſic obiectum. (2) *Al.* huic. (3) *Al.* Hoc forte primum eſt, hoc in prædeſtinatione.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP.

dotes ſunt? ungimur enim in ſacerdotium ſanctum, offerentes noſmetipſos Deo hoſtias ſpirituales. Si autem ſabbatum propter homines factum eſt; utilitas autem hominum poſtulabat eſurientem hominem, qui diu fuerit terræ fructibus (1) abdicatus, veteris (2) famis vitare ieiunia: non utique lex ſolvitur, ſed impletur.

(b) AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam cap. ut ſup.) Hic ad alia progreditur Dominus: nam qui totum hominem ſalvum facere diſpoſuerat, per ſingula membra (3) curabat: unde dicitur: *Factum eſt autem in alio ſabbato ut intraret in ſynagogam, & doceret*. BEDA (cap. xx. in Luc. in prin.) Sabbatis maxime curat, & docet, non ſolum propter inſinuandum ſpirituale ſabbatum, ſed etiam propter celebriorem populi conventum. CYRILLUS *a*. Docebat autem revera tranſcendentia intellectum, & quæ ſalutis futuræ per eum referabant audientibus ſemitam; deinde, præcedente doctrina, ſubito divinam oſtendebat virtutem: unde ſequitur: *Et erat ibi homo, & manus eius dextera arida*. BEDA (ſuper *Obſervabant eum*.) Quia vero deſtructionem ſabbati quam in diſcipulis arguebant, probabili magiſter excuſaverat exemplo; nunc ipſum obſervando magiſtrum calumniari volunt: unde ſequitur: *Obſervabant autem ſcribæ, & phariſæi ſi in ſabbato curaret*; ut ſcilicet ſi non curet, crudelitatis, vel imbecillitatis; ſi curet, tranſgreſſionis vitio arguant: unde ſequitur: *Ut invenirent unde accuſarent eum*. CYRILLUS *b*. Hic enim eſt mos adverſarii: paſcit in ſe doloris morbum aliorum præconiis. Sed Dominus novit omnia, & corda rimatur: unde ſequitur: *Ipſe autem ſciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & ſta in medio: & ſurgens ſtetit*: ut forſan incitaret ad pietatem crudelem phariſæum, & ipſa paſſio flammas mitigaret livoris. BEDA (cap. xx. in Lucam ſuper *Si licet ſabbato curare*.) Præveniens autem Dominus calumniam quam ſibi præparabant, arguit eos qui præcepta legis male interpretando etiam a bonis operibus ſabbato æſtimabant feriandum, cum lex a ſervili opere, ideſt a malis, abſtinere præcipiat in ſabbato: unde ſequitur: *Ait autem ad illos Ieſus: Interrogo vos, ſi licet ſabbato benefacere, an male?* CYRILLUS. Nimis eſt idonea quæſtio: nam ſi licet in ſabbato benefacere, nec aliquid obſtat ut laborantes a Deo miſericordiam conſequantur, deſinas colligere adverſus Chriſtum calumniam; ſi autem non licet in ſabbato benefacere, & lex prohibet animarum ſalutem, factus es legis accuſator. Ipſam quoque ſabbati ſanctionem ſi velimus diſcutere, ad opus pietatis introductum fuiſſe reperiemus. Iuſſit enim in ſabbato feriari: „ ut quieſcat (inquit Deut. v.) puer tuus, & „ ancilla tua, bos tuus, & quodlibet pecus „ tuum. " Qui vero bovis miſeretur, & ceterorum pecorum, quomodo non miſerebitur hominis gravi morbo perplexi? AMBROSIUS (tit. de curatione hominis.) Lex autem in præſentibus formam præfiguravit futurorum; in quibus utique malorum feriæ ſunt, non bonorum: nam licet ſæcularia opera conquieſcant, non otioſus tamen boni operis actus eſt, in Dei laudes requieſcere. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. IX.) Cum autem Dominus corpus curaverit, ſic interrogavit: *Animam ſalvam facere, an perdere?* Vel quia illa miracula propter fidem faciebat, ubi ſalus eſt animæ; vel quia ipſa ſanatio manus dexteræ ſalutem animæ ſignificabat, quæ a bonis operibus ceſſans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur; vel animam pro homine poſuit, ſicut dici ſolet, Tot animæ ibi fuerunt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXXV.) Sed poteſt movere quomodo Matthæus dixerit, quod ipſi interrogaverunt Dominum, ſi licet curare ſabbato, cum Lucas hic illos potius a Domino interrogatos eſſe perhibeat. Itaque intelligendum eſt, quod illi prius interrogaverunt Dominum, ſi licet ſabbato curare. Deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accuſandi quærentium, conſtituit in medio eum quem fuerat ſanaturus, & interrogavit quæ Marcus, & Lucas eum interrogaſſe commemorant.

Sequitur, *Et circumſpectis omnibus*. TITUS. Quaſi collectis omnium oculis, quin etiam incitata mente eorum ad conſiderationem negotii, *dixit homini: Extende manum tuam*: ego tibi mando qui creavi hominem. Audit autem qui læſam habebat manum, & ſanus fit: unde ſequitur: *Et extendit, & reſtituta eſt ſanitati manus eius*. Quos autem oportebat

(1) *Al.* abdicatis. (2) *Al.* panis. (3) *Al.* currebat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. *b* Ubi ſupra.

bat in miraculo ſtupere, augent malitiam: unde ſequitur: *Ipſi autem repleti ſunt inſipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent de Ieſu*. (1) ORIGENES. Et, ut narrat Matthæus, exeunt, & conſiliantur, ut occidant eum. CYRILLUS. Cerniſo phariſæe operantem divina, ac ſuperna maieſtate liberantem languentes, & mortem portas ex livore. BEDA (cap. xx.) Homo autem iſte humanum genus ſignificat in fecunditate boni operis areſactum pro manu in primo parente ad pomum extenſa, quam ſanavit innocens manus in cruce extenſa. Et bene manus in ſynagoga erat arida, quia ubi maius donum ſcientiæ, ibi tranſgreſſor maiori ſubiacet culpæ. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Audiſti igitur verba dicentis, *Extende manum tuam*. Communis iſta generaliſque medicina eſt: & tu qui putas manum habere te ſanam, cave ne avaritia, vel ſacrilegio contrahatur. Extende ſæpius ea, ut proximum iuves, ut viduæ præſidium feras, eripias iniuriæ quem vides iniuſte contumeliæ ſubiacere; extende ad pauperem, qui te obſecrat; extende ad Dominum pro peccatis tuis: ſic manus extenditur, ſic (2) manus ſanatur.

(c) GLOSSA [a]. Inſurgentibus adverſariis contra Chriſti miracula, & doctrinam, Apoſtolos elegit quaſi defenſores veritatis, & teſtes; quorum electioni orationem præmittit: unde dicitur: *Factum eſt autem in illis diebus, exiit in montem orare*. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc. de oratione Ieſu.) Noli inſidiatrices aperire aures, ut putes Filium Dei quaſi infirmum rogare, ut impetret quod implere non poſſit: poteſtatis enim (3) auctor, obedientiæ magiſter ad præcepta virtutis ſuo nos informat exemplo. CYRILLUS. Scrutemur igitur in his quæ Chriſtus egit, qualiter nos doceat orationibus divinis inſiſtere, ſemotim ſcilicet, & ſecreto, nemine vidente, amota quoque mundana ſolicitudine, ut ſurſum ad divinæ ſpeculationis intuitum erigatur intentio: quod deſignatur in hoc quod ſemotim orabat Ieſus exiens in montem. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Ubique etiam ſolus obſecrat: Dei enim conſilium humana vota non capiunt; (4) nec quiſquam interiorum poteſt eſſe particeps Chriſti. Non autem omnis qui orat, aſcendit in montem; ſed qui orat a terrenis ad ſuperiora progrediens; ſed non ille qui de ſæculi divitiis, aut de honore ſolicitus eſt. Omnes ſublimes in montem aſcendunt: quare in Evangelio invenies ſolos in montem cum Domino aſcendiſſe diſcipulos. Species autem tibi, Chriſtiane, datur, forma præſcribitur quam debeas æmulari, cum ſequitur: *Et erat pernoctans in oratione Dei*. Quid enim te pro ſalute tua facere oportet, quando pro te Chriſtus in oratione pernoctat? CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. ad pop. Antiochen. ante med. [b]) Exurge igitur & tu tempore noctis. Purior eſt enim tunc temporis anima; ipſæ tenebræ, ſilentium nimium poſſunt ſufficienter ad compunctionem perducere. Ceterum ſi ipſum quoque cælum inſpicias punctatum ſtellis, quaſi infinitis luminibus; ſi conſideres quod qui per diem ſaltant, iniurianturque, hi tunc nihil a mortuis diſcrepant; deteſtaberis quemlibet auſum humanum. Hæc omnia ſufficiunt ad animam erigendam: tunc non vexat inanis gloria, non acedia, non concitatio occupat: non ſic ignis ferri ſequeſtrat rubiginem, velut nocturna oratio æruginem peccatorum. Quem de die ſolis æſtus (5) percuſſit, nocte refrigeratur. Quemlibet rorem ſuperant nocturnæ lacrymæ, & contra concupiſcentiam valent, & quemlibet timorem. Si vero prædicto rore non foveatur, homo areſcit ſub die. Quapropter licet non multum ores noctu, ſemel ora vigilando, & ſufficit: oſtende quod non ſolum ad corpus nox pertinet, ſed etiam ad animam. AMBROSIUS (cap. de oratione Ieſu, Lib. V. in Lucam.) Quid autem te facere convenit cum vis aliquod officium pietatis adoriri, quando Chriſtus miſſurus Apoſtolos prius oravit? ſequitur enim: *Et cum dies factus eſſet, vocavit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominavit*: quos ſcilicet ad propagandum auxilium ſalutis humanæ per terrarum orbem ſatores fidei deſtinavit. Simul adverte cæleſte conſilium: non ſapientes aliquos, non divites, non nobiles,

(1) *Al.* CHRYSOSTOMUS *ut habet etiam Nicolai, hom.* xlii. (2) *Al. omittitur* manus. (3) *Al. deeſt* auctor. (4) *Al.* nec quiſque inferiorum poteſt eſſe particeps Chriſto. (5) *Al.* percuſſit.

Ex editione P. Nicolai.

[a] Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. [b] Sumpta eſt hæc pars ex hom. xxvi. in Acta, ut nec fere aliud homiliæ illæ (*ad populum Antiochenum*) ſunt niſi collectiones aliarum quarumdam hinc & inde.

biles, ſed piſcatores, & publicanos quos dirigeret elegit; ne divitiis, aut potentiæ, nobilitatiſque auctoritate traxiſſe aliquos ad ſuam gratiam videretur; ut veritatis ratio, non diſputationis gratia prævaleret. CYRILLUS *a*. Attende autem maximam Evangeliſtæ ſedulitatem: non ſolum dicit electos fuiſſe ſacros Apoſtolos; immo nominatim eos enumerat, ne quiſquam audeat alios inſcribere Apoſtolorum catalogo.

Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem eius. BEDA (cap. XXI. in Lucam.) Non modo primum eum cognominavit, ſed longe prius cum ab Andrea adducto dicitur Ioan. 1. „ Tu vocaberis Ce„ phas, quod interpretatur Petrus. " Sed volens Lucas nomina Apoſtolorum enumerare, cum neceſſe haberet Petrum dicere, breviter voluit innuere quod non hoc antea cognominaretur, ſed ita Dominus cognominaverit. EUSEBIUS *b*. Secunda autem combinatio eſt Iacobi, & Ioannis: unde ſequitur: *Iacobum, & Ioannem*; ambos ſcilicet filios Zebedæi, qui etiam piſcatores fuerunt. Poſt hos autem dicit: *Philippum, & Bartholomæum*. Philippum dicit Ioannes fuiſſe de Bethſaida, concivem Andreæ, & Petri: ipſe quoque Bartholomæus vir ſimplex, & expers ſcientiæ mundanæ, & amaritudinis. Matthæus vero ex his qui prius cenſus exigebant vocatus eſt, de quo ſubdit: *Matthæum, & Thomam*. BEDA (ubi ſupra ante medium.) Matthæus compari ſuo Thomę in ordine, humilitatis cauſa ſe ſupponit, cum a ceteris Evangeliſtis prælatus ſit.

Sequitur: *Iacobum Alphæi, & Simonem, qui vocatur Zelotes*. GLOSSA. Quia ſcilicet fuit de Chana Galilææ; qui interpretatur zelus, quod additur ad differentiam Simonis Petri.

Sequitur: *Iudam Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit proditor*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXX.) In nomine Iudæ Iacobi Lucas videtur diſcrepare a Matthæo, qui eum Thadæum appellat. Sed quis umquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari? Eligitur autem Iudas proditor non per imprudentiam, ſed per providentiam: ſuſceperat quidem hominis fragilitatem; & ideo nec has partes recuſavit infirmitatis humanæ: voluit ab Apoſtolo ſuo tradi, ut tua ſocio proditus moderate feras, tuum erraſſe iudicium, periiſſe beneficium. BEDA (1) *c*. Myſtice autem mons in quo Apoſtolos elegit, altitudinem deſignat iuſtitiæ, qua inſtituendi erant, & eam prædicaturi: ſic & lex in monte data fuit. CYRILLUS *d*. Quod ſi libet interpretationem apoſtolicorum nominum ſcire, ſcito quia Petrus dicitur diſſolvens, vel agnoſcens; Andreas decora potentia, vel reſpondens; Iacobus autem ſupplantator doloris; Ioannes Domini gratia; Matthæus donatus; Philippus os magnum, vel orificium lampadis; Bartholomæus filius aquas ſuſpendentis; Thomas abyſſus, vel geminus; Iacobus Alphæi ſupplantator greſſus vitæ; Iudas confeſſio; & Simon obedientia.

(d) CYRILLUS *e*. Celebrata ordinatione Apoſtolorum, pluribus congregatis & de regione Iudæorum, necnoc a maritima Tyri, & Sidonis, qui erant idolatræ, conſtituit eos totius orbis doctores, utpote qui evocarent Iudæos a legis ſervitute, cultores autem dæmonum ab errore gentili ad veritatis cognitionem: unde dicitur: *Et deſcendens de monte cum illis, ſtetit in loco campeſtri, & turba diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis ab omni Iudæa, & Hieruſalem, & maritima*. BEDA (cap. XXI. in Lucam aliqu. ante finem.) Non a proximo mari Galilææ maritima dicit, quia hoc non miraculi loco poneretur; ſed a mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus, & Sidon comprehendi poterant: de quibus ſequitur: *Et Tyri, & Sidonis*, quæ quia civitates Gentium ſunt, conſulte nominatim ponuntur, ut quanta ſit fama virtuſque Salvatoris intimetur, quæ (2) exteras etiam ad ſanitatem, doctrinamque capeſſendam civitates accerſierat: unde ſequitur: *Qui venerant ut audirent eum*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Qui venerant ut audirent*.) Hoc eſt ad animarum medelam; *& ſanarentur a languoribus ſuis*, hoc eſt ad medelam eorum corporum. CYRILLUS *f*. Poſtquam autem (3) ſacros publicavit Apoſtolos, plurima, & ardua fecit miracula; ut qui convene-

(1) *In editione Nicolini notatur ad marginem:* Gloſſa ordinaria hæc habet. (2) *Al.* externas quoque. (3) *Al.* Sacerdos.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibid. *c* Super ſequentem textum, non ſuper præcedentem. *d* Ubi ſupra. *e* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra. *f* Ibidem.

venerant Iudæi, & Gentiles, ſcirent eos decoratos eſſe a Chriſto dignitate Apoſtolatus; & quod ipſe non erat ſicut unus aliorum hominum, magis autem Deus, ut Verbum incarnatum: unde ſequitur: *Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.* Neque enim alienam virtutem accipiebat Chriſtus, ſed cum naturaliter eſſet Deus, propriam virtutem ſuper infirmos emittens ſanabat omnes. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc. de deſcenſu Ieſu ad docendum.) Adverte autem omnia diligenter, quomodo & cum Apoſtolis aſcendat, ac deſcendat ad turbas; quomodo cum turba non ſequitur ad excelſa; denique ubi deſcendit invenit infirmos: in excelſis enim infirmi eſſe non poſſunt. BEDA (cap. XXI. in Lucam.) Raro hoc quoque uſpiam vel turbas Dominum ad altiora ſequi, vel quempiam debilem invenies in monte curari; ſed extincta febre libidinum, accenſaque ſcientiæ luce, pedetentim quemquam ad culmen ſubire virtutum. Turba autem quæ Dominum tangere potuit, ſpiritus illius virtute ſanatur, ut ſupra leproſus Domino tangente mundatur. Tactus ergo Salvatoris, opus eſt ſalutis; quem tangere eſt fideliter in eum credere a quo tangi eſt eius munere ſanari.

(e) CYRILLUS a. Poſt Apoſtolorum ordinationem, ad evangelicæ vitæ novitatem Salvator ſuos diſcipulos rectificavit. AMBROSIUS (Lib. V. ut ſupra.) Divinitatis autem prompturus oracula incipit eſſe ſublimior; etſi in humili ſtabat, tamen oculos elevavit: unde dicitur: *Et ipſe elevatis oculis*. Quid eſt levare oculos niſi interius lumen aperire? BEDA (cap. XXII. in Lucam.) Et quamvis generaliter omnibus loquatur, ſpecialius tamen oculos in diſcipulos levat: ſequitur enim, *In diſcipulos ſuos*, ut his qui verbum intenta cordis aure percipiunt, latius ſaporis intimi lumen aperiat. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc cap. de ſer. Domini in monte.) Quatuor autem tantum beatitudines Lucas poſuit, octo vero Matthæus; ſed in iſtis octo illæ ſunt quatuor, & in iſtis quatuor illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus eſt cardinales, illæ in illis octo myſticum ordinem reſeravit: ſicut enim ſpei noſtræ octava perfectio eſt, ita octava ſumma virtutum eſt. Primam autem beatitudinem paupertatis uterque Evangeliſta poſuit: ordine enim prima eſt, & parens quædam virtutum: quia qui contempſerit ſæcularia, ipſe merebitur ſempiterna, nec poteſt quiſquam meritum regni cæleſtis adipiſci qui a mundi (1) cupiditate preſſus emergendi non habet facultatem: unde ſequitur: *Dicebat, Beati pauperes.* b CHRYSOSTOMUS. In Evangelio quidem quod eſt ſecundum Matthæum beatos fieri dixit pauperes ſpiritu, ut intelligamus eſſe pauperem ſpiritu, habentem intellectum modeſtum, & quodammodo remiſſum: unde dicit Salvator, Matth. XI. „ Diſcite a „ me, quia mitis ſum, & humilis corde." Hic autem beatos aſſerit pauperes, non addito *ſpiritu*, pauperes appellans divitias contemnentes: decebat enim ut cum prænuntiaturi eſſent ſalutiferi Evangelii dogma, mentem non gererent cupidam, ſed promptum affectum haberent erga maiora. (2) BASILIUS c. Non autem omnis quem paupertas premit, beatus eſt, ſed qui Chriſti præceptum mundanis prætulerit opibus. Plures enim pauperes ſunt in ſubſtantia, avariſſimi tamen ſecundum affectum; quos non ſalvat paupertas, ſed affectus damnat. Nihil enim involuntarium beatificabile eſt, eo quod omnis virtus libero deſignatur arbitrio. Beatus ergo pauper, quaſi Chriſti diſcipulus, qui pro nobis paupertatem ſuſtinuit: nam ipſe Dominus quodlibet opus implevit quod ad beatitudinem ducit, ſe præbens exemplar diſcentibus. EUSEBIUS d. Sed cum cæleſte regnum in multis gradibus bonorum conſideretur, primus gradus ſcandentium eſt eorum qui divino intuitu colunt paupertatem; tales autem fecit eos qui primo facti ſunt eius diſcipuli: ob hoc in eorum perſona dicit: *Quia veſtrum eſt regnum Dei*; quaſi demonſtrative hoc proferens ad præſentes, ad quos etiam oculos elevavit. e CHRYSOSTOMUS. Poſtquam igitur mandavit paupertatem colere, ea quæ conſequuntur inopiam coronat honoribus. Contingit autem paupertatem colentes, neceſſariorum incurrere defectum, & vix acquirere victum; idcirco non ſinit diſcipulos puſillanimes ſuper hoc fieri, dicens: *Beati qui nunc eſuritis.* (3) BEDA (ſuper his verbis.)

(1) *Al.* cupiditatem poſt ſe emergendi, *forte* mergendi. (2) *Al.* CYRILLUS. (3) *Al.* CYRILLUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. b CYRILLUS ut ſupra. c In Pſalm. XXXIII. d In Cat. Græc. PP. e CYRILLUS ubi ſupra

bis.) Ideſt, beati qui caſtigatis corpus veſtrum, & ſervituti ſubiicitis, qui in fame, & ſiti verbo operam datis: quia cæleſtium tunc gaudiorum habebitis ubertate perfrui. GREGORIUS Niſſenus *a*. Altius autem, ſicut ſecundum ſenſibilem eſcam diverſificatur participantium appetitus ad comeſtibilium ſpecies, ſic & in cibo animæ, ab his quidem opinabile, ab his autem appetitur quod naturaliter eſt bonum: unde hic ſecundum Matthæum beatificantur qui iuſtitiam loco cibi, & potus reputant; non, inquam, particularem, ſed univerſalem virtutem, quam qui eſurit beatificandum dicit. BEDA (cap. XXII. in Lucam.) Apertiſſime nos inſtruens numquam nos ſatis iuſtos æſtimare debere, ſed quotidianum iuſtitiæ ſemper amare profectum; ad cuius perfectam ſaturitatem non in hoc ſæculo, ſed in futuro poſſumus pervenire, ut (1) Pſalmiſta oſtendit dicens Pſal. XVI. „ Satiabor cum mani„ feſtabitur gloria tua: “ unde ſequitur, *Quia ſaturabimini*. GREGORIUS Niſſenus *b*. Avidis enim iuſtitiæ, deſideratorum copiam ſpondet. Nihil enim eorum quæ ſecundum voluptatem in vita quæruntur ſatiat inquirentes; ſolum autem virtutis ſtudium ſubſequitur præmium quod indeficiens gaudium inſerit animæ. CYRILLUS *c*. Conſequitur autem inopiam non ſolum defectus rerum ad delectationes facientium, ſed etiam depreſſus vultus propter mæſtitiam: unde ſequitur: *Beati qui nunc fletis*. Beatificat flentes, non eos qui ſimpliciter ab oculis lacrymas emittunt: commune enim eſt hoc tam fidelibus quam infidelibus, ſi quid triſtium accidat. Magis autem illos beatos aſſerit qui levem vitam, & implicitam carnalibus voluptatibus deditam vitant, refutantes delicias, & pene lacrymantes propter odium mundanorum. CHRYSOSTOMUS (hom. XVIII. ad pop. Antioch.) Magnum quid vero ſecundum Deum triſtitia eſt, & impetrat pœnitentiam in ſalutem: unde Paulus, cum non haberet ſuos defectus flere, pro alienis lugebat. Talis luctus eſt alacritatis materia: unde ſequitur, *Quia ridebitis*. Etenim ſi nihil proſumus his pro quibus flemus, tamen proficimus nobiſmetipſis: nam qui ſic aliena deflet, multo magis non præteribit inflebiliter ſua delicta; magis autem nec facile labetur in ſcelus. Non diſſolvamur in hac brevi vita, ne ſuſpiremus in infinita: non quæramus delicias, a quibus manat luctus, & dolor nimius; ſed triſtemur triſtitia, quæ germinat veniam. Eſt etiam Dominum ſæpius reperire lugentem, ridentem nequaquam. BASILIUS *d*. Promittit autem flentibus riſum, non quidem emiſſum per mandibulas ſonum, ſed meram, & impermixtam cuilibet triſtitiæ alacritatem. BEDA (cap. XXII. in Lucam ſuper *Beati eritis*.) Qui ergo pro pter divitias (2) hereditatis Chriſti, propter panem vitæ æternæ, propter ſpem cæleſtium gaudiorum, fletus, eſuriem, paupertatemque pati deſiderat, beatus eſt; multo autem beatior qui has virtutes inter adverſa ſervare non trepidat: unde ſequitur: *Beati eritis cum vos oderint homines*: licet enim homines odiant corde nefando, dilectum cor Chriſto lædere nequeunt. Sequitur, *Et cum ſeparaverint vos*. Separent, & a ſynagoga expellant: Chriſtus invenit, & confirmat. Sequitur, *Et exprobraverint*. Exprobrent nomen Crucifixi: ipſe commortuos ſibi correſuſcitat, & conſedere facit in cæleſtibus. Sequitur, *Et eiecerint nomen veſtrum tamquam malum*: ubi nomen Chriſtianorum ſignificat, quod a Gentilibus, Iudæiſque ſæpiſſime quantum ad ipſos memoriæ abraſum, & ab hominibus eſt abiectum, nulla exiſtente cauſa odii, niſi *propter Filium hominis*, qui ſcilicet credentes nomen Chriſti, ſuum cognomen facere voluerunt. Docet ergo eos ab hominibus inſectandos, ſed ultra homines eſſe beandos: unde ſequitur: *Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces veſtra multa eſt in cælo*. CHRYSOSTOMUS *e*. Multum, & paucum menſuratur dignitate proferentis. Quæramus igitur: Quis multam promiſit mercedem? Si quidem Propheta, vel Apoſtolus, velut homo paucum eſſe multum exiſtimavit; nunc autem Dominus, qui poſſidet perennes theſauros, & opes quæ quemlibet intellectum tranſcendunt, multam pollicitus eſt mercedem. BASILIUS *f*. Rurſus, magnum aliquando abſolutam habet intentionem; ſicut magnum eſt cælum, & magna eſt terra: aliquando vero ad

(1) *Al. omittitur* ut. *P. Nicolai legit* ſed in futuro nos poſſe pervenire, Pſalmiſta oſtendit &c. (2) *Al.* hereditarias.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a De Beatitudinibus orat. IV. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupra. *d* In hom. de gratiarum actione. *e* In Cat. Græc. PP. *f* Ibidem.

ad aliquid habet relationem ; ut magnus equus, & bos in comparatione ſimilium. Sic arbitror multam fore mercedem repoſitam patientibus opprobria propter Chriſtum, non tamquam comparatam ad ea quæ penes nos ſunt, ſed in ſe multam exiſtentem, & tam, quam a Deo donatam. DAMASCENUS *a*. Illa etiam qua menſurari, vel numerari poſſunt, determinate ingeruntur; quod autem ex quadam excellentia omnem tranſcendit menſuram, & numerum, indeterminate dicitur magnum, & multum: puta quando dicimus multam eſſe Dei miſericordiam. EUSEBIUS *b*. Deinde muniens diſcipulos ad pugnam adverſariorum, quam paſſuri erant per totum orbem prędicantes, ſubdit : *Secundum hac enim faciebant Prophetis patres eorum*. AMBROSIUS (cap. de beatitudi.) Quia Prophetas(1)Iudæi uſque ad mortem corporis perſecuti ſunt. BEDA (cap.XXII.in Lucam.) Quia vera dicentes ſolent perſecutionem pati; nec tamen ideo Prophetæ antiqui timore perſecutionis a veritatis prædicatione defecerunt . (2) AMBROSIUS (cap. de ſer. Domini in monte.) In hoc ergo quod dicit, *Beati pauperes* , habes temperantiam, quæ a peccato abſtinet , ſæculum calcat , illecebroſa non quærit . *Beati qui eſuritis*: habes iuſtitiam: qui enim eſurienti compatitur, compatiendo largitur , largiendo fit iuſtus, quia iuſtitia eius manet in æternum. *Beati qui nunc fletis*: habes prudentiam, cuius eſt flere quotidiana, & ea quæ æterna ſunt quærere. *Beati eritis cum vos oderint homines*: habes fortitudinem, ſed eam quæ non odium meretur ex crimine , ſed perſecutionem patiatur ex fide . Sic enim ad paſſionis pervenitur coronam , ſi gratiam hominum negligas, divinam ſequaris. Ergo temperantia , cordis habet munditiam , iuſtitia miſericordiam, pacem prudentia , manſuetudinem fortitudo. Connexæ ſibi ſunt, & concatenatæ virtutes, ut qui unam habet , plures habere videatur: & ſanctis una competit virtus; ſed eius quæ fuerit uberior, uberius eſt præmium . Quanta hoſpitalitas in Abraham, quanta humilitas ? Sed quia fide præſtitit, fidei præ ceteris meruit principatum. Ergo unicuique plura præmia,quia plurima incentiva virtutum;ſed quod in aliquo meritocopioſius,hoc etiam in prẹmio redundantius.

(f) CYRILLUS *c*. Prædicto, quod paupertas propter Deum cauſa ſit cuiuslibet boni, & quod eſurire , & flere non vacabit mercede ſanctorum, transfert ſermonem ad oppoſita, & innuit ipſa damnationis & ſupplicii fore materiam: unde dicitur: *Verumtamen va vobis divitibus, qui habetis conſolationem veſtram*. *d* CYRILLUS. Hæc enim dictio *va* ſemper in Scripturis dicitur his qui non poſſunt evadere a futuro ſupplicio. AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam cap. de væ improborum.) Licet autem in pecuniariis copiis multa ſint lenocinia delictorum , pleraque tamen ſunt incentiva virtutum; quamquam virtus ſubſidia non requirat, & commendatior ſit collatio pauperis, quam divitis liberalitas ; tamen non eos qui habent divitias, ſed eos qui uti his neſciant , ſententiæ cæleſtis auctoritate condemnat . Nam ut ille pauper laudabilior eſt qui prompto largitur affectu , ita criminoſior dives eſt qui de eo referre gratiam Deo debuit quod accepit , nec cenſum ad communem uſum datum ſine uſu abſcondere. Non cenſus igitur, ſed affectus in crimine eſt . Et quamquam nulla pœna gravior ſit quam ſucceſſorum profutura compendiis anxio timore ſervare , tamen quoniam avaritiæ deſideria congerendi quadam voluptate paſcuntur,qui conſolationem vitæ præſentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt . Poſſumus tamen hic divitem intelligere populum Iudæorum , vel hæreticos , vel certe phariſæos, qui ubertate verborum, & quodam ambitioſæ facundiæ patrimonio delectati , ſimplicitatem veræ fidei ſupergreſſi , theſauros inutiles condiderunt.

Sequitur: *Va vobis qui ſaturati eſtis , quia eſurietis* . BEDA (cap. XXII. ſuper illud , *Va vobis*.) Dives ille purpuratus ſaturabatur, epulans quotidie ſplendide; ſed dirum *va* ſuſtinebat eſuriens , quando de Lazari , quem deſpexerat, digito guttam aquæ quærebat. BASILIUS *e*. Quod autem neceſſaria ſit abſtinentiæ ratio, palam eſt ex eo quod Apoſtolus eam inter fructus Spiritus enumeravit . Subiectio enim corporis per nihil

(1) *Al.* ut Iudæi. (2) *In editis hic repetitur ſuperior Euſebii ſententia, eius quoqu e indice appoſito , in hunc modum*. EUSEBIUS. Hoc autem dicebat muniens diſcipulos ad pugnam adverſariorum , prædicantes per totum orbem. *Omittit tamen Nicolai*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Lib. de Logica cap. XLIX. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Ibid. *d* CHRYSOSTOMUS in hom. XVIII. in Geneſim. *e* Ut ſupra, in Catena.

hil aliud ſic obtinetur, ſicut per abſtinentiam, qua ſicut quodam freno decet compeſcere iuventutis ſervorem. Eſt igitur abſtinentia interemptio criminis, amotio paſſionum, vitæ ſpiritualis initium, obtundens in ſe illecebrarum aculeum. Ne autem coincidentia fiat cum inimicis Dei, decet accipi quodlibet cum exigit tempus, ad oſtendendum quod mundis omnia munda; procedendo quidem ad neceſſaria vitæ, abſtinendo autem omnino ab his quæ faciunt ad voluptatem. Attamen nec eamdem horam ſibi cunctos ſancire poſſibile, nec modum, nec menſuram. Sit autem communis intentio non expectare repletionem: replere namque ventrem, ipſum quoque corpus inutile facit erga proprias operationes, ſomnolentum, & ad nocumenta diſpoſitum. Beda (cap. xxii. ſuper illud, *Væ qui ſaturati*.) Aliter. Si beati ſunt illi qui iuſtitiæ ſemper eſuriunt opera, infelices e contra æſtimandi (1) ſunt qui ſibi in deſideriis placentes, nullam veri boni famem patiuntur.

Sequitur: *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis*. Basilius *a*. Cum Dominus ridentes nunc arguat, palam eſt quod numquam erit fideli tempus riſus, & præcipue in tanta multitudine eorum qui in peccato moriuntur, pro quibus oportet lugere. Superfluus autem riſus eſt immoderantiæ ſignum, & effrenis animæ motus; ſed uſque ad vultus iucunditatem exprimere paſſionem animæ non (2) dedecet. Chrysostomus *b*. Dic autem mihi cur concuteris, & defluis qui debes aſſiſtere terribili iudicio, & ponere rationem de omnibus (3) hic operatis? Beda (cap. xxii. ſuper *Væ cum benedixerint*.) Quia vero ipſa peccati nutrix adulatio, ſicut oleum flammis, ſic in culpa ardentibus ſolita eſt miniſtrare fomentum, ſubdit: *Væ cum benedixerint vobis omnes homines*. Chrysostomus *c*. Non autem contrarium eſt quod hic dicitur ei quod alibi Dominus dicit, Matth. v. „ Luceat lux veſtra coram ho„ minibus: "ut ſcilicet manifeſtemus bene agere ad gloriam Dei, non ad propriam. Pernicioſum enim quid eſt inanis gloria, & inde ſumit ortum iniquitas, atque deſperatio, & mater malorum avaritia. Quod ſi viam quæris divertendi ab hoc, dirigas aſpectum ſemper ad Deum, & eſto contentus ea quæ apud eum eſt gloria: nam ſi in qualibet facultate doctiores eligere oportet in arbitros, quomodo virtutis experimentum pluribus credis; non autem illi qui præ omnibus eam novit, & dare, & coronare poteſt? A quo ſi gloriam cupis, vita laudem humanam: de nullo enim alio magis conſuevimus admirari quam de reſpuente gloriam. Quod ſi nos, multo magis Dominus omnium. Deinde illud (4) conſideres, quod hominum gloria celeriter deficit, quia per curſum temporis oblivioni traditur.

Sequitur: *Secundum hæc enim faciebant pſeudoprophetis patres eorum*. Beda (cap. xxii. Lucam.) Pſeudoprophetæ ſignificantur, eo quod ad captandum vulgi favorem futura præloqui conentur. Itaque Dominus in monte beatitudines ſolummodo proborum, in campo vero etiam væ deſcribit reproborum: quia rudes adhuc auditores neceſſe eſt terroribus ad bona compelli, perfectos autem ſatis eſt præmiis invitari. Ambrosius (Lib. V. in Lucam cap. de væ improborum.) Et attende quod Matthæus præmiis ad virtutem, & fidem populos provocavit; hic autem etiam a criminibus, atque peccatis futurorum ſuppliciorum denuntiatione deterruit.

(g) Beda (ſuper *Sed vobis dico*.) Quia dixerat ſupra quid ab inimicis pati poſſent, nunc qualiter cum eiſdem inimicis agere debeant oſtendit, dicens: *Sed vobis dico qui auditis*. Ambrosius (Lib. V. in Lucam ubi ſupra.) Non otioſe plurimorum factorum cæleſtium enumeratione progreſſus ad hunc locum ſerius venit, ut populus divinis miraculis roboratus ultra legis tramitem virtutum veſtigiis progredi edoceretur. Denique inter tria maxima, ſpem, fidem, & caritatem, maior eſt caritas, quæ ordinatur cum dicitur: *Diligite inimicos veſtros*. Basilius *d*. Inimici quidem proprium eſt obeſſe, & inſidiari. Omnis igitur qui qualitercumque nocet alicui, dicitur inimicus. Cyrillus *e*. Conveniens autem erat huiuſmodi converſatio Doctoribus ſan-

(1) *Al.* *æſtimitur* ſunt. (2) *Al.* decet. (3) *Al.* ſic. (4) *Al.* confidas.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Hom. vi. in Matth. *c* In Cat. Græc. PP. vel quo ad verba, vel quo ad ſenſum hom. xv. xix. & lxxi. in Epiſt. ad Rom. & hom. xxx. in II. ad Corinth. & in Epiſt. ad Titum hom. ii. *d* In Regulis brevioribus ad interrog. clxxvi. *e* In Cat. Græc. PP.

ſanctis, qui prædicaturi erant ubique terrarum ſalutarem ſermonem; quos ſi contingeret velle recipere de perſequentibus vindictam, omiſiſſent eos ad cognitionem veritatis vocare. CHRYSOSTOMUS (hom. XVIII. in Matth.) Non autem dicit, Ne odio habeas, ſed diligas; neque ſimpliciter mandavit diligere, ſed etiam benefacere: unde ſequitur: *Benefacite his qui oderunt vos.* BASILIUS *a*. Verum quia homo ex corpore conſiſtit, & anima, ſecundum animam quidem benefaciemus, huiuſmodi arguentes, & commonentes eos, & omnino ad converſionem manuducentes; ſecundum corpus autem benefacientes eis in neceſſariis victui. Sequitur: *Benedicite maledicentibus vobis*. *b* Qui enim percutiunt proprias animas, digni ſunt lacrymis, & fletibus, non maledictionibus. Nihil enim deteſtabilius eſt anima (1) maledica, nec immundius lingua quæ maledictiones effert. Homo es; aſpidum venena non evomas, nec vertaris in belluam. Eſt tibi datum os, non ut mordeas, ſed ut aliorum vulnera ſanes. Inimicos autem mandavit nobis annumerare gradui amicorum, non quorumcumque, ſed præcipuorum, pro quibus orare ſolemus: unde ſequitur: *Orate pro perſequentibus vos*. Plerique autem e contra procumbentes, & fronte ſuper terram percutientes, & manus expandentes, non pro ſuis criminibus orant Deum, ſed adverſus inimicos; quod nihil aliud eſt quam ſeipſum transfodere. Cum eum qui prohibuit contra inimicos orare, precaris ut te maledicentem inimicis exaudiat, quomodo poſſibile eſt audiri, quando provocas exauditurum, verberando inimicum coram Rege, & ſi non manibus, verbis tamen? Quid facis homo? Stas ut veniam impetres peccatorum, & imples os amaritudine. Mitigationum eſt tempus, orationis, & gemitus, non furoris. BEDA (ſuper *Benedicite maledicentibus*.) Sed merito movetur quæſtio, quomodo in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adverſus inimicos. Ubi videndum eſt, quia Prophetæ per imprecationem quid eſſet futurum cecinerunt, non optantis voto, ſed ſpiritu prævidentis. CYRILLUS *c*. Vetus autem lex mandabat non offendere alios; vel ſi prius fuerimus læſi, non ultra proportiones lædentium iras protendere: ſed perfectio legis in Chriſto eſt, & in ſuis mandatis: unde ſequitur: *Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram*. (2) CHRYSOSTOMUS (hom. XVIII. in Matth.) Nam & medici cum calce feriuntur ab inſanis, tunc maxime miſerentur eis, & accingunt ſe ad eorum remedia. Tu quoque ſimilem habeas coniecturam erga perſequentes: ipſi namque ſunt qui præcipue infirmantur: nec prius deſiſtamus quam totam amaritudinem evomuerint: tunc uberes gratias agent tibi, & ipſe Deus te coronabit, eo quod fratrem tuum in peſſima ægritudine liberaſti. (3) BASILIUS *d*. Fere autem cuncti contra hoc mandatum procedimus; & præſertim potentes, vel principes, non ſolum ſi paſſi fuerint contumelias, ſed & ſi præſtita eis non ſit reverentia, adverſarios reputantes quicumque eos minus reveriti ſunt quam ſe reputaverunt dignos. Eſt autem magna infamia principis eſſe promptum ad vindictam: nam & qualiter alium docebit nil mali pro malo rependere qui nocenti retribuere ſatagit? CYRILLUS *e*. Vult autem Dominus inſuper eſſe contemptorem rerum: unde ſequitur: *Et ab eo qui aufert tibi veſtimentum, etiam tunicam noli prohibere*: hæc eſt enim virtus animæ quæ omnino averſa eſt a paſſione cupiditatis divitiarum. Decet enim eum qui pius eſt & obliviſci malorum, ut & ea quibus caros amicos iuvamus, perſequentibus conferamus. CHRYSOSTOMUS (hom. XVIII. in Matth. ante med.) Non autem dixit, Fer humiliter iniuriantis impetum; ſed procedas per ſapientiam, & ulterius te diſponas ad patiendum quæ ille cupiat facere, ſuperans inſolentiam eius ubertate prudentiæ, ut habito pudore in excellenti patientia tua diſcedat. Sed dicet aliquis: Quomodo poteſt hoc fieri? Cum videris Deum factum hominem tot paſſum pro te, adhuc quæris & dubitas quomodo poſſibile ſit nequitiis ignoſcere conſervorum? Quis tale paſſus eſt quale Dominus tuus dum ligaretur, flagellaretur, ſputa

(1) *Al.* maledicta. (2) *Hic index Chryſoſtomi omittitur a P. Nicolai*. (3) *Al.* BEDA.

Ex editione P. Nicolai.

a Ut ſupra. *b* CHRYSOSTOMUS in Cat. Græc. Habetur autem apud illum, non uno loco, nec eodem tenore quo hic, ſed ſparſim, & ex parte tum hom. xix. in Matth. tum hom. xxii. & xxix. inter illas quæ *ad populum* inſcribuntur, tum hom xxi. & xxii. in Epiſt. ad Rom. & hom. v. in II. Corinth. & hom. vi. in I. ad Timoth. & hom. in Pſal. iv. ut in Pſal. cxl. *c* Ubi ſupra. *d* In Eſaiam. Notatur in Cat. Græc. PP. ſine indice loci; ſed colligitur ex illius viſione ii. ſuper illud cap. I. verſ. 3. *Principes tui ſequuntur retributiones*. *e* In Cat. Græc. PP.

ſputa perferens, mortem patiens? Unde ſequitur: *Omni autem petenti te tribue* . AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. I. cap. xl. par. a princ.) Non dicit, Omnia petenti; ſed ut id des quod iuſte, & honeſte potes, ideſt quod nec tibi , nec alteri noceat, quantum ſciri, aut credi ab homine poteſt; & cui iuſte negaveris quod petit, indicanda eſt iuſtitia; & aliquando melius aliquid tribues, cum petentem iniuſta correxeris . CHRYSOSTOMUS (hom. III. de Lazar. ad fin. hom. XXI. in Epiſt. ad Romanos.) In hoc tamen peccamus non modicum, non ſolum non dando petentibus , ſed & eos increpando. Cur, inquis, non laborat? Cur otioſus alitur? Dic mihi : & tu laborando poſſides? Sed et ſi laboras, ad hoc laboras ut vituperes alium? Propter unicum panem , & tunicam appellas cupidum. Nihil tribuis nec convicieris. Cur nec tu miſereris , & volentibus diſſuades? Si cunctis indifferenter erogaverimus , ſemper miſerebimur . Quia enim Abraham cunctos recipiebat , recepit & Angelos. Nam etſi homicida ſit, & prædo, nonne tibi dignus videtur panis habendi? Non igitur ſimus ſeveri aliorum cenſores, ne nos quoque exquiſite iudicemur.

Sequitur: *Et qui aufert quæ tua ſunt , ne repetas* . CHRYSOSTOMUS (hom. x. in I. Epiſt. ad Corinth.) A Deo percipimus omnia; quod autem dicimus meum & tuum, nuda tantum ſunt verba: ſi namque domum tuam aſſeris, emiſiſti verbum carens ſubſiſtentia rei: nam & aer, & ſolum, & cæmentum creatoris ſunt , tu etiam ipſe qui domum conſtruxiſti : ſed etſi tuus ſit uſus dubitatur, non ſolum propter mortem, ſed etiam propter rerum eventus . Anima tua non poſſidetur a te , & quo pacto tuæ reputabuntur opes? Vult autem Deus tua ſore quæ tibi pro fratribus credita ſunt; fient autem tua, ſi pro aliis diſpenſaveris; ſi vero tibi affluenter expenderis, quæ ſunt tua iam facta ſunt aliena . Sed propter nefaudam opum cupidinem homines in curiis contrixantur; contra quod Chriſtus ait : *Et qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas* . AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXVI.) Quod de veſte, domo, fundo, iumento, & generaliter omni pecunia dicit. Non autem Chriſtianum oportet ſic poſſidere ſervum quomodo equum, aut argentum. Servus ſi honeſtius a te regeretur, quam ab illo qui eum tibi cupit auferre ; neſcio utrum quiſquam dicere audeat eum debere contemni. CHRYSOSTOMUS *a*. Eſt autem nobis inſita lex naturalis per quam dignoſcimus quid ſit virtus, & vitium: unde ſequitur : *Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter*. Non ait , Quæcumque non vultis ut faciant, nec vos faciatis: cum enim duæ ſint viæ quæ ducunt ad virtutem, ſcilicet abſtinentia mali , & operatio boni, hanc ponit, per iſtam (1) & illam ſignificans. Et ſi quidem dixiſſet , Ut ſitis homines, diligite beſtias, eſſet mandatum difficile ; ſi vero homines diligere iuſſit, ad quod naturalis monitio eſt, quam difficultatem res continet, quam leones, & lupi ſervant , in quibus naturalis cognatio (2) amicitiam cogit ? Oſtenditur igitur quod Chriſtus nihil ſtatuit noſtram tranſcendens naturam, ſed quod dudum inſeruit conſcientiæ noſtræ, docet , ut propria voluntas pro lege ſit tibi, ut ſi vis bene tibi, bene facias alii; ſi vis ut alius tui miſereatur, proximi (3) miſerearis.

(h) CHRYSOSTOMUS *b* (hom. I. in Epiſt. ad Coloſſenſes .) Dixerat Dominus diligendos eſſe inimicos. Ne autem putares hyperbolice eſſe dictum, æſtimans ſolum ad terrorem eis dici, adiicit rationem, dicens: *Et ſi diligitis eos qui vos diligunt , quæ vobis eſt gratia* ? Plures quidem cauſæ ſunt, quæ dilectiones conſtituunt ; dilectio vero ſpiritualis univerſas præcellit : nihil enim terrenum eam parit, non utilitas, non beneficium , non natura , non tempus , ſed de cælo deſcendit. Quid autem miraris ſi non indiget beneficio ut conſiſtat , quando nec ex caſu malorum pervertitur ? Pater quidem paſſus iniurias, rumpit fœdus amoris; coniux poſt iurgia virum relinquit ; filius ſi longævum videat patrem , gravatur : at Paulus ibat ad lapidantes, benefacturus eis; Moyſes lapidatur a Iudæis, & orat pro eis. Veneremur itaque ſpirituales amicitias, quia ſunt inſolubiles. Unde arguens volentes pigreſce-

(1) *Al.* & per illam. (2) *Al.* ad amicitiam. (3) *Al.* miſerere.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibid. *Ad marginem aureæ Venetæ Nicolini editionis* an. 1595. *hæc notantur:* Hom. XIII. ad pop. Antioch. a med. & hom. XII. in Geneſim aliquid tale habet. *b* Quo ad aliqua quidem ex his, homil. in Epiſt. ad Coloſ. non tamen ſimul quo ad omnia, nec eodem tenore, quo ad prima præſertim , & ultima , quæ non occurrunt.

greſcere, ſubdit: *Nam & peccatores diligentes ſe diligunt*; quaſi dicat: Quia volo vos his amplius aliquid poſſidere, non moneo ſolum amicos diligere, ſed etiam inimicos. Beneſacientibus etiam beneſacere commune eſt omnibus. Oſtendit autem ſe parum plus petere quam ſit moris peccatorum, qui beneſaciunt amicis: unde ſequitur: *Et ſi beneſacitis his qui vobis beneſaciunt, quæ vobis eſt gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt*. BEDA (cap. XXIII. circa med.) Non ſolum autem dilectionem, vel beneficium peccatorum, quaſi infructuoſa redarguit, ſed etiam mutuum: unde ſequitur: *Et ſi mutuum dederitis his a quibus ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur*, ideſt mutuantur, *ut recipiant æqualia*. AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam ubi ſupra.) In tres autem partes Philoſophia ſibi videtur diviſiſſe iuſtitiam: unam in Deum, quæ pietas vocatur; alteram in parentes, vel reliquum genus humanum; tertiam in mortuos, ut his exequiarum iura ſolvantur. At Dominus legis oraculum, ac prophetiæ faſtigium ſupergreſſus, in eos quoque qui læſerunt, pietatis correxit officium, cum ſubdit: *Verumtamen diligite inimicos veſtros*. CHRYSOSTOMUS *a* (hom. LVIII. in Geneſim.) In quo plus tibi quam illi conferes: ille enim diligitur a conſervo, tu vero efficieris ſimilis Deo. Eſt autem maximæ virtutis quando nocere volentes beneficiis complectimur: unde ſubditur: *Et beneſacite*. Sicut enim fornacem ſuccenſam aqua proiecta extinguit, ſic iram ratio cum lenitate: quod enim eſt aqua igni, hoc eſt iræ humilitas, & manſuetudo. Et ſicut non extinguitur ignis per ignem, ſic nec ira per iram mitigatur. GREGORIUS Niſſenus *b*. Debet autem homo vitare damnoſam ſolicitudinem, ne quærat ab inope divitiarum augmenta, æris, & auri metallorum ſterilium exigens fructum: unde ſubdit: *Et mutuum date, nihil inde ſperantes*. Malignam fenorum excogitationem ſi quis appellet furtum, & homicidium, non peccabit: nam quid refert ſuffoſſo pariete quemquam erepta poſſidere, ac fenorum neceſſitate poſſidere illicita? BASILIUS *c*. Talis (1) autem avaritiæ ſpecies, Græce τόκος, ideſt partus, Latine fenus, quaſi fetus propter mali fecunditatem, ut arbitror, appellatur. Aut fortaſſe partus dicitur propter partus dolores, quos animis eorum qui mutuo ad uſuram acceperunt, inducere ſolet. Animalia temporis progreſſu naſcuntur, adoleſcunt, & pariunt; at fenus ſtatim cum oritur parere incipit. Animalia quæ citius pariunt, citius parere ceſſant; ſed avarorum pecunia, ſimul cum omni tempore adaugetur. Animalia ubi pariendi vim ad ſobolem ſuam transtulerunt, ipſa parere ceſſant; at feneratorum pecuniæ & novas pariunt, & veteres renovant. Nullus itaque mortiferam hanc beſtiam attentet. Sed magna, inquis o pauper, neceſſitas, & utilitas eſt ut mutuum ſumam. Et quænam hæc eſt utilitas? Rurſum veniet tibi paupertas, & eadem cum acceſſione neceſſitas. Meditare iam unde reſtituas. Unde tibi pecuniæ intantum multiplicabuntur ut & ſufficiant ad uſus neceſſitatem, & ad reſtitutionem? Verum ais: Quomodo igitur me enutriam niſi fenus accipiam? Mille ſunt victus parandi

(1) *Quatuor ſæpe citata exempla ſic habent*. Talis autem avaritiæ modus *τόκος* merito nuncupatur in Græco, a pariendo propter mali fecunditatem. Animalia ſiquidem tractu temporis adoleſcunt, & pariunt; ſed fenus ſtatim cum oritur incipit procreare. Animalia quæ citius pariunt, citius a generatione deſiſtunt; ſed nummus avarorum cum tempore propagatur: animalia transferentia partus ad proprios alumnos, ipſa parere ceſſant; æs autem avarorum & ſupervenientia procreat, & præcedentia renovat. Non attentes igitur mortiferam belluam. Quæ namque utilitas, ſi cavetur hodierna pauperies, quæ iterato irruet augmentata? Iam meditare unde reſtituas. Unde intantum multiplicabitur tibi cenſus ut tuam partim relevet egeſtatem, partim integret capitale, & inſuper pariat fenus? Sed ais: Qualiter ego victum acquiram? Labora, ſervi, tandem mendica: unumquodque tolerabilius eſt fenoris mutuo. Dicis autem: Quodnam eſt illud mutuum cui ſpes retributionis non hæret? Conſidera virtutem ſermonis, & miraberis pietatem auctoris. Cum daturus es pauperi divinæ caritatis intuitu, idipſum & mutuum eſt, & donum: donum quidem ob inſperatam retributionem; mutuum ob beneficentiam Domini, qui vice illius reſtituit: unde ſequitur: *Et erit merces veſtra multa*. Non vis omnipotentem tibi obligari ad reſtitutionem? An quemquam opulentorum civium, ſi fideiubeat, acceptas; Deum autem pro pauperibus fideiubentem repudias? CHRYSOSTOMUS &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. tum ſerm. de caritate omnia diligente, ſive perficiente, verſus finem quo ad priorem appendicem, tum hom. LVIII. in Geneſim, quo ad poſteriorem, verbis paululum immutatis. *b* Orat. 1. contra uſurarios. *c* In Cat. Græc. in appendice Pſal. XIV. ſuper illud, *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*.

randi ſolertiæ: manus habes, labora, ſervi, tandem mendica: omnia tibi tollerabiliora ſunt quam pecuniam ad uſuram ſumere. Ceterum dives ait: Quale illud eſt mutuum cui nulla retributionis ſpes adiuncta eſt? Conſidera vim dicti, & legislatoris admiraberis humanitatem. Cum pauperi dare voles propter Dominum, idem & donum eſt, & mutuum: donum quidem, quia non ſperas receptionem; mutuum vero propter Domini magnificentiam, qui paucis per pauperem acceptis, magna pro ipſis reddet: unde ſequitur: *Et erit merces veſtra multa*. Non vis univerſorum Dominum obnoxium tibi ipſi habere ad perſolvendum? Aut ſi quis in urbe dives promittat ſe tibi pro alio exſoluturum, fideiuſſionem ipſius accipies; Deum autem pro pauperibus perſolutorem non admittes? CHRYSOSTOMUS *a*. Attende mutui naturam mirabilem: alius recipit, & alius obligat ſe pro debitis, centuplum in præſenti reddens, in futuro vero vitam æternam. AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam ubi ſupra.) Quanta miſericordiæ merces qui filiis divinæ miſericordiæ aſciſcitur? Sequitur enim: *Et eritis filii Altiſſimi*. Sequere igitur miſericordiam, ut merearis gratiam. Late patet benignitas Dei, ſuper ingratos pluit, malis fecunda non negat terra proventus.

Sequitur: *Quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos, & malos*. BEDA (cap. XXIII. in Lucam.) Vel temporalia bona largiendo, vel cæleſtia dona ſingulari gratia inſpirando. CYRILLUS *b*. Magnum eſt ergo præconium pietatis: reddit enim hæc virtus nos Deo conformes, & quaſi quædam ſigna ſublimis naturæ noſtris imprimit animabus: unde ſequitur: *Eſtote ergo miſericordes ſicut & Pater veſter miſericors eſt*. ATHANASIUS *c*. Ut ſcilicet aſpicientes beneficia eius, bona quæ facimus, non hominum, ſed eius intuitu faciamus, quatenus a Deo, non ab hominibus præmia conſequamur.

(i) AMBROSIUS (ubi ſupra.) Addidit Dominus non temere iudicandum, (1) ne tui conſcius ipſe delicti in alterum cogaris ferre ſententiam: unde dicit, *Nolite iudicare*. *d* CHRYSOSTOMUS (hom. XXIV. in Matth.) Non iudices præcedentes te, ideſt qui diſcipulus es magiſtrum, peccator innocentem; quos non oportet increpare, ſed monere, & caritative corrigere: nec etiam iudicandum eſt in incertis, & qualibuſcumque, quæ nec ſimilitudinem habent peccati, aut quæ non ſunt gravia, ſive prohibita. CYRILLUS *e*. Sedat (2) ergo hic peſſimam paſſionem noſtrarum conſcientiarum, contemptus principium: quamvis enim deceat aliquos ſe circumſpicere, & ſecundum Deum converſari; hoc non faciunt, ſed examinant aliena. Et ſi videant aliquos infirmari, tamquam propriarum paſſionum obliti, faciunt hoc detractionis materiam. CHRYSOSTOMUS *f*. Nec facile reperies quemquam neque patremfamilias, neque clauſtralem expertem huius erroris. Sunt autem & hæ diabolicæ tentationis inſidiæ: nam qui ſevere diſcutit aliena, numquam propriorum reatuum merebitur veniam: unde ſequitur, *Et non iudicabimini*: ſicut enim pius, & mitis reprimit peccatorum timorem; ſic ſeverus, & dirus adiicit criminibus propriis. GREGORIUS Niſſenus *g*. Non igitur cum acrimonia præcipitetis in ſervos ſententiam, ne ſimilia patiamini: vocat enim iudicium aſperiorem damnationem: unde ſequitur: *Nolite condemnare, & non condemnabimini*: non enim iudicium cum venia prohibet. BEDA (cap. XXIV. in Lucam.) Brevi autem ſententia cuncta quæ de converſando cum inimicis mandaverat, comprehendendo concludit, dicens: *Dimittite, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis*: ubi dimittere nos iniurias, & dare beneficia iubet, ut & nobis peccata dimittantur, & vita detur æterna. CYRILLUS *h*. Quod autem ampliori manu recompenſationem accipiemus a Deo, qui largiflue donat diligentibus eum, oſtendit ſubdens: *Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum*. THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat:

(1) *Al* ne cui. *Apud P. Nicolai* ne tui cum ſis conſcius. (2) *Al.* Sedat ergo hic peſſimam paſſionem noſtram conſcientiam contemptus principium, *item* principum. *Sic autem effert P. Nicolai*. Sedat ergo hic peſſimam paſſionem noſtrarum conſcientiarum, vel mentium, quæ ſuperbi contemptus principium eſt & origo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. VII. in Geneſim ſub fine. *b* In Cat. Græc. PP. Colligitur ex hom XI. & XIX. inter illas quæ inſcribuntur *de feſtis paſchalibus*, & ex tract. de adoratione in ſpiritu Lib. VIII. &c. *c* Orat. IV. contra Arianos. *d* In Cat. Græc. PP. *e* Ibid. *f* Ubi ſupra, ex epiſt. eius ad Demetrium. *g* In Cat. Græc. *h* Ibid.

cat: Sicut ſi farinam ſine parcitate menſurare velles, conferres eam, coagitares, & ſupereffunderes abunde; ſic Dominus menſuram magnam, & ſupereffluentem dabit in ſinum veſtrum. AUGUSTINUS (1) de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. VIII.) Dicit autem, *Dabunt*, quia per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine diſcipuli dederunt, mercedem cæleſtem recipere merebuntur.

Sequitur: *Eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis*. BASILIUS *a*. Qua enim menſura unuſquiſque veſtrum menſurat in bene operando, aut peccando, eadem vel præmia, vel pœnas feret. THEOPHYLACTUS. Interrogabit autem fortaſſis aliquis ſubtilius: Si enim ſupereffluenter redditur, quo modo eadem eſt menſura? Ad quod dicimus, quod non dixit, In tanta menſura remetietur vobis, ſed in eadem. Qui enim benefecit, bene fiet ei; quod eſt remetiri eadem menſura. Sed ſupereffluentem menſuram dicit, quia millies benefiet ei: ſic & in iudicando: qui enim iudicat, & deinde iudicatur, accipit eamdem menſuram, ſecundum vero quod ad plus diiudicabitur, quia ſibi ſimilem iudicavit, ſecundum hoc ſupereffluens eſt menſura. CYRILLUS *b*. Hoc autem ſolvit Apoſtolus dicens II. Corinth. IX. „ Qui parce ſeminat (hoc eſt modice, & manu tenaci) „ parce & metet (hoc eſt non copioſe) „ & qui ſeminat in benedictionibus, in benedictionibus & metet, " hoc eſt copioſe. Si quis autem non habet, ſi non faciat, non delinquit: in eo enim quod habet acceptatur, non in eo quo caret.

(k) CYRILLUS *c*. Addidit Dominus prædictis parabolam valde neceſſariam: unde dicitur: *Dicebat autem illis & ſimilitudinem*. Erant enim eius diſcipuli futuri mundi doctores; unde decebat eos ſcire viam converſationis honeſtæ, quaſi illuſtratam mentem habentes divino fulgore, ne cæci cæcos ducerent; & ideo ſubdit: *Numquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt?* Et ſi contingat aliquos hoc attingere ut æqualem virtutem docentium virtuti poſſideant, ſiſtant in menſura docentium, & illorum ſequantur veſtigia: unde ſequitur: *Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum: perfectus autem omnis erit*, ſcilicet diſcipulus, *ſi ſit ſicut magiſter eius*: unde & Paulus dicit I. Corinth. IV. „ Imitatores mei eſtote, „ ſicut & ego Chriſti. " Chriſto ergo non iudicante, cur tu iudicas? Neque enim venit iudicare mundum, ſed miſereri. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Si tu alium iudicas, & ipſe in eiſdem peccas, nonne aſſimilaris cæco cæcum ducenti: quomodo enim ille a te ducetur ad bonum, cum & tu pecces? *Non eſt enim diſcipulus ſupra magiſtrum*. Si igitur tu peccas, qui te magiſtrum, & ductorem putas, ubi erit qui a te diſciplinatur, & ducitur? Perfectus enim erit diſcipulus, ſi ſit ſicut magiſter eius. BEDA (cap. XXIV. in Lucam.) Vel ſenſus huius ſententiæ pendet ex ſuperioribus, ubi danda eleemoſyna, & iniuria dimittenda præcipitur. Si te, inquit, ira contra violentum, & contra petentem avaritia cæcaverit; numquid tu mente vitiata vitium eius curare poteris? Si etiam magiſter Chriſtus, qui quaſi Deus potuit ſuas ulciſci iniurias, maluit perſecutores patiendo reddere mitiores, eamdem neceſſe eſt quod diſcipuli, qui puri homines ſunt, regulam perfectionis ſequantur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. IX.) Vel quod dicit, *Numquid poteſt cæcus cæcum ducere?* ideo ſubiunxit, ut non ſperarent a levitis ſe accepturos menſuram illam de qua dixit, *Dabunt in ſinum veſtrum*, quoniam decimas dabant eis quos cæcos dixit, quia Evangelium non tenerent; ut illam remunerationem per diſcipulos Domini potius plebs inciperet iam ſperare; quos imitatores ſuos volens oſtendere, addidit: *Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum*. THEOPHYLACTUS. Inducit autem Dominus & aliam parabolam de eodem, ſubdens: *Quid autem vides feſtucam*, ideſt modicum criminis, *in oculo fratris tui; trabem autem quæ in oculo tuo eſt*, ideſt peccatum tuum maximum, *non conſideras?* BEDA (cap. XXIV. in Lucam.) Hoc autem ad ſuperiorem ſenſum reſpicit, ubi cæcum a cæco duci, ideſt peccantem a peccatore caſtigari, non poſſe præmonuit: unde dicitur: *Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo, ipſe in oculo tuo trabem non videns?* CYRILLUS *d*. Quaſi dicat: Qui gravibus obnoxius eſt peccatis, quæ trabem vocat, qualiter damnat eum qui pauca, vel quandoque nil

(1) *Al.* de Conſenſu Evang.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. *b* Ibidem. *c* Iterum ibidem. *d* Ibid.

Digitized by Google

nil mali commiſit? hoc enim feſtuca ſignificat. THEOPHYLACTUS. Convenit autem hoc omnibus, & maxime doctoribus, qui ſubditorum cum minima peccata puniant, propria impunita relinquunt. Propter hoc eos Dominus hypocritas vocat qui ex hoc aliorum peccata iudicant ut iuſti videantur: unde ſequitur: *Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies ut educas feſtucam de oculo fratris tui*. CYRILLUS *a*. Videlicet teipſum primum mundum oſtendas a magnis peccatis; conſequenter conſules proximo modica committenti. BASILIUS *b*. Videtur enim revera cognitio ſui ipſius graviſsimum omnium: neque enim ſolus oculus exteriora videns ſuper ſe viſu non utitur, ſed & ipſe noſter intellectus, cum alienum velociter coniectat peccatum, lentus eſt erga propriorum perceptionem defectuum.

(I) BEDA (cap. XXIV. in Lucam ſuper *Quid vides feſtucam?*) Contra hypocritam quæ cœperat Dominus exequitur dicens: *Non eſt enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum*; quaſi dicat: Si veram, & non fictam vis habere iuſtitiam, quæ verbis oſtentas, etiam facto compenſa: quia etſi ſe bonum fingat hypocrita, non eſt bonus qui facit opera mala; & ſi reprehendat inſontem, non ideo malus eſt qui facit opera bona. TITUS. Hoc autem audiens, non ſumas inde tibi favorem inertiæ: naturaliter enim arbor movetur, tu vero libero arbitrio fungeris; & omnis arbor ſterilis ad aliquid ordinata eſt, tu vero factus es ad opera virtutum ISIDORUS Abbas *c*. Non ergo pœnitentiam, ſed pertinaciam mali excludit: cum enim mala ſit, non poteſt fructus bonos producere, in virtutem vero converſa (1) fructificat. Quod autem eſt arboribus natura, hoc eſt nobis affectio. Etſi ergo arbor mala non poteſt fructum bonum producere, poterit tamen. CHRYSOSTOMUS (hom. XLIII. in Matth.) Quamvis autem fructus cauſetur ex arbore, facit tamen notitiam arboris, eo quod arboris diſtinctio per fructum apparet: unde ſequitur: *Unaquæque enim arbor de fructu ſuo cognoſcitur*. CYRILLUS *d*. Sed & vita morum uniuſcuiuſque erit ſignificativa: neque enim extrinſecis ornamentis, & fictis humilitatibus, veræ felicitatis apprehenditur decor, ſed & ex his quæ aliquis operatur: cuius rei exemplum ponens ſubdit: *Neque enim de ſpinis colligunt ficus*. AMBROSIUS (Lib. V. in Lucam de arb. mala.) In ſpinis iſtius mundi ficus illa reperiri non poteſt (2) quæ quia ſecundis fructibus melior eſt, bene ſpecies ei reſurrectionis aptatur: vel quia, ut legiſti Cant. II. „Ficus dederunt groſſos ſuos;“ quod immaturus, & caducus, & inutilis in ſynagoga fructus ante præceſsit: vel quia immatura noſtra vita eſt in corpore, matura in reſurrectione: & ideo procul a nobis debemus ſæculares ſolicitudines abdicare, quæ mordent animum, mentemque adurunt, ut maturos fructus culturæ diligentis poſſimus adipiſci. Hoc ergo ad mundum, & reſurrectionem; alterum ad animam, & corpus refertur; cum ſubditur: *Neque de rubo vindemiant uvam*: vel quia nemo peccatis fructum acquirit animæ ſuæ, quæ ſicut uva, proxima terris corrumpitur, in ſuperioribus maturatur; vel quia nemo poteſt damnationem carnis evadere, niſi quem Chriſtus redemerit, qui ſicut uva pependit in ligno. BEDA (cap. XXIV. in Lucam.) Vel ſpinas, & rubum, ſæculi curas, & punctiones puto eſſe vitiorum; ficus vero, & uvam dulcedinem novæ converſationis, & fervorem dilectionis. Non autem de ſpinis ficus, neque uva de rubo colligitur: quia mens adhuc veteris hominis conſuetudine depreſſa (3) ſimilare poteſt, ſed fructus novi hominis ferre non poteſt. Sed ſciendum, quod ſicut ferax palmes ſepi involutus recumbit, portanſque fructum ſpina non ſuum uſibus ſervat humanis; ſic dicta, vel acta malorum ſi quando proſunt bonis, non hoc ipſi faciunt mali, ſed fit de illis Dei conſilio. CYRILLUS *e*. Poſtquam autem oſtendit quod ex operibus poteſt diſcerni homo bonus, & malus, ſicut ex fructibus arbor, nunc idem oſtendit per aliud ſignum, dicens: *Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum, & malus homo de malo theſauro profert malum*. BEDA (cap. XXIV. in Lucam.)

(1) *Al.* fructificabit. (2) *Al.* quæ fecundis fructibus melior eſt, bene ſpes ei &c. (3) *P. Nicolai legit* ſimulare.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Hom. IX. in Hexameron. *c* In Cat. Græc. Sive Peluſiota Lib. IV. epiſt. LXXXI. quam Nemeſio Maſtriano inſcribit, præterillud quod ipſe rurſum Lib. II. epiſt. LXXXI. Strategio monacho ſcripta non diſſimili ſenſu inſinuat. *d* In Cat. Græc. PP. *e* Ibidem.

Digitized by Google

cam.) Idem eſt theſaurus cordis quod radix eſt arboris. Qui ergo in corde theſaurum patientiæ, perfectique habet amoris, optimos fructus effundens diligit inimicum, & cetera facit quæ ſupra edocuit; at qui theſaurum nequam corde ſervat, contraria facit. BASILIUS *a*. Verbi etiam conditio cor a quo proceſſit manifeſtat, evidenter oſtendens diſpoſitionem præcordiorum noſtrorum: unde ſequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii. in Matth.) Naturalis enim conſequentia eſt ut cum intus abundet nequitia, effluant oretenus verba nequam: unde cum audiveris hominem inhoneſta proferentem, non tantam in eo putes latere malitiam quanta verbis exprimitur; ſed coniecta fontem rivo eſſe uberiorem. BEDA (cap. xxiv. in Lucam.) Per oris etiam locutionem Dominus univerſa quæ dicto, vel facto, vel cogitatu de corde proferimus, inſinuat: moris enim eſt Scripturarum, verba pro rebus ponere.

(m) BEDA (cap. xxiv.) Ne aliquis ſibi fruſtra blandiretur ex eo quod dictum eſt, *Ex abundantia cordis os loquitur*; quaſi verba ſolum, & non magis opera veri Chriſtiani quærantur: conſequenter Dominus adiungit: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* quaſi dicat: Quid folia rectæ confeſſionis vos germinare iactatis, qui nullos operis boni fructus oſtenditis? CYRILLUS *b*. Convenit autem ſoli ſupremæ omnium naturæ, dominationis & nomen, & res. ATHANASIUS *c*. Non eſt ergo hoc verbum hominis, ſed Dei oſtendentis proprium ortum a Patre: Dominus enim eſt qui natus eſt a ſolo Domino. Non timeas autem dualitatem, non enim ſecundum naturam ſeparantur. CYRILLUS *d*. Quæ autem ſit utilitas in mandatorum obſervatione, quodve damnum accidere poſſit ex inobedientia, oſtendit ſubdens: *Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & poſuit fundamentum ſupra petram*. BEDA (cap. xxiv. in Lucam.) Petra (1) erat Chriſtus, qui fodit in altum, qui præceptis humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium eruit, ne propter commodum temporale ſerviant Deo. BASILIUS *e*. Ponere autem fundamentum ſupra petram, hoc eſt inniti fidei Chriſti, ut immobilis perſeveret in adverſis, ſive humanitus, ſive divinitus accidant. BEDA (ubi ſupra.) Vel fundamentum domus, ipſa eſt intentio bonæ converſationis, quod perfectus verbi auditor in adimplendis Chriſti mandatis firmiter inſerit. AMBROSIUS (Lib V. in Luc. tit. de arb. mala.) Vel omnium fundamentum docet eſſe virtutum, obedientiam cæleſtium præceptorum, per quam domus hæc noſtra, non (2) profluvio voluptatum, non nequitiæ ſpiritualis incurſu, non imbre mundano, non hæreticorum poſſit nebuloſis diſputationibus commoveri: unde ſequitur: *Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam movere*. BEDA (cap. xxix. in Lucam.) Inundatio tribus modis fit: vel immundorum ſpirituum, vel improborum hominum, vel ipſa mentis, aut carnis inquietudine; & quantum propriis viribus homines fidunt, inclinantur; quantum vero invictiſſimæ illi petræ adhærent, etiam labefactari nequeunt. CHRYSOSTOMUS (hom. xxv. in Matth.) Oſtendit etiam nobis Dominus quod nullam parit fides utilitatem, ſi fœda ſit converſatio: unde ſequitur: *Qui autem audit, & non facit, ſimilis eſt homini ædificanti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento*. BEDA (cap. xxiv. in Lucam.) Domus diaboli mundus, qui in maligno poſitus eſt: quam ſuper terram ædificat, quia obſequentes ſibi de cælis ad terrena detrahit; ſine fundamento ædificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura ſubſiſtit: malum quippe ſine ſubſtantia eſt, quod tamen, quodcumque ſit, in boni natura (3) convaleſcit. Quia vero a fundo dicitur fundamentum, poſſumus etiam fundamentum pro fundo poſitum non inconvenienter accipere: ſicut qui in puteo mergitur, putei fundo retinetur; ſic anima corruens, quaſi in quodam fundi loco conſiſtit, ſi ſe in aliqua peccati menſura continet. Sed cum peccato in quod labitur non poteſt eſſe contenta, dum quotidie ad deteriora deiicitur, quaſi in puteo in quem ceci-

(1) *Al.* Petra autem Chriſtus, *item* Petra Chriſtus. (2) *Al.* in profluvio. (3) *P. Nicolai legit* coaleſcit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibid. *c* In eadem Cat. & in orat. contra Sabelli gregales. *d* Ubi ſupra. *e* In principio Proverbior. Tale aliquid etiam habet in Eſaiæ xv. cap. viſ. xv. ſed minus plane.

cecidit, fundum non invenit quo figatur. Ingruente autem qualibet tentatione, & vere mali, & ficte boni peiores fiunt, donec ad extremum perpetuam labantur in pœnam: unde ſequitur: *In quam illiſus eſt fluvius, & continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna*. Poteſt etiam per impetum fluminis, extremi iudicii diſcrimen intelligi, quando utraque domo conſummata, ibunt impii in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. CYRILLUS a. Vel ſuper terram ſine fundamento ædificat qui ſuper arenam dubietatis, quæ ſecundum opinionem eſt, ponit fundamentum ſpiritualis fabricæ, quod paucæ ſtillæ tentationum diſſiparunt. AUGUSTINUS de Conſ. Evan. (Lib. II. cap. XIV.) Hunc autem ſermonem Domini prolixum ſic exorſus eſt Lucas, ſicut & Matthæus: uterque enim dixit, *Beati pauperes*; deinde multa quæ ſequuntur in utriuſque narratione ſimilia ſunt; & ad extremum ſermonis ipſa concluſio prorſus eadem reperitur, ſcilicet de homine qui ædificat ſupra petram, & ſuper arenam. Poſſet ergo facillime credi eumdem Lucas Domini interpoſuiſſe ſermonem, aliquas tamen prætermiſiſſe ſententias, quas Matthæus poſuit, item alias poſuiſſe, quas Matthæus non dixit; niſi moveret quod Matthæus in monte dicit habitum ſermonem a Domino ſedente, Lucas autem in loco campeſtri a Domino ſtante. Non tamen iſtos duos ſermones longa temporis diſtantia ſeparari hinc probabiliter creditur, quod & ante, & poſtea quædam ſimilia, vel eadem ambo narrarunt. Quamquam illud poſſit occurrere in aliqua (1) excelſiori parte montis primo cum ſolis diſcipulis fuiſſe Dominum, quando ex eis illos duodecim elegit; deinde cum eis deſcendiſſe de monte, ſcilicet de ipſa montis celſitudine, in campeſtrem locum, ideſt in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat, atque ibi ſtetiſſe, donec ad eum turbæ congregarentur; ac poſtea cum ſediſſet, acceſſiſſe propinquius diſcipulos ſuos, atque illis, ceteriſque turbis præſentibus unum habuiſſe ſermonem.

CAPUT VII.

(a) CUm autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cuiuſdam ſervus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretioſus. Et cum audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum ut veniret, & ſalvaret ſervum eius. At illi cum veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſolicite, dicentes ei: Quia dignus eſt ut hoc illi præſtes: diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe ædificavit nobis. Ieſus autem ibat cum illis. Et cum iam non longe eſſet a domo, miſit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: non enim ſum dignus ut ſub tectum meum intres: propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus ut venirem ad te: ſed dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus habens ſub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & ſervo meo, Fac hoc; & facit. Quo audito, Ieſus miratus eſt; & converſus ſequentibus ſe turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Iſrael tantam fidem inveni. Et reverſi qui miſſi fuerant, domum, invenerunt ſervum qui languerat ſanum.

(b) Et factum eſt, deinceps ibat Ieſus in civitatem quæ vocatur Naim, & ibant cum eo diſcipuli eius, & turba copioſa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris ſuæ; & hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidiſſet Dominus miſericordia motus ſuper eam, dixit illi, Noli flere. Et acceſſit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, ſteterunt. Et ait: Adoleſcens, tibi dico, ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit

(1) *Al.* excellentiori.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc.

pit loqui: & dedit illum matri ſuæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus ſurrexit in nobis, & quia Deus viſitavit plebem ſuam. Et exiit hic ſermo in univerſam Iudæam de illo, & in omnem circa regionem.

(c) Et nuntiaverunt Ioanni diſcipuli eius de omnibus his. Et convocavit duos de diſcipulis ſuis Ioannes, & miſit ad Ieſum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum autem veniſſent ad eum viri, dixerunt: Ioannes Baptiſta miſit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipſa autem hora multos curavit a languoribus, & plagis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis donavit viſum. Et reſpondens dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audiſtis, & vidiſtis: quia cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur; & beatus eſt quicumque non fuerit ſcandalizatus in me.

(d) Et cum diſceſſiſſent nuntii Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtimentis indutum? Ecce qui in veſte pretioſa ſunt, & deliciis, in domibus Regum ſunt. Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Utique dico vobis, & pluſquam Prophetam. Hic eſt de quo ſcriptum eſt: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis: maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptiſta nemo eſt: qui autem minor eſt in regno Dei, maior eſt illo.

(e) Et omnis populus audiens, & publicani iuſtificaverunt Deum, baptizati baptiſmo Ioannis. Phariſæi autem, & legiſperiti conſilium Dei ſpreverunt in ſemetipſis, non baptizati ab eo. Ait autem Dominus: Cui ergo ſimiles dicam homines generationis huius, & cui ſimiles ſunt? Similes ſunt pueris ſedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non ſaltaſtis; lamentavimus, & non ploraſtis. Venit enim Ioannes Baptiſta neque manducans panem, neque bibens vinum; & dicitis, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum, amicus publicanorum, & peccatorum. Et iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis.

(f) Rogabat autem illum quidam de phariſæis, ut manducaret cum illo. Et ingreſſus domum phariſæi diſcubuit. Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Ieſus accubuit in domo phariſæi, attulit alabaſtrum unguenti, & ſtans retro ſecus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes eius, & unguento ungebat. Videns autem phariſæus qui vocaverat eum, ait intra ſe, dicens: Hic ſi eſſet Propheta, ſciret utique quæ & qualis eſt mulier quæ tangit eum, quia peccatrix eſt. Et reſpondens Ieſus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magiſter dic. Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utriſque. Quis ergo eum plus diligit? Reſpondens Simon dixit: Aeſtimo quia is cui plus donavit: At ille dixit ei, Recte iudicaſti. Et converſus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos. & capillis ſuis terſit: oſculum mihi non dediſti; hæc autem ex quo intravit, non ceſſavit oſculari pedes meos. Oleo caput meum non unxiſti; hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui ſimul accumbebant dicere intra ſe: Quis eſt hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſalvam fecit: vade in pace.

(a) Titus. Cum perfectioribus documentis ſuos refeciſſet diſcipulos, vadit Capharnaum, ibi prodigioſa operaturus: unde dicitur: *Cum autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis, intravit in Capharnaum*. Augustinus de Conſen. Evangel. (Lib. II. cap. xx.) Hic intelligendum eſt quia non antequam hæc verba terminaſſet intravit, ſed non eſſe expreſſum poſt quantum temporis intervallum, cum iſtos ſermones terminaſſet, intraverit Capharnaum: ipſo quippe intervallo leproſus ille mundatus eſt quem ſuo loco Matthæus interponit. Ambrosius (Lib. V. in Luc. cap. de ſer. Centurionis.) Pulchre autem ubi præcepta complevit, formam docet ſuorum præceptorum exequi: nam ſtatim gentilis Centurionis ſervus Domino curandus offertur: unde ſequitur: *Centurionis autem cuiuſdam ſervus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretioſus*. Quod moriturum dixerit Evangeliſta non fefellit, moriturus enim erat, niſi fuiſſet ſanatus a Chriſto. Eusebius a. Strenuus ſiquidem in bellis erat iſte Centurio, & militibus Romanis præfectus. Quia vero ſpecialis ſerviens eius domi languens iacebat, conſiderans quales Salvator erga ceteros virtutes agebat ſanando languidos, & iudicans quod non ſecundum vires humanas hæc agebantur miracula, mittit ad eum ut ad Deum, non habito reſpectu ad apparens organum, quo cum hominibus converſabatur: unde ſequitur: *Et cum audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum ut veniret, & ſalvaret ſervum ſuum*. Augustinus de Conſenſu Evangel. (Lib. II. cap. xxx.) Quomodo ergo verum erit quod Matthæus narrat cap. viii. „ Acceſſit ad eum quidam Centurio, " cum ipſe non acceſſerit? (1) Ubi diligenter advertentes intelligamus, Matthæum non deſeruiſſe uſitatum modum loquendi: ſi enim ipſa perventio uſitate dicitur per alios fieri, quanto magis acceſſus per alios fieri poteſt? Non ergo abſurde Matthæus per alios facto acceſſu Centurionis ad Dominum, compendio dicere voluit, ipſum potius acceſſiſſe ad Chriſtum, quam illos per quos verba ſua miſit: quia quo magis credidit, eo magis acceſſit. Chrysostomus (hom. xxvii. in Matth.) Qualiter etiam Matthæus dicit ibid. quod ipſe dixit: „ Non ſum dignus ut in „ tres ſub tectum meum; " Lucas autem hic dicit, quoniam rogat ut veniat? Sed mihi videtur quod Lucas ſignificat nobis Iudaicas blanditias. Credibile enim eſt ut cum vellet abire Centurio, retraheretur a Iudæis blandientibus, & dicentibus, quia nos euntes ducemus eum: unde & eorum preces adulationibus plenæ ſunt: ſequitur enim: *At illi cum veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſollicite, dicentes. Quia dignus eſt ut hoc illi præſtes: diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe ædificavit nobis*. Decebat quidem ipſos dicere, quoniam ipſe volebat venire, & ſupplicare, nos autem detinuimus, calamitatem videntes, & cadaver quod in domo iacebat; aut promere fidei eius immenſitatem; ſed nolebant propter invidiam fidem viri detegere, ne magnus aliquis eſſe videretur cui preces porriguntur. Quod autem Matthæus ſignificat ipsum Iſraelitam non eſſe, Lucas vero dicit, quoniam ædificavit ſynagogam, non eſt contrarium: potuit enim & Iudæus non eſſe, & ſynagogam conſtruxiſſe. Beda (cap. xxv. in Lucam.) In hoc autem oſtendunt, quia ſicut nos Eccleſiam, ſic etiam illi ſynagogam non conventum ſolummodo fidelium, ſed etiam locum quo conveniebant ſint (2) ſoliti appellare. Eusebius. Et ſeniores quidem Iudæorum pro modicis ſumptibus ad opus ſynagogæ datis gratiam poſcunt; ſed Dominus non propter hoc, ſed pro maiori cauſa, volens ſcilicet generare credulitatem in cunctis mortalibus per ſuam virtutem, ſeipſum exhibuit: unde ſequitur: *Ieſus autem ibat cum illis*. Ambrosius (Lib. V. in Lucam de ſervo Centur.) Quod utique non ideo faciebat, quia abſens curare non poterat; ſed ut formam tibi daret humilitatis imitandæ, ad Reguli filium noluit pergere, ne videretur magis divitiis detuliſſe; hic ipſe perrexit, ne videretur in Centurionis famulo conditionem deſpexiſſe ſervilem. Centurio (3) vero militari tumore depoſito, reverentiam ſumit, & ad fidem facilis, & ad honorificentiam promptus: unde ſequitur: *Et cum non longe eſſet a domo, miſit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari*. Non enim hominis, ſed Dei poteſtate coniecit dari a Chriſto hominibus ſanitatem. Iudæi quidem dignitatem eius prætenderant, iſte vero

(1) *Nicolai habet* Niſi. (2) *Al.* ſoliciti. (3) *Al.* enim.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. PP.

vero indignum ſe aſſeruit non ſolum beneficii, ſed etiam ſuſceptionis Domini: *Non enim dignus ſum ut ſub tectum meum intres.* CHRYSOSTOMUS (hom. xxvii. in Matth.) Poſtquam enim liberatus eſt a Iudæorum tædio, tunc mittit dicens: Ne putes prætedio me non veniſſe; ſed indignum reputavi te domi recipere. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Bene autem Lucas in occurſum amicos dicit eſſe a Centurione tranſmiſſos, ne præſentia ſua, & (1) generare Domini verecundiam videretur, & officio provocaſſe: unde ſequitur: *Propter quod & meipſum non ſum dignus arbitratus ut venirem ad te; ſed dic tantum verbo, & ſanabitur puer meus.* CHRYSOSTOMUS (hom. xxvii. in Matth.) Ubi attende Centurionem debitam opinionem habentem de Domino: non enim dixit, Ora, ſed tantummodo, Iube, dubitans ne ſe humiliando renueret.

Subdit: *Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & ſervo meo, Fac hoc, & facit.* BEDA (cap. xxv. a med.) Hominem ſe (2) poteſtati vel tribuni, vel præſidis ſubditum dicit; imperare tamen minoribus: ut ſubaudiatur, eum multo magis qui Deus ſit, non per adventum tantum corporis, ſed per Angelorum miniſteria poſſe implere quod vellet: repellendæ enim erant vel infirmitates corporum, vel fortitudines contrariæ, & verbo Domini, & miniſteriis Angelorum. CHRYSOSTOMUS (*a* ubi ſupra.) Eſt autem hic notandum, quod hoc verbum *fac* imperium deſignat dictum ſervo. Ob hoc Deus cum hominem vellet creare, non ait Unigenito, Fac hominem, ſed „Faciamus „hominem,“ ut per formam conſenſus verborum declaret (3) æquiparantiam. Quia ergo in Chriſto conſiderabat excellentiam (4) dominii, ob hoc ait, *Dic verbo*: nam & ego dico ſervo meo &c. Chriſtus autem non eum reprehendit, ſed eius intentionem roboravit: unde ſequitur: *Quo audito Ieſus miratus eſt.* BEDA (ſuper *Quo audito miratus eſt.*) Sed quis in illo fecerat ipſam (5) fidem niſi ille qui admirabatur? Sed & ſi alius eam feciſſet, quid miraretur qui præſcius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum eſſe ſignificat: omnes enim tales motus cum de Deo dicuntur, non perturbati animi ſigna ſunt, ſed docentis magiſtri. CHRYSOSTOMUS (hom. xxvii. in Matth.) Ut autem liqueat tibi quod Dominus hoc ideo dixit ut alios inſtruat, prudenter (6) Evangeliſta hoc aperiens ſubdit: *Amen dico vobis, nec in Iſrael tantam fidem inveni.* AMBROSIUS (cap. de ſer. Centur.) Et quidem ſi ſic legas, *In nullo tantam fidem inveni in Iſrael*, ſimplex intellectus, & facilis eſt; ſi vero iuxta Græcos, *Nec in Iſrael tantam fidem inveni*, fides huiuſmodi etiam (7) electioribus, & Deum videntibus antefertur. BEDA (cap. xxv. in Lucam.) Non autem de omnibus retro Patriarchis, & Prophetis, ſed de præſentis ævi loquitur hominibus; quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illi legis, Prophetarumque monitis edocti, hic autem nemine docente ſponte credidit. AMBROSIUS (Lib. & titulo eod.) Probatur autem fides domini, & ſervi ſanitas roboratur: unde ſequitur: *Et reverſi qui miſſi fuerant, domum, invenerunt ſervum qui languerat ſanum.* Poteſt ergo meritum domini & famuli ſuffragari, non ſolum fidei merito, ſed & ſtudio diſciplinæ. BEDA (cap. xxv. paulo ante fin.) Plenius autem hæc explicat Matthæus cap. viii. quod dicente Domino Centurioni, „Vade, ſicut credidiſti fiat tibi,“ ſanatus ſit puer ex illa hora. Sed beato Lucæ moris eſt, quod plene viderit ab aliis Evangeliſtis expoſita abbreviare, vel etiam de induſtria præterire; quæ vero ab eis omiſſa, vel breviter cognoverit tacta, dilucidare ſolertius. AMBROSIUS (de ſervo Centurionis.) Myſtice autem ſervo Centurionis populus nationum, qui mundanæ ſervitutis vinculis tenebatur, æger lethalibus paſſionibus, beneficio Domini ſanandus exprimitur. BEDA (cap. xxv.) Centurio autem, cuius fides Iſraeli præfertur, electos a Gentibus oſtendit; qui quaſi centenario milite ſtipati virtutum ſpiritualium ſunt perfectione ſublimes: numerus enim centenarius, qui de læva transfertur ad dexteram, in cæleſtis vitæ ſignificationem poni conſuevit. Tales ergo pro his neceſſe eſt ut Domino ſupplicent qui adhuc ſpiritu ſervitutis (8) pre-

(1) *P. Nicolaius habet* & gravare Domini verecundiam videretur, & officium officio provocaſſe. (2) *Al.* ut poteſtati. (3) *Apud P. Nicolaium eſt* honoris æquiparantiam. (4) *Al.* Domini. (5) *Al. deeſt* fidem. (6) *Al.* prudenter enim Evangeliſta. (7) *Al.* electoribus, & Deum videntibus antefert. (8) *P. Nicolai addit* in timore.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a De incomprehenſibili Dei natura orat. vi.

premuntur; nos autem, qui de Gentibus credimus, non ipſi ad Dominum venire poſſumus; quem in carne videre non valemus; ſed ad eum accedere debemus per fidem. Seniores autem Iudæorum mittere, hoc eſt ſummos Eccleſiæ viros, qui nos ad Dominum præceſſerunt, ſuppliciter obſecrando patronos acquirere, qui nobis teſtimonium reddentes, quod Eccleſiam ædificare curemus, pro noſtris peccatis intercedant. Pulchre autem dicitur, quia Ieſus non longe erat a domo, quia prope timentes eum ſalutare ipſius; & qui naturali lege recte utitur, quo bona quæ novit operatur, eo illi qui bonus eſt (1) appropiat. AMBROSIUS (Lib. & titulo ut ſupra.) Non vult autem Ieſum vexari Centurio, quia quem Iudæorum populus crucifixit, inviolatum ab iniuria manere deſiderat populus nationum; &, quod ad myſterium ſpectat, vidit in pectora adhuc Gentilium non eſſe penetrabilem Chriſtum. BEDA (ſuper *Et huic, Vade, & vadit.*) Milites autem, & ſervi, qui Centurioni obediunt, virtutes ſunt naturales, quarum copiam multi ad Dominum venientes deferunt ſecum. THEOPHYLACTUS (non procul a fin. Comm. in VII. cap.) Vel aliter. Centurio eſt intellectus, qui multorum in militia princeps exiſtit, dum multas in hac vita res habet. Habet autem ſervum (2) infirmum, irrationabilem animæ partem, iraſcibilem, & concupiſcibilem dico. Et mittit ad Ieſum mediatores Iudæos, ideſt confeſſionis cogitationes, & verba; & confeſtim ſuſcipit ſervum ſanum.

(b) CYRILLUS *a*. Mira Dominus miris annectit; & ſupra quidem accerſitus occurrit, hic vero non vocatus accedit: unde dicitur: *Et factum eſt, deinceps ibat in civitatem quæ vocatur Naim.* BEDA (ſuper *Dominus miſericordia motus dixit.*) Naim eſt civitas Galilææ in ſecundo milliario montis Thabor. Divino autem nutu multa turba Dominum comitatur, ut multi eſſent tanti miraculi teſtes: unde ſequitur: *Et ibant cum illo diſcipuli eius, & turba copioſa.* GREGORIUS Niſſenus *b* (de creatione hominis cap. XXIX.) Reſurrectionis autem experimentum non ita verbis, ſicut operibus a Salvatore didicimus, qui ab inferioribus inchoans opus miraculi, fidem noſtram aſſuefacit ad maiora. Primo quidem in ægritudine deſperata ſervi Centurionis, reſurrectionis incepit poteſtatem; poſt hæc altiori poteſtate ducit homines ad fidem reſurrectionis, dum ſuſcitavit filium viduæ, qui ferebatur ad monumentum: unde ſequitur: *Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris ſuæ.* (3) *c* Diceret enim aliquis de puero Centurionis, quod moriturus non erat: ut igitur temerariam linguam compeſceret, iam defuncto iuveni Chriſtum obviare fatetur unico filio viduæ: nam ſequitur: *Et hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa.* *d* AErumnæ molem brevibus verbis explicuit. Mater vidua erat, & non ſperabat ulterius filios procreare; non habebat in quem aſpectum dirigeret vice defuncti; hunc ſolum lactaverat, ſolus aderat alacritatis cauſa in domo; quicquid matri dulce, ac pretioſum, hic ſolus extiterat. CYRILLUS *e*. Miſeranda paſſio, & ad fletum, & lacrymas potens provocare! Unde ſequitur: *Quam cum vidiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixit illi, Noli flere.* BEDA. Quaſi dicat: Deſiſte quaſi mortuum flere, quem mox vivum reſurgere videbis. CHRYSOSTOMUS *f* (ſuper *Noli flere.*) Iubens autem ceſſare a lacrymis qui conſolatur mæſtos, monet nos præſentibus defunctis conſolationem recipere, reſurrectionem ſperantes. Tenet autem feretrum vita obvians morti: unde ſequitur: *Et acceſſit, & tetigit loculum; hi autem qui portabant ſteterunt.* CYRILLUS (Lib. IV. in Ioannem cap. XIV.) Ideo autem non ſolo verbo peragit miraculum, ſed & feretrum tangit, ut cognoſcas efficax eſſe ſacrum Chriſti corpus ad humanam ſalutem: eſt enim corpus vitæ, & caro Verbi omnipotentis, cuius habet virtutem: ſicut enim ferrum adiunctum igni perficit opus ignis, ſic poſtquam caro unita eſt Verbo, quod vivificat omnia,

(1) *Al.* appropriat, *item* aperiat. (2) *P. Nicolai omittit* infirmum. (3) *Idem legit* Dicit autem aliquis.

Ex Editione P. Nicolai.

a In Catena Grecorum PP. *b* Tract. de anima & reſurrectione poſt med. *c* TITUS Boſtrenſis. Eius nomine prætermiſſo appendix iſta prius cum præcedenti, velut ex Gregorio Niſſeno, nectebatur. *d* GREGORIUS Niſſenus de hominis opificio, vel de creatione cap. XXV. non eodem tenore cum prædictis; tametſi prius indiſtinctim darentur ac ſi ex uno loco eſſent. *e* Ubi ſupra. *f* Vel Titus in Cat. Græcorum PP.

Digitized by Google

omnia, ipſa quoque facta eſt viviſicativa, & mortis expulſiva. TITUS. Non autem Salvator ſimilis eſt Eliæ deflenti filium Sareptanæ, nec qualis Eliſeus, qui proprium corpus applicuit corpori defuncti, nec qualis eſt Petrus, qui pro Thabita oravit; ſed ipſe eſt qui non entia velut entia vocat, qui mortuos ut vivos alloqui poteſt: unde ſequitur: *Et ait: Adoleſcens, tibi dico, ſurge.* GREGORIUS Niſſenus (ubi ſupra.) Qui dixit adoleſcentem, (1) florentis ſignificavit temporis horam, primam producentem lanuginem; qui paulo ante (2) muliebris erat maternorum oculorum aſpectui, iam aſpirans ad tempus ſponſalium, virga generis, ſucceſſionis ramus, baculus ſenectutis. TITUS *a*. Incunctanter autem erectus eſt cui ſunt mandata directa; divina enim poteſtas eſt irrefragabilis: nulla mora, nulla orationum inſtantia: unde ſequitur: *Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui; & dedit illum matri ſuæ.* Indicia ſunt hæc veræ reſurrectionis: corpus enim exanime loqui non poteſt; nec reportaſſet mulier ad domum defunctum filium inanimatum. BEDA (cap. XXVI. in Luc. ſuper *Dominus miſericordia motus*.) Pulchre autem Evangeliſta Dominum prius miſericordia motum eſſe ſuper matre, ac ſic filium reſuſcitare teſtatur, ut in uno nobis exemplum imitandæ pietatis oſtenderet, in altero fidem mirandæ poteſtatis aſtrueret: unde ſequitur: *Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus ſurrexit in nobis, & quia Deus viſitavit plebem ſuam.* CYRILLUS *b*. Hoc magnum fuit in populo inſenſibili, & ingrato: poſt modicum enim nec Prophetam, nec ad utilitatem populi procedere ipſum exiſtimavit. Neminem autem habitantium Iudæam hoc miraculum latuit: unde ſequitur: *Et exiit hic ſermo in univerſam Iudæam, & in omnem circa regionem.* *c* AMBROSIUS. Idoneum autem eſt dicere, quod ſeptem reſurrectiones ante dominicam narrantur; quarum prima eſt filii Sareptanæ, ſecunda filii Sunamitis, tertia quæ facta eſt in reliquiis Eliſei, quarta quæ facta eſt in Naim, quinta filiæ Archiſynagogi, ſexta Lazari, ſeptima in Chriſti paſſione, multa namque corpora ſanctorum ſurrexerunt; octava eſt Chriſti, qui expers mortis remanſit ulterius, in ſignum quod communis reſurrectio, quæ futura eſt in octava ætate, non tolletur morte, ſed indiſſolubilis permanebit. BEDA (cap. XXVI. in Lucam.) Defunctus autem qui extra portam civitatis multis eſt intuentibus elatus, ſignificat hominem lethali funere criminum ſoporatum, & animæ mortem non cordis adhuc cubili tegentem, ſed ad multorum notitiam per locutionis, operiſve indicium, quaſi per civitatis oſtia, propalantem. Portam enim civitatis puto aliquem de ſenſibus eſſe corporalibus: qui bene filius unicus matris ſuæ fuiſſe perhibetur, quia una eſt ex multis perſonis collecta mater Eccleſia; viduam autem eſſe Eccleſiam, omnis anima quæ ſe Domini morte redemptam meminit, (3) agnoſcit. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc. cap. de filio viduæ ſuſcitato.) Hanc enim viduam populorum turba circumſeptam plus video eſſe quam feminam, (4) quæ reſurrectionem unici adoleſcentis filii a pompa funeris revocat ad vitam, ſuarum contemplatione lacrymarum, quæ flere prohibetur eum cui reſurrectio debebatur. BEDA (cap. XXVI. ſuper *Acceſſit, & tetigit.*) Vel Novati dogma confunditur, qui dum pœnitentium mundationem evacuare conatur, matrem Eccleſiam de natorum ſuorum ſpirituali extinctione plorantem ſpe vitæ reddendæ negat conſolari debere. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Hic autem mortuus in loculo materialibus quatuor ad ſepulcrum ferebatur elementis; ſed ſpem reſurgendi habebat, quia ferebatur in ligno; quod etſi nobis ante non proderat, tamen poſteaquam Chriſtus id tetigit, proficere cœpit ad vitam, ut eſſet indicio ſalutem populo per crucis patibulum reſundendam. In ſecreto enim iacemus exanimes, cum vel ignis immodicæ cupiditatis exæſtuat, vel frigidus hu-

(1) *Sive* florem ætatis, *ut Græce verti poſſe notat Nicolai*. (2) *Al.* mulcebris. *P. Nicolai legit* qui paulo ante ſuavis, & pretioſus erat. (3) *Al.* agnoſcitur. (4) *Sic omnia quæ conſulere potuimus exempla; implet autem ſenſum hoc modo P. Nicolai:* quæ reſurrectionem unici adoleſcentis filii ſuis lacrymis meruerit impetrare: eo quod Eccleſia populum iuniorem a pompa funeris revocat ad vitam &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Tito, quo ad poſteriorem tantum appendicem habet, ut & Theophylactus. *b* Ubi ſupra. *c* MAXIMUS in Cat. Græc. PP. Perperam autem prius Ambroſius in textu notabatur, & ad marginem ponebatur Maximus abſque ullo indice ſpeciali; ſed Maximus eſt Epiſcopus Græcus & martyr, non Maximus Latinus, & Epiſcopus Taurinenſis.

humor exundat, & pigra quadam corporis habitudine vigor hebetatur animorum. BEDA (ubi ſupra.) Vel loculus in quo mortuus effertur, male ſecura deſperati (1) peccatoris conſcientia eſt; qui vero ſepeliendum portant, vel immunda deſideria, vel blandimenta ſunt ſociorum; qui, Domino loculum tangente, ſteterunt: quia ſuperni formidine iudicii tacta conſcientia, carnales ſæpe voluptates, & iniuſte laudantes coercens ad ſe revertitur, vocantique ad vitam reſpondet Salvatori. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Si ergo grave peccatum eſt, quod pœnitentiæ tuæ lacrymis ipſe lavare non poſſis; fleat pro te mater Eccleſia, aſſiſtat & turba; (2) iam reſurges a funere, & incipies vitalia loqui: timebunt omnes: unius enim exemplo omnes corriguntur: laudabunt etiam Deum, qui tanta nobis remedia vitandæ mortis indulſit. BEDA (ſuper *Viſitavit*.) Viſitavit autem Deus plebem ſuam, non ſolum ſemel Verbum ſuum incorporando, ſed ſemper in corda mittendo. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et hæc vidua*.) Viduam etiam potes intelligere animam virum amittentem, ideſt divinum ſermonem: filius enim eſt intellectus, qui extra civitatem effertur viventium; loculus eius eſt corpus eius, quod quidam dixerunt eſſe ſepulcrum; tangens autem eum Dominus levat ipſum, iuveneſcere faciens eum qui ſurgens a peccato incipit loqui, & alios edocere: non enim prius ei crederetur.

(c) CYRILLUS *a*. Miraculum quod omnes inhabitantes Iudæam, & Galilæam ſciverant, referunt ſancti Baptiſtæ quidam ex eius diſcipulis: unde ſequitur: *Et nuntiaverunt Ioanni diſcipuli eius de omnibus his.* BEDA (cap. XXVI. in Luc.) Non ſimplici corde, ut opinor, ſed invidia ſtimulante: nam & alibi (Ioan. III.) conqueruntur dicentes: „Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, ecce hic baptizat; & omnes veniunt ad eum.“ CHRYSOSTOMUS *b*. Tunc autem magis ad eum erigimur cum incumbit neceſſitas; & ideo Ioannes detruſus in carcerem, quando magis diſcipuli eius indigebant Ieſu, tunc mittit eos ad Chriſtum: ſequitur enim: *Et convocavit duos de diſcipulis ſuis Ioannes, & miſit eos ad Ieſum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* BEDA (ubi ſup. par. a fin.) Non ait, Tu es qui veniſti; ſed *Tu es qui venturus es?* Et eſt ſenſus: Manda mihi, quia interficiendus ab Herode, & ad inferna deſcenſurus ſum, utrum te & inferis debeam nuntiare, qui ſuperis nuntiavi; an hoc non conveniat Filio Dei, & alium ad hæc ſacramenta miſſurus es? CYRILLUS *c*. Sed omnino reprobanda eſt talis opinio: numquam enim reperimus ſacram Scripturam diſſerere, quod infernalibus prænuntiaverit Baptiſta Ioannes Salvatoris adventum. Illud etiam verum eſt dicere, quod non ignoravit Baptiſta virtutem myſterii incarnationis Unigeniti: unde & hoc cum aliis noverat quod illuminaturus erat in inferno manentes, cum pro omnibus guſtaverit mortem tam vivis, quam mortuis. Sed quoniam ſermo ſacræ Scripturæ hunc quidem prædixit venturum tamquam Deum, & Dominum; alii vero miſſi ſunt ſicut famuli ante Chriſtum: ideo omnium Salvator, (3) & Dominus a Prophetis nominabatur. Qui venit, vel qui venturus eſt, ſecundum illud Pſalmi CXVII. „Benedictus qui venit in nomine Domini:“ & in Habacuc cap. II. „Poſt modicum qui venturus eſt veniet, & non tardabit.“ Igitur divinus Baptiſta quaſi nomen accipiens a ſacra Scriptura, miſit quoſdam diſcipulorum ſuorum quæſituros an ipſe ſit qui venit, vel qui venturus eſt. AMBROSIUS (Lib. V. in Luc. cap. de miſſione diſcip. Ioan.) Sed quomodo fieri poſſet ut de quo dixerat (Ioan. I.) „Ecce qui tollit peccatum mundi,“ adhuc eum Dei Filium eſſe non crederet? Aut enim inſolentiæ eſt ei tribuere divina quæ neſcit, aut de Dei Filio dubitaſſe perfidiæ eſt. Nonnulli autem de ipſo Ioanne intelligunt magnum quidem ita Prophetam ut (4) Chriſtum agnoſceret; ſed tamen non tamquam dubium, ſed tamquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidiſſe moriturum. Non igitur fide, ſed pietate dubitavit, ſicut & Petrus dicens Matth. XVI. „Propitius tibi eſto Domine, non fiet hoc.“ CYRILLUS *d*. Vel ex diſpenſatione interrogat: (5) noverat enim ut præcurſor paſſionis Chriſti myſterium; ſed ut diſcipulis ſuis conſtet quanta ſit excellentia Salvatoris, ex propriis diſcipulis prudentiores miſit, quos præcepit ſciſcitari, & viva Salvatoris voce conicere, ſi

(1) *Al.* corporis. (2) *Al.* iam reſurgens a funere, & incipiens alia vita loqui. (3) *Al. omittitur* &.
(4) *Al. deeſt* Chriſtum. (5) *Al.* non erat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupra. *d* In Theſauro Lib. II. cap. IV.

ipſe eſt qui expectabatur: unde ſubditur: *Cum autem ad eum veniſſent viri, dixerunt: Ioannes Baptiſta miſit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Sciens autem ut Deus quo animo miſiſſet eos Ioannes, & cauſam adventus eorum, tunc temporis egit uberiora miracula: unde ſequitur: *In ipſa autem hora curavit multos a languoribus, & plagis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis donavit viſum.* Non dicit eis expreſſe, Ego ſum; ſed ducit eos magis ad rei certitudinem, ut congrua ratione ſumentes fidem ipſius revertantur ad eum qui miſit eos: unde non ad verba, ſed ad propoſitum mittentis reſponſum exhibuit: nam ſequitur: *Et reſpondens dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ vidiſtis, & audiſtis*; quaſi dicat: Narrate Ioanni quæ quidem audiſtis per Propheras, conſummari vero vidiſtis a me: ea enim tunc agebat quæ prædixerant Prophetæ eum facturum; de quibus ſubditur: *Quia cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Plenum ſane teſtimonium, quo Dominum Propheta cognoſceret: de ipſo enim fuerat prophetatum Pſal.cxlv. quia „ Dominus dat „ eſcam eſurientibus, erigit eliſos, ſolvit „ compeditos, illuminat cæcos; “ & (1) quod qui iſta facit, regnabit in æternum. Ergo non humanæ iſta, ſed divinæ virtutis inſignia ſunt. (2) Huius autem Evangelii exempla vel rara, vel nulla inveniuntur: unus Tobias oculos recepit; & hæc fuit Angeli, non hominis medicina: Elias mortuum ſuſcitavit; ipſe tamen rogavit, & flevit; hic iuſſit: Eliſeus leproſum mundari fecit; non tamen ibi valuit præcepti auctoritas, ſed myſterii figura. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sunt etiam hæc verba Eſaiæ dicentis cap. xxxv. „ Deus ipſe ve„ niet, & ſalvabit nos. Tunc aperientur „ oculi cæcorum, & aures ſurdorum pate„ bunt; tunc ſaliet ſicut cervus, claudus. “ BEDA (cap. xxvii. in Luc.) Et, quod his non minus eſt, ſubditur: *Pauperes evangelizantur*, pauperes ſcilicet ſpiritu, vel (3) opibus, intus illuminantur, ut inter divites & egenos in prædicatione nulla diſtantia ſit. Hoc magiſtri comprobavit veritatem, quando omnis qui apud eum ſalvari poteſt, æqualis eſt. AMBROSIUS (cap. de miſſione diſcip. Ioannis.) Sed tamen parva adhuc iſta dominicæ teſtificarionis exempla: plenitudo fidei crux Domini, obitus, ſepultura eſt: unde addidit: *Et beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me.* Crux enim etiam electis ſcandalum poſſet afferre; ſed nullum hoc maius divinæ perſonæ eſt teſtimonium: nihil enim eſt quod magis eſſe ultra humana videatur, quam (4) totum ſe obtuliſſe pro mundo. CYRILLUS *a*. Vel per hoc volebat oſtendere quod quæcumque verſabantur in cordibus eorum, ab oculis ipſius effugere nequiverunt: ipſi enim erant qui ſcandalizabantur de ipſo. AMBROSIUS (Lib. & titul. ut ſupra.) Myſtice autem in Ioanne ſupra diximus typum eſſe legis, quæ prænuntia fuit Chriſti. Mittit ergo Ioannes diſcipulos ſuos ad Chriſtum, ut ſupplementum ſcientiæ conſequantur, quia plenitudo legis eſt Chriſtus. Et fortaſſe iſti diſcipuli ſunt duo populi, quorum unus ex Iudæis credidit, alter ex Gentibus; qui ideo credidit, quia audivit. Voluerunt ergo & iſti videre: quia beati oculi qui vident. Cum autem venerint ad Evangelium, & cognoverint illuminari cæcos, ambulare claudos, tunc dicent: Oculis noſtris perſpeximus: videmur enim nobis vidiſſe quæ legimus; aut fortaſſe in parte quadam corporis noſtri, omnes videmur inveſtigaſſe dominicæ ſeriem paſſionis: fides enim per paucos ad plures pervenit. Lex ergo Chriſtum venturum annuntiat, Evangelii ſcriptura veniſſe confirmat.

(d) CYRILLUS *b*. Coniecit Dominus, tamquam hominum ſecreta cognoſcens, aliquos dicturos: Si uſque hodie ignorat Ioannes Ieſum, qualiter eum oſtendebat nobis, dicens, Ioan. 1. „ Ecce agnus Dei, ecce „ qui tollit peccata mundi? “ Ut igitur ſanaret hanc paſſionem quæ eis acciderat, damnum quod ex ſcandalo procedebat, excluſit: unde dicitur: *Et cum diſceſſiſſent nuntii Ioannis, cæpit dicere de Ioanne ad turbas: Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento agitatam?* Quaſi dicat: Mirati eſtis de Ioanne Baptiſta, & pluries perrexiſtis ad eum, percurrentes tam longa deſerti itinera: fruſtra ſiquidem ſi ſic levem ipſum exiſtimatis, ut ſimilis ſit arundini declinanti quocumque agitat

(1) *Al.* *omittitur* quod. (2) *P. Nicolai habet* Hæc ante Evangelium vel rara, vel nulla inveniuntur. (3) *Al.* operibus. (4) *Al.* totum ſe unum obtuliſſe. *Legit P. Nicolai* toto ſe unum &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. ubi ſupra. *b* In Theſauro, ut ſupra.

agitat ventus. Talis enim eſſe videtur, ſi quæ cognovit, ex levitate ſe ignorare fateatur. Titus *a*. Non autem exiſtis in deſertum, ubi nulla iucunditas, civitatibus omiſſis, niſi de hoc viro curam gerentes. Graecus *b*. Hoc autem poſt receſſum diſcipulorum Ioannis Dominus dixit: non enim præſentibus eis proferre volebat Baptiſtæ præconia, ne blandientis verba eſse putarentur. Ambrosius (Lib. V. in Luc. cap. de laud. Ioan.) Non otioſe autem Ioannis hic perſona laudatur, qui vitæ amore poſthabito, iuſtitiæ formam nec mortis terrore mutavit. Deſerto enim mundus hic comparari videtur, adhuc ſterilis, adhuc incultus; in quem negat nobis Dominus ita prodeundum ut mente carnis inflatos, vacuoſque virtutis internæ viros, (1) & fragilile gloriæ ſæcularis ſublimitate iactantes, exemplari quodam, & imagine nobis putemus imitandos, quos procellis huius mundi obnoxios vita mobilis inquietat, iure arundini comparandos. Graecus *c*. Eſt etiam infallibile teſtimonium vitæ Ioannis veſtitus cum carcere, in quem detruſus non fuiſset, ſi ſcivisſet ſavere Principibus: unde ſequitur: *Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtimentis indutum? Ecce qui in veſte pretioſa ſunt, & in deliciis, in domibus Regum ſunt.* Mollibus veſtimentis indutus viventes in deliciis ſignificat. Chrysostomus (hom. xxix. in Epiſt. ad Hebræos.) Mollis autem veſtis diſsolvit rigidam animam; & ſi rigidum corpus aſsumat, & aſperum, facile per huiuſmodi mollitiem delicatum reddit, & fragile. Facto vero corpore molliori, neceſse eſt & animam participare læſionem: nam ut plurimum operationes ipſius conſonant diſpoſitionibus corporis. Cyrillus *d*. Qualiter ergo tanta ſedulitas religionis ut carnales paſſiones (2) ſubiiceret, ad tantam ignorantiam deveniret, niſi ex mentis levitate, quam non aſperitates, ſed illecebræ mundanæ delectant? Igitur ſi velut non colentem delicioſa Ioannem imitamini, date ei robur continentiæ competens; ſi vero nihil amplius debetur honeſtæ converſationi, quid, omiſsa reverentia delicatorum, incolam deſerti, vileque tegumen, & camelorum vellus miramini? Chrysostomus (hom. xxxviii. in Matth.) Per utrumque autem dictorum deſignat, quod Ioannes nec naturaliter, nec facile mobilis erat, nec ulla voluptate flecteretur. Ambrosius (Lib. V. in Lucam, de aſp. veſti.) Et quamvis pleroſque mollioris cura veſtis effeminet, tamen alia videtur hic: indumenta ſignificare, humana ſcilicet corpora, quibus anima noſtra veſtitur. Sunt autem mollia indumenta delicioſi actus, & mores; hi vero quibus fluida deliciis membra ſolvuntur, regni cæleſtis extorres ſunt; quos rectores mundi huius, atque tenebrarum ceperunt: hi ſunt enim reges (3) qui dominantur ſuorum operum æmulos. Cyrillus *e*. Sed forte inconveniens eſt circa hoc excuſare Ioannem: fatemini enim eum imitabilem eſse: unde ſubdit: *Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Utique dico vobis & pluſquam Prophetam.* Prophetæ namque prædicabant venturum, hic autem non ſolum venturum prædicavit, ſed & præſentem indicavit, dicens (Ioan. 1.) „ Ecce agnum Dei. “ Ambrosius (de laudatione Ioannis ab excellentia cognitionis.) Maior ſane Propheta, in quo finis eſt Prophetarum: quia multi cupierunt videre quem iſte conſpexit, quem iſte baptizavit. Cyrillus *f*. Cum igitur & a loco, & a veſtibus, & ex concurſu hominum morem eius deſcripſerit, introducit Prophetæ teſtimonium, dicens: *Hic eſt, de quo ſcriptum eſt*, ſcilicet in Malachia: *Ecce mitto Angelum meum.* Titus. Angelum appellat hominem, non quia natura eſſet Angelus, homo enim naturaliter erat; ſed quia opus Angeli exercebat, nuntiando Chriſti adventum. Graecus *g*. Quod autem ſubdit, *Ante faciem tuam*, propinquitatem deſignat, apparuit enim hominibus prope Chriſti adventum: quapropter & pluſquam Prophetam ipſum eſſe exiſtimandum eſt: nam & hi qui in militiis collaterales ſunt Regibus, digniores, & familiariores ſunt. Ambrosius (ubi ſupra.) Viam autem Domino non ſolum naſcendi ſecundum carnem ordine, fideique nuntio, ſed etiam præcurſu quodam paravit paſſionis: unde ſequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te.* Si autem

(1) *Al.* fragilis gloriæ ſæcularis &c. (2) *Al.* ſubiecerit. (3) *Apud P. Nicolaium eſt* qui dominantur, & ſuorum operum æmulos receperunt.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſubiungitur ex Tito, non in Lucam, ſed in Matth. forte habet, quo ſeipſum remittit; etſi Commentarius ille nunc non extet. *b* Nempe Simeon in Cat. Græc. *c* Vel Simeon, ut ſupra. *d* In Theſauro, ut ſupra. *e* In Theſauro, ut ſupra. *f* Ibidem. *g* Vel Simeon, ut ſupra.

& Chriſtus Propheta, quomodo maior hic omnibus? Sed inter mulieris, non virginis natos: maior enim iis fuit quibus æqualis poterat eſſe ſorte naſcendi: unde ſequitur: *Dico enim vobis: Maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptiſta non eſt*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII. in Matth.) Sufficit quidem Domini vox præbens teſtimonium præeminentiæ Ioannis inter homines; reperiet autem qui vult & rei veritatem conſonam, ſi menſam eius conſideraverit, ſi vitam, ſi mentis excellentiam: velut enim qui cælitus deſcendiſſet, degebat in terra, fere nullam gerens curam de corpore, intellectualiter erectus in cælum, & ſoli Deo coniunctus, de nullo mundanorum ſolicitus; ſermo ſeverus & lenis: nam cum populo Iudæorum viriliter, & ferventer, cum Rege audacter, cum propriis diſcipulis leniter conſerebat: nil fruſtra, vel leviter, omnia convenienter agebat. ISIDORUS Abbas a. Maior etiam inter natos mulierum (1) Ioannes, eo quod ab ipſo matris utero prophetavit, & poſitus in tenebris lumen quod iam venerat non ignoravit. AMBROSIUS (ubi ſupra in fin.) Denique eo uſque cum Dei Filio non (2) poterit Ioannis eſſe ulla collatio ut & infra Angelos æſtimetur: unde ſequitur: *Qui autem minor eſt in regno Dei, maior eſt illo*. BEDA (cap. XXVII. in Luc.) Hæc ſententia duobus modis poteſt intelligi: aut enim regnum Dei appellavit quod nondum accepimus, in quo ſunt Angeli; & quilibet in eis minor, maior eſt quolibet iuſto portante corpus, quod aggravat animam: aut ſi regnum Dei intelligi voluit huius temporis Eccleſiam, ſeipſum Dominus ſignificavit, qui naſcendi tempore minor erat Ioanne, maior autem divinitatis auctoritate, & poteſtate dominica: proinde ſecundum primam expoſitionem, ita diſtinguitur: *Qui autem minor eſt in regno Dei*, ac deinde ſubinfertur, *maior eſt illo*; ſecundum poſteriorem vero ita: *Qui autem minor eſt*, ac deinde ſubinfertur, *in regno Dei maior eſt illo*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII. in Matth.) Ut enim copia laudum Ioannis occaſionem Iudæis non daret præferendi Ioannem Chriſto, hoc ſubdidit. Ne autem putes quod comparative ſe dixerit maiorem Ioanne. AMBROSIUS. Alia enim eſt iſta natura, nec humanis generationibus comparanda: non poteſt enim homini cum Deo ulla eſſe collatio. CYRILLUS b. Myſtice autem cum Ioannis prærogativam oſtendit inter natos mulierum, ponit ex oppoſito aliquid maius eo, ſcilicet qui per Spiritum ſanctum natus eſt Filius Dei: (3) regnum enim donum Dei Spiritus eſt. Quamvis ergo ſecundum operationem, & ſanctitatem, minores ſumus his qui legis myſterium ſunt aſſecuti, quos Ioannes ſignificat; tamen maiora per Chriſtum attingimus participes facti divinæ naturæ.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII. in Matth.) Præmiſſa commendatione Ioannis, magnum phariſæorum, & legiſperitorum prodidit crimen, qui nec poſt publicanos, baptiſma Ioannis acceperunt: unde dicitur: *Et omnis populus audiens, & publicani iuſtificaverunt Deum, baptizati baptiſmo Ioannis*. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. 1.) Iuſtificatur Deus per baptiſmum, dum ſe homines peccata propria confitendo iuſtificant: qui enim peccat, & confitetur Deo peccatum, iuſtificat Deum, (4) cedens ei vincenti, ab eoque gratiam ſperans. In baptiſmate igitur iuſtificatur Deus, in quo eſt & confeſſio, & venia peccatorum. EUSEBIUS c (Lib. V. in Luc. in præfatione.) Quia etiam crediderunt, iuſtificaverunt Deum: apparuit enim eis iuſtus in omnibus quæ fecit. Phariſæi autem repellendo Ioannem, tamquam inobedientes, non conſonabant Prophetæ dicenti Pſal. l. „ Ut iuſtificeris in ſermonibus tuis: " unde ſequitur: *Phariſæi autem, & legiſperiti conſilium Dei ſpreverunt in ſemetipſis, non baptizati ab eo*. BEDA (cap. XXVII. in Luc.) Hæc verba ſive ex perſona Evangeliſtæ, ſive ex perſona Salvatoris, ut quibuſdam placet, dicta ſunt. Quod autem dicit, *In ſemetipſis*, vel *contra ſemetipſos*, ſignificat quia qui gratiam Dei reſpuit, contra ſemetipſum facit. Vel ad ſemetipſos miſſum Dei conſilium ſtulti, & ingrati vituperantur noluiſſe recipere. Conſilium ergo eſt Dei, quod per paſſionem, & mortem Chriſti ſalvare decrevit; quod phariſæi, & legiſperiti ſpreverunt. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap.

(1) *Al. omittitur* Ioannes. (2) *Al.* poterat. (3) *Al.* regium enim &c. *Legit P. Nicolai* Regnum enim Domini Dei Spiritus eſt. (4) *Al.* credens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Scilicet Iſidorus Peluſiota Lib. I. epiſt. XXXIII. quæ Paunichio inſcribitur. b In Cat. Græc. PP. ut ſupra. c In Cat. Græc. ut ſupra.

Digitized by Google

cap. 1. cir. finem.) Non condemnamus ergo, ſicut phariſæi, conſilium Dei quod eſt in Ioannis baptiſmate: hoc eſt conſilium quod magni conſilii Angelus reperit. Ioannis conſilium nemo contemnit, Dei conſilium quis refutet? Cyrillus *a*. Erat autem quidam modus ludendi talis conſuetus apud filios Iudæorum: bipartiebatur puerorum caterva, qui rerum præſentis vitæ deridentes repentinam tranſmutationem, hi quidem canebant, hi vero mœrebant; ſed nec gaudentibus congaudebant mærentes, nec qui gaudebant conformabant ſe flentibus; deinde arguebant ſe invicem improperantes incompaſſionis malitiam. Tale quid paſſam fuiſſe Iudæorum plebem una cum principibus Chriſtus innuebat: unde ex perſona Chriſti ſubditur: *Cui ergo ſimiles dicam homines generationis huius, & cui ſimiles ſunt? Similes ſunt pueris ſedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non ſaltaſtis; lamentavimus, & non ploraſtis.* Beda (cap. xxvii. in Luc. a med.) Generatio Iudæorum comparatur pueris, quia doctores olim Prophetas habebant, de quibus dicitur Pſal. viii. „ Ex ore infan„ tium, & lactentium perfeciſti laudem. " Ambrosius (Lib. VI. in Luc. cap. 11.) Cantaverunt autem Prophetæ ſpiritualibus modulis publicæ ſalutis oracula reſultantes, fleverunt threnis flebilibus Iudæorum dura corda mulcentes. Hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur, ſed in Hieruſalem: ipſa eſt enim dominicum forum, in quo præceptorum cæleſtium iura conduntur. Gregorius Niſſenus *b*. Canticum autem, & lamentatio nil aliud eſt quam exceſſus, hoc quidem gaudii, illud vero mæroris. Reſonat autem quædam conſona melodia ex organo muſico, ſecundum quamdum homo pede, & motu conſono corporis commovetur, intrinſecam diſpoſitionem manifeſtat; & ideo dicit: *Lamentavimus, & non ploraſtis*. Augustinus de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. xi.) Hæc autem pertinent ad Ioannem, & Chriſtum. Quod enim dicit, *Lamentavimus, & non ploraſtis*, ad Ioannem pertinet, cuius abſtinentia a cibis, & potu luctum pœnitentiæ ſignificabat: unde exponendo ſubdit: *Venit enim Ioannes Baptiſta neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis, Dæmonium habet*. Cyrillus *c*. Præſumunt criminari virum qualibet admiratione dignum: dæmonium habere dicunt mortificantem legem peccati, quæ latet in membris. Augustinus de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. xi.) Quod autem dixerat, *Cantavimus ſibiis, & non ſaltaſtis*, ad ipſum Dominum pertinet, qui utendo cum ceteris cibo, & potu, lætitiam regni ſignificabat: unde ſequitur: *Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum*. Titus. Noluit enim Chriſtus abſtinere ab huiuſmodi cibis, ne occaſionem daret hæreticis, qui dicunt creaturas eſſe malas, & vituperant carnes, & vinum. Cyrillus *d*. Ubi autem potuerunt oſtendere Dominum voratorem? Invenitur enim Chriſtus ubique reprimere immoderantiam, & ad modeſtiam ducere. Converſabatur autem cum publicanis, & peccatoribus: unde contra eum dicebant: *Amicus publicanorum, & peccatorum*: cum tamen nullatenus ipſe poſſet in peccatum incidere, ſed e contra fiebat eis cauſa ſalutis: non enim coinquinatur ſol radians ſuper totam terram, & frequenter ſuperveniens immundis corporibus; nec ſol iuſtitiæ lædetur converſando cum pravis. Nemo autem conetur comparare propriam menſuram dignitatibus Chriſti; ſed quilibet propriam fragilitatem conſiderans vitet conſortia talium: prava namque colloquia mores corrumpunt bonos.

Sequitur: *Et iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis*. Ambrosius (ubi ſupra non procul a prin.) Sapientia Dei Filius eſt per naturam, (1) non per profectum; quæ iuſtificatur per baptiſma, in eo quod non per contumaciam refutatur, ſed per iuſtitiam Dei munus agnoſcitur. In eo ergo iuſtificatio Dei eſt, (2) ſi non ad indignos, & obnoxios, ſed ad innocentes, per ablutionem ſanctos, & iuſtos, videatur ſua munera transtuliſſe. Chrysostomus *e*. Filios autem ſapientiæ dicit ſapientes: conſuevit enim Scriptura malos magis ex peccato, quam ex nomine indicare, bonos autem filios appellare informantis eos virtutis. Ambrosius (ubi ſupra an-

(1) *Al.* non perfectum. (2) *Al.* etſi bos.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* In Cat. Græc. ubi ſupra. Quod ſubiungitur ex Gregorio Niſſeno colligitur hom. vi. in Eccleſiaſtem ſuper illud ex cap. iii. *Tempus plangendi, & tempus ſaltandi* verſus finem. *c* Ubi ſupra. *d* Ibidem. *e* In Cat. Græc. PP. ex illius homiliis in Pſalmos.

ante med.) Bene autem dicit , *Ab omnibus* : quia circa omnes iuſtitia reſervatur , ut ſuſceptio fiat fidelium , & eiectio perfidorum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. XI.) Vel quod dicit , *Iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis* , oſtendit filios ſapientiæ intelligere , nec in abſtinendo , nec in manducando eſſe iuſtitiam , ſed in æquanimitate tolerandi inopiam: non enim uſus, ſed concupiſcentia reprehendenda eſt , dummodo congruas, in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum eſt.

(f) BEDA . Quia ſuperius dictum fuerat : *Et omnis populus audiens , & publicani iuſtificaverunt Deum baptizati baptiſmate Ioannis* ; idem Evangeliſta , quæ verbis propoſuerat, etiam factis aſtruit, iuſtificatam ſcilicet ſapientiam a iuſtis, & pœnitentibus , dicens : *Rogabat autem illum quidam phariſæus ut manducaret cum illo*. GREGORIUS Niſſenus (homil. de muliere peccatrice.) Hæc conſcriptio quemdam utilem intellectum ſapit. Sunt enim plerique eorum qui ſe iuſtificant inflati ſuſpicione vani ſenſus , priuſquam veniat verum iudicium, ſeparantes ſeipſos velut agnos ab hædis, nec tecto, nec eſcis cum pleriſque communicare volentes , abominantes omnes quicumque non extremum , ſed medium tenent callem in vita. Lucas ergo plus medicus animarum , quam corporum , oſtendit ipſum Deum , & Salvatorem noſtrum piiſſime alios viſitantem: unde ſequitur : *Et ingreſſus domum phariſæi diſcubuit*: non ut aliquid de vitiis eius ſortiatur , ſed ut impartiatur de iuſtitia propria. CYRILLUS *a*. Mulier autem inhoneſtæ vitæ, promens autem fidelem affectum, venit ad Chriſtum , quaſi potentem veniam commiſſorum largiri: ſequitur enim: *Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix , ut cognovit quod Ieſus accubuit in domo phariſæi , attulit alabaſtrum unguenti* . BEDA (cap. XXVIII. in Luc.) Alabaſtrum eſt genus marmoris candidi variis coloribus intertincti, quod ad vaſa unguentaria cavari ſolet, eo quod optime ſervare ea incorrupta dicatur. GREGORIUS in hom. (XXXIII. in Evang.) Quia enim hæc mulier turpitudinis ſuæ maculas aſpexit , lavanda ad fontem miſericordiæ cucurrit ; convivantes non erubuit: nam quia ſemetipſam graviter erubeſcebat intus , nihil eſſe credidit quod verecundaretur foris . Diſcite quo dolore ardet quæ flere & inter epulas non erubeſcit . GREGORIUS Niſſenus *b* . Indignitatem autem ſuam oſtendens ſtabat poſt tergum deiectis luminibus, & effuſa coma , pedes amplectens , lacrymiſque eos perfundens, rebus triſtem animum oſtendebat, veniam implorans: ſequitur enim: *Et ſtans retro ſecus pedes eius , lacrymis cœpit rigare pedes eius*. GREGORIUS in hom. (XXXIII. in Evang.) Oculis enim terrena cupierat ; ſed hos iam per pœnitentiam conterens flebat: capillos ad compoſitionem vultus exhibuerat, ſed iam capillis lacrymas tergebat : unde ſequitur : *Et capillis capitis ſui tergebat*: ore ſuperba dixerat; ſed pedes Domini oſculans , hoc in Redemptoris ſui veſtigia figebat: unde ſequitur : *Et oſculabatur pedes eius* : unguentum ſibi pro odore ſuæ carnis exhibuit: quod ergo ſibi turpiter exhibuerat, hoc iam Deo laudabiliter offerebat: unde ſequitur : *Et unguento ungebat* . Quot ergo in ſe habuit oblectamenta , tot de ſe invenit holocauſta . Convertit ad virtutum numerum , numerum criminum , ut totum Deo ſerviret in pœnitentia quicquid ex ſe Deum contempſerat in culpa . *c* Sic igitur meretrix effecta eſt honeſtior virginibus: poſtquam enim accenſa eſt pœnitentia, exarſit in Chriſti amorem. Et hæc quidem quæ dicta ſunt agebantur exterius ; quæ vero revolvebat eius intentio , multo ferventiora his erant , quæ ſolus Deus inſpiciebat. GREGORIUS (in hom. XXXIII. in Evang.) Hæc autem phariſæus intuens deſpicit, & non ſolum venientem peccatricem mulierem, ſed etiam ſuſcipientem Dominum reprehendit : *Videns autem phariſæus qui vocaverat eum , ait intra ſe dicens : Si hic eſſet Propheta , ſciret utique quæ & qualis mulier eſt quæ tangit eum*. Ecce phariſæus veraciter apud ſe ſuperbus , & fallaciter iuſtus, ægrum reprehendit de ægritudine, & medicum de ſubventione : quæ profecto mulier, ſi ad phariſæi pedes veniſſet, calcibus repulſa diſcederet. Inquinari enim ſe alieno peccato crederet , quia hunc vera ſua iuſtitia non replebat. Sic & quidam ſacerdotali officio præditi, ſi quid fortaſſe iuſte exterius vel tenuiter egerint, protinus ſubiectos deſpiciunt, & peccatores quoſque in plebe poſitos dedignantur. Neceſſe eſt autem ut cum peccatores quoſque conſpicimus,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena. *b* Ibid in. *c* CHRYSOSTOMUS hom. VI. in Matth. Eius nomine prætermiſſo, prius confundebantur iſta cum prædictis, quaſi etiam ex Gregorio eſſent.

mus, noſmetipſos prius in eorum calamitate defleamus, quia fortaſſe in ſimilibus aut lapſi ſumus, aut labi poſſumus. Oportet autem ut ſolicite diſcernamus quia diſtrictionem debemus vitiis, compaſſionem naturæ. Si enim feriendus eſt peccator, nutriendus eſt proximus; cum vero iam per pœnitentiam percutit ipſe quod fecit, iam noſter proximus peccator non eſt, quia hic in ſe punit quod iuſtitia divina reprehendit. Inter duos ergo ægros medicus aderat; ſed unus in febre ſenſum tenebat, alter ſenſum perdiderat mentis: illa quippe flebat quod fecerat; phariſæus autem de falſa iuſtitia elatus, vim ſuæ valetudinis exaggerabat. TITUS. Dominus autem non verba eius audiens, ſed cogitationes inſpiciens, Dominum ſe Prophetarum oſtendit: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere.* GLOSSA a. Quod quidem dixit eius cogitationi reſpondens. Phariſæus autem ex verbis Domini attentior eſt factus: unde dicitur: *At ille ait: Magiſter dic.* GREGORIUS (homil. XXXIII. ut ſupra.) De duobus autem ei debitoribus paradigma opponitur, quorum unus minus, alius amplius debet: unde ſequitur: *Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta.* TITUS. Quaſi dicat: Neque tu abſque debito es; quid igitur ſi in paucioribus teneris? Non ſuperbias, quia tu quoque venia eges: unde de venia ſubdit, dicens: *Non habentibus autem illis unde redderent, donavit utriſque.* GLOSSA. Nullus enim poteſt per ſeipſum a debito peccati liberari, niſi divina gratia veniam conſequatur. GREGORIUS in hom. (XXXIII. ut ſupra.) Utrorumque autem debito dimiſſo, quis amplius largitorem debiti diligat, phariſæus interrogatur: ſequitur enim: *Quis ergo plus eum diligit?* Quibus verbis protinus ille reſpondit: *Æſtimo quia is cui plus donavit.* Qua in re notandum eſt, quod dum ſua ſententia phariſæus convincitur, quaſi phreneticus funem portat ex quo ligetur: unde ſequitur: *At ille dixit ei, Recte iudicaſti.* Enumerantur autem ei bona peccatricis, enumerantur & mala falſi iuſti: unde ſequitur: *Et converſus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam; aquam pedibus meis non dediſti; hac autem lacrymis rigavit pedes meos.* b AMBROSIUS (ubi ſupra.) Quaſi dicat: Facilis eſt uſus aquarum, non eſt facilis lacrymarum effuſio: tu promptis non es uſus, hæc effudit non prompta: lavans lacrymis pedes meos, lavit maculas proprias; terſit comis, ut per eas ſibi aſſumat ſacros ſudores; & quibus venata eſt ad peccatum iuventutem, venata eſt ſanctitatem. CHRYSOSTOMUS (hom. VI. in Matth.) Sicut autem ubi vehemens imber prorumpit, fit ſerenitas, ſic lacrymis effuſis apparet tranquillitas, & perit caligo reatuum, & ſicut per aquam, & ſpiritum, ſic per lacrymas, & confeſſionem denuo mundamur: unde ſequitur: *Propter quod dico tibi: remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nam qui vehementer ſe ingeſſerunt malis, rurſus & bonis vehementer inſiſtent, conſcii ad quot debita ſe obligaverunt. GREGORIUS (homil. XXXIII. in Evang.) Tanto ergo amplius peccati rubigo conſumitur, quanto peccatoris cor magno caritatis igne concrematur. TITUS. Contingit autem ſæpius eum qui multum peccavit, per confeſſionem purgari; pauca vero peccantem, ex arrogantia non venire ad confeſſionis remedium: unde ſequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII. in Matth.) Opus eſt ergo nobis ferventi anima, quia nihil impedit hominem fieri magnum. Nullus ergo conſtitutorum in peccatis deſperet, nemo virtuoſus dormitet: nec hic confidat, ſæpe enim meretrix præcedet eum; nec ille diffidat, poſſibile namque eſt eum etiam primos ſuperare: unde & hic ſubditur: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata tua.* GREGORIUS (homil. XXXIII. in Evan.) Ecce quæ ad medicum venerat ægra ſanata eſt; ſed de ſalute eius adhuc alii ægrotant: ſequitur enim: *Et cœperunt qui ſimul accumbebant dicere intra ſe: Quis eſt hic qui etiam peccata dimittit?* Sed cæleſtis medicus ægros non reſpicit, quos etiam de medicamento fieri deteriores vidit; eam autem quam ſanaverat, per pietatis ſuæ ſententiam confirmat: unde ſequitur: *Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſalvam fecit:* quia ſcilicet hoc quod petiit, poſſe (1) ſe accipere non dubitavit. THEOPHYLACTUS (cir. fin. Comm. in VII. cap.) Poſtquam autem ei peccata dimiſit, non ſiſtit in remiſſione peccati, ſed adiicit

ope.

(1) *Al. omittitur ſe.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat. b TITUS Boſtrenſis.

Digitized by Google

operationem boni: unde ſubditur, *Vade in pace*, ideſt in iuſtitia: quia iuſtitia eſt pax hominis ad Deum, ſicut peccatum eſt inimicitia inter Deum & hominem; quaſi dicat: Operare omnia quæ ad pacem Dei te ducunt. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. de muliere peccatrice.) Hoc autem loco plerique pati videntur ſcrupulum quæſtionis, utrum videantur Evangeliſtæ diſcordaſſe de fide. GRAECUS a. Quia enim quatuor Evangeliſtæ dicunt Chriſtum unctum fuiſſe unguento a muliere, tres puto fuiſſe mulieres ex perſonarum qualitate, ex modo agendi, ex differentia temporum. Ioannes quidem narrat de Maria ſorore Lazari, quoniam ſex diebus ante paſcha unxit pedes Ieſu in propria domo. At Matthæus cap. XXVI. poſtquam Dominus dixerat, „ Scitis, „ quia poſt biduum fiet paſcha, “ ſubdit, quod in Bethania in domo Simonis leproſi mulier fudit unguentum ſuper Domini caput; non autem unxit pedes, ut Maria: Marcus etiam (1) Matthæo ſimiliter. Lucas autem non circa tempus paſchæ, ſed in medio Evangelii hoc refert. Chryſoſtomus autem binas aſſerit has mulieres fuiſſe; unam quidem quæ continetur in Ioanne, alteram vero cuius mentio fit a tribus. AMBROSIUS (tit. de muliere peccatrice.) Hanc ergo mulierem inducit Matthæus ſupra caput Chriſti effundentem unguentum; & ideo noluit dicere peccatricem: nam peccatrix, ſecundum Lucam, ſupra Chriſti pedes effudit unguentum. Poteſt ergo non eadem eſſe, ne ſibi contrarium Evangeliſtæ dixiſſe videantur. Poteſt etiam quæſtio meriti, & temporis diverſitate diſſolvi, ut adhuc illa peccatrix ſit, iam iſta perfectior. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XXXIX.) Eamdem enim Mariam bis hoc feciſſe, arbitror intelligendum, ſemel ſcilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum humilitate, & lacrymis meruit remiſſionem peccatorum. Unde Ioannes, cum de Lazaro reſuſcitando cœpiſſet loqui, antequam veniret in Bethaniam dicit cap. XI. „ Maria autem erat „ quæ unxit Dominum unguento, & terſit „ pedes eius capillis ſuis, cuius frater La„ zarus infirmabatur. “ Iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rurſum fecit, aliud eſt, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, ſed pariter narratur ab aliis tribus. GREGORIUS in homil. XXXIII. in Evang.) Myſtico autem intellectu phariſæus de falſa iuſtitia præſumens Iudaicum populum, peccatrix mulier, ſed ad veſtigia Domini veniens, & plorans converſam gentilitatem deſignat. AMBROSIUS (ubi ſup. Lib. VI. in Luc. cap. III.) Vel princeps huius ſæculi quidam leproſus eſt, domus autem Simonis leproſi terra eſt: ergo Dominus ex illis ſuperioribus locis deſcendit in terram: neque enim ſanari potuiſſet hæc mulier, quæ ſpeciem habet animæ, vel Eccleſiæ, niſi Chriſtus veniſſet in terram. Merito autem ſpeciem accipit peccatricis, quia Chriſtus quoque formam peccatoris accepit. Itaque ſi conſtituas animam fideliter appropinquantem Deo, non peccatis turpibus, & obſcœnis, ſed pie (2) ſervientem Dei Verbo, habentem immaculatæ fiduciam caſtitatis; ad ipſum Chriſti caput aſcendit: caput autem Chriſti Deus eſt. Sed qui caput non tenet Chriſti, ille pedes teneat. Peccator ad pedes, iuſtus ad caput. Habet tamen etiam ea quæ peccavit unguentum. GREGORIUS (homil. XXXIII. in Evang.) Quid aliud unguento niſi bonus odor opinionis exprimitur? Si igitur recta opera agimus, quibus opinione boni odoris Eccleſiam reſpergamus, quid in corpore Domini niſi unguentum fundimus? Sed ſecus pedes mulier ſtetit: contra pedes enim Domini ſtetimus, cum in peccatis poſiti, eius itineribus renitebamur; ſed ſi ad veram pœnitentiam poſt peccata convertimur, iam retro ſecus pedes ſtamus, quia eius veſtigia ſequimur quem impugnabamus. AMBROSIUS (Lib. ut ſup. de mul. peccatrice.) Defer & tu poſt peccata pœnitentiam; ubicumque audieris Chriſti nomen, accurre; in cuiuſcumque interiorem domum Ieſum intraſſe cognoveris, & ipſe feſtina; cum repereris ſapientiam, cum repereris iuſtitiam in aliquibus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes; hoc eſt, vel extremam partem quære ſapientiæ, lacrymis confitere peccata. Et fortaſſe ideo non lavit pedes ſuos Chriſtus, ut eos lacrymis nos lavemus. Bonæ lacrymæ, quæ non ſolum noſtrum poſſunt lavare delictum, ſed etiam Verbi cæleſtis rigare veſtigium, ut greſſus eius nobis exuberent. Bonæ lacrymæ, in quibus non

(1) *Al.* Matthæus. (2) *Al.* ſervitutem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP.

non ſolum redemptio peccatorum, ſed etiam iuſtorum refectio eſt. GREGORIUS (hom. XXXIII. ut ſupra.) Lacrymis enim Domini pedes rigamus, ſi quibuslibet ultimis membris Domini compaſſionis affectu inclinemur. Capillis pedes Domini tergimus, quando ſanctis eius, quibus ex caritate compatimur, ex his quæ nobis ſuperfluunt, miſeremur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Expande etiam capillos, ſterne ante eum omnes corporis tui dignitates; non mediocres capilli ſunt qui poſſunt pedes tergere Chriſti. GREGORIUS (homil. XXXIII. in Evang.) Oſculatur mulier pedes, quos terſit: quod nos quoque (1) plane agimus, ſi ſtudioſe diligimus quos ex largitate continemus. Poteſt quoque per pedes ipſum myſterium incarnationis eius intelligi. Oſculamur igitur Redemptoris pedes, cum myſterium incarnationis eius ex toto corde diligimus. Unguento pedes ungimus, cum ipſam humilitatis eius potentiam ſacri eloquii bona opinione prædicamus. Sed hoc etiam phariſæus vidit, & invidit: quia cum Iudaicus populus gentilitatem Deum prædicare conſpicit, ſua apud ſe malitia tabeſcit. Sic autem phariſæus retunditur ut per eum perfidus ille populus oſtendatur: quia videlicet infidelis ille populus nec ea quæ extra ſe erant, umquam pro Domino tribuit; converſa autem gentilitas pro eo non ſolum rerum ſubſtantiam, ſed etiam ſanguinem fudit: unde phariſæo dicit: *Aquam pedibus meis non dediſti; hac autem lacrymis rigavit pedes meos*. Aqua quippe extra nos eſt, lacrymarum humor intra nos eſt. Infidelis etiam ille populus Deo oſculum non dedit, quia ex caritate eum amare noluit cui ex timore ſervivit, oſculum quippe dilectionis eſt ſignum; vocata autem gentilitas Redemptoris ſui veſtigia oſculari non ceſſat, quia in eius continuo amore ſuſpirat. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. de mulier. pec.) Non mediocris autem hæc meriti eſt, de qua dicitur: *Ex quo intravi, non ceſſavit oſculari pedes meos*: (2) ut aliud niſi ſapientiam loqui neſciat, niſi iuſtitiam diligere, niſi caſtitatem habere, niſi pudicitiam oſculari. GREGORIUS (homil. XXXIII. in Evang.) Phariſæo autem dicitur: *Oleo caput meum non unxiſti*: quia ipſam quoque divinitatis potentiam, in quam ſe Iudaicus populus credere ſpopondit, digna laude prædicare neglexit: *hac autem unguento unxit pedes meos*: quia dum incarnationis eius myſterium gentilitas credidit, ſumma laude eius etiam (3) ima prædicavit. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. de mulie. ingred. paulo ante fin.) Beatus qui poteſt & oleo ungere pedes Chriſti; ſed beatior qui ungit unguento: multorum enim florum in unum collecta (4) ſpargit: & fortaſſe iſtud unguentum non poſſet alius niſi Eccleſia ſola deferre, quæ diverſi ſpiraminis innumerabiles habet flores: & ideo nemo poteſt tantum diligere quantum illa quæ in pluribus diligit. In domo autem phariſæi, ideſt in domo legis, & Prophetæ, non phariſæus, ſed Eccleſia iuſtificatur: phariſæus enim non credidit, iſta credebat: lex myſterium non habet, quo occulta mundantur; & ideo quod in lege minus eſt, conſummatur in Evangelio. Duo autem debitores, duo populi ſunt feneratori illi theſauri cæleſtis obnoxii. Non materialem autem feneratori huic debemus pecuniam, ſed meritorum (5) examina, æra virtutum; quarum merita gravitatis pondere, iuſtitiæ ſpecie, ſono confeſsionis expenduntur. Non mediocris autem eſt iſte denarius, in quo Regis imago formatur. Væ mihi ſi non habuero quod accepi; aut quia difficile quiſquam eſt qui feneratori huic debitum integrum poſſit exolvere, væ mihi ſi non petiero concedi mihi debitum. Sed quis eſt populus iſte qui amplius debet, niſi nos, quibus amplius creditum eſt? Illis credita ſunt eloquia Dei; nobis creditur virginis partus Emmanuel, ideſt Nobiſcum Deus, Domini crux, mors, reſurrectio. Itaque non eſt dubium quod plus debet qui plus accipit. Secundum homines plus fortaſſe offendit qui plus debuerit; ſed per miſericordiam Domini cauſa mutatur, ut amplius diligat qui amplius debuit, ſi tamen gratiam conſequatur. Et ideo, quoniam nihil eſt quod digne Deo referre poſſimus, væ mihi & ſi non dilexero. Reddamus ergo amorem pro debito: amplius enim diligit cui donatur amplius.

(1) *Al.* plene. (2) *Al.* ut aliquis. (3) *Al. omittitur* ima. (4) *Al.* ſparſit. *Supplet autem ſic P. Nicolai:* multorum enim florum in unum collecta gratia ſpargit varias odorum ſuavitates: & fortaſſe &c.
(5) *Al.* examinata æra.

CAPUT VIII.

(a) ET factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per civitates, & caſtella prædicans, & evangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ a ſpiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene, de qua ſeptem dæmonia exierant, & Ioanna uxor Chuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ, quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis.

(b) Cum autem turba plurima conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem: Exiit qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum; & dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam; & conculcatum eſt, & volucres cæli comederunt illud: & aliud cecidit ſupra petram; & natum aruit, quia non habebat humorem; & aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocaverunt illud: & aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum diſcipuli eius quæ eſſet hæc parabola. Quibus ipſe dixit: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei; ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant. Eſt autem hæc parabola. Semen eſt verbum Dei. Quod autem ſecus viam, hi ſunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes ſalvi fiant. Nam quod ſupra petram, hi ſunt qui cum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in ſpinas cecidit, hi ſunt qui audierunt, & a ſolicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, euntes, ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi ſunt qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.

(c) Nemo autem lucernam accendens operit eam vaſe, aut ſubtus lectum ponit; ſed ſupra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non eſt enim occultum quod non manifeſtetur, nec abſconditum quod non cognoſcatur, & in palam veniat. Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet, dabitur illi; & quicumque non habet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo.

(d) Venerunt autem ad illum mater, & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatum eſt illi: Mater tua, & fratres tui ſtant foris, volentes te videre. Qui reſpondens, dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei, hi ſunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.

(e) Factum eſt autem in una dierum, & ipſe aſcendit in naviculam, & diſcipuli eius, & ait ad illos: Transfretemus trans ſtagnum. Et aſcenderunt. Et navigantibus illis, obdormivit; & deſcendit procella venti in ſtagnum, & compellebantur, & periclitabantur. Accedentes autem ſuſcitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille ſurgens increpavit ventum, & tempeſtatem aquæ; & ceſſavit, & facta eſt tranquillitas. Dixit autem illis: Ubi eſt fides veſtra? Qui timentes mirati ſunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic eſt, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei?

(f) Et navigaverunt ad regionem Gerazenorum, quæ eſt contra Galilæam. Et cum de navi egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium iam temporibus multis, & veſtimento non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumentis. Is ut vidit Ieſum, procidit ante illum, & exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, & tibi eſt Ieſu Fili Dei altiſſimi? Obſecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim ſpiritui immundo ut exiret ab homine: multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis, & compedibus cuſtoditus; & ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deſerta. Interrogavit autem illum Ieſus dicens: Quod tibi nomen eſt? At ille dixit, Legio: quia intraverant dæmonia multa in

eum.

eum. Et rogaverunt illum ne imperaret illis ut in abyſſum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte, & rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permiſit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt. Quod ut viderunt factum qui paſcebant fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas. Exierunt autem videre quod factum eſt; & venerunt ad Ieſum, & invenerunt hominem ſedentem, a quo dæmonia exierant, veſtitum, ac ſana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiaverunt autem illis & qui viderant, quomodo ſanus factus eſſet a legione. Et rogaverunt illum omnis multitudo Gerazenorum ut diſcederet ab ipſis: quia magno timore tenebantur. Ipſe autem aſcendens navim, reverſus eſt. Et rogavit illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo eſſet. Dimiſit autem eum Ieſus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per univerſam civitatem, prædicans quanta feciſſet illi Ieſus.

(g) Factum eſt autem cum rediiſſet Ieſus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir cui nomen Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat, & cecidit ad pedes Ieſu, rogans eum ut intraret in domum eius: quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, a turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem ſubſtantiam ſuam, nec ab ullo potuit curari: acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius; & confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus: Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt, & affligunt; & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Ieſus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem de me exiiſſe. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius, & ob quam cauſam tetigit eum, indicavit coram omni populo, & quemadmodum confeſtim ſanata ſit. At ipſe dixit ei: Filia, fides tua ſalvam te fecit: vade in pace.

(h) Adhuc illo loquente venit quidam ad principem ſynagogæ, dicens ei: Quia mortua eſt filia tua, noli vexare illum. Ieſus autem audito hoc verbo, reſpondit patri puellæ: Noli timere: crede tantum, & ſalva erit. Et cum veniſſet domum, non permiſit intrare ſecum quemquam niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & patrem, & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere: non eſt mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum, ſcientes quia mortua eſſet. Ipſe autem tenens manum eius, clamavit dicens: Puella, ſurge. Et reverſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuo. Et iuſſit illi dari manducare. Et ſtupuerunt parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

(a) THEOPHYLACTUS (1) (hoc loco.) Qui cælitus deſcendit, ut exemplum fieret nobis, & forma, inſtruit nos non pigritare in docendo: unde dicitur: *Et factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per civitates, & caſtella prædicans, & evangelizans regnum Dei*. GREGORIUS Nazianzenus a. Vadit quippe de loco in locum, non ſolum ut plures lucretur, ſed etiam ut multa dedicet loca. Dormit, laborat, ut ſomnum, & laborem ſanctificet; plorat ut det pretium lacrymis; prædicat cæleſtia, ut audientes exaltet. TITUS. Qui enim de cælo ad terram deſcendit, annuntiat habitantibus terram regnum cæleſte, ut terram in cælum convertat. Quis au-

(1) *Al.* HIERONYMUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. orat. xxxi. ſuper illud Matth. xvi. *Cum conſummaſſet hos ſermones*.

Digitized by Google

autem prædicare debebat regnum Dei, niſi Filius Dei, cuius eſt regnum? Venerunt plures Prophetæ, non tamen prædicaverunt regnum cælorum: nam qualiter eorum quæ non viderunt ſermonem prætenderent? ISIDORUS Abbas *a*. Hoc autem regnum Dei aliquibus videtur altius, & melius regno cæleſti; quibuſdam vero unum & idem ſecundum eſſentiam, ſed diverſimode nominari; aliquando quidem regnum Dei a regnante, aliquando autem regnum cælorum a ſubditis Angelis, & ſanctis, qui cæli dicuntur. BEDA (cap. XXIX. in Luc.) More autem aquilæ provocantis ad volandum pullos ſuos, Dominus pedetentim diſcipulos ſuos ad ſublimia erigit. Siquidem primo docet in ſynagogis, & miracula facit; ex hinc duodecim, quos Apoſtolos nominat, elegit. poſtmodum omnes prædicans ſecum ducit: unde ſequitur: *Et duodecim cum illo*. (1) THEOPHYLACTUS. Non docentes, aut prædicantes, ſed inſtruendi ab eo. Ne autem femineus ſexus prohiberi videretur ſequi Chriſtum, ſubditur: *Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a ſpiritibus malis, & infirmitatibus; Maria quæ vocatur Magdalena. de qua ſeptem dæmonia exierant*. BEDA (cap. XXIX. in Luc.) Maria Magdalena ipſa eſt, cuius tacito nomine proxima lectio pœnitentiam (2) narrat. Nam pulchre Evangeliſta ubi eam cum Domino iter facere commemorat, noto hanc vocabulo manifeſtat; ubi vero peccatricem, ſed pœnitentem deſcribit, mulierem generaliter dicit, ne nomen tantæ famæ, priſci erroris nota fuſcaret, de qua dæmonia ſeptem exiiſſe referuntur. GREGORIUS in hom. (XXXIII in Evang.) Quid enim per ſeptem dæmonia niſi univerſa vitia intelliguntur? Quia enim ſeptem diebus omne tempus comprehenditur, recte ſeptenario numero univerſitas figuratur. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ univerſis vitiis plena fuit.

Sequitur: *Et Ioanna uxor Chuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ, quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis*. HIERONYMUS contra Vigilantium (in Com. ſuper Matth. cap. XXVII. ſuper „Erant „mulieres ibi multæ.“) Conſuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de ſubſtantia ſua victum atque veſtitum præceptoribus darent. Hoc quia ſcandalum facere poterat in nationibus, Paulus ſe abieciſſe commemorat. Miniſtrabant autem Domino de ſubſtantia ſua, ut meteret earum carnalia, cuius ipſæ metebant ſpiritualia: non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, ſed ut typum oſtenderet magiſtrorum, quod victu, atque veſtitu de diſcipulis deberent eſſe contenti. BEDA (cap. XXIX. in Luc.) Interpretatur autem Maria amarum mare propter pœnitentiæ rugitum, Magdalena turris, vel melius turrenſis, a turre, de qua dicitur Pſal. LXVI. „Factus es ſpes mea „turris fortitudinis a facie inimici.“ Ioanna (3) Dominus gratia eius, vel Dominus miſericors interpretatur, videlicet quia eius eſt omne quod vivimus. Si autem Maria mundata a ſorde vitiorum Eccleſiam de Gentibus inſinuat, cur non Ioanna eamdem deſignat Eccleſiam, quondam idolorum cultui ſubditam? Nam quilibet malignus ſpiritus dum pro regno diaboli facit, quaſi Herodis procurator exiſtit. Interpretatur Suſanna lilium, aut gratia eius, propter odoriferum cæleſtis vitæ candorem, aureumque internæ dilectionis ardorem.

(b) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quod David in perſona Chriſti prædixerat Pſal. LXXVII. „Aperiam in parabolis os „meum,“ hic Dominus implet: unde dicitur: *Cum autem turba plurima conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem*. Loquitur autem Dominus per ſimilitudinem primo quidem ut attentiores faceret auditores: conſueverunt enim homines in obſcuris ſe exercitare, & ſpernere manifeſta: deinde ut non caperent indigni quæ myſtice dicebantur. ORIGENES *b* (ſuper his verbis.) Et ideo ſignanter dicitur: *Cum turba plurima conveniret*: non enim ſunt multi, ſed pauci qui per arctam viam incedunt, & qui inveniunt viam quæ ducit ad vitam: unde Matthæus dicit, quod extra domum docebat per parabolas, ſed intra domum parabolam diſcipulis expoſuit. EUSEBIUS *c*. Satis autem congrue Chriſtus primam proponit parabolam multitudini, non ſolum tunc aſtantium, ſed etiam futurorum poſt illos; (4) inducens

(1) *Al. omittitur* THEOPHYLACTUS. (2) *Al.* nominat. (3) *Al.* domus gratia eius, vel domus miſericors. (4) *Al.* inducentem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena; vel Iſidorus Peluſiota Lib. III. epiſt. CCVI. quæ Arabiano inſcribitur; quibuſdam tamen verbis paululum immutatis. *b* In Cat. Græc. PP. *c* In eadem Catena Græcas.

Digitized by Google

cens ad audientiam verborum ſuorum, cum dicit: *Exiit qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum.* Beda (cap. xxix. in Luc.) Satorem illum nullum melius quam Filium Dei intelligere poſſumus, qui de ſinu Patris, quo creaturæ non erat acceſſus, egrediens, ad hoc venit in mundum ut teſtimonium perhiberet veritati. Chrysostomus (hom. xlv. in Matth.) Exiit autem qui ubique eſt, non localiter, ſed per amictum carnis nobis appropinquavit. Decenter autem adventum proprium Chriſtus exitum nominat: eramus enim excluſi a Deo: & ſicuti condemnati, & rebelles Regi eiecti ſunt; qui vero reconciliare vult eos, exeundo ad ipſos extra cum eis loquitur, donec dignos iam factos aſpectu regio eos introducat; ſic etiam Chriſtus fecit. Theophylactus (hoc loco.) Exiit autem nunc, non ut agricolas perderet, aut combureret terram; ſed exiit ſeminare: ſæpe enim agricola qui ſeminat, ob aliam cauſam exiit, non ſolum ut ſeminet. Eusebius *a*. Exierunt autem nonnulli a patria cæleſti, & ad homines deſcenderunt, non tamen ut ſererent: neque enim ſatores erant, ſed adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi. Moyſes etiam, & Prophetæ poſt eum non inſeruerunt hominibus myſteria regni cælorum; ſed retrahendo inſipientes ab errore nequitiæ, & idolorum cultu, quaſi colebant animas hominum, & in novalia redigebant. Solus autem omnium ſator Verbum Dei exivit, evangelizaturus nova ſemina, ſcilicet myſteria regni cęlorum. Theophylactus (ubi ſupra.) Non ceſſat autem Dei Filius ſemper in noſtris animabus ſeminare: nam non ſolum cum docet, ſed etiam cum creat, in noſtris animabus ſeminat ſemina bona. Titus. Exiit autem, ut ſeminaret ſemen ſuum; non autem accepit verbum quaſi (1) mutuatum, cum ipſe naturaliter ſit Verbum Dei vivi. Non eſt igitur ſuum proprium ſemen Pauli, vel Ioannis; ſed habent cum acceperint; Chriſtus autem habet proprium ſemen, proferens doctrinam ex ſua natura: unde & Iudæi dicebant Ioan. vii. „ Qualiter hic litteras novit, quas non didicit? " Eusebius *b*. Docet igitur duos eſſe gradus eorum qui recipiunt ſemina: primum quidem eorum qui digni facti ſunt vocatione cæleſti, ſed labuntur a gratia propter negligentiam, & torporem; ſecundum vero multiplicantium ſemen in bonis fructibus. Ponit autem ſecundum Matthæum tres differentias in quolibet gradu. Nam qui corrumpunt ſemen, non ſimilem habent perditionis modum, & qui ab eo fructificant, non æquam recipiunt copiam. (2) Sane actiones perdentium oſtendit ſemen. Quidam enim cum non peccaverint, ſuis animabus inſita ſibi ſemina ſalubria perdiderunt, ſubtracta (3) ab intentione; & memoria eorum per ſpiritus malignos, & dæmones, qui volant per aerem, vel viros fallaces, & callidos, quæ volatilia nuncupavit: unde ſubdit: *Et dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam*. Theophylactus. Non dixit, quod ſeminans proiecit aliud ſecus viam, ſed quod ſemen cecidit. Qui enim ſeminat docet rectum ſermonem; ſed ſermo diverſimode cadit in audientes, ut quidam eorum via dicantur.

Et conculcatum eſt, & volucres cæli comederunt illud. Cyrillus *c*. Arida enim eſt, & inculta quodammodo omnis via, eo quod a cunctis conculcatur, ac nihil ex ſeminibus humatur in ea. Sic igitur habentes cor indocile non penetrat divina monitio, ut poſſit laudem germinare virtutum; ſed tales ſunt via frequentata immundis ſpiritibus. Sunt iterum aliqui leviter gerentes fidem in ſe quaſi in verborum ſimplicitate: horum fides caret radice, de quibus ſubditur: *Et aliud cecidit ſupra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem*. Beda (ſuper *Aliud cecidit*.) Petram dicit durum, & indomitum cor. Hoc eſt autem humor ad radicem ſeminis, quod iuxta aliam parabolam oleum ad lampades virginum nutriendas, ideſt amor, & perſeverantia virtutis. Eusebius *d*. Sunt etiam aliqui, qui per avaritiam, & appetitum voluptatum, & mundanas ſolicitudines, (4) quas quidem ſpinas nuncupat, immiſſum ſibi ſemen ſuffocari fecerunt, de quibus ſubditur: *Et aliud cecidit inter ſpinas; & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocaverunt illud*. Chrysostomus (homil. iv. in Matth.) Sicut enim ſpinæ non permittunt oriri ſemen, ſed ex condenſatione ſuffocant immiſſum; ſic ſolicitudines vitæ præſentis ſemen ſpirituale fructificare non ſinunt. Increpandus autem eſſet agricola qui ſuper

(1) *Al.* mutum. (2) P. *Nicolai habet melius* Sane occaſiones perdentium ſemen oſtendit. (3) *Al.* emittitur ab. (4) *Al.* quas quidam ſpinas nuncupant.

Ex editione P. Nicolai.

a Ut ſupra. *b* Ibidem. *c* In Cat. Græc. PP. *d* Ibidem.

Digitized by Google

ſuper ſenſibiles ſpinas, & petram, & viam ſeminaret. Non enim poſſibile eſt petram terram fieri, nec viam non eſſe viam, nec ſpinas non eſſe ſpinas; in rationalibus autem ſecus eſt: poſſibile eſt enim petram converti in terram pinguem, & viam non conculcari, & ſpinas diſſipari. CYRILLUS *a*. Sunt autem terra pinguis, & fetax, animæ honeſtæ, & bonæ, quæ in profundo ſuſcipiunt verbi ſemina, & retinent, & fovent; & quantum ad hoc ſubditur: *Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum*. Cum enim in mentem mundam ab omnibus (1) perturbationibus verbum divinum infunditur, tunc immittit radices in profundum, & germinat tamquam ſpica, & convenienter perficitur. BEDA. Fructum enim centuplum, fructum perfectum dicit: nam denarius numerus pro perfectione ſemper accipitur, quia in decem præceptis legis cuſtodia continetur; denarius autem numerus per ſemetipſum multiplicatus, in centenarium ſurgit: unde per centenarium magna perfectio ſignificatur. CYRILLUS *b*. Quæ autem ſit ſententia parabolæ, accipiamus per eum qui eam compoſuit: unde ſequitur: *Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi audiat*. BASILIUS *c*. Audire pertinet ad intellectum: unde per hoc Dominus excitat (2) ad exaudiendum attente mentionem eorum quæ dicuntur. BEDA (ſuper *Qui habet aures audiendi*.) Quoties enim hæc admonitio vel in Evangelio, vel in Apocalypſi Ioannis interponitur, myſticum eſſe quod dicitur, quærendumque a nobis intentius oſtenditur: unde diſcipuli ignorantes, Salvatorem interrogant: ſequitur enim: *Interrogabant autem eum diſcipuli eius quæ eſſet hæc parabola*. Nemo tamen putet finita mox parabola diſcipulos hoc interrogaſſe; ſed, ut Marcus ait cap. IV. „ cum eſſet ſingularis, „ interrogaverunt eum. " ORIGENES *d* (ſuper *Interrogabant autem eum quæ eſſet hæc parabola*.) Eſt autem parabola ſermo quaſi facti, non autem facti iuxta quod dicitur, poſſibilis autem fieri, rerum ſignificativus per tranſumptionem eorum quæ in parabola traduntur. Ænigma vero eſt proceſſus ſermonis in his quæ (3) traduntur quaſi facta; quæ tamen non ſunt facta, nec poſſibilia fieri, ſignificant vero aliquid in occulto; ſicut quod dicitur in Libro Iudicum cap. IX. quod ligna iverunt ut ungerent ſibi Regem. Non eſt autem ad litteram factum quod dicitur, *Exiit qui ſeminat*, ſicut ea quæ narrat hiſtoria, poſſibile tamen fuit fieri. EUSEBIUS *e*. Dominus vero docuit eos cauſam quare turbis per parabolas loquebatur: unde ſubditur: *Quibus ipſe dixit: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei*. GREGORIUS Nazianzenus *f*. Cum hoc audis, non introducas diverſas naturas ſecundum quoſdam hæreticos, qui putant hos quidem eſſe pereuntis naturæ, hos vero ſalubris; quoſdam vero ſic ſe habere, ut eorum voluntas eos ducat ad peius, vel melius: ſed addas ei quod dicitur, *Vobis datum eſt*, ideſt volentibus, & ſimpliciter dignis. THEOPHYLACTUS (ſuper *Vobis datum eſt noſſe myſteria*.) His autem qui ſunt indigni tantis myſteriis obſcure dicuntur: unde (4) ſubditur: *Ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant*. Videre enim ſe putant, non vident autem; & audiunt quidem, ſed non intelligunt. Huius ergo gratia hoc eis Chriſtus abſcondit, ne maius eis præiudicium generetur, ſi poſtquam noverint Chriſti myſteria, contempſerint. Qui enim intelligit, & poſtea ſpernit, gravius punietur. BEDA (ſuper *Ceteris in parabolis*.) Recte igitur in parabolis audiunt, quando clauſis ſenſibus cordis, non curant cognoſcere veritatem, obliti eius quod Dominus dixerat, *Qui habet aures audiendi, audiat*. GREGORIUS in hom. (XV. in Evang.) Dominus autem dignatus eſt exponere quod dicebat, ut ſciamus rerum ſignificationes quærere etiam in his quæ per ſemetipſum (5) noluit explanare: ſequitur enim: *Eſt autem hæc parabola. Semen eſt verbum Dei*. EUSEBIUS *g*. Deſtruentium autem immiſſa ſemina ſuis animabus tres dicit eſſe cauſas. Quidam enim deſtruunt in ſe ſemen reconditum, dantes leviter auditum volentibus fallere, de quibus ſubdit: *Quod autem ſecus viam, hi ſunt qui audiunt; deinde venit*

(1) *Al.* perturbantibus. (2) *Al.* ad exaudiendum, attende &c. *item* ad audiendum attente. *P. Nicolaï* ad exaudiendum attente intentionem eorum quæ dicuntur. (3) *Al.* dicuntur. (4) *Al.* ſequitur. (5) *Al.* voluit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem. *c* In Cat. Græc. PP. ubi ſupra. *d* In eadem Catena; notatur autem ex illius Comm. in Proverbia, quod nunc non extat. *e* Iterum in Cat. Græc. PP. *f* Ibidem. Habetur apud illum orat. XXXI. quam inſcribit *in dictum illud Evangelii, Cum conſummaſſet Ieſus hos ſermones*. *g* Ut ſupra.

nit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes ſalvi fiant. BEDA (ſuper *Deinde venit diabolus.*) Qui ſcilicet verbum quod audiunt, nulla fide, nullo intellectu, nulla ſaltem tentandæ utilitatis actione percipere dignantur. EUSEBIUS *a*. Quidam vero cum in mentis profundo non ſuſceperint verbum Dei, facile extinguuntur advenienté adverſitate; de quibus ſubdit: *Nam qui ſupra petram, hi ſunt qui cum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* CYRILLUS *b*. Cum enim intrant Eccleſiam, lætanter (1) attentant divina myſteria, ſed ex levi voluntate; ut autem egreſſi ſunt Eccleſiam, oblíviſcuntur ſacrarum diſciplinarum: & ſi fides chriſtiana non fluctuet, permanent; turbante vero perſecutione, pro fugam habent mentem, (2) quia fides eorum caret radice. GREGORIUS in homil. (xv. in Evang.) Multi boni operis initia proponunt, ſed mox ut fatigari adverſitatibus, vel tentationibus cœperint, inchoata derelinquunt. Petroſa ergo terra humorem non habuit, quæ hoc quod germinaverat, ad fructus perſeverantiam non perduxit. EUSEBIUS *c*. Quidam vero ſuffocant reconditum in eis ſemen divitiis, & illecebris, quaſi quibuſdam ſuffocantibus ſpinis; de quibus ſubditur: *Quod autem in ſpinis cecidit, hi ſunt qui audierunt, & a ſolicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ euntes, ſuffocantur, & non referunt fructum.* GREGORIUS in homil. (xv. in Evang.) Mirum quomodo Dominus divitias ſpinas interpretatus ſit, cum illæ pungant, iſtæ delectent: & tamen ſpinæ ſunt, quia cogitationum ſuarum punctionibus mentem lacerant, & cum uſque ad peccatum pertrahunt, quaſi inflicto vulnere cruentant. Duo autem ſunt quæ divitiis iungit, ſolicitudines, & voluptates: quia per curam mentem opprimunt, & per affluentiam reſolvunt. Suffocant autem ſemen, quia importunis cogitationibus guttur mentis ſtrangulant, & dum bonum deſiderium intrare ad cor non ſinunt, quaſi aditum vitalis flatus vetant. EUSEBIUS *d*. Hæc autem ex proviſione a Salvatore prædicta ſunt. Sic autem ſe habere patefacit effectus: non enim aliter aliqui a verbo divini cultus deficiunt niſi ſecundum aliquem modorum prædictorum ab eo. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv. in Matth.) Et ut plura brevibus comprehendam; hi quidem tamquam negligentes audire, hi tamquam delicati, & debiles, hi vero tamquam ſervi facti voluptatis, & rerum mundi, a bono deſiſtunt. Bonus etiam ordo viæ, petræ, & ſpinarum: opus enim eſt primo memoriæ, & cautelæ, deinde fortitudinis, conſequenter contemptus præſentium. Conſequenter ponit bonam terram contrario modo ſe habentem ad viam, & petram, & ſpinas, cum ſubdit: *Quod autem in terram bonam, hi ſunt qui in corde bono & optimo verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.* Nam qui ſecus viam poſiti ſunt, non retinent verbum, ſed rapit eis ſemen diabolus; qui vero ſunt in petra non ſuſtinent in patientia tentationis inſultum propter imbecillitatem; qui vero ſunt in ſpinis, non fructificant, ſed ſuffocantur. GREGORIUS in hom. (xv. in Evang.) Terra ergo bona fructum per patientiam reddit: quia nulla ſunt bona quæ agimus, ſi non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. Fructum ergo per patientiam reddunt: quia cum humiliter (3) flagella ſuſcipiunt, poſt flagella ad requiem ſublimiter cum gaudio ſuſcipiuntur.

(c) BEDA (cap. xxx. in Luc.) Quia ſupra dixerat Apoſtolis: *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, ceteris autem in parabolis*: nunc oſtendit per eos aliquando etiam ceteris idem myſterium eſſe revelandum, dicens: *Nemo autem lucernam accendens operit eam vaſe, aut ſubtus lectum ponit; ſed ſupra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.* EUSEBIUS *e*. Quaſi dicat: Sicut lucerna accenditur ut luceat, non ut operiatur ſub modio, vel lecto; ſic etiam ſecreta regni cælorum in parabolis edita, quamvis lateant alienos a fide, (4) tamen penes omnes manifeſtum habebunt ſenſum: unde ſubdit: *Non enim eſt occultum quod non manifeſtetur, nec abſconditum quod non agnoſcatur, & in palam veniat*; quaſi dicat: Quamvis plurima in parabolis dicta ſint, ut videntes non videant, & audientes non intelligant propter ſui incredulitatem, totus tamen ſermo pate-

(1) *P. Nicolai legit* attendunt. (2) *Al. deeſt* quia. (3) *Al.* verba. (4) *Al.* non tamen. *Corrigit P. Nicolai* non tamen penes omnes immanifeſtum habebunt ſenſum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. *b* Ubi ſupra. *c* Ut ſupra. *d* Ibidem. *e* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

patebit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. *a* (Lib. II. qu. XII.) Vel aliter totum. His verbis typice docet fiduciam prædicandi, ne quis timore carnalium incommodorum lucem ſcientiæ abſcondat: vaſis enim, & lecti nomine carnem, lucernæ autem vocabulo verbum deſignat; quod ob metum carnalium incommodorum occultat qui ipſam carnem præponit manifeſtationi veritatis, & ea quaſi operit verbum qui prædicare trepidat. Supra candelabrum autem ponit lucernam qui corpus ſuum miniſterio Dei ſubiicit, ut ſuperior ſit prædicatio veritatis, & inferior ſervitus corporis. ORIGENES *b* (de ſer. Domini Lib. I. cap. XII.) Sed & qui vult adaptare lucernam perſectioribus Chriſti diſcipulis, perſuadebit nobis per ea quæ dicta ſunt de Ioanne, quoniam ipſe erat lucerna ardens, & lucens. Non decet ergo eum qui lucernam rationalem accendit in anima, abſcondere eam ſub lecto, ubi quis requieſcit, nec ſub aliquo alio vaſe: quia qui facit hoc, non providet intrantibus domum, quibus lucerna paratur; ſed oportet ſuperponere candelabro, ideſt omni Eccleſiæ. CHRYSOSTOMUS (hom. XV. in Matth.) Hoc autem dicens, inducit eos ad vitæ diligentiam, docens eos ſtrenuos eſſe, quaſi expoſitos aſpectibus omnium, ac pugnantes in mundo quaſi in theatro; quaſi dicat: Ne conſideretis quod manemus in modica parte mundi, eritis enim omnibus noti: quia tantam virtutem impoſſibile eſt latere. MAXIMUS *c*. Vel forſan ſeipſum appellat Dominus lucernam radiantem cunctis habitantibus domum, ideſt mundum, cum ſit naturaliter Deus, & factus diſpenſative caro; & ſic quaſi lux ad inſtar lucernæ retinetur in teſta carnis per mediam animam, ſicut per lychnum ignis in teſta lucernæ. Vocat autem candelabrum Eccleſiam, ſupra quam Verbum divinum effulgens, quaſi quamdam domum illuminat radiis veritatis. Dixit autem ſimilitudinarie vas, aut lectum, corporalem cultum legis, ſub quo contineri non vult. BEDA (cap. XXX. in Luc.) Inſtanter autem nos Dominus docet verbo auſcultare, ut & noſtro illud pectore continue ruminare, & alieno eructare ſufficiamus auditui: unde ſequitur: *Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet, dabitur illi; & quicumque non habet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo.* Quaſi dicat: Tota intentione verbo quod auditis operam date: quia qui amorem habet verbi, dabitur illi & ſenſus intelligendi quod amat; at qui verbi audiendi amorem non habet, etſi vel naturali ingenio, vel litterario callere ſe putaverit exercitio, nulla ſapientiæ dulcedine gaudebit. Sæpe enim deſidioſus ingenium accipit, ut de negligentia iuſtius puniatur: quia quod ſine labore aſſequi (1) potuit, ſcire contemnit; & nonnumquam ſtudioſus tarditate intelligentiæ premitur, ut eo maiora præmia retributionis inveniat, quo magis ſtudio inventionis elaborat.

(d) TITUS *d*. Derelictis cognatis carnalibus, Dominus inſiſtebat doctrinæ paternæ. Quia vero deſiderabatur propter abſentiam, accedunt ad eum: unde dicitur: *Venerunt autem ad illum mater, & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba.* Si audiveris de fratribus Domini, (2) addiſce pietatem, & intellige gratiam: nullus enim ſecundum divinitatem Salvatoris frater eſt, unigenitus enim eſt; ſed pietatis gratia communicavit nobis in carne, & ſanguine, & factus eſt frater noſter, cum eſſet naturaliter Deus. BEDA (cap. XXX. in Lucam.) Fratres tamen Domini ſecundum carnem dicuntur non filii Beatæ Mariæ genitricis Dei ſecundum Elvidium, nec filii Ioſeph de alia uxore ſecundum quoſdam putandi ſunt; ſed eorum potius intelligendi ſunt eſſe cognati. TITUS *e*. Putabant autem fratres eius quod cum eorum audiret præſentiam, dimitteret populum, reveritus maternum nomen, & flexus amore materno: unde ſequitur: *Et nuntiatum eſt illi: Mater tua, & fratres tui foris ſtant, volentes te videre.* CHRYSOSTOMUS (hom. XLV. in Matth.) Conſidera quale erat, aſtante ei toto populo, & ab ore eius pendente, iam inchoata doctrina, eum foras extrahere. Ob hoc Dominus quaſi increpando reſpondit: ſequitur (3) enim: *Qui reſpondens dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei hi ſunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.* AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap.

(1) *Al.* poterit. (2) *Al.* adiice. (3) *Al.* deeſt enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Auguſtino, habet potius Beda; etſi utcumque Auguſtinus tale aliquid inſinuat in Qq. Evang. loc. cit. *b* In Catena Græc. PP. *c* Ibidem. *d* In Cat. Græc. PP. non ex Commentario in hunc locum, ſed in Matth. quo nos pro huius loci explicatione remittit; ſed non extat. *e* Ibidem.

cap. de reſpon. Ieſu .) Moralis magiſter , qui de ſe ceteris præbet exemplum , præſcripturus ceteris quoniam qui non reliquerit patrem, aut matrem ſuam , non eſt Filio Dei dignus , ſententiæ huic ipſe primus ſe ſubiicit , non quod maternæ refutet pietatis obſequia : ipſius enim præceptum eſt Exod. xxi. „ Qui non honorificaverit pa„ trem & matrem, morte moriatur,“ ſed quia paternis ſe myſteriis amplius quam maternis affectibus debere cognoſcit . Neque tamen iniurioſe refutantur parentes, ſed religioſiores copulæ mentium docentur eſſe quam corporum . Ergo hic non , ut quidam hæretici tendiculas aucupantur, mater negatur, quæ etiam de cruce agnoſcitur; ſed neceſſitudini corporali præſcriptorum cæleſtium forma præfertur. BEDA (cap. xxx. in Luc.) Hi igitur qui verbum Dei audiunt, & faciunt, mater Domini vocantur, eo quod illum quotidie ſuo exemplo, vel dicto quaſi parturiunt in cordibus proximorum; fratres quoque ſunt eius , cum & ipſi faciant voluntatem Patris eius qui in cælis eſt . CHRYSOSTOMUS (hom. xlv. in Matth.) Non autem hoc dixit increpando matrem, ſed eam plurimum adiuvando . Nam ſi erga ceteros ſolicitus erat, ut generaret eis de ſe debitam opinionem, multo magis erga matrem : non autem elevaſſet eam ad illa faſtigia , ſi ſemper expectaret honorari ab eo tamquam a filio, non autem eum Dominum reputaret. THEOPHYLACTUS (ſuper *Mater* , *& fratres eius* .) Quidam vero hoc ſic intelligunt , quod Chriſto docente quidam invidentes, ſubſannantes eum ſuper doctrina eius, dixerunt : *Mater tua , & fratres tui ſtant foris volentes te videre*; tamquam propter hoc ignobilem eum demonſtrarent : & ideo qui mentem eorum cognovit, ſic eis reſpondit, quoniam non nocet vilis conſanguinitas; ſed ſi ignobilis quis exiſtat, audiat autem verbum Dei , ipſum conſanguineum reputat. Quia tamen audire ſolum neminem ſalvat, ſed magis condemnat, ſubiungit, *Et faciunt :* decet enim audire,& facere. Verbum autem Dei dicit ſuam doctrinam: quæcumque enim ipſe dicebat, Patris erant . AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. II. de reſp. Ieſu .) Myſtice autem non debuit foris ſtare qui Chriſtum quærebat : unde & ille ait Pſal. xxxiii. „ Accedite ad „ eum, & illuminamini . “ Si enim foris ſtant, nec ipſi agnoſcuntur parentes: & propter noſtrum fortaſſe non agnoſcuntur exemplum, quemadmodum nos non agnoſcimur, ſi foris ſtemus. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonſtrat Iudæos, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, Eccleſiamque ſynagogæ credidit præferendam. BEDA (cap. xxxi. in Luc.) Intus enim eo docente venientes intrare nequeunt , cuius ſpiritualiter intelligere dicta negligunt . Præoccupans autem turba intravit in domum , quia differente Iudæa, Gentilitas confluxit ad Chriſtum . Foris autem ſtantes volunt Chriſtum videre, qui ſpiritualem in lege ſenſum (1) non quærentes, ſeſe ad cuſtodiam litteræ foris fixerunt, & quaſi Chriſtum potius ad docenda carnalia cogunt exire , quam ſe ad diſcenda ſpiritualia conſentiunt intrare.

(e) CYRILLUS *a* . Quia diſcipuli omnes beneficiatos a Chriſto videbant, decebat etiam ipſos ſenſim in beneficiis Chriſti delectari: non enim ſimiliter quis conſiderat quæ fiunt in alienis corporibus ut in ſuo: & ideo Dominus diſcipulos & mari , & ventis expoſuit: unde dicitur: *Factum eſt autem in una dierum , & ipſe aſcendit in unam naviculam , & diſcipuli eius ; & ait ad illos : Transfretemus trans ſtagnum : & aſcenderunt* . CHRYSOSTOMUS (hom. xxix. in Matth.) Vitans quidem Lucas quæſtionem quæ ſibi fieri poſſet de temporum ordine, dicit eum in una dierum intraſſe naviculam. CYRILLUS *b*. Si autem vigilante Domino accidiſſet tempeſtas, vel non timuiſſent diſcipuli , vel non exhorruiſſent , vel non crediſſent eum poſſe tale aliquid facere. Quapropter dormit, præſtans tempus timori: ſequitur enim: *Navigantibus autem illis, obdormivit, & deſcendit procella venti in ſtagnum*. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. de aſcenſu Ieſu in navim.) Supra habes, quia pernoctabat in oratione ; quomodo hic in tempeſtate dormit? Sed exprimitur ſecuritas (2) poteſtatis, quomodo omnibus timentibus ſolus intrepidus quieſcebat; ſed quieſcebat corporis ſomno, cum intenderet divinitatis myſterio : nihil enim ſine Verbo fit. CYRILLUS *c*. Cum magna autem diſpenſatione videtur eſſe peractum ne

(1) *Al. omittitur* non. (2) *Al.* tempeſtatis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ut ex Cyrillo prius notabatur , ſed eſt in Chryſoſtomo poſt prædicta . *c* Ut ſupra .

mox poſtquam tempeſtas invadere cœpit naviculam, quærerent ab eo ſuffragium, ſed poſtquam malum invaluit, ut manifeſtior fiat divinæ maieſtatis poteſtas: unde dicitur: *Et compellebantur, & periclitabantur*: quod quidem Dominus permiſit exercitationis gratia, ut cum confeſſi fuerint periculum, cognoſcant miraculi magnitudinem. Unde poſtquam magnitudo periculi in intolerabilem metum eos urgebat, tamquam aliam ſpem non habentes ſalutis, niſi ſolum ipſum Dominum virtutum, eum excitaverunt.

Sequitur: *Accedentes autem ſuſcitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXIV.) Matthæus quidem dicit cap. VI. „Domine ſalva nos, perimus;" Marcus autem cap. IV. „Magiſter, non ad te attinet „quia perimus?" Eadem autem eſt ſententia excitantium Dominum, volentiumque ſalvari. Nec opus eſt quærere quid horum potius Chriſto dictum ſit: ſive enim aliquid horum trium dixerint, ſive alia verba, quæ nullus Evangeliſtarum commemoravit, tantumdem autem valentia, quid ad rem intereſt? Quamquam etiam hoc fieri potuerit ut, pluribus eum excitantibus, omnia hæc, aliud autem ab alio diceretur. CYRILLUS a. Non autem erat poſſibile eos perire exiſtente cum eis Omnipotente: unde illico ſurgit Chriſtus, qui habet omnium poteſtatem, & ſedat confeſtim procellam, & ventorum impetum. *Et ceſſavit* tempeſtas, *& facta eſt tranquillitas*: in quo oſtendit ſe Deum eſſe, cui in Pſalmo LXXXVIII. dicitur: „Tu dominaris poteſtati maris, mo„tum autem fluctuum eius tu mitigas." BEDA (cap. XXXI. in Luc.) Sic igitur in hac navigatione Dominus utramque unius eiuſdemque perſonæ naturam oſtendit, dum is qui ut homo dormit in navi, furorem maris ut Deus verbo coercet. CYRILLUS b. Simul autem cum tempeſtate aquarum ſolvit tempeſtatem animarum: unde ſequitur: *Dixit autem illis: Ubi eſt fides veſtra?* In quo verbo oſtendit quod timorem non facit tentationum inductio, ſed imbecillitas mentis. Sicut enim aurum probatur in igne, ſic in tentationibus fides. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXIV.) Hoc autem ab aliis Evangeliſtis aliis verbis dictum eſt. Matthæus enim dicit eum dixiſſe: „Quid timidi eſtis modicæ fidei?" Marcus autem dicit: „Quid timidi eſtis? „Necdum habetis fidem?" ideſt illam perfectam velut granum ſynapis. Hoc ergo & ille ait, „Modicæ fidei." Lucas autem, *Ubi eſt fides veſtra*? Et totum quidem dici potuit. „Quid timidi eſtis?" *Ubi eſt fides veſtra*? „Modicæ fidei?" unde aliud hic, aliud ille commemorat. c AMBROSIUS (ubi ſupra.) Pacata igitur tempeſtate ad imperium Chriſti, diſcipuli ſtupefacti miraculo, ſuſurrabant ad invicem: unde ſequitur: *Qui timentes, mirati ſunt, ad invicem dicentes: Quis putas hic eſt, quia & ventis imperat, & mari; & obediunt*? Non autem diſcipuli, ut ignorantes eum, hoc dixerunt ad invicem: noverant (1) enim eum Deum eſſe, & Filium Dei Ieſum: admirantur autem innatæ poteſtatis abundantiam, & divinitatis gloriam; quamvis ſimilis nobis eſſet, & viſibilis ſecundum carnem: unde dicunt: *Quis eſt hic*? ideſt qualis, & quantus, & in quanta virtute, & maieſtate? Imperioſum enim eſt opus, dominativum præceptum, non ſervilis petitio. BEDA (cap. XXXI. in Luc.) Vel non diſcipuli, ſed nautæ, & alii mirantur qui in navi erant. Allegorice autem mare, vel ſtagnum tenebroſus eſt, & amarus mundi æſtus. Navicula arbor crucis, cuius beneficio fideles adiuti emenſis mundi fluctibus obtinent littus patriæ cæleſtis. AMBROSIUS (Lib. & titulo ubi ſupra in principio.) Itaque Dominus, qui ſe intelligit propter divinum in terras myſterium veniſſe, relictis parentibus navem aſcendit. BEDA (cap. XXXI. ſuper *Navigantibus autem illis*.) Aſcendunt (2) autem & diſcipuli admoniti cum eo: unde ipſe ait, Matth. XVI. „Si quis vult poſt me venire, abneget ſe„metipſum, & tollat crucem ſuam, & ſe„quatur me." Diſcipulis navigantibus, ideſt fidelibus ſæculum calcantibus, & futuri ſæculi animo quietem meditantibus, & per ſancti Spiritus flatum, vel etiam proprii remigii conatum, inſidos mundi faſtus certatim poſt terga iactantibus, ſubito obdormivit Dominus; ideſt, advenit tempus dominicæ paſſionis; & deſcendit procella, quia Domino ſomnum mortis in cruce ſubeunte, fluctus perſecutionum dæmoniacis flatibus

(1) *Al. deeſt* enim. (2) *Al. omittitur* autem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibidem. b Ubi ſupra. c CYRILLUS, non Ambroſius, ut perperam antea notabatur. Tale aliquid quoque Theophylactus in hunc locum, & Chryſoſtomus hom. XXIX. in Matth. innuunt.

Digitized by Google

tibus (1) exurgunt. Fluctibus autem non Domini patientia turbatur, ſed diſcipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat; qui ſuſcitarunt Dominum ne eo dormiente pereant: quia cuius mortem viderant, reſurrectionem optant; quæ ſi differretur, ipſi in perpetuum perirent. Unde ſurgens increpat ventum, quia celeri reſurrectione per mortem deſtruit ſuperbiam diaboli, qui habebat imperium mortis. Tempeſtatem autem aquæ facit ceſſare, quia rabiem Iudæorum morti eius inſultantium reſurgens labefacit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Et advertas, ſine tentatione neminem poſſe ex hoc vitæ curriculo demigrare, quia exercitium fidei tentatio eſt. Subiecti igitur ſumus nequitiæ ſpiritualis procellis; ſed quaſi pervigiles nautæ gubernatorem excitemus, qui non ſerviat, ſed imperet ventis; qui etſi iam non dormiat ſui corporis ſomno, caveamus tamen ne noſtri corporis ſomno nobis dormiat, & quieſcat. Bene autem arguuntur qui præſente Chriſto timebant, cum utique ibi aderat qui perire non poſſet. BEDA (ſuper *Ubi eſt fides veſtra?*) Cui ſimile eſt quod poſt mortem diſcipulis apparens exprobravit incredulitatem eorum; & ſic tumidis gurgitibus ſedatis, pateſecit cunctis potentiam ſuæ divinitatis.

(*f*) *a* CHRYSOSTOMUS. Salvator navigando una cum diſcipulis ad portum pervenit: unde dicitur: *Et navigaverunt ad regionem Gerazenorum, quæ eſt contra Galilæam.* TITUS *b*. Veraciora exemplaria nec *Gerazenorum habent*, *nec Gadarorum*, ſed *Gergezinorum*: eſt enim Gadara civitas in Iudæa, ſtagnum autem, vel mare nullatenus invenitur in ea; ſed Geraza civitas Arabiæ eſt, nec ſtagnum, nec mare iuxta habens. Eſt autem Gergeza, a qua Gergeſæi, urbs antiqua iuxta Tiberiacum ſtagnum, circa quam eſt rupes ſtagno vicina, in quod oſtenditur deiectos fuiſſe porcos a dæmonibus. Quia tamen Geraza, & Gadara confinium habent cum terra Gergezinorum, veriſimile eſt inde ad horum terram porcos fuiſſe adductos. BEDA (cap. XXXIII. in Luc.) Geraza enim urbs eſt inſignis Arabiæ trans Iordanem iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaſſe, non longe a ſtagno Tiberiadis, in quo porci præcipitati ſunt. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Matth.) Cum autem Dominus deſcendiſſet a mari, occurrit ei aliud terribilius miraculum: nam dæmoniacus, tamquam ſervus videns dominum, ſervitutem confitetur: unde ſequitur: *Et cum egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi vir quidam qui dæmonium habebat iam temporibus multis*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXIV.) Quod Matthæus duos dicit fuiſſe dæmoniacos; Marcus autem, & Lucas unum commemorant: intelligas unum eorum fuiſſe perſonæ alicuius clarioris, & famoſioris, quem regio illa maxime dolebat, & pro cuius ſalute plurimum ſatagebat. Hoc volentes ſignificare duo Evangeliſtæ ſolum commemorandum iudicaverunt de quo facti huius fama latius præclariuſque fragraverat. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. ut ſupra ante med.) Vel Lucas elegit ex illis duobus eum qui ſævior erat: unde flebilius narrat eius infortunium, cum ſubdit: *Et veſtimentis non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumentis*. Viſitant autem dæmones mortuorum ſepulcra, volentes imbuere homines periculoſa doctrina, quod ſcilicet mortuorum animæ dæmones fiunt. CYRILLUS *c*. Quod autem nudus petebat defunctorum ſepulcra, dæmoniacæ ferocitatis erat indicium. Permittit autem quoſdam diſpenſative Deus ſubeſſe dæmonibus ut nos perpendamus per eos quales ſunt dæmones erga nos, ut renuamus ei ſubiici velle; & ſic uno patiente ædificantur quamplures. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Matth.) Quia vero hominem eum populi fatebantur, acceſſerunt dæmones divinitatem prædicantes ipſius, quam etiam mare ſua tranquillitate clamaverat: unde ſequitur: *Is ut vidit Ieſum, procidit ante illum, & exclamavit voce magna, & dixit*. CYRILLUS *d*. Attendas hic timorem annexum audaciæ, & deſperationi multæ: ſignum enim diabolicæ deſperationis eſt (2) in audendo dicere: *Quid mihi, & tibi eſt Ieſu Fili Dei altiſſimi?* timoris vero cum precatur: *Obſecro te, ne me torqueas.* Sed ſi noſti eum eſſe Filium Dei altiſſimi, fateris eum Deum cæli, & terræ, & eorum quæ continentur in eis. Qualiter igitur non tua, immo ſua uſurpas, & dicis: *Quid mihi, & tibi?* Quis autem principum terrenorum omnino ſuſtinebit a Barbaris laceſſiri ſuo ſubiectos imperio? Unde ſequitur:

S 2

(1) *Nicolai apponit* excitat. (2) *Al.* audiendo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CYRILLUS in Cat. Græc. PP. *b* In Matthæum. *c* In Cat. Græc. PP. *d* Ibidem.

tur: *Præcipiebat enim ſpiritui immundo ut exiret ab homine*: & neceſſitatem præcepti oſtendit ſubdens: *Multis enim temporibus arripiebat illum; & vinciebatur catenis, & compedibus cuſtoditus; & ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deſerta*. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Unde quia nemo audebat dæmoniacum tenere, ipſe Chriſtus ad eum vadit, alloquens ipſum. Sequitur: *Interrogavit autem illum Ieſus, dicens: Quod tibi nomen eſt? a* Non velut inſcius nomen inquirit, ſed ut confeſſa peſte quam tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. BEDA (cap. XXXII. in Luc.) Sed & noſtri temporis ſacerdotes qui per exorciſmi gratiam dæmones eiicere norunt, ſolent dicere, patientes non aliter valere curari, niſi omne quod ab immundis ſpiritibus vigilantes, dormienteſve pertulerint, confitendo patenter exponant, & maxime quando corporis humani concubitum petere ſe, ac patrare confingunt: unde & hic confeſſio ſubditur: *At ille dixit, Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum*. GREGORIUS Niſſenus *b*. Imitantes quidam dæmones ſupernas militias, & legiones angelicas, dicunt ſe legionem, ſicut & eorum princeps dicit ſe poſiturum thronum ſuper aſtra, ut fiat Altiſſimo ſimilis. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Matth. ante med.) Poſtquam autem Dominus ſupervenerat dæmonibus creaturam Dei perturbantibus, putabant eum propter exceſſum eorum quæ fiebant non expectare tempus ſupplicii: & quia culpam diffiteri non poterant, inſtant ne cito ſuſtineant pœnam: unde ſequitur: *Et rogaverunt illum ne imperaret illis ut in abyſſum irent*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quod quidem poſtulant dæmones volentes adhuc cum hominibus converſari. CYRILLUS *c*. Hinc (1) autem palam eſt quod æmulæ catervæ maieſtatis divinæ, ineffabili potentia Salvatoris detrudebantur ad inferna. MAXIMUS *d*. Statuit autem Deus unicuique peccatorum conſonam pœnam, gehennam ignis propter carnis incendium, ſtridorem dentium propter riſum laſcivum, intolerabilem ſitim propter voluptatem, & crapulam, pervigilem vermem propter obliquum, & malignum cor, caliginem perpetuam propter ignorantiam, & fallaciam, lymbum abyſſi propter ſuperbiam: unde dæmonibus tamquam ſuperbis abyſſus delegatur.

Sequitur: *Erat autem ibi grex multorum porcorum paſcentium in monte*. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. XXIV.) Quod Marcus dixit circa montem fuiſſe gregem porcorum, Lucas autem in monte, non repugnat: grex enim porcorum tam magnus fuit, ut aliquid eius eſſet in monte, aliquid circa montem: erant enim duo millia porcorum, ſicut Marcus expreſſit. AMBROSIUS (Lib. VI. in Lucam cap. de homine a dæmone agitato, ante med.) Dæmones autem cæleſtis luminis claritatem ſuſtinere non poterant, ut qui oculos dolent, radios ſolis ferre non poſſunt. CYRILLUS *e*. Et ideo turba immundorum ſpirituum petit mitti in conformem ſibi gregem immundorum porcorum.

Sequitur: *Et rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi*. ATHANASIUS in vita Antonii. Quod ſi ſuper porcos poteſtatem non habent, multo magis (2) nullum habent dominium contra homines factos ad imaginem Dei. Oportet ergo Deum ſolum timere, contemnere autem illos. CYRILLUS *f*. Dominus autem conceſſit eis poteſtatem, ut hoc inter cetera fiat nobis cauſa ſalutis, & roboris ſpes. Sequitur, *Et permiſit illos*. Conſiderare ergo oportet, quod dæmones pravi ſunt, & hoſtiles his qui eis ſunt ſubditi, ut poteſt patere ex eo quod præcipitaverunt, & ſuffocaverunt porcos in aquis: unde ſequitur: *Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos, & impetu abiit grex per praceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt*. Et ideo conceſſit eis Chriſtus petentibus, ut ex eventu appareat quam ſint crudeles. Erat etiam neceſſarium oſtendere Filium Dei providentiam rerum habere non minus quam Pater, ut æqualitatis decor in utroque appareat. TITUS *g*. Fugam autem paſtores arripiunt, ne cum porcis perirent:

(1) *Al.* Hoc autem. (2) *Al.* nullam habent dæmones.

Ex editione P. Nicolai.

a BEDA. Chryſoſtomi nomine notabatur antea hæc appendix, & Bedæ nomen apponebatur ſolum ante ſequentem de ſacerdotum exorciſmo; ſed ex Beda utraque deſumpta eſt. *b* In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Cantica notatur ſine certo indice; ſed colligitur ex hom. XIV. plenioribus verbis, non tamen huius loci occaſione, qui nec ibi expreſſe, ſed implicite tantum indicatur. *c* Ubi ſupra. *d* In Cat. Græc. PP. *e* Ubi ſupra. *f* Ibidem. *g* In Matth.

rirent: unde ſequitur: *Quod ut viderunt factum, qui paſcebant fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas*: & huiuſmodi terrorem civibus intulerunt. Duxit autem eos ad Salvatorem damni neceſſitas. Sequitur: *Exierunt autem videre quod factum eſt, & venerunt ad Ieſum*. Ubi conſidera, quod dum Deus homines punit in rebus, confert beneficium animabus. Cum autem profecti eſſent, viderunt ſanum eum qui iugiter vexabatur. Sequitur: *Et invenerunt hominem ſedentem, a quo dæmonia exierant, veſtitum*, qui antea continuo nudus erat, *ac ſana mente ad pedes eius*: non enim diſcedit a pedibus, a quibus eſt nactus ſalutem: & ſic agnoſcentes ſignum, mirati ſunt paſſionis remedium, & obſtupuerunt in facto. Sequitur, *Et timuerunt*. Hoc autem factum partim viſu comperiunt, partim verbis audiverant. Sequitur: *Nuntiaverunt autem illis qui viderant quomodo ſanus factus eſſet a legione*. Oportebat autem eos ſupplicare Domino ne inde recederet, ſed cuſtos eſſet regionis, ne dæmones haberent acceſſum ad eos; ſed præ timore propriam ſalutem amiſerunt, rogantes Salvatorem recedere.

Sequitur: *Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerazenorum, ut diſcederet ab ipſis, quia timore magno tenebantur*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Timebant enim ne iterum damnum aliquod paterentur, ſicut paſſi fuerant in ſubmerſione porcorum. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Matth.) Attendas autem Chriſti humilitatem: poſtquam enim collatis a ſe talibus beneficiis emittebant eum, non obſtat, ſed diſcedit, eos qui ſe ipſos indignos ſua doctrina promulgaverant relinquens.

Sequitur: *Ipſe autem aſcendens navim reverſus eſt*. TITUS *a*. Sed eo deſcendente, ille qui paſſus fuerat, a Salvatore non diſcedit.

Sequitur: *Et rogabat illum vir a quo dæmonia exierant, ut cum eo eſſet*. THEOPHYLACTUS. Nam ſicut expertus timebat ne forte elongatus a Ieſu, rurſus dæmonibus eſſet paratus. Dominus autem oſtendit ei quod quamvis non ſit cum eo præſentialiter, tamen poteſt eum gratia ſua protegere: ſequitur enim: *Dimiſit autem eum Ieſus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus*. Non autem dixit, Quanta tibi feci ego, formam præbens humilitatis, ut rectitudines noſtras referamus in Deum. TITUS *b*. Nec tamen prævaricatur in lege veritatis: quicquid enim Filius operatur, Pater operatur. Cur autem qui ubique omnes liberatos monebat nulli dicere, huic liberato a legione dicit, *Narra quanta tibi fecit Deus*? Quia ſcilicet tota regio illa Deum ignorabat irretita cultibus dæmonum. Vel verius, quandoquidem ad Patrem retorquet miraculum, dicit, *Narra*; cum vero loquitur de ſeipſo, monet nulli dicere. Ille autem qui liberatus eſt a dæmonibus, noverat Deum eſſe Ieſum, & ideo prædicavit quanta fecit illi Ieſus: ſequitur enim: *Et abiit per univerſam civitatem prædicans quanta illi fecit Ieſus*. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Et ſic illos qui ſe indignos ſua doctrina promulgaverant derelinquens ſtatuit eis eum in magiſtrum qui fuerat a dæmonibus liberatus. BEDA (cap. XXXII. in Luc.) Myſtice autem Geraza ſignificat nationem Gentium, quas poſt paſſionem, & reſurrectionem ſuam Dominus per prædicatores viſitavit: unde *Geraza*, vel *Gergeſi*, (1) ut quidam legunt, interpretatur colonum eiiciens, ideſt diabolum, a quo prius incolebatur; vel advena propinquans, qui prius longe erat. AMBROSIUS (Lib. & cap. ubi ſupra.) Licet autem diſcordet numerus curatorum a Chriſto ſecundum Lucam, & Matthæum, tamen concordat myſterium: ut enim iſte qui habebat dæmonium, populi gentilis eſt figura, duo quoque illi ſimiliter figuram populi gentilis accipiunt: quoniam cum tres filios Noe generavit, Sem, Cham, & Iaphet, Sem tantummodo familia in poſſeſſionem aſcita eſt Dei; ex duobus illis diverſarum nationum populi pullularunt. *Qui multis*, inquit, *temporibus habebat dæmonium*, utpote qui a diluvio uſque ad adventum Domini vexabatur. Nudus autem erat, quia tegumentum naturæ ſuæ, & virtutis amiſit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. XIII.) In domo non habitabat; hoc eſt, in conſcientia ſua non requieſcebat: in monumentis manebat; ideſt, in mortuis operibus, hoc eſt peccatis, delectabatur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel quid ſunt corpora perfidorum niſi quædam ſepulcra in quibus Dei verba non habitant? AUGUSTINUS de Quæſt.

(1) *Al.* deeſt ut.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem.

Digitized by Google

Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. xiii.) Quod autem compedibus ferreis, & catenis ligabatur, ſignificat graves, & duras leges Gentium, quibus etiam in eorum Republica peccata cohibentur; quod autem vinculis talibus diruptis agebatur a dæmonio in deſertum, ſignificat quod etiam ipſis tranſgreſſis legibus ad (1) ea ſcelera cupiditate ducebatur quæ iam vulgarem conſuetudinem excederent; quod vero in eo legio dæmonum erat, ſignificatæ ſunt Gentes, quæ multis dæmonibus ſerviebant; quod in porcos paſcentes in montibus dæmonia ire conceſſa ſunt, ſignificat etiam immundos, & ſuperbos homines; quibus dæmonia dominantur propter idolorum cultus. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. de dæmoniaco.) Porci enim hi ſunt qui immundorum uſu animalium, vocis, & rationis expertes, lutulentis vitæ ſuæ actibus naturalium coinquinaverunt ornamenta virtutum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. xiii.) Quod autem in ſtagnum præcipitati ſunt, ſignificat quod iam clarificatur Eccleſia, & liberato populo Gentium a dominatione (2) dæmoniorum, in abditis agunt ſacrilegos ritus ſuos qui Chriſto credere noluerunt, cæca, & profunda curioſitate ſubmerſi. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Impetu autem feruntur in præceps, quoniam nullius meriti contemplatione revocantur, ſed tamquam de ſuperioribus ad inferiora per improbitatis proclive detruſi, inter fluenta mundi huius intercluſo pereunt ſpiritus commeatu. Neque enim in his qui fluido æſtu voluptatis huc atque illuc feruntur, illius ſpiritus poteſt eſſe vitale commercium. Videmus igitur quia homo ipſe ſuæ eſt auctor ærumnæ: nam niſi quis porci more vixiſſet, numquam accepiſſet in eum diabolus poteſtatem; aut ſi accepiſſet, non ut perderet, ſed ut probaret: & fortaſſe diabolus, quia poſt Domini adventum bonos iam deprædari non poterat, non omnium hominum, ſed levium quærit interitum; ut latro non armatis, ſed inſidiatur inermibus. Viderunt hoc magiſtri gregum, & fugerunt: neque enim vel philoſophiæ profeſſores, vel principes ſynagogæ pereuntibus populis poſſunt ferre medicinam: ſolus eſt Chriſtus qui aufert peccata populorum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. xiii.) Vel quod porcorum paſtores fugientes iſta nuntiaverunt, ſignificat quoſdam primates impiorum, quamquam Chriſtianam legem fugientes, potentiam tamen eius pergentes ſtupendo, & mirando prædicare. Quod autem Gerazeni cognoſcentes quod factum eſt, rogant Ieſum, ut ab eis diſcederet, magno timore (3) perculſi, ſignificat magnitudinem vetuſta ſuavitate delectatam, honorare quidem, ſed nolle pati chriſtianam legem, dum dicunt, quod eam implere non poſſunt; admirantes tamen fidelem populum a priſtina perdita converſatione ſanatum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel in Gerazenorum civitate ſpecies ſynagogæ videtur exiſtere; qui rogabant ut diſcederet, quia timore magno tenebantur: infirma enim mens non capit Dei verbum, nec poteſt pondus ſuſtinere ſapientiæ. Et ideo diutius moleſtus non fuit, ſed aſcendit ab inferioribus ad ſuperiora, a ſynagoga ſcilicet ad Eccleſiam: & regreſſus eſt per ſtagnum: nemo enim de Eccleſia ad ſynagogam ſine periculo tranſit ſalutis; ſed ille qui de ſynagoga ad Eccleſiam tranſire deſiderat, crucem ſuam tollat, ut diſcrimen evadat. AUGUSTINUS (4) de Quæſt. Evang.) Quod autem ille ſanatus cupit iam eſſe cum Chriſto, & dicitur ei: *Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus*: ſic intelligitur, ut ſic quiſquis intelligat poſt remiſſionem peccatorum redeundum ſibi in conſcientiam bonam, ſicut in domum, & ſerviendum Evangelio propter aliorum ſalutem, ut deinde cum Chriſto requieſcat, ne cum præpropere vult eſſe cum Chriſto, negligat (5) miniſterium prædicationis fraternæ redemptioni accommodatum.

(c) AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. xxviii.) Poſt narratum (6) apud Gerazenos miraculum, tranſit ad narrandum de Archiſynagogi filia, dicens: *Factum eſt autem cum rediſſet Ieſus, excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum.* THEOPHYLACTUS. Simul quidem propter doctrinam, & propter miracula. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. xxviii.) Quod vero adiungit, *Et ecce venit vir cui nomen Iairus*, non continuo factum accipiendum eſt, ſed prius illud de convivio publicanorum, ſicut narrat Matthæus: cui rei ſic coniungit hoc ut non poſſit aliud factum conſequenter intelligi. TITUS *. Eſt autem poſitum nomen, Iudæorum cauſa, qui tunc noverunt quod accidit, ut

(1) *Al. omittitur* ea. (2) *Al.* dominorum. (3) *Al.* perpulſi. (4) *Al.* de Conſ. (5) *Al.* myſterium. (6) *Al.* ante

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* In Matthæum.

Digitized by Google

ut nomen demonſtratio miraculi fiat. Acceſsit autem non aliquis infirmorum, ſed princeps ſynagogæ, ut magis obturarentur Iudæorum ora: unde ſequitur: *Et ipſe princeps ſynagogæ erat*. Acceſſit autem ad Chriſtum cauſa neceſſitatis: urget enim aliquando dolor ad agendum ea quæ decent, ſecundum illud Pſalmi XXXI. „ In chamo & fre„ no maxillas eorum conſtringe qui non „ approximant ad te. “ THEOPHYLACTUS. Unde neceſſitate inſtante cecidit ad pedes eius: ſequitur (1) enim: *Et cecidit ad pedes Ieſu*. Decebat autem ut abſque neceſſitate cogente caderet ad pedes eius, & cognoſceret ipſum Deum eſſe. CHRYSOSTOMUS *a*. Sed conſidera eius inertiam: quærit enim a Chriſto ut in domum veniat: ſequitur (2) enim: *Rogans eum ut intraret in domum eius*; ignorans ſcilicet quod abſens poterat liberare: nam ſi ſciviſſet, dixiſſet ſicut Centurio Matth. VIII. „ Dic „ verbo, & curabitur filia mea. “ GRAECUS *b*. Cauſa autem adventus eis ponitur, cum ſubditur: *Quia unica filia erat illi*, domus fundamentum, ſucceſsio generis, *fere annorum duodecim*, in ipſo ſcilicet flore ætatis; *& hæc moriebatur*, pro thalamis efferenda ad tumulum. CHRYSOSTOMUS *c*. Advenerat autem Dominus, non ut iudicaret mundum, ſed ut ſalvaret: quapropter non examinat dignitatem petentis, ſed æquanimiter arripit opus, ſciens quod maius erat futurum (3) eo quod quærebatur: vocabatur autem ad remedium ægrotantis; novit autem ſe ſuſcitaturum iam mortuam, & inſerturum terrenis firmam ſpem reſurrectionis. AMBROSIUS (Lib. VI. in Lucam cap. de filia prin.) Suſcitaturus autem mortuam, ad faciendum fidem, hæmorrhoiſſam ante curavit; ſicut & reſurrectio temporalis in paſſione Domini (4) celebratur, ut perpetua illa credatur.

Et contigit dum iret, a turba comprimebatur. CYRILLUS *d*. Quod maximum erat indicium quod veram carnem induerat, & omnem conculcaret ſuperbiam: neque enim a longe ſequebantur, ſed eum circumdabant. GRAECUS *e*. Quædam autem mulier gravi morbo detenta, ob cuius infirmitatis curam medici omnes divitias conſumpſerant, ſolam ſpem in tanta diſſidentia reperit ut procideret Domino; de qua ſequitur: *Et mulier quæ erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem ſubſtantiam ſuam, nec ab ullo potuit curari, acceſſit retro*. TITUS *f*. Qualiter autem non eſt digna præconio hæc mulier, quæ viribus extinctis corporeis ob continuum ſanguinis fluxum, & tanto populo concurrente circa illum, affectu roborata, & fide petierat populum, & retro latens tetigerat fimbriam veſtimenti?

Sequitur: *Tetigit fimbriam veſtimenti eius*. CYRILLUS *g*. Neque enim licebat immundis vel tangere quemquam ſanctorum, vel appropinquare viro ſancto. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXII. in Matth.) Ritu autem legis huiuſmodi paſſio reputabatur immunditia magna. Aliter etiam: nondum enim nec ipſa habebat dignam opinionem de eo, non enim putaviſſet latere; ſed tamen confiſa de ſanitate accedit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sicut autem cum aliquis oculum lucernæ lucenti adhibet, aut igni ſpinas, (5) ſtatim operationem illorum experitur; ſic quidem qui fidem affert potenti curare, ſtatim curationem conſequitur: *Et confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius*. CHRYSOSTOMUS *h*. Non autem ſola veſtimenta ipſius mulierem ſalvarunt, nam & milites ſortiti ſunt ea inter ſe, ſed fidei eius intentio. THEOPHYLACTUS. Credidit enim, & ſalvata eſt; &, ut congruum fuit, primo tetigit Chriſtum intellectualiter, deinde corporaliter. GRAECUS *i*. Audivit autem Dominus tacitas mulieris conſiderationes, & tacens liberavit tacentem, paſſus ſua ſponte ſanitatis rapinam; ſed poſtea miraculum publicat: unde ſequitur: *Et ait Ieſus: Quis eſt qui me tetigit?* CYRILLUS *k*. Non enim latuit Dominum perpetratum miraculum; ſed qui cuncta cognoſcit, quaſi neſciret interrogat. GRAECUS *l*. Neſcientibus autem diſcipulis quod quærebatur, ſed putantibus de ſimplici quodam tactu dicere, Domini quæſtioni reſpondent: ſe-

(1) *Al. omittitur* enim. (2) *Al. hic quoque deſideratur* enim. (3) *Al. deeſt* eo. (4) *Al.* celebrabatur. (5) *Al.* ſtatim operantur.

Ex editione P. Nicolai.

a Hom. XXXII. in Matth. & Titus in Cat. Græc. *b* Vel Aſterius in Catena Græc. *c* Cum Tito ubi ſupra. *d* In Cat. Græc. PP. *e* Vel Aſterius, ut iam ſupra. *f* In Matthæum. *g* Ubi ſupra. *h* In Catena Græc. PP. *i* Vel Aſterius ubi ſupra. *k* Ubi ſupra. *l* Ideſt Victor Antiochenus in Catena Græcorum PP.

ſequitur enim: *Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turba te comprimunt, & affligunt; & dicis, Quis me tetigit?* Et ideo Dominus tactum ſua reſponſione diſtinguit: ſequitur enim: *Et dixit illis Ieſus, Tetigit me aliquis*: ſicut etiam dicebat: *Qui habet aures audiendi audiat*; quamvis omnes habeant huiuſmodi corporalem auditum; ſed non eſt vere audire, ſi audiatur incaute, nec vere tangere, ſi infideliter tangatur. CYRILLUS *a*. Propalat autem conſequenter quod factum eſt cum ſubditur: *Nam & ego novi virtutem de me exiſſe*. Materialius reſpondet ſecundum opinionem audientium; hic tamen nobis manifeſtatur quod ipſe verus eſt Deus, & ex eo quod prodigialiter (1) factum eſt, & etiam ex ſermonibus: tranſcendit enim naturam noſtram, & forſan angelicam, poſſe quemquam virtutem emittere quaſi a propria natura; convenit autem hoc ſoli ſupremæ naturæ: nulla namque creaturarum aliquam gerit ſalvandi poteſtatem, vel etiam aliqua alia, ſcilicet miracula, faciendi, ſed divinitus præſtitam. (2) Non autem ambitione gloriæ non dimiſit latere divinæ virtutis oſtenſionem qui multoties præceperat taceri ſua miracula; ſed quia ſpectabat ad utilitatem eorum qui vocabantur per fidem ad gratiam. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXII. in Matth. a prin.) Primo enim ſolvit femineum metum, ne remorſum conſcientiæ pateretur quaſi ſurripiens gratiam; ſecundo corrigit eam, quia latere putaverat; tertio fidem eius exprimit cunctis, ut & alii imitentur: proditque non minus miraculum retentione ſanguinis, dum oſtendit ſibi cuncta patere. CYRILLUS *b*. Inſuper principem ſynagogæ perſuadebat indubitabiliter credere quod a laqueis mortis eripiet filiam eius. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra ante medium.) Ob hoc autem Dominus non ſtatim eam manifeſtaverat, ut oſtenſo quod omnia ſibi liquent, faciat mulierem prædicare quod factum eſt, ut ſuſpicione miraculum careat: unde ſequitur: *Videns autem mulier quia non latuit eum, tremens venit, & procidit ante pedes eius, & ob quam cauſam tetigit eum indicavit coram omni populo, & quemadmodum confeſtim ſanata ſit*. ORIGENES *c*. Eamdem autem ſanitatem quam nacta eſt mulier ex contactu, verbis confirmavit Salvator: unde ſequitur: *At ipſe dixit illi: Filia, fides tua te ſalvam fecit: vade in pace*; ideſt, eſto ſana (3) a tuo flagello: & ſanat quidem primo (4) per fidem animam, deinde vero corpus. TITUS *d*. Vocat autem filiam iam fidei cauſa ſanatam: fides enim gratiam adoptionis impendit. EUSEBIUS in eccle. Hiſtor. *e* (Lib. VII. cap. XIV.) Dicunt autem hanc mulierem in Paneade, quæ eſt Cæſarea Philippi, unde fuit oriunda, ſtatuiſſe triumphos inſignes collati ſibi beneficii a Salvatore: ſtabat namque ſuper altam baſim ad limina domus eius æneum ſimulacrum mulieris flexis genibus, manibuſque iunctis, quaſi precaretur, ex cuius oppoſito aliud erectum ſimulacrum ad inſtar viri, eiuſdemque materiæ, amictum diploide, & manum verſus mulierem extendens; ante cuius pedes ſuper ipſam baſim aliena ſpecies plantæ orta, quæ uſque ad æneæ diploidis oras pertingens, medicina omnium paſſionum eſſe ferebatur. Hanc autem (5) ſtatuam dicebant repræſentare Chriſtus; quam (6) Maximus deſtruxit. AMBROSIUS (Lib. VI in Lucam cap. de filia prin. ſynagogæ.) Myſtice autem reliquerat in Gerazenis ſynagogam Chriſtus, & quem ſui non receperant, (7) recipiunt alieni. BEDA (cap. XXXIII. in Luc. ubi ſupra.) Vel in fine ſæculi Dominus eſt ad Iudæos rediturus, atque ab eis per fidei confeſſionem libenter excipiendus. AMBROSIUS. Quem autem putamus ſynagogæ principem eſſe niſi legem, cuius contemplatione Dominus ſynagogam non penitus dereliquerit? BEDA (cap. XXXIII. in Luc.) Vel princeps ſynagogæ Moyſes intelligitur: unde bene Iairus, ideſt illuminans, vel illuminatus, vocatur: quia qui accipit verba vitæ dare nobis, & per hoc ceteros illuminat, ipſe a Spiritu ſancto illuminatur. Cecidit autem Archiſynagogus ad pedes Ieſu, quia legiſlator cum tota patrum progenie Chriſtum in carne apparentem longe ſibi præferendum eſſe cognovit. Si enim caput Chriſti Deus, convenienter pedes accipiendi ſunt in-

(1) *Al.* factum etiam ex ſermonibus. (2) *Al.* Non enim ambitioſæ gloriæ. (3) *Al. omittitur propoſitio* a. (4) *Al.* per animam. (5) *Al. deeſt* ſtatuam. (5) *P. Nicolai corrigit ponendo* Maximinus. (7) *Al.* recepimus aliena, *item* recipimus alieni; *Nicolai autem* nos recipimus alieni.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. *b* Ibidem. *c* In eadem Catena. *d* In Matthæum. *e* In Catena Græc. PP. ubique hoc indice notatur, nec utique in Hiſtoria Euſebii habetur idem finis.

incarnatio, qua terram noſtræ mortalitatis (1) tetigit. Rogavit autem intrare in domum eius, quia eius videre deſiderabat adventum. Filia autem unica eius eſt ſynagoga, quæ ſola legali eſt inſtitutione compoſita; quæ duodecimo ætatis anno, hoc eſt tempore pubertatis appropinquante, moriebatur: quia nobiliter a Prophetis educata, poſtquam ad intelligibiles annos pervenerat, in quibus ſpirituales Deo fructus gignere debebat, ſubito errorum languore conſternata, ſpiritualis vitæ viam amiſit; & ſi Chriſtus non ſuccurreret, corruiſſet in mortem. Ad puellam autem ſanandam pergens Dominus a turba comprimitur, quia genti Iudææ ſalutaria monita præbens, carnalium populorum eſt conſuetudine gravatus. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Ad hanc autem principis filiam dum properat Dei Verbum, ut ſalvos faceret filios Iſrael, ſancta Eccleſia ex Gentibus congregata, quæ inferiorum lapſu criminum deperibat, paratam aliis fide præripuit ſanitatem. BEDA (cap. XXXIII. in Luc. ſuper *Erat in fluxu ſanguinis*.) Dupliciter autem ſanguis fluxus poteſt intelligi; hoc eſt, & ſuper idolatriæ proſtitutione, & ſuper his quæ carnis & ſanguinis oblectatione patrantur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Quid autem ſibi vult quod hæc principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier iſta fluxu ſanguiuis ab annis duodecim laboravit, niſi ut intelligatur quia quamdiu ſynagoga viguit, laboravit Eccleſia? BEDA (ubi ſupra.) Una enim pene ſæculi ætate ſynagoga in Patriarchis naſci cœpit, & Gentilium nationem idolatria fœdavit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sicut autem illa in medicos erogaverat omnem ſubſtantiam ſuam, ita congregatio Gentium amiſerat omnia dona naturæ. BEDA (ſuper *In medicos erogaverat*.) Medicos autem intellige ſive falſos Theologos, ſive Philoſophos, legumque doctores ſæcularium, qui multa de virtutibus, vitiiſque differentes, utilia ſe vivendi inſtituta mortalibus dare promittebant; ſeu ipſos immundos ſpiritus, qui velut hominibus conſulendo, ſe pro Deo colendos ingerebant; quibus audiendis Gentilitas quanto magis naturalis induſtriæ vires expenderat, tanto minus potuit ab iniquitatis ſuæ ſorde curari. AMBROSIUS (Lib. VI. in Lucam tit. de filia princ. ſynag.) Audiens autem ægrotare populum Iudæorum, ſperare cœpit ſalutis ſuæ remedium; tempus veniſſe cognovit quo medicus adeſſet de cælo; ſurrexit ut occurreret fide promptior, pudore contractior: hoc enim eſt pudoris, & fidei, agnoſcere infirmitatem, non deſperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis acceſſit, religioſa credidit, ſapiens ſanatam ſe eſſe cognovit: ſic ſancta plebs Gentium, quæ Deo credidit, peccatum erubuit ut deſereret, fidem detulit ut crederet, devotionem exhibuit ut rogaret, ſapientiam induit ut ſanitatem ſuam ipſa ſentiret, fiduciam ſumpſit ut fateretur quod præripuiſſet alienum. Retro autem tangitur Chriſtus, quia ſcriptum eſt Deut. XIII. „ Poſt Dominum Deum tuum ambu„ labis. " BEDA (ſuper *Acceſſit retro*.) Et ipſe ait Ioan. XII. „ Si quis mihi mini„ ſtrat, me ſequatur: " ſive quia præſentem in carne Dominum non videns, vel quia peractis diſpenſationis ſacramentis per fidem cœpit veſtigia eius ſubſequi. GREGORIUS III. Moral. (cap XIV. & XV. ſuper illud Iob II. „ Benedic Deo, & morere: " in nov. exem. cap. XI.) Premente autem turba, una Redemptorem noſtrum mulier tetigit: quia carnales quique in Eccleſia eum comprimunt a quo longe ſunt, & ſoli tangunt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur premit, & non tangit: quia & importuna eſt per præſentiam, & abſens per vitam. BEDA (ſuper *Præceptor, turba comprimunt te*.) Vel una credula mulier Dominum tangit: quia qui diverſis hæreſibus inordinate affligitur, ſolo catholicæ Eccleſiæ corde fideliter quæritur. AMBROSIUS (ubi ſupra an. medium.) Non enim credunt qui comprimunt; credunt qui tangunt: fide tangitur Chriſtus, fide videtur. Denique ut fidem credentis exprimeret, dicit: *Ego cognovi virtutem de me exiſſe*: quod eſt evidentius indicium quia non intra poſſibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis clauſtrum divinitas coarctata eſt, ſed ultra fines noſtræ mediocritatis virtus exundat æterna: non enim humana ope plebs Gentium liberatur; ſed Dei munus eſt congregatio nationum, quæ etiam brevi fide miſericordiam inclinat æternam. Nam ſi conſideremus quanta ſit fides noſtra, & intelligamus quantus ſit Dei Filius, videmus quia comparatione eius fimbriam tantummodo tangimus, ſuperiora vero veſtimenti eius nequimus attingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Chriſti. Non autem latet eum quicumque tetigerit. Beatus qui extremam partem Verbi tetigerit: nam totum quis poteſt comprehendere?

(1) Al. tegit.

(h) Chryſoſtomus (hom. xxxii. in Matth.) Opportune Dominus expectabat puellæ mortem, ut propalaretur reſurrectionis miraculum: propter quod & tardius incedit, & loquitur cum muliere diutius, ut Archiſynagogi filia expiraret, & huius (1) eventus nuntii advenirent: (2) unde dicitur: *Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem ſynagogæ dicens ei: Quia mortua eſt filia tua, noli vexare illum*. Auguſtinus de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. xxviii.) Sed cum Matthæus Archiſynagogum non morituram filiam ſuam narret Domino nuntiaſſe, ſed omnino defunctam; Lucas autem, & Marcus nondum mortuam, uſque adeo ut dicant veniſſe poſtea qui mortuam nuntiarent; conſiderandum eſt ne repugnare videatur. Et intelligendum eſt, brevitatis hoc cauſa Matthæum potius dicere voluiſſe, rogatum eſſe Dominum ut faceret quod eum feciſſe manifeſtum eſt, (3) ut ſcilicet mortuam ſuſcitaret. Attendit enim non verba patris de filia ſua, ſed, quod eſt potiſſimum, voluntatem. Sane ſi alii duo, vel quiſquam eorum patrem commemoraſſet dixiſſe quod venientes de domo dixerunt, ut iam non vexaretur Ieſus, quia puella mortua fuiſſet; repugnarent eius cogitationi verba quæ poſuit Matthæus: nunc vero illud nuntiantibus, & prohibentibus ne magiſter veniret, non legitur quod ipſe conſenſerit: unde Dominus non diffidentem reprehendit, ſed credentem robuſtius confirmavit: unde ſequitur: *Ieſus autem audito hoc verbo reſpondit patri puellæ: Noli timere, ſed crede tantum; & ſalva erit*. Athanaſius a. Fidem Dominus exigit ab invocantibus eum, non quia indiget adminiculo aliorum: ipſe namque & Dominus, & largitor eſt fidei: ſed ne videretur ex acceptione perſonarum ſua dona conferre, oſtendit quod credentibus favet, (4) ne ſine fide accipiant beneficia, & ea per infidelitatem aboleant: vult enim benefaciens durare gratiam, & ſanans inconcuſſum permanere remedium. Theophylactus (par. ante fin. Comment. in cap. viii. Lucæ.) Mortuam autem ſuſcitaturus eiecit omnes, quaſi nos docens abſque inani gloria eſſe, & nihil ad demonſtrationem facere; & quod cum quis debet miracula perpetrare, non decet ipſum eſſe in medio plurimorum, ſed ſolitarium, & ab aliis ſeparatum: unde ſequitur: *Et cum perveniſſet ad domum, non permiſit intrare ſecum quemquam niſi Petrum, & Ioannem, & Iacobum, & patrem, & matrem puellæ*. Solos autem hos intromiſit tamquam diſcipulorum vertices, & potentes miraculum occultare: non enim volebat ipſum ante tempus pluribus revelari, forte propter invidiam Iudæorum. Sic & cum quis nobis invidet, non debemus iuſtitias noſtras ei revelare, ne ei maioris invidiæ occaſio tribuatur. Chryſoſtomus (hom. xxxii. in Matth.) Ceteros autem diſcipulos non aſſumpſit, provocans eos ad appetitum maiorem, ob id quoque quod nondum erant plene diſpoſiti, ut & alii iſtos imitentur. Aſſumpſit etiam parentes in teſtes, ne quis dicere poſſet fallax eſſe reſurrectionis indicium. Ad hoc etiam illud nota, quod deflentes excluſit a domo, & indignos oſtendit huius viſione: ſequitur enim: *Flebant enim omnes, & plangebant illam*. Quod ſi tunc excluſit, multo magis nunc: tunc enim nondum patuerat in ſomnum mortem fuiſſe converſam. Nullus ergo de cetero ſe (5) contemnat, iniuriam inferens Chriſti victoriæ, qui ſuperavit mortem, & eam in ſomnum convertit: ad cuius oſtenſionem ſubditur: *At ille dixit: Noli flere: non eſt enim mortua puella, ſed dormit*: oſtendens ſingula ſibi fore in promptu, & quod eam vivificaret, quaſi ſuſcitaret a ſomno. Nihilominus tamen deridebant eum: ſequitur enim: *Et deridebant eum ſcientes quia mortua eſſet*. Quos non obiurgavit, nec deriſionem repreſſit, ut etiam deriſio fiat mortis indicium: nam, quia ut plurimum poſt acta miracula homines perſeverant increduli, verbis propriis eos prævenit. Ut autem quaſi per viſum diſponeret ad reſurrectionis fidem, tenet manum puellæ: unde ſequitur: *Ipſe autem tenens manum eius, clamavit dicens, Puella ſurge*. Cumque tenuiſſet, ſuſcitat eam: unde ſequitur: *Et reverſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuo*: non enim infudit aliam animam, ſed illam eamdem quæ expiraverat reſtituit; nec ſolummodo ſuſcitat, immo iubet etiam illam cibari: ſequitur enim: *Et iuſſit illi dare manducare*: ne ſcilicet phantaſticum eſſe videatur quod factum eſt: nec ipſe propinat, ſed aliis mandat; ſicut

(1) *Al.* adventus: *item* & huius nuntii advenirent. (2) *Al.* *omittitur* unde. (3) *Al.* *deeſt* ut. (4) *Al.* & ne. (5) *Al.* contendat.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græc. PP.

ſicut & in Lazaro dixit, „Solvite eum,“ ac deinde participem menſæ fecit. GRAECUS a. Deinde ſtupefactos miraculo, & pene clamantes parentes cohibet ne factum prædicent: ſequitur enim: *Et ſtupuerunt parentes eius; quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat*: oſtendens quod largitor bonorum eſt, non autem cupidus gloriæ, datque totum, nihil recipiens. Qui vero venatur operum gloriam aliquid quidem exhibuit, aliquid vero recepit. BEDA (cap. XXXIII. in Luc.) Myſtice autem ſalvata a fluxu ſanguinis muliere, mox filia principis mortua nuntiatur: quia dum Eccleſia a vitiorum labe mundata eſt, continuo ſynagoga perfidia, atque invidia ſoluta eſt: perfidia quidem, quia in Chriſtum credere noluit, invidia vero, quia Eccleſiam credidiſſe doluit. AMBROSIUS (Lib. VI. in Lucam cap. de filia prin. ſynag.) Adhuc autem & ſervuli principis increduli erant ad reſurrectionem, quam Ieſus in lege prædixit, in Evangelio complevit: unde dicunt: *Noli vexare illum*; quaſi ſit ſibi impoſſibile ſuſcitare mortuam. BEDA (cap. XXXIII. in Luc.) Vel per eos ſignificantur (1) qui adeo deſtitutum ſynagogæ ſtatum vident, ut reſtaurari poſſe non credant; ideoque pro ſuſcitatione illius ſupplicandum eſſe non æſtiment. Sed quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum: unde Dominus ei dixit: *Noli timere: crede tantum, & ſalva erit*. Pater puellæ cœtus doctorum legis accipitur, qui ſi credere voluerit, etiam ſubiecta ei ſynagoga ſalva erit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Itaque cum veniſſet in domum, paucos futuræ reſurrectionis arbitros aſcivit: non enim a multis continuo eſt credita reſurrectio. Quæ tamen tantæ diverſitatis eſt cauſa? Supra publice filius viduæ ſuſcitatur, hic removentur plures arbitri. Sed puto quod pietas ibi Domini declaratur, quia vidua mater unici filii non patiebatur moras. (2) Eſt etiam forma ſapientiæ, in filio viduæ cito Eccleſiam crediturам; in Archiſynagogi filia credituros quidem Iudæos, ſed ex pluribus pauciores. Denique dicente Domino, *Non eſt mortua puella, ſed dormit*, deridebant eum: quicumque enim non credit, irridet. Fleant igitur mortuos ſuos qui putant mortuos: ubi reſurrectionis fides eſt, non mortis ſpecies, ſed quietis eſt. BEDA (cap. XXXIII. in Luc.) Synagoga etiam, quia ſponſi lætitiam, qua vivere poſſit, amiſit, quaſi inter plangentes mortua iacens, nec hoc ipſum quare plangatur intelligitur. AMBROSIUS (ubi ſupra parum a fine.) Tenens autem Dominus manum puellæ ſanavit eam: beatus enim ſi cuius manus ſapientia teneat, inducat in penetralia ſua, iubeat manducare: panis enim cæleſtis eſt Dei verbum: inde & illa ſapientia, quæ Dei corporis & ſanguinis altaria replevit alimentis. „Venite (inquit Prov. IX.) edite pa„nes meos, & bibite vinum quod miſcui „vobis.“ BEDA (cap. XXXIII. in Luc.) Surrexit autem puella continuo, quia Chriſto manum confortante, homo a morte animæ reſipiſcit. Sunt enim nonnulli qui latente tantum cogitatione peccati ſibi mortem conſciſcunt; ſed tales ſe vivificare ſignificans Dominus, ſuſcitavit filiam Archiſynagogi. Alii vero ipſum malum quo delectantur agendo, mortuum ſuum quaſi extra portas efferunt; & hos ſe ſuſcitare demonſtrans, ſuſcitavit filium viduæ extra portas civitatis. Quidam vero etiam peccati conſuetudine ſe quaſi ſepeliendo corrumpunt; & ad hos etiam erigendos adeſt gratia Salvatoris, ad quod intimandum reſuſcitavit Lazarum quatuor dies in monumento habentem. Quanto autem gravior eſt mors animæ, tanto acrior pœnitentis fervor inſiſtat. Unde iacentem in conclavi mortuam levi voce reſuſcitat; delatum foras iuvenem pluribus dictis corroborat; ad quatriduanum vero ſuſcitandum fremuit ſpiritu, lacrymas fudit, & voce magna clamavit. Sed & hic notandum, quod publica noxia publico egent remedio, levia peccata, ſecreta queunt pœnitentia deleri. Puella in domo iacens paucis arbitris reſurgit; iuvenis extra domum turba multa comitante ſuſcitatur; Lazarus de monumento vocatus multis populis innotuit.

(1) *Editiones Romana* 1570. & *Veneta* 1593. *habent* qui a Deo deſtitutum ſynagogæ ſtatum vident, reſtaurari poſſe non credant; ideoque pro ſuſcitatione illius ſupplicandum eſſe æſtiment, ſed quia impoſſibilia ſunt apud homines: unde Dominus &c. (2) *Al* eſt enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Severus Antiochenus in Catena Græc. PP.

CAPUT IX.

(a) Convocatis autem Ieſus duodecim Apoſtolis, dedit illis virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & ut languores curarent; & miſit illos prædicare regnum Dei, & ſanare infirmos: & ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis: & in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſupra illos. Egreſſi autem, circuibant per caſtella, evangelizantes, & curantes ubique.

(b) Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæſitabat: eo quod diceretur a quibuſdam, quia Ioannes ſurrexit a mortuis; a quibuſdam vero, quia Elias apparuit; ab aliis autem, quia Propheta unus de antiquis ſurrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi: quis eſt autem iſte de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.

(c) Et reverſi Apoſtoli narraverunt illi quæcumque fecerunt: & aſſumptis illis, ſeceſſit ſeorſum in locum deſertum, qui eſt Bethſaidæ. Quod cum cognoviſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, ſanabat. Dies autem cœperat declinare; & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in caſtella, villaſque quæ circa ſunt, divertant, & inveniant eſcas: quia hic in loco deſerto ſumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes, & duo piſces; niſi forte nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad diſcipulos ſuos: Facite illos diſcumbere per convivia quinquagenos: & ita fecerunt; & diſcumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piſcibus, reſpexit in cælum, & benedixit illis, & fregit, & diſtribuit diſcipulis ſuis, ut ponerent ante turbas. Et manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſublatum eſt quod ſuperfuit illis fragmentorum cophini duodecim.

(d) Et factum eſt cum ſolus eſſet orans, erant cum illo & diſcipuli: & interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt eſſe turbæ? At illi reſponderunt, & dixerunt: Ioannem Baptiſtam, alii autem Eliam, alii vero quia unus Propheta de prioribus ſurrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me eſſe dicitis? Reſpondens Simon Petrus dixit, Chriſtum Dei. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hæc, dicens, quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a ſenioribus, & principibus ſacerdotum, & ſcribis, & occidi, & tertia die reſurgere.

(e) Dicebat autem ad omnes: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet illam: nam qui perdiderit animam ſuam propter me, ſalvam faciet illam. Quid enim proficit homo, ſi lucretur univerſum mundum; ſe autem ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos ſermones; hunc Filius hominis erubeſcet, cum venerit in maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum. Dico autem vobis vere: ſunt aliqui hic ſtantes qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei.

(f) Factum eſt autem poſt hæc verba fere dies octo; & aſſumpſit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & aſcendit in montem ut oraret. Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius altera, & veſtitus eius albus, & refulgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo; erant autem Moyſes, & Elias viſi in maieſtate, & dicebant exceſſum eius quem completurus erat in Hieruſalem.

(g) Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant ſomno; & evigilantes viderunt

derunt maieſtatem eius, & duos viros qui ſtabant cum illo. Et factum eſt cum diſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum: Præceptor, bonum eſt nos hic eſſe; & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moyſi, & unum Eliæ: neſciens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta eſt nubes, & obumbravit eos, & timuerunt intrantibus illis in nubem. Et vox facta eſt de nube dicens: Hic eſt Filius meus dilectus: ipſum audite. Et dum fieret vox, inventus eſt Ieſus ſolus. Et ipſi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant.

(h) Factum eſt autem in ſequenti die, deſcendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magiſter, obſecro te, reſpice in filium meum, quia unicus eſt mihi: & ecce ſpiritus apprehendit eum, & ſubito clamat, & elidit, & diſſipat eum cum ſpuma, & vix diſcedit dilanians eum. Et rogavi diſcipulos tuos ut eiicerent illum, & non potuerunt. Reſpondens autem Ieſus dixit: O generatio infidelis, & perverſa, uſquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, eliſit illum dæmonium, & diſſipavit. Et increpavit Ieſus ſpiritum immundum, & ſanavit puerum, & reddidit illum patri eius. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei.

(i) Omnibuſque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos: Ponite vos in cordibus veſtris ſermones iſtos. Filius enim hominis futurum eſt ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum iſtud, & erat velatum ante eos, ut non ſentirent illud; & timebant eum interrogare de hoc verbo.

(k) Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum maior eſſet. At Ieſus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & ſtatuit illum ſecus ſe, & ait illis: Quicumque ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo, me recipit; & quicumque me receperit, recipit eum qui me miſit. Nam qui minor eſt inter omnes vos, hic maior eſt. Reſpondens autem Ioannes dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non ſequitur te nobiſcum. Et ait ad illos Ieſus: Nolite prohibere: qui enim non eſt adverſum vos, pro vobis eſt.

(l) Factum eſt autem, dum complerentur dies aſſumptionis eius, & ipſe faciem ſuam firmavit ut iret in Hieruſalem. Et miſit nuntios ante conſpectum ſuum; & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hieruſalem. Cum vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus, & Ioannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos? Et converſus increpavit illos, dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſalvare. Et abierunt in aliud caſtellum.

(m) Factum eſt autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Ieſus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput ſuum reclinet. Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum ire, & ſepelire patrem meum. Dixitque ei Ieſus: Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos; tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Et ait alter: Sequar te Domine; ſed permitte mihi primum renuntiare his quæ domi ſunt. Ait ad illum Ieſus: Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei.

(a) CYRILLUS [a]. Decebat inſtitutos miniſtros ſacrarum doctrinarum poſſe mira peragere, & per ipſos effectus credi quod eſſent Dei miniſtri: unde dicitur: *Convocatis autem Ieſus duodecim Apoſtolis, dedit illis virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia*: in quo elevatum ſupercilium diaboli flectit, qui dicebat aliquando (Eſai. ix.)

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Cat. Græc. PP.

ix.) „ Non eſt qui contradicere valeat. “ EUSEBIUS [a]. Et ut per eos venetur genus humanum, non ſolum dat eis ut pravos ſpiritus pellant, ſed etiam quamlibet infirmitatem ſanent ex eius imperio: unde ſequitur: *Et ut languores curarent*. CYRILLUS [b]. Attendas hic divinam Filii poteſtatem naturæ corporali non convenientem: agere namque miracula aderat ſanctis, non natura, ſed participatione Spiritus ſancti. Super hoc autem aliis concedere poteſtatem prorſus alienum erat ab eorum virtute: qualiter enim poſſet natura creata ſuper Spiritus dona poſſidere dominium? At Dominus noſter Ieſus Chriſtus tamquam naturaliter Deus exiſtens impertitur (1) huiuſmodi gratiam quibus vult, non invocans in eos alienam virtutem, ſed infundens ex promptuariis propriis. CHRYSOSTOMUS (hom. xxiii. in Matth.) Poſtquam autem ſatis confortati fuerant ex eius comitiva, & competens nacti ſunt argumentum virtutis eius, mittit eos: unde ſequitur: *Et miſit illos prædicare regnum Dei, & ſanare infirmos*. Ubi conſidera, quod non committitur eis aliquod ſenſibile dicere, ſicut Moyſes, & Prophetæ, qui terram, & bona terrena promittebant; hi vero regnum cælorum, & quæcumque continentur in eo. GREGORIUS Nazianzenus [c]. Mittens autem diſcipulos ad prædicandum, Dominus multa eis iniunxit, quorum ſumma eſt, ſic eos virtuoſos eſſe, ſic conſtantes, atque modeſtos, &, ut breviter loquar, cæleſtes, ut non minus propter eorum modum vivendi, quam propter verbum evangelica doctrina propagaretur. Et ideo cum æris, & baculi carentia, & amictus ſingularitate mittebantur: & ideo ſubdit: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam; neque duas tunicas habeatis*. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxiii. in Matth.) Plurima quidem per hoc conſtituebat: primo quidem inſuſpectos reddens diſcipulos; ſecundo ſequeſtrans eos a qualibet cura, ut totum ſtudium adhiberent verbo; tertio docens eos propriam virtutem. Sed forſan dicet aliquis cetera quidem habere rationem; ſed non habere peram in via, nec duas tunicas, nec baculum, cuius rei cauſa præcipit? Volens ſcilicet excitare eos in qualibet diligentia: &, ut ita loquar, ex hominibus Angelos faciebat eos, dirimens a qualibet cura vitæ, ut una ſola cura detineantur doctrinæ. EUSEBIUS [d]. Volens igitur eos carere cupidine rerum in ſolicitudinibus vitæ, proteſtatus eſt hæc: ſumebat enim experimentum fidei, & animoſitatis eorum, qui habito in mandatis extremæ vitam ducere paupertatis, non effugiunt quæ inbentur: decebat enim eos quiddam commercium facere, & recipientes ſalubres virtutes recompenſare obedientia mandatorum: & cum milites eos faceret regni Dei, accingit eos ad pugnam in hoſtes, monens colere paupertatem: „ nullus enim militans Deo implicat ſe vitæ ſæcularis negotiis: “ II. Tim. iv. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. qual. diſcipuli Chriſti miſſi ſe habere debeant.) Qualis ergo eſſe debeat qui evangelizat regnum Dei, præceptis evangelicis deſignatur; hoc eſt, ut ſubſidii ſæcularis adminicula non requirat, fideique totus inhærens, putet, quo minus iſta requirat, magis poſſe ſuppetere. THEOPHYLACTUS (in prin. Commen. in cap. ix.) Sic enim ipſos mendicos mittit, quod neque panes ipſos portare vult, nec aliquid aliud, quibus indigent multi. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xxx.) Vel Dominus hæc poſſidere diſcipulos, ac ferre noluit, non quod neceſſaria non ſint ſuſtentationi huius vitæ, ſed quia ſic eos mittebat ut eis hæc deberi monſtraret ab illis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, ut ſic ſecuri non poſſiderent, neque portarent huic vitæ neceſſaria, nec magna, nec minima. Ideo poſuit ſecundum Marcum cap. vi. (2) „ Niſi virgam, “ oſtendens a fidelibus ſuis omnia deberi miniſtris ſuis nulla ſuperflua requirentibus. Hanc autem poteſtatem virgæ nomine ſignificavit, cum diceret, ne quid tollerent in via niſi virgam tantum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Poſſunt etiam qui volunt hoc ad eum deducere tractatum, ut ſpiritualem tantummodo locus iſte formare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam videatur corporis exuiſſe, non ſolum poteſtate reiecta, contem-

(1) *Al.* huius. (2) *Al.* Nec virgam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In eadem Catena Græca. [b] Ibid. & in Theſauro, Lib. XIV. cap. xiv. [c] In Cat. Græc. PP. Habetur apud illum orat. 1. quæ de receſſu eius ac reditu, & de profeſſione Sacerdotis ac officio inſcribitur, paulo aliis verbis poſt medium, quo ad priorem appendicem, ſed non quo ad poſteriorem. [d] Ubi ſupra.

Digitized by Google

temptiſque divitiis, ſed etiam carnis ipſius illecebris abdicatis. THEOPHYLACTUS (non remo. a prin. Commen.) Quidam etiam Apoſtolos non portare peram, neque baculum, aut duas tunicas ſic intelligunt, quod non theſaurizent: hoc enim pera innuit congregans multa: neque ſint iracundi, & tribulati ſpiritus, quod ſignificat baculus; neque ſint ficti, & duplici corde, quod ſignificat tunica duplex. CYRILLUS *a*. Sed diceret aliquis: Unde eis neceſſaria erunt? Et ideo ſubdit: *Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis*; quaſi dicat: Sufficiat vobis diſcipulorum fructus, qui recipientes a vobis ſpiritualia, vos procurabunt. Iuſſit autem eos in una domo manere, ut nec hoſpitem gravent, eum ſcilicet dimittendo, nec ipſi guloſitatis, & levitatis ſuſpicionem incurrant. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Alienum namque a prædicatore regni cæleſtis aſſerit curſitare per domos, & inviolabilis hoſpitii iura mutare. Sed ut hoſpitii gratia deferenda cenſetur, ita etiam ſi non recipiantur, excutiendum pulverem, egrediendumque de civitate mandatur, cum ſequitur: *Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſuper illos*. BEDA (cap. XXXIV. in Luc. ſuper illud, *Excutite pulverem pedum veſtrorum*.) Pulvis excutitur de pedibus Apoſtolorum in teſtimonium laboris ſui, qui ingreſſi (1) ſint in civitatem, & prædicatio apoſtolica ad illos uſque pervenerit: ſive excutitur pulvis cum nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem neceſſarium, qui Evangelium ſpreverunt. CYRILLUS *b*. Nam improbabile valde eſt contemnentes ſermonem, & patremfamilias, ſe famulis benignos oſtendere, vel benedictiones eorum exigere. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel (2) non mediocris etiam boni remuneratio docetur hoſpitii, ut non ſolum pacem tribuamus hoſpitibus, verum etiam ſi qua eos terrenæ obumbrant delicta levitatis, receptis apoſtolicæ prædicationis veſtigiis auferantur. BEDA (ubi ſupra.) Qui vero perfida negligentia, vel etiam ſtudio verbum Dei contemnunt, horum vitanda communio eſt, excutiendus pulvis pedum, ne geſtis inanibus pulveri comparandis mentis caſtæ veſtigium polluatur. EUSEBIUS *c*. Cum autem præcinxiſſet Dominus diſcipulos ſuos tamquam milites Dei divinis virtutibus, & ſapientiæ monitis, mittens eos Iudæis ut doctores, & medicos; ipſi ſecundum hoc (3) procedebant: unde ſequitur: *Egreſſi autem circuibant per caſtella, evangelizantes, & curantes ubique*: quaſi doctores quidem evangelizantes; ſed quaſi medici præſtantes remedia, & verba miraculis comprobantes.

(b) CHRYSOSTOMUS (homil. XLVI. in Matth.) Multo tranſacto tempore, non a principio, percepit Herodes facta Ieſu, ut pateat tibi tyranni ſuperbia: unde dicitur: *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Iſte Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit; ſed ille quidem Rex erat, iſte autem tetrarcha. Inquirebat autem de Chriſto quis eſſet: unde ſequitur, *Et haſitabat*. CHRYSOSTOMUS *d*. Peccatores enim ſcientes, & neſcientes, (4) quemque ſtrepitum pertimeſcunt: peccatum (5) enim nemine arguente hominem prodit, nemine accuſante condemnat, & timidum, & pigrum reddit delinquentem. Cauſa autem timoris ponitur conſequenter cum dicit: *Eo quod diceretur a quibuſdam quia Ioannes ſurrexit a mortuis, a quibuſdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem quia Propheta unus de antiquis ſurrexit*. THEOPHYLACTUS. Iudæi enim reſurrectionem mortuorum expectabant in vita carnali, & in commeſſationibus, & potionibus. Sed reſurgentes non erunt in carnalibus actibus. CHRYSOSTOMUS. Cum ergo audiſſet Herodes, quibus Ieſus uteretur miraculis, ait: *Ioannem ego decollavi*: quod non erat oſtentationis verbum, ſed conſolantis ſuum timorem, & perſuadentis animæ perturbatæ recolere quod ipſe eum occidit. Et quia Ioannem decollaverat, ſubdit: *Quis autem eſt iſte, de quo audio talia?* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Si Ioannes eſt, & a mortuis reſurrexit, videns eum cognoſcam: unde ſequitur: *Et quærebat videre eum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XLV.)

(1) *Al. omittitur* ſint. (2) *Al. deeſt* non. (3) *Al.* præcedebant. (4) *Al.* quandoque. *Sic autem reſtituit P. Nicolai ex Catena Græcorum*. Peccatores enim metuunt ſcientes, & neſcientes, umbras pavent, omnia ſuſpicantur, & quemlibet ſtrepitum pertimeſcunt. Tale ſiquidem peccatum eſt: nemine reprehendente, vel arguente, hominem prodit &c. (5) *Al.* autem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibidem. *b* Ibid. *c* Ubi ſupra. *d* In Cat. Græc.

Digitized by Google

xlv.) Lucas autem hunc eumdem narrandi ordinem quem Marcus tenens non cogit credi rerum geſtarum eumdem ordinem fuiſſe. In his etiam verbis Marco atteſtatur, ad hoc dumtaxat quod alii dixerint, non Herodes, Ioannem a mortuis ſurrexiſſe. Sed quia hæſitantem commemoravit Herodem, intelligendum eſt, aut poſt iſtam hæſitationem confirmaſſe in animo ſuo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris ſuis, ſicut Matthæus narrat cap. xiv. „ Hic eſt Ioannes „ Baptiſta, ipſe ſurrexit a mortuis : “ aut ita pronuntianda ſunt hæc verba Matthæi ut hæſitantem adhuc indicent.

(c) AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. xlv.) Matthæus, & Marcus ex præcedentium occaſione narrant quemadmodum ſit Ioannes ab Herode occiſus; Lucas autem qui iam longe ſupra de paſſione Ioannis narraverat, poſtquam commemoravit illam Herodis hæſitationem de Domino quiſnam eſſet, continuo ſubiungit : *Et reverſi Apoſtoli narraverunt illi quæ fecerunt*. BEDA (cap. xxxv. in Luc.) Non ſolum autem narrant quæ ipſi fecerunt, & docuerunt; ſed etiam quæ Ioannes eis in docendo occupatis ſit paſſus, (1) vel ſui, vel eiuſdem Ioannis ei diſcipuli renuntiant, ſicut Matthæus inſinuat. ISIDORUS *a*. Quia vero Dominus viros ſanguinum abominatur, & commorantes cum eis, ſi a propriis criminibus non diſcedant; poſt occiſionem Baptiſtæ, deſerens occiſores, diſceſſit: unde ſequitur: *Et aſſumptis illis, ſeceſſit ſeorſum in locum deſertum, qui eſt Bethſaida*. BEDA (cap. xxxv. in Luc.) Eſt autem Bethſaida in Galilæa civitas Andreæ, & Petri, & Philippi Apoſtolorum, prope ſtagnum Genezareth. Non autem timore mortis hoc egit, ut quidam arbitrantur, ſed parcens inimicis ſuis, ne homicidio homicidium (2) iungerent; ſimul & opportunum ſuæ paſſionis tempus expectans. CHRYSOSTOMUS (hom. l. in Matth.) Non autem prius, ſed relato ſibi quod acciderat, diſceſſit, manifeſtans per ſingula carnis veritatem. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) In deſertum autem locum abiit Dominus, quia operaturus erat miraculum panum: ne quis diceret: De civitate prope exiſtente oblati ſunt panes. CHRYSOSTOMUS (hom. l. ut ſupra.) Vel vadit in deſertum locum, ut nemo ſequeretur. Sed nec ſic plebs diſceſſit, ſed comitatur ipſum: unde ſequitur: *Quod cum cognoviſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum*. CYRILLUS *b*. Hi quidem poſtulantes a dæmonibus liberari, hi vero languorum remotionem; nec non quos eius oblectabat doctrina, illum attentiſſime viſitabant. BEDA (cap. xxxv. in Luc.) Ipſe autem ut potens, piuſque Salvator excipiendo fatigatos, docendo inſcios, ſanando ægrotos, reficiendo ieiunos, quantum devotione credentium delectetur, inſinuat: unde ſequitur: *Et excepit illos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, ſanabat*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Loquebatur eis de regno Dei.*) Ut addiſcas, quod quæ ſecundum nos eſt ſapientia, dividitur verbo, & opere; & quod decet dicere operata, & operari dicta. Reclinante autem die, diſcipuli iam incipientes aliorum curam habere, turbæ miſerentur: unde ſequitur: *Dies autem cœperat declinare, & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in caſtella, villaſque quæ circa ſunt, divertant, & inveniant eſcas: quia hic in loco deſerto ſumus*. CYRILLUS *c*. Sicut enim dictum eſt, diverſarum paſſionum poſtulabant remedia: & quia videbant diſcipuli ſolo nutu poſſe perfici quod infirmi petebant, dicunt: Dimitte eos, ne amplius anxientur. Aſpice autem exuberantem manſuetudinem eius qui rogatur: non enim illa tantum largitur quæ poſtulant diſcipuli, ſed ſequentibus ipſum adiicit bona munificæ dexteræ, mandans eis eſcas exhiberi: unde ſequitur: *Ait autem ad illos: Vos date illis manducare*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Date illis manducare*.) Non autem hoc dicit eorum reſponſionem ignorans, ſed volens ipſos inducere ut dicerent quot panes haberent; & ſic magnum oſtenderetur ex eorum confeſſione miraculum, panum quantitate audita. CYRILLUS *d*. Sed quod mandabatur, intolerabile diſcipulis erat, quod non habebant penes ſe niſi quinque panes, & duos piſces: unde ſequitur: *At illi dixerunt: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes, & duo piſces; niſi forte nos emamus in omnem hanc turbam eſcas*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xliv.) In quibus quidem verbis Lucas in unam

(1) *Al.* emittitur vel ſui. (2) *Al.* iungeretur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Peluſiota Lib. I. epiſt. cccxxxiii. quæ de arrogantia inſcribitur Anaſtaſio. *b* In Catena Græcorum PP. *c* Ubi ſupra. *d* Ibidem.

Digitized by Google

unam ſententiam conſtrinxit reſponſionem Philippi dicentis: „ Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat: “ & reſponſionem Andreæ dicentis: „ Eſt puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces: “ ut narrat Ioannes cap. vi. Quod enim ait, *Non ſunt nobis pluſquam quinque panes, & duo piſces*, ad Andreæ retulit reſponſionem; quod vero adiunxit, *Niſi forte nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas*, videtur ad reſponſionem Philippi pertinere; niſi quod de ducentis denariis tacuit: quamquam & in ipſius Andreæ ſententia hoc poſſet intelligi: cum enim dixiſſet: „ Eſt puer unus hic, qui habet quinque panes hordeacos, & duos piſces; “ adiunxit: „ Sed hęc quid ſunt inter tantos? “ hoc eſt dicere: *Niſi forte nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas*. Ex qua varietate verborum, rerum autem, ſententiarumque concordia ſatis apparet ſalubriter nos doceri, nihil quærendum in verbis niſi loquentium voluntatem; cui demonſtrandæ invigilare debent omnes veridici narratores, cum de homine, vel de Angelo, vel de Deo aliquid narrant. CYRILLUS *a*. Ut autem adhuc ad magis ardua feratur miraculum, oſtenditur non parva fuiſſe multitudo virorum, cum ſequitur: *Erant autem viri fere quinque millia*, exceptis ſcilicet mulieribus, atque pueris, ut alius Evangeliſta refert. THEOPHYLACTUS (ſuper *Facite illos diſcumbere*.) Docet autem Dominus quod decet cum hoſpitamur aliquem, reclinare ipſum, & omnis conſolationis participem facere: unde ſequitur: *Ait autem ad diſcipulos ſuos: Facite illos diſcumbere per convivia quinquagenos: & ita fecerunt; & diſcumbere fecerunt omnes*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xlvi.) Quod Lucas hic dicit, quinquagenos iuſſos eſſe diſcumbere, Marcus vero quinquagenos & centenos, ideo non movet, quia unus partem dixit, alter totum. Verum ſi alius de quinquagenis tantum commemoraret, alius de centenis tantum, valde videretur eſſe contrarium, nec ſatis dignoſceretur utrumque dictum eſſe. Unum autem ab altero, alterum ab altero eſſe commemoratum; & tamen attentius conſideratum inveniri debuiſſe, quis non fateatur? Hoc ideo dixi, quia exiſtunt ſæpe aliqua eiuſmodi quæ parum intendentibus temere iudicantibus contraria videantur, & non ſint. CHRYSOSTOMUS (hom. I. in Matth.) Et quia credendum erat Chriſtum veniſſe a Patre, facturus miraculum, aſpexit in cælum: unde ſequitur: *Acceptis autem quinque panibus, & duobus piſcibus reſpexit in cælum*. CYRILLUS *b*. Hoc etiam diſpenſative pro nobis fecit, ut diſcamus quod in principio menſæ, cum frangere debemus panem, debemus Deo offerre & elicere ſuper ipſum benedictionem ſupernam: unde ſequitur: *Et benedixit, & fregit, & diſcipulis ſuis diſtribuit, ut ponerent ante turbas*. CHRYSOSTOMUS (hom. I. in Matth.) Dat quidem eis per manus diſcipulorum, honorando eos, & ne dent oblivioni iam peracto miraculo. Non autem ex non entibus facit eſcas ad paſcendum turbas, ut obturet os Manichæi aſſerentis alienam eſſe ab eo creaturam, oſtendens ſe eſſe victualium largitorem, & eum qui dixit Gen. I. „ Germinet terra. “ Multiplicat quoque piſces, ad ſignificandum quod tam mari, quam aridæ dominabatur. Bene autem in languentibus ſpeciale peregit miraculum; agit & beneficium generale alens omnes etiam non languentes: unde ſequitur: *Et manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt*. GREGORIUS Niſſenus *c*. Quibus nec cælum fluebat manna, nec tellus juxta ſui naturam producens frumentum, eorum ſatisfaciebat egeſtati; ſed ex ineffabilibus horreis divinæ potentiæ beneficium affluebat. Panis paratur factus in manibus miniſtrantium, nec non per ſaturitatem edentium augmentatur. Eſum etiam piſcium eorum neceſſitati non adminiſtrabat mare, ſed ille qui in mari piſcium genus inſeruit. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. de refectione turbarum.) Non exiguo, ſed multiplicato cibo populum liquet eſſe ſatiatum. Vides incomprehenſibili quodam ritu inter dividentium manus, quas non fregerant (1) multiplicare particulas, & intacta frangentium digitis ſponte ſua fragmenta (2) ſuõripere. CYRILLUS *d*. Nec uſque (3) ad hoc tantum pervenit miraculum: ſed ſequitur: *Et ſublatum eſt quod ſuperfuit eis fragmentorum cophini duodecim*: ut hinc eſſet manife-

(1) *P. Nicolai habet* fructificare, *ut ſupra* Videres *pro* Vides. (2) *Al.* ſurripere. (3) *Al.* adhuc.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem. *c* Orat. catechetica magna cap. xxiii. *d* Ubi ſupra.

niſeſta certificatio quod opus caritatis in proximos uberem vendicet retributionem a Deo. THEOPHYLACTUS. Et ut addiſceremus quantum hoſpitalitas poteſt, & quantum augentur noſtra, cum indigentibus ſubvenimus. CHRYSOSTOMUS *a* (homil. I. in Matth. ante med.) Fecit autem ſuperabundare non panes, ſed fragmenta; ut oſtendat illorum panum eſſe reliquias, quæ tot factæ ſunt, ut totidem eſſent cophini quot & diſcipuli. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Myſtice autem poſtquam illa quæ Eccleſiæ typum accepit, a fluxu curata (1) eſt ſanguinis, poſteaquam Apoſtoli ad evangelizandum ſunt deſtinati, gratiæ cæleſtis impartitur alimentum. Sed quibus impartiatur adverte: non otioſis, non in civitate, quaſi in ſynagoga, vel ſæculari dignitate reſidentibus, ſed inter deſerta quærentibus Chriſtum. BEDA (cap. xxxv. a med.) Qui derelicta Iudæa, quæ prophetiæ non credendo, ſibi caput abſtulerat, in deſerto Eccleſiæ, quæ virum non habebat, verbi pabula largitur. Petentem vero deſerta Gentium Chriſtum, multæ fidelium catervæ, relictis mœnibus priſcæ converſationis, & variorum dogmatum, ſequuntur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Qui autem (2) non faſtidiunt, ipſi excipiuntur a Chriſto, & cum ipſis loquitur Dei Verbum, non de ſæcularibus, ſed de regno: & qui corporalis gerunt ulcera paſſionis, his medicinam ſuam libenter indulget. Ubique autem myſterii ordo ſervatur, ut prius per remiſſionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, poſtea vero alimonia menſæ cæleſtis exuberet. BEDA (cap. xxxvi.) Die autem declinante turbam reficit, ideſt fine ſæculorum appropinquante, vel cum ſol iuſtitiæ pro nobis occubuit. AMBROSIUS (ut ſupra.) Quamquam nondum validioribus hæc turba reficiatur alimentis: primum enim in modum lactis quinque ſunt panes, ſecundum ſeptem; tertium ipſum corpus Chriſti eſt eſca ſolidior. Si quis autem petere cibum veretur, ipſe relictis ſuis omnibus feſtinet ad Dei Verbum. Dum autem aliquis audire incipit Dei verbum, incipit eſurire. Incipiunt Apoſtoli eſurientem videre, & ſi illi adhuc non intelligant quid eſuriant, intellexit Chriſtus: ſcit quod non ſæcularem cibum eſuriant, ſed cibum Chriſti: nondum enim intellexerant Apoſtoli cibum (3) credentis non eſſe venalem. Noverat Chriſtus nos potius eſſe redimendos, ſuas vero epulas eſſe gratuitas. BEDA (cap. xxxvi. in Luc.) Nondum autem erant Apoſtolis niſi quinque panes Moſaicæ legis, & duo piſces utriuſque teſtamenti; quæ in abdito myſteriorum latentium, quaſi aquis abyſſi tegebantur. Quia vero quinque ſunt (4) exteriores hominis ſenſus, quinque millia viri Dominum ſecuti, deſignant eos qui in ſæculari adhuc habitu poſiti, exterioribus, quæ poſſident, bene uti noverunt; qui quinque panibus aluntur, quia tales neceſſe eſt legatibus adhuc præceptis inſtrui: nam qui mundo ad integrum renuntiant, evangelica refectione ſublimes ſunt. Diverſi autem convivantium diſcubitus deſignant diverſos per orbem terrarum Eccleſiarum conventus, qui unam catholicam faciunt. AMBROSIUS (ubi ſupra) Hic vero panis, quem frangit Ieſus, myſtice quidem Dei verbum eſt, & ſermo de Chriſto; qui cum dividitur augetur: de paucis enim ſermonibus, populis redundantem alimoniam miniſtravit. Dedit ſermones nobis velut panes, qui noſtro dum libantur ore, geminantur. BEDA (cap. xxxvi. inter med. & finem.) Turbis autem eſurientibus Salvator non nova creat cibaria, ſed acceptis his quæ habuerunt diſcipuli benedicit: quia veniens in carne, non alia quam prædicta ſunt prædicat; ſed prophetiæ dicta myſteriis gratiæ gravida demonſtrat. Reſpicit in cælum, ut illuc dirigendam mentis aciem, ibi lucem ſcientiæ doceat eſſe quærendam. Frangit, & ante turbas ponenda diſtribuit diſcipulis: quia legis, & prophetiæ ſacramenta eis, ut per mundum prædicent, patefecit. AMBROSIUS. Non otioſe autem quæ turbæ ſuperſunt, a diſcipulis colliguntur: quia ea quæ divina ſunt, apud electos facilius poſſis, quam apud populos reperire. Beatus ille qui poteſt colligere quæ etiam doctis ſuperſunt. Qua ratione autem cophinos Chriſtus duodecim implevit, niſi ut illud populi Iudaici ſolveret, quia „ manus eius in cophino ſervierunt? " Pſal. lxxx. Hic eſt populus, qui ante lutum in

(1) *Al. omittitur* eſt. (2) *Al. deſideratur* non. (3) *Al.* credentes. *P. Nicolai habet* cibum populi credentis. (4) *Al.* exterioris.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. ut & habetur apud illum partim prædicta hom. I. in Matth. & partim in Ioan. hom. xlv.

in cophinis colligebat, ſed iam per crucem Chriſti vitæ cæleſtis operatur alimoniam. Nec paucorum hoc munus, ſed omnium eſt: nam per duodecim cophinos, tamquam tribuum ſingularum, fidei firmamentum redundat. Beda (cap. xxxvi. in Luc.) Vel per cophinos duodecim Apoſtoli figurantur, & omnes ſequentes doctores, foris quidem hominibus deſpecti, ſed intus ſalutaris cibi reliquiis (1) cumulati.

(d) Cyrillus *a*. Sequeſtratus a populis Dominus, & ſeorſum poſitus vacabat orationibus: unde dicitur: *Et factum eſt cum ſolus eſſet orans, erant cum illo & diſcipuli*. Formam enim in hoc ſeipſum conſtituebat, docens diſcipulos artem facilem doctrinalium dogmatum: reor enim oportere populorum antiſtites etiam meritis præeſſe ſubditis ſuis, in rebus neceſſariis iugiter converſantes, & illa tractantes quibus Deus placatur. Beda (cap. xxxvii. in Luc.) Aderant autem diſcipuli Domino; ſed ipſe Patrem ſolus oravit: (2) quia poſſunt ſancti Domino fidei amoriſque ſocietate coniungi. Ubique ſolus obſecrat, quia Dei conſilium humana vota non capiunt, nec quiſquam poteſt (3) interiorum particeps eſſe cum Chriſto. Cyrillus *b*. Poterat autem orationis negotium turbare diſcipulos: videbant enim humanitus orare quem olim viderant auctoritate divina peragentem miracula. Ut igitur (4) huiuſmodi propelleret turbationem, eos interrogat, non quia neſciret ab exterioribus ſibi collata præconia, ſed ut eos a plurium opinione auferret, & rectam fidem eis insereret: unde ſequitur: *Et interrogavit illos dicens: Quem me dicunt eſſe turbæ?* Beda (ubi ſupra.) Pulchre Dominus fidem diſcipulorum exploraturus, prius turbarum ſententiam interrogat, ne illorum confeſſio, non veritatis agnitione probata, ſed vulgi videatur opinione (5) formata; nec comperta credere, ſed inſtar Herodis de auditis hæſitare putentur. Auguſtinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxx.) Poteſt autem illud movere quod Lucas Dominum interrogaſſe diſcipulos ſuos, quem illum dicerent homines, tunc dixit cum eſſet ſolus orans, & adeſſent etiam ipſi: porro autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodem interrogatos. (6) Sed hoc eum movet, quia numquam oravit in via. Ambroſius (Lib. VI. in Luc. cap. de interrog. Ieſu quem ſe eſſe dicant.) Non eſt autem otioſa turbæ opinio quam diſcipuli reſpondent, cum ſubditur: *At illi reſponderunt, & dixerunt: Alii Ioannem Baptiſtam*, quem decollatum ſciebant; *alii autem Eliam*, quem venturum putabant; *alii autem, quia Propheta unus de prioribus ſurrexit*. Sed hoc quærere alterius prudentiæ eſt: nam ſi Paulo Apoſtolo ſatis eſt nihil ſcire, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum; quid amplius mihi deſiderandum eſt ſcire quam Chriſtum? Cyrillus *c*. Vide autem in interrogationibus elegantiam. Dirigit enim prius (7) eos ad extrinſecas laudes, ut eis evulſis veram opinionem generet. Unde cum dixiſſent diſcipuli plebis opinionem, eorum ſententiam interrogat, cum ſubditur: *Dicit autem illis: Vos autem quem me eſſe dicitis?* O quam præcipuum illud *vos*! Excipit eos ab aliis, ut eorum vitent opiniones; quaſi dicat: *Vos*, qui cenſura mea vocati eſtis ad Apoſtolatum, teſtes miraculorum meorum, *quem me eſſe dicitis?* Prævenit autem Petrus ceteros, fitque os totius collegii, eructatque divini amoris eloquia, profertque fidei confeſſionem, cum dicitur: *Reſpondens autem Petrus dixit, Chriſtum Dei*. Non ait ſimpliciter eum eſſe Chriſtum Dei, ſed magis cum articulo (8) *Chriſtum illum Dei*: unde in Græco habetur (τὸν χριστὸν) *ton Chriſton*. Nam plures divinitus uncti, diverſimode vocati ſunt Chriſti. Quidam enim uncti fuerunt in Reges, quidam in Prophetas; nos autem per Chriſtum ſancto peruncti Spiritu, nomen obtinuimus Chriſti; ſed unus ſolus eſt qui eſt Chriſtus Dei, & Patris, quaſi ipſo ſolo proprium habente Patrem, qui in cælis eſt: & ſic Lucas concordat quidem in ſententiis cum Matthæo, qui narravit cap. xvi. Petrum dixiſſe: „Tu es Chriſtus Filius Dei vivi:“ ſed utens breviloquio, ait eum dixiſſe, *Chriſtum Dei*. Ambroſius (ubi ſupra.) In uno enim hoc no-

V 2 mine

(1) *Al.* cumulabit. (2) *In edit. P. Nicolai ita invenimus ſuppletum:* quia poſſunt ſancti Domino fidei amoriſque ſocietate coniungi; ſed incomprehenſibilia paternæ diſpoſitionis arcana ſolus novit Filius penetrare. Ubique ergo ſolus orat &c. (3) *Al.* inferiorum. (4) *Al.* huius. (5) *Al.* firmata. (6) *Supplet P. Nicolaius* ſed hoc eum movet qui putat quia numquam oravit in via. (7) *Al.* omnes eos. (8) Al. omittitut *Chriſtum illum Dei*.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupta.

mine, & divinitatis, & incarnationis expreſſio, & fides eſt paſſionis. Complexus eſt itaque omnia qui & naturam, & nomen expreſſit, in quo ſumma virtutum eſt. CYRILLUS *a*. Sed notandum, quod unum confeſſus eſt eſſe Chriſtum prudentiſſimus Petrus contra præſumentes Emmanuelem in duos Chriſtos dividere. Neque enim ſciſcitatus eſt eos, dicens: *Quem dicunt homines eſſe* divinum Verbum, ſed *Filium hominis*? quem Petrus confeſſus eſt eſſe Filium Dei. In hoc ergo admirandus eſt, & dignus factus tam præcipuis honoribus, quia quem admiratus eſt in forma noſtra, hunc credidit eſſe Chriſtum Patris, ſcilicet hominem factum Verbum, quod proceſſit de Patris ſubſtantia. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. cap. de eo quod præcepit diſcipulis ne cui dicerent.) Dominus autem Ieſus Chriſtus prædicari ſe primo noluit, ne ullus ſtrepitus naſceretur: unde ſequitur: *At ille increpans eos, præcepit ne cui dicerent*. Multis ex cauſis iubet tacere diſcipulos: ut fallat principem mundi, ut declinet iactantiam, doceat humilitatem. Ergo Chriſtus noluit gloriari; & tu, qui ignobilis natus es, gloriaris? Simul ne rudes, & imperfecti adhuc diſcipuli maximæ prædicationis molibus opprimantur. Prohibentur ergo evangelizare eum Dei Filium, ut evangelizarent poſtea crucifixum. CHRYSOSTOMUS (hom. lv. in Matth.) Opportune etiam Dominus tunc vetuit nulli dicere, quod ipſe eſſet Chriſtus, quatenus ſublatis de medio ſcandalis, & crucis conſummato patibulo, habitualiter imprimeretur audientium menti conveniens de eo opinio: nam radicatum ſemel, & poſtmodum evulſum, vix umquam denuo inſitum retinebitur; quod autem ſemel inſitum perſeverat immobile, de facili concreſcit. Nam ſi Petrus ex ſolo auditu ſcandalizatus eſt, quid quamplures paterentur, cum audiſſent Filium Dei eſſe, viderent autem crucifixum, & conſputum? CYRILLUS *b*. Oportebat ergo diſcipulos eum ubique terrarum prædicare (hoc enim erat opus electorum ab eo ad Apoſtolatus officium) ſed, ut ſacra Scriptura teſtatur, tempus eſt unicuique rei. Decebat enim ut crux, & reſurrectio impleretur, & ſic ſequeretur Apoſtolorum prædicatio: unde ſequitur: *Dicens, quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a ſenioribus, & principibus ſacerdotum, & ſcribis, & occidi & tertia die reſurgere*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Fortaſſe, quia ſciebat Dominus difficile paſſionis, & reſurrectionis myſterium etiam diſcipulos credituros, ipſe voluit eſſe ſuæ paſſionis, & reſurrectionis aſſertor.

(e) CYRILLUS *c*. Ducum magnanimi ſtrenuos in armis ad audaciam provocant, non ſolum eis honores pollicendo victoriæ, ſed etiam ipſum pati generoſum eſſe fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Ieſum Chriſtum: prædixerat enim Apoſtolis, quod oporteret eum perpeti Iudæorum calumnias, occidi, & tertia die reſurgere. Ne igitur putarent Chriſtum quidem paſſurum perſecutiones pro vita mundi, eis vero licere lentam vitam ducere; oſtendit quod neceſſario per æqua certamina gradi deceret cupientes eius gloriam obtinere: unde dicitur: *Dicebat autem ad omnes*. BEDA (cap. XXXVIII. in Luc.) Pulchre poſuit *ad omnes*: quia ſuperiora, quæ ad fidem dominicæ nativitatis, vel paſſionis pertinent, cum ſolis diſcipulis ſeorſum egit. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi. in Matth.) Cum autem Salvator ſit pius & benignus, nullum invitum, aut coactum habere vult famulum, ſed ſpontaneos, & gratias agentes ei pro famulatu; & ideo neminem cogendo, aut neceſſitatem imponendo, ſed perſuadendo, & benefaciendo univerſos volentes attrahit, dicens, *Siquis vult*. BASILIUS *d*. Vitam autem propriam in formam optimæ converſationis tradidit volentibus ei obedire, cum dicit, *Poſt me venire*; non obſecutionem corporalem inſinuans: eſſet enim in omnibus impoſſibilis, Domino iam in cælis exiſtente: ſed debitam converſationis pro poſſe imitationem. BEDA (cap. XXXVII.) Niſi autem quis a ſemetipſo deficiat, ad eum qui ſupra ipſum eſt non appropinquat: unde dicitur: *Abneget ſemetipſum*. BASILIUS *e* (in Quæſt. explicans quæſt. VI. abnegatio ſui qualis ſit.) Abnegatio quidem ſui ipſius eſt totalis præteritorum oblivio, & receſſus a propriis voluntatibus. ORIGENES *f*. Abnegat etiam aliquis ſeipſum, dum vitam prius in malitia conſuetam alteratione debita commutat: puta qui dudum in laſcivia vixerat, abnegat ſemetipſum laſcivum, cum ſit caſtus; & ſimiliter abſtinentia cuiuslibet criminis, ſuiipſius abnegatio eſt. BASILIUS *g*. Ap-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupra. *d* In Conſtit. monaſt. cap. IV. *e* In Regulis fuſius diſputatis ad interrogat. VI. *f* Tract. II. in Matth. *g* In Regulis, ut ſupra.

Appetitus (1) autem mortis tolerandæ pro Chriſto, & mortificatio membrorum, quæ ſunt ſuper terram, & viriliter diſponi ad omne periculum ſuſtinendum pro Chriſto, & non affici quemquam ad vitam præſentem, hoc eſt tollere crucem ſuam: unde ſubditur: *Et tollat crucem ſuam quotidie*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Tollat crucem*.) Crucem hic dicit mortem exprobrabilem, innuens quod ſi quis vult Chriſtum ſequi, non debet effugere propter ipſum etiam exprobrabilem mortem. GREGORIUS in hom. (XXXII. in Evang.) Duobus etiam modis crux tollitur, dum aut per abſtinentiam affligitur corpus, aut per compaſſionem afficitur animus. GRAECUS *a*. Recte autem coniungit hæc duo, *abneget ſemetipſum*, & *tollat crucem ſuam*. Sicut enim qui paratus eſt aſcendere crucem, ſumit in mente ſua mortis intentionem, ſicque vadit ut non æſtimans amplius hanc vitam participare; ita qui ſequi vult Dominum, primo debet abnegare ſeipſum, & ſic tollere crucem, ut eius voluntas ſit prompta ad omnem miſeriam ſuſtinendam. BASILIUS *b*. In hoc igitur conſiſtit perfectio, ut impaſſibiliter ſe habeat ſecundum affectum etiam ad ipſum vivere, & habeat in promptu mortis reſponſum, ut nequaquam in ſeipſo confidat. Sumit autem exordium perfectio ab exteriorum alienatione, (2) puta poſſeſſionum, vel inanis gloriæ, vel præciſe affectionis inutilium rerum. BEDA (ſuper *Tollat crucem*.) Prædictam igitur crucem & quotidie tollere, & ea ſumpta Dominum ſequi iubemur, qui crucem propriam baiulavit: unde ſequitur, *Et ſequatur me*. ORIGENES *c*. Huius autem cauſam aſſignat ſubdens: *Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet illam*; ideſt, qui vult ſecundum vitam præſentem vivere, & propriam animam in ſenſibilibus conſervare, hic eam perdet, non ducens eam ad terminos beatitudinis. E contrario autem ſubdit: *Nam qui perdiderit animam ſuam propter me, ſalvam faciet illam*; ideſt, qui negligit ſenſibilia intuitu veritatis, exponens ſe morti, hic tamquam animam perdens pro Chriſto, eam potius ſalvabit. Itaque ſi animam ſalvari beatum eſt, relatum ad eam quæ eſt in Deo ſalutem, debet eſſe & quædam bona perditio animæ quæ fit intuitu Chriſti. Videtur etiam mihi perſimile ei quod eſt abnegare ſeipſum, ſecundum prædicta, decere perdere quemlibet propriam animam peccatricem, ut ſumat eam quæ per virtutem ſalvatur. CYRILLUS *d*. Quod autem incomparabiliter exercitium pacis Chriſti ſuperet delicias, & pretioſa mundi, inſinuat ſubdens: *Quid proficit homini ſi lucretur univerſum mundum, ſeipſum autem perdat, & detrimentum ſui faciat?* quaſi dicat: Cum aliquis aſpiciens præſentem dulcedinem, aut utilitatem, renuit quidem pati, eligit autem ſplendide vivere, ſi ſit opulentus; quod inde ſibi commodum erit cum perdiderit animam? Tranſit enim huius mundi figura, & amœna velut umbra diſcedunt: non enim proderunt theſauri impietatis; eripit autem a morte iuſtitia. GREGORIUS in hom. (XXXII. in Evang.) Quia ergo ſancta Eccleſia habet aliud tempus perſecutionis, atque aliud pacis, Dominus utraque tempora deſignavit in præceptis: nam perſecutionis tempore ponenda eſt anima; quod ſignificavit dicens, *Qui perdiderit animam*: pacis autem tempore ea quæ amplius dominari poſſunt, frangenda ſunt deſideria terrena; quod ſignificavit dicens, *Quid proficit homini?* Plerumque autem labentia cuncta deſpicimus; ſed tamen adhuc humanæ verecundiæ uſu præpedimur, ut rectitudinem quam ſervamus in mente, nondum exprimere valeamus in voce. Sed huic quidem vulneri congruum Dominus ſubiungit medicamentum, dicens: *Nam qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc Filius hominis erubeſcet*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Erubeſcit Chriſtum qui dicit, Numquid credam crucifixo? Sed & ſermones eius erubeſcit qui Evangelii ruditatem contemnit. Quod autem hunc Dominus erubeſcet in regno ſuo tale eſt ſicut ſi aliquis paterfamilias habens ſervum pravum, erubeſcat eum nominare. CYRILLUS *e*. Incutit autem eis timorem, dicens ſe cælitus deſcenſurum, non in priſtina humilitate, & menſura proportionabili nobis, ſed in gloria Patris, miniſtrantibus Angelis: ſequitur enim: *Cum venerit in maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum*. Peſſimum igitur, & damnoſum notari inimicitia, & operis inertia, quando tantus

tus

(1) *Al.* *omittitur* autem. (2) *Al.* puta poſſeſſionem vel inanis gloriæ &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Iſaac Monachus in Cat. Græc. PP. *b* In Regulis fuſius diſputatis ad interrogat. VIII. *c* Ut ſupra. *d* Ut ſupra. *e* Ibidem.

tus iudex deſcenderit, agminibus circumſtantibus Angelorum. Hinc autem percipias quod, carne ſumpta & ſanguine, Filius non minus eſt Deus, quod ſe pollicetur in maieſtate Dei Patris venturum, & quod ei tamquam iudici omnium miniſtrabunt Angeli qui factus eſt homo ſimilis nobis. AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam.) Semper autem Dominus ſicut erigit ad præmia futura virtutum, atque utilem ſæcularium rerum docet eſſe contemptum, ita etiam (1) infirmitatem mentis humanæ præſentium remuneratione ſuſtentat. Arduum quippe eſt crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre; negare quod ſis, cum velis eſſe quod non ſis; raroque quamvis excelſa virtus futuris commutat præſentia. Ergo bonus magiſter, ne quis deſperatione frangatur, aut tædio, continuo ſe videndum fidelibus pollicetur, dicens: *Dico autem vobis: vere ſunt aliqui hic ſtantes qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei.* THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Donec viderint regnum Dei.*) Ideſt gloriam in qua iuſti erunt. Hoc autem dixit de transfiguratione quæ forma erat futuræ gloriæ; ac ſi diceret: Sunt aliqui hic ſtantes, ſcilicet Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui non attingent mortem, donec in tempore transfigurationis videant in qua gloria erunt qui me confitentur. GREGORIUS in homil. (XXXII. in Evan.) Vel regnum Dei hoc loco præſens Eccleſia vocatur: & quidam ex diſcipulis uſque adeo in corpore victuri erant ut Eccleſiam Dei conſtructam conſpicerent, & contra mundi huius gloriam erectam. AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam.) Itaque ſi nos volumus mortem non timere, ſtemus ubi Chriſtus eſt: ſoli enim non quærunt guſtare mortem qui ſtare poſſunt cum Chriſto: in quo licet ex verbi ipſius qualitate perpendere, nec tenuem quidem ſenſum mortis habituros qui Chriſti videntur meruiſſe conſortia. Certe mors corporis libando guſtetur, vita animæ poſſidendo teneatur: non enim hic mors corporis, ſed animæ denegatur.

(f) EUSEBIUS *a*. Cum Dominus diſcipulis ſuis (2) ſecundæ apparitionis ſuæ promulgaverit ingens myſterium, ne ſolis verbis credere viderentur, procedit ad opera, oſtendens eis oculata fide imaginem regni ſui: unde dicitur: *Factum eſt autem poſt hæc verba fere dies octo, & aſſumpſit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & aſcendit in montem ut oraret.* DAMASCENUS *b*. Matthæus quidem, & Marcus ſexto die poſt factam promiſſionem diſcipulis, Lucas autem poſt octavum dicit celebratam fuiſſe transfigurationem: nec eſt diſſonantia in dictis; ſed qui ſex numeraverunt, demptis extremis, primo dico, & ultimo, quo pollicitus eſt, & quo fecit, medios computaverunt; at qui octo connumeravit, utrumque prædictorum computavit. Sed cur non omnes, ſed aliqui vocati ſunt ad hanc viſionem? Unus quidem erat qui ſolus indignus erat divinitatis viſione, ſcilicet Iudas, ſecundum illud Eſai. XXVI. „ Tollatur impius, ne videat gloriam „ Dei. “ Si ſolus ergo eſſet (3) omiſſus, tamquam invidus ad maiorem eſſet malitiam provocatus. Proinde proditori tollit proditionis occaſionem, cum dimiſit inferius reliquam Apoſtolorum congeriem. Aſſumpſit autem tres, ut in duobus, vel tribus ſtet omne verbum. Petrum quidem aſſumpſit, volens teſtimonium quod teſtatus fuerat, ei oſtendere per Patris teſtimonium confirmari, & quaſi præſidem futurum totius Eccleſiæ. Sed Iacobum aſſumpſit tamquam moriturum pro Chriſto ante omnes diſcipulos; Ioannem vero tamquam Theologiæ puriſſimum organum, ut viſa gloria Filii, quæ non ſubiacet tempori, reſonet illud, „ In prin- „ cipio erat Verbum. “ AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. 1. par. ante med.) Vel Petrus aſcendit, qui claves regni cælorum accepit; Ioannes, cui committitur mater; (4) Iacobus, qui primus ſolium ſacerdotale conſcendit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Sunt quidam de hic ſtantibus*.) Vel aſſumit hos tamquam hanc rem celare potentes, & nulli alii revelare. Aſcendit autem in montem ut oraret, docens nos ſolitarios, & aſcendentes orare ad nihil terrenorum declinantes. DAMASCENUS *c*. Aliter tamen orant ſervi, aliter orabat Dominus: nam ſervi orantis oratio eſt per intellectus aſcenſum ad Deum; ſed ſacer intellectus Chriſti, qui ſecundum hypoſtaſim Deo unitus erat, manuducens nos ad aſcenſum, quo per orationem ad Deum aſcenditur,

(1) *Al.* infirmitatis. (2) *Al.* ſecum apparitionis. (3) *Al.* dimiſſus. (4) *Legit ex Ambroſio Nicolaius* Iacobus qui primus martyrium ſuſtinuit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Orat. de Transfiguratione. *c* Ibid.

tur, & docens quod adverſarius Dei non eſt, ſed tamquam principium veneratur genitorem, quin etiam alliciens tyrannum explorantem ſi Deus eſſet, quod miraculorum virtus prædicabat, quaſi ſub quadam eſca hamum contegeret, ut qui ſpe deificationis hamaverat hominem, (1) corporis amictu decenter hamaretur: unde ſequitur: *Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius altera.* CYRILLUS *a*. Non tamquam corpore humanam formam mutante, ſed quadam ſplendida gloria ſuperveniente. DAMASCENUS *b*. Videns autem diabolus orationibus refulgentem, recordatus eſt Moyſi, cuius glorificata eſt facies. Sed Moyſes quidem glorificatur extrinſecus adveniente gloria, Dominus autem ex innato gloriæ divinæ fulgore: cum enim ſecundum hypoſtaſis unionem, una & eadem ſit gloria Verbi, & carnis, transfiguratur, non quaſi accipiens quod non erat, ſed quod erat manifeſtans diſcipulis: unde ſecundum Matthæum dicitur, quod transfiguratus eſt coram eis, & quod facies eius reſulſit ut ſol: quod (2) enim eſt in ſenſibilibus ſol, hoc in intelligibilibus Deus: & ſicut ſol, qui eſt lucis fons, de facili videri non poteſt, lux autem eius ex eo quod ad terram pervenit aſpicitur; ſic facies Chriſti intenſius refulget ut ſol, veſtimenta autem eius dealbantur ut nix: unde ſequitur: *Et veſtitus eius albus refulgens*, illuſtratus ſcilicet per divinæ lucis participationem. His autem ita ſe habentibus, ut unus oſtenderetur Dominus novi & veteris teſtamenti, & hæreticorum ora obturentur, & fides fiat reſurrectionis, nec non qui transfigurabatur vivorum, & mortuorum Dominus crederetur; Moyſes, & Elias tamquam famuli aſſiſtunt Domino in gloria: unde ſequitur: *Ecce duo viri loquebantur cum illo; erant autem Moyſes, & Elias viſi in maieſtate.* Oportebat enim ut videntes conſervorum gloriam, & fiduciam, mirarentur quidem pium dominicum deſcenſum, zelarent vero eos qui prius laborarant, viſuri amœnitatem futurorum bonorum, & magis fortificarentur in laboribus: nam qui laborum noverit emolumenta, labores facilius tolerabit. CHRYSOSTOMUS (hom LVII. in Matth.) Aliter quoque, quoniam vulgus aſſerebat eum eſſe Eliam, vel Hieremiam, ut diſcerneretur inter Dominum & famulos, & ut pateat eum non eſſe adverſarium Dei, & legis tranſgreſſorem, eos ſibi aſſiſtentes monſtravit: non enim legislator Moyſes, & qui pro gloria divina zelatus eſt Elias aſtitiſſent ei: ſed & propter virtutes virorum demonſtrandas: nam uterque pro mandatis divinis quampluries ſe morti expoſuerat. Volebat etiam diſcipulos eos imitari in regimine populi, ut fierent mites ſicut Moyſes, & zelantes ſicut Elias. Inducit etiam eos, ut oſtendat crucis gloriam, ad conſolandum Petrum, & alios paſſionem timentes: unde ſequitur: *Et dicebant exceſſum eius quem completurus erat in Hieruſalem.* CYRILLUS *c*. Videlicet myſterium diſpenſationis in carne, nec non ſalutiferam paſſionem completam in venerabili cruce. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. I.) Myſtice autem poſt verba prædicta, transfiguratio Chriſti oſtenditur: quoniam is qui verba Chriſti audit, & credit, reſurrectionis gloriam videbit: octava enim die facta eſt reſurrectio: unde & plerique Pſalmi pro octava ſcribuntur: aut forte ut oſtenderet nobis quod dixerat, quod is qui propter Dei verbum perdiderit animam ſuam, ſalvam faciet eam, quoniam promiſſa ſua in reſurrectione reſtituet. BEDA (cap. XXXVIII. ſuper illud, *Et poſt dies octo*.) Nam ſicut ipſe poſt ſeptimam ſabbati, qua in ſepulcro quieverat, a mortuis reſurrexit, & nos poſt ſex (3) ſæculi ætates, & ſeptimam quietis animarum, quæ interim in alia vita geritur, quaſi octava ætate reſurgemus. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sed Matthæus, & Marcus poſt dies ſex aſſumptos hos eſſe commemorarunt: de quo poſſemus dicere, quod poſt ſex millia annorum, mille enim anni in conſpectu Dei tamquam dies una. Sed plures quam ſex millia computantur anni; & maluimus ſex dies per ſymbolum intelligere, quod ſex diebus mundi opera ſunt creata, ut per tempus opera, & per opera mundum intelligamus. Et ideo mundi temporibus impletis reſurrectio futura monſtratur: aut quia is qui ſupra mundum aſcenderit, & huius (4) ſæculi momenta tranſcenderit, velut in ſublimi locatus, futuræ reſurrectionis fructus expectabit in æternum. BEDA (ſuper *Et aſcendit*

(1) *Al.* corpus. (2) *Al.* deeſt enim. (3) *Al.* ſæculi eius. (1) *Al.* & huius poſt ſæculi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ut ſupra. *c* Ubi ſupra.

dit in montem.) Unde in montem oraturus, (1) & transfigurandus aſcendit, ut oſtendat eos qui fructum reſurrectionis expectant, & Regem in decore ſuo videre deſiderant, mente in excelſis habitare, & continuis precibus debere incumbere. AMBROSIUS (ut ſupra.) Putarem in tribus qui ducuntur ad montem, myſtice genus humanum comprehenſum, quia ex tribus filiis Noe genus omne defluxit humanum, niſi electos cernerem. Tres igitur eliguntur qui aſcendunt in montem, quia nemo poteſt reſurrectionis videre gloriam, niſi qui myſterium Trinitatis incorrupta fidei ſinceritate ſervaverit. BEDA (cap. XXXVIII. ſuper *Transfiguratus eſt.*) Transfiguratus (2) autem Salvator gloriam futuræ vel ſuæ, vel noſtræ reſurrectionis oſtendit; qui qualis tunc Apoſtolis apparuit, poſt iudicium cunctis apparebit electis. Veſtitus autem (3) talis Domini ſanctorum illius chorus accipitur, qui videlicet Domino in terris conſiſtente deſpectus videbatur, ſed illo montem petente, novo candore refulget: quia „ nunc filii „ Dei ſumus, & nondum apparuit quid eri- „ mus; ſcimus autem quoniam cum appa- „ ruerit, ſimiles ei erimus: " I. Ioan. III. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. I. a med.) Vel aliter. Pro tua poſſibilitate tibi verbum aut minuitur, aut creſcit; ac niſi altioris prudentiæ cacumen aſcendas, non tibi apparet quanta ſit gloria in Dei Verbo. Veſtimenta autem Verbi ſunt ſermones Scripturarum, & quædam intellectus indumenta divini. Et ſicut veſtitus albus refulſit, ita in oculis tuæ mentis divinarum lectionum ſenſus albeſcit. Inde apparet Moyſes, & Elias, hoc eſt lex, & Propheta in Verbo: neque enim lex poteſt eſſe ſine Verbo, nec Propheta niſi qui de Dei Filio prophetavit.

(g) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Chriſto vacante orationi, Petrus ſomno deprimitur: infirmus enim erat, & quod humanum erat implevit: unde dicitur: *Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant ſomno.* Excitati autem gloria eius cernunt, & duos viros cum eo: unde ſequitur: *Et evigilantes viderunt maieſtatem eius, & duos viros qui ſtabant cum illo.* CHRYSOSTOMUS (hom. LVII. in Matth.) Vel ſomnum vocat ingeſtum eis nimium ſtuporem ex illa viſione: neque enim nocturnum tempus erat, ſed lucis excellentia gravabat oculorum debilitatem. AMBROSIUS (ubi ſupra inter med. & fin.) Premit enim incomprehenſibilis ſplendor divinitatis, noſtri corporis ſenſus: nam ſi ſolis radium e regione oculorum contuentium (4) corporea nequit acies continere; quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Et fortaſſe ideo gravati ſomno erant, ut reſurrectionis viderent ſpeciem poſt quietem. Itaque vigilantes viderunt maieſtatem eius: nemo enim niſi vigilans gloriam videt Chriſti. Delectatus eſt Petrus, & quem ſæculi huius illecebroſa non caperent, gloria reſurrectionis illexit: unde ſequitur: *Et factum eſt cum diſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum: Præceptor, bonum eſt nos hic eſſe.* CYRILLUS *a*. Æſtimabat forſan divus Petrus imminere tempus regni Dei; & ideo approbat montis incolatum. DAMASCENUS *b*. Non eſt autem bonum, Petre, tibi quod Chriſtus ibi moretur: quoniam ſi manſiſſet, nequaquam tibi facta promiſſio conſequeretur effectum: neque enim claves obtinuiſſes regni, nec mors tyranni abolita eſſet. Non quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem. Erit quando hunc aſpectum indeſinenter percipias, & cohabitabis illi qui lux eſt, & vita. AMBROSIUS (ubi ſup. aliq. ante finem.) Petrus autem non ſolum affectu, ſed etiam (5) factorum devotione præſtantior, ad ædificanda tabernacula tria impiger operarius, communis obſequii miniſterium pollicetur: ſequitur enim: *Et faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moyſi, & unum Eliæ.* DAMASCENUS *c*. Non autem te Dominus tabernaculorum, ſed univerſalis Eccleſiæ conſtructorem conſtituit: verba tua tui diſcipuli, oves tuæ mandaverunt effectui, Chriſto tabernaculum conſtruentes, nec non & ſervis eius. Hoc autem non ex intentione Petrus proferebat, ſed inſpiratione Spiritus revelantis futura: unde ſequitur: *Neſciens quid diceret.* CYRILLUS *d*. Neſciebat etiam quid diceret: neque enim aderat tempus finis ſæculi, nec participandæ a ſanctis promiſſæ ſpei: & cum iam ſumeret exordium diſpenſatio, quo pacto Chriſtum oportebat

(1) *Al.* & transfiguraturus. (2) *Al. ibidem* transfiguraturus. (3) *Al. deeſt* talis. (4) *Al.* corpora. (5) *Al.* ſanctorum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Orat. de Transfiguratione ut ſupra. *c* Ibid. *d* Ubi ſupra.

Digitized by Google

tebat deſiſtere a mundi dilectione, volentem pati pro eo? DAMASCENUS *a*. Decebat etiam non ſolum perſtringere fructum incarnationis ad opus exiſtentium in monte, ſed diffundi ad omnes credentes quod per crucem, & paſſionem erat conſummandum. TITUS. Ignorabat etiam Petrus quod dixerat, quia non oportebat tribus tria tabernacula facere: non enim connumerantur Domino famuli, nec comparantur creaturæ Creatori. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Neque capit humana conditio in hoc corruptibili corpore facere tabernaculum Deo, ſive in animo, ſive in corpore, ſive in quolibet alio loco. Et quamvis neſciret quid diceret, tamen pollicebatur officium; cui non inconſulta petulantia, ſed (1) præmatura devotio fructus pietatis accumulat: nam quod ignorabat, conditionis fuit; quod promittebat, devotionis. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii. in Matth.) Vel aliter. Audiebat quod oportebat ipſum mori, & tertia die reſurgere; videbat autem multam diſtantiam, & ſolitudinem: unde conſideravit quod plurimam haberet locus tutelam: ob hoc dixit: *Bonum eſt nos hic eſſe*. Aderat quoque Moyſes, qui nubem intravit, & Elias, qui (2) in monte ignem deduxit. Igitur Evangeliſta confuſionem mentis eius, ex qua hoc proferebat, oſtendens dixit: *Neſciens quid diceret*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lvi.) Quod autem hic Lucas dixit de Moyſe, & Elia: *Et factum eſt dum diſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum: Præceptor, bonum eſt nos hic eſſe*: non debet putari contrarium ei quod Matthæus, & Marcus ita coniunxerunt, Petrum hæc ſuggeſſiſſe, quaſi adhuc Moyſes, & Elias cum Domino loquerentur: non enim expreſſerunt tunc, ſed tacuerunt potius quod iſte addidit, illis deſcendentibus, hoc Petrum Domino ſuggeſſiſſe. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Petro autem dicente, *Faciamus tria tabernacula*, Dominus tabernaculum non manufactum fabricat, & in eum ingreditur cum Prophetis: unde ſubditur: *Hæc autem illo loquente, facta eſt nubes, & obumbravit eos*: ut oſtenderet quod non minor eſt Patre: ſicut enim in veteri teſtamento in nube habitare Dominus dicebatur, ſic & nunc nubes ſuſcepit Dominum, non caliginoſa, ſed lucida. BASILIUS *b*. Nam obſcuritas legis tranſierat: ſicut enim fumus ab igne, ſic nubes a luce cauſata eſt. Verum, quia nebula ſignum tranquillitatis eſt, quies futuræ manſionis oſtenditur per nubis operimentum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Divini enim Spiritus eſt obumbratio iſta, quæ non caligat affectibus hominum, ſed revelat occulta. ORIGENES (tract. iii. in Matth.) Hanc autem gloriam diſcipuli ſufferre nequeuntes, procubuerunt humiliati ſub potenti dextera Dei, nimium timentes, cum ſcirent quod dictum fuit Moyſi Exod. xxxiii. „Non videbir homo faciem meam, & vivet:“ unde ſequitur: *Et timuerunt intrantibus illis in nubem*. AMBROSIUS. Cognoſce autem nubem iſtam non coacti aeris caligine piceam, & quæ cœlum tenebrarum horrore (3) ſubtexat, ſed lucidam nubem, quæ nos non pluvialibus aquis immadidet, ſed qua mentes (4) hominum in voce Dei omnipotentis emiſſa fidei ros rigavit: ſequitur enim: *Et vox facta eſt de nube, dicens: Hic eſt Filius meus dilectus*. Non Elias filius, non Moyſes filius; ſed *Hic eſt Filius*, quem ſolum videtis. CYRILLUS *c*. Qualiter ergo oportebat eum qui revera Filius eſt, factum, vel creatum exiſtimare, Deo Patre deſuper intonante, *Hic eſt Filius meus*? Quaſi dicat: Non unus ex filiis, ſed qui vere, & naturaliter eſt Filius; ad cuius exemplar alii ſunt adoptivi. Illi ergo iuſſit obedire, cum ſubdit, *Ipſum audite*; & magis quam (5) Moyſen, & Eliam, quia Chriſtus eſt finis legis, & Prophetarum: unde ſignanter Evangeliſta ſubdit: *Et dum fieret vox, inventus eſt Ieſus ſolus*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Hic eſt Filius*.) Ne ſcilicet putaret aliquis hoc dictum, *Hic eſt Filius meus dilectus*, de Moyſe, vel Elia fuiſſe prolatum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Receſſerunt ergo illi ubi cœperat Dominus deſignari.

(1) *Al.* primatum. (2) *Al* in montem. *P. Nicolai legit* in monte ignem e cælo deduxit. (3) *Al.* ſubrexerat. (4) *Al.* homini. (5) *Al.* ad Moyſen.

Ex editione P. Nicolai.

a Ut ſupra. *b* In Cat. Græc. PP. Habetur apud illum in Eſaiæ iv. ſub finem ſuper illud ex verſ. v. *Creabit Dominus ſuper omnem locum montis Sion, & ubi invocatus eſt, nubem per diem &c.* *c* Ubi ſupra, & in Theſauro Lib. II. cap. xiv.

Tres etiam in principio videntur, (1) unus in fine: perfecta enim fine unum ſunt. Ergo & illi quaſi recipiuntur in Chriſti corpus, quia & nos unum erimus in Chriſto Ieſu; aut fortaſſe quia lex, & Prophetæ ex Verbo. THEOPHYLACTUS (ſuper *Inventus eſt Ieſus ſolus.*) Quæ autem ex Verbo cœperunt, in Verbo deſinunt: per hoc enim innuit quod uſque ad tempus aliquod lex, & Prophetæ apparerent, ſicut hic Moyſes, & Elias; poſtmodum autem ſolus Ieſus, illis recedentibus: nam nunc Evangelium manet tranſactis legalibus. BEDA (cap. XXXVIII.) Et nota, ſicut Domino in Iordane baptizato, ſic etiam in monte clarificato totius Trinitatis myſterium declarari: quia gloriam illius, quam in baptiſmate confitemur, in reſurrectione videbimus. Nec fruſtra Spiritus ſanctus hic in lucida nube, illic apparet in columba: quia qui nunc ſimplici corde fidem quam percipit ſervat, tunc luce apertæ viſionis quæ crediderat contemplabitur. ORIGENES *a*. Non vult autem Ieſus dici quæ ipſius ſpectant ad gloriam ante ſuam paſſionem: unde ſequitur: *Et ipſi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant*: offenſi enim fuiſſent, & præcipue vulgus, ſi vidiſſet crucifigi eum qui ſic fuerat glorificatus. DAMASCENUS *b*. Hoc etiam præcepit Dominus, ſciens diſcipulos imperfectos, qui nondum ſortiti erant plenam Spiritus participationem; ne corda aliorum qui non viderant, ſubverterentur triſtitia; & ne proditor incitaretur ad invidiæ rabiem.

(h) BEDA (cap. XXXIX. in Luc.) Loca rebus congruunt. In monte Dominus orat, transformatur, diſcipulis arcana ſuæ maieſtatis aperuit, in inferiora deſcendens, turbæ occurſu excipitur: unde dicitur: *Factum eſt autem in ſequenti die, deſcendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa*. Surſum Patris vocem pandit, deorſum ſpiritus malos expellit: unde ſequitur: *Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magiſter, obſecro te, reſpice in filium meum*. TITUS. Videtur mihi ſapiens quidem hic eſſe: non enim dixit Salvatori, Fac hoc, vel iſtud; ſed *reſpice*. Hoc enim ſufficit ad ſalutem, ſicut Propheta dicebat Pſal. lxxxv. „ Reſpice in „ me, & miſerere mei. “ Et dicit, *In filium meum*, ut rationabilem demonſtret in verecundiam, quod ſolus in multitudine clamat. Addit, *Quia unicus eſt mihi*; quaſi dicat: Nullus alius expectatur futurus remedium ſenectutis. Conſequenter explicat paſſionem, ut audientem moveat ad pietatem, dicens: *Et ecce ſpiritus apprehendit eum, & ſubito clamat, & elidit, & diſſipat eum cum ſpuma, & vix diſcedit dilanians eum*. Deinde videtur criminari diſcipulos; ſed magis reſpondit, quod iuſte verecundiam depoſuerit, dicens: *Et rogavi diſcipulos tuos ut eiicerent illum, & non potuerunt*; quaſi dicat: Non putes quod leviter ad te pervenerim: ſtupenda eſt dignitas tua, nec ſtatim te moleſtavi: ad diſcipulos tuos acceſſi primo; nunc quia non curaverunt, cogor proficiſci ad te: unde & Dominus non ipſum, ſed genus incredulum increpat: ſequitur (2) enim: *Reſpondens autem Ieſus dixit: O generatio infidelis, & perverſa, uſquequo ero apud vos, & patiar vos?* CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. in Matth.) Sed hunc hominem multum infirmari in fide, Evangeliorum Scriptura oſtendit ex pluribus, ex eo ſcilicet quod dixit Marc. IX. „ Adiuva incredulitatem meam, “ &„ ſi potes, “ & ex eo quod Chriſtus dixit, „ Credenti omnia poſſibilia „ ſunt. “ CYRILLUS *c*. Unde melius puto incredulum reputatum dæmoniaci patrem, quod & ſacros Apoſtolos obiurgavit, dicens eos non poſſe imperare dæmonibus: potius autem erat honorando Deum ab eo petere gratiam: annuit enim veneratus. Qui autem dicit debilitari erga virtutem quæ eſt in ſpiritus malignos, eos (3) qui a Chriſto adepti ſunt poteſtatem eiiciendi eos, gratiam magis calumniatur quam fulgentes ea, in quibus Chriſtus operatur. Unde offenditur Chriſtus accuſatis ſanctis, quibus eſt commiſſum verbum prædicationum ſacrarum: propter quod Dominus increpat eum, & concordes ei, dicens: *O generatio infidelis, & perverſa*; quaſi dicat: Cauſa tuæ infidelitatis, gratia effectum ſortita non eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. in Matth. par. ante med.) Non autem dirigit ſermonem ad eum tantum, ſed ad omnes Iudæos, ne faciat eum hæſitare: oportebat enim ſcandalizari quamplures. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quod autem di-

(1) *Al.* unus in fide: perfectæ enim fidei unum ſunt: *P. Nicolai* perfecta enim fide unum ſunt. (2) *Al.* acceſſit enim. (3) *Al.* quia Chriſti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. & tract. III. ut iam ſupra. *b* Prædicta orat. de Transfiguratione. *c* Ubi ſupra.

Digitized by Google

dicit, *Perverſa*, demonſtrat quod non a principio, neque naturaliter inerat eis malitia; ſed natura quidem erant recti ſemen Abrahæ exiſtentes, ſed per malitiam erant perverſi. CYRILLUS *a*. Quaſi neſcientes procedere rectis inceſſibus. Cum eis autem qui ſic ſunt diſpoſiti, Chriſtus commorari dedignatur: unde dicitur: *Uſquequo ero apud vos, & patiar vos?* ferens quaſi moleſte eorum converſationem propter pravitatem ipſorum. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii. in Matth.) Per hoc etiam oſtendit deſideratum ſibi eſſe ſuum receſſum, & quod non erat grave crucis patibulum, ſed magis ipſorum converſatio. BEDA (cap. xxxix. in Lucam in med.) Non quod tædio ſuperatus ſit manſuetus, & mitis; ſed in ſimilitudinem medici ſi ægrotum videat contra ſua præcepta ſe gerere, dicat: Uſquequo accedam ad domum tuam, me aliud iubente, te aliud faciente? Intantum autem non eſt iratus homini, ſed vitio, ut ſtatim intulerit: *Adduc huc filium tuum*. TITUS. Poterat quidem ſolo iuſſu eum liberare; ſed propalat (1) ſuam paſſionem, ſubiiciens infirmum præſentium viſioni. Deinde dæmonium, poſtquam Dominum ſenſit, concutit puerum: unde ſequitur: *Et cum accederet, eliſit illum dæmonium, & diſſipavit*: ut ſic prius exprimatur paſſio, deinde adhibeatur remedium. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii. in Matth. prope medium.) Non tamen hoc Dominus ad oſtentationem facit, ſed cauſa patris, ut cum viderit dæmonium conturbari propter ſolam vocationem, ſic ſaltem inducatur ad fidem futuri miraculi; de quo ſequitur: *Et increpavit Ieſus ſpiritum immundum, & ſanavit puerum, & reddidit illum patri eius*. CYRILLUS *b*. Antea autem non erat patris, ſed dæmonis occupantis. Subdit autem Evangeliſta ſtupere plebem in magnaliis Dei, dicens: *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei*: quod dicit propter donum Chriſti, qui ſacris quoque Apoſtolis contulit poteſtatem agendi divina miracula, & imperandi dæmonibus. BEDA (cap. xxxix. in Luc.) Myſtice autem pro qualitate meritorum quotidie aliis (2) aſcendit Dominus, dum perfectos, quorum converſatio in cælis eſt, ſublimius extollendo glorificat, & de æternis inſtruit, & docet quæ a turbis audiri non valent; aliis autem deſcendit, dum terrenos, & inſipientes confortat, docet, & caſtigat. Hunc autem dæmoniacum Matthæus lunaticum, Marcus ſurdum & mutum deſcribit: ſignificat enim illos qui ut luna mutantur, per diverſa vitia creſcentes, & decreſcentes; qui muti ſunt, non confitendo fidem, (3) & ſurdi, nec ipſum fidei audiendo ſermonem. Dum puer autem ad Dominum accedit, eliditur: quia converſi ad Dominum plerumque a dæmonio gravius pulſantur, ut vel odium virtutis incutiat, vel expulſionis ſuæ vindicet iniuriam; ſicut Eccleſiæ primordiis tot graviſſima intulit certamina, quot ſuo regno doluit ſubito illata diſpendia. Non puerum autem qui vim patiebatur, ſed dæmonem qui inferebat increpat: quia (4) qui peccantem emendare deſiderat, vitium arguendo, & odiendo depellere, ſed hominem debet amando refovere donec ſanatum ſpiritualibus Eccleſiæ poſſit reddere patribus.

(i) CYRILLUS *c*. Omnia quæcumque operabatur Ieſus, admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quiddam præcipuum, & divinum in qualibet operatione ipſius, ſecundum illud Pſal. xx. „ Gloriam, & decorem ſuperpones ei. “ Et ſi omnes quidem mirarentur in his quæ faciebat, ipſe tamen hæc quæ ſequuntur, non omnibus, ſed diſcipulis retulit: unde dicitur: *Omnibuſque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos: Ponite vos in cordibus veſtris ſermones iſtos.* Oſtenderat in monte diſcipulis gloriam ſuam, & poſt hoc liberaverat quemdam a ſpiritu nequam; ſed oportebat eum ſuſtinere paſſionem pro nobis. Poterant autem diſcipuli conturbari dicentes: Numquid decepti ſumus dum Deum eſſe eum arbitraremur? Ut ergo ſcirent quid circa ipſum futurum erat, velut quoddam depoſitum iubet eos in mente habere paſſionis myſterium, dicens: *Ponite vos in cordibus veſtris*. Quod dicit *Vos*, diſtinguit eos ab aliis: neque enim oportebat vulgares ſcire quoniam paſſurus eſſet; ſed erant potius certificandi quoniam mortuus reſurgeret, deſtruens mortem, ne ſcandalizarentur. TITUS. Cunctis igitur admirantibus ſigna, ipſe prænuntiat paſſionem: non enim ſigna ſalvant, ſed crux beneficia præſtat: unde ſubditur: *Filius enim hominis futurum eſt ut tra-*

(1) *P. Nicol. i habet* ipſius paſſionem. (2) *Al.* deſcendit. (3) *Al.* ſic ſurdi. (4) *Al. omittitur* qui.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibid. *b* Ut ſupra. *c* Ubi ſupra.

tradatur in manus hominum. ORIGENES (Matth. xvii. tract. iv. cir. med.) Non autem exprimit manifeſte a quo tradendus ſit: aliquis enim dicit eum (1) tradendum a Iuda, aliquis a populo. Paulus autem dicit Rom. viii. quod Deus Pater „ pro nobis omnibus tradidit eum : “ ſed Iudas tamquam pro pecunia tradens eum hoſtiliter prodidit ; ſed Pater beneficii cauſa. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et verbum erat abſconditum*.) Eorum autem infirmitati Dominus condeſcendens , & eos diſciplina quadam gubernans , quod de cruce dictum eſt, intelligere non permiſit: unde ſequitur : *At illi ignorabant verbum iſtud* , *& erat velatum ante eos* , *ut non ſentirent illud*. BEDA (cap. xl. in Luc.) Hæc ignorantia diſcipulorum non tam de tarditate quam de amore naſcitur; qui carnales adhuc, & myſterii crucis ignari, quem Deum verum crediderunt, moriturum credere nequiverunt: & quia per figuras eum ſæpe loquentem audire ſolebant , etiam quæ de ſua traditione loquebatur, figurative eum illud ſignificire putabant. CYRILLUS a. Dicet autem aliquis forſan : Qualiter ignoraverunt diſcipuli crucis Chriſti myſterium , cum per umbram legis in pluribus locis tangeretur? Sed , ut Paulus commemorat , „ uſque ad „ hodiernum diem, quando legitur Moyſes, „ velamen adiacet cordi eorum : “ II. Corinth. iii. Expedit ergo accedentes ad Chriſtum dicere Pſal. cviii. „ Detege oculos „ meos , & contemplabor mirabilia de le„ ge tua. “ THEOPHYLACTUS (ſuper *Timebant eum interrogare.*) Vide etiam diſcipulorum reverentiam in hoc quod ſequitur : *Et timebant interrogare eum de hoc verbo* : nam timor gradus eſt reverentiæ.

(k) CYRILLUS b. Inſidiatur diabolus multimode diligentibus optimam vitam; & ſi quidem per carnales illecebras obſidere valet alicuius mentem, affectus voluptatum exacuit ; ſi qnis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriæ ſuſcitat paſſionem , quæ quidem paſſio vanæ gloriæ invaſit quemdam Apoſtolorum ſuorum : unde dicitur : *Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum eſſet maior* : hoc enim cogitare eſt cupientis ceteris ſupereſſe. Improbabile autem puto omnes diſcipulos hanc ægritudinem incurriſſe; & ideo ne crimen aliquod contra aliquem diſcipulorum Evangeliſta machinari videretur , exprimit indeterminate dicens, quod intravit in eos cogitatio. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Videtur autem hanc paſſionem ex hoc ortam fuiſſe quod dæmoniacum curare non valuerunt , eis de hoc altercantibus, (2) uno dicente , quod non propter meam impotentiam, ſed alterius curari non valuit, ut ex hoc accenſa contentio fuerit, quis eorum maior eſſet. BEDA (cap. xl.) Vel quia viderant Petrum , Iacobum , & Ioannem ſeorſum ductos in montem, & Petro claves regni cælorum promiſſas fuiſſe , irati ſunt, vel ipſos tres ceteris , vel Petrum omnibus eſſe prælatum: vel quia tributi ſolutione Petrum ipſi Domino parificatum viderant, ipſum præ ceteris arbitrabantur præferendum. Sed diligens lector hanc intra eos quæſtionem (3) etiam ante didrachma redditum inveniet fuiſſe verſatam. Denique Matthæus cap. xxiii. hoc in Capharnaum memorat eſſe geſtum . Dicit autem Marcus cap. ix. „ Et venerunt Caphar„ naum: qui cum in domo eſſent, interro„ gabat eos, Quid in via tractabatis? At il„ li tacebant: ſiquidem inter ſe in via diſ„ putaverant quis illorum eſſet maior. “ CYRILLUS c. Dominus autem, qui novit ſalvos facere, videns in mente diſcipulorum ſuper hoc cogitationem exortam , velut quamdam amaritudinis radicem, prius quam augmentum ſuſciperet , radicitus eam evellit: cum enim inchoant paſſiones in nobis , facile devincuntur „ ſed auctæ difficile ſunt mobiles: unde ſequitur : *At Ieſus videns cogitationes cordis eorum*, *apprehendit puerum*, *& ſtatuit illum penes ſe*. Diſcat qui nudum hominem putat eſſe Ieſum, ſe erraſſe: quamvis enim Verbum caro factum ſit, manſit tamen Deus: nam ſolius Dei eſt poſſe rimari corda, & renes. Quod autem puerum aſſumpſit, & ponebat penes ſe, agebatur cauſa Apoſtolorum utilitatis , & noſtræ . Depaſcitur enim inanis gloriæ morbus ut plurimum (4) eos qui præeminent in hominibus aliis. Puer autem ſinceram gerit mentem, immaculatum cor , & manet in ſimplicitate cogitationum: non ambit honores, nec

(1) *Al.* traditurum. (2) *Al.* quo: *forte* aliquo. (3) *Sic quatuor a nobis alias citata editiones , licet Romana, & Veneta Nicolini habeant* propter didrychma. (4) *Al. deſideratur* eos.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. b Ibid. c Ut ſupra.

nec novit cuiuſvis prærogativæ modum, nec refugit videri (1) minus ſe habere, non multam gerit ſeveritatem in mente, & corde. Tales autem Dominus amplexatur, & diligit, & prope ſe dignatur habere, quaſi qui elegerunt quæ ſua ſunt ſapere. Ait enim Matth. xi. „ Diſcite a me, quia mitis ſum, „ & humilis corde: " unde ſequitur: *Et ait: Quicumque ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo, me recipit*; quaſi dicat: Quando una & eadem eſt merces honorantibus ſanctos, ſive forſan minimus ſit, ſive præclarus honore, & gloria, quia in eo Chriſtus ſuſcipitur; quomodo non vanum eſt petere invicem fungi prærogativa? BEDA (cap. xl. ſuper illud, *Qui apprehendens.*) In hoc autem (2) vel ſimpliciter pauperes Chriſti ab his qui velint eſſe maiores, pro eius docet honore ſuſcipiendos; vel malitia parvulos iſtos eſſe ſuadet: unde cum diceret, *Quicumque ſuſceperit puerum iſtum*, addit, *in nomine meo*, ut ſcilicet formam virtutis, quam natura duce puer obſervat, ipſi pro nomine Chriſti rationis induſtria ſequantur. Sed quia & ſe in puero ſuſcipi docet, & ipſe puer natus eſt nobis; ne putaretur hoc eſſe ſolum quod videbatur, ſubiunxit: *Et quicumque me recipit, recipit illum qui miſit me*: talem ſe utique ac tantum credi volens, qualis & quantus eſt Pater. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de reſp. Ieſu reſpuentis.) Qui enim imitatorem Chriſti recipit, Chriſtum recipit; & qui imaginem Dei recipit, Deum recipit. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta eſt nobis per incarnationem Verbi præſens, ut reconciliaretur nobis quæ ſupra nos eſt, divinitas. CYRILLUS *a*. Adhuc autem magis inſinuat præmiſſi verbi intentionem, dicens: *Nam qui minor eſt inter vos omnes, hic maior eſt*: quod de modeſto dicit, qui nihil de ſe ſublime putat propter honeſtatem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Vidimus quemdam*.) Quia Dominus dixerat, *Qui minor eſt inter vos omnes, hic maior eſt*, timuit Ioannes ne forte malum aliquod fecerint, propria poteſtate quemdam hominem prohibentes: nam prohibitio non minorem prohibentem oſtendit, ſed maius aliquid ſapientem: unde ſubditur: *Reſpondens autem Ioannes dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum*: non quidem invidentes, ſed operationem miraculorum diiudicantes: non enim cum eis miraculorum poteſtatem acceperat, neque eum Dominus miſerat ſicut illos, neque Ieſum in omnibus ſequebatur: unde ſubdit: *Qui non ſequitur te nobiſcum*. AMBROSIUS (Lib. VII. tit. ubi ſupra.) Ioannes enim plurimum diligens, & ideo redamatus (3) plurimum, excludendum putat beneficio eum qui non utatur obſequio. CYRILLUS *b*. Sed oportebat magis penſare non hunc ipſum eſſe miraculorum auctorem, ſed gratiam quæ eſt in eo qui in virtute Chriſti miracula perficit. Quid autem ſi non connumerentur Apoſtolis qui Chriſti gratia coronantur? Multæ ſunt differentiæ Chriſti donorum; ſed quia tradidit Salvator poteſtatem Apoſtolis ut ſpiritus immundos eiicerent, putaverunt nulli aliorum quam ſibi ſolis licere conceſſam gerere dignitatem; & ideo accedunt ſciſcitantes ſi liceat & aliis hoc agere. AMBROSIUS (ut ſupra.) Non reprehenditur autem Ioannes, quia amore faciebat, ſed docetur, ut noverit infirmorum eſſe firmorumque diſtantiam. Et ideo Dominus etſi fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos: unde ſequitur: *Et ait ad illos Ieſus: Nolite prohibere: qui enim non eſt adverſum vos, pro vobis eſt*. Bene Domine: nam & Ioſeph, & Nicodemus occulti diſcipuli propter metum, in tempore tamen ſuum tibi officium non negaverunt. Sed tamen quia alibi dixiſti infra xi. *Qui non eſt mecum, adverſum me eſt, & qui mecum non colligit, diſpergit*; aperi nobis, ne videatur (4) eſſe contrarium. Et puto quia ſi quis mentium conſideret ſcrutatorem, non debeat dubitare uniuſcuiuſque factum mente diſcerni. CHRYSOSTOMUS *c*. Illic enim cum dixit, *Qui non eſt mecum, adverſum me eſt*, oſtendit diabolum, & Iudæos ſibi eſſe contrarios: hic autem oſtendit eum qui in nomine Chriſti dæmones eiiciebat, in parte cum eis exiſtere. CYRILLUS *d*. Quaſi dicat: Pro vobis, qui Chriſtum diligitis, ſunt qui proſequi volunt quæ ad ipſius gloriam ſpectant, eiuſdem gratia coronati. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Mirare autem Chriſti virtutem, qualiter per indignos, & non diſcipulos eius gratia operatur; ſicut & per ſacerdotes ſanctificantur ho-

(1) *Al.* non minus. *P. Nicolai* in minus. (2) *Al.* non. (3) *Al. deeſt* plurimum. (4) *Al. omittitur* eſſe.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem. *c* Hom. xlii. in Matth. *d* Ut ſupra.

homines, quamvis ſacerdotes ſancti non fuerint. Ambrosius (Lib. & cap. ut ſupra paulo ante medium.) Cur autem hic eos qui poſſunt per manus impoſitionem immundis imperare ſpiritibus in nomine Ieſu, negat eſſe prohibendos? (1) Secundum Matthæum cap. vii. dicit his, „ Non novi vos." Sed advertere debemus, non eſſe ſententiarum diſcordiam, ſed illud cenſeri, quod non ſolum officii in clericos, ſed etiam virtutis opera requirantur; tantumque eſſe Chriſti nomen, (2) ut etiam parum ſanctis opituletur ad præſidium, etſi non opituletur ad gratiam: unde nemo purgati hominis ſibi gratiam vendicet, in quo æterni nominis virtus operata ſit: non enim merito ſuo diabolus, ſed odio ſui vincitur. Beda. Itaque in hæreticis, & malis catholicis non ſacramenta communia in quibus nobiſcum ſunt, & adverſum nos non ſunt, ſed diviſionem paci veritatique contrariam, qua adverſum nos ſunt, & Dominum non ſequuntur nobiſcum, deteſtari, & prohibere (3) debemus.

(1) Cyrillus *a*. Cum immineret tempus quo decebat Dominum, peracta paſſione ſalubri, cælum aſcendere, decrevit aſcendere Hieroſolymam: unde dicitur: *Factum eſt autem, dum complerentur dies aſſumptionis eius, & ipſe faciem ſuam firmavit ut iret in Hieruſalem*. Titus. Quia ibi oportebat verum agnum offerri, ubi figuralis agnus immolabatur. Dicit autem, *Firmavit faciem ſuam*; ideſt, non huc & illuc ibat, nec perambulabat vicos, & municipia, ſed iter tenebat verſus Hieruſalem. Beda (cap. xli. in Luc.) Ceſſent ergo pagani quaſi hominem (4) ridere crucifixum, quem & tempus ſuæ crucifixionis conſtat quaſi Deum prævidiſſe, & quaſi ſponte crucifigendus locum quo crucifigendus erat firmata facie, ideſt obſtinata, atque imperterrita mente, petiiſſe. Cyrillus *b*. Miſit autem nuntios paraturos ei, & comitibus eius hoſpitium; qui cum iviſſent ad terram Samaritanorum, non fuerunt admiſſi: unde ſequitur: *Et miſit nuntios ante conſpectum ſuum; & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt illum*. Ambrosius (cap. de reſp. Ieſu repuentis, ante med.) Diſce quia recipi noluit ab his quos ſciebat non ſimplici mente converſos: nam ſi voluiſſet, ex indevotis devotos feciſſet: ſed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit. Cur autem non receperunt, Evangeliſta memorat dicens: *Quia facies eius erat euntis in Hieruſalem*. Theophylactus (hoc loco.) Sed ſi intelligamus quod propter hoc illum non receperunt, quia ire Hieruſalem determinaverat, inveniuntur hi excuſati qui non receperunt eum. Sed dicendum eſt, quod in hoc quod dicit Evangeliſta, *Et non receperunt illum*, intelligitur illud quod neque in Samariam venit; deinde quaſi aliquo interrogante, quare non receperunt ipſum, neque eos adivit, ſolvens dicit, non quia impotens eſſet, ſed quod illuc ire nolebat, ſed magis Hieroſolymam. Beda (cap. xli. in Luc.) Vel Hieruſalem ire conſpicientes Samaritani, Dominum non recipiunt: non enim coutuntur Iudæi Samaritanis, ut Ioannes oſtendit. Cyrillus *c*. Sed cum Dominus, (5) qui omnia noverat, ſciret quod eius nuntii non eſſent a Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis quod præcederent, quia mos erat ei omnia ſatagere erga profectum diſcipulorum. Aſcendebat quidem Hieroſolymam propinquante tempore paſſionis. Ut igitur quando pati eum viderent, non ſcandalizarentur, conſiderantes quod oportet patientes eſſe cum contumelias inferunt aliqui, præmiſit quaſi quoddam præludium Samaritanorum repulſam. Profuit autem eis & aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates, & villas percurrentes ad prædicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes (6) ſacram prædicationem, quaſi non concedentes ſecum commorari Ieſum. Docuit igitur eos quod divinam annuntiantes doctrinam pleni eſſe debebant patientia, & manſuetudine; non autem hoſtiles, & iracundi, & in peccantes in eos atrociter inſurgentes: ſed adhuc non (7) erant tales; immo zelo fer-

(1) *H:autem ſenſum reputat Nicolai, & legit, nectendo præmiſſis*, cum ſecundum Matthæum dicat his &c (2) *Exempla Romana an. 1570. & Veneta an. 1593. ſic tantum habent:* ut etiam parum ſanctis opituletur ad gratiam. (3) *Al. omittitur* debemus: *unde P. Nicolai legit* & Dominum non ſequuntur, nobis convenit deteſtari, & prohibere. (4) *Al.* videre. (5) *Al.* qui ante omnia noverat. *P. Nicolai* qui antequam fierent, omnia noverat. (6) *Al.* ſacratam. (7) *Al.* ſunt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupra.

fervido concitati, volebant ignem de cælo ſuper eos deducere.

Sequitur: *Cum vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus, & Ioannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos?* AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Sciebant enim, & Phinees reputatum ad iuſtitiam, quia ſacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem deſcendiſſe de cælo, ut Prophetæ vindicaretur iniuria. BEDA (cap. xlt. in Luc.) Sancti enim viri quod optime ſcirent mortem iſtam, quæ animam diſſoluit a corpore, non eſſe formidandam, (1) ſecundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quo & viventibus utilis metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur, non ipſa mors noceret, ſed peccatum, quod augeri poſſet ſi viverent. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sed vindicetur qui timet; vindictam non quærit qui non timet. Similiter oſtenditur nobis in Apoſtolis fuiſſe merita Prophetarum, quando eamdem ſibi poteſtatem quam Propheta meruit impetrandi iure præſumunt, (2) & bene præſumunt quod ad ſermonem ſuum ignis de cælo deſcenderet, quoniam filii ſunt tonitrui. TITUS. Cenſetur autem ab eis multo iuſtius eſſe Samaritanos perire, Dominum non admittentes, quam quinquaginta ſervum excludere tentantes. *a* Dominus autem in eos non commovetur, ut oſtenderet quia non habet ultionis ſtudium perfecta virtus, nec ulla ſit iracundia ubi plenitudo eſt caritatis: nam nec excludenda eſt infirmitas, ſed iuvanda. Procul a religioſis indignatio, procul a magnanimis cupiditas ultionis: unde ſequitur: *Et converſus increpavit illos, & dixit: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis.* BEDA (ſuper *Increpavit eos, & dixit.*) Reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ ſancti, ſed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus; animadvertens eos (3) non amore correptionem, ſed odio deſiderare vindictam. Itaque poſteaquam eos docuit quid eſſet diligere proximum tamquam ſeipſum, inſuſo etiam Spiritu ſancto non defuerunt tales vindictæ; quamvis multo rarius quam in veteri teſtamento: quia, ſicut ſequitur, *Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſalvare*, quaſi dicat: Et vos ergo, qui eius ſpiritu ſignati eſtis, etiam acta eius imitamini, nunc pie conſulentes, ſed in futuro iuſte iudicantes. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non enim ſemper in eos qui peccaverunt eſt vindicandum: quia nonnumquam amplius prodeſt clementia, tibi ad patientiam, lapſo ad correptionem. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur.

(m) CYRILLUS *b*. Et ſi munificus ſit omnium Dominus, non ſimpliciter, & improvide ſingulis dat ſuperna & divina dona, ſed illis qui digni ſunt recipere, qui ſcilicet animam ſuam alienant a maculis pravitatum; & hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: *Factum eſt autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.* Primo quidem plurima continetur in acceſſu inertia; conſequenter oſtenditur quod plenus impudentia nimia: neque enim ſimpliciter Chriſtum ſequi petebat, ſicut alii plures de populo; ſed magis inſiliebat ad apoſtolicas dignitates, cum Paulus dicat Hebr. v. „ Non aſſumat quiſquam ſibi honorem, ſed a Deo vocatus." ATHANASIUS *c*. Auſus etiam fuit (4) comparare ſe incomprehenſibili Salvatoris poteſtati, dicens: *Sequar te quocumque ieris*: eo quod ſequi Salvatorem ſimpliciter ad eius audiendum doctrinam poſſibile eſt humanæ naturæ proprietate, qua fungitur erga homines; non eſt autem poſſibile ſecum concurrere ubilibet exiſtenti: ipſe namque incomprehenſibilis eſt, & non circumſcribitur loco. CYRILLUS *d*. Alio quoque modo non immerito recuſabilem facit eum: decebat enim ipſum crucem ſuam accipere ad ſequendum Dominum, & abrenuntiare præſentis vitæ affectibus: & hoc Dominus in eo reprehendit, non vituperans, ſed corrigens.

Sequitur: *Et ait Ieſus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis*

(1) *Al.* Sed eorum tamen animum qui illam timerent nonnulla peccata morte punirent. (2) *Al.* quod & bene præſumunt ad ſermonem &c. (3) *Al.* non amare. (4) *Al.* æquiparare.

Ex editione P. Nicolai.

a AMBROSIUS. *b* In Catena Græcorum PP. *c* In eadem Catena. In Operibus Athanaſii non occurrit integra hæc appendix; etſi aliquam tantum partem de circumſcripta humanitate, divinitate autem incircumſcripta & ubique præſente Athanaſius habet in diſputatione contra Arrianos Loadiceæ habita. *d* Ubi ſupra.

minis non habet ubi caput ſuum reclinet. THEOPHYLACTUS. Quia enim viderat Dominum multum populum adducentem, putavit quod ab eis haberet pretium, & quod ſi ipſe Dominum ſequeretur, poſſet pecuniam congregare. BEDA (cap. XLI.) Unde dicitur ei: Quid me propter divitias, & lucra huius ſæculi cupis ſequi, cum tantæ ſim paupertatis ut nec hoſpitiolum quidem habeam, & non meo utar tecto? CHRYSOSTOMUS *a*. Aſpice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonſtrat. Non erat ei menſa, non candelabrum, non domus, nec quicquam aliud talium. CYRILLUS *b* (1) Myſtica autem ſignificatione vulpes, & volatilia cæli, malignas, & aſtutas poteſtates dæmonum vocat; quaſi dicat: Quando vulpes, & volatilia in te manſionem habent, qualiter Chriſtus in te requieſcet? Quid commune eſt luci & tenebris? ATHANASIUS. Vel in hoc Dominus magnitudinem ſui muneris docet; quaſi dicat: Omnia generabilia circumſcribi poſſunt; Verbum vero Dei incomprehenſibilis poteſtatis eſt; & ideo ne dicas: *Sequar te quocumque ieris*. Ceterum ſi velis diſcipulus fieri, abdices irrationabilia: eo quod impoſſibile eſt eum qui moratur in irrationabilitate, Verbi diſcipulum fieri. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel vulpes hæreticis comparat: fallax quippe animal, & inſidiis ſemper intentum, rapinam fraudis exercet: nihil tutum, nihil otioſum, nihil patitur eſſe ſecurum, eo quod intra (2) ipſa hoſpitia hominum prædam requirit. Ita ſunt hæretici, qui domum ſibi parare non norunt, ſed circumſcriptionibus ſuis (3) alios decipere conantur. Hoc animal neque manſueſcit umquam: unde Apoſtolus ait ad Tit. III. „Hæreticum hominem (4) poſt unam correctionem devita." Volucres vero cæli frequenter ad nequitiæ ſpiritualis ſimilitudinem derivantur, & veluti nidos quoſdam ſtruunt in pectoribus improborum: & ideo dominante verſutia in affectibus ſingulorum, nulla poteſt divinitatis eſſe poſſeſſio; ubi autem mentem probaverit innoxiam, ſupra ipſum quodammodo vim ſuæ maieſtatis reclinat, quia profuſiore quadam gratia bonorum pectoribus inſeritur. Sic igitur non videtur convenire rationi ut ſimplicem, fidelemque ipſum arbitremur qui Domini dignatione reſpuitur, cum indefeſſi famulatus obſequium ſpopondiſſet. Sed Dominus non obſequiorum ſpeciem, ſed puritatem quærit affectus; nec obſequium eius admittitur cuius non probatur officium: circumſpectum etenim fidei debet eſſe hoſpitium, ne dum infidelibus noſtræ domus interna reſeramus, in alienam perfidiam improvida credulitate labamur. Itaque ut advertas Deum non cultus aſpernantem eſſe, ſed fraudis; qui repudiavit fraudulentum, elegit innocentem: ſequitur (5) enim: *Ait autem ad alterum, Sequere me*. Sed hoc dicit ei cuius patrem iam ſciebat mortuum: unde ſequitur: *Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & ſepelire patrem meum*. BEDA (ſuper *Domine permitte me prius ire*.) Non diſcipulatum reſpuit; ſed expleta primum paterni funeris pietate, liberior aſſequi deſiderat. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) Sed Dominus quos miſeretur advocat: unde ſequitur: *Dixitque Ieſus: Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos; tu autem vade, & annuntia regnum Dei.* Cum religioſum humani corporis ſepeliendi acceperimus officium, quomodo paterni quoque funeris ſepultura prohibetur, niſi ut intelligas humana poſthabenda divinis? Bonum ſtudium, ſed maius impedimentum: nam qui partitur ſtudium, derivat affectum; qui dividit curam, differt profectum: ergo prius ſunt obeunda quæ maxima: nam & Apoſtoli ne occuparentur ſtudio diſpenſandi, miniſtros pauperibus ordinaverunt. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIIII. in Matth. a med.) Quid autem magis neceſſarium paternis exequiis; quid facilius, cum non eſſet multum temporis dandum? Per hoc docemur quod (6) minime tempus fruſtra ducere decet, etſi mille cogentia ſint; immo præferre ſpiritualia cunctis admodum neceſſariis. Diabolus enim inſiſtit attentius, volens aliquem aditum invenire; & ſi modicam ſumat negligentiam, magnam operatur puſillanimitatem. AMBROSIUS (ubi ſupra prope finem.) Non ergo paterni funeris ſepultura prohibetur; ſed neceſſitudini generis divinæ religionis pietas antefer-

(1) *Al.* Myſtice (*item* Myſtica) autem ſignificatio. (2) *Al. omittitur* ipſa. (3) *Al. deeſt* alios. (4) *Ibi* poſt unam & ſecundam. (5) *omittitur* enim. (6) *Al.* minimum tempus ducere decet: *item* minimum temporis educere decet. *Nicolaius habet* minimum temporis fruſtra ducere non decet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Ut ſupra.

ſertur. Illud conſortibus relinquitur, hoc mandatur relictis. Quomodo autem mortui ſepelire mortuos poſſunt, niſi geminam hic intelligas mortem, unam naturæ, alteram culpæ? Eſt etiam mors tertia, in qua peccato morimur, Deo vivimus. CHRYSOSTOMUS (homil. XXVIII. in Matth. a med.) Cum ergo dixiſset *mortuos ſuos*, oſtendit hunc non eſse mortuum eius: puto enim de numero infidelium fuiſse defunctum. AMBROSIUS (ubi ſup. circa finem.) Aut quia ſepulcrum patens eſt guttur impiorum, memoria eorum abolenda præſcribitur quorum ſimul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, ſed fidelis a perfido communione ſecernitur; non interdictum eſt muneris, ſed religionis myſterium, (1) communionem nobis cum gentibus mortuis non futuram. CYRILLUS *a*. Vel aliter. Erat enim pater ſenectute gravatus. Putat autem honeſtum aliquid agere, dum proponeret obſervare ei debitam pietatem, ſecundum illud Exod. XX. „ Honora patrem „ tuum, & matrem tuam. “ Unde ubi vocatus eſt ad evangelicum (2) miniſterium, dicente Domino, *Sequere me*, quærebat inducias quæ ſufficere poſsent ad decrepiti patris ſuſtentationem, dicens: *Permitte mihi primum ire, & ſepelire patrem meum*: non quod defunctum patrem ſepelire rogaret: neque enim Chriſtus hoc agere volentem impediviſset; ſed dixit *ſepelire*, ideſt ſuſtentare in ſenectute uſque ad mortem. Sed Dominus ad eum dixit: *Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos*: erant enim & alii curatores linea parentelæ aſtricti, ſed, ut æſtimo, mortui, eo quod nondum Chriſto crediderant. Hinc percipe quod præferenda ſit pietas qua Deo tenemur, amori parentum; quibus reverentiam exhibemus, quia per eos geniti ſumus; ſed omnium Deus, cum non eſsemus, ad eſse nos conduxit; parentes autem facti ſunt miniſtri introitus ad eſse. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXIII.) Hoc ergo dicebat Dominus illi cui dixerat, *Sequere me*. Alius vero diſcipulus miſit ſe in medio, cui nemo aliquid dixerat: unde ſequitur: *Et alter ait: Sequar te Domine; ſed primum permitte mihi ire, & renuntiare his qui domi ſunt*, ne forte, quomodo fieri ſolet, quærant me. CYRILLUS *b*. Imitanda autem huiuſmodi promiſſio, & omni laude plena; ſed quærere renuntiare his qui domi ſunt, licentiando ſe ab eis, oſtendit quod utcumque diviſus ſit a Domino, (3) dum hoc non perfecte adire propoſuerit mente: nam velle conſulere proximos non conſenſuros huic propoſito, indicat ſe utcumque, labantem: propter quod Dominus hoc improbat. Sequitur: *Ait ad illum Ieſus: Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei*. Appoſuit manum ararro qui affectuoſus eſt ad ſequendum; tamen reſpicit retro qui dilationem petit, occaſione redeundi ad domum, & cum propinquis conferendi. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſer. VII.) Quaſi dicat ei: Vocat te oriens, & tu attendis occidentem. BEDA (cap. XLI. in Luc.) Manum etiam cuilibet in aratrum mittere, eſt quaſi quodam compunctionis inſtrumento, ligno, & ferro dominicæ paſſionis duritiem ſui cordis atterere, atque ad ferendos bonorum operum fructus aperire; quam ſi quis excolere incipiens cum uxore Lot ad ea quæ reliquerat, reſpicere delectatur, futuri iam regni munere privatur. GRAECUS *c*. Crebri namque intuitus eorum quæ deſeruimus, propter conſuetudinem trahunt ad retro acta: violentum enim quid uſus eſt ad retinendum ſibi. Nonne habitus ex uſu, ex habitu vero natura innaſcitur? Naturam vero amovere, vel alterare difficile: nam & ſi pauliſper declinet coacta, redit ad ſeipſam velociter. BEDA (cap. XLI. par. a fine.) Si autem ſecuturus Dominum diſcipulus, quia vel domi renuntiare velit arguitur, quid fiet illis qui nulla utilitatis gratia ſæpe viſitant domos illorum quos in mundo reliquerunt?

(1) *Nicolai addit* hoc eſt. (2) *Al.* myſterium. (3) *Al.* dum hoc perfecte adire &c. *P. Nicolai legit* qui *nondum hoc* &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem. *c* Ideſt Nilus Monachus in Catena Græc. PP.

CAPUT X.

(a) POſt hæc autem deſignavit Dominus & alios ſeptuaginta duos, & miſit illos binos ante faciem ſuam in omnem civitatem, & locum quo erat ipſe venturus. Et dicebat illis: Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam.

(b) Ite, ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Nolite portare ſacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam ſalutaveritis.

(c) In quamcumque domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui: & ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra; ſin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete, edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt: dignus enim eſt operarius mercede ſua. Nolite tranſire de domo in domum. Et in quamcumque civitatem intraveritis, & ſuſceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. In quamcumque autem civitatem intraveritis, & non ſuſceperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam pulverem qui adhæſit nobis de civitate veſtra, extergimus in vos. Tamen hoc ſcitote, quia appropinquavit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remiſſius erit quam illi civitati.

(d) Væ tibi Corozain, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro, & Sidone factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio, & cinere ſedentes pœniterent. Verumtamen Tyro, & Sidoni remiſſius erit in iudicio quam vobis. Et tu Capharnaum uſque ad cælum exaltata, uſque ad infernum demergeris. Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit; qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me.

(e) Reverſi ſunt autem ſeptuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam ſatanam ſicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia ſpiritus vobis ſubiiciuntur; gaudete autem, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.

(f) In ipſa hora exultavit in Spiritu ſancto, & dixit: Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quod abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Etiam Pater, quoniam ſic placuit ante te. Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo. Et nemo ſcit quis ſit Filius niſi Pater, & quis ſit Pater niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

(g) Et converſus ad diſcipulos ſuos dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.

(h) Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit tentans illum, & dicens: Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid ſcriptum eſt? Quomodo legis? Ille reſpondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua; & proximum tuum ſicut teipſum. Dixitque illi: Recte reſpondiſti: hoc fac, & vives.

(i) Ille autem volens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum: Et quis eſt meus proximus? Suſpiciens autem Ieſus dixit: Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hierico, & incidit in latrones, qui etiam deſpoliaverunt eum, & plagis impoſitis abierunt, ſemivivo relicto. Accidit autem ut ſacerdos quidam deſcenderet eadem via, & viſo illo, præterivit. Similiter & levita, cum eſſet ſecus locum, & videret eum, pertranſiit. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ſecus eum, & videns eum, miſericordia motus eſt: & appropians alligavit vulnera eius, infundens

dens oleum, & vinum; & imponens illum in iumentum ſuum, duxit in ſtabulum, & curam eius egit. Et altera die protulit duos denarios, & dedit ſtabulario, & ait: Curam illius habe, & quodcumque ſupererogaveris, ego cum rediero reddam tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit miſericordiam in illum. Et ait illi Ieſus: Vade, & tu fac ſimiliter.

(k) Factum eſt autem dum irent, & ipſe intravit in quoddam caſtellum; & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum ſuam; & huic erat ſoror nomine Maria, quæ etiam ſedens ſecus pedes Domini, audiebat verbum illius. Martha autem ſatagebat circa frequens miniſterium: quæ ſtetit, & ait: Domine, non eſt tibi curæ quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare? Dic ergo illi ut me adiuvet. Et reſpondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima. Porro unum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

(a) CYRILLUS *a*. Certificaverat Deus per Prophetas quod Evangelii prædicatio ſalutaris comprehenſura erat non ſolum Iſrael, ſed etiam Gentium greges: & ideo a Chriſto poſt duodecim Apoſtolos & alii ſeptuaginta duo ſunt inſtituti: unde dicitur: *Poſt hæc autem deſignavit Dominus & alios ſeptuaginta duos*. BEDA (cap. xlii. in Luc.) Bene ſeptuaginta duo mittuntur, quia totidem mundi (1) gentibus Evangelium prædicandum erat, ut quomodo duodecim primo, propter duodecim tribus Iſrael; ita & hi propter exteras gentes deſtinarentur imbuendas. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xiv.) Sicut etiam viginti quatuor horis totus orbis peragitur, atque luſtratur; ita myſterium illuſtrandi orbis per Evangelium Trinitatis in ſeptuaginta duobus diſcipulis intimatur: ter enim viginti quatuor ſeptuaginta duo faciunt. BEDA (cap. xlii. in Luc.) Sicut autem duodecim Apoſtolos formam Epiſcoporum præmonſtrare nemo eſt qui dubitet; ſic & hos ſeptuaginta duo figuram presbyterorum, ideſt ſecundi ordinis ſacerdotum, geſſiſse ſciendum eſt; tametſi primis Eccleſiæ temporibus, ut apoſtolica Scriptura teſtis eſt, utrique Presbyteri, utrique vocabantur & Epiſcopi; quorum unum ſapientiæ maturitatem, aliud induſtriam curæ paſtoralis ſignificat. CYRILLUS *b*. Huius etiam forma in verbis Moyſi figurabatur, qui iubente Deo ſeptuaginta elegit, quibus Deus ſpiritum infundebat. In Numeris etiam ſcriptum eſt de filiis Iſrael, quod venerunt in Helim, quod interpretatur aſcenſus, & erant ibi duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ. Convolantes enim ad augmentum ſpirituale reperiemus duodecim fontes, ſcilicet ſacros Apoſtolos, a quibus haurimus ſalutis ſcientiam, ſicut a fontibus Salvatoris, & ſeptuaginta palmas, hos ſcilicet qui nunc deſtinati ſunt a Chriſto. Eſt enim palma arbor bonæ medullæ, bene radicata, & fertilis, & ſemper naſcens in aquis, alta ſimul, & frondes porrigens ſurſum.

Sequitur: *Et miſit illos binos*. GREGORIUS in homil. (xvii. in Evang.) Binos in prædicatione diſcipulos mittit, quia duo ſunt præcepta caritatis, Dei ſcilicet amor, & proximi; & minus (2) quam inter duos caritas haberi non poteſt, quatenus in hoc nobis tacitus innuat, quia qui caritatem erga alterum non habet, prædicationis officium ſuſcipere nullatenus debet. ORIGENES *c*. Sicut etiam ex duodecim bini & bini numerati fuerunt, ut in eorum catalogo Matthæus oſtendit: quod enim bini famularentur Dei verbo antinquum eſſe videtur: eduxit enim Deus Iſrael de AEgypto per manus Moyſi, & Aaron; Ioſue quoque, & Caleph concordantes pacaverunt provocatum a duodecim exploratoribus populum: unde dicitur Prov. xviii. „ Frater a fratre adiutus ut civitas vallata. " BASILIUS *d*. Simul etiam per hoc indicavit quod ſi aliqui pares ſunt in ſpiritualibus donis, hoc non ſinet in eis prævalere

Y 2 pro-

(1) *Al.* gentilibus. (2) *Al.* hic quam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Ibidem. *c* In Catena Græc. PP. *d* In eadem Catena.

propriæ opinionis paſſionem. GREGORIUS in homil. (XVII. in Evang.) Bene autem ſubditur : *Ante faciem ſuam in omnem civitatem, & locum quo erat ipſe venturus* : prædicatores enim ſuos Dominus ſequitur : quia prædicatio prævenit, & tunc ad mentis noſtræ habitaculum Dominus venit, quando verba exhortationis præcurrunt, atque per hoc veritas in mente ſuſcipitur. Hinc prædicatoribus Eſaias dicit cap. xl. „ Parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. “ THEOPHYLACIUS (in prin. Comm. in cap. x.) Deſignaverat autem Dominus diſcipulos propter multitudinem doctoribus indigentem : ſicut enim (1) agri ſpicati multos meſſores deſiderant, ſic qui credituri erant innumerabiles exiſtentes, multis doctoribus indigebant : unde ſequitur : *Meſſis quidem multa*. CHRYSOSTOMUS *a*. Sed qualiter meſſem vocat, cum res ad præſens exordium ſumant ? Nondum iacto aratro, aut ſulcis productis, de meſſibus tractat. Poterant enim diſcipuli vacillare, & ſecum meditari, & dicere : Qualiter nos numerus brevis emendare poterimus totum mundum, idiotæ ſophiſtas, munitos nudi, dominantes ſubiecti ? Ne igitur conſideratione talium turbarentur, vocat Evangelium meſſem; quaſi dicat: Parata ſunt omnia, mitto vos ad paratam collectionem fructuum: eodem die & ſerere poteſtis, & metere. Sicut ergo colonus exiens ad meſſes lætatur, ſic etiam vos multo amplius, & alacrius neceſſarium eſt exire in mundum : nam hoc negotium meſſis eſt, agros nobis exhibens præparatos. GREGORIUS in homil. (XVII. ut ſupra.) Sed non ſine gravi mærore loqui poſſumus quod ſubditur : *Operarii vero pauci* : quia etſi ſunt qui bona audiant, deſunt qui dicant. Ecce mundus ſacerdotibus plenus ; ſed tamen in meſſe Dei rarus valde reperitur operator: quia officium quidem ſacerdotale ſuſcipimus, ſed opus officii non implemus. BEDA (cap. XLII. in Luc.) Sicut autem meſſis multa eſt omnis turba credentium, ita operarii pauci ſunt Apoſtoli, & imitatores eorum, qui mittuntur ad meſſem. CYRILLUS *b*. Sicut autem agri ſpatioſi meſſores multos exigunt, ſic & multitudo crediturorum (2) in Chriſtum: unde ſubdit : *Rogate autem dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam*. Illud autem attende, quod cum dixiſſet, *Rogate dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam*, ipſe poſtmodum hoc peregit. Ipſe igitur eſt dominus meſſis, ac per eum, & cum eo Deus Pater omnibus dominatur. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIII. in Matth.) Multiplicavit autem poſtmodum eos, non addens ad numerum, ſed concedens virtutem. Inſinuat autem quam magnum donum eſt operarios mitti in meſſem divinam per hoc quod dicit, dominum meſſis ſuper hoc eſſe rogandum. GREGORIUS (homil. XVII. in Evang.) Per hoc etiam inducendi ſunt ſubditi, ut pro ſuis paſtoribus rogent, ut digna eis operari valeant, nec ab exhortatione torpeat lingua : ſæpe enim pro ſua nequitia prædicantium reſtringitur lingua : ſæpe vero ex ſubiectorum culpa agitur ut eis qui præſunt, prædicationis ſermo ſubtrahatur.

(b) CYRILLUS *c*. Narrat Lucas conſequenter, ſeptuaginta diſcipulos vendicaſſe ſibi a Chriſto apoſtolicam eruditionem, modeſtiam, innocentiam, æquitatem, nihilque mundanorum ſacris prædicationibus præferre, aſpirare autem adeo ad fortitudinem mentis ut nullum terribilium formident, neque ipſam mortem : unde dicit, *Ite*, CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIV. in Matth.) Erat enim inter omnia pericula eorum ſolatium virtus mittentis eos; & ideo dicit: *Ecce ego mitto vos*; quaſi dicat : Hoc ſufficit ad conſolationem veſtram, hoc ſufficit ad ſperandum, & non timendum ſupervenientia mala, quæ ſignificat ſubdens, *Sicut agnos inter lupos*. ISIDORUS Abbas *d*. Denotans ſimplicitatem, & innocentiam : nam debacchantes, & ſua enormitate iniuriantes naturæ, non agnos appellat, ſed hædos. AMBROSIUS (Lib. VII. tit. de miſſione diſcipulorum.) Contraria autem ſunt ſibi iſta animalia, ut alia ab aliis devorentur, ſcilicet agni a lupis; ſed bonus paſtor lupos gregi ſuo timere non novit : ideoque iſti diſcipuli non in prædam, ſed ad gratiam diriguntur: ſolicitudo enim paſtoris boni efficit ut lupi in agnos audere nihil poſſint.

Mit-

(1) *Al.* noſtri agri. (2) *Al. omittitur* in.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Ubi ſupra. *c* Ibid. *d* In Cat. Græc. PP. Hoc quod ſubditur deſumptum eſt ex Iſidoro Peluſiota Lib. I. epiſt. CCCCXXXVIII. quæ Timotheo inſcribitur, etſi alia occaſione qua hic.

Mittit ergo agnos inter lupos, ut compleretur illud Eſai. lxv. „ Tunc lupi, & agni „ ſimul paſcentur.“ CHRYSOSTOMUS *a*. Hoc enim fuit manifeſtum indicium præclari triumphi, ut circumdati eſſent diſcipuli Chriſti ab hoſtibus, quaſi agni inter lupos; eos tamen converterent. BEDA. Vel ſpecialiter lupos vocat ſcribas, & phariſæos, qui ſunt clerici Iudęorum. AMBROSIUS (ubi ſupra .) Vel lupis ſunt hæretici comparandi: lupi enim beſtiæ ſunt quæ inſidiantur ovilibus, & circa paſtorales verſantur caſas. Habitacula domorum intrare non audent; ſomnum canum, abſentiam, aut deſidiam paſtorum explorant; ovium guttur invadunt, ut cito ſtrangulent; feri, rapaces, natura corporis rigidiores, ut ſe facile non poſſint inflectere, impetu quodam ſuo feruntur; & ideo ſæpe deluduntur. Si quem priores hominem viderint, vocem eius quadam naturæ vi feruntur eripere; ſi autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Sic hæretici inſidiantur ovilibus Chriſti, fremunt circa caulas nocturno tempore: ſemper enim perfidis nox eſt, qui lucem Chriſti nebulis pravæ interpretationis obducunt; ſtabula tamen Chriſti intrare non audent; & ideo non ſanantur, ſicut curatus eſt ille in ſtabulo qui incidit in latrones. Explorant paſtoris abſentiam, quia præſentibus paſtoribus oves Chriſti (1) incurſare non poſſunt: quadam etiam mentis intentione duri ac rigidi nequaquam ſolent a ſuo errore deflectere: quos Scripturæ verus interpres Chriſtus illudit, ut in vanum ſuos effundant impetus, & nocere non poſſint: qui ſi quem verſuta diſputationis ſuæ circumſcriptione præveniunt, faciunt obmuteſcere: mutus eſt enim qui verbum Dei non eadem qua eſt gloria confitetur. Cave igitur ne tibi vocem tollat hæreticus, ne priorem non ipſe deprehenderis: ſerpit enim dum latet eius perfidia. Si autem commenta impietatis eius agnoveris, iacturam piæ vocis timere non poteris. Guttur invadunt, vitalibus vulnus affigunt, dum animam petunt. Si etiam audies aliquem ſacerdotem dici, & rapinas eius cognoſcis; foris ovis, intus lupus eſt, qui humanæ necis inſaturabili crudelitate rabiem ſuam deſiderat explere. GREGORIUS (2), hom. XVII. in Evang.) Multi enim cum regiminis iura ſuſcipiunt, ad lacerandos ſubditos inardeſcunt, terrorem poteſtatis exhibent; & quia caritatis viſcera non habent, (3) domini videri appetunt, patres ſe eſſe minime recognoſcunt: humilitatis locum in elationem dominationis immutant. Contra quæ omnia conſiderandum nobis eſt, quia ſicut agni inter lupos mittimur, ut ſenſum ſervantes innocentiæ, morſum malitiæ non habeamus: qui enim locum prædicationis ſuſcipit, mala inferre non debet, ſed tolerare; quem & ſi quando zelus rectitudinis exigit ut erga ſubiectos ſæviat, intus paterna pietate diligat quos foris quaſi inſequendo caſtigat: quod tunc rector bene exhibet, cum terrenæ cupiditatis (4) oneribus nequaquam mentis colla ſupponit: unde ſubditur: *Nolite portare ſacculum, neque peram*. GREGORIUS Nazianzenus *b*. Quorum ſumma eſt ut adeo virtuoſi exiſtant quod non minus propter vitæ modum quam propter eorum verbum Evangelium proficiat. GREGORIUS (hom. XVII. (5) in Evang.) Tanta enim prædicatorum debet eſſe in Deo fiducia ut præſentis vitæ ſumptibus quamvis non provideant, tamen ſibi hos non deeſſe certiſſime ſciant: ne dum mens eius occupatur ad temporalia, minus aliis provideat æterna. CYRILLUS *c*. Sic igitur præceperat nec de ipſo ſubiecto curam habere, cum dixerat: *Mitto vos ſicut agnos inter lupos*. Nec etiam conceſſit ſollicitos eſſe erga extrinſeca corpori, cum dixit: *Nolite portare ſacculum, neque peram*. Nec etiam conceſſit portare aliquid eorum quæ nondum unita ſunt corpori: unde ſubdit, *Neque calceamenta*. Non ſolum autem ſacculum, & peram portare prohibuit, ſed nec aliquam ſtudii diſtractionem permiſit aſſumere quos nec ab obviantium ſalutatione diſtrahi voluit: unde ſubdit: *Et neminem per viam ſalutaveritis*: quod & dudum ab Eliſeo dictum fuit; quaſi dicat: Recto tramite ad opus procedite, non alternantes benedictionibus benedictiones: damnum enim eſt expendere tempus prædicationibus competens. AMBROSIUS (Lib. VII. cap. de prohibione ſalutandi in foro .) Non ergo hæc Dominus prohibuit, quod benevolentiæ diſpliceret officium, ſed quod perſequendæ devotionis intentio plus placeret. GREGORIUS Nazianzenus *d*. Mandavit etiam

hoc

(1) *Al.* incuſare. (2) *Al.* in Paſtor. (3) *Al.* dum videri. (4) *Al.* honoribus. (5) *Al.* in Ezech.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. XXXV. in Matth. *b* Orat. 1. *c* Ut ſupra. *d* In Catena Græc. PP.

hoc eis Dominns ad vetbi gloriam, ne videretur in eis magis vigere blanditias; voluit etiam eos non eſse ſolicitos in verbis alienis. GREGORIUS in hom. (XVII. in Evang.) Hæc autem verba ſi quis etiam per allegoriam velit intelligi, pecunia clauſa in ſacculo eſt ſapientia occulta. Qui igitur ſapientiæ verbum habet, & hoc erogare proximo negligit, quaſi pecuniam in ſacculo ligatam tenet. Per peram vero, onera ſæculi, per calceamenta mortuorum operum exempla ſignificantur. Qui ergo officium prædicationis ſuſcipit, dignum non eſt ut onus ſæcularium negotiorum portet, ne dum hoc eius colla deprimit, ad prædicanda cæleſtia non aſſurgat: nec debet ſtultorum operum exempla conſpicere, ne ſua opera quaſi ex mortuis pellibus credat munire; ne ſcilicet quia alios talia feciſſe conſiderat, ſe etiam ſacere licenter putet. AMBROSIUS (de miſſione diſcipul. ad prædicandum.) Nihil etiam Dominus in nobis mortale vult eſſe. Mortale enim, atque terrenum calceamentum Moyſes iubetur ſolvere, cum mitteretur ad populum liberandum. Quod ſi quem movet qua ratione in Aegypto calceati iubentur edere agnum, Apoſtoli autem ſine calceamento ad prædicandum Evangelium diriguntur; is conſiderare debet, quia in AEgypto poſitus deber adhuc morſus cavere ſerpentis, multa enim venena in AEgypto: & qui typo paſcha celebrat, patere poteſt vulneri; qni autem miniſter eſt veritatis, venena non trepidat. GREGORIUS in hom. (XVII. in Evang.) Omnis autem qui ſalutat in via, ex occaſione ſalutat itinetis, non ex ſtudio optandæ ſalutis. Qui igitur non amore æternæ patriæ, ſed præmiorum ambitu ſalutem audientibus prædicat, quaſi in itinere ſalutat: quia ex occaſione, & non ex intentione ſalutem audientibus exoptat.

(c) CHRYSOSTOMUS *a*. Bonorum omnium mater pax eſt, ſine qua cetera inania ſunt: propter quod Dominus diſcipulis intrantibus domos, illico pacem iuſſit proferre tamquam bouorum indicium, dicens: *In quamcumque domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Ut ſcilicet pacis perſeramus nuntium, ipſe primus ingreſſus pacis beuedictione celebretur. CHRYSOSTOMUS *b*. Unde Pontifex Eccleſiæ tradit eam, dicens, Pax vobis. Implorant autem pacem ſancti, non ſolum eam quæ verſatur inter homines ad invicem, ſed & eam quæ pertinet ad nos ipſos: nam ſæpius in pectore bellum gerimus, & nullo moleſtante turbamur, nec non prava deſideria contra nos crebro inſurgunt. TITUS. Dicitur autem, *Pax huic domui*, ſcilicet habitantibus domum: (1) omnes alloquantur, maiores pariter, & minores; neque cum indignis veſtra ſalutatio dirigetur: unde ſubditur: *Et ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra*; quaſi dicat: Vos quidem proferetis verbum, res autem pacis applicabitur meo iudicio, ubicumque dignum eſſe videbitur. Si quis autem non ſit dignus, non eſtis deluſi, nec verborum veſtrorum gratia periit; immo reciprocatur ad vos; & hoc eſt quod ſubditur: *Sin autem, ad vos revertetur*. GREGORIUS. Pax enim quæ ab ore prædicatoris offertur, aut requieſcet in domo, ſi in ea fuerit quiſquam prædeſtinatus ad vitam, & cæleſte verbum ſequitur, quod audit; aut ſi nullus audire voluerit, ipſe prædicator ſine fructu nou erit, quia ad eum pax revertitur, dum ei a Domino pro labore ſui operis merces recompenſatur. Si autem pax (2) noſtra recipitur, diguum eſt ut ab eis terrena ſtipendia conſequamur, quibus patriæ cæleſtis præmia offerimus: unde ſequitur: *In eadem autem domo manete edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt*. Ecce qui peram, & ſacculum portari prohibuit, ſumptus, & alimenta ex eadem prædicatione concedit. CHRYSOSTOMUS *c*. Sed ne aliquis diceret, Conſumo res proprias parando advenis menſam, illum primo intrantem facit tibi pacis donum offerre, cui nihil eſt æquale, ut ſcias te maiora quam des, ſuſcipere. TITUS. Vel aliter continua. Quia non eſtis conſtituti iudices eorum qui ſunt digni, vel indigni, edatis, & bibatis quæ vobis offeruntur ab eis. Dimittite autem mihi eorum qui vos recipiunt examen; niſi vobis quoque ſit notum non eſſe ibi filium pacis: tunc enim fortaſſis retrocedere debetis. THEOPHYLACTUS. Vide igitur qualiter diſcipulos mendicare inſtituit, & pro pretio eos nutrimentum habere voluit: nam

(1) *Corrigit P. Nicolai* quaſi dicat: Omnes alloquimini, maiores &c. (2) *Al.* veſtra.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Epiſt. ad Coloſſ. III. & in Catena Græca. *b* Ut ſupra, in Cat. Græc. & in Pſalm. CXXIV. *c* Ubi ſupra.

nam ſubditur: *Dignus eſt enim operarius mercede ſua*. GREGORIUS (hom. XVII. in Evang.) Sunt enim iam de mercede operarii, ipſa alimenta ſuſtentationis, ut hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis viſione perficitur. Qua in re conſiderandum eſt, quod uni noſtro operi duæ mercedes debentur: una in via, quæ nos in labore ſuſtentat; alia in patria, quæ nos in reſurrectione remunerat. Merces itaque quæ in præſenti recipitur, hoc in nobis debet agere ut ad ſequentem mercedem robuſtius tendatur. Verus ergo quiſque prædicator non ideo prædicare debet ut in hoc tempore mercedem accipiat; ſed ideo mercedem recipere ut prædicare valeat. Quiſque namque ideo prædicat ut hic laudis, vel muneris mercedem recipiat, æterna mercede ſe privat. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſup. cir. fin.) Subditur virtus alia, ne de domo in domum quis vaga facilitate demigret: ſequitur enim: *Nolite tranſire de domo in domum*: ut ſcilicet amore hoſpitali ſervemus conſtantiam, neque aliquam amicitiæ neceſſitudinem facile reſolvamus. BEDA (ſuper *In quamcumque domum intraveritis*.) Deſcripto autem diverſæ domus hoſpitio, quid iam in civitatibus agere debeant docet, piis ſcilicet in omnibus communicare, ab impiorum vero per omnia ſocietate ſecerni: unde ſequitur: *Et in quamcumque civitatem intraveritis, & ſuſceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quamvis modica exiſtant, & vilia; nihil amplius inquirentes. Denuntiat etiam eis ut operantes miracula homines ad (1) ſuas prædicationes attraherent: unde ſubdit: *Et curate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei*. Si enim prius curaveritis, deinde docueritis, proſperabitur ſermo, & homines credent regnum Dei appropinquare: non enim curarent, niſi hoc aliqua virtus divina perficeret. Sed etiam cum ſecundum animam curantur, appropinquat in eos regnum Dei, quod longe eſt ab eo cui dominatur peccatum. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII. in Matth.) Vide autem dignitatem Apoſtolorum: nihil ſenſibile monentur proferre, qualia (2) qui circa Moyſen, & Prophetas, ſcilicet bona terrena, ſed quædam nova, & mirabilia, ſcilicet regnum Dei. MAXIMUS a. Dicitur autem, *Appropinquavit*, non ut oſtendat temporis brevitatem, neque enim regnum Dei venit cum obſervatione; ſed oſtendit diſpoſitionem hominum ad regnum Dei; quod quidem potentia eſt in omnibus credentibus, actu vero in his qui reſpuunt corporalem vitam, & ſolam eligunt ſpiritualem, qui dicere poſſunt: „ Vivo autem non ego, ſed vivit in me „ Chriſtus: " Galat. 2. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Deinde docet excutiendum de pedibus pulverem, ſi quis recipiendos civitatis hoſpitio non putaverit, dicens: *In quamcumque civitatem intraveritis, & non receperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam pulverem pedum, qui adhæſit nobis de civitate veſtra, extergimus in vos*. BEDA (cap. XLVI. in Luc.) Vel ad conteſtationem terreni laboris, quem pro illis inaniter ſuſceperunt, vel ut oſtendatur uſque adeo ſe ab ipſis nihil terrenum quærere ut etiam pulverem de terra eorum non ſibi patiantur adhærere. Vel per pedes ipſum opus, & inceſſus prædicationis ſignificatur; pulvis vero quo aſperguntur, terrenæ levitas eſt cogitationis, a qua & ſummi doctores immunes eſſe nequeunt. Qui ergo ſpreverint doctrinam, labores, & pericula docentium, ad teſtimonium ſuæ damnationis inflectunt. ORIGENES b. Extergendo ergo pulverem pedum in eos, quodammodo dicunt: Pulvis peccatorum veſtrorum merito veniet ſuper vos. Et attende, quod quæcumque civitates non ſuſcipiunt Apoſtolos, ſanamque doctrinam, habent plateas, iuxta illud Matth. VII. „ Lata eſt via quæ ducit „ ad perditionem. " THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Et ſicut recipientibus Apoſtolos appropinquare regnum Dei dicitur in beneficium, ſic non recipientibus in præiudicium: unde ſubdit: *Tamen hoc ſcitote, quia appropinquavit regnum Dei*: ſicut adventus Regis eſt quibuſdam ad pœnam, quibuſdam vero ad honorem: unde de eorum pœna ſubditur: *Dico autem vobis, quia Sodomis in illa die remiſſius erit quam illi civitati?* EUSEBIUS c. Nam in civitate Sodomitarum non caruerunt Angeli hoſpitio; ſed Lot inventus eſt dignus eos hoſpitari. Si ergo ad acceſ-

(1) *Al. omittitur* ſuas., (2) *Al. deeſt* qui.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. b In Catena Græc. PP. In Origene non occurrit, ſed eius partem habet Theophylactus. c In eadem Catena.

Digitized by Google

acceſſum diſcipulorum, nec unus invenietur in civitate qui eos recipiat, quomodo non peior erit civitate Sodomorum? Hic ſermo docebat eos audacter aggredi regulam paupertatis: non enim poſſet conſiſtere civitas, & villa, nec vicus, ſine aliquo incola noto Deo: nam nec Sodoma ſubſiſteret non reperto Lot, quo recedente tota repente periit. BEDA (cap. xlii. in Luc.) Sodomitæ quoque ipſi, etſi (1) inhoſpitales fuerint inter cetera carnis, animæque flagitia, nulli tamen apud eos tales hoſpites, quales Apoſtoli reperti ſunt: & Lot quidem aſpectu, & auditu iuſtus erat, non tamen ibi aliquid docuiſſe, aut ſigna feciſſe perhibetur.

(d) AMBROSIUS (Lib. vii. in Lucam de condemnatione contemp. Evan.) Docet Dominus graviori pœnæ obnoxios fore qui Evangelium non ſequendum quam qui legem iudicaverunt eſſe ſolvendam, dicens: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida*. BEDA (cap. xlii. in Luc.) Corozaim, Bethſaida, & Capharnaum, Tiberias quoque, quam Ioannes nominat, civitates ſunt Galilææ, ſitæ in littore laci Genezareth, qui ab Evangeliſtis mare Galilææ, vel Tiberiadis appellatur. Plangit ergo Dominus has civitates, quæ poſt tanta miracula atque virtutes non pœnituerunt, peioreſque ſunt Gentilibus naturale tantum ius diſſipantibus: quia poſt deſcriptæ legis contemptum, Filium quoque Dei, & gloriam eius ſpernere non timuerunt: unde ſequitur: *Quia ſi in Tyro, & Sidone factæ fuiſſent virtutes quæ in vobis factæ ſunt, olim in cilicio, & cinere ſedentes pœniterent*. In cilicio, quod de pilis caprarum contexitur, aſperam peccati pungentis memoriam ſignificat; in cinere autem mortis conſiderationem, per quam in pulverem redigimur, demonſtrat. Porro in ſeſſione humilitatem propriæ conſcientiæ ſignificat. Impletum autem videmus hodie (2) dictum Salvatoris: quia Corozaim, & Bethſaida præſente Domino credere noluerunt; Tyrus autem, & Sidon & quondam David, ac Salomoni amici fuere, & poſt evangelizantibus Chriſti credidere diſcipulis. CHRYSOSTOMUS *a* (homil. xxxviii. in Matth.) Deplorat autem Dominus has civitates ad noſtrum exemplum, eo quod effuſio lacrymarum, & gemitus amarus ſuper patientes inſenſibilitatem doloris, non modicum antidotum eſt & ad correctionem patientium, & ad remedium ingemiſcentium ſuper eos. Non ſolum autem per deplorationem inducit eos ad bonum, ſed etiam per terrorem: unde ſequitur: *Verumtamen Tyro, & Sidoni remiſſius erit quam vobis in iudicio*. Hoc & nos audire debemus: non enim ſolum illis, ſed etiam nobis peius iudicium ſtatuit, niſi receperimus intrantes ad nos hoſpites; quorum pulverem præcepit excutere. Cum autem plurima ſigna feciſſet Dominus in Capharnaum, (3) & eum ipſa incolam habuiſſet, videbatur ſuper alias civitates exaltata; ſed propter incredulitatem cecidit in ruinam: unde ſequitur: *Et tu Capharnaum uſque in cælum exaltata, uſque ad infernum demergeris*: ut ſcilicet iudicium ſit proportionabile honori. BEDA (cap. xlii.) Duplex autem in hac ſententia ſenſus eſt. Vel ideo ad infernum demergeris, quia contra prædicationem meam ſuperbiſſime reſtitiſti, ut ſcilicet intelligatur in cælum exaltata per ſuperbiam: vel ideo quia es exaltata uſque ad cælum meo hoſpitio, & meis ſignis, maioribus plecteris ſuppliciis, quia his quoque credere noluiſti. Et ne quis putaret hanc increpationem vel tantummodo civitatibus, vel perſonis convenire quæ Dominum in carne videntes ſpernebant, & non omnibus qui hodie quoque Evangelii verba deſpiciunt; conſequenter adiunxit, dicens: *Qui vos audit, me audit*. CYRILLUS *b*. Per quod docet, quicquid per ſanctos Apoſtolos dicit, acceptandum eſſe: quia qui illos audit, Chriſtum audit. Inevitabilis ergo pœna hæreticis imminet, qui Apoſtolorum negligunt verba: ſequitur enim: *Et qui vos ſpernit, me ſpernit*. BEDA (ſuper *Qui vos ſpernit*.) Ut ſcilicet in audiendo quiſque, vel ſpernendo Evangelii prædicationem, non viles quaſque perſonas, ſed Dominum Salvatorem, immo ipſum Patrem ſpernere ſe, vel audire diſceret: nam ſequitur: *Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me*: quia in diſcipulo magiſter auditur,

(1) *P. Nicolai habet contrario ſenſu* hoſpitales. (2) *Al.* dictum ſcilicet. (3) *Al.* & eam incolam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. ex homilia quod regulares feminæ viris cohabitare non debeant. Ut ex eodem loco cum ſequentibus appendicibus prius confuſe notabatur, *ſcilicet hom.* xxxviii. *in Matth. ut vides; quod appendendum eſt vocibus* Non ſolum autem &c. *quemadmodum habet Nicolai*. *b* In Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

ditur, & in Filio Pater honoratur. AUGUSTINUS de Verbis Dom. (ſer. XXIV.) Si autem ſermo Dei ad vos quoque pervenit, & in eo loco vos conſtituit, videte ne ſpernatis nos, ne ad illum perveniat quod nobis feceritis. BEDA (ubi ſupra.) Poteſt & ita intelligi. *Qui vos ſpernit, me ſpernit*; ideſt, qui non facit miſericordiam uni de fratribus meis minimis, nec mihi facit. *Qui autem me ſpernit*, nolens credere Filium Dei, *ſpernit eum qui me miſit*: quia „ ego & Pater unum ſumus: “ Ioan. X. TITUS. Simul autem in hoc diſcipulos conſolatur; quaſi dicat: Non dicatis, Cur imus paſſuri contumelias? Accommodate linguam: ego præbeo gratiam, in me veſtra redundat contumelia.

(e) CYRILLUS *a*. Supra dictum eſt, quod Dominus miſit diſcipulos gratia Spiritus ſancti inſignitos, & facti prædicationis miniſtri poteſtatem ſuper immundos ſpiritus acceperunt; nunc autem reverſi confitentur honorantis eos potentiam: unde dicitur: *Reverſi ſunt autem ſeptuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo*. Videbantur quidem gaudere magis quod facti ſunt miraculorum auctores, quam quod facti erant prædicationis miniſtri. Erat autem melius eos gaudere in illis quos ceperant; ſicut vocatis per ipſum dicit Paulus Philip. IV. „ Gaudium meum, & corona mea. “ GREGORIUS XXIV. Moralium (ſuper illud Iob XXXII. „ Inſpiratio Omnipotentis dat „ intelligentiam,“ cap. VII.) Mire autem Dominus ut in diſcipulorum cordibus elationem premeret, iudicium ruinæ retulit, quod ipſe magiſter elationis accepit, ut in auctore ſuperbiæ diſcerent quid de elationis vitio formidarent: unde ſequitur: *Videbam ſatanam ſicut fulgur de cælo cadentem*. (1) BASILIUS *b*. Dicitur ſatanas, eo quod adverſatur bono, hoc enim ſignificat nomen Hebraicum; ſed diabolus dicitur, eo quod cooperatur nobis in malo, & accuſator ſit. Natura eius eſt incorporea, locus aereus. BEDA (ſuper illud, *Videbam ſatanam ſicut fulgur*.) Non autem dicit, Modo video, ſed Prius videbam, quando corruit. Quod autem ait, *Sicut fulgur*, vel præcipitem de ſupernis ad ima lapſum ſignificat; vel quia deiectus adhuc transfigurat ſe in Angelum lucis. TITUS. Se autem dicit vidiſſe tamquam iudicem, qui novit incorporeorum paſſiones. Vel dicit, *Sicut fulgur*, quia natura fulgidus erat ut fulgur; ſed factus eſt tenebroſus propter affectum, quia quod Deus fecit bonum, hoc ipſe in ſe alteravit in malum. BASILIUS *c*. Supernæ enim virtutes non ſunt naturaliter ſanctæ, ſed ſecundum analogiam divini amoris menſuram ſanctificationis ſortiuntur. Et ſicut ferrum poſitum in igne non deſinit eſſe ferrum, vehementi tamen flammæ unione tam effectu, quam aſpectu in igneum pertranſit; ſic & almæ virtutes ex participatione eius quod eſt naturaliter ſanctum, inſitam habent ſanctificationem: neque enim cecidiſſet ſatanas, ſi natura fuiſſet inſuſceptibilis mali. CYRILLUS *d*. Vel aliter. *Videbam ſatanam ſicut fulgur de cælo cadentem*, ideſt (2) a ſuprema potentia in extremam fragilitatem. Nam ante Salvatoris adventum ſubegerat ſibi orbem, & ab omnibus colebatur; ſed cum unigenitum Verbum Dei de cælo deſcendit, corruit tamquam fulgur, quia conculcatur ab adorantibus Chriſtum: unde ſequitur: *Et ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones*. TITUS. Serpentes quidem aliquando figuraliter in deſerto mordebant Iudæos, & necabant eos, eo quod infideles erant; venit autem qui ſerpentes illos perimeret æneus ſerpens crucifixus, ut ſi quis credens in eum proſpexerit, liberetur a morſibus, & ſalvetur. CHRYSOSTOMUS *e*. Deinde ne putaremus hoc dici de beſtiis, ſubiunxit: *Et ſupra omnem virtutem inimici*. BEDA (ſuper *Dedi vobis poteſtatem*.) Hoc eſt omne genus immundorum ſpirituum de obſeſſis corporibus eiiciendi: & quantum ad ipſos ſubdit: *Et nihil vobis nocebit*; quamvis & ad litteram poſſit accipi: Paulus enim a vipera invaſus nihil mali patitur, & Ioannes hauſto veneno non læditur. Hoc autem inter ſerpentes qui dente, & ſcorpiones qui cauda nocent, diſtare arbitror, quod ſerpentes aperte ſævientes, ſcorpiones clanculo inſidiantes, vel homines, vel dæmones ſignificent. Vel ſerpentes qui inchoandis virtutibus venena pravæ perſuaſionis obiiciunt; ſcorpiones qui conſummatas virtutes

(1) *Al.* BEDA. (2) *Al.* ab ultima virtute in extremam &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* In hom. quod Deus non ſit auctor mali. *c* Adverſus Eunomium Lib. III. *d* In Catena Græc. PP. *e* In eadem Catena.

tes ad finem vitiare intendunt. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel ſerpentes ſunt qui viſibiliter nocent, veluti fornicationis, & homicidii dæmon; qui vero inviſibiliter nocent, ſcorpiones vocantur, ſicut in vitiis ſpiritualibus. GREGORIUS Niſſenus *a*. Voluptas etiam ſerpens dicitur in Scriptura, cuius natura eſt quod ſi caput eius muri ſtricturam attigerit, totum ſequens corpus ad ſe trahit: ſic natura neceſſarium conceſſit homini domicilium; ſed per hanc neceſſitatem aggrediens (1) voluptas animum ad immoderatum quemdam ornatum pervertit; ad hoc ſubſequentem avaritiam trahit, quam impudicitia ſequitur, ideſt ultimum membrum, & cauda beſtialitatis. Sed quemadmodum non eſt per caudam ſerpentem retrahi, ſic non eſt incipiendum ab ultimis ad evellendum voluptates, niſi quis priorem aditum (2) obturet malitiæ. ATHANASIUS (in ſerm. de Paſſione, & Cruce.) Deludunt autem nunc per Chriſti virtutem pueri voluptatem, quæ quondam ſeducebat grandævos; & virgines perſeverant conculcantes ſerpentinæ voluptatis fallacias. Sed & quidam ipſum aculeum ſcorpionis, ideſt diaboli, conculcantes, ſcilicet mortem, non timuerunt interitum; verbi gratia, martyres facti; plerique vero poſtpoſitis terrenis, libero greſſu converſantur in cælis, principem aeris non timentes. TITUS. Sed quia lætitia qua eos lætos videbat, inanem gloriam ſapiebat: gaudebant enim quod quaſi ſublimes effecti, terribiles hominibus, & dæmonibus erant: ideo Dominus ſubiungit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia ſpiritus ſubiiciuntur vobis*. BEDA (cap. XLII. in Luc.) De ſubiectione ſpirituum, cum caro ſint, gaudere prohibentur: quia ſpiritus eiicere, ſicut & virtutes alias facere, interdum non eſt eius meriti qui operatur; ſed invocatio nominis Chriſti hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ad utilitatem eorum qui vident, & audiunt. CYRILLUS *b*. Sed cur, Domine, non ſinis lætari in honoribus a te collatis, cum ſcriptum ſit Pſal. LXXXVIII. „In nomine tuo „exultabunt tota die?" Sed Dominus eos ad maius gaudium erigit: unde ſubdit: *Gaudete autem, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis*. BEDA (ubi ſupra in fin.) Quaſi dicat: Non oportet vos de dæmonum humiliatione, ſed de veſtra ſublimatione gaudere. Salubriter autem intelligendum eſt, quod ſive cæleſtia, ſive terreſtria quis opera geſſerit, per hoc quaſi litteris annotatus apud Dei memoriam ſit æternaliter affixus. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quia nomina veſtra ſcripta ſunt*.) Scripta ſunt enim nomina ſanctorum in libro vitæ, non (3) encauſto, ſed memoria Dei, & gratia. Et diabolus quidem deſuper cadit; homines vero inferius exiſtentes ſuperius aſcribuntur in cælis. BASILIUS *c*. Quidam autem ſunt qui ſcribuntur quidem non in vita, ſed ſecundum Hieremiam in terra, ut ſecundum hoc intelligatur duplex quædam deſcriptio, horum quidem ad vitam, illorum ad perditionem. Quod autem dicitur Pſal. LXVIII. „Deleantur de libro viven-„tium," intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conſcribi: & ſecundum hoc fieri dicitur ſcripturæ mutatio, quando a virtute delabimur in peccatum, vel e contra.

(f) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sicut benignus pater videns filios ſuos dirigi, gaudet; ſic & Chriſtus exultat, quod Apoſtoli tantis bonis facti ſunt digni: unde dicitur: *In ipſa autem hora exultavit in Spiritu ſancto*. CYRILLUS *d*. Inſpexit quidem per ſpiritus operationem quam Apoſtolis tradidit, (4) plurium acquiſitionem: unde in Spiritu ſancto lætatus dicitur, ideſt in effectibus, qui per Spiritum ſanctum proveniunt: quaſi enim amator hominum, gaudii reputabat materiam converſionem errantium; de quo gratias agit: unde ſequitur: *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ*. BEDA (cap. XLIII. in Luc. in initio.) Confeſſio non ſemper pœnitentiam, ſed & gratiarum actionem ſignificat, ut in Pſalmis ſæpiſſime legimus. CYRILLUS *e*. Ecce autem, inquiunt illi quorum corda perverſa ſunt, gratias refert Filius Patri tamquam minor. Sed quid impedit conſubſtantialem Filium laudare proprium Genitorem, mundum ſalvantem per eum? Quod ſi cenſes confeſſionis cauſa hunc eſſe minorem, aſpice quod vocat eum Patrem ſuum, & Dominum

(1) *Al. omittitur* voluptas. (2) *Al.* obtulerit. (3) *Al.* in cauſto. (4) *Al.* propter plurium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Cant. *b* In eadem Catena. *c* In Eſai. IV. ſuper illud verſ. III. *Sanctus vocabitur omnis qui ſcriptus eſt in vita in Hieruſalem*. *d* Ubi ſupra. *e* Ibidem.

Digitized by Google

num cæli & terræ. TITUS *a*. Alia enim per Chriſtum ex non entibus producta ſunt; ſed ſolus ipſe incomprehenſibiliter a Patre eſt genitus: ſolius enim Unigeniti tamquam veri (1) filii naturaliter Pater eſt: unde ſolus Patri dicit, *Confiteor tibi Pater*; hoc eſt, glorifico te. Nec mireris ſi Patrem Filius glorificat: tota enim hypoſtaſis Unigeniti, Genitoris eſt gloria: nam quæ facta ſunt, & cælum, & Angeli, gloria ſunt creatoris; verum, quia hæc nimis infime ſita ſunt reſpectu dignitatis ipſius, ſolus Filius, cum Deus perfecte ſit ſimilis genitori, perfecte glorificat Patrem. ATHANASIUS *b*. Novimus etiam ſæpius Salvatorem humana proferre, habet enim adiunctam humanitatem divinitas; nec tamen propter corporis tegimen Deum ignores. Sed quid reſpondent in hoc qui volunt ſubſiſtentiam eſſe mali, formant vero ſibi Deum alium a vero Patre Chriſti; & hunc dicunt eſſe unigenitum mali creatorem, & nequitiæ principem, nec non mundialis machinæ conditorem. Ait autem Dominus approbans verba Moyſi: *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ*. EPIPHANIUS *c*. Editum vero a Marcione Evangelium habet, Εὐχαριστῶ *eucharisto*, ideſt *gratias ago tibi Domine cæli*; tacens quod dicitur *Pater*, & quod dicitur *& terra*, ne videatur Chriſtus opificem cæli & terræ (2) habere patrem ſuum. Redarguitur autem, quia idem paulo infra habet, *Ita Pater*. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de condemnatione contemptorum Evang.) Poſtremo aperit cæleſte myſterium, quo placuit Deo ut parvulis, magis quam prudentibus mundi, ſuam gratiam revelaret: unde ſequitur: *Quod abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*. THEOPHYLACTUS. Poteſt ſic diſtingui ut dicatur, *A ſapientibus*, ideſt a phariſæis, & ſcribis legem interpretantibus, *& prudentibus*, ideſt ab his qui a ſcribis fuerant docti: ſapiens enim eſt qui docet, prudens vero qui docetur. Parvulos vero vocat Dominus ſuos diſcipulos, quos non legis doctores, ſed de turba, & piſcatores elegit, qui ſunt vocati parvuli, quaſi non malevoli. AMBROSIUS (ubi ſupra ante medium.) Vel parvulum hic accipiamus qui ſe exaltare non noverit, & phaleratis ſermonibus artem ſuæ iactare prudentiæ; quod phariſæi plerique faciunt. BEDA (cap. XLIII. in Luc.) Gratias igitur agit, quod Apoſtolis quaſi parvulis adventus ſui aperuit ſacramenta, quæ ignoraverunt ſcribæ, & phariſæi, qui ſibi ſapientes videntur, & in conſpectu ſuo prudentes. THEOPHYLACTUS. Abſcondita igitur ſunt myſteria ab his qui putant ſe eſſe ſapientes, & non ſunt: nam ſi eſſent, eis revelata fuiſſent. BEDA (cap. XLIII. parum a principio.) Unde ſapientibus, & prudentibus, non inſipientes, & hebetes, ſed parvulos, ideſt humiles appoſuit, ut probaret ſe tumorem damnaſſe, non acumen. ORIGENES *d*. Senſus enim defectus præparatio fit ſupervenientis perfectionis: qui enim non ſentit quod careat vero bono, propter bonum præſens quod ſibi ineſſe videtur, vero bono privatur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX. in Matth.) Non autem lætatur, & gratias agit, quod Dei myſteria latebant ſcribas, & phariſæos: hæc enim non erat materia alacritatis, ſed gemitus: ſed de hoc gratias agit, quia quod ſapientes non noverant, hi noverunt. Gratias autem ſuper hoc agit Patri, cum quo ipſe ſimul hoc facit, oſtendens nimiam dilectionem qua diligit nos. Oſtendit autem conſequenter, quod huius rei cauſa prima, voluntas ſua ſit, & Patris, qui propria voluntate hoc agebat: unde ſequitur: *Etiam Pater, quia ſic placitum fuit ante te*. GREGORIUS *e*. His verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere diſcutere ſuperna conſilia de aliorum vocatione, aliorumve repulſione præſumamus: iniuſtum enim eſſe non poteſt quod placuit iuſto. In cunctis ergo quæ exterius diſponuntur, apertæ cauſa rationis eſt occultæ iuſtitia voluntatis. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX. in Matth. ante med.)

§ (1) *Al.* filii patris pater eſt. (2) *Al.* eſſe. *Sed aliter efferunt totam hanc Epiphanii appendicem quatuor toties citatæ editiones: ſic enim legunt*. Editum autem a Marcione Evangelium habet: *Regratior tibi Domine cæli*; tacens quod dicitur *& terra*, & quod dicitur *Pater*, ne intelligatur quod vocat Chriſtus Patrem creatorem cæli & terræ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Matth. *b* In Catena Græc. PP. Habetur apud illum partim oratione contra Sabellii gregales, quo ad priorem appendicem, partim orat. contra gentes, & ſecundum aliam inſcriptionem contra idola, quo ad poſteriorem. *c* In eadem Catena Græc. Notatur ſine ullo indice, ſed colligitur ex Lib. I. adverſus hæreſes. *d* In Catena Græc. PP. *e* XXV. Mor. cap. XIII. vel in antiq. codd. cap. XVIII. ſuper illud Iob IV. *Ipſo concedente pacem, quis eſt qui condemnet?*

med.) Cum vero dixiſſet, *Confiteor tibi, quia revelaſti ea parvulis*, ne putares quod ipſe Chriſtus hac virtute privatus non poſſet hoc facere, ſubiungit: *Omnia tradita ſunt mihi a Patre meo*. ATHANASIUS. Hoc non recte intelligentes Arrii ſequaces delirant in Dominum, dicentes: Si data ſunt ei omnia, ideſt dominium creaturæ, fuit tempus quo ea non habuit; & ſic non eſt de ſubſtantia Patris: nam ſi eſſet, non eſſet ei opus recipere. Sed ex hoc magis dementia eorum (1) carpitur. Si enim priuſquam recepiſſet vacabat creatura a Verbo, qualiter ſalvabitur illud ad Coloſſ. 1. „ Omnia in eo conſiſtunt? " Ceterum ſi ſimul poſtquam facta eſt creatura, tota fuit tradita ei, non erat opus tradere, per ipſum namque facta ſunt omnia. Non ergo, ut ipſi putant, ſignificatur hic creaturæ dominium; immo ſignificativum eſt hoc verbum factæ diſpenſationis in carne: poſtquam enim homo peccavit, perturbata ſunt omnia: unde Verbum caro factum eſt, ut omnia reſtauraret. Data ſunt ergo ei omnia, non quia poteſtate careret, ſed ut Salvator emendet univerſa; ut ſicut per Verbum omnia in principio introducta ſunt in eſſe, ita cum Verbum caro factum eſt, in ipſo omnia reſtaurentur. BEDA (cap. xliii. in Luc.) Vel dicit, omnia ſibi tradita, non mundi elementa, ſed hi quibus parvulis ſpiritu ſacramenta Filii Pater revelavit, & de quorum ſalute, cum hæc loqueretur, exultavit. (2) AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel cum *omnia* legis, omnipotentem agnoſcis, non degenerem Patris; cum *tradita* legis, Filium confiteris; cui per naturam omnia unius ſubſtantiæ iura ſunt propria, non dono collata per gratiam. *a* Cum autem dixiſſet omnia ſibi fore a Patre tradita, aſcendit ad propriam gloriam, & excellentiam, oſtendens in nullo ſe ſuperari a Patre: (3) unde ſubdit: *Et nemo novit quis ſit Filius, niſi Pater, & quis ſit Pater niſi Filius*. Non valet enim creaturæ intentio comprehendere modum divinæ ſubſtantiæ, quæ omnem ſuperat intellectum, & decor eius quamlibet conſiderationem tranſcendit; ſed a ſe ipſa quid ſit natura divina cognoſcitur. Itaque Pater per id quod eſt, novit Filium; & Filius per id quod eſt, novit Patrem, non interveniente aliqua differentia quantum ad divinitatis naturam: quod enim ſit Deus, credimus; quid autem naturaliter ſit, incomprehenſibile eſt. Si vero creatus eſt Filius, quomodo ſolus ſciret Patrem, aut quomodo a ſolo Patre ſciretur? Scire namque naturam divinam impoſſibile eſt cuilibet creaturæ; ſcire autem quodcumque eorum quæ creata ſunt quid ſit, non tranſcendit quemlibet intellectum, quamvis ſuperet noſtrum ſenſum. ATHANASIUS *b*. Hoc autem Domino dicente, conſtat Arrianos ei obſiſtere, dum dicunt non videri Patrem a Filio. Sed eorum oſtenditur (4) inſania, ſi ſeipſum non novit Verbum, quod omnibus Patris, & ſui præſtat notitiam: ſequitur enim: *Et cui voluerit Filius revelare*. TITUS. Eſt autem revelatio traditio notionis iuxta proportionem naturæ, & virtutum uniuſcuiuſque: & ubi quidem eſt natura conſimilis, ibi eſt cognitio ſine doctrina; (5) hic autem eſt per revelationem diſciplina. ORIGENES *c*. Vult autem revelare ut Verbum, non irrationabiliter, & tamquam Iuſtitia, qui novit digne & tempora revelandi, & menſuras revelationis. Revelat autem removens oppoſitum cordi velamen, necnon tenebras quas poſuit in ſui latibulum. Sed quoniam ex hoc putant qui alterius ſunt opinionis, conſtruere nefarium ſuum dogma, quod ſcilicet ignotus erat Pater Ieſu ſanctis antiquis; dicendum eſt eis, quoniam quod dicitur, *Cuicumque vult Filius revelare*, non ſolum retorquetur ad tempus futurum, ex quo Salvator hoc protulit, ſed etiam ad tempus præteritum. Quod ſi velint hoc verbum *revelare* pro præterito ſumere; dicendum eſt eis, quod non eſt idem cognoſcere, & credere. „ Alii „ datur per ſpiritum ſermo ſcientiæ, alii „ fides in eodem ſpiritu: " I. Corinth. xii. Erant ergo primo quidem credentes, non autem cognoſcentes. AMBROSIUS (ubi ſupra a medio.) Ut ſcias autem quia ſicut Filius Patrem quibus vult revelat, etiam Pater

(1) *Al.* carpetur. (2) *Al.* AUGUSTINUS. (3) *Al.* *omittitur* unde. (4) *Al.* infamia. (5) *Al.* hæc.

Ex Editione P. Nicolai.

a CYRILLUS in Catena Græc. PP. ex Theſauro. Sic ibi tantum indefinite indicatur, ſed colligitur ex Lib. IV. Prius autem inepte cum Ambroſii verbis confundebatur, quaſi ex illo ſumptum eſſet. *b* In eadem Catena. Habetur apud illum partim oratione ſive diſput. 2. contra Arrianos, partim orat. brevi contra eoſdem. *c* Iterum in Catena Græc. PP.

Pater revelat quibus vult Filium; audi Dominum dicentem, Matth. XVI. „ Beatus es „ Simon Bariona, quia caro, & ſanguis non „ revelavit tibi, ſed Pater meus qui in cæ„ lis eſt. “

(g) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quia ſuperius dixerat, *Nemo novit quis ſit Pater, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*, (1) beatificat diſcipulos quibus Pater per eum revelabatur: unde dicitur: *Et converſus ad diſcipulos ſuos dixit*: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis*. CYRILLUS *a*. Convertitur quidem ad eos, quia repellens Iudæos ſurdos, & cæcam mentem gerentes, nec videre volentes, totum ſe præbebat diligentibus eum; & beatos aſſerit oculos videntes quæ prius aliis ipſi videbant: Illud tantum ſcire convenit, quia videre non ſignificat actum oculorum, ſed mentis recreationem in præſtitis beneficiis; puta ſi quis dicat, Iſte vidit bona tempora, ideſt gaviſus eſt in bonis temporibus, ſecundum illud Pſal. CXXV. „ Videas bona Hie„ ruſalem. “ Multi enim Iudæorum viderunt Chriſtum divina operantem, corporali ſcilicet intuitu; nec tamen omnibus beatificatio convenit: non enim crediderunt, ſed neque viderunt gloriam Dei oculis mentis. Beatificati ſunt ergo oculi noſtri in hoc quod fide vidimus Verbum pro nobis hominem factum, imprimens nobis decorem ſui numinis, ut nos ſibi conformes ſaciat per ſanctificationem, atque iuſtitiam. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Beatificat auter eos, & omnes ſimpliciter qui eum fide reſpiciunt, ex hoc quod antiqui Prnphetæ, & Reges Deum in carne videre, & audire optaverunt: unde ſequitur: *Dico enim vobis, quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt*. BEDA (cap. XLIII. in fine.) Matthæus apertius Prophetas, & iuſtos appellat: ipſi enim ſunt Reges magni, quia tentationum ſuarum motibus non conſentiendo ſuccumbere, ſed regendo præeſſe (2) noverunt. CHRYSOSTOMUS *b*. Ex hoc autem dictn plures exiſtimant Prophetas caruiſſe Chriſti notitia. Sed ſi optaverunt videre quæ viderunt Apoſtoli, noverunt illum venturum ad homines, & diſpenſaturum quæ diſpenſavit: nullus enim habet horum appetitum quæ mente non concepit: noverant ergo Filium Dei: unde non ſimpliciter dicit, *Voluerunt videre* me, ſed *quæ vos videtis*, nec *audire* me, ſed *quæ vos auditis*. Viderant enim ipſum, non tamen iam incarnatum, nec ſic cum hominibus converſantem, nec tanta maieſtate eis loquentem. BEDA (ubi ſupra.) Illi enim a longe inſpicientes per ſpeculum, & in ænigmate viderunt; Apoſtoli autem in præſentiarum habentes Dominum, quæcumque voluiſſent interrogando diſcentes, nequaquam per Angelos, aut alias viſionum ſpecies opus habebant doceri. ORIGENES *c*. Sed quare dicit pleroſque Prophetas optaſſe, non autem omnes? Quia de Abraham dicitur, quod vidit diem Chriſti, & lætatus eſt; quam viſionem non plures, immo pauci contigerunt. Fuerunt autem alii Prophetæ, & iuſti non (3) tanti ut viſionem Abrahæ, & peritiam Apoſtolorum attingerent; & hos dicit non vidiſſe, ſed optaſſe.

(h) BEDA (cap. XLIV.) Dixerat ſupra Dominus, quod nomina eorum ſcripta ſunt in cælis: unde, ut puto, occaſionem tentandi Dominum legiſperitus aſſumpſit: unde dicitur: *Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit tentans illum*. CYRILLUS *d*. Erant enim quidam verboſi circumeuntes totam regionem Iudænrum, incuſantes Chriſtum, & dicentes, quod præceptum Moyſi inutile diceret, ipſe autem quaſdam nnvas doctrinas promeret. Volens ergo legiſperitus ſeducere Chriſtum, ut aliquid contra Moyſen loqueretur, adeſt tentans ipſum, Magiſtrum vocans, doceri non patiens. Et quia Dominus ſolitus erat his qui veniebant ad eum, loqui de vita æterna, utitur legiſperitus eius eloquiis. Et quia tentabat aſtute, nihil aliud audit, niſi quæ per Moyſen edita ſunt: ſequitur enim: *At ille dixit ad eum: In lege quid ſcriptum eſt? Quomodo legis?* AMBROSIUS (de cond. contemp. Evang.) Erat enim ex his qui ſibi legiſperiti videntur, qui verba legis tenent, vim legis ignorant: & ex ipſo legis capitulo docet eſſe legis ignaros, probans quod in principio ſtatim lex Patrem, & Filium prædicaverit, & incarnationis dominicæ annuntiaverit ſacramentum: ſequitur enim: *Ille reſpon-*

(1) *Al.* verificat. (2) *Al.* noluerunt. (3) *Al.* canti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibidem. *b* In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Ioan. *c* Ubi ſupra. *d* In Catena Græcorum PP.

reſpondens dixit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, *& ex tota anima tua*, *& ex omnibus viribus tuis*, *& ex tota mente tua*. BASILIUS *a*. Quod dicitur, *Tota mente tua*, in cetera non recipit ſectionem: nam quantamcumque dilectionem in infimis expenderis, hoc tibi neceſſario a toto deficiet. Sicut enim in vaſe aliquo pleno liquore, (1) quantum emanat foras, tantum neceſſe eſt plenitudini derogari; ſic & in anima, inquantum emanaverit ab ipſius dilectione ad illicita, intantum minui neceſſarium eſt amorem ad Deum. GREGORIUS Niſſenus *b*. In tria autem quædam animæ vis diſcernitur. Hæc enim eſt augmentativa ſolum, & nutritiva, quæ etiam in plantis reperitur: alia eſt quæ ſenſualiter diſponitur, quæ (2) ſalvatur in natura irrationalium animalium: perfecta autem vis animæ eſt rationalis, quæ in natura humana conſpicitur. Dicendo ergo cor, ſubſtantiam corporalem ſignificavit, ſcilicet nutritivam; dicendo vero animam, mediocrem, ideſt ſenſitivam; dicendo vero mentem, altiorem naturam, ideſt intellectivam, & conſiderativam potentiam. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Hic igitur intelligendum eſt, quod oportet nos omnem virtutem animæ amori divino ſubiicere, & hoc viriliter, & non remiſſe: unde additur: *Et ex omnibus viribus tuis*. MAXIMUS *c*. Cum hac igitur intentione trinam ad Deum dilectionem lex pertractat, ut avellat nos a trina mundi habitudine, qua reſpicitur ad poſſeſſiones, ad gloriam, & ad voluptates; in quibus etiam tentatus eſt Chriſtus. BASILIUS *d*. Si quis autem quærit quo pacto divina dilectio poterit obtineri, dicemus, quoniam indocibilis eſt divina dilectio: nam nec (3) lucis gaudere præſentia, nec vitam amplecti ab alio didicimus, vel amare parentes, aut alumnos; & multo magis divinæ dilectionis doctrinam. Sed ſeminalis quædam ratio nobis inſita eſt intrinſecus, habens cauſas ut homo Deo adhæreat; quam rationem accipiens doctrina divinorum præceptorum colere diligenter, cauteque fovere, & ad perfectionem divinæ gratiæ perducere conſuevit: naturaliter enim bonum amamus, amamus etiam proprium, & cognatum, nec non & benefactoribus ſponte affectionem totam profundimus. Si igitur bonus eſt Deus, omnia vero bonum deſiderant, quod voluntarie perficitur, naturaliter (4) nobis ineſt; quem etſi per bonitatem minime noviſſemus, ex hoc tamen quod ab ipſo proceſſimus, tenemur ipſum ultra modum amare, tamquam ſcilicet nobis cognatum. Maior etiam eſt, & benefactor omnibus qui naturaliter diliguntur. Eſt igitur primum & præcipuum mandatum divinæ dilectionis; ſecundum autem primi completivum, & ab eo completum, quo monemur diligere proximum: unde ſequitur: *Et proximum tuum ſicut teipſum*. Sortimur autem a Deo potentiam ad huius executionem mandati. Quis autem non novit quoniam manſuetum, & communicativum animal eſt homo, non autem ſolitarium, & ſilveſtre? Nihil enim tam proprium eſt noſtræ naturæ, ſicut ad invicem communicare, & mutuo indigere, & cognatum diligere. Quorum ergo (5) prævenien; Dominus nobis tradidit ſemina, horum conſequenter fructus requirit. CHRYSOSTOMUS *e*. Tu tamen attende qualiter fere cum eodem exceſſu poſtulat utrumque præceptum: de Deo enim ait, *Toto corde tuo*; de proximo, *Sicut teipſum*: quod ſi diligenter (6) obſervaretur, nec ſervus eſſet, nec liber, nec victor, nec victus, nec dives, nec pauper, nec notus umquam eſſet diabolus: potius enim paleæ ignis ſuſtinerent immiſſionem, quam fervorem caritatis diabolus: adeo cuncta ſuperat dilectionis conſtantia. GREGORIUS XIX. Moral. (cap. xx. in antiquis, in nov. exemp. eſt xiv.) Cum autem dicatur, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, quomodo alteri miſerando pius eſt qui adhuc iniuſte vivendo ſit impius ſibimetipſi? *f* CHRYSOSTOMUS. Cum autem legiſperitus reſpondiſſet quæ continebantur in lege, Chriſtus, cui nota ſunt omnia, ſcindit fallaciæ eius retia: ſequitur enim: *Dixitque illi*: *Recte reſpondiſti*: *hoc fac*, *& vives*. ORIGENES *g*. Ex his indubitanter colligitur, quod vita quæ prædicatur ſecundum mundi creatorem Deum, & antiquas Scripturas ab eo tra-

(1) *Al.* inquantum. (2) *Al.* ſalvabatur. (3) *Al.* legis. (4) *Al.* bonis. (5) *Al.* conveniens. (6) *Al.* conſervaretur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena ex Aſceticis. *b* Lib. de hominis creatione cap. VIII. *c* In Catena Græc. PP. *d* In eadem Catena. Habetur apud illum in Regulis fuſius diſputatis reſp. ad interrog, II. *e* Hom. XXXII. in I. ad Corinth. *f* CYRILLUS in Cat. Græc. PP. *g* In Catena Græc. PP.

traditas, vita perpetua eſt: atteſtatur enim Dominus ſumenti ex Deuteronomii cap. VI. quidem illud, *Diliges Dominum Deum tuum*: ex Levitici vero cap. XIX. illud, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Hæc autem dicta ſunt contra ſequaces Valentini, Baſilidis, & Mircionis. Quid enim aliud voluit nos facere ad quærendum vitam æternam, niſi quæ continent lex, & Prophetæ?

(i) CYRILLUS *a*. Laudatus legiſperitus a Salvatore, quod recte reſpondit, in ſuperbiam prorumpit, nullum ſibi proximum putans eſſe, quaſi nullus eſſet ei in iuſtitia comparandus: unde dicitur: *Ille autem volens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum: Et quis eſt meus proximus?* Circumveniunt enim (1) eum quodammodo alternatim vitia, a fallacia qua tentando quæſiverat, ad arrogantiam lapſum. In hoc autem quod quærit, *Quis eſt meus proximus?* vacuus a dilectione proximi oſtenditur, cum non æſtimet aliquem ſibi proximum eſſe; & per conſequens a dilectione divina, quoniam cum fratrem non diligat, quem videt, non poteſt Deum diligere, quem non videt? AMBROSIUS (ubi ſup. in fin.) Reſpondit etiam, quod neſciret proximum ſuum, quia non credebat in Chriſtum; & qui Chriſtum neſcit, neſcit legem. Cum enim veritatem ignoret, quomodo poteſt ſcire legem, quæ annuntiat veritatem? THEOPHYLACTUS (ſuper *Suſpiciens autem Ieſus*.) Salvator autem non actibus, aut dignitatibus, ſed natura determinat proximum; quaſi dicat: Non putes quod quamvis iuſtus ſis, nullus tibi ſit proximus: omnes namque qui eamdem naturam communicant, proximi tui ſunt. Fias igitur & tu eorum proximus, non loco, ſed affectu, & circa eos cura: Et ad hoc Samaritanum in exemplum ducit: unde ſequitur: *Suſpiciens autem Ieſus dixit: Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hierico*. GRAECUS *b*. Bene eſt generis appellatio: non enim ait, *Deſcendit quidam*, ſed *homo quidam*: nam ſermo fit de tota humanitate. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XIX.) Homo enim iſte ipſe Adam intelligitur in genere humano: Hieruſalem civitas pacis, illa cæleſtis, a cuius beatitudine lapſus eſt: Hierico interpretatur luna, & ſignificat mortalitatem noſtram, propter hoc quod naſcitur, creſcit, ſeneſcit, & occidit. AUGUSTINUS *c* (Lib. III. Hypognoſticon par. ante med.) Vel Hieruſalem, quæ interpretatur viſio pacis, paradiſum dicimus. Ante enim quam peccaret homo, in viſione pacis erat, hoc eſt in paradiſo, (2) ubi quicquid videbat, pax erat, & lætitia. Inde deſcendit quaſi humiliatus, & miſer factus per peccatum, (3) in Hierico, ideſt in mundum, in quo omnia orta occidunt, ſicut luna. THEOPHYLACTUS (ſuper *Homo quidam deſcendebat*.) Non autem dicit, Deſcendit, ſed *deſcendebat*: ſemper enim humana natura ad inferiora tendebat; & non in parte, ſed in toto vitæ attendebat paſſibili. BASILIUS *d*. Convenit etiam hoc, ſi quis loca perſpexerit: Hierico enim tenet loca convallia Palæſtinæ; Hieruſalem vero in cacumine ſita eſt, occupans apicem montis. Venit igitur homo ab altis ad infima, ut a latronibus caperetur, qui incolebant deſertum: unde ſequitur: *Et incidit in latrones*. CHRYSOSTOMUS *e*. Primum iſtius hominis miſerandus eſt caſus, qui inermis ac deſtitutus in latrones inciderit; quique improvidus incautuſque eam viam elegerit qua evadere prædonum manus nequiverit: non enim poſſet inermis armatos, improvidus peſſimos, incautus nocivos effugere: quippe cum malitia ſemper armata ſit dolis, crudelitate ſepta, munita fallacia, & ad nocendi ſævitiam præparata. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. de homine deſcendente a Hieruſalem in Hierico.) Qui ſunt autem iſti latrones, niſi angeli noctis atque tenebrarum, in quos non incidiſſet, niſi eis mandati cæleſtis devius ſe feciſſet obnoxium? CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) In exordio igitur mundi nocendi fallaciam diabolus eſt operatus in hominem, in quem fallendi (4) virus exercuit, & malitiæ nocentiam dedicavit. AUGUSTINUS contra Pelagium (Lib. III. Hypognoſticon.) Incidit

(1) *Al.* Circumveniunt enim quodammodo alternatim vitia, & fallacia qua tentando quæſiverat, ad arrogantiam lapſus. (2) *Al. omittitur* ubi. (3) *Al. deeſt* in. (4) *Al.* virtus.

Ex editione P. Nicolai.

a In eadem Catena. *b* Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum PP. *c* Sive Auctor Hypognoſticon &c. *d* In eadem Catena ex illius Ethicis. *e* In Cat. Græc. Apud illum habetur in hom. quæ inſcribitur de eo qui incidit in latrones, inter illas quæ notantur in Lucam. *Hoc pridem notatum fuerat ad marginem editionis Venetæ Nicolini.*

Digitized by Google

cidit ergo in latrones, ideſt in diabolum, & angelos eius; qui per inobedientiam primi hominis humanum genus deſpoliaverunt, morum ſcilicet ornamentis, & vulneraverunt, (1) dono ſcilicet poſſibilitatis liberi arbitrii perdito: unde ſequitur: *Qui etiam deſpoliaverunt eum, & plagis impoſitis abierunt.* In illo enim peccante plagam fecit, in nobis vero plagas, cum per unum peccatum quod contrahimus, ſuperaddimus multa peccata. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XIX.) Vel ſpoliaverunt hominem immortalitate, & plagis impoſitis, peccata ſuadendo, reliquerunt ſemivivum: quia ex parte qua poteſt intelligere, & cognoſcere Deum, vivus eſt homo; ex parte autem qua peccatis contabeſcit, & premitur, mortuus eſt; & hoc eſt quod ſubditur, *Semivivo relicto.* AUGUSTINUS (Lib. III. Hypognoſticon.) Semivivus enim habet vitalem motum, ideſt liberum arbitrium, vulneratum; (2) quod ad æternam vitam, quam perdiderat, redire non ſufficiebat: & ideo iacebat, quia vires ei propriæ ad ſurgendum non ſufficiebant, ut ad ſe ſanandum medicum, ideſt Deum, requireret. THEOPHYLACTUS (ſuper *Semivivo relicto.*) Aut ſemivivus dicitur homo poſt peccatum: quia anima immortalis eſt, corpus vero mortale, ita ut medietas hominis morti ſuccumbat: aut quia humana natura in Chriſto ſperabat conſequi ſalutem, ita ut non omnino morti ſuccumberet; ſed inquantum Adam peccaverat, mors in mundum intravit; in Chriſti vero iuſtificatione mors erat deſtruenda. AMBROSIUS (de hom. deſcendente in Hierico.) Vel ſpoliant quæ accepimus indumenta gratiæ ſpiritualis, & ſic vulnera inferre conſueverunt: nam ſi intemerata quæ ſumpſimus indumenta ſervemus, plagas latronum ſentire non poſſumus. BASILIUS a. Vel poteſt intelligi quod expoliaverunt eum, plagis prius impoſitis: præcedunt enim vulnera nuditatem, ut intelligas quod peccatum, gratiæ præcedat carentiam. BEDA (cap. XLIV. ſuper *Et plagis impoſitis.*) Dicuntur autem plagæ peccata, quia his naturæ humanæ integritas violatur. Abierunt autem non ab inſidiis ceſſando, ſed inſidiarum fraudes occultando. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Hic itaque homo, ideſt Adam, iacebat deſtitutus ſalutis auxilio, confoſſus vulneribus delictorum; cui nec ſacerdos Aaron tranſiens ſacrificio potuit profuiſſe: ſequitur enim: *Accidit autem ut ſacerdos quidam deſcenderet eadem via, & viſo eo præterivit:* nec etiam eius frater Moyſes levita, per legem potuit ſubvenire: unde ſequitur: *Similiter & levita, cum eſſet ſecus locum, & videret eum, pertranſiit.* AUGUSTINUS (Lib. III. Hypog.) Vel in ſacerdote, & levita duo tempora intelliguntur, legis ſcilicet, & Prophetarum: in ſacerdote lex, per quam ſacerdotium, & ſacrificia inſtituta ſunt; in levita vaticinium Prophetarum: quorum temporibus humanum genus ſanari non potuit, quia per legem (3) cognitio peccati, non abolitio. THEOPHYLACTUS (ſuper *Viſo illo præterivit.*) Dicit autem, *Præterivit*, quia lex venit, & ſtetit uſque ad tempus præfixum, deinde non valens curare, abiit. Vide etiam quod lex non ad hoc data eſt (4) præcogitative ut hominem curaret: non enim poterat homo a principio ſuſcipere Chriſti myſterium; & ideo dicit: *Accidit ut ſacerdos quidam deſcenderet:* quod conſuevimus dicere in his quæ non præmeditative fiunt. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſer. XXXVII. inter prin. & med.) Vel quia homo deſcendens a Hieruſalem in Hierico Iſraelita fuiſſe intelligitur; quod intelligi poteſt, quia tranſiens ſacerdos utique genere proximus præteriit iacentem; tranſiit levita, & hic genere proximus iacentem & ipſe contempſit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Miſerti, inquam, illius fuere cum cogitaverunt, poſtmodum vero tenacitate devicti abierunt retrorſum: hoc enim deſignat quod dicit, *Præteriit.* AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſer. XXXVII.) Tranſiit Samaritanus genere longinquus, miſericordia proximus; fecit quod ſequitur: *Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ſecus eum:* in quo Samaritano ſe voluit intelligi Dominus noſter Ieſus Chriſtus: Samaritanus enim cuſtos interpretatur, & de ipſo dicitur Pſal. CXX. „Non dormitabit, neque dormiet qui „cuſtodit Iſrael:“ quia „reſurgens a mortuis, iam non moritur:“ Rom. VI. Denique cum dictum eſſet illi Ioan. VIII. „Quia „Samaritanus es, & dæmonium habes;“ nega.

(1) *Al.* bono. (2) *Al.* & ad æternam. (3) *Al.* conditio (*item* contradictio) peccati non abolevit. (4) *Al.* prærogativæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra.

Digitized by Google

negavit ſe habere dæmonium, quia ſe noverat dæmonum expulſorem, non ſe negavit infirmi cuſtodem. Graecus *a*. Vocat autem hic Chriſtus ſe Samaritanum opportune: cum enim alloqueretur legiſperitum ſuperbientem in lege, voluit exprimere quoniam nec ſacerdos, nec levita, & qui converſabantur in lege, legis propoſitum implebant; ſed ipſe venit conſummaturus legis propoſitum. Ambrosius (ubi ſupra parum ante med.) Hic autem Samaritanus etiam erat deſcendens: „ quis enim „ eſt qui deſcendit de cælo, niſi qui aſcen- „ dit in cælum, Filius hominis qui eſt in „ cælo? " Ioan. II. Theophylactus (ſuper *Iter faciens venit ſecus eum*.) Dicit autem, *Iter faciens*, quaſi ex propoſito hoc ſtatuens, ut nos curaret. Augustinus (Lib. III. Hypog.) Venit autem in ſimilitudine carnis peccati; ideo ſecus eum, quaſi in ſimilitudine. Graecus *b*. Vel ſecus viam venit: fuit enim vere viator, non deviator, gratia noſtri deſcendens ad terram. Ambrosius (ubi ſupra ante medium.) Veniens autem factus eſt compaſſionis noſtræ ſuſceptione finitimus, & miſericordiæ collatione vicinus: unde ſequitur: *Et videns eum, miſericordia motus eſt*. Augustinus (Lib. III. Hypog.) Videns quidem eum iacentem, non valentem, non currentem; & ideo miſericordia motus eſt, quia in eo nullum meritum invenit, quo curari dignus eſſet; ſed ipſe de peccato damnavit peccatum in carne: unde ſequitur: *Et appropians alligavit vulnera eius, infundens oleum, & vinum*. Augustinus de Ver. Domini (ſer. xxxvii.) Quid enim tam longinquum, quid tam remotum quam Deus ab hominibus, immortalis a mortalibus, iuſtus a peccatoribus, non loco longe, ſed diſſimilitudine? Cum ergo haberet in ſe duo bona, ſcilicet iuſtitiam, & immortalitatem, & nos duo mala, ſcilicet iniquitatem, & mortalitatem; ſi utrumque malum noſtrum ſuſcepiſſet, par noſter fuiſſet, & liberatore nobiſcum opus haberet. Ut ergo eſſet non hoc quod nos, ſed prope nos, non eſt ille peccator ut tu, ſed factus eſt mortalis quod tu; ſuſcipiendo pœnam, & non ſuſcipiendo culpam, & culpam delevit & pœnam. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xix.) Alligatio vulnerum eſt cohibitio peccatorum; oleum conſolatio ſpei bonæ (1) per indulgentiam datam ad reconciliationem pacis; vinum exhortatio ad operandum ferventiſſime in ſpiritu. Ambrosius (ubi ſupra.) Vel conſtringit vulnera noſtra auſteriore præcepto, (2) & ſicut oleo fovet remiſſione peccati, ſic vino compungit denuntiatione iudicii. Gregorius XX. Mor. (ſuper illud Iob xxxix. „ Eram mœ- „ rentium conſolator: " cap. viii. in antiq. codd. cap. vi.) Vel in vino morſum diſtrictionis adhibet, in oleo mollitiem pietatis: per vinum ungantur putrida, per oleum ſananda foveantur. Miſcenda eſt ergo lenitas cum ſeveritate, & faciendum eſt quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa aſperitate exulcerentur ſubditi, neque nimia benignitate ſolvantur. Theophylactus (ſuper *Infundens vinum, & oleum*.) Vel aliter. Quæ ſecundum hominem eſt converſio, oleum eſt; quæ vero ſecundum Deum, vinum eſt, quod divinitatem ſignificat, quam nemo potuiſſet ſuſtinere, niſi oleum haberetur, ideſt converſatio humana: unde quædam operatus eſt humane, quædam divinitus. Infudit ergo oleum, & vinum, quia nos humanitate, & divinitate ſalvavit. Chrysostomus *c*. Vel vinum infundit, ideſt ſanguinem paſſionis, & oleum chriſmatis, ut indulgentia daretur per ſanguinem, ſanctificatio conferretur per chriſmatis unctionem. A cæleſti medico conſciſſa loca ligantur, & intra ſemetipſa retinentia medicinam, operante medicamine, priſtinæ ſanitati redduntur. Infuſo ergo vino, & oleo, impoſuit eum ſuper iumentum: unde ſequitur: *Et imponens illum in iumentum ſuum, duxit in ſtabulum, & curam eius egit*. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xix.) Iumentum (3) eius eſt caro, qua ad nos venire dignatus eſt; imponi iumento eſt in ipſam incarnationem Chriſti credere. Ambrosius (Lib. VII. in Luc. cap. de hom. deſcendente.) Vel iumento imponit dum peccata noſtra portat, & pro nobis dolet: homo enim iumento ſimilis factus eſt: & ideo ſupra iumentum ſuum nos impoſuit, ne nos eſſemus

(1) *Al.* apud indulgentiam. (2) *Al. emittitur* &. *P. Nicolai utroque loco habet* ſicut. (3) *Al. bis genitur* eius.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum PP. *b* Sive idem Severus ibid. *c* Ex hom. ſuperius indicata de eo qui incidit in latrones.

mus ſicut equus, & mulus, ut per noſtri corporis aſſumptionem infirmitatem noſtræ carnis aboleret. THEOPHYLACTUS (ſuper *Imponens illum in iumentum ſuum.*) Vel impoſuit in ſuum iumentum, ideſt in corpus ſuum: membra namque ſua nos fecit, & participes corporis eius. Et lex quidem non omnes ſuſcipiebat: „ Moabitæ (inquit „ Deut. XXIII.) & Ammonitæ non intra„ bunt in Eccleſiam Dei: “ nunc vero in omni gente qui timet Dominum, ab eo ſuſcipitur volens credere, & pars Eccleſiæ fieri; propter hoc dicit, quod *duxit eum in ſtabulum*. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Eſt enim ſtabulum Eccleſia, quæ in itinere mundi laſſatos, & ſarcinis delictorum defeſſos ſuſcipit venientes; ubi depoſito onere peccatorum viator laſſus reficitur, & refectus ſalubri paſcuo reparatur: & hoc eſt quod dicitur: *Et curam illius egit*. Totum enim quicquid contrarium, nocens, & malum eſt, foris eſt, quia intra ſtabulum requies omnis, ſalubritaſque incluſa eſt. BEDA (cap. XLII. in Luc.) Et bene iumento impoſitum duxit in ſtabulum, quia nemo, niſi per baptiſmum corpori Chriſti adunatus, Eccleſiam intrabit. AMBROSIUS (tit. de homine deſcendente a Hieruſalem.) Sed quia non vacabat Samaritano huic diu in terris degere, redeundum erat unde deſcenderat: unde ſequitur: *Et altera die protulit duos denarios, & dedit ſtabulario, & ait: Curam illius habe.* Quis eſt iſte alter dies, niſi forte ille dominicæ reſurrectionis, de quo dictum eſt Pſal. CXVII. „ Hæc „ eſt dies quam fecit Dominus? “ Duo autem denarii ſunt duo teſtamenta, quæ imaginem in ſe habent æterni Regis expreſſam, quorum pretio vulnera noſtra curantur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XIX.) Vel duo denarii ſunt duo præcepta caritatis, quam per Spiritum ſanctum acceperunt Apoſtoli ad evangelizandum ceteris; vel promiſſio vitæ præſentis, & futuræ. ORIGENES *a*. Vel duo denarii videntur mihi eſſe ſcientia ſacramenti, quomodo Pater in Filio, & Filius in Patre ſit: qua velut mercede donatur Eccleſiæ Angelus, ut diligentius curet hominem ſibi commendatum, quem pro anguſtia temporis etiam ipſe curaverat. Et promittitur ei quicquid de ſuo in medelam ſemivivientis expenderet, illico eſſe reddendum: unde ſequitur: *Et quodcumque ſupererogaveris, ego, cum rediero, reddam tibi.* AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XIX.) Stabularius fuit Apoſtolus, qui ſupererogavit aut illud conſilium quod ait I. Corinth. VII. „ De virginibus autem præceptum Domi„ ni non habeo, conſilium autem do: “ aut quod etiam manibus ſuis operatus eſt, ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret ex Evangelio paſci. Multum etiam ſupererogaverunt Apoſtoli; ſed & pro tempore doctores, qui vetus, & novum teſtamentum expoſuere, ſupererogaverunt, pro quibus retributionem accipient. AMBROSIUS (de homine deſcend. a Hieruſalem.) Beatus ergo ille ſtabularius qui alterius vulnera curare poteſt: beatus ille cui dicit Ieſus: *Quodcumque ſupererogaveris, revertens reddam tibi.* Sed quando reverteris, Domine, niſi iudicii die? Nam licet ubique ſis ſemper, & ſtans in medio noſtrum, non cerneris a nobis; erit tamen tempus quo univerſa caro te reſpiciet revertentem. Reddes ergo quod debes beatis, quibus es debitor. Utinam nos ſimus idonei debitores, ut quod accepimus poſſimus exſolvere. CYRILLUS *b*. His (1) ergo præmiſſis, opportune iam Dominus legiſperitum interrogat, ſubdens: *Quis horum trium tibi videtur proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit miſericordiam in illum.* Neque enim ſacerdos, neque levita factus fuit proximus patientis, ſed ille qui eſt eius miſertus: inutilis eſt enim ſacerdotii dignitas, & legis ſcientia, niſi per bona opera confirmetur: unde ſequitur: *Et ait illi Ieſus: Vade, & tu fac ſimiliter.* CHRYSOSTOMUS *c*. Quaſi dicat: Si quem vides oppreſſum non dicas, Utique nequam eſt; ſed ſive Gentilis ſit, ſive Iudæus, & ope indigeat, non cavilleris auxiliari, quæcumque mala fuerit paſſus. AUGUSTINUS de Doctrina Chriſtiana (Lib. I. cap. XXX.) Ex hoc intelligimus eum eſſe proximum cui vel exhibendum eſt officium miſericordiæ, ſi indiget, vel exhibendum eſſet, ſi indigeret. Ex quo iam conſequens eſt ut etiam ille a quo nobis viciſſim exhibendum eſt, proximus noſter

(1) *Al. omittitur* ergo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Lucam hom. XXXIV. *b* In Catena Græcorum PP. *c* In eadem Catena Græc. ex homiliis ad Hebr. hom. X.

ſter ſit: proximi enim nomen ad aliquid eſt, nec quiſquam eſſe proximus niſi proximo poteſt. Nullum autem exceptum eſſe, cui miſericordiæ denegetur officium, quis non videat? dicente Domino Matth. vi. „ Benefacite his qui vos oderunt. " Unde manifeſtum eſt, hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam ſanctos Angelos contineri, a quibus tanta nobis miſericordiæ impenduntur officia, ex quo & ipſe Dominus proximum noſtrum ſe dici voluit, ſignificans ſe opitulatum eſſe ſemivivo iacenti in via. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non enim (1) cognatio facit proximum, ſed miſericordia, quia miſericordia (2) eſt ſecundum naturam: nihil enim tam ſecundum naturam, quam iuvare conſortem naturæ.

(k) BEDA (cap. xlv. in Lucam.) Dilectio Dei, & proximi, quæ ſuperius verbis, & parabolis continebatur, hic ipſis rebus, (3) & veritate deſignatur: dicitur enim: *Factum eſt autem dum irent, & ipſe intravit in quoddam caſtellum*. ORIGENES *a*. Cuius quidem nomen Lucas hic tacet, ſed Ioannes exprimit vocans ipſum Bethaniam. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xxvi. par. a princ.) Sed Dominus qui in ſua propria venit, & ſui eum non receperunt, ſuſceptus eſt tamquam hoſpes: ſequitur enim: *Et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum ſuam*; ſicut ſolent ſuſcipi peregrini; ſed tamen ſuſcepit famula Dominum, (4) ægra Salvatorem, creatura Creatorem. Ne quis autem dicat: O beati qui Chriſtum ſuſcipere in domum propriam meruerunt; noli dolere, cum inquit Matth. xxv. „ Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. " Accepta autem forma ſervi, in illa paſci a ſervis voluit dignatione, non conditione. Habebat carnem, in qua quidem eſuriret, & ſitiret; ſed in eremo eſurienti Angeli miniſtrabant: ergo quod paſci voluit, paſcenti præſtitit. Martha igitur Dominum paſcere diſponens, & præparans, circa miniſterium occupabatur; Maria vero ſoror eius paſci magis elegit a Domino: ſequitur enim: *Et huic erat ſoror nomine Maria, quæ etiam ſedens ſecus pedes Domini, audiebat verbum illius*. CHRYSOSTOMUS *b*. Non ſimpliciter dicitur de Maria, quod ſederet prope Ieſum; ſed ſecus pedes illius, ut oſtendat diligentiam, aſſiduitatem, & ſolertiam erga auditionem, & multam reverentiam quam habebat ad Dominum. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſer. xxvii. a med.) Quanto autem humilius ad pedes ſedebat, tanto amplius capiebat: confluit enim aqua ad humilitatem convallis, denatat de tumoribus collis. BASILIUS *c*. Omnis autem operatio, & verbum Salvatoris regula eſt pietatis, & virtutis: ob hoc enim induit corpus noſtrum, ut nos converſationem illius imitemur pro poſſe. CYRILLUS *d*. Exemplo igitur ſuo docet diſcipulos qualiter ſe gerere debeant in domibus eorum qui eos ſuſcipiunt, ut ſcilicet applicantes ad domum, non reſupini quieſcant, ſed potius repleant ſuſcipientes ſacris & divinis doctrinis: hi vero qui domum parant, exeant obviam hilariter, & ferventer duabus de cauſis. Primo quidem ædificabuntur in doctrinis eorum quos ſuſcipiunt; deinde & recipient caritatis mercedem: unde & hic ſequitur: *Martha autem ſatagebat circa frequens miniſterium*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xxvii. cir. med.) Bene Martha circa corporalem Domini neceſſitatem, vel voluntatem miniſtrabat, quaſi mortali; ſed qui erat in carne mortali, in principio erat Verbum, ecce quod Maria audiebat: Verbum caro factum eſt, ecce cui Martha miniſtrabat: laborabat iſta, vacabat illa; verumtamen Martha laborans multum in illa occupatione, & negotio miniſtrandi interpellavit Dominum, & de ſorore conqueſta eſt: ſequitur enim: *Et ait: Domine, non eſt tibi curæ quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare?* Erat enim Maria intenta dulcedini verbi Domini; a Martha convivium Domino parabatur, in cuius convivio (5) Maria iam iucundabatur. Cum ergo ſuaviter audiret verbum dulciſſimum, & corde intentiſſimo paſceretur, interpellato Domino a ſorore ſua, quomodo putamus eam timuiſſe ne diceret ei Dominus: Surge, & adiuva ſororem tuam? Mira enim ſuavitate tenebatur; quæ profecto maior eſt mentis quam ventris. Sed cauſam ſuam tamquam otioſa iudici maluit committere, nec in reſpondendo voluit laborare: ſi enim pararet reſpondendi ſermonem, remitteret audiendi intentionem. Reſpondit ergo Dominus,

(2) *Al.* cogitatio. (2) *Al. deſideratur* eſt. (3) *Al.* & varietate. (4) *Al.* erga Salvatorem. (5) *Al. omittitur* Maria.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In prædicta Catena. *b* Ibidem. *c* Conſtit. monaſt. cap. 1. *d* In Catena Græc. PP.

nus, qui in verbo non laborabat, quia Verbum erat: ſequitur enim: *Et reſpondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima*. Repetitio nominis indicium eſt dilectionis, aut forte movendæ intentionis, ut audiat attentius. Bis vocata audit, *Turbaris erga plurima*; ideſt, circa multa es occupata: vult enim homo occurrere quando miniſtrat, & aliquando non poteſt: quæritur quod deeſt, paratur quod adeſt; diſtenditur animus: nam ſi Martha ſufficeret, adiutorium ſororis non poſceret: multa ſunt, diverſa ſunt, quia carnalia ſunt, temporalia ſunt. Præponitur autem unum multis: non enim a multis unum, ſed multa ab uno: unde ſequitur: *Porro unum eſt neceſſarium*. Circa unum ſe voluit occupari, ſecundum illud Pſal. lxxii. „ Mihi „ adhærere Deo bonum eſt. " Unum ſunt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus: ad hoc unum non nos perducit, niſi multi habeamus cor unum. CYRILLUS *a*. Vel aliter. Cum ſuſceperint aliqui fratres Deum, non ſolicitentur erga multum officium, nec poſcant quæ præ manibus non ſunt, & opus exſuperant: gravat enim paſſim in qualibet re quod ſuperfluit: generat enim volentibus conferre tædium, convivis autem videtur quod ſunt aliis cauſa laboris. BASILIUS *b*. Abſurdum etiam eſt cibos ad ſuſtentationem corporis ſumere, ac per eos iterum officere corpori, & impedire ipſum erga mandatorum divinorum officium. Si ergo adveniat aliquis pauperum, ſumat formam, & exemplar modeſtiæ ciborum; nec cauſa vivere volentium in deliciis menſam propriam præparemus: uniformis enim eſt Chriſtiani vita, ad unam intendens intentionem, ſcilicet ad gloriam Dei; multiformis vero & varia vita eorum qui de foris ſunt, pro libito variata. Tu vero cur dum copia ciborum, & cauſa delectationis fratri præparas menſam, criminaris eum voluptatis, & diffundis in eum guloſitatis opprobria, arguens delicias eius in eo quod præparas? Non commendavit Dominus Martham occupatam circa frequens miniſterium. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xxvii. inter prin. & med.) Quid ergo? Putamus reprehenſum eſſe miniſterium Marthæ, quam cura hoſpitalitatis occupaverat, quæ tanto hoſpite lætabatur? Hoc ſi verum eſt, dimittant homines quod miniſtrant egentibus: vacent verbo, occupentur circa ſcientiam ſalutarem; nihil ſit cura eis quis peregrinus in vico ſit, quis egeat pane; vacent opera miſericordiæ, uni inſtetur ſcientiæ. THEOPHYLACTUS (ſuper *Martha, Martha ſolicita es*.) Non ergo Dominus hoſpitalitatem prohibet, ſed plurimorum turbationem, ſcilicet abſtractionem, & tumultum. Et vide conſilium Domini, quod prius Dominus nihil dixerat Marthæ; ſed poſtquam illa ſororem ab auditu ſtudebat avellere, tunc Dominus occaſione habita increpavit eam: uſque enim adeo honoratur hoſpitalitas, donec (1) ad neceſſaria nos attrahit; cum vero incipit ab utilioribus impedire, manifeſtum eſt quod honorabilior eſt divinorum auditus. AUGUSTINUS de Verb. Dom. *c* (ſer. xxvii. a medio.) Non ergo Dominus opus reprehendit, ſed munus diſtinxit: ſequitur enim: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. Non tu malam, ſed illa meliorem. Unde meliorem? Quia ab ea non auferetur, a te auferetur aliquando onus neceſſitatis: non enim cum veneris ad illam patriam, invenies peregrinum quem ſuſcipias hoſpitio. Sed bono tuo auferetur, ut quod melius eſt detur: auferetur a te labor, ut requies detur. Tu navigas, illa in portu eſt: æterna enim eſt dulcedo veritatis; in hac tamen vita augetur, in illa perficietur, numquam auferetur. AMBROSIUS (Lib. VII. in tit. de exemp. Marthæ, & Mariæ.) Agat ergo te ſicut Mariam deſiderium ſapientiæ: hoc enim maius, hoc perfectius opus, ne miniſterii cura cognitionem verbi cæleſtis avertat. Nec arguas eos, & otioſos iudices, quos videas ſapientiæ ſtudere. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xxx.) Myſtice autem quod Martha excepit illum in domum ſuam, ſignificat Eccleſiam, quæ nunc excepit Dominum in cor ſuum. Maria ſoror eius, quæ ſedebat ad pedes Domini, & audiebat verbum eius, ſignificat eamdem Eccleſiam, ſed in futuro ſæculo, ubi ceſſans ab opere, miniſterioque indigentiæ, ſola ſapientia perfruitur. Quod autem conque-

(1) *Al.* ad neceſſariora.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Regulis fuſius diſputatis ad interrogat. xix. *c* Serm. xxvi. & xxvii. non uno eodemque tenore, ſed permixtim interſerendo quædam quæ ſer. xxvi. habentur cum aliis ex xxvii. ſumptis, & prioribus poſteriora præmittendo.

Digitized by Google

quæritur, quod ſoror eius eam non adiuvet, occaſio datur ſententiæ Domini, qua oſtendit iſtam Eccleſiam ſolicitam eſſe, & turbari erga plurima, cum ſit unum neceſſarium, ad quod per miniſterii huius merita pervenitur. Mariam vero dicit optimam partem elegiſſe, quia per hanc ad illam tenditur, & non aufertur. GREGORIUS VI. Mor. (cap. XXVIII. a) Vel per Mariam, quæ verba Domini reſidens audiebat, contemplativa vita exprimitur; per Martham exterioribus obſequiis occupatam, activa vita ſignificatur. Sed Marthæ cura non reprehenditur, Mariæ vero laudatur: quia magna ſunt activæ vitæ merita, ſed contemplativæ potiora. Unde nec auferri umquam Mariæ pars dicitur: quia activæ vitæ opera corpore tranſeunt, contemplativæ autem gaudia melius ex fine convaleſcunt.

CAPUT XI.

(a) ET factum eſt, cum eſſet in quodam loco orans, ut ceſſavit, dixit unus ex diſcipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, ſicut docuit Ioannes diſcipulos ſuos. Et ait illis: Cum oratis dicite: Pater, ſanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; panem noſtrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & nos dimittimus debenti nobis; & ne nos inducas in tentationem.

(b) Et ait ad illos: Quis veſtrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: & ille de intus reſpondens dicat: Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili: non poſſum ſurgere, & dare tibi. Et ille ſi perſeveraverit pulſans, dico vobis, & ſi non dabit illi ſurgens, eo quod amicus eius ſit, propter improbitatem tamen eius ſurget, & dabit illi quotquot habet neceſſarios.

(c) Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulſate, & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Aut piſcem: numquid pro piſce ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit ovum, numquid porriget illi ſcorpionem? Si ergo vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris; quanto magis Pater veſter de cælo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?

(d) Et erat Ieſus eiiciens dæmonium, & illud erat mutum: & cum eieciſſet dæmonium, locutus eſt mutus, & admiratæ ſunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia: & alii tentantes, ſignum de cælo quærebant ab eo.

(e) Ipſe autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet. Si autem & ſatanas in ſeipſum diviſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis in Beelzebub me eiicere dæmonia. Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filii veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices veſtri erunt. Porro ſi in digito Dei eiicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.

(f) Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet. Si autem fortior eo ſuperveniens vicerit eum, univerſa arma eius auferet, in quibus confidebat; & ſpolia eius diſtribuet. Qui non eſt mecum, contra me eſt; & qui non colligit mecum, diſpergit.

(g) Cum

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel in antiquis codd. cap. XXV. ſuper illud Iob V. *Ingredieris in abundantia ſepulcrum*.

Digitized by Google

(g) Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa, quærens requiem; & non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam ſcopis mundatam: & tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe; & ingreſſi habitant ibi; & fiunt noviſſima hominis illius peiora prioribus.

(h) Factum eſt autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.

(i) Turbis autem concurrentibus, cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam eſt. Signum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ: nam ſicut fuit Ionas ſignum Ninivitis, ita erit & Filius hominis generationi iſti. Regina Auſtri ſurget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos: quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis; & ecce pluſquam Salomon hic. Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; & ecce pluſquam Ionas hic.

(k) Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit; ſi autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebroſum erit. Vide ergo ne lumen quod in te eſt, tenebræ ſint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & ſicut lucerna fulgoris illuminabit te.

(l) Et cum loqueretur, rogavit illum quidam phariſæus ut pranderet apud ſe. Et ingreſſus recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos phariſæi quod de foris eſt calicis, & catini mundatis; quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina, & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod de foris eſt, etiam id quod de intus eſt fecit? Verumtamen quod ſupereſt date eleemoſynam; & ecce omnia munda ſunt vobis. Sed væ vobis phariſæis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olus; & præteritis iudicium, & caritatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis phariſæis, qui diligitis primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro. Væ vobis, qui eſtis ut monumenta, quæ non apparent, & homines ambulantes ſupra neſciunt.

(m) Reſpondens autem quidam ex legiſperitis, ait illi: Magiſter, hæc dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legiſperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non poſſunt; & ipſi uno digito veſtro non tangitis ſarcinas. Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum; patres autem veſtri occiderunt illos. Profecto teſtificamini, quod conſentitis operibus patrum veſtrorum: quoniam quidem ipſi eos occiderunt; vos autem ædificatis eorum ſepulcra. Propterea & ſapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, & Apoſtolos; & ex illis occident, & perſequentur: ut inquiratur ſanguis omnium Prophetarum, qui effuſus eſt a conſtitutione mundi a generatione iſta, a ſanguine Abel uſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vobis legiſperitis, qui tuliſtis clavem ſcientiæ: ipſi non introiſtis, & eos qui introibant, prohibuiſtis. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt phariſæi, & legiſperiti graviter inſiſtere, & os eius opprimere de multis, inſidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore eius, ut accuſarent eum.

(a) BEDA (cap. xlvi. in Luc.) Poſt (1) hiſtoriam ſororum, quæ duas Eccleſiæ vitas ſignificaverunt, non fruſtra Dominus & ipſe oraſſe, & diſcipulos orare docuiſſe ſcribitur: quia & oratio quam docuit, utriuſque in ſe vitæ continet myſterium, & ipſarum perfectio vitarum, noſtris non viribus eſt obtinenda, ſed precibus: unde dicitur: *Et factum eſt cum eſſet in quodam loco orans*. CYRILLUS *a*. Cum autem habeat omnis boni plenitudinem, cur orat, ſi plenus eſt, & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus, quod competit ei ex modo diſpenſationis in carne, cum voluerit, humana proſequi tempore ad hoc conveniente. Si enim comedit, & bibit, non incongrue utebatur oratione: ut doceat nos non eſſe erga hoc tepidos, ſed attentius inſiſtere orationibus. TITUS *b*. Cum autem novam converſationem vidiſſent diſcipuli, novam formam orationis poſtulaverunt, cum plures orationes continerentur in veteri teſtamento: unde ſequitur: *Ut ceſſavit, dixit unus ex diſcipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare*: ne ſcilicet contra Deum peccemus, alia quærentes pro aliis, vel Deo aſſiſtentes in oratione non eo modo quo expedit. ORIGENES *c*. Et ut orationis doctrinam proferat, infert: *Sicut Ioannes docuit diſcipulos ſuos*: de quo ſcilicet nos docuiſti, quod inter natos mulierum nullus eo maior ſurrexit: & quia præcepiſti nobis petere æterna, & grandia; unde erit nos ad horum pervenire notitiam, niſi a te Deo, & Salvatore noſtro. GREGORIUS Niſſenus *d*. Orationis ergo doctrinam explicat diſcipulis, qui ſolerter notitiam orationis expoſtulant, oſtendens qualiter implorari oporteat divinum auditum. BASILIUS *e*. Duo autem ſunt modi orationis. Unus quidem laudis cum humilitate; ſecundus vero petitionis, remiſſior. Quoties ergo oras, non prius ad petendum prorumpas. Sin autem tuum criminaris affectum, quaſi neceſſitate coactus ſupplices Deo. Sed cum incipis orare, quamlibet deſere creaturam viſibilem, & inviſibilem; (2) ſumas autem exordium a laude illius qui cuncta creavit: unde ſubditur: *Et ait illis: Cum oraveritis, dicite, Pater*. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. xxviii.) Primus ſermo quantæ gratiæ? Faciem tuam! non audebas ad cælum levare, & ſubito accepiſti gratiam Chriſti. Ex malo ſervo factus es bonus filius; ideo præſume non de tua operatione, ſed de Chriſti gratia. Non ergo hic arrogantia eſt, ſed fides: prædicare quod acceperis, non eſt ſuperbia, ſed devotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit, qui per Filium te redemit: patrem dicas quaſi filius; ſed noli tibi aliquid ſpecialiter vendicare: ſolius Chriſti ſpecialis eſt Pater, nobis eſt Pater omnibus in communi: quia illum ſolum genuit, nos autem creavit. Et ideo ſecundum Matth. vi. dicitur: „ Pater „ noſter; “ & additur, „ Quis es in cæ„ lis; “ in illis ſcilicet cælis de quibus dictum eſt Pſal. xviii. „ Cæli enarrant glo„ riam Dei. “ Cælum eſt ubi culpa ceſſavit, ubi nullum mortis eſt vulnus. THEOPHYLACTUS (ſuper „ Qui es in cælis. “) Non autem dicit, „ Qui es in cælis, “ tamquam ibi circumſcribatur; ſed ut ad cælos erigat auditorem, & abſtrahat a terrenis. GREGORIUS Niſſenus *f*. Vide autem quantæ præparationis (3) opus eſt ut audacter poſſis Deo dicere, *Pater*: quia ſi ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut ſordes paſſibilis appetitus, & hanc orationem enunties; audire mihi videor Deum dicentem: Cum corruptæ ſueris vitæ, ſi patrem vocas incorruptibilitatis genitorem, fœda voce inquinas incorruptibile nomen: nam qui patrem mandavit vocare, proferre mendacium non conceſſit. Omnium vero bonorum exordium eſt glorificare nomen Dei in vita noſtra: unde ſubdit: *Sanctificetur nomen tuum*. Quis enim eſt adeo beſtialis qui videns in credentibus vitam puram, non glorificet nomen invocatum in tali vita? Igitur qui dicit in oratione, *Sanctificetur* in me invocatum *nomen tuum*, (4) hoc orat: Fiam, tuo concurrente ſubſidio, iuſtus, & abſtinens a quolibet malo. CHRYSOSTOMUS (hom. xviii. in Ep. I. ad Corinth. a medio.) Sicut enim cum quis cæli pulchritudinem aſpicit, dicit, Gloria tibi Deus; ſic etiam cum aſpicit alicuius virtutem: quia hominis virtus multo magis quam cælum glorificat Deum. AU-

GU-

(1) *Al.* per hiſtoriam. (2) *Al.* Sumimus. (3) *Al.* omittitur opus. (4) *Al.* hoc orat, nominis concurrente ſubſidio, iuſtus abſtineas eſt a quolibet malo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* In Matthæum. *c* In Cat. Græc. PP. *d* In orat. dominicam ſerm. 1. *e* In Conſtit. monaſt. cap. 1. *f* In orat. domin. ſerm. 11.

GUSTINUS de Verb. Dom. (ſer. xxvii.) Vel dicitur: *Sanctificetur nomen tuum*, in nobis, ut ad nos poſſit eius ſanctificatio pervenire. TITUS *a*. Vel dicit: *Sanctificetur nomen tuum*; ideſt, nota ſit tua ſanctitas toti mundo, & laudet te decenter. „ Rectos autem decet collaudatio: “ Pſal. xxxii. Iuſſit igitur orare pro emendatione mundi totius. CYRILLUS *b*. Quoniam penes eos ad quos nondum pervenit fides, contemnitur adhuc nomen Dei; ſed ubi iubar veritatis ſuper eos (1) illuxerit, eum fatebuntur ſanctum ſanctorum. TITUS *c*. Et quia in nomine Ieſu eſt gloria Dei Patris; tunc nomen Patris ſanctificabitur, quando Chriſtus erit notus. ORIGENES *d*. Vel quia nomen Dei ab errantibus attribuitur culturis & creaturis; nondum eſt ſanctificatum, ut ſit ſeparatum a quibus debuit ſeparari. Decet ergo nos orare ut nomen Dei adaptetur ſoli vero Deo, cui adaptatur quod ſubditur, *Adveniat regnum tuum*: ut ſcilicet evacuetur principatus, & poteſtas, & virtus, & regnum mundi, quin etiam peccatum, quod regnat in mortalibus noſtris corporibus. GREGORIUS Niſſenus *e*. Imploramus etiam a Domino liberari a corruptione, eximi a morte. Vel ſecundum quoſdam, *adveniat regnum tuum*; ideſt, veniat ſuper nos Spiritus ſanctus tuus, ut purificet nos. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xxviii.) Tunc enim venit regnum Dei quando eius ſumus gratiam conſecuti: ipſe enim ait infra xvii. *Regnum Dei intra vos eſt*. CYRILLUS *f*. Vel qui hoc dicunt, videntur optare rurſum refulgentem in mundo omnium Salvatorem. Mandavit autem in oratione petere illud tempus revera terribile, ut ſciant quod vivere decet eos non lente, vel remiſſe, ut illud tempus non paret eis flammam, & vindictam; ſed magis honeſte ſecundum voluntatem ipſius, ut eis tempus illud nectat coronas: unde ſecundum Matth. vi. ſequitur: „ Fiat voluntas tua, ſicut „ in cælo, & in terra. “ CHRYSOSTOMUS *g*. Quaſi dicat: Præſta nobis Domine converſationem imitari cæleſtem, quatenus quæcumque tu vis, nos etiam velimus. GREGORIUS Niſſenus *h*. Quoniam enim vitam humanam poſt reſurrectionem ſimilem dicit eſſe venturam vitæ angelicæ, conſequens eſt vitam mundanam ad vitam quæ poſtmodum ſperatur, diſponi, ut in carne viventes, carnaliter non vivamus. Per hoc autem verus medicus animæ ſolvit morbi naturam, ut quos occupavit infirmitas per hoc quod a voluntate divina receſſerant, a morbo denuo liberet copulatio ad voluntatem divinam. Eſt enim ſanitas animæ executio debita voluntatis divinæ. AUGUSTINUS in Ench. (cap. xxv. & cxvi.) Apud Evangeliſtam igitur Matthæum ſeptem petitiones continere videtur dominica oratio; Evangeliſta vero Lucas in oratione Dominica petitiones non ſeptem, ſed quinque complexus eſt, nec ab illo utique diſcrepavit. Sed quomodo illa ſeptem ſint intelligenda, ipſe ſub brevitate commonuit. Nomen quippe Dei ſanctificatur in ſpiritu; Dei autem regnum in reſurrectione futurum eſt. Oſtendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum ſuperiorum eſſe quodammodo repetitionem, magis eam prætermittendo voluit intelligi. Deinde tres alias adiunxit; & primo de pane quotidiano, dicens: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. xxviii. circa med.) In Græco dicitur *epiuſion*, hoc eſt ſuperſubſtantialem. Non iſte eſt panis qui vadit in corpus, ſed ille panis vitæ æternæ, qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit. Latinus autem hunc quotidianum panem dicit, quem Græci dicunt advenientem. Si quotidianus ille eſt panis, cur poſt annum illum ſumas, quemadmodum Græci in oriente facere conſueverunt? Accipe quotidie quod quotidie tibi proſit: ſic vive quod quotidie merearis accipere. Mors Domini ſignificatur, & remiſſio peccatorum. Qui vulnus habet, medicinam quærit: vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus; medicina eſt cæleſte, & venerabile ſacramentum. Si quotidie accipis, quotidie tibi eſt hodie; Chriſtus tibi quotidie reſurgit: hodie eſt enim quando Chriſtus reſurgit. TITUS *i*. Vel panis animarum divina eſt virtus afferens futuram vitam perennem, ſicut panis ex terra prodiens vitam temporalem conſervat. Cum autem quotidianum dixiſſet, divinum qui advenit, & futurus eſt, ſignificat;

(1) *Al.* illuxit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Matthæum. *b* In Catena Græc. PP. *c* Ubi ſupra. *d* In Cat. Græc. PP. *e* Ubi ſupra. *f* Ubi ſupra. *g* In Catena Græc. PP. ex hom. xx. in Matthæum *h* In orat. domin. ſerm. iv. *i* In Matthæum.

ficat; quem nobis hodie præſtari requirimus, poſcentes quoddam eius principium, atque guſtum, quando ſpiritus in nobis inhabitans virtutem operatur, quæ ſuperat omnem virtutem humanam; puta caſtitatem, humilitatem &c. CYRILLUS *a*. Putant autem forſan (1) aliqui indecens eſſe, ſanctos a Deo quærere corporalia, & ob hanc cauſam applicant quod dicitur, ad ſpiritualem (2) conſiderationem. Ego autem concedam quod oportet ſanctos præcipue ſatagere ad obtinenda ſpiritualia dona; illud tamen decet inſpicere quod irreprehenſibiliter petunt, Domino præcipiente, panem communem: ex eo (3) enim quod panem iuſſit quærere, idest quotidianum alimentum, videtur quod nihil concedat eos habere; ſed magis honeſtam colere paupertatem: non enim eſt habentium panem petere, ſed oppreſſorum penuria. BASILIUS *b*. Quaſi dicat: Panem quotidianum, qui noſtræ ſubſtantiæ competit ad vitam diurnam, non tibi ipſi commendes; ſed ad Deum cauſa eius refugias, exponens ei neceſſitatem naturæ. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIV. in Matth.) Poſtulanda ergo ſunt divinitus neceſſaria vitæ, non ciborum diverſitates, & vina odorifera, & cetera quæ delectant guttur, onerant autem ventrem, & mentem perturbant; ſed panis, qui poteſt ſubſtantiam corporis ſuſtentare; & illum qui nobis hodie tantummodo ſufficit, ut de craſtino non cogitemus. Unam (4) autem ſolam petitionem ſenſibilem quærimus, ut præſentibus non (5) affigamur. GREGORIUS Niſſenus *c*. Poſtquam autem per bona opera fiduciam ſumere docuit, conſequenter remiſſionem reatuum docet implorare: ſequitur enim: *Et dimitte nobis peccata noſtra*. TITUS *d*. Hoc (6) autem additum eſt neceſſario, pro eo quod nullus ſine peccato reperitur, ne impediamur a ſacra participatione propter humana peccata. Cum enim teneamur exhibere Chriſto omnimodam ſanctitatem, qui Spiritum ſanctum habitare facit in nobis, redarguendi ſumus, ſi non obſervemus ei templum mundum. Huic autem defectui ſubvenitur per Dei bonitatem indulgentem humanæ fragilitati peccatorum punitionem. Hoc autem iuſte fit a iuſto Deo, quando nos quaſi debitoribus relaxamus, his ſcilicet qui nobis nocuerunt, & debita non exhibuerunt: unde ſubditur: *Siquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis*. CYRILLUS *e*. Vult enim, ut ita loquar, patientiæ quam homines colunt, imitatorem fieri Deum, ut qualem ipſi exhibuerunt conſervis bonitatem, talem pari lance recipere petant a Deo, qui (7) iuſte recompenſat, & novit omnium miſereri. (8) CHRYSOSTOMUS *f*. Hæc igitur (9) animadvertendo grates agendæ ſunt debitoribus noſtris: fiunt enim nobis, ſi ſapimus, cauſa indulgentiæ maximæ; & pauca exhibentes, plurima reperiemus: nam & nos multa debemus, & magna debita Domino; quorum ſi minimam partem a nobis vellet exigere, iam periiſſemus. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXVIII.) Debitum autem quid eſt niſi peccatum? Ergo ſi non accepiſſes alieni fenoris pecuniam, non deberes: & ideo peccatum tibi imputatur. Habuiſti enim pecuniam, cum qua dives (10) naſcereris, ad imaginem, & ſimilitudinem factus Dei; ſed perdidiſti quod habebas; ſicut dum arrogantiam deſideras vendicare, perdidiſti humilitatis pecuniam; accepiſti a diabolo debitum, quod non erat neceſſarium: cautionem tuam tenebat inimicus; ſed eam Dominus cruci fixit, & ſuo cruore delevit. Potens eſt autem Dominus, qui abſtulit peccatum, & debita noſtra donavit, cuſtodire nos adverſus diaboli inſidias, qui culpam generare conſuevit: unde ſequitur: *Et ne nos inducas in tentationem*, quam ſcilicet ferre non poſſumus. Sed quaſi athleta talem vult tentationem, quam ferre poſſit humana conditio. TITUS *g*. A diabolo enim non tentari eſt impoſſibile; ſed ne a Deo relinquamur ad tentationes, hoc deprecamur. Quod autem ex permiſſione divina contingit, illud Deus quandoque facere dicitur

(1) *Al.* aliquid indecens. (2) *Al.* profeſſionem. (3) *Al. deeſt* enim. (4) *Al. omittitur* autem. (5) *Al.* affligamur. (6) *Al.* etiam. (7) *Al.* iuſta repenſat. (8) *Al. omittitur index Chryſoſtomi.* (9) *Al.* advertentes: *item* animadvertentes. *Corrigit autem Nicolai ſic.* Hæc igitur animadvertentes, gratias agere debemus debitoribus noſtris. (10) *Al.* naſceris.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Regulis brevioribus ad interrogat. cclxx. *c* In orat. domin. ſerm. v. *d* In Matth. *e* Ubi ſupra. *f* In Catena Græc. PP. & inſinuatur ab illo paſſim hom. XIX. & LXXI. in Matth. hom. XXXI. Oper. imperf. hom. XXVII. in Geneſim, hom. I. in Epiſt. ad Philemonem; ſed iiſdem præciſe verbis non occurrit. *g* In Matthæum.

tur in Scriptura; & ſecundum hoc niſi prohibeat tentationis invaleſcentiam, quæ ſupra nos eſt, tunc nos in tentationem inducit. MAXIMUS *a*. Vel mandat Dominus ut petamus, *Ne nos inducas in tentationem*; idest, non permittas voluptuoſarum, & ſpontanearum tentationum nos experientiam pati. Iacobus autem docet, pro veritate certantes non remitti (1) tentationibus involuntariis, & cauſativis laborum, dicens cap. I. „ Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, „ cum in tentationes varias incideritis. “ BASILIUS *b*. Non tamen decet nos orando petere afflictiones corporales: univerſaliter enim præcepit orare, non ſubire tentationem; ſed poſtquam aliquis ſubiit, (2) expedit a Domino petere virtutem perſerendi, ut conſummetur in nobis illud Matth. x. „ Qui ſuſtinet uſque ad finem, ſal„ vus erit. “ AUGUSTINUS in Ench. (cap. CXVI.) At vero quod Matthæus in ultimo poſuit, „ Sed libera nos a malo; “ iſte non poſuit, ut intelligamus ad illud ſuperius, quod de tentatione dictum eſt, pertinere: ideo quippe ait, „ Sed libera, “ non ait, Et liberas; tamquam unam petitionem demonſtrans: noli hoc, ſed hoc. Sed ſciat unuſquiſque in eo ſe liberari a malo quod non infertur in tentationem. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (cap. XXVIII.) Unuſquiſque enim petit ut a malo, hoc eſt ab inimico, & peccato, liberetur; ſed qui Deo ſe committit, diabolum non timet. „ Si enim Deus pro nobis, quis contra „ nos? “ Rom. VIII.

(b) CYRILLUS (3) *c* Docuerat ſupra Salvator ad petitionem Apoſtolorum, qualiter oportet orare; poterat autem contingere eos qui hoc ſalutare documentum receperant, effundere quidem preces iuxta traditam formam, ſed negligenter; & remiſſe hoc facere; deinde cum non exaudirentur per primam, vel ſecundam orationem, deſiſtere ab orationibus. Itaque ne hoc pateremur, per modum parabolæ manifeſtat, quod puſillanimitas in orationibus damnoſa eſt. Utiliſſimum vero eſt in eis patientiam habere: unde dicitur: *Et ait ad illos: Quis veſtrum habebit amicum?* THEOPHYLACTUS. Amicus iſte Deus eſt, qui omnes amat, & omnes ſalvos vult fieri. AMBROSIUS (de exemplo Domini ind. diſci. ad orat.) Quis etiam eſt nobis amicior quam qui pro nobis corpus ſuum tradidit? Datur autem nobis hic alius præcepti modus, ut omnibus momentis, non ſolum diebus, ſed etiam noctibus oratio deferatur: ſequitur enim: *Et ibit ad illum media nocte*: ſicut petiit David quando (4) dixit Pſal. CXVIII. „ Media nocte ſurgebam ad confi„ tendum tibi: “ neque enim timuit excitare dormientem, quem ſcit ſemper eſſe vigilantem. Nam ſi ille tam ſanctus, & qui regni erat neceſſitatibus occupatus, ſepties in die laudem Domino dicebat; quid nos facere debemus, qui eo amplius rogare debemus quo frequentius carnis, ac mentis fragilitate (5) delinquimus? (6) Quid quod diligendo Dominum Deum tuum, non ſolum tibi, ſed etiam aliis poteris emereri? Sequitur enim: *Et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit ad me de via, & non habeo quod ponam ante illum*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXIX. aliq. a princ.) Quid autem ſunt iſti tres panes niſi myſterii cæleſtis alimentum? Fieri enim poteſt ut aliquis paſſus fuerit amicum aliquid interrogantem quod reſpondere non poſſit; & tunc ſe invenit non habere quando coactus eſt dare. Venit ergo tibi amicus de via huius ſæculi, in qua omnes velut peregrini tranſeunt, nec ullus quaſi poſſeſſor manet; ſed omni homini dicitur: „ Tranſi, „ da venturo locum: “ Eccli. XXIX. aut forte de via mala, hoc eſt de vita mala, fatigatus neſcio quis amicus tuus non inveniens veritatem, qua audita, & percepta beatus fiat. Venit ad te tamquam ad Chriſtianum, & dicit, Redde mihi rationem; & interrogat quod forte tu per ſimplicitatem fidei neſciebas; & non eſt unde reficias eſurientem, & compelleris quærere in dominicis libris: fortaſſis enim quod ille interrogavit, in libro poſitum eſt; ſed obſcurum eſt: ipſum Paulum, aut Petrum, aut aliquem Prophetam interrogare non ſineris: iam enim requieſcit familia iſta cum Domino iſto ſuo: & ſæculi huius ignorantia valida eſt, hoc eſt nox media, & urget amicus

(1) *Al.* in tentationibus. (2) *Al.* expetit. (3) *Al.* CHRYSOSTOMUS. (4) *Al.* dicebat. (5) *Al.* deliquimus. (6) *Al. omittitur* Quid. *Nicolai autem legit*: Quod ſi diligas Dominum Deum tuum &c. *punctum apponendo affirmationis, non interrogationis.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* In Regulis brevioribus ad interrogat. CCXXI. *c* In Cat. Græc. PP.

micus eſuriens, cui ſimplex fides non ſufficit. Numquid deſerendus eſt? Ergo ad ipſum Dominum, cum quo familia requieſcit, pulſa orando; de quo ſubditur: *Et ille de intus reſpondens dicat: Noli mihi moleſtus eſſe*. Qui differt dare, vult ut amplius deſideres dilatum, ne vileſcat cito datum. BASILIUS [a]. Forſitan etiam ob hoc differt quaſi ingeminans tui aſsiduitatem, & frequentiam erga ſe, & ut agnoſcas quid donum Dei ſit, & in timore donata cuſtodias. Quicquid enim aliquis multo labore acquirit, nititur cuſtodire, ne cum illud perdiderit, ſuum laborem amittat. GLOSSA (ordinaria ſuper illud, *Noli mihi moleſtus eſſe*.) Non ergo aufert impetrandi licentiam; ſed vehementius accendit deſiderium orandi, oſtenſa difficultate conſequendi: ſequitur enim: *Iam oſtium, clauſum eſt*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Hoc eſt oſtium quod aperiri ſibi etiam Paulus expoſcit, non ſolum ſuis, ſed etiam populi orationibus obſecrans ſe iuvari, ut aperiatur ſibi oſtium ad loquendum myſterium Chriſti. Et fortaſſe illud eſt oſtium quod apertum vidit Ioannes, cui dictum eſt, Apocal. VI. „ Aſcende huc, & oſtendam tibi „ quæ oportet fieri." AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II cap. XXI.) Significatur ergo tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, & illi qui apoſtolicam ſapientiam tamquam panem erogantes per orbem terræ prædicaverunt, iam ſunt in ſecreta quiete cum Domino: & hoc eſt quod ſubditur: *Et pueri mei mecum ſunt in cubili*. GREGORIUS Niſſen. Opportune eos qui per arma iuſtitiæ impaſſibilitatem vendicaverunt ſibi, pueros appellat, docens quod bonum, quod per ſtudia in nobis (1) acquiritur, ab initio fuerat in natura repoſitum: nam quando aliquis abrenuntians carni per rationem, exercitio vitæ virtuoſæ paſſionem confutavit, tunc quaſi puer inſenſibiliter ſe habet erga paſſiones. Cubile autem requiem intelligimus ſalvatorum. GLOSSA. Et propter præmiſſa ſubdit: *Non poſſum ſurgere, & dare tibi*: quod eſt ad difficultatem impetrandi referendum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. XXI.) Vel aliter. Amicus ad quem venitur media nocte, ut accommodet tres panes, utique ad ſimilitudinem ponitur ſecundum quam quis rogat Deum in media tribulatione conſtitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua præſentis vitæ conſoletur labores. Ipſa enim anguſtia media nox eſt, qua cogitur vehementer inſtare. In tribus autem panibus etiam illud ſignificatur, unius ſubſtantiæ eſſe Trinitatem. Amicus autem veniens de via intelligitur hominis appetitus, qui debet rationi ſervire: ſerviebat autem conſuetudini temporali; quam viam vocat propter omnia tranſeuntia. Converſo autem homine ad Deum, etiam ille appetitus a conſuetudine revocatur. Sed ſi non conſoletur interius gaudium de doctrina ſpirituali, qua Creatoris Trinitas prædicatur, magnæ anguſtiæ ſunt in homine; quem premit ærumna mortalis, cum ab his quæ foris delectant præcipitur abſtinentia, & intus non eſt refectio de lætitia doctrinæ ſpiritualis: (2) & tamen orando efficitur ut accipiat deſiderans intellectum a Domino, etiamſi homo deſit per quem ſapientia prædicetur: ſequitur enim: *Et ille ſi perſeveraverit pulſans, dico vobis, & ſi non dabit illi ſurgens, eo quod amicus eius ſit, propter improbitatem tamen eius ſurget, & dabit illi quotquot habet neceſſarios*. Comparatio eſt a minori: ſi enim amicus homo ſurgit de lecto, & dat, non amicitia, ſed tædio compulſus; quanto magis Deus dat, qui ſine tædio largiſsime donat quod petitur? AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXIX. inter prin. & med.) Cum autem perveneris ad tres panes, hoc eſt ad cibum, & intelligentiam Trinitatis, habes & unde vivas, & unde paſcas. Ne timeas, ne finias: non enim panis ille finietur, ſed indigentiam tuam finiet: diſce, & doce, vive, & paſce. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Media nox finis eſt vitæ, in quo multi ad Deum adveniunt. Amicus autem eſt Angelus, qui accipit animam. Vel media nox eſt profundum tentationum, in quo conſtitutus petit a Deo tres panes, neceſsitatem ſcilicet corporis, animæ, & ſpiritus, (3) per quæ in tentationibus non periclitamur. Amicus autem qui de via venit, ipſe Deus eſt, qui in tentationibus nos probat; cui non habet quod apponat qui in tentatione infirmatur. Quod autem dicit, *Et clauſa eſt ianua*, intelligendum eſt, quod docet nos ante tentationes præparatos eſſe; poſtquam vero (4) tentationi incidimus, præparationis ianua clau-

(1) *Al. deeſt* acquiritur. (2) *Al. omittitur coniunctio* &. (3) *Al.* per quem. (4) *Nicolai legit* in eas incidimus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Conſtit. monaſt. cap. 1. verſus finem.

c'auditur, & imparati inventi, niſi Deus adiuvet, periclitamur.

(c) AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXIX. parum a princ.) Poſita ſimilitudine, adiunxit exhortationem Dominus, & omnino ſtimulavit nos quærere, petere, pulſare, donec accipiamus quod petimus: unde dicit: *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis*. CYRILLUS a. Quod dicit, *Dico vobis*, vim habet iuramenti: Deus enim non mentitur. Quandocumque autem innuit audientibus aliquid cum iuramento, oſtendit inexcuſabilem noſtræ fidei parvitatem. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIV. in Matth. a med.) Per petitionem autem orationem oſtendit, per inquiſitionem vero ſtudium, & ſolicitudinem, cum ſubdit: *Quærite, & invenietis*: quæ enim quæruntur, plurima cura indigent; quod maxime eſt in Deo. Plura namque ſunt quæ ſenſum noſtrum impediunt. Sicut ergo aurum perditum quærimus, ſic Deum ſolicite perquiramus. Oſtendit etiam quod quamvis non aperiat illico ianuam, tamen immorandum eſt: unde ſubdit: *Pulſate, & aperietur vobis*: quia ſi quærens immoraberis, utique recipies; ob hoc recluſum eſt oſtium ut faciat te pulſare; ideo non mox annuit ut expoſcas. GRAECUS b. Vel per hoc quod dicit, *Pulſate*, forſitan inſinuat petere cum effectu: pulſat enim aliquis manu; boni autem operis ſignum eſt manus. Vel hæc tria poſſunt aliter diſtingui: virtutis enim initium eſt petere notam fieri viam veritatis; ſecundus vero gradus eſt quærere qualiter oporteat tranſire per viam; tertius gradus eſt ut cum virtutes attigerit, pulſet ad oſtium, ut intret ſpatioſam cognitionem: quæ omnia orando aliquis acquirit. Vel petere quidem eſt orare; quærere vero, per bona opera agere orationi condigna; pulſare autem eſt orationi immorari, nec deſiſtere. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXIX. non procul a princ.) Non autem nos tantum hortaretur ut peteremus, niſi dare vellet. Erubeſcat humana pigritia: plus vult ille dare quam nos accipere. AMBROSIUS (Lib. & titulo ubi ſupra.) Qui autem promittit aliquid, ſpem debet afferre promiſſi, (1) ut mandatis obedientia deferatur, promiſsis fides; & ideo ſubdit: *Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur*. ORIGENES c. Quæret autem aliquis qualiter quidam orantes non exaudiantur. Ad quod dicendum, quod quicumque recto tramite ad quærendum accedit, nil omittens ex his quæ conferunt ad petitorum obtentum, accipiet revera quod precatus eſt dari ſibi; ſi quis autem (2) divertat a propoſito debitæ petitionis, cum non petat ut decet, non petit: quo fit ut cum non recipiat, quod hic dicitur, non falſificetur: nam & magiſtro dicente, Quicumque veniet ad me, aſſequetur diſciplinarum peritiam, adire magiſtrum realiter accipimus, hoc eſt ut ferventer, & diligenter vacet documentis ipſius: unde & Iacobus dicit cap. IV. „Petitis, & non ac„cipitis, eo quod male petatis," ſcilicet cauſa voluptatum vanarum. Sed dicet aliquis: Immo cum aliqui rogant pro divina notitia obtinenda, & recuperatione virtutum, non obtinent. Cui dicendum, quod non propter ſe bona petiverunt accipere, ſed ut commendentur per ea. BASILIUS d. Si quis etiam ob torporem exhibeat ſe deſiderns, & traditor ſui fiat in manus hoſtium; hunc Deus nec adiuvat, nec exaudit, eo quod per peccatum alienum ſe fecit a Deo. Decet ergo offerre quidem quicquid intereſt ſua, clamare autem ad Deum, ut adiuvet eum. Eſt autem divinum ſubſidium implorandum non remiſſe, nec mente huc illucque vagante: eo quod talis non ſolum non impetrabit quod petit, ſed magis Dominum irritabit: nam ſi aliquis coram Principe ſtans, fixum habet & intrinſecum, & extrinſecum oculum, ne forſitan puniatur; quanto magis coram Deo attentum, ac tremebundum oportet aſsiſtere? Si vero debilitatus a peccato fixe nequis orare, quantumcumque potes te ipſum cohibeas, ut ſtando coram Deo ad eum dirigas intellectum; & Deus ignoſcit, eo quod non ex negligentia, ſed ex fragilitate non potes, ut oportet, aſsiſtere coram Deo. Si ſic ergo teipſum compellis, ne diſcedas donec accipias. Ideo ergo quandoque petis, & non accipis, quia perperam poſtulaſti, vel infideliter, vel leviter, vel non conferentia tibi, vel deſtitiſti. Sæpius autem quidam obviant dicentes: Quare oramus? An ignorat Deus quibus opus eſt nobis? Novit quippe, & omnia ſpiritualia uberius dat nobis, & an-

(1) *Al.* ut momentis. (2) *Al.* divertens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. b Ideſt Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP. c In eadem Catena. d In Conſtit. cap. cap. 2.

& antequam poſtulemus; ſed opera virtutis, & regnum cælorum oportet prius optare, optantem vero quærere, ingerentem per fidem, & patientiam quicquid intereſt ſua, in nullo delicto redargutum a propria conſcientia. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) Ergo præceptivus locus frequenter orandi ſpes eſt impetrandi. Ratio autem perſuadendi prius fuit in præcepto, poſtea fit in exemplo; quod oſtendit ſubdens: *Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi?* CYRILLUS *a*. In quo inſtruit nos Salvator quiddam neceſſarium: frequenter enim inconſulto, voluptatum impetu, irruimus ad pernicioſa deſideria. Cum igitur aliquid talium a Deo petimus, nequaquam impetrabimus: ad quod oſtendendum utitur patenti exemplo ex his quæ penes nos ſunt: cum enim filius tuus petit panem, gratanter propinas, quia cibum petit opportunum; quando vero ſenſus penuria lapidem poſcit ut comedat, non affers ei, ſed potius prohibes eum a nocivo deſiderio, ut ſit ſenſus: *Quis autem ex vobis patrem petit panem*, quem ſcilicet pater dat: *numquid lapidem dabit illi?* ſcilicet ſi petierit. Eadem quoque ratio eſt in ſerpente, & piſce, de quo ſubdit: *Aut piſcem: numquid pro piſce ſerpentem dabit illi?* Et ſimiliter in ovo, & ſcorpione, de quo ſubdit: *Aut ſi petierit ovum, numquid porriget illi ſcorpionem?* ORIGENES *b*. Tu tamen attende, ſi panis quidem eſt animæ cibus (1) in cognitione, ſine quo non contingit ſalvari; puta perſpicax ratio vitæ debitæ: piſcis autem eſt amor diſciplinæ; puta mundi conſtitutionem agnoſcere, elementorum effectum, & quæcumque conſequenter diſſerit ſapientia. Itaque nec vice panis Deus propinat (2) lapidem, quem volebat diabolus a Chriſto manducari, nec vice piſcis ſerpentem, quem comedunt AEthiopes, indigni piſces comedere; (3) nec ſimiliter dat vice nutritivi, & utilis, non comeſtibilia, & nociva; quod refertur ad ſcorpionem, & ovum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. XXII.) Vel potius intelligitur caritas propter maiorem appetitum, (4) & tam neceſſarium ut ſine illa cetera nihil ſint, ſicut ſine pane menſa eſt inops; cui contraria eſt cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piſcis autem intelligitur fides inviſibilium vel propter aquam baptiſmi, vel quia de inviſibilibus locis capitur. Quod etiam fides huius mundi fluctibus circumiactata non frangitur, recte piſci comparatur: cui contrarium poſuit ſerpentem propter venena fallaciæ, (5) quæ etiam primo homini male ſuadendo præſeminavit. In ovo intelligitur ſpes: ovum enim nondum eſt fetus perfectus, ſed (6) ſovendo ſperatur: cui contrarium poſuit ſcorpionem, cuius aculeus venenatus retro timendus eſt, ſicut contrarium ſpei eſt (7) retroſpicere, cum ſpes futurorum in illa quæ ante ſunt ſe extendat. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXIX.) Quanta tibi loquitur mundus, quanta poſt dorſum ſtrepit, ut retro reſpicias? O munde immunde, quid ſtrepis, quid avertere conaris? Tenere vis periens; quid faceres ſi maneres? Quem non deciperes dulcis, ſi amarus alimenta mentiris? CYRILLUS *c*. Ex præmiſſo autem exemplo concludit: *Si ergo vos, cum ſitis mali*, ideſt cum mentem ſuſceptivam pravitatis geratis, non autem uniformem, & fixam in bono, ſicut Deus. BEDA (Lib. III. In Luc. par. ante fin.) Vel malos vocat ſæculi amatores, qui dant illa quæ ſecundum ſenſum ſuum iudicant bona, quæ etiam in ſua natura ſunt bona, & ad uſum infirmæ vitæ pertinent: unde ſubdit: *Noſtis bona data dare filiis veſtris*. Apoſtoli etiam, qui merito electionis bonitatem humani generis exceſſerant, ſupernæ bonitatis reſpectu, mali eſſe dicuntur: quia nihil per ſemetipſum bonum, niſi deitas ſola. Quod vero ſubditur, *Quanto magis Pater veſter de cælo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?* Pro quo Matthæus poſuit cap. VII. „ Dabit bona petenti-„ bus ſe: " oſtendit Spiritum ſanctum plenitudinem (8) donorum Dei: quia omnes utilitates quæ ex donorum Dei gratia ſuſcipiuntur, ex iſto fonte emanant. ATHANASIUS *d*. Niſi autem Spiritus ſanctus eſſet de ſubſtantia Dei, qui ſolus eſt bonus, nequaquam hic appellaretur bonus, quando Dominus renuit dici bonus in eo quod homo factus eſt. AUGUSTINUS de Verb. Dom.

(1) *Al.* in cogitatione. (2) *Al.* laudem. (3) *Al.* nec ſimpliciter dat vitæ nutritiva, & utilis &c. (4) *Al. omittitur* &. (5) *Al.* quam. (6) *Al.* vovendo. (7) *Al.* retro reſpicere. (8) *Al.* bonorum. *P. Nicolai legit* plenitudinem eſſe donorum Dei.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibid. *c* Ubi ſupra. *d* Dialogo I. de Trinitate.

Dom. (ſer. xxix.) Ergo avare quid quæris? Aut ſi aliud petas, quid tibi ſufficiat, cui (1) Deus non ſufficit?

(d) GLOSSA *a*. Promiſerat Dominus, quod ſpiritus bonus daretur orantibus; cuius quidem beneficium ſubſequenti miraculo demonſtrat: unde dicitur: *Et erat Ieſus eiiciens dæmonium, & illud erat mutum*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et illud erat mutum*.) Cophos (2) (Κωφός) quem Latini interpretantur mutum, apud Græcos frequenter dicitur, qui non loquitur: dicitur etiam & qui non audit; ſed magis proprie qui nec audit, nec loquitur. Qui autem a nativitate non audivit, ex neceſſitate non loquitur: ea enim loquimur quæ per auditum loqui docemur. Si quis tamen ex aliqua paſſione ſuperveniente auditum amiſerit, hunc nihil prohibet loqui. Qui autem Domino oblatus fuit, & mutus erat lingua, & ſurdus auditu. TITUS *b*. Mutum autem, vel ſurdum dicit dæmonium quod hanc ingerit paſſionem, quod non audiatur divinum verbum. Nam dæmones auferentes aptitudinem humani affectus, obtundunt animæ noſtræ auditum. Idcirco venit Chriſtus, ut eiiciat dæmonium, & audiamus verbum veritatis: unum enim ſanavit, ut univerſalem prægustationem faciat humanæ ſalutis: unde ſequitur: *Et cum eieciſſet dæmonium, locutus eſt mutus*. (3) REMIGIUS. Dæmoniacus autem iſte apud Matthæum non ſolum mutus, ſed & cæcus fuiſſe narratur. Tria igitur ſigna ſimul in uno homine perpetrata ſunt. Cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus a dæmone liberatur: quod quotidie completur (4) in converſione credentium, ut expulſo primum dæmone, fidei lumen aſpiciant; deinde ad laudes Dei tacentia prius ora laxentur. CYRILLUS *c*. Hoc autem miraculo peracto, extollebat eum multitudo præconiis, & gloria quæ Deum decet: unde ſequitur: *Et admiratæ ſunt turbæ*. BEDA. Turbis autem, quæ minus eruditæ videbantur, Domini ſemper facta mirantibus, ſcribæ, & phariſæi vel negare, vel ſiniſtra interpretatione pervertere laborabant; quaſi non divinitatis, ſed immundi ſpiritus opera fuiſſent: unde ſequitur: *Quidam autem ex eis dixerunt in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*. Beelzebub Deus erat Accaron: nam Beel quidem ipſe Baal, Zebub autem muſca vocatur. Dicit autem Beelzebub, quaſi vir muſcarum; ex cuius ſpurciſſimo ritu principem dæmoniorum cognominabant. CYRILLUS *d*. Alii vero paribus ſtimulati livoris aculeis, petebant ab eo cæleſte videre portentum: unde ſequitur: *Alii tentantes ſignum de cælo quærebant ab eo*; quaſi dicerent: Quamvis ab homine dæmonium eieceris, non tamen hoc eſt divinæ operationis argumentum: nondum enim vidimus aliquid prioribus ſimile miraculis: Moyſes enim tranſduxit populum per medium maris, Ioſue vero ſucceſſor eius ſolem retardavit in Gabaon; tu vero nihil horum oſtendiſti. Quærere enim prodigia de cælo innuit, quod huiuſmodi cogitationibus tunc temporis afficiebantur erga Chriſtum.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. in Matth.) Cum phariſæorum ſuſpicio irrationabilis eſſet, metu multitudinis non audebant eam divulgare, ſed in animo ſuo eam vertebant: unde dicitur: *Ipſe autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet*. BEDA (cap. xlviii. in Lucam.) Non ad dicta, ſed ad cogitata reſpondit, ut vel ſic compellerentur credere potentiæ eius, quæ cordis videbat occulta. (5) CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. in Matth.) Non autem reſpondebat ex Scripturis, quia non (6) attendebant, falſo eas exponentes; ſed ex his reſpondet quæ communiter accidunt. Domus enim, & civitas ſi fuerit diviſa, velociter diſſipatur, & etiam regnum, quo nihil eſt validius: firmat enim regna, & domos ſubditorum concordia. Si ergo, inquit, ego per dæmonem dæmonia eiicio, diſſenſio inter eos eſt, & perit virtus eorum: unde ſubdit: *Si autem & ſatanas in ſeipſum diviſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius: quia dicitis me in Beelzebub eiicere dæmonia*? Non enim ſatanas ſibiipſi repugnat, nec ſuis ſatellitibus nocet, ſed potius ſtatuit regnum ſuum. Reſtat ergo quod divina virtute conteram ſatanam. AMBROSIUS

(1) *Al.* Dominus. (2) *Duo Veneta exempla ſupra citata, & Antverpienſe habent:* Dicitur autem mutus ut in pluribus qui non loquitur. *P. autem Nicolai legit* Dicitur autem Cophos ut in pluribus &c. (3) *Al.* BEDA, *quem habet etiam P. Nicolai*. (4) *Al.* in confeſſione. (5) *Al.* CYRILLUS. (6) *P. Nicolai legit* non attendebat illis, falſo &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat. *b* In Matth. *c* In Cat. Græc PP. *d* Ibid.

ſius (Lib. VII. in Luc. de arg. phariſ.) In hoc etiam oſtendit regnum ſuum individuum eſſe, atque perpetuum; & ideo qui non in Chriſto ſpem gerunt, ſed in principe dæmoniorum eiicere dæmones opinantur, eos regni negat eſſe perpetui; quod ſpectat etiam ad populum Iudæorum. Quomodo enim poteſt regnum Iudæorum eſſe perpetuum, quando a legis populo Ieſus negatur, qui ex lege debetur? Ita ex parte ſe fides Iudaicæ plebis impugnat, (1) impugnando dividitur, dividendo diſſolvitur; & ideo regnum Eccleſiæ manebit æternum, quia individua fides corpus eſt unum. Beda (cap. xlviii. in Lucam.) Regnum etiam Patris, & Filii, & Spiritus ſancti non eſt diviſum, quod eſt æterna ſtabilitate manſurum. Deſiſtant igitur Arriani iuniorem Patre Filium, Filio vero Spiritum ſanctum dicere: quia quorum unum eſt regnum, horum eſt & una maieſtas. Chrysostomus (hom. xlii. in Matth.) Hæc eſt prima ſolutio: ſecunda vero, quæ eſt de diſcipulis, quam ponit ſubdens: *Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filii veſtri in quo eiiciunt?* Non dicit, Diſcipuli mei, ſed *filii veſtri*, volens eorum permulcere furorem. Cyrillus *a*. Iudæi namque, & a Iudæis, ſecundum carnem, exorti ſunt Chriſti diſcipuli; qui poteſtatem in ſpiritus immundos adepti erant a Chriſto, & oppreſſos ab eis in nomine Chriſti liberabant. Cum ergo filii veſtri ſatanam in nomine meo conterunt, quomodo non habet multam amentiam, dicere me a Beelzebub virtutem habere? Damnabimini igitur ex fide natorum veſtrorum: unde ſubditur: *Ideo ipſi iudices veſtri erunt.* Chrysostomus (hom. xlii. in Matth.) Quoniam enim ex vobis emanantes mihi obediunt, liquet quod condemnabunt operantes contraria. Beda. Vel aliter. Filios Iudæorum exorciſtas gentis illius ſignificat, qui ad invocationem Dei eiiciebant dæmones; quaſi dicat: Si expulſio dæmonum in filiis veſtris Deo, non dæmonibus deputatur; quare in me idem opus non eamdem habeat cauſam? *Ergo ipſi veſtri iudices erunt*, non poteſtate, ſed operatione, dum illi expulſionem dæmonum Deo aſſignant, vos Beelzebub principi dæmoniorum. Cyrillus *b*. Poſtquam ergo quod dicitis, calumniæ notam habet, maniſeſtum eſt quod in ſpiritu Dei eiicio dæmonia: unde ſubdit: *Porro ſi in digito Dei eiicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.* Augustinus de Conſen. Evang. (Lib. II. cap. xxxviii.) Quod Lucas digitum Dei dicit, ubi Matthæus dixit ſpiritum, ab eadem ſententia non recedit; quin potius & aliquid docet, ut noverimus quemadmodum intelligamus ubicumque Scripturarum legerimus digitum Dei. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xvii.) Dicitur autem Spiritus ſanctus digitus Dei, propter (2) partitionem donorum, quæ in eo dantur unicuique propria, ſive hominum, ſive Angelorum: in nullis enim membris noſtris magis apparet partitio quam in digitis. Cyrillus *c*. Vel Spiritus ſanctus dicitur digitus Dei: Filius enim manus, & brachium Patris dictus eſt: operatur enim Pater cuncta per eum. Sicut igitur digitus non eſt alienus a manu, ſed ei naturaliter inſitus; ſic Spiritus ſanctus conſubſtantialiter connexus eſt Filio, & per eum omnia Filius operatur. Ambrosius (Lib. & cap. ubi ſupra.) Nec tamen tibi membrorum compactione noſtrorum portio quædam videatur facienda virtutis: individuæ enim rei non poteſt eſſe diviſio: & ideo ad formam unitatis, non ad diſtinctionem poteſtatis referenda digiti nuncupatio eſt. Athanasius (contra Arrianos orat. ii.) Ad præſens autem non renuit Dominus gratia ſuæ humanitatis dicere ſe minorem Spiritu ſancto, dicens ſe in eo dæmones eiicere, quaſi non ſufficiente humana natura ad dæmonum expulſionem, niſi virtute Spiritus ſancti. Cyrillus *d*. Et ideo convenienter dicitur: *Pervenit in vos regnum Dei*; ideſt, ſi ego homo exiſtens in Spiritu divino eiicio dæmones, ditata eſt humana natura in me, & advenit regnum Dei. Chrysostomus (hom. xlii. in Matth.) Dicit autem, *Super vos*, ut eos attraheret; quaſi dicat: Si vobis adveniunt proſpera, cur veſtra bona faſtiditis? Ambrosius (Lib. & cap. ut ſup. circa med.) Simul oſtendit etiam imperialem quamdam eſſe Spiritus ſancti poteſtatem, in quo regnum eſt Dei; nos quoque, in quibus habitat Spiritus, eſſe regalem domum. Titus *e*. Vel dicit, *Pervenit in vos regnum Dei*,

(1) *Al.* impii gloria dividitur. (2) *Al.* participationem.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* Ibidem. *c* In Theſauro Lib. XIII. cap. ii. *d* In Catena Græcorum PP. *e* In Matthæum.

Dei, ut intelligatur, pervenit contra vos, non pro vobis: horrendus enim eſt perfidis (1) Chriſti ſecundus adventus.

(f) CYRILLUS *a*. Quia neceſſarium erat per multas conſiderationes detrahentium retractare ſermonem, utitur nunc exemplo manifeſtiſſimo, quod demonſtrat volentibus intueri, quod principem huius ſæculi virtute ſibi inſita vicit, dicens: *Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet*. CHRYSOSTOMUS (homil. xlii. in Matth. circa med.) Fortem vocat diabolum, non quia naturaliter huiuſmodi ſit, ſed innuens antiquam eius tyrannidem, quam puſillanimitas noſtra cauſavit. CYRILLUS *b*. Erat enim ante Salvatoris adventum violentia multa, rapiens alienos greges, ſcilicet Dei, & quaſi ad proprium ducens ovile. THEOPHYLACTUS. Arma autem eius ſunt omnes ſpecies peccatorum, in quibus confidens invaluit contra homines. BEDA (cap. lxviii. in Lucam.) Atrium vero illius mundum vocat, qui in maligno poſitus eſt, in quo uſque ad Salvatoris adventum potiebatur imperio: quia in cordibus infidelium, ſine ulla contradictione quieſcebat; ſed fortiori potentia Chriſtus victor omnes homines liberando ipſum eiecit: unde ſubditur: *Si autem fortior illo ſuperveniens vicerit eum, univerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet*. CYRILLUS *c*. Poſtquam enim Dei ſummi Verbum, totius fortitudinis dator, & Dominus virtutum, factum eſt homo, invaſit illum, & arma eius abſtulit. BEDA (ſuper *Arma eius auferet*.) Sunt ergo arma eius aſtutiæ, dolique nequitiæ ſpiritualis; ſpolia vero eius ipſi homines ſunt ab eo decepti. CYRILLUS *d*. Nam qui dudum irretiti fuerant ab eo Iudæi in divinam ignorantiam, & errorem, evocati ſunt per ſanctos Apoſtolos ad notitiam veritatis, & oblati ſunt Deo Patri per fidem adhibitam Filio. BASILIUS *e*. Diſtribnit etiam ſpolia, exhibens fideles (2) cuſtodias Angelorum ad hominum ſalutem. BEDA (ubi ſupra.) Victor etiam Chriſtus ſpolia diſtribuit, quod eſt inſigne triumphantis: quia captivam ducens captivitatem, dedit dona hominibus; quoſdam quidem Apoſtolos, alios Evangeliſtas, hos Prophetas, illos paſtores ordinans, & doctores. CHRYSOSTOMUS (homil. xlii. in Matth. circa med.) Deinde ponitur quarta ſolutio, cum ſubditur: *Qui non eſt mecum, adverſum me eſt*; quaſi dicat: Ego volo homines offerre Deo, ſatanas autem contrarium. Qualiter ergo qui mihi non cooperatur, ſed diſſipat quæ mea ſunt, tam mihi conſentaneus fieret ut una mecum eiiceret dæmones?

Sequitur: *Et qui non colligit mecum, diſpergit*. CYRILLUS *f*. Quaſi dicat: Ego veni, ut filios Dei ab eo diſperſos congregem; at ipſe ſatanas, cum mecum non ſit, quæ collegi, & ſalvavi, tentat diſpergere. Qualiter ergo qui meis diſpenſationibus retragatur, virtutem mihi miniſtrat? CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. in Matth. a med.) At ſi qui non cooperatur, adverſarius eſt; multo magis qui obſtat. Videtur tamen mihi & Iudæos ad præſens ſub ænigmate tangere, ordinans eos cum diabolo: nam & ipſi agebant contra eum, & diſpergebant quos congregabat.

(g) CYRILLUS *g*. Poſt præmiſſa oſtendit Dominus unde contigit populo Iudæorum ut ad (3) huiuſmodi opiniones laberentur de Chriſto, dicens: *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa, quærens requiem*. Quod enim hoc exemplum ad Iudæos ſpectet, Matthæus cap. xii. expreſſit dicens: „ Sic erit & generationi huic peſſimæ. “ Quamdiu enim erant in AEgypto viventes ritu AEgyptiorum, inhabitabat in eis ſpiritus malignus; qui expulſus eſt ab eis, quando mactaverunt agnum in figura Chriſti, & liniti ſunt eius ſanguine, & ſic evitaverunt deſtructorem. AMBROSIUS (Lib. VI. in Luc. in cap. de arg. quibus phariſæi &c.) Itaque in uno homine totius populi Iudaici comparatio eſt, a quo per legem ſpiritus immundus exierat. Sed quia in Gentibus, quorum corda prius arida erant, ſed poſtmodum per baptiſma rore Spiritus humeſcebant, propter fidem Chriſti requiem diabolus invenire non potuit (immundis enim ſpiritibus Chriſtus incendium eſt) ideo regreſſus eſt ad plebem Iudæorum: unde ſequitur: *Et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi*. ORIGENES *h*. Ideſt ad eos qui ſunt ex Iſrael,

(1) *Nicolai addit* Chriſtiani. (2) *Al.* cuſtodiæ. (3) *Al.* huius.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* In Ioan. Lib. X. cap. xi. *c* Ubi ſupra. *d* Ibidem. *e* In Eſai. xviii. *f* Ubi ſupra. *g* In Catena Græc. PP. *h* In Catena Græc. PP,

Iſrael; quos vidit nihil divinum in ſe continentes, ſed deſertos, & vacantes habitationi eius: unde ſequitur: *Et cum venerit, invenit eam ſcopis mundatam*. Ambrosius (ubi ſupra.) Forenſi enim, (1) & perſunctoria ſpecie compta animo manet interiore pollutior: neque enim ſacri fontis irriguo aut abluebat, aut (2) reſtinguebat ardorem: meritoque ad eam ſpiritus redibat immundus, adducens ſecum ſeptem ſpiritus nequiores: unde ſequitur: *Et tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe; & ingreſſi habitant ibi*: quoniam ſcilicet in hebdomada legis, & octavæ (3) myſterium commiſit. Itaque, ut nobis multiplicatur ſeptiformis Spiritus gratia; ita illis immundorum ſpirituum omnis cumulatur iniuria: univerſitas enim hoc numero aliquoties comprehenditur. Chrysostomus (hom.xliv. in Matth. a med.) Incolunt autem animas Iudæorum dæmones peiores prioribus: nam tunc temporis in Prophetas ſæviebant, nunc vero ipſi Domino Prophetarum iniuriantur; atque ideo a Veſpaſiano, & Tito peiora paſſi fuerunt quam in Ægypto, & in Babylone: unde ſequitur: *Et fiunt noviſſima hominis illius peiora prioribus*. Tunc etiam aderat eis divina proviſio, & gratia Spiritus ſancti; nunc vero etiam hac cura privantur: propter quod virtutis maior penuria nunc, & ærumna intenſior, & dæmonum exactio ſævior. Cyrillus a. Sunt etiam *noviſſima peiora prioribus*, ſecundum illud apoſtolicum II.Pet.ii. „ Melius erat eis veritatis viam non co„ gnoſcere, quam poſt agnitam retroire. " Beda (cap. xlviii. ſuper *Cum ſpiritus immundus*.) Poteſt etiam hoc accipi de hæretico quolibet, vel ſchiſmatico, vel etiam malo catholico, de quo, tempore baptiſmatis, ſpiritus exierat immundus, locaque inaquoſa peragrat; ideſt, corda fidelium, quæ a mollitiæ fluxæ cogitationis expurgata ſunt, (4) callidus inſidiator explorat, ſi quos ibi nequitiæ ſuæ greſſus figere poſſit. Dicit autem: *Revertar in domum meam unde exivi*: in quo timendum eſt ne culpa, quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat. Invenit autem eam ſcopis mundatam, hoc eſt gratia baptiſmatis a peccatorum labe caſtigata, ſed nulla boni operis induſtria cumulatam. Per ſeptem autem malos ſpiritus, quos aſſumit, univerſa vitia deſignat. Nequiores autem dicuntur, quia non ſolum habebit illa ſeptem vitia quæ ſeptem ſpiritualibus ſunt contraria virtutibus, ſed etiam per hypocriſim ipſis ſe virtutes habere ſimulabit. Chrysostomus (hom.xlv. in Matth.) Non ſolum autem illis, ſed & nobis fore dicta accipiamus quæ ſequuntur: *Et erunt noviſſima hominis illius peiora prioribus*: quia ſi illuſtrati, & a priſtinis malis remoti, denuo redimus ad eamdem nequitiam, gravior deinceps erit pœna ſequentium peccatorum. Beda (cap. xlviii. in Luc.) Poſſet etiam ſimpliciter intelligi, Dominum hæc ad diſtinctionem ſuorum, & ſatanæ operum adiunxiſſe, quod ſcilicet ipſe ſemper polluta mundare, ſatanas vero mundata gravioribus ſordibus contaminare feſtinet.

(h) Beda (cap. xlviii. in Lucam.) Scribis, & phariſæis Dominum tentantibus, ſimul & blaſphemantibus, incarnationem eius magna fiducia quædam mulier confitetur: unde ſequitur: *Factum eſt autem cum hæc diceret, extollens vocem quadam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ ſuxiſti*: ubi & præſentium (5) calumniam, & futurorum confundit hæreticorum perfidiam: nam ſicut tunc Iudæi, ſancti Spiritus opera blaſphemando verum Dei Filium negabant; ſic hæretici poſtea negando Mariam ſemper virginem, Spiritus ſancti cooperante virtute, naſcituro unigenito Deo carnis ſuæ materiam miniſtraſſe, verum conſubſtantialemque Patri Filium hominis fateri non debere dixerunt. Sed ſi caro Verbi Dei ſecundum carnem naſcentis, a carne Virginis matris pronuntiatur extranea, ſine cauſa venter qui eum portaſſet, & ubera quæ lactaſſent (6) beatificantur. Qua vero conſequentia eius lacte credatur nutritus ex cuius ſemine negatur conceptus; cum ex unius & eiuſdem fontis origine, ſecundum phyſicos, uterque (7) liquor manare perhibetur? Non autem tantummodo eam quæ Verbum Dei corporaliter generare meruerat, ſed & omnes qui idem Verbum ſpiritualiter auditu fidei concipere, & boni

(1) *Al.* & perſunctoria (*item* perſunctoris) ſpecie comperta, ab imo manet &c. (2) *Al.* reſtringebat.
(3) *Legit Nicolai* myſterium ſacrilega mente commiſit. (4) *Al.* callidius. (5) *Nicolai ex Beda addit* procerum. (6) *Al.* beatificabitur. (7) *Al.* vigor.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra.

boni operis cuſtodia vel in ſuo, vel in proximorum corde parere, & quaſi alere ſtuduerint, aſſerit eſſe beatos: ſequitur enim: *At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* CHRYSOSTOMUS (homil. xlv. in Matth.) Non fuit hoc reſponſum repudiantis matrem, ſed oſtendentis quod nihil ei partus profuiſſet, niſi valde bona, & fidelis fuiſſet. Ceterum ſi Mariæ non proderat ſine virtutibus animæ Chriſtum ab ea ortum traxiſſe; multo magis nobis ſive patrem, ſive fratrem, (1) ſive filium virtuoſum habeamus, nos autem abſiſtamus ab illius virtute, nequaquam hoc prodeſſe valebit. BEDA (cap. xlix. in Lucam.) Eadem autem Dei genitrix & inde quidem beata, quia Verbi incarnandi miniſtra eſt facta temporalis: ſed inde multo beatior, quia eiuſdem ſemper amandi cuſtos manebat æterna. Hac etiam ſententia ſapientes Iudæorum percutit, qui Verbum Dei non audire, & cuſtodire; ſed negare, & blaſphemare quærebant.

(i) BEDA (cap. xlix. in Lucam.) Duplici Dominus fuerat quæſtione pulſatus. Quidam enim calumniabantur eum in Beelzebub eieciſſe dæmonia, quibus hactenus eſt reſponſum; & alii tentantes, ſignum de cælo quærebant ab eo, quibus ab hinc reſpondere incipit: unde ſequitur: *Turbis autem concurrentibus, cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam eſt.* AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Ut ſcias ſynagogæ populum deformari, ubi Eccleſiæ beatitudo laudatur. Sicut autem fuit Ionas ſignum Ninivitis, ita erit & Filius hominis Iudæis: unde ſubditur: *Signum quærit; & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ.* BASILIUS a. Signum eſt res in propatulo poſita, alicuius occulti continens in ſe declarationem; ſicut Ionæ ſignum deſcenſum ad inferos, ac iterum aſcenſum Chriſti, (2) & reſurrectionem a mortuis repræſentat: unde ſubditur: *Nam ſicut Ionas fuit ſignum Ninivitis, ita & Filius hominis generationi iſti.* BEDA (ſuper *Signum non dabitur.*) Signum eis tribuit, non de cælo, quia indigni erant videre; ſed de profundo inferni, ſignum ſcilicet incarnationis, non divinitatis, paſſionis, non glorificationis. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Ut autem Ionæ (3) typus ſignum dominicæ paſſionis eſt, ita etiam gravium, quæ Iudæi commiſerunt, teſtificatio peccatorum eſt. Simul advertere licet & maieſtatis oraculum, & pietatis iudicium: namque Ninivitarum exemplo & denuntiatur ſupplicium, & remedium demonſtratur: unde etiam debent Iudæi non deſperare indulgentiam, ſi velint agere pœnitentiam. THEOPHYLACTUS (ſuper *Niſi Ionæ Prophetæ.*) Sed Ionas poſt exitum ſuum a ventre ceti, ſua prædicatione Ninivitas convertit; Chriſto vero reſurgenti Iudæorum generatio non credidit: unde præiudicium fuit eis; de quo præiudicio ſubdit duplex exemplum, cum dicitur: *Regina Auſtri ſurget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos.* BEDA (ſuper *Regina Auſtri.*) Non utique poteſtate iudicii, ſed comparatione facti melioris: unde ſequitur: *Quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis; & ecce pluſquam Salomon hic. Hic* in iſto loco non pronomen eſt, ſed adverbium loci, & ſignificat: Ideſt, in præſentiarum inter vos converſatur qui incomparabiliter eſt Salomone præſtantior. (4) CYRILLUS. Non autem dixit, Maior Salomone ego ſum, ut perſuadeat nobis humiliari, etſi fecundi ſumus ſpiritualium gratiarum; quaſi dicat: Feſtinavit ad audiendum Salomonem mulier barbara, per tam longum iter auditura ſcientiam viſibilium animantium, & vires herbarum; vos autem cum aſſiſtatis, & audiatis de inviſibilibus, & cæleſtibus ipſam ſapientiam vos inſtruentem, & verba ſignis, & operibus comprobantem; alienamini contra verbum, & miracula inſenſibiliter præteritis. BEDA (cap. xlix. in Lucam.) Si autem Regina Auſtri, quæ electa eſſe non dubitatur, ſurget in iudicio cum reprobis, oſtenditur una cunctorum, bonorum ſcilicet, malorumque, reſurrectio mortalium; & hoc non iuxta fabulas Iudæorum mille annis ante iudicium, ſed in ipſo eſſe futura iudicio. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) In hoc quoque Iudæorum plebem damnans, Eccleſiæ myſterium vehementer exprimit, quæ in Regina Auſtri per ſtudium percipiendæ ſapientiæ de totius orbis finibus congregatur, ut paci-

(1) *Al.* ſive filium, virtuoſumque habeamus, nos autem obſiſtamus ab illius virtute &c. (2) *Al.* omittitur &c. (3) *Ordinem mutat Nicolai in hunc modum.* Ut autem Ionæ ſignum typus fuit &c. (4) *Al.* CHRYSOSTOMUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP.

cifici Salomonis verba cognoſcat: Regina plane, cuius regnum eſt indiviſum, de diverſis, & diſtantibus populis in unum corpus aſſurgens. GREGORIUS Niſſenus *a*. Sicut autem illa Regina erat AEthiopum, & longe diſtans, ſic in principio nigra erat Eccleſia Gentium, & multum diſtabat a veri Dei notitia; at ubi pacificus Chriſtus emicuit, tunc, cæcutientibus Iudæis, accedunt Gentiles, offeruntque Chriſto pietatis aromata, & aurum divinæ notitiæ, & gemmas, obedientiam ſcilicet præceptorum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Regina Auſtri*.) Vel quia auſter laudatur in Scriptura, ſicut calidus, & vivificans. Anima igitur regnans in auſtro, ideſt in ſpirituali converſatione, venit audire ſapientiam Salomonis Regis pacifici Domini Dei noſtri; ideſt, in contemplationem erigitur; ad quam nullus perveniet, niſi regnet in bona vita. Ponit autem conſequenter exemplum de Ninivitis, dicens: *Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam*. CHRYSOSTOMUS *b* (homil. xliv. in Matth. in oper imperfecto.) Condemnationis iudicium ex ſimilibus, vel diſſimilibus fit: ex ſimilibus quidem ſicut in parabola de decem virginibus; ex diſſimilibus autem, ſicut cum Ninivitæ condemnant eos qui erant tempore Chriſti, ut ſic fiat condemnatio clarior: nam illi quidem barbari, hi vero Iudæi; hi refecti propheticis documentis, illi numquam acceperant auditum divinum; illuc ivit ſervus, huc dominus; ille everſionem prædicabat, iſte regnum cælorum annuntiat. Notum eſt ergo cuilibet quod Iudæos decebat potius credere: accidit autem contrarium: unde ſubdit: *Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; & ecce pluſquam Ionas hic*. AMBROSIUS (ubi ſup. cir. finem.) Secundum myſterium autem, ex duobus conſtat Eccleſia: ut aut peccare neſciat, quod ſcilicet pertinet ad Auſtri Reginam; aut peccare deſinat, quod ſcilicet pertinet ad Ninivitas pœnitentiam agentes. Pœnitentia enim delictum abolet, ſapientia cavet. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxxix.) Hoc autem Lucas narrat eo loco quidem quo Matthæus, ſed aliquanto diſpari ordine. Quis autem non videat ſuperfluo quæri quo illa ordine Dominus dixerit; cum & hoc diſcere (1) debeamus per Evangeliſtarum excellentiſſimam auctoritatem, (2) non eſſe mendacium, ſi quiſque non hoc ordine cuiuſquam ſermonem digeſſerit quo ille a quo proceſſit, cum ipſius ordinis nihil interſit ad rem, ſive ita ſit, ſive ita?

(k) CYRILLUS *c*. Dicebant Iudæi Dominum exercere miracula, non propter fidem, ſed propter applauſus videntium. Reprobat igitur præſentem calumniam, inducens exemplum lucernæ, cum dicit: *Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant*. BEDA (cap. I. in Lucam.) De ſeipſo Dominus hic loquitur, oſtendens, etſi ſupra dixerit nullum generationi nequam, niſi ſignum Ionæ dandum, nequaquam tamen lucis ſuæ claritatem fidelibus occultandam. Ipſe quidem lucernam accendit, qui teſtam humanæ naturæ flamma ſuæ divinitatis implevit: quam profecto lucernam nec credentibus abſcondere, nec modio ſupponere, hoc eſt ſub menſura legis includere, vel intra unius Iudææ gentis terminos voluit cohibere; ſed ſupra candelabrum poſuit, ideſt Eccleſiam: quia in noſtris frontibus fidem ſuæ incarnationis affixit, ut qui Eccleſiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palam queant intueri. Denique præcepit ne opera tantummodo, ſed & cogitationes, & ipſas etiam cordis intentiones mundare, & caſtigare meminerint: nam ſequitur: *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus*. AMBROSIUS (Lib. VII. cap. de ſimilitudine qua ad oſtenſionem fidei exhortamur.) Vel lucerna fides eſt; iuxta quod ſcriptum eſt Pſal. cxviii. „Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine.“ Verbum enim Dei fides noſtra eſt. Lucerna autem lucere non poteſt, niſi aliunde lumen acceperit: unde & virtus noſtræ mentis, & ſenſus accenditur, ut mna quæ perierat poſſit reperiri. Nemo ergo fidem ſub lege conſtituat: lex enim intra menſuram eſt, ultra menſuram gratia; lex obumbrat, gratia clarificat. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Quia Iudæi videntes miracula accuſabant ex eorum men-

(1) *Al.* habeamus. (2) *Al.* non eſſe mendacium? Sed quiſque &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. vii. in Cant. 1. *b* In Cat. Græc. Non occurrit expreſſe ſub his verbis, etſi tale aliquid colligi poteſt quo ad priorem partem ex hom. xxv. ſuper Gen. quo ad poſteriorem vero ex hom. xliv. in Mth. & hom. xxx. Operis imperf. *c* In Cat. Græc. PP.

tis malitia, propter hoc dicit Dominus, quod accipientes lucernam a Deo, intellectum ſcilicet, (1) æmulatione obſcurati, miracula, & beneficia non cognoſcebant. Sed ad hoc intellectum a Deo ſuſcepimus, ut ſupra candelabrum poneremus, ut etiam alii qui ingrediuntur, lumen videant. Sapiens quidem iam ingreſſus eſt; qui vero addiſcit, adhuc ambulat. Quaſi phariſæis dicat: Oportet vos uti intellectu ad miraculorum notitiam, & aliis declarare: quoniam quæ videtis ſunt opera non Beelzebub, ſed Filii Dei: unde ſecundum hunc intellectum ſubdit: *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus*. ORIGENES *a*. Oculum quippe appellat proprie intellectum noſtrum; totam autem animam, quamvis non corpoream, hic tropologice vocat corpus: illuſtratur enim ab intellectu anima tota. THEOPHYLACTUS. Sicut autem corporis oculus ſi lucidus fuerit, corpus lucidum erit; ſi vero tenebroſus, & corpus ſimiliter tenebroſum: ſic comparatur intellectus ad animam: unde ſubditur: *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit; ſi autem nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit*. ORIGENES *b*. Intellectus enim a ſuo principio in ſolo ſimplicitatis ſtudio eſt, nullam continens duplicitatem, & dolum, & diviſionem in ſe. CHRYSOSTOMUS (*c* homil. XXI. in opere imperf.) Si ergo intellectum corruperimus, qui poteſt ſolvere paſſiones, totam læſimus animam, patimurque diram caliginem, perverſione excæcati intellectus: unde ſubdit: *Vide ergo ne lumen quod in te eſt, tenebra ſint*. Non ſenſibiles dicit tenebras, ſed intrinſecam habentes originem, & quas nobiſcum paſſim deferimus, extincto nobis oculo animæ; de cuius luminis virtute ſubdit dicens: *Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & ſicut lucerna fulgoris illuminabit te*. ORIGENES *d*. Ideſt, ſi corpus tuum ſenſibile factum eſt luminoſum, illuſtrato corpore a lucerna, adeo ut non amplius in te ſit membrum tenebroſum; multo magis te non peccante, intantum fiet lucidum totum tuum corpus ſpirituale ut comparentur ſplendores eius illuſtranti lucernæ, dum lux quę erat in corpore, quæ conſueverat eſſe caligo, dirigitur quocumque præceperit intellectus. GREGORIUS Nazianzenus *e*. Vel aliter. Eccleſiæ lucerna, & oculus eſt prælatus. Neceſſe eſt ergo ut, ſicut (2) oculo puro verum habente corpus dirigitur, impuro vero exiſtente deviat, ſic & in prælato, qualitercumque ſe habet, oportet pariter naufragium pati Eccleſia, vel ſalvari. GREGORIUS XXVIII. Mor. (ſuper illud Iob XXXIX. „Quis tetendit ſuper eam lineam?“ cap. VI. in antiq. codd. cap. XIII.) Vel aliter appellatione corporis unaquæque actio intelligitur, quæ intentionem ſuam quaſi intuentium oculum ſequitur: unde dicitur: *Lucerna itaque corporis tui eſt oculus tuus*, quia per bonæ intentionis radium merita illuſtrantur actionis. *Si ergo oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*: quia ſi recte intendimus per ſimplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam ſi minus bonum eſſe videatur: *& ſi oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit*: quia cum perverſa intentione quid (3) vel rectum agitur, etſi ſplendere coram hominibus cernitur, tamen apud examen interni iudicis obſcuratur: unde & recte ſubditur: *Vide ergo ne lumen quod in te eſt, tenebræ ſint*: quia ſi hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intentione fuſcamus; quanta ipſa mala ſunt quæ mala eſſe, & cum agimus, non ignoramus? BEDA (cap. l. in Lucam.) Cum autem ſubdit, *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit &c.* totum corpus noſtrum omnia opera noſtra dicit. Si igitur bonum bona intentione patraveris, non habens in tua conſcientia aliquam partem tenebroſæ cogitationis, etſi contigerit aliquem proximorum tua bona actione noceri, tu tamen pro tuo ſimplici corde, & hic gratia, & in futuro lucis gloria donaberis. Quod ſignificat ſubdens: *Et ſicut lucerna fulgoris illuminabit te*. Hæc contra hypocriſim phariſæorum ſub dolo ſigna quærentium, ſpecialiter dicta ſunt.

(l) CYRILLUS *f*. Phariſæus quamvis

tenax

(1) *Al.* ex æmulatione. (2) *Legit Nicolai* oculo ſe pure habente corpus dirigitur. (3) *Al.* vel recte.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. In Origene non occurrit; ſed aliquid ſimile Chryſoſtomi nomine hom. XXI. Operis imperf. *b* Ubi ſupra. *c* Hom. XIX. in Matth. non eodem tenore quo hic, ſed multis interiectis, & planiore ſenſu. *d* Ut ſupra. *e* Epiſt. XXIX. quam ad Cæſarienſes ex nomine parentis ab ipſo ſcriptam inſcriptio ipſa præfefert. *f* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

tenax eſſet ſui propoſiti, Dominum tamen in propriam domum vocat: unde dicitur: *Et cum loqueretur, rogavit illum quidam phariſæus ut pranderet apud ſe*. BEDA (cap.11. in Lucam.) Conſulte Lucas non ait, Et cum hæc loqueretur; ſed *Cum loqueretur*, ut oſtendat eum non ſtatim finitis quæ propoſuerat verbis, ſed aliquot interpoſitis, apud phariſæum prandere rogatum. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXVI.) Ut enim hoc Lucas narraret, digreſſus eſt a Matthæo circa illum locum ubi ambo commemoraverant quod dictum eſt a Domino de ſigno Ionæ, & de Regina Auſtri, & de Ninivitis, & de ſpiritu immundo: poſt quem ſermonem dicit Matthæus cap.XIII. „ Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater „ eius, & fratres ſtabant foris, quærentes „ ei loqui. " Lucas autem in eo ſermone Domini, commemoratis etiam quibuſdam quæ Matthæus dixiſſe Dominum prætermiſit, ab ordine quem cum Matthæo tenuerat, digreditur. BEDA (cap.11. in Lucam.) Itaque poſtquam nuntiatis ſibi foris matre, & fratribus, ait Matth.XII. „ Qui enim fecerit voluntatem Domini, hic frater „ meus, & ſoror mea, & mater eſt: " datur intelligi, (1) rogatu phariſæi intraſſe convivium. CYRILLUS *a*. Sed ipſe Chriſtus, qui eorum phariſæorum nequitiam noverat, diſpenſative condeſcendit, ſatagens commonere eos, ad ſimilitudinem optimorum medicorum, qui gravius infirmantibus afferunt remedia ſuæ induſtriæ: unde ſequitur: *Et ingreſſus recubuit*. Dedit autem occaſionem verbis Chriſti indocilis phariſæus ſcandalizatus, quia cum opinaretur eum iuſtum, & Prophetam, non conformabatur irrationabili eorum conſuetudini: unde ſubditur: *Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium*. AUGUSTINUS de Verbis Dom. (ſerm. XXX.) Omni enim die phariſæi antequam viderent, abluebant ſe aqua; quaſi quotidiana lavatio poſſit cordis eſſe mundatio. Apud ſeipſum autem phariſæus cogitavit, voce non ſonuit; ille tamen audivit qui interiora cernebat: unde ſequitur: *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos phariſæi quod de foris eſt calicis, & catini mundatis; quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina, & iniquitate*. CYRILLUS *b*. Poterat autem Dominus & aliis uti verbis, commonens phariſæum inſanum; captat tamen tempus, & ex his quæ erant præ manibus contexit documentum. Hora namque menſæ, & pabuli, ſumit pro exemplo calicem, & catinum; oſtendens quod mundos, & lotos decet eſſe ſincere miniſtrantes Deo non ſolum a ſpurcitia corporali, immo ab ea quæ latet intrinſecus penes mentem: ſicut aliquod vaſorum, quibus ſervitur in menſa, bonum eſt & extrinſecis, & intrinſecis carere contagiis. AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. de redarg. interioris immunditiæ.) Vide autem corpora noſtra terrenorum, & fragilium expreſſione ſignificari, quæ brevi lapſu præcipitata franguntur, & facile ea quæ mens volvit interne, per ſenſus, & geſta corporis prodit; ſicut illa quæ calix interius continet, foris lucent: unde & in poſterioribus non dubium eſt vocabulo calicis paſſionem corporis declarari. Cernis igitur quod nos non exteriora huius calicis, & catini, ſed interiora contaminant; quia dixit: *Quod intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina, & iniquitate*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXX.) Sed quomodo non pepercit homini a quo fuerat invitatus? Magis quidem obiurgando pepercit, ut correcto in iudicio parceret. Deinde oſtendit nobis quia & baptiſma quod ſemel adhibetur, per fidem mundat; fides autem intus eſt, non foris. Fidem autem contemnebant phariſæi, & quod foris erat (2) lavabant, intus inquinatiſſimi manebant; quod Dominus improbat dicens: *Stulti, nonne qui fecit quod de foris eſt, etiam id quod intus eſt fecit?* BEDA (ſuper illud, *Stulti, nonne qui fecit &c.*) Quaſi dicat: Qui utramque hominis naturam fecit, utramque mundari deſiderat. Hoc eſt contra Manichæos, qui animam tantum a Deo, carnem vero putant a diabolo creatam. Hoc etiam eſt contra illos qui corporalia peccata, fornicationem ſcilicet, & furtum, & cetera talia peccata, quaſi graviſſima deteſtantur; ſpiritualia vero, quæ non minus damnat Apoſtolus, ut levia contemnunt. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Dominus autem quaſi bonus præceptor docuit quomodo noſtri corporis mundare contagium debeamus, dicens: *Verumtamen quod ſupereſt date eleemoſynam; & ecce omnia munda ſunt vobis*. Vides

(1) *Al.* rogatus. (2) *Al.* laudabant.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* Ibid.

des quanta remedia. Mundat nos miſericordia, mundat nos Dei ſermo: iuxta quod ſcriptum eſt Ioan. xv. „ Iam vos mundi eſtis „ propter ſermonem quem locutus ſum „ vobis. “ AUGUSTINUS de Eleemoſyna *a*. Miſericors monet miſericordiam fieri: & quia ſervare quærit quos magno redemit pretio, poſt gratiam baptiſmi ſordidatos, docet denuo poſſe (1) purgari. CHRYSOSTOMUS *b*. Dicit autem, *Date eleemoſynam*, non iniuſtitiam: eſt enim eleemoſyna quæ caret iniuſtitia qualibet: hæc omnia facit munda, & ieiunio eſt præſtantior; quod quamvis ſit laborioſius, illa tamen eſt lucroſior. Illuſtrat animam, impinguat, bonam efficit, & decoram. Qui cogitat miſereri roganti, citius a peccatis deſiſtet. Sicut enim medicus qui crebro vulneratis medetur, frangitur de facili in ærumnis aliorum; ſic & nos ſi vacaverimus egenorum auxiliis, de facili contemnemus præſentia, & in cælum levabimur. Non parvum eſt igitur eleemoſynæ cataplaſma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. BEDA (cap. l1. in Lucam.) Dicit autem, *Quod ſupereſt*, ſcilicet neceſſario victui, & veſtimento. Neque enim ita facienda iubetur eleemoſyna ut teipſum conſumas inopia, ſed ut tui cura corporis expleta, inopem quantum vales ſuſtentes. Vel ita intelligendum. *Quod ſupereſt*, ideſt quod tam multo ſcelere præoccupatis ſolum remedium reſtat, *date eleemoſynam*: qui ſermo ad omnia quæ utili miſeratione fiunt, valet: non enim ſolum qui dat eſurienti cibum, & cetera huiuſmodi, verum etiam qui dat veniam (2) peccanti, atque orat pro eo; & qui corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemoſynam dat. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel dicit, *Quod ſupereſt*: nam facultates præſident cupido cordi. AMBROSIUS (Lib. VII. tit. de redarg. int. immunditiæ.) Totus itaque pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, ut quoniam nos ad ſtudium ſimplicitatis invitat, ſuperflua Iudæorum, & terrena condemnet. Et tamen ipſis peccatorum abolitio promittitur, ſi miſericordiam conſequantur, AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. xxx. a med.) Si autem mundari non poſſunt niſi credentes in eum qui fide mundat cor, quid eſt quod dicit: *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis*? Attendamus: forte & ipſe exponit. Illi enim de omnibus ſuis fructibus decimam partem detrahebant, & eleemoſynas dabant, quod non facile aliquis facit Chriſtianus. Irriſerunt ergo illum eis hoc dicentem, quaſi hominibus qui eleemoſynas non facerent. Hoc Deus ſciens ſubiungit: *Sed væ vobis phariſæis, qui decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium, & caritatem Dei*. Non ergo eſt hoc facere eleemoſynam: facere enim eleemoſynam, eſt facere miſericordiam. Si intelligis, a te incipe: quomodo enim es miſericors alteri, ſi crudelis es tibi? Audi Scripturam dicentem Eccli. xxx. „ Miſe„ rere animæ tuæ, placens Deo. “ Redi ad conſcientiam tuam quicumque male, aut infideliter vivis; & ibi invenis mendicantem animam tuam, vel forte egeſtate obmuteſcentem. In iudicio, & caritate fac eleemoſynam cum anima tua. Quid eſt iudicium? Diſplice tibi. Quid eſt caritas? Dilige Deum, dilige proximum. Hanc eleemoſynam ſi prætermittis, quantumvis ames, nihil facis quando tecum non facis. CYRILLUS *c*. Vel hoc dicit in phariſæorum reprehenſionem: quia illa ſola præcepta attentius obſervari iubebant a populis ſubiectis quæ cauſa erant illis reddituum fecundorum: unde nec minima olerum poſtponebant; opus autem ingerendæ dilectionis ad Deum, & iudicii iuſtam cenſuram negligebant. THEOPHYLACTUS (ſuper *Præteritis iudicium, & caritatem Dei*.) Quia enim Deum contemnebant, indifferenter ſacra tractantes, præcipit eis dilectionem Dei habere. Per iudicium vero dilectionem innuit proximi: nam quod aliquis iuſte iudicet proximo, ex eius dilectione provenit. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Vel iudicium, ideo quia non omnia quæ agunt in iudicium referunt; caritatem, (3) ideo quia non ex affectu diligunt

(1) *Al.* ſervari. (2) *Al.* precanti. (3) *Al. deeſt* ideo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Cyprianus in epiſt. de opere, & eleemoſynis, cuius meminit ſub hac inſcriptione ipſemet Auguſtinus Lib. VI. ad Bonifacium cap. VIII. cum de eleemoſyna tamen inſcripſerint aliqui, vel etiam de Miſericordia, ut Hieronymus eam citat ad Pammach. de obitu Paulinæ. *b* In Catena Græc. P. ex homilis in Ioan. *c* Ubi ſupra.

ligunt Deum. Sed ne rurſus fidei ſtudioſos nos faciat operum negligentes, perfectionem fidelis viri brevi ſermone concludit, ut & fide, & operibus approbetur, dicens: *Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere*. CHRYSOSTOMUS (hom.lxxiv. in Matth.) Ubi quidem ſermo Iudaicæ mundationis agebatur, totaliter præterivit; ſed quia decima eleemoſyna quædam eſt, & nondum erat tempus expreſſe interimendi legalia, propter hoc dicit: *Hæc oportuit facere*. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) Arrogantiam quoque iactantium Iudæorum redarguit, dum primatus appetunt: ſequitur enim: *Væ vobis phariſæis, qui diligitis primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro*. CYRILLUS *a*. Per ea quibus illos reprehendit, nos facit meliores: vult etenim nos ambitione carere, & non plus venari apparentiam quam veri exiſtentiam; quod tunc phariſæi agebant. Salutari enim ab aliquibus, & præſidere eis, non vere nos idoneos eſſe oſtendit, pluribus enim hæc contingunt, cum boni non ſint: unde ſubdit: *Væ vobis qui eſtis ut monumenta, quæ non apparent*. Volentes enim ab hominibus ſalutari, & eis præſidere, ut magni æſtimentur, ab occultis ſepulcris non differunt, quæ nitent quidem extrinſecus ornamentis, ſunt autem plena omni ſpurcitia. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) Et quaſi ſepulcra, quæ non apparent, ſpecie fallunt, viſuque decipiunt tranſeuntes: unde ſequitur: *Et homines ambulantes ſupra neſciunt*; ita ſcilicet ut cum foris ſpecioſa promittant, plena (1) intus fœtoris includant. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv. in Matth.) Sed quod tales extiterint phariſæi, non eſt mirabile; ſi autem nos digni reputati fieri templa Dei, fiamus repente ſepulcra ſolum fœtorem continentia, hoc eſt extremæ miſeriæ. CYRILLUS *b*. Ait autem hic Apoſtata Iulianus, vitanda eſſe ſepulcra, quæ Chriſtus ipſe ait eſſe immunda; ſed ignoravit vim verborum Salvatoris: non enim iuſſit a monumentis diſcedere, ſed eis comparavit phariſæorum (2) fictitium populum.

(m) CYRILLUS *c*. Redargutio quæ manſuetos transfert in melius, ſuperbis hominibus communiter intolerabilis eſſe ſolet: unde cum Salvator reprehenderet phariſæos tamquam deviantes a recto calle, percellebatur ex hoc legiſperitorum caterva: unde dicitur: *Reſpondens autem quidam ex legiſperitis, ait illi: Magiſter, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis*. BEDA (cap. li. a medio.) Quam miſera conſcientia quæ audito Dei verbo, ſibi contumeliam fieri putat, & commemorata pœna perfidorum, ſe ſemper intelligit eſſe damnandam. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Erant autem alii legiſperiti a phariſæis: nam phariſæi diviſi ab aliis, quaſi religioſi videbantur; legis autem periti ſcribæ erant, doctoreſque quæſtiones legis ſolventes. CYRILLUS *d*. Chiſtus autem legiſperitis invectivam ingerit, & deprimit vanum eorum ſupercilium: unde ſequitur: *At ille ait: Et vobis legiſperitis væ: quia homines oneratis oneribus quæ portare non poſſunt, & ipſi uno digito non tangitis ſarcinas*. Exemplo patenti utitur ad eos dirigendum. Erat lex oneroſa Iudæis, ut fatentur Chriſti diſcipuli; ipſi vero faſces importabiles legis colligantes, & ſubditis ſuperponentes, ipſi nullatenus operari curabant. THEOPHYLACTUS (ſuper *Oneratis homines*.) Quoties etiam doctor facit quæ docet, alleviat faſcem, tradens ad exemplum ſeipſum; quando vero nil agit eorum quæ decet, tunc graves faſces videntur eis qui doctrinam ſuſcipiunt, ut pote qui nec a doctore poſſunt portari. BEDA (cap.li.ubi ſupra.) Recte autem audiunt quod ſarcinas legis uno digito non tangerent; hoc eſt, nec in minimis quidem eam perficerent, quam ſe contra morem patrum ſine fide, & gratia Chriſti ſervare, & ſervanda tradere præſumebant. GREGORIUS *e*. Tales quoque modo plures ſunt iudices ſeveri peccantium, & debiles agoniſtæ; intolerabiles legiſlatores, & debiles portitores; nec appropinquare volentes, nec palpare vitæ honeſtatem, quam irremediabiliter exigunt a ſubiectis. CYRILLUS *f*. Poſtquam igitur reprobavit oneroſam legiſperitorum officinam, inducit communem invectivam in cunctos principes Iudæorum, dicens: *Væ vobis qui ædificatis monumenta Prophetarum, & patres veſtri occiderunt illos*. AMBROSIUS (ubi ſupra a med.) Bonus eſt hic locus adverſus

(1) *Al. omittitur* intus. (2) *Nicolai legit* fictorem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Ibidem, & contra Iulianum. *c* In Cat. Græc. PP. *d* Ubi ſupra. *e* Niſſenus in Cat. Græc. PP. *f* Ibid.

Digitized by Google

ſus ſuperſtitionem vaniſſimam Iudæorum: quia ædificando ſepulcra Prophetarum, patrum ſuorum facta damnabant; æmulando autem paterna ſcelera, in ſeipſos ſententiam retorquebant: non enim ædificatio, ſed æmulatio loco criminis æſtimatur: unde ſubdit: *Profecto teſtificamini quod conſentitis operibus patrum veſtrorum: quoniam quidem ipſi eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum ſepulcra.* BEDA (cap. li. in Lucam.) Simulabant quidem ſe, ob favorem vulgi captandum, patrum ſuorum horrere perfidiam, memorias Prophetarum qui ab eis occiſi ſunt, magnifice ornando: ſed ipſo ore teſtificantur quantum paternæ nequitiæ conſentiant, iniuriis agendo Dominum a Prophetis prænuntiatum: unde ſubditur: *Propterea & ſapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, & Apoſtolos; & ex illis occident, & perſequentur.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Dei ſapientia Chriſtus eſt. Denique in Matthæo cap. xxiii. habes: „ Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes. " BEDA (cap. xxxi.) Si autem eadem ſapientia Dei Prophetas, Apoſtoloſque miſit, ceſſent hæretici Chriſto ex Virgine principium dare; omittant alium legis, & Prophetarum, alium novi teſtamenti Deum prædicare; quamvis ſæpe etiam apoſtolica Scriptura Prophetas non eos ſolum qui futuram Chriſti incarnationem, ſed eos qui futura cæleſtis regni gaudia prædicunt appellet. Sed nequaquam hos crediderim Apoſtolis in catalogi ordine præferendos. ATHANASIUS (in Apolog. i. de fuga ſua.) Sive autem occidant, mors occiſorum altius contra eos clamabit; ſive perſequantur, memorialia ſuæ iniquitatis emittunt. Fuga enim perſecutionem paſtorum in magnum redundat perſequentium crimen: nemo enim pium & manſuetum fugit, ſed potius auſterum, & moribus imbutum iniquis: & ideo ſequitur: *Ut inquiratur ſanguis omnium Prophetarum, qui effuſus eſt a conſtitutione mundi a generatione iſta.* BEDA (ſuper illud, *Ut inquiratur ſanguis.*) Quæritur quomodo ſanguis omnium Prophetarum, atque iuſtorum ab una Iudæorum generatione requiratur, cum multi ſanctorum, ſive ante incarnationem, ſive poſt, ab aliis nationibus ſint interempti. Sed moris eſt Scripturarum duas ſæpe generationes hominum, bonorum, malorumque, computare. CYRILLUS *a*. Etſi ergo dicat demonſtrative, *A generatione iſta*, non exprimit ſolum tunc adſtantes, & audientes, ſed quemlibet homicidam: aſtruitur enim ſimili ſimile. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxv. in Matth. ante med.) Ceterum ſi dicat, Iudæos graviora paſſuros; hoc non immerito fit, eo quod & peiora omnibus auſi ſunt, & nullo præteritorum caſtigati fuerunt; ſed cum vidiſſent alios peccaſſe, & punitos fuiſſe, non fuerunt meliores effecti, ſed ſimilia commiſerunt; non autem ita quod pro commiſſis aliorum alii luant pœnam. THEOPHYLACTUS. Oſtendit autem Dominus Iudæos eſſe heredes malitiæ Cain, ex eo quod ſubdit: *A ſanguine Abel uſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem.* Abel ſiquidem a Cain occiſus eſt; Zachariam autem, quem occiderunt inter altare & ædem, quidam dicunt eſſe antiquum Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotis. BEDA (cap. li. non procul a fin.) Quare igitur *a ſanguine Abel*, qui primus martyrium paſſus eſt, mirum non eſt; ſed quare *uſque ad ſanguinem Zachariæ*, quærendum eſt, cum & multi poſt eum uſque ad nativitatem Chriſti, & ipſo mox nato innocentes perempti ſint; niſi forte, quia Abel paſtor ovium, Zacharias Sacerdos fuit, & hic in campo, ille in atrio templi necatus eſt, utriuſque gradus martyres, & laici ſcilicet, & altaris officio mancipati, ſub eorum intimantur vocabulo. GREGORIUS Niſſenus *b*. Quidam autem dicunt, quod Zacharias pater Ioannis ſpiritu prophetiæ coniiciens myſterium virginitatis intactæ Dei genitricis, nequaquam ſequeſtravit illam a loco templi virginibus deputato, volens oſtendere quod in poteſtate conditoris omnium erat novum ortum oſtendere, qui enixæ vigorem cælibatus non auferret. Erat autem *hic* locus medius inter altare & ædem, in qua erat altare æneum (1) ſitum, ubi propter hoc eum occiderunt. Aiunt etiam, quod, cum audirent Regem mundi venturum, diſpenſative metu ſubiectionis aggrediuntur eum qui atteſtabatur ortum ipſius, mactantes ſacerdotem in templo. GRAECUS *c*. Alii autem aliam cauſam dicunt eſſe interitus Zachariæ: cum enim occiderentur infantes, magnus Ioannes cum coætaneis ſuis occidendus erat;

(1) *Al.* ſuum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Orat. in diem natalem Chriſti. *c* Vel Geometer in Cat. Græc. PP.

erat; ſed Eliſabeth eripiens filium de medio cædis, petiit eremum: unde cum ſatellites Herodis Eliſabeth, & puerum non invenirent, convertunt iram in Zachariam, occidentes ipſum miniſtrantem in templo.

Sequitur: (1) *Væ vobis legiſperitis, qui tuliſtis clavem ſcientiæ*. BASILIUS *a*. Hæc vox *væ*, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit qui paulo poſt detrudendi erant in grave ſupplicium. CYRILLUS *b*. Clavem autem ſcientiæ ipſam dicimus eſſe legem: erat enim (2) lex umbra, & figura iuſtitiæ Chriſti. Decebat ergo legiſperitos quaſi indagantes legem Moyſi, & dicta Prophetarum, reſerare quodammodo populo Iudæorum ianuas notitiæ Chriſti. Hoc autem non fecerunt, ſed e contra derogabant divinis miraculis, & contra eius dogmata clamabant, Quid eum auditis? (3) Sic igitur tulerunt, ideſt abſtulerunt, clavem ſcientiæ: unde ſequitur: *Ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis*. Sed & fides eſt clavis ſcientiæ: fit enim per fidem, veritatis cognitio, ſecundum illud Eſaiæ VII. „ Niſi credideritis, non intelligetis." Suſtulerunt igitur legiſperiti clavem ſcientiæ, non permittentes homines credere in Chriſtum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXIII.) Sed & clavis ſcientiæ eſt humilitas Chriſti, quam nec ipſi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. AMBROSIUS (Lib. & tit. ubi ſupra.) Arguuntur etiam adhuc ſub nomine Iudæorum, & futuro ſupplicio ſtatuuntur obnoxii: quia cum doctrinam ſibi divinæ cognitionis uſurpent, & alios impediant, nec ipſi quod profitentur agnoſcunt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXXV.) Hæc autem omnia Matthæus narrat eſſe dicta poſtquam Dominus in Hieruſalem venerat. Lucas autem hic narrat, cum adhuc Dominus iter ageret in Hieruſalem: unde mihi ſimiles videntur eſſe ſermones, quorum ille alterum, iſte alterum narravit. BEDA (cap. II. in fin.) Quam autem vera perfidiæ, ſimulationis, & impietatis ſuæ crimina audierint phariſæi, & legiſperiti, ipſi teſtantur, qui non (4) reſipiſcere, ſed doctorem veritatis inſidiis moliuntur aggredi: ſequitur enim: *Cum autem hoc ad illos diceret, cœperunt phariſæi, & legiſperiti graviter inſiſtere*. CYRILLUS *c*. Sumitur autem *inſiſtere* pro inſtare, vel invidere, vel ſævire. Cœperunt autem interrumpere ſermonem eius in pluribus: unde ſequitur: *Et os eius opprimere de multis*. THEOPHYLACTUS (non procul a fin. Comm. in cap. XI.) Cum enim plures interrogant unum de diverſis materiis, cum nequeat ſimul (5) omnibus reſpondere, videtur inſipientibus quod dubitet. Hoc igitur (6) ingeniabantur & illi nefarii contra ipſum; ſed & aliter quærebant os eius opprimere, ſcilicet ut provocarent eum ad aliquid dicendum, unde poſſet damnari: unde ſequitur: *Inſidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore eius, ut accuſarent eum*. Quod primo dixerat, *opprimere*, nunc dicit, *Capere*, vel rapere, *aliquid ex ore eius*. Interrogabant eum nunc quidem de lege, ut arguant eum quaſi blaſphemum obloquentem de Moyſe; nunc vero de Cæſare, ut (7) accuſent eum tamquam inſidioſum, & hoſtem maieſtatis Cæſareę.

(1) *Al.* Sequitur enim. (2) *Al.* ex umbra. (3) *Sic habent quatuor ſæpe exempla citata; Romana autem an. 1570. & Veneta 1593. ordine præpoſtero ita legunt*. Sic igitur tulerunt, ideſt abſtulerunt, clavem ſcientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, ſecundum illud Eſaiæ „ Niſi credideritis, non intelligetis." Suſtulerunt ergo legiſperiti clavem ſcientiæ: unde ſequitur: *Ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis*. Sed & fides eſt clavis ſcientiæ, non permittentes homines credere in Chriſtum. (4) *Al.* reſpicere. (5) *Al.* ex omnibus. (6) *P. Nicolai corrigit* inſidiabantur. (7) *Al.* accuſarent.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Eſaiam viſione I. *b* Ut ſupra. *c* Ubi ſupra.

CAPUT XII.

(a) MUltis autem turbis concurrentibus, ita ut ſe invicem conculcarent, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos: Attendite a fermento phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Nihil enim opertum eſt quod non reveletur, neque abſconditum quod non ſciatur. Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine dicentur, & quod in aure locuti eſtis in cubiculis, prædicabitur in tectis.

(b) Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & poſt hoc non habent amplius quid faciant. Oſtendam autem vobis quem timeatis: timete eum qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio, & unus ex illis non eſt in oblivione coram Deo? Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus pluris eſtis vos.

(c) Dico autem vobis: Omnis quicumque confeſſus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei; qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei: & omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem qui in Spiritum ſanctum blaſphemaverit, non remittetur. Cum autem inducent vos in ſynagogas, & ad magiſtratus, & poteſtates, nolite ſoliciti eſſe qualiter, aut quid reſpondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim ſanctus docebit vos in ipſa hora quid oporteat vos dicere.

(d) Ait autem ei quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me conſtituit judicem, aut diviſorem ſupra vos? Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt ex his quæ poſſidet.

(e) Dixit autem ſimilitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiuſdam divitis uberes fructus ager attulit; & cogitabat intra ſe, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: deſtruam horrea mea, & maiora faciam; & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te: quæ autem paraſti, cuius erunt? Sic etiam qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum dives.

(f) Dixitque ad diſcipulos ſuos: Ideo dico vobis: nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini. Anima plus eſt quam eſca, & corpus pluſquam veſtimentum.

(g) Conſiderate corvos, quia non ſeminant, neque metunt, quibus non eſt cellarium, neque horreum; & Deus paſcit illos. Quanto magis vos pluris eſtis illis? Quis autem veſtrum cogitando poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum eſt poteſtis, quid de ceteris ſoliciti eſtis?

(h) Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria ſua veſtiebatur ſicut unum ex iſtis. Si autem fenum quod hodie eſt in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit; quanto magis vos, puſillæ fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in ſublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem veſter ſcit quoniam his indigetis. Verumtamen quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

(i) Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum. Vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynam: facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum non deficientem in cælis; quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit: ubi enim theſaurus veſter eſt, ibi & cor veſtrum erit.

(k) Sint

Digitized by Google

(k) Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris; & vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit, & pulſaverit, confeſtim aperiant ei. Beati ſervi illi quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis. Et ſi venerit in ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati ſunt ſervi illi. Hoc autem ſcitote, quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non ſineret perfodi domum ſuam. Et vos eſtote parati: quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.

(l) Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes? Dixit autem Dominus: Quiſputas eſt fidelis diſpenſator, & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici menſuram? Beatus ille ſervus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quoniam ſuper omnia quæ poſſidet, conſtituet illum. Quod ſi dixerit ſervus ille in corde ſuo, Moram facit dominus meus venire; & cœperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dominus ſervi illius in die qua non ſperat, & hora qua neſcit, & dividet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.

(m) Ille autem ſervus qui cognovit voluntatem domini ſui, & non ſe præparavit, & non fecit ſecundum voluntatem eius, plagis vapulabit multis; qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo; & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.

(n) Ignem veni mittere in terram; & quid volo niſi ut accendatur? Baptiſmo autem habeo baptizari, & quomodo coarctor uſque dum perficiatur? Putatis quia pacem veni mittere in terram? Non, dico vobis, ſed ſeparationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo una diviſi; tres in duos, & duo in tres dividentur; pater in filium, & filius in patrem ſuum, mater in filiam, & filia in matrem; ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuam.

(o) Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, Nimbus venit, & ita fit; & cum auſtrum flantem, dicitis, quia æſtus erit, & ita fit. Hypocritæ, faciem cæli, & terræ noſtis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem & a vobis ipſis non iudicatis quod iuſtum eſt?

(p) Cum autem vadis cum adverſario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam noviſſimum minutum reddas.

(a) THEOPHYLACTUS (initio Commen. in cap. XII.) Phariſæi quidem conabantur Ieſum capere in ſermone, ut populos ab eo abducerent; hoc autem in contrarium vertitur: magis enim adibant populi per millenarios congregati, (1) adeo cupientes hærere Chriſto ut ſe invicem comprimerent: tam validum quid eſt veritas, & dolus imbecillis ubique: unde dicitur: *Multis autem turbis circumſtantibus, ita ut ſe invicem conculcarent, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos: Attendite a fermento phariſæorum, quod eſt hypocriſis.* GREGORIUS a. Quia enim cavillatores erant, ob hoc Chriſtus ab eis ſibi cavere admonebat diſcipulos. GREGORIUS Nazianzenus b. Eſt autem, quan-

 do

(1) *Al.* a Deo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. b In eadem Catena notatur ſine ullo indice, nec expreſſe occurrit; ſed aliquid ſimile orat. XLII. ubi paſchalis agni cæremonia myſtico ſenſu ſigillatim explicat, & eam quidem de fermento tunc removendo interpretatur notat. XXXII. plenius Nicetas dum hanc eius orationem commentatur.

do fermentum laudatur, tamquam efficiens panem vitalem; eſt autem quando vituperatur, ſignificans vetuſtam, & acidam malitiam. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vocat igitur fermentum hypocriſim tamquam alterantem, & corrumpentem intentiones hominum, quibus ſe ingeſſerit: nihil enim ſic alterat mores ut hypocriſis. BEDA (cap. III. in Lucam.) Nam ſicut modicum fermentum totam farinæ maſſam corrumpit, ſic ſimulatio animum tota virtutum ſinceritate, & veritate fraudabit. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de exemplo quo timor mortis excluditur.) Pulcherrimum autem locum tenendæ ſimplicitatis, & æmulandæ fidei Salvator intexuit, ne Iudaicæ more perfidiæ, alia promamus in affectu, alia voce ſimulemus; cum ultimo tempore occulta cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium ſecretum noſtræ mentis aperitura videantur: unde ſubditur: *Nihil autem opertum eſt quod non reveletur, neque abſconditum quod non ſciatur.* ORIGENES *a*. Aut ergo de illo tempore hoc dicit quando iudicabit Deus occulta hominum; aut id dicit, quia quantumcumque conetur aliquis occultare bona aliorum infamiis, bonum naturaliter latere non poteſt. CHRYSOSTOMUS in Matth. (hom. xxxv. inter princ. & med.) Quaſi dicat diſcipulis: Quamvis nunc quidam vocent vos ſeductores, & magos, deteget omnia tempus, & arguet eorum calumniam, & veſtram declarabit virtutem: unde quæcumque vobis in parvo angulo Palæſtinæ locutus ſum, hæc audacter, & fronte detecta, & qualibet ſublata formidine toti orbi prædicate: & ideo ſubdit: *Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine dicentur; & quod in aure locuti eſtis, & in cubiculis, prædicabitur in tectis*. BEDA (cap. III. ſuper *Quæ in tenebris dixiſtis*.) Vel hoc dicit, quia quæ inter tenebras quondam preſſurarum, carcerumque umbras locuti, vel paſſi ſunt Apoſtoli, nunc clarificata per orbem (1) Eccleſia, lectis eorum actibus publice prædicantur. Sane quod dicit, *Prædicabitur in tectis*, iuxta morem provinciæ Palæſtinæ loquitur, ubi ſolent in tectis reſidere: non enim tecta noſtro more culminibus ſublimata, ſed plano ſchemate faciunt æqualia. Ergo dicit: *Prædicabitur in tectis*; ideſt, cunctis audientibus palam dicetur. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vel hoc proponitur phariſæis, quaſi dicat: O phariſæi, *quæ in tenebris* (2) *dixiſtis*, ideſt quod in opacis cordibus veſtris tentare me conamini, *in lumine dicentur*: ego enim ſum lux, & in me luce notum fiet quicquid veſtra machinatur caligo: *& quod in aure locuti eſtis, & in cubiculis*, ideſt quicquid mutuis ſuſurris veſtris auribus inſtillaſtis, *prædicabitur in tectis*; ideſt, ita mihi fuit audibile ac ſi in tectis prædicatum fuiſſet. Hic etiam intelligere potes quod lux ſit Evangelium, tecta vero altæ Apoſtolorum animæ. Quotquot vero conſiliati ſunt phariſæi, divulgata ſunt poſtmodum, & audita (3) in Evangelii luce, ſtante magno præcone Spiritu ſancto ſuper Apoſtolorum animas.

(b) CYRILLUS *b*. Quoniam gemina eſt cauſa perfidiæ, quæ aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu naſcitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoſcit, negare cogatur, pulchre addit: *Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus*. CYRILLUS *c*. Non quibuſcumque enim ſimpliciter hic ſermo convenire videtur, ſed his qui Deum ex tota diligunt mente, quibus convenit dicere, Rom. VIII. „Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti?" Qui autem non tales ſunt, labiles ſunt, & ad proſiliendum parati. Porro Dominus dicit Ioan. xv. „Maiorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis." Quomodo autem non eſt inconvenientiſſimum Chriſto non rependere quod ab eo recepimus? AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de exemplo quo timor mortis expellitur.) Mortem etiam docet non eſſe terribilem, quam locupletiore fenore ſit immortalitas redemptura. CYRILLUS *d*. Eſt ergo advertendum, quod laboribus parantur coronæ, & honores, quibus mortales uſque ad tempus ſuam iram extendunt, ſitque illis noſtræ perſecutionis finis corporalis interitus: unde ſubdit: *Et poſt hoc non habent amplius quid faciant*. BEDA (cap. III.) Ergo ſupervacua furunt inſania qui mortua martyrum membra feris, avibuſque diſcerpenda proiiciunt, cum nequaquam omnipotentiæ Dei, quin ea reſuſcitando vivificet, reſiſtere poſſint. CHRYSOSTOMUS

(1) *Al.* in Eccleſia. (2) Al. omittitur *dixiſtis*. (3) *Al.* in Evangelio Lucæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* AMBROSIUS. *c* In Cat. Græc. PP. *d* Ubi ſupra.

MUS (homil. xxxv. in Matth.) Conſidera qualiter Dominus diſcipulos omnibus ſuperiores conſtituit, ipſam mortem cunctis terribilem hortans contemnere. Simul autem & documenta immortalitatis animæ oſtendit eis, cum ſubdit: *Oſtendam autem vobis quem timeatis: timete eum qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in gehennam*. AMBROSIUS (Lib. & tit. ubi ſupra.) Mors enim naturæ finis, non pœnæ eſt; & ideo mortem ſupplicii corporalis eſſe defectum, pœnam vero animæ eſſe perpetuam, Deumque ſolum eſſe metuendum, cuius poteſtati non natura præſcribat, ſed eadem natura (1) ſubiaceat, concludit. *Ita dico vobis, hunc timete*. THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus*.) Hinc nota, quod peccatoribus quidem mors ad ſupplicium fertur & hic cruciatis ipſis per interitum, & conſequenter in gehennam detruſis; ſed ſi ſermonem diſcuſſeris, quiddam aliud intelliges: non enim dicit, Qui mittit in gehennam, ſed *Qui poteſtatem habet mittere*: non enim quicumque cum peccato moriuntur, (2) ſemper mittuntur in gehennam. Hoc autem dico propter oblationes, & diſtributiones quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his qui in gravibus peccatis mortui ſunt. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc.) Inſpiraverat ergo Dominus ſimplicitatis affectum, virtutem mentis; erexerat; fides ſola nutabat: bene eam de rebus vilioribus roboravit, ſubdens: *Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio, & unus ex illis non eſt in oblivione coram Deo*? quaſi dicat: Si Deus oblivionem paſſerum non habet, hominum quomodo habere poteſt? BEDA (cap. I I.) Dipondius genus eſt ponderis leviſſimi, ex duobus aſſibus compoſiti. GLOSSA (ordinaria hoc loco.) Quod autem in numeris eſt unum, hoc in ponderibus aſſis; quod duo, hoc dipondius. AMBROSIUS. Fortaſſe autem dicat aliquis: Quomodo Apoſtolus dixit I. Corinth. IX. „Nonne de bobus cura eſt Deo?“ cum bos paſſere pretioſior ſit? Sed aliud eſt cura, aliud ſcientia. ORIGENES a. Ad litteram igitur, acumen divinæ proviſionis, quæ procedit uſque ad minima, per hoc ſignificatur; myſtice autem quinque paſſeres ſpirituales ſenſus iuſte ſignificant, qui excelſa, & ſupra homines ſentiunt, Deum intuentes, vocem audientes divinam, guſtantes panem vitæ, olfacientes odorem unguentorum Chriſti, palpantes vivum Verbum: qui dipondio veneuntes, ideſt vilipenſi ab eis qui ea quæ ſunt ſpiritus, ſtultitiam iudicant, non dantur in oblivione coram Deo. Dicitur autem Deus aliquorum immemor fieri propter eorum facinora. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quinque paſſeres veneunt dipondio*.) Vel hi quinque ſenſus duobus aſſibus venduntur, novo ſcilicet, & veteri teſtamento; & ideo non dantur oblivioni a Deo: quorum enim ſenſus traduntur verbo vitæ, ut ſint apti ad ſpirituale pabulum, horum ſemper memor eſt Dominus. AMBROSIUS (Lib. & cap. ubi ſupra.) Vel aliter. Paſſer bonus eſt cui volandi natura ſuppeditat: volandi enim nobis gratiam natura dedit, voluptas abſtulit, quæ malorum (3) eſcis gravat animam, atque in naturam corporeæ molis inclinat. Quinque igitur corporis ſenſus (4) ſi terrenarum ſordium cibum quærant, ad ſuperiorum operum fructus revolare non poſſunt. Eſt ergo malus paſſer qui volandi uſum terrenæ vitio labis aboleverit, quales ſunt iſti paſſeres, qui dipondio veneunt, luxuriæ ſcilicet pretio (5) ſæcularis: adverſarius enim tamquam captiva mancipia vilioris pretio æſtimationis (6) addicit; at Dominus tamquam ſpecioſa ſervitia, quæ ad imaginem ſui fecit, (7) idoneos ſui operis æſtimat, & magno pretio nos redemit. CYRILLUS b. Eſt igitur ſibi curæ diligenter noſſe ſanctorum vitam: unde ſubditur: *Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt*: per quod ſignificat quod omnia quæ ad eos ſpectant, diligentiſſime novit: diligentiam enim curæ adhibitæ numeratio manifeſtat. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Denique numerum capillorum non in actu computationis, ſed in facilitate cognitionis accipitur. Bene tantum numerati dicuntur, quia ea quæ volumus ſervare, numeramus. CYRILLUS c. Myſtice autem caput quidem hominis eſt intellectus, capilli vero cogitationes, quæ patent Deo. THEOPHYLACTUS (ſuper

Ca-

(1) *Al.* ſubiaceret. (2) *In quatuor toties citatis editionibus legitur* ſtatim detruduntur in pœnam; ſed fit interdum remiſſio, oblationum, & orationum cauſa quæ pro defunctis dantur. (3) *Al.* meſſis. (4) *Al. omittitur* ſi. (5) *Al.* ſingularis. (6) *Al.* adiicit. (7) *Legit Nicolai* idoneus ſui operis æſtimator magno pretio &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. b In eadem Catena. c Ubi ſupra.

Digitized by Google

Capilli capitis veſtri numerati ſunt.) Vel caput uniuſcuiuſque fidelium intelliges aptam Chriſto converſationem; crines autem eius, mortificativa corporis opera, quæ numerantur a Deo, & digna ſunt proviſione divina. Ambrosius (ubi ſup. ante med.) Si igitur tanta Dei eſt maieſtas ut unus ex paſſeribus, aut noſtrorum numerus capillorum præter ſcientiam Dei non ſit; quam indignum eſt æſtimare quod fidelium corda Dominus aut ignoret, aut ſpernat, qui viliora cognoſcat? Unde convenienter concludit: *Nolite ergo timere: multis paſſeribus pluris eſtis vos*. Beda (cap. lii. in Lucam.) Non *plures eſtis*, legendum eſt, quod ad comparationem numeri pertinet; ſed *pluris eſtis*, hoc eſt, apud Deum maioris dignitatis. Athanasius *a*. Quæro autem ab Arrianis, ſi, quaſi dedignaretur Deus alia facere, ſolum Filium fecit, cetera vero Filio ſubrogavit; quomodo proviſione utitur uſque ad tam modica, capillum, & paſſerem? Quorum enim proviſione fungitur, horum creator eſt ſuo Verbo.

(c) Beda (cap. lii. in Lucam.) Supra dictum eſt, opera quælibet, & verba abſcondita eſſe revelanda; nunc autem concludit hanc revelationem non in vili quolibet conciliabulo, ſed in conſpectu ſupernæ civitatis, æternique Regis, ac iudicis agendam, dicens: *Dico autem vobis: omnis quicumque confeſſus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei*. Ambrosius (ubi ſup. in fine.) Præclare etiam fidem acuendo (1) intexuit, & fidei ipſi virtutum fundamenta ſubiecit: nam ut fortitudinis incentivum eſt fides, ita fidei fundamentum eſt fortitudo. Chrysostomus (hom. xxxv. in Matth.) Non eſt ergo Dominus contentus intrinſeca fide, ſed exteriorem confeſſionem expoſtulat, urgens nos ad fiduciam, & maiorem affectum. Et quia hoc omnibus utile eſt, communiter loquitur, dicens: *Omnis quicumque confeſſus fuerit me*. Cyrillus *b*. Ait autem Paulus Rom. x. „ Si confitearis ore tuo Dominum Ieſum, & credas in corde tuo quod Deus eum a mortuis ſuſcitavit, ſalvus eris. " Totum Chriſti myſterium in his interpretatur: decet enim prius ortum a Deo Patre Verbum, ideſt Unigenitum ex ipſius ſubſtantia, fateri Dominum omnium, non tamquam ab extrinſeco, & furtivum ſortitum dominium, ſed exiſtentem re vera, & naturaliter Dominum, ſicut & Pater. Conſequenter oportet fateri quod Deus hunc a mortuis ſuſcitavit; ipſum ſcilicet factum hominem, & paſſum in carne pro nobis: ſic enim reſurrexit a mortuis. Quiſquis ergo ſic confitebitur Chriſtum coram hominibus, videlicet (2) ut Deum, & Dominum, Chriſtus eum confitebitur coram Angelis Dei, tunc temporis cum deſcendet cum ſanctis Angelis in gloria Patris ſui, in ſæculi conſummatione. Eusebius *c*. Quid autem erit glorioſius quam ipſum unigenitum Dei Verbum atteſtari pro nobis in divino iudicio, ac ipſo effectu remunerationem teſtimonii promere indicium in animam eius cui teſtimonium perhibetur? Non enim manens extra eum, cui teſtimonium reddetur, ſed habitans in eo, & implens eum lumine ſuo, teſtimonium dabit. Cum autem corroboraſſet eos ſpe bona per tanta promiſſa, iterum eos inducit terribilioribus minis, dicens: *Qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei*. Chrysostomus (homil. xxxv. in Matth.) Et in damnatione maius ſupplicium, & in bonis maior recompenſatio ponitur; quaſi dicat: Tu hic confiteris, aut negas; ego autem illic: bonorum enim, malorumque retributio cum augmento in futuro ſæculo te præſtolatur. Eusebius *d*. Opportune autem hanc comminationem ponit, ne confeſſionem ipſius contemnerent propter pœnam, quæ eſt negari a Filio Dei, quod eſt a ſapientia denegari, & a vita deficere, & lumine privari, & omnibus deſtitui bonis; ſed & hæc cuncta pati coram Patre, qui eſt in cælis, & Angelis Dei. Cyrillus *e*. Negantes autem ſunt primo quidem qui imminente perſecutione fidem poſtpoſuerunt: abnegant etiam hæreſum doctores, & diſcipuli. Chrysostomus *f*. Sunt etiam alii abnegationis modi, quos Paulus deſcribit dicens ad Titum 1. „ Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant: " & iterum I. Tim. v. „ Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum, curam non habet, fidem negavit, & infideli eſt deterior: " item I. Corinth.

(1) *Al.* intexunt. (2) *Al.* deeſt ut.

Ex editione P. Nicolai.

a Orat. iii. contra Arrianos. *b* In Cat. Græc. PP. *c* In eadem Catena. *d* Ibid. *e* Ubi ſupra. *f* Item ut ſupra.

rinth. II. „ Avaritiam fugite, quæ eſt idololatria. “ Poſtquam ergo tot ſunt modi negationis, palam eſt quod totidem ſunt confeſſionis; quos quicumque ſervaverit, audiet illam beatiſſimam vocem, qua Chriſtus laudabit omnes qui confeſſi fuerint eum. Attende autem verborum cautelam. In Græco enim dicit, *Quiſquis confitebitur in me*, oſtendens, quod non propriis viribus, ſed adiutus ſuperna gratia Chriſtum aliquis confitebitur. De negante vero non dixit, In me, ſed *me*: nam deſtitutus gratia denegat: redarguitur tamen, quia deſtitutio propter eum qui deſeritur fit. BEDA (cap. LII. a med.) Ne autem ex eo quod ait, eos qui ſe negaverint eſſe denegandos, una cunctorum, hoc eſt eorum qui ſtudio, & eorum qui infirmitate, vel ignorantia negant, conditio putaretur, continuo ſubiecit: *Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem qui in Spiritum ſanctum blaſphemaverit, non remittetur*. CYRILLUS *a*. Sed ſi hoc vult innuere Salvator, quod ſi quod iniurioſum verbum dicatur a nobis in hominem communem, obtinebimus, ſi pœniteamus, veniam; nulla difficultas eſt in ſermone: quia cum naturaliter bonus ſit Deus, emendat volentes pœnitere. Verum ſi ad ipſum Chriſtum retorqueatur ſermo, qualiter incondemnabilis eſt qui dicit verbum in eum? AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. de irremiſſibilitate blaſphemiæ.) Utique Filium hominis Chriſtum intelligimus, qui de Spiritu ſancto generatus ex Virgine eſt, eo quod parens eius in terris ſola ſit Virgo. Numquid ergo maior Spiritus ſanctus Chriſto, ut in Chriſtum peccantes veniam conſequantur, in Spiritum ſanctum delinquentes remiſſionem non mereantur adipiſci? Sed ubi unitas poteſtatis eſt, nulla comparationis eſt quæſtio. ATHANASIUS (*b* in Libro de peccato in Spiritum ſanctum.) Viri quidem antiqui, ſtudioſus Origenes, & mirandus Theognoſtus, hanc conſcribunt eſſe Spiritus ſancti blaſphemiam, quando qui digni reputati ſunt dono Spiritus ſancti per baptiſmum, regrediuntur ad peccandum: ob hoc enim aiunt illos nec veniam obtinere, prout Paulus dicit Heb. VI. „ Impoſſibile eſt eos qui facti ſunt participes Spiritus ſancti, & prolapſi ſunt, „ revocari rurſum ad pœnitentiam. “ Addidit autem uterque intentionem propriam. Nam Origenes cauſam huius ſic explicat: Deus quidem Pater omnia percurrit, & ſingula continet; virtus autem Filii ad ſola rationalia extenditur; Spiritus vero ſanctus ſolus ineſt participantibus eum in dono baptiſmatis. Quando ergo Cathecumeni peccant, & Gentiles, peccant in Filium, qui in eis manet; poſſunt tamen veniam obtinere, cum digni fiunt dono regenerationis: quando vero baptizati delinquunt, dicit hoc nefas attingere Spiritum, ad quem cum perveniſſent, peccaverunt; & ideo irrevocabilem fore damnationem. Theognoſtus vero ait, quod qui primum, & ſecundum exceſſit limen, minorem pœnam meretur; ſed qui tertium quoque pertranſit, non amplius accipiet veniam. Primum quidem, & ſecundum limen vocavit doctrinam Patris, & Filii; tertium vero in participatione Spiritus ſancti, ſecundum illud Ioan. XVI. „ Cum venerit Spiritus veritatis, docebit „ vos omnem veritatem: “ non tamquam doctrina Spiritus dogma Filii ſuperet; ſed quia Filius condeſcendit imperfectis, Spiritus vero ſignaculum eſt eorum qui perficiuntur. Sic igitur, non quia ſuperet Spiritus Filium, expers eſt veniæ blaſphemia Spiritus; ſed quia imperfectorum quidem eſt remiſſio, perfectis vero nulla reſtat excuſatio. Sed cum Filius ſit in Patre, eſt in illis in quibus eſt Pater, nec abeſt Spiritus: indiviſibilis eſt enim ſancta Trinitas. Ad hæc, ſi omnia per Filium facta ſunt, & omnia in ipſo conſiſtunt, erit ipſe nimirum in omnibus, ut neceſſarium ſit peccantem in Filium, in Patrem, & in Spiritum ſanctum peccare. Sacrum autem baptiſma in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti datur; & ſic peccantes poſt baptiſmum, in ſanctam Trinitatem exercent blaſphemiam. Ceterum ſi phariſæi baptiſmum non ſuſceperant, qualiter redarguebat eos, ac ſi blaſphemaſſent in Spiritum ſanctum, cuius nondum erant facti participes; præſertim cum non de peccatis ſimpliciter, ſed de blaſphemia eos increpabat? Differunt autem: quoniam qui peccat, tranſgreditur legem; qui vero blaſphemat, in ipſam offendit deitatem. Sed aliter. Si eis qui delinquunt poſt baptiſma, non indulgetur vindicta reatuum, qualiter Apoſtolus pœnitenti in Corintho condonat; retrogreſſos vero Galatas parit, quouſque Chriſtus denuo formetur in eis? Cur autem & Novatum arguimus inter-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Tract. ſuper illud, *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis &c.*

terimentem pœnitentiam poſt baptiſmum? Apoſtolus igitur ad Hebræos non diſſipat pœnitentiam peccatorum. Sed ne putarent ſecundum ritum legis, pœnitentiæ cauſa multa fore, & quotidiana baptiſmata, ob hoc pœnitere quidem monet; unicam autem fore inſinnat per baptiſma renovationem. Talia vero conſiderans recurro ad diſpenſationem quæ fit in Chriſto, qui Deus exiſtens, homo factus eſt: tamquam Deus ſuſcitabat mortuos; ſicut carne veſtitus ſitiebat, laborabat, & patiebatur. Quando igitur aliqui ſpectantes humana, vident Dominum ſitientem, & patientem, & obloquuntur in Salvatorem, velut in hominem, peccant quidem, poſſunt tamen cito cum pœnituerint, accipere veniam, prætendentes pro cauſa fragilitatem corporis; quando vero rurſus aſpicientes aliqui opera deitatis, dubitant de natura corporis, ipſi quoque nimium peccant; ſed & his pœnitentibus cito poteſt ignoſci, eo quod & ipſi excuſationem habent ab operum magnitudine. Quando vero divinitatis opera retorquent ad diabolum, merito irrevocabilem ferunt ſcientiam: quoniam arbitrati ſunt diabolum fore Deum, & verum Deum nihil pluſquam dæmones in operibus putaverunt habere. Ad hanc ergo perfidiam phariſæi pervenerant: Salvatore enim oſtendente Patris opera, mortuos ſuſcitans, cæcos illuminans, & ſimilia faciens, huiuſmodi opera dicebant eſſe Beelzebub: æque enim dicere poterant videntes mundi ordinem, & erga eum proviſionem, quod mundus a Beelzebub eſt creatus. Quamdiu igitur ad humana ſpectantes, mente claudicabant dicentes Matth. XIII. „ Nonne hic eſt carpentarii filius? “ & „ Quomodo litteras quas non didicit, novit? “ ſuſtinebat eos tamquam in Filium hominis peccantes; ſed (1) ubi magis inſaniunt, dicentes, opera Dei eſſe Beelzebub, non amplius eos ſuſtinuit. Sic enim & tamdiu patres eorum ſuſtinebat quamdiu cauſa panis, & aquæ murmurabant; ſed poſtquam vitulum conflantes, in eum collata ſibi divinitus beneficia referunt, puniti ſunt: primo quidem non paucis eorum occiſis, poſtmodum dixit Exod. XXXII. „ Ego autem in die ultionis viſitabo hoc peccatum eorum. “ Talem ergo & nunc phariſæi audiunt ſententiam, ut in flamma diabolo parata perpetuo corrodantur cum eo. Non igitur faciendo collationem inter blaſphemiam dictam in ipſum & Spiritum ſanctum, hæc dixit, tamquam maior ſit Spiritus; ſed utraque blaſphemia in ipſum prolata, hanc minorem, illam validiorem oſtendit: ipſum enim videntes hominem vituperabant, & eius opera Beelzebub eſſe dicebant. AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. de irremiſſibilitate blaſphemiæ in med.) Sic igitur videtur quibuſdam, ut eumdem & Filium, & Spiritum ſanctum intelligamus, ſalva diſtinctione perſonarum, & unitate ſubſtantiæ: quia unus & Deus & homo Chriſtus eſt Spiritus, ſicut ſcriptum eſt Thren. IV. „ Spiritus ante faciem veſtram Chriſtus Dominus. “ Idem Spiritus ſanctus, quia & Pater ſanctus, & Filius ſanctus, & Spiritus ſanctus. Si ergo utrumque Chriſtus eſt, quæ eſt diverſitas (2) niſi ut ſciamus quia divinitatem Chriſti nobis negare non liceat? BEDA (cap. III. ſuper *Omnis qui dicit*.) Vel aliter. Qui opera Spiritus ſancti dicit eſſe Beelzebub, illi non dimittetur neque in præſenti ſæculo, neque in futuro; non quod negamus ei, ſi pœnitentiam agere poſſit, poſſe (3) dimitti a Deo; ſed quod credamus eum blaſphemum, exigentibus meritis, ſicut numquam ad remiſſionem, ita nec ad ipſos dignæ pœnitentiæ fructus eſſe perventurum, ſecundum illud Eſai. VI. „ Excæcavit oculos eorum ne convertantur, & ſanem illos. “ CYRILLUS a. Quod ſi creatura eſſet Spiritus ſanctus, non autem de divina ſubſtantia Patris, & Filii, qualiter acta in eum contumelia tantam fert pœnam quanta promulgatur contra blaſphemantes in Deum? BEDA (cap. III. non remote a fin.) Neque tamen quicumque Spiritum ſanctum non eſſe, aut Deum non eſſe, ſed Patre, Filioque minorem confitentur, hoc irremiſſibilis blaſphemiæ crimine tenentur: quia humana ignorantia ducti faciunt, non invidentia diabolica, ſicut principes Iudæorum. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. I.) Vel aliter. Si hic diceretur, Qui blaſphemaverit quamcumque blaſphemiam in Spiritum ſanctum, omnem intelligere deberemus; ſed quia dictum eſt, *Qui blaſphemaverit in Spiritum ſanctum*, ille intelligatur qui non omni modo, ſed eo modo

(1) *Al.* ut magis. (2) *Al.* niſi Chriſtum? ut ſciamus &c. (3) *Al.* ſe dimitti Deo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP.

modo blaſphemaverit ut ei numquam poſſit ignoſci: ſic enim dictum eſt Iacob. I. „ Deus „ neminem tentat, “ ſcilicet non omni, ſed quodam tentationis modo. Quis autem ſit iſte modus blaſphemandi contra Spiritum ſanctum, dicamus. Primum quidem credentium beneficium eſt in Spiritu ſancto remiſſio peccatorum: contra hoc donum gratuitum loquitur cor impœnitens: ipſa ergo impœnitentia eſt Spiritus blaſphemia; quæ non remittitur neque in hoc ſæculo, neque in futuro: quia pœnitentia impetrat remiſſionem in hoc ſæculo quæ valeat in futuro. CYRILLUS *a*. Cum autem tantum metum incuſſerit Dominus diſcedentibus a recta confeſſione, præcepit de cetero non curare de reſponſo, eo quod fideliter diſpoſitis conſtituit verba congrua Spiritus tamquam doctor inhabitans: unde ſequitur: *Cum autem inducent vos in ſynagogas, & ad magiſtratus, & poteſtates, nolite ſoliciti eſſe qualiter, aut quid reſpondeatis, aut quid dicatis*. GLOSSA (interlinearis.) Dicit autem, *Qualiter*, quantum ad modum proferendi; *quid*, quantum ad modum inveniendi; *reſpondeatis*, interrogantibus; aut *quid dicatis*, diſcere volentibus. BEDA (cap. LII. circa finem.) Cum enim propter Chriſtum ducimur ad iudices, voluntatem tamen noſtram pro Chriſto debemus offerre; ceterum in reſpondendo Spiritus ſancti gratia miniſtrabitur: unde ſubditur: *Spiritus enim ſanctus docebit vos in ipſa hora quid oporteat vos dicere*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIV. in Matth. a med.) Alibi vero dicitur, I. Petr. III. „ Eſtote parati cunctis ad reſpondendum, „ quicumque quæſiverint a vobis rationem „ ſpei quæ fovet vos. “ Quando namque oritur inter amicos agon, præcipit nos meditari; quando vero terribile eſt prætorium, & pavor circumquaque, dat proprium (1) monimentum, ut audendum ſit, & loquendum, non autem obſtupeſcendum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Cum adduxerint vos ad ſynagogas*.) Quoniam igitur duplex eſt noſtra infirmitas, & aut pœnæ formidine martyrium fugimus, aut quia rudes ſumus, & neſcimus reddere rationem fidei, utrumque excluſit: metum quidem pœnarum in eo quod dixit, *Ne timeatis occidentes corpus*; timorem vero inſcientiæ in hoc quid dixit, *Nolite ſoliciti eſſe qualiter, aut quid reſpondeatis*.

(d) AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. de reſp. Domini ad poſtulationem.) Totus ſuperior locus ad ſubeundam pro confeſſione Domini paſſionem, aut contemptu mortis, aut ſpe præmii, (2) aut manſuri denuntiatione ſupplicii, cui numquam venia laxetur, inſtruitur. Et quoniam avaritia pleruinque ſolet tentare virtutem, etiam huius abolendæ rei præceptum ſubiicitur, & exemplum, cum dicitur: *Ait autem ei quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Hi duo fratres, quia de hereditate paterna dividenda contendebant, conſequens erat ut alter alterum fraudare intenderet. Dominus autem docens nos quod non oportet ad terrena flecti, repellit vocantem eum ad hereditatis diviſionem: unde ſequitur: *At ille dixit ei: Homo, quis me conſtituit iudicem, aut diviſorem*, ſcilicet facultatum, *ſuper vos?* BEDA (cap. LIII.) Qui magiſtro ſupernæ pacis gaudia commendanti, terrenæ diviſionis vult ingerere moleſtiam, merito homo vocatur, ſecundum illud I. Corinth. III. „ Cum ſit inter vos zelus, & „ contentio, nonne homines eſtis? CYRILLUS *b*. Fuit autem Dei Filius, quando factus eſt ſimilis nobis, conſtitutus a Deo Patre in Regem, & Principem ſuper Sion montem ſanctum eius, annuntians mandatum divinum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Bene ergo terrena declinat qui propter divina deſcenderat, nec iudex dignatur eſſe litium, & arbiter facultatum, vivorum habens mortuorumque iudicium, arbitriumque meritorum. Non ergo quid petas, ſed a quo poſtules intuendum eſt; nec maioribus intento animo putes minoribus obſtrependum: unde non immerito refutatur hic frater, qui diſpenſatorem cœleſtium geſtiebat corruptibilibus occupare; cum inter fratres patrimonium non iudex medius, ſed pietas debeat ſequeſtra dividere; quamquam immortalitatis patrimonium, non pecuniæ ſit hominibus expectandum. BEDA (cap. LIII. in Luc.) Occaſione autem huius ſtulti petitoris, adverſus avaritiæ peſtem & turbas, & diſcipulos præceptis pariter, & exemplis munire ſatagit: unde ſequitur: *Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia*. Dicit autem, *Ab omni*, quia nonnulla ſimpliciter geri videntur, ſed internus arbiter qua intentione fiant diiudicat.

(1) *Al.* monumentum ut audiendum ſit. (2) *Al.* aut maiori denuntiatione.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibidem. *b* In Catena Græcorum PP.

Cyrillus *a*. Vel dicit, *Ab omni avaritia*, ſcilicet magna, & parva. Eſt enim inutilis avaritia, dicente Domino, Amos v. „ Domos (1) zelatas ædificabitis, & non „ habitabitis in eis: “ & alibi (Eſai. v.) „ Decem iugera vinearum facient lagunculam unam, & triginta modii ſementis „ facient modios tres. “ Sed & ſecundum alium modum eſt inutilis, quem oſtendit ſubdens: *Quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt ex his quæ poſſidet*. Theophylactus (hoc loco.) Hoc dicit Dominus refellens avarorum intentiones, qui videntur coacervare divitias quaſi diu victuri: ſed numquid te opulentia longævum efficiet? Quid igitur manifeſte ſuſtines mala, incertæ cauſa quietis? Nam dubium eſt an debeas attingere ſenium, cuius gratia theſaurizas.

(e) Theophylactus. Dicto, (2) quod ex affluentia opum non protendatur vita humana, ad huius fidem parabolam ſubdit, dicens: *Dixit autem ſimilitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiuſdam divitis uberes fructus ager attulit*. Basilius (*b* hom. de divit. agri fertilis.) Non facturi quidem ex ubertate fructuum aliquid boni, ut magis divina longanimitas pateat, quæ uſque ad malos ſuam bonitatem extendit, pluens ſuper iuſtos, & iniuſtos. Quæ vero ſunt quæ hic homo benefactori recompenſat? Non meminit communis naturæ, nec arbitratus eſt oportere quod ſuperfluit, diſpenſari egentibus: & horrea quidem crepabant præ copia conditorum; avarus tamen animus nequaquam implebatur, nolens veteribus cedere propter avaritiam, nova non valens ſuſcipere propter multitudinem: propter quod imperfecta (3) erant eius conſilia, & ſteriles curæ: unde ſequitur: *Et cogitabat intra ſe, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos*? Conqueritur æque pauperibus. An non quem premit inopia, dicit, Quid faciam? Unde victus, unde calceamenta? Talia & locuples profert: urgent enim ipſius animam divitiæ a promptuariis emanantes, ne forte cum exiverint proſint egentibus; a ſimili guloſorum, qui mallent edacitate crepare quam indigentibus de reliquiis impartiri. Gregorius XV. Moral. (cap. 11. vel in nov. codd. 10.) O anguſtia ex ſatietate nata! Dicens enim, *Quid faciam*? profecto indicat quia votorum ſuorum effectibus preſſus, ſub quodam rerum faſce laborabat. Basilius (homil. vi. ut ſupra.) Erat quidem in promptu dicere, Aperiam horrea, convocabo egenos; ſed cogitat non ut diſtribuat, ſed ut congreget: ſequitur enim: *Et dixit: Hoc faciam: deſtruam horrea mea*. Bene facis: nam digna deſtructione nequitiæ promptuaria: diſſolve horrea, ex quibus nullus conſolationem accepit. Subdit: *Et maiora faciam*. At ſi & hoc impleveris, numquid deſtrues iterum? Quid ſtultius, quam in infinitum laborare? Horrea ſunt tibi, ſi vis, pauperum domus. Sed dices: Cui iniuriam facio, propria retinendo? Nam & ſequitur: *Et illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi, & bona mea*. Dic mihi, quæ tua? Unde ea ſumens in vitam tuliſti? Sicut qui præveniens ſpectacula prohiberet advenientes, appropriando ſibi quod ad uſum communem ordinatur; ſimiles ſunt divites, qui communia quæ præoccupaverunt, æſtimant ſua eſſe: ſi enim quilibet ſuæ neceſſitatis ſufficientiam recipiens, relinqueret ſuperfluum indigenti, non eſſet dives, nec pauper. Cyrillus *c*. Attende & aliter eſſe frivolum eius verbum, cum dicit: *Congregabo omnia quæ nata ſunt mihi*; quaſi non putaret ea divinitus obtinere, ſed fructus eſſe laborum ſuorum. Basilius (ubi ſupra.) Ceterum, ſi fateris ea tibi divinitus proveniſſe, an iniuſtus eſt Deus inęqualiter res nobis diſtribuens? Cur tu abundas, ille vero mendicat, niſi ut tu bonæ diſpenſationis merita conſequaris, ille vero patientiæ braviis decoretur? At tu nonne ſpoliator es, quę diſpenſanda ſuſcepiſti, propria reputando? Eſt panis famelici quem tu tenes, nudi tunica quam in conclavi conſervas, diſcalceati calceus qui penes te marceſcit, indigentis argentum quod poſſides inhumatum: quocirca tot iniuriaris quot dare (4) valeres. Chrysostomus (homil. viii. in Ep. II. ad Timoth. a medio.) Sed & in hoc errat, quod bona putat quę ſunt indifferentia: rerum enim quædam ſunt bonę, quædam malę, quędam medię.

Bona

(1) *Ibi* „ Domos quadro lapide ædificabitis. “ (2) *Al.* Dico, quod &c. *P. Nicolai legit* Poſtquam dixit. (3) *Al. omittitur* erant. (4) *Al.* vales.

Ex editione P. Nicolai.

a Ibid. *b* Hom. vi. quæ de avaritia inſcribitur, vel ex Græco de abundantia inſcribi poteſt. *c* In Catena Græcorum PP.

Bona quidem ſunt caſtitas, & humilitas, & huiuſmodi; quæ cum homo eligit, fit bonus. His autem oppoſita ſunt mala; quæ homo dum eligit, fit malus. Media vero ſunt, ut divitiæ; quæ quandoque quidem ordinantur in bonum, ſcilicet ad eleemoſynam, quandoque ad malum, ſcilicet ad avaritiam: & ſimiliter inopia quandoque ad blaſphemiam, quandoque ad ſapientiam, ſecundum affectum utentium. CYRILLUS *a*. Dives igitur non parat permanentia horrea, ſed caduca; &, quod ſtultius eſt, vitæ longitudinem ſibi taxat: ſequitur enim: *Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos*. Sed, o dives, fructus quidem habes in horreis, ſed annos plurimos unde poteris obtinere? ATHANASIUS *b*. Si quis autem ſic vivat quaſi quotidie moriturus, eo quod incerta eſt naturaliter vita noſtra, non peccabit: ſemper enim maior timor plurimum voluptatis diſſolvit. Sed e contrario dives longævitatem ſibi repromittens, ad voluptates aſpirat: ſequitur enim: *Requieſce*, ſcilicet a labore, *comede, bibe, epulare*, magno ſcilicet apparatu. BASILIUS (hom. VI. ſupra *Deſtruam horrea mea*, a med.) Tam improvidus es erga bona animæ, ut eſcas corporeas animæ aſcribas: ſiquidem virtutem habet, ſi fecunda eſt operationum bonarum, ſi Deo adhæſit, bona plurima poſſidet, & bono gaudio gaudet. Verum quia totus carnalis es paſſionibus ſubiectus, a ventre, non ab anima clamas. CHRYSOSTOMUS *c*. Non autem decet vacare deliciis, & impinguare corpus, & attenuare animam, faſcemque ei gravare, & tenebras obducere, ſpiſſumque velamen: eo quod in deliciis dominativum animæ ſervit, ſervile vero corporis dominatur. Alimentorum autem indiget corpus, non deliciarum; ut nutriatur, non ut ſcindatur, & fluat: neque enim animæ ſoli, ſed & ipſi corpori ſunt nocivæ deliciæ: eo quod ex forti fit debile, ex ſano ægrotativum, ex agili grave, ex formoſo deforme, ex iuvene veternoſum. BASILIUS (ubi ſupra.) Permiſſus autem eſt deliberare in omnibus, & maniſeſtare propoſitum proprium, ut condignam mereatur ſui affectus ſententiam. Sed dum in abdito loquitur, eloquia eius examinantur in cælo: unde ſibi reſponſa proveniunt: ſequitur enim: *Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te*. Audi conveniens tibi ſtultitiæ (1) nomen, quod tibi nullus impoſuit hominum, ſed ipſe Deus. GREGORIUS XXII. Moral. (cap. XII. ſuper illud Iob XXXI. „ Si „ putavi aurum robur meum. “) Eadem nocte ſublatus eſt qui multa tempora fuerat præſtolatus, ut ſcilicet qui in longum ſibi ſubſidia colligendo proſpexerat, ſubſequentem diem (2) vel unum minime videret. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Matth. & in concione de Lazaro, quæ incipit „ Admiratus ſum, “ ante med.) Dicit autem, *Repetent a te*: expoſcebant enim eam forſan terribiles quædam virtutes ad hoc miſſæ: quoniam ſi de civitate in civitatem tranſeuntes egemus ductore, multo magis anima abſoluta a corpore, & ad futuram vitam tranſmigrans indigebit ducatu. Ob hoc multoties recuſat anima, & regreditur in profundum, cum debet exire a corpore: ſemper enim ſtimulat nos conſcientia peccatorum, ſed præcipue cum debemus trahi ad terribile iudicium. Tunc enim tota congeries criminum innovatur, & præ oculis poſita (3) mentem percellit; & ſicut carcerati ſemper quidem doloroſi ſunt, tunc autem præcipue cum debent iudici præſentari; ſic & anima maxime in ipſo tempore de peccato cruciatur, & dolet; multo autem magis cum fuerit evulſa. GREGORIUS XV. Moral. (cap. I. ſuper illud Iob XXXIV. „ Opus manuum eius ſunt: “ vel in nov. codd. II.) In nocte autem ablata eſt anima quæ in obſcuritate cordis eſt emiſſa; in nocte ablata eſt quæ conſiderationis lucem habere noluit, ut quod pati poterat prævideret.

Subdit autem: *Quæ autem paraſti, cuius erunt*? CHRYSOSTOMUS *d*. Hic enim ea deſeres, non ſolum nullum inde percipiens commodum, ſed & ſarcinam peccatorum portans ſuper humeros proprios. Et quæ quidem a te congeſta ſunt, plerumque in manus inimicorum pervenient; a te vero ſuper his ratio requiretur.

Sequitur: *Sic eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum dives*. BEDA (cap. LIII. in Luc.) Hic enim ſtultus eſt, & in nocte rapiendus. Ergo qui vult eſſe in Deum di-

(1) *Al.* nomen eſt, quod &c. (2) *Al.* ut unum. (3) *Al.* mente præcellit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ibid. *b* Contra Antigonum ex eadem Catena Græca. *c* Hom. XXXIX. in I. ad Corinth. *d* In Catena Græc. PP. ex hom. XXIII. in Geneſim.

ves, non ſibi theſaurizet, ſed pauperibus poſſeſſa diſtribuat. AMBROSIUS (Lib.VII. in Lucam de reſponſ. Domini ad poſtulationem cir. med.) Fruſtra enim congregat opes qui ſe bis neſcit uſurum: neque enim noſtra ſunt quæ non poſſumus auferre nobiſcum: (1) ſola virtus comes eſt defunctorum, ſola nos ſequitur miſericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.

(f) THEOPHYLACTUS (ſuper *Ideo dico vobis ne ſoliciti ſitis.*) Paulatim Dominus provehit ad perfectiorem doctrinam: docuit enim ſupra cavendum eſſe ab avaritia, ſubdiditque parabolam divitis, inſinuans per eam quod ſtultus eſt qui ſuperflua cupit; deinde procedente ſermone, neque de neceſſariis ſinit nos ſolicitudinem gerere, avaritiæ radicem evellens: unde dicit: *Ideo dico vobis*; quaſi dicat: Poſtquam ſtultus eſt qui ſibi maiorem vitæ menſuram attribuit, & exinde magis efficitur cupidus, *nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis*: non quia intelligibilis anima comedat, ſed quia non videtur aliter animam poſſe coniunctam manere corpori, niſi dum nutrimur. Vel quia animati corporis eſt nutrimentum ſuſcipere, congrue animæ nutriri attribuit: nam & virtus nutritiva dicitur anima; ut ſic intelligatur: *Ne ſoliciti ſitis* nutritivæ parti *animæ quid edatis*. Poteſt autem etiam corpus mortuum veſtiri: unde ſubdit: *Neque corpori veſtro quid induamini*. CHRYSOSTOMUS (homil.xxii. in Matth.a med. illius.) Quod autem dicitur, *Nolite ſoliciti eſſe*, non idem eſt quod nolite operari, ſed nolite rebus mundanis mente affigi: contingit enim aliquem operantem nihil ſolicitum eſſe. CYRILLUS a. Præeminet autem anima cibo, & corpus veſtitui: unde ſubdit: *Anima plus eſt quam eſca, & corpus pluſquam veſtimentum*; quaſi dicat: Deus, qui quod maius eſt exhibuit, quomodo non dabit quod minus eſt? Non ergo multum noſtra intentio modicis inſiſtat, nec intellectus noſter ſerviat ad veſtitum, & victum quærendum; magis autem cogitet quæcumque ſalvant animam, & ſublevant ad regnum cælorum. AMBROSIUS (Lib.VII. in Lucam, de prohibitione ſolicitudinis.) Nihil autem moralius ad faciendam fidem omnia credentibus a Deo poſſe conferri, quam quod aereus ille ſpiritus vitale collegium, animæ corporiſque contubernio fœderatum non deficit, niſi cum venerit dies ſuprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis veſtiatur, & vigore animæ corpus animetur; abſurdum eſt ut victus nobis copiam defuturam putemus qui vivendi iugem ſubſtantiam conſequamur.

(g) CYRILLUS b. Sicut ſupra erigendo nos ad ſpiritualem audaciam, per aves induxit, dicens: *Multis paſſeribus pluris eſtis vos*; ſic & nunc ex volatilibus firmam, & indubitabilem fiduciam nobis adducit, dicens: *Conſiderate corvos, quia non ſeminant, neque metunt*, ſcilicet ad acquirendum cibum, *quibus non eſt cellarium, neque horreum*, ſcilicet ad conſervandum; *& Deus paſcit illos: quanto magis vos pluris eſtis illis?* BEDA (cap. liii. in Luc.) Ideſt, carius vos valetis: quia rationale animal, ſicut homo, ſublimius ordinatum eſt in rerum natura, quam irrationabilia, ſicut ſunt aves. AMBROSIUS (Lib. VII. tit. de prohib. ſolic. de victu.) Magnum autem quod fide ſequamur exemplum: nam volatilibus cæli quibus nullum exercitium cultionis, nullus de meſſium fecunditate proventus eſt, indeficientem providentia divina largitur alimoniam. Verum eſt igitur cauſam inopiæ noſtræ avaritiam videri: etenim illis idcirco ſine labore pabuli uſus exuberat, quo fructus ad eſcam communem datos, ſpeciali quodam neſciunt vendicare dominatu. Nos communia amiſimus, dum propria vendicamus: nam nec proprium quicquam ubi perpetuum nihil, nec certa copia ubi incertus eventus. CHRYSOSTOMUS (homil.xxii. in Matth.) Cum autem poſſet Dominus exemplum ab hominibus ſumere qui minime terrena curaverunt, Eliam dico, Moyſen, & Ioannem, & ceteros huiuſmodi, commemoravit volatilia, ſequens vetus (2) teſtimonium, quod ad apem tranſmittit, & formicam, & alia huiuſmodi; quibus naturales quoſdam mores inſeruit conditor. c THEODORETUS (in Pſal. cxlvi.) Ideo autem omiſſa mentione aliorum volatilium, corvorum mentionem facit, quia pullos corvorum ſpeciali providentia Deus nutrit: nam corvi pariunt quidem, non autem nutriunt, ſed negligunt pullos ſuos; quibus miro modo ab aere pabulum quadam aura delatum ad os pervenit, quod hiantes ſuſcipiunt,

(1) *Al.* ſed ſola. (2) *Vel* teſtamentum, *ut al. legitur.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena. b Ubi ſupra, c THEOPHYLACTUS.

Digitized by Google

piunt, & ſic nutriuntur. Forſan etiam & talia per ſynecdochen dicta ſunt, toto ſignificato per partem: unde in Matthæo Dominus remittit ad volatilia cæli, hic vero ſpecialiter ad corvos, tamquam guloſiores, & rapaciores. EUSEBIUS a. In corvis etiam aliquid plus ſignificat: avibus enim colligentibus legumina promptius eſt alimentum, veſcentibus vero carnibus, ſicut corvis, difficilius eſt ad habendum; nec tamen huiuſmodi aves defectum pabuli patiuntur propter providentiam Dei diffuſam ubique. Utitur autem ad idem & tertio ſyllogiſmo, dicens: *Quis autem veſtrum cogitando poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum*? CHRYSOSTOMUS (hom. XXII. in Matth.) Nota, quod animam quidem ſemel dedit Deus, & eadem perſeverat; ſed corpus quotidie ſumit incrementum. Pertranſiens igitur animam quaſi non recipientem augmentum, de ſolo corpore facit mentionem, dans intelligere quod non augetur per ſolum alimentum, ſed proviſione divina, per hoc quod nullus nutrimentum accipiendo aliquid ad ſuam ſtaturam adiicere poteſt: unde concluditur: *Si ergo neque quod minimum eſt poteſtis, quid de ceteris ſoliciti eſtis*? EUSEBIUS b. Quaſi dicat: Si (1) nullus ſua cura corpoream ingeniatus eſt ſibi ſtaturam; ſed neque termino temporis vitæ poteſt aliquis vel breviſſimum tempus horæ excogitando adiicere; cur oportet ſuperflue de neceſſariis vitæ cogitare? BEDA (cap. LIII. in Luc.) Illi ergo tegendi corporis curam relinquite cuius videtis cura factum eſſe ut tantæ ſtaturæ corpus habeatis? AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXVIII.) Cum autem de augenda corporis ſtatura loqueretur, dicit quod minimum eſt hoc, ſcilicet Deo corpora operari.

(h) CHRYSOSTOMUS (hom. XXIII. in Matth.) Sicut ſuperius Dominus de alimentis monebat, ita & nunc monet de veſtitu, dicens: *Conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt: non laborant, neque nent*, ut ſcilicet ſibi faciant indumenta. Sicut autem ſupra, cum Dominus dixit, *Non ſeminant* volatilia, non reprobavit ſementem, ſed ſuperfluam curam; ſic cum dixit, *Non laborant, neque nent*, non opus (2) interemit, ſed cogitationem. EUSEBIUS c. Si quis autem mortalium vult decorari pretioſo veſtitu, videat occulate quod Deus etiam uſque ad flores, qui ex terra oriuntur, multiplicem ſui ſapientiam propagans, ornavit hos diverſis coloribus, tenuibus membranis florum, murice, & auro longe meliores tincturas accommodans, adeo quod nec penes aliquem Regem delicioſum, nec etiam ipſum Salomonem, qui apud antiquos tam in divitiis quam in ſapientia, & in deliciis celeber fuit, tam pretioſum opus fuerit inventum: unde ſequitur: *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria ſua veſtiebatur ſicut unum ex iſtis*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXIII. in Matth.) Non utitur hic volatilium exemplo, cygnum commemorans, aut pavonem, ſed lilia: vult enim utrinque declarare hyperbolem, ſcilicet ab infirmitate rerum, quæ tantum ſunt ſortitæ decorem, & a pretio decoris, qui conceſſus eſt liliis: unde poſtmodum non vocat ea lilia, ſed fenum, cum ſubditur: *Si autem fenum quod in agro eſt hodie*, nec dicit, Cras non entia; ſed ſubdit: (3) *Et cras in clibanum mittitur*: neque dicit ſimpliciter, Deus veſtit; ſed dicit, *Deus ſic veſtit*; quod multam habet expreſſionem; & ſubdit, *Quanto magis vos*? quod eſt exprimentis pretioſitatem & providentiam humani generis. Denique, cum increpare deceret, utitur & hic moderantia, non infidelitatis, ſed paucitatis fidei arguens, cum ſubdit, *Puſilla fidei*, ut per hoc magis excitet nos ad dictorum perſuaſionem; ut non ſolum non cogitemus de veſtibus, ſed nec affectemus veſtimentorum decorem. CYRILLUS d. Sufficit enim prudentibus ſolius cauſa neceſſitatis aptum habere veſtitum, modeſtiam non excedentem, & ciborum quod ſatis eſt. Sufficiunt etiam ſanctis quæ ſunt in Chriſto ſpirituales deliciæ, & ſubſequens gloria. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra, ante medium.) Non otioſum autem videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus pene quam hominibus in Salomone præfertur, ut præ claritate coloris Angelorum cæleſtium gloriam putemus expreſſam, (4) qui vere mundi iſtius flores ſunt, quod eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem ſanctificationis aſpirant, qui nulla ſolicitudine prępediti, nullo uſu laboris exerciti, di-

vinæ

(1) Al. nulla. (2) Al. intermit. (3) Al. Sed. (4) Al. qui vere mundi iſtius flores ſanctificationis aſpirant.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. b Ibidem. c Ut ſupra. d In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

vinæ in ſe liberalitatis gratiam, & cæleſtis ſervant dona naturæ. Unde bene & hic veſtitus gloria ſua Salomon, & alibi coopertus oſtenditur, quod infirmitatem corporeæ naturæ, velut virtute quadam mentis (1) adopertam, operum gloria veſtiebat. Angeli (2) vero, quorum natura divinior expers manet iniuriæ corporalis, recte licet maximo viro præferuntur. Nec tamen in nobis miſericordiam Dei deſperare debemus, quibus per reſurrectionis gratiam Dominus ſimilem Angelorum ſpeciem pollicetur. CYRILLUS a. Abſonum autem erat diſcipulos debentes normam & exemplar converſationis honeſtæ aliis tradere, in ea incidere a quibus diſcedendum eſſe oportebat eos conſulere. Et ideo Dominus ſubdit: *Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis.* In hoc etiam Dominus conſuluit non modicum ſtudio ſacrarum prædicationum, monens diſcipulos ſolicitudinem humanam abiicere. BEDA (ſuper *Nolite quærere quid manducetis.*) Notandum tamen eſt, quod non ait, Nolite quærere, aut ſoliciti eſſe de cibo, aut potu, aut indumento; ſed, *Quid manducetis, aut bibatis*: ubi mihi videntur argui qui, ſpreto victu, vel veſtitu communi, lautiora ſibi, vel auſteriora præ his cum quibus vitam ducunt, alimenta, (3) vel indumenta requirunt. GREGORIUS Niſſenus b. Sed dicetur: Aliqui obtinuerunt dominia, honores, & divitias, cum oraſſent: qualiter ergo prohibes nos talia orando quærere? Et quidem quod omnia hæc ad divinum conſilium pertineant, omnibus patet; hæc tamen a Deo conferuntur petentibus, ut diſcentes Deum nos exaudire in minoribus petitionibus, elevemur ad altiorem affectum; ſicut in pueris videmus, qui mox nati maternis adhærent uberibus; ſi vero pubuerit parvulus, ſpernit mammas, quærit autem monile, aut aliquid talium, quibus oculus delectatur; poſtquam autem mens cum corpore creverit, cedens cunctis puerilibus deſideriis, quærit a parentibus quæ conveniunt vitæ perfectæ. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. XXIX.) Prohibita autem ſolicitudine de alimentis, conſequenter ne extollantur admonuit, dicens: *Nolite in ſublime tolli.* Primo enim hęc ad neceſſitatem complendam homo quærit; cum autem his abundaverit, incipit de talibus ſuperbire. Tale eſt hoc ac ſi ſe vulneratus aliquis iactet, quia habeat multa emplaſtra in domo, cum hoc illi bonum eſſet ut vulnera non haberet, & ne uno quidem indigeret emplaſtro. THEOPHYLACTUS (ſuper *Nolite in ſublime tolli.*) Vel elevationem nihil aliud vocat quam vagum mentis motum, alias aliud meditantis, & ex hoc ſalientis ad aliud, & ſublimia cogitantis. BASILIUS c. Et ut intelligas (4) huiuſmodi elevationem, memento vanitatis propriæ iuventutis; ſi quando manens ſolus cogitaſti de vita, & promotionibus, diſcurrens a principatu in principatum, amplexus es divitias, ædificaſti palatia, amicis bene feciſti, ultus es inimicos. Eſt autem peccatum talis abſtractio: intenta enim circa ſuperflua delectatio a veritate ſeducit: unde convenienter ſubdit: *Hæc enim omnia gentes mundi quærunt*, ſcilicet voluptatem, divitias, & huiuſmodi. GREGORIUS Niſſenus d. Adhibere enim ſolicitudinem rebus apparentibus proprium eſt eorum qui nullam ſupponunt ſpem futuri ſæculi, neque metum iudicii. BASILIUS e. Sed de neceſſariis vitæ ſubdit: *Pater autem veſter ſcit quoniam his indigetis.* CHRYSOSTOMUS (homil. XXIII. Matth.) Non dixit, Deus, ſed *Pater*, ut ipſos ad maiorem promoveret fiduciam: quis enim eſt pater qui patiatur neceſſaria filiis non miniſtrare? Sed & aliud adiicit. Non enim poteris dicere, quod pater quidem eſt, ignorat tamen his nos indigere: nam qui naturam creavit, eius indigentiam novit. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Oſtendit autem conſequenter nec ad præſens, nec in reliquum fidelibus gratiam defuturam, ſi modo qui divina deſiderant, terrena non quærant. Indecorum quippe eſt homines curare de cibo, qui militant pro regno. Novit Rex quemadmodum familiam ſuam paſcat, alat, & veſtiat: unde ſequitur: *Verumtamen quærite primum regnum Dei; & hæc omnia adiicientur vobis.* CHRYSOSTOMUS f. Non modo regnum, ſed etiam opes Chriſtus pollicetur cum eo. Si enim nos a curis eos eripimus qui prætermittentes ſua noſtrorum diligentiam habent, multo magis

(1) *Al.* ad operam operum. (2) *Al. omittitur* vero. (3) *Al. deeſt* vel indumenta. (4) *Al.* huius.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. b In Orat. domin. ſerm. 1. c In Catena Græc. PP. d Ubi ſupra. e Ut ſupra. f In Cat. Græc.

magis Deus. Beda (cap. IIII. in fin.) Indicat enim aliud eſſe quod principaliter datur, aliud quod ſuperadditur: quia nobis in intentione æternitas, in uſu vero temporalitas eſſe debet.

(i) Glossa *a*. Poſtquam Dominus temporalium curam a cordibus diſcipulorum removit, hic excludit ab eis timorem, ex quo ſuperflua cura procedit, dicens: *Nolite timere puſillus grex*. Theophylactus. Puſillum gregem Dominus vocat volentes diſcipulos eius fieri: vel quia in hoc ſæculo ſancti parvi videntur cauſa voluntariæ paupertatis; vel quia ſuperantur a multitudine Angelorum, qui incomparabiliter præcellunt quæ noſtra ſunt. Beda. Puſillum etiam Dominus gregem electorum nominat vel ad comparationem maioris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis devotionem. Cyrillus *b*. Quare autem timere non debent, oſtendit ſubdens: *Quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum*; quaſi dicat: Eum qui tam pretioſa largitur, qualiter pigebit erga vos clementiam exercere? Quamvis enim hic grex parvus ſit & natura,& numero,& gloria;bonitas tamen Patris conceſſit & huic puſillo gregi cæleſtium ſpirituum ſortem, ſcilicet regnum cælorum. Ergo ut poſſideatis regnum cælorum, opes terrenas contemnite: unde ſubditur: *Vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynam*. Beda (cap. lviii.) Quaſi dicat: Nolite timere, ne propter regnum Dei militantibus huius vitæ neceſſaria deſint; quin etiam poſſeſſa propter eleemoſynam vendite: quod tunc digne fit quando quis ſemel pro Domino ſuo omnibus ſpretis, nihilominus poſt hoc labore manuum operatur, unde & victum transfigere, & eleemoſynam dare queat. Chrysostomus *c* (hom. xxvi. in Matth.) Non eſt enim peccatum quod eleemoſyna nequeat abolere: antidotum eſt cuilibet conveniens vulneri: ſed & eleemoſyna non ſolum in pecuniis fit, ſed & in rebus, dum aliquis alium protegit, dum medicus medetur, dum ſapiens conſulit. Gregorius Nazianz. *d*. Vereor autem ne putes pietatis tibi neceſſitatem non eſſe, ſed arbitrium. Opinabar & ipſe hoc; ſed terrent me hædi ad ſiniſtram ſtatuti, non quia rapuerunt, ſed quia Chriſtum in egentibus non placaverunt. Chrysostomus *e*. Nam ſine eleemoſyna impoſſibile eſt regnum videre. Sicut enim fons, ſi aquas in ſe continuerit, vitiatur; ſic & divites, cum omnia penes ſe teneant. Basilius *f*. Sed quæret aliquis: Quid conſiderantem oportet vendere quæ poſſidentur? Numquid tamquam eis naturaliter noxiis, vel propter tentationem accidentem animabus ab eis? Ad hoc dicendum eſt, primo quidem quod ſingulum eorum quæ ſunt, ſi per ſeipſum malum exiſteret, non eſſet creatura Dei, omnis enim creatura Dei bona; conſequenter autem: quia mandatum dominicum non docuit abiicere tamquam mala quæ poſſidentur, ſed diſpenſare, dicens: *Et date eleemoſynam*. Cyrillus *g*. Moleſtum autem forte eſt hoc mandatum divitibus; ſanam tamen mentem habentibus non eſt inutile: theſaurizant enim ſibi regnum cæleſte: unde ſequitur: *Facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt*. Beda (cap. liv. in Luc.) Eleemoſynas videlicet operando, quarum merces in æternum maneat: ubi non hoc præceptum eſſe putandum eſt, ut nil pecuniæ reſervetur a ſanctis vel ſuis, vel pauperum uſibus; cum & ipſe Dominus, cui Angeli miniſtrabant, loculos habuiſſe legatur, a fidelibus oblata conſervans; ſed ne Deo propter iſta ſerviatur, & ob inopiæ timorem iuſtitia deſeratur. Gregorius Niſſenus *h*. Præcipit autem (1) ſenſibiles & terrenas opes ſurſum condere, quo virtus corruptiva non attingit: unde ſubdit: *Theſaurum non deficientem in cælis, quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit*. Theophylactus (ſuper *Ubi tinea demolitur*.) Quaſi dicat: Hic tinea demolitur, non autem in cælis. Deinde quia tinea quædam non demolitur, addidit de fure: aurum enim non demolitur tinea, ſed fur tollit. Beda (ſuper illud, *Theſaurum non deficientem*.) Sive igitur hoc ſimpliciter accipiendum eſt, quod pecunia ſervata deficiat, data autem pro-

(1) *Al.* ſenſibiles terrenas opes ſurſum concedere.

Ex editione P. Nicolai.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat. *b* In Catena Græc. PP. *c* In eadem Cat. ex hom. xxv. in Acta. *d* Orat. xvi. de pauperum amore, verſus finem. *e* In præd. Catena ex homiliis in Matth. *f* Ibid. ex Aſcetici, ideſt regulis brevioribus ad interrog. xcii. *g* Ubi ſupra. *h* In Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

proximo, perennem fructum conferat in cælis: ſeu ita quod theſaurus boni operis ſi commodi terreſtris occaſione condatur, facile corruptus intereat; at ſi cæleſti ſolum intentione congeratur, non exterius hominum favore, quaſi a fure qui deforis rapit, non intus inani gloria, quaſi a tinea quæ interius ſcindit, valet maculari. GLOSSA. Vel fures ſunt hæretici, & dæmones, qui ad hoc intenti ſunt ut ſpiritualibus nos ſpolient. Tinea, quæ veſtes latenter rodit, invidia eſt, quæ ſtudium bonum lacerat, & compactionem unitatis diſſipat. THEOPHYLACTUS. Porro, quia non omnia furto tolluntur, addit potiorem rationem, & nullam prorſus patientem inſtantiam, dicens: *Ubi enim theſaurus veſter eſt, ibi & cor veſtrum erit*; quaſi dicat: Eſto quod nec tinea demoliatur, nec fur tollat; hoc ipſum quod eſt habere cor affixum theſauro ſepulto, & divinum opus, ſcilicet animam, terræ immergere, (1) quanto eſt dignum ſupplicio? EUSEBIUS a. Nam quilibet homo naturaliter dependet ab eo erga quod ſtudet; illuc totum animum applicat ubi totum commodum poſſidere putavit. Unde ſi quis in rebus præſentis vitæ habeat totam mentem, & intentionem, quam cor nominavit, in terrenis verſatur; ſi vero mentem applicaverit ad cæleſtia, ibi mentem habebit, ut videatur ſolo corpore cum hominibus converſari, animo vero iam ſit aggreſſus manſiones cæleſtes. BEDA (cap. LIV. ſuper *Ubi eſt theſaurus tuus*.) Hoc autem non ſolum de pecunia, ſed de cunctis paſſionibus ſentiendum eſt: luxurioſi epulæ ſunt theſauri, laſcivi ludicra, amatoris libido.

(k) THEOPHYLACTUS (ſuper *Sint lumbi veſtri præcincti*.) Poſtquam ſuum diſcipulum modeſtum ſtatuit Dominus, ſpolians eum qualibet vitæ cura, & elevatione, iam nunc ad miniſtrandum inducit, dicens: *Sint lumbi veſtri præcincti*, ideſt ſemper proclives (2) ad exequenda opera Domini veſtri: *& lucernæ ardentes*; ideſt, non ducatis vitam in tenebris, ſed adſit vobis lux rationis, oſtendens vobis agenda, & fugienda: eſt enim hic mundus nox. Cincti vero lumbos ſunt qui practicam exequuntur: nam talis eſt miniſtrantium habitus; quibus oportet adeſſe & lucernas ardentes; ideſt diſcretionis donum, ut valeat dignoſcere practicus non ſolum quid oporteat agere, ſed & quomodo: alioquin in præcipitium ſuperbiæ homines ruunt. Notandum autem, quod primo iubet lumbos præcingi, ſecundo lucernas ardere: nam primo quidem eſt operatio, deinde ſpeculatio, quæ eſt illuſtratio mentis. Ideo ſtudeamus exercere virtutes, ut duas lucernas habeamus ardentes, ſcilicet conceptum mentis iugiter in anima emicantem, quo nos illuſtramur, & doctrinam, qua ceteros illuminamus. MAXIMUS b. Vel lucernas accenſas docet habere per orationem, & contemplationem, & ſpiritualem dilectionem. CYRILLUS c. Vel ſubcingi ſignificat agilitatem, & promptitudinem ad ſuſtinenda mala intuitu divini amoris; lucernæ autem accenſio ſignificat, ut non patiamur aliquos in tenebris ignorantiæ vivere. GREGORIUS in hom. (XIII. in Evang.) Vel aliter. Lumbos præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus: viris enim luxuria in lumbis eſt, feminis in umbilico. A principali igitur ſexu lumborum nomine luxuria deſignatur. Sed quia minus eſt mala non agere, niſi etiam quiſque ſtudeat bonis operibus inſudare, additur, (3) *Et lucernæ ardentes*, quas in manibus tenemus, cum per bona opera, proximis noſtris lucis exempla monſtramus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XXV.) Vel docet & lumbos præcingere propter continentiam ab amore rerum ſæcularium, & lucernas ardentes habere, ut hoc ipſum vero fine, & recta intentione fiat. GREGORIUS in homil. (XIII. in Evang.) Sed ſi utrumque horum agitur, reſtat ut quiſquis ille eſt totam ſpem ſuam in Redemptoris ſui adventu conſtituat: unde ſubditur: *Et vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum quando revertatur a nuptiis*. Ad nuptias quippe Dominus abiit, quia aſcendens in cælum, ſupernam ſibi multitudinem Angelorum novus homo copulavit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quotidie etiam in cælis deſponſat ſanctorum animas, quas ei

(1) *Al.* quantum. (2) *Al.* ad exequendum quædam opera. (3) Al. *Et lucernæ ardentes in manibus veſtris*: lucernas quippe ardentes in manibus tenemus &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena. b In Catena Græc. PP. c Ibidem.

ei Paulus, vel alius ſimilis offert virginem caſiam. Redit antem a nuptiis celebratis in cælis, forſan quidem univerſaliter in conſummatione totius mundi, quando veniet de cælo in gloria Patris; forſan etiam ſingulis horis aſtans inopinate particulari uniuſcuiuſque conſummationi. CYRILLUS *a*. Conſidera etiam, quod a nuptiis quaſi a ſolemnitate venit, in qua ſemper exiſtit divinitas: nihil enim poteſt incorrnptibili naturæ inferre triſtitiam. GREGORIUS Niſſenus *b*. Vel aliter. Conſummatis nuptiis, & deſponſata ſibi Eccleſiâ, & admiſſa ea in thalamum ſecretorum, præſtolabantur Angeli reditum Regis ad naturalem beatitudinem; quibus ſimilem fieri decet noſtram vitam, ut ſicut illi ſine malitia converſantes parati fuerint dominicum regreſſum recipere; ſic & nos vigilantes ad obedientiam promptos nos faciamus cum advenerit pulſans: ſequitur enim: *Ut cum venerit, & pulſaverit, confeſtim aperiant illi*. GREGORIUS in hom. (XIII. in Evang.) Venit quippe cum ad iudicium properat, pulſat vero cum iam per ægritudinis moleſtiam eſſe mortem vicinam deſignat; cui confeſtim aperimus, ſi hunc cum amore ſuſcipimus. Aperire enim iudici pulſanti non vult qui exire de corpore trepidat, & eum quem contempſiſſe ſe meminit, videre iudicem formidat; qui autem de ſua ſpe, & operatione ſecurus eſt, pulſanti confeſtim aperit: quia cum tempus propinquæ mortis agnoverit, de gloria retributionis hilareſcit: unde ſubditur: *Beati ſervi illi, quos cum venerit Dominus invenerit vigilantes*. Vigilat qui ad aſpectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, qui ſervat operando quod credit, qui a ſe torporis, & negligentiæ tenebras (1) repellit. GREGORIUS Niſſenus *c*. Propter hanc igitur vigiliam obſervandam ſupra Dominus monuit, ut ſint lumbi præcincti, & lucernæ ardentes: lumen enim oppoſitum oculis pellit ſomnolentiam oculorum; lumbi etiam cingulo perſtricti reddunt corpus inſuſceptibile ſomni: nam qui præcinctus eſt caſtitate, & pura conſcientia illuſtratus perſeverat inſomnis. CYRILLUS *d*. Cum igitur Dominus veniens ſuos inſomnes invenerit, & præcinctos, cor illuminatum habentes, tunc eos promulgabit beatos: ſequitur enim: *Amen dico vobis, quia præcinget ſe*: ex quo percipimus quod ſimilia nobis retribuet, dum (2) cum ſuccinctis ſe præcinget. ORIGENES *e*. Erit enim præcinctus iuſtitia circa lumbos ſuos, ſecundum Eſaiam. GREGORIUS (hom. XIII. in Evang.) Per quam præcingit ſe, ideſt ad retributionem ſe præparat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Amen dico vobis quod præcinget ſe*.) Vel præcinget ſe in eo quod non totam ubertatem bonorum largitur, ſed hanc cohibet ſecundum certam menſuram. Quis enim Deum capere poteſt quantus eſt? Unde Seraphim (3) velari dicuntur propter excellentiam divini ſplendoris. Sequitur: *Et faciet illos diſcumbere*, ideſt omnino requieſcere: ſicut enim diſcumbens totum corpus facit (4) quieſcere, ſic in futuro adventu ſancti totaliter requieſcent. Hic enim non habuerunt requiem corporis, illic vero ſimul cum animabus ſpiritualia corpora incorruptionem ſortita, plena gaudebunt quiete. CYRILLUS *f*. Faciet igitur illos diſcumbere, quaſi feſſos refocillans, apponens ſpirituales delicias, & ſtatuens dapſilem donorum ſuorum menſam. DIONYSIUS in Epiſtola (IX.) ad Titum. Diſcubitum enim (5) opinamur quietem a multis laboribus, & vitam ſine læſione, & converſationem divinam in lumine, & regione viventium, univerſo ſancto affectu adimpletam, & copioſam donationem omnium donorum, ſecundum quam lætitia adimplentur: hoc eſt enim quod Ieſus faciet eos recumbere, dans eis perpetuam quietem, & diſtribuens eis bonorum multitudinem: unde ſequitur: *Et tranſiens miniſtrabit illis*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quaſi vicem æqualem eis reddens, ut ſicut ipſi miniſtraverunt ei, ita & ipſe eis miniſtret. GREGORIUS in hom. (XIII. in Evang.) *Tranſiens* vero dictum eſt cum de iudicio ad regnum redit. Vel Dominus nobis poſt iudicium tranſit, qui ab humanitatis forma in divinitatis ſuæ contemplationem nos elevat. CYRILLUS *g*. Novit autem Dominus lubricum fragilitatis humanæ ad peccandum; ſed quoniam bonus eſt, deſperare non ſinit, ſed magis miſeretur, & dat nobis pœniten-

(1) *Al.* repulit. (2) *Al. omittitur* cum. (3) *Al.* mihi velari. (4) *Al.* pauſare. (5) *Al.* opinantur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Catena Græc. PP. ex illius oratione, vel hom. XI. in Cantica. *c* Ibidem. *d* Ubi ſupra. *e* In Catena Græc. PP. *f* Ubi ſupra. *g* Ibid.

tentiam in ſalutis antidotum; & ideo ſubdit: *Et ſi venerit in ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati ſunt ſervi illi*. Dividunt enim excubantes in mœniis civitatum, & hoſtium ſervantes aggreſſus, noctem in tres, aut quatuor vigilias. GREGORIUS in homil. (XIII. in Evan.) Prima ergo vigilia primævum tempus eſt vitæ noſtræ, ideſt pueritia; ſecunda adoleſcentia, vel iuventus; tertia autem ſenectus accipitur. Qui ergo vigilare in prima vigilia noluit, (1) cuſtodiat in ſecunda; & qui in ſecunda noluit, tertiæ vigiliæ remedia non amittat: ut qui converti in pueritia neglexit, ſaltem in tempore iuventutis, vel in ſenectute (2) reſipiſcat. CYRILLUS a. De prima tamen vigilia mentionem non facit, quia pueritia non punitur a Deo, ſed veniam meretur. Secunda vero, & tertia ætas, debet obedientiam Deo, & vitam honeſtam ducere ad voluntatem ipſius. GRAECUS b. Vel ad primam vigiliam pertinent diligentius viventes, quaſi primum gradum ſortiti; ad ſecundam vero mediæ converſationis menſuram tenentes; ad tertiam vero qui ſunt infra hos: & idem de quarta putandum eſt, &, ſi contingat, de quinta: diverſæ enim ſunt converſationum menſuræ, & bonus remunerator metitur unicuique quod dignum eſt. THEOPHYLACTUS (ſuper *Si venerit in ſecunda vigilia*.) Vel quia vigiliæ ſunt horæ noctis provocantes ſoporem hominibus, intelligas etiam in vita noſtra eſſe quaſdam horas quæ faciunt nos beatos, ſi inſomnes reperti fuerimus. Rapuit tibi aliquis facultates, defuncti ſunt tibi filii, accuſatus es; ſed ſi in his temporibus non feceris contra Dei mandata quicquam, vigilantem te inveniet in ſecunda, & tertia vigilia, ideſt in tempore malo perniciosum ſomnum animabus lentis inferente. GREGORIUS in hom. (XIII. in Evang.) Ad excutiendam vero noſtræ mentis deſidiam etiam exteriora damna per ſimilitudinem ad medium deducuntur: nam ſubditur: *Hoc autem ſcitote, quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non ſineret perfodi domum ſuam*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Si ſciret qua hora fur veniret*.) Quidam hunc furem intelligunt eſſe diabolum, domum animam, patremfamilias hominem; non tamen videtur hæc acceptio conſonare ſequentibus: adventus enim Domini comparatur huic furi tamquam ex inopinato proveniens, ſecundum illud Apoſtoli I. Theſſ. v. „Dies Domini ſicut fur, ita „in nocte veniet:" unde & hic ſubditur: *Et vos eſtote parati: quia qua hora non putatis Filius hominis veniet*. GREGORIUS in homil. (XIII. in Evang.) Vel aliter. Neſciente patrefamilias, fur domum perfodit, quia dum a ſui cuſtodia ſpiritus dormit, improviſa mors veniens carnis noſtræ habitaculum irrumpit; furi autem reſiſteret, ſi vigilaret, quia adventum iudicis, qui occulte animam capit, præcavens, ei pœnitendo occurreret, ne impœnitens periret. Horam vero ultimam Dominus idcirco nobis voluit eſſe incognitam, ut dum illam prævidere non poſſumus, ad illam ſine intermiſſione præparemur.

(I) THEOPHYLACTUS (ſuper *Ait Petrus*.) Petrus, cui iam commiſſa Eccleſia fuerat, quaſi omnium curam gerens, inquirit utrum ad omnes Dominus parabolam protuliſſet: unde dicitur: *Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis parabolam hanc, an ad omnes?* BEDA (cap. LIV. in Luc.) Duo Dominus in præmiſſa parabola (3) monuerat, & ſe videlicet ſubito venturum, & illum eos paratos expectare debere. Sed de quo horum, an de utroque Petrus interrogaverit, quoſve ſibi, ſociiſque ſuis comparaverit, cum ait, *Ad nos dicis, an ad omnes?* non facile patet. Et quidem in eo quod ait *nos*, & *omnes*, non alios quam Apoſtolos, Apoſtolorumque ſimiles, & ceteros fideles; vel Chriſtianos, & infideles; vel eos qui viritim, ideſt ſigillatim morientes, ſui iudicis adventum nolentes volenteſque ſuſcipiunt, & eos qui in univerſali iudicio vivi ſunt in carne reperiendi, ſignificare putandum eſt. Mirum eſt autem ſi Petrus dubitavit, vel omnibus ſobrie, & pie, & iuſte vivendum expectantibus beatam ſpem; vel inopinatum ſingulorum, & omnium futurum eſſe iudicium. Unde reſtat intelligi, his ſcilicet duobus iam bene cognitis, ea quæ neſcire poterat, quæſiſſe; videlicet ſi ſublimia illa vitæ cæleſtis inſtituta, quibus poſſeſſa vendere, ſacculos qui non veteraſcerent facere, lumbis præcinctis, lucerniſque ardentibus vigilare præceperat, ad

(1) *Al.* cuſtodiat ſecundam. (2) *Al.* reſpiciat. (3) *Al.* moveret.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. b Ideſt Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP

ad Apoſtolos ſolum, ſimileſque eorum, aut ad omnes qui ſalvandi ſunt, pertineant. Cyrillus *a*. Validam autem mentem habentibus conveniunt ardua, & excellentia mandatorum ſanctorum; his vero qui nondum ad hanc virtutem attigerunt, conveniunt ea a quibus (1) difficultas excluditur: unde Dominus exemplo manifeſtiſſimo utitur, oſtendens mandatum præmiſſum convenire his qui admiſſi ſunt in gradum diſcipulorum: ſequitur enim: *Dixit autem Dominus: Quiſputas eſt fidelis diſpenſator?* Ambroſius (de vigilantia, & negligentia ſervorum.) Vel aliter. Superioris quidem in omnes præcepti forma eſt generalis; verum ſeries ſequentis exempli diſpenſatoribus, hoc eſt ſacerdotibus, videtur eſſe propoſita: unde ſequitur: *Dixit autem Dominus: Quiſputas eſt fidelis diſpenſator, & prudens quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici menſuram?* Theophylactus (2) Quaſi dicat: Prędicta parabola communiter omnes fideles attingit; ſed quid vobis Apoſtolis, & doctoribus conveniat, audiatis. Quæro enim quis diſpenſator inveniatur in ſe habens fidelitatem, & prudentiam: ſicut enim in diſpenſationibus facultatum, ſive aliquis incautus ſit fidelis domino exiſtens, ſive etiam prudens ſit, & infidelis, diſpereunt res domini; ſic & in rebus divinis opus eſt fidelitate, & prudentia: novi enim multos Deum colentes, & fideles; quia vero non poterant prudenter eccleſiaſtica tractare negotia, non ſolum poſſeſſiones, ſed etiam animas deſtruebant, utentes in peccatores indiſcreta virtute per immoderata pœnitentiæ mandata, vel importunam manſuetudinem. Chryſoſtomus (homil. lxxviii. in Matth.) Quærit autem hic Dominus non quaſi fidelem, & prudentem diſpenſatorem ignorans, ſed volens innuere raritatem rei, & huiuſmodi præſulatus magnitudinem. Theophylactus (hoc in loco.) Quiſquis ergo fidelis fuerit inventus & prudens, præſideat familiæ Domini, ut ſingulis temporibus det tritici menſuram, vel ſermonem doctrinæ, quo paſcantur animæ, vel operum exemplum, quo vita informetur. Auguſtinus de Quæſtion. Evang. (Lib. II. cap. xxvii.) Menſuram autem dicit propter modum capacitatis quorumcumque audientium. Iſidorus *b*. Additum eſt etiam *In tempore*, quod beneficium non ſuo tempore datum redditur caſſum, & nomen beneficii perdit. Idem panis eſurienti quidem appetibilis eſt, ſatiato autem non multum. De huius autem ſervi diſpenſatoris præmio ſubdit, dicens: *Beatus ille ſervus quem cum venerit dominus, invenerit ſic facientem.* Baſilius *c*. Non dicit agentem a caſu, ſed *ſic facientem*: non enim vincere ſolum convenit, ſed etiam certare legitime: hoc autem eſt ſic ſingula exequi ſicut recipimus in mandatis. Cyrillus *d*. Sic ergo fidelis ſervus, & prudens, opportuno tempore diſtribuens prudenter cibaria famulis, hoc eſt ſpirituales eſcas, beatus erit, iuxta dictum Salvatoris, in hoc ſcilicet quod obtinebit adhuc maiora, & merebitur præmia familiaribus debita: unde ſequitur: *Vere dico vobis, quia ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum.* Beda. Quanta enim inter bonos auditores & bonos doctores eſt meritorum diſtantia, tanta eſt etiam præmiorum: hos enim adveniens, cum vigilantes invenerit, faciet diſcumbere; illos autem cum fideliter, prudenterque diſpenſantes invenerit, ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet, ideſt ſuper omnia cæleſtis regni gaudia: non utique ut horum ſoli dominium teneant, ſed ut eorum abundantius ceteris ſanctis æterna poſſeſſione fruantur. Theophylactus. Vel *ſuper omnia bona ſua conſtituet eum*, non ſolum ſuper ſuam familiam, ſed ut tam terrena, quam cæleſtia ei obediant; qualis fuit Ieſus Nave, & Elias; alter ſoli, alter nubibus mandans: & omnes ſancti, quaſi Dei amici, rebus Dei utuntur. Quicumque etiam vitam virtuoſe peragit, & ſervos ſuos, ideſt iram, & concupiſcentiam, recte diſpoſuit, exhibens temporibus ſingulis menſuram frumenti, iræ quidem, ut afficiatur in habentes odio Deum, concupiſcentiæ vero ut neceſſaria utatur carnis proviſione, ordinans eam in Deum: talis, inquam, conſtitue-

Ff 2 tur

(1) *Al.* facultas. (2) *Omittit P. Nicolai* Quaſi dicat.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. PP. *b* In eadem Catena notatur ſine ullo indice loci, ſed colligitur ex Iſidoro Peluſiota Lib. III. epiſt. claſ. quæ inſcribitur Petro, & ſimile aliquid habet Lib. IV. epiſt. cxlv. quæ inſcribitur Boniſacio. *c* In Catena Græc. PP. ex Aſceticis. *d* In eadem Catena, ut ſupra.

tur ſuper omnia quæ poſſidet Dominus, dignus omnia per ſpeculativum intellectum intueri. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxviii. in Matth.) Dominus autem non ſolum ex honore bonis reſervato, ſed ex minis pœnæ in malos corrigit auditorem: unde ſequitur: *Quod ſi dixerit ſervus ille in corde ſuo: Moram facit dominus meus venire.* BEDA (cap. liv.) Nota, inter vitia ſervi mali aſcriptum quod tardum domini ſui reditum putaverit; non autem inter boni virtutes annumeratum, quod hunc citum ſperaverit, ſed tantum fideliter miniſtraverit. Nil ergo melius eſt quam ut patienter ſuſtineamus ignorare quod ſciri non poteſt; ſed tantum laboremus ut idonei inveniamur. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Ex eo autem quod non conſideratur hora finis, multa peccata eveniunt: namſi cogitaremus Dominum venire, & præſto eſſe terminum vitæ noſtræ, minus utique peccaremus: unde ſequitur: *Et cœperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari.* BEDA (cap. liv. ſuper illud, *Moram facit dominus.*) In hoc ſervo cunctorum præſulum malorum narratur damnatio, qui neglecto Domini timore, non modo ipſi luxuriæ vacant, ſed etiam ſubditos iniuriis ſtimulant; quamvis & typice poſſit intelligi pueros, & ancillas percutere, corda infirmorum pravo exemplo vitiare; edere autem, bibere, & inebriari, facinoribus, & ſæculi illecebris, quæ hominem dementant, occupari. De eius autem pœna ſubditur: *Veniet dominus ſervi illius die qua non ſperat*, ſcilicet iudicii, vel mortis; *& dividet eum.* BASILIUS *a*. Non quidem (1) dividitur corpus, ut hoc quidem exponatur, tormentis, illud vero dimittatur: nam fabuloſum eſt hoc, neque iuſti iudicii, cum deliquerit totum, dimidium pati pœnam: nec anima ſecatur, tota criminoſam conſcientiam poſſidens, & cum corpore mala cooperans; ſed diviſio eius eſt perpetua alienatio animæ a ſpiritu. Nunc enim etſi non ſit gratia Spiritus Indignis, videtur tamen utcumque adeſſe, converſionem eorum expectans ad ſalutem; tunc vero totaliter (2) amputabitur ab anima. Spiritus ergo ſanctus & bravium eſt iuſtorum, & prima condemnatio peccatorum, quoniam eum indigni amittent. BEDA (cap. liv. prope fin.) Vel *dividet eum*, a fidelium conſortio ſegregando, & eis qui numquam ad fidem pertinuerant ſociando: unde ſequitur: *Partemque eius cum infidelibus ponet*: quia „ qui „ ſuorum, & domeſticorum curam non ha„ bet, fidem negavit, & eſt infideli dete„ rior; “ ut ait Apoſtolus I. Timoth. v. THEOPHYLACTUS. Recte etiam infidelis diſpenſator cum infidelibus partem accipiet, quia vera caruit fide.

(m) THEOPHYLACTUS (ſuper *Ille autem ſervus.*) Hic nobis Dominus maius aliquid, & terribilius oſtendit: non enim ſolum diſpenſator infidelis accepta privabitur gratia, ut nihil eum iuvet ad vitandum ſupplicia, ſed magis fiet ei damnationis cauſa dignitatis immenſitas: unde dicitur: *Ille autem ſervus, qui cognovit voluntatem domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem eius, plagis vapulabit multis.* CHRYSOSTOMUS (hom. xxvii. in Matth.) Non enim ſimiliter in omnibus omnia iudicantur, ſed maior cognitio fit maioris pœnæ materia: unde ſacerdos eadem peccans cum populo, multo graviora patietur. CYRILLUS *b*. Homo enim perſpicax, qui turpioribus ſuam voluntatem (3) inclinavit, inexcuſabile peccatum commiſit, quaſi propter malitiam recedens a Domini voluntate; ſed homo ruſticanus rationabilius implorabit veniam vindicantis: unde ſubditur: *Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Servus qui cognovit.*) Hic obiiciunt aliqui: Merito punitur. qui ſciens voluntatem Domini, non proſequitur; ſed cur punitur ignorans? Quia cum ipſe ſcire potuiſſet, noluit; ſed pigritans ipſe fuit ignorantiæ ſuæ cauſa. BASILIUS *c*. Sed dices: Si hic quidem multa ſuſtinet verbera, hic autem pauca, qualiter dicunt quidam, quod non imponit finem ſuppliciis? Sed ſciendum eſt, quod hoc quod hic dicitur non (4) numerum pœnarum, ſed differentiam indicat: poteſt enim aliquis eſſe dignus inextinguibili flamma, vel remiſſiori, vel intenſiori; & indeficienti verme, vel mitius torquente, vel fortius. THEOPHYLACTUS (ubi, ſupra.) Oſten-

(1) *Al.* dividetur. (2) *Al.* amputabitur anima. (3) *P. Nicolaius habet* qui turpioribus ſuam voluntatem inclinavit, impudenter miſericordiam implorabit, quia inexcuſabile &c. (4) *Idem legit* menſuram.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Libr. de Spiritu ſancto cap. xvi. *b* In Ioan. cap. x. Lib. VI. *c* In Regulis brevioribus ad interrogat. cclxvii.

Digitized by Google

ſtenditur autem conſequenter quare doctoribus, & ſcientibus intenſior pœna debeatur, cum dicitur : *Omni autem cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo; & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo*. Datur quidem doctoribus gratia faciendi miracula; ſed commendatur eis ſermonis, & doctrinæ gratia. Sed in dato quidem non dicit aliquid plus petendum, ſed in commendato, ſive depoſito : nam gratia verbi incremento eget, & a doctore requiritur amplius: non enim decet eum torpere, ſed augere verbi talentum. BEDA (cap. LIV. in fin.) Vel aliter. Multum ſæpe datur etiam quibuſdam privatis, quibus etiam cognitio dominicæ voluntatis, & exequendi quæ cognoſcunt facultas impenditur; multum autem commendatur illi cui cum ſua ſalute dominici quoque gregis paſcendi cura committitur. Maior ergo gratia donatos, ſi deliquerint, maior vindicta ſequetur; mitiſſima autem omnium pœna erit eorum qui præter peccatum quod originaliter traxerunt, nullum inſuper addiderunt; & in ceteris qui addiderunt tanto quilibet ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem.

(n) AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. de vigilantia ſervorum.) Diſpenſatoribus, ideſt ſacerdotibus, præmiſſa videntur eſſe propoſita, quo ſciant ſibi gravem in futurum pœnam eſſe ſubeundam, ſi familiam Domini gubernare neglexerint. Sed quia exiguus eſt profectus metu ſupplicii ab errore revocari, ideo Dominus (1) ad quærendam cupiditatem divinitatis inflammat, dicens: *Ignem veni mittere in terram*: non utique illum conſumptorem bonorum, ſed bonæ voluntatis auctorem, qui aurea dominicæ domus vaſa meliorat, fœnum vero conſumit, & ſtipulam. CYRILLUS *a*. Mos eſt autem ſacræ Scripturæ ignem quandoque dicere ſacros & divinos ſermones: ſicut enim qui aurum, & argentum purgare noverunt, per ignem conſumunt eorum ſorditiem; ſic Salvator per evangelica documenta in virtute Spiritus abſtergit intellectum eorum qui credunt in eum. Hic eſt igitur ignis ſalubris, & utilis, quo habitatores terræ, frigidi quodammodo, & extincti propter peccatum, incaleſcunt ad pietatis vitam. CHRYSOSTOMUS *b*. Terram enim ad præſens vocat, non eam quam pedibus terimus, ſed plaſmatam manibus eius, ſcilicet hominem, cui Dominus ignem ingerit ad conſumptionem peccatorum, & innovationem animarum. TITUS. Eſt autem intelligendum eum de cælo veniſſe: non enim, ſi de terra veniſſet in terram, diceret : *Ignem veni mittere in terram*. CYRILLUS *c*. Huius autem ignis Dominus accelerabat incendium: unde ſequitur: *Et quid volo niſi ut accendatur?* Credebant enim iam quidam ex Iſrael, quorum exordium fuerant venerandi diſcipuli; ſed ignis ſemel in Iudæa accenſus totum orbem occupare debebat, conſummata tamen paſſionis eius diſpenſatione: unde ſequitur: *Baptiſmo autem habeo baptizari*. Nam ante venerabilem crucem, & eius reſurrectionem a mortuis, in ſola Iudæa fiebat mentio prædicationis, & miraculorum ipſius; poſtquam autem principem vitæ inſanientes occiderunt, tunc Apoſtolis præcepit dicens Matth. XXVIII. „ Euntes, docete omnes „ gentes. “ GREGORIUS ſuper Ezechielem (hom. XII.) Vel aliter. Ignis in terram mittitur cum per ardorem ſancti Spiritus afflata terrena mens a carnalibus ſuis deſideriis crematur; ſuccenſa autem ſpirituali amore, malum quod fecit plangit: & ſic terra ardet quando accuſante ſe conſcientia, cor peccatoris in dolore pœnitentiæ crematur. BEDA (cap. LIV. in Lucam.) Addit autem, *Baptiſmo habeo baptizari*; ideſt, ſanguinis proprii tinctione prius habeo perfundi; & ſic corda credentium (2) Spiritus igne inflammare. AMBROSIUS (de negligentia ſervorum.) Tanta autem eſt Domini dignatio ut infundendæ nobis devotionis, & conſummandæ perfectionis in nobis, & maturandæ pro nobis paſſionis ſtudium ſibi ineſſe teſtetur : unde ſequitur: *Et quomodo coarctor uſque dum perficiatur?* *d* Quidam codices habent, *Et coangor*, ideſt contriſtor: cum enim in ſe nihil (3) habuerit quod doleret, noſtris tamen angebatur ærumnis, & tempore mortis mæſti-

(1) *Apud Nicolaium eſt* ad acquirendæ cupiditatem divinitatis. (2) *Al. emittitur* Spiritus, *&* inflammari *legitur pro* inflammare. (3) *Al.* habet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catenâ Græc. PP. *b* Ibid. *c* Ubi ſupra. *d* BEDA. Eius nomine prætermiſſo editiones aliæ Ambroſio hanc appendicem tribuebant; at potius de ipſo Beda intelligi: quod ſic habeat eius codex : legit enim, *Quomodo angor*, & ad triſtitiam Chriſti applicat propter dilatam eius mortem.

ſtitiam prætendebat, quam non ex metu mortis ſuæ, ſed ex mora noſtræ redemptionis aſſumpſerat. Qui enim uſque ad perfectionem angitur, de perfectione ſecurus eſt: quia cum conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit: nam qui corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt, ut eſuriret, ſitiret, angeretur, & contriſtaretur. Divinitas autem per hos affectus neſcit commutari. Simul etiam oſtendit quod in certamine paſſionis mors corporis, abſolutio anxietudinis, non (1) coacervativa ſit doloris. BEDA (cap. lv. in Luc.) Quomodo autem poſt baptiſma ſuæ paſſionis, poſt ignis ſpiritualis adventum terra ſit arſura, declarat ſubdens: *Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, ſed ſeparationem*. CYRILLUS a. Quid dicis Domine? Non veniſti pacem daturus qui factus es nobis pax, pacificans per crucem cæleſtia, & terreſtria: qui dixiſti Ioan. XIV. „ Pacem meam do vobis? " Sed manifeſtum eſt quod utilis quidem eſt pax, quandoque autem damnoſa, & ſeparans ab amore divino, per quam ſcilicet conſentitur his qui a Deo diſſident: & ob hoc fœdera terrena docuit vitare fideles: unde ſequitur: *Erunt enim quinque ex hoc in domo una diviſi; tres in duos, & duo in tres dividentur, pater in filium*. AMBROSIUS. Cum ſex perſonarum videatur facta ſubiectio, patris, & filii, matris, & filiæ, ſocrus, & nurus; quinque tamen ſunt, quia eadem mater quæ ſocrus accipi poteſt: quæ enim eſt mater filii, ſocrus eius uxoris eſt. CHRYSOSTOMUS b. Per hoc autem futurum eventum protulit. Contingebat enim in eadem domo aliquem eſſe fidelem, cuius pater vellet eum ad infidelitatem protrahere; ſed intantum prævaluit virtus doctrinæ Chriſti, ut filii patres (2) dimitterent, matreſque filiæ, & liberos parentes. Libuit enim fideles Chriſti non ſolum contemnere propria, ſed & cuncta ſimul pati, dummodo cultu fidei non careant. Si autem purus homo eſſet, unde ſuppeteret ei hoc poſſe meditari, quod a patribus plus amaretur quam filii, & a filiis pluſquam patres, & a viris pluſquam coniuges; & hoc non in una domo, aut centum, ſed ubique terrarum: & non ſolum hoc prædixit, ſed etiam opere conſummavit. AMBROSIUS (de ſpirituali intellectu eius quod Dominus dixit.) Myſtica autem interpretatione domus una, homo unus eſt. Duos autem legimus frequenter, animam, & corpus: quod ſi duobus convenerit, efficit utraque unum: aliud eſt quod ſervit, aliud cui ſubiicitur. Tres autem animæ affectiones ſunt: una rationabilis, alia concupiſcibilis, tertia iraſcibilis. Duo ergo in tres, & tres in duo dividuntur. Etenim per adventum Chriſti homo, qui erat irrationabilis, rationabilis factus eſt. Eramus carnales, terreni: miſit Deus Spiritum ſuum in corda noſtra; facti ſumus filii ſpirituales. Poſſumus etiam dicere, quod in hac domo ſunt alii quinque, ideſt odor, tactus, guſtus, viſus, & auditus. Si ergo ſecundum ea quæ audimus, aut legimus ſenſu viſus, atque auditus, excludamus ſuperfluas voluptates corporis, quæ guſtu, tactuque, & odore percipiuntur; duo in tres dividimus, eo quod mentis habitus vitiorum non capiatur illecebris. Aut ſi quinque ſenſus acceperimus corporales, vitia iam corporis, & peccata ſe ſeparant. Poſſunt etiam caro videri, atque anima ab odore, tactu, guſtuque luxuriæ ſeparata: fortior enim rationis ſexus velut in viriles fertur affectus; hæc molliorem ſtudet tenere rationem. Ex his itaque diverſarum cupiditatum motus inolevit; ſed ubi in ſe anima redit, degeneres abiurat heredes: caro quippe cupiditatibus ſuis, quas ſibi ipſa generavit, tamquam ſentibus mundi doluit eſſe confixam; ſed velut corporis quædam, atque animæ nurus, voluptas motui pravæ cupiditatis innubit. Ergo quamdiu manſit in una domo, conſpirantibus vitiis, individua conſenſio, nulla videbatur eſſe diviſio; ubi vero Chriſtus ignem, quo delicta cordis exureret, vel gladium, quo ſecreta penetrantur, miſit in terras; tunc caro, atque anima regenerationis innovata myſteriis, copulam poſteritatis eliminat, ut dividantur parentes in filios, dum intemperans motus intemperantiam abdicat, & anima declinat conſortium culpæ. Filii quoque in parentes dividuntur, dum renovati homines vitia vetuſta declinant, voluptaſque adoleſcentior ſerioſæ domus refugit diſciplinam. BEDA (cap. lv. circa medium.) Vel aliter. Per tres ſignificantur qui fidem Trinitatis habent;

(1) *P. Nicolai legit* concertativa. (2) *Al.* converterent.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. b In Catena Græc. ubi ſupra.

bent; per duo infideles, qui a fidei unitate diſſentiunt. Pater autem diabolus eſt, cuius filii imitando eramus; ſed poſtquam venit ignis ille cæleſtis, nos ab invicem ſeparavit, & oſtendit alterum patrem, qui eſt in cælis. Mater ſynagoga, filia eſt Eccleſia primitiva, quæ & eamdem, de qua genus ducit, ſynagogam fidei perſecutricem ſuſtinuit, & ipſa eidem ſynagogæ fidei veritate contradixit. Socrus ſynagoga, nurus Eccleſia de Gentibus: quia ſponſus Eccleſiæ Chriſtus filius eſt ſynagogæ ſecundum carnem. Synagoga ergo in nurum, & in filiam eſt diviſa, quæ credentes de utroque populo perſequitur; ſed & illæ in ſocrum, & in matrem ſunt diviſæ, quia (1) nolunt carnalem circumciſionem ſuſcipere.

(o) Theophylactus (ſuper *Cum videritis nubem orientem.*) Cum de prædicatione diſceptaſſet, & eam nominaſſet gladium, poterant audientes turbari, neſcientes quid diceret; & ideo Dominus ſubdit, quod ſicut aereas diſpoſitiones per quædam ſigna cognoſcunt, ſic deberent eius adventum cognoſcere; & hoc eſt quod dicit: *Cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, Nimbus venit, & ita fit; & cum auſtrum flantem, dicitis, quia æſtus erit, & ita fit*; quaſi dicat: Verba mea, & opera mea me indicant contrarium vobis: poteſtis igitur coniectare quia non veni pacem dare, ſed imbrem, & turbinem. Ego enim ſum nubes, & venio ab occaſu, ideſt ab humana nutura pridem multa induta peccatorum caligine: veni etiam ponere ignem, ideſt æſtum incitare: ſum enim auſter ventus calidus, & oppoſitus boreali frigiditati. Beda (ſuper *Hypocritæ, faciem cæli noſtis.*) Vel qui ex elementorum immutatione ſtatum aurarum, quia voluerunt, facillime prænoſcere potuerunt, poſſent etiam ſi vellent tempus adventus Domini ex dictis intelligere Prophetarum. Cyrillus *a*. Prophetæ enim multiſarie prænuntiaverunt Chriſti myſterium. (2) Decebat ergo, ſi prudentes eſſent, ad futura proſpectum intendere; nec ignorare futuras tempeſtates poſt vitam præſentem valerent: erit enim ventus, & pluvia, & ſupplicium futurum per ignem; & hoc ſignificatur cum dicitur, *Nimbus venit*. Decebat etiam ſalutis tempus non ignorare, ſcilicet adventum Salvatoris, per quem perfecta pietas intravit mundum; & hoc ſignificatur cum dicitur: *Dicitis, quia æſtus erit*. Unde in eorum reprehenſionem ſubditur: *Hipocritæ, faciem cæli, & terræ noſtis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis?* Basilius (hom. vi. in Hexaemeron.) Eſt autem notandum, quod neceſſariæ ſunt humanæ vitæ ſiderum coniecturæ, dummodo quis ultra menſuram non perquirat eorum indicia. Eſt enim nonnulla de pluviis futuris percipere; plura quoque de æſtibus, & impetu ventorum, vel particularibus, vel univerſalibus, vel violentis, vel levibus. Quanta vero commoditas ex eorum coniectura vitæ præſtetur, quis neſcit? Intereſt enim nautæ pronoſticari procellarum pericula, viatori mutationem aeris, colono fructuum copiam. Beda (cap. lv.) Sed ne aliqui de turba ſe propheticæ lectionis ignaros, temporum curſus (3) probare non poſſe cauſarentur, vigilanter adiungit: *Quid autem & a vobis ipſis non iudicatis quod iuſtum eſt?* oſtendens eos, etſi litteras neſciant, naturali tamen ingenio poſſe dignoſcere, eum qui opera fecit quæ nullus alius feciſſet, ſupra hominem & Deum eſſe: unde poſt huius ſæculi iniuſtitias, iuſtum Creatoris iudicium eſſe venturum. Origenes (hom. xxxv. in Luc) Niſi autem eſſet nobis natura inſitum id quod iuſtum eſt iudicare, numquam Salvator hoc diceret.

(p) Theophylactus (ſuper *Cum vadis.*) Poſtquam oſtendit Dominus laudabilem diſcordiam, ex hinc docet laudabilem pacem, cum dicit: *Cum autem vadis cum adverſario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo*; quaſi dicat: Cum trahit te adverſarius ad iudicium, *da operam*, ideſt omnibus modis excogites, ut abſolvaris ab illo. Vel *da operam*; ideſt, etſi nihil habeas, mutuum accipe, ut abſolvaris ab illo, ne te coram iudice conveniat: unde ſequitur: *Ne forte trahat te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Cyrillus *b*. In quo anguſtias patieris donec etiam noviſſimum aſſem (4) exigent: & hoc eſt quod ſubdit: *Dico tibi, non exibis inde, donec etiam noviſſimum minutum reddas.* Chryſoſtomus (hom. xvi. in Matth.) Videtur mihi de præſentibus iudicibus dicere, & de itinere ad præſens iudicium, & de carcere huius mundi: per

hæc

(1) *Al.* volunt. (2) *Al.* Dicebat. (3) *Al.* nos probare. (4) *Nicolaius habet* reddas.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græc. PP. *b* Ubi ſupra.

hęc enim quæ apparent, & in promptu ſunt, irrationabiles homines ſe corrigere conſueverunt: frequenter enim non ſolum ex futuris bonis, vel malis commonet, ſed etiam ex præſentibus propter groſſiores auditores. AMBROSIUS (Lib. VII. cap. de liberatione ab adverſario in via.) Vel adverſarius noſter diabolus eſt, qui ſerit illecebras delictorum, ut habeat in ſupplicio participes quos habuit in errore conſortes: adverſarius etiam nobis eſt omnis vitiorum uſus: denique adverſaria eſt nobis mala conſcientia, quæ nos & hic afficit, & in futurum accuſabit, & prodet. Demus igitur operam ut dum in hoc ſumus vitæ curriculo conſtituti, tamquam a malo adverſario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum adverſario ad magiſtratum, in via noſtrum condemnet errorem. Quis autem eſt magiſtratus niſi penes quem omnis poteſtas eſt? Hic autem magiſtratus tradit reum iudici, ei ſcilicet cui vivorum, & mortuorum tribuit poteſtatem, ſcilicet Ieſu Chriſto, per quem occulta redarguuntur, & improbi operis pœna mandatur. Ipſe exactori tradit, & in carcerem mittit: dicit enim Matth. XXII. „ Tollite, & mittite illum „ in tenebras exteriores. “ Et exactores ſuos monſtrat eſſe Angelos, de quibus dicit ibid. XIII. „ Exibunt Angeli, & ſepa„ rabunt malos de medio iuſtorum, & mit„ tent eos in caminum ignis. “ Sed ſubditur: *Dico tibi, non exies inde donec etiam noviſſimum minutum reddas*. Si enim qui pecuniam ſolvunt, non prius evacuant fenoris nomen quam totius ſortis uſque ad minimum quocumque ſolutionis genere quantitas univerſa ſolvatur; ſic compenſatione caritatis, actuumque reliquorum, vel ſatisfactione quacumque peccati pœna diſſolvitur. ORIGENES (hom. XXXV. ut ſupra.) Vel aliter. Quatuor perſonas hic ponit, adverſarii, principis, exactoris, & iudicis; apud Matthæum vero perſona prætermiſſa eſt principis, & pro exactore miniſter inſertus. Diſcrepant etiam, quod ille quadrantem, iſte minutum poſuit; uterque autem dixit noviſſimum. Cunctis autem hominibus duos Angelos adeſſe legimus, malum qui adverſa exhortatur, bonum qui optima perſuadet. Ille autem adverſarius noſter, quotieſcumque peccamus, exultat, ſciens quoniam habet poteſtatem apud principem ſæculi huius, qui ſe miſerat, exultandi, & gloriandi. (1) In Græco autem cum articulo τοῦ σου, qui ſingularitatis ſignificator eſt, adverſarium poſuit, ut oſtenderet ſingulis hominibus ſingulos adverſarios eſſe, qui ubique eos ſequantur; principem vero ſine articulo poſuit, ne certum videretur oſtendere, ſed unum de pluribus: non enim unuſquiſque noſtrum habet proprium principem, ſed ſuæ genti communem. Da ergo operam ut libereris ab adverſario tuo, ſive a principe, ad quem te adverſarius trahit, habendo ſapientiam, iuſtitiam, fortitudinem, & temperantiam. Si autem dederis operam, eſto in eo qui dicit Ioan. XIV. „ Ego ſum via: “ alioquin trahet te adverſarius ad iudicem. Dicit autem, *Trahit*, ut oſtendat nolentes ad condemnationem compelli. Iudicem autem alium neſcio niſi Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominantur exactores, ſi debuerimus aliquid; ſi omnibus univerſa reddidero, nemo exactor eſt, & intrepida mente reſpondeo, Nihil tibi debeo. Quod ſi debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur exire, niſi debitum omne perſolvero: non enim habet exactor poteſtatem ut mihi ſaltem quadrantem concedat. Qui donavit debitori quingentos denarios, & alii quinquaginta, dominus erat: iſte qui exactor eſt, dominus non eſt; ſed a domino ad exigenda debita præpoſitus. Noviſſimum autem minutum dicit gracile, & tenue: peccata enim noſtra aut pinguia ſunt, aut tenuia. Beatus igitur eſt qui non peccat. Secundo autem ſi tenue peccatum habeat, inter ipſa quoque tenuia diverſitas eſt: alioquin non diceret, *Donec noviſſimum redderet minutum*. Si enim parum debet, non egredietur niſi ſolvat minimum quadrantem; qui autem magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum ſæcula numerabuntur. BEDA (cap. LV. par. a fin.) Vel aliter. Adverſarius noſter in via eſt ſermo Dei contrarius noſtris carnalibus deſideriis in præſenti vita, a quo liberatur qui præceptis eius ſubditur: alioquin tradetur iudici, quia ſermone Domini contempto, peccator reus tenebitur in examine iudicis; quem iudex exactori tradet, ideſt maligno ſpiritui, ad ultionem: qui mittetur in carcerem, ideſt in infernum; ubi quia ſemper ſolvere pœnas patiendo, ſed numquam perſolvendo, veniam conſequi non poterit, numquam exinde exibit; ſed cum terribiliſſimo ſerpente diabolo perpetuas pœnas luet.

CA-

(1) *Quatuor quorum ſæpe meminimus exempla ſic habent*. Cum articulo autem in Græco eum poſuit, ſeu pluribus unum monſtraret. quia unuſquiſque ſub ſuæ gentis eſt principe. Da ergo operam &c.

CAPUT XIII.

(a) ADerant autem quidam ipſo in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum. Et reſpondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia paſſi ſunt? Non, dico vobis; ſed niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Sicut illi decem & octo, ſupra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipſi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hieruſalem? Non, dico vobis; ſed ſi pœnitentiam non egeritis; omnes ſimiliter peribitis.

(b) Dicebat autem & hanc ſimilitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea ſua, & venit quærens fructum in illa, & non invenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres ſunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? At ille reſpondens dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno uſque dum fodiam circa illam, & mittam ſtercora. Et ſi quidem fecerit fructum; ſin autem, in futurum ſuccides eam.

(c) Erat autem docens in ſynagoga eorum ſabbatis. Et ecce mulier quæ habebat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat ſurſum reſpicere: quam cum videret Ieſus, vocavit eam ad ſe, & ait illi: Mulier, dimiſſa es ab infirmitate tua. Et impoſuit illi manus. & confeſtim erecta eſt, & glorificabat Deum. Reſpondens autem archiſynagogus Indignans, quia ſabbatis curaſſet Ieſus, dicebat turbæ: Sex dies ſunt in quibus oportet operari: in his ergo venite, & curamini, & non in die ſabbati. Reſpondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocritæ, unuſquiſque veſtrum in ſabbato non ſolvit bovem ſuum, aut aſinum a præſepio, & ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit ſatanas ecce decem & octo annis, non oportuit ſolvi a vinculo iſto die ſabbati? Et cum hæc diceret, erubeſcebant omnes adverſarii eius; & omnis populus gaudebat in univerſis quæ glorioſe fiebant ab eo.

(d) Dicebat ergo: Cui ſimile eſt regnum Dei, & cui ſimile æſtimabo illud? Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum; & crevit, & factum eſt in arborem magnam; & volucres cæli requieverunt in ramis eius. Et iterum dixit: Cui ſimile æſtimabo regnum Dei? Simile eſt fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſata tria, donec fermentaretur totum.

(e) Et ibat per civitates, & caſtella docens, & iter faciens in Hieruſalem. Ait autem illi quidam: Domine, ſi pauci ſunt qui ſalvantur? Ipſe autem dixit ad illos: Contendite intrare per anguſtam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt. Cum autem intraverit paterfamilias, & clauſerit oſtium, incipietis foris ſtare, & pulſare ad oſtium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et reſpondens dicet vobis: Neſcio vos unde ſitis. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet vobis: Neſcio vos unde ſitis: diſcedite a me omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium, cum videritis Abraham, Iſaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & auſtro, & accumbent in regno Dei. Et ecce ſunt noviſſimi qui erant primi, & ſunt primi qui erant noviſſimi.

(f) In ipſa die acceſſerunt quidam phariſæorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eiicio dæmonia, & ſanitates perficio hodie, & cras, & tertia die conſummor. Verumtamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare: quia non capit Prophetam per-

rire extra Hieruſalem. Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum ſuum ſub pœnis; & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

(a) GLOSSA *a*. Quia de pœnis peccantium fecerat mentionem, opportune nuntiatur quorumdam peccantium pœna, ex cuius exemplo etiam aliis peccatoribus pœnam comminatur: unde dicitur: *Aderant quidam ipſo in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum ſanguinem miſcuit Pilatus cum ſacrificiis eorum*. CYRILLUS *b*. Erant enim ſequaces dogmatum Iudæ Galilæi, cuius mentionem Lucas in Actibus Apoſtolorum cap. v. fecit, qui dicebat: Non oportet quemquam vocari dominum: unde quamplures eorum, quia Cæſarem non fatebantur dominum, a Pilato puniti ſunt. Dicebant etiam non oportere alias a ſtatutis victimis in lege Moyſi offerre Deo: unde prohibebant ſtatutas a populo victimas pro ſalute Imperatoris, & populi Romani offerre. Pilatus ergo indignatus in Galilæos, iuſſit inter ipſas victimas, quas ritu legis ſe offerre putabant, occidi, ita quod ſanguis offerentium oblatis victimis miſceretur. Credente autem vulgo, iuſtiſſime prædictos talia paſſos eſſe, quaſi ſcandala ſeminantes in populo, incitantes principes in odium ſubditorum, narraverunt hæc Salvatori, volentes percipere quid ei ſuper hoc videretur. Ipſe autem peccatores hos eſſe ponit; non tamen hic aſſerit talia paſſos eſſe, tamquam peiores non patientibus: unde ſequitur: *Et reſpondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerunt, quia talia paſſi ſunt? Non, dico vobis*. CHRYSOSTOMUS (conc. v. de Lazaro, inter med. & fin.) Punit enim Deus quoſdam peccatorum, amputans eorum nequitiam, & pœnam illis ſtatuens leviorem, & plene removens eos ab aliis, & viventes in malitia corrigens per horum damnationem. Rurſus alios hic non punit, ut ſi ſibi caverint pœnitentes; præſentem pœnam effugiant, & futurum ſupplicium; ſi vero perſeveraverint, maius patiantur tormentum. TITUS. Manifeſtat & hic, quia quæcumque ex iudiciis accidunt in reorum ſupplicium, non ſolum iudicantium poteſtate, ſed etiam nutu Dei contingunt: unde ſive iuſta conſcientia puniat iudex, ſive alind intendens condemnet, commendandum eſt negotium divinæ cenſuræ. CYRILLUS *c*. Removens ergo populares ab inteſtinis inſidiis occaſione religionis concitatis, ſubiungit: *Sed niſi pœnitentiam habueritis*, & niſi ceſſaveritis conſpirare contra Principes, quod nutu divino non agitis, *omnes ſimul*, vel *ſimiliter, peribitis*, & veſter ſanguis veſtris victimis coniungetur. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) In hoc autem oſtendit quod illos permiſit talia pati, ut viventes alienis periculis territi fierent regni heredes. Quid igitur, dices ut melior ego fiam, ille punitur? Non ideo, ſed punitur quidem propter propria crimina; fit vero ex hoc videntibus ſalutis materia. BEDA (cap. lvi. in Luc.) Sed quia pœnitentiam non habuerunt, quadrageſimo dominicæ paſſionis anno venientes Romani, quos deſignabat Pilatus ad eorum gentes pertinens, & incipientes a Galilæa, unde dominica prædicatio cœperat, radicitus impiam gentem deleverunt, & non ſolum atria templi, quo ſacrificia deferri conſueverant, ſed interiora domus humano ſanguine fœdarunt. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra inter med. & fin.) Iterum autem alii decem & octo obruti fuerant a quadam turre, de quibus eadem ſubdit, dicens: *Sicut illi decem & octo ſuper quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipſi debitores fuerunt præter omnes homines habitantes in Hieruſalem? Non, dico vobis*. Non enim hic omnes punit, dans aliis inducias pœnitendi; nec tamen cunctos futuræ punitioni reſervat, ne plures providentiam abnegarent. TITUS. Una autem turris comparatur toti civitati, ut pars totum perterreat: unde ſubditur: *Sed ſi non pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis*; quaſi dicat: Tota civitas paulo poſt occupabitur, ſi perſeveraverint indigenæ in infidelitate. AMBROSIUS (ut ſupra.) Myſtice autem in illis, quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum, figura quædam videtur, eos tangens qui coactu diabolico, non pure offe-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Equivalenter, non expreſſe. *b* In Catena Græc. PP. *c* Ubi ſupra.

Digitized by Google

offerunt ſacrificium, quorum oratio eſt in peccatum, ſicut de Iuda ſcriptum eſt, qui proditionem ſanguinis (1) dominici inter ſacrificia poſitus cogitabat. BEDA (cap. lvi. in Luc.) Pilatus enim, qui interpretatur os malleatoris, diabolum ſignificat, ſemper cædere paratum; ſanguis peccatum, ſacrificia bonas actiones exprimunt. Pilatus ergo ſanguinem Galilæorum cum ſacrificiis eorum miſcet, quando diabolus eleemoſynam, & cetera bona fidelium, vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel qualibet alia peſte commaculat. Illi etiam Hieroſolymitæ a ruina turris oppreſſi ſignificant, Iudæos qui pœnitere noluerunt, cum mœnibus ſuis eſſe perituros. Non fruſtra decem & octo, qui numerus apud Græcos ex ι, & η, hoc eſt eiſdem litteris quibus nomen Ieſu incipit, exprimitur: (2) ſignificat enim Iudæos hinc maxime perituros, quod nomen Salvatoris recipere noluerunt. Illa turris ſignificat illum qui eſt turris fortitudinis, quę merito eſt in Siloa, quę interpretatur miſſus: ſignificat enim eum qui miſſus a Patre, venit in mundum, qui omnes ſuper quos cecidit conteret.

(b) TITUS. Iactabant ſe Iudęi ex eo quod decem & octo perierant; ipſi vero omnes remanſerunt illęſi: unde proponit eis fici parabolam: dicit enim: *Dicebat autem hanc ſimilitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea ſua.* AMBROSIUS (Lib. VII. cap. de parabola arboris fici.) Vinea Domini Sabaoth erat quam dedit in rapinam gentium. Apta autem ſynagogæ arboris iſtius comparatio eſt: quia ſicut arbor (3) iſta redundans foliis fluentibus, ſpem poſſeſſoribus ſuis caſſa ſperatorum proventuum expectatione deſtituit; ita etiam in ſynagoga dum doctores eius operibus infecundi, verbis tamen velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat. Hæc etiam ſola arbor ab initio germinat poma pro floribus, & poma decidunt, ut poma ſuccedant; manent tamen aliqua priorum (4) perrara, nec decidunt. Etenim primus ſynagogæ populus velut inutilis decidit fructus, ut de pinguedine religionis antiquæ novus Eccleſiæ populus emergeret; primi tamen ex Iſrael, groſſi matureſcentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum ceteris præſtiterunt, quibus dicitur Matth. xix. „ Sedebitis ſuper duodecim „ thronos. " Nonnulli tamen ficum iſtam non ſynagogæ, ſed malitiæ, & improbitatis figuram putant; hi tamen in nullo diſtant, niſi quod pro ſpecie genus eligant. BEDA (cap. lvi. in Luc.) Ipſe autem Dominus ſynagogam per Moyſen inſtituit, in carne natus apparuit, & crebrius in ſynagoga docens fructum fidei quæſivit, ſed in phariſæorum mente non invenit: unde ſequitur: *Et venit fructum quærens in illa, & non invenit.* AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de arbore fici.) Quærebat autem Dominus, non quia fructum ficulneæ deeſſe neſciret, ſed ut oſtenderet in figura, quia fructum ſynagoga iam habere deberet. Denique ex ſequentibus docet non ſe ante tempus veniſſe, qui per triennium venit: ſic enim habes: *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres ſunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio.* Venit ad Abraham, venit ad Moyſen, venit ad Mariam; hoc eſt, venit in ſignaculo, venit in lege, venit in corpore: adventum eius ex beneficiis recognoſcimus: alibi purificatio, alibi ſanctificatio, alibi iuſtificatio eſt: circumciſio purificavit, lex ſanctificavit, gratia iuſtificavit. Ergo populus Iudæorum neque purificari potuit, quia circumciſionem corporis, non animi habuit; neque ſanctificari, quia virtutem legis ignorans, carnalia magis quam ſpiritualia ſequebatur; neque iuſtificari, quia delictorum ſuorum pœnitentiam non gerens, gratiam neſciebat. Merito ergo nullus fructus in ſynagoga inventus eſt; & ideo iubetur excidi: ſequitur enim: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?* Bonus autem cultor, & fortaſſis ille in quo Eccleſiæ fundamentum eſt, præſagiens, alterum ad Gentes, ſe autem ad eos qui ex circumciſione ſunt, eſſe mittendum, religioſe ne excidatur intervenit, fretus vocatione ſua etiam populum Iudæorum per Eccleſiam poſſe ſalvari: unde ſequitur: *At ille reſpondens, dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno.* Cito duritiam, ſuperbiamque Iudæorum cauſas eſſe ſterilitatis agnovit. Itaque venit excolere qui novit vitia reprehendere: unde ſubdit: *Uſque dum fodiam circa illam.* Pollicetur dura cordis eorum apoſtolicis ligonibus eſſe fodienda, ne radicem ſapientiæ, terrarum acervus obruat, & abſcondat. Subdit autem, *Et mittam ſtercora*, ideſt humilitatis affectum, per quem in Evangelium Chriſti etiam Iudæus fore exiſtimatur fructuoſus: unde ſubdit: *Et ſi quidem fecerit fructum*, bene ſcilicet erit; *ſin autem, in futurum ſuccides illam.*

(1) *Al.* Domini. (2) *Al.* Significare autem. (3) *Al. omittitur* iſta; *item al. legitur* redundat *pro* redundans. (4) *Al.* parata.

lam. Beda (cap. lvi. ſuper *Succide eam*.) Quod quidem per Romanos factum eſt, a quibus gens Iudæa ſucciſa, & a terra promiſſionis expulſa eſt. Augustinus de Ver. Dom. (ſerm. xxxi.) Vel aliter totum. Arbor ficulnea genus humanum eſt. Primus enim homo qui peccavit, foliis ficulneæ pudenda velavit, hoc eſt membra unde nati ſumus. Theophylactus. Sed & quiſque noſtrum ficus eſt in vinea Dei, hoc eſt in Eccleſia, vel in hoc mundo plantata. Gregorius in homil. (in Evang. xxxi.) Tertio autem Dominus ad ficulneam venit: quia naturam generis humani ante legem, ſub lege, ſub gratia, expectando, admonendo, viſitando requiſivit: ſed tamen tribus annis fructum ſe non inveniſſe conqueritur: quia quorumdam pravorum mentes nec inſpirata lex naturalis corrigit, nec præcepta erudiunt, nec incarnationis eius miracula convertunt. Theophylactus. Tertio autem natura noſtra fructum petita non tribuit: ſemel quidem cum in paradiſo prævaricati ſumus præceptum, ſecundo cum lege vitulum conflaverunt, tertio cum Salvatorem renuerunt. Sed (1) id trienniuni intelligendum eſt pro tribus ætatibus, puerili, virili, & ſenili. Gregorius in hom. (xxxi. in Evang.) Sed cum magno timore audiendum eſt quod dicitur: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?* Unuſquiſque enim iuxta modum ſuum, inquantum locum vitæ præſentis tenet, ſi fructum bonæ operationis non exhibet, velut infructuoſa arbor terram occupat: quia in eo loco, in quo ipſe eſt, (2) aliis operandi occaſionem negat. Basilius a. Proprium enim eſt divinæ propitiationis non ſilenter pœnas infligere, ſed præmittere minas revocando ad pœnitentiam; ſicut Ninivitis fecit, & nunc cultori dicens, *Succide eam*: provocans quidem ipſum ad curam eius, ſuſcitans vero ſterilem animam ad producendos debitos fructus, Gregorius Nazian. b (oratione in ſanctum lavacrum.) Igitur nec nos feriamus ſubito, ſed prævaleamus miſericordia, ne ſecemus ficum potentem adhuc fructum facere, quam forſitan curabit periti cuſtodis ſtudium: unde & hic ſubditur: *At ille reſpondens dixit illi: Dimitte illam hoc anno, uſque dum fodiam circa illam*. Gregorius in hom. (xxxi. in Evang.) Per cultorem vineæ præpoſitorum ordo exprimitur, qui (3) dum præſunt Eccleſiæ, dominicæ vineæ curam gerunt. Theophylactus (hoc loco.) Vel paterfamilias Deus Pater eſt, cultor vero Chriſtus, qui ficum amputari ut ſterilem non permittit; quaſi ad Patrem diceret: Si per legem, & Prophetas fructum pœnitentiæ non dederunt, meis eos irrigabo paſſionibus, & doctrinis; & forſitan dabunt obedientiæ fructum. Augustinus de Ver. Dom. (ſerm. xxxvi.) Vel colonus, qui intercedit, eſt omnis ſanctus qui intra Eccleſiam orat pro eis qui ſunt extra Eccleſiam, dicens: *Domine, dimitte illam hoc anno*, ideſt tempore iſto ſub gratia, *uſque dum fodiam circa illam*. Circumfodere eſt humilitatem, & patientiam docere. Foſſa enim eſt humilis terra, ſtercus autem in bono intellige: ſordes ſunt, ſed fructum dant: ſordes cultoris dolor eſt peccatoris. Qui autem agunt pœnitentiam, in ſordibus agant, & veraciter agant. Gregorius in hom. (xxxi. ut ſupra.) Vel peccata carnis, ſtercora vocantur. Ex ſtercore igitur ad fructum reviviſcit arbor, quia de conſideratione peccati, ad bona ſe opera reſuſcitat animus. Sed ſunt plerique qui increpationes audiunt, & tamen ad pœnitentiam redire contemnunt: propter quod ſubditur: *Et ſiquidem fecerit fructum*. Augustinus de Ver. Dom. (ſerm. xxxi.) Bene ſcilicet erit; *ſin autem, in futurum ſuccides eam*, quando ſcilicet in iudicio venies iudicare vivos, & mortuos. Interim modo parcitur. Gregorius in hom. (xxxi. in Evang.) Qui autem nunc non vult ad fecunditatem pingueſcere per increpationem, illic cadit unde iam reſurgere per pœnitentiam non valet.

(c) Ambrosius (Lib. VII. in Lucam cap. de curatione multorum.) Cito quod de ſynagoga dixerat indicavit: ad ipſam utique (4) arborem veniſſe ſe monſtrat qui in eadem prædicabat: unde dicitur: *Erat autem docens in ſynagoga eorum ſabbatis*. Chryſo-

(1) *Al.* in triennium. (2) *Al.* & alii. (3) *Al.* *omittitur* dum. (4) *P. Nicolaius omittit* arborem.

Ex editione P. Nicolai.

a Conc. viii. quæ de pœnitentia inſcribitur. b Orat. xxvi. ſub fine, ea ſcilicet quæ *de moderatione in diſputationibus ſervanda inſcribitur*, *non in ſancta lumina* orat. xxxix. ut edit. Antverpienſis ad huius loci marginem notat; etſi aliquid ibi non diſſimili ſenſu indicatur, vel quommodo huc pertinens.

Digitized by Google

SOSTOMUS *a*. Docet quidem non ſeorſum, ſed in ſynagogis ſecure, in nullo dubitans, nec aliquid contra legem Moyſi ſtatuens; ſabbato autem, quia tunc Iudaei legi vacabant. CYRILLUS *b*. Ad expugnationem autem corruptionis, & mortis, & invidiae diaboli contra nos, prodiit (1) incarnatio Verbi; & hoc apparet ex ipſis eventibus: ſequitur enim: *Et ecce mulier quae habebat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo*. Dicit autem ſpiritum infirmitatis, quia mulier haec patiebatur atrocitate diaboli, derelicta a Deo propter propria crimina, vel propter tranſgreſſionem Adae, ob quam humana corpora infirmitatem, & mortem incurrerunt. Dat autem ſuper hoc Deus diabolo poteſtatem, ut homines mole adverſitatis depreſſi, velint ad meliora tranſire. Genus autem infirmitatis oſtendit, dicens: *Et erat inclinata, nec omnino poterat ſurſum reſpicere*. BASILIUS *c*. Brutorum ſiquidem caput humi deflexum eſt, terram cernit; caput hominis erectum eſt in caelum, oculi ſuperna conſpiciunt: convenit enim (2) ei quaerere ſuperna, tranſcendere terrena intuitu. CYRILLUS *d*. Oſtendens autem Dominus adventum ſuum in hunc mundum diſſolutivum eſſe humanarum paſſionum, mulierem ſanavit: unde ſequitur: *Quam cum vidiſſet Ieſus, vocavit eam ad ſe, & ait illi: Mulier, dimiſſa es ab infirmitate tua*. Vox aptiſſima Deo, plena maieſtate ſuperna: fugat enim morbum imperatorio motu: qui etiam manus illi imponit: ſequitur enim: *Impoſuit illi manus; & confeſtim erecta eſt, & glorificabat Deum*: in quo oportet perpendere ſacram carnem induiſſe virtutem divinam: erat enim ipſius Dei caro, non autem alicuius alterius, quaſi ſeparatim exiſtente Filio hominis a Filio Dei, ſicut falſo aliquibus viſum eſt. Sed ingratae ſynagogae praeſul, poſtquam vidit feminam humi repentem ſolo tactu erectam, & divina referentem magnalia, ardens Domini gloria, irretitur invidia, arguitque miraculum, quaſi videretur ſolicitari pro ſabbato: unde ſequitur: *Reſpondens autem archiſynagogus indignans, quia ſabbato curaſſet hominem Ieſus, dicebat turbae: Sex dies ſunt in quibus oportet operari: in his venite, & curamini, & non in die ſabbati*. Hortatur ceteris diebus diſperſos, & propriis vacantes operibus, non ſabbato, videre, & mirari prodigia Domini, ne forte credant. Sed dic, lex prohibuit ab opere manuali die ſabbati abſtinere, numquid ab eo quod verbo, & ore fit? Ceſſes ergo comedere, & potare, ac loqui, & pſallere in ſabbato. Et ſi nec legem legis, cur tibi ſabbatum? Ceterum, ſi manuale opus lex prohibuit, quomodo manuale opus eſt feminam verbo erigere? AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam de curatione mulieris.) Denique & Deus ab operibus mundi quievit, (3) non operibus quibus ſempiterna, & iugis operatio eſt, ſicut Filius ait Ioan. v. „ Pater meus uſque modo operatur, & ego „ operor: “ ut ad ſimilitudinem Dei ſaecularia noſtra opera, non religioſa ceſſarent. Unde Dominus ſpecialiter ei reſpondit: ſequitur enim: *Reſpondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocritae, unuſquiſque veſtrum in ſabbato non ſolvit bovem ſuum, aut aſinum a praeſepio, & ducit adaquare?* (4) BASILIUS *e*. Hypocrita eſt qui in theatro aſſumit alienam perſonam; ſic & in vita praeſenti quidam alia gerunt in corde, & alia ſuperficialiter oſtendunt hominibus. CHRYSOSTOMUS. Bene igitur dicit hypocritam principem ſynagogae: quia faciem habebat legis cultoris, mens vero eius erat verſuti, & invidi: non enim turbatur propter ſabbatum, quia violatur, ſed propter Chriſtum, quia glorificatur. Tu tamen attende, quod ubi quidem opus fieri iuſſit, ſicut cum paralytico iuſſit grabatum tollere, tranſtulit ſermonem ad maius, convincens eos per dignitatem Patris, cum dicit Ioan. v. „ Pater meus uſque modo operatur, & „ ego operor: “ hic autem ubi totum faciens verbo, nihil aliud adiicit, ex his quae ipſi faciebant, calumniam ſolvit. CYRILLUS. Arguitur autem archiſynagogus ut hypocrita, dum bruta quidem adaquat in ſabbato, mulierem vero non magis genere, quam fide filiam Abrahae non dignam putat ſolvi ab aegritudinis vinculo: unde ſubdit: *Hanc autem filiam Abrahae, quam alligavit ſatanas ecce decem & octo annis, non oportuit ſolvi a vinculo iſto die ſabbati?* Malebat ſiquidem mulierem tamquam quadrupedia cernere terram, quam hominum ſtaturam recipere, dummodo Chriſtus non magnificaretur.

(1) *Al.* incarnatione. (2) *Al. deſideratur* ei. (3) *Corrigit Nicolai* non ab operibus ſanctis, cuius ſempiterna &c. (4) *Al.* BEDA.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Graec. PP. *b* Ibid. *c* Hom. IX. in Haxaemeron. *d* Ubi ſupra. *e* Hom. X. de Ieiunio.

tur. Non autem erat eis quid reſponderent; ſed ipſi ſibi ipſis erant irretragabilis reprehenſio: unde ſequitur: *Et cum hæc diceret, erubeſcebant omnes adverſarii eius*; ſed populus, quaſi commoda ex miraculis conſequens, lætabatur de ſignis: unde ſequitur: *Et omnis populus gaudebat in univerſis quæ glorioſe fiebant in eo*. Nam claritas operum omnem quæſtionem ſolvebat apud eos qui non quærebant mentibus perverſis. GREGORIUS in hom. (xxxi. in Evang.) Myſtice autem hoc ſignificat ficulnea infructuoſa quod mulier inclinata: humana enim natura ad peccatum ex voluntate corruens, quia fructum obedientiæ ferre noluit, ſtatum rectitudinis amiſit; & hoc ſignificat ficulnea reſervata quod mulier erecta. AMBROSIUS (Lib. & titul. ut ſupra.) Vel ficus ſynagogam figurat. Denique in muliere infirma quaſi Eccleſiæ figura ſuccedit; quæ cum menſuram legis, & reſurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in ſublime erecta faſtigium, inclinationem noſtræ infirmitatis ſentire non potuit. Nec aliter curari potuiſſet hæc mulier, niſi quia legem implevit, & gratiam: nam in decem verbis legis perfectio eſt, in octavo numero reſurrectionis plenitudo. GREGORIUS in homil. (xxxi. in Evang.) Vel aliter. Sexto die homo factus eſt, atque eodem ſexto die opera cuncta Domini perfecta ſunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, decem & octo facit. Quia ergo homo, qui ſexto die factus eſt, perfecta opera habere noluit, ſed ante legem, ſub lege, atque in exordio inchoantis gratiæ infirmus extitit, decem & octo annis (1) mulier curva fuit. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xxxi.) Quod ergo ſignificat triennium in arbore, hoc decem & octo anni in illa muliere, quia ter ſeni decem & octo faciunt. Curva autem erat, ſurſum aſpicere non poterat, quia Surſum corda ſine cauſa audiebat. GREGORIUS in hom. (xxxi. in Evang.) Omnis enim peccator terrena cogitans, cæleſtia non requirens ſurſum reſpicere non valet: quia dum deſideria inferiora ſequitur, a mentis ſuæ rectitudine curvatur; & hoc ſemper videt, & ſine intermiſſione cogitat. Vocavit eam Dominus, & erexit: quia illuminavit, & audivit. Vocat enim quandoque, ſed non erigit: quia plerumque videmus quæ agenda ſunt, ſed opera non implemus: uſitata enim culpa obligat mentem, ut nequaquam ſurgere poſſit ad rectitudinem. Conatur, & labitur: quia ubi diu ſponte perſtitit ibi cum noluerit cadit. AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. de curatione.) Opus autem ſabbati ſignum futuri eſt, quod unuſquiſque perfunctus lege, & gratia, per miſericordiam Dei corporeæ fragilitatis moleſtiis exuetur. Cur autem aliud animal indicavit niſi ut oſtenderet futurum ut Iudaicus, & Gentilis populus, ſitim corporis, æſtuſque mundi huius, dominici fontis ubertate deponat; & ſic per vocationem duorum populorum Eccleſiam ſalvam futuram? BEDA (cap. lvi. in Lucam.) Filia autem Abrahæ eſt anima quæcumque fidelis, vel Eccleſia de utroque populo ad fidei unitatem collecta. Idem ergo myſtice eſt bovem, vel aſinum ſolutum a præſepio potum duci, quod eſt filiam Abrahæ a vinculo noſtræ inclinationis erigi.

(d) GLOSSA a. Erubeſcentibus adverſariis, & populo gaudente de his quæ glorioſe fiebant a Chriſto, profectum Evangelii conſequenter ſub quibuſdam ſimilitudinibus manifeſtat: unde dicitur: *Dicebat ergo: Cui ſimile eſt regnum Dei, & cui ſimile æſtimabo illud? Simile eſt grano ſinapis*. AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam cap. de comparatione regni cælorum ad fermentum.) Alio loco granum ſinapis legitur, (2) ubi conſertur. Ergo ſi regnum cælorum ſicut granum ſinapis eſt, & fides ſicut granum ſinapis, fides eſt utique regnum cælorum, quod intra nos eſt. Granum quidem ſinapis res eſt vilis, & ſimplex; ſi teri cœperit, vim ſuam fundit: & fides ſimplex primo videtur; ſed ſi atteratur adverſis, gratiam ſuę virtutis effundit. Grana ſinapis martyres ſunt. Habebant odorem fidei, ſed latebat: venit perſecutio, contriti ſunt gladio, per totius mundi terminos grana ſui ſparſere martyrii. Ipſe etiam Dominus granum eſt ſinapis: teri voluit, ut diceremus: „Chri„ſti bonus odor ſumus: " II. Corinth. II. ſeminari voluit velut granum ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum: in horto enim Chtiſtus captus, & ſepultus eſt, ubi etiam reſurrexit, & factus eſt arbor: unde ſequitur: *Et factum eſt in arborem magnam*.

(1) *Al. omittitur* mulier. (2) *Legit Nicolai ex Ambroſio* ubi fidei conſertur.

Ex editione P. Nicolai.

a AEquivalenter, non expreſſe.

gnam. Dominus enim noſter granum eſt cum ſepelitur in terra, arbor cum elevatur in cælum. Eſt etiam arbor mundum obumbrans: unde ſequitur: *Et requieverunt volucres cæli in ramis eius*, (1) ideſt poteſtates cælorum, & quicumque ſpiritualibus factis evolare meruerunt. Ramus eſt Petrus, ramus eſt Paulus, in quorum ſinus per quoſdam diſputationum receſſus, qui eramus longe, aſſumptis virtutum remigiis advolamus. Ergo ſemina in horto tuo Chriſtum. Hortus utique locus eſt plenus florum, in quo gratiam tui operis effloreat, & multiplex odor variæ virtutis exhalet. Ibi ergo Chriſtus ubi fructus eſt ſeminis. CYRILLUS. Vel aliter. Regnum Dei eſt Evangelium, per quod acquirimus poſſe regnare cum Chriſto. Sicut igitur ſinapis ſemen ſuperatur quidem quantitate a ſeminibus olerum, creſcit autem adeo ut plurium fiat umbraculum avium; ſic & Salvatoris doctrina penes paucos erat in principio, ſed poſtea recepit augmentum. BEDA (cap. lvi. in Luc. par. a prin.) Homo autem Chriſtus eſt, hortus eſt Eccleſia, eius diſciplinis colenda; qui bene dicitur granum accepiſſe, quia dona quæ nobis cum Patre tribuit ex divinitate, nobiſcum accipit ex humanitate. Crevit autem Evangelii prædicatio cunctum diſſeminata per orbem; creſcit & in mente cuiuſque credentis, quia nemo repente fit perfectus. Creſcendo autem non herbarum, quæ velociter areſcunt, ſed arborum inſtar exurgit. Rami huius arboris dogmatum ſunt diverſitates, in quibus animæ caſtæ virtutum pennis ad ſuperna tendentes nidificant, & requieſcunt. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel homo quilibet granum ſinapis, ideſt evangelicum ſermonem, accipiens, & in horto animæ ſuæ ſerens, arborem magnam facit, ut & ramos producat, & cæli volatilia, ideſt qui terrenis ſupereminent, in ramis prædicationis, ideſt in expanſis conſiderationibus, requieſcunt. Paulus enim quaſi granum modicum accepit Ananiæ rudimentum; ſed plantans illud in viridario ſuo, produxit multas, & bonas doctrinas, in quibus habitant qui ſunt intellectu excelſi, puta Dionyſius, Hierotheus, & alii quamplures. Deinde ſimile dicit fermento regnum Dei: ſequitur enim: *Et dixit: Cui ſimile æſtimabo illud? Simile eſt fermento*. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. ubi ſupra.) Plerique fermentum Chriſtum putant, quia fermentum ex farina virtute, non ſpecie generi ſuo præſtat: ſic & Chriſtus (2) patribus æqualis corpore, ſed dignitate incomparabilis præeminebat. Igitur ſancta Eccleſia typum mulieris figurat, de qua ſubditur: *Quod acceptum mulier abſcondit in farina ſata tria, donec fermentaretur totum*. BEDA (ſuper *Abſcondit in farina ſatis tribus.*) Satum eſt genus menſuræ, iuxta morem provinciæ Palæſtinæ, unum & dimidium modium capiens. AMBROSIUS (Lib. VII. ubi ſupra.) Farina huius mulieris nos ſumus, quæ Dominum Ieſum in interioribus noſtræ mentis abſcondit, donec noſtra ſecreta penetralia calor ſapientiæ cæleſtis obducat. Et quia in tribus menſuris abſconditum dicit eſſe fermentum, congrue viſum eſt ut Dei Filium crederemus abſconditum in lege, ac opertum in Prophetis, evangelicis prædicationibus adimpletum. Me tamen ſequi iuvat quod ipſe Dominus docuit, fermentum eſſe ſpiritualem doctrinam Eccleſiæ. Eccleſia autem renatum hominem in corpore, & anima, & ſpiritu, fermento ſpirituali ſanctificat, cum tria hæc pari quadam cupiditatum lance conſentiunt, & æqualis aſpirat concordia voluptatum. Itaque ſi in hac vita tres menſuræ in eodem manſerint donec fermententur, & fiant unum, erit in futurum diligentibus Chriſtum incorrupta communio. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quod receptum mulier abſcondit.*) Vel pro femina intelligas animam; tria vero ſata trinam partem eius, rationabilem, iraſcibilem, & concupiſcibilem. Si igitur aliquis in hac trina parte condiderit verbum Dei, faciet hoc totum ſpirituale, ut nec rationale peccet in documentis, nec ira, aut concupiſcentia enormiter ferantur, ſed conformentur verbo Dei. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xxxii. in princ.) Vel tria ſata farinæ, genus humanum eſt; quod de tribus Noe filiis eſt reparatum. Mulier quæ abſcondit fermentum, Dei ſapientia eſt. EUSEBIUS *a*.

Vel

(1) *Al. omittitur* ideſt. (2) *Al.* ex patribus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. Non Euſebium, ſed Geometram Corderius pro Euſebio ponit in Catena, quam *ſexaginta quinque Græc. PP. ſuper Lucam* inſcribit; ſed quia hæc pars Catenæ Græcæ mihi ad manum non eſt, nec inveniri a me potuit, explorare non licet uter verius annotetur; cum & prædictum Geometram in præcedenti parte annotatum ſæpius inveniam ubi Græcum notabat S. Thomas.

Vel aliter. Fermentum Dominus nominat Spiritum ſanctum, quaſi virtutem procedentem ex ſemine, ideſt Verbo Dei. Tria autem ſata farinæ ſignificant notitiam Patris, & Filii, & Spiritus ſancti; quam mulier, ideſt divina ſapientia, & Spiritus ſanctus largitur. BEDA (cap. LVII. paulo ante med.) Vel fermentum dilectionem dicit, quæ fervere facit, & excitat mentem. Abſcondit ergo mulier, ideſt Eccleſia, fermentum dilectionis in ſata tria: quia præcepit ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute. Et hoc donec fermentetur totum, ideſt donec caritas totam mentem in ſui perfectionem commutet; quod hic inchoatur, ſed in futurum perficietur.

(e) GLOSSA *a*. Præmiſſis ſimilitudinibus de mulriplicatione evangelicæ doctrinæ, eius diffuſioni ubique prædicando intendit: unde dicitur: *Et ibat per civitates, & caſtella, docens, & iter faciens in Hieruſalem*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ibat per civitates, & caſtella, docens.*) Non enim ſola parva loca viſitabat, ſicut faciunt qui ſimplices fallere volunt, neque ſolas civitates, ut oſtentatores faciunt, & gloriam quærentes; ſed ſicut communis Dominus & pater omnibus providens, omnia circuibat. Non autem viſitabat municipia, virans Hieruſalem, ac ſi timeret legiſperitorum reprehenſiones, aut mortem, quæ poterat inde contingere: unde ſubdit: *Et iter faciens in Hieruſalem*. Nam ubi plures erant ægroti, ibi ſe medicus magis ingerebat.

Sequitur: *Ait autem quidam illi: Domine, ſi pauci ſunt qui ſalvantur?* GLOSSA *b*. Quæ quidem quæſtio ad hoc pertinere videtur de quo ſupra agebatur: nam in præmiſſa ſimilitudine dixerat, quod requieverunt volucres cæli in ramis eius; per quod intelligi poteſt multos eſſe qui ſalutis requiem conſequentur. Et quia ille unus pro omnibus quæſierat, Dominus non ſingulariter ei reſpondet: unde ſequitur: *Ipſe autem dixit ad illos: Contendite intrare per anguſtam portam*. BASILIUS *c*. Sicut enim in via terrena exitus a recto multam latitudinem habet; ſic qui egreditur a tramite ducente ad regnum cælorum, in multa latitudine erroris reperitur. Rectum autem iter eſt anguſtum, qualibet declinatione periculoſa exiſtente, ſive dextrorſum, ſive ſiniſtrorſum; ſicut in ponte, a quo utrinque divertens flumini immergitur. CYRILLUS *d*. Anguſta etiam porta ærumnam, & patientiam ſanctorum ſignificat. Sicut enim pugnarum victoria atteſtatur militis ſtrenuitati, ſic præclarum efficiet valida perpeſſio laborum, & tentationum. CHRYSOSTOMUS (homil. XXIV. in Matth.) Quid eſt ergo quod Dominus alibi dicit, Matth. XI. „Iugum meum ſuave eſt, & „onus meum leve?" Non quidem contradicit; ſed hoc dictum eſt propter tentationum naturam, illud vero propter affectum tranſeuntium. Eſt enim moleſtum aliquid naturæ, facile reputari quando id affectanter amplectimur. Si etiam via ſalutis anguſta erit in introitu, tamen per eam pervenitur ad latitudinem; e contrario vero lata deducit ad interitum. GREGORIUS II. Moral. (ſuper illud Iob XXIV. „Numquam in eodem ſtatu permanet," cap. XXVI. in nov. exemp. in veter. vero XXVIII.) Dicturus autem anguſtæ portæ introitum, præmiſit, *Contendite*: quia niſi mentis contentio ſerveat, unda mundi non vincitur, per quam anima ſemper ad ima revocatur. CYRILLUS *e*. Non videtur autem Dominus ſatisfacere quærenti utrum pauci ſint qui ſalventur, dum declarat viam per quam quiſque poteſt fieri iuſtus. Sed dicendum, quod mos erat Salvatoris non reſpondere interrogantibus ſecundum quod eis videbatur, quoties inutilia quærebant, ſed reſpiciendo quod utile audientibus foret. Quid autem commodi proveniret audientibus ſcire an multi ſint qui ſalventur, an pauci? Neceſſarium autem magis erat ſcire modum quo aliquis pervenit ad ſalutem. Diſpenſative ergo ad quæſtionis vaniloquium nihil dicit, ſed transfert ſuum ſermonem ad rem magis neceſſariam. AUGUSTINUS de Ver. Dom, (ſerm. XXXI.) Vel aliter. Confirmavit Dominus quod audivit, ſcilicet quod pauci ſunt qui ſalvantur, quia per anguſtam portam pauci intrant. Alio autem loco hoc idem ipſe ait Matth. VII. „Arcta eſt via quæ ducit ad „vitam, & pauci ſunt qui ingrediuntur „per illam:" unde ſubditur: *Quia multi,*

dico

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat; ſed ſolum quod *ubique indifferenter prædicabat, non perſonas diſcernens, ſed credentium ſalutem quærens*. *b* Neque hoc etiam habet Gloſſa quæ nunc extat; ſed eam ſolam intermediam appendicem, *Quia unus pro omnibus quæſierat*, Gloſſa interlinealis exprimit. *c* In Regulis brevioribus ad interrogat. CCXL. *d* In Cat. Græc. PP. *e* Ibid.

dico vobis, quærent intrare. BEDA (cap. lvii. parum a medio.) Salutis amore provocati: *& non poterunt*, itineris aſperitate deterriti. BASILIUS a. Vacillat enimanima: quando quidem conſiderat æterna, eligendo virtutem, quando præſentia reſpicit, præferendo illecebras: hic intuetur otia carnis, illic ſubiectionem ipſius; hic ebrietatem, illic ſobrietatem; hic diſſolutos riſus, illic copiam lacrymarum; hic choreas, illic orationes; hic fiſtulas, illic fletus; hic luxuriam, illic caſtimoniam. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xxxii.) Non autem contrarius ſibi eſt Dominus, qui dixit, quod pauci ſunt qui intrant per anguſtam portam; & alibi dicit Matth. viii. „ Multi ab oriente, & occidente ve„ nient. " Pauci ſunt in comparatione perditorum, multi in ſocietate Angelorum. Vix videntur grana quando area trituratur; ſed tanta maſſa proceſſura eſt de area hac ut impleat horreum cæli. CYRILLUS b. Quod autem deteſtabiles ſint qui intrare non poſſunt, per evidens exemplum declaravit, ſubdens: *Cum autem intraverit paterfamilias, & clauſerit oſtium, incipietis foris ſtare, & pulſare oſtium, dicentes: Domine, aperi nobis*. Sicut ſi patreſamilias, qui multos ad convivium vocavit, ingreſſo cum convivis, & oſtio recluſo, poſtmodum pulſantes adveniant. BEDA (cap. lvii. a med.) Eſt autem paterfamilias Chriſtus, qui cum ubique ex divinitate ſit, illis iam intus eſſe dicitur quos in cælo præſens ſua viſione lætificat; ſed quaſi foris eſt his quos in hac peregrinatione certantes occultus adiuvat. Intrabit vero cum totam Eccleſiam ad ſui contemplationem perducet; claudet oſtium, cum reprobis locum pœnitentiæ tollet; qui foris ſtantes pulſabunt, ideſt a iuſtis ſegregati, miſericordiam quam contempſerunt, fruſtra implorabunt: unde ſequitur: *Et reſpondens dicet vobis: Neſcio vos unde ſitis*. GREGORIUS II. Moral. (ſuper illud Iob i. „ Unde venis? " in antiq. codd. cap. iv. in nov. viii.) Neſcire Dei improbare eſt; ſicut & neſcire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium dedignatur: non quod, ſi mentiri velit, neſciat, ſed quod falſa loqui veritatis amore contemnat. Veritatis igitur lumen tenebras, quas reprobat, ignorat.

Sequitur: *Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti*. c CYRILLUS. Hoc Iſraelitis convenit, qui ſecundum ritum legis offerentes Deo victimas edebant, & gaudebant. Audiebant quoque in ſynagogis libros Moyſi, qui in ſuis ſcriptis non quæ ſua ſunt, ſed quæ Dei tradebat. THEOPHYLACTUS (ſuper *In plateis noſtris docuiſti*.) Vel ſimpliciter ad Iſraelitas dicitur: eo quod ex eis Chriſtus ſecundum carnem natus eſt, & cum eo comedebant, & bibebant, & eum prædicantem audiebant. Sed & Chriſtianis hæc congruunt: nos enim (1) comedimus corpus Chriſti, & bibimus ſanguinem eius quotidie, ad menſam myſticam accedentes; docetque in plateis animarum noſtrarum. BEDA (cap. lvii. in Luc.) Vel myſtice manducat coram Domino, & bibit qui verbi pabulum avide ſuſcipit: unde quaſi exponendo ſubditur: *In plateis noſtris docuiſti*. Scriptura enim in obſcurioribus cibus eſt, quia quaſi exponendo frangitur, & manducando glutitur; potus eſt in apertioribus, ubi ita ſorbetur ſicut invenitur. Non autem feſtivitatum epulatio iuvat quem fidei pietas non commendat; non ſcientia Scripturarum notum Deo facit quem operum iniquitas indignum oſtendit: unde ſubditur: *Et dicet vobis: Neſcio vos unde ſitis. Diſcedite a me operarii iniquitatis*. BASILIUS d. Illis forſitan loquitur quos deſcribit Apoſtolus in propria perſona dicens I. Corinth. xiii. „ Si linguis hominum lo„ quar, & Angelorum, & habeam omnem „ ſcientiam, & diſtribuero omnes faculta„ tes meas in cibos pauperum; caritatem „ autem non habuero, nihil mihi prodeſt. " Quod enim non fit divini amoris intuitu, ſed ad acquirendam ab hominibus laudem, non invenit laudem apud Deum. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Attende etiam quod deteſtabiles ſunt illi in quorum plateis Dominus docet, unde ſi docentem eum audierimus, non in plateis, ſed in anguſtiis, & humilibus cordibus, non erimus deteſtabiles. BEDA (cap. lvii. par. a fine.) Duplex autem oſtenditur gehennæ pœna, ſcilicet frigoris, & fervoris: unde ſequitur: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*:

(1) *Al.* concedimus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Pſalm. i. b In Cat. Græc. PP. c BASILIUS ubi ſupra. d In Regulis brevioribus ad interr. cclxxxii.

tium: fletus enim de ardore, ſtridor dentium de frigore ſolet excitari. Vel ſtridor dentium prodit indignantis affectum, quod qui ſero pœnitet, ſero ſibi iraſcatur. GLOSSA *a*. Vel ſtridebunt dentes qui hic de edacitate gaudebant, flebunt oculi qui hic per concupiſcentias vagabantur. Per utrumque autem veram impiorum reſurrectionem deſignat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Cum videritis Abraham*.) Pertinet etiam hoc ad Iſraelitas, cum quibus loquebatur, qui ex hoc maxime percelluntur quod Gentiles cum patribus requieſcunt, ipſi vero excluduntur: unde addidit: *Cum videritis Abraham, Iſaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei; vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & auſtro, & accumbent in regno Dei*. EUSEBIUS. Prædicti enim patres ante tempora legis, ſecundum evangelicam formam, errorem multorum deorum derelinquentes, aſſumpſerunt ſublimis Dei notitiam, quibus pares facti ſunt multi Gentilium ob ſimilem vitam; filii autem eorum alienationem ſunt paſſi ab evangelica diſciplina: unde ſequitur: *Et ecce ſunt noviſſimi qui erant primi, & ſunt primi qui erant noviſſimi*. CYRILLUS *b*. Iudæis enim, qui primum locum tenebant, prælatæ ſunt Gentes. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Nos autem, ut videtur, primi ſumus, qui ab ipſis cunabulis rudimenta accepimus; & forſitan erimus noviſſimi reſpectu Gentilium, qui circa finem vitæ crediderunt. BEDA (cap. LVII. in fine.) Multi etiam prius ferventes, poſtea torpent; multi prius frigidi, ſubito inardeſcunt; multi in ſæculo deſpecti, in futuro ſunt glorificandi; alii apud homines glorioſi, in fine ſunt damnandi.

(f) CYRILLUS *c*. Prædicta Domini verba, phariſæorum animos provocaverunt ad iram: videbant enim populos iam contritos fidem eius arripere. Itaque quaſi perdentes officium populis præſidendi, & deficientes in lucro, ſimulantes ſe eum diligere, ſuadent illi ut inde diſcederet: unde dicitur: *In ipſa die acceſſerunt quidam phariſæorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult occidere te*. Chriſtus autem qui renes, & corda ſcrutatur, eis leniter, & figuraliter reſpondet: unde ſequitur: *Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi*. BEDA (cap. LVIII. in prin.) Propter dolos, & inſidias Herodem vulpem appellat, quod plenum fraudis eſt animal, in fovea propter inſidias latens, odore fetens, numquam rectis itineribus incedens; quæ omnia hæreticis conveniunt, quorum typum Herodes tenet, qui Chriſtum, ideſt humilitatem chriſtianæ fidei in credentibus, conantur extinguere. CYRILLUS *d*. Vel aliter. Videtur hic ſermo mutatus eſſe, & non ſpectare ad perſonam Herodis, ut aliqui putaverunt, ſed magis ad phariſaicas fictiones: pene enim ipſum phariſæum oſtendit prope manentem, dum dixit: *Ite, & dicite vulpi huic*, ſicut in Græco habetur: unde hoc præcepit dicendum, quod poterat urgere phariſæorum turbam: *Ecce, inquit, eiicio dæmonia, & ſanitates perficio hodie, & cras, & tertia die conſummor*. Hoc ſe promittit operaturum quod Iudæis diſplicebat, ſcilicet quod immundis imperaret ſpiritibus, & eriperet a morbis infirmantes, uſque dum propria ſponte ſuſtineret crucis patibulum. Quia vero phariſæi credebant quod manum trepidaret Herodis qui Dominus erat virtutum, hoc excludit dicens: *Verumtamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare*. Qud dicit, *Oportet*, nequaquam ſibi neceſſitatem ingruentem oſtendit; ſed magis arbitrio propriæ voluntatis pergeret quo volebat, quouſque finem venerandæ crucis ſubiret, cuius iam Chriſtus imminere tempus oſtendit cum dixit, *Hodie, & cras*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Ac ſi dicat: Quid de morte mea cogitatis? Ecce fiet poſt modicum. Quod autem dicitur, *Hodie, & cras*, hoc multos dies ſignificat; ſicut & nos in communi ſermone ſoliti ſumus dicere, Hodie, & cras fit hoc, (1) quod fiat in tanta diſtantia temporis. Et ut evangelicum ſermonem evidentius exponamus, non intelligas quod oportet me hodie, & cras ambulare, (2) ſed ſiſtas in *hodie, & cras*; deinde ſubiungas *& ſequenti die ambulare*; ſicut & plu-

(1) *Apud P. Nicolai eſt* non quod fiat. (2) *Al.* Sed ſi ſtas hodie &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Uſurpatur ex Gregorio quantum ad primam appendicem hom. XXXVIII. in Evan. ſuper Matth. XXII. de parabola nuptiarum, ubi verba eadem repetuntur de fletu, & ſtridore dentium, quæ Matth. XIII. & hic, licet ſine nomine citet Gloſſa, & cum prædictis Bedæ, cuius etiam nomen reticet, uno filo connectat. *b* Ubi ſupra. *c* Ibid. *d* Ut ſupra.

& pluries numerando conſuevimus dicere: Die dominica, & ſecunda feria, & tertia egrediar, quaſi computando duas, ut tertia denotetur; ſic & Dominus quaſi computando dicit: *Oportet me hodie, & cras*, & poſtea tertio die ire Hieruſalem. *a* AUGUSTINUS (1) de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxxv.) Vel myſtice ab illo hæc dicta intelliguntur, ut referantur ad corpus eius, quod eſt Eccleſia. Expelluntur enim dæmonia, cum relictis illis ſuperſtitionibus, credunt in eum gentes; & perficiuntur ſanitates, cum ſecundum præcepta eius, poſteaquam fuerit diabolo, & huic ſæculo renuntiatum, uſque in finem reſurrectionis, qua tamquam tertia conſummabitur, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur, Eccleſia. THEOPHYLACTUS (ſuper *Non capit Prophetam perire extra Hieruſalem*.) Sed (2) quia illi dicebant ei: *Exeas hinc, quia Herodes quærit te occidere*: in Galilæa loquentes, ubi regnabat Herodes, oſtendit quod non in Galilæa, ſed in Hieruſalem præordinatum fuerat ei pati: unde ſequitur: *Quia non capit Prophetam perire extra Hieruſalem*. Cum audis, *Non capit*, ideſt non decet extra Hieruſalem Prophetam interimi, non putes vim coactivam Iudæis inductam; ſed quantum ad eorum affectum ſanguinis avidum convenienter hoc dicit; velut ſi quis prædonem atrociſſimum videns dicat: Non oportet hanc viam, in qua prædo inſidiatur viatoribus, immunem eſſe a ſanguine; ſic & non oportebat alibi quam ubi morabantur prædones perire Dominum Prophetarum: nam aſſueti Prophetarum ſanguinibus occident & Dominum: unde ſequitur: *Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te*. BEDA (cap. lviii. in Luc. in princ.) Hieruſalem non ſaxa, & ædificia civitatis, ſed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. CHRYSOSTOMUS *b*. Geminatio enim verbi, miſerantis eſt, aut nimium diligentis: nam tamquam ad amicam negligentem amatorem, & ideo puniendam Dominus loquitur. GRAECUS *c*. Sed & nominis geminatio vehementem reprehenſionem oſtendit: nam quæ novit Deum, quomodo Dei miniſtros (3) perſequitur? (4) CHRYSOSTOMUS *d*. Quod autem eſſent immemores divinorum bonorum, oſtendit ſubdens: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum ſuum ſub pennis, & noluiſti?* Manuduxit eos per ſapientiſſimum Moyſen, monuit per Prophetas, voluit ſub alis, ideſt ſub tegmine ſuæ virtutis, illos habere; at illi caruerunt tam deſiderabilibus bonis ingrati exiſtentes. AUGUSTINUS in Ench. *e*. Dicit autem: Ego volui, & tu noluiſti; quaſi dicat: (5) Quotquot aggregavi mea voluntate ſemper efficaci, te nolente feci, quia ingrata ſemper fuiſti. BEDA (cap. lviii. a med.) Pulchre autem qui Herodem de ſua nece tractantem vulpem vocaverat, ſeipſum avi comparat: quia vulpes fraudulenter ſemper avibus inſidias intendunt. BASILIUS *f*. Filios etiam Hieruſalem pullis in nido comparavit; ac ſi dicat: Aves quæ in altum conſueverunt volare, exceptæ ſunt a nocumentis inſidiantium; tu tamen eris ut pullus egens alieno ſuffragio. Matre igitur avolante aufereris a nido, quaſi impotens ad tutelam, & debilis ad fugam: unde ſequitur: *Ecce relinquetur domus veſtra deſerta*. BEDA (cap. lviii. a med.) Ipſam civitatem, quam nidum vocaverat, etiam nunc domum Iudæorum appellat. Occiſo enim Domino venerunt Romani, & quaſi nidum vacuum diripientes, tulerunt eorum locum, gentem, & regnum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*.) Vel *domus veſtra*, ideſt templum; ac ſi dicat: Quamdiu virtus erat in vobis, templum erat meum; ſed poſtquam feciſtis ipſum ſpeluncam latronum, non eſt (6) de cetero domus mea, ſed veſtra. Vel *domum* dicit totam gentem Iudæorum, iuxta illud Pſal. cxxxiv. „ Domus Iacob benedicite „ Domino: “ per quod oſtendit quod ipſe

Hh 2 erat

(1) *Al.* de Quæſt. Evang. (2) *In editionibus Romana an. 1579. & Veneta Nicolini an. 1593. ſic legitur:* Sed quia illi dicebant ei: *Exeas hinc, quia Herodes te quærit occidere* in Galilæa, ſed in Hieruſalem &c. (3) *Al.* perſequimini. (4) *Al.* CYRILLUS, *quem etiam hic, & paulo ante habet Nicolaius loco Chryſoſtomi.* (5) *Al.* Illud aggregavi. (6) *Al.* inde certo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Qq. Evang. nec in ſpecialibus qq. ex Matthæo, nec de Conſ. Evang. Sed in Beda ſuper hunc locum id occurrit; colligitur nihilominus ex Lib. VI. eiuſdem S. Auguſtini contra Iulianum cap. xix. cir. med. ac deinceps. *b* Hom. lxxv. in Matth. *c* Vel Severus in Cat. Græc. *d* Ubi ſupra. *e* Immo potius Gloſſa nullius nomen præferens. *f* In Eſai. cap. xvi.

erat qui gubernabat eos, & eripiebat ab hoſtium manibus.

Sequitur: *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxxv.) Huic narrationi Lucæ non videtur adverſari quod turbæ dixerunt, veniente Domino in Hieruſalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini*: quia nondum illuc venerat, & nondum dictum erat. CYRILLUS a. Diſceſſerat enim Dominus a Hieroſolymis, tamquam indignos exiſtentes ſui præſentia deferens; deinde multis miraculis factis, rurſum Hieroſolymam redit, ubi ei turba occurrit dicens, Mat.xxi. „Hoſanna filio Da„vid: benedictus qui venit in nomine Domi„ni." AUGUSTINUS de Con.Evang.(Lib. II.cap.lxxv.) Sed quia non dicit Lucas quo inde tunc acceſſit Dominus, ut non veniret niſi eo tempore quo iam illud diceretur (perſeverat quippe in itinere ſuo donec veniat Hieruſalem) de illo ſuo adventu quo in claritate venturus eſt, hoc ſignificat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Non videbitis*.) Tunc enim & inviti confitebuntur eum Salvatorem, & Dominum, quando nullus erit eis inde profectus. Dicens autem, *Non videbitis me donec veniat &c.* non ſignificat illam horam, ſed tempus crucis; quaſi dicat: Poſtquam crucifixeritis me, non amplius videbitis me, donec iterum veniam. AUGUSTINUS de Con. Evan. (ubi ſupra.) Intelligendus eſt ergo Lucas velle præoccupaſſe, antequam eius narratio Dominum perduceret Hieruſalem, aut eidem civitati iam appropinquantem talia reſpondiſſe monentibus ut caveret Herodem, qualia Matthæus dicit eſſe locutum cum iam perveniſſet Hieruſalem. BEDA (cap. lviii. in Lucam in fine.) Vel dicit, *Non me videbitis*; quaſi dicat: Niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in ſecundo adventu faciem meam non videbitis.

CAPUT XIV.

(a) ET factum eſt, cum introiſſet Ieſus in domum cuiuſdam principis phariſæorum ſabbato manducare panem, & ipſi obſervabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus, dixit ad legiſperitos, & phariſæos, ſi licet ſabbato curare. At illi tacuerunt. Ipſe vero apprehenſum ſanavit eum, ac dimiſit. Et reſpondens ad illos dixit: Cuius veſtrum aſinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die ſabbati? Et non poterant ad hæc reſpondere illi.

(b) Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit invitatus ab illo, & veniens is qui te, & illum vocavit, dicat tibi, Da huic locum; & tunc incipias cum rubore noviſſimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in noviſſimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, aſcende ſuperius. Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus: quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur.

(c) Dicebat autem & ei qui ſe invitaverat: Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte & ipſi te reinvitent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos; & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorum.

(d) Hæc cum audiſſet quidam de ſimul diſcumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipſe dixit ei: Homo quidam fecit cœnam ma-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum.

Digitized by Google

magnam, & vocavit multos: & miſit ſervum ſuum hora cœnæ dicere invitatis, ut venirent, quia iam parata ſunt omnia. Et cœperunt ſimul omnes excuſare. Primus dixit ei: Villam emi, & neceſſe habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excuſatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Rogo te, habe me excuſatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non poſſum venire. Et reverſus ſervus nuntiavit hæc domino ſuo. Tunc iratus paterfamilias dixit ſervo ſuo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait ſervus: Domine, factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait dominus ſervo: Exi in vias, & ſepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam.

(e) Ibant autem turbæ multæ cum eo; & converſus dixit ad illos: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

(f) Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nonne prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum; ne, poſteaquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare? Aut quis Rex iturus committere bellum adverſus alium Regem, nonne ſedens prius cogitat ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad ſe? Alioquin, adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis ſunt. Sic ergo omn s ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

(g) Bonum eſt ſal. Si autem ſal evanuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in ſterquilinium utile eſt; ſed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

(a) CYRILLUS a. Quamvis Dominus malitiam phariſæorum cognoſceret, tamen eorum fiebat conviva, ut prodeſſet præſentibus per verba, & miracula: unde ſubditur: *Et factum eſt cum introiſſet Ieſus in domum cuiuſdam principis phariſæorum ſabbato manducare panem, & ipſi obſervabant eum*, ſi ſcilicet reverentiam legis contemneret, & an quicquam prohibitorum faceret in die ſabbati. Itaque hydropico veniente in medium, interrogatione reprehendit inſolentiam phariſæorum, eum arguere volentium: unde dicitur: *Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus dixit ad legiſperitos, & phariſæos, ſi licet ſabbato curare*. BEDA (cap. lix. in prin.) Quod dicitur reſpondiſſe Ieſus, ad hoc reſpicit quod præmiſſum eſt, *Et ipſi obſervabant eum*: Dominus enim novit cogitationes hominum. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) In ſua autem interrogatione deridet eos, ſicut amentes: Deo enim benedicente ſabbatum, ipſi prohibent operari bona in eo; dies autem quæ bonorum operam non admittit, maledicta eſt. BEDA (cap. lix. non procul a princ.) Sed merito interrogati tacent, quia contra ſe dictum, quicquid dixerit, vident. Nam ſi licet ſabbato curare, quare Salvatorem an curet obſervant? Si non licet, quare ipſi ſabbato pecora curant? Unde ſequitur, *At illi tacuerunt*. CYRILLUS b. Neglectis igitur Iudæorum inſidiis, liberat a morbo hydropicum; qui metu phariſæorum remedia non poſtulabat propter ſabbatum, ſed ſolum aſtabat, ut ex aſpectu miſertus eius ſalvaret eum: quod Dominus cognoſcens, non poſtulat ab eo ſi vellet ſalvus fieri, ſed protinus eum ſanavit: unde ſequitur: *Ipſe vero apprehenſum ſanavit eum, ac dimiſit*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) In quo non hoc proſpexit Dominus, ne ſcandalizaret phariſæos, ſed ut benefaciat egenti remediis: decet enim nos, cum magna reſultat utilitas, non curare

a Catena Græc. PP. b Ibid.

curare ſi ſtulti ſcandalizentur. CYRILLUS a. Sed quia phariſæi inepte tacuerunt, ſolvit Chriſtus inflexibilem eorum impudentiam, conſiderationibus ſeriis ad hoc utens: unde ſequitur: *Et reſpondens ad illos dixit: Cuius veſtrum aſinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die ſabbati?* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Si prohibuit lex miſereri in ſabbato, ne curam habeas filii tui periclitantis in ſabbato; ſed quid dico, filii, quando nec bovem præteris, ſi periclitantem videris? BEDA (ſuper *Cuius aſinus, aut bos.*) In quo ſic obſervatores ſuos phariſæos convincit, ut eoſdem etiam avaritiæ condemnet, qui in liberatione animalis ſuæ avaritiæ conſulebant. Quanto ergo magis Chriſtus hominem, qui multo melior eſt pecore, debuit liberare? AUGUSTINUS (1) de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. xxix.) Congruenter autem hydropicum animali quod cecidit in puteum comparavit, humore enim laborabat; ſicut illam mulierem quam alligatam dixerat, & ipſe ſolvebat, comparavit iumento, quod ſolvitur ut ad aquam ducatur. BEDA (ubi ſupra.) Competenti ergo exemplo ſolvit quæſtionem, ut oſtendat eos violare ſabbatum in opere cupiditatis qui eum violare arguerunt in opere caritatis: unde ſequitur: *Et non poterant ad hæc reſpondere illi.* Myſtice autem hydropicus comparatur ei quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: hydropicus enim morbus ab aquoſo humore vocabulum trahit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. xxix.) Vel hydropicum recte comparamus diviti avaro: ſicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius ſitit; (2) ſic & iſte quanto eſt copioſior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiſcit. GREGORIUS XIV. Moral. (ſuper illud Iob xviii. „ Exardeſcet contra „ cum ſitis: " cap vi. in novis exempl. in antiq. 1.) Recte ergo hydropicus ante phariſæum curatur: quia per alterius ægritudinem corporis, in altero exprimitur languor, ſeu ægritudo cordis, & mentis. BEDA (cap. lix. in Luc.) Bene autem in exemplo bovem, & aſinum nominat; ut vel ſapientes, & hebetes, vel utrumque populum ſignificet, ſcilicet Iudæum iugo legis preſſum, & Gentilem nulla ratione domitum: omnes enim a puteo concupiſcentiæ demerſos Dominus extrahit.

(b) AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam de comp. reg. cæl. ad fermentum, a medio.) Prius curatus eſt hydropicus, in quo fluxus carnis exuberans, animæ gravabat officia, ſpiritus extinguebat ardorem; deinde docetur humilitas, dum in convivio nuptiali appetentia loci ſuperioris arcetur: unde dicitur: *Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco.* CYRILLUS b. Proſilire enim prompte ad honores qui nobis non conveniunt, indicat nos temerarios eſſe, & noſtra facta vituperio replet: unde ſequitur: *Ne forte honoratior te ſit invitatus ab illo, & veniens is qui te, & illum vocavit, dicat tibi, Da huic locum; & tunc incipias cum rubore noviſſimum locum tenere.* CHRYSOSTOMUS c. Et ſic quod concupivit, nequaquam obtinuit ambitioſus honoris, ſed paſſus eſt repulſam; & ſatagens qualiter abundet honoribus, non honoratur. Et quia nihil eſt æquipollens modeſtiæ, auditorem ad oppoſitum ducit. Non ſolum prohibet ambire primatum, (3) ſed & venari iubet ultima: unde ſequitur: *Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in noviſſimo loco.* (4) CYRILLUS d. Si enim aliquis non vult aliis prælocari, nanciſcitur hoc ex divina ſententia: unde ſequitur: *Ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, aſcende ſuperius.* Hæc dicens, non graviter obiurgat, ſed leniter iniungit: ſufficit enim monitio apud diſcretos; & ſic pro humilitate aliquis coronatur honore: unde ſequitur: *Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus.* BASILIUS e (in quæſt. expl. quæſt. xxi.) Occupare igitur locum ultimum in conviviis, iuxta mandatum dominicum, conveniens eſt; ſed rurſum in hunc contentioſe irruere reprobatum tamquam interemptorium ordinis, & cauſativum tumultus; & de eo mota contentio æquiparabit vos litigantibus de primatu. Quapropter, ſicut hic Dominus dicit, expedit convivium facienti committere

tere

(1) *Al.* de Conſ. Evang. (2) *Al.* omittitur ſic. (3) *Al.* Sed venari ultima. (4) *Al.* GREGORIUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. b In Catena Græc. c In eadem Catena. d Ubi ſupra. e In Regulis fuſius diſputatis ad interrog. xxi.

Digitized by Google

tere accubitus ordinem. Sic & in patientia nos mutuo ſuſtinebimus honeſte, & ſecundum ordinem omnia proſequentes, non ad apparentiam plurium; nec videbimur humilitatem pertractare per vehementem contradictionem; magis autem humilitatem per patientiam obtineremus: maius eſt enim ex repugnantia ſuperbiæ indicium quam ex primo accubitu, quando eum cum imperio obtinemus. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Nemo autem putet præmiſſam Chriſti doctrinam modicam eſſe, & indignam culminis Dei Verbi: non enim pium dices eſſe medicum pollicitum ſanare podagram, ictum vero digiti, vel dentis dolorem nolentem curare. Porro quomodo (1) parva paſſio vanæ gloriæ, quæ verſabat primos perquirentes accubitus? Decebat igitur humilitatis magiſtrum omnem ramum pravæ radicis amputare. Sed & illud conſidera, quia (2) præſto cœna, & paſſione primatus coram Salvatore vexante miſeros, opportunitatem habebat monitio. CYRILLUS a. Oſtenſo igitur tam modico exemplo ambitioſorum contemptu, & non ambitioſorum exaltatione, adiicit magnum parvo, generalem ſententiam proferens, cum ſubditur: *Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur:* quod dicitur ſecundum divinum iudicium, non ſecundum humanam conſuetudinem; ſecundum quam plures concupiſcentes honorem conſequuntur, alii vero ſe humiliantes inglorii remanent. THEOPHYLACTUS. Porro non finaliter, nec omnibus hominibus eſt reverendus qui ſe honoribus ingerit; ſed dum a quibuſdam honoratur, alii detrahunt ei, & quandoque etiam ipſi honorantes. BEDA (cap. lix. in Luc.) Sed quoniam hanc admonitionem Evangeliſta parabolam vocat, breviter intuendum quid myſtice ſignificet. Quiſquis nuptias Chriſti, & Eccleſiæ invitatus adierit, membris Eccleſiæ per fidem coniunctus, non ſe extollat, quaſi ſublimior ceteris, de meritis gloriando: dabit enim locum honoratiori poſt invitato, cum illorum qui ſe in Chriſto ſecuti ſunt agilitate præitur; & cum rubore noviſſimum locum tenet, quando de aliis meliora cognoſcens, quicquid de ſua (3) operatione celſum ſentiebat humiliat. Sed recumbit aliquis in noviſſimo loco, ſecundum illud Eccli. III. „ Quanto magnus es, humilia „ te in omnibus. “ Veniens autem Dominus, quem humilem invenerit, amici nomine beatificans, aſcendere ſuperius præcipiet: „ quicumque enim humiliaverit ſe ſicut parvulus, hic eſt maior in regno cælorum: “ Matth. XVIII. Pulchre autem dicitur, *Tunc erit tibi gloria*, ne nunc quærere incipias quod tibi ſervatur in fine. Poteſt etiam & hoc in hac vita intelligi: quia quotidie Dominus ſuas nuptias intrat, ſuperbos deſpiciens, & humilibus ſæpe tanta ſui Spiritus (4) dona præſtans ut diſcumbentium, ideſt fidelium, cœtus eos admirando glorificet. Ex concluſione vero generali, quæ ſubditur, manifeſte claret præcedentem Domini ſermonem typice intelligendum. Neque enim omnis qui ſe coram hominibus exaltat, humiliatur; aut qui ſe in conſpectu hominum humiliat, exaltatur ab eis; ſed qui ſe de meritis elevat, humiliabitur a Domino; & qui ſe de beneficiis humiliat, exaltabitur ab eo.

(c) THEOPHYLACTUS. Ex duabus partibus cœna compoſita, ſcilicet ex vocantibus, & vocatis, partem vocatorum ad humilitatem iam monuerat; conſequenter vocantem monendo remunerat, retrahens eum ne gratia hominum convivaret: unde dicitur: *Dicebat autem ei qui ſe invitaverat: Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neque vicinos, neque divites.* CHRYSOSTOMUS (homil. XIV. in Ep. ad Coloſs. ante med.) Multæ cauſæ ſunt quibus amicitiæ fœdus contrahitur: & illicitas quidem prætermittimus; proponemus autem naturales, & morales: naturales quidem, puta patris ad filium, fratris ad fratrem, & aliorum huiuſmodi; quod ſignificat dicens: *Neque fratres, neque cognatos*: (5) morales autem; puta conviva factus eſt, aut convicinus eſt; & quantum ad hos dicit, *Neque vicinos*. BEDA (ſuper illud, *Dicebat ei qui ſe invitaverat.*) Fratres igitur, & amicos, & divites alterutrum convivia celebrare non quaſi ſcelus interdicit; ſed, ſicut cetera neceſſitatis humanæ commercia, ad promerenda vitæ cæleſtis præmia, nil valere oſtendit: unde ſubdit: *Ne forte & ipſi te reinvitent, & fiat tibi retributio.* Non ait, Et fiet tibi peccatum. Cui ſimile eſt

(1) *Al.* prava. *Nicolai ſupplet* videri poteſt. (2) *Idem ponit* præſto exiſtente cœna. (3) *Al.* opinione. (4) *Al.* onera. (5) *Al.* morales autem ſunt, puta ſi conviva &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra.

eſt id quod alibi dicit, ſupra VI. *Et ſi bene feceritis his qui vobis bene faciunt, quæ vobis eſt gratia?* Sunt tamen quædam mutua fratrum, vicinorumque convivia, quæ non ſolum in præſenti retributionem, ſed & damnationem percipiunt in ſuturo; quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus ſolent a contubernalibus exhiberi; in quibus ad hoc convenitur (1) ut ſœda gerantur, & ex copia incitetur libidinis diverſa voluptas. CHRYSOSTOMUS (hom. I. in Epiſt. ad Col. ante med.) Non igitur hac (2) ſpe aliis beneficia conferamus, ut nobis retribuant: hæc enim frigida eſt intentio: unde talis amicitia celerius evaneſcit. Si vero pauperem vocaveris, Deum numquam obliviſcentem habebis debitorem: unde ſequitur: *Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos.* Quanto enim minor eſt frater, tanto magis per eum Chriſtus accedit, & viſitat. Nam qui magnum ſuſcipit, ſæpe propter vanam gloriam facit; ſed & utilitas pluries quæritur, ut promoveatur per illum. Poſſem quidem plures proponere ob hoc celeberrimos (3) ſenatorum colentes, ut illis mediantibus ampliorem gratiam obtineant Principum. Non igitur illos quæramus qui nobis retribuere poſſunt: ſequitur enim: *Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Non ergo turbemur, cum non recipimus beneficii recompenſationem, ſed cum receperimus: quoniam ſi receperimus, non amplius recipiemus illic; ſed ſi minime retribuat homo, tunc tibi Deus retribuet: unde ſequitur: *Retribuetur enim in reſurrectione iuſtorum.* BEDA (ſuper *Cum facis convivium.*) Etſi omnes reſurgunt, iuſtorum tamen reſurrectio dicitur, quia in hac reſurrectione beatos ſe eſſe non dubitant: Ergo qui pauperes ad convivium vocant, in futuro præmia recipient: qui autem amicos, fratres, & divites vocat, recepit mercedem ſuam. Sed ſi hoc propter Deum facit in exemplum filiorum Iob, ſicut cetera fraternæ dilectionis officia, ipſe qui iuſſit remunerat. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Sed dicitis: Immundus eſt pauper, & ſordidus. Lava eum, & fac tecum in menſa ſedere. Si veſtes ſordidas habet, mundum indumentum exhibeas. Chriſtus accedit per eum, & tu ſrivola loqueris? GREGORIUS Niſſenus *a*. Non ergo negligas iacentes, quaſi nullo ſint digni: cogita qui ſint, & pretioſitatem eorum invenies. Salvatoris induerunt imaginem, futurorum bonorum heredes, regni clavigeri, accuſatores, & excuſatores idonei, non loquentes, ſed inſpecti a iudice. CHRYSOSTOMUS *b*. Decet ergo eos ſurſum in ſolario ſuſcipere: ſi non placet, ſaltem deorſum, ubi ſunt ſubiugalia, & famuli, Chriſtum ſuſcipias: fiat ſaltem pauper æditiuus: ubi enim eſt eleemoſyna, non audet intrare diabolus; & ſi non ſecum conſedeas, mitte ſaltem eis de menſa ſercula. ORIGENES *c*. Myſtice vero qui vanam gloriam vitat, vocat ad ſpirituale convivium pauperes, ideſt imperitos, ut ditet; debiles, hoc eſt læſam conſcientiam habentes, ut ſanet; claudos, ideſt declinantes a ratione, ut rectas ſemitas faciant; cæcos, ideſt qui carent contemplatione veritatis, ut veram lucem videant. Quod autem dicitur, *Non poſſunt retribuere tibi*, ideſt non noverunt reſponſum proferre.

(d) EUSEBIUS *d*. Docuerat ſupra Dominus præparare convivium rependere nequeuntibus, cum ſit recompenſandum in reſurrectione iuſtorum; & ideo quidam Intelligens unum & idem eſſe reſurrectionem iuſtorum, & regnum Dei, recompenſationem prædictam commendat: ſequitur enim: *Hac cum audiſſet quidam de ſimul diſcumbentibus dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* CYRILLUS *e*. Homo iſte animalis erat, non diligenter percipiens ea quæ Chriſtus protulerat: putavit enim corporeas eſſe remunerationes ſanctorum. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. XXXIII.) Vel quia in longinqua iſte ſuſpirabat, & panis iſte quem deſiderabat, ante illum diſcumbebat. Quis enim eſt panis regni Dei niſi qui dicit Ioan. VI. „Ego „ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi?" Nolite parare fauces, ſed cor. BEDA (cap. LIX. in fine.) Sed quia nonnulli hunc panem fidetenus (4) odorando percipiunt, dul-

(1) *Al.* ut fœda gerantur copia vini, & incitetur libidinis diverſa voluntas. (2) *Al.* ſpecie. (3) *Al.* ſanctorum. *P. Nicolai ſic legit.* Poſſem quidem plures proponere qui ob hoc celeberrimos ſenatorum colant ut illis mediantibus &c. (4) *Al.* adorando.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Hom. XLV. in Acta. *c* Vel Geometer in Catena Græc. PP. *d* In eadem Catena. *e* Ibid.

dulcedinem vero eius attingere veraciter guſtando faſtidiunt; ſubiecta parabola Dominus talium torporem cæleſtibus epulis dignum non eſſe redarguit: ſequitur enim: *At ille dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* CYRILLUS *a*. Homo iſte Deus Pater eſt, ſecundum quod imagines ad ſimilitudinem veritatis figurantur. CHRYSOSTOMUS *b*. Quoties enim punitivam ſuam virtutem indicare vult Deus, urſa, pardus, leo, & huiuſmodi nuncupatur; quando vero miſericordiam exprimere vult, dicitur homo. CYRILLUS *c*. Hic ergo conditor omnium, atque gloriæ pater paravit cœnam magnam in Chriſto peractam. In noviſſimis enim temporibus, & quaſi in occaſu noſtri ſæculi illuxit nobis Dei Filius, & mortem pro nobis ſuſtinens, dedit nobis proprium corpus comedere: unde & agnus in veſpere immolabatur iuxta legem Moſaicam. Merito igitur in cœna dictum eſt paratum in Chriſto convivium. GREGORIUS in hom. (XXXVI. in Evang.) Vel fecit cœnam magnam, quia ſatietatem nobis dulcedinis æternæ præparavit: qui vocavit multos, ſed pauci veniunt: quia nonnumquam ipſi qui ei per fidem ſubiecti ſunt, æterno eius convivio vivendo contradicunt. Hoc autem diſtare inter delicias corporis & cordis ſolet, quod corporales deliciæ cum non habentur, grave in ſe deſiderium accendunt, cum vero habitæ eduntur, comedentem protinus in faſtidium per ſatietatem vertunt; at contra, ſpiritales deliciæ cum non habentur, in faſtidio ſunt, cum vero habentur, in deſiderio. Sed ſuperna pietas contemptas illas delicias ad memoriæ noſtræ oculos revocat, atque ut faſtidium noſtrum repellere debeamus invitat: unde ſequitur: *Et miſit ſervum ſuum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent.* CYRILLUS *d*. Iſte ſervus qui miſſus eſt, ipſe Chriſtus eſt, qui cum eſſet naturaliter Deus, & verus Dei Filius, exinanivit ſeipſum formam ſervi accipiens. Miſſus eſt autem hora cœnæ: non enim a principio Verbum Patris noſtram naturam ſuſcepit, ſed in noviſſimo tempore. Subdit autem: *Quia parata ſunt omnia*: paravit enim Pater in Chriſto bona collata mundo per ipſum, peccatorum amotionem, Spiritus ſancti participationem, adoptionis ſplendorem: ad hoc vocavit Chriſtus per evangelica documenta. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. XXXIII.) Vel aliter. Homo iſte mediator eſt Dei & hominis Chriſtus Ieſus. Miſit ut venirent invitati, ideſt per miſſos vocati Prophetas. Qui olim invitabant ad cœnam Chriſti, ſæpe miſſi ſunt ad populum Iſrael, ſæpe vocaverunt ut ad horam cœnæ venirent: illi invitantes acceperunt, cœnam repudiarunt; Prophetas legerunt, & Chriſtum occiderunt; & tunc nobis cœnam neſcientes paraverunt. Parata iam cœna, ideſt immolato Chriſto, miſſi ſunt Apoſtoli ad quos miſſi fuerant ante Prophetæ. GREGORIUS in homil. (XXXVI. in Evang.) Per hunc ergo ſervum qui a patrefamilias ad invitandum mittitur, prædicatorum ordo ſignificatur. Sæpe autem ſolet evenire ut perſona potens famulum habeat deſpectum, cumque per eum dominus aliquid mandat, non deſpicitur perſona loquentis ſervi, quia ſervatur in corde mittentis reverentia domini. Offert ergo Deus quod rogari debuit, non rogare: dare vult quod vix ſperari poterat; & tamen ſimul omnes excuſant: ſequitur enim: *Et cœperunt omnes ſimul excuſare.* Ecce homo dives invitat, & pauperes occurrere feſtinant; ad Dei invitamur convivium, & nos excuſamus. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. XXXIII.) Tres autem fuerunt excuſationes, de quibus ſubditur: *Primus dixit ei: Villam emi, & neceſſe habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excuſatum.* In villa empta dominatio notatur: ergo ſuperbia caſtigatur vitium primum: primus enim homo dominari voluit, qui dominium habere noluit. GREGORIUS (ut ſupra.) Vel per villam terrena ſubſtantia deſignatur. Exit ergo videre illam qui ſola exteriora cogitat propter ſubſtantiam. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Sic igitur emeritæ militiæ viro contemnendarum ſtipendium præſcribitur facultatum, quod neque ille, qui ſtudiis intentus inferioribus poſſeſſiones ſibi terrenas coemit, regnum cæli poſſit adipiſci, cum Dominus dicat Matth. XIX. „Vende omnia tua, & ſequere me."

Sequitur: *Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa.* AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. XXXIII.) Quinque iuga boum ſenſus carnis huius quinque numerantur. In oculis viſus eſt, in auribus auditus, in naribus odoratus, in faucibus guſtus, in omnibus membris tactus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Catena prædicta. *c* Ut ſupra. *d* Ibid.

ctus . Sed quia iuga ſunt, in tribus prioribus ſenſibus facilius apparet: duo ſunt oculi, duæ aures, geminæ nares : ecce tria iuga: & (1) in faucibus, ideſt ſenſu guſtandi, geminatio quædam invenitur, quia nihil guſtando ſapit niſi lingua, & palato tangatur: voluptas carnis, quæ ad tactum pertinet, occulte geminatur; eſt & forinſecus, & intrinſecus. Dicuntur autem iuga boum, quia per ſenſus iſtos carnis terrena requiruntur : boves enim terram verſant ; homines autem remoti a fide, terrenis dediti, nolunt credere aliquid niſi ad quod ſenſu corporis perveniunt quinquepartito. Non, inquit, ego credo, niſi quod video. Si talia cogitaremus, quinque illis iugis boum a cœna impediremur. Ut noveritis autem iſtorum quinque ſenſuum, non delectationem quæ mulcet, & ingerit voluptatem, ſed curioſitatem quamdam notatam fuiſſe, non ait, *Quinque iuga boum emi*, eo paſcere illa, ſed *eo probare illa*. GREGORIUS in homil. (XXXVI. in Evang.) Corporales etiam ſenſus, quia interna comprehendere nequeunt, ſed ſola exteriora agnoſcunt, recte per eos curioſitas deſignatur, quæ dum alienam quærit vitam diſcutere, (2) ſemper ſua intima neſciens ſtudet exteriora cogitare. Sed notandum, quod is qui propter villam, & is qui propter probanda iuga boum a cœna ſui invitatoris ſe excuſat, humilitatis verba permiſcet: dum enim dicit, *Rogo*, & venire contemnit, humilitas ſonat in voce, ſuperbia in actione.

Sequitur : *Alius dixit* : *Uxorem duxi*, *& ideo non poſſum venire*. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. XXXIII.) Iſta eſt volupras carnis, quæ multos impedit: utinam foris, & non intus. Qui enim dixit, *Uxorem duxi*, carnem amplexatur, carnis voluptatibus iucundatur, a cœna excuſatur : obſervet ne fame interna moriatur. BASILIUS [a]. Dicit autem, *Non poſſum venire*, eo quod intellectus humanus vergens ad mundanas illecebras debilis eſt ad agendum. GREGORIUS in hom. (XXXVI. in Evang.) Quamvis autem bonum ſit coniugium, atque ad propagandam ſobolem divina providentia conſtitutum, nonnulli tamen per hoc non fecunditatem prolis, ſed deſideria expetunt voluptatis; & idcirco per rem iuſtam ſignificari poteſt (3) non incongrue iniuſta. AMBROSIUS (ubi ſupra, a medio.) Vel coniugium non reprehenditur, ſed ad maiorem honorem vocatur integritas: quoniam „ mulier innupta „ cogitat quæ ſunt Domini, ut ſit ſancta „ corpore, & ſpiritu; quæ autem nupta eſt, „ cogitat quæ ſunt mundi : “ I. Corinth. VII. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. XXXIII.) Ioannes autem dicens Epiſt. I. cap. II. „ Omne quod eſt in mun„ do, concupiſcentia carnis eſt, & concu„ piſcentia oculorum, & ambitio ſæculi: “ inde cœpit ubi Evangelium terminum poſuit. Concupiſcentia carnis, *uxorem duxi*; concupiſcentia oculorum, *quinque iuga boum emi*; ambitio ſæculi, *villam emi*. A parte autem in totum commemorati ſunt quinque ſenſus per ſolos oculos, quorum eſt in quinque ſenſibus principatus : propterea cum proprie ad oculos pertineat viſus, ipſum videre per omnes quinque ſenſus ſolemus appellare. CYRILLUS [b]. Quos autem intelligemus fuiſſe eos qui renuerunt prædictorum cauſa venire, niſi præſides Iudæorum, quos per totam ſacram paginam de his redargutos eſſe videmus? ORIGENES [c]. Vel aliter. Hi qui villam emerunt, & refutant cœnam, ſunt qui receperunt alia dogmata divinitatis, nec experti ſunt Verbum quod poſſidebant. Is autem qui quinque paria boum emit, eſt qui naturam intellectualem contemnit, & ſenſibilia ſequitur : unde incorpoream naturam comprehendere non poteſt. Qui autem uxorem duxit, eſt qui coniunctus eſt carni, voluptatum magis amator quam Dei. AMBROSIUS (Lib. & cap. ubi ſupra.) Vel tria genera hominum a conſortio iſtius cœnæ æſtimemus excludi, Gentilium, Iudæorum, & hæreticorum. Iudæi corporali (4) miniſterio iuga ſibi legis imponunt. Quinque (5) autem iuga ſunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis. At vero hæreſis velut Eva femineo rigore fidei tentat affectum. Et (6) Apoſtolus dicit avari-

(1) *Al. omittitur* in: (2) *Al.* ſuper ſua. (3) *Al.* non congrue res iniuſta. (4) *Al.* myſterio.
(5) *Legit P. Nicolai* Quinque autem iuga ſunt verborum decem, de quibus Deuter. IV. 13. dicitur : „ Oſtendit vobis Deus pactum ſuum quod præcepit ut faceretis, & decem verba quæ ſcripſit in tabulis „ lapideis; “ hoc eſt decalogi mandata &c. Vel quinque iuga ſunt quinque libri veteris legis &c. (6) *Al.* Apoſtolis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Catena Græc. PP. [b] Ibidem. [c] Et Geometer in Cat. Græc.

ritiam eſſe fugiendam, ne impediti more gentili ad regnum Chriſti pervenire nequeamus. Ergo & ille qui villam emit, alienus a regno eſt, & ille qui iugum potius legis quam gratiæ munus elegit, & ille qui ſe propter ducendam excuſat uxorem.

Sequitur: *Et reverſus ſervus nuntiavit hæc domino ſuo*. AUGUSTINUS Lib. V. ſuper Gen. ad litteram (cap. XIX.) Non propter inferiorum ſcientiam Deus nuntiis indiget, quaſi per eos fiat ſcientior; ſed novit omnia ſtabiliter, atque incommutabiliter. Habet autem nuntios propter nos, & propter ipſos: quia illo modo Deo (1) parere, & aſſiſtere, ut eum de inferioribus conſulant, eiuſque ſupernis iuſſis obtemperent, bonum eſt eis in ordine propriæ naturæ. CYRILLUS *a*. Iudæorum autem primatibus vocationem renuentibus, ſicut ipſi dicebant Ioan. VII. „Numquid aliquis principum credidit in „eum?" indignatus eſt paterſamilias, quaſi eis dignis indignatione, & ira: unde ſequitur: *Tunc iratus paterfamilias*. (2) BASILIUS (in Pſal. XXXVII.) Non quod iræ paſſio diviuæ ſubſtantiæ accidat; ſed talis operatio, quæ in nobis ab ira fit, Dei ira, & indignatio dicitur. CYRILLUS *b*. Sic ergo indignatus dicitur paterfamilias in principes Iudæorum, & vocati ſunt loco eorum, qui erant de multitudine Iudæorum, fragilem, & impotentem mentem habentes. Loquente enim Petro Act. II. primo quidem tria millia, deinde quinque millia crediderunt, & poſtmodum plurimus populus: unde dicitur: *Dixit ſervo ſuo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis; & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc*. AMBROSIUS. Invitat autem pauperes, debiles, & cæcos, ut oſtendatur quod nullum debilitas corporis excludit a regno, rariuſque delinquat cui deſit illecebra peccandi; vel quod infirmitas peccatorum per miſericordiam Domini remittatur: unde mittit ad plateas, ut de latioribus (3) vicis ad anguſtam venirent viam. GREGORIUS in hom. (XXXVI. in Evang.) Quia ergo venire ſuperbi renuunt, pauperes eliguntur: dicuntur enim (4) debiles, & pauperes qui iudicio ſuo apud ſemetipſos infirmi ſunt: nam pauperes, & quaſi fortes ſunt qui poſiti in paupertate ſuperbiunt; cæci ſunt qui nullius ingenii lumen habent; claudi ſunt qui rectos greſſus in operatione non habent. Sed dum horum vitia in membrorum debilitate ſignificantur, ſicut illi peccatores fuerunt qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque qui invitantur, & veniunt; ſed peccatores ſuperbi reſpuuntur, humiles eliguntur. Hos itaque elegit Deus quos deſpicit mundus: quia plerumque ipſa deſpectio hominem revocat ad ſemetipſum; & tanto celerius vocem Dei aliqui audiunt, quanto in hoc mundo non habent unde delectentur. Cum ergo de vicis, & plateis ad cœnam quoſdam Dominus vocat, illum populum deſignat qui tenere legis urbanam converſationem noverat. Sed multitudo quæ ex Iſrael populo credidit, locum ſuperni convivii non implevit: unde ſequitur: *Et ait ſervus: Domine, factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt*. Intravit enim iam frequentia Iudæorum; ſed adhuc locus vacat in regno, ubi ſuſcipi debeat numeroſitas Gentium: unde ſubditur: *Et ait dominus ſervo: Exi in vias, & ſepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea*. Cum convivas ſuos colligi ex viis, & ſepibus (5) præcipit, agreſtem populum, ideſt Gentilem, quærit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel mittit ad vias, & circa ſepes, quia hi apti ſunt regno cælorum qui nullis præſentium cupiditatibus occupati ad futura feſtinant, in quodam bono voluntatis tramite conſtituti, & qui modo ſepis, quæ ab incultis culta ſecernat, & incurſus arceat beſtiarum, norit bona, malaque diſtinguere, & adverſus tentamenta nequitiæ ſpiritualis, fidei munimen prætendere. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXXIII.) Venerunt de plateis, & vicis gentes, veniunt de ſepibus hæretici: nam ſepes qui conſtruunt, diviſiones quærunt. Abſtrahantur a ſepibus, evellantur a ſpinis. Sed cogi nolunt: Voluntate, inquiunt, noſtra intremus. Non hoc Dominus imperavit: *Coge*, inquit, *intrare*. Foris inveniatur neceſſitas, naſcitur inde voluntas. GREGORIUS in hom. (XXXVI. in Evang.) Qui ergo huius mundi adverſitatibus fracti (6) ad Dei amorem redeunt, compelluntur intrare. Sed valde tremenda eſt ſententia quæ ſubinfertur: *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam*.

(1) *Nicolaius habet* patere. (2) *Al.* BEDA. (3) *Al.* vitiis. (4) *Al.* debiles, & qui iudicio ſuo &c. (5) *Al.* præcepit. (6) *Al.* a Dei amore.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena prædicta. *b* Ut ſupra.

Nemo ergo contemnat, ne dum vocatus excuſat, cum voluntatem habuerit, intrare non valeat.

(e) GREGORIUS in hom. (XXXVII. in Evang.) Ad audita cæleſtia præmia inardeſcit animus, iamque illic cupit aſſiſtere ubi ſe ſperat ſine fine gaudere. Sed ad magna præmia perveniri non poteſt niſi per magnos labores: unde dicitur: *Ibant autem turbæ multæ cum eo, & converſus dixit ad illos: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt eſſe meus diſcipulus.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Si quis venit ad me.*) Quia enim multi comitantium ipſum non ex toto affectu, ſed tepide ſequebantur, oſtendit qualem deceat eſſe ſuum diſcipulum. GREGORIUS in hom. (XXXVII. in Evang.) Sed percontari libet: Quomodo parentes, & carnaliter propinquos præcipimur odiſſe, qui iubemur & inimicos diligere? Sed ſi vim præcepti perpendimus, utrumque agere per diſcretionem valemus, ut eos qui nobis carnis cognatione coniuncti ſunt, & quos proximos novimus, diligamus, & quos adverſarios in via Dei patimur, odiendo, & fugiendo neſciamus. Quaſi enim per odium diligitur qui carnaliter ſapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Etenim ſi propter te Dominus ſuæ renuntiat matri, dicens Matth. XII. „ Quæ eſt mater mea, & qui „ fratres mei? " cur tu Domino tuo cupias anteferri? Sed neque ignorare naturam, neque ſævire Dominus iubet; ſed ita indulgere naturæ, ut venereris auctorem, nec a Deo parentum amore deſiſtas. GREGORIUS in hom. (XXXVII. in Evang.) Ut autem Dominus demonſtraret hoc erga proximos odium non de affectione procedere, ſed de caritate, addidit dicens: *Adhuc autem & animam ſuam.* Conſtat ergo quia amando debet odiſſe proximum qui ſic eum odit ſicut ſeipſum: tunc enim bene animam noſtram odimus cum eius carnalibus deſideriis non acquieſcimus, cum eius appetitum frangimus, eius voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempta ad melius ducitur, quaſi per odium amatur. CYRILLUS *a*. Non eſt autem fugienda vita, qua in corpore vivitur, ſed ſervanda, ſicut & Paulus ſervavit, ut Chriſtum adhuc vivens in corpore prædicaret; ſed ubi oportebat vitam contemnere, ut curſum conſummaret, nec animam pretioſam ſibi eſſe fatetur. GREGORIUS in hom. (ubi ſupra.) Hoc autem animæ odium qualiter exhiberi debeat, manifeſtat ſubdens: *Qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* CHRYSOSTOMUS *b*. Non autem hoc dicit ut trabem ſuper humeros apponamus, ſed ut ſemper mortem præ oculis noſtris habeamus; ſicut & Paulus moriebatur quotidie, & mortem contemnebat. BASILIUS *c*. Crucem etiam tollens, mortem Domini annuntiabat dicens Galat. VI. „ Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mun„ do: " quod etiam nos in ipſo baptiſmate anticipamus, ubi vetus homo noſter crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati. GREGORIUS in hom. (XXXVII. ut ſupra.) Vel quia crux a cruciatu dicitur, duobus modis crucem Domini baiulamus, cum aut per abſtinentiam carnem affligimus, aut per compaſſionem proximi, neceſſitatem illius noſtram putamus. Sed quia nonnulli carnis abſtinentiam non pro Deo, ſed pro inani gloria exhibent, & compaſſionem non ſpiritaliter, ſed carnaliter impendunt; recte additur: *Et venit poſt me*. Baiulare (1) enim crucem, & poſt Dominum ire, eſt vel carnis abſtinentiam, vel compaſſionem proximorum pro ſtudio æternæ intentionis exhibere.

(f) GREGORIUS in homil. (XXXVII. ut ſupra.) Quia ſublimia præcepta data ſunt, protinus comparatio ædificandæ ſublimitatis adiungitur cum dicitur: *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nonne prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum?* Omne enim quod agimus, prævenire per ſtudium conſiderationis debemus. Si igitur humilitatis turrim conſtruere cupimus, prius nos præparare ad adverſa huius ſæculi debemus. BASILIUS *d*. Vel turris eſt alta ſpeculatio ad cuſtodiam civitatis, & perceptionem hoſtilium occurſuum apta: ad huius inſtar nobis datus eſt intellectus conſervativus bonorum, præmeditativus contrariorum; ad huius æficationem præcipit Dominus ſedentes pone-

re

(1) *Al. omittitur* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. & Lib. V. in Eſaiam. *b* In eadem Catena. *c* Ibid. & in Regulis brevioribus ad interrogat. CCXXXIV. *d* In Eſai. II. cap. viſ. II.

re calculum, ſi ſuppetat facultas ad finem. GREGORIUS Niſſenus *a*. Inſiſtendum eſt enim ut cuiuslibet ardui propoſiti terminus attingatur variis augmentis mandatorum Dei, conſummando opus divinum: nam neque lapis unus eſt tota turris fabrica, neque unicum mandatum ducit ad animæ perfectionem; ſed fundamentum oportet ſubſiſtere, & ſecundum Apoſtolum inſuper apparatus eſt auri, & argenti, & pretioſorum lapidum apponendus: unde ſubditur: *Ne poſteaquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Ne poſtquam poſuerit fundamentum.*) Non (1) enim debemus ponere fundamentum, ideſt ſequi Chriſti initium, & finem non imponere, ſicut illi de quibus Ioannes dicit cap. vi. quod „ multi ex diſcipulis eius „ abierunt retrorſum.“ Vel fundamentum intellige doctrinalem ſermonem, puta de abſtinentia. Opus eſt igitur prædicto fundamento operationis ædificium, ut perficiatur nobis „ turris fortitudinis a facie inimici:“ Pſal. lx. Alioquin deridetur homo a videntibus eum, tam hominibus, quam dæmonibus. GREGORIUS in hom. (xxxvii. in Evang.) In bonis enim operationibus intenti niſi contra malignos ſpiritus ſolicite vigilemus, ipſos irriſores patimur quos ad malum perſuaſores habemus. Sed ex minori ad maius ſimilitudo ſubditur, ut ex rebus minimis maiora penſentur: nam ſequitur: *Aut quis Rex iturus committere bellum adverſus alium Regem, nonne prius ſedens cogitat ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad ſe?* CYRILLUS *b*. Incumbit enim nobis prælium contra ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus; urget autem nos & aliorum hoſtium multitudo, carnale flagitium, lex ſæviens in membris noſtris, & variæ paſſiones, hoc eſt dira hoſtium multitudo. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xxxi.) Vel decem millia præliaturi cum Rege qui habet viginti millia, ſignificant ſimplicitatem Chriſtiani hominis, dimicaturi cum duplicitate diaboli. THEOPHYLACTUS. Eſt autem Rex peccatum regnans in noſtro mortali corpore; ſed & noſter intellectus creatus eſt Rex. Ergo ſi repugnare velit peccato, toto animo cogitet ſecum: nam dæmones ſunt peccati ſatellites, qui videntur viginti millium numero præcellere decem millia noſtra: quia cum incorporei ſint, nobis comparati corporeis, multo maiorem fortitudinem habere cenſentur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (ubi ſupra.) Sicut autem de turri non perfecta per opprobrium deterruit dicentium: *Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare*; ſic in Rege cum quo dimicandum eſt, ipſam pacem accuſavit, cum ſubdit: *Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis ſunt*: ſignificans etiam minas imminentium tentationum a diabolo non ſuſtinere eos qui non renuntiant omnibus quæ poſſident, & pacem cum eo facere, conſentiendo illi ad committendum peccata. GREGORIUS (homil. xxxvii. in Evang.) Vel aliter. In illo tremendo examine cum Rege noſtro ex æquo ad iudicium non venimus; decem millia (2) quippe ad viginti millia, ſimplum ad duplum ſunt. Cum duplo ergo exercitu contra ſimplum venit, quia nos vix in ſolo opere præparatos ſimul de opere, & cogitatione diſcutit. Dum ergo adhuc longe eſt, quia adhuc præſens per iudicium non videtur, mittamus ad eum legationem lacrymas noſtras, miſericordiæ opera, hoſtias placationis; hæc eſt noſtra legatio, quæ Regem venientem placat. AUGUSTINUS ad Lætum (epiſt. xxxviii.) Quomodo autem pertineant iſtæ ſimilitudines, ipſa (3) concluſione ſatis aperuit, dicens: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Itaque ſumptus ad turrim ædificandam, & valentia decem millium adverſus Regem qui viginti millia habet, nihil aliud eſt, quam ut renuntiet unuſquiſque omnibus quæ ſunt eius. Prælocutio autem ſuperior cum extrema locutione concordat: in eo enim quod (4) aliquis renuntiat omnibus quæ ſunt eius, etiam illud continetur ut oderit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc & animam ſuam. Omnia enim hæc propria alicuius ſunt, quæ plerumque implicant, & impediunt ab obtinenda non iſta propria temporaliter tranſitura, ſed in æternum manſura communia. BASILIUS *c*. Eſt autem intentio Domini per exempla prædicta non uti-

(1) *Al.* Nos enim. (2) *Al.* quique. (3) *Al.* occiſione. (4) *Al.* adhuc.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. de Virg. c. xviii. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Ut ſupra in Regulis brevioribus ad interrog. cclxiii

utique præbere poteſtatem eius diſcipulum fieri, vel non fieri, ſicut licet vel non inchoare fundamentum, vel tractare pacem; (1) ſed oſtendere impoſſibilitatem divini bene placiti obſervandi inter diſtrahentia animam, inter quæ periclitatur facta venalis ab aſtutiis dæmonis. BEDA. Diſtat autem inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia: paucorum enim perfectorum eſt relinquere omnia, hoc eſt curas mundi poſtponere; cunctorum autem fidelium eſt renuntiare omnibus, hoc eſt ſic tenere quæ mundi ſunt ut tamen per ea non teneantur in mundo.

(g) BEDA (cap. lxi. in Luc.) Dixerat ſuperius turrim virtutum (2) non ſolum inchoandam, ſed etiam conſummandam; ad quod pertinet quod dicitur, *Bonum eſt ſal.* Bonum eſt ſale ſapientiæ ſpiritualis cordis arcana condire, immo cum Apoſtolis ſal terræ fieri. EUSEBIUS a. Sal enim ſecundum ſubſtantiam quidem ex aqua conſtat, & ſpiritu, modicum quid terreſtreitatis participans. Deſiccat autem fluidam naturam corruptorum corporum, ut mortua corpora conſervet. Merito igitur diſcipulos ſuos comparat ſali, eo quod ipſi regenerati ſunt per aquam, & Spiritum. Cumque toti ſpiritualiter viverent, & non ſecundum carnem, ad modum ſalis corruptam vitam hominum in terra degentium convertebant, & virtuoſa vita ſuos ſequaces oblectando condiebant. THEOPHYLACTUS (paul. a fine Comm.) Non ſolum autem eos qui donati ſunt magiſtrali gratia, ſed etiam idiotas expoſcit ad modum ſalis fieri utiles proximis. Si vero qui futurus eſt utilis aliis, fiat reprobus, iuvari non poterit: unde ſequitur: *Si autem ſal evanuerit, in quo condietur?* BEDA (cap. lxi. non remote a fine.) Quaſi dicat: Si quis ſemel condimento veritatis illuminatus ad apoſtaſiam redierit, quo alio doctore corrigetur? qui ſcilicet eam quam ipſe guſtavit ſapientiæ dulcedinem, vel adverſis ſæculi perterritus, vel illecebris illectus abiecit: unde ſequitur: *Neque in terram, neque in ſterquilinium utile eſt; ſed foras mittetur.* Sal enim cum ad condiendos cibos, carneſque ſiccandas valere deſierit, nulli iam uſui aptum erit: neque enim in terram utile eſt, cuius iniectu germinare prohibetur, neque in ſterquilinium agriculturæ profuturum: ſic qui poſt agnitionem veritatis retrocedit, neque ipſe fructum boni operis ferre, nec alios excolere valet; ſed foras mittendus eſt, hoc eſt ab Eccleſiæ unitate ſecernendus. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Verum, quia ſermo parabolicus, & obſcurus erat, excitans Dominus auditores, ne qualitercumque acciperent quod dictum eſt de ſale, ſubdit: *Qui habet aures audiendi, audiat*; hoc eſt, ſi cui ſapientia ineſt, intelligat: aures enim hic cognoſcitivam vim animæ, & aptitudinem intelligendi accipere debemus. BEDA (cap. lxi. in fine.) Audiat etiam non contemnendo, ſed obediendo, & faciendo quæ dicit.

CAPUT XV.

(a) ERant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant phariſæi, & ſcribæ, dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam iſtam, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oves, & ſi perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deſerto, & vadit ad illam quæ perierat donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudens, & veniens domum convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni

(1) *Ita hunc locum effert P. Nicolai.* Sed attendere impoſſibilitatem placendi Deo inter illa quæ diſtrahunt animam, & in quibus periclitatur, velut captu facilis facta inſidiis, & aſtutiis diaboli. (2) *Al.* non ſolum conſummandam, ſed etiam inchoandam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

veni ovem meam, quæ perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quam ſupra nonaginta novem iuſtis, qui non indigent pœnitentia.

(b) Aut quæ mulier habens drachmas decem, ſi perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & everit domum, & quærit diligenter, donec inveniat eam? Et cum invenerit, convocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, quia gaudium erit Angelis Dei ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.

(c) Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adoleſcentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem ſubſtantiæ quæ me contingit. Et diviſit illis ſubſtantiam. Et non poſt multos dies, congregatis omnibus, adoleſcentior filius peregre profectus eſt in regionem longinquam, & ibi diſſipavit ſubſtantiam ſuam vivendo luxurioſe. Et poſtquam omnia conſummaſſet, facta eſt fames valida in regione illa, & ipſe cœpit egere. Et abiit, & adhæſit uni civium regionis illius, & miſit illum in villam ſuam, ut paſceret porcos. Et cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis quas porci manducabant, & nemo illi dabat.

(d) In ſe autem reverſus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereo. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in cælum, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus: fac me ſicut unum de mercenariis tuis. Et ſurgens venit ad patrem ſuum. Cum autem adhuc longe eſſet, vidit illum pater ipſius, & miſericordia motus eſt, & accurrens cecidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in cælum, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad ſervos ſuos: Cito proferte ſtolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius, & adducite vitulum ſaginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus eſt. Et cœperunt omnes epulari.

(e) Erat autem filius eius ſenior in agro: & cum veniret, & appropinquaret domui, audivit ſymphoniam, & chorum, & vocavit unum de ſervis, & interrogavit quid hæc eſſent. Iſque dixit illi: Frater tuus venit; & occidit pater tuus vitulum ſaginatum, quia ſalvum illum recepit. Indignatus eſt autem, & nolebat introire. Pater ergo illius egreſſus, cœpit rogare illum. At ille reſpondens, dixit patri ſuo: Ecce tot annis ſervio tibi, & numquam mandatum tuum præterivi, & numquam dediſti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Sed poſtquam filius tuus hic, qui devoravit ſubſtantiam ſuam cum meretricibus, venit, occidiſti illi vitulum ſaginatum. At ipſe dixit illi: Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. Epulari autem, & gaudere oportebat: quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus eſt.

(a) AMBROSIUS (Lib. VII. in Lucam, de ove centeſima.) Didiceras in ſuperioribus, ſæcularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto ſæculi lubrico tenere veſtigium, etiam adverſus errorem remedia tibi bonus medicus demonſtravit, ſpem veniæ iudex miſericors non negavit: unde ſubditur: *Erant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, ut audirent eum.* GLOSSA [a]. Ideſt, qui publica exigunt vectigalia, vel conducunt, & qui lucra ſæculi per negotia ſectantur. THEOPHYLACTUS. Hoc enim exequebatur cuius cauſa carnem ſuſceperat, admittens peccatores, ſicut medicus ægrotantes. Sed phariſæi vere criminoſi huic pietati murmura recompenſabant: unde ſequitur:

Et

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Interlinealis.

Et murmurabant phariſæi, & ſcribæ, dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. GREGORIUS in hom. (xxxiv. in Evang.) Ex qua re colligitur quia vera iuſtitia compaſſionem haber, falſa dedignationem; quamvis & iuſti ſoleant recte peccatoribus indignari. Sed aliud eſt quod agitur typo ſuperbiæ, aliud quod zelo diſciplinæ: quia iuſti, & ſi foris increpationes per diſciplinam exaggerant, intus tamen dulcedinem per caritatem ſervant: præponunt ſibi in animo ipſos plerumque quos corrigunt: quod agentes per diſciplinam ſubditos, & per humilitatem cuſtodiunt ſemetipſos. At contra hi qui de falſa iuſtitia ſuperbire ſolent, ceteros quoſque deſpiciunt, nulla infirmantibus miſericordia condeſcendunt; & quo ſe peccatores eſſe non credunt, eo deterius peccatores fiunt: de quorum numero phariſæi erant, qui diiudicantes Dominum, quod peccatores ſuſciperet, arenti corde ipſum fontem miſericordiæ reprehendebant. Sed quia ægri erant, ita ut ægros ſe eſſe neſcirent, quatenus quod erant agnoſcerent, cæleſtis medicus blandis eos fomentis curat: ſequitur enim: *Et ait ad illos parabolam iſtam, dicens: Quis ex vobis homo?* Similitudinem dedit, quam in ſe homo recognoſceret, & tamen ad auctorem hominum pertineret: quia enim centenarius perfectus eſt numerus, ipſe centum oves habuit, cum ſanctorum Angelorum, & hominum naturam poſſedit: unde ſubditur: *Qui habet centum oves*. CYRILLUS *a*. Hinc percipe latitudinem regni Salvatoris noſtri. Dicit enim oves eſſe centum, referens numerum ſubiectarum ſibi rationalium naturarum ad integram multitudinem: eſt enim centenarius numerus perfectus ex decem decadibus conſtitutus. Sed ex his una oberravit, ſcilicet genus humanum, quod terram colit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Dives paſtor, cuius nos omnes centeſima portio ſumus: unde ſequitur: *Et ſi perdiderit unam ex illis*. GREGORIUS (hom. xxxiv. in Evang.) Una ovis tunc periit quando peccando homo paſcua vitæ reliquit. In deſerto autem nonagintanovem remanſerant: quia rationalis creaturæ numerus, Angelorum videlicet, & hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, pereunte homine, erat imminutus: unde ſequitur: *Nonne dimittit nonaginta novem in deſerto?* quia ſcilicet Angelorum choros reliquit in cælo. Tunc autem homo cælum deſeruit, cum peccavit. Et ut perfecta ſumma ovium integraretur in cęlo, homo perditus quærebatur in terra: unde ſequitur: *Et vadit ad illam quæ perierat donec inveniat illam*. CYRILLUS *b*. Numquid autem ſæviens in reliquas motus eſt pietate unius? Nequaquam: ſunt enim illæ in tuto, circumſepiente illas potentiſſima dextera: ſed magis oportebat miſereri pereuntis, ne imperfecta videretur reſidua multitudo: una enim reducta, ſortitur centenarius propriam ſpeciem. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xxxii.) Vel illas nonaginta novem dixit quas reliquit in deſerto, ſuperbos ſignificans, tamquam ſolitudinem gerentes in animo, dum ſolos ſe videri volunt; quibus ad perfectionem unitas deeſt: cum enim quiſque a vera unitate divellitur, ſuperbe divellitur: ſuæ quippe poteſtatis eſſe cupiens, non ſequitur unum, quod eſt Deus. Uni autem deputat omnes per pœnitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur. GREGORIUS Niſſenus *c*. Cum autem paſtor inveniſſet ovem, non punivit: non duxit ad gregem urgendo, ſed (1) ſuperponens humero, & portans, clementer annumeravit gregi: unde ſequitur: *Et cum invenerit ovem, imponit in humeros ſuos gaudens*. GREGORIUS in homil. (xxxiv. ut ſupra.) Ovem humeris ſuis impoſuit, quia humanam naturam ſuſcipiens, peccata noſtra ipſe portavit. Inventa autem ove ad domum redit, quia paſtor noſter, reparato homine, ad regnum cæleſte rediit: unde ſequitur: *Et veniens domum, convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat*. Amicos, & vicinos vocat Angelorum choros, quia amici eius ſunt, quia voluntatem eius continue in ſua ſtabilitate cuſtodiunt; vicini quoque eius ſunt, quia claritatem viſionis illius ſua aſſiduitate perfruuntur. THEOPHYLACTUS. Supernæ igitur virtutes oves dicuntur in eo quod omnis natura creata (2) aſpectu Dei beſtialis eſt; in eo vero quod ra-

(1) *Al.* ſupponens. (2) *Nicolai ponit* reſpectu.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* Ibid. *c* In eadem Catena, ubi refertur ex tract. vel hom. de pœnitentia; ſed ſumptum eſt ex hom. quæ inſcribitur *ad eos qui durius & acerbius alios iudicant, & condemnant, & qui converſione, & pœnitentia egent*: ibidem porro de muliere peccatrice ab initio agit.

rationalis eſt, amici, & vicini dicuntur. GREGORIUS in homil. (XXXIV. ut ſupra.) Et notandum, quod non dicit, *Congratulamini* inventæ ovi, ſed *mihi*: quia videlicet eius eſt gaudium vita noſtra; & cum nos ad cælum reducimur, ſolemnitatem lætitiæ illius implemus. AMBROSIUS (cap. de ove centeſima Lib. VII. in Luc.) Augeli autem, quoniam ſunt rationales, non immerito hominum redemptione lætantur: unde ſequitur: *Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente quam ſupra nonaginta novem iuſtis, qui non indigent pœnitentia*. Hoc proficiat ad incentiva probitatis, ſi unuſquiſque converſionem ſuam gratam fore credat cœtibus Angelorum, (1) quorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offenſam. GREGORIUS in homil. (XXXIV. ut ſupra.) Plus autem de converſis peccatoribus quam de ſtantibus iuſtis in cælo gaudium eſſe fatetur: quia plerumque hi qui nullis ſe oppreſſos peccatorum molibus ſciunt, ſtant quidem in via iuſtitiæ, ſed tamen ad cæleſtem patriam anxie non anhelant, & plerumque pigri remanent ad exercenda bona præcipua, quia ſecuri ſibi ſunt quod nulla commiſerint mala graviora: at contra nonnumquam hi qui ſe aliqua illicita egiſſe meminerunt, ex ipſo ſuo dolore compuncti, ad amorem Dei inardeſcunt: & quia erraſſe ſe a Deo conſiderant, damna præcedentia lucris ſequentibus recompenſant. Maius ergo gaudium fit in cælo, quia & dux in prælio plus eum militem diligit qui poſt fugam reverſus hoſtem fortiter premit, quam eum qui numquam terga præbuit, & numquam aliquid fortiter fecit. Sic agricola illam amplius terram amat quæ poſt ſpinas uberes (2) fructus profert, quam eam quæ numquam ſpinas habuit, & numquam fertilem meſſem producit. Sed inter hæc ſciendum eſt, quia ſunt plerique iuſti, in quorum vita tantum eſt gaudium, ut eis quælibet peccatorum pœnitentia præponi nullatenus poſſit. Hinc ergo colligendum quantum Deo gaudium faciat quando humiliter plangit iuſtus, ſi facit in cælo gaudium quando hoc quod male geſſit, per pœnitentiam damnat iniuſtus.

(b) * CYRILLUS. Per præcedentem parabolam, in qua genus humanum dicebatur ovis erratica, docebamur (3) nos fore creatura ſublimis Dei, qui fecit nos, & non ipſi nos, cuius paſcuæ oves ſumus: ſubiungitur ſecunda parabola, qua genus humanum comparatur drachmæ quæ periit; per quam oſtendit nos ad ſimilitudinem & imaginem regiam factos eſſe, ſcilicet ſummi Dei: nam drachma nummus eſt impreſſam habens regiam figuram: unde dicitur: *Aut quæ mulier habens decem drachmas*. GREGORIUS in hom. (XXXIV. in Evang.) Qui ſignificatur per paſtorem, ipſe per mulierem: ipſe enim Deus, ipſe & Dei Sapientia. Angelorum autem, & hominum naturam ad cognoſcendum ſe Dominus condidit, & ad ſimilitudinem ſuam creavit. Decem ergo drachmas habuit, quia novem ſunt (4) chori Angelorum; ſed ut compleretur electorum numerus, homo decimus eſt creatus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXIII.) Vel in novem drachmis, ſicut & in nonaginta novem ovibus, ponit eorum ſignificationem qui de ſe præſumentes peccatoribus ad ſalutem redeuntibus ſe (5) præponunt: unum enim deeſt a novem ut decem ſint, & a nonaginta novem ut centum ſint; cui uni deputat omnes per pœnitentiam reconciliatos. GREGORIUS in hom. (XXXIV. in Evang.) Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdiderat, quando homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando a ſimilitudine ſui conditoris receſſit: & hoc eſt quod ſubditur: *Si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam?* Accendit mulier lucernam, quia Dei Sapientia apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in teſta eſt; lumen vero in teſta eſt divinitas in carne: accenſa autem lucerna, ſequitur, *Et evertit domum*: quia ſcilicet mox ut eius divinitas per carnem claruit, omnis ſe noſtra conſcientia concuſſit: quia everſionis ſermo non diſcrepat in eo quod in aliis codicibus legitur, *Emundat*: quia prava mens ſi non prius præ timore evertitur, ab aſſuetis vitiis non mundatur. Everſa autem domo, invenitur drachma: ſequitur enim: *Et quærit diligenter donec inveniat*: quia ſcilicet cum perturbatur conſcientia hominis, reparatur in homine ſimili-

(1) *Al.* aut quorum. (2) *Al.* fruges. (3) *P. Nicolai legit* nos creaturæ. (4) *Al.* ordines. (5) *Al.* proponunt.

† EX EDITIONE P. NICOLAI.

* CHRYSOSTOMUS in Cat. Græc. PP.

tudo conditoris. GREGORIUS Nazianzenus *a*. Inventa autem drachma, cæleſtes virtutes facit participes gaudii, quas miniſtras diſpenſationis fecit: unde ſequitur: *Et cum invenerit, convocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram*. GREGORIUS in hom. (XXXIV. in Evang.) Supernæ enim virtutes tanto divinæ Sapientiæ iuxta ſunt, quanto ei per gratiam continuæ viſionis appropinquant. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel amicæ ſunt, ut exequentes voluntatem ipſius; vicinæ vero, ut incorporeæ: vel forte amicę ipſius ſunt omnes ſupernæ virtutes, vicinæ vero ſunt propinquiores, ſcilicet Throni, Cherubim, & Seraphim. GREGORIUS Niſſenus *b*. Vel aliter. Hoc reor Dominum nobis proponere in inquiſitione perditæ drachmæ, quia nulla nobis a ceteris virtutibus utilitas provenit, quas drachmas vocat, quamvis præſto ſint omnes, (1) una ſola deficiente animæ viduatæ, qua ſcilicet divinæ ſimilitudinis nitorem ſortitur: propter quod primo quidem iubet lucernam accendere, ſcilicet verbum divinum, quod abſcondita patefacit. Vel forſan pœnitentiæ lampadem, ſed in domo propria, ideſt in ſeipſo, & in ſua conſcientia, oportet perquirere drachmam perditam, ideſt Regis imaginem, quæ non penitus deperiit, ſed eſt tecta ſub fimo, qui ſignificat carnis contagia; quibus ſtudioſe abſterſis, ideſt dilutis per ſolertiam vitæ, eluceſcit quod quæritur: unde oportet ipſam quæ (2) invenit gratulari, nec non ad participia gaudii vocare vicinas, ideſt conturbernales virtutes, ideſt rationabilem, & concupiſcibilem, & innatum iracundiæ affectum, & ſi quæ ſint tales vires circa animam conſideratæ, quas docet gaudere in Domino. Deinde concludens parabolam ſubdit: *Ita dico vobis, gaudium erit Angelis ſuper uno peccatore pœnitentiam agente*. GREGORIUS in homil. (XXXIV. in Evang.) Pœnitentiam agere eſt præterita mala plangere, & plangenda non perpetrare. Nam qui ſic alia deplorat ut tamen (3) alia committat, adhuc pœnitentiam agere aut ignorat, aut diſſimulat. Cogitandum eſt etiam ut per hoc conditori ſuo ſatisfaciat, ut qui (4) commiſit prohibita, ſibi abſcindere debeat etiam conceſſa, & ſe reprehendat in minimis qui ſe meminit in maximis deliquiſſe.

(c) AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de ove centeſima.) Tres ex ordine Lucas parabolas poſuit: ovis quæ perierat, & inventa eſt; drachma quæ perierat, & inventa eſt; filii qui erat mortuus, & revixit; ut triplici remedio provocati vulnera noſtra curemus. Chriſtus ut paſtor te ſuo corpore vehit, quærit ut (5) mater Eccleſia, recipit Deus Pater: prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio. CHRYSOSTOMUS (hom. de patre & duobus filiis.) Eſt etiam inter parabolas ſupradictas ratio diſtinctionis ſecundum perſonas, vel mentes peccantium, ut pater filium recipiat pœnitentem, qui arbitrii ſui libertate utitur, ut cognoſcat unde ceciderit; paſtor vero ovem errantem, & non ſapientem reverti requirat, & humeris ſuis referat, irrationabili animali imprudentem hominem comparans, qui (6) alieno dolo circumventus, erraverat ſicut ovis. Præſens ergo parabola proponitur cum dicitur: *Ait autem: Homo quidam habuit duos filios*. Sunt qui dicant de duobus filiis iſtis ſeniorem Angelos eſſe, iuniorem vero hominem ponunt, qui in longinquam peregrinationem abierit, quando in terram de cælis, & paradiſo cecidit: & aptant conſequentia, reſpicientes ad cauſam, vel ſtatum Adæ. Sed hic ſenſus (7) pius quidem videtur, neſcio tamen ſi verus ſit: quia iunior filius ad pœnitentiam venit ſua ſponte, recordatus præteritæ abundantiæ patris ſui; Dominus autem veniens ad pœnitentiam vocavit humanum genus, dum ſponte ſua regredi, unde ceciderat, non cogitaret. Deinde ſenior filius in reditu, & ſalute fratris ſui triſtatur; cum Dominus dicat lætitiam eſſe apud Angelos ſuper uno peccatore pœnitentiam agente. CYRILLUS *c*. Quidam vero per ſeniorem filium dicunt ſignificari Iſrael ſecundum carnem, per alium vero qui diſceſſit a patre, deſcribitur multitudo Gentium. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXIII.) Hic ergo homo habens duos filios, Deus habens duos populos intelligitur, tamquam duas ſtirpes generis humani, unam eorum qui permanſerunt in unius

(1) *Apud P. Nicolaium eſt* una illa. (2) *Al.* venit. (3) *Al.* illi committat. (4) *Al.* promiſit. (5) *Al.* mulier. (6) *Al.* in alieno. (7) *Al.* prius.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Orat. XLII. ſeu II. de Paſchate. *b* Lib. de Virginitate cap. XI. *c* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

unius Dei cultu, alteram eorum qui uſque ad colendum idola deſeruerunt Deum. Ab ipſo ergo exordio creaturæ mortalium, maior filius ad cultum unius Dei pertinet, minor autem petit ut ſibi pars ſubſtantiæ quæ eum tangeret, daretur a patre: unde ſequitur: *Et dixit adoleſcentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem ſubſtantiæ quæ me contingit*; tamquam anima poteſtate ſua delectata, id quod illi eſt vivere, intelligere, meminiſſe, vel ingenio alacri excellere petit, quæ divina ſunt munera. Hæc autem in poteſtate ſua accepit per liberum arbitrium: unde ſequitur: *Et diviſit illis ſubſtantiam*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Hominis ſubſtantia rationalitas eſt, quam comitatur libertas arbitrii; & ſimiliter quæcumque Dominus dedit nobis, pro ſubſtantia noſtra putabitur, ut cælum, terra, & univerſa creatura, lex, & Prophetæ. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. de duobus filiis.) Vides autem, quod divinum patrimonium petentibus datur: nec putes culpa patris, quod adoleſcentiori dedit: nulla Dei regno infirma ætas, nec fides gravatur annis. Ipſe certe ſe iudicavit idoneum qui popoſcit: atque utinam non receſsiſſet a patre; impedimentum neſciſſet ætatis: ſequitur enim: *Et non poſt multos dies, congregatis omnibus, adoleſcentior filius peregre profectus eſt in regionem longinquam*. CHRYSOSTOMUS (in homil. de patre & duobus filiis.) Minor filius in regionem longinquam profectus eſt, non localiter a Deo decedens, qui ubique eſt, ſed affectu: fugit enim Deum peccator, ut a longinquo ſtet. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXXIV.) Quiſquis enim ita vult eſſe ſimilis Deo ut fortitudinem ſuam (1) ad illum cuſtodiat, non ab illo recedat, ei cohærendo, ut cuſtodiat ſimilitudinem, & imaginem, ad quam factus eſt. Porro ſi perverſe vult imitari Deum ut quomodo Deus non habet a quo regatur, ſic ipſe velit ſua poteſtate uti, ut nullo regente vivat; quid reſtat (2) niſi ut recedens ab eius calore torpeſcat, recedens a veritate vaneſcat? AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXIII.) Quod autem non poſt multos dies dixit factum ut congregatis omnibus peregre proficiſceretur in regionem longinquam, quæ eſt oblivio Dei, hoc eſt quia non multo poſt inſtitutionem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre ſecum velut quamdam potentiam naturæ ſuæ, & deſerere eum a quo condita eſt, fidens de viribus ſuis; quas vires tanto conſumit citius, quanto eum deſeruit a quo datæ ſunt: unde ſequitur: *Et ibi diſſipavit ſubſtantiam ſuam vivendo luxurioſe*. Luxurioſam vero, vel prodigam vitam vocat amantem fundere, atque ſpatiari pompis exterioribus, intus inaneſcentem, cum ea quiſque ſequitur quæ ad alia procedunt, & relinquit eum qui ſibi eſt interior: unde ſequitur: *Et poſtquam conſummaſſet omnia, facta eſt fames magna in regione illa*. Fames eſt indigentia verbi veritatis.

Sequitur: *Et ipſe cœpit egere*. AMBROSIUS (Lib. VII. de patre & duobus filiis.) Merito egere cœpit qui theſauros ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, divitiarumque cæleſtium altitudinem dereliquit.

Sequitur: *Et abiit, & adhæſit uni civium regionis illius*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XXXIII.) Unus civium regionis illius aliquis aereus princeps eſt (3) ad militiam diaboli pertinens, cuius villa eſt modus poteſtatis ipſius: de qua ſequitur: *Et miſit illum in villam ſuam, ut paſceret porcos*. Porci ſunt immundi ſpiritus qui ſub ipſo erant. BEDA (cap. LXII. ſuper *Miſit illum in villam*.) Porcos autem paſcere eſt ea quibus immundi ſpiritus gaudent, operari.

Sequitur: *Et cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis quas porci manducabant*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Siliqua genus leguminis eſt, intus inanis, foris mollis, quo corpus non reficitur, ſed impletur, ut ſit magis oneri, quam uſui. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXIII.) Siliquæ ergo, quibus porcos paſcebat, ſæculares doctrinæ ſunt, ſteriles, vanitatem perſonantes, de quibus laudes idolorum, fabularumque ad deos Gentium pertinentium vario ſermone atque carminibus percrepant; quibus dæmonia delectantur: unde cum iſte ſatiari cupiebat, aliquid ſolidum, & rectum, quod ad beatam vitam pertineret invenire volebat in talibus, & non poterat: unde ſequitur: *Et nemo illi dabat*. CYRILLUS [a]. Sed cum Iudæi multipliciter arguantur in ſacra Scriptura de mul-

(1) *Al.* ad illam. (2) *In duobus Venetis exemplis an. 1522. & 1584. atque in Antverpienſi an. 1563. hac tantum habentur* niſi ut recedens a veritate vaneſcat. (3) *Al.* ad malitiam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Cat. Græc. PP.

tis criminibus, quomodo populo illi convenient verba maioris filii dicentis : *Ecce tot annis ſervio tibi , & numquam mandatum tuum præterivi?* Eſt ergo hic ſenſus parabolæ. Arguentibus eum phariſæis, & ſcribis, quod reciperet peccatores, proponit præſentem parabolam, in qua hominem vocat Deum, qui pater eſt duorum fratrum, iuſtorum ſcilicet, & peccatorum; quorum primus gradus eſt iuſtorum ab initio iuſtitiam ſequentium, ſecundus gradus eſt hominum per pœnitentiam ad iuſtitiam reductorum. BASILIUS *a*. Facit etiam ad antiquioris conſiſtentiam magis animus ſenilis, & gravitas, quam canities capillorum; nec qui ſecundum ætatem eſt iuvenis increpatur, ſed iuvenis moribus, qui ſecundum paſſiones vivit. TITUS. Abiit ergo adoleſcentior nondum adultus mente, petitque a patre id quod ei de hereditate contingit, ut ſcilicet non ex neceſſitate ſerviat: ſumus enim animalia rationalia liberum arbitrium habentia. CHRYSOSTOMUS (hom. de patre & duobus filiis inter hom. ex Luca.) Dicit autem Scriptura dividere patrem ex æquo filiis duobus ſubſtantiam ſuam, ideſt ſcientiam boni, & mali, quæ veræ, & perpetuæ ſunt opes animæ bene utentis. Quæ enim ex Deo eſt in prima nativitate hominibus ſubſtantia rationalis, æqualiter cunctis naſcentibus datur. De ſubſequenti autem converſatione unuſquiſque plus, aut minus huius ſubſtantiæ poſſidere invenitur, dum unus ea quæ ſumpſerit patris eſſe credens, quaſi paterna cuſtodit, alius ſicut propriæ poſſeſſionis licentia diſſipandis abutitur. Oſtenditur autem libertas arbitrii: quia pater neque diſcedere volentem retinuit, ne liberi arbitrii auferat poteſtatem, neque manere cupientem cogit abſcedere. Abiit autem longe, non locorum translatione, ſed mentis declinatione: unde ſequitur: *Peregre profectus eſt in regionem longinquam*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Quid enim longinquius eſt quam a ſe recedere, nec regionibus, ſed moribus ſeparari? Etenim qui ſe a Chriſto ſeparat, exul eſt patriæ, & civis mundi. Merito ergo prodegit patrimonium qui receſſit ab Eccleſia. TITUS. Unde & denominatus eſt prodigus, diſſipans ſubſtantiam ſuam, ideſt intellectum rectum, caſtimoniam, documenta veritatis, notitiam genitoris, memoriam creationis, ſenſum. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Facta eſt autem in regione illa fames non epularum, ſed bonorum operum, atque virtutum, quæ ſunt miſerabiliora ieiunia: etenim qui recedit a verbo Dei, eſurit: „quia „non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni „verbo Dei:" Matth. IV. & qui recedit a theſauro, eget. Egere ergo ideo cœpit & famem pati, quia nihil prodigæ ſatis eſt voluntati. Abiit itaque, & adhæſit uni civium: qui enim hæret, in laqueo eſt: & videtur civis iſte princeps eſſe iſtius mundi. Denique ad villam eius mittitur, quam emit qui ſe excuſat a regno. BEDA (cap. LXIII. in Luc.) In villam enim mitti eſt ſubſtantiæ mundialis cupiditate ſubiugari. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Paſcit autem porcos illos in quos petit diabolus introire, in ſordibus, ac fœtore viventes. THEOPHYLACTUS. Hos igitur paſcit qui alios præcellit in vitio, ut ſunt lenones, archiprædones, archipublicani, qui aliis ſunt doctores operationis malæ. CHRYSOSTOMUS (hom. ut ſupra.) Vel ſpiritualibus deſtitutus operibus, quaſi prudentia, & intellectu, porcos paſcere dicitur; hoc eſt, ſordidas, & immundas in anima ſua cogitationes nutrire: (1) & edit eſcas irrationabiles pravæ converſationis, dulces quidem egenti bonorum: quia ſuave perverſis videtur omne opus carneæ voluptatis, quæ virtutes animæ penitus enervat, & perimit. Huiuſmodi cibos quaſi porcinos, & male dulces, ideſt carnalium delectationum illecebras, ſiliquarum nomine Scriptura deſignat. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Cupiebat autem ſiliquis ventrem implere ſuum: nec enim alia eſt cura luxurioſis niſi ut ventrem ſuum impleant. THEOPHYLACTUS. Quibus nullus dat ſaturitatem malorum: diſtat enim a Deo qui talibus veſcitur. Dæmones autem ad hoc ſtudent, ne umquam ſaturitas malorum proveniat. GLOSSA. Vel *nemo illi dabat*, quia cum diabolus aliquem ſuum facit, ultra ei abundantiam non procurat, ſciens eum eſſe mortuum.

(d) GREGORIUS Niſs. *b*. Contempſerat patrem in primo receſſu adoleſcentior filius, & opes paternas profuderat; at ubi lapſu tem-

(1) *Al.* & dedit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Eſai. III. verſ. III. *b* Orat. in mulierem peccatricem, vel in eos qui durius & acerbius alios iudicant, & condemnant &c.

temporis eſt attritus laboribus, dum mercenarius fieret, & eodem cum porcis pabulo paſceretur, rediit in domum paternam caſtigatus: unde dicitur: *In ſe autem reverſus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereo.* AMBROSIUS. Bene in ſe revertitur, quia a ſe receſſit: etenim qui ad Deum regreditur, ſe ſibi reddit, & qui recedit a Chriſto, ſe ſibi abdicat. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XXXIII.) In ſe autem reverſus eſt cum ab eis quæ forinſecus fruſtra illiciunt, & ſeducunt, in conſcientiæ ſuæ interiora ſuam intentionem reduxit. (1) *a* GREGORIUS Nazianzenus (oratione in ſanctum lavacrum.) Eſt autem ſecundum tres differentias obedientiæ diſcretio: aut enim metuentes ſupplicia declinamus a malo, & ſumus in diſpoſitione ſervili; aut mercedis lucra venantes exequimur quæ mandantur, mercenariis aſſimilati; aut ipſius gratia boni, & dilectionis (2) ad eum qui dedit legem, ſervimus; & ſic diſpoſitionem redolemus filiorum. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Filius enim, qui habet ſancti Spiritus pignus in corde, ſæcularis mercedis lucra non quærit, ſed ius ſervat heredis. Sunt etiam mercenarii boni qui conducuntur ad vineam: iſti non ſiliquis, ſed panibus abundant. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXIII.) Unde autem hoc ſcire poterat in quo tanta erat oblivio Dei, ſicut in omnibus idolatris fuit, niſi quia iſta recogitatio reſipiſcentis eſt, cum Evangelium prædicaretur? Iam poterat talis (3) anima advertere, multos prædicare veritatem; inter quos quidam eſſent non ipſius amore veritatis ducti, ſed cupiditate comparandorum ſæcularium commodorum; qui tamen non aliud annuntiant, ſicut hæretici: unde mercenarii recte appellantur: in eadem quippe domo (4) ſunt eumdem panem verbi tractantes, non tamen in hereditatem æternam vocati, ſed temporali mercede conducti. CHRYSOSTOMUS *b*. Signanter autem ſubdit: *Ego autem hic fame pereo*; quaſi diceret: Ego non alienus, ſed filius boni patris, & frater filii obſequentis, ego liber, & generoſus, factus ſum miſerior mercenariis, a ſumma celſitudine primæ nobilitatis ad infimam humilitatem delapſus. GREGORIUS Niſſenus *c*. Non prius autem rediit ad priſtinam felicitatem, quam in ſe rediens ſentiret opprimentis ærumnæ præſentiam, & meditaretur pœnitentiæ verba, quæ ſubduntur, *Surgam*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. XXXIII.) Quia iacebat. *Et ibo*, quia longe aberat, *ad patrem meum*, quia ſub principe porcorum erat. Cetera vero ſunt pœnitentiam meditantis in confeſſione peccati, nondum tamen agentis: non enim iam dicit patri, ſed dicturum ſe eſſe promittit cum venerit. Intelligas igitur, hoc nunc accipiendum eſſe venire ad Patrem, in Eccleſia conſtitui per fidem, ubi peccatorum legitima, & fructuoſa iam poſſit eſſe confeſſio. Dicit ergo dicturum ſe eſſe patri, *Pater*. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Quam miſericors qui offenſus! Nec paternum nomen dedignatur audire. *Peccavi*. Hæc eſt prima confeſſio apud auctorem naturæ, præſulem miſericordiæ, arbitrum culpæ. Sed ſi Deus novit omnia, vocem tamen tuæ confeſſionis expectat: „ ore enim confeſſio „ fit ad ſalutem: “ Rom. x. quia alleviat pondus erroris quiſquis ipſe ſe onerat, & accuſationis excludit invidiam qui accuſatorem prævenit confitendo. Fruſtra velis occultare quem nihil fallit; & ſine periculo prodas quod ſcias eſſe iam cognitum: confitere magis ut interveniat pro te Chriſtus, roget pro te Eccleſia, illacrymet populus; nec verearis ne non impetres. Advocatus ſpondet veniam, patronus promittit (5) gratiam, reconciliationem tibi paternæ pietatis pollicetur aſſertor.

Subdit autem: *In cælum, & coram te.* CHRYSOSTOMUS (homil. ut ſupra.) Dicens, *Coram te*, oſtendit hunc patrem Deum debere intelligi: Deus enim ſolus conſpector eſt omnium, a quo nec in corde meditata peccata abſcondi poſſunt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXIII.) Utrum autem hoc (6) eſt peccatum in cælum quod eſt coram te, ut cælum

(1) *Al.* BASILIUS. (2) *Al.* ad Deum. (3) *Al. omittitur* anima. *Forte* animadvertere. (4) *Al. deſideratur* ſunt. (5) *Al. deeſt* gratiam. (6) *Al. omittitur* eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BASILIUS in Cat. Græc. PP. ex Aſceticis iuxta Corderium; ſed colligitur ex procemio Regularum fuſius diſputatarum poſt medium. Oſcitantius autem velut ex Gregorio Nazianzeno editio Antverpienſis notat. *Sed & Romana, & Veneta, ut in textu patet*. *b* Hom. de patre ac duobus filiis. *c* Quod ſubditur ex Gregorio Niſſeno continetur æquivalenter in hom. iam notata de muliere peccatrice.

Digitized by Google

lum appellaverit ipſam ſummitatem patris; an potius *peccavi in cælum* coram ſanctis animabus, *coram te* autem in ipſo penetrali conſcientiæ? CHRYSOSTOMUS (hom. de patre & duobus filiis, ut ſupra.) Vel cælum hoc loco intelligatur (1) Chriſtus: qui enim in cælum peccat, quod etſi ſupernum, tamen viſibile elementum eſt, ipſe eſt qui peccat in hominem, quem ſuſcepit Filius Dei pro ſalute noſtra. AMBROSIUS (Lib. & tit. eodem ſuper *Peccavi in cælum.*) Vel peccato animæ cæleſtia ſignificantur dona Spiritus imminuta: vel quia ab illius gremio matris Hieruſalem quæ eſt in cælo, non oportuit deviari. Deiectus autem ſe exaltare non debet: unde ſubdit: *Iam non ſum dignus vocari filius tuus.* Et ut merito ſuæ humilitatis poſſit attolli, ſubdit: *Fac me ſicut unum de mercenariis tuis.* BEDA (cap. LXIII. ſuper *Non ſum dignus.*) Ad filii affectum, qui omnia quæ patris ſunt, ſua eſſe non ambigit, aſpirare nequaquam præſumit; ſed mercenarii ſtatum iam pro mercede ſerviturus deſiderat; verum nec hunc quidem niſi paterna dignatione ſe mereri poſſe teſtatur. GREGORIUS Niſſenus *a*. Hunc autem filium prodigum Spiritus ſanctus nobis deſcripſit, ut inſtruamur nos qualiter debeamus cordis deplorare peccamina. CHRYSOSTOMUS (hom. x. in Epiſt. ad Roman.) Qui poſtquam dixit, *Ibo ad patrem meum*, quod ei cuncta attulit bona, non manſit, ſed totum iter tranſivit; ſequitur enim: *Et ſurgens venit ad patrem ſuum.* Sic & nos faciamus, nec pigeat nos longitudinis viæ: quia ſi voluerimus, fiet regreſſus celer, & facilis, dummodo deſeramus peccatum, quod nos a domo paterna eduxit. Eſt autem pater redeuntibus clemens: nam ſubditur: *Cum autem adhuc longe eſſet, vidit illum pater ſuus.* AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XXXIII.) Ante enim quam intelligeret Deum longe exiſtens, cum tamen iam pie quæreret, vidit illum pater ipſius. Impios enim, & ſuperbos convenienter non videre dicitur, tamquam ante oculos non habens: ante oculos enim haberi non niſi qui diliguntur, dici ſolent. CHRYSOSTOMUS *b* (hom. x. in Epiſt. ad Romanos.) Senſit autem pater pœnitentiam; non expectavit recipere confeſſionis verba, ſed prævenit petitionem, miſericorditer agens: unde ſubditur: *Et miſericordia motus eſt.* GREGORIUS Niſſenus *c*. Confeſſionis meditatio placavit ei patrem, ut obviam iret ei, & oſcula collo conferret: ſequitur enim: *Et accurrens cecidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum.* Quod ſignificat rationale iugum hominis ori impoſitum per evangelicam traditionem, quæ abiecit obſervantiam legis. CHRYSOSTOMUS (hom. de patre & duobus filiis.) Quid enim eſt aliud quod occurrit, niſi quia nos, peccatis impedientibus, noſtra virtute ad Deum pervenire non poteramus? Ipſe autem potens ad invalidos pervenire deſcendit. Oſculatur autem os, per quod emiſſa de corde confeſſio pœnitentis exierat, quam pater lætus excepit. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra:) Occurrit igitur tibi, quia audit te intra mentis ſecreta tractantem; & cum adhuc longe ſis, occurrit, ne quis impediat; complectitur quoque: in occurſu enim præſcientia eſt, in complexu clementia: & tamquam quodam patrii amoris affectu ſupra collum cadit, ut iacentem erigat, & oneratum peccatis, atque in terrena deflexum, reflectat ad cælum. Malo ergo filius eſſe, quam ovis: ovis enim a paſtore reperitur, a patre filius honoratur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. XXXIII.) Vel *occurrens cecidit ſuper collum eius*: non enim pater unigenitum Filium ſuum deſeruit, in quo uſque in noſtram longinquam peregrinationem cucurrit: quia „ Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: " II. Corinth. v. Cadere autem ſuper collum eius, eſt humiliare in amplexum eius brachium ſuum, quod eſt Dominus Ieſus Chriſtus. Conſolari autem verbo gratiæ Dei (2) ad ſpem indulgentiæ peccatorum, hoc eſt poſt longa itinera remeantem mereri a patre oſculum caritatis. Incipit autem iam conſtitutus in Eccleſia peccata confiteri, nec dicit omnia quæ dicturum ſe eſſe promiſerat: ſequitur enim: *Dixitque filius ei: Pater, peccavi in cælum, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per gratiam, quo ſe indignum per merita fatetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat: *Fac me ſicut unum de mercenariis*

(1) *Al. deſideratur* Chriſtus. (2) *Al.* ad ſpeciem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* Sic quoque notat Corderius in Catena; ſed ibi nihil tale habetur ſub his verbis, etſi aliquid ſimile inde colligi poteſt, non ſatis tamen plano ſenſu. *c* Ut ſupra.

Digitized by Google

vis tuis : cum enim panem non haberet, vel mercenarius eſſe cupiebat; quod poſt oſculum patris generoſiſſime iam dedignabatur. Chrysostomus *a*. Pater autem ad filium ſermonem non dirigit, ſed miniſtris loquitur: quia qui (1) pœnitet orat; ſed reſponſum verbo vere non accipit, miſericordiam vero efficaciter in effectu intuetur: ſequitur enim: *Dixit autem pater ad ſervos ſuos: Cito proferte ſtolam primam, & induite illum*. Theophylactus (hoc loco.) Servos vel Angelos intelligas adminiſtratorios ſpiritus, vel ſacerdotes, qui baptiſmate, & verbo doctrinæ animam veſtiunt in ipſo Chriſto. Quotquot enim in Chriſto baptizati ſumus, Chriſtum induimus. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xxxiii.) Vel ſtola prima eſt dignitas quam perdidit Adam; ſervi qui eam proferunt, ſunt reconciliationis prædicatores. Ambrosius (ubi ſupra.) Vel ſtola eſt amictus ſapientiæ, quo nuda corporis Apoſtoli tegunt. Accepit autem ſapientiam primam: eſt enim & alia (2) quæ myſterium neſcit. Annulus autem eſt ſinceræ fidei ſignaculum, & expreſſio veritatis; de quo ſequitur: *Et date annulum in manum eius*. Beda (cap. lxiii. a med.) Ideſt, in operatione, ut per opera fides clareſcat, & per fidem opera confirmentur. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xxxiii.) Vel annulus in manu pignus eſt Spiritus ſancti, propter gratiæ participationem, quæ digito bene ſignificatur. Chrysostomus (hom. de patre & duobus filiis.) Vel iubet annulum dari, ſive ſignaculi ſalutaris ſymbolum, ſeu magis deſponſationis inſigne, & nuptiarum pignus, quibus Chriſtus Eccleſiam ſponſat, cum anima reſipiſcens per annulum fidei iungitur. Augustinus de Quæſt. Evan. (ubi ſupra.) Calceamenta autem in pedes præparatio eſt evangelizandi ad non tangenda terrena: de quibus ſequitur: *Et calceamenta in pedes eius*. Chrysostomus (ubi ſupra.) Vel mandat calceamenta pedibus imponi, aut propter cooperienda veſtigia, ut per lubricum mundi iſtius (3) iter fixus incedat; aut propter mortificationem membrorum: vitæ enim noſtræ curſus in Scripturis pes appellatur, & mortificationis ſpecies calceamentis imponitur, quia de animalium mortuorum pellibus conficiuntur. Addit & vitulum illi ſaginatum, iugulandum in convivii exhibitione: ſequitur enim: *Et adducite vitulum ſaginatum*, ideſt Dominum Ieſum Chriſtum; quem vitulum nominat propter hoſtiam corporis immaculati; ſaginatum autem dixit, quia pinguis (4) & opimus intantum eſt ut pro totius mundi ſalute ſufficiat. Non autem ipſe pater vitulum immolavit, ſed aliis immolandum tradidit: permittente enim Patre conſentiens Filius ab hominibus crucifixus eſt. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xxxiii.) Vel vitulus ſaginatus eſt ipſe Dominus, ſecundum carnem ſatiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud eſt niſi ut prædicent eum, & annuntiando faciant venire in exhauſta fame viſcera filii eſurientis? Nam etiam ut occidant eum iubet; hoc eſt, ut mortem eius inſinuent: tunc enim cuique occiditur, cum credit occiſum: ſequitur enim, *Et manducemus*. Ambrosius (Lib. VII. de duobus filiis.) Bene carnem vituli, quia ſacerdotalis eſt victima, quæ pro peccatis fiebat. Epulantem autem inducit, cum dicit, *Epulemur*, ut oſtenderet quoniam paternus eſt cibus, ſalus noſtra, & patris eſt gaudium, noſtrorum redemptio peccatorum. Chrysostomus (hom. ut ſupra prope fin.) Ipſe enim pater gaudet in reditu filii, & convivatur in vitulo: quia miſericordiæ ſuæ fructum in immolatione Filii ſui gaudens Creator, in acquiſitione populi credentis epulatur: unde ſequitur: *Quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus eſt*. Ambrosius (ubi ſupra inter med. & fin.) Ille periit qui fuit. Itaque Gentes non ſunt, Chriſtianus eſt. Poteſt tamen & hic una ſpecies accipi generis humani. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; periit Adam, & in illo omnes perierunt. Homo igitur in illo homine qui perierat reformatur. Poteſt & de agente pœnitentiam dictum videri, quia non moritur niſi qui aliquando vixerit. Et Gentes quidem cum crediderint, per gratiam vivificantur; qui vero lapſus fuerit, per pœnitentiam reviviſcit. Theophylactus (ſuper illud *Mor-*

(1) *Al.* non pœnitet. (2) *Al. emittitur* quæ. (3) *Al. deeſt* iter. (4) *Al.* & optimus.

Ex editione P. Nicolai.

In Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

Mortuus erat , & revixit .) Quantum ergo ad vitiorum conditionem mortuus fuerat deſperatus ; ſed quantum ad humanam naturam, quæ mutabilis eſt, & poteſt a vitio ad virtutem converti, deperditus dicitur : nam minus eſt perdi quam mori. Quilibet autem revocatus, & mundatus a crimine, ſaginati vituli particeps cauſa lætitiæ fit patri, & famulis eius , ideſt Angelis , & ſacerdotibus: unde ſequitur: *Et cœperunt omnes epulari*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XXXIII.) Iſtæ epulæ , atque feſtivitas nunc celebrantur , per orbem terrarum Eccleſia dilatata, atque diffuſa: vitulus enim ille in corpore, & ſanguine dominico & offertur Patri , & paſcit totam domum.

(e) BEDA (hoc loco .) Murmurantibus de peccatorum ſuſceptione ſcribis , & phariſæis, tres per ordinem parabolas Salvator poſuit : duabus primis quantum ipſe cum Angelis de pœnitentium ſalute gaudeat, inſinuat; in hac vero tertia non ſuum tantummodo , ſuorumque gaudium demonſtrat , ſed & invidentium murmur reprehendit: dicitur enim: *Erat autem filius eius ſenior in agro*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXIII.) Maior filius populus Iſrael eſt, non quidem profectus in longinquam regionem , ſed tamen in domo non eſt: in agro autem eſt; ideſt, in ipſa hereditaria opulentia legis , & Prophetarum terrena potius operatur . Veniens autem de agro domum appropinquare cœpit; ideſt, labore ſervilis operis improbato, ex eiſdem Scripturis Eccleſiæ libertatem conſideravit : unde ſequitur : *Et cum veniret , & appropinquaret domui , audivit ſymphoniam, & chorum*; ideſt, Spiritu ſancto plenos vocibus conſonis Evangelium prædicare: ſequitur enim: *Et vocavit unum de ſervis , & interrogavit quid hoc eſſet*; ideſt, ſumit ad legendum aliquem Prophetarum , & in eo quærens quodammodo interrogat unde iſta feſta in Eccleſia celebrantur , in qua ſe eſſe non videt. Reſpondet ei ſervus patris Propheta : ſequitur enim : *Iſque dixit illi: Frater tuus venit , & occidit pater tuus vitulum ſaginatum, quia ſalvum illum recepit* ; quaſi dicat : In extremis terræ fuit frater tuus; ſed inde maior exultatio cantantium Domino canticum novum, quia laus eius ab extremis terræ ; & propter eum qui abſens erat, occiſus eſt vir ſciens ferre imbecillitatem: quia quibus non eſt narratum de eo viderunt . AMBROSIUS (Lib. VII. cap. de duobus filiis .) Adoleſcentiori autem filio , (1) ideſt populo ex Gentibus, Iſrael , tamquam maior frater , beneficium paternæ benedictionis invidit ; quod faciebant Iudæi , quia Chriſtus cum Gentibus epularetur: unde ſequitur : *Indignatus eſt autem , & nolebat introire* . AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXIII.) Indignatur etiam & nunc, & adhuc non vult intrare . Cum ergo plenitudo Gentium introierit , egredietur opportuno tempore pater eius , ut etiam omnis Iſrael ſalvus fiat: unde ſequitur: *Pater ergo illius egreſſus cœpit rogare eum*. Erit enim quandoque aperta vocatio Iudæorum in ſalutem Evangelii; quam manifeſtationem vocationis tamquam egreſſum patris appellat ad rogandum maiorem filium . Deinde quæ reſpondit maior filius ; quæſtiones duas habent : ſequitur enim : *At ille reſpondens dixit patri ſuo: Ecce tot annis ſervio tibi , & numquam mandatum tuum præterivi* . De mandato non prætergreſſo facile illud occurrit, non de omni mandato dictum , ſed de uno maxime neceſſario , quod nullum alium Deum præter unum creatorem omnium colere viſus eſt. Neque iſte filius in omnibus Iſraelitis , ſed in his intelligitur perſonam habere qui numquam ab uno Deo ad ſimulacra converſi ſunt . Quamquam enim terrena deſideraret, ab uno tamen Deo iſte deſiderabat bona , quamvis communia (2) cum pecoribus : unde & in Pſalmo LXXII. dicitur: „ Ut iumentum factus ſum „ apud te , & ego ſemper tecum . " Sed quis eſt hædus quem numquam accepit ad epulandum ? ſequitur enim : *Et numquam dediſti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer*. Peccator hædi nomine ſignificari valet. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Iudæus hædum requirit, Chriſtianus agnum; & ideo illis Barabbas ſolvitur, nobis agnus immolatur. (3) Quæ res etiam in hædo videtur , quia Iudæi ritum veteris ſacrificii perdiderunt . Vel qui hædum quærunt , expectant Antichriſtum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. XXXIII.) Sed non invenio exitum huius ſententiæ . Multum enim abſurdum eſt eum cui poſt dicitur, *Tu mecum es ſemper* , hoc a patre optaſſe ut Antichriſto crederet . Neque omnino aliquem Iudæorum , qui Antichriſto credituri ſunt, iſtum filium fas eſt intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo

hædo

(1) *Al.* ideſt populo, & Gentibus. (2) *Al.* cum peccatoribus, *quod habet etiam Nicolaius.* (3) *Al.* Quæri etiam.

Digitized by Google

hædo, ſi ipſe eſt Antichriſtus, qui ei non crederet? At ſi hoc eſt epulari ex hædi occiſione, quod eſt de Antichriſti perditione lætari; quomodo dicit filius, quem recepit pater, hoc ſibi non fuiſſe conceſſum, cum omnes filii de eius perditione lætaturi ſint? Ipſum igitur ſibi Dominum negatum ad epulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat: cum enim hædus eſt illi genti, ideſt cum eum ſabbati violatorem, & prophanatorem æſtimat, iucundari epulis illius non meruit. (1) GREGORIUS. Quod autem dicit, *Cum amicis meis*, aut ex perſona principum cum plebe intelligatur, aut ex perſona populi Hieroſolymitani cum ceteris populis Iuda. HIERONYMUS a (in tract. de filio prodigo.) Vel dicit, *Numquam dediſti mihi hædum*; ideſt, nullus ſanguis Prophetæ, vel ſacerdotis a Romano Imperio nos liberavit. AMBROSIUS (cap. de duobus filiis.) Impudens autem filius ſimilis eſt publicano iuſtificanti ſe, quia legem ſervabat in littera: impie accuſabat fratrem, quod cum meretricibus paternam ſubſtantiam prodegiſſet: ſequitur enim: *Sed poſtquam filius tuus hic, qui devoravit ſubſtantiam ſuam cum meretricibus, venit, occidiſti illi vitulum ſaginatum*. AUGUSTINUS (Lib. II. Quæſt. Evang. cap. XXXIII.) Meretrices autem ſunt ſuperſtitiones Gentilium, cum quibus ſubſtantiam diſſipat qui, relicto vero connubio veri Dei, cum dæmone fœda cupiditate fornicatur. HIERONYMUS (ubi ſupra.) In hoc autem quod dicit, *Occidiſti illi vitulum ſaginatum*, confitetur veniſſe Chriſtum; ſed invidia non vult ſalvari. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Non autem pater eum quaſi mentientem redarguit, ſed ſecum perſeverantiam eius approbans, ad perfectionem potioris, atque iucundioris exultationis invitat: unde ſequitur: *At ipſe dixit illi: Fili, tu ſemper mecum es*. HIERONYMUS (Lib. de fil. prodig. ad Damaſum Pap. ut ſupra.) Vel quod dixerat, iactantia eſt, non veritas; cui pater non conſentit, ſed alia compeſcit ratione dicens, *Mecum es*, lege qua ſtringeris: non quia non peccaverit, ſed quia Deus eum ſemper caſtigando retraxit. Nec mirum ſi patri mentitur qui fratri invidet. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sed bonus pater etiam hunc ſalvare cupiebat, dicens: *Tu mecum ſemper es*, vel quaſi Iudæus in lege, vel quaſi iuſtus in communione. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Quid autem ſibi vult quod addidit, *Et omnia mea tua ſunt*, quaſi non ſint & fratris? Sed ſic a perfectis, & immortalibus filiis habentur omnia ut ſint & omnium ſingula, & omnia ſingulorum: ut enim cupiditas nihil ſine anguſtia, ita nihil cum anguſtia caritas tenet. Sed quomodo omnia? Nonne & Angelos Deus in poſſeſſionem tali Filio ſubieciſſe putandus eſt? Si poſſeſſionem ſic accipias, ut eius poſſeſſor ipſe ſit dominus, non utique omnia: non enim domini erimus, ſed conſortes potius Angelorum. Si vero poſſeſſio ſic intelligitur, quomodo recte dicimus poſſidere animas veritatem, non invenio cur non vere, ac proprie id poſſimus accipere: non enim illud loquimur ut dominas veritatis dicamus animas. Aut ſi nomine poſſeſſionis ab hoc ſenſu impedimur, illud quoque auferatur: non enim ait pater, Omnia poſſides, ſed *Omnia mea tua ſunt*, nec tamen ut ipſius domini. Quod enim eſt in noſtra pecunia, poteſt familiæ noſtræ vel alimentum eſſe, vel ornamentum, vel aliud huiuſmodi. Et certe cum ipſum patrem recte ille poſsit ſuum dicere, (2) non video quomodo quæ ipſius ſunt, non etiam recte ſua vocare poſsit, diverſis dumtaxat modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, noſtra erunt ad videndum ſuperiora, ad convivendum æqualia, ad dominandum inferiora. Congaudeat igitur ſecuriſsimus maior frater. AMBROSIUS (ubi ſupr. in fin.) Si enim deſinat invidere, omnia ſua ſunt, vel Iudæus ſacramenta veteris teſtamenti, vel baptizatus nova etiam poſsidens. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel aliter totum. Perſona filii, qui videtur murmurare, ſumitur pro omnibus quicumque ſcandalizantur (3) in ſubditis; ſicut David introducit perſonam paſſam ſcandalum in peccatorum pace. TITUS. Maior igitur filius

(1) Omittitur hic index a Nicolaio. (2) *Romanum exemplar an. 1570. & duo Veneta alterum an. 1722. alterum vero an. 1593. legunt* non video quomodo quæ ipſius recte vocari poſſit (*item* ponit) diverſis dumtaxat modis. (3) *Al. omittitur* in. *Sic autem legit P. Nicolai*: quicumque ſcandalizantur in ſubitis profectibus, & ſalute perfectorum; ſicut David &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Epiſt. cxlvi. ad Damaſum.

ſicut agricola inſiſtebat agriculturæ, non terreſtrem, ſed animæ agrum fodiens, & ſalutis arbores inſerens, ſcilicet virtutes. THEOPHYLACTUS (ſuper *Senior filius*.) Vel erat in agro, hoc eſt in mundo, colens propriam carnem, ut repleatur panibus, & ſeminans in lacrymis, ut in gaudio metat, ſed cognitis geſtis nolebat intrare ad commune gaudium. CHRYSOSTOMUS a. Quæritur autem ſi afficitur paſſione livoris dolens in proſperis aliorum. Dicendum eſt autem, quod nullus ſanctorum dolet in talibus; immo bona aliorum ſua exiſtimat. Non autem oportet omnia quæcumque parabola continet, ad litteram pertractare; ſed ſenſum elicientes cuius cauſa componitur, nihil aliud perſcrutari. Hæc ergo parabola ad hoc eſt compoſita ut peccatores non diffidant reverti, ſcientes quod magna conſequentur: unde introducit alios turbatos in eorum bonis, ut indicet eos livore tabeſcentes, ſed tanto decore honoratos redeuntes, ut etiam invidioſi poſsint aliis fieri. THEOPHYLACTUS (paulo a fin. Comm.) Vel phariſæorum intentionem corrigit Dominus per præſentem parabolam, quos ex (1) hypotheſi nominat iuſtos; quaſi dicat: Eſto vos vere iuſtos eſſe, nec tranſgreſſos aliquod mandatorum: numquid igitur propter hoc non oportet admittere a flagitiis redeuntes? HIERONYMUS (in Lib. de filio prodigo ad Damaſum.) Vel aliter. Omnis iuſtitia in comparatione Dei eſt iniuſtitia: unde Paulus Rom. VII. „ Quis me liberabit de corpore mortis huius? " Unde Apoſtoli indignati ſunt pro petitione matris filiorum Zebedæi. CYRILLUS. Quod & nos ipſi quandoque patimur: vivunt enim quidam præſtantiſsimam, & optimam vitam; alius autem in ipſo ſenio multoties ad Deum convertitur, vel forſitan extremum diem claudere (2) debens, ac diluit reatus, Domino miſerante. Hoc quidem aliquando reſpuunt ex importuna puſillanimitate, non attendentes mentem Salvatoris, qui de ſalute pereuntium gaudet. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Dicit ergo filius patri: Gratis duxi in doloribus vitam, a peccatoribus moleſtatus; & numquam cauſa mei decreviſti mactandum eſſe hædum, ideſt perſequentem me peccatorem, ut paulum recrearer; qualis hædus fuit Achab Eliæ: qui dicebat III. Reg. XIX. „ Domine, Prophetas tuos occiderunt. " AMBROSIUS (Lib. VII. cap. de duobus filiis.) Vel aliter. Notatur hic frater uſque adeo ut de villa venire dicatur, hoc eſt terrenis operibus occupatus, ignorans quæ ſunt ſpiritus Dei, ut denique numquam pro ſe vel hædum queratur occiſum: non enim pro invidia, ſed pro venia mundi agnus eſt immolatus. Invidus hædum quærit, innocens agnum pro ſe deſiderat immolari. Ideo & ſenior dicitur, eo quod cito quis per invidiam conſeneſcat; ideo & foris ſtat, eo quod malevolentia eum excludat; ideo chorum, & ſymphoniam audire non poteſt, hoc eſt (3) non ulla theatralis incentiva laſciviæ, ſed plebis concordiam (4) concinentis, quæ de peccatore ſalvato dulcem lętitiæ ſuavitatem reſultat: qui enim ſibi iuſti videntur indignantur quando alicui peccatum fatenti venia laxatur. Quis tu es qui Domino contradicas, ne videlicet culpam relaxaret, cum tu cui volueris ignoſcas? Sed remittendis poſt pœnitentiam debemus favere peccatis, ne dum veniæ alterius invidemus, ipſi eam non mereamur a Domino. Non invideamus de longinqua regione remeantibus, quia & nos fuimus in regione longinqua.

(1) *Al.* hypoſtaſi. (2) *Nicolaius habet* debens, tunc diluit. (3) *Al.* nonnulla. (4) *Al.* continentis.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græc. PP. ex hom. LXV. in Matth.

CA-

CAPUT XVI.

(a) Dicebat autem & ad diſcipulos ſuos: Homo quidam erat dives qui habebat villicum; & hic diffamatus eſt apud illum, quaſi diſſipaſſet bona illius. Et vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra ſe: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos ſuas. Convocatis itaque ſingulis debitoribus domini ſui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & ſede cito, & ſcribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait, Centum coros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, & ſcribe octoginta.

(b) Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter feciſſet: quia filii huius ſæculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt. Et ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt; & qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis, quod verum eſt quis credet vobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Nemo ſervus poteſt duobus dominis ſervire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ.

(c) Audiebant autem omnia hæc phariſæi, qui erant avari, & deridebant illum. Et ait illis: Vos eſtis, qui iuſtificatis vos coram hominibus; Deus autem novit corda veſtra: quia quod hominibus altum eſt, abominatio eſt apud Deum. Lex, & Prophetæ uſque ad Ioannem; ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit. Facilius eſt autem cælum, & terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & alteram ducit, mœchatur; & qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur.

(d) Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura, & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, ulceribus plenus, cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de menſa divitis; & nemo illi dabat; ſed & canes veniebant, & lingebant ulcera eius.

(e) Factum eſt autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem & dives, & ſepultus eſt in inferno. Elevans autem oculos ſuos, cum eſſet in tormentis, vidit Abraham a longe, & Lazarum in ſinu eius; & ipſe clamans, dixit: Pater Abraham, miſerere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti ſui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt; ut hi qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſmeare.

(f) Et ait: Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres: ut teſtetur illis, ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moyſen, & Prophetas; audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham; ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi: Si Moyſen, & Prophetas non audiunt; neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.

Digitized by Google

(a) BEDA (cap. lxv. in Luc. in proœmii prin.) Poſtquam murmurantes de pœnitentium receptione tribus parabolis Salvator redarguit, quartam mox, quintamque de eleemoſyna danda, & parſimonia ſequenda ſubiungit: quia & ordo prædicandi aptiſſimus eſt ut poſt pœnitentiam eleemoſyna ſubiungatur: unde dicitur: *Dicebat autem ad diſcipulos ſuos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum*. CHRYSOSTOMUS *a*. Opinio quædam erronea (1) aggravata mortalibus auget crimina, minuit bona: ea vero eſt opinari quod ea quæcumque poſſidemus in uſu vitæ, poſſideamus ut domini; & ideo etiam opportune ea apprehendimus tamquam bona præcipua. Sed contrarium eſt: non enim nos ut domini in vita præſenti collocati ſumus in propria domo, ſed tamquam hoſpites, & advenæ quo nolimus ducimur, & quo tempore non putamus: qui nunc locuples eſt, in brevi fit mendicus. Ergo quicumque ſis, noveris te eſſe diſpenſatorem alienorum, & (2) quod tranſitorii uſus, & brevis tibi iura conceſſa ſunt. Abiecto ergo ab anima dominii faſtu, ſumas humilitatem, & modeſtiam villici. BEDA *b*. Villicus quippe villæ gubernator eſt, unde & a villa nomen accepit; œconomus autem tam pecuniæ quam frugum, & omnium quæ habet dominus, diſpenſator eſt. AMBROSIUS. Ex hoc ergo diſcimus non ipſos eſſe dominos, ſed potius villicos alienarum facultatum. THEOPHYLACTUS. Deinde quod cum non exercemus diſpenſationem opum ad libitum domini, ſed ad proprias illecebras commiſſis abutimur, criminoſi villici ſumus: unde ſequitur: *Et hic diffamatus eſt apud illum, quaſi diſſipaſſet bona illius*. CHRYSOSTOMUS *c*. Interea evulſus a villicatione eripitur: ſequitur enim: *Et vocavit illum, & ait ei: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare*. Quotidie talia nobis per effectus exclamat Dominus, oſtendens nobis fruentem in meridie ſoſpitate, priuſquam veſperaſcat, exanimem, & alium inter prandia expirantem; & diverſimode ab hac villicatione diſcedimus. Sed fidelis diſpenſator, qui de propria diſpenſatione confidit, deſiderat cum Paulo diſſolvi, & eſſe cum Chriſto; is autem cuius ſunt vota terrena, anxiatur in exitu: unde de hoc villico ſubditur: *Ait autem villicus intra ſe: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubeſco*. Impotentem eſſe in opere crimen eſt vitæ inertis: non enim timeret, ſi conſueviſſet affectare labores. Quod ſi ſecundum allegoriam accipiamus parabolam, poſt tranſmigrationem hinc factam non eſt tempus operandi. Vita præſens habet exercitium mandatorum, futura vero ſolatium. Si nihil operatus es hic, fruſtra in futurum curas; ſed nec mendicando proficies. Huius indicium ſunt virgines fatuæ, quæ imprudenter a prudentibus mendicaverunt; ſed reverſæ ſunt vacuæ: quilibet enim ſuam converſationem ut tunicam induit; non eſt autem eam exuere, nec cambire cum alio. Sed debitorum remiſſionem ingeniatus eſt nequitiæ villicus, ſtatuens ſibi malorum remedium in conſervis: ſequitur enim: *Scio quid faciam, ut cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos ſuas*. Quoties enim quis exitum ſuum percipiens, levat beneficio ſarcinam peccatorum, vel relaxando debita debitori, vel tribuens inopibus copiam, ea quæ ſunt domini largiens; multos amicos conciliat præbituros ſibi coram iudice teſtimonium veritatis non vocibus, ſed bonorum operum oſtenſione, quin etiam paraturos per teſtimonium refrigerii manſionem. Nihil autem eſt noſtrum, ſed omnia ſunt ditionis Dei: unde ſequitur: *Convocatis itaque ſingulis debitoribus domini ſui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit, Centum cados olei*. BEDA (cap. lxiv. in Luc.) Cados Græce eſt amphora continens urnas tres. Sequitur: (3) *Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & ſede cito, & ſcribe quinquaginta*: dimidiam ei partem dimittens. Sequitur: *Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait, Centum coros tritici*. Corus modiis triginta completur. Sequitur: *Ait illi: Accipe litteras tuas, & ſcribe octoginta*: quintam par-

(1) *Nicolai legit* aggenerata. (2) *Al. deeſt* quod. (3) *Al.* Sequitur enim; *& ſic etiam infra.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. Refert ex illa Corderius, & ex ipſius hom. in parabolam hanc Tom. VII. edit. Anglicanæ Græcæ deſumi notat; ſed in Commeniniana, quæ ad manum eſt, non habetur. *b* Ex Hieronymo. *c* Ubi ſupra. Non eodem tenore tamen, vel eadem ſerie Corderius refert; ſed idem fere ſenſus ex verbis quantumcumque diverſis colligi poteſt; quamvis ſunt aliqua hic expreſſiora quam ſint ibi, ſive & ibi aliqua quæ non ſunt hic.

partem ei dimittens. Simpliciter ergo ſic poteſt accipi. Quiſquis indigentiam pauperis, vel ex dimidia, vel ex quinta alleviat parte, miſericordiæ ſuæ mercede donandus eſt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evangel. (Lib. II. qu. xxxiv.) Vel quod de centum cadis olei quinquaginta fecit ſcribi a debitore, & de centum coris tritici octoginta, ad hoc valere arbitror ut ea quæ in ſacerdotes, atque levitas Iudæus quiſque operatur, in Eccleſia Chriſti abundent, ut cum illis decimas darent, iſti dimidias dent, ſicut de bonis ſuis fecit Zachæus; aut certe duas decimas dando, ideſt unam quintam, ſuperent impendia Iudæorum.

(b) AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xxxiv.) Villicum quem dominus eiiciebat a villicatu, laudavit dominus, eo quod in futurum ſibi proſpexerit: unde dicitur: *Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter egiſſet*. Non tamen omnia debemus ad imitandum ſumere: non enim domino noſtro facienda eſt in aliquo fraus, ut de ipſa fraude eleemoſynas faciamus. ORIGENES a. Verum, quia Gentiles dicunt prudentiam eſſe virtutem, & diffiniunt eam peritiam bonorum, malorum, & neutrorum; vel cognitionem agendorum, & non agendorum: conſiderandum eſt utrum hæc dictio plura, aut unum ſignificet. Dicitur enim quod Deus paravit cælos prudentia: conſtat bonam eſſe prudentiam, qua Dominus cælos paravit. Dicitur etiam in Geneſis III. ſecundum LXX. quod ſerpens prudentiſſimus erat; ubi prudentiam non virtutem dicit, ſed aſtutiam ad mala inclinationem habentem; & ſecundum hoc dicitur, quod *dominus laudavit villicum, quia prudenter egiſſet*, hoc eſt callide, & perperam. Et forſitan quod dixit, *Laudavit*, non ſecundum veram commendationem, ſed abuſive dictum eſt; ut cum dicimus aliquem commendari in mediocribus, & (1) indifferentibus rebus, & quodammodo mirandos eſſe concurſus, & acumen, quibus vigor mentis elicitur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xxxiv.) E contrario dicuntur iſtæ ſimilitudines, ut intelligamus, ſi laudari potuit ille a domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placeant Deo qui ſecundum eius præceptum opera illa faciunt? ORIGENES b. Filii quoque huius ſæculi non ſapientiores, ſed prudentiores dicuntur lucis filiis; & hoc non abſolute, & ſimpliciter, ſed in genere ſuo: ſequitur (2) enim: *Quia filii huius ſæculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt*. BEDA (ſuper *Filii huius ſæculi prudentiores*.) Filii lucis, & filii huius ſæculi vocantur, quomodo filii regni, & filii perditionis: cuius enim unuſquiſque agit opera, eius cognominatur & filius. THEOPHYLACTUS (ſuper idem.) Filios ergo huius ſæculi vocat (3) cogitantes quæ ſibi commoda ſunt in terra; filios vero lucis ſpirituales opes tractantes intuitu divini amoris. Invenimur autem in humanis quidem adminiſtrationibus prudenter omnia diſponentes, & ſummopere ſatagentes, ut ſi deſierimus ab adminiſtratione, habeamus vitæ refugium; cum vero diſpenſare debemus divina, non præmeditamur quæ nobis poſtmodum ſunt profutura. GREGORIUS XVIII. Moral. (ſuper illud Iob xxvii. „ Dives cum dormierit:“ cap. xi. in nov. exemp.) Ut ergo in ſua manu homines poſt mortem quicquam inveniant, ante mortem divitias ſuas in pauperum manibus ponant: unde ſequitur: *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. xxxv.) Quod Hebræi vocant mammona, Latine divitiæ vocantur: ac ſi diceret: Facite vobis amicos de divitiis iniquitatis. Hoc autem quidam male intelligendo rapiunt aliena, & inde aliquid pauperibus largiuntur; & putant ſe facere quod præceptum eſt. Intellectus iſte corrigendus eſt. De iuſtis laboribus eleemoſynas facite: non enim corrupturi eſtis iudicem Chriſtum. Si de præda inopis dares aliquid iudici, ut pro te iudicaret, ſi iudex ille pro te iudicabit, tanta vis eſt iuſtitiæ ut etiam tibi diſpliceat. Noli tibi pingere talem Deum: fons iuſtitiæ eſt. Noli ergo eleemoſynas facere de fenore, & uſuris: fidelibus dico, quibus corpus Chriſti erogamus: ſed ſi pecunias tales habetis, de malo eſt quod habetis. Iam nolite malum facere. Zachæus dixit infra xix. *Dimidium rerum mearum do pauperibus*. Ecce quomodo currit qui currit facere amicos de mammona iniquitatis: & ne reus aliunde teneretur: *Si cui aliquid tuli, quadruplum reddam*. Eſt & alius intellectus. Mammona iniquitatis divitiæ ſæculi ſunt omnes

(1) *Al.* differentibus. (2) *Al.* *omittitur* enim. (3) *Al.* cogitationes.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Geometer in Cat. Græc. PP. Ex Geometria in Proverbia notat Corderius, nec in Origene occurrit. b Vel Geometer, ut ſupra.

mnes, undecumque ſint. Si enim veras divitias quæris, aliæ ſunt, quibus Iob nudus abundabat, quando in Deum cor plenum habebat. Iſtæ (1) autem ab iniquitate appellantur divitiæ, quia veræ non ſunt: paupertate enim plenæ ſunt, & ſemper obnoxiæ caſibus: ſi enim veræ divitię eſſent, ſecuritatem tibi darent. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXIV.) Vel divitiæ iniquitatis dicuntur, quia non ſunt iſtæ divitiæ niſi iniquis, & qui in eis conſtituunt ſpem, atque copiam ſuę beatitudinis. A iuſtis vero cum hic poſſidentur, eſt quidem iſta pecunia, ſed non ſunt illis divitiæ niſi cæleſtes, & ſpirituales. AMBROSIUS (Lib. VII. in Luc. cap. ult.) Vel iniquum mammona dixit, quia variis divitiarum illecebris noſtras avaritias tentat affectus, ut velimus ſervire divitiis. BASILIUS *a*. Vel ſi ſucceſſeris patrimonio, ab iniuſtis congregata cepiſti: in pluribus enim prædeceſſoribus neceſſe eſt aliquem reperiri qui iniuſte uſurpaverit alieni. Ponatur autem ut nec pater exegerit; ſed aurum unde habes? Si quidem dicis, A me, ignarus Dei es, non habens notitiam Creatoris; ſi vero a Deo, dic nobis rationem propter quam eas accepiſti: an non „ Dei eſt terra, & plenitudo eius? “ Pſal. XXIII. Ergo ſi communis Domini noſtra ſunt, erunt & conſervorum noſtrorum. THEOPHYLACIUS (hoc loco.) Illæ ergo dicuntur opes nequitiæ quaſcumque Dominus dedit ad impendia neceſſitatis fratrum, ac conſervorum noſtrorum, nos vero tenemus nobis. Decebat igitur a principio omnia pauperibus tradi; verum, quia iniquitatis fuimus villici, nequiter retinentes quod deputatum eſt ad aliorum opus, non eſt omnino manendum in hac crudelitate, ſed impartiendum eſt pauperibus, ut recipiamur ab eis in cæleſtibus tabernaculis: ſequitur enim: *Ut cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula*. GREGORIUS XXI. Moral. (cap. XXIV. *b*) Si autem eorum amicitiis æterna tabernacula acquirimus, dantes penſare debemus quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XXXV.) Qui ſunt enim qui habebunt tabernacula æterna niſi ſancti Dei? Et qui ſunt qui ab ipſis accipiendi ſunt in tabernacula æterna niſi qui eorum indigentię ſerviunt, & quod eis opus eſt hilariter ſubminiſtrant? Iſti ſunt minimi Chriſti, qui omnia ſua dimiſerunt, & ſecuti ſunt eum; & quicquid habuerunt, pauperibus diſtribuerunt, ut Deo ſine ſæculari compede expediti ſervirent, & ab oneribus mundi liberatos, velut pennatos ſurſum humeros tollerent. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXIV.) Non ergo eos a quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tamquam debitores Dei fas eſt intelligi; cum iuſti, & ſancti ſignificentur hoc loco, qui eos introducant qui neceſſitatibus ſuis terrena bona communicaverunt. AMBROSIUS (Lib. VII. cap. VI.) Vel aliter. *Facite vobis amicos de iniquo mammona*; ut largiendo pauperibus, Angelorum, ceterorumque ſanctorum gratiam comparemus. CHRYSOSTOMUS *c* (hom. XXXIII. ad popul. Antioch.) Attende etiam, quod non dixit, Ut ſuſcipiant vos in ſuis manſionibus, non enim ipſi ſunt qui ſuſcipiunt: unde cum dixiſſet, *Facite vobis amicos*, addidit, *De mammona iniquitatis*; oſtendens quod non ſimpliciter eorum amicitia nobis patrocinabitur, niſi bona opera nos comitentur, niſi evacuemus iuſte divitias congeſtas iniuſte. Ars igitur artium peritiſſima eſt eleemoſyna: non enim nobis domos fabricat luteas, ſed vitam perennem impendit. Singularum artium alia alterius adminiculo indiget; cum autem miſereri oportet, nullius alterius, ſed ſolius voluntatis eſt opus. CYRILLUS *d*. Sic igitur docebat Chriſtus, affluentes divitiis ſummopere diligere amicitiam pauperum, & theſaurizare in cælis. Noverat autem humanæ mentis deſidiam, quomodo ambientes divitias nullum caritativum opus impendunt egentibus. Quod igitur talibus nullus ſpiritalium donorum fructus proveniat, manifeſtis exemplis oſtendit, ſubdens: *Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt; & qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt*. Aperit autem nobis Dominus oculum cordis, exponens

(1) Al. enim.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græcorum PP. Hoc neque a Corderio refertur, neque ſic in Baſilii Operibus occurrit; ſed aliquid ex parte huc pertinens orat. de divitiis, & paupertate, vel de avaritia verſus finem. *b* In antiquis quidem exemp. ab init. capit. in novis autem prope medium, ſuper illud Iob XXXI. *Si deſpexi pereuntem*. *c* In Cat. Græc. PP. Colligitur ex hom. LIII. & LXXVIII. in Matth. ut ex hom. XIV. in Epiſt. ad Rom. adde hom. XXXII. in Epiſt. ad Hebr. itemque hom. XXXIII. inter illas quæ ad populum inſcribuntur, & hom. II. de Lazaro, ut & III. verſ. finem. *d* In eadem Catena Græca.

nens quod dixerat, cum ſubdit: *Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis, quod verum eſt quis credet vobis?* Eſt igitur minimum (1) iniquitatis mammona, ideſt terrenæ divitiæ, quæ ſuperna ſapientibus nihil eſſe videntur. Arbitror ergo aliquem eſſe in modico fidelem, cum de his minimis, oppreſſis ærumna ſubſidium impertitur. Itaque ſi in modico fuerimus perfidi, quo pacto ab eo obtinebimus verum, ideſt divinorum chariſmatum, uber donum, animæ humanæ imprimens divinam ſpeciem? Quod autem ad hoc tendat intentio verborum Domini, per ſequentia patet: dicit enim: *Et ſi in alieno non fuiſtis fideles, quod veſtrum eſt quis dabit vobis?* AMBROSIUS (Lib. VII. cap. ult.) Alienæ nobis divitiæ ſunt, quia præter naturam ſunt, neque nobiſcum naſcuntur, neque nobiſcum tranſeunt; Chriſtus autem noſter eſt, quia hominum vita eſt, denique in propria venit. THEOPHYLACTUS. Sic igitur hucuſque docuit nos quam fideliter deceat diſpenſare divitias; ſed quia opum diſpenſatio ſecundum Deum non aliter obtinetur quam per impaſſibilitatem animi ad divitias non affecti, ſubiungit: *Nemo ſervus poteſt duobus dominis ſervire.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non quia duo, ſed unus eſt Dominus: nam etſi ſint qui mammonæ ſerviant, tamen non ille novit aliqua iura dominatus, ſed ipſi ſibi iugum ſervitutis imponunt. Unus eſt Dominus, quia unus eſt Deus: unde patet Patris, & Filii unum eſſe dominatum: & huius rationem aſſignat ſubdens: *Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet.* AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xxxvi.) Hæc autem non paſſim, aut quaſi temere dicta ſunt: nemo enim interrogatus utrum diligat diabolum, reſpondet ſe diligere, ſed potius odiſſe; Deum autem ſe diligere omnes fere proclamant. Ergo *aut unum odiet*, ſcilicet diabolum, *& alterum diliget*, ſcilicet Deum; *aut alteri adhærebit*, ſcilicet diabolo, cum quaſi (2) eius præmia temporalia ſectatur, *& alterum contemnet*, ſcilicet Deum; ſicut ſolent minas eius poſtponere cupiditatibus ſuis qui de bonitate eius ad impunitatem ſibi blandiuntur. CYRILLUS a. Concluſio autem eſt totius ſermonis quod ſequitur: *Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ.* Totum igitur ſtudium transferamus ad alterum, divitiis abrenuntiantes. BEDA (cap. lxv. in Luc.) Audiat ergo hoc avarus, non poſſe ſimul divitiis, Chriſtoque ſerviri; & tamen non dixit, Qui habet divitias, ſed Qui ſervit divitiis: qui enim divitiarum ſervus eſt, divitias cuſtodit ut ſervus; qui autem ſervitutis excuſſit iugum, diſtribuit eas ut dominus. Sed qui ſervit mammonæ, illi utique ſervit qui rebus iſtis terrenis merito ſuæ perverſitatis præpoſitus, & princeps huius ſæculi nominatur.

(c) BEDA (cap. lxv. in Luc.) Moneverat Chriſtus ſcribas, & phariſæos de ſua iuſtitia non præſumere, ſed peccatores pœnitentes recipere, & eleemoſynis ſua peccata redimere; ſed illi præceptorem miſericordiæ, humilitatis, & parſimoniæ deridebant: unde dicit: *Audiebant autem omnia hac phariſæi, qui erant avari, & deridebant eum:* duas ob cauſas: quia vel minus utilia imperaret, vel a ſe iam facta (3) ſuperflue ingereret. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) At Dominus detegens in eis occultam malitiam, oſtendit eos ſimulare iuſtitiam: unde ſubditur: *Et ait illis: Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus.* b Iuſtificant ſe coram hominibus qui peccatores tamquam infirmos, deſperatoſque contemnunt; ſe autem ipſos tamquam perfectos eleemoſynarum remedio opus non habere credunt; ſed noxii tumoris altitudo quam ſit iuſte damnanda videt ille „ qui illuminabit abſcon„ dita tenebrarum: " I. Corinth. iv. unde ſequitur: *Deus autem novit corda veſtra.* THEOPHYLACTUS. Et ideo abominabiles ei eſtis ob arrogantiam, & ambitum humani favoris: unde ſubditur: *Quia quod hominibus altum eſt, abominatio eſt apud Deum.* BEDA (cap. lxv.) Diſputantem autem contra avaritiam Salvatorem phariſæi deridebant, quaſi contraria legi, Prophetiſque præciperet, ubi multi ditiſſimi Deo placuiſſe leguntur; ſed & ipſe Moyſes populum quem regebat, ſi legem ſequeretur, omnibus terrenis bonis abundaturum prædixit: quibus Dominus occurrens oſtendit inter legem & Evangelium, ſicut promiſſionum, ita & præceptorum non minimam eſſe differentiam: unde ſubditur: *Lex, & Propheta uſque ad Ioannem.* AMBROSIUS. Non quia lex

(1) *Al.* iniquis, *item* iniquus. (2) *Al.* mittitur eius. (3) *Al.* ſuperfluis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. b BEDA.

lex defecit, ſed quia incœpit Evangelii prædicatio: videntur enim minora compleri, cum potiora ſuccedunt. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxviii. in Matth.) Per hoc autem reddit eos celeres ad ſui fidem: quia ſi uſque ad tempus Ioannis conſummata ſunt omnia, ego ſum qui veni: non enim deſtitiſſent Prophetæ, niſi veniſſem ego. *a* Sed dices: Qualiter Prophetæ uſque ad Ioannem, cum multo plures Prophetæ in novo quam in veteri teſtamento fuerint? Sed de illis Prophetis dicit qui prænuntiaverunt Chriſti adventum. EUSEBIUS *b*. Noverant autem priores Prophetæ prædicationem regni cælorum; ſed nullus eornm expreſſe annuntiaverat populo Iudæorum: eo quod puerilem mentem Iudæi habentes (1) imbecilles erant circa prædicationis immenſitatem. Primns autem Ioannes manifeſte prædicavit appropinquaſſe regnum cælorum, nec non & peccatorum remiſſionem per lavacrum regenerationis: unde ſequitur: *Ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit*. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. I.) Lex enim multa ſecundum naturam tradidit, ut naturalibus indulgentior deſiderlis ad iuſtitiæ ſtudium nos vocaret; Chriſtus naturam incidit, quia naturales quoque amputat voluptates. Sed ideo vim facimus naturæ ut non ad terrena demergat, ſed ad ſuperna ſe erigat. EUSEBIUS *c*. Magna enim pugna incumbit mortalibus in aſcenſu cælorum: quod enim homines carne mortali veſtiti ſubiugent voluptatem, & omnem illicitum appetitum, imitari volentes vitam angelicam, quomodo non fit violenter? Quis autem videns divino inſudantes cultui, & pene ſuam carnem mortificantes, non revera fatebitur illos vim inferre regno cælorum? Sed & ſi quis indagaverit mirandum propoſitum venerandorum martyrum, fatebitur eos vim irrogare in regnum cælorum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. xxxvii.) Vim etiam faciunt in regnum cælorum, ut non ſolum temporalia iſta contemnant, ſed etiam linguas deridentium ſe talia contemnentes: hoc enim ſubiungit Evangeliſta, cum dixiſſet, deriſum fuiſſe Ieſnm, cum de contemnendis terrenis divitiis loqueretur. BEDA (cap. lxviii. in Luc.) Ne autem putarent in eo quod dixit, *Lex, & Propheta uſque ad Ioannem*, legis, vel Prophetarum ab eo deſtructionem prædicari; hoc excludit ſubdens: *Facilius autem eſt cælum, & terram præterire, quam de lege unum apicem cadere*. „ Præterit enim figura huius mundi, “ I. Corinth. vii. de lege autem nec unius quidem litteræ ſummitas, ideſt nec minima quæque a ſacramentis ſpiritualibus vacant: & tamen *lex, & Propheta uſque ad Ioannem*: quia non potuit ultra venturum prophetizari qui Ioannis præconio iam veniſſe clarebat. Quod autem de lege in perpetuum non violanda prædixerat, uno exempli gratia de illa ſumpto confirmat teſtimonio, dicens: *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur, & qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur*: ut ex hoc uno diſcerent etiam in ceteris eum non ad ſolvenda, ſed implenda decreta (2) legis veniſſe. THEOPHYLACTUS (ſuper *Lex, & Propheta uſque ad Ioannem*.) Quod enim cum imperfectis lex imperfecte loqueretur, ex hoc patet quod duris præcordiis Iudæorum ait Deut. xxiv. „ Si vir odio habuerit „ coniugem, dimittet eam: “ quia cum homicidæ eſſent, & gauderent in ſanguine, nec aſtrictorum ſibi miſerebantur; adeo ut filios, & filias mactarent dęmonibus. Nunc vero perfectioris doctrinę opus eſt: ob hoc igitur dico, quod ſi quis repudiat coniugem, non incumbente cauſa fornicationis, mœchatur, *& qui aliam duxerit, mœchatur*. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Lucam cap. de lege coniugii.) Prius autem dicendum arbitror de lege coniugii, ut poſtea de prohibendo divortio diſputemus. Quidam putant omne coniugium a Deo eſſe, quia ſcriptum eſt Matth. xix. „ Quos Deus con„ iunxit, homo non ſeparet. “ Quomodo ergo Apoſtolus dixit I. Corinth. vii. „ Si „ infidelis diſcedit, diſcedat? “ in quo oſtendit, non a Deo eſſe omne coniugium: neque enim Chriſtiani Gentilibus Dei iudicio coniunguntur. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuæ culpæ diffitearis auctorem. Etenim ſi alienos, multo magis uxoris debes tolerare, & emendare mores: quę cum parvulis feta dimittitur, durum ſi excludas parentem, pignora teneas, ut ad contumeliam parentis addas etiam pietatis iniuriam; durius ſi propter matrem etiam filios ſimul pellas. Patierisne liberos

tuos

(1) *Al. deeſt* imbecilles. (2) *Al.* lege.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. xix. Oper. imperf. *b* In Cat. Græc. PP. *c* Ibid.

tuos vivente te eſſe ſub vitrico; ac incolumi matre, eſſe ſub noverca? Quam periculoſum, ſi fragilem adoleſcentiæ ætatem errori offeras; quam impium, ſi eius deſtituas ſenectutem cuius defloraveris iuventutem! Pone ſi repudiata non nubat; & hoc tibi debuit diſplicere, cui adultero fidem ſervat. Pone ſi nubat; neceſſitas illius tuum crimen eſt, & quod coniugium putas, adulterium eſt. Hoc moraliter tamen: quia ſupra propoſuerat regnum Dei evangelizari, & cum dixiſſet de lege unum apicem non poſſe cadere, ſubiecit: *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur &c.* vir Chriſtus eſt, uxor Eccleſia, caritate uxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non ſeparet perſecutio, non avertat luxuria, non philoſophia deprædetur, hæreticus non inficiat, Iudæus non ſeparet. Adulteri ſunt omnes qui adulterare cupiunt fidei, & ſapientiæ veritatem.

(d) BEDA (cap. LXVIII. in Luc.) Admonuerat ſupra Dominus facere amicos de mammona iniquitatis; quod audientes phariſæi deridebant: deinde illa, quæ propoſuerat, exemplis aſtruit, dicens: *Homo quidam erat dives.* CHRYSOSTOMUS (hom. de divite cir. prin. inter homil. ex Luca.) *Erat*, non eſt, quia præteriit quaſi umbra fugiens. Non autem omnis ſancta paupertas, aut divitiæ crimino ſæ; ſed ut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat ſanctitas: ſequitur enim: *Et induebatur purpura, & byſſo.* AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. de divite induto.) Purpura color regii habitus eſt, ex conchis marinis ferro circumciſis emiſſa, byſſus vero genus lini candidi, & molliſſimi. GREGORIUS in homil. (xl. in Evang.) Si autem ſubtilium pretioſarumque veſtium cultus culpa non eſſet, nequaquam ſermo Dei hoc tam vigilanter exprimeret. Nemo quippe veſtimenta pretioſa, niſi ad inanem gloriam quærit, ut honoratior ceteris eſſe videatur: nemo enim vult ibi pretioſis veſtibus indui ubi ab aliis non poſſit videri. CHRYSOSTOMUS (in hom. ſuper hoc Evang. *Homo quidam erat dives*: inter hom. ex Luca.) Cinerem, & pulverem, & terram purpura, & ſerico protegebat: ſecundum veſtime

eius, ita & epulæ: (1) ergo & nobis quales epulæ, talia & veſtimenta: unde ſequitur: *Et epulabatur quotidie ſplendide.* GREGORIUS I. Mor. (*a* ſuper illud, „ Cum„ que in orbem tranſiſſent.") Ubi ſolerter intuendum eſt, quia celebrari ſine culpa convivia vix poſſunt: pene ſemper epulas comitatur voluptas. Nam dum corpus in refectionis delectatione reſolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur.

Sequitur: *Et erat quidam mendicus nomine Lazarus.* AMBROSIUS (Lib. VIII. cap. de divite induto.) Narratio magis quam parabola videtur, quando etiam nomen exprimitur. CHRYSOSTOMUS (in hom. huius Evang. ut ſupra.) Parabola vero illa eſt ubi exemplum ponitur, & tacentur nomina. Interpretatur autem Lazarus, qui adiutus eſt: pauper enim erat, & illum Dominus adiuvabat. CYRILLUS *b*. Vel aliter. (2) Præſens ſermo de divite, & Lazaro ſimilitudinarie ſcriptus eſt in parabola, ut innoteſcat quod qui terrenis affluunt opibus, niſi velint opitulari neceſſitatibus pauperum, gravem incurrent ſententiam. Refert autem traditio Iudæorum, Lazarum quemdam fuiſſe tunc temporis in Hieroſolymis extrema preſſum inopia, & infirmitate, cuius meminit Dominus, introducens eum in exemplum ad maiorem ſermonis manifeſtationem. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Notandum etiam eſt, quia in populo plus ſolent nomina divitum quam pauperum ſciri. Dominus autem nomen pauperis dicit, & nomen divitis non dicit: quia Deus humiles novit, atque approbat, ſuperbos ignorat. Ut autem amplius probaretur pauper, ſimul hunc & paupertas, & ægritudo tabefecit: ſequitur enim: *Qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus.* CHRYSOSTOMUS (in hom. ſuper iſtud Evang. ut ſupra.) Ideo iacebat ad ianuam, ne dives diceret: Non vidi, nemo mihi nunciavit. Videbat eum exiens, & revertens. Ideo ulceribus plenus, ut crudelitatem divitis ſuo corpore demonſtraret. (3) Infeliciſſime hominum, mortem corporis tui vides iacere ante ianuam, & non misereris. Si Dei præcepta non conſideras, ſaltem conditionis tuæ miſerere, & time ne ipſe ta- ntalis efficiaris. AEgrotatio autem habet aliquod

(1) *Al.* & nos quales epulæ &c. (2) *Al.* Potens. (3) *Quatuor ſupra iam citata exempla omittunt* Infeliciſſime hominum.

Ex editione P. Nicolai.

a Tam in antiq. quam in nov. codd. cap. v. ſuper illud Iob 1. *Cumque &c.* *b* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

ſolatium, ſi opes habet: quanta ergo in iſto pœna eſt in quo inter tanta vulnera non meminit dolores plagarum, ſed famem? ſequitur enim: *Cupiente ſaturari de micis quæ cadebant de menſa divitis*; quaſi dicat: Quod proiicis de menſa, hoc præbe in eleemoſynam; fac damna lucrum. AMBROSIUS (ut ſupra.) Inſolentia autem, & tumor divitum (1) indiciis competentibus ſubinfertur: ſequitur enim: *Et nemo illi dabat*. Ita enim ſunt conditionis humanæ immemores, ut tamquam ſupra naturam ſiti de miſeriis pauperum incentiva ſuarum capiant voluptatum, rideant inopem, inſultent egenti, & quorum miſereri deceat, his auferant. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. xxv.) Inexplebilis enim avaritia divitum nec timet Deum, nec hominem veretur: non parcit patri, amico fidem non ſervat, viduam opprimit, rem pupilli invadit. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Inſuper pauper videbat procedentem divitem ab obſequentibus circumfulciri, ſe in infirmitate, & inopia a nullo viſitari: nam quia nemo ei ad viſitandum aderat, teſtantur canes, qui licenter vulnera eius lingebant: ſequitur enim: *Sed & canes veniebant, & lingebant ulcera eius*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Ulcera quæ nullus hominum lavare dignabatur, & contrectare, feræ mites lambunt. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Ex una ergo re omniponens Deus duo iudicia exhibuit, dum Lazarum pauperem ante ianuam divitis iacere permiſit, ut & dives impius damnationis ſibi augeret ultionem, & tentatus pauper creſceret ad remunerationem: quia conſpiciebat ille quotidie cui miſereretur, videbat iſte de quo probaretur.

(e) CHRYSOSTOMUS (in hom. huius lection. ut ſupra.) Audivimus quid utrique in terra paſſi ſunt; videamus quid utrique patiantur apud inferos. Quod temporale fuit, præteriit; quod ſequitur, æternum eſt. Uterque mortuus eſt: illum Angeli, hunc pœnæ ſuſceperunt: dicitur enim: *Factum eſt autem ut moreretur mendicus, & portaretur in ſinum Abrahæ*. Tantæ pœnæ repente deliciis commutantur. Portatur poſt tantos labores, quia defecerat, ne ſaltem ambulans laboraret; & portabatur ab Angelis. Non ſuffecerat ad portandum pauperem unus Angelus; ſed propterea plures veniunt, ut chorum lætitiæ faciant. Gaudet unuſquiſque Angelus tantum onus tangere, libenter talibus oneribus prægravantur, ut ducant homines ad regna cælorum. Portatus eſt autem in ſinum Abrahæ, ut illum palparet, & refocillaret. Sinus Abrahæ, paradiſus eſt. Ideo autem Angeli miniſtrantes tulerunt pauperem, & locaverunt eum in ſinu Abrahæ, quia licet deſpectus iaceret, non tamen deſperavit, nec blaſphemavit, dicens: Hic dives in nequitia vivens gaudet, & tribulationem non patitur; ego vero nec obtinere valeo neceſſariam eſcam. AUGUSTINUS de Origine animæ (Lib. IV. cap. xvi.) Quod autem Abrahæ ſinum exiſtimas eſſe corporeum, vereor ne in re tanta ioculariter, non ſerio agere credaris. Neque enim uſque adeo (2) deciperis, ut arbitreris corporeum ſinum hominis unius ferre tot animas; immo, ut ſecundum te loquar, tot corpora quot illuc Angeli, ſicut Lazarum, perferunt: niſi opineris fortaſſe illam unam animam ſolam ad eumdem ſinum pervenire meruiſſe. Si errare pueriliter non vis, ſinum Abrahæ intellige remotam ſedem quietis, atque ſecretam, ubi eſt Abraham; & ideo Abrahæ dictam, non quod ipſius tantum ſit, ſed quod ipſe multarum gentium pater ſit, qui ad imitandum fidei principatum præpoſitus eſt. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Cum autem duo eſſent inferius corda, pauperis ſcilicet, & divitis; unus deſuper erat inſpector, qui & pauperem tentando exercebat ad gloriam, & divitem tolerando expectabat ad pœnam: unde ſequitur: *Mortuus eſt autem & dives*. CHRYSOSTOMUS [a] (conc. 11. de Lazaro ante med.) Mortuus quidem eſt tunc corpore; ſed erat illi ante anima mortua: nihil enim agebat ex operibus animæ: nam totus fervor eius qui provenit ex dilectione proximi, expiravit, & erat corpore (3) defuncto defunctior. [b] Nullus autem eſt qui ſepeliendo diviti miniſtraſſe dicatur ut Lazaro: eo namque quod in lato itinere delectatus multos habuit obſequentes adulatores, ut pervenit ad finem, privatus eſt omnibus: ſimpliciter enim ſequitur: *Et ſepultus eſt in inferno*. Sed etiam anima eius dum viveret ſepeliebatur, obruta corpore quaſi ſepulcro. AUGU-

STI-

(1) *Al.* in divitiis competentibus. (2) *Al.* deſiperes. (3) *Omittit P. Nicolai* defuncto.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Hom. vi. in II. ad Corinth. [b] Conc. 11. de Lazaro.

STINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXVIII.) Sepaltura autem inferni pœnarum profundiras eſt, quæ ſuperbos, & immiſericordes poſt hanc vitam vorat. BASILIUS *a*. Eſt autem infernus quidam locus communis in intimo terræ, obumbratus undique, & opacus, cuius eſt quoddam orificium in profundum tendens, per quod patet deſcenſus animabus ad mala damnatis. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel ſicut Regum carceres extra manent, ſic & extra mundum ſoris alicubi eſt infernus, unde & exteriores tenebræ dictæ ſunt. THEOPHYLACTUS (ſuper *In inferno*.) Quidam vero dicunt infernum eſſe tranſitum ab apparenti ad diſparens, & deformitatem animæ: quamdiu enim anima peccatoris in corpore eſt, apparet per proprias operationes; ut autem evolat de corpore, fit deformis. CHRYSOSTOMUS (conc. II. de Lazaro.) Sicut autem pauperi dum viveret graviorem pœnam reddebat iacere ante ianuam divitis, & aliena bona proſpicere; ſic diviti mortuo augebat exitium accubitus in gehenna, & proſpectus delectationis Lazari, ne ſolum tormentorum natura, ſed & collatione honoris illius intolerabilius ſentiret ſupplicium: unde ſequitur: *Elevans autem oculos ſuos, cum eſſet in tormentis, vidit Abraham a longe*. Elevavit quidem oculos, ut inſpiceret, non ut deſpiceret. Lazarus enim ſurſum erat, ille deorſum; illum plures Angeli portabant, iſtum infinita tormenta poſſidebant: unde non dicit, *Cum eſſet* in tormento, ſed *in tormentis*: totus enim in tormenris erat, oculos ſolos liberos habebat, ut alterius lætitiam poſſet aſpicere, (1) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet: aliorum divitiæ, eorum qui in paupertate ſunt, tormenta ſunt. GREGORIUS *c*. Si autem Abraham adhuc in imis non eſſet, hunc dives in tormentis poſitus non videret. Eos enim qui cæleſtis patriæ vias ſecuti ſunt, (2) poſt egreſſum carnis, inferni clauſtra tenuerunt, non ut pœna quaſi peccatores plecteret, ſed ut illos in locis remotioribus requieſcentes, quia necdum interceſſio mediatoris advenerat, ab ingreſſu regni reatus primæ culpæ retineret. CHRYSOSTOMUS (hom. IV. in Epiſt. ad Philippenſes.) Multi autem erant pauperes iuſti; ſed qui iacuit ad limina eius, aſpectui occurrit ad eius triſtitiam: ſequitur enim: *Et Lazarum in ſinu eius*. (Con. II. de Lazaro.) Hinc innoteſcit quod omnes qui a nobis offenduntur, obiiciuntur noſtro conſpectui. Dives aurem Lazarum non penes alium iuſtum, ſed in ſinu Abrahæ videt: erat enim Abraham caritativus, hic autem crudelitatis arguitur; ille ſedens ante ſores venabatur tranſeuntes, & in domum propriam ingerebat, hic vero & manentes intus avertebat. GREGORIUS in hom. (XL. in Evang.) Qui nimirum dives eum cuius in hac vita miſereri non voluit, in ſuo iam ſupplicio poſitus patronum quærit. THEOPHYLACTUS. Non tamen dirigit ſermonem ad Lazarum, ſed ad Abraham: quia forſan erubeſcebat, & putabat Lazarum reminiſci malorum, ex propriis iudicans de illo: unde ſequitur: *Et ipſe clamans dixit*. CHRYSOSTOMUS *d*. Magnæ enim pœnæ magnam vocem (3) reddebant. *Pater Abraham*; quaſi dicat: Patrem te voco natura, quomodo filius qui perdidit ſuam ſubſtantiam, licet meo vitio te patrem perdiderim. *Miſerere mei*. Fruſtra agis pœnitentiam ubi non eſt pœnitentiæ locus. Tormenra te cogunt, non mentis affectus. Quicumque in regno cælorum eſt neſcio an eius qui in inferno eſt valeat miſereri. Creator creaturæ miſeretur ſuæ. Unus venit medicus qui ſanaret morbos; alii ſanare non poterant. *Mitte Lazarum*. Erras miſer. Abraham mittere non poteſt, ſed ſuſcipere poteſt. *Ut intingat extremum digiti ſui in aquam*. Lazarum videre non dignabaris, & nunc digitum eius deſideras: hoc quod petis, tu ei debebas facere cum adhuc viveret. Aquam deſideras, qui delicatos cibos ante faſtidiebas. Vide conſcientiam peccatoris: non totum audet poſcere digitum. *e* Inſtruimur autem quam ſit utile in divitiis non confidere. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque eſuriebat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis eſſet dives, quis eſſet pauper: ſicut enim in theatris cum adveſperaſcit, & aſtantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores viſi fuerant,

(1) *Adiungit idem Nicolai* propterea oculi dimittuntur liberi, *& proſequitur* ut magis torqueatur &c.
(2) *Al.* prius. (3) *Al.* reddebat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Eſai. cap. V. *b* In Opere imperf. hom. LIII. *c* Lib. VI. Mor. cap. XXVII. vel in antiq. codd. cap. XXXII. ſuper illud Iob III. *Nunc dormiens requieſcerem &c.* *d* In hom. de divite. *e* Conc. II. de Lazaro.

omnibus ulceribus pleni videntur ut ſunt; ſic & adveniente morte, & ſoluto ſpectaculo, univerſi, larvis egeſtatis, & divitiarum depoſitis, ex ſolis operibus diiudicantur quinam vere ſint divites, qui pauperes, qui glorioſi, quive inglorii. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Dives enim iſte, qui ulcerato pauperi menſę ſuæ vel minuta dare noluit, in inferno poſitus uſque ad minima quærenda pervenit: nam guttam aquæ petivit, qui micas panis negavit. BASILIUS a. Condignum autem præmium redditur diviti illi ignis, & infernalis pœna, lingua areſacta; vice liræ ſonantis, gemitus; vice potus, deſiderium ſtillæ; vice (1) ſpeculorum enormium, caligo profunda; vice ambitus inceſſantis, pervigil vermis: unde ſequitur: *Ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*. CHRYSOSTOMUS (ſer. 11. in Epiſt. ad Philipenſes.) Non autem quia dives fuerat, torquebatur, ſed quia miſertus non fuit. GREGORIUS in hom. (xl. ut ſupra.) Hinc colligendum eſt qua pœna mulctandus ſit qui aliena diripit, ſi inferni damnatione percutitur qui propria non largitur. AMBROSIUS (Lib. VIII. cap. de divite.) Cruciatur etiam, quia luxurioſo carere deliciis pœna eſt; aqua (2) autem eſt refectio animæ in doloribus conſtitutæ. GREGORIUS in hom. (xl. ut ſupra.) Quid autem eſt quod in tormentis poſitus linguam ſuam refrigerari poſtulat, niſi quod is qui (3) convivando de loquacitate peccaverat, per retributionis iuſtitiam in lingua atrocius ardebat? Abundare enim in conviviis loquacitas ſolet. CHRYSOSTOMUS b. Multa etiam lingua eius ſuperba locuta eſt: ubi peccatum, ibi & pœna; & quia plurimum lingua peccavit, amplius torquetur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXVIII.) Vel quod linguam ſuam vult refrigerari cum in flamma totus arderet, ſignificat quod ſcriptum eſt Proverb. XVIII. „ Mors, & vita in manibus linguæ: “ & quia „ ore confeſſio fit ad ſalutem: “ Rom. x. quod per ſuperbiam ille non fecit. Extremum autem digiti vel minimam operationem ſignificat, qua per Spiritum ſanctum ſubvenitur. AUGUSTINUS de Origine animæ (Lib. IV. cap. XVI.) Dicis autem, (4) Membra hic animæ deſcribuntur; & vis per oculum totum caput intelligi, quia dictus eſt elevare oculos ſuos, per linguam fauces, per digitum manum. Quid autem cauſæ eſt ut nomina iſta membrorum in Deo tibi corpus non faciant, in anima faciant? An vero quando de creatura dicuntur, proprie accipienda ſunt; quando autem de creatore, tropice atque tranſlate? Pennas itaque corporeas daturus es nobis, quoniam non creator, ſed creatura, ideſt homo, dicit Pſal. CXXXVIII. „ Si aſſumpſero pennas meas diluculo. “ Porro ſi propterea linguam habuit dives ille corpoream, quoniam dixit, *Refrigeret linguam meam*; in nobis quoque adhuc in carne viventibus manus habet ipſa lingua corporea: quia ſcriptum eſt Proverb. XVIII. „ Mors, „ & vita in manibus linguæ. “ GREGORIUS Niſſenus c. Sicut autem præſtantiſſima ſpeculorum tales repræſentant facierum imagines quales & ipſe obiectæ facies extant, lætas quidem lætantium, triſtia vero triſtes; ſic & iuſtum Dei iudicium ſimile fit diſpoſitionibus noſtris: unde quia dives non fuit miſertus pauperis iacentis ad ianuam, cum miſericordia egeat, non exauditur: ſequitur enim: *Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua*. CHRYSOSTOMUS (conc. II. & III. de Lazaro.) Aſpice Patriarchę bonitatem: vocat illum filium, quod manſuetudinem eius poteſt exprimere; nullum tamen præbet auxilium ei qui ſe remedio privaverat: unde dicit: *Recordare*; ideſt, animadvertas peccata: ne obliviſcaris quod fueris oblectatus divitiis. *Recepiſti bona in vita tua*, ideſt illa quæ vera bona eſſe putabas: non potes & in terra regnaſſe, & hic regnare: divitiæ non poſſunt eſſe veræ & in terra, & in inferis. Sequitur: *Et Lazarus ſimiliter mala*. Non quod Lazarus ea mala putaverit; ſed ex cenſura divitis hoc dicebat, qui inopiam, & famem, & duram ægritudinem æſtimabat mala. Quando igitur infirmitatis, & ægrotationis (6) magnitudo nos premit, Lazarum cogitemus, & lætanter

(1) *Al.* Speculatorum. *Nicolai legit* ſpectaculorum. (2) *Al. omittitur* autem. (3) *Al.* conviviendo. (4) *P. Nicolaius habet* quod membra &c. (5) *Al. deſideratur* ei. (6) *Al.* magnitudo premit Lazarum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. Ut ex Commentariis in Eſaiam Corderius indicat; ſed in illis quæ nunc ſuperſunt in XVI. capita non occurrit. b In hom. de divite. c Orat. v. de Beatitud.

Digitized by Google

ter accipiamus mala in vita noſtra . Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xxxviii.) Hæc igitur ei dicuntur, quia felicitatem dilexit ſæculi, nec aliam vitam præter illam in qua ſuperbus tumebat, adamavit. Lazarum autem dicit mala recepiſſe: quia intellexit huius ſæculi mortalitatem, labores, & dolores, & ærumnas pœnam eſſe peccati: quia omnes in Adam morimur, (1) qui factus eſt tranſgreſsione mortalis. Chrysostomus (conc. iii. de Lazaro ante med.) Dicit etiam , *Recepiſti bona in vita tua*, quaſi debita; quaſi dicat: Si quid boni feciſti unde præmium daretur , omnia accepiſti in illo mundo , epulans , ditatus , oblectatus ſucceſsibus proſperis ; hic autem , ſi quid mali commiſit , univerſa recepit paupertate , fame , & extremis oppreſſus miſeriis ; & uterque veſtrum huc nudus acceſſit: hic quidem a peccatis , propter quod & conſolationem ſortitur, tu vero a iuſtitia , propter quod immitigabilem perfers pœnam: unde ſequitur: *Nunc autem hic conſolatur , tu vero cruciaris*. Gregorius in hom. (xl. in Evang.) Quæcumque ergo in hoc ſæculo bene habetis, cum vos bona egiſſe recolitis, valde de ipſis pertimeſcite, ne concesſa vobis proſperitas eorumdem remuneratio ſit bonorum ; & cum quoslibet pauperes nonnulla reprehenſibilia perpetrare conſpicitis: quia fortaſſe quos ſuperfluitas tenuiſſimæ pravitatis coinquinat, caminus paupertatis purgat . Chrysostomus (conc. iii. de Lazaro.) Sed dices: Nonne eſt aliquis qui & hic, & illic venia perfruatur? Hoc quidem difficile eſt, & de numero impoſſibilium : nam etſi paupertas non urgeat, urget tamen ambitio; ſi ægritudo non ſtimulet, ira inflammat; ſi tentationes non impetunt, emergunt ſæpius cogitationes iniquæ . Non eſt autem parvus labor iracundiam refrenare, compeſcere illicita deſideria, oſtentationes ſedare, deſperationem remittere , vitam aſperam ducere . Talia vero non agentem impoſſibile eſt ſalvari . Gregorius in hom. (xl. ut ſupra .) Reſponderi etiam poteſt , quod mali in hac vita bona recipiunt , quia omne ſuum gaudium felicitatem tranſitoriam putant . Iuſti autem habere hic quidem poſſunt bona , nec tamen in recompenſatione recipere : quia dum meliora , ideſt æterna , appetunt, eorum iudicio qualibet bona affuerint , bona minime videntur . Chrysostomus (conc. iv. de Lazaro.) Poſt miſericordiam autem Dei, in propriis ſtudiis ſperandum eſt de ſalute , non numerando patres, aut proximos, vel amicos: frater enim non liberat: & ideo ſubditur : *Et in his omnibus magnum chaos firmatum eſt inter nos & vos* . Theophylactus (χάσμα μέγα.) Chaſma mega (2) hoc eſt hiatus ingens , ſignificat iuſtorum a peccatoribus diſtantiam : nam ſicut affectus eorum varii fuerant, ſic etiam manſiones non modicum differunt . Chrysostomus a. Quod firmatum dicitur, quia non poteſt diſſolvi, agitari , vel concuti , Ambrosius (ubi ſupra .) Inter divitem igitur & pauperem chaos magnum eſt , quia poſt mortem nequeunt merita mutari: unde ſequitur: *Ut hi qui volunt hinc ad nos tranſire non poſſint, neque inde huc tranſmeare*. Chrysostomus b . Quaſi dicat : Videre poſſumus , tranſire non poſſumus ; & nos videmus quid fugerimus, & vos videtis quid perdideritis; & noſtra (3) gaudia cumulant veſtra tormenta , & veſtra tormenta cumulant noſtra gaudia . Gregorius in hom. (xl. in Evang.) Sicut enim tranſire reprobi ad electos cupiunt , ideſt a ſuppliciorum ſuorum afflictione migrare; ita ad afflictos , atque in tormentis poſitos tranſire iuſtorum eſt mente ire per miſericordiam, eoſque velle liberare . Sed iuſtorum animæ , quamvis in ſuæ naturæ bonitate miſericordiam habeant , iam tamen auctoris ſui iuſtitiæ coniunctæ, tanta rectitudine conſtringuntur ut nulla ad reprobos compaſsione moveantur . Nec iniuſti ergo ad beatorum ſortem tranſeunt , quia damnatione perpetua conſtringuntur; nec iuſti ad reprobos tranſire poſſunt , quia erecti iam per iuſtitiam iudicii, eis nullo modo ex aliqua compaſsione miſerentur . Theophylactus (hoc loco.) Hinc elicias argumentum contra Origenis ſequaces, qui dicunt : Cum terminus ſit imponendus ſuppliciis , erit tempus quo aggregabuntur peccatores iuſtis, & Deo . Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. xxxviii.) Oſtenditur enim per incommutabilitatem divinæ ſententiæ nullum auxilium

(1) *Al.* quia. (2) *In quatuor ſupra relatis editionibus ſic habetur.* Chaos magnum ſignificat &c. (3) *Al. amittitur* gaudia.

Ex editione P. Nicolai.

a In hom. de divite. b Ibid.

xilium miſericordiæ poſſe præberi peccatoribus a iuſtis, etiam ſi velint præbere: quo admonet ut in hac vita homines ſubveniant quibus poſſunt, ne ſi poſtea etiam optime recepti fuerint, eis quos diligunt opitulari non valeant. Illud enim quod ſcriptum eſt hoc cap. *Ut & ipſi recipiant vos in æterna tabernacula*, non de ſuperbis, & immiſericordibus ſcriptum eſt, ſed de his qui ſibi eos amicos de operibus miſericordiæ fecerunt, quos iuſti non velut propria poteſtate, quaſi gratificando recipiunt, ſed permiſſione divina.

(f) GREGORIUS in hom (xl. in Evang.) Poſtquam ardenti diviti de ſe ſpes tollitur, eius animus ad propinquos quos reliquerat, incurrit: unde dicitur: *Et ait: Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei.* AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (ut ſupra.) Lazarum petit mitti, quia ſenſit ſe indignum qui teſtimonium perhibeat veritati: & quia non impetraverat paululum refrigerari, multo minus credit ſe relaxari poſſe ab inferis ad prædicationem veritatis. CHRYSOSTOMUS (hom. de divite.) Vide autem perverſitatem: nec in ipſis pœnis continet veritatem. Si pater eſt Abraham, quomodo dicis: *Mitte eum in domum patris mei*? (1) Sed non es oblitus patris tui, quia ille te perdidit. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Reproborum autem mentem pœna ſua quandoque inutiliter erudit ad caritatem, ut iam tunc etiam ſuos ſpecialiter diligant qui hic dum peccata diligerent, nec ſe amabant: unde ſequitur: *Habeo enim quinque fratres, ut teſtetur illi, ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum.* AMBROSIUS (Lib. & cap. ut ſupra par. a fin.) Serius autem dives iſte magiſter eſſe incipit, cum iam nec diſcendi tempus habeatur, vel docendi. GREGORIUS in hom. (xl. ut ſupra.) Qua in re notandum eſt ardenti diviti quanta ſupplicia cumulantur: ad pœnam namque ſuam ei cognitio ſervatur (2) & memoria: cognovit enim Lazarum, quem deſpexit, & fratrum ſuorum meminit, quos reliquit: ut enim peccatores in ſupplicio amplius puniantur, & eorum vident gloriam quos contempſerunt, & de illorum pœna torquentur quos inutiliter amaverunt. Petenti autem diviti, ut Lazarus mitteretur ab Abraham protinus reſpondetur: unde ſequitur: *Et ait illi Abraham: Habent Moyſen, & Prophetas; audiant illos.* CHRYSOSTOMUS (conc. IV. de Lazaro.) Quaſi dicat: Non ſint tibi magis curæ fratres tui quam Deo, qui eos creavit, ſtatuitque eis doctores, qui eos commonerent, & ſollicitarent. Vocat autem hic Moyſen, & Prophetas ſcripta Moſaica, & prophetica. AMBROSIUS (Lib. & cap. ut ſupra.) Quo loco evidentiſſime declarat Dominus vetus teſtamentum eſſe fidei firmitatem, retundens perfidiam Iudæorum, & excludens nequitias hæreticorum. GREGORIUS in hom. (xl. in Evan.) Sed qui Dei verba deſpexerat, hoc audire non poſſe ſuos ſequaces æſtimabat: unde ſequitur: *At ille dixit: Non, pater Abraham; ſed ſi quis ex mortuis ierit ad illos, pœnitentiam agent.* CHRYSOSTOMUS (in hom. de divite.) Quia enim audiendo Scripturas contemnebat, & fabulas eſſe putabat, ex his quæ paſſus fuerat, ipſe quoque diiudicabat de fratribus. GREGORIUS Niſſenus a. Sed & aliud quoddam dogma docemur, quod Lazari quidem anima non eſt erga præſentia ſolicita, nec retorquet ſe ad aliquod relictorum; at dives, quaſi quodam viſco, etiam poſt mortem a vita detinetur carnali: nam ſi quis omnino carnalis ſecundum mentem fiat, nec poſtquam corpus exuerit, removetur a paſſionibus eius. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Sed mox diviti veraci ſententia reſpondetur: ſequitur enim: *Ait autem illi: Si Moyſen, & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent ei*: quia qui verba legis deſpiciunt, Redemptoris præcepta, qui ex mortuis reſurrexit, quanto ſubtiliora ſunt, tanto hic difficilius implebunt. CHRYSOSTOMUS (conc. IV. de Lazaro.) Quod autem verum ſit quod qui non auſcultat Scripturis, nec mortuis redivivis auſcultat, oſtenderunt Iudæi, qui nunc quidem volebant occidere Lazarum, nunc vero invadebant Apoſtolos; cum tamen a mortuis nonnulli reſurrexerint hora crucis. Sed & illud conſidera, quod quiſque mortuus ſervus eſt. Quæcum-

(1) *Sic aſſertive legunt omnia quæ vidimus vetuſta exemplaria; Nicolai autem interrogative legit in hunc modum.* Non es oblitus patris tui? Non es oblitus quia ille te perdidit? (2) *Al. omittitur* &.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. de anima, & reſurr.

Digitized by Google

cumque vero dicunt Scripturæ, dicit Dominus: unde etſi reſurgat mortuus, etſi cælitus deſcenderit Angelus, omnibus magis ſunt dignæ fide Scripturæ: nam Angelorum Dominus, vivorum, & mortuorum eas inſtituit. Si autem ſciret hoc Deus, quod mortui reſurgentes prodeſſent viventibus, non hoc omiſiſſet, qui pro utilitate noſtra ſingula quæque tractat. Sed etſi crebro reſurgerent mortui, hoc iterum tempore contemneretur; ſed & diabolus (1) facile introduceret perverſa dogmata, id quoque per organa ſua fingens, non quidem ſuſcitans vere defunctos, ſed quibuſdam fallaciis ſpectantium fruſtrans intuitum, vel ingenians quoſdam mortem ſimulare. A U G U S T I N U S de Curis pro mortuis habendis (cap. XIV. & XV.) Diceret autem aliquis: *Si nulla eſt mortuis cura de vivis, quomodo dives rogavit Abraham ut mitteret Lazarum ad quinque fratres ſuos?* Sed numquid, quia hoc dives ille dixit, ideo quid fratres agerent, vel quid paterentur in illo tempore ſcivit? Ita illi cura fuit de vivis, quamvis quid agerent omnino neſciret, ſicut nobis eſt cura de mortuis, quamvis quid agant omnino neſciamus. Sed rurſus occurrit quæſtio: Quomodo hic Abraham eſſe ſciebat Moyſen, & Prophetas, ideſt libros eorum? Ubi etiam noverat divitem illum in deliciis, Lazarum vero in doloribus vixiſſe? Verum non cum hæc agerentur in vivis, ſed eis mortuis potuit Lazaro indicante cognoſcere, ne falſum ſit quod ait Propheta Eſa. XLIII. „ Abraham „ neſcivit nos." Poſſunt & ab Angelis qui rebus quæ aguntur hic, præſto ſunt, audire aliquid mortui; poſſunt etiam aliqua quæ neceſſarium eſt eos noſſe, non ſolum præterita, verum etiam futura ſpiritu Dei revelante cognoſcere, A U G U S T I N U S de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XXXVIII.) Per allegoriam autem hæc ſic accipi poſſunt, ut in divite intelligantur ſuperbi Iudæorum ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere. Purpura, & byſſus dignitas regni eſt: & „ auferetur (inquit Matth. „ XXI.) a vobis regnum Dei." Epulatio ſplendida, iactantia legis eſt, in qua gloriabantur, plus ad pompam elationis abutentes ea, quam ad neceſſitatem ſalutis utentes. Mendicus autem nomine Lazarus, qui interpretatur adiutus, ſignificat indigentem, veluti Gentilem aliquem, aut Publicanum, qui tanto magis adiuvatur, quanto minus de ſuarum copia facultatum præſumit. G R E G O R I U S in hom. (XL. in Evang.) Lazarus igitur ulceribus plenus Gentilem populum figuraliter exprimit, qui dum ad Deum converſus peccata ſua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit: quid enim eſt peccatorum confeſſio, niſi quædam vulnerum ruptio? Sed Lazarus vulneratus *cupiebat ſaturari de micis quæ cadebant de menſa divitis; & nemo illi dabat*: quia Gentilem quemque ad cognitionem legis admittere ſuperbus ille populus deſpiciebat; & quia (2) ei verba defluebant de ſcientia, quaſi micæ cadebant de menſa. A U G U S T I N U S de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. XXXVIII.) Canes autem, qui ulcera pauperis lingebant, nequiſſimi homines ſunt, amantes peccata, qui lata lingua etiam laudare non ceſſant opera mala, quæ in ſe alius gemens, & confitens deteſtatur. G R E G O R I U S in hom. (XL. ut ſupra.) Nonnumquam etiam ſolent in ſacro eloquio per canes prædicatores intelligi, ſecundum illud Pſal. LXVII. „ Lingua canum tuorum „ ex inimicis ab ipſo." Canum etiam lingua vulnus dum lingit curat: quia doctores ſancti dum in confeſsione peccati noſtri nos inſtruunt, quaſi vulnus mentis per linguam tangunt. Dives autem ſepultus eſt in inferno, in ſinum vero Abrahæ Lazarus ab Angelis ductus eſt, ideſt in ſecretam requiem, de qua veritas dicit Matth. VIII. „ Multi „ venient ab oriente, & occidente, & re„ cumbent cum Abraham, & Iſaac, & Ia„ cob in regno cælorum; filii autem regni „ eiicientur in tenebras exteriores." De longinquo autem ad videndum Lazarum oculos dives levat, quia dum per damnationis ſuæ ſupplicia infideles in imo ſunt, fideles quoſque ante diem extremi iudicii ſuper ſe in requie attendunt, quorum poſt gaudia contemplari nullatenus poſſunt. Longe vero eſt quod conſpiciunt, quia illuc per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere oſtenditur, quia infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere ſervare contempſit. Ibi ergo amplius ardebit ubi ſe amplius oſtendit ſcire quod facere noluit. Abraham autem filium eum vocat, quem tamen a tormento non liberat: quoniam huius infidelis populi patres, quia multos a ſua fide deviaſſe conſiderant, eos nulla compaſsione a tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoſcunt. A U G U S T I N U S de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XXXVIII.) Quinque autem fratres, quos habere dicit in do-

(1) *Al.* facere. (2) *Al.* ea. *Omittitur utrumque a Nicolaio.*

domo patris ſui, Iudæos (1) ſignificant, qui appellati ſunt quinque, quia ſub lege detinebantur, quæ per Moyſen data eſt, qui quinque libros conſcripſit. CHRYSOSTOMUS (hom. de divite.) Vel habuit quinque fratres, ideſt quinque ſenſus, quibus ante ſervierat; & ideo Lazarum amare non poterat, quia illi fratres non amant paupertatem. Illi te fratres in hæc tormenta miſerunt: ſalvari non poſſunt niſi moriantur; alioquin neceſſe eſt ut fratres habitent cum fratre ſuo. Sed quid quæris ut mittam Lazarum? *Habent Moyſen, & Prophetas.* Moyſes, Lazarus pauper fuit, maiores divitias eſſe arbitratus paupertatem Chriſti, quam divitias Pharaonis. Hieremias in lacum miſſus pane tribulationis veſcebatur; & omnes Prophetæ iſtos fratres docent; ſed iſti fratres ſalvari non poſſunt niſi aliquis ab inferis reſurrexerit. Iſti enim fratres antequam Chriſtus reſurgeret, me ducebant in mortem: ille mortuus eſt, ſed iſti fratres reſurrexerunt: nunc oculus meus Chriſtum videt, auris eum audit, tactus amplectitur. Ex hoc autem quod diximus, locum determinamus Marcioni, & Manichæo, qui deſtruunt vetus teſtamentum. Videergo quid dicat Abraham. *Si Moyſen, & Prophetas non audiunt*; quaſi dicat: Bene facis eum qui reſurrecturus eſt expectando; ſed in illis Chriſtus loquitur: ſi illos audies, & illum auditurus es. GREGORIUS in hom. (xl. in Evang.) Iudaicus autem populus, quia Moyſi verba ſpiritualiter intelligere contempſit, ad eum de quo Moyſes locutus fuerat, non pervenit. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Lucam cap. de divit.) Vel aliter. Lazarus eſt pauper in ſæculo, ſed Deo dives: neque enim omnis ſancta paupertas, aut divitiæ crimin oſæ; ſed ſicut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat ſanctitas. Sive apoſtolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide, qui veram teneat fidem, verborum infulas non requirit: cui ſimilem illum puto qui cæſus ſæpius a Iudæis, ulcera ſui corporis lambenda quibuſdam velut canibus offerebat. Beati canes, in quos ulcerum talium diſtillat humor, ut impleat cor, quo cuſtodire domum, ſervare gregem, cavere aſſueſcant lupos. Et quia panis verbum eſt, fides autem verbi eſt; micæ velut quædam dogmata fidei ſunt, myſteria ſcilicet Scripturarum. Arriani autem, qui ſocietatem potentiæ regalis affectant, ut impugnent Eccleſiæ veritatem, nonne tibi videntur in quadam purpura, & byſſo iacere; qui cum pro veris fucata defendant, divitibus abundant ſermonibus? Dives hæreſis Evangelia multa compoſuit; & pauper fides hoc ſolum Evangelium tenuit quod accepit. Dives Philoſophia plures ſibi deos fecit, pauper Eccleſia unum Deum novit: nonne illæ videntur (2) egenæ divitiæ, & redundare paupertas? AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. qu. xxxviii.) Aliter etiam intelligi poteſt illa narratio, ut Lazarum Dominum ſignificare accipiamus iacentem ad ianuam illius divitis, quia ſe ad aures ſuperbiſſimas Iudæorum incarnationis humilitate deiecit, cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de menſa divitis, ideſt quærens ab eis vel minima opera iuſtitiæ, quæ ſuæ menſæ, ideſt ſuæ poteſtati, per ſuperbiam non uſurparent: quæ opera quamvis minima, & ſine diſciplina perſeverantiæ vitæ bonæ, ſaltem interdum vel caſu facerent, ſicut micæ de menſa cadere ſolent. Ulcera, paſſiones ſunt Domini; canes qui ea lingebant Gentes ſunt, quos immundos Iudæi dicebant; & tamen paſſiones Domini in ſacramentis corporis, & ſanguinis eius per totum iam orbem ſuavitate devotiſſima lambunt. Sinus Abrahæ intelligitur ſecretum Patris, quo poſt paſſionem reſurgens aſſumptus eſt Dominus, quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipſam receptionem, qua in ſecretum Patris acceſſit, Angeli annuntiaverunt diſcipulis. Cetera ſecundum ſuperiorem expoſitionem accipi poſſunt: quia ſecretum Patris bene intelligitur ubi etiam ante reſurrectionem iuſtorum animæ vivunt cum Deo.

(1) *Al.* ſignificavit, *item* ſignificat. (2) *Forte* egere,

CA-

CAPUT XVII.

(a) ET ait ad diſcipulos ſuos : Impoſſibile eſt ut non veniant ſcandala . Væ autem illi per quem veniunt : utilius eſt illi ſi lapis molaris imponatur circa collum eius , & proiiciatur in mare , quam ut ſcandalizet unum de puſillis iſtis.

(b) Attendite vobis. Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum ; & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi : & ſi ſepties in die peccaverit in te , & ſepties in die converſus fuerit ad te dicens, Pœnitet me ; dimitte illi.

(c) Et dixerunt Apoſtoli Domino: Adauge nobis fidem . Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, diceris huic arbori moro , Eradicare, & tranſplantare in mare ; & obediet vobis.

(d) Quis autem veſtrum habens ſervum arantem, aut paſcentem boves, qui regreſſo de agro dicat illi, Statim tranſi, & recumbe; & non dicat: Para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi, donec manducem, & bibam; & poſt hæc tu manducabis, & bibes ? Numquid gratiam habet ſervo illi , quia fecit quæ ei imperaverat ? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite : Servi inutiles ſumus: quod debuimus facere, fecimus.

(e) Et factum eſt, dum iret Ieſus in Hieruſalem , tranſibat per mediam Samariam, & Galilæam: & cum ingrederetur quoddam caſtellum , occurrerunt ei decem viri leproſi: qui ſteterunt a longe, & levaverunt vocem, dicentes: Ieſu præceptor, miſerere noſtri. Quos ut vidit . dixit: Ite , oſtendite vos ſacerdotibus . Et factum eſt dum irent, mundati ſunt. Unus autem ex illis , ut vidit quia mundatus eſt , regreſſus eſt cum magna voce magnificans Deum : & cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens; & hic erat Samaritanus. Reſpondens autem Ieſus dixit : Nonne decem mundati ſunt ? Et novem ubi ſunt ? Non eſt inventus qui rediret , & daret gloriam Deo niſi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te ſalvum fecit.

(f) Interrogatus autem a phariſæis, Quando venit regnum Dei ? reſpondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum obſervatione , neque dicent, Ecce hic , aut Ecce illic : ecce enim regnum Dei intra vos eſt.

(g) Et ait ad diſcipulos ſuos: Venient dies quando deſideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis. Et dicent vobis, Ecce hic , & ecce illic . Nolite ire, neque ſectemini. Nam ſicut fulgur coruſcans de ſub cælo, in ea quæ ſub cælo ſunt fulget; ita erit Filius hominis in die ſua . Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari a generatione hac.

(h) Et ſicut factum eſt in diebus Noe, ita erit & in diebus Filii hominis . Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias uſque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes . Similiter ſicut factum eſt in diebus Lot. Edebant, & bibebant, emebant , & vendebant , plantabant, & ædificabant; qua die autem exiit Lot a Sodomis, pluit ignem , & ſulphur de cælo, & omnes perdidit . Secundum hęc erit qua die Filius hominis revelabitur.

(i) In illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa; & qui in agro, ſimiliter non redeat retro. Memores eſtote uxoris Lot . Quicumque quæſierit animam ſuam ſalvam facere , perdet illam ; & quicumque perdiderit illam, vivificabit eam.

(k) Dico autem vobis: In illa nocte erunt duo in lecto uno: unus aſſumetur , & alter relinquetur . Duæ erunt molentes in unum: una aſſumetur, & altera relinquetur. Duo in agro: unus aſſumetur, & alter relinquetur. Reſpondentes dicunt illi, Ubi Domine ? Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

(a) **Theophylactus** (in princ. Comm. in cap. xvii. Luc.) Quia phariſæi exiſtentes avari convitiabantur Chriſto de paupertate prædicanti, induxit parabolam divitis, & Lazari. Deinde cum diſcipulis confert de phariſæis, indicans eos ſchiſmaticos, & divinæ viæ impeditores eſſe: unde dicitur: *Et ait ad diſcipulos ſuos: Impoſſibile eſt ut non veniant ſcandala*, ideſt impedimenta bonæ, & Deo placitæ converſationis. a **Chrysostomus**. Sunt autem duplicia ſcandala, quorum hæc quidem divinæ gloriæ refragantur, hæc vero prodeunt ſolum ad irrogandum fratribus impedimentum: nam excogitationes hæreſum, & quicumque contra veritatem fit ſermo, divinæ gloriæ refragatur. Non tamen ad præſens memorari videntur huiuſmodi ſcandala, ſed magis ea quæ contingunt inter amicos, & fratres; ſicut iurgia, detractiones, & huiuſmodi: unde poſtea ſubdit: *Si peccaverit in te frater tuus*. **Theophylactus** (ſuper *Neceſſe eſt ut veniant ſcandala*.) Vel dicit, quod neceſſe eſt emergere multa prædicationis, & veritatis obſtacula, ſicut phariſæi impediebant Chriſti prædicationem. Quærunt autem aliqui: Si neceſſe eſt ut veniant ſcandala, cur Dominus arguit ſcandalorum auctorem? ſequitur enim: *Væ autem illi per quem veniunt*: quicquid enim parit neceſſitas veniale eſt. Sed attende, quod neceſſitas iſta ex libero arbitrio ſortitur originem. Videns enim Dominus qualiter homines innituntur malo, nec proponunt aliquid boni, dixit quod quantum eſt ex conſequentia eorum quæ videntur, neceſſe eſt contingere ſcandala: ſicut ſi medicus videns quemquam mala dieta utentem, dicat, Neceſſe eſt hunc ægrotare; & ideo inducenti ſcandala væ dicit, & pœnam ei comminatur, dicens: *Utilius eſt illi ſi lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quam ut ſcandalizet unum de puſillis iſtis*. **Beda** (cap. lxvii.) Secundum morem provinciæ Palæſtinæ loquitur; cum maiorum criminum apud veteres Iudæos fuerit pœna ut in profundum ligato ſaxo demergerentur. Et revera utilius eſt innoxium pœna, quamvis atrociſſima, temporali tamen, vitam finire corpoream, quam fratri nocentem mortem animæ mereri perpetuam. Recte autem qui ſcandalizari poteſt, puſillus appellatur: qui enim magnus eſt, quodcumque viderit, quodcumque paſſus fuerit, non declinat a fide. Inquantum ergo ſine peccato poſſumus, evitare proximorum ſcandalum debemus. Si autem de veritate ſcandalum ſumitur, utilius permittitur ſcandalum, quam veritas relinquatur. **Chrysostomus**. Per ſcandalizantis autem pœnam bravium ſalvantis addiſce: niſi enim unius animæ ſalus eſſet ſibi nimium curæ, non comminaretur ſcandalizantibus tantam pœnam.

(b) **Ambrosius** (Lib. VIII. in Luc. cap. de venia larg.) Poſt divitem qui cruciatur in pœnis, (1) ſubiicit præceptum veniæ largiendæ his qui ſe ab errore convertunt, ne quem deſperatio non revocet a culpa: unde dicitur: *Attendite vobis*. **Theophylactus** (ubi ſupra.) Quaſi dicat: Neceſſe eſt ſcandala contingere, non tamen neceſſarium eſt vos perire, ſi peccaveritis; ſicut non eſt neceſſe oves perire lupo veniente, ſi vigilet paſtor. Et quoniam multæ ſunt ſcandalizantium differentiæ: quidam enim ſunt inſanabiles, quidam ſanabiles: ideo ſubiungit: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi*. **Ambrosius** (ubi ſupra.) Ut neque difficilis venia, nec remiſſa ſit indulgentia; neque auſtera percellat invectio, vel conniventia non invitet ad culpam: unde & alibi dicitur, Matth. xviii. „ Corripe ipſum inter te & ipſum ſolum:“ plus enim proficit amica correctio quam accuſatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hæc indignationem movet. Servetur potius quod prodi metuat qui monetur: bonum quippe eſt ut amicum magis te qui corripitur credat, quam inimicum: facilius enim conſiliis acquieſcitur quam iniuriæ ſuccumbitur. Infirmus cuſtos diuturnitatis eſt timor, pudor autem bonus magiſter officii: qui enim metuit reprimitur, non emendatur. Pulchre autem poſuit, *Si peccaverit in te*: non enim eſt æqua conditio in Deum hominemque peccare. **Beda** (cap. lxvii. in Luc.) Intuendum eſt autem, quia non paſſim peccanti dimittere iubet, ſed pœnitentiam agenti: hoc enim ordine ſcandala declinare poſſumus, ſi nullum lædamus, ſi pec-

(1) *Al.* ſubiacet, *item* ſubiecit.

Ex editione P. Nicolai.

a CYRILLUS in Catena Græc. PP. non Chryſoſtomus, ut præcedentes edit. notabant, cum nihil tale apud illum occurrat. Refert autem ut ex Cyrillo Corderius in Catena ſeptuaginta quinque Græc. PP.

Digitized by Google

ſi peccantem zelo iuſtitiæ corripimus, ſi pœnitenti miſericordiæ viſcera pandimus. Theophylactus. Sed quæreret aliquis: Si cum pluries indulſerim fratri, iterum ſit nocivus, quid agendum eſt ſecum? Ideo quæſtioni huic reſpondens ſubdit: *Et ſi ſepties in die peccaverit in te, & ſepties in die converſus fuerit ad te dicens, Pœnitet me; dimitte illi.* Beda (ubi ſupra.) Septenario numero non veniæ dandæ terminus ponitur, ſed vel omnia peccata dimittenda, vel ſemper pœnitenti dimittendum præcipitur: ſolet enim ſæpe per ſeptem, cuiuſque rei, aut temporis univerſitas indicari. Ambrosius (cap. de venia largienda.) Vel quia ſeptima die requievit Deus ab operibus ſuis, poſt hebdomadam iſtius mundi requies nobis diuturna promittitur, ut quemadmodum mala iſtius mundi opera ceſſabunt, ita etiam vindictæ ſeveritas conquieſcat.

(c) Theophylactus (ſuper *Adauge nobis fidem.*) Audientes diſcipuli Dominum de quibuſdam arduis diſſerentem, puta de paupertate, & ſcandalis evitandis, petunt ſibi fidem augeri, per quam poſſent paupertatem ſequi: nihil enim adeo cultum ſuggerit paupertatis, ſicut credere, & ſperare in Domino: & ut per fidem ſcandalis valeant reſiſtere: unde dicitur: *Et dixerunt Apoſtoli Domino: Adauge nobis fidem.* Gregorius XXII. Mor. *a* Utque iam accepta per initium fuerat, quaſi per augmentum graduum ad perfectionem veniret. Augustinus de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. xxxix.) Poteſt quidem intelligi hanc fidem ſibi augeri poſtulaſse qua creduntur ea quæ non videntur; ſed tamen dicitur etiam fides rerum, quando non verbis, ſed ipſis rebus præſentibus creditur quod futurum eſt, cum iam per ſpeciem manifeſtam ſe contemplandum præbebit ſanctis ipſa Dei Sapientia, per quam facta ſunt omnia. Theophylactus (ſuper *Et habueritis tantam fidem.*) Dominus autem oſtendit eis quod bene peterent, & (1) quod credere deberent conſtanter, oſtendens eis quod fides multa poteſt: unde ſequitur: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, diceretis huic arbori moro, Eradicare, & tranſplantare in mare; & obediet vobis.* Duo magna concurrunt in idem, tranſpoſitio radicati in terra, & plantatio in mari: quid enim in undis plantatur? per quæ duo virtutem fidei manifeſtat. Chrysostomus (homil. lviii. in Matth. a med.) Mentionem autem facit ſinapis, quia eius granum, etſi ſit parvum quantitate, eſt tamen poteſtate virtuoſius omnibus. Inſinuat igitur quod minimum ſuæ fidei magna poteſt. Si autem morum non tranſpoſuerunt Apoſtoli, non calumnieris: non enim dixit, Transferetis, ſed Transferre poteritis; ſed noluerunt, quia opus non erat, cum maiora fecerint. (Hom. xxxii. in Epiſt. I. ad Corinth. *b.*) Quæret autem aliquis: Quomodo Chriſtus dicit minimam partem eſse fidei, quæ morum, vel montem poteſt tranſponere, cum Paulus dicat, hanc eſse omnem fidem quæ montes transfert? Dicendum igitur eſt, quod Apoſtolus attribuit toti fidei montem tranſponere, non tamquam tota fides ſolum hoc poſſit, ſed quia hoc carnalibus magnum videbatur propter eminentiam corporis. Beda (cap. lxviii. in Luc.) Vel fidem perfectam Dominus hic grano ſinapis comparat, eo quod ſit in facie humilis, & in pectore fervens. Myſtice autem per morum, cuius colore ſanguineo fructus, & virgulta rubent, Evangelium crucis exprimitur, quæ per fidem Apoſtolorum de gente Iudæorum, in qua velut in ſtirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare Gentium plantata eſt. Ambrosius (Lib. VIII. de virtute fidei.) Vel hoc dicitur quando fides ſpiritum excludit immundum: nam fructus mori primo albet in flore, qui inde iam formatus erutilat, maturitate nigreſcit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ, & poteſtate rutilanti, prævaricatione deiectus, (2) tetro inhorruit odore peccati. Chrysostomus *c.* Morum etiam diabolo aptabis: nam ſicut mori frondibus vermes aluntur, ſic diabolus per cogitationes exortas ab eo, alit

(1) *Al. deeſt* quod. (2) *Al.* retro.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Cap. xiv. vel in antiquis codd. cap. xxi. ſuper illud Iob xxxi. *Per ſingulos gradus meos pronuntiabo.* *b* Nempe ad illa verba ex cap. xiii verſ. 11. *Si habuero omnem fidem &c.* *c* In Catena Græcorum PP. Notat ex illa Corderius, nec ullum certum locum indicat, qui nec ullus occurrit; adeoque putari debet ſumptum ex illius Commentario in hunc locum, qui nunc non extat, ut & ibi Theophylactus habet.

nobis vermen perpetuum. Sed hanc morum poteſt fides ab animabus noſtris evellere, & in abyſſum demergere.

(d) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quia fides proprium poſſeſſorem facit divinorum mandatorum obſervatorem, vivificis eum exornans operibus, exinde videbatur hominem incurrere poſſe ſuperbiæ vitium: unde præmonuit Dominus Apoſtolos, ne ſuperbiant in virtutibus ſuis, per exemplum conveniens, dicens: *Quis autem veſtrum habens ſervum arantem, aut boves paſcentem, qui regreſſo de agro dicat illi: Statim tranſi, & recumbe?* AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXIX.) Vel aliter. Hanc ergo fidem (1) præſtantiſſimæ veritatis pleriſque non intelligentibus videri poteſt Dominus diſcipulis ſuis non ad id quod petierant reſpondiſſe. Difficile autem mihi apparet; niſi intelligamus ex fide in fidem, ideſt ex fide iſta, qua miniſtratur Deo, in eam ſignificaſſe transferri ubi fruantur Deo. Augebitur enim fides cum primo verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus creditur; ſed illa contemplatio ſummam quietem habet, quæ in æterno Dei regno retribuitur. Summa vero quies illa præmium eſt iuſtorum laborum, qui in Eccleſiæ adminiſtratione peraguntur: & ideo quamvis in agro aret ſervus, aut paſcat, hoc eſt in vita ſæculari vel terrena verſet negotia, vel ſtultis hominibus tamquam pecoribus ſerviat, opus eſt ut poſt illos labores domum veniat; hoc eſt, Eccleſiæ ſocietur. BEDA (cap. LXVIII. ſuper *Qui regreſſus de agro.*) Vel ſervus de agro egreditur, cum intermiſſo ad tempus opere prædicandi, ad conſcientiam (2) doctorem recurrit, ſua ſecum acta, vel dicta retractans; cui non ſtatim Dominus dicit, *Tranſi*, de hac vita mortali, *recumbe*; ideſt in æterna ſede beatæ vitæ refovere. AMBROSIUS (cap. de virtute fidei.) Intelligitur enim quia nullus recumbit niſi ante tranſierit. Denique & Moyſes ante tranſivit, ut magnum viſum videret. Sicut ergo tu non ſolum (3) non dicis ſervo tuo, *Recumbe*, ſed exigis ab eo aliud miniſterium; ita nec in te patitur Dominus unius uſum eſſe operis, & laboris: quia dum vivimus debemus ſemper operari: unde ſequitur: *Et non dicat ei: Para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi, donec manducem, & bibam?* BEDA (cap. LXVIII. a med.) Iubet parari quod cœnet, hoc eſt poſt laborem apertæ locutionis humilitatem quoque conſiderationis propriæ exhibere: tali cœna Dominus paſci deſiderat. Præcingi autem eſt mentem humiliatam ab omnibus fluctuantium cogitationum finibus, quibus operum greſſus impediri ſolet, conſtringere: nam qui veſtimenta præcingit, hoc agit ne incedens involvatur ad lapſum. Miniſtrare vero Deo, eſt abſque gratiæ eius auxilio nihil virium (4) habere profiteri. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XXXIX.) Miniſtrantibus etiam, hoc eſt evangelizantibus ſervis ſuis, manducat, & bibit Dominus confeſſionem, & fidem Gentium.

Sequitur: *Et poſt hæc tu manducabis, & bibes.* BEDA (cap. LXVIII.) Quaſi dicat: Poſtquam tuæ prædicationis opere delectatus, tuæque compunctionis epulis fuero refectus, tunc demum tranſies, & æternis meæ ſapientiæ dapibus in æternum reficieris. CYRILLUS *a*. Docet autem Dominus quod ius poteſtatis dominicæ quaſi debitam ſubiectionem requirit a famulis, cum ſubdit: *Numquid gratiam habet ſervo illi, quia fecit quæ ſibi imperaverat? Non puto.* Per hoc morbus ſuperbiæ tollitur. Quid ſuperbis? Ignoras quod ſi non perſolvis debitum, periculum imminet; ſi vero perſolvas, nullam gratiam facis? ſecundum illud Pauli I. Corinth. IX. „ Si evangelizavero, non eſt mi„ hi gloria, neceſſitas enim mihi eſt: væ „ mihi ſi non evangelizavero. “ Conſidera ergo, quod qui apud nos dominantur, non referunt gratias, cum aliqui ſubditorum ſtatuta ſibi proſequuntur obſequia; ſed ex benevolentia ſæpius ſuorum provocantes affectum, maiorem eis appetitum ſerviendi aggenerant. Sic & Deus petit quidem a nobis famulatum iure ſervitii; verum, quia clemens, & bonus eſt, honores laborantibus pollicetur; & ſupereminet ſudoribus ſubiectorum benevolentiæ magnitudo. AMBROSIUS (Lib. & cap. ut ſupra.) Non ergo te iactes, ſi bene ſerviſti, quod facere debuiſti. Obſequitur ſol, obtemperat luna, ſerviunt Angeli; & nos ergo non a nobis laudem exigamus. Unde concludens ſubdit:

(1) *Al.* præſentiſſimæ. (2) *Al.* doctor. (3) *Al. omittitur* non. (4) *Al.* habenti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex Chryſoſtomo notat Antverpienſis editio, Pariſienſis autem anterior notabat ut hic: utra verius, non occurrit, nec in Cat. Græc. PP. a Corderio indicatur.

dit: *Sic & vos, cum omnia feceritis, dicite: Quia ſervi inutiles ſumus: quod debuimus facere, fecimus.* BEDA (cap. LXXVIII. in Luc.) Servi quidem, quia pretio empti; inutiles, quia Dominus „ bonorum noſtrorum non „ indiget: " Pſal. xv. vel „ quia non ſunt „ condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam: " Rom. VIII. Hæc igitur eſt in hominibus fidei perfectio, ſi omnibus quæ ſunt præcepta impletis, imperfectos eſſe ſe noverint.

(e) AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. De virtute fidei, in fine illius.) Poſt prædictam parabolam reprehenduntur ingrati: dicitur enim: *Et factum eſt, dum iret Ieſus in Hieruſalem, tranſibat per mediam Samariam, & Galilæam.* TITUS. Ut oſtendat quod Samaritani quidem benevoli, Iudæi vero prædictis beneficiis ſunt ingrati: erat enim diſcordia inter Samaritanos & Iudæos: quam ipſe quaſi (1) pacificans inter utroſque tranſit, ut utroſque compingat (2) in unum nomen hominis. CYRILLUS *a*. Deinde ſuam gloriam Salvator manifeſtat, attrahens ad fidem Iſrael: unde ſequitur: *Et cum ingrederetur quoddam caſtellum, occurrerunt ei decem viri lepreſi*, ab urbibus, & oppidis expulſi, & quaſi immundi ritu legis Moſaicæ. TITUS. Converſabantur autem ad invicem, quia fecerat eos unanimes communitas paſſionis, & præſtolabantur tranſitum Ieſu, ſoliciti donec advenientem Chriſtum viderent: unde ſequitur: *Qui ſteterunt a longe*: eo quod lex Iudæorum lepram immundam iudicat; lex autem evangelica non externam, ſed internam aſſerit eſſe immundam. THEOPHYLACTUS. A longe ergo ſtabant quaſi verecundantes de immunditia quæ eis imputabatur: putabant enim quod Chriſtus eos faſtidiret ad modum aliorum. Sic ergo (3) aſtiterunt loco, ſed facti ſunt proximi deprecando: „ prope enim „ eſt Dominus omnibus invocantibus eum „ in veritate: " Pſalm. cxlv. unde ſequitur: *Et levaverunt vocem, dicentes: Ieſu præceptor miſerere noſtri.* TITUS. Dicunt nomen Ieſu, & lucrifaciunt rem: nam Ieſus interpretatur Salvator: dicunt, *Miſerere nobis*, propter experientiam virtutis eius; neque argentum petentes, neque aurum, ſed ut aſpectum corporis ſanum obtineant. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ieſu miſerere noſtri.*) Nec ſimpliciter obſecrant eum, nec rogant eum ut mortalem: vocant enim eum præceptorem, ideſt Dominum, quo pene videntur hunc opinari Deum. At ipſe iubet illis ut oſtenderent ſe ſacerdotibus: unde ſequitur: *Quos ut vidit, dixit: Ite, oſtendite vos ſacerdotibus*: ipſi enim experiebantur ſi mundati forent a lepra, vel non. CYRILLUS *b*. Lex etiam mundatos a lepra iubebat offerre ſacrificium cauſa purgationis. THEOPHYLACTUS. Iubere ergo eis ut irent ad ſacerdotes, nihil aliud innuebat niſi quod debebant curari: unde ſequitur: *Et factum eſt, dum irent, mundati ſunt.* CYRILLUS *c*. In quo Iudæorum pontifices æmuli gloriæ eius cognoſcere poterant quod inopinate, & mirifice ſanati ſunt, concedente Chriſto eis ſalutem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Unus ex illis reverſus eſt.*) Cum autem decem eſſent, novem, qui Iſraelitæ erant, ingrati fuerunt; ſed alienigena Samaritanus reverſus, voces emittebat benignas: unde ſequitur: *Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus eſt, regreſſus eſt cum magna voce magnificans Deum.* TITUS. Dedit autem ei appropinquandi fiduciam ſuſcepta purgatio: unde ſequitur: *Et cecidit in faciem ſuam ante pedes eius, gratias agens*, ex procubitu, & ſupplicatione fidem ſuam ſimul cum benevolentia pandens.

Sequitur: *Et hic erat Samaritanus.* THEOPHYLACTUS. Hinc poterit quiſquis coniicere quod nihil impedit quemquam placere Deo, etſi de genere profano proceſſerit, dummodo bonum gerat propoſitum. Nullus etiam natus ex ſanctis ſuperbiat: novem enim qui Iſraelitæ erant, ingrati fuerunt: unde ſequitur: *Reſpondens autem Ieſus dixit: Nonne decem mundati ſunt? Et novem ubi ſunt? Non eſt inventus qui rediret, & daret gloriam Deo, niſi hic alienigena.* TITUS. Per hoc oſtenditur quod promptiores ad fidem erant alienigenæ: lentus enim erat ad fidem Iſrael: unde ſubditur: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te ſalvum fecit.* AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. xl.) Myſtice autem leproſi intelligi poſſunt qui ſcientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris: non enim abſcondunt imperitiam ſuam, ſed pro

(1) *Al.* pacificatus in utroque tranſit. (2) *Melius forte habet P. Nicolai* in unum novum hominem. (3) *Idem corrigit* procul ſteterunt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* In eadem Catena. *c* Ibid.

Digitized by Google

pro ſumma peritia proferunt in lucem, & iactantiam ſermonis oſtendunt. Coloris quippe vitium lepra eſt: vera ergo falſis inordinate permixta in una diſputatione, vel narratione hominis, tamquam in unius corporis colore apparentia, ſignificant lepram, tamquam veris, falſiſque colorum (1) fucis humana corpora variantem, atque maculantem. Hi autem tam vitandi ſunt Eccleſiæ ut, ſi fieri poteſt, longius remoti magno clamore Chriſtum interpellent. Quod autem præceptorem eum invocaverunt, ſatis puto (2) ſignificari vere lepram falſam eſſe doctrinam, quam bonus præceptor (3) abſtergat. Nullum autem eorum quibus hæc corporalia beneficia Dominus præſtitit, invenitur miſiſſe ad ſacerdotem niſi leproſos. Sacerdotium enim Iudæorum figura fuit ſacerdotii quod eſt in Eccleſia. Cetera autem vitia per ſeipſum interius in conſcientia Dominus ſanat, & corrigit; doctrina vero vel imbuendi per ſacramenta, vel catechizandi (4) per ſermonem poteſtas Eccleſiæ tributa eſt. Qui *dum irent, mundati ſunt*: quia Gentiles, ad quos venerat Petrus, nondum accepto baptiſmatis ſacramento, per quod ſpiritualiter ad ſacerdotes pervenitur, infuſione Spiritus ſancti (5) mundati declarantur. Quiſquis ergo in Eccleſiæ ſocietate doctrinam integram, veramque aſſequitur, eo quod manifeſtetur, varietate mendaciorum tamquam lepra caruiſſe, (6) & tamen ingratus Deo mundatori ſuo gratiarum agendarum pia humilitate non proſternitur, ſimilis eſt illis de quibus dicit Apoſtolus Rom. 1. quod „ cum Deum cogno„ viſſent, non ut Deum magnificaverunt, „ aut gratias egerunt. “ Ideo tales in novenario numero tamquam imperfecti remanebunt: novem enim indigent uno ut quadam unitatis forma coagulentur, ut decem ſint. Ille autem qui gratias egit, unicæ Eccleſiæ ſignificatione approbatus eſt. Et quia illi erant Iudæi, amiſiſſe per ſuperbiam declarati ſunt regnum cælorum, ubi maxime unitas cuſtoditur. Iſte vero, qui erat Samaritanus, quod interpretatur cuſtos, illi a quo accepit tribuens quod accepit, ſecundum illud Pſal. lviii. „ Fortitu„ dinem meam ad te cuſtodiam, “ unitatem regni humili devotione ſervavit. BEDA (cap. lxix. in Luc.) Cecidit autem in faciem, quia ex malis quæ ſe perpetraſſe meminit, erubeſcit: qui ſurgere, & ire præcipitur: quia qui infirmitatem ſuam cognoſcens humiliter iacet, per divini verbi conſolationem ad fortia opera proficere iubetur. Si autem fides ſalvum fecit eum qui ſe ad agendas gratias inclinavit; ergo perfidia perdit eos qui de acceptis beneficiis Deo dare gloriam neglexerunt: quapropter fidem, per humilitatem augeri debere, ſicut in parabola ſuperiori decernitur, ita hic ipſis rebus oſtenditur.

(f) CYRILLUS *a*. Cum Salvator in ſermonibus quos ad alios dirigebat, frequenter regnum Dei meminiſſet, ob hoc phariſæi eum deridebant: unde dicitur: *Interrogatus autem a phariſæis, Quando venit regnum Dei?* quaſi irriſorie dicerent: Antequam veniat de quo loqueris, mors crucis te occupabit. Dominus autem patientiam oſtendens, increpatus non increpat; ſed potius malos exiſtentes ſuo non dedignatur reſpondere: ſequitur enim: *Reſpondit eis, & dixit: Non veniet regnum Dei cum obſervatione*; quaſi dicat: Non quæratis de temporibus quibus iterum inſtabit tempus regni cælorum. BEDA (cap. lxx. in Luc.) Illud enim tempus neque ab hominibus, neque ab Angelis poteſt obſervari, ſicut tempus incarnationis Prophetarum vaticiniis, & Angelorum eſt manifeſtatum præconiis: unde ſubdit: *Neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic.* Vel aliter. Interrogant de tempore regni Dei, quia, ſicut infra dicitur, exiſtimabant quod veniente Hieroſolymam Domino, confeſtim regnum Dei manifeſtaretur: unde Dominus reſpondet, quod *regnum Dei non veniet cum obſervatione*. CYRILLUS *b*. Solum autem ad utilitatem cuiuslibet hominis eſſe fatetur illud quod ſubditur: *Ecce enim regnum Dei intra vos eſt*; ideſt, in veſtris affectibus, & in poteſtate veſtra id capere: poteſt enim quilibet homo iuſtificatus per fidem Chriſti, & virtutibus ornatus regnum obtinere cælorum. GREGORIUS Nazianzenus *c*. Vel forſitan regnum nobis inſitum dicit inditam animabus noſtris lætitiam per Spiritum ſanctum: ea enim eſt velut imago,

(1) *Al.* locis. (2) *Al. omittitur* ſignificari. (3) *Al.* abſterget. (4) *Nicolai legit* per ſermonem ſonantem. (5) *Al. deeſt* mundari. (6) *Al.* hic tamen.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* Ubi ſupra. *c* Lib. de propoſito ſecundum Deum, ſive de ſcopo Chriſtiani.

go, & arrha perennis lætitiæ, qua in futuro ſæculo ſanctorum animæ gaudent. Beda. Vel regnum Dei ſeipſum dicit intra illos poſitum, hoc eſt in cordibus eorum per fidem regnantem.

(g) Cyrillus *a*. Quia Dominus dixerat: *Regnum Dei intra vos eſt*: voluit diſcipulos eſſe paratos ad patientiam, ut effecti ſtrenui intrare valeant regnum Dei. Prædicit ergo eis, quod antequam de cælo veniat, in fine ſæculi perſecutio irruet ſuper eos: unde dicitur: *Et ait ad diſcipulos ſuos: Venient dies quando deſideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis*: ſignificans quod tanta erit perſecutio, quod unum diem eius videre cupiant, illius ſcilicet temporis quo adhuc converſabantur cum Chriſto. Sane Iudæi Chriſtum multis anguſtiaverunt improperiis, & iniuriis; ſed in comparatione malorum maiorum, minora eligenda videntur. Theophylactus (ſuper *Venient dies*.) Tunc enim abſque ſollicitudine vivebant, Chriſto eos procurante, & protegente; ſed futurum erat quando Chriſto abſente traderentur periculis, ad Reges, & Principes ducti; & tunc tempus primum cuperent quaſi tranquillum. Beda (cap. lxx. in Luc.) Vel diem Chriſti dicit (1) regnum Dei, quod ſperamus futurum; & bene dicit unum diem, quia in illa beatitudinis gloria tenebrarum interruptio nulla eſt. Bonum ergo eſt diem Chriſti deſiderare. Nec tamen magnitudine deſiderii nobis ſomnia fingere debemus, quaſi inſtet dies Domini: unde ſequitur: *Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic: nolite ire, neque ſectemini.* Euſebius *b*. Quaſi dicat: Si adveniente Antichriſto, fama de eo volet quaſi appareret Chriſtus, non egrediamini, neque ſequamini: nam impoſſibile eſt eum qui ſemel in terra viſus eſt, iterum in angulis terræ converſari. Erit igitur hic de quo dicitur, non verus Chriſtus: manifeſtum enim ſignum ſecundi adventus Salvatoris noſtri hoc eſt quod ſubito totum orbem claritas eius adventus replebit: unde ſequitur: *Nam ſicut fulgor coruſcans de ſub cælo, in ea quæ ſub cælo ſunt fulget; ita erit Filius hominis in die ſua.* Non enim apparebit ſuper terram ambulans, ſicut quidam homo communis, ſed univerſaliter irradiabit, oſtendens cunctis iubar propriæ deitatis. Beda. Et pulchre ait, *Coruſcans de ſub cælo*: quia iudicium ſub cælo, hoc eſt in aeris medio, geretur, ſecundum illud Apoſtoli I. Theſſ. iv. „ Simul „ rapiemur cum illis in nubibus obviam „ Chriſto in aera. " Si autem Dominus in iudicio ſicut fulgur apparebit, nullus tunc in ſua mente latere permittitur: quia ipſo iudicis fulgore penetratur. Poteſt autem hæc Domini reſponſio & de illo eius adventu quo quotidie venit in Eccleſiam accipi. Intantum enim ſæpe hæretici turbaverunt Eccleſiam, dicendo in ſuo dogmate fidem Chriſti manere, ut fideles illorum temporum deſiderarent Dominum, vel uno die, (2) ſi fieri poſſet, redire ad terras, (3) ut per ſeipſum quomodo ſe habeat fidei veritas, intimaret. *Et non videbitis*, inquit: quia non eſt opus corporali viſione Dominum redire: quia ſemel per univerſum mundum Evangelii vigorem exhibuit. Cyrillus *c*. Opinabantur autem diſcipuli quod vadens Hieroſolymam ſtatim oſtenderet regnum Dei. Hanc igitur opinionem reſecans, notum facit eis quod primo decebat eum ſalubrem paſſionem ſufferre, deinde ad Patrem aſcendere, & deſuper fulgere, ut orbem terrarum in iuſtitia iudicet: unde ſubdit: *Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari a generatione hac.* Beda. Generationem non tantum Iudæorum, verum etiam omnium reproborum appellat: a quibus etiam nunc Filius hominis in corpore ſuo, hoc eſt in Eccleſia, multa patitur, & reprobatur. Inſerit autem de ſua paſſione, loquens de gloria ſui adventus, ut dolorem ſuæ paſſionis, ſpe promiſſæ clarificationis mitigarent, ſimulque ſeipſos pararent, ſi gloriam regni diligerent, mortis non horrere periculum.

(h) Beda (cap. lxx. ſuper *Sicut in diebus Noe*.) Adventum Domini quem fulguri cito tranſvolanti comparaverat, nunc comparat diebus Noe, & Lot, quando repentinus mortalibus ſupervenit interitus: unde dicitur: *Et ſicut factum eſt in diebus Noe, ita erit in die Filii hominis*. Chryſoſtomus *d* (hom. lxxviii. in Matth.) Quia enim tunc non crediderunt comminatoriis verbis, paſſi ſunt repente reale (4) iudicium. *e* Eorum autem incredulitas ex anima lenta procedebat:

(1) *Al.* regnum eius. (2) *Al. omittitur* ſi. (3) *Al.* ut ſeipſum. (4) P. *Nicolaius habet* ſupplicium.

Ex editione P. Nicolai.

Ubi ſupra. *b* Cum Theophane in Cat. Græc. PP. *c* In Cat. Græc. PP. *d* Hom. 1. in I. ad Theſſ. *e* Hom. ii. in Epiſt. ad Coloſſ. non hom. lxxviii. in Matth. ut prius notabatur.

bat: nam quæcumque vult aliquis, & intendit, ea etiam expectat: unde ſequitur: *Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias uſque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes*. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. de eo quod in hora adventus Domini &c.) Bene cauſam diluvii de noſtris aſſerit proceſſiſſe peccatis: quia Deus malum non creavit, ſed noſtra ſibi merita reperierunt: non quia coniugia damnentur, neque enim alimenta damnantur, cum in iſtis ſucceſſionis, in illis naturæ ſubſidia ſint: ſed in omnibus modus quæritur: quicquid enim abundantius eſt, a malo eſt. BEDA (cap. lxx. in Luc.) Myſtice autem Noe arcam ædificat, cum Dominus Eccleſiam de Chriſti fidelibus quaſi lignis lævigatis adunando conſtruit: quam perfecte conſummatam ingreditur, cum hanc in die iudicii præſentia ſuæ viſionis æternus habitator illuſtrat. Sed cum arca (1) ædificatur, iniqui luxuriantur; cum vero intratur, intereunt: quia qui ſanctis hic certantibus inſultant, eis illic coronatis æterna damnatione plectentur. EUSEBIUS *a*. Quia verouſus eſt Dominus exemplo diluvii, ne putaret aliquis futurum diluvium ex aqua, utitur ſecundo exemplo Lot, docens modum perditionis impiorum, quod igne dimiſſo cælitus ſuperveniet impiis ira Dei: unde ſubditur: *Similiter ſicut factum eſt in diebus Lot: edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant*. BEDA (ſuper *Sicut in diebus Lot*.) Prætermiſſo illo infando Sodomorum ſcelere, ſola ea quæ levia, vel nulla putari poterant delicta commemorat: ut intelligas illicita quali pœna feriantur, ſi licita immoderatius acta igne, & ſulphure puniuntur: ſequitur enim; *Qua die autem exiit Lot a Sodoma, pluit ignem, & ſulphur de cælo, & omnes perdidit*. EUSEBIUS *b*. Non prius dixit ignem cælitus decurriſſe ſuper impios Sodomorum quam Lot exiſſet ab eis; ſicut & diluvium non prius terræ incolas perdidit quam Noe arcam intraſſet: quia quamdiu Noe, vel Lot converſabantur cum impiis, Deus non irrogabat iram, ne una cum peccatoribus deperirent; volens autem eos perdere, ſubtraxit iuſtum. Sic & in conſummatione ſæculi non prius erit finis quam omnes iuſti ſint ſemoti ab impiis: unde ſequitur: *Secundum hoc erit qua die Filius hominis revelabitur*. BEDA (ubi ſupra.) Quia qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit. apparebit autem iudicaturus eo maxime tempore quo cunctos iudiciorum eius oblitos, huic ſæculo conſpexerit eſſe mancipatos. THEOPHYLACTUS. Poſtquam enim venerit Antichriſtus, homines ſient laſcivi, dediti enormibus vitiis, ſecundum illud Apoſtoli II. Tim. III. „ Voluptatum amatores magis quam Dei. " Si enim Antichriſtus eſt cuiuslibet peccati habitaculum, quid aliud inferet miſero tunc temporis hominum generi niſi ſua? Et hoc Dominus innuit per exempla diluvii, & Sodomitarum. BEDA (cap. lxx ante medium.) Myſtice autem Lot, qui interpretatur declinans, eſt populus electorum, qui dum in Sodomis, ideſt inter reprobos, ut advena, moratur, quantum valet, eorum ſcelera declinat. Exeunte autem Lot, Sodoma perit: quia „ in conſummatione ſæculi exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis: " Matth. xxv. Ignis tamen, & ſulphur, quæ de cælo pluiſſe commemorat, non ipſam perennis ſupplicii flammam, ſed ſubitaneum diei illius ſignificat adventum.

(i) AMBROSIUS. Quia propter improbos neceſſe eſt ut probi in hoc ſæculo contritionem cordis, animique patiantur, quo uberiorem mercedem accipiant in futurum, quibuſdam remediis inſtruuntur cum dicitur: *In illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa*; hoc eſt, ſi quis ſuperiora iam domus ſuæ, eminentiumque virtutum culmen aſcendit, ad terrena mundi huius opera non accedat. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. XLI. & XLII.) In tecto enim eſt qui excedens carnalia tamquam in aura libera ſpiritualiter vivit: vaſa enim in domo ſunt ſenſus carnales, quibus ad inveſtigandum veritatem quæ intellectu capitur, multi utentes penitus erraverunt. Caveat ergo ſpiritualis homo ne in die tribulationis rurſus vita carnali, quæ per ſenſus corporis paſcitur, delectatus ad vaſa huius mundi tollenda deſcendat. Sequitur: *Et qui in agro ſimiliter non redeat retro*; ideſt, qui operatur

(1) *Al.* ædificavit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibid.

Digitized by Google

tur in Eccleſia, ſicut Paulus plantans, & ſicut Apollo rigans, non reſpiciat ſpem ſæcularem, cui renuntiavit. THEOPHYLACTUS. Hæc autem omnia Matthæus pro captione Hieroſolymorum a Domino dicta fatetur, ut, ſupervenientibus Romanis, nec domi conſiſtentes deſcendere deberent pro quocumque neceſſario, ſed protinus arripere fugam, nec in agro manentes redire domum. Et nimirum in captione Hieroſolymorum conſtat hæc eveniſſe, & iterum fore ventura in Antichriſti adventu; magis autem in ipſo tempore conſummationis, cum & tunc intolerabilis ſit futura calamitas. EUSEBIUS a. Innuit ergo per hoc futuram eſſe perſecutionem a filio perditionis in Chriſti fideles. Diem igitur illam vocat tempus præcedens finem mundi; in quo qui fugit, non revertatur, & amittens bona non curet, nec imitetur coniugem Lot, quæ poſt fugam in exitu de civitate Sodomorum reverſa mortua eſt, & columna ſalis effecta: unde ſequitur: *Memores eſtote uxoris Lot*. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. de duobus in uno lecto.) Quæ ideo quia retroſpexit, perdidit naturæ ſuæ munus: retro enim ſatanas, retro enim Sodoma. Quapropter fuge intemperantiam, declinato luxuriam: recordare quia ille qui ſe veteribus ſtudiis non reflexit, ideo evaſit quia pervenit ad montem; illa, quoniam ad poſteriora reſpexit, nec mariti adiuta ſuffragio, ad montem pervenire potuit, ſed remanſit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlii.) Significat igitur uxor Lot eos qui in tribulatione retroſpiciunt, & ſe a ſpe divinæ promiſſionis avertunt; & ideo ſtatua ſalis facta eſt ut admonendo homines ne hoc faciant, tamquam condiat cor eorum, ne ſint fatui. THEOPHYLACTUS. Conſequenter ſubiungit ſubſequentia præmiſſorum, dicens: *Quicumque quæſierit ſalvare animam, perdet illam*; quaſi dicat: Non quærat aliquis in perſecutionibus Antichriſti curare propriam animam, nam perdet eam; quiſquis autem cædibus & periculis ſe dederit, ſalvus erit: unde ſequitur: *Et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam*; nequaquam ſe tyranno ſubiiciens propter vitæ amorem. CYRILLUS b. Quomodo etiam aliquis perdat propriam animam, ut ſalvam eam faciat, manifeſtat Paulus dicens Galat. v. de quibuſdam: „ Qui „ carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & „ concupiſcentiis, " labore ſcilicet, & pietate aggredientes agones.

(k) BEDA. Dixerat ſupra Dominus, eum qui in agro ſit, retro redire non debere; quod ne de his tantum qui aperte de agro redituri, hoc eſt palam Dominum negaturi ſunt, dictum putares, pergit oſtendere nonnullos eſſe qui cum faciem habere in anteriora videantur, animo tamen retro reſpiciunt: unde dicitur: *Dico autem vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus aſſumetur, & alter relinquetur*. AMBROSIUS (Lib. & cap. ubi ſupra.) Bene noctem dicit, quia Antichriſtus hora tenebrarum eſt, eo quod (1) pectoribus hominum tenebras Antichriſtus infundat, cum dicat ſe eſſe Chriſtum; Chriſtus autem ſicut fulgur coruſcans fulget, ut in illa nocte reſurrectionis gloriam videre poſſimus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xliv.) Vel *in illa nocte* dicit, hoc eſt in illa tribulatione. THEOPHYLACTUS. Vel inopinatum docet eſſe Chriſti adventum, quem futurum eſſe noctu docemur. Cum autem dixiſſet, divites vix ſalvari, oſtendit quod nec omnes divites pereunt, nec omnes pauperes ſalvantur. CYRILLUS c. Per duos enim exiſtentes in uno lecto, videtur deſignare divites quieſcentes in mundanis deliciis: lectus namque ſignum quietis eſt. Non autem quicumque divitiis affluunt ſunt impii, ſed aliquis eſt probus, & in fide electus: hic igitur aſſumetur, alter vero, qui talis non exiſtit, dimittetur. Deſcendens enim Dominus ad iudicium, mittet Angelos ſuos, qui ceteris in terra derelictis pœnam paſſuris, ſanctos, & iuſtos ei adducent, ſecundum illud Apoſtoli I. Theſſ. iv. „ Rapiemur in nubibus obviam Chriſto in „ aera. " AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel ex uno ſtrato infirmitatis humanæ unus relinquitur, ideſt improbatur, alter vero aſſumitur, ideſt rapitur obviam Chriſto in aera.

Sequitur: *Duæ erunt molentes in unum: una aſſumetur, & altera relinquetur*. CYRILLUS d. Per molentes innuere videtur pauperes, & preſſos laboribus; ad quod etiam pertinet quod ſubditur: *Duo in agro: unus aſſumetur, & alter relinquetur*: in his enim

(1) *Al.* peccatoribus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Ibidem. *c* Ubi ſupra. *d* Ibid.

Digitized by Google

non modicum differt: nam hi ſarcinam paupertatis viriliter ſuſtinent, vitam agentes honeſtam, & humilem, qui aſſumentur; hi vero ſunt ad profana promptiſſimi, qui relinquentur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel per molentes ſignificari videntur qui ex occultis alimenta quærunt, & in apertum ex inferioribus proferunt. Et fortaſſe mundus iſte piſtrinum eſt; anima autem noſtra velut quodam carcere includitur corporali. In hoc ergo piſtrino vel ſynagoga, vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, & gravi humore corruptum, non poteſt interiora ab exterioribus ſeparare; & ideo relinquitur, quia eius ſimilago diſplicuit. At vero ſancta Eccleſia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale triticum molit quod ſolis æterni calore torridum ſit, bonam ſimilaginem de penetralibus hominum Deo offert. Qui ſint autem agricolæ, poſſumus reperire, ſi advertamus duas mentes eſſe in nobis: unam exterioris hominis, quæ corrumpitur; aliam interioris, quæ per ſacramentum renovatur. Iſtæ igitur ſunt operantes in agro noſtro; quarum altera bonum fructum diligentia dat, altera amittit incuria. Vel duos populos interpretemur in hoc mundo, qui agro comparatur: quorum alter, qui fidelis eſt, aſſumitur; alter, qui infidelis eſt, relinquitur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xliv.) Vel tria genera hominum hic videntur ſignificari. Unum eorum qui otium & quietem eligunt, (1) neque negotiis ſæcularibus, neque eccleſiaſticis occupati; quæ illorum quies lecti nomine ſignificata eſt. Alterum eorum qui in plebibus conſtituti reguntur a doctoribus, agentes ea quæ ſunt huius ſæculi; quos & feminarum nomine ſignificavit, quia conſiliis prælatorum regi his expedit; & molentes dixit, quia temporalium orbem negotiorum, atque circuitum vertunt; quaſi tamen (2) in unum molentes dixit, inquantum de iſtis rebus, & negotiis ſuis præbent uſibus Eccleſiæ. Tertium genus eſt eorum qui operantur in Eccleſiæ (3) miniſterio, tamquam in agro Dei. In his ergo tribus generibus bina ſunt rurſus genera hominum in ſingulis: quorum aliqui in Eccleſia permanent, qui aſſumuntur; aliqui cadunt, qui relinquuntur. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non enim iniquus eſt Deus, ut pares ſtudiis in ſocietate vivendi, atque indiſcreta actuum qualitate, meritorum remuneratione diſcernat. Non autem merita hominum copulæ uſus (4) exæquat: quia non omnes quod adoriuntur efficiunt, ſed „qui perſeveraverit „ uſque in finem, hic ſalvus erit:“ Matth. x. CYRILLUS *a*. Quia ergo dixit, quod quidam aſſumerentur, utiliter, & bene inquirunt diſcipuli quo aſſumerentur: unde ſequitur: *Reſpondentes dicunt illi, Ubi Domine?* BEDA (cap. lxx. par. a fine.) Duo autem Salvator interrogatus, ubi ſcilicet ſint boni aſſumendi, & ubi mali relinquendi; unum dixit, aliud ſubintelligendum reliquit: unde ſequitur: *Qui dixit eis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.* CYRILLUS. Quaſi dicat: Sicut deiecto cadavere, aves quarum pabulum ſunt carnes, ad illud conveniunt; ita cum venerit Filius hominis, tunc omnes aquilæ, ideſt ſancti, concurrent ad eum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Iuſtorum enim animæ aquilis comparantur, eo quod alta petant, humilia derelinquant, & longævam ducere feruntur ætatem. De corpore autem dubitare non poſſumus, maxime ſi meminerimus, quod a Pilato Ioſeph corpus accepit. Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, mulieres, Apoſtolorumque conventus circa Domini ſepulturam? Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in nubibus, & videbit eum omnis oculus? Eſt (5) autem corpus, de quo dictum eſt Ioan. vi. „ Caro mea vere eſt cibus.“ Circa hoc corpus aquilæ ſunt, quæ circumvolant ſpiritalibus alis. Sunt etiam circa corpus aquilæ, quæ credunt Ieſum Chriſtum in carne veniſſe. Eſt etiam Eccleſia, in qua per baptiſmi gratiam ſpiritu renovamur. EUSEBIUS *b*. Vel per aquilas mortua animalia depaſcentes, principes huius ſæculi denotavit, & eos qui tunc temporis ſanctos Dei perſequentur, penes quos relinquuntur aſſumptionis indigni; qui corpus, vel cadaver dicuntur: vel punitrices virtutes, (6) quæ facturæ ſunt impiorum, hic per aquilas denotantur. AUGUSTINUS de Conſ. Evang.

(1) *Al.* qui neque. (2) *Al.* in uno. (3) *Al.* myſterio. (4) *Al.* exequatur. (5) *Al.* etiam. (6) *Al.* quæ fracturæ (*item futuræ*) ſunt. *Sic autem legit Nicolai:* vel punitrices virtutes, quæ volabunt ad impios, hic per aquilas denotantur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

Evang. (Lib. II. cap. lxxvii.) Hæc autem quæ Lucas hic ponit (non in eo ſermone in quo Matthæus) vel recordatur præoccupando, ut prius commemoraret quæ poſt a Domino dicta ſunt; vel bis a Domino dicta facit intelligi.

C A P U T XVIII.

(a) Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet ſemper orare, & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem quædam erat in civitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de adverſario meo. Et nolebat per multum tempus. Poſt hæc autem dixit intra ſe: Et ſi Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia moleſta eſt mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in noviſſimo veniens ſugillet me. Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte; & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?

(b) Dixit autem & ad quoſdam qui in ſe confidebant, tamquam iuſti, & aſpernabantur ceteros, parabolam iſtam, dicens: Duo homines aſcenderunt in templum ut orarent, unus phariſæus, & alter publicanus. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non ſum ſicut ceteri hominum, raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in ſabbato, decimas do omnium quæ poſſideo. Et publicanus a longe ſtans, nolebat nec oculos ad cælum levare; ſed percutiebat pectus ſuum, dicens: Deus, propitius eſto mihi peccatori Amen dico vobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo: quia omni qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur.

(c) Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret: quod cum viderent diſcipuli, increpabant illos. Ieſus autem convocans illos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium eſt enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud.

(d) Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magiſter bone, quid faciendo vitam æternam poſſidebo? Dixit autem ei Ieſus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus Deus. Mandata noſti: Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices; honora patrem tuum, & matrem tuam. Qui ait: Hæc omnia cuſtodivi a iuventute mea. Quo audito Ieſus ait ei: Adhuc unum tibi deeſt. Omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus; & habebis theſaurum in cælo; & veni, ſequere me. His ille auditis contriſtatus eſt, quia dives erat valde.

(e) Videns autem Ieſus illum triſtem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt! Facilius eſt enim camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis poteſt ſalvus fieri? Ait illis: Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in ſæculo futuro vitam æternam.

(f) Aſſumpſit autem Ieſus duodecim, & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Prophetas de Filio hominis.

nis. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur; & poſtquam flagellaverint occident eum; & die tertia reſurget. Et ipſi nihil horum intellexerunt; & erat verbum iſtud abſconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

(g) Factum eſt autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam ſedebat ſecus viam, mendicans; & cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei, quod Ieſus Nazarenus tranſiret. Et clamavit dicens: Ieſu fili David, miſerere mei. Et qui præibant increpabant eum ut taceret; ipſe vero multo magis clamabat: Fili David, miſerere mei. Stans autem Ieſus, iuſſit illum adduci ad ſe. Et cum appropinquaſſet, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Et ille dixit: Domine, ut videam. Et Ieſus dixit ei: Reſpice: fides tua te ſalvum fecit. Et confeſtim vidit, & ſequebatur illum, magnificans Deum; & omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

(a) THEOPHYLACTUS (in princ. Comment.) Poſtquam ærumnarum, & periculorum Dominus meminit, ſubdit horum remedium, quod eſt oratio iugis, & præmeditata: unde dicit: *Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet ſemper orare, & non deficere*. CHRYSOSTOMUS. Qui te redemit, quid te facere voluit demonſtravit. Non vult te ceſſare a precibus; vult te beneficia meditari dum petis; vult te rogando accipere quod benignitas deſiderat impertiri. Nec umquam oranti beneficia denegat qui ut orantes non deficiant, ſua pietate inſtigat. Hortamenta Domini libenter admitte: quod præcepit, velle debes; nolle, ſi ipſe Dominus prohiberet. Denique conſidera quanta eſt tibi conceſſa felicitas, orationibus fabulari cum Deo, quod deſideras poſtulare; qui & ſi verbis ſilet, tamen beneficiis reſpondet: non aſpernatur quod petis, non tædet, niſi forte tacueris. BEDA (cap. lxxi. in Luc.) Dicendum eſt autem, eum ſemper orare, & non deficere qui canonicis horis rogare non deſiſtit; aut omnia quæ iuſtus ſecundum Deum gerit, & dicit, ad orationem ſunt reputanda. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlv.) Parabolas autem Dominus aut ſecundum ſimilitudinem ponit, ſicut de feneratore, qui cum duobus debitoribus donaſſet quod debebant, ab eo plus dilectus eſt cui plus donavit; aut de ipſa ſimilitudine aliquid probat, veluti eſt illud, quod „ ſi „ fœnum agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit, quanto „ magis vos, modicæ fidei?" Matth. vi. Hic ergo iniquus iudex non ex ſimilitudine, ſed ex diſſimilitudine adhibitus eſt, de quo ſubditur: *Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur*.) Vide, quod impudentem erga homines eſſe, gravioris eſt mali indicium: Deum enim quam plures non timent, attamen humano cohibentur pudore, & ideo minus peccant; cum vero fit aliquis impudens etiam quo ad homines, tunc excreſcit cumulus vitiorum.

Sequitur: *Vidua autem quadam erat in illa civitate*. AUGUSTINUS (de Qu. Evang. Lib. II. qu. xlv.) Iſta vidua poteſt habere ſimilitudinem Eccleſiæ, quæ deſolata videtur donec veniat Dominus, qui nunc in ſecreto curam eius gerit. Sed quia ſequitur: *Et veniebat ad eum dicens: Vindica me de adverſario meo. Et nolebat per multum tempus*: hic monet (1) cur electi Dei ſe vindicare deprecentur, quod etiam in Apocalypſi Ioannis de martyribus dicitur; cum apertiſſime moneamur ut pro noſtris inimicis, & perſecutoribus oremus. Intelligendum eſt autem eam vindictam eſſe iuſtorum ut omnes mali pereant. Pereunt autem duobus modis, aut converſione ad iuſtitiam, aut amiſſa per ſupplicium poteſtate. Itaque ſi omnes homines converterentur ad Deum, diabolus tamen remaneret in ſæculi fine damnandus; quem finem cum iuſti videre deſiderant, non abſurde vindictam deſiderare dicuntur. CYRILLUS. Vel aliter. Quoties nobis ab aliquibus irrogantur offenſæ, tunc glorioſam eſſe putabimus oblivionem malorum; quoties vero aliquid (2) ad ipſam Dei gloriam peccant, contra dogmatis divini miniſtros bellantes, tunc Deum adimus poſtulantes ſubſidium, & exclamantes contra impugnantes gloriam eius. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlv.) Apud iniquiſſimum ergo iudicem uſ-

que

(1) *Al.* curam electi Dei. (2) *Nicolai ſubſtituit* contra.

que ad effectum implendi deſiderii valuit trahere perſeverantia deprecantis: unde ſequitur: *Poſt hæc autem dixit intra ſe: Etſi Deum non timeo, neque hominem revereor, tamen quia moleſta eſt mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in noviſſimo veniens ſugillet me.* Multo igitur certiores eſſe debent qui Deum perſeverantem rogant, fontem iuſtitiæ, atque miſericordiæ: unde ſequitur: *Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte; & patientiam habebit in illis?* THEOPHYLACTUS (ſuper *Quia moleſta eſt mihi hæc.*) Quaſi dicat: Si iudicem imburum quolibet ſcelere demulſit aſſiduitas, quanto magis patrem miſericordiæ Deum flectemus ad pietatem orando? Unde ſequitur: *Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum.* Tentaverunt autem quidam ſubtilius hanc indagare parabolam: dicunt enim viduam eſſe quamlibet animam quæ priſtinum virum, ſcilicet diabolum, excludit, ob hoc ei adverſantem quod accedit ad Deum iuſtitiæ iudicem; qui neque Deum timet, nam ipſe ſolus eſt Deus; ſed nec veretur hominem, non eſt enim apud Deum perſonarum acceptio. Huius igitur viduæ, ideſt animæ ſupplicantis, iugiter ſibi contra diabolum miſeretur Deus, demulcente eum inſtantia eius. Poſtquam autem Dominus docuit quod utendum ſit in tempore conſummationis oratione pro tunc futuris periculis, ſubdit: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?* AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXXVI.) Dicit autem hoc Dominus de fide quæ perfecta eſt: ipſa enim vix invenitur in terra. Ecce plena eſt Eccleſia Dei: quis huc accederet, ſi nulla eſſet fides; quis non montes transferret, ſi plena eſſet fides? BEDA (cap. LXXI. in Luc.) Cum autem omnipotens conditor in forma Filii hominis apparuerit, tanta erit raritas electorum ut non tam ob clamorem fidelium, quam torporem (1) aliorum, totius mundi ſit acceleranda ruina. Quod autem Dominus hic quaſi dubitative dicit, non dubitat, ſed arguit: nam & nos aliquando de rebus quas certas habemus, increpative verbum dubitationis promimus; ut ſi dicatur ſervo: Conſidera, forſitan dominus tuus ſum.

AUGUSTINUS de Verbis Dom. (ſerm XXXVI.) Hoc autem Dominus adiicit, ut oſtendat quod ſi fides deficit, oratio perit. Ergo ut oremus credamus, & ut ipſa fides non deficiat oremus. Fides fundit orationem, fuſa oratio fidei impetrat firmitatem.

(b) AUGUSTINUS de Verbis Dom. (ſerm. XXXVI.) Quia fides non eſt ſuperborum, ſed humilium, præmiſſis ſubiecit parabolam de humilitate, & contra ſuperbiam: unde dicitur: *Dixit autem & ad quoſdam qui in ſe confidebant tamquam iuſti, & aſpernabantur ceteros, parabolam iſtam.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Et aſpernabantur ceteros.*) Quia enim ſuperbia plus quam aliæ paſſiones vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac monet. Eſt autem ſuperbia Dei contemptus: quoties enim aliquis non Deo, ſed ſibi aſcribit bona quæ facit, quid eſt aliud quam Dei negatio? Cauſa igitur confidentium in ſeipſis, non autem totum attribuentium Deo, ſed ob hoc etiam ceteros contemnentium, parabolam proponit, oſtendens quod iuſtitia quamvis hominem approximet Deo, ſi tamen aſſumat ſuperbiam, ad infimum (2) deiicit hominem: unde ſequitur: *Duo homines aſcenderunt in templum ut orarent, unus phariſæus, & alter publicanus.* GRAECUS a. Diligentiam quidem orationis docuit nos per viduam, & iudicem; hic autem per phariſæum, & publicanum docet nos quomodo ſint ei dirigenda precamina, ne ſit infructuoſum orationis negotium. Condemnatus eſt autem phariſæus, cum incaute oraret: nam ſequitur: *Phariſæus autem ſtans, hæc apud ſe orabat.* THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Per hoc quod dicit, *Stans*, elatum eius animum notat: ipſo enim habitu ſuperbiſſimus videbatur. BASILIUS b. Dicit autem, *Apud ſe orabat*; quaſi non apud Deum, quia ad ſeipſum redibat per peccatum ſuperbiæ: ſequitur enim: *Deus, gratias ago tibi.* AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. XXXVI.) Non reprehenditur, quia Deo gratias agebat, ſed quia nihil ſibi addi cupiebat. Ergo iam plenus es, iam abundas: non eſt quare dicas: „ Dimitte nobis „ debita noſtra: “ Matth. VI. Quis eſt igitur qui impune oppugnat gratiam, ſi reprehenditur qui ſuperbe agit gratias? Audiant qui

(1) *Al.* altiorum, (2) *Al.* deiecit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Aſterius in Catena Græc. PP. b In Eſaiæ cap. II. ſive viſ. II.

Digitized by Google

qui dicunt: Deus me hominem fecit; ego me iuſtum facio. O peior, & deteſtabilior phariſæo, qui ſuperbe iuſtum ſe dicebat, ſed tamen inde gratias Deo agebat. THEOPHYLACTUS. Attende autem ſeriem orationis phariſæi. Primo namque dixit quæ ei aberant, deinde ſubiungit quæ habebat: ſequitur enim: *Quia non ſum ſicut ceteri hominum, raptores, iniuſti, adulteri*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XXXVI.) Diceret ſaltem, Sicut multi homines. Quid eſt *ceteri homines*, niſi omnes præter ipſum? Ego, inquit, iuſtus ſum, ceteri peccatores. GREGORIUS XXIII. Moral. (cap. VII. in novis exemp. IV.) Quatuor quippe ſunt ſpecies quibus omnis tumor arrogantium demonſtratur, cum bonum aut a ſemetipſis habere ſe æſtimant; aut ſi ſibi datum deſuper credunt, pro ſuis ſe hoc accepiſſe meritis putant; aut certe cum iactant ſe habere quod non habent; aut deſpectis ceteris ſingulariter videri appetunt habere quod habent: unde & phariſæus hic bonorum ſibi operum merita ſingulariter tribuit. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. XXXVI.) Ecce autem ex vicino publicano maioris erat ei tumoris occaſio: ſequitur enim: *Velut etiam hic publicanus*; quaſi dicat: Ego ſolus ſum; iſte de ceteris eſt. CHRYSOSTOMUS (in concione de phariſæo & publ.) Non enim ſatiaverat contemptum eius tota humana natura, ſed & publicanum aggreſſus eſt. Moderatius autem peccaſſet, ſi publicanum excepiſſet; nunc autem uno verbo & abſentes invadit, & vulnera præſentis laceſsit. Non eſt autem gratiarum actio invectiva aliorum. Si regratiaris Deo, ipſe tibi tantum ſufficiat, nec te ad homines transferas, nec proximum condemnes. BASILIUS [a]. Diſcrepat autem elatus a conviciatore ſola habitudine: is enim in alios utitur conviciis, hic autem ſe mentis temeritate extollit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Qui autem aliis conviciatur, ſibi, & aliis multa mala facit. Primo enim audientem reddit peiorem: quia ſi ſit peccator, fit lætior, criminis invento collega; ſi ſit iuſtus, extollitur, per aliena crimina inductus de ſe magni putare. Secundo communitatem Eccleſiæ lædit: non enim omnes audientes vituperant eum ſolum qui peccavit, ſed ritui chriſtiano contumelias innectunt. Tertio Dei gloriam blaſphemare facit: ſicut enim (1) nobis recte agentibus nomen Dei glorificatur, ſic nobis peccantibus blaſphematur. Quarto eum qui audivit opprobria, confundit, impudentiorem eum, & adverſarium faciens. Quinto ſtatuit ſe pœnæ obnoxium, rebus prolatis quæ ſibi non conveniunt. THEOPHYLACTUS. Expedit autem non ſolum declinare a malo, ſed etiam agere bonum; & ideo cum dixiſſet, *Non ſum ſicut adulteri*, ſubiungit per oppoſitum, *Ieiuno bis in ſabbato*. Sabbatum hi dicebant hebdomadam ab ultima die quietis. Ieiunabant enim phariſæi ſecunda, & quinta feria. Sic igitur ieiunia obiecit contra paſſionem adulterii: nam ex voluptate eſt laſcivia. Rapacibus vero, & iniuſtis oppoſuit decimarum ſolutionem: ſequitur enim: *Decimas do omnium quæ poſſideo*; quaſi dicat: Adeo rapinas, & nequitias refugio ut etiam mea contribuam. GREGORIUS XIX. Moral. (cap. XXII. vel in antiq. codd. XVII. ſuper illud Iob XXIX. „ Iuſtitia indutus ſum. “) Ecce civitatem cordis ſui inſidiantibus hoſtibus per elationem aperuit, quam fruſtra per ieiunium, & orationem clauſit. Incaſſum munita ſunt cetera, cum locus unus, de quo hoſti patet aditus, munitus non eſt. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ubi ſupra.) Quære autem in verbis eius: nihil invenies quod Deum rogaverit: aſcendit quidem orare, noluit Deum rogare, ſed ſe laudare, & roganti inſultare. Publicanum autem cordis conſcientia removebat, ſed pietas applicabat: unde ſequitur: *Et publicanus a longe ſtans nolebat nec oculos ad cælum levare*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Publicanus ſtans a longe.*) Quamvis autem publicanus ſteтiſſe dicatur, diſtabat tamen a phariſæo tam verbis quam habitu, necnon & corde contrito: nam verebatur oculos levare in cælum, cenſens indignos viſionis ſupernæ eos qui maluerunt bona terrena ſpectare, & quærere: nec non & pectus tundebat: unde ſequitur: *Sed percutiebat pectus ſuum*, cor quodammodo pungens cauſa cogitationum pravarum, nec non & excitans ut dormitans: unde non aliud quam Deum (2) propitiatorem petebat: ſequitur enim: *Dicens: Deus, propitius eſto mihi peccatori*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Audivit quia

(1) *Al.* *omittitur* nobis. (2) *Al.* propitiationem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Eſaiam ubi ſupra.

quia *non ſum velut hic publicanus*, nec indignatus eſt, ſed compunctus: detexit ille vulnus, quærit hic medicinam. Nemo igitur illud frigidum proferat verbum, Non audeo, pudoroſus ſum, non poſſum aperire (1) os. Talis reverentia eſt diabolica: (2) vult enim diabolus obſerare tibi fores acceſſus ad Deum. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XXXVI.) Quid igitur miraris ſi Deus ignoſcit, quando ipſe agnoſcit? De longinquo ſtabat; Deo tamen appropinquabat, & eum Dominus de prope attendebat: „ excelſus enim Dominus, & hu„ milia reſpicit: “ Pſal. CXXXVII. nec oculos ad cælum levabat ut reſpiceret: tremebat conſcientia, ſpes ſublevabat; percutiebat pectus ſuum, pœnas de ſeipſo exigebat: propterea Dominus confitenti parcebat. Audiſti ſuperbum accuſatorem, audiſti humilem reum: audi nunc iudicem dicentem: *Amen dico vobis: deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo*. CHRYSOSTOMUS *a* (hom. ut ſupra.) Geminos aurigas, & duas bigas in ſtadio poſitas ſermo præſens proponit: in altera peccatum, & humilitatem: & vides bigam peccati ſuperare iuſtitiam, (3) non propriis virtutibus, ſed humilitatis coniunctæ; illam vero devictam non fragilitate iuſtitiæ, ſed mole & tumore ſuperbiæ: nam ſicut humilitas per ſui eminentiam peccati pondus ſuperat, & ſaliens attingit Deum; ſic ſuperbia ob ſui molem de facili iuſtitiam deprimit. Si ergo plura facta ſtrenue geras, putas autem te poſſe præſumere, tota caruiſti oratione; ſi vero mille feras in conſcientia faſces reatuum, & hoc ſolum de te credas quod es infimus omnium, multam obtinebis ante Deum fiduciam. Et ideo ſuæ ſententiæ cauſam aſſignans ſubdit: *Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur*. Humilitatis nomen multiplex eſt. Eſt enim quædam virtus humilitas, iuxta illud Pſal. L. „ Cor contritum, „ & humiliatum Deus non deſpicies. “ Eſt & humilitas ab ærumnis, iuxta illud Pſal. XXXVII. „ Humiliavit in terra vitam meam. “ Eſt & humilitas a peccatis, & ſuperbia, & inſatiabilitate divitiarum: quid enim humilius his qui ſe ſubmittunt in divitiis, & potentatu, & hæc reputant magna? BASILIUS *b*. Similiter etiam & exaltari laudabiliter contingit, quando ſcilicet non humilia cogitas, ſed mens tua eſt per magnanimitatem in virtutem erecta. Talis autem animi celſitudo eſt eminentia in triſtitiis, terrenorum contemptus, converſatio in cælis: & videtur huiuſmodi mentis ſublimitas eamdem habere differentiam ad elationem quam arrogantia parit, quam habet corpulentia corporis bene diſpoſiti ad inflationem carnis cum ex hydropiſi tumet. CHRYSOSTOMUS. Hæc igitur faſtus inflatio ab ipſis cælis poteſt deprimere non caventem: humilitas vero & ab ipſa abyſſo reatuum hominem ſublimare: hæc enim præ phariſæo publicanum ſalvavit, latronem ante Apoſtolos in paradiſum duxit; illa vero etiam incorpoream ingreſſa eſt poteſtatem. Ceterum ſi iuxta delicta humilitas tam facile currit (4) ut ſuperbiam iuſtitiæ tranſeat; ſi iuſtitiæ coniunxeris eam, quomodo non ibit? Aſſiſtet ipſa tribunali divino in medio Angelorum cum fiducia multa. Rurſus ſi faſtus coniunctus iuſtitiæ eam deprimere (5) potuit; ſi coniunctus ſit peccato, in quantam gehennam detrudet? Hoc dico, non ut negligamus iuſtitiam, ſed ut faſtum vitemus. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sed forſitan mirabitur aliquis, quomodo phariſæus, cum pauca verba ſuæ laudis protulerit, condemnatur; Iob vero, cum plurima fuderit, coronatur. Eo ſcilicet quod phariſæus talia dicebat criminando alios, nulla ratione cogente; Iob vero urgentibus eum amicis, & preſſuris prementibus coactus eſt proprias virtutes referre ad (6) Dei gloriam, ne homines deſiſterent a profectu virtutis. BEDA (cap. LXII. in Luc.) Typice autem phariſæus eſt populus Iudæorum, qui ex iuſtificationibus legis extollit merita ſua; publicanus vero Gentilis eſt, qui longe a Deo poſitus, confitetur peccata ſua; quorum unus ſuperbiendo receſſit humiliatus, alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.

(c) THEOPHYLACTUS (ſuper *Ieſus convocans*.) Poſt prædicta, humilitatem Dominus docet per ea quæ fecit, non repellens, ſed (7) gratanter parvulos admittens:

(1) *Al.* eos. (2) *Al.* vult ſibi diabolus obſerare &c. (3) *Legit Nicolai* non propriis viribus, ſed virtute humilitatis coniunctæ. (4) *P. Nicolaius habet* ſuperbiam iuſtitiæ iunctam. (5) *Al.* potuiſſet, & *mox* convictus *pro* coniunctus, & quamdam *pro* quantam. (6) *Al. omittitur* Dei. (7) *Al.* graviter.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a De incomprehenſibili Dei natura hom. V. *b* In Eſai. cap. II. ſeu viſ. II.

tens: unde dicitur: *Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xxxvi.) Cui afferuntur tangendi niſi Salvatori? Sed ſi Salvator eſt, ſalvandi offeruntur illi qui venit ſalvum facere quod perierat. Ubi iſti perierant, quantum ad ipſos pertinet innocentes? Sed ſecundum Apoſtolum Rom. v. „ per unum hominem intravit peccatum in „ orbem terrarum. " Veniant ergo parvuli, ut languidi ad medicum, perditi ad redemptorem. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. de reſp. Ieſu.) Durum autem aliquibus videri poteſt quod diſcipuli Dominum infantulos adire prohibebant: ſequitur enim: *Quod cum viderent diſcipuli, increpabant illos*. Ubi vel myſterium intelligas, vel affectum. Neque enim hoc invidia, aut in pueros mentis aſperitate faciebant; ſed ſedulæ (1) ſervitutis obſequia Domino deferebant, ne comprimeretur a turbis. Reſpuenda quippe eſt utilitas noſtra ubi divinitatis iniuria eſt. In myſterio autem, quia prius ſalvari populum Iudæorum, ex quo ſecundum carnem nati fuerant, geſtiebant. Sciebant quidem myſterium, quod utriſque populis vocatio deberetur: nam & pro Chananæa muliere ſupplicarunt; ſed fortaſſe adhuc ordinem neſciebant: unde ſequitur: *Ieſus autem convocans eos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium eſt enim regnum Dei.*. Non ætas præfertur ætati: alioquin obeſſet adoleſcere. Cur ergo pueros dicit aptos eſſe regno cælorum? Fortaſſe quia malitiam neſciant, fraudare non noverint, (2) referre non audeant, ſcrutari ignorent, opes, honorem, ambitionem non appetant. Sed non ignorare iſta virtus eſt, ſed contemnere: non enim virtus eſt non poſſe peccare, ſed nolle. Non igitur pueritia, ſed æmula puerilis ſimplicitatis bonitas deſignatur. BEDA (cap. lxxiii. in Luc.) Unde ſignanter dixit, *Talium*, non iſtorum, ut oſtenderet non ætatem regnare, ſed mores; & his qui ſimilem haberent innocentiam, & ſimplicitatem, præmia repromitti. AMBROSIUS. Denique hoc Salvator expreſsit dicens: *Amen dico vobis: quicumque non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud.* Quis puer imitandus eſt Apoſtolis Chriſti, niſi de quo Eſaias ix. dixit: „ Puer „ natus eſt nobis; " qui „ cum maledice„ retur, non maledicebat: " I. Petr. ii. Itaque in pueritia eſt quædam venerabilis morum ſenectus, & in ſenectute innocens pueritia. BASILIUS *a*. Suſcipiemus autem regnum Dei ut puer, ſi diſpoſiti fuerimus erga doctrinam Domini, ut puer in diſciplina, nequaquam contradicens, nec diſputans cum magiſtris, ſed credibiliter, & obedienter imbibens documenta. THEOPHYLACTUS. Gentilium ergo ſapientes quærentes ſapientiam in myſterio, quod eſt regnum Dei, nec volentes hoc abſque fide ſyllogiſticæ probationis admittere, merito excluſi ſunt ab hoc regno.

(d) BEDA (cap. lxxiv. in Lucam.) Audierat princeps quidam a Domino, tantum eos qui puerorum vellent eſſe ſimiles, regnum Dei intraturos; atque ideo poſcit ſibi non per parabolam, ſed palam, quibus operum meritis vitam æternam conſequatur, exponi: unde dicitur: *Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magiſter bone, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. de reſp. Ieſu ad interrog.) Tentator princeps iſte magiſtrum bonum dixit, qui Deum bonum dicere debuiſset: nam licet in divinitate bonitas ſit, & in bonitate divinitas, tamen addendo, *Magiſter bone*, in portione bonum dixit, non in univerſitate: nam Deus in univerſitate bonus, homo ex parte. CYRILLUS *b*. Putavit autem ſe Chriſtum capere, dum vituperaret Moſaicum præceptum, introduceret vero ſua ſtatuta. Accedit ergo ad magiſtrum, & bonum eum nuncupans, dicit ſe velle doceri. Quia (3) ergo tentative quærebat, qui apprehendit ſapientes in aſtutia ſua, convenienter ei reſpondet: nam ſequitur: *Dixit autem ei Ieſus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus Deus.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non bonum ſe negat, ſed Deum deſignat. Bonus quidem non eſt, niſi plenus bonitatis. Quod ſi quem moveat, quia *nemo bonus*, moveat & illud *niſi Deus*. Quod ſi a Deo Filius non excipitur, utique nec a bono Chriſtus excipitur: nam quomodo non bonus ex bono natus? „ Arbor enim bo„ na fructus bonos facit: " Matth. vii. Quo-

(1) *Al.* virtutis. (2) *Legit, forte melius, Nicolai* referire non audeant, ſcortari ignorent. (3) *Al. omittitur* ergo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Regulis brevioribus ad interrogat. cclxxvii. *b* In Cat. Græc. PP.

Quomodo non bonus, cum bonitatis ſuæ ſubſtantia ex Patre aſsumpta non degeneravit in Filio, quæ non degeneravit in Spiritu? „ Spiritus tuus (inquit Pſal. cxlII.) bonus „ deducet me in terram rectam. “ Quod ſi bonus Spiritus (1) qui accepit a Filio, bonus utique & ille qui tradidit. Itaque quia legiſperitus eſt iſte qui tentat, ſicut in libro alio demonſtratur, (2) ei bene dixit: *Nemo bonus niſi unus Deus*: ut admoneret, quia ſcriptum eſt Deut. VI. „ Non tentabis Do„ minum Deum tuum; “ ſed magis confiteretur Domino, quoniam bonus. CHRYSOSTOMUS (homil. lxIV. in Matth.) Vel aliter. Avarum quidem dicere hunc principem non verebor: nam hoc Chriſtus ei improperat; (3) tentatorem autem minime. TITUS. Ergo cum dicit: *Magiſter bone, quid faciendo vitam æternam poſſidebo*? (4) idem eſt ac ſi dicat: Bonus es; dignare me reſponſo in eo quod quæro: doctus ſum vetus teſtamentum, te tamen præſtantiorem video non promittentem terram, ſed prædicantem regnum cælorum. Dic ergo mihi, quid faciendo vitam æternam potero poſsidere? Intentionem igitur attendens Salvator, quia fides eſt via ad opera, cum dixiſset ille, *Quid faciam*? hac quæſtione omiſsa, in notitiam fidei eum ducit: velut ſi quis interrogaret medicum, Quid comedam? & ille oſtenderet quæ deberent cibum præcedere: & ideo eum ad Patrem remittit, dicens: *Quid me dicis bonum?* non quod ipſe bonus non eſſet: erat enim bonum ex bono Patre germen, bonus boni filius. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. lxIII.) Poteſt autem videri diſtare (5) aliquid quod ſecundum Matthæum cap. XIX. dicitur, „ Quid me in„ terrogas de bono? “ quod ad illud magis referri poteſt quod ait ille quærens, „ Quid boni faciam? “ Ibi enim & bonum nominavit, & interrogatio eſt. Commodiſſime (6) ergo intelligitur utrumque dictum, *Quid me dicis bonum*? & „ Quid me interrogas „ de bono? “ quod ad illud magis referri poteſt. TITUS. Denique poſtquam docuit cognitionem fidei, ſubiungit, *Mandata noſti*; quaſi dicat: Quando prius Deum noveris, tunc optime quæres quid facias. a CHRYSOSTOMUS. Expectante autem principe audire Chriſtum dicentem: Recedas a mandatis Moſaicis, & meis attende, ad Moſaica eum mittit: unde ſequitur: *Non occides, non mœchaberis*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Non occides, non mœchaberis*.) Primo quidem lex ea corrigit ad quæ facilius labimur, ut mœchari, cuius incentivum eſt intrinſecum, & naturale; & occidere, quia immanis bellua furor; ſed furtum, & falſi teſtimonii culpam raro contingit incurrere. Sed & graviora illa exiſtunt; & ideo ſecundario furtum, & falſum teſtimonium ponit, ut rarius (7) fallentia, & leviora: ſequitur enim: *Non furtum facies, non falſum teſtimonium dices*. BASILIUS b. Non eſt autem intelligendum fures eſſe ſolum burſarum inciſores, vel latrocinantes in balneis; ſed & ſi qui duces legionum ſtatuti, vel commiſſo ſibi regimine civitatum, aut gentium, hoc quidem furtim tollunt, hoc vero vi ac publice exigunt. TITUS. Sed videas in non agendo præcepta conſiſtere: quoniam ſi mœchatus non fueris, caſtus es; ſi non fureris, benevolus; ſi falſo non teſteris, veridicus. Attende virtutem iam facilem per bonitatem ſtatuentis: nam mali fugam ingerit, non boni exercitium: quælibet autem quies quolibet eſt facilior opere. THEOPHYLACTUS (ſuper *Honora patrem, & matrem*.) Sed quia in parentes committere quamquam magnum ſit crimen, raro tamen accidit, poſt omnia ponit: *Honora patrem tuum, & matrem*. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. tit. de honorand. parentib.) Eſt autem honor non ſolum honorificentiæ, ſed etiam largitatis. Honor enim eſt deferre pro meritis. Paſce patrem tuum, paſce matrem: & ſi paveris, adhuc non reddidiſti dolores, & cruciatus quos pro te mater paſſa eſt. Illi debes quod habes, (8) huic debes quod es. Quantum iudicium, ſi paſcat Eccleſia quos tu paſcere nolis? Sed dices: Quod eram parentibus collaturus, Eccleſiæ mallem conferre. Non quærit Deus donum de fame parentum; ſed ut paſcendos Scriptura di-

(1) *Al.* qui excepit, *item* excipit. (2) *Al.* & bene. (3) *Al.* tentator. (4) *Al.* quaſi dicat. (5) *Al.* aliud. (6) *Al. deeſt* ergo. (7) *Nicolaius addit* homines. (8) *Al.* cui debes.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CYRILLUS æquivalenter tantum, & implicite; ſed expreſſius Titus paulo aliis verbis in ea parte quam Corderius apparavit; non, ſicut prius, Chryſoſtomus. b In Eſaiæ cap. I. nempe in illa verba verſ. XXIII. *Principes tui infideles*.

cit parentes, ita propter Deum relinquendos, ſi impediant devotę mentis affectum.

Sequitur: *Qui ait: Hæc omnia cuſtodivi a inventute mea.* HIERONYMUS (Matth. XIX. ſuper illud, „ Omnia hæc cuſtodivi.") Mentitur adoleſcens. Si enim quod poſtpoſitum eſt in mandatis, Matth. XIX. „ Diliges proximum tuum ſicut teipſum, " opere compleſſet, quomodo poſtea audiens, ibid. „ Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, " triſtis abſceſſit? BEDA (cap. lxxiv. in Lucam.) Vel non eſt putandus eſſe mentitus, ſed ſimpliciter ut vixerit, ſcilicet exterius, eſſe confeſſus: alioquin nequaquam Marcus diceret cap. XII., quod „ Ieſus intuitus eum dilexit eum." TITUS *a*. Oſtendit autem conſequenter Dominus quod ſi aliquis vetus teſtamentum peregerit, perfectus non eſt, ſed deeſt ei ſequi Chriſtum: unde ſubditur: *Quo audito Ieſus ait ei: Adhuc unum tibi deeſt: omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo;* quaſi dicat: Quæris quomodo ſit poſſidenda vita æterna: ſparge facultates pauperibus, & obtinebis illam. Parva ſunt quæ impendis, magna quæ recipis. ATHANASIUS *b*. Non enim mundum deſpicientes putemus grandia quidem abdicaſſe, quia tota terra eſt in comparatione cæli breviſſima: quapropter ſi toti terræ dominaremur, ei abrenuntiantes, nihil dignum eſſet in comparatione regni cælorum. BEDA (cap. lxxiv. in Lucam.) Quicumque ergo perfectus eſſe voluerit, oportet vendere quæ habet, non ex parte, ſicut Ananias fecit, & Saphira, ſed totum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Vende omnia quæ habes.*) Unde dicens, *Omnia quæ habes*, ſummam paupertatem ſuadet: ſi quid enim reſtiterit, illius ſervus eſt. BASILIUS (in quæſt. in comp. explic. quæſt. XCII.) Non tamen docet facultates vendere, eo quod naturaliter ſint pravæ; alioquin creatura Dei non eſſent: unde eas non tamquam malas abiicere, ſed diſpenſare monuit: & condemnatur aliquis, non quia eas poſſidet, ſed quia eis abuſus eſt: quo fit ut facultatum ſecundum mandata Dei diſpenſatio & crimina deleat, & regnum conferat: unde ſubdit: *Et da pauperibus.* CHRYSOSTOMUS *c*. Poterat quidem Deus alere pauperes & ſine hoc quod nos (1) miſereremur eorum; ſed vult dantes dilectione aſtringi accipientibus. BASILIUS *d* (in hom. præſent. loci.) Dicente autem Domino, *Da pauperibus*, puto non expedire cuiquam negligenter gerere, ſed omnia diligenter diſponere, præcipue per ſeipſum, ſi ex parte ſe habeat; ſin autem, per eos de quibus conſtat quod fideliter, & prudenter diſponant: „ maledictus „ enim qui negligenter perficit opera Domini." Hier. XLVIII. CHRYSOSTOMUS *e*. Sed illud quæritur (2) quomodo Chriſtus erogare cuncta pauperibus perfectionis eſſe fatetur; Paulus autem abſque dilectione hoc aſſerit eſſe imperfectum. Sed valde conſonat quod ſubiunxit: *Et veni, ſequere me*: quod oſtenditur ex dilectione eſſe. „ In hoc enim cognoſcent omnes quod mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad invicem: " Ioan. XV. THEOPHYLACTUS. Cum paupertate enim ceteras quoque virtutes hominem habere oportet: ob hoc ait: *Et veni, ſequere me*; ideſt, in ceteris eſto meus diſcipulus, iugiter me ſequaris. CYRILLUS *f*. Princeps autem ille vini recentis capax non fuit, vetus uter exiſtens; ſed triſtitia ruptus eſt: unde ſequitur: *His ille auditis, contriſtatus eſt, quia dives erat valde.* BASILIUS *g*. Mercator non triſtatur in nundinis (3) paciſcendo quæ poſsidet, acquirendo ſibi opportuna; tu vero triſtaris pulverem dans, ut acquiras vitam beatam.

(e) THEOPHYLACTUS (ſuper *His auditis contriſtatus eſt.*) Quoniam dives, audita opum abiectione, triſtatus fuit, Dominus admiranter locutus eſt: dicit enim: *Videns autem Ieſus illum triſtem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt!* Non dicit, Impoſſibile eſt eos intrare, ſed *difficile*: poſſunt enim per divitias adipiſci ſuperna, ſed difficile eſt:

(1) *Al.* miſeremur. (2) *Al.* quomodo erogare cuncta pauperibus perfectionis eſſe videtur: *item mox* ex dilectione *pro* abſque dilectione. (3) *Melius Nicolai* partiendo quæ poſſidet ad acquirenda &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel Cyrillus potius in Catena Græc. PP. ut Corderius notat: an & Titus Boſtrenſis in Matthæum tale aliquid habeat explorare non licet; ſed non habet in Lucam Tom. II. Biblioth. Græc. PP. ubi ſe ad Matthæum remittit. *b* In Catena Græc. PP. ut ex Apologia de fuga ſua. *c* In I. ad Corinth. homil. XXII. *d* In Regulis fuſius diſputatis ad interrog. IX. *e* Hom. XXXII. in Epiſt. I. ad Corinth. *f* In Cat. Græc. PP. *g* Hom. de eleemoſyna, ſive in diteſcentes.

eſt: quia viſcoſiores ſunt viſco divitiæ, & vix evellitur animus occupatus ab eis; ſed ſubſequenter ut impoſſibile hoc indicat, cum dicit: *Facilius eſt enim camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum Dei*. (1) Nam ſive per camelum animal intelligas, ſive funem nauticum craſſum; quocumque modo impoſsibile eſt quod foramen acus totum capiat camelum. Si igitur facilius eſt camelum per foramen acus tranſire quam divitem ſalvari, & hoc quod facilius eſt, impoſsibile eſt; impoſsibilius ergo eſt ſalvari divitem. Quid igitur dicendum? Equidem quod vere ſic habet, divitem ſervari non poſse. Neque mihi dicas, quod ſalvatus ſit dives quiſpiam, qui ſua dederit: non enim dives ſalvatus eſt, ſed quia pauper factus; vel diſpenſator exiſtens ſervatus eſt, non dives. Aliud eſt enim diſpenſator, aliud dives: dives eſt qui ſibi divitias reſervat, diſpenſator vero cui divitiæ propter alios concreditæ ſunt. CHRYSOSTOMUS *a* (homil. XVIII. in Ioan.) Abraham quidem poſſidebat opes pauperibus: & qui iuſte eas poſsident, quaſi ſuſcipientes a Deo diſpenſant in divinis mandatis; qui vero contra Deum acquiſierunt, & in expendendo faciunt illud idem, meretricibus, & paraſitis dantes, vel humi abſcondentes, egenis vero nihil impendentes. *b* Non ergo prohibet ditari, ſed opibus famulari: vult ut neceſſariis utamur eis, non ut cuſtodiamus: nam famuli eſt cuſtodire, ſed domini diſpenſare. Si conſervari eas vellet, non tradidiſset eas hominibus, ſed ſineret in terra iacere. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quam difficile qui divitias habent &c.*) Porro attendas illud quod divitem quidem impoſſibile dicit ſalvari, poſſidentem vero divitias difficile; quaſi dicat: Dives, qui captus eſt a divitiis, & famulatur eis, non ſalvabitur; habens vero illas, ſcilicet qui eis dominatur, vix ſalvabitur cauſa humanæ fragilitatis. Conatur enim nos diabolus ſupplantare quoadusque poſsidemus divitias, & difficile eſt auſugere decipulas eius; ideoque bonum eſt paupertas, & quaſi tentatione carens. CHRYSOSTOMUS *c*. Nulla enim eſt divitiarum commoditas, anima patiente penuriam; nec læſio paupertatis, anima divitiis affluente. Si autem diteſcentis indicium eſt nullius egere, & pauperaſcentis indigere; palam eſt quod magis eſſe pauperem facit magis diteſcere: facilius eſt enim quod quis in paupertate, quam in divitiis opes contemnat: neque enim talis eſt ambitus ut per magis habere ſedetur; ſed per hoc conſuevit magis accendi, ſicut ignis quando maiorem ſuſcipit eſcam. Quæ autem mala videntur eſſe inopiæ, communia ſunt; quæ vero divitiarum, propria ſunt earum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XLVII.) Divitem ergo hic appellat cupidum rerum temporalium, & de talibus ſuperbientem. His divitibus contrarii ſunt pauperes ſpiritu, quorum eſt regnum cælorum. Myſtice autem facilius eſt Chriſtum pati pro dilectoribus ſæculi, quam dilectores ſæculi ad Chriſtum poſſe converti. Cameli enim nomine ſe intelligi voluit, quia ſponte humiliatus infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit. (2) Per acum autem punctiones ſignificat, per punctiones dolores in paſſione ſuſceptos; foramen autem acus dicit anguſtiam paſſionis. CHRYSOSTOMUS (hom. LXIV. in Matth.) Hic autem ſermo quaſi gravis tranſcendebat diſcipulorum virtutem: unde ſequitur: *Et dixerunt qui hæc audiebant: Et quis poteſt ſalvus fieri?* Hoc dixerunt diſcipuli, non de ſe, ſed de toto mundo timentes. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. XLVII.) Cum autem incomparabiliter maior ſit turba pauperum, quæ, divitibus perditis, poteſt ſalvari; intellexerunt, omnes qui divitias amant, etiam ſi adipiſci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *Ait illis: Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum*: quod non ita intelligendum eſt, quaſi dives cum cupiditate, & ſuperbia in regnum Dei ſit intraturus; ſed poſſibile eſt Deo ut a cupiditate,

(1) *Quatuor ſupra recenſita editiones ſic habent*. Nomen quod in Græco ponitur, æquivocum eſt ad animal quod camelus dicitur, & ad rudentem (*Nicolai addit* ſive nauticum funem.) Quocumque ergo modo intelligas, impoſſibile eſt. Quid igitur dicendum eſt? Primo quidem, quod revera ita ſe haber. Aliud enim eſt dives, aliud œconomus (*Nicolai apponit* vel diſpenſator) nam dives eſt qui ſibi reſervat divitias (*idem omittit* divitias) œconomus vero, ſive diſpenſator, qui ad opus aliorum has tenet: *idem* qui ad utilitatem ſibi commiſſas tenet. (2) *Al.* Per actum autem punctionis ſignificat.

Ex editione P. Nicolai.

a Hom. XXIV. in I. ad Corinth. *b* Hom. XVIII. in Ioan. Tota hęc appendix prius uno tenore nectebatur, ac veiut ex uno loco notabatur. *c* Hom LXXXI. in Matth.

tate, & ſuperbia ad caritatem, & humilitatem convertatur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Poſſibilia ſunt apud Deum*.) Apud homines ergo, quorum ſerpit intentio ad terrena, impoſſibilis eſt ſalus, ut dictum eſt; apud Deum vero poſſibilis eſt. Cum enim homo conſiliarium habet Deum, & iuſtificationes, & doctrinas paupertatis imbiberit, necnon eius auxilium invocet, hoc fiet poſſibile. CYRILLUS *a*. Congrue autem dives cum multa contempſerit, recompenſationem expectabit; qui vero parva poſſidens ea abdicavit, quid ei ſperandum eſſet, quærere decebat: unde ſequitur: *Ait autem Petrus*: *Ecce dimiſimus omnia*. Matthæus cap. XIX. addit, „Quid ergo erit nobis?" BEDA *b* (ſuper *Ecce nos reliquimus omnia.*) Quaſi dicat: Fecimus quod iuſſiſti: quid igitur dabis nobis præmii? Et quia non ſufficit dimittere omnia, iungit quod perfectum eſt, dicens: *Et ſecuti ſumus te*. CYRILLUS *c*. Illud autem neceſſe eſt dicere, quod paucis abrenuntiantes, quantum ſpectat ad propoſitum, & obedientiam, pari lance cum opulentis penduntur, paribus utentes affectibus, dum rerum quas poſſident abiectionem ultro inferunt: unde ſequitur: *Amen dico vobis: nemo eſt qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxores, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in ſæculo futuro vitam æternam*. Elevat ad acceptiſſimam ſpem omnes audientes, iureiurando promittens, dum apponit ſermoni *amen*. Doctrina enim divina mundum vocante ad fidem Chriſti, forſitan aliqui reſpicientes parentes infideles, noluerunt eos turbare veniendo ad fidem; & ſimilis eſt ratio aliorum germanorum. Deſerunt autem quidam patrem, & matrem, & totius parentelæ amorem deſpiciunt propter amorem Chriſti. BEDA (cap. lxxIV. in Lucam.) Senſus igitur iſte eſt. Qui propter regnum Dei inquirendum omnes affectus contempſerit, omnes ſæculi divitias, delicias, riſuſque calcaverit, multo plura in præſenti recipiet. Cuius ſententiæ occaſione, quidam Iudaicam mille annorum fabulam poſt reſurrectionem iuſtorum ædificant, quando omnia quæ propter Deum dimittimus, multiplici nobis ſint fenore reddenda, & inſuper vita æterna donanda: nec vident inexperti quod ſi in ceteris digna ſit repromiſſio, in uxoribus tamen, iuxta alios Evangeliſtas centenis, appareat turpitudo; præſertim cum Dominus in reſurrectione non eſſe nubendum teſtetur; & iuxta Marcum, ea quæ dimiſſa fuerint, in hoc tempore cum perſecutionibus accipienda confirmet, (1) quas in illis mille annis abeſſe dogmatizant. CYRILLUS *d*. Hoc ergo dicimus, quod omiſſis temporalibus, & carnalibus, multo maiora ſibi aliquis vendicabit: quoniam & Apoſtoli, cum pauca dimiſerint, obtinuerunt multiplicia dona chariſmatum, & celebres reputati ſunt ubique. Erimus ergo ſimiles illis: ſi (2) domum quis dimittat, recipiet manſiones ſupernas; ſi patrem, patrem habebit cæleſtem; ſi a germanis receſſerit, in fratrem hunc recipiet Chriſtus; cum dimiſerit coniugem, inveniet divinam ſapientiam, a qua procreabit ſpiritales fructus; (3) inveniet Hieruſalem cæleſtem, quæ eſt mater noſtra: a fratribus etiam, & a ſororibus ſui propoſiti glutino ſpirituali colligatis, multo in hac vita gratioſiorem recipiet caritatem.

(f) GREGORIUS (4) (hom. II. in Evang.) Prævidens Salvator ex paſſione ſua diſcipulorum animos turbandos, eis longe ante & paſſionis ſuæ pœnam, & reſurrectionis ſuæ gloriam prædicit: unde dicitur: *Aſſumpſit autem Ieſus duodecim, & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Prophetas de Filio hominis*. BEDA (cap. lxxvII. in Lucam.) Prævidens enim quoſdam hæreticos futuros, qui Chriſtum dicerent legi, Prophetiſque docuiſſe contraria, oſtendit quod per Prophetarum præſagia ſuæ paſſionis, & poſterioris gloriæ ſit celebrata perfectio. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvI. in Matth.) Seorſum autem de paſſione cum diſcipulis confert: non enim oportebat hunc ſermonem pluribus divulgari, ne turbarentur. (5) Hoc autem prædicebat diſcipulis, ut exercitati per expectatio-

(1) *Al.* quaſi in illis. (2) *Al.* donum. (3) *Supplet optime P. Nicolai* cum dimiſerit matrem. (4) *Al.* THEOPHYLACTUS. (5) *Al.* Ob hoc autem prædicabat diſcipulis, ut excitati per operationem, &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. *b* Ex Hieronymo mutuatus, qui hæc eadem in Matth. XIX. habet. *c* Ubi ſupra. *d* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

ſtationem facilius ſuſtinerent. Cyrillus. Et ut ſciant quoniam paſſionem prænovit, & ſpontaneus ad eam acceſſit; ne dicerent: Qualiter in manus hoſtium incidit qui nos promittebat ſalvare? Unde ſeriatim ordinem paſſionis enarrat ſubdens: *Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur.* Chrysostomus *a*. Hoc Eſaias prædixerat dicens cap. l. „ Obtuli „ ſcapulas meas ad verbera, genas meas ad „ alapas, & faciem meam non diverti a „ ſputorum dedecore.“ Sed & crucis patibulum prædixit Propheta cum ait cap. lv. „ Tradidit in mortem animam ſuam, & „ cum ſceleratis reputatus eſt.“ Unde & hic ſubditur: *Et poſtquam flagellaverint occident eum.* Sed & reſurrectionem eius David prædixit dicens Pſal. xv. „ Non dere„ linques animam meam in inferno.“ Unde hic ſubditur: *Et tertia die reſurget.* Isidorus *b*. Admiror autem dementiam quærentium cur Chriſtus ante triduum reſurrexit: ſi enim reſurgeret tardius quam prædixerat, impotentiæ eſſet; celerius vero eſt ſummæ virtutis indicium. Si quem enim cum ſpoponderit ſuo creditori poſt triduum perſolvere debitum, eadem die ſatisfacientem viderimus; non fallacem, ſed potius ut veridicum eum mirabimur. Dicam etiam quod non dixit ſe poſt tres dies reſurrecturum, ſed die tertia. Habes paraſceven, habes ſabbatum uſque ad ſolis occaſum; & poſt ſabbatum reſurrexit. Cyrillus *c*. Diſcipuli autem nondum noverant (1) exquiſite quod Prophetæ prædixerant; ſed poſtquam reſurrexit, aperuit eis ſenſum, ut intelligerent Scripturas: unde ſequitur: *Et ipſi nihil horum intellexerunt.* Beda (cap. lxxv.) Quia enim diſcipuli, eius vitam maxime deſiderabant, eius mortem audire non poterant: & quoniam non ſolum hominem innocentem, ſed & Deum verum ſciebant, hunc nullatenus mori poſſe putabant: & quia parabolas eum ſæpe loquentem audire conſueverant, quoties aliquid de ſua paſſione dicebat, ad aliud allegorice referendum eſſe credebant: unde ſequitur: *Erat autem verbum iſtud abſconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.* Iudæi vero, quia in eius necem conſpiraverant, quod de paſſione ſua loqueretur dicens in Ioanne cap. xii. „ Oportet exaltari Filium hominis,“ intelligebant: unde dixerunt ibid. xii. „ Nos audivimus ex lege, quia Chriſtus manet in „ æternum; & quomodo tu dicis: Opor„ tet exaltari Filium hominis?“

(g) Gregorius in hom. (xxi. in Evang.) Quia carnales adhuc diſcipuli non valebant capere verba myſterii, venitur ad miraculum: ante eorum oculos cæcus lumen recipit, ut eos ad fidem cæleſtia facta ſolidarent: unde (2) dicitur: *Factum eſt autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam ſedebat ſecus viam mendicans.* Theophylactus (hoc loco.) Ut ne inceſſus Domini eſſet inutilis, in via fecit cæci miraculum, hoc documentum diſcipulis ſuis dans, ut in omnibus ſimus proficui, & nihil ſit in nobis otioſum. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlviii.) Poſſemus de appropinquantibus Hierico ſic intelligere ut iam inde egreſſi, prope tamen adhuc eſſent ad eam civitatem: quod quidem minus uſitate dicitur; ſed tamen videri poſſet hoc dictum, quoniam Matthæus, egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatos duos cæcos, qui iuxta viam ſedebant. De numero quidem nulla eſſet quæſtio, ſi alter Evangeliſtarum de uno tacuiſſet, unius reminiſcens: nam & Marcus unum commemorat, cum & egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatum; cuius & nomen dixit, & patrem, ut intelligamus eum fuiſſe potiſſimum, alterum ignotum, ut merito ille notus etiam ſolus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ ſequuntur in Evangelio ſecundum Lucam, aptiſſime oſtendunt illud quod ipſe narrat, adhuc venientibus ipſis Hierico factum eſſe, nihil aliud reſtat intelligere, niſi bis eſſe factum hoc miraculum; ſemel in uno cæco, cum adhuc veniret in illam civitatem, iterum in duobus, cum inde egrederetur: ut illud unum Lucas, alterum Matthæus (3) enarret. Cyrillus *d*. Multus autem erat populus circa Chriſtum, & cæcus eum quidem non noverat, ſentiebat autem effectum, & rapiebat per affectum quod non hauſit aſpectus: unde ſubditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet.* Et oculati quidem ſecundum opinionem loquebantur: ſequitur (4) enim: *Dixerunt autem ei, quod Ieſus Na-*

(1) *Al.* acquiſite. (2) *Al.* ſequitur. (3) *Al.* enarrat. (4) *Al.* deeſt enim.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* Peluſiota Lib. II. epiſt. ccxii. *c* Ut ſupra. *d* In Cat. Græc. PP.

Digitized by Google

Nazarenus tranſiret. Cæcus vero vera clamabat: alia docetur, & alia prædicat: nam ſequitur: *Et clamavit dicens*: *Ieſu fili David*, *miſerere mei*. Quis te docuit hæc, o homo? Num perlegiſti libros privatus luminibus? Unde igitur noſti luminare mundi? Vere Dominus illuminat cæcos. CYRILLUS. In iudaiſmo autem nutritus non ignoravit quod de progenie David Deus ſecundum carnem naſceretur; & ideo ei ut Deo loquitur, dicens, *Miſerere mei*. Hunc imitentur qui in duo dividunt Chriſtum: hic enim Chriſtum tamquam Deum (1) adit, & filium David eum nominat. Mirentur autem inſtantiam confeſſionis eius: quidam enim eum confitentem fidem compeſcebant. Sequitur: *Et qui præibant increpabant eum ut taceret*. Sed per inhibitiones huiuſmodi non impediebatur eius audacia. Novit enim fides omnibus repugnare, (2) & in omnia triumphare: utile enim eſt pro cultu divino pudorem deponere: nam ſi cauſa pecuniæ ſunt impudentes nonnulli, pro animæ ſalute non decet bonam induere impudentiam? Unde ſequitur: *Ipſe vero multo magis clamabat*: *Fili David*, *miſerere mei*. Siſtit autem Chriſtum vox invocantis in fide, & invocantes in fide reſpicit; & ideo merito vocat cæcum, & accedere iuſſit: unde ſequitur: *Stans autem Ieſus iuſſit illum adduci ad ſe*, ut ſcilicet qui prius fide eum tetigerat, appropinquaret & corporè. Appropinquantem cæcum Dominus interrogat: nam ſequitur: *Et cum appropinquaſſet interrogavit illum*, *dicens*: *Quid tibi vis faciam*? Diſpenſative interrogat, non quaſi ignorans, ſed ut ſcirent aſtantes quod non petebat pecuniam, ſed divinam efficaciam, ut a Deo: unde ſequitur: *At ille dixit*: *Domine*, *ut videam*. CHRYSOSTOMUS a. Vel quia calumniatores veritatis Iudæi poſſent dicere, ut in cæco nato, Non eſt hic, ſed ſimilis eius; voluit ut cæcus prius oſtenderet defectum naturæ, & tunc cognoſcat gratiæ maieſtatem. At ubi petitionis modum cæcus explicuit, tunc (3) cum ſumma maieſtate præcepit ei ut videret: unde ſequitur: *Et dixit illi Ieſus*, *Reſpice*: quod redundabat in crimen perfidiæ Iudæorum: quis enim Prophetarum talia dixit? Aſpice tamen quid aſſumat medicus ab eo cui collata eſt ſanitas: ſequitur enim: *Fides tua te ſalvum fecit*. Pro fide enim venduntur beneficia; diffunditur enim gratia quam ſuſcepit fides. Et ſicut ab aliquo fonte hi quidem parvis vaſis modicum aquæ hauriunt, hi vero maioribus multum, fonte non diſtinguente menſuras; & ſecundum feneſtras quæ aperiuntur magis, vel minus, ſplendor ſolis infunditur; ita ſecundum capacitatem intentionis hauritur gratia. Vertitur autem vox Chriſti in lucem languentis, erat enim Verbum veræ lucis: unde ſequitur: *Et confeſtim vidit*. At cæcus & ante beneficium fidem oſtendit fervidam, & poſt beneficium benevolentiam obſervavit: ſequitur (4) enim: *Et ſequebatur illum*, *magnificans Deum*. CYRILLUS. Ex quo patet quod a duplici cæcitate liberabatur, corporali ſcilicet, & intellectuali: neque enim glorificaſſet ut Deum niſi vere vidiſſet; ſed & aliis factus eſt occaſio glorificandi Deum: ſequitur (5) enim: *Et omnis plebs ut vidit*, *dedit laudem Deo*. BEDA (cap. lxxvi. in Lucam.) Non ſolum pro impetrato munere lucis, ſed & merito fidei impetrantis. CHRYSOSTOMUS b. Hic autem neceſſe eſt quærere cur Chriſtus dæmoniacum quidem curatum ſequi volentem prohibet, cæcum autem illuminatum ſequentem non prohibet? Sed neutrum irrationale puto: illum enim mittit præconem, ut ex ſua conſiſtentia benefactorem prædicet: erat enim excellens miraculum, videre furioſum ſanæ mentis effectum: cæcum vero permittit ſequi, quando Hieroſolymam aſcendebat per crucem perfecturus altum myſterium, ut recentem habentes miraculi mentionem, non exiſtimarent eum infirmitate potius quam miſericordia pati. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Lucam cap. de illuminatione cæci.) In hoc autem (6) cæco typus populi gentilis eſt, qui ſacramento dominico recepit amiſſi luminis claritatem. Nihil autem intereſt utrum in uno cæco medicinam, an in duobus accipiat: quoniam ex Cham, & Iaphet, Noe filiis, originem ducens, in duobus cæcis, duos generis ſui prætendebat auctores. GREGORIUS in hom. (11. in Evang.) Vel cæcum eſt genus humanum, quod in parente primo claritatem ſupernæ lu-

(1) *Al.* audit. *Nicolaius habet* ait. (2) *Al.* & omnia. (3) *Al. omittitur* cum. (4) *Al. deſideratur* enim. (5) *Al. & hic omittitur* enim. (6) *Al. deeſt* cæco.

· EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. b Ibid.

lucis ignorans, damnationis ſuæ tenebras patitur. Hierico autem interpretatur luna, quæ dum menſtruis momentis decreſcit, defectum noſtræ mortalitatis deſignat. Dum igitur Conditor noſter appropinquat Hierico, cæcus ad lumen redit: quia dum divinitas defectum noſtræ carnis ſuſcepit, humanum genus lumen quod amiſerat recepit. Qui ergo æternæ lucis claritatem neſcit, cæcus eſt. Si autem tantum Redemptorem credidit, qui dixit Ioan. xiv. „Ego ſum via," iuxta viam ſedet; ſi vero credidit, & exorat ut æternum lumen recipiat, iuxta viam ſedet, & mendicat. Illi autem qui Ieſum venientem præcedunt, deſignant carnalium deſideriorum turbas, tumultuſque vitiorum, qui priuſquam Ieſus ad cor noſtrum perveniat, diſſipant cogitationem noſtram, & in ipſa nos noſtra oratione conturbant. *Ipſe vero magis clamabat*: quia quanto graviori tumultu cogitationum premimur, tanto orationi inſiſtere ardentius debemus. Cum autem adhuc turbas phantaſmatum in oratione patimur, Ieſum aliquatenus tranſeuntem ſentimus; cum vero orationi vehementer inſiſtimus, Deus in corde figitur, & lux amiſſa reparatur. Vel tranſire humanitatis eſt, ſtare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus tranſiens audivit, ſtans illuminavit: quia per humanitatem ſuam vocibus noſtræ cæcitatis compatiendo miſertus eſt, ſed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit. Ad hoc autem requirit quid velit, ut cor ad orationem excitet: peti enim hoc vult quod & nos petere, & ſe concedere prænoſcit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel interrogavit cęcum, ut crederemus niſi confitentem non poſſe ſalvari. GREGORIUS in hom. (11. ut ſupra.) Cæcus autem a Domino non aurum, ſed lucem quærit: & nos non falſas divitias, ſed lucem quæramus, quam videre cum ſolis Angelis poſſimus; ad quam lucem via fides eſt: unde recte cæco dicitur: *Reſpice: fides tua te ſalvum fecit*. Qui videt, & ſequitur, quia bonum quod intelligit operatur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlviii.) Si autem Hierico lunam, & ob hoc mortalitatem interpretamur, morti propinquans Dominus Iudeis ſolis lumen Evangelii iuſſerat prædicari, quos ſignificavit ille unus cæcus quem Lucas commemorat: a morte autem reſurgens, atque deſcendens, & Iudæis, & Gentibus, quos duos populos ſignificare videntur duo cæci commemorati a Matthæo.

CAPUT XIX.

(a) ET ingreſſus perambulabat Hierico; & ecce vir nomine Zachæus: & hic princeps erat publicanorum, & ipſe dives: & quærebat videre Ieſum quis eſſet, & non poterat præ turba, quia ſtatura puſillus erat: & præcurrens, aſcendit in arborem Sicomorum, ut videret eum, quia inde erat tranſiturns: & cum veniſſet ad locum, ſuſpiciens Ieſus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertiſſet. Stans autem Zachæus, dixit ad Ieſum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & ſi quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Ait Ieſus ad eum: Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quod & ipſe filius ſit Abrahæ: venit enim Filius hominis quærere, & ſalvum facere quod perierat.

(b) Hæc illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieruſalem, & quia exiſtimarent quod confeſtim regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reverti. Vocatis autem decem ſervis ſuis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio. Cives autem eius oderant eum, & miſerunt legationem poſt illum, dicentes: Nolumus hunc regnare ſuper nos. Et factum eſt ut rediret accepto regno: & iuſſit vocari ſervos quibus dedit pecuniam, ut ſciret quantum quiſque negotiatus eſſet. Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem

Digitized by Google

cem mnas acquiſivit. Et ait illi: Euge bone ſerve: quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſupra decem civitates. Et alter venit dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu eſto ſuper quinque civitates. Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repoſitam in ſudario: timui enim te, quia homo auſterus es: tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti. Dixit ei: De ore tuo te iudico ſerve nequam. Sciebas enim quod ego homo auſterus ſum tollens quod non poſui, & metens quod non ſeminavi; & quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, ut ego veniens cum uſuris utique exegiſſem illam. Et aſtantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit; ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verumtamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me.

(c) Et his dictis, præcedebat aſcendens Hieroſolymam. Et factum eſt, cum appropinquaſſet ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, miſit duos diſcipulos ſuos, dicens: Ite in caſtellum quod contra vos eſt: in quod introeuntes, invenietis pullum aſinæ alligatum, cui nemo umquam hominum ſedit: ſolvite illum, & adducite. Et ſi quis vos interrogaverit, Quare ſolvitis? ſic dicetis ei: Quia Dominus operam eius deſiderat. Abierunt autem qui miſſi erant, & invenerunt, ſicut dixit illis, ſtantem pullum. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid ſolvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum neceſſarium habet. Et duxerunt illum ad Ieſum. Et iacientes veſtimenta ſua ſupra pullum, impoſuerunt Ieſum. Euntes autem illo ſubſternebant veſtimenta ſua in via.

(d) Et cum appropinquaret iam ad deſcenſum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ deſcendentium diſcipulorum gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus quas viderant virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in cælo, & gloria in excelſis. Et quidam phariſæorum de turbis dixerunt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos. Quibus ipſe ait: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clamabunt.

(e) Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit ſuper illam, dicens: Quia ſi cognoviſſes & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coanguſtabunt te undique, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt, & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, eo quod non cognoveris tempus viſitationis tuæ.

(f) Et ingreſſus in templum cœpit eiicere vendentes in illo, & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, quia domus mea domus orationis eſt; vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem ſacerdotum, & ſcribæ, & principes plebis quærebant illum perdere, & non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus ſuſpenſus erat audiens illum.

(a) AMBROSIUS (titul. de illuminatione cæci.) Zacheus in ſicomoro, cæcus in via: quorum alterum Dominus (1) miſertus expectat, alterum ſuæ manſionis claritate nobilitat: de quo dicitur: *Et ingreſſus Ieſus perambulabat Hierico; & ecce vir nomine Zachæus: & hic erat princeps publicanorum, & ipſe dives.* Et bene princeps inducitur publicanorum: quis enim de ſe deſperet, quando iſte pervenit ad gratiam, cui cenſus ex fraude? Et ipſe quidem dives, ut ſcias omnes divites avaros. CYRILLUS *a*. Sed Zachæus in his moram non traxit; (2) ſed factus eſt dignus propi-

(1) *Al.* miſeratus. *Nicolai ex Gregorio ponit* miſeraturus. (2) *Nicolai legit* ideoque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Cyrillo, etiam habet in hunc locum ſimul cum ſequentibus Titus, paulo aliter enuntians

pitiatione Dei, qui cæcos illuminat, & longinqnos vocat. TITUS. Pullulaverat autem in eo ſemen ſalutis, quia cupiebat Ieſum videre: unde ſequitur: *Et quærebat videre Ieſum quis eſſet*, utpote qui numquam eum viderat: quia ſi vidiſſet, dudum iam receſſiſſet a nequitia publicana. Si quis enim Ieſum videt, non poteſt nequitiis immorari. Duo autem erant impedimenta huic viſioni: nam retardabat eum populus, non tam virorum, quam peccatorum; erat autem parvus ſtatura: unde ſequitur: *Et non poterat præ turba, quia ſtatura puſillus erat.* AMBROSIUS (Lib. VIII. in Lucam, cap. de illuminatione cæci, a med.) Quid ſibi vult quod nullius alterius ſtaturam quam huius expreſſit? Vide ne forte malitia puſillus, aut adhuc puſillus fide: nondum enim pronus erat cum aſcenderet, nondum viderat Chriſtum. TITUS. Sed ille bonum adinvenit ingenium: nam præcurrens in arborem ſicomorum aſcendit, & tranſeuntem Ieſum deſideratum videbat: unde ſequitur: *Et præcurrens, aſcendit in arborem ſicomorum, ut videret illum, quia inde erat tranſiturus.* Hic ergo ſolam viſionem deſideravit; ſed qui novit plus facere quam quærimus, dedit ei ſupra id quod expectabat: unde ſequitur: *Et cum veniſſet ad locum, ſuſpiciens Ieſus vidit illum.* CYRILLUS. Vidit quidem hominis animam promptiſſime nitentem ad ſancte vivendum, & cum ad pietatem convertit. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) (1) Apud eum ſe non invitatus invitat: unde ſequitur: *Et dixit ad eum: Zachæe, feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua oportet me manere*: ſciebat enim uberem (2) hoſpitii ſui eſſe mercedem; (3) ſed tamen & ſi non vocem, invitantis audierat affectum. BEDA (cap. LXXVII. in Luc. in prin.) Ecce autem camelus, depoſita ibi ſarcina, per foramen acus tranſit; hoc eſt, dives, & publicanus, relicto amore divitiarum, contempto cenſu fraudum, benedictionem dominicæ ſuſceptionis accipit.

Sequitur: *Et feſtinans deſcendit, & excepit illum gaudens.* AMBROSIUS (ubi ſupra.) Diſcant divites non in facultatibus crimen haberi, ſed in his qui uti neſciunt facultatibus: nam divitiæ ſicut impedimenta ſunt improbis, ita bonis ſunt adiumenta virtutis. CHRYSOSTOMUS *. Sed conſidera nimiam Salvatoris bonitatem. Inſons cum ſontibus converſatur; ſons iuſtitiæ cum avaritia, quæ eſt materia pravitatis: ingreſſus domum publicani, nullam ex avaritiæ nebula iniuriam patitur; ſed fulgore iuſtitiæ avaritiam delet. Sed mordaces, & criminationis amatores invehi tentant in his quæ ab eo fiebant: ſequitur enim: *Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem diverti ſſet.* Ipſe vero incuſatus ut epulo, & publicanorum amicus, ſpernebat hæc, ut conſummaret propoſitum: quia & medicus niſi patiatur ſaniem ægrotorum, non liberat a morbo: quod & tunc contigit, quoniam converſus eſt publicanus, & factus eſt melior. Sequitur: *Stans autem Zachæus dixit ad Ieſum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus; & ſi quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Audi mirabile. Nondum didicit, & obedit: & ſicut ſol per radios infuſus in domum non illuſtrat verbo, ſed opere; ita Salvator radiis iuſtitiæ, nequitiæ fugavit caliginem: nam lux in tenebris lucet. Quodlibet autem unitum eſt validum, diviſum autem debile; & ideo bipartit ſubſtantiam. Eſt autem diligentius attendendum, quod opes Zachæi non ſolum erant iniuſtæ, ſed etiam ex patrimonio fuerunt congregatæ; alioquin quomodo poterat extorta inique reſtituere in quadruplum? Sciebat enim legem iubentem reſtituere in quadruplum male ablata, ut ſi lex non terreat, damna mitigent. Non ergo expectat Zachæus legis cenſuram, ipſe ſibi iudex effectus. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ecce dimidium bonorum meorum &c.*) Sed ſi ſubtilius indagare velimus, nihil de propriis reſtabat facultatibus. Data enim medietate bonorum pauperibus, ex reſiduo reddebat læſis in quadruplo. Nec ſolum hoc promittebat, ſed faciebat: non enim ait, Dabo medietatem, & reſtituam quadruplum; ſed *do*, & *reddo*. At Chriſtus illi ſalutem annuntiat: ſequitur (4) enim: *Ait Ieſus ad eum, quia hodie ſalus huic domui facta eſt*; ipſum Zachæum ſignificans aſſecutum fuiſſe ſalutem, per domum habitatorem ſignificans: ſequitur enim: *Eo quod & ipſe filius ſit Abrahæ*: non enim vocaſſet

(1) *Al.* Capit eum. (2) *Al.* hoſpitis. (3) *P. Nicolai ex Ambroſio reſtituit* ſed tamen etſi nondum vocem invitantis audierat, iam viderat affectum. (4) *Al. deeſt* enim, & *ſic infra.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* In Catena Græcorum PP.

Abrahæ filium inanimatam fabricam. BEDA (cap. lxxvii. in Lucam.) Filius autem Abrahæ Zachęus dicitur, non quia de eius ſtirpe genitus, ſed quia eius eſt fidem imitatus, ut ſicut ille terram domumque paternam deſeruit, ita iſte bona ſua partiendo pauperibus relinqueret. Pulchre autem dicit, *Et ipſe*, ut non ſolum eos qui iuſte vixerant, ſed & eos qui ab iniuſtitia reſipiſcunt, ad filios promiſſionis pertinere declaret. THEOPHYLACTUS (ſuper *Eo quod filius Abrahæ ſit.*) Non autem dixit quod filius (1) erat Abrahæ, ſed quoniam nunc eſt: nam prius quando erat publicanorum princeps, nullam ſimilitudinem habens ad Abraham iuſtum, non erat Abrahæ filius. Sed quia murmurabant quidam, eo quod moraretur cum viro peccatore, ad compeſcendos illos, ſubdit: *Venit enim Filius hominis quærere, & ſalvum facere quod perierat.* CHRYSOSTOMUS. Quaſi dicat: Quid me criminamini, ſi rectifico peccatores? Tam enim procul eſt a me odium peccatorum quod eorum cauſa advenerim: nam medicus veni, non iudex; ob hoc conviva fio languentium, patiorque fœtorem, ut præſtem remedia. Quæret autem aliquis: Quomodo Paulus iubet I. Corinth. v. ſi quis frater fuerit procax, aut avarus, cum huiuſmodi nec cibum eſſe ſumendum? Chriſtus autem erat publicanorum conviva. Sed nondum provecti erant iſti ut fierent fratres. Sed & tunc vitare præcepit Paulus fratres cum perſtant in malo; hi vero erant mutati. BEDA (cap. lxxvii.) Myſtice autem Zachæus, qui interpretatur iuſtificatus, credentem ex Gentibus populum ſignificat, qui per occupationem temporalium depreſſus erat, & minimus, ſed a Deo ſanctificatus; qui intrantem Hierico Salvatorem videre voluit, dum fidem quam mundo attulit, participare quæſivit. CYRILLUS. Turba autem eſt imperitæ confuſio multitudinis, quæ verticem nequivit videre ſapientiæ. Ergo Zachæus quamdiu in turba eſt, non vidit Chriſtum; ſed plebeiam tranſgreſſus inſcitiam, meruit quem deſiderabat aſpicere. BEDA (cap. lxxviii. in Lucam.) Vel turba, ideſt vitiorum conſuetudo, quæ cæcum clamantem increpabat, etiam hunc (2) ſuſpicientem tardat; ſed ſicut amplius clamando cæcus turbam vicit, ita puſillus terrena relinquendo, & arborem crucis aſcendendo, turbam obſtantem tranſcendit. Sicomorus namque, quæ eſt arbor foliis moro ſimilis, ſed altitudine præſtans, unde & a Latinis celſa nuncupatur, ficus fatua dicitur: & eadem dominica crux credentes alit ut ficus, ab incredulis irridetur ut fatua. Quam arborem puſillus ſtatura Zachęus, ut coexaltari poſſit aſcendit, cum quilibet humilis, & propriæ conſcius infirmitatis clamat: „ Mihi „ abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri „ Ieſu Chriſti: " Gal. vi. AMBROSIUS (Lib. VIII. tit. de illuminatione cæci.) Pulchre autem addidit, quia illa parte erat tranſiturus Dominus, vel ubi ſicomorus, vel ubi crediturus; ut myſterium ſervaret, & gratiam ſeminaret: ſic enim venerat ut per Iudæos veniret ad Gentes. Vidit itaque Zachæum ſurſum: iam enim ſublimitas fidei inter fructus bonorum operum, inter fecundæ altitudinem arboris eminebat, Zachæus autem ſupra arborem eſt, quia eſt ſupra legem. BEDA (ſuper *Suſpiciens Ieſus vidit illum.*) Perambulans autem Dominus venit ad locum ubi Zachæus ſicomorum aſcenderat: quia miſſis per mundum prædicatoribus, in quibus ipſe loquebatur, & ibat, venit ad populum nationum, qui paſſionis eius fide iam ſublimis erat; quem ſuſpiciens vidit, quia per gratiam elegit. Manebat autem aliquando Dominus in domo principis phariſæorum; ſed eum opera digna Deo facientem lingua venenata carpebant: unde eorum peroſus facinora diſceſſit dicens: „ Relinquetur do„ mus veſtra deſerta: " Matth. xxiii. Hodie autem in domo puſilli Zachæi oportet illum manere, ideſt novæ legis gratia coruſcante in humilium nationum corde quieſcere. Quod autem deſcendere de ſicomoro, & ſic manſionem in domo parare iubetur, hoc eſt quod ait Apoſtolus II. Corinth. v. „ Etſi cognovimus ſecundum car„ nem Chriſtum, ſed iam nunc non novi„ mus ..... Etſi enim mortuus eſt ex in„ firmitate, ſed vivit ex virtute Dei: " ibid. xiii. Manifeſtum eſt autem Iudæos Gentium ſemper odiſſe ſalutem; ſed ſalus, quæ olim Iudæorum domos implebat, hodie populum nationum illuxit, eo quod & ipſe populus filius ſit Abrahæ, credendo in Deum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et non poterat eum videre.*) Sed & facile eſt hoc ad moralem utilitatem retorquere. Quiſquis enim in malitia pluribus præeſt, parvus eſt ſtatura ſpirituali, & non poteſt videre Ieſum præ turba: nam perplexus a paſſionibus, & ſæcularibus rebus non aſpicit Ieſum ambulantem, ideſt in nobis operantem,

(1) *Al. omittitur* erat. (2) *Al.* ſuſcipientem.

Digitized by Google

tem, nullum opus eius cognoſcens. Aſcendit autem ſuper ſicomorum, ideſt voluptatis dulcedinem, quæ ſignificatur per ficum, deprimens eam; & ſic ſublimior factus, videt, & videtur a Chriſto. Gregorius XXVII. Mor. (cap. xxvi. circa finem Lib.) Vel quia ſicomorus ficus fatua dicitur, puſillus Zachæus ſicomorum ſubiit, & Dominum vidit: quia qui mundi ſtultitiam humiliter eligunt, (1) ipſi Dei ſapientiam ſubtiliter contemplantur. Quid enim in hoc mundo ſtultius quam amiſſa non quærere, poſſeſſa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis (2) iniuriis iniuriam reddere? Per hanc autem ſapientem ſtultitiam, & ſi nondum ſolide ut eſt, iam tamen per contemplationis lumen, Dei ſapientia videtur. Theophylactus (ſuper *Feſtinans deſcende.*) Dicit autem ei Dominus, *Feſtinans deſcende*; hoc eſt, aſcendiſti per pœnitentiam ad altiorem locum, deſcende per humilitatem, ne te ſupplantet elatio: oportet enim me in humilis domo manere. Geminis autem bonis in nobis exiſtentibus, corporalibus ſcilicet, & ſpiritualibus, cuncta corporalia derelinquit iuſtus pauperibus, ſed ſpiritualia non deſerit bona, ſed ſi quid exegit ab aliquo, reddit (3) quadruplum: ſignificans per hoc quod ſi quis per pœnitentiam pergit in contrario tramite priſcæ pravitatis, per multiplices virtutes ſanat omnia priſtina delicta; ac ſic promeretur ſalutem, vocaturque filius Abrahæ, eo quod a propria cognatione exierit, ſcilicet ab antiqua nequitia.

(b) Eusebius *a*. Aeſtimabant quidam in primo Salvatoris adventu regnum eius venire, & hoc putabant mox tunc fieri cum aſcenſurus erat Hieroſolymam: adeo obſtupefecerant eos miracula divina quæ fecerat. Et ideo inſtruit eos non prius ſe recipere regnum a Patre, quam ab hominibus iret ad Patrem: & ideo dicitur: *Hæc illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieruſalem, & quia æſtimarent quod confeſtim regnum Dei manifeſtaretur.* Theophylactus (hoc loco.) Sed Dominus oſtendit eis quod vana quædam æſtimarent: non enim eſt ſenſibile regnum Dei. Oſtendit etiam quod quaſi Deus novit cogitationes eorum, proponens eis ſubſequentem parabolam: unde ſequitur: *Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reverti.* Cyrillus. Deſcribit autem ſenſus huius parabolæ myſteria Chriſti a primo uſque ad ultimum. Homo enim factus eſt Deus Verbum exiſtens; & quamvis ſervus factus ſit, eſt tamen nobilis ſecundum ineffabilem ortum a Patre. Basilius *b*. (4) Non ſolum ſecundum genus humanum, ex ſemine David ſecundum carnem exortus. *Abiit* autem *in regionem longinquam*, non tam locali diſtantia ſeparatam quam rerum conditione: ipſe enim Deus prope eſt unicuique noſtrum, cum noſtra bona opera nos ei aſtringunt, & diſtat quoties nos hærendo perditioni elongamur ab eo. Ad hanc igitur terrenam regionem acceſſit longinquam a Deo, ut Gentium (5) regnum acciperet, ſecundum illud Pſalm. ii. „ Poſtula a me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam. “ Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. xlvi.) Vel regio longinqua Eccleſia Gentium eſt, uſque ad fines terræ: abiit enim ut plenitudo Gentium intraret, revertetur ut omnis Iſrael ſalvus fiat. Eusebius *c*. Vel per hoc quod profectus eſt ad regionem longinquam, aſcenſum proprium a terra in cælos deſignat; cum vero ſubdit, *Accipere ſibi regnum, & redire*, ſecundam ſui apparitionem glorioſam, & regiam oſtendit. Et primo quidem hominem ſe vocat propter nativitatem in carne, deinde nobilem; nondum autem ſe Regem appellat, quia nondum in prima apparitione regia fungebatur maieſtate. Sed & bene dicitur obtinere ſibi regnum: nam dante ſibi Patre illud obtinuit, ſecundum illud Danielis vii. „ Ecce Filius hominis veniebat in nubibus, & datum eſt „ ei regnum. “ Cyrillus. Aſcendens enim ad cælos, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis; aſcendens autem diſpenſavit credentibus in eum divinorum chariſmatum differentiam; ſicut ſervis committuntur dominicæ facultates, ut aliquid lucrantes, famulatus ſui ferant præconia: unde ſequitur: *Vocatis autem decem ſervis ſuis, dedit illis decem mnas.* *d* Conſuevit ſacra Scriptura

Qq 2

(1) *Al.* ipſi de his ſapientiam. (2) *Al. omittitur* iniuriis. (3) *Al.* in quadruplum. (4) *Al.* Nec non. (5) *Al. omittitur* regnum.

Ex editione P. Nicolai.

a In Cat. Græc. PP. *b* In Eſai. cap. xiii. viſ. xiii. *c* Ut ſupra. *d* CHRYSOSTOMUS in Catena Græcorum PP.

ra in ſignum perfectionis uti numero denario; quem ſi quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quaſi denario perducto ad metam: & ideo in diſpenſatione talentorum eum qui metam attigit divini officii, decem ait mnas recepiſſe. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (ut ſupra.) Vel per decem mnas legem ſignificat propter decalogum; per decem autem ſervos, hos quibus ſub illa poſitis gratia prædicata eſt. Sic enim intelligendum eſt eis datas mnas ad uſum, cum intellexerunt, legem remoto velamine ad Evangelium pertinere. BEDA (cap. lxxviii.) Mina (1) namque, quam Græci *mnan* (*μνᾶν*) vocant, centum dracmis appenditur: & omnis Scripturæ ſermo, quia vitæ cæleſtis perfectionem ſuggerit, quaſi numeri centenarii pondere fulgeſcit. EUSEBIUS *a*. Significat ergo per eos qui mnas recipiunt, ſuos diſcipulos, quibus mnas exhibens ſingulis, parem cunctis diſpenſationem committens negotiari iuſſit. Sequitur: *Et ait ad illos: Negotiamini dum venio*. Nullum autem aliud negotium erat niſi dogma regni ſui intentis mortalibus prædicandum per ſuos diſcipulos. Idem autem eſt omnium documentum, eademque fides, unum baptiſma; & ob hoc mna una ſingulis datur. CYRILLUS. Multa autem eſt horum differentia ad illos qui inficiati ſunt regnum Dei; de quibus ſubditur: *Cives autem eius oderant illum, & miſerunt legationem poſt illum, dicentes: Nolumus hunc regnare ſuper nos*. Hoc eſt quod Chriſtus improperavit Iudæis dicens Ioan. xv. „ Nunc vero viderunt, & oderunt me, & Patrem. “ Renuerunt autem regnum eius, dicentes Pilato ibid. xix. „ Non habemus Regem „ niſi Cæſarem. “ EUSEBIUS *b*. Per hoc enim quod dicit, *Cives eius*, Iudæos ſignificat ortos ex eadem progenie ſecundum carnem, & quoniam ritu legis cum illis pariter utebatur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. lxi.) Miſerunt autem legationem poſt eum, quia etiam poſt reſurrectionem eius immiſerunt perſecutiones Apoſtolis, & prædicationem Evangelii reſpuerunt. EUSEBIUS *c*. Poſtquam autem Salvator hæc docuit pertinentia ad primum eius adventum, conſequenter glorioſum, & regium eius reditum oſtendit, dicens: *Et factum eſt ut rediret accepto regno, & iuſſit vocari ſervos, quibus dedit pecuniam, ut ſciret quantum quiſque negotiatus eſſet*. CHRYSOSTOMUS *d*. Duo regna Dei novit ſacra Scriptura: alterum quidem ex creatione, ſecundum quod eſt Rex omnium creationis iure; alterum autem ex approbatione, ſecundum quod iuſtis dominatur, propria ſponte ei ſubiectis; & hoc regnum hic dicitur accepiſſe. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xli.) Redit etiam accepto regno, quia in manifeſtiſſima claritate venturus eſt qui eis humilis apparuit, cum diceret Ioan. xix. „ Regnum meum non eſt de hoc mun„ do. “ CYRILLUS *e*. Redeunte autem Chriſto, ſumpto regno, merebuntur præconia, & delectabuntur verbi miniſtri in ſupernis honoribus, quia multiplicaverunt talentum pluribus acquiſitis: unde ſubditur: *Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquiſivit*. BEDA (cap. lxxviii. in Lucam.) Primus ſervus ordo doctorum eſt in circumciſione miſſorum; qui unam mnam negotiaturus accepit, quia unam fidem prædicare iuſſus eſt; ſed hæc mna decem mnas acquiſivit, quia populum ſub lege conſtitutum ſibimet docendo ſociavit. Sequitur: *Et ait illi: Euge ſerve bone: quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſuper decem civitates*. In modico ſervus eſt fidelis, quia non adulterat verbum Dei. Quicquid enim in præſenti percipimus donorum, in comparatione futurorum paucum eſt. GRAECUS *f*. Sed quia mercedem propriorum bonorum accipit, decem dicitur civitatibus præeſſe. De his promiſſis quidam infime coniectantes exiſtimant ſe præturis, & præfecturis donari in terrena Hieruſalem reparata lapidibus pretioſis, ſi honeſte in Chriſto fuerint converſati, ambitum poteſtatis, & prælationis ab anima minime deponentes. AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. in fin. illius.) Sed civitates decem ſunt animæ, quibus iure præponitur (2) qui pecuniam domini, & eloquia caſta probata ſicut argentum mentibus hominum feneraverit: nam ſicut Hieruſalem dicitur ædificata ut civitas, ita ſunt animæ pacificæ; & ſicut Angeli præſunt,

(1) *Al.* Mna namque quam Græci mina vocant &c. (2) *Al.* quia.

Ex editione P. Nicolai.

a Ut ſupra. *b* Ibidem. *c* Ut ſupra. *d* Hom. xxxix. in I. ad Corinth. *e* In Catena Græcorum PP. *f* Vel Evagrius in Catena Græcorum PP.

ſunt, ita hi qui vitam meruerunt Angelorum.

Sequitur: *Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas*. BEDA (cap. lxxviii. ſuper *Mna tua fecit quinque*.) Servus ille cœtus eſt eorum qui præputio evangelizare miſſi ſunt, cuius mna, ideſt evangelica fides, quinque mnas fecit: quia Gentes corporis ſenſibus antea mancipatas ad fidei evangelicæ gratiam convertit. Sequitur: *Et huic ait: Et tu eſto ſuper quinque civitates*; hoc eſt, ex earum, quas imbueras, animarum fide, & converſatione ſublimis fulgeas. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Vel aliter fortaſſe. Iſte qui quinque mnas acquiſivit, moralia habet, quia quinque ſunt corporis ſenſus; ille qui decem, duplicia, ideſt myſtica legis, & moralia probitatis. Poſſumus & hic decem mnas decem verba intelligere, ideſt legis doctrinam, quinque mnas magiſteria diſciplinæ; ſed legiſperitum in omnibus volo eſſe perfectum. Bene autem quia de Iudæis dicit, duo ſoli multiplicatam pecuniam deferunt, non utique æris, ſed (1) diſputationis uſuris. CHRYSOSTOMUS a. Alia eſt enim pecunia fenoris, alia doctrinæ cæleſtis uſura. In terrenis enim opibus non evenit unum fieri divitem, niſi alter depauperetur; ſed in ſpiritualibus non evenit quemquam ditari, niſi faciat & alium locupletem: in corporeis enim participatio minuit, ſed in ſpiritualibus auget. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlvi.) Vel aliter. Quod unus eorum qui bene uſi ſunt, decem acquiſivit, & alter quinque, ſignificat eos eſſe acquiſitos in gregem Domini a quibus iam lex per gratiam intellecta eſt, ſive propter decem legis præcepta, ſive quia ille per quem lex lata eſt, quinque libros conſcripſit. Ad hoc pertinent decem, & quinque civitates, quibus eos præponit: (2) multiplicatio enim intelligentiæ in ipſa varietate, quæ de unoquoque præcepto, vel de unoquolibet libro pullulat, ad unum reducta, quaſi civitatem facit viventium rationum æternarum: eſt enim civitas, non quorumlibet animantium, ſed rationalium multitudo, legis unius ſocietate devincta. Quod ergo ſervi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati ſunt, ſignificat eos bonam reddere rationem qui bene uſi ſunt (3) eo quod acceperunt ad augendas divitias domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo ſignati (4) ſunt qui mnam ſuam in ſudario ſervavit; de quo ſequitur: *Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repoſitam in ſudario*. Sunt enim homines hac ſibi perverſitate blandientes, ut dicant: Sufficit ut de ſe unuſquiſque rationem reddat: quid opus eſt aliis prædicare, & miniſtrare ut etiam rationem de ipſis quiſque reddere cogatur? Cum apud Dominum etiam illi ſint inexcuſabiles quibus lex data non eſt, (5) neque etiam qui audito Evangelio non obediverunt: quia per creaturam poterant cognoſcere creatorem: unde ſequitur: *Timui enim te, quia homo auſterus es: tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti*. Hoc eſt enim quaſi metere ubi non ſeminavit, ideſt eos impietatis reos tenere, quibus verbum (6) aut legis, aut Evangelii miniſtratum non eſt. Hoc autem veluti iudicii periculum devitantes pigro labore a verbi miniſtratione conquieſcunt; & hoc eſt quaſi in ſudario ligare quod acceperunt. THEOPHYLACTUS (ſuper *Repoſitam in ſudario*.) Sudario enim mortuorum facies velatur: merito ergo hic piger dicitur mnam in ſudario involviſſe, quia eam mortificans, & otioſam dimittens, non tractavit, nec auxit. BEDA (cap. lxxviii. in Lucam.) Vel pecuniam in ſudario ligare, eſt percepta dona ſub otio lenti corporis abſcondere. Quod autem putaverat ſe per excuſationem dixiſſe, in culpam propriam vertitur: unde ſequitur: *Dicit ei: De ore tuo te iudico, ſerve nequam*. Servus nequam vocatur quaſi piger ad exercendum negotium, & ſuperbus ad accuſandum domini iudicium. *Sciebas quod ego auſterus homo ſum, tollens quod non poſui, & metens quod non ſeminavi: & quare non dediſti pecuniam meam ad menſam?* quaſi dicat: Si durum me eſſe noveras, & aliena ſectari, quare non tibi hæc cogitatio incuſſit timorem, ut ſcires me mea diligentius quæſiturum? Pecunia autem, vel argentum prædicatio Evangelii eſt, & ſermo

(1) *Corrigit Nicolai* diſpenſationis. (2) *Al.* multiplicationem ſcilicet intelligentiæ in ipſa veritate. (3) *Al. deſideratur* eo. (4) *Al. emittitur* ſunt. (5) *Auguſtinus hic legit* neque audito Evangelio dormierunt. (6) *Al. deeſt* aut.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena.

mo divinus: quia „ eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum:" Pſalm. xi. qui ſermo Domini dari debuit ad menſam, hoc eſt promptis paratiſque cordibus intimari. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. xlvi.) Vel menſa ad quam danda erat pecunia, profeſſionem ipſam religionis accipimus, quæ tamquam publice proponitur ad uſum neceſſarium ſaluti. CHRYSOSTOMUS *a*. In ſenſibilibus autem divitiis debitores ſolius obſervationis obnoxii ſunt: quantum enim recipiunt tantum eos reddere neceſſe eſt, & nihil plus ab eis quæritur: in divinis autem eloquiis non ſolum ad cuſtodiam obligamur, ſed etiam multiplicare monemur: unde ſequitur: *Et ego veniens cum uſuris utique exegiſſem illam*. BEDA (cap. lxxviii. in Lucam.) Qui enim verbi pecuniam a doctore percipit credendo, neceſſe eſt ut eam cum uſuris ſolvat operando; vel ut ex eo quod audivit, etiam alia ſtudeat intelligere, quæ necdum ex prædicatoris ore didicit. CYRILLUS *b*. Doctorum enim eſt inſerere auditoribus ſalutarem, & proficuum ſermonem; opus autem divinæ virtutis eſt attrahere obedientes ad audientiam, & fertilem eorum reddere intellectum. Non eſt autem hic ſervus laudatus, neque honorem promeruit; ſed potius tamquam iners eſt condemnatus: unde ſequitur: *Et aſtantibus dixit: Auferte ab eo mnam, & date illi qui decem mnas habet*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlvi.) Per quod ſignificatur & illum poſſe amittere munus Dei qui habens non habet, ideſt eo non utitur; & eo augeri qui habens habet, ideſt bene utitur. BEDA (cap. lxxxiii. in Lucam.) Myſtice autem hoc, ut reor, indicat intrante plenitudine Gentium, omnem Iſrael ſalvum futurum; & tunc abundantiam gratiæ ſpiritualis, quam modo nos tepide exercemus, illius populi doctoribus eſſe conferenda. CHRYSOSTOMUS *c*. Ideo autem dicit aſtantibus, *Auferte ei mnam*: quia non eſt (1) prudentis animi punire; ſed alio quodam, ſcilicet miniſtro, eget ad puniendum officio iudicis: nam & Deus non ipſemet pœnas irrogat, ſed mediantibus Angelis. (2) AMBROSIUS (Lib. VIII. in Luc. cap. ult.) De aliis ſervis ſiletur, qui quaſi prodigi debitores quod acceperant perdiderunt. In duobus ſervis illis qui lucrati ſunt, pauci ſignati ſunt qui per duas vices ad cultores vineæ ſunt deſtinati; in reliquis omnes Iudæi. Sequitur: *Et dixerunt illi: Domine, habet decem mnas*. Et ne hoc iniuſtum videretur, ſubdit: *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quia cum decem auxerit (3) decuplando, palam eſt quod & plura decuplans pluris lucri fiet occaſio Domino. A deſide vero, & otioſo, qui non ſatagit augere quod acceperat, ipſum quoque quod poſſidet auferetur: unde ſequitur: *Ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo*: ne vacet (4) cenſus dominicus; cum poſſet dari aliis, & multiplicari. Hæc autem non ſolum ad ſermonem, & doctrinam referenda ſunt, ſed etiam ad morales virtutes: quoniam & in his dat nobis Deus ſua chariſmata, hunc dotans ieiunio, illum oratione, alium manſuetudine, vel humilitate: quibus ſi invigilaverimus, (5) multiplicabimus ea; ſi vero tepeamus, extinguemus. Deinde de adverſariis ſubdit: *Verumtamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite, & interficite ante me*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. q. xlvi.) Per quod deſignat impietatem Iudæorum, quia ad eum noluerunt converti. THEOPHYLACTUS. Quos tradidit morti, mittens eos in ignem exteriorem: ſed & in hoc mundo mactati ſunt flebiliter ab exercitu Romanorum. CHRYSOSTOMUS *d*. Hæc contra Marcioniſtas competunt: nam & Chriſtus dicit: *Adducite hoſtes meos, & occidite coram me*: cum tamen illi bonum dicant Chriſtum, Deum vero veteris teſtamenti malum. Patet autem.

(1) *Al* prudentiæ. (2) *Al.* AUGUSTINUS. (3) *Al.* deculpando, *& infra* deculpans. (4) *Al.* ſenſus. (5) *Al.* multiplicamus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP, *b* A Corderio in Catena Græc. PP. non refertur quo ad hoc: & fortaſſe ſumptum eſt ex illius tractatu in hunc locum, qui nunc non extat: ſimilia nihilominus habet Lib. X. in Ioan. ad illa verba ex can. xv. *Si ſermonem meum ſervaverunt &c.* item orat. 1. in Eſaiam ſuper illud, *Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam*, cap. 3. *c* Hom. xliii. in Acta verſus finem. Quod ſubditur ex Chryſoſtomo, non eorumdem verborum occaſione habet; ſed ſimilem nihilominus parabolam ex Matth. xxv. in exemplum adducit. *d* In Catena Græc. PP,

tem quod Pater, & Filius eadem facit: nam Pater ad vineam deſtinat exercitum, Filius autem hoſtes coram ſe trucidari facit. [a] Hæc autem quæ in Luca ſcribitur parabola, alia eſt ab ea quæ in Matthæo narratur de talentis: nam hic quidem ex uno capitali accepto, varii fuere proventus: quia ex una mna accepta, hic quinque talenta, ille obtulit decem; ſed apud Matthæum, contrarium: nam qui duo accepit, duo ſuperaddidit, & qui quinque, tantumdem, unde & præmiis donantur imparibus.

(c) TITUS [b]. Quia Dominus dixerat ſupra x. *Appropinquavit regnum Dei*; videntes illum in Hieruſalem aſcendentem, putabant ideo aſcendere ut regnum Dei inchoaret. Conſummata ergo parabola, in qua errorem prædictum correxit, & oſtenſo quod nondum inſidiantem ſibi mortem devicerat, procedebat ad paſsionem, aſcendens Hieroſolymam: unde dicitur; *Et his dictis præcedebat aſcendens Hieruſalem*. BEDA (cap. lxxviii. in fin.) Oſtendens etiam de eiuſdem civitatis eventu parabolam fuiſſe præmiſſam, quæ & ipſum erat occiſura, & hoſtili clade peritura. Sequitur: *Et factum eſt, cum appropinquaſſet ad Bethphage, & Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti, miſit duos diſcipulos ſuos*. Bethphage erat locus ſacerdotum in monte Oliveti; Bethania quoque civitas, ſive villula, ex latere montis eiuſdem quaſi ſtadiis quindecim a Hieruſalem. CHRYSOSTOMUS [c]. Et quidem in exordiis indifferenter ſe Dominus ingerebat Iudæis; ſed ubi ſufficienter edidit ſuæ poteſtatis experimentum, auctoritate multa ſingula quæque pertractat. Multa igitur fiunt miracula. Prædixit quoniam invenietis pullum indomitum; & hoc eſt quod ſubditur: *Dicens: Ite in caſtellum quod contra vos eſt; quod introeuntes invenietis pullum aſinæ alligatum, cui nemo umquam hominum ſedit*. Prædicit etiam quod nemo prohibebit, ſed cum audierint, ſilebunt: unde ſequitur: *Solvite illum, & adducite. Si quis vos interrogaverit, Quare ſolvitis? ſic dicetis ei: Quia Dominus operam eius deſiderat*. TITUS [d]. In hoc autem divinam fore vocationem patuit: non enim poteſt aliquis reſiſtere Deo quæ ſua ſunt evocanti. Diſcipuli autem iuſsi ducere pullum, non refutaverunt hoc officium ut parvum, ſed abierunt ut adducerent eum: unde ſequitur: *Abierunt autem qui iuſsi erant, & invenerunt, ſicut dixit, pullum ſtantem*. BASILIUS [e]. Sic quoque docet nos & infima opera plurimo cum affectu, & ſtudio aggredi, ſcientes quod quicquid intuitu Dei fit, non eſt parvum, ſed dignum in regno cælorum. TITUS [f]. Obmuteſcunt autem ob excellentiam fortis virtutis, nequeuntes reſiſtere Salvatoris eloquiis, qui ligaverunt aſinum: ſequitur enim: *Solventibus autem illis, dixerunt domini eius ad illos: Quid ſolvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum neceſſarium habet*. Maieſtativum enim nomen eſt Dominus: Rex enim erat venturus in conſpectu multitudinis. AUGUSTINUS de Conſ. Evan. (Lib. II. cap. lxvi.) Nec moveat quod Matthæus aſinam, & pullum dicit, ceteri autem de aſina tacent: ubi enim utrumque factum poteſt intelligi, nulla repugnantia eſt, nec ſi alius alia (1) commemoraret; quanto minus ubi alius unum, & alius utrumque? GLOSSA [g]. Nec ſolum diſcipuli obſecuti ſunt Chriſto in pullo alieno, ſed etiam in propriis veſtimentis, quæ partim aſino impoſuerunt, partim ſternebant in via: unde ſequitur: *Et duxerunt illum ad Ieſum, & iacientes veſtimenta ſua ſupra pullum, impoſuerunt Ieſum. Exeunte autem illo ſubſternebant veſtimenta ſua in via*. BEDA (cap. lxxix. in Lucam.) Iuxta alios Evangeliſtas, non diſcipuli tantum, ſed etiam plurimi de turba veſtimenta ſternebant in via. AMBROSIUS (Lib. IX. in Lucam cap. I.) Myſtice autem Dominus venit ad montem Oliveti, ut novellas oleas in ſublimi virtute plantaret: & fortaſſe ipſe mons Chriſtus eſt: quis enim alius tales fructus ferret olearum Spiritu ſancto fecundarum? BEDA. Pulchre autem civitates poſitæ in monte Oliveti referuntur, hoc eſt in ipſo Domino, qui unctionem ſpiritualium chariſmatum, (2) ſcientiæ, pietatiſque luce refovet. ORIGENES [h]. Bethania autem interpretatur domus

(1) *Al.* commemorat. (2) *Al.* & ſcientiæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] IDEM hom. lxxix. in Matth. [b] In Cat. Græc. PP. & in Matth. [c] Hom. lxvii. in Matth. [d] Ut ſupra in Matth. [e] Nec notatur a Corderio in Cat. Græc. PP. nec occurrit in Operibus Baſilii; etſi aliquid ad hunc ſenſum pertinens indicatur tum in Regulis fuſius diſputatis ad interr. v. & xxxiv. tum de Baptiſmo cap. iv. vi. & ix. [f] Ut ſupra. [g] Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ut nec habet Anſelmus in Matth. etſi pro illa ſæpe Gloſſam notare ſolet S. Thomas in hoc Opere. [h] Hom. xxvii. in Lucam.

Digitized by Google

domus obedientiæ; Bethphage vero domus maxillarum, ſacerdotalis quidam locus: maxillæ enim ſacerdotibus dabantur, ſicut in lege præcipitur. Illuc vero (1) ubi obedientia, & ubi locus ſacerdotibus mancipatur, mittit Salvator diſcipulos ſuos, ut ſolvant aſinæ pullum. AMBROSIUS (Lib. IX. in Lucam cap. 1.) In caſtello enim erant, & erat ligatus pullus cum aſina, nec poterat ſolvi niſi iuſſu Domini. Solvit eum manus apoſtolica. Talis actus, talis vita, talis gratia. Eſto talis ut ligatos poſſis ſolvere. In aſina quidem Matthæus Evangeliſta quaſi matrem figuravit erroris; hic autem in pullo generalitatem populi Gentilis expreſſit. Et bene, *In quo nemo ſedit*: quia nullus ante quam Chriſtus nationum populos vocavit ad Eccleſiam. Alligatus autem perfidiæ vinculis tenebatur, (2) iniquo addictus domino erroris famulatu; ſed dominatum vendicare ſibi non poterat, quem dominum ſecerat non natura, ſed culpa: & ideo cum *Dominus* dicitur, unus agnoſcitur. Miſera ſervitus cui vagum ius eſt: plures enim habet dominos qui unum non habet. Alieni alligant, ut poſſideant; iſte ſolvit, ut teneat: vehementiora enim dona novit eſſe quam vincula. ORIGENES *a*. Multi ergo erant domini huius pulli, antequam Salvator eum haberet neceſſarium; poſtquam vero ille cœpit eſſe Dominus, plures eſſe domini ceſſaverunt: nemo enim poteſt Deo ſervire, & mammonæ. Quando malitiæ ſervimus, multis ſumus paſſionibus, vitiiſque ſubiecti. Neceſſarium autem habet Dominus pullum, quia cupit nos ſolvi vinculis peccatorum. ORIGENES ſuper Ioannem *b*. Ego autem opinor non fruſtra caſtellum eſſe hunc locum, ubi ſtabat aſina ligata, & pullus: quaſi caſtellum enim reſpectu totius orbis cæleſtis tota terra deſpicitur abſque adiectione alterius nominis nuncupatum. AMBROSIUS (Lib. IX. cap. 1. ante med.) Nec illud eſt otioſum quod duo diſcipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos: & ideo non perſonas deſtinavit, ſed numerum diffinivit. Tamen ſi quis eſt qui perſonas exigat, poteſt æſtimare de Philippo, quem Spiritus ſanctus miſit in Gazam, quando Candacis Reginæ baptizavit eunuchum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Miſit duos diſcipulos.*) Vel duo miſſi hoc innuunt, quod ad introductionem Gentilis populi, & ſubiectionem eius ad Chriſtum, duos faciunt gradus Prophetæ, & Apoſtoli. Ducunt autem eum a quodam caſtello, ut innoteſcat nobis quod hic populus ruſticanus erat, & indoctus. AMBROSIUS (ubi ſupra ante med.) Illi ergo directi cum ſolverent pullum, non ſuis verbis ſunt uſi, ſed dixerunt ſicut dixerat illis Ieſus; ut agnoſcas quod non ſuo ſermone, ſed verbo Dei, nec proprio, ſed Chriſti nomine fidem populis infudere Gentilibus; atque adverſariæ poteſtates, quæ ſibi nationum obſequia vendicabant, mandato ceſſere divino. ORIGENES (hom. XXXVII. in Luc.) Deinde mittunt diſcipuli veſtes ſuas ſuper aſinam, & ſedere faciunt Salvatorem, dum aſſumunt ſermonem Dei, & imponunt eum ſuper animas audientium. Veſtibus exuuntur, & ſubſternunt eas in via: quia veſtimenta Apoſtolorum, opera eorum bona ſunt. Et revera ſolutus a diſcipulis aſinus, & portans Ieſum incedit ſuper veſtimenta Apoſtolorum, quando doctrinam eorum imitatur, & vitam. Quis noſtrum ita beatus eſt ut ſedeat ſuper illum Ieſus? AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non enim mundi Dominum geſtari ſuper dorſum aſinæ delectavit; ſed ut latente myſterio in ſecretis animarum interiore (3) conſeſſu, myſticus rector inſideret, regens mentis veſtigia, laſciviam carnis infrenans: ſermo eius habena eſt, ſtimulus eſt.

(d) ORIGENES (hom. XXXVII. ut ſupra.) Quamdiu in monte fuit Dominus, cum ſolis Apoſtolis morabatur; quando autem vicinus cœpit eſſe deſcenſui, tunc occurrit ei turba populorum: unde dicitur: *Et cum iam appropinquarent ad deſcenſum montis Oliveti, cœperunt omnes turba deſcendentium diſcipulorum gaudentes laudare Deum voce magna.* THEOPHYLACTUS (ſuper his verbis.) Diſcipulos vocat non ſolum duodecim, aut ſeptuaginta, ſed omnes qui Chriſtum ſequebantur, ſeu cauſa miraculorum, ſeu ad aliquam delectationem doctrinæ; quibus ingeri pueri potuerunt, ut narrant alii Evangeliſtæ: unde ſequitur: *Super omnibus quas viderant virtutibus.* BEDA (cap. LXXIX. a med.) Multas quidem virtutes

(1) *Al.* ubi obedientia, ibi locus &c. (2) *Al.* in quo adductus domino. (3) *Al.* conſenſu.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. XXXVII. in Lucam. *b* Tomo, ſive tract. XI.

Digitized by Google

tutes Domini viderant, ſed maxime Lazari reſurrectionem ſtupebant: nam, ut Ioannes ait cap. XII. „ propterea obviam venit „ ei turba, quia audierunt eum feciſſe hoc „ ſignum. “ Notandum enim eſt, non tunc primum Salvatorem Hieruſalem adiiſſe, ſed multoties antea, ſicut Ioannes commemorat. AMBROSIUS (Lib. IX. in Lucam cap. I.) Turba igitur agnoſcens Deum, Regem appellat, prophetiam repetit, expectatum quoque ſecundum carnem David filium veniſſe declarat: unde ſequitur: *Dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini*. BEDA (cap. lxxix. in Lucam.) Ideſt in nomine Dei Patris; quamvis poſſit intelligi & in nomine ſuo, quia & ipſe Dominus eſt. Sed melius verba eius noſtrum dirigunt intellectum, quibus ait Ioan. V. „ Ego „ veni in nomine Patris mei: “ humilitatis enim magiſter eſt Chriſtus. Non autem Rex Chriſtus dicitur ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hoſteſque viſibiliter debellandos; ſed quod mentes regat, & in regnum cælorum credentes perducat: quod enim Rex eſſe voluit Iſrael, miſerationis indicium eſt, non poteſtatis augmentum. Verum quia Chriſtus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre ſibi invicem in laude eius cæleſtia ſimul, & terrena concinunt: eo enim naſcente, cæleſtium agmina cantant, eodem autem cælis ſe redituro, mortales vicem laudis rependunt: unde ſequitur, *Pax in cælo*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quidam phariſæorum de turbis dixerunt*.) Hoc eſt, bellum antiquum, quo Deo adverſabamur, evanuit. *Et gloria in excelſis*, laudantibus ſcilicet Angelis Deum in tali reconciliatione: nam hoc ipſum quod Deus viſibiliter ambulat in territorio inimicorum ſuorum, ſignificat ipſum nobiſcum habere concordiam. Sed phariſæi hoc audientes murmurabant, eo quod turba eum Regem vocabat, & laudabat ut Deum; referentes nomen Regis ad ſeditionem, nomen vero Domini ad blaſphemiam: unde ſequitur: *Et quidam phariſæorum de turbis dixerunt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos*. BEDA (cap. lxxix. in Lucam.) (1) Mira invidorum dementia: quem magiſtrum appellandum non dubitant, quia vera docentem noverant, huius diſcipulos, quaſi melius edocti, redarguendos æſtimant. CYRILLUS. Sed Dominus non compeſcuit laudantes eum ut Deum, ſed magis reprehenſores compeſcens, atteſtatur ſibi ſuper gloria deitatis: unde ſequitur: *Quibus ipſe ait: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clamabunt*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quaſi dicat: Non ſine cauſa (2) homines me taliter laudant, ſed commoniti virtutibus quas viderunt. BEDA (ubi ſupra.) Crucifixo etiam Domino, notis eius tacentibus præ timore, lapides, & ſaxa canebant, dum poſtquam emiſit ſpiritum, terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt. AMBROSIUS (Lib. IX. cap. I. par. a fine.) Neque etiam mirum eſt ſi laudes Domini contra naturam ſuam ſaxa reſpondeant, quem ſcopulis duriores prædicant peremptores, ſcilicet turba poſt exiguum crucifixura Deum, negans affectibus quem vocibus confitetur: aut fortaſſe, quia obmuteſcentibus Iudæis poſt Domini paſſionem, vivi erant ſecundum Petrum lapides clamaturi. ORIGENES (hom. XXXVII. ut ſupra.) Quando etiam nos tacemus, ideſt refrigeſcit caritas multorum, lapides clamant: *Poteſt enim Deus ſuſcitare de lapidibus filios Abrahæ*: ſupra III. a Pulchre autem turbas laudantes Deum ad deſcenſionem montis occurriſſe legimus, ut operatorem myſterii ſpiritualis ſignificarent ſibi veniſſe de cælo. BEDA. Deſcendente etiam Domino de monte olivarum, turbæ deſcendunt: quia humiliato miſericordiæ auctore, neceſſe eſt eos qui miſericordia indigent, eius veſtigia imitari.

(e) ORIGENES (hom. XXXVIII.) Omnes beatitudines quos locutus eſt Ieſus in Evangelio ſuo, firmat exemplo; ſicut quod dixerat Matth. V. „ Beati mites, “ probat dicens ibid. XI. „ Diſcite a me, quia mi„ tis ſum: “ & quia dixerat, „ Beati „ flentes, “ ipſe quoque (3) flevit ſuper civitatem: unde dicitur: *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit ſuper illam*. CYRILLUS. Miſerebatur enim eorum Chriſtus, qui omnes homines vult ſalvari: quod nobis non patuiſſet, niſi per aliquod humanum fieret evidens: effuſæ enim lacrymæ ſunt ſigna triſtitiæ. GREGORIUS in hom. (XXXIX. in Evang.) Flevit igitur pius Redemptor ruinam perfidæ civitatis, quam ipſa civitas ſibi non cognoſcebat eſſe ven-

(1) *Al.* Miraculum invidorum. (2) *Al.* ut homines. (3) *Al.* flevit civitatem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AMBROSIUS.

venturam: unde ſubditur: *Dicens : Quia ſi cognoviſſes & tu*: ſubaudi, fleres, quæ modo, quia neſcis quod imminet, exultas: unde ſubditur: *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi*. Cum enim carnis ſe voluptatibus daret in die ſua, quæ ad pacem ei eſſe poterant habebat. Cur vero bona præſentia ad pacem habuerit, maniſeſtatur cum ſubditur: *Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis*. Si enim a cordis eius oculis mala quæ imminerent, abſcondita non eſſent, læta in præſentibus proſperis non fuiſſet: unde mox eius pœna, quæ imminebat, adiuncta eſt, cum ſequitur: *Quia venient di s in te*. Cyrillus *a*. (1) Vel aliter. *Quia ſi cognoviſſes & tu*: non enim erant digni percipere divinitus inſpiratas Scripturas, quæ narrant Chriſti myſterium: quoties enim legitur Moyſes, velamen obnubilat cor eorum. Et quia non ſunt intuiti veritatem, indignos ſe fecerunt ſalute, quæ manat a Chriſto: unde ſequitur: *Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi*. Eusebius *b*. Ubi notat, ſuum adventum ad pacem totius mundi factum fuiſſe: venit enim ad hoc ut pacem prædicaret propinquis, & longinquis. Sed quia annuntiatam ſibi pacem recipere noluerunt, hoc eos latebat: unde ſubditur: *Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis*. Et ideo obſidionem, quæ in brevi erat ei ſuperventura, expreſſiſſime prænuntiat ſubdens: *Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo*. Gregorius (hom. xxxix. in Evang.) Ubi Romani Principes denuntiantur. Illa enim Hieroſolymorum ſubverſio deſcribitur quæ a Veſpaſiano, & Tito Romanis Principibus facta eſt: unde ſubditur: *Et circumdabunt te, & coanguſtabunt te undique, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt*. Eusebius. Quomodo autem hæc completa ſint, ex his quæ tradita ſunt a Ioſepho, colligere poſſumus, qui cum eſſet Iudæus, ſingula quoque geſta narravit conſona his quæ ſunt a Chriſto prædicta. Gregorius (homil. xxxix. in Evang.) Hoc quoque quod additur, *Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem*, & ipſa iam eiuſdem civitatis tranſmigratio teſtatur; quia dum nunc in eo loco conſtructa eſt ubi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa, ut dicitur, Hieruſalem funditus eſt everſa. Cui ex qua culpa everſionis pœna fuerit illata, ſubiungitur: *Eo quod non cognoveris tempus viſitationis tuæ*. Theophylactus. Id eſt, mei adventus: veni enim viſurus, & ſalvaturus te. Quod ſi cognoſceres, & in me crederes, eſſes pacata Romanis, & ex omnibus exempta periculis; ſicut omnes qui crediderunt in Chriſtum evaſerunt. Origenes (hom. xxxviii.) Non nego igitur & illam Hieruſalem propter habitatorum ſcelera fuiſſe deſtructam; ſed quæro ne forte ad hanc Hieruſalem fletus iſte pertineat. Si enim poſt myſteria veritatis aliquis peccaverit, plangetur: nemo enim Gentilis fletur, ſed ille qui fuit de Hieruſalem, & eſse ceſſavit. Gregorius (homil. xxxix. ut ſupra.) Redemptor enim noſter per electos ſuos plangere non ceſſat, cum quoſdam ex bona vita ad mores reprobos perveniſſe conſiderat; qui ſi damnationem ſuam quæ eis imminet, agnoviſſent, ſemetipſos cum lacrymis electorum plangerent. Suam autem diem hic habet anima perverſa, quæ tranſitorio gaudet in tempore; cui ea quæ adſunt, ad pacem ſunt, dum ex rebus temporalibus lætatur. Hæc prævidere futura refugit, quæ præſentem lætitiam perturbent: unde dicitur: *Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis*. Origenes (hom. xxxviii.) Fletur autem & noſtra Hieruſalem, quod poſt peccata circumdant eam inimici, ideſt ſpiritus nequam, & immittunt in circuitu eius vallum, ut obſideant eam, & lapidem ſuper lapidem non relinquant; maxime ſi poſt multam continentiam, ſi poſt aliquot annos caſtitatis victus quis fuerit, & blandimentis carnis illectus, patientiam, pudicitiamque amiſerit, ſi fuerit fornicatus; lapidem ſuper lapidem non relinquent in eo, ſecundum illud Ezech. xviii. „ Non recordabor primarum iuſtitiarum eius." Gregorius (hom. xxxix. ut ſupra.) Vel aliter. Maligni ſpiritus animam a corpore exeuntem obſident, quam in carnis amore poſitam deceptoriis delectationibus fovent; qui vallo circumdant, quia ante mentis eius ocu-

(1) *Nicolai omittit* Vel aliter.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena Græc. PP. *b* Euſebii locus non occurrit, nec a Corderio notatur in Catena Græc. PP. Quod autem ex eodem poſtea ſubiungitur colligi poteſt ex Hiſt. eccl. Lib. III. cap. vi. vii. viii. & ex Ioſepho de Bello Iudaico Lib. VI. cap. xii. ac deinceps.

oculos reductis iniquitatibus quas perpetravit, hanc ſocietate ſuæ damnationis coarctant, ut in ipſa extremitate vitæ deprehenſa, a quibus hoſtibus circumcluſa ſit videat, & tamen evadendi aditum invenire non poſſit: quia operari iam non (1) licet bona, quæ cum licuit agere contempſit. Undique etiam animam coanguſtant, quando ei non ſolum operis, verum etiam locutionis, atque cogitationis iniquitates replicant, ut quæ prius ſe per multa dilatavit in ſcelere, in extremum de omnibus anguſtetur in retributione. Tunc autem anima per conditionem reatus ſui ad terram conſternitur, cum caro, quam vitam ſuam credidit, redire ad pulverem urgetur. Tunc in morte filii illius cadunt, cum cogitationes illicitæ, quæ modo ex illa prodeunt, in extrema ultione diſſipantur; quæ etiam cogitationes per lapides ſignificari valent: perverſa enim mens, cum perverſæ cogitationi perverſiorem adiicit, quaſi lapidem ſupra lapidem ponit; ſed cum ad ultionem ſuam anima ducitur, omnis cogitationum conſtructio diſſipatur. Pravam autem animam Deus aſſidue viſitat præcepto, aliquando flagello, aliquando autem miraculo, ut vera quæ neſciebat audiat, & ea contemnens aut dolore compuncta redeat, aut beneficiis devicta, malum quod fecit erubeſcat. Sed quia viſitationis ſuæ tempus non cognoſcit, in extremo vitæ traditur ſuis inimicis.

(f) GREGORIUS in hom. (xxxix. in Evang.) Qui narraverat mala ventura, protinus templum ingreſſus eſt, ut de illo vendentes, & ementes eiiceret; oſtendens quod ruina populi maxime ex culpa ſacerdotum fuit: unde dicitur: *Et ingreſſus in templum, cœpit eiicere vendentes in illo, & ementes.* AMBROSIUS (Lib. IX. in Lucam cap. 1.) Deus enim templum ſuum non mercatoris vult eſſe diverſorium, ſed domicilium ſanctitatis; nec vendibili religionis officio, ſed obſequio gratuito uſum miniſterii ſacerdotalis informat. CYRILLUS a. Erat autem in templo multitudo mercatorum, qui vendebant animalia ritu legis mactanda in hoſtiis. Sed iam aderat tempus deſinendi umbram, reſulgendi vero Chriſti veritatem: ob hoc Chriſtus, qui cum Patre ſimul colebatur in templo, iuſſit ritus corrigi legis, fieri vero templum orationis domum: unde ſubditur: *Dicens illis: Scriptum eſt, quia domus mea domus orationis eſt: vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum.* GREGORIUS (hom. xxxix. ut ſupra.) Qui enim ad accipienda munera in templo reſidebant, quia quibuſdam non dantibus læſiones exquirerent, dubium non erat. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Hoc etiam Dominus fecit in principio prædicationis ſuæ, ut narrat Ioannes, & nunc iterum illud fecit: (2) quod ad maius crimen Iudæorum redundat, qui non fuerunt ex priori admonitione caſtigati. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. q. xlviii.) Myſtice autem templum ipſum hominem Chriſtum intelligas, vel etiam adiuncto corpore eius, quod eſt Eccleſia. Secundum autem id quod eſt caput Eccleſiæ, dictum eſt Ioan. 11. „ Solvite templum hoc, „ & in triduo ſuſcitabo illud: " ſecundum id vero quod eſt adiuncta Eccleſia, intelligitur templum de quo videtur dixiſſe ibid. „ Auferte iſta hinc. " Significavit enim futuros in Eccleſia qui ſua negotia potius agerent, vel receptacula ibi haberent ad occultanda ſcelera ſua, quam ut caritatem Chriſti ſequerentur, & peccatorum confeſſione, accepta venia, corrigerentur. GREGORIUS in homil. (xxxix. in Evang.) Redemptor vero noſter prædicationis verba nec indignis, nec ingratis ſubtrahit: unde poſtquam rigorem diſciplinæ eiiciendo perverſos tenuit, donum his gratiæ oſtendit: nam ſubditur: *Et erat docens quotidie in templo.* CYRILLUS. Decebat autem ex his quæ Chriſtus dixerat, & fecerat, eum adorare ut Deum; ſed ipſi nequaquam hoc facientes, quærebant eum occidere: ſequitur enim: *Principes autem ſacerdotum, & ſcribæ, & principes plebis quærebant illum perdere.* BEDA. Vel quia quotidie docebat in templo, vel quia latrones eiecerat de templo, vel quia veniens illuc quaſi Rex, & Dominus a credentium turba laudem hymni cæleſtis accepit. CYRILLUS. Sed populus graviorem æſtimationem accepit de Chriſto quam ſcribæ, & phariſæi, & principes Iudæorum, qui fidem Chriſti non acceptantes, alios increpabant: unde ſequitur: *Et non inveniebant quid facerent illi: omnis enim populus ſuſpenſus erat audiens illum.* BEDA (cap. lxxx. in Lucam.) Quod duobus mo-

Rr 2 dis

(1) *Al.* poteſt. (2) *Al.* quia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP.

dis intelligi poteſt: quia vel timentes populi tumultum, non inveniebant quid facerent de Ieſu, quem perdere diſpoſuerant; vel ideo Ieſum perdere quærebant, quia, ſuo magiſterio neglecto, plures ad eum audiendum confluere cernebant. GREGORIUS in hom. (XXXIX. in Evang.) Myſtice autem ſicut templum Dei in civitate eſt, ita in plebe fideli vita religioſorum. Et ſæpe nonnulli religionis habitum ſumunt, & dum ſacrorum ordinum locum percipiunt, ſanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis trahunt. Vendentes quippe in templo ſunt qui hoc quod quibuſdam iure competit, ad præmium largiuntur: iuſtitiam enim vendere eſt, hanc pro præmii acceptione ſervare. Ementes vero in templo ſunt qui dum hoc perſolvere proximo quod iuſtum eſt nolunt, dumque rem iure debitam facere contemnunt, dato patronis præmio emunt peccatum. ORIGENES (hom. XXXVIII. in Lucam.) Si quis ergo vendit, eiicietur, & præcipue ſi vendit columbas. Si enim ea quæ mihi a Spiritu ſancto ſunt revelata, & credita, aut in vulgus pretio vendidero, aut abſque mercede non docuero; quid aliud facio niſi columbam, ideſt Spiritum ſanctum, vendo? AMBROSIUS (Lib. IX. in Luc. cap. 11.) Generaliter itaque Dominus docet ſæculares a Dei templo abeſſe debere contractus. Spiritaliter autem nummularios repulit, qui de pecunia Domini, ideſt Scriptura divina, lucrum quærunt, (1) nec bona, malaque diſcernunt. GREGORIUS in hom. (XXXIX. in Evang.) Qui domum Dei ſpeluncam latronum faciunt, quia dum perverſi homines locum religionis tenent, ibi malitiæ ſuæ gladiis occidunt ubi vivificare proximos orationis ſuæ interceſſione debuerunt. Templum quoque eſt ipſa mens fidelium; quæ ſi in læſione proximi perverſas cogitationes profert, quaſi in ſpelunca latrones reſident; cum autem mentem fidelium ad cavenda mala ſubtiliter erudit, quotidie veritas in templo docet.

CAPUT XX.

(a) ET factum eſt in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes ſacerdotum, & ſcribæ cum ſenioribus, & aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua poteſtate hæc facis; aut quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatem? Reſpondens autem Ieſus dixit ad illos: Interrogabo vos & ego unum verbum. Reſpondete mihi. Bapt'ſmus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra ſe, dicentes: Quia ſi dixerimus, De cælo, dicet, Quare ergo non credidiſtis illi? ſi autem dixerimus, Ex hominibus, plebs univerſa lapidabit nos: certi enim ſunt Ioannem Prophetam eſſe. Et reſponderunt ſe neſcire unde eſſet. Et Ieſus ait illis: Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.

(b) Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantavit vineam, & locavit eam colonis, & ipſe peregre fuit multis temporibus. Et in tempore vindemiæ ille miſit ad cultores ſervum, ut de fructu vineæ darent illi; qui cæſum dimiſerunt eum inanem. Et addidit alterum ſervum mittere; illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiſerunt inanem. Et addidit tertium mittere; qui & illum vulnerantes eiecerunt. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum: forſitan cum hunc viderint verebuntur. Quem cum vidiſſent coloni, cogitaverunt intra ſe dicentes: Hic eſt heres: occidamus illum, ut noſtra fiat hereditas. Et eiectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos iſtos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Abſit. Ille autem aſpiciens eos ait: Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt? Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Omnis qui ceciderit ſupra illum lapidem, conquaſſabitur; ſupra quem autem ceciderit, comminuet illum.

(c) Et

(1) Al. ne bona, malaque, diſcernant.

(c) Et quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum. Cognoverunt enim quod ad ipſos dixerit ſimilitudinem iſtam. Et obſervantes miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, ut caperent eum in ſermone, & traderent illum principatui, & poteſtati præſidis. Et interrogaverunt eum dicentes: Magiſter, ſcimus quia recte dicis, & doces, & non accipis perſonam hominis, ſed viam Dei in veritate doces. Licet nobis tributum dare Cæſari, an non? Conſiderans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Oſtendite mihi denarium. Cuius habet imaginem, & ſuperſcriptionem? Reſpondentes dixerunt, Cæſaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe; & mirati in reſponſo eius, tacuerunt.

(d) Acceſſerunt autem quidam ſadducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem, & interrogaverunt eum dicentes: Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis, ſi frater alicuius mortuus fuerit habens uxorem, & hic ſine liberis fuerit, ut accipiat eam frater eius uxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem ergo fratres erant; & primus accepit uxorem, & mortuus eſt ſine filiis; & ſequens accepit illam, & ipſe mortuus eſt ſine filio; & tertius accepit illam; ſimiliter & omnes ſeptem, & non reliquerunt ſemen, & mortui ſunt. Noviſſime omnium mortua eſt & mulier. In reſurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Siquidem ſeptem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Ieſus: Filii huius ſæculi nubunt, & traduntur ad nuptias; illi vero qui digni habebuntur ſæculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque ultra mori poterunt: æquales enim Angelis ſunt, & filii ſunt Dei, cum ſint filii reſurrectionis. Quia vero reſurgant mortui, & Moyſes oſtendit ſecus rubum, ſicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus autem non eſt mortuorum, ſed vivorum: omnes enim vivunt ei. Reſpondentes autem quidam ſcribarum dixerunt ei: Magiſter, bene dixiſti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

(e) Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Chriſtum filium eſſe David; & ipſe David dicit in libro Pſalmorum: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat; & quomodo filius eius eſt?

(f) Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis: Attendite a ſcribis, qui volunt ambulare in ſtolis, & amant ſalutationes in foro, & primas cathedras in ſynagogis, & primos diſcubitus in conviviis; qui devorant domos viduarum, ſimulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

(a) AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II cap. lxix.) Cum memoraſſet Lucas eiectos de templo ementes, & vendentes, prætermiſit quod exibat in Bethaniam, & regrediebatur in civitatem, & quod de ficulnea factum eſt, & quod mirantibus diſcipulis de fidei virtute reſponſum eſt. Atque his prætermiſſis, non quaſi ex ordine dies proſequens, ſicut Marcus, intulit dicens: *Et factum eſt in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes ſacerdotum, & ſcribæ cum ſenioribus*. Quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur in qua id geſtum Matthæus, & Marcus retulerunt. EUSEBIUS *a*. Cum autem principes mirari deberent docentem cæleſtia dogmata, & cognoſcere per dicta, & facta hunc eſſe Chriſtum quem Prophetæ præcinerant, incumbentes ſubverſioni populi, Chriſtum prohibebant: ſequitur enim: *Et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua poteſtate hæc facis; aut quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatem?* CYRILLUS. Quaſi dicat: Secundum legem Moſaicam ſolis exorciſtis ex Levitico ſanguine, data eſt auctoritas docendi, nec non ſacrorum atriorum poteſtas; at tu ortus ex Iuda commiſſos nobis faſces uſurpas.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP.

Digitized by Google

pas. Sed ſi noviſſes, o phariſæe, Scripturas, recoleres, quod hic eſt Sacerdos, qui ſecundum ordinem Melchiſedech offert Deo in ſe credentes per cultum qui legem tranſcendit. Quid igitur anxiaris, eiectis ab atriis ſacris, quæ opportuna videbantur legalibus victimis, eo vocante ad veram iuſtificationem per fidem? BEDA (cap. lxxxi. in Luc.) Vel quando dicunt, *In qua poteſtate hæc facis?* de Dei dubitant poteſtate, & ſubintelligi volunt diaboli eſſe quod facit. Addentes quoque, *Aut quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatem?* maniſeſtiſſime Dei Filium negant, quem putant non ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere. Poterat autem Dominus aperta reſponſione tentatorum calumniam confutare; ſed prudenter interrogat, ut ſuo ſilentio, vel ſententia condemnentur: ſequitur enim: *Reſpondens autem dixit ad illos: Interrogabo & ego vos unum verbum; reſpondete mihi. Baptiſmus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus?* THEOPHYLACTUS (cir. fin. Com. ad cap. XIX. Luc.) Ut enim oſtenderet eos ſemper fuiſſe Spiritui ſancto rebelles, & nedum Eſaiæ, cuius non erat memoria, ſed nuper viſo Ioanni credere noluerunt; ob hoc verſa vice opponit eis hanc quæſtionem, oſtendens quod ſi tanto Prophetæ Ioanni, qui apud eos maior videbatur, minime crediderunt, perhibenti teſtimonium eius, qualiter ei crederent reſpondenti qua auctoritate hoc faceret? EUSEBIUS *a*. Quærit autem de Ioanne Baptiſta, non unde erat oriundus, ſed unde legem ſuſcepiſſet baptiſmatis. CYRILLUS. Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim miſit Ioannem ſicut vocem clamantem, ſupra III. *Parate viam Domini.* Timuerunt autem dicere veritatem, ne diceretur (1) eis, Cur non credidiſtis? & cavent reprehendere præcurſorem, non metu divino, ſed populi: unde ſequitur: *At illi cogitabant intra ſe dicentes: Quia ſi dixerimus, De cælo, dicet: Quare ergo ei non credidiſtis?* BEDA (ſuper illud, *Illi cogitabant dicentes.*) Quaſi dicat: Quem confitemini de cælo habuiſſe prophetiam, mihi teſtimonium perhibuit; & ab illo audiſtis in qua poteſtate hæc faciam: ſequitur enim: *Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs univerſa lapidabit nos: certi ſunt enim Ioannem Prophetam eſſe.* Viderunt ergo, quomodolibet reſpondiſſent, in laqueum ſe caſuros, timentes lapidationem, ſed magis veritatis confeſſionem: unde ſequitur: *Et reſponderunt ſe neſcire unde eſſet.* Quia ergo nolunt fateri hoc quod ſciunt, repulſi ſunt ut eis Dominus non diceret quod ſciebat: unde ſequitur: *Et ait illis Ieſus: Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.* Ob duas enim cauſas maxime ſcientia veritatis eſt occultanda quærentibus, cum ſcilicet is qui quærit minus capax eſt ad intelligendum ea quæ quærit, aut odio, vel contemptu veritatis indignus eſt cui debeat aperiri quod quærit.

(b) EUSEBIUS *b*. Congregatis in unum principibus populi Iudæorum in ipſo templo, ea quæ contra ipſum facturi erant, & ſuperventurum eis exterminium figurate (2) per parabolam protulit: dicitur enim: *Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo plantavit vineam.* AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxx.) Tacuit Matthæus brevitatis cauſa, quod Lucas non tacet, parabolam iſtam non ad ſolos principes dictam, qui de poteſtate interrogaverunt, ſed (3) etiam ad plebem. AMBROSIUS (Lib. IX. in Luc. cap. de vinea plantata, in prin.) Plerique autem varie ſignificationes de vineæ appellatione derivant; ſed evidenter Eſaias vineam Domini Sabaoth domum Iſrael eſſe memorat. Hanc vineam quis alius niſi Deus condidit? BEDA (cap. lxxxii. in Luc.) Homo ergo qui plantavit vineam ipſe eſt, qui iuxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam ſuam. EUSEBIUS *c*. Sed parabola quam Eſaias dicit, vineam reprehendit; Salvatoris vero parabola non eſt contra vineam dicta, ſed de cultoribus vineæ, de quibus ſubditur: *Et locavit eam colonis*, ideſt ſenioribus populi, & principibus ſacerdotum, & doctoribus, & optimatibus cunctis. THEOPHYLACTUS (cir. prin. Comm. ad cap. xx. Luc.) Vel quilibet de populo eſt vinea, idem eſt etiam cultor: quilibet enim noſtrum ſeipſum colit. Hac igitur vinea commiſſa cultoribus, abiit; ideſt, dimiſit illos progredi ſuo arbitrio: unde ſequitur: *Et ipſe peregre fuit multis temporibus.* AMBROSIUS (Lib. IX. cap. de vinea plan-

(1) *Al. omittitur* eis. (2) *Al. deeſt* per. *Nicolai legit* figurate prædicens. (3) *Al. deſideratur* etiam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Ibid. *c* In Cat. Græc. PP.

plantata.) Non quia ex loco ad locum profectus eſt Dominus, qui ubique ſemper præſens eſt; ſed quia præſentior eſt diligentibus, negligentibus abeſt. Multis autem temporibus abſuit, ne (1) propera videretur exactio: nam quo indulgentior liberalitas, eo inexcuſabilior pervicacia. CYRILLUS *a*. Vel Deus abſentavit ſe a vinea plurium annorum curriculis: quia poſtquam viſus eſt in ſpecie ignis deſcendiſſe in montem Sina, non amplius viſibiliter præbuit eis ſuam præſentiam. Nulla tamen interpolatio contigit qua non mitteret Deus Prophetas, & iuſtos commonentes: unde ſequitur: *Et in tempore vindemiæ, ille miſit ad cultores ſervum, ut de fructu vineæ darent illi*. THEOPHYLACTUS (par. a princ. Com. in cap. xx.) Dicit autem, *De fructu vineæ*, quia non totum fructum, ſed aliquid de fructu volebat accipere. Nam quid lucratur Deus a nobis niſi ſuam notitiam, quæ etiam eſt noſtra utilitas? BEDA (cap. lxxxii. in Luc.) Bene autem fructum poſuit, non proventum: nullus enim huius vineæ proventus inventus eſt. Servus ergo primus miſſus eſt Moyſes, qui per quadraginta annos fructum aliquem legis quam dederat, a cultoribus requirebat; ſed vexatus eſt propter eos, quia exacerbaverunt ſpiritum eius: unde ſequitur *Qui cæſum dimiſerunt eum inanem*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Factum eſt autem ut plures alios deſtinaret, quos Iudæi inhonoros, & inanes ſibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiſerunt: unde ſequitur: *Et addidit alterum ſervum mittere*. BEDA (cap. lxxxii.) Servus alter David ſignificatur, qui miſſus eſt, ut poſt edicta legalia cultores vineæ pſalmodiæ modulamine ad exercitium boni operis excitaret; ſed & contra hunc dixerunt II. Reg. xx. „ Quæ nobis pars in David, aut quæ he„ reditas in filio Iſai? “ Unde ſequitur: *Illi autem hunc cædentes, & afficientes contumelia, dimiſerunt inanem*. Sed nec ſic deſtitit: ſequitur enim: *Et addidit tertium mittere*: per quem Prophetarum chorum intellige, qui continuis atteſtationibus populum convenerunt. Sed quem Prophetarum non ſunt perſecuti? unde ſequitur: *Qui & illum vulnerantes eiecerunt*. His autem tribus ſervorum gradibus omnium ſub lege doctorum figuram poſſe comprehendi, Dominus alibi manifeſtat, dicens infra xxiv. *Quoniam neceſſe eſt impleri omnia quæ ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Prophetis igitur talia mala paſſis, Filius deſtinatur: ſequitur enim: *Dixit autem dominus vineæ, Quid faciam?* BEDA (cap. lxxxii. in Luc.) Quod dominus vineæ dubitative loquitur, non de ignorantia venit: quid enim neſciat Deus Pater? Sed ambigere dicitur, ut libera voluntas hominis ſervetur. CYRILLUS *b*. Deliberat etiam ſecum dominus vineæ quid agat, non quaſi carens miniſtris, ſed quia (2) pertractato quolibet ingenio ſalutis humanæ, populo vero nequaquam adiutto, aliud maius adiungit: unde conſequenter dicit: *Mittam filium meum dilectum: forſitan cum hunc viderint, verebuntur*. THEOPHYLACTUS (non remote a princ. Com. in cap. xx. Lucæ.) Dixit autem hoc, non tamquam ignorans, quod peius eum eſſent tractaturi quam Prophetas, ſed quia oportebat Filium eis fieri reverendum. Quod ſi contumaces fuerint occidendo, hoc cumulat eorum crimen. Ne ergo dicerent aliqui divinam præſcientiam neceſſario fuiſſe inobedientiæ cauſam, ideo ſic figurat ſermonem. AMBROSIUS (ut ſupra.) Filium igitur unigenitum ſibi miſſum perfidi Iudæi, quaſi heredem removere cupientes, occiderunt crucifigendo, & eiecerunt negando: unde ſequitur: *Quem cum vidiſſent coloni, cogitaverunt intra ſe dicentes: Hic eſt heres: occidamus eum, ut noſtra fiat hereditas*. Heres Chriſtus eſt, idemque teſtator: heres, quia morti propriæ ſupervivit, & teſtamentorum quæ ipſe contulit, tamquam hereditaria in noſtris profectibus emolumenta conſequitur. BEDA (cap. lxxxii. ſuper *Hic eſt heres*.) Manifeſtiſſime autem Dominus probat, Iudæorum principes non per ignorantiam, ſed per invidentiam crucifixiſſe Filium Dei. Intellexerunt enim hunc eſſe cui dictum eſt Pſal. ii. „ Dabo tibi gentes he„ reditatem tuam: “ ſequitur enim: *Et eiectum extra vineam occiderunt*: quia „ Ieſus, „ ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem po„ pulum, extra portam paſſus eſt: “ Hebr. xiii. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Sed quia ſuperius populum, non Hieruſalem, loco vineæ ſumpſimus, forſan magis proprie dici poteſt, quod occidit quidem

eum

(1) *Apud P. Nicolaium eſt* præpropera. (2) *Idem legit* pertentato.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In eadem Catena. *b* Ibidem.

eum populus extra vineam; ideſt, extra populi manus paſſus eſt Dominus, quia ſcilicet populus ei non propriis manibus necem intulit, ſed tradens hunc Pilato, & Gentibus. Quidam autem per vineam Scripturam intellexerunt, cui non credentes, Dominum necaverunt: unde extra vineam, id. eſt extra Scripturam, dicitur Dominus paſſus. BEDA (cap. lxxxii. in Luc.) Sive eiectus extra vineam, & occiſus eſt, quia prius eſt ab infidelium corde repulſus, ac deinde cruci addictus eſt. CHRYSOSTOMUS *a*. Diſpenſationis autem, non negligentiæ eſt poſt Prophetas Chriſtum veniſſe: non enim Deus omnia repente proſequitur, ſed condeſcendit propter ſui pietatem: quia ſi poſt ſervos venientem filium contempſerunt, multo magis nec antea eum audirent: qui enim non audiebant minora præcepta, quomodo audiviſſent maiora? AMBROSIUS (Lib. & tit. ubi ſupra.) Pulchre autem interrogat, ut ſua ſe ipſi damnent ſententia: ſequitur enim: *Quid ergo faciet illis dominus vineæ?* BASILIUS *b*. Hoc autem fit, quaſi his qui damnantur nihil habentibus opponere evidentiæ iuris. Proprium autem eſt divinæ miſerationis non infligere pœnas ſilentio, ſed prædicere minis, revocando eos ad pœnitentiam: unde & hic ſequitur: *Veniet, & perdet colonos iſtos, & dabit vineam aliis*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Venturum dominum dicit vineæ, quod in filio adſit etiam paterna maieſtas; vel quod ultimis temporibus præſentior humanis aſpiret affectibus. CYRILLUS *c*. Excluſi ſunt igitur Iudæorum primates, quaſi dominicæ voluntati repugnantes, & ſterilem reddentes vineam ſibi commiſſam; eſt autem datus cultus vineæ ſacerdotibus novi teſtamenti. Cum autem virtutem ænigmatis ſenſerunt, recuſant illud pati: unde ſequitur: *Quo audito, dixerunt illi, Abſit*. Nec tamen (1) evaſerunt ob ſui pertinaciam, & inobedientiam erga fidem Chriſti. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Aliter autem videtur Matthæus cap. xxi. dicere, Dominum ſcilicet quæſiviſſe, „ Quid faciet illis cultoribus dominus vineæ?" Iudæos vero reſpondiſſe, „ Malos male perdet. " Non eſt autem repugnantia, nam utrumque factum eſt: primo enim ipſi promulgaverunt illam ſententiam; poſtea ſentientes quo tendebat parabola, dixerunt, *Abſit;* ut Lucas hic narrat. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxx.) Vel aliter. In illa de qua loquimur turba erant qui doloſe Dominum interrogaverant, in qua poteſtate faceret: erant etiam qui non doloſe, ſed fideliter acclamaverunt: „ Benedictus qui venit in nomine Domini:" Marc. xi. ac per hoc erant qui dicerent: *Perdet illos, & vineam ſuam dabit aliis*: quæ vox recte etiam ipſius Domini fuiſſe intelligitur, ſive propter veritatem, ſive propter membrorum eius cum ſuo capite unitatem. Erant etiam qui talia reſpondentibus dicerent, *Abſit*: quia intelligebant in ſeipſos hanc parabolam dictam: ſequitur enim: *Ille autem aſpiciens eos ait: Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli?* BEDA (cap. lxxxii. ſuper *Lapidem quem reprobaverunt.*) Quaſi dicat: Quomodo implebitur hæc prophetia, niſi quia Chriſtus a vobis reprobatus, & occiſus, credituris eſt Gentibus prædicandus, ut quaſi lapis angularis ex utroque populo unum ſibi templum ædificet? EUSEBIUS. Lapis autem dicitur Chriſtus propter terreſtre corpus, abſciſſus ſine manibus, ſecundum viſionem Danielis propter ortum ex Virgine. Lapis autem non argenteus, aut aureus, quia non Rex aliquis glorioſus, ſed homo humilis, & abiectus; propter quod ædificantes eum reprobaverunt. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Reprobaverunt enim eum principes populi, cum dixerunt Ioan. ix. „ Hic a Deo non „ eſt. " Ille vero tam utilis fuit, tam electus ut in capite anguli poneretur. CYRILLUS *d*. Angulo vero comparat ſacra Scriptura concurſum utriuſque populi, Iſraelitici ſcilicet, & Gentilis, in unam fidem: compegit enim Salvator utrumque populum in unum novum hominem, concilians eos in uno corpore Patri. Salubris ergo eſt lapis angulo facto ab eo; detrimentum autem infert Iudæis impugnantibus hunc ſpiritualem concurſum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Omnis qui ceciderit ſuper lapidem.*) Duas autem condemnationes commemorat: unam

(1) *Superaddit Nicolaius* meliores *in hunc modum* evaſerunt meliores.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec a Corderio notatur in Catena Græc. PP. nec alibi occurrit. *b* In Eſaiæ v. cap. *c* In Catena Græc. PP. *d* In Cat. Græc. PP.

unam quidem animarum ſuarum, quam paſſi ſunt ſcandalizati in Chriſto; & hoc tangit cum dicit: *Omnis qui ceciderit ſuper illum lapidem, conquaſſabitur*: aliam vero captivitatis, & exterminii, quam intulit eis lapis ab ipſis contemptus; & hoc tangit cum ſubdit: *Supra quem autem ipſe ceciderit, comminuet illum*, vel *ventilabit eum*: ſic enim ventilati ſunt Iudæi a Iudæa per univerſum orbem, ut ab area paleæ. Et attende ordinem: nam præambulum eſt ſcelus in eum commiſſum, ſequitur autem iuſta Dei vindicta. BEDA (cap. lxxxii. in Luc.) Vel aliter. Qui peccator eſt, & tamen illi credit, cadit quidem ſuper lapidem, & conquaſſatur, reſervatur enim per pœnitentiam ad ſalutem; *ſupra quem vero ille ceciderit*; hoc eſt, cui lapis ipſe irruerit, quia ipſum negavit, *comminuet eum*, ut nec teſta quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ puſillum. Sive de his dicit, quod cadunt ſuper eum, qui illum modo contemnunt; ideo nondum penitus intereunt, ſed conquaſſantur, ut non recti ambulent: ſuper quos autem cadit, veniet illis deſuper in iudicio cum pœna perditionis; ideo comminuet eos, ut ſint „ tamquam pulvis, quem proiicit ventus a „ facie terræ: " Pſal. 1. AMBROSIUS (Lib. IX. cap. de vinea plantata.) Vinea etiam typus noſter eſt: agricola quippe omnipotens Pater, vitis Chriſtus; at vero nos palmites. Recte vinea Chriſti populus nominatur, vel quod crucis in fronte prætexat indicium; vel quod fructus ex poſtrema anni legatur ætate; vel quod omnibus, ut ordinibus vinearum, ita pauperibus, atque divitibus, ſervis, & dominis in Eccleſia æqua dimenſio, nulla diſcretio ſit; & ut vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ. Hanc vineam diligens agricola fodere, & tondere conſuevit, ne luxuriet umbra foliorum, verborumque infructuoſa iactantia maturitatem indolis naturalis impediat. Decet totius orbis hic eſſe vindemiam, ubi totius orbis eſt vinea. BEDA (cap. lxxxii. in Luc.) a Vel morali intellectu cuique fidelium vinea quam excolat locatur, dum myſterium baptiſmi quod exerceat ſibi committitur. Mittitur ſervus unus, alter, tertius, cum lex, pſalmodia, & prophetia legitur. Sed miſſus ſervus contumeliis affectus, vel cæſus dicitur, cum ſermo auditus contemnitur, vel blaſphematur. Miſſum heredem quantum in ſe eſt occidit qui Filium Dei peccando conculcat. Perdito malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiæ, quod ſuperbus ſprevit, humilis ditatur.

(c) CYRILLUS. Decebat quidem principes Iudæorum, intelligentes quod de ipſis parabola diceretur, a malo ſic diſcedere, quaſi de futuris inſtructos; ſed hoc non conſiderantes, occaſionem ſuorum colligunt criminum: unde dicitur: *Et quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ mittere in illum manus in illa hora*. Nec refrenavit eos legis præceptum quod dicit Exod. xxiii. „ Innocentem & iuſtum non occides; " ſed compeſcuit eorum nefandum propoſitum plebis timor: ſequitur enim: *Et timuerunt populum*. Præferunt enim divinæ reverentiæ humanum timorem. Quæ autem huius propoſiti fuerit occaſio, ſubditur: *Cognoverunt enim quod ad ipſos dixerit ſimilitudinem iſtam*. BEDA (cap. lxxxii.) b. Et ita quærendo ipſum occidere, docebant vera eſſe quæ in parabola dixerat. Ipſe enim eſt heres, cuius iniuſtam necem dicebant eſſe vindicandam; illi nequam coloni, qui Dei Filium quærebant occidere. Hoc etiam quotidie geritur in Eccleſia, cum quilibet ſolo nomine frater, eam quam non diligit eccleſiaſticæ fidei, ac pacis unitatem, propter bonorum multitudinem, vel erubeſcit, vel timet impugnare. Et quia principes (1) quærebant Dominum comprehendere, quod per ſe non poterant, præſidis manibus efficere tentabant: unde ſequitur: *Et obſervantes miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent*. CYRILLUS. Videbantur enim eſſe leves; erant autem graves, obliti Dei dicentis Iob xlii. „ Quis hic qui mihi abſcon- „ dit conſilium? " Adeunt enim Chriſtum omnium Salvatorem quaſi hominem communem: unde ſequitur: *Ut caperent eum in ſermone, & traderent eum principatui, & poteſtati præſidis*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Paraverunt autem Domino laqueos; illaqueati ſunt tamen in eis pedes eorum. Audi namque aſtutiam. *Et interrogaverunt illum dicentes: Magiſter, ſcimus quia recte dicis, & doces*. BEDA c (cap. lxxxiii. in Lucam.) Blanda, & fraudulenta interrogatio illuc provocat reſpondentem ut ma-

(1) Al. quærentes.

Ex ditione P. Nicolai.

a Super Marcum. b Ibid. c Et Hieronymus in Matth.

Digitized by Google

gis Deum quam Cæſarem timeat: ſequitur enim: *Et non accipis perſonam hominis, ſed in veritate viam Dei doces.* Et hoc dicunt ad hoc ut dicat non debere tributa ſolvi, ut ſtatim audientes miniſtri præſidis, qui, iuxta alios Evangeliſtas, affuiſſe leguntur, ſeditionis eum contra Romanos auctorem teneant: unde conſequenter quærunt: *Licet nobis dare tributum Cæſari, an non?* Erat enim in populo magna ſeditio, dicentibus aliis, (1) pro ſecuritate, qua Romani pro omnibus militabant, debere tributa perſolvi; phariſæis contra dicentibus non debere populum Dei, qui decimas, & primitias daret, humanis legibus ſubiacere. THEOPHYLACTUS (ſuper *Conſiderans dolum eorum.*) Intendebant ergo, quod ſi diceret oportere dari cenſum Cæſari, criminaretur a populo quaſi ſervituti ſubiiciens gentem; ſi vero prohiberet cenſum reddere, eum repræſentarent ut ſchiſmaticum præſidi. Ipſe vero laqueos eorum effugit: ſequitur enim: *Conſiderans autem dolum eorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Oſtendite mihi denarium. Cuius habet imaginem, & ſuperſcriptionem?* AMBROSIUS (Lib. IX. cap. de confutatione phariſæorum.) Docet hoc loco Dominus circumſpectos nos in reſpondendo adverſus hæreticos, vel Iudæos eſſe debere; ſicut alibi dixit, Matth. x. „ Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes. “ BEDA (cap. lxxxii. in Lucam.) Qui autem putant interrogationem Salvatoris ignorantiam eſſe, diſcant ex præſenti loco, quod potuerit ſcire Ieſus cuius imago eſſet in nummo; ſed interrogat, ut ad ſermonem eorum competenter reſpondeat: ſequitur enim: *Reſpondentes dixerunt, Cæſaris.* Non putemus Cæſarem Auguſtum, ſed Tiberium ſignificari. Omnes enim Romani Reges a primo Caio Cæſare Cæſares appellati ſunt. Ex eorum autem reſponſione convenienter Dominus quæſtionem ſolvit: ſequitur enim: *Et ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* TITUS. Quaſi dicat: Verbis tentatis, operibus obedite: ſubiiſtis Cæſaris ſervitutem, ſuſcepiſtis quæ eius ſunt: date ergo illi cenſum, Deo timorem: non enim exigit Deus denarium, ſed fidem. BEDA (cap. lxxxiii.) Reddite etiam Deo quæ Dei ſunt, decimas ſcilicet, primitias, oblationes, & victimas. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Et attende quod non dixit, Date, ſed *reddite*, debitum enim eſt: tuetur enim te princeps tuus ab hoſtibus, vitam tuam reddit tranquillam: pro his ergo teneris ei in cenſu. Sed & hoc ipſum quod offers, numiſma ſcilicet, ab eo habes. Reddas ergo numiſma regium Regi. Deus etiam tibi tradidit intellectum, & rationem: reſtituas hoc ei, non comparatus beſtiis, ſed in omnibus rationabiliter procedens. AMBROSIUS (Lib. & titul. ut ſupra.) Tu ergo, ſi vis non eſſe obnoxius Cæſari, noli habere quæ mundi ſunt. Et bene prius quæ Cæſaris ſunt reddenda decernit: neque enim poteſt quis eſſe Domini, niſi prius renuntiaverit mundo. Quam gravia vincula promittere Deo, & non ſolvere! Maior eſt contractus fidei quam pecuniæ. ORIGENES *a*. Habet autem locus iſte aliquid myſtici. Duæ enim ſunt imagines in homine: una quam accepit a Deo, altera inimici. Sicut enim denarius habet imaginem Imperatorum mundi; ſic qui facit opera (2) tenebrarum, portat imaginem eius cuius habet opera. Dicit ergo: *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari;* hoc eſt, abiicite terrenam imaginem, ut poſſitis, vobis imaginem cæleſtem imponentes, reddere quæ Dei ſunt Deo, ut ſcilicet Deum diligamus &c. quæ, ut Moyſes dicit, Deus requirit a nobis. Poſtulat autem a nobis Deus, non quia neceſſarium habet ut ei aliquid tribuamus, ſed ut poſtquam ei dederimus, hoc ipſum nobis tribuat in ſalutem. BEDA (cap. lxxxiii. in fin.) Qui autem credere debuerant, ad tantam ſapientiam mirati ſunt, quod calliditas eorum inſidiandi non inveniſſet locum: unde ſequitur: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in reſponſo eius tacuerunt.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Et non potuerunt.*) Hoc enim erat quod præcipue intendebant, increpare eum coram populo; quod obtinere nequiverunt propter ſapientiſſimam eius reſponſionem.

(d) BEDA *b* (cap. lxxxiv. in Lucam.) Duæ erant hæreſes in Iudæis: una phariſæorum, (3) qui traditionum, & obſervatio-

(1) *Al.* pro ſeveritate. *Nicolai addit* & quiete, *hoc modo* pro ſecuritate, & quiete. (2) *Al.* tenebrarum iſtarum. (3) *Al.* Qui traditionum, & obſervationum ſibi iuſtitiam præferebant. *P. Nicolai* qui traditionum ſibi iuſtitiam &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. in Luc. xxxix. *b* Ex Hieronymo in Matth.

tionum iuſtitiam præferebant: unde & diviſi vocabantur a populo; altera ſadducæorum, qui interpretantur iuſti, vendicantes ſibi quod non erant. Illis ergo abeuntibus, hi ad tentandum accedunt: unde dicitur: *Acceſſerunt autem quidam ſadducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem*. ORIGENES a. Sadducæorum hæreſis non ſolum reſurrectionem mortuorum negat, ſed etiam putat animam interire cum corpore. Hi ergo verbis Salvatoris inſidiantes, eo tempore quæſtionem propoſuerunt quo eum viderunt de reſurrectione docere diſcipulos: unde ſequitur: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magiſter, ſcripſit nobis Moyſes, ſi frater alicuius mortuus fuerit habens uxorem, & hic ſine filiis fuerit, ut accipiat eam frater eius in uxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo*. AMBROSIUS (Lib. IX. cap. ult.) Secundum legis litteram, nubere cogitur etiam invita, ut defuncti ſemen excitet frater; ſpiritus autem magiſter eſt caſtitatis. THEOPHYLACTUS (ſuper *Acceſſerunt quidam ſadducæorum*.) Sadducæi autem fragile fundamentum ſubſtituentes, non credebant reſurrectionis ſermonem. Opinantes enim carnalem eſſe futuram vitam, in reſurrectione merito fallebantur; & ideo tamquam impoſſibile calumniantes dogma reſurrectionis, fingunt hanc narrationem, dicentes: *Septe ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus eſt ſine filiis; & ſequens accepit illam, & mortuus eſt ſine filio; & tertius accepit illam; & ſimiliter omnes ſeptem, & non reliquerunt ſemen, & mortui ſunt. Noviſſime autem omnium mortua eſt & mulier*. BEDA b (cap. lxxxiv. a medio.) Hanc fabulam confingunt, quæ deliramenti arguat eos qui reſurrectionem aſſerunt mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, ut reſurrectionis denegent veritatem: unde ſubditur: *In reſurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Siquidem ſeptem habuerunt eam uxorem*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Myſtice hæc mulier ſynagoga eſt, quæ ſeptem viros habuit, ſicut dicitur Samaritanæ Ioan. iv. „ Quin„ que viros habuiſti: " quia Samaritana tantum quinque libros Moyſi, ſynagoga ſeptem ſequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam ſuam hereditariæ (1) poſteritatis ſemen accepit; & ideo partem cum viris ſuis in reſurrectione habere non potuit, quia ſpiritale præceptum ſecundum ſenſum carnis invertit: non enim frater carnalis aliquis denuntiatus eſt, qui ſemen fratris ſuſcitaret defuncti, (2) ſed ille qui de mortuo populo Iudæorum, ſapientiam ſibi divini cultus aſciſceret in uxorem, atque ex ea ſemen in Apoſtolis ſuſcitaret, qui quaſi defunctorum reliquiæ Iudæorum, informes adhuc in ſynagogæ utero derelicti, ſecundum electionem gratiæ reſervari novi ſeminis admixtione meruerunt. BEDA (cap. lxxxiv. inter princip. & med.) Sive ſeptem hi fratres reprobis congruunt, qui per totam huius ſæculi vitam, quæ ſeptem diebus volvitur, a bonis operibus ſteriles exiſtunt quibus (3) viritim morte præreptis, ad ultimum & ipſa mundana converſatio quaſi uxor infecunda tranſibit. THEOPHYLACTUS. Dominus autem oſtendens in reſurrectione non eſſe futuram converſationem carnalem, eorum dogma evulſit ſimul cum fragili fundamento: unde ſequitur: *Et ait illis Ieſus: Filii huius ſæculi nubunt, & traduntur ad nuptias*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. xlix.) Quia connubia propter filios, filii propter ſucceſſionem, ſucceſſio propter mortem. Ubi ergo mors non eſt, neque connubia: unde ſequitur: *Illi vero qui digni habebuntur ſæculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: neque enim ultra mori poterunt*. BEDA (cap. lxxxiv.) Quod non ita intelligendum eſt quaſi ſoli digni vel reſurrecturi, vel ſine nuptiis futuri ſint; ſed omnes etiam peccatores reſurrecturi, & abſque nuptiis ſunt in ſæculo illo manſuri. Dominus autem ut ad reſurrectionis gloriam inquirendam animos incitaret, de electis tantum voluit facere ſermonem. AUGUSTINUS de Quæſt Evang. (Lib. II. qu. xlix.) Sicut autem nunc ſermo noſter decedentibus, & ſuccedentibus ſyllabis peragitur, atque perficitur; ita & ipſi homines, quorum ſermo eſt, decedendo, & ſuccedendo peragunt, atque perficiunt ordinem huius ſæculi, qui temporali rerum pulchritudine contexitur. In illa autem vita, quoniam Verbum Dei, quo fruemur, nulla deceſſione, atque ſucceſſione ſyllabarum completur, ſed omnia quæ habet, ſemper manendo, ſimul habet; ita participes eius, quibus ipſum ſolum erit vita, neque moriendo decedent, neque na-

Sſ 2 ſcendo

(1) *Al.* poteſtatis. (2) *Al.* ſed ille de mortuo &c. *Nicolai autem* ſed ille frater &c. (3) *Al.* iunctim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. b Ex Hieronymo, ut iam ſupra.

ſcendo ſuccedent; ſicut nunc eſt in Angelis: unde ſequitur: *Æquales enim Angelis ſunt*. CYRILLUS a. Sicut enim multitudo Angelorum plurima quidem eſt, non autem propagata per generationem, ſed ex creatione conſiſtens, ita & his qui reſurgunt non eſt opus ulterius nuptiis: unde ſequitur: *Et filii Dei ſunt, cum ſint filii reſurrectionis*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Filii ſunt Dei*.) Quaſi dicat: Quia Deus eſt qui operatur in reſurrectione, merito dicuntur Dei filii qui per reſurrectionem regenerantur: non enim aliquid carnale in reſurgentium generatione conſpicitur, non coitus, non matrix, non partus. BEDA (cap. lxxxiv. in Luc.) Vel *æquales Angelis, & filii ſunt Dei*: quia gloria reſurrectionis innovati, ſine ullo mortis metu, ſine ulla labe corruptionis, ſine ullo terreni ſtatus actu, perpetua Dei viſione (1) fruuntur. ORIGENES b. Sed quia Dominus in Matthæo cap. xxii. dicit quod hic prætermittitur, „ Erratis neſcientes Scripturas; “ (2) propone Scripturam, ubi ſcriptum ſit: „ Neque „ nubent, neque nubentur. “ Quantum enim ego æſtimo, neque in veteri, neque in novo teſtamento quicquam tale reperitur. Sed omnis eorum error de Scripturæ lectione, quam non intelligunt, ſubrepſit: dicitur enim in Eſaia cap. lxv. „ Electi mei „ bibent: “ & putant hæc, & ſimilia futura eſſe in reſurrectione. Paulus autem omnes has benedictiones ſpiritaliter interpretans, & ſciens non eſſe carnales, ad Epheſios cap. 1. dicit: „ Benedixiſti nos in omni „ benedictione ſpirituali. “ THEOPHYLACTUS (ſuper *Quia vero reſurgant mortui*.) Vel Dominus rationi ſuprapoſitæ Scripturæ teſtimonium addit, ſubdens: *Quia vero reſurgant mortui, & Moyſes oſtendit ſecus rubum, ſicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob*; quaſi dicat: (3) Si ſemel redierunt in nihilum Patriarchę, ne viverent apud Deum, in ſpe reſurrectionis non dixiſſet, Ego ſum, ſed fueram: conſuevimus enim de rebus corruptis, & præteritis dicere, Eram dominus illius rei. Nunc vero quoniam dixit, Ego ſum, oſtendit quod viventium eſt Deus, & Dominus; & hoc eſt quod ſubditur: *Deus autem non eſt mortuorum, ſed vivorum: omnes enim vivunt ei*: quamvis enim exanimes ſunt, vivunt tamen (4) apud Deum in ſpe reſurgendi. BEDA (cap. lxxxiv.) Vel hoc dicit, ut cum probaverit animas permanere poſt mortem, quod ſadducæi negabant, conſequens introduceretur & corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona malave geſſerunt. Eſt autem vera vita qua iuſti Deo vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Ad comprobandam autem reſurrectionis veritatem, multo maniſeſtioribus exemplis ex Prophetis uti valuit; ſed ſadducæi quinque tantum libros Moyſi recipiebant, Prophetarum vaticinia reſpuentes. CHRYSOSTOMUS. Sicut autem ſancti communem orbis Dominum ſibi appropriant, non derogantes eius dominio, ſed proprium affectum pandentes, ſecundum morem amantium, qui non patiuntur cum multis diligere, ſed volunt præcipuam, & ſpecialem quamdam dilectionem exprimere; ſic & Deus ſpecialiter ſe horum Deum dicebat, non coarctando ſuum dominium, ſed ampliando. Non enim ſic multitudo ſubditorum, ſicut virtus famulantium pandit eius dominium: unde non ſic gaudet dici Deus cæli & terræ, ſicut cum dicitur *Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*. Et apud mortales quidem a dominis denominantur famuli: dicimus enim, Villicus talis Ducis; e contrario autem Deus dicitur Abrahæ. THEOPHYLACTUS (ſuper *Reſpondentes quidam ſcribarum*.) Confutatis autem ſadducæis, favent Ieſu ſcribæ tamquam ſadduceorum oppoſiti: unde ſequitur: *Reſpondentes autem quidam ſcribarum dixerunt: Magiſter, bene dixiſti*. BEDA (cap. lxxxiv.) Et quia in ſermonibus confutati ſunt, ultra non interrogant: unde ſequitur: *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare*: ſed comprehenſum Romanæ tradunt poteſtati: ex quo intelligimus venena invidiæ poſſe quidem ſuperari, ſed difficile conquieſcere.

(e) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quamvis Dominus ad paſſionem erat iturus in brevi, prædicat propriam deitatem; nec hoc tamen incaute, aut arroganter; (5) ſed modeſte quærit: unde dicitur: *Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Chriſtum filium David eſſe?* AMBROSIUS (Lib. X. cap. 1. in Lucam.) Non reprehenduntur hoc lo-

co

(1) *Al.* fruimur. (2) *Al.* propono. *P. Nicolai legit* propono quæſtionem ubi &c. (3) *Al. omittitur* Si. (4) *Al.* apud eum. (5) *Legit Nicolai* ſed modeſte: nam interrogat illos, & in perplexitatem inducens permittit eos ratiocinari quid ſit conſequens: unde dicitur &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. b Ut ſupra.

co, quia David filium confitentur, quia cęcus ille, David filium confitendo meruit ſanitatem; & pueri dicentes, Matth. XXI. „ Hoſanna filio David, " præcelſæ prædicationis gloriam Deo deferebant; ſed reprehenduntur, quia non credunt Filium Dei: unde ſubditur: *Et ipſe David dicit in libro Pſalmorum*: *Dixit Dominus Domino meo*. Et Pater Dominus, & Filius Dominus; ſed non duo Domini, ſed unus eſt Dominus: quia Pater in Filio, & Filius in Patre: ipſe ad dexteram Patris ſedet, quia Patri conſors, nulli ſecundus eſt: ſequitur enim: *Sede a dextris meis*. Nec præfertur qui ad dexteram ſedet, nec iniuriam patitur qui admittitur: gradus non quæritur dignitatis ubi plenitudo eſt divinitatis. AUGUSTINUS de Symbolo (Lib. II. cap. VII.) Seſſione autem iſta non accipiamus humanis membris poſitum, tamquam Pater ſedeat in ſiniſtra, & Filius ſedeat ad dexteram; (1) ſed ipſam dexteram intelligamus poteſtatem quam accepit ille homo ſuſceptus a Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. CYRILLUS. Vel quod ſedet ad dexteram Patris, ſupernam eius gloriam probat: nam quorum eſt thronus æqualis, & maieſtas. Seſſio vero in Deo ſignificat regnum, & omnium poteſtatem. Sedet ergo a dextris Dei Patris, quia Verbum ex paterna ſubſtantia prodiens, factum caro, divinam non exuit dignitatem. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Manifeſtat ergo quod adverſarius Patris non eſt, ſed ſecum concordat; cum Pater repugnet adverſariis eius: ſequitur enim: *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. I.) Ergo & Deum Chriſtum, & hominem eſſe credamus; cui a Patre ſubiiciuntur inimici, non per infirmitatem poteſtatis ſuæ, ſed per unitatem naturæ, quia in altero alter operatur: nam & Filius ſubiicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat ſuper terram. THEOPHYLACTUS (hoc in loco.) Quærit ergo ipſe, & mota dubitatione finit illos colligere quid ſequatur: unde ſubdit: *David ergo Dominum illum vocat*: *& quomodo filius eius eſt*? CHRYSOSTOMUS. David quidem pater Chriſti, & ſervus; hoc quidem ſecundum carnem, illud ſecundum ſpiritum. CYRILLUS. Et nos ergo novis phariſæis, qui nec verum Dei Filium, neque Deum eſſe fatentur natum ex ſacra Virgine, ſed dividunt unum Filium in duos, talem (2) obiicimu quæſtionem: Quo pacto filius David dominus eius eſt; & non humano dominio, ſed divino?

(f) CHRYSOSTOMUS. Nihil autem eſt fortius quam ex Prophetis diſputare: hoc enim eſt & ipſis rebus validius: nam Chriſto faciente miracula contradicebant multoties; cum vero allegavit prophetiam, tacuerunt, quia non habebant quid dicerent. Eis autem tacentibus, contra eos invehitur: unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit diſcipulis ſuis*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Cavete a fermento phariſæorum*.) Quia enim eos orbis doctores mittebat, merito monet non eſſe eis imitandam phariſæorum ambitionem: unde ſequitur: *Attendite a ſcribis, qui volunt ambulare in ſtolis*. BEDA (cap. lxxxv.) Ideſt, cultioribus veſtimentis indutiad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccaſſe deſcribitur. CYRILLUS. Paſſiones autem erant ſcribarum, amor gloriæ inanis, & lucri. Ut igitur tam peſſima crimina evitarent diſcipuli, commonet eos, ſubdens: *Et amant ſalutationes in foro*. THEOPHYLACTUS (par. a fine Comment.) Quod eſt (3) blandientium, & venantium opinionem famæ: vel agunt hoc cauſa congregandæ pecuniæ: ſequitur enim: *Et primas cathedras in ſynagogis, & primos diſcubitus in conviviis*. BEDA (cap. lxxxv. in Luc.) Non primos ſedere, vel diſcumbere vetat eos quibus hoc officii ordine competit; ſed eos qui hoc indebite amant, docet eſſe cavendos; animum, non gradum redarguens; quamvis & hoc culpa non careat, ſi iidem in foro litibus velint intereſſe qui in ſynagoga magiſtri deſiderant appellari. Duplici autem ratione a vanæ gloriæ cupidis attendere iubemur, ne vel eorum ſimulatio ne ducamur, æſtimantes bona eſſe quæ faciunt, vel ęmulatione inflammemur, fruſtra gaudentes in bonis laudari quæ ſimulant. Non ſolum autem laudes ab hominibus, ſed & pecunias quærunt: ſequitur enim: *Qui devorant domos viduarum, ſimulantes longam orationem*. Iuſtos enim, & magni meriti apud Deum ſe ſimulantes, ab infirmis, & peccatorum ſuorum conſcientia turbatis, quaſi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipere non dubitant. CHRYSOSTOMUS a. Ingurgitantes etiam ſe viduarum bonis, paupertatem atterunt, non qualiter-

(1) *Al. omittitur* ſed ipſam dexteram. (2) *Al.* obiicienius. (3) *Al.* a blandientibus venantium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP.

litercumque comedentes, ſed devorantes, & ad pravitatem oratione utentes; quod graviori pœna facit eos obnoxios: unde ſequitur: *Hi accipient maiorem damnationem*. Theophylactus (cir. fin. Com.) Quia non ſolum mala faciunt, ſed orationes prætendunt, & virtutem faciunt pravſitatis excuſationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat miſereri, dum ob ſui præſentiam eas cogunt exponere. Beda (cap. lxxxv.) Vel quia laudes ab hominibus, & pecunias quærunt, maiori damnatione plectuntur.

CAPUT XXI.

(a) RESpiciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium divites. Vidit autem & quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo; & dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper pluſquam omnes miſit. Nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit, miſit.

(b) Et quibuſdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum eſſet, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod ſignum cum fieri incipient? Qui dixit: Videte ne ſeducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Quia ego ſum; & tempus appropinquabit. Nolite ergo ire poſt illos.

(c) Cum autem audieritis prælia, & ſeditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, ſed nondum ſtatim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adverſus regnum, & terræmotus magni erunt per loca, & peſtilentiæ, & fames, terroreſque de cælo, & ſigna magna erunt.

(d) Sed ante hæc omnia, iniicient vobis manus ſuas, & perſequentur, tradentes in ſynagogas, & cuſtodias, trahentes ad Reges, & præſides propter nomen meum. Continget autem vobis in teſtimonium. Ponite ergo in cordibus veſtris non præmeditari quemadmodum reſpondeatis: ego enim dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes adverſarii veſtri. Trademini autem a parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis; & morte afficient ex vobis: & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum; & capillus de capite veſtro non peribit. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.

(e) Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquavit deſolatio eius. Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in montes, & qui in medio eius ſunt, diſcedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi ſunt, ut impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes. Et Hieruſalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

(f) Et erunt ſigna in ſole, & luna, & ſtellis, & in terris preſſura gentium præ confuſione ſonitus maris, & fluctuum, areſcentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ ſupervenient univerſo orbi. Nam virtutes cælorum movebuntur; & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum poteſtate magna, & maieſtate.

(g) His autem fieri incipientibus, reſpicite, & levate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quoniam prope eſt æſtas; ita & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quia prope eſt regnum Dei. Amen

dico

dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Cælum, & terra tranſibunt; verba autem mea non tranſibunt.

(h) Attendite autem vobis, ne forte graventur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & ſuperveniat in vos repentina dies illa. Tamquam laqueus enim ſuperveniet in omnes qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante Filium hominis.

(i) Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

(a) GLOSSA [a]. Poſtquam Dominus redarguit ſcribarum avaritiam, qui domos viduarum devorabant, commendat viduæ eleemoſynam: unde dicitur: *Reſpiciens autem vidit eos qui mittebant munera ſua in gazophylacium divites.* BEDA (cap. lxxxvi. in Luc.) Quia ſermone Græco (1) phylattin (φυλάττειν) ſervare dicitur, & gaza ligua Perſica divitiæ vocantur; gazophylacium locus appellari ſolet quo divitiæ ſervantur. Erat autem arca foramen habens deſuper poſita iuxta altare ad dexteram ingredientibus domum Domini, in quam mittebant ſacerdotes, qui cuſtodiebant hoſtias, omnem pecuniam quæ deferebatur ad templum Domini. Dominus autem, ſicut operantes in domo ſua diſcutit, ita & dona ferentes reſpicit; & quem dignum viderit, laudat; quem reprobum, damnat: unde ſequitur: *Vidit autem & quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo.* CYRILLUS [b]. Duos obolos offerebat, quos cum ſudoribus ad diurnum victum acquiſierat; vel quæ quotidie per aliena poſcit ſuffragia, Deo donat, oſtendens ei (2) ſuam paupertatem fructiferam. Vincit igitur alios, & iuſta cenſura coronatur a Deo: unde ſequitur: *Et ait illis: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper pluſquam omnes miſit.* BEDA (cap. lxxxvi.) Acceptabile enim eſt Deo quicquid bono animo obtulerimus, qui cor, & non ſubſtantiam penſat, nec perpendit quantum in eius ſacrificio, ſed ex quanto proferatur: unde ſequitur: *Nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod illi deeſt, omnem victum quem habuit miſit.* CHRYSOSTOMUS [c]. Non enim paucitatem oblati, ſed copiam affectus intuitus eſt Deus. [d] Non eſt eleemoſyna ex pluribus pauca impendere; ſed illud viduæ, quæ totam ſibi evacuavit ſubſtantiam. Quod ſi nequis tantum offerre ſicut & vidua, offer ſaltem totum ſuperfluum. BEDA (cap. lxxxvi. in Luc.) Myſtice autem divites qui in gazophylacium munera mittebant, ſignificant Iudæos de iuſtitia legis elatos; vidua pauper Eccleſiæ ſimplicitatem; quæ paupercula vocatur, quia vel ſuperbiæ ſpiritum, vel peccata tamquam mundi divitias abiecit; vidua vero, quia vir eius pro ea mortem pertulit. Hæc in gazophylacium duo æra minuta mittit, quia in conſpectu Dei, apud quem noſtri operis oblationes conſervantur, munera ſua defert, ſive dilectionem Dei, & proximi, ſive fidei, & orationis: quæ cunctis ſuperborum Iudæorum operibus præſtant: ex abundanti enim in munera Dei immittunt Iudæi, qui de iuſtitia ſua præſumunt; Eccleſia autem omnem victum ſuum mittit, quia omne quod vivit, Dei eſſe muneris intelligit. THEOPHYLACTUS (non remote a prin. Comm. in cap. xxi. Luc.) Vel vidua poteſt intelligi quælibet anima, orbata, quaſi primo viro, priſtina lege, & non digna copula Verbi Dei; quæ loco arrhæ offert Deo fidem, & conſcientiam bonam; (3) & ideo plus videtur offerre divitibus in ſermone, & ſuperfluentibus moralibus gentilium virtutibus.

(b) EUSEBIUS [e]. Quod ſpectanda forent quæ pertinebant ad templi ſtructuram, manifeſtant hiſtoriæ, & hucuſque quædam conſervantur reliquiæ, quibus percipiuntur

quæ

(1) *Al.* phylax: (φυλάξαι.) (2) *Al.* ſui. (3) *Al.* omittitur & ideo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Pro his quæ non occurrunt, ſic tantum habet Gloſſa. *Qui appetitores primatus & vanæ gloriæ cavendos eſſe monuerat, etiam dona ferentes in domum Domini, certo examine diſcernit, ut retribuat ſingulis ſecundum intentionem cordis.* [b] In Cat. Græc. PP. [c] Hom. I. in Epiſt. ad Hebr. [d] Hom. XXVIII. [e] Vel Theophylactus in Catena Græc. PP.

quæ dudum erant fabricarum veſtigia. Sed Dominus mirantibus templi fabricas, promulgavit quod in eo lapis ſuper lapidem non maneret: dicitur enim: *Et quibuſdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum eſſet, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.* Decebat enim locum illum, propter cultorum audaciam, omnimodam deſolationem pati. BEDA (cap. lxxxvi. in Luc.) Divina etiam diſpenſatio procuravit ut civitas ipſa, & templum ſubverteretur, ne quis forte adhuc parvulus in fide, videns (1) illa conſtare, dum ſacrificiorum ritum attonitus ſtuperet, raperetur intuitu. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. de futura templi deſtructione.) Verum igitur dictum eſt de templo manufacto, quod eſſet ſubvertendum: nihil enim eſt manufactum quod non aut vetuſtas conficiat, aut vis ſubruat, aut ignis exurat. Tamen eſt & aliud templum, ſcilicet ſynagoga, cuius ſtructura vetus, Eccleſia ſurgente, diſſolvitur. Eſt etiam templum in unoquoque, quod deficiente fide labitur, & maxime ſi quis falſo Chriſti (2) nomen obtendat, quo interiorem expugnet affectum. CYRILLUS. Nequaquam autem diſcipuli adverterant vim dictorum; ſed (3) arbitrabantur de conſummatione ſæculi dictum eſſe; & ideo quærebant quo tempore deberent accidere: unde ſequitur: *Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod ſignum cum fieri incipient?* AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Matthæus tertiam interrogationem addidit, ut & templi tempora deſtruendi, & ſignum adventus, & conſummatio ſæculi a diſcipulis quæreretur. Interrogatus autem Dominus quando templi futura eſſet deſtructio, & quod ſignum eſſet eius adventus, de ſignis docet, de tempore non curat intimandum: ſequitur enim: *Qui dixit: Videte ne ſeducamini.* ATHANASIUS a. Cum enim ſint nobis a Deo chariſmata, & dogmata quæ ſunt ſuper hominem, tradita, ſcilicet cæleſtis converſationis forma, virtus contra dæmones, & adoptio, & notitia Patris, & Verbi, & Spiritus ſancti donum; adverſarius noſter diabolus circuit, quærens nobis ſurripere inſita ſemina verbi; Dominus autem tamquam ſua pretioſa dona in nobis ſua documenta concludens, monet ne ſeducamur. Magnum autem quoddam donum tribuit nobis Dei Verbum, ut non ſolum ex apparentibus non decipiamur, ſed etiam ſi qua latentia ſint, diiudicemus per Spiritus gratiam. Cum enim ſit odioſus diabolus inventor malitiæ, hoc quod ipſe eſt occultat, nomen vero cunctis cupitum ſimulat callide: puta, ſi quis ſubiicere ſibi volens filios alienos, parentibus abſentibus (4) fingat eorum vultus, & filios deſiderantes ſeducat. Ergo in unaquaque hæreſum diabolus figuratus dicit: Ego ſum Chriſtus, & apud me veritas eſt: unde ſequitur: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego ſum; & tempus appropinquabit.* CYRILLUS. Ante ſuum enim deſcenſum de cælo, provenient aliqui, quibus acquieſcere non oportet: voluit enim unigenitum Verbum Dei, cum venit ut mundum ſalvaret, latere, ut crucem ſuſtineret pro nobis; ſed ſecundus eius adventus non erit clanculo, ut ante, ſed terribilis, & manifeſtus: deſcendet enim in gloria Dei Patris, miniſtrantibus Angelis, ut mundum in iuſtitia iudicet: unde concludit: *Nolite ergo ire poſt illos.* TITUS. Vel forſitan non dicit pſeudochriſtos ante conſummationem venientes, ſed eos qui fuere tempore Apoſtolorum. BEDA (cap. lxxxvii.) Multi enim imminente Hieroſolymorum excidio principes extitere qui ſe dicerent eſſe Chriſtos, tempuſque libertatis appropinquare. Multi etiam in Eccleſia hæreſiarchæ diem Domini inſtare prædicaverunt; quos Apoſtolus ad Theſſalonicenſes damnat. Multi etiam in nomine Chriſti venere antichriſti; quorum primus eſt Simon Magus, (5) cui dicebant: Hic eſt virtus Dei, quæ vocatur magna.

(c) GREGORIUS in hom. (xxxv. in Evang.) Perituri mundi præcurrentia mala denuntiat Dominus, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint præſcita: minus enim iacula feriunt quæ prævidentur: unde dicit: *Cum autem audieritis prælia, & ſeditiones, nolite terreri.* Bella ad hoſtes pertinent, ſeditiones ad cives. Ut ergo nos indicet exterius interiuſque turbari, aliud nos fatetur ab hoſtibus, aliud a fratribus perpeti. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de futura deſtructione templi.) Verborum autem cæleſtium nulli magis quam

nos

(1) *Al.* illos. (2) *Al.* nomine. (3) *Al.* arbitrantur. (4) *Al.* fugat. (5) *Legit P. Nicolai* qui dicebat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Orat. 1. contra Arrianos.

nos teſtes ſumus, quos mundi finis invenit. Quanta prælia, & quas opiniones accepimus præliorum? GREGORIUS in homil. (xxxv. in Evang.) Sed his malis prævenientibus, quia non ſtatim finis ſequatur, adiungitur: *Oportet hæc primum fieri*; (1) *ſed nondum ſtatim finis*. Ultima enim tribulatio multis tribulationibus prævenitur: quia multa debent mala præcurrere, ut malum valeant ſine fine nuntiare: unde ſequitur: *Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adverſus regnum*: quia neceſſe eſt ut alia ex cælo, alia ex terra, alia ab elementis, alia ab hominibus patiamur. Hic ergo ſignatur perturbatio hominum: ſequitur enim: *Et terræmotus magni erunt per loca*: ecce reſpectus iræ deſuper. CHRYSOSTOMUS [a]. Terræmotus enim quandoque iræ ſignum eſt, nam & quando crucifixus eſt Dominus, mota eſt terra; quandoque vero proviſionis indicium, ſicut orantibus Apoſtolis commotus eſt locus in quo erant congregati.

Sequitur, (2) *Et peſtilentia*. GREGORIUS in homil. (xxxv. in Evang.) Ecce inæqualitas corporum; *& fames*, ecce ſterilitas terræ; *terroreſque de cælo, & ſigna magna erunt*: ecce inæqualitas aeris: quod ad eas tempeſtates referendum eſt, quæ nequaquam ordinem temporum ſervant: quæ enim ordinate veniunt, ſignum non ſunt. Omnia enim quæ ad uſum vitæ accepimus, ad uſum convertimus culpæ; ſed cuncta quæ ad uſum pravitatis infleximus, ad uſum nobis vertuntur ultionis. AMBROSIUS (ut ſupra.) Occaſum ergo ſæculi præcedunt quædam ægritudines mundi, ſcilicet fames, peſtilentia, & perſecutio. THEOPHYLACTUS. Quidam autem hæc non ſolum in conſummatione futura, ſed & tempore captionis Hieruſalem fuiſſe impleta voluerunt. Auctore namque pacis perempto, merito in eis ſeditiones, & bella locum habuerunt. Ex bellis autem peſtis, & fames conſequitur: hæc quidem aere cadaveribus infecto, illa incultis manentibus agris. Sed & Ioſephus intolerabiles ærumnas eveniſſe recitat propter famem; & tempore Claudii Cæſaris fames invaluit, ut in Actibus legitur; & plurima terribilia contigerunt captionem Hieruſalem indicantia, ut Ioſephus narrat.

CHRYSOSTOMUS. Dicit autem, quod non ſtatim finis civitatis eveniet, ut ſcilicet Hieroſolyma capiatur, ſed poſt prælia multa. BEDA (cap. lxxxvii. ſuper *Cum audieritis*.) Admonentur etiam Apoſtoli, ne terreantur his præcurrentibus, ne Hieroſolymam, Iudæamque deſerant. Poteſt autem regnum contra regnum, & peſtilentia eorum quorum ſermo ſerpit ut cancer, & fames audiendi verbi Dei, & commotio univerſæ terræ, & a vera fide ſeparatio, etiam in hæreticis intelligi, qui contra ſe invicem dimicantes, Eccleſiæ victoriam faciunt. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sunt autem & alia bella, quæ vir ſuſtinet Chriſtianus, diverſarum quoque prælia cupiditatum, ſtudiorumque conflictus. Multo etiam graviores ſunt domeſtici hoſtes quam extranei.

(d) GREGORIUS in hom. (xxxv. in Evang.) Quia cuncta quæ prædicta ſunt, non de iniuſtitia ferientis ſunt, ſed de merito mundi patientis; facta pravorum hominum præmuntiantur cum dicitur: *Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus ſuas, & perſequentur, tradentes in ſynagogas, & cuſtodias, trahentes ad Reges, & præſides propter nomen meum*; ac ſi dicat: Prius corda hominum, poſt elementa turbabuntur, ut cum rerum ordo confunditur, ex qua tribulatione veniat demonſtretur. Nam quamvis finis mundi ex ipſo ſuo ordine pendeat, (3) perverſiores tamen quoſque inveniens, quia digne ruinis (4) illius opprimantur, innoteſcit. CYRILLUS [b]. Vel hoc dicit, quia priuſquam a Romanis Hieruſalem caperetur, paſſi perſecutiones a Iudæis diſcipuli incarcerati ſunt, & præſentati Principatibus. Miſſus eſt Paulus Romam ad Cæſarem, aſtititque Feſto, & Agrippæ.

Sequitur (5): *Continget autem vobis in teſtimonium*. GRAECUS [c]. (6) In martyrium, ideſt, in martyrii gloriam. GREGORIUS in hom. (xxxv. in Evang.) Vel *in teſtimonium*, videlicet eorum: quia vos perſequendo, mortes inferunt, aut videndo non imitantur: ut inde perverſi ſine excuſatione pereant unde electi exemplum capiunt, ut vivant. Sed auditis tot terroribus, turbari poterant auditorum corda: unde ad eorum conſolationem ſubdit: *Ponite ergo in cor-*

(1) *Al. emittuntur ſequentia textus evangelici verba*. (2) *Al.* ſequitur enim. (3) *Al.* perverſores. (4) *Al.* illorum. (5) *Al.* ſequitur enim. (6) *Legit Nicolai*. Græce *in martyrium* &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Hom. xi. in Acta. [b] In Catena Græc. PP. [c] Quod ſub Græci nomine ſequitur, eſt eiuſdem Cyrilli.

dibus veſtris non præmeditari quemadmodum reſpondeatis. THEOPHYLACTUS. Quia enim idiotæ erant, & imperiti, hoc eis Dominus dicit, ne conturbarentur reddituri ſapientibus rationem; & cauſam ſubdit: *Ego enim dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes adverſarii veſtri*; quaſi dicat: Statim a me ſortiemini facundiam, & ſapientiam, ut nec omnes adverſarii veſtri ſi in unum conveniant, reſiſtere valeant vobis, nec in ſapientia, (1) ideſt ſpeculationum vi, nec in eloquentia, & ſermonis lepore. Sæpe enim multi ſapientiam quidem habent in mente; ſed cum ſint provocabiles ad turbationem, totum confundunt, cum tempus fuerit proponendi. Non autem tales fuerunt Apoſtoli, ſed utrinque gratioſi fuerunt. GREGORIUS (hom. XXXV. in Evang.) Ac ſi Dominus ſuis dicat: Nolite terreri: vos ad certamen acceditis, ego prælior; vos verba editis, ſed ego ſum qui loquor. AMBROSIUS (Lib. & titul. ut ſupra.) Alibi autem Chriſtus in diſcipulis, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patris. Non diſcordant iſta, ſed congruunt: quod unus loquitur, tres loquuntur, quia vox eſt una Trinitatis. THEOPHYLACTUS. His autem dictis, & propulſo imperitiæ timore, ſubdit & aliud quiddam neceſſarium, quod eorum animos poterat commovere, ne ſubito irruens eos turbaret: ſequitur enim: *Tradimini autem a parentibus, & fratribus, & cognatis; & morte afficient ex vobis*. GREGORIUS in hom. (XXXV. ut ſupra.) Plus in nobis ea tormenta ſæviunt quæ ab illis patimur de quorum (2) moribus præſumebamus: quia cum damno corporis mala nos cruciant amiſſæ caritatis. GREGORIUS Niſſenus *a*. Conſideremus autem ſtatum qui tunc temporis erat. Omnibus ſuſpectis, ad invicem dividebantur cognationes, invicem diſgregatæ per cultus; & filius gentilis proditor fiebat parentum fidelium; & in filium qui crediderat, pater in infidelitate obſtinatus accuſator fiebat. Omnis ætas erat expoſita perſequentibus fidem, nec mulieribus ſuccurrebat naturalis ſexus fragilitas. THEOPHYLACTUS (ſuper *Eritis odio omnibus*.) His autem dictis, & de odio ſubiungit quod ab omnibus patientur: ſequitur enim: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*. GREGORIUS in hom. (XXXV. in Evang.) Sed quia dura ſunt quæ prædicuntur de afflictione mortis, protinus conſolatio ſubditur de gaudio reſurrectionis, cum dicitur: *Et capillus de capite veſtro non peribit*; quaſi dicat martyribus ſuis: Cur timetis ne pereat quod inciſum dolet, quando & illud in vobis perire non poteſt quod inciſum non dolet? BEDA (cap. LXXXVII.) Vel aliter. Capillus de capite diſcipulorum Domini non peribit: quia non ſolum fortia facta, vel dicta ſanctorum, ſed & tenuiſſima cogitatio digna mercede donabitur. GREGORIUS V. Moral. (cap. XIV. in antiq. XIII. in novis exemp.) Qui autem patientiam in adverſis tenet, inde contra adverſa omnia fortis efficitur: unde ſibi & ſeipſum vincendo dominatur: unde ſequitur: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*. Quid enim eſt animas poſſidere niſi perfecte in omnibus vivere, cunctiſque mentis motibus quaſi ex arce virtutis dominari? GREGORIUS in hom. (XXXV. in Evang.) Per patientiam igitur animas noſtras poſſidemus, quia dum nobiſmetipſis dominari diſcimus, hoc ipſum incipimus poſſidere quod ſumus. Idcirco autem poſſeſſio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium, cuſtoſque virtutum patientia eſt. Patientia vero eſt aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi.

(e) BEDA (cap. LXXXVIII. in Luc.) Hactenus ea (3) quæ per quadraginta annos, necdum fine adveniente, futura erant, dicta ſunt; hic ipſe finis deſolationis quæ a Romano exercitu facta eſt, Domini verbis exponitur, cum dicitur: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquavit deſolatio eius*. EUSEBIUS *b*. Deſolationem Hieruſalem vocat non amplius eam a ſuis, nec ſecundum ritum legalem conſtitui, ita quod nullus expectet poſt futuram obſidionem aliam innovationem fieri, ſicut accidit tempore Regis Perſarum, & illuſtris Antio-

(1) *Al.* ideſt ſpeculationum vita: *item* ideſt vita theoremarum: *Nicolai autem habet* ideſt vi theorematum. (2) *Al.* morſibus, *item* mentibus. (3) *Al. omittitur* quæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec notatur a Corderio in Catena Græc. PP. nec apud illum hæc appendix occurrit; etſi aliquid ad propinquorum perſecutionem pertinens indicatur tum in Cant. hom. II. tum in Eccli. hom. VIII. *b* In Catena Græc. PP.

tiochi, & iterum tempore Pompeii. AUGUSTINUS ad Heſychium *a*. Hæc autem Domini verba ideo Lucas hoc loco commemoravit, ut oſtendat tunc factam fuiſſe abominationem deſolationis quæ a Daniele prædicta eſt, de qua Matthæus, & Marcus locuti ſunt, quando expugnata eſt Hieruſalem. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de regni appropinquatione.) Iudæi enim putaverunt abominationem deſolationis tunc factam, eo quod caput porci in templo iecerunt illudentes Romani Iudaicæ ritum obſervantiæ. EUSEBIUS *b*. Dominus autem futuram in civitate prævidens famem, monebat diſcipulos ne in futura obſidione in civitatem confugerent, tamquam ad locum tutum, & a Deo protectum.; ſed magis inde diſcederent, & ad montes confugerent: unde ſequitur: *Tunc qui in Iudaa ſunt, fugiant in montes.* BEDA (cap. lxxxviii. in Luc.) Eccleſiaſtica narrat Hiſtoria, cunctos qui in Iudæa erant Chriſtianos, imminente Hieroſolymorum excidio, commonitos a Domino, loco diſceſſiſſe, & trans Iordanem habitaſſe in civitate quadam Pella nomine, donec deſolatio Iudææ compleretur. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. par. a med.) Pro hoc autem Matthæus, & Marcus dixerunt (Marc. xiii.) „ Et qui ſupra tectum eſt, „ non deſcendat in domum: “ addit autem: „ Nec introeat ut tollat aliquid de domo: “ pro quo Lucas ſubdit: *Et qui in medio eius ſunt diſcedant*. BEDA (cap. lxxxviii.) Sed quomodo ab exercitu civitate iam circumdata, qui in medio eius ſunt diſcedent? Niſi forte quod promiſit tunc, non ad ipſum tempus obſidionis referatur, ſed ad proximum ante obſidionem tempus, cum ſe primum miles Romanus per Galilææ, vel Samariæ fines cœpit diffundere. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx.) Pro eo autem quod Matthæus, & Marcus poſuerunt, „ Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere veſtimentum ſuum, “ apertius iſte ſubdit: *Et qui in regionibus non intrent in eam: quia dies ultionis hi ſunt, ut impleantur omnia qua ſcripta ſunt*. BEDA (cap. lxxxviii.) Dies autem ultionis hi ſunt, dies videlicet dominici ſanguinis ultionem petentes. AUGUSTINUS ad Heſychium (ubi ſupra.) Deinde ſimiliter Lucas proſequitur ſicut & alii duo: *Va autem pregnantibus, & nutrientibus in illis diebus*. Et ſic ergo Lucas patefecit quod poterat eſſe incertum, ſcilicet id quod dictum eſt de abominatione deſolationis, non ad ſæculi finem, ſed ad expugnationem Hieruſalem pertinere. BEDA (cap. lxxxviii.) Dicit ergo: *Va pregnantibus*, præſente captivitate, *& nutrientibus*, ſive *mammantibus*, ut quidam interpretantur, quarum vel uteri, vel manus filiorum ſarcina prægravatæ, fugæ neceſſitatem non minimum impediunt. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quidam vero dicunt, Dominum per hoc ſignificare filiorum eſum, quem & Ioſephus narrat. CHRYSOSTOMUS *c*. Deinde prædictorum aſſignat cauſam, dicens: *Erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic.* Talia enim mala eos occupaverunt ut nulla deinceps ærumna poſſit eorum calamitatibus adæquari, ut Ioſephus narravit. EUSEBIUS *d*. Qualiter ſcilicet advenientibus Romanis, & urbem capientibus, multæ catervæ Iudaici populi in ore gladii periere: unde ſequitur: *Et cadent in ore gladii.* Sed & plures necati ſunt fame. Hæc vero accidebant (1) primo quidem ſub Tito, & Veſpaſiano, poſt hos autem tempore Hadriani Principis Romanorum, quando natale ſolum Iudæis inacceſſibile eſt factum: unde ſequitur: *Et captivi ducentur in omnes gentes.* Totum enim orbem Iudæi repleverunt, & uſque ad fines terræ pervenerunt: & cum eorum terra ab alienigenis inhabitetur, ſolis ipſis eſt inacceſſibilis facta: unde ſequitur: *Et Hieruſalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum*. BEDA (cap. lxxxviii.) Quæ ſcilicet Apoſtolus commemorat dicens Rom. xi. „ Cæcitas ex parte facta eſt in Iſrael .... „ & ſic omnis Iſrael ſalvus fiet; “ qui cum promiſſa ſalute fuerit potitus, ad patrium ſolum rediturus non temere ſperatur. AMBROSIUS (cap. de ſignis appro. deſol.) Myſtice (2) autem abominario deſolationis, adventus Antichriſti eſt, eo quod ſacrilegiis infauſtis mentium interiora contaminet, ſedens iuxta hiſtoriam in templo, ut ſibi vendicet divinæ ſolium poteſtatis. Iuxta interpretationem autem ſpiritualem pulchre inTt 2 duci-

(1) *Al. deeſt* primo. (2) *Al. deſideratur* autem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Epiſt. lxxx. *b* Ut ſupra. *c* Adverſus vituperatores vitæ monaſticæ. *d* In Catena Græcorum PP.

ducitur, eo quod in affectibus ſingulorum veſtigium perfidiæ ſuæ confirmare deſideret, (1) ex Scripturis diſputans ſe eſſe Chriſtum. Tunc appropinquabit deſolatio, quoniam a vera religione plerique lapſi deſiſtent; tunc erit Domini dies, quoniam ſicut primus adventus Domini fuit propter redimenda peccata, ita & ſecundus erit propter reprimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labantur. Eſt & alius Antichriſtus, ideſt diabolus, qui Hieruſalem, ideſt animam pacificam, obſidere nitatur ſuæ legis exercitu. Ergo quando in medio templi eſt diabolus, deſolatio abominationis eſt. Cum autem unicuique laboranti, Chriſti præſentia ſpiritalis illuxerit, tollitur iniquus ex medio, & incipit regnare iuſtitia. Eſt etiam tertius Antichriſtus, ut Arrius, & Sabellius, & omnes qui nos prava intentione ſeducunt. Hæ autem ſunt prægnantes quibus væ dicitur, quæ (2) arvinam ſuæ carnis extendant, & quibus intimorum greſſus pigreſcat animorum, & effetæ virtutum, fetæque vitiorum. Sed (3) nec illæ prægnantes condemnationis expertes ſunt, quæ in bonorum actuum molimine conſtitutæ, necdum aliquos ſuſcepti operis dedere proceſſus. Sunt quæ Dei timore concipiunt, ſed non omnes pariunt: ſunt enim quæ abortivum excludunt Verbum antequam pariant. Sunt etiam quæ in utero Chriſtum habeant, ſed nondum formaverunt. Ergo quæ parit iuſtitiam, Chriſtum parit. Nos etiam parvulos noſtros ablactare properemus, ne nos quaſi imperfectorum parentes, aut iudicii dies, aut mortis inveniat. Quod ita fiet, ſi omnia dicta iuſtitiæ in corde cuſtodias, nec ſenectutis tempus expectes; ſed in prima ætate ſapientiam ſine corruptela corporis tui cito concipias, cito nutrias. In fine autem Iudæa omnis a nationibus credituris ſubiicietur in ore gladii ſpiritalis, qui eſt ſermo bis acutus.

(f) BEDA (cap. lxxxviii. in Luc. cir. med.) Quid impletis nationum temporibus ſequatur, ex ordine manifeſtat, dicens: *Erunt ſigna in ſole, & luna, & ſtellis*. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de ſig. adventus Domini.) Quæ quidem ſigna ſecundum Matthæum evidentius exprimuntur. „ Tunc „ (inquit cap. xxiv.) ſol obſcurabitur, & „ luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ „ cadent de cælo." EUSEBIUS [a]. Tunc enim cum vitæ corruptibilis conſummatio agetur, & ſecundum Apoſtolum ſpecies huius mundi tranſibit, & novum ſuccedet ſæculum, in quo vice ſenſibilium luminarium ipſe Chriſtus fulgebit, quaſi iubar, & Rex novi ſæculi; cuius erit tanta (4) luminis virtus, & gloria, ut ſol qui nunc radiat, atque luna, & cetera ſidera, adventu maioris luminis occultentur. CHRYSOSTOMUS [b]. Sicut enim in hoc ſæculo luna, & ſidera mox obſuſcantur orto ſole; ſic in glorioſa Chriſti apparitione ſol obtenebreſcet, & luna non dabit proprium iubar, & ſtellæ cadent de cælo, priore ſpoliatæ amictu, ut potioris lucis amictu potiantur. EUSEBIUS [c]. Quæ autem evenient orbi poſt luminarium obtenebrationem, ex quibus fiet anguſtia gentium, conſequenter exprimit, dicens: *Et in terris preſſura gentium præ confuſione ſonitus maris, & fluctuum*: ubi videtur docere principium tranſmutationis univerſi futurum ex defectu ſubſtantiæ humidæ. Hac enim prima devorata, vel congelata, ut non amplius audiatur ſonitus maris, nec contingant arenam fluctus eius, cauſa exuberantis ſiccitatis, ceteræ mundi partes non amplius obtinentes vaporem ſolitum, emiſſum ex ſubſtantia humida, tranſmutationem patientur; & ſic cum apparitio Salvatoris confutare debeat repugnantia Deo prodigia, exordium ſument furoris proœmia ex ſiccitatibus, ut nec tempeſtas, nec fremitus maris ulterius audiatur. Quo facto ſubſequetur anguſtia ſuperſtitum hominum: unde ſequitur: *Areſcentibus*, ideſt tabeſcentibus, *hominibus præ timore, & expectatione*, eorum ſcilicet *quæ ſuper venient univerſo orbi*. Quæ autem tunc ingruant mundo, conſequenter oſtendit, ſubdens: *Nam virtutes cælorum movebuntur*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Erunt ſigna in ſole, luna, & ſtellis*.) Vel aliter. Cum alterabitur ſuperior orbis, & elementa inferiora merito patientur iacturam: unde ſequitur: *Et in terris preſſura gentium præ confuſione ſonitus maris, & fluctuum*; quaſi dicat: Mare terribiliter fremet, & littus maris agitabitur tempeſtate, ita ut ſit populo terræ preſſura, ideſt communis miſeria, & tabeſcant timore, & expectatione malorum irruentium mundo: unde ſequitur: *Areſcentibus homi-*

(1) *Al.* & Scripturis. (2) *Al.* ad ruinam. (3) *Al.* *emittitur* nec. (4) *Al.* numinis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Catena prædicta. [b] In eadem Catena. [c] Ut ſupra.

Digitized by Google

hominibus præ timore, & expectatione, quæ ſupervenient univerſo orbi. AUGUSTINUS ad Heſychium (ep. lxxx. a med.) Sed dices: Confiteri vos pœna veſtra compellit adeſſe iam finem, dum impletur quod prænuntiatum eſt. Nullam enim patriam, nullum locum, noſtris temporibus non affligi, aut tribulari certum eſt. Sed ſi iſta mala quæ nunc patitur genus humanum, certa ſunt indicia iam Dominum eſſe venturum, quid eſt quod dicit Apoſtolus I. Theſſ. v. „Cum „dixerint, Pax, & ſecuritas? “ Videamus ergo ne forte melius intelligatur non eo modo impleri quæ prædicta ſunt his verbis, ſed tunc potius eſſe ventura, quando ſic erit tribulatio univerſo orbi ut ad Eccleſiam pertineat, quæ univerſo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam: ipſi enim ſunt dicturi, „Pax, & ſecuritas.“ Nunc autem iſta mala quæ tamquam ſumma extremaque creduntur, utrique regno, Chriſti ſcilicet, & diaboli, videmus eſſe communia: pariter quippe his boni affliguntur, & mali: interque (1) tanta mala adhuc uſquequaque frequentantur luxurioſa convivia. Hoccine eſt areſcere præ timore, an potius inardeſcere præ libidine? THEOPHYLACTUS (ſuper *Nam virtutes cælorum movebuntur*.) Non ſolum autem mortales fluctuabunt cum alterabitur mundus, ſed etiam Angeli ſtupebunt in tam terribilibus mutationibus univerſi: unde ſequitur: *Nam virtutes cælorum movebuntur*. GREGORIUS in homil. (1. in Evang. ſuper his verbis.) Quid enim virtutes cælorum, niſi Angelos, dominationes, & principatus, & poteſtates appellat? quæ in adventu diſtricti iudicis, noſtris tunc oculis viſibiliter apparebunt, ut diſtricte tunc a nobis exigant hoc quod nos modo inviſibilis conditor æquanimiter portat. EUSEBIUS *a*. Cum etiam Dei Filius ſit venturus in gloria, & confutaturus elatam tyrannidem filii peccati, miniſtrantibus Angelis, cæli fores a ſæculo clauſæ patebunt, ut ſpectentur excelſa. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel virtutes cælicæ movebuntur, quamvis ſibi conſciæ non ſint: videntes enim infinitas multitudines condemnari, non intrepide ſtabunt illic. BEDA (cap. lxxxviii. in Luc.) (2) Unde & in Iob dicitur cap. xxvi. „Columnæ cæli contremiſcunt, & pavent ad nutum eius.“ Quid ergo faciant tabulæ, quando tremunt columnæ? Quid virgula deſerti patitur, cum cedrus paradiſi concutitur? EUSEBIUS *c*. Vel virtutes cælorum ſunt quæ præſunt ſenſibilibus partibus univerſi; quæ quidem tunc movebuntur, ut potiorem ſtatum attingant. Abſolventur enim in ſæculo novo a miniſterio quo Deo ſerviunt circa ſenſibilia corpora ſecundum corruptionis ſtatum. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx.) Sed ne Dominus, propinquante ſecundo adventu ſuo, ea pro magno prædixiſſe videatur quæ huic mundo etiam ante primum eius adventum fieri conſueverant, & rideamur ab eis qui plura in hiſtoria gentium, & maiora legerunt; hæc quæ dicta ſunt, melius in Eccleſia exiſtimo intelligi. Eccleſia enim eſt ſol, & luna, & ſtellæ, cui dictum eſt Cant. v. „Pulchra ut luna, electa ut ſol; “ quæ tunc non apparebit, perſecutoribus ultra modum ſævientibus. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. de ſign. adv. Domini.) Plurimis etiam a religione deficientibus, clara fides oſcurabitur nube perfidiæ: quia ſol cæleſtis (3) in ea, fide minuitur, vel augetur: & ſicut menſtruis, ideſt menſium, defectibus, luna, vel terræ, (4) oppoſitu, cum fuerit ex regione ſolis, vaneſcit; ſic & ſancta Eccleſia, cum lumini cæleſti vitia carnis obſiſtunt, fulgorem divini luminis de Chriſti radiis non poteſt (5) mutuari: nam in perſecutionibus lucem divini ſolis plerumque amor vitæ huius excludit. Cadunt etiam ſtellæ, ideſt gloria micantes viri, ſi perſecutionis acerbitas convaleſcat, quæ oportet fieri donec Eccleſiæ multitudo cumuletur: ſic enim probantur boni, ſic produntur infirmi. AUGUSTINUS ad Heſychium (ep. lxxx. inter med. & fin.) Quod autem dictum eſt, *Et in terris preſſura gentium*, gentes voluit intelligi, non quæ in ſemine Abrahæ benedicentur, ſed quæ ad ſiniſtram ſtabunt. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. ut ſupra.) Ergo varii animorum æſtus ita graves erunt ut delictorum multitudine male (6) conſciis futuri iudicii metu, ſacri nobis ros fontis areſcat. Quemadmodum autem Domini expectatur adventus, ut eius præſentia in toto fiat vel hominis orbe, vel mundi, quæ ſit in ſingulis, cum omnibus

(1) *Al.* tam mala. (2) *Al. omittitur* Unde. (3) *Al.* fide, in ea, *item* in fide, in ea. *Nicolai* mea fide. (4) *Al.* oppoſita. (5) *Al.* mutari. (6) *Al.* conſcius.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ſupra. *b* Ad Olympiam epiſt. II. *c* Ut ſupra.

bus affectibus receperint Chriſtum; ſic virtutes cælorum in adventu Domini augmentum gratiæ conſequentur, & plenitudine divinitatis propius ſe inſundente movebuntur. Sunt etiam virtutes cælorum, quæ enarrant gloriam Dei, quæ pleniore Chriſti infuſione movebuntur, ut videant Chriſtum. AUGUSTINUS ad Heſychium (ep. lxxx.) Vel *virtutes cælorum movebuntur*: quia impiis perſequentibus, quidam fideles fortiſſimi turbabuntur.

Sequitur: (1) *Et tunc videbunt Filium hominis*. THEOPHYLACTUS. Tam fideles, quam infideles: radiabit enim amplius ſole tam ipſe quam crux eius: unde ab omnibus cognoſcetur. AUGUSTINUS (ad Heſychium ep. lxxx.) Quod autem dicit, *Venientem in nube*, duobus modis accipi poteſt: ſive in Eccleſia ſua tamquam in nube venientem, ſicut nunc venire non ceſſat; ſed ideo tunc cum poteſtate magna, & maieſtate, quia maior maieſtas, & poteſtas illius apparebit ſanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta perſecutione vincantur: ſive in corpore ſuo, in quo ſedet ad dexteram Patris, merito credendus eſt non ſolum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus, quoniam ſic veniet ſicut abiit; „ nubes autem ſuſcepit eum ab oculis eorum: " Act. 1. CHRYSOSTOMUS *a*. Semper enim Deus in nube apparet, ſecundum illud Pſal. cxvi. „ Nubes, & caligo in circuitu eius: " unde & Filius hominis in nubibus veniet, ut Deus, & Dominus, non latenter, ſed in gloria digna Deo: & ideo ſubdit: *Cum poteſtate magna, & maieſtate*. CYRILLUS *b*. Intelligendum eſt ſimiliter magna. Primam enim apparitionem proſecutus eſt cum infirmitate, & humilitate noſtra; ſed ſecundam celebrabit cum propria poteſtate, & magna maieſtate. GREGORIUS in homil. (1. in Evang.) In poteſtate enim, & maieſtate viſuri ſunt quem in humilitate poſitum audire noluerunt; ut virtutem eius tanto tunc diſtrictius ſentiant, (2) quanto cervicem cordis ad eius patientiam non inclinant.

(g) GREGORIUS in homil. (1. in Evang.) Quia præmiſſa contra reprobos dicta ſunt, mox ad electorum conſolationem verba vertuntur: nam ſubditur: *His autem fieri incipientibus, reſpicite, & levate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra*; ac ſi dicat: Cum plagæ mundi crebreſcunt, *levate capita*, ideſt exhilarate corda: quia dum finitur mundus, cuius amici non eſtis, prope fit redemptio quam quæſiſtis. In Scriptura enim ſacra ſæpe caput pro mente ponitur: quia ſicut capite reguntur membra, ita cogitationes mente diſponuntur. Capita itaque levare, eſt mentes noſtras ad gaudia (3) patriæ cæleſtis erigere. EUSEBIUS *c*. Vel aliter. Tranſactis corporalibus aderunt intelligibilia & cæleſtia, ſcilicet regnum ſæculi non amplius tranſituri; & tunc dignis ſalubria promiſſa tribuentur: unde dicitur: *His autem fieri incipientibus, reſpicite, & levate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra*. Acceptis enim Dei promiſſis, quæ ſperamus, erigemur, qui ante curvi fueramus, & elevabimus capita noſtra, humiliati quondam, eo quod redemptio noſtra quam ſperabamus, aderit, illa ſcilicet quam tota creatura expectat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Appropinquat redemptio veſtra*.) Ideſt, perfecta libertas corporis, & animæ. Sicut enim primus adventus Domini fuit ad reformationem animarum noſtrarum, ſic ſecundus ad reformationem corporum celebrabitur. EUSEBIUS *d*. Dicit autem hæc ad diſcipulos ſuos, non tamquam ad eos qui durare deberent in vita iſta uſque ad terminum mundi; ſed quaſi uno corpore exiſtente ipſis, & nobis, & poſteris uſque ad conſummationem mundi credituris in Chriſtum. GREGORIUS in hom. (1. in Evang.) Quod autem calcari mundus, atque deſpici debeat, provida comparatione manifeſtat cum ſubdit: *Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producunt ex ſe fructum, ſcitis quoniam prope eſt æſtas: ita & vos, cum videritis hæc fieri, ſcitote quoniam prope eſt regnum Dei*; quaſi dicat: Sicut ex fructu arboris vicina æſtas agnoſcitur, ita ex ruina mundi prope cognoſcitur eſſe regnum Dei. Et ex hoc oſtenditur quia fructus mundi ruina eſt. Ad hoc enim germinat, ut quemcumque germine aluit, cladibus conſummat. Bene autem regnum Dei æſtati comparatur, quia tunc mæroris noſtri nebulæ tranſeunt, & vitæ dies æterni ſolis claritate fulgeſcunt. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. ut ſupra.) Matthæus autem de ſola dixit ficulnea, hic de arboribus omni-

(1) *Al.* ſequitur enim. (2) *P. Nicolai legit* quanto nunc. (3) *Al.* patris.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* In eadem Catena Græca. *c* Ut ſupra. *d* Ibid.

Digitized by Google

omnibus . Duplicem autem habet figuram ficulnea, vel cum dura miteſcunt, vel cum peccata luxuriant . Sive ergo cum fructus (1) in omnibus vireſcit arboribus, & ficulnea fecunda iam floret ; ideſt, cum omnis lingua confitetur Deo, confitente etiam populo Iudæorum , ſperare Domini debemus adventum, quo tamquam temporibus æſtivis reſurrectionis fructus metentur : ſive cum levem, fragilemque iactantiam , tamquam folia ſynagogæ, homo iniquitatis induerit, conicere debemus appropinquare iudicium: nam remunerare fidem Dominus, & delinquendi finem afferre feſtinat. AUGUSTINUS ad Heſychium (ep. lxxx.) Cum autem dicit, *Cum videritis hæc fieri*, quæ intelligere poterimus niſi ea quæ ſupra memorata ſunt ? In his autem eſt quod ait : *Et tunc videbunt Filium hominis venientem*. Proinde cum hoc viſum fuerit , non iam erit regnum Dei, ſed prope erit . An dicendum eſt, non omnia quæ ſupra commemorata ſunt, eſſe intelligenda, ubi ait, *Cum videritis hæc fieri*, ſed aliqua eorum, hoc ſcilicet excepto quod dictum eſt, *Et tunc videbunt Filium hominis*? Sed Matthæus aperuit, nullis exceptis eſſe accipiendum , dicens cap. xxiv. „ Ita & vos cum videritis „ hæc omnia: “ inter quæ eſt quod videbitur Filius hominis veniens , ut intelligatur de adventu quo nunc venit in membris ſuis tamquam in nubibus , vel in Eccleſia tamquam in nube magna. TITUS. Vel aliter. Dicit: *Prope eſt regnum Dei*: quia dum hæc fient, nondum ultimus finis rerum eveniet, ſed iam in finem (2) tendent : nam & ipſe adventus Domini eliminans omnium principatum , & poteſtatem præparat regno Dei. EUSEBIUS [a]. Sicut enim in hac vita ſol hieme recedente, ac ſuccedente vere, radium calidum mittens fovet, ac vivificat humi condita ſemina, (3) exuentia priſcam figuram, pullulant autem nova varium virorem habentia ; ſic & glorioſus Unigeniti Dei adventus vivificativis radiis illuſtrans novum ſæculum , dudum condita per totum mundum ſemina , ſcilicet dormientes in pulvere terræ , potioribus corporibus quam prius producet in lucem , ac confutata morte regnabit deinceps vita ſæculi novi. GREGORIUS in homil. (1. in Evang.) Omnia autem prædicta ſub magna certitudine confirmantur , cum ſubditur : *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*. BEDA (ſuper illud, *Non præteribit generatio*.) Multum commendat quod ita prænuntiat. Et, ſi dicere fas eſt, iuratio eius eſt quod dicit , *Amen dico vobis* : amen quippe interpretatur verum . Igitur veritas dicit, Verum dico vobis ; quod ſi non diceret , mentiri omnino non poſſet. Generationem autem, aut omne genus humanum dicit , aut ſpecialiter Iudæorum . EUSEBIUS [b]. Vel generationem dicit novam generationem Eccleſiæ ſanctæ ſuæ, oſtendens duraturum populum fidelium uſque ad id tempus quo viſurus ſit omnia, & eventus verborum Salvatoris oculis apprehendet . THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quia enim turbationes, & bella , & alterationes tam elementorum quam ceterarum rerum futurum eſſe prædixerat , ne quis ſuſpicaretur quod & ipſa chriſtianitas peritura foret, ſubiungit: *Cælum, & terra tranſibunt; verba autem mea non tranſibunt*; quaſi dicat: Et ſi cuncta commoveantur, fides tamen mea non deficiet : ex quo innuit Eccleſiam præferri toti creaturæ: (4) ſed creatura patietur alterationem ; fidelium vero Eccleſia, & ſermones Evangelii permanebunt. GREGORIUS in homil. (1. in Evang.) Vel aliter: *Cælum, & terra tranſibunt &c.* quaſi dicat: Omne quod apud nos durabile eſt, ſine mutatione durabile ad æternitatem non eſt; & omne quod apud me tranſire cernitur , fixum , & ſine tranſitu tenetur : quia ſine mutabilitate manentes ſententias exprimit ſermo meus, qui tranſit. BEDA (cap. lxxxix. ſuper illud, *Cælum & terra tranſibunt*.) Cælum autem quod tranſibit, non æthereum, ſive ſidereum, ſive aereum, a quo aves cæli nominantur , intelligere debemus. Si autem terra tranſibit, quomodo Eccleſiaſtes dicit cap. 1. „ Terra in æternum ſtat ? “ Sed aperta ratione cælum , & terra per eam quam nunc habent , imaginem tranſeunt , attamen per eſſentiam ſine fine ſubſiſtunt .

(h) THEOPHYLACTUS (ſuper *Attendite vobis, ne graventur corda*.) Poſuit ſupra Dominus terribilia, & ſenſibilia malorum indicia quæ occupabunt peccatores; ſed contra hæc mala remedium eſt cautela, & oratio: unde dicitur: *Attendite autem vobis, ne*

(1) *Al.* omittitur in. (2) *Al.* tendunt. (3) *Al.* exeuntia. (4) *Forte* ſiquidem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Ubi ſupra. [b] Ibidem.

Digitized by Google

ne forte graventur corda veſtra in crapula, & ebrietate. Basilius (in ſermone ſuper *Attende tibi.*) Singulum animalium a conditore omnium Deo habet intrinſecus cauſas facientes ad tutelam conſiſtentiæ propriæ: propter quod & Chriſtus nobis dedit hanc monitionem, ut quæ illis a natura, hæc nobis auxilio rationis, & cautela contingant: fugientibus quidem peccatum, ut irrationabilia fugiunt mortifera pabula, inquirentibus vero iuſtitiam, ſicut illa herbas nutritivas requirunt; & ideo dicit, *Attendite vobis*, ut ſcilicet diſcernere poſſitis a ſalubri nocivum. Sed quoniam dupliciter contingit attendere, hinc quidem corporis oculis, illinc vero per intellectivam virtutem, oculus corporis virtutem non attingit: reſtat igitur dictum eſſe de opere intellectus, *Attendite*; hoc eſt, undique circumſpicite vos, pervigil habentes ad veſtram cuſtodiam animæ lumen. Neque autem dixit: *Attendite* veſtris, aut eis quæ circa vos ſunt, ſed *vobis*: vos enim eſtis intellectus, & anima; veſtrum autem corpus eſt ſenſus; circa vos autem opes, artes, & reliqua vitæ ſupellex; quibus non monet attendendum, ſed animæ, cuius præcipua cura habenda. Eadem vero admonitio ægrotantes ſanat, & ſanos perficit; ſervatores præſentium, & proviſores futurorum; non alienorum cenſores, ſed ſuorum ſcrutatores; non dimittentes intellectum ſervum fieri paſſionum, ſed irrationale animæ ſubiicientes rationali. Cur autem ſit attendendum, ſubiungit dicens: *Ne forte graventur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ*. Titus. Quaſi dicat: Cavete ne lumina mentis veſtræ graventur: cura namque præſentis vitæ, & crapula, & ebrietas fugant prudentiam, quaſſant fidem, operantur naufragia. Basilius *a*. Eſt autem ebrietas nimius uſus vini, crapula vero anxietas, & nauſea quæ eſt in ebrietate, a motione capitis Græco vocabulo dicta. Sicut igitur cibis (1) ne eſuriamus, ſic & potibus ne ſitim patiamur, utendum eſt, vitando diligentius lapſum. Fallax enim eſt vini ingeſtio. Anima autem vino libera prudentiſſima erit, & optima; ſed humectata vini vaporibus quaſi quadam nube velatur. *b* Curioſitas autem huius vitæ quamvis nihil inhibitorum continere videatur, ſi tamen ad cultum divinum non coadiuvet, vitanda eſt: & quare hoc dixerit, oſtendit ſubdens: *Et ſuperveniat in vos repentina dies illa*. Theophylactus (hoc loco.) Non enim cum deliberatione veniet dies illa, ſed ex improviſo, & furtim capiens tamquam laqueus non caventes: unde ſequitur: *Tamquam laqueus enim ſuperveniet in omnes qui ſedent ſuper faciem omnis terræ*. Quod diligentius diſcuti poteſt. Capiet enim dies illa ſedentes in ſuperficie terræ quaſi impræmeditatos, & inertes. Quotquot vero ſunt ſolertes, & agiles ad bonum, non ſedentes, & otiantes in terrenis; ſed ſurgentes ab eis, ſibi dicentes: Surge, vade, quoniam non eſt hic tibi requies: talibus non eſt illa dies ut laqueus, (2) in diſcrimen, ſed ut dies feſtivus. Eusebius *c*. Prædicta igitur docuit eſſe attendenda ad cavendam gravedinem inde provenientem: unde ſequitur: *Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt*. Theophylactus. Scilicet famem, peſtem, & cetera huiuſmodi, quæ temporaliter electis, & aliis imminent, & ea quæ poſtmodum (3) accidunt reis perenniter: illa enim aliter cavere non poſſumus niſi per vigilias, & orationes. Augustinus de Conſenſu Evang. (Lib. II. cap. lxxvii.) Hæc intelligitur illa fuga quam Matthæus commemorat, quæ non debet fieri in hieme, vel ſabbato. Ad hiemem pertinent curæ huius vitæ, quæ triſtes ſunt velut hiems; ad ſabbatum vero crapula, & ebrietas, quæ carnali lætitia, luxuriaque cor ſubmergit atque obruit; quod malum ſabbati nomine ſignificatur, quia illo die Iudæi deliciis affluunt, dum ſpiritale ſabbatum ignorant. Theophylactus. Et quia Chriſtianum decet non ſolum fugere mala, ſed etiam niti ad gloriam aſſequendam, ſubdit: *Et ſtare ante Filium hominis*: hæc eſt enim angelica gloria ſtare ante Filium hominis Deum noſtrum, & faciem eius iugiter cernere. Beda (cap. lxxxix. in Luc.) Et certe ſi quis ſapiens medicus præciperet attendere a ſucco alicuius herbæ, ne repentinus interitus ſuperveniat, magno ſtudio medici mandata ſervaremus; nunc

(1) *Al.* ut ne, *item ut tantum*. (2) *Al.* & diſcrimen. (3) *Al.* accidunt eis perenniter: illa enim aliter capere non poſſumus &c.

Ex editione P. Nicolai.

a CLEMENS Alexandrinus Lib. II. Pædagogi cap. ii. *b* BASILIUS in Regulis brevioribus ad interrog. lxxxviii. Hæc appendix cum præcedenti uno tenore dabatur ſub nomine Baſilii. *c* In Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

nunc autem Salvatore admonente ebrietatem, & crapulam, & curas ſæculi eſſe cavendas, bis ſauciari, & conſumi non timent: quia fidem quam medici dictis præbent, Domini verbis præbere contemnunt.

(i) BEDA (cap. lxxxix. in Luc.) Quæ verbis præceperat Dominus, ſuis confirmat exemplis: nam qui nos ante iudicis adventum, & incertum ſinguiorum exitum, ad vigilandum hortatus eſt, & orandum, & ipſe, imminente tempore paſſionis ſuæ, doctrinæ, vigiliis, & precibus inſtat: unde dicitur: *Erat autem diebus docens in templo*: in quo ſuo exemplo inſinuat hoc eſſe digne Deo vigilare, vel dicto, vel facto proximis viam veritatis oſtendere. CYRILLUS. Quæ autem erant quæ docebat niſi tranſcendentia cultum legis? Inſtabat enim tempus quo debebat umbra in veritatem transformari. THEOPHYLACTUS (paulo ante fin. Commen. in xxi. cap. Lucæ.) Tacuerunt autem Evangeliſtæ pleraque documentorum Chriſti, qui, cum per triennium fere prædicaverit, documenta eius quæ conſcripſerunt, dicet aliquis vix ad unius diei ſermonem ſufficere. Ex pluribus ergo pauca deſcribentes, dederunt nobis quemdam guſtum dulcedinis doctrinæ ipſius. Oſtendit autem nobis Dominus quod oporteat noctu, & quiete alloqui Deum, & in die prodeſſe hominibus; & colligere quidem in nocte, diſtribuere vero collecta in die: unde ſubditur: *Noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti*; non quaſi opus habens oratione, ſed ad exemplum dandum hoc egit. CYRILLUS. Quia vero eloquium eius in poteſtate erat, & poteſtative transferebat in ſpiritalem cultum quæ per Moyſen, & Prophetas tradita fuerant in figuris, populus eum avidius audiebat: unde ſequitur: *Et omnis populus manicabat*, ideſt mane venire accelerabat, *ad eum in templo, audire eum*. Populo autem ante lucanum venienti ad eum, congruum erat dicere Pſalm. lxii. „ Deus Deus meus, ad te de luce vi„ gilo." BEDA (cap. lxxxix. in Luc.) Myſtice autem & nos cum inter proſpera ſobrie, & pie, & iuſte converſamus, diebus in templo docemus, quia formam boni operis fidelibus (1) præbemus; noctibus vero in monte Oliveti moramur, quia in tenebris anguſtiarum ſpiritali conſolatione reſpiramus: & ad nos quoque populus manicat, cum vel diſcuſſis operibus tenebrarum vel cunctis nebulis preſſurarum nos imitatur.

CAPUT XXII.

(a) APpropinquabat autem dies feſtus azymorum, qui dicitur paſcha; & quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ quomodo Ieſum interficerent: timebant vero plebem.

(b) Intravit autem ſatanas in Iudam, qui cognominabatur Scharioth, unum de duodecim; & abiit, & locutus eſt cum principibus ſacerdotum, & magiſtratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gaviſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam illi dare. Et ſpopondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum ſine turbis.

(c) Venit autem dies azymorum, in qua neceſſe erat occidi paſcha. Et miſit Petrum, & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis paſcha, ut manducemus. At illi dixerunt, Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: ſequimini eum in domum in quam intrat; & dicetis patriſamilias domus: Dicit tibi Magiſter: Ubi eſt diverſorium, ubi paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe oſtendet vobis cænaculum magnum ſtratum, & ibi parate. Euntes autem invenerunt ſicut dixit illis, & paraverunt paſcha.

(d) Et cum facta eſſet hora, diſcubuit, & duodecim Apoſtoli cum eo: & ait illis: Deſiderio deſideravi hoc paſcha manducare vobiſcum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et acce-

(1) *Al.* prabentes.

accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos: dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.

(e) Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic eſt calix novum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur.

(f) Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum eſt in menſa. Et quidem Filius hominis, ſecundum quod diffinitum eſt, vadit; verumtamen væ homini illi per quem tradetur. Et ipſi cœperunt quærere inter ſe, quis eſſet ex eis qui hoc facturus eſſet.

(g) Facta eſt autem & contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur. Vos autem non ſic; ſed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor; & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat.

(h) Vos autem eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis: & ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo, & ſedeatis ſuper thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael.

(i) Ait autem Dominus Simoni: Simon, Simon, ecce ſatanas expetivit vos, ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando converſus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus ſum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneges noſſe me.

(k) Et dixit eis: Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram; & qui non habet, vendat tunicam ſuam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus eſt: etenim ea quæ ſunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis eſt.

(l) Et egreſſus ibat ſecundum conſuetudinem in montem olivarum. Secuti ſunt autem illum & diſcipuli. Et cum perveniſſet ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem: & ipſe avulſus eſt ab eis quantum iactus eſt lapidis, & poſitis genibus orabat dicens: Pater, ſi vis, transfer calicem iſtum a me. Verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat.

(m) Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum: & factus in agonia prolixius orabat. Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Et cum ſurrexiſſet ab oratione, & veniſſet ad diſcipulos ſuos, invenit eos dormientes præ triſtitia; & ait illis: Quid dormitis? Surgite, & orate, ne intretis in tentationem.

(n) Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquavit Ieſu, ut oſcularetur eum. Ieſus autem dixit illi: Iuda, oſculo Filium hominis tradis? Videntes autem hi qui circa ipſum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, ſi percutimus in gladio? Et percuſſit unus ex illis ſervum principis ſacerdotum, & amputavit auriculam eius dexteram. Reſpondens autem Ieſus ait: Sinite uſque huc: & cum tetigiſſet auriculam eius, ſanavit eum. Dixit autem Ieſus ad eos qui venerant ad ſe, principes ſacerdotum, & magiſtratus templi, & ſeniores: Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis, & fuſtibus. Cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me; ſed hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.

(o) Com-

Digitized by Google

(o) Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis ſacerdotum; Petrus vero ſequebatur eum a longe. Accenſo autem igne in medio atrii, & circumſedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidiſſet ancilla quædam ſedentem ad lumen, & eum fuiſſet intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum. Et poſt puſillum alius videns eum dixit: Et tu de illis es: Petrus vero ait: O homo, non ſum. Et intervallo facto quaſi horæ unius, alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat: nam & Galilæus eſt. Et ait Petrus: O homo, neſcio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus: & converſus Dominus reſpexit Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini ſicut dixerat, quia priuſquam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus flevit amare.

(p) Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes; & velaverunt eum, & percutiebant faciem eius; & interrogaverunt eum, dicentes: Prophetiza: quis eſt qui te percuſſit? Et alia multa blaſphemantes dicebant in eum. Et ut factus eſt dies, convenerunt ſeniores plebis, & principes ſacerdotum, & ſcribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum, dicentes: Si tu es Chriſtus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi; ſi autem & interrogavero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit Filius hominis ſedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis quia ego ſum. At illi dixerunt: Quid adhuc deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audivimus de ore eius.

(a) CHRYSOSTOMUS. Umbra noſtrorum fuerunt feſta Iudaica; & ideo ſi quæſieris a Iudæo de paſcha, & azymis, nil magni proferet, commemorans liberationem ab AEgypto. Si quis autem a me quæſierit, non audiet AEgyptum, nec Pharaonem, ſed abſolutionem erroris, & tenebrarum diaboli, non per Moyſen, ſed per Filium Dei. GLOSSA *a*. Ad cuius paſſionem enarrandam accedens Evangeliſta, præmittit de figura, dicens: *Appropinquabat autem dies feſtus azymorum, qui dicitur paſcha*: BEDA (cap. xc. in Lucam.) Paſcha quidem, quod Hebraice dicitur phaſe, non a paſſione, ſed a tranſitu nominatur, eo quod exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum pertranſierit, nec percuſſerit primogenita eorum. Vel ipſe Dominus præbens auxilium populo ſuo deſuper ambulavit. Hoc autem inter paſcha & azyma diſtat, quod paſcha ipſe ſolus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad veſperam, hoc eſt decima quarta luna primi menſis; decima quinta autem luna, quando egreſſus eſt de AEgypto, ſuccedebat feſtivitas azymorum ſeptem diebus uſque ad vigeſimam primam diem eiuſdem menſis: unde Evangelii Scriptura indifferenter unum pro alio ponere ſolet: unde hic dicitur: *Dies azymorum, qui dicitur paſcha*. Significatur autem per myſterium, quod Chriſtus ſemel pro nobis paſſus, per totum tempus huius ſæculi, quod ſeptem diebus agitur, in azymis ſinceritatis, & veritatis præcepit eſſe vivendum. CHRYSOSTOMUS *b*. Principes autem ſacerdotum nefarias res tractant in feſto: unde ſequitur: *Et quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ quomodo Ieſum interficerent*. Moyſes quidem unum præcepit eſſe principem ſacerdotum, & illo defuncto creari alium. Tunc vero, cum inciperent Iudaici ritus diſſolvi, multi erant principes ſacerdotum annuatim creati. Hi ergo volentes Ieſum occidere, non metuunt divina, ne ſcilicet ex tempore ſacro maius incurrant peccati contagium; ſed ubique timent humana: unde ſequitur: *Timebant vero plebem*. BEDA. Non quidem ſeditionem metuentes, ſed caventes ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur. Hæc autem ante biduum paſchæ congregatis eis in atrio Caiphæ Matthæus acta atteſtatur.

(b) THEOPHYLACTUS. Quia dictum eſt quod principes ſacerdotum quærebant modum quo interficerent Ieſum, nullum incurrerent periculum, conſequenter modus qui eis occurrit, narratur cum dicitur: *Intravit autem ſatanas in Iudam*. TITUS. In-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Hom. lxxx. in Matth.

In Iudam ſatanas intravit, non impellens, ſed patulum inveniens hoſtium: nam oblitus omnium quæ viderat, ad ſolam avaritiam dirigebat intuitum. CHRYSOSTOMUS *a*. Ponit autem eius cognomen, ſubdens: *Qui cognominabatur Scarioth*: erat enim alius Iudas. TITUS. Subdit autem, *Unus de duodecim*: nam numerum adimplebat, non autem vere fungebatur apoſtolica dignitate. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel hoc addit Evangeliſta velut abſonum quidem; ac ſi diceret: Erat de primo choro diligentius electorum. BEDA (cap. xc.) Non eſt autem huic contrarium quod Ioannes dicit, poſt bucellam intraſſe in eum ſatanam: quia nunc intravit, ut quaſi alienum tentaret, tunc autem quaſi proprium ad quæcumque vellet agenda attraheret. CHRYSOSTOMUS *c*. Attende autem magnam Iudæ nequitiam, tum quia per ſe proficiſcitur, tum quia pro pretio hoc facit: ſequitur enim: *Et abiit, & locutus eſt cum principibus ſacerdotum, & magiſtratibus quemadmodum illum traderet eis. Et gaviſi ſunt*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Locutus eſt magiſtratibus*.) Magiſtratus hic appellantur præpoſiti conſtructionum templi, vel etiam illi quos Romani populo præfecerant, ne proruerent in tumultus, erant enim ſeditioſi. CHRYSOSTOMUS *d*. Propter avaritiam autem Iudas factus eſt talis: ſequitur enim: *Et pacti ſunt pecuniam illi dare*. Tales enim avaritia generat paſſiones: reddit impios, & Deum ignorare compellit; & ſi millies benefactum ſit eis, ad nocendum impellit: unde & hic ſequitur, *Et ſpopondit*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et pacti ſunt pecuniam dare*.) Ideſt, pepigit, & promiſit. *Et quærebat opportunitatem ut eum traderet ſine turbis*; ideſt, quærebat eum tradere quando videret eum ſeorſum exiſtentem ſine turbis. BEDA (cap. XCI. in Luc.) Multi autem Iudæ ſcelus exhorrent, nec tamen cavent: qui enim caritatis, & veritatis iura ſpernit, Chriſtum, qui eſt veritas, & caritas, prodit; maxime cum non infirmitate, vel ignorantia peccet, ſed ad ſimilitudinem Iudæ quęrat opportunitatem, ut arbitris abſentibus, veritatem mendacio, virtutem crimine immutet.

(c) TITUS. Ut nobis Dominus cæleſte paſcha dimitteret, typicum manducavit, figuram removens, ut veritas locum obtineret: unde dicitur: *Venit autem dies azymorum, in qua neceſſe erat occidi paſcha*. BEDA (ſuper *Venit dies azymorum*.) Dies azymorum paſchæ quartamdecimam primi menſis appellat, quando, fermento abiecto, paſcha, ideſt agnus, occidi ad veſperam conſueverat. EUSEBIUS *e*. Si quis autem dicat: Si prima (1) die azymorum diſcipuli Salvatori parant paſcha, ergo & eadem die oportet nos paſcha celebrare: dicemus, hoc non fuiſſe monitionem, ſed hiſtoriam facti quod accidit tempore ſalutiferæ paſſionis. Aliud autem eſt narrare geſta vetera, & aliud ſancire, ac poſteris ſtatuta relinquere. Quin etiam Salvator non egit paſcha cum Iudæis, quando agnum immolabant: nam illi quidem hoc egerunt in paraſceve, quando paſſus eſt Dominus: unde non introierunt in atrium Pilati, ut manducarent paſcha: ex quo enim veritati inſidiati ſunt, verbum veritatis a ſe expulerunt, non primo die azymorum, quo die debebat immolari paſcha, manducantes ſolitum ſibi paſcha (erant enim erga aliud attenti) ſed die ſequenti poſt illam, quæ erat azymorum ſecunda. Dominus vero prima die azymorum, hoc eſt quinta feria ſabbati, paſcha cum diſcipulis peregit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Miſit Petrum, & Ioannem*.) Eadem autem quinta feria mittit duos ex diſcipulis ſuis ad parandum paſcha, Petrum ſcilicet, & Ioannem, alterum ſcilicet ut diligentem, alterum ut dilectum: unde ſequitur: *Et miſit Petrum, & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis paſcha, ut manducemus*: per omnia manifeſtans quod uſque ad extremum vitæ non eſt adverſatus legi. Mittit autem eos ad alienam domum: nam nulla domus erat ei, neque diſcipulis ſuis; alioqnin apud aliquem eorum paſcha celebraſſet: & ideo ſubditur: *At illi dixerunt: Ubi vis paremus?* BEDA (cap. XCI.) Quaſi dicant: Non habemus domicilium, non habemus tabernaculum. Audiant quibus ædificandarum domorum cura eſt, cognoſcant Chriſtum omnium Dominum, locum ubi caput reclinaret, non habuiſſe. CHRYSOSTOMUS *f*. Cum autem ignorarent ad quem mitterentur, ſignum dedit eis, ſicut

& Sa-

(1) *Al. omittitur* die.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. LXXXI. in Matth. *b* Ibidem. *c* Ut ſupra. *d* Ibid. *e* In Catena Græcorum PP. *f* Hom. LXXXI. in Matth.

& Samuel Sauli: unde ſubditur : *Et dixit ad eos*: *Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans* : *ſequimini eum in domum in quam intrat*. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de homine portante amphoram.) Primum maieſtatem divinitatis adverte: cum diſcipulis loquitur, & iam novit quid alibi ſit futurum : deinde dignationem eius intuere : quia non perſona divitis, aut potentis eligitur, ſed pauper ambitur, & anguſtum hoſpitium pauperis amplis nobilium ædibus anteſertur. Sciebat autem Dominus nomen eius, cuius ſciebat myſterium, & occurſum; ſed ideo ſine nomine deſignatur, ut ignobilis æſtimetur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Occurret vobis homo quidam*.) Vel ideo mittit eos ad hominem ignotum, ut oſtendat quod paſſionem voluntarie ſubiit. Qui enim mentem huius ignoti viri ſubegit, ut eos ſuſciperet, poterat quodcumque voluiſſet cum Iudæis tractare. Dicunt autem quidam, quod ideo non dixit nomen hominis, ne proditor cognito nomine domum panderet phariſæis, qui venientes cepiſſent eum priuſquam cœna fieret, & ſpiritualia myſteria diſcipulis traderet; ſed quibuſdam indiciis in quamdam domum dirigit eos: unde ſequitur: *Et dicetis patrifamilias domus*: *Dicit tibi Magiſter*: *Ubi eſt diverſorium ubi paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe vobis oſtendet cœnaculum magnum ſtratum*; *& ibi parate*. GLOSSA. Quibus ſignis inventis, diſcipuli ſolicite quæ mandata eis fuerant, impleverunt: unde ſequitur : *Euntes autem invenerunt ſicut prædixit illis Ieſus*, *& paraverunt paſcha*. BEDA (cap. XCI. ſuper *Venit dies azymorum*.) Hoc paſcha exponens Apoſtolus ait I. Corinth. V. „ Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus : “ quod quidem paſcha tunc neceſſe erat occidi, quaſi paterno conſilio, ac diffinitione ſancitum; qui licet die ſequenti, hoc eſt decimaquinta luna ſit crucifixus, hac tamen nocte, qua agnus immolabatur a Iudæis, tentus, ac ligatus, immolationis, hoc eſt paſſionis ſuæ, ſacravit exordium. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Intelligamus autem diem quidem azymorum totam converſationem quæ eſt in luce ſpiritali, nullam redolentem vetuſtatem primæ prævaricationis Adæ, in qua viventes non decet delectar in Chriſti myſteriis. Hæc autem myſteria Petrus, & Ioannes parant, ideſt actio, & contemplatio, ſervor (1) zeli, & manſuetudo pacifica. His autem paratoribus occurrit homo: quia per prædicta reperimus ſtatum hominis qui creatus eſt ad imaginem Dei : qui portat amphoram aquæ, quæ ſignificat gratiam Spiritus ſancti; amphora autem eſt humilitas cordis : humilibus enim dat gratiam, qui ſe cognoſcunt eſſe terram, & pulverem. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Vel amphora eſt menſura perfectior; aqua autem eſt quæ ſacramentum Chriſti eſſe meruit; quæ lavare meruit, non lavari. BEDA (cap. XCI.) Parant autem paſcha ubi aquæ infertur amphora: quia tempus adeſt quo veri paſchæ cultoribus typicus de limine auferatur cruor; & ad tollenda crimina vivifici fontis baptiſma conſecratur. ORIGENES ſuper Matth. a. Ego autem puto quod homo qui ingredientibus diſcipulis in civitatem occurrit amphoram aquæ portans, erat quidam miniſter patrisfamilias, portans mundatoriam, aut potabilem aquam in vaſe fictili; quem puto eſſe Moyſen, ſpiritalem doctrinam portantem in corporalibus hiſtoriis. Qui autem non conſequuntur ſpiritaliter eum, non celebrant paſcha cum Ieſu. (2) Attendamus ergo, ipſo Domino conſtituto nobiſcum, ad ſuperiorem locum, in quo eſt diverſorium, quod demonſtratur ab intellectu, (3) qui eſt in unoquoque homine paterſamilias, diſcipulis Chriſti. Hæc autem domus ſuperior ſit nobis magna, (4) ut capiat Ieſum Verbum Dei, quod non capitur, niſi a magnis ſenſu. Et ſit domus hæc a patreſamilias, ideſt intellectu, præparata Filio Dei, & (5) ſit mundata, nullo modo habens malitiæ ſordes. Sit etiam domus illius princeps non qualibuſcumque cognitum habens nomen: unde myſtice dicit ſecundum Matthæum XXVI. „ Ite ad quemdam. “ AMBROSIUS (ut ſupra.) In ſuperioribus autem magnum habet ſtratum, ut magnum meritum eius advertas, in quo Dominus cum diſcipulis ſublimium virtutum eius delectatione requieſceret. ORIGENES ſuper

(1) *Al.* cæli. (2) *Ita corrigit P. Nicolai* Aſcendamus ergo cum ipſo Domino &c. (3) *Idem ſic legit*: qui eſt paterfamilias unicuique homini a diſcipulis Chriſti. (4) *Al.* ut capiat Ieſus Verbum Dei. (5) *Al. deſideratur* ſit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. XXXV.

per Matth. *a*. Scire autem debemus, quoniam qui in epulationibus, & ſolicitudinibus ſæcularibus ſunt, non aſcendunt in domum illam ſuperiorem, & propterea non celebrant cum Ieſu paſcha. Poſt ſermones enim diſcipulorum quibus catechizaverunt patremfamilias, ideſt intellectum, venit & divinitas coepulans diſcipulis in domo prædicta.

(d) CYRILLUS. Poſtquam diſcipuli paſcha paraverant, agitur de paſchæ commeſtione: unde dicitur: *Et cum facta eſſet hora, diſcubuit, & duodecim Apoſtoli cum eo.* BEDA. Hora manducandi paſchæ deſignat quartamdecimam diem primi menſis perductam ad veſperam, quintadecima luna iam terris apparente. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et cum facta eſſet hora, diſcubuit.*) Sed qualiter Dominus diſcumbere dicitur, cum Iudæi ſtantes paſcha manducarent? Dicunt ergo, quod cum manducaviſſent legale paſcha, accubuerunt ſecundum communem uſum, manducantes quoſdam alios cibos.

Sequitur: *Et ait illis: Deſiderio deſideravi hoc paſcha manducare vobiſcum, antequam patiar.* CYRILLUS. Quod ideo dicit, quia diſcipulus avarus proditionis tempus explorabat; ſed ne traderet eum ante feſtum paſchæ, non explicaverat Dominus domum, vel virum penes quem paſcha perageret; cuius cauſam per hæc verba oſtendit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel dicit, *Deſiderio deſideravi*; quaſi dicat: Hæc ultima mihi cœna vobiſcum eſt, propter quod & amabilis eſt mihi; ſicut & qui peregre profecturi ſunt, ultima verba ſuis dulcius proferunt. CHRYSOSTOMUS. Vel hoc dicit, quia poſt illud paſcha crux imminebat. Invenimus autem pluries eum prædicantem ſuam paſſionem, & eam cupientem evenire. BEDA (cap. XCI. in Luc.) Deſiderat ergo primo typicum paſcha cum diſcipulis manducare, & ſic paſſionis ſuæ mundo myſteria declarare. EUSEBIUS *b*. Vel aliter. Cum Dominus novum paſcha celebraret, opportune dixit: *Deſiderio deſideravi hoc paſcha*; ideſt, novum myſterium novi teſtamenti, quod tradebat diſcipulis, quod plures ante eum Prophetæ, & iuſti cupiverant; ſed & ipſe ſitiens communem ſalutem, hoc tradebat myſterium quod toti mundo competeret. Paſcha vero Moyſi ſtatutum erat in uno loco, ſcilicet in Hieruſalem celebrari: unde non congruebat omnibus gentibus; & ideo non erat deſideratum. (1) EPIPHANIUS (Lib. I. contra hæreſes cap. XXX.) Ex hoc Ebionitarum dementia de carnis eſu redargui poterat, Domino manducante paſcha Iudæorum: unde ſignanter dixit, *Hoc paſcha*, ne quis ad aliud (2) invertere poſſet. BEDA (cap. XCI. in Luc.) Sic ergo Dominus legalis paſchæ approbator extitit, & hoc ad ſuæ diſpenſationis figuram docendo pertinuiſſe, vetat ultra carnaliter exhiberi: unde ſubdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur in regno Dei*; ideſt, nequaquam ultra Moſaicum paſcha celebrabo, donec in Eccleſia ſpiritaliter intellectum compleatur: ipſa enim eſt regnum Dei, ſecundum illud ſupra XVII. *Regnum Dei intra vos eſt*. Ad vetus autem illud paſcha, cui finem deſiderabat imponere, pertinet etiam illud quod ſubditur: *Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos.* Ob hoc gratias egit, quia vetera tranſitura, & ventura fuerant omnia nova. CHRYSOSTOMUS *c*. Memento ergo cum ad menſam ſederis, quod poſt menſam oportet te orare; atque ideo ventrem impleas ſobrie, ne gravatus nequeas genuflectere, ac ſupplicare Deo. Non igitur poſt eſcas ad lectum, ſed ad orationem vertamur: evidenter enim hoc Chriſtus ſignificavit, quod poſt eſcas non ſomnus, non cubile, ſed oratio, & ſacrarum lectio Scripturarum ſuccedere debeat.

Sequitur: *Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.* BEDA (cap. XCII. in Luc.) Poteſt quidem hoc & ſimpliciter accipi, quod ab hac hora cœnę uſque ad tempus reſurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum bibiturus non eſſet: poſtea namque cibum, potumque ſumpſiſſe eum teſtatur Petrus Act. X. dicens: „Qui manducavimus, & bibi„mus cum illo poſtquam reſurrexit a mor„tuis." THEOPHYLACTUS (ſuper *Donec regnum Dei veniat.*) Dicitur autem reſurrectio regnum Dei, quia mortem exterminavit: unde & David ait Pſal. XCII. „Dominus regnavit, decorem indutus eſt," ſcilicet formoſi amictus, ſecundum Eſaiam, exuta.

(1) *Al.* EUSEBIUS. (2) *Al.* incurrere.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi ſupra. *b* In Catena Græc. PP. *c* Orat. I. de Lazaro.

exuta corporis corruptela. Reſurrectione autem adveniente, iterum cum diſcipulis bibit, ut probaret quod reſurrectio non erat phantaſtica. BEDA (cap. xci. in Luc.) Sed multo conſequentius eſt, ut ſicut ſupra typicum agni eſum, ſic & potum paſchæ neget ſe guſtaturum, donec oſtenſa gloria regni Dei fides mundi adveniat; ut per duo maxima legis edicta, eſcam ſcilicet, & potum paſchalem, ſpiritaliter immutata, diſceres omnia legis ſacramenta ad ſpiritalem obſervantiam fuiſſe transferenda.

(e) BEDA (cap. xci. in Luc.) Finitis paſchæ veteris ſolemniis, tranſiit ad novum, quod in ſuæ redemptionis memoriam Eccleſiam frequentare deſiderat, pro carne agni & ſanguine, ſuæ carnis ſanguiniſque ſacramentum in panis ac vini figura ſubſtituens, ſacerdos in æternum factus ſecundum ordinem Melchiſedech: unde dicitur: *Et accepto pane, gratias egit*: ſicut & de veteribus terminandis gratias egerat, nobis exemplum tribuens in omni boni operis inchoatione, & perfectione Deum eſſe glorificandum. Sequitur, *Et fregit*. Frangit ipſe panem quem porrigit, ut oſtendat corporis ſui fractionem non ſine ſua ſponte futuram.

Et dedit eis dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. GREGORIUS Niſſenus *a*. Panis enim ante conſecrationem communis panis eſt; ſed ubi conſecratur myſterio, fit, & dicitur corpus Chriſti. CYRILLUS (in oratione catechetica.) Nec dubites an hoc verum ſit, eo manifeſte dicente, *Hoc eſt corpus meum*; ſed potius ſuſcipe verba Salvatoris in fide. Cum enim ſit veritas, non mentitur. *b* Inſaniunt igitur dicentes myſticam benedictionem (1) a ſanctificatione ceſſare, ſi quæ reliquiæ remanſerint eius in diem ſubſequentem: non enim mutabitur ſacroſanctum corpus Chriſti, ſed virtus benedictionis, & vivificativa gratia iugis in eo eſt. *c* Virtus enim vivificativa Dei Patris unigenitum Verbum eſt, quod caro factum eſt, non deſinens eſſe Verbum, ſed efficiens carnem vivificativam. *d* Si enim in aliquo liquore modicum panis immiſeris, reperies hunc imbibitum qualitate illius. Igitur vivificativum Dei Verbum uniens ſeipſum propriæ carni, fecit eam vivificativam. Numquid ergo & quoniam in nobis vita Dei eſt, Dei Verbo exiſtente in nobis, vivificativum erit noſtrum corpus? *e* Sed aliud eſt ſecundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei Filium; aliud ipſum fuiſſe factum carnem, ideſt corpus ſumptum ex alma Virgine proprium corpus effeciſſe. Decebat ergo eum noſtris quodammodo uniri corporibus per ſacram eius carnem, & pretioſum ſanguinem, quæ accipimus (2) in benedictionem vivificativam in pane, & vino. Ne enim (3) horreremus carnem, & ſanguinem appoſita ſacris altaribus, condeſcendens Deus noſtris fragilitatibus, influit oblatis vim vitæ, convertens ea in veritatem propriæ carnis, ut corpus vitæ quaſi quoddam ſemen vivificativum inveniatur in nobis: unde ſubditur: *Hoc facite in meam commemorationem*. CHRYSOSTOMUS ſuper Ioannem *f*. Hoc fecit Chriſtus ducens nos ad maius amicitiæ fœdus, ſuamque caritatem declarans erga nos, præſtans ſe non ſolum videri deſiderantibus, ſed & palpare, & comedere, & amplecti, & totum affectum explere. Igitur ut leones flammam ſpirantes, ſic ab illa menſa diſcedimus terribiles (4) facti diabolo. BASILIUS *g*. Diſce autem quo pacto decet edere corpus Chriſti, in memoriam ſcilicet obedientiæ Chriſti uſque ad mortem; ut qui vivunt, non amplius in ſe vivant, ſed in eo qui pro eis mortuus eſt, & reſurrexit. THEOPHYLACTUS. Duos autem calices Lucas commemorat: de altero quidem (5) ſupra dixit: *Accipite, & dividite inter vos*; quem dicet aliquis eſſe typum veteris teſtamenti: alterum vero poſt panis fractionem, & diſtributionem ipſe partitur diſcipulis: unde ſubditur: *Similiter & calicem poſtquam cœnavit*. BEDA. Subauditur *dedit eis*, ut ſit plena conſtructio. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. 1.) Vel quod Lucas bis de calice commemoravit; prius antequam panem daret, inde poſtquam panem dedit: illud quod ſuperius dixit præoccupavit, ut ſolet; illud vero quod ordine ſuo poſuit, non commemoraverat ſuperius. Utrumque autem coniunctum eamdem ſententiam facit,

quæ

(1) *Al. omittitur præpoſitio* a. (2) *Al.* in benedictione vivificativa. (3) *Al.* horremus. (4) *Al.* effecti. (5) *Al.* qui ſupra.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Orat. de Baptiſmo, vel in Baptiſmum Chriſti. *b* Ad Caloſyrium Epiſcopum. *c* Lib. IV. in Ioan. cap. xiv. ac deinceps. *d* Et cap. xxiii. *e* Et alibi. *f* Hom. xlv. vel xlvi. *g* In Moral. reg. xxi. cap. iii. & in Regulis brevior. ad interr. clxxii.

Digitized by Google

quæ illorum eſt, ſcilicet Matthæi, & Marci. Theophylactus. Nominat autem Dominus hunc calicem novi teſtamenti: unde ſequitur: *Dicens: Hic eſt calix novum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur*: ſignificans novum teſtamentum in ſuo ſanguine exordium ſumere: nam in veteri teſtamento ſanguis animalium affuit cum data fuit lex; nnnc vero ſanguis Verbi Dei ſignificat nobis novnm teſtamentum. Cum autem dicit, *Pro vobis*, non ſignificat pro ſolis Apoſtolis corpus Chriſti datum, & ſanguinem effuſum fuiſſe; ſed cauſa totius humanæ naturæ. Et vetus quidem paſcha ad removendam ſervitutem AEgypti fiebat, ſanguis autem agni ad primogenitorum cuſtodiam; novum vero paſcha ad peccatorum remiſſionem, ſanguis autem Chriſti ad conſervationem eorum qui dedicati ſunt Deo. Chrysostomus *a*. Hic enim ſanguis operatur in nobis imaginem regiam, nobilitatem animæ non permittit marceſcere, protinus irrigans animam, magnamque inſpirans virtutem. Hic ſanguis fugat dæmones, advocat Angelos, & Dominum Angelornm. Hic ſanguis effuſus lavit orbem, & adibile fecit cælum. Huius participes ſanguinis, (1) ſunt ſupernis virtutibus amicti, regio pallio, magis autem ipſo Rege induti. Et ſicut ſi mundus acceſſeris, ſalubriter acceſſiſti; ſic ſi (2) imbutus conſcientia prava, damnoſe accedis in pœnam, & ſupplicia. Nam ſi qui imperatoriam coinquinant purpuram, pari pœna plectuntur cum eis qui divellunt; abſurdum non eſt ſi & qui obſcœna mente corpus Chriſti recipiunt, pari pœna plectuntur cum his qui illud clavis transfoderunt. Beda (ſuper *Similiter & calicem*.) Quia vero panis confirmat, vinum vero ſanguinem operatur in carne; hoc ad corpus Chriſti, illud refertur ad ſanguinem. Verum, quia & nos in Chriſto, & in nobis Chriſtum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miſcetur: teſte enim Ioanne Apocal. xvii. „ aquæ multæ „ populi ſunt. “ Theophylactus. Primo autem datur panis, ſecundario calix: prior enim eſt in ſpiritualibus laborioſus actus velut panis, non ſolum quia in vultus ſudore (3) laboratur, ſed etiam quia dum comeditur, non eſt facilis ad glutiendum; deinde poſt labores ſequitur exultatio divinæ gratiæ, quæ eſt calix. Beda (ubi ſupra.) Ideo autem tunc cœnati communicarunt Apoſtoli, quia neceſſe erat paſcha typicum ante conſummari, & ſic ad veri paſchæ ſacramenta tranſiri; nunc autem in honorem tanti ſacramenti placuit magiſtris Eccleſiæ, prius nos ſpiritualibus epulis refici, ac deinde terrenis. Graecus *b*. Totum autem corpus, & ſanguinem Domini ſuſcipit communicans, etiam ſi myſteriorum partem accipiat. Sicut enim unum ſigillum diverſis totam ſuam figuram impartitur, & integrum manet poſt diſtributionem, & ſicut una vox penetrat ad multorum auditus; ſic nulli dubium ſit, corpus, & ſanguinem Domini totum in omnibus reperiri. Fractio autem panis venerandi paſſionem ſignificat.

(f) Augustinus de Concor. Evang. (Lib. III. cap. 1.) Cum tradidiſſet Dominus diſcipulis calicem, rurſus de traditore ſuo locutus eſt, dicens: *Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum eſt in menſa*. Theophylactus (hoc loco.) Quod dixit, non ſolum ut oſtendat ſe ſcire futura, ſed etiam ut oſtendat nobis propriam bonitatem, ſecundum quam non prætermiſit quin proſequeretur ea quæ ſpectabant ad Deum: dat enim nobis exemplum ut uſque ad finem ſatagamus lucrari peccatores: & ut oſtendat proditoris nequitiam, qui & conviva fieri non erubuit. Chrysostomus *c*. Et particeps exiſtens myſteriorum, converſus non eſt: fit enim ſcelus eius utique immanius, tum quia tali propoſito imbutus adiit myſteria, tum quia adiens melior factus non fuit nec metu, nec beneficio, nec honore. Beda (cap. xci.) Et tamen non deſignat ſpecialiter, ne manifeſtius correptus impudentior fieret. Mittit autem crimen in numero, ut agat conſcius pœnitentiam. Prædicit autem & pœnam, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata ſupplicia: unde ſequitur: *Et quidem Filius hominis, ſecundum quod diffinitum eſt, vadit*. Chrysostomus *d*. Sed quia Iudas ea quæ ſunt ſcripta, prava intentione agebat, ne quis putet eum innoxium tamquam diſpenſationis miniſtrum, ſubdit: *Verumtamen*

va

(1) *P. Nicolaius habet* ſunt cum ſupernis virtutibus constructi (*in notis autem* conſtituti) & amicti regia Chriſti ſtola, ſeu regio pallio; magis autem &c. (2) *Al.* impurus. (3) *Al.* laboratus.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi ſupra. *b* Vel Eutychius Patriarcha in Catena Græc. PP. *c* Hom. lxxxviii. in Matth. *d* Hom. lxxxii. in eumdem.

Digitized by Google

va homini illi per quem tradetur . BEDA (cap. XCI.) Sed & væ homini illi qui ad menſam Domini indignus accedens in exemplum Iudæ Filium hominis tradit, non quidem Iudæis, ſed peccatoribus membris ſuis. Et quamvis ſcirent undecim Apoſtoli quod nihil contra Dominum cogitarent; quia tamen plus credunt magiſtro quam ſibi, timentes fragilitatem ſuam, quærunt de peccato, cuius conſcientiam non habebant: ſequitur enim: *Et ipſi cœperunt quærere inter ſe, quis eſſet ex eis qui hoc facturus eſſet* . BASILIUS a . Sicut enim in corporalibus paſſionibus ſunt multæ quas non ſentiunt patientes, porro magis adhibent fidem coniecturæ medicorum quam propriam inſenſibilitatem attendant; ſic (1) & in animæ paſſionibus, ſi quis in ſe peccatum non ſentiat, credere tamen debet his qui plus poſſunt cognoſcere ſua peccata.

(g) THEOPHYLACTUS (ſuper *Facta eſt contentio inter eos* .) Cum inter ſe quærerent quis eſſet Dominum traditurus, conſequens erat ad invicem ſibi dicere, Tu proditurus es; & ex hoc coacti ſunt dicere, Ego potior, ego maior, & ſimilia: unde dicitur: *Facta eſt autem & contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior*. GRAECUS b. Vel hæc contentio videtur habuiſſe motivum, quod cum Dominus ab hominibus tranſmigraret, oportebat aliquem eorum fieri aliorum principem, quaſi Domini vicem gerentem. BEDA. Sicut autem boni in Scripturis exempla patrum, quibus proficiant, & humilientur, requirunt; ſic reprobi, ſi quid forte in electis reprehenſibile repererint, quaſi ſuas ex eo nequitias obtecturi, libenter ſolent amplecti. Ideo multi ardentius legunt quod facta eſt contentio inter diſcipulos Chriſti. AMBROSIUS (Lib. X. cap. de ſponſione præmii.) Si enim contendebant Apoſtoli, non excuſationi obtenditur, ſed cautioni proponitur. Caveamus ergo ne in perditionem aliqua inter nos de prælatione poſſit eſſe contentio. BEDA (cap. XCII.) Potius autem videamus, non quid carnales adhuc diſcipuli geſſerint, ſed quid iuſſerit ſpiritalis magiſter: ſequitur enim: *Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum*. CHRYSOSTOMUS c. Gentilium meminit, ut ex hoc rem vituperandam oſtendat: Gentilium enim eſt ambire primatum. CYRILLUS. Sed & blandi ſermones eis offeruntur a ſubditis: unde ſequitur: *Et qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur*. Sed illi quidem quaſi extorres a ſacris legibus, huiuſmodi ſubiacent morbis; veſtrum autem culmen eſt in humilitate: unde ſequitur: *Vos autem non ſic; ſed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor*. BASILIUS d. Non ergo extollat præſidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autem noverit quod humilitas vera miniſterium plurium eſt. Sicut enim qui pluribus miniſtrat vulneratis, & abſtergit cuiuslibet vulneris ſaniem, non ſumit miniſterium in cauſam elationis; ſic multo magis cui commiſſæ ſunt curæ fraternorum languorum, ut omnium miniſter redditurus pro omnibus rationem, cogitare debet, & eſſe ſolicitus; & ſic *qui maior eſt, fiat ſicut minor*. Decet autem & corporale obſequium ab his qui præſident offerri, exemplo Domini lavantis pedes diſcipulorum: unde ſequitur: *Et qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator*. Non eſt autem timendum ne in ſubdito ſolvatur humilitatis propoſitum, dum ei a maiori ſervitur; ſed (2) imitatione panditur humilitas. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Contuendum eſt autem, quia non omnis honorificentiæ ſtudio humilitas definitur: (3) potes enim deferre alicui propter ſæculi gratiam, potentiæ metum, utilitatiſque contuitum: tua ædificatio quæritur, non alterius honor; & ideo una datur omnibus forma ſententiæ, ut non de prælatione iactantia ſit, ſed de humilitate contentio. BEDA (ſuper *Reges Gentium*.) In hac tamen forma a Domino tradita maiores non minima diſcretione opus habent, ne ſcilicet, ad inſtar Regum Gentium, dominari ſubiectis, ſeque ab eis gaudeant laudibus attolli; & tamen contra delinquentium vitia per zelum iuſtitiæ ſint erecti. Ad verba autem exhortationis, ſuimet adiungit exemplum: unde ſequitur: *Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat*. CHRYSOSTOMUS. Quaſi dicat: Non putes diſcipulum tui egere, te vero non illius: ego enim, qui nullo egeo, quo univerſa egent cæleſtia, & terreſtria,

(1) *Al.* deeſt in. (2) *Al.* in imitatione. (3) *Al.* poteſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Regulis brevior. ad interr. CCCI. b Nimirum Apollinarius in Catena Græc. PP. c Hom. LXVI. in Matth. d In Regulis fuſius diſputatis ad interr. XXX.

Digitized by Google

reſtria, ad miniſterialem gradum condeſcendi. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Oſtendit autem ſe miniſtrantem eis, cum panem, & calicem diſtribuit, cuius miniſterii mentionem facit, (1) rememorans eos quod ſi de eodem pane comederunt, & de eodem calice biberunt, ſi ipſe Chriſtus omnibus miniſtravit, unum debent omnes ſentire. BEDA (ſuper *Qui eſt maior.*) Vel loquitur de miniſterio quo ſecundum Ioannem eorum pedes lavit Dominus, & Magiſter; quamvis etiam verbo miniſtrandi poſſint omnia quæ in carne geſſit intelligi; ſed & ſuum ſanguinem ſe pro nobis effundere miniſtrando ſignificat.

(h) THEOPHYLACTUS (ſuper *Vos eſtis qui permanſiſtis mecum.*) Sicut Dominus proditori (2) prænuntiaverat *va*, ſic diſcipulis remanentibus e contrario bona prænuntiat, dicens: *Vos autem eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis.* BEDA (ſuper idem.) Non enim inchoatio patientis, (3) ſed perſeverantia, cæleſtis regni gloria donatur: quia perſeverantiam, quæ conſtantia, ſeu fortitudo mentis vocatur, dicimus eſſe cunctarum columnam virtutum. Filius ergo Dei ſecum permanentes in tentationibus æternum ducit ad regnum. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus: unde ſequitur: *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum.* AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de ſponſione diſcipulorum.) Regnum Dei non eſt de hoc mundo. Non autem æqualitas ad Dominum, ſed ſimilitudinis æmulatio eſt: ſolus enim Chriſtus plena imago Dei eſt, propter expreſſam in ſe paternæ (4) claritudinis unitatem; iuſtus autem homo ad imaginem Dei eſt, ſi propter imitandam divinæ converſationis ſimilitudinem, mundum hunc Dei cognitione contemnat: unde & corpus Chriſti edimus, ut vitæ æternæ poſſimus eſſe participes: propter quod ſequitur: *Ut edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* Non enim victus, & potus vobis præmii loco ſpondetur; ſed communicatio gratiæ cæleſtis, & vitæ. BEDA (ſuper *Ut edatis, & bibatis.*) Vel menſa propoſita omnibus ſanctis ad fruendum, cæleſtis eſt gloria vitæ; qua, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, ſaturabuntur, fruendo deſiderato gaudio veri boni. THEOPHYLACTUS. Non autem hoc dixit quaſi futuris illic corporalibus eſcis, & quaſi regno ſuo ſenſibili futuro: erit enim illic angelica converſatio, ſicut ſadducæis prædixit. Sed & Paulus Rom. XIV. dicit non eſſe regnum Dei eſcam, & potum. CYRILIUS *a*. Sed ex his quæ ſunt apud nos, ſpiritalia deſignat: nam prærogativa quadam funguntur apud Reges terrenos qui eis quaſi convivæ conſident. Ex humano ergo iudicio oſtendit qui apud eum in primis honoribus ſtatuentur. BEDA (ſuper *Et ſedeatis.*) Hæc eſt enim immutatio dexteræ excelſi, ut qui nunc humiles gaudent miniſtrare conſervis, tunc ſuper Domini menſam ſublimes, vitæ perpetuæ dapibus alantur; & qui hic in tentationibus iniuſte iudicati, cum Domino permanent, illic cum eo ſuper tentatores ſuos iuſti iudices veniant: unde ſequitur: *Et ſedeatis ſuper thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael.* THEOPHYLACTUS. Hoc eſt, condemnantes ex duodecim tribus infideles. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de ſponſione diſci.) Non autem duodecim throni tamquam aliqua corporalis ſunt receptacula ſeſſionis; ſed quia ſecundum divinam ſimilitudinem iudicat Chriſtus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatem condemnans; ita Apoſtoli in iudicium ſpiritale formantur remuneratione fidei, execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, ſacrilegos odio perſequentes. CHRYSOSTOMUS *b*. Numquid autem illic ſedebit & Iudas? Sed conſidera, quod lex eſt data a Deo per Hieremiam cap. XVIII. „ Si quid „ boni promiſero, ſi cenſearis indignus, mul„ ctabo te. “ Et ideo loquens cum diſcipulis, non ſimpliciter promiſit, ſed addidit: *Qui permanſiſtis mecum in tentationibus.* BEDA (cap. XCII. in Luc.) Ab eius ergo ſublimitate promiſſi Iudas excipitur: nam & antequam hæc Dominus diceret, exiſſe credendus eſt: excipiuntur & illi quicumque auditis incomprehenſibilis ſacramenti verbis, abierunt retro.

(i) BEDA (cap. XCII. in Luc.) Ne gloriarentur undecim Apoſtoli, & ſuis viribus tribuerent quod ſoli pene inter tot millia Iu-

(1) *Al.* rememorans eos ſi eodem pane &c. (2) *Al.* pronuntiaverat, *&* *infra* pronuntiat. (3) *Al.* Sed perſeverantia, quæ conſtantia cæleſtis &c. (4) *Al.* gratitudinis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Cat. Græc. PP. *b* Hom. lxv. in Matth.

Digitized by Google

Iudæorum dicerentur in tentationibus permanſiſſe cum Domino, oſtendit, eos ſi non iuvantis ſe Domini eſſent opitulatione protecti, eadem procella cum ceteris potuiſſe conteri: unde ſequitur: *Ait autem Dominus Simoni: Simon, ecce ſatanas expetivit vos; ut cribraret ſicut triticum*; ideſt, expetivit vos tentare, &, velut qui triticum purgat, ventilando concutere: in quo docet nullius fidem a diabolo, niſi Deo permittente tentari. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Hoc autem Petro dixit, eo quod fortior aliis erat, & ſuperbire poterat in his quæ promiſſa erant a Chriſto. CYRILLUS. Vel ut oſtendat quod homines nihil exiſtentes, quantum pertinet ad humanam naturam, & lubricum mentis noſtræ, non decet ut præeſſe ceteris velint; & ideo omiſſis ceteris, venit ad Petrum ceteris prælatum: unde ſequitur: *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*. CHRYSOSTOMUS *a*. Non autem dixit, *Ego* permiſi, ſed *oravi*: humiliter enim loquitur tendens ad paſſionem, ut humilitatem demonſtret: nam qui non deprecatione, ſed imperio dixerat Matth. XVI. „ Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: “ & „ Tibi „ dabo claves regni cælorum: “ quomodo opus habebat oratione, ut concitatam unius hominis animam coerceret? Non autem dixit: Rogavi, ut non neges, ſed ne deferas fidem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ego rogavi pro te*.) Nam & ſi paululum agitandus ſis, habes tamen reconditum ſemen fidei: quamvis deiecerit folia ſpiritus tentatoris, viget tamen radix. Petit ergo ſatanas te lædere tamquam invidens tibi de mea dilectione; ſed quamvis egomet pro te ſim deprecatus, tu tamen delinques: unde ſequitur: *Et tu aliquando converſus confirma fratres tuos*; quaſi dicat: Poſtquam me negato ploraveris, ac pœnitueris, corrobora ceteros, cum te Principem Apoſtolorum deputaverim: hoc enim decet te qui mecum robur es, & petra Eccleſiæ. Hoc autem intelligendum eſt non ſolum de Apoſtolis qui tunc erant, ut roborarentur a Petro, ſed & de omnibus qui uſque ad finem mundi futuri ſunt fidelibus, ne ſcilicet aliquis credentium diffidat, videns eum qui, cum eſſet Apoſtolus, denegavit, ac iterum per pœnitentiam obtinuit prærogativam, ut eſſet antiſtes mundi. (1) Admirare igitur exuberantiam divinæ patientiæ: ne diffidere diſcipulum faceret, nondum patrato crimine largitus eſt veniam, ac iterum ipſum in apoſtolico gradu reſtituit, dicens: *Confirma fratres tuos*. BEDA (cap. XCII.) Quaſi dicat: Sicut ego tuam fidem ne deficiat orando protexi; ita tu infirmiores fratres, ne de venia deſperent, confortare memento. AMBROSIUS (Lib. X. de ſponſione præmii.) Cave ergo iactantiam, cave ſæculum. Ille iubetur confirmare fratres ſuos qui dixit Matth. XIX. „ Omnia reliquimus, & „ ſecuti ſumus te. “ BEDA. Quia vero ſe Dominus dixerat pro fide Petri rogaſſe, conſcius ille præſentis affectus, fideique ferventis, ſed futuri caſus neſcius, non credit ſe ullatenus ab eo poſſe deficere: unde ſequitur: *Qui dixit ei: Domine, tecum paratus ſum & in carcerem, & in mortem ire*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Domine tecum paratus ſum*.) Præ nimia quidem dilectione flammeſcit, & impoſſibilia ſibi pollicetur. Decebat autem, audito ſemel a veritate quod tentandus eſſet, non amplius contendere. Sed Dominus videns eum præſumptuoſe loquentem, promit tentationis ſpeciem, ſcilicet quod negaturus eſſet: unde ſequitur: *Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges noſſe me*. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Petrus quidem, etſi ſpiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denuntiatur Dominum negaturus: neque enim poterat divinæ conſtantiam intentionis æquare. Paſſio Domini æmulos habet, pares non habet. THEOPHYLACTUS (ſuper *Non cantabit gallus*) Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quod non ſufficit humanum propoſitum abſque divino ſubſidio. Petrus enim, quamvis fervens eſſet, derelictus tamen a Deo, ſupplantatus fuit ab hoſte. *b* BEDA. Sciendum autem, quod Deo permittente timorati lapſum patiuntur quandoque ad faſtus præcedentis remedium. Sed quamvis idem videatur eſſe delictum timorati, & aliorum, refert non modicum: nam timoratus ex quibuſdam inſidiis, & pene prout (2) noluit peccavit; alii vero nullam gerendo curam neque ſui, neque Dei, peccant,

(1) *Quatuor exempla ſæpe commemorata habent hic indicem Cyrilli*. (2) *Al.* voluit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. LXXXV. in Matth. *b* BASILIUS in Regulis brevior. ad interrog. VIII. *Baſilii indicem habent & alia antiquæ editiones*.

cant, non diſtinguentes inter peccare & agere virtuoſe. Unde reor (1) & iuſſionis modum in eis debere fore diverſum: nam timoratus quodam iuvamine indigens, circa eamdem rem erga quam peccavit, (2) iuſſa debet perferre; alii vero, cum totum bonum animæ deſtruxerint, affligi, & moneri, & præceptis ſubiici debent, quouſque ratum ſit illis Deum iuſtum iudicem eſſe, & contremiſcant. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. 11.) Hoc autem quod hic dicitur de Petri negatione prædicta, omnes quidem Evangeliſtæ commemorant, ſed non omnes ex una eademque occaſione (3) ſermonis ad eam commemorandam veniunt: nam Matthæus, & Marcus eam ſubnectunt poſtea quam Dominus egreſſus eſt ex illa domo ubi manducaverant paſcha; Lucas vero, & Ioannes antequam inde eſſet egreſſus. Sed facile poſſemus intelligere aut illos duos ea recapitulando poſuiſſe, aut iſtos præoccupando; niſi magis moveret quod tam diverſa non tantum verba, ſed etiam ſententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præſumptionem præferret, vel pro Domino, vel cum Domino moriendi, ut magis cogant intelligi, ter eum expreſſiſſe præſumptionem ſuam diverſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi a Domino reſponſum, quod eum ante galli cantum ter eſſet negaturus.

(k) CYRILLUS. Prædixerat autem Dominus Petro quod eum eſſet negaturus, tempore ſcilicet ſuæ captionis; ſed quia ſemel facta eſt mentio de captione eius, conſequenter nuntiat ſupervenientem contra Iudæos conflictum: unde dicitur: *Et dixit eis: Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* Miſerat enim Salvator ſanctos Apoſtolos prædicare civitatibus, & oppidis regnum cælorum, præcipiens ut euntes nullius corporalium curam gererent, ſed in eo totam ſpem vivendi reponerent. CHRYSOSTOMUS *a*, Sicut autem qui docent natare, circa principium quidem manus ſuas ſupponentes, attentius ſuſtentant ſuos diſcipulos, poſtea (4) vero plerumque manum abſtrahentes iubent ut ſibi opitulentur, quinimmo & paululum emergi permittunt; ita & Chriſtus fecit diſcipulis. In exordiis quidem præſto in cunctis eis aderat, parans eis uberrime affluentiam omnium: unde ſequitur: *At illi dixerunt, Nihil*. At ubi oportebat & proprias vires oſtendere, ſubtraxit eis aliquantulum gratiam, iubens eis ex ſe nonnulla peragere: unde ſequitur: *Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet ſacculum*, quo ſcilicet portatur pecunia, *tollat ſimiliter & peram*, qua ſcilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec calceamenta, nec zonam habebant, nec baculum, nec æs, nullius paſſi ſunt penuriam; ut autem marſupium conceſſit eis, & peram, eſurire videntur, & ſitire, & nuditatem pati; ac ſi eis diceret: Hactenus cuncta vobis uberrime affluebant, nunc autem volo vos & inopiam experiri: ideoque non addico neceſſitati priſtinæ legis, ſed mando & loculum habere, & peram. Poterat autem & Deus uſque in finem eos in tanta conſtituere copia; ſed noluit ob multas cauſas: primo quidem ut nihil ſibi tribuerent, ſed recognoſcerent totum emanaſſe divinitus; ſecundo ut moderari ſibi ſciant; tertio ne maiora de ſe opinentur. Horum igitur cauſa permittens eos incurſere multa inopinatorum, relaxavit prioris legis rigorem, ne gravis, & intolerabilis fieret eis vita. BEDA (ſuper *Quando miſi vos ſine ſacculo.*) Non enim eadem vivendi regula perſecutionis qua pacis tempore diſcipulos informat. Miſſis quidem diſcipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via, præcepit, ordinans ſcilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio vivat. Inſtante vero mortis articulo, & tota (5) illa gente paſtorem ſimul, & gregem perſequente, congruam tempori regulam decernit, permittens ut tollant victui neceſſaria, donec, ſopita inſania perſecutorum, tempus evangelizandi redeat: ubi nobis quoque dat exemplum, iuſta nonnumquam cauſa inſtante, quædam de noſtri propoſiti rigore poſſe ſine culpa intermitti. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXII. cap lxxvii.) Nulla ergo (6) inconſtantia præcipientis, ſed ratione diſpenſantis, pro temporum.

(1) *Corrigit P. Nicolai* & obiurgationis modum in eis debere facere diverſum. (2) *Idem ita legit* obiurgationem debet ſuſtinere. (3) *Al.* ſermones. (4) *Al. deeſt* vero. (5) *Al. omittitur* illa. (6) *Al.* inſtantia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In illud ad Rom. xvi. *Salutate Priſcillam, & Aquilam*. Eſt homilia ſingularis inſcriptionem iſtam præſeferens, quæ adiecta eſt poſt homilias in Epiſt. ad Romanos.

porum diverſitate præcepta, vel conſilia, vel permiſſa mutantur. AMBROSIUS (Lib. X. cap. de gladio tollendo.) Qui autem ferire prohibet, cur emere gladium iubet, niſi forte ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria, (1) & videatur potuiſſe vindicari, ſed noluiſſe? unde ſequitur: *Et qui non habet*, ſcilicet ſacculum, *vendat tunicam ſuam, & emat gladium*. CHRYSOSTOMUS. Quid eſt hoc? Qui dixerat Matth. VI. „Si quis te percuſſerit in dex„tera gena, vertas ei & aliam;“ nunc armat diſcipulos, & ſolo gladio: nam ſi penitus armare decebat, non ſolum oportebat gladium poſſidere, ſed & ſcuta, & galeas. Sed & ſi mille huiuſmodi poſſiderent arma, pro tot inſultibus, & inſidiis populorum, tyrannorum, urbium, nationum, qualiter undecim (2) comparerent, & ex ſolo aſpectu agminum non contremiſcerent, nutriti in ſtagnis, & fluviis? Non ergo putemus eum iuſſiſſe ut gladios poſſiderent; ſed per gladios innuit imminentes inſidias Iudæorum: unde ſequitur: *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus eſt*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Cum enim ipſi inter ſe ſupra de prærogativis contenderint: Non eſt, inquit, tempus prærogativarum, immo periculorum, & cædium: nam ego magiſter veſter ducor ad mortem non honorabilem, cum impiis deputandus: *etenim ea quæ ſunt de me*, ſcilicet prædicta, *finem habent*, ideſt impletionem. Volens ergo violentum inſultum innuere, meminit gladii: nec prorſus revelavit, ne tangerentur acedia, nec prorſus obticuit, ne repentinis aggreſſibus fluctuarent; ſed poſtea recolentes mirarentur quomodo ſe ipſum pretium exhibuit paſſioni pro ſalute humana. BASILIUS *a*. Vel Dominus non iubet portare marſupium, & peram, & emere gladium; ſed prædicit futurum, quod ſcilicet Apoſtoli obliti temporis paſſionis, donorum, & legis Domini, auderent ſumere gladios; ſæpius enim Scriptura utitur imperativa ſermonis ſpecie loco prophetiæ. In pluribus tamen libris non invenitur, *Accipit*, *tollat*, vel *emat*, ſed *tollet*, & *emet*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vel per hoc prænuntiat eis quod incurrerent famem, & ſitim, quod innuit per peram; & adverſitates nonnullas, quod innuit per gladium. *b* Vel aliter. Quod Dominus dicit, *Qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram*, videtur ſermo ad diſcipulos fieri; ſed revera reſpicit quamlibet Iudei perſonam; quaſi dicat: Si quis Iudæorum abundat facultatibus, congeſtis omnibus fugiat; ſi autem quis ultima oppreſſus penuria colit regionem, hic etiam amictum vendat, & gladium emat: invadet enim eos intolerabilis impetus pugnæ, ut nihil ad reſiſtendum ſufficiat. Deinde pandit horum malorum cauſam: quia ſcilicet paſſus eſt pœnam profanis debitam, cum latronibus crucifixus. Et cum ad hoc perventum fuerit, ſumet finem verbum diſpenſationis; perſecutoribus autem accident quæ a Prophetis ſunt prædicta. Hæc igitur Dominus prædixit de futuris regioni Iudæorum; ſed diſcipuli non intelligebant profunditatem dictorum, putantes ob futurum proditoris inſultum gladiis opus eſſe: unde ſequitur: *At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis eſt*. CHRYSOSTOMUS *c*. Et quidem ſi humano eos volebat uti auxilio, nec centum ſufficerent gladii; quod ſi nolebat eos uti humano ſubſidio, etiam duo ſupervacui ſunt. THEOPHYLACTUS (ſuper illud *Satis eſt*.) Noluit ergo Dominus eos reprehendere quaſi non intelligentes; ſed dicens, *Satis eſt*, eos dimiſit. (3) Quidam autem dicunt, Dominum ironice dixiſſe, *Satis eſt*; quaſi dicat: Ex quo duo ſunt gladii, ſufficiant nobis ad tantam multitudinem quanta nos debet invadere. BEDA (ſuper *Ecce gladii duo*.) Vel duo gladii ſufficiunt ad teſtimonium ſponte paſſi Salvatoris: unus qui & Apoſtolis audaciam pro Domino certandi, & Domino virtutem medicandi doceret ineſſe; alter qui nequaquam vagina exemptus, oſtenderet eos nec totum quod potuere pro eius facere defenſione permiſſos. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. de pera, & gladio tollen.) Vel quia lex (4) referire non vetat, fortaſſe Petro duos gladios offerenti ſatis eſſe dicit, quaſi licuerit uſque ad Evangelium; ut ſit in lege æquitatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio. Eſt etiam gladius

ſpi-

(1) *Al.* & videre. *Nicolaius habet* videar. (2) *Al.* compararet; *& mox omittitur præpoſitio* ex. (3) *In quatuor ſupra iam citatis exemplis interponuntur ſequentia:* ſicut cum nos aliquem alloquentes, cum videmus non intelligere quod dicitur, dicimus, Bene, ſine, ne ipſum moleſtemus. (4) *Al.* referre.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Regulis brevior. ad interrog. XXXI. *b* CYRILLUS. *c* Ut ſupra.

ſpiritalis ut vendas patrimonium, & emas verbum quo mentis penetralia veſtiuntur. Eſt etiam gladius paſſionis, ut exuas corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi ſacra corona martyrii. (1) Movet adhuc quod duos gladios diſcipuli protulerunt, ne forte unum novi, unum veteris teſtamenti ſit, quibus adverſus diaboli armamur inſidias. Deinde dicit Dominus, *Satis eſt*, quaſi nil deſit ei quem utriuſque teſtamenti doctrina munierit.

(I) BEDA (cap. XCII. in Luc.) Tradendus a diſcipulo Dominus conſueti ſeceſſus locum, quo facillime reperiri poſſit, adit: unde ſequitur: *Et egreſſus ibat ſecundum conſuetudinem in montem Oliveti*. CYRILLUS. De die namque converſabatur Hieroſolymis, obſcura vero nocte ſuccedente in montem olivarum cum ſuis converſabatur diſcipulis: unde ſubditur: *Secuti ſunt autem illum & diſcipuli*. BEDA. Pulchre autem ſui corporis myſteriis imbutos in montem olivarum diſcipulos educit, ut omnes in morte ſua baptizatos ſancti Spiritus chriſmate confirmandos eſſe deſignet. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Poſt cœnam autem nequaquam inertia, & iocus, & ſomnus occupant Dominum; ſed oratio, & doctrina: unde ſequitur: *Et cum perveniſſet ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem*. BEDA (cap. XCII.) Impoſſibile quidem eſt humanam animam non tentari: unde non ait, Orate ne tentemini; ſed *orate ne intretis in tentationem*; hoc eſt, ne tentatio vos ſuperet ultima. CYRILLUS. Sed ne ſolis verbis eis prodeſſet, procedens paululum orabat: unde ſequitur: *Et ipſe avulſus eſt ab eis quantum iactus eſt lapidis*. Ubique invenies eum ſemotum orantem, ut diſcas quod animo attento, & corde quieto colloquendum eſt cum Deo ſublimi. Non autem quaſi egens alieni ſuffragii precibus inſiſtebat qui eſt omnipotentiſſima virtus Patris; ſed ut diſcamus non eſſe in tentationibus dormitandum, ſed magis orationibus inſiſtendum. BEDA. Solus etiam orat pro omnibus qui ſolus erat paſſurus pro omnibus, ſignificans tantum orationem ſuam, quantum & paſſionem a noſtra diſtare. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. I.) *Avulſus eſt* autem *ab eis quantum iactus eſt lapidis*, tamquam typice admonuerit ut in eum dirigerent lapidem; ideſt, uſque ad ipſum perducerent intentionem legis, quæ ſcripta erat in lapide. GREGORIUS Niſſenus *a*. Quid autem ſibi vult flexus genuum, de quo dicitur: *Et poſitis genibus orabat*. Humanus quidem uſus eſt pronos terræ ſupplicare maioribus, facto oſtendentes fortiores eſſe qui rogantur. Palam eſt autem humanam naturam nihil habere Deo condignum; & ideo honorifica ſigna quæ invicem exhibemus, fatentes nos humiliores eſſe reſpectu excellentiæ proximi, tranſumpſimus ad obſequia incomparabilis naturæ: unde ille qui noſtros languores portavit, ac pro nobis interceſſit, per hominem quem ſumpſit genuflectit orando, ſanciens non eſſe ſuperbiendum orationis tempore, ſed per omnia humilitati conformandum: quia „ Deus ſuperbis reſiſtit, dat autem humilibus gratiam: “ I. Petr. v. CHRYSOSTOMUS. Quælibet autem ars verbis, & operibus oſtenditur ab eo qui docet. Quia ergo Dominus venerat docturus nos quamlibet virtutem, ob hoc eadem dicit, & facit: unde quia iuſſerat verbis orare, ne (2) intrarent in tentationem, hoc etiam opere docet: ſequitur enim: *Dicens: Pater ſi vis, transfer calicem iſtum a me*. Non dicit, *Si vis*, quaſi ignorans an Patri placeret: neque enim magis ardua cognitio eſt cognitione paternæ ſubſtantiæ, quam ipſe ſolus perſpicaciter novit, ſecundum illud Ioan. x. „ Sicut novit me Pater, „ & ego novi Patrem: “ neque hoc dicit quaſi reſpuens paſſionem: qui enim comminatus eſt diſcipulo volenti eius paſſionem impedire, ut ſatanam eum vocaret poſt multa præconia, qualiter crucifigi nolebat? Cur igitur ita dictum eſt, conſideres. Quantum erat audire quod Deus ineffabilis, qui quemlibet intellectum tranſcendit, voluit uterum ſubire virgineum, lac ſugere, & humana quæque pati. Quoniam ergo fere (3) incredibile erat quod erat futurum, primo quidem miſit Prophetas hoc nuntiantes, poſtea ipſe indutus carne veniens, ut non phantaſma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, eſurire, ſitire, & dormire, laborare, affici, & anxiari; ob hoc & recuſat mortem, veram humanitatem demonſtrans. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de triſt. & dolore

(1) *Al.* Monet. (2) *Al.* intrent. (3) *Al.* incredibile erat futurum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Iſidorus in Cat. Græc. PP.

dolore Chriſti.) Dicit ergo: *Si vis, transfer a me calicem iſtum*; quaſi homo mortem recuſans, quaſi Deus ſententiam ſuam ſervans. BEDA. Vel transferri a ſe calicem poſtulat, non quidem timore patiendi, ſed miſericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum: unde & ſignanter non dicit: *Transfer a me* calicem, ſed *calicem iſtum*, hoc eſt populi Iudæorum, (1) qui excuſationem ignorantiæ habere non poteſt, qui me quotidie vaticinatur. DIONYSIUS Alexandrinus [a]. Vel quod dicit, *Transfer calicem iſtum a me*, non eſt hoc, non adveniat mihi: niſi enim advenerit, transferri non poteſt. Igitur ut ſenſit iam præſentem, cœpit affici, & triſtari, & quaſi iam (2) propinquante eo, dicit, *Transfer calicem hunc*. Sicut enim quod (3) præterit, nec intactum eſt, nec permanens; ſic & Salvator leviter invadentem tentationem flagitat pelli; & hoc eſt non intrare in tentationem, quod conſulit eſſe orandum. Perfectiſſimus autem modus tentationes evitandi maniſeſtatur (4) cum dicitur: *Verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat*. Deus enim inexpertus eſt malorum. Vult autem nobis bona largiri ſupra id quod petimus, vel intelligimus. Ergo perſectam voluntatem Patris, quam ipſe noverat, petit ſortiri effectum, quæ eadem eſt & ſua ſecundum deitatem. Renuit autem impleri humanam voluntatem, quam dicit ſuam, paterna voluntate minorem. ATHANASIUS [b]. Geminum enim hic velle oſtendit: alterum quidem humanum, quod eſt carnis; alterum vero divinum: humanitas enim ob carnis fragilitatem recuſat paſſionem; ſed divinus eius affectus affectanter eam ſubiit, eo quod non eſſet poſſibile eum detineri a morte. GREGORIUS Niſſenus [c]. Apollinaris autem aſſerit quod Chriſtus non habuit ſecundum terrenam naturam propriam voluntatem; ſed ſolum in Chriſto eſt voluntas Dei, qui de cælo deſcendit. Dicat ergo: quam voluntatem vult Dominus nequaquam evenire? Neque enim deitas aufert propriam voluntatem. BEDA (ſuper illud, *Non mea voluntas, ſed tua fiat.*) Appropinquans etiam paſſioni Salvator, infirmantium in ſe vocem ſumpſit, ut cum hoc imminet quod fieri nolumus, ſic per infirmitatem petamus ut non fiat quatenus per fortitudinem parati ſimus ut voluntas conditoris noſtri, etiam contra noſtram voluntatem, fiat.

(m) THEOPHYLACTUS (ſuper *Apparuit illi Angelus confortans*.) Ut nobis innoteſceret orationis virtus, quatenus eam in adverſis præponamus, orans Dominus ab Angelo confortatur: unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum*. BEDA (cap. XCIII. in Luc.) Alibi legimus, Matth. IV. quia „ Angeli acceſſerunt, & „ miniſtrabant ei. " In documento ergo utriuſque naturæ, Angeli & ei miniſtraſſe, & eum confortaſſe dicuntur. Creator enim creaturæ ſuæ non eguit præſidio; ſed homo factus, ſicut propter nos triſtis eſt, ita propter nos confortatur. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Quidam autem dicunt, quoniam apparuit ei Angelus glorificans eum, & dicens: Domine, tua eſt virtus: tu namque potes contra mortem, (5) & infernum genus humanum liberare. CHRYSOSTOMUS. Et quia non phantaſtice, ſed vere noſtram carnem ſuſcepit, ut approbet diſpenſationis veritatem, & oppilet hæreticorum ora, quæque humana ſuſtinet: ſequitur enim: *Et factus in agonia prolixius orabat*. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de dolore & triſtitia Chriſti in prin.) Horrent plerique hoc loco, qui triſtitiam Salvatoris ad argumentum inolitæ potius a principio quam ſuſceptæ ad tempus infirmitatis inclinant. Ego autem non ſolum excuſandum non puto, ſed nuſquam magis pietatem eius, maieſtatemque demiror: minus enim contulerat mihi, niſi meum ſuſcepiſſet affectum: ſuſcepit enim triſtitiam meam, ut mihi ſuam lætitiam largiretur. Confidenter triſtitiam nomino, quia crucem prædico. Debuit ergo dolorem ſuſcipere, ut vinceret. Neque enim habent fortitudinis laudem qui ſtuporem magis vulnerum tulerint quam dolorem. Nos ergo voluit erudire, quemadmodum mortem, &, quod eſt amplius, futuræ mortis mæſtitiam vinceremus. Doles ergo, Domine, non mea,

ſed

(1) *Locum iſtum ſic plenius effert Nicolaius:* qui excuſationem ignorantiæ habere non poteſt, ſi me occiderit, habens legem, & Prophetas, qui me quotidie vaticinantur. (2) *Al.* propinquante, hoc dicit. (3) *P. Nicolai legit* prætererit. (4) *Al. omittitur* cum. (5) *Al.* & infirmum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Cat. Græc. PP. [b] De Incarnatione contra Arrianos. [c] Quod ſub nomine Gregorii Niſſeni ſubiungitur, nullibi apud illum occurrit.

ſed tua vulnera. Infirmatus eſt enim propter delicta noſtra: & fortaſſe triſtis eſt ideo quia poſt Adæ lapſum, tali tranſitu nobis erat ex hoc ſæculo recedendum ut mori eſſet neceſſe. Nec illud dilata a vero; ſed triſtis erat pro perſecutoribus ſuis quos ſciebat (1) in malis ſacrilegii pœnas daturos. GREGORIUS XXIV. Moral. (cap. XVII. vel in nov. codd. VII.) Appropinquante etiam morte, noſtræ mentis in ſe certamen expreſſit, qui vim quamdam terroris, ac formidinis patimur, cum per ſolutionem carnis æterno iudicio propinquamus; nec immerito, quoniam anima poſt puſillum hoc invenit quod in æternum mutare non poſſit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Orabat dicens*.) Quod autem humanæ naturæ foret præmiſſa oratio, non autem divinæ, ut dicunt Arriani, patet etiam ex eo quod ſubdit: ſequitur enim: *Et factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram*. BEDA (cap. XCII. ſuper *Factus eſt ſudor eius*.) Nemo ſudorem hunc infirmitati deputet, quia contra naturam eſt ſudare ſanguinem; ſed potius intelligat, per hoc nobis declaratum quod effectum iam ſuæ precis obtineret, ut ſcilicet fidem diſcipulorum, quam terrena adhuc fragilitas arguebat, ſuo ſanguine purgaret. (2) PROSPER in Libro Sententiarum Auguſtini (ſent. LXVIII.) Orans etiam cum ſudore ſanguineo Dominus ſignificabat de corpore ſuo toto, quod eſt Eccleſia, manatura martyria. THEOPHYLACTUS (ſuper *Sicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram*.) Vel hoc proverbialiter dicitur de eo qui vehementer ſudavit, quod ſudavit ſanguinem. Volens igitur Evangeliſta innuere, quod groſſis ſudorum guttis madebat, ſumit guttas ſanguinis ad exemplum. Poſt hoc autem inveniens diſcipulos dormientes præ triſtitia, improperat eis, ſimul admonens ut orarent: ſequitur enim: *Et cum ſurrexiſſet ab oratione, & veniſſet ad diſcipulos ſuos, invenit eos dormientes præ triſtitia*. CHRYSOSTOMUS. Erat enim intempeſtum noctis, & diſcipulorum oculi præ anguſtia premebantur, & erat ſomnus non torporis, ſed mæroris. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. III. cap. IV. circa med.) Non autem expreſſit hic Lucas quota oratione Dominus ad diſcipulos venerit; nihil tamen hoc Matthæo, & Marco repugnat. BEDA (ſuper illud *Surgite, & orate*.) Demonſtrat autem Dominus conſequenter quia pro diſcipulis oraverit, quos monet orationum ſuarum vigilando, & orando exiſtere participes: ſequitur enim: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, & orate, ne intretis in tentationem*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ut non intretis in tentationem*.) Hoc eſt, ne a tentatione ſuperentur: hoc enim eſt non induci in tentationem, non demergi ab ea. Vel ſimpliciter nos iubet orare, ut tranquilla ſit noſtra vita, nec immergamur in aliquod moleſtorum. Diabolicum enim eſt, & ſuperbum, quemquam ſe in tentationem præcipitare: unde & Iacobus cap. I. non dixit, Inicite vos in tentationes; ſed „ cum incideritis, omne gaudium æſtimate, “ de invito voluntarium facientes.

(n) GLOSSA *a*. Præmiſſa oratione Chriſti, ſubiicitur de eius proditione, qua a diſcipulo proditur: dicitur enim: *Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos*. CYRILLUS. Dicit autem, *Qui vocabatur Iudas*, quaſi nomen eius habens exoſum; addit autem, *Unus de duodecim*, ad ſignificantiam nequitiæ proditoris: nam qui honoratus fuerat æque Apoſtolis, factus eſt occiſionis cauſa in Chriſtum. CHRYSOSTOMUS *b*. Sicut enim inſanabilia (3) vulnera nec auſteris medicamentis obediunt, nec demulcentibus; ſic anima, ubi ſemel eſt captivata, & ſeipſam dederit cuicumque peccato, nullum emolumentum ex admonitionibus conſequetur; quod & Iudæ accidit a proditione non ceſſanti, quamvis omni modo doctrinæ eſſet a Chriſto cohibitus: unde ſequitur: *Et appropinquavit Ieſu, ut oſcularetur eum*. CYRILLUS. Immemor enim gloriæ Chriſti, putavit forſitan poſſe latenter agere, auſus præcipuum dilectionis ſignum organum efficere doli. CHRYSOSTOMUS *c*. Non autem diſcedendum eſt a fratrum admonitione, quamquam nihil propter noſtra verba eveniat: nam & rivuli, etſi nullus hauriat, fluunt; & ſi forſan

(1) *Forte* immanis ſacrilegii &c. (2) *Al.* AUGUSTINUS in Sententiis Proſperi. (3) *Al.* vulnerum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, & ex Theophylacto Corderius notat in Cat. Græc. PP. non occurrit. *c* Conc. I. de Lazaro.

ſan non perſuaſeris hodie, poteris forſan cras. Piſcator enim per totam diem vacua trahens retia, circa ſero piſcem capit: unde Dominus, etſi ſciret Iudam non convertendum, non deſtitit facere quæ ſua intererat: ſequitur enim: *Ieſus autem dixit illi: Iuda, oſculo Filium hominis tradis?* AMBROSIUS *a*. Per interrogationem pronuntiandum puto, quaſi amantis affectu corripiat proditorem. CHRYSOSTOMUS. Proprium autem nomen ponit, quod magis dolentis erat, & revocantis, quam provocati ad iram. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de oſculo Iudæ.) Dicit autem, *Oſculo tradis?* hoc eſt, amoris pignore vulnus infligis, & pacis inſtrumento mortem irrogas? Servus dominum, diſcipulus prodis magiſtrum, electus auctorem. CHRYSOSTOMUS. Non autem dicit: Tradis magiſtrum tuum, dominum tuum, benefactorem tuum, ſed *Filium hominis*; hoc eſt, manſuetum, & mitem; qui ſi non eſſet magiſter, & dominus, quia tamen tam ſuaviter erga te geſſit, non eſſet a te prodendus. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Magna, (1) o Domine, ſignificatio poteſtatis, magna diſciplina virtutis! Et conſilium proditionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. (2) Oſtendit quem proderet, dum occulta manifeſtat; oſtendit quem traderet, dum dicit, *Filium hominis*, quia caro, non divinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum quod eum tradiderit qui, cum eſſet Dei Filius, propter nos Filius hominis eſſe voluiſſet; quaſi dicat: Propter te ſuſcepi, ingrate, quod tradis, hypocrita. AUGUSTINUS (de Conſenſu Evang. Lib. III. cap. v.) Hoc ergo Dominus, cum traderetur, primo dixit quod ait Lucas: *Iuda, oſculo Filium hominis tradis?* deinde quod Matthæus cap. XXVI. „ Amice ad quid veniſti? “ deinde, id quod Ioannes commemorat cap. XVIII. „ Quem quæritis? “ AMBROSIUS (ubi ſupra.) Oſculatus eſt autem eum Dominus, non quo ſimulare non doceat, ſed ut neque proditorem refugere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret. THEOPHYLACTUS (ſuper *Videntes autem hi qua fiebant.*) Zelantur autem diſcipuli, & gladios evaginant: unde ſequitur: *Videntes autem hi qui circa ipſum erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, ſi percutimus in gladio?* Sed qualiter habent gladios? Quia mactaverant agnum, & a menſa diſceſſerant. Alii autem diſcipuli quærunt an percuterent; ſed Petrus ubique fervens pro Domino, perſuaſionem non expectat, (3) ſed percutit ſervum pontificis: unde ſequitur: *Et percuſſit unus ex illis ſervum principis ſacerdotum, & amputavit auriculam eius dexteram.* AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. v.) Qui percuſſit, ſecundum Ioannem Petrus erat; quem autem percuſſit, Malchus vocabatur. AMBROSIUS. Eruditus enim in lege Petrus promptus affectu, qui ſciret Phinees reputatum ad iuſtitiam quod ſacrilegos peremiſſet, percuſſit principis ſervum. AUGUSTINUS de Concord. Evang. (Lib. III. cap. v.) Deinde Lucas dicit: *reſpondens autem Ieſus ait: Sinite uſque huc.* Et hoc eſt quod Matthæus commemorat cap. XXVI. „ Converte gladium tuum in locum ſuum. “ Nec moveat quaſi contrarium ſit quod Lucas hic dicit Dominum reſpondiſſe, *Sinite uſque huc*; quaſi poſt iſtam percuſſionem, ita dictum fuerit ut placuerit ei uſque huc factum, ſed amplius fieri noluerit; cum in verbis quæ Matthæus poſuit, intelligatur potius totum factum quo uſus eſt gladio Petrus, Domino diſplicuiſſe. Illud enim verum eſt quod cum interrogaſſent dicentes, *Domine, ſi percutimus in gladio?* tunc reſpondit, *Sinite uſque huc*; ideſt, non vos moveat quod futurum eſt: permittendi ſunt hucuſque progredi, hoc eſt ut me apprehendant, & impleantur quæ de me ſcripta ſunt. Non enim diceret, *Reſpondens autem Ieſus*, niſi ad interrogationem eorum reſponderet, non facto Petri. Sed inter moras verborum interrogantium Dominum, & illius reſpondentis, Petrus aviditate defenſionis percuſſit. Sed non potuerunt ſimul dici (4) quæ ſimul fieri potuerunt. Tunc, ſicut dicit Lucas, ſanavit eum qui percuſſus erat: ſequitur enim: *Et cum tetigiſſet auriculam eius, ſanavit eum.* BEDA (cap. CXIII. in Luc.) Numquam enim pietatis ſuæ Domi-

(1) *Nicolai legit* Magna divinæ ſignificatio poteſtatis &c. (2) *Al.* Oſtendit Deum quem proderat. (3) *Al. omittitur* ſed. (4) *Al.* quæ ſimul fieri potuerunt tunc, ſicut dicit Lucas &c. *item* quæ ſimul fieri non potuerunt &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hanc rurſum appendicem ut ex Theophylacto Corderius dat ubi ſupra; nec tamen apud illum occurrit, ſed ſequens tantum, quæ Chryſoſtomi nomine datur.

Digitized by Google

nus obliviſcitur. Illi iuſto mortem inferunt, iſte perſequentium vulnera ſanat. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de oſculo Iudæ.) Sed cum Dominus (1) vulnere cruentum deterſit, myſteria divina ſubiecit, ut ſervus principis mundi, non naturæ conditione, ſed culpæ, auris vulnus exciperet, qui non audiſſet verba ſapientiæ. Aut ſi Petrus volens percuſſit aurem, docuit quod aurem (2) in ſpecie habere non deberet, quam in myſterio non haberet. Sed quare Petrus? Quia ipſe ligandi, & ſolvendi adeptus eſt poteſtatem; & ideo tollit gladio ſpiritali aurem interiorem male intelligentis. Sed Dominus ipſe refundit auditum, demonſtrans, & ipſos, ſi convertantur, poſſe (3) ſanari qui in paſſione Domini vulnerati ſunt: eo quod omne peccatum, fidei myſteriis abluatur. BEDA (ſuper *Et cum tetigiſſet auriculam eius.*) Vel ſervus iſte populus eſt Iudæorum, principibus ſacerdotum indebito mancipatus officio; qui in paſſione Domini dexteram auriculam, ideſt ſpiritalem legis intelligentiam, perdidit; quæ ſcilicet auris, Petri gladio deciditur, non quod ille ſenſum intelligendi audientibus tollat, ſed divino ablatum iudicio negligentibus pandat. Verum eadem dextera auris in his qui in eodem populo crediderunt, divina dignatione priſtino eſt reſtituta officio.

Sequitur: *Dixit autem Ieſus ad eos qui venerant ad ſe, principes ſacerdotum, & magiſtratus templi, & ſeniores: Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis, & fuſtibus.* CHRYSOSTOMUS. Acceſſerunt enim nocte timentes multitudinis impetum; & ideo dicit: Quid vobis opus erat his armis in eum qui vobiſcum eſt ſemper? & hoc eſt quod ſequitur: *Cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me.* CYRILLUS *a*. Ubi non inculpat Dominus præſides Iudæorum, quod non ſibi mature paraverant inſidias mortis; ſed arguit eos qui temere opinabantur eum ſe invaſiſſe ipſo invito; ac ſi dicat: Tunc non cepiſtis me, quia nolebam, (4) & nec nunc poſſetis, niſi me ſponte veſtris ſubiicerem manibus: unde ſequitur: *Sed hæc eſt hora veſtra*; ideſt, parvum tempus conceſſum eſt vobis exercendæ in me veſtræ (5) ſævitiæ, Patre votis meis favente. Dicit etiam quod hæc poteſtas eſt tenebris data, ideſt diabolo, & Iudæis, inſurgendi in Chriſtum: & hoc eſt quod ſubditur: *Et poteſtas tenebrarum.* BEDA. Quaſi dicat: Ideo adverſum me in tenebris congregamini, quia poteſtas veſtra, qua ſic contra lucem mundi armamini, in tenebris eſt. Quæritur autem quomodo Ieſus principes ſacerdotum, magiſtratus templi, & ſeniores, qui ad ſe venerunt, alloqui dicatur, cum apud alios Evangeliſtas non ipſos veniſſe, verum in atrio Caiphæ expectantes, miniſtros miſiſſe perhibeantur. Sed huic contrarietati reſpondetur, quod illi non per ſeipſos, ſed per eos quos miſerunt ad apprehendendum Chriſtum in ſuæ iuſſionis poteſtate venerunt.

(o) AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de Iudæ oſculo.) Non intellexerunt infelices myſterium, nec venerati ſunt tam clementem pietatis affectum, quo etiam hoſtes ſuos non paſſus eſt vulnerari: dicitur enim: *Comprehendentes autem eum duxerunt ad domum principis ſacerdotum.* Cum legimus teneri Ieſum, caveamus ne putemus eum teneri ſecundum divinitatem, & invitum quaſi infirmum: tenetur enim, & ligatur ſecundum corporis veritatem. BEDA (ſuper illud, *Duxerunt eum ad domum.*) Princeps autem ſacerdotum Caipham ſignificat, qui, ſecundum Ioannem, erat pontifex anni illius. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. VI.) Sed primo ad Annam ductus eſt ſocerum Caiphæ, ſicut Ioannes dicit, quam ad Caipham, ut Matthæus dicit. Marcus autem, & Lucas nomen non dicunt pontificis. CHRYSOSTOMUS *b*. Ideo autem ducitur ad domum pontificis, ut de conſenſu principis ſacerdotum ſingula quæque facerent: illuc enim omnes convenerant Chriſtum præſtolantes. Magnus autem fervor Petri oſtenditur, qui non aufugit, cum alios fugientes vidiſſet: ſequitur enim: *Petrus vero ſequebatur eum a longe.* AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de proditione Petri per ancillam.) Bene a longe ſequebatur iam proximus negator: neque enim negare potuiſſet, ſi Chriſto proximus adhæſiſſet. Sed in hoc fit reverendus, quod Dominum non reliquit etiam cum timeret: metus naturæ eſt, cura pietatis. BEDA (ſuper *Petrus ſequebatur a longe.*) Quod autem ad paſſionem euntem Dominum

(1) *Legit Nicolai* vulnera cruenta. (2) *Al.* in ſpem. (3) *Al.* ſalvari. (4) *Al.* ſed. (5) *Al.* ſuperbiæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græcorum PP. *b* Hom. lxxxiv. in Matth.

Digitized by Google

minum a longe ſequitur Petrus, ſignificat Eccleſiam ſecuturam quidem, ideſt imitaturam paſſionem Domini; ſed longe differenter: Eccleſia enim pro ſe patitur, at ille pro Eccleſia. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Iam autem in domo principis ſacerdotum ignis ardebat: unde ſequitur: *Accenſo autem igne in medio atrii, & circumſedentibus illis, erat Petrus in medio eorum*. Acceſſit Petrus ut calefaceret ſe, quia, clauſo Domino, calor mentis iam in eo refriguerat. a CHRYSOSTOMUS. Traditæ enim erant Petro claves regni cælorum: credenda erat ei populorum innumera multitudo, quæ eſſet involuta peccatis. Erat autem Petrus (1) paulo durior, ſicut truncata ſervi principis ſacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus, tamque ſeverus, ſi donum non peccandi fuiſſet adeptus; quæ venia commiſſis populis donaretur? Quem divina providentia permiſit, quod primo ipſe laberetur in peccatum, quo erga peccantes duriorem ſententiam proprii caſus intuitu temperaret. Et cum ſe calefacere vellet ad prunas, acceſſit ad eum puella, de qua ſequitur: *Quem cum vidiſſet ancilla quadam ſedentem ad lumen, & eum fuiſſet intuita, dixit: Et hic cum illo erat*. AMBROSIUS (Lib. & tit. eod.) Quid ſibi vult quod primo eum prodit ancilla, cum viri utique magis potuerint eum recognoſcere, niſi ut iſte ſexus peccare in nece Domini videretur, ut & iſte ſexus redimeretur per Domini paſſionem? Petrus autem proditus negat: malo enim negaſſe Petrum quam Dominum fefelliſſe: unde ſequitur: *At ille negavit, dicens: Mulier, non novi illum*. b CHRYSOSTOMUS. Quid (2) ais, o Petre? Vox tua repente mutata eſt: os enim plenum fidei, & amoris in odium, perfidiamque converſum eſt: non tibi flagella, nondum ſunt admota tormenta: qui te interrogat, nullus eſt eorum qui auctoritate ſua poſſit formidinem incutere confitenti: mulier te ſimplici voce interrogat, & forte nec proditura confeſſum; nec tamen mulier, ſed puella oſtiaria, vile mancipium. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Sed ideo negavit Petrus, quia promiſit incaute: non negat in monte, non in templo, non in ſua domo, ſed in prætorio Iudæorum: ibi negat ubi Ieſus ligatus eſt, ubi veritas non eſt. Negans autem dicit, *Non novi illum*: temerarium quippe erat ut diceret, quia noverat eum quem mens humana non poteſt comprehendere: „nemo enim novit Filium niſi Pater: “ Matth. XI. Rurſum ſecunda vice negat Chriſtum: ſequitur enim: *Et poſt puſillum alius videns eum dixit: Et tu de illis es*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Intelligitur autem quod in hac ſecunda negatione a duobus eſt compellatus, ab ancilla ſcilicet, quam commemorant Matthæus, & Marcus, & ab alio quem commemorat Lucas. Hoc ergo quod hic Lucas dicit, *Et poſt puſillum*, iam egreſſus erat ianuam Petrus, & primum gallus cantaverat, ut Marcus dicit; iam redierat, ut, quemadmodum dicit Ioannes, ad focum ſtans iterum negaret: de qua negatione ſequitur: *Petrus vero ait: O homo, non ſum*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Maluit enim ſe negare quam Chriſtum; aut quia videbatur negare Chriſti ſocietatem, utique ſe negavit. BEDA. In hac autem negatione Petri dicimus, non ſolum ab eo negari Chriſtum qui dicit eum non eſſe Chriſtum, ſed ab illo etiam qui, cum ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum. AMBROSIUS. Tertio quoque interrogatur: ſequitur enim: *Et intervallo facto quaſi hora unius, alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Quod Matthæus, & Marcus dicunt, „ Poſt puſillum, “ quantum eſſet hoc temporis manifeſtat hic Lucas dicendo: *Et intervallo facto quaſi hora unius*: de hoc autem intervallo tacet Ioannes. Item quod Matthæus, & Marcus non ſingulari, ſed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant; cum Lucas, & Ioannes unum dicant: facile eſt intelligere, aut pluralem numerum pro ſingulari uſitata locutione uſurpaſſe Matthæum, & Marcum; aut quod unus maxime, tamquam qui eum viderat, affirmabat, ceteri autem ſecuti eius fidem Petrum ſimul urgebant. Iam vero illud quod Matthęus ipſi Petro dictum aſſeverat cap. XXVI. „ Nonne te „ vidi in horto? “ Marcus autem, & Lucas inter ſe illos de Petro locutos: aut ſen-

(1) *Al. Paulo cum littera initiali maiuſcula, velut Apoſtoli nomen eſſet, cum adverbium comparativum ſit, ut plura habent exempla.* (2) *P. Nicolai legit* Quid agis Petre?

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AUGUSTINUS ſerm. CXXIV. de tempore, pro quo prius perperam Chryſoſtomus indicabatur, contra tenorem ipſum ſtyli. b AUGUSTINUS ibid.

ſententiam intelligimus tenuiſſe eos qui compellatum dicunt Petrum: tantum enim valet quod de illo coram illo dicebatur, quantum ſi illi diceretur: aut utroque modo dictum, & alios hunc, alios illum modum commemoraſſe. BEDA (ſuper illud, *Nam & tu Galilæus es.*) Subdit autem: *Nam & Galilæus es:* non quia alia lingua Galilæi, atque alia loquerentur Hieroſolymitæ, qui utrique fuerunt Hebræi; ſed quod unaquæque provincia, & regio ſuas habendo proprietates, uſitatum loquendi ſonum vitare non poſſit.

Sequitur: *Et ait Petrus: O homo, neſcio quid dicis*. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Hoc eſt, ſacrilegia veſtra neſcio. Sed nos excuſamus, ipſe non excuſavit: non enim ſatis eſt involuta reſponſio confitentis Ieſum, ſed aperta confeſſio: & ideo Petrus non de induſtria reſpondiſſe ſic inducitur, quia poſtea recordatus eſt, & tamen flevit. BEDA (ſuper *Et continuo gallus cantavit*.) Solet autem ſacra Scriptura (1) ſæpe meritum cauſarum per meritum deſignare temporum: unde Petrus, qui media nocte peccavit, ad galli cantum pœnituit: ſequitur enim: *Et continuo illo adhuc loquente gallus cantavit*. Quia quod in tenebris oblivionis erravit, veræ lucis rememoratione correxit. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Galli autem cantum poſt trinam negationem Petri intelligimus, ſicut Marcus expreſſit. BEDA (ubi ſupra.) Hunc gallum myſtice opinor aliquem doctorum intelligendum, qui (2) iacentes, & ſomnolentos increpat, dicens: „ Evigilate iuſti, & „ nolite peccare: “ I. Corinth. XV. CHRYSOSTOMUS *a*. Admirare autem curam magiſtri: quia cum vinctus eſſet, multa utebatur proviſione erga diſcipulum, quem nutu erigens ad lacrymas provocavit: ſequitur enim: *Et converſus Dominus reſpexit Petrum.* AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Quod quomodo accipiendum ſit, diligentius conſiderandum eſt. Dicit enim Matthæus cap. XXVI „ Petrus enim ſedebat foris in atrio: “ quod non diceret, niſi illa cum Domino intus agerentur. Similiter & in eo quod dixit Marcus cap. XIV. „ Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, “ oſtendit non ſolum in interioribus, ſed etiam in ſuperioribus geſta quæ dixerat. Quomodo ergo reſpicit Dominus Petrum facie corporali? Quapropter mihi videtur illa reſpectio divinitus facta: & ſicut dictum eſt Pſal. XII. „ Reſpice, & exaudi „ me; “ & Pſal. VI. „ Convertere Domi„ ne, libera animam meam: “ ita dictum arbitror: *Converſus Dominus reſpexit Petrum.* BEDA (ſuper *Reſpexit Dominus Petrum.*) Reſpicere namque eius, miſereri eſt: quia non ſolum cum agitur pœnitentia, verum etiam ut agatur, Dei miſericordia neceſſaria eſt. AMBROSIUS (ut ſupra.) Denique quos Ieſus reſpicit, plorant delictum: unde ſequitur: *Et recordatus eſt Petrus verbi Domini quod dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus flevit amare.* Quare flevit? Quia erravit ut homo: lacrymas eius lego, ſatisfactionem non lego. (3) Lavant lacrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri. Negavit primo, & ſecundo, & non flevit, quia adhuc non reſpexerat Dominus; negavit tertio, reſpexit eum Ieſus, & amariſſime flevit. Et tu ſi veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam tuam. *b* CHRYSOSTOMUS. Non autem audebat Petrus palam flere, ne a lacrymis deprehenderetur; ſed foras exiens lacrymabatur. Flebat autem non propter pœnam; ſed quia dilectum negaverat, quod moleſtius erat ei quolibet ſupplicio.

(p) AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. VI.) De Petri tentatione, quæ inter Domini contumelias facta eſt, non eodem ordine omnes narrant: nam illas primo commemorat Matthæus, & Marcus, deinde Petri tentationem; Lucas vero explicavit prius tentationem Petri, deinde Domini contumelias, dicens: *Et viri qui tenebant eum, illudebant ei, cadentes*. CHRYSOSTOMUS. Cæli, & terræ Dominus (4) cæſus ſuſtinet, & patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiæ præbens. THEOPHYLACTUS. Necnon Dominus Prophetarum, ut pſeudopropheta deluditur.

Sequitur: *Et velaverunt eum, & percutiebant faciem eius; & interrogaverunt eum, dicentes: Prophetiza nobis: quis eſt qui te percuſſit?* BEDA (ſuper *Prophetiza nobis quis eſt.*) Hæc quaſi in contumeliam faciebant eius qui ſe a populis Prophetam voluit haberi. Sed qui tunc cæſus eſt colaphis Iudæo-

(1) *Al.* ſæpe meritum deſignare temporum. (2) *Al.* iactantes. (3) *Al.* Lavent. (4) *Al.* Ieſus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. LXXXII. in Ioannem. *b* CYRILLUS.

dæorum, cæditur etiam nunc blaſphemiis falſorum Chriſtianorum. Velaverunt autem eum, non ut eorum illa ſcelera non videat, ſed ut a ſeipſis faciem eius abſcondant. Hæretici autem, & Iudæi, & mali Catholici eum reprobis actibus exacerbantes, quaſi illudentes, dicunt: *Quis eſt qui te percuſſit?* dum ab illo ſuas cogitationes, & opera tenebrarum cognoſci non æſtimant. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. I. cap. VI.) Hæc autem intelligitur paſſus Dominus uſque mane in domo principis ſacerdotum, quo prius adductus eſt: unde ſequitur: *Et ut factus eſt dies, convenerunt ſeniores plebis, & principes ſacerdotum, & ſcribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum, dicentes: Si tu es Chriſtus, dic nobis.* BEDA (cap. IX. in Luc.) Non veritatem deſiderabant, ſed calumniam præparabant. Siquidem Chriſtum hominem tantummodo de ſtirpe David venturum ſperantes, hoc ab eo quærebant, ut ſi diceret, Ego ſum Chriſtus, calumniarentur, quod ſibi (1) arrogaret regiam poteſtatem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Si vobis dixero, non credetis.*) Ipſe vero ſciebat eorum præcordia, quod qui non crediderant operibus, multo minus ſermonibus crederent: unde ſequitur: *Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi.* BEDA (cap. XCIII.) Sæpe enim dixerat ſe Chriſtum eſſe: puta cum dicebat Ioan. X. „ Ego, & Pater unum ſu„ mus: " & cetera talia. *Si autem interrogavero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis.* Interrogaverat enim eos, quomodo dicerent Chriſtum filium eſſe David, cum; David in ſpiritu Dominum ſuum illum vocaverit; verum illi neque dicenti credere, neque interroganti reſpondere voluerunt. Quia autem ſemen David calumniari quærebant, plus eſt quod audiunt.

Sequitur: *Ex hoc autem erit Filius hominis ſedens a dextris virtutis Dei.* THEOPHYLACTUS (cir. fin. Comm.) Quaſi dicat: Non eſt vobis de cetero tempus ſermonum, & doctrinæ; ſed deinceps iudicii tempus erit, cum videbitis me Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei. CYRILLUS *a*. Cum autem de Deo ſeſſio dicitur, atque thronus, regia, & univerſis principans dignitas deſignatur. Non enim (2) putamus tribunal quoddam poſitum eſſe, cui credamus inniti Dominum omnium; ſed nec omnino dextrum, vel ſiniſtrum eſſe penes divinam naturam: proprium enim eſt corporum figura, & locus, & ſeſſio. Qualiter autem paris honoris, paris quoque conſeſſus Filius videbitur eſſe, ſi non eſt ſecundum naturam Filius, naturalem in ſe proprietatem habens Patris? THEOPHYLACTUS. Hoc igitur audientes timere debebant; ſed illi poſt hæc verba magis inſaniunt: unde ſequitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei?* BEDA (cap. XCIII. in Luc.) Quod ſe Filium Dei dixerat, acceperunt in eo quod ait: *Erit Filius hominis ſedens a dextris virtutis Dei.* AMBROSIUS (Lib. X. cap. cur Dominus interrogatus.) Dominus autem maluit ſe Regem probare, quam dicere; ut condemnandi cauſam habere non poſſint qui quod obiiciunt, hoc fatentur.

Sequitur: *Qui ait: Vos dicitis quia ego ſum.* CYRILLUS *b*. Hoc autem dicente Chriſto, ſuccenſuit phariſeorum cohors, uſurpans ignominiæ vocem: unde ſequitur: *At illi dixerunt: Quid adhuc deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audivimus de ore eius.* THEOPHYLACTUS (in fin. Comm. ad XXII. cap. Lucæ.) Ex quo patet quod inobedientes nulla commoda ferunt, revelatis ſibi ſecretioribus; ſed maiorem pœnam acquirunt, propter quod talia oportet eis eſſe occulta.

(1) *Al.* arroget. (2) *Al.* putabamus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Theſauro Lib. XII. cap. XIV. *b* In Catena Græc. PP.

Digitized by Google

CAPUT XXIII.

(a) ET ſurgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accuſare, dicentes: Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Iudæorum? At ille reſpondens ait, Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes ſacerdotum, & turbas: Nihil invenio cauſæ in hoc homine. At illi invaleſcebant dicentes: Commovit populum, docens per univerſam Iudæam, incipiens a Galilæa uſque huc.

(b) Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit ſi homo Galilæus eſſet; & ut cognovit quod de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Hieroſolymis erat illis diebus. Herodes autem viſo Ieſu, gaviſus eſt valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de eo; & ſperabat ſignum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At ipſe nihil illi reſpondebat. Stabant autem principes ſacerdotum, & ſcribæ conſtanter accuſantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu ſuo, & illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt amici Herodes, & Pilatus in ipſa die: nam antea inimici erant ad invicem.

(c) Pilatus autem convocatis principibus ſacerdotum, & magiſtratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtuliſtis mihi hunc hominem quaſi avertentem populum; & ecce ego coram vobis interrogans nullam cauſam invenio in homine iſto ex his in quibus eum accuſatis. Sed neque Herodes: nam remiſi vos ad illum; & ecce nihil dignum morte actum eſt ei. Emendatum ergo illum dimittam. Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum unum. Exclamavit autem ſimul univerſa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam: qui erat propter ſeditionem quamdam factam in civitate, & homicidium miſſus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus eſt ad eos, volens dimittere Ieſum. At illi ſucclamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iſte? Nullam cauſam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi inſtabant vocibus magnis, poſtulantes ut crucifigeretur; & invaleſcebant voces eorum. Et Pilatus adiudicavit fieri petitionem eorum. Dimiſit autem illis eum qui propter homicidium, & ſeditionem miſſus fuerat in carcerem, quem petebant; Ieſum vero tradidit voluntati eorum.

(d) Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenenſem venientem de villa, & impoſuerunt illi crucem portare poſt Ieſum. Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Converſus autem ad illas, dixit Ieſus: Filiæ Hieruſalem, nolite flere ſuper me; ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros: quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite ſuper nos; & collibus, Operite nos: quia ſi in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

(e) Et poſtquam venerunt in locum qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones, unum a dextris, & alterum a ſiniſtris.

(f) Ieſus autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim ſciunt quid faciunt. Dividentes vero veſtimenta eius, miſerunt ſortes. Et ſtabat populus expectans; & deridebant eum principes cum eis dicentes: Alios ſalvos fecit, ſeipſum ſalvum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es Rex Iudæorum, ſalvum te fac.

(g) Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum litteris Græcis, & Latinis, & He-

& Hebraicis: Hic eſt Rex Iudæorum. Unus autem de his qui pendebant latronibus blaſphemabat eum, dicens: Si tu es Chriſtus, ſalvum fac teipſum, & nos. Reſpondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.

(h) Erat autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt in univerſam terram uſque in horam nonam; & obſcuratus eſt ſol, & velum templi ſciſſum eſt medium. Et clamans voce magna Ieſus ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc dicens, expiravit.

(i) Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo iuſtus erat. Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum illud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora ſua revertebantur. Stabant autem omnes noti eius a longe, & mulieres quæ ſecutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes.

(k) Et ecce vir nomine Ioſeph, qui erat decurio, vir bonus, & iuſtus (hic non conſenſerat conſilio, & actibus eorum) ab Arimathæa civitate Iudææ, qui expectabat & ipſe regnum Dei. Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu, & depoſitum involvit in ſindone, & poſuit eum in monumento exciſo, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat. Et dies erat paraſceves, & ſabbatum illuceſcebat. Subſecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus eius, & revertentes paraverunt aromata, & unguenta; & ſabbato quidem ſiluerunt ſecundum mandatum.

(a) AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. VII.) Poſtquam complevit Lucas narrando Petri negationem, recapitulavit quæ cum Domino geſta ſunt circa mane, commemorans quædam quæ alii tacuerunt; atque ita contexuit narrationem, ſimilia aliis narrans, cum dicit: *Et ſurgens omnes multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum*. BEDA. Ut impleretur ſermo Ieſu quem de ſua morte prædixit ſupra XVIII. *Tradetur Gentibus*, ſcilicet Romanis: nam Pilatus Romanus erat, eumque Romani in Iudæam præſidem miſerant. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. VIII.) Deinde apud Pilatum geſta ſic narrat: *Cœperunt autem eum accuſare, dicentes: Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe*. Hoc Matthæus, & Marcus non dixerunt, cum tamen dicerent, quod eum accuſabant; ſed iſte etiam ipſa crimina, quæ falſo obiecerunt, aperuit. THEOPHYLACTUS (in princ. Comm. in cap. XXIII. in Luc.) Evidenter autem adverſantur veritati: non enim Dominus prohibuit dare cenſum, ſed magis dare iuſſit. Qualiter autem populum ſubvertebat, an ut regnum aggrederetur? Sed hoc eſt incredibile cunctis: quia volente multitudine tota eum in Regem eligere, ſciens fugit. BEDA (cap. XCIII.) Duobus autem Domino obiectis, ſcilicet quod & tributa Cæſari dari prohibuerit, & ſe Chriſtum Regem diceret, potuit fieri ut illud quod Dominus ait ſupra XX. *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari*, etiam Pilatum audiſſe contigerit. Ideoque cauſam hanc quaſi apertum Iudæorum mendacium parvipendens, ſolum quod neſciebat, de regni verbo interrogandum putavit.

Sequitur: *Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Iudæorum?* THEOPHYLACTUS. Mihi videtur quod hoc a Chriſto quæſierit (1) contemptum obiecti criminis ſubſannando; quaſi dicat: Tu pauper, humilis, nudus, cui nullus adiutor, accuſaris de regni ambitione, ad quod opus eſt multorum adiutorium, & ſumptus. BEDA (ubi ſupra.) Eodem autem verbo præſidi, quo & principibus ſacerdotum reſpondet, ut propria ſententia condemnetur: ſequitur (2) enim: *At ille reſpondens ait, Tu dicis*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Illi invaleſcebant dicentes*.) Illi autem, cum nihil aliud fa-

(1) *Nicolaius habet* convicium, ſive ſycophantiam, obiecti criminis &c. (2) *Al. deeſt* enim, *& ſic infra*.

ſaveret eorum calumniæ, recurrunt ad clamorum ſubſidia: ſequitur enim: *At illi invaleſcebant, dicentes: Commovit populum, docens per univerſam Iudæam, incipiens a Galilæa uſque huc*; quaſi dicant: Pervertit populum, nec in una parte tantum, ſed a Galilæa incepit, & hucuſque pervenit, tranſiens per Iudæam. Puto autem eos non abſque cauſa meminiſſe Galilææ; ſed volentes incutere timorem Pilato. Galilæi enim ſchiſmatici fuerunt, & nova tentantes, qualis fuit Iudas Galilæus, cuius in Actibus Apoſtolorum fit mentio. BEDA (ſuper illud, *Docens per univerſam Iudæam*.) His autem verbis non illum, ſed ſe accuſant. Docuiſſe enim populum, & a priſtini temporis ignavia docendo commoviſſe, talique actu totam terram promiſſionis pertranſiſſe, non criminis, ſed indicium eſt virtutis. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Accuſatur autem Dominus, & tacet, quia defenſione non indiget: ambiant defendi qui timent vinci. Non ergo accuſationem tacendo confirmat; ſed deſpicit, non refellendo. Quid ergo timeret qui non ambit ſalutem? (1) Salus omnium ſuam prodit, ut acquirat omnium.

(b) BEDA (cap. XCIII. in Luc.) Pilatus de præmiſſa accuſatione non interrogandum Dominum ratus, (2) ſe ipſum magis nacta occaſione cupit ab eo iudicando liberum reddere: unde dicitur: *Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit ſi homo Galilæus eſſet*. Et ne contra eum quem inſontem, & propter invidiam traditum cognoverat, ſententiam dare cogeretur, Herodi eum miſit audiendum, ut ipſe potius eum, qui eius patriæ tetrarcha exiſtebat, vel abſolveret, vel puniret.

Sequitur: *Et ut cognovit quod de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Hieroſolymis erat illis diebus*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) In hoc ſequitur legem Romanam, quæ iubebat quemlibet a principe ſuæ iuriſdictionis condemnari. GREGORIUS X. Moral. (cap. XXX. vel in nov. exemp. cap. XXXVII.) Chriſti autem famam Herodes explorare voluit, cum eius miracula videre concupivit.

Sequitur: *Herodes autem viſo Ieſu, gaviſus eſt valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre illum*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Erat autem multo tempore cupiens*.) Non tamquam lucraturus quidquam utilitatis ex eius aſpectu; ſed patiens novorum cupidinem, credebat videre quemdam extraneum hominem, de quo audierat quod ſapiens, & mirificus eſſet: unde ſequitur: *Eo quod audiret multa de illo, & ſperabat ſignum aliquod videre ab eo fieri*. Volebat etiam audire ab eo quid diceret; & ideo interrogat eum quaſi deriſorie ſe habens ad ipſum, & eum ſubſannans. Sequitur: *Interrogabat autem illum multis ſermonibus*. Ieſus, qui cuncta ratione peregit, &, qui teſte David, ſuos ſermones in iudicio diſponit, pium eſſe iudicavit in talibus habere ſilentium: ſermo enim prolatus ei cui nihil proficit, condemnationis fit cauſa: unde ſequitur: *Et ipſe nihil ei reſpondebat*. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Tacuit, & nihil fecit: quia nec illius credulitas merebatur videre divina; & Dominus iactantiam declinabat; & forte typice in Herode omnes impii ſignificantur, qui ſi legi non crediderint, & Prophetis, mirabilia Chriſti opera in Evangelio videre non poſſunt. GREGORIUS XXII. Moral. (cap. XII. in nov. exemp. XVI. in antiquis.) Hoc etiam audientes nos oportet addiſcere ut quoties auditores noſtri noſtra volunt quaſi laudando cognoſcere, non autem ſua perverſa mutare, omnino taceamus; ne ſi oſtentationis ſtudio verbum Dei loquimur, & illorum quæ erat culpa eſſe non deſinat, & noſtra quæ non erat, fiat. Multa autem ſunt quæ audientis animum (3) produnt; maxime ſi auditores noſtri & ſemper laudant quod audiunt, & numquam quod laudant ſequuntur. GREGORIUS X. Moral. (cap. XXX. in nov. exemp. XVII.) Inquiſitus ergo Redemptor tacuit, expectatus miracula adhibere contempſit, ſeſeque apud ſe in occultis retinens, eos quos exteriora quærere comperit, ingratos foris reliquit, magis eligens aperte a ſuperbientibus deſpici quam a non credentibus vacua voce laudari: unde ſequitur: *Stabant autem principes ſacerdotum, & ſcribæ conſtanter accuſantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu ſuo, & illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatum*. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. Cur Dominus ab Herode veſte alba indutus.) Non otioſum quod veſte alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia paſſionis, quod agnus Dei ſine macula cum gloria mundi peccata ſuſciperet. THEOPHYLACTUS (ſuper *Facti ſunt amici illa die Herodes & Pilatus*.) Tu (4) autem conſidera, quod per ea quæ facit diabolus, im-

(1) *In editis vitioſe* Solus vim ſuam prodit; *corrigit tamen Nicolaius ex Ambroſio ut in textu*. (2) *Al.* ſed ipſum. (3) *Al.* perdunt. (4) *Al.* tamen.

impeditur: congerit deriſiones, & opprobria in Chriſtum, ex quibus declaratur quod Dominus ſeditioſus non ſit; alioquin non derideretur plebe reddita ſuſpecta, & novitatibus gaudente. Miſſio autem Chriſti a Pilato ad Herodem fit amicitiæ communis exordium, quaſi Pilato non uſurpante ſibi ſubditos ditioni Herodis: unde ſubditur: *Et facti ſunt amici Herodes, & Pilatus in ipſa die: nam antea inimici erant ad invicem.* Attende diabolum ubique coniungentem diſiuncta, ut Chriſti peragat necem. Erubeſcamus ergo nos, ſi cauſa noſtræ ſalutis nec amicos in proprio fœdere conſervemus. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. ut ſupra.) In typo etiam Herodis, atque Pilati, qui amici ex inimicis per Ieſum Chriſtum facti ſunt, & plebis Iſraelis, & populi gentilis figura ſervatur, quod per Domini paſſionem utriuſque ſit futura concordia; ita tamen ut prius populus nationum capiat Dei verbum, & ad populum Iudæorum fidei ſuæ devotionem tranſmittat, ut illi quoque gloria maieſtatis ſuæ corpus veſtiant Chriſti quod ante deſpexerant. BEDA (cap. XCIII.) Vel hoc Herodis, & Pilati fœdus ſignificat, quod Gentiles, & Iudæi genere, & religione, & mente diſſidentes, in Chriſtianis perſequendis conſentiunt.

(c) AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. VIII.) Rediens Lucas ad ea quæ apud præſidem gerebantur, unde digreſſus erat ut narraret quod apud Herodem actum eſt, ita dicit: *Pilatus autem convocatis principibus Sacerdotum, & magiſtratibus, & plebe, dixit ad eos: Obtuliſtis mihi hunc hominem quaſi avertentem populum; & ecce ego coram vobis interrogans nullam cauſam invenio in homine iſto ex his in quibus eum accuſatis.* Hic intelligimus eum prætermiſiſſe quemadmodum a Domino quæſierit quid accuſatoribus reſponderet. AMBROSIUS (Lib. & tit. ut ſupra.) Hic Pilatus Chriſtum abſolvit iudicio, crucifigit miniſterio. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur: unde ſequitur: *Sed neque Herodes: nam remiſi vos ad illum; & ecce nihil dignum morte actum eſt ei.* Etſi uterque reum non pronuntiat, ob metum tamen, alienæ crudelitatis ſtudiis Pilatus obſequitur. THEOPHYLACTUS. Duorum ergo virorum teſtimonio Ieſus inſons oſtenditur; Iudæi vero, qui accuſabant, nullum teſtem obtulerunt, cui credere oporteret. Vide ergo quomodo ſuperet veritas, Ieſus tacet, & teſtantur inimici: proclamant Iudæi, & nullus eorum atteſtatur clamoribus. BEDA (ſuper *Nec Herodes.*) Pereant ergo ſcripta quæ tanto poſt tempore contra Chriſtum compoſita, non illum apud Pilatum magicæ artis accuſatum, ſed componentes (1), apud Dominum perfidiæ, & falſitatis accuſandos eſſe demonſtrat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Emendatum illum dimittam.*) Lentus ergo Pilatus, nec ſatis (2) pro veritate ſeverus, quia timebat accuſationes, ſubiungit: *Emendatum ergo illum dimittam.* BEDA (ſuper idem verbum.) Quaſi dicat: Flagris illum, & ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo innoxium ſanguinem non ſitiatis. Sequitur: *Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum unum.* Neceſſe habebat non imperialis legis ſanctione, ſed annua gentis conſuetudine devictus, cui per talia gaudebat placere. THEOPHYLACTUS. Romani enim Iudæis conceſſerant ſecundum leges, & ritus proprios converſari. Mos autem patrius erat Iudæis petere damnatos a Principe, ſicut a Saule Ionathan petiverunt: unde & de eorum petitione nunc ſubditur: *Exclamavit autem ſimul univerſa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter ſeditionem quamdam factam in civitate, & homicidium miſſus in carcerem.* AMBROSIUS (Lib. X. tit. Cur Dominus coram Herode tacuerit.) Non immerito homicidæ abſolutionem petunt qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges habet iniquitas, ut quod oderit innocentia, ſcelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio ſpeciem dat figuræ: Barabbas enim patris filius Latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur Ioan. VIII. „Vos ex patre diabolo „eſtis, " vero Dei Filio, patris ſui filium, ideſt Antichriſtum, prælaturi eſſe produntur. BEDA (ſuper *Tolle hunc.*) Hæret autem Iudæis uſque hodie ſua petitio: quia enim data ſibi optione, pro Ieſu latronem, pro Salvatore interſectorem elegerunt; merito ſalutem, vitamque perdiderunt, & latrociniis ſe, ac ſeditionibus intantum ſubiecerunt ut & patriam, & regnum ſuum perdiderint. THEOPHYLACTUS. Sic ergo gens olim ſancta furit ad cædendum; Pilatus gentilis cædem prohibet: ſequitur enim: *Iterum autem Pilatus locutus eſt ad illos, volens dimittere Ieſum. At illi ſucclamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum.* BEDA (ſuper *Crucifige, crucifige eum.*) Peſſimo enim genere mortis occidere innocentem, hoc eſt crucifigere, deſiderant. Pendentes enim in

(1) *P. Nicolai addit* ipſos. (2) *Al.* apud veritatem.

ligno crucifixi, clavis ad lignum pedibus manibuſque confixis, producta morte necabantur, ne dolor citius finiretur. Verum a Domino electa erat mors crucis, quam diabolo ſuperato, tamquam trophæum, in frontibus fidelium erat poſiturus. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Tertio autem Pilatus Chriſtum abſolvit: ſequitur enim: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iſte? Nullam cauſam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam.* BEDA (ſuper *Corripiam eum*.) Hanc correptionem qua populo ſatisfacere, ne uſque ad crucifigendum Salvatorem ſævirent, Pilatus quærebat, non ſolum obtuliſſe, ſed etiam deridendo, & flagellando exhibuiſſe, verba Ioannis teſtantur. Quia vero totam accuſationem quam adverſus Dominum detulerunt, ſolicita Pilati interrogatione videbant evacuatam, tandem ad ſolas ſe preces convertunt: unde ſequitur: *At illi inſtabant vocibus magnis, poſtulantes ut crucifigeretur; & invaleſcebant voces eorum.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Adiudicavit Pilatus fieri petitionem*.) Tertio clamant contra Chriſtum, ut per trinam hanc vocem, ſuam eſſe occiſionem Chriſti approbent, quam petendo extorſerunt: ſequitur enim: *Et Pilatus adiudicavit fieri petitionem eorum. Dimiſit autem illis eum qui propter homicidium, & ſeditionem miſſus fuerat in carcerem; Ieſum vero tradidit voluntati eorum.* CHRYSOSTOMUS. Putabant enim hoc ſe poſſe aſtruere, quod Ieſus deterior eſſet latrone, & adeo nequam ut neque pro pietate, neque pro feſti prærogativa deberet liberari.

(d) GLOSSA a. Poſita condemnatione Chriſti, convenienter agitur de crucifixione, cum dicitur: *Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenenſem venientem de villa, & impoſuerunt ei crucem portare poſt Ieſum.* AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. x.) Ioannes autem narrat quod Ieſus baiulabat ſibi crucem: unde intelligitur quod ipſe ſibi portabat crucem cum exiret in eum qui dicitur calvariæ locum. Simon autem in itinere angariatus eſt, cui data eſt portanda crux uſque ad locum: b nullus enim aliorum acceptabat crucem baiulare, eo quod lignum deteſtabile putabatur; & ideo Simoni Cyrenæo, quaſi in quamdam iacturam impoſuerunt crucem portare, quam alii recuſabant. Hic adimpletur illud Eſaiæ IX. „ Cuius principatus ſuper humerum eius: " principatus enim Chriſti eſt crux eius, propter quam, ſecundum Apoſtolum, Deus eum exaltavit. Et ſicut in ſignum dignitatis alii altheum, alii mitram portant; ſic & Dominus crucem. Et ſi inquiras, invenies non aliter in nobis regnare Ieſum, niſi per aſperitates: quo fit ut delicioſi inimici ſint Chriſti crucis. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de portatione crucis Chriſti.) Chriſtus ergo crucem baiulans, iam trophæum ſuum victor attulit: crux ſuper humeros imponitur, quia ſive Simon, ſive ipſe portaverit, & Chriſtus in homine & homo portavit in Chriſto. Nec diſcordant Evangeliſtarum ſententiæ, (1) quando concordat myſterium. Et bonus ordo noſtri profectus eſt, ut prius crucis ſuæ trophæa ipſe erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Iudæus eſt qui crucem portat, ſed alienigena, atque peregrinus; nec præcedit, ſed ſequitur, iuxta hoc quod ſcriptum eſt ſupra IX. *Tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* BEDA (ſuper *Apprehenderunt Simonem Cyrenenſem*.) Simon autem obediens, Cyrene heres interpretatur: unde, per eum populi Gentium deſignantur, qui quondam peregrini, & hoſpites teſtamentorum, nunc obediendo facti ſunt Dei heredes. De villa autem Simon egrediens, crucem portat poſt Ieſum, cum paganis ritibus derelictis, veſtigia dominicæ paſſionis obedienter amplectitur. Villa enim Græce pagos vocatur, a qua pagani nomen trahunt. THEOPHYLACTUS. Vel ille tollit crucem Chriſti, qui venit a villa, id eſt dimittit hunc mundum, & opera eius, in Hieruſalem, ideſt in ſupernam libertatem, tendens. b Ex hoc etiam non modicum ſumitur documentum. Qui enim ad modum Chriſti magiſter eſt, debet ipſe prius tollere crucem, & timore Dei propriam carnem configere; & ſic ſubditis, & obedientibus eam imponere. Sequitur autem Chriſtum etiam multitudo plebis, & mulierum: nam ſubditur: *Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum.* BEDA (cap. XCIII. in Luc.) Multa quidem turba crucem

cem

(1) *Al.* quoniam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, nec ulla talis diſtributio materiæ, quæ ad ſeriem aptiorem hic addita videtur. b THEOPHYLACTUS.

Digitized by Google

cem Domini, ſed non una eademque mente ſequebatur: nam populus qui eius mortem impetraverat, ut morientem lætus aſpiceret; mulieres vero, ut moriturum plorarent. Non autem ideo ſolus mulierum planctus ſequebatur, quia non etiam innumerus virorum cœtus de eius erat paſſione mæſtiſſimus; ſed quia femineus, quaſi contemptibilior, ſexus liberius poterat quod ſenſerat oſtentare. CYRILLUS. Amans etiam lacrymarum eſt ſemper ſexus femineus, & mentem habens flexibilem ad pietatem. THEOPHYLACTUS. Per hoc etiam ſignificabatur quod multitudo magna Iudæorum eſſet poſt crucem itura, credens in Ieſum. Sed & mens infirma, quæ ſignificatur per feminam, ſi ſumpta cordis contritione per pœnitentiam fleat, ſequitur Ieſum propter noſtram ſalutem afflictum. Flebant igitur mulieres per compaſſionem. Eum autem qui ultro patitur, flere non oportet, ſed magis ei applaudere; & ideo eas flere vetat: ſequitur enim: *Converſus autem Ieſus ad illas dixit: Filiæ Hieruſalem, nolite flere ſuper me.* BEDA (cap. XCIII.) Cuius ſcilicet cita reſurrectio mortem ſolvere poteſt, (1) cuius mors & omnem mortem, & ipſum mortis deſtructura eſt auctorem. Notandum autem, cum filias Hieruſalem appellat, quod non ſolæ quæ cum eo venerant a Galilæa, ſed & eiuſdem urbis cives, (2) & mulieres adhæſerunt. THEOPHYLACTUS. Mandat deplorantibus eum in futura mala proſpectum intendere, & ſuper illis flere: ſequitur enim: *Super vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros.* CYRILLUS. Significans in futuro mulieres liberis eſſe orbandas: nam irruente bello in terram Iudæorum, cuncti ſimul peribunt magni, & parvi: unde ſequitur: *Quia ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt.* THEOPHYLACTUS. Cum (3) ſcilicet feminæ crudeliter ſuos aſſabunt filios, & venter qui produxerat, (4) flebiliter iterato recipiet genitum. BEDA (cap. XCIII.) In quo die, venturæ a Romanis obſidionis, & captivitatis tempus ſignificat, de quibus ſupra dixerat, Matth. XXIV. „ Væ prægnantibus, „ & nutrientibus in illis diebus. " Naturale eſt autem imminente captivitate hoſtili, alta, vel abdita, quibus abſcondantur homines, refugia quærere: unde ſequitur: *Tunc incipient montibus dicere, Cadite ſuper nos, & collibus, Operite nos.* Refert enim Ioſephus, inſiſtentibus ſibi Romanis, certatim Iudæos cavernas montium, colliumque petiſſe ſpeluncas. (5) Poteſt autem & ex ſuperfluo, quod beatificandas dicit ſteriles, de his intelligi qui utrolibet ſexu ſe caſtraverunt propter regnum cælorum; montibus, collibuſque dici: *Cadite ſuper nos, & operite nos*; cum quilibet ſuæ fragilitatis memores, ingruente tentationum articulo, ſublimium quorumcumque virorum quæſierint exemplis, monitis, & precibus defendi.

Sequitur: *Quia ſi in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* GREGORIUS XII. Moral. (cap. IV.) Se lignum viride, & nos lignum aridum dixit: quia ipſe in ſe vim divinitatis habuit; nos vero, qui puri homines ſumus, lignum aridum appellamur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Si in viridi ligno.*) Quaſi dicat Iudæis: Si ergo in me, lignum fructiferum, iugiter virens, taliter ſævierunt Romani; quid non attentabunt erga vos? Populum dico, quaſi lignum aridum, privatum qualibet vivificante virtute, nec ullum fructum ferentem. BEDA (ſuper iiſdem verbis.) Vel quaſi omnibus diceret: Si ego, qui peccatum non feci, lignum vitæ appellatus, ſine igne paſſionis a mundo non exeo; quid putas eis manere tormenti qui ſunt fructibus vacui? THEOPHYLACTUS. Malam autem opinionem de Domino innuere volens diabolus, etiam latrones faciebat crucifigi cum eo: unde ſequitur: *Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo ut interficerentur.*

(e) ATHANASIUS *a*. Ubi corruptum eſt genus humanum, ibi Chriſtus proprium corpus expoſuit, ut ubi ſeminata eſt corruptio ibidem incorruptio oriatur: propter quod in loco Calvariæ crucifigitur: dicitur enim: *Et poſtquam venerunt in locum qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum*: quem locum doctores Iudæorum aiunt eſſe ſepulcrum Adæ. BEDA (cap. XCIII.) Vel aliter. Foris portam loca erant in quibus truncabantur capita damnatorum, & Cal-

(1) *Al.* cui. (2) *Al.* ei. *Forte utrumque legendum in hunc modum:* cives ei, & mulieres adhæſerunt.
(3) *Al.* enim. (4) *Al.* miſerabiliter, *item* debiliter. (5) *Al.* Poteſt etiam quod beatificandas &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Catena Græc. PP. Abſque indice loci a Corderio recenſetur, ſed ex orat. in Paſſionem, vel in Crucem Domini deſumptum eſt.

variæ, ideſt decollatorum, ſumpſerunt nomen. Et ſic pro omnium ſalute quaſi noxius inter noxios crucifigitur, ut ubi abundavit peccatum, ſuperabundet & gratia. Cyrillus. Non autem ipſe unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus eſt, paſſus eſt quæ ſunt corporis, ſed magis in natura terrena. Decet enim utrumque de uno & eodem Filio dici, ſcilicet & non pati divine, & paſſum eſſe humanitus. Euſebius *a*. Si autem aliter poſt converſationem cum hominibus evaneſcens ſubito evolaret, fugiens mortem, ab hominibus compararetur phantaſmati: & quemadmodum ſi quis incombuſtibile quoddam nobis vas, & prævalens ignis naturæ vellet oſtendere, flammæ illud traderet, & conſequenter a flamma illud illæſum extraheret; ſic Dei Verbum volens oſtendere inſtrumentum, quo uſus eſt ad humanam ſalutem, eſſe prævalens morti, mortale morti expoſuit ad demonſtrandam eius naturam; deinde poſt modicum a morte illud eripuit in ſignum divinæ virtutis. Et prima quidem cauſa mortis Chriſti hæc eſt, ſecunda vero divinæ poteſtatis oſtenſio, corpus Chriſti inhabitantis: cum enim antiquitus deificarent homines, communem exitum mortis ſortitos, quos heroas, & divos nominabant; docuit illum ſolum mortuum verum Deum eſſe fatendum quem bravia victoriæ, morte proſtrata, decorant. Tertia ratio eſt victima pro toto genere hominum mactanda, qua oblata, tota poteſtas dæmonum periit, & error quilibet eſt ſedatus. Eſt & alia cauſa ſalutiferæ mortis, ut diſcipuli occulta fide conſpicerent reſurrectionem poſt mortem; ad quam propriam ſpem erigere docebantur, ut mortem contemnentes, agonem contra errores inirent alacriter. Chryſoſtomus *b*. Non autem ſui mortem, quam non habebat, cum ſit vita, ſed hominum venit conſumpturus Salvator: unde non propria morte corpus depoſuit, ſed ab hominibus illatam ſuſtinuit. Sed & ſi ægrotaviſſet corpus eius, & in conſpectu omnium ſolveretur, inconveniens erat eum qui ſanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus. Sed & ſi abſque aliquo morbo ſeorſum alicubi corpus depoſuiſſet, ac deinde rurſus ſe offerret, non crederetur ei de reſurrectione diſſerenti: oportet enim mortem reſurrectionem præcedere. Cur ergo reſurrectionem palam quidem prædicaret, clanculo vero moreretur? Nimirum ſi latenter hæc eveniſſent, quot excogitarent homines incredulitatis calumnias? Quomodo pateret Chriſti in mortem victoria, niſi coram omnibus eam patiens, per incorruptionem corporis probaſſet extinctam? Sed dices: Decebat ſaltem glorioſam mortem ſibi excogitare, ut evitaret ignominiam crucis. Sed & ſi hoc feciſſet, ſuſpectum ſe reddidiſſet, quaſi non habens virtutem contra quamlibet mortem. Sicut ergo pugil proſternens illum quem (1) hoſtes obtulerint, oſtenditur excellentior omnibus; ſic omnium vita ab hoſtibus illatam, quam putabant eſſe diram, & infamem, & deteſtabilem, mortem in cruce ſuſcepit, ut hac interempta, dominium mortis totaliter deſtruatur. Propter quod non caput ei amputatur ut Ioanni; neque ſectus eſt, ut Eſaias; ut corpus integrum, & indiviſibile morti ſervet, & non fiat occaſio volentibus Eccleſiam dividere. Volebat etiam ſupportare quam incurreramus maledictionem, maledictam mortem, ſcilicet crucis, ſuſcipiendo, ſecundum illud Deut. xxi. „ Maledictus homo qui pendet in ligno. “ In cruce etiam expanſis manibus moritur, ut altera quidem manu veterem populum, altera eos qui ſunt ex Gentibus trahat, utroſque ſibi coniungens. Moriens etiam in cruce a dæmonibus expiat aerem, & aſcenſum nobis parat in cælum. Theophylactus. Quia etiam per lignum mors intraverat, neceſſe erat ut per lignum exterminaretur, & ut Dominus per ligni dolores invictus tranſiens conſutaret delectationem provenientem ex ligno. Gregorius Niſſenus *c*. Sed & figura crucis a medio contactu in quatuor extrema partita, ſignificat virtutem, & providentiam eius qui in ea pependit, ubique diffuſam. Auguſtinus *d* de Quæſt. nov. & veter. teſtamenti. Non fruſtra etiam tale genus mortis elegit, ut latitudinis, & altitudinis, & longitu-

(1) *Al.* hoſtis obtulerit.

Ex editione P. Nicolai.

a In Catena prædicta. *b* Citat S. Thomas Chryſoſtomi nomine & III. Parte quæſt. xlvi. art. iii. ad ii. ſed non indice loci deſignato, qui nec occurrit apud illum, ſed apud Athanaſium Lib. de Incarnatione Filii Dei ante med. verbis tamen aliter diſpoſitis, & alia ſerie collocatis. *c* Orat. i. de Reſurr. Chriſti. *d* De gratia novi & vet. teſtam. Sumptum eſt ex epiſt. cxx. cap. xxvi.

gitudinis, & profunditatis, de quibus Apoſtolus loquitur, magiſter exiſteret. Nam latitudo eſt in eo ligno quod tranſverſum deſuper figitur: hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipſo ligno uſque ad terram conſpicuum eſt: ibi enim quodammodo ſtatur, ideſt perſiſtitur, & perſeveratur; quod longanimitati tribuitur. Altitudo eſt in ea ligni parte quæ ab illo quod tranſverſum figitur, ſurſum verſus relinquitur: hoc eſt ad caput crucifixi, quia bene ſperantium ſuperna expectatio eſt. Iam vero illud ex ligno quod fixum occultatur, unde totum illud (1) exurgit, profunditatem ſignificat gratuitæ gratiæ. CHRYSOSTOMUS *a*. Duos etiam latrones utrinque crucifixerunt, ut eorum ſuſpicionis fieret particeps: unde ſequitur: *Et latrones, unum a dextris, alterum a ſiniſtris*. Sed non ita evenit: nam de illis nihil dicitur; huius autem crux ubique honoratur. Reges diademata deponentes, aſſumunt crucem: in purpuris, in diadematibus, in armis, in menſa ſacrata, ubique terrarum crux emicat. Non talia ſunt humana: viventibus enim illis qui egerunt ſtrenue, arrident propria geſta; his autem pereuntibus pereunt. Sed in Chriſto totum contrarium: nam ante crucem omnia mæſta; ut autem crucifixus eſt, omnia clariora facta ſunt; ut noſcas non purum hominem eſſe crucifixum. BEDA. Duo autem latrones cum Chriſto crucifixi ſignificant eos qui ſub fide Chriſti, vel agonem martyrii, vel continentiæ arctioris inſtituta ſubeunt; ſed qui hæc pro æterna gloria faciunt, dexteri latrones; qui autem humanæ laudis intuitu, ſiniſtri latronis actus imitantur.

(f) CHRYSOSTOMUS *b*. Quia Dominus dixerat Matth. vi. „ Orate pro perſequentibus vos; " hoc etiam crucem aſcendens fecit; unde ſequitur: *Ieſus autem dicebat: Pater, dimitte illis*: non quia non poſſet ipſe relaxare, ſed ut nos pro perſequentibus orare doceret, non ſolum verbo, ſed & opere. Dicit autem, *Dimitte eis*, ſi pœnituerint: favet enim pœnitentibus, ſi (2) velint poſt tantam nequitiam, reatus per fidem diluere. BEDA (cap. xciv.) Neque putandum eſt hic eum fruſtra oraſſe; ſed in eis qui poſt eius paſſionem crediderunt, quod orabat, impetraſſe. Notandum ſane, quod non pro eis oravit qui Filium Dei intellexerunt crucifigere, nec confiteri voluerunt, ſed pro eis qui neſciebant quid facerent, zelum Dei habentes, ſed non ſecundum ſcientiam: unde ſubdit: *Non enim ſciunt quid faciunt*. GRAECUS *c*. Permanentes vero poſt crucem in infidelitate nullus per ignorantiam iuvari putabit, dignis miraculis, ſonora voce (3) eum prædicantibus eſſe Deum. AMBROSIUS (Lib. X. cap. Qualem Chriſtus crucem aſcenderit.) Refert ergo conſiderare qualis crucem aſcendat: (4) nudum enim video. Talis ergo aſcendat qui ſæculum vincere parat, ut ſæculi adiumenta non quærat. Victus eſt autem Adam qui veſtimenta quæſivit; vicit ille qui tegumenta depoſuit, (5) & talis aſcendit quales nos auctore Deo natura formavit: talis in paradiſo primus homo habitaverat, (6) talis in paradiſum homo ſecundus intravit. Pulchre autem aſcenſurus crucem regalia veſtimenta depoſuit, ut ſcias quaſi hominem paſſum eſſe, non quaſi Deum Regem, etſi utrumque Chriſtus. ATHANASIUS (in ſerm. de paſs. & cru.) Qui etiam cunctas conditiones noſtras cauſa noſtri ſuſcepit induit veſtimenta noſtra, ſigna mortificationis Adæ, ut exuat illa, & horum vice induat nos vitam, & incorruptionem.

Sequitur: *Dividentes vero veſtimenta eius, miſerunt ſortes*. THEOPHYLACTUS. Forſitan enim plures eorum egebant; vel forte magis ad opprobrium hoc faciebant, & ex quadam laſcivia: quid enim pretioſum inveniebant in veſtibus? BEDA. (7) In ſorte autem gratia Dei commendata eſt: quia cum ſors mittitur, non perſonæ cuiuſquam, vel meritis, ſed occulto Dei iudicio ceditur.

AU-

(1) *Al.* exurget. (2) *Al.* vellent. (3) *Al.* ea. (4) *Al.* nondum. (5) *Al. omittitur coniunctio* &. (6) *In Veneta Nicolini editione an.* 1593. *omittitur* talis in paradiſum. (7) *Quatuor iam citata exempla legunt.* In ſorte autem videtur (*item* dicitur) gratia Dei commendata eſſe.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Partim ex hom. lxxxviii. in Matth. partim ex hom. quod Chriſtus ſit Deus. *b* In Cat. Græc. PP. Sine indice loci Corderius notat; ſub his autem expreſſe verbis non occurrit, ſed aliquid ſimile tum ex hom. xviii. in Matth. tum etiam ex hom. lxi. & lxii. colligi poteſt, ut & ex hom. de Cruce, & latrone. *c* Nec notatur a Corderio in Catena Græc. nec occurrit quiſnam ſit.

AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XII.) Hoc quidem breviter dictum eſt a tribus Evangeliſtis; Ioannes (1) autem diſtinctius hic explicat quemadmodum hoc geſtum ſit. THEOPHYLACTUS. Deludentes igitur hoc agebant: nam ubi principes ſubſannabant, quid dicere oportet de vulgo? Sequitur enim: *Et ſtabat populus*, qui ſcilicet petierat eum crucifigi, *expectans*, ſcilicet finem; *& deridebant eum principes cum eis*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XIII.) Quia *principes* dixit, nec addidit ſacerdotum, omnes primates generali nomine complexus eſt, ut ibi poſſent intelligi ſcribæ, & ſeniores. BEDA. Qui etiam nolentes confitentur quod alios ſalvos fecit: ſequitur enim: *Dicentes: Alios ſalvos fecit, ſeipſum ſalvum faciat; ſi hic eſt Chriſtus Dei electus*, ATHANASIUS (in ſerm. de paſſ. & cru.) Dominus autem vere Salvator non ſalvando ſeipſum, ſed creaturam liberando volebat cognoſci Salvator. Neque enim medicus, quia ſibi medetur, medicus eſſe cognoſcitur, niſi erga languidos artem probet: ſic Dominus Salvator exiſtens, non habebat opus ſalutis, neque deſcendendo de cruce volebat cognoſci Salvator, ſed morando: multo namque maiorem ſalutem mors Salvatoris affert hominibus quam deſcenſus de cruce. GRAECUS [a]. Videns autem diabolus nullum eſſe ſibi defenſaculum, titubabat, & quaſi aliud non valens, tentavit ulterius propinari Salvatori acetum ad bibendum: ſequitur enim: *Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes illi*: quod contra ſeipſum facere diabolus ignorabat: nam amaritudinem iræ ex prævaricatione legis factam, qua cunctos detinebat, Salvatori præbebat; quam ille ſumens conſumebat, ut vice aceti, vinum det nobis in potum, quod ſapientia miſcuit. THEOPHYLACTUS. Obtulerunt autem milites Chriſto acetum, quaſi Regi ſubminiſtrantes: ſequitur enim: *Dicentes: Si tu es Rex Iudaeorum, ſalvum te fac*. BEDA. Et notandum, quod Iudæi vocabulum Chriſti Scripturæ ſibi auctoritate creditum blaſphemantes irrident; milites vero, utpote Scripturarum neſcii, non Chriſto, ſed Regi Iudæorum inſultant.

(g) THEOPHYLACTUS (ſuper *Erat autem & ſuperſcriptio*.) Aliam attende ſagacitatem dæmonis agitatam in Chriſtum: triplici enim litterarum figura promulgabat accuſationem Ieſus, ne ſcilicet quemquam (2) tranſeuntium lateat quod ob hoc ſuſpenſus fuerat, quia ſe Regem faciebat: dicitur enim: *Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper illum litteris Græcis, Latinis, & Hebraicis: Hic eſt Rex Iudaeorum*: per quod ſignificabatur, potentiſſimas Gentium, quales erant Romani, prudentiſſimas, quales Græci, maxime Deum colentes, quale fuit Iudæorum genus, ſubiici debere imperio Chriſti. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Merito autem ſupra crucem ponitur titulus: quia non humani corporis, ſed divinæ poteſtatis eſt regnum quod habet Chriſtus. Lego titulum Regis Iudæorum, cum lego Ioan. XVIII. „ Regnum meum non eſt de „ hoc mundo: " lego cauſam Chriſti ſuper caput eius ſcriptam, cum lego ibid. I. „ Et „ Deus erat Verbum: " „ caput enim Chriſti Deus: " I. Corinth. XI. CYRILLUS. Alter autem latronum eadem cum Iudæis eructabat: ſequitur enim: *Unus autem de his qui pendebant latronibus blaſphemabat eum, dicens: Si tu es Chriſtus, ſalvum fac teipſum, & nos*. Alter vero refrenabat voces ipſius: ſequitur enim: *Reſpondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es*: ſed & proprium reatum confeſſus eſt ſubdens: *Et nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus*. CHRYSOSTOMUS. Hic fungitur vice iudicis, condemnatus, & incipit de veritate cenſere qui coram Pilato poſt multa tormenta confeſſus eſt ſcelera. Quia aliud eſt homo cenſor, quem latent intima, & aliud Deus, qui mentes penetrat: & ibi quidem poſt confeſſionem pœna ſubſequitur, hic autem confeſſio fit ad ſalutem. *Sed &* Chriſtum pronuntiat innocentem, cum ſubdit: *Hic vero nihil mali fecit*; quaſi dicat: Novam vide iniuriam; honeſtatem damnari cum ſcelere. Nos viventes (3) occidimus, hic mortuos ſuſcitavit; nos aliena ſumus furati, hic & ſua iubet tribuere. Beatus igitur latro aſtantes docebat, talia diſſerens, quibus alterum increpabat. Sed ut videt extinctos auditus aſtantium, redit conſequenter ad eum qui novit præcordia: ſequitur enim:

(1) *Al. deeſt* autem. (2) *Al.* tranſeuntem. (3) *Al.* cecidimus, hic mortuus ſuſcitavit &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Ex parte Corderius hæc refert in Catena Græc. ſed nec nomen apponit, nec indicem cuiuſquam notat.

enim: *Et dicebat ad Ieſum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum*. Crucifixum aſpicis, & Dominum profiteris: condemnati vides figuram, & Regis prædicas dignitatem: mille malis imbutus, poſtulas iuſtitiæ fontem reminiſci tuæ nequitiæ. Sed dices: Video quidem apparens opprobrium, ſed intueor latens regnum; & tu avertis mea publica ſcelera, & acceptas fidem intentionis occultæ. Diſcipulum veritatis uſurpavit nequitia, diſcipulum nequitiæ non commutabit veritas? GREGORIUS XVIII. Moral. (cap. xxv.) In cruce clavi manus eius, pedeſque ligaverant, nihilque a pœnis in eo liberum niſi cor, & lingua remanſerunt. Inſpirante Deo totum illud ei obtulit quod in ſe liberum invenit; ut iuxta hoc quod ſcriptum eſt Rom. x. corde crederet ad iuſtitiam, ore confiteretur ad ſalutem. Tres autem virtutes, quas Apoſtolus memorat, ſubito repletus gratia, & accepit latro, & ſervavit in cruce. Fidem namque habuit, qui regnaturum Deum credidit, quem ſecum pariter morientem vidit; ſpem habuit, qui regni eius aditum poſtulavit; qui caritatem quoque in morte ſua vivaciter tenuit, qui fratrem, & collatronem pro ſimili ſcelere morientem de iniquitate ſua redarguit. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de duobus latronibus.) Pulcherrimum autem datur affectandæ converſionis exemplum, quod tam cito latroni venia relaxatur. Cito ignoſcit Dominus, quia cito ille convertitur, & uberior eſt gratia quam precatio: ſemper enim Dominus plus tribuit quam rogatur. Ille rogabat, ut memor ſui eſſet; de Domino autem ſequitur: *Et dixit illi Ieſus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo*. Vita eſt enim eſſe cum Chriſto, & ubi Chriſtus, ibi regnum. THEOPHYLACTUS (parum ante illud, *Erat autem fere hora ſexta*.) Et quemadmodum quiſque Rex victorioſus rediens ex triumpho optima prædarum fert ſecum; ſic & Dominus prædatus portionem diabolicarum prædarum, ſcilicet latronem, ducit ſecum in paradiſum. CHRYSOSTOMUS. Erat ergo videre Salvatorem in medio latronum, trutinam iuſtitiæ trutinantem fidem, & infidelitatem. Expulit diabolus de paradiſo Adam, Chriſtus latronem impulit ante totum orbem, & ante Apoſtolos. Nudo verbo, ſola fide in paradiſum introivit, ne quis poſt errores introitum deſperaret. Attende celeritatem a cruce in cælos, a condemnatione in paradiſum; ut noveris non ad benevolentiam illius, ſed ad clementiam Dominum totum feciſſe. Si autem iam facta eſt bonorum retributio, numquid ſupervacua erit reſurrectio? Si enim introduxit latronem in paradiſum, corpus autem eius corruptum remanſit foris, liquet non eſſe reſurrectionem corporum. Hæc dicunt illi. Sed caro, quæ fuit laborum particeps, numquid privabitur præmiis? Audi Paulum dicentem I. Corinth. xv. „ Oportet corruptibile hoc incorruptio„ nem induere. " Sed ſi Dominus pollicitus eſt regnum cælorum, introduxit autem latronem in paradiſum, nondum ei retribuit præmia. Sed dicunt: Nomine paradiſi regnum cęlorum nominavit, uſitato nomine utens dum alloqueretur latronem, qui nihil audierat de arduis documentis. Quidam autem non ſic legunt: *Hodie mecum eris in paradiſo*, ſed ſic: *Dico tibi hodie*; & conſequenter, *mecum eris in paradiſo*. Sed adhuc evidentiorem ſolutionem ſubiungemus: nam medici cum vident aliquem deſperatum, dicunt, Iam mortuus eſt; ſic & latro, quoniam non amplius timebatur eius regreſſus ad perditionem, dicitur paradiſum intraſſe. THEOPHYLACTUS. Hoc tamen eſt verius omnibus, quod quamvis (1) non omnia promiſſa ſortiti ſunt & latro, & alii ſancti, ne ſine nobis (2) conſummarentur, ut dicitur in epiſtola ad Hebręos cap. xi. ſunt tamen in regno cælorum, & in paradiſo. GREGORIUS Niſſenus *a*. Hoc iterum oportet diſcutere quomodo latro cenſeatur dignus paradiſo, cum ſanctis flammea framea prohibeat introitum. Sed attende, quod ſermo divinus eam verſatilem dicit, ut indignis quidem obviet, dignis vero liberum ad vitam patefaciat aditum. GREGORIUS XII. Moral. (cap. vii.) Vel illa romphæa flammea verſatilis dicitur, pro eo quod ſciſſet quandoque venire tempus ut etiam removeri debuiſſet, quando ſcilicet veniret qui ſuæ incarnationis myſterio paradiſi nobis iter aperiret. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap de duobus latronibus.) Sed & illud ſolvendum eſt, quia alii, ſcilicet Matthæus, & Marcus,

(1) *Al. omittitur* non. (2) *Al.* conſumeretur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec refertur a Corderio in Catena Græc. nec occurrit.

cus, duos conviciantes inducunt latrones; iſte unum conviciantem, unum repugnantem: fortaſſe & iſte prius conviciatus eſt, ſed repente converſus eſt. Potuit etiam de uno pluraliter dici, ſicut eſt illud Hebr. xi. „ In „ caprinis pellibus ambulabant ...... ſecti „ ſunt;“ cum ſolus Elias melotidem habuiſſe, Eſaias ſectus eſſe doceatur. Myſtice autem duo latrones duos populos peccatores ſignificant per baptiſmum crucifigendos eſſe cum Chriſto; quorum diſſenſio diverſitatem pariter credentium ſignificat. BEDA (cap. xciv. ſuper *Hodie mecum eris*.) „ Quicumque enim baptizati ſumus in Chriſto „ Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus: “ Rom. vi. Per baptiſmum autem, cum peccatores eſſemus, abluimur: ſed alii dum Deum in carne paſſum laudant, coronantur; alii dum aut fidem, aut opera baptiſmi habere renuerunt, dono quod accepere, privantur.

(h) CYRILLUS. Poſtquam cruci tradiderunt Dominum omnium, mundi machina lugebat proprium Dominum, & „ obtenebrata eſt lux in meridie, “ ſecundum Amos viii. unde dicitur: *Erat autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt in univerſa terra uſque in horam nonam*: quod erat manifeſtum indicium, quod forent paſſuræ caliginem crucifigentium animæ. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. xvii.) Hoc autem quod de tenebris dictum eſt, etiam alii duo, Matthæus, & Marcus, conteſtantur. Addit autem Lucas, unde factæ ſunt tenebræ, cum ſubdit: *Et obſcuratus eſt ſol*. AUGUSTINUS III. de Civit. Dei (cap. xv.) Quam ſolis obſcurationem non canonico curſu ſiderum accidiſſe ſatis oſtendit, quod tunc erat paſcha Iudæorum, quod plena luna ſolemniter agitur; regularis autem ſolis defectio non niſi (1) in fine lunæ contingit. DIONYSIUS in Epiſtola (vii.) ad Policarpum. (2) Cum ambo apud Heliopolim eſſemus, ambo ſimul incidentem mirabiliter ſoli lunam notabamus (non enim eiuſce coniunctionis tunc aderat tempus) ipſamque rurſus ab hora nona uſque in veſperam ad ſolis diametrum, ſupra naturæ vires reſtitutam. Inſuper & eam lunæ incidentiam obſervavimus ab oriente cœpiſſe, & uſque ad ſolaris corporis finem perveniſſe, ac tum demum reſiliiſſe, nec ex ea, ut aſſolet, parte luminis defectum, & reſtitutionem contigiſſe, ſed ex adverſo diametri. GRAECUS a. Hoc igitur prodigium factum eſt ut pateret quod qui mortem ſuſceperat, gubernator eſſet totius creaturæ. AMBROSIUS. Sol etiam occidit ſacrilegis, ut funeſti ſpectaculum ſceleris obumbraret; tenebræ effuſæ ſunt oculis perfidorum, ut fidei lumen reſurgeret. BEDA (ſuper *Et velum templi*.) Volens autem Lucas miraculum miraculo adiungere, ſubiungit: *Et velum templi ſciſſum eſt medium*. Hoc expirante Domino factum eſt, ſicut Matthæus, & Marcus conteſtantur; ſed Lucas præoccupando narravit. THEOPHYLACTUS. Per hoc autem Dominus oſtendebat, quod non erunt ulterius ſanctaſanctorum inacceſſibilia; ſed tradita in manus Romanorum inquinarentur, & eorum aditus pateret. AMBROSIUS (Lib. X. cap. de commendatione ſpiritus Ieſu.) Velum etiam ſcinditur, quo duorum populorum diviſio, & ſynagogæ profanatio declaratur. Scinditur velum vetus, ut Eccleſia nova fidei ſuæ vela ſuſpendat. *Synagogæ* velamen ſuſpenditur, ut religionis interna myſteria revelata, mentis cernamus intuitu. THEOPHYLACTUS. Per hoc etiam oſtenditur quod velum, quod ſequeſtrabat nos a ſacris quæ ſunt in cælo, diſrumpitur, ideſt Dei inimicitia, & peccatum. AMBROSIUS (ut ſupra.) Deinde etiam ubi acetum bibit, aſſumptæ mortalitatis impletum eſt omne myſterium, & immortalitas ſola remanſit: unde ſequitur: *Et clamans voce magna ait Ieſus: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum*. BEDA. Patrem invocando, Filium Dei ſe eſſe declarat; ſpiritum vero commendando, non defectum ſuæ virtutis, ſed confidentiam eiuſdem cum Patre pot-

(1) *Al. omittitur prepoſitio* in. (2) *Quatuor, quæ ſæpe retulimus, exempla ſic habent*. Apud Heliopolim enim tunc præſentes, inopinabiliter ſoli lunam incidentem videbamus (non enim erat conveniens coniunctionis huius tempus) & rurſus ipſam a nona hora uſque ad veſperam ad ſolis diametrum ſupernaturaliter reſtitutam. Eclipſim etiam illam ex oriente vidimus incepiſſe, & uſque ad ſolarem terminum pervenire; poſtea vero retroceſſiſſe; ac rurſus non ex eodem defectum, & reſtitutionem luminis extitiſſe, ſed ex adverſo diametri factam eſſe. Talia ſunt eius tempore facta ſupernaturalia, & ſoli Chriſto, qui eſt omnium cauſa, poſſibilia (*addit Nicolai* factu.)

Ex editione P. Nicolai.

a Hæc non refert Corderius in Catena Græcorum, nec occurrunt.

poteſtatis inſinuat. AMBROSIUS (ut ſupra.) Caro moritur, ut reſurgat ſpiritus; Patri commendatur, ut cæleſtia quoque ab iniquitatis vinculo ſolverentur, & pax fieret in cælo, quam terrena ſequerentur. CYRILLUS *a*. Hęc autem vox edocet quod animæ ſanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, ſed apud Deum ſunt, huins rei facto Chriſto principio. ATHANASIUS *b*. Commendat enim Patri per ſe univerſos mortales in ſe vivificatos: nam ſumus membra eius, ſecundum illud Apoſtoli ad Galat. III. „ Omnes unum eſtis „ in Chriſto. “ GREGORIUS Niſſenus *c*. Decet autem quærere qualiter in eodem tempore Dominus tripartitur ſeipſum: in viſcera terræ, ut dixerat phariſæis; in paradiſum Dei, ut dixit latroni; in manus paternas, ut nunc dicitur. Sed recte conſiderantibus hoc nec quæſtione dignum videtur: namqui ubique eſt per divinam potentiam, quolibet loco adeſt. AMBROSIUS. Commendatur ergo Patri ſpiritus; ſed cum ſit in ſuperioribus, illuminat & inferna, ut univerſa redimantur: etenim Chriſtus omnia, & in Chriſto omnia. GREGORIUS Niſſenus *d*. Alia ſolutio eſt, quod in tempore paſſionis neutram partem humanitatis ſemel unita divinitas dimiſit, ſed animam de corpore ſponte diſiunxit; ſe tamen in utroque permanentem oſtendit: nam per corpus, in quo mortem ſuſcepit, confutavit mortis potentiam; per animam vero latroni paravit introitum paradiſi. Dicit autem Eſaias cap. XLIX. de ſuperna Hieruſalem, quæ a paradiſo non eſt alia: „ Super ma„ nus meas depinxi mænia tua. “ Unde palam eſt quod exiſtens in paradiſo manus Patris inhabitabat. DAMASCENUS *e*. Vel expreſſius loquendo, in ſepulcro erat ſecundum corpus, in inferno ſecundum animam; ſed ſicut Deus in paradiſo cum latrone, & in throno erat cum Patre, & Spiritu ſancto. THEOPHYLACTUS. Clamans vero alta voce expirat, quia inerat ei poteſtas ponendi animam ſuam, & eam reſumendi: unde ſequitur: *Et hac dicens, expiravit*. AMBROSIUS. Quaſi dicat: Tradidit ſpiritum, quia non invitus amiſit: quod enim emittitur, voluntarium eſt, quod amittitur, neceſſarium.

(i) AUGUSTINUS IV. de Trinit. (cap. XIII.) Cum poſt illam vocem continuo tradidit ſpiritum, hoc maxime qui aderant, ſunt mirati: longa enim morte cruciabantur ligno ſuſpenſi: unde dicitur: *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo iuſtus erat*. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. XX.) Non eſt autem contrarium quod Matthæus, viſo terræmotu, dicit admiratum Centurionem, cum Lucas dicat hoc eum admiratum fuiſſe quod emiſſa illa voce expiraſſet, oſtendens quam poteſtatem habuit quando moreretur. In eo autem quod Matthæus dixit, non ſolum viſo terræmotu, ſed addidit, „ Et his quæ fie„ bant, “ integrum locum fuiſſe demonſtravit Lucæ, ut diceret ipſum Domini mortem fuiſſe miratum. Quod autem Lucas etiam ipſe dixit, *Videns autem Centurio quod factum erat*, in eo genere incluſit omnia quæ facta erant in illa hora mirabiliter, tamquam unum mirabile factum commemorans, cuius quaſi membra & partes erant omnia illa miracula. Quod autem alius dixit (Matth. XXVII.) Centurionem dixiſſe, „ Vere „ Filius Dei erat iſte; “ Lucas autem ait, quod *iuſtus erat*, putari poteſt diverſum: ſed vel utrumque dictum a Centurione debemus intelligere, & aliud illum, aliud iſtum commemoraſſe; vel fortaſſe Lucam exprimere (1) voluiſſe ſententiam Centurionis, quomodo dixerit Ieſum Filium Dei: forte enim non Unigenitum æqualem Patri Centurio intellexerat; ſed ideo filium Dei idixerat, quia iuſtum crediderat, ſicut multi iuſti dicti ſunt filii Dei. Iam vero quia Matthæus addidit eos qui cum Centurione erant, Lucas vero hoc tacuit; non eſt contrarium, cum alius dicit quod alius tacet: & Matthæus dixit, „ Timuerunt valde; “ Lucas autem non dixit, Timuit, ſed *glorificavit Deum*: quis non intelligat Deum timendo glorificaſſe? THEOPHYLACTUS. Nunc autem videtur effectum ſortiri quod Dominus dixerat Ioan. XII. „ Cum exalta„ tus fuero, omnia ad me traham: “ ex-

(1) *Al. emittitur* voluiſſe.

Ex editione P. Nicolai.

a Hic Cyrilli locus non occurrit, nec apud Chryſoſtomum, ex quo editio Antverpienſis notat. *b* De Incarnatione contra Arrianos. *c* Orat. 1. de Reſur. *d* Ibidem. *e* In hom. de ſabbato ſancto poſt med.

altatus namque in cruce attraxit latronem, & Centurionem, ſed & quoſdam Iudæorum, de quibus ſequitur: *Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora ſua revertebantur*. BEDA (cap. XCIV.) Quod percutiebant pectora, quia pœnitentiæ, & luctus indicium eſt, poteſt dupliciter intelligi: ſive enim eum cuius vitam dilexerunt, iniuſte occiſum dolebant; ſive cuius mortem ſe impetraſſe meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tremebant. Notandum autem, quod Gentiles Deum timentes, apertæ confeſſionis voce glorificant; Iudæi percutientes ſolum pectora, ſilentes domum redeunt. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de commendatione ſpiritus Ieſu.) O duriora ſaxis pectora Iudæorum! Iudex arguit, credit miniſter, proditor ſcelus ſuum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reſerantur; Iudæorum tamen immobilis duritia manet orbe concuſſo. BEDA (ſuper illud, *Videns Centurio*.) Unde merito per Centurionem fides Eccleſiæ deſignatur, quæ Dei Filium tacente ſynagoga confirmat. Impletur autem quod Dominus Patri conqueritur dicens Pſalm. LXXXVII. „ Elongaſti a me amicum, & pro„ximum, & notos meos a miſeria: “ unde ſequitur: *Stabant autem omnes noti eius a longe*. THEOPHYLACTUS. Sed feminarum genus olim maledictum, manet, & videt hæc omnia: ſequitur enim: *Et mulieres quæ ſecutæ erant eum a Galilæa, hæc videntes*: & ſic primæ reſocillantur iuſtificatione, aut benedictione a paſſione profluente, ſicut & reſurrectione.

(k) GRAECUS *a*. Fuerat quandoque Ioſeph occultus Chriſti diſcipulus, denique vinculum timoris rumpens, ferventior factus, dominicum corpus turpiter pendens a ligno depoſuit, comparans pretioſam margaritam verborum modeſtia: unde dicitur: *Et ecce vir nomine Ioſeph, qui erat decurio*. BEDA (cap. XCIV. in Luc.) Decurio vocatur, quod ſit de ordine curiæ, & officia curiæ adminiſtret, qui etiam curialis a procurando munera civilia ſolet appellari. Magnæ ergo Ioſeph dignitatis apud ſæculum, ſed maioris apud Deum meriti fuiſſe laudatur: unde ſequitur: *Vir bonus, & iuſtus (hic non conſenſerat conſilio, & actibus eorum) ab Arimathæa civitate Iudææ*. Arimathæa ipſa eſt Ramatha civitas Helcanæ, & Samuelis. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. XXII.) Dicit autem Ioannes, quod erat diſcipulus Ieſu: unde & hic ſubditur: *Qui expectabat & ipſe regnum Dei*. Merito autem movet cur ille qui propter timorem occultus erat diſcipulus, auſus ſit petere corpus eius, quod nullus eorum qui eum palam ſequebantur auderet: ſequitur enim: *Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu*. Sed intelligendum eſt iſtum fiducia dignitatis hoc feciſſe, qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeris exhibendo minus videtur curaſſe de Iudæis, quamvis ſoleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. BEDA (ſuper *Acceſſit, & petiit corpus Ieſu*.) Sic igitur per iuſtitiam meritorum ſepeliendo corpori dominico (1) aptus, dignus fuit per nobilitatem potentiæ ſæcularis illud impetrare: unde ſequitur: *Et depoſitum involvit in ſindone*. Ex ſimplici ſepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem poſſint carere divitiis. ATHANASIUS *b*. Enormiter etiam agunt qui condiunt corpora mortuorum, & ea non ſepeliunt, etiamſi ſancta ſint: quid enim ſanctius, aut maius Domini corpore? quod tamen in monumento poſitum eſt, donec die tertia reſurrexit: ſequitur enim: *Et poſuit eum in monumento exciſo*. BEDA (ſuper *Et poſuit in monumento*.) Scilicet de petra, ne ſi ex multis lapidibus ædificatum eſſet, poſt reſurrectionem ſuffoſſis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. In novo etiam ponitur monumento: nam ſequitur: *In quo nondum quiſquam poſitus fuerat*: ne poſt reſurrectionem ceteris corporibus remanentibus, ſurrexiſſe alius ſuſpicaretur. Quia vero ſexta die homo factus eſt, recte Dominus ſexta die crucifixus humanæ reparationis implevit arcanum: unde ſequitur: *Et erat dies paraſceves*, quod præparatio interpretatur, quo nomine ſextam feriam appellabant, quia ea die quæ in ſabbatum forent neceſſaria, præparabant. Quia vero ſeptimo die requievit conditor

ab

(1) *Al.* *deeſt* aptus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec huius Græci nomen a Corderio indicatur, nec ſententia ipſa, quæ alibi etiam non occurrit.
b In vita S. Antonii ſub finem.

ab opere ſuo, ſabbato Dominus in ſepulcro requievit: unde ſequitur: *Et ſabbatum illuceſcebat*. Supra autem legimus, quia *ſtabant omnes noti eius a longe, & mulieres quæ ſecutæ erant eum*. His ergo notis Ieſu poſt depoſitum eius cadaver ad ſua remeantibus, ſolæ mulieres, quæ arctius amabant, funus ſubſecutæ, quo loco poneretur inſpicere cupiebant: ſequitur enim: *Subſecutæ autem mulieres, quæ cum ipſo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus eius*: ut ſcilicet ei tempore congruo munus poſſent ſuæ devotionis offerre. THEOPHYLACTUS (in fin. Comm. in cap. XXIII. Luc.) Neque tamen fidem debitam adhuc habebant, ſed quaſi puro homini aromata, & unguenta parabant more Iudæorum, qui talia exhibebant defunctis: unde ſequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta*. BEDA (cap. XCIV. parum a fine illius.) Sepulto enim Domino, quamdiu licebat operari, ideſt uſque ad ſolis occaſum, unguentis præparandis erant occupatæ. Mandatum autem erat ut ſabbati ſilentium, ideſt quies, a veſpera uſque ad veſperam ſervaretur: ſequitur enim: *Et ſabbato quidem ſiluerunt ſecundum mandatum*. AMBROSIUS (Lib. X. cap. de ſepultura corporis Ieſu.) Myſtice autem iuſtus Chriſti corpus ſepelit: talis enim eſt Chriſti ſepultura, quæ fraudem, iniquitatemque non habeat. Merito autem Matthæus hunc divitem dixit: ſuſcipiendo enim divitem neſcivit fidei paupertatem. Iuſtus corpus Chriſti operit ſindone; veſti & tu Domini corpus gloria ſua, ut & ipſe ſis iuſtus; & ſi mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine ſuæ; ſed & veſtitur Eccleſia innocentiæ gratia. BEDA (ſuper *Revolvit eum in ſindone*.) Ille etiam in ſindone munda involvit Ieſum qui pura eum mente ſuſceperit. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Non otioſe alius Evangeliſta monumentum novum dixit, alius monumentum Ioſeph: etenim tumulus his paratur qui ſub lege ſunt mortis; victor mortis tumulum ſuum non habet. Quæ enim communicatio tumulo, & Deo? Solus etiam tumulo includitur, quia mors Chriſti etſi ſit communis ſecundum naturam, ſpecialis eſt ſecundum virtutem. Bene autem Chriſtus in monumento conditur iuſti, ut iuſtitiæ habitatione requieſcat: monumentum enim hoc in duritiæ gentilis petra iuſtus excidit penetrali verbi, ut prætenderetur in nationibus virtus Chriſti, cui pulcherrime (1) admotus eſt lapis. Quicumque in ſe bene humaverit Chriſtum, diligenter cuſtodiat, ne eum perdat, neve perfidiæ ſit ingreſſus. BEDA (ſuper *Erat dies paraſceves*.) Quod autem Dominus ſexta die crucifigitur, ſeptima in ſepulcro quieſcit, ſignificat quod in ſexta mundi ætate nos pro Domino pati, & velut mundo crucifigi neceſſe eſt; in ſeptima vero, ideſt poſt mortem, corpora quidem in tumulis, animæ vero cum Domino requieſcunt. (2) Uſque huc & mulieres ſanctæ, ideſt animæ humiles, dilectione ferventes, paſſioni Chriſti diligenter obſequuntur; & ſi forte valeant imitari, ſedula curioſitate, quo ordine ſit eadem paſſio completa, perpendunt: qua lecta, audita, recordata, mox ad paranda ſe opera virtutum, quibus Chriſtus delectetur, convertunt, (3) ut finita præſentis vitæ paraſceve, in requie beata tempore reſurrectionis occurrere Chriſto valeant cum aromatibus ſpiritualium actionum.

CAPUT XXIV.

(a) UNa autem ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes quæ paraverunt aromata, & invenerunt lapidem revolutum a monumento, & ingreſſæ non invenerunt corpus Domini Ieſu. Et factum eſt dum mente conſternatæ eſſent de iſto, ecce duo viri ſteterunt ſecus illas in veſte refulgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? Non eſt hic, ſed ſurrexit. Recordamini qualiter locutus eſt vobis, cum adhuc in Galilæa eſſet, dicens: Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia reſurgere. Et recordatæ

 ſunt

(1) *Al.* amotus, *item* admonitus. (2) *Al.* Uſque nunc. *Nicolaius legit* Sed et uſque nunc. (3) *Al.* ut futura præſentis vitæ paraſceve, & requie beata etc.

ſunt verborum eius, & regreſſæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & ceteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apoſtolos hæc. Et viſa ſunt ante illos ſicut deliramentum verba iſta, & non crediderunt illis. Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit linteamina ſola poſita, & abiit ſecum mirans quod factum fuerat.

(b) Et ecce duo ex illis ibant ipſa die in caſtellum quod erat in ſpatio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem, nomine Emmaus; & ipſi loquebantur ad invicem de omnibus quæ acciderant. Et factum eſt, dum fabularentur, & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoſcerent: & ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones quos confertis ad invicem ambulantes, & eſtis triſtes? Et reſpondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognoviſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt de Ieſu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere, & ſermone coram Deo, & omni populo: & quomodo eum tradiderunt ſummi ſacerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem ſperabamus quia ipſe eſſet redempturus Iſrael. Et nunc ſuper hæc omnia tertia dies eſt hodie quod hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos, quę ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore eius, venerunt dicentes ſe etiam viſionem Angelorum vidiſſe, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex noſtris ad monumentum, & ita invenerunt ſicut mulieres dixerunt, ipſum vero non invenerunt.

(c) Et ipſe dixit ad eos: O ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quę locuti ſunt Prophetæ. Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? Et incipiens a Moyſe, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquaverunt caſtello quo ibant; & ipſe ſe finxit longius ire: & coegerunt illum, dicentes: Mane nobiſcum, quoniam adveſperaſcit, & inclinata eſt iam dies. Et intravit cum illis. Et factum eſt, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & cognoverunt eum. Et ipſe evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Hieruſalem, & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, quod ſurrexit Dominus vere, & apparuit Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

(d) Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis: ego ſum, nolite timere. Conturbati vero, & conterriti, exiſtimabant ſe ſpiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipſe ſum. Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus, & pedes.

(e) Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & favum mellis. Et cum manducaſſet coram eis, ſumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me.

(f) Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere a mortuis tertia die; & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hieroſolyma. Vos autem teſtes eſtis horum; & ego mittam

Digitized by Google

tam promiſſum Patris mei in vos. Vos autem ſedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.

(g) Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus ſuis benedixit eis; & factum eſt, dum benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cælum. Et ipſi adorantes regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno, & erant ſemper in templo laudantes, & benedicentes Deum. Amen.

(a) BEDA (cap. xciv. in Luc.) Religioſæ mulieres non ſolum in die paraſceve, ſed etiam ſabbato tranſacto, id. eſt ſole occidente, mox ut operandi licentia remeavit, emerunt aromata, ut venientes ungerent corpus Ieſu, ſicut Marcus teſtatur; præoccupante (1) tamen iam noctis articulo monumentum adire non valuerunt: & ideo dicitur: *Una autem ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverunt aromata.* Una ſabbati, ſive prima ſabbati, prima eſt a ſabbato, quam diem dominicam propter Domini reſurrectionem mos chriſtianus appellat. Quod autem valde diluculo mulieres venere ad monumentum, magnus quærendi, & inveniendi Dominum fervor caritatis oſtenditur. AMBROSIUS. Sed magna oritur hoc loco pleriſque dubitatio: ſiquidem hic *valde diluculo*, Matthæus veſpere ſabbati mulieres ad monumentum veniſſe dixerunt. Sed Evangeliſtas de diverſis putes dixiſſe temporibus, ut (2) perſonas alias mulierum, & alias coniicias viſiones. Quod autem ſcriptum eſt, veſpere ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, reſurrexiſſe Dominum, ſic temperandum eſt, ut neque mane dominica, quæ eſt prima poſt ſabbatum, neque ſabbato reſurrectio facta credatur: nam quomodo triduum completur? Non ergo veſperaſcente die, ſed veſpere noctis reſurrexit. Denique Græcus *ſero* dixit. Sero autem horam ſignificat in occaſu diei, & rei cuiuſlibet tarditatem; quomodo ſi dicas, Sero mihi ſuggeſtum eſt. Eſt ergo & ſero tempus noctis profundum, unde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, cuſtodibus quieſcentibus. Et ut ſcias nocte factum, mulieres aliæ ſciunt, aliæ neſciunt: ſciunt quæ obſervant noctibus & diebus, neſciunt quæ receſſerunt. Neſcit (3) una Maria Magdalene ſecundum Ioannem: nam eadem & ante ſcire, & poſtea neſcire non potuit. Ergo ſi plures Mariæ, plures etiam fortaſſe Mariæ Magdalenæ; cum illud nomen perſonæ ſit, hoc ſumatur a loco. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Vel Matthæus a prima parte noctis, quod eſt veſpere, ipſam voluit noctem ſignificare; cuius noctis fine venerunt ad monumentum: & hoc ea de cauſa, quia iam a veſpere paraverant, & licebat afferre aromata tranſacto ſabbato. EUSEBIUS a. Iacebat autem organum Verbi extinctum, magnus vero lapis claudebat ſepulcrum, quaſi mors eum duxiſſet captivum; ſed nondum lapſo triduo vita ſe promit iterum poſt ſufficientem mortis (4) convictionem: unde ſequitur: *Et invenerunt lapidem revolutum a monumento.* THEOPHYLACTUS. Nam Angelus revolverat eum, ut teſtatur Matthæus. (5) *b* ORIGENES. Amotus eſt autem lapis poſt reſurrectionem propter mulieres, ut credant reſurrexiſſe Dominum, videntes monumentum vacuum corpore: unde ſequitur: *Et ingreſſæ non invenerunt corpus Domini Ieſu.* CYRILLUS. Cum igitur non inveniſſent corpus Chriſti, quod reſurrexerat, ducebantur diverſis cogitationibus: & propter amorem Chriſti, & adhibitam ſolicitudinem meruerunt viſionem angelicam: ſequitur enim: *Et factum eſt dum mente conſternatæ eſſent de iſto, ecce duo viri ſteterunt iuxta illas in veſte fulgenti.* EUSEBIUS. (6) Iucunditatis, & gaudii indicia ſalutiferæ reſurrectionis nuntii, & fulgentes amictus præſtant. Moyſes enim plagas AEgyptiis præparans in flamma ignis Angelum perſpexit. Sed non tales viſi ſunt mulieribus in ſepulcro, ſed mites, & hilares, quales decebat conſpici in regno, & gaudio Domini. Et ſicut in paſſione eclipſatus eſt ſol, mæroris, & anguſtiæ ſigna promens crucifigentibus Filium Dei; ita Angeli

(1) *Al. omittitur* tamen. (2) *Al.* primas. (3) *Al. deeſt* una. (4) *Al.* coniunctionem. (5) *Al.* CHRYSOSTOMUS. (6) *Al.* Salutiferæ reſurrectionis, & fulgentes (*item* fulgentis) amictus præſtantes.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſubiungitur ex Euſebio, non occurrit. *b* CHRYSOSTOMUS hom. xix. in Matth.

geli vitæ, ac reſurrectionis præcones habitum ſalutiferi feſti candidati deſignabant. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. de devot. mulier. ad monumentum.) Sed quomodo Marcus unum iuvenem in albis ſedentem, Matthæus unum; Ioannes, & Lucas duos Angelos in albis ſedentes viſos eſſe memoraverunt? AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Poſſumus intelligere unum Angelum viſum a mulieribus, & ſecundum Marcum, & ſecundum Matthæum, ut eas ingreſſas in monumentum accipiamus, ſcilicet in aliquod ſpatium quod erat aliqua (1) maceria communitum ante illum ſaxei ſepulcri locum, atque ibi vidiſſe Angelum ſedentem a dextris, quod dicit Marcus; deinde intus ab eis, dum inſpicerent locum in quo iacebat corpus Domini, viſos duos alios Angelos ſtantes, ſicut dixit Lucas, locutos ad earumdem exhortandum animum, & ædificandam fidem: unde ſequitur: *Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram.* BEDA (cap. xcv.) Sanctæ mulieres aſtantibus ſibi Angelis, non in terram cecidiſse, ſed vultum dicuntur in terram declinaſse: nec quempiam ſanctorum legimus tempore dominicæ reſurrectionis vel ipſi Domino, vel Angelis ſibi viſis, terræ proſtratum adoraſse: unde mos obtinuit eccleſiaſticus, ut vel in memoriam dominicæ, vel in noſtræ ſpem reſurrectionis omnibus dominicis diebus, & toto quinquageſimo tempore non flexis genibus, ſed declinatis in terram vultibus oremus. Non erat autem in monumento, qui locus eſt mortuorum, quærendus ille qui ad vitam reſurrexit a mortuis: & ideo ſubditur: *Dixerunt ad illas*, ſcilicet Angeli ad mulieres: *Quid quæritis viventem cum mortuis? Non eſt hic, ſed reſurrexit.* Die autem tertia, ſicut ipſe inter diſcipulos tam viros quam feminas prædixit, reſurrectionis ſuæ triumphum celebravit: unde ſequitur: *Recordamini qualiter locutus eſt vobis, cum adhuc in Galilæa eſſet, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & tertia die reſurgere.* Die namque paraſceve hora nona ſpiritum tradens, veſpere ſepultus, mane prima ſabbati reſurrexit. ATHANASIUS (de humanitate Verbi circa medium.) Poterat ſiquidem ſtatim ſuſcitare corpus a morte. (2) Sed dixiſset aliquis eum nequaquam fuiſse mortuum, vel non plene mortem ei inhæſiſse. Forſitan quoque ſi eodem momento mors, & reſurrectio contigiſsent, gloria incorruptibilitatis in incerto hæſiſset. Quapropter ut corpus vere extinctum oſtenderetur, ipſa meridie mortem ſuſtinuit, & tertia die illud incorruptibile redhibuit. BEDA. Uno etiam die in ſepulcro, & duabus noctibus iacuit, quia lucem ſuæ ſimplæ mortis, tenebris duplæ noſtræ mortis adiunxit. CYRILLUS. Inſtructæ autem mulieres Angelorum affatibus accelerantes (3) ea retulerunt diſcipulis: unde ſequitur: *Et recordatæ ſunt verborum eius; & egreſſæ a monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus.* Namque femina quæ quondam mortis fuit miniſtra, venerandum reſurrectionis myſterium prima percepit, & nuntiat. Adeptum eſt igitur femineum genus (4) & ignominiæ abſolutionem, & maledictionis repudium. AMBROSIUS (Lib. X. cap. ult.) Mulieribus autem docere in Eccleſia non permittitur: ſed domi viros ſuos interrogant. Ad eos ergo femina mittitur qui domeſtici ſunt. Quæ autem fuerint hæ mulieres oſtendit ſubdens: *Erat autem Maria Magdalene.* BEDA (ſuper *Erat autem Maria.*) Ipſa eſt ſoror Lazari; *& Ioanna*, uxor Cuſæ procuratoris Herodis; *& Maria Iacobi*, ideſt mater Iacobi minoris, & Ioſeph. Et communiter de aliis ſubditur: *Et ceteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apoſtolos hæc.* a Ut enim perpetui reatus apud viros mulier opprobrium non ſuſtineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Eſt autem naturaliter incredibile mortalibus reſurrectionis miraculum: unde ſequitur: *Et viſa ſunt ante illos ſicut deliramentum verba iſta, & non credebant illis.* (5) GREGORIUS (hom. xxix.)

Quod

(1) *Al.* materia. (2) *Quatuor a nobis alias citata exemplaria ſic habent.* Sed dixiſſet aliquis eum nequaquam fuiſſe (*ſupplet tamen Nicolai* mortuum) vel non plene mortem ei inhæſiſſe. Et fortaſſe ſi reſurrectio Domini fuiſſet dilata, latuiſſet incorruptionis honor. Ut igitur corpus oſtenderet mortuum, unius interpellationem (*Nicolai* interpolationem) dici paſſus eſt, et tertia die corpus ſuum incorruptum demonſtravit. (3) *Al. deeſt* ea. (4) *Al.* ad ignominiæ abſolutionem. (5) *Al.* BEDA, *quem habet etiam Nicolai, negatque ex Gregorio ſumpſiſſe.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a IDEM ex Ambroſio.

Quod non tam illorum infirmitas, quam noſtra, ut ita dicam, futura firmitas fuit. Ipſa namque reſurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monſtrata eſt, quæ dum nos legentes agnoſcimus, de eorum dubitatione ſolidamur. THEOPHYLACTUS. Petrus autem hoc audiens tollit moras, & vadit ad monumentum: quia nec ignis novit moras ingeſtus materiæ: unde ſequitur: *Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum*. EUSEBIUS. Solus enim ipſe credit feminis dicentibus ſe Angelos vidiſſe; & cum eſſet eximii affectus præ ceteris, ſedulum ſe promebat, paſſim circumſpiciens Dominum: unde ſequitur: *Et procumbens vidit ſola linteamina poſita*. THEOPHYLACTUS. Cum autem ad monumentum fuiſſet, hoc primo conſecutus eſt ut miraretur quæ prius ab ipſo, vel ab aliis deridebantur: unde ſequitur: *Et abiit, ſecum mirans quod factum fuerat*, ideſt apud ſe mirans rei eventum, qualiter ſola linteamina derelicta fuere, corpore myrrha peruncto; vel quantam opportunitatem habuiſſet fur, ut (1) hæc ſemotim involuta dimittens, circumſtantibus militibus corpus auferret. AUGUSTINUS de Conſen. Evan. (Lib. III. cap. xv.) Intelligitur autem hoc Lucas recapitulando potuiſſe de Petro: tunc enim cucurrit Petrus ad monumentum quando & Ioannes, cum tantummodo a mulieribus, præcipue a Maria Magdalene, nuntiatum eis fuerat de corpore ablato. Poſtea autem facta ſunt hæc de viſione Angelorum. Ideo autem Lucas Petrum ſolum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat. Item poteſt movere quod Petrum non intrantem, ſed procumbentem dicit Lucas ſola linteamina vidiſſe, & diſceſſiſſe mirantem; cum Ioannes dicat ita ſe linteamina vidiſſe poſita, & ſeipſum poſt Petrum intraſſe. Sed intelligendum eſt, Petrum primo procumbentem vidiſſe quod Lucas commemorat, Ioannes tacet: poſt autem ingreſſus eſt antequam Ioannes intraret. BEDA (cap. xcv. in Luc.) Iuxta intellectum vero myſticum, per hoc quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, diſcuſſis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere: nam & ſepulcrum illud figuram dominici habebat altaris, in quo corporis Chriſti myſteria non in ſerico, non in panno tincto, ſed inſtar ſindonis, quo eum Ioſeph involvit, in linteo puro debent conſecrari; ut ſicut ipſe veram terrenæ naturæ ſubſtantiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in commemorationem ipſius purum de terræ germine, candidumque, & multimodo quaſi mortificationis genere caſtigatum altari linum imponamus. Aromata autem, quæ mulieres deferunt, ſignificant odorem virtutum, & orationum ſuavitatem, quibus altari appropinquare debemus. Revolutio autem lapidis inſinuat reſerationem ſacramentorum, quæ tegebantur velamine litteræ legis, quæ in lapide ſcripta eſt; cuius ablato tegmine, corpus Domini mortuum non invenitur, ſed vivum evangelizatur: quia „ etſi cognovimus ſecundum car„ nem Chriſtum, ſed iam nunc non novi„ mus: " II. Corinth. v. Quomodo autem poſito in ſepulcro corpore Domini, Angeli aſtitiſſe leguntur; ita etiam tempore conſecrationis myſterii corporis Chriſti aſſiſtere ſunt credendi. Nos ergo, exemplo (2) devotarum mulierum, quoties myſteriis cæleſtibus appropinquamus, propter angelicam præſentiam, ſeu propter reverentiam ſacræ oblationis, cum omni humilitate vultum declinemus in terram, nos cinerem, & terram eſſe recolentes.

(b) GLOSSA a. Poſt manifeſtationem reſurrectionis Chriſti per Angelos mulieribus factam, manifeſtatur ulterius eadem reſurrectio per ipſius Chriſti apparitionem diſcipulis: unde dicitur: *Et ecce duo ex illis ibant ipſa die in caſtellum*. THEOPHYLACTUS. Quidam alterum horum duorum Lucam inquiunt eſſe, & ob hoc ſuum nomen occultaſſe. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. ult. a med.) Vel duobus diſcipulis ſeorſum Dominus iam ſe veſpere (3) demonſtrat, ſcilicet Ammaoni, & Cleophæ. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. xxv.) Caſtellum autem illud non abſurde accipimus etiam villam ſecundum Marcum potuiſſe appellari. Deinde caſtellum deſcribit, dicens: *Quod erat in ſpatio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem, nomine Emmaus*. BEDA. Ipſa eſt Nicopolis civitas inſignis Paleſtinæ, quæ poſt expugnationem Iudææ ſub Marco Aurelio Antonino Principe reſtaurata,

(1) *Al. omittitur* hæc. (2) *Al.* devotarum rerum. (3) *Al.* demonſtrarat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

Digitized by Google

ta, cum ſtatu mutavit & nomen. Stadium autem, (1) quo Græci, auctore, ut dicunt, Hercule, viarum ſpatia menſurant, octava eſt pars milliarii; & ideo ſexaginta ſtadia, ſeptem millia paſſuum, & quingenta ſignificant, quod ſpatium itineris ſeis (2) congruit qui de morte, & ſepultura Domini certi gradiebantur, de reſurrectione Domini dubii: nam reſurrectionem, quæ poſt ſeptimam ſabbati facta eſt, octavo numero contineri nullus ambigit. Diſcipuli ergo, qui de Domino loquentes incedunt, ſextum milliarium cepti itineris compleverant: quia illum ſine querela viventem uſque ad mortem, quam in ſexta ſabbati ſubiit, perveniſſe dolebant. Compleverant & ſeptimum, quia hunc in ſepulcro non dubitabant quieviſſe; ſed de octavo dimidium tantum peregerant, quia gloriam iam celebratæ reſurrectionis non credebant perfecte. THEOPHYLACTUS. Prædicti autem diſcipuli loquebantur de his ad invicem quæ acciderant, non quaſi credentes, ſed ſicut ſtupentes in rebus extraneis: unde ſequitur: *Et ipſi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant*. BEDA (cap. xcv.) Loquentes autem de ſe Dominus appropinquans comitatur, ut & fidem reſurrectionis mentibus eorum incendat, & quod ſe facturum promiſerat, impleat, ſcilicet ut „ ubi ſunt duo, „ vel tres in nomine meo congregati, ibi „ ſum in medio eorum: “ Matth. xviii. unde ſequitur: *Et factum eſt dum fabularentur, & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Oculi eorum tenebantur ne eum agnoſcerent*.) Obtento enim iam ſpirituali corpore, non obſtat loci diſtantia quin adeſſet quibus volebat; nec ulterius naturalibus legibus corpus ſuum regebat, ſed ſpiritualiter, & ſupra naturam: unde, ut Marcus dicit, ſub alia forma eis videbatur, in qua non concedebatur eis eius cognitio: ſequitur enim: *Oculi autem eorum tenebantur ne illum agnoſcerent*, ut ſcilicet totam ſuam dubiam intentionem revelent, & vulnus detegentes recipiant medicinam; & ut cognoſcerent quod quamvis corpus ipſum quod paſſum fuerat, reſurrexerit, non tamen amplius tale erat ut eſſet omnibus viſibile, ſed tantum his a quibus vellet videri; & ut non dubitent quare de cetero non converſatur inter plebem, quia ſcilicet poſt reſurrectionem converſatio eius non eſſet digna hominibus, ſed divina magis: quod etiam eſt forma reſurrectionis futuræ, in qua ſicut Angeli converſabimur, & filii Dei. GREGORIUS in hom. (xxiii. in Evang. par. a princ.) Convenienter etiam eis ſpeciem quam recognoſcerent, non oſtendit, hoc agens foris in oculis corporis (3) quod apud ipſos agebatur intus in oculis cordis: ipſi namque apud ſeipſos intus & amabant, & dubitabant. De ſe ergo loquentibus, præſentiam exhibuit; ſed de ſe dubitantibus, cognitionis ſuæ ſpeciem abſcondit: verba quidem eis contulit: nam ſequitur: *Et ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones quos confertis ad invicem ambulantes, & eſtis triſtes?* GRAECUS a. Conferebant quidem inter ſe quaſi non amplius expectantes Chriſtum viventem; ſed doloroſi, quaſi perempto Salvatore: unde ſequitur: *Et reſpondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognoviſti quæ facta ſunt in illa his diebus?* THEOPHYLACTUS (ſuper *Tu ſolus peregrinus es?*) Quaſi dicat: Tu ſolus peregrinus es, & extra confinia Hieruſalem habitans, & expers es eorum quæ in medio eius contigerunt, & hæc ignoras? BEDA (ibid.) Vel hoc dicit, quia peregrinum putabant eum cuius vultum non agnoſcebant. Sed revera peregrinus erat eis, a quorum naturæ fragilitate, percepta iam reſurrectionis gloria, longe diſtabat, & a quorum fide, utpote reſurrectionis eius neſcia, manebat extraneus. Sed adhuc Dominus interrogat: nam ſequitur: *Quibus ille dixit, Quæ?* & ponitur eorum reſponſio cum ſubditur: *Et dixerunt ei: De Ieſu Nazareno, qui fuit vir propheta*. Prophetam fatentur, Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel ſoliciti, ne inciderent in manus Iudæorum perſequentium, quia neſciebant quis eſſet, (4) vel quod verum credebant celantes: ad cuius commendationem ſubditur: *Potens in opere, & ſermone*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Potens in opere*.) Primo quidem eſt opus, ſecundo ſermo: nullus enim doctrinæ ſermo approbatur, niſi prius

(1) *Al.* quod Græci auctores ut dicunt, Hercule viarum ſpatia menſurat: *item* quod auctores ut Græci dicunt, Hercule, viarum ſpatia menſurat. (2) *Al. omittitur* congruit. (3) *Al.* quod apud ſeipſos & amabant &c. (4) *Al. omittitur* vel.

Ex editione P. Nicolai.

a Nec in Catena Græc. PP. Corderius indicat, nec occurrit.

ſi prius is qui docet, ſe oſtendat actorem: præcedit enim opus aſpectum. Nam niſi mundaveris intellectus ſpeculum per opera, non emicat decor optatus. Adhuc autem ſubditur: *Coram Deo, & omni populo*: nam primo complacendum eſt Deo, deinde curandum, quantum poſſibile eſt, de innocentia apud homines, ut præcedente divino cultu vivamus ſine ſcandalo plurimorum. GRAECUS *a*. Deinde aſſignatur cauſa triſtitiæ, traditio, & paſſio Chriſti, cum ſequitur: *Et quomodo tradiderunt eum ſummi ſacerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum*. Subditur autem deſperantium vox, cum dicitur: *Nos autem ſperabamus quod ipſe eſſet redempturus Iſrael. Sperabamus*, inquiunt, non ſperamus, ac ſi mors Domini, ſimilis eſſet mortibus aliorum. THEOPHYLACTUS. Expectabant enim Chriſtum ſalvaturum, & redempturum populum Iſrael (1) ab ingruentibus malis, & a ſervitute Romanorum; ipſum quoque credebant terrenum Regem fieri, quem putabant promulgatam in ſe mortis ſententiam cavere potuiſſe. BEDA (ſuper illud, *Et quomodo tradiderunt*.) Merito ergo triſtes incedebant, quia & ſeipſos quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem ſperaverint, quem iam mortuum viderant, nec reſurrecturum credebant; & maxime dolebant eum ſine cauſa occiſum, quem noverant innocentem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Nos autem ſperabamus*.) Videntur tamen hi viri non omnino increduli eſſe per hoc quod ſubditur: *Et nunc ſuper hæc omnia tertia dies eſt hodie quod hæc facta ſunt*: in quo videntur habere memoriam eius quod eis Dominus dixerat, ſe tertia die reſurrecturum. GRAECUS. Porro relatam a mulieribus reſurrectionis famam commemorant, cum ſubditur; *Sed & mulieres quædam ex noſtris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore eius, venerunt dicentes, ſe etiam viſionem Angelorum vidiſſe, qui dicunt eum vivere*. Dicunt quidem hoc quaſi non credentes; propter quod referunt ſe territos, ideſt ſtupefactos: non enim quod erat eis relatum firmum æſtimabant, aut angelicam illuminationem fuiſſe; ſed ſtuporis, (2) & turbationis cauſam inde ſumebant. Teſtimonium quoque Petri non certum æſtimabant, dum diceret, ſe non vidiſſe Dominum, ſed reſurrectionem eius coniicere ex eo quod corpus ipſius in ſepulcro non iacebat: unde ſequitur: *Et abierunt quidam ex noſtris ad monumentum, & ita invenerunt ſicut mulieres dixerunt, ipſum vero non invenerunt*. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. XXV.) Cum autem Lucas dixerit Petrum accurriſſe ad monumentum, & Cleopham dixiſſe, ipſe retulerit, quod quidam eorum ierant ad monumentum; (3) intelligitur atteſtari Ioanni, quod duo ierint ad monumentum; ſed Petrum primo ſolum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat.

(c) THEOPHYLACTUS (ſuper *O ſtulti, & tardi corde ad credendum*.) Quia prædicti diſcipuli nimia dubietate laborabant, Dominus eos redarguit: unde dicitur: *Et ipſe dixit ad eos, O ſtulti*. Fere enim eadem dixerant quæ & aſtantes cruci ſupra XXIII. „ Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere. " *Et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti ſunt Prophetæ*. (4) Contingit enim credere quæ locuti ſunt Prophetæ, particulariter quædam, & non univerſaliter omnia: puta, ſi aliquis credat quæ de cruce Chriſti dicuntur a Prophetis, ſicut eſt illud Pſalm. XXI. „ Foderunt manus meas, & pedes meos: " quæ vero ſpectant ad reſurrectionem non credat, ſicut eſt illud Pſal. XV. „ Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. " Decet autem in omnibus fidem adhibere Prophetis, tam in glorioſis quæ de Chriſto prædixerunt, quam in ingloriis: quia ex paſſione malorum eſt ingreſſus in gloriam: unde ſequitur: *Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?* ſcilicet ſecundum humanitatem. ISIDORUS *b*. Sed & ſi oportebat Chriſtum pati, tamen qui crucifixerunt rei ſunt pœnæ: non enim ſatagebant perficere quod Deus diſponebat: unde & eorum executio fuit impia; Dei vero diſpenſatio prudentiſſima, qui nequitiam eorum in beno-

(1) *Al.* ab ingredientibus. (2) *Al.* & turbidinis, *item* turbinis. (3) *Al. omittuntur ſequentia verba uſque ad* ſed Petrum. (4) *Sic editiones Rom. an. 1570. & duæ Venetæ, altera an. 1593. altera an. 1521. Antverpienſis autem an. 1569. & alia iterum Ven. 1584. omittunt illa verba*, Contigit enim credere quæ locuti ſunt Prophetæ; *Nicolai denique ſic legit:* Contingit enim credere quædam ex his, et non omnia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec iſte indicatur a Corderio in Catena Græc. PP. nec occurrit, ſed nec notatus paulo infra. *b* Nimirum Iſidorus Peluſiota Lib. IV. epiſt. XCVIII. quæ inſcribitur Nilammoni monacho.

beneficia generis humani convertit, quaſi utens vipereis carnibus ad antidoti ſalutiferi confectionem. CHRYSOSTOMUS. Et ideo Dominus oſtendit conſequenter, hæc omnia non eveniſſe ſimpliciter, ſed ex Dei propoſito ante prædeſtinato: unde ſequitur: *Et incipiens a Moyſe, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipſo erant*; quaſi diceret: Poſtquam eſtis tardi, ego promptos vos reddam, myſteria Scripturarum vobis exponendo: nam ſacrificium Abrahæ, cum Iſaac dimiſſo immolatus eſt aries, hoc præfiguravit. Sed in aliis Scripturis propheticis ſparſim iacent myſteria crucis, & reſurrectionis Chriſti. BEDA (cap. XCVI. in Luc.) Si autem Moyſes, & Prophetæ de Chriſto locuti ſunt, & eum per paſſionem in gloriam intraturum prædixerunt; quomodo gloriatur ſe eſſe Chriſtianum qui neque qualiter Scripturæ ad Chriſtum pertineant inveſtigat, neque ad gloriam, quam cum Chriſto habere cupit, per paſſionem attingere deſiderat? GRAECUS a. Quia vero prædixit Evangeliſta: *Tenebantur oculi eorum ne eum agnoſcerent*: donec ſermo Domini mentem eorum moveret ad fidem, convenienter opportunum ſui aſpectum auditui ſubiungit: unde ſequitur: *Et appropinquaverunt caſtello quo ibant, & ipſe finxit ſe longius ire*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. qu. li.) Quod non ad mendacium pertinet: non enim omne quod fingimus, mendacium eſt; ſed quando id fingimus (1) quod nihil ſignificat, tunc mendacium eſt; cum autem fictio noſtra refertur ad aliquam ſignificationem, non eſt mendacium, ſed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ a ſapientibus, & ſanctis viris, vel etiam ab ipſo Domino figurate dicta ſunt, mendacia deputabuntur, quia ſecundum uſitatum intellectum non conſiſtit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta ſine mendacio ad aliquam rem ſignificandam. GREGORIUS in hom. (XXII. in Evang.) Quia ergo adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, ire ſe longius finxit. Fingere namque componere dicimus: unde & compoſitores luti, figulos vocamus. Nihil ergo ſimplex veritas per duplicitatem fecit; ſed talem ſe exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Sed quia eſſe extranei a caritate non poterant hi cum quibus caritas gradiebatur, eum ad hoſpitium quaſi peregrinum vocant: unde ſequitur: *Et coegerunt illum*: ex quo exemplo colligitur quia peregrini ad hoſpitium non ſolum invitandi ſunt, ſed etiam trahendi. GLOSSA b. Nec ſolum tactis eum cogunt, ſed etiam verbis inducunt: ſequitur enim: *Dicentes: Mane nobiſcum, quoniam adveſperaſcit, & inclinata eſt iam dies*, ſcilicet ad occaſum. GREGORIUS in hom. (ubi ſupra.) Ecce autem cum per membra ſua Chriſtus ſuſcipitur, ſuſceptores ſuos etiam per ſemetipſum requirit: ſequitur enim, *Et intravit cum illis*. Menſam ponunt, cibos afferunt, & Deum quem in Scripturæ ſacræ expoſitione non cognoverant, in panis fractione cognoſcunt: ſequitur enim: *Et factum eſt, dum recumberet cum illis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & cognoverunt eum*. CHRYSOSTOMUS c. Quod non de ſenſibilibus oculis dictum eſt, ſed de ſenſu mentali. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. XXV.) Neque enim clauſis oculis ambulabant; ſed inerat aliquid, quo non ſinerentur agnoſcere quod videbant; quod ſcilicet caligo, & aliquis humor efficere ſolet: non quia Dominus non poterat transformare carnem ſuam, ut alia revera eſſet effigies, quam ſolebant intueri, quandoquidem & ante paſſionem transformatus eſt in monte, ut facies eius clareſceret ſicut ſol; ſed non ita nunc factum eſt: non enim incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum a ſatana (2) factum fuiſſe, ne agnoſceretur Ieſus. Sed tantum a Chriſto facta eſt permiſſio uſque ad ſacramentum panis, ut veritate corporis eius participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Chriſtus poſſit agnoſci. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sed & aliud innuit, quod ſcilicet ſumentibus ſacrum panem aperiuntur oculi, ut eum agnoſcant: magnam enim, & ineffabilem vim habebat Domini caro. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (ut ſupra.) Vel quod Dominus ſe ire longius finxit, cum comitaretur diſcipulos, exponens (3) eis ſacras Scri-

(1) *Al.* quod nihil eſt ſignificat. (2) *Al. omittitur* factum. (3) *Al. deeſt* eis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec iſte etiam occurrit, nec in Cat. Græc. PP. a Corderio indicatur. b Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat. c Vel Anonymus in Cat. Græc. PP.

Scripturas, utrum ipſe eſſet ignorantibus, ſignificat quia hoſpitalitatis officio ad ſuam cognitionem pervenire poſſe homines intimavit, ut cum longius ipſe ab hominibus abſceſſerit ſuper omnes cælos, cum eis tamen ſit qui hæc exhibent ſervis eius. Tenet ergo Chriſtum, ne longius ab eo eat, quiſquis catechizatus verbo in omnibus bonis ei qui ſe catechizat communicat. Etenim iſti catechizati erant verbo, cum exponeret eis Scripturas: & quia hoſpitalitatem ſectati ſunt, eum quem in ipſa expoſitione Scripturarum non cognoverunt, in panis fractione cognoſcunt: non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. GREGORIUS in hom. (XXIII. in Evang.) Quiſquis ergo audita vult intelligere, feſtinet ea quæ iam intelligere potuit, opere implere. Ecce Dominus non eſt cognitus dum loqueretur, & dignatus eſt cognoſci dum paſcitur: ſequitur enim: *Et ipſe evanuit ex oculis eorum*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Non enim tale corpus habebat ut diutius cum eis commorari deberet, ut ex hoc pariter augeret affectum eorum: unde ſequitur: *Et dixerunt ad invicem: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* ORIGENES. Per quod innuit, quod prolati ſermones a Salvatore accendebant audientium cor ad amorem divinum. GREGORIUS in hom. Pentec. a. Exaudito enim ſermone inardeſcit animus, torporis frigus recedit, mens in ſuperno deſiderio fit anxia. Audire libet præcepta cæleſtia, & quot mandatis inſtruitur, quaſi tot facibus inflammatur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Nonne cor noſtrum ardens erat in via?*) Ardebat ergo cor eorum vel igne verborum Domini, quibus intendebant tamquam veris: vel quia eo differente Scripturas, percellebatur intrinſecus cor eorum, quod ille qui differebat Dominus eſſet. Adeo ergo lætati ſunt ut nullam moram paſſi, mox reverſi ſint in Hieruſalem; & hoc eſt quod ſequitur: *Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in Hieruſalem*. Surrexerunt quidem eadem hora, pervenerunt autem per plures horas, ſicut oportebat ſexaginta ſtadia tranſeuntes. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. xxv.) Iam autem fama erat, quod ſurrexerat Ieſus, a mulieribus facta, & a Simone Petro, cui iam apparuerat. Etenim iſti duo hæc invenerunt loquentes illos ad quos in Hieruſalem venerunt: ſequitur enim: *Et invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipſis erant, dicentes, quod ſurrexit Dominus vere, & apparuit Simoni*. BEDA (cap. XCVI.) Omnium enim virorum primo Dominus apparuiſſe videtur Petro ex his quos Evangeliſtæ quatuor, & Paulus Apoſtolus commemoraverunt. CHRYSOSTOMUS. Non enim ſimul omnibus ſe manifeſtabat, ut ſereret fidei ſemina: nam qui primo viderat, & certus erat, aliis referebat; deinde ſermo prodiens præparabat animum auditoris viſioni; & ideo primo digniori, & fideliori omnibus apparuit: erat enim opus animæ fideliſſimæ, quæ prius acciperet hunc aſpectum, ut minime turbaretur inopinata viſione: & ideo primo videtur a Petro, ut qui primo confeſſus eſt eum Chriſtum, primo reſurrectionem videre mereatur; & etiam, quia eum negaverat, prius ei voluit apparere, conſolans eum ne deſperaret. Poſt Petrum vero aliis apparuit, quandoque paucioribus, quandoque pluribus; quod duo diſcipuli confitentur: ſequitur enim: *Et ipſi narraverunt quæ geſta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis*. AUGUSTINUS de Concord. Evang. (Lib. III. cap. xxv.) Quod autem ait Marcus cap. XVI. „Annuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt," cum Lucas dicat, quod iam inde loquebantur vere reſurrexiſſe Dominum; quid intelligendum eſt, niſi aliquos ibi fuiſſe qui hoc credere nollent?

(d) CYRILLUS. Undique reſurrectionis fama per Apoſtolos divulgata, & affectu diſcipulorum erecto ad Chriſti viſionem, venit deſideratus; & quærentibus, & expectantibus revelatur; (1) nec diſceptatur de alio, ſed evidenter ſe offert: unde dicitur: *Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus in medio eorum*. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. XXV.) Hanc oſtenſionem Domini poſt reſurrectionem, Ioannes commemorat. Sed quod dicit Ioannes, non cum illis fuiſſe Apoſtolum Thomam, cum ſecundum Lucam duo illi regreſſi in Hieruſalem, invenerunt congregatos undecim; proculdubio intelligendum eſt quod inde Thomas exierit, antequam Dominus hæc loquentibus appareret. Dat enim Lucas locum in ſua narratione quomodo poſſit intelligi, dum

Bbb 2 hæc

(1) *Nicolai corrigit* nec diſceptatorie, ſed &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Scil. hom. x. in Evang. quæ legitur in feſto pentecoſtes, ad illud ex Ioan. XIV. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit*.

Digitized by Google

hæc loquerentur, prius inde exiſſe Thomam, & poſtea Dominum intraſſe; niſi quis dicat, non illos undecim qui iam tunc Apoſtoli vocabantur, ſed diſcipulos illos undecim fuiſſe ex multo numero diſcipulorum. Sed cum adiunxit Lucas, *Et eos qui cum ipſis erant*, ſatis utique declaravit evidentius illos *undecim* (1) appellatos qui vocabantur Apoſtoli, cum quibus ceteri erant. Sed videamus cuius myſterii gratia, ſecundum Matthæum, & Marcum, reſurgens ita mandaverit: „ Præcedam vos in Galilæam, ibi „ me videbitis: " quod etſi completum eſt, tamen poſt multa completum eſt; cum ſic mandatum ſit, ut aut hoc ſolum, aut hoc primum expectaretur fieri debuiſſe. AMBROSIUS (Lib. X. in Luc. cap. ult. in fin.) Unde hoc convenientius arbitror, quod Dominus quidem mandaverit diſcipulis ut in Galilæa eum viderent; ſed illis ob metum intra conclave reſidentibus primum ſe obtuliſſe. GRAECUS a. Nec hoc eſt promiſſi tranſgreſſio, ſed potius feſtinata ex benignitate impletio propter puſillanimitatem diſcipulorum. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Poſtea vero confirmatis animis, undecim illos Galilæam periiſſe. Vel nihil obſtat ſi dicantur pauciores intra conclave, & in monte quamplures fuiſſe. EUSEBIUS. Duo enim Evangeliſtæ, ſcilicet Lucas, & Ioannes, ſolis undecim hunc ſcribunt apparuiſſe in Hieruſalem; ceteri vero duo in Galilæam properare, non ſolum undecim, ſed etiam univerſis diſcipulis, & fratribus dixerunt Angelum, & Salvatorem (2) iuſſiſſe; de quibus Paulus meminit dicens I. Corinth. xv. „ Deinde apparuit pluſquam quingentis fratribus ſimul. " Eſt autem verior ſolutio, quod (3) prius quidem in Hieruſalem latitantibus, ſemel, aut bis viſus eſt ad eorum conſolationem; in Galilæa vero non in conclavi, aut ſemel, aut bis, ſed cum multa poteſtate oſtenſionem ſui fecit, præbens ſe eis viventem poſt paſſionem in ſignis multis, ut Lucas teſtatur in Actibus. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. xxv.) Vel quod ab Angelo, hoc eſt a Domino, dictum eſt, prophetice accipiendum eſt: in Galilæa enim, ſecundum tranſmigrationis ſignificationem, intelligendum occurrit, quia de populo Iſrael tranſmigraturi erant ad Gentes; quibus Apoſtoli prædicantes (4) Evangelium non crederent, niſi ipſe Dominus viam in cordibus hominum præpararet, & hoc intelligitur, „ Præcedet vos in Galilæam: " Matth. xxviii. Secundum autem illud quod Galilæa interpretatur revelatio, non iam in forma ſervi intelligendum eſt, ſed in qua eſt æqualis Patri, quam promiſit electis ſuis: illa erit revelatio (5) tamquam vera Galilæa, cum „ videbimus eum ſicuti eſt: " I. Ioan. iii. Ipſa etiam erit beatior tranſmigratio ex iſto ſæculo in illam æternitatem, unde ad nos veniens non receſſit, & quo nos præcedens non deſeruit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Primo igitur Dominus in medio diſcipulorum ſtans ſolito pacis affatu eorum turbinem ſedat, oſtendens quod ipſe idem eſt magiſter eorum, qui hoc verbo gaudebat, quo etiam eos munivit cum ad prædicandum miſit: unde ſequitur: *Et dixit eis: Pax vobis: ego ſum, nolite timere.* b CYRILLUS. Pudeat ergo nos pacis munus deſerere, quam nobis hinc diſcedens Chriſtus reliquit. Pax & res, & nomen dulce, quam & Dei eſſe accepimus, iuxta illud ad Phil. iv. „ Pax Dei " & eius eſſe Deum, iuxta illud II. Corinth. xiii. „ Deus pacis " & ipſam eſſe Deum iuxta illud Epheſ. ii. „ Ipſe eſt pax noſtra. " Pax bonum commendatum ab omnibus, obſervatum autem a paucis. Quæ autem eſt cauſa? Fortaſſis ambitio dominii, aut facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid huiuſmodi ex his quæ Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe præcipue pax eſt, quæ confœderat omnia; cuius nihil eſt adeo proprium ſicut unitas naturæ, & pacificus ſtatus. Tranſumitur vero ab Angelis, & divinis poteſtatibus, quæ ad Deum, & ad invicem pacifice ſe habent; diffunditur vero per totam creaturam, cuius eſt decor tranquillitas; in nobis autem manet ſecundum animam quidem per inveſtigationem virtutum, & communicationem, ſecundum corpus vero in membrorum, & elementorum commenſuratione, quorum alterum pulchritu-

(1) *Al.* Apoſtolos. (2) *Al.* vidiſſe. (3) *Al.* prius quam. (4) *Al. emittitur* Evangelium. (5) *Al.* quam rem &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Non refertur a Corderio in Catena Græc. nec occurrit; ſicut nec Euſebii locus qui notatur paulo poſt. b GREGORIUS Nazianzenus orat. xxv. ſive orat. de pace, quæ inter omnes quartadecima numeratur.

tudo, alterum ſanitas appellatur. Beda (cap. xcvi. in Luc.) Diſcipuli autem noverant Chriſtum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant converſati; ſed poſtquam mórtuus eſt, non credunt tertia die pot iſſe veram carnem de ſepulcro reſurgere. Putant ergo ſe videre ſpiritum, quem emiſit in paſſione: unde ſequitur: *Conturbati vero, & conterriti, exiſtimabant ſe ſpiritum videre*. Error ille Apoſtolorum ſecta eſt Manichæorum. Ambrosius (ubi ſupra.) Adducti autem virtutum exemplis, Petrum, & Ioannem non credimus potuiſſe dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuiſſe turbatos? Primo omnium quia paucorum opinionem ſententia maioris partis includit; deinde quia etſi Petrus de reſurrectione crediderat, turbari tamen potuit, quod ſe Dominus cum corpore, vectibus obſeratis, improviſus infunderet. Theophylactus (ſuper *Quid turbati eſtis*?) Verum, quia per verbum pacis non eſt ſedatus turbo in animabus diſcipulorum, aliunde indicat eis ſe Filium Dei eſſe, qui mentis cognoſcebat arcana: unde ſequitur: *Et dixit eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?* Beda (cap. xcvii. in Luc.) Quales utique cogitationes, niſi falſæ, & pernicioſæ? Perdidit enim Chriſtus fructum paſſionis, ſi non eſſet veritas reſurrectionis: tamquam ſi bonus agricola diceret: Quod ibi plantavi, inveniam, ideſt fidem, quæ in cor deſcendit, quia deſuper eſt. Cogitationes autem iſtæ non deſuper deſcenderunt, ſed de imo in cor, ſicut herba mala, aſcenderunt. Cyrillus *a*. Hoc autem fuit evidentiſſimum ſignum quod non alius eſt qui videtur, ſed ille idem quem viderant in ligno mortuum, & poſitum in ſepulcro, quem non larebat aliquid eorum quæ erant in homine. Ambrosius (ubi ſupra.) Conſideremus autem qua gratia ſecundum Ioannem Apoſtoli crediderunt, (1) & gaviſi ſunt, qui ſecundum Lucam increduli redarguuntur. Et videtur mihi Ioannes quaſi Apoſtolus maiora, & altiora tetigiſſe, hic ſequentia, & humanis proxima; hic hiſtorico uſus circuitu, ille compendio: quia & de illo dubitari non poteſt, quia teſtimonium perhibet de his quibus ipſe interfuit: & ideo utrumque verum putamus: nam & ſi in primo Lucas eos non credidiſſe dicat, poſtea tamen crediſſe demonſtrat. Cyrillus. Comprobans autem Dominus devictam eſſe mortem, & humanam naturam iam in Chriſto corruptionem exuiſſe, primo oſtendit eius manus, & pedes, & clavorum foramina: unde ſubdit: *Videte manus meas, & pedes, quia ego ipſe ſum*. Theophylactus. Sed & aliud ſubiungit, palpationem ſcilicet manuum, atque pedum, cum dicit: *Palpate, & videte quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*; quaſi diceret: Vos putatis me eſſe ſpiritum, ideſt phantaſma, ſicut plures defunctorum circa ſepulcra videri ſunt ſoliti; ſed ſcitote quod ſpiritus neque carnem habet, neque oſſa; ego autem carnem, & oſſa habeo. Ambrosius (Lib. X. in Luc. cap. ult.) Hoc autem Dominus ideo dixit, ut ſpeciem nobis ſuæ reſurrectionis oſtenderet: nam quod palpatur corpus eſt. In corpore autem reſurgemus; ſed illud ſubtilius, hoc craſſius, utpote adhuc terrenæ labis qualitate concretum. Non ergo per incorpoream naturam, ſed per reſurrectionis corporeæ qualitatem Chriſtus clauſa penetravit. Gregorius XIII. Moral. (cap. xxxi. in nov. exem. xxix.) Non enim in illa reſurrectionis gloria corpus noſtrum erit impalpabile, & ventis, aereque ſubtilius, ut Eutychius dixit; ſed ſubtile quidem per effectum ſpiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatem naturæ.

Sequitur: *Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus, & pedes*. Beda (cap. xcvii. ſuper illud, *Oſtendit illis manus*.) Quibus ſcilicet indicata clavorum veſtigia claruere; ſed ſecundum Ioannem etiam latus eis oſtendit, cum fuerit lancea perforatum, ut ſcilicet oſtenſa vulnerum cicatrice, dubietatis eorum vulnus ſanaret. Solent autem in hoc loco Gentiles calumniam ſtruere, quaſi non valuerit Dominus vulnera ſibi inflicta curare: quibus reſpondendum eſt, quia non eſt conſequens ut qui maiora feciſſe probatur, minora facere nequiverit; ſed certe diſpenſationis gratia, qui mortem deſtruxit, ſigna mortis delere noluit: primo quidem ut per hoc diſcipulis fidem ſuæ reſurrectionis adſtrueret; deinde ut Patri pro nobis ſupplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, ſemper oſtendat; tertio ut ſua morte redemptis quam miſericorditer ſint adiuti,

(1) *Al.* qui gaviſi ſunt, ſecundum Lucam, qui increduli redarguuntur.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel Anonymus in Cat. Græc.

ti, propoſitis eiuſdem mortis indiciis, inſinuet; poſtremo ut in iudicio quam iuſte damnentur impii, denuntiet.

(e) CYRILLUS *a*. Oſtenderat Dominus diſcipulis manus, & pedes, ut certificaret diſcipulos, quod corpus quod paſſum fuerat reſurrexit. Ut adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit: unde dicitur: *Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur?* GREGORIUS Niſſenus *b*. Et iuſſit quidem legis paſcha cum (1) amaricantibus edebatur, quia adhuc amaritudo manebat; poſt reſurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur: unde ſequitur: *At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & favum mellis*. BEDA (cap. XCVII. in Luc.) Ad inſinuandum ergo reſurrectionis ſuæ veritatem non ſolum tangi a diſcipulis, ſed etiam conveſci cum illis dignatur, ne arbitrentur eum non ſolide, ſed imaginabiliter ſibi apparere: unde ſequitur: *Et cum manducaſſet coram eis, ſumens reliquias, dedit eis*. Manducavit quidem poteſtate, non ex neceſſitate: aliter enim abſorbet aquam terra ſitiens, aliter ſol calens: illa indigentia, iſte potentia. GRAECUS *c*. (2) Si damus Dominum vere comediſſe, demus & omnes homines poſt reſurrectionem uti ciborum fomentis. Sed quæ ex quadam diſpenſatione fiunt a Salvatore, non ſunt regula, & norma naturæ, quoniam in quibuſdam aliis diſpenſavit. Reſuſcitabit enim noſtra corpora incorrupta, qui tamen dereliquit (3) proprii corporis foramina, quæ clavi (4) foraverant, & lateris cicatricem, ut oſtendat quod manſit poſt reſurrectionem natura corporis, nec eſt in aliam mutatus ſubſtantiam. BEDA (ſuper *Habetis aliquid quod manducetur?*) Manducavit ergo poſt reſurrectionem, non quaſi cibo indigens, nec quaſi in reſurrectione quam expectamus, cibis egere ſignificans, ſed ut eo modo naturam corporis reſurgentis aſtrueret. Myſtice autem piſcis aſſus, quem Chriſtus comedit, ſignificat Chriſtum paſſum: ipſe enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis noſtræ, & quaſi tribulatione aſſatus eſt tempore paſſionis ſuæ; ſed favus mellis nobis extitit in reſurrectione. In favo quidem mellis utramque naturam exprimere voluit perſonæ ſuæ. Favus quippe mellis in cera eſt; mel vero in cera, eſt divinitas in humanitate. THEOPHYLACTUS (ſuper *Obtulerunt ei partem piſcis*.) Videntur autem & comeſta aliud habere myſterium: quod enim manducavit partem piſcis aſſi, ſignificavit quod naturam noſtram in huius vitæ mari natantem, aſſans eam igne propriæ deitatis, & exſiccans eius humiditatem, quam a profundis undis contraxerat, eſcam fecit divinam, & eam quæ prius erat abominabilis, præparavit Deo cibum ſuavem: quod ſignificat favus mellis. Vel per piſcem aſſum ſignificat vitam activam conſumentem noſtram humiditatem laborum prunis; contemplationem vero ſignificat per favum mellis, propter dulcedinem eloquiorum Dei. BEDA (ſuper *Neceſſe eſt impleri Scripturas*.) Poſtquam autem viſus eſt, (5) tactus eſt, & manducavit, ne in aliquo ſenſus humanos ludificaſſe videretur, miſit manus ad Scripturas: unde ſequitur: *Et dixit ad illos: Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos cum adhuc eſſem vobiſcum*; ideſt, cum adhuc eſſem in carne mortali, in qua eſtis & vos: tunc quidem in eadem carne reſuſcitatus erat, ſed cum illis in eadem mortalitate non erat: & ſubdit: *Quoniam neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. I. cap. XI.) Illud attendant qui magicis artibus Chriſtum tanta potuiſſe, & nomen ſuum (6) ad Apoſtolos in ſe convertendos arte ipſa conſecraſſe delirant, utrum potuit magicis artibus Prophetas divino ſpiritu antequam in terra naſceretur implere. Neque enim ſi magicis artibus fecit ut coleretur & mortuus, (7) magus erat antequam natus, cui prophetando venturo gens una deputata eſt.

(f) BEDA (cap. XCVII. in Luc.) Poſtquam præbuit ſe videndum oculis, manibus contrectandum, legis commemoravit Scripturas, conſequenter aperuit ſenſum, ut intelligatur quod legitur: unde dicitur: *Tunc aperuit illis ſenſum ut intelligerent Scripturas*.

(1) *Al.* amarizantibus. (2) *Al.* Sed dices: Si damus &c. *P. Nicolai autem legit* Verum quiſpiam dicet: Si damus &c. (3) *Al. emittitur* proprii. (4) *Al.* foverant: *forte* fecerant. (5) *Al.* & tactus, manducavit, ne etc. (6) *P. Nicolai ex Auguſtino reſtituit* ad populos. (7) *Al.* magnus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Anonymus in Catena Græcorum. *b* Orat. 1. de reſurrect. prope finem. *c* Nimirum Anonymus in Catena Græcorum PP.

Digitized by Google

pturas. Theophylactus (hoc loco.) Alioquin quomodo eorum anima turbata, & vacillans circa Chriſti myſterium lluduiſset? Sed & verbis eos docuit: ſequitur enim: *Et dixit eis, quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati*, ſcilicet per lignum crucis. Beda (cap. xcvii.) Perdidit autem Chriſtus fructum paſſionis, ſi non eſset veritas reſurrectionis: unde ſubdit.: *Et reſurgere a mortuis die tertia*. Deinde poſt commendatam ſui corporis veritatem, commendat Eccleſiæ unitatem, cum ſubdit: *Et prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſsionem peccatorum in omnes Gentes*. Eusebius. Dictum enim erat Pſalm. II. „ Poſtula a me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam. " Oportebat autem converſos ex Gentibus expiari a quolibet contagio, & macula (1) per ipſius virtutem, quaſi contaminatos ab errore dęmonum idolatriæ, & quaſi nuper converſos a vita execrabili, & impudica: & ideo dicit, quod oportet prædicari prius quidem pœnitentiam, conſequenter remiſſionem peccatorum in omnes Gentes: eis enim qui prius (2) quidem veram oſtenderunt malorum pœnitentiam, ſalubri gratia veniam commiſsorum donavit, pro quibus & mortem ſubiit. Theophylactus (hoc loco.) In hoc vero quod dicit, *Pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum*, etiam de baptiſmate meminit, in quo per depoſitionem priorum ſcelerum ſubſequitur venia peccatorum. Sed quo pacto intelligetur in ſolo Chriſti nomine baptiſma fieri, cum alibi mandet hoc fieri in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti? Et primo quidem dicimus, quod non intelligitur quod in ſolo Chriſti nomine fiat baptiſma, ſed quod Chriſti baptiſmate aliquis baptizetur, ideſt ſpiritualiter, non iudaice, nec tali quali Ioannes baptizabat ad ſolam pœnitentiam, ſed ad Spiritus almi participationem; ſicut & Chriſtus in Iordane baptizatus oſtendit Spiritum ſanctum in ſpecie columbina. Porro baptiſma in Chriſti nomine, ideſt morte Chriſti, intelligas: ſicut enim ipſe poſt mortem triduo reſurrexit, ſic & nos ter in aquam mergimur, & conſequenter emergimur, incorruptibilitatis ſpiritus arrham recipientes. Hoc etiam (3) Chriſti nomen continet in ſe & Patrem quaſi unctorem, & Spiritum quaſi unctionem, & Filium quaſi unctum, ſcilicet ſecundum humanam naturam. Non autem decebat amplius bipartitum eſſe humanum genus in Iudęos, & Gentiles; & ideo, ut omnes in unum uniret, mandavit incipere ſermonem a Hieruſalem, & ad Gentes terminari: unde ſequitur: *Incipientibus ab Hieruſalem*. Beda (ſuper *Incipientibus ab Hieruſalem*.) Non ſolum quia credita ſunt illis eloquia Dei, & eorum eſt adoptio filiorum, & gloria, verum etiam ut Gentes variis erroribus implicatæ, hoc maxime indicio divinæ pietatis ad ſpem veniæ provocentur, quod eis qui Filium Dei crucifixerunt, venia concedatur. Chrysostomus *a*. Inſuper ne dicerent aliqui, quod omiſſis notis iverunt ſe (4) oſtentaturos ad extraneos, ideo prius apud ipſos occiſores pandunt reſurrectionis ſigna in eadem civitate in qua prorupit temerarius auſus. Ubi enim crucifixores credere videntur, reſurrectio plurimum demonſtratur. Eusebius. Quod ſi ea quæ Chriſtus prædixit, iam ſortiuntur effectum, & verbum eius vivax, & efficax per univerſum mundum oculata fide perſpicitur, tempus eſt non incredulos eſſe erga eum qui protulit verbum. Eum enim neceſſe eſt divinam vitam ducere cuius opera vivida verbis conſona oſtenduntur; quæ quidem miniſterio Apoſtolorum impleta ſunt: unde ſubdit: *Vos autem eſtis teſtes horum*, mortis ſcilicet, & reſurrectionis. Theophylactus (ſuper *Ego mittam promiſſum Patris*.) Conſequenter ne turbati cogitarent: Quomodo nos homines idiotæ teſtimonium perhibebimus Gentibus, & Iudæis, qui te occiderunt? ſubiungit: *Et ego mittam promiſſum Patris mei in vos*; quod ſcilicet per Ioelem promiſerat cap. II. dicens: „ Effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem. " Chrysostomus *b*. Sicut autem milites invaſuros multos nemo dux exire ſinit donec armati ſint; ſic & diſcipulos ante Spiritus deſcenſum, ad conflictum (5) egredi non permittit: unde ſubdit: *Vos autem ſedebitis in civitate quoadusque induamini virtute ex alto*. Theophylactus (non remote a fin. Comm.) Ideſt, virtute non humana, ſed cæleſti. Nec dixit, Suſcipiatis, ſed *induamini*, integram tutelam ſpiritualis ve-

(1) *Al.* ipſius virtute. (2) *Al.* quam. (3) *Al.* Chriſtus. (4) *Al.* oſtenſuros. (5) *Al.* egredi.

Ex editione P. Nicolai.

a Hom. I. in Acta. *b* Ibidem.

velaminis indicans. BEDA (ſuper *Donec induamini ex alto*.) De hac autem virtute, id eſt Spiritu ſancto, dicit etiam Angelus Mariæ ſupra I. *Et virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*: & ipſe Dominus alibi (Marc. v.) „ Nam & ego novi virtutem de me exiiſſe. “ THEOPHYLACTUS (in cal. Comm.) Cur autem non Chriſto præſente, vel eo diſcedente ſtatim Spiritus venit? Decebat enim eos fieri cupidos rei, & demum recipere gratiam: tunc enim magis ad Deum erigimur, cum incumbit neceſſitas. Oportebat enim interim noſtram comparere naturam in cælo, & fœdera conſummari, ac deinde Spiritum advenire, & gaudia celebrari ſerena. Attende etiam quantam eis neceſſitatem impoſuit Hieroſolymis eſſe, in eo quod illic Spiritum promiſit largiri. Ne enim rurſus poſt eius reſurrectionem aufugerent, hac expectatione quaſi quodam vinculo omnes ſimul eos ibi detinuit. Dicit autem: *Donec induamini virtute ex alto*: nec expreſſit quando, ut ſint iugiter vigiles. Quid ergo miraris, ſi diem nobis novisſimum non pandit, cum diem hunc propinquum pandere noluit? GREGORIUS in Paſtor. (Part. III cap. XXVI.) Admonendi ſunt ergo quos a prædicationis officio (1) vel imperfectio, vel ætas prohibet, & tamen præcipitatio impellit; ne dum ſibi tantum onus officii præcipitatione arrogant, viam ſibi ſubſequentis meliorationis abſcindant. Ipſa enim veritas, quæ repente quos vellet roborare potuiſſet, ut exemplum ſequentibus daret, ne imperfecti prædicare præſumerent, poſtquam plene diſcipulos de virtute prædicationis inſtruxit, mandavit eis ut in civitate ſederent, donec induerentur virtute ex alto. In civitate quippe ſedemus, ſi intra mentium noſtrarum nos clauſtra conſtringimus, ne loquendo exterius evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quaſi a nobiſmetipſis foras etiam alios inſtruentes exeamus. AMBROSIUS (ubi ſupra.) Conſideremus autem quomodo ſecundum Ioannem acceperint Spiritum ſanctum; hic autem in civitate iubentur ſedere, quoaduſque induantur virtute ex alto. Sed Spiritum ſanctum vel illis undecim quaſi perfectioribus inſufflavit, & reliquis poſtea tribuendum promittit; vel eiſdem ibi inſufflavit, hic ſpopondit. Nec videtur eſſe contrarium, cum diviſiones ſint gratiarum. Ergo aliam inſufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur: ibi enim remittendorum gratia tributa eſt peccatorum; quod videtur eſſe auguſtius: & ideo inſufflatur a Chriſto, ut credas Spiritum ſanctum Chriſti, & credas de Deo Spiritum: Deus enim ſolus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam deſcribit effuſam. CHRYSOSTOMUS. Vel dicit, Ioan. XX. „ Accipite Spiritum ſanctum, “ ut eos idoneos faceret ad receptionem; aut quod futurum eſt, ut præſens indicavit. AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. XXVI.) Vel Dominus poſt reſurrectionem ſuam bis dedit Spiritum ſanctum, ſemel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de cælo propter dilectionem Dei.

(g) BEDA (cap. XCVII. in Luc.) Prætermiſſis omnibus quæ per (2) quadraginta dies agi a Domino cum diſcipulis potuerunt, primo diei reſurrectionis eius coniungit tacite noviſſimum diem, quo aſcendit in cælum, dicens: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. Primo quidem propter nomen civitatis, quæ domus obedientiæ dicitur: qui enim propter inobedientiam perverſorum deſcendit, propter obedientiam converſorum aſcendit. Deinde propter ſitum eiuſdem villæ, quæ in latere montis olivarum poſita eſſe narratur: quia videlicet obedientis Eccleſiæ domus in ipſius ſummi montis, ideſt in Chriſti, latere, fidei, ſpei, dilectioniſque ſuæ fundamenta locavit. Eos autem benedicit, quibus præcepta docendi tradiderat: unde ſequitur: *Et elevatis manibus ſuis benedixit eis*. THEOPHYLACTUS (parum a fine Comm.) Forſan vim conſervativam influens eis uſque ad adventum Spiritus; & fortaſſis inſtruens nos, ut quoties recedimus, benedictionibus ſubditos Deo commendemus. ORIGENES. Quod autem elevatis manibus benedixit eos, ſignificat quod deceat benedicentem cuiquam ornatum eſſe variis operibus, & arduis reſpectu aliorum: ſic enim manus tolluntur in altum. CHRYSOSTOMUS (3) Attende autem, quod Dominus bravia repromiſſa aſpectui ſubiicit. Promiſerat quidem corporum reſurrectionem: a mortuis reſurrexit, & per quadraginta dies diſcipulos certificat. Promittitur etiam, quod in

(1) *Al. deeſt* vel. (2) *Al.* quadraginta quatuor. (3) *Al.* Attendite.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* CHRYSOSTOMUS ut ſupra.

in nubibus rapiemur in aera; & hoc ipſe patefecit per opera: ſequitur enim: *Et factum eſt dum benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cælum.* THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Et Elias quidem videbatur quaſi aſſumi in cælum; ſed Salvator ipſe præcurſor omnium aſcendit in cælum, appariturus divino conſpectui in ſacro ſuo corpore: & iam noſtra natura in Chriſto honoratur a qualibet virtute angelica. CHRYSOSTOMUS. Sed dices: Quid intereſt mea? Quia & tu in nubibus ſuſcipieris ſimiliter: nam corpus tuum connaturale eſt illi corpori. Erit igitur & corpus tuum tam agile ut poſſit tranſire per aera: nam ſicut caput, ſic & corpus; ſicut principium, ſic & finis. Aſpice autem quomodo honoratus es per hoc principium. (1) Infima pars rationalis creaturæ homo erat; ſed pedes effecti ſunt caput, ſublimati in regiam ſedem in ſuo capite. BEDA (ſuper *Et ipſi adorantes regreſſi ſunt.*) Aſcendente autem in cælum Domino, diſcipuli adorantes ubi ſteterunt noviſſime pedes eius, confeſtim Hieroſolymam redeunt, ubi promiſſionem Patris ſunt expectare præcepti: ſequitur enim: *Et ipſi adorantes regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno.* Gaudia magna agunt, quia Deum ac Dominum ſuum poſt triumphum reſurrectionis etiam cælos penetraſſe lætantur. GRAECUS. (2) Et erant vigilantes: non degentes in propriis (3) laribus, ſed expectantes ſupernam gratiam converſantur in templo, inter cetera etiam loci honeſtatem (4) adiicientes: unde dicitur: *Et erant ſemper in templo.* THEOPHYLACTUS (in fin. Comm. in Luc.) Nondum aderat Spiritus, & iam ſpiritualiter converſantur: prius erant recluſi, iam ſtant in medio principum ſacerdotum, nec aliquo diſtrahuntur mundano, ſed omnibus contemptis iugiter Deum laudant: ſequitur enim: *Laudantes, & benedicentes Deum.* BEDA (cap. ult. in Luc.) Et attende, quod Lucas inter quatuor animalia cæli deſignatus accipitur per vitulum, cuius victima, qui in ſacerdotium eligebantur, initiari ſunt iuſſi, eo quod (5) ipſe ſacerdotium Chriſti ceteris amplius exponendum ſuſcepit; & Evangelium ſuum, quod a miniſterio templi per ſacerdotium Zachariæ cœpit, in templi devotione complevit; & Apoſtolos ibi miniſtros novi ſacerdotii futuros, non in victimarum ſanguine, ſed in laude Dei, & in benedictione concluſit; ut in loco orationis, & inter laudum devotiones promiſſum Spiritus ſancti adventum paratis cordibus expectent. THEOPHYLACTUS. Quos nos imitantes, in ſacra vita ſemper degamus, laudantes, & benedicentes Deum, cui eſt gloria, & benedictio, & virtus in ſæcula. Amen.

(1) *Al.* Infirma. (2) *Legit Nicolai* Et erant vigilantes, orantes, ieiunantes, quia ſcilicet non degentes in propriis laribus, ſed expectantes ſupernam gratiam converſabantur in templo, inter cetera etiam ex ipſo loco pietatem, et honeſtatem addiſcentes. (3) *Al.* laboribus (4) *Al.* addicentes: *forte* adiicientes. (5) *Al.* ipſum.

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI SUPER IOANNIS EVANGELIUM CATENA.

PRAEFATIO.

Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum ; & plena erat domus a maieſtate eius; & ea quæ ſub ipſo erant, replebant templum. Eſa. VI. 1.

GLOSSA (1). Divinæ viſionis ſublimitate illuſtratus Eſaias Propheta dixit: *Vidi Dominum ſedentem &c.* HIERONYMUS ſuper Eſaiam. Quis ſit iſte Dominus qui videtur, in Evangeliſta Ioanne plenius diſcimus, qui ait cap. XII. *Hæc dixit Eſaias, quando vidit gloriam Dei, & locutus eſt de eo*: haud dubium quin Chriſtum ſignificet. GLOSSA. Unde ex verbis iſtis materia huius Evangelii, quod ſecundum Ioannem deſcribitur, deſignatur. EX ECCLE. Hiſtoria (Lib. III. cap. XXIV. cir. finem.) Quia enim nativitatem Salvatoris ſecundum carnem vel Matthæus, vel Lucas deſcripſerant, reticuit hic Ioannes, & a theologia, atque ab ipſa eius divinitate ſumit exordium; quæ pars ſine dubio ipſi velut eximio per Spiritum ſanctum reſervata eſt. ALCUINUS. Unde cum omnibus divinæ Scripturæ paginis Evangelium excellat, quia quod lex, & Prophetæ futurum prędixerunt, hoc completum dicit Evangelium, inter ipſos autem Evangeliorum ſcriptores Ioannes eminet in divinorum myſteriorum profunditate: qui a tempore dominicæ aſcenſionis per annos ſexaginta quinque verbum Dei abſque adminiculo ſcribendi uſque ad ultima Domitiani tempora prædicavit; ſed poſt occiſionem Domitiani, cum, Nerva permittente, de exilio rediiſſet Epheſum, compulſus ab Epiſcopis Aſiæ de coæterna Patri divinitate Chriſti ſcripſit adverſus hæreticos, qui Chriſtum ante Mariam fuiſſe negabant. Unde merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cunctis avibus, & ſolis radios irreverberatis aſpicit luminibus. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. I.) Tranſcendit enim Ioannes omnia cacumina terrarum, tranſcendit omnes campos aeris, tranſcendit omnes altitudines ſiderum, tranſcendit omnes choros, & legiones Angelorum: niſi enim tranſcenderet iſta omnia quæ creata ſunt, non perveniret ad eum per quem facta ſunt omnia. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. I. cap. V.) Ex quo intelligi datur, ſi diligenter advertas, tres Evangeliſtas temporalia facta Domini, & dicta quæ ad informandos mores vitæ præſentis maxime valerent, proſecutos, circa activam virtutem fuiſſe verſatos; Ioannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero eius præſertim qui Trinitatis unitatem, & vitæ æternæ felicitatem inſinuarent, diligentius, & uberius conſcribentem, in virtute contemplativa commendanda ſuam intentionem, prædica-

(1) *In quatuor iam citatis editionibus omittitur index Gloſſæ.*

dicationemque tenuiſſe. (Cap. VI.) Unde animalia tria, per quæ tres alii Evangeliſtæ deſignantur, ſive Leo, ſive Homo, ſive Vitulus, in terra gradiuntur: quia tres Evangeliſtæ in his maxime occupati ſunt quæ Chriſtus in carne operatus eſt, & quæ præcepta (1) mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit; at vero Ioannes ſupra nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis atque firmiſſimis oculis cordis intuetur: ipſam enim maxime divinitatem Domini, qua Patri eſt æqualis intendit, eamque præcipue ſuo Evangelio quantum inter homines ſufficere credidit, commendare curavit. GLOSSA *a*. Poteſt igitur Evangeliſta Ioannes cum Eſaia Propheta dicere: *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum*: inquantum acumine viſus (2) ſui, Chriſtum in divinitatis maieſtate regnantem inſpexit; quæ quidem etiam ſua natura excelſa eſt, & ſuper omnia alia elevata. Dicat etiam Evangeliſta Ioannes: *Et plena erat domus a maieſtate eius*: quia per ipſum narrat omnia eſſe facta, & ſuo lumine omnes homines in hunc mundum venientes illuſtrari. Dicat etiam, quod *ea quæ ſub ipſo erant, replebant templum*: quia dicit cap. I. *Verbum caro factum eſt*; & *Vidimus gloriam quaſi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ, & veritatis*, ſecundum quod *de plenitudine eius nos omnes accepimus*. Sic igitur præmiſſa verba materiam huius Evangelii continent, in quo (3) ipſe Ioannes Dominum ſuper ſolium excelſum ſedentem inſinuat, divinitatem Chriſti oſtendens; & terram ab eius maieſtate impleri oſtendit, dum omnia per eius virtutem in eſſe producta oſtendit, & propriis perfectionibus repleta; & inferiora eius, ideſt humanitatis myſteria, templum, ideſt Eccleſiam, replere docet, dum in ſacramentis humanitatis Chriſti & gratiam, & gloriam fidelibus repromittit. CHRYSOSTOMUS (hom. I. in Ioan.) Quando igitur barbarus hic & indiſciplinatus talia loquitur quæ nullus eorum qui in terra ſunt hominum novit umquam, ſi hic ſolus eſſet, miraculum magnum eſſet. Nunc autem cum his & aliud iſto maius tribuit argumentum, quod a Deo inſpirata ſunt ei quæ dicuntur hic, ſcilicet quod omnes audiunt, & ſuadet omnibus per omne tempus. Quis ergo non admirabitur habitantem in eo virtutem? ORIGENES in hom. (II. in diver. locos.) Ioannes interpretatur gratia Dei, ſive in quo eſt gratia, vel cui donatum eſt. Cui autem Theologorum donatum eſt ita abſcondita ſummi Boni penetrare myſteria, & ſic humanis mentibus intimare?

(1) *Nicolai legit* moralis. (2) *Al. deeſt* ſui. (3) *Al. omittitur* ipſe.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

Digitized by Google

SANCTUM
IESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM IOANNEM.

CAPUT I.

(a) IN principio erat Verbum, (b) & Verbum erat apud Deum,
(c) Et Deus erat Verbum. (d) Hoc erat in principio apud Deum.
(e) Omnia per ipſum facta ſunt, (f) & ſine ipſo factum eſt nihil.
(g) Quod factum eſt, in ipſo vita erat; (h) & vita erat lux hominum.
(i) Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

(k) Fuit homo miſſus a Deo cui nomen erat Ioannes. Hic venit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine.

(l) Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

(m) In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognovit.

(n) In propria venit, & ſui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.

(o) Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.

(p) Et vidimus gloriam eius, gloriam quaſi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ, & veritatis.

(q) Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo, & clamat dicens: Hic erat quem dixi: Qui poſt me venit, ante me factus eſt, quia prior me erat.

(r) Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt; gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.

(ſ) Deum nemo vidit umquam. Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit.

(t) Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes, & levitas ad eum ut interrogarent eum, Tu quis es? Et confeſſus eſt, & non negavit, & confeſſus eſt, Quia non ſum ego Chriſtus. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non ſum. Propheta es tu? Et reſpondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut reſponſum demus his qui miſerunt nos? Quid dicis de teipſo? Ait: Ego vox clamantis in deſerto: Dirigite viam Domini, ſicut dixit Eſaias Propheta.

(u) Et qui miſſi fuerant, erant ex phariſæis. Et interrogaverunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque Propheta? Reſpondit eis Ioannes dicens: Ego baptizo in aqua; medius autem veſtrum ſtetit quem vos neſcitis: ipſe eſt qui poſt me venit, qui ante me factus eſt; cuius ego non ſum dignus ut ſolvam corrigiam calceamenti. Hæc in Bethania facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

(x) Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Hic eſt de quo dixi: Poſt me venit vir qui ante

me

Digitized by Google

me factus eſt, quia prior me erat . Et ego neſciebam eum ; ſed ut manifeſtetur in Iſrael , propterea veni ego in aqua baptizans.

(y) Et teſtimonium perhibuit Ioannes , dicens : Quia vidi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cælo, & manſit ſuper eum . Et ego neſciebam eum ; ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum , hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto . Et ego vidi, & teſtimonium perhibui, quia hic eſt Filius Dei .

(z) Altera die iterum ſtabat Ioannes, & ex diſcipulis eius duo ; & reſpiciens Ieſum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei.

(aa) Et audierunt eum duo diſcipuli loquentem, & ſecuti ſunt Ieſum . Converſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dicit eis, Quid quæritis ? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum magiſter) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manſerunt die illo. Hora autem erat quaſi decima . Erat autem Andreas frater Simonis Petri , unus ex duobus qui audierant a Ioanne, & ſecuti fuerant eum.

(bb) Invenit hic primum fratrem ſuum Simonem, & dicit ei : Invenimus Meſſiam, quod eſt interpretatum Chriſtus. Et adduxit eum ad Ieſum. Intuitus autem eum Ieſus dixit: Tu es Simon filius Ioanna, tu vocaberis Cephas , quod interpretatur Petrus.

(cc) In craſtinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum . Et dicit ei Ieſus, Sequere me. Erat autem Philippus a Bethſaida civitate Andreæ , & Petri. Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem ſcripſit Moyſes in lege , & Prophetæ, invenimus Ieſum filium Ioſeph a Nazareth. Et dixit eis Nathanael: A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? Dicit ei Philippus: Veni, & vide.

(dd) Vidit Ieſus Nathanael venientem ad ſe, & dicit de eo: Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt. Dicit ei Nathanael, Unde me noſti ? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Priuſquam te Philippus vocaret, cum eſſes ſub ficu, vidi te. Reſpondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Iſrael. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis: maius his videbis . Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſupra Filium hominis.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. XXI. in Ioan.) Omnibus aliis Evangeliſtis ab incarnatione incipientibus, Ioannes tranſcurrens conceptionem, nativitatem ; educationem, augmentationem, mox de æterna nobis generatione narrat, dicens: *In principio erat Verbum* . AUGUSTINUS Lib. LXXXIII. Quæſt. (quæſt. LXIII.) Quod Græce logos dicitur, Latine & rationem, & verbum ſignificat; ſed hoc loco melius Verbum interpretatur, ut ſignificetur non ſolum ad Patrem reſpectus, ſed ad illa etiam quæ per Verbum facta ſunt operativa potentia. Ratio autem, etſi nihil per eam fiat, recte ratio dicitur. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. I.) Quotidie autem dicendo verba viluerunt nobis , quia ſonando, & tranſeundo viluerunt. Eſt verbum & in ipſo homine quod manet intus: nam ſonus procedit ex ore. Eſt verbum quod vere ſpecialiter dicitur illud quod intelligis de ſono, non ipſe ſonus. AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. X.) Quiſquis autem poteſt intelligere verbum , non ſolum antequam ſonet , verum etiam antequam ſonorum eius imagines cogitatione volvantur, iam poteſt videre per hoc ſpeculum, atque in hoc ænigmate aliquam Verbi ſimilitudinem, de quo dictum eſt: *In principio erat Verbum*. Neceſſe eſt enim cum id quod ſcimus loquimur, (1) ut ex ipſa ſcientia quam memoria tenemus, naſcatur verbum, quod eiuſmodi ſit omnino cuiuſmodi eſt illa ſcientia de qua naſcitur . Formata quippe cogitatio ab ea re quam ſcimus, verbum eſt, quod in corde dicimus; quod nec Græcum eſt, nec Latinum, nec linguæ alicuius . Sed cum id opus eſt in eorum quibus loquimur proferre notitiam, aliquod ſignum quo ſignificetur aſſumitur. (Ibidem cap. XI.) Proinde verbum

1) *Al. deeſt* ut.

bum quod foris ſonat, ſignum eſt verbi quod intus latet, cui magis verbi competit nomen: nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi eſt, verbumque & ipſum dicitur propter illud a quo ut foris appareat ſumptum eſt. BASILIUS in hom. (in princ. Ioannis.) Hoc autem Verbum non eſt humanum verbum. Quomodo enim erat in principio humanum verbum, ultimo loco accipiente homine generationis principium? Non igitur in principio verbum erat humanum, ſed nec Angelorum: omnis enim creatura infra ſæculorum terminos eſt, a creatore eſſendi ſumens principium. Sed audi Evangelium decenter: ipſum enim Unigenitum Verbum dixit. CHRYSOSTOMUS (hom. 1. in Ioan.) Si autem quis dixerit: Cur Patrem dimittens, mox nobis de Filio loquitur? Quoniam ille quidem manifeſtus omnibus erat, etſi non ut Pater, ſed ut Deus; Unigenitus autem ignorabatur; ideo decenter eam, quæ de iſto eſt, cognitionem confeſtim initio ſtuduit imponere his qui neſciebant eum; ſed neque Patrem in his quæ de Filio ſunt ſermonibus tacuit. Propter hoc autem & Verbum eum vocavit: quia enim docturus erat, quod hoc Verbum unigenitus eſt Filius Dei, ut non paſſibilem æſtimet quis generationem, præveniens Verbi nuncupatione, deſtruit pernicioſam ſuſpicionem, eſſe ex Deo Filium impaſſibiliter oſtendens. Secunda vero ratio eſt, quia ea quæ ſunt Patris nobis annuntiare debebat. Non ſimpliciter vero eum verbum dixit, ſed cum articuli adiectione, a reliquis ipſum ſeparans. Conſuetudo enim eſt Scripturæ verba vocare leges Dei, & præcepta: hoc autem Verbum ſubſtantia quædam eſt, hypoſtaſis, ens, ex ipſo proveniens impaſſibiliter Patre. BASILIUS (homil. in princ. Ioan.) Quare igitur Verbum? Quia impaſſibiliter natum eſt, quia eſt generantis imago, totum in ſeipſo generantem demonſtrans, nihil inde ſeparans, ſed in ſeipſo perfectum exiſtens. AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. XIII.) Sicut enim ſcientia noſtra illi ſcientiæ Dei, ſic noſtrum verbum quod naſcitur de noſtra ſcientia, diſſimile eſt illi Verbo Dei, quod natum eſt de Patris eſſentia. Tale eſt autem, ac ſi dicerem de Patris ſcientia, de Patris ſapientia; vel, quod eſt expreſſius, de Patre ſcientia, de Patre ſapientia. (Cap. XIV.) Verbum ergo Dei Patris unigenitus Filius, per omnia Patri ſimilis, & æqualis: hoc enim eſt omnino quod Pater, non tamen Pater: quia iſte Filius, ille Pater: ac per hoc novit omnia quæ novit Pater; (1) ſed ei noſſe de Patre eſt, ſicut eſſe: noſſe enim, & eſſe ibi unum eſt; & ideo Patri, ſicut eſſe non eſt a Filio, ita nec noſſe. Proinde tamquam ſeipſum dicens, Pater genuit Verbum ſibi æquale per omnia: non enim ſeipſum integre, perfecteque dixiſſet, ſi aliquid minus, aut amplius eſſet in eius Verbo quam in ſeipſo. Noſtrum autem verbum interius, quod invenimus eſſe utcumque illi ſimile, quantum (2) ſit etiam diſſimile, non pigeat intueri. (Cap. XV.) Eſt enim verbum mentis noſtræ quandoque formabile, (3) nondum formatum, quiddam mentis noſtræ, quod hac atque hac volubili quadam motione iactamus, cum a nobis nunc id, nunc illud, ſicut inventum fuerit, vel occurrerit, cogitatur; & tunc fit verum verbum, quando illud quod nos diximus volubili motione iactare, ad id quod ſcimus pervenit, atque inde formatur, eius omnimodam ſimilitudinem capiens, ut quomodo res quæque ſcitur, ſic etiam cogitetur. Quis non videat quanta ſit (4) hic diſſimilitudo ab illo Dei Verbo, quod in forma Dei ſic eſt ut non ante fuerit formabile, (5) poſtea formatum; non aliquando poſſit eſſe informe, ſed ſit forma ſimplex, (6) & ſimpliciter æqualis ei de quo eſt? Quapropter ita dicitur illud Dei Verbum, ut Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid eſſe quaſi volubile dicatur in Deo, quod nunc habeat, nunc accipiat formam ut verbum ſit, eamque poſſit amittere, atque informiter quodammodo volutari. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXXVIII.) Eſt enim Verbum Dei forma quædam non formata, ſed forma omnium formarum, forma incommutabilis, ſine lapſu, ſine defectu, ſine tempore, ſine loco, ſuperans omnia, exiſtens in omnibus fundamentum quoddam, in quo ſunt, & faſtigium ſub quo ſunt. BASILIUS (hom. in princ. Ioan.) Habet autem & verbum noſtrum exterius divini Verbi ſimilitudinem quamdam: nam noſtrum verbum totam declarat mentis conceptionem: quæ namque mente concepimus, ea verbo proferimus. Et quidem cor noſtrum quaſi fons quidam eſt; verbum vero prolatum quaſi quidam rivulus manans ex ipſo. CHRYSOSTOMUS (hom. 1.) Conſidera etiam in Evangeliſta prudentiam ſpiritualem. Noverat homines id quod antiquius eſt, & quod eſt ante omnia maxime hono-

(1) *Al.* ſit ei. (2) *Al.* deſideratur ſit. (3) *Al.* nondum formatum quidem. (4) *Al.* hæc. (5) *Al.* poſtquam. (6) *Al.* omittitur & ſimpliciter.

honorantes, & ponentes Deum, propter hoc primum dicit principium: *In principio*, inquit, *erat Verbum*. ORIGENES (hom. 1. in Ioan.) Plura autem ſunt ſignata ab hoc nomine *principium*. Eſt enim principium, ſicut itineris, & longitudinis, ſecundum illud Proverb. XVI. „ Initium boni itineris „ iuſtorum exercitium. " Eſt autem principium & generationis, iuxta illud Iob XL. „ Hoc eſt principium creaturæ Domini. " Sed etiam Deum non enormiter aſſeret aliquis omnium principium. Illud etiam ex quo ſicut ex præiacente materia alia fiunt, principium eſt penes eos qui credunt illam ingenitam. Eſt etiam principium ſecundum ſpeciem; ſicut Chriſtus principium eorum eſt qui ſecundum imaginem Dei formati ſunt. Eſt etiam principium diſciplinæ, ſecundum illud Hebr. VI. „ Cum deberetis „ eſſe magiſtri propter tempus, rurſus in„ digetis ut doceamini quæ ſunt elementa „ exordii ſermonum Dei. " Duplex enim eſt documenti principium: hoc quidem natura, hoc vero quo ad nos; ut ſi dicatur, initium ſapientiæ fore natura quidem Chriſtum, inquantum Sapientia, & Verbum Dei eſt; quo ad nos vero, inquantum Verbum caro factum eſt. Tot igitur ſignificatis ad præſens nobis de principio occurrentibus poteſt accipi illud (1) ex quo quid eſt agens. Conditor enim Chriſtus eſt velut principium, ſecundum quod Sapientia eſt; ut Verbum in principio, quaſi in ſapientia ſit. Plura enim bona de Salvatore dicuntur. Velut igitur vita in Verbo eſt, ſic Verbum in principio, ideſt in ſapientia erat. Conſidera vero ſi poſſibile eſt ſecundum hoc ſignificatum accipere nos principium, prout ſecundum Sapientiam, & exempla quæ in ea ſunt, fiunt omnia; vel quia principium Filii Pater eſt, & principium creaturarum, & omnium entium; per illud, *In principio erat Verbum*, Verbum Filium intelligas in principio, ideſt in Patre, dictum fore. AUGUSTINUS VI. de Trin. (cap. 11.) Aut *In principio* (2) ſic dictum eſt ac ſi diceretur, Ante omnia. BASILIUS (hom. in prin. Ioan.) Prævidit enim Spiritus ſanctus futuros quoſdam invidentes gloriæ Unigeniti qui præferrent ſophiſmata ad ſubverſionem auditorum: quia ſi genitus eſt, non erat; & antequam genitus eſſet, non erat. Ne igitur talia garrire præſumant, Spiritus ſanctus ait: *In principio erat Verbum.* HILARIUS II. de Trin. (cir. med.) Tranſeunt tempora, tranſeunt ſæcula, tolluntur ætates: pone aliquid quod voles tuæ opinionis principium; non tenes tempore: erat enim unde tractatur. CHRYSOSTOMUS (hom. 1.) Sicut autem quis cum ſtat in navi ſecus littus, videt civitates, & portus; cum vero eum aliquis in medium pelagi duxerit, a prioribus quidem deſiſtere facit, non tamen alicubi defigit ei oculum; ita Evangeliſta hic ſuper omnem nos ducens creaturam, ſuſpenſum dimittit oculum, non dans (3) ſuſpicere aliquem finem ad ſuperiora: hoc enim, *In principio erat*, ſemper & infinite eſſendi ſignificativum eſt. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXXVIII.) Sed dicunt: Si Filius eſt, natus eſt: hoc fatemur. Adiungunt deinde: Si natus eſt Patri Filius, erat Pater antequam ei Filius naſceretur: hoc reſpuit fides. Ergo ait: Rationem mihi redde quomodo & Filius naſci potuit Patri, ut coævus eſſet ei a quo natus eſt. Poſt patrem enim naſcitur Filius, utique patri morituro ſucceſſurus. Similitudines adhibent de creaturis; & nobis laborandum eſt ut & nos inveniamus ſimilitudines earum rerum quas aſtruimus. Sed quomodo poſſumus in creatura invenire coæternum, quando in creatura nil invenimus æternum? Sed ſi poſſunt inveniri hæc duo coæva, generans, & generatum, ibi intelligimus (4) coæterna. Ipſa quidem Sapientia dicta eſt in Scripturis candor lucis æternæ, dicta eſt imago Patris. Hinc capiamus ſimilitudinem, ut inveniamus coæva, ex quibus intelligamus coæterna. Nemo autem dubitat, quod ſplendor de igne exit. Ponamus ergo ignem patrem illius ſplendoris: mox quidem ut lucernam accendo, ſimul cum igne & ſplendor exiſtit. Da mihi hic ignem ſine ſplendore, & credo tibi Patrem ſine Filio fuiſſe. Imago exiſtit de ſpeculo, hominis intuentis ſpeculum exiſtit imago mox ut aſpector exstiterit; ſed ille qui inſpicit erat antequam accederet ad ſpeculum. Ponamus ergo aliquid natum ſuper aquam, ut virgultum, aut herbam: nonne cum imagine ſua naſcitur? Si ergo ſemper eſſet virgultum, ſemper eſſet & imago de virgulto. Quod autem de alio eſt, utique natum eſt. Poteſt ergo ſemper eſſe generans, & ſemper cum illo quod de eo natum eſt. Sed dicet aliquis: Ecce intellexi æternum Patrem, coæternum Filium; tamen ſicut effuſum ſplendorem minus igne lucentem, aut ſicut effuſam imaginem minus quam vir-

(1) *Nicolai habet* ex quo dicitur principium quod eſt agens. (2) *Al.* ſicut. (3) *Al.* ſuſcipere. (4) *Al.* æterna.

virgultum exiſtentem dicimus. Non, ſed æqualitas omnimoda eſt. Non credo, ait, quia non inveniſti ſimilitudinem. Fortaſſis autem invenimus in creatura quomodo intelligamus Filium & coæternum Patri, & nequaquam minorem; ſed non illud poſſumus invenire in uno genere ſimilitudinum. Iungamus (1) ergo ambo genera: unum unde ipſi dant ſimilitudines, & alterum unde nos dedimus. Dederunt enim illi ſimilitudinem ex his quæ præceduntur tempore ab his a quibus naſcuntur, ſicut homo de homine; ſed tamen homo, & homo ſunt eiuſdem ſubſtantiæ. Laudamus ergo in iſta nativitate æqualitatem naturæ: deeſt æqualitas temporis. In illo autem genere ſimilitudinum quod nos dedimus de ſplendore ignis, & de imagine virgulti, æqualitatem naturæ non invenis, invenis coævitatem. Totum ergo ibi quod hic ex partibus ſingulis, & rebus ſingulis invenitur; & non hoc ſolum quod in creaturis, totum invenio ibi, ſed tamquam in creatore. Ex Gestis Concilii Epheſini *a*. Propterea alicubi quidem Filium appellat Patris, alicubi autem Verbum nominat, alicubi autem ſplendorem vocat Scriptura divina; ſingula horum nominum de ipſo dicens, ut intelligas ea quæ de Chriſto dicuntur, eſſe (2) contra blaſphemiam: quia enim tuus filius eiuſdem tibi naturæ ſit, volens ſermo oſtendere unam ſubſtantiam Patris, & Filii, dicit Filium Patris, qui ex eo natus eſt unigenitus. Deinde quoniam nativitas, & filius apud nos oſtentationem præbent paſſionis; (3) ideo hunc Filium appellat & Verbum, impaſſibilitatem nativitatis eius nomine iſto demonſtrans. Sed quoniam pater quiſpiam factus ut homo, indubitanter ſenior filio ſuo demonſtratur; ne hoc ipſum etiam (4,) de divina natura putares, ſplendorem vocat Unigenitum Patris: ſplendor enim naſcitur quidem ex ſole, non autem intelligitur ſole poſterior. Coexiſtere ergo ſemper Patri Filium ſplendor tibi denuntiet, impaſſibilitatem nativitatis oſtendat Verbum; conſubſtantialitatem Filii nomen inſinuet. Chrysostomus (homil. II. in Ioan.) Sed dicunt illi, quoniam hoc, ideſt *in principio*, non æternitatem oſtendit ſimpliciter: etenim & de cælo iſtud, & de terra dictum. „ In principio (inquit Gen. I.) „ fecit Deus cælum, & terram. “ Sed quid communem habet *erat* ad *fecit*? Sicut enim quod eſt, cum de homine quidem dicitur, tempus præſens ſignificat tantum; cum autem de Deo, id quod eſt ſemper, & æternaliter; ita & *erat* de noſtra quidem cum dicitur natura, præteritum ſignificat tempus; cum autem de Deo, æternitatem oſtendit. Origenes in hom. (II. in diverſ. loc.) *Sum* enim verbum duplicem habet ſignificationem: aliquando enim temporales motus ſecundum analogiam aliorum verborum declarat, aliquando ſubſtantiam uniuſcuiuſque rei, de qua prædicatur, ſine temporali motu ullo deſignat; ideo & ſubſtantivum vocatur. Hilarius II. de Trin. (circa med.) Reſpice igitur ad mundum, intellige quid de eo ſcriptum eſt: „ In principio fecit Deus cælum, & terram. “ Fit ergo in principio quod creatur, & ætates continet quod in principio continetur ut fieret. Piſcator autem illitteratus, indoctus, liber a tempore, ſolutus a ſæculis eſt, vicit omne principium: erat enim quod eſt, neque in tempore aliquo concluditur ut cœperit quod erat potius in principio quam fiebat. Alcuinus. Contra eos ergo qui propter temporalem nativitatem dicebant Chriſtum non ſemper fuiſſe, incipit Evangeliſta de æternitate Verbi, dicens: *In principio erat Verbum*.

(b) Chrysostomus (homil. II.) Quia maxime Dei hoc eſt proprium, æternum, & ſine principio eſſe, hoc primum poſuit: deinde ne quis audiens, *In principio erat Verbum*, ingenitum Verbum dicat, confeſtim hoc removit dicens: *Et Verbum erat apud Deum*. Hilarius II. de Trin. Sine principio enim eſt apud Deum, & qui abeſt a tempore, non abeſt ab auctore. Basilius (hom. in prin. Ioan.) Rurſus hoc dicit propter blaſphemantes, quod non erat. Ubi ergo erat Verbum? Non in loco incircumſcriptibilia continentur. Sed ubi erat? Apud Deum: neque Pater loco, neque Filius circumſcriptione aliqua continentur. Origenes (hom. II. in Ioan.) Utile eſt etiam inducere, quod verbum dicitur ad aliquos fieri, puta ad Oſee, vel Eſaiam, aut Hiere-

(1) *Al. omittitur* ergo. (2) *Al.* circa. *Forte etiam* citra. (3) *Al.* ideoque. (4) *Al.* de divina natum eſſentia putares.

Ex editione P. Nicolai.

a Sive in Concil. Epheſ. part. III. ex hom. Theodoti Epiſcopi Ancyrani, quæ in diem natalem Salvatoris ab illo habita eſt, & præſente Cyrillo lecta, qui Concilio præerat.

Digitized by Google

Hieremiam: ad Deum autem non fit, quaſi prius non ens apud ipſum: ex eo igitur quod iugiter eſt in eo, dicitur: *Et Verbum erat apud Deum*: quia nec a principio a Patre ſeparatus eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. III.) Non etiam dixit, In Deo erat, ſed *Apud Deum erat*, eam quæ ſecundum hypoſtaſim eius eſt æternitatem nobis oſtendens. THEOPHYLACTUS (in hoc loco.) Videtur autem mihi quod Sabellius ex hoc dicto ſubverſus eſt. Ipſe enim dicebat, quod Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus una eſt perſona, quæ aliquando ut Pater apparuit, aliquando ut Filius, aliquando ut Spiritus ſanctus. Manifeſte vero confunditur ex hoc verbo: *Et Verbum erat apud Deum*. Hic enim Evangeliſta alium declarat eſſe Filium, alium Deum, ſcilicet Patrem.

(c) HILARIUS II. de Trin. (ſ circ. med.) Dices: Verbum ſonus vocis eſt, enuntiatio negotiorum, & elocutio cogitationum: hoc Verbum in principio apud Deum erat, quia ſermo cogitationis æternus eſt, cum qui cogitat ſit æternus. Sed quomodo in principio erat quod neque ante tempus, neque poſt tempus eſt? Et neſcio an ipſum poſſit eſſe in tempore. Loquentium enim ſermo neque eſt antequam loquantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo enim ipſo quod loquuntur, dum finiunt, iam non erit id unde cœperunt. Sed ſi primam ſententiam rudis auditor admiſeras, *In principio erat Verbum*; de ſequenti quid quæris, *Et Verbum erat apud Deum*? Numquid audieras de Deo, ut ſermonem reconditæ cogitationis acciperes; aut feſellerat Ioannem quid eſſet momenti inter ineſſe & adeſſe? Id enim quod in principio erat, non in altero eſſe, ſed cum altero prædicatur. Statum igitur verbi, & nomen expecta: dicit namque: *Et Deus erat Verbum*. Ceſſat ſonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hic res eſt, non ſonus: natura, non ſermo; Deus, non inanitas eſt. HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Simplex autem nuncupatio eſt, & caret offendiculo adiectionis alienæ. Ad Moyſen dictum eſt Exod. IV. „ Dedi te Deum Pharaoni: “ ſed numquid non adiecta nominis cauſa eſt, cum dicitur Pharaoni? Moyſes enim Pharaoni Deus datus eſt, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud eſt Deum dari, & aliud Deum eſſe. Memini quoque & alterius nuncupationis, ubi dicitur Pſal. LXXXI. „ Ego dixi, Dii eſtis: “ ſed in eo indulti nominis ſignificatio eſt: & ubi refertur, Ego dixi, loquentis potius ſermo eſt, quam rei nomen. Cum autem audio, *Et Deus erat Verbum*, non dictum ſolum audio Verbum, ſed demonſtratum eſſe intelligo quod Deus eſt. BASILIUS (hom. I. in princ. Ioan.) Sic igitur excludens accuſationem blaſphemantium, & quærentium quid eſt Verbum, reſpondet: *Et Deus erat Verbum*. THEOPHYLACTUS. Vel aliter continua. Poſtquam Verbum erat apud Deum, manifeſtum eſt quod duæ perſonæ erant, quamvis una natura in duabus exiſtat: unde dicitur: *Et Deus erat Verbum*: ita ut una natura ſit Patri, & Filio, cum ſit una deitas. ORIGENES (tom. II. in Ioan.) Adiiciendum etiam, quod verbum in eo quod fit ad Prophetas, illuſtrat Prophetas ſapientiæ lumine; apud Deum vero eſt Verbum obtinens ab eo quod ſit Deus: unde prælocavit hoc quod eſt, *Verbum erat apud Deum*, ei quod eſt, *Deus erat Verbum*. CHRYSOSTOMUS (hom. III. cir. med.) Et non ut Plato, hoc quidem intellectum quemdam, hoc vero animam mundi eſſe dicens: hæc enim procul ſunt a divina natura. Sed dicunt: Pater cum articuli adiectione dictus eſt Deus, Filius autem ſine hac. (1) Quid ergo, cum Apoſtolus dicat ad Tit. II. „ Magni Dei, & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti: “ & rurſus Rom. IX. „ Qui eſt ſuper omnia Deus: “ ſed & Romanis ſcribens dicit cap. I. „ Gratia vobis, & pax „ a Deo Patre noſtro, “ ſine adiectione articuli. (2) Sed & ſuperfluum erat hic apponere ſuperius continue adiectum. Non igitur etſi non eſt adiectus Filio articulus, propter hoc Filius minor eſt Deus.

(d) HILARIUS II. de Trin. (cir. med.) Quia dixerat, *Deus erat Verbum*, trepido in dicto, & me inſolens ſermo commovet, cum unum Deum Prophetæ nuntiaverunt. Sed ne quo ultra trepidatio mea progredi poſſit, reddit ſacramenti tanti piſcator diſpenſationem, & refert ad unum omnia, ſine contumelia, ſine abolitione, ſine tempore, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*: apud unum ingenitum Deum, ex quo ipſe unius (3) unigenitus Deus eſt, prædicatur. THEOPHYLACTUS. Et rurſus ne ſuſpicio diabolica aliquos conturbaret, ne forte cum Verbum Deus ſit, inſurrexerit contra Patrem, ut aliqui fabulantur Gentilium, & ſeparatus a Patre fuerit ipſi Patri contrarius, dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; quaſi dicat: Hoc Dei Verbum numquam a Deo

(1) *Al.* Quid ergo Apoſtolus dicit. (2) *Al.* Aliter & ſuperfluum. (3) *Al.* ingenitus.

Digitized by Google

Deo extitit (1) ſeparatum. CHRYSOSTOMUS (hom. III. paulo poſt prin.) Vel ne audiens, *In principio erat Verbum*, æviternum quidem æſtimes, ſeniorem vero ſpatio aliquo Patris vitam ſuſcipias, induxit: *Hoc erat in principio apud Deum*: non enim fuit umquam ſolitarius ab illo; ſed ſemper Deus apud Deum erat. (Ibid. cir. med.) Vel quia dixerat, *Deus erat Verbum*, ut non æſtimet quis minorem eſſe deitatem Filii, confeſtim cognoſcitiva propriæ deitatis ponit, & æternitatem aſſumens, cum dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; & quod factum eſt adiiciens: *Omnia per ipſum facta ſunt*. ORIGENES (tom. II. in Ioan.) Vel aliter. Poſtquam præmiſerat tres propoſitiones Evangeliſta, reſumit tria in unum, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*. In primo enim trium didicimus, in quo erat Verbum, quia *in principio erat*; in ſecundo apud quem, quia *apud Deum*; in tertio quid erat Verbum, quia *Deus*. Velut ergo demonſtrans (2) Verbum prædictum, Deum, per hoc quod dicit *hoc*, & colligens in propoſitionem quartam hoc quod eſt, *In principio erat Verbum*, *& Verbum erat apud Deum*, *& Deus erat Verbum*, ait: *Hoc erat in principio apud Deum*. Quærat autem aliquis, cur non eſt dictum: In principio erat Verbum Dei, & Verbum Dei erat apud Deum, & Deus erat Verbum Dei. Quiſquis autem unicam veritatem fatebitur eſſe; palam eſt quoniam & demonſtratio eius, quæ eſt ſapientia, una eſt. Sed ſi veritas una, & ſapientia una, Verbum quoque quod veritatem enuntiat, & ſapientiam expandit in his qui ſuſceptibiles ſunt, unum ſiquidem erit. Nec hoc dicimus inficiantes Verbum Dei fore; ſed oſtendentes utilitatem omiſſionis huius vocabuli Dei. Ipſe quoque Ioannes in Apocalypſis XIX. dicit: „ Et nomen eius Verbum Dei. " ALCUINUS. Qualiter autem ponit ſubſtantivum verbum *erat*? Ut intelligeres omnia tempora præveniſſe coæternum Deo Patri Verbum.

(e) ALCUINUS. Poſtquam dixit de natura Filii, de operatione eius ſubiungit, dicens: *Omnia per ipſum facta ſunt*; ideſt, quicquid eſt ſive in ſubſtantia, ſive in aliqua proprietate. HILARIUS II. de Trin. (cir. med.) Vel aliter. Erat quidem Verbum in principio, ſed potuit non eſſe ante principium. Sed quid ille? *Omnia per ipſum facta ſunt*. Infinitum eſt per quod fit omne quod factum eſt; & cum ab eo ſint omnia, & tempus ab eo eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. IV.) Moyſes quidem incipiens Scripturam veteris teſtamenti, de ſenſibilibus nobis loquitur, & hęc enumerat per multa. „ In principio enim (ait) fecit Deus „ cælum, & terram: " Deinde inducit, quoniam & lux facta eſt, & firmamentum, & ſtellarum naturæ, & genera animalium. Evangeliſta vero hæc omnia excedens uno verbo comprehendit, ut cognita auditoribus, ad altiorem feſtinans materiam, totum hunc librum inſtituens non de operibus, ſed de conditore. AUGUSTINUS I. ſuper Geneſim ad litteram (cap. II.) Cum enim dicitur, *Omnia per ipſum facta ſunt*, ſatis oſtenditur & lux per ipſum facta, cum dixit Deus, (3) „ Fiat lux; " & ſimiliter de aliis. Quod ſi ita eſt, æternum eſt, quod ait Deus, „ Fiat lux, " quia Verbum Dei, Deus apud Deum, Patri coæternus eſt quamvis creatura temporalis facta ſit. Cum enim verba ſint temporis, cum dicimus, Quando, & aliquando, æternum tamen eſt in Verbo Dei, quando aliquid fieri debeat; & tunc fit quando fieri debuiſſe in illo Verbo eſt, in quo non eſt quando, & aliquando: quoniam totum illud Verbum æternum eſt. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. I.) Quomodo ergo poteſt fieri ut Verbum Dei factum ſit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si & Verbum ipſum factum eſt, per quod aliud Verbum factum eſt? Si hoc dicis, quia eſt verbum Verbi, per quod factum eſt illud, ipſum dico ego unigenitum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Dei, concede non factum Verbum per quod facta ſunt omnia. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. VI.) Et ſi factum non eſt, creatura non eſt; ſi autem creatura non eſt, eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ eſt: omnis enim ſubſtantia quæ Deus non eſt, creatura eſt; & quæ creatura non eſt, Deus eſt. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Solent autem Arriani dicere, quod ſicut per ſerram oſtium fieri dicimus, quaſi per organum; ſic & per Filium omnia facta fuiſſe dicuntur, non quod ipſe ſit factor, ſed organum; & ſic facturam aiunt Filium, tamquam factum ad hoc ut per eum omnia fierent. Nos autem ad huiuſmodi fictores mendacii ſimpliciter reſpondemus, Si enim, ut dicitis, Pater creaſſet ad hoc Filium ut eo tamquam organo uteretur, videretur quod inhonorabilior ſit Filius quam quæ facta ſunt; ſicut ea quæ per ſerram ſunt facta, ipſo organo nobiliora exiſtunt: nam ſerra propter ipſa facta eſt. Sic & propter ipſa quæ facta

(1) *Al.* ſeparatim. (2) *Al.* Verbum, & Deum prædictum Deum. (3) *Al.* Erat lux.

Digitized by Google

cta ſunt, ut aiunt, Pater creavit Filium; tamquam ſi non deberet Deus cuncta creare, nequaquam Filium produxiſſet. Quid his verbis inſanius? Sed aiunt: Quare non dixit, quod omnia Verbum fecit; ſed uſus eſt hac præpoſitione *per*? Ne Filium ingenitum ingelligeres, & ſine principio, & Dei conditorem. Chryſoſtomus (hom. iv.) Sed ſi præpoſitio *per* conturbat te, & quęris in Scriptura quod ipſum Verbum omnia faceret, audi David Pſal. ci. „ Initio tu, „ Domine, terram fundaſti, & opera ma„nuum tuarum ſunt cæli. “ Quod autem hoc de Unigenito dixerit, addiſces ab Apoſtolo utente hoc verbo in Epiſtola ad Hebræos de Filio. Si vero de Patre hoc Prophetam dixiſſe dicis, Paulum vero (1) Filio adaptaſſe; idem fit rurſus. Neque enim id Filio convenire dixiſſet, niſi vehementer conſideraret quoniam quæ ſunt dignitatis, cohonorabilia ſunt utrique. Si rurſus *per* præpoſitio aliquam ſubiectionem tibi videtur inducere, cur Paulus eam de Patre ponit? „ Fidelis „ (inquit I. Corinth. i.) Dominus, per quem „ vocati ſumus in ſocietatem Filii eius. “ Et iterum II. Corinth. i. „ Paulus Apoſto„lus per voluntatem Dei. Origenes (tom. ii.) Erravit etiam in hoc Valentinus, dicens, Verbum eſſe quod mundanæ creationis præſtitit cauſam creatori. Sed ſi ſic ſe habet veritas rerum, prout ipſe intelligit, oportebat ſcriptum fore per (2) creatorem univerſa conſiſtere a Verbo, non autem e contra per Verbum a creatore.

(f) Chryſoſtomus (hom. iv.) Ut non æſtimes, tum dicit, *Omnia per ipſum facta ſunt*, illa omnia ſolum dicere eum quæ a Moyſe dicta ſunt, convenienter inducit: *Et ſine ipſo factum eſt nihil*, ſive viſibile quid, ſive intelligibile. Vel aliter. Ne hoc quod dixit, *Omnia per ipſum facta ſunt*, de ſignis ſuſpiceris nunc dici, de quibus reliqui Evangeliſtæ locuti ſunt, inducit: *Et ſine ipſo factum eſt nihil*. Hilarius (Lib. II. de Trin. circa med.) (3) Vel aliter. Hoc quod dicitur, *Omnia per ipſum facta ſunt*, non habet modum: eſt ingenitus qui factus a nemine eſt, eſt & ipſe genitus ab innato. Reddidit auctorem cum ſocium profeſſus eſt, (4) dicens: *Sine ipſo factum eſt nihil*: cum enim nihil ſine eo, intelligo non eſſe ſolum: quia alius eſt per quem, alius ſine quo non. Origenes in hom. (iii. in diver. loc.) Vel aliter. Ne exiſtimares ea quæ per Verbum facta ſunt, per ſe exiſtentia, non contenta a Verbo, ait: *Et ſine ipſo factum eſt nihil*; hoc eſt, nihil factum eſt extra ipſum: quia ipſe ambit omnia, conſervans ea. Auguſtinus de Quæſt. nov. & vet. teſta. (quæſt. xcvii.) Vel dicens, *Sine ipſo factum eſt nihil*, nullo modo ipſum facturam eſſe ſuſpicari debere edocuit. Quomodo enim poteſt dici, Ipſe eſt factura, cum nihil dicatur Deus ſine ipſo feciſſe? Origenes ſuper Ioan. (tom. ii.) Vel aliter. Si omnia per Verbum facta ſunt; de numero vero omnium eſt malitia, & totus fluxus peccati; & hæc per Verbum facta ſunt: & hoc eſt falſum. Quantum igitur ad ſignificata, nihil, & non ens, unum ſunt. Videtur autem Apoſtolus non entia prava dicere. „ Vocat (inquit Rom. iv.) Deus ea quæ „ non ſunt tamquam ea quæ ſunt. “ Totaque pravitas nihil dicitur, dum abſque Verbo facta eſt. Auguſtinus ſuper Ioan. (tract. i.) Peccatum enim non per ipſum factum eſt: & manifeſtum eſt quia peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cum peccant. Et idolum non per Verbum factum eſt: habet quidem formam quamdam humanam, (5) & ipſe homo per Verbum factus eſt; ſed forma hominis in idolo non per Verbum facta eſt: ſcriptum eſt enim I. Corinth. viii. „ Scimus quod nihil „ eſt idolum. “ Ergo iſta non ſunt facta per Verbum; ſed quæcumque facta ſunt naturaliter, univerſa natura rerum, omnis omnino creatura ab Angelo uſque ad vermiculum. Origenes (tomo ii.) Valentinus autem excluſit ab omnibus per Verbum factis quæ ſunt in ſæculis facta, quæ credit ante Verbum extitiſſe, præter evidentiam loquens: ſiquidem quæ putantur ab eo divina, removentur ab omnibus; quæ autem, velut ipſe putat, penitus deſtruuntur, vere dicuntur omnia. Quidam enim falſo dicunt diabolum non eſſe creaturam Dei: inquantum enim diabolus eſt, creatura Dei non eſt; is autem cui accidit eſſe diabolum, divina eſt creatura; ac ſi diceremus, homicidam creaturam Dei non eſſe, qui tamen in eo quod homo eſt, creatura Dei eſt. Auguſtinus de Natura boni (cap. xxv.) Non autem ſunt audienda deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum eſſe putant, quia ipſum nihil in fine ſententiæ poſitum eſt: nec intelligunt

(1) *Al.* Filium adoptaſſe. (2) *Al.* creationem. (3) *Al.* Vel aliter dicitur hoc quod dicitur &c.
(4) *Addit Nicolaus* Evangeliſta. (5) *Al.* Sed ipſe homo per Verbum factus eſt. Nam forma hominis &c.

nihil intereſſe utrum dicatur, Sine ipſo nihil factum eſt, an *Sine ipſo factum eſt nihil*. ORIGENES (tomo 11.) Si accipiatur verbum pro eo quod in quolibet hominum eſt, quia & ipſum inſitum eſt cuilibet ab eo quod in principio erat Verbum, etiam ſine hoc verbo nihil committimus, ſimpliciter accipiendo quod dicitur, *Nihil*. Ait enim Apoſtolus quod ſine lege peccatum mortuum erat, adveniente vero mandato peccatum revixit: non enim reputatur peccatum lege non exiſtente; ſed nec peccatum erat, non exiſtente Verbo: quia Dominus dicit infra xv. *Si non veniſſem, & eſſem illis locutus, peccatum non haberent*. Quælibet enim excuſatio deficit volenti dare reſponſum de crimine, dum Verbo præſente, ac iudicante quid eſt agendum, non obedit quis illi. Nec propter hoc inculpandum eſt Verbum, ſicut nec magiſter, per cuius diſciplinam non remanet locus excuſationis diſcipulo delinquenti velut de ignorantia. Omnia ergo per Verbum facta ſunt, non ſolum naturalia, ſed etiam quæ ab irrationabilibus fiunt.

(g) BEDA (in 1. cap. Ioan.) Quia Evangeliſta dixit omnem creaturam factam eſſe per Verbum, ne quis forte crederet mutabilem eius voluntatem, quaſi qui ſubito vellet facere creaturam quam ab æterno numquam ante feciſſet; ideo docere curavit, factam quidem creaturam in tempore, ſed in æterna creatoris ſapientia, quando, & quos (1) crearet ſemper fuiſſe diſpoſitum: unde dicit: *Quod factum eſt in ipſo, vita erat*. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. 1. aliq. ante fin.) Poteſt autem ſic punctari. *Quod factum eſt in ipſo*, & poſtea dicatur, *Vita erat*. Ergo totum vita eſt, ſi ſic pronuntiaverimus: quid enim non in illo factum eſt? Ipſe eſt enim ſapientia Dei, (2) & dicitur in Pſalmo CII. „ Omnia in „ ſapientia feciſti. “ Omnia igitur ſicut per illum, ita & in illo facta ſunt. Si ergo quod in illo factum eſt, vita eſt; ergo & terra vita eſt, & lapis (3) vita eſt. Inhoneſtum eſt ſic intelligere, ne nobis ſubrepat ſecta Manichæorum, & dicat, quia habet vitam lapis, & habet vitam paries: ſolent enim iſta delirantes dicere; & cum reprehenſi fuerint, ac repulſi, quaſi de Scripturis proferunt dicentes: Ut quid dictum eſt: *Quod factum eſt in ipſo, vita erat*? Pronuntia (4) ergo ſic. *Quod factum eſt*, hic ſubdiſtingue, & deinde infer, *in ipſo vita erat*. Facta eſt enim terra; ſed ipſa terra quæ facta eſt, non eſt vita. Eſt autem in ipſa Dei ſapientia ſpiritualiter ratio quædam qua terra facta eſt; hæc vita eſt. Sicut arca in omni opere non eſt vita; arca in arte vita eſt, quia vivit anima artificis. Sic ergo quia ſapientia Dei, per quam facta ſunt omnia, ſecundum artem continet omnia quæ fiunt per ipſam artem, non hæc continuo ſunt vita; ſed quidquid factum eſt, vita eſt in illo. ORIGENES in hom. (11. in div. locos, ante med.) Poteſt autem & ſic diſtingui ſine errore: *Quod factum eſt in ipſo*, & poſtea dicatur, *vita erat*; ut ſit ſenſus: Omnia quæ per ipſum, & in ipſo facta ſunt, in ipſo vita ſunt, & unum ſunt. Erant enim, hoc eſt in ipſo ſubſiſtunt cauſaliter, priuſquam ſint in ſeipſis effective. Sed ſi quæris, quomodo, & qua ratione omnia quæ per Verbum facta ſunt, in ipſo vitaliter, & uniformiter, & cauſaliter ſubſiſtunt; accipe exempla ex creaturarum natura. Conſpice quomodo omnium rerum quas mundi huius ſenſibilis globoſitas comprehendit, cauſæ ſimul, & uniformiter in iſto ſole, qui eſt maximum mundi luminare, ſubſiſtunt, quomodo numeroſitas herbarum, & fructuum in ſingulis ſeminibus ſimul continetur; quomodo multiplices regulæ in arte artificis unum ſunt, & in animo diſponentis vivunt; quomodo infinitus linearum numerus in uno puncto unum ſubſiſtit; (5) & huiuſmodi varia perſpice exempla, ex quibus velut phyſicæ theoriæ pennis poteris arcana Verbi mentis acie inſpicere, & quantum datur humanis rationibus, videre quomodo omnia quæ per Verbum ſunt facta, in ipſo vivunt, & facta ſunt. HILARIUS (II. Lib. de Trin. par. a med.) Vel aliter poteſt legi. In eo quod dixerat, *Sine ipſo factum eſt nihil*, poſſet aliquis perturbatus dicere: Eſt ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non ſit ſine eo factum; & ſi aliquid per alterum, licet non ſine eo, iam non per eum omnia, quia aliud eſt feciſſe, aliud eſt interveniſſe facienti. Enarrat ergo Evangeliſta quid non ſine eo factum ſit, dicens: *Quod factum eſt in eo*. Hoc igitur non ſine eo quod (6) in eo factum eſt: nam id quod in eo factum eſt, etiam per eum factum eſt: omnia enim per ipſum, & in ipſo creata ſunt. In ipſo autem creata, quia naſcebatur creator Deus; ſed ex hoc ſine eo nihil factum eſt, quod tamen

(1) *Al.* curaret. (2) *Al.* ut. (3) *Al. omittitur* vita. (4) *Al. deeſt* ergo. (5) *Al.* & huius varia item & huius naturalia. *Nicolai autem legit* & huiuſmodi naturalia varia. (6) *Al. omittitur* in eo.

Digitized by Google

tamen in eo factum eſt, quia naſcens Deus vita erat, & qui vita erat, non poſteaquam natus erat, factus eſt vita. Nihil ergo ſine eo fiebat ex his quæ in eo fiebant, quia vita eſt in quo fiebant; & Deus qui ab eo natus eſt, non poſteaquam natus eſt, ſed naſcendo quoque extitit. CHRYSOSTOMUS (hom. IV. in Ioan.) Vel aliter. Non apponemus finale punctum, ubi dicitur, *Sine ipſo factum eſt nihil*, ſecundum hæreticos. Illi enim volentes Spiritum ſanctum creatum dicere, aiunt: *Quod factum eſt in ipſo, vita erat.* Sed ita non poteſt intelligi. Primum quidem neque tempus erat hic Spiritus ſancti meminiſſe; ſed ſi de ſancto Spiritu hoc dictum eſt; age, ſecundum eorum interim legamus modum: ita enim nobis hoc inconveniens erit: cum enim dicitur, *Quod factum eſt in ipſo, vita erat*: Spiritum ſanctum dicunt dictum eſſe vitam; ſed vita hæc & lux invenitur eſſe: inducit enim: *Vita erat lux hominum*. Quocirca, ſecundum eos, lucem omnium hunc Spiritum dicit. Quod autem ſuperius Verbum dixit, hic conſequenter & Deum, & vitam, & lucem nominat. *Verbum autem caro factum eſt*: erit igitur Spiritus ſanctus incarnatus, non Filius. Ideo dimittentes hunc modum legendi, ad decentem veniamus lectionem, & expoſitionem; hoc autem eſt cum dicitur: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil quod factum eſt*: ibi quieſcere fac ſermonem: deinde ab ea quæ deinceps eſt dictione incipe quæ dicit, *In ipſo vita erat*; ac ſi dicat: *Sine eo factum eſt nihil quod factum eſt*, ideſt factibilium. Vides qualiter hac brevi adiectione omnia correxit ſupervenientia inconvenientia. Inducens enim, *Sine eo factum eſt nihil*, & adiiciens, *Quod factum eſt*, & intelligibilia comprehendit, & Spiritum ſanctum excepit: Spiritus enim ſanctus factibilis non eſt. Hæc igitur quæ dicta ſunt, de conditione rerum dixit Ioannes. Inducit autem & eum qui eſt de providentia ſermonem, dicens, *In ipſo vita erat.* Quemadmodum in fonte qui generat abyſſos, & in nullo minoratur fons; ita & in operatione Unigeniti quæcumque credas per eum facta eſſe, non minor ipſe factus eſt. Nomen autem vitæ hic non ſolum conditionis eſt, ſed & providentiæ rerum, quæ eſt ſecundum permanentiam earum. Cum autem audis quoniam *in ipſo vita erat*, ne compoſitum æſtimes: *ſicut enim Pater habet vitam in ſeipſo, ita dedit & Filio vitam habere*: infra v. Ergo ſicut Patrem non utique dices compoſitum eſſe, ita nec Filium. ORIGENES (tomo III.) Vel aliter. Oportet ſcire quod Salvator quædam dicit non ſibi eſſe, ſed aliis; quædam vero & ſibi, & aliis. In hoc ergo quod dicitur, *Quod factum eſt in Verbo, vita erat*, ſcrutandum eſt an ſibi, & aliis vita eſt, vel aliis tantum; & ſi aliis, quibus aliis. Idem autem eſt vita & lux; Lux autem hominum eſt: fit itaque hominum vita, quorum eſt lux; & ſic in eo quod dicitur vita, Salvator (1) dicitur non ſibi, ſed aliis. Hæc quidem vita verbo præexiſtenti aderit, ex eo quod expiata a peccatis anima ſit ſerena, & vita inſeratur ei qui Verbi Dei ſe ſuſceptibilem ſtatuit. Unde Verbum quidem in principio non dixit factum: non enim erat quando principium Verbo careret. Vita autem hominum non ſemper erat in Verbo; ſed hæc vita hominum facta eſt, eo quod vita eſt lux hominum: cum enim homo non erat, nec lux hominum erat, luce ſecundum habitudinem ad homines intellecta; & ideo dicit: *Quod factum eſt in verbo, vita erat*; non autem, Quod erat in verbo, vita erat. Invenitur autem alia littera non incongrue habens: *Quod factum eſt in eo, vita eſt*. Si autem intelligamus vitam hominum quæ in Verbo fit, eum eſſe qui dixit infra XIV. *Ego ſum vita*, fatebimur neminem infidelium Chriſti vivere; ſed cunctos eſſe mortuos qui non vivunt in Deo.

(h) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Dixerat, *In ipſo vita erat*, ne putares quod abſque vita ſit Verbum; (2) nunc oſtendit quod vita ſit ſpiritalis, & lux rationalibus cunctis: unde dicitur: *Et vita erat lux hominum*; quaſi dicat: Lux iſta non eſt ſenſibilis, ſed intellectualis, illuminans ipſam animam. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. I.) Ex ipſa enim vita illuminantur homines, pecora non illuminantur: quia non habent rationales mentes, quæ poſſint videre ſapientiam; homo autem factus ad imaginem Dei, habet rationalem mentem, per quam poſſit percipere ſapientiam. Ergo illa vita per quam facta ſunt omnia, lux eſt, & non quorumcumque animalium, ſed hominum. THEOPHYLACTUS. Non autem dixit, Lux eſt ſolum Iudæis, ſed omnium ho-

(1) *Al. deeſt* dicitur. *Locum ſic exhibet P. Nicolai*. Et ſic in eo quod dicitur vita, dici poteſt Salvator non ſibi, ſed aliis vita, quorum etiam eſt lux. Hæc quidem vita Verbo Dei inſeparabiliter adeſt, et ab ipſo exiſtit ſimul atque facta fuerit. Oportet enim ut in anima præexiſtat ratio, ſive verbum ad eam expurgandam; quatenus expiata hoc modo a peccatis pura ſit, et ſic vita ingeneretur, vel inſeratur ei qui Verbi Dei ſuſceptibilem ſe ſtatuit. Unde Verbum etc. (2) *Al.* ſed vita ſit etc.

hominum: omnes enim homines, inquantum intellectum, & rationem recepimus ab eo quod nos condidit Verbo, intantum ab eo illuminari dicimur: nam ratio nobis tradita, per quam rationales dicimur, lux eſt ad operanda nos dirigens, & non operanda. ORIGENES (tract. III. ſuper Ioan. cap. I. ſuper *Quod factum eſt, in ipſo vita erat.*) Non eſt autem prætermittendum quod vitam præmittit luci hominum: inconſequens enim erat illuminari non viventem, & advenire illuminationi vitam. Si autem idem eſt *Vita erat lux hominum*, quod ſolum hominum, erit Chriſtus lux, atque vita ſolorum hominum. Hoc autem opinari hæreticum eſt. Non igitur quicquid dicitur aliquorum, illorum ſolum eſt: ſcriptum eſt enim de Deo, quod ſit Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, non tamen iſtorum tantum patrum dictus eſt Deus. Non ergo ex eo quod dicitur, *Lux hominum*, excluditur quin ſit aliorum. (1) Alius vero contendit ex eo quod ſcriptum eſt Gen. I. „ Faciamus hominem ad imaginem noſtram, “ quod quidquid ad imaginem ac ſimilitudinem Dei factum eſt, intelligi debet per hominem. Sic igitur lux hominum lux cuiuslibet rationalis creaturæ eſt.

(i) AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. I.) Quia vita illa eſt lux hominum, ſed ſtulta corda capere iſtam lucem non poſſunt, quia peccatis ſuis aggravantur, ut eam videre non poſſint; ne ideo cogitent quaſi abſentem eſſe lucem, quia eam videre non poſſunt, ſequitur: *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*. Quomodo enim homo poſitus in ſole cæcus, præſens eſt illi ſol, ſed ipſe ſoli (2) abſens eſt; ſic omnis ſtultus cæcus eſt, & præſens eſt illi ſapientia. Sed cum cæco præſens ſit, oculis eius abſens eſt, non quia illa ipſi abſens eſt, ſed quia ipſe abſens eſt ab illa. (3) ORIGENES (in Ioan. tom. III.) Tenebræ autem huiuſmodi hominum non natura ſunt, ſecundum illud Pauli Epheſ. v. „ Eramus aliquando tenebræ, nunc autem „ lux in Domino. “ ORIGENES in hom. (homil. II. in div. locos.) Vel aliter. Lux in tenebris fidelium animarum lucet, a fide inchoans, ad ſpem trahens. Imperitorum vero cordium perfidia, & ignorantia lucem Verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt. Sed iſte ſenſus moralis eſt. Phyſica vero horum verborum theoria talis eſt. Humana natura, etſi non peccaret, ſuis propriis viribus lucere non poſſet: non enim naturaliter lux eſt, ſed particeps lucis: capax ſiquidem ſapientiæ eſt, non ipſa ſapientia. Sicut ergo aer per ſemetipſum non lucet, ſed tenebrarum vocabulo nuncupatur; ita noſtra natura dum per ſeipſam conſideratur, quædam tenebroſa ſubſtantia eſt, capax ac particeps lucis ſapientiæ: & ſicut aer dum ſolares radios participat, non dicitur per ſe lucere, ſed ſolis ſplendor in eo apparere; ita rationabilis noſtrę naturæ pars, dum præſentiam Verbi Dei poſſidet, non per ſe res intelligibiles, & Deum ſuum, ſed per inſitum ſibi divinum lumen cognoſcit. *Lux itaque in tenebris lucet*: quia Dei Verbum vita, & lux hominum in noſtra natura, quæ per ſe inveſtigata, & conſiderata, informis quædam tenebroſitas invenitur, lucere non deſinit: & quoniam ipſa lux omni creaturæ eſt incomprehenſibilis, *tenebræ eam non comprehenderunt*. CHRYSOSTOMUS (hom. IV.) Vel aliter totum ab illo loco, *Et vita erat*.

(1) *Al.* alios vero continens, eo quod eſt „ Faciamus hominem ad imaginem noſtram, “ quidquid etc. (2) *Al.* abſiſtens, *& ſic infra.* (3) *Loco horum, quæ in omnibus a nobis conſultis exemplis habentur, ſequentia repoſuit Nicolai, priora velut inepte ac ſine indice loci poſita ſugillando.* ORIGENES (tract. ſive tomo III. in Ioan.) Quod ſi vita idem eſt cum luce hominum, nullus qui ſit in tenebris, vivit; nec ullus viventium eſt in tenebris; cum omnis qui vivit ſit etiam in luce, ac e converſo quiſquis eſt in luce ſimul etiam vivat. Ruſus, quoniam ex his quæ diſſeruimus de contrariis, intelligi poſſunt contraria prætermiſſa; diſſeritur autem de vita, et luce hominum; contrarium autem vitæ mors eſt, et contrarium luci hominum tenebræ hominum: videre eſt quod qui in tenebris exiſtat hominum, is etiam ſit in morte; & quæ ſunt mortis agens non alibi ſit quam in tenebris; qui vero agit quæ ſunt lucis, vel is cuius opera lucent coram hominibus, & qui memor eſt Dei, non eſt in morte, iuxta illud quod Pſal. VI. dicitur: Nihil rei cum morte habet qui memor eſt tui. An vero tenebræ hominum, et mors natura talia ſint necne, alterius eſt conſiderationis. Nos eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, etiamſi ſancti ſpiritualeſque aliquo modo ſimus. Quiſquis fuit aliquando tenebræ, factus eſt ſicut Paulus tenebræ, cum eſſet capax et aptus ut fieret lux in Domino, etc. (Et rurſus hom. II. in diverſ.) Vel aliter. Lux hominum eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui omni rationali et intellectuali creaturæ ſeipſum in natura humana manifeſtavit, et myſteria ſuæ divinitatis, qua æqualis eſt Patri, fidelium cordibus reſeravit, ſecundum illud Apoſtoli (ad Epheſ. cap. V.) *Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Dic igitur, *Lux in tenebris lucet*, quia totum genus hominum non ex natura, ſed merito peccati originalis in tenebris erat ignorantiæ veritatis; poſt ortum autem ex Virgine in cordibus cognoſcentium lucet Chriſtus. Quia tamen ſunt qui adhuc in tenebris obſcuriſſimis impietatis, et perfidiæ manent; Evangeliſta ſubiungit: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*; quaſi dicat: Lux in tenebris fidelium animarum lucet, a fide inchoans, ad ſpem trahens; imperitorum vero cordium etc.

erat lux hominum. Primum nos de conditione docuerat, deinde dicit & quæ ſecundum animam bona præbuit nobis veniens Verbum: unde dicit: *Et vita erat lux hominum*. Non dicit, Lux Iudæorum; ſed univerſaliter hominum: non enim Iudæi ſolum, ſed & Gentes ad hanc venerunt cognitionem. Non autem adiecit & Angelorum: quoniam ei de natura humana ſermo eſt, quibus Verbum venit evangelizans bona. ORIGENES (tom. II. in Ioan. ubi ſupra.) Quærunt autem quare non Verbum lux hominum dictum eſt, ſed vita quæ in Verbo fit: quibus reſpondemus: Quia vita quæ ad præſens, non ea quæ communis eſt rationalium, & irrationalium dicitur, ſed quæ adiungitur verbo quod in nobis fit per participationem Verbi primarii ad diſcernendum apparentem vitam, & non veram, & cupiendam veram vitam. Prius ergo participamus vitam quæ apud quoſdam quidem eſt potentia, non actu lux; (1) qui ſcilicet non ſunt avidi perquirere quæ ad ſcientiam pertinent; apud quoſdam vero & actu lux efficitur, qui, ſecundum Apoſtolum, æmulantur dona meliora, ſcilicet verbum ſapientiæ. *Si tamen* & tunc idem eſt vita & lux hominum, nullus manens in tenebris perfecte vivere comprobatur, nec quiſquam viventium conſiſtit in tenebris. CHRYSOSTOMUS (homil. IV. in Ioan. a med. illius.) Vita enim adveniente nobis, ſolutum eſt mortis imperium, & luce lucente nobis, non ultra ſunt tenebræ; ſed ſemper manet vita quam mors ſuperare non poteſt, nec tenebræ lucem: unde ſequitur: *Et lux in tenebris lucet*. Tenebras mortem, & errorem dicit: nam lux quidem ſenſibilis non in tenebris lucet, ſed ſine illis; prædicatio vero Chriſti in medio erroris regnantis fulſit, & eum diſparere fecit, & in vitam mortem fecit mortuus Chriſtus, ita eam ſuperans ut eos qui detinebantur reduceret. Quia igitur neque mors eam ſuperavit, neque error; ſed fulgida eſt eius prædicatio ubique, & lucet cum propria fortitudine; propterea ſubdit: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*. ORIGENES (tomo II. ſuper illud I. Ioan. *Lux in tenebris lucet*.) Eſt etiam ſciendum, quod ſicut lux hominum nomen eſt duarum ſpiritualium rerum, ſic & tenebræ: dicimus enim hominum lucem poſſidentem, opera lucis perficere, & etiam cognoſcere quaſi illuſtratum lumine ſcientiæ; & e contrario tenebras dicimus illicitos actus, & eam quæ videtur ſcientia, non eſt autem. Sicut autem Pater lux eſt, & in eo tenebræ non ſunt ullæ, ſic & Salvator. Sed quia ſimilitudinem carnis peccati ſubiit, non incongrue de eo dicitur, quod tenebrę in eo ſunt aliquæ, ipſo in ſe ſuſcipiente noſtras tenebras, ut eas diſſiparet. Hæc igitur lux, quæ facta eſt vita hominum, radiat in tenebris animarum noſtrarum, & venit ubi princeps tenebrarum harum cum genere bellat humano. Hanc lucem perſecutæ ſunt tenebræ; quod patet ex his quæ Salvator, & eius filii ſuſtinent, pugnantibus tenebris contra filios lucis. Verum quia Deus patrocinatur, non invaleſcunt: unde non apprehendunt lucem, vel quia celeritatem curſus lucis ſubſequi non valent propter propriam tarditatem, vel quia ſi ſupervenientem expectant, fugantur luce appropinquante. Oportet autem id conſiderare, quod non ſemper tenebræ in ſiniſtra parte ſumuntur, ſed quandoque in bona, ſecundum Pſalm. XVII „ Poſuit tenebras latibulum ſuum: “ dum ea quæ ſunt erga Deum, ignota, & imperceptibilia ſunt. De hac ergo laudata caligine dicam, quoniam verſus lucem pergit, illamque apprehendit: quia quod erat caligo, dum ignorabatur, in lucem cognitam vertitur ei qui didicit. AUGUSTINUS X. de Civitate Dei (cap. LXXXIX. circa finem.) Hoc autem initium ſancti Evangelii quidam Platonicus aureis litteris perſcribendum, & per omnes Eccleſias in locis eminentiſſimis proponendum eſſe dicebat. BEDA (cap. I. in Ioan.) Nam alii Evangeliſtæ Chriſtum in tempore natum deſcribunt, Ioannes vero eumdem in principio teſtatur fuiſſe, dicens: *In principio erat Verbum*. Alii inter homines eum ſubito apparuiſſe commemorant, ille ipſum apud Deum ſemper fuiſſe teſtatur, dicens: *Et verbum erat apud Deum*. Alii eum verum hominem, ille verum confirmat Deum, dicens: *Et Deus erat Verbum*. Alii hominem apud homines eum temporaliter converſatum, ille Deum apud Deum in principio manentem oſtendit, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*. Alii magnalia quæ in homine geſſit perhibent, ille quod omnem creaturam per ipſum (2) Deus Pater fecerit, docet, dicens: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*.

(k) AUGUSTINUS (tract. II. ſparſim.) Ea quæ dicta ſunt ſuperius, de divinitate Chriſti dicta ſunt, qui ſic venit ad nos, ſecundum quod apparuit homo. Quia igitur ſic erat homo ut lateret in illo

(1) *Al. omittitur* qui. (2) *Al.* Deum.

lo Deus, miſſus eſt ante illum magnus homo, per cuius teſtimonium inveniretur pluſquam homo. Et quis eſt hic? *Fuit homo*. THEOPHYLACTUS. Non Angelus, ut ſuſpicionem multorum deſtrueret. AUGUSTINUS (tract. 11.) Et (1) quomodo poſſet iſte verum de Deo dicere, niſi miſſus a Deo? CHRYSOSTOMUS (hom. v.) Nihil de reliquo humanum eſſe æſtimo eorum quæ dicuntur ab illo: non enim quæ eius ſunt, ſed quæ mittentis omnia loquitur: ideo & Angelus nuncupatus eſt a Propheta (Malach. III.) dicente: „Ego mitto Angelum meum.“ Angeli enim virtus eſt nihil proprium dicere. (2) Hoc autem quod dicit, *Fuit miſſus*, non eius qui ad eſſe proceſſus oſtenſivum eſt. Sicut autem Eſaias miſſus fuit non aliunde (3) quam a mundo, ſed a ſtatu quo vidit Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & elevatum, ad plebem; ſic & Ioannes a deſerto ad baptizandum mittitur: ait enim: *Qui miſit me baptizare, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.* AUGUSTINUS (tract. 11.) Quid vocabatur? *Cui nomen erat Ioannes*. ALCUINUS. Id eſt gratia Dei, vel in quo eſt gratia, qui gratiam novi teſtamenti, ideſt Chriſtum, ſuo teſtimonio primum mundo innotuit. Vel Ioannes interpretatur cui donatum eſt, quia per gratiam Dei donatum eſt illi Regem regum non ſolum præcurrere, ſed etiam baptizare. AUGUSTINUS (tract. 11.) Quare venit? *Hic venit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine*. ORIGENES (tom. v.) Quidam improbare nituntur edita de Chriſto teſtimonia Prophetarum, dicentes, non egere teſtibus Dei Filium habentem credulitatis ſufficientiam tum in his quæ protulit ſalubribus verbis, tum in mirabilibus operibus ſuis. Siquidem & Moyſes credi meruit per verbum, & virtutes, non egens præviis teſtibus. Ad hoc dicendum eſt, quod multis exiſtentibus cauſis inducentibus ad credendum, plerumque quidam ex hac demonſtratione non admirantur, ex alia vero habent cauſam ut credant. Deus autem eſt qui pro cunctis hominibus homo factus eſt. Conſtat igitur quoſdam ex dictis propheticis ad Chriſti admirationem coactos, mirantes tot Prophetarum ante eius adventum (4) voces, conſtituentes nativitatis eius locum, & alia huiuſmodi. Illud quoque advertendum, quod prodigioſæ virtutes ad credendum provocare poterant eos qui tempore Chriſti erant, non autem poſt longa tempora: nam fabuloſa quædam æſtimata fuerunt: plus enim peractis virtutibus facit ad credulitatem quæ cum virtutibus quæritur prophetia. Eſt autem & tale quid dicere, quod quidam in hoc quod teſtimonium (5) perhibent Deo, honorati ſunt. Privare vult ergo chorum Prophetarum ingenti gratia qui dicit, illos non oportere de Chriſto teſtimonium exhibere. Acceſſit autem his Ioannes, ut teſtimonium de luce perhibeat. CHRYSOSTOMUS (homil. v. in Ioan.) Non ea indigente teſtimonio; ſed propter quid, ipſe Ioannes docet, dicens: *Ut omnes crederent per illum*. Sicut enim carnem induit, ne omnes perderet; ita & præconem hominem miſit, ut cognatam audientes vocem, facilius advenirent. BEDA. Non autem ait, Ut omnes crederent in illum: „ maledictus enim „ homo qui confidit in homine:“ Hier. XVII. ſed *ut omnes crederent per illum*; hoc eſt, per illius teſtimonium crederent in lucem. THEOPHYLACTUS. Si vero aliqui non crediderint, excuſabilis permanet ipſe: (6) nam ſicut ſi aliquis includens ſe in domo caliginis, & ipſum ſolis radius non illuſtret, ipſe cauſam tribuit, & non ſol; ſic Ioannes, ut omnes crederent, miſſus fuit; ſed ſi minime conſecutum eſt, ipſe huius rei cauſa non extitit. CHRYSOSTOMUS (homil. v. in Ioan.) Quia vero multum apud nos maior qui teſtatur, eo cui teſtimonium perhibet, & dignior fide eſſe videtur; ne quis & de Ioanne hoc ſuſpicetur, hanc ſuſpicionem deſtruit, dicens: *Non erat ille lux; ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine*. Si vero non huic inſtans opinioni hoc reſumpſit, *Ut teſtimonium perhiberet de lumine*, ſuperfluum eſſet quod dicitur, & magis iteratio ſermonis quam explanatio doctrinæ. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Sed dicet aliquis: Ergo neque Ioannem, neque ſanctorum quempiam lucem eſſe, vel fuiſſe dicemus. Sed ſi ſanctorum aliquem lucem velimus dicere, ponemus lucem abſque articulo; ut ſi interrogatus fueris, utrum Ioannes eſt lux ſine articulo, ſecure concedas; ſi vero cum articulo, non concedas. Non enim eſt ipſa lux principalior, ſed lux dicitur

(1) *Al.* Et quomodo poſſet iſte verum de Deo dicere? Miſſus a Deo. (2) *Ad marginem Venetæ Nicolini editionis hæc notantur*. Origenes in Ioan. ſuper *Hic venit in teſtimonium*. (3) *Al.* non eius qui ad eſſe aliunde quam a mundo proceſſus oſtenſivum eſt. Sicut autem &c. *Legit P. Nicolai* non eius qui ad eſſe, ſed qui ad miniſterium proceſſus oſtenſivum eſt. (4) *Al.* vocem. *Nicolai autem ut ſenſus melius conſtaret legendo* vocem, *habet* qui conſtituunt. (5) *Al.* præbent. (6) *Al.* nam etſi.

citur, quia ſecundum participationem lucem habeat a vero lumine.

(l) AUGUSTINUS (tract. 11.) De quo lumine Ioannes teſtimonium perhibeat, oſtendit dicens, *Erat lux vera*. CHRYSOSTOMUS (hom. vi.) Vel aliter. Quia ſuperius de Ioanne dixerat, quod venit, & miſſus eſt ut teſtetur de luce, ne quis hoc audiens propter teſtantis recentem præſentiam, de eo cui teſtimonium perhibetur, talem quamdam ſuſpicionem accipiat, reduxit mentem, & ad eam quæ ſupra omne principium eſt, tranſmiſit exiſtentiam, dicens, *Erat lux vera*. AUGUSTINUS (tract. 11. in Ioan.) Quare additum eſt, *Vera*? Quia & homo illuminatus dicitur lux; ſed vera lux illa eſt quę illuminat: nam & oculi noſtri dicuntur lumina, & tamen niſi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem ſol exeat, lumina illa ſine cauſa patent: unde ſubdit: *Quæ illuminat omnem hominem*. Si omnem hominem, ergo & ipſum Ioannem. Ipſe ergo illuminabat, a quo ſe demonſtrari volebat. Quomodo enim plerumque fit ut in aliquo corpore radiato cognoſcatur ortus eſſe ſol, quem oculis videre non poſſumus; quia etiam qui ſaucios habent oculos, idonei ſunt videre parietem illuminatum, aut aliquid huiuſmodi; ſic omnes ad quos venerat Chriſtus, minus erant idonei eum videre. Radiavit Ioannem, & per illum confitentem ſe illuminatum cognitus eſt ille qui illuminat. Dicit autem: *Venientem in hunc mundum*: nam ſi illinc non recederet, non eſſet illuminandus: ſed ideo hic illuminandus, quia illinc receſſit ubi homo poterat eſſe illuminatus. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Erubeſcat Manichæus, qui conditoris maligni, & tenebroſi nos aſſerit creaturas: non enim illuminaremur, ſi veri luminis creaturæ non eſſemus. CHRYSOSTOMUS (hom. vii. in Ioan.) Ubi ſunt etiam qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed ſi illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot ſine lumine permanſerunt? Non enim omnes cognoverunt Chriſti culturam. Illuminat igitur omnem hominem quantum ad eum pertinet; ſi autem quidam mentis oculos claudentes noluerunt recipere lucis huius radios, non a lucis natura obtenebratio eſt eis, ſed a malitia eorum, qui voluntarie privant ſeipſos gratiæ dono: nam gratia quidem ad omnes effuſa eſt; qui vero nolunt dono hoc frui, ſibi ipſis hanc imputent cæcitatem. AUGUSTINUS (de pec. mer. & rem. Lib. XXV. id legitur in Enchirid. cap. CIII. in ſimili auctoritate.) Vel quod dicitur, (1) *Illuminat omnem hominem*, ſic intelligimus, non quia nullus eſt hominum qui non illuminetur, ſed quia niſi ab ipſo nullus illuminatur. BEDA. Sive naturali ingenio, ſive ſapientia divina: ſicut enim nemo a ſeipſo eſſe, ſic etiam nemo a ſeipſo ſapiens eſſe poteſt. ORIGENES in hom. (11. in div. loc.) Vel aliter. Non de his qui de occultis ſeminum cauſis in ſpecies corporales procedunt, debemus intelligere quod *illuminat hominem venientem in hunc mundum*; ſed de his qui ſpiritualiter per regenerationem gratiæ, quæ datur in baptiſmate, in mundum veniunt inviſibilem. Eos itaque vera lux illuminat qui in mundum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Intellectus nobis traditus, ac nos dirigens, qui & naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis a Deo. Sed quidam male ratione utentes, ſeipſos obſcuraverunt.

(m) AUGUSTINUS (tract. 11. in Ioan. circa med.) *Lux quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, huc venit per carnem: quia dum hic eſſet per divinitatem, a ſtultis, cæcis, & iniquis videri non poterat, de quibus ſupra dictum eſt: *Tenebræ eam non comprehenderunt*: & ideo dicitur, *In mundo erat*. ORIGENES in hom. (11. in diver. loca.) Ut enim qui loquitur, dum loqui ceſſat, vox eius eſſe deſinit, & evaneſcit; ſic cæleſtis Pater, ſi Verbum ſuum loqui ceſſaverit; effectus Verbi, hoc eſt univerſitas Verbo condita, non ſubſiſtet. *a* Non autem putes quia ſic erat in mundo quomodo in mundo eſt terra, pecora, & homines; ſed quomodo artifex regens quod fecit: unde ſequitur: *Et mundus per ipſum factus eſt*. Non enim ſic fecit quomodo facit faber: qui enim fabricat, extrinſecus eſt ad illud quod fabricat; Deus autem infuſus mundo, fabricat ubique poſitus,

(1) *Al.* quod illuminat.

Ex editione P. Nicolai.

a AUGUSTINUS ut ſupra. Eius nomine prætermiſſo totam hanc appendicem omnes editiones præcedentes uno tenore velut ex Origene referebant, ſicut & Gloſſa refert; at nihil in Origenis textu.

Digitized by Google

(1) & non recedit ab aliquo: præſentia maieſtatis facit quod facit, & gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus eſt mundus. CHRYSOSTOMUS (hom. VII. in Ioan.) Et iterum, quia in mundo erat, ſed non ut mundi contemporaneus, propter hoc induxit: *Et mundus per ipſum factus eſt*; per hoc & rurſus te deducens ad æternam exiſtentiam Unigeniti: qui enim audierit quoniam opus eius hoc totum, & ſi valde (2) inſenſibilis fuerit, cogetur concedere ante opera eſſe factorem. THEOPHYLACTUS. Simulautem hic (3) & Manichæi ſubvertit rabiem, qui malignum conditorem cuncta produxiſſe dicebat, nec non & Arrii, qui Filium Dei dicebat creaturam. AUGUSTINUS (tract. II.) Quid eſt autem, *Mundus per ipſum factus eſt?* Cælum, terra, mare, & omnia quæ in eis ſunt, mundus dicitur. Iterum in alia ſignificatione, dilectores mundi mundus dicuntur; de quo ſequitur: *Et mundus eum non cognovit*. Num enim cæli, aut Angeli, aut ſidera non cognoverunt creatorem, quem confitentur dæmonia, omnia undique teſtimonium perhibuerunt? Sed qui non cognoverunt eum? Qui amando mundum, dicti ſunt mundus: amando enim mundum, habitamus corde in mundo: nam qui non diligunt mundum, carne verſantur in mundo, ſed corde inhabitant cælum, ſicut Apoſtolus dicit ad Philip. III. „ Noſtra converſatio in cælis eſt. “ Amando igitur mundum, hoc appellari meruerunt ubi habitant. Quomodo enim cum dicimus, Mala eſt illa domus, aut bona, non parietes incuſamus, aut laudamus, ſed inhabitantes; ſic & mundum dicimus qui inhabitant mundum amando. CHRYSOSTOMUS (homil. VII. in Ioan.) Qui autem Dei erant amici, eum cognoverunt, etiam ante corporalem præſentiam: unde & Chriſtus ait infra 8. (4) quoniam *Abraham pater veſter exultavit ut videret diem meum*. Cum ergo nos interpellant Gentiles, dicentes: Quid eſt quod in ultimo tempore venit noſtram operaturus ſalutem, tanto tempore negligens nos? dicimus, quoniam & ante hoc in mundo erat, & providebat operibus ſuis, & omnibus dignis cognitus erat; & ſi eum mundum non cognovit, hi tamen quibus mundus non erat dignus, eum cognoverunt. Dicens autem, *Mundus eum non cognovit*, breviter cauſam ignorantiæ præbuit. Mundum enim vocat homines qui ſoli mundo affixi ſunt, & quæ mundi ſunt ſapiunt. Nihil autem ita turbat mentem, ut liqueſieri amore præſentium.

(n) CHRYSOSTOMUS (hom. VIII.) Dixit quod mundus eum non cognovit, de ſuperioribus loquens temporibus; ſed de reliquo ſermonem induxit ad prædicationis tempora, & ait, *In propria venit*. AUGUSTINUS (tract. I.) Quia ſcilicet omnia per ipſum facta ſunt. THEOPHYLACTUS. Vel per propria mundum intelligas, ſive Iudæam, quam pro hereditate elegerat. CHRYSOSTOMUS (hom. IX.) *In propria* ergo *venit*, non gratia ſuæ neceſſitatis, ſed gratia beneficii ſuorum. Sed unde venit qui omnia implet, & ubique adeſt? Ea quidem quæ ad nos (5) condeſcenſione hoc operatus eſt: quia enim in mundo exiſtens, non putabatur adeſſe, eo quod nondum cognoſcebatur, dignatus eſt induere carnem. Manifeſtationem vero hanc, & condeſcenſionem (6) adventum vocat. Miſericors autem exiſtens Deus omnia facit, ut nos ſecundum virtutem ſplendeamus; & propter hoc quidem nullum neceſſitate, ſuaſione vero, & beneficiis volentes ad ſe attrahit; & propterea venientem eum hi quidem ſuſceperunt, alii vero non receperunt. Nullum enim vult invitum neque, coactum habere famulatum: invitum enim trahi, par eſt eum eo qui totaliter non ſervit: unde ſequitur: *Et ſui eum non receperunt*. (Hom. VIII.) Iudæos nunc ſuos dicit, ut populum peculiarem; ſed & omnes homines ut ab ipſo factos: & ſicut ſuperius pro communi verecundatus natura dicebat, quoniam mundus per ipſum factus conditorem non cognovit; ita & hic rurſus (7) pro Iudæorum anxius indevotione gravius ponit accuſationem, dicens: *Et ſui eum non receperunt*. AUGUSTINUS (tract. II.) Si autem omnino nullus recepit, nullus ergo ſalvus factus eſt. Nemo enim ſalvus fiet, niſi qui Chriſtum (8) receperit venientem; & ideo addit: *Quotquot autem receperunt eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. IX.) Sive ſint ſervi, ſive liberi, ſive Græci, ſive Barbari, ſive inſipientes, ſive ſapientes, ſive mulieres, ſive viri, ſive pueri, ſive ſenes, omnes eodem digni facti ſunt honore, de quo ſequitur: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*. (9) AUGU-

(1) *P. Nicolai legit* non recedit aliquo, *ponendo* aliquo *adverbium motus*. (2) *Al.* inſenſibiliter. (3) *Al.* & Marcionis. (4) *Nicolai omittit* quoniam. (5) *Al.* deſcenſione hic operatus eſt. (6) *Al.* præſentiam. (7) *Nicolaius habet* pro Iudæorum ingratitudine indignatus in graviorem prorumpit accuſationem &c. (8) *Al.* recepit. (9) *Al.* AMBROSIUS.

GUSTINUS (tract. 11. in Ioan.) Magna benevolentia! Unicus natus eſt, & noluit manere unus: non timuit habere coheredes, quia hereditas eius non fit anguſta, ſi eam multi poſſederint. CHRYSOSTOMUS (hom. IX.) Non autem dixit, quonia fecit eos filios Dei fieri; ſed *dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*; oſtendens quoniam multo opus eſt ſtudio, ut eam quæ in baptiſmo adoptionis formata eſt, imaginem incontaminatam ſemper cuſtodiamus: ſimul autem oſtendens quoniam poteſtatem hanc nullus nobis (1) auferre poterit, niſi nos ipſi auferamus. Si enim qui ab hominibus dominium aliquarum rerum ſuſcipiunt, tantum habent robur quantum fere hi qui dederunt, multo magis nos qui a Deo potimur hoc honore. Simul autem oſtendere vult quoniam hæc gratia advenit volentibus, & ſtudentibus: etenim in poteſtate eſt liberi arbitrii, & gratiæ operatione filios Dei fieri. THEOPHYLACTUS. Vel quia in reſurrectione filiationem perfectiſſimam conſequemur, ſecundum quod Apoſtolus dicit Rom. VIII. „Adoptionem filiorum Dei „expectantes redemptionem corporis no„ſtri." Dedit ergo poteſtatem filios Dei fieri, ideſt hanc gratiam in futura gratia conſequendi. CHRYSOSTOMUS (homil. IX. in Ioan.) Et quia in his ipſis ineffabilibus bonis, hoc quidem eſt Dei, ſcilicet dare gratiam; illud vero hominis, ideſt præbere fidem; ſubiungit: *His qui credunt in nomine eius*. Quid igitur non dicis nobis, o Ioannes, quod eorum ſit ſupplicium qui eum non receperunt? Quia numquid iſto ſupplicio fiet maius quando præiacente eis poteſtate filios Dei fieri, non fiant, ſed volentes ſeipſos tanto privant honore? Sed etiam inextinguibilis eos ſuſcipiet ignis, quod poſtea manifeſtius revelabit. AUGUSTINUS (tract. 11.) Credentes ergo quia filii Dei fiunt, & fratres Chriſti, utique naſcuntur: nam ſi non naſcuntur, filii quomodo eſſe poſſunt? Sed filii hominum (2) naſcuntur ex carne, & ſanguine, & ex voluntate viri, & complexu coniugii. Illi autem quomodo naſcuntur ſubdit: *Qui non ex ſanguinibus*, tamquam maris, & feminæ. Sanguina, vel ſanguines non eſt Latinum; ſed quia Græce poſitum eſt pluraliter, maluit ille qui interpretabatur, ſic ponere, & quaſi minus Latine loqui ſecundum grammaticos, & tamen explicare veritatem ſecundum auditum infirmorum. Ex ſanguinibus enim maris, & feminæ homines naſcuntur. BEDA. Sciendum etiam eſt, quia in Scripturis ſanctis ſanguis, cum dicitur pluraliter, peccatum ſignificare ſolet: unde Pſal. l. „Libera me „de ſanguinibus." AUGUSTINUS (tract. 11.) In eo autem quod ſequitur, *Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*, carnem pro femina poſuit: quia de coſta facta cum eſſet, Adam dixit Gen. II. „Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro „de carne mea." Ponitur ergo caro pro uxore quomodo aliquando ſpiritus pro marito: quia ille imperare debet, iſta ſervire. Quid enim peius eſt domo ubi femina habet imperium ſuper virum? Hi ergo neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, *ſed ex Deo nati ſunt*. BEDA. Carnalis enim ſingulorum generatio a complexu coniugii duxit originem; at vero ſpiritualis Spiritus ſancti gratia miniſtratur. CHRYSOSTOMUS (hom. IX.) Hoc autem narrat Evangeliſta, ut vilitatem, & humilitatem prioris partus, qui eſt per ſanguinem, & voluntatem carnis, addiſcentes, & altitudinem ſecundi, qui per gratiam, & nobilitatem eſt, cognoſcentes, magnam quamdam hic ſuſcipiamus intelligentiam, & dignam dono ipſius qui genuit, & multum poſt hoc ſtudium demonſtremus.

(o) AUGUSTINUS (tract. 11.) Cum dixiſſet, *Ex Deo nati ſunt*; quaſi ne miraremur, & horreremus tantam gratiam, & nobis incredibile videretur, quia homines ex Deo nati ſunt; quaſi ſecuritatem faciens, ait: *Et Verbum caro factum eſt*. Quid ergo miraris quia homines ex Deo naſcuntur? Attende ipſum Deum ex hominibus natum. CHRYSOSTOMUS (hom. X.) Vel aliter. Cum dixiſſet, quoniam ex Deo nati ſunt qui ſuſceperunt eum, huius honoris poſuit cauſam, hoc ſcilicet Verbum fieri carnem: factus eſt enim proprius Filius Dei hominis filius, ut filios hominum faciat filios Dei. Cum autem audieris, quoniam *Verbum caro factum eſt*, ne turberis: neque enim ſubſtantiam convertit in carnem, hoc enim vere impium eſt intelligere; ſed manens quod eſt, ſervi formam aſſumpſit. Quia enim ſunt qui dicunt, quoniam phantaſmata quædam fuerint omnia quæ incarnationis ſunt, eorum blaſphemiam deſtruens, hanc dictionem, *Factum eſt*, poſuit, non tranſmutationem ſubſtantiæ, ſed carnis veræ aſſumptionem repræſentare volens. Si vero dixerint: Quoniam Deus omnipotens eſt, quare & in carnem tranſmutari non potuit? dicemus quod tranſmutari ab illa incommutabili natura omnino procul eſt.

(1) *Al.* eorum auferre. (2) *Al.* naſcuntur unum ex ſanguine.

AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. XI.) Sicut autem verbum noſtrum vox quodammodo corporis fit aſſumendo eam in qua manifeſtatur ſenſibus hominum; ſic Verbum Dei caro factum eſt, aſſumendo eam in qua & ipſum manifeſtaretur ſenſibus hominum. Et ſicut verbum noſtrum fit vox, nec mutatur in vocem; ita Verbum Dei caro quidem factum eſt; ſed abſit ut mutaretur in carnem: aſſumendo quippe illam non in eam ſe conſumendo, & hoc noſtrum vox fit, & illud caro factum eſt. EX GESTIS Concilii Epheſini *. Sermo etiam quem proferimus, quo in alterutris locutionibus utimur, ſermo eſt incorporeus, non aſpectui ſubiectus, non tactu tractabilis; ſed cum ſermo induerit litteras, & elementa, viſibilis fit, aſpectu comprehenditur, tactu tractatur: ſic & Verbum Dei, quod naturaliter inviſibile (1) eſt, viſibile fit; & quod natura incorporeum eſt, invenitur eſſe tractabile. (2) ALCUINUS, Cum etiam credamus animam incorpoream corpori coniungi, ut ex his duobus fiat unus homo, facilius poſſumus credere divinam ſubſtantiam incorpoream animæ in corpore coniungi in unionem perſonæ; ita ut Verbum in carnem non ſit converſum, nec caro in Verbum, cum nec corpus in animam, nec anima convertatur in corpus. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et verbum caro.*) Apollinarius autem Laodicenſis in hoc verbo hæreſim ſtatuit: dicebat enim, quod Chriſtus animam rationalem non habuit, ſed tantum carnem, habens divinitatem pro anima, quæ corpus dirigit, & gubernat. AUGUSTINUS contra Ser. Arrian. (cap. IX.) Si autem moventur in eo quod ſcriptum eſt, quod *Verbum caro factum eſt*, nec ibi anima nominatur; intelligant carnem pro homine poſitam, a parte totum, figuratæ locutionis modo, ſicuti eſt, „ Ad te omnis caro veniet: “ Pſal. LXI. item ad Rom. I. quod „ ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro: “ quod apertius alio loco (Galat. II.) dicitur: „ Non iuſtificabitur homo ex operibus legis. “ Sic itaque dictum eſt: *Verbum caro factum eſt*; ac ſi diceret: Verbum homo factum eſt. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Evangeliſta volens oſtendere inenarrabilem Dei condeſcenſum, carnem commemorat, ut illius admiremur miſericordiam, quoniam propter noſtram ſalutem quod omnino remotum, & diſtans eſt ab eius natura, aſſumpſit, ſcilicet carnem: anima namque habet aliquam propinquitatem ad Deum. Si autem Verbum incarnatum eſt, & humanam animam non aſſumpſit; ſequeretur quod adhuc animæ noſtræ curatæ non eſſent: quod enim non aſſumpſit, non ſanctificavit. Et qualis deriſio, cum anima prius peccaverit, ut carnem aſſumendo ſanctificaverit, id quod eſt principalius infirmum (3) reliquerit? Subvertitur ex hoc dicto Neſtorius, qui dicebat quod non Deus Verbum ipſe idem factus eſt homo ex ſacro conceptus ſanguine Virginis; ſed (4) Virgo peperit hominem qui omnis virtutis (5) dotatus erat ſpecie, & Dei Verbum illi erat coniunctum: & ex hoc duos filios aſſerebat, unum natum de Virgine, ſcilicet hominem, alterum de Deo,

(1) *Al.* & viſibile fit. (2) *Longe alia repenit P. Nicolai in hunc modum.* ALCUINUS. (Lib. I. cap. I. in Ioan.) Quod ergo hic dicitur, *Verbum caro factum eſt*, nihil aliud debet intelligi quam ſi diceretur, *Deus homo factus eſt*, carnem videlicet induendo, et animam: ut ſicut quiſque noſtrum unus homo ex carne conſtat, et anima, ita unus ab incarnationis tempore Chriſtus ex divinitate, carne, anima conſtet. *Et rurſus infra:* Divinitas Verbi hominem illum ſingulariter electum cum quo una Chriſti perſona eſſet, aſſumere dignata eſt; non aliquid ſuæ divinæ ſubſtantiæ in faciendam hominis naturam commutans, ſed naturam hominis quam non habebat ſuſcipiens. Item (Lib. III. de fid. Trin. cap. XX.) Certiſſime conſtat, in illam perſonam quam habuit æternaliter, Dei Filium humanam aſſumpſiſſe naturam, non perſonam: homo tranſivit in Deum, non vertibilitate naturæ, ſed propter divinæ unitatem perſonæ. Ideo non ſunt duo, ſed unus Chriſtus, Deus homo. Et Lib. I. contra Felicem Urgelitanum: Verbum cum carne ita eſt ineffabili modo unitum, ut ipſum Verbum carnem dicamus factum; licet illud Verbum non ſit mutatum in carnem; et caro illa dicatur Deus, licet non ſit in deitatis naturam mutata, etc. Ut et Lib. III. Duas naturas in una Chriſti perſona ſic ineffabiliter coniunctas confitemur, ut manente proprietate ambarum ſit in hac ſancta et mirabili coniunctione non deitatis converſio, ſed humanitatis exaltatio; ideſt, non Deus converſus in hominem, ſed homo glorificatus in Deum, etc. Et in Gloſſa. Cum credamus etc. *Notat autem ad marginem, appendicem quam S. Thomas, ut & Gloſſa, ex Alcuino refert, in eius operibus non occurrere: propterea ſe hac omnia ex variis, ut patet, Alcuini locis collecta, & in eumdem ſenſum recidentia appoſuiſſe.* (3) *Al.* relinqueret. (4) *Al.* verbo. (5) *Al.* donatus; *Nicolai autem* dotatus, donatuſque ſpecie, Dei Verbum ſibi habet coniunctum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Hoc eſt ex Concil. ipſo Epheſ. part. III. in hom. de natali die Salvatoris, quam Theodotus Ancyranus habuit, et quæ ibi lecta eſt, ut iam notatum ſupra.

Deo, ſcilicet Dei Filium homini illi coniunctum ſecundum (1) gratiæ habitudinem, & amorem. Contra quem Evangeliſta dixit, quod ipſum Verbum factum eſt homo, non quod Verbum inveniens hominem virtuoſum, ſe ſibi coniunxerit. CYRILLUS ad Neſtorium (epiſt. 8.) Carnem enim animatam anima rationali uniens Verbum ſibi ſecundum ſubſiſtentiam, ineffabiliter, & inintelligibiliter factus eſt homo, & appellatus eſt Filius hominis, non ſecundum voluntatem ſolam, aut beneplacitum, ſed neque in aſſumptione perſonæ ſolius. Diverſæ quidem quo ad unionem (2) collatæ naturæ, unus autem ex ambabus Chriſtus & Filius, non quaſi differentia naturarum interempta propter adunationem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et habitavit in nobis*.) Addiſcimus ergo per hoc quod dicitur, *Verbum caro factum eſt*, quia ipſum Verbum eſt homo, & Filius Dei exiſtens factus eſt filius mulieris; quæ principaliter Dei genitrix nuncupatur, tamquam Deum in carne genuerit. HILARIUS X. de Trin. (ante med.) Quidam autem volentes unigenitum Deum, qui in principio apud Deum erat Deus Verbum, non ſubſtantivum Deum eſſe, ſed ſermonem vocis emiſſæ, ut quod loquentibus verbum ſuum, hoc ſit Patri Deo Filius, argute ſubrepere volunt, ne ſubſiſtens Verbum Deus, & manens in forma Dei Chriſtus homo natus ſit, ut cum hominem illum humanæ potius originis cauſa quam ſpiritualis conceptionis ſacramentum animaverit, non Deus Verbum hominem ſe ex partu Virginis efficiens extiterit; ſed, ut in Prophetis ſpiritus prophetiæ, ita in Ieſu Verbum Dei fuerit. Et arguere nos ſolent, quod Chriſtum dicamus eſſe natum non noſtri corporis, atque animæ hominem, cum nos Verbum carnem factum, noſtræ ſimilitudinis natum hominem prædicemus, ut vere Dei Filius vere Filius hominis natus ſit; & ut per ſe ſibi aſſumpſit ex Virgine corpus, ita ex ſe ſibi animam aſſumpſit; quæ utique ab homine numquam gignentium originibus præbetur: & cum ipſe ille Filius hominis ſit, quam ridicule præter Dei Filium, qui Verbum caro factum eſt, alium neſcio quem tamquam Prophetam Verbo Dei animatum prædicabimus, cum Dominus Ieſus Chriſtus & Dei Filius, & hominis (3) Filius ſit? CHRYSOSTOMUS (hom. x.) Ne autem ab eo quod dictum eſt, *Verbum caro factum eſt*, inconvenienter ſuſpiceris verſionem illius incorruptibilis naturæ, ſubdit: *Et habitavit in nobis*. Quod enim habitat, non idem eſt cum habitaculo, ſed aliud: aliud autem dico ſecundum naturam, (4) unione vero, & copulatione unum eſt Deus Verbum caro, neque confuſione facta, neque deſtructione ſubſtantiarum. ALCUINUS. Vel *habitavit in nobis*; ideſt, inter homines converſatus eſt.

(p) CHRYSOSTOMUS (hom. xi.) Cum dixiſſet, (5) quod filii Dei facti ſumus, & non aliter quam per hoc quod *Verbum caro factum eſt*, rurſus ipſius dicit & aliud lucrum: *Et vidimus gloriam eius*: quam utique non vidiſſemus, niſi per conſortium humanitatis viſus eſſet nobis. Si enim Moyſi non ſuſtinuerunt faciem glorificatam videre, ſed velamine opus fuit; qualiter divinitatem nudam exiſtentem, inacceſſibilem etiam ipſis ſuperioribus virtutibus, nos lutei, & terreſtres ſufferre poſſemus? AUGUSTINUS (tract. 11.) Vel aliter. Quia *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*, iſta nativitate collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis noſtri, ut poſſimus videre maieſtatem eius per eius humanitatem; & ideo dicitur: *Et vidimus gloriam eius*. Gloriam eius nemo poſſet videre, niſi humilitate carnis ſanaretur. Irruerat enim homini quaſi pulvis in oculum de terra: oculus iſte ſauciatus erat, & terra illuc mittitur ut ſanetur: caro te obcæcaverat, caro te ſanat. Carnalis enim anima facta erat, conſentiendo carnalibus affectibus, inde fuerat oculus cordis cæcatus: medicus fecit tibi collyrium, quoniam ſic venit ut de carne vitia carnis extingueret. Verbum enim caro factum eſt, ut poſſis dicere: *Vidimus gloriam eius*. CHRYSOSTOMUS (hom. xi.) Subdit autem, *Quaſi Unigeniti a Patre*: quia multi Prophetarum glorificati ſunt, puta Moyſes, Eliſeus, & alii multi quicumque miracula oſtenderunt; ſed & Angeli hominibus apparentes, & eam quæ eſt propriæ naturæ coruſcantem lucem manifeſtantes, ſed & Cherubim, & Seraphim cum multa gloria viſa ſunt a Propheta. Ab omnibus his nos abducens Evangeliſta, & ſupra omnem naturam, & conſervorum noſtrorum claritatem erigens mentem, ad ipſum nos perducit verticem; quaſi dicat: Non ut Prophetæ, aut alterius hominis, vel Angeli, aut Archangeli, aut alicuius ſuperiorum virtutum eſt gloria quam vidi-

(1) *Al.* gratiam, habitudinem &c. (2) *P. Nicolai legit* collectæ ſunt naturæ. (3) *Al. omittitur* Filius. (4) *Al.* unitione vero, & copulative. (5) *Al. deeſt* quod; *& ſic etiam infra*.

Digitized by Google

vidimus; ſed quaſi ipſius dominatoris, ipſius Regis, ipſius naturalis Filii unigeniti. GREGORIUS (Lib. XXVIII. Moral. cap. IV. vel in nov. exem. cap. VI.) In ſacro enim eloquio *ſicut*, & *quaſi* aliquando non pro ſimilitudine ponitur, ſed pro veritate: unde & iſtud, *Quaſi Unigeniti a Patre*. CHRYSOSTOMUS (hom. XI.) Ac ſi diceret: Vidimus gloriam qualem decebat, & conveniens eſt habere unigenitum & naturalem Filium. Conſuetudo enim multorum, Regem valde ornatum videntium, (1) eſt ut cum aliis enarrantes non poſſunt univerſalem repræſentare claritatem, hoc inducunt: Quid oportet multa dicere? Quaſi Rex ibat. Sic & Ioannes dicit: *Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi Unigeniti a Patre*. Angeli enim apparentes, ut ſervi, & Dominum habentes, omnia agebant; ipſe vero ut Dominus cum humili forma apparens. Sed & creaturæ Dominum cognoverunt, ſtella magos vocans, Angeli paſtores, puer exultans in utero; ſed & Pater teſtatus eſt de cælis, & Paraclytus ſuper ipſum advenit; ſed & ipſa rerum natura omni tuba clarius clamavit, quoniam Rex cælorum advenerat: etenim dæmones ſugiebant, infirmitatis ſpecies ſolvebantur, mortuos dimittebant ſepulcra, & animas a malitia ad virtutis verticem agebat. Quid utique quis dicat præceptorum Philoſophiam, cæleſtium legum virtutem, angelicæ urbanitatis bonam ordinationem? ORIGENES in hom. II. in diver. locos.) Eius autem quod ſequitur, *Plenum gratiæ, & veritatis*, duplex intellectus eſt. Poteſt enim de humanitate, ac divinitate incarnati Verbi accipi; ita ut plenitudo gratiæ referatur ad humanitatem, ſecundum quam Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, & primogenitus creaturæ univerſæ: quoniam maximum, & principale gratiæ exemplum, qua nullis præcedentibus meritis homo efficitur Deus, in ipſo primordialiter (2) manifeſtatum eſt. Poteſt etiam plenitudo gratiæ Chriſti de Spiritu ſancto intelligi, cuius ſeptiformis operatio humanitatem Chriſti implevit. Plenitudo vero veritatis ad divinitatem refertur. (Tom. II. in Ioan.) Si vero plenitudinem gratiæ, & veritatis de novo teſtamento mavis intelligere, non incongrue pronuntiabis plenitudinem gratiæ novi teſtamenti eſſe per Chriſtum donatam, & legalium ſymbolorum veritatem in ipſo eſſe impletam. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel *plenum gratia*, prout eius verbum gratioſum erat, dicente David Pſal. XLIV. „Diffuſa eſt gratia in labiis tuis:“ *& veritate*, ſecundum quod Moyſes, & Prophetæ loquebantur, aut operabantur in figura, Chriſtus autem cum veritate.

(q) ALCUINUS. Dixerat ſuperius fuiſſe miſſum hominem ad perhibendum teſtimonium; (3) hic determinat teſtimonium ſuum, quod manifeſte (4) præcurſor pronuntiavit: unde dicitur: *Ioannes perhibet teſtimonium de ipſo*. CHRYSOSTOMUS (hom. XIII.) Vel aliter hoc inducit; ac ſi dicat: Non æſtimetis quod nos qui fuimus cum eo multo tempore, & menſæ ipſius communicavimus, propter gratiam hoc teſtemur, quia Ioannes, qui antea eum non viderat, nec ei commoratus fuerat, ei teſtimonium perhibebat. Multoties autem Evangeliſta revolvit eius teſtimonium, quia multam admirationem huius viri habebant Iudæi. Et alii quidem Evangeliſtæ antiquorum meminerunt Prophetarum, dicentes: „Hoc factum eſt ut impleatur quod dictum „eſt per Prophetam:“ hic autem altiorem, & recentiorem teſtem inducit, non intendens a ſervo dominatorem facere fide dignum, ſed auditorum imbecillitati condeſcendens. Quemadmodum enim niſi ſervi formam aſſumpſiſſet, non ita facile ſuſceptibilis factus eſſet; ita niſi ſervi voce auditum conſervorum præexcitaſſet, nequaquam multi Iudæorum verbum Chriſti ſuſcepiſſent. Sequitur, *Et clamat*; ideſt, cum propalatione, cum libertate, ſine ſubtractione omnia prædicat. Non autem a principio dixit, quoniam hic eſt Filius Dei unigenitus naturalis; ſed clamat dicens: *Hic erat quem dixi: Qui poſt me venit, ante me factus eſt, quia prior me erat*. Quemadmodum enim matres avium, non confeſtim pullos ſuos volationem docent; ſed primo quidem extra nidum educunt, poſtea vero aliam multo velociorem volationem apponunt; ſic & Ioannes non confeſtim Iudæos ad alta duxit, ſed interim paululum a terra eos evolare docuit dicens, quod Chriſtus melior eo erat; quod non parum interim erat. Et vide qualiter ſapienter inducit teſtimonium: non enim ſolum apparentem Chriſtum monſtrat, ſed & antequam apparuiſſet eum prædicat, quod ſignificatur in hoc quod dicit: *Hic erat de quo dixi*. Hoc autem fecit ut facile

ſuſce-

(1) *Al.* ubi cum aliis. (2) *Al.* manifeſtum eſt. (3) *P. Nicolaius habet:* Hic determinat teſtimonium, quo certitudinem humanitatis, & divinitatis æternitatem ſimul manifeſte. Præcurſor pronuntiat: unde dicitur etc. (4) *Al.* præceſſor.

ſuſceptibilis eſſet Chriſtus, hominum mente iam (1) prædetenta ab aliis quæ de eo dicta erant, & nihil ad hoc humilitas habitus noceret. Ita enim humili, & communi omnibus forma Chriſtus utebatur, ut ſi ſimul & verba hæc audiſſent de eo, & eum conſideraſſent, Ioannis teſtimonium deriſiſſent. THEOPHYLACTUS. Dicit autem, *Qui poſt me venit*, videlicet ſecundum tempora nativitatis: ſex enim menſibus prior Chriſto Ioannes erat ſecundum humanitatem. CHRYSOSTOMUS (hom. XIII.) Vel hoc non dicit de ea generatione quæ eſt ex Maria: iam enim natus erat Chriſtus quando hæc a Ioanne dicebantur: ſed de adventu eius ad prædicationem Dicit autem: *Ante me factus eſt*; ideſt, clarior eſt, & honorabilior; ac ſi dicat: Non quia prior veni ad prædicandum, ex hoc maiorem me eſse illo exiſtimetis. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ante me factus eſt*.) Ariani vero hanc litteram ſic exponunt, volentes oſtendere quod Dei Filius non eſt a Patre genitus, ſed factus, ſicut una alia creatura. AUGUSTINUS (tract. III.) Non ergo intelligitur: Factus eſt ante quam ego eſsem factus; ſed antepoſitus eſt mihi. CHRYSOSTOMUS (homil. XIII.) Si autem quod dicitur, *Ante me factus eſt*, de productione ad eſse intelligeretur, ſuperfluum eſset quod additur, *Quia prior me erat*. Quis enim eſt ita inſipiens ut ignoret quoniam ex quo ante eum factus eſt, prior eo erat. Aliter autem e contrario oporteret dicere; ſcilicet, Prior me erat, quia ante me factus eſt. Ergo quod dicit, *Ante me factus eſt*, de honore intelligitur: hoc enim quod futurum erat, factum dicit, quia conſuetudo erat antiquorum Prophetarum de futuris quaſi de iam præteritis loqui.

(r) ORIGENES (in Ioan. ſuper illud, *Hoc eſt teſtimonium Ioannis*.) Sermo iſte in perſona Baptiſtæ de Chriſto teſtantis prolatus eſt; quod plurimos fallit, ex hinc uſque illuc, *Ille enarravit*, credentes in perſona Ioannis Apoſtoli recitari. Inconſequens autem eſt putare, ſubito & quaſi intempeſtive interrumpi Baptiſtæ ſermonem ex verbo diſcipuli & cuique ſcienti percipere dictorum collationem, in propatulo conſtat ſeries dicti. Dixerat enim ob hoc: *Ante me factus eſt, quia prior me erat*. Ex hoc autem coniecto priorem me fore, quod ex eius plenitudine ego quidem, & ante me Prophetæ accepimus gratiam ſecundam pro prima. Pertigerunt enim & illi poſt figuras per ſpiritum ad veritatis ſpeculationem. Hinc etiam perpendimus ex plenitudine eius accipientes, legem quidem per Moyſen fore datam, gratiam autem, & veritatem per Ieſum Chriſtum, nedum fore datam, ſed factam; Patre quidem legem dante per Moyſem, gratiam, & veritatem faciente per Ieſum. Sed ſi Ieſus eſt qui dicit infra XIV. *Ego ſum veritas*, quomodo veritas fit per Ieſum? Sed intelligendum eſt, quod ipſa veritas ſubſtantialis (ex (2) qua prima veritate, & eius imagine ſculptæ ſunt multæ veritates in his qui veritatem tractant) nequaquam per Ieſum Chriſtum facta eſt, nec prorſus per aliquem; ſed veritas, puta quæ conſiſtit in Paulo, & Apoſtolis, per Ieſum Chriſtum facta eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. XIII.) Vel aliter. Coniungit hic teſtimonio Ioannis Baptiſtæ ſuum teſtimonium Ioannes Evangeliſta, dicens: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus*. Non præcurſoris eſt verbum, ſed diſcipuli; quaſi dicat: Etiam *nos omnes* duodecim, & omnis plenitudo fidelium, & qui nunc ſunt, & futurorum, *de plenitudine eius accepimus*. AUGUSTINUS (tract. III. ſparſim.) Quid autem accepiſtis? *Et gratiam pro gratia*: (3) ut neſcio quid nos voluerit intelligere de plenitudine eius accepiſſe, & inſuper gratiam pro gratia: accepimus enim de plenitudine eius primo gratiam, & rurſus accepimus gratiam pro gratia. Quam gratiam primo accepimus? Fidem. Vocatur enim gratia, quia gratis datur. Hanc ergo accepit gratiam primam peccator, ut eius peccata dimitterentur; & iterum *gratiam pro gratia*; ideſt, pro hac gratia in qua ex fide vivimus, recepturi ſumus aliam, ideſt vitam æternam: vita enim æterna quaſi merces eſt fidei: ſed quia ipſa fides gratia eſt, vita æterna gratia eſt pro gratia. Non erat iſta gratia in veteri teſtamento: quia lex minabatur, non opitulabatur; iubebat, non ſanabat; languorem oſtendebat, non auferebat; ſed præparabat medico venturo cum gratia, & veritate: unde ſequitur: *Quia lex per Moyſen data eſt; gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*. Mortem enim temporalem, & æternam occidit mors Domini tui: ipſa eſt gratia quæ promiſſa, & non habita erat in lege. CHRYSOSTOMUS (hom. XIII. ſparſim.) Vel accepimus *gratiam pro gratia*; ideſt, pro veteri novam. Sicut enim eſt iuſtitia & iuſtitia, adoptio & adoptio, circumciſio & cir-

(1) *Al.* prece detenta ut ab aliis &c. *Nicolai legit* pene detenta. (2) *Al.* ex prima veritate, *& ſine parentheſi*. (3) *Al.* neſcio ut quid.

circumciſio, ita gratia & gratia ; ſed illa quidem ut typus , hæc vero ut veritas . Hoc autem induxit, oſtendens quoniam & Iudæi gratia ſalvabantur; ſed & nos omnes gratia ſalvi ſumus: miſericordiæ autem, & gratiæ fuit legem ſuſcipere. Propterea cum dixiſſet, *Gratiam pro gratia* , oſtendens magnitudinem eorum quæ data ſunt ſubdit : *Quia lex per Moyſen data eſt*; *gratia* , *& veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt* . Et ſupra quidem Ioannes ad ſeipſum comparans Chriſtum, ait : *Ante me factus eſt* : hic autem Evangeliſta ad eum qui illo tempore magis in admiratione apud Iudæos erat quam Ioannes , Chriſti comparationem facit , ſcilicet ad Moyſen. Et conſidera prudentiam. Non perſonarum, ſed rerum comparationem facit, gratiam, & veritatem legi opponens; & huic addit , *Data eſt* : quod miniſtrantis erat : huic autem, *Facta eſt*; quod eſt Regis cum poteſtate omnia operantis: cum gratia quidem, quia cum poteſtate omnia dimittebat peccata. Et gratiam quidem eius baptiſmatis donum, & adoptio quæ per Spiritum nobis datur, & alia multa oſtendunt; veritatem autem plenius ſciemus' ſi figuras veteris legis didicerimus : ea enim quæ in novo teſtamento perficienda erant, in veteri teſtamento figuræ præſcripſerunt , quas Chriſtus veniens adimplevit . Unde figura data eſt per Moyſen; veritas per Chriſtum facta eſt. AUGUSTINUS XIII. de Trin. (cap. XIX.) Vel gratiam referamus ad ſcientiam, veritatem ad ſapientiam: in rebus enim per tempus ortis illa ſumma gratia eſt, quod homo in unitate perſonæ coniunctus eſt Deo; in rebus vero æternis ſumma veritas recte tribuitur Dei Verbo.

(1) ORIGENES (tom. VI.) Incongrue (2) Heracleon aſſerit hoc promulgatum fuiſſe non a Baptiſta , ſed a diſcipulo: nam ſi illud, *De plenitudine eius nos omnes accepimus* , a Baptiſta prolatum eſt , quomodo non eſt ſequens , ipſum de gratia Chriſti ſuſcipientem , & ſecundam pro prima gratia , confitentemque, legem per Moyſen fore traditam, gratiam vero, & veritatem per Ieſum Chriſtum prodiiſſe, intellexiſſe qualiter Deum nemo vidit umquam , (2) quodque Unigenitus, cum in Patris gremio requieſcat, interpretationem ipſi Ioanni, nec non omnibus his qui de perfectione guſtaverint, conceſſerit ? Non enim nunc primitus annuntiavit: nam priuſquam Abraham fieret, docet nos Abraham exultaſſe, ut (3) videret eius gloriam. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV.) Vel aliter . Evangeliſta oſtendens multam eminentiam donorum Chriſti ad ea quæ per Moyſen diſpenſata ſunt , vult de reliquo cauſam rationalem differentiæ dicere : nam ille quidem famulus exiſtens, minorum rerum factus eſt miniſter ; hic vero dominator, & Regis filius exiſtens , multo maiora nobis attulit coexiſteus ſemper Patri, & videns eum: propter hoc ita intulit, dicens: *Deum nemo vidit umquam*. AUGUSTINUS ad Paulinam (epiſt. CX. cap. IV.) Quid ergo eſt quod Iacob dicit Gen. XXXII. „ Vidi Dominum facie ad faciem : “ & quod de Moyſe ſcriptum Exod. XXXII. quia „ loquebatur cum Deo facie ad faciem: “ & illud quod Propheta Eſaias loquens de ſeipſo ait cap. VI. „ Vide Dominum ſabaoth „ ſedentem in throno ? “ GREGORIUS XVIII. Moral. (cap. XXXVII. vel in nov. exemp. XXVIII.) Sed patenter datur intelligi quod quamdiu hic mortaliter vivitur , videri per quaſdam imagines poteſt Deus ; ſed per ipſam naturæ ſuæ ſpeciem non poteſt; ut anima gratia Spiritus afflata , per figuras quaſdam Deum videat , ſed ad ipſam vim eius eſſentiæ non pertingat . Hinc eſt enim quod Iacob, qui Deum ſe vidiſſe teſtatur , non niſi Angelum vidit : hinc eſt quod Moyſes, qui cum Deo facie ad faciem loquitur , dicit Exod. XXXIII. „ Oſtende „ mihi temetipſum manifeſte, ut videam „ te . “ Ex qua eius petitione colligitur , quia eum ſitiebat per incircumſcriptæ naturæ ſuæ claritatem cernere, quem iam cœperat per quaſdam imagines videre. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV.) Si autem antiqui patres ipſam viderunt naturam, nequaquam differenter conſideraſſent: ſimplex enim quædam eſt, & inſigurabilis ; non ſedet , neque ſtat, neque ambulat, hæc enim corporum ſunt: unde & per Prophetam dicit, Oſeæ XII. „ Ego viſionem multiplicavi „ eis, & in manibus Prophetarum aſſimi„ latus ſum; “ hoc eſt , condeſcendi eis , non quod eram apparui : quia enim Filius Dei per veram carnem appariturus erat nobis, primo excitavit eos videre Deum, ſicut poſſibile erat eis videre . AUGUSTINUS ad Paulinam (epiſt. CXII. ſparſim .) Sed cum ſcriptum ſit Matth. V. „ Beati „ mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt : “ & iterum I. Ioan. III. „ Cum „ appa-

(1) *Al.* Eradius. (2) *Al.* quamquam. (3) *Al.* videat.

„ apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam vi„ debimus eum ſicuti eſt : “ quid eſt quod hic dicitur: *Deum nemo vidit umquam?* An fortaſſe reſpondetur, quod illa teſtimonia de videndo Deo ſunt, non de viſo? „ Ipſi enim „ Deum videbunt, “ dictum eſt, non viderunt; & non vidimus, ſed „ videbimus „ eum ſicuti eſt: “ *Deum* enim *nemo vidit umquam*: vel in hac vita ſicuti ipſe eſt, vel etiam in Angelorum vita, ſicuti viſibilia iſta quæ corporali viſione cernuntur. GREGORIUS XVIII. Moral. (cap. XXXVIII. al. XXVIII.) Si vero a quibuſdam poteſt in hac corruptibili carne viventibus, ſed tamen inæſtimabili virtute creſcentibus, quodam contemplationis acumine æterna claritas Dei videri; hec ab hac ſententia non abhorret, quoniam quiſquis ſapientiam, quæ Deus eſt, videt, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. AUGUSTINUS XII. ſuper Geneſim ad litteram (cap. XXVII.) Niſi enim ab hac vita quiſque quodammodo moriatur, ſive omnino exiens de corpore, ſive ita averſus, & alienatus a carnalibus ſenſibus, ut merito neſciat, ſicut Apoſtolus ait II. Corinth. XII. utrum in corpore, an extra corpus ſit, non in illam rapitur, & ſubvehitur viſionem. GREGORIUS XVIII. Moral. (ut ſupra.) Sciendum vero eſt, quod fuere nonnulli qui Deum dicerent in illa regione beatitudinis in claritate ſua conſpici, ſed in natura minime videri; quos nimirum minor inquiſitionis ſubtilitas ſefellit: neque enim illi ſimplici, & incommutabili eſſentiæ aliud eſt claritas, aliud natura. AUGUSTINUS ad Paulinam (cap. XV.) Si autem dicitur, in hoc quod ſcriptum eſt, *Deum nemo vidit umquam*, homines tantummodo intelligendos: nam hoc Apoſtolus planius explicans II. ad Tim. VI. „ Quem nemo, inquit, ho„ minum vidit, ſed nec videre poteſt: “ ut ita dictum ſit, *Deum nemo vidit umquam*, ac ſi diceretur, Nullus hominum: quæſtio illa ſolvi videbitur, ut non ſit huic ſententiæ contrarium quod Dominus ait Matth. XVIII. „ Angeli eorum ſemper vident fa„ ciem Patris mei; “ ut ſcilicet Angelos Deum videre credamus, quem *nemo vidit umquam*, ſcilicet hominum. GREGORIUS XVIII. Moral. (ubi ſupra.) Sunt tamen nonnulli qui nequaquam Deum videre nec Angelos ſuſpicantur. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV.) Dicentes, (1) quod ipſum quod Deus eſt, non ſolum Prophetæ, ſed nec Angeli viderunt, neque Archangeli. Sed ſi interrogaveris eos, (2) audies de ſubſtantia nihil reſpondentes. „ Gloria vero „ in excelſis Deo “ non ſolum cantantes; ſed „ & in terra pax hominibus bonæ vo„ luntatis: “ Luc. II. „ Etſi a Cherubim, & Seraphim concupiveris aliquid diſcere, myſticam ſanctimonii melodiam audies, & quoniam plenum eſt cælum & terra gloria eius. AUGUSTINUS ad Paulinam (epiſt. XII. cap. VII.) Quod quidem intantum verum eſt, quia Dei plenitudinem nullus non ſolum oculis corporis, ſed vel ipſa mente aliquando comprehendit. Aliud eſt enim videre, aliud totum videndo comprehendere; quandoquidem id videtur quod præſens utcumque ſentitur, totum autem comprehenditur videndo quod ita videtur ut nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circumſpici poſſunt. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV.) Sic igitur ſolus Patrem videt Filius, & Spiritus ſanctus. Quod enim creabilis eſt naturæ, qualiter poterit videre quod increabile eſt? Ita igitur nullus novit Deum, ut Filius: unde ſequitur: *Unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit*. Ne propter nominis communionem unum quemdam eorum qui gratia facti ſunt filiorum eſſe exiſtimes eum, primo quidem adiectus eſt articulus. Si vero hoc non ſufficit tibi, audi aliud nomen, *Unigenitus*. HILARIUS VI. de Trin. (ultra med.) Naturæ quidem fides non ſatis explicata videbatur ex nomine Filii, niſi proprietatis virtus per exceptionis ſignificantiam adderetur: præter Filium enim & unigenitum nihil (3) cognominans, ſuſpicionem penitus adoptionis excluſit, cum veritatem nominis unigeniti natura præſtaret. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV.) Sed & aliud poſuit, dicens: *Qui eſt in ſinu Patris*. Etenim in ſinu converſari multo plus eſt quam ſimpliciter videre: nam qui ſimpliciter videt, non omnino eius quod videt cognitionem habet; qui vero in ſinu converſatur, nihil ignorabit. Cum igitur audieris quod nullus cognoſcit Patrem niſi Filius, nequaquam dicas, quoniam etſi plus omnibus novit Patrem, ſed non quantus eſt novit eum: propterea Evangeliſta in ſinu Patris eum morari dicit, ut non æſtimemus per id aliud ſignificatum quam familiaritatem Unigeniti, & coæternitatem ad Patrem. AUGUSTINUS (tract. III.) In ſinu enim Patris, id eſt in ſecreto Patris: non enim Deus habet ſinum, quem-

(1) *Legit Nicolai:* Hoc certe ipſum quod Deus eſt etc. (2) *Idem adiungit* nempe Angelos. (3) *Al.* cognovimus.

Digitized by Google

admodum nos habemus in veſtibus; aut decogitandus eſt ſic ſedere, quomodo nos; aut forte cinctus eſt, ut ſinum haberet: ſed quia ſinus noſter intus eſt, ſecretum Patris ſinus Patris vocatur. Qui ergo in ſecreto Patris novit Patrem, ipſe enarravit quod vidit. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV.) Sed quid enarravit? Quoniam unus eſt Deus. Sed & hoc reliqui Prophetæ, & Moyſes clamant: quid ergo plus didicimus a Filio in ſinibus paternalibus exiſtente? Primum quidem ipſa hæc quæ alii narraverunt, ſunt enarrata ex operatione Unigeniti; deinde quoniam multo maiorem ſuſcepimus doctrinam per Unigenitum, & cognovimus quoniam ſpiritus eſt Deus, & quod eos qui adorant eum in ſpiritu, & veritate adorare oportet, & quoniam Deus Pater eſt Unigeniti. BEDA. Præterea ſciendum, quia ſi ad præteritum referatur quod ait, *Enarravit*, homo factus enarravit quid de Trinitatis unitate ſentiendum, qualiter ad eius contemplationem properandum, quibus actibus ſit perveniendum. Si vero referatur ad futurum, tunc enarrabit cum electos ſuos ad viſionem claritatis ſuæ inducet. AUGUSTINUS (tract. III.) Fuerunt autem homines qui dicerent, vanitate cordis ſui decepti: Pater inviſibilis eſt, Filius autem viſibilis eſt. Si ergo propter carnem Filius viſibilis dicitur, & nos concedimus, & eſt catholica fides; ſi autem, ut ipſi dicunt, antequam incarnaretur, multum delirant, ſi Chriſtus ſapientia Dei, & virtus Dei eſt: ſapientia enim Dei videri oculis non poteſt. Si verbum hominis oculis non videtur, Verbum Dei ſic videri poteſt? CHRYSOSTOMUS (homil. XIV.) Non igitur ſoli ipſi proprium eſt, *Deum nemo vidit umquam*, ſed & Filio: quia, ut Paulus dicit, eſt imago Dei inviſibilis; qui vero inviſibilis imago eſt, & ipſe inviſibilis eſt.

(t) ORIGENES (in Ioan. ſuper illud, *Hic venit in teſtimonium.*) Secundum legitur hoc teſtimonium a Ioanne Baptiſta de Chriſto prolatum, incipiente primo illic, *Hic eſt de quo dixi*, & deſinente ibi, *Ipſe enarravit*. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Poſtquam ſuperius dixit Evangeliſta, quod Ioannes teſtabatur de Chriſto, *Ante me factus eſt*, nunc ſubiungit quando premiſſum teſtimonium reddiderit Chriſto Ioannes: unde dicit: *Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes, & levitas ad Ioannem*. ORIGENES (in Ioan. ſuper *Miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis*.) Iudæi quidem ab Hieroſolymis, ut cognati exiſtentes Baptiſtæ de ſtirpe ſacerdotali exiſtentis, ſacerdotes, & levitas deſtinant, ſciſcitaturos quis eſſet Ioannes; eos ſcilicet qui reputati ſunt ſecundum electionem ab aliis differre; & ab electo Hieroſolymorum loco. Ioannem itaque quærunt cum tanta veneratione; erga Chriſtum autem nihil huiuſmodi factum legitur a Iudæis. Sed quod erga Ioannem Iudæi, hoc Ioannes erga Chriſtum proſequitur per proprios diſcipulos interrogans, Luc. VII. „ Tu „ es qui venturus es, an alium expecta„ mus? " CHRYSOSTOMUS (hom. XV.) Sic autem fide dignum æſtimaverunt eſſe Ioannem, ut ei de ſeipſo dicenti crederent: unde dicitur: *Ut interrogarent eum, Tu quis es?* AUGUSTINUS (tract. IV.) Non autem mitterent niſi moverentur excellentia auctoritatis eius, quia auſus eſt baptizare. ORIGENES (in Ioan. ubi ſupra.) Ioannes autem, ut videtur, diſcernebat ex quæſtione, ſacerdotum, & levitarum dubitationem, ne forte Chriſtus eſſet baptizans; apertius tamen illud profiteri cavebant, ne temerarii putarentur. Quapropter merito ut eorum opinio fallax de eo primitus aboleretur, ac ſubinde veritas propalaretur, quod non ſit Chriſtus, ante omnia manifeſtat: unde ſequitur: *Et confeſſus eſt, & non negavit; & confeſſus eſt, Quia non ſum ego Chriſtus*. Hic etiam adiicianus, quia tempus adventus Chriſti populum recreabat quodammodo iam præſens exiſtens, legiſperitis ex ſacris Scripturis illius tempus ſperatum colligentibus: propter quod Theodas non modicam multitudinem quaſi Chriſtus congregavit, & poſt illum Iudas Galilæus in diebus profeſſionis: Act. V. Cum ergo ferventius Chriſti expectaretur adventus, Iudæi tranſmittunt ad Ioannem, per hoc quod eſt, *Tu quis es*? conjicere volentes ſi ipſe ſe Chriſtum fateretur. Non autem ex eo quod dicit, *Non ſum ego Chriſtus*, negavit: ex hoc enim ipſo confeſſus eſt veritatem. GREGORIUS (hom. VII in Evang.) Negavit plane quod non erat, ſed non negavit quod erat, ut veritatem loquens eius membrum fieret cuius ſibi nomen fallaciter non uſurparet. CHRYSOSTOMUS (hom. XV. ſparſim.) Vel aliter. Paſſi erant Iudæi quamdam humanam paſſionem ad Ioannem. Indignum enim æſtimabant, ſubiici eum Chriſto propter multa quæ Ioannis claritatem demonſtrabant: quorum primum erat genus illuſtre, principis enim ſacerdotum filius erat; deinde dura educatio, humanorum deſpectio. In Chriſto autem contrarium videbatur: genus humile, quod ei exprobrabant dicentes, Matth. XIII. „ Non-

„ ne

„ ne hic eſt fabri filius ? “ dieta communis, & veſtimenta nihil plus multis habentia. Quia igitur Ioannes continue ad Chriſtum mittebat, volentes magis Ioannem habere magiſtrum, mittunt ad eum, opinantes per blanditias eum allicere ad confitendum ſe Chriſtum eſſe. Non ergo quoſdam contemptibiles mittunt, ut ad Chriſtum, miniſtros, & herodianos, ſed ſacerdotes, & levitas; & non quoſcumque, ſed eos qui erant ex Hieroſolymis, hoc eſt honorabiliores; & ad hoc mittunt ut interrogarent, *Tu quis es?* non quaſi ignorantes; ſed volentes eum inducere ad hoc quod dixi: unde Ioannes ad mentem, & non ad interrogationem eis reſpondit: *Et confeſſus eſt, & non negavit; & confeſſus eſt, Quia non ſum ego Chriſtus*. Et vide ſapientiam Evangeliſtæ. Tertio quaſi idem dicit, & virtutem Baptiſtæ indicans, & malitiam, & amentiam Iudæorum. Devoti enim famuli eſt, non ſolum non rapere gloriam domini, ſed oblatam a multis reſpuere. Turbæ (1) quidem ex ignorantia ad hanc venerunt ſuſpicionem ut Ioannem Chriſtum æſtimarent; hi vero a maligna mente, ex qua interrogabant eum, æſtimantes per blanditias attrahere ad hoc (2) quod volebant: niſi enim excogitaſſent hoc, reſpondenti, *Non ſum ego Chriſtus*, dixiſſent: Non hoc ſuſpicati ſumus, non hoc venimus interrogaturi. Sed capti, & manifeſti effecti ad aliud veniunt: unde ſequitur: *Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu?* AUGUSTINUS (tract. IV. in Ioannem.) Noverant enim quod præceſſurus erat Elias Chriſtum: non enim alicui ignotum erat nomen Chriſti apud Hebræos; ſed non putabant illum eſſe Chriſtum; nec tamen omnino putaverunt Chriſtum non eſſe venturum; & cum ſperarent (3) futurum, offenderunt in præſentem.

Sequitur: *Et dixit, Non ſum*. GREGORIUS in hom. (VII. ut ſupra.) Ex his verbis nobis quæſtio valde implexa generatur. Alio quippe in loco (Matth. XI.) inquiſitus a diſcipulis Dominus de Eliæ adventu, reſpondit: „ Si vultis ſcire, Ioan„ nes ipſe eſt Elias. “ Requiſitus autem Ioannes dicit, *Non ſum* Elias. Quomodo ergo Propheta veritatis eſt, ſi euſdem veritatis ſermonibus concors non eſt? ORIGENES (in Ioan. ſuper *Tunc miſerunt*.) Dicet aliquis, quod ſe ignorabat Ioannes eſſe Eliam; & hoc nimirum utentur (4) documento qui aſſiſtunt iteratæ incorporationis rationi, tamquam anima denuo induente corpora. Quærunt enim Iudæi per levitas, ac ſacerdotes, an eſſet Elias, cum iteratæ corporis aſſumptionis documentum verax arbitrantur, quaſi paternum exiſtens, nec alienum ab arcanorum ſuorum doctrina. Ob hoc itaque dicit Ioannes: Elias *non ſum*: nam neſcit primævam vitam propriam. Qualiter autem videtur rationabile, ſi tamquam Propheta Spiritu illuminatus eſt, & de Deo, (5) & Unigenito tanta narravit, ignoraſſe de ſeipſo an umquam eius anima fuerit in Elia? GREGORIUS in hom. (VI. in Evang.) Sed ſi ſubtiliter veritas ipſa requiratur, hoc quidem quod inter ſe contrarium (6) ſonat, quomodo contrarium non ſit invenitur. Ad Zachariam namque de Ioanne Angelus dixit Luc. I. „ Ipſe præ„ cedet ante illum in ſpiritu, & virtute „ Eliæ: “ quia ſcilicet ſicut Elias ſecundum Domini adventum præveniet, ita Ioannes prævenit primum; ſicut ille præcurſor venturus eſt Iudicis, ita iſte præcurſor factus eſt Redemptoris. Ioannes igitur in ſpiritu Elias erat, in perſona Elias non erat. Quod autem Dominus fatetur de ſpiritu, hoc Ioannes denegat de perſona: quia & iuſtum ſic erat ut diſcipulis Dominus ſpiritualem de Ioanne ſententiam diceret, & Ioannes turbis carnalibus non de ſuo ſpiritu, ſed de corpore reſponderet. ORIGENES (in Ioan. ubi ſupra.) Reſpondit ergo levitis, & ſacerdotibus, *Non ſum*, coniectans propoſitum quæſtionis eorum: non enim ſapiebat præmiſſa examinatio, ſi idem ſpiritus eſſet in utroque; ſed ſi Ioannes eſſet ipſe Elias qui aſſumptus eſt, nunc apparens, ſecundum quod a Iudæis expectabatur, abſque nativitate. Primus autem arbitrans reſumptionem corporum dicet, quod inconſequens eſt filium Zachariæ tanti ſacerdotis in ſenio natum, ſuper omnem humanam expectationem, ignorari a ſacerdotibus, & levitis, ipſum natum fuiſſe; maxime Luca teſtante cap. I. quod „ factus eſt timor in „ omnibus habitantibus circa eos. “ Sed forſan quoniam prope finem Eliam expectabant ante Chriſtum, quaſi tropice ſciſcitari videntur: An es tu qui prænuntias Chriſtum venturum? Et caute reſpondit, *Non ſum*. (7) Sed nihil mirabile. Sicut in Sal-

(1) *Al.* enim. (2) *Al.* quod volebant eum. (3) *Al.* venturum. (4) *Al.* *emittitur* documento. *Sic autem legit Nicolai.* Et hac nimirum utentur ratione qui aſſentiunt iteratæ incorporationis opinioni ac documento, tamquam anima &c. (5) *Al.* in Unigenito. (6) *Al.* ſonuit. (7) *Legit P. Nicolai*. Sed & nihil mirabile, quod ſicut in Salvatore etc.

Salvatore, pluribus ſcientibus ex Maria nativitatem eius, quidam fallebantur putantes eum Ioannem Baptiſtam, vel Eliam, aut aliquem Prophetarum; ſic & in Ioanne quoſdam ortus eius ex Zacharia non latebat, & quidam dubitabant, ſi forſan qui expectabatur Elias apparuit in Ioanne. Quoniam vero cum plures in Iſrael editi fuerint Prophetæ, unus de quo Moyſes prophetaverat, præſertim expectabatur, iuxta illud Deut. XVIII. „ Prophetam vobis ſuſcitabit Deus „ ex fratribus veſtris: ſicut mihi, illi pare„ bitis: “ tertio ſciſcitantur, non ſi foret Propheta ſimpliciter, ſed cum articulo, (1) ut in Græco ponitur: unde ſequitur: *Propheta es tu?* Per ſingulos enim Prophetas noverat populus Iſrael neminem eorum fore hunc quem Moyſes prophetaverat, qui ſicut Moyſes medius ſtaret inter Deum & homines, & accepto teſtamento a Deo traderet diſcipulis. Hoc autem illis nomen non Chriſto attribuentibus, ſed arbitrantibus alium a Chriſto ipſum fore, Ioannes ſcivit quoniam & Chriſtus ille Propheta eſſet: unde ſubditur: *Et reſpondit, Non.* AUGUSTINUS (tract. IV.) Vel quia Ioannes maior erat quam Propheta: quia Prophetæ longe prænuntiaverunt, Ioannes præſentem demonſtrabat.

Sequitur: *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut reſponſum demus his qui miſerunt nos? Quid dicis de teipſo?* CHRYSOSTOMUS (homil. XV.) Vides hic vehementius inſiſtentes, & interrogantes; hunc autem cum manſuetudine eas quæ non erant veræ ſuſpiciones deſtruentem, & eam quæ eſt vera ponentem: unde ſequitur: *Ait: Ego vox clamantis in deſerto.* AUGUSTINUS (tr. IV.) Eſaias illud dixit; in Ioanne prophetia iſta completa eſt. GREGORIUS (hom. VII. ubi ſupra.) Scitis autem quod unigenitus Filius Verbum Patris vocatur. Ex ipſa autem noſtra locutione cognoſcimus, quia prius vox ſonat, ut verbum poſſit audiri. Ioannes ergo vocem ſe aſſerit eſſe, quia Verbum præcedit, & per eius miniſterium, Patris Verbum ab hominibus auditur. ORIGENES (in Ioan. ſuper *Quis es, ut reſponſum demus?*) Ineleganter autem Heracleon de Ioanne, & Prophetis conſiderans, ait, quoniam Verbum quidem Salvator eſt, vox autem per Ioannem intelligitur: ſolus enim ſonus eſt omnis gradus propheticus. Cui dicendum, quod ſi non ſignificativam vocem dederit tuba, nemo ſe accinget ad prælium. Si ergo nil aliud quam ſonus eſt vox prophetica, quomodo tranſmittit nos ad illam Salvator? *Scrutamini* (inquit infra V.) *Scripturas.* Dicit autem Ioannes ſe eſſe vocem non clamantem in deſerto, ſed clamantis in deſerto, eius ſcilicet qui ſtabat, & clamabat infra VII. *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* Clamat enim ut diſtantes auditu percipiant, & gravem habentes auditum ſentiant immenſitatem eorum quæ dicuntur. THEOPHYLACTUS. Vel quia veritatem manifeſte annuntiat: omnes enim qui in lege erant, obſcure loquebantur. GREGORIUS (hom. VII. ut ſupra.) Vel in deſerto Ioannes clamat, quia quaſi derelictæ, ac deſtitutæ Iudęæ, ſolatium Redemptoris annuntiat. ORIGENES (in Ioan. ubi ſupra.) Opus autem vocis in deſerto clamantis eſt ut anima a Deo deſtituta, ad rectam faciendam viam Domini revocetur, nequaquam pravitatem ſerpentini greſſus proſequendo; ſecundum contemplationem quidem ſublimatam in veritate abſque permixtione mendacii, & ſecundum actionem poſt congruam ſpeculationem licitum opus referentem: unde ſequitur: *Dirigite viam Domini, ſicut dixit Eſaias Propheta.* GREGORIUS (ut ſupra.) Via Domini ad cor dirigitur, cum veritatis ſermo humiliter auditur; via Domini ad cor dirigitur, cum ad præceptum vita præparatur.

(u) ORIGENES (in Ioan. ubi ſupra.) Facta reſponſione verſus ſacerdotes, & levitas, denuo miſſum eſt a phariſæis: unde dicitur: *Et qui miſſi fuerant erant ex phariſæis.* Quantum enim ex ipſo ſermone conjecturari contingit, dico tertium hoc eſſe teſtimonium. Vide tamen quomodo iuxta ſacerdotalem, & leviticam perſonam eſt cum manſuetudine prolatum illud, *Tu quis es?* nihil enim arrogans, vel protervum in eorum quæſtione continetur, ſed cuncta decentia veros Dei miniſtros. Sed phariſæi ſecundum ſuum nomen diviſi, & importuni ex diſcordia contumelioſas voces prætendunt Baptiſtæ; unde ſequitur: *Et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque Propheta?* non quaſi ſcire volentes, ſed prohibere eum a baptiſmo. Deinde vero neſcio quo pacto proni ad baptiſmum iverunt ad Ioannem. Huius autem ſolutio eſt, quia phariſæi non credentes accedunt ad baptiſma, ſed ex hypocriſi, cum timerent populum. CHRYSOSTOMUS (hom. XV.) Vel ipſi iidem ſacerdotes, & levitæ ex phariſæis erant. Et quia blanditiis eum non valuerunt ſupplantare, accu-

(1) *Al. deeſt ut.*

ſationem ei immittere tentant, cogentes eum dicere quod non erat: unde ſequitur: *Et interrogaverunt eum, & dixerunt: Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque Propheta?* Quaſi audaciæ videbatur eſſe baptizare, ſi Chriſtus non erat, nec præcurſor illius, nec præco, ideſt Propheta. GREGORIUS (hom. VII. in Evang.) Sed ſanctus quiſque etiam cum perverſa mente requiritur, a bonitatis ſuæ ſtudio non mutatur. Unde Ioannes quoque ad verba invidiæ prædicamenta reſpondit vitæ: unde ſequitur: *Reſpondit eis dicens: Ego baptizo in aqua.* ORIGENES (in Ioan. ubi ſupra.) Ad illud enim, *Quid ergo baptizas?* quid aliud afferri decebat, niſi proprium baptiſmum carnale prætendere? GREGORIUS (hom. VII. ut ſupra.) Ioannes enim non ſpiritu, ſed aqua baptizat: quia peccata ſolvere non valebat: baptizatorum corpora per aquam lavat, ſed tamen animas per veniam non lavat. Cur ergo baptizat qui peccata per baptiſmum non relaxat? niſi ut præcurſionis ſuæ ordinem ſervans, ſcilicet qui naſciturum naſcendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret; & qui prædicando factus eſt præcurſor Chriſti, baptizando etiam præcurſor eius fieret imitatione ſacramenti; qui inter hæc myſterium redemptionis noſtræ annuntians, hunc in medio hominum & ſtetiſſe aſſerit, & neſciri: ſequitur enim: *Medius autem veſtrum ſtetit quem vos neſcitis:* quia per carnem Dominus apparens, & viſibilis extitit corpore, & inviſibilis maieſtate. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Hoc autem dixit, quoniam decens erat Chriſtum commixtum eſſe populo, ut unum multorum, ſe ubique humilem eſſe docentem. Cum autem dixit, *Quem vos neſcitis*, ſcientiam hic cognitionem certiſſimam dicit; puta, quis eſt, & unde. AUGUSTINUS (tract. IV.) Humilis enim (1) non videbatur, & propterea lucerna accenſa eſt. THEOPHYLACTUS. Vel (2) medius erat phariſæorum Dominus; ſed ignorabant eum, quia ipſi Scripturas ſe ſcire putabant: & inquantum in illis prænuntiabatur Dominus, medius eorum erat, ſcilicet in cordibus eorum; ſed neſciebant eum, eo quod Scripturas non intelligebant. Vel aliter. Medius quidem erat, inquantum mediator Dei exiſtens, & hominum Chriſtus Ieſus medius phariſæorum extitit, volens illos Deo iungere; ſed ipſi neſciebant eum. ORIGENES (in Ioan. ſuper *Reſpondit Ioannes eis dicens.*) Vel aliter. Hoc edito, *Ego baptizo in aqua*, ad illud, *Quid ergo baptizas?* ad ſecundum, *Si tu non es Chriſtus?* præconium de præcedenti Chriſti ſubſtantia proponit, quod tanta ſit ei virtus quod inviſibilis ſit ſua deitate, cum ſit præſens cuilibet, & totum per orbem diffuſus; quod notatur ex illo, *Medius veſtrum ſtetit.* Hic enim per totam orbis machinam effluxit, ſic ut quæ creantur, per ipſum creentur: *omnia* enim *per ipſum facta ſunt*: unde palam eſt quod inquirentibus a Ioanne, *Quid ergo baptizas?* ipſe medius erat. Vel quod dicitur, *In medio veſtrum ſtetit*, intelligendum eſt de nobis hominibus. Cum enim ſimus rationales, in medio noſtrum (3) exiſtit, ex eo quod principale, ſcilicet cor, in medio totius corporis inſitum eſt. Qui ergo Verbum in medio gerunt, non autem cognoſcunt de illius natura, nec de quo fonte manavit, nec quomodo conſiſtit in eis; hi Verbum in medio ſui obtinentes ignorant; quod tamen Ioannes agnovit: unde exprobrando dicit ad phariſæos: *Quem vos neſcitis*: quia expectantes phariſæi Chriſti adventum, nihil tam arduum de eo contemplabantur, ſolum hominem ſanctum exiſtimantes eum eſſe. Dicit autem, *Stetit*: nam ſtat Pater invariabilis exiſtens, & impermutabilis; ſtat quoque Verbum eius ad ſalvandum continuo, quamvis carnem ſuſcipiat, quamvis medium hominum ſtet inviſibile (4). Ne vero putet aliquis alium eſſe inviſibilem ad omnes homines venientem, vel ad univerſum orbem, ab eo qui humanatus eſt, & in terra comparuit, ſubdit: *Qui poſt me venit*, hoc eſt qui poſt me appariturus eſt. Non autem idem denotatur hic per hoc quod dicit, *Poſt*, & cum Ieſus nos poſt ſe invitat: illic enim ſequi poſt ipſum præcipitur nobis, ut eius indagando veſtigia, perveniamus ad Patrem; hic autem ut pateat quid ſequatur ex Ioannis dogmatibus: venit enim ut cuncti credant per eum, præparati ad perfectum Verbum per minora. Dicit ergo: *Ipſe eſt qui poſt me venit.* CHRYSOSTOMUS (hom. XV.) Ac ſi diceret; Ne æſtimetis (5) totum in meo conſiſtere baptiſmate: ſi enim meum baptiſma perfectum eſſet, alius non veniret poſt me, aliud baptiſma daturus. Sed hæc præparatio eſt illius, & tranſibit in proximo, ut umbra, & imago; ſed oportet eum qui veritatem imponet, venire poſt me: ſi enim hoc eſſet per-

(1) *Nicolai omittit* non. (2) *Al.* medicus. (3) *Al.* extitit. (4) *Addit Nicolai* nec ab illis agnitum. (5) *Al.* tantum.

Digitized by Google

perfectum, nequaquam ſecundi locus quæreretur: & ideo ſubdit: *Qui ante me factus eſt*, hic eſt honorabilior, & clarior. GREGORIUS (hom. VII. ut ſupra.) Sic namque dicitur, *Ante me factus eſt*, ac ſi dicatur, Antepoſitus eſt mihi. Poſt me ergo venit, quia poſtmodum natus; ante me autem factus eſt, quia mihi prælatus. CHRYSOSTOMUS (hom. XV.) Ne autem exiſtimes comparabilem eſſe excellentiam hanc, incomparabilitatem oſtendere volens, ſubiungit: *Cuius ego non ſum dignus ut ſolvam corrigiam calceamenti*; quaſi dicat: Intantum eſt ante me ut ego neque in ultimis miniſtrorum vocari dignus ſim: calceamentum enim ſolvere ultimi miniſterii reſeſt. AUGUSTINUS (tract. IV.) Unde & ſi dignum ſe diceret tantummodo corrigiam calceamenti ſolvere, multum ſe (1) habuiſſet. GREGORIUS (hom. VII. in Evang.) Vel aliter. Mos apud veteres fuit ut ſi quis eam quæ ſibi competeret, accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum ſolveret qui ad hanc ſponſus iure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Chriſtus niſi ſanctæ Eccleſiæ ſponſus apparuit? Recte ergo Ioannes ſe indignum eſſe ad ſolvendam corrigiam eius calceamenti denuntiat; ac ſi aperte dicat: Redemptoris veſtigia non denudare valeo, quia ſponſi nomen mihi immeritus non uſurpo. Quod tamen intelligi & aliter poteſt. Quis enim neſciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quaſi calceatus apparuit, qui in divinitate ſua morticina noſtræ corruptionis aſſumpſit. Corrigia ergo calceamenti eſt ligaturam myſterii. Ioannes ergo ſolvere corrigia calceamenti eius non valet: quia incarnationis myſterium nec ipſe inveſtigare ſufficit; ac ſi patenter dicat: Quid mirum ſi mihi ille prælatus eſt quem poſt me quidem natum conſidero, ſed nativitatis eius myſterium non comprehendo? ORIGENES (tom. VI. in Ioan.) Quidam vero non inepte dixit, hoc ſic intelligendum. Non ſum ego tanti ut cauſa mei deſcendat a magnalibus, ac carnem quaſi calceamentum ſuſcipiat. CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. in Ioan.) Et quia Ioannes cum decenti libertate ea quæ de Chriſto ſunt, omnibus prædicabat, propterea Evangeliſta & locum deſignat, dicens: *Hæc in Bethania facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans*. Non enim in domo, neque in angulo Chriſtum prædicabat, ſed Iordanem tranſiens in media multitudine præſentibus omnibus qui ab eo baptizabantur. Quædam vero exemplariorum certius habent, *In Bethabora*: Bethania enim non ultra Iordanem, neque in deſerto erat, ſed prope Hieroſolymam. GLOSSA. Vel duæ ſunt Bethaniæ: una trans Iordanem, altera citra non longe a Hieruſalem, ubi Lazarus fuit ſuſcitatus. CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. in Ioan. par. a princ.) Hoc autem & propter aliam cauſam deſignat: quia enim res non antiquas narrabat, ſed ante parvum tempus (2) contingentes, præſentes, & videntes teſtes facit eorum quæ dicuntur, demonſtrationem a locis tribuens. ALCUINUS. Bethania vero domus obedientiæ interpretatur; per quam innuitur quia per obedientiam fidei omnes ad baptiſma debent pervenire. ORIGENES (in Ioan. ſuper *Hæc in Bethabora facta ſunt*.) Bethabora vero interpretatur domus præparationis, & convenit cum baptiſmo præparantis Domino plebem perfectam. Iordanis autem interpretatur deſcenſum eorum. Quis autem erit hic fluvius niſi Salvator noſter, per quem ingredientem in hunc mundum mundari convenit, (3) non ſuum deſcendentem deſcenſum, ſed humani generis? Hic ſegregat donatas a Moyſe, ab his quæ per Ieſum donantur, ſortes: huius rivuli lætificant civitatem Dei. Sicut autem draco latitat in AEgyptiaco fluvio, ita Deus in iſto. Pater enim eſt in Filio; & qui proficiſcuntur illuc ubi ſe lavent, opprobrium AEgypti deponunt, ac apti ad perceptionem hereditatis parantur, necnon a lepra mundantur, & duplicis capaces ſunt gratiæ, ac prompti fiunt ad ſuſceptionem Spiritus almi, in aliud flumen nequaquam deſcendente ſpiritali columba. Trans Iordanem vero Ioannes baptizat, ut præcurſor venientis non innocentes, ſed peccatores vocare.

(x) ORIGENES (tom. VI. in Ioan. ſuper illud, *Poſtera die vidit Ioannes*.) Poſt teſtimonium Ioannis, iam videtur Ieſus veniens ad eum, non ſolum adhuc perſeverantem, ſed & potiorem effectum, quod per diem ſecundariam deſignatur: unde dicitur: *Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe*. Pridem autem Ieſu mater protinus ut illum concepit, ad matrem Ioannis prægnantem proficiſcitur, & per vocem pervenientem ad aures Eliſabeth ex Mariæ ſalutatione exultat Ioannes conceptus in utero; hic autem poſt Ioannis teſtimonium, ipſe

(1) *Al.* humiliaſſet. *Nicolai legit* non multum ſe humiliaſſet. (2) *Nicolaius habet* tranſactas. (3) *Idem legit* non ſuo deſcendentem deſcenſu.

Digitized by Google

ipſe videtur a Baptiſta, accedens ad eum. Prius autem auditu aliorum inſtruitur aliquis, ac deinde oculate inſpicit illa. Per hoc autem quod Maria ad Eliſabeth venit minorem, & Filius Dei ad Baptiſtam, ad fervorem opitulandi minoribus, & ad modeſtiam admonemur. Verum unde ad Baptiſtam venit Salvator, non hic dicitur; ſed ex dictis Matthæi colligimus dicentis cap. III. „ Tunc venit Ieſus a Galilæa ad Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo.“ CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. Ioan. non remote a princ.) Vel aliter. Matthæus adventum Chriſti ad baptiſmum præſentialiter dicit; Ioannes autem, & rurſus eum iviſſe ad Ioannem oſtendit poſt baptiſma; & hoc manifeſtat quod poſtea dicit: *Quia vidi Spiritum deſcendentem &c.* Partiti enim ſunt ſibi Evangeliſtæ tempora narrationis: Matthæus enim ea quæ antequam ligaretur Ioannes Baptiſta præteriens, feſtinat ad ea quæ deinceps ſunt tempora; ſed Ioannes his maxime immoratur, quæ ſcilicet ante incarcerationem Ioannis fuerunt: unde hic dicitur: *Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe.* Cuius igitur gratia ſecundo poſt baptiſmum ad eum veniebat? Quia ipſum baptizaverat cum multis, ut nullus ſuſpicetur quoniam ex eadem cauſa (1) ex qua & alii, ad Ioannem veniret; puta peccata confeſſurus, aut in pœnitentiam abluendus in flumine. Propterea ergo accedit, dans Ioanni occaſionem corrigendi hanc ſuſpicionem, quam Ioannes per ſe correxit: unde ſequitur: *Et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*: Qui igitur ita purus erat ut aliorum peccata abſolvere poſſet, manifeſtum eſt quoniam non ut confiteretur peccata accedit, ſed ut occaſionem det Ioanni loquendi de ipſo. Venit etiam ſecundo, ut hi qui priora audierant, certius recipiant quæ prædicta ſunt, & alia rurſus audiant. Dicit autem, *Ecce agnus Dei*, innuens quod hic eſt qui olim quærebatur, rememorans prophetiæ Eſaiæ, & umbræ quæ ſecundum Moyſen erat, ut a figura facilius eos ducat ad veritatem. AUGUSTINUS (tract. IV. in Ioannem a med.) Si autem agnus Dei eſt innocens, & Ioannes agnus; an non & ipſe eſt innocens? Sed omnes ex illa propagine veniunt de qua cantat gemens David Pſalm. L. „ Ego in iniquitatibus conceptus ſum.“ Solus ergo ille agnus qui non ſic venit: non enim in iniquitate conceptus eſt, nec in peccatis mater eius eum in utero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit, quia fide concepit, & fide ſuſcepit. ORIGENES (to. VI. in Ioan. ubi ſupra inter princ. & med.) Sed cum quinque offerantur animalia in templo: tria terreſtria, vitulus, ovis, & capra; volatilia vero duo, turtur, & columba; & de ovibus tria adducantur, aries, ovis, agnus; de genere ovium agnum memoravit: agnum enim in oblationibus quotidianis offerri videmus, unum quidem mane, alterum vero veſpere. Quænam autem oblatio alia poteſt eſſe quotidiana a rationali natura comprehendenda, niſi Verbum (2) vigens, agnus typice nuncupatum? (3) Hoc nempe cenſebitur oblatio matutina ad frequentiam intellectus in divinis relatum: neque enim anima pati poteſt ut ſummis iugiter inſiſtat, eo quod corporis terreſtris, & gravis coniugium eſt ſortita. Ex hoc etiam verbo quod Chriſtus eſt (4) agnus, coniectare de pluribus poterimus; & quodammodo veſpere pertingemus ad corporalia procedentes. Qui autem hunc obtulit agnum ad immolandum, Deus fuit in homine reconditus, magnus Sacerdos, qui dixit infra X. *Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono eam*: unde dicitur *agnus Dei*: ipſe enim noſtros languores accipiens, totius mundi tollens peccata, mortem quaſi baptiſmum ſuſcepit. Apud Deum enim non pertranſit incorrectum quidquid agimus quod diſciplina indigeat, quæ per difficilia exercetur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ecce Agnus Dei.*) Vel dicitur Chriſtus agnus Dei, inquantum Deus Pater mortem Chriſti acceptavit pro noſtra ſalute, vel inquantum eum pro nobis tradidit morti: ſicut enim dicere conſuevimus, Hæc oblatio eſt talis hominis, ideſt quam talis homo obtulit; ſic & Chriſtus dicitur agnus Dei, dantis ſcilicet Filium ſuum pro noſtra ſalute in mortem. Et ille quidem agnus typicus nullius omnino peccatum ſuſtulit, hic vero peccatum univerſi orbis terrarum: periclitantem enim mundum eruit ab ira Dei: unde ſubdit: *Ecce qui tollit peccatum mundi*. Non autem dixit, Qui tollet, ſed *qui tollit peccatum mundi*, quaſi ſemper hoc faciente ipſo: non enim tunc ſolum tulit cum paſſus eſt, ſed ex illo tempore uſque ad præſens tollit, non ſemper crucifixus, unam enim pro peccatis obtulit oblationem, ſed ſemper purgans per illam. GREGORIUS VIII. Moral. (cap. XXXII. in novis exempl. cap. XX.)

(1) *Al.* ex qua ad Ioannem et alii ad Ioannem veniret. (2) *Al.* ingens. *P. Nicolai* verbum floridum, et vegetum, et vigens. (3) *Al.* Hæc. (4) *Al.* omittitur agnus.

Digitized by Google

xx.) Tunc autem ab humano genere plene peccatum tolletur, cum per incorruptionis gloriam noſtra corruptio permutabitur: eſſe namque a culpa liberi non poſſumus, quouſque in corporis morte tenemur. Theophylactus (hoc loco.) Sed quare non dixit, Peccata mundi, ſed *peccatum*? Ut videlicet per hoc quod dixit *peccatum*, univerſaliter peccatum videretur innuere; ſicut conſuevimus dicere, quod homo eiectus eſt de paradiſo, ideſt omne genus humanum. Beda (1). Vel peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod eſt commune totius mundi; quod quidem peccatum originale, & ſingulorum ſuperaddita Chriſtus per gratiam relaxat. Augustinus (tract. iv. in Ioan. a med.) Qui enim de noſtra natura peccatum non aſſumpſit, ipſe eſt qui tollit noſtrum peccatum. Noſtis, quia quidam homines dicunt: Nos tollimus peccata ab hominibus quia ſancti ſumus: ſi enim non fuerit ſanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cum ſit ipſe homo plenus peccato? Contra iſtas diſputationes hic legamus: *Ecce qui tollit peccatum mundi*: ut non ſit præſumptio hominibus in homines. Origenes (in Ioan. tom. vi. ſuper *Altera die*.) Sicut tamen iugi oblationi agni cognatę ſunt reliquæ oblationes legales, ſic huius agni oblationi cognatæ oblationes videntur mihi effuſiones ſanguinis martyrum, quorum patientia, & confeſſione, & promptitudine ad bonum, obtunduntur machinationes impiorum. Theophylactus (ſuper *Hic eſt de quo dixi*.) Quia vero ſuperius illis qui ex phariſæis venerant Ioannes dixerat, quod *medius veſtrum ſtat quem vos neſcitis*; hic ignorantibus demonſtrat, dicens: *Hic eſt de quo dixi: Poſt me venit vir qui ante me factus eſt*. Vir Dominus dicitur propter ætatis perfectionem: nam triginta annorum baptizatus eſt: vel quia ſpiritualis animæ vir eſt, & Eccleſiæ ſponſus: unde Paulus II. Corinth. xi. „ Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. “ Augustinus (tract. iv. in Ioan. a med.) *Poſt me* autem *venit*, quia poſterior natus eſt; *ante me factus eſt*, quia prælatus eſt mihi. Gregorius (homil. vii. in Evang.) Prælationis autem eius cauſas aperit, cum ſubiungit: *Quia prior me erat*; ac ſi aperte dicat: Inde me etiam poſt natus ſuperat quo eum nativitatis ſuæ tempora non anguſtant: nam qui per matrem in tempore naſcitur, ſine tempore eſt a Patre generatus. Theophylactus (hoc loco.) Auſculta o Arri. Non dixit, Quia prior me creatus eſt; ſed *quia prior me erat*. Audiat hoc Pauli Samoſateni (2) abuſio, quod non ex Maria ſumpſit primordium: quia ſi eſſendi principium ſumpſit ex Virgine, qualiter prior extitit præcurſore? Nam manifeſtum eſt quod præcurſor Chriſtum in ſex menſibus ſuperabat ſecundum humanam generationem. Chrysostomus (homil. xvi. in Ioan. a med.) Ut autem non videatur ex amicitia propter cognationem et teſtimonium perhibere, quia cognatus eius erat ſecundum carnem, propterea dicit: *Ego neſciebam eum*. Et ſecundum rationem hoc contingit: etenim in deſerto converſatus eſt Ioannes. Miracula vero quæcumque Chriſto puero exiſtente facta ſunt, puta quæ circa Magos, & quæcumque (3) talia, ante multum contigerant tempus, Ioanne & ipſo valde puero exiſtente. In medio vero tempore ignotus omnibus exiſtebat: propter quod ſubdit: *Sed ut manifeſtetur in Iſrael, propterea veni ego in aqua baptizans*. Hinc enim manifeſtum eſt quoniam & illa ſigna quæ quidam dicunt a Chriſto in pueritia facta, mendacia, & fictiones ſunt. Si enim a prima ætate miracula feciſſet Ieſus, nequaquam neque Ioannes eum ignoraſſet, nec reliqua multitudo indiguiſſet magiſtro admanifeſtandum eum. Non igitur ipſe Chriſtus baptiſmate indigebat, neque aliquam aliam cauſam habebat illud lavacrum quam præmonſtrationem facere eius fidei quæ eſt in Chriſtum. Non enim dixit, Ut mundem eos qui baptizantur, neque ut liberem a peccatis, veni baptizans; ſed *ut manifeſtetur in Iſrael*. Sed numquid ſine baptiſmate non licebat prædicare, & inducere turbas? Sed facilius ita factum eſt: nequaquam enim cucurriſſent omnes, ſi ſine baptiſmate prædicatio facta eſſet. Augustinus (tract. v) Ubi ergo cognitus eſt Dominus, ſuperfluo ei via parabatur, quia cognoſcentibus ſe, ipſe factus eſt via. Itaque non duravit diu baptiſma Ioannis, ſed quoadusque demonſtratus eſt Dominus humilis. Ergo ut daretur nobis a Domino humilitatis exemplum ad percipiendam ſalutem baptiſmi, ſuſcepit baptiſmum ſervi; & ne præponeretur baptiſmus ſervi baptiſmo Domini, baptizati ſunt alii baptiſmo (4) conſervi. Sed qui baptizati ſunt ba-

(1) *Ad marginem Venetæ Nicolini editionis notatur*. Habetur id in Gloſſa ordinaria ſuper his verbis.
(2) *Nicolai genit* ſecta. (3) *Al. omittitur* talia. (4) *P. Nicolai* ſervi.

baptiſmo conſervi, oportebat ut baptizarentur baptiſmo Domini; qui autem (1) baptizantur baptiſmo Domini, non opus habent baptiſmo conſervi.

(y) Chrysostomus (hom. xvi.) Quia Ioannes teſtatus eſt ita magnum quid quod ſufficiens erat auditores omnes ſtupefacere, puta quod totius orbis terrarum ſolus ipſe peccata tolleret, volens credibilius id facere, reduxit hoc ad Deum, & Spiritum ſanctum. Poſſet enim aliquis dicere Ioanni, Qualiter igitur tu cognoviſti eum? Reſpondet, quod per deſcenſum Spiritus ſancti: unde ſequitur: *Et teſtimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo, & manſit ſuper eum*. Augustinus XV. de Trin. (cap. xxvii.) Non autem tunc unctus eſt Chriſtus Spiritu ſancto quando ſuper eum baptizatum velut columba deſcendit: tunc enim corpus ſuum, ſcilicet Eccleſiam ſuam, præfigurare dignatus eſt, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum ſanctum. Abſurdiſſimum enim eſt ut credamus eum cum iam triginta eſſet annorum (eius enim ætatis a Ioanne baptizatus eſt) accepiſſe Spiritum ſanctum; ſed veniſſe ad illud baptiſma, ſicut ſine ullo omnino peccato, ita non ſine Spiritu ſancto. Si enim de famulo eius, & præcurſore ipſo Ioanne ſcriptum eſt Luc. i. „ Spiritu ſan„ cto replebitur ab utero matris ſuæ; " qui quamvis ſeminatus a patre, tamen Spiritum ſanctum in utero formatus accepit: quid de homine Chriſto intelligendum eſt, vel credendum, cuius carnis ipſa conceptio non carnalis, ſed ſpiritualis fuit? Augustinus de Agone chriſtiano (cap. xxii.) Non autem dicimus ſolum Chriſtum verum corpus habuiſſe, Spiritum autem ſanctum fallaciter apparuiſſe oculis hominum: ſicut enim non oportebat ut homines falleret Filius Dei, ſic nec Spiritus ſanctus. Sed omnipotenti Deo, qui univerſam creaturam ex nihilo fabricavit, non erat difficile verum corpus columbæ ſine aliarum columbarum miniſterio figurare; ſicut ei non fuit difficile verum corpus in utero virginis ſine virili ſemine fabricare. Augustinus ſuper Ioan. (tract. vi. ſparſim.) Duobus autem modis oſtendit viſibiliter Dominus Spiritum ſanctum; per columbam ſuper Dominum baptizatum; per ignem vero ſuper diſcipulos congregatos: ibi ſimplicitas, hic fervor oſtenditur. Ergo ne Spiritu ſanctificati dolum habeant, in columba demonſtratum eſt; & ne ſimplicitas frigida remaneat, in igne demonſtratum eſt. Nec movet, quia linguæ diviſæ ſunt: noli diſſipationem timere, unitatem in columba cognoſce. Sic ergo oportebat demonſtrari Spiritum ſanctum venientem ſuper Dominum, ut cognoſcat unuſquiſque, ſi habeat Spiritum ſanctum, ſimplicem ſe eſſe debere ſicut columbam, & habere cum fratribus veram pacem, quam ſignificant oſcula columbarum. Oſculantur & corvi, ſed laniant: a laniatu innocens eſt natura columbarum: nam corvi de morte paſcuntur, columba non niſi de frugibus terræ vivit. Si etiam gemunt columbæ in amore, nolite mirari, quia in columbæ ſpecie voluit demonſtrari Spiritus ſanctus: „ ipſe enim interpellat pro „ nobis gemitibus inenarrabilibus: " Rom. viii. Non autem Spiritus ſanctus in ſemetipſo, ſed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Qui enim novit in preſſura ſe eſſe mortalitatis huius, peregrinari ſe a Domino, quamdiu propter hoc gemit, bene gemit: Spiritus illum docuit gemere. Multi autem gemunt, infelicitate terrena, vel quaſſati damnis, vel ægritudine corporis prægravati; ſed non columbæ gemitu gemunt. Unde ergo debuit demonſtrari Spiritus ſanctus unitatem quamdam deſignans, niſi per columbam, ut pacatæ Eccleſiæ diceretur: „ Una eſt columba mea? " Cant. vi. Unde debuit humilitas figurari niſi per avem ſimplicem, & gementem? Apparuit ibi ſancta & vera Trinitas: Pater in voce dicente Luc. iii. „ Tu es Filius meus di„ lectus; " Spiritus ſanctus in columba. In iſta Trinitate miſſi ſunt Apoſtoli baptizare „ in nomine Patris, & Filii, & Spiritus „ ſancti: " Matth. ult. Gregorius II. Moral. (cap. xli. in antiquis exemp. in nov. xxviii.) Dicit autem, *Manentem ſuper eum*: in cunctis namque fidelibus Spiritus ſanctus venit, ſed in ſolo mediatore ſemper ſingulariter permanet: quia eius humanitatem numquam deſeruit, ex cuius divinitate procedit. Sed cum de eodem Spiritu diſcipulis dicatur infra xvi. *Apud vos manebit*, quomodo ſingulare ſignum erit quod in Chriſto permanet? Quod citius (2) cognoſcemus, ſi dona Spiritus diſcernamus. In his enim donis, ſine quibus ad vitam perveniri non poteſt, Spiritus ſanctus in electis omnibus ſemper permanet; ut ſunt manſuetudo, humilitas, fides, ſpes, caritas: in illis autem quibus per oſtenſionem (3) Spiritus non noſtra ſervatur vita, ſed alio-

(1) *Al.* baptizabantur. (2) *Al.* cognoſcimus. (3) *Al.* deeſt Spiritus.

rum quæritur, non ſemper manet, ſed aliquando ſe a ſignorum oſtenſionibus ſubtrahit, ut humilius eius virtutes (1) habeantur. Chriſtus autem in cunctis eum ſemper & continue habuit præſentem. CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. in Ioan.) Ne autem (2) aliquis æſtimet Spiritus Chriſtum indiguiſſe ſicut & nos, hanc etiam deſtruit ſuſpicionem, oſtendens quod Spiritus ſancti deſcenſio ſolum pro manifeſtando Chriſto facta eſt: unde ſequitur: *Et ego neſciebam eum; ſed qui miſit me baptizare in aqua, mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto*. AUGUSTINUS (tract. v. in prin.) Quis autem miſit Ioannem? Si dicamus, Pater, verum dicimus; ſi dicamus, Filius, verum dicimus. Manifeſtius autem eſt ut dicamus, Pater, & Filius. Quomodo ergo neſciebat eum a quo miſſus eſt? Si enim non noverat eum a quo voluit baptizari, temere dicebat: *Ego a te debeo baptizari*. Noverat ergo eum: quid ergo eſt quod dicit: *Et ego neſciebam eum?* CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. in Ioan.) Sed cum dicit, *Neſciebam eum*, anterius tempus dicit, non tempus quod eſt prope baptiſmum, cum prohibebat eum, dicens: *Ego a te debeo baptizari*. AUGUSTINUS (tract. IV. v. & VI. ſparſim.) Sed legantur alii Evangeliſtæ, qui planius illud dixerunt, & inveniemus apertiſſime tunc deſcendiſſe columbam cum Dominus ab aqua aſcendit. Si ergo poſt baptiſma deſcendit columba, & antequam baptizaretur dixit illi Ioannes, *Ego a te debeo baptizari*; ante baptiſmum illum noverat: quomodo ergo dixit: *Ego neſciebam eum; ſed qui miſit me baptizare? &c.* Hoc audivit Ioannes, ut noſceret eum quem non noverat, an forte ut plenius noſſet quem iam noverat? Noverat quidem Dominum, noverat Filium Dei, noverat quia ipſe baptizaret in Spiritu ſancto. Ante enim quam veniret ad fluvium Chriſtus, cum multi ad Ioannem concurrerent, ait illis: *Qui poſt me venit, maior me eſt: ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igne*. Sed quid? Non noverat, poteſtatem baptiſmi ipſum Dominum habiturum, & ſibi retenturum (ne Paulus, aut Petrus diceret, Baptiſmus meus, ſicut invenis dixiſſe, Evangelium meum) ſed miniſterium plane tranſiturum in bonos, & malos? Quid tibi faciat malus miniſter, ubi bonus eſt Dominus? Ecce poſt Ioannem baptizatum eſt, poſt homicidam non eſt baptizatum: quia Ioannes dedit baptiſmum ſuum, homicida dedit baptiſmum Chriſti: quod ſacramentum tam ſanctum eſt ut nec homicida miniſtrante polluatur. Potuit autem Dominus, ſi vellet; poteſtatem dare alicui ſervo ſuo ut daret baptiſmum ſuum tamquam vice ſua, (3) & conſtituere tantam vim in baptiſmate tranſlato in ſervum, quantam vim haberet baptiſma datum a Domino. Hoc noluit, ut in illo eſſet ſpes baptizatorum a quo baptizatos ſe agnoſcerent; & noluit ſervum ponere ſpem in ſervo. Si autem daret hanc poteſtatem ſervis, tot eſſent baptiſmata quot eſſent ſervi, & quomodo dictum eſt baptiſma Ioannis, ſic diceretur baptiſma Petri, vel Pauli. Per hanc ergo poteſtatem, quam ſolum ſibi Chriſtus retinuit, ſtat unitas Eccleſiæ, de qua dictum eſt Cant. VI. „ Una eſt columba mea.“ Poteſt autem fieri ut aliquis habeat baptiſmum præter columbam; ut proſit ei baptiſmus præter columbam, non poteſt. CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. a med.) Et quia Pater vocem emiſit prædicans Filium, (4) ſupervenit Spiritus ſanctus vocem trahens ſuper caput Chriſti, ne quis præſentium exiſtimaret dici de Ioanne quod dictum eſt de Chriſto. Sed dicet aliquis: Qualiter non crediderunt Iudæi, ſi viderunt Spiritum? Sed talia non ſolum indigent oculis corporis, ſed magis viſione mentis. Si namque miracula facientem videntes intantum ebrii erant a livore ut contraria his quæ videbantur, enuntiarent, qualiter ſolo adventu Spiritus ſancti in ſpecie columbæ expuliſſent incredulitatem? Quidam vero dicunt, non omnes vidiſſe Spiritum, ſed ſolum Ioannem, & eos qui devotius diſpoſiti erant. Etſi enim ſenſibilibus oculis poſſibile erat videre in ſpecie columbæ Spiritum deſcendentem, non tamen propter hoc neceſſe eſt omnibus hoc fuiſſe manifeſtum. Etenim Zacharias in ſpecie ſenſibili multa conſideravit, & Daniel, & Ezechiel; ſed & Moyſes multa vidit, qualia aliorum nullus: unde ſubdit Ioannes: *Et ego vidi, & teſtimonium perhibui, quia hic eſt Filius Dei*. Agnum quidem eum vocaverat, & quoniam in Spiritu baptizare debebat, dixit; Filium autem ante hoc nuſquam. AUGUSTINUS (tract.

(1) *Al.* habeant. (2) *Quatuor exempla ſupra iam recenſita ſic legunt*. Ne autem aliquis æſtimet quoniam Chriſtus nativitatem (*Nicolai habet* neceſſitatem) habebat Spiritu ſancto adveniente, ſicut & nos &c. (3) *Al.* & conſtitueret. (4) *Al.* ſupervenit Spiritus ſanctus ſuper caput Chriſti.

Digitized by Google

(tract. VII. in Ioan. non multum remote a princ.) Oportebat enim ut ille baptizaret qui eſt Filius Dei unicus, non adoptatus. Adoptati filii miniſtri ſunt, Unici; Unicus autem habet poteſtatem, adoptati miniſterium.

(z) CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Quia multi his quæ a principio Ioannes dicebat non attendebant, ſecunda rurſus eos excitat voce: unde dicitur: *Altera die iterum ſtabat Ioannes, & ex diſcipulis eius duo.* BEDA (in hom. in vig. S. Andreæ.) Stabat quidem Ioannes, quia illam virtutum arcem conſcenderat a qua nullis tentationum poſſet (1) improbitatibus deiici: ſtabant cum illo diſcipuli, quia magiſterium illius corde ſequebantur immobili. CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Sed quare non totum mundum circuivit, in omni loco Iudææ prædicans eum; ſed ſtabat circa flumen, expectans eum venire, ut oſtenderet venientem? Quia ſcilicet per opera Chriſti hoc fieri volebat. Vide etiam qualiter hoc maioris ædificationis fuit: quia enim parvam immiſit ſcintillam, repente flamma in altum elevata eſt. Alter autem etſi circumiens hoc dixiſſet, videretur ex ſtudio quodam humano fieri quæ fiebant, & ſuſpicione plenum eſſet eius præconium. Igitur Prophetæ quidem, & Apoſtoli omnes abſentem Chriſtum prædicaverunt; hi quidem ante præſentiam ſecundum carnem, illi vero poſt aſſumptionem: unde ut oſtendatur quod non voce ſolum, ſed & oculis eum oſtendebat, ſubditur: *Et reſpiciens Ieſum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei.* THEOPHYLACTUS. *Reſpiciens*, inquit, quaſi oculis (2) innuens gratiam, & admirationem quam habebat in Chriſto. AUGUSTINUS (tract. VII. in Ioan. parum ante med.) Ioannes quidem amicus ſponſi erat: non quærebat gloriam ſuam, ſed teſtimonium perhibebat veritati: non enim voluit apud ſe remanere diſcipulos ſuos, ut non ſequerentur Dominum, ſed magis oſtendit quem ſequerentur, dicens: *Ecce agnus Dei.* CHRYSOSTOMUS (hom. XVII. in Ioan.) Non longum facit ſermonem, quoniam unum ſolum in ſtudio habebat adducere eos, & coniungere Chriſto: ſciebat enim quoniam de reliquo non indigerent eo teſtante. Non autem ſingulariter diſcipulis loquitur de his Ioannes, ſed eis publice cum omnibus: quia ex communi doctrina ſuſcipientes ſequelam Chriſti, firmi de reliquo permanſerunt, non propter gratiam Chriſti ſequentes eum, ſed propter ſuum lucrum: & non facit ſermonem ſuum deprecativum, ſed admiratur ſolum præſentem, & demonſtrat eis præparationem propter quam venit, & modum præparationis: agnus enim utrumque inſinuat; & dicit, *Agnus* cum articuli adiectione, excellentiam eius oſtendens. AUGUSTSNUS (tract. VII. non remote a princ.) Iſte enim ſingulariter dicitur agnus ſolus ſine macula, ſine peccato; non cuius maculæ abſterſæ ſunt, ſed cuius macula nulla fuerit: ſingulariter hic eſt agnus Dei, quia ſingulariter huius agni ſanguine ſolo homines redimi potuerunt. Hic eſt agnus quem lupi timent, qui leonem occiſus occidit. BEDA (hom. 1. inter hiemales de ſanctis.) Ideo etiam agnum vocat, quia dona ſui velleris ſponte largiturum, ex quo veſtem nobis nuptialem facere poſſumus, ideſt exempla vivendi nobis relicturum, prævidit, quibus in dilectione caleſieri deberemus. ALCUINUS. Myſtice autem ſtat Ioannes, ceſſat lex, & venit Ieſus, ideſt gratia Evangelii, cui ipſa lex perhibet teſtimonium. Ambulat Ieſus diſcipulos collecturus. BEDA (hom. in vig. S. Andreæ Apoſt.) Ambulatio etiam Ieſu diſpenſationem incarnationis, qua ad nos venire, ac nobis exempla vivendi præbere dignatus eſt, inſinuat.

(aa) ALCUINUS. Ioanne perhibente teſtimonium, quia Ieſus eſſet agnus Dei, diſcipuli qui prius erant cum Ioanne, magiſtri imperium implentes, ſecuti ſunt Ieſum: unde dicitur: *Et audierunt eum duo diſcipuli loquentem, & ſecuti ſunt Ieſum.* CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Conſidera autem, quia quando dixit, *Poſt me veniens ante me factus eſt*, & quoniam *non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti eius*, nullum cepit; ſed quando de diſpenſatione locutus eſt, (3) & ad humiliora ſermonem duxit, dicens, *Ecce agnus Dei*, tunc ſecuti ſunt eum diſcipuli. Multi enim non ita adducuntur cum aliquid magnum & excelſum de Deo dicatur, ſicut cum benignum, & amicum (4) hominum audiunt, & aliquid ad ſalutem hominum pertinens. Conſiderandum autem, quod Ioannes dicit, *Ecce agnus Dei*; & Chriſtus nihil loquitur: nam & ſponſus cum ſilentio adeſt: (5) alii eum inducunt, & ſpon-

(1) *Al.* improbationibus. (2) *Legit Nicolai* innuens gaudium quod habebat in Chriſto, & admirationem. (3) *Al.* & humilius, *item* ad humilius. (4) *Al.* hominem. *Nicolai legit* cum aliquid benignum, & humanum audiunt &c. (5) *Sic ordinat Nicolaius*: alii ei inducunt ſponſam, & in manu eius ponunt.

rum quæritur, non ſemper manet, ſed aliquando ſe a ſignorum oſtenſionibus ſubtrahit, ut humilius eius virtutes (1) habeantur. Chriſtus autem in cunctis eum ſemper & continue habuit præſentem. CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. in Ioan.) Ne autem (2) aliquis æſtimet Spiritus Chriſtum indiguiſſe ſicut & nos, hanc etiam deſtruit ſuſpicionem, oſtendens quod Spiritus ſancti deſcenſio ſolum pro manifeſtando Chriſto facta eſt: unde ſequitur: *Et ego neſciebam eum; ſed qui miſit me baptizare in aqua, mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto*. AUGUSTINUS (tract. V. in prin.) Quis autem miſit Ioannem? Si dicamus, Pater, verum dicimus; ſi dicamus, Filius, verum dicimus. Manifeſtius autem eſt ut dicamus, Pater, & Filius. Quomodo ergo neſciebat eum a quo miſſus eſt? Si enim non noverat eum a quo voluit baptizari, temere dicebat: *Ego a te debeo baptizari*. Noverat ergo eum: quid ergo eſt quod dicit: *Et ego neſciebam eum*? CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. in Ioan.) Sed cum dicit, *Neſciebam eum*, anterius tempus dicit, non tempus quod eſt prope baptiſmum, cum prohibebat eum, dicens: *Ego a te debeo baptizari*. AUGUSTINUS (tract. IV. V. & VI. ſparſim.) Sed legantur alii Evangeliſtæ, qui planius illud dixerunt, & inveniemus apertiſſime tunc deſcendiſſe columbam cum Dominus ab aqua aſcendit. Si ergo poſt baptiſma deſcendit columba, & antequam baptizaretur dixit illi Ioannes, *Ego a te debeo baptizari*; ante baptiſmum illum noverat: quomodo ergo dixit: *Ego neſciebam eum; ſed qui miſit me baptizare? &c.* Hoc audivit Ioannes, ut noſceret eum quem non noverat, an forte ut plenius noſſet quem iam noverat? Noverat quidem Dominum, noverat Filium Dei, noverat quia ipſe baptizaret in Spiritu ſancto. Ante enim quam veniret ad fluvium Chriſtus, cum multi ad Ioannem concurrerent, ait illis: *Qui poſt me venit, maior me eſt: ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igne*. Sed quid? Non noverat, poteſtatem baptiſmi ipſum Dominum habiturum, & ſibi retenturum (ne Paulus, aut Petrus diceret, Baptiſmus meus, ſicut invenis dixiſſe, Evangelium meum) ſed miniſterium plane tranſiturum in bonos, & malos? Quid tibi faciat malus miniſter, ubi bonus eſt Dominus? Ecce poſt Ioannem baptizatum eſt, poſt homicidam non eſt baptizatum: quia Ioannes dedit baptiſmum ſuum, homicida dedit baptiſmum Chriſti: quod ſacramentum tam ſanctum eſt ut nec homicida miniſtrante polluatur. Potuit autem Dominus, ſi vellet; poteſtatem dare alicui ſervo ſuo ut daret baptiſmum ſuum tamquam vice ſua, (3) & conſtituere tantam vim in baptiſmate tranſlato in ſervum, quantam vim haberet baptiſma datum a Domino. Hoc noluit, ut in illo eſſet ſpes baptizatorum a quo baptizatos ſe agnoſcerent; & noluit ſervum ponere ſpem in ſervo. Si autem daret hanc poteſtatem ſervis, tot eſſent baptiſmata quot eſſent ſervi, & quomodo dictum eſt baptiſma Ioannis, ſic diceretur baptiſma Petri, vel Pauli. Per hanc ergo poteſtatem, quam ſolum ſibi Chriſtus retinuit, ſtat unitas Eccleſiæ, de qua dictum eſt Cant. VI. „ Una eſt columba mea.“ Poteſt autem fieri ut aliquis habeat baptiſmum præter columbam; ut proſit ei baptiſmus præter columbam, non poteſt. CHRYSOSTOMUS (hom. XVI. a med.) Et quia Pater vocem emiſit prædicans Filium, (4) ſupervenit Spiritus ſanctus vocem trahens ſuper caput Chriſti, ne quis præſentium exiſtimaret dici de Ioanne quod dictum eſt de Chriſto. Sed dicet aliquis: Qualiter non crediderunt Iudæi, ſi viderunt Spiritum? Sed talia non ſolum indigent oculis corporis, ſed magis viſione mentis. Si namque miracula facientem videntes intantum ebrii erant a livore ut contraria his quæ videbantur, enuntiarent, qualiter ſolo adventu Spiritus ſancti in ſpecie columbæ expuliſſent incredulitatem? Quidam vero dicunt, non omnes vidiſſe Spiritum, ſed ſolum Ioannem, & eos qui devotius diſpoſiti erant. Etſi enim ſenſibilibus oculis poſſibile erat videre in ſpecie columbæ Spiritum deſcendentem, non tamen propter hoc neceſſe eſt omnibus hoc fuiſſe manifeſtum. Etenim Zacharias in ſpecie ſenſibili multa conſideravit, & Daniel, & Ezechiel; ſed & Moyſes multa vidit, qualia aliorum nullus: unde ſubdit Ioannes: *Et ego vidi, & teſtimonium perhibui, quia hic eſt Filius Dei*. Agnum quidem eum vocaverat, & quoniam in Spiritu baptizare debebat, dixit; Filium autem ante hoc nuſquam. AUGUSTINUS (tract.

(1) *Al.* habeant. (2) *Quatuor exempla ſupra iam recenſita ſic legunt*. Ne autem aliquis æſtimet quoniam Chriſtus nativitatem (*Nicolai habet* neceſſitatem) habebat Spiritu ſancto adveniente, ſicut & nos &c. (3) *Al.* & conſtitueret. (4) *Al.* ſupervenit Spiritus ſanctus ſuper caput Chriſti.

(tract. VII. in Ioan. non multum remote a princ.) Oportebat enim, ut ille baptizaret qui eſt Filius Dei unicus, non adoptatus. Adoptati filii miniſtri ſunt, Unici; Unicus autem habet poteſtatem, adoptati miniſterium.

(2) CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Quia multi his quæ a principio Ioannes dicebat non attendebant, ſecunda rurſus eos excitat voce: unde dicitur: *Altera die iterum ſtabat Ioannes, & ex diſcipulis eius duo.* BEDA (in hom. in vig. S. Andreæ.) Stabat quidem Ioannes, quia illam virtutum arcem conſcenderat a qua nullis tentationum poſſet (1) improbitatibus deiici: ſtabant cum illo diſcipuli, quia magiſterium illius corde ſequebantur immobili. CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Sed quare non totum mundum circuivit, in omni loco Iudææ prædicans eum; ſed ſtabat circa flumen, expectans eum venire, ut oſtenderet venientem? Quia ſcilicet per opera Chriſti hoc fieri volebat. Vide etiam qualiter hoc maioris ædificationis fuit: quia enim parvam immiſit ſcintillam, repente flamma in altum elevata eſt. Alter autem etſi circumiens hoc dixiſſet, videretur ex ſtudio quodam humano fieri quæ fiebant, & ſuſpicione plenum eſſet eius præconium. Igitur Prophetæ quidem, & Apoſtoli omnes abſentem Chriſtum prædicaverunt; hi quidem ante præſentiam ſecundum carnem, illi vero poſt aſſumptionem: unde ut oſtendatur quod non voce ſolum, ſed & oculis eum oſtendebat, ſubditur: *Et reſpiciens Ieſum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei* THEOPHYLACTUS. *Reſpiciens*, inquit, quaſi oculis (2) innuens gratiam, & admirationem quam habebat in Chriſto. AUGUSTINUS (tract. VII. in Ioan. parum ante med.) Ioannes quidem amicus ſponſi erat: non quærebat gloriam ſuam, ſed teſtimonium perhibebat veritati: non enim voluit apud ſe remanere diſcipulos ſuos, ut non ſequerentur Dominum, ſed magis oſtendit quem ſequerentur, dicens: *Ecce agnus Dei.* CHRYSOSTOMUS (hom. XVII. in Ioan.) Non longum facit ſermonem, quoniam unum ſolum in ſtudio habebat adducere eos, & coniungere Chriſto: ſciebat enim quoniam de reliquo non indigerent eo teſtante. Non autem ſingulariter diſcipulis loquitur de his Ioannes, ſed eis publice cum omnibus: quia ex communi doctrina ſuſcipientes ſequelam Chriſti, firmi de reliquo permanſerunt, non propter gratiam Chriſti ſequentes eum, ſed propter ſuum lucrum: & non facit ſermonem ſuum deprecativum, ſed admiratur ſolum præſentem, & demonſtrat eis præparationem propter quam venit, & modum præparationis: agnus enim utrumque inſinuat: & dicit, *Agnus* cum articuli adiectione, excellentiam eius oſtendens. AUGUSTSNUS (tract. VII. non remote a princ.) Iſte enim ſingulariter dicitur agnus ſolus ſine macula, ſine peccato; non cuius maculæ abſterſæ ſunt, ſed cuius macula nulla fuerit: ſingulariter hic eſt agnus Dei, quia ſingulariter huius agni ſanguine ſolo homines redimi potuerunt. Hic eſt agnus quem lupi timent, qui leonem occiſus occidit. BEDA (hom. 1. inter hiemales de ſanctis.) Ideo etiam agnum vocat, quia dona ſui velleris ſponte largiturum, ex quo veſtem nobis nuptialem facere poſſumus, ideſt exempla vivendi nobis relicturum, prævidit, quibus in dilectione calefieri deberemus. ALCUINUS. Myſtice autem ſtat Ioannes, ceſſat lex, & venit Ieſus, ideſt gratia Evangelii, cui ipſa lex perhibet teſtimonium. Ambulat Ieſus diſcipulos collecturus. BEDA (hom. in vig. S. Andreæ Apoſt.) Ambulatio etiam Ieſu diſpenſationem incarnationis, qua ad nos venire, ac nobis exempla vivendi præbere dignatus eſt, inſinuat.

(22) ALCUINUS. Ioanne perhibente teſtimonium, quia Ieſus eſſet agnus Dei, diſcipuli qui prius erant cum Ioanne, magiſtri imperium implentes, ſecuti ſunt Ieſum: unde dicitur: *Et audierunt eum duo diſcipuli loquentem, & ſecuti ſunt Ieſum.* CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Conſidera autem, quia quando dixit, *Poſt me veniens ante me factus eſt*, & quoniam *non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti eius*, nullum cepit; ſed quando de diſpenſatione locutus eſt, (3) & ad humiliora ſermonem duxit, dicens, *Ecce agnus Dei*, tunc ſecuti ſunt eum diſcipuli. Multi enim non ita adducuntur cum aliquid magnum & excelſum de Deo dicatur, ſicut cum benignum, & amicum (4) hominum audiunt, & aliquid ad ſalutem hominum pertinens. Conſiderandum autem, quod Ioannes dicit, *Ecce agnus Dei*; & Chriſtus nihil loquitur: nam & ſponſus cum ſilentio adeſt: (5) alii eum inducunt, & ſpon-

(1) *Al.* improbationibus. (2) *Legit Nicolai* innuens gaudium quod habebat in Chriſto, & admirationem. (3) *Al.* & humilius, *item* ad humilius. (4) *Al.* hominem. *Nicolai legit* cum aliquid benignum, & humanum audiunt &c. (5) *Sic ordinat Nicolaius*: alii ei inducunt ſponſam, & in manu eius ponunt.

& ſponſam in manu eius ponunt; quam cum acceperit, de ea diſponit. Ita Chriſtus venit copulaturus ſibi Eccleſiam; nihil ipſe dixit; ſed acceſſit ſolum amicus eius Ioannes, dexteram ei ſponſæ impoſuit, per ſermones ſuos animas hominum in manus ei ponens; quos accipiens ita diſpoſuit ut ultra ad Ioannem non redirent. Sed aliud hic obſervandum (1) eſt: ſicut enim in nuptiis non puella ad ſponſum vadit, ſed ipſe ad eam feſtinat; ita hic contingit: non enim in cælum aſcendit hominum natura; ſed ad eam Filius Dei acceſſit, & ad domum duxit paternam. Et quidem alii diſcipuli Ioannis erant qui non ſolum ſecuti non ſunt, ſed & zelotype ad Chriſtum diſpoſiti erant; qui autem meliores erant ſimul audierunt, & ſecuti ſunt, non quaſi magiſtrum priorem contemnentes, ſed ab eo perſuaſi, promittente quod baptizaret in Spiritu ſancto Chriſtus. Et vide diſcipulorum ſtudium cum verecundia fieri: neque enim mox aſcendentes interrogaverunt Ieſum de neceſſariis, & maximis rebus, neque publice, ſed ſingulariter ei loqui ſtuduerunt: unde ſequitur: *Converſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dicit eis, Quid quæritis?* Hinc erudimur quia cum nos bene velle inceperimus, tunc Deus dat nobis multas ſalutis occaſiones. Interrogat autem, non ut diſcat, ſed ut per interrogationem magis eos familiares faciat, & ampliorem fiduciam det, & oſtendat eos auditione dignos. THEOPHYLACTUS (immed. ante illud, *Erat autem Andreas*.) Vide autem quod ſequentibus ſe Dominus convertit faciem, & reſpexit: quia niſi per bonam operationem ipſum ſecutus fueris, ad viſionem faciei eius numquam pertinges, neque ad domum eius poteris pervenire. ALCUINUS. Ergo illi diſcipuli tergum ipſius ſequebantur, ut viderent, & faciem Domini videre non poterant; ideo convertit ſe, & quodammodo de ſua maieſtate deſcendit, ut poſſint diſcipuli faciem illius contemplari. ORIGENES a. Forte autem non fruſtra poſt ſextum teſtimonium deſinit Ioannes eos conteſtari, & Ieſus (2) ſecundum ſeptimum dicit, *Quid quæritis?* CHRYSOSTOMUS (hom. XVII. in Ioan. ſparſim.) Sed illi non ſolum ſequendo, ſed interrogando amorem ſuum ad Chriſtum manifeſtaverunt: unde ſequitur: *Qui dixerunt ei*: *Rabbi (quod dicitur interpretatum magiſter) ubi habitas?* Nondum ab eo aliquid diſcentes, magiſtrum eum vocant, ad diſcipulatum ſe impellentes, & cauſam oſtendentes propter quid ſequebantur. ORIGENES b. Congrua vero provectis ex Ioannis teſtimonio prolatio depromens Chriſtum doctorem, ac exprimens deſiderare habitaculum Filii Dei contueri. ALCUINUS. Nolunt enim tranſitorie uti eius magiſterio, ſed inquirunt ubi maneat, ut & tunc in ſecreto verbis illius imbui, & exinde ſæpius poſſent eum viſitare, & plenius inſtrui. Myſtice autem volunt ſibi oſtendi, in quibus Chriſtus habitet, ut eorum exemplo ſe tales exhibeant in quibus velit habitare. Vel quod Ieſum ambulantem vident, & ſtatim ubi maneat quærunt, nos monet, ut cum incarnationem eius ad mentem reducimus, ſolicito corde eum rogemus ut manſionem æterni habitaculi nobis oſtendat: unde quia videt bene petentes, libere eis ſua reſerat arcana: unde ſequitur: *Dicit eis: Venite, & videte*; quaſi dicat: Habitaculum meum explicari non poteſt ſermone, ſed opere demonſtratur. *Venite* ergo credendo, & operando, *& videte* intelligendo. ORIGENES c. Vel per hoc quod dicit, *Venite*, ad actionem invitat; per hoc autem quod dicit, *Videte*, ad contemplationem. CHRYSOSTOMUS (hom. XVII.) Chriſtus autem non dicit eis ſigna domus, neque locum; ſed attrahit eos ad ſequendum. Non dixit: Non eſt tempus nunc, audietis cras, ſi quid vultis diſcere: ſed ut ad amicos, & familiares loquitur. Qualiter (3) ergo alibi (Matth. VIII.) ait: „ Filius hominis non habet ubi caput „ reclinet: " hic autem dicit: *Venite, & videte* ubi habito? Sed per hoc quod dixit, „ Non habet ubi caput ſuum reclinet, " demonſtravit quod habitaculum proprium non habebat, non quod in domo non maneret: ſequitur enim: *Venerunt, & viderunt ubi maneret, & manſerunt ibi die ille.* Cuius autem gratia manſerunt non adiungit Evangeliſta, quia manifeſtum erat quod propter doctrinam. AUGUSTINUS (tract. VII. in Ioan. ante med.) Quam beatum autem diem duxerunt, quam beatam noctem? Ædificemus ergo & noſmetipſi in corde noſtro, & faciamus domum, quo veniat ille, & doceat nos. THEOPHYLACTUS

(1) *Al. omittitur* eſt. (2) *Nicolai legit* pro ſeptimo teſtimonio. (3) *Al. deeſt* ergo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. v. ſeu tom. v. in Ioannem. b Ibidem. c Ut ſupra.

Digitized by Google

ctus. Non fruſtra autem & tempus notavit Evangeliſta cum ſubdit : *Hora autem erat quaſi decima*: ut tam doctores quam diſcipulos erudiret quod doctrina propter tempus non eſt prætermittenda . Chrysostomus (hom. xvii.) Multum enim ſtudium demonſtrabant ad audiendum in eo quia neque ab hora averſi ſunt , cum ſol eſſet ad occaſum . Et multis quidem carni ſervientibus tempus quod eſt poſt eſcas , non eſt aptum ad quippiam neceſſariorum , eo quod corpus eſcis gravatur . Ioannes vero , cuius iſti erant diſcipuli , non erat talis , ſed cum multo maiori ſobrietate veſpere degens quam nos mane . Augustinus (tract. vii. in Ioannem aliq. ante med.) Numerus etiam iſte legem ſignificat , quia in decem præceptis data eſt lex . Venerat autem tempus ut impleretur lex per dilectionem, quæ a Iudæis impleri non poterat per timorem: unde & decima hora Dominus audivit, *Rabbi*: magiſter enim legis non eſt niſi dator legis.

Sequitur: *Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant a Ioanne, & ſecuti fuerant eum*. Chrysostomus (hom. xvii.) Cuius autem gratia alterius nomen non ponitur ? Quidam dicunt, propterea quia hic qui ſcribit eſt qui ſecutus eſt eum. Quidam vero dicunt, quod ille alius non inſignis erat: quæ igitur utilitas ſi didicerimus nomen illius ? neque enim ſeptuaginta duorum diſcipulorum nomina Evangeliſta poſuit . Alcuinus . Vel duo diſcipuli qui ſecuti ſunt Ieſum ſunt Andreas, & Philippus.

(bb) Chrysostomus (hom. xviii. & xix.) Andreas quæ a Ieſu didicit non detinuit apud ſeipſum; ſed feſtinat, & currit cito ad fratrem, traditurus ei bona quæ ſuſcepit: unde (1) dicitur: *Invenit hic primum fratrem ſuum Simonem, & dixit ei: Invenimus Meſſiam, quod eſt interpretatum Chriſtus*. Beda (in homil. i. de ſanct. temp. hiem.) Hoc eſt enim vere Dominum invenire, vera illius dilectione fervere, fraternæ quoque ſalutis curam gerere. Chrysostomus (homil. xviii.) Et quidem non dixerat Evangeliſta quæ Chriſtus fuerat ſequentibus ſe locutus; ſed ex his quæ hic dicuntur licet addiſcere . (2) Quæcumque enim Andreas didicit , in brevi oſtendit , magiſtri virtutem, qui perſuaſerat eis , & eorum deſiderium quod prius habuerant , repræſentans : hoc enim verbum *invenimus*, eſt patientis preſſuram propter abſentiam , & exultantis poſtquam apparuit quod expectabatur . Augustinus (tract. vii. parum a med.) Meſſias autem Hebraice , Græce Chriſtus , Latine Unctus dicitur : chriſma enim unctio eſt ; ille autem ſingulariter unctus eſt : unde omnes Chriſtiani unguntur, ſecundum quod in Pſal. xliv. dicitur : „ Unxit te Deus Deus tuus oleo „ exultationis præ participibus tuis: “ participes enim eius ſunt omnes ſancti; ſed ille eſt ſingulariter ſanctus , & ſingulariter unctus. Chrysostomus (hom. xviii. in Ioan. ſparſim .) Et ideo non dixit *Meſſiam* ſimpliciter , ſed cum adiectione articuli . Conſidera vero ex ipſo principio obedientem Petri mentem , confeſtim enim cucurrit nihil tardans: unde ſequitur: *Et adduxit eum ad Ieſum*. Sed nullus facilitatem ei imponat, ſi non prius multa perquirens ita ſermonem ſuſcepit : conveniens enim eſt , & fratrem diligentius ei dixiſſe hoc, & per longa verba; ſed Evangeliſtæ ubique multa intermittunt , breviloquii curam habentes . Aliter autem neque dictum eſt , quoniam credidit ſimpliciter, ſed quoniam *duxit eum ad Ieſum*, illum ei de quo dixerat traditurus, ut omnia ab illo diſcat. Ipſe autem Dominus incipit revelare ea quæ deitatis ſunt , & paulatim ea aperire prædicationibus . Non enim minus quam ſigna, prophetiæ adducunt : hoc enim eſt maxime opus Dei , quod neque imitari dæmones poſſunt: nam in miraculis quidem & phantaſia fit utique; futura autem prædicere cum certitudine , illius ſolius incorruptibilis eſt naturæ: unde ſequitur: *Intuitus autem eum Ieſus dixit: Tu es Simon filius Ioanna; tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. Beda (hom. i. temp. hiem. in vig. S. Andreæ .) Intuitus autem eſt eum non exterioribus oculis ſolum; ſed & æterno divinitatis intuitu vidit cordis eius ſimplicitatem, animi ſublimitatem, cuius merito cunctæ eſſet præferendus Eccleſiæ. Neque autem in Petri vocabulo, quaſi Hebræo, vel Syro, aliam interpretationem quærere oportet : quia idem eſt Græce, & Latine Petrus, quod Syriace Cephas, & in utraque lingua nomen a Petra derivatur. Vocatur autem Petrus ob firmitatem fidei, qua illi Petræ adhæſit de qua Apoſtolus ait I. Corinth. x. „ Petra autem „ erat Chriſtus;“ qui ſperantes in ſe ab hoſtis inſi-

(1) *Al.* ſequitur. (2) *Nicolaius habet :* Quæcumque enim Andreas dicit , in brevi oſtendit : nam & exhibet Magiſtri virtutem , qui perſuaſerat eis , & eorum deſiderium quod prius habuerant repræſentat.

Digitized by Google

inſidiis reddit tutos, & ſpiritualium chariſmatum fluenta miniſtrat. AUGUSTINUS (tract. VII.) Non eſt autem magnum, quia Dominus dixit, cuius filius eſſet iſte: omnia enim nomina ſanctorum ſuorum ſciebat, quos ante conſtitutionem mundi prædeſtinavit. Illud autem magnum quia mutavit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Petrus autem a Petra; Petra vero Eccleſia: ergo in Petri nomine figurata eſt Eccleſia. Et quis ſecurus eſt, niſi qui ædificat ſupra petram? Intentum autem te fecit Dominus: nam ſi antea Petrus vocaretur, non ita videres myſterium Petræ, & putares caſu eum ſic vocari, non providentia Dei. Ideo eum voluit aliud prius vocari, ut ex ipſa commutatione nominis, ſacramenti vivacitas commendaretur. CHRYSOSTOMUS (hom. XVIII.) Ideo etiam nomen mutavit, ut oſtendat quia ipſe eſt qui vetus teſtamentum dedit, & nomina transmutavit, qui Abram Abraham vocavit, & Sarai Saram, & Iacob Iſraelem. Igitur multis quidem & a nativitate nomina impoſuit, ut Iſaac, & Samſon; aliis autem poſt eam quæ a progenitoribus eſt nuncupationem, ut Petro, & filiis Zebedæi: nam quibus quidem a prima ætate debebat virtus clareſcere, ex tunc nomina ſuſceperunt; quibus autem poſtea debebat augeri, poſtea nuncupatio poſita eſt. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. XVII.) Non autem parva repugnantia poteſt putari ſi iuxta Iordanem, antequam Ieſus iſſet in Galilæam, ad teſtimonium Ioannis Baptiſtæ ſecuti ſunt eum duo, quorum unus erat Andreas, qui fratrem ſuum Simonem adduxit ad Ieſum, quando & nomen ut Petrus nominaretur accepit; cum ab aliis Evangeliſtis dicatur, quod eos in Galilæa piſcantes invenerit, atque ad diſcipulatum vocaverit: niſi quia intelligendum eſt, non ſic eos vidiſſe Dominum iuxta Iordanem ut ei iam inſeparabiliter inhærerent; ſed tantum cognoviſſe qui eſſet, eumque miratos ad propria remeaſſe. Non autem quis arbitretur quod tunc Petrus nomen accepit, ubi ait illi Dominus, Matth. XVI. „ Tu es „ Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo „ Eccleſiam meam: “ ſed ubi commemoratur ei dictum eſſe, *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. ALCUINUS. Vel aliter. Nondum imponit ei nomen, ſed præſignat quod poſtea fuit ei impoſitum, quando dixit ei Ieſus loc. cit. „ Tu es Petrus, „ & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam „ meam. “ Mutaturus autem nomen Chriſtus, voluit oſtendere etiam nomen illud quod a parentibus datum erat, non carere virtutis ſignificatione. Simon enim obediens interpretatur, Ioanna gratia, Iona columba; quaſi dicat: Tu es obediens, filius gratiæ, vel filius columbæ, ideſt Spiritus ſancti: quia humilitatem de Spiritu ſancto accepiſti, ut vocante Andrea, videre me deſiderares. Non enim dedignatus eſt maior minorem ſequi: quia non eſt ordo ætatis ubi eſt meritum fidei.

(cc) CHRYSOSTOMUS (hom. XIX.) Poſtquam accepit Chriſtus hos diſcipulos, venit de reliquo ad alios convertendum, ſcilicet Philippum, & Nathanaelem: unde dicitur: *In craſtinum autem voluit exire in Galilæam*. ALCUINUS. A Iudæa ſcilicet, ubi erat Ioannes baptizans, deferens honorem Baptiſtæ, ne videatur magiſterium eius minuere, dum adhuc ſtatum habet. Vocaturus etiam diſcipulum ad ſequendum, voluit exire in Galilæam, ideſt in transmigrationem factam, vel revelationem; ut ſicut ipſe proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines, & ſicut paſſus eſt, & reſurrexit, & ita intravit in gloriam ſuam; ſic etiam ſuos ſequaces oſtenderet & exire, & proficere in virtutibus, & per paſſiones ad gaudia transmigrare debere: unde ſequitur: *Et invenit Philippum, & dicit ei Ieſus, Sequere me*. Sequitur qui imitatur humilitatem, & paſſionem eius, ut ſit ſocius reſurrectionis, & aſcenſionis. CHRYSOSTOMUS (hom. XIX.) Et vide quod antequam aliquis ei adhæreret, nullum vocavit: nam ſi quidem nullo iam ſponte adveniente attraxiſſet, fortaſſis reſiliiſſent; nunc autem a ſeipſis eligentes ſequi Dominum, firmi de reliquo permanſerunt. Philippum autem vocat, magis notum ei exiſtentem, quia in Galilæa nutritus erat. Sed unde Philippus ſecutus eſt Chriſtum? Nam Andreas quidem audiens a Ioanne Baptiſta, Petrus autem ab Andrea; hic autem a nullo aliquid diſcens, ſolum dicente Chriſto ad eum, *Sequere me*, confeſtim perſuaſus eſt. Conveniens eſt autem Philippum a Ioanne audientem, ſequi Chriſtum, vel etiam vocem Chriſti hoc operatam eſſe. THEOPHYLACTUS. Non enim ſimpliciter (1) omnibus vox Chriſti dicebatur; ſed fidelium interiora ad eius inflammabat amorem: deinde quia in corde Philippi de Chriſto cogitatio inerat, & in libris Moyſi aſſidua lectio, ut expectaret Chriſtum, ſtatim cum vidit, credidit. Forte autem ab Andrea, &

Petro

(1) *P. Nicolai omittit* omnibus.

Petro de Chriſto aliquid didicit, quia ex eadam patria erant; quod Evangeliſta videtur innuere per hoc quod ſubdit: *Erat autem Philippus a Bethſaida civitate Andreæ, & Petri*. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra non procul a prin.) Chriſtus etiam hinc ſuam virtutem oſtendit, quod a terra nullum ſerente fructum, nam a Galilæa Propheta non ſurgit, inclytos (1) diſcipulos elegit. ALCUINUS. Bethſaida etiam domus venatorum interpretatur; quo nomine civitatis curavit Evangeliſta oſtendere quales tunc iam animo erant Philippus, Petrus, & Andreas, & quales officio erant futuri, ideſt capiendis ad vitam animabus intenti. CHRYSOSTOMUS (hom. XIX.) Non ſolum autem Philippus a Chriſto perſuaſus eſt, ſed præco aliis fit: unde ſequitur: *Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem ſcripſit Moyſes in lege, & Propheta, invenimus Ieſum filium Ioſeph a Nazareth*. Vide qualiter ſolicitam mentem habebat, & continue meditabatur quæ ſunt Moyſi, & expectabat adventum Chriſti. Et quidem quod Chriſtus debebat venire, noverat prius; quoniam autem hic Chriſtus erat, ignorabat. Dicit autem: *Quem ſcripſit Moyſes, & Propheta*, credibilem faciens ſuam prædicationem, & ex hinc perſuadens auditorem quod circa legem, & Prophetas ſolicitus erat, & omnia perſcrutans cum veritate, ut & Chriſtus teſtatus eſt. Si vero dicit filium Ioſeph, ne turberis: eius enim filius æſtimabatur eſſe. AUGUSTINUS (tract. VII.) Cui ſcilicet deſponſata erat mater eius: nam quod ea intacta conceptus, & natus ſit, bene noverunt ex Evangelio omnes Chriſtiani. Addit autem & locum, *A Nazareth*. THEOPHYLACTUS. Non quia in ea natus erat, ſed nutritus. Generatio enim eius multis erat incognita; ſed quod in Nazareth eſſet nutritus, cognitum erat.

Et dixit ei Nathanael: A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ambas pronuntiationes poteſt conſequens vox Philippi ſequi: ſive ſic pronunties, tamquam confirmans: *A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe*: & ille dicat, *Veni, & vide*: ſive ſicut dubitans, & totum interrogans: *A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? Veni, & vide*. Cum ergo ſive illo modo, ſive iſto pronuntietur, non repugnent verba ſequentia, noſtrum eſt quærere quid potius intelligamus in his verbis: Nathanael enim doctiſſimus legis, cum audiſſet Philippum dicentem, *Invenimus Ieſum*, audito *a Nazareth*, erectus eſt in ſpem, & dixit: *A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe*. Scrutatus enim erat Scripturas, & ſciebat, quod non facile alii ſcribæ, & phariſæi noverant, quia inde erat expectandus Salvator. ALCUINUS. Qui ſingulariter ſanctus eſt, innocens, impollutus; de quo Propheta (Eſai. XI.) „Exiet virga de radice Ieſſe, & Nazaræus „(ideſt flos) de radice eius aſcendet." Vel poteſt hic verſiculus ſub dubitatione interrogative proferri. CHRYSOSTOMUS (hom. XIX. ſparſim.) Audiverat enim Nathanael a Scripturis quod a Bethlehem oporteret Chriſtum venire, ſecundum illud Mich. V. „Et tu Bethlehem terra Iuda, ex te „exiet dux qui regat populum meum Iſ„rael." Cum igitur audivit, *A Nazareth*, dubitavit, non inveniens convenire enuntiationem Philippi cum prophetica prædicatione. Nazaræum autem vocant Prophetæ ab educatione, & converſatione. Conſidera vero eius in inquirendo prudentiam, & manſuetudinem: non enim dixit, Decipis me Philippe; ſed interrogat dicens: *A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe?* Valde autem & Philippus prudens erat: non enim interrogatus frangitur, ſed immoratur, virum volens ducere ad Chriſtum: unde ſequitur: *Dicit ei Philippus: Veni, & vide*. Trahit quidem eum ad Chriſtum, ſciens de reliquo eum non contradicturum, ſi verba, & doctrinam illius guſtaverit.

(dd) CHRYSOSTOMUS (hom. XIX. ſparſim.) Nathanael non ſuſcipiendo ex Nazareth Chriſtum (2) eſſe, eam quæ illi erat circa Scripturas diligentiam oſtendit; in non reſpuendo vero eum qui annuntiaverat, multum deſiderium quod habebat circa Chriſti præſentiam monſtravit. Sciebat enim quod poterat Philippus circa locum falli: unde ſequitur: *Vidit Ieſus Nathanael venientem ad ſe, & dicit de eo: Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt*: quia nihil ad gratiam, vel odium loquebatur. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Vel aliter. Quid eſt *In quo dolus non eſt*? Forte non habebat peccatum? Forte illi medicus non erat neceſſarius? Abſit. Nemo ſic natus eſt ut medico illo non egeret. Dolus enim eſt cum aliud agitur, & aliud fingitur: quo modo ergo in illo dolus non erat, ſi peccator eſt? Fatetur ſe peccatorem: ſi enim peccator eſt, & iuſtum ſe dicit, dolus eſt in ore ipſius. Ergo in Nathanaele confeſſionem peccati laudavit, non indicavit non eſſe peccatorem. THEOPHYLACTUS. Sed Nathanael laudatus non acquie-

(1) *Al.* diſcipulorum. (2) *Al.* emittitur eſſe.

Digitized by Google

quievit extemplo, ſed expectavit, adhuc volens aliquid manifeſtius diſcere; & interrogat: ſequitur enim: *Dicit ei Nathanael: Unde me noſti?* CHRYSOSTOMUS (homil. XIX. ſparſim.) Ipſe quidem igitur ut homo (1) inveſtigabat, Ieſus autem ut Deus reſpondebat: ſequitur enim: *Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Priuſquam te Philippus vocaret, cum eſſes ſub ficu, vidi te*: non ut homo eum intuens, ſed ut Deus deſuper cognoſcens. Vidi, inquit, te, ideſt morum tuorum manſuetudinem. Dicit autem, *Cum eſſes ſub ficu*: quoniam nullus ibi erat, ſed ſoli Philippus, & Nathanael ſingulariter loquebantur: propter hoc dictum eſt quod videns eum a longe dixit: *Ecce vere Iſraelita*: ut ſcires quoniam antequam appropinquaret Philippus, hæc loquebatur Chriſtus, & inſuſpicabile fiat Chriſti teſtimonium. Noluit autem Chriſtus dicere, Non ſum ex Nazareth, ut annuntiavit tibi Philippus; ſed ex Bethlehem, ut non faceret (2) altercabilem ſermonem; neque etiam per hoc dediſſet argumentum ſufficiens quod ipſe eſſet Chriſtus; ſed oſtendit ſe Chriſtum per hoc quod præſens erat loquentibus illis. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Quærendum eſt enim an aliquid ſignificet arbor fici. Invenimus arborem fici maledictam, quia ſola folia habuit, & fructu caruit. In origine humani generis Adam, & Eva, cum peccaviſſent, de foliis ficus ſubcinctoria ſibi fecerunt. Folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael ſub arbore fici, tamquam ſub umbra mortis; ac ſi Dominus ei dicat: O Iſrael, ſine dolo quiſquis es, o popule Iudæus ex fide, antequam te per Apoſtolos meos vocarem, & cum eſſes ſub umbra mortis, & tu me non videres, ego te vidi. GREGORIUS XVIII. Moral. cap. XX. al. XXIII.) Vel *cum eſſes ſub ficu, vidi te*; ideſt, poſitum te ſub umbra legis elegi. AUGUSTINUS de Verb. Domini (ſerm. XL.) Recordatus eſt autem Nathanael ſe fuiſſe ſub ficu, ubi non erat (3) Chriſtus præſentia corporali, ſed ſcientia ſpirituali; & quia ſciebat ſe ſolum fuiſſe ſub ficu, agnovit in illo divinitatem. CHRYSOSTOMUS (hom. XIX. ſparſim.) Sic ergo ab hac prædicatione, & ab eo quod mentem ſcrutatus eſt eius, & quia cum adverſus eum dicere videretur, non culpavit, ſed laudavit, cognovit quoniam vere eſt Chriſtus: unde ſequitur: *Reſpondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Iſrael*; quaſi dicat: Tu es qui expectabaris, tu es qui quærebaris. Quia enim argumentum inaltercabile ſuſcepit, venit ad confeſſionem, & in mora priori diligentiam oſtendens, & in poſteriori confeſſione devotionem. (Hom. XX. in Ioan. par. a princ.) Multi autem legentium ſermonem hunc anxiantur: Petrus enim qui poſt miracula, & doctrinam confeſſus eſt, quoniam Filius eſt Dei, beatificatur, ut a Patre revelationem iam ſuſcipiens; Nathanael autem ante ſigna, & doctrinam hoc dicens, nihil tale audivit. Eſt igitur huius cauſa, quoniam verba quidem eadem locutus eſt Petrus, & Nathanael, non autem eadem mente; ſed Petrus quidem confeſſus eſt Filium Dei ut Deum verum; hic autem ut hominem nudum: dicens (4) enim ei, *Tu es Filius Dei*, induxit, *Tu es Rex Iſrael*; Dei autem Filius non Iſraelis eſt Rex ſolum, ſed & orbis terrarum univerſi. Hoc etiam manifeſtum eſt ex his quæ conſequuntur. Nam Petro nihil poſtea addidit Chriſtus; ſed quaſi perfecta eius exiſtente fide, Eccleſiam ſe dixit in confeſſione illius fabricaturum eſſe. Nathanael autem, quaſi multa parte, & maiori confeſſionis deficiente, ad maiora educitur: nam ſequitur: *Et dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis: maius his videbis*; quaſi dicat: Magnum tibi viſum eſt hoc eſſe quod dixi, & propterea me Regem Iſraelis confeſſus es: quid igitur dices cum maius videbis? Et quid ſit iſtud maius oſtendit ſubdens: *Et dicit eis: Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſuper Filium hominis.* Vide qualiter paulatim eum a terra abducit, & facit quod non ultra æſtimet Chriſtum eſſe hominem ſolum: cui enim Angeli miniſtrant, qualiter hic homo purus eſſet? Per hoc igitur ſuadet Angelorum ſe eſſe dominatorem: ſicut enim in proprium Regis Filium deſcenderunt, & aſcenderunt in eum miniſtri regales; hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore reſurrectionis, & aſcenſionis; ſed & ante hoc, quando acceſſerunt, & miniſtrabant ei, & quando evangelizabant eius nativitatem. Futurum vero a præterito probavit: qui enim in præteritis virtutem eius agnoverat, & de futuris audiens facilius ſuſcepit. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XL. par. a princ.) Recolamus autem veterem hiſtoriam, quando Iacob in ſomnis vidit ſcalam a terra pertingentem uſque in cælum, & Dominus incumbebat ſuper eam, & Angeli aſcendebant, & deſcendebant per eam. De-

(1) *Al.* Inveſtigat. (2) *Al.* altercabilem. (3) *Al.* deeſt Chriſtus. (4) *Al.* emittitur enim.

Digitized by Google

Denique ipſe Iacob quia intellexit quid viderit, poſuit lapidem, & fudit oleum: dum unxit lapidem Iacob, numquid idolum fecit? Significavit, non adoravit. Agnoſcitis chriſma, agnoſcite & Chriſtum. Ipſe eſt lapis quem reprobaverunt ædificantes. Si ergo Iacob vidit ſcalam, qui eſt Iſrael appellatus, & Nathanael iſte vere Iſraelita (1) erat, convenienter ſomnium Iacob Dominus dixit ei; quaſi dicat: Cuius nomine te appellavi, ipſius ſomnium in te apparuit: *videbis* enim *cælum apertum, & Angelos Dei aſcendentes*, & *deſcendentes ſuper Filium hominis*. Si autem ad illum deſcendunt, & ad illum aſcendunt, (2) & ſurſum eſt, & hic eſt: ſurſum in ſe, deorſum in ſuis. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. VII. ante fin.) Sunt autem Angeli Dei boni prædicatores prædicantes Chriſtum; hoc eſt, ſuper Filium hominis aſcendunt, (3) & deſcendunt; ſicut Paulus, qui aſcenderat uſque ad tertium cælum, deſcendit uſque ad lac potum parvulis dandum. Dixit autem, *Maius his videbis*: quia plus eſt quod nos Dominus vocatos iuſtificavit, quam quod vidit iacentes ſub umbra mortis. Quid enim nobis proderat, ſi ibi manſiſſemus ubi nos vidit? Quæritur autem quare Nathanael, cui tantum teſtimonium perhibuit Filius Dei, inter duodecim Apoſtolos non invenitur? Intelligere autem debemus, ipſum eruditum fuiſſe, & peritum legis: propterea noluit illum Dominus inter diſcipulos ponere, quia idiotas elegit, unde confunderet mundum. Volens enim ſuperborum frangere cervices, non quæſivit per oratorem piſcatorem; ſed de piſcatore lucratus eſt Imperatorem. Magnus Cyprianus orator; ſed prius Petrus piſcator, per quem poſtea crederet non tantum orator, ſed etiam Imperator.

CAPUT II.

(a) ET die tertia nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ; & erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem Ieſus, & diſcipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus: Quid mihi, & tibi eſt, mulier? Nondum venit hora mea.

(b) Dicit mater eius miniſtris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem Iudæorum, capientes ſingulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Ieſus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas uſque ad ſummum. Et dicit eis Ieſus: Haurite nunc, & ferte Architriclino: & tulerunt. Ut autem guſtavit architriclinus aquam vinum factam, & non ſciebat unde eſſet (miniſtri autem ſciebant, qui hauſerant aquam) vocat ſponſum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt; tu autem ſervaſti bonum vinum uſque adhuc. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Chana Galilææ, & manifeſtavit gloriam ſuam: & crediderunt in eum diſcipuli eius.

(c) Poſt hæc deſcendit Capharnaum ipſe, & mater eius, & fratres eius, & diſcipuli eius; & ibi manſerunt non multis diebus. Et prope erat paſcha Iudæorum; & aſcendit Ieſus Hieroſolymam.

(d) Et invenit in templo vendentes oves, & boves, & columbas, & nummularios ſedentes. Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oves quoque, & boves; & nummulariorum effudit æs, & menſas ſubvertit. Et his qui columbas vendebant dixit: Auferte iſta hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Recordati ſunt vero diſcipuli eius, quia ſcriptum eſt: Zelus domus tuæ comedit me.

(e) Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod ſignum oſtendis nobis, quia

(1) *Al. deſideratur* erat. (2) *Al.* & ſurſum eſt, hic eſt in ſe, deorſum in ſuis: *item* & ſurſum eſt hic eſt ſurſum in ſe, deorſum in ſuis. (3) *Al. non eſt* & deſcendunt.

Digitized by Google

hæc facis? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc; & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis ſui. Cum ergo reſurrexiſſet a mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius quia hoc dicebat de corpore ſuo; & crediderunt Scripturæ, & ſermoni, quem dixit Ieſus.

(f) Cum autem eſſet Hieroſolymis in paſcha in die feſto, multi crediderunt in nomine eius, videntes ſigna quæ faciebat. Ipſe autem Ieſus non credebat ſemetipſum eis, eo quod ipſe noſſet omnes, & quia opus ei non erat ut quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. xx.) Quoniam in Galilæa notus erat Dominus, vocant eum ad nuptias: unde ſequitur: *Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ*. ALCUINUS. Galilæa eſt provincia, in qua eſt Chana viculus. CHRYSOSTOMUS (ibidem ſparſim.) Vocant autem ad nuptias Dominum, non tamquam magnificum aliquem, ſed ſimpliciter tamquam notum, & unum multorum: unde hoc Evangeliſta declarans ait: *Et erat mater Ieſu ibi*: ſicut enim matrem vocaverant, ita & filium: unde ſequitur: *Vocatus eſt autem Ieſus, & diſcipuli eius ad nuptias*: & accedit: neque enim ad dignitatem reſpiciebat ſuam, ſed ad beneficium noſtrum. Qui enim non dedignatus eſt formam ſervi accipere, neque dedignatus eſt ad nuptias venire ſervorum. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. xli. in princ.) Erubeſcat igitur homo eſſe ſuperbus, quoniam factus eſt humilis Deus. Ecce inter cetera Filius Virginis venit ad nuptias, qui cum apud Patrem eſſet, inſtituit nuptias. BEDA (hom. dom. 1. poſt Epiph.) Quod etiam ad nuptias venire dignatus eſt, iuxta litteram, fidem recte credentium confirmat. Porro Tatiani, & Marcionis, ceterorumque, qui nuptiis detrahunt, perfidia quam ſit damnabilis inſinuat. Si enim thoro immaculato, & nuptiis debita caſtitate celebratis culpa ineſſet, nequaquam Dominus ad has venire voluiſſet. Nunc autem quia bona eſt caſtitas coniugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis, ad probandam omnium electionem graduum, diſcernendum tamen meritum ſingulorum, ex intemerato Mariæ Virginis utero naſci dignatus eſt; e prophetico viduæ Annæ ore mox natus benedicitur; a nuptiarum (1) celebratoribus iam iuvenis invitatus, has præſentia ſuæ virtutis honorat. AUGUSTINUS (tract. VIII. ſparſim.) Quid autem mirum, ſi in illam domum ad nuptias venit qui in hunc mundum ad nuptias venit? Habet enim hic ſponſam, quam redemit ſanguine ſuo, & cui pignus dedit Spiritum ſanctum, quam ſibi coniunxerat in utero Virginis. Verbum enim eſt ſponſus, & ſponſa caro humana, & utrumque unus Filius Dei, & idem Filius hominis. Ille uterus Virginis Mariæ thalamus eius eſt, unde „ proceſſit tamquam ſponſus de thalamo „ ſuo: “ Pſal. XVIII. BEDA (ſuper Ioan. cap. 2. ſuper illud, *Die tertia nuptiæ factæ ſunt*.) Nec vacat a myſterio quod die tertia nuptiæ factæ referuntur. Primum quidem ſæculi tempus ante legem, Patriarcharum exemplo; ſecundum ſub lege, Prophetarum ſcriptis; tertium ſub gratia, præconiis Evangeliſtarum, quaſi tertiæ diei luce, mundo refulſit, in quo Dominus in carne natus apparuit. Sed & hoc quod in Chana Galilææ, ideſt in zelo tranſmigrationis, eædem nuptiæ factæ perhibentur, typice denuntiat, eos maxime gratia Chriſti dignos exiſtere qui (2) zelo fervere piæ devotionis, ac de vitiis ad virtutes, de terrenis ad æterna norunt tranſmigrare. Diſcumbente autem ad nuptias Domino, vinum defecit, ut vino meliore per ipſum facto manifeſtaretur gloria latentis in homine Dei: unde ſequitur: *Et deficiente vino, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent*. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Dignum autem eſt quærere, unde venit in mentem matri magnum quid imaginari de filio: neque enim ante miraculum fecerat: ſequitur enim: *Hoc fecit initium ſignorum Ieſus*. Sed revelari incipiebat & a Ioanne, & ab his quæ ad diſcipulos dixerat; ſed ante hæc omnia ipſa conceptio, & ea quæ poſt nativitatem facta ſunt, maximam ei de puero impoſuerunt æſtimationem: unde Lucas dicit cap. II. „ Maria conſervabat omnia verba „ hæc, conferens in corde ſuo. “ Cuius igi-

(1) *Al.* celebrationibus. (2) *Al.* de zelo.

igitur gratia non (1) ante ad miraculum eum incitavit? Nam antea ut unus multorum ita (2) converſabatur: unde non præſumebat ei mater tale quid dicere; quia vero audivit, quod Ioannes ei teſtificatus eſt, & quod diſcipulos iam haberet, de reliquo confidenter rogat. ALCUINUS. Significat etiam in hoc loco ſynagogam, quæ Chriſtum provocat ad faciendum miraculum: familiare enim eſt Iudæis miracula inquirere.

Sequitur: *Et dicit ei Ieſus: Quid mihi, & tibi, mulier?* AUGUSTINUS (tract. VIII. ſparſim.) Quidam derogantes Evangelio, & dicentes quod Ieſus non fuit natus de Maria Virgine, hinc argumentum ſumere conantur erroris ſui, ut dicant: Quomodo erat mater eius cui dixit: *Quid mihi, & tibi, mulier?* Sed quis hoc narravit, ut credamus quia hoc Dominus dixit? Nempe Ioannes Evangeliſta. At ipſe dixit: *Et erat ibi mater Ieſu*. Quare hoc, niſi quia utrumque verum eſt? Sed numquid ideo venit ad nuptias, ut doceret matres contemni? CHRYSOSTOMUS (loc. cit. ſuper illud, *Quid mihi, & tibi eſt, mulier?*) Sed quod valde venerabatur matrem, audi Lucam enarrantem, qualiter ſubditus parentibus erat. Nam ubi quidem parentes nihil impediunt eorum quæ ſunt ſecundum Deum, debitum eſt ſubiici eis; quando autem non tempore debito aliquid quærunt, & abſcindunt nos a ſpiritualibus, (3) non ex hoc fallaris. AUGUSTINUS de Symbolo (Lib. II. cap. IV.) Ut ergo diſtingueret inter Deum & hominem: quia ſecundum hominem minor, & ſubditus erat; ſecundum autem Deum ſupra omnes erat: dixit: *Quid mihi, & tibi eſt, mulier?* CHRYSOSTOMUS (hom. XX. & XXI.) Sed & propter aliam cauſam, ut non ſuſpecta eſſent miracula quæ fiebant (ab his enim qui indigebant, rogari oportuerat, non a matre) voluit oſtendere quoniam omnia decenti tempore operatur, non ſimul omnia faciens: quia confuſio quædam eſſet; & ideo ſequitur: *Nondum venit hora mea*; ideſt, nondum cognitus ſum his qui adſunt. Sed neque ſciunt quoniam defecit vinum: ſine eos primum hoc ſentire: qui enim neceſſitatem non præſentit, neque beneficii grandem ſuſcipiet ſenſum. AUGUSTINUS (tract. VIII. ſparſim.) Vel ideo quia Dominus noſter, ſecundum quod Deus erat, matrem non habebat; ſecundum quod homo erat, habebat matrem. Miraculum autem quod facturus erat, ſecundum divinitatem facturus erat, non ſecundum infirmitatem humanam. Miraculum tamen exigebat mater; at ille tamquam non agnoſcens viſcera humana, operaturus facta divina, dixit: *Quid mihi, & tibi eſt, mulier?* tamquam dicat: Quod in me facit miraculum, non tu genuiſti, deitatem meam. Dicitur autem mulier ſecundum femineum ſexum, non ſecundum corruptionem integritatis. Sed quia genuiſti infirmitatem meam, tunc te cognoſcam cum ipſa infirmitas pendebit in cruce: unde ſubdit: *Nondum venit hora mea*; quaſi dicat: Ibi te agnoſcam cum pendere in cruce infirmitas cœperit, cuius & mater es. Commendavit enim matrem diſcipulo, prius matre moriturus, & ante mortem matris reſurrecturus. Videte autem ne forte, quomodo invenerunt Manichæi occaſionem perfidiæ ſuæ, quia dixit Dominus, *Quid mihi, & tibi eſt, mulier?* ſic inveniant Mathematici occaſionem fallaciæ, quia dixit, *Nondum venit hora mea*. Dicunt enim: Vides quia ſub fato erat Chriſtus, quia dixit: *Nondum venit hora mea*. Credant autem Deo dicenti infra X. *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam*: & quærant quare ſit dictum: *Nondum venit hora mea*: nec ideo iam ſub fato ponant conditorem cæli: quia ſi eſſet fatum de ſideribus, non poterat eſſe ſub neceſſitate ſiderum conditor ſiderum. (4) Adde quod non ſolum Chriſtus non habuit quod appellas fatum; ſed nec tu, aut ille, aut quiſquam hominum. Quare ergo dixit: *Nondum venit hora mea*? Quia in poteſtate habebat quando moreretur; ſed nondum videbat eſſe opportunum ut illa poteſtate uteretur. Vocandi erant diſcipuli, annuntiandum erat regnum cælorum, faciendæ erant virtutes, commendanda erat divinitas Domini in miraculis, commendanda erat humanitas Domini in ipſa compaſſione mortalitatis. At ubi tantum fecit quantum ſufficere iudicavit, venit hora, non neceſſitatis, ſed voluntatis; non conditionis, ſed poteſtatis.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXI. in Ioan.) Quamvis dixerit, *Nondum venit hora mea*, poſtmodum fecit quod mater dixerat, ut etiam ex hoc ſufficiens eſſet demonſtratio quod non ſubiectus eſt horæ. Si enim horæ ſubiiciebatur, qualiter debita hora nondum facta hoc fecit? Deinde & propter honorem matris, ut non finaliter

(1) *Al.* ante miraculum. (2) *Al.* conſervabatur. (3) *Reponit P. Nicolai* obtemperare non eſt tutum.
(4) *Al. deeſt* Adde.

ei contradicere videretur; neque eam tot præſentibus erubeſcere faceret: adduxerat enim ad eum miniſtros, ut a pluribus fieret petitio: unde ſequitur: *Dicit mater eius miniſtris: Quodcumque dixerit vobis, facite.* BEDA (ſuper *Quodcumque dixerit vobis, facite.*) Quaſi dicat: Licet abnegare videatur, tamen faciet: noverat enim eum mater pium, & miſericordem. Sequitur: *Erant autem ibi lapidea hydria ſex poſita ſecundum purificationem Iudæorum, capientes ſingula metretas binas vel ternas.* Hydriæ vocantur vaſa aquarum receptui parata: Græce enim aqua hydor dicitur. ALCUINUS. Vaſa autem aquarum receptui parata erant ſecundum purificationem Iudæorum, quia inter alias phariſæorum traditiones etiam hoc obſervabant ut crebro ſe lavarent. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Quia vero inaquoſa eſt Paleſtina, & non erat multis in locis fontes, & puteos invenire, replebant hydrias aqua, ut non currerent ad flumina, ſi quando immundi fierent; ſed de prope haberent purgationis modum. Ne autem quidam infidelium ſuſpicarentur quoniam, fæce intus remanente, deinde aqua immiſſa, vinum ſubtiliſſimum factum eſſet, propterea ait ſecundum purificationem Iudæorum, oſtendens quod illa vaſa numquam vini receptacula facta erant. AUGUSTINUS (tract. IX. ſparſim.) Metretas enim dicit menſuras quaſdam, tamquam ſi diceret urnas, amphoras, vel aliud huiuſmodi. Metron enim menſuram dicunt Græci: inde appellatæ metretæ. (1) Quod autem ait, *Binas, vel ternas*, non ita accipiendum eſt quod aliæ binas, aliæ ternas; ſed eædem ipſæ caperent binas quæ etiam ternas.

Sequitur: *Dixit eis Ieſus: Implete hydrias aqua: & impleverunt eas uſque ad ſummum.* CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Sed quare antequam impleviſſent hydrias aqua, non fecit ſignum? quod multo mirabilius eſſet: quia ſcilicet aliud eſt ſubſtantiam in aliam qualitatem transmutare, & ipſam ſubſtantiam ex nihilo facere. Hoc quidem mirabilius eſt, ſed non ita videtur credibile multis. Propterea enim multoties a miraculorum magnitudine abſtinet, volens magis credibile eſſe quod fiebat. Cum hoc & perverſa dogmata evertit. Quia enim ſunt quidam qui mundi conditorem alium eſſe dicunt, plura miraculorum ex ſubiectis ſubſtantiis facit: ſi enim contrarius ei eſſet qui conditor eſt mundi, non utique alienis uteretur ad propriæ virtutis demonſtrationem. Non autem ipſe aquam hauſit, & tunc vinum oſtendit; ſed hoc iubet miniſtris, ut eos teſtes haberet eius quod fiebat: unde ſequitur: *Et dicit eis Ieſus: Haurite nunc, & ferte architriclino.* ALCUINUS. Triclinium ordo trium lectorum, clini enim lectum ſignificat. Architriclinus princeps triclinii, ideſt primus inter convivas, qui more antiquo in lectis diſcumbebant: unde quidam architriclinum intelligunt aliquem ex ſacerdotibus Iudæorum, qui nuptiis intereſſe poterant, ut illos inſtruerent qualiter nuptiis uti deberent. CHRYSOSTOMUS (homil. XXV. in Ioan. par. a med.) Vel aliter. Quia aliqui poſſent dicere, quod convivæ ebrii erant, & ſenſus iudicantium corruptus, ut neſcirent utrum aqua, vel vinum eſſet; hi autem quibus miniſtratio conviviorum credita eſt, maxime vigiles ſunt, unum opus habentes ut ornate, & ordinate omnia diſponantur; ideo in teſtimonium eorum quæ fiebant dixit Dominus, *Ferte architriclino*, propter evigilantem eius ſenſum; & non dixit, Propinate diſcumbentibus. HILARIUS III. de Trin. (circa princ.) Aqua igitur hydriis infunditur, vinum calicibus hauritur: infundentis ſcientiæ ſenſus non convenit haurientis. Qui infuderunt, hauriri aquam exiſtimant; qui hauriunt vinum, infuſum arbitrantur: unde ſequitur: *Ut autem guſtavit architriclinus aquam vinum factam, & non ſciebat unde eſſet (miniſtri autem ſciebant, qui hauſerant aquam) vocat ſponſum architriclinus.* (2) Non autem aquæ ſimplicitas defecit, & vini ſapor natus eſt; non per transfuſionem potioris obtinetur quod infirmius eſt; ſed aboletur quod erat, & quod non erat cœpit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXI. in Ioan.) Paulatim autem Dominus volebat cognoſci ſuorum ſignorum virtutem; & ideo neque ipſe revelabat quod factum eſt, neque miniſtros architriclinus vocavit: non enim eſſet eis creditum de puro homine exiſtimato tale teſtimoniom reddentibus: ſed vocat ſponſum, qui maxime poterat conſpicere quod fiebat. Non ſimpliciter autem Chriſtus vinum, ſed vinum optimum fecit: unde ſequitur: *Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod de-*

(1) *Al.* BEDA, *quem habet etiam Nicolai.* (2) *Sic omnia a nobis conſulta exempla; Nicolai tamen corrigit in hunc modum.* Non autem permixtio fuit, ſed creatio: aquæ ſimplicitas defecit, & vini ſapor natus eſt: non per transfuſionem potioris obtinetur quod infirmius eſt; ſed aboletur quod erat &c.

deterius eſt. Talia enim ſunt Chriſti miracula, ut multo his quæ per naturam fiunt, ſpecioſiora, & utiliora fiant. Igitur aqua vinum facta miniſtros teſtes habuit, boni vero vini factio architriclinum, & ſponſum. Probabile autem eſt & ſponſum aliquid reſpondiſſe; ſed Evangeliſta hoc prætermittit, tangens ſolum id quod neceſſarium eſt ſcire, ſcilicet quoniam vinum aquam fecit: unde ſtatim ſubdit: *Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Chana Galilææ*. (Hom. XXII.) Tunc enim ſigna maxime neceſſarium erat facere, quando diſcipuli iam congregati erant (1) devoti, & attendentes his quæ fiebant, manifeſte aderant. Si vero dixerit quis non eſſe argumentum ſufficiens ut hoc ſit principium ſignorum, quia additur, *In Chana Galilææ*, quaſi contingat alibi prius eſſe facta; dicemus, quod & antea diximus, quia Ioannes dicit ſupra I. *Ut manifeſtetur Iſraeli, propterea veni baptizans*. Si vero ſecundum primam ætatem miracula fecit, nequaquam indigebant Iſraelitæ alio manifeſtante eum. Qui enim in brevi tempore ita per miraculorum multitudinem claruit, ut eius nomen manifeſtum fieret omnibus, multo magis ſi puer exiſtens a prima ætate miracula feciſſet: nam & ea quæ fierent, inopinabiliora exiſtimarentur, ab infante facta, & tempus amplius eſſet. Decenter autem non incepit ſigna facere ex prima ætate: exiſtimaſſent enim phantaſiam eſſe incarnationem, & ante opportunum tempus cruci eum tradidiſſent livore liquefacti. AUGUSTINUS (tract. IX.) Hoc autem miraculum Domini, quo de aqua vinum fecit, non eſt mirum eis qui noverunt quia Deus fecit. Ipſe enim fecit vinum illo die in hydriis qui omni anno hoc facit in vitibus; ſed hoc aſſiduitate amiſit admirationem: itaque ſervavit ſibi Deus inuſitata quædam quæ faceret, ut tamquam dormientes homines ad ſe colendum mirabiliter excitaret: propter quod ſequitur: *Et manifeſtavit gloriam ſuam*. ALCUINUS. Quia ipſe eſt Rex gloriæ, qui ſicut Dominus elementa mutabat. CHRYSOSTOMUS (homil. XXII.) Et hoc quantum ex parte ſua; (2) ſi vero tunc multi non cognoverunt, ſed tamen omnes poſtea erant miraculum audituri. Sequitur: *Et crediderunt in eum diſcipuli eius*: hi enim debebant credere, & facilius, & cum diligentia attendere his quæ fiebant. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XVII.) Sed ſi tunc in eum crediderunt, nondum erant diſcipuli cum ad nuptias vocati ſunt; ſed illo more locutionis hoc dictum eſt quo loquimur cum dicimus Apoſtolum Paulum in Tharſo Ciliciæ natum: neque enim tunc iam erat Apoſtolus. Ita diſcipulos Chriſti invitatos ad nuptias cum audimus, non iam diſcipulos, ſed qui futuri erant diſcipuli intelligere debemus. AUGUSTINUS (tract. IX.) Illa autem myſteria quæ in iſto miraculo Domini latent, videte. Oportebat impleri in Chriſto quæ de illo ſcripta erant. Illa erat aqua; fecit autem de aqua vinum, cum aperuit eis ſenſum, & expoſuit Scripturas: ſic enim ſapit quod non ſapiebat, & inebriat quod non inebriabat. BEDA (ſuper *Nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ*.) Apparente enim Domino in carne, vinoſa legalis ſenſus ſuavitas paulatim cœperat ob carnalem phariſæorum interpretationem a priſca ſua virtute deficere. AUGUSTINUS (tract. IX. in Ioan.) Si autem iuſſiſſet aquam effundi, & ipſe mitteret vinum ex occultis creaturæ ſinibus, videretur Scripturas veteres improbaſſe. Cum autem ipſam aquam convertit in vinum, oſtendit nobis quod & Scriptura vetus ab ipſo eſt: nam iuſſu ipſius impletæ ſunt hydriæ. Sed nihil ſapit illa Scriptura, ſi non ibi Chriſtus intelligatur. Novimus autem legem ex quibus temporibus narret, ideſt ab exordio mundi: (3) inde uſque ad hoc tempus quod nunc agimus, ſexta ætas eſt: nam prima ætas computatur ab Adam uſque ad Noe; ſecunda a Noe uſque ad Abraham; tertia ab Abraham uſque ad David; quarta a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis; quinta uſque ad Ioannem Baptiſtam; ſexta inde uſque ad finem ſæculi. Sex ergo illæ hydriæ ſex ætates ſignificant, quibus non defuit prophetia. Impletæ ſunt prophetiæ, plenæ ſunt hydriæ. Quid eſt autem quod capiebant metretas binas vel trinas? Si trinas tantum diceret, non curreret animus noſter niſi ad myſterium Trinitatis. Sed forte nec ſic debemus inde ſenſum avertere, quia dixit binas, vel trinas: quia nominato Patre, & Filio, conſequenter & Spiritus ſanctus intelligendus eſt. Oportet enim intelligi caritatem invicem Patris, & Filii, quod eſt Spiritus ſanctus. Sed eſt & alius intellectus non prætermittendus: binæ enim metretæ intelliguntur in duobus generibus hominum, ideſt Iudæis, & Græcis; tres autem propter Noe tres filios (4) ſigni-

(1) *Al.* & devoti. (2) *Al.* ſi vero & tunc. *Forte* Etſi vero tunc. (3) *Al. omittitur* inde. (4) *Al.* ſignificatos. *Nicolai ponit* ſignificantur.

ſignificandos. ALCUINUS. Miniſtri autem ſunt doctores novi teſtamenti, (1) qui Scripturas aliis ſacras ſpiritualiter interpretantur; architriclinus autem eſt aliquis legiſperitus, ut Nicodemus, Gamaliel, Saulus. Dum ergo talibus Evangelii verbum committitur, quod in littera legis occultabatur, quaſi vinum de aqua factum architriclino propinatur. Et bene in domo nuptiarum tres ordines diſcumbentium deſcribuntur: quia Eccleſia tribus ordinibus fidelium conſtat, coniugatorum, continentium, & doctorum. Optimum autem vinum Chriſtus uſque adhuc ſervavit, ideſt Evangelium uſque ad ſextam ætatem diſtulit.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. XXII.) Quoniam autem paulo poſt Dominus Hieroſolymam aſcenſurus erat, Capharnaum adiit, ut non ubique fratres, & matrem ſecum trahat: unde dicitur: *Poſt hæc deſcendit Capharnaum ipſe, & mater eius, & fratres eius, & diſcipuli eius; & ibi manſerunt non multis diebus*. AUGUSTINUS (tract. X. in Ioan. non procul a princ.) Hic eſt autem Dominus Deus noſter excelſus, ut nos faceret; humilis, ut nos reficeret; ambulans inter homines, patiens humana, abſcondens divina. Ecce habet matrem, habet fratres, habet & diſcipulos. Inde fratres unde matrem. Fratres enim Scriptura noſtra appellare conſuevit non eos ſolos qui naſcuntur ex eodem utero, aut ex eodem patre; ſed ex eodem gradu, velut compatrueles, aut conſobrinos. Unde ergo fratres Domino? (2) Non enim Maria iterum peperit: abſit: inde cœpit dignitas virginum. Abraham patruus erat Lot, & Iacob Laban *Syrum* habebat avunculum; & utrique dicti ſunt fratres. ALCUINUS. Fratres ergo Domini dicuntur cognati Mariæ, vel Ioſeph, non filii Mariæ, vel Ioſeph: quia non ſolum Beata Virgo, ſed etiam Ioſeph teſtis caſtitatis eius ab omni actione coniugali immunis permanſit. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XVII.) Quod vero dicit, *Et diſcipuli eius*, incertum eſt utrum iam illi adhæſerant etiam Petrus, & Andreas, & filii Zebedæi. Matthæus enim primo narrat quod venerit, & habitaverit in Capharnaum, & poſtea quod eos de navibus piſcantes vocaverit. An forte Matthæus quod prætermiſerat recapitulavit? quia ſine ulla conſequentis temporis differentia dixit cap. IV. „Ambulans „iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres:“ an potius alii diſcipuli fuerunt? Scriptura enim evangelica, & apoſtolica non ſolum illos duodenos appellat diſcipulos eius, ſed omnes qui in Deum credentes ad regnum cælorum magiſterio eius erudiebantur. (Cap. XVIII.) Illud etiam requirendum eſt quomodo hic dicit, antequam Ioannes Baptiſta miſſus eſſet in carcerem, Ieſum veniſſe in Galilæam, cum Matthæus dicat cap. IV. „Cum autem audiſſet quod „Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Gali„læam:“ ſimiliter etiam & Marcus: Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito Ioanne; ſed poſt baptiſmum, & tentationem Chriſti dicit eum iiſſe in Galilæam, ſicut illi duo. Unde intelligitur tres Evangeliſtas non Ioanni Evangeliſtæ contraria narraſſe, ſed prætermiſiſſe primum Domini adventum in Galilæam poſteaquam baptizatus eſt, quando illic aquam convertit in vinum. EUSEBIUS in Eccleſiaſtica Hiſtoria (Lib. III. cap. XXIV.) Cum enim trium Evangeliorum ad Ioannem Evangeliſtam notitia perveniſſet, probaſſe quidem dicitur fidem, & veritatem dictorum; deeſſe tamen vidit aliqua, & ea maxime quæ primo prædicationis ſuæ tempore Dominus geſſerat: certum eſt enim quod in ſuperioribus tribus Evangeliis hæc videntur ſola contineri quæ in eo geſta ſunt anno quo Ioannes Baptiſta vel incluſus eſt in carcere, vel punitus. Et ideo rogatus dicitur Ioannes Apoſtolus ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Ioannis, Salvatoris geſta conſcriberet. Unde ſi quis diligenter conſideret, (3) inveniet Evangelia non diſſonare; ſed alterius temporis geſta eſſe quæ ſcribit Ioannes, alterius vero quæ ceteri. CHRYSOSTOMUS (hom. XXII.) Neque enim in Capharnaum miraculum ullum tunc operatus eſt: qui enim civitatem habitabant illam, non ſane ſe habebant ad Chriſtum, ſed erant valde corrupti: ideo tamen accedit, & parum ibi trahit tempus propter eum qui ad matrem erat honorem. BEDA (ſuper his verbis.) Ideo etiam non multis diebus ibi manſerunt propter feſtum paſchæ, quod iam appropinquabat: unde ſequitur: *Et prope erat paſcha Iudæorum*. ORIGENES (tom. X. in Ioan.) Sed quid intendit ibi appoſitio *Iudæorum*? non enim nationis alterius paſchæ ſolemnitas fuerat. Forſan vero quia quoddam eſt paſcha humanum eorum qui procul a propoſito Scripturæ celebrant illud, quoddam vero divinum, & verum,

(1) *Al.* qui Scripturas alias ſpiritualiter interpretantur. (2) *Forte* Num enim Maria iterum peperit? Abſit etc. (3) *Al.* invenit.

rum, quod in ſpiritu, & veritate perficitur. Ad diſtinctionem ergo divini dicitur, *Iudaeorum*.

Sequitur: *Et aſcendit Hieroſolymam*. ALCUINUS. Bis in Evangeliis legitur Ieſum aſcendiſſe Hieroſolymam: ſemel in primo anno prædicationis, dum adhuc Ioannes non erat miſſus in carcerem; de hoc aſcenſu nunc agitur: & iterum illo anno quo erat (1) paſſurus. Dedit autem nobis exemplum Dominus quanta cura divinis ſubdi debeamus imperiis. Si enim ipſe Dei Filius decreta legis a ſe data implebat, celebrans ſolemnitates cum ceteris hominibus, quanto ſtudio bonorum operum ſervi debent ſolemnitates & prævenire, & celebrare? ORIGENES (tom. x. in Ioan. in tit. *Poſtea deſcendit Capharnaum*.) Myſtice autem cum facta eſt nuptiarum præparatio in Chana Galilææ, deſcendit una cum matre, fratribus, & diſcipulis in Capharnaum, quæ interpretatur ager conſolationis. Oportebat enim poſt vini alacritatem, ad agrum conſolationis una cum matre, & diſcipulis aſcendere Salvatorem, conſolaturum in futuris fructibus, & in agrorum multitudine ſuſcipientes diſciplinam eius, & animam quæ illum Spiritu ſancto concepit, & iuvandos ibi. Sunt enim quidam fructificantes, ad quos Dominus ipſe deſcendit una cum verbi miniſtris, atque diſcipulis, adiuvans huiuſmodi preſente matre ſua. Videntur autem qui Capharnaum ducti ſunt, non capere diuturnam apud ſe Ieſu præſentiam: quoniam illuminationem quæ de pluribus dogmatibus eſt, inferioris conſolationis agellus non capit, cum paucorum capax exiſtat. ALCUINUS. Vel Capharnaum villa pulcherrima eſt, & ſignificat mundum, in quem Verbum Patris deſcendit. BEDA. Non multis autem diebus ibi manſit, quia parvo in hoc mundo tempore cum hominibus converſatus eſt. ORIGENES (tom. x. in Ioan. tit. *Et aſcendit Ieſus*.) Eſt autem Hieroſolyma civitas Regis magni, velut ipſe Salvator ait, ad quam nullus eorum qui manent in terris conſcendit, nec ingreditur; ſed quælibet anima quæ naturalem obtinet celſitudinem, & acumen intelligibilium perſpicuum, eius civitatis eſt incola, ad quam ſolus Ieſus aſcendiſſe dicitur. Videntur tamen poſt diſcipuli fore præſentes dum recolunt: *Zelus domus tuæ comedit me*; ſed quaſi in quolibet diſcipulorum Ieſus aſcendit.

(d) BEDA (Matth. xxi. ſuper illud „ Intravit Ieſus in templum. “) Dominus Hieruſalem ad veniens, continuo templum oraturus adiit, nobis dans exemplum ut quocumque properamus, domum Dei primo ingrediamur, Dominum deprecaturi: unde dicitur: *Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas*. AUGUSTINUS (tract. x.) Sacrificia enim illi populo pro eius carnalitate talia data ſunt, quibus teneretur ne ad idola defflueret; & immolabant boves, & oves, & columbas. BEDA (ubi ſup. ad verba „ Et eiiciebat omnes „ vendentes. “) Sed quia de longinquo properantes quæ iuſſa ſunt immolari Domino, ſecum ferre non poterant, eorum pretia deferebant: unde nacta occaſione, hæc animalia in templo ſcribæ, & phariſæi vendi inſtituerunt, ut venientes emerent, & offerrent; eademque oblata ipſi aliis venderent; & ſic ſua lucra accumularent. Unde & nummularii ad hoc ſedebant ad menſam, ut inter emptores venditoreſque hoſtiarum prompta eſſet pecunia: unde ſubditur, *Et nummularios ſedentes*. Dominus autem nolens aliquid in domo ſua terrenæ eſſe negotiationis, neque eius quæ honeſta putaretur, negotiatores omnes expulit foras. AUGUSTINUS (tract. x.) Et qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellavit: unde ſequitur: *Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo*. THEOPHYLACTUS. Neque ſolum eos eiecit qui vendebant, & emebant, ſed etiam res eorum: unde ſubditur: *Oves quoque, & boves, & nummulariorum effudit æs, & menſas evertit*, ſcilicet nummularias, quæ erant quaſi vaſa denariorum. ORIGENES (tom. x. in Ioan. ubi ſupra.) Conſideremus autem, ne forte enorme videatur quod Dei Filius captis funiculis parat ſibi flagellum ad eiiciendum de templo. Unum tamen refugium ad horum reſponſionem relinquitur divina poteſtas Ieſu, ut cum volebat poſſet iracundiam hoſtium ſuffocare, quamvis eſſent innumeri, & ſedare mentium turbines: „ Dominus enim diſſipat cogitationes „ gentium: “ Pſal. xxxii. Præſens autem hiſtoria in nullo minorem poteſtatem prætendit his quæ ab eo miraculoſius edita ſunt: quinimmo conſtat (2) hanc maiorem demonſtrare potentiam miraculo quo aqua converſa eſt in vinum: eo quod illic inanimata ſubſiſtit materia, hic vero tot millium hominum domantur ingenia. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxvii.) Manifeſtum eſt autem non ſemel, ſed

(1) *Al.* paſſus. (2) *P. Nicolai ſubſtituit* hic.

ſed iterato hoc factum eſſe a Domino. Sed illud primum commemoratur hic a Ioanne, iſtud ultimum a ceteris tribus. ORIGENES (tom. x in Ioan. text. *Et aſcendit Ieſus Hieroſolymam* cir. med.) Et Ioannes quidem hic dicit, quod expulit vendentes de templo; Matthæus autem ait, quoniam expulit vendentes, & ementes. Multo autem maior numerus (1) erat ementium quam vendentium; quorum expulſio tranſcendebat dignitatem eius qui reputabatur filius carpentarii; niſi quod divina poteſtate ſibi omnes ſubiecit, ut dictum eſt. BEDA (ſuper *Nolite facere domum Patris*.) Commendatur autem in hac lectione utraque Chriſti natura: humana quidem in hoc quod matrem comitem habuiſſe perhibetur; divina vero in hoc quod verus Dei Filius demonſtratur: ſequitur enim: *Et his qui vendebant columbas dixit: Auferte iſta hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXII. in Ioan.) Ecce Patrem vocat, & non iraſcuntur: æſtimant enim ſimpliciter eum dicere; ſed quia poſtea apertius loquebatur, ut ſolam repræſentaret parilitatis intelligentiam, propterea ſæviebant. Et Matthæus quidem dicit cap. XXI. quod eiiciens eos dicebat: „ Nolite facere domum meam ſpeluncam latronum: " illud enim fecit ad paſſionem veniens, ideo durioribus ſermonibus utebatur; hoc autem in principio ſignorum fecit, unde non ita aſpera, ſed remiſſa quodammodo increpatione utitur. AUGUSTINUS (tract. x. in Ioan.) Ecce templum illum figura adhuc erat, & eiecit inde Dominus omnes qui ad nundinas venerant. Et quæ ibi vendebant. Quæ opus habebant homines in ſacrificio illius temporis. Quid ſi ibi ebrioſos inveniret? Si negotiationis non debet fieri domus Dei, potationis fieri debet? CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Sed cuius gratia tali vehementia Chriſtus uſus eſt? Quia enim in ſabbato curaturus erat, & multa facturus quæ videbantur eis eſſe legis tranſgreſſio, ut non videatur Deo contrarius, hoc cum periculo fecit, dans intelligere quod qui periculis ſe exponit pro bono ornatu domus, dominum domus non contemnit: & ideo ut oſtenderet ſui conſonantiam ad Deum, non dixit, Domum ſanctam, ſed *domum Patris mei*. Et propter hoc etiam ſubditur: *Recordati vero ſunt diſcipuli eius quia ſcriptum eſt: Zelus domus tuæ comedit me*. BEDA (ubi ſupra.) Diſcipuli enim videntes in eo hunc ferventiſſimum zelum, recordati ſunt quia zelo domus Patris Salvator eiecit impios de templo. ALCUINUS a. Zelus, cum in bono accipitur, eſt quidam fervor animi, quo mens relicto humano timore pro defenſione veritatis accenditur. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Comeditur ergo zelo domus Dei, qui omnia quæ videt ibi perverſa cupit emendare; & ſi emendare non poteſt, tolerat, & gemit. Si ergo in domo tua ne quid perverſum fiat ſatagis, in domo Dei, ubi ſalus propoſita eſt, debes pati, quantum in te eſt, ſi quid perverſi videris? Amicus eſt, admoneatur leniter; uxor eſt, ſeveriſſime frenetur; ancilla eſt, etiam verberibus compeſcatur. Fac quicquid potes pro perſona quam portas. ALCUINUS. Myſtice autem quotidie Deus ſpiritualiter ſuam Eccleſiam intrat, & qualiter ibi unuſquiſque converſetur attendit. Caveamus ergo ne in Eccleſia Dei fabulis, vel riſibus, vel odiis, vel cupiditatibus vacemus, ne improviſus veniens nos flagellet, & de Eccleſia ſua eiiciat. ORIGENES (tom. XI. in Ioan.) Poſſibile enim eſt Hieroſolymitanum quoque delicto ſubiacere, & capaciſſimos deviare: quod niſi poſt delictum citiſſime convertantur, capacitatem amittunt. Invenit igitur in templo, ideſt in ſacris, vel in enuntiatione eccleſiaſtici ſermonis quoſdam qui Patris domum, (2) domum negotiationis conſtituebant, qui ſcilicet venales exponunt boves, quos oportet (3) ſervare ad aratrum, ne retrocedentes non diſponantur ad regnum Dei; qui etiam præferunt mammonam iniquitatis ovibus, ex quibus habent ornatus materiam; qui etiam ſolertiam columbarum privata qualibet amaritudine vilipendunt. Cum ergo hos (4) invenerit Salvator in domo ſacrata, facto de funiculis flagello fugat illos una cum venalibus ovibus, & bobus ſuis, (5) & ſpargit æris pondera velut indigna in domo Dei retineri, ſubvertitque conſti-

tutas

(1) *Al. omittitur* erat. (2) *Al. deeſt hic ſecundo* domum. (3) *Al.* obſervare. (4) *Al.* inveniret, *item* inveniet. (4) *Al. præmiſſo puncto affirmationis* Expargit *legitur*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Citat ex Auguſtino Gloſſa; ſed nec in Auguſtino, nec etiam in Alcuino ſub his verbis occurrit; etſi ex utriuſque dictis in hunc locum colligi poteſt.

tutas tabulas in animabus avarorum, & mandat ne ulterius in domo Dei columbæ vendantur. Arbitror autem & exemplum ipſum ſtatuiſſe per prædicta ſecretius, ut intelligamus per hoc, ſi quid agi debet erga ſacram illam oblationem a ſacerdotibus, non debere ritu ſenſibilium oblationum agi, nec legem obſervari debere, ut carnales Iudæi volebant: nam Ieſu propellente boves, & oves, iubente auferri columbas, quæ ut plurimum offerebantur iuxta conſuetudinem Iudæorum, & ſubvertente menſas materialium nummorum non expreſſe, ſed figuraliter continentium divinas impreſſiones, ea ſcilicet quæ ſecundum legis Scripturam videbantur honeſta, & utente eo in plebem flagellis, diſſolvenda, & diſpergenda hæc erant, tranſlato regno ad eos qui ex Gentibus crediderunt. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Vel vendentes in Eccleſia ſunt qui quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Venale habent totum, quia volunt redimi. Simon ideo volebat emere Spiritum ſanctum, quia vendere volebat: erat enim de illis qui columbas vendunt: etenim in columba apparuit Spiritus ſanctus: columba autem non eſt venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. BEDA (ſuper *Et his qui columbas vendebant.*) Vendunt igitur columbas qui acceptam Spiritus ſancti gratiam non gratis, ut præceptum eſt, ſed ad præmium dant; qui manuum impoſitionem, qua Spiritus ſanctus accipitur, etſi non in quæſtum pecuniæ, ad vulgi tamen favorem tribuunt; qui ſacros ordines non ad vitæ meritum, ſed ad gratiam largiuntur. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Boves autem intelliguntur Apoſtoli, & Prophetæ, qui nobis Scripturas ſacras diſpenſaverunt. Qui ergo ipſis Scripturis fallunt populos, a quibus quærunt honores, vendunt boves; vendunt & oves, ideſt ipſas plebes; & cui vendunt, niſi diabolo? Quicquid enim de unica Eccleſia præciditur, quis tollit niſi leo rugiens? BEDA (ſuper *Eiecit omnes de templo.*) Vel oves ſunt opera munditiæ, & pietatis. Vendunt ergo oves qui humanæ gratia laudis opera pietatis exercent. Nummos mutuo dant in templo qui aperte terrenis rebus in Eccleſia deſerviunt. Domum etiam Domini faciunt domum negotiationis, non ſolum hi qui propter ſacros ordines pretium pecuniæ, vel laudis, vel honoris quærunt; verum etiam hi qui gradum, vel gratiam ſpiritualem, quam in Eccleſia Domino largiente perceperunt, non ſimplici intentione, ſed cura humanæ retributionis exercent. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Signum autem quoddam nobis oſtendit Dominus, quod fecit flagellum de reſticulis, (1) & inde negotiationem in templo facientes flagellavit. Etenim unuſquiſque in peccatis ſuis reſtem ſibi texit, dum peccata addit peccatis. Quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates ſuas, agnoſcant quia Dominus facit flagellum de reſticulis, & adhuc admonet eos ut mutent ſe: nam ſi ſe non mutaverint, audient in fine, Matth. XXIII. „ Ligate illi manus, & pedes. “ BEDA (ſuper *Et cum feciſſet.*) Facto igitur de funiculis flagello illos eiecit de templo: quia de parte ſortis ſanctorum eiiciuntur qui inter ſanctos poſiti, vel ficte bona, vel aperte faciunt opera mala. Oves quoque, & boves eiecit: quia talium vitam pariter, & doctrinam oſtendit eſſe reprobam. Nummulariorum quoque effudit æs, & menſas ſubvertit: quia damnatis in fine reprobis, etiam ipſarum quas dilexerunt rerum tollet figuram. Venditionem columbarum de templo auferri præcepit: quia gratia Spiritus, quæ gratis accipitur, gratis dari debet. ORIGENES (tom. XII. in Ioan. ſuper text. *Reſponderunt Iudæi.*) Poteſt etiam per templum intelligi anima ſtudioſi, propter inhabitans verbum Dei, in qua ante doctrinam Ieſu conſtiterant terreſtres, & beſtiales motus. Signum autem terreſtrium motuum bos eſt, quoniam eſt agri cultor; inſenſatorum autem motuum ovis, quod eſt pluribus animalibus irrationalius; levium vero atque inconſtantium mentium ſignum eſt columba; eorum vero (2) qui boni videntur, ſigna ſunt æra, quæ Chriſtus verbo doctrinæ expellit, ut non ultra domus Patris eius ſit forum.

(e) THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Quia Iudæi videbant Ieſum talia facere cum poteſtate multa, & dicentem: *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis*: ſignum ab eo petunt: unde dicitur: *Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod ſignum oſtendis nobis, quia hæc facis?* CHRYSOSTOMUS (hom. XXIII.) Sed numquid ſigna opus erant ut ea quæ male fiebant ceſſare faceret? Nonne zelum talem accipere pro domo Dei maximum ſignum virtutis erat? Non autem illius prophetiæ meminerant; ſed ſignum petebant, ſimul quidem de ſuo turpi lucro impedito dolentes, ſimul autem & per hoc prohibere eum volentes: opinantur enim eum aut provocare ad miracu-

(1) *Al.* & negotiationem &c. (2) *Al.* quæ bona videntur.

racula, aut ceſſare ab his quæ fiebant. Propterea non dat eis ſignum, ſicut & petentibus ſignum reſpondit dicens, Matth. XII. „ Generatio mala, & adultera ſignum quæ„ rit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſi„ gnum Ionæ Prophetæ. “ Sed tunc quidem manifeſtius, nunc autem obſcurius reſpondet idem. Non autem (1) is utique qui non petentes præoccupat, & ſigna dat, hic petentes avertiſſet, niſi mentem eorum cognoviſſet doloſam: ſequitur enim: *Et dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Beda. Quia enim ſignum quærebant a Domino, quare ſolita commercia proiicere debuerit ex templo; reſpondit: quia ipſum templum ſignificabat templum corporis ſui, in quo nulla prorſus eſſet alicuius macula peccati; quaſi dicat: Sicut inanimatum templum a veſtris commerciis, ſceleribuſque mea expio poteſtate; ita & hoc corporis mei templum, cuius iſtud geſtat figuram, veſtris manibus diſſolutum, tertia die reſuſcitabo. Theophylactus. Nequaquam tamen illos ad homicidium provocat dicens, *Solvite*; ſed hoc eis affectantibus non ſibi eſſe abſconditum demonſtrat. Audiant autem Arriani, quomodo Dominus mortis deſtructor dixit, *Excitabo*, virtute videlicet propria. Augustinus (tract. x. in Ioan.) Reſuſcitavit eum quidem & Pater, cui dicit in Pſalm. xl. „ Excita me, & reddam illis. “ Sed quid fecit Pater ſine Verbo? Quomodo ergo eum Pater reſuſcitat, ſic & Filius reſuſcitavit: quia Filius dixit infra x. *Ego, & Pater unum ſumus.* Chrysostomus (ut ſupra.) Propter quid autem ſignum reſurrectionis dat eis? Quoniam ſcilicet hoc maxime erat quod oſtendebat eum non eſſe hominem purum, poſſe adverſus mortem ſtatuere triumphum, & tyrannidem eius longam velociter diſſoluere. Origenes (tom. XII. in Ioan. ſuper tex. ut ſupra.) Utraque autem, ſcilicet & corpus Ieſu, & templum, exemplar mihi fore videntur Eccleſiæ, eo quod ex vivis lapidibus conſtruitur in domum ſpiritualem, in ſacerdotium ſanctum, & propter illud I. Corinth. XII. „ Vos eſtis corpus Chriſti, & mem„ bra de membro. “ Quamvis autem diſſolvi lapidum videatur ſtructura, ac diſſipari omnia oſſa Chriſti adverſitatibus tribulationum; inſtaurabitur tamen (2) templum, ac reſuſcitabitur die tertia, (3) quæ in novo cælo, & nova terra præſens erit. Sicut enim illud Chriſti corpus ſenſibile crucifixum eſt, ac ſepultum, & poſtea reſurrexit; ſic & totale ſanctorum Chriſti corpus concrucifixum eſt Chriſto: quilibet enim eorum in nullo alio gloriatur niſi in cruce Chriſti, per quam ipſe crucifixus eſt mundo. Sed & conſepultus eſt Chriſto, & reſurrexit cum eo, quia in quadam novitate vitæ ambulat. Sed ſecundum beatam reſurrectionem nondum ſurrexit: unde non ſcriptum eſt, Tertia die reſtaurabo illud, ſed *in tribus diebus*: perficitur enim eius erectio in omnibus tribus diebus. Theophylactus. Iudæi enim de inanimato templo putantes eum hoc dicere, deridebant eum: unde ſequitur: *Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* Alcuinus. Et notandum, quod non de prima ædificatione, quæ a Salomone ſeptem annis perfecta eſt, ſed de reædificatione, quæ facta eſt ſub Zorobabel per quadraginta & ſex annos impedientibus inimicis reſpondebant. Origenes (ubi ſupra.) Vel dicit aliquis, quadraginta & ſex annorum exurgere computum, ex quo David allocutus eſt Nathan Prophetam conſulens de conſtructione templi, ex tunc ſatagens ad congregandam materiam templi. Animadverte vero ſi poſſibile eſt quadragenarium numerum ſtatui erga templum propter quatuor elementa mundi, ac ſenarium propter hoc quod homo ſexto die creatus eſt. Augustinus IV. de Trin. (cap. v.) Vel hic numerus perfectioni dominici corporis apte congruit: quadrageſies enim ſexies ſeni fiunt ducenta ſeptuaginta ſex; qui numerus dierum complet novem menſes & ſex dies. Ipſa autem perfectio corporis Domini tot diebus ad partum producta comperitur, ſicut a maioribus traditum ſuſcipiens Eccleſiæ cuſtodit auctoritas. Octavo enim kalendas Aprilis conceptus creditur, quo & paſſus; natus autem traditur octavo kalendas Ianuarii. Ab illo ergo die uſque ad iſtum computati ducenti ſeptuaginta ſex reperiuntur dies, qui ſenarium numerum quadrageſies ſexies habent. Augustinus Lib. LXXXIII. Quæſt. (quæſt. XXXVI.) Dicitur etiam conceptio humana ſic procedere, & perfici primis ſex diebus quaſi lactis habeat ſimilitudinem, ſequentibus novem diebus convertatur in ſanguinem, deinde duodecim diebus ſolidetur, reliquis decem & octo diebus formetur uſ-

que

(1) *Al. deſideratur* is. (2) *Quatuor iam ſæpe citata exempla omittunt* templum. (3) *Nicolai legit* qui.

Digitized by Google

que ad perfecta lineamenta omnium membrorum ; & in reliquo tempore uſque ad tempus partus magnitudine augeatur. Sex autem, & novem, & duodecim, & decem & octo in unum coacti, fiunt quadraginta quinque: addito ergo uno fiunt quadragintaſex; qui ſi fuerint multiplicati per ipſum ſenarium numerum, qui huius ordinationis caput tenet, fiunt ducenti ſeptuaginta ſex, ideſt novem menſes, & ſex dies. Non ergo abſurde quadragintaſex annis dicitur fabricatum eſſe templum, quod corpus eius ſignificabat, ut quot anni fuerint in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis dominici perfectione. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. x. non remote ante finem.) Vel aliter. Quia Dominus noſter de Adam corpus accepit, non de Adam peccatum traxit; templum corporeum inde ſumpſit, non iniquitatem, quæ de templo pellenda eſt. Si autem facias quatuor nomina Græca, anatoli, quod eſt oriens, dyſis, quod eſt occidens, arctos, quod eſt ſeptemtrio, meſembria, quod eſt meridies, capita verborum Adam habent. A quatuor enim ventis Dominus collecturum ſe dicit electos ſuos cum venerit ad iudicium. Habent autem litteræ nominis Adam numerum ſecundum Græcos, & ibi invenitur quadragintaſex annis ædificatum templum. Habet enim Adam alpha, quod eſt unum, & delta, quod quatuor, & alpha, quod eſt unum, & mi, quod eſt quadraginta, & ſic habet quadragintaſex. Sed Iudæi, quia caro erant, carnalia ſapiebant; ille ſpiritualiter loquebatur, & de quo templo diceret, per Evangeliſtam nobis aperuit: ſequitur enim: *Ille autem dicebat de templo corporis ſui*. THEOPHYLACTUS (par. a fine Comment.) Ex hoc autem Apollinarius contradictionem ſumit, volens oſtendere, quod caro Chriſti eſſet inanimata, eo quod templum ſit inanimatum: ergo carnem Chriſti & lapidem, & lignum facies, quia ex his templum conſiſtit. Si autem quod dicitur infra XII. *Anima mea turbata eſt*; & infra X. *Poteſtatem habeo ponendi animam meam*; nequaquam de anima rationali dici dixeris, ubi pones illud Luc. XXIII. „ In manus tuas, Domine, com„ mendo ſpiritum meum? " non enim hoc de anima irrationali intelligere poteris: neque quod dicitur Pſal. XV. „ Non derelin„ ques animam meam in inferno. " ORIGENES (tom. x. in Ioan. ſuper illud, *At ille dicebat de templo*.) Ideo autem corpus Domini templum intelligitur, quia ſicut templum gloriam Dei continebat habitantem in ipſo, ſic corpus Chriſti repræſentans Eccleſiam, Unigenitum continet, qui eſt imago Dei, & gloria. CHRYSOSTOMUS (hom. XXII. in Ioan.) Duo autem erant quę obſtabant diſcipulis ne interim intelligerent: unum ipſa reſurrectio; alterum vero, quod maius erat, ſcilicet quod Deus erat qui in illo corpore habitabat; quod Dominus occulte oſtenderat dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Et ideo ſubditur: *Cum ergo reſurrexiſſet a mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius, quia hoc dicebat de corpore ſuo, & crediderunt Scripturæ, & ſermoni, quem dixit Ieſus*. ALCUINUS a. Ante reſurrectionem enim non intelligebant Scripturas, quia nondum acceperant Spiritum ſanctum; ſed in die reſurrectionis apparens Dominus aperuit diſcipulis ſenſum ut intelligerent quæ de ipſo ſcripta erant in lege, & Prophetis; & tunc crediderunt Scripturæ Prophetarum, qui prædixerunt Chriſtum tertia die reſurrecturum, & ſermoni quem dixit Ieſus, *Solvite templum hoc*. ORIGENES (tract. x.) Secundum anagogem vero, complementum fidei attingemus (1) in magna reſurrectione totius corporis Ieſu, ideſt Eccleſiæ eius; cum fides, quæ eſt ex ſpecie, multum differat ab ea quæ eſt per ſpeculum in ænigmate.

(f) BEDA (ſuper *Cum eſſet Hieroſolymis in paſcha*.) Superius Evangeliſta narravit quid Dominus Hieruſalem adveniens geſſerit; nunc vero eodem Hieroſolymis commorante, quid ab aliis erga eum actum fuerit refert: unde dicitur: *Cum autem eſſet Hieroſolymis in paſcha in die feſto, multi crediderunt in nomine eius, videntes ſigna quæ faciebat*. ORIGENES (hom. x. ſuper *Cum eſſet Hieroſolymis*.) Reſpiciendum autem quomodo ex ſignis eius plerique videntes credebant in eum. Non enim dicitur prodigia feciſſe Hieroſolymis, niſi forte, cum facta ſint, in Scripturis non habeantur. Animadverte vero ſi poſſibile eſt in miraculis deputari quod fecerit flagellum ex funiculis, & cunctos ex templo propulerit. CHRY-

(1) *Al.* in magna corporum reſurrectione.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quo ad ultimam partem tantum, non quo ad primam, quæ non occurrit.

Digitized by Google

ſostomus (hom. xxiii.) Prudentiores autem fuerant diſcipuli, qui ad Chriſtum acceſſerant, non propter ſigna, ſed propter doctrinam: nam groſſiores quidem per ſigna trahuntur, rationabiliores vero per prophetias, ſeu doctrinam: unde ſubditur: *Ipſe autem Ieſus non credebat ſemetipſum eis*. Augustinus (tract. xi. in Ioan.) Quid ſibi vult hoc, *Illi credebant in nomine eius, & ipſe Ieſus non credebat ſemetipſum eis?* An forte non credebant ei, & fingebant ſe credidiſſe? Sed non diceret Evangeliſta: *Multi crediderunt in nomine eius*. Magna ergo res, & mira! Credunt homines in Chriſtum, & Chriſtus non ſe credit hominibus; præſertim quia Filius Dei eſt, & utique volens paſſus eſt, & ſi nollet, numquam pateretur. Sed tales ſunt omnes catechumeni. Si dixerimus catechumeno, Credis Chriſto? reſpondet, Credo, & ſignat ſe. Si interrogemus eum, Manducas carnem Filii hominis? neſcit quid dicimus, quia Ieſus non ſe credidit ei. Origenes (tom. x.) Vel dicendum, quod Ieſus non ſe credidit credentibus in nomine eius, & non in illum. In illum enim credunt qui anguſtam viam vadunt ducentem ad vitam; qui autem credunt ſignis, non in eum, ſed in nomine eius credunt. Chrysostomus (hom. xxiii.) Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in diſcipulis perfectis; neque committebat eis omnia dogmata, ut iam firmiter fidelibus fratribus: non enim intendebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans, & tempus opportunum manifeſte ſciens: unde ſequitur: *Et quod ipſe noſſet omnes, & quia opus non erat ut quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine*. Scire enim ea quæ ſunt in corde hominum, eſt Dei, qui ſolus corda plaſmavit. Non (1) indiget ergo teſtibus, ut propriorum plaſmatum mentem addiſcat. Augustinus (tract. xi.) Plus etiam noverat artifex quid eſſet in opere ſuo, quam ipſum opus quid eſſet in ſemetipſo. Nam & Petrus non noverat quid in ipſo eſſet quando dixit infra xiii. *Tecum ero uſque ad mortem*; ſed Dominus noverat quid eſſet in homine dicens Luc. xxii. „Priuſquam gallus cantet, ter me negabis." Beda. Quapropter monemur ut numquam de conſcientia noſtra ſecuri ſimus, ſed ſemper ſoliciti formidemus: quia quod nos latet, æternum arbitrum latere non valet.

CAPUT III.

(a) Erat autem homo ex phariſæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei: Rabbi, ſcimus quia a Deo veniſti magiſter: nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen amen dico tibi: niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei.

(b) Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, cum ſit ſenex? Numquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire, & renaſci? Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi: niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt; & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos naſci denuo. Spiritus ubi vult ſpirat, & vocem eius audis; ſed neſcis unde veniat, aut quo vadat: ſic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu.

(c) Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur; & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis?

(d) Et nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælo.

(e) Et

(1) *Al.* indigebat.

(e) Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.

(f) Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut iudicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

(g) Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius; qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta.

(h) Poſt hæc venit Ieſus, & diſcipuli eius in terram Iudæam, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in AEnnon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic; & veniebant, & baptizabantur: nondum enim miſſus fuerat Ioannes in carcerem. Facta eſt autem quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

(i) Reſpondit Ioannes, & dixit: Non poteſt homo accipere quidquam niſi fuerit ei datum de cælo. Ipſi vos mihi teſtimonium perhibetis quod dixerim: Non ſum ego Chriſtus, ſed quia miſſus ſum ante illum. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt; amicus autem ſponſi, qui ſtat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi. In hoc ergo gaudium meum impletum eſt. Illum oportet creſcere, me autem minui.

(k) Qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt; qui de terra eſt, de terra eſt, & de terra loquitur. Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt, & quod vidit, & audivit, hoc teſtatur.

(l) Et teſtimonium eius nemo accipit. Qui autem acceperit eius teſtimonium, ſignavit quia Deus verax eſt. Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.

(a) AUGUSTINUS (tract. XI.) Superius dixerat, quod, *cum eſſet Hieroſolymis, ... multi crediderunt in nomine eius, videntes ſigna, & prodigia quæ faciebat*: ex his autem erat Nicodemus, de quo dicitur: *Erat autem homo ex phariſæis Nicodemus nomine*. BEDA (in hom. inventionis ſanctæ crucis.) Cuius etiam dignitatis officium oſtendit, cum ſubditur, *Princeps Iudæorum*; deinde quid egerit, cum ſubiecit, *Hic venit ad Ieſum nocte*, cupiens ſcilicet ſecreta eius allocutione plenius diſcere myſteria fidei, cuius, aperta oſtenſione ſignorum, iam rudimenta perceperat. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIII.) Adhuc tamen a Iudaica detinebatur infirmitate: propterea & nocte venit, trepidans in die hoc facere: unde & Evangeliſta alibi (infra XII.) dicit: *Quoniam ex principibus multi crediderunt in eum; ſed propter Iudæos non confitebantur, ut non extra ſynagogam fierent expulſi*. AUGUSTINUS (tract. XI.) Nicodemus etiam ex illo numero erat qui crediderunt, ſed nondum renati ſunt: unde hoc ad rem pertinet quod in nocte venit. Renati autem ex aqua, & Spiritu ſancto, audiunt ab Apoſtolo ad Epheſ. V. „ Fuiſtis „ aliquando tenebræ, nunc autem lux in „ Domino. “ HAYMO (hom. in octav. pentec.) Vel pulchre in nocte veniſſe dicitur, quia tenebris ignorantiæ obnubilatus, ad tantam lucem nondum pervenerat ut perfecte Deum verum crederet: nox enim in ſacro eloquio pro ignorantia ponitur: unde ſubditur: *Ex dixit ei: Rabbi, ſcimus quia a Deo veniſti magiſter*. Quod autem Hebraice Rabbi, Latine dicitur magiſter. Magiſtrum ergo appellat, & Deum tacet:

quia

Digitized by Google

quia credebat eum a Deo miſſum, ſed tamen, ut dictum eſt, Deum non agnoſcebat. AUGUSTINUS (tract. XI.) Unde autem iſte crediderat, patet per id quod ſubdit: *Nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo*. Sic ergo Nicodemus de illis multis erat qui crediderant in nomine eius, videntes ſigna quæ faciebat. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIII. in Ioan.) Sed tamen neque a ſignis aliquid magnum exiſtimabat de eo; ſed adhuc humanam habens de eo mentem, ut de Propheta loquitur, ad operationem eum miſſum dicens, & alieno auxilio indigentem hæc agere quæ agebat; cum tamen Pater perfectum eum genuerit, & ſufficientem ſibi ipſi, & nihil habentem imperfectum. Quia vero Chriſti ſtudium erat interim non ita dignitatem ſuam revelare, ſicut perſuadere quod nihil ex adverſo agebat Patri; propterea in verbis multoties humiliter loquens videtur, in rebus autem cum poteſtate omnia operatur. Ideoque & Nicodemo nunc maniſeſte quidem nihil excelſum loquitur de ſe ipſo; occulte autem ab humili eum opinione reducit, docens quod ſufficiens ſibi ipſe eſt in miraculorum operatione: unde ſubditur: *Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Iſti ſunt ergo quibus ſe credit Ieſus qui nati fuerint denuo, qui non in nocte veniunt ad Ieſum, ſicut Nicodemus: tales enim iam etiam profitentur. Dicit ergo: *Niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei*; a quaſi dicat: Quia nondum es natus denuo, ideſt ex Deo, ſpirituali generatione; notitia quam habes de me, ſpiritualis non eſt, ſed animalis, & humana. Ego autem dico tibi, quod ſive tu, ſive alius quicumque, niſi ex Deo denuo natus fuerit, non poterit apprehendere gloriam quæ circa me eſt; ſed extra regnum erit: nam generatio quæ per baptiſmum fit, illuminationem animæ tribuit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIII.) Vel littera talis eſt. *Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit &c.* hoc eſt, ſi tu non natus fueris deſuper, & dogmatum ſuſceperis certitudinem (1) alicubi, extra erras, & longe es a regno cælorum; ſeipſum hic oſtendens, & indicans, quoniam non eſt hoc tantum quod videtur, ſed aliis oculis opus eſt ad videndum eum. Hoc autem quod dicit, *Deſuper*, hi quidem, ideſt de cælo, exponunt; alii vero, a principio. Igitur Iudæi quidem ſi hoc audiſſent, deridentes utique diſceſſiſſent; hic vero & in hoc amorem diſcipuli oſtendit quod a Chriſto ulterius interrogat.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. XXIII.) Veniens Nicodemus ad Ieſum ut ad hominem, audiens maiora quam ab homine, erigitur (2) ad altitudinem eorum quæ dicuntur, (3) non quidem excidens a fide; ſed infert hanc impoſſibilitatem, ut in apertiorem provocet doctrinam. Duo autem erant quæ admirabatur, ſcilicet nativitas talis, & regnum: neque enim audita erant apud Iudæos. Sed interim circa prius inſtat, & quod maxime eius mentem concutiebat: unde dicitur: *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, cum ſit ſenex? Numquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire, & renaſci?* BEDA (ſuper *Quomodo poteſt homo naſci?*) Sic verba iſta ſonare videntur, quaſi puer queat iterato in ventrem matris introire, & renaſci. Sed ſciendum, quod ipſe ſenex erat; ideoque de ſe protulit exemplum; ac ſi diceret: Ego ſum ſenex, & meam quæro ſalutem: quomodo poſſum in ventrem matris introire, & renaſci? CHRYSOSTOMUS (homil. XXIII.) Rabbi eum vocas, & a Deo veniſſe dicis, & non ſuſcipis quæ dicuntur, ſed loqueris ad magiſtrum dictionem quæ multam perturbationem inducit: hoc enim, ſcilicet *quomodo* quærere, eorum eſt qui non valide credunt; & multi ſic quærentes, a fide deciderunt: hi quidem dicentes, Quomodo Deus eſt incarnatus? alii, Quomodo manſit impaſſibilis? Propterea & hic propter anxietatem modum exquirit. Sed cum aliquis cogitationibus propriis ſpiritualia (4) evertit, deriſibilia loquitur. AUGUSTINUS (tract. XI.) Spiritus enim loquitur,

(1) *P. Nicolai omittit* alicubi. (2) *Al.* ab altitudine. (3) *Ita ex Chryſoſtomo ſupplet Nicolai:* obtenebratur autem, nec perſiſtit, ac undequaque circumvolvitur ut continuo excidens a fide: unde infert quamdam impoſſibilitatem &c. *Eodem tamen tenore quo D. Thomas hic habet, deſumebatur ex Gloſſa, ipſo fatente Nicolaio in notis marginalibus.* (4) *Idem legit* permiſerit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CHRYSOSTOMUS *omiſſo ſequenti indice ad verba* Vel littera talis eſt.

tur, & ille carnem ſapit: non noverat iſte niſi unam nativitatem, ſcilicet ex Adam, & Eva; & ex Deo, & Eccleſia nondum noverat. Sic tamen tu intellige nativitatem ſpiritus quomodo intellexit Nicodemus nativitatem carnis: quomodo enim uterus non poteſt repeti, ſic nec baptiſmus. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIV.) Nicodemo autem decidenti ad eam quæ hic eſt nativitatem, Chriſtus manifeſtius revelat ſpiritualis nativitatis modum: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi: niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei*. AUGUSTINUS (tract. XI.) Ac ſi dicat: Tu carnalem generationem intelligis; ſed ex aqua, & Spiritu oportet quod naſcatur homo propter regnum Dei. Si propter hereditatem patris hominis temporalem naſcitur aliquis ex viſceribus matris carnalis, & propter hereditatem Patris Dei ſempiternam naſcatur ex viſceribus Eccleſiæ. Cum autem ex duobus homo conſiſtat, ex corpore videlicet, & anima, duplicem habet & huiuſmodi modum generationis: aqua enim, quæ viſibilis eſt, ad emundationem corporis intelligitur; Spiritus vero inviſibiliter concurrens, ad emundationem inviſibilis animæ innuitur. CHRYSOSTOMUS (homil. XXIV.) Si vero quis interrogat, Qualiter ab aqua homo naſcitur? interrogo & ego, Qualiter natus eſt Adam a terra? Sicut enim in principio ſubiiciebatur elementum terra, totum vero opus plaſmantis erat; ita & nunc ſubiicitur elementum aqua, totum vero eſt ſpiritus gratiæ. Tunc paradiſum dedit in converſationem; nunc autem cælum nobis aperuit. Sed quæ eſt neceſſitas aquæ his qui Spiritum ſanctum ſuſcipiunt? Divina enim in ea perficiuntur ſymbola, ſepultura, & mortificatio, reſurrectio, & vita. Sicut enim in quodam ſepulcro, in aqua nobis ſubmergentibus capita, vetus homo ſepelitur, & ſubmerſus deorſum occultatur, deinde novus rurſus aſcendit. Hoc etiam fit, ut diſcas quoniam virtus Patris, & Filii, & Spiritus ſancti omnia complet, & quod Chriſtus tres dies ad reſurgendum expectavit. (Hom. XXV.) Quod igitur eſt matrix fetui, hoc eſt fideli aqua: in aqua enim plaſmatur, & figuratur. Sed quod in matrice plaſmatur, tempore indiget; quod vero in aqua non ita, ſed in uno momento omnia ſunt. Talis enim eſt natura corporum ut tempore aſſumant perfectionem; in ſpiritualibus vero non eſt ita, quoniam perfecta a principio conſtituuntur quæ fiunt. Ex quo igitur aſcendit a Iordane Dominus, non adhuc reptilia animarum viventium, ſed animas ſpirituales, & rationabiles aqua reddit. AUGUSTINUS Lib. I. de Bapt. par. (cap. XXX.) Sed quia non ait: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu*, non habebit ſalutem, vel vitam æternam; ſed *non intrabit in regnum Dei*: ad hoc, inquiunt quidam, parvuli baptizandi ſunt, ut ſint cum Chriſto in regno Dei, ubi non erunt, ſi baptizati non fuerint; quamvis & ſine baptiſmo ſi parvuli morianrur, ſalutem, vitamque æternam habituri ſint, quoniam nullo peccati vinculo aſtricti ſunt. Sed cur naſcatur denuo, niſi renovandus a vetuſtate? Aut unde imago Dei non intrat in regnum Dei niſi impedimento prohibente peccati? HAYMO (homil. in octav. pentecoſt.) Talia autem ac tanta ſecreta myſteria Nicodemo capere non valenti Dominus ex carnali nativitate ſimilitudinem dedit, dicens: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt; & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt*: ſicut enim caro carnem procreat, ita quoque ſpiritus ſpiritum parit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXV. in Ioan.) Nihil igitur ſenſibilium inquiras, neque æſtimes quod carnem generet Spiritus: Domini enim caro genita eſt non quidem a Spiritu ſolum, ſed etiam a carne. Quod autem natum eſt ex ſpiritu, ſpirituale eſt. Nativitarem enim hic non eam quæ ſecundum ſubſtantiam, dicit, ſed eam quæ ſecundum honorem, & gratiam. Si igitur & Filius Dei ita natus eſt, quid plus habebit omnibus qui ita nati ſunt? Invenietur autem & Spiritu minor, cum eius nativitas gratia Spiritus ſit. Et quomodo hæc a Iudaicis diſtant dogmatibus? Vide autem & Spiritus ſancti dignitatem: Dei enim opus videtur facere. Supra enim cap. I. dixit, quoniam *ex Deo nati ſunt*; hic autem quoniam ſpiritus eos generat. Dicens autem Chriſtus, quoniam *qui natus eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt*; quia turbatum rurſus vidit, ad ſenſibile exemplum ducit ſermonem, dicens: *Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos naſci denuo*. Dicendo enim, *Ne mireris*, oſtendit animi eius turbationem. Ponit autem exemplum, quod neque communionem aliquam ad corporum groſſitiem habet, neque ad incorporeorum perveniens naturam, quod eſt venti delatio, dicens: *Spiritus ubi vult ſpirat, & vocem eius audis; ſed neſcis unde veniat, aut quo vadat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu*. Quod dicit tale eſt. Si ventum nullus detinet, ſed quo vult fertur; multo magis ſpiritus

Digitized by Google

ritus actionem, naturæ leges detinere non poterunt, non (1) terminus corporalis nativitatis, neque aliud quid talium. Quoniam autem de vento hic dictum eſt, manifeſtat illud quod dicit, *Vocem eius audis*, ideſt ſonitum percuſſionis: non enim loquens infideli, & neſcienti ſpiritus actionem hoc diceret. Dicit autem, *Ubi vult ſpirat*, non quaſi electionem quamdam vento habente, ſed eam quæ a natura eſt motionem, quæ non prohibetur, & cum poteſtate fit. *Et neſcis unde veniat, aut quo vadat*; ideſt, ſi huius ſpiritus, cuius ſenſum ſuſcipis auditu, & tactu, interpretari neſcis viam, qualiter divini Spiritus operationem ſcrutaris? Unde ſubdit: *Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu*. AUGUSTINUS (tract. XII.) Sed quis noſtrum non videat verbi gratia auſtrum euntem a meridie ad aquilonem, aut alium ventum venientem ab oriente, & occidente: quomodo ergo neſcimus unde veniat, aut quo eat? BEDA *a*. Spiritus igitur ſanctus eſt qui ubi vult ſpirat, quia ipſe in poteſtate habet cuius cor gratia ſuæ viſitationis illuſtret. *Et vocem eius audis*, cum te præſente loquitur is qui Spiritu ſancto repletus eſt. AUGUSTINUS (tract. XII.) Sonat Pſalmus, ſonat Evangelium, ſonat ſermo divinus, vox ſpiritus eſt. Hoc igitur dicit, quia verbo, & ſacramento inviſibiliter adeſt Spiritus ſanctus, ut naſcamur. ALCUINUS. Ergo *neſcis unde veniat, aut quo vadat*: quia etſi te præſente Spiritus ad horam quempiam repleverit, non poteſt videri quomodo in eum intraverit, vel quomodo redierit, quia natura eſt inviſibilis. HAYMO (homil. in octav. pentecoſt.) ſive *neſcis unde veniat*: quia quomodo credentes ad fidem introducat ignoras: *vel quo vadat*: quia quomodo fideles ad ſpem perducat neſcis: *& ſic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu*; ac ſi dicat: Spiritus ſanctus ſpiritus inviſibilis eſt; ita & quiſquis ex Spiritu naſcitur, inviſibiliter naſcitur. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Vel aliter. Et ſi tu naſcaris de Spiritu, hoc eris, ut ille qui non eſt natus adhuc de Spiritu neſciat unde venias, aut quo eas: hoc enim ſecutus ait: *Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Spiritus ubi vult ſpirat*.) Confundatur ergo Macedonius impugnator Spiritus, qui ſervum Spiritum ſanctum aſſeruit: Spiritus enim ſanctus propria poteſtate & ubi vult, & qualiter vult operatur.

(c) HAYMO (homil. eadem.) (2) Myſteria divinæ maieſtatis Nicodemus capere non valet, quæ a Domino audiebat: & ideo rationem quærens, factum non abnegans, non voto reprehendentis, ſed affectu diſcentis Dominum interrogat: unde dicitur: *Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri*? CHRYSOSTOMUS (hom. XXV.) Quia igitur adhuc in Iudaica vilitate manet, & exemplo ita manifeſto dicto ei, adhuc interrogat, de reliquo aſperius ad eum Chriſtus loquitur: unde ſequitur: *Reſpondit, & dixit ei: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras*? AUGUSTINUS (tract. XII.) Quid putamus? Dominum huic magiſtro Iudæorum quaſi inſultare voluiſſe? Volebat quidem illum naſci de Spiritu: nemo autem ex Spiritu naſcitur niſi humilis fuerit, quia ipſa humilitas facit nos naſci de Spiritu. Ille autem magiſterio inflatus erat, & alicuius momenti ſibi eſſe videbatur, quia doctor erat Iudæorum. Deponit ergo Dominus ſuperbiam eius, ut poſſit naſci de Spiritu. CHRYSOSTOMUS (hom. XXV.) Nequaquam tamen nequitiam accuſat viri, ſed inſipientiam, & ruditatem ſolum. Sed dicet aliquis: Quid commune habet hæc nativitas, de qua ſcilicet Chriſtus locutus eſt, ad Iudaica dogmata? Habet quidem commune: nam qui primus homo factus eſt, & quæ de coſta facta eſt mulier, & quæ ſteriles genuerunt, & quæ per aquam miracula perfecta ſunt: dico autem, quod Eliſeus de aqua ferrum eduxit, & quod Iudæi mare rubrum tranſierunt, & quod Naaman Syrus in Iordane purgatus eſt: hæc omnia nativitatem ſpiritualem, & purgamentum in ea futurum figuraliter perſonabant; & ea quæ a Prophetis ſunt dicta, occulte oſtendunt hunc nativitatis modum; utputa illud Pſal. CII. „Renovabitur ut „aquilæ iuventus tua;“ & Pſal. XXXI. „Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.“ Sed & Iſaac figura huius nativitatis erat. Hæc igitur rememorans dixit: *Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras*? Rurſus autem aliunde ſuum ſermonem ei credibilem facit,

ad

(1) *Al.* terminum. (2) *Al.* Myſterium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In hom. in feſto inventionis ſanctæ crucis.

ad imbecillitatem eius condeſcendens, cum ſubdit: *Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis*. Apud nos viſus aliis ſenſibus certior eſt, & ſi volumus aliquem facere credere, ita dicimus, quoniam oculis noſtris vidimus. Propterea Chriſtus humano loquens ad eum ſermone, non viſum ſenſibilem inducit; ſed manifeſtum eſt quod de certiſſima cognitione, & non aliter ſe habente loquitur. Igitur hoc quidem, ideſt *quod ſcimus*, ait de ſeipſo ſolo. Haymo (homil. in octav. pentec.) Quæritur autem quare pluraliter dicat, *Quod ſcimus loquimur*. Ad quod dicendum, quod Unigenitus Dei Filius erat qui hoc loquebatur; oſtendens qualiter Pater eſt in Filio, & Filius in Patre, & Spiritus ſanctus ab utroque indiviſibilis procedat. Alcuinus. Vel dicit pluraliter, ac ſi dicat: Ego, & illi qui modo Spiritu ſunt renati, intelligimus illud quod loquimur; & quod vidimus apud Patrem in abſcondito, hoc teſtamur foris in mundo; & vos, qui carnales eſtis, & ſuperbi, non accipitis teſtimonium noſtrum. Theophylactus. Quod nequaquam de Nicodemo dicit, ſed de genere Iudæorum, qui uſque ad finem in perfidia permanſerunt. Chrysostomus (hom. xxv. & xxvi.) Quod quidem non turbati verbum eſt, ſed manſuetudinem oſtendentis. Hinc enim erudit nos, cum ad aliquos locuti fuerimus, & non perſuaſerimus, non triſtari, neque iraſci, ſed noſtrum ſermonem credibilem facere non ſolum non iraſcendo, ſed etiam non clamando: materia enim iræ clamor eſt. Ieſus autem dogmata excelſa tangere debens, propter audientium infirmitatem ſe detinet multoties, & non continue dignis ſua magnitudine dogmatibus immoratur, ſed magis his quæ condeſcenſionem habent: unde hic ſubditur: *Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis?* Augustinus (tract. xii. in Ioan.) Hoc eſt, ſi non creditis quia templum poſſum ſuſcitare deiectum a vobis, quomodo credetis quia per Spiritum ſanctum poſſunt homines regenerari? Chrysostomus (homil. xxvi.) Vel aliter. Si baptiſmum terrenum dicat, non mireris, quia in terra perficitur, & comparatione illius nativitatis ſtupendæ quæ eſt ex ſubſtantia Patris, terrena eſt gratiæ nativitas. Et bene non dixit, Non intelligitis, ſed *non creditis*: nam cum quis aliqua per intellectum ſuſcipere non valet, amentiæ, vel ignorantiæ imputatur: cum autem hoc non ſuſcipiat aliquis quod ſolum fide oportet ſuſcipere, non amentiæ, ſed infidelitatis eſt accuſatio. Dicebantur autem hæc, etſi non credebantur, quia poſteri erant ea ſuſcepturi.

(d) Augustinus (1) de Peccatorum mer. & remiſ. (cap. xxxi.) Notata paululum eius imperitia qui ſe ceteris de magiſterio præferebat, & omnium talium incredulitate reprehenſa, reſpondet quod alii credant, ſi illi non credunt ad illud quod interrogatus eſt, *Quomodo poſſunt iſta fieri?* dicens: *Et nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælo*; quaſi dicat: Sic fiet generatio ſpiritualis, ut ſint cæleſtes homines ex terrenis; quod adipiſci non poterunt niſi membra mea efficiantur, ut ipſe aſcendat qui deſcendit, non aliud deputans corpus ſuum, ideſt Eccleſiam ſuam, quam ſeipſum. Gregorius XXVII. Moral. (cap. viii. al. xi.) Quia enim nos unum cum illo iam facti ſumus, unde ſolus venit in ſe, ſolus redit etiam in nobis, & is qui in cælo ſemper eſt, ad cælum quotidie aſcendit. Augustinus Lib. & cap. eodem. Quamvis autem in terra factus ſit Filius hominis, divinitatem tamen ſuam, qua in cælo manens, deſcendit ad terram, non indignam cenſuit nomine Filii hominis, ſicut carnem ſuam dignatus eſt nomine Filii Dei. Per unitatem enim perſonæ, qua utraque ſubſtantia unus eſt Chriſtus, & Filius Dei ambulabat in terra, & idem ipſe Filius hominis manebat in cælo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim divina ſubſtantia longe diſtantior potuit propter nos ita ſuſcipere humanam ſubſtantiam ut una perſona fieret; quanto credibilius alii ſancti fiunt cum homine Chriſto unus Chriſtus, ut omnibus per gratiam aſcendentibus, ipſe unus aſcendat in cælum qui de cælo deſcendit? Chrysostomus (homil. xxvi. in Ioan.) Vel aliter. Quia dixerat Nicodemus, *Scimus quoniam a Deo veniſti magiſter*, ne æſtimetur ita eſſe magiſter ut multi Prophetarum de terra (2) exiſtentes, ſubiungit: *Et nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælo*. Theophylactus (hoc loco.) Cum vero Filium hominis deſcendiſſe de cælo audis, non putes quod de cælo caro deſcenderit: hoc enim hæreticorum dogma eſt, qui docebant, quod Chriſtus de cælo corpus ſumpſerat, & per Virginem tranſierat.

(1) *Al.* de Baptiſmo parvulorum; *ſed perinde eſt*. (2) *Al.* exiſtimantes.

Digitized by Google

Chryſostomus (hom. eadem .) Filium enim hominis non carnem hic vocavit, ſed a minori ſubſtantia ſe totum nominavit: eſt enim ei conſuetudo multoties a divinitate, multoties ab humanitate totum vocare. Beda (ſuper *Et nemo aſcendit.*) Si enim aliquis homo nudus de monte ad convallia deſcendat, & aſſumptis veſtimentis, & armis ad eumdem montem aſcendat; recte ipſe idem qui prius deſcendit aſcendiſſe perhibetur. Hilarius X. de Trin. (poſt princ.) Vel quia de cælo deſcendit, conceptæ de Spiritu originis cauſa eſt: non enim (1) corpori Maria originem dedit, licet ad incrementa partumque corporis omne quod (2) ſexus ſui eſt natura ſe contulerit. Quod vero hominis Filius eſt, ſuſceptæ in Virgine carnis eſt partus. Quod autem in cælis eſt, naturæ ſemper permanentis poteſtas eſt, quæ non ex (3) infinitatis ſuæ virtute in regionem diffiniti corporis coarctavit Verbi Dei poteſtatem, & in forma ſervi manens ab omni intra, extraque cæli mundique circulo, cæli ac mundi Dominus non abſuit. Per hoc ergo & de cælo deſcendit, quia Filius hominis eſt; & in cælis eſt, quia Verbum caro factum, non amiſerat manere quod (4) Verbum eſt. Augustinus (tract. XII.) Miraris autem quia hic erat, & in cælo. Tales fecit diſcipulos ſuos. Paulum audi dicentem Philipp. III. „ Noſtra converſatio in cælis „ eſt. “ Si homo Paulus ambulabat in terra, & converſabatur in cælis; Deus cæli, & terræ non poterat eſſe in cælo, & in terra? Chryſostomus (hom. eadem.) Vide autem, quia quod valde videtur excelſum, indignum eſt ſua magnitudine: non enim ſolum in cælo eſt, ſed ubique, & omnia replet. Sed adhuc ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens.

(e) Chryſostomus (homil. XXVI. in Ioan. ubi ſupra.) Quia dixerat beneficium baptiſmi, inducit huius cauſam, ſcilicet crucem, dicens: *Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Beda. Magiſtrum legis Moſaicæ ad ſpiritualem ſenſum eiuſdem legis inducit, recordans veteris hiſtoriæ, & hanc in figuram ſuæ paſſionis, atque humanæ ſalvationis factam ediſſerens. Augustinus de Peccat. mer. & remiſs. (cap. XXXII.) Serpentum enim incurſibus in deſerto multi moriebantur; ac ſic Moyſes ex præcepto Domini exaltavit in deſerto æneum ſerpentem: hunc videntes ſanabantur continuo. Exaltatus ſerpens eſt mors Chriſti, eo ſignificandi modo quo per efficientem id quod efficitur ſignificatur. A ſerpente quippe mors venit, qui peccatum, quo mori meretur, homini perſuaſit; Dominus autem in carnem ſuam non peccatum tranſtulit tamquam venenum ſerpentis, ſed mortem, ut eſſet in ſimilitudine carnis peccati pœna ſine culpa: unde in carne peccati & pœna ſolveretur, & culpa. Theophylactus (hoc loco.) Videas ergo figuram ad veritatem: ibi enim ſerpentis ſimilitudo ſpeciem quidem beſtiæ habet, venenum autem non habet; ſic & hic Chriſtus a peccato liber, in ſimilitudinem carnis peccati venit. *Exaltari* autem audiens, ſuſpenſionem intelligas in altum, ut ſanctificaret aerem qui ſanctificaverat terram ambulando in ea: intelligas etiam per exaltationem gloriam: nam illa crucis altitudo gloria Chriſti facta eſt: in quo enim iudicari voluit, in hoc huius mundi principem iudicavit. Adam enim iuſte mortuus eſt, quia peccavit; Dominus vero iniuſte, quia peccatum non fecit. Poſtquam ergo iniuſte mortem ſuſtinuit, ſuperavit illum qui eum tradidit morti, & ſic liberavit Adam a morte. Sed in hoc devictum ſe invenit: non enim potuit in cruce Dominum contriſtare ut crucifigentes odiret; ſed magis diligebat, & pro eis orabat. Sic igitur crux Chriſti eius exaltatio, & gloria facta eſt. Chryſostomus (hom. eadem.) Ideo etiam non dixit, Pendere oportet Filium hominis, ſed *Exaltari*, quia honeſtius hoc videbatur: unde & propter audientem, & propter figuram hoc poſuit; ut diſcas quoniam cognata ſunt vetera novis; deinde ut cognoſcas quoniam non invitus ad paſſionem venit; & adhuc ut diſcas quoniam multis hinc naſcitur ſalus. Augustinus Lib. & cap. eodem. Sicut ergo tunc qui conſpiciebat exaltatum ſerpentem, a veneno ſanabatur, & a morte liberabatur; ſic nunc qui conformatur ſimilitudini mortis Chriſti per fidem, baptiſmumque eius, & a peccato per iuſtificationem, & a morte per reſurrectionem liberatur: hoc eſt enim quod ait: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Quid ergo opus eſt ut morti Chriſti per baptiſmum conformetur parvulus, ſi morſu ſerpentis non eſt omnino venenatus? Chryſostomus (hom. eadem.) Attende autem, quod paſſionem obumbrate poſuit, ne ex eius verbis fieret triſtis auditor; fructum vero paſſionis poſuit ma-

(1) *Nicolai addit* ex ſc. (2) *Al.* Senſus. (3) *Al.* infirmitatis. (4) *Al.* factum eſt.

manifeſte. Si enim qui credunt in crucifixum, non pereunt; multo magis qui crucifixus eſt, non perit. AUGUSTINUS (tract. XII.) Hoc autem intereſt inter figuratam imaginem, & rem ipſam, quod illi ſanabantur a morte ad temporalem vitam, hi autem, ut habeant vitam æternam.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quia dixerat, *Oportet exaltari Filium hominis*, quo mortem occulte ſignificavit, ne auditor triſtis ab his fieret verbis, humanum quid de eo ſuſpicans, & mortem eius æſtimans (1) non eſſe ſalutarem; hoc ad rectitudinem reducit, Filium Dei dicens eum qui datur ad mortem, & mortem eius cauſam eſſe vitæ æternæ: unde dicit: *Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam*; quaſi dicat: Ne mireris quoniam ego debeo exaltari, ut vos ſalvemini: etenim & Patri hoc videtur; qui ita (2) nos dilexit, ut pro ſervis indevotis Filium dederit. Dicendo autem, *Sic Deus dilexit mundum*, multam indicat amoris intenſionem. Multa enim eſt, & infinita diſtantia: qui enim immortalis, qui ſine principio, qui magnitudo infinita, eos qui ſunt ex terra & cinere, infinitis plenos peccatis dilexit. Sed & ea quæ poſt hoc ponit, oſtenſiva ſunt magni amoris: non enim ſervum, non Angelum, non Archangelum dedit, ſed Filium ſuum. Rurſus, ſi filios plures habuiſſet, & dediſſet unum, hoc etiam eſſet maximum; nunc vero Filium unicum dedit: unde ſubdit, *Unigenitum*. HILARIUS VI. de Trin. (ante finem.) Sed ſi dilectionis hinc fides eſt creaturam creaturæ præſtitiſſe, non facit magni meriti fidem vilis, & ſpernenda iactura. Pretioſa autem ſunt quæ commendant caritatem, & ingentia ingentibus æſtimantur. Deus diligens mundum, Filium, non adoptivum, ſed ſuum, & unigenitum dedit. Hic proprietas eſt, nativitas eſt, veritas eſt; non creatio eſt, non adoptio eſt, non falſitas eſt: hic dilectionis, & caritatis fides eſt, ut ad mundi ſalutem & Filium ſuum, & unigenitum præſtitiſſet. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Videtur autem mihi quod, ſicut dixit ſuperius, quod Filius hominis deſcendit de cælo, cum caro de cælo non deſcenderit; ſed propter unam perſonam in Chriſto, quæ Dei ſunt attribuit homini; ſed & nunc e converſo, quæ ſunt hominis, Verbo Dei appropriat: etenim Deus Dei Filius impaſſibilis manſit; ſed quia unus erat ſecundum hypoſtaſim Dei Filius, & homo qui paſſionem ſuſtinuit; Filius dari dicitur in mortem, qui paſſibiliter patiebatur, non natura propria, ſed carne propria. Eſt autem maxima utilitas conſecuta ex huiuſmodi datione, mentem excedens humanam: ſequitur enim: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam*. Vetus namque teſtamentum his qui ſervabant illud, dierum longitudinem promittebat; Evangelium vero æternam, & inſolubilem vitam. a AUGUSTINUS. Notandum vero, quod eadem de Filio Dei unigenito replicat quæ de Filio hominis in cruce exaltato præmiſerat, dicens: *Ut omnis qui credit in eum*: quia idem Redemptor, & Conditor noſter Filius Dei ante ſæcula exiſtens, Filius hominis factus eſt in fine ſæculorum, ut qui per divinitatis ſuæ potentiam nos creaverat ad perfruendam beatitudinem perennis vitæ, ipſe per fragilitatem humanitatis (3) noſtræ nos reſtauraret ad percipiendam quam perdidimus vitam. ALCUINUS. Vere autem per Filium Dei habebit mundus vitam: quia non alia de cauſa venit in mundum niſi ut ſalvet mundum: unde ſequitur: *Non enim miſit Deus Filium ſuum, ut iudicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum*. AUGUSTINUS (tract. XII.) Quare enim Salvator mundi dictus eſt, niſi ut ſalvet mundum? Ergo quantum in medico eſt, ſanare venit ægrotum. Ipſe ſe interimit qui præcepta medici ſervare non vult, aut contemnit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXVII.) Sed quia hoc dicit, multi pigrorum in peccatorum magnitudine, & negligentiæ ſuperabundantia, Dei abutentes miſericordia, dicunt: Non eſt gehenna, non eſt ſupplicium: omnia nobis Deus peccata dimittit. Sed conſiderandum, quod duo ſunt Chriſti adventus: qui iam factus eſt, & qui futurus. Et prior quidem factus eſt, non ut iudicet quæ facta ſunt a nobis, ſed ut dimittat. Secundus autem, non ut di-

Kkk 2 mit-

(1) *Al.* non eſſe exiſtentiam. (2) *Nicolai ſubſtituit* vos. (3) *Al. omittitur* noſtræ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA. Quod ſubiungitur ex Beda, prius ex Auguſtino indicabatur, apud quem non occurrit, ſed apud Bedam tum hic, tum in feſto inventionis S. crucis. *Hoc idem notatum fuerat ad marginem edit. Veneta Nicolini.*

Digitized by Google

mittat, ſed ut iudicet. De priori igitur ait: Non veni ut iudicem mundum: quia enim clemens eſt, non facit iudicium, ſed interim remiſſionem omnium peccatorum per baptiſmum primo, & poſtea per pœnitentiam: quia ſi hoc modo non feciſſet, univerſi ſimul perditi eſſent: „ omnes enim peccaverunt, & egent gratia Dei: “ Rom. III. Ne igitur aliquis crederet ſe impune peccare, ſubdit de pœna non credentis: *Qui credit in eum, non iudicatur.* Qui credit, inquit, non qui inveſtigat. Quid igitur ſi immundam habeat vitam? Maxime quidem Paulus tales non fideles eſſe dicit. „ Confitentur (inquit ad Tit. I.) ſe noſſe „ Deum, factis autem negant. “ Sed hoc illud ſignificat, quia ſecundum hoc qui credit, non iudicatur, ſed operum quidem graviorem ſuſtinebit pœnam, infidelitatis autem cauſa non torquebitur. ALCUINUS. Vel qui credit in eum, & adhæret ei ut membrum capiti, non iudicabitur. AUGUSTINUS (tract. XII.) Quid autem dicturum ſperabas de eo qui non credit, niſi quod iudicatur? Sed vide quid dicit: *Qui autem non credit, iam iudicatus eſt.* Nondum apparuit iudicium, ſed iam factum eſt iudicium, Novit enim Dominus qui ſunt eius, novit qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad flammam. CHRYSOSTOMUS (hom. XXVII.) Aut hoc dicit, quia ipſum diſcredere impœnitentis ſupplicium eſt: eſſe enim extra lumen etiam ſecundum ſe maximum ſupplicium eſt. Vel quod futurum eſt prænuntiat. Sicut enim qui occidit hominem, etſi nondum ſententia iudicantis condemnatus ſit, rei tamen natura condemnatus eſt; ita & qui incredulus eſt; ſicut & Adam qua die comedit de ligno, mortuus eſt. GREGORIUS Lib. XXVI. Moral. (cap. XXIV. in nov. exemp. XX.) Vel aliter. In extremo iudicio aliqui non iudicantur, & pereunt, de quibus hic dicitur: *Qui non credit, iam iudicatus eſt.* Non enim eorum tunc cauſa diſcutitur qui a conſpectu diſtricti iudicis iam cum damnatione ſuæ infidelitatis abſcedunt. Profeſſionem vero fidei retinentes, ſed profeſſionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Qui vero nec fidei ſacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt: quia præiudicati in infidelitatis ſuæ tenebris, eius quem deſpexerant invectione argui non merentur. Princeps namque terrenam rempublicam regens aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hoſtem exterius rebellantem. In iſto iura ſua conſulit; contra hoſtem vero bella movet, dignaque eius malitiæ tormenta retribuit; de malo vero eius quid lex habeat non requirit: neque enim lege neceſſe eſt perimi eum qui lege numquam potuit teneri. ALCUINUS. Quare autem iudicatus eſt qui non credit, cauſam aſſignat dicens: *Quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* In hoc enim ſolo nomine eſt ſalus. Non habet Deus multos filios qui poſſint ſalvare; hunc habet unigenitum, per quem ſalvat. AUGUSTINUS de Peccat. mer. & remiſſ. Lib. I. (cap. XXXIII.) Ubi ergo parvulos ponimus baptizatos, niſi inter eos qui crediderunt? Hoc enim eis acquiritur per virtutem ſacramenti, & offerentium reſponſionem, ac per hoc eos qui baptizati non ſunt, inter eos qui non crediderunt, ſtatuimus.

(g) ALCUINUS. Reddit cauſam quare non crediderunt, & quare iuſte damnantur, dicens: *Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit in mundum.* CHRYSOSTOMUS (hom. XXVII.) Quaſi dicat: Numquid ipſi eam quæſierunt, vel laboraverunt ut invenirent? Ipſa lux venit ad eos, nec ei occurrerunt: unde ſequitur: *Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Hic de reliquo omni eos privat excuſatione: venit enim eripere a tenebris, & ad lucem ducere. Quis ergo eius qui non vult ad lucem accedere, miſerebitur? BEDA (ſuper *Lux venit in mundum.*) Lucem ſeipſum appellat, de qua ſupra I. Evangeliſta dixit: *Erat lux vera.* Tenebras vero appellat peccata. *a* Deinde quia videbatur multis eſſe incredibile quod dictum eſt (nullus enim tenebras præhonorat luci) ſubdit cauſam quare hæc paſſi ſunt, dicens: *Erant enim eorum opera mala.* Et ſi quidem in iudicium veniſſet, haberet hoc aliquam rationem: qui enim malorum ſibi conſcius eſt, fugere iudicem conſuevit; parcenti vero, qui deliquerunt occurrunt. (1) Decens igitur erat eos qui multorum ſibi ipſis erant conſcii pecca-

(1) *Al.* Dicens igitur, *Erant*, eos &c.

Ex editione P. Nicolai.

a CHRYSOSTOMUS ut ſupra. Eius nomine prætermiſſo, prius cum Bedæ verbis confundebantur quæ ſub vero indice reponimus.

Digitized by Google

catorum maxime Chriſto ad ignoſcendum venienti occurrere, quod & in multis factum eſt: etenim publicani, & peccatores venientes recumbebant cum Ieſu. Quia vero quidam ſunt ita molles ad eos qui pro virtute ſunt labores, ut uſque ad ultimum velint adhærere malitiæ, in horum iniuriam ſubdit: *Omnis enim qui male agit, odit lucem*: quod quidem dictum eſt de his qui eligunt in malitia manere. ALCUINUS. *Quia omnis qui male agit, odit lucem*; ideſt, qui eſt in intentione peccandi, cui placet peccatum, odit lucem, quæ detegit peccatum. AUGUSTINUS X. Confeſs. (cap. XXIII.) Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam cum ſeipſam indicat, & oderunt eam cum eos ipſa lux indicat. Inde retribuetur eis, ut eos nolentes manifeſtet, & eis ipſa non ſit manifeſta. Amant ergo veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem: unde ſequitur: *Et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXVII. in Ioan.) Eum enim qui in paganiſmo vivit, nullus redarguit, quia (1) deos tales habet, & digna dogmatibus opera demonſtrat; qui vero Chriſti ſunt male viventes, ab omnibus rectis accuſantur. Si autem gentiles ſunt recte viventes, hoc manifeſte non novi. Non enim mihi dicas eos qui a natura ſunt mites, & honeſti, non enim eſt hoc virtus; ſed eum dic qui a paſſionibus ſuſtinet violentiam, & ſapienter vivit; ſed non utique habes. Si enim regni enuntiatio, & gehennæ minæ, & alia tanta documenta vix detinent homines in virtute, (2) nullo horum perſuaſi pertranſibunt virtutem. Si vero hypocriſim fingunt, gloriæ gratia hoc faciunt: unde cum potuerint latere, non omittent uti malis deſideriis. Quæ etiam utilitas eſt cum aliquis ſobrius ſit, & non rapit, ſit vero vanæ gloriæ ſervus? Hoc enim non eſt recte vivere. Inanis enim gloriæ ſervus fornicario non minor eſt: multo enim plura, & graviora operatur. Si autem quidam recte ſunt viventes in gentilibus, non hoc adverſatur huic ſermoni: quia non frequenter contingit, ſed raro. BEDA (3) Moraliter etiam illi magis tenebras quam lucem diligunt qui ſuos prædicatores bene docentes odiis, & detractionibus inſequuntur.

Sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta*. CHRYSOSTOMUS (hom XXVII.) Non autem de his qui ab initio facti ſunt Chriſtiani hoc dicit, ſed tantum de his qui ex Gentibus, vel Iudæis ad rectam (4) tranſponendi erant fidem. Oſtendit enim quoniam nullus utique eliget in errore vivens ad fidem venire, niſi prius inſcribat ſibi ipſi viam rectam. AUGUSTINUS de Peccat. mer. & remiſs. (Lib. I. cap. LIII.) In Deo autem facta dicit opera eius qui venit ad lucem: quia intelligit iuſtificationem ſuam non ad ſua merita, ſed ad Dei gratiam pertinere. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. XII.) Sed ſi omnia opera Deus mala invenit, quomodo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem, ideſt ad Chriſtum? Sed *dilexerunt* (inquit ſupra) *tenebras magis quam lucem*: ibi poſuit vim. Multi dilexerunt peccata ſua, multi ea confeſſi ſunt. Accuſat Deus peccata tua: ſi & tu accuſes, adiungeris Deo. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Initium operum bonorum confeſſio eſt operum malorum: & tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autem ad lucem, quia hoc ipſum quod tibi diſplicuit peccatum tuum, non tibi diſpliceret niſi Deus tibi luceret, & eius veritas tibi oſtenderet. Facit autem aliquis veritatem confeſſionis, & venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quæ videntur minuta eſſe peccata linguæ, aut cogitationum, aut immorationis in rebus conceſſis; quoniam minuta plura peccata, ſi negligantur, occidunt. Minutæ ſunt guttæ, quæ flumen implent, minuta ſunt grana arenæ; ſed ſi multa arena imponatur, arena premit, atque opprimit. Hoc facit ſentina neglecta, quod facit fluctus irruens paulatim. Per ſentinam intrat, ſed diu intrando, & non exhauriendo mergit navem. Quid eſt autem exhaurire, niſi bonis operibus agere ne obruant peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoſcendo?

(h) CHRYSOSTOMUS (hom. XXVIII. in Ioan.) Nihil veritate apertius, neque fortius; quæ neque latere vult, neque periculum formidat, neque inſidiis tremit, neque gloriam quæ a multis eſt deſiderat, nulli humanorum obnoxia: unde & Dominus in ſolemnitatibus Hieruſalem aſcendebat, non ſe oſtentans, neque honorem diligens, ſed ut pluribus ſua dogmata proponeret,

(1) *Al.* Deus. (2) *Legit Nicolai* de nullo horum perſuaſi pertranſibunt virtutem otioſe. (3) *Ad marginem Veneta Nicolini editionis legitur*: Id habet Gloſſa ordinaria ex Beda: *quod in proximis quatuor Beda indicibus locum habet, conſentiente etiam P. Nicolai*. (4) *Al.* diſponendi.

neret, & miraculorum utilitatem. Poſtquam autem ſolemnitates ſolvebantur, ad Iordanem frequenter veniebat, quia & illic etiam turbæ concurrebant: unde dicitur: *Poſt hæc venit Ieſus, & diſcipuli eius in Iudæam terram; & illic demorabatur cum eis*, BEDA. Dicit autem, *Poſt hæc*, non continuo poſt diſputationem cum Nicodemo, quæ facta eſt in Hieroſolymis; ſed peracto ſpatio temporis de Galilæa in Iudæam rediit. ALCUINUS. Per Iudæam quidem ſignificantur confitentes, quos viſitat Chriſtus: ubi enim eſt peccatorum confeſſio, vel divinarum laudum, illuc venit Chriſtus, & diſcipuli eius, ideſt doctrina, & illuminatio eius, & ibi moratur purgando a vitiis: unde ſequitur: *Et illic demorabatur cum eis, & baptizabat*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Cum autem Evangeliſta poſtmodum dicat, quod Ieſus non baptizabat, ſed diſcipuli eius, manifeſtum eſt quoniam & hic hoc dicit, quod ſoli diſcipuli baptizabant. AUGUSTINUS (tract. XIII.) Baptizatus autem Dominus baptizabat non eo baptiſmate quo baptizatus eſt: baptizatus eſt enim a ſervo, oſtendens humilitatis viam, & perducens ad baptiſmum Domini, hoc eſt ſuum. Baptizabat enim Ieſus quomodo Dominus, quomodo Dei Filius. BEDA. Chriſto autem iam baptizante adhuc baptizat Ioannes: quia adhuc permanet umbra, nec debet præcurſor ceſſare donec veritas manifeſtetur: unde ſequitur: *Erat autem Ioannes baptizans in AEnnon iuxta Salim*. AEnnon Hebraice aqua: unde quaſi nominis interpretationem aperiens ſubdit: *Quia aqua multa erant illic*. Salim oppidum eſt iuxta Iordanem ſitum, ubi olim Melchiſedech regnavit. HIERONYMUS in epiſt. (CXXVI.) ad Evagrium. Nec refert utrum Salem, aut Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, ac regionum varietate, eadem verba diverſis ſonis, atque accentibus proferantur.

Sequitur: *Et veniebant, & baptizabantur*. BEDA. Quantum catechumenis nondum baptizatis prodeſt doctrina fidei, tantum profuit baptiſma Ioannis ante baptiſmum Chriſti: quia ſicut ille prædicabat pœnitentiam, & baptiſmum Chriſti (1) nuntiabat, & in cognitionem veritatis quæ mundo apparuit attrahebat; ſic miniſtri Eccleſiæ primo erudiunt venientes ad fidem, poſt peccata eorum redarguunt, deinde in baptiſmo Chriſti remiſſionem promittunt; & ſic in cognitionem, & dilectionem veritatis attrahunt. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Diſcipulis autem Ieſu baptizantibus non ceſſavit Ioannes baptizans uſque ad incarcerationem: quod ſignificat Evangeliſta cum ſubdit: *Nondum enim miſſus fuerat Ioannes in carcerem*. BEDA. Ecce aperte notat facta Chriſti ante Ioannem incarceratum; quæ alii præterierunt, incipientes ab his quæ poſt miſſum Ioannem in carcerem facta ſunt. AUGUSTINUS (tract. XIII.) Quare autem baptizabat Ioannes? Quia oportebat ut Dominus baptizaretur. Non (2) ſolum autem baptizatus eſt ab eo, ne baptiſmus Ioannis melior baptiſmate Domini videretur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXVIII. in Ioan.) Sed cuius gratia uſque tunc baptizabat? Si enim ceſſaſſet, æſtimaretur zelo, vel ira hoc facere; ſed perſiſtens non ſibi ipſi gloriam acquirebat, ſed Chriſto auditores mittebat. Et multo efficacius hoc faciebat quam diſcipuli Chriſti: quia inſuſpicabile eius erat teſtimonium, & maiorem gloriam apud omnes habebat: ideo etiam adhuc baptizabat, ne diſcipulos ſuos in ampliorem zelum immitteret. AEſtimo autem & propter hoc permiſſam eſſe mortem Ioannis, & eo ſublato de medio, Ieſum maxime prædicare cœpiſſe, ut omnis multitudinis affectio ad Chriſtum tranſiret; & non ultra his quæ de utroque erant ſententiis ſcinderetur. Zelotype enim ſe habentes diſcipuli Ioannis ad Chriſti diſcipulos, & ad ipſum Chriſtum, quia viderunt diſcipulos Chriſti baptizantes, (3) cœperunt dicere ad eos qui baptizabantur, quaſi aliquid maius haberet baptiſma Ioannis baptiſmate diſcipulorum Chriſti: unde ſubditur: *Facta eſt ergo quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione*. Quoniam enim ipſi quæſtionem moverunt, ſed non Iudæi, Evangeliſta occulte monſtrat, non dicens quod Iudæus quæſivit, ſed quod *quæſtio facta eſt ex diſcipulis Ioannis*. AUGUSTINUS (tract. XIII.) Intelligas ergo dixiſſe Iudæos maiorem eſſe Chriſtum, & ad eius baptiſma debere concurri; illi autem nondum intelligentes defendebant baptiſmum Ioannis. Ventum eſt ergo ad ipſum Ioannem, ut ſolveret quæſtionem: unde ſequitur: *Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem .... ecce baptizat*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Hoc eſt, Quem tu baptizaſti. Non autem dixerunt,

(1) *Al.* prænuntiabat. (2) *Pro* ſolus. (3) *Plenius habet Nicolai*: cœperunt diſceptare adverſus eos qui baptizabantur, quaſi aliquid maius &c.

runt, Quem tu baptizaſti: quia coacti eſſent & vocis eius meminiſſe quæ ſuper eum eſt delata: ſed dicunt, *Qui erat tecum*; quaſi, qui diſcipuli ordinem habebat, nihil plus habens nobis, nunc ſe a te ſeparans baptizat. Addunt autem, *Cui etiam teſtimonium perhibuiſti*; quaſi dicant: Quem tu clarum oſtendiſti, & circumſpectum feciſti, eadem tibi audet; & hoc eſt quod dicunt: *Ecce hic baptizat*. Non autem in hoc ſolum æſtimabant ſe excitare eum, ſed & in eo quod de reliquo ea quæ ipſorum erant, (1) reprobabantur: unde ſubdunt: *Et omnes veniunt ad eum*. ALCUINUS. Quaſi dicant: Te dimiſſo omnes currunt ad baptiſmum illius quem tu baptizaſti.

(i) CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Interrogatus Ioannes, non vehementer diſcipulos increpat, timens ne ab eo ſeparati, aliquid aliud operentur; ſed remiſſe quodammodo eis loquitur: unde dicitur: *Reſpondit Ioannes, & dixit eis: Non poteſt homo accipere quidquam, niſi fuerit ei datum de cælo*; quaſi dicat: Et ſi præclara ſunt quæ Chriſti ſunt, & ſi omnes ad eum currunt, mirari non oportet: Deus enim eſt qui hoc facit. Humana enim facile deprehenſibilia ſunt, & imbecillia, & velociter defluunt; hæc autem non talia ſunt: non ergo ſunt humanitus adinventa, ſed divinitus ordinata. Si autem humilius loquitur de Chriſto, non mireris: non enim erat (2) conveniens quod præaſſumptos a tali paſſione, ſcilicet invidiæ, ab initio doceret omnia; ſed interim vult eos terrere, oſtendens quod ad impoſſibilia conantur, & quod Deo rebelles inveniuntur. AUGUSTINUS (tract. XIII.) Vel aliter. Hoc Ioannes de ſeipſo dicit: Quaſi homo de cælo accepi: ergo quia accepi ut aliquid eſſem, inanem me vultis eſſe, ut loquar contra veritatem? CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Et vide quia hoc quod æſtimabant proponi in Chriſti ſubverſionem, quando dixerunt, *Cui teſtimonium perhibuiſti*, hoc in eos convertit, dicens: *Ipſi vos mihi teſtimonium perhibetis, quod dixerim: Non ſum ego Chriſtus*; quaſi dicat: Si verum meum teſtimonium æſtimatis, dicite quoniam illum mihi præhonorare oportet: unde ſubdit: *Sed quoniam miſſus ſum ante illum*; quaſi dicat: Miniſter ſum, & ea quæ ſunt eius qui me miſit dico, non humana gratia blandiens ei, ſed Patri eius, qui me miſit, miniſtrans. ALCUINUS. Sed ſi aliquis dicat: Quandoquidem tu non es Chriſtus, quis ergo es tu; vel quis eſt ille cui perhibes teſtimonium? Ad hoc reſpondet: Ille eſt ſponſus; ego ſum amicus ſponſi, miſſus ut per me ſponſa præparetur ſuo ſponſo: unde ſubditur: *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt*. Sponſam dicit Eccleſiam ex omnibus Gentibus congregatam; quæ virgo eſt integritate mentis, perfectione caritatis, unitate catholicæ fidei, concordia pacis, integritate animæ & corporis; quæ habet ſponſum, de quo quotidie generat. BEDA. Ceterum fruſtra eſt virgo corpore quæ virgo non manet in mente. Hanc autem ſponſam Chriſtus in thalamo uteri virginalis ſibi ſociavit, & eamdem pretio ſui ſanguinis redemit. THEOPHYLACTUS. Omnis etiam animæ ſponſus Chriſtus eſt; ſponſalium vero locus, ubi coniunctio efficitur, locus eſt baptiſmatis, ſive Eccleſia. Dat vero arrham ſponſę, peccatorum remiſſionem, Spiritus ſancti communionem: perfectiora vero in futuro ſæculo retribuet dignis. Nullus autem alius eſt ſponſus niſi ſolus Chriſtus: omnes namque doctores paranymphi exiſtunt, ſicut & præcurſor. Nullus enim bonorum largitor eſt niſi Dominus: omnes alii miniſtri ſunt bonorum, quæ dantur a Domino. BEDA. Sponſam igitur ſuam Dominus amico ſuo, ideſt ordini prædicatorum, commendavit; qui eam non ſibi, ſed Chriſto zelare debet: unde ſubditur: *Amicus autem ſponſi, qui ſtat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi*. AUGUSTINUS (tract. XIII.) Quaſi dicat: Non eſt mea ſponſa. Sed numquid non gaudes in nuptiis? Immo gaudeo, ait, quia ſum amicus ſponſi. CHRYSOSTOMUS (homil. XXVIII.) Sed qualiter qui dixit ſupra 1. *Non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti*, amicum nunc ſeipſum dicit? Non quidem propter honoris æqualitatem, ſed multitudinem gaudii repræſentare volens. Non enim in talibus ita miniſtri ſponſi lætantur, ſicut amici. Simul autem & condeſcendens eorum imbecillitati amicum ſe dicit: quia enim æſtimabant eum morderi ab his quæ fiebant, oſtendit quod non ſolum non mordetur, ſed & valde gaudet, ſi ſponſum ſponſa cognoſcit. AUGUSTINUS (tract. XIII. ſparſim.) Sed quare ſtat? Quia non cadit, quia humilis eſt. Vide ſtantem in ſolido. *Non ſum dignus corrigiam calceamenti ei ſolvere*. Stat autem, & audit eum. Si ergo cadit, non audit eum: ergo ſtare debet amicus ſponſi, & audire, ideſt permanere in gratia quam accepit, & audire vocem ad quam gaudeat. Non, inquit, gau-

(1) *Al.* reprobabant. (2) *Al.* contingens.

Digitized by Google

gaudeo propter vocem meam, ſed propter vocem ſponſi gaudeo: ego in audiendo, ille in dicendo; ego auris, ille Verbum. Qui enim cuſtodit ſponſam, vel uxorem amici ſui, dat quidem operam ut nullus alius ametur; ſed ſi amari ſe pro amico voluerit, & uti voluerit commendata ſibi, quam deteſtandus univerſo generi humano apparet? Multos autem adulteros video, qui ſponſam tanto pretio emptam poſſidere volunt, & id agunt verbis ſuis ut pro ſponſo amentur. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vel aliter. Quod dicit, *Qui ſtat*, non ſine cauſa poſuit, ſed indicans quod quæ ſua ſunt, iam ceſſaverunt, & quoniam eum de reliquo ſtare oportet, & audire: quod quidem dicit, a parabola ſermonem transferens ad propoſitum: quia enim ſponſi, & ſponſæ mentionem fecerat, oſtendit qualiter hæc ſponſalia fiant, quia per vocem, & doctrinam. „ Fides enim eſt ex auditu; auditus „ autem per verbum Dei: " Rom. x. Et quoniam ea quæ ſperaverat evenerunt, idcirco ſubdit: *In hoc autem gaudium meum impletum eſt*; ideſt, perfectum eſt a me opus quod fieri oportebat, & plus nihil operari poſſum de reliquo. THEOPHYLACTUS. Unde nunc gaudeo, quod ſcilicet omnes illum attendunt. Si enim non acceſſiſſet ad ſponſum ſponſa, ideſt populus, tunc dolerem ego paranymphus. AUGUSTINUS (tract. xiv.) Vel aliter. *In hoc gaudium meum impletum eſt*, ut ſcilicet gaudeam ad vocem ſponſi. Habeo gratiam meam, plus non mihi aſſumo, ne quod accepi amittam. Qui enim vult gaudere de ſe, triſtis eſt; qui autem vult de Deo gaudere, ſemper gaudebit, quia Deus ſempiternus eſt. BEDA. Gaudio autem gaudet homo propter vocem ſponſi, cum intelligit non ſe debere gaudere de ſapientia ſua, ſed de ſapientia, quam accepit a Domino. Quiſquis enim in benefactis non gloriam ſuam, vel laudem requirit, neque terrena lucra, ſed cæleſtia cupit, hic amicus eſt ſponſi. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Deinde non ſolum circa præſentia, ſed etiam circa futura paſſionem invidiæ a ſe removit, dicens: *Illum oportet creſcere, me autem minui*; quaſi dicat: Quæ noſtra ſunt, ſteterunt, & ceſſaverunt de reliquo, creſcunt autem quæ ſunt illius. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Sed quid eſt hoc, *Illum oportet creſcere*? Deus nec creſcit, nec minuitur. Sed Ioannes, & Ieſus, quod ad carnem attinet, coævi erant: ſex menſes, qui intererant, nullam diſtinguunt ætatem. Magnum eſt hoc ſacramentum. Antequam veniret Dominus, homines gloriabantur de ſe: venit ille homo, ut minueretur hominis gloria, & augeretur gloria Dei. Sic enim venit ille, ut dimitteret peccata, & homo confiteretur: etenim confeſſio hominis, humilitas hominis, miſeratio Dei, altitudo Dei. Hanc autem veritatem etiam paſſionibus ſignificaverunt Chriſtus, & Ioannes: nam Ioannes capite minutus eſt, Chriſtus autem in cruce exaltatus. Deinde natus eſt Chriſtus, cum iam inciperent creſcere dies; natus eſt Ioannes quando cœperant minui dies. Creſcat ergo in nobis gloria Dei, & minuatur gloria noſtra, ut in Deo creſcat & noſtra. Quanto autem magis intelligis Deum, videtur in te creſcere Deus; non autem in ſe creſcit, ſed ſemper perfectus eſt: ſicut ſi curaretur alicuius oculi ex priſtina cæcitate, & inciperet videre paululum lucis, & alia die plus videret, videretur ei lux creſcere; lux tamen perfecta eſt, ſive ipſe videat, ſive non: ſic enim & interior homo proficit quidem in Deo, & Deus in illo videtur creſcere; ipſe autem minuitur, ut a gloria ſua decidat, & in gloria Dei ſurgat. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Sicut aliorum luminarium, adveniente ſole, lumen extingui videtur, licet non ſit ſecundum veritatem extinctum, ſed a maiori occultatum; ſic & præcurſor tamquam ſtella a ſole celatus, minui dicitur. Creſcit autem Chriſtus prout paulatim manifeſtat ſe per miracula: non quod in virtutibus creſceret, aut proficeret (hæc nempe Neſtorii eſt opinio) ſed ſecundum oſtenſionem divinitatis eius.

(k) CHRYSOSTOMUS (homil. xxix.) Sicut vermis ligna corrodit, & ærugo ferrum, ita vana gloria nutrientem ſe perdit animam; ideo multo ſtudio opus eſt ut hanc deſtruamus paſſionem: unde Ioannes multis rationibus diſcipulos ſuos habentes paſſionem hanc, vix mitigat: poſt illa enim quæ antea dixerat, rurſus eos aliis diſponit ſermonibus, dicens: *Qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt*; quaſi dicat: Quia vos meum extollitis teſtimonium, & ex hoc dicitis me eſſe digniorem fide, eo ſcilicet cui teſtimonium perhibui; hoc neceſſe eſt vos ſcire, quod non eſt eum qui de cælis venit, fieri fide dignum ab eo qui terram habitat; & hoc eſt quod dicit, *Super omnes eſt*, quia ipſe ſibi ſufficiens, & quod omnibus incomparabiliter maior eſt. THEOPHYLACTUS. Ipſe enim Chriſtus deſurſum venit a Patre deſcendens, & ſuper omnes eſt, diſtinctus ab omnibus. ALCUINUS. Vel *deſurſum venit*, ideſt de altitudine humanæ naturæ

quam

quam habuit ante peccatum primi hominis: de illa enim altitudine aſſumpſit Verbum Dei humanam naturam: non aſſumpſit culpam cuius aſſumpſit pœnam.

Sequitur: *Qui eſt de terra, de terra eſt*, ideſt terrenus eſt, *& de terra loquitur*, ideſt terrena loquitur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Ioannem.) Et nimirum non ex terra erant ei omnia: etenim animam habebat, & ſpiritum participabat non ex terra. Qualiter igitur ipſe de terra ſe eſſe dicit? Nihil aliud per hoc oſtendit occulte quam quod parvus eſt, (1) utpote humi repens, & in terra natus, & nulla comparatione dignus ad Chriſtum, qui nobis deſuper venit. Non autem dicit, *De terra loquitur*, quoniam ex propria mente loquebatur; ſed de terra ſe loqui dicit in comparatione ad Chriſti doctrinam; quaſi dicat: Parva & humilia ſunt quæ mea ſunt, comparata his quæ Chriſti ſunt, qualia decens eſt ſuſcipere terreſtrem naturam in comparatione ad illum „ in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei abſconditi: “ Coloſſ. II. AUGUSTINUS (tr. XIV.) Vel quod dicit, *De terra loquitur*, de homine dicebat, quantum ad ipſum hominem pertinet. Si enim aliqua loquitur divina, illuminatus eſt a Deo; ſicut Apoſtolus dicit I. Corinth. XV. „ Non autem ego, „ ſed gratia Dei mecum. “ Ergo Ioannes, & quod ad Ioannem pertinet, *de terra eſt*, *& de terra loquitur*; ſi quid divinum audiviſtis a Ioanne, illuminantis eſt, non recipientis. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Extincta igitur diſcipulorum paſſione, de reliquo cum ampliori propalatione loquitur de Chriſto: nam ante hoc ſuperfluum erat iſta præmittere, in mente audientium locum habere nondum valentia: unde ſequitur: *Qui de cælo venit*: a AUGUSTINUS; Ideſt, de Patre venit, duobus modis *ſuper omnes eſt*: primo ſuper omnem humanitatem, qui de ipſa, priuſquam peccaret, venit; ſecundo iuxta altitudinem Patris, cui eſt æqualis. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Magnum (2) autem quid, & excelſum dicens de Chriſto, rurſus ad humilius ducit ſermonem, dicens: *Et quod vidit, & audivit, hoc teſtatur*. Quia ſcilicet per ſenſus hos omnia certiſſime diſcimus, & digni fide æſtimamur eſſe magiſtri de his quæ viſu ſuſcepimus, vel auditu apprehendimus; hoc de Chriſto aſtruere volens Ioannes dixit: *Quod vidit, & audivit, hoc teſtatur*: oſtendens, quod nihil eorum quæ ab ipſo dicebantur, falſum eſt, ſed omnia vera ſunt; quaſi dicat: Ego indigeo audire ea quæ ab illo dicuntur qui deſuper venit, annuntians ea quæ vidit, & audivit; ideſt, quæ ſolus ipſe manifeſte novit. THEOPHYLACTUS. Cum ergo audis, quod Chriſtus ea quæ audivit, & vidit a Patre, loquitur, non putes quod a Patre indigeat addiſcere; ſed quia omnia quæcumque naturaliter novit, a Patre habet, propter hoc a Patre audire dicitur quæcumque novit. Sed quid eſt, quod Filius audivit a Patre? Forte Filius, Patris Verbum audivit? Immo Filius Patris Verbum eſt. AUGUSTINUS (tract. XIV.) Quando concipis verbum quod proferas, rem vis dicere, & ipſa rei conceptio in corde tuo iam verbum eſt: Quomodo ergo tu verbum quod loqueris, in corde habes, & apud te eſt; ſic Deus edidit Verbum; hoc eſt, genuit Filium. Cum ergo Verbum Dei Filius ſit, Filius autem locutus eſt nobis; non Verbum ſuum, ſed Verbum Patris ſe nobis loqui voluit, qui Verbum Patris loquebatur. Hoc ergo quomodo decuit, & oportuit, dixit Ioannes.

(1) CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX.) Dixerat: *Quod vidit, & audivit, hoc teſtatur*; quaſi excuſans, ne quia pauci interim credituri erant, falſa æſtimarentur eſſe quæ dicuntur; & propter hoc ſubdit: *Et teſtimonium eius nemo accipit*, ideſt pauci: habebat enim diſcipulos, qui accipiebant teſtimonium eius in his quæ dicebantur. In hoc autem ſuos diſcipulos tangit nondum credentes in eum, ſimul etiam Iudaicam oſtendit inſenſibilitatem, ſicut & in principio Evangelii dictum eſt: *In propria venit, & ſui eum non receperunt*. AUGUSTINUS (tract.

(1) *Quatuor ſæpe citata editiones legunt*: velut terrene (*item* de terra) veniens, in terra natus &c.
(2) *Legit Nicolai*: Poſtquam autem magnum quid & excelſum dixit de Chriſto, rurſus ad humilius quoddam ducit ſermonem &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA. Velut ex Alcuino refert, ſed apud illum non occurrit; nec melius ex Auguſtino præcedentes editiones annotabant, cum nec in illo tale quidquam occurrat. *Pro Alcuino Auguſtinum, typographorum tantum oſcitantia irrepſiſſe cum ex eo patet quod nullo loci indice notatur, ut in Auguſtino fieri ſolet, tum ex eo quod in Veneta Nicolini editione hac margini apponitur nota*, Id habet Gloſſa ordinaria: *quam & in ſuperiori indice Alcuini videre eſt*.

xiv.) Vel aliter. Eſt quidam populus præparatus ad iram Dei, damnandus cum diabolo. Horum nemo accipit teſtimonium Chriſti. Attendit ergo in ſpiritu diviſionem, in genere autem humano commixtionem; & quod nondum locis ſeparatum eſt, ſeparavit cordis aſpectu; & vidit duos populos, infidelium, & fidelium. Attendit infideles, & ait: *Et teſtimonium eius nemo accipit*; deinde tulit ſe a ſiniſtra, & aſpexit ad dexteram, & ſecutus ait: *Qui autem acceperit eius teſtimonium, ſignavit*. Chryſoſtomus (hom. eadem.) Ideſt, monſtravit; & adhuc augens timorem addit, *Quoniam Deus verax eſt*, oſtendens quoniam non aliter quis diſcredet huic, niſi falſi arguerit Deum, qui miſit illum: quia nihil extra ea quæ ſunt Patris loquitur: & hoc eſt quod ſubdit: *Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur*. Alcuinus. Vel aliter. *Signavit*, ideſt ſignum poſuit in corde ſuo, quaſi ſingulare, & ſpeciale aliquid, hunc eſſe verum Deum, qui paſſus eſt ad ſalutem humani generis. Auguſtinus (tract. eodem.) Quid eſt, *Quia Deus verax eſt*, niſi quia homo mendax eſt, & Deus verax eſt? Quia nemo hominum poteſt dicere quid veritas eſt, niſi (1) illuminetur ab eo qui mentiri non poteſt. Deus ergo verax; Chriſtus autem Deus. Vis probare? Accipe teſtimonium eius, & invenies. Sed ſi nondum intelligis Deum, nondum accepiſti teſtimonium eius. Ipſe ergo Chriſtus eſt Deus verax, & miſit illum Deus, Deus miſit Deum. Iunge ambos, unus Deus: hoc enim, *Quem miſit Deus*, de Chriſto dicebat, ut ſe ab ipſo diſtingueret. Quid autem? Ipſum Ioannem nonne Deus miſit? Sed vide quid adiungat: *Non enim ad menſuram dat Deus Spiritum*. Hominibus ad menſuram dat, unico Filio non dat ad menſuram. Alii quidem datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ; aliud habet ille, & aliud iſte habet. Menſura diviſio quædam donorum eſt; ſed Chriſtus quæ dat, non ad menſuram accepit. Chryſoſtomus (hom. eadem.) Spiritum autem hic actionem Spiritus ſancti dicit: vult enim oſtendere quoniam omnes quidem nos in menſura Spiritus actiones ſuſcipimus; Chriſtus autem omnem Spiritus ſuſcipit actionem. Qualiter igitur erit dignus ſuſpectus haberi? Nihil enim dicit quod non Dei eſt, neque quod non Spiritus eſt; & interim (2) de Deo Verbo nihil loquitur, ſed a Patre, & Spiritu dignam fide facit doctrinam. Nam quoniam Deus eſt, ſciverant; & quoniam Spiritus eſt, noverant, etſi non decentem de eo opinionem habebant; quoniam autem Filius eſt neſciverant. Auguſtinus (tract. eodem.) Quia ergo de Filio dixerat, *Non ad menſuram dat Deus Spiritum*, ſubiungit, *Pater diligit Filium*; & adiecit, *Et omnia dedit in manu eius*: ut noſſes & hic diſtincte, quoniam dictum eſt, *Pater diligit Filium*. Pater enim diligit Ioannem, aut Paulum, & tamen non omnia dedit in manu eorum. *Pater diligit Filium*; ſed quomodo Filium, non quomodo dominus ſervum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum. Itaque omnia dedit in manu eius, ut tantus ſit Filius quantus eſt Pater. Ergo cum ad nos dignatus eſt mittere Filium, non putemus nobis aliquid minus miſſum quam eſt Pater. Theophylactus. Sic ergo ſecundum divinitatem omnia dedit Pater Filio natura, non gratia. Vel *dedit omnia in manu eius*, ſecundum humanitatem: dominatur enim omnium eorum & quæ in cælo, & quæ in terra ſunt. Alcuinus. Et quia omnia ſunt in manu eius, ergo & vita æterna: unde ſubdit: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*. Beda. Non debet hic intelligi fides quæ verbo tenus tenetur, ſed quæ operibus adimpletur. Chryſoſtomus (hom. xxx.) Non enim hic dicit, quod credere in Filium ſufficiat ad vitam habendam perpetuam, cum ipſe alibi dicat Matth. vii. „ Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. “ Sed & quæ in Spiritum eſt blaſphemia, ſufficit ſola mittere in gehennam. Sed etſi in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum quis recte crediderit, ne æſtimemus ſufficere ad ſalutem: opus eſt enim nobis vita, & converſatione recta. Deinde ſciens non ita promiſſione bonorum multos adduci, ut terribilium minis, in hoc ſermonem concludit, dicens: *Qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum*. Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum qui eſt ſupplicii ſermonem: non enim dixit, Ira Filii, quamvis ipſe ſit iudex; ſed Patrem iudicem inſtituit, magis terrere volens. Et non dicit, *Manebit* in eo, ſed *ſuper eum*, oſtendens quoniam numquam ab eo deſiſtet: ut enim non æſtimet quis mortem eſſe temporaneam, dixit, *Non videbit vitam*. Auguſtinus (ubi ſupra.) Et non dixit, *Ira Dei* venit ad eum, ſed *manet ſuper eum*: quia omnes qui naſcuntur mor-

(1) *Al.* illuminaretur. (2) *Al.* de Deo vero.

Digitized by Google

mortales, habent ſecum iram Dei, quam accepit primus Adam. Venit Filius Dei, non habens peccatum, & indutus eſt mortalitate; mortuus eſt, ut vivas. Qui ergo non vult credere in Filium, *ira Dei manet ſuper eum*, de qua dicit Apoſtolus Epheſ. II. „ Eramus natura filii iræ. "

CAPUT IV.

(a) UT ergo cognovit Ieſus quia audierunt phariſæi quod Ieſus plures diſcipulos facit, & baptizat quam Ioannes; quamquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius; reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum tranſire per mediam Samariam. Venit ergo in civitatem Samariæ quæ dicitur Sichar iuxta prædium quod dedit Iacob Ioſeph filio ſuo. Erat autem ibi fons Iacob; Ieſus autem fatigatus ex itinere, ſedebat ſic ſupra fontem: hora autem erat quaſi ſexta.

(b) Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Ieſus: Da mihi bibere. Diſcipuli enim eius abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudæus cum ſis, bibere a me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui dicit tibi, Da mihi bibere; tu forſitan petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam vivam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt. Unde ergo habes aquam vivam? Numquid tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum; & ipſe ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius?

(c) Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum; ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non ſitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Ieſus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Reſpondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Ieſus: Bene dixiſti, quia non habeo virum: quinque enim viros habuiſti, & hunc quem habes, non eſt tuus vir. Hoc vere dixiſti.

(d) Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. Patres noſtri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis quia Hieroſolymis eſt locus ubi adorare oportet. Dicit ei Ieſus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu, & veritate: nam & Pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu, & veritate oportet adorare.

(e) Dicit ei mulier: Scio quia Meſſias venit, qui dicitur Chriſtus. Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Ieſus: Ego ſum qui loquor tecum.

(f) Et continuo venerunt diſcipuli eius, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit ei: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam ſuam mulier, & abiit in civitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci. Numquid ipſe eſt Chriſtus? Exierunt ergo de civitate, & veniebant ad eum.

(g) Interea rogabant eum eius diſcipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis. Dicebant ergo diſcipuli

ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? Dicit ei Ieſus: Meus cibus eſt ut faciam voluntatem eius qui miſit me, ut perficiam opus eius.

(h) Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis venit? Ecce dico vobis, levate oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam; ut & qui ſeminat, ſimul gaudeat, & qui metit. In hoc enim eſt verbum verum, quia alius eſt qui ſeminat, & alius eſt qui metit. Ego miſi vos metere quod vos non laboraſtis. Alii laboraverunt, & vos in labores eorum introiſtis.

(i) Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. Cum veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et manſit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter ſermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi.

(k) Poſt duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit quia Propheta in ſua patria honorem non habet. Cum ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidiſſent quæ fecerat Hieroſolymis in die feſto: & ipſi enim venerant ad diem feſtum.

(l) Venit ergo iterum in Chana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audiſſet quia Ieſus adveniret a Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum ut deſcenderet, & ſanaret Filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, deſcende priuſquam moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus: Vade: filius tuus vivit. Credidit homo ſermoni, quem dixit ei Ieſus, & ibat. Iam autem eo deſcendente, ſervi occurrerunt ei, & nuntiaverunt dicentes, quia filius eius viveret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat. Et dixerunt ei, quia heri hora ſeptima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Ieſus, Filius tuus vivit; & credidit ipſe, & domus eius tota. Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus, cum veniſſet a Iudæa in Galilæam.

(a) GLOSSA [a]. Poſtquam oſtendit Evangeliſta qualiter Ioannes repreſſit diſcipulorum ſuorum invidiam, quam de profectu doctrinæ Chriſti conceperant; hic oſtendit quomodo Chriſtus declinavit phariſæorum malitiam, qui contra ipſum ex eadem cauſa zelo invidiæ movebantur: unde dicitur: *Ut ergo cognovit Ieſus quia audierunt phariſæi*. AUGUSTINUS (in Ioan. tract. xv.) Utique Dominus, ſi ſciret phariſæos ita de ſe cognoviſſe, quod plures diſcipulos faceret, & quod plures baptizaret, ut eis hoc ad ſalutem valeret ſequendi eum, non relinqueret Iudæam terram, ſed propter illos maneret ibi; quia vero cognovit eorum ſcientiam, ſimul & invidentiam, quia non hoc propterea didicerunt ut ſequerentur, ſed ut perſequerentur, abiit inde. Poterat quidem & præſens ab his non teneri, ſi nollet; ſed in omni re quam geſſit ut homo, hominibus in ſe credituris præbebat exemplum, quia unuſquiſque ſervus Dei non peccat ſi ſeceſſerit in alium locum, videns furorem ſe perſequentium. Fecit ergo hoc ille magiſter bonus, ut doceret, non ut timeret. CHRYSOSTOMUS (hom. xxx.) Hoc etiam fecit mitigans eorum invidiam. Conveniens eſt etiam eum hoc feciſſe, ut non diſcrederetur carnis diſpenſatio: ſi enim retentus effugiſſet, in ſuſpicionem deveniſſet veritas carnis. AUGUSTINUS (loc. cit.) Fortaſſis autem hoc moveat quod dictum eſt, *Baptizabat plures quam Ioannes*; & poſt-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Alcuino, vel in Beda, vel in Ruperto, quorum Commentarii extant in Ioannem; Cyrillus tamen aliquid inſinuat, ſed non expreſſe ſub his verbis.

poſtea ſubiectum eſt, *Quamquam Ieſus non baptizaret*. Quid ergo? Falſum dictum erat, & correctum eſt? CHRYSOSTOMUS (hom. xxx.) Non autem ipſe Chriſtus baptizabat; ſed relatores volentes erigere eos (1) qui audiebant, in invidiam, ita annuntiabant, ſcilicet quod Chriſtus plures baptizaret quam Ioannes. Sed cuius gratia ipſe non baptizaret, Ioannes prædixit dicens Luc. III. „ Ipſe vos baptizabit in Spi„ ritu ſancto, & igne. " Nondum autem Spiritum ſanctum dabat: decenter igitur nec baptizabat. Diſcipuli vero id agebant, volentes multos adducere ad ſalutarem doctrinam: ut enim non ſemper circumeuntes congregarent eos qui crediturì erant, ut in Simone, & fratre fecit, ideo baptizare inſtituerunt. Nihil enim amplius habebat diſcipulorum baptiſma, Ioannis baptiſmate: utrumque enim expers erat ea quæ ex Spiritu eſt gratia, & utrique una cauſa erat, ſcilicet adducere ad Chriſtum eos qui baptizabantur. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Vel aliter. Utrumque verum eſt: quia Ieſus & baptizabat, & non baptizabat: baptizabat enim, quia ipſe mundabat; non baptizabat, quia non ipſe tingebat. Præbebant diſcipuli miniſterium corporis; præbebat ille adiutorium maieſtatis, de quo dictum eſt ſupra I. *Hic eſt qui baptizat*. ALCUINUS. Solet autem quæri ſi in baptiſmo diſcipulorum Chriſti Spiritus ſanctus daretur, cum dicatur infra VII. *Spiritus ſanctus nondum erat datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus*. Sed ſciendum, quia dabatur Spiritus, licet non ea manifeſtatione qua poſt aſcenſionem in linguis igneis datus eſt: quia ſicut ipſe Chriſtus in homine quem ferebat, ſemper habebat Spiritum, ſed tamen poſtea ſuper ipſum baptizatum viſibiliter deſcendit Spiritus in ſpecie columbæ; ſic ante manifeſtum, & viſibilem adventum Spiritus ſancti quicumque ſancti eum latenter habere potuerunt. AUGUSTINUS *a* ad Seleucianum (epiſt. CVIII.) Intelligimus autem diſcipulos Chriſti iam fuiſſe baptizatos ſive baptiſmo Ioannis, ſicut nonnulli arbitrantur, ſive, quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti: neque enim miniſterio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos ſervos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit illius humilitatis miniſterio, quando eis lavit pedes. CHRYSOSTOMUS (hom. xxx. in Ioan.) Secedens autem Chriſtus de Iudæa, rurſus eiſdem adhæret quibus & prius: unde ſubditur: *Et abiit iterum in Galilaam*. Sicut autem Apoſtoli expulſi a Iudæis ad Gentes venerunt; ita & Chriſtus ad Samaritanos accedit: ſed tamen omnem auferens a Iudæis excuſationem, non principaliter ad eos vadit, ſed quaſi tranſiens; quod Evangeliſta occulte oſtendit, dicens: *Oportebat autem eum tranſire per mediam Samariam*. Accepit autem hanc nominationem, quia mons Samariæ (2) Somer dicebatur, ab eo qui poſſedit; ſed qui ibi habitabant, olim non Samaritani, ſed Iſraelitæ vocabantur. Tempore autem procedente offenderunt Deum, & Rex Aſſyriorum ultra eos ibi manere non permiſit; ſed in Babylonem, & Medos duxit; in Samaria vero Gentes ex diverſis locis ductas habitare fecit. Volens autem Deus oſtendere quod non propter imbecillitatem Iudæos tradidit, ſed propter peccata eorum qui traditi ſunt; immiſit barbaris leones, qui eos lædebant. Annuntiata ſunt hæc Regi, & mittit ſacerdotem quemdam traditurum eis Dei leges. Sed tamen neque ita ex toto ab impietate deſtiterunt, ſed ex media parte. Etenim tempore procedente rurſus ad idola quidam reſilierunt; venerabantur tamen Deum qui a monte Samaritanos ſeipſos vocabant. BEDA. Ideo autem oportebat ipſum tranſire per Samariam, quia ſita eſt inter Iudæam & Galilæam. Eſt autem Samaria inſignis provinciæ Palæſtinæ civitas, adeo ut tota regio ei ſociata Samaria dicatur. Ad quem igitur ipſius regionis locum Dominus verterit, Evangeliſta oſtendit: (3) unde dicitur: *Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Locus ille erat ubi pro Dina Levi, & Simeon gravem occiſionem fecerunt. THEOPHYLACTUS. Poſtquam autem filii Iacob illam civitatem deſertam fecerunt, occidentes Sichimitas, hanc civitatem deſertam tempore procedente dedit Iacob in ſortem Ioſeph: unde dicitur in Geneſis XLVIII. „ Do tibi partem unam extra „ fratres tuos, quam tuli de manu Amorr„ rhæi, in gladio, & arcu meo: " & hoc eſt

(1) *Al.* qui audiebant invidiam. (2) *Al.* Samor. (3) *Al.* unde ergo dicitur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ad Seleuciam epiſt. XVIII. Quod ſubiungitur ex Auguſtino *ad Seleucianam religioſiſſimam, & in Chriſti dilectione honorandam famulam Dei*, ut inſcriptio notat, prius inepte ut *ad Seleucianum* notabatur.

Digitized by Google

eſt quod ſubditur: *Iuxta prædium quod dedit Iacob Ioſeph filio ſuo.*

Sequitur: *Erat autem ibi fons Iacob.* AUGUSTINUS (in Ioan. tract. xv.) Puteus erat; ſed omnis puteus fons, non omnis fons puteus: ubi enim aqua de terra manat, & uſum præbet haurientibus, fons dicitur: ſed ſi in promptu, & ſuperficie ſit, fons tantum dicitur; ſi autem in alto & in profundo ſit, ita puteus vocatur ut nomen fontis non amittat. THEOPHYLACTUS. Quare autem Evangeliſta de prædio, & fonte facit mentionem? Primo quidem ut cum audieris mulierem dicentem, quod pater noſter Iacob dedit nobis hunc fontem, non admireris; ſecundo ex commemoratione fontis, & prædii edocemur quod ea quæ Patriarchę propter fidem, quam in Deo habebant, adepti ſunt, Iudæi propter eorum impietatem perdiderunt, & eorum loca Gentibus tradita ſunt: quare nihil novi nunc accidit quod Gentiles pro Iudæis regnum cælorum conſecuti ſunt. CHRYSOSTOMUS (homil. xxx. in Ioan.) Chriſtus igitur in Samariam accedens, facilem, & delicioſam vitam abiiciens, laborioſam vero ſequens, non ſubiugalibus utitur, ſed ita difficulter incedit ut ex itinere fatigetur: erudiens nos ita a ſuperfluis alienos eſſe ut multa neceſſaria abſcindamus a nobis; & hoc Evangeliſta oſtendit, dicens: *Ieſus ergo fatigatus ex itinere.* AUGUSTINUS (tract. eodem.) Invenimus Ieſum fortem, & infirmum: fortem, quia *in principio erat Verbum*; infirmum, quia *Verbum caro factum eſt.* Sic ergo infirmus Ieſus, *ab itinere fatigatus, ſedebat* (1) *ſuper fontem.* CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Quaſi dicat: Non in throno, aut pulvinari, ſed ſimpliciter ut contigebat ſuper terram. Seſſio autem propter laborem facta eſt, & ut expectaret diſcipulos, & propter æſtum refrigeraret corpus apud fontem: unde ſequitur: *Hora autem erat quaſi ſexta.* THEOPHYLACTUS. Et ne quis incuſaret Dominum, quare ipſe Samariam venerit, cum hoc diſcipulis ſuis prohibuerit, propter hoc dicit, quod circa illum locum ſedebat, ſcilicet ab itinere feſſus. ALCUINUS. Myſtice autem Dominus reliquit Iudæam, ideſt infidelitatem eorum qui eum reprobaverunt, & per Apoſtolos abiit in Galilæam, ideſt in volubilitatem huius mundi, docens ſuos tranſmigrare de vitiis ad virtutes. Prædium autem non tam Ioſeph quam Chriſto arbitror derelictum, cuius figuram Ioſeph portaverit; quem vere ſol adorat, & luna, & omnes ſtellæ. Ad hoc prædium venit Dominus, ut Samaritani, qui hereditatem ſibi Patriarchæ Iſrael vendicare cupiebant, agnoſcerent, & converterentur ad Chriſtum, qui eſt Patriarchæ legitimus heres factus. AUGUSTINUS (tract. xv.) Iter autem ipſius eſt caro pro nobis aſſumpta: qui enim ubique eſt, quo it, niſi quia non ad nos veniret niſi formam viſibilis carnis aſſumeret? Ideo *fatigatus ab itinere*, quid eſt aliud quam fatigatus in carne? Quare ergo hora ſexta? Quia ætate ſæculi ſexta. Computa tamquam unam horam, unam ætatem ab Adam uſque ad Noe, ſecundam a Noe uſque ad Abraham, tertiam ab Abraham uſque ad David, quartam a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, quintam uſque ad baptiſmum Ioannis: inde ſexta agitur. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxv.) Hora igitur ſexta venit ad puteum Dominus noſter. Video in puteo tenebroſam profunditatem. Admoneor ergo intelligere mundi huius infimas partes, ideſt terrenas, quo venit Dominus Ieſus hora ſexta, ideſt ſexra ætate generis humani, tamquam ſenectute veteris hominis, quo iubemur exui, ut induamur novo: nam ſexta ætas ſenectus eſt: quoniam prima eſt infantia, ſecunda pueritia, tertia adoleſcentia, quarta iuventus, quinta grandęvitas. Hora etiam ſexta venit Dominus ad puteum, ideſt medio die: unde iam incipit ſol iſte viſibilis declinare in occaſum: quoniam nobis vocatis a Chriſto, viſibilium delectatio minuitur, ut inviſibilium amore homo interior recreatus ad interiorem lucem, quæ numquam excidit, revertatur. Quod autem ſedit, humilitatem ſignificat; vel quoniam ſolent ſedere doctores, magiſtri denuntiat perſonam.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. xxx. in Ioan.) Ne quis dicat, quoniam adverſatur ſuo præcepto, Samaritanis loquens, poſuit Evangeliſta multas cauſas eius quæ ad mulierem eſt locutionis: non enim ad hoc venit antecedenter, ut Samaritanis loqueretur; non tamen quia propter hoc non venit, advenientem ad ſe expellere oportebat: dicitur enim: *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Vide quod & mulierem oſtendit propter æſtum exeuntem ad aquam. AUGUSTINUS (tract. xv.) Hæc autem mulier forma eſt Eccleſiæ, non iuſtificatæ, ſed iam iuſtificandæ. Pertinet autem ad imaginem rei, quod (2) ab alienigenis venit: Samaritani enim alienigenæ fuerunt, quam-

(1) Al. *ſic ſuper fontem.* (2) *Al.* ab alienis.

quamquam vicinas terras incolerent: ventura enim erat Eccleſia de Gentibus, & aliena a genere Iudæorum. THEOPHYLACTUS. Congrue autem diſputatio ad mulierem a ſiti ſumpſit occaſionem: ſequitur enim: *Dicit ei Ieſus: Da mihi bibere:* quia ſecundum humanitatem ſitiebat & propter laborem, & propter æſtum. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxiv.) Sitiebat etiam Ieſus mulieris illius fidem: eorum enim fidem ſitit pro quibus ſanguinem fudit. CHRYSOSTOMUS (homil. xxx. in Ioan.) Diſcimus autem Domini non ſolum circa itinera validum robur, ſed etiam circa cibaria negligentiam: non enim diſcipuli eius deferebant (1) victualia: propter hoc enim ſubdit: *Diſcipuli autem eius abierant in civitatem, ut cibos emerent.* Hinc etiam Evangeliſta oſtendit Chriſtum humilem in eo quod ſolus relinquebatur. Et nimirum poterat, ſi vellet, aut non omnes emittere, aut abeuntibus illis alios miniſtros habere; ſed noluit: etenim ita diſcipulos aſſuefecit omnem ſuperbiam conculcare. Sed fortaſſe dicet aliquis: Quid magnum eſt ſi humiles erant diſcipuli piſcatores exiſtentes, & tabernaculorum factores? Sed repente facti ſunt omnibus Regibus reverentiores, collocutores, & ſecutores Domini orbis terrarum. Maxime autem qui ex humilibus ſunt, quando dignitates quandoque aſſumpſerint, facilius ad ſuperbiam elevantur, velut inexperte ſe habentes ad tantum honorem. Detinens igitur diſcipulos Dominus in eadem humilitate, erudiebat eos ut per omnia ſe reſtringerent. Mulier ergo audiens, *Da mihi bibere*, valde ſapienter ad formandam interrogationem eum qui a Chriſto acceepit ſermonem: unde ſequitur: *Dicit ergo illi mulier: Quomodo tu, cum Iudæus ſis, a me bibere poſcis, quæ ſum mulier Samaritana?* Iudæum quidem eum eſſe æſtimavit a figura, & a locutione. Intuere vero qualiter mulier inquiſitiva erat. Etſi enim oportebat (2) cuſtodire Ieſum, ut non couteretur illi; non tamen oportebat illam cuſtodire. Non enim dixit Evangeliſta, quod Samaritani Iudæis non couterentur, ſed ſubdit: *Non enim contuntur Iudæi Samaritanis.* Iudæi igitur a captivitate revertentes zelotype ſe ad Samaritanos habebant, ſicut ad alienigenas, & impugnatores. Neque etiam Scripturis omnibus utebantur: ſolum enim ea quæ Moyſi ſunt ſuſpicientes, Prophetarum non multam curam habebant. Contendebant etiam ſe in nobilitatem Iudaicam immittere: unde & Iudæi eos cum omnibus Gentibus abominabantur. AUGUSTINUS (tract. xiii.) Et omnino eorum vaſculis non utebantur Iudæi. Et quia ferebat ſecum mulier vaſculum, unde aquam hauriret, eo mirata eſt, quia Iudæus petebat ab ea bibere, quod non ſolebant facere Iudæi. CHRYSOSTOMUS. Sed qualiter Chriſtus quæſivit ab ea bibere lege non concedente? Si autem quis dixerit, quia præſciebat eam non daturam; immo propter hoc neque petere oportebat. Eſt igitur dicendum, quod ideo petiit, quia indifferens erat de reliquo tales obſervantias præterire. AUGUSTINUS (tract. xv.) Ille autem qui bibere quærebat, ſitiebat fidem ipſius mulieris: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui dicit, Da mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam vivam.* ORIGENES (tomo xiv. in Ioan.) Nam quaſi dogma quoddam eſt, neminem accipere divinum donum ex non quærentibus illud: ipſum autem Salvatorem iubet Pater poſcere, ut det illi, ſecundum illud Pſal. ii. „ Poſtula a me, & dabo tibi gentes he„ reditatem tuam. “ Et ipſe Salvator dicit Luc. xi. „ Petite, & dabitur vobis. “ Et ideo ſignanter dicit: *Petiſſes, & dediſſet tibi.* AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxiv.) Hic autem ei oſtendit non ſe talem aquam petiſſe qualem ipſa intellexerat; ſed quia ipſe ſciebat fidem eius, eidem ſitienti Spiritum ſanctum dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam vivam, quod eſt donum Dei, ſicut ipſe ait, *Si ſcires donum.* AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xv.) Dicitur enim vulgo aqua viva illa quæ de fonte exit: illa enim quæ colligitur de pluvia in lacunas, aut ciſternas, aqua viva non dicitur: & ſi de fonte manaverit, & in loco aliquo collecta ſteterit, nec ad ſe illud unde manabat admiſerit, ſed in rupto meatu tamquam a fontis tramite ſeparata fuerit, non dicitur aqua viva. CHRYSOSTOMUS (homil. xxx.) Spiritus enim ſancti gratiam quandoque Scriptura ignem, quandoque aquam vocat: oſtendens quoniam non ſubſtantiæ ſunt hæc nomina repræſentativa, ſed actionis. Per ignis quidem appellationem erectivum, (3) & calidum gratiæ, & conſumptivum peccatorum ænigmatice inſinuat; per aquæ vero nuncupationem purgamentum quod eſt ex Spiritu, & multum refrigerium recipientibus eum mentibus oſtendit. THEOPHYLACTUS. Gratiam ergo Spiritus ſancti dixit aquam vivam, ideſt vivificativam, refrigerativam, & motivam. Nam gratia Spi-

(1) *Al.* viaticula. (2) *Nicolai hic & infra habet* cavere. (3) *Al.* & cauſale gratiæ.

Digitized by Google

ſpiritus ſancti ſemper movet illum qui bona operatur, aſcenſiones in corde ſuo diſponens. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Iterum autem Dominus eam ab humili ſuſpicione erexit, qua exiſtimabat eum unum multorum eſſe: multum enim honorem tribuens, Dominum vocat: ſequitur enim: *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt: unde ergo habes aquam vivam?* AUGUSTINUS (tract. xv.) Videte quomodo intellexit aquam vivam, ſcilicet aquam quæ erat in illo fonte; quaſi dicat: Tu mihi vis dare aquam vivam, & ego fero unde hauriam, & tu non fers: de hac ergo aqua viva mihi dare non potes, quoniam hauritorium non habes. Forte alium fontem promittis? Sed *numquid tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum; & ipſe ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius?* CHRYSOSTOMUS (hom. xxx.) Quaſi dicat: Non potes dicere, quod Iacob dedit nobis hunc fontem, & alio ipſe uſus eſt: etenim ipſe, & ſui ex eo bibebant; quod non eſſet, ſi meliorem alium habuiſſent. De hoc igitur fonte dare non potes; alium autem meliorem non eſt te habere, niſi confitearis te ipſum maiorem eſſe Iacob. Unde igitur habes aquam quam promittis te daturum nobis? THEOPHYLACTUS. Quod autem dicit, *Et pecora eius*, oſtenſivum eſt abundantiæ aquarum; quaſi dicat: Non ſolum ſuavis eſt aqua, ut Iacob ex ea biberet, & filii eius, ſed etiam intantum eſt abundans ut tantæ multitudini pecorum Patriarchæ ſufficiat. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vide autem qualiter ſeipſam impulit in nobilitatem Iudaicam. Samaritani enim Abraham progenitorem ſuum dicebant, quaſi a Chaldæa exiſtentem; ſed & Iacob patrem vocabant, quaſi ipſius exiſtentem nepotem. BEDA. Vel patrem ſuum Iacob vocat, quia ipſa ſub lege Moyſi vixerat, & prædium quod Iacob filio ſuo Ioſeph dederat poſſidebat. ORIGENES (tomo XIV.: Myſtice autem fons Iacob Scripturæ ſunt; ſiquidem inſtructi in Scripturis bibunt, ut Iacob, & filii eius; ſimplices autem, & rudes bibunt more pecorum Iacob.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. xxxi.) Cum mulier quæſiviſſet: *Numquid maior es patre noſtro Iacob?* non dixit, Maior ſum, ne videretur gloriari; ſed per ea quæ ſubdit, hoc oſtendit: ſequitur enim: *Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum*; quaſi dicat: Si mirabilis fuit Iacob, quia hanc aquam dedit; ſi dabo tibi multo hac potiorem, quid dices? Non autem (1) ab accuſatione, ſed ex ſupereminentia comparationem facit: non enim dicit, quoniam hæc aqua vilis eſt, & contemptibilis; ſed id quod natura teſtatur, hoc ponit, ſcilicet *omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum*. AUGUSTINUS (tract. xv.) Quod quidem verum eſt & de aqua ſenſibili, & de ea quam ſignificat illa aqua: etenim aqua in puteo voluptas eſt ſæculi in profunditate tenebroſa: hic eam hauriunt homines hydria cupiditatum: nam qui præmiſerit cupiditatem, pervenire non poteſt ad voluptatem. Cum pervenerit quiſque ad voluptatem ſæculi huius, numquid (2) non iterum ſitiet? Ergo de hac aqua qui biberit, ſitiet iterum. Si autem acceperit a me aquam, non ſitiet in æternum: namquomodo ſitient qui inebriabuntur ab ubertate domus Dei? Promittebat ergo (3) venam quamdam in ſatietatem Spiritus ſancti. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxi.) Hanc autem excellentiam huius aquæ, ut ſcilicet qui ex ea biberit, non ſitiat in æternum, per ea quæ conſequuntur oſtendit: ſequitur enim: *Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam*; quaſi dicat: Sicut qui fontem habet intra ſe poſitum, nequaquam afficietur ſiti; ita & qui hanc aquam habet, ſcilicet quam ego ei dabo. THEOPHYLACTUS. Nam aqua quam ego tribuo, ſemper multiplicatur: ſemina enim, & principium boni, ſancti ſumunt per gratiam; ipſi vero negotiantur, & operantur ad eius augmentum. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxi.) Vide autem qualiter mulier paulatim ad dogmatum altitudinem ducitur: nam primum quidem æſtimavit eum iniquum quemdam eſſe Iudæum: deinde audiens aquam vivam, ſuſpicata eſt de ſenſibili hoc dici: poſtea diſcens quoniam ſpiritualia erant quæ dicebantur, credidit quidem quoniam poteſt aqua ſitis neceſſitatem tollere; nondum autem ſciebat quæ eſſet hæc aqua, ſed quærebat eam, ſuperiorem ſenſibilibus æſtimans: unde ſubditur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non ſitiam, neque veniam huc haurire.* Et ſic eum Patriarchæ Iacob præponit, de quo tam magnam opinionem habebat. AUGUSTINUS (tract. xv.)

(1) *Al.* ab hac excuſatione. (2) *Al. omittitur* non. (3) *Al.* ſaginam quamdam in ſatietatem, *Nicolai autem* & ſatietatem &c.

xv.) Vel aliter. Adhuc illa mulier carnem ſapit: delectata eſt non ſitire, & putabat hoc ſecundum carnem ſibi promiſſum eſſe a Domino. Dederat autem Deus aliquando ſervo ſuo Eliæ ut per dies quadraginta nec eſuriret, nec ſitiret: qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non poterat dare ſemper? Delectata autem tali munere rogat ut ei aquam vivam daret: unde ſequitur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non ſitiam, neque veniam huc haurire*. Ad laborem enim indigentia cogebat, & laborem infirmitas recuſabat: utinam audiret: „ Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam: " Matth. xi. Hoc enim dicebat Ieſus, ut iam non laboraret; ſed illa nondum intelligebat. Denique voluit Dominus ut intelligeret: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Vade, voca virum tuum, & veni huc*. Quid eſt hoc? Per virum ſuum ei volebat aquam illam dare. An quia non intelligebat, per virum ſuum eam volebat docere? (1) forte ſicut Apoſtolus dicit de mulieribus I. Corinth. xiv. „ Si quæ volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. " Sed ibi dicitur, ubi non eſt Ieſus qui doceat; eum vero ipſe Dominus aderat, quid opus erat ut per virum ei loqueretur? Numquid per virum loquebatur Mariæ, quæ ſedit ad pedes eius? CHRYSOSTOMUS (hom. xxxi. in Ioan.) Quia igitur inſtabat mulier, accipere aquam promiſſam quærens, *dicit ei Ieſus: Voca virum tuum*; quaſi oſtendens quoniam & illum oportet his communicare. Hæc autem feſtinans accipere, & rei turpitudinem occultans, adhuc æſtimabat ſe ad hominem loqui: unde ſequitur: *Reſpondit mulier, & dixit: Non habeo virum*. Hoc audiens Chriſtus opportune de reliquo redargutionem inducit: nam & priores viros enumerat, & eum qui nunc occultabatur redarguit: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Bene dixiſti, quia non habeo virum*. AUGUSTINUS (tract. xv.) Intelligas, revera iſtam mulierem non habuiſſe tunc virum; ſed utebatur neſcio quo non legitimo viro: unde ei convenienter myſteria loquitur, dicens: *Quinque viros habuiſti*. ORIGENES (tom. xiii. in Ioan.) Vide autem ſi poſſibile eſt fontem Iacob myſtice totas eſſe Scripturas, aquam vero Ieſu ea pro quibus editæ ſunt; quæ non eſt licitum omnibus perſcrutari: eo quod quæ ſcripta ſunt dictaverunt homines; quæ vero oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt, (2) in ſcriptis non poſſunt redigi; ſed ex fonte aquæ ſalientis in vitam æternam, ideſt ex Spiritu ſancto, diſciplinæ patefiunt his qui nondum humanum cor geſtant, ſed poſſunt dicere: „ Nos ſenſum Chriſti habemus: " I. Corinth. ii. Qui ergo non ſuſcipit profunditatem verborum, etſi ad modicum quieverit, denuo inſiſtens dubitabit; qui autem bibit de aqua Chriſti, ad hoc promovetur ut fons omnium quæſitorum prorumpat in eo, ſurſum ſcaturizantibus aquis, & pervolante eius mente ad conſequentiam huius aquæ, ad vitam æternam. Volebat autem mulier ſine aqua Iacob, angelicam, & ſuper hominem diſcere veritatem: neque enim Angeli indigent fonte Iacob, ut bibant, ſed quilibet in ſe habet fontem aquæ ſcaturientis in vitam æternam ab ipſo Verbo: & hoc eſt quod ſubditur: *Dicit ei mulier: Domine, da mihi hanc aquam*. Sed impoſſibile eſt hic abſque ea quæ hauritur ex fonte Iacob aquam capere quæ datur a Verbo: unde petenti Samaritanæ aquam videtur dicere Ieſus, ſe illam præbere non alibi quam in fonte Iacob: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Vade, voca virum tuum, & veni huc*. Si enim ſitiamus, idoneum eſt primo pocula ſumere ex fonte Iacob; ſecundum autem Apoſtolum, vir animæ lex eſt. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxiv.) Quinque autem viros, quinque libros qui per Moyſen miniſtrati ſunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictum eſt, *Et hunc quem habes, non eſt tuus vir*, de ſeipſo Dominum dixiſſe intelligunt, ut iſte ſit ſenſus. Primo quinque libris Moyſi quaſi quinque viris ſerviſti; *nunc* autem *quem habes*, ideſt quem audis, *non eſt tuus vir*, quia nondum in eum credidiſti. Sed quoniam non credens Chriſto, adhuc illorum quinque virorum, ideſt quinque librorum, copulatione tenebatur, poteſt movere quomodo dici potuerit, *Quinque viros habuiſti*, quaſi nunc (3) eos non haberet. Deinde quomodo poteſt intelligi a quinque illis libris recedere hominem, ut ad Chriſtum transeat, cum ille qui credit in Chriſtum, non relinquendos illos quinque libros, ſed ſpiritualiter intelligendos multo avidius amplectatur? Eſt ergo alius intellectus. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xv.) Videns enim Ieſus quia mulier non intelligebat, & volens eam intelligere, *Voca*, inquit, *virum tuum*; ideſt, præſenta intellectum tuum: cum enim ordi-

(1) *Al. omittitur* forte. (2) *P. Nicolai legit* in Scripturas. (3) *Al.* omnes.

ordinata fuerit vita, intellectus animam regit, ad ipſam animam pertinens: non enim aliud aliquid eſt quam anima, ſed aliquid animæ eſt intellectus. Hoc ipſum animæ quod intellectus, & mens dicitur, illuminatur luce ſuperiore. Talis lux cum muliere loquebatur, & in illa intellectus non aderat: ergo Dominus, tamquam diceret: Illuſtrare volo, & non adeſt, quem: *Voca*, inquit, *virum tuum*; ideſt, adhibe intellectum, per quem docearis, quo regaris: & adhuc illa nondum vocato illo viro, non intelligit. Videtur autem mihi quinque viros priores animæ nos poſſe accipere quinque ſenſus corporis: ante enim quam quiſque poſſit uti ratione, non regitur niſi ſenſibus carnis; ſed cum cœperit anima capax eſſe rationis, aut a ſapiente mente regitur, aut ab errore; ſed error non regit, ſed perdit. Poſt illos ergo quinque ſenſus mulier illa adhuc errabat: (1) error ille non erat legitimus vir, ſed adulter. Dicit ergo Dominus: Tolle iſtum adulterum, qui te corrumpit, & voca virum tuum, ut intelligas me. ORIGENES (tomo XIII.) Ubi autem decebat confutari a Ieſu putatum Samaritanæ virum, non eſſe virum, niſi apud fontem Iacob? Poteſt etiam intelligi, ſi vir animæ lex eſt, quod Samaritana ſecundum congruam acceptionem verborum legis, ritui infidelium tamquam viro illegitimo ſe ſubiiciebat. Revocatur autem ad Verbum veritatis, quod reſurrecturum erat a mortuis, non deinceps moriturum.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXI.) Mulier autem a Chriſto reprehenſa, non contriſtata eſt, neque dimittens fugit; ſed admiratur magis, & immoratur: unde dicitur: *Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu*; quaſi dicat: In hoc quod mihi occulta dicis, oſtenderis Propheta eſſe. AUGUSTINUS (tract. XV.) (2) Etſi cœpit ad eam venire vir, nondum plene venit: Prophetam Dominum putabat. Erat quidem & Propheta: nam de ſeipſo ait Matth. XIII. „ Non eſt Propheta ſine ho„ nore niſi in patria ſua. “ CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Deinde quia hoc ſuſpicata eſt, nihil mundanum eum interrogavit: non de corporis ſanitate, non de vitiis: non moleſtatur ſitiendo, pro doctrina ſolicita. AUGUSTINUS (tract. eod.) Et incipit quærere, quod illam ſolet movere, dicens: *Patres noſtri in hoc monte adoraverunt; & vos dicitis, quia Hieroſolymis eſt locus ubi adorare oportet*. Contentio quippe fuerat inter Samaritanos & Iudæos: quia Iudæi in templo a Salomone fabricato adorabant Deum; & ideo meliores ſe eſſe iactabant: quibus Samaritani dicebant: Quomodo iactatis vos, quia templum habetis quod nos non habemus? Numquid patres noſtri, qui Deo placuerunt, in illo templo adoraverunt? Melius ergo nos in hoc monte Deum rogamus, ubi patres noſtri Deum adoraverunt. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quod autem dicit, *Patres noſtri*, eos qui circa Abraham ſunt intelligit: etenim illic aiunt filium ſuum obtuliſſe. ORIGENES (tomo XIII.) Vel Samaritani montem, qui dicitur Garizim, iuxta quem Iacob habitavit, ſanctum reputantes, in eo Deum adorant; ſed Iudæi montem Sion ſacrum quid arbitrantes, illum locum putant eſſe electum a Deo. Verum, quia Iudæi, a quibus ſalus proceſſit, exemplum ſunt opinantium ſanos ſermones, Samaritani vero diverſimode opinantium; congrue Garizim quidem Samaritani ſignificant, quod vocatur diſtinctio, ſeu diviſio; at Iudæi Sion, quod eſt ſpecula. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Chriſtus autem non ſolvit quæſtionem confeſtim, ſed ad altiora mulierem trahit; de quibus non prius ei locutus eſt, donec confeſſa eſt quoniam Propheta eſt, ut cum multa certitudine audiat de cetero quæ dicuntur: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrem*. Dicit autem, *Crede mihi*, quia ubique nobis opus eſt fide matre bonorum, quæ ſalutis eſt medicamentum, ſine qua nihil magnorum eſt poſſidere. Sed qui tentant, aſſimilantur his qui ſine navi pelagus tentant tranſire; qui parum quidem natare ſufficiunt, ultra vero procedentes cito merguntur. AUGUSTINUS (tract. XV.) Merito autem iam præſente viro audit mulier, *Crede mihi*. Iam enim eſt in te qui credat: cœpiſti adeſſe intellectu, ſed „ niſi credideritis non „ intelligetis: “ Eſa. VII. ALCUINUS. Quod autem dicit, *Venit hora*, tempus evangelicæ doctrinæ quod iam inſtabat dicit, quando ablata omni umbra figurarum, veritas pura luce mentes credentium illuſtratura erat. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXII.) Supervacuum autem erat Chriſto docere propter quid patres in monte, & Iudæi in Hieroſolymis adorabant; ideo hoc tacuit: verumtamen reverentiores Iudæos indicavit, non a loco, (3) ſed a cognitione:

(1) *Al.* error autem erat, ille non erat legitimus vir &c. (2) *Al.* Et ſic. (3) *Al.* a mente.

Digitized by Google

næ: unde ſubdit: *Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudais eſt*. ORIGENES (tomo XIV. in Ioan.) Quod (1) dico *vos*, quantum ad vocem, Samaritani, quantum ad anagogem, qui erga Scripturas alienæ ſunt opinionis. *Nos* quoque quo ad verbum Iudæi, quo ad allegoriam vero ego Verbum, & qui vere ſecundum me (2) formati ſunt, obtinentes ſalutem ex dictis Iudaicis. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXII. in Ioan.) Samaritani quidem quod neſciebant adorabant, quoniam localem, & particularem Deum æſtimabant, nihil de eo plus imaginantes quam de idolis; & idcirco cultum Dei cum cultu dæmonum miſcuerunt: Iudæi vero ab hac (3) eruti erant ſuſpicione: etenim orbis terrarum eum noverant eſſe Deum: propterea dixit: *Nos adoramus quod ſcimus*. Iudæis autem ſeipſum connumerat ſecundum opinionem mulieris, loquens quaſi Propheta Iudæus exiſtens: ideo dixit, *Adoramus*; cum tamen manifeſtum ſit quod ipſe eſt qui ab omnibus adoratur. Per hoc autem quod dicit „ *Quia ſalus ex Iudais eſt*, „ nihil aliud oſtendit quam quod orbi terrarum inde ſalutaria (4) facta ſunt. Scire enim Deum, & idola deteſtari, illinc principium habuit, & (5) omnia alia dogmato; ſed ipſum quod eſt apud nos, a Iudæis (6) orationis principium habuit. Præſentiam etiam ſuam ſalutem vocat: quam dicit ex Iudæis eſſe, ſecundum illud Apoſtoli Rom. IX. „ Ex „ quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem. “ Vide qualiter applaudit veteri teſtamento, quod radicem oſtendit bonorum, per omnia ſemetipſum non eſſe contrarium legi demonſtrans. AUGUSTINUS (in Ioan tract. XV.) Multum igitur dedit Iudæis, ex quorum perſona dixerat: *Nos adoramus quod ſcimus*; ſed non ex perſona Iudæorum reproborum, ſed ex qualibus fuerant Apoſtoli, quales fuerant Prophetæ, quales fuerant omnes illi ſancti qui pretia rerum ſuarum ad pedes Apoſtolorum poſuerunt. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXII.) Sic igitur ſuperabundantius vobis habent Iudæi, o mulier, in modo adorationis; verumtamen & hic adorationis modus de reliquo finem habebit: unde ſubdit: *Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu, & veritate*. Quia enim Prophetæ ante longa tempora multa prædixerunt, ideo dixit, *Et nunc eſt*: ne æſtimes hanc talem eſſe prophetiam quæ poſt multum temporis impleatur: res iam inſtat, & in ianuis eſt. Dixit autem, *Veri adoratores*, ad diſtinctionem falſorum: quoniam qnidam ſunt falſi adoratores, qui temporalia & caduca quærunt in oratione; ſive qui contra hoc quod orant, agere non ceſſant. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Vel dicens *veros*, exclndit cum Samaritanis Iudæos. Etſi enim Iudæi illis meliores eſſent, tamen futuris multo minores ſunt, tamquam figura veritate. Sunt igitur veri adoratores qui neque loco circumcludunt Dei culturam, & Deum in ſpiritu colunt: unde & Paulus dicit Rom. I. „ Cui ſer- „ vio in ſpiritu meo. “ (7) ORIGENES (ubi ſupra.) Bis autem ſcribitur, *Venit hora*: (8) & primo quidem non adeſt *Et nunc* eſt; in ſecundo vero dicitur, *Et nunc eſt*. Et puto primum quidem notare adorationem præter corpus futuram in perfectione; ſecundum vero eam quæ fit in vita præſenti, perfecta quantum licet humanam procedere naturam. Cum ergo venerit hora, quam dicit Dominns, evitandus eſt mons Samaritanorum, & in Sion, ubi eſt Hieroſoyma, adorandus eſt Deus, quæ civitas eſſe dicitur a Chriſto celſi Principis: & hæc eſt Eccleſia, ubi ſacra oblatio, ſpirituales victimæ divinis aſpectibus offeruntur ab his qui legem ſpiritualem intellexerunt. Cum autem venerit temporis complementum, tunc nequaquam penſandum, verum cultum Hieroſolymis, ideſt in præſenti Eccleſia, amplius pertractari: neque enim Angeli apud Hieroſolymam colunt Patrem: ſic & qui ſimilitudinem nacti ſunt Iudæorum, melius quam hi qui ſunt Hieroſolymis, colunt Patrem. Cum autem hæc hora evenerit, Patri aliquis in filium deputatur. Ea propter non dictum eſt, Adorabitis Deum, ſed *adorabitis Patrem*. Sed in præſenti colunt Patrem in ſpiritu, & veritate veri adoratores. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXII.) Dicit ergo hoc de Eccleſia, in qua eſt vera adoratio, & Deo congrua: unde ſubdit: *Nam & Pater tales*

(1) *Hanc Origenis appendicem ſic effert Nicolai*. Quod dicit *vos*, quantum ad vocem intelliguntur Samaritani, quantum ad anagogem intelliguntur illi qui erga Scripturas alienæ ſunt opinionis, vel a nobis diverſa, & erronea ſentiunt. *Nos* quoque quo ad verbum, idem eſt ac Iudæi, quo ad allegoriam vero, Verbum ipſum divinum, & qui vere ſecundum illud conformati ſunt, obtinentes ſalutem ex dictis Iudaicis. (2) *Al.* conformati ſunt. (3) *Al.* eruditi. (4) *Nicolai habet* ſive pura omnia extiterunt. (5) *Al. deeſt* omnia. (6) *Ponit Nicolai* adorationis. (7) *Al. index Origenis præponitur verbis* unde & Paulus &c. (8) *Nicolaius habet* & primo quidem ſimpliciter dicitur, *Venit*, non etiam additur *adeſt*, & *nunc eſt*; in ſecundo vero &c.

quærit qui adorant eum. Et ſi olim volebat eos veteribus immorari, conceſſit eis figufiguram; hoc tamen fecit eis condeſcendens, ut per hoc ad veritatem inducantur. ORIGENES. (tom.xiv.) Si autem Pater quærit, per Ieſum quærit, qui venit quærere, & ſalvare quod perierat; quos erudiens veros cultores efficit. Quod autem ſubditur, *Spiritus eſt Deus*, inde abſtractum eſſe ſuſpicor quod ad vitam veram nos perducit: nam & corporali vita vivificamur a ſpiritu. CHRYSOSTOMUS (hom.xxxii.) Vel indicat quod Deus incorporeus eſt. Oportet igitur & incorpoream eius culturam eſſe, hoc eſt per animam; & intellectus puritatem nos ei offerre: unde ſubdit: *Et eos qui adorant eum, in ſpiritu, & veritate oportet adorare*. Quia enim Iudæi animam quidem negligebant, multum autem circa corpus ſtudium faciebant, id omniſariam purgantes; ideo ait, quia non corporis mundatione, ſed incorporeo quod eſt in nobis, hoc eſt intellectu, quem dicit ſpiritum, Deus incorporeus colitur. HILARIUS II. de Trin. (circa finem.) Vel cum in ſpiritu Deum ſpiritum docuit adorandum, & libertatem, ac ſcientiam adorantium, & adorandi infinitatem oſtendit, ſecundum illud Apoſtoli II. Corint. iii. „ Ubi „ ſpiritus Domini, ibi libertas. " CHRYSOSTOMUS (homil. xxxii.) In veritate autem oportet adorare: quia priora figura erant, ſcilicet circumciſio, holocauſta, & thymiamata; nunc autem totum eſt veritas. THEOPHYLACTUS. Vel quia multi putant ſe Deum ſecundum ſpiritum, ideſt animam, adorare, non rectam opinionem de eo habentes, ut hæretici; propter hoc addidit, *Et veritate*. Forte etiam diceret aliquis, quia duas partes philoſophiæ, quæ ſecundum nos ſunt, inſinuat in prædictis, actionem ſcilicet, & contemplationem: per ſpiritum namque activum inſinuat, ſecundum Apoſtolum Rom. viii. „ Qui ſpiritu Dei „ aguntur, hi filii ſunt Dei; " per veritatem vero contemplativum. Vel aliter. Samaritanorum erat opinio quod Deus loco concluderetur, & quia in hoc loco Deum adorari oporteat: contra quos dicit, quia veri adoratores non localiter, ſed ſpiritualiter adorant. Iudæis vero omnia ſub figura, & umbra erant; & ideo dicit, quia veri adoratores non in figura adorabunt, ſed in veritate: quia enim Deus ſpiritus eſt, ſpirituales adoratores quærit; quia vero veritas, veros. AUGUSTINUS (tract. xv.) Quærebas montem forte ad orandum, ut Deo eſſes propinquior; ſed ipſe quia in altis habitat, humilibus appropinquat: ergo deſcende, ut aſcendas. „ Aſcenſiones (inquit Pſal. lxxxii.) in corde eius in convalle „ plorationis " ; quæ humilitatem habet. In templo vis orare? In te ora; ſed prius eſto templum Dei.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. xxxii.) Mulier eorum quæ dicta ſunt, altitudine fatigata obſtupuit: unde ſequitur: *Dicit ei mulier: Scio quia Meſſias venit, qui dicitur Chriſtus*. AUGUSTINUS (tract. xv.) Unctus Latine, Græce Chriſtus eſt, Hebraice Meſſias eſt. Sciebat ergo quis (1) eam poſſet docere, ſed iam docentem nondum agnoſcebat: unde ſubdit: *Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia*; quaſi dicat: Modo Iudæi de templo contendunt, nos de monte: cum (2) ergo ille venerit, & montem ſpernet, & templum evertet, & docebit nos, ut in ſpiritu, & veritate noverimus adorare. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Sed unde erat Samaritanis expectare Chriſti adventum? Moyſi quidem ſuſcipientes legem, ab ipſis Moyſi litteris hoc noverant: Iacob enim de Chriſto prophetizans dixit Gen. 49. „ Non deficiet Princeps de Iuda, „ nec dux de femore eius, donec veniat „ qui mittendus eſt. " Sed & Moyſes dicit Deut. xviii. „ Prophetam vobis ſuſci„ tabit Deus de fratribus veſtris. " ORIGENES (tom. xiv.) Siquidem non eſt ignorandum, quod ſicut ex Iudæis ſurrexit Ieſus, Chriſtum ſe eſſe non ſolum dicens, ſed oſtendens; ſic ex Samaritanis qoidam Doſitheus nomine, aſſerebat ſe fore Chriſtum qui prædicabatur. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxiv.) Fortaſſe autem ut intelligentibus indicaret quinque corporis ſenſus, quinque virorum nomine ſignificari, poſt quinque carnales reſponſiones, quæ ſupra in littera patent, ſexta reſponſione nominat Chriſtum. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxii.) Chriſtus autem de reliquo mulieri revelat ſeipſum: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Ego ſum qui loquor tecum*. Et quidem ſi circa principium hoc mulieri dixiſſet, videretur ei ex vanitate loqui; nunc autem paulatim in memoriam Chriſti eam reducens, opportune revelavit ſeipſum. Et quidem Iudæis quærentibus, infra x. *Si tu es Chriſtus, dic nobis palam*, non manifeſte ſeipſum revelavit: quia non pro diſcendo quærebant, ſed pro iniuriando: hæc vero ex ſimplici mente loquebatur.

(f) CHRYSOSTOMUS (homil. xxxii.) Expleta doctrina, & convenienter ad tempus

pus

(1) *Al.* eſſe poteſt. (2) *Al. omittitur* ergo.

Digitized by Google

pus, diſcipuli occurrerunt: unde dicitur: *Et continuo venerunt diſcipuli eius, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur*. Admirabantur quidem ſuperabundantem Chriſti manſuetudinem, & humilitatem, quoniam ita perſpicuus exiſtens, ſuſtinuit loqui cum tanta humilitate mulieri inopi, & Samaritanæ. AUGUSTINUS (tract. xv.) Quia ſcilicet quærebat perditam qui venerat quærere quod perierat, hoc illi mirabantur: bonum enim mirabantur, & non malum ſuſpicabantur. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Sed tamen admirantes non interrogaverunt cauſam: unde ſubditur: *Nemo tamen dixit ei: Quid quaris, aut quid loqueris cum ea*? Erant eruditi diſcipulorum ordinem obſervare: ita eum timebant, & venerabantur. Et nimirum alibi videntur confidenter interrogare, quia ad eos pertinentia neceſſe habebant ſcrutari; hic autem nihil ad eos pertinebat quod fiebat. ORIGENES (tom. xiv. in Ioan.) Et fere quidem quaſi quodam Apoſtolo ad cives utitur hac muliere, adeo eam inflammans per verba ut, amphora dimiſſa, iret in civitatem relatura concivibus: unde ſequitur: *Reliquit ergo mulier hydriam*, non curans (1) de corporeo, ac viliori propter utilitatem plurium. Intereſt quoque noſtra, omiſſis corporeis, & neglectis, ſatagere ad impartiendum aliis de commodis acquiſitis. AUGUSTINUS (tract. xv.) Græco nomine appellatur, tamquam ſi aquarium diceretur: quoniam Græce aqua hydor vocatur. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiii.) Et ſicut Apoſtoli vocati dimiſerunt retia, ita hæc dimittit hydriam, & Evangeliſtarum opus fecit; & non unum tantum vocat, ſed civitatem integram: unde ſequitur: *Et abiit in civitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci*. ORIGENES (tom. xiv. in Ioan.) Convocat quidem illos ad videndum hominem continentem verbum ſupra hominem. Quæcumque autem fecit mulier, erat contubernium quinque coniugum, & poſt illos converſatio cum ſexto non proprio viro; quem deſerens, & ſeptimo adhærens, lagenam dereliquit iam pudica. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Non verecundata autem eſt hoc dicere. Anima enim cum ignita fuerit igne divino, ad nihil eorum quæ ſunt in terra, de reliquo inſpicit, neque ad gloriam, nec ad verecundiam, ſed ad unam ſolam, quæ detinet eam, flammam. Volebat autem non ex propria annuntiatione eos inducere, ſed ex auditu (2) proprio eos facere communicatores doctrinæ Chriſti: unde dixit: *Venite, & videte hominem*. Non dixit, Venite, & credite, ſed *Venite, & videte*, quod levius erat. Noverat enim manifeſte quoniam ſolum guſtantes de illo fonte, eadem paterentur quæ & ipſa. ALCUINUS. Paulatim autem venit ad prædicandum Chriſtum. Primo vocat hominem, ne ſi diceret Chriſtum, auditores iraſcerentur, & nollent exire. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Unde etiam neque manifeſte annuntiavit Chriſtum, neque tamen totaliter ſiluit; ſed dixit: *Numquid ipſe eſt Chriſtus*? Et ideo ſermonem eius acceperunt: unde ſequitur: *Exierunt de civitate, & veniebant ad eum*. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxiv.) Quod autem relicta hydria diſceſſit mulier, non negligenter prætereundum eſt: hydria enim amorem huius ſæculi ſignificat, ideſt cupiditatem qua homines de tenebroſa profunditate cuius imaginem puteus gerit, hoc eſt de terrena converſatione, hauriunt voluptatem. Oportebat autem ut Chriſto credens, ſæculo renuntiaret, & relicta hydria, cupiditatem ſæcularem ſe reliquiſſe demonſtraret. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. xv.) Proiecit ergo cupiditatem, & properavit annuntiare veritatem. Diſcant qui volunt evangelizare, ut prius hydriam ad puteum proiiciant. ORIGENES (tom. xiv. in Ioan.) Facta etiam mulier receptaculum honeſtæ diſciplinæ, ea quæ primitus ſapiebat, parvipendens deponit.

(g) AUGUSTINUS (tract. xv.) Ierant diſcipuli eius emere cibos, & venerant; (3) quos Chriſto offerebant: unde dicitur: *Interea rogabant eum eius diſcipuli dicentes: Rabbi, manduca*. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxiii.) Videntes enim eum fatigatum ex itinere, & æſtu qui erat, rogabant eum vulgari eorum voce: neque enim erat hoc temeritatis, ſed amoris cura circa magiſtrum. ORIGENES (tom. xiv.) Arbitrantur aptum fore tempus ad prandium, quod erat inter receſſum mulieris ad civitatem, & adventum Samaritanorum ad ipſum: non enim coram aliquo advena ſibi (4) propinabant eſcas. Ob hoc bene poſitum eſt *Interea*. THEOPHYLACTUS. Dominus vero ſciens quod Samaritana totam civitatem ad eum traheret, hoc diſcipulis ſignificavit: unde ſequitur: *Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo*

(1) *Al.* de corpore. *Nicolai legit* de corpore, ac viliori officio. (2) *Al.* proprios facere. *Idem Nicolai* ex auditu eorummet, & proprio eos &c. (3) *Omittit Nicolai* quos Chriſto offerebant, *quia in Auguſtini textu non extat*. (4) *Al.* propinquabant.

Digitized by Google

beo manducare quem vos neſcitis. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Hominum ſalutem hic cibum vocavit, oſtendens quantum deſiderium habet noſtræ ſalutis: ſicut enim nobis concupiſcibile eſt comedere, ita ei ſalvare nos. Tu vero intuere, quod non ſtatim revelat, ſed ubique in quæſtionem immittit auditorem, ut incipiens quærere quod dicitur, & laborans, cum ampliori ſuſcipiat deſiderio. THEOPHYLACTUS. Dicit autem, *Quem vos neſcitis*; ideſt, neſcitis quod cibum voco ſalutem hominum; vel neſcitis quia Samaritani credituri ſunt, & ſalvi fient. Diſcipuli autem adhuc dubitabant: unde ſequitur: *Dicebant ergo diſcipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?* AUGUSTINUS. (tract. XV.) Quid mirum ſi mulier illa non intelligebat aquam? Ecce diſcipuli non intelligunt eſcam. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Et quidem aſſuetam reverentiam, & honorem magiſtro præbent, ad ſe invicem quidem loquentes, ipſum vero non præſumentes interrogare. THEOPHYLACTUS. In hoc autem quod dicunt diſcipuli, *Numquid aliquis attulit ei manducare?* conſiderandum eſt, quod cibos ab aliis oblatos Dominus ſuſcipere ſolebat, non quod alieno miniſterio indigeret qui dat eſcam omni carni, ſed ut deferentes meritum conſequerentur, ſimulque formam tradens non erubeſcere paupertatem, neque grave putare ab aliis nutriri: proprium enim, & neceſſarium eſt doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipſi de nullo curantes, verbi miniſtrationem procurent ſolicite. AUGUSTINUS (tract. XV.) Audivit autem Dominus cogitationes diſcipulorum, & inſtruit eos ut magiſter, non per circuitum ſicut mulierem, ſed aperte: unde ſequitur: *Dicit eis Ieſus: Meus cibus eſt ut faciam voluntatem eius qui miſit me*. ORIGENES (tom. XIV.) Idoneus cibus Filio Dei, cum actor paternæ voluntatis efficitur, hoc velle in ſemetipſo proteſtans quod erat in Patre. Solus autem Filius perfecti operis paternæ voluntatis eſt capax; ceteri vero ſancti nil præter divinam peragunt voluntatem. Plenam autem & integram facit Dei voluntatem qui dixit: *Meus cibus eſt ut faciam voluntatem eius qui miſit me*: proprius enim cibus eius oſtenditur. Quid autem ſit velle Patris, innuit ſermo ſequens: *Ut perficiam opus eius*. Siquidem ſimplicius quis aſſeret, quoniam opus eſt iuſſum mandantis; puta ſi dicant ædificantes, vel fodientes ſe perficere opus eius qui conduxit eos. Sed ſi per Chriſtum perficitur opus Dei, reſtat ut priuſquam perficeretur eſſet diminutum. Qualiter autem diminutum erat opus, cum eſſet Dei? Perfectio quidem operis, rationalis naturæ eſt perfectio: ad huius enim operis perfectionem, cum eſſet imperfectum, Verbum caro factum acceſſit. Cum enim quodammodo homo perfectus fuerit, ob tranſgreſſionem factus eſt imperfectus; & ideo miſſus eſt Salvator, primo quidem ut perficiat voluntatem eius qui miſit eum, ſecundo vero ut conſummet opus Dei, ut quilibet perfectus fiat ad ſolidi cibi uſum. THEOPHYLACTUS. Opus etiam Dei perfecit, ſcilicet hominem, Dei Filius, noſtram naturam in ſeipſo ſine peccato oſtendens in omni opere perfectam, & incorruptam. Opus etiam Dei, ſcilicet legem, perfecit: quia finis legis Chriſtus eam ceſſare faciens, omnibus quæ in ea erant perfectis, a corporali cultu in ſpiritualem reduxit. ORIGENES (ubi ſupra.) Myſtice autem poſt (1) poculi negotium, ac diſciplinam diſtinctionis aquarum, conſequens erat & de cibo diſceptare. Samaritana quidem petita potum, non habebat præbere Ieſu dignum poculum; diſcipuli vero invenientes humilia pulmenta apud alienigenas, ei obtulerunt, rogantes eum ut manducaret. Et attende ſi forſan verentur, ne verbum Dei propriis non vigoratum eſcis in eis deficiat. Quæcumque ergo reperiunt diſcipuli, his iugiter proponunt verbum alere, (2) ut corroboratum, atque roboratum perſeveret penes eos qui nutriunt ipſum. Quemadmodum autem corpora egentia cibo, neque eiſdem aluntur, neque eadem quantitas ciborum cunctis ſufficiens eſt, ſic intelligendum eſt & in his quæ ſunt ſupra corpus: nam horum hoc quidem plurimi, hoc autem paucioris indiget nutrimenti, (3) diſſimilis capedinis entia. Sed neque qualitas alentium verborum, atque intentionum contemplativarum, ſeu operationum eadem congruit omnibus: nam nuper geniti infantes, rationale appetunt lac; perfectorum autem eſt ſolidus cibus. Veridicus eſt ergo Ieſus dicens: *Ego cibum habeo manducare quem vos neſcitis*. Semper enim qui præeſt infirmis, ac nequeuntibus eadem cum validis videre, hoc dicere poteſt.

(h) CHRY-

(1) *Al.* populi. (2) *Nicolai corrigit* ut ſic nutritum, atque corroboratum. (3) *Idem ſubſtituit* cum diſſimilis capacitatis inter ſe ſint, ſive parem proportionem non habeant omnia, vel menſuram eamdem non capiant.

(h) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Quæ ſit voluntas Patris de cetero interpretatur, dicens: *Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menſes ſunt & meſſis venit?* THEOPHYLACTUS. Scilicet materialis. Ego autem dico vobis, quod meſſis intelligibilis adeſt: hoc enim dicebat propter Samaritanos venientes ad ipſum: unde ſubdit: *Levate oculos veſtros, & videte regiones, quia alba ſunt iam ad meſſem*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Rurſus conſuetis nominibus ad maximorum eos contemplationem reducit. Regio enim, & meſſis hic indicat multitudinem animarum, quæ paratæ ſunt ad prædicationis ſuſceptionem. Oculos autem hic dicit & eos qui mentis, & eos qui corporis: etenim videbant de reliquo multitudinem Samaritanorum venientem. Has autem præparationes hominum decenter regiones albatas vocat: ſicut enim ſpicæ cum dealbatæ fuerint, ad meſſem ſunt paratæ, ita & hi ad ſalutem ſunt parati. Sed propter quid non manifeſte dicit, quod præparati ſunt homines ad ſuſceptionem verbi. Duarum quidem occaſionum gratia: unius quidem ut manifeſtior fiat ſermo, (1) & magis ante oculos ponat quæ dicuntur; alterius autem (2) ut dulcior ſit narratio, & permanentior eorum quæ dicuntur memoria. AUGUSTINUS (tract. XV.) In opus autem fervebat, & operarios mittere feſtinabat: unde ſubditur: *Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam; ut & qui ſeminat ſimul gaudeat, & qui metit*. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Per ea quę (3) hic dicit, dividit terrena a cæleſtibus: ſicut enim ſupra dixerat de aqua, quod qui bibit hanc aquam, non ſitiet, ita hic dicit: *Qui metit congregat fructum in vitam æternam*: & iterum: *Qui ſeminat ſimul gaudeat, & qui metit*. Prophetæ enim ſunt qui ſeminant; ſed non illi meſſuerunt, ſed Apoſtoli: quia enim infra dicet, quod alius ſeminat, & alius metit, ne quis æſtimet quod Prophetæ ſeminantes mercede priventur, extraneum quiddam inducit, & a ſenſibilibus alienum: nam in rebus quidem ſenſibilibus ſi contingat alium ſeminare, & alium metere, non ſimul lætantur; ſed dolent qui ſeminant, quaſi aliis laborantes; lætantur autem ſoli qui metunt: hic autem non ita; ſed & qui non metunt ſeminantes, ſimul cum metentibus lætantur, quoniam in mercede communicant. AUGUSTINUS (tract. eod.) Diſparis enim temporis labores habuerunt Apoſtoli, & Prophetæ; ſed gaudio pariter perfruentur, mercedem ſimul accepturi ſunt vitam æternam. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Ad hoc autem quod dixerat ſermonem proverbialem inducit: unde ſubdit: *In hoc enim eſt verbum verum, quia alius eſt qui ſeminat, & alius qui metit*. Hoc quidem vulgariter dicebatur, ſi quando alii labores ſuſtinebant, & alii fructus metebant. Sed & hic ſermo iſte maxime habet veritatem: quia Prophetæ laboraverunt, ſed vos fructus ex illorum laboribus metitis: unde ſubdit: *Ego miſi vos metere quod vos non laboraſtis*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Quid ergo. Meſſores miſit, non ſeminatores? Ibi ergo meſſores mittendi ubi iam Prophetæ prædicaverant. Legite labores illorum, & in omnibus eorum laboribus eſt prophetia Chriſti: ergo (4) iam in Iudæa meſſis parata erat quando tot millia hominum pretia rerum ſuarum offerebant, & ad pedes Apoſtolorum ponentes, expeditis humeris a ſarcinis ſæcularibus, Chriſtum Dominum ſequebantur. De ipſa meſſe eiecta ſunt pauca grana, & ſeminaverunt orbem terrarum; & ſurgit alia meſſis, quæ in fine ſæculi metenda eſt; ad quam metendam non Apoſtoli, ſed Angeli mittentur. „ Meſſores (inquit Matth. „ XIII.) ſunt Angeli. “ CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Dicit ergo: *Ego miſi vos metere quod vos non laboraſtis*: quaſi dicat: Ubi minor labor eſt, maior autem delectatio, ad hoc vos reſervavi; & quod laborioſius erat, hoc fuit Prophetarum, ſcilicet mittere ſemina: unde ſubdit: *Alii laboraverunt, & vos in labores eorum introiſtis*. Per hæc omnia vult oſtendere quod Prophetarum voluntas erat ut homines ad eum accederent. Et hoc lex ordinabat; & propterea illi ſeminaverunt, ut hunc facerent fructum. Oſtendit etiam quod ipſe illos miſit, & quod multa eſt cognatio novi ad vetus teſtamentum. ORIGENES (tom. XV. in Ioan. in cap. cuius text. eſt *Nonne vos dicitis?*) Vel aliter totum. Qualiter quidem non eſt inconveniens hoc quod eſt, *Levate oculos veſtros &c.* allegorizare; quod autem dicitur, *Nonne vos dicitis quoniam quatuor menſes ſunt & meſſis venit*, non ſecundum allegoricam tractare? Putamus ergo talia quædam eſſe in hoc quod dicunt diſcipuli: *Quatuor menſes ſunt & meſſis venit*. (5) Plerique enim diſcipulorum Verbi, animad-

(1) *Al.* & magis ſub viſum ducat quæ dicuntur. (2) *Al. deeſt* ut. (3) *Al. omittitur* hic. (4) *Al. deſideratur* iam. (5) *Al.* Plurimi.

nimadvertentes veritatem incomprehenſibilem fore humanæ naturæ, quando coniecerunt aliam eſſe vitam a præſente, quæ corruptioni quatuor elementorum quaſi quatuor menſium ſubiicitur, putant ſolum poſt hanc vitam cognitionem eſſe veritatis. Dicunt igitur diſcipuli de meſſibus, quæ ſunt terminus operum ad veritatem conducentium, quia poſt inſtantem quaternitatem contingunt. Huiuſmodi autem opinionem arguens velut non ſanam, inquit Verbum incarnatum his qui talia ſuſpicantur: *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menſes ſunt & meſſis venit? Ego autem hoc dico: Levate oculos veſtros*. In pluribus locis Scripturæ divinæ hoc legitur, iubente nobis Verbo divino extollere, ac ſublimare conſiderationes, & cogitationes deorſum (1) conſiſtentes, nec valentes erigi, niſi elevante illas Ieſu: nemo enim conſiſtens in paſſionibus, & vivens carnaliter, hoc propoſitum ſervat mandatum. Quapropter qui talis eſt, non videbit regiones, ſi albæ ſunt ad meſſem. Albeſcunt quidem regiones ad meſſem, cum adeſt Verbum (2) Dei illuſtrans (3) ſingulas regiones Scripturæ, fecundans in eius adventu: & etiam omnia ſenſibilia ſunt quaſi regiones albæ paratæ ad meſſem, præſto exiſtente levantibus oculos ratione, quæ de quolibet eſt, ut quiſquis fulgorem proſpiciat profuſæ ubilibet veritatis. (Et tract. xvi.) Qui autem metit prædictas meſſes, duplex habet in metendo emolumentum: unum quidem dum accipit præmium: unde dicitur: *Et qui metit, mercedem accipit*; quod arbitror dictum cauſa futurarum remunerationem: alterum quod ſequitur, *Et congregat fructum in vitam æternam*, bonum habitum quemdam denotat intellectus, qui eſt fructus ex ipſa ſpeculatione proveniens. Arbitror autem quod in qualibet doctrina ſeminat quidem qui principia excogitat, quæ ſuſcipientes alii, ac pertractantes ſi quid novi potuerunt exprimere, coniungentes, fiunt ſuæ inventionis gratia poſteris cauſa ut metendo quaſi maturos fructus aggregent. Quanto autem magis hoc in arte artium expedit contemplari? Siquidem ſeminantes ſunt Moyſes, & Prophetæ prævenientes adventum Chriſti; metentes autem ſunt Apoſtoli, qui Chriſtum ſuſceperunt, & gloriam eius perſpexerunt. Semen autem erat tota ratio ſecundum revelationem myſterii temporibus præteritis obfuſcati ſilentio: regiones autem, ideſt legales, & propheticæ Scripturæ, nondum albuerant his qui adventus Verbi nequaquam extiterunt capaces. Quod autem ſimul ſerens, & metens gaudeat, erit cum privatio mæroris, & anguſtiæ in futuro fiet ſæculo. Dum etiam Ieſus transfiguraretur in gloria, ſimul cum meſſoribus Petro, Iacobo, & Ioanne, Moyſes, & Elias ſatores pariter gaudent in videndo Filii Dei gloriam. Attende tamen ſi hoc quod dico, *alius*, & *alius*, intelligi poteſt propter aliam & aliam vitæ converſationem, in qua homines iuſtificati ſunt: ut liceat dicere alium quidem legis cultorem, alium vero Evangelii: & tamen exultant ſimul, dum idem finis ab uno Deo per unum Chriſtum in uno Spiritu ſancto reponitur. Ad labores autem Prophetarum, & Moyſi advenerunt Apoſtoli, inſtruente Ieſu, metentes, ac in horrea colligentes animæ ſuę intellectum in Scripturis illorum reconditum: & ſemper qui debite capiunt diſciplinam, priorum labores ad maiorem evidentiam trahunt; non tantum laborantes ſunt hi qui ſemina condiderunt.

(1) ORIGENES (tom. xvii. in Ioan.) Poſtquam dicta ſunt diſcipulis quæ tractata ſunt, reſumit Scriptura de his qui venerant de civitate ad Ieſum, & crediderant per teſtimonium mulieris. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiii.) Sicut autem in meſſe cum facilitate fructus congregantur, & in momento uno area manipulis repletur; ita & nunc fit: unde dicitur: *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcumque feci*. Conſiderabant enim, quod nequaquam mulier gratanter eum admirata eſſet qui eius delicta redargueret, niſi magnus quis eſſet, & excellens qui prædicabatur ab illa. (Hom. xxxiv.) Sic ergo ſolo mulieris teſtimonio credentes, & nullum ſignum videntes exierunt deprecantes Chriſtum ut apud eos maneret; & hoc eſt quod ſequitur: *Cum ergo veniſſent ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret*. Iudæi vero miracula videntes, non detinuerunt eum apud ſeipſos; ſed omnia egerunt ut a regione eorum eum abiicerent: nihil enim livore, & invidia deterius, nihil inani gloria (4) difficilius, quæ infinita corrumpere conſuevit bona. Et quidem Samaritani volebant eum ſemper ſecum detinere: ipſe autem hoc non ſuſtinuit, ſed ſolum manſit ibi duo-

(1) *Al.* conſitas, nec valent erigi &c. (2) *Al. deeſt* Dei. (3) *Legit clarius Nicolai* ſingulas regiones Scripturæ, adveniente Ieſu plenas, vel fecundas eius adventu. (4) *P. Nicolai legit* moleſtius.

Digitized by Google

duobus diebus (1) poſt hæc; quod ſubditur: *Et manſit ibi duos dies*. ORIGENES (ut ſupra.) Non incongrue autem aliquis illud obiiciet, quomodo rogatus Salvator cum Samaritanis manet, qui iuſſit civitatem Samaritanorum non ingredi. Palam enim quoniam & diſcipuli eius cum eo ingreſſi ſunt. Ad quod dicendum, quod in viam Gentium pergere eſt imbui gentili dogmate, & in illo ambulare. Civitatem vero Samaritanorum intrare eſt acceptare falſam doctrinam recipientium legales, propheticos, evangelicos, & apoſtolicos ſermones. Cum autem deſeruerint propriam doctrinam, & venerint ad Ieſum, licet cum eis manere. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiv.) Et Iudæi quidem etiam ſignis viſis incorrecti manſerunt; hi autem & ſine ſignis multam circa eum fidem demonſtraverunt: ſolum enim verba audierunt: unde ſequitur: *Et multo plures crediderunt propter ſermonem eius*. Cuius igitur gratia hæc verba non dicunt Evangeliſtæ? Ut diſcas quoniam multa magnorum tranſcurrerunt, a fine vero totum oſtenderunt: ſuaſit enim toti civitati per ea quæ dicta ſunt. Ubi autem auditores non perſuadentur, tunc Evangeliſtæ coguntur dicere ea quæ dicta ſunt, ne quod eſt ex indevotione auditorum, imputet quis defectui prædicantis. Ipſi autem diſcipuli Chriſti iam facti, magiſtram repulerunt: unde ſequitur: *Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi*. Vide autem qualiter confeſtim intellexerunt quod orbem terrarum liberare venerat, & quod ad communem ſalutem veniens, non debebat in Iudæis ſuam concludere providentiam, ſed ubique ſeminare ſermonem. Dicentes etiam, quod *eſt Salvator mundi*, oſtenderunt quod mundus perditus erat, in magnis malis exiſtens. Et quidem venerunt ſalvare Prophetæ, & Angeli; ſed hic eſt vere Salvator, qui ſalutem tribuit, non ſolum temporaneam, ſed æternam. Vide etiam qualiter audientes mulierem dubitanter dicentem, *Numquid hic eſt Chriſtus?* non dixerunt hi, Quoniam nos ſuſpicamur, ſed quoniam *ſcimus*; & non ſimpliciter, ſed *quoniam hic eſt vere Salvator mundi*, non quaſi unum ex multis Chriſtum confitentes. Solum verba audierunt, & hoc dixerunt quod dicere habebant, ſi miracula multa, & magna vidiſſent. ORIGENES (ubi ſupra.) Ceterum ſi meminimus prædictorum, non difficile eſt conicere quomodo cum repererint verbum ſincerum, alias diſciplinas relinquunt, quaſi dogmatum civitatem, de qua egredientes ſalutifere credunt. Et puto ſtudioſe protuliſſe Ioannem, cum non dixit: Rogabant eum Samaritani intrare tantum Samariam, vel ingredi civitatem, ſed etiam ibi manere. Manet namque Ieſus penes deprecantes, & præſertim quoties qui precantur exeunt civitatem, & verſus eum veniunt. AUGUSTINUS (tract. xv.) Manet apud eos biduo; hoc eſt, dat illis duo præcepta caritatis. ORIGENES (ut ſupra.) Neque enim capaces erant tertiæ diei eius: non enim erant avidi miraculoſum quid cernere, quale qui fuerant in Chana Galilææ poſt triduum cum Ieſus convivantes. Initium autem credendi multis fuit mulieris verbum: non enim ſic per ſeipſum verbum (2) conficitur illuminans capientem, velut cum alterius dicto ſibi teſtimonium perhibetur. AUGUSTINUS (tract. eod.) Sic ergo Chriſtum cognoverunt primo per famam, poſtea per præſentiam; ſicut agitur hodie cum eis qui foris ſunt, & nondum ſunt Chriſtiani: Chriſtus nuntiatur per Chriſtianos amicos: tamquam illa muliere, hoc eſt Eccleſia, nuntiante ad Chriſtum veniunt; credunt per iſtam (3) feminam; & multo plures, & firmius (4) in eum credunt, quoniam vere ipſe eſt Salvator mundi. ORIGENES (loc. cit.) Impoſſibile eſt namque eamdem circa intellectum fieri paſſionem videnti, & ei qui per videntem inſtruitur; magiſque eſt per ſpeciem ambulare quam per fidem: unde hi non ſolum teſtimonio hominis, ſed ob ipſam quoque veritatem credunt.

(k) *a* ALCUINUS. Poſt biduum quod fecit in Samaria, abiit in Galilæam, ubi

 nu-

(1) *Al.* & poſt hæc quod ſubditur. *Forte etiam* & hoc eſt quod ſubditur. (2) *Forte melius Nicolai* conſpicitur. (3) *Al.* famam. (4) *Al.* in eo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AUGUSTINUS tract. xvi. in Ioannem. Ex Alcuino prius notabatur hoc initium uſque ad illa verba, quibus præfigebatur Auguſtinus, *Movet autem nos* &c. Alcuinus nihil tale; ſed ſic potius ut & Beda. *Confirmatis vere in fide, & caritate Samaritanis, ideſt Gentibus, revertitur noviſſimis diebus huius ſaculi in patriam, in qua necdum honorem habuit, de qua ipſe in hoc loco teſtatur, quia Propheta in patria ſua honorem non habet.*

nutritus fuerat: unde dicitur: *Poſt duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilaam*. AUGUSTINUS (tract. XVI.) Movet autem nos cur Evangeliſta dixerit conſequenter: *Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit, quia Propheta in ſua patria honorem non habet*. Magis enim videtur atteſtari potuiſſe, quod *Propheta in patria ſua honorem non habet*, ſi contemneret pergere in Galilæam, & in Samaria remanſiſſet. Hoc ego ſentio. In Samaria biduum fecit, & crediderunt in eum Samaritani: tot dies fecit in Galilæa, & non crediderunt in eum Galilæi; & propter hoc dixit, quod *Propheta in patria ſua honorem non habet*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIV.) Vel aliter. Ideo hoc adiectum eſt, quia non in Capharnaum abiit, ſed in Galilæam, & in Chana, ut infra dicetur. Ego enim patriam eum hic æſtimo dicere Capharnaum. Quoniam autem non potitus eſt illic honore, audi eum dicentem Matth. XI. „ Et tu Capharnaum, quæ uſque ad cælum „ exaltata es, uſque ad infernum deſcen„ des. “ Dicit autem hic patriam propriam, in qua videtur plus converſatus. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Quia Dominus exiens de Samaria, venit in Galilæam, ne aliquis dubitaret, & quæreret qua de cauſa non ſemper in Galilæa maneret, dicit, quod propter hoc non manebat in Galilæa, quia nullum ibidem recipiebat honorem; quod ipſe teſtatus eſt dicens: *Quia Propheta in ſua patria non habet honorem*. ORIGENES (ubi ſupra.) Perſcrutanda eſt autem huius dicti ſententia. Patria ſiquidem Prophetarum in Iudæa erat, & eſt non ignotum quod honorem a Iudæis nequaquam ſunt conſecuti, iuxta illud Matth. XXIII. „ Quemnam Prophetarum non per„ ſecuti ſunt patres veſtri? “ Miranda etiam occurrit huius decreti veracitas, cum pervenerit non tantum ad ſanctos Prophetas vilipenſos a propriis, & ipſum Dominum noſtrum, ſed protenſa ſit etiam in quoſdam prophetiæ ſequaces contemptos a ſuis civibus, & ad mortem deductos. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIV. in Ioan.) Quid igitur? Nonne videmus & apud ſuos multos in admirationem deductos? Ita quidem, ſed ab his quæ raro contingunt non oportet talia pronuntiari. Sed & ſi in propria patria aliqui honorantur, multo magis in aliena. Conſuetudo enim facile homines contemptibiles facere conſuevit. Quando igitur venit in Galilæam, ſuſceperunt eum Galilæi: unde ſequitur: *Cum ergo veniſſet in Galilaam, exceperunt eum Galilai*. Vides quoniam qui mali dicebantur, hi maxime ad Chriſtum accedere inveniuntur. Nam propter Galilæos dicitur infra VII. *Interroga, & vide, quoniam Propheta ex Galilaa non ſurrexit*. Propter Samaritanos autem improperabant ei infra VIII. *Samaritanus es, & dæmonium habes*. Sed ecce Samaritani, & Galilæi credunt in confuſionem Iudæorum. Inveniuntur autem & Galilæi Samaritanis meliores: nam illi quidem mulieris crediderunt verbis; hi vero videntes ſigna quæ faciebat: unde ſequitur: *Cum omnia vidiſſent, qua fecerat Hieroſolymis in die feſto*. ORIGENES (in Ioan. ut ſupra.) Quod enim Dominus eiicit de templo vendentes oves, & boves, tam grande reperitur ut his moti Galilæi reciperent Dominum, conſiderantes, mirantesque maieſtatem eius: non enim minor potentia eius oſtenditur in his quam ut cæci videant, audiantque ſurdi. Æſtimo vero nec hæc ſola ipſum tunc feciſſe, ſed & alia ſigna. BEDA. Sed unde data eſt eis videndi occaſio, oſtendit ſubdens: *Et ipſi enim venerant ad diem feſtum*. Myſtice autem intimatur quod, Gentibus in fide a duobus præceptis caritatis conſolidatis, Chriſtus circa fines mundi revertetur ad patriam, ideſt ad Iudæos. ORIGENES (tomo XIV. in Ioan.) Expedit autem Galilæum, ideſt tranſmigrantem, feſtare Hieroſolymis, ubi eſt templum Dei, & videre ſingula quæ peragit ibi Ieſus. Hoc enim eſt principium, ut Galilæi recipiant Dei Filium euntem ad ipſos; alioquin vel non recepiſſent illum, vel etiam ipſe nondum ipſis præparatis ad eius receptionem adeo prope veniſſet ad eos.

(1) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIV.) Primo quidem Dominus, ut ſupra dictum eſt, in Chana Galilææ venerat vocatus ad nuptias; nunc autem ad eos vadit, ut magis eos attrahat, ſponte ad eos veniens, propria patria dimiſſa, & ut fidem a priori miraculo in eis (1) initiatam fortiorem faceret propter ſuam præſentiam. AUGUSTINUS (tract. XVI.) Ibi enim quando aquam in vinum convertit, crediderunt in eum diſcipuli eius: & utique plena domus erat turbis convivantium, & factum eſt tam magnum miraculum, & non crediderunt niſi diſcipuli eius: & ideo hanc civitatem modo repetivit, ſcilicet ut qui per priora non crediderant, modo credant. THEOPHYLACTUS. Rememorat autem

(1) Al. invitatam.

tem nobis Evangeliſta miraculum perpetratum in Chana Galilææ de aqua converſa in vinum, ut augeret Chriſti præconium: quia Galilæi non ſolum propter miracula Hieroſolymis facta, ſed & propter ea quæ apud ipſos facta erant, receperunt Ieſum; ſimulque ut oſtenderet quod Regulus credidit propter miraculum in Chana perpetratum, quamvis eius non perfecte cognoverit dignitatem: unde ſequitur: *Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum*. ORIGENES (tom. XIV. in Ioan.) Putabit autem aliquis Regis Herodis hunc eſſe Regulum: & aliquis aſſerit hunc eſſe de familia Cæſaris, exercentem tunc temporis aliquid in Iudæa: neque enim dicitur, quod Iudæus fuerit. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Regulus autem dicitur aut quaſi generis exiſtens regalis, aut dignitatem aliquam principatus habens, (1) aut quia ſic vocabatur. Igitur quidam hunc eumdem eſſe exiſtimant Centurionem, qui eſt apud Matthæum. Oſtenditur autem alius eſſe ab eo: nam ille quidem Chriſtum volentem ire ad ſuam domum, rogat remanere; hic autem & nihil tale promittentem ad domum trahit: & ille quidem ad Ieſum de monte deſcendentem Capharnaum intravit; hic autem ad Ieſum in Chana venientem acceſſit: & illius quidem puer a paralyſi detinebatur; huius autem filius a febre. De hoc ergo Regulo ſubditur: *Hic cum audiſſet quod Ieſus adveniret a Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum ut deſcenderet, & ſanaret filium eius: incipiebat enim mori*. AUGUSTINUS (tract. XVI. in Ioan.). Qui rogabat, nonne credebat? Quid a me expectas audire? Dominum interroga quid de illo ſenſerit: ſequitur enim: *Dixit ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis*. Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino nullius fidei; ſed tentare cupientem de ſanitate filii ſui, qualis eſſet Chriſtus, quid eſſet, quantum poſſet. Prodigium quidem appellatum eſt, quaſi porrodicium, quod porro dicat, porro ſignificet, & futurum aliquid portendat. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. IV. cap. X.) Adeo autem Dominus ſupra omnia mutabilia vult mentem credentis attollere, ut nec ipſa miracula, quæ, quamvis divinitus, de mutabilitate corporum fiunt, a fidelibus quæri velit. GREGORIUS (homil. XXVIII. in Evang.) Sed mementote etiam quæ petiit; & aperte agnoſcetis quia in fide dubitavit. Popoſcit namque ut deſcenderet, & ſanaret filium eius: unde ſequitur: *Dicit ad eum Regulus: Domine, deſcende priuſquam moriatur filius meus*. Minus itaque in illum credidit quem non putavit poſſe ſalutem dare, niſi præſens eſſet & corpore. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIV. in Ioan.) Audi etiam qualiter adhuc terrene Chriſtum trahit, quaſi non poſſet eum poſt mortem ſuſcitare. Si autem non credens venit, & rogavit, nil mirabile. Conſueverunt enim patres ex multo amore non ſolum medicis loqui de quibus confidunt, ſed de quibus non confidunt, nihil volentes prætermittere eorum quæ ad ſalutem pertinent filiorum. Si tamen valde crederet Chriſti virtutem, non neglexiſſet etiam in Iudæam ire. GREGORIUS (homil. ead.) Sed Dominus qui rogatur ut vadat, quia non deſit ubi invitatur, indicat: ſolo iuſſu ſalutem reddidit, qui voluntate omnia creavit: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Vade, filius tuus vivit*. Hic ſuperbia noſtra retunditur, qui in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti ſunt, ſed honores, & divitias veneramur. Redemptor vero noſter, ut oſtenderet quoniam quæ alta ſunt hominibus, ſanctis deſpicienda ſunt, & quę deſpicienda ſunt hominibus, deſpicienda non ſunt ſanctis, ad filium Reguli ire noluit, ad ſervum Centurionis ire paratus fuit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Vel aliter. Illic quidem fides confirmata erat; idcirco & promiſit ire, ut diſcamus viri devotionem: hic autem adhuc imperfectus erat, & nondum noverat manifeſte quod abſens curare poterat: unde ex hoc quod non accedit Ieſus, hoc addiſcit: ſequitur enim: *Credidit homo ſermoni, quem dixit ei Ieſus: & ibat*; non tamen integre, neque ſane. ORIGENES (tom. XIV. in Ioan.) Oſtenditur autem eius dignitas, & officium ex hoc quod ſervientes illi occurrunt: unde ſequitur: *Iam autem eo deſcendente ſervi occurrerunt ei, & nuntiaverunt ei, dicentes, quia filius eius viveret*. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Qui quidem obviaverunt, non ut annuntiarent ſolum, ſed quaſi æſtimantes de reliquo ſuperfluam eſſe Chriſti præſentiam, quem credebant accedere. Quod autem Regulus non integre credidit, neque ſane, oſtenditur ex hoc quod ſequitur: *Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat*. Volebat enim ſcire utrum caſu, vel ex præcepto Chriſti hoc factum eſſet. Sequitur: *Et dixerunt ei, quia heri hora ſeptima reliquit*

(1) *P. Nicolaius habet* ob quam ſic vocabatur.

Digitized by Google

cum febris. Vide qualiter miraculum manifeſtum eſt: non enim ſimpliciter, neque ut contingit, a periculo liberatus eſt; ſed repente, & ſimul: ut appareat non eſſe ex naturæ conſequentia quod fiebat, ſed ex actione Chriſti: unde ſequitur: *Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Ieſus, Filius tuus vivit: & credidit ipſe, & domus eius tota*. AUGUSTINUS (tract. XVI.) Si ergo propterea credidit, quia nuntiatum eſt ei quod filius eius eſſet ſanus, & comparavit horam nuntiantium horæ prænuntiantis, quando rogabat, nondum credebat. BEDA. Unde datur intelligi, & in fide gradus eſſe, ſicut & in aliis virtutibus, quibus eſt initium, incrementum, atque perfectio. Huius ergo fides initium habuit cum filii ſalutem petiit; incrementum dum credidit ſermoni Domini dicentis, *Filius tuus vivit*; deinde perfectionem obtinuit nuntiantibus ſervis. AUGUSTINUS (tract. eod.) Ad ſolum ſermonem crediderunt plures Samaritani; ad illum miraculum ſola illa domus credidit ubi eſt factum: unde ſubdit Evangeliſta: *Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus, cum veniſſet a Iudaa in Galilaam*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXV.) Non ſine cauſa adiecit, ſed oſtendens quoniam ſecundo ſigno facto, nondum (1) ad perfectionem Samaritanorum nullum ſignum videntium Iudæi pervenerunt. ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Ampbibologiam autem continet præſens dictum: uno enim modo denotat quod Ieſus veniendo a Iudæa in Galilæam, duo fecit miracula; quorum ſecundum eſt factum erga filium Reguli: alio modo ſic: duobus exiſtentibus ſignis quæ Ieſus in Galilæa exercuit, ſecundum egit veniens a Iudæa in Galilæam; & hic ſenſus verus eſt. Myſtice autem per hoc quod Ieſus bis in Galilæam accedit, binus Salvatoris adventus in mundum oſtenditur: primus quidem miſericordiæ, ut vino facto convivas exhilaret; ſecundus vero ut filium Reguli ad mortem pene deductum ſuſcitet, ideſt populum Iudæorum, qui poſt plenitudinem Gentium accedet ſalvandus in fine. Magnus autem Rex Regum eſt qui conſtitutus eſt a Deo in monte Sion ſancto eius: huius qui viderunt diem, & gaviſi ſunt, Reguli dinoſcuntur. Arbitramur igitur Regulum eſſe Abraham, ægrotum vero filium eius, Iſraeliticum genus debilitatum erga cultum divinum; & ideo incaluit ignitis ſpiculis inimici, ut proinde febrire cenſeatur. Apparet autem quod præcedentibus ſanctis, poſtquam carnis exuerunt amictum, populus fuit curæ: unde legitur in Machabæis Lib. II. cap. XV. poſt mortem Hieremiæ: „ Hic eſt Hieremias „ Propheta Dei, qui plurimum orat pro „ populo. “ Abraham igitur obſecrat adiuvari a Salvatore populum infirmum. Et quidem poteſtatis verbum de Chana prodit, ubi dictum eſt, *Filius tuus vivit*; ſed verbi efficacia in Capharnaum agitur, nam ibi filius Reguli curatus eſt, quaſi in agro conſolationis morans; quod ſignificat genus quoddam debilium, non tamen omnino fructibus privatorum. Illud autem, *Niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis*, dictum illi, refertur ad multitudinem filiorum ſuorum, & ad ipſum quodammodo: ſicut enim Ioannes expectabat datum ſibi ſignum, ſcilicet *Super quem videris Spiritum deſcendentem*; ſic & præmortui ſancti adventum Chriſti in carnem & ſignis, & prodigiis manifeſtandum expectabant. Habebat autem hic Regulus non ſolum filium, ſed etiam ſervos; per quos ſignificatur materies quædam minus bene, & infirme credentium. Nec a caſu hora ſeptima deſerit filium febris: nam ſeptenarius numerus eſt quietis. ALCUINUS. Vel quia per ſeptiformem Spiritum eſt omnis remiſſio peccatorum: ſeptenarius enim in tria, & quatuor diviſus ſignificat ſanctam Trinitatem, in quatuor anni temporibus, in quatuor mundi partibus, in quatuor elementis. ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Poſſunt quoque ſignificari duo adventus Chriſti verbi ad animam: primus quidem ex facto vino præbens animæ gaudium ſpiritualis convivii; ſecundus vero omnes languoris, ac mortis reliquias amputans. THEOPHYLACTUS. Regulus autem eſt omnis homo: non ſolum quia Regi univerſorum propinquus exiſtit ſecundum animam, ſed quia & ipſe ſuper omnia principatum ſumpſit; cuius filius, ideſt mens, febricitat voluptatibus pravis, & deſideriis. Accedit autem ad Ieſum, & deprecatur ut deſcendat; ideſt, ut condeſcenſu miſericordiæ utatur, & parcat peccatis, priuſquam a voluptatum infirmitate mortificetur. Sed Dominus dicit, *Vade*; ideſt, profectum continuum circa bonum oſtendas, & tunc filius tuus vivet; ſi autem ambulare ceſſaveris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

(1) *Al.* ad altitudinem Samaritanorum.

CA-

CAPUT V.

(a) POſt hæc erat dies feſtus Iudæorum, & aſcendit Ieſus Hieroſolymam. Eſt autem Hieroſolymis probatica piſcina, quæ cognominatur Hebraice Bethſaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini deſcendebat ſecundum tempus in piſcinam, & movebatur aqua. Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ, ſanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate ſua. Hunc cum vidiſſet Ieſus iacentem, & cognoviſſet quia iam multum tempus haberet, dicit ei, Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam. Dum venio enim ego, alius ante me deſcendit. Dicit ei Ieſus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille, & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: Sabbatum eſt, non licet tibi tollere grabatum tuum. Reſpondit eis: Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis eſt ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem qui ſanus fuerat effectus, neſciebat quis eſſet. Ieſus enim declinavit a turba conſtituta in loco.

(b) Poſtea invenit eum Ieſus in templo, & dixit illi: Ecce ſanus factus es: iam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nuntiavit Iudæis, quia Ieſus eſſet qui fecit eum ſanum. Propterea perſequebantur Iudæi Ieſum, quia hæc faciebat in ſabbato. Ieſus autem reſpondit eis: Pater meus uſque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolum ſolvebat ſabbatum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.

(c) Reſpondit itaque Ieſus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non poteſt Filius a ſe facere quicquam, niſi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit: Pater enim diligit Filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit, & maiora his demonſtrabit ei opera, ut vos miremini.

(d) Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & Filius quos vult vivificat. Neque enim Pater iudicat quemquam; ſed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium ſicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit illum.

(e) Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam; & in iudicium non venit, ſed tranſiet a morte in vitam.

(f) Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo.

(g) Et poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis eſt. Nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii Dei, & procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in reſurrectionem iudicii.

(h) Non poſſum ego a meipſo facere quidquam, ſed ſicut audio, iudico; & iudicium meum iuſtum eſt: quia non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me Patris.

(i) Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me; & ſcio quia verum eſt teſtimonium eius

ius quod perhibet de me. Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine teſtimonium accipio; ſed hæc dico, ut vos ſalvi ſitis. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. Ego autem habeo teſtimonium maius Ioanne: opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia Pater miſit me. Et qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibuit de me. Neque vocem eius umquam audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis. Et verbum eius non habetis in vobis manens, quia quem miſit ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas: quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.

(k) Claritatem ab hominibus non accipio; ſed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accepiſtis me. Si alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ a ſolo Deo eſt non quæritis? Nolite putare quia ego accuſaturus ſim vos apud Patrem. Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis. Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?

(a) AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. IV: cap. x.) Poſt miraculum in Galilæa factum, inde Hieroſolymam redit: unde dicitur: *Poſt hæc erat dies feſtus Iudæorum, & aſcendit Ieſus Hieroſolymam*. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxv.) Mihi videtur quod erat dies feſtus pentecoſtes. Aſcendit autem Ieſus Hieroſolymam ſemper in diebus feſtis, ut cum eis dies feſtos faciens non videatur legi contrarius; & ob hoc multitudinem ſimplicem per ſigna, & doctrinam attrahat: maxime enim in diebus feſtis hi qui iuxta poſiti erant, concurrebant.

Sequitur: *Eſt autem Hieroſolymis probatica piſcina, quæ cognominatur Hebraice Bethſaida, quinque porticus habens*. ALCUINUS. Probaton Græce, ovis dicitur: probatica ergo piſcina (1) pecuaria dicitur, ubi ſacerdotes cadavera hoſtiarum abluebant. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.). Decebat quidem baptiſma dari peccata purgans, cuius imago præſcripta fuit in piſcina, & in aliis pluribus. Et primum quidem dedit Deus aquam expurgantem corporum ſordes, & inquinationes, non exiſtentes, ſed opinatas, puta ea (2) quæ a funere, & quæ a lepra, & quæ ab aliis talibus; deinde infirmitates diverſas (3) per aquas facit ſolvi: unde ſequitur: *In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum*. Volens enim Deus propinquius adducere ad baptiſmi donum, non adhuc inquinamenta ſolum mundat, ſed etiam ægritudines ſanat: ſicut enim miniſtri qui prope Regem ſunt, his qui ſunt a longe clariores ſunt; ita & in figuris fit. Non autem ſimpliciter ſanabat aquarum natura, ſemper enim hoc fieret, ſed in Angeli deſcenſione: unde ſequitur: *Angelus autem Domini deſcendebat ſecundum tempus in piſcinam, & movebatur aqua*. Sic enim & in baptizatis non ſimpliciter aqua operatur; ſed cum Spiritus ſancti acceperit gratiam, tunc omnia ſolvit peccata. Angelus enim deſcendens turbabat aquam, & ſanativam imponebat virtutem, ut diſcant Iudæi quoniam multo magis Angelorum Dominus omnes ægritudines animæ ſanare poteſt. Sed tunc quidem infirmitas impedimentum volenti curari fiebat: ſubditur enim: *Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ, ſanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate*. Nunc autem unuſquiſque accedere poteſt: non enim Angelus eſt qui turbat aquam, ſed Angelorum Dominus, qui omnia operatur. Sed etſi orbis terrarum univerſus veniat, gratia non conſumitur, ſed ſimilis manet: ſicut enim ſolares radii per unamquamque illuminant diem, & non conſumuntur, neque a multa largitione minor fit ſolis lux; ita & multo amplius Spiritus ſancti actio in nullo minuitur a multitudine eorum qui potiuntur ea. Hoc autem fiebat, ſcilicet ut unus tantum poſt motionem aquæ ſanaretur, ut qui didi-

(1) *Al.* peculiaris. (2) *Al.* quæ a morbo. (3) *Al.* per quas.

Digitized by Google

didicerant quoniam in aqua ægritudines corporis ſanabantur, in hoc per multum tempus exercitati, facile crederent quod & ægritudines animæ aqua ſanare poteſt. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Plus eſt autem quod Chriſtus vitia ſanavit animarum quam quod ſanavit languores corporum mortuorum. Sed quia ipſa anima non eum noverat, a quo ſananda erat, & oculos habebat in carne, unde facta corporalia videret, & nondum habebat in corde, unde Deum latenter cognoſceret; fecit quod videri poterat, ut ſanaretur unde videri non poterat. Ingreſſus eſt locum ubi iacebat multitudo languentium, de quibus elegit unum ut ſanaret, de quo ſubditur: *Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate ſua.* CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI.) Non autem confeſtim eum a principio ſanavit, ſed primum eum familiarem ſibi fecit, per interrogationem futuræ fidei faciens viam. Non autem expetit fidem, ut in cæcis fecit, dicens Matth. IX. „Creditis quia poſſum hoc facere?“ quia hic nondum noverat eum manifeſte quis eſſet. Nam alii quidem ex aliis eius virtutem cognoſcentes, convenienter hæc audiebant; alii vero nondum eum cognoſcentes, ſed per ſigna eum cognituri, poſt miracula requiruntur de fide: unde ſequitur: *Hunc cum vidiſſet Ieſus iacentem, & cognoviſſet quia multum iam tempus haberet, dicit ei, Vis ſanus fieri?* Non hoc quærit, ut diſcat (hoc enim ſuperfluum eſſet) ſed ut oſtenderet illius patientiam, qui triginta & octo annos habens, per unumquemque annum eripi ab ægritudine expectans, aſſidebat, & non deſiſtebat; & ut cognoſcamus propter quam cauſam dimittens alios, ad hunc venit. Et non dicit, Vis, te curabo? nondum enim aliquid magnum imaginabatur ille de Chriſto. Non autem turbatus eſt ad interrogationem, neque dixit, Iniuriari mihi veniſti, quando interrogas ſi volo ſanus fieri; ſed manſuete reſpondet: ſequitur enim: *Reſpondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam: dum venio enim ego, alius ante me deſcendit.* Non noverat quis eſſet qui interrogabat, neque quod curaturus eſſet eum; opinabatur autem fortaſſe utilem ſibi fore Chriſtum ad mittendum eum in aquam. Sed Chriſtus oſtendit quod verbo omnia poteſt facere: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Surge, toll. grabatum tuum, & ambula.* AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Tria dixit; ſed *ſurge*, non operis imperium fuit, ſed operatio ſanitatis; ſano autem duo imperavit: *Tolle, grabatum tuum, & ambula.* CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVI. in Ioan.) Intuere, divinæ ſapientiæ ſuperabundantiam. Non ſolum ſanat, ſed & lectum portare iubet, ut & credibile faceret miraculum, & nullus exiſtimet phantaſiam eſſe quod factum eſt. Non enim, niſi certiſſime, & vehementer compacta eſſent membra, lectulum ferre poſſent. Audiens autem languidus quoniam cum poteſtate, & velut iubens dixit, *Surge, tolle grabatum tuum*, non deriſit dicens: Angelus deſcendit, & turbat aquam, & ſolum unum curat; tu autem homo exiſtens ex ſolo præcepto ſperas te magis Angelis poſſe? Sed audivit, & non diſcredidit ei qui iuſſit, & ſanus factus eſt: unde ſequitur: *Et ſtatim ſanus factus eſt homo, & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat.* BEDA. Multum quippe inter ſanationem Domini, & quæ a medicis infertur, diſtare probatur: hæc videlicet voce iubentis, & mox impletur; illa vero per multa temporis intervalla aliquoties perficitur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI.) Igitur mirabile quidem eſt hoc; quæ autem ſequentur multo maiora erunt: nam in initio quidem nullo moleſtante ſuaderi non ita mirabile eſt, ſicut quod poſt inſanientibus Iudæis, & accuſantibus, Chriſto obedivit, ut oſtendit Evangeliſta conſequenter, dicens: *Erat autem ſabbatum in ille die. Dicunt ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: Sabbatum eſt, non licet tibi tollere grabatum tuum.* AUGUSTINUS (tract. XVII.) Non calumniabantur Domino, quia ſanum fecerat ſabbato, (1) quia eis reſpondere poſſet, quia ſi cuiuſquam iumentum in puteum cecidiſſet, utique die ſabbati erueret illud, & ſalvaret; ſed ei qui portabat grabatum ſuum; quaſi dicant: Si ſanitas non erat differenda, numquid & opus fuerat imperandum? Sed ille auctorem ſanitatis ſuæ obiiciebat calumniatoribus: unde ſequitur: *Reſpondit eis: Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula*; quaſi dicat: Quare non acciperem iuſſionem a quo acceperam ſanitatem? CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI.) Nimirum ſi malignari vellet, poterat dicere: Si crimen eſt, accuſate eum qui iuſſit, & deponam lectulum; ſed & curationem utique occultaſſet: etenim ſciebat (2) non ita eos id reprehendere ex ſabbati ſolutione,

ſicut

(1) *Al.* quaſi. (2) *Al.* non ita eos eſſe morſos ex ſabbati ſolutione &c.

ſicut ex infirmitatis ſanatione. Sed neque hoc occultavit, neque veniam petiit; ſed clara voce beneficium confeſſus eſt. Illi vero maligne interrogaverunt: unde ſubditur: *Interrogaverunt ergo eum: Quis eſt ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula?* Non dicunt, Quis eſt qui fecit te ſanum? ſed in medium inducunt id quod tranſgreſſio æſtimabatur. Sequitur: *Is autem qui ſanus fuerat effectus neſciebat quis eſſet. Ieſus autem declinavit a turba conſtituta in loco.* Et primum quidem ut eo abſente teſtimonium inſuſpicabile fieret: qui enim adeptus fuerat ſanitatem, idoneus erat beneficii teſtis: demum ut non plus faceret furorem illorum accendi. Solus enim viſus eius cui invidetur, non parvam invidentibus immittit ſcintillam. Propterea diſcedens permiſit ab ipſis ſuum factum examinari. Quidam æſtimant hunc paralyticum eſſe eum qui in Matthæo poſitus eſt; ſed non eſt: ille enim multos habebat ſui curam habentes, & eum ferentes; hic autem nullum. Sed & locus utrorumque diverſus eſt. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Si quidem mediocri corde, & humano ingenio conſideremus hoc miraculum facientem, (1) quod ad poteſtatem pertinet, non magnum aliquid fecit, & quod ad benignitatem, parum fecit. Tot iacebant, & unus curatus eſt, cum poſſet uno verbo omnes erigere. Quid ergo intelligendum eſt, niſi quia poteſtas illa, & bonitas magis agebat quid animæ in factis eius pro ſalute ſempiterna intelligerent, quam quid pro temporali ſalute (2) corpora mererentur? In illis enim factis quicquid temporaliter ſanatum eſt, in membris mortalibus in fine defecit; anima quæ credidit, ad vitam æternam tranſitum fecit. Piſcina iſta, & aqua illa populum mihi videtur ſignificaſſe Iudæorum: ſignificari enim populus nomine aquarum, aperte nobis indicat Apocalypſis Ioannis. BEDA (in v. cap. Ioan.) Bene autem piſcina probatica fuiſſe deſcribitur. Ille enim populus ovis nomine ſignificatur, ſecundum illud Pſalmi XCIV., „Nos „populus tuus, & oves gregis tui." AUGUSTINUS (tract. XVII.) Aqua ergo illa, ideſt populus ille, quinque libris Moyſi tamquam quinque porticibus claudebatur; ſed illi libri prodebant languidos, non ſanabant: lex enim peccatores convincebat, non abſolvebat. BEDA. Denique multa genera languentium in eadem (3) iacuerunt; cæci ſcilicet qui ſcientiæ lumine carent; claudi, qui ad ea quæ iubentur implenda, vires non habent; aridi, qui ſupernæ dilectionis pinguedine carent. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Venit autem Chriſtus ad populum Iudæorum, & faciendo magna, docendo utilia, turbavit peccatores, ideſt aquam, præſentia ſua, & excitavit ad paſſionem ſuam. Sed latens turbavit: „ſi enim cognoviſſent, numquam „gloriæ Dominum crucifixiſſent:" I. Corinth. II. Subito enim videbatur aqua turbata, & a quo turbabatur non videbatur. Deſcendere ergo in aquam turbatam, hoc eſt humiliter credere in Domini paſſionem. Ibi ſanabatur unus, ſignificans Eccleſiæ unitatem; poſtea quiſquis (4) veniret non ſanabatur: quia quiſquis præter unitatem fuerit, ſanari non poterit. Væ illis qui oderunt unitatem, & partem ſibi faciunt in hominibus. Habebat autem triginta & octo annos in infirmitate qui ſanatus eſt: hic enim numerus ad languorem pertinet magis quam ad ſanitatem. Quadragenarius enim numerus ſacratus nobis in quadam perfectione commendatur: quia lex in decem præceptis data eſt, & prædicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus commendatur: denarius autem per quatuor multiplicatus ad quadragenarium pervenit. Vel quia per Evangelium, quod quatuor libros habet, impletur lex. Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis, & lex non impletur niſi in gemino præcepto caritatis, quid miraris, quia languebat qui quadraginta, minus duos, habebat? Neceſſarius erat illi homo ad ſanitatem; ſed homo ille qui & Deus eſt: & quia illum iacentem duobus minus invenit, (5) duo quædam iubendo, quod minus erat implevit. In duobus enim Domini iuſſis duo præcepta ſignificata ſunt caritatis. Dei dilectio prior eſt ordine præcipiendi, proximi autem dilectio prior eſt ordine faciendi. Dicit ergo, *Tolle grabatum tuum*; quaſi diceret: Cum eſſes languidus, portabat te proximus tuus: ſanus factus es, porta proximum tuum. Dicit etiam, *Ambula*. Sed quo iter agis niſi ad Dominum Deum tuum? BEDA (cap. v. num. 30.) Quid enim eſt dicere, *Surge, & ambula*, niſi a torpore, & ignavia, in quibus prius iacebas, erigere, & in bonis operibus proficere ſtude? *Tolle grabatum tuum*, ideſt proximum tuum, a quo portaris, & ipſe patienter to-

(1) *Al.* quod ad pietatem pertingit, non magnum &c. (2) *Al.* corporis. (3) *Al.* iacuerunt. (4) *Al.* venerit. (5) *Al.* quia duo quædam.

tolera. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Porta ergo eum cum quo ambulas, ut ad eum pervenias cum quo manere deſideras. Ille autem nondum Ieſum noverat, quia & nos credimus in eum, quem non videmus: & ut non videatur declinat a turba. Quadam ſolitudine intentionis videtur Deus: turba ſtrepitum habet; viſio iſta ſecretum deſiderat.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII. in Ioan.) Curatus homo non ſeceſſit ad nundinas, neque voluptati, aut vanæ gloriæ dedit ſeipſum; ſed in templo converſabatur, quod maxime religionis eſt ſignum: unde dicitur: *Poſtea invenit eum Ieſus in templo*. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Dominus quidem Ieſus & in turba eum videbat, & in templo. Ille autem languidus Ieſum in turba non agnoſcit, in templo agnoſcit in loco ſacrato. ALCUINUS. Quia ſi gratiam conditoris cognoſcere volumus, & ad eius viſionem venire, fugienda eſt turba cogitationum, & affectuum pravorum, declinanda ſunt pravorum conventicula, fugiendum eſt ad templum, ut noſipſos templum Dei ſtudeamus facere, quos Deus inviſere, & in quibus manere dignetur.

Sequitur: *Et dixit illi: Ecce ſanus factus es; iam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII.) Ubi prius diſcimus quod ex peccatis ei nata eſt hæc ægritudo: quia enim ſæpius animam in nobis ægrotantem inſenſibiliter habemus, corpus autem, & ſi parvam ſuſceperit læſionem, omne (1) facimus ſtudium, ut ab infirmitate liberemur; propterea Deus punit corpus pro his quæ anima deliquit: ſecundo vero quod verus eſt gehennæ ſermo: tertio quod longum eſt, & infinitum ſupplicium. Dicunt enim quidam: Numquid quia in brevi temporis momento adulteratus ſum, immortaliter crucior? Vide quod hic tanto tempore pro peccatis cruciabatur: non enim temporis menſura peccata iudicantur, ſed ipſa delictorum natura. Cum his autem & illud diſcimus, quod ſi gravem ſuſtineamus pœnam pro prioribus peccatis, deinde in eadem inciderimus, graviora patiemur; & hoc decenter: qui enim neque ſupplicio factus eſt melior, ut inſenſibilis de reliquo, & contemptor, ad maius ducetur tormentum. Si autem hic non omnes pro peccatis torquentur, non confidamus: nihil enim nos hic pati pro peccatis ſignum eſt maioris illic futuri ſupplicii. Non autem omnes ægritudines ſunt ex peccatis, ſed plures. Quædam enim & a pigritia fiunt, quædam propter probationem, ſicut in Iob. Sed propter quid paralytico huic Chriſtus de peccatis mentionem facit? Quidam huic paralytico detrahentes, dicunt eum Chriſti fuiſſe accuſatorem, & propter hoc hæc audiſſe; quid igitur dicent de paralytico qui eſt apud Matthæum cap. IX.? etenim & illi dictum eſt: „ Dimittuntur tibi peccata tua.“ Neque etiam Chriſtus hunc incuſat de præteritis, ſed ad futurum eum munit ſolum. Alios igitur curans, peccatorum non meminit: quia his paralyticis ex peccatis ægritudines ſunt factæ, aliis autem ex infirmitate naturali. Vel per hos reliquos omnes admonet. Cum his autem & illud eſt dicere, quoniam multam vidit ineſſe animæ huius patientiam, & ut valentem ſuſcipere admonitinem eum admonet. Tribuit autem ſignum ei propriæ deitatis: dicendo enim, *Non amplius pecces*, oſtendit ſe ſcire omnia quæ ab eo facta erant delicta. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Nunc autem ille, poſtea quam vidit Ieſum, & cognovit eum auctorem ſalutis ſuæ, non fuit piger in evangelizando quem viderat: unde ſequitur: *Abiit ille homo, & nuntiavit Iudæis quia Ieſus erat qui fecit eum ſanum*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVII. in Ioan.) Non ita inſenſibilis erat ut poſt tantum beneficium, & admonitionem maligna mente hoc dicat. Si enim detrahere vellet, ſanitatem tacens, tranſgreſſionem dixiſſet; ſed hoc non fecit: non enim dixit, quoniam Ieſus eſt qui dixit, *Tolle grabatum tuum*, quod videbatur Iudæis crimen eſſe; ſed dixit: Quoniam Ieſus eſt qui me ſanum fecit. AUGUSTINUS (tract. XVIII.) Sic igitur ille annuntiabat, & illi inſaniebant: unde ſequitur: *Propterea perſequebantur Iudæi Ieſum, quia hæc faciebat in ſabbato*. Manifeſtum enim opus corporale factum erat ante oculos Iudæorum, non ſanitas corporis, ſed deportatio grabati, quæ non videbatur ita neceſſaria quemadmodum ſanitas. Aperte ergo dicit Dominus, ſacramentum ſabbati, & ſignum obſervandi unius diei ad tempus datum eſſe Iudæis; impletionem vero ipſam ſacramenti in illo veniſſe, (2) cum ſequitur: *Ieſus autem reſpon-*

(1) *Al.* facit. (2) *Al.* conſequitur. *Nicolai* unde ſequitur.

reſpondit eis : *Pater meus uſque modo operatur*, *& ego operor*; a quaſi dicat: Nolite putare quia ſabbato ita requievit Pater meus ut ex illo non operetur; ſed ſicut ipſe nunc operatur ſine labore, operor & ego . Sed ideo dictum eſt , Deum requieviſſe , quia iam creaturam nullam condebat poſtquam perfecta ſunt omnia . Quietem vero propterea appellavit Scriptura, ut nos admoneret poſt bona opera quieturos . Et ſicut Deus poſtquam fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam , & perfecit omnia opera ſua bona valde , requievit ſeptimo die; ſic & tibi requiem non ſperes , niſi cum redieris ad ſimilitudinem in qua factus es, quam peccato perdidiſti , & niſi cum bona fueris operatus. AUGUSTINUS IV. ſuper Geneſim ad litteram (cap. I.) Dici ergo probabiliter poteſt, ad ſervandum ſabbatum Iudæis fuiſſe præceptum in umbra futuri, quæ ſpiritualem requiem ſignificaret; quam Deus exemplo quietis ſuæ fidelibus bona opera facientibus arcana ſignificatione pollicebatur. AUGUSTINUS ſuper Ioannem b . Erit enim ſabbatum huius ſæculi cum tranſierint ſex ætates, quaſi ſex dies ſæculi : tunc enim ventura eſt requies, quæ promittitur ſanctis. AUGUSTINUS IV. ſuper Geneſ. ad litteram c (cap. XII.) Cuius etiam quietis ipſe Dominus Ieſus myſterium ſua ſepultura confirmavit: ipſo quippe die ſabbati requievit in ſepulcro, poſtquam ſexto die conſummavit opera ſua, quando ait infra XIX. *Conſummatum eſt*. Quid ergo mirum ſi Deus iſtum diem, quo erat Chriſtus in ſepultura quieturus , volens etiam hoc modo prænuntiare, ab operibus ſuis in uno die requievit, deinceps operaturus ordinem ſæculorum ? d Poteſt etiam intelligi, Deum requieviſſe a condendis generibus creaturæ, quia ultra iam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem uſque nunc, & ultra operatur eorumdem generum adminiſtrationem, quæ tunc inſtituta ſunt , non ut ipſo ſaltem die ſeptimo potentia eius a cæli, & terræ , omniumque rerum quas condiderat gubernatione ceſſaret ; alioquin continuo dilaberentur : creatoris namque potentia cauſa eſt ſubſiſtendi omni creaturæ ; quæ ab eis quæ creata ſunt regendis ſi aliquando ceſſaret, ſimul & eorum ceſſaret ſpecies , omniſque natura concideret. Neque enim ſicut ſtructuram ædium cum fabricaverit quis abſcedit, atque illo ceſſante ſtat opus eius; ita mundus vix ictu oculi ſtare poteſt , ſi ei Deus regimen ſuum ſubtraxerit . Proinde, (1) quod Dominus ait , *Pater meus uſque modo operatur*, continuationem quamdam operis eius , quæ univerſam creaturam continet , atque adminiſtrat , oſtendit . Aliter enim poſſet intelligi, ſi diceret , Et nunc operatur ; ubi non eſſet neceſſe ut operis continuationem acciperemus. Aliter autem cogit intelligi, cum ait, *Uſque nunc*, ex illo ſcilicet quo cuncta cum conderet operatus eſt . AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. XVII.) Ergo tamquam diceret Iudæis : (2) Quid expectatis ut non operer ſabbato ? Sabbati dies vobis ad ſignificationem meam præceptus eſt . Opera Dei attenditis , per me facta ſunt omnia . Operatus eſt Pater lucem; ſed dixit ut fieret. Si dixit, Verbo operatus eſt, & Verbum eius ego ſum. Pater meus & tunc operatus eſt cum fecit mundum, & uſque nunc operatur cum regit mundum : ergo & per me fecit cum fecit, & per me regit cum regit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII.) Et quidem Chriſtus, cum diſcipulos excuſare oportebat, David conſervum eorum in medium ferebat ; quando vero de ſeipſo erat accuſatio, ad Patrem refugit . Conſiderandum etiam, quod neque ut homo ſolum excuſat , ſed neque ut Deus ſolum ; ſed quandoque hoc , quandoque illo modo . Volebat enim utrumque credi , & condeſcenſionis diſpenſationem, & deitatis dignitatem. Unde hic æqualitatem ſui ad Patrem oſtendit , & in dicendo eum Patrem ſingulariter (dicit enim, *Pater meus*) & in agendo eadem illi (dicit enim, *Et ego operor*) unde ſequitur: *Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere , quia non ſolum ſolvebat ſabbatum , ſed & Patrem ſuum dicebat Deum*. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Non quomodocumque, (3) ſed quia æqualem ſe fecit Deo : nam omnes dicimus Deo ,

„ Pa-

(1) *Al.* quidem, *Nicolaius* quod & Dominus &c. (2) *Edit. Romana an.* 1570. *& Veneta an.* 1593. *legunt*. Quid alias expectatis, perſuaderis ut non operetur ſabbato? (3) *Al.* ſed quid!

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Et inferius tract. XX. b Inſinuat aliquo modo paulo poſt initium tract. XX. ſed nullibi expreſſe ſub his verbis occurrit. Habet etiam aliqua ex his quo ad ſenſum Lib. I. de Geneſ. contra Manichæos cap. XXIII. & epiſt. CXIX. quam ad Ianuarium ſcribit cap. IX. & X. c Cap. I. ut ſupra. d Cap. XII.

„ Pater noſter qui es in cælis : “ Matth. VI. Legimus & Iudæos dixiſſe Eſai. LXIII. „ Cum tu ſis pater noſter. “ Ergo non hic iraſcebantur, quia patrem ſuum dicebat Deum, ſed quod longe alio modo quam homines. AUGUSTINUS de Conſenſu Evang. (Lib. IV. cap. X.) Dicendo enim, *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor*, quod ei eſſet æqualis voluit intelligi, conſequens eſſe oſtendens ut quoniam Pater operatur, & Filius operetur: quia Pater ſine Filio non operatur. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVII.) Si vero non naturalis eſſet Filius, nec eiuſdem ſubſtantiæ, hæc excuſatio maior accuſatione eſſet. Non enim præfectus regalem legem tranſgrediens poterit effugere, ſi accuſatus ſe excuſet dicens, quoniam & Rex ſolvit legem. Sed quia par eſt dignitas Filii ad Patrem, propterea perfecta excuſatio eſt. Sicut (1) igitur Pater operans ſabbato, abſolutus eſt a crimine, ita & Filius. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Ecce intelligunt Iudæi quod non intelligunt Arriani: Arriani quippe inæqualem dicunt Filium Patri, & inde hæreſis pulſat Eccleſiam. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII.) Qui vero nolunt cum bona mente hoc ſuſcipere, dicunt quod Chriſtus non fecit ſe æqualem Deo, ſed Iudæi hoc ſuſpicabantur; ſed ad hoc per ea quæ ſupra dicta ſunt ſuperveniamus. Manifeſtum enim eſt quod Iudæi perſequebantur Chriſtum, & quod ſolvebat ſabbatum, & quod dicebat Patrem ſuum Deum: unde & quod (2) conſequenter additur, *Æqualem ſe faciens Deo*, adheret præmiſſis in veritate. HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Expoſitio enim eſt Evangeliſtæ cauſam demonſtrantis cur Dominum Iudæi interficere vellent. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII.) Et iterum, ſi ipſe hoc ipſum volebat aſtruere, ſed Iudæi hoc inaniter ſuſpicabantur; non dimiſiſſet Dominus eorum mentem in errore, ſed correxiſſet: neque enim Evangeliſta hoc tacuiſſet, ſicut ſupra II. de eo quod dictum eſt, *Solvite templum hoc*. AUGUSTINUS (tract. XVII.) Non tamen Iudæi intellexerunt Chriſtum eſſe Filium Dei, ſed intellexerunt in verbis Chriſti quia talis commendaretur Filius Dei quod æqualis eſſet Deo. Quia ergo neſciebant, talem tamen prædicari agnoſcebant, ideo dicit, *Æqualem ſe faciens Deo*. Non autem ipſe ſe faciebat æqualem, ſed ille illum genuerat æqualem.

(c) HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Ad violati ſabbati obiectum ſibi reatum dixerat: *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor*: ut uſurpaſſe hoc (3) ex auctoritate intelligeretur exempli; ſignificans tamen hoc quod ipſe ageret, Patris opus eſſe intelligendum, quia ipſe in ſe operaretur operante: & rurſum adverſum eam invidiam, quod ſe Deo æquaſſet paterni nominis uſurpatione, volens & nativitatem confirmare, & naturæ virtutem profiteri, reſpondit: unde dicitur: *Reſpondit itaque Ieſus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non poteſt Filius a ſe facere quicquam, niſi quod viderit Patrem facientem*. AUGUSTINUS (tract. XX.) Quidam qui Chriſtianos ſe haberi volunt, Arriani hæretici dicentes ipſum Filium Dei qui ſuſcepit carnem, minorem eſſe quam Pater eſt, capiunt ex his verbis cauſam calumniæ, & reſpondent nobis: Videtis quia Dominus Ieſus cum adverteret Iudæos ex hoc moveri, quia Patri Deo æqualem ſe faceret, talia verba ſubiunxit, ut ſe æqualem non eſſe monſtraret: qui enim non poteſt, inquiunt, a ſe facere quicquam niſi quod viderit Patrem facientem, utique minor eſt, non æqualis. Sed ſi Deus erat Verbum, & eſt Deus maior, & Deus minor, duos Deos colimus, non unum Deum. HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Ne igitur exæquatio illa (4) per nomen naturamque Filii fidem nativitatis auferret, ait Filium a ſe nihil facere poſſe. AUGUSTINUS (tract. XVIII.) Tamquam diceret: Quid ſcandalizati eſtis, quia Patrem meum dixi Deum, & quia æqualem me feci Deo? Ita ſum æqualis, ut ille me genuerit, (5) non ut ille a me, ſed ego ab illo ſim. Filio hoc eſt eſſe quod poſſe. Quia ergo ſubſtantia Filii de Patre eſt, ideo potentia Filii de Patre eſt: quia ergo Filius non eſt a ſe, ideo non poteſt a ſe. Sic ergo *non poteſt Filius a ſe facere quidquam, niſi quod viderit Patrem facientem*: quia videre Filii hoc eſt natum eſſe de Patre; non alia viſio eſt eius, & alia ſubſtantia eius: totum quod eſt, de Patre eſt. HILARIUS (ante med.) Ut autem maneret ſalutaris in Patre, & Filio confeſſionis noſtræ ordo, naturam nativitatis oſtendit, quæ poteſtatem efficiendi non per incrementa indultarum ad unumquodque o-

 pus

(1) *Al. deeſt* igitur. (2) *Al.* convenienter. (3) *Al.* ex auctoris intelligeretur exemplis. (4) *Quatuor ſæpe indicata exempla legunt* per nomen naturam nativitatis, quæ Filii eſt, auferret eidem, ait Filium &c. (5) *Al.* non ut ille a me, ſed ego ab illo ſim Filius. Hoc eſt eſſe quod poſſe. *Nicolaius autem ſic.* Ita ſum æqualis ut ille me genuerit; ita æqualis ut non ille a me, ſed ego ab illo ſim: Filio autem hoc eſt eſſe &c.

pus virium ſumeret, ſed de cognitione præſumeret; præſumeret autem non de aliquo operis corporalis exemplo, ut quod prius Pater faceret, id poſtea Filius facturus eſſet; ſed cum ex Patre Filius eſſet natus per virtutis, ac naturæ in ſe paternæ conſcientiam, nihil niſi quod Patrem facientem vidiſſet, Filium facere poſſe teſtatus eſt. Non enim corporalibus modis Deus videt, ſed viſus ei omnis in virtute naturæ eſt. AUGUSTINUS II. de Trin. (cap. I.) Hoc autem ſi propterea dictum acceperimus, quia in forma accepta ex creatura minor eſt Filius, conſequens erit ut prior Pater ſuper aquas ambulaverit, & cetera quæ Filius in carne apparens inter homines ſecit, ut poſſit Filius ea facere. Quis autem vel delirus iſta ſentiat? AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xx.) Ambulatio tamen illa carnis ſupra mare a Patre fiebat per Filium. Quando enim caro ambulabat, & divinitas Filii gubernabat, Pater abſens non erat, cum Filius dicat infra xiv. *Pater in me manens ipſe facit opera.* Cum ergo dixiſſet: *Non poteſt Filius a ſe facere quidquam*: ne forte carnalis ſubreperet intellectus, ut faceret ſibi homo quaſi duos fabros, unum magiſtrum, alterum diſcipulum; ut quomodo ille fecit arcam, iſte faciat alteram, ſecutus ait: *Quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit.* Non ait, Quæcumque Pater facit, & Filius alia ſimilia facit, ſed hæc eadem. Mundum Pater, mundum Filius, mundum Spiritus ſanctus. Si unus Deus Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, unus mundus factus a Patre per Filium in Spiritu ſancto. Hæc ergo eadem facit. Addit autem *ſimiliter*, ne alius error in animo naſceretur. Videtur enim corpus hoc idem facere quod animus, ſed non ſimiliter; : animus enim imperat corpori: corpus viſibile eſt, animus inviſibilis. Ut faceret aliquid ſervus, iubente domino fecit: idem ab utroque factum eſt; ſed numquid ſimiliter? Non ergo ſic Pater, & Filius; ſed hæc eadem facit, & ſimiliter facit, ut intelligamus ſimili potentia facere Filium eadem ipſa quæ facit Pater. Æqualis igitur eſt Patri Filius. HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Vel aliter. *Omnia*, & *eadem* ad oſtendendam naturæ virtutem locutus eſt. Eſt igitur natura eadem, cum eadem omnia poſſe naturæ ſit. Ubi vero ſimiliter per Filium omnia eadem fiunt, ſimilitudo operum (1) ſolitudinem operantis excluſit. (2) Hęc igitur eſt veræ nativitatis, & fidei noſtræ intelligentia, quia ſub una hac ſignificatione teſtantur & ſimiliter facta nativitatem, & eadem facta naturam. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxvii.) Vel aliter. Totum quod dicitur, *A ſemetipſo non poteſt Filius facere quidquam*, intelligendum eſt quia nihil contrarium Patri, nihil alienum ab eo facere poteſt. Ideo autem non dicit, quoniam nihil contrarium facit, ſed quoniam *non poteſt facere*, ut hinc oſtendat indiſſimilitudinem & certitudinem paritatis. Non enim imbecillitatem Filii, ſed multam eius virtutem oſtendit hoc verbum. Sicut enim cum dicimus, Impoſſibile eſt Deum peccare, non imbecillitatem eius accuſamus, ſed ineffabilem quamdam virtutem eius teſtamur; ita cum dicit Filius, Non poſſum a meipſo facere quidquam, hoc dicit, quoniam impoſſibile eſt eum facere aliquid contrarium Patri. AUGUSTINUS contra ſerm. Arrianorum (cap. xiv.) Hoc autem non deficientis eſt, ſed in eo quod de Patre natus eſt, permanentis; tamque laudabile eſt omnipotentem non poſſe mutari, quam laudabile eſt quod omnipotens non poteſt mori. Poſſet enim Filius facere quod non vidiſſet Patrem facientem, ſi poſſet facere quod per illum non facit Pater; hoc eſt, ſi poſſet peccare: neque naturæ immutabiliter bonæ quæ a Patre eſt genita conveniret. Hoc autem quia non poteſt, non deficienter non poteſt, ſed potenter. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxvii.) His autem quæ dicta ſunt atteſtatur quod ſequitur: *Quæcumque enim ille fecerit, hæc ſimiliter & Filius facit.* Si enim per ſeipſum Pater omnia facit, & Filius per ſeipſum facit, ut hoc quod dicit *ſimiliter*, maneat; vides qualiter intelligentia eſt excelſa, humilitatis autem verba. Si (3) enim humilius producit verba quædam, non mireris: quia enim perſequebantur eum excelſa audientes, & contrarium Deo eſſe æſtimabant, parum per verba remiſit. AUGUSTINUS (tract. xxi.) Cum ergo dixiſſet & ſe eadem facere, & ſimiliter quæ facit Pater, ſubdit: *Pater enim diligit Filium, & omnia demonſtrat ei quæcumque ipſe facit.* Ad hoc quod ſupra dixit, *Niſi quod viderit Patrem facere*, videtur pertinere & quod *omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit*. Sed rurſus mortalis cogitatio perturbatur: dicet enim aliquis: Seorſum facit Pater, ut poſſit Filius videre quod facit; velut ſi faber doceat filium artem ſuam, & demonſtret ei quid-

(1) *Nicolai legit* ſimilitudinem. (2) *Quatuor iam relata exempla legunt.* Hæc igitur eſt vera fidei noſtræ intelligentia. (3) *Forte* autem.

Digitized by Google

quidquid ſacit, ut poſſit & ipſe ſacere quod viderit patrem ſacientem. Cum ergo Pater facit, Filius non ſacit, ut poſſit videre Filius quod Pater ſacit. *a* Porro ſi fixum atque inconcuſſum tenemus, quia per Filium omnia Pater facit, antequam ſaciat demonſtrat Filio. *b* Ubi etiam demonſtrat Filio Pater quod facit niſi in ipſo Filio, per quem facit? Si enim Pater exemplo faciat, & Filius attendat manus Patris quemadmodum faciat, ubi eſt illa inſeparabilitas Trinitatis? *c* Non ergo faciendo demonſtrat Pater Filio, ſed demonſtrando facit per per Filium. Videt enim Patrem Filius demonſtrantem antequam aliquid fiat, & ex demonſtratione Patris, & viſione Filii fit quod fit a Patre per Filium. Sed dices: Oſtendo filio meo quod volo facere, & facit ipſe, atque ego per ipſum. (1) Sed verba dicturus es (2) filio tuo. Sed ipſe Filius eſt Verbum Patris. Numquid ergo per Verbum loqueretur ad Verbum? An quia Filius magnum eſt Verbum, minora verba tranſitura erant inter Patrem & Filium, & ſonus aliquis, & quaſi creatura quædam temporalis exitura erat ex ore Patris, & percuſſura aurem Filii? Remove omnia corporalia: ſimplicitatem vide, ſi ſimplex es; ſi non potes comprehendere quid ſit Deus, vel hoc comprehende quid non Deus ſit. Multum proficies, ſi non aliud quam eſt ſenſeris de Deo. In mente tua vide quod volo dicere; in qua video memoriam, & cogitationem. Demonſtrat memoria tua cogitationi tuæ Carthaginem, & quod in illa erat antequam intenderes, converſæ ad ſe cogitationi oſtendit. Ecce facta eſt a memoria demonſtratio, facta eſt in cogitatione viſio, & nulla verba in medio cucurrerunt, nullum ex corpore ſignum datum eſt; ſed tamen omnia quæ in memoria tenes, forinſecus accepiſti. Pater quæ demonſtrat Filio, non accepit extrinſecus: intus totum agitur, quia nihil creaturarum eſſet extrinſecus, niſi Pater hoc feciſſet per Filium: & eam Pater demonſtrando fecit, quia per Filium videntem fecit. Sic ergo demonſtrans Pater Filii viſionem gignit, quemadmodum Pater Filium gignit. Demonſtratio quippe generat viſionem, non viſio demonſtrationem. Quod ſi purius, & perfectius intueri valeremus, fortaſſis inveniremus nec aliud eſſe Patrem, aliud eius demonſtrationem, nec aliud Filium, aliud eius viſionem. HILARIUS VII. de Tri. (ante med.) Non igitur per ignorationem credendus eſt unigenitus Deus doctrina demonſtrationis eguiſſe. Demonſtratio enim operum nihil aliud hic nobis præterquam nativitatis fidem ingerit, ut ſubſiſtentem Filium ex ſubſiſtente Deo Patre credamus. AUGUSTINUS (tract. XXI.) Videre enim Patrem hoc eſt illi eſſe Filium. Sic ergo demonſtrat Pater omnia quæ facit Filio, ut a Patre videat omnia Filius. Videndo enim natus eſt, & ab eo eſt illi videre a quo eſt illi eſſe, & natum eſſe, & permanere. HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Neque autem (3) incircumſpectum ſe cæleſtis ſermo egit, ne forte diverſę naturæ ſignificatio ſub occaſione dicti ambigui ſubreperet. Demonſtrata enim potius opera Patris eſſe ait Domino, quam ad operationem eorum naturam virtutis adiectam, ut demonſtratio ipſa nativitas eſſe doceretur, cui per dilectionem Patris, operum paternorum, quæ per eum effici vellet, eſſet cognata cognitio. AUGUSTINUS (tract. XXI.) Sed ecce quem diximus Patri coæternum, videntem Patrem, & videndo exiſtentem, rurſus nobis tempora nominat: nam ſequitur: *Et maiora his demonſtrabit ei opera*. Si autem demonſtrabit, hoc eſt demonſtraturus eſt, nondum demonſtravit; & tunc Filio demonſtraturus eſt quando & iſtis: ſequitur enim, *Ut vos miremini*. *d* Et hoc difficile eſt videre, quomodo tamquam temporaliter Filio coæterno aliquando monſtret æternus Pater omnia ſcienti quæ ſunt apud Patrem. Quæ ſint autem illa maiora facile eſt intelligere ex hoc quod ſubditur: *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & Filius quos vult vivificat*. Maiora enim opera ſunt mortuos ſuſcitare, quam languidos ſanare. *e* Sed qui paulo ante loquebatur ut Deus, cœpit

(1) *P. Nicolai ſequentia ſubiungit*. Adhuc iaces in magna diſſimilitudine: nam antequam facias, demonſtras filio tuo quid facere velis, ut te demonſtrante antequam facias, faciat ipſe quod demonſtraveris, & tu per ipſum. Sed verba dicturus es filio tuo, quæ non ſunt quod tu, non ſunt quod ipſe. Itane Patrem Deum putamus locutum eſſe cum Filio per alienum verbum? Ipſe Filius eſt Verbum Patris: Numquid ergo etc. (2) *Al.* ei filio tuo. (3) *Al.* incircumſcriptum, *item* circumſpectum. *Nicolai autem* non circumſpectum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. XIX. *b* Tract. XXI. *c* Et tract. XXIII. *d* Tract. XIX. *e* Et tract. XXI.

Digitized by Google

cœpit loqui ut homo. Demonſtrabit enim quaſi temporaliter homini facto in tempore opera maiora, ideſt reſurrectionem corporum. (Tract. xxiii.) Corpora enim reſurgent per diſpenſationem humanam; ſed animæ reſurgent per ſubſtantiam Dei: participatione enim Dei fit anima beata, non participatione beatæ animæ. Quomodo enim anima, quæ inferior Deo eſt, id quod ipſa inferius eſt, hoc eſt corpus, vivere facit, ſic eamdem animam non facit beate vivere niſi quod ipſa anima ſuperius eſt, ſcilicet Deus. Unde & prius dictum eſt, quod *Pater diligit filium, & demonſtrat ei quæ ipſe facit*. Demonſtrat enim Pater Filio ut animæ ſuſcitentur, quia per Patrem, & Filium ſuſcitantur, nec poſſunt vivere niſi earum vita ſit Deus. a Vel nobis Pater demonſtraturus eſt, non illi: propterea ſubiungit, *Ut vos miremini*: in quo expoſuit quid voluit dicere: *Et maiora his demonſtrabit ei opera*. Sed quare non dixit, Demonſtrabit vobis, ſed Filio? Quia & nos membra ſumus Filii, & ipſe diſcit quodammodo in membris ſuis, quomodo & patitur in nobis: ſicut enim dixit Matth. xxv. ,,Quod ,,uni ex minimis meis dediſtis, mihi de,,diſtis; "ita ſi interrogetur a nobis, Quando eris diſcens, cum tu doceas omnia? reſpondet: Cum unus ex minimis meis diſcit, ego diſco.

(d) Augustinus (tract. xxi.) Quia dixerat quod maiora his opera Pater demonſtraturus eſt Filio, quæ ſint maiora proſequitur, & dicit: *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & Filius quos vult vivificat*. Plane maiora ſunt iſta: valde enim plus eſt ut reſurgat mortuus quam ut convaleſcat ęgrotus. Non autem ſic hoc intelligamus ut alios a Patre ſuſcitari, alios a Filio æſtimemus; ſed eoſdem quos Pater ſuſcitat, & vivificat, ipſos & Filius ſuſcitat, & vivificat. Et ne quis diceret, Suſcitat Pater mortuos per Filium, ille tamquam potens, iſte tamquam ex aliena poteſtate, tamquam miniſter facit aliquid; poteſtatem Filii ſignavit dicens: *Filius quos vult vivificat*. b Tenete hic non ſolum poteſtatem Filii, verum etiam & voluntatem. Eadem enim Patris, & Filii poteſtas eſt, & voluntas: non enim vult Pater aliud quam Filius; ſed ſicut illis una ſubſtantia, ſic una voluntas eſt. Hilarius VII. de Trinit. (ante med.) Velle quidem naturæ libertas eſt, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrii voluntate in libertate ſubſiſtat. Augustinus (tract. xxi.) Sed qui ſunt iſti mortui, quos vivificat Pater, & Filius? Vult nobis inſinuare reſurrectionem mortuorum quam omnes expectamus, non illam quam quidam habuerunt, ut ceteri crederent: reſurrexit enim Lazarus moriturus. Cum ergo dixiſſet, *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat*, ne intelligeremus illam mortuorum reſurrectionem quam fecit ad miraculum, non ad vitam æternam, ſecutus ait: *Neque enim Pater iudicat quemquam &c.* ut oſtendat quia de illa reſurrectione mortuorum dixerat quæ futura eſt in iudicio. (Tract. xxiii.) Vel aliter de reſurrectione animarum dictum eſt: *Sicut Pater ſuſcitat mortuos &c.* De reſurrectione autem corporum ſic dicit: *Neque enim Pater iudicat quemquam &c.* Reſurrectio enim animarum fit per ſubſtantiam Patris, & Filii, & ideo id ſimul operantur Pater, & Filius; reſurrectio vero corporum fit per diſpenſationem humanitatis non Patri coæternam. (Tract. xxi.) Sed vide quomodo Verbum Chriſti mentem noſtram huc atque illuc ducit, & uno carnis loco remanere non ſinit; ut verſando exerceat, exercendo mundet, mundando capaces reddat, capaces factos impleat. Paulo enim ante dicebat, quia demonſtrat Pater Filio quicquid facit. Videbam quaſi Patrem facientem, & Filium expectantem: modo rurſus video Filium facientem, Patrem (1) vacantem. Augustinus I. de Trin. (cap. xiii.) Non enim quod dicitur, *Omne iudicium dedit Filio*, ſecundum illam locutionem dictum eſt qua dicitur: *Sic dedit Filio vitam habere in ſemetipſo*: ut ſignificaret quia ſic Filium genuit. Si enim ſic diceretur, non utique diceretur: *Pater non iudicat quemquam*: ſecundum hoc enim quod Pater æqualem genuit Filium, iudicat cum illo. Secundum hoc ergo dictum eſt, quod in iudicio non forma Dei, ſed forma Filii hominis apparebit; non quia non iudicabit, qui dedit omnem iudicium Filio, cum de illo dicat Filius infra xix. *Eſt qui quærat, & iudicet*: ſed ita dictum eſt, *Pater non iudicat quemquam*, ac ſi diceretur: Patrem.

(1) Al. vocantem.

Ex editione P. Nicolai.

a Idem tract. xxi. b Tract. xix.

Digitized by Google

trem nemo videbit in iudicio, ſed omnes Filium, quia Filius hominis eſt, ut poſſit & ab impiis videri, cum & illi „ videbunt „ in quem pupugerunt: “ Zach. XII. HILARIUS VII. de Trin. (ante med.) Vel aliter. Quia dixerat, *Et Filius quos vult viviſicat*, ne non nativitatis videretur in ſe habere naturam, ſed non natæ potius poteſtatis iure ſubſiſtere, continuo ſubiecit: *Neque enim Pater iudicat quemquam, ſed omnem iudicium dedit Filio*. Et in eo quod omnem iudicium datum eſt, naturæ nativitas demonſtratur: quia & omnia habere ſola natura poſſit indifferens, neque nativitas aliquid poſſit habere niſi datum ſit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Sicut enim dedit vitam, ideſt genuit eum viventem, ita dedit iudicium, ideſt genuit eum iudicem. *Dedit* enim hic poſitum eſt, ne hunc ingenitum ſuſpiceris, neque duos patres æſtimes. Dicit autem, *Omne iudicium*, quia dominus eſt & puniendi, & honorandi, ut voluerit. HILARIUS VII. de Trinit. (circa med.) Datum eſt enim ei omne iudicium, quia vivificat quos vult, Neque ademptum Patri iudicium poteſt videri, cum ipſe non iudicet, quia Filii iudicium ex iudicio eſt paterno. Ab eo enim datum omne iudicium eſt, ſed dati iudicil cauſa non tacita eſt: ſequitur enim: *Ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII.) Ne enim audiens quoniam Patrem habet auctorem, diſſimilitudinem ſubſtantiæ æſtimes, & honoris minorationem, complicat honorem Filii Patris honori, eumdem oſtendens eſſe honorem Patris, & Filii. Sed numquid Patrem eum dicemus? Abſit: qui enim Patrem eum dicit, non adhuc Filium ut Patrem honorat, ſed totum confundit. AUGUSTINUS a. Et prius quidem Filius videbatur ut ſervus, Pater honorabatur ut Deus. Apparebit Filius æqualis Patri: *ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem*. b Sed quid, ſi inveniuntur qui Patrem honorificant, & non honorificant Filium? Non poteſt fieri: unde ſequitur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit illum*. Aliud eſt enim cum tibi commendatur Deus, quia Deus eſt, & aliud cum tibi commendatur Deus, quia Pater eſt. Cum tibi commendatur Deus creator, tibi commendatur omnipotens, ſpiritus quidam ſummus, æternus, inviſibilis, incommutabilis; cum vero tibi, quia Pater eſt, commendatur, nihil tibi aliud quam Filius commendatur: quia Pater dici non poteſt, ſi Filium non habet. Sed ſi forte Patrem quidem honorificas tamquam maiorem, Filium tamquam minorem, ibi tollis honorem Patris, ubi minorem das Filio. Quid enim tibi aliud videtur ita ſentienti, niſi quia Pater æqualem ſibi Filium generare aut noluit, aut non potuit? Si noluit, invidit; ſi non potuit, defecit. (Tra. XXXIII.) Vel aliter. Quod dicitur, *Ut omnes honorificent Filium ſicut honorificant Patrem*, redditum eſt reſurrectioni animarum, quam ſic operatur Filius ſicut Pater; ſed propter reſurrectionem corporum ſubditur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit illum*. Non dixit, (1) Sicut: honoratur enim homo Chriſtus, ſed non ſicut Pater Deus. (Tract. XXI.) Sed dicit aliquis: Miſſus eſt Filius, & maior eſt Pater, quia miſit. Recede a carne: miſſionem audi, non ſeparationem. Res humanæ fallunt homines, res divinæ purgant; quamquam & ipſæ res humanæ dicant contra ſe teſtimonium; velut ſi quis uxorem velit petere, & per ſe non poſſit, amicum maiorem mittit qui eam petat. Et tamen attende quam ſit aliud in rebus humanis: numquid enim homo pergit cum eo quem mittit? Pater autem qui miſit Filium, non receſſit a Filio, cum dicat infra XVI. *Non ſum ſolus, quia Pater mecum eſt*. AUGUSTINUS IV. de Trin. (cap. XXI.) Non autem eo ipſo quod de Patre natus eſt, miſſus dicitur Filius; ſed vel eo quod apparuit huic mundo, Verbum caro (2) factum: unde dicit ibid. *A Pater exivi, & veni in hunc mundum*: vel eo quod ex tempore cuiuſquam mente percipitur, ſicut dictum eſt Sap. IX. „ Mitte „ illam, ut mecum ſit, & mecum laboret. “ HILARIUS VII. de Trin. (circa med.) Concluſa igitur ſunt omnia adverſum hæretici furoris ingenia. Filius eſt, quia a ſe nil facit; Deus eſt, quia quæcumque Pater facit & ipſe eadem facit; unum ſunt, quia exæquantur in honore: non eſt Pater ipſe, quia miſſus eſt.

(e) GLOSSA c. Quia dixerat quod *Filius quos vult viviſicat*, conſequenter oſtendit

(1) *Al.* ſic. (2) *Al.* factum eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. XXI. b Et tract. XIX. c Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

Digitized by Google

dit qualiter per Filium perveniatur ad vitam, dicens: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam.* AUGUSTINUS (tract. xxi.) Quandoquidem in audiendo, & credendo vita æterna eſt, multo magis in intelligendo. Sed gradus pietatis eſt fides, fidei fructus intellectus. Et non dixit, (1) Mihi; ſed *credit ei qui miſit me*. Quare verbum audit tuum, & credit alteri? Quid voluit dicere niſi quia verbum eius eſt in me? Et quid eſt, *Audit verbum meum*, (2) niſi audit me? Credit autem ei qui miſit me: quia cum illi credit, Verbo eius credit, mihi credit, quia Verbum Patris ego ſum. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxviii.) Vel non dixit: Qui audit ſermones meos, & credit mihi: æſtimaſſent enim hoc eſſe tumorem, & gloriationem verborum ſuperfluam. Dicens autem, *Credit ei qui miſit me*, ſuſceptibilem faciebat ſuum ſermonem. Ex duobus enim ſuum ſermonem ſuſceptibilem facit, & in hoc quod Patri creditur ab eo qui ipſum audit, & in hoc quod multis bonis potietur: unde ſequitur: *Et in iudicium non venit*. AUGUSTINUS (tract. xxii.) Sed quis eſt hic? Erit quiſquam Paulo Apoſtolo melior, qui ait II. Corinth. vi. „ Oportet nos exhiberi „ omnes ante tribunal Chriſti? “ Aliquando ergo iudicium pœna dicitur, aliquando iudicium diſcretio dicitur. Ergo ſecundum iudicium diſcretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Chriſti; ſecundum iudicium damnationis hic dicitur, *In iudicium non venit*; ideſt, non venit in damnationem. Sequitur: *Sed tranſit a morte in vitam.* Non nunc tranſit, ſed iam tranſiit a morte infidelitatis ad vitam fidei, a morte iniquitatis ad vitam iuſtitiæ. Vel aliter. Ne putares credendo te non moriturum ſecundum carnem, ſcias te mortem, quam debes ſupplicio Adam, perſoluturum. Accepit enim ille, in quo tunc omnes fuimus, „ Morte „ morieris: “ Gen. ii. nec potes evadere divinam ſententiam. Sed cum perſolveris mortem veteris hominis, ſuſcipies vitam novi hominis, & tranſitum facies de morte ad vitam. *a* Ad quam vitam? Ad æternam: reſurrecturi enim in fine ſæculi, mortui in vitam æternam tranſibunt. *b* vita enim iſta nec vita nominanda eſt, quia non eſt vera vita niſi quæ eſt æterna. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. lxiv.) Videmus autem homines amatores præſentis vitæ temporalis, ac finiendæ, ſic pro illa laborare ut quando veniat mortis metus, quidquid poſſunt faciant non ut auferant, ſed ut differant mortem. Si ergo tanto labore, tanta cura agitur ut aliquantulum plus vivatur, quomodo agendum eſt ut ſemper vivatur? Et ſi prudentes dicuntur, qui omnibus modis agunt ut differant mortem, & vivant paucos dies; quam (3) ſtulti ſunt qui ſic vivunt ut perdant æternum diem?

(f) AUGUSTINUS (tract. xxiii.) Poſſet aliquis dicere: Ex Patre aliquis vivificatur cui credit. Quid tu? Non vivificas? Vide quia & Filius quos vult vivificat: unde dicit: *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint vivent.* CHRYSOSTOMUS (hom. xxxviii.) Cum autem dicat, *Venit hora*, ne forte longum ſuſpiceris tempus, addidit, *Et nunc eſt*. Sicut enim in reſurrectione futura vocem audientes præcipientem ſuſcitabimur, ita (4) & nunc fit. THEOPHYLACTUS. Hoc enim dixit pro his quos a mortuis ſuſcitaturus fuit, ſcilicet filia Archiſynagogi, filio viduæ, & Lazaro. AUGUSTINUS (tract. xxii.) Vel aliter. Ne forte quia dixit, *Tranſit de morte ad vitam*, intelligamus hoc in futura reſurrectione, oſtendere volens quomodo tranſit qui credit, ſubiungit: *Amen amen dico vobis, quia venit hora.* Quę hora? *Et nunc eſt, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint vivent.* *c* Non inquit, Quia vivunt, audiunt; ſed audiendo reviviſcunt. Quid eſt enim audient niſi obedient? Qui enim credunt, & ſecundum veram fidem agunt, vivunt, & mortui non ſunt; qui autem vel non credunt, vel credunt male viventes, & caritatem non habentes, mortui potius deputandi ſunt. Et tamen adhuc agitur hora iſta, & uſque ad finem ſæculi ipſa hora una agitur, ut Ioannes dicit Epiſt. I. cap. ii. „ Noviſſima hora eſt. “ AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. lxiv.) *Quando mortui*, ideſt infideles, *audient vocem Filii Dei*, ideſt Evan.

(1) *Supplet P. Nicolai* Qui credit. (2) *Al.* non audit. (3) *Al.* multi. (4) *Al.* et tunc fuit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. xix. *b* Et iterum tract. xxii. *c* Tract. xxix.

vangelium; *& qui audierint*, (1) ideſt qui obedierint, *vivent*; ideſt, iuſtificabuntur, & infideles iam non erunt. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. XXII.) Sed quæret aliquis: Habet Filius vitam unde vivant credentes? Audi ipſum dicentem: *Sicut enim habet Pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo*. Vivere quippe ſuum in illo eſt, non aliunde, non alienum eſt; non quaſi particeps ſit vitæ, quę non eſt quod ipſe; ſed habet vitam in ſemetipſo, ut ipſa vita ſibi ſit ipſe. (2) Quid tu? Anima mortua eras. Audi Patrem per Filium: ſurge, ut in eo recipias vitam, quam non habes in te, qui habet vitam in ſemetipſo; & ſic agitur prima reſurrectio. Hæc enim vita, quod Pater, & Filius eſt, ad animam pertinet. Non enim vitam illam ſapientiæ ſentit corpus, ſed mens rationalis. HILARIUS In Lib. de Synodis (in diffin. VI.) Concluſi quidem hæretici Scripturarum auctoritatibus, hoc ſolum tribuere ſolent Filio, ut Patri tantum virtute ſimilis ſit; tollunt autem ei ſimilitudinem naturæ, non intelligentes, non niſi ex naturæ ſimilitudine ſimilitudinem eſſe virtutis: neque enim aliquando inferior natura ſuperioris a ſe potiorisque naturæ virtutem conſequitur. Non autem poteſt negari quin Filius Dei idem poſſit, cum dixerit: *Quæcumque Pater facit, eadem & Filius facit ſimiliter*. Sed ſimilitudini virtutis, naturæ ſimilitudo ſuccedit, cum dixit: *Sicut habet Pater vitam in ſemetipſo, ita & Filio dedit habere vitam in ſemetipſo*. In vita, naturæ, & eſſentiæ ſignificatio eſt; quæ ſicut habetur, ita data eſſe docetur ad habendum. Quod enim in utroque vita eſt, id in utroque ſignificatur eſſentia; & vita quę gignitur ex vita, ideſt eſſentia quæ de eſſentia naſcitur, dum non diſſimilis naſcitur, ſcilicet quia vita ex vita eſt, tenet in ſe originis ſuæ indiſſimilem naturam. AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. XXVII.) Intelligitur autem Pater non ſine vita exiſtenti iam Filio vitam dediſſe; ſed ita eum ſine tempore genuiſſe ut vita quam Pater Filio gignendo dedit, coæterna ſit vitæ eius qui dedit. HILARIUS VII. de Trin. (circa med.) Quod enim ex vivo vivum natum eſt, habet nativitatis perfectionem ſine novitate naturæ: non enim novum eſt quod ex vivo generatur in vivum, quia nec ex nihilo ad nativitatem vita quæſita eſt; & vita quæ nativitatem ſumit ex vita, neceſſe eſt per naturæ unitatem, & perfectæ nativitatis ſacramentum, ut in vivente vivat, & in ſe habeat vitam viventem. Et quidem naturę humanæ infirmitas ex diſparibus comparatur, & ex inanimatis continetur ad vitam, nec ſtatim in ea quod gignitur vivit, neque totum vivit ex vita, cum in ea multa ſint quæ ſine naturæ ſenſu, cum excreverint, deſiccentur. In Deo vero totum quod eſt vivit: Deus enim vita eſt, & ex vita non poteſt quicquam eſſe niſi vivum. AUGUSTINUS (tract. XXII.) Ergo quod dicitur, *Dedit Filio*, tale eſt ac ſi diceretur, genuit Filium: generando enim dedit. Quomodo dedit ut eſſet, ſic dedit ut vita eſſet in ſemetipſo, ut non aliunde vita indigeret; ſed ipſe eſſet plenitudo vitæ, unde credentes alii viverent, dum viverent. Quid intereſt? Quia ille dedit, iſte accepit. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII.) Vides indiſſimilitudinem, in uno ſolo differentiam oſtendentem, in eſſendo hunc quidem Patrem, illum vero Filium. HILARIUS de Synod. (circa princ. ubi ſupra.) Diſcernitur enim perſona accipientis, & dantis: non enim poteſt intelligi ipſe atque unus a ſe accepiſſe qui dederit: quia alius eſt ſibi vivens, alius profitens ſe vivere per auctorem.

(g) THEOPHYLACTUS. Non ſolum Pater dedit Filio quod vivificet, ſed etiam quod iudicium faciat: unde dicit: *Et poteſtatem dedit ei iudicium facere*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Cuius autem gratia circa hoc continue vertitur, iudicium, dico, & reſurrectionem, & vitam? Quoniam hæc maxime omnium ſunt (3) quæ poſſunt difficilem etiam auditorem ad credendum adducere. Qui enim perſuaſus eſt quoniam reſurget, & Filio dabit noxas eorum quæ deliquit, etſi nihil aliud viderit, ſignum hoc ſuſcipiens curret, benignum ſibi iudicem faciens. Sequitur: *Quia Filius hominis eſt, nolite mirari hoc*. Paulus quidem Samoſatenus non ita ait; ſed ſic: *Dedit ei poteſtatem iudicium facere, quia Filius hominis eſt*. Sed nullam convenientiam habet hoc dictum ita: non enim propterea ſuſcepit iudicium,

(1) *Edit. Romana an. 1570. & Veneta Nicolini an. 1595. omittunt* ideſt qui obedierint. (2) *Legit Nicolai:* Quid tu, anima? Non mortua eras? Audi Patrem per Filium: ſurge, ut in eo recipias vitam, quam non habes in te. Vivificat ergo te Pater, vivificat Filius, qui habet vitam in ſemetipſo; et ſic agitur prima reſurrectio. Et rurſus inferius. Hæc enim vita &c. (3) *Duæ Venetæ editiones altera an. 1521. altera vero 1584. & Antverpienſis an. 1569. ſic legunt:* quæ introducere poſſunt, & inflexibilem facere auditorem. *Nicolai autem in hunc modum legit:* quæ inducere ad fidem poſſunt etiam inflexibilem auditorem.

quia homo eſt : quia quis prohibet omnes homines eſſe iudices? Sed quia ineffabilis Dei Filius eſt, propterea & iudex eſt. Ita igitur legendum: *Quia Filius hominis eſt*, *nolite mirari hoc*: quia enim videbatur audientibus obſtare his quæ dicebantur: quoniam nihil plus æſtimabant eſſe Chriſtum quam purum hominem; quæ vero dicebantur erant maiora quam ſecundum hominem, & etiam quam ſecundum Angelum, & erant ſolius Dei: ideo hanc opinionem ſolvens dixit: Ne miremini quia Filius hominis eſt: & ſubdit cauſam quare non ſit mirandum, dicens: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt audient vocem Filii Dei*. Et cuius gratia non dixit: Ne miremini, quia Filius hominis eſt: etenim & ipſe Filius Dei eſt? Si reſurrectionem poſuit, (1) quaſi ſcilicet opus dicens quod Dei proprium erat, dat audientibus ex eo ſyllogizare de reliquo, quoniam Deus erat, & Dei Filius. Etenim qui argumenta complicant, cum partes ponentes nobiliter demonſtraverint quod quæritur, multoties non inducunt ipſi concluſionem: ſed clariorem facientes victoriam, dimittunt illi qui contradicit, ut pro eis ſententiam ferat. Igitur eius quidem quæ ſecundum Lazarum reſurrectionis ſupra reminiſcens de iudicio tacuit: non enim propter iudicium ſurrexit Lazarus: univerſalem vero reſurrectionem inducens, iudicium poſuit: unde ſequitur: *Et procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in reſurrectionem iudicii*. Quia enim ſupra dixerat: *Qui audit ſermonem meum, & credit ei qui miſit me, in iudicium non venit*: ut non æſtimet quis quod credere ſufficit ad ſalutem, adiecit hæc & de vita, dum dicit: *Et qui bona egerunt .... & qui mala egerunt*. AUGUSTINUS [a] (tract. XXII. in Ioannem.) Vel aliter. Inquantum erat Verbum in principio apud Deum, dedit ei vitam habere in ſemetipſo; ſed quia Verbum caro factum eſt ex Virgine Maria, homo factus Filius hominis eſt; & quia Filius hominis eſt, accepit poteſtatem iudicium facere, quod ſcilicet erit in fine ſæculi, & ibi erit reſurrectio corporum mortuorum. Animas ergo ſuſcitat Deus per Chriſtum Filium Dei, corpora ſuſcitat per eumdem Filium hominis: unde additur: *Quia Filius hominis eſt*: nam ſecundum quod Dei Filius eſt, ſemper habuit. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. LXIV.) Ad iudicium enim forma hominis ventura eſt, forma illa iudicabit quæ iudicata eſt, ſedebit iudex qui ſtabat ſub iudice; damnabit vero reos qui factus eſt falſo reus. Rectum enim erat ut iudicandi viderent iudicem; iudicandi autem erant boni, & mali: reſtabat ut in iudicio forma ſervi & bonis, & malis oſtenderetur, forma Dei ſolis bonis ſervaretur. „ Beati enim mundo corde, quoniam ipſi „ Deum videbunt: " Matth. v. AUGUSTINUS [b] (tract. XXII. ſuper Ioannem.) Omnes autem qui inſtituerunt alicuius etiam falſæ religionis ſectam, negare reſurrectionem mentium non potuerunt; ſed multi carnis reſurrectionem negaverunt: & niſi tu Domine Ieſu dixeris eam, quid opponemus contradictoribus? Ad ipſam igitur oſtendendam ſubdit: *Nolite mirari hoc*, ſcilicet quod dedit poteſtatem Filio hominis iudicium faciendi, *quia venit hora*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. LXIV.) Hic non addit, *Et nunc eſt*, quia iſta hora in fine ſæculi erit. Nolite, inquam, mirari, quia dixit: Oportet homines ab homine iudicari: ſed quos homines? Non ſolum quos inveniet vivos: unde ſequitur: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt*. AUGUSTINUS ſuper Ioan. [c] (tract. XXII.) Quid evidentius? Corpora ſunt in monumentis, non animæ. Superius etiam cum diceret, *Venit hora*, & adderet, *Et nunc eſt*, ſubiecit, *Quando mortui audient vocem Filii Dei*. Non dixit, Omnes mortui, mortuos enim iniquos voluit intelligi; ſed non omnes iniqui obediunt Evangelio; at vero in fine omnes qui ſunt in monumentis audient vocem eius, & procedent. Noluit dicere, Et vivent, quod ſupra dixit, ubi vitam æternam intelligi voluit & beatam, quam non omnes habebunt qui de monumentis procedent. Accepiſti certe poteſtatem iudicandi, quia Filius hominis es. Reſurgent corpora: de ipſo iudicio dic aliquid: & hoc audite: *Qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ*, vivere ſcilicet cum Angelis Dei; *qui male egerunt, in reſurrectionem iudicii*. Hic iudicium pro pœna poſuit.

(h) AUGUSTINUS [d] (tract. XXII.) Di-

(1) *Al.* quia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Tract. XXI. & XXIII. in Ioannem. [b] Tract. XIX. [c] Ibidem. [d] Ut ſupra, tract. XIX.

Dicturi eramus Chriſto: Tu iudicabis, & Pater non iudicabit: nonne ergo ſecundum Patrem iudicabis? Et ideo adiecit: *Non poſſum ego a me facere quidquam*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Hoc eſt, non extraneum, neque diſſimile his quæ vult Pater, a me fieri videbitis; *ſed ſicut audio, iudico*: in quo nihil aliud oſtendit quam quoniam impoſſibile eſt eum aliquid aliud velle quam quod Pater vult: hoc eſt, ita iudico ac ſi ipſe Pater eſſet qui iudicaret. AUGUSTINUS (tract. XXIII.) Cum ageretur de reſurrectione animatum non dicebat, *Audio*, ſed *Video*. *Audio* enim nunc dicit, tamquam præcipientis Patris imperium. Iam ergo ſicut homo loquitur, quo maior eſt Pater. AUGUSTINUS *a* in ſermone contra Arrianos (cap. XIII.) Vel aliter dicit Filius, *Sicut audio iudico*, ſive ex humana ſubiectione, quia filius hominis eſt, ſive ſecundum illam incommutabilem, ſimplicemque naturam quæ ſic eſt Filii ut tamen ei de Patre ſit: in qua natura non eſt aliud audire, aliud videre, aliud eſſe. Unde ab illo eſt ei audire, & videre a quo illi eſt ipſum eſſe. (In eodem ſermone cap. XVII.) Et ideo ſicut audit iudicat, quia ſicut genitum eſt Verbum, ut idem Verbum ſit veritas, ita ſecundum veritatem iudicat. (In eod. ſer. cap. XVIII.) Sequitur: *Et iudicium meum iuſtum eſt: quia non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me Patris*. Hoc enim dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem noſtram qui voluntatem ſuam quærendo, non eius a quo factus eſt, non habuit iuſtum iudicium de ſeipſo; ſed iuſtum iudicium habitum eſt de ipſo. Ipſe quippe faciens voluntatem ſuam, non Dei, moriturum ſe eſſe non credidit; ſed hoc iudicium eius iuſtum non fuit. Denique fecit, & mortuus eſt: quia iudicium Dei iuſtum eſt, quod iudicium facit Dei Filius, non quærendo voluntatem ſuam, cum ſit etiam hominis Filius: non quia ipſius in iudicando nulla voluntas eſt, ſed quia non ita eſt voluntas eius propria ut ſit a voluntate Patris aliena. AUGUSTINUS ſuper Ioan. *b* (tract. XXII.) Non ego quæro voluntatem meam propriam, ideſt Filii hominis, quæ reſiſtat Deo: faciunt enim homines voluntatem ſuam, non Dei, quando faciunt quod volunt, non quod iubet Deus. Quando autem ita faciunt quod volunt ut tamen ſequantur voluntatem Dei, non faciunt voluntatem ſuam. Vel ideo dicit Filius: *Non quæro voluntatem meam*: quia Chriſtus non eſt de ſe, ſed de Patre ſuo eſt. CHRYSOSTOMUS (ho. XXXVIII.) Oſtendit enim non aliam eſſe Patris voluntatem præter ſuam, ſed unam utriuſque. Si vero humanius hoc loquitur, ne mireris: hominem enim putum adhuc eum (1) æſtimabant. Inde igitur ſuum iudicium iuſtum eſſe dixit, unde quilibet (2) alius excuſans dixiſſet: qui enim ſua vult ſtatuere, in ſuſpicionem deveniet de corruptione iuſtitiæ; qui vero non ſuis innititur, quam occaſionem habebit ut iniuſta iudicet? AUGUSTINUS (tract. XXI.) Filius unicus dicit, *Non quæro voluntatem meam*; & homines volunt facere voluntatem ſuam. Faciamus ergo voluntatem Patris, Chriſti, & Spiritus ſancti: quia horum una voluntas, una poteſtas, una maieſtas eſt.

(i) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX.) Quia Chriſtus magna de ſe enuntiaverat, quorum demonſtratio non erat dicta; ad confirmationem eorum quæ dicta ſunt, oppoſitionem eorum inducit, dicens: *Si ego teſtimonium perhibeo de me, teſtimonium meum non eſt verum*. Quis autem non ſtatim turbabitur, Chriſtum audiens hoc dicentem? Etenim in multis locis apparet ſibiipſi teſtatus. Si igitur omnia hæc falſa ſunt, quæ nobis erit ſpes ſalutis? Unde veritatem inveniemus, cum ipſa veritas dicat: *Teſtimonium meum non eſt verum*? Hoc igitur quod dicit, *Non eſt verum*, non quantum ad dignitatem ſuam, ſed quantum ad illorum ſuſpicionem loquebatur. Poterant enim ei Iudæi ſubinferre: Quoniam tibi non credimus: nullus enim umquam ſibi teſtans dignus eſt fide. Deinde poſt oppoſitionem alias dat reſponſiones manifeſtas, & irrefragabiles, tres inducens teſtes eorum quæ dicta ſunt: opera quæ ab ipſo ſunt facta, Patris teſtimonium, & Ioannis prædicationem: & ponit priorem minorem, eam ſcilicet quæ Ioannis: unde dicit: *Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me, & ſcio quoniam verum eſt teſtimonium eius quod perhibet de me*. AUGUSTINUS (de Ver. Dom. ſer. XLIII.) Noverat enim ipſe verum eſſe de ſe teſtimonium ſuum; ſed propter infirmos, & propter incredulos quærebat ſol lucernas:

(1) *Al.* æſtimant. (2) *Al.* aliud.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Contra ſermones Arrianorum, non ut prius præpoſtere, in ſermone contra Arrianos. *b* Tract. XIX.

ſulgorem quippe ſolis lippitudo eorum ferre non poterat; ideo quæſitus eſt Ioannes, qui teſtimonium perhiberet veritati. Martyres nonne teſtes ſunt Chriſti, ut teſtimonium perhibeant veritati? Sed ſi diligentius inſpicimus, quando martyres perhibent illi teſtimonium, ipſe ſibi perhibet teſtimonium: ipſe enim habitat in martyribus, ut perhibeant teſtimonium veritati. ALCUINUS. Vel aliter. Quia Chriſtus Deus erat & homo, utriuſque naturæ proprietatem oſtendit, aliquando loquens ſecundum hoc quod ex hominibus aſſumpſit, aliquando ſecundum maieſtatem divinitatis. Quod ergo ait, *Si ego teſtimenium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum*, ex parte humanitatis eſt accipiendum, & eſt ſenſus: *Si ego* homo de me *perhibeo teſtimonium*, ſcilicet abſque Deo, *teſtimonium meum non eſt verum*: unde ſequitur: *Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me*. Pater enim teſtimonium perhibet de Chriſto, quia in baptiſmo vox Patris audita eſt, & in monte transfigurato Chriſto. Sequitur: *Et ſcio quia verum eſt teſtimonium eius*. Deus enim veritas eſt: ergo teſtimonium veritatis quid aliud poteſt eſſe quam verum? CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX.) Sed ſecundum priorem intellectum poſſent illi dicere: Si non eſt verum teſtimonium tuum, quomodo dicis, Quoniam novi quod eſt verum teſtimonium Ioannis? unde ad eorum ſuſpicionem reſpondet dicens: *Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium perhibuit veritati*; quaſi dicat: Non miſiſſetis ad Ioannem, ſi eum dignum fide non opinaremini. Et, quod utique maius eſt, non miſerunt ad eum interrogandum de Chriſto, ſed de ſeipſo. Qui enim miſſi ſunt non dixerunt: Quid dicis de Chriſto; ſed *Tu quis es? ... Quid dicis de teipſo?* ſupra 1. Ita magnam de homine admirationem habebant. ALCUINUS. Ille autem teſtimonium perhibuit, non ſibi, ſed veritati; ſicut amicus veritatis veritati Chriſto teſtimonium perhibuit. Non autem Dominus refellit teſtimonium Ioannis, (1) quod vere neceſſarium fuit; ſed oſtendit non ita debere homines in Ioannem intendere ut iam non putent ſolum Chriſtum ſibi eſſe neceſſarium: unde ſubdit: *Ego autem non ab homine teſtimonium accepi*. BEDA. Quia non indigeo. Ioannes autem etſi teſtimonium perhibuit, non tamen ut Chriſtus creſceret, ſed ut homines ad ipſius cognitionem promoveret. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX.) Teſtimonium etiam Ioannis Dei teſtimonium erat: ab illo enim diſcens dixit quod dixit. Sed ne dicant: Unde manifeſtum eſt quod a Deo didicit quod didicit? eorum ſuſpicionem correxit, dicens: *Sed hoc dico, ut vos ſalvi ſitis*; quaſi dicat: Ego quidem Deus exiſtens, non indigebam huiuſmodi teſtimonio humano: quia vero ei magis attenditis, & eum magis omnibus fide dignum putatis, mihi autem neque miracula facienti crediditis; propter hoc vobis commemoro teſtimonium illius: ut enim non dicant: Quid igitur ſi ille dixit; nos autem non ſuſcepimus? oſtendit quoniam non acceptaverunt quæ ab eo dicta ſunt: unde ſequitur: *Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius*. Hoc autem quod dicit, *Ad horam*, facilitatem credendi oſtendit, & quam cito ab eo reſilierunt: quod ſi non feciſſent, cito eos ad Ieſum manuduxiſſet. Vocando autem eum lucernam, oſtendit quoniam non ex ſe habebat lumen, ſed a Spiritus ſancti gratia. ALCUINUS. Ioannes enim erat lucerna illuminatus a Chriſto luce, ardens fide & dilectione, lucens verbo, & actione, qui præmiſſus eſt, ut inimicos Chriſti confunderet, ſecundum illud Pſal. CXXXI. „Paravi lucernam Chriſto meo: inimicos eius induam confuſione.“ CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX.) Ad Ioannem igitur vos duco non quaſi illius indigens teſtimonio, ſed ut vos ſalvemini: nam habeo maius teſtimonium Ioanne; & hoc eſt quod ſequitur: *Ego autem habeo teſtimonium maius Ioanne*. Hoc autem eſt quod eſt ab operibus: unde ſequitur: *Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia miſit me Pater*. ALCUINUS. Quod enim cæcos illuminat, aures aperit, ora mutorum reſolvit, dæmonia fugat, mortuos ſuſcitat: opera hæc teſtimonium perhibent de Chriſto. HILARIUS VI. de Trin. (circa med.) Unigenitus enim Deus, non (2) hominis teſtimonio tantum, ſed etiam virtutis, docet eſſe ſe Filium: opera enim eius quæ facit, teſtantur eum a Patre miſſum. Itaque Filii obedientia, & paterna auctoritas docentur in miſſo. Sed quia opera non ſufficiunt (3) in credibilibus ad teſtimonium, ſequitur: *Et qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibet de me*. Revolvite evangelica volumina, & omne eorum opus recen-

(1) *Legit Nicolai* quaſi vere neceſſarium non fuerit. (2) *Al.* nominis. (3) *Al. coniunctim legitur* incredibilibus. *Nicolai autem ponit* incredulis.

Digitized by Google

cenſete : nullum aliud Patris de Filio teſtimonium extat in libris , quam quod hic ſit Filius ſuus . Quid infertur hodie calumniæ , ut adoptio nominis ſit , ut mendax Deus ſit, ut nomina inania ſint ? BEDA (in v. cap. Ioan.) Miſſio autem incarnatio eius debet intelligi . Denique oſtendit quod Deus incorporeus ſit, & quod corporalibus , & viſibilibus oculis videri non poſſit : unde ſequitur : *Neque vocem eius umquam audiſtis , neque ſpeciem eius vidiſtis*. ALCUINUS . Poſſent enim Iudæi dicere: Nos ſoliti ſumus vocem Domini audire in Sina , & eum vidimus in ſpecie ignis . Si ergo Deus (1) perhibet teſtimonium de te, nos intelligeremus vocem Domini . Contra hoc dicit : Ego habeo teſtimonium a Patre, quamvis non intelligatis: quia vos numquam audiſtis vocem eius , neque ſpeciem eius vidiſtis. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxix.) Quomodo ergo Moyſes dicit, Deut. iv. „ Si facta eſt aliquando huiuſmodi res , ut audiret populus „ vocem Dei loquentis de medio ignis , „ ſicut tu audiſti , & vidiſti ? " Vidiſſe etiam eum dicuntur Eſaias , & alii plures . Quid ergo eſt quod nunc ait Chriſtus? In philoſophicum eos inducit dogma, paulatim oſtendens quoniam neque vox circa Deum eſt, neque ſpecies ; ſed ſuperior & figuris eſt , & loquelis talibus . Sicut enim dixit, *Neque vocem eius audiſtis*, propter hoc non indicat quod vocem emittat, ſed non audibilem ; ita dicens , *Neque ſpeciem eius vidiſtis*, non hoc dicit , quod ſpeciem ſenſibilem habeat , & viſibilem, ſed quoniam nihil horum eſt circa Deum . ALCUINUS . Non enim carnalibus auribus, ſed ſpiritali intelligentia per gratiam Spiritus ſancti audiri poteſt . Non ergo vocem ſpiritalem audierant , quoniam eum amare , & præceptis eius obedire nolebant ; neque ſpeciem eius viderunt , quia non exterioribus oculis videri poteſt , ſed fide , & dilectione . CHRYSOSTOMUS (hom. xxxix.) Sed neque poſſibile erat eis dicere, quod præcepta eius ſuſcepiſſent, & ſervarent ; ideoque ſubiungit: *Et verbum eius non habetis in vobis manens*, ideſt præcepta Dei , legem, & Prophetas : etſi enim ea Deus conſtituit, ſed apud vos non ſunt: (2) & ſi Scripturæ ubique docent ut mihi credatis, vos autem non creditis , manifeſtum eſt quod ſermo eius deficit a vobis. Et propter hoc ſubdit: *Quia quem miſit ille, huic vos non creditis*. ALCUINUS. Vel aliter . Verbum quod in principio erat, non habent in ſe manens qui verbum Dei quod audiunt, & memoria tenere, & opere implere contemnunt. Dixerat igitur ſe habere teſtimonium a Ioanne , ab operibus, a Patre; addit & teſtimonium a lege , quæ data eſt per Moyſen , dicens : *Scrutamini Scripturas , in quibus putatis vitam æternam habere ; & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me*, quaſi dicat : Vos in Scripturis putatis vitam æternam habere , & me quaſi contrarium Moyſi repudiatis; teſtimonio ipſius Moyſi me eſſe Deum intelligere poteſtis , ſi ipſas Scripturas diligenter inveſtigatis. Omnis enim Scriptura teſtimonium perhibet de Chriſto, ſive per figuras, ſive per Prophetas , ſive per Angelorum (3) miniſteria . Sed his Iudæi de Chriſto non crediderunt ; & ideo vitam æternam habere non poſſunt : unde ſequitur : *Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis* ; quaſi dicat : Scripturæ perhibent teſtimonium; & tamen per tot teſtimonia non vultis venire ad me; ideſt, non vultis mihi credere, & a me quærere veram ſalutem. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxix.) Vel aliter poteſt continuari . Poſſent illi dicere: Qualiter ſi vocem eius non audivimus, Deus tibi teſtatus eſt? Et ideo dicit: *Scrutamini Scripturas* , oſtendens quod per has teſtatus eſt Deus de eo: etenim in Iordane teſtatus eſt, & in monte . Sed vocem quidem factam in monte non audierunt ; factam autem in Iordane audierunt , ſed non attenderunt. Propterea mittit eos ad Scripturas , oſtendens quoniam & Patris teſtimonium illic eſt . (Hom. xl.) Non autem ad lectionem ſimplicem Scripturarum , ſed ad ſcrutationem exquiſitam eos mittebat : quia ea quæ de eo dicebantur in Scripturis , deſuper obumbrabantur , neque in ſuperficie exprimebantur, ſed velut quidam theſaurus recondebantur . Non dicit autem , (4) In quibus habetis vitam æternam; ſed *in quibus æſtimatis vos habere*; oſtendens quoniam non capiebant magnum fructum , & nobilem ex Scripturis , ſola lectione æſtimantes ſe ſalvari, cum fide eſſent privati: propter quod ſubdit : *Et non vultis venire ad me* : quia ei credere nolebant . BEDA (in v. cap. Ioan.) Quod autem *venire* pro credere ponatur, Pſalmiſta oſtendit dicens , Pſal. xxxiii. „ Accedite „ ad eum, & illuminamini . " Subdit autem, *Ut vitam habeatis*: ſi enim anima quæ peccat moritur, (5) ipſi anima, & mente mortui erant . Promittebat ergo illis vitam animæ, vel felicitatis æternæ.

(k)

(1) *Al.* perhibuit. (2) *Al.* Si enim Scripturæ. (3) *Al.* myſteria. (4) *Al. omittitur præpoſitio* In. (5) *Al.* & ipſi.

(k) Chryſoſtomus (homil. xl.) Quia Dominus ſupra meminit & Ioannis, & teſtimonii Dei, & operum ſuorum, ut eos ad ſeipſum attraheret, probabile erat multos ſuſpicari quod hæc diceret, gloriam hominum amans; & ideo contra hoc dicit: *Claritatem ab homine non accipio*; hoc eſt, non indigeo. Non enim eſt mea natura talis ut indigeat quæ ab hominibus eſt gloria. Si enim ſol a lucernæ lumine non recipit adiectionem, multo magis ego humana gloria non indigeo. Alcuinus. Vel *claritatem ab hominibus non accipio*; ideſt, laudem humanam non quæro: non enim veni ut honorem ab hominibus acciperem carnalem, ſed honorem hominibus darem ſpiritualem. Non ergo ideo hoc loquor, ut gloriam meam quæram, ſed condoleo vobis errantibus, & volo vos reducere ad viam veritatis: unde dicit: *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis*. Chryſoſtomus (hom. xl.) Quaſi dicat: Ideo hoc dixi, ut convincam vos quoniam propter amorem Dei me non perſequimini: etenim ipſe teſtatur mihi & per opera, & per Scripturas. Oportebat igitur ut ſicut me abiiciebatis, æſtimantes eſſe Deo contrarium; ita nunc ad me veniretis, ſi Deum amaretis; ſed non amatis. Non autem ab his ſolum, ſed etiam a futuris hoc oſtendit, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepiſtis me. Si alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis*. Ideo dicit ſe in nomine Patris veniſſe, ut omnem abſcindat occaſionem indevotionis. Alcuinus. Acſi dicat: Ideo veni in mundum, ut per me glorificetur nomen Patris, quia Patri omnia attribuo. Dilectionem ergo Dei non habebant, quia nolebant eum recipere qui Patris venerat facere voluntatem. Antichriſtus autem veniet in nomine non Patris, ſed ſuo, ut non gloriam Patris, ſed ſuam quærat. Quia enim Iudæi noluerunt recipere Chriſtum, pœna peccati huius congruet ut recipiant Antichriſtum, ut qui nolunt credere veritati, credant mendacio. Auguſtinus de Verb. Dom. (ſerm. xlv. a med.) Sed audiamus & Ioannem. „ Audiſtis quia Antichriſtus venit, & nunc antichriſti multi facti ſunt: " I. Ioan. II. Quid autem expaveſcis in Antichriſto, niſi quia nomen ſuum honoraturus eſt, & nomen Domini contempturus? (1) Quid aliud facit qui dicit, Ego iuſtifico, niſi boni fuerimus, periſtis? Ergo vita mea ex te pendebit, & ſalus mea ex te religabitur. Ita ne oblitus ſim fundamentum meum? Nonne petra erat Chriſtus? Chryſoſtomus (hom. xl.) Sic igitur irrefragabilem indevotionis eorum ponit demonſtrationem; quaſi dicat: Si ut amantes Deum me perſequeremini, multo magis in Antichriſto hoc vos facere oporteret: ille enim non dicit ſe a Patre miſſum, neque ſecundum voluntatem illius venire; ſed e contrario ea quæ ſibi non congruunt rapiens, ſuper omnia Deum ſe eſſe dicet. Manifeſtum eſt igitur quod livoris perſecutio erat qua Chriſtum perſequebantur, & odii in Deum. Deinde cauſam eorum infidelitatis ponit dicens: *Quomodo vos poteſtis credere qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ a ſolo Deo eſt non quæritis?* Hinc enim rurſus oſtendit quoniam non quæ Dei ſunt intendebant, ſed propriam volebant paſſionem defendere. Alcuinus. Magnum igitur vitium eſt iactantia, & humanæ laudis ambitio, quæ de ſe vult æſtimari quod de ſe non habet. Ideo enim non poſſunt credere, quia ſuperba mens eorum laudari deſiderat, & ſe ſuper alios efferre. Beda. Hoc autem vitium melius caveri non poteſt, quam ut ad conſcientias noſtras redeamus, noſque pulverem eſſe conſideremus; & ſi quid nobis boni ineſſe deprehendimus, non nobis, ſed Deo aſcribamus. Inſtruimur etiam ut ſemper nos tales exhibeamus quales ab aliis videri deſideramus. Denique poſſent ipſi reſpondere: Ergo accuſabis nos apud Patrem? & ideo eorum quæſtionem præveniens ſubdit: *Nolite putare quia ego accuſaturus ſim vos apud Patrem*. Chryſoſtomus (homil. xl.) Quia ſcilicet non veni damnare, ſed ſalvare. *Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis*. Sicut enim de Scripturis ſupra dixit, *In quibus putatis vitam æternam habere*; ita & de Moyſe ait, *In quo vos ſperatis*, ex propriis eos ubique capiens. Sed dicent: Qualiter nos ille accuſabit? Quid tibi, & Moyſi commune, qui ſabbatum ſolviſti? & ideo ſubdit: *Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit*. Hæc ex ſuperioribus conſtitutionem habent: cum enim in confeſſionem deductum ſit quod a Deo veni, ab operibus, a voce Ioannis, a Patris teſtimonio, manifeſtum eſt quod Moyſes eos accuſabit: etenim dixit: (2) Si quis venerit ſigna faciens, & ad Deum ducens,

(1) *Sic plenius Nicolai.* Quid aliud facit qui dicit, Ego iuſtifico? Sive illi qui dicunt; Niſi boni fuerimus, periſtis. (2) *A contrario inferri poteſt ex Deuter. XIII. 1. ut notat Nicolaius.*

cens, & futura prædicens cum veritate, oportet ei obedire. Chriſtus autem hæc omnia fecit, nec ei crediderunt. ALCUINUS. Forſitan autem more noſtro poſuit, non quia dubitatio ſit in Deo. Scripſit autem de Chriſto Moyſes dicens Deut. XVIII. „ Prophetam vobis ſuſcitabit Deus de fratribus veſtris: tamquam me ipſum audietis." AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI. cap. IX.) Sed & omne quod ſcripſit Moyſes, de Chriſto eſt; ideſt, ad Chriſtum omnino pertinet, ſive quod eum figuris rerum vel geſtarum, vel dictarum prænuntiet, ſive quod eius gratiam, gloriamque commendet.

Sequitur: *Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Ipſe etiam ſcripſit, & apud vos libros reliquit, ut ſi forte obliviſceremini, de facili recordari poſſitis; & cum ſcriptis non credidiſtis, quomodo verbis meis non ſcriptis credetis? ALCUINUS. Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit præcepta, quæ rapinam, & alia mala prohibent, & implere negligunt, dicta Evangelii, quæ perfectiora, & ſubtiliora ſunt, implere non valent. CHRYSOSTOMUS (hom. XL.) Et quidem ſi attenderent his quæ dicebantur, oportebat quærere, & ab eo diſcere quæ ſunt illa quæ Moyſes de eo ſcripſit; ſed ſilent: talis enim eſt nequitia, ut quicquid dicat aliquis, vel faciat, maneat proprium venenum conſervans.

CAPUT VI.

(a) POſt hæc abiit Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis; & ſequebatur eum multitudo magna, quia videbant ſigna quæ faciebat ſuper his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Ieſus, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Erat autem proximum paſcha dies feſtus Iudæorum. Cum ſublevaſſet ergo oculos Ieſus, & vidiſſet quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex diſcipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Eſt puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces. Sed hæc quid ſunt inter tantos? Dixit ergo Ieſus: Facite homines diſcumbere. Erat autem fenum multum in loco. Diſcubuerunt ergo viri numero quaſi quinque millia. Accepit ergo Ieſus panes, & cum gratias egiſſet, diſtribuit diſcumbentibus: ſimiliter & ex piſcibus quantum volebant. Ut autem impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, & duobus piſcibus, quæ ſuperfuerunt his qui manducaverant. Illi ergo homines cum vidiſſent quod Ieſus fecerat ſignum, dicebant, quia hic eſt vere Propheta qui venturus eſt in mundum.

(b) Ieſus ergo cum cognoviſſet quia venturi eſſent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipſe ſolus. Ut autem ſero factum eſt, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare; & cum aſcendiſſent navim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Ieſus; mare autem vento magno flante exurgebat. Cum remigaſſent ergo quaſi ſtadia vigintiquinque aut triginta, vident Ieſum ambulantem ſupra mare, & proximum navi fieri; & timuerunt. Ille autem dicit eis: Ego ſum: nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim, & ſtatim navis fuit ad terram ad quam ibant.

(c) Altera die turba, quæ ſtabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi niſi una; & quia non introiſſet cum diſcipulis ſuis Ieſus in navim, ſed ſoli diſcipuli eius abiiſſent. Aliæ vero ſupervenerunt naves a Tiberiade iuxta locum ubi manducaverunt panem gratias agentes Deo. Cum ergo vidiſſet turba quia Ieſus non eſſet ibi, neque diſcipuli eius, aſcenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum,

quæ-

Digitized by Google

quærentes Ieſum. Et cum inveniſſent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc veniſti? Reſpondit eis Ieſus , & dixit: Amen amen dico vobis : quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis. Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam; quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater ſignavit Deus.

(d) Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum quem miſit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis ſignum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres noſtri manducaverunt manna in deſerto, ſicut ſcriptum eſt: Panem de cælo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis: non Moyſes dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim verus eſt qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, ſemper da nobis panem hunc.

(e) Dixit autem eis Ieſus: Ego ſum panis vitæ. Qui venit ad me, non eſuriet; & qui credit in me, non ſitiet in æternum. Sed dixi vobis, quia & vidiſtis me, & non credidiſtis. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & eum qui venit ad me non eiiciam foras: quia deſcendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me. Hæc eſt enim voluntas eius qui miſit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in noviſſimo die. Hæc eſt autem voluntas Patris mei qui miſit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die.

(f) Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixiſſet: Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi: & dicebant: Nonne hic eſt Ieſus filius Ioſeph, cuius nos novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cælo deſcendi? Reſpondit ergo Ieſus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum: & ego reſuſcitabo in eum in noviſſimo die. Eſt ſcriptum in Prophetis: Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me: non quia Patrem vidit quiſquam; niſi is qui eſt a Deo, hic vidit Patrem.

(g) Amen amen dico vobis: qui credit in me habet vitam æternam. Ego ſum panis vitæ. Patres veſtri manducaverunt manna in deſerto, & mortui ſunt. Hic eſt panis de cælo deſcendens, ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur. Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.

(h) Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.

(i) Litigabant ergo Iudæi ad invicem dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis: niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam; & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die.

(k) Caro enim mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut miſit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipſe vivet propter me. Hic eſt panis qui de cælo deſcendit. Non ſicut manducaverunt patres veſtri manna, & mortui ſunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hæc dixit in ſynagoga, docens in Capharnaum.

(l) Multi ergo audientes ex diſcipulis eius dixerunt: Durus eſt hic ſermo: & quis poteſt eum audire? Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis: Hoc vos ſcandalizat? Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem ubi erat prius? Spiritus eſt qui vivificat; caro non prodeſt quicquam. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis

bis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Ieſus, qui eſſent credentes, & quis traditurus eſſet eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me niſi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Ieſus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Reſpondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognovimus quia tu es Chriſtus Filius Dei. Reſpondit ei Ieſus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus diabolus eſt? Dicebat autem de Iuda Simonis Scariothis: hic enim erat traditurus eum, cum eſſet unus ex duodecim.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. xli.) Sicut (1) iacula cum in durum aliquid inciderint, magno impetu huc illuc diſperguntur; (2) mollius vero aſſecuta figuntur, & deſinunt: ita & ſi cum audacibus hominibus impetuoſe inceſſerimus, ſæviunt magis; ſi autem ceſſerimus, facile mollimus eorum inſaniam. Propterea Chriſtus furorem ex præmiſſis ſermonibus (3) natum, ſecedendo mitigavit, in Galilæam vadens; (4) non tamen ad eadem loca unde Hieruſalem aſcenderat: non enim in Chana Galilææ, ſed ultra mare ivit: unde ait: *Poſt hæc abiit trans mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis*. ALCUINUS [a]. Hoc mare pro diverſitate locorum diverſis nominibus vocatur; ſed quantum ad præſentem locum, mare Galilææ propter provinciam, Tiberiadis autem a civitate dicitur. Mare autem dicitur, non quia ſit amara aqua; ſed iuxta Hebraicum modum, omnium congregationes aquarum maria vocantur: quod mare Dominus etiam frequenter tranſit, ut populis ibi manentibus verbum prædicationis impendat. THEOPHYLACTUS. Tranſit enim de loco ad locum probando populi voluntatem, & avidiores homines uniuſcuiuſque civitatis, & ſolicitiores reddens: unde ſequitur: *Et ſequebatur eum multitudo magna: quia videbant ſigna quæ faciebat ſuper his qui infirmabantur*. ALCUINUS [b]. Scilicet quod cæcos illuminabat, & alia huiuſmodi. Et ſciendum eſt, quod quoſcumque in corpore ſanabat, eos pariter reformabat in anima. CHRYSOSTOMUS (hom. xl.) Tanta autem doctrina potientes, a ſignis magis movebantur, quod groſſioris mentis erat. „ Signa enim (ut ait Paulus I. Corinth. „ xiv.) non ſunt data fidelibus, ſed infidelibus. " Sapientiores autem erant illi de quibus (5) in Matthæo cap. vi. dicitur, quod ſtupebant in doctrina eius. Sed quare non dicit quæ ſigna videbant eum facientem? Quoniam hic Evangeliſta (6) maiorem partem libri in ſermonibus Domini conſumere ſtuduit. Sequitur: *Subiit in montem Ieſus, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis*. In montem quidem aſcendit propter ſignum quod fieri debebat. Sed quod diſcipulos ſecum aſcendere fecit, accuſatio multitudinis erat non ſequentis eum. Aſcendit etiam in montem erudiens nos a tumultibus, & ab ea quæ in mundo eſt turbatione requieſcere: apta enim ad philoſophiam ſolitudo eſt. Sequitur: *Erat autem proximum paſcha dies feſtus Iudæorum*. Vide qualiter in anno integro nihil plus Evangeliſta nos docuit de ſignis Chriſti quam quod paralyticum ſanavit, & filium Reguli: non enim ſtuduit univerſa annuntiare, ſed ex multis magna, & pauca. Qualiter igitur non aſcendit ad diem feſtum? Paulatim enim ſolvebat legem, occaſione capiens a Iudaica nequitia. THEOPHYLACTUS. Quia enim Iudæi eum perſequebantur, occaſionem receſſus accipiens legem excluſit, innuens obſervantibus quod, veritate adveniente, omnis ceſſat figura; & quod legibus non ſubiicitur, ut legalia feſta perficeret. Et vide hoc quod non erat feſtum Chriſti, ſed Iudæorum. BEDA [c].

(1) *Quatuor ſæpe citata exempla hunc in modum legunt*. Sicut iacula cum in durum aliquid inciderint, cum multo impetu iaciuntur; cum autem non habuerint aliquid obvians, diſſolvitur cito immiſſio, & quieſcit; ita & ſi &c. (2) *Al.* melius. (3) *Al.* tantum. (4) *Sic legunt quatuor modo citata editiones; Romana autem an.* 1570. *& Veneta an.* 1593. *habent* non tamen loca quæ ante petierat. (5) *Al.* in Luca (cap. iv.) (6) *Al.* meliorem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] AEquivalenter tantum, non expreſſe quo ad priorem appendicem; ſed ſequentia nullo modo; quorum pars implicite in Gloſſa indicatur, cetera non occurrunt. [b] Nihil tale iterum Alcuinus expreſſe; ſed quod Ieſum utique ſequeretur maxima multitudo, *quæ doctrinæ, ſanationis, & refectionis ab eo cæleſtis munera ſumma perciperet; ſpiritaliter inſtrui, ſanari, & ſatiari deſiderans*. Reliqua indicantur in Gloſſa. [c] In vi. Marci cap. paulo aliis quam his verbis, cum quibus prius confundebantur ſequentia Theophylacti.

Si quis autem verba Evangeliſtarum diligenter conſideraverit, facile cognoſcet quia unius anni ſpatium fuit inter decollationem Ioannis & paſſionem Domini. Cum enim Matthæus dicat, quia Dominus audita nece Ioannis ſeceſſit in deſertum locum, & ibi turbas pavit; & Ioannes dicit, quod proximum erat paſcha Iudæorum, quando turbas pavit, aperte demonſtratur quia imminente paſchali feſtivitate decollatus eſt Ioannes. Evoluto autem unius anni ſpatio, paſſus eſt Chriſtus in eadem feſtivitate. Sequitur: *Cum ſublevaſſet ergo oculos Ieſus, & vidiſſet quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi?* a Dixit, *Cum ſublevaſſet oculos Ieſus*, ut diſceremus quia oculos non erigebat huc atque illuc; ſed (1) pudice ſedebat attentus cum diſcipulis ſuis. CHRYSOSTOMUS (homil. xli.) Neque etiam ſimpliciter ſedebat cum diſcipulis ſuis, ſed diligenter loquens aliquid eis, & eos ad ſeipſum convertens. Deinde reſpiciens vidit turbam ad ſe venientem. Cuius igitur gratia Philippum interrogat? Sciebat enim quod diſcipulorum eius congregatio ampliori indigebat doctrina. Talis autem erat Philippus, qui poſtea dixit infra xiv. *Oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis*. Propterea igitur prius eum erudiebat. Nam ſi ſimpliciter factum eſſet, miraculum non tantum appareret; nunc autem prius cogit confiteri inopiam, ut certius diſcat miraculi magnitudinem: unde ſequitur: *Hoc autem dicebat tentans eum*. (2) Non quidem ignorans id quod debebat ab ipſo dici, (3) ſed humano more hoc dictum eſt. Sicut enim quod dicitur, Qui ſcrutatur corda hominum, non oſtendit ignorantiæ ſcrutationem, ſed certiſſimæ cognitionis; ita cum hic dicit quod tentavit eum, nihil aliud dicit quam quoniam ſciebat certiſſime. Sed aliud eſt dicere, quoniam probatiorem eum faciebat, per talem interrogationem inducens in certiſſimam ſigni cognitionem. Propter hoc & Evangeliſta, ne infirmitate locutionis, minorationem aliquam ſuſpiceris, ſubiungit: *Ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus*. ALCUINUS. Interrogat igitur, non ut ignorata diſcat, ſed ut diſcipulo adhuc rudi propriam tarditatem oſtendat, quam ipſe in ſe perpendere non valebat. THEOPHYLACTUS. Vel etiam ut aliis ipſum oſtenderet, non tamquam cor eius ignorans. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xlvi.) Sed ſi Dominus, ſecundum narrationem Ioannis, proſpectis turbis quæſivit a Philippo, tentans eum, unde illis eſcæ dari poſſent, poteſt movere quomodo ſit verum, quod alii narraverunt, prius dixiſſe Domino diſcipulos, ut dimitteret turbas. Quibus ille reſpondit ſecundum Matthæum cap. xiv. „ Non habent neceſſe ire: date eis vos manducare. " Intelligitur igitur, poſt hæc verba Dominum inſpexiſſe multitudinem, & dixiſſe Philippo quod Ioannes commemorat, alii autem prætermiſerunt. CHRYSOSTOMUS (hom. xli.) Vel aliter. Alia quidem ſunt illa, alia autem ſunt hæc, non eiſdem facta temporibus. THEOPHYLACTUS. Philippum igitur Dominus tentans utrum fidem haberet, invenit eum adhuc humanis paſſionibus ſubiacentem: quod patet ex hoc quod ſequitur: *Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat*. ALCUINUS. In quo tarditatem ſuam oſtendit: nam ſi perfecte de creatore intelligeret, de eius potentiæ largitate non diffideret. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xlvi.) Quod autem Philippus hic apud Ioannem reſpondet, hoc Marcus a diſcipulis reſponſum eſſe commemorat, volens intelligi, hoc ex ore ceterorum Philippum reſpondiſſe; quamquam & pluralem numerum pro ſingulari uſitatiſſime ponere potuerit. THEOPHYLACTUS. Sed & Andream Dominus ſimilem Philippo invenit, quamvis altius de illo contemplantem: ſequitur enim: *Dicit ei unus ex diſcipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Eſt puer unus hic qui habet quinque panes*

(1) *Al.* publice. (2) P. *Nicolai ſequentem Auguſtini appendicem interſerit, quam ſe reponere dicit pro ea quam de tentatione carnis, & diaboli, ut ex Gloſſa deſumptam (ſed quæ nec in Gloſſa extat, neque huc pertinet) interponebat editio Pariſienſis. Eſt autem huiuſmodi*. AUGUSTINUS de Verb. Domini ſerm. xi. Eſt tentatio adducens peccatum, qua Deus neminem tentat, ſecundum quod Iacob. 1. dicitur eſſe intentatot maloſum: & eſt tentatio probans fidem, ſecundum illud quod habetur Deut. xiii. „ Tentat vos Dominus Deus veſter. " Sic igitur intelligendum quod in Evangelio Chriſtus interrogabat diſcipulum, tentans eum. *Tum proſequitur*. CHRYSOSTOMUS iterum ubi ſupra. Non quidem ignorans &c. *Neque eam tamen Gloſſæ appendicem, quæ ex fide Nicolai habetur in prædicta Pariſienſi editione, in aliquo exemplorum quæ ad manus ſunt, reperire potuimus*. (3) *Al.* ſed humane hoc dictum eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a THEOPHYLACTUS.

nes hordeaceos , & duos piſces . CHRYSOSTOMUS (hom.xli.) AEſtimo quidem non ſine cauſa id eum dicere; ſed quia audiverat ſignum quod Eliſeus de panibus hordeaceis fecerat : pavit enim de viginti panibus centum homines. Aſcendit igitur mente in aliquod excelſum ; ſed ad ſummum non potuit pervenire: quod patet per hoc quod ſubdit: *Sed hæc quid ſunt inter tantos?* AEſtimabat enim quod de paucioribus pauciora, & de pluribus plura facturus eſſet qui miracula faciebat; ſed hoc non erat verum: ſimiliter enim ei facile erat & de pluribus, & de paucioribus paſcere turbas: non enim materia ſubiecta indigebat; ſed ne viderentur creaturæ alienæ eſſe ab eius ſapientia, ipſis creaturis utitur ad materiam miraculorum. THEOPHYLACTUS. Confunduntur Manichæi, qui dicunt, quod panes, & omnia huiuſmodi creata ſunt a malo Deo : quia boni Dei Filius Ieſus Chriſtus panes multiplicavit: nam ſi creaturæ malæ fuiſſent, nequaquam bonus mala multiplicaſſet . AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xliv.) Quod autem Andreas apud Ioannem de quinque panibus, & duobus piſcibus ſuggeſſit, hoc ceteri, pluralem numerum pro ſingulari ponentes, ex diſcipulorum perſona retulerunt. CHRYSOSTOMUS (homil. xli.) Diſcamus autem hic qui voluptati attendimus quæ comedebant mirabiles viri illi, & magni, & quantitatem eorum quæ inferebantur , (1) & vilitatem menſæ eorum . Nondum autem apparentibus panibus iuſſit eos diſcumbere, ut diſcas quoniam non entia ut entia ei ſubſiſtunt , ſicut Paulus ait Rom. xiv. „ Qui vocat ea quæ non ſunt, tamquam „ ea quæ ſunt. " Sequitur enim: *Dicit eis Ieſus* : *Facite homines diſcumbere*. ALCUINUS *a*. Ad litteram homines diſcumbere dicimus iacendo comedere more antiquo : unde ſequitur: *Erat autem fenum multum in loco* . THEOPHYLACTUS. Ideſt herba viridis: erat enim paſcha, quod in primo menſe veris perficiebatur. Sequitur: *Diſcubuerunt ergo viri numero quaſi quinque millia.* Soli viri numerantur ab Evangeliſta, quia legalem conſuetudinem ſequebatur. Etenim Moyſes a viginti annis & ſupra, populum connumeravit, nulla mentione de mulieribus facta; innuens quod omne quod virile eſt , & iuvenile, dignum , & honorabile eſt apud Deum. Sequitur : *Accepit ergo Ieſus panem , & cum gratias egiſſet , diſtribuit diſcumbentibus: ſimiliter & ex piſcibus quantum volebant* . CHRYSOSTOMUS (hom. xli.) Sed quare paralyticum debens ſanare non orat, neque ſuſcitans mortuos, neque mare quietans; hic autem orat gratias agens? Ut ſcilicet oſtendat , eos qui comeſtionem incipiunt , gratias agere oportere Deo . Sed & aliter in minoribus maxime orat, ut diſcas quod non propter indigentiam orat . Si enim indigeret orare , multo magis in maioribus hoc feciſſet ; quia vero illa ex auctoritate facit, manifeſtum eſt quod hic condeſcendendo nobis, orat: & adhuc quoniam turba multa erat præſens, oportebat eis ſuaderi quod ſecundum voluntatem Dei advenerat: & ideo cum occulte aliquod miraculum faciebat, non orabat ; ſed coram multis orabat, ne crederent quod eſſet Deo contrarius. HILARIUS III. de Trinitate. Quinque igitur panes offeruntur turbæ, & franguntur: ſubrepunt in frangentium manus quædam fragmentorum procreationes, non imminuitur unde præfringitur; & tamen præfringentis manum fragmenta occupant: non ſenſus , non viſus profectum tam conſpicabilis operationis aſſequitur: eſt quod non erat, videtur quod non intelligitur: ſolum ſupereſt ut Deus omnia poſſe credatur. AUGUSTINUS (tract. xxiv.) Unde enim multiplicat de paucis granis ſegetes, inde in manibus ſuis multiplicavit quinque panes: poteſtas enim erat in manibus Chriſti ; panes autem illi quinque quaſi ſemina erant, non quidem terræ mandata, ſed ab eo qui terram fecit , multiplicata. CHRYSOSTOMUS (hom. xli.) Vide autem quanta eſt ſervi , & domini differentia: nam Prophetæ quaſi ex menſura habentes gratiam, ita miracula faciebant; Chriſtus autem abſoluta virtute faciens , cum multa ſuperabundantia omnia operabatur. Sequitur : *Ut autem impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis : Colligite quæ ſuperaverunt fragmenta, ne pereant . Collegerunt ergo & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum*. Non quidem hæc oſtentatio ſuperflua fuit , ſed ne phantaſiam æſtimarent quod factum eſt, propter quod etiam ex ſubiecta materia miraculum fecit . Sed quare

(1) *Al.* & utilitatem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Alcuino , non occurrit.

non turbis dedit fragmenta portanda, ſed diſcipulis? Quoniam hos maxime erudire volebat, qui orbis terrarum debebant eſſe magiſtri. Ego autem non ſolum admiror multitndinem panum quæ facta eſt, ſed & certitudinem ſuperfluorum: quia neque plus, neque minus fecit ſuperfluum eſſe, ſed tantum quantum volebat, ſcilicet duodecim cophinos, ſecundum numerum duodecim Apoſtolorum. THEOPHYLACTUS. Addiſcimus autem ex miraculo perpetrato, non fieri puſillanimes in coarctationibus paupertatis. BEDA. Turbæ autem cum vidiſſent ſignum quod fecit Dominus, mirabantur, quia nondum eum Deum eſſe cognoverant; ideoque Evangeliſta ſubdit: *Illi ergo homines*, quia carnales erant, & carnaliter intelligebant, *cum vidiſſent quod fecerat ſignum, dicebant, quia hic eſt vere Propheta qui venturus eſt in mundum*. ALCUINUS. Nondum pleni fide Dominum vocant Prophetam, qui nondum Deum dicere noverant; ſed iam multum profecerant ex virtute miraculi, qui eum ſecernentes ab aliis, Prophetam vocabant, ſicut ſciebant in populo illo Prophetas aliquando miracula feciſſe: nec falluntur ſi dicunt eum Prophetam, cum ipſe Dominus (1) vocaverit ſe Prophetam, dicens Lucæ XIII. „ Non „ capit Prophetam perire extra Hieruſa„ lem. " AUGUSTINUS (tract. XXIV.) Sic autem Propheta eſt Chriſtus, & Dominus Prophetarum, ſicut Angelus, & Dominus Angelorum: ex eo enim quod præſens annuntiavit, Angelus erat; ex eo quod futura prædixit, Propheta erat; ex eo quod Verbum caro factum eſt, & Angelorum, & Prophetarum Dominus erat: nullus enim Propheta ſine verbo Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI.) Ex hoc autem quod dicunt, *Qui venturus eſt in mundum*, manifeſtum eſt quod Prophetam quemdam principalem expectabant; & ideo quod dicitur, *Hic eſt vere Propheta*, in Græco cum adiectione articuli ponitur, ad oſtendendum ſcilicet, eum eſſe diſcretum ab aliis Prophetis. AUGUSTINUS (tract. XXIV.) Conſiderandum autem quod dicitur: quia (2) enim Deus non eſt talis ſubſtantia quæ oculis videri poſſit, & miracula eius, quibus totum mundum regit, univerſamque creaturam adminiſtrat, aſſiduitate viluerunt; ſervavit ſibi quædam quæ faceret opportuno tempore, præter uſitatum curſum, ordinemque naturæ, (3) ut, non maiora, ſed inſolita videndo ſtuperent, quibus quotidiana viluerunt. Maius enim miraculum eſt gubernatio totius mundi quam ſaturatio quinque millium hominum de quinque panibus; & tamen hoc nemo miratur; illud mirantur homines, non quia maius, ſed quia rarum eſt. Nec tamen ſufficit hoc intueri in miraculis Chriſti: quia enim Dominus eſt in monte, Verbum Dei eſt in alto: proinde non quaſi humiliter iacet, nec tranſeunter prætereundum eſt (5). ALCUINUS. Myſtice enim nomine maris turbidum ſæculum deſignatur. Mox autem ut Chriſtus mare mortalitatis noſtræ adiit naſcendo, calcavit moriendo, tranſiit reſurgendo, ſecutæ ſunt eum credendo, & imitando turbæ credentium ex utroque populo collectorum. BEDA. Tunc autem Dominus ſubiit montem quando cælum aſcendit, quod deſignatur per montem. ALCUINUS. Quod enim turbis (5) inferius relictis, ad altiora cum diſcipulis aſcendit, oſtendit quod ſimplicibus minora præcepta ſunt committenda, perfectioribus altiora; quod imminente paſcha illos reficit, ſignificat quia quiſque pane divini verbi, & corpore, & ſanguine Domini deſiderat refici, debet ſpirituale paſcha facere; ideſt, de vitiis ad virtutes tranſire. Oculi vero Domini ſunt dona ſpiritualia, quæ cum Dominus electis ſuis miſericorditer concedit, tunc in eos oculos ſuos dirigit; ideſt, reſpectum pietatis impendit. AUGUSTINUS Lib. LXXXIII. Quæſt. (qu. LXI. in princip.) Quinque autem panes hordeacei ſignificant veterem legem, ſive quia nondum ſpiritalibus, ſed adhuc carnalibus data eſt lex, ideſt quinque corporis ſenſibus deditis: nam & ipſæ turbæ quinque millia hominum fuerunt: ſive quia per Moyſen lex ipſa data eſt: Moyſes enim quinque libros ſcripſit. Et quod hordeacei erant panes, bene ſignificavit vel ipſam legem, quæ ita data erat ut in ea vitale animæ alimentum corporalibus ſacramentis obtegeretur: hordei enim medulla tenaciſſima palea tegitur: vel ipſum populum nondum expoliatum carnali deſiderio, (6) quod tamquam palea cordi eius inhærebat. BEDA. Hordeum etiam pabulum eſt iumentorum, & cibus ſervorum; & lex vetus data eſt ſervis, & iumentis, ideſt carnalibus. AUGUSTINUS Lib. LXXXIII. Quæſt. (quæſt. LXI.) Duo autem piſces, qui ſaporem ſuavem pani dabant, duas illas perſonas videntur ſignificare quibus

(1) *Al.* noverit ſe. (2) *Al. deeſt* enim. (3) *Al.* non ut. (4) *Addit Nicolai* ſed ſuſpiciendum.
(5) *Al.* inferioribus. (6) *Al. omittitur* quod.

Digitized by Google

bus populus ille regebatur, regiam ſcilicet, & ſacerdotalem; quæ tamen duæ perſonæ Dominum noſtrum præfigurabant, ambas enim ille ſuſtinuit. ALCUINUS. Vel duo piſces dicta, vel ſcripta Prophetarum, & Pſalmiſtarum ſignificant; & cum quinarius ad quinque ſenſus corporis referatur, mille ad perfectionem refertur. Qui vero quinque ſenſus corporis perfecte regere ſtudent, viri dicuntur a viribus; quos feminea mollities non corrumpit; ſed ſobrie, & caſte vivunt, & celeſtis ſapientiæ dulcedine merentur recreari. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XXIV.) Puer autem qui iſta habebat, forte populus Iſrael erat, qui ſenſu puerili ea portabat, nec manducabat. Illa enim quæ portabat, clauſa onerabant, aperta paſcebant. BEDA. Pulchre autem dicit: *Hæc quid ſunt inter tantos*? quia lex vetus parum proficiebat, quouſque eam ſuis manibus ſuſcepit; ideſt, opere implevit, & eamdem ſpiritualiter intelligendam eſſe docuit: Hebr. VII. „ quia lex neminem ducebat ad per„ fectum. “ AUGUSTINUS ſuper Ioan. (ubi ſupra.) Frangendo autem panes multiplicati ſunt. Quinque enim libri Moyſi multos libros, cum exponuntur tamquam frangendo, ideſt diſſerendo, fecerunt. AUGUSTINUS Lib. LXXXIII. Quæſt. (quæſt. LXI.) Dominus etiam tamquam frangendo, & aperiendo quod durum erat, & clauſum in lege, per diſcipulos implevit, cum eis poſt reſurrectionem aperuit Scripturas. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XXIV.) Quia autem ignorantia populi erat in lege, propterea tentatio Domini ignorantiam diſcipuli demonſtrabat. Super fenum autem diſcumbebant, quia carnaliter ſapiebant, & in carnalibus quieſcebant: „ omnis e„ nim caro fenum: “ Eſa. XL. Illi autem de panibus Domini implentur qui quod auribus audiunt, operibus implent. AUGUSTINUS (ut ſupra in Ioan.) Quæ ſunt autem fragmenta, niſi quæ populus non poterat manducare? Quid ergo reſtat, niſi ut ſecretiora intelligentiæ, quæ non poteſt capere multitudo, illis credantur qui idonei ſunt, & alios docere valent, ſicut erant Apoſtoli? Unde & duodecim cophini impleti ſunt. ALCUINUS *a*. Cophinis enim ſervilia implentur officia. Cophini igitur ſunt Apoſtoli, & eorum imitatores, qui licet in præſenti ſint deſpectibiles, ſpiritalium ſacramentorum divitiis ſunt interius (1) refetti. Dicuntur autem Apoſtoli fuiſſe cophini, quia per Apoſtolos fides ſanctæ Trinitatis erat prædicanda in quatuor partibus mundi. Quod autem novos panes noluit facere, ſed allatos cumulavit, ſignificat quia veterem Scripturam non reprobavit, ſed aperiendo patefecit.

(b) BEDA *b*. Turbæ, viſo tanto miraculo, intellexerunt pium, atque potentem; & idcirco voluerunt ipſum facere Regem: homines namque volunt habere Regem pium ad regendum, & potentem ad tuendum. Dominus igitur hoc cognoſcens fugit in montem; ideſt, aſcendit celeriter: unde dicitur: *Ieſus ergo cum cognoviſſet quia venturi eſſent, ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipſe ſolus*. Datur ergo intelligi quod Dominus cum ſederet in monte cum diſcipulis ſuis, & videret turbas ad ſe venientes, deſcenderat de monte, & circa inferiora loca turbas paverat. Nam quomodo fieri poteſt ut ruſus ille fugeret in montem, niſi ante de monte deſcenderet? AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. II. cap. LXXIV.) Non autem repugnat quod Matthæus cap. XIV. dixit: „ Aſcendit in montem ſolus orare: “ neque enim cauſæ orandi contraria eſt cauſa fugiendi: quandoquidem & hinc Dominus doceat hanc eſſe nobis magnam cauſam orandi, quando eſt cauſa fugiendi. AUGUSTINUS (tract. XXV.) Erat autem Rex qui timebat fieri Rex, nec talis Rex qui ab hominibus fieret, ſed talis qui hominibus regnum daret: ſemper quidem ille cum Patre regnat ſecundum quod eſt Filius Dei. Prædixerunt autem Prophetæ regnum eius & ſecundum id quod homo factus (2) eſt Chriſtus, & fecit fideles ſuos Chriſtianos, qui ſunt regnum eius; quod modo colligitur, modo emitur ſanguine Chriſti. Erit autem aliquando manifeſtum regnum eius, quando erit aperta claritas ſanctorum eius, poſt iudicium ab eo factum. Diſcipuli autem, & turbæ credentes in eum, putaverunt illum ſic veniſſe ut iam regnaret. Hoc eſt

(1) *Al.* refecti. (2) *Al.* emittitur eſt.

Ex editione P. Nicolai.

a Et BEDA. *b* Non quo ad primam partem, quæ nullibi occurrit, ſed ſolummodo quo ad ſecundam, quæ incipit ab illis verbis *Datur ergo*.

eſt velle rapere, & facere eum Regem. (1) Chrysostomus (hom. xli.) Vide autem quanta eſt gulæ virtus. Non ultra eis ſabbati transgreſſionis cura, non ultra zelant pro Deo; ſed omnia remota ſunt, ventre repleto; & Propheta iam erat apud eos, & Regem eum inthronizare volebant. Chriſtus autem fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Sic igitur Ieſus dimittit diſcipulos, & aſcendit in montem. (Hom. xlii.) Hi vero a Magiſtro relicti, ut ſero factum eſt, deſcenderunt ad mare. Et hoc eſt quod ſubditur: *Ut autem ſero factum eſt, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare*. Et quidem uſque ad veſperam expectaverunt eum, venturum eſſe putantes ad ſe; facta vero veſpera non ultra ſuſtinent eum non inquirere (tantus (2) eos detinebat amor) ſed ab amore igniti aſcenderunt in navem: unde ſequitur: *Et cum aſcendiſſent navim, venerunt trans mare in Capharnaum*. Veniebant quidem ad Capharnaum æſtimantes ſe illic eum inventuros. Augustinus (tract. xxv.) Sic ergo dixit finem, & redit ut exponat quomodo venerunt: quia per ſtagnum navigantes tranſierunt, & dum navigarent recapitulando exponit quid acciderit, dicens: *Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Ieſus*. Chrysostomus (hom. xlii.) Non ſine cauſa Evangeliſta tempus deſignat, ſed ut per hoc validum eorum amorem oſtendat. Non enim dixerunt: Veſpera nunc eſt, & nox advenit: ſed ab amore igniti aſcenderunt in navim. Multa autem erant ex quibus impediebantur. A tempore, unde dicitur, *Et tenebræ iam factæ erant*; a tempeſtate, unde ſequitur: *Mare autem, vento magno flante, exurgebat a longe*: non enim erat prope terram: unde dicitur: *Cum remigaſſent ergo quaſi ſtadia vigintiquinque aut triginta*. Beda (in v. cap. Ioan.) Eo genere locutionis, quo cum dubitando loquimur, ſolemus dicere, ferme vigintiquinque aut prope triginta. Chrysostomus (hom. xlii.) Et ultimo ab inopinabili: unde ſequitur: *Vident Ieſum ambulantem ſupra mare, & proximum fieri*. Apparet quidem eis poſtquam illos dimiſerat; (3) illic quidem docens eos quid eſt derelictio, & amorem excitans maiorem; hic vero ſuam virtutem oſtendens: propter hoc igitur illi turbabantur: unde ſequitur, *Et timuerunt*: quibus turbatis Dominus confortationem adhibet: unde ſequitur: *Ille autem dicit eis: Ego ſum: nolite timere*. Beda. Non autem dixit, Ego ſum Ieſus; ſed tantum, *Ego ſum*: quia familiares eius erant, ideoque audita voce, facile potuerunt cognoſcere magiſtrum; ſive, quod verius eſt, ut oſtenderet ſe illum eſſe qui Moyſi dixit Exod. iii. „ Ego ſum qui ſum. " Chrysostomus (hom. xlii.) Ideo autem eis apparuit, ut oſtendat quoniam ipſe eſt qui tempeſtatem ſolvet. Hoc enim oſtendit Evangeliſta ſubdens: *Voluerunt ergo accipere eum in navi, & ſtatim fuit navis ad terram, ad quam ibant*: tranquillam enim prębuit eis navigationem. Non autem navim aſcendit, volens maius miraculum operari, & deitatem eius revelare apertius. Theophylactus. Vide namque tria miracula. Primum eſt quod ambulabat ſupra mare; ſecundum eſt quod fluctus mitigat; tertium eſt quod ſtatim (4) fecit navim ad terram ire, ad quam ibant: nam multum diſtabant a terra, cum eis Dominus apparuit. Chrysostomus (hom. xlii.) Turbæ autem non oſtendit ſe Ieſus ſupra mare ambulantem, quia hoc ſignum imbecillitatem eorum excedebat; ſed neque diſcipulis diu viſus eſt hoc faciens, ſed ſtatim diſparuit ab eis. Augustinus de Conc. Evangel. (Lib. II. cap. xlvii.) Non eſt autem adverſum quod Matthæus prius eum dixit (5) iuſſiſſe diſcipulos aſcendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas; ac deinde dimiſſis turbis, aſcendiſſe in montem ſolus orare: Ioannes vero prius eum fugiſſe commemorat ſolum in montem, ac deinde inquit: *Ut autem ſero factum eſt, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare, & cum aſcendiſſent navim &c.* Quis enim non hoc videat recapitulando Ioannem poſtea dixiſſe factum a diſcipulis, quod iam Ieſus iuſſerat antequam fugiſſet in montem? Chrysostomus (homil. xlii.) Vel aliter. Mihi videtur hoc ſignum aliud ab eo quod apud Matthæum poſitum eſt: tunc enim non ſtatim eum ſuſceperunt, nunc autem perſuaſi ſunt ſtatim ſuſcipere; & tunc quidem adhuc tempeſtas permanebat concutiens navim, nunc autem cum voce tranquillitas advenit. Multoties enim eadem facit ſigna, ut facile ſuſceptibilia fiant. Augustinus (tract. xxv. & ſeq.) Myſtice autem pavit Dominus turbas, & aſcendit in montem: ſic enim de illo prædictum eſt Pſal. vii. „ Congrega„ tio populorum circumdabit te; & pro„ pter hanc in altum regredere; " ideſt, ut circumdet te congregatio populorum, re-

(1) *Addit Nicolai* prævenire velle tempus eius quod occultabatur. (2) *Al.* eius. (3) *Al.* illo. (4) *Al.* facit. (5) *Al.* dixiſſe.

Digitized by Google

regredere in altum. Quare autem dictum eſt, *Fugit*? Neque enim ſi nollet teneretur. Aliquid ergo ſignificavit fugiendo: quia ſcilicet non potuit intelligi altitudo eius: quicquid enim non intellexeris, Fugit me, dicis. Ergo fugit in montem ipſe ſolus, quia aſcendit ſuper omnes cælos. Illo autem ſurſum poſito, diſcipuli in navicula tempeſtatem patiebantur: navicula illa Eccleſiam præſignabat. Tenebræ iam factæ erant; & merito, quia lux non erat, non enim venerat ad illos Ieſus. Quantum accedit finis mundi, creſcunt errores, creſcit iniquitas. Lux denique caritas eſt, ſecundum illud I. Ioan. 11. „ Qui odit fra„ trem ſuum, in tenebris eſt. “ Ipſi fluctus navem turbantes, & tempeſtates, & venti, clamores ſunt (1) maledicorum: inde caritas refrigeſcit, inde fluctus augentur, & turbatur navis. Nec tamen venti illi, & tempeſtas, & fluctus,& tenebræ id agebant ut vel navis non promoveretur, vel ſoluta mergeretur: „ qui enim perſe„ veraverit uſque in finem, hic ſalvus erit: “ Matth. x. Quinarius autem numerus ad legem pertinet; ipſi ſunt quinque libri Moyſi: ergo legem ſignat numerus vigeſimusquintus: quoniam quinquies quini fiunt vigintiquinque. Sed huic legi, antequam Evangelium veniret, deerat perfectio, quæ in ſenario numero comprehenditur. Ipſa ergo quinque per ſex multiplicentur, ut lex per Evangelium impleatur, ut fiant ſexies quini triginta. Ad eos ergo qui legem implent, venit Ieſus calcans fluctus; ideſt, omnes tumores mundi ſub pedibus habens, omnes altitudines ſæculi premens; & tamen tantæ ſunt tribulationes ut etiam ipſi qui credunt in Ieſum, expaveſcant ne deficiant. THEOPHYLACTUS. Cum autem homines, vel dæmones nos per timorem nituntur movere, audiamus Chriſtum dicentem: *Ego ſum: nolite timere*; ideſt, ego ſemper aſſiſto, & ſicut Deus permaneo, & numquam pertranſeo: non perdatis in me fidem pro falſis terroribus. Vide etiam quomodo non in principio periculi Dominus aſtitit, ſed in fine. Permittit namque nos eſſe in medio periculorum, ut certantes in tribulationibus probabiliores fiamus, & ut ad ipſum ſolum recurramus qui potens eſt ex inſperatis nos liberare. Cum enim intellectus humanus ſibi providere non poterit, tunc ſalus divina advenit. Si voluerimus etiam Chriſtum in naviculam noſtram ſuſcipere, ideſt in cordibus noſtris habitare, ſtatim inveniemur in terra ad quam ire volumus, ideſt in cælum. BEDA. Quia vero hæc navicula non torpentes vehit, ſed fortiter remigantes, ſignificatur quod in Eccleſia non deſidioſi, & molles, ſed fortes, & in bonis operibus perſeverantes perveniunt ad portum ſalutis æternæ.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. xlii.) Dominus, etſi turbis non manifeſte oſtenderit quomodo ſupra mare ambulaverit, dedit tamen eis latenter ſuſpicari quod factum erat; & hoc Evangeliſta oſtendit dicens: *Altera die turba quæ ſtabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi niſi una; & quia non introiſſet cum diſcipulis ſuis Ieſus in navim; ſed ſoli diſcipuli eius abiiſſent*. Quid enim hoc erat aliud quam ſuſpicari quod mare pede tranſiens, receſſerat? Neque enim eſt dicere quod in alia navicula pertranſivit, quia una erat ibi tantum, in quam aſcenderunt diſcipuli eius, cum quibus ipſe non intraverat. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Inſinuatum autem eſt illis tam magnum miraculum. Venerunt ergo & aliæ naves iuxta locum illum ubi manducaverant panem, in quibus turbæ eum ſecutæ ſunt; & hoc eſt quod ſubditur: *Alia vero naves ſupervenerunt quærentes eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. xlii.) Sed tamen poſt miraculum tam magnum venientes, non interrogaverunt eum qualiter pertranſiit, neque curaverunt tantum miraculum addiſcere: ſequitur enim: *Et cum inveniſſent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc veniſti?* Niſi quis dicat hic *quando* pro qualiter dictum eſſe ab eis. Dignum autem eſt & hinc conſpicere facilem eorum mentem: qui enim dicebant, Hic eſt Propheta, qui ſtudebant rapere, & facere eum Regem, invenientes eum, nihil tale conſiliantur. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Ecce enim ille qui in montem fugerat, turbatus cum ipſis turbis loquitur. Modo teneant, modo Regem faciant. Sed ille (2) poſt miraculi ſacramentum & ſermonem infert, & quorum ſatiavit panibus ventrem, ſatiat ſermonibus mentem. ALCUINUS. Qui enim dedit exemplum fugiendæ laudis, & terreni imperii, dat exemplum doctoribus qualiter debeant inſiſtere prædicationi. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii.) Manſuetudo autem, & lenitas non ubique eſt utilis: cum enim deſes fuerit diſcipulus, & groſſus, ſtimulo uti ad eum oportet: hoc & hic Filius Dei facit: venientibus enim turbis, & blandientibus ei dicendo: *Rabbi, quando huc veniſti?*

(1) *Al.* maledictorum. (2) *Al.* qui poſt miraculi ſacramentum,

Digitized by Google

ſtis? ut oſtendat quod eum qui ab hominibus eſt honorem non concupiſcit, ſed ſolum inſpicit eorum ſalutem, redarguendo eis reſpondet, non ſolum corrigere volens, ſed & mentem eorum revelare: unde ſequitur: *Reſpondit eis Ieſus, & dixit: Amen amen dico vobis: quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis.* AUGUSTINUS (tract. xxv.) Quaſi dicat: Propter carnem me quæritis, non propter ſpiritum. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii.) Poſt reprehenſionem autem doctrinam eis adiungit, dicens: *Operamini, non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam*; quaſi dicat: Vos eſcam exquiritis temporalem; ego autem corpora veſtra nutrivi, ut per hoc exquireretis illam eſcam quæ non temporaneam, ſed æternam tribuit vitam. ALCUINUS. Corporeus cibus carnem tantum reficit exterioris hominis, & ſemel acceptus non ſufficit, niſi quotidie accipiatur; ſpiritalis autem cibus permanet in æternum, & ſatietatem perpetuam, immortalitatemque largitur. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Seipſum autem inſinuat iſtum cibum, ut in ſequentibus illuceſcit; ac ſi dicat: Quæritis me propter aliud: quærite me propter me. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii.) Sed quia quidam, eo quod volunt pigre nutriri, abutuntur hoc verbo; neceſſarium eſt inducere id quod eſt Pauli Epheſ. iv. „ Qui furabatur, iam non furetur; magis autem „ laboret operando manibus ſuis, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti.“ Sed & ipſe Corinthum veniens. morabatur apud Aquilam, & Priſcillam, & operabatur. Dicendo autem, *Ne operemini cibum qui perit*, non inſinuat quod oporteat pigritari, ſed quod oporteat operari, & dare: hic enim eſt cibus qui non perit: operari autem cibum qui perit, eſt affici ſæcularibus rebus. Hoc igitur dixit: quia illi nullam fidei curam habuerunt, ſed ſolum volebant ventrem implere, nihil laborantes: & hoc decenter cibum qui perit vocavit. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Sicut autem Samaritanæ dixerat ſupra iv. *Si ſcires qui petit a te bibere, poſtulaſſes ab eo, & daret tibi aquam vivam*: ita & hic ſubdit: *Quem Filius hominis vobis dabit*. ALCUINUS. Quando autem per manum ſacerdotis corpus Chriſti accipis, non ſacerdotem quem vides, ſed illum quem non vides attende. Sacerdos eſt diſpenſator huius cibi, non actor. Filius hominis ſeipſum dat nobis, ut nos in ipſo, & ipſe in nobis maneat. Iſtum Filium hominis nolite ſic accipere quaſi alios filios hominum: ſequeſtratus eſt enim quadam gratia, & exceptus a numero omnium: iſte enim Filius hominis & Dei Filius eſt; & hoc eſt quod ſubdit: *Hunc enim Pater ſignavit Deus*. Signare eſt ſignum ponere; quaſi dicat: Nolite me contemnere, quia Filius hominis ſum: ſic enim ſum Filius hominis ut Deus Pater me ſignaret, ideſt proprium aliquid mihi daret, quo non confunderer cum genere humano, ſed per me liberaretur genus humanum. HILARIUS VIII. de Trinitate. Signaculorum autem natura eſt ut omnem impreſſæ in ſe ſpeciei explicent formam, & nihil minus ex eo in ſe habeant unde ſignantur; & dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex ſe præferunt quicquid impreſſum eſt. Verbum igitur hoc ad divinæ nativitatis non proficit exemplum: quia in ſignaculis & materies ſit, & diverſitas, & impreſſio, per quam mollioribus naturis, validiorum generum ſpecies imprimuntur. Unigenitus vero Deus & per ſacramentum ſalutis noſtræ hominis Filius, volens proprietatis nobis paternæ in ſe ſignare ſpeciem, ſignatum ſe a Deo ait, ut per hoc poteſtas in eo dandæ ad æternitatem eſcæ intelligi poſſit, quia omnem in ſe paternæ formæ plenitudinem ſignantis ſe Dei contineret. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii.) Vel *ſignavit*, ideſt in hoc miſit hanc nobis afferentem eſcam; vel *ſignavit*, ideſt revelavit per ſuum teſtimonium. ALCUINUS. Myſtice autem altera die, ideſt poſt aſcenſionem Chriſti, turba, ſtans in bonis operibus, non iacens in terrenis voluptatibus, expectat ut veniat ad eos Ieſus. Una autem navis eſt una Eccleſia; ſed & aliæ naves quæ ſuperveniunt, ſunt conventicula hæreticorum, qui „ quæ ſua ſunt quærunt, „ non quæ Ieſu Chriſti: “ Philipp. ii. unde convenienter eis dicitur: *Quæritis me, quia manducaſtis ex panibus*. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Quam multi etiam non quærunt Ieſum, niſi ut illis benefaciat ſecundum tempus. Alius negotium habet, quærit interceſſionem clericorum: alius premitur a potentiore, fugit ad Eccleſiam: vix quæritur Ieſus propter Ieſum. GREGORIUS XXIII. Mor. (cap. xvii. in nov. in antiq. xxvi.) Per eorum etiam perſonam, Dominus illos intra ſanctam Eccleſiam deteſtatur qui per ſacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eiſdem ordinibus virtutum merita, ſed ſubſidia præſentis vitæ exquirunt. Satiatos quippe de panibus Dominum ſequi, eſt de ſancta Eccleſia temporalia alimenta ſumpſiſſe; & non

pro

Digitized by Google

pro ſignis Dominum, ſed pro panibus quærere eſt ad religionis officium, non pro augendis virtutibus, ſed pro requirendis ſubſidiis inhiare. BEDA. Illi etiam qui in oratione quærunt non æterna, ſed temporalia, quærunt Ieſum non propter Ieſum, ſed propter aliquid aliud. Significatur autem myſtice quoniam hæreticorum conventicula carent hoſpitio Chriſti, ac diſcipulorum eius; & dicuntur aliæ ſuperveniſſe naves, quia hæreſes repentinæ fuerunt. Per turbam autem, quæ cognovit quod Ieſus non erat ibi, neque diſcipuli eius, illi deſignatur qui cognoſcentes errores hæreticorum, relinquunt eos, & ad veram fidem veniunt.

(d) ALCUINUS. Intellexerant eſcam iſtam quæ permanet in vitam æternam eſſe opus Dei; & ideo interrogant quid facerent, ut iſtum cibum, ideſt opus Dei, operari poſſint; & hoc eſt quod dicitur: *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei?* BEDA. Ideſt, quæ præcepta ſervando, poterimus implere opera Dei? CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Hoc autem dicebant, non ut diſcant, & faciant; ſed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. THEOPHYLACTUS. Chriſtus vero quamvis cognoſceret quod eis nihil proderat, tamen propter communem utilitatem reſpondit, & oſtendit eis, immo omnibus hominibus quod ſit opus Dei: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum quem miſit ille.* AUGUSTINUS (tract. xxv. in Ioan.) Non autem dicit, Ut credatis ei, ſed *ut credatis in eum*: non enim continuo qui credit ei, credit in eum: nam & dæmones credebant ei, & non credebant in eum, & nos credimus Paulo, ſed non in Paulum. Credere ergo in eum, eſt credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Ipſa eſt fides quam de nobis exigit Deus, quæ per dilectionem operatur. Diſcernitur tamen ab operibus fides, ſicut dicit Apoſtolus Rom. III. „ Iuſtificari hominem per „ fidem ſine operibus legis. " Et ſunt opera quæ videntur bona (1) ſine fide Chriſti, & non ſunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo ſunt bona: „ finis enim „ legis Chriſtus ad iuſtitiam omni creden„ ti: " Rom. x. & ideo noluit diſcernere ab opere fidem; ſed ipſam fidem dixit eſſe opus Dei: ipſa eſt enim fides quæ (2) per dilectionem operatur. Nec dixit, Hoc eſt opus veſtrum; ſed *hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum*, ut „ qui gloriatur, in Domi„ no glorietur: " II. Corinth. x. Credere ergo in eum, eſt manducare cibum qui permanet in vitam æternam. Ut quid paras dentem, & ventrem? Crede, & manducaſti. Quia ergo invitabat eos ad fidem, illi adhuc quærebant ſigna quibus crederent: Iudæi enim ſigna quærunt; & hoc eſt quod ſequitur: *Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis ſignum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris?* CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Nihil irrationabilius quam ut, ſigno præ manibus exiſtente, quaſi nullo iam ſigno facto, hoc dicant. Neque electionem ſigni fiendi Domino permittunt; ſed in neceſſitatem eum æſtimant ducere, ut nullum aliud faciat ſignum quam tale quale factum eſt in eorum parentibus: unde (3) ſubditur: *Patres noſtri manducaverunt manna in deſerto.* ALCUINUS. Et ne videatur manna aliquo modo contemnendum, auctoritate Pſalmi illud extollunt, dicentes: *Sicut ſcriptum eſt: Panem de cælo dedit eis manducare.* CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Multis quidem factis ſignis & in AEgypto, & in mari rubro, & in deſerto, huius maxime meminerunt, quod valde concupiſcebant propter ventris tyrannidem. Neque autem dicunt quod Deus hoc fecit, ne videantur eum exæquare Deo; neque Moyſen inducunt, ut non videantur Chriſtum deprimere; ſed medium ponunt dicentes: *Patres noſtri manducaverunt manna.* Vel aliter. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Dominus Ieſus talem ſe dicebat ut ſe Moyſi præponeret: non enim eſt auſus Moyſes de ſe dicere, quod daret cibum qui non perit. Attendebant itaque quanta feciſſet Moyſes; adhuc aliqua maiora volebant fieri; quaſi dicant: Tu promittis cibum qui non perit, & non talia operaris qualia Moyſes. Panes hordeaceos ille non dedit, ſed manna de cælo. CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Licebat autem Domino dicere, quoniam Moyſe maiora miracula feci; ſed non erat tempus horum verborum nunc; ſed unum erat ad quod ſtudebat, ſcilicet ducere eos ad eſcam ſpiritalem: unde ſequitur: *Dicit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis: non Moyſes dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.* An non ex cælo erat manna? Qualiter igitur ex cælo dicitur? Sicut & volucres cæli dicuntur, & ſicut dicitur Pſal. XVII. „ Intonuit de cælo Do„ mi-

(1) *Al.* omittitur ſine. (2) *Al.* per delectationem. (3) *Al.* ſubdunt.

Digitized by Google

„ minus. " Panem autem non verum (1) vocavit illum, non quia falſum erat miraculum de manna; ſed quia figura erat, non veritas. Non dixit, Non Moyſes dedit, ſed ego; ſed pro Moyſe quidem Deum, pro manna vero ſeipſum poſuit. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Quaſi diceret: Illud manna hoc ſignificabat, ſcilicet cibum de quo paulo ante locutus ſum, & omnia ſigna mea erant. Signa mea dilexiſtis; quod ſignificatur, contemnitis. Deus enim dat panem quem ſignificavit manna ipſum, ſcilicet Dominum Ieſum Chriſtum: unde ſequitur: *Panis enim verus eſt qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo.* BEDA. Non quidem elementis, ſed hominibus habitatoribus mundi. THEOPHYLACTUS. Seipſum dicit panem verum, quia principale ſignificatum per manna eſt unigenitus Dei Filius, homo factus. Manna namque interpretatur Quid eſt hoc: nam Iudæi videntes, ſtupefacti, unus ad alium dicebant, Quid eſt hoc? Filius autem Dei factus homo ipſe eſt potiſſimum admirativum manna, ita ut cuilibet contigat quærere, Quid eſt hoc? Quomodo Filius Dei, filius hominis eſt? Quomodo ex duabus naturis una fit perſona? ALCUINUS. Qui per aſſumptam humanitatem deſcendit de cælo, & per aſſumentem divinitatem dat vitam mundo. THEOPHYLACTUS. Hic autem panis vita ſecundum naturam exiſtens, tamquam vivi Patris Filius proprium opus facit, quia vivificat cuncta. Sicut enim panis ex terra infirmam naturam carnis conſervat, ſic & Chriſtus per ſpiritus operationes vivificat animam, & etiam corpus incorruptibile facit, nam per eius reſurrectionem corporalis confertur incorruptio; & ideo dicit, quod *dat vitam mundo.* CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Non Iudæis ſolum, ſed orbi terrarum. Illi vero inferius adhuc inſpiciebant: unde ſequitur: *Dixerunt ergo ad eum: Domine, ſemper da nobis hunc panem.* Dicente autem eo, quoniam Pater meus dat vobis panem, non dixerunt, Roga ut det, ſed *da nobis.* AUGUSTINUS (tract. xxv.) Sicut enim Samaritana, cui dictum eſt ſupra iv. *Qui biberit de hac aqua, non ſitiet umquam,* ſecundum corpus accipiens, & carere indigentia volens, *Da mihi,* inquit, *Domine, de hac aqua;* ſic & iſti dicunt: Da nobis panem, qui reficiat, & non deficiat.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) De reliquo Dominus in myſteriorum traditionem eos inducturus eſt; & primo de deitate ſua loquitur: unde dicitur: *Dixit autem eis Ieſus: Ego ſum panis vitæ.* Non enim hoc de corpore eius dictum eſt, de illo enim in fine dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Sed interim de divinitate loquitur: etenim caro propter Domini Verbum panis eſt, quod ſpiritum ipſum ſuſcipienti panis cæleſtis fit. THEOPHYLACTUS. Non autem dixit, *Ego ſum panis* nutrimenti, ſed *vitæ*: quia enim cuncta mortifera erant, vivificavit nos Chriſtus per ſeipſum. Eſt autem panis non conſuetæ vitæ, ſed illius quæ morte non reſecatur: unde ſubditur: *Qui venit ad me, non eſuriet; & qui credit in me, non ſitiet in æternum.* AUGUSTINUS (tract. xxv.) *Qui venit ad me,* hoc eſt qui credit in me; & quod dixit, *Non eſuriet,* hoc intelligendum eſt, *Et non ſitiet umquam*: utroque enim ſignificatur æterna illa ſatietas, ubi nulla eſt egeſtas. THEOPHYLACTUS. Vel *non ſitiet, neque eſuriet*; ideſt, ad verbum Dei audiendum neque tædioſus efficietur, neque ſitiet ſiti intellectuali; quaſi non habeat aquam baptiſmi, & ſanctificationem per Spiritum factam. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Panem igitur de cælo deſideratis: ante vos habetis, ſed non manducatis: unde ſequitur: *Sed dixi vobis, quia & vidiſtis me, & non credidiſtis.* ALCUINUS. Quaſi dicat: Non ideo hoc dixi quod vos ſciam hoc pane ſatiandos; ſed potius ad improperium veſtræ incredulitatis dico, quia videtis, & non creditis. CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Vel per hoc quod dicit, *Dixi vobis,* inſinuat teſtimonium Scripturarum, de quo ſupra v. dixerat: *Illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.* Et iterum dixerat ibid. *Quoniam veni in nomine Patris mei, & non ſuſcepiſtis me.* Hoc autem quod dicit, *Quia vidiſtis me,* ſigna occulte inſinuat. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Sed non ideo ego populum Dei perdidi, (2) quia vos vidiſtis, & non credidiſtis: unde ſequitur: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & eum qui venit ad me, non eiiciam foras.* BEDA. Abſolute dicit *omne*, ut oſtenderet plenitudinem fidelium. Hi autem ſunt quos Pater dat Filio, quando per occultam inſpirationem facit eos credere in Filium. ALCUINUS. Quemcumque ergo Pater traxerit, ad hoc ut credat in me, veniet per fidem ad me, ut mihi iungatur; *& eum qui* paſſibus fidei, & bonæ operationis *veniet ad me, non eiiciam foras*; ideſt, in

(1) *Al.* vocat. (2) *Al.* ſed quia vos.

Digitized by Google

in ſecreto puræ conſcientiæ mecum morabitur, & tamdem recipiam eum in æterna beatitudine. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Illud enim intus, unde non exitur foras, eſt magnum penetrale, & dulce ſecretum, ſine tædio, ſine amaritudine malarum cogitationum, (1) ſine interpellatione tentationum, & dolorum, de quo dicitur Matth. xxv. „ Intra in gaudium domi„ni tui. “ CHRYSOSTOMUS (homil. xliv.) Per hoc autem quod dicit, *Quod dat mihi Pater*, oſtendit quoniam non contingens res eſt credere in Chriſtum, neque cogitationibus humanis perficitur; ſed ea quæ deſuper revelatione indiget, & anima devota ſuſcipiente revelationem: unde non ſunt ab accuſatione eruti quibus non dat Pater: indigemus enim & ea quæ ex nobis eſt voluntate ad credendum. Per hoc autem tangit incredulitatem eorum, oſtendens quoniam qui non credit ei, voluntatem tranſgreditur Patris. Paulus autem I. Corinth. xv. ait, quod ipſe eos tradiderit Patri: „ Cum tradiderit (inquit) regnum Deo, „ & Patri. “ Sicut igitur Pater dans non privat ſeipſum, ſic nec Filius tradens. Dicitur autem Filius tradere, quoniam per eum ad Patrem adducimur. Et de Patre dictum eſt I. Corinth. I. „ Per quem vocati „ eſtis in ſocietatem Filii eius. “ Sic igitur qui venit ad me ſalvabitur: quia pro his veni, & carnem aſſumpſi: unde ſequitur: *Quia deſcendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me*. Quid dicis? Alia ſunt tua, & quæ illius? Ne igitur hoc aliquis ſuſpicetur, ſubiunxit: *Hæc eſt autem voluntatis eius qui miſit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*. Per hoc autem & Filius vult, quia *Filius quos vult, vivificat*: ſupra v. Quid eſt igitur quod dicit? Non aliud acturus veni quam quod Pater vult, quaſi non habens (2) divinam voluntatem a Patre: omnia enim quæ Patris ſunt, mea ſunt. Sed hoc non dixit, ſed in fine reſervat, excelſa enim interim occultat. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Vel aliter. Quare non eiiciat foras, ſubiungit dicens: *Quia deſcendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me*. Propterea enim anima a Deo exiit, quia ſuperba erat. Superbia enim eiecti ſumus, humilitate regredimur. Medicus enim quando ægritudinem diſcutit, ſi curet quod per aliquam cauſam factum eſt, & ipſam cauſam non curet, ad tempus videtur mederi; ſed cauſa manente, morbus repetitur. Ut ergo cauſa omnium morborum curaretur, ideſt ſuperbia, deſcendit, & humilis factus eſt Filius Dei. Quid ſuperbis homo? Filius Dei propter te humilis factus eſt. Puderet te fortaſſe imitari humilem hominem; ſaltem imitare humilem Deum: hæc eſt enim commendatio humilitatis. *Non veni facere voluntatem meam, ſed, voluntatem eius qui miſit me*: ſuperbia quippe facit voluntatem ſuam, humilitas voluntatem Dei. HILARIUS III. de Trin. (poſt princ.) Non igitur hoc dicit, quia faciat quod non velit; ſed obedientiam ſuam (3) ſub effectu paternæ voluntatis oſtendit, volens ipſe voluntatem Patris explere. AUGUSTINUS (tract. xxv. in Ioan.) Ideo ergo qui ad me venerit, non eiiciam eum foras, quia non veni facere voluntatem meam. Humilis veni humilitatem docere: qui ad me venit incorporatur mihi, & humilis fit, quia non faciet voluntatem ſuam, ſed Dei; & ideo non eiicitur foras, quia cum ſuperbus eſſet, proiectus eſt foras: ad me enim venire non poteſt niſi humilis: non mittitur foras niſi ſuperbia; qui ſervat humilitatem, non labitur a veritate. Quare autem ideo non eiiciat foras qui venit ad illum, quia non venit facere voluntatem ſuam, oſtendit cum ſubdit: *Hæc eſt enim voluntas eius qui miſit me Patris, ut omne quod dedit mihi Pater non perdam ex eo*. Ipſe illi datus eſt qui ſervat humilitatem. „ Non eſt „ voluntas in conſpectu Patris ut pereat unus „ de puſillis: “ Matth. xviii. De tumentibus poteſt perire, de puſillis nihil perit: quia „ niſi fueritis ſicut puſillus iſte, non intra„bitis in regnum cælorum: “ ibid. AUGUSTINUS de Correptione, & Gratia (cap. ix.) Qui ergo in Dei providentiſſima diſpoſitione præſciti, prædeſtinati, vocati, iuſtificati, glorificati ſunt, etiam nondum renati, ſed & nondum nati, iam filii Dei ſunt, & omnino perire non poſſunt: hi enim vere veniunt ad Chriſtum. Ab illo ergo datur (4) etiam perſeverantia in bono uſque in finem: neque enim datur niſi eis qui non peribunt: quoniam qui non perſeverant peribunt. CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Per hoc autem quod dicit, *Non perdam ex eo*, non oſtendit ſe indigere eorum cura; ſed hoc dicit propter eorum ſalutem. Poſtquam autem dixerat, *Non perdam ex eo, & non eiiciam foras*, ſubiungit:

(1) *Al.* ſine intellectione tentationum. (2) *Nicolai legit* diviſam. (3) *Al.* ſub affectu. (4) *Al.* *omittitur* etiam.

(1) *Sed reſuſcitem eum in noviſſimo die*: quia in reſurrectione communi mali eiicientur, ſecundum illud Matth. xxii. „ Tollite eum, „ & eiicite eum in tenebras exteriores. “ Ipſi etiam perdentur ſecundum illud Matth. x. „ Qui poteſt animam, & corpus perde„re in gehennam. “ Ideo autem multoties reſurrectionem inducit, ut non ex ſolis rebus præſentibus iudicent Dei providentiam, ſed aliam expectent vitam. AUGUSTINUS (tract. xxv.) Videte autem quomadmodum & hic geminam illam reſurrectionem deſignet. Qui venit ad me, modo reſurget, humilis factus in membris meis. Sequitur autem: *Sed reſuſcitabo illum in noviſſimo die*. Ad exponendum autem quod dixerat, *Omne quod dedit mihi Pater*; & iterum quod dixerat, *Non perdam ex eo*, ſubiungit: *Hæc eſt enim voluntas Patris mei qui miſit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*. Superius cap. v. dixit: *Qui audit verbum meum, & credit ei qui miſit me*; modo autem: *Qui videt Filium, & credit in eum*. Non dixit, Et credit in Patrem: hoc eſt enim credere in Filium, quod & in Patrem: quia *ſicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo*: ſupra ibid. *ut ſic omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*, credendo, & tranſeundo ad vitam, tamquam prima illa reſurrectione: & quia ipſa non eſt ſola, ſubiungit de ſecunda: *Et ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die*.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Iudæi exiſtimantes ſe comeſtione carnali potiri, non turbabantur, uſquequo poſtea diffiſi ſunt: unde dicitur: *Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixiſſet: Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi*. Videbantur quidem turbari in hoc quod dixerat eum de cælo deſcendiſſe; ſed non hoc erat quod turbationem faciebat, ſed hoc quod non expectabant potiri menſa corporali. Adhuc tamen eum venerabantur, quia recens erat ſignum; & propterea non manifeſte ei contradicebant, ſed murmurando ſuam turbationem oſtendebant. Quid autem murmurando dixerint ſubditur: *Et dicebant: Nonne hic eſt Ieſus filius Ioſeph, cuius novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia deſcendi de cælo?* AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Longe autem iſti erant a pane de cælo, nec eum eſurire noverant: panis enim iſte interioris hominis quærit eſuriem. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Manifeſtum eſt enim quoniam mirabilem eius nondum ſciverant generationem; propterea eum adhuc filium Ioſeph dicunt. Sed non increpantur: non enim reſpondit eis, Non ſum filius Ioſeph, quia non poterant illum mirabilem partum audire. Si vero eum qui ſecundum carnem, non poterant manifeſte audire, multo magis nec ſuperiorem ineffabilem. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Ab hominibus enim carnem aſſumpſit, ſed non more hominum: nam Patrem habens in cælo, matrem elegit in terra, & illic natus ſine matre, & hic ſine patre. Quid ergo talibus murmurantibus reſpondit ſubditur: *Reſpondit ergo Ieſus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem*; quaſi dicat: Scio quare non eſuritis ſic, ut iſtum panem non intelligatis, neque quæratis. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me traxerit illum*. Magna gratiæ commendatio: nemo venit niſi tractus. Quem trahat, & quem non trahat; quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare. Semel accipe, & intellige: ſi non traheris, ora ut traharis. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Hic autem inſiliunt Manichæi dicentes, quoniam nihil in nobis eſt poſitum. Sed hoc non quod in nobis eſt deſtruit, ſed oſtendit nos divino auxilio indigentes: (2) oſtendit enim hic non eum qui invitus venit, ſed eum qui multam patitur oppugnationem. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Sed (3) ſi inviti trahimur ad Chriſtum, inviti credimus: ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Sed intrare quiſquam Eccleſiam poteſt nolens, credere non poteſt niſi volens: „ corde enim creditur ad iuſtitiam: “ Si ergo invitus venit qui trahitur, non credit; ſi non credit, non venit: non enim ad Chriſtum ambulando currimus, ſed credendo, nec motu corporis, ſed voluntate cordis accedimus: ergo voluntate traheris. Quid eſt autem trahi voluntate? „ Delectare in Do„mino, & dabit tibi petitiones cordis „ tui: “ Pſal. xxxvi. Eſt quædam voluptas cordis, cui dulcis eſt panis ille cæleſtis. Porro ſi Poetæ dicere licuit: „ Trahit ſua quem„que voluptas: “ quanto fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Chriſtum, qui delectatur veritate, beatitudine, iuſtitia, ſempiterna vita, quod totum Chriſtus eſt? (4) An vero habent corporis ſenſus vo-

(1) Al. *Suſcitabo*; & ſic infra. (3) Al. oſtendit enim hoc non eum qui intuitus venit &c.
(3) Al. Si enim inviti trahimur ad Chriſtum, ergo inviti credimus. (4) Al. An non habent.

voluptates ſuas, & animus deſeritur a voluptatibus ſuis? Da amantem, deſiderantem, ferventem, fonti æternæ patriæ ſuſpirantem; & ſcit quid dicam. Sed quare voluit dicere, *Quem traxerit Pater?* Si trahendi ſumus, ab illo trahamur cui dicit quædam quæ diligit, Cant. I. „ Trahe me poſt te.“ Sed quid intelligi voluit advertamus. Trahit Pater ad Filium eos qui propterea credunt in Filium, quia eum cogitant Patrem habere Deum. Deus enim Pater æqualem ſibi genuit Filium, & qui cogitat, atque in fide ſua ſentit, ac ruminat æqualem eſſe Patri eum in quem credit, ipſum trahit Pater ad Filium. Arrius credidit creaturam: non eum traxit Pater. Photinus dicit, Homo ſolum eſt Chriſtus: qui ſic credit non eum Pater trahit. Traxit Petrum qui dixit Matth. XVI. „ Tu es Chriſtus Filius Dei vi„ vi:“ unde ei dictum eſt ibid. „ Non ti„ bi revelavit caro & ſanguis, ſed Pater „ meus qui in cælis eſt.“ Iſta revelatio ipſa attractio eſt. Si enim qui inter delicias terrenas revelantur amantibus, trahunt; non trahet revelatus Chriſtus a Patre? Quid enim fortius deſiderat anima quam veritatem? Sed hic homines eſuriunt, ibi ſaturabuntur; ideo ſubiecit: *Et ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die*; quaſi dicat: Saturabitur eo quod & hic ſitit, in reſurrectione mortuorum, quoniam ego reſuſcitabo eum. AUGUSTINUS de quæſt. nov. & vet. teſt. (qu. LXXIX.) Vel attrahit Pater ad Filium per opera quæ faciebat per illum. CHRYSOSTOMUS (hom. XLV.) Non parva dignitas Filii, ſi Pater adducit; & ipſe ſuſcitat, (1) non dividens ad Patrem opera, ſed oſtendens parilitatem virtutis. Deinde oſtendit modum ſecundum quem Pater trahit, dicens: *Scriptum eſt in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei*. Vides fidei dignitatem: quoniam non ab hominibus, (2) neque per homines, ſed ab ipſo Deo eam debeant addiſcere. Magiſter enim præſidet omnibus paratus exiſtens ſua tribuere, ad omnes ſuam doctrinam effundens. Si autem erunt omnes docibiles Dei, qualiter quidam non credunt? Quia hoc de pluribus dictum eſt; ſive quoniam omnes qui volunt. AUGUSTINUS de Prædeſt. Sanctorum (cap. VIII.) Vel aliter. Sicut integre loquimur cum de aliquo litterarum magiſtro qui in civitate ſolus eſt, dicimus, Omnes iſte hic litteras docet: non quia omnes diſcunt, ſed quia nemo niſi ab illo dicit quicumque ibi litteras diſcit ita recte dicimus, Omnes Deus docet venire ad Chriſtum: non quia omnes veniunt, ſed quia nemo aliter venit. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XXV.) Vel aliter. Omnes regni illius homines docibiles erunt Dei, non ab hominibus audient; & ſi hic ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, (3) intus datur. Strepitum verborum ingero auribus veſtris; niſi revelet ille qui intus eſt, quomodo ergo, o Iudæi, me poteſtis agnoſcere, quos Pater non docuit? BEDA. Dicit autem pluraliter, *In Prophetis*: quia omnes Prophetæ uno eodemque ſpiritu repleti, licet diverſa prophetarent, tamen ad idem tendebant: quapropter cum quovis eorum omnes alii concordabant; ſicut cum Ioele Propheta, qui dicit: *Erunt omnes docibiles Dei*. GLOSSA. Hoc in Ioele non invenitur, ſed aliquid ſimile: dicitur enim ibi cap. II. „ Filii Sion exultate, & lætamini „ in Domino Deo noſtro: quia dedit nobis „ doctorem.“ Expreſſius tamen eſt in Eſaia, ubi dicitur cap. LIV. „ Ponam univer„ ſos filios tuos doctos a Domino. CHRYSOSTOMUS (homil. XLV.) Quod quidem præcipuum eſt: quia ante per homines diſcebant quæ Dei ſunt, nunc autem per unicum Filium Dei, & Spiritum ſanctum. AUGUSTINUS de Prædeſtinatione Sanctorum (cap. VIII. & ſeqq.) Omnes autem docibiles Dei veniunt ad Filium, quoniam audierunt, & didicerunt a Patre per Filium: unde ſubditur: *Omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. Si autem omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit. Valde remota eſt a ſenſibus carnis hæc ſchola; in qua Pater auditur, & docet, ut veniatur ad Filium; nec agit hoc cum carnis aure, ſed cordis, ubi eſt & ipſe Filius; quia ipſe eſt Verbum eius per quod Pater ſic docet; ſimul eſt & Spiritus ſanctus: inſeparabilia enim (4) didicimus eſſe opera Trinitatis. Sed Patri hoc potiſſimum eſt attributum, quia de ipſo procedit & Filius, & Spiritus ſanctus. Itaque gratia quæ occulte, & humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo corde duro reſpuitur: ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Cur ergo non omnes docet, ut veniant ad Chriſtum, niſi quia eos quos docet, miſericordia

(1) *Legit Nicolai* non dividens ab operibus Patris opera ſua, ſed oſtendens &c. (2) *Al.* neque homines. (3) *Plenius idem Nicolai* intus datur, intus coruſcat, intus revelatur. Strepitum verborum ingero auribus veſtris: niſi revelet ille qui intus eſt, quid dico, quid loquor? Dicit ergo: *Et erunt omnes docibiles Dei*; quaſi dicat: Quomodo Iudæi me poteſtis agnoſcere, quos Pater non docuit? (4) *Al.* dicimus.

Digitized by Google

dia docet, quos autem non docet, iudicio non docet? Si autem dixerimus, quod volunt diſcere, quos non docet, reſpondebitur nobis: Et ubi eſt quod ei dicitur Pſal. lxxxiv. „ Deus tu convertens vivificabis nos? “ Aut ſi non faciat volentes ex nolentibus Deus, ut quid orat Eccleſia ſecundum præceptum Domini pro perſecutoribus ſuis? Non enim quiſquam dicere poteſt, Credidi, ut ſic vocarer: prævenit quippe eum miſericordia Dei, quia ſic eſt vocatus ut crederet. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xxvi.) Ecce ergo quomodo trahit Pater docendo de veritate, non neceſſitatem imponendo: trahere enim Dei eſt. *Omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. Quid igitur? Chriſtus nihil docuit? Quid quod Patrem magiſtrum homines non viderunt, Filium viderunt. Filius ergo dicebat, ſed Pater docebat. Si (1) enim ego homo cum ſim, illum doceo qui audivit verbum meum, illum docet & Pater qui audivit Verbum eius. Exponit autem hoc ipſe, & oſtendit nobis quid dixerat, continuo ſubiungens: *Non quia Patrem vidit quiſquam; niſi qui a Deo eſt, hic vidit Patrem*; quaſi dicat: Ne forte cum dico vobis, *Omnis qui audivit a Patre, & didicit*, dicatis apud vos: Numquam vidimus Patrem, quomodo ab eo diſcere poterimus? a meipſo audite. Ego novi Patrem, ab illo ſum, quomodo verbum eſt ab illo cuius eſt verbum: non quod ſonat, & tranſit, ſed quod manet cum dicente, & trahit audientem. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Omnes quidem a Deo ſumus. Id vero quod eſt præcipuum Filii, & proprium, hic non poſuit propter auditorum imbecillitatem.

(g) AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Revelare voluit ſe Dominus quid eſſet: unde dicit: *Amen amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam æternam*; quaſi dicat: Qui credit in me, habet me. Quid eſt autem habere me? Habere vitam æternam: vita enim æterna eſt Verbum, quod in principio erat apud Deum, & vita erat lux hominum. Aſſumpſit vita mortem, ut vita occideret mortem. *a* CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Quia vero turbæ inſtabant, cibum corporalem petentes, & eius cibi qui patribus eorum datus erat reminiſcentes, ut oſtendat quod omnia illa figura erant huius veritatis præſentis, mentionem de cibo ſpirituali facit, dicens: *Ego ſum panis vitæ*. *b* Panem quidem vitæ ſe ipſum vocat, quoniam vitam noſtram continet, & hanc, & futuram. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Sed quia illi de manna ſuperbiebant, ſubiungit: *Patres veſtri manducaverunt manna in deſerto, & mortui ſunt*. Ideo patres veſtri, quia ſimiles eſtis illorum: murmuratores patres murmuratorum filiorum: nam de nulla re magis Deum offendiſſe ille populus dictus eſt, quam contra Deum murmurando. Ideo autem mortui ſunt, quia quod videbant credebant, quod non videbant non credebant, neque intelligebant. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Non autem ſine cauſa addit, *In deſerto*, ſed occulte inſinuans quoniam non longum tempus fuit, quo ſcilicet manna datum eſt, neque ſimul (2) cum eis venit in terram promiſſionis. Sed quia videbant panem datum a Chriſto (3) minus quid eſſe illo quod patribus datum erat, in eo quod illud deſuper deſcendebat, miraculum vero panum inferius gerebatur: propterea ſubiungitur: *Hic eſt panis de cælo deſcendens*. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Hunc panem ſignificavit manna, hunc panem ſignificabat altare Dei. Sacramenta hæc ſunt, & illa fuerunt: in ſignis diverſa ſunt, in re quæ ſignificatur, paria ſunt. Apoſtolum audi I. Corinth. x. „ Omnes eamdem eſcam ſpi- „ ritalem manducaverunt.“ CHRYSOSTOMUS (homil. xlv.) Deinde oſtendit quod maxime eos poterat perſuadere, quoniam ipſi patribus ſuis multo digniores effecti ſunt, qui manna manducantes ſunt mortui; & ideo ſubdit: *Ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur*. A fine utriuſque cibi oſtendit differentiam. Panem autem hic dogmata ſalutaria dicit, & fidem quæ in ipſum eſt, aut corpus ſuum: hæc enim conſervant animam. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Sed numquid nos non morimur, qui manducamus panem deſcendentem de cælo? Sic illi ſunt mortui quemadmodum & nos ſumus morituri, quantum attinet ad mortem huius corporis viſibilem, atque carnalem; quantum autem pertinet ad mortem ſpiritalem, qua patres iſtorum mortui ſunt, manducavit manna Moyſes, & multi qui Domino placuerunt, & mortui non ſunt: quia viſibilem cibum ſpiritaliter intellexerunt,

(1) *Al. deeſt* enim. (2) *Al.* cum venit. (3) *Al.* minus eſſe illo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a THEOPHYLACTUS. *b* CHRYSOSTOMUS ut ſupra.

runt, ſpiritualiter guſtaverunt, ut ſpiritualiter ſatiarentur. Nam & nos hodie accipimus viſibilem cibum; ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti: quoniam multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur: unde Apoſtolus I. Corinth. xi. „ Iudicium ſibi manducat, & bibit." Panem ergo cæleſtem ſpiritualiter manducare, eſt innocentiam ad altare apportare: peccata, etſi ſint quotidiana, non ſint mortifera: antequam ad altare accedatis, attendite quid dicatis: „ Dimitte nobis debita noſtra, „ ſicut & nos dimittimus debitoribus no„ ſtris: " Matth. vi. Si dimittis, dimittentur tibi: ſecurus accede; panis eſt, non venenum. Si quis ergo ex hoc pane manducaverit, non morietur; ſed quod pertinet ad virtutem ſacramenti, non quod pertinet ad viſibile ſacramentum; qui manducat ſcilicet intus, non foris. ALCUINUS. Ideo, (1) inquam, non moritur qui comedit huc panem: quia *ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi*. THEOPHYLACTUS. Per hoc ſcilicet quod incarnatus eſt. Non ergo prius ſolum fuit homo, & poſtmodum aſſumpſit divinitatem, ut Neſtorius fabulatur. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) De cælo deſcendit & manna; ſed manna umbra erat, iſte veritas eſt. ALCUINUS. Eſt autem mea vita vivificans: unde ſequitur: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet*, non tantum in præſenti per fidem, & iuſtitiam, ſed *in æternum*.

(h) a AUGUSTINUS. Determinat conſequenter Dominus quomodo ſe panem dicat, non tantum ſecundum divinitatem quæ paſcit omnia, ſed etiam ſecundum humanam naturam quæ eſt aſſumpta a Verbo Dei, cum ſubdit: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*. BEDA. Hunc panem tunc Dominus dedit, quando myſterium corporis, & ſanguinis ſui diſcipulis tradidit, & quando ſemetipſum Deo Patri obtulit in ara crucis. Quod vero dicit, *Pro mundi vita*, non debemus intelligere pro elementis, ſed pro hominibus, qui mundi nomine deſignantur. THEOPHYLACTUS. In hoc quod dicit, *Quem ego dabo*, poteſtatem ſuam demonſtrat, quod non ſicut ſervus minor Patre crucifixus eſt, ſed voluntarie: nam etſi a Patre dari dicatur, tamen ſeipſum tradidit ipſe. Attende autem, quod panis qui in myſteriis a nobis aſſumitur, non ſolum figuram gerit carnis Chriſti, ſed ipſe eſt vera caro Chriſti: non enim dixit: *Panis quem ego dabo*, figuram carnis meæ gerit, ſed *caro mea eſt*. Tranſmutatur inenarrabilibus verbis iſte panis per myſticam benedictionem, & habitationem Spiritus ſancti, in carnem Chriſti. Sed quare non videmus carnem? Quia ſi caro videretur, horror nos in eius aſſumptione invaderet: unde ut noſtræ infirmitati condeſcendatur, talis nobis videtur myſticus cibus ſecundum quod noſtræ conſuetudini competebat. Pro mundi autem vita carnem ſuam tradidit, quia moriendo, mortem ſolvit. Ego etiam intelligo pro mundi vita reſurrectionem: nam Domini mors univerſalem reſurrectionem toti generi humano miniſtravit. Forte autem & vitam quæ in ſanctificatione, & beatificatione conſiſtit, & ſpiritu, mundi vitam dixit: quamvis enim non omnes ſuſceperint vitam quæ eſt in ſanctificatione, & ſpiritu; tamen Dominus ſeipſum pro mundo tradidit, & quantum in eo eſt, totus mundus ſanctificatur. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Quando autem caperet caro quod dixit panem carnem? Norunt autem fideles corpus Chriſti, ſi corpus Chriſti eſſe non negligant: fiant corpus Chriſti, ſi volunt vivere de ſpiritu Chriſti: de ſpiritu enim Chriſti non vivit niſi corpus Chriſti: numquid enim corpus meum vivit de ſpiritu tuo? Hunc panem exponit Apoſtolus dicens I. Corinth. xi. „ Unum corpus multi „ ſumus. " O ſacramentum pietatis, o ſignum unitatis, o vinculum caritatis! Qui vult vivere, accedat, credat, incorporetur, ut vivificetur.

(i) AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Quia Iudæi panem concordiæ non intelligebant, ad invicem litigabant: unde dicitur: *Litigabant ergo Iudæi ad invicem, dicentes: Quomodo poteſt hic nobis dare carnem ſuam ad manducandum?* Qui autem manducant talem panem, non litigant ad invicem, quoniam per hunc Deus habitare facit unanimes in domo. BEDA. Putabant ergo Iudæi quod Dominus particulatim carnem ſuam divideret, & eis ad manducandum daret; & ideo litigabant, quia non intelligebant. CHRYSOSTOMUS (hom. xlvi.) Quia igitur dicebant hoc eſſe impoſſi-

(1) *Nicolai habet* Ideo namque non moritur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA.

poſſibile, ut ſcilicet carnem ſuam ad manducandum daret, oſtendit quoniam non ſolum non eſt impoſſibile, ſed valde neceſſarium: unde ſequitur: *Dicit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis: niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*. (1) AUGUSTINUS (tract. XXVI.) Quaſi dicat: Quomodo quidem (2) edatur, & quiſnam ſit modus manducandi illum panem ignoratis; verumtamen *niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*. BEDA. Et ne crederetur illis ſolis hæc dixiſſe, mox generalem ſententiam intulit, (3) dicens: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem*. (4) AUGUSTINUS (tract. XXVI.) Et ne iſtam vitam intelligentes, de hac re litigarent, ſecutus adiunxit: *Habet vitam æternam*. Hanc ergo non habet qui iſtam carnem non manducat, nec iſtum ſanguinem bibit. Nam temporalem vitam ſine illo habere homines poſſunt, æternam vero omnino non poſſunt. Non ita eſt hæc eſca, quam ſuſtentandæ huius temporalis vitæ cauſa ſumimus: nam qui eam non ſumpſerit, non vivet; nec tamen qui eam ſumpſerit, vivet. Fieri enim poteſt ut morbo, vel ſenio, vel aliquo caſu plurimi qui eam ſumpſerint, moriantur. In hoc vero cibo, & potu, ideſt corporis, & ſanguinis Domini, non ita eſt: nam & qui eum non ſumit, non habet vitam, & qui eum ſumit, habet vitam, & hanc utique æternam. THEOPHYLACTUS. Non enim puri hominis caro eſt, ſed Dei, & hominem divinum facere valens, tamquam divinitate inebrians. AUGUSTINUS XXII. De Civit. Dei (cap. XIX.) Sunt autem quidam liberationem ab æterno ſupplicio hominibus promittentes Chriſti baptiſmate ablutis, qui participes ſunt corporis eius, quomodolibet vixerint, propter illud quod dicitur hic. (Eodem Lib. cap. XXV.) Sed contradicit eis Apoſtolus dicens Galat. V. „ Manifeſta ſunt opera carnis, „ quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſervitus, „ veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, commeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. " Quamobrem quomodo ſit accipiendum quod hic dicitur, merito quæritur. Qui enim in eius eſt corporis unitate, ideſt in Chriſtianorum compage membrorum, cuius corporis ſacramentum fideles communicantes de altari ſumere conſueverunt, ipſe vere dicendus eſt manducare corpus, & bibere ſanguinem Chriſti; ac per hoc hæretici, & ſchiſmatici ab unitate corporis ſeparati, poſſunt idem percipere ſacramentum, ſed non ſibi utile, immo vero etiam noxium, quo iudicentur gravius quam vel tardius liberentur. Nec illi etiam in perditis, & damnabilibus moribus debent eſſe ſecuri, qui per vitæ iniquitatem, ipſam vitæ iuſtitiam, quæ eſt Chriſtus, deſerunt, ſive fornicando, ſive aliquid huiuſmodi faciendo: non enim iſti dicendi ſunt manducare corpus Chriſti, quoniam nec in membris computandi ſunt Chriſti. Ut enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti, & membra meretricis. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (cap. XXVI.) Hunc itaque cibum, & potum ſocietatem vult intelligi corporis, & membrorum ſuorum, quod eſt Eccleſia in prædeſtinatis, & vocatis, & iuſtificatis, & glorificatis ſanctis, & fidelibus eius. (5) Huius rei ſacramentum, ideſt unitas corporis, & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominica menſa præparatur, & de dominica menſa ſumitur quibuſdam ad vitam, quibuſdam ad exitium. Res vero ipſa, cuius ſacramentum eſt, omni homini eſt ad vitam, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Ne autem putarent ſic in iſto cibo, & potu promitti vitam æternam, ut qui eum ſumerent, iam nec corpore morerentur; huic cogitationi occurrens ſubiungit dicens: *Et ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die*: ut ſcilicet habeant interim vitam æternam (6) ſecundum ſpiritum in requie, quæ ſanctorum ſpiritus ſuſcipit; quod autem ad corpus attinet, nec corpus etiam vita æterna fraudetur, ſed in reſurrectione mortuorum in noviſſimo die eam habeat.

(k) BEDA. Dixerat ſuperius: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam*: & ut oſtenderet quanta diſtantia ſit inter corporalem cibum & potum, & ſpirituale myſterium corporis & ſanguinis ſui, adiecit: *Caro enim mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) Hoc autem dicit, aut ut credant his quæ dicta ſunt, ut non æſtiment ænigma & parabolam

(1) *Al. Omittit idem Nicolaius indicem Auguſtini*. (2) *Al.* detur. (3) *Al. omittitur* dicens. (4) *Et hic iterum deeſt in editione P. Nicolai index Auguſtini*. (5) *Al.* eius rei Sacramentum. (6) *Al.* ſecundum ſpem.

Digitized by Google

lam eſſe, ſed ſciant quoniam omnino oportet manducare corpus Chriſti; aut vult dicere, quod verus cibus eſt hic qui animam ſalvat. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Vel aliter. Cum cibo, & potu id appetant homines ut non eſuriant, neque ſitiant; hoc veraciter non præſtat niſi iſte cibus, & potus, qui eos a quibus ſumitur immortales, & incorruptibiles facit; ideſt ſocietas ipſa ſanctorum, ubi pax erit, & unitas plena, atque perfecta. Propterea Dominus noſter corpus, & ſanguinem ſuum in eis rebus commendavit quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis: namque aliud, ſcilicet panis, ex multis granis in unum conſtat; aliud, ſcilicet vinum, ex multis acinis confluit. Deinde iam exponit quid ſit manducare corpus eius, & ſanguinem bibere, dicens: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Hoc eſt ergo manducare illam eſcam & illum bibere potum, in Chriſto manere, & Chriſtum in ſe habere. At per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat eius carnem, nec bibit eius ſanguinem; ſed magis tantæ rei ſacramentum ad iudicium ſibi manducat, & bibit. CHRYSOSTOMUS (hom. xlvi.) Vel aliter continuatur. Quia promiſerat ſe manducantibus vitam æternam, ut hoc confirmet, induxit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* AUGUSTINUS de Verb. Domini (ſerm. xi.) Multi quidem, qui vel corde ficto carnem illam manducant, & ſanguinem bibunt, vel cum manducaverint, apoſtatæ fiunt, numquid manent in Chriſto, & Chriſtus in eis? Sed eſt profecto quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum ſanguinem, quo modo qui manducaverit, & biberit, in Chriſto manet, & Chriſtus in eo. AUGUSTINUS XXI. de Civ. Dei (cap. xxvii.) Hoc eſt, illi qui non ſacramento tenus tantum, ſed revera corpus Chriſti manducant, & ſanguinem bibunt. CHRYSOSTOMUS (homil. xlvi.) Et quia ego vivo, manifeſtum eſt quod ipſe vivet; & ad hoc oſtendendum ſubiungit: *Sicut miſit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, & ipſe vivet propter me*; a ac ſi dicat: Vivo ego ſicut Pater; & ne ingenitum æſtimes, adiecit, *Propter Patrem*, Patrem ſibi eſſe principium occulte inſinuans. Quod autem dicit, *Qui manducat me, & ipſe vivet propter me*, non de vita ſimpliciter hoc dicit, ſed de approbata: etenim etiam infideles vivunt non manducantes de carne illa. Sed neque de reſurrectione communi hoc dicit (etenim omnes ſuſcitabuntur) ſed de glorioſa, & mercedem habente. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Non autem ait: Sicut manduco Patrem, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, & ipſe vivet propter me: non enim Filius participatione Patris fit melior, ſicut participatione Filii per unitatem corporis eius, & ſanguinis, quod illa manducatio, & potatio ſignificat, nos efficimur meliores. Si ergo ita dictum eſt, *Vivo propter Patrem*, quia ipſe de illo eſt, ſine detrimento æqualitatis dictum eſt. Nec tamen eamdem noſtram & ſuam æqualitatem ſignificavit, ſed gratiam mediatoris oſtendit. Si autem ſecundum id accipimus, *Vivo propter Patrem*, quod alibi ait infra xiv. *Pater maior me eſt*, hæc verba ita dixit, *Sicut miſit me Pater*, ac ſi diceret: Ut ego vivam propter Patrem, ideſt ad illum tamquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me miſit; ut autem quiſque vivat propter me, participatio facit qua manducat me. HILARIUS VIII. de Trin. (poſt princ.) De veritate igitur carnis, & ſanguinis Chriſti non relictus eſt ambigendi locus: nunc enim ex ipſius Domini profeſſione, & fide noſtra, vere caro eſt, & vere ſanguis eſt. Hoc ergo vitæ noſtræ cauſa eſt, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Chriſtum habemus, victuris nobis per eum ea conditione qua vivit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter ſecundum carnem per eum vivimus, ideſt naturam carnis ſuæ adepti; quomodo non naturaliter ſecundum ſpiritum in ſe Patrem habeat, cum vivat ipſe per Patrem? Per Patrem autem vivit, dum nativitas non alienam ei intulit, diverſamque naturam. AUGUSTINUS (tract. xxvi.) Ut autem illum panem manducando (1) vivamus, qui æternam vi-

(1) Al. videmus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AUGUSTINUS de Verb. Domini Serm. xi.

tam ex nobis habere non poſſumus, de cælo deſcendit: unde ſequitur: *Hic eſt panis qui de cælo deſcendit*. HILARIUS X. de Trin. (poſt princ.) Se panem hic dicit, (1) ipſe enim origo ſui corporis eſt. Ac ne Verbi virtus, atque natura (2) defeciſſe a ſe exiſtimaretur in carne, panem carnem ſuam eſſe dixit, ut per hoc quod deſcendens de cælis panis eſt, non ex humana conceptione origo eſſe corporis eius exiſtimaretur, dum cæleſte eſſe corpus oſtenditur. At vero (3) cum panis eſt, aſſumpti per Verbum corporis eſt profeſſio. THEOPHYLACTUS. Non enim purum Deum comedimus, nam & impalpabilis, & incorporeus eſt; neque (4) etiam hominis puri carnem comedimus, quæ nil (5) poſſet proficere. Sed quia Deus carnem ſibi univit, caro eius vivificativa exiſtit; non quod in Dei naturam tranſierit; ſed ſecundum quamdam igniti ferri conſuetudinem, quod & ferrum manet, & ignis actum oſtendit; ſic & caro Domini vivificativa eſt tamquam caro Verbi Dei. BEDA. Et ut oſtenderet diſtantiam umbræ & lucis, typi & veritatis, ſubiunxit: *Non ſicut manducaverunt patres veſtri manna, & mortui ſunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*. AUGUSTINUS (tract. XXVI.) Quod autem illi mortui ſunt, ita vult intelligi, ut non vivant in æternum. Nam temporaliter & hi profecto morientur qui Chriſtum manducant; ſed vivunt in æternum, quia Chriſtus eſt vita æterna. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) Si enim poſſibile fuit ſine meſſe, & frumento, & aliis huiuſmodi, quadraginta annis illorum vitam conſervare; multo magis nunc cibo ſpirituali hoc facere poterit, cuius illa erant figuræ. Frequenter autem vitam repromittit, quia nihil eſt ita delectabile hominibus: unde & in veteri teſtamento longitudo vitæ promittebatur; hic autem vita finem non habens. Simul etiam per hoc oſtendere vult quoniam ſententiam morti tradentem pro peccato nunc ſolvit, vitam æternam e contrario promittens. Sequitur: *Hæc dixit in ſynagoga, docens in Capharnaum*: ubi ſcilicet primæ virtutes eius ſunt factæ. Docebat autem in ſynagoga, & in templo, multitudinem attrahere volens, & oſtendens quoniam non eſt contrarius Patri. BEDA. Myſtice autem Capharnaum, quæ interpretatur villa pulcherrima ſignificat mundum; ſynagoga vero Iudaicum populum. Per hoc ergo oſtenditur quod Dominus per myſterium incarnationis mundo apparens, Iudaicum populum multa docuit, quæ ipſe intellexit.

(I) AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Talia loquente Ieſu non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam (6) cooperientem; ſed prout voluerunt intellexerunt, & more hominum, quia poterat, aut diſponebat Ieſus carnem, qua indutum erat Verbum, veluti conſciſſam diſtribuere credentibus in ſe: unde dicitur: *Multi ergo audientes*, non ex inimicis, ſed *ex diſcipulis eius dixerunt: Durus eſt hic ſermo*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) Id eſt, difficile ſuſceptibilis, ſuperexcedens eorum imbecillitatem: putabant enim eum ſupra ſeipſum loqui maiora propria dignitate, & dixerunt: *Quis poteſt eum audire?* quaſi pro ſeipſis reſpondentes, quia non debebant. AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Si autem diſcipuli durum habuerunt iſtum ſermonem, quid inimici? Et tamen ſic oportebat ut diceretur quod non ab hominibus intelligeretur; ſecretum Dei intentos debet facere, non adverſos. THEOPHYLACTUS. Cum autem audis quod diſcipuli eius murmurabant, non intelligas hos qui actu ſunt diſcipuli, ſed hos qui in habitu, & figura videbantur ab eo inſtrui. Nam inter diſcipulos erant quidam ex plebe, qui dicebantur eius diſcipuli, quia multo cum diſcipulis manebant tempore. AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Sic autem apud ſe iſta dixerunt ut ab illo non audirentur; ſed ille, qui noverat in ſeipſis, apud ſeipſum audiebat: unde ſequitur: *Sciens autem Ieſus apud ſeipſum, quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis: Hoc vos ſcandalizat?* ALCUINUS. Quod ſcilicet dixi vobis, manducare carnem meam, & bibere ſanguinem meum. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) Erat autem hoc ſuæ deitatis ſignum, occulta in medium ferre: unde ſequitur: *Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem ubi erat prius*: ſupple, quid dicetis? Hoc & in Nathanaele fecit dicens: *Quoniam dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis: maiora his videbis*. Non igitur quæſtiones quæſtionibus copulat; ſed magnitudine dogmatum, & multitudine eos inducere vult. Non igitur diſcipulos in ſcandalum mittere volens hoc dicit, ſed eorum ſcandalum ſolvere volens:

nam

(1) *Quatuor editiones ſæpe citata omittunt hæc verba* ipſe enim origo ſui corporis eſt. (2) *Al.* defeciſſe exiſtimaretur in carnem. (3) *Legit Nicolai* cum ſuus panis eſt. (4) *Al.* enim. (5) *Al.* poſſit. (6) *Al.* cooperantem.

nam dum eſtimant eum de Ioſeph natum, non ſuſcipiunt ea quæ dicebantur. Qui vero credituri erant quoniam de cælo deſcendit, & illuc aſcendit, facilius attendunt his quæ dicebantur. AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Vel aliter. Hinc ſolvit quod illos commoverat: illum enim putabant erogaturum corpus ſuum; ille autem dixit ſe aſcenſurum in cælum, utique integrum. *Cum videritis*, inquiens, *Filium hominis aſcendentem ubi erat prius*. Certe vel tunc videbitis quia non eo modo quo putatis erogat corpus ſuum, & quia gratia eius non conſumitur morſibus. Filius autem hominis Chriſtus ex Virgine Maria hic eſſe cœpit in terra; ubi carnem aſſumpſit ex terra: quid ergo vult quod ait, *Cum videritis Filium hominis aſcendentem ubi erat prius*, niſi ut intelligamus unam perſonam eſſe Chriſtum Deum, & hominem, non duas? ne fides noſtra ſit quaternitas, ſed Trinitas. Sic ergo erat Filius hominis in cælo, quemadmodum Filius Dei erat in terra: Filius Dei in terra in ſuſcepta carne, Filius hominis in cælo in unitate perſonæ. THEOPHYLACTUS. Non ergo propter hoc putes quod de cælo corpus Chriſti deſcenderit: hoc enim (1) Marciani hæretici, & Apollinaris eſt dictum; ſed quia unus & idem erat Filius Dei & hominis. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) Propter hoc autem & aliam ſolutionem inducit, dicens: *Spiritus eſt qui vivificat; caro non prodeſt quicquam*. Quod autem dicit, tale eſt. Spiritualiter oportet ea quæ de me ſunt audire; qui autem carnaliter audit, nihil proficit. Eſt autem carnaliter intelligere, ſimpliciter ea quæ propoſita ſunt videre, & nihil plus imaginari. Oportet autem non ita iudicare, ſed omnia myſteria interioribus oculis inſpicere, quod ſemper eſt ſpiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter poteſt nobis carnem dare manducare. Quid igitur? Non eſt vera caro? Immo utique: quod igitur ait, *Caro non prodeſt quidquam*, non de ſua carne dicit, ſed de eius carne qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur. AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Vel aliter. *Caro non prodeſt quidquam*. Sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe ſic intellexerunt quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur. Accedat ſpiritus ad carnem, & prodeſt plurimum: nam ſi caro nihil prodeſſet, Verbum caro non fieret, ut habitaret in nobis; ſed ſpiritus per carnem aliquid operatus eſt in nobis pro ſalute noſtra. AUGUSTINUS de Civ. Dei (cap. XXIV.) Non enim caro per ſeipſam mundat, ſed per Verbum a quo ſuſcepta eſt; quod cum ſit principium omnium, ſuſcepta anima, & carne, & animam credentium mundat, & carnem. *Spiritus ergo eſt qui vivificat; caro non prodeſt quidquam*: ſicut illi intellexerunt carnem. Non ſic ego do ad manducandum carnem meam. (2) Nec carnem debemus ſapere ſecundum carnem: proinde dicit: *Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) Ideſt, ſpiritualia ſunt, nihil habentia carnale, neque conſequentiam naturalem; ſed eruta ſunt ab omni tali neceſſitate quæ in terra, & a legibus quæ hic poſitæ ſunt. AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Si ergo intellexiſti ſpiritualiter, ſpiritus, & vita tibi ſunt; ſi intellexiſti carnaliter, etiam ſic ſpiritus, & vita ſunt, ſed tibi non ſunt. Diximus enim hic Dominum commendaſſe in manducatione carnis ſuæ, & potatione ſanguinis ſui ut in illo maneamus, & ipſe in nobis. Hoc autem quid facit niſi caritas? „ Caritas autem Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per „ Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis: " Rom. V. ergo ſpiritus eſt qui vivificat. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Et quia de carnali audientia ſupra locutus eſt, ſubiungit: *Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt*. Dicens, *Quidam*, diſcipulos excepit; ſuam autem dignitatem oſtendit, occulta revelans. AUGUSTINUS (tract. XXVII.) Non dixit, Sunt quidam in vobis qui non intelligunt; ſed cauſam dicit quare non intelligant. Propheta enim dixit: „ Niſi credideritis, non intelligetis: " Eſa. VII. nam qui reſiſtit, quomodo vivificatur? Adverſarius enim radio lucis quo penetrandus eſt, non avertit faciem, ſed claudit mentem. Credant, & aperiant, & illuminabuntur. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Et ut diſcas, quoniam ante hæc verba, & non poſtquam murmuraverunt, & ſcandalizati ſunt, hæc Chriſtus cognoverat, ſubiungit Evangeliſta dicens: *Sciebat enim ab initio Ieſus qui eſſent credituri, & qui traditurus eum eſſet*. THEOPHYLACTUS. Volens per hoc nobis Evangeliſta oſtendere quod ante conſtitutionem mundi omnia cognoſcebat; quod divinitatis erat indicium. AUGUSTINUS (tr. XXVII.) Sed poſtquam diſtinxit credentes Dominus a non credentibus, expreſſit cauſam quare non credunt: unde ſequitur:

(1) *Nicolai reponit* Marcionis. (2) *Al.* quia nec carnem.

Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a Patre meo. CHRYSOSTOMUS (homil. xlvi.) Quaſi dicat: Non turbant me, neque ſtuporem inferunt qui non credunt. Novi quibus dedit Pater. Dixit autem hoc, ut oſtendat quoniam non illorum gloriam concupiſcens hoc dicebat, & ut ſuadeat eis quod Patrem eius exiſtiment Deum, & non Ioſeph. AUGUSTINUS (tract. xxvii.) Ergo & credere datur nobis, non enim nihil eſt credere. Si autem magnum quid eſt, gaude, quia credidiſti; ſed noli extolli: „ quid enim habes, quod non accepiſti? " I. Corinth. iv. Hoc autem donum quibuſdam dari, & quibuſdam non dari, omnino non dubitat qui non vult manifeſtiſſimis ſacris litteris repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnes eſſe in condemnationem iuſtiſſimam; ita ut nulla Dei eſſet iuſta reprehenſio, etſi nullus inde liberaretur, unde conſtat magnam eſſe gratiam quod plurimi liberantur. Cur autem iſtum potius quam illum liberet, inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inveſtigabiles viæ eius.

Sequitur: *Ex hoc multi diſcipuli eius abierunt retro, & iam cum illo non ambulabant*. CHRYSOSTOMUS (homil. xlvi.) Non dixit, Receſſerunt, ſed *abierunt retro*, ab ea quæ ſecundum virtutem eſt auditione, & quam habebant olim fidem, perdiderunt. AUGUSTINUS (tract. xxvii.) Ecce (1) præciſi a corpore vitam perdiderunt: quia in corpore nec fuerunt: inter non credentes & ipſi reputati ſunt. Abierunt retro non pauci, ſed multi poſt ſatanam, non poſt Chriſtum, quomodo de quibuſdam feminis dicit Apoſtolus I. ad Timoth. v. „ Quædam converſæ ſunt retro poſt ſata„ nam. " Petrum autem non repulit Dominus retro ire poſt ſatanam, ſed fecit poſt ſe ire. CHRYSOSTOMUS *a*. Quæret autem aliquis: (2) Quod tempus erat verba diſpenſandi his quæ conſtructa erant (3) nocentia? Multa quidem utilitas, & neceſſitas. Quia enim inſtabant cibum corporalem petentes, & eius qui ſub patribus datus eſt reminiſcentes, oſtendens quoniam omnia illa typus erant, meminit cibi ſpiritalis. Non igitur ſcandalizari oportebat, ſed interrogare congruum erat: quare illorum amentiæ ſcandalum fuit, non indiſſolubilitatis eorum quæ dicebantur. AUGUSTINUS (tract. xxvii.) Et hoc etiam forte factum eſt ad conſolationem noſtram: quoniam aliquando contingit ut homo dicat verum, & quod dicit non capiatur, atque illi qui audiunt ſcandalizentur, & diſcedant. Pœnitet autem hominem dixiſſe quod verum eſt: dicit enim apud ſe homo, Non debui ſic dicere: & ſic Domino contigit. Dixit, & perdidit multos; ſed non turbatur ipſe, quia ab initio noverat qui non eſſent credentes. Nos, ſi nobis contingat, conturbamur: ſolatium in Domino inveniamus, & tamen caute verba dicamus. BEDA. Sciebat autem Dominus de aliis diſcipulis qui remanſerunt an vellent abire; ſed tamen eos interrogavit, ut fides eorum monſtraretur, & aliis imitanda proponeretur: unde ſequitur: *Dixit ergo Ieſus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire?* CHRYSOSTOMUS (homil. xlvi.) Per hunc autem modum oportebat eos trahi: nam ſi eos laudaſſet, paſſi eſſent aliquid humanum, exiſtimantes ſe gratiam Chriſto facere, eum non relinquendo: oſtendens vero ſe non indigere eorum ſequela, magis eos detinuit. Non autem eis dixit, Abite, hoc enim eſſet eos expellere; ſed interrogavit eos an vellent abire, auferens eis vim, & neceſſitatem, & nolens eos verecundia coarctari: ex neceſſitate enim detineri par eſſet ac ſi abirent. Petrus autem fratrum amator, amicitiæ conſervator, pro toto reſpondet collegio: unde ſequitur: *Reſpondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus?* AUGUSTINUS (tract. xxvii.) Quaſi dicat: Repellis nos a te: da nobis alterum, ad quem ibimus, ſi te relinquimus. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Hoc autem verbum multæ eſt amicitiæ oſtenſivum: quia ſcilicet Chriſtus eis honorabilior erat quam patres, & matres. Deinde ut non videatur hoc propterea dicere, quia non eſſent qui eos reciperent, ſubiungit: *Verba vitæ æternæ habes*. Audiens enim ma-

gi-

(1) *Al.* Et præciſi. (2) *Clariori longe ſenſu ponit Nicolai hanc ſententiam: ſic enim habet*: Quod tempus erat verba diſpenſandi quæ non ædificarent, ſed potius ædificatis eſſent nocumento? *Notat in margine & aliam lectionem quæ ſic premitur*: Quod tempus erat verba diſpenſandi his quæ conſtructa erant innocentia? (3) *Al.* nocentium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. xlv. in Ioan. ſuper illud nimirum, *Panis quem ego dabo &c.*

giſtrum dicentem, quoniam reſuſcitabo eum, & habebit vitam æternam, oſtendit ſe recordari eorum quæ dicta ſunt verborum. Et Iudæi quidem dicebant, *Hic eſt filius Ioſeph*; hic vero dicit: *Et nos credimus, & cognovimus, quia tu es Chriſtus Filius Dei.* AUGUSTINUS (tract. xxvii.) Credidimus enim, ut cognoſceremus: nam ſi prius cognoſcere, deinde credere vellemus, nec cognoſceremus, nec credere valeremus. Hoc credimus, & cognovimus, *quia tu es Chriſtus Filius Dei*; ideſt, quia ipſa vita æterna tu es, & non das in carne, & ſanguine tuo niſi quod es. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quia vero Petrus dixerat, *Et nos credimus*, Dominus de collegio credentium excipit Iudam: unde ſequitur: *Reſpondit eis Ieſus: Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus eſt?* Quod autem dicit, tale eſt. Ne æſtimetis quod (1) quia ſecuti eſtis me, non redarguam malos. Dignum autem eſt hic quærere, quare nunc nihil dicunt diſcipuli; ſed poſtea (infra xiii.) formidantes dicunt, *Numquid ego ſum, Domine?* Sed nondum Petrus audierat, ,, Vade retro me ſatana, " Matth. xvi. & propter hoc timorem non habuit. Nunc etiam non dicit: *Unus ex vobis* me tradet; ſed *diabolus eſt*: ideo neſciebant quod dicebatur; ſed malitiam æſtimabant vituperari ſolum. Accuſant autem hic Chriſtum Gentiles inſipienter: non enim electio eius vim infert his quæ futura ſunt; ſed in voluntate ſitum eſt ſalvari, & perire. BEDA. Vel dicendum, quod ad aliud elegit undecim, & ad aliud unum: undecim elegit, ut in apoſtolica dignitate perſeverarent; unum elegit, ut per proditionis eius officium ſalutem operaretur humani generis. AUGUSTINUS (tr. xxvii.) Electus enim eſt iſte, de quo nolente, & neſciente magnum aliquid boni fieret. Sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus Dei, ſic e contra Deus bene utitur malis operibus hominum. Quid Iuda peius? Sed malo eius bene uſus eſt Dominus: tradi ſe pertulit, ut nos redimeret. Poteſt etiam ſic intelligi quod ait, *Duodecim elegi*: quia conſecratus eſt duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi Trinitatem fuerant denuntiaturi. Non autem quia periit inde unus, ideo illius numeri honor ademptus eſt: nam in locum pereuntis alius ſubrogatus eſt. GREGORIUS XIII. Moral. (cap. xvii. vel in nov. exempl. xii.) Capitis autem nomine cenſetur corpus, cum de perverſo homine dicitur: *Unus ex vobis diabolus eſt*: unde Evangeliſta exponens ſubdit: *Dicebat autem de Iuda Simonis Scariotis: hic enim erat traditurus eum, cum eſſet unus de duodecim.* CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Conſidera Chriſti ſapientiam: neque enim Chriſtus eum manifeſtum fecit, ne inverecundum faciat, & ſic litigioſior fiat; neque eum latere permiſit, ne æſtimans ſe latere, ſine timore operaretur.

CAPUT VII.

(a) POſt hæc autem ambulabat Ieſus in Galilæam: non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies feſtus Iudæorum, ſcenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Tranſi hinc, & vade in Iudæam, ut & diſcipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipſe in palam eſſe. Si hæc facis, manifeſta teipſum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dicit ergo eis Ieſus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Non poteſt mundus odiſſe vos; me autem odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt. Vos aſcendite ad diem feſtum hunc; ego autem non aſcendam ad diem feſtum iſtum, quia meum tempus nondum impletum eſt.

(b) Hæc cum dixiſſet, ipſe manſit in Galilæa. Ut autem aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad diem feſtum, non manifeſte, ſed quaſi in occulto. Iu-

(1) *Al. emittitur* quia.

Iudæi ergo quærebant eum in die feſto, & dicebant, Ubi eſt ille? Et murmur multus erat in turba de eo: quidam enim dicebant, quia bonus eſt; alii autem dicebant, Non, ſed ſeducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

(c) Iam autem die feſto mediante aſcendit Ieſus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi dicentes: Quomodo hic litteras ſcit, cum non didicerit? Reſpondit eis Ieſus, & dixit: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina utrum ex Deo ſit, an ego a meipſo loquar. Qui a ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam eius qui miſit eum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt.

(d) Nonne Moyſes dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba, & dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem, non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus; & in ſabbato circumciditis hominem. Si circumciſionem accipit homo in ſabbato, ut non ſolvatur lex Moyſi, mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato? Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate.

(e) Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymis: Nonne hic eſt quem quærunt Iudæi interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic eſt Chriſtus? Sed hunc ſcimus unde ſit; Chriſtus autem cum venerit, nemo ſcit unde ſit. Clamabat ergo Ieſus in templo docens, & dicens: Et me ſcitis, & unde ſim ſcitis; & a meipſo non veni; ſed eſt verus, qui miſit me, quem vos neſcitis. Ego ſcio eum. *Et ſi dixero quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax. Sed ſcio eum, quia ab ipſo ſum, & ipſe me miſit. Quærebant ergo eum apprehendere; & nemo miſit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.

(f) De turba autem multi crediderunt in eum; & dicebant: Chriſtus cum venerit, numquid plura ſigna faciet quam quæ hic facit? Audierunt phariſæi turbam murmurantem de illo hæc; & miſerunt principes, & phariſæi miniſtros, ut apprehenderent Ieſum. Dixit ergo eis Ieſus: Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum, & vado ad eum qui me miſit. Quæretis me, & non invenietis; & ubi ego ſum, vos non poteſtis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad ſemetipſos: Quo hic iturus eſt, quia non inveniemus eum? Numquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, & docturus Gentes? Quis eſt hic ſermo, quem dixit: Quæretis me, & non invenietis, & ubi ſum ego, vos non poteſtis venire?

(g) In noviſſimo autem die magno feſtivitatis ſtabat Ieſus, & clamabat dicens: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.

(h) Ex illa ergo turba, cum audiſſent hos ſermones eius, dicebant: Hic eſt vere Propheta. Alii dicebant: Hic eſt Chriſtus. Quidam autem: Numquid a Galilæa venit Chriſtus? Nonne Scriptura dicit, quia ex ſemine David, & de Bethlehem caſtello ubi erat David, venit Chriſtus? Diſſenſio itaque facta eſt in turba propter eum. Quidam autem ex ipſis volebant apprehendere eum; ſed nemo miſit ſuper eum manus. Venerunt ergo miniſtri ad pontifices, & phariſæos; & dixerunt eis

* *Hæc verba*, Et ſi dixero quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax; ſed ſcio eum, *deſumuntur ex cap. VIII. verſ. 55. iuxta Vulgatam ut nunc extat, ubi tantum habentur, & non hoc loco. Tenenda ſunt tamen propter Auguſtini appendicem illis reſpondentem quam S. Thomas hic ponit.*

eis illi: Quare non adduxiſtis illum? Reſponderunt miniſtri : Numquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo loquitur. Reſponderunt ergo eis phariſæi: Numquid & vos ſeducti eſtis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex phariſæis? Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti ſunt. Dixit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad Ieſum nocte, qui unus erat ex ipſis:) Numquid lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognoverit quid faciat? Reſponderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, & vide quia a Galilæa Propheta non ſurgit. Et reverſi ſunt unuſquiſque in domum ſuam.

(a) AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Futurum erat ut aliquis fidelis Chriſti abſconderet ſe, ne a perſecutoribus inveniretur; & ne illi pro crimine obiiceretur latibulum, præceſſit in capite quod in membro confirmaretur: unde dicitur: *Poſt hac autem ambulabat Ieſus in Galilaam: non enim volebat in Iudaam ambulare, quia quarebant eum Iudai interficere*. BEDA. Hæc verborum connexio talis eſt, ut intelligamus quoniam in medio multa geri & fieri potuerunt. Iudæa autem, & Galilæa regiones ſunt Palæſtinæ provinciæ; ſed Iudæa dicta eſt a tribu Iuda: non tamen ſolum illa regio, quam tribus Iuda, ſed & illa quam tribus Beniamin poſſidebat, Iudæa dicta eſt, quia ex tribu Iuda Reges oriebantur. Galilæa vero dicitur, eo quod lacteum populum, ideſt candidum, gignat: Galilæa enim Græce, Latine lac dicitur. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Sic autem hoc Dominus dixit, quaſi non poſſet ambulare inter Iudæos, & non occidi a Iudæis: hanc enim potentiam quando voluit demonſtravit; ſed infirmitati noſtræ præbebat exemplum: non ipſe perdiderat poteſtatem, ſed noſtram conſolabatur fragilitatem. CHRYSOSTOMUS (homil. XLVII.) Sed & illud eſt dicere, quoniam quæ deitatis (1) erant oſtendebat, & quæ humanitatis: etenim fugiebat perſecutores ut homo, & apparebat eis ut Deus, utrumque vere exiſtens. THEOPHYLACTUS. Seceſſit etiam nunc in Galilæam, quia nondum paſſionis aderat tempus: unde vanum reputabat in medio inimicorum manere, & magis ipſos ad odium incitare: unde & conſequenter tempus deſcribitur cum ſubditur: *Erat autem in proximo dies feſtus Iudaorum ſcenopegia*. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Quid ſit ſcenopegia, qui Scripturas legerunt noverunt. Faciebant tabernacula in die feſto ad ſimilitudinem tabernaculorum, in quibus habitaverunt, cum ex AEgypto educti peregrinarentur in eremo. Celebrabant ex hoc diem feſtum, reminiſcentes beneficiorum Domini, qui tamen occiſuri erant Dominum. Appellabatur autem apud Iudæos dies feſtus, cum tamen non eſſet unus, ſed plures. CHRYSOSTOMUS (homil. eodem.) Oſtendit igitur per hoc Evangeliſta, quoniam multum tempus prætermiſit. Cum enim Dominus ſedit in monte, erat prope dies feſtus paſchæ. Hic autem ſcenopegiæ meminit, & in quinque intermediis menſibus nihil aliud nobis enarravit, niſi miraculum panum, & allocutionem factam ad eos qui comederunt. Quia enim indeficienter ſigna faciebat, & diſputabat, non poterant Evangeliſtæ omnia enumerare; ſed iſta præcipue ſtuduerunt dicere pro quibus aut querela, aut contradictio quædam a Iudæis ſubſequebatur; quod & hic apparet. THEOPHYLACTUS. Quia enim fratres eius viderant ipſum non eſſe paratum ad deſcendendum, ſubditur: *Dixerunt autem fratres eius ad eum: Tranſi hinc, & vade in Iudaam*. BEDA. Ac ſi dicant: Tu ſigna facis, & pauci ea vident: tranſi ergo ad regiam urbem, ubi ſunt principes, ut viſis ſignis, laudem conſequaris ab eis. Sed quia non omnes diſcipuli ſemper Dominum ſequebantur, ſed eorum multi in Iudæa erant, ideo ſubdunt: *Ut & diſcipuli tui videant opera tua qua facis*. THEOPHYLACTUS. Ideſt, turbæ quæ ſequuntur te: non enim de duodecim dicunt diſcipulis, ſed de aliis qui converſabantur cum illo. (2) AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Cum autem auditis fratres Domini, Mariæ cogitate conſanguinitatem, non iterum parientis ullam propaginem. Sicut enim in ſepulcro, ubi poſitum eſt corpus Domini, nec ante, nec poſtea mortuus iacuit; ſic uterus Mariæ nec ante, nec poſtea quidquam mortale concepit. Opera quidem Domini diſcipulos non latebant; ſed iſtos latebant, & ideo dicebant: *Ut diſcipuli tui videant opera tua qua facis*. Loquebantur autem prudentiam carnis, Verbo quod caro factum eſt: unde & ſubdunt: *Nemo quippe in occulto aliquid facit, & quarit ipſe in palam eſſe. Si hoc facis, manifeſta teipſum mundo*;

(1) *Al. deſideratur* erant. (2) *Al.* CHRYSOSTOMUS.

do; quaſi dicant: (1) Facis miracula: appare hominibus, ut laudari poſſis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriæ ipſius conſulunt: & quia humanam gloriam requirebant, in eum non credebant: unde ſequitur: *Neque enim fratres eius credebant in eum* Chriſtum enim conſanguineum potuerunt habere; credere autem in eum ipſa propinquitate faſtidierunt. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Dignum eſt autem mirari Evangeliſtarum morem veritatis amicum, qualiter non verecundantur dicere ea quæ Magiſtro videntur in ferre iniuriam, ſed hoc maxime ſtuduerunt enuntiare. Non enim parvam habet detractionem quod fratres eius diſcredebant. Et videtur initium verborum quaſi amicorum eſſe; multæ autem amaritudinis erant quæ dicebantur: quia de formidine, & de amore gloriæ eum notant: (2) nam dicunt: *Nemo in occulto aliquid facit*: (3) quod erat formidinem incuſantium, & ſimul ſuſpicantium quæ fiebant non vere facta eſſe. Per hoc autem quod dicunt, *Et quærit ipſe in palam eſse*, amorem gloriæ (4) in eo notant. Chriſtus autem manſuete eis reſpondit, docens nos non indigne ferre, ſi aliqui etiam viles nobis conſilientur: ſequitur enim: *Dicit eis Ieſus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum*. BEDA. Ne autem videatur hoc contrarium ei quod Apoſtolus dicit Galat. IV. „ At ubi venit „ plenitudo temporis, miſit Deus Filium „ ſuum: “ referendum eſt quod hic dicitur, non ad tempus nativitatis, ſed ad tempus glorificationis. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Dabant enim illi conſilium conſequendæ gloriæ, veluti ſæculariter, & terreno affectu monentes, ne eſſet ignobilis, & latitaret. Sed Dominus (5) voluit ad ipſam celſitudinem per humilitatem viam ſternere: dicit ergo: *Tempus meum*, ideſt gloriæ meæ, qua veniam in altitudine iudicaturus, *nondum venit*; *tempus autem veſtrum*, ideſt mundi gloria, *ſemper eſt paratum*. Et quoniam nos Domini corpus ſumus, quando nobis inſultant amatores huius ſæculi, dicamus eis: Tempus veſtrum adeſt paratum, tempus noſtrum nondum advenit: excelſa enim patria, humilis via. Qui recuſat viam, quid quærit patriam? CHRYSOSTOMUS (hom. XLVII.) Vel aliter. Videtur mihi aliud occulte inſinuare: fortaſſis enim eum prodere volebant, & tradere Iudæis; ideo dicit: *Tempus meum nondum advenit*, hoc eſt tempus crucis, & mortis; *tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum*: quia etſi vos ſemper ſitis cum Iudæis, non interficient vos, eadem cum illis zelantes: unde ſequitur: *Non poteſt vos odiſse mundus; me autem odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt*; quaſi dicat: Qualiter mundus eos odit qui eadem cum ipſo volunt, & pro eiſdem ſtudent? Me autem odit, quoniam redarguo eum. Intantum ergo gloriam hominum non quæro quod non prætermitto eos redarguere; licet ſciam ex hoc odium naſci, & mortem intentari. Per hoc etiam oſtendit quod odium Iudæorum contra eum concitabat publica redargutio, non autem ſabbati ſolutio. THEOPHYLACTUS. Vel Dominus contra duo de quibus illi eum arguebant, alia duo inducit. Contra formidinem quidem dicit, quod opera mundi redarguit, ideſt opera eorum qui mundana ſapiunt; quod non faceret, ſi formidoloſus eſſet: ſed contra inanem gloriam miſit illos ad feſtum: unde ſequitur: *Vos aſcendite ad diem feſtum hunc*: nam ſi vanæ gloriæ paſſione detineretur, retinuiſſet eos ſecum: nam gloriæ cupidi conſueverunt multos habere qui ſequantur eos. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Hoc etiam dicit oſtendens quod eis blandiri non vult, ſed concedit eis Iudaica facere. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Vel aliter. *Vos aſcendite ad diem feſtum hunc*, ubi gloriam humanam quæritis, ubi extendere vultis carnalia gaudia, (6) non cogitare cæleſtia.

Sequitur: *Ego autem non aſcendam ad diem feſtum iſtum*. CHRYSOSTOMUS (homil. eadem.) Scilicet modo vobiſcum: *quia meum tempus nondum impletum eſt*: in futuro enim paſcha crucifigendus erat. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Vel *meum tempus*, ideſt gloriæ meæ, *nondum advenit*: ipſe erit dies feſtus meus, non diebus iſtis percurrens, & tranſiens, ſed permanens in æternum. Ipſa erit feſtivitas, & gaudium ſine fine, æternitas ſine labore, ſerenitas ſine nube.

(b) THEOPHYLACTUS. Quia dixerat Dominus, *Non aſcendam vobiſcum*, in principio denegavit aſcenſum, vitans iram frementium Iudæorum: unde dicitur: *Hæc eum dixiſset, ipſe manſit in Galilæa*. Poſtea

vero

(1) *Al.* Facis miracula apparere hominibus. (2) *Al. deeſt* nam. (3) *Al.* quod erat dicere: Formidinem &c. (4) *Al. omittitur* in eo. (5) *Al.* voluit ipſam celſitudinem per humilitatis viam ſternere. (6) *Al.* non æterna cogitare.

vero aſcendit: unde ſequitur: *Ut autem aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit*. AUGUSTINUS (tract. XXVIII. in Ioan.) Aſcendit autem non gloriari temporaliter, ſed aliquid docere ſalubriter, & de feſto æterno admonere. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVII.) Vel aſcendit, non ut patiatur, ſed ut alios erudiat. Latenter autem aſcendit: poterat enim manifeſte aſcendere, & detinere eorum inordinatum impetum, quod multoties fecit; at nolebat hoc continuo facere, ne magis ſuam divinitatem denudaret, (1) & ut incarnatio eius certior eſſet, & ut nos erudiret ad virtutem. Ut igitur diſceremus quid nos oporteat facere, qui non poſſumus perſecutores detinere, voluit latenter aſcendere. Non autem dixit, In occulto, (2) ut oſtendat diſpenſative hoc eſſe factum. Si enim omnia ut Deus ageret, quomodo poſſemus nos ſcire, incidentes humanis periculis, quid oporteat facere. ALCUINUS. Vel occulte aſcendit, quia favorem hominum non quærit, non pompis ſtipantium (3) ſe turbarum delectatur. BEDA. Myſtice autem deſignatur quia ſingulis quibuſque carnalibus humanam gloriam quærentibus Dominus manet in Galilæa, quæ interpretatur tranſmigratio (4) ſancta, ideſt in membris ſuis, qui tranſmigrant de vitiis ad virtutes, & in eis proficiunt. Poſtmodum vero Dominus aſcendit, quia membra Chriſti non huius vitæ, ſed æternæ gloriam quærunt. Occulte autem Dominus aſcendit, quia omnis gloria eius eſt ab intus, ideſt „ de corde puro, & con„ ſcientia bona, & fide non ficta: " I. ad Timoth. 1. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Vel quod quaſi latenter aſcendit, aliquid ſignificare voluit: omnia enim quæ dicta ſunt antiquo populo Iſrael, umbræ fuerunt futurorum, & ſcenopegia umbra erat futurorum. Omnia ergo quæ fiebant in figura, manifeſtantur in nobis. Aſcendit ergo in occulto, figura enim erat ipſum eſſe in occulto. In ipſo die feſto Chriſtus latebat, quia ipſe dies feſtus Chriſti membra peregrinatura ſignificabat. Ille enim eſt in tabernaculis qui ſe in mundo eſſe intelligit peregrinum: ſcenopegia autem erat celebratio tabernaculorum.

Sequitur: *Iudæi autem quærebant eum in die feſto, & dicebant, Ubi eſt ille*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Ex multo odio, & inimicitia: neque enim eum nominatim vocare volebant. Non autem multa erat eis in feſtivitate reverentia, nec multa religio: quia a feſtivitate credebant Chriſtum fraudulenter detinere.

Sequitur: *Et murmur multus erat de eo in turba*. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Murmur erat de contentione, quam convenienter exponit dicens: *Quidam enim dicebant, quia bonus eſt; alii autem dicebant, Non, ſed ſeducit turbas*. Quicumque emicuerit in aliqua gratia, alii dicunt, *Bonus eſt*; alii, *Non, ſed ſeducit turbas*. Quod autem dictum eſt (5) de eo, valet ad conſolationem de quocumque hoc dictum fuerit Chriſtiano. Et quidem ſi ſeducere decipere eſt, nec Chriſtus ſeductor, nec quiſquam debet ſeductor eſſe Chriſtianus. Si autem ſeducere, aliunde aliquem ad aliud perſuadendo ducere eſt, quærendum eſt unde, & quo. Si a bono ad malum, malus ſeductor eſt; ſi a malo ad bonum, bonus eſt: & utinam ſic omnes ſeductores vocemur, & ſimus. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Igitur illam quidem æſtimo opinionem multitudinis eſſe, qua ſcilicet dicebatur bonus eſſe; hanc vero principum, & ſacerdotum: quod oſtenditur per hoc quod dicunt, *Seducit turbas*: non dicunt, Seducit nos.

Sequitur: *Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorum*. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Eorum ſcilicet qui dicebant, *Bonus eſt*, non qui dicebant, *Seducit turbas*: hæc enim clarius ſonabant, ſed *Bonus eſt* preſſius ſuſurrabant. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Vide autem eorum qui principantur corruptionem; hi autem qui principatibus ſubiiciuntur, ſani quidem erant iudicio ſed non habebant libertatem dicendi; quod maxime multitudinis eſt.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Dominus tardatione ſua auditores attentiores facere volens, non in primis diebus aſcendit, ſed circa ſolemnitatis medium: unde dicitur: *Iam autem die feſto mediante aſcendit Ieſus in templum, & docebat*. Qui enim primis diebus eum quæſierunt, repente eum præſentem videntes, magis intendebant docenti, & qui bonum eum dicebant, & qui malum: illi quidem, ut aliquid lucrarentur, & admirarentur; hi vero ut comprehenderent. THEOPHYLACTUS. Nam in principio feſti his quæ feſti erant magis attendebant: unde poſtea Chriſtum attentius audierunt. AUGUSTINUS (tract. XXVIII.) Quantum enim datur

(1) *Al.* ſed ut. (2) *Optime addit Nicolai* ſed *quaſi in occulto; quæ forte verba oſcitantia typographorum omiſſa fuerant.* (3) *Al.* ſe turbatum, *item* ſed turbatum. (4) *Nicolai* facta. (5) *Al.* de Deo.

tur intelligi, ipſam feſtivitatem diebus pluribus celebrabant; & ideo dicit, *Iam die feſto mediante*; ideſt, cum illius diei feſti tot dies remanſiſſent quot præteriiſſent; ut etiam hoc impleretur quod ait, *Non aſcendam ad diem feſtum hunc*, ideſt ad quem vos vultis, primum, vel ſecundum diem; aſcendit autem poſtea die feſto mediante. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſt. (quæſt. lxxviii.) Tunc etiam aſcendit, non quaſi ad diem feſtum, ſed quaſi ad lucem. Illi vero aſcenderunt quaſi ad perfruendum deliciis diei feſti. Chriſto vero ille fuit dies feſtus, quo paſſione ſua redemit mundum. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xxix.) Ille autem (1) qui prius latebat, docebat, & palam loquebatur, & non tenebatur. Illud enim quod latebat, erat cauſa exempli, hoc poteſtatis. CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii.) Quid autem docebat, non dixit Evangeliſta; ſed quod mirabiliter docebat, hoc ſolum oſtendit: tanta enim erat virtus docentis ut qui dixerant, *Seducit turbas*, tranſmutati mirarentur: unde ſequitur: *Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic litteras ſcit, cum non didicerit*? Vide admirationem nequitia plenam: non enim dicit, quod in doctrina admirarentur; ſed in aliam admirationem inciderunt. AUGUSTINUS (tract. xxix.) Omnes quidem, quantum arbitror, admirabantur, ſed non omnes convertebantur. Et unde admiratio? Quia multi noverant ubi natus, quemadmodum fuerat educatus: numquam eum viderant litteras diſcentem; audiebant tamen de lege diſputantem, legis teſtimonia proferentem; quæ nemo poſſet proferre, niſi legiſſet; nemo legeret, niſi litteras didiciſſet; & ideo mirabantur. CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii.) Ab hac autem (2) admiratione cognoſcere debebant quoniam hæc ſcientia humanitus non erat in eo, ſed divinitus; ſed quia hoc ipſi nolebant (3) confiteri, ſed in ſola admiratione ſtabant, Dominus hæc revelavit: ſequitur enim: *Reſpondit eis Ieſus, & dixit: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me*. AUGUSTINUS (tract. xxix.) Videtur autem hoc eſſe contrarium quod dicit, *Mea, & non eſt mea*: nam ſi dixiſſet, Iſta doctrina non eſt mea, nulla eſſet quæſtio. Quæ eſt ergo doctrina Patris, niſi Verbum Patris? Ipſe ergo Chriſtus eſt doctrina Patris, ſi Verbum Patris eſt. Sed quia verbum non poteſt eſſe nullius, ſed eſt alicuius, & ſuam doctrinam dixit ſeipſum, & non ſuam: quia Patris eſt Verbum. Quid eſt tam tuum quam tu, & quid tam non tuum quam tu, ſi alicuius es quod es? Breviter ergo hoc mihi dixiſſe videtur: *Mea doctrina non eſt mea*; ac ſi diceret: Ego non ſum a meipſo. Sabellianam hæreſim ſententia iſta diſſolvit, qui dicere auſi ſunt, ipſum eſſe Filium qui eſt & Pater: duo eſſe nomina, ſed unam rem. CHRYSOSTOMUS (homil. xlviii.) Vel ſuam dicit, quoniam eam docuerat, non ſuam autem, quoniam Patris erat doctrina. Sed ſi omnia quæ ſunt Patris, eius ſunt, ex hoc ipſo, quod Patris eſt, deberet eſſe & ſua. Sed hoc quod dicit, *Non eſt mea*, vehementer oſtendit & ſui, & Patris unam eſſe doctrinam; ac ſi diceret: Nihil habeo permutatum, aut diverſum; ſed ita ago, ut non æſtimetur aliud quid præter Patrem dicere, vel agere. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. xi.) Vel aliter. Secundum aliud ſuam dixit, ſecundum aliud non ſuam; ſecundum formam Dei ſuam, ſecundum formam ſervi, non ſuam. AUGUSTINUS (tract. xxix.) Si quis autem hoc parum intellexerit, audiat conſilium quod Dominus conſequenter dat dicens: *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina utrum ex Deo ſit, an ego ex meipſo loquar*. Quid eſt *Si quis voluerit voluntatem eius facere*? Hoc eſt credere in eum: ipſe enim ſupra vi. dixit: *Hoc eſt opus Dei ut credatis in eum quem ipſe miſit*. Quis autem hoc neſciat, hoc eſſe facere voluntatem Dei, operari opus eius? Cognoſcere autem, hoc eſt intelligere. Ergo noli quærere intelligere, ut credas, ſed crede ut intelligas: quia „ niſi credideritis, „ non intelligetis: " Eſai. vii. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Vel hoc ita dicit, ac ſi dicat: Auferte iram, & invidiam, & odium, quod ſine cauſa in me habetis; & nihil erit quod prohibeat vos cognoſcere quoniam Dei verba ſunt quæ loquor. Deinde aliud inducit argumentum inſolubile, ab his quæ ſunt in conſuetudine hominum, nos erudiens: unde ſequitur: *Qui a ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit*; quaſi dicat: Qui aliquam propriam vult inſtituere doctrinam, propter nihil aliud hoc vult quam ut gloriam acquirat. Si vero ego gloriam eius qui miſit me quæro, cuius gratia aliena vellem vos docere? Et hoc eſt quod ſubdit: *Qui autem quærit gloriam eius qui miſit illum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt*. THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Verax ſum, quia doctrina

(1) *Al. omittitur* qui, (2) *Al.* quæſtione, *P. Nicolai habet* perplexitate. (3) *Al.* revelare.

Digitized by Google

ctrina mea continet veritatem: iniuſtitia in me non eſt, quia alterius gloriam non uſurpo. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Qui quærit gloriam propriam Antichriſtus eſt. Dominus autem noſter magnum nobis exemplum præbuit humilitatis, dum habitu inventus ut homo, quærit gloriam Patris, non ſuam. Sed tu quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Vide ergo quoniam cauſa quædam propter quam humilia de ſe dicit, hæc eſt, ut credant quoniam non deſiderat gloriam, neque principatum, & etiam propter imbecillitatem audientium, & ut doceat homines moderata ſapere, & nihil de ſe dicere magnum, ſed ſemper humile.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii. in Ioan.) Duas criminationes Iudæi contra Chriſtum inducebant: unam quod ſabbatum ſolveret, aliam quod Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſeipſum faciens Deo. Hoc igitur prius confirmavit dum oſtendit quod non eſt Deo contrarius, ſed eadem ille docet. De reliquo ad ſabbati ſolutionem inſtat, dicens: *Nonne Moyſes dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?* ac ſi diceret: Lex dicit, Non occides; vos autem occiditis; & hoc eſt quod ſubditur: *Quid me quæritis interficere?* ac ſi diceret: Et ſi ego diſſolvi legem hominem ſanans, tranſgreſſio fuit, ſed in ſalutem; vos autem tranſgredimini in malum: unde non debeo a vobis de ſolutione legis diiudicari. In duobus ergo eos corripuit, & dicendo, *Quid me quæritis interficere?* & oſtendendo quoniam occiſionem meditantes, non ſunt digni alium diiudicare. AUGUSTINUS (tract. xxx.) Vel hoc dicit quia ſi legem facerent, in ipſis litteris Chriſtum agnoſcerent, & præſentem non occiderent. Reſpondit autem ei turba, non pertinentia ad ordinem, ſed ad perturbationem: ſequitur enim: *Reſpondit turba, & dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere?* Ei dictum eſt, quod dæmonium haberet, qui dæmones expellebat. Dominus autem non turbatus, ſed in ſua veritate tranquillus, non reddidit maledictum pro maledicto, ſed reſpondit tranquille. BEDA. In quo nobis patientiæ reliquit exemplum, ut quoties nobis ab aliquibus falſa obiiciuntur convicia, patienter toleremus, & vera quæ poſſumus non obiiciamus, ſed ſalutaria monita prædicemus: ſequitur enim: *Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini.* AUGUSTINUS (tract. xxx.) Ac ſi diceret: Quid ſi (1) omnia opera mea videretis? Ipſius enim opera erant quæ in mundo videbant, & ipſum qui fecit omnia non videbant. Fecit unam rem, & turbati ſunt, quia ſalvum fecit hominem in ſabbato; (2) quaſi ſi quiſquam eorum ægrotus ſabbato ſinceraret, alius illum ſanum feciſſet quam iſte qui eos ſcandalizavit, quia unum hominem ſabbato ſalvum fecit. CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii.) Hoc enim quod dicit, *Miramini*, hoc eſt turbamini, & tumultuatis. Vide autem quomodo prudenter a lege eos ſyllogizat. Vult enim oſtendere quod facere hoc opus non erat legem ſolvere: ſunt enim multa principaliora quam lex de obſervatione ſabbati, per quorum obſervationem lex non ſolvitur, ſed impletur; & ideo ſubdit: *Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem, non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus; & in ſabbato circumciditis hominem.* AUGUSTINUS (tract. xxx.) Quaſi dicat: Bene factum eſt ut acciperetis circumciſionem a Moyſe, *non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus*: Abraham enim primus accepit circumciſionem a Domino. *Et in ſabbato circumciditis.* Convicit vos Moyſes: accepiſtis in lege ut circumcidatis octavo die; accepiſtis in lege ut vacetis ſeptimo die. Si octavus dies illius qui natus eſt, occurrit ad diem ſeptimum ſabbati, circumciditis hominem; quæ circumciſio pertinet ad aliquod ſignaculum ſalutis, & non debent homines ſabbato vacare a ſalute. ALCUINUS. Propter tres enim cauſas data fuit circumciſio: primo ut ſignum eſſet magnæ fidei Abrahæ; ſecundo ut per eam a ceteris nationibus diſcernerentur; tertio ut illam in virili membro ſuſcipientes, caſtitatem mentis, & corporis obſervare deberent. Et tantum conferebat tunc circumciſio quantum nunc baptiſma, niſi quia ianua nondum aperta erat. Concludit ergo ex præmiſſis: *Si circumciſionem accipit homo in ſabbato, ut non ſolvatur lex Moyſi, indignamini mihi, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato?* CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii.) Quaſi dicat: Sabbati ſolutio in circumciſione, legis eſt obſervatio; ſic & ego hominem curans ſabbato, legem ſervavi. Vos, qui non eſtis legislatores, ultra modum legem defenditis; ſed Moyſes iubet legem ſolvi propter mandatum quod non erat ex lege, ſed ex pa-

(1) *Al. omittitur* omnia. (2) *Legit P. Nicolai* quaſi ſi quiſquam ægrotus ſabbato ſanaretur, alius illum &c.

tribus. Per hoc autem quod dicit, *Totum hominem ſanum feci in ſabbato, oſtendit circumciſionem eſse particularem ſanitatem*. AUGUSTINUS (tract. xxx.) Forte autem illa circumciſio ipſum Dominum ſignificabat. Quid enim eſt circumciſio, niſi carnis expoliatio? Significavit ergo expoliationem a corde cupiditatum carnalium. Non ergo ſine cauſa data eſt in eo membro per quod procreatur creatura mortalium: quia „per „ unum hominem peccatum intravit in „ mundum:“ Rom.v. Ideo autem quiſquis cum præputio naſcitur, quia omnis cum vitio propaginis naſcitur; & non mundat Deus ſive a vitio cum quo naſcimur, ſive a vitiis quæ male vivendo addimus, niſi per Chriſtum: cultellis enim petrinis circumcidebant, & petræ nomine Chriſtum figurabant. Ideo autem octavo die, quia poſt ſeptimum ſabbati Dominus die dominico reſurrexit. Ipſa autem reſurrectio nos circumcidit; ideſt, abſtulit deſideria carnalia. Intelligite hoc ſignificari opus bonum quo ego feci totum hominem ſalvum in ſabbato: quia & curatus eſt ut ſanus eſſet in corpore, & credidit ut ſanus eſſet in anima. Eſtis autem prohibiti ſervilia opera facere ſabbato: numquid ſervile opus eſt hominem ſanare in ſabbato? Manducatis ſiquidem, & bibitis ſabbato, quia pertinet ad ſalutem; per quod oſtenditis opera ſalutis nullo modo eſſe die ſabbati omittenda. CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii.) Non autem dixit, Ego maius circumciſione operatus ſum; ſed ſolum factum narrans, iudicium eis conceſſit: unde ſubditur: *Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate*; quaſi dicat: Non quia Moyſes apud vos habet maiorem gloriam quam ego, ex perſonarum dignitate feratis ſententiam, ſed a rerum natura: hoc enim eſt iuſte iudicare. Nullus autem incuſavit Moyſen de hoc quod iuſſit ſabatum ſolvi propter mandatum circumciſionis, quod erat aliunde quam ex lege inductum. Ergo fide dignior vobis eſt Moyſes, qui iubet ſolvi legem a mandato non legali. AUGUSTINUS (tract. xxx.) Hoc antem quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc ſæculo, magni laboris eſt, non perſonaliter iudicare. Admonuit quidem Dominus Iudæos, admonuit & nos: quod enim pretioſum ſonabat de ore Domini, & popter nos ſcriptum eſt, & nobis ſervatum, & propter nos recitatum. Surſum eſt Dominus, ſed etiam hic eſt veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo ſurrexit, uno loco eſſe poteſt; veritas eius ubique diffuſa eſt. Quis ergo eſt qui non iudicat perſonaliter? Qui æqualiter diligit. Non enim cum homines diverſo modo pro ſuis gradibus honoramus, timendum eſt ne perſonas accipiamus: nonnumquam enim eſt iudicium inter patrem & filium: non æquamus filium patri in honore; ſed præponimus, ſi bonam cauſam habet, filium patri in veritate; & ſic tribuimus honorem debitum, ut non perdat æquitas meritum.

(e) AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Supra dictum eſt, quod Dominus ideo velut occulte aſcendit ad diem feſtum, non quia timebat ne teneretur, cui poteſtas erat ut non teneretur; ſed ut ſignificaret etiam in ipſo die feſto, qui celebrabatur a Iudæis, ſe occultari, & ſuum eſſe myſterium: nunc autem apparet poteſtas quæ putabatur timiditas: loquebatur enim palam in die feſto, ita ut mirarentur turbæ: unde dicitur: *Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymis: Nonne hic eſt quem Iudæi quærebant interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt*. Noverant enim qua ſævitia quærebatur; mirabantur qua potentia non tenebatur. CHRYSOSTOMUS (homil. xlix.) Addit autem Evangeliſta, *Ex Hieroſolymis*: quoniam qui magis potiti erant ſignis, (1) hi omnibus erant miſerabiliores; qui deitatis eius ſignum videntes maximum, omnia iudicio corruptorum principum permittebant. An non magnum, inſanientes, & quærentes interficere, habere eum in manibus, & repente quieſcere? AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Igitur non pleno intelligentes Chriſti potentiam, putaverunt eſſe principum ſcientiam, quod ei peporcerunt: (2) unde ſubdunt: *Numquid vere cognoverunt principes quia hic eſt Chriſtus?* CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Sed ipſi neque principum ſequuntur ſententiam; ſed aliam proferunt corruptam, & propria amentia dignam: unde ſubditur: *Sed hunc ſcimus unde ſit; Chriſtus autem cum venerit, nemo ſcit unde ſit*. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Hæc opinio apud Iudæos non inaniter nata eſt. Invenimus tamen quod Scripturæ dixerunt de Chriſto, quoniam „ Nazaræus vocabi„ tur:“ Matth. 11. ergo prædixerunt unde ſit. Iudæi etiam dixerunt Herodi quærenti, quod Chriſtus in Bethlehem Iudæ naſceretur, & teſtimonium etiam propheticum attulerunt. Unde ergo nata eſt hæc opinio apud Iudæos, quod Chriſtus cum ve-

ne-

(1) *Al.* hi omnes. (2) *Addit Nicolai* quia eumdem eſſe Chriſtum cognoverunt.

nerit, nemo ſciat unde ſit, niſi quia utrumque pronuntiaverunt Scripturæ? Secundum hominem prædixerunt unde eſſet, ſecundum Deum latebat impios, & quærebat pios. Hanc igitur opinionem in eis generaverat quod per Eſaiam dictum eſt cap. liii. „Generationem eius quis enarrabit?“ Denique Dominus ad utrumque reſpondit, & quia noverant eum unde eſſet, & quia non noverant: unde ſequitur: *Clamabat ergo Ieſus docens in templo, & dicens: Et me ſcitis, & unde ſim ſcitis*; hoc eſt dicere: Et unde ſim ſcitis, & unde ſim neſcitis: unde ſim ſciris, Ieſus a Nazareth, cuius etiam parentes noſtis. Solus enim in hac cauſa latebat Virginis partus, quo excepto, totum noverunt in Ieſu quod ad hominem pertinet. Recte ergo dixit: *Et me noſtis, & unde ſim ſcitis*, ſecundum carnem, & effigiem hominis quam gerebat; ſecundum divinitatem autem *a meipſo non veni; ſed eſt verus qui miſit me*. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Per quod ea quæ in mente habebant revelat; ac ſi diceret: Non ſum de numero eorum qui ſine cauſa venerunt; ſed eſt verax qui miſit me; & ſi verax eſt, in veritate miſit; & qui miſſus eſt, congruum eſt veracem eſſe. Rurſus autem ex propriis ſermonibus eos capit: quia enim dicebant: *Cum venerit Chriſtus, nullus cognoſcet unde ſit*: oſtendit etiam inde ſe Chriſtum eſſe, quoniam a Patre venit, quem ipſi neſciebant; & ideo ſubdit, *Quem vos neſcitis*. HILARIUS VI. de Trin. (ultra med.) Numquid autem non omnis homo, (1) licet in carne ex Deo natus, ſecundum ſenſum communis opinionis ex Deo eſt? Et quomodo negat ab his vel ſeipſum, vel unde ipſe ſit ſciri, niſi id unde eſt ad naturæ ſuæ referret auctorem? Nam id quod unde ſit ignoratur, naturam ex qua eſt, dum unde ſit neſcitur, oſtendit. Ignorari enim unde ſit non poteſt quidquid ſubſiſtit ex nihilo: quia hoc ipſum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius unde ſit, non habet. Ob hoc autem quid ſit ipſe, neſcitur, dum ignoratur a quo ſit: non enim confitetur Filium qui negat natum, nec natum intelligit, qui (2) putat eum eſſe ex nihilo. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Vel ignorantiam hic dicit quæ eſt per opera, ſicut Paulus ait ad Tit. 1. „Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.“ Dupliciter autem eos redarguit. Et primum quidem quæ occulte loquebantur, hæc in medium inducit, clamans, ut eos verecundari faciat. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Denique ut oſtenderet eis unde poſſent ſcire, ſubiecit, *Ego ſcio eum*. Ergo a me quærite, ut ſciatis eum. Patrem enim non cognoſcit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare. *Et ſi dixero quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quod eſt impoſſibile: quia enim verax eſt qui miſit, congruum eſt & eum qui miſſus eſt, veracem eſſe. Ubique autem cognitionem Patris ſoli ſibi attribuit, quia a Patre eſt: unde ſequitur: *Et ego ſcio eum, quia ab ipſo ſum*. HILARIUS VI. de Trin. (ultra med.) Quæro autem utrum id (3) quod ab eo eſt, opus in eo creationis, aut naturam generationis oſtendat. Si opus in eo creationis eſt, univerſa quoque quæ creantur a Deo ſunt. Et quomodo Patrem non univerſa noverunt, cum Filius eum, idcirco quia ab eo eſt, non neſciat? Si vero idcirco ei, quia ab eo ſit, eum noſſe ſit proprium; quomodo non hoc ei qui ab eo eſt, erit proprium, ſcilicet ut verus Filius ex natura Dei ſit? Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis. Tamen, ne forte id quod ab eo eſt, (4) ad adventus ſui tempus hæreſis invaderet, continuo ſubiecit, *Et ipſe me miſit*. Tenuit ordinem evangelici ſacramenti, natum ſe profeſſus, & miſſum. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) *Ab ipſo*, inquit, *ſum*, quia Filius de Patre: quod autem videtis me in carne, ipſe me miſit. Ubi noli intelligere naturæ diſſimilitudinem, ſed generantis auctoritatem. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Irritaverunt autem Iudæos ea quæ dicebantur, propter hoc quod dixerat, *Quem vos neſcitis*, quia (5) profitebantur ſe ſcire: unde ſequitur: *Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo miſit in eum manus*. Vide furorem eorum inviſibiliter refrenatum. Evangeliſta vero humanius, & humilius loqui volens, ut ex hoc Chriſtus homo putaretur, non dixit quod eos inviſibiliter detinuit; ſed ſubiecit: *Quia nondum venerat hora eius*. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Hoc eſt, quia nolebat: non enim Dominus ſub fato natus eſt. Hoc nec de te credendum eſt, quanto (6) minus de illo per quem factus es? Si tua hora voluntas eſt illius, illius hora quæ eſt niſi voluntas ſua? Non ergo horam dixit qua cogeretur mori, ſed qua dignaretur occidi.

(f) Au-

(1) *Al.* licet in carne ex Deo natus eſt: & quomodo negat &c. (2) *Al.* putabit. (3) *Al.* quod ab eo opus eſt, in eo &c. (4) *Al. particula* ad *omittebatur*. (5) *Al.* ſimulabant. (6) *Al.* magis.

(f) AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Humiles, & pauperes ſalvos faciebat Dominus: uude dicitur: *De turba autem multi crediderunt in eum*. Turba enim, quæ ſuam ęgritudinem cito vidit, etiam illius medicinam ſine dilatione cognovit. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix. in Ioan.) Verumtamen neque in his erat ſana fides; ſed more multitudinis vulgaria loquebantur: ſequitur enim: *Et dicebant: Chriſtus cum venerit, numquid ſigna plura faciet quam quæ hic facit?* Dicere enim, *Chriſtus cum venerit*, erat non firmiter credentium hunc eſſe Chriſtum. Vel etiam hoc dicere, eſt oſtendere eum non eſſe Chriſtum; ac ſi dicant: Nonne ille cum venerit melior erit, & plura ſigna faciet? Groſſiores enim non a doctrina, ſed a ſignis inducuntur. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Vel intelligunt: Si duo non erunt, hic eſt Chriſtus. Principes autem inſaniebant; & ideo medicum non ſolum non agnoſcebant, ſed etiam occidere cupiebant: unde ſequitur: *Audierunt phariſæi turbam murmurantem de illo hæc, & miſerunt principes, & phariſæi miniſtros ut apprehenderent eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Multa quidem locutus eſt ſupra, ſed nihil tale fecerunt: quod maxime enim eos mordebat, hoc erat, quod turbæ ſcilicet Chriſtum glorificabant. Sabbati autem ſolutio, apparens cauſa erat, quam ſcilicet prætendebant. Et ipſi quidem non audebant Chriſtum capere, periculum timentes; miniſtros autem mittunt tamquam periculis expoſitos. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Quia ergo non poterant apprehendere nolentem, miſſi ſunt ut audirent docentem: ſequitur enim: *Dixit ergo Ieſus: Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Verba loquitur humilitatis plena; ac ſi diceret: Quid feſtinatis me interficere? Parvum expectate tempus. AUGUSTINUS (tract. xxxi.) Quod modo ergo vultis facere, facturi eſtis; ſed non modo, quia nolo: implere enim debeo diſpenſationem meam, & ſic pervenire ad paſſionem. CHRYSOSTOMUS (homil. ut ſupra.) Per hoc igitur audaciorem turbam terruit, ſtudioſiorem vero magis avidam faciebat ad audiendum, quaſi parvo tempore derelicto, in quo poſſent hac doctrina potiri. Non autem dixit ſimpliciter, Hic ſum, ſed *vobiſcum ſum*, quaſi dicat: Et ſi perſequamini me, non tamen ceſſabo, quæ ſunt pro vobis diſpenſans, & ea quæ ſunt ad ſalutem docens, & monens vos. Quod autem ſubdit, *Et vado ad eum qui me miſit*, ſufficiens erat eos terrere. THEOPHYLACTUS. Tamquam Patri ſit de ipſis conqueſturus: quia ſi miſſum opprobriis affecerunt, non eſt dubium quod & mittenti fecerunt iniuriam. BEDA. Dicit autem, *Vado ad eum qui miſit me*; ac ſi diceret: Revertens aſcendo ad Patrem, qui me incarnari præcepit. Illuc ſe dixit ire a quo numquam receſſit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quod vero eo indigebant, manifeſtat per hoc quod dicit: *Quæretis me, & non invenietis*. Sed ubi quæſierunt eum Iudæi? Dicit Lucas quoniam plangebant mulieres ſuper eum. Probabile autem eſt & multos alios hoc paſſos eſſe, & præcipue dum civitas caperetus, eos meminiſſe Chriſti, & miraculorum eius, & præſentiam eius (1) quæſiiſſe. AUGUSTNUS (tract. xxxi.) Vel hic iam reſurrectionem ſuam prædixit: quia quæſituri illum erant poſt reſurrectionem compuncti. Noluerunt enim eum agnoſcere præſentem, & poſtea quæſierunt cum viderent in eum multitudinem credentem: unde multi compuncti dixerunt, Quid faciemus? Viderunt enim Chriſtum ſuo ſcelere morientem, & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcentem, & quouſque biberent ſanguinem, quem fuderunt, de ſua ſalute deſperaverunt. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix.) Deinde ne quis eum per mortem communi modo abire æſtimet, ſubiungit: *Et ubi ego ſum, vos non poteſtis venire*. Si vero in morte maneret, poſſent ad eum ire: illuc enim omnes abimus. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Non autem dixit, Ubi ero, ſed *Ubi ſum*: ſemper enim ibi erat Chriſtus, quo fuerat rediturus; ſic rediit, ut nos non derelinqueret. Erat enim Chriſtus ſecundum viſibilem carnem in terra, ſecundum inviſibilem maieſtatem in cælo, & in terra. Non autem dixit, Non poteritis, ſed *non poteſtis venire*: tales enim tuuc erant qui non poſſent. Nam ut ſciatis, non hoc ad deſperationem dictum, & diſcipulis ſuis dixit tale aliquid: *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*. Denique hoc Petro expoſuit dicens infra xiii. *Quo ego vado, non potes me ſequi modo; ſequeris autem poſtea*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Hæc autem omnia induxit volens eos attrahere: etenim modicum tempus quod relinquebatur, & poſt receſſum ipſum deſiderabilem eſſe, & eum non poſſe de cetero inveniri, ſufficientia erant ad ſuadendum ut ad eum accederent. Per hoc autem.

(1) *Al.* quærere, *item* deſiderare, debuerunt.

tem quod dicit, *Vade ad eum qui miſit me*, oſtendit nullam ſibi fieri læſionem ab inſidiis eorum, & paſſionem ſuam voluntariam ſibi eſſe. Paſſi ſunt autem aliquid ipſi Iudæi ad ea quæ dicta ſunt, & quærunt ad ſeipſos quo debeat ire; quod non erat eorum qui deſiderarent ab eo liberari. Sequitur enim: *Dixerunt ergo Iudæi ad ſemetipſos: Quo hic iturus eſt, quia non inveniemus eum? Numquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, docturus Gentes?* Sic enim Gentes vocabant quaſi exprobrantes, & magna in ſemetipſis gloriantes: quia Gentes ubique diſſeminatæ erant, & imperfecte ad invicem permixtæ. Sed hoc opprobrium poſtea ipſi ſuſtinuerunt, quia ubique diſperſi ſunt. Antiquitus autem tota Gens in unum collecta erat; ſed cum Iudæi ubique terrarum iam Gentibus permixti eſſent, non diceret: *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*: ſi per hoc Gentes intellexiſſet. AUGUSTINUS (tract. XXXI.) Dixerat autem Dominus, *Quo ego vado*, de ſinu Patris. Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt, & tamen ex hac occaſione ſalutem noſtram prædixerunt, quod Dominus iturus eſſet ad Gentes, non præſentia corporis, ſed tamen pedibus ſuis: miſit enim ad nos membra ſua, & fecit nos membra ſua. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Non autem dixerunt, quod iturus eſſet ad Gentes lædere eas, ſed docere. Iam enim iram ſubmiſerant, & his quæ dicta erant, crediderant. Nequaquam autem niſi crediſſent, quæſiiſſent ad ſeipſos: *Quis eſt hic ſermo quem dixit: Quæretis me, & non invenietis, & ubi ego ſum, vos non poteſtis venire?*

(g) CHRYSOSTOMUS (hom. L.) Cum receſſuri eſſent domum, celebrata feſtivitate, Dominus dat eis viatica ad ſalutem: unde dicitur: *In noviſſimo autem die magno feſtivitatis ſtabat Ieſus, & clamabat dicens: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* AUGUSTINUS (tract. XXXII.) Tunc enim agebatur feſtivitas, quæ appellatur ſcenopegia, ideſt tabernaculorum conſtructio. CHRYSOSTOMUS (hom. L.) Quæ per ſeptem dies agebatur: prima autem dies, & ultima erat celeberrima ſecundum legem; & hoc ſignificavit Evangeliſta, cum dixit, *In noviſſimo die magno feſtivitatis*. Medios autem dies magis ad voluptatem conſumebant. Ideo ergo prima die hoc eis non dixit, ſed neque ſecunda, aut tertia, ne ea quæ dicebantur deperirent, (1) eis voluptati vacantibus. Clamabat autem propter turbæ multitudinem. THEOPHYLACTUS. Simul quidem, ut audibilis fieret, atque ut confidentiam largiretur; & quia neminem formidabat. CHRYSOSTOMUS (hom. L.) Dicit autem, *Si quis ſitit*; acſi diceret: Neminem neceſſitate, & violentia attraho; ſed ſi quis habet deſiderium multum, hunc ego voco. AUGUSTINUS (tract. XXXII.) Eſt enim ſitis interior, quia eſt homo interior. Conſtat autem plus amare hominem interiorem, quam exteriorem. Si ergo ſitimus, veniamus non pedibus, ſed affectibus, nec migrando, ſed amando. CHRYSOSTOMUS (hom. L.) Quia enim de intellectuali loquitur potu, oſtendit per hoc quod poſt inducit: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ*. Sed ubi hoc dicit Scriptura? Nuſquam. Quid igitur? *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura*: hic ſubdiſtinguere oportet, ut poſtea ſubſequatur, *Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ*: oſtendens quoniam rectam oportet habere cognitionem, & non ita a ſignis ſicut a Scripturis credere in ipſum: etenim ſuperius cap. V. dixit: *Scrutamini Scripturas*. HIERONYMUS in Prologo Geneſ. Vel hoc teſtimonium de Proverbiis ſumptum eſt, ubi ſcilicet dicitur: „ Deriventur fontes tui foris, & in plateis aquas tuas divide: " Prov. III. AUGUSTINUS (tract. XXXII.) Venter autem interioris hominis eſt conſcientia cordis eius. Bibito autem iſto liquore, viveſcit purgata conſcientia, & hauriens fontem habebit, & ipſa fons erit. Quis eſt fons, vel quis eſt fluvius, qui manat de ventre interioris hominis? Benevolentia, qua vult conſulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. (2) Si autem putat qui bibit, quod ſoli ipſi debet ſufficere, non fluit aqua viva de ventre eius; ſi autem proximo feſtinat conſulere, ideo non ſiccatur, quia manat. GREGORIUS ſuper Ezechielem (hom. X.) Cum enim a mente fidelium ſanctæ prædicationis verba defluunt, quaſi de mente credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Ventris autem viſcera quid ſunt aliud niſi mentis interna, ideſt recta intentio, ſanctum deſiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas? CHRYSOSTOMUS (hom. L.) Dicit autem *flumina*, & non flumen, copioſitatem, & ubertatem gratiæ occulte inſinuans. Viventem aquam dicit, agentem ſemper.

(1) *Al.* eius. (2) *Al.* Si autem putat quis quod bibit ſoli ipſi debet ſufficere: *item* ſi autem putat qui bibit ſoli ipſi debet (*forte* debere) ſufficere.

Digitized by Google

per. Spiritus enim gratia cum in mentem intraverit, & firmata fuerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neque evacuatur, neque ſtat: videbit quis utique hoc ad ſapientiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inſpiciens. Nihil enim eos detinebat, ſed ſicut flumina multo impetu delati, omnia ſecum trahentes abibant. AUGUSTINUS (tract. XXXII.) Ad qualem autem potum Dominus invitaſſet, expoſuit Evangeliſta, & dixit: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. Quem dicit Spiritum, niſi Spiritum ſanctum? Nam unuſquiſque homo habet in ſe proprium ſpiritum. ALCUINUS. Spiritum autem ſanctum ante aſcenſionem Apoſtolis promiſit; poſt aſcenſionem linguis (1) igneis dedit: inde dicit: *Quem accepturi erant credentes in eum*. AUGUSTINUS (tract. XXXII.) Erat ergo Spiritus Dei; ſed nondum in eis erat qui crediderant in Ieſum. Ita enim diſpoſuit non eis dare Spiritum iſtum, niſi poſt reſurrectionem ſuam: unde ſequitur: *Nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum Ieſus erat glorificatus*. CHRYSOSTOMUS (homil. l.) Apoſtoli quidem prius ſpiritu eiiciebant dæmonia, ſed ea quæ a Chriſto eſt poteſtate: quando enim mittebat eos, non dicitur, Dedit eis Spiritum ſanctum, ſed Dedit eis poteſtatem. De Prophetis autem ab omnibus confeſſum eſt, quod Spiritus ſanctus eis dabatur; ſed hæc gratia a terra defecerat. AUGUSTINUS IV. de Trin. (cap. XX.) Sed quomodo & de Ioanne Baptiſta dictum eſt Luc. I. „ Spiritu ſancto replebitur ab utero matris ſuæ: “ & Spiritu ſancto repletus Zacharias invenitur, ut de illo talia diceret; & Spiritu ſancto Maria, ut talia de Domino prædicaret; Spiritu ſancto Simeon, & Anna, ut magnitudinem Chriſti parvuli agnoſcerent? Quomodo ergo intelligitur, niſi quia certa illa Spiritus ſancti datio poſt clarificationem Chriſti futura erat, qualis numquam antea fuerat? Habitura (2) enim erat quamdam proprietatem in ipſo adventu, qualis antea numquam fuit. Nuſquam enim legimus, linguis, quas non noverant, homines locutos veniente in ſe Spiritu ſancto, ſicut tunc factum eſt, cum oporteret eius adventum ſignis ſenſibilibus demonſtrari. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. XXXII.) Cum ergo & modo accipiatur Spiritus ſanctus, quare nemo loquitur linguis omnium gentium? Quia iam ipſa Eccleſia linguis gentium loquitur: in hac qui non eſt, nec modo accipit Spiritum ſanctum. Si amas unitatem, etiam tibi habet quiſquis in illa aliquid habet. Tolle invidiam, & tuum eſt quod habeo. Livor ſeparat, caritas iungit: ipſam habeto, & cuncta habebis: quia ſine ipſa nihil proderit quidquid habere potueris. „ Caritas autem Dei diffuſa eſt in „ cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, „ qui datus eſt nobis: “ Rom. V. Quare ergo Dominus poſt reſurrectionem ſuam Spiritum ſanctum dare voluit? Ut ſcilicet in reſurrectionem noſtram caritas flagraret, ab amore ſæculi ſepararetur, & tota curreret in Deum. Qui enim dixit: *Qui credit in me, veniat, & bibat, & flumina de ventre eius fluent aqua viva*, vitam æternam promiſit, ubi nihil timeamus, ubi non moriamur. Quia ergo tale eſt quod promiſit Spiritus ſancti caritate ferventibus, ideo ipſum Spiritum noluit dare, niſi cum eſſet glorificatus, ut in ſuo corpore oſtenderet vitam, quam modo non habemus, ſed in reſurrectione ſperamus. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXXII. cap. XVII.) Si itaque hæc cauſa erat ut nondum daretur Spiritus ſanctus, quia nondum erat Ieſus glorificatus, proculdubio clarificato Ieſu iam cauſa erat ut ſtatim daretur. Cataphryges autem ſe promiſſum Paraclitum ſuſcepiſſe dixerunt, & hinc a fide catholica deviarunt. Manichæi etiam quæ de promiſſione Spiritus ſancti dicuntur, de Manichæo aſſerunt eſſe prædicta, tamquam ſcilicet antea non fuerit Spiritus datus. CHRYSOSTOMUS (hom. l.) Vel aliter. Gloriam Chriſti crucem vocat: quia enim inimici eramus, donum autem non inimicis, ſed amicis datur, oportebat prius offerri hoſtiam, & inimicitiam in carne diſſolvi; & tunc factos Dei amicos ſuſcipere donum.

(h) (3) AUGUSTINUS (tr. XXXIII.) Cum Dominus invitaſſet credentes in ſe ad potandum Spiritum ſanctum, nata eſt de illo in turba diſſenſio: unde dicitur: *Ex illa ergo turba, cum audiſſent hos ſermones eius, dicebant: Hic eſt vere Propheta*. THEOPHYLACTUS. Qui ſcilicet expectabatur. *Alii*, ſcilicet populus, *dicebant, Hic eſt Chriſtus*. ALCUINUS *. Iam iſti (4) ſitim illam ſpiritualiter haurire cœperant, iam ſitim infide-

(1) *Al. omittitur* igneis. (2) *Al. deeſt* enim. (3) *Al.* BEDA. (4) *Nicolai corrigit* aquam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Nihil tale in Alcuino nunc occurrit; ſed nec in Auguſtino, ex quo ſua omnia ſolet mutuari, ut nec in Beda, vel in Gloſſa.

Digitized by Google

fidelitatis depoſuerant: alii in ſuæ infidelitatis ariditate permanebant, de quibus ſubditur: *Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Chriſtus? Nonne Scriptura dicit, quia ex ſemine David, & de Bethlehem caſtello, ubi erat David, venit Chriſtus?* Noverant enim quid de Chriſto prædixiſſent Prophetæ, ſed ignorabant omnia in ipſo impleta fuiſſe; & qui noverant in Nazareth nutritum, nativitatis locum non attendebant, nec prophetiam, quam legerant, in eo completam credebant. CHRYSOSTOMUS (hom. li.) Sed eſto, locum nativitatis ignorabant: num etiam genus ignorabant? Quoniam ex domo, & familia David natus erat. Quare igitur dicebant: *Nonne ex ſemine David venit Chriſtus?* Sed & hoc obumbrare volebant per educationem in Nazareth, omnia malitioſe loquentes: unde non accedunt ad Chriſtum quærentes, quomodo Scripturæ dicunt, quod a Bethlehem oportet venire Chriſtum; tu autem ex Galilæa veniſti: ſed omnia malitioſe loquuntur. Et quia non diligenter attendebant his quæ dicebantur, neque diſcendi gratia, propter hoc nihil eis Chriſtus reſpondit. Nathanaelem autem dicentem ſupra I. *A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe?* laudavit ut vere Iſraelitam, quia veritatis erat inquiſitor, & omnia vetera diligenter edoctus.

Sequitur: *Diſſenſio itaque facta eſt propter eum in turba.* THEOPHYLACTUS. Non in principibus: nam principes unius voluntatis erant, ut videlicet non eum reciperent ſicut Chriſtum. Qui ergo magis moderati erant in malitia verbis tantum gloriæ Chriſti adverſabantur; qui vero peiores erant, manus etiam appetebant imponere; de quibus ſubditur: *Quidam autem ex eis volebant apprehendere eum.* CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Hoc autem induxit Evangeliſta, oſtendens quoniam loquebantur neque quærentes veritatem, neque diſcere volentes.

Sequitur: *Sed nemo miſit ſuper illum manus.* ALCUINUS. Quia ſcilicet ipſe non permiſit, qui conatus illorum in ſua poteſtate habebat. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Hoc autem ſufficiens erat eos in compunctionem deducere; ſed non ſunt compuncti: talis enim nequitia nulli vult credere; ad unum aſpicit ſolum, ut eum cui inſidiatur interficiat. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Qui vero miſſi fuerant, ut eum tenerent, redierunt immunes a crimine, & pleni admiratione; de quibus ſubditur: *Venerunt ergo miniſtri ad pontifices, & phariſæos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxiſtis eum?* ALCUINUS. Qui eum lapidare volentes, tenere non potuerunt, arguunt miniſtros, quia eum non adduxerant. CHRYSOSTOMUS (hom. li.) Ecce phariſæi, & ſcribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, nihil profecerunt; miniſtri autem nihil horum habentes, ab una ſola allocutione ſunt capti, & abeuntes, ut eum ligarent, redierunt ligati miraculo. Et non dixerunt, Non potuimus propter turbam; ſed præcones efficiuntur Chriſti ſapientiæ: nam ſequitur: *Reſponderunt miniſtri: Numquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo loquitur.* AUGUSTINUS (tract. eodem.) Ille autem ſic locutus eſt, quia Deus erat, & homo. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Non eſt autem ſolum eorum prudentia admiranda, quia ſignis non eguerunt, ſed a ſola doctrina ſunt capti: non enim dixerunt: Numquam talia miracula fecit homo; ſed *numquam ſic locutus eſt homo*: ſed etiam admiranda eſt eorum ſecuritas: quoniam ad phariſæos, qui contra Chriſtum adverſabantur, venerunt, & eis talia locuti ſunt. Nec tamen longum ſermonem audierant, ſed brevem: cum enim mens fuerit incorrupta, non longis ſermonibus opus eſt. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Phariſæi tamen eorum teſtimonium repulerunt: nam ſequitur: *Reſponderunt ergo eis phariſæi: Numquid & vos ſeducti eſtis?* quaſi dicant: Videmus vos delectatos eſſe in ſermonibus ſuis. ALCUINUS. Et revera laudabiliter ſeducti erant, quia dimiſſo malo infidelitatis, tranſierunt ad fidem. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Ab argumento autem inſipienti contra eos ſyllogizant: nam ſequitur: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex phariſæis? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti ſunt.* Hæc autem eſt ipſorum accuſatio, quoniam turba quidem credidit, ipſi autem non crediderunt. AUGUSTINUS (tr. eod.) Qui enim non noverant legem, ipſi credebant in eum qui miſerat legem, & eum qui miſerat legem, condemnabant illi qui docebant legem; ut impleretur quod Dominus dixerat infra IX. *Ego veni, ut non videntes videant, & videntes cæci fiant.* CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Qualiter igitur maledicti ſunt illi, qui a lege ſuadentur? Vos potius maledicti eſtis, qui non obſervaſtis legem. THEOPHYLACTUS. Ideo autem ſuaviter, & blande phariſæi miniſtris reſpondent, quia dubitaverunt ne forte ab eis prorſus ſegregentur, & Chriſto adiiciantur. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quia vero dixerant, quod nullus principium credidit in eum, ad hoc excludendum ſubiungitur: *Dicit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad Ie-*

ſum noctе) qui unus erat ex illis. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ipſe non quidem incredulus, ſed timidus: nam ideo nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, & ſciri timebat. Hic ergo reſpondit Iudæis: *Numquid lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognoverit quid faciat?* CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Deinde iniurioſe, quaſi eo neſciente, Scripturas induxerunt: *Scrutare Scripturas, & vide quia Propheta a Galilæa non ſurgit;* ac ſi dicerent: Vade, & diſce. ALCUINUS. Non enim locum ubi natus eſt, ſed ubi converſabatur attendebant; & ideo non ſolum Meſſiam, ſed nec Prophetam eum credebant. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Propheta quidem a Galilæa non ſurgit, ſed Dominus Prophetarum inde ſurrexit.

Credebat enim quia ſi eum tantummodo patienter vellent audire, forte ſimiles fierent illis qui miſſi ſunt tenere, & maluerunt credere. Volebant autem illi perverſi ante eſſe damnatores quam cognitores. AUGUSTINUS XXII. de Civ. Dei (cap. 1. in fin.) Dicit autem, *Lex noſtra*, de lege quæ Dei eſt, eo quod eſt ab illo data hominibus. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Oſtendit autem Nicodemus eos neque cognoſcentes legem, neque facientes quæ ſunt legis. Cum autem congruum eſſet oſtendere, quod non indiſcrete miſerunt vocaturi eum, rudius, & iracundius utuntur contradictione: nam ſequitur: *Reſponderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es?* AUGUSTINUS (tract. eodem.) Ideſt, quaſi a Galilæo ſeductus. Dominus enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazareth civitate erant parentes eius: ſecundum Mariam dixi parentes, non ſecundum virile ſemen.

Sequitur: *Et reverſi ſunt unuſquiſque in domum ſuam.* ALCUINUS. Nullo perfecto negotio, vacui fide, & ideo fraudati utilitate, ſunt reverſi in domum infidelitatis, & impietatis ſuæ.

CAPUT VIII.

(a) IEſus autem perrexit in montem Oliveti, & diluculo iterum venit in templum; & omnis populus venit ad eum: & ſedens docebat eos. Adducunt autem ſcribæ, & phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam; & ſtatuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magiſter, hæc mulier modo deprehenſa eſt in adulterio. In lege autem Moyſes mandavit nobis huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut poſſent accuſare eum. Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra. Cum ergo perſeverarent interrogantes eum, erexit ſe, & dixit eis: Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terra. Audientes autem hæc, unus poſt unum exibant; incipientes a ſenioribus; & remanſit ſolus Ieſus, & mulier in medio ſtans. Erigens autem ſe Ieſus dixit ei: Mulier, ubi ſunt qui te accuſabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit ei Ieſus: Nec ego te condemno. Vade, & iam amplius noli peccare.

(b) Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus dicens: Ego ſum lux mundi. Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.

(c) Dixerunt ergo ei phariſæi: Tu de teipſo teſtimonium perhibes: teſtimonium tuum non eſt verum. Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Et ſi ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, verum eſt teſtimonium meum: quia ſcio unde veni, & quo vado. Vos autem neſcitis unde venio, aut quo vado. Vos ſecundum carnem iudicatis, ego non iudico quemquam. Et ſi iudico ego, iudicium meum verum eſt: quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me Pater. Et in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me ipſo, & teſtimonium perhibet de me qui miſit me Pater.

(d) Dicebant ergo ei: Ubi eſt pater tuus? Reſpondit Ieſus: Neque me ſcitis, neque Patrem meum. Si me ſciretis, forſitan & Patrem meum ſciretis. Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio docens in templo: & nemo apprehendit eum,

quia

quia nondum venerat hora eius .

(e) Dixit ergo iterum eis Ieſus: Ego vado, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini. Quo ego vado, vos non poteſtis venire. Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet ſemetipſum, quia dicit: Quo ego vado, vos non poteſtis venire? Et dicebat eis: Vos de deorſum eſtis, ego de ſupernis ſum: vos de mundo hoc eſtis, ego non ſum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.

(f) Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Ieſus: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui, & iudicare; ſed qui me miſit, verax eſt, & ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognoverunt quia Patrem eius dicebat Deum.

(g) Dixit ergo eis Ieſus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum, & a meipſo facio nihil; ſed ſicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me miſit, mecum eſt, & non reliquit me ſolum, quia quæ placita ſunt ei facio ſemper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

(h) Dicebat ergo Ieſus ad eos qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. Reſponderunt ei Iudæi: Semen Abrahæ ſumus, & nemini ſervivimus umquam, Quomodo tu dicis, Liberi eritis? Reſpondit eis Ieſus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati. Servus autem non manet in domo in æternum; Filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.

(i) Scio quia filii Abrahæ eſtis; ſed quæritis me interficere, quia ſermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor, & vos quæ vidiſtis apud patrem veſtrum, facitis. Reſponderunt, & dixerunt ei: Pater noſter Abraham eſt. Dicit eis Ieſus: Si filii Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus ſum, quam audivi a Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris veſtri.

(k) Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non ſumus nati: unum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Ieſus: Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis utique me: ego enim ex Deo proceſſi, & veni: neque enim a meipſo veni, ſed ille me miſit. Quare loquelam meam non cognoſcitis? Quia non poteſtis audire ſermonem meum.

(l) Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit, quia non eſt veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax eſt, & pater eius. Ego autem ſi veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.

(m) Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Reſpondit Ieſus, & dixit: Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico Patrem meum; & vos inhonoraſtis me. Ego autem non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet. Amen amen dico vobis: ſi quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum.

(n) Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus eſt, & Prophetæ; & tu dicis: Si quis ſermonem meum ſervaverit, non guſtabit mortem in æternum. Numquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt? Et Prophetæ mortui ſunt. Quem teipſum facis? Reſpondit Ieſus: Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt. Eſt Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus veſter eſt, & non cognoviſtis eum. Ego autem novi eum; & ſi dixero quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis mendax. Sed ſcio eum,

Digitized by Google

& ſermonem eius ſervo. Abraham pater veſter exultavit ut videret diem meum: vidit, & gavisus eſt.

(o) Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego ſum. Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum. Ieſus autem abſcondit ſe, & exivit de templo.

(a) ALCUINUS *. Dominus maxime circa ſuam paſſionem, hanc ſibi effecerat conſuetudinem, ut in die quidem in templo, quod erat Hieroſolymis, verbum Dei prædicaret, ſigna, & miracula oſtenderet; ſero autem revertebatur in Bethaniam, ubi apud ſorores Lazari hoſpitabatur; & mane iterum ad ſimile opus revertebatur. Igitur ſecundum hunc morem, cum in ultimo die ſcenopegiæ tota die in templo prædicaſſet, veſpere perrexit in montem Oliveti; & hoc eſt quod dicitur: *Ieſus autem perrexit in montem Oliveti*. AUGUSTINUS (tract. xxxiii.) Ubi enim decebat docere Chriſtum niſi in monte Oliveti, in monte unguenti, in monte chriſmatis? Chriſti enim nomen a chriſmate dictum eſt. Chriſma autem Græce, Latine unctio nominatur. Ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit. ALCUINUS. Unctio enim olei feſſis, & dolentibus membris ſolet afferre levamen. Mons etiam olivarum ſublimitatem dominicæ pietatis deſignat: (1) quia oleos Græce, Latine miſericordia. Natura quoque olei myſterio aptiſſime congruit: ſuperfertur enim omnibus liquoribus; &, ſicut ait Pſalmiſta Pſal. cxliv. „ miſe„ rationes eius ſuper omnia opera eius. “ Sequitur: *Et diluculo iterum venit in templum*, ut ſcilicet miſericordiam cum incipiente novi teſtamenti lumine fidelibus, in templo videlicet ſuo, pandendam, præbendamque ſignaret. Quod enim diluculo redibat, exortum novæ gratiæ deſignat. BEDA. Significatur autem quod poſtquam per gratiam cœpit inhabitare in templo ſuo, ideſt in Eccleſia, ex omnibus Gentibus crediderunt in eum: unde ſequitur: *Et omnis populus veniebat ad eum: & ſedens docebat eos*. ALCUINUS. Seſſio humilitatem incarnationis inſinuat. Sedente ergo Domino, ad eum venit populus: quia poſtquam per ſuſceptam humanitatem viſibilis apparuit, cœperunt eum multi audire, & in eum credere, quem per humanitatem ſibi proximum meminerant. Manſuetis autem, & ſimplicibus ſermonem Domini admirantibus, ſcribæ, & phariſæi interrogant, non ut diſcant, ſed ut veritati laqueos nectant: unde ſequitur: *Adducunt autem ſcribæ, & phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam, & ſtatuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magiſter, hæc mulier deprehenſa eſt modo in adulterio*. AUGUSTINUS (tract. xxxiii.) Animadverterant enim eum nimium eſſe mitem: de illo quippe fuerat ante prædictum Pſal. cxliv. „ Procede, & regna, propter veritatem, „ & manſuetudinem, & iuſtitiam. “ Ergo attulit veritatem ut doctor, manſuetudinem ut liberator, iuſtitiam ut cognitor. Cum loqueretur, veritas agnoſcebatur; cum adverſus inimicos non moveretur, manſuetudo laudabatur: in tertio ergo, iuſtitia ſcilicet, ſcandalum poſuerunt: dixerunt enim apud ſeipſos: Si eam dimitti cenſuerit, iuſtitiam non tenebit: lex enim quod iniuſtum erat, iubere non poterat; & ideo legem inducunt, dicentes: *In lege autem Moyſes mandavit nobis huiuſmodi lapidare*. Ut autem manſuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus eſt, eam dimitti debere dicturus eſt. Unde eius ſententiam requirunt dicentes: *Tu ergo quid dicis*? Hinc nos inveniemus ad accuſandum occaſionem, & reum faciemus tamquam legis prævaricatorem: unde Evangeliſta ſubdit: *Hæc autem dicebant tentantes eum, ut poſſent accuſare*. Sed Dominus in reſpondendo & iuſtitiam ſervaturus eſt, & a manſuetudine non receſſurus: ſequitur enim: *Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. IV. cap. x.) Tamquam illos tales in terra ſcribendos ſignificaret, non in cælo, ubi monuit

(1) *Al. omittitur quia. Nicolai legit* ἔλεος.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Nihil tale in Alcuino nunc occurrit, ut nec in Auguſtino, vel in Beda; ſed ſic in Gloſſa tantum. *Ieſus perrexit in montem Oliveti, quia mos erat ei die docere in templo, & veſpere reverti in Bethaniam, quæ eſt in monte Oliveti*.

Digitized by Google

fuit diſcipulos ut ſe ſcriptos eſſe gauderent; aut quod ſe humiliando, quod capitis inclinatione monſtrabat, ſigna in terra faceret; aut quod iam tempus eſſet ut in terra quæ fructum daret, non in lapide ſterili, ſicut antea, lex eius conſcriberetur. ALCUINUS. Per terram enim cor humanum oſtenditur, quod bonarum, vel malarum actionum ſolet reddere fructus; per digitum autem, qui articulorum compoſitione flexibilis eſt, ſublimitas diſcretionis exprimitur. Nos ergo inſtruit, ut cum quælibet mala proximorum conſpicimus, non ſtatim ea temere damnemus; ſed prius ad conſcientiam cordis humiliter reverſi, digito diſcretionis ea ſolicite diſquiramus. BEDA. Quantum etiam ad hiſtoriam pertinet, per hoc quod digito ſcripſit in terra, illum ſe fore monſtravit qui quondam legem in lapide ſcripſit.

Sequitur: *Cum autem perſeverarent interrogantes eum, erexit ſe*. AUGUSTINUS (tract. XXXIII.) Non dixit, Non lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Abſit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, ſed quærere quod perierat. Quid ergo reſpondit? *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat*. Hæc vox iuſtitiæ eſt. Puniatur peccatrix, ſed non a peccatoribus; impleatur lex, ſed non a prævaricatoribus legis. GREGORIUS XIV. Moral. (cap. XV. in nov. exemp. XIII.) Qui enim prius ſemetipſum non iudicat, quid in alio rectum iudicet ignorat. Et ſi novit etiam per auditum, recte tamen aliena merita iudicare non valet cui conſcientia innocentiæ propriæ nullam iudicii regulam præbet. AUGUSTINUS (tract. XXXIII.) Cum ergo eos telo iuſtitiæ percuſſiſſet, nec (1) dignatus eſt cadentes attendere; ſed avertit ab eis obtutum: unde ſequitur: *Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terra*. ALCUINUS. Poteſt etiam intelligi feciſſe hoc Dominus iuxta conſuetudinem, ut quaſi aliquid agens, (2) vultu intendens in aliud, liberam eis exeundi facultatem daret. In hoc etiam figurate admonet, ut & priuſquam peccantem fratrem corripiamus, & poſt adhibitam correctionem diligenter perpendamus utrum ipſis peccatis, de quibus alium caſtigamus, aut (3) aliis obnoxii ſimus. AUGUSTINUS (tract. XXXIII.) Sic igitur illi voce iuſtitiæ tamquam telo percuſſi ſeſe inſpicientes, & reos invenientes, unus poſt unum omnes receſſerunt; & hoc eſt quod ſubditur: *Audientes autem hæc, unus poſt alium exibant, incipientes a ſenioribus*. GLOSSA a. Qui forte magis rei erant, vel magis culpas ſuas cognoſcebant. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Relicti ſunt autem duo: miſeria, & miſericordia: nam ſequitur: *Et remanſit ſolus Ieſus, & mulier in medio ſtans*. Credo, territa illa mulier, ab illo ſe puniendam ſperabat in quo peccatum inveniri non poterat. Ille autem, qui adverſarios eius repulerat lingua iuſtitiæ, levans in illam oculos manſuetudinis, interrogavit eam: unde ſequitur: *Erigens ſe autem Ieſus, dixit ei: Mulier, ubi ſunt qui te accuſabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine*. Audivimus ſupra vocem iuſtitiæ; audiamus nunc manſuetudinis: nam ſequitur: *Dixit ei Ieſus: Nec ego te condemno*, a quo te forte condemnari timuiſti, quia in me peccatum non inveniſti. Quid eſt Domine? Faves ergo peccatis? Non plane: attende quod ſequitur: *Vade, & amplius noli peccare*. Ergo & Dominus damnavit, ſed peccatum, non hominem: nam ſi peccatorum auctor eſſet, diceret: Vade, & vive ut vis; de mea liberatione eſto ſecura: ego te quantumcumque peccaveris, etiam a gehenna, & inferni tortoribus liberabo. Non hoc dixit. Intendant ergo qui amant in Domino manſuetudinem, & timeant veritatem: etenim „ dulcis, & rectus Dominus:“ Pſal. XXVI.

(b) ALCUINUS. Quia mulierem abſolvit a crimine, ne aliqui dubitarent an ille quem videbant verum hominem, poſſet peccata dimittere, dignatur ipſe apertius ſuæ divinitatis potentiam demonſtrare: unde dicitur: *Iterum ergo locutus eſt eis dicens: Ego ſum lux mundi*. BEDA. Ubi advertendum eſt, quia non ait, *Ego ſum* lux Angelorum, vel cæli; ſed *lux mundi*, ideſt hominum in tenebris commorantium, ſecundum illud Luc. I. „ Illuminare his qui in tenebris, & in „ in umbra mortis ſedent. “ CHRYSOSTOMUS (hom. LI.) Vel aliter. Quia ſuperius Galilæam ei afferebant, & quaſi de

(1) *Al.* dedignatus eſt. (2) *Legit P. Nicolai* ac vultum intendens. (3) *Al.* in aliis. *P. Nicolaius habet* quibuslibet aliis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ex Gloſſa ſubiungitur, non eſt in illa quæ nunc extat.

de quodam Prophetarum, de eo dubitabant, voluit oſtendere quoniam non unus Prophetarum eſt, ſed dominator orbis terrarum: unde dicitur: *Iterum locutus eſt eis Ieſus, dicens: Ego ſum lux mundi*, non Galilçæ, neque Palçſtinæ, neque Iudçæ. AUGUSTINUS (tract. xxxiv.) Manichæi ſolem iſtum oculis carnis viſibilem Chriſtum Dominum eſſe putaverunt; ſed Eccleſia catholica improbat tale commentum: non eſt enim Dominus Chriſtus ſol factus, ſed per quem ſol factus eſt: *omnia* enim *per ipſum facta ſunt*: ſupra 1. & propter nos ſub ſole factum eſt lumen quod fecit ſolem: carnis nube tegitur, non ut obſcuretur, ſed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen ſapientiæ ait hominibus: *Ego ſum lux mundi*. THEOPHYLACTUS. Uteris autem adverſus Neſtorium hoc præſenti ſermone: non enim ait, quoniam in me eſt lux mundi, ſed *ego ſum lux mundi*: ipſe namque qui homo videbatur, idem & Filius Dei, & lux mundi erat; non, ſicut nugabatur Neſtorius, in ſimplici homine Dei Filius habitabat. AUGUSTINUS (tract. xxxiv.) Abſtulit autem te ab oculis carnis, & revocavit ad oculos cordis in hoc quod ſubdit: *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*. Non enim ſufficit dicere, *Habebit lumen*, ſed addidit *Vitæ*. Hæc verba Domini cum verbis Pſalmi xxxv. concordant: ,, In lumine tuo videbimus lumen, quo- ,, niam apud te eſt fons vitæ. " In iſtis uſibus corporalibus aliud eſt lumen, & aliud fons: fontem fauces quærunt, lumen oculi. Apud Deum quod lumen eſt hoc eſt fons. Qui tibi lucet ut videas, ipſe tibi manat ut bibas. Quod promiſit, futuri temporis verbo poſuit; in eo quod facere debemus, præſens tempus poſuit. *Qui ſequitur*, inquit, *habebit* modo per fidem, poſt habebit per ſpeciem. Sequere iſtum ſolem viſibilem, ſi ipſe tendis ad occidentem, quo & ille tendit; (1) & ſi nolueris tu illum deſerere, ipſe te deſeret in occaſu. Deus tuus ubique eſt totus: ſi non ab illo facies caſum, numquam a te ille faciet occaſum. Tenebræ ſatis metuendæ ſunt morum, non oculorum; & ſi oculorum, non exteriorum, ſed interiorum, unde diſcernitur non album, & nigrum, ſed iuſtum, & iniuſtum. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Intellectualiter enim dixit: *Non ambulat in tenebris*; ideſt, non manet in errore. Hinc & Nicodemum laudat, & miniſtros; & ipſos occulte inſinuat dolos complicantes, qui in tenebris, & errore ſunt, ſed lucem non (2) ſuperabunt.

(c) CHRYSOSTOMUS (homil. li.) Quia Dominus dixerat, *Ego ſum lux mundi*, & *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris*, Iudæi hoc evertere voluerunt: unde dicitur: *Dixerunt ergo ei phariſæi: Tu de teipſo teſtimonium perhibes, & teſtimonium tuum non eſt verum*. ALCUINUS. Sic reſponderunt tamquam ipſe Dominus ſolus ſibi teſtimonium perhiberet, cum conſtet quod antequam in carne appareret, multos teſtes præmiſit, qui eius ſacramenta prædixerunt. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Dominus autem evertit quod dixerant: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Et ſi ego teſtimonium perhibeo de meipſo, verum eſt teſtimonium meum*. Hoc iuxta eorum ſuſpicionem locutus eſt, hominem eum nudum æſtimantium; & cauſam ſubiungit: *Quia ſcio unde venio, & quo vado*; ideſt, ex Deo ſum, & Deus, & Dei Filius. Non autem hoc dicit manifeſte, quia ſemper humilia miſcet altis. Deus autem ipſe ſibi fide dignus teſtis eſt. AUGUSTINUS (tr. xxxv.) Verum eſt enim teſtimonium luminis, ſive ſe oſtendat, ſive alia. Locutus eſt Propheta verum; ſed unde haberet, niſi de fonte veritatis hauriret? Ergo idoneus eſt Ieſus qui ſibi teſtimonium perhibeat. Dicens autem, *Quia ſcio unde venio, & quo vado*, Patrem volebat intelligi: Patri enim gloriam dabat Filius, a quo eſt miſſus. Quantum ergo debet homo glorificare eum a quo eſt creatus? Non autem veniendo inde diſceſſit, aut redeundo nos dereliquit. Non poteſt hoc fieri ab iſto ſole, qui quando pergit ad occidentem, deſerit orientem. Sicut autem ſol iſte & videntis faciem illuſtrat, & cæci; ſed videt ille, ille non videt: ſic & Sapientia Dei, Verbum Dei, ubique præſens eſt etiam infidelibus; ſed quibus eam videant oculos non habent cordis. Ut ergo Dominus inter fideles ſuos, & inimicos ſuos Iudæos, tamquam inter tenebras, & lucem diſtingueret, ſubiungit: *Vos autem neſcitis unde venio, aut quo vado*. Iſti ergo Iudæi videbant hominem, nec credebant Deum; & ideo Dominus ſubdit: *Vos ſecundum carnem iudicatis*, dum ſcilicet dicitis: *Tu de teipſo teſtimonium perhibes, & teſtimonium tuum non eſt verum*. THEOPHYLACTUS. Acſi dicat: Vos, quoniam in carne ſum, carnem me ſolam eſſe putantes, non autem Deum, ſecundum carnem fallibiliter iudicatis.

AU-

(1) *Al.* & ſi volueris. (2) *Al.* ſperabunt.

AUGUSTINUS (tract. xxxvi. in Ioan.) Quia enim Deum non intelligitis, & hominem videtis; ideo vobis arrogans videor, quia ego de me teſtimonium perhibeo. Omnis enim homo quando de ſe perhibere vult laudabile teſtimonium, ſuperbus, & arrogans videtur: homines enim infirmi ſumus, verum dicere, & mentiri poſſumus; lux mentiri non poteſt. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Vel aliter. Sicut ſecundum carnem vivere, male vivere eſt; ita ſecundum carnem iudicare, iudicare iniuſtum eſt. Et quia poſſent dicere: Si iniuſte iudicamus, propter quid non convincis, propter quid non condemnas? ſubiungit: *Ego non iudico quemquam*. AUGUSTINUS (tract. xxxvi.) Quod duobus modis intelligi poteſt: ut aut hoc intelligamus, *Non iudico quemquam*, ideſt modo, ſicut dicit alio loco (ſupra III.) *Ego non veni ut iudicem mundum, ſed ut ſalvum faciam mundum*, non iudicium ſuum negando, ſed differendo: aut certe quia dixerat, *Vos ſecundum carnem iudicatis*, ita coniunxit, *Ego non iudico quemquam*, ut ſubaudias, ſecundum carnem Chriſtum non iudicare, ſicut ab hominibus iudicatus eſt: nam ut agnoſcas iam iudicem Chriſtum, ſubditur: *Et ſi iudico ego, iudicium meum verum eſt*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Quaſi dicat: Propter hoc dixi, *Non iudico*, quaſi non præſumens iudicare: quia ſi iudicarem iuſte, vos condemnarem: ſed nunc tempus iudicii non eſt; ſed de futuro iudicio inſinuat cum ſubdit: *Quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me Pater*: oſtendens quia non ipſe ſolus eos condemnabit, ſed & Pater. Hoc autem ad ſuſpicionem illorum loquitur: non enim æſtimabant dignum fide eſſe Filium, niſi Patris teſtimonium aſſumpſiſſet. AUGUSTINUS (tract. eod.) Si autem tecum eſt Pater, quomodo te miſit? Ergo, Domine, miſſio tua, incarnatio tua eſt. Hic ergo Chriſtus erat ſecundum carnem, & a Patre non receſſerat: quia Pater, & Filius ubique erant. Erubeſce Sabelliane: non enim dixit: Ego ſum Pater, & ego ipſe ſum Filius; ſed, *Solus non ſum*, inquit, *quia mecum eſt Pater*. Diſtingue ergo perſonas, diſtingue intelligentiam; agnoſce quia Pater, Pater eſt, & Filius, Filius eſt; ſed noli dicere, Pater maior eſt, Filius minor. Una ſubſtantia eſt, una coæternitas, perfecta æqualitas. Ergo verum eſt, inquit, iudicium meum, quia Filius Dei ſum. Ut tamen intelligas quia mecum eſt Pater, non ſic ſum Filius ut ipſum deſeruerim: formam ſervi accepi, ſed formam Dei non amiſi. De iudicio dixerat; de teſtimonio vult dicere: nam ſequitur: *Et in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt*. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI. cap. XIII.) An forte Manichæi calumniantur, quia non ait, In lege Dei, ſed *in lege veſtra ſcriptum eſt*? Ubi uſitatam locutionem Scripturarum quis non cognoſcat? *Lege enim veſtra* dixit vobis data, ſicut Apoſtolus dicit Evangelium ſuum, quod ſe tamen accepiſſe teſtatur, non ab homine, ſed per revelationem Ieſu Chriſti. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XXXVI.) Magnam autem habet quæſtionem, & valde videtur in myſterio res eſſe conſtituta, ubi Deus dixit Deut. X. „ In ore duorum, vel trium „ teſtium ſtat omnem verbum: “ fieri enim poteſt (1) ut duo mentiantur. Suſanna caſta duobus falſis teſtibus urgebatur; univerſus populus mentitus eſt contra Chriſtum: quomodo ergo accipiendum eſt, „ In ore „ duorum, vel trium ſtabit omne verbum, “ niſi quia hoc modo (2) per myſterium Trinitas commendata eſt, in qua eſt perpetua ſtabilitas veritatis? Accipite ergo noſtrum teſtimonium, ne ſentiatis iudicium: differo iudicium, non differo teſtimonium: unde ſequitur: *Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de meipſo, & teſtimonium perhibet de me qui miſit me Pater*. BEDA. In multis enim locis Pater Filio ſuo perhibet teſtimonium, ut eſt illud Pſal. II. „ Ego hodie genui te: “ item Matth. III. „ Hic eſt Filius meus dilectus. “ CHRYSOSTOMUS (hom. II.) Vel aliter. Si quod dictum eſt, ſimpliciter accipiatur, quæſtionem habet: nam in hominibus quidem propter hoc determinatum eſt, quod in ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum, quia unus ſolus non eſt fide dignus; in Deo autem qualiter utique hoc habebit rationem? Sed & aliter non ſtaret quod dictum eſt: nam in hominibus cum duo de aliena re teſtantur, tunc teſtimonium eſt verum: hoc enim eſt duos teſtari: ſi vero unus eorum ſibiipſi teſtetur, non adhuc ſunt duo teſtes. Ad nihil ergo aliud hoc dixit quam ut oſtendat ſe nihil minus Patre habentem: alioquin non dixiſſet: *Ego, & qui miſit me Pater*. Conſidera etiam poteſtatem nihil habentem diminutum a Patre: homo enim cum a ſeipſo dignus fuerit fide, teſtimonio non indiget; ſed hoc in aliena re; in propria vero cum teſtimonio alieno indigeat, non adhuc dignus

gnus

(1) *Al.* ut mentiantur. (2) *Al.* per myſterium Trinitatis.

Digitized by Google

gnus eſt fide. Hic vero totum contrarium: etenim in propria re teſtans, & ab alio teſtimonium habens, dixit ſe fide dignum eſſe. ALCUINUS *a*. Vel poteſt ſic intelligi quod dicitur, quaſi dicat: Si veſtra lex approbat teſtimonium duorum hominum qui poſſent decipi, (1) & plura teſtari; qua ratione meum, & Patris mei teſtimonium, quod ſumma ſtabilitate firmum eſt, verum eſſe non dicitis?

(d) AUGUSTINUS (tract. xxxvii.) Illi qui audierant a Domino, *Vos ſecundum carnem iudicatis*, manifeſtaverunt quod audierunt: patrem enim Chriſti carnaliter acceperunt: unde dicitur: *Dicebant ergo ei: Ubi eſt pater tuus?* quaſi dicant: Audivimus te dicere: *Solus non ſum; ſed ego, & qui miſit me Pater*: nos ſolum te videmus: oſtende ergo nobis tecum eſſe Patrem tuum. THEOPHYLACTUS. Quidam vero notant hoc prolatum eſſe a Iudæis, quaſi ad contumeliam, & contemptum. (2) Improperabant enim ei tamquam ex fornicatione genito, & proprium genitorem ignoranti, (3) vel tamquam vili exiſtente eo qui pater eius putabatur, ſcilicet Ioſeph; quaſi dicant: Ignotus, & ignobilis eſt pater tuus: quid frequenter patrem nobis inducis? Quia ergo non ut ſcire volentes, ſed ut tentantes quærebant, ad præmiſſam quæſtionem non reſpondet: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Neque me ſcitis, neque Patrem meum*. AUGUSTINUS (tract. xxxvii.) Quaſi dicat: Quæritis, *Ubi eſt pater tuus?* quaſi me iam ſciatis, quaſi totum hoc ſit quod videtis: ergo quia me non noſtis, ideo Patrem meum vobis non oſtendo. Me quippe hominem putatis; ideo patrem meum hominem quæritis. Quia vero ſecundum quod videtis, aliud ſum, & aliud ſecundum quod non videtis; Patrem autem meum loquor occultus occultum: prius eſt ut me noveritis, & tunc Patrem ſcietis; & hoc eſt quod ſubdit: *Si me ſciretis, forſitan & Patrem meum ſciretis*. CHRYSOSTOMUS (hom. li.) Dicit autem hoc, ut oſtendat quod nihil eis prodeſt dicere, quod ſciant Patrem, Filium neſcientes. ORIGENES (tom. xviii. in Ioan.) Contrariari autem videtur ad invicem quod hic dicitur, *Neque me ſcitis, neque Patrem meum*, & quod ſupra dictum eſt, *Et me ſcitis, & unde ſim ſcitis*, ſed tamen quod dicitur, *Et me ſcitis*, ad quoſdam dicit Hieroſolymitarum dicentium, *Numquid vere intellexerunt principes quia hic eſt Chriſtus?* hoc vero quod dicit, *Neque me ſcitis*, ad phariſæos dicitur. Hieroſolymitis tamen in prioribus ait: *Verax eſt qui me miſit, quem vos neſcitis*. Quæret itaque aliquis: Quomodo verum eſt quod dicitur, *Si me ſciretis, & Patrem meum ſciretis*, cum Hieroſolymitæ, quibus dicitur, *Et me ſcitis*, Patrem neſciverunt? Dicendum autem eſt ad hoc, quod Salvator quandoque quidem de ſeipſo ut de homine loquitur, quandoque autem ſecundum divinam naturam: hoc ergo quod dicit, *Et me ſcitis*, de ipſo homine dicit; hoc vero, *Neque me ſcitis*, de divinitate. AUGUSTINUS (tract. xxxvii.) Quid eſt enim, *Si me ſciretis, & Patrem meum ſciretis*, niſi *Ego, & Pater unum ſumus?* intra x. Quando vides aliquem alicui ſimilem, quotidiana locutio eſt, Si hunc vidiſti, illum vidiſti. Propter ſimilitudinem tale dediſti reſponſum. Hinc & Dominus, *Si me*, inquit, *ſciretis, & Patrem meum ſciretis*: non quia Pater eſt Filius, ſed quia Patri ſimilis eſt Filius. THEOPHYLACTUS. Erubeſcat Arrianus: nam ſi iuxta eum creatura Filius ſit, qualiter qui novit creaturam, & Deum novit? Neque (4) enim qui ſubſtantiam novit Angeli, novit & divinam. Cum itaque qui Filium novit, & Patrem novit; igitur conſubſtantialis Patri eſt Filius. AUGUSTINUS (tract. xxxvii.) Hoc autem verbum *forſitan* increpative dicitur, quod videtur eſſe verbum dubitationis: homines enim de rebus quas certas habent, aliquando verbum dubitationis ponunt; velut ſi indignaris ſervo tuo, & dicas: Contemnis me? Conſidera, forſan dominus tuus ſum: ſic & Dominus dubitando increpat infideles, cum dicit: *Et Patrem meum forſitan ſciretis*. ORIGENES (tom. xviii. in Ioan.) Oportet autem videre quoniam qui alterius ſectæ ſunt, opinantur ex hoc probari manifeſte, Deum quem Iudæi colebant, Patrem non eſſe Chriſti. Si enim, inquiunt, hoc phariſæis Deum proviſorem mundi colen-

(1) *Legit Nicolai* & mentiri, vel plura falſa, & incerta teſtari. (2) *Al.* improperant, *item* improbant, *item* impoſuerant. (3) *Al.* vel tamquam vili exiſtenti, eo quod pater eius &c. (3) *Al. deeſt* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Alcuino, ſed eadem dumtaxat quæ iam ſupra ex Auguſtino relata ſunt. Id potius indicat Hugo Cardinalis in eum locum, ſed minus plane quam hic.

lentibus dicebat Salvator, manifeſtum eſt quod Patrem Ieſu, alterum a conditore mundi exiſtentem, nequaquam phariſæi noverunt. Hoc vero dicunt, non obſervantes conſuetudinem locutionis in Scripturis. Si enim aliquis vellet inducere ea quæ de Deo ſunt, a parentibus eruditus, non autem bene vivat; hunc dicimus de Deo notitiam non habere: unde & filii Heli propter eorum malitiam Deum ignoraſſe dicuntur. Sic igitur & phariſæi Patrem ignoraverunt: non enim vivebant (1) ſecundum conditoris edictum. Eſt autem & aliud ſignificatum cognoſcendi Deum, (2) altero exiſtente cognoſcere Dominum quam ſimpliciter credere. Dicitur enim in Pſalmo xlv. „Studete, & videte, quoniam ego ſum Deus.“ Quis non confitetur hoc ſcribi populo in conditorem credenti? Multum enim differt credendo cognoſcere, & credere tantum. Sed phariſæis, quibus ait, *Neque me ſcitis, neque Patrem meum*, rationabiliter diceret, Neque creditis Patri meo: qui enim negat Filium, minime Patrem habet, ſcilicet neque ſecundum fidem, neque ſecundum cognitionem. Sed & aliter dicit Scriptura, illos qui adiuncti ſunt alicui, cognoſcere illud. Tunc enim Adam cognovit uxorem ſuam cum ei coniunctus eſt. Si ergo qui adhæret mulieri, mulierem cognoſcit; & qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt, & Deum cognoſcit. Si vero ſic ſe habet, phariſæi nec Patrem noverunt, nec Filium. Poſt hoc eſt quidem aliquem cognoſcere Deum, non autem cognoſcere Patrem. Infinitis ergo orationibus editis in lege non invenimus aliquem orando dicentem Deum Patrem, tamen orant eum tamquam Deum, & Dominum: ne prævenirent gratiam per Ieſum toti mundo effuſam, vocantem cunctos ad filiationem, iuxta illud Pſal. xxi. „Narrabo nomen tuum fratribus meis.“

Sequitur: *Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio, docens in templum*. ALCUINUS. Gaza Perſica lingua divitiæ, (3) philatin (φυλαττειν) ſervare. Erat autem locus in templo ubi ſervabantur divitiæ. CHRYSOSTOMUS. In templo (4) loquebatur more magiſtri; & hic loquebatur ſuper quibus mordebant, & accuſabant, quoniam ſeipſum facit parem Patri. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Magna igitur fiducia ſine timore: non enim pateretur quod nollet: unde ſequitur: *Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius*. Nonnulli cum hoc audiunt, ſub fato fuiſſe Chriſtum credunt; ſed ſi fatum, ſicut nonnulli intellexerunt, a fando dictum eſt, ideſt a loquendo, Verbum Dei quomodo habet fatum? Ubi ſunt fata? In cælo, inquis, in ordine, & converſionibus ſiderum. Quomodo ergo fatum habet per quem factum eſt cælum, & ſidera; cum tua voluntas, ſi recte ſapias, tranſcendat & ſidera? An quia noſti Chriſti carnem fuiſſe ſub cælo, ideo putas & poteſtatem Chriſti ſubditam cælo? Igitur *nondum venerat hora eius*, non qua cogeretur mori, ſed qua dignaretur occidi. ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Ubicumque autem additur, Hæc verba locutus eſt Ieſus in tali loco, ſi bene attendas, invenies additionis opportunitatem. Eſt autem gazophylacium locus numiſmatum in honorem Dei, & diſpenſationem pauperum oblatorum. Numiſmata autem ſunt divina verba, imaginem Regis magni impreſſam habentia. Unuſquiſque autem conferat in ædificationem Eccleſiæ, portans ad intellectuale gazophylacium quidquid poteſt ad honorem Dei, & utilitatem communem. Omnibus autem offerentibus in gazophylacio templi, magis oportebat Ieſum munera portare, quæ erant verba vitæ æternæ. Loquente ergo Ieſu in gazophilacio, a nemine detentus eſt: quia ſermones eius fortiores erant his qui eum capere volebant, cum non ſit infirmitas in quibus Verbum Dei loquitur. BEDA. Vel aliter. In gazophylacio Chriſtus loquitur, quoniam in parabolis ad Iudæos ſermones proferebat; tunc autem quaſi gazophylacium aperiri cœpit, quando diſcipulis ſuis cæleſtia reſeravit: unde etiam gazophylacium templo inhærebat: quia quæ lex, & Prophetæ figuraliter prædixerant, ad Dominum pertinebant.

(e) AUGUSTINUS (tract. XXXVIII.) Quia ſupra dictum eſt, quod *nemo apprehendis eum, quia nondum venerat hora eius*, modo de ipſa ſua paſſione, quæ poſita erat, non in eius neceſſitate, ſed poteſtate, locutus eſt Iudæis: unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Ieſus, Ego vado*. Chriſto enim Domino mors profectio fuit illuc unde venerat, & unde diſceſſerat. BEDA. Hæc autem verborum connexio talis eſſe videtur, ut hæc uno tempore, uno quoque in loco, vel certe alio tempore, alioquein loco ge-

(1) *Al.* ſecundum edictum. (2) *Legit Nicolai* cum ſit aliud cognoſcere &c. (3) *Idem legit* φυλάξαι reſervare: *in aliis autem exemplis habetur* phila reſervare. (4) *Al.* loquebatur (*Nicolai* loquebantur) in ordine magiſtri, & hic loquebatur: ſuper quibus mordebant &c.

ri potuiſſent: quoniam nihil interponi, & quædam, vel multa potuerunt. ORIGENES (tom. XIX. in Ioan.) Sed obiiciet aliquis ſic. Si his qui manebant in incredulitate, iſta dicebat; quomodo eis dicit, *Et quæretis me*? Quærere enim Ieſum, eſt quærere veritatem, & ſapientiam. Sed dices, quia & de perſequentibus aliquando dicitur, quod quærebant eum capere. Differentiæ enim ſunt eorum qui quærunt Ieſum: non omnes enim pro eorum ſalute, & utilitate quærunt eum. Propter hoc ſolum hi qui recte quærunt eum, inveniunt pacem. Recte autem quærere dicuntur qui Verbum quod eſt in principio apud Deum quærunt, ut illos Patri adducat. AUGUSTINUS (tract. eod.) *Quæretis* ergo, inquit, *me*, non pio deſiderio, ſed odio: nam illum, poſteaquam abſceſſit ab oculis hominum, inquiſierunt & qui oderunt, & qui amabant: illi perſequendo, iſti habere cupiendo. Et ne putetis quia me bene quæretis, *in peccato veſtro moriemini*. Hoc eſt Chriſtum male quærere, in peccato ſuo mori; hoc eſt illum odiſſe, per quem ſolum poſſet ſalus eſſe. Dixit ſententiam præſcius quod in peccatis ſuis morientur. BEDA. Sed nota, quod *peccato* in ſingulari numero utitur, ſed *veſtro* in plurali, ut idem omnium ſcelus oſtenderet. ORIGENES (tom. XIX. in Ioan.) Quæro autem (1) propter hoc quod infra dicitur, quod hoc ipſo loquente multi crediderunt in eum; numquid ad omnes præſentes dicit: *In peccato veſtro moriemini*? Sed ad illos dicebat quos ſciebat non eſſe credituros, & propter hoc in eorum peccatis eſſe morituros, & non valentes poſt ipſum ſequi: nam ſequitur: *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*; ubi ſcilicet veritas, & ſapientia eſt: hoc eſt enim ubi eſt Jeſus. Non poſſunt, ait, quia non volunt: ſi enim voluiſſent, & non potuiſſent, non rationabiliter eis diceretur: *In peccato veſtro moriemini*. AUGUSTINUS (tract. XXXVIII.) Hoc autem & diſcipulis alio loco dicit; nec tamen dixit eis, *In peccato veſtro moriemini*; ſed *Quo ego vado, vos non poteſtis venire modo*. Non abſtulit ſpem, ſed prædixit dilationem. ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Præſens autem verbum minatur Chriſti receſſum; ſed quamdiu ſalvamus ea quæ animæ noſtræ ſunt inſita veritatis ſemina, nequaquam recedit a nobis Verbum Dei; ſi vero a lapſu in malitiam corrumpamur, tunc dicitur nobis, *Ego vado*: & cum quæremus eum, nequaquam inveniemus, ſed in peccatis noſtris moriemur, ab ipſa morte occupati. Non oportet autem pertranſire inexquiſite quod dicitur, *In peccatis veſtris moriemini*. Si enim communiter accipiatur, manifeſtum eſt quod peccatores in peccatis eorum moriuntur, iuſti vero in iuſtitia; ſi vero dicitur, *Moriemini*, ſicut qui ad mortem peccat moritur, manifeſtum eſt quod hi quibus talia dicebantur, nequaquam mortui erant, ſed vivebant in infirmitate animæ; ſed infirmitas illa ad mortem erat: propter hoc medicus videns eos graviter infirmantes, dicebat: *Et in peccatis veſtris moriemini*: & ſic manifeſtum erat illud, *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*. Cum enim aliquis in ſuo peccato moritur, quo vadit Ieſus, non poteſt ire: nullus enim mortuus poteſt ſequi Ieſum: „ non enim mortui laudabunt te, Domine: " Pſal. CXIII. AUGUSTINUS (tract. XXXVIII.) His autem verbis auditis, quomodo ſolent, carnalia cogitantes interrogaverunt: nam ſequitur: *Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet ſemetipſum, quia dicit: Quo ego vado, vos non poteſtis venire*? Stulta verba. Quid enim? Non poterant illi venire quo ille perrexiſſet, ſi interficeret ſemetipſum? Numquid ipſi non erant morituri? Ergo, *Quo ego vado*, dixit: non quo itur ad mortem, ſed quo ipſe ibat poſt mortem. THEOPHYLACTUS. Per hoc enim manifeſtavit quod reſurget in gloria, & ſedebit ad dexteram Dei. ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Quæramus tamen ſi hoc ab eis de Salvatore dicitur altius aliquid cernentibus. Multa enim aut ex traditione, aut exapocryphis ipſos contingebat videre præ multis. Forte igitur in his quæ tradita ſunt de Chriſto, erat iuxta ſanas traditiones propheticorum ſermonum, ſicut generari eum in Bethlehem, ſic & de morte eius, ut hoc modo tranſire deberet ab hac vita quomodo ipſe dicit infra X. *Nemo tollit animam meam a me; ſed ego pono eam*. Quare quod hic dicitur, *Numquid interficiet ſe*? non ſecundum ſimplicem ſenſum dicitur, ſed ſecundum aliquam Iudæorum de Chriſto traditionem. Multum enim ex hoc quod dixerat, *Ego vado*, apparet poteſtas voluntarie morientis, corpore derelicto. AEſtimo autem quod ignominioſe proferentes hoc, quod ſecundum traditiones ſuas de morte Chriſti ad ipſos devenerat, & non gloriam dantes, dixerunt: *Numquid interficiet ſemetipſum*? Oportebat enim eos cum demonſtratione gloriæ ſic dicere: Numquid anima eius, cum ipſi placuerit,

(1) *Al.* propter quid infra dicitur &c. *cum puncto interrogationis poſt eum*.

Digitized by Google

rit, egredietur relicto corpore? Dominus autem ad eos qui terrena ſapiebant, tamquam ad terrenos loquitur: unde ſubditur: *Et dicebat eis: Vos de deorſum eſtis*; ideſt, terram ſapitis, ſurſum cor non habetis. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Quaſi dicat: Non eſt mirum vos talia cogitare homines carnales, & nihil intelligentes ſpirituale. *Ego de ſupernis ſum.* AUGUSTINUS (tract. XXXVIII.) De quibus ſupernis? Ab ipſo Patre, quo nihil ſuperius. *Vos de hoc mundo eſtis, ego non ſum de hoc mundo*: quomodo enim erat de mundo, per quem factus eſt mundus? BEDA. Et qui ante mundum fuit; illi autem de mundo erant, quia poſtquam mundus eſſe cœpit, fuerant creati. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vel propter mundanas, & vanas cogitationes hoc dicit: *Ego non ſum de hoc mundo*. THEOPHYLACTUS. Nihil mundanum, ſive terrenum affectans: unde nullatenus ad tantam inſaniam devenirem ut meipſum occiderem. Sed Apollinarius male ſuſcipiens hunc ſermonem ait, quod corpus Domini non fuit de hoc mundo, ſed de ſurſum cælitus deſcendit. Numquid igitur & Apoſtoli, quibus a Domino dictum eſt infra XV. *Vos non eſtis de hoc mundo*, (1) omnia corpora ſunt cælitus obtinentes? Sic igitur intelligendum eſt cum dicitur, *Ego non ſum de hoc mundo*; hoc eſt, non ſum de numero veſtrum, qui mundana curatis. ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Alius autem ſenſus eſt eorum qui ſunt de ſurſum, & eorum qui ſunt de hoc mundo. Deorſum enim ſicut de loco aliquo intelligitur; ſed mundus materialis locis quidem diverſis continetur, quæ omnia quantum ad immaterialia, & inviſibilia deorſum ſunt; quo ad mundum vero (2) comparando mundi loca, erunt utique quædam deorſum, & quædam ſurſum. Ubi autem eſt theſaurus uniuſcuiuſque, ibi eſt & cor eius. Si itaque aliquis theſaurizet in terra, deorſum efficitur; ſi vero aliquis theſaurizet in cælis, fit deſuper; ſed & tranſcendens omnes cælos, in fine beatiſſimo invenietur. Et iterum qui circa hunc mundum eſt amor, facit eum qui de hoc mundo eſt; qui autem non diligit mundum, nec ea quæ ſunt in hoc mundo, non eſt de mundo hoc. Tamen eſt & aliquis alius mundus præter hunc ſenſibilem mundum, in quo ſunt inviſibilia, cuius viſum, & decorem videbunt hi qui mundo ſunt corde. Sed & ipſe primogenitus omnis creaturæ poteſt dici mundus, prout eſt ſumma ſapientia: omnia enim in ſapientia ſunt facta. In ipſo itaque erat totus mundus, intantum differens a mundo materiali, inquantum differt ratio totius mundi ab omni materia denudata a materiali mundo. Anima ergo Chriſti dicit: *Ego non ſum de hoc mundo*: quia non converſatur in iſto mundo. AUGUSTINUS (tract. eod.) Expoſuit autem Dominus quid intelligi voluerit, cum dixit, *Vos de hoc mundo eſtis*; quia ſcilicet peccatores erant. Omnes autem cum peccato nati ſumus, omnes vivendo ad id quod nati eramus addidimus. Tota ergo (3) infelicitas Iudæorum ipſa erat, non peccatum habere, ſed in peccatis mori: unde ſubdit: *Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis veſtris*. Credo autem in illa multitudine quæ Dominum audiebat, & eos fuiſſe qui credituri erant; quaſi in omnes autem proceſſerat illa ſeveriſſima ſententia, *In peccato veſtro moriemini*; ac per hoc & illis qui credituri erant, ſpes erat ablata. Revocavit ergo eos ad ſpem, adiungens: *Si enim non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro*. Ergo ſi credideritis quia ego ſum, non moriemini in peccato veſtro. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Si enim propter hoc venit, ut peccatum tollat, & aliter non contingit illud exuere, niſi per lavacrum; (4) nec continget eum qui non credit, baptizari; neceſſe eſt eum qui non credit, ex hac vita abire, veterem hominem, ideſt peccatum, habentem: non ſolum quia non credit, ſed etiam quia priora peccata habens, hinc recedit. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Cum autem dixit, *Si non credideritis quia ego ſum*, quia nihil addidit, multum eſt quod commendavit: quia ſic etiam & Deus Moyſi dixerat Exod. III. „Ego „ſum qui ſum." Sed quomodo audio, „Ego ſum qui ſum," & *Niſi credideritis quia ego ſum*, quaſi alia non ſint? Sed prorſus qualiſcumque excellentiæ, ſi mutabilis eſt, vere non eſt: non enim eſt ibi verum eſſe ubi eſt & non eſſe. Diſcute rerum mutationem, invenies fuit, & erit: cogita Deum, invenies eſt, ubi tempus præteritum eſſe non poſſit. Ut ergo tu ſis, tranſcende tempus. Hæc itaque promittens, ne moriamur in peccatis noſtris, nihil aliud mihi videtur his verbis dixiſſe, *Niſi credideritis*

(1) *Forte* omnes. *Legit Nicolai* ideo corpus ſunt &c. (2) *Al.* comparandum. (3) *Al.* inſidelitas.
(4) *Quatuor qua ad manus habemus, & alias citavimus exempla legunt* nec continget eum qui non credit, ex hac vita abire, veterem hominem, ideſt peccatum, habentem: *intermediis omiſſis*.

ritis quia ego ſum , quam niſi credideritis quia Deus ſum. Deo gratias, quia dicit, *Niſi credideritis*; non dixit, Niſi ceperitis: quis enim hoc capiat? ORIGENES (tom. XVIII. in Ioan.) Manifeſtum eſt autem quod qui moritur in peccatis ſuis, quamvis dicat ſe Chriſto credere, tamen in veritate non credit: qui enim credit iuſtitiæ, non iniuſtitiam facit, & credens in ſapientiam, nil ſtultum dicit, aut facit: & ſic ſi ſcrutatus fueris ceteros intellectus Chriſti, invenies quomodo qui non credit Chriſto, moritur in peccatis ſuis. Accedens autem ad contraria eorum quæ conſiderantur in Chriſto, in peccatis ſuis moritur.

(f) AUGUSTINUS (tract. XXXIX.) Quia dixerat ſupra Dominus: *Niſi credideritis quia ego ſum, moriemini in peccatis veſtris*: interrogant illi velut quærentes noſſe in quem deberent credere, ne in ſuo peccato morerentur: unde dicitur: *Dicebant ergo ei, Tu quis es?* a Non enim cum dixiſti, *Niſi credideritis quia ego ſum*, addidiſti quis eſſes. Sciebat autem ibi quoſdam eſſe credituros; & ideo cum dixiſſent, *Tu quis es?* ut ſcirent quid illum credere deberent, dixit eis Ieſus: *Principium, qui & loquor vobis*; non tamquam diceret, Principium ſum, ſed tamquam diceret, Principium me credite: quod in ſermone Græco evidenter apparet, ubi principium feminini generis eſt. Principium ergo me credite, ne moriamini in peccatis veſtris: principium enim mutari non poteſt, in ſe manet, & innovat omnia. b Abſurdum eſt autem ut Filium dicamus principium, & Patrem principium non dicamus; non tamen duo principia, ſicut nec duos Deos: Spiritus autem ſanctus Patris, & Filii eſt ſpiritus, nec Pater eſt, nec Filius. Pater tamen, & Filius, & Spiritus ſanctus ſunt unus Deus, unum lumen, unum principium. Addidit autem, *Qui & loquor vobis*: quia humilis propter vos factus ad iſta verba deſcendi. Ergo credite me eſſe principium: quia ut hoc credatis non ſolum ſum principium, ſed & loquor vobis. Nam ſi principium ſicuti eſt, ita maneret apud Patrem, ut non acciperet formam ſervi, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum ſine voce ſenſibili audire non poſſent? BEDA. Sane in quibuſdam exemplaribus invenitur, *Qui & loquor vobis*; ſed convenientius eſſe (1) probatur, ſi *quia* legatur; ut iſte ſit ſenſus: Principium me eſſe credite, quia propter vos ad hæc verba deſcendi. CHRYSOSTOMUS (homil. LII.) Vel aliter. Conſideranda eſt amentia Iudæorum, qui poſt tempus tantum, & ſigna, & doctrinam interrogant, *Tu quis es?* Quid igitur Chriſtus? A principio loquor vobis; quaſi dicat: Sermones meos indigni eſtis audire, non ſolum ut dicam vobis, quis ego ſum: vos enim omnia tentantes loquimini; & hæc omnia poſſem arguere, & vos punire: unde ſequitur: *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare*. AUGUSTINUS (tract. XXXIX.) Supra dixit, *Ego non iudico quemquam*; ſed aliud eſt *Non iudico*, & aliud *Habeo iudicare*. *Non iudico*, dixit, ad præſens. Quod autem dicit, *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare*, iudicium futurum dicit. Ideo autem verus in iudicio ero, quia Filius veracis veritas ſum: unde ſequitur: *Sed qui miſit me, verax eſt*. Verax eſt Pater, non participando, ſed generando veritatem. Numquid enim dicturi ſumus, Plus veritas quam verax? Si hoc dixerimus, Filium incipiemus dicere Patre maiorem. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Dicit autem hoc, ut non æſtiment quoniam tot audiens ex imbecillitate non punit; aut quia eorum cogitationes, & contumelias non novit. THEOPHYLACTUS. Vel quia dixerat, *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare*, iudicium futuro ſæculo reſervans, ſubiungit: *Sed qui me miſit, verax eſt*; quaſi dicat: Etſi vos infideles eſtis, Pater meus verax eſt, qui diem ſtabilivit in quo vobis retributio fiet. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vel aliter. Si in hoc me miſit Pater, non ut iudicem mundum, ſed ut ſalvem mundum, (2) verax autem eſt Pater; convenienter nullum ego nunc iudico; ſed hæc loquor quæ ſunt ad ſalutem, non quæ ad iudicium: unde ſequitur: *Et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo*. ALCUINUS. Audiſſe autem a Patre idem eſt & eſſe a Patre: quia ab illo habet audientiam a quo habet eſſentiam. AUGUSTINUS (tract. XXXIX.) Dat gloriam Patri æqualis Filius; tamquam dicat: Do gloriam ei cuius ſum Filius: quomodo tu ſuperbus es adverſus eum cuius es ſervus? ALCUINUS

(1) *Al.* probatur quod legatur. (2) *Al.* verax eſt Pater. Convenienter &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. XXXVIII. b Et iterum tract. XXXIX.

Digitized by Google

NUS: Cum autem audiſſent, *Verax eſt qui miſit me*, non intellexerunt de quo diceret: unde ſubditur: *Et non cognoverunt quia Patrem eius dicebat Deum*. Nondum enim oculos cordis apertos habebant, quibus Patris, & Filii æqualitatem (1) intelligerent.

(g) AUGUSTINUS (tract. xl.) Cum dixiſſet Dominus, *Verax eſt qui miſit me*, non intellexerunt Iudæi quod de Patre illis diceret. Videbat autem ibi aliquos quos ipſe noverat poſt paſſionem ſuam eſſe credituros; & ideo ſequitur: *Dixit ergo eis Ieſus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum*. Recolite illud Exod. III. „Ego ſum qui ſum;" & cognoſcetis quid ſit dictum, *Ego ſum*. Differo cognitionem veſtram, ut impleam paſſionem meam. Ordine veſtro cognoſcetis qui ſum, cum ſcilicet exaltaveritis Filium hominis. Exaltationem autem crucis dicit, quia & ibi exaltatus eſt quando pependit in ligno. Hoc oportebat impleri per manus eorum qui poſtea fuerant credituri, quibus dicit hoc. Quare, niſi ut nemo in quocumque ſcelere, & male ſibi conſcius deſperaret, quando videat eis donari homicidium qui occiderant Chriſtum? CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Vel aliter continua. Quia multa ſigna faciens, & docens eos non converterat, de cruce de reliquo loquitur, dicens: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum*; quaſi dicat: Vos æſtimatis quod tunc maxime a me ſeparati eritis quando me occideritis; ego autem dico quoniam tunc maxime ſcietis & gratia ſignorum, & reſurrectionis, & captivitatis veſtræ, quoniam ego ſum Chriſtus Filius Dei, & quod non contrarior illi: propter quod ſubdit: *Et a meipſo nihil facio; ſed ſicut docuit me Pater, ſic loquor*: per hoc enim indifferentiam ſubſtantiæ manifeſtat, & quod nihil extra paternales intelligentias loquitur: ſi enim Deo contrarius eſſem, non tantam iram moviſſem contra eos qui me non audierunt. AUGUSTINUS (tract. xl.) Vel aliter. Quia dixerat, *Tunc cognoſcetis quia ego ſum*, & ad ipſum eſſe pertinet tota Trinitas; ne forte ſubintraret error Sabellianorum, continuo ſubiunxit: *Et a meipſo facio nihil*; quaſi dicat: A meipſo non ſum: Filius enim de Patre eſt Deus. Quod ergo addidit, *Sicut docuit me Pater, hæc loquor*, nemini veſtrum obrepat cogitatio carnalis. Nolite vobis quaſi duos homines ante oculos ponere, & loquentem patrem ad filium; ſicut facis tu quando aliqua verba dicis filio tuo. Quæ enim verba fierent unico Verbo? Si autem loquitur in cordibus veſtris ſine ſono, quomodo loquitur Pater Filio ſuo? Incorporaliter Pater locutus eſt Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium; nec eum ſic docuit, quaſi indoctum genuerit; ſed hoc eſt eum docuiſſe, quod eſt ſcientem genuiſſe. Si enim ſimplex eſt natura veritatis, hoc eſt (2) Filio eſſe quod noſſe. Quemadmodum ergo Pater illi gignendo dedit ut eſſet, ſic gignendo dedit ut noſſet. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Rurſus ad humilius ſermonem reduxit. Sequitur, *Et qui me miſit*. Ne autem æſtiment hoc quod dicit, *Miſit me*, minorationis eſſe, dicit, *Mecum eſt*: nam hoc quidem diſpenſationis, hoc autem deitatis eſt. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Et cum ambo ſimul ſint, unus tamen eſt miſſus, alter miſit: quoniam miſſio incarnatio eſt, & ipſa incarnatio Filii tantum eſt, non & Patris. Ergo inquit, *Qui me miſit*; ideſt, cuius auctoritate tamquam paterna incarnatus ſum. Miſit itaque Pater Filium, ſed non receſſit a Filio: unde ſequitur: *Et non reliquit me ſolum*: non enim quo miſit Filium, non ibi erat Pater, qui dixit Hier. XXXIII. „Cælum & terram ego impleo." Sed quare eum non dereliquit ſubdit: *Quia quæ placita ſunt ei facio ſemper*: non ex quodam initio, ſed ſine initio, ſine fine: Dei enim generatio non habet initium temporis. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Vel aliter. Quia continuo dicebant, quoniam non ex Deo eſt, & quia ſabbatum non cuſtodit; contra (3) eſt quod ait: *Quoniam quæ placita ſunt ei facio ſemper*: oſtendens quoniam & ſolvere ſabbatum, placitum eſt ei. Multipliciter enim ſtudet ut oſtendat quod nihil facit Patri contrarium. Et quia hoc humanius locutus eſt, ſubditur: *Hæc illo loquente multi crediderunt in eum*; ac ſi diceret Evangeliſta: Ne turberis ſi quid humile a Chriſto audieris: qui enim poſt tantam doctrinam nondum ſuaſi erant, humiliora audiunt, & ſuadentur. Igitur crediderunt quidem, ſed non ut oportebat; ſed ſimpliciter quaſi lætantes, & requieſcentes in verborum humilitate: & hoc oſtendit Evangeliſta in ſubſequentibus ſermonibus, in quibus narratur quod rurſus ei iniuriabantur.

(h) AU-

(1) *Al.* intellexerunt. *Nicolai ponit* intelligere poſſent. (2) *Al.* Filium. (3) *Al. omittitur* eſt.

Digitized by Google

(h) a Augustinus (tract.eodem.) Voluit Dominus in profundum fundare fidem eorum qui crediderant, ut non ſuperficie tenus crederent; & ideo dicitur: *Dicebat ergo Ieſus ad eos qui crediderunt ei Iudæos: Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis*. Per hoc quod dicit, *Si manſeritis*, oſtendit ea quæ in eorum corde erant: ſciebat enim quoniam crediderunt quidam, ſed non manſerunt: & magnum quid eis promittit, ſcilicet vere diſcipulos eius fieri: in quo occulte tangit quoſdam qui prius ab ipſo receſſerant: & illi eum audierunt, & crediderunt, & receſſerunt, quia non permanſerunt. Augustinus de Verb. Dom. (ſerm.xlviii.) Omnes autem nos unum magiſtrum habemus, & ſub illo condiſcipuli ſumus. Nec ideo magiſtri ſumus, quia de loco ſuperiore loquimur; ſed magiſter eſt omnium qui habitat (1) in omnibus nobis. Ad diſcipulum autem parum eſt accedere, (2) ſed oportet manere nos in illo; & ſi in illo non manſerimus, cademus. Breve opus, (3) breve verbo, magnum opere, ſi manſeritis. Quid enim eſt in verbis Dei manere, niſi nullis tentationibus cedere? Si labor non eſt, gratis accipis præmium; ſi labor eſt, attende magnum præmium.

Et cognoſcetis veritatem. Augustinus (tract.xl.) Quaſi dicat: Quia nunc credentes eſtis, manendo, videntes eritis. Non enim quia cognoverunt crediderunt; ſed ut cognoſcerent crediderunt. Quid enim eſt fides, niſi credere quod non vides; veritas quod credidiſti, videre? Si ergo permaneatur in eo quod creditur, pervenitur ad id quod videtur, ut ſcilicet contemplemur ipſam veritatem ſicuti eſt, non per verba ſonantia, ſed per lucem ſplendentem. Veritas incommutabilis eſt, panis eſt mentis; reficit, nec deficit; mutat veſcentem, non ipſa in veſcentem mutatur. Ipſa autem veritas Verbum Dei eſt: hæc veritas carne induta eſt propter nos: latebat in carne; non ut negaretur, ſed ut differretur, ut in carne pateretur, ut caro peccati redimeretur. Chrysostomus (hom. liii.) *Vel cognoſcetis veritatem*, hoc eſt me: ego enim ſum veritas. Iudaica quidam omnia typus erant, veritatem autem a me ſcietis. Augustinus de Verb. Dom. (ſerm. xlviii.) Forte aliquis dicet: Et quid mihi prodeſt cognoſcere veritatem? Et ideo ſubiungit: *Et veritas liberabit vos*; quaſi dicat: Si non delectat veritas, delectet libertas. Liberari enim proprie dicitur liberum fieri, quomodo ſanari ſanum fieri. Hoc in verbo Græco planius eſt: nam in conſuetudine Latina maxime in eo conſuevimus audire hoc verbum, ut quicumque liberatur intelligatur pericula evadere, moleſtiis carere. Theophylactus. Sicut autem ſupra infidelibus ait, *In peccatis veſtris moriemini*; ſic manentibus in fide, abſolutionem annuntiat peccatorum. Augustinus IV. de Trin. (cap. xviii.) Unde etiam veritas liberabit, niſi a morte, a corruptione, a mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem incommutabilitas eſt ipſa æternitas. Chrysostomus (hom. eadem.) Eorum autem qui crediderant, erat etiam increpationes ſufferre; ſed hi ſtatim ſæviunt. Si autem oportebat eos turbari in priori, convenientius erat ut turbarentur in hoc, ſcilicet quod dixit, *Cognoſcetis veritatem*, ut dicerent: Nunc ergo veritatem neſcimus: lex igitur mendacium eſt, & cognitio noſtra? Sed nullius horum eis cura erat; ſed de mundanis rebus dolent: non enim aliam ſervitutem noverant niſi mundanam: unde ſequitur: *Reſponderunt ei Iudæi: Semen Abrahæ ſumus, & nemini ſervivimus umquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis*? quaſi dicant: Eos qui de genere ſunt Abrahæ, qui ſunt ingenui, non oportebat ſervos vocare, numquam enim ſervivimus. Augustinus (tract. xli.) Vel hoc reſponderunt, non illi qui iam crediderant, ſed qui in turba erant nondum credentes. Hoc autem ipſum, *Nemini ſervivimus umquam*, ſecundum huius temporis libertatem, quomodo verum dixiſtis? Ioſeph non eſt venumdatus? Prophetæ ſancti in captivitatem non ſunt ducti? O ingrati, quid eſt quod vobis aſſidue imputat Deus, quod vos de domo ſervitutis liberavit, ſi nemini ſerviſtis? Vos autem qui loquimini, quomodo ſolvebatis tri-

(1) *Al.* in nobis. (2) *Al.* ſed oporter manere nos: ſi in illo non manſerimus &c. (3) *Al.* breve verbum.

Ex editione P. Nicolai.

a Chrysostomus hom. liii. in Ioan.

tributa Romanis, ſi nemini umquam ſerviſtis? CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quia vero non ad vanam gloriam erant quæ dicebantur a Chriſto, ſed ad ſalutem; non voluit oſtendere eos ſervos eſſe hominum, ſed peccati: quæ difficillima ſervitus eſt, a qua ſolus Deus eripere poteſt: unde ſequitur: *Reſpondit eis Ieſus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Multum commendat quod ſic pronuntiat: quodammodo, ſi dici fas eſt, iuratio eius eſt: *amen* quippe interpretatur verum: & tamen non eſt interpretatum, nec Græcus hoc Interpres auſus eſt facere, vel Latinus. Nam hoc verbum *amen* Hebræum eſt: non eſt autem interpretatum, ut honorem haberet velamento ſecreti; non ut eſſet ligatum, ſed ne vileſceret nudatum. Iam quantum hoc commendatum ſit, ex ipſa geminatione cognoſcite. Verum dico vobis, Veritas dicit; quæ utique etſi non diceret, Verum dico, mentiri omnino non poſſet; tamen inculcat, dormientes quodammodo excitat; contemni non vult quod dicit. *Omnis*, inquit, Iudæus, Græcus, dives, pauper, Imperator, & mendicus, *ſi facit peccatum, ſervus eſt peccati*. GREGORIUS IV. Mor. (cap. xlii. vel in nov. exemp. xxi.) Quia quiſquis ſe pravo deſiderio ſubiicit, iniquitatis domino dudum libera mentis colla ſupponit. Sed huic domino contradicimus, cum iniquitati, quæ nos ceperat, reluctamus, cum conſuetudini violenter reſiſtimus, cum culpam pœnitendo percutimus, & maculas ſordium lacrymis lavamus. GREGORIUS XXV. Mor. (cap. xx. vel in nov. exemp. xiv.) Quanto autem aliqui liberius peragunt perverſa quæ volunt, tanto eius ſervitio obnoxius obligantur. AUGUSTINUS (tract. eodem.) O miſerabilis ſervitus! Servus hominis aliquando ſui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requieſcit; ſervus peccati quo fugit? Secum trahit quocumque fugerit: peccatum enim quod facit intus eſt: voluptas tranſit, peccatum non tranſit: præteriit quod delectabat, remanſit quod pungat. Solus de peccato liberare poteſt qui venit ſine peccato, & factus eſt ſacrificium pro peccato: nam ſequitur: *Servus autem non manet in domo in æternum*. Eccleſia eſt domus, ſervus peccator eſt: multi intrant in Eccleſiam peccatores. Non ergo dixit, *Servus* non eſt in domo, ſed *non manet in domo in æternum*. Si ergo nullus ibi ſervus erit, quis ibi erit? Quis gloriabitur mundum ſe eſſe a peccato? Multum nos terruit; ſed adiungit: *Filius autem manet in æternum*. Ergo ſolus in domo ſua erit Chriſtus. An forte in hoc quod dicit, *Filius*, caput, & corpus eſt? Non enim ſine cauſa terruit, & ſpem dedit: terruit, ne peccatum amaremus; ſpem dedit, ne de peccati abſolutione diffideremus. Hæc eſt ergo ſpes noſtra, ut a libero liberemur: ipſe enim pretium dedit, non argentum, ſed ſanguinem ſuum; & propter hoc ſubditur: *Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſer. xlviii.) Non a barbaris, ſed a diabolo; non a corporis captivitate, ſed ab animæ iniquitate. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xli.) Prima libertas eſt carere criminibus; ſed iſta inchoata eſt, non perfecta libertas: quia caro concupiſcit adverſus ſpiritum, ut non ea quæ vultis faciatis. Libertas autem plena atque perfecta eſt quando nullæ erunt inimicitiæ, quando noviſſima inimica mors deſtruetur. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii.) Vel aliter. Quia dixerat: *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati*: ne præcurrant, & dicant: Immolationes habemus, illæ nos eripere poſſunt: propterea induxit: *Servus non manet in domo in æternum. Filius manet in æternum*. Domus mentionem facit, Patris principatum domum nominans, oſtendens ex tranſlatione humanorum, quoniam ſicut dominus in domo, ita ipſe omnium poteſtatem habet: hoc enim quod dicit, *Non manet*, ſignificat, non habet poteſtatem donandi; ſed Filius, qui eſt dominus domus, habet. Et ideo ſacerdotes veteris legis non habebant poteſtatem per ſacramenta legalia peccata dimittere: omnes enim peccaverunt, etiam ſacerdotes, qui pro ſeipſis, ut dicit Apoſtolus, neceſſe habebant ſacrificia offerre; ſed Filius hanc habet poteſtatem: unde concludit: *Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*: oſtendens quod mundana libertas, de qua gloriabantur, non eſt vera libertas. AUGUSTINUS (tract. xli.) Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum; ſed utere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, ſi fuerit pia; eris liber, ſi fueris ſervus iuſtitiæ.

(i) AUGUSTINUS (tract. xlii.) Iudæi ſe liberos dixerant, quia ſemen erant Abrahæ. Quid ergo Dominus ad hoc reſponderit ſubditur: *Scio quia filii Abrahæ eſtis*; quaſi dicat: Agnoſco vos quia filii eſtis Abrahæ carnis origine, non cordis fide: & ideo ſubdit: *Sed quæritis me interficere*. CHRYSOSTOMUS (homil. liii.) Hoc enim addidit ut non dicant, Peccatum non ha-

ha-

Digitized by Google

habemus. Dimittens enim omnem eorum vitam redarguere, hoc quod præ manibus erat, quod adhuc agere volebant, ducit in medium. Paulatim enim eos a cognatione illa removit, erudiens in hoc non magna ſapere. Sicut enim libertas, & ſervitus eſt ab operibus, ita & cognatio. Sed ne dicerent, Hoc iuſte agimus, ſubiungit cauſam, dicens: *Quia ſermo meus non capit in vobis*. Augustinus (tract. xlii.) Ideſt, non capit cor veſtrum, quia non recipitur a corde veſtro. Sic eſt enim ſermo Dei fidelibus tamquam piſci hamus: tunc capit quando capitur; nec fit iniuriam illis qui capiuntur: ad ſalutem quippe, non ad perniciem capiuntur. Chrysostomus (hom. eadem.) Et non dixit, Non capitis meum ſermonem, ſed *non capit meus ſermo in vobis*, altitudinem ſuorum dogmatum oſtendens. Sed poſſent dicere: Quid ſi a teipſo loqueris? Propter hoc inducit ſubdens: *Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor*: non enim ſolum eamdem ſubſtantiam, ſed eamdem veritatem habeo Patris. Augustinus (tract. xlii.) Dominus autem Patrem ſuum Deum vult intelligi; quaſi dicat: Veritatem vidi, veritatem loquor, quia veritas ſum. Si ergo Dominus veritatem loquitur quam vidit apud Patrem, ſe vidit, ſe loquitur, quia ipſe eſt veritas Patris. Origenes (tom. xx. in Ioan.) Manifeſtat autem hæc auctoritas Salvatorem fuiſſe viſorem eorum quæ ſunt apud Patrem; cum tamen homines, quibus revelatio fit, viſores non ſint. Theophylactus. Cum vero audis, *Quod vidi loquor*, nequaquam corporalem viſionem intelligas, ſed naturalem notitiam veram, & approbatam. Sicut enim oculi videntes, integre aliquid, & vere proſpiciunt, nec falluntur; ſic ego veraciter ea loquor quæ cognovi a Patre meo.

Sequitur: *Et vos quod vidiſtis apud patrem veſtrum, facitis*. Origenes (tom. xx.) Adhuc non nominat patrem ipſorum. Paulo ſuperius Abraham commemoravit; ſed dicturus eſt alterum patrem eorum, ſcilicet diabolum, cuius filii erant, inquantum mali erant, non inquantum homines erant. Malum ergo quod faciunt, Dominus eis obiurgat, & corripit. Chrysostomus (homil. ead.) Alia littera habet: *Et vos quæ vidiſtis apud patrem veſtrum, facite*; quaſi dicat: Sicut ego verbis, & veritate oſtendo Patrem, ita & vos a rebus oſtendite Abraham. Origenes (ut ſupra.) Item alia littera habet: *Et vos quæ audiſtis a Patre, facite*. Audierant enim a Patre ea quæ in lege, & Prophetis ſcripta ſunt. Qui autem hoc verbo contra eos qui alterius opinionis ſunt, fuerit uſus, oſtendit quod non alius Deus eſt qui legem dedit, & Prophetas, & Chriſti Pater. Quæramus etiam ab inferentibus duas naturas, dicentes: A Patre quidem audiviſſe alienos, (1) inconveniens eſt. Si autem proprii Salvatoris erant, & beatæ naturæ, qualiter quærebant illum occidere, & Salvatoris ſermonem non (2) capiebant? Illi autem longe moleſtius acceperunt quam protulerit Dominus; quis eorum eſſet pater: nam eum qui multarum gentium pater eſt, fatentur ſui fore patrem: unde ſequitur: *Reſponderunt, & dixerunt: Pater noſter Abraham eſt*. Augustinus (tract. xlii.) Quaſi dicant: Quid tu dicturus es contra Abraham? Videbantur enim eum provocare ut aliquid mali diceret de Abraham, & eſſet eis occaſio faciendi quod cogitabant. Origenes (tom. xx.) Sed & hoc ipſum Salvator interimit tamquam falſo dictum: unde ſubditur: *Dicit eis Ieſus: Si filii Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite*. Augustinus (tract. xlii.) Et tamen ſuperius ait: *Scio quia filii Abrahæ eſtis*: unde non negavit eorum originem, ſed facta condemnat. Caro eorum ex illo erat, ſed vita non erat. Origenes (ubi ſupra.) Vel dicendum, quod ſupra in Græco habetur: *Scio quod ſemen Abrahæ eſtis*. Ut ergo hæc pateant, videamus primo corporalis ſeminis, & filii differentiam. Manifeſtum enim eſt quod ſemen in ſeipſo habet rationes eius cuius eſt ſemen, adhuc manentes, & pauſantes; filius vero, transmutato ſemine, & agente in appoſitam ſibi materiam a muliere, per ſuper inducta nutrimenta ſimilitudinem accipit generantis: & quantum ad corporalia ſi aliquis eſt filius alicuius, ſubſiſtit ex ſemine; ſi vero aliquod eſt ſemen, non omnino filius efficitur. Quoniam autem ex operibus iudicantur aliqui ſemen Abrahæ, videndum eſt ne forte ex aliquibus ſeminalibus rationibus, infuſis quibuſdam animabus, oporteat imaginari eos qui ſemen ſunt Abrahæ. Non omnes igitur homines ſemen ſunt Abrahæ: neque enim omnes habent huiuſmodi rationes conſitas in eorum animabus. Oportet igitur eum qui Abrahæ ſemen eſt, eius fieri per ſimilitudinem & filium. Poſſibile vero eſt ex negligentia, & otio deſtruere hoc quod eſt eius ſemen. Hi autem ad quos ſermo erat, adhuc in ſpe

erant,

(1) *Nicolai legit* quod inconveniens eſt. (2) *Al.* cupiebant.

Digitized by Google

erant: unde ſciebat Ieſus quod adhuc ſemen erant Abrahæ, & nondum peremerant poſſibilitatem fiendi filii Abrahæ: propter quod eis dicit: *Si filii Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite*. Si autem ſuper hoc quod erant ſemen Abrahæ, ad augmentum magnitudinis adoleviſſent, verbum Ieſu caperent. Sed quia non acceſſerant ad hoc quod eſſent filii, verbum non capiunt, ſed interficere volunt verbum, & quaſi confringere, non capientes magnitudinem eius. Si igitur aliquis veſtrum ſemen eſt Abrahæ, & adhuc verbum Dei non capit, non quærat interficere verbum; ſed tranſmutet ſe ad hoc quod ſit filius Abrahæ, & tunc poterit capere Filium Dei. Quidam autem unum ex operibus eligunt Abrahæ, illud ſcilicet Gen. xv. „Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam." Ut autem concedatur eis quod fides ſit opus, cur non dictum eſt ſingulariter, *Opus Abrahæ facite*, ſed pluraliter? Puto enim quod hoc dictum æquipollet ei quod eſt, Cuncta opera Abrahæ facite; ut tamen ex hiſtoria Abrahæ allegorice ſumpta opera eius ſpiritualiter proſequamur. Neque enim oportet eum qui vult eſſe filius Abrahæ, adire ancillarum coniugia, nec poſt obitum coniugis in ſenectute aliam ducere coniugem.

Sequitur: *Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus ſum vobis*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Hanc ſcilicet veritatem, quod eſt Patri æqualis: propter hoc enim Iudæi quærebant eum interficere. Et ut oſtendat quod hoc non eſt contrarium Patri, ſubdit, *Quam audivi a Deo*. ALCUINUS a. Quia ipſe qui eſt veritas, a Deo Patre genitus erat: audire enim nihil aliud eſt quam eſſe a Patre. ORIGENES (ut ſupra.) *Occidere me*, inquit, *hominem*. Interim non dico Filium Dei, non dico Verbum, quia non moritur Verbum: hoc dico, quod videtis: quia quod videtis poteſtis occidere, & quem non videtis, offendere.

Sequitur: *Hoc Abraham non fecit*. ALCUINUS. Quaſi dicat: In hoc probatis vos non eſſe filios Abrahæ, quia facitis opera contraria operibus Abrahæ. ORIGENES (tom. eod.) Sed diceret ad hoc quidam, quoniam ſuperflue dictum eſt hoc, quod non fecerit Abraham, quod ſuis temporibus non contingebat fieri: non enim in ſuis diebus natus erat Chriſtus. Sed dicendum, quod in temporibus Abrahæ natus fuerat homo, qui quam audierat a Domino veritatem, dicebat; non tamen quæſitus eſt ab Abraham, ut eum occideret. Et ſcias quod ſpiritualis adventus Ieſu nullo tempore defuit ſanctis. Ex hoc igitur comprehendo, omnem hominem, qui poſt regenerationem, & ceteras apud ſe factas divinitus gratias, peccat, denuo (1) crucifigere Dei Filium propriis reatibus, in quos rediit; ſed hoc Abraham non fecit.

Sequitur: *Vos facitis opera patris veſtri*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Adhuc non dicit quis eſt iſte pater eorum. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Dicit autem hoc Dominus, volens eis auferre ſuperfluam gloriam de cognatione, & ſuadere eis ut non ultra ſpem ſalutis habeant in cognatione naturali, ſed in ea quæ eſt ſecundum adoptionem: hoc enim eos prohibebat venire ad Chriſtum, quia æſtimabant cognationem Abrahæ ſibi ſufficere ad ſalutem.

(k) AUGUSTINUS (tract. xlii.) Cœperant Iudæi utrumque cognoſcere: quia non de carnis generatione loqueretur Dominus, ſed de vitæ inſtitutione. Conſuetudo autem Scripturarum eſt fornicationem ſpiritualiter appellare, cum diis multis, & falſis anima tamquam proſtituta ſubiicitur: unde dicitur: *Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non ſumus nati: unum patrem habemus Deum*. THEOPHYLACTUS. Quaſi reſponderent, quod Dei quærerent ultionem; & ideo adverſus eum conſiliarentur. ORIGENES (tract. xxii.) Vel aliter. Quia redarguti ſunt non eſſe filii Abrahæ, atrocius reſpondent, latenter deſignantes, ex adulterio productum fore Salvatorem. Sed magis mihi videtur quod conrixando reſponderunt. Cum enim prius dixiſſent, *Pater noſter Abraham eſt*, & audiſſent, *Si filii Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite*, fatentur ſe habere maiorem patrem quam Abraham, ſcilicet Deum, & non ex fornicatione ſumpſiſſe exordium. Non enim ex ſponſa, ſed ex meretrice, ſeu materia, dæmon, qui nihil facit ex ſe, producit eos, qui carnalibus (2) uſi inhærent materiæ. CHRYSOSTOMUS (hom. liii.) Sed quid dicitis vos? Patrem habetis Deum, & Chri-

(1) *Al.* crucifigit. (2) *Legit P. Nicolaius* innixi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Alcuino, vel alibi occurrit; ſed nec illud quod ſubiungitur Alcuini eſt.

ſtum incuſatis hæc dicentem? Et nimirum ex ſornicatione multi eorum nati erant, etenim illicitas commixtiones ſaciebant; non tamen hoc redarguit; ſed inſtat, ut oſtendat quod non ſunt ex Deo: unde ſequitur: *Dixit ergo eis Ieſus: Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis utique me: ego enim ex Deo proceſſi, & veni*. HILARIUS VI. de Trin. (a medio illius.) Religioſi nominis aſſumptionem Dei Filius in his qui ſe Dei filios confitentes, patrem ſibi Deum dicerent, non improbavit; ſed temerariam Iudæorum uſurpationem patrem ſibi Deum præſumentium, per id quod ſe non diligerent, objurgat. Non utique dici poteſt idipſum eſſe ex Deo exire, quod veniſſe. Sed cum ab his qui ſibi Deum patrem dicerent, idcirco ſe diligendum ait, quia ex Deo exiiſſet, cauſam dilectionis ex cauſa docuit eſſe naſcendi. Exiſſe enim ad incorporalis nativitatis retulit nomen: quia religio profitendi ſibi patrem Deum, (1) ex dilectione Chriſti, qui ex eo genitus eſt, merenda ſit. Nec enim in Deum Patrem ſit religioſus qui non diligit Filium, cum diligendi Filii non alia cauſa ſit quam quod ex Deo ſit. Ex Deo igitur Filius eſt, non adventu, ſed nativitate. Dilectio autem in Patrem hinc erit omnis, ſi Filius ex eo eſſe credatur. AUGUSTINUS (tract. xlii.) Sic ergo, quod de Deo proceſſit Verbum, æterna proceſſio eſt: ab illo enim proceſſit ut Verbum Patris, & venit ad nos, quia *Verbum caro factum eſt*: ſupra 1. Adventus eius, humanitas eius; manſio eius, divinitas eius. Dicitis Deum patrem, cognoſcite me vel fratrem. HILARIUS (Lib. VI. ibidem.) Non eſſe autem a ſe ſibi originem docuit cum ſubdit: *Neque enim a meipſo veni, ſed ille me miſit*. ORIGENES (tom. xxii.) Hæc arbitror dici propter quoſdam per ſe venientes, & non miſſos a Patre, de quibus in Hieremia cap. xxiii. dicitur: „Non mit„tebam eos, & ipſi currebant." Quoniam autem qui duas naturas ingerunt, utuntur hoc verbo, obiiciendum eſt contra illos. Paulus enim odiebat Ieſum cum perſequeretur Eccleſiam Dei: unde Dominus ad eum Act. ix. „Quare me perſequeris?" Si ergo verum eſt quod hic dicitur, *Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis me*, palam eſt quoniam & recte convertitur: Si non diligeretis, nequaquam Deus pater veſter eſſet. Paulus autem aliquo tempore non diligebat Ieſum: fuit ergo tempus quo Deus pater Pauli non extitit. Non igitur natura Paulus Dei filius fuit, ſed poſtmodum Dei filius factus eſt. Quando vero Deus alicuius ſit pater, niſi quando mandata eius cuſtodit? CHRYSOSTOMUS (homil. liii.) Quia vero ſemper quærebant dicentes: *Quid eſt hoc quod dicit, Quo ego vado, vos non poteſtis venire*? propterea ſubdit: *Quare loquelam meam non cognoſcitis? Quia non poteſtis audire ſermonem meum*. AUGUSTINUS (tract. xlii.) Ideo autem audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. a CHRYSOSTOMUS. Primo igitur captanda eſt virtus, quæ verbum divinum exaudiat, ut deinceps validi ſiſtamus ad percipiendam totam locutionem Ieſu: quoniam quamdiu quis curatus non eſt in auditu proprio, a verbo quod dicit ſurdo, (2) Aperiaris, auditu percipere nequit.

(I) CHRYSOSTOMUS (hom. liii.) Excluſit Iudæos Dominus a cognatione Abraham: & quia maiora auſi ſunt, ut ſcilicet patrem ſuum Deum dicerent, de reliquo percutit eos, dicens: *Vos ex patre diabolo eſtis*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Hic iam cavenda eſt hæreſis Manichæorum, quæ dicit eſſe quamdam naturam mali, & gentem quamdam tenebrarum cum principibus ſuis, unde diabolus originem ducit; & hinc dicunt ducere originem carnem noſtram; & ſecundum hoc putant dictum a Domino: *Vos ex patre diabolo eſtis*: quod eſſent illi velut natura mali, ducentes originem de gente contraria tenebrarum. ORIGENES (tom. xxiii. in Ioan.) In hoc autem ſimile videntur incurriſſe ei qui diceret alteram eſſe oculi videntis ſubſtantiam, & alteram caligantis, vel ſe avertentis: quemadmodum enim in his non differt ſubſtantia, ſed quædam contingit cauſa quæ facit caligare; ſic ſubſtantia eadem eſt, ſive recipiat rationem, ſive non. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Iudæi ergo filii erant diaboli imitando, non naſcendo: unde ſequitur: *Et deſideria patris veſtri vultis facere*. Ecce unde filii eſtis, quia talia deſideratis, non quia de illo nati eſtis:

qua-

(1) *Al.* & ex dilectione. (2) *Apud Nicolaium eſt* Adaperire, Marci vii. is auditu &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a ORIGENES tract. ſive tom. xxiii. in Ioannem.

quæritis enim me occidere, hominem qui veritatem vobis dico: & ille invidit homini, & occidit: unde ſequitur: *Ille homicida erat ab initio*: utique in primo homine, in quo potuit fieri homicidium: non enim poſſet occidi homo, niſi prius fieret homo. Non ferro accinctus diabolus ad hominem venit: verbum malum ſeminavit, & occidit. Noli ergo putare non eſſe homicidium quando fratri tuo mala perſuades. Vos autem ideo ſævitis in carnem, quia non poteſtis in mentem. ORIGENES (tract. XXIV. in Ioan.) Perpende autem, quod non propter aliquem ſingulariter tantum, ſed pro toto genere quod peremit, inquantum in Adam cuncti moriuntur, & vere, dictus eſt ab initio homicida. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Et non dixit, Opera, ſed *deſideria eius* facitis, oſtendens quoniam vehementer & ille, & ipſi (1) ab occiſionibus poſſidentur: & quia continue eum accuſabant quod non eſt a Deo, inſinuat occulte quod hoc etiam eis ex diabolo eſt: unde ſequitur: *Et in veritate non ſtetit*. AUGUSTINUS XI. de Civit. Dei (cap. XIII.) Forte autem aliquis dicet, quod ab initio ſuæ conditionis in veritate non ſteterit; & ideo numquam beatus cum ſanctis Angelis fuerit, ſuo recuſans eſſe ſubditus creatori, ac per hoc falſus, & fallax, quia pia ſubiectione noluit tenere (2) quod natura eſt, affectans per ſuperbam elationem ſimulare quod non eſt. Huic ſententiæ quiſquis acquieſcit, non cum Manichæis ſapit, ut ſuam quamdam propriam, tamquam ex adverſo quodam principio, diabolus habeat naturam mali; qui tanta vanitate (3) deſipiunt, ut non attendant non dixiſſe Dominum, A veritate alienus fuit; ſed *in veritate non ſtetit*; ubi a veritate lapſum intelligi voluit. (Cap. XV.) Illud etiam quod ait Ioannes Epiſt. I. cap. III. „ Ab initio diabolus peccat, “ hoc intelligunt, ſi naturale eſt, nullo modo eſſe peccatum. Sed quid reſpondetur propheticis teſtimoniis? ſive quod ait Eſaias cap. XIV. ſub figurata perſona principis Babyloniæ diabolum notans: „ Quomodo cecidit Lucifer, „ qui mane oriebatur? “ ſive quod Ezechiel cap. XXVIII. „ In deliciis paradiſi Dei fuiſti: “ quæ ſi aliter convenientius intelligi nequeunt, oportet ut quod dictum eſt, *In veritate non ſtetit*, ſic accipiamus, quod in veritate fuerit, ſed non permanſerit; & illud quod ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus eſt, peccare putandus eſt, ſed ab initio peccati: cœpit enim in ipſo peccatum, & ipſe initium peccati fuit. ORIGENES (ubi ſupra.) Eſt autem uniforme quidem (4) in veritate morari, varium autem, ac multiforme, non morari in ea: quibuſdam, ut ita dicam, trementibus greſſibus, & nitentibus ſiſtere in ea, non tamen obtinere valentibus; quibuſdam vero non paſſis illud, ſed in periculo conſiſtentibus, ſecundum illud Pſal. LXXI. „ Mihi autem „ paulisper commoti ſunt pedes, “ & ceteris ab ea cadentibus. Cauſa igitur cur diabolus veritatem non colat, ſubditur: *Quia veritas non eſt in eo*: ſcilicet quod vana ſuſpicatur, & ſeductus eſt ipſe a ſeipſo: in hoc deterior, quod illi quidem ab eo falluntur, is autem ſibi ipſi deceptionis auctor exiſtit. Sed oportet inveſtigare quomodo dicitur, quod *veritas in ipſo non eſt*: utrum quia nullam umquam veram habet doctrinam, ſed cuncta quæ opinatur, falſa ſunt; vel quia Chriſti particeps non eſt, qui dixit infra XIV. *Ego ſum veritas*. Impoſſibile autem eſt aliquam rationalem ſubſtantiam de cunctis opinari falſo, & de nullo vel exiliter rectitudinem conſpicere. Diabolus igitur ſaltem id vere capit dogma, conſiderando ſe quod rationalis eſt. Non igitur eius natura conſiſtit ex contrario veritatis, ideſt ex errore, & ignavia: numquam enim veritatem cognoſcere poſſet. AUGUSTINUS XI. de Civ. Dei (cap. XIV.) Vel cum dicit, *Quia veritas in eo non eſt*, ſubiecit indicium, quaſi quæſiſſemus unde oſtendatur quod in veritate non ſteterit, aitque: *Quia veritas non eſt in eo*. Eſſet autem in eo, ſi in ipſa ſtetiſſet.

Sequitur: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax eſt, & pater eius*. AUGUSTINUS (tract. XLII.) In his verbis quidam diabolum putaverunt patrem habere, & quæſierunt quis eſſet diaboli pater. Hic eſt error Manichæorum. Diabolum autem Dominus dixit patrem mendacii: non (5) enim omnis qui mentitur, pater mendacii ſui eſt: ſi enim ab alio mendacium accepiſti, & dixiſti; tu quidem mentitus es, ſed pater mendacii non es. Ille vero, quia non aliunde accepit mendacium, quo mendacio tamquam veneno ſerpens hominem occiderer, pater eſt mendacii, ſicut Deus pater eſt veritatis. THEOPHYLACTUS. Is enim & Deum apud homines criminatus eſt, ad Evam dicens: Quoniam invidens vobis, lignum inhibuit: & apud

(1) *Al.* ab occaſionibus. (2) *Idem legit* quod vere eſt. (3) *Al.* decipiunt. (4) *Al.* in unitate. (5) *Al.* deeſt enim.

Deum quondam criminatus eſt homines, ut cum dixit. Iob cap. I. „ An gratis colit Iob „ Dominum? “ ORIGENES (ubi ſupra.) Attende tamen, quod hoc nomen mendax dicitur tam de diabolo, qui mendacium genuit, ſicut hic dicitur, *Quia mendax eſt*, quam de homine, ſecundum illud Pſalmi CXI. „ Omnis homo mendax. “ Nam ſi quis mendax non eſt, huiuſmodi non eſt homo tantum; ita quod ei, & ſimilibus dici poteſt: „ Ego dixi, Dii eſtis: “ Pſal. lxxxI. Unde cum aliquis loquitur mendacium, de propriis loquitur. Spiritus autem ſanctus loquitur a Verbo veritatis, & ſapientiæ, ſecundum illud inſra XVI. *De meo accipiet, & annuntiabit vobis*. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſt. (quæſt. xc.) Vel aliter. Diabolus non ſpeciale nomen eſt, ſed commune. In quocumque enim opera diaboli fuerint inventa, diabolus eſt appellandus: operis enim nomen eſt, non naturæ. Itaque hoc in loco patrem Iudæorum Cain ſignificat, cuius imitatores volentes eſſe Iudæi, Salvatorem peremerunt: ab ipſo enim forma data eſt fratricidii: quem dixit mendacium de propriis loqui, ut oſtenderet, unumquemque non niſi propria voluntate peccare. Sed quia Cain imitator diaboli eſt, patrem eius diabolum dixit, cuius opera ſecutus eſt. ALCUINUS. Sed quia Dominus veritas eſt, & Filius veracis Dei, veritatem dicit; ſed Iudæi, qui filii erant diaboli, averſi erant a veritate: & hoc eſt quod ſequitur: *Ego autem quia veritatem dico vobis, non creditis mihi*. ORIGENES (tom. xxv.) Sed quomodo hoc dicitur Iudæis, qui in eum crediderant? Sed conſidera, quod poteſt aliquis ſecundum aliquam intentionem credere, ſecundum aliam vero non credere: ſicut qui credunt in eum qui ſub Pontio Pilato crucifixus eſt, non autem credunt in natum de Maria Virgine, in eumdem credunt, & non credunt. Sic igitur hi ad quos loquebatur credebant in eum, ſecundum quod videbatur ſignorum factor, non credebant autem his quæ profunde ab eo dicebantur. CHRYSOSTOMUS (hom. LIII.) Quia igitur inimici eſtis veritatis, in nullo me incuſantes vultis me interficere; & ideo ſubditur: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Si Dei filii eſtis, utique peccantes debetis habere odio. Si ergo me quoque, quem exoſum habetis, non poteſtis arguere de peccato; manifeſtum eſt quod propter veritatem me odio habetis: quoniam ſcilicet dicebat ſe Filium Dei. ORIGENES (tom. xxxv. in Ioan.) Habet autem hoc verbum Chriſti magnam fiduciam; cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potuerit niſi ſolus Dominus noſter, qui peccatum non fecit. GREGORIUS in homil. (XVIII. in Evang.) Penſate autem manſuetudinem Dei. Non dedignatur ex ratione oſtendere ſe peccatorem non eſſe, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores iuſtificare: unde ſubdit: *Qui eſt ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis*. AUGUSTINUS (tract. xLIII.) Noli attendere naturam, ſed vitium. Sunt iſti ex Deo, & non ſunt ex Deo: natura ex Deo, vitium non ex Deo. Eis autem hoc dictum eſt qui non ſolum peccato vitioſi erant, nam hoc commune erat omnibus, ſed etiam præcogniti quod non erant credituri ea fide qua poſſent a peccatorum obligatione liberari. GREGORIUS in hom. (ut ſupra.) Interroget ſe ergo unuſquiſque, ſi verba Dei aure cordis percipit; & intelliget unde ſit. Nam ſunt nonnulli qui præcepta Dei nec aure corporis percipere dignantur; & ſunt nonnulli qui hæc quidem corporis aure percipiunt, ſed nullo ea mentis deſiderio complectuntur; & ſunt nonnulli qui libenter verba Dei ſuſcipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur; ſed poſt lacrymarum tempus ad iniquitatem redeunt; hi profecto verba Dei non audiunt, quia hæc exercere in opere contemnunt.

(m) CHRYSOSTOMUS (hom. LIV.) Cum aliquid altum Dominus diceret, hoc apud Iudæos, qui valde inſenſibiles erant, inſania videbatur, ut ex eorum reſponſione colligitur: dicitur enim: *Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* ORIGENES (tom. XXVI.) Sed dignum eſt quærere quomodo, cum Samaritani ſæcula futura denegent, nec animæ durabilitatem (1) acceptent, auſi ſunt Samaritanum diceret Salvatorem, qui de reſurrectione, & iudicio tot & tanta edocuit. Sed forſan velut improperantes illi hoc dicunt, dum quæ ſentiunt ipſi, non docet. ALCUINUS. Samaritani enim gens odioſa Iſraelitico populo, decem tribubus in captivitatem ductis, terram eorum poſſidebant. ORIGENES (tom. eod.) Convenit quoque quod aliqui de eo arbitrentur quod ſecundum Samaritanos ſentiret, ut nihil poſt obitum reſervetur hominibus, ſed ficte

ad

(1) *Al.* acciperent.

Digitized by Google

ad placendum Iudæis, de reſurrectione, & æterna vita tractaret. Dæmonium vero illum habere dicebant propter eius ſermones tranſcendentes capacitatem humanam, quibus Deum Patrem ſuum aſſerebat, & ſe de cælo deſcendiſſe, & cetera huiuſmodi; vel propter ſuſpicionem eorum, quia plures in Beelzebub principe dæmoniorum opinabantur ipſum eiicere dæmones. THEOPHYLACTUS. Vel Samaritanum illum dicebant, tamquam ritus Hebraicos diſſolventem, utpote ſabbati: Samaritani enim non perfecte iudaizabant. Ex hoc vero quod eorum cogitationes revelabat, dæmonium ipſum habere ſuſpicabantur. Quando vero eum Samaritanum dixerunt, nuſquam Evangeliſta dicit: ex quo paiam eſt quod multa prætermiſerunt Evangeliſtæ. GREGORIUS in homil. (XVIII. in Evang.) Ecce iniuriam ſuſpiciens Deus, non contumelioſa verba reſpondet: ſequitur enim: *Reſpondit Ieſus, & dixit: Ego dæmonium non habeo*. (1) Ex qua re quid nobis innuitur niſi ut eo tempore cum a proximis ex falſitate contumelias accipimus, eorum etiam vera taceamus mala, ne miniſterium iuſtæ correptionis in arma vertatur furoris? CHRYSOSTOMUS (hom. LIV.) Et attendendum, quod ubi eos docere oportebat, & eorum ſuperbiam ſubtrahere, aſperat: ubi vero exprobratum eum oportebat ſufferre, multa manſuetudine utebatur; erudiens nos quæ quidem ad Deum vindicare, quæ vero ad nos deſpicere. AUGUSTINUS (tract. XLIII.) Et ut homo prius eius imitetur patientiam, ut perveniat ad potentiam. Sed quamvis maledictus maledicta non redderet, pertinuit tamen ad eum negare. Duo autem ſibi fuerant obiecta: *Samaritanus es, & dæmonium habes*. Non dixit, Non ſum Samaritanus: Samaritanus enim interpretatur cuſtos: noverat autem ille ſe noſtrum eſſe cuſtodem: (2) non enim pertinuit ad eum ut redimeremur, & non pertinet ut ſervemur. Denique ipſe eſt Samaritanus, qui acceſſit ad ſaucium, & miſericordiam impendit. ORIGENES (tom. XXVI. in Ioan.) Aliter (3) quoque Dominus magis quam Paulus omnibus omnia fieri voluit, ut omnes nanciſcatur; & ideo ſe non negavit eſſe Samaritanum. Æſtimo autem ſolius Ieſu fore vocem, *Ego dæmonium non habeo* (4) &c. ſicut & illud infra XIV. *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam*: quia etiam quæ delictorum reputata ſunt minima, dæmonibus adaptantur. AUGUSTINUS (tract. eod.) Deinde poſt tale convicium hoc ſolum dixit de gloria ſua: *Sed honorifico Patrem meum*; quaſi dicat: Ne vobis arrogans videar, habeo quem honorificem. THEOPHYLACTUS. Honorificavit autem Patrem, ulciſcens eum, & non tolerans homicidas, & mendaces ſe Dei veraces filios appellare. ORIGENES (ubi ſupra.) Solus autem Chriſtus veriſſime veneratus eſt Patrem: nullus enim honorans quidquam ex his quæ non honorantur a Deo, honorat Deum. GREGORIUS in hom. (XVIII. in Evang.) Sed quia quiſquis Dei zelo utitur, a pravis hominibus dehoneſtatur, in ſemetipſo nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum, qui ait: *Et vos inhonoraſtis me*. AUGUSTINUS (tract. XLIII.) Quaſi dicat: Ego facio quod debeo, vos non facitis quod debetis. ORIGENES (ut ſupra.) Non autem illis ſolum hoc dictum eſt, ſed & omnibus iniuſte agentibus qui iniuriam inferunt Chriſto, qui eſt iuſtitia; & inferentibus contumeliam ſapientiæ, eo quod Chriſtus eſt ſapientia; & ſimiliter de aliis huiuſmodi. GREGORIUS (hom. ead.) Sed quid nobis contra iniurias faciendum ſit, ſuo exemplo nos admonet, cum ſubiungit: *Ego autem gloriam meam non quæro: eſt qui quærat, & iudicet*. CHRYSOSTOMUS (hom. LIV.) Quaſi dicat: Ex honore quem ad Patrem habeo, hæc locutus ſum vobis, & propter hoc dehonoratis me; ſed nulla eſt mihi cura huius contumeliæ: illi enim noxas debetis propter quem hæc audio. ORIGENES (tom. XXVI. in Ioan.) Quærit autem Deus gloriam Chriſti in quolibet ſuſcipientinm illum; quam quidem reperiret in operantibus ſecundum inſitas virtutis cauſas. Cum autem non repererit, punit illos in quibus non reperit gloriam Filii ſui: unde dicit: *Eſt qui quærat, & iudicet*. AUGUSTINUS (tract. XLIII.) Quem autem vult intelligi niſi Patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, ſupra V. *Pater non iudicat quemquam; ſed omne iudicium dedit Filio*? Sed videte, quod iudicium quandoque pro damnatione accipitur; hic autem ſecundum diſcretionem poſitum eſt; quaſi dicat: Eſt Pater qui gloriam meam a veſtra diſcernat: vos enim ſecundum hoc ſæculum gloriamini, ego non ſecundum hoc ſæculnm. Diſcernit etiam gloriam Filii ſui a gloria omnium hominum: non enim quia homo factus eſt, iam comparandus eſt nobis. Nos homines cum peccato, ille ſine

(1) *Regii Nicolai* Ex re quid nobis innuitur. (2) *Al.* pertinuit enim ad eum ut redimeremur, & non pertinet ut ſervemur? *Nicolai autem* Si enim pertinuit ad eum ut redimeremur, non pertinet ut ſervemur? (3) *Al.* Aliter autem quoque. (4) *Ita omnes vetuſta quas vidimus editiones, Romana tamen omnes addunt* ſed non habui, *loco* &c.

ne peccato, & hoc ſecundum ipſam formam ſervi: nam illud quis digne loquatur, *In principio erat Verbum?* AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Vel aliter. Si vere dictum eſt a Salvatore, infra XVII. *Omnia mea, tua ſunt*, palam eſt quoniam & ipſum iudicium Filii, Patris eſt. GREGORIUS (hom. XVIII. in Evang.) Cum vero malorum perverſitas creſcit, non ſolum frangi prædicatio non debet, ſed etiam augeri: unde Dominus poſtquam dæmonium habere dictus eſt, prędicationis ſuæ beneficia largius impendit, dicens: *Amen amen dico vobis: ſi quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum.* AUGUSTINUS (tract. XLIII.) *Videbit* dictum eſt pro eo quod eſt experietur. Cum ergo morituris moriturus loqueretur, quid ſibi vult quod ait, *Qui ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum?* Niſi quia videbat aliam mortem, de qua nos liberare venerat, mortem æternam, mortem damnationis cum diabolo, & angelis eius: ipſa eſt vera mors, nam iſta migratio eſt. ORIGENES (tom. XXVI.) Sic igitur intelligendum eſt: *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum*: ac ſi diceret: Si quis lucem meam cuſtodierit, tenebras non videbit. Quod autem dicit, *In æternum*, communiter eſt ſumendum, ut ſit talis intellectus. *Si quis ſermonem meum ſervaverit* in æternum, *mortem non videbit in æternum*: quia eouſque non videt aliquis mortem, quouſque Ieſu verbum cuſtodit. Cum vero quis torpens in obſervantia ſermonis, & circa ſui cuſtodiam negligens factus, eum ceſſat cuſtodire, ſubinde mortem videt, non apud alium quam apud ſeipſum. Sic igitur a Salvatore inſtructi, Prophetæ quærenti, Pſal. LXXXVIII. „Quis eſt homo „qui vivet, & non videbit mortem?“ reſpondere poſſumus: Qui cuſtodit verbum Chriſti. CHRYSOSTOMUS (hom. LIV.) *Servaverit* autem dicit non ſolum fide, ſed etiam per vitam puram. Simul autem & occulte inſinuat quoniam nihil poſſunt ei facere. Si enim qui ſermonem eius ſervabit, non morietur in æternum, multo magis & ipſe poteſt non mori.

(n) GREGORIUS in hom. (eadem.) Sicut bonis neceſſe eſt ut meliores etiam per contumelias exiſtant, ita ſemper reprobi de beneficio peiores fiunt: nam accepta prædicatione, iterum Iudæi blaſphemant: dicitur enim: *Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes.* ORIGENES (tom. XXVI.) Hi qui ſacris Scripturis credunt, comprehendunt quod quæ præter rectam rationem ab hominibus exercentur, non præter dæmones fiunt. Sic igitur Iudæi virtute dæmonis putabant Ieſum dixiſſe: *Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non videbit in æternum.* Hoc autem paſſi ſunt, quia Dei virtutem non perſpexerunt: nam hic de morte quadam inimica rationi, qua pereunt delinquentes, hoc faſſus eſt; hi vero de communi morte coniectantes eſſe quod dicitur, increpant dicentem, quaſi defuncto Abraham, & Prophetis: unde ſubditur: *Abraham mortuus eſt, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non guſtabit in æternum.* Cum aliqua differentia ſit inter mortem guſtare & videre, pro eo quod *Mortem non videbit*, *Mortem non guſtabit* protulerunt, velut incauti auditores, confundentes dominicum ſermonem. Sicut enim Dominus inquantum panis vivus eſt, guſtabilis eſt; in eo vero quod eſt ſapientia, eſt viſibilis pulchritudinis: ſic etiam adverſaria eius mors & guſtabilis eſt, & viſibilis. Cum ergo quis ſteterit per Ieſum in intellectuali loco, mortem non guſtabit, ſi ſtatum ſervat, ſecundum illud Matth. XVI. „Sunt de hic „ſtantibus qui non guſtabunt mortem.“ Cum autem aliquis ſermonem Chriſti acceperit, & cuſtodierit, mortem non videbit. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Rurſus autem ex inani gloria (1) ad cognationem confugiunt: unde ſequitur: *Numquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt?* Poterant etiam dicere: Numquid tu maior es Deo, cuius ſermonem qui audierunt mortui ſunt? Sed non dicunt hoc, quia etiam quam Abraham minorem eum æſtimabant. ORIGENES (tom. XXVI.) Non enim diſcernunt, quia non ſolum Abraham, ſed etiam quolibet nato ex muliere, qui natus eſt ex Virgine maior eſt. Nec verum dicebant Iudæi: *Abraham mortuus eſt*: audivit enim verbum Chriſti, atque ſervavit. Et huiuſmodi ſimile dices de Prophetis, de quibus ſubdunt: *Et Prophetæ mortui ſunt*: nam & verbum Filii Dei cuſtodierunt, cum ver-

(1) *Al.* ad cognitionem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

ORIGENES ut ſupra.

verbum Domini factum fuerit ad Oſee, vel Eſaiam, vel Hieremiam; quod ſi quis alius cuſtodivit, ipſi Prophetę cuſtodierunt. Mendacium ergo dicunt & in hoc, *Scimus quia dæmonium habes*, & in hoc, *Abraham mortuus eſt, & Propheta*. GREGORIUS in hom. (ut ſupra.) Quia enim æternæ morti inhæſerant, & eamdem mortem, cui inhæſerant, non videbant, cum ſolam mortem carnis aſpicerent, in veritatis ſermone caligabant. Subdunt autem: *Quem teipſum facis*: THEOPHYLACTUS. Quaſi dicant: Tu, qui nulla cura dignus es, carpentarii filius de Galilæa, tibi ſubripis gloriam. BEDA. *Quem teipſum facis?* hoc eſt, cuius meriti, cuiuſve dignitatis vis credi? Abraham tamen mortuus erat corpore, anima autem vivebat. Maior autem eſt mors animæ in æternum victuræ, quam corporis quandoque morituri. ORIGENES (ubi ſupra.) Cæcutientium autem fuit hæc prolatio: quoniam non ſe ſecit Ieſus id quod eſt, ſed ex Patre recepit: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt.* CHRYSOSTOMUS (hom. LIV.) Hoc quantum ad eorum ſuſpicionem dixit, ſicut & ſupra v. *Teſtimonium meum non eſt verum, ſi teſtimonium perhibeo de meipſo*. BEDA. His autem verbis nihil eſſe oſtendit gloriam vitæ præſentis. AUGUSTINUS (tract. XLIII. in Ioan.) Dixit autem hoc propter illud quod dixerant, *Quem teipſum facis?* Refert enim gloriam ſuam ad Patrem, de quo eſt: unde ſubdit: *Eſt Pater meus qui glorificat me*. De iſto verbo calumniantur Arriani fidei noſtræ, & dicunt: Ecce maior eſt Pater, quia glorificat Filium. Hæretici, non legiſtis & ipſum Filium dicentem, quod glorificet Patrem ſuum? ALCUINUS. Glorificavit autem Pater Filium, cum tempore baptiſmi, & in monte, & tempore paſſionis coram turbis vox facta eſt ad eum, & poſt paſſionem eum reſuſcitavit, & collocavit eum ad dexteram ſuæ maieſtatis. (1) CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Addidit autem: *Quem vos dicitis quia Deus veſter eſt*: volebat enim oſtendere quoniam non ſolum Patrem eum neſciebant, ſed neque Deum. THEOPHYLACTUS. Nam ſi vere Patrem cognoſcerent, Filium eius venerarentur. Deum etiam contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit, adverſus Chriſtum clamantes: unde ſubdit: *Et non cognoviſtis eum*. ALCUINUS. Quaſi dicat: Vos carnaliter illum Deum veſtrum vocatis; pro temporalibus ei ſervitis; & non cognoviſtis eum, ſicut intelligendus eſt; ſpiritualiter ei ſervire neſcitis. AUGUSTINUS (tract. XLIII.) Quidam hęretici dicunt Deum annuntiatum in veteri teſtamento non eſſe Patrem Chriſti, ſed neſcio quem principem malorum angelorum. Contra ipſos ergo dicit Patrem ſuum quem illi dicebant Deum ſuum, & non cognoverunt. Si enim ipſum cognoviſſent, eius Filium recepiſſent. De ſe autem ſubdit: *Ego autem novi eum*. Secundum carnem iudicantibus potuit & hic arrogans videri; ſed arrogantia non ita caveatur ut veritas relinquatur: propter quod ſubdit: *Et ſi dixero quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis mendax*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quaſi dicat: Sicut vos dicentes ſcire eum, mentimini; ita ego ſi dixero me neſcire. Sed maxima demonſtratio eſt, quod ab illo ſit miſſus, hoc quod ſequitur, *Sed ſcio eum*. THEOPHYLACTUS. (2) Naturaliter ipſius cognitionem obtinens: qualis enim ego ſum, talis & Pater, quoniam ego meipſum cognoſco, & illum cognoſco. Præbet autem indicium quod ipſum cognoſcat cum ſubdit: *Et ſermonem eius ſervo*; ſermonem mandata nuncupans. Quidam autem ſic intelligunt hoc quod dicitur, *Sermonem eius ſervo*, ideſt rationem ſubſtantiæ eius: eadem enim eſt ratio ſubſtantiæ Patris, & Filii: ideoque Patrem cognoſco: nam *&* pro *quoniam* ſumitur, ut ſit ſenſus, Quoniam eius ſermonem (3) ſervo. AUGUSTINUS (tract. XLIII.) Sermonem etiam Patris tamquam Filius loquebatur; & ipſe erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Et quia dixerant: *Numquid tu maior es patre noſtro Abraham?* nihil de morte exponens, ſe maiorem quam Abraham eſſe oſtendit conſequenter cum ſubdit: *Abraham pater veſter exultavit ut videret diem meum: vidit, & gaviſus eſt*, ſcilicet propter beneficium quod a me habet, ut a maiore. THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Diem meum deſiderabilem habuit, & lætitiæ plenum, non quaſi alicuius minimi, aut fortuiti. AUGUSTINUS (tract. XLIII.) Non timuit, ſed *exultavit ut videret*: credens utique exultavit ſperando, ut videret intelligendo diem meum. Incertum autem poteſt eſſe utrum dixerit temporalem diem Domini, quo erat venturus in carne, an diem Domini qui neſcit ortum, neſcit oc-

ca-

(1) *Nicolaius ponit indicem Chryſoſtomi ad illa tantum verba*, Volebat enim oſtendere. (2) *Nicolai legit*: Naturaliter omnimodam *ipſius* cognitionem &c. (3) *Idem ſuperaddit* vel rationem.

Quid autem abſcondendo ſe Dominus ſignificat , niſi quod eis ipſa veritas abſconditur qui eius verba ſequi contemnunt ? Eam quippe quam non invenit humilem , veritas fugit mentem . Quid autem nobis hoc exemplo loquitur , niſi ut etiam cum reſiſtere poſſumus, iram ſuperbientium humiliter declinemus?

CAPUT IX.

(a) ET præteriens Ieſus, vidit hominem cæcum a nativitate: & interrogaverunt eum diſcipuli eius: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes eius, ut cæcus naſceretur? Reſpondit Ieſus: Neque hic peccavit, neque parentes eius; ſed ut manifeſtentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui miſit me, donec dies eſt. Venit nox, quando nemo poteſt operari. Quamdiu ſum in mundo , lux ſum mundi. Hæc cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, & linivit lutum ſuper oculos eius, & dixit ei : Vade , lava in natatoria Siloe, quod interpretatur miſſus. Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

(b) Itaque vicini, & qui viderant eum prius , quia mendicus erat , dicebant : Nonne hic eſt qui ſedebat, & mendicabat? Alii dicebant, Quia hic eſt ; alii autem, Nequaquam, ſed ſimilis eſt eius. Ille vero dicebat, Quia ego ſum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti ſunt tibi oculi? Reſpondit: Ille homo qui dicitur Ieſus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, & lava. Et abii, & lavi, & video. Et dixerunt ei, Ubi eſt ille? Ait, Neſcio. Adducunt eum ad phariſæos qui cæcus fuerat. Erat autem ſabbatum quando lutum fecit Ieſus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum phariſæi quomodo vidiſſet. Ille autem dixit eis: Lutum mihi poſuit ſuper oculos , & lavi, & video . Dicebant ergo ex phariſæis quidam: Non eſt hic homo a Deo, qui ſabbatum non cuſtodit. Alii autem dicebant: Quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere ? Et ſchiſma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia Propheta eſt.

(c) Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuiſſet, & vidiſſet , donec vocaverunt parentes eius qui viderat, & interrogaverunt eos, dicentes: Hic eſt filius veſter, quem vos dicitis quia cæcus natus eſt ? Quomodo ergo nunc videt ? Reſponderunt eis parentes eius , & dixerunt: Scimus quia hic eſt filius noſter , & quia cæcus natus eſt. Quomodo autem nunc videat, neſcimus; aut quis eius aperuit oculos, nos neſcimus : ipſum interrogate: ætatem habet , ipſe de ſe loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conſpiraverant Iudæi, ut ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret . Propterea parentes eius dixerunt: Quia ætatem habet, ipſum interrogate.

(d) Vocaverunt ergo rurſum hominem qui fuerat cæcus , & dixerunt ei: Da gloriam Deo. Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt. Dixit ergo eis ille: Si peccator eſt, neſcio: unum ſcio, quia cæcus cum eſſem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos ? Reſpondit eis : Dixi vobis iam, & audiſtis. Quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis diſcipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu diſcipulus illius ſis; nos autem Moyſi diſcipuli ſumus. Nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt Deus ; hunc autem neſcimus unde ſit. Reſpondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile eſt quia vos neſcitis unde ſit, & aperuit meos oculos . Scimus autem quia peccatores Deus non audit; ſed ſi quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit . A ſæculo non eſt auditum quia quis aperuit oculos cæci nati . Niſi eſſet hic a Deo , non poſſet facere quidquam. Reſponderunt, & dixerunt ei : In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.

Digitized by Google

(c) Audivit Ieſus quia eiecerunt eum foras, & cum inveniſſet eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Reſpondit ille, & dixit: Quis eſt, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Ieſus: Et vidiſti eum, & qui loquitur tecum, ipſe eſt. At ille ait, Credo, Domine; & procidens adoravit eum. Et dixit eis Ieſus: In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et audierunt quidam ex phariſæis qui cum ipſo erant, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci ſumus? Dixit eis Ieſus: Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis, Quia videmus. Peccatum veſtrum manet.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. lv.) Quia Iudæi ſermonum Chriſti altitudinem non ſuſceperant, exiens de templo curavit cæcum, ſui abſentia eorum furorem mitigans, & per operationem ſigni eorum duritiam molliens, & de his quæ dicta ſunt a ſe, faciens fidem: unde dicitur: *Et præteriens Ieſus, vidit hominem cæcum a nativitate*. Ubi conſiderandum, quod egrediens de templo, ſtudioſe venit ad opus ſui manifeſtativum: ipſe enim vidit cæcum, non cæcus ad eum acceſſit; & ita ſtudioſe reſpexit ut diſcipuli eius videntes eum ſtudioſe aſpicientem interrogarent: ſequitur enim: *Et interrogaverunt eum diſcipuli eius; Rabbi, quis peccavit, hic, an parentes eius, ut cæcus naſceretur?* AUGUSTINUS (tract. xliv.) Rabbi magiſter eſt. Magiſtrum appellant, quia diſcere cupiebant: quæſtionem quippe propoſuerant Domino tamquam magiſtro. THEOPHYLACTUS. Videtur tamen hæc quæſtio peccare: neque enim ſuſceperant Apoſtoli nugas Gentilium, quoniam anima in alio ſæculo vivens peccavit: ſed diligenter intuenti non apparet ſimplex hæc quæſtio. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Venerunt enim ad hanc interrogationem, quia prius ſupra v. paralyticum curans dixit: *Ecce ſanus factus es: non ultra pecces*. Illi igitur cogitantes, quia propter peccata fuerat ille paralyſi reſolutus, quærunt de iſto, *Si hic peccavit*; quod non eſt dicere, a nativitate enim cæcus eſt: *aut parentes eius*; ſed neque hoc, filius enim pro patre non ſuſtinet pœnam.

Sequitur: *Reſpondit Ieſus: Neque hic peccavit, neque parentes eius*. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Numquid vel ipſe ſine originali peccato natus erat, vel vivendo nihil addiderat? Habebant ergo peccatum & ipſe, & parentes eius, ſed non ipſo peccato factum eſt ut cæcus naſceretur. Ipſe autem cauſam dicit quare cæcus ſit natus, cum ſubdit: *Sed ut manifeſtentur opera Dei in illo*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Non autem ex hoc oſtendit quod alii cæci facti ſunt propter peccata parentum: neque enim contingit uno peccante alium puniri. Quod autem dicit, *Ut manifeſtetur gloria Dei*, de ſeipſo dicit, non de Patre: illius enim gloria iam manifeſta erat. Sed numquid iſte iniuſte paſſus eſt? Sed ego eum beneficium accepiſſe dico per cæcitatem: per hanc enim interioribus reſpexit oculis. Qui vero ex non ente ad eſſe eum deduxit, poteſtatem habebat abſque iniuria & ita eum dimittere. Dicunt autem quidam, quoniam *ut* hic non eſt cauſativum, ſed ſignificat eventum, ſicut & illud Rom. v. „ Lex ſubintravit, ut abundaret delictum:“ ſic & hoc conſecutum eſt, ut Dominus oculos clauſos aperiens, & alia naturalis infirmitatis nocumenta corrigens, ſuam demonſtrarit virtutem. GREGORIUS in Præf. Moral. (cap. v.) Alia itaque eſt percuſſio qua peccator percutitur, ut ſine retractatione puniatur; alia qua peccator percutitur, ut corrigatur; alia qua quiſque percutitur, non ut præterita corrigat, ſed ne ventura committat; alia per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur. Sed dum inopinata ſalus percuſſionem ſequitur, ſalvantis virtus cognita ardentius amatur. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Et quia de ſeipſo dixit, *Ut manifeſtetur gloria Dei*, ſubiungit: *Me oportet operari opera eius qui miſit me*; ideſt, me oportet manifeſtare meipſum, & facere ea quæ manifeſtent me Patri eadem facientem. BEDA. Cum enim Filius ſe operari opera Patris aſſeruit, ſua, & Patris opera eadem eſſe monſtravit; quæ ſunt infirma ſalvare, debilia roborare, homines illuminare. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Per hoc autem quod dicit, *Qui miſit me*, univerſam gloriam dat illi de quo eſt, quia ille habet Filium qui de illo ſit; ipſe non habet de quo ſit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Addidit autem, *Donec dies eſt*; ideſt, donec licet credere hominibus in me, donec vita hæc conſiſtit, oportet me operari: & hoc oſtendit ſubdens: *Venit nox, quando nemo poteſt operari*. Nox dicta eſt, ſecundum illud Matth. xxii. „ Proiicite eum in tenebras „ exteriores: “ Ibi ergo erit nox, ubi nemo poteſt operari, ſed recipere quod operatus

Digitized by Google

ratus eſt. Cum vivis, fac ſi quid facturus es: ultra enim neque fides eſt, neque labores, neque pœnitentia. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Si autem modo operamur, hic eſt dies, hic eſt Chriſtus: unde ſubdit: *Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mundi*. Ecce ipſe eſt dies. Dies iſte qui circuitu ſolis impletur, paucas horas habet; dies præſentiæ Chriſti uſque in conſummationem ſæculi extendetur: ipſe enim dixit Matth. XXVIII. „ Ecce ego vobiſcum ſum „ uſque in conſummationem ſæculi. “ CHRYSOSTOMUS (hom. lv. & lvi.) Quia vero ſermonem quem dixerat, per opera credi fecit, ſubiungit Evangeliſta: *Hæc cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, & linivit lutum ſuper oculos cæci*. Qui autem maiores ſubſtantias de nihilo ad eſſe perduxit, multo magis oculos ſine materia feciſſet; ſed voluit docere, ſeipſum eſſe creatorem, qui in principio uſus eſt luto ad hominis formationem. Ideo autem non aqua utitur ad lutum faciendum, ſed ſputo, ut nihil aſcribatur fonti; ſed diſcas quoniam virtus oris oculos aperuit, & plaſmavit: & deinde ut non videatur eis ex virtute terræ eſſe curatio, iuſſit lavari: unde ſequitur: *Et dixit ei: Vade, & lava ad natatoriam Siloe, quod interpretatur miſſus*: ut diſcas quoniam non indigeo luto ad faciendos oculos. Et quia in Siloe erat virtus Chriſti, quæ omnia operabatur, propter hoc & interpretationem nobis Evangeliſta adiecit, dicens: *Quod interpretatur miſſus*: ut diſcas quoniam & illic Chriſtus eum curavit. Sicut enim Apoſtolus dicit II. Corinth. x. quod „ petra „ erat Chriſtus, “ ita & Siloe ſpiritualis erat, cuius repentinus aquæ defluxus occulte inſinuat nobis Chriſti manifeſtationem præter omnem ſpem. Sed quare non ſtatim eum fecit lavari, ſed ad Siloe miſit? Ut deſtruatur Iudæorum indevotio: conveniens enim erat omnes eum videre euntem, & lutum ſuper oculos habentem. Et etiam volens oſtendere, quoniam non alienus eſt a lege, & veteri teſtamento, mittit eum ad Siloe. Non autem erat timendum ne Siloe ſumeret hanc gloriam: multi enim lavantes ibi oculos, nullo tali beneficio ſunt potiti. Et iterum ut diſcas cæci fidem, qui non contradixit, neque cogitavit apud ſeipſum: Lutum ſolet magis excæcare: multoties lavi in Siloe, & in nullo ſum adiutus: ſiquam virtutem haberet, præſens utique curaſſet. Sed ſimpliciter obedivit: unde ſequitur: *Abiit ergo, & lavit, & venit videns*. Sic igitur manifeſtavit ſuam gloriam: non enim parva gloria eſt ut æſtimetur auctor creationis: ea enim quæ de maiori eſt fides, quod minus eſt certificat. In univerſa autem creatione honorabilior eſt homo; eorum autem quæ in nobis ſunt membrorum honorabilior eſt oculus: hic enim corpus gubernat, hic ornat viſum; & quod ſol eſt in orbe terrarum, hoc eſt oculus in corpore: unde ſuperiorem locum ſortitur, ſicut in quodam regali loco collocatus. THEOPHYLACTUS. Quidam tamen dicunt, quod lutum non fuit depoſitum, ſed in oculos eſt converſum. BEDA. Myſtice autem poſtquam expulſus eſt de cordibus Iudæorum, mox tranſivit ad Gentilium populum. Præterire autem eius, vel iter facere, eſt de cælis in terram deſcendere. Itaque videt cæcum, cum miſericorditer reſpexit genus humanum. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Genus enim humanum eſt iſte cæcus: hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus: cæcus eſt ergo a nativitate. Spuit Dominus in terram, de ſaliva ſua lutum fecit, quia Verbum caro factum eſt, & inunxit oculos cæci. Inunctus erat, & nondum videbat: quando enim inunxit, forte eum catechumenum fecit. Mittit illum ad piſcinam, quæ vocatur Siloe, quia baptizatus eſt in Chriſto, & tunc eum illuminavit. Pertinuit autem ad Evangeliſtam ut commendaret nobis nomen huius piſcinæ; & ait: *Quod interpretatur miſſus*: niſi enim ille fuiſſet miſſus, nemo noſtrum eſſet ab iniquitate dimiſſus. GREGORIUS VIII. Mor. (cap. XXI. in nov. codd. XII.) Vel aliter. Per ſalivam ſapor intimæ contemplationis accipitur, quæ ad os a capite defluit, quia de claritate conditoris adhuc in hac vita nos poſitos guſtu revelationis tangit: unde Dominus ſalivam luto miſcuit, & cæci nati oculos reparavit, quia ſuperna gratia carnalem cognitionem noſtram per admixtionem ſuæ contemplationis irradiat, & ab originali cæcitate hominem ad intellectum reformat.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. lvi.) Inopinabilitas facti miraculi incredulitatem inducebat; & ideo dicitur: *Itaque vicini, & qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic eſt qui ſedebat, & mendicabat?* Mirabilis Dei clementia quo deſcendebat? Eos qui mendicabant, cum multa devotione curabat, & hinc Iudæorum os obſtruens, quoniam non præclaros, non inſignes, neque principes, ſed ignobiles ſua dignos ducebat providentia: etenim in ſalutem omnium venerat. Sequitur: *Alii di-*

Digitized by Google

cebant, quia hic eſt. Cæco enim per longam viam eunte diligentes inſpectores facti ex inopinabilitate eius quod viderant, non ultra poterant dicere, Non eſt hic.

Sequitur: *Alii autem, Nequaquam, ſed ſimilis eius eſt*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Aperti enim oculi vultum mutaverunt. Sequitur: *Ille autem dicebat, Quia ego ſum*. Vox grata, ne damnetur ingrata. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi.) Non enim verecundatus eſt de priori cæcitate, neque formidavit furorem plebis, neque renuit oſtendere ſeipſum, ut prædicet benefactorem. Sequitur: *Dicebant ergo ei: Quomodo aperti ſunt oculi tui?* Hunc modum neque nos ſcimus, neque ipſe qui curatus eſt novit; ſed quod quidem factum eſt, noverat, modum autem comprehendere non poterat: unde ſequitur: *Reſpondit: Ille homo qui dicitur Ieſus, lutum fecit, & linivit oculos meos*. Vide quomodo verax eſt. Non dixit unde fecit: quod enim non noverat, non dicit: neque enim ſcivit quoniam in terra expuit. Quoniam autem ſuperunxit, per ſenſum tactus didicit. Sequitur *Et dixit: Vade ad natatoria Siloe, & lava*. Et hoc etiam ex auditu teſtatus eſt: recognovit enim eius vocem ex diſputatione cum diſcipulis. Et quia ad unum ſe præparaverat, ſcilicet omnia ſibi ſuaderi a iubente, ſubiungit: *Et abii, & lavi, & vidi*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Ecce annuntiator factus eſt gratiæ, ecce evangelizat, & confitetur Iudæis. Cæcus ille confitebatur, & cor impiorum ſtringebatur, quia non habebant in corde quod iam ille habebat in facie: unde ſequitur: *Et dixerunt, Ubi eſt ille?* CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Dicebant autem hoc, occiſionem meditantes, iam enim adverſus ipſum conſpiraverant. Chriſtus autem non aderat his qui curabantur, non enim quærebat gloriam, neque ſe oſtentare. Recedebat etiam ſemper curans Ieſus, ut omnis ſuſpicio tolleretur ſignorum. Qui enim non cognoſcebant eum, qualiter ob gratiam eius ſe curatos confiterentur? unde ſequitur: *Ait, Neſcio*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) In his verbis inuncto ſimilis erat, nondum videnti: prædicat, & neſcit quid prædicat. BEDA. Unde figuram tenet catechumenorum, qui etſi credunt in Ieſum, adhuc tamen eum quaſi neſciunt, quia nondum loti exiſtunt. Phariſæorum autem erat approbare opus, vel improbare. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi.) Iudæi igitur quærentes, *Ubi eſt ille?* volebant eum invenire, ut eum ducerent ad eos; quia vero non habuerunt eum, ducunt cæcum: unde ſequitur: *Adducunt eum ad phariſaos qui cacus fuerat*, ut ſcilicet vehementius eum interrogarent. Propterea autem & Evangeliſta ſubdit: *Erat autem ſabbatum quando lutum fecit Ieſus, & aperuit oculos eius*: ut ſcilicet eorum malam mentem demonſtraret, & cauſam propter quam eum quærebant, ut ſcilicet occaſionem contra eum invenirent, & ut detraherent miraculo per æſtimatam legis prævaricationem: quod etiam manifeſtum eſt ex his quæ ſequuntur: ſequitur enim: *Iterum ergo interrogabant eum phariſai quomodo vidiſſet*. Vide autem qualiter non turbatur cæcus: nam quandoquidem turbis dicebat ſine periculo interrogatus, non ita magnum erat veritatem dicere; mirabile autem eſt nunc, quod in ampliori periculo conſtitutus neque negat, neque contraria dicit prioribus: ſequitur enim: *Ille autem dixit eis: Lutum poſuit mihi ſuper oculos meos, & lavi, & video*. Hoc autem ad eos qui iam audierant ſuccinctius loquitur: non (1) enim dixit nomen dicentis, neque quoniam dixit mihi, *Vade, & lava*; ſed confeſtim: *Lutum mihi poſuit ſuper oculos, & lavi, & video*: & ſic contrarium paſſi ſunt eius quod volebant: duxerunt enim eum ut negaturum, ſed ab eo certius didicerunt.

Sequitur: *Dicebant ergo ex phariſais*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Non omnes, ſed quidam: iam enim inungebantur quidam. Dicebant ergo nec videntes, nec inuncti: *Non eſt hic homo a Deo, qui ſabbatum non cuſtodit*. Ipſe potius cuſtodiebat qui ſine peccato erat: ſabbatum enim obſervare ſpiritualiter, eſt non habere peccatum; & hoc admonet Deus quando commendat ſabbatum Exod. xx. „ Omne opus ſervile non „ facietis. “ Quid ſit opus ſervile, a Domino audite, ſupra VIII. *Omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati*. Sed iſti ſabbatum carnaliter obſervabant, ſpiritualiter violabant. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi.) Malitioſe autem quod factum eſt ſilentes, æſtimatam prævaricationem in medium ferebant: non enim dicebant quoniam ſabbato curat, ſed quoniam ſabbatum non ſervat. Sequitur: *Alii dicebant: Quomodo poteſt homo peccator hac ſigna facere?* A ſignis enim inducebantur: ſed imbecilliter erant diſpoſiti: congruum enim erat oſtendere qualiter ſabbatum non ſolvitur; ſed nondum hanc habebant mentem quod Deus eſſet, ut poſſent reſpondere quoniam Dominus ſabbati hæc

ec it.

(1) *Al. deeſt* enim.

fecit. Nullus denique eorum audebat ea quæ volebat, maniſeſte dicere, ſed in ambiguitate: hi quidem propter improbabilitatem, alii vero propter amorem principatus. Sequitur: *Et ſchiſma erat inter eos*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Dies enim erat Chriſtus qui inter lucem & tenebras dividit. CHRYSOSTOMUS (homil. lvii.) Volentes autem qui dixerant, *Homo peccator non poteſt talia ſigna facere*, os aliorum obſtruere, eum qui ſuſcepit virtutis experientiam, in medium ducunt, ut non videantur ipſi (1) advocatione uti: unde ſequitur: *Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit tibi oculos?* THEOPHYLACTUS. Vide quomodo benevole quærunt: non enim dixerunt: Tu quid dicis de illo qui ſabbatum non obſervat? ſed miraculum commemorant: *Quomodo aperuit tibi oculos?* pene ipſum ſanatum concitantes; quaſi dicerent: Benefecit tibi, unde debes eum prædicare. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Vel quærebant quemadmodum hominem calumniarentur, ut eum ex ſynagoga eiicerent. Sed ille conſtanter quod ſentiebat expreſſit: unde ſequitur: *Ille autem dixit, quia Propheta eſt*. Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei Filium confitebatur; non mentitur tamen: ipſe enim Dominus de ſeipſo ait Luc. iv. „ Non eſt Propheta ſine honore „ niſi in patria ſua. “

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Quia phariſæi cæcum attonitum facere non valuerunt, ſed videbant eum cum omni propalatione benefactorem ſuum prædicantem, per parentes putabant Chriſti miraculum annihilare: unde dicitur: *Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuiſſet, & vidiſſet, donec vocaverunt parentes eius qui viderat*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Ideſt, cæcus (2) fuerat, & viderat. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Sed hæc eſt veritatis natura: per quæ putatur inſidias pati, per hæc fortior fit mendacium enim ſibi ipſi quidem obviat, & per ea per quæ lædere veritatem videtur, per ea clariorem eam oſtendit; quod & nunc factum eſt. Ne enim aliquis diceret quod vicini nihil certum dixerunt, ſed per quamdam aſſimilationem locuti ſunt, parentes in medium ducuntur, qui maxime ſuum filium cognoſcebant. Statuentes autem eos in medium, cum multo furore interrogant: unde ſequitur: *Et interrogaverunt eos, dicentes: Hic eſt filius veſter?* & non dicunt, Qui quandoque fuit cæcus, ſed *quem dicitis quia natus eſt cæcus*. (3) O iniqui! Quis pater eligeret talia mentiri de filio? Solum non dicunt, Quem vos feciſtis cæcum. Duobus autem his ad negationem eos inducere conantur, & in hoc quod dicunt, *Quem dicitis quia natus eſt cæcus*, & in hoc quod ſubdunt, *Quomodo ergo nunc videt?* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicant: Aut hoc falſum eſt quod nunc videat, aut primum quod cæcus fuerit; ſed conſtat hoc eſſe verum quod videt: falſum ergo fuit quod cæcum eum dicebatis. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Tribus ergo interrogationibus factis: ſi filius eorum eſt, ſi cæcus fuit, & qualiter vidit, duas confitentur: unde ſequitur: *Reſponderunt ergo eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quia hic eſt filius noſter, & quia cæcus natus eſt*. Tertiam autem abiiciunt: unde ſubdunt: *Quomodo autem nunc videat neſcimus, aut quis eius aperuit oculos nos neſcimus*. Et hoc etiam pro veritate factum eſt, ut nullus alius, ſed is qui curatus eſt, & qui dignus fide erat, hoc confiteretur: unde ſequitur: *Ipſum interrogate: ætatem habet, ipſe de ſe loquatur*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Quaſi dicant: Iuſte cogeremur loqui pro infante, quia ipſe pro ſe loqui non poſſet. Cæcum a nativitate novimus, ſed loquentem. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Qualiter ergo grati fuerint parentes, qui eorum quæ ſciebant quædam tacuerunt propter timorem Iudæorum? Sequitur enim. *Hæc dicebant parentes eius, quia timebant Iudæos*. Rurſus & hic opinionem Iudæorum, & mentem Evangeliſta inducit: unde ſequitur: *Iam enim conſpiraverant Iudæi ut ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Iam non erat malum fieri extra ſynagogam: illi expellebant, Chriſtus ſuſcipiebat.

Sequitur: *Propterea parentes eius dixerunt: Quia ætatem habet, ipſum interrogate*. ALCUINUS. In quo oſtendit Evangeliſta, illos non per ignorantiam, ſed propter metum talia reſpondiſſe. THEOPHYLACTUS. Imbecilliores enim filio erant, qui teſtis aderat intrepidus veritatis, illuminatos habens oculos intellectus a Deo.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Quia parentes miſerunt phariſæos ad illum qui curatus eſt, rurſus vocaverunt eum ſecundo: unde dicitur: *Vocaverunt ergo rurſus hominem qui cæcus fuerat*. Non autem maniſeſte dicunt, Nega quoniam Chriſtus te curavit; ſed ſub prætextu religionis ad hoc eum

(1) Al. Legis Nicolai adulatione. (2) Al. erat. (3) Al. O inquinati.

Digitized by Google

eum inducere volunt : unde ſequitur : *Da gloriam Deo*; quaſi dicant: Confitere quia hic nihil eſt operatus. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Nega quod accepiſti. Hoc plane non eſt Deo gloriam dare, ſed Deum potius blaſphemare. ALCUINUS. Sic autem volebant illum dare gloriam Deo, ut, ſicut & ipſi, Chriſtum diceret peccatorem : unde ſequitur : *Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt*. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Qualiter ergo non arguiſtis eum dicentem ſupra viii. *Quis ex vobis arguet me de peccato*? ALCUINUS. Sed ille ut neque pateret calumniæ, neque veritatem celaret, non dixit, Scio eum iuſtum: nam ſequitur: *Dicit ergo ille*: *Si peccator eſt, neſcio*. CHRYSOSTOMUS (homil. lvii.) Qualiter qui dixit, *Quoniam Propheta eſt*, nunc dicit: *Si peccator eſt neſcio*? Numquid modo timuit cæcus? Abſit; ſed voluit Chriſtum a rei teſtimonio, & non a ſua voce ab incuſatione eripere, & ſuam reſponſionem facere fide dignam ab accepto beneficio : unde ſubdit : *Unum ſcio, quia cæcus cum eſſem, modo video*; quaſi dicat: Nihil modo de hoc dico, utrum ſit peccator, ſed iterum dico quod manifeſte novi. Quia igitur nequiverunt evertere quod factum eſt, ad priores redeunt ſermones, rurſus modum curationis inquirentes; ſicut canes quidem venationem nunc huc, nunc illuc inveſtigantes : unde ſequitur : *Dixerunt ergo illi*: *Quid fecit tibi*? *Quomodo aperuit tibi oculos*? hoc eſt, numquid præſtigio aliquo? Non enim dixerunt, Qualiter vidiſti? ſed Qualiter aperuit oculos tibi? dantes occaſionem detrahendi contra eius operationem. Donec igitur res inquiſitione indigebat, cæcus remiſſe loquebatur; quia vero iam vicerat, audacter de reliquo eis loquitur: unde ſequitur: *Reſpondit eis*: *Dixi vobis iam, & audiſtis*; *quid iterum vultis audire*? quaſi dicat: Non attenditis ad ea quæ dicuntur: unde ultra non reſpondebo vobis inaniter interrogantibus, & non volentibus addiſcere, ſed cavillari quæ dicuntur : unde ſequitur : *Numquid & vos vultis diſcipuli eius fieri*? AUGUSTINUS (tract. xliv.) Quid eſt, *Numquid & vos*, niſi quia iam ego ſum, numquid & vos vultis? Iam video, ſed non invideo. Hæc loquebatur iam ſtomachans adverſus duritiam Iudæorum, & ex cæco videns, non ferens cæcos. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Itaque (1) forte quid eſt veritas, ita imbecille mendacium : nam veritas quidem & ſi deſpectos aſſumpſerit, claros eos facit, vel oſtendit; mendacium autem & ſi cum fortibus fuerit, imbecilles eos monſtrat.

Sequitur : *Maledixerunt ergo ei, & dixerunt*: *Tu diſcipulus eius ſis*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Maledictum eſt, ſi cor diſcutias, non ſi verba perpendas. Tale maledictum ſuper nos, & ſuper filios noſtros.

Sequitur: *Nos autem Moyſi diſcipuli ſumus*; *nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt Deus*. (2) Sed tunc ſciretis, quia per Moyſen prædictus eſt Deus : habetis enim Dominum dicentem ſupra v. *Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi*: *de me enim ille ſcripſit*, (3) Itane ſequimini ſervum, & dorſum ponitis contra Dominum? nam ſubditis : *Hunc autem neſcimus unde ſit*. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Ea quæ per viſum cognoſcitis, auditu minora æſtimatis: illa enim quæ noſſe vos dicitis, a progenitoribus audiſtis. Sed nonne fide dignior eſt qui certificavit quod a Deo venit per miracula, quæ non ſolum audiſtis, ſed vidiſtis? Unde ſequitur: *Reſpondit ille homo, & dixit eis*: *In hoc enim mirabile eſt, quia vos neſcitis unde ſit, & aperuit oculos meos*. Ubique ſignum inducit, quia hoc depravare non poterant, ſed ab eo convincebantur: & quia dixerant, quod homo peccator non poteſt talia ſigna facere, de cetero illorum aſſumit iudicium, propria verba eis in memoriam reducens : unde ſubdit : *Scimus autem quia peccatores Deus non audit*; quaſi dicat : Opinio hæc mea & veſtra communis eſt. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Adhuc tamen unctus loquitur: nam & peccatores exaudit Deus. Si enim non (4) exaudiret, fruſtra publicanus diceret Luc. xviii. „ Deus propitius eſto „ mihi peccatori: “ ex illa confeſſione meruit iuſtificationem, quomodo ipſe cæcus illuminationem. THEOPHYLACTUS. Vel dicendum eſt, quoniam quod dictum eſt, Deum non exaudire peccatores, hoc ſignificat quod facere miracula Deus peccatoribus non concedit. Cum vero veniam implorant de commiſſis, tranſlati ſunt de gradu peccantium ad ſtatum pœnitentium. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Et vide quod cum ſupra dixit, *Si peccator eſt neſcio*, non dubitans dixit : hic enim non ſolum a peccatis eum excuſat, ſed valde Deo placentem oſtendit: nam ſubdit: *Si quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit*. Non enim ſufficit Deum cognoſcere, ſed voluntatem eius facere. Deinde extollit quod fa-

(1) *Nicolai dilucidius* Ita forte quid &c. (2) *P. Nicolai habet* : Utinam ſciretis quia Moyſi locutus eſt Deus! Tunc ſciretis &c. (3) *Al.* Itane ſequimini ſervum &c. (4) *A. d eſt* exaudiret.

factum eſt, dicens: *A ſæculo non eſt auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati*; quaſi dicat: Si confitemini quoniam Deus peccatores non audit, hic autem miraculum fecit, & tale quale nullus hominum fecit; manifeſtum eſt virtutem qua hoc fecit, maiorem eſſe quam quæ eſt ſecundum hominem virtus: unde ſubdit: *Niſi eſſet hic a Deo, non poſſet facere quidquam*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Libere, conſtanter, veraciter. Hæc enim quæ facta ſunt a Domino, a quo fierent niſi a Deo? Aut quando a diſcipulis talia fierent, niſi in eis Dominus habitaret? CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Quia ergo veritatem (1) locutus, in nullo confuſus eſt; quando maxime admirari eum oportebat, tunc eum condemnant: ſequitur enim: *Reſponderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus; & tu doces nos?* AUGUSTINUS (tract. xliv.) Quid eſt *totus*? Cum oculis clauſis. Sed qui aperuit oculos, ſalvat & totum. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii.) Vel dicunt, *Totus*; ac ſi dicant: A prima ætate in peccatis es. Hic igitur eius cæcitatem exprobrant, oſtendentes quod propter peccata factus eſt cæcus; quod rationem non habebat. Donec ergo expectabant eum negaturum eſſe, fide dignum eſſe putabant; ſed nunc eum eiiciunt: unde ſequitur: *Et eiecerunt eum foras*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ipſi illum magiſtrum fecerant, ipſi ut diſcerent toties interrogaverunt, & ingrati docentem proiecerunt. BEDA. Solet enim maiorum conſuetudo a minoribus aliquid diſcere dedignari.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Qui propter veritatem, & Chriſti confeſſionem (2) iniuria opprimuntur, hi maxime honorantur; quod in cæco factum eſt: eiecerunt enim eum ex templo Iudæi, & invenit eum Dominus templi, & eum ſuſcepit ſicut agonotheta athletam multum laborantem, (3) & coronavit: unde dicitur: *Audivit Ieſus quia eiecerunt eum foras, & cum inveniſſet eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei?* Oſtendit autem Evangeliſta quoniam propter hoc venit Ieſus ut ei loqueretur. Interrogat autem non ignorans, ſed volens ſeipſum notum facere, & oſtendens quoniam multum appretiatur eius fidem; quaſi dicat: Plebs conviciata eſt mihi, ſed nulla mihi eſt cura illorum: unius cura eſt ut tu credas. Melior eſt faciens voluntatem Dei, quam decies mille iniqui. HILARIUS VI. de Trin. (circa finem.) Si autem ſola Chriſti qualiſcumque confeſſio fidei eſſet conſummatio, dictum fuiſſet, Tu credis in Chriſtum? Sed quia hæreticis pene omnibus hoc nomen in ore eſſet futurum ut Chriſtum confiterentur, & Filium tamen negarent, id quod proprium Chriſto eſt, ad fidem poſcitur, id eſt ut credatur in Dei Filium. Credidiſſe autem in Dei Filium quid proficit, ſi credatur in creaturam, cum a nobis fides in Chriſto non creaturæ Dei, ſed Filii Dei poſtuletur? CHRYSOSTOMUS (homil. lviii.) Nondum autem cæcus Chriſtum noverat, cæcus enim erat antequam veniret ad Chriſtum, & poſt curationem a Iudæis circum trahebatur: unde ſequitur: *Reſpondit ille, & dixit: Quis eſt, Domine, ut credam in eum?* Deſiderantis, & valde inquirentis animæ verbum eſt. Pro quo tot diſputavit, hunc ignorat, ut diſcas in eo veritatis amorem. (4) Non autem dixit ei Dominus, Ego ſum qui curavi te; ſed medie adhuc loquitur: unde ſequitur: *Et vidiſti eum*. THEOPHYLACTUS. Hoc autem dicit, ut reducat ei in memoriam ſanitatem, & quia ab ipſo virtutem videndi acceperat. Attende autem, (5) quoniam qui loquebatur, ex Maria natus eſt, & ipſe idem eſt Dei Filius, non alius, & alius ſecundum errorem Neſtorii: unde ſequitur: *Et qui loquitur tecum, ipſe eſt*. AUGUSTINUS (tract. xliv.) Modo lavat faciem cordis eius. Denique iam facie lota cordis, & mundata conſcientia, agnoſcit illum non Filium hominis tantum, quod ante crediderat, ſed iam Filium Dei, qui carnem ſuſceperat: unde ſequitur. *At ille ait: Credo, Domine*. Parum eſt credere; vis videre qualem credat? *Et procidens adoravit eum*. BEDA a. In quo poſſunt ſumere exemplum, ut non erecta cervice quis Dominum roget; ſed ſupplex in terram proſtratus eius miſericordiam imploret. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Per (6) hoc igitur eius divinam virtutem oſtendit, verbo opus adiungens. Dominus autem illum ferventiorem

circa

(1) Al. locutus eſt, in nullo confeſſus eſt &c. (2) Al. Iniuriam opprimunt. (3) Legit Nicolai & coronatum. (4) Al. nondum dixit. (5) Al. *omittitur* quoniam. (6) Al. Per hoc igitur eius divinam virtutem oſtendens, & verbo opus adiungens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut in Gloſſa refertur, ſed in Bedæ Commentario non occurrit.

Digitized by Google

crca fidem fecit, & eos qui eum ſequebantur, erexit: unde ſequitur: *Et dixit eis Ieſus: In iudicium ego in hunc mundum veni.* AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Dies enim erat inter lucem & tenebras diſcurrens. Recte autem ſubditur: *Ut qui non vident, videant*: quia de tenebris liberat. Sed quid eſt quod ſequitur, *Et qui vident, cæci fiant?* Audi quod ſequitur: commoti ſunt enim phariſæi quidam ex verbis iſtis: unde ſequitur: *Et audierunt quidam ex phariſæis qui cum ipſo erant, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci ſumus?* Hoc enim eos movebat, *Et qui vident, cæci fiant*. Sequitur: *Dixit ergo eis Ieſus: Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum*; id eſt, ſi vos cæcos diceretis, & ad medicum recurreretis. *Nunc vero quia dicitis, Videmus, peccatum veſtrum manet*: quia enim dicendo, *Videmus*, medicum non quæritis, in cæcitate veſtra manebitis. Hoc ergo quod paulo ante dixit: *Ego veni, ut qui non vident videant*; id eſt, qur ſe non videre confitentur, & medicum quærunt, ut videant: *& qui vident cæci fiant*; id eſt, qui ſe putant videre, & medicum non quærunt, in ſua cæcitate permaneant. Ergo iſtam diſcretionem vocavit iudicium, cum ait: *In iudicium veni in hunc mundum*. Non illud iudicium iam intulit mundo quo de vivis, & mortuis in fine ſæculi iudicabit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Vel aliter. *In iudicium* dixit, id eſt in maius ſupplicium, oſtendens quoniam qui condemnaverunt eum, ipſi ſunt qui condemnati ſunt. Quod autem dicit, *Ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant*, idem eſt quod Paulus dicit Rom. IX. quod „ Gentes quæ non quærebant iuſtitiam, invenerunt iuſtitiam, quæ „ eſt ex fide Chriſti; Iſrael autem perſequens legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ „ non pervenit. " THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Ecce qui a nativitate non viderat, iam videt (1) anima, & corpore; qui vero videre videntur, excæcati ſunt intellectu. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII.) Sunt enim duæ viſiones, & duæ cæcitates, ſcilicet ſenſibilis, & intellectualis. Illi autem ad ſenſibilia (2) inhiabant ſolum, & de ſenſibili ſolum verecundabantur cæcitate: unde oſtendit eis quod melius eſſet eos eſſe cæcos quam ſic videntes; propter quod dicit: *Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum*, quia tolerabilius fieret vobis ſupplicium. *Sed nunc dicitis, quia videtis*. THEOPHYLACTUS. Non conſiderantes factum in cæco miraculum, non eſtis digni venia, quaſi ex viſis miraculis ad fidem non attracti. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Hoc igitur quod æſtimabant eſſe magnam laudem, oſtendit quod eis fert ſupplicium; & ſimul conſolatus eſt eum qui a nativitate fuerat cæcus de corporali cæcitate. Non autem ſine cauſa Evangeliſta dicit, quod *audierunt hoc quidam ex phariſæis qui cum ipſo erant*; ſed ut rememoretur quoniam iſti illi erant qui prius reſtiterant Chriſto, deinde eum lapidare voluerunt. Erant enim quidam ſuperficie tenus ſequentes, & facile in contrarium tranſmutabantur. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. *Si cæci eſſetis*, id eſt inſcii Scripturarum, nequaquam tam grande vobis peccatum incumberet, tamquam ignorantia peccantibus: nunc vero quia prudentes vos, atque legiſperitos aſſeritis, per vos ipſos condemnabiles eſtis.

CAPUT X.

(a) AMen amen dico vobis: qui non intrat per oſtium in ovile ovium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt, & latro; qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ovium. Huic oſtiarius aperit, & oves vocem eius audiunt. Et proprias oves vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oves emiſerit, ante eas vadit; & oves illum ſequuntur, quia ſciunt vocem eius. Alienum autem non ſequuntur, ſed effugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis Ieſus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

(b) Dixit ergo eis iterum Ieſus: Amen amen dico vobis, quia ego ſum oſtium ovium. Omnes autem quotquot venerunt, fures ſunt, & latrones; ſed non audierunt eos oves. Ego ſum oſtium. Per me ſi quis introierit, ſalvabitur, & ingredie-

(1) *Al.* anima in corpore. *Nicolai* in anima, & in corpore. (2) *Al.* inhiant.

dietur, & egredietur, & paſcua inveniet. Fur non venit, niſi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.

(c) Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ovibus ſuis. Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupus rapit, & diſpergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt, & non pertinet ad eum de ovibus.

(d) Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oves meas, & cognoſcunt me meæ. Sicut novit me Pater, & ego agnoſco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo quæ non ſunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus paſtor. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam. Nemo tollit eam a me; ſed ego pono eam a meipſo. Poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Diſſenſio iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos. Dicebant autem multi ex ipſis: Dæmonium habet, & inſanit: Quid eum auditis? Alii dicebant: Hæc verba non ſunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium poteſt cæcorum oculos aperire?

(e) Facta ſunt autem encænia in Hieroſolymis, & hiems erat; & ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quouſque animam noſtram tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Reſpondit eis Ieſus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non eſtis ex ovibus meis. Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me: & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quiſquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt; & nemo poteſt rapere de manu Patris mei. Ego, & Pater unum ſumus.

(f) Suſtulerunt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eum. Reſpondit eis Ieſus: Multa bona opera oſtendi vobis ex Patre meo. Propter quod eorum opus me lapidatis? Reſponderunt ergo Iudæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu, homo cum ſis, facis teipſum Deum. Reſpondit eis Ieſus: Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra: Quia ego dixi, Dii eſtis? Si illos dixit Deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura; quem Pater ſanctificavit, & miſit in mundum, vos dicitis, Quia blaſphemas, quia dixi, Filius Dei ſum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; ſi autem facio, etſi mihi non vultis credere, operibus credite; ut cognoſcatis, & credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre.

(g) Quærebant ergo eum apprehendere, & exivit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, & manſit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum. Omnia autem quæcumque dixit Ioannes de hoc, vera erant; & multi crediderunt in eum.

(a) CHRYSOSTOMUS (homil. lviii.) Quia Dominus de cæcitate Iudæorum diſputaverat, ne dicant: Non eſt ex noſtra cæcitate quod ad te non accedimus, ſed a te avertimur, ut erroneum fugientes; vult oſtendere quod non eſt erroneus, ſed paſtor, ponens ſigna latronis, & paſtoris. Et primo oſtendit quis eſt erroneus, & fur, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per oſtium in ovile ovium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt, & latro*. Hic autem & eos qui ante eum fuerunt, occulte inſinuat, & eos qui poſt eum futuri ſunt, Antichriſtum, & pſeudochriſtos. Oſtium autem Scripturas vocavit: hæ enim Dei cognitionem aperiunt, hæ oves cuſtodiunt, & lupos ſupervenire non permittunt, hæreticis introitum præcludentes. Qui ergo non Scri-

ptoris utitur, ſed aliunde aſcendit, hoc eſt aliam ſibi, & non legitimam viam facit, hic fur eſt. Dicit autem, *Aſcendit*, & non intrat, ad ſimilitudinem furis maceriam tranſcendere volentis, & periculoſe omnia agentis. Dicens autem, *Aliunde*, etiam ſcribas occulte inſinuavit, qui docebant mandata, & doctrinas hominum, & legem prævaricabantur. Si autem infra ſeipſum oſtium dicit, non oportet turbari: etenim paſtorem ſeipſum, & ovem differenter prædicat: quia enim adducit nos Patri, oſtium ſe dicit; quia vero procurat, paſtorem. AUGUSTINUS (tract. xlv.) Vel aliter. Multi ſunt, qui ſecundum quamdam vitæ huius conſuetudinem dicuntur boni homines, qui ea quæ in lege mandata ſunt quaſi obſervant, & Chriſtiani non ſunt, & plerumque ſe iactant ſicut phariſæi: *Numquid & nos cæci ſumus*? Quia vero omnia iſta quæ faciunt, & neſciunt ad quem finem referant, inaniter faciunt, Dominus de grege ſuo, & oſtio quo intratur ad ovile, ſimilitudinem poſuit, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per oſtium in ovile ovium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt, & latro*. Dicant ergo Pagani, vel Iudæi, vel Hæretici, Bene vivimus: ſi per oſtium non intrant, quid eis prodeſt? Ad hoc enim debet unicuique prodeſſe bene vivere, ut detur illi ſemper vivere: quia nec bene vivere dicendi ſunt qui finem bene vivendi vel cæcitate neſciunt, vel inflatione contemnunt. Non eſt autem cuiquam ſpes vera ſemper vivendi, niſi cognoſcat vitam, quod eſt Chriſtus, & per hanc ianuam intret in ovile. Quicumque ergo vult intrare ad ovile, per oſtium intret: non ſolum Chriſtum prædicet, ſed Chriſti gloriam quærat, non ſuam. Humilis autem ianua eſt Chriſtus; qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem eſſe, ut ſano capite poſſit intrare. Qui autem ſe non humiliat, ſed extollit, per maceriam vult aſcendere; ideo exaltatur, ut cadat. Quærunt ergo plerumque tales homines etiam perſuadere hominibus ut bene vivant, & Chriſtiani non ſint: per aliam partem volunt aſcendere, & rapere, & occidere. Tales ergo fures ſunt, quia quod alienum eſt, ſuum dicunt; latrones, (1) quia quod ſurantur occidunt. CHRYSOSTOMUS (homil. lviii.) Vidiſti qualiter deſcripſit latronem: intuere & paſtoris diffinitionem: ſequitur enim: *Qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ovium*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. xlix.) Intrat per oſtium qui intrat per Chriſtum, qui imitatur paſſionem Chriſti, qui cognoſcit humilitatem Chriſti; ut cum Deus factus ſit homo pro nobis, cognoſcat ſe homo non eſſe Deum, ſed hominem. Qui enim vult Deus videri, cum ſit homo, non imitatur illum qui cum Deus eſſet, homo factus eſt. Tibi autem non dicitur, Eſto aliquid minus quam es; ſed, Agnoſce quid es.

Sequitur: *Huic oſtiarius aperit*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Nihil prohibet oſtiarium vocare Moyſen: ille enim eſt cui eloquia Dei credita ſunt. THEOPHYLACTUS. Vel Spiritus ſanctus eſt oſtiarius, per quem Scripturæ reſeratæ nobis indicant Chriſtum. AUGUSTINUS (tract. xlvi.) Vel aliter. Oſtiarium ipſum Dominum debemus accipere: multo ſunt enim magis inter ſe diverſa in rebus humanis paſtor, & oſtium, quam oſtiarius, & oſtium; & tamen Dominus & paſtorem ſe dixit, & oſtium. Cur ergo non intelligamus ipſum & oſtiarium? Ipſe enim ſe aperit, qui ſeipſum exponit, Si aliam perſonam quæris oſtiarii, vide oſtiarium forte Spiritum ſanctum, de quo Dominus dicit infra xvi. *Ipſe vos docebit omnem veritatem*. Oſtium eſt Chriſtus, qui eſt veritas. Quis aperit oſtium niſi qui docet veritatem? Cavendum tamen eſt ne maior æſtimetur oſtiarius eſſe quam oſtium, quia in domibus hominum oſtiarius oſtio, non oſtium præponitur oſtiario. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Quia vero dicebant eum eſſe deceptorem, & hoc ex infidelitate ſui ipſorum (2) certificabant dicentes ſupra vii. *Quis principum credit in eum*? oſtendit nunc quod ex hoc quod non attendunt ei, ex ordine ovium excluduntur; unde ſequitur: *Oves vocem eius audiunt*. Si enim paſtoris eſt per legitimum intrare oſtium, per quod ipſe intravit; ab ovium congregatione ſe abſtrahunt qui ipſum non audiunt.

Sequitur: *Et proprias oves vocat nominatim*. AUGUSTINUS (tract. xlv.) Novit enim nomina prædeſtinatorum: unde diſcipulis ait Luc. xix. „ Gaudete quoniam nomina „ veſtra ſcripta ſunt in cælo. “

Sequitur, *Et educit eas*. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Oves educebat quando eas mittebat, non extra lupos, ſed in medio luporum. Videtur autem & de cæco occulte inſinuare: etenim illum eduxit vocans ex medio Iudæorum; (3) & vocem eius au-

(1) *Al.* quia non ſurantur. (2) *Al.* certificant. (3) *Al. Quod ſequitur*, & vocem eius audivit, *non habetur in quatuor exemplis ſupra iam relatis, præter Venetum ann. 1521. in quo tamen aliter velut verba Textus leguntur parentheſi incluſa hoc modo* (Et vocem eius audiunt.)

audivit. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Sed & quis alius oves emittit, niſi qui earum peccata dimittit, ut eum ſequi duris liberatæ vinculis poſſint? Sequitur enim: *Et cum proprias oves emiſerit, ante eas vadit.* GLOSSA *a*. Emittit ſiquidem eas de tenebris ignorantiæ ad lucem, dum ante eas vadit, quaſi in columna nubis, & ignis. CHRYSOSTOMUS (hom. lvIII.) Nimirum paſtores contrarium faciunt oves ſequentes; (1) ſed ipſe oſtendit ſe contrarium facere, quoniam oves deducit ad veritatem. AUGUSTINUS (tract. xlv.) Et quis eſt qui oves præceſſit niſi qui „ſurgens „ a mortuis iam non moritur, " Rom. VI. & Patri dixit infra XVII. *Quos dediſti mihi, volo ut ubi ego ſum & ipſi ſint mecum?*

Sequitur: *Et oves illum ſequuntur, quia ſciunt vocem eius; alienum autem non ſequuntur, ſed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum.* CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Alienos dicit eos qui circa Theodam, & Iudam, aut eos qui poſt hæc alios debent decipere, pſeudoapoſtolos: ut enim non dicatur unus illorum eſſe, per multa ſe ab eis ſeparat. Primo quidem per doctrinam Scripturarum, per quas Chriſtus ad ſe homines adducebat; illi vero ab eis homines abſtrahebant. Secundo per ovium obedientiam: nam in eum quidem non ſolum viventem, ſed etiam mortuum homines crediderunt; illos autem confeſtim reliquerunt. THEOPHYLACTUS. Significat etiam Antichriſtum, qui paululum decipiens, non obtinebit ſequaces poſt eius mortem. AUGUSTINUS (tract. xlv.) Sed quomodo ſolvetur iſta quæſtio? Audiunt vocem Chriſti quandoque non oves, audivit enim Iudas, ſed lupus erat: & non audiunt oves, aliqui enim eorum qui Chriſtum crucifixerunt, non audierunt, ſed oves erant. Sed dicet aliquis: Quando non audiebant, oves non erant: vox audita eos mutavit, & ex lupis oves fecit. Me autem adhuc movet quod per Ezechielem obiurgat Dominus paſtores, & dicit inter cetera de ovibus cap. XXXIV. „ Errantem non „ revocaſtis: " & errantem dicit, & ovem appellat. Non erraret, ſi vocem paſtoris audiret; ſed ideo erravit, quia vocem alieni audivit. Dico ergo: „ Novit Dominus „ qui ſunt eius: " II. Tim. II. (2) novit præſcitos, novit prædeſtinatos. Ipſi ſunt oves, aliquando ſe ipſi neſciunt; ſed paſtor novit eas: multæ enim oves foris ſunt, & multi lupi intus. De prædeſtinatis ergo loquitur. Eſt autem aliqua vox paſtoris in qua oves non audiunt alienos, in qua non oves non audiunt Chriſtum. Quæ eſt iſta vox? „ Qui perſeveraverit uſque in finem, „ hic ſalvus erit: " Matth. X. Hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus. Sequitur: *Hoc proverbium dixit eis Ieſus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.* Paſcit enim Dominus manifeſtis, exercet obſcuris. Cum autem duo audiunt verba Evangelii, unus impius, alter pius, & talia forte ſunt ut ambo non intelligant: unus dicit: Verum eſt quod dixit, & bonum eſt quod dixit; ſed nos non intelligimus: iſte, quia credit, iam pulſat; dignus eſt cui aperiatur, ſi pulſare perſiſtat: alius dicit, Nihil dixit; qui adhuc audiet Eſai. VII. „ Niſi credideritis, non in„ telligetis. "

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. lvIII.) Dominus attentiores volens Iudæos facere, manifeſtat quod ſupra dixerat: unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Ieſus: Amen amen dico vobis: ego ſum oſtium ovium.* AUGUSTINUS (tract. xlv.) Ecce (3) quod clauſum poſuerat, aperuit: ipſe eſt oſtium: intremus, & nos intraſſe gaudeamus.

Sequitur: *Omnes quotquot venerunt, fures ſunt, & latrones.* CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Non de Prophetis hoc dicit, ſicut hæretici dicunt, ſed de ſeditioſis: unde & laudans oves ſubiungit: *Sed non audierunt eos oves.* Nuſquam autem videtur laudare eos qui non obedierunt Prophetis; ſed eis detrahit vehementer. AUGUSTINUS (tract. xlv.) Intellige ergo. Quotquot venerunt præter me; non autem præter illum Prophetæ venerunt, quia cum illo venerunt qui cum verbo Dei venerunt, qui veraces fuerunt: quia ipſe Verbum, & Veritas venturus præcones mittebat; ſed eorum corda quos miſerat poſſidebat: carnem quippe ipſe accepit ex tempore qui eſt ſemper: *In principio* enim *erat Verbum*: ſupra I. Ante adventum autem eius, quo humilis venit in carne, præceſſerunt iuſti, ſic eum credentes venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit: tempora va-

(1) *Al.* *omittitur* ſed. (2) *Al.* *omittitur* novit præſcitos. (3) *Al.* Ecce oſtium quod clauſum poſuerat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Interlinealis.

riata ſunt, non fides: eadem enim fides utroſque coniungit, & eos qui venturum eſſe, & eos qui veniſſe crediderunt. Quotquot ergo præter illum venerunt, fures fuerunt, & latrones; ideſt, ad furandum, & occidendum venerunt. *Sed non audierunt eas oves*, illi ſcilicet de quibus dictum eſt II. Tim. II. „ Novit Dominus qui ſunt eius. " Eos ergo non audierunt oves in quibus non erat vox Chriſti, errantes, vana fingentes, miſeros ſeducentes. Quare autem ſe oſtium dixerit, aperit ſubdens: *Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit ſalvabitur*. ALCUINUS. Quaſi dicat: Illos non audiunt oves, ſed me audiunt: quia ego ſum oſtium, & qui per me non fictus, ſed verus introierit, perſeverando ſalvabitur. THEOPHYLACTUS. Educit autem ad paſcua Dominus oves per oſtium: unde ſequitur: *Et ingredietur, & egredietur, & paſcua inveniet*. Quæ ſunt autem hæc paſcua niſi delectatio futura, & requies in quam nos Dominus introducit? AUGUSTINUS (tract. xlv.) Sed quid eſt quod dicit, *Ingredietur, & egredietur*? Ingredi quippe in Eccleſiam (1) per oſtium Chriſtum, valde bonum eſt; exire autem de Eccleſia non eſt bonum. Poteſt ergo dici ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus; egredi autem, quando exterius aliquid operamur, ſecundum illud Pſal. CIII. „ Exibit homo „ ad opus ſuum." THEOPHYLACTUS. Vel ingredi dicitur cui eſt curæ homo interior; egredi vero qui hominem exteriorem, id eſt membra quæ ſunt ſupra terram, in Chriſto mortificat: hic enim paſcua in futuro reperiet ſæculo. CHRYSOSTOMUS (homil. lviii.) Vel hoc dicitur propter Apoſtolos, qui (2) cum audacia introierunt, & exierunt, ut totius orbis terrarum facti domini; & nullus eos eiicere valuit: & nutrimentum habuerunt. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Sed plus me delectat quod ipſe quodammodo nos admonuit, cum ſecutus adiungit: *Fur non venit niſi ut furetur*. ALCUINUS. Quaſi dicat: Merito oves non audiunt vocem furis, quia non venit fur niſi ut furetur, alienam rem ſibi uſurpando, non de præceptis Chriſti ſuos ſectatores inſtruens, ſed ſuis exemplis eos vivere ſuadens: unde ſubditur: *Et mactet*, mala doctrina retrahendo a fide, *& perdat*, in æterna damnatione. Illi ergo furantur, & occidunt.

Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant. AUGUSTINUS (tract. xlv.) Videtur mihi dixiſſe, *Ut vitam habeant* ingredientes, hoc eſt per fidem, quæ per dilectionem operatur, per quam fidem in ovile ingrediuntur, ut vivant quia „ iuſtus ex „ fide vivit: " Rom. I. *Et abundantius habeant*, ſcilicet egredientes, ſcilicet quando veri fideles moriuntur, & abundantius habent vitam, ubi numquam deinde moriuntur. Quamvis ergo & hic in ipſo ovili non deſint paſcua, invenient tamen paſcua ubi ſaturentur, qualia invenit cui dictum eſt Luc. XXIII. „ Hodie mecum eris in para„ diſo. " GREGORIUS ſuper Ezech. in hom. XIII. *Ingredietur* ergo ad fidem, *egredietur* (3) ad ſpeciem; *paſcua* vero *inveniet* in æterna ſatietate. CHRYSOSTOMUS (hom. lviii.) Quod autem dicit, *Fur non venit niſi ut furetur, & mactet, & perdat*, de ſeditioſis dicit: quod ad litteram eſt factum, omnibus occiſis, & perditis qui eos ſequebantur; & ſic etiam præſenti vita eos privaverunt. Ego autem veni pro ſalute ovium, *ut vitam habeant, & abundantius habeant* in regno cælorum: & hæc eſt tertia differentia, qua ſe diſcernit a pſeudoprophetis. THEOPHYLACTUS. Myſtice autem fur diabolus eſt, qui venit tentando ut furetur per cogitationes illicitas, & mactet per conſenſum, & deinde per opera deſtruat.

(c) AUGUSTINUS (tract. xlvi.) Aperuit Dominus duas res quas quodammodo clauſas propoſuerat. Primo quidem ſcimus quia oſtium ipſe eſt; nunc autem oſtendit quia paſtor eſt, dicens: *Ego ſum paſtor bonus*. (Tract. xlvii.) Supra autem dixerat paſtorem intrare per oſtium. Si ergo ipſe eſt oſtium, quomodo per ſeipſum intrat? Sicut ergo ipſe per ſeipſum novit Patrem, nos autem per illum; ſic intrat in ovile per ſeipſum, nos autem per ipſum: nos, quia Chriſtum prædicamus, per oſtium intramus; Chriſtus autem ſeipſum prædicat: lumen enim & alia demonſtrat, & ſeipſum. (Tract. xlvi.) Si autem præpoſiti Eccleſiæ, qui filii ſunt, paſtores ſunt; quomodo unus paſtor eſt, niſi quia ſunt illi omnes unius membra paſtoris? (Tract. xlvii.) Et quidem (4) quod paſtor eſt, dedit & membris ſuis: nam & Petrus paſtor, & ceteri Apoſtoli paſtores, & omnes boni Epiſcopi: oſtium vero nemo noſtrum ſe dicit: hoc ſibi ipſe proprie tenuit. Non autem adderet, *Bonus*, niſi eſſent & paſtores mali:

(1) *Al.* per oſtium ipſum, valde &c. (2) *Al.* cum otio. (3) *Al.* ad ſpem. (4) *Al.* qui paſtor eſt, dedit membris ſuis.

Digitized by Google

li: ipſi ſunt fures, & latrones, aut certe ut multum mercenarii. GREGORIUS in homil. (XIV. in Evang.) Atque eius bonitatis formam, quam nos imitemur, adiungit dicens: *Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ovibus ſuis*. Fecit quod monuit, oſtendit quod iuſſit, pro ovibus ſuis animam ſuam poſuit, ut in ſacramento noſtro corpus ſuum, & ſanguinem verteret, & oves quas redemerat carnis ſuæ alimento ſatiaret. Oſtenſa eſt nobis de contemptu mortis via quam ſequamur, appoſita forma cui imprimamur. Primum nobis eſt exteriora noſtra miſericorditer ovibus eius impendere; poſtremum vero, ſi neceſſe ſit, etiam in mortem animam noſtram pro eiſdem ovibus miniſtrare. Qui autem non dat pro ovibus ſubſtantiam ſuam, quando pro his daturus eſt animam ſuam? AUGUSTINUS (tract. XLVII.) Non autem ſolus Chriſtus hoc fecit; & tamen ſi illi qui fecerunt, membra eius ſunt, idem ipſe unus hoc fecit: ipſe enim potuit facere ſine illis, illi ſine illo non poterant. AUGUSTINUS (de Verb. Dom. ſerm. L.) Omnes tamen paſtores boni fuerunt, non ſolum quia ſanguinem fuderunt, ſed quia pro ovibus fuderunt: non enim fuderunt elatione, ſed caritate: nam & apud hæreticos, qui propter iniquitates, & errores ſuos aliquid moleſtiarum perpeſſi fuerunt, nomine martyrii ſe iactant, ut hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi ſunt. Non autem omnes qui corpora ſua in paſſione etiam ignibus tradunt, æſtimandi ſunt ſanguinem fudiſſe pro ovibus, ſed potius contra oves: dicit enim Apoſtolus I. Corinth. XIV. „ Si tradidero corpus meum ita „ ut ardeam, caritatem autem non ha„ beam, nihil mihi prodeſt. “ Quomodo autem habet vel exiguam caritatem, qui etiam (1) convictus non amat unitatem? quam Dominus commendans, noluit multos appellare paſtores, ſed paſtorem unum, dicens: *Ego ſum paſtor bonus*. CHRYSOSTOMUS (hom. LIX.) Sic igitur de cetero Dominus de paſſione ſua diſputabat, oſtendens quoniam pro ſalute fieret mundi, & non invitus in hanc venit. Deinde rurſus oſtendit ſigna paſtoris, & mercenarii, cum dicit: *Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit*. GREGORIUS (ut ſupra.) Sunt enim nonnulli qui dum plus terrenam ſubſtantiam quam oves diligunt, merito nomen paſtoris perdunt: non enim paſtor, ſed mercenarius vocatur qui non pro amore intimo oves dominicas, ſed ad temporales mercedes paſcit. Mercenarius quippe eſt qui paſtoris locum tenet, ſed lucrum animarum non quærit, terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XLIX.) Aliud ergo quærit in Eccleſia, non Deum quærit: ſi Deum quæreret, caſtus eſſet, quia legitimum maritum anima Deum habet: quiſquis a Deo præter Deum aliquid quærit, non caſte Deum quærit. GREGORIUS in hom. (ut ſupra.) Utrum vero paſtor ſit, vel mercenarius, cognoſci veraciter non poteſt, ſi occaſio neceſſitatis deeſt: tranquillitatis enim tempore plerumque ad gregis cuſtodiam ſicut verus paſtor, ſic etiam mercenarius ſtat; ſed lupus veniens indicat quo quiſque animo ſuper gregis cuſtodiam ſtabat. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XLIX.) Lupus autem diabolus eſt, & qui illum ſequuntur: nam dictum eſt Matth. VII. quod induti quidam pellibus ovium, intus ſunt lupi rapaces. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XLVI.) Ecce lupus ovis guttur apprehendit, diabolus fideli adulterium perſuaſit, excommunicandus eſt; ſed excommunicatus inimicus erit, inſidiabitur, nocebit cum potuerit: unde taces, non increpas: lupum venientem vidiſti, & fugiſti, corpore ſtetiſti, animo fugiſti: affectiones enim noſtræ motus animorum ſunt: lætitia animi diffuſio eſt, triſtitia autem contractio, cupiditas animi progreſſio, timor animi fuga eſt. GREGORIUS in homil. (XIV. in Evang.) Lupus etiam ſuper oves venit cum quilibet iniuſtus, & raptor fideles quoſque, atque humiles opprimit. Sed is qui paſtor eſſe videbatur, & non erat, reliquit oves, & fugit: quia dum ſibi ab eo periculum metuit, reſiſtere eius iniuſtitiæ non præſumit. Fugit autem non murando locum, ſed ſubtrahendo ſolatium. Sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur: quia dum ſolum exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur: unde ſubditur: *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt, & non pertinet ad eum de ovibus*. Sola ergo cauſa eſt ut mercenarius fugiat, *quia mercenarius eſt*; ac ſi dicat: Stare in periculo ovium non poteſt qui in eo quod ovibus præeſt, non oves diligit, ſed lucrum terrenum quærit; & ideo opponere ſe contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat. AUGUSTINUS (tract. XLVI.)

Si

(1) Al. coniunctus.

Digitized by Google

Si autem Apoſtoli paſtores fuerunt, non mercenarii, quare fugiebant quando perſecutionem patiebantur? Et hoc Domino dicente Matth. x. „Si vos perſecuti fuerint, „ fugite." Pulſemus; aderit qui aperiet. AUGUSTINUS ad Honoratum (epiſt. clxxx.) Fugiant ergo omnino de civitate in civitatem ſervi Chriſti, miniſtri verbi, & ſacramenti eius, quando eorum quiſquam (1) ſpecialiter a perſecutoribus quæritur, ut ab aliis qui non ita requiruntur non deſeratur Eccleſia. Cum autem omnium, ideſt Epiſcoporum, & clericorum, & laicorum eſt commune periculum, hi qui aliis indigent, (2) non deſerantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes tranſeant, aut qui habent remanendi neceſſitatem, non relinquantur ab eis per quos eorum eccleſiaſtica eſt implenda neceſſitas. Tunc ergo de locis in quibus ſumus, premente perſecutione, fugiendum eſt Chriſti miniſtris, quando ibi aut plebs Chriſti non fuerit cui miniſtretur, aut poteſt impleri per alios neceſſarium miniſterium, quibus eadem non eſt cauſa fugiendi. Cum autem plebs manet, & miniſtri fugiunt, miniſteriumque ſubtrahitur; quid erit niſi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus non eſt cura de ovibus? AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xlvi.) In bonis ergo nominantur oſtium, oſtiarius, paſtor, & oves; in malis fures, & latrones, mercenarii, lupus. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. xlix.) Diligendus eſt paſtor, cavendus latro, tolerandus mercenarius. Tamdiu enim eſt utilis mercenarius, quamdiu non videt lupum, furem, vel latronem: cum autem viderit, fugit. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xlvi.) Nec enim mercenarius diceretur, niſi acciperet a conducente mercedem. (3) Filii æternam hereditatem patris patienter expectant, mercenarius temporalem mercedem conducentis feſtinanter exoptat; & tamen per linguas utrorumque divina Chriſti gloria diffamatur. Inde ergo lædit unde mala facit, non unde bona dicit: botrum carpe, ſpinam cave: quia botrus aliquando de radice vitis exortus, pendet in ſpinis: multi quippe in Eccleſia commoda terrena ſectantes, Chriſtum prædicant, & per eos vox Chriſti auditur; & ſequuntur oves, non mercenarium, ſed vocem paſtoris per mercenarium.

(d) CHRYSOSTOMUS (homil. lix.) Duos ſuperius malos præmiſit Dominus: unum qui furatur, & mactat, & rapit: alterum qui non prohibet: per illum ſeditioſos inſinuans, per hunc Iudæorum magiſtros confundens, & non procurantes creditas oves. Sed ab utriſque ſeipſum Chriſtus diſtinxit: ab illis quidem qui ad lædendum venerunt in hoc quod dixit, *Veni ut vitam habeant*; ab his qui contemnunt luporum rapinas, ex eo quod pro ovibus animam ponit; & ideo quaſi concludens ſubdit: *Ego ſum paſtor bonus*. Sed quia ſuperius dixerat, quod oves paſtoris vocem audiunt, & ſequuntur eum; ne quis dicat, Quid ergo dicis de his qui tibi non credunt? conſequenter ſubdit: *Et cognoſco oves meas, & cognoſcunt me meæ*: quod & Paulus oſtendit dicens Rom. xi. „Non repellit Dominus ple„bem ſuam, quam præſcivit." GREGORIUS in hom. (xiv. in Evang.) Ac ſi aperte dicat: Diligo oves meas, & ipſæ me diligentes obſequuntur: qui enim veritatem non diligit, adhuc minime cognovit. THEOPHYLACTUS. Hinc autem differentiam mercenarii, & paſtoris (4) elicias: nam mercenarius ignorat oves, quia raro viſitat eas; paſtor vero cognoſcit oves proprias, tamquam erga eas ſolicitus. CHRYSOSTOMUS (homil. lix.) Deinde ut non æſtimes parem menſuram cognitionis Chriſti, & ovium, conſequenter ſubdit: *Sicut novit me Pater, & ego cognoſco Patrem*; quaſi dicat: Ita certiſſime ipſum ſcio, ſicut ipſe me. Hic ergo eſt par cognitio, ibi non: nam ſequitur: *Et animam meam pono pro ovibus meis*. GREGORIUS in hom. (ut ſupra.) Ac ſi aperte dicat: In hoc conſtat quia cognoſco Patrem, & cognoſcor a Patre, quia *animam meam pono pro ovibus meis*; ideſt, ea caritate qua pro ovibus meis morior, quantum Patrem diligam, oſtendo. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Hoc etiam dicit, oſtendens quod non eſt erroneus: quia & Apoſtolus quando ſeipſum voluit oſtendere verum eſſe magiſtrum, contra pſeudoapoſtolos induxit rationem a periculis, & mortibus. THEOPHYLACTUS. Seductores enim non expoſuerunt animam ſuam pro ovibus, ſed ſicut mercenarii deſeruerunt illos qui eos ſequebantur; Dominus autem ut non caperentur, dixit infra xviii. *Sinite hos abire*. GREGORIUS (hom. xiv. ut ſupra.) Quia vero non ſolum Iudæam, ſed etiam Gentilitatem redimere venerat, adiungit: *Et alias oves habeo quæ non ſunt ex hoc ovili*. AUGUSTINUS de Verb. Dom.

(1) *Al.* ſpiritualiter. (2) *Al.* non deſiderantur. (3) *Al.* Filii etenim hereditatem &c. (4) *Al.* eliciens. *Nicolai* elicere, vel dignoſcere poſſis.

Digitized by Google

Dom. (ſer. I.) Loquebatur enim primo de ovili de genere carnis Iſrael; erant autem alii de genere fidei ipſius Iſrael: extra erant, adhuc in Gentibus erant, prædeſtinati, nondum congregati. Non ergo ſunt de hoc ovili, quia non ſunt de genere carnis Iſrael; ſed erunt de hoc ovili: nam ſequitur: *Et illas oportet me adducere*. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Oſtendit utroſque diſperſos, & paſtores non habentes. Sequitur: *Et vocem meam audient*; ac ſi dicat: Quid miramini ſi hi me ſunt ſecuturi, & vocem meam audituri, quando alios videbitis me ſequentes, & vocem meam audientes? Deinde & futuram eorum prænuntiat unionem: unde ſubdit: *Et fiet unum ovile, & unus paſtor*. GREGORIUS in hom. (ubi ſupra.) Quaſi ex duobus gregibus unum ovile (1) efficit, quia Iudaicum, & Gentilem populum in ſua fide coniungit. THEOPHYLACTUS. Idem namque omnibus eſt baptiſmi ſignaculum, unus paſtor Verbum Dei. Attendant ergo Manichæi, quoniam unum ovile, & unus paſtor eſt novi, & veteris teſtamenti. AUGUSTINUS (tract. xlvii.) Quid ergo eſt, „ Non ſum „ miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus „ Iſrael: " Matth. xv. niſi quia præſentiam ſuam corporalem non exhibuit niſi populo Iſrael; ad Gentes autem non perrexit ipſe, ſed miſit? CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Hoc autem verbum *oportet*, quod hic poſitum eſt, non neceſſitatis eſt demonſtrativum, ſed eius quod omnino fiet. Quia autem alienum dicebant eum a Patre, ſubiungit: *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam*. AUGUSTINUS (tract. xlvii.) Ideſt, quia morior, ut reſurgam: cum magno enim pondere dictum eſt, *Ego pono*. Non glorientur Iudæi: (2) ſævire poterunt: ſi ego noluero ponere animam meam, quid ſæviendo facturi ſunt? THEOPHYLACTUS. Dilexit autem Pater Filium, non tamquam ſtipendia mortis pro nobis ſuſtinendæ, dilectionem ſuam ei tribuens, ſed quaſi ſuæ quidditatis proprietatem in genito intuens, dum ex eadem caritate pro nobis voluit mortem ſubire. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Vel utitur hic condeſcenſione; quaſi dicat: Etſi nihil aliud eſſet, hoc ſuaſit mihi amare vos, quod vos ita amamini a Patre ut ego etiam propter hoc diligar ab eo, quia pro vobis morior. Non autem a Patre antea non amabatur, & nos ſumus facti amoris eius cauſa. Similiter autem & hoc oſtendere vult, quoniam non invitus ad paſſionem venit: unde ſequitur: *Nemo tollit eam a me; ſed ego pono eam a meipſo*. AUGUSTINUS III. de Trin. *a*. (cap. xxxviii.) In quo demonſtravit quod nulla cauſa peccati uſque ad mortem carnis acceſſerit; ſed quia voluit, quando voluit, & quomodo voluit: unde ſequitur: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quia enim multoties conſiliabantur eum interficere, dicit, quoniam noiente eo inutilis erat hic labor. Ita enim habeo poteſtatem animam meam ponere ut nullus poſſit me inuito facere: quod in hominibus non eſt: nos enim non habemus poteſtatem aliter ponere, niſi interficiendo noſmetipſos; ipſe autem ſolus Dominus eſt ponendi eam. Hoc autem exiſtente vero, & illud conſtat, quod quandocumque voluerit, eam ſuſcipere poſſit: unde ſequitur: *Et poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*: in quo & reſurrectionem demonſtravit indubitabilem. Ut autem non æſtiment, cum eum interfecerint, derelictum a Patre, ſubiungit: *Hoc mandatum accepi a Patre meo*, ſcilicet ponendi animam, & ſumendi. Ex quo non eſt intelligendum, quod prius expectaverit audire, & opus ei fuerit diſcere; ſed voluntarium monſtravit proceſſum, & contrarietatis ad Patrem ſuſpicionem deſtruxit. THEOPHYLACTUS. Nihil enim aliud mandatum hic dicitur quam ea quæ ad Patrem concordia. ALCUINUS. Verbum enim non verbo accepit mandatum, ſed in Verbo unigenito Patris eſt omne mandatum. Cum autem dicitur Filius accipere quod ſubſtantialiter habet, non poteſtas minuitur, ſed generatio eius oſtenditur: Pater enim Filio, quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. THEOPHYLACTUS. Poſtquam autem de ſe ſublimia oſtenderat, mortis, & vitæ ſe principem exprimens, rurſum inducit humilia, ſic mira diſpoſitione utraque connectens ut nec minor, aut ſubditus Patri reputetur, nec Dei adverſarius, (3) ſed eius poteſtatis, & con-

(1) *Al.* effecit. (2) *Al.* ſævire poterunt (*item* potuerunt) ſi ego voluero ponere animam meam: quid ſæviendo facturi ſunt? (3) *Pro* ſed eiuſdem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a IV. de Trinit. cap. xiii.

& conſilii. Augustinus (tract. xlvii.) Per hoc autem quod dixit de anima ſua, inſtruimur contra Apollinariſtas, qui dicunt Chriſtum non habuiſſe animam humanam, ideſt rationalem. Quæramus autem quomodo Dominus animam ſuam ponit. Chriſtus enim eſt Verbum, & homo, ideſt Verbum, & anima, & caro. Chriſtus ergo ex eo quod Verbum eſt, ponit animam, & iterum ſumit eam; an ex eo quod anima humana eſt, ipſa ſe ponit, & iterum ipſa ſe ſumit; an iterum ex eo quod caro eſt, caro animam ponit, & iterum ſumit? Si autem dixerimus, quia Verbum Dei poſuit animam ſuam, & iterum ſumpſit eam: ergo aliquando anima illa ſeparata eſt a Dei Verbo. Mors enim corpus ab anima ſeparavit, a Verbo autem animam ſeparatam non dico. Si autem dixerimus, quia ipſa ſe anima poſuit, abſurdiſſimus ſenſus eſt: ſi enim a Verbo ſeparata non erat, a ſeipſa poterat ſeparari? Caro ergo ponit animam ſuam, & iterum ſumit eam, non tamen poteſtate ſua, ſed poteſtate inhabitantis carnem, ſcilicet Verbi. Alcuinus. Et quia lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comprehenderunt, ſubiungitur: *Diſſenſio itaque facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos. Dicebant autem multi ex ipſis: Dæmonium habet, & inſanit*. Chrysostomus (hom. lix.) Quia enim maiora erant quam ſecundum hominem ea quæ dicebantur, dæmonium eum habere dicebant. Sed quod dæmonium non habebat oſtendunt alii ab his quæ fecit: unde ſequitur: *Alii autem dicebant: Hæc verba non ſunt dæmonium habentis. Numquid dæmonium poteſt cæcorum oculos aperire?* quaſi dicant: Nec ipſa verba dæmonium habentis videntur. Si vero non ſuademini a verbis, ab operibus moveamini. Quia ergo Dominus eam quæ per res eſt (1) tribuerat demonſtrationem, ſilebat de reliquo: neque enim reſponſione erant digni. Sed & nos erudivit manſuetudinem, & longanimitatem omnem. Ipſi etiam ſeipſos compeſcebant, quando ab invicem diviſi altercabantur.

(e) Alcuinus. Audivimus patientiam Dei, & inter opprobria prædicationem ſalutis; ſed ipſi obdurati magis eum tentare quam ipſi obedire volebant: unde dicitur: *Facta ſunt autem encænia in Hieroſolymis*. Augustinus (tract. xlviii.) Encænia feſtivitas erat dedicationis templi: Græce enim Kenon (καινὸν) dicitur novum; quandocumque novum quid fuerit dedicatum, encænia vocantur. Chrysostomus (hom. lx.) Dicit enim diem ſecundum quam templum dedicatum eſt, redeuntibus eis a captivitate Babylonis. Theophylactus. Splendide ergo proſequebantur ſolemnitatem, veluti proprium decorem recuperante civitate poſt tam longam captivitatem. Alcuinus. Vel hæc dedicatio in memoriam illius erat dedicationis quam Iudas Machabæus fecit. Prima enim dedicatio a Salomone facta eſt tempore autumni; ſecunda a Zorobabel, & Ieſu ſacerdote, tempore veris; hæc autem tempore hiemali: unde ſequitur, *Et hiems erat*. Beda. Sub Iuda enim Machabæo ſtatutum legitur ut eadem dedicatio per omnes annos in memoriam ſolemnibus renovaretur officiis. Theophylactus. Tempus autem hiemis Evangeliſta exprimit, ad oſtendendum quod proximum eſſet tempus paſſionis: nam in vere ſequenti paſſus eſt Dominus; & ideo Hieroſolymis converſabatur. Gregorius I. Moral. (cap. ii.) Vel idcirco hiemis curavit tempus exprimere, ut ineſſe Iudæorum cordibus malitiæ frigus indicaret. Chrysostomus (hom. lx.) In hac autem ſolemnitate Chriſtus cum multo ſtudio aderat: de reliquo enim Iudæam frequentabat, quia paſſio erat in ianuis: unde ſequitur: *Et ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis*. Alcuinus. Porticus Salomonis dicitur ubi Rex ille ad orandum ſtare conſueverat; & ideo ex eius nomine cognominabatur. Solent autem porticus quibus templum cingebatur, ex nomine templi vocari. Si autem Filius Dei in templo in quo caro brutorum animalium offerebatur, ambulare voluit, quanto magis noſtram orationis domum, in qua caro, & ſanguis eius conſecratur, viſitare gaudebit? Theophylactus. Satagas tu quoque, dum hiems imminet, ideſt vita præſens turbinibus iniquitatis concuſſa, ſpirituales encænias tui templi celebrare, ſemper renovando teipſum, & aſcenſiones in corde tuo diſponens: tunc Ieſus erit præſto tibi in porticu Salomonis, pacificum ſtatum tibi tribuens ſub tegmine proprio. In ſæculo autem futuro nemo renovationis ſolemnia perficere poterit. Augustinus (tract. xlviii.) Quia ergo Iudæi friguerant a diligendi caritate, & ardebant nocendi cupiditate, non accedebant proſequendo, ſed premebant perſequendo: unde ſequitur: *Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dixerunt ei: Quouſque animam noſtram tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam*,

Non

(1) *Al.* retribuerat,

Non veritatem deſiderabant, ſed calumniam præparabant. CHRYSOSTOMUS (homil. lx.) Opera enim eius in nullo incuſare valentes, captionem quamdam ex verbis cupiebant invenire. Et intuere perverſitatem illorum: nam cum per ſermonem erudit, dicunt ei, *Quod ſignum oſtendis?* cum autem per opera demonſtrat, dicunt ei: *Si tu es Chriſtus, dic nobis palam*: quaſi ſemper ad contrarium ſtantes. Sed & plenum odio erat quod dicunt, *Dic nobis palam*. Et nimirum ipſe palam omnia dicebat, in feſtivitatibus ſemper aſſiſtens, & nihil occulte loquebatur. Sed & adulationis verba præmittunt, dicentes: *Quouſque animam noſtram tollis?* ut ſcilicet eum provocantes, aliquam captionem inveniant. ALCUINUS. Cauſantur enim quod animos eorum incertos, & ſuſpenſos dimittendo tolleret, qui venerat ut animas ſalvaret. AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Quærebant autem audire a Domino, Ego ſum Chriſtus: & fortaſſe de Chriſto ſecundum hominem ſapiebant, ſed divinitatem Chriſti in Prophetis non intelligebant; & ſic ſi diceret, Ego ſum Chriſtus, ſecundum quod illi ſapiebant, de ſemine David, calumniarentur quod ſibi arrogaret regiam poteſtatem. ALCUINUS. Et ſic cogitabant eum tradere poteſtati præſidis ad puniendum, quaſi contra Auguſtum imperium uſurparet: quare Dominus ita temperavit reſponſionem ut etiam calumniatorum ora concluderet, & quia Chriſtus eſt, fidelibus panderet: & de homine quærentibus, divinitatis myſteria narrat: unde ſequitur: *Reſpondit eis Ieſus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quia enim ſimulabant a ſolo verbo ſe ſuaderi, qui a tot operibus non ſunt ſuaſi, arguit malitiam eorum, quaſi dicat: Si operibus non creditis, qualiter verbis credetis? Et quare non credant, oſtendit ſubdens: *Sed vos non creditis, quia non eſtis ex ovibus meis*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Hoc autem dixit, quia videbat eos ad ſempiternum interitum præbeſtinatos, non ad vitam æternam ſui ſanguinis pretio comparatos: oves enim ſunt credendo, paſtorem ſequendo. THEOPHYLACTUS. Poſtquam vero dixerat, *Non eſtis ex ovibus meis*, conſequenter induxit eos ut oves eius efficiantur, dicens: *Oves meæ vocem meam audiunt*. ALCUINUS. Ideſt, præceptis meis ex animo obediunt. *Et ego cognoſco eas*, ideſt eligo; *& ſequuntur me*, hic manſuetudinis, & innocentiæ viam incedendo, & poſt ad gaudia æternæ vitæ intrando: unde ſequitur: *Ego vitam æternam do eis*. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Iſta ſunt paſcua de quibus ſupra dixerat, *Et paſcua inveniet*. Bona paſcua vita æterna dicitur, ubi nulla herba areſcit, totum viret. Vos autem calumniam propterea quæritis, quia de vita præſenti cogitatis. Sequitur: *Et non peribunt in æternum*: ſubaudi tamquam eis dixerit: Vos peribitis in æternum, *quia non eſtis ex ovibus meis*. THEOPHYLACTUS. Sed quomodo videmus Iudam periiſſe? Quia non permanſit uſque ad finem. Chriſtus autem de perſeverantibus hoc dixit: nam ſi quis ſeparatur ab ovium grege, deſinens ſequi paſtorem, confeſtim incurrit periculum. AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Quare autem non pereant ſubdit; *Et non rapiet eas quiſquam de manu mea*: de illis enim ovibus de quibus dicitur II. Tim. ii. „ Novit Dominus qui ſunt eius, " nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus eſt de numero illorum qui pro eis novit quid dedit. HILARIUS VII. de Trin. (circa med.) Conſciæ poteſtatis hæc vox eſt; at vero ut in natura licet Dei, tamen ex Deo intelligenda ſit eius nativitas, ſubiecit: *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt*. Non occultat ex Patre eſſe ſe natum: quod enim a Patre accepit, accepit naſcendo, non poſtea; (1) tamen ex alio eſt dum accepit. AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Non enim creſcendo, ſed naſcendo æqualis eſt, qui ſemper natus eſt de Patre Filius, de Deo Deus. Hoc eſt ergo quod dedit mihi Pater, quod maius omnibus eſt, ut ſcilicet ſim Verbum eius, ut ſim unigenitus Filius eius, ut ſim ſplendor lucis eius. Ideo ergo nemo rapit oves meas de manu mea, quia nec de manu Patris mei: unde ſequitur: *Et nemo poteſt rapere de manu Patris mei*. Si manum intelligamus poteſtatem, una eſt Patris, & Filii poteſtas, quia una divinitas; ſi autem manum intelligamus Filium, manus Patris eſt ipſe Filius: quod non ita dictum eſt, tamquam Deus Pater habeat corporis membra, ſed quod per ipſum facta ſunt omnia. Nam ſolent & homines dicere manus ſuas eſſe alios homines per quos faciunt quod volunt. Aliquando & ipſum opus hominis manus hominis dicitur, quod ſit per manum; ſicut dicitur quiſque agnoſcere manum ſuam, cum id quod ſcriptum ſit, agnoſcit. Hoc autem loco manum Patris, & Filii intelli-

(1) *Quod ſequitur uſque ad indicem Auguſtini non reperitur in quatuor ſæpe citatis exemplis.*

gimus poteſtatem, ne forte cum hic manum Patris ipſum Filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio etiam Filii quærere filium. HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Ut enim per corporalem ſignificationem, virtutem poſſis eiuſdem noſſe naturæ, commemorata eſt Filii manus, manus Patris, quia natura (1) & virtus Patris eſt etiam in Filio. CHRYSOSTOMUS (hom. lx.) Deinde ut non æſtimes, quia ipſe quidem imbecillis eſt, propter Patris autem virtutem in tuto ſunt oves; ſubdit: *Ego, & Pater unum ſumus*. AUGUSTINUS *a*. Utrumque audi, & *unum*, & *ſumus*, & a Charybdi, & a Scilla liberaberis. Quod dixit *unum*, liberat te a Sabellio. Si *unum*, non ergo diverſum; ſi *ſumus*, ergo Pater, & Filius. AUGUSTINUS *b* VI. de Trinitate (cap. 11. in fin.) *Unum* enim *ſumus*, dictum eſt: quod ille, hoc & ego ſecundum eſſentiam, non ſecundum relativum. HILARIUS VIII. de Trin. Hæc igitur quia hæretici negare non poſſunt, impietatis ſuæ mendacio (2) neganda corrumpunt: tentant enim id ad unanimitatis referre conſenſum, ut voluntatis in his unitas ſit, non naturæ; ideſt, ut non per id quod ſunt idem, ſed per id quod idem volunt, unum ſint. Sed per naturæ nativitatem, dum nihil Deus in eo ex ſe gignendo eum denegerat, unum ſunt. Dumque de manu eius non rapiuntur, non rapiuntur de manu Patris: dum in operante ſe operatur Pater, dum ipſe in Patre, & in eo Pater eſt. Hoc non præſtat creatura, ſed nativitas; non efficit voluntas, ſed poteſtas; non loquitur unanimitas, ſed natura. Non negamus igitur unanimitatem inter Patrem & Filium: nam hoc ſolent hæretici mentiri, ut cum ſolam concordiam ad unitatem non recipimus, diſcordes eos a nobis affirmari loquantur. Sed audiant quam a nobis unanimitas non negetur. Unum ſunt Pater, & Filius natura, honore, & virtute; nec natura eadem poteſt velle diverſa.

(f) AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Audierunt Iudæi, *Ego, & Pater unum ſumus*, & non pertulerunt, & more ſuo duri ad lapides cucurrerunt: unde dicitur: *Suſtulerunt lapides Iudæi, ut lapidarent eum*. HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Nunc (3) hæreticorum furor iam Domino in cælis ſedente pari infidelitate dictis non obedientes, odium impietatis exercent, verborum lapides iniiciunt, &, ſi poſſent, de throno eum ſuo (4) in crucem retraherent. THEOPHYLACTUS. Dominus autem oſtendens quod nullam iuſtam habebant occaſionem furendi adverſus eum, commemorat ſigna quæ fecerat: nam ſequitur: *Reſpondit eis Ieſus: Multa bona opera oſtendi vobis ex Patre meo*. ALCUINUS. Scilicet in ſanitatibus infirmorum, in exhibirione doctrinæ, & miraculorum: quæ ex Patre oſtendi, quia eius gloriam per omnia quæſivi. *Propter quod eorum opus me lapidatis?* Quamvis inviti confitentur multa beneficia ſibi impenſa a Chriſto; ſed quod de ſua, Patriſque æqualitate dixerat, pro blaſphemia deputabant: unde ſequitur: *Reſponderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia homo cum ſis, facis teipſum Deum*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ad hoc reſponderunt quod dixerat: *Ego, & Pater unum ſumus*. Ecce Iudæi intellexerunt quod Arriani non intelligunt: ideo enim irati ſunt, quoniam ſenſerunt non poſſe dici, *Ego, & Pater unum ſumus*, niſi ubi æqualitas eſt Patris, & Filii. HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Iudæus dicit, *Cum ſis homo*; Arrianus, Cum ſis creatura: utrique autem dicunt, *Facis te Deum*. Subiicit enim Arrianus ſubſtantiæ novæ, & alienæ Deum, ut aut alterius generis Deus ſit, aut omnino nec Deus: dicit enim: Non eſt Filius ex nativitate, non eſt Deus ex veritate; creatura eſt præſtantior cunctis. CHRYSOSTOMUS (hom. lx.) Dominus autem non deſtruxit opinionem Iudæorum æſtimantium quod ſe Deo parem diceret, ſed magis contrarium facit: nam ſequitur: *Reſpondit eis Ieſus: Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra?* AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Ideſt, vobis data: *Quia ego dixi, Dii eſtis*. (5) Deus hoc dicit per Prophetam in Pſalmo, hominibus. Et legem appellavit Dominus

(1) *Al.* & virtus Patris eſſet in Filio. (2) *In Pariſina editione Monachorum S. Mauri* neganda legitur. *Ibidem conſule notam. Nicolaius autem legit* Stultiſſimo tamen impietatis ſuæ mendacio negando corrumpunt. (3) *Pleniori ſenſu ſic habere Hilarium notat Nicolai.* Hæreticorum furor iam Dominum in cælis ſedentem, quia exemplo Iudæorum in crucem agere non poſſunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod eſt denegant; & cum non poſſint negare quæ dicta ſunt, tamen dictis non obedientes odium &c. (4) *Al.* in cruce detraherent. (5) *Al.* De hoc dicit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. xxxvi. in Ioannem. *b* VII. de Trinit. cap. vi.

Digitized by Google

nus generaliter omnes illas Scripturas, quamvis alicubi ſpecialiter dicat legem, Prophetis eam diſtinguens, ſicuti eſt Matth. xxii. „ In his duobus præceptis tota lex „ pendet, & Prophetæ. " Aliquando autem in tria diſtribuit eaſdem Scripturas, ubi ait Luc. xxiv. „ Oportebat impleri o- „ mnia quæ ſcripta ſunt in Lege, & Pro- „ phetis, & Pſalmis de me. " Nunc vero etiam Pſalmos legis nomine nuncupavit: ex quibus ſic argumentatur. *Si illos dixit Deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura; quem Pater ſanctificavit, & miſit in mundum, vos dicitis, Quia blaſphemas, quia dixi, Filius Dei ſum?* HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Demonſtraturus (1) quidem quod ipſe, & Pater unum eſſent, in eo primo ineptia ridiculi opprobrii confutatur, cur in reatum vocaretur, quod ſe, cum homo eſſet, Deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellationem ſanctis hominibus decerneret, & ſermo Dei indiſſolubilis confirmaret hanc impartiti nominis profeſſionem; iam ergo non eſt criminis, quod ſe Deum, cum homo ſit, faciat, cum eos qui homines ſunt, Deos lex dixerit. Et ſi a ceteris hominibus non irreligioſa huius nominis uſurpatio eſt, ab eo homine quem ſanctificavit Pater, non impudenter uſurpari videtur, quia Dei Filium ſe dixerit, cum præcellat ceteros per id quod ſanctificatus in Filium eſt, Beato Paulo dicente Rom. 1. quod „ prædeſtinatus eſt „ Filius Dei in virtute ſecundum ſpiritum „ ſanctificationis:" omnis enim hæc de homine reſponſio eſt, quod Dei Filius etiam hominis Filius eſt. AUGUSTINUS (loc. cit.) Vel aliter. *Sanctificavit*; ideſt, ut ſanctus eſſet, gignendo ei dedit, quia ſanctum eum genuit. Si autem ſermo Dei factus eſt ad homines, ut dicerentur dii, ipſum Verbum Dei quomodo non eſt Deus? Si per ſermonem Dei homines participando fiunt dii, Verbum unde participatur non eſt Deus? THEOPHYLACTUS. Vel *ſanctificavit eum*, hoc eſt ſanxit ſacrificari pro mundo. In quo oſtendit ſe non eſſe Deum ſicut ceteri: nam ſalvum facere mundum, divinum opus eſt, non autem hominis deificati per gratiam. CHRYSOSTOMUS (hom. lx.) Vel, interim quidem, ut ſuſciperetur ſermo, humilius locutus eſt, poſtea autem ad maius eos reduxit, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi*: per hoc oſtendens quod in nullo minor eſt Patre: quia enim ſubſtantiam eius impoſſibile erat eis videre, ab operum parilitate, & identitate demonſtrationem eius quæ ſecundum virtutem indiſſimilitudinis eſt, tribuit. HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci invenit, ne ex natura Dei Filius ſit, cum Dei Filius ex naturæ paternæ operibus credendus ſit? Non exæquatur, ac ſimilis eſt Deo creatura, (2) neque ei naturæ alienæ poteſtas comparatur. Gerere autem ſe, non ſua, ſed quæ Patris ſunt, teſtatur, ne per magnificentiam geſtorum naturæ nativitas auferatur. Et quia ſub ſacramento aſſumpti corporis nati ex Maria hominis, Dei Filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex geſtis, cum ait: *Si autem facio, etſi mihi non vultis credere, operibus credite*. Cur enim ſacramentum nati hominis intelligentiam divinæ nativitatis impediat, cum divina nativitas omne opus ſuum ſub myſterio aſſumpti hominis exequatur? Faciens igitur opera Patris, demonſtrare debuit quid eſſet operibus credendum: nam ſequitur: *Ut cognoſcatis, & credatis quia Pater in me eſt, & ego in Patre*. Hoc eſt illud, *Dei Filius ſum*, hoc eſt illud, *Ego, & Pater unum ſumus*. AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Non enim Filius ſic dicit, *In me eſt Pater, & ego in illo*, quomodo poſſunt dicere homines: ſi enim bene cogitemus, & bene vivamus, in Deo ſumus, & Deus in nobis eſt, quaſi participantes eius gratiam, & illuminati ab ipſo; unigenitus autem Dei Filius in Patre eſt, & Pater in illo tamquam æqualis.

(g) BEDA. Adhuc Iudæos in cepta dementia perſiſtere Evangeliſta oſtendit, dicens: *Quærebant ergo eum apprehendere*. AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Non credendo, & intelligendo, ſed ſæviendo, & occidendo. Tu apprehendas, ut habeas; illi apprehendere volebant, ut non haberent: unde ſequitur: *Et exivit de manibus eorum*. Non eum apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. Sed non erat magnum Verbo eiicere carnem ſuam de manibus carnis. CHRYSOSTOMUS (hom. lx.) Cum autem Chriſtus aliquid magnum locutus fuerit, recedit velociter, ut ſedetur eorum furor per abſentiam eius; quod utique & nunc fecit: unde ſequitur: *Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, & manſit illic*. Ideo hunc locum Evangeliſta commemorat, ut diſcas quoniam proprie abiit, ut recordetur

Bbbb 2 eo-

(1) *Sic legit idem Nicolai*. Demonſtraturus quidem quod ipſe & Pater unum natura eſſent, in eo primum ineptiam ridiculi opprobrii confutat &c. (2) *Al.* æque enim naturæ &c.

eorum quæ illic facta ſunt, & dicta a Ioanne, & teſtimonii illius. BEDA. Dicit autem, *Ubi erat primum*, ideſt a primæva ætate. Demorante autem eo ibi, narrat quia multi venerunt ad eum: unde ſequitur: *Et multi venerunt ad eum, &c. dicebant, quia Ioannes quidem fecit ſignum nullum*. AUGUSTINUS (tract. xlviii.) Ideſt, nullum miraculum oſtendit: non dæmonia fugavit, non cæcos illuminavit, non mortuos ſuſcitavit. CHRYSOSTOMUS (homil. lx.) Vide autem qualiter ſyllogiſmos componunt indubitabiles. *Ioannes quidem*, dicunt, *nullum ſignum fecit*; hic autem facit: quare huius præeminentia oſtenditur. Deinde ne putetur Ioannes, quia nullum ſignum fecit, indignus teſtimonio, ſubdunt: *Omnia autem quæcumque dixit Ioannes de hoc, vera erant*; quaſi dicant: Etſi nullum ſignum fecerit, tamen de hoc omnia veraciter dixit. Ergo, dicunt, ſi Ioanni credere oportebat, multo magis huic, cum illius teſtimonio etiam demonſtrationem ſignorum habenti: unde ſequitur: *Et multi crediderunt in eum*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ecce qui apprehenderunt permanentem, non quomodo Iudæi volebant apprehendere diſcedentem. Et nos ergo per lucernam veniamus ad diem, quia Ioannes lucerna erat, & diei teſtimonium perhibebat. THEOPHYLACTUS. Notandum autem, quod crebro Dominus educit populos ad ſolitaria loca, de perfidorum ſocietate eripiens, ut magis fructificent; ſicut legem veterem daturus, eduxit populum in deſertum. Myſtice autem recedens a Hieroſolymis Dominus, hoc eſt a plebe Iudaica, ad loca fontes habentia ſe transfert, ideſt ad Eccleſiam ex Gentibus, quæ habet fontem baptiſmi, per quem multi ad Chriſtum accedunt, quaſi tranſeuntes Iordanem.

CAPUT XI.

(a) ERat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de caſtello Mariæ, & Marthæ ſororum eius. Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, & exterſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miſerunt ergo ſorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Ieſus dixit eis: Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Ieſus Martham, & ſororem eius Mariam, & Lazarum.

(b) Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem manſit in eodem loco duobus diebus. Deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis: Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Reſpondit Ieſus: Nonne duodecim horæ ſunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt; ſi autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non eſt in eo.

(c) Hæc ait, & poſt hæc dicit eis: Lazarus amicus noſter dormit; ſed vado, ut a ſomno excitem eum. Dixerunt ergo diſcipuli eius: Domine, ſi dormit, ſalvus erit. Dixerat autem Ieſus de morte eius; illi autem putaverunt quia de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo Ieſus dixit eis manifeſte: Lazarus mortuus eſt; & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiſcipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.

(d) Venit itaque Ieſus, & invenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hieroſolymam quaſi ſtadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam, ut conſolarentur eas de fratre ſuo. Martha ergo ut audivit quia Ieſus venit, occurrit; Maria autem domi ſedebat. Dixit ergo Martha ad Ieſum: Domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus. Sed & nunc ſcio quia quæcumque popoſceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Ieſus: Reſurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia reſurget in reſur-

ſurrectione in noviſſimo die. Dicit ei Ieſus: Ego ſum reſurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Utique, Domine, ego credidi quia tu es Chriſtus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum veniſti.

(e) Et cum hæc dixiſſet, abiit, & vocavit Mariam ſororem ſuam ſilentio, dicens: Magiſter adeſt, & vocat te. Illa ut audivit, ſurrexit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Ieſus in caſtellum; ſed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & conſolabantur eam, cum vidiſſent Mariam quia cito ſurrexit, & exiit, ſecuti ſunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum veniſſet ubi erat Ieſus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dixit ei: Domine, ſi fuiſſes hic, non eſſet mortuus frater meus.

(f) Ieſus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit ſpiritu, & turbavit ſeipſum, & dixit: Ubi poſuiſtis eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide. Et lacrymatus eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipſis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Ieſus ergo rurſum fremens in ſemetipſo, venit ad monumentum. Erat autem ſpelunca, & lapis ſuperpoſitus erat ei. Ait Ieſus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha ſoror eius qui mortuus fuerat: Domine, iam fœtet, quatriduanus eſt enim. Dicit ei Ieſus: Nonne dixi tibi, quoniam ſi credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem.

(g) Ieſus autem elevatis ſurſum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam quia ſemper me audis; ſed propter populum qui circumſtat dixi, ut credant quia tu me miſiſti. Hæc cum dixiſſet, voce magna clamavit: Lazare, veni foras. Et ſtatim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus, & pedes inſtitis, & facies illius ſudario erat ligata. Dixit eis Ieſus: Solvite eum, & ſinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Ieſus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipſis abierunt ad phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus.

(h) Collegerunt ergo pontifices, & phariſæi concilium, & dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa ſigna facit. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum. Et venient Romani, & tollent noſtrum locum, & gentem. Unus autem ex ipſis Caiphas nomine, cum eſſet pontifex anni illius, dixit eis: Vos neſcitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem a ſemetipſo non dixit; ſed, cum eſſet pontifex anni illius, prophetavit, quia Ieſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed ut filios Dei qui erant diſperſi, congregaret in unum. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

(i) Ieſus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos; ſed abiit in regionem iuxta deſertum in civitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis. Proximum autem erat paſcha Iudæorum; & aſcenderunt multi Hieroſolymam de regione ante paſcha, ut ſanctificarent ſeipſos. Quærebant ergo Ieſum, & colloquebantur ad invicem in templo ſtantes: Quid putatis, quia non venit ad diem feſtum iſtum? Dederant autem pontifices, & phariſæi mandatum, ut ſi quis cognoverit ubi ſit, indicet, ut apprehendant eum.

(a) BEDA. Dixerat Evangeliſta, Dominum trans Iordanem abiiſſe, tuncque Lazarum contigit infirmari: unde dicitur: *Erat quidam languens Lazarus a Bethania*. Hinc eſt quod in quibuſdam exemplaribus copulativa coniunctio *&* poſita invenitur, ut ſequentia verba ſuperioribus connexa videantur. Interpretatur autem Lazarus adiutus. Inter omnes enim mortuos quos Dominus ſuſcitavit, hic magis ab eo adiuvatur, quem non ſolum mortuum, ſed quatriduanum ſuſcitavit. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Inter omnia enim miracula quæ fecit Dominus, Lazari reſurrectio-

ctio præcipuè prædicatur. Sed ſi attendamus quis ſecerit, delectari debemus potiuſquam mirari. Ille ſuſcitavit hominem qui fecit hominem: plus enim eſt hominem creare quam reſuſcitare. Infirmabatur autem in Bethania Lazarus: unde dicitur: *A Bethania de caſtello Mariæ, & Marthæ ſororum eius*: quod caſtellum erat proximum Hieroſolymis. ALCUINUS. Et quia plures feminæ huius nominis erant, ne erraremus in nomine, oſtenditur ex notiſſima actione: nam ſequitur: *Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, & exterſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Igitur primum quidem illud neceſſarium diſcere, quoniam hæc non fuit illa meretrix quæ in Luca legitur: hæc enim honeſta fuit, & ſtudioſa circa Chriſti ſuſceptionem. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxix.) Vel aliter. Hoc dicens Ioannes atteſtatur Lucæ, qui hoc in domo phariſæi cuiuſdam Simonis factum eſſe narravit: iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rurſus fecit, aliud eſt, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, ſed pariter narratur a tribus. AUGUSTINUS de Verb. Domini (ſerm. lii.) Invaſerat igitur Lazarum pernicies inimica languoris; miſerandi hominis corpus quotidie edax febris incendium conſumebat. Aderant autem duæ ſorores languenti, & caſum dolentes, iuvenis ægrotantis lectulo iugiter inhærebant: unde de eis mox ſubditur: *Miſerunt ergo ſorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur*. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. xlix.) Non dixerunt, Veni, & ſana; non auſæ ſunt dicere, Ibi iube, (1) & hic fiet; ſed tantummodo, *Ecce quem amas infirmatur*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Per hoc enim ad miſerendum volunt attrahere Chriſtum: adhuc enim ei quaſi homini intendebant. Ideo autem non iverunt ad Chriſtum, ſicut centurio, & regulus, ſed mittunt, quia vehementer confidebant de Chriſto, propter multam familiaritatem quam habebant ad eum, & quia a luctu detinebantur. THEOPHYLACTUS. Et quia mulieres erant, quas non decet de facili domo exire. Multam autem devotionem, & fidei magnitudinem exprimunt, dicentes: *Ecce quem amas infirmatur*: tantam enim potentiam in Domino eſſe credebant, quod mirum videretur qualiter virum ſibi dilectum infirmitas potuerit occupare. Sequitur: *Audiens autem Ieſus dixit eis: Infirmitas hæc non eſt ad mortem*: a quia ipſa mors non erat ad mortem, ſed potius ad miraculum; quo facto crederent homines in Chriſtum, & vitarent veram mortem: unde ſequitur: *Sed pro gloria Dei*. Ubi ex obliquo Dominus Deum ſe dixit, contra hæreticos qui dicunt, quod Filius Dei non ſit Deus. Pro gloria ergo cuius Dei? Audi quod ſequitur: *Ut glorificetur Filius Dei per eam*, ſcilicet infirmitatem. CHRYSOSTOMUS. Hoc autem *ut* non eſt cauſale, ſed eventus: nam evenit quidem aliunde infirmitas, uſus eſt autem ea in gloriam Dei.

Sequitur: *Diligebat autem Ieſus Martham, & ſororem eius Mariam, & Lazarum*. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Ille languens, illæ triſtes, omnes dilecti. Habebant ergo ſpem, quoniam diligebantur ab eo qui eſt dolentium conſolator, languentiumque ſanator. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Per hoc etiam erudit nos Evangeliſta non triſtari, ſi qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, & Dei amicos.

(b) ALCUINUS. Dominus, nuntiata infirmitate Lazari, quouſque quatriduum compleretur, ſanare diſtulit, ut mirabilius ſuſcitaret: unde dicitur: *Ut autem audivit quia infirmabatur, tunc quidem manſit in eodem loco duobus diebus*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Ut ſcilicet expiraret, & ſepeliretur, (2) & dicerent, quoniam fœtet, ut nullus poſſet dicere, quoniam nondum defunctum eum ſuſcitavit; ſed ſtupor fuit, & non mors.

Sequitur: *Deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis: Eamus in Iudæam iterum*. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Ubi pene fuerat lapidatus, quia propterea inde diſceſſiſſe videbatur ne lapidaretur. Diſceſſit enim ut homo; ſed in redeundo, quaſi oblitus infirmitatem, oſtendit poteſtatem. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Nuſquam autem alibi Dominus prædixit diſcipulis quo iturus eſſet; ſed hic prædicit, quia formidabant vehementer, ut non repente eos conturbet: nam ſequitur: *Dicunt ei diſcipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & tu iterum*.

(1) *Al.* & ſic. (2) *Al.* & dicatur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AUGUSTINUS tract. xlix. In Ioan. Eius nomine prætermiſſo, editiones præcedentes et ex Theophylacto dabant, & cum verbis illius confundebant hanc appendicem.

rum vadis illuc? (1) Formidabant enim & pro eo, & pro ſeipſis: nondum enim erant in fide firmati. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Cum autem vellent dare conſilium homines Deo, diſcipuli magiſtro, corripuit eos: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Nonne duodecim horæ ſunt diei?* Ut enim diem ſe oſtenderet, duodecim diſcipulos elegit. In hoc autem verbo non ipſum Iudam, ſed ſucceſſorem eius prævidebat. Iuda enim cadente ſucceſſit Mathias, & duodenarius numerus manſit. Horæ ergo illuſtrantur a die, (2) ut per horarum prædicationem credat mundus in diem. Me ergo ſequimini, ſi non vultis offendere: unde ſubdit: *Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt; ſi autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non eſt in eo.* CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quaſi dicat: Qui ſibi nihil conſcius eſt nequitiæ, nihil patietur verſutiæ; qui vero mala agit, patietur. Itaque non oportet formidare: nihil enim dignum morte geſſimus. Vel aliter. Si quis lucem huius mundi videt, ſecurus eſt; multo magis qui mecum eſt, niſi amoverit ſe a me. THEOPHYLACTUS. Quidam vero hunc diem intelligunt tempus præcedens paſſionem, noctem vero ipſam paſſionem. Dicit ergo eis: Dum dies eſt, ideſt dum nondum imminet tempus paſſionis, non offendetis: non enim vos perſequentur Iudæi: cum autem nox venerit, paſſionem propriam dico, ex tunc noctem poſſidebitis anguſtiarum.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Poſita una confortatione diſcipulorum, hic alio modo eos confortat, oſtendens quoniam non Hieroſolymam debent ire, ſed in Bethaniam: unde dicitur: *Hæc ait, & poſt hæc dicit illis: Lazarus amicus noſter dormit; ſed vado ut a ſomno excitem eum:* quaſi dicat: Non eo rurſus diſputaturus contra Iudæos, ſed amicum noſtrum excitaturus: propter hoc ergo dicit, *Amicus noſter*, ut oſtendat neceſſarium ſuum adventum. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Quod autem dixit, *Dormit*, verum dixit. Domino dormiebat, hominibus mortuus erat, qui eum ſuſcitare non poterant: nam Dominus tanta facilitate excitabat de ſepulcro, quanta tu excitas dormientem de lecto. Ergo ſecundum potentiam ſuam dixit dormientem, ſicut & Apoſtolus dicit I. Theſſ. v. „ De dormientibus autem nolo vos ignorare. " Dormientes appellavit, quia reſurrecturos prænuntiavit. Sed quomodo intereſt in ipſis qui quotidie dormiunt, & exurgunt, quid quilque videat in ſomnis; alii ſentiunt læta ſomnia, alii torquentia: ſic unuſquiſque cum cauſa ſua dormit, cum cauſa ſua ſurgit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Diſcipuli autem impedire voluerunt eius adventum in Iudæam: unde ſequitur: *Dixerunt ergo diſcipuli eius: Domine, ſi dormit, ſalvus erit:* ſolet enim eſſe ſomnus ægrotantium ſalutis indicium; quaſi dicant: Si dormit, non igitur utile eſt quod tu vadas ad excitandum eum. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Quomodo ergo intellexerunt diſcipuli, ſic reſponderunt: unde ſequitur: *Dixerat autem Ieſus de morte eius; illi vero putaverunt quod de dormitione ſomni diceret.* CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Si vero quis dicat: Quomodo non cognoverunt diſcipuli mortuum eſſe, ab eo quod dixit, *Vado ut excitem illum*? ſtultum enim erat eum ire per tot ſtadia, ut Lazarum a ſomno excitaret. Iſtud dicemus, quoniam æſtimabant hoc ænigma eſſe, qualia multa loquebatur. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Quia ergo obſcure dixerat, *Dormit*, manifeſtat quod dixerat: unde ſequitur: *Tunc ergo dixit eis Ieſus manifeſte: Lazarus mortuus eſt.* CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Non autem hic adiecit, Vado ut reſuſcitem eum: non enim volebat verbis prædicere quod per opera debebat certificare, vanam gloriam ubique nos fugere docens; & quod non oportet ſimpliciter promittere.

Sequitur: *Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi.* AUGUSTINUS (tract. xlix.) AEger enim, non mortuus fuerat nuntiatus; ſed quomodo lateret eum qui creaverat, ad cuius manus anima morientis exierat? Ait ergo: *Gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi*: ut iam inciperent admirari, quia Dominus poterat dicere mortuum; quod nec viderat, nec audiverat. Ubi meminiſſe debemus quod adhuc etiam ipſorum diſcipulorum miraculis ædificabatur fides, non ut eſſe inciperet, ſed ut quæ cœperat creſceret. Quod ergo dicit, *Ut credatis*, intelligendum eſt ut amplius, robuſtiuſque credatis. THEOPHYLACTUS. Intellexerunt autem quidam hoc ſic. *Gaudeo*, inquit, *pro vobis*: nam cum illic non extiterim, confert ad maioritatem fidei veſtræ, quoniam ſi aſtitiſſem, ægrotantem curaſſem, quod eſſet modicum ſignum ad meæ virtutis indicium. Quia vero me abſente ſupervenit mors, potius in fide mea corroboramini, cum videbitis me poſſe etiam

(1) *Al.* Formidabant enim pro ſeipſis. (2) *Al.* & per.

iam defunctum putreſcentem reſuſcitare. CHRYSOSTOMUS (homil. lxi.) Igitur omnes diſcipuli quidem timebant Iudæos, ſuper alios vero Thomas: unde ſequitur: *Dicit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiſcipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo*: infirmior enim erat aliis, & infidelior, poſtea omnibus fortior factus eſt, & irreprehenſibilis, qui ſolus orbem terrarum percurrit, & in mediis plebibus volvebatur volentibus eum interficere. BEDA. Vel caſtigati diſcipuli ſuperioribus Domini verbis non auſi ſunt ultra contradicere; ſed Thomas præ omnibus ſocios hortatur, ut irent, & morerentur cum eo: in quo magna eius videtur eſſe conſtantia: ſic enim loquebatur, quaſi facere poſſet quæ alios hortabatur, immemor ſuæ fragilitatis, ſicut & Petrus.

(d) ALCUINUS. Dominus ad hoc venire diſtulerat, ut quatriduum impleretur, ut Lazarus glorioſius reſuſcitaretur: unde dicitur: *Venit itaque Ieſus, & invenit eum quatuor dies iam in monumento habentem*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Manſerat enim Dominus duobus diebus, & ante duos dies venerat nuntius, in qua die Lazarus eſt defunctus; ipſe autem quarta die acceſſit. AUGUSTINUS (tract. xlix.) De quatuor autem diebus multa dici poſſunt. Diverſis enim modis una res ſignificari poteſt. Eſt enim unus dies mortis quem homo trahit de mortis propagine. Sed & legem naturalem tranſgrediuntur homines: ecce alter dies mortis. Lex etiam Scripturæ data eſt divinitus per Moyſen, & ipſa contemnitur: adde tertium diem mortis. Venit Evangelium, & ipſum tranſgrediuntur homines: ecce quartus dies mortis. Et ad tales excitandos Dominus non dedignatur accedere. ALCUINUS. Aliter. Primum peccatum extitit elatio in corde, ſecundum conſenſus, tertium factum, quartum conſuetudo.

Sequitur: *Erat autem Bethania iuxta Hieroſolymam quaſi ſtadiis quindecim*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Quod erat milliaria duo. Hoc autem inducitur ad oſtendendum quod congruum fuit multos Iudæorum a Hieroſolymis adeſſe: unde ſubditur: *Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam, ut conſolarentur eas de fratre ſuo*. Sed quomodo Iudæi conſolabantur dilectas a Chriſto, cum iam ſtatuiſſent quod ſi quis Chriſtum confiteretur, extra ſynagogam fieret? Sed propter calamitatis neceſſitatem, aut quaſi nobiles has mulieres reverentes, eas conſolabantur; aut quia hi aderant qui non mali erant: multi enim ex ipſis credebant. Hoc autem dicebat Evangeliſta ad oſtendendum quod Lazarus vere mortuus erat. BEDA. Nondum autem Dominus caſtellum introierat: unde adhuc extra caſtellum poſito occurrit Martha: unde ſequitur: *Martha ergo ut audivit quia Ieſus veniret, occurrit illi; Maria autem domi ſedebat*. CHRYSOSTOMUS. Non autem aſſumit ſororem obviam Chriſto vadens: vult enim ſingulariter Chriſto loqui, & quod factum eſt ei annuntiare: cum vero eam in bonam ſpem duxit, *tunc abiit & vocavit Mariam*. THEOPHYLACTUS. Primo itaque non pandit ſorori, volens aſtantes hoc latere: quoniam ſi percepiſſet Maria Chriſtum accedere, obviam iret, & comitarentur eam præſentes Iudæi, quibus notum fore adventum Ieſu Martha nolebat.

Sequitur: *Dixit autem Martha ad Ieſum: Domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Credebat enim in Chriſtum, ſed non ut oportebat: nondum enim cognoſcebat quoniam Deus erat; & ideo dicebat: *Si fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus*. THEOPHYLACTUS. Quaſi diffidens quoniam etiam abſens, ſi vellet, poſſet prohibere mortem fratris ſui. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Nondum etiam cognoſcebat quod propria virtute hoc faceret; quod apparet ex hoc quod ſubditur: *Sed nunc ſcio quia quæcumque popoſceris a Deo, dabit tibi Deus*: ut de virtuoſo quodam, & approbato viro loquens. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Non autem dicit ei, Rogo te ut reſuſcites fratrem meum: unde enim ſciebat, ſi fratri eius reſurgere utile fuerat? Hoc tamen dixit: Scio quia potes, ſi vis, facere: utrum facias, iudicii tui eſt, non præſumptionis meæ. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Dominus autem vera quæ non cognoſcebat, eam docuit: unde ſequitur: *Dixit ei Ieſus: Reſurget frater tuus*. Non dixit, Petam ut reſurgat. Sed ſi diceret, Non indigeo adiutorio, a me ipſo omnia facio, valde fuiſſet grave mulieri; ſed hoc dicere, *Reſurget*, medium erat. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Ambiguum autem fuit quod dixit, *Reſurget*: non enim ait, Modo; & ideo ſequitur: *Dicit ei Martha: Scio quia reſurget in reſurrectione in noviſſimo die*. De illa reſurrectione ſecura ſum, de hac incerta ſum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Audierat autem mulier multa a Chriſto de reſurrectione loquente; Dominus autem manifeſtius ſuam oſtendit auctoritatem: nam ſubditur: *Dicit ei Ieſus: Ego ſum reſurrectio, & vita*: oſtendens quo-

quoniam non indiget alio adiutorio: ſi enim alio adiutorio indigeret, qualiter erit reſurrectio? Si vero ipſe eſt vita, non loco circumcluditur, ſed ubique exiſtens poteſt ſanare. ALCUINUS. Ideo ego ſum reſurrectio, quia vita: per quem tunc cum aliis reſurget, per eumdem poteſt & modo reſurgere. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Illa ergo dicente, *Quaecumque petieris*, ipſe dicit: *Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, vivet*: oſtendens quoniam ipſe eſt tributor bonorum, & ab ipſo oportet petere. Per hoc autem eius intellectum elevat: non enim hoc erat ſolum quod quaerebatur, ut ſolum Lazarum ſuſcitaret; ſed etiam oportebat eam, & qui praeſentes erant diſcere reſurrectionem. AUGUSTINUS (tra. xlix.) Dicit ergo: *Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit* in carne, *vivet* in anima, donec reſurget caro, numquam poſtea moritura: nam vita animae fides eſt.

Sequitur: *Et omnis qui vivit* in carne, *& credit in me*, etiam ſi moriatur ad tempus propter mortem carnis, *non morietur in aeternum*. ALCUINUS. Propter vitam ſpiritus, & immortalitatem reſurrectionis. Sciebat autem Dominus, quem nihil latet, quod hoc credebat; ſed confeſſionem qua ſalvaretur quaerit: unde ſequitur: *Credis hoc? Ait illi: Utique, Domine, ego credidi quia tu es Chriſtus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum veniſti*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxi.) Videtur mihi non intellexiſſe mulier quod dictum eſt; ſed quoniam magnum quid erat intellexit, non tamen cognovit quid eſt: propterea aliud (1) interrogata, aliud reſpondit. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Vel aliter. ( ) Quando hoc credidi quod Filius es Dei, credidi quia tu es vita: quia & qui credit in te, etiam ſi moriatur, vivet.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Ex virtute ſermonum Chriſti interim Martha lucrata eſt luctus diſſolutionem: ea enim quae ad magiſtrum erat devotio non permittebat eam ſentire praeſentia, quae luctum inducere poterant: unde dicitur: *Et cum haec dixiſſet, abiit, & vocavit Mariam ſororem ſuam ſilentio*. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Advertendum, quod ſuppreſſam vocem ſilentium nuncupavit: nam quomodo ſiluit, cum ſubdatur: *Dicens: Magiſter adeſt, & vocat te*? CHRYSOSTOMUS (homil. lxii.) Ideo autem occulte ſororem vocat: ſi enim ſciviſſent Iudaei Chriſtum advenire, receſſiſſent, & non fuiſſent teſtes miraculi. AUGUSTINUS (tract. eod.) Advertendum etiam, quemadmodum Evangeliſta non dixerit ubi, vel quando, vel quomodo Mariam Dominus vocaverit, ut hoc in verbis Marthę potius intelligeretur, narrationis brevitate ſervata. THEOPHYLACTUS. Sive etiam ipſam Chriſti praeſentiam vocationem reputavit; quaſi dicat: Inexcuſabile eſt ut eo praeſente tu non exeas obviam ipſi. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Omnibus autem aſſidentibus, illa lugens, & plangens non expectavit ad ſe venire magiſtrum, neque dignitatem ſervavit, neque a luctu detenta eſt; ſed ſurgens confeſtim obviavit: unde ſequitur: *Illa ut audivit, ſurrexit cito, & venit ad eum*. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Ex quo patet quod non illam praeveniſſet Martha, ſi ei notus fuiſſet adventus Ieſu.

Sequitur: *Nondum enim venerat Ieſus in caſtellum; ſed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vacantius enim ibat, ut non videatur iniicere ſeipſum miraculo, ſed rogari ab aliis. Hoc igitur vult occulte Evangeliſta inſinuare: aut quia cito currebat, ut anticiparet eum venientem. Venit autem non ſola, ſed omnes trahens Iudaeos: unde ſequitur: *Iudaei igitur qui erant in domo cum ea, & conſolabantur eam, cum vidiſſent Mariam quia cito ſurrexit, & exiit, ſecuti ſunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi*. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Hoc pertinuit ad Evangeliſtam narrare, ut videamus quae occaſio fuerit quod plures ibi eſſent quando Lazarus reſuſcitatus eſt, ut tam grande miraculum quatriduani mortui reſurgentis teſtes plures inveniret.

Sequitur: *Maria ergo cum veniſſet ubi erat Ieſus, videns eum cecidit ad pedes eius*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Ferventior haec ſorore erat: non enim turbam verecundata eſt, nec ſuſpicionem timuit, quam de Chriſto Iudaei habebant, cum aliqui inimicorum Chriſti intereſſent; ſed omnia contempſit humana praeſente magiſtro, & ſoli ſe dabat ei qui ad magiſtrum honori. THEOPHYLACTUS. Quamvis etiam ſe diminute videbatur habere, dicens: *Domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus*. ALCUINUS. Quaſi dicat: Dum nobiſcum praeſens fuiſti, non morbus, non infirmitas aliqua apparere auſa eſt, apud quas vita noverat habitare, ſive hoſpitari.

(1) *Al.* interrogat. (2) *Al.* Quoniam.

AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. LII.) O infidelis (1) conventio! Te adhuc poſito in ſæculo Lazarus amicus moritur. Si amicus moritur, inimicus quid patietur? Parum eſt ſi non tibi ſoli ſuperi ſerviunt; ecce tuum dilectum inferi rapuerunt. BEDA. Non autem omnia dixit Maria quæ Martha protulerat: quia (2) conſueto hominum more lacrymis non omnia quæ voluit, & in animo habuit, proferre potuit.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. LXII.) Mariæ loquenti nihil Chriſtus loquitur, neque ea dicit quæ ſorori dixerat: turba enim aderat multa, & non erat tempus illorum verborum. Sed condeſcendit, & humiliatur, humanam naturam denudans: quia enim miraculum magnum erat futurum, & multos per id lucraturus, ſua condeſcenſione attrahit teſtes, & humanam monſtrat naturam: unde dicitur: *Ieſus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit ſpiritu, & turbavit ſemetipſum.* AUGUSTINUS (tract. XLIX.) Quis enim eum poſſet niſi ipſe turbare? Turbatus eſt Chriſtus, quia voluit; eſurivit, quia voluit: in illius poteſtate erat ſic vel ſic affici, vel non affici. Verbum enim animam ſuſcepit, & carnem, totius hominis ſibi coaptans in perſonæ unitate naturam; ac per hoc ubi ſumma poteſtas eſt, ſecundum voluntatis nutum turbatur infirmitas. THEOPHYLACTUS. Ad approbandam enim conditionem humanam iubet ei quod ſuum eſt proſequi, nec non (3) iniungit ei virtute Spiritus ſancti, illamque compeſcit. Hæc autem cuncta naturam pati Dominus connivet, cum approbando quod homo verus, & non apparens fuerat, tum etiam nos monendo, ac metam mæſtitiæ, & iucunditati imponendo. Nam ex toto nec compati, nec mærere ferinum; ac horum exuberantia muliebre.

Sequitur: *Et dixit: Ubi poſuiſtis eum?* AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. LII.) Non locum ſepulti ignorare credi debuerat; ſed fidem populi approbare volebat. CHRYSOSTOMUS (hom. LXII.) Non enim vult ipſe ſe iniicere, ſed omnia ab aliis diſcere, & rogatus facere, ut ab omni ſuſpicione eripiat ſignum. AUGUSTINUS Lib. LXXXIII. Quæſt. (quæſt. LXV.) Quod & interrogat, vocationem noſtram, quæ fit in occulto, arbitror ſignificare. Prædeſtinatio enim noſtræ vocationis occulta eſt, cuius ſecreti ſignum eſt interrogatio Domini quaſi neſcientis, cum ipſi neſciamus: vel quod ignorare ſe peccatores alio loco Dominus oſtendit, dicens Matth. VII. „Non novi „vos:" quia in diſciplina, & præceptis eius non ſunt peccata.

Sequitur: *Dicunt ei: Domine veni, & vide.* CHRYSOSTOMUS (hom. LXII.) Nondum enim aliquod ſignum reſurrectionis monſtraverat: unde ita videbatur iturus ut lacrymaturus, non ut reſuſcitaturus: propter hoc ei dicunt: *Veni, & vide.* AUGUSTINUS (tract. XLIX.) Videt autem Dominus quando miſeretur: unde (3) illi dicit Pſal. XXIV. „Vide humilitatem meam, & laborem „meum, & dimitte omnia peccata mea."

Sequitur: *Et lacrymatus eſt Ieſus.* ALCUINUS. Quia fons pietatis erat, flebat pro parte humanitatis quem reſuſcitare poterat per potentiam divinitatis. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Quare autem flevit Chriſtus, niſi quia homines flere docuit? BEDA. Eſt autem hominum conſuetudo caros ſuos mortuos lugere: ſecundum hanc conſuetudinem Iudæi Dominum flere putabant: unde ſubditur: *Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum.* AUGUSTINUS (tract. eod.) Quid eſt *Amabat eum*? „Non „veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœ„nitentiam." Sequitur: *Quidam autem ex ipſis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?* Plus eſt quod facturus eſt, ut mortuus ſuſcitetur. CHRYSOSTOMUS (hom. LXII.) Erant autem ex inimicis eius qui hoc dixerunt. Ex quibus igitur oportebat eius admirari virtutem, ex his ei detrahunt, ſcilicet ex illuminatione cæci nati, quaſi nec illo miraculo facto. In hoc etiam ſe oſtendunt eſſe corruptos, quia nondum Chriſto adveniente ad monumentum, præaſſumunt accuſationes, non expectantes rei finem. Sequitur: *Ieſus ergo rurſum fremens in ſemetipſo venit ad monumentum.* Studioſe Evangeliſta frequenter dicit quod lacrymatus eſt, & quod fremuit, ut diſcas quod vere noſtram naturam induit. Quia enim hic magis aliis Evangeliſtis magna de eo loquitur, etiam in rebus corporalibus humiliora dicit. AUGUSTINUS (tract. XLIX.) Fremas autem & in te, ſi diſponis reviviſcere: omni homini dicitur qui premitur peſſima conſuetudine. Sequitur: *Erat autem ſpelunca, & lapis ſuperpoſitus ei.* Mortuus

ſub

(1) *Al.* O infidelis, convenio te adhuc poſitum in ſæculo &c. (2) *Al.* conſuetudo. (3) *Al.* iungit.
(3) *Al.* emittitur illi.

Digitized by Google

ſub lapide, reus ſub lege: lex enim quæ data eſt Iudæis, in lapide ſcripta eſt. Omnes autem rei ſub lege ſunt, iuſto autem non eſt lex poſita. BEDA. Eſt autem ſpelunca rupes cavata. Porro monumentum dicitur, eo quod mentem moneat; (1) hoc eſt, mortuos ad memoriam revocat.

Sequitur: *Ait Ieſus, Tollite lapidem.* CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Sed quare non lapide iacente fecit reſuſcitari? Nonne poterat qui corpus movit mortuum voce, etiam multo magis lapidem movere? Non autem hoc fecit, ut eos teſtes faciat miraculi, ut non dicant quod in cæco dixerant, Non eſt hic. Manus enim, & acceſſus ad monumentum teſtabantur quod ipſe eſt. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Myſtice autem dicit: *Removete lapidem*; removete legis pondus, gratiam prædicate. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (qu. lxi.) In quo puto illos ſignificari qui venientibus ad Eccleſiam ex Gentibus, opus circumciſionis imponere volebant; vel eos qui in Eccleſia corrupte vivunt, & offenſioni ſunt credere volentibus. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. lii.) Iam autem Maria, & Martha ſorores Lazari, quæ Chriſtum frequenter mortuos reſuſcitaſſe viderant, fratrem ſuum poſſe reſuſcitare penitus non credebant: nam ſequitur: *Dicit ei Martha ſoror eius qui mortuus fuerat: Domine iam fætet, quatriduanus enim eſt.* THEOPHYLACTUS. Hoc autem Martha tamquam diffidens dicit, veluti impoſſibile credens poſſe fratrem ſuſcitari, ob dierum diuturnitatem. BEDA a. Vel hæc verba non ſunt deſperationis, ſed potius admirationis. CHRYSOSTOMUS (homil. lxii.) Sed hoc etiam quod dicit, valet ad obſtruendum indevotos, ut & miraculum teſtentur manus tollentes lapidem, & auditus vocem audiens Chriſti, & viſus videntium Lazarum exire, & odoratus fœtorem recipiens. THEOPHYLACTUS. Chriſtus autem rememorat mulieri ea de quibus ſecum contulerat, & pene ut obliviſcenti loquitur: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Nonne dixi tibi, quoniam ſi credideris, videbis gloriam Dei?* CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Non enim memor erat mulier eius quod Chriſtus dixerat ſupra: *Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, vivet.* Et diſcipulis quidem dixit: *Ut glorificetur Filius Dei in ea*: hic autem gloriam Dei de Patre dicit. Infirmitates enim eorum qui audiebant, cauſa erant differentiæ eorum quæ dicebantur. Nolebat Dominus interim turbare aſtantes; & ideo dicit: *Videbis gloriam Dei.* AUGUSTINUS (tract. xlix.) In hoc autem eſt gloria Dei, quia & fœtentem, & quatriduanum reſuſcitat.

Sequitur: *Tulerunt ergo lapidem.* ORIGENES (tom. xxviii. in Ioan.) Mora tollendi lapidem adiacentem ex ſorore defuncti cauſata eſt: niſi enim dixiſſet, *Iam fœtet, eſt enim quatriduanus*, non diceretur: *Dixit Ieſus, Tollite lapidem. Suſtulerunt ergo lapidem*: nunc ergo longe tardius ablatus eſt. Commodum eſt igitur nihil interponere inter iuſſa Ieſu & ipſorum executionem.

(g) ALCUINUS. Quia Chriſtus ſecundum hominem minor erat Patre, ab illo petit ſuſcitationem Lazari; atque ideo ſe exauditum eſſe dicitur: *Ieſus autem elevatis ſurſum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me.* ORIGENES (tom. xxviii.) Elevavit quidem ſurſum oculos, quoniam intelligentiam humanam erexit, adducens illam per orationem ad excelſum Patrem. Sed & neceſſe eſt volentem ad exemplar orationis Chriſti orare, elevare oculos cordis ſurſum, ac erigere illos a præſentibus rebus memoria, cogitationibus, atque intentionibus. Si autem digne orantibus huiuſmodi quædam exprimitur a Deo de propria oratione promiſſio (Eſa. lviii.) „ Adhuc loquente dicam, Ecce adſum: “ quid expedit arbitrari de Domino & Salvatore? Erat enim oraturus pro reſurrectione Lazari. Sed præveniens illius orationem qui ſolus bonus Pater eſt, exaudivit dicenda. Pro impletione igitur orationis ſubdit gratiarum actiones, dicens: *Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxiii.) Hoc eſt, nihil eſt contrarium mei ad te. Non autem oſtendit quod ipſe non potuit, vel quod minor ſit Patre, quia hoc & amicis dicitur, & honore æqualibus. Ut autem oſtendat quoniam non indiget oratione, ſubiungit: *Ego autem ſciebam quoniam ſemper me audis*; quaſi dicat: Ad hoc quod fiat voluntas mea, non indigeo oratione (2) ut tibi ſuadeam: una enim eſt noſtra voluntas. Hoc autem ob-

(1) *Al.* hoc eſt, ut mortuos. (2) *Al.* ut ad hoc tibi ſuadeam: *item* ad hoc quod tibi ſuadeam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Beda, vel alibi occurrit.

Digitized by Google

obumbrate dicit, propter auditorum imbecillitatem. Deus enim non ita dignitatem ſuam reſpicit, ut ad ſalutem noſtram: propterea excelſa quidem & magna, pauca, & ipſa occultata, humilia vero multa circumfluunt eius ſermonibus. HILARIUS de Trin. (Lib. X. cir. finem.) Non (1) igitur prece eguit: nobis oravit, ne Filius ignoraretur: unde ſubditur: *Sed propter populum qui circumſtat dixi, ut credant quia tu me miſiſti*. Cum enim ſibi non proficeret deprecationis ſermo, ad profectum tamen noſtræ fidei loquebatur. Non inops ergo auxilii eſt, ſed nos ſumus inopes doctrinæ. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiii.) Non autem dixit, *Ut credant* quoniam minor ſum, quoniam ſine oratione non poſſum facere; ſed *quoniam tu me miſiſti*. Non dixit, Miſiſti me imbecillem, ſervitntem recognoſcentem, a meipſo nihil facientem; ſed *me miſiſti*, ut non Deo contrarium æſtiment, nec dicant, Non eſt ex Deo: & ut oſtendam, ſecundum tuam voluntatem opus hoc fieri. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. lii.) Venit autem Chriſtus ad monumentum in quo Lazarus dormiebat, & non tamquam mortuum, ſed tamquam ſanum, tamquam audire paratum, de ſepulcro protinus vocavit: unde ſequitur: *Hæc cum dixiſset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras*. Ideo dicit nomen, ne omnes mortui cogerentnr exire: CHRYSOSTOMUS (hom. lxiii.) Non autem dixit, Surge tu; ſed *veni foras*, ut viventi loquens ei qui mortuus fuerat: propter quod non dixit, In nomine Patris mei veni foras, aut, Reſuſcita eum Pater; ſed hæc omnia dimittens, poſtquam orantis formam acceperat, per res auctoritatem oſtendit: quoniam & hoc ſapientiæ ſuæ eſt, per verba quidem condeſcenſionem, per res vero oſtendere poteſtatem. THEOPHYLACTUS. Alta vero Salvatoris vox, quæ Lazarum ſuſcitavit, indicium eſt tubæ magnæ ſonaturæ in communi reſurrectione. Altius etiam clamavit, ut Gentilium ora reſrenet fabulantium, in tumulis eſſe animas defunctorum: nam quaſi foras manentem eam advocat per clamorem. Sicut autem univerſalis reſurrectio in ictu oculorum proveniet, ſic & hæc reſurrectio ſingularis; & ideo ſequitur: *Et ſtatim prodiit qui mortuus fuerat, ligatus manus, & pedes inſtitis, & facies eius ſudario erat ligata*. Iam mancipatur effectui quod dicitur ſupra v. *Venit hora cum audient defuncti vocem Filii Dei, & qui audierint vivent*. ORIGENES (tom. xxviii.) Nam vox elata, & clamor non inconvenienter dicitur excitaſſe illum; & ſic adimpletum eſt quod dixerat, *Vado, ut excitem eum*. Sed & Pater, qui Filium orantem exaudivit, ſuſcitavit Lazarum, ut ſic reſurrectio Lazari commune opus ſit Filii orantis, & Patris exaudientis. *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & Filius quos vult vivificat*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiii.) Exiit autem ligatus, ut non putaretur eſſe phantaſma. Sed & hoc quod exibat ligatus, non minus videbatur eſſe quam reſuſcitare. Sequitur: *Dicit eis Ieſus: Solvite eum*: ut videlicet tangentes, & ei appropinquantes videant quia vere eſt ille. Sequitur: *Et ſinite abire*; & hoc propter humilitatem: non enim ducit eum, neque iubet ſecum ambulare ad ſui demonſtrationem. ORIGENES (tom. xxviii.) Dixerat autem ſupra Dominus: *Propter populum qui circumſtat dixi, ut credant quia tu me miſiſti*: nullo autem eorum (2) credente hoc dixiſſet, velut aliquis hominum inſcius futurorum: unde ad hoc removendum ſubditur: *Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Ieſus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipſis abierunt ad phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus*. Continet quid ambiguum ſermo præſens: verum qui iverunt ad phariſæos, fuerint ex illis multis qui crediderant, proponentes conciliare Chriſto hoſtiliter ſe habentes ad eum: vel alii a credentibus, irritare volentes invidum phariſæorum zelum in ipſum. Et videtur mihi hoc magis Evangeliſtam exprimere velle: multos enim dixit qui per hoc quod viderunt, crediderunt, veluti paucis exiſtentibus aliis, de quibus ſubdit: *Quidam autem ex ipſis abierunt ad phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus*. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxv.) Quamquam autem ſecundum Evangeliſtæ hiſtoriam reſuſcitatum Lazarum plena fide teneamus, tamen in allegoria aliquid ſignificare non dubito; neque cum res factæ allegorizantur, geſtæ rei fidem amittunt. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xlix.) Omnis quidem qui peccat moritur; ſed Deus magna miſericordia animas ſuſcitat, ne moriantur in æternum. Intelligimus ergo tres mortuos, quos in corporibus ſuſcitavit, aliquid ſignificare de reſurrectionibus animarum. GREGORIUS IV. Moral. (cap. xxix.)

Pucl-

(1) *Nicolaius habet:* Non igitur prece pro ſeipſo eguit; ſed pro nobis oravit &c. (2) *Al.* credentium.

Puellam enim in domo, (1) adoleſcentem extra portam, in ſepulcro autem Lazarum ſuſcitat. Adhuc quippe in domo mortuus iacet qui iacet in peccato: iam quaſi extra portam ducitur cuius iniquitas uſque ad inverecundiam publicæ perpetrationis operatur. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Vel intus eſt mors, quia cogitatum malum nondum proceſſit in factum. Si autem ipſum malum feciſti, quaſi mortuum extra portam extuliſti. GREGORIUS IV. Moral. (cap. xxix.) Sepulturæ vero aggere premitur qui in perpetratione nequitiæ etiam uſu conſuetudinis preſſus gravatur; ſed hos plerumque divina gratia reſpectus ſui lumine illuſtrat. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxv.) Vel accipiamus Lazarum in monumento animam terrenis peccatis obrutam. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xlix.) Et tamen Lazarum Dominus amabat: ſi enim peccatores non amaret, de cælo ad terras non deſcenderet. Bene autem de illo qui peccare conſueverat dicitur, *Fœtet*: incipit enim habere peſſimam famam tamquam odorem teterrimum. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxv.) Recte etiam dicit, *Quatriduanus eſt*: ultimum enim elementorum terra eſt: ſignificat enim puteum terrenorum peccatorum, ideſt cupiditatum carnalium. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xlix.) Fremuit autem Dominus, lacrymavit, voce magna clamavit: quia difficile ſurgit quem moles conſuetudinis premit. Turbat ſemetipſum Chriſtus, ut tibi ſignificet quomodo tu turbari debeas, cum tanta mole peccati gravaris, & premeris. Fides (2) enim hominis ſibi diſplicentis fremere debet in accuſatione malorum operum, ut violentiæ pœnitentis cedat conſuetudo peccandi. Quando dicis: Illud feci, & pepercit mihi Deus: Evangelium audivi, & contempſi: quid facio? iam fremit Chriſtus, quia fides fremit; in voce frementis apparet ſpes reſurgentis. GREGORIUS XXII. Moral. (cap. xiii. vel in nov. codd. cap. ix.) Dicitur autem Lazaro, *Veni foras*, ut ab excuſatione, & occultatione peccati ad accuſationem ſuam ore proprio exire provocetur, ut qui intra conſcientiam ſuam abſconſus iacet per nequitiam, a ſemetipſo foras exeat per confeſſionem. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxv.) Quod autem Lazarus exiit de monumento, animam ſignificat recedentem a carnalibus vitiis; quod vero inſtitis obvolutus, hoc eſt quod etiam a carnalibus recedentes, & mente ſervientes legi Dei, adhuc tamen in corpore conſtituti, alieni a moleſtiis carnis eſſe non poſſumus; quod autem facies eius ſudario tecta erat, hoc eſt quod in hac vita plenam cognitionem habere non poſſumus; quod autem dicit, *Solvite eum, & ſinite abire*, hoc eſt quod poſt hanc vitam auferuntur omnia velamina, ut facie ad faciem videamus. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xlix.) Vel aliter. Quando contemnis, mortuus iaces; quando confiteris, procedis. Quid eſt enim procedere niſi ab occultis velut exeundo manifeſtari? Sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, ideſt magna gratia vocando. Mortuus autem procedens adhuc ligatus eſt, confitens adhuc reus; ut autem ſolverentur peccata eius, miniſtris hoc dixit: *Solvite eum, & ſinite abire*; quod eſt „ Quæ ſolveritis „ ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis:“ Matth. xviii. ALCUINUS. Chriſtus ergo ſuſcitat, quia interius per ſeipſum vivificat: ſolvunt diſcipuli, quia per miniſterium ſacerdotum abſolvuntur vivificati. BEDA. Per eos autem qui phariſæis annuntiaverunt, ſignificantur nonnulli, qui videntes bona ſervorum Dei opera, odiis inſequuntur, & infamare conantur.

(h) THEOPHYLACTUS. Decebat admirari, ac extollere eum qui talia peragebat miracula; ipſi vero potius conſiliantur illum occidere: unde dicitur: *Collegerunt ergo pontifices, & phariſæi conſilium adverſus Ieſum, & dicebant, Quid facimus?* AUGUSTINUS (tract. xlix.) Nec tamen dicebant, Credemus: plus enim perditi homines cogitabant quomodo nocerent, & perderent, quam quomodo ſibi conſulerent, ne perirent; & tamen timebant, & quaſi conſulebant: dicebant enim: *Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit?* CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Hominem eum adhuc vocant qui tantam ſuſceperunt eius deitatis demonſtrationem. ORIGENES (tom. xxviii.) Eſt autem per ea quæ dicuntur ab ipſis, conſiderare eorum inſipientiam, & cæcitatem: inſipientiam quippe, quia teſtificabantur illum & multa peregiſſe miracula, & tamen æſtimabant ſe poſſe adverſus eum æmulari, velut non poſſet pro ſe adverſus eorum æmulationes. Cæcitatis autem hoc ipſum erat: ad facientem enim tot miracula pertinebat ut ſe ab eorum inſidiis eximeret: niſi forte crederent quod ſigna fecit, & putabant ea non fieri divina vir-

(1) *Al.* mulierem. (2) *Al. deeſt* enim.

Digitized by Google

virtute. Hi quidem igitur deliberabant non dimittere ipſum, opinantes ſe per hoc eſſe impedimento volentibus credere in eum, & Romanis, ne eis aufferent terram, & gentem: unde ſequitur: *Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locum noſtrum, & gentem.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Hoc dicentes, populum volunt concutere, ut periclitandum ex ſuſpicione tyrannidis; quaſi dicant: Si Romani viderint eum turbas ducentem, ſuſpicabuntur nos in tyrannidem velle conſurgere, & deſtruent noſtram civitatem. Sed fictio erat quæ dicebantur: quid enim demonſtrabat tale? Armigeros circumferebat, & equitaturas trahebat? Nonne deſerta perſequebatur? Sed ut non putentur ob paſſionem ſuam hoc dicere, totam civitatem periclitari dicunt. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Vel timuerunt ne ſi omnes in Chriſtum crederent, nemo remaneret qui adverſus Romanos civitatem Dei, templumque defenderent: quoniam contra ipſum templum, & contra ſuas paternas leges doctrinam Chriſti eſſe ſentiebant. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitaverunt: nam & Romani poſt Domini paſſionem, & glorificationem tulerunt eis & locum, & gentem, expugnando, & transferendo. ORIGENES (tom. xxviii.) Sed & ſecundum anagogem, locum eorum qui ex circumciſione ſunt, Gentes occupaverunt, quia per eorum caſum ſalus Gentibus evenit: loco enim Gentium Romani ponuntur, ex regnantibus qui regno ſuberant nuncupati. Gens etiam ab eis ſublata eſt: quia qui fuit populus Dei, factus eſt non populus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Cum autem illi hæſitabant, & in ordine conſilii proponebant, dicentes, *Quid facimus?* unus inverecunde, & cum crudelitate clamavit: unde ſequitur: *Unus autem ex ipſis Caiphas nomine, cum eſſet pontifex anni illius.* AUGUSTINUS (tract. xlix.) Movere poteſt quomodo dicatur pontifex anni illius, cum Dominus conſtituerit unum ſummum ſacerdotem cui mortuo unus ſuccederet. Sed intelligendum eſt, per ambitiones, & contentiones inter Iudæos poſtea conſtitutum eſſe plures fore pontifices, qui per annos ſingulos vicibus miniſtrarent: & forte etiam in unum annum plures adminiſtrabant, quibus alio anno alii ſuccedebant. ALCUINUS. Nam de hoc Caipha Ioſephus refert, quod pretio ſibi ſacerdotium unius anni redemerit. ORIGENES (tom. xxx.) Increpatur autem Caiphæ pravitas in hoc quod dicitur *Pontifex anni illius*, quo ſcilicet noſter Salvator exercuit miniſterium paſſionis; & tamen cum eſſet pontifex anni illius, dixit eis: *Vos neſcitis quidquam, neque cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat;* a quaſi dicat: Vos ſedetis, & adhuc ſegnius rem attenditis; ſed attendatis, unius hominis ſalutem pro communi republica oportere contemnere. THEOPHYLACTUS. Hoc autem ipſe quidem prava dixit intentione, tamen Spiritus ſancti gratia ore eius uſa eſt ad futuri præſagium: unde ſubditur: *Hoc autem a ſemetipſo non dixit; ſed cum eſſet pontifex anni illius, prophetavit quia Ieſus moriturus erat pro gente.* ORIGENES (ubi ſupra.) Non quicumque prophetizat, Propheta eſt; ſicut non quicumque ius proſequitur, iuſtus eſt, ſicut qui facit aliquod opus propter (1) humanam gloriam. Caiphas ergo prophetavit quidem, nec tamen erat Propheta, ſicut & Balaam. Audebit autem quis dicere quod non per Spiritum ſanctum Caiphas prophetaverit, quia etiam ſpiritus maligni eſt atteſtari Ieſu, & prophetare pro eo, iuxta illud quod dicitur Luc. iv. „ Novimus te quod ſis Sanctus Dei: “ nam eius intentionis eſt non fideles auditores efficere, ſed incitare in prætorio conſidentes adverſus Ieſum, ut eum perimerent. Deinde quod dicit, *Expedit vobis*, quod pars eius prophetiæ fuit, dicit verum, vel mentitur? Nam ſi verum dicit, ſalvantur hi qui in prætorio adverſus Ieſum nituntur, mortuo Ieſu pro populo, & pertingunt ad id quod expedit. Quod ſi inconveniens eſt, manifeſtum eſt quod non fuit Spiritus ſanctus qui dedit hæc proferri, quia Spiritus ſanctus non mentitur. Si autem quis velit veridicum & in hoc eſſe Caipham, (2) concederetur illi quod gratia Dei pro omnibus guſtet mortem, & quod eſt ſalvator omnium hominum, maxime fidelium. Fatebitur etiam cuncta quæ ſunt in hoc loco prophetiam eſſe veridicam, incipiendo ab illo, *Vos nihil ſcitis*:

(1) *Al. deeſt* humanam. (2) *Al.* converteretur. *Nicolai le*[illegible] compertum erit illi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CHRYSOSTOMUS hom. lxv. in Ioannem.

ſeltis: nihil enim noverant qui Ieſum ignorabant eſſe veritatem, ſapientiam, iuſtitiam, & pacem, & quod ipſis quoque erat expediens ut hic unus inquantum eſt homo moriatur pro populo: non enim inquantum eſt imago inviſibilis Dei, eſt ſuſceptibilis mortis. Pro populo autem obiit, vel ut potens totius orbis culpam, in ſeipſum retorquens, diſſipare, ac delere. Ex hoc vero quod dicitur, *Hoc autem a ſemetipſo non dixit*, docemur quod aliqua nos homines per nos dicimus, nulla inducente virtute ad proferendum; quædam vero ſuadente nobis quadam virtute, etſi non integre exprimamus, (1) & ſic inconſequenter diſponamur ad ea, inſectantes ea quæ (2) dicimus, ſed non intentionem dictorum; velut Caiphas ex ſe nihil protulit, nec dixit intentionem, quia prophetiam dicti non accipiebat. Sed etiam apud Paulum quidam legiſperiti ſunt non intelligentes nec ea quæ proferunt. AUGUSTINUS (tract. xlix.) Hic docemur, etiam homines malos prophetiæ ſpiritu futura prædicere; quod tamen Evangeliſta divino attribuit ſacramento, quia pontifex fuit, ideſt ſummus ſacerdos. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Vide autem quanta Spiritus ſancti virtus eſt: a mente enim mala valuit verba proferre prophetiæ. Vide etiam quanta eſt pontificalis virtus poteſtatis: pontifex enim effectus, etſi indignus exiſtens, tamen prophetavit neſciens quid diceret: ore enim ſolum uſa eſt gratia, contaminatum autem cor non tetigit. AUGUSTINUS (tract. eod.) Caiphas igitur de ſola gente Iudæorum prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipſe Dominus Matth. xv. „Non „ ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt do„ mus Iſrael. “ Sed noverat Evangeliſta alias eſſe oves, quæ non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci; & ideo addidit: *Et non tantum pro gente, ſed ut filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in unum*. Hæc autem ſecundum prædeſtinationem dicta ſunt: nam neque oves eius, neque filii Dei adhuc erant. GREGORIUS VI. Moral. (cap. xiii.) Perſecutores igitur peregerunt hoc quod pernicioſe moliti ſunt; intulerunt mortem, ut ab eo abſcinderent fidelium devotionem; ſed fides inde crevit unde ſe hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. (3) Ille enim ad pietatis ſuæ obſequium redegit quod contra illum humana crudelitas extorſit. ORIGENES a. Concitati autem ad iram ex verbis Caiphæ, taxaverunt ut occiderent Dominum: unde ſequitur: *Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum*. Et quidem ſi non Spiritu ſancto Caiphas prophetaverat, alius ſpiritus fuit qui valuit & per impium loqui, & ſibi compares adverſum Chriſtum incitare. Qui autem vult reſpondere pro Spiritu ſancto, dicet, quod ſicut ſacrarum intentionem Scripturarum ad utilitatem prolatam aliqui prave ſuſcipiunt ad conſtituendam enormem diſciplinam; ſic editam pro Salvatore prophetiam veridicam non debito modo percipientes conſiliati ſunt ut interficerent Chriſtum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Quærebant quidem & prius eum interficere, nunc & ſententiam firmaverunt.

(i) ORIGENES (tom. xxviii.) Cum concilium congregaverunt pontifices, & phariſæi, ut occiderent Ieſum, ipſe cautius ſe obſervans non ultra cum fiducia converſabatur cum Iudæis; ſed neque ad aliam civitatem abiit populatam, ſed ad quamdam remotam: unde dicitur: *Ieſus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos; ſed abiit in regionem iuxta deſertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem*. AUGUSTINUS (tract. xlix) Non quia potentia eius defecerat, in qua, ſi vellet, palam cum Iudæis converſaretur, & nihil ei facerent; ſed exemplum diſcipulis demonſtravit, quo appareret non eſſe peccatum, ſi fideles eius oculis perſequentium ſe ſubtraherent, & furorem ſceleratorum latendo potius evitarent, quam ſe oſtendendo magis accenderent. ORIGENES (tom. xxviii.) Honeſtum namque eſt imminente agone confitenti Ieſum non evitare confeſſionem, nec recuſare ſubire mortem gratia veritatis; nec minus honeſtum eſt non (4) tradere occaſionem tantæ tentationi, non ſolum propter incertitudinem eventus proprii, ſed ne nos occaſionem præſtemus ut alii magis impii, ac noxii fiant: nam ſi quis factus erga quemquam materia criminis luet pœnas, (5) quo modo perſecutorem non declinans, non etiam

(1)

(1) *Nicolai legit* & ſic conſequenter. (2) *Al.* diſcimus. (3) *In editis vitioſe* Non enim. (4) *Al.* credere. (5) *Al.* quid.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. ſive tom. xxxi. in Ioannem; *& ſic infra*.

(1) & perſequentis delicto dabit reſponſum? Non ſolus autem Dominus illuc ivit, immo, ut nullam daret cauſam perquirentibus eum, diſcipulos etiam ſecum duxit : unde ſequitur : *Et ibi morabatur cum diſcipulis ſuis* . CHRYSOSTOMUS (homil. lxiv.) Qualiter putas turbatos diſcipulos humane videntes eum ſalvatum? Ipſi autem, quando omnes lætabantur , & feſta celebrabant, tunc occultantur , & in periculis ſunt; ſed tamen permanebant cum eo , ſecundum illud Luc. xxii. „ Vos eſtis qui „ permanſiſtis mecum in tentationibus meis.“ ORIGENES (tom. xxviii.) (2) Quo ad anagogiam vero dicatur, quod Ieſus dudum cum fiducia ambulabat inter Iudæos , cum verbum divinum per Prophetas in ipſis converſabatur; ſed abiit (3) illinc, nec eſt verbum Dei inter Iudæos. Acceſſit autem ad villam quæ eſt prope deſertum , de qua dicitur Eſai. lxv. „ Multi filii deſertæ ma- „ gis quam coniugatæ . “ Villa autem dicitur Ephrem, quæ interpretatur fertilitas. Fuit autem Ephraim frater Manaſſe ſenioris populi oblivioni traditi : poſt populum enim oblivioni datum , & prætermiſſum prodiit ex Gentibus abundantia. Diſcedens ergo a Iudæis Dominus , venit in terram totius orbis prope deſertam Eccleſiam , quæ dicitur civitas fecunda ; & ibi moratur cum diſcipulis uſque nunc . AUGUSTINUS (tract. I.) Ille autem qui de cælo venerat pati , propinquare voluit loco paſſionis , quia imminebat hora paſſionis : unde ſequitur: *Proximum autem erat paſcha Iudæorum*. Habebant Iudæi paſcha in umbra, nos in luce : ſanguine occiſi pecoris Iudæorum poſtes ſignati ſunt , ſanguine Chriſti frontes noſtræ ſignantur. Illum diem feſtum Iudæi cruentum habere Domini ſanguine voluerunt , illo die feſto occiſus eſt agnus , qui eumdem diem feſtum ſuo ſanguine conſecravit . Mandatum autem erat in lege Iudæis ut die feſto, quo paſcha erat , omnes undique convenirent, & illius diei celebratione ſanctificarentur: unde ſequitur: *Et aſcenderunt multi Hieroſolymam de regione ante paſcha ut ſanctificarent ſeipſos* . THEOPHYLACTUS. Aſcenderunt autem ante paſcha ut purgarentur : quoniam quicumque peccaverant inviti, vel ſpontanei , paſcha non celebrabant, niſi prius expiarentur, ut moris erat, balneationibus , & ieiuniis, ac raſura, quin etiam quaſdam deputatas oblationes offerendo. Hi ergo expiationem celebrantes , inſidiantur Domino: unde ſequitur: *Quærebant ergo Ieſum , & colloquebantur ad invicem in templo ſtantes: Quid putatis quia non venit ad diem feſtum ?* CHRYSOSTOMUS (homil. lxiv.) Inſidiabantur ei , & tempus feſti tempus faciebant occiſionis. ORIGENES (ut ſupra.) Et propter hoc non dixit , *Paſcha* Domini, ſed *Iudæorum*: nam Salvator in illo patiebatur inſidias. ALCUINUS . Illi ergo quærebant Ieſum non bene; nos autem quærimus eum ſtantes in templo Dei , mutuo nos conſolando, & exorando ut veniat ad diem feſtum noſtrum, & ſua præſentia nos ſanctificet . THEOPHYLACTUS. Sed ſi talia ſolum vulgus perageret , videretur utique paſſio ex imperitia progredi ; ſed etiam pharisæi præcipiunt ut capiatur: unde ſequitur : *Dederant autem pontifices , & phariſæi mandatum ut ſi quis cognoverit ubi ſit , indicet ut apprehendant eum*. ORIGENES (ubi ſupra.) Et attende, quod ignorabant ubi eſt: oſtenſum eſt enim eum diſceſſiſſe . Dices etiam quoniam inſidiantes Ieſu ignorabant ubi ſit: propter quod dederunt alia quam divina mandata, docente diſciplinas, & mandata hominum . AUGUSTINUS (tract. eod.) Nos autem indicemus modo Iudæis ubi ſit . Utinam velint audire , & apprehendere.

CAPUT XII.

(a) IEſus ergo ante ſex dies paſchæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem ſuſcitavit Ieſus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha miniſtrabat , Lazarus vero unus erat ex diſcumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi piſtici pretioſi, & unxit pedes Ieſu , & exterſit pedes eius capillis ſuis, & domus impleta eſt ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex diſcipulis

(1) *Al.* & perſequentibus. (2) *Al.* Quo modo ad anagogiam. (3) *Al.* illuc.

pulis eius Iudas Scariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, & datum eſt egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum; ſed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat. Dixit ergo Ieſus: Sinite illam, ut in diem ſepulturæ meæ ſervet illud. Pauperes enim ſemper habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. Cognovit ergo turba multa ex Iudæis quia illic eſt, & venerunt non propter Ieſum tantum, ſed ut Lazarum viderent, quem ſuſcitavit a mortuis. Cogitaverunt autem principes ſacerdotum ut & Lazarum interficerent; quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ieſum.

(b) In craſtinum autem turba multa, quæ convenerat ad diem feſtum, cum audiſſent quia venit Ieſus Hieroſolymam, acceperunt ramos palmarum, & proceſſerunt obviam ei, & clamabant; Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Iſrael. Et invenit Ieſus aſellum, & ſedit ſuper eum, ſicut ſcriptum eſt: Noli timere filia Sion; ecce Rex tuus venit tibi, ſedens ſuper pullum aſinæ. Hæc non cognoverunt diſcipuli eius primum; ſed quando glorificatus eſt Ieſus, tunc recordati ſunt quia hæc erant ſcripta de eo, & hæc fecerunt ei. Teſtimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, & ſuſcitavit eum a mortuis: propterea & obviam venit ei turba, quia audierunt eum feciſſe hoc ſignum. Phariſæi ergo dixerunt ad ſemetipſos; Videtis quia nihil proficimus: ecce mundus totus poſt eum abiit.

(c) Erant autem quidam Gentiles ex his qui aſcenderant ut adorarent in die feſto. Hi ergo acceſſerunt ad Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ, & rogaverunt eum, dicentes: Domine, volumus Ieſum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ; Andreas ruſum, & Philippus dixerunt Ieſu; Ieſus autem reſpondit dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis: niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam ſuam, perdet eam; & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur, & ubi ego ſum, illic & miniſter meus erit. Si quis mihi miniſtraverit, honorificabit eum Pater meus.

(d) Nunc anima mea turbata eſt. Et quid dicam? Pater ſalvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo dicens: Et clarificavi, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ ſtabat, & audierat, dicebat tonitruum eſſe factum. Alii autem dicebant; Angelus ei locutus eſt. Reſpondit Ieſus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, ſed propter vos. Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego, ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipſum. Hoc autem dicebat ſignificans qua morte eſſet moriturus.

(e) Reſpondit ei turba: Nos audivimus ex lege quia Chriſtus manet in æternum: & quomodo tu dicis: Oportet exaltari Filium hominis? Et quis eſt iſte Filius hominis? Dicit ergo eis Ieſus: Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis ſitis. Hæc locutus eſt Ieſus, & abiit, & abſcondit ſe ab eis.

(f) Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, ut ſermo Eſaiæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & ſanem eos. Hæc dixit Eſaias quando vidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum; ſed propter phariſæos non confitebantur, ut de ſynagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.

(g) Ieſus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Et qui videt me, videt eum qui miſit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et ſi quis audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non iudico eum. Non enim veni ut iudicem mundum, ſed ut ſalvificem mundum. Qui ſpernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus ſum, ille iudicabit eum in noviſſimo die: quia ego ex meipſo non ſum locutus, ſed qui miſit me Pater, ipſe mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt. Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi Pater, ſic loquor.

(a) ALCUINUS. Appropinquante tempore in quo Dominus pati diſpoſuit, appropinquavit ipſe loco in quo eiuſdem paſſionis diſpenſationem perficere voluit: unde dicitur: *Ieſus ergo ante ſex dies paſcha venit in Bethaniam*. Primo venit in Bethaniam, deinde Hieroſolymam. In Hieroſolymam quidem ut ibi pateretur, in Bethaniam vero ut reſuſcitatio Lazari memoriæ omnium (1) arctius imprimeretur: unde ſubditur: *Ubi fuerat Lazarus mortuus, quem ſuſcitavit Ieſus*. THEOPHYLACTUS. Decima autem die menſis agnum Iudæi capiunt immolandum in feſto paſchæ, ex tunc enim feſtivitatis prælibant ſolemnia: quapropter in die quæ eſt nona menſis, & præcedit ſextum diem ante paſcha, epulantur ſplendide, & exordium feſti hanc diem conſtituunt: quo fit ut Ieſus quoque pergens Bethaniam convivaretur: unde ſequitur: *Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha miniſtrabat*. Per hoc autem quod dixit, quod Martha miniſtrabat, inſinuat quod in illius domo erat convivium. Sed attende mulieris fidelitatem: non enim famulabus imponit miniſterium, ſed ipſamet ſuſcepit. Innuere autem volens Evangeliſta veræ reſurrectionis Lazari ſignum, ſubdit: *Lazarus vero unus erat ex diſcumbentibus cum eo*. AUGUSTINUS (tract. L.) Vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas oſtendebatur, infidelitas Iudæorum confundebatur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxiv.) Maria autem non faciebat communem famulatum, ſed ad ſolum Dominum conſtituit honorem, & non ut ad hominem accedit, ſed ut ad Deum: unde ſequitur: *Maria ergo accepit libram unguenti nardi piſtici pretioſi, & unxit pedes Ieſu, & extersit capillis ſuis pedes eius*. AUGUSTINUS (tract. lxxx.) Quod ait, *Piſtici*, locum aliquem credere debemus, unde erat hoc unguentum pretioſum. ALCUINUS. Vel *piſtici*, ideſt fidelis, nec extraneis ſpeciebus adulterati. Hæc eſt illa mulier quæ quondam peccatrix in domo Simonis venit ad Dominum cum alabaſtro unguenti. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxxix.) Quod autem hoc in Bethania rurſus fecit, aliud eſt, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, ſed pariter narratur a tribus, Ioanne ſcilicet, Matthæo, & Marco. Quod ergo Matthæus, & Marcus caput Domini unguento illo perfuſum dicunt, Ioannes autem pedes; non ſolum caput, ſed & pedes Domini accipiamus perfudiſſe mulierem. Matthæus, & Marcus recapitulando ad illum diem redeunt in Bethaniam qui erat ante ſex dies paſchæ, & narrant quod Ioannes de cœna, & unguento.

Sequitur: *Et domus impleta eſt ex odore unguenti*. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. l.) Ad Apoſtolum revoca intentionem, qui dicit II. Corinth. II. „ Aliis ſumus odor vitæ ad vitam, aliis ſumus odor „ mortis ad mortem: “ denique audies hinc ex unguento iſto, quomodo erat aliis odor bonus in vitam, aliis odor (2) malus in mortem: unde ſequitur: *Dixit ergo unus ex diſcipulis ſuis Iudas Scariotes, qui erat eum traditurus*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxix.) Quod alii dicunt diſcipulos murmuraſſe de unguenti pretioſi effuſione, Ioannes autem Iudam commemorat; puto diſcipulorum nomine Iudam ſignificatum, plurali numero pro ſingulari uſurpato. Poteſt etiam intelligi quod alii diſcipuli aut ſenſerint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda dicente perſuaſum ſit; atque omnium voluntatem Matthæus, & Marcus verbis etiam expreſſerint; ſed Iudas propterea dixerit, quia fur erat, ceteri propter pauperum curam: Ioannem vero de ſolo illo id commemorare voluiſſe, cuius ex hac occaſione furandi conſuetudinem credidit intimandam: nam ſequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum; ſed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat*. ALCUINUS. Portabat miniſterio, exportabat furto. AUGUSTINUS (tract. l. in Ioan.) Non tunc periit Iudas quando accepit a Iudæis pecuniam,

(1) *Al.* artius, *forte* altius. (2) *Al.* bonus.

Digitized by Google

niam, ut Dominum traderet: iam fur erat, Dominum perditus ſequebatur non corde, ſed corpore. Voluit autem per hoc Dominus nos admonere ut malos toleremus, ne corpus Chriſti dividamus. Qui aliquid de Eccleſia furatur, (1) Iudæ perdito comparatur. Tolera malum bonus, ut venias ad præmium bonorum, ne immittaris in pœnam malorum. Exemplum Domini accipite converſantis in terra. Quare habuit loculos cui Angeli miniſtrabant, niſi quia Eccleſia ipſius loculos habitura erat? Quare fures admiſit, niſi ut eius Eccleſia fures dum patitur (2) toleraret? Sed ille, qui conſueverat de loculis pecuniam tollere, non dubitavit accepta pecunia ipſum Dominum vendere. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv. in Ioan.) Ideo etiam ei furi exiſtenti loculos commiſit pauperum, ut omnem abſcinderet occaſionem: non enim habuit dicere, quoniam propter pecuniarum deſiderium hoc fecit, etenim ſufficientem habebat ex loculo concupiſcentiæ mitigationem. THEOPHYLACTUS. Quidam vero adminiſtrationem pecuniæ ſuſcepiſſe Iudam fatentur, tamquam minimum omnium. Nam pecuniæ adminiſtratio, doctrinæ adminiſtratione inferior eſt, ſecundum quod dicunt Apoſtoli in Actibus cap. VI. „ Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis. " CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Chriſtus autem multa condeſcenſione ad Iudam utens, non increpavit eum ſurripientem, ſed communem intulit excuſationem: nam ſequitur: *Dixit ergo Ieſus: Sinite illam, ut in diem ſepulturæ meæ ſervet illud*. ALCUINUS. Significat ſe moriturum, & ad ſepeliendum aromatibus eſſe ungendum; ideo Mariæ, cui ad unctionem (3) mortui corporis multum deſideranti pervenire non liceret, donatum ſit viventi adhuc impendere obſequium, quod poſt mortem celeri reſurrectione præventa nequiret. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Rurſus etiam propter proditorem rememoratus eſt ſepulturæ; ac ſi dicat: Gravis ſum tibi, & oneroſus; ſed expecta parum, & abibo: & hoc oſtendit, cum ſubdit: *Pauperes enim ſemper habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis*. AUGUSTINUS (tract. l.) Loquebatur de præſentia corporis ſui: nam ſecundum maieſtatem ſuam, ſecundum providentiam, ſecundum ineffabilem, & inviſibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum eſt Matth. ult. „ Ecce ego vobiſcum ſum uſque „ ad conſummationem ſæculi. " Vel aliter. In Iudæ perſona ſignificati ſunt in Eccleſia mali: ſi enim bonus (4) homo es, habes Chriſtum & in præſenti per fidem, & ſacramentum, & habebis ſemper: quia cum hinc exieris, ad illum venies, qui dixit latroni, Luc. XXIII. „ Hodie mecum eris „ in paradiſo. " Si autem male verſaris, videris habere in præſenti Chriſtum, quia baptizaris baptiſmo Chriſti, accedis ad altare Chriſti; ſed male vivendo non ſemper habebis. Non autem dixit, Habes, ſed *habebit*, quia unus malus corpus malorum ſignificat. Sequitur: *Cognovit ergo turba multa ex Iudæis quia illic eſſet, & venerunt, non propter Ieſum tantum, ſed ut Lazarum viderent, quem ſuſcitavit a mortuis*. Curioſitas eos adduxit, non caritas. THEOPHYLACTUS. Viſores enim ſuſcitati fieri cupiebant, expectantes etiam de inferis aliquid Lazaro referente perpendere. AUGUSTINUS (tract. eod.) Quia vero tantum miraculum Domini tanta erat evidentia diffamatum, ut non poſſent vel occultare quod factum eſt, vel negare, cogitaverunt ut Lazarum interficerent: unde ſequitur: *Cogitaverunt autem principes ſacerdotum ut & Lazarum interficerent*. O cæca ſævitia, quaſi Dominus ſuſcitare potuerit mortuum, & non poſſit occiſum. Ecce utrumque Dominus fecit, & Lazarum mortuum, & ſeipſum ſuſcitavit occiſum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxv.) Nullum autem miraculum Chriſti eos ita furere fecit: hoc enim mirabilius erat, & coram multis factum eſt; & erat inopinabile, mortuum quatriduanum videre ambulantem, & loquentem. Aliter etiam iſti in aliis putabant criminari ſabbati ſolutionem, & hac via abducere turbas; hic autem (5) quia a nullo habebant conqueri contra Ieſum, adverſum Lazarum faciunt conatum: itaque & in cæco hoc feciſſent, niſi haberent accuſationem de ſabbato. Aliter autem. Ille quidem ignobilis erat, & eiecerunt eum de templo; hic vero clarus. Hoc etiam eos mordebat quod feſtivitatem inſtantem omnes dimittentes, Bethaniam veniebant. ALCUINUS. Myſtice autem quod ante ſex dies venerat Bethaniam, ſignificat quod ille qui ſex diebus omnia fecerat, & ſexto die hominem creaverat, ipſa ſexta mundi ætate, ſexta feria, ſexta hora redimere mundum venerat. Cœna autem dominica, fides eſt Eccleſiæ, quæ per dilectionem operatur. Martha (6) miniſtrat, cum fidelis anima opera ſuæ devotionis Domino impendit. Lazarus unus erat ex diſcumbentibus, cum ii qui poſt peccatorum mortem reſuſcitati ſunt, ad iuſtitiam una cum eis qui in ſua per-

(1) *Al.* iure perdito. (2) *Al.* tolerat. (3) *Al.* morituri. (4) *Al. deeſt* homo. (5) *Nicolaus habet* quia de nullo (6) *Al.* miniſtrabat.

manſerunt iuſtitia , de præſentia veritatis exultant, & cæleſtis gratiæ muneribus aluntur . Et bene in Bethania celebratur , quæ interpretatur domus obedientiæ: nam Eccleſia eſt obedientiæ domus. AUGUSTINUS (tr. l.) Unguentum autem quo Maria unxit pedes Ieſu , iuſtitia fuit , ideo libra fuit . Erat autem unguentum nardi piſtici pretioſi. Piſtis Græce, Latine fides dicitur. Quærebas operari iuſtitiam?" Iuſtus ex fide ,, vivit: " Rom. 11. Unge pedes Ieſu bene vivendo, dominica ſectare veſtigia , capillis terge; ſi habes ſuperflua , da pauperibus , & Domini pedes terſiſti: capilli enim ſuperflua (1) corporis videntur. ALCUINUS. Et notandum, quod primo tantum pedes unxerat, hic autem pedes , & caput unxit ; ibi rudimenta pœnitentium, hic iuſtitia perfectarum deſignatur animarum . Per caput enim Domini ſublimitas divinitatis, per pedes humilitas incarnationis exprimitur: vel per caput ipſe Chriſtus, per pedes pauperes, qui ſunt membra eius . AUGUSTINUS (ut ſupra .) Domus autem repletâ eſt odore , mundus impletus eſt bona fama .

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) a Præceptum legis erat ut decima luna primi menſis agnus , ſive hædus in domo recluderetur uſque ad quartam decimam lunam eiuſdem menſis , quando ad veſperam immolabatur: unde & verus agnus ex omni grege ſine macula electus , pro populi ſanctificatione immolandus, ante quinque dies, ideſt decima luna, Hieroſolymam aſcendit. AUGUSTINUS (tract. li. in Ioan.) Quantus autem fructus apparuerit prædicationis eius, & quantus grex ovium ex his quæ perierant domus Iſrael , vocem paſtoris audierit , intendendum eſt ex eo quod dicitur: *In craſtinum autem turba multa, quæ convenerat ad diem feſtum, cum audiſſent quia venit Ieſus Hieroſolymam, acceperunt ramos palmarum &c.* Rami palmarum laudes ſunt, ſignificantes victoriam qua erat Dominus mortem moriendo ſuperaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus . CHRYSOSTOMUS (homil. lxv.) Oſtendebant autem quoniam de reliquo maiorem quam de Propheta opinionem habebant de eo: unde ſequitur : *Et proceſſerunt obviam ei, & clamabant: Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Iſrael.* AUGUSTINUS (tract. li.) Hoſanna vox eſt obſecrantis, magis affectum indicans, quam rem aliquam ſignificans, ſicut ſunt in lingua Latina quas interiectiones vocant. BEDA. Eſt autem compoſitum ex corrupto, & integro: *Hoſi* enim, ſalva , *Anna* obſecrantis eſt interiectio. *Hoſi* ergo corruptum , *Anna* eſt integrum. *Benedictus* autem *qui venit in nomine Domini*, ſic potius accipiendum eſt ut in nomine Domini , in nomine Dei Patris (2) intelligatur; quamvis poſſit intelligi etiam in nomine ſuo , quia & ipſe Dominus eſt; ſed verba eius melius noſtrum dirigunt intellectum, qui ait ſupra v. *Ego veni in nomine Patris mei* . Non utique amittit divinitatem , quando nos docet humilitatem . CHRYSOSTOMUS (hom. lxv.) Hoc eſt etiam quod maxime coegit credere in Chriſtum omnes, quoniam non eſt Deo contrarius; & hoc maxime erigebat plebem quod ipſe diceret ſe a Patre veniſſe. Ex his ergo verbis colligimus quod Deus eſt : nam *Hoſanna* ſalvos fac interpretatur; ſalutem autem ſoli Deo Scriptura attribuit . Deinde quia vere eſt Deus, *Qui venit* , inquiunt , non Qui ducitur: hoc enim ſervile eſt quodammodo , illud vero dominicum . Quod etiam dicunt , *In nomine Domini*, illud idem erga ipſum protendit: non enim in nomine ſervi , ſed Domini dicunt illum venire . AUGUSTINUS (tract. li.) Quid autem magnum fuit Regi ſæculorum Regem fieri hominum? Non enim Rex Iſrael Chriſtus ad exigendum tributum , vel ferro exercitum armandum; ſed Rex Iſrael , quod mentes regat , quod in regnum cælorum perducat. Quod ergo Rex eſſe voluit Iſrael, dignatio eſt, non promotio ; miſerationis indicium , non poteſtatis (3) augmentum : qui enim appellatus eſt in terra Rex Iudæorum , in cælis eſt Dominus Angelorum. THEOPHYLACTUS. Iudæi autem Regem Iſrael ipſum nuncupabant, quaſi ſenſibilem Regem ſomniantes : expectabant namque exurgere quemdam in Regem maiorem quam ſecundum humanam naturam , ſalvaturum eos a Romanorum iuriſdictione. Quomodo autem Dominus venerit, oſtendit Evangeliſta ſubdens: *Et invenit Ieſus aſellum, & ſedit ſuper eum.* AUGUSTINUS (tract. eod.) Hoc breviter dictum eſt : nam quemadmodum ſit fa-

(1) *Al.* corpore. (2) *Al.* intelligant. (3) *Al.* argumentum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Chryſoſtomo occurrit , ſed ex Cyrillo in Ioan. & ex Theophylacto colligitur.

Digitized by Google

factum , apud alios Evangeliſtas pleniſſime legitur . Pullum autem aſinæ in quo nemo ſederat (hoc enim apud alios Evangeliſtas invenitur) intelligimus populum Gentium, qui legem Domini non acceperat ; aſinam vero (quia utrumque Domino adductum eſt) plebem eius quæ veniebat ex populo Iſrael . CHRYSOSTOMUS (hom. lxv.) Fecit ergo hoc, prophetice aliquid figurans, quoniam videlicet immundum Gentium populum debebat ſubiectum habere ; & prophetiam quamdam implens . AUGUSTINUS (tract. li.) Adhibetur autem huic facto propheticum teſtimonium , ut appareat quoniam maligni principes Iudæorum eum non intelligebant in quo implebantur quæ legebant: unde ſequitur: *Sicut ſcriptum eſt: Noli timere filia Sion : ecce Rex tuus venit tibi ſedens ſuper pullum aſinæ.* In illo populo erat filia Sion : ipſa eſt Hieruſalem , quæ eſt Sion, cui dicitur : Noli timere illum , agnoſce qui a te laudatur ; & noli trepidare cum patitur : quia ille ſanguis funditur per quem tuum delictum deleatur , & vita redimatur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxv.) Vel aliter. Quia Reges eorum iniuſti fuerant, & eos obnoxios bellis faciebant, Confide, ait , hic non talis, ſed mitis , & manſuetus; quod (1) oſtendit ab aſino: non enim exercitum habens intrabat, ſed aſinum habens ſolum. Vide autem Evangeliſtæ ſapientiam : non verecundatur priorem ignorantiam divulgare: nam ſequitur : *Hæc non cognoverunt diſcipuli eius primum, ſed quando glorificatus eſt Ieſus* . AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ideſt , quando virtutem ſuæ reſurrectionis oſtendit, tunc recordati ſunt quod hæc erant (2) ſcripta de eo, & hæc fecerunt ei , ideſt non alia quam quæ ſcripta erant de eo. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Hoc autem ignorabant, quoniam ipſe non revelavit eis: ſcandalizaſſet enim eos , ſi Rex exiſtens talia paſſurus erat ; & etiam non ſuſcepiſſent ſtatim cognitionem regni, de quo hic dicebatur : de regno enim temporali hoc dici putaſſent. THEOPHYLACTUS . Aſpice autem conſequentiam paſſionis. Suſcitavit Lazarum, hoc omnium noviſſime reſervans miraculum , & ob hoc plurimi concurrebant , & credebant : unde ſequitur: *Teſtimonium ergo perhibebat turba , quæ cum eo erat quando vocavit Lazarum de monumento, & ſuſcitavit eum a mortuis: propterea & obviam venit ei turba , quia audierunt eum feciſſe hoc ſignum* . Exinde livor , & inſidiæ : unde ſequitur : *Phariſæi autem dicebant ad ſemetipſos : Videtis quia nihil proficimus: ecce mundus totus poſt eum abiit*. AUGUSTINUS (tract. li.) Turba turbavit turbam. Quid autem invidet cæca turba , quia poſt eum abiit mundus per quem factus eſt mundus? CHRYSOSTOMUS (homil. lxv.) Mundum enim hic turbam dicunt . Videtur autem mihi hoc dictum eſſe eorum qui ſani quidem erant , non audebant autem propalari: demum ab eventu deterrebant alios , quaſi inconſummabilia tentantes. THEOPHYLACTUS. Ac ſi dicerent: Quantumcumque inſidiemini, tanto hic augetur, & gloria eius intenditur: quis ergo profectus de tantis inſidiis?

(c) BEDA . Templum Domini Hieroſolymis ſitum adeo erat famoſum ut diebus feſtis non ſolum vicini , ſed etiam multæ ex longinquis regionibus gentes illuc advenirent, ſicut de Eunucho Candacis Reginæ AEthiopum Actus Apoſtolorum declarant . Hac ergo conſuetudine hi Gentiles venerant adorare, de quibus dicitur: *Erant autem quidam Gentiles ex his qui aſcenderant ut adorarent in die feſto* . CHRYSOSTOMUS (hom. lxv. in Ioan.) Prope exiſtentes (3) ut de cetero proſelyti fierent. Fama itaque audita de Chriſto , volunt eum videre: unde ſequitur: *Hi ergo acceſſerunt ad Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ, & rogaverunt eum, dicentes : Domine , volumus Ieſum videre*. AUGUSTINUS (tract. li.) Ecce volunt eum Iudæi occidere , Gentiles videre ; ſed etiam illi ex Iudæis erant qui clamabant, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Ecce illi ex circumciſione , illi ex præputio , velut duo parietes de diverſo venientes, & in unam fidem Chriſti pacis oſculo concurrentes.

Sequitur: *Venit Philippus, & dicit Andreæ*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxv. in Ioan. cir. med.) Quaſi priori exiſtenti : audiverat enim Matth. x. „ In viam Gentium ne abieritis : " propterea cum condiſcipulo communicans magiſtro refert : unde ſequitur: *Andreas rurſum, & Philippus dicunt Ieſu*. AUGUSTINUS (tract. lii. in Ioan. cir. med.) Audiamus ergo vocem lapidis angularis: unde ſequitur: *Ieſus autem reſpondit eis, dicens : Venit hora ut clarificetur Filius hominis* . Forſitan aliquis putar ideo ſe dixiſſe glorificatum , quia Gentiles volebant eum videre . Non ita eſt ; ſed videbat Gentiles poſt paſſionem, & reſurrectionem ſuam in omnibus gentibus credituros . Ex occaſione igitur iſtorum Gentilium qui eum videre

(1) *Al.* oſtenditur. (2) *Al. emittitur* ſcripta. (3) *Al. deeſt* ut.

dere cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem Gentium, & promittit iam adeſſe horam glorificationis ſuæ, qua facta in cælis, Gentes fuerant credituræ, ſecundum illud Pſal. lvi. & cvii. „ Exaltare ſuper „ cælos Deus, & ſuper omnem terram glo„ ria tua. “ Sed altitudinem glorificationis oportuit ut præcederet humilitas paſſionis: unde adiunxit: *Amen amen dico vobis: niſi granum frumenti cadens in terra, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert*. Se autem dicebat granum mortificandum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide populorum. BEDA. Ipſe enim ex ſemine Patriarcharum in agro huius mundi ſeminatus eſt, ut moriendo cum multiplicatione reſurgeret: ſolus mortuus eſt, cum multis ſurrexit. CHRYSOSTOMUS (homil. lxv. in Ioan.) Et quia per ſermones non ita ſuadebat, utitur experimento: quia frumentum magis facit fructum cum mortuum fuerit. Si autem (1) in ſeminibus hoc accidit, multo magis in me. Quia igitur de reliquo debebat (2) mittere diſcipulos ad Gentes, videt autem Gentiles prę ſilientes ad fidem, oſtendit quod tempus erat ut ad crucem veniret. Non enim prius eos ad Gentes miſit, donec Iudæi offenderunt, donec crucifixerunt. Et quia de morte ſua prævidit diſcipulos contriſtandos, ſuperabundantiam facit ſermonis, dicens: Non ſolum ſi non mortem meam patienter ſuſtinueritis, ſed etiam ſi vos ipſi (3) non moriamini, nullum vobis erit lucrum: & hoc eſt quod ſubdit: *Qui amat animam ſuam, perdet eam*. AUGUSTINUS (ut ſup.) Hoc duobus modis intelligi poteſt. *Qui amat, perdet*; id eſt, ſi amas, perdes: ſi cupis vitam tenere in Chriſto, noli mortem timere pro Chriſto. Item alio modo. *Qui amat animam ſuam, perdet eam*. Noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod poſterius dixi, magis habere videtur evangelicum ſenſum: ſequitur enim: *Et qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam*. Ergo quod ſupra dictum eſt, *Qui amat*, ſubintelligitur in hoc mundo. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi.) Amat autem animam ſuam in hoc mundo qui deſideria eius inconvenientia facit; odit autem eam qui non cedit ei noxia concupiſcenti. Et non dixit, Qui non cedit ei, ſed *qui odit eam*: quemadmodum enim eorum qui odio habentur, nec vocem audire ſuſtinemus, nec (4) viſum videre (5) delectamur; ita & animam cum contraria iniungit, quæ Deo non placent, cum vehementia avertere oportet. THEOPHYLACTUS. Quia enim valde oneroſum erat audire, quod (6) oportet odire animam, conſolatur per hoc quod addit, *In hoc mundo*, temporis indicans particularitatem: non enim in perpetuum iubet animam odio haberi: & emolumentum ponit cum dicit: *In vitam æternam cuſtodit eam*. AUGUSTINUS (tract. li.) Sed vide ne tibi ſubrepat, ut teipſum interimere velis, ſic intelligendo quod debes in hoc mundo odiſſe animam tuam: hinc enim quidam maligni, atque perverſi homicidæ flammis ſe donant, aquis præſocant, præcipitatione collidunt, & pereunt. Hoc Chriſtus non docuit, immo & diabolo præcipitium ſuggerenti reſpondit Matth. iv. „ Vade ſatana. “ Cum ergo cauſæ articulus venerit, ut hæc conditio proponatur aut faciendum eſſe contra Dei præceptum, aut ab hac vita migrandum, comminante mortem perſecutore, ibi oderis in hoc mundo animam tuam, ut in vitam æternam cuſtodias eam. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Dulcis quidem eſt præſens vita his qui affixi ſunt ei: ſi vero quis ad cælum reſpexerit, videns quæ ibi ſunt bona, cito contemnet vitam præſentem. Cum enim apparuerit melior, contemnitur peior. In hoc ergo (7) nos inducens Chriſtus, ſubdit: *Qui mihi miniſtrat, me ſequatur*; ideſt, me imitetur. De morte hoc dicit, & de ea quæ per opera (8) aſſecutione: oportet enim eum qui miniſtrat, eum cui miniſtrat ſequi. AUGUSTINUS (tract. li.) Quid ergo ſit miniſtrare Chriſto, in ipſis verbis agnoſcimus, cum dicit: *Si quis mihi miniſtrat*. Miniſtrant ergo Ieſu qui non quæ ſua ſunt quærunt, ſed quæ Ieſu Chriſti: hoc eſt enim, *Me ſequatur*, vias ambulet meas, non ſuas, non ea tantum quæ ad miſericordiam pertinent corporalem, ſed omnia opera bona propter Chriſtum faciens, uſque ad illud opus magnæ caritatis, quod eſt animam pro fratribus ponere. Sed quo fructu, qua mercede? Sequitur: *Et ubi ego ſum, illic & miniſter meus erit*. (9) Gratis ametur, & operis quo miniſtratur illi, pretium ſit eſſe cum illo. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi.) Oſtendit autem per hoc quod reſurrectio morti ſuccedet. *Ubi autem ſum*, ait, quia in cælis ante reſurrectionem Chriſtus (10) erat. Igitur illuc tranſmigremus animo, & mente.

Sequi-

(1) *Al.* ex ſeminibus. (2) *Al.* dimittere. (3) *Al. omittitur* non. (4) *Forte* vultum. (5) *Al.* delectabit, *item* delectabitur. (6) *Al.* oporteret. (7) *Al. deeſt* nos. (8) *Al.* aſſequitur. *Nicolai autem addit verbum* eſt. (9) *Melius forte Nicolai*. Gratis ametur, ut operi &c. (10) *Al.* fuerat.

Sequitur: *Si quis mihi miniſtraverit, honorificabit eum Pater meus*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Per hoc intelligitur expoſuiſſe (1) quod ſupra dixerat, *Illic & miniſter meus erit*: nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus quam ut ſit ubi eſt unicus? CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Non autem dixit, Ego honorificabo eum, ſed *Pater meus*: nondum enim de eo decentem opinionem habebant, ſed maiorem de Patre.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi.) Quia Dominus ad paſſionem diſcipulos exhortatus fuerat, ne dicant, quod ipſe extra dolores exiſtens humanos, facile de morte philoſophatur, & nos admonet, propter hoc quod ipſe eſt ſine periculo, oſtendit quod & ipſe in agonia ſit, & tamen propter utilitatem mortem non renuit: unde dicit: *Nunc anima mea turbata eſt*. AUGUSTINUS (tract. lii.) Audio, *Qui in hoc mundo odit animam ſuam, in vitam æternam cuſtodit eam*, & mundum contemnere accendor; (2) & in conſpectu meo nihil eſt vitæ huius totus, quantumlibet fuerit prolixus, vapor: pro amore æternorum temporalia mihi cuncta vileſcunt: & rurſum Dominum audio dicentem: *Nunc anima mea turbata eſt*. Sequi iubes animam meam; ſed turbari video animam tuam: quale fundamentum quæram, ſi petra ſuccumbit? Agnoſco, Domine, miſericordiam tuam: nam qui caritatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui ſuæ infirmitatis neceſſitate turbantur, ne deſperando pereant, conſolaris. In ſe ergo caput noſtrum ſuſcepit membrorum ſuorum affectum; & ideo non eſt ab aliquo turbatus; ſed, ſicut de illo ſupra xi. dictum eſt, *turbavit ſemetipſum*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Appropinquans enim de reliquo cruci, quod humanum eſt oſtendit, & naturam non volentem mori, ſed præſenti adhærentem vitæ, oſtendens quoniam non extra humanas paſſiones erat: ſicut enim eſurire non crimen eſt, ita neque præſentem vitam appetere. Chriſtus autem corpus a peccato mundum habebat, non a naturalibus neceſſitatibus erutum. Hoc igitur diſpenſationis eſt, non deitatis. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Denique homo qui ſequi vult, audiat qua hora ſequatur. Acceſſit forte hora terribilis: proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut ſubeundæ paſſionis; turbatur anima infirma: audi ergo quid ſubiungit, *Et quid dicam*? BEDA. Hoc eſt, quid aliud niſi ut membra mea inſtruantur? *Pater, ſalvifica me ex hac hora*. AUGUSTINUS (tract. lii.) Docuit te quem invoces, cuius voluntatem tuæ voluntati præponas. (3) Non ideo tibi videatur ex alto diffidere, quia te vult ab initio proficere. Hominis ſuſcepit infirmitatem, ut doceat contriſtatum dicere: Non quod ego volo, ſed quod tu vis; unde ſubditur: *Sed propterea veni in horam hanc. Pater, glorifica nomen tuum*, in ſua ſcilicet paſſione, & reſurrectione. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Quaſi dicat: Non habeo quid dicam, ereptionem quærens: *propterea enim veni in horam hanc*; ac ſi dicat: Etſi turbemur, & tumultum patiamur, non fugiamus mortem: quia ego nunc turbatus, non dico ut effugiam, oportet enim ferre quod ſupervenit; non dico, Eripe me ex hac hora; ſed contrarium dico, ſcilicet *clarifica nomen tuum*. Oſtendit enim quoniam pro veritate moritur, gloriam Dei hoc vocans: & hoc evenit: futurum enim erat ut poſt crucem converteretur orbis terrarum, & cognoſceret nomen Dei, & coleret, non ſolum Patris, ſed etiam Filii. Sed tamen hoc ſilet.

Sequitur: *Venit ergo vox de cælo dicens: Et clarificavi, & iterum clarificabo*. GREGORIUS XXVIII. Mor. (cap. ii.) Huiuſmodi verbis per Angelum loquitur Deus, (4) cum nil in imagine oſtenditur, ſed ſupernæ vocis verba audiuntur: & nimirum de cæleſtibus loquens, verba ſua quæ audiri ab hominibus voluit, rationali creatura adminiſtrante formavit. AUGUSTINUS (tract. lii.) *Clarificavi* autem dicit, antequam facerem mundum; *& iterum clarificabo*, cum reſurget a mortuis. Vel aliter. *Clarificavi*, cum de Virgine natus eſt, cum miracula multa fecit, cum deſcendente Spiritu ſancto in ſpecie columbæ monſtratus eſt; *& iterum clarificabo*, cum reſurget a mortuis, cum exaltabitur ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria eius.

Sequitur: *Turba ergo quæ ſtabat, & audierat, dicebat tonitruum factum eſſe*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi.) Aperta quidem, & bene ſignificativa erat vox; ſed cito ab eis evolavit quaſi a groſſioribus, & carnalibus, & deſidioſis. Et hi quidem ſonitum tantum retinuerunt; alii vero quoniam articulata erat vox noverant, quid autem ſignificavit non adhuc; de quibus ſubditur: *Alii dicebant: Angelus ei locutus eſt*.

Sequitur: *Reſpondit Ieſus, & dixit: Non pre-*

(1) *Al.* ut. (2) *Al.* & in contrario modo. (3) *Corrigit P. Nicolai ſic.* Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo proficere. (4) *Al.* Et cum nil &c.

propter me hæc vox venit, ſed propter vos. AUGUSTINUS (tract. eod.) Hic oſtendit, illa voce non ſibi indicatum quod iam ſciebat, ſed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem vox illa non propter eum facta eſt, ſed propter eos; ſic anima eius, non propter ipſum, ſed propter eos turbata eſt. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Ad illud enim inſtat vox Patris quod ſemper dicebant, quoniam non eſt ex Deo: qui enim a Deo glorificatur, qualiter non eſt ex Deo? Ubi vide quod humilia propter eos facta ſunt, non quaſi Filio auxilio indigente. Quia ergo dixit, *Clarificabo*, oſtendit conſequenter & modum gloriæ: nam ſequitur: *Nunc iudicium eſt mundi*. AUGUSTINUS (tract. lii.) Iudicium enim quod in fine expectatur, erit præmiorum, pœnarumque æternarum. Dicitur etiam iudicium, non damnationis, ſed diſcretionis: hoc vocabat hic iudicium, diſcretionem ſcilicet, & a ſuis redemptis diaboli expulſionem: unde ſequitur: *Nunc princeps mundi huius eiicietur foras*. Abſit ut diabolum principem mundi ita dictum exiſtimemus ut eum cæli, & terræ dominari poſſe credamus; ſed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffuſi ſunt. Sic ergo dictum eſt, *Princeps huius mundi*, ideſt princeps malorum hominum, qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui ſimiliter per totum orbem terrarum diffuſi ſunt; ideo dicit Apoſtolus II. Corinth. vii. „ Deus erat in Chriſto, mun„ dum reconcilians ſibi. “ Hi ſunt ex quorum cordibus princeps mundi eiicietur foras. Prævidebat enim Dominus, poſt paſſionem, & glorificationem ſuam, per univerſum mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat, cui quando ex fide renuntiant, eiicitur foras. Sed numquid de cordibus veterum iuſtorum non eſt eiectus foras? Quomodo ergo dictum eſt *Nunc eiicietur foras*, niſi quia tunc quod in hominibus pauciſſimis factum eſt, nunc in multis magniſque populis iam mox futurum eſſe prædictum eſt? Quid ergo ait quiſpiam: Quia diabolus eiicitur foras, iam fidelium neminem tentat? Immo tentare non ceſſat; ſed aliud eſt intrinſecus regnare, aliud forinſecus oppugnare. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi.) Sed quale eſt iſtud iudicium quo diabolus foras eiicitur, exemplo id faciam manifeſtum. Sit aliquis debitores expetens, & feriat, & in vincula mittat: deinde ex eadem dementia & eum qui nihil debet ſub eumdem carcerem ducat: hic & eorum quæ in alios fecit, dabit vindictam. Ita & in Chriſto factum eſt: eorum enim quæ diabolus in nos fecit, per ea quæ in Chriſtum auſus eſt, ſubſtinebit vindictam. Et ne quis dicat, Qualiter mittetur foras, ſi te ſuperabit? ſubiungit: *Et ego ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipſum*. Qualiter enim ſuperatur qui & alios trahit? Hoc autem plus fuit dicere, quam Reſurgam. Si enim hoc dixiſſet, nondum manifeſtum eſſet quod traheret; dicendo vero, *Traham*, utrumque demonſtrat. AUGUSTINUS (tract. lii.) Sed quæ omnia trahit, niſi ex quibus diabolus eiicitur foras? Non autem dixit, Omnes, ſed *omnia*: non enim omnium eſt fides. Non itaque hoc ad univerſitatem hominum retulit, ſed ad creaturæ integritatem, ideſt ſpiritum, & animam, & corpus, ad illud ſcilicet quod intelligimus, quod vivimus, quod viſibiles ſumus; aut ſi omnia ipſi homines intelligendi ſunt, omnia prædeſtinata ad ſalutem poſſumus dicere: aut certe omnia hominum genera ſecundum innumerabiles differentias, quibus inter ſe præter ſola peccata homines diſtant. CHRYSOSTOMUS (homil. lxvi.) Qualiter igitur ſupra dixit, quoniam Pater trahit? Quia ſcilicet Filio trahente, Pater trahit. Dicit autem, *Traham*, quaſi a tyranno detentos, & per ſeipſos nequeuntes accedere, & illius manus effugere. AUGUSTINUS (tract. eod.) Sed *ſi exaltatus*, inquit, *fuero a terra*; hoc eſt, cum exaltatus fuero: non enim dubitat futurum eſſe quod venit implere: nam exaltationem ſuam dixit in cruce paſſionem: unde Evangeliſta ſubdit: *Hoc autem dixit ſignificans qua morte eſſet moriturus*.

(e) AUGUSTINUS (tract. lii.) Cum intellexiſſent Iudæi quod Dominus de ſua morte dixiſſet, proponunt ei quæſtionem, quomodo ſe diceret moriturum: unde dicitur: *Reſpondit ei turba: Nos audivimus ex lege quia Chriſtus manet in æternum: quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?* Memoriter tenuerunt quod Dominus aſſidue dicebat ſe eſſe Filium hominis: nam hoc loco non dixit, Si exaltatus fuerit Filius hominis; ſed ſuperius dixerat: *Venit hora ut clarificetur Filius hominis*. Hoc ergo in animo retinentes, inquiunt: Si Chriſtus manet in æternum, quomodo exaltabitur a terra; ideſt, quomodo crucis paſſione morietur? CHRYSOSTOMUS (hom. lxvii.) Hinc eſt videre quoniam multa eorum quæ parabolice dicebantur, intelligebant: quia enim prævenit de morte diſputans, audientes hic exaltationem, ſuſpicati ſunt hoc. AUGUSTINUS (tract. eod.) Vel hoc eum di-

Digitized by Google

dixiſſe intelligebant quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum iſtorum obſcuritatem aperuit infuſa ſapientia, ſed ſtimulata conſcientia. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Et vide qualiter malitioſe interrogant: non enim dixerunt: *Nos audivimus ex lege quia Chriſtus* nihil patitur: in multis enim Scripturarum locis & paſſio, & reſurrectio ſimul ponitur; ſed quoniam *manet in æternum:* & nimirum hoc non erat contrarium, immortalitati enim per paſſionem non eſt factum impedimentum. Sed æſtimaverunt per hoc oſtendere eum non eſſe Chriſtum, quoniam Chriſtus manet in æternum. Deinde ſubdunt: *Quis eſt iſte Filius hominis?* Et hoc malitioſe; quaſi dicant: Non dicas quod propter odium tuum hoc dicamus: ecce enim non novimus de quo dicis. Sed Chriſtus reſpondit, oſtendens quoniam paſſio non prohibet manere eum in æternum: unde ſubditur: *Dixit ergo eis Ieſus: Adhuc modicum lumen in vobis eſt*; quaſi dicat: Adhuc parvo tempore ego lux vobiſcum ſum, per hoc oſtendens quod mors eius tranſmigratio eſt: etenim lux ſolaris non interimitur, ſed parum recedens rurſus apparet. AUGUSTINUS (tract. ut ſupra.) Vel aliter. *Modicum lumen in vobis eſt*, per hoc quod intelligitis quia Chriſtus manet in æternum: ergo *ambulate*, accedite, totum intelligite, & moriturum Chriſtum, & victurum in æternum, *dum lucem habetis*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Hic dicit tempus totum præſentis vitæ, & ante crucem, & poſt crucem: multi enim poſt crucem crediderunt in eum.

Ut non tenebræ vos comprehendant. AUGUSTINUS (tract. eod.) Si ſcilicet eo modo credideritis Chriſti æternitatem ut negetis in eo mortis humilitatem.

Sequitur: *Et qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Quanta denique Iudæi nunc agunt, & neſciunt quid agunt; ſed ut in tenebris ambulantes, putant rectam quidem incedere viam, contrariam autem vadunt: propterea ſubdit: *Dum lucem habetis, credite in lucem*. AUGUSTINUS (tract. cit.) Ideſt, dum aliquid veri habetis, credite in veritatem, ut renaſcamini veritati: unde ſequitur: *Ut filii lucis ſitis*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvii.) Quod eſt filii mei. In principio autem Evangeliſta dicit, quod *ex Deo nati ſunt*, hoc eſt ex Patre; hic autem ipſe dicitur hos generare, ut diſcas quoniam una eſt actio Patris, & Filii.

Sequitur: *Hæc locutus eſt Ieſus, & abiit, & abſcondit ſe ab eis*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Non ab eis qui credere, & diligere cœperunt, ſed ab eis qui videbant, & invidebant. Cum autem ſe abſcondit, noſtræ infirmitati conſuluit, non ſuæ poteſtati derogavit. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Sed cum nec lapides levarent, nec blaſphemarent, cuius gratia occultatus eſt? Corda enim rimatus noverat furorem in eis ſævientem; & non expectavit ut in opus exirent, ſed occultatur, mitigans eorum invidiam.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. lxvii.) Noverat Dominus ferventem animum Iudæorum, & occiſionem meditantem; & ideo occultatus eſt: & hoc occulte inſinuavit Evangeliſta ſubdens: *Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in eum*. THEOPHYLACTUS. Non autem modicæ iniquitatis fuit tantis ſignis non credere: ea vero ſigna commemorat quæ ſupra ſunt poſita. CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Ne quis autem dicat; Cuius gratia venit Chriſtus, non noverant, quod non ei intenderent: ideo ad hoc excludendum inducit etiam Prophetas hoc ſcientes: propter quod ſequitur: *Ut ſermo Eſaiæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt?* ALCUINUS. *Quis* pro raritate poſuit: quia quod ſancti Prophetæ a Deo audierunt, & populo prædicaverunt, pauciſſimi crediderunt. AUGUSTINUS (tract. liii.) Satis autem oſtendit brachium Domini ipſum Dei Filium nuncupatum: non quod Deus Pater figura detinetur carnis humanæ; ſed quia omnia per ipſum facta ſunt, ideo brachium Domini dictum eſt. Si enim aliquis homo tanta poteſtate prævaleret ut ſine ullo motu corporis ſui quod diceret fieret, verbum eius, brachium eius eſſet. Non autem patet occaſio erroris his qui dicunt, quia ſolus Pater eſt, ſi brachium eius eſt Filius (non enim duæ, ſed una perſona eſt homo, & brachium eius) non intelligentes quomodo verba de rebus aliis ad res alias propter aliquam ſimilitudinem transferantur. Quidam autem inter ſe muſitant: Quæ culpa fuit Iudæorum, ſi neceſſe erat ut ſermo Eſaiæ impleretur? Quibus reſpondemus, Deum præſcium futurorum per Prophetam prædixiſſe infidelitatem Iudæorum, non feciſſe: non enim propterea quemquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam novit: ipſorum enim præſcivit peccata, non ſua. Fecerunt ergo peccatum Iudæi quod facturos eſſe prædixit quem nihil latet. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Quod ergo dixit, *Ut ſermo Eſaiæ Prophetæ im-*

impleretur, *ly ut* non cauſale eſt, ſed eventus: non enim quia dixit Eſaias, non crediderunt; ſed quia non erant credituri, propterea Eſaias dixit. AUGUSTINUS (tract. LIII) Sed ea quæ ſequuntur, profundiorem faciunt quæſtionem: adiungit enim, & dicit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & ſanem eos*. Si enim credere non poterant, quod peccatum eſt hominis non facientis quod non poteſt facere? Et, quod eſt gravius, ad Deum cauſa refertur; quandoquidem ipſe excæcavit oculos eorum, & induravit eorum cor: non enim hoc ſaltem de diabolo dicitur, ſed de Deo. Sed quare non poterant credere? Reſpondeo, Quia nolebant. Sicut enim quod Dominus negare ſeipſum non poteſt, laus eſt voluntatis divinæ; ita quod illi non poterant credere, culpa eſt voluntatis humanæ. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Hoc autem & in communi conſuetudine cuſtoditur, ut cum quis dicit, Non poſſum amare illum: vehementiam voluntatis impotentiam dicit. Sed Evangeliſta dicit, *Non poterant*, ut oſtendat quoniam impoſſibile eſt mentiri Prophetam: non tamen propterea impoſſibile erat eos credere; non enim hæc prædixiſſet, ſi credituri eſſent. AUGUSTINUS (tract. LIII.) Sed aliam cauſam, inquis, dicit Propheta, non voluntates eorum: quia ſcilicet *excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum*. (1) Sed hoc etiam eorum voluntatem meruiſſe reſpondeo. Sic enim excæcat, & obdurat Deus deſerendo, & non adiuvando; quod occulto iudicio facere poteſt, iniquo non poteſt. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Neque enim derelinquit nos, niſi voluerimus nos, ſecundum illud Oſeæ IV. „ Oblitus es legis Dei tui; obliviſcar & „ ego tui. " Hæc dicit oſtendens nos incipere derelictionem, & cauſam fieri perditionis. Sicut enim ſol infirmum offendit viſum, non ex propria natura; ita fit in his qui non attendunt Dei ſermones. Terrens autem auditores Scriptura dicit, *Excæcavit*, & *induravit*. AUGUSTINUS (tract. LIII.) Quod autem addidit, *Et convertantur, & ſanem eos*, utrum ſubaudiendum ſit non, ideſt non convertantur, etenim converſio de illius gratia eſt; an forte & hoc de ſupernæ medicinæ miſericordia factum intelligendum, ut quoniam ſuperbe ſuam iuſtitiam conſtituere volebant, adhuc deſererentur, & excæcarentur, ut offenderent in lapidem offenſionis, & impleretur facies eorum ignominia, atque humiliati quærerent non ſuam, qua inflatur ſuperbus, ſed iuſtitiam Dei, qua iuſtificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de ſuo ſcelere compuncti, in Chriſtum poſtea crediderunt. Sequitur: *Hæc dixit Eſaias quando vidit gloriam eius, & locutus eſt de eo*. Vidit autem non ſicuti eſt, ſed modo quodam ſignificativo, ſicut Prophetæ viſio fuerat informanda. Nemo ergo vos fallat eorum qui dicunt, inviſibilem Patrem, & viſibilem Filium, qui putant eum eſſe creaturam: in forma enim Dei, in qua æqualis eſt Patri, etiam Filius inviſibilis eſt; ut autem ab hominibus videretur, formam ſervi accepit. Oſtendit etiam ſe, antequam ſuſciperet carnem, oculis hominum, ſicut voluit in ſubiecta creatura, non ſicuti eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. LXVII.) Gloriam autem hic dicit viſionem ſedentis in throno excelſo, & alia quæ ibi dicuntur: unde ſequitur: *Et locutus eſt de eo*, hoc ſcilicet, „ Vidi Deum ſedentem, " Eſai. VI. & quod audivit vocem dicentem ibid. „ Quem „ mittam, & quis ibit nobis? " Sequitur: *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum; ſed propter phariſæos non confitebantur, ut de ſynagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum quam gloriam Dei*. ALCUINUS. Gloria Dei eſt publice confiteri Chriſtum; gloria hominum eſt in mundanis gloriari. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Hos ergo improbavit Evangeliſta qui in hoc greſſu fidei ſi proficerent per amorem, quæ humanæ gloriæ ſunt proficiendo ſuperarent.

(g) CHRYSOSTOMUS (hom. LXVIII.) Quia amor humanæ gloriæ principes credentes confiteri prohibebat, Dominus contra hoc eis loquitur: unde dicitur: *Ieſus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui me miſit*; quaſi dicat: Quid formidatis credere in me? In Deum fides pervenit per me. AUGUSTINUS (tract. LIV.) Quia enim homo apparebat hominibus, cum lateret Deus, ne putarent eum hoc eſſe tantum quod videbant, talem ac tantum ſe volens credi, qualis & quantus eſt Pater, *Qui credit in me*, inquit, *non credit in me*, ideſt in hoc quod videt, *ſed in eum qui me miſit*, ideſt in Patrem. Nam ſi putaverit eum habere filios ſecundum gratiam, non autem habere Fi-

(1) *Al.* Sed hoc eſt etiam &c. *item* Sed hoc eſt etiam eorum voluntatem meminiſſe reſpondendo.

Filium æqualem ſibi, atque coæternum, nec credit in Patrem, qui eum miſit, quia non eſt hoc Pater qui eum miſit. Ne autem putarent ſic voluiſſe intelligi Patrem tamquam multorum filiorum per gratiam generatorem, non unici Verbi æqualis ſibi, continuo ſubiecit: *Qui videt me, videt eum qui miſit me*; quaſi dicat: Uſque adeo nihil diſtat inter eum & me ut qui me videt, videat eum qui miſit me. Apoſtolos ſuos certe ipſe Dominus miſit; numquam tamen aliquis eorum dicere auderet, Qui credit in me. Credimus enim Apoſtolo, ſed non credimus in Apoſtolum. Filius autem recte unigenitus dicit: *Qui credit in me, non credit in me, ſed credit in eum qui me miſit*: ubi non a ſe abſtulit credentis fidem, ſed (1) noluit in forma ſervi remanere credentem. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vel dicit: *Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me*; quaſi dicat: Qui fluminis accipit aquam, non eam quæ eſt fluminis accipit, ſed eam quæ eſt fontis. Volens autem oſtendere quoniam non eſt credere in Patrem, non credentem in eum, ſubiungit: *Qui videt me, videt eum qui me miſit*. Quid igitur? Corpus eſt Deus? Nequaquam; ſed conſideratio veri, quæ eſt per intellectum, hic viſio dicitur. Deinde oſtendit eam quæ eſt ad Patrem cognitionem in hoc quod ſubdit: *Ego lux in mundum veni*: quia enim Pater lux vocatur, ubique eo hic utitur nomine. Lucem autem ſe hic vocavit, eo quod ab errore eripit, & intellectuales tenebras ſolvit: unde ſubdit: *Ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat*. AUGUSTINUS (tract. eod.) In quo ſatis manifeſtat, omnes ſe in tenebris inveniſſe. Sed ne in eis tenebris maneant in quibus inventi ſunt, debent credere in lucem, quæ venit in mundum. Dixit quodam loco diſcipulis ſuis (Matth. v.) „ Vos eſtis lux mundi; “ non tamen eis dixit: Vos lux veniſtis in mundum, ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat. Lumina ergo ſunt omnes ſancti; ſed credendo illuminantur ab eo a quo ſi quis receſſerit, tenebratur. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Ut autem non exiſtiment quod propter imbecillitatem eos qui ipſum contemnunt illæſos dimittat, ſubiungit: *Et ſi quis audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non iudico eum*. AUGUSTINUS (tract. liv.) Intelligendum eſt, Modo non iudico eum; cum alio loco (ſupra v.) dicat: *Pater omne iudicium dedit Filio*. Quare autem modo non iudicat, oſtendit ſubdens: *Non enim veni ut iudicem mundum, ſed ut ſalvificem mundum*; ideſt, ut ſalvum faciam mundum. Nunc ergo eſt tempus miſericordiæ, poſt erit iudicii. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Deinde ut non pigriores ex hoc fiant, terribile ſubdit iudicium: *Qui ſpernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum*. AUGUSTINUS (tract. liv.) Non dixit, Ego non iudico eum in noviſſimo die: hoc enim eſſet contrarium illi ſententiæ, *Omne iudicium dedit Filio*. Expectantibus autem quiſnam eſſet ille, ſecutus adiungit: *Sermo quem locutus ſum, ille iudicabit eum in noviſſimo die*. Satis manifeſtavit ſeipſum in noviſſimo die iudicaturum: ſeipſum quippe locutus eſt, ſeipſum annuntiavit. Aliter itaque iudicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt, & contempſerunt. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. XII.) Ideo autem iudicat verbum quod locutus eſt Filius, quia non ex ſe locutus eſt Filius: unde ſequitur: *Quia ego ex meipſo non ſum locutus*: per quod intelligi voluit, Ego non ex me natus ſum. Quæro itaque quomodo intelligamus, Ego non iudicabo, ſed verbum quod locutus ſum iudicabit; cum ipſe ſit Verbum Patris quod loquitur. Vel ita. Ego non iudicabo ex poteſtate humana, quia Filius hominis ſum, ſed ego iudicabo ex poteſtate Verbi Dei, quia Filius Dei ſum. CHRYSOSTOMUS (hom. LXVIII.) Vel aliter. *Ego non iudico eum*; ideſt, non ſum cauſa perditionis eius; ſed ipſe qui verba mea ſpernit. Verba enim quæ modo locutus ſum, in ordine ſtabunt accuſatoris omnem tollentia excuſationem; & hoc eſt quod ſubdit: *Sermo quem locutus ſum, ille iudicabit eum*. Et quis ſermo? *Quia ego ex meipſo non ſum locutus; ſed qui miſit me Pater, ipſe mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar*. Omnia igitur hæc propter eos dicebantur, ut nullam habeant excuſationem. AUGUSTINUS (tract. liv.) Mandatum autem, non quod Filius non habeat, Pater dedit; ſed in ſapientia Patris, quod eſt Verbum Patris, omnia mandata ſunt Patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non eſt a ſeipſo, cui dicitur datum; & hoc eſt dare Filio id ſine quo numquam Filius fuit, quod eſt gignere Filium qui numquam non fuit. THEOPHYLACTUS. Cum enim Verbum Patris exiſtat Filius, & quæ ſunt in mente Patris revelet in integrum, mandatum accepiſſe dicit quid ſit dicturus, & quid loquatur. Sicut etiam noſtrum

(1) *Al.* voluit.

ſtrum verbum, ſi verum fateri volumus, ea profert quæ ſuggerit mens.

Sequitur: *Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt*. AUGUSTINUS (tract. LIV.) Si ergo vita æterna eſt ipſe Filius, & vita æterna eſt mandatum Patris, quid aliud dictum eſt niſi quia Ego ſum mandatum Patris? Proinde & id quod adiungit, *Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi Pater, ſic loquor,* non accipiamus *dixit mihi*, quaſi per verba locutus ſit unico Verbo. Dixit ergo Pater Filio id ſine quo numquam Filius fuit, ſicut dedit vitam Filio: non quod neſciebat, vel non habebat, ſed quod ipſe Filius erat. Quid eſt autem, *Sicut dixit mihi, ſic loquor*, niſi Verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iſte loquitur ut veritas: verax autem genuit veritatem: quid ergo iam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquod adderetur.

CAPUT XIII.

(a) ANte diem feſtum paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius ut tranſeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cum diabolus iam miſiſſet in cor ut traderet eum Iudas Simonis Scariotis, ſciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia a Deo exivit, & ad Deum vadit, ſurgit a cœna, & ponit veſtimenta ſua, & cum accepiſſet linteum, præcinxit ſe. Deinde miſit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes diſcipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

(b) Venit ergo ad Simonem Petrum: & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quod ego facio, tu neſcis modo, ſcies autem poſtea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Reſpondit ei Ieſus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, ſed & manus, & caput. Dicit ei Ieſus: Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet, ſed eſt mundus totus. Et vos mundi eſtis, ſed non omnes. Sciebat enim quiſnam eſſet qui traderet eum: propterea dixit: Non eſtis mundi omnes.

(c) Poſtquam ergo lavit pedes eorum, accepit veſtimenta ſua, & cum recubuiſſet iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, Magiſter, & Domine; & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego lavi pedes veſtros, Dominus, & Magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis: non eſt ſervus maior domino ſuo, neque apoſtolus maior eſt eo qui miſit illum. Si hæc ſcitis, beati eritis ſi feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego ſcio quos elegerim: ſed ut adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum ſuum. Amodo dico vobis priuſquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego ſum. Amen amen dico vobis: qui accipit, ſi quem miſero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me miſit.

(d) Cum hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiritu, & proteſtatus eſt, & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. Aſpiciebant ergo ad invicem diſcipuli hæſitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens unus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis eſt de quo dicit? Itaque cum recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu, dicit ei: Domine, quis eſt? Reſpondit Ieſus: Ille eſt cui ego intinctum panem porrexero: & cum intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Scariotis. Et poſt bucellam introivit in eum ſatanas: & dixit ei Ieſus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo ſcivit diſcumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixiſſet ei Ieſus: Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum: aut ut egenis aliquid daret. Cum ergo accepiſſet ille bucellam, exivit continuo. Erat autem nox.

(e) Cum

Digitized by Google

(e) Cum ergo exiſſet, dixit Ieſus: Nunc clarificatus eſt Filius hominis, & Deus clarificatus eſt in eo. Si Deus clarificatus eſt in eo, & Deus clarificabit eum in ſemetipſo, & continuo clarificabit eum.

(f) Filioli, adhuc modicum vobiſcum ſum. Quæretis me; & ſicut dixi Iudæis, Quo ego vado, vos non poteſtis venire, & vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem.

(g) Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Reſpondit ei Ieſus: Quo ego vado, non potes me modo ſequi; ſequeris autem poſtea. Dicit ei Petrus: Quare non poſſum te modo ſequi? Animam meam pro te ponam. Reſpondit Ieſus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi; non cantabit gallus, donec ter me neges.

(a) THEOPHYLACTUS. Quia Dominus tranſmigraturus erat de præſenti ſæculo, explicat qualem erga ſuos amicitiam gereret: unde dicitur: *Ante diem feſtum paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius ut tranſeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. BEDA. Plurimas ſiquidem feſtivitates Iudæi habebant; ſed apud eos inſignior, atque celebrior erat paſchæ feſtivitas: propter quod ſignanter dicit: *Ante diem feſtum paſchæ*. AUGUSTINUS (tract. lv.) Paſcha, non ſicut quidam exiſtimant, Græcum nomen eſt, ſed Hebræum; opportuniſſime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrarumque linguarum: quia enim pati Græce paſchin dicitur, ideo paſcha paſſio putata eſt, (1) ut hoc nomen a paſſione ſit appellatum: in ſua vero lingua, hoc eſt in Hebræa, paſcha tranſitus dicitur, propterea quia tunc primum paſcha celebravit populus Dei quando ex AEgypto fugientes, rubrum mare tranſierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa eſt, cum ſicut ovis ad immolandum ducitur Chriſtus, cuius ſanguine illinitis poſtibus noſtris, ideſt cuius ſigno crucis ſignatis frontibus noſtris, a perditione huius ſæculi, tamquam a captivitate AEgyptiaca liberamur, & agimus ſaluberrimum tranſitum, cum de diabolo tranſimus ad Chriſtum, & ab iſto inſtabili ſæculo ad eius fundatiſſimum regnum. Hoc itaque nomen, ideſt paſcha, velut interpretans nobis Evangeliſta dicit: *Sciens quia venit hora eius ut tranſeat ex hoc mundo ad Patrem*. Ecce paſcha, ecce tranſitus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxix.) Non ſolum autem tunc ſciens, ſed olim. Tranſitum (2) autem eius mortem vocat. Relicturus autem diſcipulos maiorem eis demonſtravit amorem, & hoc eſt quod dicit: *Cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*; hoc eſt, nihil dereliquit eorum quæ eum qui valde amat, decens eſt facere. Non autem a principio hoc fecit, ſed maiora poſtea adiecit, ut eorum augeat familiaritatem, & multam eis præparet conſolationem ad ea quæ ſuperventura erant; ſuos autem eos vocat ſecundum familiaritatis rationem, quia & alios ſuos dicit ſecundum conditionis rationem, ut cum dicitur ſupra 1. *Sui eum non receperunt*. Addit autem, *Qui erant in mundo*: quia ſui erant etiam defuncti, ut Abraham, Iſaac, & Iacob; ſed in mundo non erant. Hos ergo ſuos, qui erant in mundo, manſit amans continue, & tandem perfectam amicitiam circa eos oſtendit; & hoc eſt *In finem dilexit eos*. AUGUSTINUS (tract. lv.) Vel aliter. *In finem dilexit eos*, ut & ipſi de hoc mundo ad ſuum caput dilectione tranſirent. Quid eſt enim, *In finem*, niſi in Chriſtum? „ Finis enim legis Chriſtus ad „ iuſtitiam omni credenti: “ Rom. x. finis perficiens, non interficiens. Video autem poſſe iſta verba quodam humano modo etiam ſic accipi tamquam uſque ad mortem Chriſtus dilexerit ſuos. Sed abſit ut dilectionem morte finierit qui non eſt morte finitus: niſi forte ſit ita intelligendum: Uſque ad mortem dilexit eos; ideſt, uſque ad mortem illum dilectio ipſa perduxit. Sequitur, *Et cœna facta*, ideſt iam peracta, & ad convivantium menſam, uſumque perducta. Non enim ita debemus intelligere cœnam factam, veluti iam conſumptam, atque tranſactam: adhuc enim cœnabatur cum ſurrexit, & pedes lavit diſcipulis: nam poſtea recubuit, & buccellam traditori dedit. Quod autem ait, *Cum iam diabolus miſiſſet in cor, ut traderet eum Iudas Si-*

(1) *Al.* vel hoc. (2) *Al. deeſt* autem.

Simonis Scariotis, miſſio iſta ſpiritualis ſuggeſtio eſt, & non fit per aurem, ſed per cogitationem: diabolicæ enim ſuggeſtiones immittuntur, & humanis cogitationibus immiſcentur. Factum ergo iam fuerat in corde Iudæ per immiſſionem diabolicam ut traderet diſcipulus magiſtrum. CHRYSOSTOMUS (homil. lxix.) Hoc autem quaſi ſtupens interſeruit Evangeliſta, quoniam eum qui iam prodere ſtatuerat, Dominus lavit: oſtendit etiam proditoris multam nequitiam, quoniam (1) neque talis eum communicatio detinuit, quod maxime conſuevit nequitiam detinere. AUGUSTINUS (tract. eod.) Locuturus autem Evangeliſta de tanta Domini humilitate, prius eius celſitudinem voluit commendare: ad quod pertinet quod dicit: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus*: ergo & ipſum traditorem. GREGORIUS III. Moral. (cap. xii.) Sciebat enim quod in manu ſua ipſos etiam perſecutores acceperat, ut ipſe in ſe ad uſum pietatis intorqueret quidquid eorum contra ſe malitia permiſſa ſæviret. ORIGENES (tomo xxxii. in Ioan.) *Omnia* enim *tradidit ei Pater in manus*, hoc eſt in opere eius, & poteſtate. *Pater* enim *meus uſque huc*, inquit ſupra v. *operatur*, *& ego operor*. Vel *omnia tradidit ei Pater in manus* cuncta capientes, ut quælibet ei famulentur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxix.) Traditionem enim hic ſalutem fidelium vocat. Cum autem audieris traditionem, nihil humanum ſuſpiceris: eum enim qui ad Patrem eſt oſtendit honorem, & concordiam. Sicut enim Pater ei tradidit, ita ipſe Patri: unde Paulus I. Corinth. xv. „ Cum tradiderit, “ inquit, „ regnum Deo & Patri. “ AUGUSTINUS (tract. eod.) Sciens etiam *quia a Deo exivit*, *& ad Deum vadit*, nec Deum cum inde exiret, nec nos deſerens cum rediret. THEOPHYLACTUS. Quia ergo Pater omnia ei commiſit in manus; ideſt, ſalutem ei commiſit fidelium; decens reputabat quæcumque ſpectant ad ſalutem, illis oſtendere. Sciens etiam *quod a Deo exivit*, *& ad Deum vadit*, nullatenus eius gloria minui poterat dum pedes diſcipulorum ablueret: neque enim gloriam uſurpavit: qui enim dignitatem uſurpant, minime condeſcendunt, ne diſſipent quod incongrue ſibi diripuerunt. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Cum ergo illi Pater omnia dediſſet in manus, ille diſcipulorum non manus, ſed pedes lavit; & cum ſe ſciret a Deo exiſſe, & pergere ad Deum, non Dei Domini, ſed hominis ſervi implevit officium. CHRYSOSTOMUS (homil. lxix.) Hoc autem dignum erat, eo quod a Deo exivit, & ad Deum vadit, ut univerſum conculcaret tumorem: unde ſequitur: *Surgit a cœna, & ponit veſtimenta ſua, & cum accepiſſet linteum, præcinxit ſe. Deinde miſit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes diſcipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus*. Vide qualiter humilitatem oſtendit non ſolum in lavando pedes, ſed etiam aliter. Non enim antequam recumberet, ſed poſtquam reſederunt omnes, tunc ſurrexit; deinde non ſolum lavit, ſed veſtimenta depoſuit, linteum præcinxit, & pelvim implevit, & non alii impleri iuſſit, ſed omnia operatur, oſtendens quod cum omni ſtudio oportet talia facere. ORIGENES (tomo xxxii.) Myſtice autem prandium (2) primus cibus eſſe dignoſcitur; & ante terminum diei ſpiritualis, qui in vita præſenti conſideratur, & his qui introducuntur, conveniens exiſtit: cœna vero finalis; & his qui iam ultra progreſſi ſunt apponitur. Aliter quoque poterit quis aſſerere prandium fore intellectionem Scripturarum antiquarum, cœnam vero recondita in novo teſtamento myſteria. Puto autem quod qui una cum Ieſu cœnant, & in finali vitæ præſentis die ſecum convivantur, egent lavacro quodam, (3) non utique erga quod primorum, ut ita loquar, corporis, & animæ, ſed quo ad ultima & poſtrema, quæ terræ neceſſario hærent. Dicit autem, quod *cœpit lavare pedes*: nam poſtmodum lavit, & finivit loturam: quia pedes Apoſtolorum fuerunt contaminati, iuxta illud Matth. xxvi. „ Omnes vos ſcandalizabimini in iſta nocte in me. “ Poſtea autem perfecit eos lavare, purgans eos, ut ultra non fœdentur. AUGUSTINUS (tract. lv.) Poſuit autem veſtimenta ſua, qui cum in forma Dei eſſet ſemetipſum exinanivit; præcinxit ſe linteo, qui formam ſervi accepit; miſit aquam in pelvim unde lavaret pedes diſcipulorum, qui in terram ſanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum; linteo autem, quo erat præcinctus, pedes quos laverat terſit, qui carne qua erat indutus, Evangeliſtarum veſtigia confortavit; & linteo quidem ut ſe præcingeret, poſuit veſtimenta, quæ habebat; ut autem formam ſervi acciperet, quando ſemetipſum exinanivit, non quod habebat depo-

(1) *Al.* neque ſalutis. *Nicolai legit* ſalis. (2) *Al. deeſt* primus. (3) *Legit Nicolai* non utique quo ad prima.

poſuit, ſed quod non habebat accepit: cruciſigendus ſiue, ſuis expoliatus eſt veſtimentis, & mortuus involutus eſt linteis, & tota eius paſſio noſtra purgatio eſt.

(b) ORIGENES (tomo XXXII.) Sicut medicus plurium ægrotorum intentus curæ, ab his qui magis indigent, propriam curam incipit; ſic & Chriſtus, qui fœdos abluit pedes diſcipulorum, exorditur ab his qui magis erant fœdi; & ſic ultimo venit ad Petrum, quaſi minus aliis indigentem lotura pedum: unde dicitur: *Venit ergo ad Simonem Petrum*: cui quodammodo ad reſiſtendum pene munda pedum conſcientia perſuadebat: unde ſequitur: *Et dixit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes?* AUGUSTINUS (tract. lvi.) Quid eſt *tu*, quid eſt *mihi?* Cogitanda ſunt potius quam dicenda; ne forte quod ex his verbis aliquatenus quidem digne concepit anima, non explicet lingua. CHRYSOSTOMUS (homil. lxix.) Vel Petrus primus erat, ſed credibile eſt proditorem ſtultum exiſtentem ante eum recubuiſſe; quod Evangeliſta ſignificavit cum dixit, *Cœpit lavare*; deinde, *Venit ad Petrum*. THEOPHYLACTUS. Ex quo patet quod non primitus lavit Petrum; ex ceteris vero diſcipulis nullus tentaviſſet ante Petrum lavari. CHRYSOSTOMUS (hom. lxix.) Quæreret autem utique quis quare nullus eum aliorum prohibuit, ſed ſolus Petrus; quod non parvi amoris, & verecundiæ erat. Ex hoc igitur mihi videtur prius ſolum proditorem laviſſe; deinde ad Petrum veniſſe, & alios diſcipulos per eum de reliquo caſtigatos. Si enim quemquam ex ceteris lavare cœpiſſet, prohibuiſſet Dominum, & dixiſſet quæ Petrus dixit. ORIGENES (tomo XXXII.) Vel aliter. Omnes porrigebant pedes, (1) decernentes quod tantus non irrationabiliter eorum lavaret pedes: ſolus autem Petrus nullam aliam conſiderationem conferens, tamquam reverens Ieſum, non præbebat pedes ſuos ad lavandum: ſæpe enim Scriptura deſignavit Petrum fervidum ad inſinuandum quæ ſibi viſa ſunt utiliora, & meliora. AUGUSTINUS (tract. lvi.) Vel aliter. Non debemus putare hoc Petrum inter ceteros formidaſſe, atque recuſaſſe, cum & id alii ante ipſum libenter, vel æquanimiter fieri permiſiſſent: non enim ita intelligendum eſt quaſi aliquibus iam laviſſet, & poſt eos veniſſet ad primum: quis enim neſciat primum Apoſtolorum eſſe beatiſſimum Petrum? ſed quod ab illo cœperit. Quando ergo pedes diſcipulorum lavare cœpit, venit ad eum a quo cœpit, ideſt ad Petrum: & tunc Petrus expavit; quod etiam quilibet eorum expaveſceret.

Sequitur: *Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quod ego facio, tu neſcis modo, ſcies autem poſtea*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxix.) Ideſt (2) humilitatem huius doctrinæ, & quomodo humilitas ſufficit in Deum perducere. ORIGENES. (ut ſupra.) Vel inſinuat Dominus quod hoc erat myſterium. Lavando enim, & exſiccando pedes eorum, faciebat eos decoros, debentes evangelizare honeſta, ut oſtendere valeant iter (3) ſanctum, ac pergere per eum qui dixit infra XIV. *Ego ſum via*. Oportebat autem lavari pedes diſcipulorum a Ieſu deponente veſtimenta, ut mundos pedes mundiores efficiat, vel ut immunditiam pedum diſcipulorum ſuſcipiat in proprium corpus per linteum, quo ſolo præcinctus manebat: ipſe namque languores noſtros portavit. Attende etiam, quod cum debeat pedes diſcipulorum abluere, non aliud tempus elegit quam cum diabolus iam intraverat in cor Iudæ, ut eum proderet, & futura pro hominibus diſpenſatio imminebat: nam ante hoc non erat opportunum pedes diſcipulorum lavari a Ieſu. Quis enim pedum eorum ſordiciem intermedii temporis uſque ad paſſionem lavaſſet? Sed neque tempore paſſionis, alter enim Ieſus non aderat, qui pedes eorum lavaret; ſed neque poſt diſpenſationem, illo namque tempore Spiritu ſancto ſuperveniente, eorum loti ſunt pedes. Huius ergo myſterii, dicit Dominus Petro, tu non es capax; ſed poſt hæc noſces, cum illud perceperis illuſtratus. AUGUSTINUS (tract. eod.) Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus permittit fieri, quod cur fieret ignorabat; ſed uſque ad ſuos pedes humilem Chriſtum videre non poteſt ſuſtinere: nam ſequitur: *Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum*; hoc eſt, numquam hoc patiar. Hoc quippe in æternum non fit quod numquam fit. ORIGENES (tomo XXXII.) Ex hoc autem accipimus exemplum, quoniam poſſibile eſt quemquam ſecundum purum propoſitum dicere propter ignorantiam quod ſibi non prodeſt. Petrus enim ignorans hoc eſſe conveniens, primo quidem quaſi dubitans ſuaviter dixit: *Domine, tu mihi lavas pedes?* ſecundo: *Non lavabis mihi pedes in æternum*: quod erat prohibitivum operis perducentis eum ad habendum partem cum Ieſu: in quo etiam non tantum Ieſum arguit inconvenien-

(1) *Nicolaius habet* conſiderantes. (2) *Idem corrigit* utilitatem. (3) *Al.* factum.

nienter lavantem pedes diſcipulorum , ſed etiam condiſcipulos indecenter ſuos pedes porrigentes. Cum ergo non eſſet expediens Petro proprium reſponſum , non permiſit illud Dominus verificari : nam ſubditur : *Reſpondit ei Ieſus: Si non lavero te , non habebis partem mecum*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ita dictum eſt , *Si non lavero te* , cum de ſolis pedibus ageretur ; quomodo dici ſolet, Calcas me, quando ſola planta calcatur . ORIGENES (tomo xxxii. in Ioan.) Qui autem recuſant hæc, & ſimilia tropologizare, dicant quomodo probabile eſt eum qui ob reverentiam Ieſu dixit, *Non lavabis mihi pedes in æternum*, non habiturum partem cum Dei Filio , propter non lavari pedes ab eo, ſicut propter immane ſcelus: & ideo præſtandi ſunt pedes, ideſt mentis affectus, lavandi a Ieſu, ut ſint pedes noſtri decori , & præſertim cum æmulantes potiora dona , volumus annumerari eis qui evangelizant bona . CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Ideo autem non dixit cuius gratia hoc faciebat , ſed minas impoſuit, quia ille nequaquam perſuaſus eſſet: audiens enim, *Scies autem poſtea* , non dixit, Doce igitur me ut permittam ; ſed quando comminatus eſt id quod maxime timebat, ſcilicet ſeparari ab eo , tunc permiſit. ORIGENES (ubi ſupra.) Hoc dicto utemur contra eos qui indiſcretius ſe facere ſtatuerunt quod eis non prodeſt : nam oſtendendo illis quod non ſunt habituri partem cum Ieſu , dum præſumptuoſum decretum obſervant, admonebimus illos ne immorentur male decretis , etiam ſi iureiurando ex multo impetu illud firmaverunt. AUGUSTINUS (tract. eod) At ille amore , & timore perturbatus plus expavit Chriſtum ſibi (1) negari quam uſque ad ſuos pedes humiliari : unde ſequitur : *Dicit ei Simon Petrus : Domine , non tantum pedes , ſed & manus , & caput* . ORIGENES (tomo xxxii. ibid.) Manus autem lavare nolebat Ieſus , contemnens quæ dicebantur Matth. xv. quoniam „ diſcipuli tui non „ lavant manus, cum panem manducant,“ caput autem ſubmergi nolebat , in quo imago, & gloria Patris extiterat : ſatis eſt autem ei ut pedes lavandos porrigeret : unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus: Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet , ſed eſt mundus totus*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Totus utique præter pedes, vel niſi pedes , quos habet opus lavare: homo enim in baptiſmo totus abluitur, non præter pedes, ſed totus omnino; verumtamen cum in rebus humanis poſtea vivitur , utique terra calcatur . Ipſi igitur humani affectus, ſine quibus in hac mortalitate non vivitur , quaſi pedes ſunt , (2) ubi ex humanis rebus afficimur , ut ſi dixerimus, „ quia peccatum non habemus, „ noſipſos decipiamus: “ I. Ioan. i. Si autem confitemur peccata noſtra , qui pedes diſcipulorum lavit , nobis peccata dimittit uſque ad pedes, quibus converſamur in terra. ORIGENES (ubi ſupra.) Impoſſibile autem puto non contaminari extrema animæ, & infima eius, quamquam quo ad homines perfectus quis eſſe putetur : plurimi autem & poſt baptiſmum implentur pulvere ſcelerum uſque ad verticem ; qui vero legitime diſcipuli Chriſti ſunt , erga ſolos pedes indigent lavatione. AUGUSTINUS (3) ad Seleucianum (epiſt. cviii.) Ex hoc autem quod hic dicitur , intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat: intelligimus enim eius diſcipulos, per quos baptizabat, iam fuiſſe baptizatos, ſive baptiſmo Ioannis, ſicut nonnulli arbitrantur , ſive , quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti. Neque enim renuit miniſterium baptizandi , ut haberet baptizatos ſervos , per quos ceteros baptizaret, qui non defuit humilitatis miniſterio, quando eis pedes lavit: unde ſequitur : *Et vos mundi eſtis, ſed non omnes* . AUGUSTINUS (tract. xxxviii.) Hoc quid ſit ne quæramus, ipſe Evangeliſta patefecit adiungens: *Sciebat enim quiſnam eſſet qui traderet eum: propterea dixit: Non eſtis mundi omnes* . ORIGENES (ut ſupra.) Quod ergo dicit, *Vos mundi eſtis*, refertur ad undecim; quod vero ſubditur, *Sed non omnes* , dicitur propter Iudam exiſtentem immundum : primo quidem quia pauperes non erant ſibi curæ, ſed fur erat; demum diabolo ingreſſo in cor eius, ut proderet Chriſtum . Lavat autem pedes poſtquam mundi erant : quoniam gratia tranſcendit neceſſitatem, & , ſicut dicit Ioannes Apoc. xxii. „ mundus mundificetur adhuc . AUGUSTINUS (tract. lviii.) Vel quia ipſi diſcipuli, cum loti eſſent, non opus habebant niſi pedes lavare : quia dum in iſto ſæculo vivit homo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans contrahit . CHRYSOSTOMUS (hom. lxix.) Vel aliter . Non dicit eos mundos, ut a peccatis erutos æſtimes, victima nondum oblata; ſed eam quæ cognitionis eſt mundationem dicit: iam enim ab errore Iudaico eruti erant.

(c) Au-

(1) *Al.* negare. (2) *P. Nicolai legit* ubi ex humanis rebus afficimur , & ſic afficimur ut ſi dixerimus &c. (3) *Idem corrigit* ad Seleuciam.

Digitized by Google

(c) AUGUSTINUS (tract. lviii.) Memor Dominus ſe promiſiſſe ſcientiam facti ſui Petro, dicens, *Scies autem poſtea*, quid ſit quod fecit, docere nunc incipit: unde dicitur: *Poſtquam ergo lavit pedes eorum, accepit veſtimenta ſua, & cum recubuiſset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis?* ORIGENES (tomo xxxii.) *Quid* vel interrogative proferatur, ut oſtendat facti magnitudinem, vel imperative, ut eorum erigat intellectum. ALCUINUS. Myſtice autem impleta redemptionis noſtræ purgatione per ſanguinis ſui effuſionem, accepit veſtimenta ſua, tertia die de ſepulcro reſurgens, & eodem corpore iam immortali veſtitus; & cum recubuiſſet aſcendens in cælum in dextera paterna divinitatis recumbens, inde venturus eſt ad iudicandum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxx.) Non autem adhuc ad ſolum Petrum, ſed ad omnes loquitur dicens: *Vos vocatis me, Magiſter, & Domine*: in quo eorum indicium aſſumit: deinde ut non illorum gratiæ eſſe putentur hæc verba, ſubiungit: *Et bene dicitis, ſum etenim*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Homini præceptum eſt Prov. xxvii. „ Non te laudet os tuum, ſed laudet te os „ proximi tui: “ periculoſum eſt enim ſibi placere, cui cavendum eſt ſuperbire. Ille autem qui ſuper omnia eſt, quantumcumque ſe laudet, non ſe extollit excelſius. Nec poteſt recte dici arrogans Deus: nobis namque expedit Deum noſſe, non illi; nec eum quiſque cognoſcit, ſi non ſe indicet ipſe qui novit. Si ergo non ſe laudando quaſi arrogantiam vitare voluerit, nobis ſapientiam denegabit. Quomodo autem arrogantiam veritas timet? Et quidem quod magiſtrum ſe dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil aliud quam hominem crederet, quoniam id profitetur quod & ipſi homines in quibuslibet artibus uſque adeo ſine arrogantia profitentur, ut profeſſores vocentur; quod vero Dominum diſcipulorum ſe dicit, cum ſint ſecundum ſæculum ingenui, quis ferat in homine? Sed cum Deus loquitur, nulla eſt elatio tantæ celſitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis ſubiacere utile eſt illi celſitudini, ſervire veritati. Ideo *bene* ergo *dicitis*, vocando me Magiſtrum, & Dominum, quia ſum: nam ſi non eſſem quod dicitis, male diceretis. ORIGENES (tomo xxxii.) Et illi quidem non bene dicunt, *Domine*, quibus dicetur Matth. vii. „ Diſcedite a me qui operamini iniquitatem; “ ſed Apoſtoli bene dicunt, *Magiſter*, & *Domine*: non enim eis nequitia (1) dominabatur, ſed Verbum Dei.

Sequitur: *Si ergo ego lavi pedes veſtros Dominus, & Magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxx.) A maioribus rebus accipit exemplum, ut quod minus eſt operemur: nam ipſe quidem Dominus eſt; nos autem ad conſervos facimus, ſi fecerimus: & ideo ſubdit: *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis*. BEDA. Primum Dominus egit factis quod poſtmodum docuit verbis, ſecundum illud Act. 1. „ Cœpit Ieſus facere, & docere. “ AUGUSTINUS (tr. lviii.) Hoc eſt, beate Petre, quod neſciebas; hoc tibi poſtea ſciendum promiſit. ORIGENES (tom. xxxii.) Conſiderandum vero eſt ſi neceſſarium eſt quemlibet volentem diſciplinam Ieſu perficere, velut debitum opus proſequi lavacrum ſenſibilium pedum: propter hoc (2) quod dicit: *Debetis ad invicem lavare pedes*. Sed hic mos vel non fit, vel admodum raro. AUGUSTINUS (tract. eod.) Eſt enim apud pleroſque conſuetudo huius humilitatis, cum ſe invicem hoſpitio ſuſcipiunt, & faciunt hoc ſibi invicem fratres, etiam opere ipſo viſibili. Multo enim melius eſt, & ſine controverſia verius, ut etiam manibus fiat, ne dedignetur quod fecit Chriſtus, facere Chriſtianus. Cum enim ad pedes fratrum inclinatur corpus, etiam in corde ipſo excitatur, vel, ſi iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sed excepto hoc morali intellectu, numquid etiam frater fratrem a delicti poterit contagione mundare? Sed confiteamur invicem delicta noſtra, invicem nos delicta donemus, & pro noſtris delictis invicem oremus; atque ita quodammodo invicem pedes noſtros lavemus. ORIGENES (tom. xxxii.) Vel aliter. Hoc lavacrum ſpirituale pedum, de quo dictum eſt, principaliter quidem a nullo niſi a ſolo Ieſu poteſt effici, ſecundario vero a diſcipulis eius, quibus dixit: *Vos debetis ad invicem lavare pedes*: Ieſus enim lavit pedes diſcipulorum inquantum Magiſter, & ſervorum in eo quod Dominus. Hic autem eſt finis magiſtri, ut diſcipulum faciat ſicut ſe; quod de Salvatore apparet, qui præ ceteris magiſtris, & dominis, vult ut fiant eius diſcipuli quaſi magiſter, & dominus, non habentes ſpiritum ſervitutis, ſed ſpiritum filiationis, in quo clamant, „ Abba Pater: “ Rom. viii. Prius ergo quam fiant & magiſter, & dominus, egent lavacro pedum, velut inſufficien-

(1) *Al.* dominabitur. (2) *Al.* emittitur quod.

ſicientes diſcipuli, & adhuc ſapientes ſpiritum ſervitutis; cum autem aliquis eorum ſtatum magiſtri attingit, & domini, tunc imitari poterit eum qui lavit diſcipulorum pedes, ac lavare pedes per doctrinam quaſi magiſter. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Adhuc autem provocans eos ad lavandum pedes, ſubiungit: *Amen amen dico vobis: non eſt ſervus maior domino ſuo, neque apoſtolus maior eo qui miſit illum*; quaſi dicat: Si ergo hæc a me facta ſunt, multo magis a vobis oportet hæc fieri. THEOPHYLACTUS. Neceſſario etiam hic Apoſtolos admonet: quia enim ad dignitates habebant attingere, & hic quidem maiores, hic minores, ne inſurgant ad invicem, ſerenat conſcientiam omnium. BEDA. Quia vero ſcire bonum, & non facere, non pertinet ad beatitudinem, ſed ad condemnationem, ſecundum illud Iacob. IV. „ Scienti bonum, & non faҫienti peccatum eſt illi:“ ſubiungit: *Si hæc ſcitis, beati eritis, ſi feceritis ea*. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Nam ſcire quidem omnium eſt, facere vero non omnium. Deinde proditorem non manifeſte redarguit, ſed obumbrate, cum ſubditur: *Non de omnibus vobis dico*. AUGUSTINUS (tract. LIX.) Quaſi dicat: Eſt inter vos qui non erit beatus, neque facit ea. *Ego ſcio quos elegerim*. Quos, niſi eos qui beati erunt, faciendo quæ præcepit? Non eſt igitur Iudas electus. Quid eſt ergo quod alio loco (ſupra VI.) dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi*? An ipſe ad aliquid eſt electus, ad quod erat utique neceſſarius, non autem ad beatitudinem, de qua dicit: *Beati eritis, ſi feceritis ea*. ORIGENES (tract. XXXII.) Vel aliter. Non recte exiſtimo poſſe referri quod dicitur, *Non de omnibus vobis dico*, (1) ad hoc quod dictum eſt, *Beati eritis, ſi feceritis ea*: totum enim hoc & de Iuda, & de quolibet alio verum eſt dicere, Beatus talis, ſi fecerit hoc. Reducemus autem hæc ad illud dictum: *Non eſt ſervus maior domino ſuo, nec apoſtolus maior eo qui miſit illum*. Iudas enim, cum eſſet ſervus peccati, non erat ſervus divini Verbi, nec Apoſtolus, diabolo ingreſſo in cor eius. Cum ergo Dominus noviſſet qui ſunt ſui, alienos a ſe non novit: propter quod non ait, Ego ſcio cunctos præſentes; ſed *ego ſcio quos elegerim*; quaſi dicat: Electos meos novi. CHRYSOSTOMUS (hom. LXX.) Deinde ut non multos contriſtet ſuo ſermone, ſubiungit: *Sed ut impleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit calcaneum ſuum contra me*: oſtendens quod non ignorans traditur; quod maxime ſufficiens erat Iudam retinere. Et non dixit, Tradet me; ſed *levabit contra me calcaneum ſuum*, dolum, & occultationem inſidiarum repræſentare volens. AUGUSTINUS (tract. LIX.) Quid eſt enim, *Levabit calcaneum ſuum ſuper me*, niſi conculcabit me? in quo Iudas traditor eius attingitur. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Dicit autem, *Qui manducat mecum panem*; ideſt, qui a me nutritus eſt, qui mea menſa communicavit: ut ſi quando a famulis, aut aliquibus vilioribus patiamur aliquid malum, non ſcandalizemur, reſpicientes Iudæ exemplum, qui infinitis potitus bonis, in contrarium remuneravit benefactorem. AUGUSTINUS (tract. eod.) Illi ergo qui electi erant, manducabant Dominum; ille manducabat panem Domini contra Dominum: illi vitam, ille pœnam. „ Qui enim „ manducat indigne (ait Apoſtolus I. Co„ rinth. XI.) iudicium ſibi manducat. “

Sequitur: *Amodo dico vobis priuſquam fiat, ut cum factum fuerit credatis quia ego ſum*, de quo ſcilicet illa Scriptura præceſſit. ORIGENES (tract. XXXII. in Ioan.) Non autem dictum eſt Apoſtolis, *Ut credatis*, quaſi non credentibus; ſed dictum eſt tamquam æquipolleat ei quod eſt, ut credentes operemini, perſeverantes in credulitate, nec aliquam occaſionem ad repulſam captantes: ſuper ea enim quæ obtinebant diſcipuli ad fidem facientia, hoc etiam adepti ſunt, videre perfici Scripturam prædictam. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXI.) Quia ergo diſcipuli exituri erant ad prædicandum, & multa paſſuri, duobus modis eos conſolatur: uno modo a ſeipſo, cum dicit, *Beati eritis, ſi feceritis ea*; alio vero modo conſolatus eſt eos ab aliis, eo ſcilicet quod ab hominibus multa potientur procuratione: unde ſubdit: *Amen amen dico vobis: qui accipit, ſi quem miſero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me miſit*. ORIGENES (ubi ſupra.) Qui enim recipit quem mittit Ieſus, Ieſum, qui in miſſo conſiſtit, recipit; qui autem Ieſum recipit, Patrem recipit. Igitur qui recipit quem mittit Ieſus, mittentem recipit Patrem, Poteſt etiam & hic ſermo fore: Qui recipit quem ego miſero, uſque ad mei receptionem attingit; qui vero non per aliquem Apoſtolorum meorum me recipit, ſed recipit me venientem ad animas, Patrem recipit, ut non tantum ego in eo maneam, ſed & Pater. AUGUSTINUS (tract. eod.) Arriani autem cum hoc au-

(1) *Al.* ad quod.

Digitized by Google

audiunt, ſtatim ad gradus ſui dogmatis currunt, dicentes: Quantum Apoſtolus diſtat a Domino, tantum Filius a Patre. Sed ubi Dominus dixit ſupra x. *Ego, & Pater unum ſumus*, nullam diſtantiæ ſuſpicionem reliquit. Quoniam ergo nos accepturi ſumus hæc verba dominica, *Qui me accipit, accipit eum qui me miſit*, quod unius naturæ ſunt Pater, & Filius, conſequens videbitur, quia dixit, *Qui accipit, ſi quem miſero, me accipit*, (1) ut unius naturæ ſint Filius, & Apoſtolus. Ita dixiſſe poſſit videri: *Qui accipit, ſi quem miſero, me* ſecundum hominem *accipit*; *qui autem me* ſecundum Deum *accipit, accipit eum qui me miſit*. Sed cum iſta dicebat, non ab illo naturæ unitas, ſed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur auctoritas. Si ergo attendas Chriſtum in Petro, diſcipuli præceptorem; ſi autem Patrem in Filio, invenies Unigeniti genitorem.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxi.) Quia Dominus Apoſtolis debentibus orbem terrarum univerſum percurrere, exhiberat duplicem conſolationem prædictam, cogitans quod utraque proditor privatus eſt, turbatur; & hoc ſignificat Evangeliſta dicens: *Cum hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiritu, & proteſtatus eſt, & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis me tradet*. AUGUSTINUS (tract. lx.) Non illi hoc tunc primum venit in mentem; ſed quia proditorem iam fuerat expreſſurus, ut non lateret in ceteris, ideo turbatus eſt ſpiritu; & quia ipſe traditor iam fuerat exiturus, ut Iudæos, quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret. Turbavit eum imminens paſſio, & periculum proximorum, & traditoris impendentes manus, cuius fuerat præcognitus animus. *a* Hoc etiam Dominus ſignificare ſua turbatione dignatus eſt, quod quando ex falſis fratribus aliquos ſeparari, etiam ante meſſem, urgens cauſa compellit, fieri ſine Eccleſiæ turbatione non poſſit. Turbatus eſt autem non carne, ſed ſpiritu: ſpiritus enim in huiuſmodi ſcandalis non perverſitate, ſed caritate turbatur, ne forte in ſeparatione aliquorum zizaniorum, ſimul aliquod eradicetur & triticum. *b* Sive ergo ipſum Iudam pereuntem miſerando, ſive ſua morte appropinquante turbatus eſt, non animi infirmitate, ſed poteſtate turbatur: non enim aliquo cogente turbatur, ſed turbavit ſemetipſum, ut ſupra dictum eſt. Quod autem turbatur, infirmos in ſuo corpore, hoc eſt in ſua Eccleſia, conſolatur, ut ſi qui ſuorum morte imminente turbantur, non ſe reprobos putent. ORIGENES (tomo xxxii.) In eo enim quod dicit, *Turbatus eſt ſpiritu*, quod humanum eſt, ſcilicet paſſio, proveniebat ab exuberantia ſpiritus: ſi enim ſanctus quilibet in ſpiritu vivit, & agit, & patitur, quanto magis hæc dicenda ſunt de Ieſu ſanctorum (2) præmiatore? AUGUSTINUS (tract. lx.) Pereant igitur argumenta Stoicorum, qui negant in ſapientem cadere perturbationem animorum; qui profecto, ſicut vanitatem æſtimant veritatem, ſic ſtuporem deputant ſanitatem. Turbetur plane animus Chriſtiani, non miſeria, ſed miſericordia. *c* Dicit autem, *Unus ex vobis*, numero, non merito; ſpecie, non virtute. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxi.) Quia vero non nominatim dixit, rurſum in omnes inducit timorem: unde ſequitur: *Aſpiciebant ergo diſcipuli ad invicem, hæſitantes de quo diceret*. Et nimirum nullius ſibi ipſis conſcii mali, tamen (3) enuntiationem Chriſti propriis cogitationibus credibiliorem putabant. AUGUSTINUS (tract. lxi.) Sic etiam in eis erat erga magiſtrum ſuum pia caritas, ut tamen eos humana, alterum de altero, ſtimularet infirmitas. ORIGENES (tomo xxxii.) Reminiſcebantur etiam, ut homines exiſtentes, quoniam alterabilis eſt affectus adhuc provectorum, ac ſuſceptibilis appetitus contrariorum his quæ prius vo-

(1) *Al.* & unius naturæ ſunt Filius, & Apoſtolus, ita dixiſſe &c. *Sic legunt totam hanc appendicem omnia quæ vidimus vetera exempla; aliter autem, & clariori ſenſu habet Nicolai in hunc modum.* Arriani autem cum hoc audiunt, ſtatim ad illos gradus ſui dogmatis currunt quibus non aſcendunt in vitam, ſed præcipitantur in mortem, dicentes: Quantum Apoſtolus diſtat a Domino, tantum Filius a Patre. Sed ubi Dominus dixit, *Ego & Pater unum ſumus*, nullam diſtantiæ ſuſpicionem reliquit. Quonam ergo nos modo accepturi ſumus hæc verba dominica, *Qui me accipit, accipit eum qui me miſit?* Si enim voluerimus intelligere quod unius naturæ ſunt Pater, & Filius, conſequens videbitur, quia dixit, *Qui accipit, ſi quem miſero, me accipit*, ut unius naturæ ſit Filius, & Apoſtolus. Proinde ita dixiſſe poſſit videri. *Qui accipit, ſi quem miſero, me ſecundum hominem accipit; qui autem me ſecundum Deum accipit, accipit eum qui me miſit.* Sed cum iſta dicebat, non ab illo naturæ unitas, ſed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur auctoritas. Si ergo attendas Chriſtum in Petro, invenies diſcipuli præceptorem; ſi autem Patrem in Filio, invenies Unigeniti genitorem. (2) *Nicolai* primicerio. (3) *Al.* æmulationem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. lxi. in Ioannem. *b* Et iterum tract. lx. *c* Tract. lxi.

voluerat. Chryſoſtomus (hom. ead.) Omnibus autem trementibus, & ipſo vertice, ſcilicet Petro, formidante, Ioannes velut dilectus recubuit in ſinu Ieſu: unde ſequitur: *Erat ergo recumbens unus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus.* Auguſtinus (tract. eod.) Ipſe eſt Ioannes, cuius eſt hoc Evangelium, ſicut poſtea manifeſtat. Erat enim hæc eorum conſuetudo qui ſacras nobis litteras miniſtrarunt, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur hiſtoria, cum ad ſeipſum veniret, tamquam de alio loqueretur. Quid enim deperit veritati, quando & res ipſa dicitur, & quodammodo dicentis iactantia devitatur? Chryſoſtomus (hom. cit.) Si autem huiuſmodi familiaritatis cauſam quæris diſcere, amoris res erat: propterea dicit, *Quem diligebat Ieſus*: quamvis enim & alii amarentur, tamen iſte plus aliis. Origenes (ut ſupra.) Aeſtimo autem quod etiam hoc protendit, quod Ioannes (1) recumbens Verbo, ac in ſecretioribus pauſans incumbebat gremiis Verbi. Chryſoſtomus (hom. ead.) Volebat etiam oſtendere ſeipſum eſſe alienum a crimine; & hoc etiam dicit, ne æſtimes quod Petrus ei ut maiori exiſtenti innueret: nam ſequitur: *Innuit ergo huic Simon Petrus, & dicit ei: Quis eſt de quo dicit?* Ubique enim invenitur Petrus ab amore impetum faciens; & quia primo increpatus eſt, non locutus eſt, ſed mediante Ioanne vult diſcere. Ubique enim Scriptura oſtendit Petrum fervidum, & familiaritatem habentem ad Ioannem. Auguſtinus (tract. eod.) Notanda autem locutio eſt, dicere aliquid non ſonando, ſed tantummodo innuendo. *Innuit*, inquit, *& dicit*; ideſt, innuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, ſicut illud, „ Dixerunt apud ſemetipſos; " quanto magis innuendo, ubi iam foris qualibuſcumque ſignis promitur quod fuerit corde conceptum? Origenes (tract. xxxii.)] Vel primo innuit, & deinde non contentus nutu, dixit illi: *Dic quis ſit de quo dicit.*

Sequitur: *Itaque cum recubuiſſet ille ſuper pectus Ieſu, dicit ei: Domine, quis eſt?* Auguſtinus (tract. lxi.) Quod autem nunc *ſupra pectus* dicit, paulo ſupra dixerat *in ſinu*. Vel aliter. Primo quidem iacens in ſinu Ieſu ſuperaſcendit, & incubuit ſupra pectus; quaſi ſi non incubuiſſet in pectore, ſed remanſiſſet iacens in ſinu, nequaquam Dominus ei tradidiſſet verbum quod Petrus ſcire cupierat. Per hoc ergo quod ultimo ſupra pectus incubuit, exprimitur tamquam per maiorem, & abundantiorem gratiam, ſpecialis Ieſu diſcipulus eſſe. Beda. Quod autem in ſinu, & ſupra pectus recubuit, non ſolum fuit præſentis amoris indicium, ſed etiam futuræ rei ſignum, quod ſcilicet inde vocem ſumeret, quam poſtmodum cunctis ſæculis inauditam emitteret. Auguſtinus (ut ſupra.) Per ſinum enim quid aliud ſignificatur quam ſecretum? Hic eſt utique pectoris ſinus, ſapientiæ ſecretum. Chryſoſtomus (hom. ead.) Neque autem tunc nominatim proditorem Dominus manifeſtavit: nam ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Ille eſt cui intinctum panem porrexero.* Et modus ipſe manifeſtationis (2) converſurus erat: quia enim (3) ob menſationem verecundatus non eſt, eodem pane communicans, verecundari debuit. Sequitur: *Et cum intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Scariotis.* a Non, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Iudas ſolus Chriſti corpus accepit: intelligendum eſt enim quod iam eis omnibus diſtribuerat Dominus ſacramenta corporis, & ſanguinis ſui, ubi & ipſe Iudas erat, ſicut Lucas narrat; at demum ad hoc ventum eſt, ubi ſecundum narrationem Ioannis Dominus per buccellam tinctam, atque porrectam ſuum exprimit tradirorem; fortaſſis per panis tinctionem illius ſignificans fictionem: non enim omnia quæ tinguntur abluuntur, ſed ut inficiantur, nonnulla tinguntur. Si autem bonum aliquid hæc ſignificat tinctio, eidem bono ingratum merito eſt ſecuta damnatio: ſequitur enim: *Et poſt buccellam, tunc introivit in eum ſatanas.* Origenes (tract. xxxii.) Attende, quod primo quidem non introivit ſatanas in Iudam, ſed immiſit in cor eius ſolum ut proderet præceptorem; poſt panem autem in eum ingreſſus eſt. Quamobrem nobis cavendum eſt ne diabolus intrudat in cor noſtrum aliquid ignitorum telorum ſuorum: nam ſi intruſerit, inſidiatur deinde ut & ipſe introeat. Chryſoſtomus (hom. ead.) Donec enim fuit in collegio, non audebat inſilire, ſed extrorſum immittebat; quando vero eum manifeſtum fecit, & expulit, libere in eum
de

(1) *Al.* incumbens. (2) *P. Nicolai legit* converſivus. (3) *Idem habet* commenſationem.

Ex editione P. Nicolai.

a Auguſtinus tract. lxii.

de cetero exilivit. AUGUSTINUS (tract. lxii.) Vel intravit in eum, ut ſibi iam traditum plenius poſſideret: neque enim non in illo erat, quando ad Iudæos de pretio tradendi Dominum pactus eſt, cum Lucas dicat cap. xxii. „ Intravit autem ſatanas „ in Iudam; & abiit, & locutus eſt cum „ principibus ſacerdotum. " Talis iam venerat ad cœnandum; ſed poſt panem introivit in eum, non ut adhuc alienum tentaret, ſed ut proprium poſſideret. ORIGENES (ut ſupra.) Decebat enim, ut æſtimo, propter panis exhibitionem auferri ab indigno bonum quod ſe habere credebat; quo privatus factus eſt capax ingreſſus ſatanæ in ipſum. AUGUSTINUS (tract. lxii.) Dicunt autem aliqui: Ita ne hoc meruit panis porrectus de menſa Chriſti, ut poſt illum intraret in diſcipulum ſatanas? Quibus reſpondemus, hinc potius nos doceri quam ſit cavendum male accipere bonum: ſi enim corripitur qui non diiudicat, hoc eſt non (1) diſcernit a ceteris cibis Domini corpus; quomodo damnatur qui ad eius menſam fingens ſe amicum, accedit inimicus?

Sequitur: *Et dicit ei Ieſus: Quod facis, fac citius*. ORIGENES (tract. xxxii.) Cui autem id ambiguum eſt, (2) quoniam potuit vel Iudæ, vel ſatanæ Dominus dixiſſe, *Quod facis, fac citius*, provocans adverſarium ad pugnam, vel proditorem ad ſubminiſtrandum diſpenſationi, quæ erat futura ſalubris ſæculo? quam non amplius tardari, nec protrahi, ſed pro poſſe maturari volebat. AUGUSTINUS (tract. xlii.) Non tamen præcepit facinus, ſed prædixit; non tam in perniciem perfidi ſæviendo, quam ad ſalutem fidelium feſtinando. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Hoc enim quod dicit, *Quod facis, fac citius*, non præcipientis eſt, neque conſiliantis, ſed exprobrantis, & oſtendentis quoniam ipſe nolebat ſuam proditionem impedire. Sequitur: *Hoc autem nemo ſcivit diſcumbentium ad quid dixerit ei*. Multam utique quis hic dubitationem inveniet, ſi interrogantibus diſcipulis, *Quis eſt?* dixit, *Cui ego intingens panem dabo*, & tamen non intellexerunt: niſi dicatur, quod latenter dixit, ut nullus audiret; & propterea ſupra pectus Ioannes reſidens interrogat, quaſi ad aurem, ut non fieret proditor manifeſtus. Fortaſſe enim ſi Chriſtus eum manifeſtum feciſſet, Petrus utique eum interfeciſſet. Propterea dicit, quod nullus cognovit recumbentium, ſed neque Ioannes: nequaquam enim putavit quod diſcipulus in tantum iniquitatis prodiret: quia enim procul a tali iniquitate erat, non de aliis h o ſuſpicabatur. Veram igitur cauſam eorum quæ a Chriſto dicta ſunt ignoraverunt. Quid autem æſtimarent, oſtendit Evangeliſta, cum ſubdit: *Quidam putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixiſſet ei Ieſus: Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum; aut ut egenis aliquid daret*. AUGUSTINUS (tract. lxii.) Habebat ergo Dominus loculos, & a fidelibus oblata conſervans, & ſuorum neceſſitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum eccleſiaſticæ pecuniæ forma eſt inſtituta, (3) ut intelligeremus, quod præcepit, non cogitandum eſſe de craſtino, non ad hoc eſſe præceptum ut nihil pecuniæ ſervetur a ſanctis; ſed ne Deo propter iſta ſerviatur, & propter inopiæ timorem iuſtitia deſeratur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxi.) Et nimirum nullus diſcipulorum pecunias afferebat; ſed per hoc quod dicit hic, occulte inſinuat quod quædam mulieres eum de ſuis facultatibus nutriebant. Qui autem non peram, non virgam, non æs iubet deferre, loculos ferebat ad inopum miniſterium; ut diſcas quoniam valde pauperem, & mundo crucifixum, huius oportet partis multam facere procurationem: multa enim ad noſtram diſpenſans doctrinam agebat. ORIGENES (tract. xxxii.) Sic igitur Iudæ Salvator dicebat, *Quod facis, fac citius*; ac proditor in hoc tantum ad præſens obedivit magiſtro: accepto namque pane nullam traxit moram: unde ſequitur: *Cum ergo accepiſſet ille buccellam, exivit continuo*. Et revera exiit, non ſolum recedendo de domo in qua tenebatur; ſed omnino egreſſus eſt a Ieſu. Ego autem opinor, quod poſt panem ingreſſus ſatanas in Iudam, non tolerabat in eodem loco cum Ieſu eſſe: nulla namque conformitas eſt Ieſu ad ſatanam. Non fruſtra autem requiram, quare ſuper hoc quod eſt, *Et accipiens panem*, non adiicitur, Et manducans. Numquid igitur accepto pane non manducavit Iudas? Poſt panem enim forſan acceptum a Iuda, non eſum, qui ſemel in cor eius immiſerat, ut magiſtrum prodat, timore ductus ne quod immiſſum fuerat evaneſceret uſu panis, quam cito panem Iudas recepit, introivit in eum, & ſtatim domum exceſſit. Aliter quoque non inepte dicetur, quod ſicut qui indigne manducat panem Domini, aut bibit eius calicem, in præiudicium ſibi comedit, atque bibit; ſic panis (4) Ieſu datus aliis fuit ad ſalutem, Iudæ in

(1) *Al.* decernit. (2) *Al.* quod. (3) *Al.* niſi, *Nicolai autem* ubi. (4) *Al.* a Ieſu.

in damnum, ut poſt panem intraret in eum ſatanas. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Subdit autem, *Erat autem nox*, ut diſcas Iudæ temeritatem, quoniam neque tempus eum tenuit ab impetu. ORIGENES (tract. xxxii.) Nox etiam ſenſibilis inſtar extitit obductæ noctis in anima Iudæ. GREGORIUS II. Moral. (cap. ii.) A qualitate enim temporis, finis exprimitur actionis, dum non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exiſſe perhibetur.

(e) ORIGENES (tomo xxxii.) Poſt evenientia ex prodigiis, nec non ex transfiguratione præconia, initium glorificandi Filii hominis fuit exitus Iudæ a loco ubi morabatur Ieſus, cum ſatana, qui eum ingreſſus eſt : unde dicitur: *Cum ergo exiſſet, dixit Ieſus: Nunc clarificatus eſt Filius hominis*. Non enim immortalis unigeniti Verbi, ſed hominis qui factus eſt ex ſemine David, gloria hic narratur. Si enim in morte Chriſti glorificantis Deum illud ad Coloſſ. ii. verum eſt, „ Exuens principatus, & poteſtates, traduxit confidenter triumphans „ (1) in ligno: “ & illud ibid. i. „ Concilians per ſanguinem crucis ſuæ ſive „ quæ in terris, ſive quæ in cælis ſunt: “ in his omnibus glorificatus eſt Filius hominis, Deo etiam glorificato in eo: unde ſequitur: *Et Deus clarificatus eſt in eo*: quia non eſt Chriſtum glorificari, niſi cum eo quoque glorificetur & Pater. At quoniam quicumque glorificatur, ab aliquo glorificatur; ſi quæras de eo quod clarificatus eſt Filius hominis, a quo, reſpondens ſubdit: *Si Deus clarificatus eſt in eo, & Deus clarificabit eum in ſemetipſo*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxi.) Hoc eſt per ſeipſum, non per alium. Sequitur: *Et continuo clarificabit eum*; quaſi dicat: Non poſt longum tempus, ſed confeſtim in ipſa cruce ea quæ clara ſunt apparebunt. Sol namque averſus eſt, petræ ſciſſæ ſunt, multa corpora eorum qui dormierant ſurrexerunt. Hac autem via eas quæ ceciderant, cogitationes diſcipulorum reſtituit, & ſuadet non ſolum (2) non triſtari, ſed etiam lætari. AUGUSTINUS (tract. lxiii.) Vel aliter. Exeunte immundo, omnes mundi cum ſuo mundatore manſerunt. Tale aliquid erit cum zizaniis a tritico ſeparatis, „ iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris ſui : “ Matth. xiii. Hoc futurum prævidens Dominus diſcedente Iuda, tamquam zizaniis ſeparatis, remanentibus tamquam tritico Apoſtolis ſanctis, dixit: *Nunc clarificatus eſt Filius hominis*; tamquam diceret: Ecce in illa mea clarificatione quid erit, ubi malorum nullus erit, ubi bonorum nullus perit. Sic autem non eſt dictum, Nunc ſignificata eſt clarificatio Filii hominis; ſed *nunc clarificatus eſt Filius hominis*: ſicut non eſt dictum I. Corinth. x. Petra ſignificabat Chriſtum; ſed „ petra erat Chri„ ſtus. “ Solet enim loqui Scriptura, res ſignificantes, tamquam illa quæ ſignificantur appellans. Eſt autem clarificatio Filii hominis, ut Deus clarificetur in eo: unde adiungit: *Et Deus clarificatus eſt in eo*. Denique tamquam iſta exponens adiungit, & dicit: *Si Filius clarificatus eſt in eo*, quia non venit facere voluntatem ſuam, ſed voluntatem eius qui eum miſit; *& Deus clarificabit eum in ſemetipſo*, ut natura humana, quæ ab æterno Verbo ſuſcepta eſt, etiam immortali æternitati donetur. Sequitur: *Et continuo clarificabit eum*, reſurrectionem ſcilicet ſuam, non ſicut noſtram in fine ſæculi, ſed continuo futuram, hac atteſtatione prædicens. Poteſt & de iſta clarificatione dictum videri: *Nunc clarificatus eſt Filius hominis*; ut quod ait *nunc*, non ad imminentem paſſionem, ſed ad vicinam reſurrectionem pertinere credatur; tamquam fuerit factum quod erat tam proxime iam futurum. HILARIUS XI. de Trin. (circa finem.) Quod autem Deus in eo glorificatus eſt, ad corporis gloriam ſpectat, per quam Dei intellecta eſt gloria, quaſi corpus ex naturæ divinæ (3) conſociatione gloriam mutuaret. (4) Quod vero, quia glorificatus in eo Deus eſt, ideo glorificavit eum in ſe, ut qui regnat in gloria quæ ex Dei gloria eſt, ipſe exinde in Dei gloriam tranſeat, toto iam in Deo ex ea qua homo eſt diſpenſatione manſuro. Nec ſane de tempore tacuit dicens: *Et continuo clarificabit eum*: ut quia prodeunte ad proditionem Iuda, gloriam quæ ſibi poſt paſſionem, conſecuta reſurrectione, futura eſſet, ſignificaſſet in præſens, eam quam in ſe Deus eum clarificaturus eſſet, in poſterum reſervaret, Dei in eo gloria per virtutem reſurrectionis oſtenſa; ipſo vero in Dei gloria ex ſubiectionis diſpenſatione manſuro. HILARIUS IX. de Trin. (circa med.) Primam autem ſignificationem huius dicti non ambiguam exiſtimo, cum ait.

Nunc

(1) *Legit Nicolaius* in ligno crucis ſuæ. (2) *Al. deeſt* non (3) *Al.* conſolatione. (4) *Optime imple e ſenſum P. Nicolai ſic legendo*. Quod vero quia glorificatus in eo Deus eſt, ideo glorificavit eum in ſe, per incrementum glorificati in eo Dei glorificavit eum in ſe Deus, ut qui regnat in gloria quæ Dei gloria eſt, ipſe exinde &c.

Nunc clarificatus eſt Filius hominis : gloria enim non Verbo, ſed carni acquirebatur. Hoc vero quod ſequitur, *Et Deus clarificatus eſt in eo*, quid ſignificet interrogo : & cum non alius ſit Filius hominis, neque alius Filius Dei : *Verbum* enim *caro factum eſt*, ſupra I. requiro quis in hoc Filio hominis, qui & Filius Dei eſt, glorificatus ſit Deus. Et videamus quid ſit hoc quod tertio dicitur : *Si Deus clarificatus eſt in eo, & Deus clarificabit eum in ſemetipſo*. Homo utique non per ſe glorificatur, neque rurſum qui in homine glorificatur Deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipſe quam Deus eſt. Utique aut Chriſtum neceſſe eſt eſſe qui glorificatur in carne, aut Patrem qui glorificatur in Chriſto. Si Chriſtus eſt Deus, certe Chriſtus eſt qui glorificatur in carne; ſi Pater, ſacramentum eſt unitatis, cum Pater glorificatur in Filio. De eo vero quod glorificatum in Filio hominis Deum Deus glorificat in ſeipſo, in quo relicta facultas exerendæ impietatis exiſtimatur, ne ſecundum naturæ veritatem verus Deus Chriſtus ſit : numquid enim extra ſe eſt quod glorificat in ſeipſo? Quem enim in ſeipſo Pater glorificat, in eius gloria confitendus eſt; & qui in Patris gloria glorificandus eſt, in his intelligendus eſt eſſe in quibus eſt Pater. ORIGENES (tomo XXXII.) Vel aliter. Nomen gloriæ non hic accipitur iuxta quoſdam Paganorum, qui diffiniunt gloriam eſſe a pluribus collata præconia. Palam eſt enim quod hoc aliud eſt ab eo quod in Exodo cap. xl. dicitur, quod gloria Dei repletum eſt tabernaculum, & quod aſpectus Moyſi glorificatus erat: quantum enim ad corporalia divinior quædam apparitio contigit in tabernaculo, necnon in facie Moyſi cum Deo locuti; quantum ad anagogiam vero gloria Dei dicitur eſſe quæ apparuit : quoniam deificatus, ac tranſcendens cuncta materialia intellectus, ut ſcrutetur divinam viſionem in his quæ cernit, deificatur: ut hoc ſit tropice quod glorificata eſt facies Moyſi, eo facto divino ſecundum intellectum. Nulla autem comparatio fuit excellentiæ Chriſti ad cognitionem Moyſi glorificantem faciem animæ eius: totius enim divinæ gloriæ fulgorem eſſe Filium æſtimo, dicente Paulo Hebr. I. „ Qui cum ſit ſplendor glo„ riæ, & figura ſubſtantiæ eius: “ quinimmo proveniunt ab hac totius gloriæ luce ſingulares ſplendores ad totam rationalem creaturam : non enim arbitror quempiam totum poſſe capere totius divinæ gloriæ fulgorem, niſi Filium eius. Inquantum igitur non erat notus Filius mundo, nondum in mundo glorificatus erat; cum autem Pater aliquibus de mundo exiſtentibus tradidit Ieſu notitiam, tunc glorificatus eſt Filius hominis in his qui cognoverunt eum; & hoc dedit gloriam cognoſcentibus : nam qui libera facie divinam gloriam intuentur, ſecundum eamdem transfigurantur imaginem a gloria glorificati in glorificantium gloriam. Cum igitur appropinquavit ad eam diſpenſationem, qua mundo notus debebat gloriam promereri in gloria glorificantium ipſum, ait: *Nunc clarificatus eſt Filius hominis*. Et quia „ nullus novit Patrem „ niſi Filius, & cui revelaverit Filius: “ Matth. XI. debebat autem ex diſpenſatione depromere Patrem Filius; ob hoc etiam Deus glorificatus in illo dignoſcitur. Vel hoc quod eſt, *Et Deus clarificatus eſt in eo*, cum illo perſcrutaberis infra XIV. *Qui me videt, & Patrem meum videt* : nam videbitur in Verbo, cum Deus exiſtat, & imago inviſibilis Dei, qui genuit eum Pater. Amplius autem ſic quoque clarius quæ ſunt in hoc loco capientur. Velut enim per quoſdam nomen Dei blaſphematur in Gentibus, ſic per ſanctos, quorum bona geſta coram hominibus (1) pleniſſime diſcernuntur, celſi Patris nomen extollitur. In quo vero (2) adeo glorificatus eſt, ut in Ieſu, dum peccatum non ſecit, nec dolus inventus eſt in ore eius? Cum ergo talis eſt Filius, glorificatus eſt, & Deus glorificatus eſt in eo. At ſi Deus in eo glorificatus eſt, recompenſat ei Pater maius illo quod Filius hominis exercuit. Longe enim ſuperſtans eſt gloria in Filio hominis cum glorificat eum Pater, quam in Patre cum in illo glorificatus eſt: & decebat præpotentem maiorem rependere gloriam. Deinceps quoniam ſtatim hæc erant futura (dico autem Filium hominis in Deo glorificari) ob hoc ſubiecit: *Et continuo glorificabit eum*.

(f) AUGUSTINUS (tract. LXIV.) Cum dixiſſet ſuperius, *Et continuo clarificabit eum*, ne putarent quod ſic eum clarificaturus eſſet Deus ut non eis coniungeretur ulterius ea converſatione quæ in terra eſt, adiecit, atque ait : *Filioli, adhuc modicum vobiſcum ſum*; tamquam diceret : Continuo quidem reſurrectione clarificabor, non tamen continuo aſcenſurus in cælum. Sicut enim ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum, fuit cum eis

(1) *Al.* politiſſima. (2) *Al.* a Deo, *ut habet etiam Nicolai*.

eis poſt reſurrectionem quadraginta dies. Hos igitur quadraginta dies ſignificavit dicendo: *Adhuc medicum vobiſcum ſum*. ORIGENES (tomo XXXII.) * Per hoc autem quod dicit, *Filioli*, oſtendit adhuc imminentem animabus eorum parvitatem. Hi autem quibus nunc dicit, *Filioli*, poſt reſurrectionem fiunt fratres; ſicut & antequam eſſent filioli, fuerunt ſervi. AUGUSTINUS (tract. LXIV.) Poteſt etiam & ſic intelligi. Adhuc ſicut vos in hac infirmitate carnis etiam ipſe ſum, donec ſcilicet moreretur, atque reſurgeret. Cum illis quidem fuit poſtquam reſurrexit, exhibitione præſentiæ corporalis, ſed non cum illis fuit conſortio infirmitatis humanæ. Apud alium enim Evangeliſtam (Luc. XXIV.) poſt reſurrectionem ait: „ Hæc locutus ſum vobis, dum „ adhuc eſſem vobiſcum; “ ideſt, in carne mortali cum eſſem ſicut & vos. Tunc enim in eadem quidem carne erat, ſed cum illis in eadem mortalitate iam non erat. Eſt & alia divina præſentia ſenſibus ignota mortalibus, de qua idem dicit Matth. ult. „ Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad con„ſummationem ſæculi. “ Hoc non eſt *Adhuc modicum ſum vobiſcum*: non enim modicum eſt uſque ad conſummationem ſæculi: aut ſi & hoc modicum eſt, quia in oculis Dei mille anni ſunt dies unus, non tamen hoc ſignificare voluiſſe credendus eſt nunc, quando ſecutus adiunxit: *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*. Numquid enim poſt conſummationem ſæculi, quo ipſe vadit, venire non poterant? de quibus poſtea dicturus eſt infra XVII. *Pater, volo ut ubi ego ſum, & ipſi ſint mecum*. ORIGENES (tomo XXXII. in Ioan.) Intrinſecus (1) autem ſciſcitaberis, an poſt multum non fuit cum eis: non ideo quod non aderat illis ſecundum carnem; ſed eo modico conſummato „ vos ſcandalizabimini in me in iſta nocte: “ Marc. XIV. & ſic non erit cum eis qui cum dignis tantummodo converſatur. Sed ſi cum eis non erat, nihilominus ipſi quæſituri erant Ieſum; velut Petrus poſt negationem graviter plorabat, quærens puto Ieſum: & ideo ſequitur: *Quæretis me, & ſicut dixi Iudæis, quo ego vado, vos non poteſtis venire*. Quærere Ieſum, eſt Verbum quærere, ſapientiam, iuſtitiam, veritatem, divinam virtutem, quæ omnia Chriſtus eſt. Volentibus ergo diſcipulis ſequi Ieſum: non quippe velut rudiores arbitrantur corporaliter; (2) ſed ut ſignificat illud Luc. XIV. „ Qui non tol„lit crucem ſuam, & ſequitur me, non „ poteſt meus eſſe diſcipulus: “ ait nunc Dominus: *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*: nam etſi vellent ſequi Verbum, & illud confiteri, tamen nondum erant validi circa hoc: cum *nondum eſſet Spiritus datus, eo quod Ieſus non erat glorificatus*: ſupra VII. AUGUSTINUS (tract. LXIV.) Vel hoc dicit, quia adhuc minus idonei erant ſequi moriturum Dominum pro iuſtitia: quomodo enim iam fuerant ſecuturi martyrio non maturi? Aut iturum Dominum ad immortalitatem carnis, quomodo iam fuerant ſecuturi, (3) non quandolibet morituri, ſed in fine ſæculi reſurrecturi? Aut iturum Dominum ad ſinum Patris quomodo iam erant ſecuturi, cum eſſe nemo poſſit in illa felicitate niſi perfectus in caritate? Iudæis autem cum hoc diceret, non addidit *modo*. Ipſi autem non poterant venire tunc quo ille ibat, ſed poterant poſtea; & ideo ſubdit: *Et vobis dico, Modo*. ORIGENES (ut ſupra.) Quaſi dicat: *Et vobis dico* non abſque additione huius adverbii *modo*. Iudæi namque, quos prævidebat in ſuis facinoribus morituros, in brevi tempore non valebant pergere quo Ieſus ibat; ſed diſcipuli poſt breve tempus poterant ſequi Verbum. CHRYSOSTOMUS (homil. LXXI.) Ne autem audientes diſcipuli, *Sicut dixi Iudæis*, æſtiment ſimiliter & in eos dictum eſſe, adiecit, *Filioli*. (4) ORIGENES (tom. XXXII.) Quod eſt exprimentis imminentem adhuc animæ diſcipulorum modicitatem. Fiunt autem poſt reſurrectionem hi quibus dixit, *Filioli*, fratres; ſicut & prius ſervi fuerant antequam eſſent filioli. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Hoc autem dicit eum, qui in ſeipſum eſt, erigens diſcipulorum amorem. Cum enim viderimus aliquos dilectiſſimorum diſcedentes, exardeſcimus, & maxime cum viderimus eos in locum abeuntes in quem non eſt poſſibile nobis abire. Simul etiam oſtendit quoniam mors eius quædam translatio eſt, & tranſpoſitio melior ad loca mortalia corpora non ſuſcipientia. AUGUSTINUS (tract. LXIV.

&

(1) *Initio huius appendicis idem Nicolai addit ſequentia, & paulo aliter quædam legit*. Iuxta ſimpliciorem quidem ſenſum hoc aperte intelligitur, quia cum diſcipulis iam futurus non erat; iuxta profundiorem vero intelligentiam (vel intimam ſignificationem) ſciſcitaberis an non poſt multum non fuit cum eis: non ideo quod non aderat illis ſecundum carnem &c. (2) *Legit idem Nicolai* ſed ut ſignificet illud quod etiam alibi dixit eis, Luc. XIV. &c. (3) *Omittit negantem particulam Nicolaius, notatque ſic haberi in Auguſtini exemplaribus*, & quandolibet *idem eſſe ac* qualicumque tempore. (4) *Hanc Origenis appendicem Nicolaius omittit: ſimilis enim eſt illi quam ſuperius aſteriſco notavimus*.

& lxv.) Docens autem quomodo idonei eſſe poſſint pergere quo ille antecedebat, ſubiungit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*. Nonne iam hoc erat mandatum in antiqua lege Dei, ubi ſcriptum eſt: „ Diliges (1) proximum tuum tamquam teipſum? " Levit. XIX. Cur ergo novum mandatum appellatur a Domino? An quia exuto vetere induit nos hominem novum? Innovat quippe audientem, vel potius obedientem, non omnis, ſed iſta dilectio, quam Dominus, ut a carnali dilectione diſtingueret, addidit: *Sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem*: non ſicut ſe diligunt qui corrumpunt, nec ſicut ſe diligunt homines, quia homines ſunt; ſed ſicut ſe diligunt qui Dei ſunt, & filii Altiſſimi omnes, ut ſint Filio eius unico fratres, ea dilectione invicem diligentes qua ipſe dilexit eos, perducturus eos ad illum finem ubi ſatiabitur in bonis deſiderium eorum. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vel dicit, *Sicut dilexi vos*: non enim præexiſtentibus veſtris iuſtitiis debitum vobis reddidi, ſed ipſe incepi; ita & vos benefacere oportet, etiam nihil debentes. AUGUSTINUS (tract. eod.) Noli autem putare illud maius prætermiſſum eſſe mandatum, quo præcipitur ut diligamus Dominum Deum noſtrum; ſed bene intelligentibus utrumque invenitur in ſingulis: nam & qui diligit Deum, non eum poteſt contemnere præcipientem ut diligat proximum; & qui ſuperne, ac ſpiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit niſi Deum? Ipſa eſt dilectio, quam ab omni mundana dilectione diſtinguendo addidit Dominus, *Sicut dilexi vos*. Quid enim niſi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, ſed ut haberemus? Sic ergo & nos invicem diligamus, ut quantum poſſumus, invicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Prætermittens autem miracula, quæ erant facturi, ab amore eos deſignat, ſubdens: *In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad invicem*: hoc enim eſt quod maxime homines ſanctos oſtendit: hos enim dicit eſſe diſcipulos. AUGUSTINUS (tract. eod.) Tamquam diceret: Alia munera mea habent vobiſcum etiam non mei, non ſolum naturam, vitam, ſenſum, rationem, & eam ſalutem quæ hominibus, pecoribusque communis eſt; verum etiam linguam, ſacramenta, prophetiam, ſcientiam, fidem, diſtributionem rerum ſuarum pauperibus, & traditionem corporis ſui, ut ardeant; ſed quoniam caritatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil ſunt; nihil eis prodeſt.

(g) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxii.) Magnus amor, & ipſo igne vehementior, & nulla eſt prohibitio, quæ eius promptum impetum detinere poſſit. Ardentiſſimus itaque Petrus audiens, *Quo ego vado, vos non poteſtis venire*, eum interrogavit: unde ſequitur: *Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis?* AUGUSTINUS (tract. lxvi.) Sic utique hoc dixit magiſtro diſcipulus tamquam ſequi paratus: propterea Dominus, qui eius animum vidit, ſic ei reſpondit, nam ſequitur: *Reſpondit ei Ieſus: Quo ego vado, non potes me modo ſequi*. Dilationem intulit, non ſpem abſtulit; ſed eam ſequenti voce firmavit, dicens: *Sequeris autem poſtea*. Quid feſtinas Petre? Nondum te ſuo ſpiritu ſolidaverat Petra: noli extolli præſumendo, non potes modo; noli deiici deſperando: *ſequeris* enim *poſtea*. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Audiens autem hoc Petrus, neque ita deſiderium detinuit, ſed benignam ſpem accipiens properat: & quia timorem excuſſit proditionis, cum ſecuritate per ſeipſum de reliquo interrogat aliis ſilentibus: unde ſequitur: *Dicit ei Petrus: Quare non poſſum te modo ſequi? Animam meam pro te ponam*. Quid dicis Petre? Dixi quoniam non potes, & tu dicis quoniam poſſum: quocirca ſcies per experientiam quoniam nihil eſt tuus amor, niſi præſente ſuperna liberatione: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Animam tuam pro me pones?* BEDA. Quæ ſententia duobus modis poteſt pronuntiari: uno modo affirmando, ac ſi dicat: *Animam tuam pro me pones*; ſed nunc timendo mortem carnis, animæ mortem incurres: alio modo inſultando, quaſi diceret: AUGUSTINUS (tract. eod.) Ita ne facies pro me, quod nondum ego pro te? Præire potes, qui ſequi non potes? Quid tantum præſumis? Audi quis ſis. *Amen amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges*. Qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. Quid in animo eius eſſet cupiditatis videbat, quid virium non videbat: voluntatem ſuam iactabat infirmus; ſed inſpiciebat valetudinem medicus. An Apoſtolus Petrus, ſicuti cum favore perverſo excuſare quidam nituntur, Chriſtum non negavit, quia interrogatus ab ancilla hominem ſe neſcire reſpondit, ſicut alii Evangeliſtæ teſtantur expreſſius? Quaſi qui

1) *Ibi tamen in Vulgata legitur non* proximum, *ſed* amicum.

qui hominem Chriſtum negat, non Chriſtum neget; & hoc in eo neget quod factus eſt propter nos, ne periret quod fecerat nos. Per quid autem caput eſt Eccleſiæ, niſi per hominem? Quomodo eſt igitur in corpore Chriſti qui negat hominem Chriſtum? Sed quid multis immorer? Non enim Dominus ait: *Non cantabit gallus*, donec hominem, aut Filium hominis neges; ſed *donec me neges*. Quid eſt *me*, niſi quod erat? Quicquid eius negavit, Chriſtum negavit. Siquidem dubitare nefas eſt. Chriſtus hoc dixit, verumque prædixit: proculdubio Petrus Chriſtum negavit. Non accuſemus Chriſtum, cum defendimus Petrum. Agnovit plane peccatum ſuum infirmitas Petri. Et quantum mali Chriſtum negando commiſerit, plorando monſtravit. Neque nos cum ita dicimus, primum Apoſtolorum accuſare delectat; ſed hunc intuendo admoneri nos oportet, ne homo quiſquam de humanis viribus fidat. BEDA. Reſipiſcendi nihilominus unuſquiſque, ſi in lapſum corruerit, exemplum capiat, ne deſperet, ſed incunctanter veniam ſe poſſe promereri credat. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxii.) Unde manifeſtum eſt quoniam & caſum Petri Dominus conceſſit: nam poterat quidem & a principio revocare; ſed quia permanebat in vehementia, ipſe quidem non impulit ad negationem, ſed dimiſit deſertum, ut diſcat propriam imbecillitatem, & ut poſt hæc talia non patiatur, cum orbis terrarum diſpenſationem ſuſceperit; ſed reminiſcens eorum quæ paſſus eſt, cognoſcat ſeipſum. AUGUSTINUS (tract. eod.) In anima itaque contigit Petri quod offerebat in corpore; ſed aliter quam putabat: nam ante mortem, & reſurrectionem Domini, & mortuus eſt negando, & revixit plorando. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. 11.) Hoc autem de prædicta negatione ſua Petro non ſolum Ioannes, ſed & ceteri tres commemorant; non ſane omnes ex una eademque occaſione ſermonis ad eam commemorandam veniunt: nam Matthæus, & Marcus eam ſubnectunt poſtquam Dominus egreſſus eſt ex illa domo ubi manducaverat paſcha; Lucas vero, & Ioannes antequam inde eſſet egreſſus. Sed facile poſſumus intelligere, aut illos duos eam recapitulando poſuiſſe, aut iſtos præoccupando; niſi magis moveret quod tam diverſa non tantum verba, ſed etiam ſententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præſumptionem proferret pro Domino, vel cum Domino moriendi, ut magis cogant intelligi ter eum expreſſiſſe præſumptionem ſuam diverſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi a Domino reſponſum, quod eum eſſet ante galli cantum ter negaturus.

CAPUT XIV.

(a) ET ait diſcipulis ſuis: Non turbetur cor veſtrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. Si quo minus, dixiſſem vobis quia vado parare vobis locum. Et ſi abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio, & accipio vos ad me ipſum, ut ubi ſum ego, & vos ſitis. Et quo ego vado ſcitis, & viam ſcitis.

(b) Dicit ei Thomas: Domine, neſcimus quo vadis; & quomodo poſſumus viam ſcire? Dicit ei Ieſus: Ego ſum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem niſi per me. Si cognoviſſetis me, & Patrem meum utique cognoviſſetis; & amodo cognoſcetis eum, & vidiſtis eum.

(c) Dicit ei Philippus: Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognoviſtis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: Oſtende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me eſt? Verba quæ ego loquor vobis, a meipſo non loquor. Pater autem in me manens, ipſe facit opera, Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me eſt? Alioquin propter opera ipſa credite.

(d) Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis

tis

tis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

(e) Si diligitis me, mandata mea ſervate: & ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum. Vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.

(f) Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc modicum & mundus iam me non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos vivetis. In illo die vos cognoſcetis quia ego ſum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & ſervat ea, ille eſt qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo; & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.

(g) Dicit ei Iudas, non ille Scariotis: Domine, quid factum eſt, quia manifeſtaturus es nobis teipſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit; & Pater meus diliget eum; & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſervat. Et ſermonem quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius qui miſit me Patris. Hæc locutus ſum vobis, apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

(h) Non turbetur cor veſtrum, neque formidet. Audiſtis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me eſt. Et nunc dixi vobis priuſquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiſcum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Sed ut cognoſcat mundus quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio. Surgite, eamus hinc.

(a) AUGUSTINUS (tract. lxvii.) Ne diſcipuli mortem Chriſti tamquam homines timerent, & ideo turbarentur, conſolatur eos, etiam Deum ſe eſſe conteſtans: unde dicitur: *Et ait diſcipulis ſuis: Non turbetur cor veſtrum. Creditis in Deum, & in me credite*; quaſi dicat: Conſequens eſt, ſi in Deum creditis, ut in me credere debeatis: quod non eſset conſequens, ſi Chriſtus non eſſet Deus. Mortem metuitis huic formæ ſervi: non turbetur cor veſtrum, ſuſcitabit illam forma Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxii.) Ea etiam quæ in me eſt fides, & in Patrem qui genuit, potentior eſt his quæ ſupervenient, & nihil contra eam poteſt prævalere difficilium. Hoc etiam modo divinitatis virtutem oſtendit, quia ea quæ in mente habebant ducit in medium dicens: *Non turbetur cor veſtrum*. AUGUSTINUS (tract. lxvii.) Quia igitur etiam ſibi metuebant diſcipuli, cum Petro dictum eſſet fidentiori, atque promptiori, *Non cantabit gallus, donec ter me neges*, ſubiunxit: *In domo Patris mei manſiones multa ſunt*: per quod a turbatione (1) recreantur, certi ac fidentes etiam poſt pericula tentationum, ſe apud Deum cum Chriſto eſſe manſuros: quia etſi alius eſt alio fortior, ſapientior, iuſtior, ſanctior, nullus alienabitur ab illa domo ubi manſionem pro ſuo quiſque accepturus eſt merito. Denarius quidem ille æqualis eſt omnibus quem paterſamilias eis qui operati ſunt in vinea, iubet dari: quo utique denario vita ſignificatur æterna, ubi amplius alio nemo vivit, quoniam vivendi non eſt diverſitas in æternitate manſura; ſed multæ manſiones diverſas meritorum in una vita æterna ſignificant dignitates. GREGORIUS ſuper Ezechielem (hom. xvi.) Vel hac ratione conveniunt manſiones multæ cum uno denario (2) quia etſi alter minus, atque alius amplius exultat, omnes tamen unum gaudium conditoris ſui viſione lætificat. AUGUSTINUS (tract. lxvii.) Atque ita Deus erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus caritas eſt, per caritatem fiat ut quod habent ſinguli, commune ſit omnibus. Sic enim

(1) *Al.* recreantur ceteri, ac fidentes. *Forte etiam* recreantur ceteri, fidentes &c. (2) *Al. deeſt* quia.

nim quiſque etiam ipſe habet, cum amat in altero quod ipſe non habet: non enim erit ita aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis. GREGORIUS ult. Moral. (cap. XXIV.) Eiuſdem etiam diſparilitatis damna non ſentiunt: quia tantum ſibi unuſquiſque percipit quantum ſufficit. AUGUSTINUS (tract. lxvII.) Reſpuendi autem ſunt a corde chriſtiano qui putant ideo dictum multas eſſe manſiones, quia extra regnum cælorum erit aliquid ubi maneant beati innocentes, cum ſine baptiſmo ex hac vita emigraverint, ſine quo in regnum cælorum intrare non poſſunt. Abſit autem ut cum omnis domus regnantium filiorum non ſit alibi niſi in regno, ipſius regiæ domus pars aliqua non ſit in regno: non enim ait Dominus, In beatitudine ſempiterna *manſiones multa ſunt*, ſed *in domo Patris mei*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxII.) Vel aliter continua. Quia Dominus ſupra dixerat Petro: *Quo ego vado, non potes me ſequi modo, ſequeris autem poſtea*: ne æſtiment ſoli Petro hanc promiſſionem eſſe datam, dixit: *In domo Patris mei manſiones multa ſunt*; hoc eſt, & vos regio illa ſuſcipiet quæ & Petrum: copia enim eſt ibi multa manſionum, & non eſt dicere quoniam præparatione indigent: & propter hoc ſubdit: *Si quo minus, dixiſſem vobis quia vado parare vobis locum*. AUGUSTINUS (tract. lxvIII.) Ubi ſatis oſtendit, ideo ſe hoc illis dixiſſe, quia iam ibi manſiones multæ ſunt, & non eſt opus illi aliquam præparare. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quia vero dixerat, *Non potes me modo ſequi*, ut non æſtiment ſe ab eo finaliter abſciſſos eſſe, ſubiungit: *Et ſi abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad meipſum, ut ubi ego ſum, & vos ſitis*: ex quo oſtendit quod oportet eos vehementer confidere. THEOPHYLACTUS. Ac ſi dicat utrumque. Vos turbari non oportet, ſive paratæ ſint, ſive non. Nam etſi paratæ non ſint, ego cum omni ſolertia præparabo vobis illas. AUGUSTINUS (tract. lxvIII.) Sed quomodo vadit, & parat locum, ſi iam manſiones multæ ſunt? Sed nondum ſunt, ſicut parandæ ſunt: eaſdem enim manſiones, quas prædeſtinando præparavit, præparat operando. Iam ergo ſunt in prædeſtinatione: ſi quo minus, dixiſſet, Ibo, & præparabo, hoc eſt prædeſtinabo; ſed quia nondum ſunt in operatione, dicit: *Et ſi abiero, & præparavero vobis locum*. Parat autem modo manſiones, manſionibus præparando manſores. Quippe cum dixit, *In domo Patris mei manſiones multa ſunt*; quid putamus eſſe domum Dei, niſi templum Dei, de quo Apoſtolus dicit I. Corinth. III. „ Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. “ Hæc ergo domus Dei adhuc ædificatur, adhuc præparatur. Sed quid eſt quod ut præparet abiit, cum noſipſos præparet; quod non faciet, ſi reliquerit? Sed illud ſignificat, quia ut parentur iſtæ manſiones, vivere debet iuſtus ex fide: ſi autem vides, non eſt fides. Eat ergo ne videatur, lateat ut credatur. Tunc enim locus paratur, ſi ex fide vivatur: creditus deſideretur, ut deſideratus habeatur. (1) Si bene intelligis, nec unde vadit, nec unde venit recedit. Vadit ergo latente eo, venit apparendo. Sed niſi maneat regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus ubi poſſimus manere perfruendo. ALCUINUS. Dicit ergo: *Si abiero*, per carnis abſentiam, *iterum veniam*, per divinitatis præſentiam: vel iterum veniam iudicare vivos, & mortuos. Et quia ſciebat eos interrogaturos, quo iret, vel per quam viam iret, ſubiungit: *Et quo ego vado ſcitis*, ſcilicet ad Patrem, *& viam ſcitis*, ſcilicet per meipſum. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Hoc autem dicens, deſiderium quod in eorum mente erat, oſtendit, & dat eis deſiderium interrogandi.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxII.) Si Iudæi volentes a Chriſto ſeparari, quærebant quo iturus eſſet, multo magis diſcipuli numquam ab eo ſeparari volentes, hoc diſcere cupiebant; & interrogant eum ex multa dilectione, & timore; & ideo dicitur: *Dicit ei Thomas; Domine, neſcimus quo vadis; & quomodo poſſumus viam ſcire?* AUGUSTINUS (tract. lxIx.) Utrumque illos Dominus dixerat ſcire, utrumque dicit iſte neſcire; ſed neſcit ille mentiri: ergo iſti ſciebant, & ſe ſcire neſciebant. Convincit ergo eos hoc ſcire: unde ſubditur: *Dicit ei Ieſus: Ego ſum via, veritas, & vita*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſer. LIV.) Quaſi dicat: Qua vis ire, ego ſum via; quo vis ire, ego ſum veritas; ubi vis permanere, ego ſum vita. Veritatem, & vitam omnis homo capit; ſed viam non omnis invenit. Deum eſſe quamdam vitam æternam, veritatem ſcibilem, etiam huius ſæculi Philoſophi viderunt. Verbum ergo Dei, quod apud Patrem eſt veritas, & vita, aſſumendo hominem, factum eſt via.

Am-

(1) *Al.* ſi bene intelligendo nec unde vadis, nec unde venis, recedis.

Digitized by Google

Ambula per hominem, & pervenies ad Deum. Melius enim eſt in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare. HILARIUS VII. de Trin. (ante fin.) Non enim nos in erratica, atque in invia deducit ille qui via eſt; neque illudit per falſa qui veritas eſt; neque in mortis relinquit errore qui vita eſt. THEOPHYLACTUS. Cum itaque activam exerces, fit tibi Chriſtus via; cum autem in contemplativa perſeveras, efficitur tibi veritas. Adiecta autem vita eſt activo, & contemplativo: decet enim ire, & prædicare pro futuro ſæculo. AUGUSTINUS (tract. lxix.) Sciebant ergo viam, quia ſciebant ipſum qui eſt via. (1) Quid autem opus erat ut adderet, *Veritas, & vita*, cum reſtaret noſse quo iret? Quia ad veritatem ibat, & ad vitam. Ibat ergo ad ſeipſum per ſeipſum. Sed numquid, o Domine, ut venires ad nos, reliqueras te? Scio quidem quod formam ſervi accepiſti, & in carne veniſti, manens ubi eras, & per hanc rediiſti, non relinquens quo veneras. Si ergo per hanc & veniſti, & rediiſti; per hanc nobis non ſolum qua veniremus ad te, verum etiam tibi qua venires, & redires via fuiſti. Cum vero ad vitam, quod es ipſe, iviſti, eamdem carnem tuam de morte ad vitam duxiſti. Itaque dum caro de morte venit ad vitam, Chriſtus venit ad vitam. Et quia Verbum eſt vita, Chriſtus venit ad ſeipſum: quoniam utrumque eſt Chriſtus, una perſona, ſcilicet Verbum caro. Venerat etiam per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: eſt enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Cum itaque ſe ab hominibus abſtulit, atque illuc ubi nemo mentitur, carnem ſuam levavit, idem ipſe, qua Verbum caro factum eſt, per ſeipſum, ideſt per carnem ſuam, ad veritatem, quod eſt ipſe, remeavit: quam quidem veritatem, quamvis inter mendaces etiam in morte ſervavit. Ecce ego ipſe, ſi loquor vobis quod intelligatis, quodammodo ad vos procedo, nec me relinquo. Cum autem tacuero, quodammodo ad me redeo, & vobiſcum maneo, ſi tenueritis quod audiſtis. Si hoc poteſt imago quam fecit Deus, quid poteſt ex Deo nata imago? Ac per hoc & ipſe per ſeipſum & ad ſeipſum, & ad Patrem, & nos per ipſum & ad ipſum, & ad Patrem imus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxii.) Si enim (dicit) ego ſum dominus ducendi ad Patrem, omnino venietis illuc: neque enim eſt poſſibile alia venire via. Cum autem ſupra vi. dixerit, *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater traxerit illum*, nunc dicens, quoniam *nullus poteſt venire ad Patrem niſi per me*, exæquat ſeipſum ei qui genuit. Qualiter autem dixerit, *Quo vado ſcitis, & viam ſcitis*, oſtendit ſubdens: *Si cognoviſſetis me, & Patrem, meum utique cognoviſſetis*; quaſi dicat: Si ſciretis meam ſubſtantiam, & dignitatem, & eam quæ Patris eſt ſciretis. Noverant quidem eum, ſed non ita ut oportebat: poſtea autem Spiritus veniens perfectam in eis conſtruxit cognitionem: & propter hoc ſubditur: *Amodo cognoſcetis eum*: dicit autem eam quæ ſecundum mentem cognitionem. *Et vidiſtis eum*, ſcilicet per me, oſtendens quoniam qui videt eum, & Patrem videt. Viderunt autem eum, non in nuda ſubſtantia, ſed carne indutum. BEDA. Sed quærendum eſt quomodo nunc dicat Dominus: *Si cognoviſſetis me, & Patrem meum utique cognoviſſetis*: cum præmiſerit ſupra: *Quo ego vado ſcitis, & viam ſcitis*. Datur ergo intelligi quia quidam eorum ſciebant, quidam vero neſciebant, quorum unus erat Thomas. HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Vel aliter continua. Cum iter ad Patrem per Filium ſit, quærendum eſt utrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per naturæ fidem ſit. Intelligentiæ igitur ſenſum in conſequentibus requiramus: nam ſequitur: *Si cognoviſſetis me, & Patrem meum utique cognoviſſetis*. In ſacramento enim aſſumpti corporis divinitatis paternæ naturam confirmans, hunc ordinem tenuit; tempus autem viſionis ſeparavit a tempore cognitionis: nam quem cognoſcendum ait, eumdem iam dixit & viſum, ut naturæ iam pridem in ſe conſpectæ ſcientiam ex tempore nunc huius revelationis acciperent.

(c) HILARIUS VII. de Trin. (ante fin.) Commovit Apoſtolum Philippum novitas dictorum. Homo cernitur, Dei ſe Filium confitetur, cognito ſe cognoſcendum Patrem fatetur, Patrem viſum eſſe dicit. Prorupit igitur apoſtolica familiaritas Dominum interrogans: unde dicitur: *Dicit ei Philippus: Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis*. Non viſum negavit, ſed oſtendi ſibi rogavit; neque oſtenſionem veluti corporalis contemplationis intuitum deſideravit, ſed demonſtrationem intelligendi eius qui

(1) *Legit clariori ſenſu P. Nicolai:* Quid autem opus erat ut adderet, *Veritas, & vita*, cum iam via cognita per quam iret, reſtaret noſſe quo iret; niſi quia ad veritatem ibat, & ad vitam? Ibat ergo &c.

qui viſus eſt poſtulavit. Filium enim in habitu hominis viderat, ſed quomodo per id Patrem viderit, neſcit: nam ut oſtenſio illa intelligendi potius eſſet demonſtratio, quam videndi, ſubiecit, *Et ſufficit nobis*. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. VIII.) Illa enim lætitia qua nos adimplebit cum vultu ſuo, nihil amplius requiretur: quod bene intellexerat Philippus, ut diceret: *Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis*. Sed nondum intellexerat eo quoque modo ad ipſum ſe potuiſſe dicere: Domine, oſtende nobis te, & ſufficit nobis. Ut enim hoc intelligeret, reſponſum eſt ei a Domino: unde ſequitur: *Dixit ei Ieſus: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognoviſtis me?* AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. lxx.) Sed quomodo hoc dicit, cum & quo iret ſcirent (1) & viam ſcirent, non ob aliud niſi quod ipſum ſcirent? Sed facile iſta quæſtio ſolvitur, ſi dicamus, quod eum aliqui eorum ſciebant, aliqui neſciebant, de quibus erat Philippus. HILARIUS VII. de Trin. (ut ſupra.) Arguit ergo Apoſtolum in cognoſcendo ſe ignorantem: cum enim ea quæ gereret, propria Deo eſſent, calcare undas, iubere ventis, peccata dimittere, mortuis vitam reddere; hinc querelæ omnis orta conquæſtio eſt, quod in homine aſſumpto Dei non intellecta natura eſt. Et ideo poſtulanti ut ſibi Patrem oſtenderet, ait: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*. AUGUSTINUS (tract. lxx.) Solemus enim de ſimillimis duobus ita loqui: Vidiſtis illum? (2) Vidiſtis iſtum. Sic ergo dictum eſt: *Qui videt me, videt & Patrem*: non quod ipſe ſit Pater, & Filius; ſed quod a Patris ſimilitudine in nullo prorſus diſcrepet Filius. HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Non autem ille hic viſum oculorum carnalium ſignificat: non enim hoc quod ex partu Virginis carnale eſt, ad contemplandam in eo Dei formam, & imaginem proficit; ſed intellectus Dei Filius id præſtat ut intellectus & Pater ſit, dum ita imago eſt ut non differat genere, ſed ſignificet auctorem: non enim ſolitarium ſermo ſignificat, & indifferentem; tamen naturam profeſſio docet: cum enim dicitur, *Et Patrem*, excluſa eſt ſingularis, atque unici intelligentia: & quid reliquum eſt, niſi ut per naturæ unicam ſimilitudinem Pater per Filium viſus ſit? AUGUSTINUS (tract. eodem.) Sed numquid obiurgandus eſt qui cum ſimilem viderat, etiam illum cui eſt ſimilis, vult videre? Sed ideo diſcipulum Dominus arguebat, quoniam cor poſtulantis videbat. Tamquam enim melior eſſet Pater quam Filius, ita Philippus Patrem noſſe cupiebat; & ideo nec Filium ſciebat, quo alium meliorem eſſe credebat. Ad hunc ergo ſenſum (3) corrigendum dictum eſt: *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me eſt?* quaſi dicat: Si ad te multum eſt hoc videre, ſaltem quod non vides crede. HILARIUS (ubi ſupra.) Quæ enim ignorandi Patrem, aut oſtendendi ignorantibus neceſſitas relinquebatur, cum Pater in Filio viſus eſſet ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia unitatis unum ſint natus, & generans; ut hic ſermo Domini ſequeretur: *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me eſt?* AUGUSTINUS a VII. de Trin. (cap. VIII.) Volebat enim eum ex fide (4) vivere, antequam illud poſſet videre; & ideo dicit, *Non credis?* Contemplatio quippe merces eſt fidei; cui mercedi per fidem corda mundantur. HILARIUS VII. de Trin. (circa fin.) Pater autem in Filio eſt, & Filius in Patre, non per duplicem convenientium generum coniunctionem, neque per inſitam capacioris ſubſtantiæ naturam, quia per corporalem neceſſitatem exteriora fieri his quibus continentur interiora non poſſunt; ſed per nativitatem viventis naturæ ex vivente, dum non aliud ex Deo quam Deus naſcitur. HILARIUS V. de Trin. Naturam enim ſuam, ut ita dicam, ſequitur indemutabilis Deus, indemutabilem gignens Deum. Nec naturam ſuam deſerit ex indemutabili Deo indemutabilis Dei perfecta nativitas. Subſiſtentem igitur in eo Dei naturam intelligimus, cum in Deo Deus ſit, nec præter eum qui eſt Deus, quiſquam alius Deus ſit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiii.) Vel aliter totum. Philippus hic corporeis oculis Patrem volebat videre, quia & ipſum Filium ita ſe exiſtimabat vidiſſe, fortaſſis a Prophetis audiens, quoniam „ vidi Do„ minum: " Eſai. vi. & ideo dixit, *Oſtende*

(1) *Editiones Romana & Veneta Nicolini omittunt* & viam ſcirent. (2) *Al. omittitur* Vidiſtis iſtum. (3) *Al.* contingendum. (4) *Al.* videre.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. I. de Trinitate cap. 11.

de nobis Patrem. Etenim Iudæi interrogaverunt, Quis eſt pater tuus? & Petrus, & Thomas, quo iret; & nullus didicit manifeſte. Ut ergo non videatur oneroſus eſſe Philippus, & ipſe interrogans, *Oſtende nobis Patrem*, adiungit, *& ſufficit nobis*; ideſt, nihil plus quærimus. Dominus autem non dixit ei, Impoſſibile petis; ſed oſtendit quoniam neque ipſum Filium vidit: nam ſi hunc potuiſſet videre, & illum vidiſſet: & ideo dicit: *Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognoviſtis me?* Non dixit, Non vidiſtis me, ſed *non cognoviſtis me*, quantum ad hoc ſcilicet quod Filius hoc manens quod Pater, decenter in ſeipſo oſtendit eum qui genuit. Deinde dividens hypoſtaſes, ait: *Qui videt me, videt & Patrem*: ne quis dicat, quod ipſe eſt Pater, ipſe Filius. Oſtendit autem per hoc quoniam neque Filium viſu corporeo vidit. Si autem aliquis hic viſum cognitionem dicere velit, non contradico; quaſi dicat: Qui cognovit me, cognovit & Patrem. Sed non dixit hoc, ſed conſubſtantialitatem repræſentare volens dixit: Qui meam ſubſtantiam vidit, vidit & eam quæ Patris. Unde patet quod non eſt creatura: creaturam enim videntes, Deum neſciunt omnes: Philippus etiam ſubſtantiam Patris videre quærebat. Si ergo alterius ſubſtantiæ eſſet, non diceret: *Qui videt me, videt & Patrem*. Sed nec aliquis in argento auri ſubſtantiam videre poteſt: non enim alia per aliam apparet naturam. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Deinde non ad ſolum Philippum, ſed ad omnes pluraliter loquitur, dicens: *Verba quæ ego loquor vobis, a meipſo non loquor*. Quid eſt *A meipſo non loquor*, niſi a meipſo non ſum, qui loquor? Ei quippe tribuit quod facit de quo eſt ipſe qui facit. HILARIUS VII. de Trin. (circa fin.) Unde neque ſe Filium negavit, nec naturam in ſe paternæ virtutis abſcondit: nam dum loquitur, ipſe in ſubſtantia manens loquitur; dum autem non a ſe loquitur, nativitatem in ſe Dei a Deo teſtatur. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Vide autem (1) abundantem ſuper unius ſubſtantiæ demonſtrationem: nam ſubditur: *Pater autem in me manens, ipſe facit opera*; quaſi dicat: Nequaquam aliter facit Pater, & aliter ego; ſicut & alibi (ſupra x.) ait: *Si non facio opera Patris mei, non credatis mihi*. Sed quomodo a verbis incipiens, ad opera venit? Conveniens enim erat dicere, Ipſe loquitur verba; ſed duo ponit de doctrina, & ſignis; aut quia & verba opera erant. AUGUSTINUS (tract. lxxii.) Nam qui proximum loquendo ædificat, bonum opus operatur. In his duabus ſententiis diverſi nobis adverſantur hæretici. Arriani dicunt: Ecce inæqualis eſt Patri Filius; non a ſeipſo loquitur. Dicunt Sabelliani: Ecce qui Pater eſt, ipſe eſt Filius. Quid eſt *Pater in me manens ipſe facit*, niſi in me maneo ego qui facio? HILARIUS VII. de Trin. (ubi ſupra.) Sed manere in Filio Patrem, non eſt ſingularis, atque unici; operari vero per Filium Patrem, non eſt differentis, aut exteri; ſicut non unius eſt, non a ſe loqui qui loquitur, neque rurſus alieni, ac ſeparabilis loqui per loquentem. Et quia in ſe Patrem loqui, & operari docuerat, perfecte huius unitatis fidem ſtatuit, dicens: *Credite mihi quia ego in Patre, & Pater in me eſt*: ne ſcilicet per virtutis efficientiam, & non per naturæ, quæ ſecundum nativitatem eſt, proprietatem, Pater in Filio & operari crederetur, & loqui: ſic enim habetur in Græco. Noſtra littera habet: *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me eſt?* AUGUSTINUS (tract. lxx.) Antea ſolus Philippus arguebatur (2). CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Si vero non ſufficit hoc ad oſtendendum conſubſtantialitatem, ſaltem ab operibus diſcite: unde ſubditur: *Alioquin propter opera ipſa credite*. Vidiſtis enim ſigna cum auctoritate, & omnia quæ deitatis erant propria, & quæ ſolus Pater operatur, peccata ſoluta, mortem recedentem, & huiuſmodi. AUGUSTINUS (tract. lxx.) Hoc ergo propter opera credite, *quia ego in Patre, & Pater in me eſt*: neque enim, ſi ſeparati eſſemus, inſeparabiliter operari ulla ratione poſſemus.

(d) CHRYSOSTOMUS (homil. lxxiii.) Quia Dominus dixerat, *Propter opera credite*, oſtendens quoniam non hoc ſolum poteſt, ſed multo maiora, &, quod eſt mirabilius, aliis poteſt dare, adiunxit: *Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet*. AUGUSTINUS (tract. lxxxi.) Sed quæ ſunt iſta maiora? An forte quod ægros ipſis tranſeuntibus etiam eorum umbra ſanabat? Maius eſt enim quod ſanet umbra quam fimbria. Verumtamen quando iſta dicebat, ver-

(1) *Forte* ſuperabundantem unius ſubſtantiæ &c. *Legit Nicolai* abundantiam ſuper unius ſubſtantiæ demonſtrationem. (2) *Supplet idem Nicolaius ut ſequitur*. Nunc autem non eum ſolum ibi fuiſſe qui arguendus eſſet oſtenditur. *Propter opera ipſa credite* (inquit) *quia ego ſum*.

verborum ſuorum facta, & opera commendabat. Cum enim dixit, *Pater in me manens, ipſe facit opera*, quæ opera tunc dicebat niſi verba quæ loquebatur? Et eorum verborum fructus erat fides illorum. Verumtamen evangelizantibus diſcipulis non tam pauci quam illi erant, ſed Gentes etiam crediderunt. (Tract. lxxii.) Nonne ab ore ipſius dives ille triſtis abſceſſit? Et tamen poſtea quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cum per diſcipulos loqueretur. Ecce maiora fecit prædicatus a credentibus, quam locutus audientibus. Verum hoc adhuc movet quod hic maiora per Apoſtolos fecit. Non autem ipſos tantum ſignificans ait, *Qui credit in me*. Numquid inter credentes in Chriſtum non eſt computandus qui non fecerit opera maiora quam Chriſtus? Durum eſt niſi intelligatur. Apoſtolus dicit Rom. iv. „ Credenti in eum „ qui iuſtificat impium, reputatur fides ad „ iuſtitiam. " In hoc opere faciemus opera Chriſti, quia & ipſum credere in Chriſtum, opus eſt Chriſti: hoc operatur in nobis, non utique ſine nobis. Audi ergo: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet.* Prius ego facio, deinde & ipſe faciet: quia facio ut faciat. Quæ opera, niſi ut ex impio iuſtus fiat? Quod utique in illo, ſed non ſine illo Chriſtus operatur. Prorſus hoc maius eſſe dixerim quam creare cælum, & terram: cælum enim, & terra tranſibunt; prædeſtinatorum autem ſalus, & iuſtificatio permanebit. Sed in cælis Angeli opera ſunt Chriſti, numquid etiam his operibus maiora facit qui cooperatur Chriſto ad ſuam iuſtificationem? Iudicet qui poteſt utrum maius ſit iuſtos creare quam impios iuſtificare. Certe ſi æqualis ſit utrumque potentiæ, hoc maioris eſt miſericordiæ. Sed omnia opera intelligere Chriſti, ubi ait, *Maiora horum faciet*, nulla neceſſitas cogit: *horum* enim forſitan dixit quæ illa hora faciebat: tunc autem verba fidei faciebat; & utique minus eſt verba iuſtitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quam impios iuſtificare, quod ita facit in nobis ut faciamus & nos. Magnam autem ſpem Dominus ſuis promiſit orantibus, dicens: *Quia ego ad Patrem vado*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiii.) Hoc eſt, non pereo, ſed in propria manebo dignitate, & in cælis ero. Vel hoc dicit, ac ſi diceret: Veſtrum eſt de cetero miracula facere, ego enim vado. AUGUSTINUS (tract. lxxii.) Et ne quiſquam hoc ſibi tribueret, ut etiam illa opera maiora ſeipſum facere oſtenderet, adiecit: *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam*. Qui dixerat, *Faciet*, poſt ait *faciam*; tamquam diceret: Non vobis hoc impoſſibile videatur: non enim poterit eſſe maior me qui credit in me; ſed ego ſum facturus & tunc maiora quam nunc; maiora per eum qui credit in me, quam nunc per me; quod non eſt defectio, ſed dignatio. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiii.) Dicit autem, *In nomine meo*, quia & Apoſtoli dicebant Act. iii. „ In nomine Chriſti „ ſti Ieſu ſurge, & ambula. " Omnia enim ſigna quæ fecerunt, ipſe faciebat, & manus Domini erat cum illis. THEOPHYLACTUS. Exponit autem nobis per hoc miraculorum doctrinam: nam per orationem, ac invocationem ſui nominis poteſt quis exercere prodigia. AUGUSTINUS (tract. lxxii.) Sed quid eſt, *Quodcumque petieritis*; cum videamus plerumque fideles eius petere, & non accipere? An forte propterea quia male petunt? Male enim uſurus eo quod vult accipere, Deo potius miſerante non accipit. Quomodo ergo intelligendum eſt, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, ſi Deus aliqua petentibus fidelibus etiam conſulendo non facit? An forte ſolis Apoſtolis hoc dictum debemus accipere? Abſit: ſuperius enim dixerat: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet*. Ipſos quoque ſi cogitemus Apoſtolos, inveniemus eum qui plus omnibus laboravit, rogaſſe ut ab eo diſcederet angelus ſatanæ, nec tamen quod rogaverat accepiſſe. Sed audi quod illic poſitum eſt, *In nomine meo*, quod eſt Chriſtus Ieſus. Chriſtus Regem, Ieſus Salvatorem ſignificat: ac per hoc quodcumque petimus adverſus utilitatem ſalutis, non petimus in nomine Salvatoris; & tamen ipſe Salvator eſt, non ſolum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam quod videt peti contra ſalutem, non faciendo ſe exhibet Salvatorem. Novit enim medicus quid pro ſua, quid contra ſuam ſalutem poſcat ægrotus; & ideo contraria poſcentis non facit voluntatem, ut faciat ſanitatem. Sane quædam quamvis in nomine eius petamus, non tunc quando petimus facit, ſed tamen facit: differtur enim quod petimus, non negatur. Continuo autem ſubiecit: *Ut glorificetur Pater in Filio, ſi quid petieritis in nomine meo, hoc faciam*. Nullo modo igitur ſine Patre Filius facit, quandoquidem, ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiii.) Cum enim Filius oſtendatur magna potens, glorificabitur ille qui genuit. Ideo autem ſecundo id ponit, ut certificet ſui ipſius ſermo-

mo-

Digitized by Google

monem. Theophylactus. Attende etiam ſeriem paternæ glorificationis. In nomine Ieſu facta ſunt ſigna per quæ credebant Apoſtolorum ſermonibus; & ſic dum ad notitiam Patris pervenirent, glorificabatur Pater in Filio.

(e) Chrysostomus (hom. lxxiv.) Quia Dominus dixerat, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, ut non æſtiment omnem ſimpliciter petitionem valere, induxit: *Si diligitis me, mandata mea ſervate*; quaſi dicat: Tunc faciam quod petitis. Vel quia audientes, quoniam *ad Patrem vado*, conſequens erat eos turbari, dicit: Non eſt hoc me amare, ut turbemini, ſed ut faciatis mandata mea: hoc eſt enim amor, obedire, & credere ei qui diligitur. Quia vero conſequens erat eos vehementer inquirere carnis præſentiam, & illam habere conſolationem quam prius habuerunt, ſubiungit: *Et ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis*. Augustinus (tract. lxxiv.) In quo oſtendit & ſeipſum eſſe paraclitum. Paraclitus autem Latine dicitur advocatus; & dictum eſt de Chriſto I. Ioan. I. „ Advocatum habemus apud „ Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum. “ Alcuinus. Vel *paraclitum*, ideſt conſolatorem: habebant enim & tunc unum conſolatorem, qui miraculorum dulcedine, & prædicatione eos erigere, & confortare ſolebat. Didymus de Spiritu ſancto. Sed Spiritum ſanctum alium paraclitum nominavit, non iuxta naturæ differentiam, ſed iuxta operationis diverſitatem. Cum enim Salvator mediatoris, & legati perſonam habebat, ex qua pontifex deprecaretur pro peccatis noſtris, Spiritus ſanctus ſecundum aliam ſignificationem paraclitus, ab eo quod conſolatur in triſtitia poſitos, nuncupatus eſt. Verum noli ex Filii, & Spiritus ſancti operatione diverſa varias æſtimare naturas: ſiquidem in alio loco reperitur paraclitus Spiritus legati apud Patrem perſona fungi, ut ibi (Rom. viii.) „ Ipſe „ Spiritus interpellat pro nobis. “ Salvator quoque conſolationem operatur in cordibus eorum qui indigent: ſcriptum eſt enim I. Mach. xiv. „ Et humiles populi „ ſui conſolatus eſt. “ Chrysostomus (hom. lxxiv.) Ait autem, *Rogabo Patrem*, ut fide dignum faciat eis ſermonem: quoniam ſi dixiſſet, Ego mittam, non ſimpliciter credidiſſent. Augustinus a contra Arrianos (cap. xix.) Qui tamen ut inſeparabilia ſua, & Patris opera demonſtraret, alibi ait (infra xvi.) *Cum abiero, mittam eum ad vos*. Chrysostomus (hom. ead.) Quid autem Apoſtolis plus haberet, ſi Patrem ſolum rogaret, ut Spiritum aliis daret? quoniam illi multoties & ſine oratione oſtenduntur hoc facientes. Alcuinus. *Rogabo* igitur dicit, ut inferior ſecundum humanitatem, *Patrem* meum, cui ſum æqualis, & conſubſtantialis ſecundum divinam naturam. Chrysostomus (hom. ead.) Dicit autem, *Ut maneat vobiſcum in æternum*, quoniam neque poſt mortem recedit. Per hoc etiam occulte inſinuat, quod Spiritus ſanctus non patietur mortem ut ipſe, neque abibit. Ne autem paraclitum audientes, rurſus incarnationem aliam ſuſpicentur, & oculis putent eum videre, ſubiungit: *Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum*. Augustinus (tract. lxxiv.) Hic eſt utique in Trinitate Spiritus ſanctus, quem Patri, & Filio conſubſtantialem, & coæternum fides catholica profitetur. Chrysostomus (hom. lxxiv.) Spiritum autem veritatis eum vocat per hoc quod figuras veteris teſtamenti manifeſtat. Mundum autem hic malos dicit; viſionem autem certiſſimam cognitionem dicit, quia viſus eſt apertior ſenſus. Beda. Nota etiam, quod cum Spiritum ſanctum, Spiritum veritatis dicit, Spiritum ſanctum eſſe Spiritum ſuum oſtendit: deinde cum a Patre eum dari narrat, Patris etiam eum Spiritum eſſe declarat; ac per hoc Spiritus ſanctus a Patre procedit, & Filio. Gregorius V. Moral. (cap. xx. in nov. autem exemp. xix.) Spiritus autem ſanctus omnem quem repleverit, ad deſideranda inviſibilia accendit; & quoniam mundana corda ſolum viſibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda inviſibilia non aſſurgit. Sæculares etenim mentes quanto ſe foras per deſideria dilatant, tanto ad receptionem illius, ſinum cordis anguſtant. Augustinus (tract. lxxiv.) Sic autem mundum, ideſt mundi dilectores, dicit non poſſe accipere Spiritum ſanctum, velut ſi dicamus: Iniuſtitia iuſta eſſe non poteſt. Mundus ergo, ideſt mundi dilectores, non poteſt eum accipere, quia non videt eum. Non enim habet inviſibiles oculos mundana dilectio, per quos videri Spiritus ſanctus niſi inviſibiliter non poteſt. Sequitur: *Vos autem*

Ex editione P. Nicolai.

a Contra ſermones Arrianorum.

Digitized by Google

tem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit. Sed ne putarent quod dictum eſt, *Apud vos manebit*, ita dictum quemadmodum apud homines hoſpes viſibiliter manere conſuevit: adiecit, *In vobis erit*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Quaſi dicat: Non ita apud vos manebit ſicut ego, ſed in veſtris habitabit animabus. AUGUSTINUS (tract. lxxiv.) Prius autem eſt eſſe (1) alicubi, poſt manere. Sed expoſuit quod dixerat, *Apud vos*, cum adiunxit, *In vobis*. Si enim non ſit in vobis, non poteſt eſſe in vobis eius ſcientia: ſic enim a vobis videtur in vobis & veſtra conſcientia. GREGORIUS II. Moral. (cap. xli. in nov. exemp. xxviii.) Si autem Spiritus ſanctus in diſcipulis manet, quomodo iam ſingulare ſignum erit quod in mediatore permanet? ſecundum illud ſupra 1. *Supra quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem, hic eſt qui baptizat.* Quod tamen citius cognoſcimus, ſi dona eiuſdem Spiritus diſcernamus: in his enim donis ſine quibus ad vitam perveniri non poteſt, Spiritus ſanctus in electis omnibus ſemper manet; in illis autem quibus non noſtra vita ſervatur, ſed aliorum quæritur, nequaquam ſemper manet: aliquando enim ſe a ſignorum oſtenſionibus ſubtrahit, ut eo humilius virtutes eius habeantur. Chriſtus autem in cunctis eum, & ſemper habet præſentem. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Hic autem ſermo oppoſitas hæreſes velut uno ictu ſuſtulit: nam dicere *alium* oſtendit eius, ideſt Spiritus, hypoſtaſeos differentiam; dicere vero *Paraclytum*, ſubſtantiæ cognitionem. AUGUSTINUS a contra Arrianos (cap. xix.) Conſolatorem enim (quod officium tamquam perſonæ infimæ in Trinitate Spiritui ſancto deputant) Deum dicit Apoſtolus, ſecundum illud II. Corinth. viii. „Is qui conſolatur humiles, conſolatus eſt „nos Deus." Deus eſt itaque Spiritus ſanctus, qui conſolatur humiles. Aut ſi hoc de Patre, vel Filio dictum ab Apoſtolo volunt accipi, deſinant conſolationis tamquam munere proprio ſeparare a Patre, & Filio Spiritum ſanctum. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. lxxiv. & ſeqq.) Sed (2) cum „caritas Dei diffuſa ſit in cordibus no„ſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt „nobis:" Rom. v. quomodo diligemus, & mandata Chriſti ſervabimus, ut eum accipiamus quem niſi habuerimus, diligere, & mandata ſervare non poſſumus? An forte præcedit in nobis caritas, qua diligamus Chriſtum, ut diligendo Chriſtum, eiuſque faciendo mandata, mereamur accipere Spiritum ſanctum, ut caritas Dei Patris diffundatur in cordibus noſtris? Perverſa eſt iſta ſententia. Qui enim ſe Filium Dei diligere credit, & Patrem non diligit, profecto nec Filium diligit, ſed quod ſibi ipſi (3) videtur confinxit. Reſtat ergo ut intelligamus, Spiritum ſanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plus diligat. Iam itaque habebant Spiritum diſcipuli, quem Dominus promittebat; ſed dandus eis erat amplius: habebant occulte, accepturi erant manifeſte. Proinde non ſolum non habenti, verum etiam habenti non incaſſum promittitur: non habenti quidem, ut habeatur; habenti autem, ut amplius habeatur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Quando igitur diſcipulos purgaverat per ſacrificium paſſionis, & peccatum ſolutum erat, & ipſi ad pericula, & agones mittebantur, oportebat Spiritum ſanctum venire abundanter. Non autem ſtatim poſt reſurrectionem, ut in multo eius conſtituti deſiderio, cum multa eum ſuſcipiant gratia.

(f) AUGUSTINUS (tract. lxxv.) Ne quiſquam putaret, quod ita Spiritum ſanctum Dominus daturus fuerat, velut per ſeipſum non & ipſe eſſet futurus cum eis, adiecit, & ait: *Non relinquam vos orphanos.* Orphani pupilli ſunt: illud enim eſt Græcum, hoc Latinum. Quamvis ergo nos Filius Dei ſuo Patri adoptavit filios, tamen in hoc etiam ipſe erga nos paternum oſtendit affectum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Et quidem a principio dixerat, Venietis quo ego vado; ſed quia hoc longum tempus erat, promiſit Spiritum. Et quia neſciebant quid eſt hoc, promittit eis ſuam præſentiam, quam maxime quærebant, cum dicit, *Veniam ad vos.* Ne tamen rurſus eamdem quærant præſentiam, qualem & prius habuerunt, occulte hoc excludit, cum ſubdit: *Adbuc modicum & mundus me iam*

non

(1) *Al.* alicui. (2) *Al.* Si cum. (3) *P. Nicolai omittit* videtur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Contra Sermones Arrianorum: non contra ſectam Arrianorum, ſicut prius, vel contra Arrianos, ut iam antea notabatur indice nimis generali.

non videt ; vos autem videtis me ; ac ſi diceret : Veniam quidem ad vos, non tamen ut prius vobiſcum per unamquamque diem conſiſtens. Et ne dicant: Qualiter igitur Iudæis dixiſti: Amodo non videbitis me? ſolvit opinionem dicens: *Ad vos* ſolos *veniam*. AUGUSTINUS (tract. lxxv.) Videbat enim tunc eum mundus carneis oculis in carne conſpicuum ; non autem videbat quod in carne Verbum latebat . Sed quoniam poſt reſurrectionem etiam carnem ſuam , quam non ſolum videndam, verum etiam contrectandam demonſtravit ſuis , noluit demonſtrare non ſuis, hinc dictum eſt: *Adhuc modicum & mundus iam me non videt ; vos autem videbitis me*. Sed quoniam in iudicio eum mundus videbit, quo nomine ſignificati ſunt a regno eius alieni ; melius intelligitur illud etiam tempus ſignificare voluiſſe quando in fine ſæculi auferetur ab oculis damnatorum, ut eum de cetero videant diligentes. *Modicum* autem dixit, quia id quod prolixum videtur hominibus , breviſſimum eſt ante oculos Dei.

Sequitur: *Quia ego vivo , & vos vivetis* . THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat : Et ſi mortem ſubiero, tamen reſurgo. Vos quoque vivetis ;' hoc eſt ,' cum videritis me , lætabimini, & tamquam mortui reviviſcetis in apparitione mea . CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Mihi autem videtur vitam non præſentem dicere, ſed futuram ; ac ſi dicat : Mors crucis non diſtare faciet vos a me in finem; ſed momento parvo occultabit me a vobis. AUGUSTINUS (tract. lxxv.) Cur autem de præſenti ſe dixerit vivere, illos autem de futuro eſſe victuros , niſi quia & vitam carnis (1) reſurgentis qualis in ipſo præcedebat, & illis eſt pollicitus ſecuturam? Et quia ipſius mox futura erat reſurrectio , præſentis temporis ponit verbum, propter ſignificandam celeritatem ; illorum autem, quoniam ſæculi differtur in finem, non ait, Vivitis, ſed *vivetis* . Quia vero vivit ille , ideo & nos vivemus : „ per „ hominem quippe mors, & per hominem „ reſurrectio mortuorum: “ I. Corinth. xv. Sequitur, *In illo die* , de quo ſcilicet ait , *Et vos vivetis, vos cognoſcetis* , contemplando , quamvis & nunc credendo noverimus, *quia ego ſum in Patre , & vos in me , & ego in vobis*: quia quando vivemus ea vita qua mors abſorbetur , tunc perficietur hoc ipſum quod nunc inchoatum eſt iam per ipſum, ut ſit in nobis, & nos in ipſo . CHRYSOSTOMUS (homil. lxxiv.) Vel *in illo die* cum reſurgam, *cognoſcetis* : quia cum viderunt eum reſurrexiſſe , & eſſe cum eis , tunc certiſſimam fidem didicerunt . Magna enim erat virtus Spiritus ſancti, quæ omnia eos docebat . Quod autem dictum eſt', *Ego ſum in Patre* , humilitatis eſt ; quod autem dicit, *Et vos in me , & ego in vobis*, humanitatis eſt, & auxilii quod eſt a Deo . Conſuevit enim Scriptura multoties eiſdem verbis in Deo, & hominibus poſitis non ſimiliter uti. HILARIUS VIII. de Trin. (ante med.) Vel hoc dicit , ut cum ille in Patre per naturam divinitatis eſſet , nos autem in eo per corporalem eius nativitatem; & ille rurſus in nobis per ſacramenti myſterium ineſſe crederetur : ipſe enim teſtatus eſt ſupra vi. *Qui edit carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet , & ego in eo*. ALCUINUS . Per dilectionem autem, & obſervantiam mandatorum eius, tunc perficietur hoc ipſum quod nunc inchoatum eſt per ipſum, ut ſit in nobis, & nos in ipſo. Et ut omnibus, non tantum Apoſtolis, hanc beatitudinem promiſiſſe videatur, adiungit: *Qui habet mandata mea, & ſervat ea , ille eſt qui diligit me* . AUGUSTINUS (tract. lxxv.) Qui habet in memoria, & ſervat in vita; qui habet in ſermonibus , & ſervat in operibus; qui habet audiendo, & ſervat faciendo ; qui habet faciendo, & ſervat perſeverando; ipſe eſt qui diligit me. Opere eſt demonſtranda dilectio, ne ſit infructuoſa nominis appellatio . THEOPHYLACTUS. Ac ſi dicat : Vos putatis quod ex affectione quadam triſtamini de morte mea; ſed ego ſignum dilectionis reputo mandata mea ſervari . Qualem autem prærogativam obtineat qui diligit , (2) oſtendit ſubdens: *Qui autem diligit me , diligetur a Patre meo , & ego diligam eum* . AUGUSTINUS (tract. lxxv.) Sed quid eſt *diligam* , tamquam nunc non diligat ? Exponit per id quod ſequitur: *Et manifeſtabo ei meipſum*; ideſt, ad hoc diligam ut manifeſtem ; & ipſam viſionem mercedem fidei capiamus. Nunc enim ad hoc nos dilexit ut credamus, tunc ad hoc ut videamus: quia & nos nunc diligimus credendo quod videbimus ; tunc autem diligemus videndo quod credidimus. AUGUSTINUS ad Paulinam de videndo Deo (cap. 1. in fin.) *a* Sic autem promiſit oſtenſurum ſeipſum di-

(1) *Al.* reſurgentibus. (2) *Al.* oſtendens.

a Epiſt. cxii. cap. x.

lectoribus ſuis cum Patre Deum unum, non quomodo in hoc ſæculo viſus eſt in corpore & a malis. THEOPHYLACTUS. Vel quia poſt reſurrectionem, appariturus illis erat in corpore magis repræſentante divinitatem, ne credant ipſum ſpiritum fore, ſeu phantaſma, ob hoc prædixit illis, ut tunc videntes illum non diffidant, ſed reminiſcantur quia propter mandatorum ſuorum cuſtodiam apparet eis; atque ideo tenentur ſemper cuſtodire illa, ut perpetuo eis appareat.

(g) AUGUSTINUS (tract. lxxvi.) Quia Dominus dixerat: *Adhuc modicum & mundus me iam non videt; vos autem videbitis me*: interrogavit eum de hoc ipſe Iudas, non ille traditor eius, qui Scariotis cognominatus eſt, ſed cuius Epiſtola inter Scripturas canonicas legitur: unde dicitur: *Dicit ei Iudas, non ille Scariotis: Domine, quid factum eſt, quia nobis manifeſtaturus es teipſum, & non mundo?* Cauſam quæſivit quare non ſe mundo, ſed ſuis manifeſtaturus eſſet. Dominus autem exponit quare ſuis ſe manifeſtaturus eſt, non alienis: quia ſcilicet hi diligunt, illi vero non diligunt: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit*. GREGORIUS in hom. (xxx. in Evang.) Probatio enim dilectionis exhibitio eſt operis: numquam amor Dei eſt otioſus: operatur enim magna, ſi eſt; ſi vero operari renuerit, amor non eſt. AUGUSTINUS (tr. lxxvi.) Dilectio autem ſanctos diſcernit a mundo, quæ facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater, & Filius manſionem; qui donant & ipſam dilectionem, quibus in fine donabunt ſuam manifeſtationem. Eſt enim quædam Dei manifeſtatio interior, quam prorſus impii non noverunt: quibus Dei Patris, & Spiritus ſancti manifeſtatio nulla eſt; Filii vero eſſe potuit, ſed in carne, quæ nec talis eſt qualis illa, nec ſemper illis adeſſe poteſt, ſed ad modicum tempus; & hoc ad iudicium, non gaudium; ad ſupplicium, non ad præmium: unde ſequitur: *Et ad eum veniemus*. Veniunt quidem ad nos dum venimus ad eos; veniunt ſubveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo: ut ſit nobis eorum non extranea viſio, ſed interna, & in nobis eorum non tranſitoria manſio, ſed æterna: unde ſequitur: *Et manſionem apud eum faciemus*. GREGORIUS in homil. (xxx. ut ſupra.) In quorumdam etenim corda venit, & manſionem non facit: quia per compunctionem quidem reſpectum Dei percipiunt, ſed tentationis tempore hoc ipſum quod compuncti fuerant obliviſcuntur, ſicque ad perpetranda peccata redeunt ac ſi hæc minime planxiſſent. Qui ergo Deum vere diligit, in eius corde Dominus & venit, & manſionem facit: quia ſic cum divinitatis amor penetrat ut ab hoc amore, tentationis tempore non recedat: ille enim vere amat cuius mentem delectatio prava ex conſenſu non ſuperat. AUGUSTINUS (tract. lxxvi.) An forte putabitur, manſionem in dilectore ſuo facientibus Patre, & Filio, excluſus eſſe ab hac manſione Spiritus ſanctus? Quid eſt ergo quod ſuperius ait de Spiritu ſancto: *Apud vos manebit, & in vobis erit?* Niſi forte quiſquam ſic abſurdus eſt ut arbitretur, cum Pater, & Filius venerint, diſceſſurum inde Spiritum ſanctum, tamquam locum daturum maioribus. Sed & huic carnali cogitationi occurrit Scriptura, cum dicit: *Ut maneat vobiſcum in æternum*. In eadem ergo manſione cum ipſis erit in æternum: quia nec ille ſine ipſis venit, ne illi ſine eo; ſed propter inſinuationem Trinitatis, perſonis ſingulis nominatis dicuntur quædam, non tamen aliis ſeparatis intelliguntur, propter eiuſdem Trinitatis ſubſtantiam. GREGORIUS in hom. (eadem.) Tanto autem quiſque a ſuperno amore diſiungitur, quanto inferius delectatur: unde ſubditur: *Qui non diligit me, ſermones meos non ſervat*. De dilectione ergo conditoris, lingua, mens, & vita requiratur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxiv.) Vel aliter totum. Æſtimavit Iudas, ſicut mortuos videmus in ſomno, ita & ſe eum eſſe viſuros: unde quærit: *Quid eſt quod debes te manifeſtare nobis, & non mundo?* quaſi dicat: Væ nobis, quoniam morieris, & ut mortuus debes nobis aſſiſtere. Ne igitur hoc ſuſpicentur, dicit: *Ego, & Pater ad eum veniemus*; quaſi dicat: Sicut Pater manifeſtat ſeipſum, ita & ego: *& manſionem apud eum faciemus*; quod ſomniorum non eſt. Sequitur: *Et ſermo quem audiſtis non eſt meus, ſed eius qui miſit me Patris*; quaſi dicat: Non me ſolum, ſed neque Patrem amat qui hunc non audit ſermonem. Dicit autem hoc, quoniam nihil extra Patrem loquitur, neque præter id quod illi videtur. AUGUSTINUS (tract. eod.) Et fortaſſe propter aliquam diſtinctionem, ubi ſuos dixit, pluraliter ſermones dixit, dicens: *Qui non diligit me, ſermones meos non ſervat*. Ubi autem ſermonem, hoc eſt verbum, non ſuum eſſe dixit, ſed Patris, ſeipſum intelligi voluit: non enim ſuum, ſed Patris eſt Verbum; quomodo nec ſua imago,

go, ſed Patris; nec ſuus Filius, ſed Patris. Recte igitur auctori tribuit quod facit æqualis, a quo habet hoc ipſum quod illi eſt (1) indifferens, & æqualis. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Quia vero eorum quæ dixerat, quædam manifeſta erant, & quædam non intellexerunt, ut non turbarentur, ſubiungit: *Hæc locutus ſum vobis apud vos manens*. AUGUSTINUS (tract. lxxvii.) Alia eſt illa manſio, quam promiſit futuram, alia vero hæc quam præſentem eſſe teſtatur: illa ſpiritualis eſt, atque intrinſecus mentibus redditur; hæc corporalis forinſecus oculis, atque auribus adhibetur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Ut autem eius corporalem receſſum facilius ſuſtinerent, præparat eos, promittens quod eius receſſus magnorum eis eſſet futura cauſa bonorum: quia donec ipſe apud eos corporaliter manebat, & Spiritus non venerat, nihil magnum poterant ſcire: unde ſequitur: *Paraclitus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis*. GREGORIUS (hom. xxx. in Evang.) Græca locutione paraclitus, Latina advocatus dicitur, vel conſolator. Qui idcirco advocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud iuſtitiam Patris intervenit, dum eos quos repleverit, exorantes facit. Conſolator autem idem Spiritus vocatur, quia de peccati perpetratione mærentibus, dum ſpem veniæ præparat, ab afflictione triſtitiæ mentem levat. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Continue autem eum paraclitum vocat propter continentes eos tribulationes. DIDYMUS de Spiritu ſancto *a*. Spiritum autem ſanctum a Patre in ſuo mitti nomine Salvator affirmat, cum proprie nomen Salvatoris ſit Filius: ſiquidem naturæ conſortium, &, ut ita dicam, proprietas perſonarum ex iſta voce ſignificatur. Filii quippe tantummodo eſt in nomine Patris venire, ſalva proprietate Filii ad Patrem, (2) & Patris ad Filium. Nullus autem alius venit in nomine Patris; ſed verbi gratia, in nomine Domini, Dei, & Omnipotentis. Quomodo igitur ſervi, qui in nomine Domini veniunt, per hoc ipſum quod ſubiecti ſunt, & ſerviunt, indicant Dominum, ſervi quippe ſunt Domini; ſic & Filius, qui venit in nomine Patris, portat eius nomen per hoc quod unigenitus Dei Filius approbatur. Quia ergo Spiritus ſanctus in nomine Filii a Patre mittitur, oſtendit quia unitate ſit iunctus ad Filium: unde & Filii dictus eſt Spiritus, per adoptionem ſuam filios faciens eos qui ſe recipere voluiſſent. Iſte autem Spiritus ſanctus, qui venit in nomine Filii miſſus a Patre, docebit omnia eos qui in fide Chriſti perfecti ſunt: omnia autem illa quæ ſpiritualia ſunt, & intellectualia veritatis, & ſapientiæ ſacramenta. Docebit vero, non ſicut qui artes aliquas, & ſapientiam ſtudio, induſtriaque didicere; ſed quaſi ipſa ars, atque doctrina, & ſapientia, veritatis Spiritus inviſibiliter menti inſinuat ſcientiam divinorum. GREGORIUS (hom. xxx. in Evang.) Niſi autem idem Spiritus cordi adſit audientis, otioſus eſt ſermo doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat quod ex ore docentis intelligitur: quia niſi intus ſit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Sed & ipſe conditor non ad eruditionem hominis loquitur, ſi eidem homini per unctionem Spiritus non loquatur. AUGUSTINUS (tract. lxxvii.) Numquid autem dicit Filius, & docet Spiritus ſanctus, ut dicente Filio verba capiamus, docente autem Spiritu ſancto, eadem verba intelligamus? Omnis igitur & dicit, & docet Trinitas; ſed niſi etiam ſigillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere utcumque poſſet infirmitas. GREGORIUS (hom. ead.) Requirendum vero nobis eſt cur de eodem Spiritu dicatur, *Suggeret vobis omnia*, cum ſuggerere ſoleat eſſe minoris. Sed quia ſuggerere aliquando dicimus ſubminiſtrare, inviſibilis Spiritus ſuggerere dicitur, non quod nobis ſcientiam ab imo inferat, ſed ab occulto. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Vel quod addit, *Suggeret*, ideſt commemorabit vos, intelligere debemus etiam quod iubemur non oblivíſci, ſaluberrima monita ad gratiam pertinere, (3) quæ nos commemorat Chriſtus. THEOPHYLACTUS. Spiritus (4) itaque ſanctus & docuit, & commemoravit: docuit quidem quæcumque non dixerat eis Chriſtus, tamquam non valentibus portare; commemoravit vero quæcumque Dominus dixerat;

(1) *Nicolai* indifferenter. (2) *Quatuor ſæpe citata exempla omittunt* & Patris ad Filium. (3) *Al.* quam nobis commemorat. (4) *Al. deeſt* itaque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. II. inter Opera Hieronymi.

xerat; ſed obſcuritatis cauſa, vel intellectus tarditate, commendare memoriæ nequiverunt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Quia vero & hæc audientes turbantur, excogitantes odia, & prælia ſibi imminere poſt eius receſſum, rurſus eos conſolatur, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Pacem nobis reliquit in hoc ſæculo, in qua manentes hoſtem vincimus, & ut etiam hic invicem diligamus; pacem ſuam nobis dabit in futuro ſæculo, quando ſine hoſte regnabimus, ubi numquam diſſentire poſſimus. Pax autem nobis ipſe eſt, & cum credimus quia eſt, & cum videbimus eum ſicuti eſt. Sed quid eſt quod ubi dicit, *Pacem relinquo vobis*, non addit *meam*; ubi vero ait, *Do vobis*, ibi dixit *meam*? Utrum ſubaudiendum eſt *meam* & ubi dictum non eſt; an forte & hic aliquid latet? Pacem enim ſuam eam voluit intelligi qualem habet ipſe; pax vero iſta quam nobis reliquit in hoc ſæculo, noſtra potius dicenda eſt, quam ipſius. Illi quippe nihil repugnat in ſeipſo, quia nullum habet omnino peccatum; nos autem talem pacem nunc habemus in qua adhuc dicamus: „ Dimitte nobis debita noſtra: " Matth. vi. Itemque inter nos ipſos eſt nobis pax, quia invicem nobis credimus quod invicem diligamus. Sed nec ipſa plena eſt, quia cogitationes cordis noſtri invicem non videmus. Nec ignoro iſta Domini verba etiam ſic accipi poſſe ut eiuſdem ſententiæ repetitio videatur. Quod vero Dominus adiunxit, *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*, quid eſt aliud, niſi non quomodo homines dant, qui diligunt mundum? qui propterea ſibi dant pacem, ut ſine moleſtia mundo perfruantur: & quando iuſtis dant pacem, ut non eos perſequantur, pax eſſe non poteſt vera, ubi non eſt vera concordia, quia diſiuncta ſunt corda. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Pax etiam exterior ad malum fit multoties, & eis qui habent eam nihil prodeſt. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. lix.) Eſt autem pax ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, amoris vinculum, conſortium caritatis. Nec poterit ad hereditatem Domini pervenire qui teſtamentum pacis noluerit obſervare, nec poteſt concordiam habere cum Chriſto qui diſcors voluerit eſſe cum Chriſtiano.

(h) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxiv.) Quia dixerat, *Pacem relinquo vobis*, quod erat recedentis, hoc poterat eos conturbare: ideo dicit: *Non turbetur cor veſtrum, neque formidet*: quoniam hæc quidem ex dilectione, illa vero ex formidine patiebantur. AUGUSTINUS (tract. lxxviii.) Hinc autem turbari, & formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamvis venturus ad eos, ne forſitan gregem lupus hoc intervallo invaderet paſtoris abſentia: unde ſequitur: *Audiſtis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos*. Ibat autem per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Cur itaque turbaretur, & formidaret cor, quando ſic deſerebat oculos ut non deſereret cor? Ut autem intelligerent ſecundum id quod homo erat, eum dixiſſe, *Vado, & venio ad vos*, ſubiecit, atque ait: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior eſt*. (1) Per quod ergo Filius non eſt æqualis Patri, per hoc erat iturus ad Patrem, a quo & venturus eſt, iudicaturus vivos, & mortuos; per illud (2) autem in quo eſt æqualis gignenti, numquam recedit a Patre, ſed cum illo eſt ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. Ipſe ergo Filius Dei æqualis Patri in forma Dei, quia ſemetipſum exinanivit, non formam Dei amittens, ſed formam ſervi accipiens, maior eſt etiam ſeipſo: quia maior eſt forma Dei, quæ amiſſa non eſt, quam forma ſervi, quæ accepta eſt. Hæc igitur eſt forma ſervi, in qua Dei Filius minor eſt non Patre ſolo, ſed etiam Spiritu ſancto: ſecundum hanc formam ſervi puer Chriſtus etiam parentibus minor erat, quando parvus maioribus, ſicut ſcriptum eſt, ſubditus erat. Agnoſcamus igitur geminam ſubſtantiam Chriſti, divinam ſcilicet, qua æqualis eſt Patri, & humanam, qua maior eſt Pater. Utrumque autem ſimul, non duo, ſed unus eſt Chriſtus, ne ſit quaternitas, ſed Trinitas Deus. Ideo ergo dixit: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem*: quia naturæ humanæ gratulandum eſt, eo quod ſic aſſumpta eſt a Verbo unigenito ut immortalis conſtitueretur in cælo, atque ita fieret (3) terra ſublimis, ut incorruptibilis pulvis ſederet ad dexteram Patris. Quis non hinc gaudeat, qui ſic diligit Chriſtum, ut ſuam naturam iam immortalem gratuletur in Chriſto, (4) atque ipſum ſperet futurum eſſe per Chriſtum? HILARIUS IX. de Trin. (ultr. med.) Vel aliter. Si donantis auctoritate Pater maior eſt, numquid per doni confeſſionem minor Filius eſt? Maior itaque donans eſt, ſed minor iam non

(1) *Al.* Per hoc. (2) *Al. deeſt* autem. (4) *Al.* in terra. (4) *Legit Nicolai* atque idipſum ſe ſperet.

Digitized by Google

non eſt cui unum eſſe donatur. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Vel aliter. Nondum noverant Apoſtoli quid ſit reſurrectio, quam prędixerat dicens: *Vado, & venio ad vos*: neque qualem oportebat de eo opinionem habebant; Patrem vero magnum eſſe æſtimabant. Dicit igitur eis: (1) Etſi de me formidatis quod me defendere nequeam, nec confiditis quod poſt crucem rurſus vos videam; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, lætandum vobis eſt, quoniam ad maiorem vado, & potentem omnia verſuta diſſolvere. Hæc autem omnia ad imbecillitatem diſcipulorum dicebantur; & ideo ſubdidit: *Et nunc dixi vobis priuſquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis*. AUGUSTINUS (tract. lxxix.) Quid eſt hoc, cum magis credere homo debeat antequam fiat id quod credendum eſt? Hæc eſt enim laus fidei, ſi quod creditur non videtur: nam & ille cui dictum eſt infra xx. *Quia vidiſti, credidiſti*, aliud vidit, aliud credidit: vidit hominem, credidit Deum. Sed ſi dicuntur credi quæ videntur, ſicut dicit unuſquiſque oculis ſuis ſe credidiſſe; non tamen ipſa eſt quæ in nobis ædificatur fides; ſed ex rebus quæ videntur, acquiritur in nobis, ut ea credantur quæ non videntur. Illud itaque dicit, *Cum factum fuerit*, quod eum poſt mortem viſuri erant viventem, & ad Patrem aſcendentem; quo viſo, fuerant credituri quod ipſe eſſet Chriſtus Filius Dei, qui hoc potuit facere, & prædicere antequam faceret: credituri autem hoc, non fide nova, ſed aucta; aut certe cum mortuus eſſet, defecta, cum reſurrexiſſet, refecta. HILARIUS IX. de Trin. (ubi ſupra.) Gloriæ autem reſumendæ meritum continuo ſubiecit dicens: *Iam non multa loquam vobiſcum*. BEDA. Ideo hoc dicebat, quoniam iam inſtabat tempus ut comprehenderetur, & ad mortem traderetur.

Venit enim princeps mundi huius. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Quis niſi diabolus? Non autem creaturarum, ſed peccatorum princeps eſt diabolus. Unde Apoſtolus cum dixiſſet Epheſ. vi. „Adverſus „rectores mundi,“ ſequenti verbo expoſuit quid dixiſſet mundi, cum ſubiungit, „Tenebrarum harum,“ ideſt hominum impiorum. *Et in me non habet quidquam*. Quia neque cum peccato Deus venerat nec eius carnem de peccati propagine Virgo pepererat. Et tamquam ei diceretur: Cur ergo morieris, ſi non habes peccatum, cui debetur mortis ſupplicium? continuo ſubiungit: *Sed ut cognoſcat mundus quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio; ſurgite, eamus hinc*. Diſcumbens enim diſcumbentibus loquebatur. *Eamus* autem dixit ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem qui nullum habebat meritum mortis, ſed habebat, ut moreretur, mandatum Patris. AUGUSTINUS contra Arrianos *a* (cap. xi.) Quod autem voluntati, & præcepto Patris obediens eſt Filius, nec in hominibus demonſtrat diverſam imparemque naturam patris præcipientis, & filii obedientis. Huc accedit quod Chriſtus non tantum Deus eſt, qua natura æqualis eſt Patri, ſed etiam homo, qua natura minor eſt Patre. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxv.) Vel hoc quod dicit, *Surgite, eamus hinc*, principium eſt alterius ſententiæ: conſequens enim erat eos formidare & a tempore, & a loco, in villa manifeſte exiſtentes: etenim nox profunda erat; & erat conſequens eos non attendere his quæ dicebantur; ſed ſemper circumvolvere oculos, & imaginari eos qui aggreſſuri eos erant, & maxime audientes: *Adhuc modicum vobiſcum ſum*; &, *Venit princeps mundi huius*. Quia igitur hæc, & huiuſmodi audientes, turbabantur, ut mox capiendi, ducit eos in locum alium, ut æſtimantes ſe in cautela eſſe, cum otio de reliquo audiant: magna enim dogmata erant audituri.

(1) *Quatuor alibi citata exempla ſic legunt*. Et ſi de me formidatis ut non ſufficiente mihi ipſi aſſiſtere, neque confiditis quod poſt crucem iterum vos videbo; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, oportebat lætari de reliquo, quoniam ad maiorem vado, & potentem omnia moleſta diſſolvere.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Contra ſerm. Arrianorum cap. xi. non ſimpliciter contra Arrianos, ut prius.

CAPUT XV.

(a) Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Iam vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis.

(b) Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non poteſt ferre fructum a ſemetipſo, niſi manſerit in vite; ſic nec vos, niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, & vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia ſine me nihil poteſtis facere. Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & areſcet; & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis.

(c) In hoc clarificatus eſt Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei diſcipuli. Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Mane te in dilectione mea. Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in dilectione mea; ſicut & ego Patris mei præcepta ſervavi, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus ſum vobis, ut gaudium meum in vobis ſit, & gaudium veſtrum impleatur.

(d) Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam ſuam quis ponat pro amicis ſuis. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos ſervos, quia ſervus neſcit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, & poſui vos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat, ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.

(e) Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret. Quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote ſermonis mei quem ego dixi vobis. Non eſt ſervus maior domino ſuo. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur; ſi ſermonem meum ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia neſciunt eum qui miſit me.

(f) Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent. Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum. Sed ut adimpleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt: Quia odio habuerunt me gratis.

(g) Cum autem venerit paraclitus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et vos teſtimonium perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis.

(a) Hilarius IX. de Trin. (ubi ſupr.) Ad conſummandæ corporeæ paſſionis ſacramentum per dilectionem efficiendi mandati paterni feſtinat exurgens; corporeæ tamen aſſumptionis ſtatim myſterium pandens, per quam ei tamquam in vite modo palmitis ineſſemus, adiecit: *Ego ſum vitis vera*. Augustinus (tract. lxxx.) Quod ſecundum hoc dicit quod eſt caput Eccleſiæ, noſque membra eius, homo Chriſtus Ieſus. Unius quippe naturæ ſunt vitis, & palmites. Sed cum dicit, *Ego ſum vitis vera*, numquid ut adderet *vera*, ad eam vitem retulit, unde iſta ſimilitudo tranſlata eſt? Sic autem dicitur vitis per ſimilitudinem, non per proprietatem; ſicut agnus, ovis, & cetera huiuſmodi; ut magis ipſa ſint vera, ex quibus ducuntur iſtæ ſimili-

militudines. Sed dicendo, *Ego ſum vitis vera*, ab illa ſe diſcernit cui dicitur Hier. 11. „ Quomodo converſa es in amaritudinem vi„ tis aliena ? “ Nam quo pacto eſt vitis vera quæ expectata eſt ut faceret uvam, fecit autem ſpinas ? HILARIUS IX. de Trin. (ubi ſupra.) Sed a corporeæ huius humilitatis aſſumptione formam paternæ maieſtatis alienans, agricolam Patrem curioſum huius vitis oſtendit, dicens: *Et Pater meus agricola eſt*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. lix.) Colimus enim Deum, & colit nos Deus: ſed ſic Deum colimus, ut non meliorem eum faciamus, colimus enim eum adorando, non arando; quod autem ille nos colit, meliores nos reddit. Cultura ipſius eſt in nos, quod non ceſſat verbo ſuo extirpare mala ſemina de cordibus noſtris, aperire cor noſtrum tamquam aratro ſermonis, plantare ſemina præceptorum, expectare fructum pietatis. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxv.) Et quia Chriſtus ſibi ſufficit, diſcipuli vero multo indigent agricolæ auxilio; propterea de vite nihil dicit, ſed de palmitibus, cum ſubdit: *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum*. Fructum autem hic vitam occulte inſinuat, oſtendens quod ſine operibus non poteſt aliquis eſſe in eo. HILARIUS IX. de Trin. (ubi ſupra.) Inutiles autem, & inveraces palmites deſecans, deputabit arſuros. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxv.) Et quia etiam qui valde virtuoſi ſunt, indigent agricolæ opere, adiungit: *Et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat*. Hoc dixit propter tribulationes eorum quæ tunc inducebantur, oſtendens quod tentationes fortiores eos faciebant; ſicut & purgare, hoc eſt circumcidere palmitem, eum magis germinare facit. AUGUSTINUS (tract. lxxx.) Quis autem eſt in hac vita ſic mundus ut non ſit magis magiſque mundandus? Ubi „ ſi dixe„ rimus quia peccatum non habemus, noſ„ metipſos ſeducimus: “ I. Ioan. 1. Mundat itaque mundos, ideſt fructuoſos, ut tanto ſint fructuoſiores quanto ſunt mundiores. Secundum hoc ergo vitis eſt Chriſtus quod ait, *Pater maior me eſt*; ſecundum illud autem quod ait ſupra x. *Ego, & Pater unum ſumus*, & ipſe agricola eſt: nec talis quales ſunt qui extrinſecus operando exhibent miniſterium, ſed talis ut det etiam intrinſecus incrementum: unde continuo etiam ſeipſum mundatorem palmitum oſtendit, dicens: *Iam vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis*. Ecce ipſe mundator eſt palmitum; quod eſt agricolæ, non vitis officium. Sed quare non ait, Mundi eſtis propter baptiſmum, quo abluti eſtis, niſi quia & in aqua verbum mundat? Detrahe verbum, & quid eſt aqua niſi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Unde iſta tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluatur, niſi faciente verbo, non quia dicitur, ſed quia creditur? Nam in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus immanens. Hoc verbum fidei tantum valet in Eccleſia Dei ut per ipſum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem mundet infantem, quamvis credere non valentem. CHRYSOSTOMUS. Vel dicit: *Mundi eſtis, propter ſermonem quem locutus ſum vobis*, ideſt, interim lumen doctrinæ iam ſuſcepiſtis, & a Iudaico errore eruti eſtis.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxv.) Quia iam mundos eos dixerat propter ſermonem quem locutus fuerat eis, docet quod oportet de reliquo incipere ea quæ ab eis ſunt; & ideo dicit: *Manete in me, & ego in vobis*. AUGUSTINUS (tract. lxxxi.) Non eo modo illi in ipſo, ſicut ipſe in illis: utrumque enim prodeſt, non ipſi, ſed illis; ita ſunt quippe in vite palmites ut viti non conferant, ſed inde accipiant unde vivant; ita vero vitis eſt in palmitibus ut vitale alimentum ſubminiſtret eis, non ſumat ab eis; ac per hoc, ut manentem in ſe haberent Chriſtum, & manerent in Chriſto, diſcipulis prodeſt utrumque, non Chriſto; unde ſubdit: *Sicut palmes non poteſt ferre fructum a ſemetipſo, niſi manſerit in vite, ſic nec vos niſi in me manſeritis*. Magna gratiæ commendatio! Corda inſtruit humilium, ora obſtruit ſuperborum. Nonne huic reſiſtunt veritati, ad bona opera facienda Deum ſibi neceſſarium non putantes, non aſſertores, ſed præcipitatores liberi arbitrii? Qui enim a ſemetipſo ſe fructum æſtimat ferre, in vite non eſt; qui in vite non eſt, in Chriſto non eſt; qui in Chriſto non eſt, Chriſtianus non eſt. ALCUINUS. Omnis enim fructus boni operis ab illa radice procedit, qui nos ſua gratia liberavit, & ſuo auxilio provehit, ut fructum plus afferre valeamus: unde cum repetitione, & ſuperiorum explanatione ſubdit: *Ego ſum vitis, & vos palmites. Qui manet in me*, credendo, obediendo, perſeverando, *& ego in eo*, illuminando, ſubveniendo, perſeverantiam donando; *hic*, & non alius, *fert fructum multum*. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Sed ne quiſquam putaret ſaltem parvum aliquem fructum poſſe a ſemetipſo palmitem ferre, ſubdit: *Quia ſine me nihil poteſtis facere*.

cere. Non ait, Parum poteſtis facere: quia niſi palmes in vite manſerit, & vixerit de radice, quantumlibet fructum a ſemetipſo non poteſt ferre. Quamvis autem Chriſtus vitis non eſſet, niſi homo eſſet; tamen iſtam gratiam palmitibus non præberet, niſi etiam Deus eſſet. CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Vide ergo Filium non minus Patre conferentem ad diſcipulorum procurationem: nam Pater quidem purgat, ipſe vero in ſe tenet, quod facit palmites fructificare. Sed tamen & purgare Filii monſtratum eſt eſſe, & manere in radice eſt Patris, qui radicem genuit. Igitur magnum quidem damnum eſt nihil poſſe facere; verum non uſque ad hoc ſiſtit, ſed ulterius producit ſermonem, dicens: *Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes*, id eſt agricolæ non potietur manus, *& areſcet*, hoc eſt, ſi quid habebat a radice, amittet, denudatus eius auxilio, & vita: *& colligent eum*: ALCUINUS: Meſſores Angeli, *& in ignem*, æternum ſcilicet, *mittent*, *& ardet*. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Ligna enim vitis tanto ſunt contemptibiliora, ſi in vite non manſerint, quanto glorioſiora, ſi manſerint. Unum ex duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis: ſi in vite non eſt, in igne erit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Deinde oſtendens quid eſt manere in eo, ſubdit: *Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis*. Eam enim quæ per opera oſtenſionem quærit. AUGUSTINUS (tract. eod.) Tunc enim ſunt dicenda verba eius in nobis manere, quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promiſit. Quando autem verba eius manent in memoria, nec inveniuntur in vita; non computatur palmes in vite, quia vitam non attrahit ex radice. Quid autem velle poſſunt manendo in Salvatore niſi quod non alienum eſt a ſalute? Aliud quippe volumus, quia ſumus in Chriſto, & aliud volumus, quia ſumus adhuc in hoc ſæculo. De manſione autem huius ſæculi nobis aliquando ſubrepit ut hoc petamus quod nobis non expedire neſcimus. Sed abſit ut faciat nobis, ſi maneamus in Chriſto, qui non facit quando petimus, niſi quod expedit nobis. Ad verba autem eius pertinet oratio *Pater noſter*: ab huius orationis verbis, & ſenſibus non recedamus in petitionibus noſtris, & quidquid petimus, fiet nobis.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxv.) Oſtendit ſupra Dominus quoniam qui eis inſidiabantur, ardebunt, non manentes in Chriſto; deinde oſtendens quoniam ipſi inexpugnabiles erunt, ita ſcilicet ut multum fructificent, ait: *In hoc clarificatus eſt Pater meus ut plurimum fructum afferatis*; quaſi dicat: Si ad gloriam Patris pertinet quod vos fructificetis, non contemnet gloriam ſuam. Qui autem fructum facit, ille eſt diſcipulus Chriſti: unde ſubdit: *Et efficiamini mei diſcipuli*. THEOPHYLACTUS. Fructus autem Apoſtolorum ſunt Gentes, quæ per eorum doctrinam aſtrictæ ſunt fidei, nec non ad Dei redactæ ſunt gloriam. AUGUSTINUS (tract. lxxxii.) Sive enim clarificatus, ſive glorificatus dicatur, ex uno verbo Græco utrumque translatum eſt. Doxa enim Græce dicitur, Latine gloria eſt. Quod ideo commemorandum putavi, ne hoc noſtræ gloriæ tribuamus, tamquam ex nobis ipſis habeamus: eius eſt enim hæc gratia; & ideo in hoc non noſtra, ſed eius eſt gloria. A quo enim faciemus fructum niſi ab illo cuius miſericordia prævenit nos? Unde ſubditur: *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos*. Ecce unde ſunt nobis opera bona: nam unde nobis eſſent, niſi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligeremus, niſi prius diligeremur? Quod autem ait, *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos*, non æqualitatem naturæ oſtendit noſtræ, & ſuæ, ſicut eſt Patris, & ipſius; ſed gratiam, qua mediator eſt Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Mediator quippe monſtratur, cum dicit: *Pater dilexit me, & ego dilexi vos*: nam Pater utique diligit & nos, ſed in ipſo. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Si igitur Pater amat nos, confidite: ſi Patris eſt gloria, fructificate. Deinde ut non pigros eos faciat, ſubdit: *Manete in dilectione mea*. Qualiter autem hoc erit, oſtendit ſubdens: *Si praecepta mea ſervaveritis, manebitis in dilectione mea*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Quis ambigat quod dilectio præcedat obſervantiam præceptorum? Unde enim præcepta ſervet non habet qui non diligit. Quod ergo hic ait, oſtendit non unde dilectio generetur, ſed unde monſtretur; ut nemo ſe fallat dicendo, quod eum diligat, ſi eius præcepta non ſervat. Quamvis quod dicit, *Manete in dilectione mea*, non apparet quam dixerit dilectionem, utrum qua eum diligimus, an qua ipſe nos diligit; ſed ex verbo ſuperiori dignoſcitur: dixerat quippe, *Ego dilexi vos*, & continuo ſubiecit, *Manete in dilectione mea*, (1) illa utique qua dilexit eos.

Quid

(1) *Al.* illa ergo.

Quid eſt ergo, *Manete in dilectione mea*, niſi manete in gratia mea? Et quid eſt, *Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in dilectione mea*, niſi ex hoc ſcietis quod in dilectione mea, qua vos diligo, manetis, ſi mea præcepta ſervatis. Non ergo ut nos diligat, prius præcepta eius ſervamus; ſed niſi nos diligat, præcepta eius ſervare non poſſumus. Hæc eſt gratia quæ humilibus patet, ſuperbos latet. Sed quid illud eſt quod adiungit: *Sicut & ego præcepta Patris mei ſervavi, & maneo in eius dilectione?* Utique eam hic dilectionem Patris intelligi voluit, qua eum diligit Pater. Sed numquid & hæc gratia intelligenda eſt, qua Pater diligit Filium, ſicut gratia eſt qua nos diligit Filius; cum ſimus nos filii gratia, non natura, Unigenitus autem natura, non gratia? An hoc etiam in ipſo Filio ad hominem referendum eſt? Ita ſane: nam dicendo, *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos*, gratiam mediatoris oſtendit: mediator autem Dei & hominum, non inquantum Deus, ſed inquantum homo, eſt Chriſtus. Igitur hoc recte poſſumus dicere, quod cum ad naturam Dei non pertineat humana natura, ad perſonam tamen Filii Dei per gratiam pertinet, qua nulla eſt maior, nulla prorſus æqualis. Neque enim illam ſuſceptionem ulla hominis merita præceſſerunt, ſed ab illa ſuſceptione merita eius cuncta cœperunt. ALCUINUS. Quæ autem præcepta dixerit, exponit Apoſtolus dicens Philipp. II. „ Chriſtus factus eſt obediens Patri uſque ad mortem, mortem autem crucis. " CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Deinde quia futura paſſio, & triſtia verba interruptura erant eorum lætitiam, ſubiungit: *Hæc locutus ſum vobis, ut gaudium meum in vobis ſit, & gaudium veſtrum impleatur*; quaſi dicat: Et ſi incidat triſtitia, hanc auferam, ut ad finem veniat gaudium. AUGUSTINUS (tract. lxxxiii.) Quod eſt autem gaudium Chriſti in nobis, niſi quod dignatur gaudere de nobis? Et quod eſt gaudium noſtrum, quod dicit implendum, niſi eius habere conſortium? Gaudium autem iam ipſe perfectum de nobis habebat, quando nos præſciendo, & prædeſtinando gaudebat; ſed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos, in quibus eſſe poſſet, eramus; cœpit autem eſſe in nobis quando vocavit nos. Et hoc gaudium noſtrum merito dicimus, quo nos beati futuri ſumus; quod inchoatur in fide renaſcentium, implebitur in præmio reſurgentium.

(d) THEOPHYLACTUS. Quia prædixerat, quod ſi mandata mea cuſtodieritis, tunc in me permanebitis, hic oſtendit quæ mandata obſervare oporteat, dicens: *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem*. GREGORIUS in hom. (XXVII. in Evang.) Cum autem cuncta ſacra eloquia dominicis ſint plena præceptis, quid eſt quod de dilectione quaſi de ſpeciali mandato hic dicit, niſi quia omne mandatum de ſola dilectione eſt, & omnia præcepta unum ſunt? Quia quidquid præcipitur, in ſola caritate ſolidatur: ut enim multi arboris rami ex una radice prodeunt, ſic multæ virtutes ex una caritate generantur; nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, ſi non manet in radice caritatis. AUGUSTINUS (tract. lxxxiii.) Ubi ergo caritas eſt, quid eſt quod poſſit deeſſe? Ubi autem non eſt, quid eſt quod poſſit prodeſſe? Diſcernitur autem iſta dilectio ab ea qua ſe invicem diligunt homines, ſicut homines: unde adiunctum eſt, *Sicut dilexi vos*. Ut quid enim nos dilexit Chriſtus, niſi ut poſſimus regnare cum Chriſto? Ad hoc ergo & nos invicem diligamus, ut dilectionem noſtram diſcernamus a ceteris, qui non ad hoc ſe invicem diligunt, ut Deus diligatur, quia nec vere diligunt. Qui autem ſe propter habendum Deum diligunt, ipſi ſe diligunt. GREGORIUS (hom. eadem.) Una autem, & ſumma eſt probatio caritatis, ſi & ipſe diligatur qui adverſatur: nam & ipſa veritas & crucis patibulum ſuſtinet, & tamen ipſis ſuis perſecutoribus affectum dilectionis impendit dicens, Luc. XXIII. „ Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt: " cuius dilectionis ſummam exprimit cum ſubiungit: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*. Mori pro inimicis Dominus venerat, & tamen poſiturum ſe animam pro amicis dicebat, ut nobis oſtenderet quia, cum diligendo lucrum facere de inimicis poſſumus, etiam ipſi amici ſunt qui perſequuntur. AUGUSTINUS (tract. lxxxiv.) Quia ergo ſuperius dixerat: *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos*: fit ex hoc conſequens quod idem Ioannes in Epiſtola ſua I. cap. III. dicit, ut „ quemadmodum Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere. " Hoc martyres ardenti dilectione fecerunt: ideo ad menſam Chriſti non ſic eos commemoramus quemadmodum alios, ut etiam pro eis oremus, ſed magis ut eorum veſtigiis hæreamus. Talia enim ſuis fratribus exhibuerunt qualia de Domini menſa pariter acceperunt.

Digitized by Google

GREGORIUS (ut ſupra.) Qui vero tranquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam ſuam, qualiter in perſecutione daturus eſt animam ſuam? Virtus ergo caritatis, ut invicta ſit in perturbatione, nutriatur per miſericordiam in tranquillitate. AUGUSTINUS VIII. de Trin. (cap VIII. in fin.) Ex una autem eademque caritate Deum, proximumque diligimus; ſed Deum propter Deum, nos autem, & proximum propter Deum. Cum ergo duo ſint præcepta caritatis, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ, dilectio Dei, & proximi; non immerito plerumque Scriptura pro utroque unum ponit: quia qui diligit Deum conſequens eſt ut faciat quæ præcepit Deus: conſequens ergo eſt ut proximum diligat, quia & hoc præcepit Deus: unde & hic ſequitur: *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ præcipio vobis.* GREGORIUS XXVII. Mor. (cap. XII. vel in nov. codd. VIII.) Amicus quippe quaſi animæ cuſtos dicitur: unde non immerito qui voluntatem Dei cuſtodire in præceptis illius dicitur, eius amicus vocatur. AUGUSTINUS (tract. lxxx.) Magna dignatio! Cum ſervus bonus eſſe non poſſit, ſi præcepta domini ſui non fecerit, hinc amicos ſuos voluit intelligi, unde boni ſervi poſſunt probari. Poteſt igitur eſſe & ſervus, & amicus qui ſervus eſt bonus. Quomodo autem intellecturi ſumus & ſervum, & amicum eſſe ſervum bonum, declarat cum ſubdit: *Iam non dicam vos ſervos, quia ſervus neſcit quid faciat dominus eius.* Itaque tunc ſervi non erimus quando boni ſervi fuerimus. Numquid ſervo bono, & probato dominus eius non etiam ſua ſecreta committit? Sed ſicut ſunt duo timores, ſic ſunt duæ ſervitutes. Eſt timor quem perfecta caritas mittit foras, in quo etiam eſt ſervitus ſimul foras cum ipſo timore mittenda: & eſt alius timor caſtus, permanens in ſæculum ſæculi. Ad primam ergo ſervitutem ſervos pertinentes intuebatur Dominus dicens: *Iam non dicam vos ſervos, quia ſervus neſcit quid faciat dominus eius*: non ille utique ſervus ad timorem pertinens caſtum, cui dicitur Matth. XXV. „ Euge ſerve bone .... intra in gaudium domini tui;" ſed ille ſervus pertinens ad timorem foras a caritate mittendum, de quo alibi dicitur ſupra VIII. *Servus non manet in domo in æternum; filius autem manet in æternum.* (1) Quoniam itaque dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri, ut miro modo ſervi, non ſervi eſſe poſſimus, hoc Dominum facere ſcimus. Hoc ſervus ille neſcit qui neſcit quid faciat dominus eius, & cum aliquid boni facit, ſic extollitur quaſi hoc ipſe faciat, & non dominus eius, & in ſe, & non in domino gloriatur.

Sequitur: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Servus non novit conſilia ſui domini; vos autem cum amicos reputem, ſecreta mea vobis communicavi. AUGUSTINUS (tr. lxxxv.) Quo autem pacto intellecturi ſumus, omnia eum nota feciſſe diſcipulis quæcumque audivit a Patre, cum propterea multa non dicat eis, quia ſcit eos modo portare non poſſe? Sed omnia ſe nota feciſſe diſcipulis dicit, quæ ſe novit nota eſſe facturum in illa plenitudine (2) de qua dicit Apoſtolus I. Corinth. XIII. „ Tunc „ cognoſcam ſicut & cognitus ſum." Sicut enim mortalitatem carnis, & ſalutem animarum futuram expectamus; ita omnium notitiam quæcumque Unigenitus audivit a Patre, futuram expectare debemus. GREGORIUS (hom. XXVII. in Evang.) Vel omnia quæ audivit a Patre, quę (3) nota fieri voluit ſervis ſuis, ſunt gaudia internæ caritatis, & feſta ſupernæ patriæ, quæ noſtris quotidie mentibus per aſpirationem ſui amoris imprimit: dum enim audita ſuperna cæleſtia amamus, amata iam novimus, quia amor (4) ipſe notitia eſt. Omnia ergo nota eis fecerat, quia a terrenis deſideriis immutati, amoris ſummi facibus ardebant. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Vel omnia dicit quæcumque eos audire oportebat. Per hoc autem quod dicit ſe audiſſe, oſtendit quod nihil alienum loquitur, ſed quæ Patris. GREGORIUS (ut ſupra.) Sed quiſque ad hanc pervenit dignitatem, ut amicus Dei vocetur, dona quæ percipit ſuper ſe, non ſuis meritis tribuat: unde ſubditur: *Non vos me elegiſtis; ſed ego elegi vos.* AUGUSTINUS (tract. lxxxvi.) Hæc eſt ineffabilis gratia: quid enim eramus quando (5) Chriſtum nondum elegeramus, niſi iniqui, & perditi? Neque enim credideramus in eum, ut eligeret nos: (6) nam ſi credentes elegit, eligentes elegit. Hic certe (7) vacat vana illorum (8) ratio qui ideo nos dicunt electos ante mundi

(1) *Nicolai legit ſic.* Quoniam itaque dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri, non ſervi, ſed filii ſimus, at miro modo ſervi non ſervi eſſe poſſimus. Ut autem tales ſimus, hoc Dominum facere ſcimus &c.
(2) *Nicolai addit* ſcientiæ. (3) *Al.* non fieri. (4) *Al.* ipſa. (5) *Al.* Chriſto. (6) *Al.* nam & credentes. (7) *Al.* locum non habet, *item Al. utrumque omittitur.* (8) *Nicolaius habet* ratiocinatio.

di conſtitutionem, quia præſcivit nos Deus futuros bonos, non ſeipſum nos facturum bonos: quoniam ſi propterea nos elegiſſet, quia bonos futuros eſſe præſcierat, ſi nul etiam præſciſſet quod eum nos fuiſſemus prius electuri: non enim aliter poſſumus eſſe boni; niſi forte dicendus eſt bonus qui non elegit bonum. Quid ergo elegit in non bonis? Non eſt ut dicas: Ideo electus ſum, quia iam credebam: ſi enim credebas in eum, iam elegeras eum. Nec eſt ut dicas: Antequam crederem (1) iam bona operabar, ideo electus ſum. Quid enim eſt boni operis ante fidem? Quid ergo dicturi ſumus, niſi quia mali eramus, & electi ſumus, ut boni per gratiam nos eligentis eſſemus? AUGUSTINUS de Prædeſtinatione Sanctorum (cap. XVII.) Electi ſunt itaque ante mundi conſtitutionem ea prædeſtinatione in qua Deus ſua futura facta præſcivit; electi autem de mundo ea vocatione qua Deus id quod prædeſtinavit implevit: „ quos enim prædeſtinavit, hos & vocavit:" Rom. VIII. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. LXXXIII.) Et videte quemadmodum non eligat bonos, ſed quos elegit, faciat bonos: nam ſequitur: *Et poſui vos, ut eatis, & fructum afferatis*. Iſte eſt fructus de quo iam dixerat hoc cap. *Sine me nihil poteſtis facere*. Ipſe eſt via, in qua nos poſuit, ut eamus. GREGORIUS in hom. (ut ſupra.) *Poſui* ergo *vos*, ſcilicet ad gratiam plantavi, *ut eatis volendo*, quia velle iam mente ire eſt; *& fructum afferatis* operando. Qualem vero fructum afferre debeant, (2) ſignificat cum addit: *Et fructus veſter maneat*: omne enim quod ſecundum præſens ſæculum laboramus, vix uſque ad mortem ſufficit: mors namque interveniens fructum noſtri laboris abſcindit. Quod vero pro æterna vita agitur, etiam poſt mortem ſervatur; & tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus cœperint non videri. Tales ergo fructus operemur qui maneant, qui, cum mors cuncta interimat, ipſi exordium a morte ſumant. AUGUSTINUS (tract. eod.) Dilectio ergo eſt fructus noſter; quæ nunc eſt in deſiderio, nondum in ſaturitate. Et ipſo deſiderio quodcumque petierimus in nomine unigeniti Filii, dat nobis Pater: unde ſequitur: *Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis*. Hoc petimus in nomine Salvatoris quod pertinet ad rationem ſalutis.

(e) AUGUSTINUS (tract. LXXXVI.) Dixerat Dominus: *Poſui vos, ut eatis, & fructum afferatis*: caritas autem fructus noſter eſt: de hoc itaque fructu mandans nobis, dicit: *Hæc mando vobis ut diligatis invicem*. Unde & Apoſtolus „ Fructus," inquit Galat. V. „ ſpiritus, caritas;" ac deinde cetera tamquam ex iſto capite exorta, & religata contexuit. Merito itaque ſic dilectionem ſæpe commendat tamquam ſola præcipienda ſit, ſine qua non poſſunt prodeſſe cetera bona, & quæ non poteſt haberi ſine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVI.) Vel aliter continua. Dixi quoniam animam meam pro vobis pono, & quia primum vos elegi. Hæc autem omnia non exprobrans dixi, ſed ad dilectionem vos inducens, *ut diligatis invicem*. Deinde quia perſecutionem pati, & a multis exprobrari difficile erat, oſtendit conſequenter quod non dolere, ſed lætari oportet: unde ſequitur: *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit*: quaſi dicat: Scio hoc eſſe durum; ſed propter me patiemini. AUGUSTINUS (tract. LXXXVII.) Cur enim ſe membra ſupra verticem extollunt? Recuſas eſſe in corpore, ſi non vis mundi odium ſuſtinere cum capite. Pro dilectione autem patienter debemus etiam mundi odium ſuſtinere: neceſſe eſt enim ut nos oderit, quos cernit nolle quod diligit: unde ſequitur: *Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVI.) Quia enim propter Chriſtum pati nondum erat eis ſufficiens mitigationis cauſa, illa cauſa dimiſſa, hanc adiecit, oſtendens quod hoc eſt virtutis argumentum, a mundo odio haberi: unde dolere oporteret, ſi a mundo diligeremini: hoc enim eſſet malitiæ veſtræ oſtenſivum. AUGUSTINUS (tra. eod.) Univerſæ autem hoc dicit Eccleſiæ, quam plurimum mundi nomine appellat; ſicut eſt illud II. Corinth. V. „ Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi." Totus ergo mundus Eccleſia eſt, & totus mundus odit Eccleſiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, inquinatus mundatum. (Tract. LXXXVIII.) Quæri ergo poteſt: Si etiam mali faciunt perſecutionem malis; ſicut impii Reges, & iudices, cum eſſent perſecutores piorum, utique & homicidas, & adulteros puniebant; quomodo intelligendum eſt quod Dominus ait: *Si de mundo eſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret*? niſi quia mundus eſt

(1) *Al.* iam operabar. (2) *Verba* ſignificat cum addit *ſupplentur a Nicolai, quia in vetuſtis exemplis quæ conſuluimus non extant. An legendum cum puncto interrogationis poſt verbum* debeant?

eſt in eis a quibus talia ſcelera puniuntur, & mundus eſt in eis a quibus diliguntur. Mundus ergo odit quod ſuum eſt ex ea parte hominum qua ſceleratis nocet, & diligit quod ſuum eſt ex ea parte qua ipſis favet. a Si etiam quæratur, quomodo ſe diligat mundus, qui odit modum redemptionis; diligit utique falſa dilectione, non vera: quoniam quod ei nocet hoc diligit: odit naturam, diligit vitium: unde & nos prohibemur diligere in illo quod ipſe diligit, & iubemur diligere quod ipſe odit in ſeipſo. Vitium quippe in illo diligere prohibemur, iubemurque naturam. Ut autem de hoc mundo damnato non eſſent, electi ſunt inde, non meritis ſuis, quorum nulla bona præceſſerant opera, non natura, quæ tota fuerat in ipſa radice vitiata; ſed gratia: unde ſequitur: *Quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus*. GREGORIUS ſuper Ezechielem in homil. IX. Nam perverſorum derogatio vitæ noſtræ approbatio eſt: quia iam oſtenditur nos aliquid iuſtitiæ habere, ſi illis diſplicere incipimus qui non placent Deo: nemo enim poteſt in una eademque re omnipotenti Domino, atque eius hoſtibus gratus exiſtere: nam ſe Deo amicum denegat qui eius placet inimico; & inimicis veritatis adverſabitur qui eidem veritati in mente ſubiugabitur. AUGUSTINUS (tr. LXXXVIII.) Exhortans autem Dominus ſuos ſervos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis maius & melius quam de ſeipſo proponit exemplum: unde ſequitur: *Mementote ſermonis mei quem ego dixi vobis. Non eſt ſervus maior domino ſuo. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur; ſi ſermonem meum ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt*. GLOSSA. Idem obſervaverunt, ut calumniarentur, iuxta illud Pſalm. XXXVI. „ Obſervabit peccator iuſtum. " THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Si dominum, inquit, perſecuti ſunt, vos etiam ſervos multo magis; ſi non perſecuti fuiſſent, ſed ſermonem cuſtodiviſſent, veſtrum etiam cuſtodirent. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVI.) Quaſi dicat: Non vos turbari oportet, ſi communicabitis meis paſſionibus: quia vos non eſtis me potiores. AUGUSTINUS (tract. eod.) Hic autem ubi dicitur, *Non eſt ſervus maior domino*, illum ſignificat ſervum pertinentem ad timorem caſtum, qui permanet in ſæculum ſæculi. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Deinde & aliam mitigationem ponit, quoniam & Pater cum eis contumeliam patitur, cui iniuriantur: unde ſequitur: *Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum*. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Quæ *omnia*, niſi quæ dixit, (1) quod odio habebunt, & perſequentur, ſermonemque contemnent? Quid eſt autem aliud dicere, *Propter nomen meum*, quam me in vobis odio habebunt, me in vobis perſequentur, & ſermonem veſtrum, quia meus eſt, ideo non ſervabunt? Tanto igitur miſeriores qui propter hoc nomen iſta faciunt, quanto beatiores qui propter hoc nomen iſta patiuntur. Faciunt autem & iſta mali malis; ſed utrique miſeri, & qui faciunt, & qui patiuntur. Quomodo autem hoc erit verum, *Hæc omnia facient vobis propter nomen meum*; cum illi non propter nomen Chriſti faciant, hoc eſt propter iuſtitiam, ſed propter iniquitatem ſuam? Hæc quæſtio ita ſolvitur, ſi totum referatur ad iuſtos, tamquam dictum ſit: Hæc omnia patiemini ab eis propter nomen meum. Si autem *Propter nomen meum* ſic accipitur, ideſt quod in vobis oderunt, & propter iuſtitiam quam in vobis oderunt; ſimiliter recte dici poſſunt & boni, cum perſecutionem faciunt malis, & propter iuſtitiam facere, quam diligendo perſequuntur malos, & propter iniquitatem, quam oderunt in ipſis malis. Quod autem addidit, *Quia neſciunt eum qui miſit me*, ſecundum eam ſcientiam dictum eſt qua dicitur Sap. XV. „ Scire te, ſenſus eſt conſummatus. "

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVI.) Ponit iterum Dominus aliam diſcipulorum mitigationem, oſtendens quoniam iniuſte & in ipſum, & in diſcipulos talia operabuntur: unde dicitur: *Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent*. AUGUSTINUS (tract. LXXXIX. in Ioan.) Iudæis locutus eſt Chriſtus, non aliis gentibus. In eis ergo voluit intelligi mundum, qui odit Chriſtum, & diſcipulos eius; immo vero non eos ſolos, ſed nos quoque ad eumdem mundum pertinere monſtravit. Num-

(1) *Al.* quæ, *item alias omittitur utrumque. Nicolai autem legit* niſi quæ dixit, ſcilicet odio habebunt &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Et iterum tract. LXXXVII.

Digitized by Google

Numquid ergo ſine peccato erant Iudæi, quibus Chriſtus locutus eſt, antequam Chriſtus in carne veniſſet? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum ſub generali nomine vult intelligi: hoc eſt enim peccatum, quo tenentur cuncta peccata, quod unuſquiſque ſi non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc autem eſt, quia non crediderunt in Chriſtum, qui propterea venit ut credatur in eum. Hoc ergo peccatum, ſi non veniſſet, non utique haberent: adventus enim eius quantum credentibus ſalutaris, tantum non credentibus exitialis factus eſt. Sequitur: *Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo*. Si autem hi ad quos non venit Chriſtus, nec locutus eſt eis, excuſationem non habent de peccato ſuo, cur hic dictum eſt, propterea iſtos non habere, quia venit, & locutus eſt eis? Si autem habent, utrum ad hoc habent ut a pœnis alienentur, aut ut mitius puniantur? Ad hæc inquiſita reſpondeo, eos habere excuſationem, non de omni peccato ſuo, ſed de hoc peccato ſuo, quo in Chriſtum non crediderunt. Sed non in eo ſunt numero illi ad quos per diſcipulos venit: non ſunt enim in pœna leviori ponendi qui omnino legem Chriſti accipere noluerunt, & eam, quantum ad ipſos attinet, omnino nullam eſſe voluerunt. Hanc etiam excuſationem poſſunt habere qui priuſquam Evangelium Chriſti audirent, vitæ huius ſine præventi ſunt; ſed non ideo poſſunt effugere damnationem. Quicumque enim homines niſi in eo Salvatore ſalventur, qui venit quærere quod perierat, ad perditionem ſine dubio pertinebunt. Quamvis dici poſſit, alios leviores, alios graviores pœnas paſſuros. Ille enim perire Deo dicitur, qui ab illa beatitudine quam dat ſanctis ſuis, per ſupplicium ſeparatur. Tanta eſt autem diverſitas ſuppliciorum, quanta eſt diverſitas peccatorum, quæ quomodo ſe habeat, altius (1) iudicat ſapientia divina, quam coniectura ſcrutatur, aut effatur humana. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Quia vero hinc inde cauſabantur, quoniam propter Patrem eum perſequebantur, deſtruens eorum excuſationem, dicit: *Qui me odit, & Patrem meum odit*. ALCUINUS. Sicut enim qui diligit Filium, diligit & Patrem, quia una eſt dilectio Patris, & Filii, ſicut una natura; ita & qui odit Filium, odit Patrem. AUGUSTINUS (tr. xc.) Sed cum ſuperius dixerit, *Neſciunt eum qui me miſit*, quomodo poſſunt odiſſe quem neſciunt? Si enim Deum, non quod eſt ipſe, ſed neſcio quid aliud eum ſuſpicantur, aut credunt, non utique ipſum oderunt. Et de hominibus quidem fieri poteſt ut eos ſæpe quos numquam vidimus oderimus, vel diligamus, fama de aliquo ſermocinante vel bene, vel male. Sed quomodo de quo ( ) natura nobis intimatur, dicendus eſt ignotus? Non enim eius facie corporali nobis intimatur; ſed tunc nobis ad cognitionem patet quando eius mores, & vita non latent: alioquin nec ſeipſum noſſe quiſquam poteſt, qui videre faciem ſuam non poteſt. Sed plerumque in eis noſtra credulitas fallitur: quia nonnumquam & hiſtoria, & multo magis fama mentitur. Pertinet autem ad nos ut, quia non poſſumus hominum indagare conſcientiam, de ipſis rebus habeamus veram, certamque ſententiam. Quando ergo non erratur in rebus, ut recta ſit improbatio vitiorum, virtutumque approbatio, ſi erratur in hominibus, venialis eſt humana tentatio. Proinde ſicut fieri poteſt ut homo bonus hominem bonum oderit, neſciens, non ipſum, ſed quod putat eſſe ipſum; vel potius diligat neſciens, cum bonum diligit, quod eſt ille; ita fieri poteſt ut homo iniuſtus hominem oderit iuſtum; & tamen dum eum credit iniuſtum, diligat non ipſum, ſed quod putat eſſe ipſum: quemadmodum autem homines, ſic & Deum. Deinde ſi interrogarentur Iudæi utrum diligerent Deum, ſe diligere reſponderent, non ex animo mentientes, ſed errando potius opinantes: quomodo enim diligerent Patrem veritatis qui habent odio veritatem? Nolunt enim ſua facta damnari; & hoc habet veritas. Tantum igitur oderunt veritatem quantum oderunt ſuas pœnas, quas talibus irrogat. Neſciunt autem illam eſſe veritatem, quæ tales quales ipſi ſunt damnat; ac per hoc quia veritatem, qua iudicante damnantur, de Patre Deo natam neſciunt, etiam ipſum & neſciunt, & oderunt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Sic igitur *non habent*, inquit, *excuſationem*, per hoc quod eam quæ a ſermonibus doctrinam tribuebam, ſed & eam quæ ab operibus adieci, ſecundum Moyſi legem, (3) qui ab eo qui hoc facit, perſuaderi univerſos iuſſit, cum ad pietatem ducat, & miracula tribuat. Unde ſubdit: *Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*. AUGUSTINUS (tract. xci.) Hoc ſcili-

(1) *Al.* indicat. (2) *Nicolaus habet* notitia. (3) *Idem* qui talia & facienti, & dicenti obtemperare iuſſit omnes, cum & ad pietatem ducat, & miracula exhibeat maxima.

licet peccatum quo in eum loquentem, & operantem non crediderunt. Sed quid eſt quod addidit, *Quæ nemo alius fecit?* Nulla quippe in operibus Chriſti videntur eſſe maiora quam ſuſcitatio mortuorum, (1) quod ſcimus etiam antiquos feciſſe Prophetas. Fecit tamen aliqua Chriſtus quæ nemo alius fecit. Sed reſpondetur nobis, & alios feciſſe quæ (2) nec ipſe, nec alius fecit. Sed quod tam multa vitia, & malas valetudines, vexationeſque mortalium tanta poteſtate ſanaret, nullus omnino legitur antiquorum. Ut enim taceatur quod iubendo, ſicut occurrebant, ſalvos ſingulos fecit; Marcus dicit cap. VI. quod „ quocumque introibat in vicos, vel in villas, „ aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur ut vel fimbriam veſtimenti eius tangerent; & quotquot tangebant eum, ſalvi fiebant. " Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum eſt quod ait, *In eis*, non inter eos, vel coram eis; ſed prorſus *in eis*: quia ſanavit eos. Nemo tamen alius fecit quicumque talia opera in eis fecit: quoniam quiſquis alius homo aliquid eorum fecit, ipſo faciente fecit; hæc autem ipſe non illis facientibus fecit. Sed hæc etſi Pater, aut Spiritus ſanctus fecit, nemo alius fecit, quia totius Trinitatis una ſubſtantia eſt. His ergo beneficiis amorem, non odium retribuere debuerunt; & hoc eis exprobrans adiungit dicens: *Nunc autem viderunt, & oderunt me, & Patrem meum*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem) Hoc autem dicit, ne diſcipuli dicant: Cur igitur intra tot nos induxiſti mala? Nonne prælia, & odium prævidiſti? Sed & prophetiam inducit cum ſubdit: *Sed ut adimpleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt: Quia odio habuerunt me gratis*. AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. XVII.) Legis nomine aliquando ſimul omnia veteris teſtamenti ſanctarum Scripturarum ſignificantur eloquia: & ita Dominus hic dicit, *In lege eorum ſcriptus eſt*, cum legatur in Pſalmis. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. eodem.) Eorum autem legem dicit, non ab ipſis inventam, ſed ipſis datam. Gratis autem odit qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit: ſic oderunt Deum impii, ſic diligunt iuſti, ut alia præter illum bona non expectent: quoniam ipſe erit in omnibus omnia. GREGORIUS XXV. Moral. (cap. XVI. in novis codd. cap. XI.) Aliud eſt autem bona non facere, aliud bonorum odiſſe doctorem; ſicut aliud eſt ex præcipitatione, aliud ex deliberatione peccare. Ex infirmitate enim plerumque ſolet (3) accidere amare bonum, ſed implere non poſſe. Ex ſtudio autem peccare, eſt bonum nec facere, nec amare. Sicut ergo nonnumquam gravius eſt peccatum diligere quam perpetrare, ita nequius eſt odiſſe iuſtitiam quam non feciſſe. Sunt ergo nonnulli in Eccleſia, qui non ſolum bona non faciunt, ſed etiam perſequuntur, & quæ ipſi facere negligunt, etiam in aliis deteſtantur. Horum peccatum non ex infirmitate, aut ignorantia, ſed ex ſolo ſtudio perpetratur.

(g) CHRYSOSTOMUS (homil. LXXVI.) Poſſent diſcipuli Domino dicere: Si verba a te audierunt quæ nullus dixit; ſi opera viderunt quæ nullus alius fecit, & tamen non profuerunt; ſi oderunt & Patrem tuum, & te cum eo: cuius gratia nos mittis; qualiter digni fide erimus? Ne igitur hæc cogitantes turbentur, conſolationem inducit, dicens: *Cum autem venerit paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me*. AUGUSTINUS (tract. XCII.) Tamquam diceret: Odio me habuerunt, & occiderunt videntes: ſed tale de me teſtimonium paraclitus perhibebit, ut eos faciat in me credere non videntes: *a* & quia ille perhibebit, & vos perhibebitis: unde ſequitur: *Et vos teſtimonium perhibebitis*. Ille cordibus veſtris inſpirando, vos vocibus veſtris ſonando: *b* unde poteritis prædicare quod noſtis: *quia ab initio mecum eſtis*; quod modo non facitis, quia illius Spiritus plenitudo nondum adeſt vobis. Dabit enim vobis fiducia teſtimonium perhibendi caritas Dei diffuſa in cordibus veſtris per Spiritum ſanctum qui dabitur vobis. Ille quippe teſtimonium perhibens, & teſtes fortiſſimos faciens abſtulit amicis Chriſti timorem, & inimicorum odium convertit in amorem. DIDYMUS de Spiritu ſancto *c*. Spiritum autem ſanctum venientem conſolatorem dicit, ab operatione ei nomen imponens: quia non ſolum (4) eos quos

(1) *Al.* quorum. (2) *Al. omittitur* nec ipſe. (3) *Al. deeſt* accidere. (4) *Al.* eos conſolatus quos &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex tract. XCIII. *b* Ex iterum tract. XCVI. *c* Lib. II.

Digitized by Google

quos ſe dignos eſſe reperit, ab omni perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium eis tribuit: ſempiterna quippe lætitia in eorum corde verſatur quorum Spiritus ſanctus habitator eſt. Iſte Spiritus conſolator a Filio mittitur, non ſecundum Angelorum, aut Prophetarum, aut Apoſtolorum miniſterium; ſed ut mitti decet a Sapientia & Virtute Spiritum Dei indiviſam habentem cum eadem Sapientia & Virtute naturam. Etenim Filius miſſus a Patre non ſeparatur, atque diſiungitur ab eo, manens in illo, & habens illum in ſemetipſo. Qui Spiritus ſanctus ſupradicto modo miſſus a Filio, de Patre egreditur, non aliunde ad alia tranſmigrans. Quomodo enim Pater non conſiſtit in loco, cum ultra omnem corporum ſit naturam; ita & Spiritus veritatis nequaquam locorum fine clauditur, cum ſit incorporalis, & excedens univerſam creaturarum eſſentiam. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxvi.) Propterea vero non Spiritum ſanctum, ſed Spiritum veritatis eum vocavit, ut oſtendat quod erit fide dignus. Dicit autem quod *a Patre procedit*, quia omnia certiſſime novit, quemadmodum ipſe ait de ſeipſo ſupra VIII. *Quoniam novi unde venio, & que vado*. DIDYMUS (ut ſupra.) Sed cum poſſet dicere, A Deo, ſive Omnipotente, nihil horum tetigit; ſed ait, *A Patre*, non quod Pater a Deo omnipotente ſit alius; ſed ſecundum proprietatem Patris intellectum parientis, egredi ab eo dicitur Spiritus veritatis. Mittente autem Filio Spiritum veritatis, ſimul mittit & Pater, cum eadem voluntate Patris & Filii, Spiritus veniat. THEOPHYLACTUS. Et alias quidem Patrem dicit mittere Spiritum; nunc autem cum ſe miſſurum dixit, æquipollentiam denotat. Ne autem cenſeretur reniti contra Patrem, velut ab alia poteſtate tranſmittens Spiritum, addidit, *A Patre*, quaſi acceptante Patre, & pariter deſtinante. Cum autem audis quod procedit, ne intelligas proceſſum miſſionem eſſe illatam extrinſecus, qua mittuntur adminiſtratorii ſpiritus; (1) ſed quoddam differens, & exceptæ actionis proprium proceſſum appellat uni principali Spiritui attributum: originalis enim conſiſtentia Spiritus eſt proceſſus. Non ergo procedere pro mittere ſumendum eſt, ſed ex Patre naturalem eſſentiam obtinere. AUGUSTINUS (tract. XCIII.) Hic aliquis forſitan quærit utrum & a Filio procedat Spiritus ſanctus: Filius enim ſolius Patris eſt Filius, & Pater ſolius Filii eſt Pater: Spiritus autem ſanctus non eſt unius eorum Spiritus, ſed amborum, quandoquidem dicit ipſe Chriſtus Matth. x. „Spiritus Patris veſtri qui loquitur „in vobis:“ & dicit Apoſtolus Galat. IV. „Miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda „veſtra.“ Nec ob aliud æſtimo ipſum proprie vocari Spiritum, cum etiam ſi de ſingulis interrogemur, non poſſimus niſi & Patrem, & Filium ſpiritum dicere. Quod ergo communiter vocantur & ſinguli, hoc proprie vocari oportuit eum qui non eſt unus eorum, ſed in quo communitas apparet eorum amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus ſanctus, cum Filii quoque ipſe ſit Spiritus? Si enim ab eo non procederet, non poſt reſurrectionem diſcipulis ſuis inſufflaſſet, dicens infra XX. *Accipite Spiritum ſanctum*. De hac quoque virtute credendus eſt dicere Evangeliſta (Luc. VI.) „Virtus de illo exibat, „& ſanabat omnes.“ Si ergo & de Patre, & de Filio procedat Spiritus ſanctus, cur Filius dixit, *De Patre procedit*, niſi quemadmodum ſolet ad eum referre & quod ipſius eſt de quo ipſe eſt? unde illud eſt quod ait ſupra VII. *Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit*. Si igitur hæc intelligatur eius doctrina, quam tamen dixit non ſuam, ſed Patris; quanto magis intelligendus eſt & de ipſo procedere Spiritus ſanctus, ubi ſic ait, *De Patre procedit*, ut non diceret, De me non procedit. A quo autem habet Filius ut ſit Deus, ab illo habet utique ut procedat ab eo Spiritus ſanctus. Hinc utcumque & illud intelligitur, cur non dicatur natus eſſe, ſed potius procedere Spiritus ſanctus: quoniam ſi & ipſe Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod abſurdiſſimum eſt: filius quippe nullus eſt duorum, niſi patris, & matris. Abſit autem ut inter Deum Patrem & Deum Filium tale aliquid ſuſpicemur: quia nec filius hominum ſimul ex patre, & ex matre procedit; ſed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre. Spiritus autem ſanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit ad ſanctificandam creaturam; ſed ſimul de utroque procedit. Neque enim poſſumus dicere, quod non ſit vita Spiritus ſanctus, cum vita Pater, vita ſit Filius; ac per hoc ſicut Pater, cum habeat vitam in ſemetipſo, dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo; ſic ei dedit vitam procedere de illo, ſicut procedit & de ſeipſo.

(1) *Legit Nicolai*: ſed quamdam differentem, & excellentem, ac ſeparatam proprietatem proceſſum appellat &c.

CAPUT XVI.

(a) HAEc locutus ſum vobis, ut non ſcandalizemini. Abſque ſynagogis facient vos. Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus ſum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiſcamini quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiſcum eram.

(b) Et nunc vado ad eum qui miſit me; & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia implevit cor veſtrum. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: ſi enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos; ſi autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in me; de iuſtitia vero, quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me; de iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus eſt.

(c) Adhuc multa habeo vobis dicere; ſed non poteſtis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a ſemetipſo; ſed quæcumque audiet loquetur, & quæ futura ſunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

(d) Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex diſcipulis eius ad invicem: Quid eſt hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me?, & iterum modicum & videbitis me; & quia vado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid eſt hoc quod dicit nobis, Modicum? Neſcimus quid loquitur. Cognovit autem Ieſus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi; Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contriſtabimini; ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, triſtitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet a vobis.

(e) Et in illo die me non interrogabitis quidquam. Amen amen dico vobis: ſi quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Uſque modo non petiſtis quidquam in nomine meo: petite, & accipietis, ut gaudium veſtrum ſit plenum. Hæc in proverbiis locutus ſum vobis. Venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis; ſed palam de Patre meo annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis: ipſe enim Pater amat vos, quia vos me amaſtis, & crediditis quia a Deo exivi. Exivi a Patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

(f) Dicunt ei diſcipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis. Nunc ſcimus quia ſcis omnia, & non opus eſt tibi ut quis te interroget. In hoc credimus quia a Deo exiſti. Reſpondit eis Ieſus: Modo creditis? Ecce venit hora, & iam venit, ut diſpergamini unuſquiſque in propria, & me ſolum relinquatis; & non ſum ſolus, quia Pater mecum eſt. Hæc locutus ſum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo preſſuram habebitis; ſed confidite: ego vici mundum.

(a) Au-

(a) AUGUSTINUS (tract. xciii.) Merito promiſſo Spiritu ſancto, quo in eis operante fierent teſtes eius, ſubinnxit: *Hac locutus ſum vobis, ut non ſcandalizemini*. Cum enim „ caritas Dei, diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis, " Rom. v. „ ſit pax multa diligentibus legem Dei ut „ non ſit illis ſcandalum : " Pſal. cxviii. Deinde quæ paſſuri eſſent exprimens ait: *Abſque ſynagogis facient vos*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Iam enim compoſuerant, ut ſi quis confeſſus fuerit Chriſtum, extra ſynagogam fieret. AUGUSTINUS (tract. xciii.) Quid autem mali erat Apoſtolis expelli de Iudaicis ſynagogis, quaſi non fuerint inde exituri, etiam ſi eos nullus expelleret? (1) Sed voluit denuntiare, quia Iudæi Chriſtum non fuerant recepturi, a quo iſti non fuerant receſſuri. Nam quia non erat ullus alius (2) populus Dei quam illud ſemen Abrahæ; ſi cognoſcerent Chriſtum, non aliæ fierent Eccleſiæ Chriſti, aliæ ſynagogæ Iudæorum. Quod quia noluerunt, quid reſtabat niſi ut remanentes extra Chriſtum, extra ſynagogam facerent eos qui non reliquerunt Chriſtum? Deinde cum hoc eis dixiſſet, adiecit: *Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo*. Quæ verba ita ſubiecit tamquam ex hoc conſolaretur eos qui de ſynagogis Iudaicis pellerentur. An ſorte de ſynagogis illa ſeparatio ſic eos fuerat turbatura ut mori vellent potius (3) quam in hac vita ſine Iudæorum congregationibus morari? Abſit ut ſic tnrbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Iſte itaque ſenſus eſt in his verbis. Extra ſynagogam facient vos; ſed nolite ſolitudinem formidare. (4) Separati quippe a congregationibus eorum, tam multos in nomine meo congregabitis ut illi metuentes ne templum quod erat apud eos, & omnia legis veteris ſacramenta (5) deſerantur, ſic interficient vos ut Deo arbitrentur ſe præſtare obſequium, zelum Dei habentes, ſed non ſecundum ſcientiam. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere, de quibus dixerat: *Extra ſynagogam facient vos*. Nam teſtes, ideſt martyres Chriſti, etiam ſi occiſi ſunt a Gentilibus, non tamen illi arbitrati ſunt Deo, ſed diis ſuis falſis obſequium ſe præſtare; Iudæorum autem omnis qui occidit prædicatores Chriſti, Deo ſe putavit præſtare obſequium, credens quod deſererent Deum Iſrael quicumque converterentur ad Chriſtum. Hinc ergo accenſi, & zelum Dei habentes, ſed non ſecundum ſcientiam, obſequium ſe Deo præſtare credentes occidebant eos. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Deinde conſolationem inducit dicens: *Et hæc omnia facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me*; quaſi dicat: Sufficit vobis in conſolationem, propter me, & Patrem hæc pati. AUGUSTINUS (tract. xciii.) Ne autem ignaros atque (6) imparatos animos mala improviſa, quamvis cito tranſitura, turbarent; hanc fuiſſe cauſam ut hæc eis prænuntiaret, oſtendit ſubdens: *Hæc locutus ſum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiſcamini quia dixi vobis*. *Hora eorum*, hora tenebroſa, hora nocturna; ſed nox Iudæorum ſeparatum a ſe diem Chriſtianorum nulla confuſione (7) fuſcavit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Sed & propter aliam cauſam hoc prædixit, ut non dicerent, quoniam non prævidit futura; & hoc ſignificat cum dicit: *Reminiſcamini quia ego dixi vobis*. Et ut non poſſent dicere, quoniam blandiens nobis, ea quæ ad gratiam (8) dicebat ſolum. Cuius autem gratia hoc a principio non dixit, oſtendit dicens: *Hæc autem ab initio vobis non dixi, quia vobiſcum eram*: quia ſcilicet in cuſtodia mea eratis, & licitum erat interrogare, quando volebatis, & ſuper me totum prælium vertebatur: unde ſuperflnum erat hoc a principio vobis dicere; non quia hæc tunc non noveram, propterea non dixi. AUGUSTINUS (tract. xciv.) Sed alii tres Evangeliſtæ eum prædixiſſe iſta demonſtrant, antequam ventum eſſet ad cœnam, qua peracta, ſecundum Ioannem, iſta locutus eſt. An forte hinc iſta ſolvitur quæſtio, qnia & illi eum narrant proximum fuiſſe paſſioni cum hoc diceret? Non ergo ab initio quando cum illis erat. Sed Matthæus non ſolnm imminente paſſione, verum etiam ab initio hæc denuntiata eſſe commemorat. Quid ſibi ergo vult quod (9) hic dicit, *Hæc autem ab initio non dixi*, niſi quia ea quæ hic dicit de Spiritu ſancto, quod ſit venturns ad eos, & teſtimonium perhibiturus quando mala paſſuri ſunt, hæc eis ab initio non dixit, quoniam cum ipſis erat, (10) & eius præ-

(1) *Al.* Sed hoc. (2) *Al.* Apoſtolus. (3) *Al.* quam in hac vita ſine Iudæorum congregationibus morari: ut ſic turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant? (4) *Al.* Separatim. (5) *Al.* deſerant. (6) *Al.* imperitos. (7) *Al.* ſuſcitavit. (8) *Nicolai addit* ſunt. (9) *Al. omittitur* hic. (10) *Videlicet* & eius præſentia illos conſolabatur, *ut notat idem Nicolai*.

Digitized by Google

ſentia conſolabantur ? Abſceſſurus autem, oportebat ut diceret illum eſſe venturum per quem caritate diffuſa in cordibus ſuis verbum Dei cum fiducia prædicarent. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Vel prædixit quidem, quoniam flagella patientur; non autem quod mors eorum reputaretur ut Dei cultura: quod maxime poterat eos attonitos facere. Vel quia illic ea quæ a Gentibus debebant pati dixit; hic autem (1) & quæ a Iudæis dicit.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quia diſcipulos nondum perfectos triſtitia impugnabat, eos Dominus increpando dirigit, dicens: *Et nunc vado ad eum qui me miſit, & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?* Audientes enim, quoniam (2) qui interficiet vos, opinabitur ſe obſequium præſtare Deo, ita ceciderunt ut nihil ei loquerentur: & ideo ſubditur: *Sed quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia implevit cor veſtrum.* Non parva autem (3) eſt hæc mitigatio, ſcire eos quoniam ſciverat Dominus triſtitiæ eorum ſuperabundantiam & propter deſertionem eius, & propter mala quæ didicerant ſe paſſuros, & neſciebant ſi poſſent viriliter ferre. AUGUSTINUS (tract. xciv.) Vel quia ſuperius interrogaverant cum quo eſſet iturus; & reſponderat ſe iturum quo ipſi tunc venire non poſſent: nunc ita ſe promittit iturum ut nullus eorum quo vadat interroget: & hoc eſt quod dicit: *Et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?* Euntem enim in cælum non verbis quæſierunt, ſed oculis deduxerunt. Videbat autem Dominus quid ſua verba in eorum cordibus agerent: ſpiritualem quippe nondum interius habentes conſolationem, quam per Spiritum ſanctum fuerant habituri, id quod exterius in Chriſto videbant, amittere metuebant; & quia ſe amiſſuros eſſe, illo vera denuntiante, dubitare non poterant, contriſtabatur (4) humanus affectus, quia carnalis deſolabatur aſpectus: unde ſequitur: *Sed quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia implevit cor veſtrum.* Noverat autem ille quid eis potius expediret: quia viſus interior ipſe eſt melior, quo eos conſolaturus erat Spiritus ſanctus: unde ſubdit: *Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Quaſi dicat: Et ſi millies contriſtemini, oportet vos audire, quia me recedere vobis confert. Quid autem conferat oſtendit ſubdens: *Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. ix.) Hæc autem dixit non propter inæqualitatem Verbi Dei & Spiritus ſancti; ſed tamquam impedimento eſſet præſentia Filii hominis apud eos quo minus veniret ille qui minor non eſſet: quia non ſemetipſum exinanivit ſicut Filius formam ſervi accipiens. Oportebat ergo ut auferretur ab eorum oculis forma ſervi, quam intuentes, hoc ſolum Chriſtum eſſe putabant quod videbant: unde ſequitur: *Si autem abiero, mittam eum ad vos.* AUGUSTINUS (tract. xciv.) Numquid autem hic poſitus, eum non poterat mittere quem ſcimus ſuper eum baptizatum veniſſe, atque manſiſſe; immo vero a quo ſcimus eum numquam ſeparabilem fuiſſe? Quid eſt ergo, *Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos*, niſi non poteſtis capere ſpiritum quamdiu ſecundum carnem noſſe perſiſtitis Chriſtum? Chriſto autem diſcedente corporaliter, non ſolum Spiritus ſanctus, ſed & Pater, & Filius illis affuit ſpiritualiter. GREGORIUS VIII. Moral. (cap. xvii. in nov. codd. cap. xiii.) Ac ſi aperte diceret: Si ab intentionis veſtræ oculis corpus non ſubtraho, ad intellectum vos inviſibilem per conſolatorium Spiritum non perduco. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. lx.) Hanc autem habitudinem Spiritus ſanctus paraclitus attulit, ut, ab oculis carnis forma ſervi remota, quam de Virginis utero accepit, in ipſa Dei forma, in qua Patri æqualis, etiam cum in carne dignatus eſt apparere, permanſit, purgata mentis acie oſtenderetur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Quid autem hic dicunt qui non convenientem de Spiritu ſancto habent opinionem? Numquid expedit dominatorem abire, & ſervum accedere? Quæ autem ſit utilitas advenientis Spiritus, oſtendit cum ſubditur: *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio.* AUGUSTINUS (tract. xcv.) Numquid autem Chriſtus non arguit mundum? An forte quia Chriſtus in Iudæorum tantum gente locutus eſt, mundum non videtur arguiſſe? Spiritus autem ſanctus in diſcipulis eius toto orbe diffuſis, non unam gentem intelligitur arguiſſe, ſed mundum. Sed quis audeat dicere quod per diſcipulos Chriſti arguat mundum Spiritus ſanctus, & non arguat Chriſtus, cum clamet Apoſtolus II. Corinth. xiii. „ An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? "

Quos

(1) *Al.* & Iudaica adiecit. (2) *Al. deeſt* qui. (3) *Al.* & hæc mitigatio. (4) *Al. deeſt* humanus.

Digitized by Google

Quos itaque arguit Spiritus ſanctus, utique & Chriſtus. *Sed dixit*, *Ille arguet mundum*, quaſi dicat: Ille diffundet in cordibus veſtris caritatem: ſic enim timore depulſo, arguendi habebitis libertatem. Exponit deinde quid dixerit, dicens: *De peccato quidem*, *quia non crediderunt in me*: hoc enim peccatum (1) ſolum præ ceteris poſuit, quia hoc manente, cetera detinentur, & hoc diſcedente, cetera dimittuntur. AUGUSTINUS de Verbis Dom. (ſer. lxi.) Sed multum intereſt utrum quiſque credat ipſum eſſe Chriſtum, & utrum credat in Chriſtum: nam ipſum eſſe Chriſtum & dæmones crediderunt: ille vero credit in Chriſtum qui & ſperat in Chriſtum, & diligit Chriſtum. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. xcv.) Arguitur ergo mundus de peccato, quia in Chriſtum non credit, & arguitur de iuſtitia eorum qui credunt. Ipſa quippe fidelium comparatio, infidelium eſt vituperatio. *De iuſtitia vero, quia ad Patrem vado*. Et quoniam iſta vox infidelium eſſe conſuevit, Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium iuſtitiam ſic oportuit diffiniri: *Quia ad Patrem vado*, *&* *iam non videbitis me*. Beati enim qui non vident, & credunt. Nam & qui viderunt Chriſtum, non in eo laudata eſt fides eorum, quia credebant quod videbant, ideſt Filium hominis, ſed quia credebant quod non videbant, ideſt Filium Dei. Cum vero & ipſa forma ſervi ſubtracta eorum eſſet aſpectibus, tunc ex omni parte impletum eſt, „ Iuſtus ex fide vivit: " Rom. iv. Erit itaque (2) veſtra iuſtitia, de qua mundus (3) arguetur, quoniam in me, quem non videbitis, credetis; (4) & quandoque me videbitis: quoniam tunc ſicut ero videbitis me, non quod ſum vobiſcum modo; ideſt, non videbitis mortalem, ſed ſempiternum: dicendo enim, *Iam non videbitis me*, velut numquam eos de cetero viſuros Chriſtum prænuntiavit. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. lxi.) Vel aliter. Illi non crediderunt: ipſe ad Patrem vadit. Illorum ergo peccatum, ipſius autem iuſtitia. Quod enim (5) a Patre ad nos venit, miſericordia eſt; iuſtitia vero quod ad Patrem vadit, ſecundum illud Apoſtoli Philip. ii. „ Propter quod & Deus exaltavit illum. " Sed ſi ſolus vadit ad Patrem, quid nobis prodeſt? An ideo ſolus, quia Chriſtus unus eſt cum omnibus membris ſuis, tamquam caput cum corpore ſuo? Arguitur ergo mundus de peccato in eis qui non credunt in Chriſtum, & de iuſtitia in eis (6) qui reſurgunt in membris Chriſti. Sequitur: *De iudicio autem*, *quia princeps mundi huius iam iudicatus eſt*, ideſt diabolus princeps iniquorum, qui corde non habitant niſi in hoc mundo, quem diligunt. (Serm. lx.) Hoc autem ipſo quo foris miſſus eſt, iudicatus eſt; & de hoc iudicio mundus arguitur: quia fruſtra de diabolo queritur qui non vult credere in Chriſtum, quem iudicatum, ideſt foras miſſum, & propter noſtram exercitationem forinſecus expugnare permiſſum, non ſolum viri, ſed etiam mulieres, & pueri, & puellæ martyres vicerunt. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. xcv.) Vel *iudicatus eſt*, quoniam iudicio ignis æterni irrevocabiliter deſtinatus eſt: & de hoc iudicio mundus arguitur, quoniam cum ſuo principe iudicatur, quem ſuperbum, atque impium imitatur. Credant itaque homines in Chriſtum, ne arguantur de peccato infidelitatis ſuæ, quo peccata omnia detinentur; tranſeant in numerum fidelium, ne arguantur de iuſtitia eorum quos iuſtificatos non imitantur; caveant futurum iudicium, ne cum mundi principe iudicentur, quem iudicatum imitantur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Vel aliter. *Arguet mundum de peccato*; ideſt, omnem eorum excuſationem abſcindet, & oſtendet eos (7) ſine venia peccaſſe, non credentes in me, dum videbunt Spiritus ſancti donationem ineffabilem invocato me fieri. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſtam. (quæſt. lxxxix.) Hoc etiam modo Spiritus ſanctus de peccato arguit mundum, quia in nomine Salvatoris, qui reprobatus eſt a mundo, virtutes operatus eſt. Salvator autem, (8) ſervata iuſtitia, non trepidavit reverti ad eum qui ſe miſerat, & per id quod regreſſus eſt probavit ſe inde veniſſe: unde ſequitur: *Et de iuſtitia*, *quia ad Patrem vado*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Ideſt, ire ad Patrem erit argumentum quod irreprehenſibilem agebam vitam, ut non poſſint adhuc dicere, quoniam *hic homo peccator eſt*, *&* *non eſt ex Deo*: ſupra ix. Rurſus quoniam expugnavi adverſarium (nequaquam autem peccator exiſtens expugnaſſet) non poſſunt dicere quod dæmonium ha-

(1) *Al.* quaſi ſolum. (2) *Al.* noſtra. (3) *Al.* arguitur. (4) *Legit Nicolai:* & quando me videbitis quod nunc (*tunc*) ero, non videbitis me quod ſum vobiſcum modo &c. (5) *Al. emittitur* a Patre. (6) *Al.* non reſurgunt. (7) *Quatuor iam ſupra citata exempla omittunt illa verba* ſine venia.
(8) *Al.* reſervata.

Digitized by Google

habeo, & quod ſeductor ſum. Quoniam autem condemnatus eſt propter me, ſcient quod conculcabunt eum poſtea; & reſurrectionem meam manifeſte ſcient: non enim me valuit detinere. AUGUSTINUS de Quæſt. vet. & nov. teſtam. (quæſt. lxxxix.) Videntes (1) dæmones animas de inferis ire ad cælos, cognoverunt (2) iudicatum eſſe principem huius mundi, ut reus factus in cauſa Salvatoris, (3) quæ tenebat, iure amitteret. Hæc quidem aſcendente Salvatore viſa ſunt; ſed ſuperveniente in diſcipulis Spiritu ſancto, palam aperteque manifeſtata ſunt.

(c) THEOPHYLACTUS. Quia ſupra dixerat Dominus, *Expedit vobis ut ego vadam*, iam hoc amplificat dicens: *Adhuc multa habeo vobis dicere; ſed non poteſtis portare modo*. AUGUSTINUS (tract. xcvii.) Omnes hæretici audacias figmentorum ſuorum, quas maxime exhorret ſenſus humanus, hac occaſione evangelicæ ſententiæ colorare conantur; quaſi hæc ipſa ſint quæ tunc diſcipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus ſanctus, quæ palam docere, atque prædicare ſpiritus erubeſcit immundus. *a* Sed alia ſunt mala quæ portare non poteſt qualiſcumque pudor humanus, & alia ſunt bona quæ portare non poteſt parvus ſenſus humanus. Iſta ſunt in corporibus impudicis, illa remota ſunt a corporibus univerſis. *b* (Tract. xcv.) Quis autem noſtrum audeat eorum ſe dicere iam capacem quæ illi capere non valebant? Ac per hoc nec a me expetenda ſunt ut dicantur. Sed dicet aliquis: Sic multi poſſunt quod tunc non poterat Petrus; ſicut multi poſſunt martyrio coronari, quod tunc non poterat Petrus, præſertim iam miſſo Spiritu ſancto, qui tunc nondum erat miſſus. *c* Sed numquid ideo ſcimus quæ ſunt quæ dicere voluit? Abſurdiſſime enim mihi videtur dici, tunc non potuiſſe portare diſcipulos quæ de altiſſimis rebus invenimus in apoſtolicis litteris, quæ poſtmodum ſcriptæ ſunt, nec ea Dominum dixiſſe narratur. Perverſarum quidem ſectarum homines ferre non poſſunt quod in Scripturis ſanctis de fide catholica reperitur, ſicut nos ferre non poſſumus ſacrilegas eorum vanitates: quid enim eſt ferre non poſſe, niſi æquo animo non habere? Quis autem fidelis, vel etiam catechumenus, antequam Spiritum ſanctum baptizatus accipiat, non æquo animo legit, atque audit, etiam ſi non intelligit ea quæ poſt aſcenſionem Domini ſcripta ſunt? *d* (Tract. xcviii.) Dicet autem aliquis: Nihil ne ſpirituales viri habent in doctrina quod carnalibus taceant, & ſpiritualibus eloquantur? Nulla quidem neceſſitas eſt ut aliqua ſecreta doctrinæ taceantur fidelibus parvulis, ſeorſum dicenda maioribus; ſed ſpirituales ſpiritualia carnalibus non omnino taceant propter catholicam fidem, quæ omnibus prædicanda eſt; nec tamen ſic ediſſerant ut volentes ea (4) perducere ad intelligentiam non capacium, facilius faſtidire faciant in veritate ſermonem, quam in ſermone percipi veritatem. *e* Non ergo in his Domini verbis neſcio quæ ſecreta (5) ſuſcipimus quæ cum dici a docente poſſint, portari a diſcente non poſſint. Sed ea ipſa quæ in doctrina religionis in quorumlibet hominum notitia dicimus, ſi vellet nobis Chriſtus dicere, ſicut ea dicit Angelis ſuis, quinam homines portare poſſent, etiam ſi eſſent ſpiritales, quales adhuc Apoſtoli non erant? Nam utique quidquid de creatura ſciri poteſt, minus eſt ipſo creatore: & quis eum tacet? (6) *f* Quis autem vivens in hoc corpore poſſet omnem cognoſcere veritatem, cum dicat Apoſtolus I. Corinth. xiii. „ Ex parte ſcimus? " Sed quia per Spiritum ſanctum fit ut ad ipſam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apoſtolus ibid. „ Tunc autem facie „ ad faciem; " (7) non quod eſt in hac tantum vita Dominus nobis promiſit dicens: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*; vel *deducet vos in omnem veritatem*: quo verbo intelligimus eius nobis plenitudinem in vita alia reſervari. Ipſe autem Spiritus ſanctus & nunc docet fideles, quanta quiſque poteſt capere ſpiritalia, & in eorum cordibus deſiderium maius accendit. DIDYMUS de Spiritu ſancto

(1) *Al.* Videntes etiam dæmones. (2) *Al.* adiudicatum. (3) *Al.* quæ tenebat amitteret. (4) *Al.* percipere ad intelligentiam non capacibus. (5) *Al.* Suſcepimus. *Nicolai* ſuſpicemur. (6) *Addit Nicolai quæ ſequuntur*. Ubi non ab omnibus nominatur? Et cum eum nemo taceat, quis eſt qui eum ſicut intelligendus eſt capiat? (7) *Idem ſic legit*: non &c. quod eſt in hac vita tantum, ſed quod uſque ad illam perfectionem futurum eſt, Dominus &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Tract. xcvi. verſus finem. *b* Et eodem tract. paulo poſt initium. *c* Et inferius. *d* Tract. xcvii verſus finem. *e* Eodem tract. paulo poſt princip. *f* Tract. xcvi. verſus finem.

ſto(Lib. II. ult. med. inter opera Hieron.) Vel hoc dicit, quod auditores verborum eius nondum fuerant omnia conſecuti quæ poſtea pro nomine eius ſufferre poterant; ſed aliqua tradens eis, illa quæ maiora erant, in poſterum diſtulit; quæ tunc non poterant, niſi primitus in capite noſtro magiſterium, & forma crucis præiret. Adhuc etiam typo legis, & umbræ, & imaginibus ſervientes non poterant veritatem, cuius umbram lex portabat, inſpicere. Cum autem venerit Spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem ſua doctrina, & inſtitutione, vos transferens a morte litteræ ad ſpiritum vivificantem, in quo ſolo omnis Scripturæ veritas poſita eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Quia ergo dixerat, *Nunc non poteſtis portare*, tunc autem poteritis; & quoniam *Spiritus ſanctus ducet vos in omnem veritatem*: ne hoc audientes, maiorem Spiritum ſanctum exiſtiment, ſubiungit: *Non enim loquetur a ſemetipſo, ſed quæcumque audiet loquetur*. AUGUSTINUS (tract. xcix.) Simile eſt hoc ei quod (1) de ſeipſo dixit ſupra v. *Non poſſum a me ipſo facere quidquam, ſed ſicut audio iudico*; ſed illud ſecundum hominem poſſe accipi dicimus. Cum igitur Spiritus ſanctus nulla ſuſceptione cuiuſquam creaturæ creatura ſit factus, quomodo de illo hoc intelligendum eſt? Sic itaque debemus accipere, ut intelligamus non eum (2) eſſe a ſe ipſo; nam Filius de Patre natus eſt, & Spiritus ſanctus de Patre procedit. Quid autem illic interſit inter procedere & naſci, & longum eſt differere, & temerarium diffinire. Audire autem illi ſcire eſt, ſcire vero eſſe. Quia ergo non eſt a ſemetipſo, ſed ab illo a quo procedit; a quo illi eſt eſſentia, ab illo ſcientia: ab illo igitur audientia. Semper itaque audit Spiritus ſanctus, quia ſemper ſcit: ab illo ergo audivit, audit, & audiet a quo eſt. DIDYMUS (ut ſupra.) Ait ergo: *Non loquetur a ſemetipſo*; hoc eſt, non ſine me, & ſine meo, & Patris arbitrio: quia non ex ſe eſt, ſed ex Patre, & me eſt. Hoc enim ipſum quod ſubſiſtit, & loquitur, a Patre, & a me illi eſt. Ego veritatem loquor; ideſt, inſpiro quæ loquor, ſiquidem ſpiritus veritatis eſt. Dicere autem, & loqui in Trinitate, non ſecundum conſuetudinem noſtram accipiendum eſt, ſed iuxta formam incorporalium naturarum, & maxime Trinitatis, quæ voluntatem ſuam inſerit cordibus credentium, & eorum qui audire eum ſunt digni. Loqui ergo Patrem, & audire Filium, eiuſdem naturæ in Patre, & Filio, conſenſuſque ſignificatio eſt. Spiritus vero ſanctus, qui eſt ſpiritus veritatis, ſpirituſque ſapientiæ, non poteſt Filio loquente audire quæ neſcit, cum hoc ipſum ſit quod profertur a Filio, ideſt procedens veritas a veritate, conſolator manans a conſolatore, Deus de Deo Spiritus veritatis procedens. Denique ne quis illum a Patris, & Filii voluntate, & ſocietate diſcerneret, ſcriptum eſt: *Sed quæ audiet loquetur*. AUGUSTINUS II. de Trinit. (cap. xiii.) Non autem hinc efficitur ut minor ſit Spiritus ſanctus: ſecundum hoc enim dictum eſt quod de Patre procedit. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xcix.) Nec moveat quod verbum futuri temporis poſitum eſt: illa quippe audientia ſempiterna eſt, quia eſt ſempiterna ſcientia. In eo autem quod ſempiternum eſt, ſine initio, & ſine fine, cuiuslibet temporis verbum ponatur: quamvis enim natura illa immutabilis non recipiat fuit, & erit, ſed tantum eſt; non tamen mendaciter dicimus, Fuit, & eſt, & erit: fuit, quia numquam defuit; erit, quia numquam deerit; eſt, quia ſemper eſt. DIDYMUS (ubi ſupra.) Per Spiritum etiam veritatis futurorum ſanctis viris ſcientia certa conceditur: unde & Prophetæ hoc eodem repleti Spiritu prænuntiabant, & quaſi præſentia intuebantur quæ erant deinceps ſecutura: unde ſequitur: *Et quæ ventura ſunt annuntiabit vobis*. BEDA. Conſtat quia multi Spiritus ſancti gratia repleti, quæ ventura erant agnoverunt. Sed (3) quia multi variis coruſcant virtutibus, nec tamen quæ ventura ſunt agnoſcunt, poteſt hic ſermo ſic accipi. *Quæ ventura ſunt, vobis annuntiabit*; ideſt, gaudia vobis cæleſtis patriæ ad memoriam reducet. Ventura vero Apoſtolis nuntiavit, mala ſcilicet quæ pro confeſſione Chriſti erant paſſuri, & bona quæ pro eiſdem malis erant percepturi. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxvii.) Elevavit igitur per hoc eorum mentem, cum ad nihil ita avidum ſit humanum genus ut ad ſciendum futura. Ab hac igitur eos eruit ſolicitudine, oſtendens, quoniam futura eis pericula prædicat, ut non incidant non obſervantes. Deinde oſtendens quoniam dixerit omnem veritatem, in quam Spiritus ſanctus adducet, ſubiungit: *Ille me clarificabit*. AUGUSTINUS (tract. c.) Quia ſcilicet diffundendo in credentium cordibus caritatem, ſpiritualeſ-

(1) *Al.* de ipſo. (2) *Al.* omittitur eſſe. (3) *Al.* Sed quidem.

leſque faciendo, declaravit eis qualiter Patri Filius eſſet æqualis, quem ſecundum carnem prius tantummodo noverant, & hominem ſicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipſam (1) caritatem fiducia repleti, & timore depulſo, annuntiaverunt hominibus Chriſtum; ac ſic fama eius diffuſa eſt toto orbe terrarum. Quod enim facturi erant in Spiritu ſancto, hoc eumdem Spiritum dixit eſſe facturum. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Et quia Dominus dixerat Matth. XXIII. „ Magiſter veſter unus eſt Chriſtus; “ ut & Spiritus ſanctus ſuſcipiatur ab eis, ſubiunxit: *Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. DIDYMUS (de Spiritu ſancto, ut ſupra.) Accipere hic ut divinæ naturæ conveniat, intelligendum eſt: quomodo enim Filius dans non privatur his quæ tribuit, neque cum damno ſuo impartitur aliis; ſic & Spiritus ſanctus non accipit quod ante non habuit: ſi enim prius quod non habebat accepit, tranſlato in alium munere vacuus largitor effectus eſt. Sic igitur Spiritum ſanctum a Filio accipere id quod ſuæ naturæ fuerat, cognoſcendum eſt; & non aliam dantem, & accipientem, ſed unam ſignificare ſubſtantiam. Siquidem & Filius eadem a Patre ſuſcipere dicitur in quibus ipſe ſubſiſtit: neque enim quid aliud eſt Filius, exceptis his quæ ei dantur a Patre, neque alia eſt Spiritus ſancti ſubſtantia præter id quod datur a Filio. AUGUSTINUS (tr. eodem.) Non autem propterea, ſicut quidam hæretici putaverunt, minor eſt Filio Spiritus ſanctus, quia Filius accipiat a Patre, Spiritus ſanctus a Filio, quaſi quibuſdam gradibus naturam. Unde ipſe quæſtionem ſolvens, cur hoc dixerit explanat dicens: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. DIDYMUS (ut ſupra.) Quaſi dicat: Licet a Patre procedat Spiritus veritatis, tamen quia omnia quæ habet Pater, mea ſunt, & ipſe Patris Spiritus meus eſt, & de meo accipiet. Cave autem ne cum iſta dicuntur, putes rem eſſe aliquam, & poſſeſſionem quæ a Patre habeatur, ac a Filio; verum quæ habet Pater iuxta ſubſtantiam, ideſt æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & Filius. Procul hinc abſint Dialecticorum tendiculæ: dicunt enim: Ergo & Pater eſt Filius. Si autem dixiſſet, Omnia quæcumque habet Deus, mea ſunt, haberet occaſionem (2) impietas conſurgendi; cum vero dixerit, *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*, Patris nomine ſe Filium declaravit, paternitatem qui Filius erat non uſurpavit; quamvis & ipſe per adoptionis gratiam multorum ſanctorum ſit pater. HILARIUS VIII. de Trin. (ante med.) Non ergo in incerto Dominus reliquit, utrum ex Patre an ex Filio Spiritus paraclitus eſſe putetur: a Filio enim accepit quod ab illo mittitur, & a Patre procedit. Et interrogo utrum idipſum ſit a Filio accipere quod a Patre procedere. Certe idipſum atque unum eſſe exiſtimabitur a Filio accipere quod ſi acciperet a Patre: cum enim ait, omnia quæcumque habet Pater, ſua eſſe, & idcirco dixiſſe, de ſuo accipiendum eſſe, docet etiam a Patre accipienda, a ſe tamen accipi, quia omnia quæ Patris ſunt, ſua ſunt. Non habet hæc unitas diverſitatem, nec differt a quo acceptum ſit, quod datum a Patre, datum referatur a Filio.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVIII.) Poſtquam Dominus diſcipulos (3) relevavit per ea quæ de Spiritu ſancto promiſit, rurſus eorum oppreſſit ſenſum, dicens: *Modicum & iam non videbitis me*. Hoc autem facit, ut aſſueſaciat eos per triſtium auditionem, bene ferre ſuam ſeparationem: eam enim quæ dolet animam, & a triſtitia multa detinetur, nihil ita conſuevit quietare, ut (4) quæ triſtitiam pariunt verba revoluta continue. BEDA a. Dicit enim: *Modicum & iam non videbitis me*: quia tentus eſt nocte illa a Iudæis, & in mane crucifixus, & veſpere ſepultus ab humanis eſt ſecluſus obtutibus. CHRYSOSTOMUS (homil. eadem.) Si vero quis diligenter ſcrutabitur, hoc conſolationis eſt dicere, *Quoniam ad Patrem vado*: hoc enim eſt oſtendere quod non perierit, ſed mors eius tranſlatio ſit: & aliam conſolationem eis impoſuit cum adiecit: *Et iterum modicum & videbitis me*: oſtendens quoniam & redibit, & in pauco erit & ſeparatio, & continua quæ cum eis coexiſtentia. AUGUSTINUS tract.

(1) *Al.* claritatem. (2) *Al.* impietatis conſurgendi: *legit Nicolai* confingendi. (3) *Al.* revelavit. (4) *Al.* deeſt quæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. 1. dominicæ ſecundæ poſt octavam paſchæ.

Digitized by Google

(tract. ci.) Hæc autem verba Domini obſcura erant diſcipulis, antequam id quod dicit eſſet impletum: unde ſequitur: *Dixerunt ergo ex diſcipulis eius ad invicem: Quid eſt hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad* Patrem? CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Hoc autem non intelligebant, aut propter triſtitiam, quæ amovebat a mente eorum ea quæ dicebantur, aut propter immanifeſtationem eorum quæ dicebantur: idcirco videbatur eis duo contraria ponere, non exiſtentia contraria. Si enim videbimus te, aiunt, quomodo vadis? Si vero vadis, qualiter te videbimus? Propterea dicunt: *Quid eſt hoc quod dicit nobis, Modicum? Neſcimus quid loquitur*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Nam in præcedentibus, quia non dixerat, *Modicum*, ſed dixerat, *Ad Patrem vade*, aperte illis viſus eſt loqui. Nunc ergo quod illis tunc obſcurum fuit, & mox manifeſtatum eſt, iam nobis utique manifeſtum eſt. Poſt paululum enim paſſus eſt, & non viderunt eum, rurſus poſt paululum reſurrexit, & viderunt eum. Dicit autem: *Et iam non videbitis me*: quia ſcilicet mortalem Chriſtum ulterius non viderunt. ALCUINUS. Vel aliter. Modicum tempus eſt futurum quo non videbitis me, ideſt illud triduum quo in ſepulcro quievit; & iterum eſt modicum futurum tempus quo videbitis me, ideſt illi quadraginta dies, in quibus eis ſępius poſt paſſionem ſuam uſque ad tempus aſcenſionis ſuæ apparuit; & ideo illo modico tempore videbitis me, *quia vado ad Patrem*: quia non ſemper in terra corporaliter ſum manſurus, ſed per humanitatem quam aſſumpſi, aſcenſurus in cælum. Sequitur: *Cognovit autem Ieſus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi vobis, Modicum & non videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos*. Ignorantiam ipſorum pius magiſter intelligens, ſecundum illorum dubitationem reſpondit, quaſi expoſiturus quid eſſet quod dixit. AUGUSTINUS (tract. eod.) Quod ſic accipi poteſt, quia contriſtati ſunt diſcipuli de morte Domini, & confeſtim de reſurrectione lætati. Mundus autem (quo nomine ſignificati ſunt inimici, a quibus Chriſtus occiſus eſt) (1) tunc utique lætatus eſt occiſo Chriſto quando ſunt diſcipuli contriſtati: unde ſequitur: *Mundus autem gaudebit, vos autem contriſtabimini; ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium*. ALCUINUS. Sed & cunctis fidelibus convenit hic ſermo Domini, qui per lacrymas preſſuraſque præſentes ad gaudia æterna contendunt. Flentibus autem iuſtis, mundus gaudet, quia in præſenti delectantur, alterius vitæ nulla gaudia ſperantes. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Deinde oſtendens quoniam triſtitia parit gaudium, & quoniam triſtitia brevis, lætitia vero infinita eſt, ad exemplum venit mundanum, dicens: *Mulier cum parit, triſtitiam habet, quia venit hora eius; cum autem pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Iſta ſimilitudo ad intelligendum non videtur eſſe difficilis: quoniam comparatio eius in promptu eſt, eodem ipſo exponente cur dicta ſit: nam ſequitur: *Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum*. Parturitio quippe triſtitiæ, partus autem gaudio comparatur; quod tunc magis eſſe conſuevit quando non puella, ſed puer naſcitur. Quod vero ſubdit, *Et gaudium veſtrum nemo tollet a vobis*, quia gaudium ipſorum ipſe Ieſus eſt, ſignificat quod ait Apoſtolus Rom. vi. „ Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur. “ CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Significat etiam prædicto exemplo quoniam ſolvit ipſe mortis preſſuras, & novum hominem regenerans eſſe fecit. Et non dixit quoniam non erit ei tribulatio, ſed neque meminit eius: tantum eſt quod ſuccedit gaudium: ita erit & ſanctis. Et non dixit, Quoniam natus eſt puer, ſed quoniam homo, occulte ſuam reſurrectionem inſinuans. AUGUSTINUS (tract. eod.) Vel de futuris viſione, & gaudio, quæ ſuperius dicta ſunt, melius exiſtimo intelligi, *Modicum & iam non videbitis me*: modicum enim eſt hoc totum ſpatium quo præſens pervolat ſæculum; ideo namque addidit, *Quia vado ad Patem*; quod ad ſuperiorem ſententiam referendum eſt, ubi ait, *Modicum & iam non videbitis me*; non ad poſteriorem, ubi ait, *Modicum & videbitis me*. Eundo quippe ad Patrem, facturus erat ut eum non viderent. Illis ergo ait, *Modicum & iam non videbitis me*, qui eum tunc corporaliter videbant: quia iturus erat ad Patrem, & eum deinceps mortales viſuri non erant qualem cum iſta loquebatur videbant. Quod vero addidit, *Et iterum modicum & videbitis me*, univerſæ promiſit Eccleſiæ. Hoc autem modicum longum nobis

(1) Al. tunc itaque lætati ſunt occiſo Chriſto &c.

videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc ſentiemus quam modicum fuerit. ALCUINUS. Mulier autem ſancta Eccleſia eſt, propter fecunditatem bonorum operum, & quia ſpiritales Deo filios generat. Hæc mulier dum parit, ideſt dum in mundo virtutum profectibus inſiſtit, dum undique tentatur, & affligitur, triſtitiam habet de hoc, quia venit hora eius ut patiatur: quia nemo carnem ſuam odio habuit. AUGUSTINUS (tract. CI.) Nec tamen in huius gaudii parturitione ſine gaudio triſtes ſumus; ſed, ſicut Apoſtolus ait Roman. XII. „ ſpe gau„dentes: “ quia & ipſa mulier parturiens, cui comparati ſumus, plus gaudet de mox futura prole quam triſtis eſt de præſenti dolore. ALCUINUS. *Sed cum pepererit*, ideſt cum devicto laborum certamine ad palmam pervenerit, *iam non meminit preſſuræ* præcedentis, *propter gaudium* perceptæ retributionis, *quia natus eſt homo in mundum*. Sicut enim mulier nato in hoc mundo homine lætatur, ita Eccleſia, nato in vitam æternam fidelium populo, exultatione repletur. BEDA a. Nec novum debet videri ſi natus dicatur qui ex hac vita migraverit: ſicut enim conſuete naſci dicitur cumquis de utero matris procedens in hanc lucem ingreditur, ita poteſt natus appellari qui ſolutus a vinculis carnis, ad lucem æternam ſublimatur: unde ſanctorum ſolemnia, non funebria, ſed natalitia vocantur. ALCUINUS. Quod autem dicit, *Iterum videbo vos*, ideſt aſſumam vos ad meipſum. Vel *iterum videbo vos*; ideſt, iterum videndus apparebo; *& gaudebit cor veſtrum*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Hunc enim totius laboris ſui fructum Eccleſia nunc parturit deſiderando, tunc eſt paritura cernendo. Et ideo maſculum, quoniam ad iſtum fructum contemplationis, cuncta officia referuntur actionis: ſolus enim liber eſt qui propter ſe appetitur, & non refertur ad aliud: huic ſervit actio. Ad hoc enim refertur quidquid bene agitur: ibi eſt finis qui ſufficit nobis: æternus igitur erit. Neque enim finis nobis ſufficit niſi cuius nullus eſt finis. De hoc igitur quod ſufficit nobis rectiſſime audivimus: *Gaudium veſtrum nemo tollet a vobis*.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVIII.) Rurſus oſtendit Dominus quod expedit eum abire, cum dicit: *Et in illo die me non rogabitis quidquam*. AUGUSTINUS (tract. CI.) Hoc verbum quod eſt *rogare*, non ſolum petere, verum & interrogare ſignificat, & Græcum Evangelium, unde hoc translatum eſt, tale habet verbum quod utrumque poſſit intelligi. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Dicit ergo, *Et in illo die*, ſcilicet cum reſurrexero, *me non rogabitis quidquam*, ideſt non dicetis: *Oſtende nobis Patrem*, & *Quo vadis?* quoniam ſcietis per Spiritum ſanctum. Vel *non rogabitis me*; ideſt, non indigebitis mediatore ad impetrandum; ſed ſufficiet nomen meum, quod invocantes, omnia accipietis: unde ſequitur: *Amen amen dico vobis: ſi quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Oſtendit autem nominis virtutem, ſi non viſus, neque rogatus, ſed nominatus ſolum apud Patrem facit mirabilia. Non ergo, ait, exiſtimetis, quia de reliquo non ero vobiſcum, vos derelictos eſſe: nomen enim meum maiorem dabit vobis ſecuritatem: unde ſequitur: *Uſque modo non petiſtis quidquam in nomine meo. Petite, & accipietis, ut gaudium veſtrum ſit plenum*. THEOPHYLACTUS. Alacritas enim veſtra tunc erit integerrima, cum ad vota vobis petita ſuccedent. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Quia (1) obumbrata erant quæ dicta ſunt, ſubiunxit: *Hæc in proverbiis locutus ſum vobis. Venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis*; ideſt, erit tempus quando ſcietis omnia manifeſte: dicit autem reſurrectionis tempus: *ſed palam de Patre meo annuntiabo vobis*: etenim quadraginta diebus diſputavit cum eis congregatis, loquens de regno Dei. Et nunc, inquit, in timore exiſtentes non attenditis his quæ dicuntur; tunc autem reſuſcitatum videntes, poteritis palam omnia dicere. THEOPHYLACTUS. Adhue præbet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium deſuper, cum ſubdit: *In illo die in nomine meo petetis*: adeo aſſero vobis Patrem favere quod neque interventu meo ulterius indigebitis: unde ſubdit: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis: ipſe enim Pater amat vos*. Porro ne reſiliant a Domino, velut eo ulterius non egentes, ſubiungit: *Quia vos me amaſtis*; quaſi dicat: Ob hoc diligit vos Pa-

(1) *A*. Quia igitur obumbrata.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In hom. dominicæ ſecundæ poſt octavam paſchæ.

Pater, quia vos me dilexiſtis. Cum itaque excideritis ab amore meo, confeſtim & a paterno decidetis. AUGUSTINUS (tract. CII.) Sed numquid ideo amat ille, quia nos amamus; an potius quia ille amat, ideo nos amamus? Hoc ipſe Evangeliſta in Epiſtola ſua I. cap. IV. dicit: „ Nos diligamus, quia „ ipſe prior dilexit nos. “ Amat ergo nos Pater, quia nos amamus Filium, cum a Patre, & Filio accepimus, ut Patrem amemus, & Filium. Amavit ipſe quod fecit; ſed non in nobis faceret quod amaret, niſi antequam id faceret nos amaret. HILARIUS VI. de Trin. (circa med.) Caret etiam apud Patrem interceſſionis neceſſitate perfecta de Filio fides, quæ quod a Deo exierit, credit, atque amat, & per ſeipſam iam & audiri meretur, & amari, natum ex Deo Filium, miſſumque confeſſa: unde ſequitur: *Et credidiſtis quia a Deo exivi*. Nativitas itaque eius, & adventus oſtenditur cum ſubdit: *Exivi a Patre, & veni in mundum*. Alterum in diſpenſatione, alterum in natura eſt. A Patre enim veniſſe, & a Deo exiſſe, non eſt ſignificationis eiuſdem, cum aliud ſit a Deo in ſubſtantiam nativitatis exiſſe, aliud a Patre in hunc mundum ad conſummanda ſalutis noſtræ ſacramenta veniſſe. Cum autem exire a Deo ſit ex nativitate ſubſiſtere, quid aliud quam Deus eſſe poſſet? CHRYSOSTOMUS (homil. LXXVIII.) Quia vero reſurrectionis ſermo non modicum eos mitigabat, & cum hoc audire quod a Deo exivit, & illuc vadit, continue ea circumvolvit: unde ſequitur: *Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Nam hoc quidem certificabat quoniam recte in ipſum credebant; hoc vero quoniam ſub munitione eius futuri erant. AUGUSTINUS (tract. CII.) Exiit enim a Patre, quia de Patre eſt; in mundum venit, quia mundo ſuum corpus oſtendit. Mundum reliquit corporali diſceſſione, perrexit ad Patrem hominis aſcenſione; nec mundum deſeruit præſentiæ gubernatione: quia ſic in mundum venit exiens a Patre ut non deſereret Patrem. Sed Dominum Ieſum Chriſtum poſteaquam reſurrexit, & interrogatum legimus, & rogatum: nam interrogatus eſt a diſcipulis aſcenſurus in cælum, quando regnum reſtitueret Iſrael; rogatus eſt a Stephano cum eſſet in cælo, ut ſpiritum eius ſuſciperet. Et quis audeat dicere rogandum non eſſe immortalem, rogari debuiſſe mortalem? Puto ergo, quod dicit, *In illa die me non rogabitis quidquam*, non ad illud tempus referendum eſſe quo reſurrexit, ſed ad illud quando videbimus eum ſicuti eſt; quæ viſio non temporalis vitæ eſt, ſed æternæ, ubi iam (1) nihil rogemus, nihil interrogemus, quia nihil deſiderandum remanebit, nihil quærendum latebit. ALCUINUS. Sic ergo dicit: In futuro *me non rogabitis quidquam*: ſed interim, dum in peregrinatione huius miſeriæ converſamini, ſi petieritis Patrem, dabit vobis: unde ſubdit: *Amen amen dico vobis: ſi quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. AUGUSTINUS (tract. CII.) Hoc quod ait, *Si quid*, non quodlibet intelligitur, ſed aliquid quod non in beatæ vitæ comparatione ſit nihil. Non autem petitur in nomine Salvatoris quidquid petitur contra rationem ſalutis: non enim ſonum litterarum, aut ſyllabarum, ſed quod ſono recte, ac veraciter intelligitur, hic accipiendum eſt, cum dicit, *In nomine meo*. Unde qui hoc ſentit de Chriſto quod non eſt de unico Filio Dei ſentiendum, non petit in eius nomine. Qui vero quod eſt de illo ſentiendum ſentit, ipſe in eius nomine petit, & accipit quod petit, ſi non contra ſuam ſalutem ſempiternam petit; accipit autem quando debet accipere: quædam enim non negantur, ſed ut congruo dentur tempore differuntur. Ita ſane intelligendum eſt quod ait, *Dabit vobis*, ut ea beneficia ſignificata ſciantur his verbis quæ ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes ſancti pro ſeipſis, non autem pro omnibus: quia non (2) utcumque dictum eſt, *Dabit*; ſed, *Dabit vobis*. (3) Quod autem ſequitur, *Uſque modo non petiſtis quidquam in nomine meo*, duobus modis intelligi poteſt: vel quia in nomine meo non petiſtis, quod nomen non ſicut cognoſcendum eſt cognoviſtis; vel *non petiſtis quidquam*, quoniam in comparatione rei quam petere debuiſtis, pro nihilo habendum eſt quod petiſtis. Ut igitur in nomine eius non nihil, ſed gaudium plenum petant, ſubdit: *Petite, & accipietis, ut gaudium veſtrum ſit plenum*. Hoc quod dicit, *Gaudium plenum*, non carnale, ſed ſpirituale gaudium eſt; & quando tantum erit ut aliquid ei iam non ſit addendum, tunc erit plenum. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. II.) Hoc eſt autem plenum gaudium veſtrum quo amplius non eſt, frui Deo, (4) Trinitate, ad cuius imaginem facti ſumus. AUGUSTINUS ſuper

(1) *Al.* nihil rogamus, nihil interrogamus. (2) *Al.* unicuique. (3) *Al.* Quia. (4) *Nicolai commate omiſſo legit* in Trinitate.

Ioan. (tract. CII.) Quidquid ergo petitur quod pertinet ad hoc gaudium conſequendum, hoc eſt in nomine Chriſti petendum. Iſto enim bono in petendo perſeverantes (1) ſanctos ſuos nequaquam miſericordia divina fraudabit. Quidquid autem aliud petitur, nihil petitur: non quia nulla res eſt, ſed quia in tantæ rei comparatione quidquid aliud concupiſcitur, nihil eſt. Sequitur: *Hæc in proverbiis locutus ſum vobis: venit hora cum iam non in proverbiis loquar vobis, ſed palam de Patre meo annuntiabo vobis*. Poſſem dicere hanc de qua loquitur horam futurum ſæculum intelligi, ubi videbimus palam quod Apoſtolus dicit I. Corinth. XIII. „ Facie ad faciem: " ut quod ait, *Hæc in proverbiis locutus ſum vobis*, hoc ſit quod ab Apoſtolo dictum eſt ibid. „ Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate." Annuntiabo autem vobis, quia per Filium Pater videbitur: neque enim „ Patrem quis cognoſcit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare: " Matth. XI. GREGORIUS XXX. Mor. (cap. VIII. in nov. codd. cap. V.) Palam quippe de Patre annuntiare ſe aſſerit: quia per patefactam tunc maieſtatis ſuæ ſpeciem, & quomodo ipſe gignenti non impar oriatur, & quomodo utrorumque Spiritus utrique coæternus procedat oſtendet. AUGUSTINUS (tract. CII.) Sed iſtum ſenſum videtur impedire quod ſequitur: *In illo die in nomine meo petetis*: in futuro enim ſæculo quid petituri ſumus, quando ſatiabitur in bonis deſiderium noſtrum? Petitio namque alicuius eſt indigentiæ. Relinquitur itaque ut intelligatur Ieſus diſcipulos ſuos de carnalibus, vel animalibus ſpirituales eſſe facturus. Homo autem animalis ſic audit quæcumque audit de Dei natura ut aliud quam corpus cogitare non poſſit. Ideo proverbia illi ſunt quæcumque dicta ſapientiæ de incorporea, immutabilique ſubſtantia; non quod tamquam proverbia deputet, ſed quia ſic cogitat quomodo qui proverbia ſolent audire, neque intelligere. Cum vero ſpiritalis cœperit omnia diiudicare, etiam ſi in hac vita velut per ſpeculum, & ex parte perſpicit, tamen nullo corporis ſenſu, nulla imaginaria cogitatione, ſed mentis certiſſima intelligentia capit Deum non corpus eſſe, ſed ſpiritum. Ita palam de Patre annuntiante Filio ut eiuſdem ſubſtantiæ conſpiciatur & ipſe qui annuntiat, (2) nunc in eius nomine petunt qui petunt: quia in ſono eius nominis non aliud quam res ipſa eſt quæ hoc nomine vocatur, intelligunt. Hi poſſunt cogitare Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, inquantum homo eſt, pro nobis interpellare Patrem; inquantum Deus eſt, nos exaudire cum Patre: quod eum ſignificaſſe arbitror, ubi ait: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis*. Ad hoc quippe intuendum, quomodo non roget Patrem Filius, ſed ſimul exaudiant rogantes Pater, & Filius, non niſi ſpiritualis oculus mentis aſcendit.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVIII.) Quia diſcipulos hoc maxime reſpirare fecit quod erant Patris amici, propterea dicunt ſe cognoſcere quod omnia noſſet: unde ſequitur: *Dicunt ei diſcipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis*. AUGUSTINUS (tract. CIII.) Cum autem adhuc promittatur futura illa hora in qua ſine proverbiis locuturus eſt; cur iſti hoc dicunt, niſi quia illa quæ ſcit ipſis non intelligentibus eſſe proverbia, uſque adeo non intelligunt ut nec ſaltem non ſe intelligere intelligant? CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVIII.) Quoniam autem ad id quod in eorum mente erat reſpondit, ſubdunt: *Nunc ſcimus quoniam ſcis omnia*. Vides qualiter imperfecte ſe habebant, qui poſt tot & tanta demonſtrata dicunt, *Nunc ſcimus*; & hoc dicunt tamquam ei quamdam gratiam tribuentes. *Et non eſt opus tibi ut quis te interroget*; hoc eſt, antequam audias, noſti ea quæ ſcandalizant nos, & quieſcere nos feciſti dicens: *Quoniam Pater vos amat*. AUGUSTINUS (tract. CIII.) Quid ergo vult ſibi quod ei quem ſciebant noſſe omnia, cum dicere debuiſſe videantur: Non eſt opus tibi ut quidquam interroges: dicendum potius putaverunt: *Non eſt opus tibi ut quis te interroget*? Quod utrumque legimus factum, & interrogaſſe ſcilicet Dominum, & interrogatum fuiſſe. Sed hoc cito ſolvitur: quia hoc non ei, ſed illis potius opus erat quos (3) interrogabat, vel a quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, ut ab eis aliquid diſceret, ſed eos potius ut doceret; & qui interrogabant eum, volentes ab eo aliquid diſcere, illis profecto id opus erat ut ſcirent ab eo aliqua qui noverat omnia. Ille autem non opus habebat ut quod ab eo ſcire quiſque vellet, per ipſius cognoſceret interrogationem: quia priuſquam interrogaretur, interrogatorum noverat voluntatem. Prævidere autem cogitationes hominum, magnum Domino non erat, ſed magnum par-

(1) *Al.* *omittitur* ſanctos. (2) *Al.* tunc. (3) *Al.* interrogat.

parvulis erat, qui ſubdunt: *In hoc credimus quia a Deo exiſti*. HILARIUS VI. de Trin. (poſt med.) Per id enim credunt quod a Deo exiir, quia ea quæ Dei ſunt agit. Nam cum Dominus utrumque dixiſſet, *A Deo exivi, & A Patre veni in hunc mundum*; nihil admirationis in eo habuerunt quod frequenter audierunt: unde non addunt: A Patre veniſti in hunc mundum: ſciebant enim a Deo miſſum, exiſſe tamen a Deo neſciebant. Inenarrabilem vero illam Filii nativitatem per virtutem dicti iſtius intelligentes, tunc primum cœperunt advertere, cum illum ſine proverbiis profiterentur eſſe locutum. Non enim per conſuetudinem humani partus Deus ex Deo naſcitur, cuius a Deo exitio potius quam partus eſt. Eſt enim unus ex uno: non eſt portio, (1) non eſt defectio, non eſt diminutio, non derivatio; non eſt protenſio, non paſſio, ſed viventis naturæ ex vivente nativitas eſt. Deus ex Deo exiens eſt, non creatura in Dei nomine electa, non ut eſſet cœpit ex nihilo; ſed exiir a manente, & exiſse ſignificationem habet narivitatis, non inchoationis. AUGUSTINUS (tract. CIII.) Denique de ipſa eorum ætate adhuc ſecundum interiorem hominem parva, & infirma eos admonet: unde ſubditur: *Reſpondit eis Ieſus, Modo creditis*. BEDA. Quod duobus modis pronuntiari poteſt, affirmando ſcilicet, & inſultando. Si inſultando, hic eſt ſenſus: Tardius ad credendum evigilaſtis: *ecce enim venit hora ut diſpergamini unuſquiſque in propria &c.* Si affirmando, ſenſus eſt: Verum eſt quod creditis; *ſed ecce venit hora ut diſpergamini unuſquiſque in propria, & me ſolum relinquatis*. AUGUSTINUS (tract. CIII.) Non enim quando comprehenſus eſt, tantummodo carne ſua eius carnem, verum etiam mente reliquerunt fidem. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVIII.) Dicit autem, *Diſpergamini*, ſcilicet quando tradar: tantum enim vobis dominabitur timor ut neque ſimul poſſitis recedere. Sed ego ex hoc nullum patiar malum: unde ſubdit: *Et non ſum ſolus, quia Pater mecum eſt*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Ad hoc intelligendum eos volebat extendi, & creſcere, ne ſic a Patre Filium cogitarent exiſse ut putarent etiam receſſiſse. Deinde ſermonem concludit dicens: *Hac locutus ſum vobis, ut in me pacem habeatis*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Ideſt, ut non abiiciatis me a mente veſtra. Non enim nunc ſolum quando comprehendar, fient vobis adverſa, ſed donec eritis in mundo, preſſuram habebitis, ideſt tribulationem; & hoc eſt quod ſubdit: *In mundo preſſuram habebitis*. GREGORIUS XXVI. Mor. (cap. XI. vel in nov. exemp. cap. XII.) Quaſi dicat: Sit vobis de me interius quod conſolando reficiat, quia erit de mundo exterius quod ſæviendo graviter premat. AUGUSTINUS (tract. CIII.) Illud initium habitura fuerat iſta preſsura de quo dicit: *Venit hora ut diſpergamini unuſquiſque in propria*; ſed non eo modo erat perſeveratura: quod enim adiunxit, *Et me ſolum relinquatis*, non vult eos tales eſse in conſequenti preſsura, quam poſt eius aſcenſionem fuerant in mundo habituri, ut relinquant eum, ſed ut in illo pacem habeant permanentes in eo: unde ſequitur: *Sed confidite*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVIII.) Ideſt, reſurgite mente: magiſtro enim ſuperante inimicos, non oportet diſcipulos (2) anxiari: unde ſubdit: *Quia ego vici mundum*. AUGUSTINUS (tract. CIII.) Dato autem Spiritu ſancto confiderunt, & vicerunt, non niſi in illo: non enim viciſset ille mundum, ſi membra eius vinceret mundus. (Tract. CIII.) Cum autem dicitur, *Hac locutus ſum vobis, ut in me pacem habeatis*, non recentiora paulo ante ab eo dicta, ſed omnia debemus accipere, ſive quæcumque illis locutus eſt ex quo eos cœpit habere diſcipulos, ſive ex quo poſt cœnam exorſus eſt hunc mirabilem, prolixumque ſermonem. Hanc enim cauſam commendavit ſermonis ſui, ut in illo pacem haberent. Hæc pax finem temporis non habebit; ſed omnis piæ noſtræ intentionis, actioniſque finis ipſa erit.

(1) *Al. omittitur* non eſt defectio. (2) *Al.* auxiliari.

CA-

CAPUT XVII.

(a) HAEc locutus eſt Ieſus; & ſublevatis oculis in cælum dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: ſicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam. Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ego te clarificavi ſuper terram, opus conſummavi quod dediſti mihi ut facerem. Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipſum claritate quam habui, priuſquam mundus fieret, apud te.

(b) Manifeſtavi nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dediſti, & ſermonem tuum ſervaverunt. Nunc cognoverunt quia omnia quæ dediſti mihi, abs te ſunt: quia verba quæ dediſti mihi, dedi eis, & ipſi acceperunt, & cognoverunt vere quia a te exivi, & crediderunt quia tu me miſiſti.

(c) Ego pro eis rogo, non pro mundo, ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt. Et mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt, & clarificatus ſum in eis. Et iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt, & ego ad te venio. Pater ſancte, ſerva eos in nomine tuo quos dediſti mihi, ut ſint unum, ſicut & nos. Cum eſſem cum eis ego ſervabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi ego cuſtodivi, & nemo ex eis periit, niſi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in ſemetipſis.

(d) Ego dedi eis ſermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non ſunt de mundo, ſicut & ego non ſum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, ſed ut ſerves eos a malo. De mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas eſt. Sicut tu me miſiſti in mundum, ita & ego miſi eos in mundum: & pro eis ego ſanctifico me ipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate.

(e) Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint, ut credat mundus quia tu me miſiſti. Ego claritatem quam tu dediſti mihi, dedi eis, ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus. Ego in eis, & tu in me, ut ſint conſummati in unum, & cognoſcat mundus quia tu me miſiſti, & dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti.

(f) Pater, quos dediſti mihi, volo ut ubi ſum ego, & illi ſint mecum, ut videant claritatem meam quam dediſti mihi, quia dilexiſti me ante conſtitutionem mundi. Pater iuſte, mundus te non cognovit; ego autem te cognovi, & hi cognoverunt quia tu me miſiſti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio qua dilexiſti me, in ipſis ſit, & ego in ipſis.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxix.) Quia dixerat Dominus, *In mundo preſſuram habebitis*, poſt admonitionem in orationem convertitur, erudiens nos in tribulationibus, omnia dimittentes, ad Deum refugere: unde dicitur: *Hæc locutus eſt Ieſus*. BEDA. Illa intelligi debent quæ in cœna locutus eſt, quædam quidem ſedendo uſque ibi, *Surgite, eamus hinc*; deinde ſtando uſque ad hymni finem, cuius hoc eſt initium: *Et ſublevatis oculis in cælum dixit: Pater, venit hora: clarifica Filium tuum*. CHRYSOSTOMUS (Ibidem.) Propter hoc in cælum oculos elevavit ut nos doceret (1) extenſionem quæ eſt in orationibus, ut ſtantes ſurſum aſpiciamus, non oculis carnis ſolum, ſed & mentis. AUGUSTINUS (tract. CIV.) Poterat autem Do-

(1) Attentionem *reddis Anianus ex Græco* τὸ ἐκτενὸς.

Dominus in forma ſervi, ſi hoc opus eſſet, orare ſilentio; ſed ita ſe Patri exhiberi voluit precatorem ut meminiſſet noſtrum ſe eſſe doctorem. Proinde non ſolum ad ipſos ſermocinatio, ſed etiam pro ipſis ad Patrem oratio, diſcipulorum eſt ædificatio: profecto & noſtrum, qui fueramus conſcripta lecturi. Hoc autem quod ait, *Pater, venit hora*, oſtendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri ſineret, ab illo diſpoſitum qui tempori ſubditus non eſt. Non autem credatur hæc hora fato urgente veniſſe, ſed Deo potius ordinante: abſit enim ut ſidera mori cogerent ſiderum conditorem. HILARIUS III. de Trin. (poſt princ.) Non diem autem, non tempus, ſed horam veniſſe dicit. In hora diei portio eſt: & quæ erat hæc hora? Iam nunc conſpuendus, flagellandus, crucifigendus erat; ſed clarificat Pater Filium. Sol de curſu operis defecit, & interitum ſuum cum eo reliqua mundi elementa ſenſerunt; ad onus Domini in cruce pendentis terra tremuit, (1) & eum qui moriturus erat ſe conteſtata eſt non capere. Proclamat Centurio, Matth. XXVII., „ Vere Filius „ Dei erat iſte: “ prædictioni conſentit effectus. Dominus dixerat, *Clarifica Filium tuum*. Non ſolum nomine conteſtatus eſt eſſe ſe Filium, ſed & proprietate qua dicitur, *Tuum*: multi enim nos filii Dei, ſed non talis hic Filius: hic enim proprius & verus eſt Filius origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione. Ergo poſt clarificationem eius, veritatem confeſſio ſecuta eſt: nam verum Dei Filium Centurio confitetur, ne quis credentium ambigeret quod aliquis perſequentium non negaſſet. AUGUSTINUS (tr. CIV.) Sed ſi paſſione clarificatus dicitur, quanto magis reſurrectione? Nam in paſſione (2) magis eius humilitas quam claritas commendatur. Quod ergo ait, *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, ſic intelligendum eſt tamquam dixerit: Venit hora ſeminandæ humilitatis: fructum non differas claritatis. HILARIUS III. de Trin. (ante med.) Sed forte infirmus reperietur Filius dum clarificationem potioris expectat. Et quis non Patrem potiorem confitebitur, cum ipſe dicat ſupra XIV. *Pater maior me eſt*? Sed cavendum eſt ne apud imperitos gloriam Filii honor Patris infirmet: nam ſequitur: *Ut Filius tuus clarificet te*. Non ergo infirmus eſt Filius, vicem clarificationis ipſe, cum clarificandus ſit, redditurus. Ergo expoſtulatio clarificationis dandæ, viciſſimque reddendæ eamdem in utroque oſtendit divinitatis virtutem. AUGUSTINUS (tract. CV.) Merito autem quæritur quomodo Patrem clarificaverit Filius, cum ſempiterna claritas Patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in ſua perfectione divina. Sed apud homines (3) minor erat, quando in Iudæa tantummodo Deus notus erat; quia vero per Evangelium Chriſti factum eſt ut Pater innoteſceret Gentibus, Patrem clarificavit & Filius. Dicit ergo: *Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*; ac ſi dicat: Reſuſcita me, ut innoteſcas toti orbi per me. Deinde magis pandens quomodo clarificet Patrem Filius, ſubiungit: *Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam*. Omnem carnem dixit omnem hominem, a parte totum ſignificans. Hoc autem quod poteſtas Chriſto a Patre data eſt omnis carnis, ſecundum hominem intelligendum eſt. HILARIUS III. de Trin. (ubi ſupra.) Caro enim factus ipſe vitæ æternitatem erat caducis, & corporeis, & mortalibus redditurus. HILARIUS IX. de Trin. (ante med.) Vel acceptio poteſtatis ſola eſt ſignificatio nativitatis, in qua accepit id quod eſt. Non eſt infirmitati datio deputanda, cum in eo ſignificetur Pater eſſe quod dederit, & in eo Filius Deus maneat quod vitæ æternæ dandæ ſumpſerit poteſtatem. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXIX.) Dicit autem: *Dediſti ei poteſtatem omnis carnis*: ut oſtendat quod non ad Iudæos ſolos ſua prædicatio, ſed ad totum orbem terrarum extenditur. Sed quid eſt quod dicit, *Omnis carnis*? Non enim utique omnes crediderunt. Et quidem quantum ex eo eſt, omnes crediderunt; ſi vero non attendebant his quæ dicebantur, non eius qui dicebat, eſt criminatio, ſed eorum qui non ſuſceperunt. AUGUSTINUS (tract. CV.) Dicit ergo: *Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis*, ita *te glorificet Filius*: ideſt notum te faciat omni carni quam dediſti ei: ſic enim dediſti, *ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam*. HILARIUS III. de Trin. (circ. med.) Sed in quo tandem æternitatis vita eſt, oſtendit cum ſubdit: *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum*. Vita eſt verum Deum noſſe; ſed ſolum hoc non facit vitam: quid ergo connectitur? *Et quem miſi-*

(1) Al. & in eum qui mortuus erat &c. (2) Al. magis eſſe humilitatis. (3) Al. minor.

Digitized by Google

miſiſti Ieſum Chriſtum. HILARIUS IV. de Trin. (poſt princ.) Dum autem Arriani intelligunt ſolum Patrem verum Deum, ſolum iuſtum, ſolum ſapientem, a communione horum, ſecundum hos, Filius ſeparatur. Soli enim, ut aiunt, propria non participantur ab altero; quæ ſi in Patre ſolo, & non in Filio exiſtimabuntur, neceſſe eſt ut Filius Deus falſus, & inſipiens eſſe credatur. HILARIUS V. de Trin. (poſt princ.) Nulli autem dubium eſt veritatem ex natura, & ex virtute (1) naturæ eſſe: (2) verum enim triticum eſt quod ſpica ſtructum, & ariſtis vallatum, & folliculis excuſſum, & in far comminutum, & in panem coctum, & in cibum ſumptum reddit ex ſe & naturam panis, & munus. Quæro ergo in quo Filio veritas (3) Dei deſit, cui non deſit Dei nec natura, nec virtus. Naturæ enim ſuæ virtute uſus eſt, ut eſſent quæ non erant, & fierent quæ placerent. HILARIUS IX. de Trin. (ante med.) An forte quod ait, *Te ſolum*, communionem atque unitatem ſuam a Deo ſeparat? Separat ſane, ſi non ad id quod ait, *Te ſolum verum Deum*, continue ſubiecit, *Et quem miſiſti Ieſum Chriſtum*. Per id enim Eccleſiæ fides Chriſtum verum Deum confeſſa eſt, quod ſolum verum Deum confeſſa Patrem ſit: non enim unigenito Deo naturæ demutationem naturalis nativitas intulit. AUGUSTINUS VI. de Trin. (cap. IX.) Videndum eſt ergo an intelligere cogamur, cum dictum eſt Patri, *Ut cognoſcant te ſolum verum Deum*, tamquam hoc inſinuare voluerit, quia & ſolus Pater Deus verus eſt, (4) ne non niſi ipſa tria ſimul, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, intelligeremus eſſe Deum. Nunc ergo ex Domini teſtimonio & Patrem ſolum verum Deum dicimus, & Filium ſolum Deum verum, & Spiritum ſanctum ſolum verum Deum; & ſimul Patrem, & Filium, & Spiritum, id eſt ſimul ipſam Trinitatem, non tres veros Deos, ſed unum verum Deum. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. CV.) Vel ordo verborum eſt: *Ut te, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum cognoſcant ſolum verum Deum*: conſequenter enim & Spiritus ſanctus intelligitur, quia Spiritus eſt Patris, & Filii tamquam caritas conſubſtantialis amborum. Sic igitur Filius glorificat te, ut omnibus quos dediſti ei, te cognitum faciat. Porro ſi cognitio Dei eſt vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus. Non autem moriemur in vita æterna. Tunc ergo Dei cognitio perfecta erit quando nulla mors erit: ſumma tunc Dei clarificatio, quia ſumma gloria. A veteribus autem gloria diffinita eſt frequens de aliquo fama cum laude. At ſi homo laudatur cum famæ creditur; quomodo Deus laudabitur (5) quando ipſe videbitur? Propter quod ſcriptum eſt Pſalm. LXXXIII. „ Beati qui habitant in domo tua, „ in ſæcula ſæculorum laudabunt te. " Ibi erit Dei ſine fine laudatio ubi erit Dei plena cognitio, & ideo clarificatio. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. VIII.) Quod dixerit famulo ſuo Moyſi Exod. III. „ Ego „ ſum qui ſum, " hoc contemplabimur cum vivemus in æternum. AUGUSTINUS III. de Trin. (cap. XVIII.) Cum enim fides noſtra videndo fiat veritas, tunc mortalitatem noſtram commutatam tenebit æternitas. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (ubi ſupra.) Sed prius hic clarificatur Deus, cum annunciatus hominibus innoteſcit, & per fidem credentibus prædicatur: propter quod dicit: *Ego te clarificavi ſuper terram*. HILARIUS III. de Trin. (circa med.) Hæc quidem clarificationis viciſſitudo non pertinet ad divinitatis profectum, ſed ad honorem qui ex cognitione ignorantium ſuſcipiebatur. CHRYSOSTOMUS (homil. LXXIX) Unde bene dixit, *Super terram*: in cælo enim glorificatus fuerat, & in natura gloriam habens, & ab Angelis adoratus. Non igitur de illa gloria ait quæ ſubſtantiæ eius eſt, ſed de ea quæ ad culturam hominum pertinet: unde ſubdit: *Opus conſummavi quod dediſti mihi ut facerem*. AUGUSTINUS (tract. CV.) Non ait, Iuſſiſti, ſed *dediſti*: ubi commendatur evidens gratia: quid enim habet quod non accepit, etiam in Unigenito, humana natura? Sed quomodo conſummavit opus quod accepit ut faciat, cum reſtet adhuc paſſionis experimentum, niſi conſummaſſe ſe dicat quod ſe conſummaturum certiſſime novit? CHRYSOSTOMUS (homil. LXXIX.) Vel dicit, *Conſummavi*; quaſi, ea quæ ex parte mea ſunt omnia feci; aut quia cum id quod maximum eſt factum eſt, dici poteſt totum iam factum eſſe. Radix enim bonorum ſubmiſſa erat, quam omnino debebat ſequi fructus; & quia his quæ futura erant, ipſe iam aderat, & copulabatur. HILARIUS IX. de

(1) *Al. deeſt* naturæ. (2) *Quatuor ſæpe citatæ editiones legunt* verum enim triticum eſt quod in far comminutum &c. *intermediis omiſſis*. (3) *Al. omittitur* Dei. *Nicolai autem legit*. Quæro ergo quomodo Filio veritas deſit. (4) *Al.* ne non ipſi ipſa tria. (5) *Al.* quoniam.

IX. de Trin. (ante med.) Poſt quæ, ut meritum obedientiæ, & ſacramentum totius diſpenſationis intelligeremus, adiecit: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipſum*. AUGUSTINUS (tract. cv.) Supra dixerat: *Pater venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*: in quo verborum ordine oſtenderat, prius a Patre clarificandum Filium, ut Patrem clarificaret Filius: modo autem dixit: *Ego te clarificavi, & nunc clarifica me*; tamquam prior ipſe Patrem clarificaverit, a quo deinde ut clarificetur expoſcit. Ergo intelligendum eſt utroque verbo ſuperius uſum eo ordine quo futurum erat; modo vero uſum fuiſſe verbo præteriti temporis de re futura, velut ſi dixiſſet: Ego te clarificabo ſuper terram, opus conſummando quod dediſti mihi ut faciam; & nunc clarifica me tu Pater; quę eſt omnino eadem ſententia, niſi quod hic additur clarificationis modus, cum ſubdit: *Claritate quam habui, priuſquam mundus fieret, apud te*. Ordo verborum eſt: *Quam habui apud te, priuſquam mundus eſſet*. Hoc quidam ſic intelligendum putaverunt tamquam natura humana quæ ſuſcepta eſt a Verbo, converteretur in Verbum, & homo mutaretur in Deum; immo, ſi diligentius cogitemus, homo periret in Deo. Non enim quiſquam ex iſta mutatione hominis, vel duplicari Dei Verbum dicturus eſt, vel augeri; ſed quiſquis Dei Filium prædeſtinatum negat, hunc eumdem Filium hominis negat. Cum ergo videret illius prædeſtinatæ ſuæ glorificationis veniſſe tempus, ut & nunc fieret in redditione quod fuerat in prædeſtinatione iam factum, oravit dicens: *Et nunc clarifica me tu Pater &c.* ideſt, illam claritatem quam habui apud te prædeſtinatione tua, tempus eſt ut apud te habeam etiam vivens in dextera tua. HILARIUS III. de Trin. (circ. med.) Vel orabat ut id quod ex tempore erat, gloriam eius quæ ſine tempore eſt claritatis acciperet, ut in Dei virtutem, & ſpiritus incorruptionem transformata carnis corruptio abſorberetur.

(b) CHRYSOSTOMUS (homil. lxxx.) Quia dixerat, *Opus conſummavi*, manifeſtat quale opus, ut ſcilicet nomen Dei manifeſtaret: unde dicitur: *Manifeſtavi nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo*. AUGUSTINUS (tract. cvi.) Quod ſi de his tantum dicit diſcipulis cum quibus cœnavit, non pertinet hoc ad illam clarificationem de qua ſuperius loquebatur, qua Filius clarificat Patrem: quanta eſt enim gloria duodecim, vel undecim innoteſcere potuiſſe mortalibus? Si autem quod ait, *Manifeſtavi nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo*, omnes intelligi voluit qui in eum fuerant credituri, eſt plane iſta clarificatio qua Filius clarificat Patrem; & tale eſt quod ait, *Manifeſtavi nomen tuum*, quale illud quod ſupra dixerat, *Ego te clarificavi*, pro tempore futuro & illic, & hic præteritum ponens. Sed de his qui iam erant diſcipuli, non de omnibus qui in illum fuerant credituri, eum hoc dixiſſe, ea quæ ſequuntur credibilius demonſtrant. Ab ipſo ergo orationis ſuæ exordio omnes ſuos Dominus volebat intelligi, quibus notum faciendo Patrem, clarificat eum. Cum enim dixiſſet, *Filius tuus clarificet te*, mox quemadmodum id fieret demonſtravit dicens: *Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis*. Iam nunc quid de illis a quibus tunc audiebatur diſcipulis ſuis dicat (1) audiamus: *Manifeſtavi nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo*. Non ergo Dei nomen noverant, cum eſſent Iudæi; & ubi eſt quod legitur Pſalm. lxxv. „ Notus in Iudæa Deus, „ & in Iſrael magnum nomen eius?" Ergo intelligendum eſt: *Manifeſtavi nomen tuum hominibus* iſtis, *quos dediſti mihi de mundo*, qui me audiunt hæc dicentem, non illud nomen tuum quod vocaris Deus, ſed illud quod vocaris Pater meus; quod nomen manifeſtari ſine ipſius Filii manifeſtatione non poſſit: nam quod Deus dicitur univerſæ creaturæ, etiam omnibus gentibus antequam in Chriſtum crederent non omnimode eſſe potuit hoc nomen incognitum. In hoc ergo quod fecit hunc mundum, & antequam imbuerentur in fide Chriſti, notus in omnibus (2) gentibus Deus; in hoc autem quod non eſt cum diis falſis colendus, notus in Iudæa Deus; in hoc vero quod Pater eſt huius Chriſti, per quem tollit (3) peccatum mundi, hoc nomen eius prius occultum, nunc manifeſtavit eis quos dedit ei Pater ipſe de mundo. Sed quomodo manifeſtavit, ſi nondum venit hora de qua ſuperius dixerat, quod *veniet hora cum iam non in proverbiis loquar vobis*? Proinde intelligendum eſt pro tempore futuro præteritum poſitum. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxx.) Vel quod ipſum Chriſtum Filium habeat, manifeſtaverat eis iam & verbis, & rebus. AUGUSTINUS (tract. cvi.) Per hoc autem quod dicit, *Dediſti mihi de mundo*, dictum eſt de illis quod non eſſent de mundo; ſed

(1) *Al. omittitur* audiamus. (2) *Al. deſideratur* gentibus. (3) *Al.* peccata.

hoc eis regeneratio præſtitit, non generatio. Quid eſt autem quod ſequitur: *Tui erant, & mihi eos dediſti?* An aliquando habuit Pater aliquid ſine Filio? Abſit. Verumtamen habuit (1) aliquid aliquando Dei Filius quod nondum habuit idem ipſe hominis Filius, qui nondum erat homo factus ex matre: quapropter quod dixit, *Tui erant*, non inde ſe ſeparavit Dei Filius; ſed ſolet ei tribuere omne quod poteſt a quo eſt ipſe qui poteſt. Quod itaque ait, *Et mihi eos dediſti*, ſecundum hominem ſe accepiſſe hanc poteſtatem ut eos haberet oſtendit; & etiam ipſe ſibi eos dedit, hoc eſt cum Patre Deus Chriſtus homini Chriſto; quod cum Patre non eſt. Hoc autem dixit, ut oſtendat eam quam ad Patrem unanimitatem, & quoniam placet Patri ut Filio credant; unde ſequitur: *Et ſermonem tuum ſervaverunt*. BEDA. Sermonem Patris ſemetipſum appellat, quia per ipſum Pater omnia condidit, & in ſe continet omnes ſermones; ac ſi diceret: Memoriæ me commendaverunt, ut numquam obliviſcantur. Vel dicit: *Et ſermonem tuum ſervaverunt*, in eo ſcilicet quod mihi crediderunt: unde ſequitur: *Et nunc cognoverunt quia omnia quæ dediſti mihi, abs te ſunt*. Quidam autem dicunt hanc eſſe litteram: *Nunc cognovi quia omnia quæ dediſti mihi, abs te ſunt*: ſed hi non habent rationem. Quomodo enim poterat ignorare Filius quæ ſunt Patris? Sed de diſcipulis dictum eſt; quaſi dicat: Didicerunt quod nihil eſt in me alienum extra te, & quod quæcumque doceo, tua ſunt. AUGUSTINUS (tract. CVI.) Simul autem Pater dedit ei omnia cum genuit qui habet omnia. CHRYSOSTOMUS (homil. LXXX.) Et unde didicerunt? Ex verbis meis, quibus docebam eos quoniam a te exivi: hoc enim per totum ſtudebat oſtendere Evangelium: unde ſequitur: *Quia verba quæ dediſti mihi, dedi eis; & ipſi acceperunt*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ideſt, intellexerunt, atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur quando mente percipitur: unde ſequitur: *Et cognoverunt vere quia a te exivi*. Et ne quiſquam putaret iſtam cognitionem iam per ſpeciem factam, non per fidem, exponendo addidit, *Et crediderunt*, ut ſubaudiamus vere, *quia tu me miſiſti*. Hoc itaque crediderunt vere, quod cognoverunt vere. Idem enim eſt, *A te exivi*, quod eſt, *Tu me miſiſti*. (2) Quod autem dicit *Crediderunt*, vere intelligendum eſt: non eo quo ſupra dixit modo crediderunt, ſed vere, ideſt quomodo credendum eſt, inconcuſſe, firme, ſtabiliter; non iam ad propria redituri, & Chriſtum relicturi. Adhuc ergo diſcipuli non erant tales quales eos dicit verbis præteriti temporis, quaſi iam eſſet prænuntians quales futuri eſſent accepto Spiritu ſancto. Quomodo autem Pater ea verba Filio dederit, facilior quæſtio videtur, ſi ſecundum quod eſt Filius hominis accepiſſe a Patre credatur; ſi vero ſecundum id quod eſt a Patre genitus, accepiſſe a Patre iſta verba cogitatur, nihil ibi temporis cogitetur, quaſi prius fuerit, & ea non habuerit: quoniam quidquid Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit.

(c) CHRYSOSTOMUS (homil LXXX.) Quia multas (3) a Domino conſolationes diſcipuli audientes nondum perſuaſi erant, de reliquo Patri loquitur, dilectionem quam ad eos habebat oſtendens: unde ſequitur: *Ego pro eis rogo*; quaſi dicat: Non ſolum quæ a me ſunt tribuo eis, ſed & alium pro hoc rogo; ut ampliorem oſtendat amorem. AUGUSTINUS (tract. CVI.) Cum ergo addit, *Non pro mundo*, mundum vult intelligi eos qui vivunt ſecundum concupiſcentiam mundi, & non ſunt in ea ſorte gratiæ ut ab illo eligantur ex mundo; quam ſortem ſignificat cum ſubdit: *Sed pro his quos dediſti mihi*. Per hoc enim quod eos illi Pater iam dedit, factum eſt ut non pertineant (4) ad mundum pro quo non rogat. Neque autem quia Pater eos Filio dedit, amiſit ipſe quos dedit: unde ſubdit: *Quia tui ſunt*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXX.) Frequenter autem hoc ponit, *Dediſti mihi*, ut diſcant quoniam Patri hoc placet, & quoniam non ut alienus veniens eos ſeduxit, ſed ut proprios accepit. Deinde ne quis æſtimet novum eſſe eius principatum, & nuper eos ſuſcepiſſe a Patre, ſubiungit: *Et omnia mea tua ſunt, & tua mea ſunt*; ac ſi dicat: Neque audiens aliquis quoniam mihi eos dediſti, æſtimet eos alienos eſſe a Patre, mea enim eius ſunt; nec audiens quoniam tui erant, æſtimet alienos eos fuiſſe a me: quæ enim ſunt eius, mea ſunt. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Satis autem hic apparet, quoniam unigeniti Filii

(1) *Al. deeſt* aliquid. (2) *Nicolai hoc modo implet ſenſum ex Auguſtino*. Quod autem dicit, *Crediderunt vere*, intelligamus dictum eſſe non eo modo quo ſupra dixit: *Modo creditis: venit hora ut unuſquiſque in propria diſpergamini*: Sed *vere*, ideſt quomodo credendum eſt, inconcuſſe, firme, ſtabiliter, fortiter; non iam ad propria redituri &c. (3) *Al.* a Deo. (4) *Al.* ad eum mundum.

Filii ſunt omnia quæ ſunt Patris; per hoc utique quod etiam ipſe Deus eſt, & de Patre natus, Patri æqualis: non quomodo dictum eſt maiori ex duobus Filiis Luc. xv. „ Omnia mea tua ſunt: " illud enim de omnibus dictum eſt creaturis quæ infra creaturam ſanctam rationalem ſunt; hoc autem ita dictum eſt, ut ſit hæc etiam ipſa creatura rationalis quæ non niſi Deo ſubditur. Hoc ergo cum ſit Dei Patris, non ſimul eſſet & Filii, niſi Patri eſſet æqualis. Nefas eſt enim ut ſancti de quibus hæc locutus eſt, cuiuſquam ſint niſi eius a quo creati, & ſanctificati ſunt. Hoc autem quod ait, cum de Spiritu ſancto loqueretur, ſupra xvi. *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*, de his dicit quæ ad ipſam Patris pertinent divinitatem: neque enim Spiritus ſanctus de creatura quæ Patri eſt ſubdita, & Filio, fuerat accepturus, cum dicat: *De meo accipiet*. Chrysostomus (homil ead.) Deinde demonſtrationem prædictorum ponit dicens: *Et clarificatus ſum in eis*. Ex quo patet quoniam poteſtatem ſuper eos habeo, quoniam glorificant me, tibi credentes, & mihi: nullus enim in quibus non habet poteſtatem glorificatus eſt. Augustinus (tract. cvi.) Dicendo autem iam eſſe factum, oſtendit iam fuiſſe prædeſtinatum, & certum haberi voluit quod eſſet futurum. Sed utrum ipſa ſit clarificatio de qua dixerat, *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipſum*: (1) ſi enim apud te, quomodo in eis? an cum hoc ipſum innoteſcit eis, & per eos omnibus qui credunt eis, quaſi teſtibus ſuis: unde ſubdit: *Et iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt*. Chrysostomus (ut ſupra.) Hoc eſt, & ſi non appaream ſecundum carnem, per hos glorificor qui pro me moriuntur ſicut & pro Patre, & prædicant me ſicut & Patrem. Augustinus (tract. cvi.) Sed ſi horam illam qua loquebatur attendas, utrique in mundo adhuc erant. Non enim ſecundum profectum cordis, & vitæ, id accipere poſſumus, cum dicat: *Iam non ſum in mundo*. Numquid ergo fas eſt ut eum credamus aliquando mundana ſapuiſſe? Reſtat igitur ut ſecundum illud quod etiam ipſe in mundo prius erat, in mundo ſe dixit iam non eſſe præſentia corporali. An non quotidie dicimus, Iam non eſt hic, de aliquo quantocyus abituro, & maxime morituro? Unde exponens cur hoc dixerit, adiecit: *Et ego ad te venio*. Commendat igitur Patri eos quos corporali abſentia relicturus eſt, dicens: *Pater ſancte, ſerva eos in nomine tuo quos dediſti mihi*. (2) Sicut homo Deum rogat pro diſcipulis ſuis, quos (3) accepit a Deo. Sed attende quod ſequitur: *Ut ſint unum ſicut & nos*. (4) Non ait: Ut ſimus unum ipſi & nos, ſicut & nos unum ſumus: ipſi utique in natura ſua unum ſunt, ſicut nos in noſtra unum ſumus: quia enim una eademque perſona eſt Deus & homo, intelligimus hominem in eo quod rogat, & Deum in eo quod unum ſunt & ille, & ipſe quem rogat. a Poterat quidem dicere per id quod Eccleſiæ caput eſt, & corpus eius Eccleſia: Ego & ipſi, non unum, ſed unus ſumus, quia caput & corpus unus eſt Chriſtus; ſed divinitatem ſuam conſubſtantialem Patri oſtendens, vult eſſe ſuos unum, ſed in Chriſto, non tantum per eamdem naturam qua omnes ex hominibus mortalibus æquales Angelis fiunt, ſed etiam per eamdem in eamdem (5) habitudinem conſpirantem concordiſſimam voluntatem, in unum ſpiritum quodammodo caritatis igne conflati. Ad hoc enim valet quod ait: *Ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus*: ut quemadmodum Pater, & Filius non tantum æqualitate ſubſtantiæ, ſed etiam voluntate unum ſunt; ita & hi inter quos & Deum mediator eſt Filius, non tantum per hoc quod einſdem naturæ ſunt, ſed etiam per eamdem dilectionis ſocietatem unum ſint. Chrysostomus (hom. lxxx.) Rurſus ut homo loquitur ſubdens: *Cum eſſem cum eis, ego ſervabam eos in nomine tuo*, hoc eſt per tuum adiutorium: humane enim loquitur, & ad eorum mentem æſtimantium quod maiorem quamdam haberent utilitatem ab eius præſentia. Augustinus (tr. cvii.) In nomine enim Patris ſervabat diſcipulos ſuos Filius homo, cum eis humana præſentia conſtitutus; ſed & Pater in nomine Filii ſervabat quos in nomine Filii petentes exaudiebat. Neque hoc tam carnaliter debemus accipere velut viciſſim nos ſervent Pater, & Filius: ſimul enim nos cuſto-

Mmmm 2

(1) *Supple cum Nicolaio* requirendum eſt. (2) *Idem legit* Nempe ſicut. (3) *Al.* accipit. (4) *Conſule textum Auguſtini tract. cx. non cvi. ut hic.* (5) *Nicolai* beatitudinem.

Ex editione P. Nicolai.

a AUGUSTINUS Lib. IV. de Trinitate cap. viii.

Digitized by Google

ſtodiunt & Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus: ſed Scriptura nos non levat niſi deſcendat ad nos. Intelligamus ergo cum ita Dominus loquitur, perſonas eum diſtinguere, non ſeparare naturam. Quando ergo ſervabat diſcipulos ſuos Filius præſentia corporali, non expectabat Pater ad cuſtodiendum ſuccedere Filio diſcedenti; ſed eos ambo ſervabant potentia ſpiritali, & quando ab eis abſtulit Filius præſentiam corporalem, tenuit cum Patre cuſtodiam ſpiritalem: quia & cuſtodiendos quando Filius homo accepit, cuſtodiæ paternæ non abſtulit, & cum Pater Filio cuſtodiendos dedit, non dedit ſine ipſo cui dedit; ſed dedit homini Filio, non ſine Deo eodem ipſo Filio: ſequitur enim: *Quos dediſti mihi, ego cuſtodivi; & nemo ex ipſis periit, niſi filius perditionis*, ideſt traditor Chriſti, perditioni prædeſtinatus, *ut Scriptura impleatur*, qua ſcilicet de illo maxime in Pſal. CVIII. prophetatur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxx.) Et ni mirum ſolus ille tunc periit, ſed multi poſtea. Dicit autem: *Nemo ex eis periit*; ideſt, quantum ex mea parte non perdam: quod manifeſtius alibi (ſupra VI.) dicit: *Non eiiciam foras*. Si vero per ſeipſos (1) exilient, non ex neceſſitate ad me traho. Sequitur: *Nunc autem ad te venio*. Sed quia poſſet aliquis quærere: Numquid non potes eos conſervare recedens? Poteſt quidem, ſed cuius gratia hoc dicat, oſtendit ſubdens: *Et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in ſemetipſis*; ideſt, ut non tumultuentur imperfectiores exiſtentes per id quod indicavit quod propter eorum gaudium, & requiem omnia hæc infirma loquebatur. AUGUSTINUS (tract. CVII.) Vel aliter. Quod ſit hoc gaudium, iam ſuperius expreſſum eſt ubi ait: *Ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus*. Hoc gaudium ſuum, ideſt a ſe in eos collatum, in eis dicit implendum: propter quod ſe locutum dixit in mundo. Hæc eſt pax, & beatitudo futuri ſæculi. In mundo autem loqui ſe dicit, qui paulo ante dixerat: *Iam non ſum in mundo*: quia enim nondum abierat, hic adhuc erat; & quia mox fuerat abiturus, hic quodammodo iam non erat.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxI.) Rurſus Dominus aſſignat cauſam propter quam digni ſunt diſcipuli multa diligentia potiri a Patre, dicens: *Ego dedi eis ſermonem tuum, & mundus eos odio habuit*; quaſi dicat: Propter te odio habiti ſunt, & propter ſermonem tuum. AUGUSTINUS (tract. CVIII.) Nondum autem id expert ſuerant paſſionibus ſuis, quæ illos poſtea ſunt ſecutæ; ſed more ſuo dicit iſta, verbis præteriti temporis futura prænuntians. Deinde cauſam ſubiicit cur eos oderit mundus, dicens: *Quia non ſunt de mundo*. Hoc eis regeneratione collatum eſt: nam generatione de mundo erant. Donatum eſt ergo eis ut ſicut nec ipſe, ita nec ipſi de mundo eſſent: unde ſequitur: *Sicut & ego non ſum de mundo*. Ipſe de mundo numquam fuit: quia etiam ſecundum formam ſervi de Spiritu ſancto natus eſt, de quo illi renati. Quamvis autem iam non eſſent de mundo, adhuc tamen neceſſarium erat eos eſſe in mundo: unde ſubdit: *Non rogo ut tollas eos de mundo*. BEDA. Quaſi dicat: Iam imminet tempus ut tollar ego de mundo, ideoque neceſſe eſt ut illi nunc non tollantur de mundo, ut me, & te primum annuntient mundo. Quod vero ſubdit, *Sed ut ſerves eos a malo*, licet omne malum intelligi poſſit, maxime vult intelligi malum ſeceſſionis. AUGUSTINUS (tract. CVIII.) Repetit autem eamdem ſententiam, dicens: *De mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxI.) Supra autem dixit: *Quos dediſti mihi de mundo*: illic naturam dicens, hic autem de actibus malis. Dicit autem: *Non ſunt de mundo*: quia nihil commune cum terra eſt eis, ſed cæleſtium facti ſunt cives: in quo amorem ſuum eis oſtendit, dum Patri eos laudat. Hoc autem quod dicit, *Sicut*, cum in ipſo, & Patre ponitur, parilitas oſtenditur propter naturæ unitatem; ſed cum de nobis, & Chriſto dicitur, multa diſtantia intermedia inter utrumque exiſtit. Cum autem prius dixit, *Serva eos a malo*, non de periculorum ereptione ait ſolum, ſed de permanentia in fide: unde ſubdit: *Sanctifica eos in veritate*. AUGUSTINUS (tract. CVIII.) Sic enim ſervantur a malo; quod ſuperius oravit ut fieret. Quæri autem poteſt quomodo de mundo iam non erant, ſi ſanctificati in veritate nondum erant. An quia & ſanctificati in eadem proficiunt ſanctitate, neque hoc ſine adiutorio gratiæ Dei? Sanctificantur autem in veritate heredes teſtamenti novi, cuius veritatis umbræ fuerunt ſanctificationes veteris teſtamenti; & cum ſanctificantur (2) in veritate, ſanctificantur in Chriſto, qui dixit ſupra XIV. *Ego ſum via, veritas, & vita*: unde ſequitur: *Sermo tuus veritas eſt*. Græcum Evangelium *logos* habet, ideſt verbum. Sanctificavit ergo Pater

(1) *Al.* exirent. (2) *Al.* in virtute.

Digitized by Google

ter in veritate, ideſt in Verbo ſuo unigenito, ſuos heredes, eiuſque coheredes. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxi.) Vel aliter. *Sanctifica eos in veritate;* ideſt, ſanctos fac per ſancti Spiritus donationem, & recta dogmata: recta enim dogmata de Deo docent, & ſanctificant animam: & quia hic de dogmatibus ait, ſubiunxit: *Sermo tuus veritas eſt;* hoc eſt, nullum mendacium eſt in eo, & nihil typicum oſtendit, neque corporeum. Videtur autem mihi & aliud oſtendere hoc quod dicit, *Sanctifica eos in veritate;* ideſt, ſegrega eos ſermoni, & prædicationi: unde ſubdit: *Sicut tu me miſiſti in mundum*. GLOSSA. Pro quo enim Chriſtus miſſus eſt, pro hoc & hi: unde Paulus II. Corinth. v. „ Deus erat in Chriſto, „ mundum reconcilians ſibi, & poſuit in „ nobis verbum reconciliationis. " Hoc autem quod dicit, *Sicut*, non ſimiliter de eo, & de Apoſtolis ponitur, ſed ut erat poſſibile hominibus. Dicit autem ſe eos miſiſſe in mundum, ſecundum quod erat ei conſuetudo, futurum ut factum dicere. AUGUSTINUS (tract. cviii.) Manifeſtum eſt autem per hoc quod nunc adhuc de Apoſtolis loquitur: nam ipſum nomen Apoſtolorum quoniam Græcum eſt, miſſos ſignificat in Latino; ſed quoniam per hoc quod Chriſtus factus eſt caput Eccleſiæ, illi membra ſunt eius, ideo ait: *Et pro eis ego ſanctifico meipſum*; ideſt, eos in meipſo ſanctifico, cum & ipſi ſint ego. Et ut intelligeremus, cum dixit, *Pro eis ſanctifico meipſum*, hoc eum dixiſſe quod eos ipſe ſanctificaret, mox addidit: *Ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate*, ideſt in me, ſecundum quod Verbum veritas eſt, in quo & ipſe Filius hominis ſanctificatus eſt ab initio, quando *Verbum caro factum eſt*: ſupra I. Tunc enim ſanctificavit ſe in ſe, ideſt hominem ſe in Verbo ſe: quia unus Chriſtus Verbum, & homo: propter ſua vero membra dicit: *Et pro eis ego ſanctifico meipſum*; hoc eſt, ipſos in me, quoniam in me etiam ipſi ſunt, & ego. *Ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate*. Quid eſt, *Et ipſi*, niſi quemadmodum ego, & *in veritate*, quod ſum ego? CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Vel aliter. *Pro eis ſanctifico meipſum*; ideſt, meipſum offero tibi hoſtiam: hoſtiæ enim omnes ſanctæ dicuntur, & quæcumque Deo dicantur. Quia vero antiquitus in figura ſanctificatio erat, utpote in ove, nunc autem, eſt in ipſa veritate, ideo ſubdit: *Ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate*: quia & eos tibi facio oblationem: quod propterea dicit, quia ipſe qui offertur eſt caput eorum, aut quia & ipſi immolantur. „ Exhibete enim (ait A„ poſtolus Rom. xii.) membra veſtra hoſtiam „ viventem ſanctam. "

(e) AUGUSTINUS (tract. cix.) Cum oraſſet Dominus pro diſcipulis ſuis, quos & Apoſtolos nominavit, adiunxit & ceteros qui in eum fuerant credituri, dicens: *Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxi.) Hinc rurſus conſolatur eos, oſtendens aliorum ſalutis cauſam futuros, cum dicit: *Qui credituri ſunt per verbum eorum in me*. AUGUSTINUS (tract. cix.) Ubi omnes ſuos intelligi voluit, non ſolum qui tunc erant in carne, ſed etiam qui futuri erant; neque hi tantum qui ipſos, cum in carne viverent, Apoſtolos audierunt; ſed & poſt obitum eorum, (1) & nos longe poſt nati, per verbum eorum credidimus in Chriſtum: quoniam ipſi qui cum illo tunc fuerunt, quod ab illo audierunt, ceteris prædicaverunt, atque ita verbum eorum ad nos uſque pervenit, & perventurum eſt ad poſteros, quicumque credituri ſunt. Poteſt autem videri in hac oratione non oraſſe pro quibuſdam ſuis, pro illis ſcilicet qui neque tunc erant cum illo, neque per verbum eorum poſtea, ſed in eum ante crediderunt. Numquid etiam cum illo erat tunc Nathanael, Ioſeph ab Arimathæa, & multi alii, de quibus Ioannes dicit quod crediderunt in eum? Omitto dicere de Simeone ſene, de Anna Propheteſſa, Zacharia, Eliſabeth, Ioanne præcurſore: quoniam reſponderi poteſt, orandum pro talibus mortuis non fuiſſe, qui cum magnis ſuis meritis hinc abierant: hoc enim & de antiquis iuſtis ſimiliter reſpondetur. Intelligendum eſt igitur quod nondum ei ſic crediderant quomodo ipſe in ſe credi volebat; ſed poſt eius reſurrectionem Spiritu ſancto impartito edoctis, & confirmatis Apoſtolis, ſic alios credidiſſe quemadmodum Chriſto credi oportebat. (2) Sed reſtat ad quæſtionem Paulus Apoſtolus „ non ab hominibus, neque per „ hominem, " Galat. I. & latro qui tunc credidit quando in ipſis doctoribus fides quæ fuerat qualiſcumque defecit. Proinde relinquitur ut ſic intelligamus quod dictum eſt,

(1) *Al.* & non longe poſt nati. (2) *Implet ſenſum Nicolaius ex Auguſtini textu*. Sed reſtat nobis ad quæſtionem adhuc ſolvendam Paulus Apoſtolus, qui non ab hominibus, neque per hominem ſe Apoſtolum factum dicit, & latro &c.

eſt, *Per verbum eorum*, ut ipſum verbum fidei quod prædicaverunt in mundo, ſic ſignificatum eſſe credamus. Dictum autem eſt verbum eorum, quoniam ab ipſis eſt primitus, ac præcipue prædicatum: nam quidem ab ipſis prædicabatur in terra, quando per revelationem Ieſu Chriſti ipſum verbum eorum Paulus accepit; ac per hoc & ille latro in fide ſua verbum eorum habebat. Ergo illa oratione pro omnibus quos redemir, ſive tunc in carne viventes, ſive poſtea futuros, Redemptor noſter oravit. Quid autem, vel quare pro eis rogaret, continuo ſubiunxit dicens: *Ut omnes unum ſint*. Hic (1) pro omnibus rogavit quod (2) & ſupra pro illis, ut omnes, hoc eſt ut nos, & illi, unum ſimus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxi.) Et ſic in unanimitate ſermonem concludit, unde incepit ibi finiens: nam incipiens dixit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*. HILARIUS VII. de Trinit. (poſt princ.) Tum demum unitatis profectus exemplo unitatis oſtenditur cum ait: *Sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint*: ut ſcilicet ſicut Pater in Filio, & Filius in Patre eſt, ita per huius unitatis formam in Patre, & Filio unum omnes eſſent. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Rurſus autem & hoc quod dicit, *Sicut*, non certiſſimæ parilitatis in eis eſt, ſed ur hominibus poſſibile eſt; ſicut cum dicit Luc. VI. „ Eſtote miſeri„cors, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfe„ctus eſt. “ AUGUSTINUS (tract. cx.) Eſt autem hic diligenter advertendum, non dixiſſe Dominum, Ut omnes unum ſimus; ſed *ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te*; ſubintelligitur, Unum ſumus. Ita eſt enim Pater in Filio ut unum ſint, quia unius ſubſtantiæ ſunt; nos vero eſſe quidem poſſumus in eis unum, unum tamen cum eis eſſe non poſſumus, quia unius ſubſtantiæ nos, & ipſi non ſumus. Sic autem ſunt in nobis, vel nos in illis, ut illi unum ſint in natura ſua, nos unum in noſtra. Sunt quippe & ipſi in nobis, ſicur Deus in templo; ſumus autem nos in illis, ſicut creatura in creatore ſuo. Ideo ergo addidit, *In nobis*, ut quod unum efficimur fideliſſima caritate, gratiæ Dei tribuendum eſſet, non nobis. AUGUSTINUS III. de Trinir. (cap. IX.) Vel quia in ſeipſis unum eſſe non poſſunt, diſſociati ab invicem per diverſas voluptates, & cupiditates, & immunditiam peccatorum: unde mundentur per mediatorem, ut ſint in illo unum. HILARIUS VIII. de Trin. (ante med. ſparſim.) Laborantes autem hæretici fallere, ne per id quod dictum eſt, *Ego, & Pater unum ſumus*, naturæ in his unitas, & indifferens divinitatis ſubſiſtentia crederetur; ſed ex dilectione mutua, & voluntatum concordia unum eſſent: exemplum unitatis iſtius ex his dictis dominicis protulerunt: *Ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te*. Sed licet ipſum intelligentiæ ſuæ ſenſum impietas demutet, non tamen poteſt intelligentia non extare dictorum: ſi enim regenerati in unius vitæ, atque æternitatis natura ſunt, ceſſat in his ſolus uniratis aſſenſus qui unum ſunt in eiuſdem regenerazione naturæ; ſoli autem Patri, & Filio ex natura proprium eſt ut unum ſint, quia Deus ex Deo unigenitus, non poteſt niſi in originis ſuæ eſſe natura. AUGUSTINUS (tract. cx.) Quid eſt autem hoc quod ſubdit, *Ut mundus credat quia tu me miſiſti*? Numquid tunc crediturus eſt mundus, (3) quando in Patre, & Filio omnes unum erimus? Nonne iſta eſt pax illa perpetua, potius fidei merces quam fides? Sed etſi in hac vita propter ipſam communem fidem omnes qui unum credimus, unum ſumus; etiam ſic, non ut credamus, ſed quia credimus, unum ſumus. Quid eſt ergo, *Omnes unum ſint, ut mundus credat*? Ipſi quippe omnis mundus eſt credens, cum de his dicat de quibus dixerat: *Non pro his rogo tantum, ſed pro his qui credituri ſunt per verba eorum in me*. (4) Quomodo ergo intellecturi ſumus? niſi quia non in eo cauſam poſuit ut credat mundus, quia illi unum ſunt; ſed orando dixit, *Ut mundus credat*, ſicur orando dixerat, *Ut unum ſint*. Denique ſi verbum quod ait, *Rogo*, ubique ponamus, erit huius expoſitio ſententiæ maniſeſtior. Rogo ut omnes unum ſint; rogo ut & ipſi in nobis unum ſint; rogo ur mundus credar quia tu me miſiſti. HILARIUS VIII. de Trinit. (ante med.) Vel per id mundus crediturus eſt, Filium a Patre miſſum eſſe, quod omnes qui credituri in illum ſunt, unum in Patre, & Filio erunt. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxi.) Nihil enim ita ſcandalizar omnes ut ab invicem dividi; ſed quod credentes fiant unum, hoc ædificat ad fidem, & hoc etiam a principio dixit: *In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad invicem*. Si enim altercantur, non dicentur pacifici magiſtri eſſe diſcipuli. Me vero, inquit,

(1) *Al.* pro nobis. (2) *Al.* ut ſupra. (3) *Al.* quoniam. (4) *Al.* Quomodo rogo intellecturi ſumus.

quit, non exiſtente pacifico, non confitebuntur a te miſſum. AUGUSTINUS (tract. cx.) Deinde Salvator noſter, qui rogando Patrem ſe hominem demonſtrabat, nunc demonſtrat, ſeipſum, quoniam cum Patre Deus eſt, facere quod rogat: unde ſubdit: *Et ego claritatem quam dediſti mihi, dedi illis*. Quam claritatem, niſi immortalitatem, quam natura humana in illo fuerat acceptura? Propter immutabilitatem enim prædeſtinationis præteriti temporis (1) verbis futura ſignificat. Immortalitatis autem claritatem, quam ſibi a Patre datam dicit, etiam ſe ſibi dediſſe intelligendum eſt. Cum enim tacet Filius in opere Patris operationem ſuam, humilitatem commendat; cum vero in opere ſuo tacet operationem Patris, parilitatem commendat. Iſto igitur modo, & hoc loco nec ſe facit alienum a Patris opere, quamvis dixerat: *Claritatem quam dediſti mihi*: nec Patrem fecit alienum ab opere ſuo, quamvis dixerat, *Dedi eis*. Sicut autem ex eo quod Patrem pro ſuis omnibus rogavit, hoc fieri voluit ut omnes unum ſint; ita etiam ſuo beneficio id fieri voluit: unde adiunxit: *Ut unum ſint in nobis, ſicut & nos unum ſumus*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxi.) Vel claritatem dicit gloriam quæ eſt per ſigna, & dogmata, & ut unanimes ſint: unde ſubdit: *Ut unum ſint in nobis, ſicut & nos unum ſumus*. Hæc enim gloria, *ut ſint unum*, etiam ſignis maior eſt. Univerſi enim qui per Apoſtolos crediderunt, unum ſunt; & ſi quidam ex ipſis diviſi ſunt; hoc eorum deſidiæ fuit; quod tamen eum non latuit. HILARIUS (VIII. de Trinit. ante med.) Per acceptum igitur & datum honorem omnes unum ſunt. Sed nondum apprehendo ratione, quoniam datus honor unum omnes eſſe perficiat. Sed Dominus gradum quemdam, atque ordinem conſummandæ unitatis expoſuit cum ſubdit: *Ut unum ſint in nobis*; ut cum ille in Patre per naturam divinitatis eſſet, nos contra in eo per corporalem eius nativitatem, & ille iterum in nobis per ſacramenti eſſe myſterium crederetur, perfecta per mediatorem unitas doceretur. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Alibi vero (ſupra xiv.) ait de ſe, & Patre: *Veniemus, & manſionem apud eum faciemus*: illic quidem Sabellianorum obſtruens ora, dum ſcilicet ponit duas perſonas; hic vero Atrii ſuſpicionem deſtruens, cum Patrem per ſe dicit diſcipulis advenire. AUGUSTINUS (tract. cx.) Neque tamen hoc ita dictum eſt, tamquam Pater non in nobis, aut nos in Patre non ſimus; ſed per mediatorem inter Deum & hominem ſe breviter intimavit. Quod vero addidit, *Ut ſint conſummati in unum*, oſtendit eo perduci reconciliationem quæ fit per mediatorem ut perfecta beatitudine perfruamur. Unde id quod ſequitur, *Ut cognoſcat mundus quia tu me miſiſti*, non ſic accipiendum puto tamquam iterum dixerit, *Ut credat mundus*. Quamdiu enim credimus quod non videmus, nondum ſumus conſummati, ſicut erimus cum meruerimus videre quod credimus. Quando ergo de conſummatione loquitur, talis eſt intelligenda cognitio qualis erit per ſpeciem, non qualis nunc eſt per fidem. Ipſi quippe credentes ſunt mundus, non permanens inimicus, ſed ex inimico amicus effectus: propterea ſequitur: *Et dilexiſti eos ſicut me dilexiſti*. In Filio quippe nos Pater diligit, quia in eo nos elegit: nec ideo pares ſumus unigenito Filio; neque enim ſemper æqualitatem ſignificat quod dicitur, Sicut illud, ita & iſtud; ſed aliquando tantum, Quod illud eſt, eſt & illud. Ita in hoc loco nihil eſt aliud, *Dilexiſti eos ſicut me dilexiſti*, quam dilexiſti eos, quoniam & me dilexiſti: non enim alia cauſa eſt diligendi membra eius, niſi quia diligit eum. Cum igitur eorum quæ fecerit, nihil oderit, quis digne poſſit eloqui quantum diligat membra unigeniti Filii ſui, & quanto amplius ipſum Unigenitum?

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxi.) Poſtquam dixerat, quia multi credent per eos, & multa gloria potientur, loquitur de reliquo de coronis eis repoſitis, dicens: *Pater, quos dediſti mihi, volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum*. AUGUSTINUS (tract. cx. & cxi.) Ipſi ſunt quos a Patre accepit, quos & ipſe de mundo elegit: ſicut enim ait in huius orationis exordio: *Dedit ei poteſtatem omnis carnis*, ideſt omnis hominis, *ut det eis vitam æternam*: ubi oſtendit poteſtatem ſe omnis hominis accepiſſe, ut liberaret quos voluerit, & damnaret quos voluerit. Quapropter omnibus membris ſuis promiſit hoc præmium, ut ubi eſt ipſe, & nos cum illo ſimus; nec poterat non fieri quod omnipotenti Patri ſe velle dixerit omnipotens Filius: una vero eſt Patris, & Filii voluntas; & ſi intelligere nondum permittit infirmitas, credat pietas. Quantum ergo attinet ad creaturam, in qua factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem, eo modo dicere potuit, *Ubi ego ſum*, ut iam ibi ſe eſſe diceret ubi fuerat mox futurus. In cælo ergo nos

(1) *Al.* verba.

nos futuros eſſe promiſit : illo enim forma ſervi levata eſt, quam ſumpſit ex Virgine, & ad dexteram Patris collocata. GREGORIUS XXVII. Moralium (cap. 1.) Ubi eſt ergo quod rurſus veritas dicit ſupra III. *Nemo aſcendit in cælum niſi qui de cælo deſcendit*? Quæ ſibi in verbis ſuis non diſcrepat: quia enim membrorum ſuorum caput Dominus factus eſt, repulſa reproborum multitudine, ſolus etiam eſt nobiſcum; & ſic dum nos cum illo unum iam facti ſumus, unde ſolus venit in ſe, illuc etiam ſolus redit in nobis. AUGUSTINUS (tract. cxi.) Quod vero attinet ad formam Dei, in qua æqualis eſt Patri, ſi ſecundum eam velimus intelligere quod dictum eſt, *Ubi ego ſum, & illi ſint mecum*, abſcedat ab animo omnis imaginum corporalium cogitatio, & non inquiratur æqualis Patri Filius ubi ſit: quoniam nemo invenit ubi non ſit: propterea non ei ſatis fuit (1) dicere: *Volo ut ubi ego ſum, & ipſi ſint*, ſed addidit *mecum*. Eſſe enim cum illo magnum bonum eſt: nam & miſeri poſſunt eſſe ubi eſt ille, ſed beati ſoli ſunt cum illo. Et ut de viſibili, quamvis longe diſſimili, qualecumque ſumamus exemplum; ſicut cæcus etiam ſi ibi ſit ubi lux eſt, non eſt tamen ipſe cum luce, ſed abſens eſt a præſente; ita non ſolum infidelis, ſed etiam fidelis, etſi eſſe numquam poſſit ubi non ſit Chriſtus, non eſt tamen ipſe cum Chriſto per ſpeciem: nam fidelem non eſt dubitandum eſſe cum Chriſto per fidem. Sed hic de ſpecie illa dicebat in qua videbimus eum ſicuti eſt: unde adiunxit: *Ut videant claritatem meam quam dediſti mihi*. *Ut videant* dixit, non Ut credant: fidei merces eſt iſta, non fides. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxi.) Non autem dixit, Ut participent gloriam meam, ſed *ut videant*, hoc occulte inſinuans quoniam omnis requies ibi eſt Filium Dei videre. Dedit autem ei Pater claritatem quando eum genuit. AUGUSTINUS (tract. cxi.) Cum ergo viderimus claritatem quam dedit Pater Filio; etiam ſi eam dici hoc loco intelligamus, non quam Pater æquali Filio, gignens eum, dedit, ſed quam facto homini Filio dedit poſt mortem crucis: tunc fiet iudicium, tunc tolletur impius ne videat claritatem Domini: quam, niſi illam qua Deus eſt? Si ergo ſecundum id quod Filius Deus eſt, accipiamus hoc dictum, *Volo ut ubi ego ſum, & ipſi ſint mecum*, in Patre cum Chriſto erimus; qui cum dixiſſet, *Ut videant claritatem quam dediſti mihi*, continuo ſubiunxit: *Quia dilexiſti me ante conſtitutionem mundi*. In illo enim dilexit & nos ante conſtitutionem mundi, & tunc prædeſtinavit quod in fine facturus eſt mundi. BEDA. Claritatem igitur vocat dilectionem qua ipſe dilectus eſt a Patre ante mundi conſtitutionem: in illa claritate & nos dilexit ante conſtitutionem mundi. THEOPHYLACIUS. Poſtquam ergo pro fidelibus oravit, & tot illis proſpera promiſit, ponit quoddam pium, & propria manſuetudine dignum, dicens: *Pater iuſte, mundus te non cognovit*: quaſi dicat: Ego cuperem cunctos homines conſequi dicta bona, quæ quidem pro fidelibus imploravi; ſed quia ignoraverunt te, ideo non contingent gloriam, & coronas. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxi.) Videtur autem mihi hoc & anxius dicere, quoniam eum qui ita bonus, & iuſtus eſt cognoſcere noluerunt. Non igitur hoc eſt quod Iudæi dicunt, quoniam ipſi quidem te cognoſcunt, ego vero ignoro; ſed e contrario eſt: unde ſubdit: *Ego autem cognovi te, & hi cognoverunt quia tu me miſiſti: & notum feci eis nomen tuum, & notum faciam*, per Spiritum ſanctum eis perfectam cognitionem dando. Si autem didicerint quis es tu, ſcient quia ego non ſum ſeparatus a te, ſed valde amatus, & proprius Filius, & coniunctus. Hoc vero ſuaſi eis, ut ego maneam in eis; & ſic fidem quæ eſt in me, (2) & amorem ſervabunt certiſſime; & hoc eſt quod ſubditur: *Ut dilectio qua dilexiſti me, in ipſis ſit, & ego in ipſis*; quaſi dicat: Ipſis me amantibus, ego manebo in eis. AUGUSTINUS (tract. cxi.) Vel aliter. Quid eſt eum cognoſcere, niſi vita æterna, quam mundo damnato non dedit, reconciliato dedit? Propterea itaque mundus non cognovit quia iuſtus es. Hoc meritis eius, ut non cognoſceret, retribuiſti: & propterea mundus reconciliatus cognovit quia miſericors es; & ut cognoſceret, non ei merito, ſed gratia ſubveniſti. Denique ſequitur: *Ego autem cognovi te*. Ipſe fons gratiæ eſt Deus natura, homo autem de Spiritu ſancto, & Virgine ineffabili gratia. Denique quia gratia Dei per Ieſum Chriſtum eſt, dicitur: *Et hi cognoverunt*: ipſe eſt mundus reconciliatus: ſed ideo *quia tu me miſiſti*: ergo gratia cognoverunt. *Et notum feci eis nomen tuum* per fidem, *& notum faciam* per (3) ſpeciem; *ut dilectio qua dilexiſti me, in ipſis ſit*. Qualis eſt iſta locutio, tali & Apoſtolus uſus eſt I. Tim. iv. „ Bonum certamen certavi : “ non ait, Bono certamine,

(1) *Al.* dicens. (2) *Al.* & amatorem. (3) *Al.* ſpem.

mine, quod uſitatius diceretur. Quomodo autem dilectio qua Pater dilexit Filium, eſſet in nobis, niſi quia membra eius ſumus, (1) & in illo diligimur, cum ipſe diligitur totus, ideſt caput, & corpus? Et ideo ſubiunxit, *Et ego in ipſis*: eſt enim in nobis tamquam in templo ſuo, nos autem in illo ſecundum quod caput noſtrum eſt.

C A P U T XVIII.

(a) HAEc cum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipſe, & diſcipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Ieſus convenerat illuc cum diſcipulis ſuis.

(b) Iudas ergo cum accepiſſet cohortem, & a pontificibus, & phariſæis miniſtros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis. Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit, & dixit ad eos, Quem quæritis? Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego ſum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipſis. Ut ergo dixit eis, Ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus: Dixi vobis, quia ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Ut impleretur ſermo quem dixit: Quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam.

(c) Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, & percuſſit pontificis ſervum, & abſcidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen ſervo Malchus. Dicit ergo Ieſus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?

(d) Cohors autem, & tribunus, & miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum, & ligaverunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim ſocer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas qui conſilium dederat Iudæis, quia expedit unum hominem mori pro populo.

(e) Sequebatur autem Ieſum Simon Petrus, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Ieſu in atrium pontificis; Petrus autem ſtabat ad oſtium foris. Exivit ergo diſcipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit oſtiariæ, & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria: Numquid & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille, Non ſum. Stabant autem ſervi, & miniſtri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant ſe. Erat autem cum eis & Petrus ſtans, & calefaciens ſe.

(f) Pontifex ergo interrogavit Ieſum de diſcipulis ſuis, & de doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palam locutus ſum mundo. Ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conveniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus ſim ipſis: ecce hi ſciunt quæ dixerim ego.

(g) Hæc autem cum dixiſſet, unus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Sic reſpondes pontifici? Reſpondit ei Ieſus: Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo; ſi autem bene, quid me cædis? Et miſit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

(h) Erat autem Simon Petrus ſtans, & calefaciens ſe. Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex diſcipulis eius es? Negavit ille, & dixit, Non ſum. Dicit ei unus ex ſervis pontificis cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, & ſtatim gallus cantavit.

1) Al. & in illo diligimus eum? Ipſe diligitur totus &c.

Digitized by Google

(i) Adducunt ergo Ieſum ad Caipham in prætorium. Erat autem mane: & ipſi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, ſed ut manducarent paſcha. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accuſationem affertis adverſus hominem hunc? Reſponderunt, & dixerunt ei: Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam. Ut ſermo Ieſu impleretur quem dixit, ſignificans qua morte eſſet moriturus.

(k) Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Ieſum, & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum? Reſpondit Ieſus: A temetipſo hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? Reſpondit Pilatus: Numquid ego Iudæus ſum? Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi: quid feciſti? Reſpondit Ieſus: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Si ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei utique decertarent ut non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non eſt hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Reſpondit Ieſus: Tu dicis, quia Rex ſum ego. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati. Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid eſt veritas?

(l) Et cum hoc dixiſſet, iterum exivit ad Iudæos, & dixit eis: Ego nullam invenio in eo cauſam. Eſt autem conſuetudo vobis ut unum dimittam vobis in paſcha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum? Clamaverunt rurſum omnes dicentes: Non hunc, ſed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

(a) AUGUSTINUS (tract. cxii.) Terminato ſermone quem poſt cœnam Dominus ad diſcipulos habuit, adiuncta oratione quam dixerat ad Patrem, eius paſſionem Ioannes Evangeliſta ſic exorſus eſt: *Hæc cum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipſe, & diſcipuli eius.* Non autem continuo hoc factum eſt cum eius illa finita eſſet oratio; ſed alia quædam ſunt interpoſita, quæ ab iſto prætermiſſa, apud alios Evangeliſtas leguntur. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. iii.) Facta eſt enim contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior, ſicut Lucas commemorat cap. xxii. Dixit etiam ipſe Petro, ſicut ipſe Lucas ſubiungit ibid. „ Ecce ſatanas expetivit vos, ut cribraret ſicut triticum, " & cetera quæ ibi ſequuntur. Et „ hymno dicto (ſicut Matthæus cap. xxvi. & Marcus cap. xiv. commemorant) exierunt in montem Oliveti. " Contexit ergo narrationem Matthæus, & dixit: „ Tunc venit Ieſus cum illis in villam quæ dicitur Gethſemani. " Iſte locus eſt quem commemorat hic Ioannes: *ubi erat hortus, in quem introivit ipſe, & diſcipuli eius.* AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. cxii.) Ad hoc ergo valet quod dictum eſt, *Hæc cum dixiſſet*, ut non eum ante opinemur ingreſſum quam illa verba finiret. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Sed propter quid non dixit: Ceſſans ab oratione venit illuc? Quoniam oratio illa fuit loquela propter diſcipulos facta. De nocte autem vadit, & flumen pertranſit, & properat ad locum proditori cognitum, auferens his qui (1) inſidiabantur, laborem, & oſtendens diſcipulis quoniam volens ad mortem venit. ALCUINUS. Dicit autem, *Trans torrentem Cedron*, ideſt cedrorum: genitivus enim eſt Græcus. Tranſit torrentem, quia de torrente paſſionis bibit. *Ubi erat hortus*, ut peccatum quod in horto commiſſum fuerat, in horto deleret: paradiſus enim hortus deliciarum interpretatur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Ne autem audiens hortum, eum occultari æſtimes, ſubiungit: *Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Ieſus convenerat illuc cum diſcipulis ſuis.* AUGUSTINUS (tract. cxii.) Ibi ergo lupus ovina pelle contectus, & inter oves alto patrisfamilias conſilio toleratus didicit, ubi ad tempus exiguum diſpergeret gregem, inſidiis appetendo paſtorem. CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Multoties autem ibi cum diſcipulis Ieſus ſingulariter convenerat, de neceſſariis loquens, & quæ non erat fas

alios

(1) *Al.* inſidiantur.

Digitized by Google

alios audire. Facit autem hoc in montibus, & in hortis, maxime purum a tumultibus inquirens ſemper locum, ne mens impediatur ab auditione. Ideo autem Iudas illuc venit, quoniam multoties Chriſtus extra pernoctabat. Iviſſet autem ad domum, ſi putaſſet eum ibi invenire dormientem. THEOPHYLACTUS. Noverat etiam Iudas Dominum feſto tempore conſueviſſe ſemper docere diſcipulos aliquod ſublime: erat autem ſolitus docere huiuſmodi myſtica in talibus locis: ac quoniam tunc dies erat ſolemnis, arbitratus eſt illum eſſe illic, & diſcipulos docere quæ ad celebritatem ſpectabant.

(b) GLOSSA a. Oſtenderat Evangeliſta quomodo Iudas ad locum ubi Chriſtus erat, pervenire potuerit; nunc oſtendit quomodo illuc pervenit, dicens: *Iudas ergo cum accepiſſet cohortem, & a pontificibus, & phariſæis miniſtros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis*. AUGUSTINUS (tract. CXII.) Cohors non Iudæorum, ſed militum fuit. A præſide itaque intelligatur accepta, tamquam ad tenendum reum ſervato ordine legitimæ poteſtatis, ut nullus tenentibus auderet obſiſtere; quamquam & manus tanta fuerat congregata, & ſic armata veniebat, ut vel terreret, vel etiam repugnaret, ſi quiſquam Chriſtum defendere auderet. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Sed qualiter cohorti ſuaſerunt? Quia milites erant, pecuniarum gratia omnia facere meditantes. THEOPHYLACTUS. Faces autem afferunt, & laternas, ne Chriſtus latens in tenebris fugeret. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Multoties autem alias miſerunt comprehendere eum, ſed non valuerunt: unde manifeſtum eſt quod tunc ſponte ſeipſum dedit: propter quod ſubditur: *Ieſus autem ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit, & dixit ad eos, Quem quæritis?* THEOPHYLACTUS. Quærit autem non ut volens ſcire: nam utique noverat omnia quæ ventura erant ſuper eum: ſed oſtendere volens quoniam cum præſens eſſet, ab eis videri non poterat, vel diſcerni: nam ſequitur: *Dicit ei Ieſus, Ego ſum*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) In medio enim eorum exiſtens, excæcavit eorum oculos: quoniam enim non tenebræ cauſa erant, indicavit Evangeliſta dicens, quoniam habuerunt lampades. Si vero lampades non eſſent, a voce ſaltem debebant eum agnoſcere. Si vero & illi ignorabant, qualiter Iudas ignoravit, qui cum eo fuerat continue? Et ideo ſubdit: *Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipſis*. Fecit autem hoc Ieſus, oſtendens quoniam non ſolum comprehendere eum non poſſent, ſed nec videre in medio exiſtentem, niſi ipſe concederet: unde ſubditur: *Ut ergo dixit eis, Ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram*. AUGUSTINUS (tract. CXII.) Ubi nunc militum cohors; ubi terror, & munimen armorum? Una vox turbam odiis ferocem, armiſque terribilem ſine telo ullo percuſſit, repulit, ſtravit. Deus enim latebat in carne, & ſempiternus dies ita membris occultabatur humanis ut cum laternis, & facibus quæreretur occidendus a tenebris. Quid iudicaturus faciet qui iudicandus hoc fecit? Et nunc utique per Evangelium, *Ego ſum*, dicit Chriſtus; & a Iudæis expectatur Antichriſtus, ut retro redeant, & in terram cadant: quoniam deſerentes cæleſtia, terrena deſiderant. GREGORIUS ſuper Ezech. (homil. ix.) Quid autem hoc eſt quod electi in faciem, & reprobi retrorſum cadunt, niſi quod omnis qui poſt ſe cadit, ibi cadit ubi non videt; qui vero ante ſe ceciderit, ibi cadit ubi videt? Iniqui ergo quia in inviſibilibus cadunt, poſt ſe cadere dicuntur, quia ibi corruunt ubi quod tunc eos ſequitur, modo videre non poſſunt; iuſti vero, quia in iſtis viſibilibus ſemetipſos ſponte deiiciunt, ut in inviſibilibus erigantur, quaſi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Demum ne quis dicat, quoniam ipſe Iudæos ad hoc induxit, ut eum occiderent, ſeipſum in manibus eorum tradens, manifeſte oſtendit eis omnia quæ ſufficiebant eos revocare. Sed quia permanebant in malitia, & nullam habebant excuſationem, tunc ſeipſum in manibus eorum tradidit: unde ſequitur: *Iterum ergo interrogavit eos, Quem quæritis? Illi ergo dixerunt, Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus: Dixi vobis quia ego ſum*. AUGUSTINUS (tract. CXII.) Audierant primo, *Ego ſum*; ſed non comprehenderant: quia hoc noluit qui potuit quidquid voluit. Verum ſi numquam ſe ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent propter quod venerant, ſed nec ipſe faceret pro-

Nnnn 2 pter

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

pterquod venerat: proinde quia tenere volentibus, & non valentibus oſtendit poteſtatem ſuam, iam tenebunt eum, ut faciat de neſcientibus voluntatem ſuam: unde ſubditur: *Si ergo me quæritis, ſinite hos abire*. CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Quaſi dicat: Si me quæritis, nihil vobis ad hos commune eſt: ecce meipſum trado: uſque ad ultimam horam ad ſuos dilectionis conſervantiam demonſtrans. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Inimicos iubet, & hoc faciunt quod iubet: ſinunt ſcilicet nunc eos abire quos non vult perire. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Unde Evangeliſta oſtendens quod hoc non fuit eorum propoſiti, ſed virtus eius qui comprehenſus fuerat, ſubiungit: *Ut impleretur ſermo quem dixit: Quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam*. Perditionem autem non hanc dixerat quæ eſt mortis, ſed illam æternam; Evangeliſta vero & de præſenti morte id accepit. AUGUSTINUS (tract. cxii.) Numquid autem non erant poſtea morituri? Cur ergo ſi tunc morerentur, perderet eos, niſi quia nondum in eum ſic credebant quomodo credunt quicumque non pereunt?

(c) CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Petrus confidens in prædicta voce Domini, & in his quæ iam facta erant, armatur adverſus eos qui ſupervenerant: unde dicitur: *Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percuſſit pontificis ſervum*. Sed qualiter iuſſus non peram habere, neque duo veſtimenta, gladium habet? Mihi videtur hunc formidans præparaſſe dudum. THEOPHYLACTUS. Vel ad opus agni illo indigens ferebat hunc etiam poſt cœnam. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Sed qualiter qui iuſſus erat non alapam dare, homicida fit? Quia maxime non ſe ulciſci iuſſus eſt; hic autem non ſe ulciſcebatur, ſed magiſtrum. Demum nondum perfecti adhuc erant; ſed videbis poſtea Petrum verberatum, & humiliter ferentem. Non ſine cauſa autem ſubdit: *Et abſcidit eius auriculam dexteram*. Videtur mihi enim impetum Apoſtoli ſignificare, quoniam ad ipſum caput impetum fecit. AUGUSTINUS (tract. cxii.) Solus autem hic Evangeliſta etiam nomen ſervi huius expreſſit, cum dixit: *Erat autem nomen ſervo Malchus*: ſicut Lucas ſolus quod eius auriculam Dominus tetigerit, & ſanaverit eum. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Tunc enim miraculum fecit, & erudiens nos, quoniam eis qui male faciunt benefacere oportet, & virtutem revelans ſuam. Nomen autem propterea poſuit Evangeliſta, ut his qui tunc legerent, liceret quærere ſi vere factum ſit. Servum autem eum ſummi pontificis dicit: quia magnum eſt quod factum eſt, non ſolum quia curavit, ſed quia curavit eum qui ſuper eum venerat, & paulo poſt alapam daturus erat. AUGUSTINUS (tract. eodem.) Malchus autem interpretatur regnaturus. Quid ergo auris pro Domino amputata, & a Domino ſanata ſignificat, niſi auditum amputata vetuſtate renovatum, ut ſit in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate litteræ: quod cui præſtitum fuerit a Chriſto, quis dubitet regnaturum eſſe cum Chriſto? Quod autem ſervus inventus eſt, & hoc ad illam pertinet vetuſtatem, quæ in ſervitutem generat; ſed cum acceſſit ſanitas, figurata eſt & libertas. THEOPHYLACTUS. Vel cæſio auris dexteræ ſervi principis ſacerdotum ſignum erat ſurditatis eorum, quæ præcipue in principibus ſacerdotum inoleverat; quod autem denuo reſtituta ſit auris, ſignificat ultimam reparationem intellectus in Iſraeliticis veniente Elia. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Factum autem Petri Dominus improbavit, & progredi ultra prohibuit: unde ſequitur: *Dixit ergo Ieſus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam*. Etenim ille ad patientiam commonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conſcribendum. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Non ſolum autem minis eum cohibuit, ut Matthæus refert; ſed & aliter conſolatur eum, dicens: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum*? oſtendens quoniam non illorum virtutis quæ fiebant erant, ſed ſuæ conceſſionis; & quod non eſt Deo contrarius, ſed obediens uſque ad mortem. THEOPHYLACTUS. In eo autem quod ipſam calicem dicit, quam ſibi grata, & acceptabilis pro ſalute mortalium mors videatur, ediſſerit. AUGUSTINUS (tract. cxii.) Quod autem a Patre traditum ſibi dicit calicem paſſionis, illud eſt quod ait Apoſtolus Rom. viii. „Filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum." Verum auctor calicis huius eſt etiam ipſe qui bibit: unde idem Apoſtolus dicit Epheſ. v. „Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſeipſum pro nobis."

(d) THEOPHYLACTUS. Peractis cunctis quæ ſufficienter ſe habebant ad prohibendum Iudæos, cum illi hoc nequaquam diſcernerent, tunc duci ſe permiſit: unde dicitur: *Cohors ergo, & tribunus, & miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum*. AU-

GU-

GUSTINUS (tract. cxii.) Comprehenderunt ad quem non acceſſerunt: nec audierunt illud, „ Accedite ad eum, & illuminamini: “ Pſal. xxxiii. Si enim ſic accederent, non eum manibus occidendum, ſed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, ab eo longius receſſerunt. Sequitur: *Et ligaverunt eum*; a quo ſolvi potius velle debuerunt: & erant forte in eis qui poſtea liberati ab eo, dixerunt: „ Dirupiſti vincula mea: “ Pſalm. cxv. Poſtea vero quam perſecutores tradente Iuda Dominum ligaverunt, ut intelligatur Iudas non laudabilis utilitate traditionis huius, ſed ſceleris voluntate damnabilis, ſubditur: *Et adduxerunt eum ad Annam primum*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Præ delectatione enim gloriabantur in his quæ fiebant, quaſi trophæum ſtatuentes. AUGUSTINUS (tract. cxiii.) Nec tacet cauſam cur ita factum ſit, ſubdens: *Erat enim ſocer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius*. Merito & Matthæus, cum id brevius narrare voluiſſet, eum ad Caipham ductum fuiſſe commemorat: quia & ad Annam prius ideo ductus eſt, quod ſocer eius fuerit; ut intelligendum ſit hoc eumdem Caipham fieri voluiſſe. BEDA. Quatenus dum a conſimili pontifice damnaretur, ipſe quoque minoris criminis reus haberetur. Vel fortaſſis ſic domus eius ſita erat ut præterire eam non poſſent. Sive divinitus actum eſt, ut qui erant affines ſanguine, ſociarentur in ſcelere. Sed quod dicitur, quod eſſet pontifex anni illius, ſonat contrarium legi, in qua præceptum erat ut unus eſſet pontifex ſummus, quo mortuo ſuccederet ei filius ſuus; ſed iam pontificatus ambitione erat infectus. ALCUINUS. Refert enim Ioſephus, iſtum Caipham, unius anni ſacerdotium redemiſſe. Non ergo mirum ſi iniquus pontifex inique iudicaverit: ſæpe qui per avaritiam ad ſacerdotium accedit, per iniuſtitiam in eo ſervatur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Ne autem audiens vincula auditor tumultuetur, recoluit prophetiæ, quoniam mors eius ſalus fuit orbis terrarum: unde ſequitur: *Erat autem Caiphas qui conſilium dederat Iudæis, quia expedit unum hominem mori pro populo*: tanta enim eſt veritatis ſuperabundantia ut & inimici eam perſonent.

(e) AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. vi.) De Petri tentatione, quæ inter Domini contumelias facta eſt, non eodem ordine omnes narrant: nam ipſas primo commemorant Matthæus, & Marcus, deinde Petri tentationem; Lucas vero explicat prius tentationes Petri, demum Domini contumelias. Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere, cum dicit: *Sequebatur autem Ieſum Simon Petrus, & alius diſcipulus*. ALCUINUS. Ex devotione ſequebatur magiſtrum, quamvis a longe propter timorem. AUGUSTINUS (tract. cxiii.) Quis ſit autem ille alius diſcipulus, non temere affirmandum eſt, quia tacetur. Solet autem ſe idem Ioannes ita ſignificaro, & addere, *Quem* (1) *diligebat Ieſus*: fortaſſis ergo & hic ipſe eſt. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxii.) Se autem occultat humilitatis gratia: etenim hic magnam rectitudinem enarrat, quomodo omnibus fugientibus ipſe ſequitur. Sed præponit ſibi Petrum, & ſui ipſius coactus eſt meminiſſe, ut diſcas quoniam certius aliis enarrat ea quæ facta ſunt in atrio, quaſi intus exiſtens. Succidit autem propriam laudem, ſubdens: *Diſcipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Ieſu in atrium pontificis*: non enim hoc ut magnum quid de ſeipſo ponit; ſed quia dixit quod intravit cum Ieſu ſolus, ut non æſtimes hoc excelſæ mentis eſſe, addit cauſam. Igitur Petrum veniſſe illuc, amoris fuit; non intraſſe autem intro, timoris: unde ſequitur: *Petrus autem ſtabat ad oſtium foris*. ALCUINUS. Foris ſtabat qui negaturus erat Dominum, nec erat in Chriſto qui Chriſtum confiteri non erat auſus. CHRYSOSTOMUS (homil. ead.) Sed quoniam & Petrus intraſſet utique domum, ſi ei conceſſum eſſet, indicavit ſubdens: *Exivit ergo diſcipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit oſtiariæ, & introduxit Petrum*. Ideo autem ipſe eum non introduxit, quia Chriſto adhærebat, & ſequebatur eum. Sequitur: *Dixit ergo ancilla oſtiaria: Numquid & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille, Non ſum*. Quid dicis o Petre? Nonne prius dixiſti, Matth. xxvi. „ Et ſi oportuerit, animam meam pro te „ ponam? “ Quid ergo factum eſt, quoniam nec oſtiariæ fers interrogationem? Non erat miles qui interrogabat, ſed oſtiaria vilis; neque dixit, Seductoris diſcipulus es, ſed *hominis illius*; quod miſerentis erat. Dicit autem, *Numquid & tu?* quia Ioannes intus erat. AUGUSTINUS (tract. cxiii.) Sed quid mirum ſi Deus vera prædixit

dixit

(1) Al *diligit*.

Digitized by Google

dixit, homo autem falſa præſumpſit? Sane in iſta quæ iam cœpta eſt negatione Petri debemus advertere, non ſolum ab eo negari Chriſtum qui dicit eum non eſſe Chriſtum, ſed ab illo etiam qui negat ſe eſſe Chriſtianum. Dominus enim non ait Petro, Diſcipulum meum te negabis; ſed „ me negabis: " Luc. xxii. Negavit ergo ipſum cum ſe negavit eſſe diſcipulum. Quid autem aliud iſto modo quam ſe negavit eſſe Chriſtianum? Quam multi poſtea, etiam pueri, & puellæ, potuerunt mortem pro Chriſti confeſſione contemnere, & regnum cælorum fortiter introire, quod tunc iſte non potuit, qui claves regni eius accepit! Ecce unde dictum eſt: *Sinite hos abire: quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam*. Utique enim Petrus, ſi negato Chriſto hinc iret, quid aliud quam periret? CHRYSOSTOMUS in ſermone de Petro, & Elia. Idcirco autem divinæ providentiæ ſecretum permiſit ut primus ipſe laberetur Petrus, quo erga peccantes duriorem ſententiam proprii caſus intuitu temperaret. Petrus enim orbis terrarum doctor & magiſter peccavit, & veniam impetravit, ut hæc indulgentiæ norma & regula iudicantibus præberetur. Idcirco enim non Angelis arbitror commiſſam ſacerdotii poteſtatem, ne cum ipſi minime peccarent, in peccatoribus (1) ſine miſericordia vindicarent. Homo paſſibilis ſupra homines ordinatur, ut dum ipſe in aliis ſuas recolit paſſiones, mitem apud eos ſe præbeat & benignum. THEOPHYLACTUS. Quidam tamen inanem quamdam gratiam appropriantes Petro, dicunt, quod ideo negavit Petrus, quoniam volebat ſemper eſſe cum Chriſto, & ſequi continue. Novit enim quod ſi fateretur ſe eſſe de Chriſti diſcipulis, divideretur ab eo, & non haberet ultra ſpatium ſequendi, videndique dilectum: unde ſimulabat ſe officium gerere miniſtrorum, ne vultus mæſtitia cognitus excluderetur: unde ſequitur: *Stabant autem ſervi, & miniſtri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant ſe. Erat autem & Petrus ſtans cum eis, & calefaciens ſe*. AUGUSTINUS (tract. cxiii.) Non hiems erat, & tamen frigus erat, quale ſolet etiam æquinoctio verno accidere. GREGORIUS II. Moral. (cap. ii.) Iam autem intus a caritatis calore Petrus torpuerat, & ad amorem præſentis vitæ, quaſi ad perſecutorum prunas, infirmitate æſtuante recalebat.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Quia Chriſto nullum crimen inferre poterant, de diſcipulis interrogabant: unde dicitur: *Pontifex ergo interrogavit Ieſum de diſcipulis ſuis*: fortaſſis ubi erant, vel cuius gratia eos collegit. Hoc autem dicebat quaſi ſeditioſum, & novarum rerum factorem eum redarguere volens, quaſi nullo alio attendente ei quam eius diſcipulis. THEOPHYLACTUS. Explorat inſuper de doctrina: unde ſequitur: *Et de doctrina eius*, cuiuſmodi ſcilicet foret, utrum a lege diſcrepans, & adverſa Moyſi, ut exinde occaſione concepta (2) ut Dei æmulum perdat. ALCUINUS. Non enim cognoſcendæ veritatis amore interrogat, ſed ut cauſam inveniret qua eum accuſare potuiſſet, & tradere Romano præſidi ad damnandum. Sed Dominus ita temperavit reſponſionem ut nec veritatem taceret, nec ſe defendere videretur: ſequitur enim: *Reſpondit ei Ieſus: Ego palam locutus ſum mundo; ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conveniunt, & in occulto locutus ſum nihil*. AUGUSTINUS (tract. cxiii.) Non prætereunda naſcitur hic quæſtio: ſi enim ipſis diſcipulis non loquebatur palam; ſed horam promittebat quando palam fuerat locuturus, quomodo palam locutus eſt mundo? Deinde ipſis diſcipulis ſuis multo manifeſtius loquebatur quando cum eis erat remotus a turbis: tunc enim & parabolas aperiebat, quas clauſas proferebat ad alios. Sed intelligendum eſt ita eum dixiſſe, *Palam locutus ſum mundo*, ac ſi dixiſſet, Multi me audierunt. Et rurſus non erat palam, quia non intelligebant; & quod ſeorſum diſcipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur: quis namque in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur? præſertim ſi hoc loquitur paucis, quod per eos velit innoteſcere multis. THEOPHYLACTUS. Reminiſcitur autem hic prophetiæ quæ dicit Eſai. xlv. „ Non in occulto locutus ſum, nec (3) „ in loco terræ tenebroſo. " CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxii.) Vel locutus eſt quidem in occulto, ſed non, ut hi æſtimabant, trepidans, & ſeditionem faciens; ſed ubi multorum auditione ſuperiora erant quæ dicebantur. Volens autem ex ſuperabundantia fide dignum conſtituere ſuum teſtimonium, ſubdit: *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus ſim ipſis: ecce hi ſciunt quæ dixerim ego*; quaſi dicat: Tu me de meis interrogas: interroga

(1) *P. Nicolai addit* peccatum. (2) *Al. deeſt* ut. (3) *Al.* In occulto.

roga inimicos meos, qui inſidiantur mihi. Sunt autem hæc verba confidenetis in eorum quæ dicta erant veritate: hæc eſt enim veritatis inaltercabilis demonſtratio, cum inimicos quis invocat teſtes. AUGUSTINUS (tract. CXIII.) Ipſa enim quæ audierant, & non intellexerant, talia erant ut non poſſent iuſte, ac veraciter criminari: & quotieſcumque interrogando tentarunt, ut invenirent unde accuſarent eum, ſic eis reſpondit ut omnes eorum retunderentur doli, & calumniæ eorum fruſtrarentur.

(g) THEOPHYLACTUS. Cum Ieſus aſtantium interpellaſſet teſtimonium, volens ſe miniſter excuſare quod non eſſet de his qui admirabantur Ieſum, percuſſit eum: unde dicitur: *Hac autem cum dixiſſet, unus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Sic reſpondes pontifici?* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. VI.) Hic ſane oſtenditur quod Annas pontifex erat, nondum enim erat miſſus ad Caipham cum hoc diceretur; & hos duos Annam, & Caipham pontifices commemorat etiam Lucas in initio Evangelii ſui. ALCUINUS. Hic impletur prophetia Thren. III. „ Dedi maxillam meam percutientibus. “ Sed Ieſus iniuſte percuſſus manſuete reſpondit: unde ſequitur; *Reſpondit ei Ieſus: Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo; ſi autem bene, quid me cadis?* THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Si habes ex his quæ nunc a me prolata ſunt reprehendere, oſtende quod male dixerim; quod ſi nequis, quid furis? Vel etiam ſic. Si perperam docui cum in ſynagogis docebam, certifica principem ſacerdotum; quod ſi recte docui, ita ut etiam vos miniſtri miraremini, quid me nunc cædis quem prius admirabaris? AUGUSTINUS (tract. CXIII.) Quid iſta reſponſione verius, manſuetius, iuſtius? (1) Qui enim accepit alapam, numquid vellet eum qui percuſſit aut cæleſti igne conſumi, aut terra dehiſcente ſorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut etiam alia huiuſmodi qualibet pœna, vel etiam graviori puniri? Quid horum per potentiam iubere non potuiſſet per quem factus eſt mundus, niſi patientiam nos docere maluiſſet, qua vincitur mundus? Hic dicet aliquis: Cur non fecit quod ipſe præcepit? Percutienti ſcilicet non ſic reſpondere, ſed maxillam debuit alteram præbere. Quid quod & manſuete reſpondit, & non ſolum maxillam alteram iterum percuſſuro, ſed totum corpus figendum præparavit in ligno? Et hinc potius demonſtravit ſua illa præcepta patientiæ non oſtentatione corporis, ſed cordis præparatione fienda: fieri enim poteſt ut alteram maxillam viſibiliter homo præbeat iratus. Quanto ergo melius & reſpondet vera placatus, & ad perferenda graviora tranquillo animo fit paratus? CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXII.) Quid igitur conſequens erat, niſi aut redarguere, aut acceptare quod dictum eſt? Sed hoc non fit: ea enim quæ fiebant, non erant judicium, ſed ſeditio, & tyrannis. Non invenientes autem quid plus facerent, mittunt eum ligatum ad Caipham: unde ſequitur: *Et miſit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem*. THEOPHYLACTUS. Suſpicantes hunc, cum aſtutior eſſet, excogitare aliquid poſſe adverſum Ieſum dignum morte. AUGUSTINUS (tract. XIII.) Ad illum autem, ſicut Matthæus dicit, ab initio ducebatur, quoniam ipſe erat illius anni princeps ſacerdotum. Alternis quippe intelligendi ſunt ſolere annis agere pontificatum, & credendum eſt ſecundum voluntatem Caiphæ id eſſe factum ut Ieſum primo ad Annam ducerent: vel etiam domos eorum ita fuiſſe poſitas ut non deberet Annas a tranſeuntibus præteriri. BEDA. Quod autem dicit, *Ligatum*, non ſic intelligendum quod tunc tantum fuerit ligatus; ſed tunc ligatus eſt cum eſt captus: itaque ligatum ad Caipham miſit ſicut ſibi fuerat præſentatus. Sive fieri potuit ut ad horam ſolveretur, quatenus diſcuteretur, poſt hoc diſcuſſus iterum ligaretur, & ſic ad Caipham mitteretur.

(h) AUGUSTINUS (tract. CXIII.) Cum dixiſſet Evangeliſta, quod Ieſum ligatum miſerat Annas ad Caipham, reverſus eſt ad locum narrationis, ubi reliquerat Petrum, ut explicaret quod in domo Annæ de trina eius negatione contigerat: unde dicitur: *Erat autem Simon Petrus ſtans, & calefaciens ſe*. Hic recapitulat quod ante iam dixerat. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXII.) Vel multo ſtupore detinebatur qui fervidus erat, ut deducto Ieſu de cetero non (2) moveretur. Sed hoc fit, ut diſcas quanta naturæ ſit imbecillitas, cum Deus hominem dereliquerit. Et interrogatus rurſus etiam negat: unde ſequitur: *Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex diſcipulis eius es? Negavit ille, & dixit, Non ſum*. AU-

GU-

(1) *Aliter P. Nicolai*. Si cogitemus quis accepit alapam, nonne vellemus eum qui percuſſit &c.
(2) *Al.* moreretur.

GUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Hoc loco invenimus non ante ianuam, ſed ad focum ſtantem, ſecundo negaſſe Petrum: quod fieri non poſſet niſi iam rediſſet poſtea quam foras exierat, ut Matthæus dicit, Neque enim iam exierat, & foris vidit eum altera ancilla; ſed (1) cum exiret, eum vidit; ideſt, cum ſurgeret, & exiret, animadvertit eum, & dixit his qui erant ibi, ideſt qui ſimul erant ad ignem intus in atrio: *Et hic cum Ieſu Nazareno erat*. Ille autem qui foras exierat, hoc audito rediens, iuravit illis contra nitentibus: „ Quia non novi hominem: " Matth. XXVI. Deinde in eo quod Ioannes hic ait: *Dixerunt: Numquid & tu ex diſcipulis eius es?* quod redeunti, & ſtanti dictum intelligimus, hoc quoque confirmatur, non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac ſecunda negatione Matthæus, & Marcus, ſed alium quemdam, quem commemorat Lucas, cum Petro illud egiſſe: unde Ioannes dicit: *Dixerunt ergo ei*. Ioannes autem ſecutus de tertia Petri negatione, ita explicat: *Dicit ei unus ex ſervis pontificis, cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculam: Nonne ego vidi te in horto cum illo?* Quod Matthæus, & Marcus non ſingulari, ſed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant, cum Lucas unum dicat; Ioannes quoque unum eumdemque cognatum eius cuius abſcidit Petrus auriculam: facile eſt intelligere aut pluralem numerum pro ſingulari uſitata locutione uſurpaſſe Matthæum, & Marcum; aut quod unus maxime tamquam ſciens, & qui eum viderat affirmabat, ceteri autem ſecuti eius fidem Petrum ſimul urgebant. CHRYSOSTOMUS (homil. eadem.) Sed neque hortus in memoriam eius reduxit (2) ea quæ ibi dicta ſunt, neque multa dilectio quam illic per verba multa oſtendit: unde ſequitur: *Iterum ergo negavit Petrus, & ſtatim gallus cantavit*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Ecce medici completa eſt (3) prædictio, ægroti convicta præſumptio: non enim factum eſt quod ille dixerat ſupra XIII. *Animam meam pro te ponam*; ſed factum eſt quod ille prædixerat, Luc. XXII. „ Ter me negabis. " CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Evangeliſtæ vero concorditer negationem Petri ſcripſerunt, non diſcipulum accuſantes, ſed nos erudire volentes quantum malum ſit non Deo totum concedere, ſed in ſemetipſo confidere. BEDA. Myſtice autem per primam Petri negationem illi deſignantur qui ante paſſionem ipſius negaverunt eum eſſe Deum; per ſecundam vero illi qui poſt reſurrectionem eius in divinitate pariter, & humanitate offenderunt. Item per primum galli cantum ipſius deſignatur capitis reſurrectio; per ſecundum illa quæ in fine celebrabitur totius corporis. Per primam autem ancillam, quæ Petrum negare coegit, deſignatur cupiditas; per ſecundam carnalis delectatio: per unum ſeu plures ſervos, dæmones, qui ſuadent Chriſtum negare.

(i) AUGUSTINUS (tract. CXIV.) Redit Evangeliſta ad locum narrationis ſuæ, ubi eam reliquerat, ut explicaret Petri negationem: unde dicitur: *Adducunt ergo Ieſum (4) ad Caipham in prætorium*: ad Caipham quippe ab Anna collega, & ſocero eius dixerat miſſum. Sed ſi ad Caipham, cur ad prætorium, quod nihil aliud vult intelligi quam ubi præſes Pilatus habitavit? BEDA. Prætorium enim dicitur ſedes prætoris; prætores vero dicuntur præfecti, ſive præceptores, eo quod civibus præcepta donent. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Aut igitur aliqua urgente cauſa de domo Annæ, quo ad audiendum ambo convenerant, Caiphas perrexerat ad prætorium Præſidis, & ſocero ſuo Ieſum reliquerat audiendum; aut in domo Caiphæ prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat ut ſeorſum habitantem dominum ſuum, ſeorſum iudicem ferret. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VII.) Tamen ad ipſum Caipham ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus eſt; ſed quia iam tamquam convictum reum adducebant, Caiphæ (5) autem antea viſum fuerat ut Ieſus moreretur, nulla mora interpoſita eſt quin occidendus Pilato traderetur.

Sequitur: *Erat autem mane*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXII.) Antequam gallus cantaret, ad Caipham ducitur; mane vero ad Pilatum: per quæ demonſtrat Evangeliſta quoniam per totum intermedium noctis a Caipha interrogatus in nullo redarguitur; & idcirco miſit eum Pilato. Sed illa aliis dimittens enarranda, ipſe quæſivit quod deinceps eſt: ſequitur enim: *Et ipſi non introierunt in prætorium*. AUGUSTINUS (tract. CXIV.) Hoc eſt in eam partem

(1) *Al.* cum exire eum vidit. (2) *Al.* eorum. (3) *Al.* prædicatio. (4) *In Vulgata modo legitur a Caipha in prætorium; & ſic legit hic Nicolai; ſed Auguſtini Commentaria congruens ad Caipham legit editio Romana cum aliis.* (5) *Al.* iam.

tem domus quam Pilatus tenebat, ſi ipſa erat domus Caiphæ. Cur autem non introierunt, exponit ſubdens: *Ut non contaminarentur, ſed manducarent paſcha*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Quoniam tunc Iudæi faciebant paſcha; ipſe vero ante unam diem tradidit paſcha, reſervans ſuam occiſionem ſextæ feriæ quando vetus paſcha fiebat: vel paſcha dicit totum feſtum. AUGUSTINUS (tract. cxiv.) Dies enim agere cœperant azymorum, quibus diebus contaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare. ALCUINUS. Paſcha enim proprie dicebatur dies illa qua agnus ad veſperam quartadecima luna occidebatur; ſeptem vero dies ſequentes dies azymorum dicebantur, in quibus nihil fermentatum in domibus eorum debuit inveniri. Sed tamen dies paſchalis invenitur inter dies azymorum, ut apud Matthæum cap. xxvi. „Prima autem die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere paſcha?" Paſcha etiam dies azymorum inveniuntur nominati, ſicut hic: *Ut manducarent paſcha*: paſcha enim non immolationem agni hic notat, quæ fiebat quartadecima luna ad veſperam, ſed magnam ſolemnitatem, quæ quintadecima luna celebrabatur poſt agni immolationem: quartadecima enim luna Dominus, ſicut & alii Iudæi, paſcha celebravit; quintadecima luna, quando magna ſolemnitas (1) celebrabatur, eſt crucifixus; quartadecima vero luna cœpit eſſe immolatio ex quo captus eſt in horto. AUGUSTINUS (tract. cxiv.) O impia cæcitas! Alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis ſanguinem (2) fundere non timebant. Nam quod etiam Dominus erat, & vitæ dator qui occidebatur, non eorum conſcientiæ, ſed neſcientiæ deputetur. THEOPHYLACTUS. Sed Pilatus utcumque procedens mitius, (3) ipſe idem egreditur: unde ſequitur. *Exivit ergo Pilatus ad eos foras*. BEDA. Hæc autem erat conſuetudo Iudæorum, ut quem mortis reum iudicarent, vinctum præſidi traderent, ut dum præſes vinctum cerneret, intelligeret morti addictum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Sed videns eum ligatum, & a tot ductum, non æſtimavit hoc argumentum eſſe inaltercabile accuſationis, ſed interrogat: unde ſequitur: *Et dixit eis: Quam accuſationem affertis adverſus hominem hunc?* Inconveniens enim dicit eſſe, iudicium eos rapuiſſe, ſupplicium autem illi concedere. Sed illi renuentes ex directo accuſationem, coniecturis quibuſdam utuntur: unde ſequitur: *Reſponderunt, & dixerunt: Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Interrogentur, atque reſpondeant ab immundis ſpiritibus liberati, cæci videntes, mortui reſurgentes, &, quod omnia ſuperat, ſtulti ſapientes, utrum ſit malefactor Ieſus. Sed iſta dicebant, de quibus per Prophetam iam ipſe prædixerat Pſalm. xxxix. „Retribuebant mihi mala pro bonis." AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. viii.) Sed videndum eſt ne contra ſit quod Lucas dicit, certa in eum dicta eſſe crimina. „Cœperunt autem illum (inquit cap. xxii.) accuſare, dicentes: Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe." Sed ſecundum Ioannem videntur Iudæi noluiſſe dicere crimina, ut eorum auctoritatem ſecutus Pilatus, quid ei obiicerent deſinerent quærere; (4) ſed ob hoc tantum nocentem crederet, quod ſibi ab eis tradi meruiſſet. Ergo intelligere debemus & hoc dictum eſſe, & illud quod Lucas commemoravit: multa enim dicta, & multa reſponſa ſunt. Unde in narratione ſua quiſque poſuit quod ſatis eſſe iudicavit: nam & ipſe Ioannes dicit quædam quæ obiecta ſunt, quæ ſuis locis videbimus. Itaque ſequitur: *Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum*. THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Quoniam ad votum iudicium poſcitis, & ſuperbitis, ac ſi nihil umquam profanum egeritis, accipite vos, & damnate; ego nequaquam talis iudex efficiar. ALCUINUS. Vel hoc dicit, quaſi dicat: Vos qui legem habetis, ſcitis quid lex de talibus iudicet; ſecundum quod iuſtum eſſe ſcitis, ita facite.

Sequitur: *Dixerunt ergo Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam*. AUGUSTINUS (tract. cxiv.) Sed nonne lex præcepit, ne malefactoribus, præſertim ſeductoribus adeo qualem iſtum putabant, parcant? Sed intelligendum eſt eos dixiſſe non ſibi licere interficere quemquam propter feſti diei ſanctitatem, quam celebrare iam cœperant. Ita ne omnem ſenſum nimia malitia perdidiſtis, ut ideo vos a ſanguine innocentis impollutos eſſe credatis, quia eum fundendum al-

(1) *Al.* celebratur. (2) *Al. omittitur* fundere. (3) *Al.* ipſe inde egreditur. *Legit Nicolai* ipſe deinde idem egreditur. (4) *Al. omittitur* ſed.

alteri traditis? CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Vel ideo ipſi eum non interfecerunt, quia multum de poteſtate eorum abſciſſum erat eis (1) Romanis Regibus ſubiacentibus. Vel aliter. Quia dixerat eis, *Secundum legem veſtram interficite eum*, volentes oſtendere quod peccatum eius non eſt Iudaicum, dicunt, *Non licet nobis*: non enim ſecundum legem noſtram peccavit; ſed crimen eius eſt publicum, quia ſe Regem dixit. Vel quia eum crucifigi cupiebant, ut etiam modo mortis eum diffament. Non autem licebat eis crucifigere. Sed quod alio modo interficiebant; monſtrat Stephanus ab eis lapidatus: & ideo ſubditur: *Ut ſermo Ieſu impleretur quem dixit ſignificans qua morte eſſet moriturus*: quoniam ſcilicet Iudæis crucifigere non licebat. Aut dicit hoc Evangeliſta, quoniam non ab eis ſolum, ſed & a Gentibus debebat interfici. AUGUSTINUS (tract. cxiv.) Sic enim legimus apud Marcum cap. x. ubi ait: „Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & Filius „hominis tradetur principibus ſacerdotum, „& ſcribis, & tradent eum Gentibus.” Pilatus autem Romanus erat, eumque in Iudæam Romani præſidem miſerant. Ut ergo iſte ſermo Ieſu impleretur, ideſt ut eum ſibi traditum Gentes interficerent, noluerunt eum accipere, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam*.

(k) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Pilatus ab odio Iudæorum eripi volens, iudicium (2) non protraxit in longum, unde dicitur: *Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Ieſum*. (3) THEOPHYLACTUS. Seorſum, eo quod magnam habebat de eo ſuſpicionem. Proponebat autem omnia exquiſite rimari amoto ſtrepitu Iudæorum: unde ſequitur: *Et dixit ei: Tu es Rex Iudæorum?* ALCUINUS. His verbis oſtendit Pilatus Iudæos obieciſſe hoc criminis, ut diceret ſe eſſe Regem Iudæorum. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Vel hoc Pilatus a multis audierat. Quia vero nihil illi habebat dicere, ut non multa fieret inveſtigatio, quod communiter dicebatur, hoc in medium ducere vult.

Sequitur: *Et reſpondit Ieſus: A temetipſo hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?* THEOPHYLACTUS. Innuit ex hoc, Pilatum eſſe vecordem, ac indiſcrete iudicantem; ac ſi diceret: Si hoc ex te ipſo loqueris, pande ſigna meæ rebellionis; at ſi ab aliis percepiſti, inquiſitionem fac ordinariam. AUGUSTINUS (tract. cxv.) Sciebat utique Dominus & quod ipſe interrogavit, & quod ille reſponſurus fuit; ſed tamen dici voluit, non ut ipſe ſciret, ſed ut conſcriberetur quod voluit ut ſciretur. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Non ergo ignorans interrogat, ſed ab ipſo accuſari Iudæos volens: unde ſequitur: *Reſpondit Pilatus: Numquid ego Iudæus ſum?* AUGUSTINUS (tract. eod.) Abſtulit a ſe ſuſpicionem, qua poſſet putari a ſemetipſo dixiſſe, id ſe a Iudæis audiſſe demonſtrans: unde ſubdit: *Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi*. Deinde dicendo, *Quid feciſti?* ſatis oſtendit illud ei pro crimine obiectum; tamquam diceret: Si te Regem negas, quid feciſti, ut tradereris mihi? quaſi mirum non eſſet, ſi puniendus iudici traderetur qui ſe diceret Regem. CHRYSOSTOMUS (ho. lxxxii.) Reducit autem Pilatum non valde malum exiſtentem, & vult oſtendere quod non eſt homo nudus, ſed Deus, & Dei Filius; & quod formidaverat Pilatus, diſſolvit tyrannidis ſuſpicionem: unde ſequitur: *Reſpondit Ieſus: Regnum meum non eſt de hoc mundo*. AUGUSTINUS (tract. cxv.) Hoc eſt quod bonus magiſter ſcire nos voluit. Sed prius nobis demonſtranda fuerat vana hominum de regno eius opinio, ſive Gentium, ſive Iudæorum, a quibus id Pilatus audierat, quaſi propterea fuiſſet morte plectendus, quod illicitum affectaverit regnum: (4) vel quoniam ſolent regnaturi invidere regnanti: & videlicet cavendum erat ne huius regnum ſive Romanis, ſive Iudæis eſſet adverſum. Quod ſi interrogante Pilato continue reſpondiſſet, non etiam Iudæis, ſed ſolis Gentibus hoc de ſe opinantibus reſpondiſſe videretur. Sed poſt reſponſionem Pilati, iam Iudæis, & Gentibus opportunius, aptiuſque reſpondit; quaſi dicat: Audite Iudæi, & Gentes, non impedio dominationem veſtram in hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite credendo ad regnum quod non eſt de hoc mundo. Quid eſt enim eius regnum, niſi credentes in eum? quibus dicit: *De hoc mundo non eſtis*; quamvis eos eſſe vellet in mundo. Unde & hic non ait: *Regnum meum non eſt* in hoc mundo; ſed *non eſt de hoc mundo*. De mundo enim eſt quidquid hominum a Deo quidem creatum, ſed ex Adam vitiata ſtirpe generatum eſt; factum eſt autem regnum non iam de mundo quidquid inde (5) in Chriſto regeneratum eſt. Sic enim nos Deus eruit de pot-

(1) *Nicolaius habet* qui Romanis legibus ſubiacebant. (2) *Al.* de ſe non. (3) *Hic index Theophylacti omittitur in edit. Herbipolenſi P. Nicolai.* (4) *Corrigit Nicolai* vel quoniam regnaturis ſolent invidere regnantes. (5) *Al.* in Chriſtum generatum eſt.

poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii caritatis ſuæ. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxii.) Vel hoc dicit, quoniam non tenet regnum, ut hic Reges terreni tenent; ſed quoniam deſuper habet principatum, qui non eſt humanus, ſed multo maior, & clarior: unde ſubdit: *Si ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei utique decertarent ut non traderer Iudæis*. Oſtendit hic regni eius quod apud nos eſt imbecillitatem, quoniam a miniſtris habet fortitudinem; ſuperius vero regnum ſufficiens eſt ſibi ipſi, nullo indigens. Si igitur maius eſt illud regnum, volens captus eſt, ſeipſum tradens. AUGUSTINUS (tract. cxv.) Cum autem probaſſet regnum ſuum non eſſe de hoc mundo, ſubdit: *Nunc autem regnum meum non eſt hinc*. Non dixit, Non eſt hic: hic enim eſt regnum eius uſque ad finem ſæculi, habens intra ſe commixta zizania uſque ad meſſem; ſed tamen non eſt hinc, quia peregrinatur in mundo. THEOPHYLACTUS. Vel ideo non dicit, Non eſt hic, ſed *non eſt hinc*: nam regnat in mundo, & utitur eius proviſione & iuxta votum cuncta diſponit; non eſt autem ab infimis conſtitutum regnum eius, ſed cælitus, & ante ſæcula. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Hinc autem hæretici accipientes occaſionem, alienum eum eſſe a mundi conditione dicunt. Sed cum dicit, *Regnum meum non eſt hinc*, non privat mundum a ſua providentia, & prælatione; ſed oſtendit regnum ſuum non eſſe humanum, neque corruptibile.

Sequitur: *Dixit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Reſpondit Ieſus: Tu dicis, quia Rex ſum ego*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Non quia Regem ſe timuit confiteri; ſed ita dictum eſt, ut neque Regem ſe neget, neque Regem ſe talem eſſe fateatur cuius regnum putetur eſſe de hoc mundo. Dictum eſt enim, *Tu dicis*, ac ſi diceretur: Carnalis carnaliter dicis. Deinde ſubiungit: *Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati*. Non eſt producenda huius pronominis ſyllaba quod ait, *In hoc natus ſum*, tamquam dixerit, (1) In hac re natus ſum; ſed corripienda, tamquam dixerit, Ad hoc natus ſum; ſicut & ait: *Ad hoc veni in mundum*. Unde manifeſtum eſt eum temporalem nativitatem ſuam hic commemoraſſe, qua incarnatus venit in mundum, non illam ſine initio qua Deus erat. THEOPHYLACTUS. Vel aliter quæſito per Pilatum ſi Dominus eſſet Rex, *Ego* inquit, *in hoc natus ſum*, ideſt ad hoc quia Rex ſum: hoc enim ipſo quod a Rege productus ſum, me quoque teſtor fore Regem. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiii.) Si igitur Rex natus eſt, nihil niſi accipiens habet. *Ad hoc*, inquit, *veni, ut teſtimonium perhibeam veritati*; hoc eſt, ut hoc ipſum ſuadeam omnibus. Et notandum eſt, quod ſuam humilitatem oſtendit dum dicentibus quoniam malefactor eſt, ferebat ſilens; quando vero interrogatus eſt de regno, tunc locutus eſt ad Pilatum, erudiens eum, & reducens ad altiora: & oſtendit ſe nihil virtutum operatum eſſe per hoc quod dicit: *Ut teſtimonium perhibeam veritati*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Cum autem Chriſtus teſtimonium perhibeat veritati, teſtimonium perhibet ſibi: eius quippe eſt vox ſupra xiv. *Ego ſum veritas*. Sed quia non omnium eſt fides, adiungit, atque ait: *Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam*. Audit utique interioribus auribus; ideſt, obedit meæ voci; ac ſi diceret, Credit mihi. Quod vero ait, *Omnis qui eſt ex veritate*, gratiam commendavit, qua ſecundum propoſitum vocat. Nam ſi naturam cogitemus, in qua creati ſumus, cum omnes veritas creaverit, quis non eſt ex veritate? Sed non omnes ſunt, quibus ut obediant veritati, ex ipſa veritate præſtatur. Si enim dixiſſet, Omnis qui audit vocem meam, ex veritate eſt, ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc dicit, ſed ait: *Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam*. Audit utique, ac per hoc non ideo eſt ex veritate, quia eius audit vocem; ſed ideo audit, quia ex veritate eſt: quia hoc illi donum ex veritate collatum eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiii.) Hæc autem dicens, attrahit, & ſuadet fieri eorum, quæ dicuntur, auditorem: (2) ita denique & eum cepit his brevibus verbis, ut quæreret, quid eſt veritas: ſequitur enim: *Dixit ei Pilatus, Quid eſt veritas?* THEOPHYLACTUS. Nam fere ab hominibus evanuerat; & cunctis erat incognita, dum eſſent increduli.

(I) AUGUSTINUS (tract. cxv.) Cum dixiſſet Pilatus, *Quid eſt veritas?* credo in mentem illi veniſſe continuo conſuetudinem Iudæorum, qua ſolet eis dimitti unus in paſcha; & ideo non expectavit ut reſponderet ei Ieſus, ne mora fieret, cum recoluiſſet morem quo poſſet eis in paſcha dimitti; quod eum valde voluiſſe mani-

(1) *Al.* In hoc renatus ſum. (2) *Al.* itaque denique & eum cœpit his brevibus verbis &c.

feſtum eſt: unde dicit: *Et cum hoc dixiſſet, iterum exivit ad Iudæos*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Sciebat enim quidem quoniam hæc indigebat tempore interrogatio: oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæorum, idcirco & exivit. ALCUINUS. Vel non expectabat audire reſponſum, quia forte indignus fuit audire.

Sequitur: *Et dixit eis: Ego nullam in eo invenio cauſam*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Non dixit: Quia peccavit, & dignus eſt morte, donate eum feſto: ſed primum eum excuſans tum rogat ex abundanti, ut ſi nollent eum ut innocentem dimittere, ſaltem obnoxium donarent tempori; ideoque induxit: *Eſt autem conſuetudo vobis ut unum dimittam vobis in paſcha*. BEDA. Hæc conſuetudo non erat legis præceptum, ſed ex antiqua Patrum traditione deſcendit, ut ob recordationem liberationis ex AEgypto unum etiam in die paſchæ dimitterent vinctum. Deinde exhortative dicit: *Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?* AUGUSTINUS (tract. eodem.) Avelli enim ex eius corde non potuit Ieſum Regem Iudæorum eſſe; tamquam hoc ibi fixerit ut in titulo ipſa veritas (1) fixerit, de qua quid eſſet interrogavit. THEOPHYLACTUS. Pulchre autem Pilatus reſpondet per hoc quod in nullo Ieſus erraverit; ſed fruſtra inquietetur ab eis velut regnum deſiderans. Non enim eum, qui ſe Regem aſſereret, ac æmulum Romanæ poteſtatis, Romanorum ;vicarius abſolviſſet. Quamobrem in hoc quod dixit, *Regem Iudæorum abſolvam*, prorſus innoxium Ieſum prodit, illuditque Iudæos; quaſi dicat: Quem vos criminamini ut Regem ſe putantem, hunc ego abſolvi iubeo quaſi talem non exiſtentem. AUGUSTINUS (tract. eod.) Sed hoc audito clamaverunt: unde ſequitur: *Clamaverunt omnes rurſum dicentes: Non hunc, ſed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.* Non reprehendimus, o Iudæi, quod per paſcha liberaſtis nocentem, ſed quod occidiſtis innocentem; quod tamen niſi fieret, verum paſcha non fieret. BEDA. Quia ergo reliquerunt Salvatorem, & petiverunt latronem, uſque hodie diabolus ſua latrocinia exercet in ipſos. ALCUINUS. Barabbas autem interpretatur Iſte filius magiſtri (2) eorum, ideſt diaboli, qui huic latroni in ſuo ſcelere, Iudæis in ſua perfidia magiſter fuit.

CAPUT XIX.

(a) TUnc ergo apprehendit Pilatus Ieſum, & flagellavit: Et milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circumdederunt eum: & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Iudæorum; & dabant ei alapas. Exivit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoſcatis quia nullam invenio in eo cauſam. Exivit ergo Ieſus portans ſpineam coronam, & purpureum veſtimentum. Et dicit eis, Ecce homo.

(b) Cum ergo vidiſſent eum pontifices, & miniſtri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non invenio in eo cauſam. Reſponderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia Filium Dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus hunc ſermonem, magis timuit.

(c) Et ingreſſus eſt prætorium iterum, & dicit ad Ieſum, Unde es tu? Ieſus autem reſponſum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem habeo dimittere te? Reſpondit Ieſus: Non haberes poteſtatem adverſum me ullam, niſi tibi datum eſſet deſuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

(d) Iudæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. Omnis enim qui ſe Regem facit, contradicit Cæſari. Pilatus autem, cum audiſſet hos ſermones, adduxit foras Ieſum, & ſedit pro tribunali in loco qui dicitur Li-

(1) *Al.* fixit. (2) *Al.* deeſt eorum.

Lithoſtratos, Hebraice autem Gabatha: erat autem paraſceve paſchæ, hora quaſi ſexta: & dicit Iudæis, Ecce Rex veſter. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem veſtrum crucifigam? Reſponderunt pontifices: Non habemus Regem niſi Cæſarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.

(e) Suſceperunt autem Ieſum, & eduxerunt. Et baiulans ſibi crucem exivit in eum qui dicitur Calvariæ locum, Hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & inde, medium autem Ieſum.

(f) Scripſit autem & titulum Pilatus, & poſuit ſuper crucem. Erat autem ſcriptum: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus eſt Ieſus. Et erat ſcriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli ſcribere, Rex Iudæorum; ſed Quia ipſe dixit, Rex ſum Iudæorum. Reſpondit Pilatus: Quod ſcripſi ſcripſi.

(g) Milites ergo cum crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis, deſuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit. Ut Scriptura impleretur dicens: Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, & in veſtem meam miſerunt ſortem.

(h) Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cum vidiſſet ergo Ieſus matrem, & diſcipulum ſtantem quem diligebat, dicit matri ſuæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit diſcipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſuam.

(i) Poſtea ſciens Ieſus quia omnia conſummata ſunt, ut conſummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas autem erat poſitum aceto plenum. Illi ergo ſpongiam plenam aceto, hyſſopo circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Conſummatum eſt; & inclinato capite tradidit ſpiritum.

(k) Iudæi ergo, quoniam paraſceve erat, ut non remanerent in cruce corpora ſabbato (erat enim magnus dies ille ſabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus eſt cum eo; ad Ieſum autem cum veniſſent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; ſed unus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exivit ſanguis, & aqua. Et qui vidit teſtimonium perhibuit, & verum eſt teſtimonium eius; & ille ſcit quia vera dicit, ut & vos credatis. Facta ſunt enim hæc ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo: & iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.

(l) Poſt hæc autem rogavit Pilatum Ioſeph ab Arimathæa, eo quod eſſet diſcipulus Ieſu, occultus autem propter metum Iudæorum, ut tolleret corpus Ieſu. Et permiſit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Ieſu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & aloes quaſi libras centum. Acceperunt ergo corpus Ieſu, & ligaverunt eum linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat. Ibi ergo propter paraſceven Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, poſuerunt Ieſum.

(a) AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Cum Iudæi clamaſſent, non Ieſum ſibi dimitti a Pilato velle propter paſcha, ſed Barabbam latronem, ſubditur: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Ieſum, & flagellavit.* Hoc Pilatus, non ob aliud feciſſe credendus eſt niſi ut eius iniuriis Iudæi ſatiati, ſufficere ſibi æſtimarent, & uſque ad

Digitized by Google

ad eius mortem ſævire deſiſterent. Ad hoc pertinet quod idem præſes etiam cohortem ſuam permiſit facere quæ ſequuntur; aut fortaſſis & iuſſit: dixit enim quid deinde fecerint milites, Pilatum tamen id iuſſiſſe non dixit: ſequitur enim: *Et milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circumdederunt eum; & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Iudæorum, & dabant ei alapas*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiii.) Quia enim Pilatus dixit eum Regem Iudæorum, ſchemma ei contumeliæ de reliquo apponunt. BEDA a. Nam pro diademate ſpineam illi impoſuerunt coronam, & pro purpureo veſtimento, quo Reges veteres utebantur, veſtem purpuream ei circumdant: ubi non debet videri contrarium quod Matthæus dicit circumdediſſe chlamidem coccineam, quia, ut Origenes refert, unius ſunt materiæ coccus, & purpura: cocculæ enim inciduntur, & ex his guttæ ſanguinis fluunt, ex quibus utriuſque generis tingitur veſtimentum. Et quamvis hoc milites illudendo facerent, nobis tamen operabantur myſteria. Nam per ſpineam coronam noſtrorum deſignatur peccatorum ſuſceptio, quæ ſicut ſpinas terra noſtri corporis germinat. In veſtimento purpureo caro paſſionibus ſubiecta ſignificatur. Purpura etiam veſtitur, cum de triumphis ſanctorum Martyrum gloriatur. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Non autem iniunctio principis erat quod faciebant, ſed ad gratiam Iudaicam hoc faciebant: quia neque circa initium ab illo iuſſi iverunt nocte; ſed Iudæis pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant: tot autem & talibus factis ipſe ſtabat ſilens. Tu vero audiens hæc, in mente habe continue; & Regem orbis terrarum, & Angelorum Dominum videns contumeliam patientem, & omnia ferentem ſilentio imitare. AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Sic enim implebantur quæ de ſe dixerat Chriſtus; ſic Martyres informabantur ad omnia quæ perſecutores libuit facere, perferenda; ſic regnum quod de hoc mundo non erat, ſuperbum mundum non atrocitate pugnandi, ſed patiendi humilitate vincebat. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiii.) Ut autem convicium quod a militibus factum erat in eum, videntes reſpirent a paſſione, coronatum Ieſum adduxit ad eos: unde ſequitur: *Exivit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoſcatis quia nullam in eo cauſam invenio*. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Hinc apparet non ignorante Pilato hæc a militibus facta, ſive iuſſerit ea, ſive permiſerit illa, ſcilicet cauſa quam ſupra diximus, ut hæc eius ludibria inimici libentiſſime viderent, & ulterius ſanguinem non ſitirent: unde ſequitur: *Exivit ergo Ieſus portans ſpineam coronam, & purpureum veſtimentum*: non clarus imperio, ſed plenus opprobrio. Sequitur: *Et dicit eis, Ecce homo*; quaſi dicat: Si Regi invidetis, iam parcite, quia abiectum videtis: fervet ignominia, frigeſcat invidia.

(b) AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Iudæorum invidia pro Chriſti ignominia non frigeſcit: inardeſcit potius & increſcit: unde dicitur: *Cum ergo vidiſſent eum pontifices, & miniſtri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiii.) Vidit ergo Pilatus omnia inaniter fieri: unde ſequitur: *Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite*. Excerantis eſt hoc verbum, & ad rem non conceſſam eos impellentis: ipſi enim ducebant eum, ut cum præſidis iudicio hoc fieret. Contigit autem contrarium, iudicio præſidis eum magis abſolvi: unde ſequitur: *Ego enim non invenio in eo cauſam*: continue enim eum ab accuſationibus eruit: unde manifeſtum eſt quoniam & priora propter illorum conceſſit inſaniam. Sed Iudæos canes nil horum in verecundiam convertit: nam ſequitur: *Reſponderunt Iudæi: Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori: quia Filium Dei ſe fecit*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Ecce alia maior invidia: parva quidem illa videbatur velut affectatæ illicito auſu regiæ poteſtatis: & tamen neutrum ſibi Ieſus mendaciter uſurpavit; ſed utrumque verum eſt, & unigenitus eſt Dei Filius, & Rex a Deo conſtitutus ſuper Sion montem ſanctum eius: & utrumque nunc demonſtraret, niſi quanto erat potentior, tanto mallet eſſe patientior. CHRYSO-

STO-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ex Beda ſequitur, apud illum his verbis non occurrit; ſed aliquid ſimile ſparſim tum ex Commentariis in quatuor Evangelia, tum etiam ex hom. de feria iii. poſt dominicam palmarum colligi poteſt, ubi tamen Origenis mentio non habetur, ut nec occurrit apud eum quod hic interſeritur ut ex illo.

STOMUS (hom. cit.) Ad invicem enim ipſis diſputantibus ſilebat, implens propheticum illud (Eſai. LIII.) quod „ non aperuit os ſuum; (1) in humilitate ſua iudicium ei ſublatum eſt. “ AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VIII.) Hoc autem poteſt congruere ei quod Lucas commemorat cap. XXII. in accuſatione Iudæorum dictum: „ Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram: “ ut adiungatur: *Quia Filium Dei ſe fecit*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXIII.) Deinde Pilatus quidem timet ab ipſis auditis, & formidavit ne forte verum eſſet quod dicebatur, & videretur inique agere: unde ſequitur: *Cum ergo audiſſet Pilatus hunc ſermonem, magis timuit*. BEDA. Non timuit, quia legem audivit, quia alienigena erat, ſed magis timuit, ne Filium Dei occideret. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Illi vero hoc dicentes non horruerunt; ſed interficiunt eum pro quibus oportuerat adorare.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXIII.) Pilatus timore concuſſus, rurſus inquiſitionem facit: unde dicitur: *Et ingreſſus eſt prætorium iterum, & dicit ad Ieſum: Unde es tu?* Non autem ultra interrogat, *Quid feciſti?* Sequitur: *Ieſus autem reſponſum non dedit ei.* Qui enim audivit, quoniam *in hoc natus ſum, & ad hoc veni*, & quoniam *regnum meum non eſt hinc*, cum debuiſſet reſiſtere, & eripere eum, hoc quidem non fecit, ſed ſecutus eſt Iudaicum impetum. Propterea ergo nihil ei reſpondit, quoniam inaniter omnia interrogabat. Sed & aliter operibus teſtantibus ei, nolebat per ſermones vincere, & excuſationes componere, oſtendens quoniam (2) ad hoc venit. AUGUSTINUS (tract. CXVI.) Hoc autem ſilentium Domini noſtri Ieſu Chriſti non ſemel factum, collatis omnium Evangeliſtarum narrationibus, reperitur, & apud principem Sacerdotum, & apud Herodem, & apud ipſum Pilatum, ut non fruſtra de illo prophetia (Eſai. LIII.) proceſſerit: „ Sicut agnus coram tondente fuit ſine voce, ſic „ non aperuit os ſuum: “ tunc utique quando interrogantibus non reſpondit: quamvis enim quibuſdam interrogantibus ſæpe reſponderit, tamen propter illa in quibus noluit reſpondere, ad hoc data eſt de agno ſimilitudo, ut in ſuo ſilentio non reus, ſed innocens haberetur; ideſt, non ſicut male ſibi conſcius, qui de peccatis convincebatur ſuis, ſed ſicut manſuetus qui pro peccatis immolabatur alienis. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Quia igitur ſiluit, ſequitur: *Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem habeo dimittere te?* Vide qualiter ſeipſum condemnavit. Si enim in te totum poſitum eſt, cuins gratia nullam cauſam inveniens, non abſolvis? Quia igitur adverſus ſeipſum protulit, *reſpondit Ieſus: Non haberes poteſtatem adverſum me ullam, niſi datum eſſet tibi deſuper*: oſtendens quoniam non ſimpliciter, & ſecundum aliorum conſequentiam hoc fit, ſed myſtice conſummatur. Ne igitur hoc audiens æſtimes eum ab omni erutum crimine, ſubdit: *Propterea qui tradidit me tibi, peccatum maius habet*. Et nimirum ſi datum erat, neque hic, neque illi obnoxii ſunt criminibus: inaniter dicis. Hoc enim datum eſt, ideſt conceſſum; ac ſi diceret, Permiſit hoc fieri; neque tamen propterea extra nequitiam ſunt. AUGUSTINUS (tract. CXVI.) Ecce reſpondit. Proinde ubi non reſpondebat, non ſicut reus, ſive doloſus, ſed ſicut ovis ſilebat; ubi reſpondebat, ſicut paſtor docebat. Diſcamus ergo quod dixit, quod & per Apoſtolum docuit Rom. XIII. quia „ non eſt „ poteſtas niſi a Deo: “ & quia plus peccat qui poteſtati innocentem occidendum livore tradit, quam poteſtas ipſa ſi eum timore alicuius maioris poteſtatis occidit. Talem quippe Deus dederat illi poteſtatem ut eſſet etiam ſub Cæſaris poteſtate: quapropter, inquit: *Non haberes adverſum me poteſtatem ullam*, ideſt quantulamcumque habes, *niſi* hoc ipſum, quidquid eſt, *tibi eſſet datum deſuper*. Sed quia ſcio quantum ſit, non enim tantum eſt ut tibi omni modo liberum ſit, *propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet*. Ille quippe me tuæ poteſtati tradidit invidendo, tu vero eamdem poteſtatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem, præſertim innocentem hominem, homo debet occidere; ſed id zelando facere multo maius malum eſt, quam timendo: & ideo non ait: *Qui me tibi tradidit*, ipſe habet peccatum, tamquam ille non haberet; ſed ait, *Maius peccatum habet*, ut etiam ſe habere intelligeret. THEOPHYLACTUS. Dicit autem, *Qui tradidit me tibi*, ideſt Iudas, vel etiam turba. Cum ergo patens reſponſum Ieſus ediderit, quod niſi ego memetipſum præberem, & Pater concederet, non haberes poteſtatem in me; ex hoc potius ipſum ab-

ſol-

(1) *Nicolaius habet* & in humilitate iudicium eius ſublatum eſt; *Vulgata autem ibi legit:* „ De anguſtia, „ & de iudicio ſublatus eſt. “ (2) *Nicolai interponit* ſponte.

ſolvere Pilatus ſatagebat: unde ſequitur: *Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum*. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Lege ſuperiora, & invenies iam dudum eum quærere dimittere Ieſum. *Exinde* itaque intelligendum eſt, propter hoc, ideſt ex hac cauſa, ne haberet peccatum occidendo innocentem ſibi traditum.

(d) AUGUSTINUS (tract.cxvi.) Maiorem timorem ſe ingerere putaverunt Iudæi Pilato terrendo de Cæſare, ut occideret Chriſtum, quam ſuperius ubi dixerunt: *Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia Filium Dei ſe fecit*: unde dicitur: *Iudæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris: omnis enim qui ſe Regem facit, contradicit Cæſari*. CHRYSOSTOMUS (hom.lxxxiii.) Sed unde habetis hoc demonſtrare? A purpura, a diademate, a curru, a militibus? Nonne ſolus ſemper cum duodecim diſcipulis incedebat, per omnia vilia tranſiens, & cibum, & ſtolam, & habitationem? AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Pilatus autem eorum legem non timuit, ut occideret; ſed magis Filium Dei timuit, ne occideret. Nunc vero non ſic potuit contemnere Cæſarem auctorem poteſtatis ſuæ, quemadmodum legem gentis alienæ: unde ſubditur: *Pilatus autem cum audiſſet hos ſermones, adduxit foras Ieſum, & ſedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithoſtratos, Hebraice autem Gabatha*. CHRYSOSTOMUS (hom.lxxxiii.) Exiit quidem, ut ſcrutaturus rem: ſedere enim pro tribunali, hoc oſtendebat. GLOSSA a. Sicut enim tribunal eſt iudicum, ſic thronus, vel ſolium Regum, & cathedra doctorum. BEDA. Lithoſtratos autem dicitur pavimentum quaſi lapide ſtratum; & erat locus ſublimis.

Sequitur: *Erat autem paraſceve paſcha, hora quaſi ſexta*. ALCUINUS. Paraſceve, ideſt præparatio: hoc nomine dicebatur ſexta ſabbati, in qua præparabant neceſſaria ſabbato, ut de manna dictum eſt Exod. xvi. „ Sexta die colligetis duplum. " Quia enim ſexta die homo eſt factus, & in ſeptima requievit Deus; ideo ſexta die pro homine patitur, ſabbato quieſcit in ſepulcro.

Hora autem erat quaſi ſexta. AUGUSTINUS (tract. cxvii.) Quid eſt ergo quod Marcus dicit cap. xv. „ Erat hora tertia „ quando crucifixerunt eum, " niſi quia hora tertia crucifixus eſt Dominus linguis Iudæorum, hora ſexta manibus militum? ut intelligamus horam quintam iam fuiſſe tranſactam, & aliquid de ſexta cœptum, quando ſedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta eſt a Ioanne *hora quaſi ſexta*; & cum duceretur, & crucifigeretur, & iuxta eius crucem gererentur quæ geſta narrantur, hora ſexta integra compleretur: ex qua hora uſque ad nonam ſole obſcurato, tenebras factas, trium Evangeliſtarum, Matthæi, Marci, & Lucæ conteſtatur (1) auctoritas. Sed quoniam Iudæi facinus interfecti Chriſti a ſe in Romanos, ideſt Pilatum, & eius milites, transferre conati ſunt; propterea Marcus ea hora qua Chriſtus a militibus crucifixus eſt prætermiſſa, tertiam potius horam recordatus expreſſit: ut non tantum milites reperiantur crucifixiſſe Ieſum, verum etiam Iudæi, qui ut crucifigeretur, hora tertia clamaverunt. Eſt & alia huius ſolutio quæſtionis, ut non hic accipiatur hora ſexta diei, quia neque Ioannes ait: Erat hora diei quaſi ſexta; ſed ait: *Erat paraſceve hora quaſi ſexta*. Paraſceve autem Latine præparatio eſt: „ paſcha enim noſtrum (ut dicit Apoſtolus I. Corinth. v.) immolatus eſt Chriſtus: " cuius paſchæ præparationem ſi ab hora noctis nona computemus, quando videntur principes ſacerdotum pronuntiaſſe Domini immolationem, dicentes, Reus eſt mortis, uſque ad horam diei tertiam, qua crucifixum eſſe Chriſtum Marcus Evangeliſta teſtatur, ſex horæ ſunt, tres nocturnæ, & tres diurnæ. THEOPHYLACTUS. (2) Solvunt autem quidam, quod ex peccato ſcriptoris contigerit apud Græcos: nam quædam littera Græca nomine gamma, cuius talis eſt figura γ, tertiam horam importat; quædam autem figura, quæ ab eis vocatur epiſemon, quæ talis eſt ς, ſextam horam importat. Ex negligentia ergo ſcriptorum, præcedens figura cedere potuit in ſequentem. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiii.) Pila-

(1) *Al.* auctoritate. (2) *Paulo aliter legit Nicolai*. Solvunt autem quidam quod ex peccato ſcriptoris contigerit apud Græcos, apud quos litteræ alphabeti accipiuntur ut ἐπίσημα, ſive indices numerorum nam littera Græca nomine γάμμα, cuius talis eſt figura γ, tertiam horam importat; quædam autem alia, cuius figura talis eſt ς, ſextam horam importat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, non eſt in illa quę nunc extat.

Digitized by Google

Pilatus ergo, ut ſcrutaturus exiens, nullam tamen ſcrutationem faciens, tradit eum, æſtimans movendos eſſet eos: unde ſequitur: *Et dixit Iudæis: Ecce Rex veſter*. THEOPHYLACTUS. Quaſi dicat: Eoce qualem hominem fatemini quod imperium veſtrum capeſſeret, humilis, ut nihil (1) tale poſſit tentare. CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Et nimirum quæ dicta ſunt erant ſufficientia ut facerent eos de cetero ab ira ceſſare; ſed trepidabant, ne dimiſſus, rurſus turbam ducat. Amor etenim principatus verſutum quid eſt, & animum ſufficiens perdere: propterea magis inſiſtunt: unde ſequitur: *Illi autem clamabant, Tolle, tolle*. Interficere enim eum conantur exprobratiſſima morte: unde ſubdunt, *Crucifige eum*, formidantes, ne aliqua eius poſt ipſum fiat memoria. AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Adhuc autem Pilatus terrorem, quem de Cæſare ingeſſerant, ſuperare conatur: unde ſubditur: *Dixit eis Pilatus, Regem veſtrum crucifigam*? de ignominia eorum volens eos frangere, quos de ignominia Chriſti mitigare non potuit.

Sequitur: *Reſponderunt pontifices: Non habemus Regem, niſi Cæſarem*. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Volentes ſeipſos ſubmiſerunt ſupplicio, propterea & Deus tradidit eos: quia enim concorditer negaverunt regnum Dei, dimiſit eos in ſuum iudicium incidere: regnum enim Chriſti refutantes, id quod Cæſaris eſt ſuper ſeipſos vocabant. AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Sed Pilatus timore mox vincitur: unde ſequitur: *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur*. Apertiſſime enim contra Cæſarem venire videretur, ſi Regem ſe non habere niſi Cæſarem profitentibus, alium Regem vellet ingerere, dimittendo impunitum quem propter hos auſus ei tradiderunt occidendum. Non autem dictum eſt: *Tradidit eis illum*. ut crucifigerent illum, ſed *ut crucifigeretur*, ſcilicet iudicio, ac poteſtate præſidis. Sed ideo illi traditum dixit Evangeliſta, ut eos crimine implicatos, a quo alieni eſſe conabantur, oſtenderet: non enim faceret hoc Pilatus, niſi ut id quod eos cupere cernebat, impleret.

(e) GLOSSA a. Ad mandatum præſidis, milites Chriſtum ſuſceperunt crucifigendum: unde dicitur: *Suſceperunt autem Ieſum, & eduxerunt*. AUGUSTINUS (tract. cxvi.) Poteſt enim hoc iam referri ad milites apparitores præſidis: nam poſtea evidentius dicitur: *Milites ergo cum crucifixiſſent eum*: quamvis Evangeliſta, etiam ſi totum Iudæis tribuit, merito facit: ipſi enim fecerunt quidquid ut fieret extorſerunt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Sed quia lignum ut profanum putabant, & vitabant, & neque tangere ipſum ſuſtinebant; crucem Ieſu ut condemnato imponunt: unde ſequitur: *Et baiulans ſibi crucem, exivit in eum qui dicitur Calvariæ locum, Hebraice autem Golgotha: ubi eum crucifixerunt*. Ita & in typo factum eſt, Iſaac etenim ligna portavit; ſed tunc quidem uſque ad patris beneplacitum res proceſſit, nunc autem in rebus effectum obtinuit, veritas enim erat. THEOPHYLACTUS. Sed (2) quodammodo, ut illic Iſaac dimiſſus eſt, & mactatus eſt aries, ſic & hic divina natura manet impaſſibilis, ſed humanitas, ſecundum quam aries dicitur, tamquam errantis arietis Adæ filius, hic mactata eſt. Sed qualiter alius Evangeliſta dicit, quod angariaverunt Simonem, ut crucem portaret? AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. x.) Utrumque factum invenimus: primo id quod Ioannes dicit, deinde quod ceteri tres: unde intelligitur quod ipſe ſibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. cxvii.) Grande ſpectaculum; ſed ſi ſpectet impietas, grande ludibrium; ſi pietas, grande myſterium! Videt impietas Regem pro virga regni lignum ſui portare ſupplicii: videt pietas Regem baiulantem lignum ad ſeipſum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus Regum: ſpernendum oculis impiorum, in quo erant (3) gloriatura corda ſanctorum: ipſam crucem ſuam geſtans humero commendabat, & lucernæ arſuræ, quæ ſub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Et ſicut victores, ita & ipſe in humeris portabat victoriæ ſignum. Quidam autem dicunt, quod in illo loco qui Calvariæ dicebatur, Adam mortuus eſt, & ſe-

(1) *Al.* talis. (2) *Al.* quemadmodum. (3) *Al.* glorificatura. *Legit autem Nicolai*: in eo ſpernendus oculis impiorum, in quo gloriatura &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, ſed interlinealis tantum habet, quod *ſuſceperunt Ieſum facto Iudæorum voto, qui totum fecerunt quod fieri extorſerunt*; ut mox ex Auguſtino indicatur.

ſepultus; ut in loco ubi mors regnavit, illic & Ieſus trophæum ſtatuerit. HIERONYMUS ſuper Matth. (cap. XXVII.) Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foris portam loca ſunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvariæ, quaſi decollatorum, ſumpſere nomen. Adam vero ſepultum iuxta Ebron, & Arbee in Ieſu filii Nave volumine legimus. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Crucifigebant autem eum cum latronibus: unde ſequitur: *Et cum eo alios duos hinc & inde; medium autem Ieſum*; in hoc prophetiam implentes, qnoniam „ cum iniquis reputatus eſt; “ Eſai. LIII. Quæ enim convicíantes faciebant, hæc verltati conferebant: volebat enim demon quod fiebat obumbrare, ſed non valuit: tribus enim in cruce affixis, miracula quæ fiebant, nulli aſcripſit, niſi ſoli Ieſu. Ita inanes diaboli artes factæ ſunt. Nec ſolum non obſuit gloriæ eius, ſed contulit non parum: nam latronem in cruce convertere, & in paradiſum inducere, non minus fuit quam concutere petras. (1) AUGUSTINUS a. Tamen & ipſa crux, ſi attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice conſtituto, unus latro, qui credidit, liberatus; alter, qui inſultavit, damnatus eſt: iam ſignificabat quod facturus eſt de vivis, & mortuis, alios poſiturus ad dexteram, alios vero ad ſiniſtram.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXIV.) Sicut in trophæo litteræ ponuntur victoriam oſtendentes, ita Pilatus titulum cruci Chriſti inſcripſit; unde dicitur: *Scripſit autem & titulum Pilatus, & poſuit ſuper crucem*: ſimul quidem pro Chriſto reſpondens, ut eum a communione latronum diſcerneret, ſimul autem & de Iudæis ulciſcens, oſtendens ſcilicet ipſorum malitiam, dum in ſuum Regem inſurrexerunt: unde ſequitur: *Erat autem ſcriptum: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*. BEDA. In quo monſtrabatur iam tum regnum ipſius, non, ut ipſi putabant, deſtructum, ſed potius augmentatum. AUGUSTINUS (tract. CXVIII.) Sed Iudæorum tantum Rex Chriſtus eſt, an etiam Gentium? Immo & Gentium: cum enim dixiſſet Pſal. II. „ Ego autem ſum conſtitutus Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius; “ ſubiecit; „ Poſtula a me, „ & dabo tibi Gentes hereditatem tuam. “ Magnum ergo volumus intelligi in hoc titulo ſactamentum, quia ſcilicet oleaſter factus eſt particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta eſt amaritudinis oleaſtri. Rex ergo Iudæorum Chriſtus, ſecundum Iudæorum circumciſionem, non carnis, ſed cordis; non littera, ſed ſpiritu.

Sequitur: *Hunc ergo titulum multi legebant Iudæorum: quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus eſt Ieſus*. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Credibile autem eſt multos Gentiles ſimul cum Iudæis propter feſtum conveniſſe; & ideo ut nullus ignoraret, non in una lingua, ſed in tribus ſcripſit: unde ſubditur: *Et erat ſcriptum Hebraice, Græce, & Latine*. AUGUSTINUS (tract. ut ſupra.) Hæ quippe tres linguæ ibi præ ceteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes, Græca propter Gentium ſapientes, Latina propter Romanos multis & pene omnibus tunc gentibus imperantes. THEOPHYLACTUS. Significat autem ſuperſcriptio triplici ſermone figurata, Dominum eſſe Regem practicæ, phyſicæ, (2) nec non theologiæ. Nam per Latinas litteras figuratur practica, eo quod Romanorum imperium potentiſſimum, ſatiſque officioſum in expeditionibus fuerit. Per Græcas vero litteras phyſica figuratur: Græci namque erga naturalium ſpeculationem inſudaverunt. Demum per Hebraicas theologia prætenditur, dum Iudæis eſt credita rerum divinarum agnitio. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Iudæi autem crucifixo invidebant: unde ſequitur: *Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli ſcribere, Rex Iudæorum; ſed Quia ipſe dixit, Rex ſum Iudæorum*. Nam hæc quidem enuntiatio eſt, & communis ſententia. Si vero adiiciatur, *Quoniam ipſe dixit*, ipſius petulantiæ, & extollentiæ oſtenderetur crimen eſſe. Sed Pilatus in priori ſtetit mente: unde ſequitur: *Reſpondit Pilatus: Quod ſcripſi ſcripſi*. b O ineffabilem vim divinæ operationis etiam in cordibus ignorantium! Nonne occulta vox quædam Pilato intus quodam, ſi dici poteſt, clamoſo ſilentio perſonabat quod tanto

ante

(1) *Al.* ALCUINUS. (2) *Al.* nec non theologicæ. *Nicolai autem legit* Regem practicæ phyſicæ, nec non theologicæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tract. XXXI in Ioan. ſub finem. b AUGUSTINUS.

Digitized by Google

ante in Pſalmorum litteris prophetatum eſt: (1) „ Ne corrumpas tituli inſcriptionem.“ Sed quid loquimini inſani pontifices? Numquid enim propterea non erit verum, quia Ieſus ait, Rex ſum Iudæorum? Si corrumpi non poteſt quod Pilatus ſcripſit, corrumpi poteſt quod veritas dixit? Ideo enim Pilatus quod ſcripſit ſcripſit, quia Dominus quod dixit dixit.

(g) AUGUSTINUS (tract. CXVIII.) Iudicante Pilato, milites qui ei parebant crucifixerunt Ieſum: unde dicitur: *Milites ergo, cum crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius*: & tamen ſi voluntates, ſi clamores eorum cogitemus, Iudæi magis crucifixerunt. Sed de partitione, ſortitioneque veſtimentorum eius, ceteri Evangeliſtæ brevius, & clauſe; iſte vero apertiſſime locutus eſt: nam ſequitur: *Et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem*: unde apparet quatuor fuiſſe milites qui in eo crucifigendo præſidi paruerunt. Sequitur, *Et tunicam*: ſubaudiendum eſt, acceperunt, ut iſte ſit ſenſus: Acceperunt autem & tunicam: & ſic locutus eſt, ut de ceteris veſtimentis nullam ſortem miſſam eſſe videamus; ſed de tunica, quam ſimul cum ceteris acceperunt, ſed non ſimiliter diviſerunt: de hac enim ſequitur exponens: *Erat autem tunica inconſutilis deſuper contexta per totum*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXIV.) Ipſam ſpeciem tunicæ Evangeliſta hiſtorice deſignat: quia enim in Palęſtina duos pannos connectentes ſubtexunt indumenta, oſtendit Ioannes quod talis erat tunica Ieſu, occulte vilitatem veſtimentorum inſinuans. THEOPHYLACTUS. Alii vero dicunt, quod apud Palæſtinam telas contexunt, non velut apud nos texuntur, (2) exiſtente ſuperius ſtamine, inſerius vero texentibus; ut ſic non verſus partem ſupremam textura protendat, ſed e contra. AUGUSTINUS (tract. CXVIII.) Cur autem de illa ſortem miſerint narrat, dicens: *Dixerunt ergo ad invicem: Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa, cuius ſit*. Apparet itaque in aliis veſtimentis æquales ſe habuiſſe partes, ut ſortiri neceſſe non fuerit; in illa vero una non eos habere potuiſſe ſingulas partes, niſi ſcinderetur, ut pannos eius inutiliter tollerent: quod ne facerent, ad unum eam pervenire ſortitione maluerunt. Huius Evangeliſtæ narrationi conſonat & propheticum teſtimonium: unde ſubiungit: *Ut Scriptura impleretur dicens: Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, & in veſtem meam miſerunt ſortem*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXIV.) Intuere prophetiæ certitudinem: (3) non enim quæ partiti ſunt ſolum, ſed & quæ non partiti ſunt, dixit Propheta: nam veſtimenta quidem diviſerunt, ſed veſtem ſorti conceſſerunt. AUGUSTINUS (tract. CXVIII.) Matthæus dicendo cap. XXVII. „ Diviſerunt veſtimen„ta eius, ſortem mittentes, “ totam diviſionem veſtimentorum voluit intelligi & ad illam tunicam pertinere, de qua ſortem miſerunt. Tale eſt quod etiam ait Lucas cap. XXIII. „ Dividentes veſtimenta eius, „ miſerunt ſortes. “ Dividentes enim venerunt ad tunicam, de qua eſt ſortitio. Dicendo autem ſortes, pluralem numerum pro ſingulari poſuit. Marcus autem ſolus videtur intuliſſe aliquam quæſtionem: dicendo enim cap. XV. „ Mittentes ſortem ſuper „ eis, quis quid tolleret, “ tamquam ſuper omnibus veſtimentis, non ſuper ſola tunica ſors miſſa ſit, locutus videatur. Sed hæc brevitas obſcuritatem facit. Sic enim dictum eſt, „ Mittentes ſortem ſuper eis, “ ac ſi diceretur, Mittentes ſortem cum dividerentur. Cum autem dicit, „ Quis quid tolle„ret, “ ideſt quis tunicam tolleret, tamquam ſi totum ita diceretur: Mittentes ſortem ſuper eis, quis tunicam, quæ partibus æqualibus ſuperfuerat, tolleret. Quadripartita autem veſtis Domini noſtri Ieſu Chriſti, quadripartitam figuravit eius Eccleſiam, quatuor ſcilicet partibus in orbe diffuſam, & in eiſdem æqualiter, ideſt concorditer, diſtributam. Tunica vero illa ſortita, omnium partium ſignificat unitatem, quæ caritatis vinculo continetur. Si autem caritas & ſupereminentiorem habet viam, & ſupereminet ſcientiæ, & ſuper omnia præcepta eſt, ſecundum illud Coloſſ. III. „ Su„per omnia autem hæc caritatem habe„te: “ merito veſtis, qua ſignificatur, deſuper contexta perhibetur. Et addidit, *Per totum*: quia nemo eius eſt expers qui pertinere (4) invenitur ad totum, a quo toto catholica vocatur Eccleſia. Inconſutilis autem, ne aliquando diſſuatur; & ad unum

(1) *Græce, ut Nicolaius notat,* in Pſal. LVI. LVII. LVIII. *talis eſt titulus:* Ne corrumpas Davidi in tituli inſcriptionem. *In Vulgata autem in prædictis Pſalmis paulo aliter & Græce, & Latine legitur:* Ne diſperdas, David in tituli inſcriptionem; *in Pſalmo autem* LXXIV. *tantum habetur:* Ne corrumpas. (2) *Legit clarius Nicolai* exiſtente ſuperius ſtamine, inferius voto textura panni, ut ſic verſus partem ſupremam textura procedat, ſed contrario modo. (3) *Al.* non enim quæ partiti ſunt ſolum, ſed & quæ partiti non ſunt. Dixit igitur Propheta: Veſtimenta quidem diviſerunt, ſed non veſtem ſorti conceſſerunt: *item* ſed veſtem ſortiti conceſſerunt. (4) *Al.* videtur.

provenit, quia in unum omnes colligit. In ſorte autem, Dei gratia commendata eſt: cum enim ſors mittitur, non perſonæ cuiuſque, vel meritis, ſed occulto iudicio Dei ceditur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Vel, ſicut quidam dicunt, tunica inconſutilis deſuper contexta per totum, ſecundum allegoriam oſtendit quoniam non ſimpliciter homo erat qui crucifixus eſt, ſed & deſuper deitatem habebat. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Veſtis inconſutilis denotat corpus Chriſti, quod a ſuperiori parte contextum eſt: Spiritus enim ſanctus ſupervenit, & virtus Altiſſimi Virgini obumbravit. Hoc ergo ſacroſanctum Chriſti corpus indiviſibile conſtat: nam & ſi dividatur per ſingulos, ſanctificans uniuſcuiuſque animam ſimul & corpus, integre tamen & indiviſibiliter conſiſtit in omnibus. At quoniam ex quatuor elementis mundus conſiſtit, intelligenda eſt per Chriſti veſtimenta viſibilis creatura, quam inter ſe dividunt dæmones, quoties morti tradunt verbum Dei quod habitat in nobis, ac ſatagunt nos ſuæ partis efficere per mundanas illecebras. AUGUSTINUS (tract. cxviii.) Nec ideo iſta non aliquid boni ſignificaſſe quis dixerit, quia per malos facta ſunt: quid enim de ipſa cruce dicturi ſumus, quæ ſimiliter ab impiis facta eſt? Et tamen ea ſignificari recte intelligitur quod ait Apoſtolus Epheſ. iv. „ Quæ ſit latitudo, longitudo, altitudo, „ & profundum. “ Lata eſt quippe in tranſverſo ligno, quo extenduntur pendentes manus, & ſignificat opera bona in latitudine caritatis: longa eſt a tranſverſo ligno uſque ad terram, & ſignificat perſeverantiam in longitudine temporis: alta eſt in cacumine, quo tranſverſum lignum ſurſum verſus excedit, & ſignificat ſupernum finem, quo cuncta opera referuntur: profunda eſt in ea parte quæ in terra figitur; ibi quippe occulta eſt, ſed cuncta eius apparentia inde conſurgunt, ſicut bona noſtra de profunditate gratiæ Dei, quæ comprehendi non poteſt, univerſa procedunt. Sed etſi crux Chriſti hoc ſolum ſignificet quod ait Apoſtolus Galat. v. „ Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam „ crucifixerunt cum paſſionibus, & concu„ piſcentiis: “ quam magnum bonum eſt! Poſtremo quid eſt ſignum Chriſti niſi crux Chriſti? Quod ſignum niſi adhibeatur ſive frontibus credentium, ſive ipſi aquæ, ex qua regenerantur, ſive oleo, quo chriſmate unguntur, ſive ſacrificio, quo aluntur; nihil eorum vitæ proficitur.

(h) THEOPHYLACTUS. Cum milites quæ ad propriam ſpectabant ſocordiam proſequebantur, ipſe de genitricis cura ſolicitus eſt: unde dicitur: *Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.* AMBROSIUS in epiſtolis *a*. Maria mater Domini ante crucem ſtabat filii. Nullus me hoc docuit niſi ſanctus Ioannes Evangeliſta. Mundum alii concuſſum in paſſione Domini conſcripſerunt, cælum tenebris obductum, refugiſſe ſolem, in paradiſum latronem, ſed poſt piam confeſſionem, receptum. Ioannes docuit quod alii non docuerunt, quemadmodum in cruce poſitus matrem appellaverit. Pluris putavit quod victor ſuppliciorum, pietatis officia matri exhibebat, (1) quam quod regnum cæleſte donabatur vitæ æternæ. Nam ſi religioſum eſt quod latroni donatur (2) vita, multo uberioris pietatis eſt quod a filio mater tanto affectu honoratur. *Ecce*, inquit, *filius tuus: ecce mater tua.* Teſtabatur de cruce Chriſtus, & inter matrem atque diſcipulum dividebat pietatis officia. Condebat Dominus non ſolum publicum, ſed etiam domeſticum teſtamentum. Et hoc eius teſtamentum (3) ſignabat Ioannes, dignus tanto teſtatore teſtis: Bonum teſtamentum non pecuniæ, ſed vitæ æternæ, quod non atramento ſcriptum eſt, ſed ſpiritu Dei vivi. „ Lingua mea calamus „ ſcribæ velociter ſcribentis: “ Pſal. xliv. Sed nec Maria minor quam matrem Chriſti decebat, fugientibus Apoſtolis, ante crucem ſtabat, & piis ſpectabat oculis filii vulnera: quia (4) ſpectabat non in pignoris mortem, ſed in mundi ſalutem; aut fortaſſe quia cognoverat per filii mortem mundi redemptionem, aula regalis etiam ſua morte putabat ſe aliquid publico (5) addituram muneri; ſed Ieſus non egebat adiutore ad redemptionem omnium, qui omnes (6) ſine adiutore ſervavit: unde & dicit

Pſal.

(1) *Legit Nicolai:* quam quod cæleſte regnum donabat. (2) *Idem reponit* venia. (3) *Al.* ſignificabat. (4) *Al.* expectabat. (5) *Al.* adiuturam. (6) *Al.* ſine adiutorio.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Scilicet ea quam inſcribit ad Vercellenſem Eccleſiam ſolatio paſtoris deſtitutam, ut & ad eos qui invocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti. Habentur autem verſus finem quæ hic notantur.

Pſal. lxxxvii. „Factus ſum (1) homo ſine adiu-„torio inter mortuos liber. “ Suſcepit quidem affectum parentis, ſed non quæſivit alterius auxilium. Hanc imitamini matres ſanctæ, quæ in unico filio dilectiſſimo tantum maternæ virtutis exemplum dedit: neque enim vos dulciores liberos habetis, neque illud Virgo quærebat ſolatium, ut alium poſſet generare filium. HIERONYMUS contra Helvidium (poſt medium.) Maria iſta, quæ in Marco, & Matthæo, Iacobi, & Ioſeph mater dicitur, fuit uxor Alphæi, & ſoror Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ nunc Ioannes cognominat, a patre, ſive a gentilitate familiæ, aut quacumque alia cauſa ei nomen imponens. Si autem inde tibi alia atque alia videtur, quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophæ; diſce Scripturæ conſuetudinem, eumdem hominem diverſis nominibus appellari. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Et conſidera, quod imbecillius genus, ſcilicet mulierum, virilius apparuit iuxta crucem ſtando, fugientibus diſcipulis. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. xxi.) Niſi autem Matthæus, & Lucas Mariam Magdalene nominaſſent, potuiſſemus dicere alias a longe, alias iuxta crucem fuiſſe: nullus enim eorum præter Ioannem matrem Domini commemoravit. Nunc ergo quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene & a longe ſtetiſſe cum aliis mulieribus, ſicut Matthæus, & Lucas dicunt, & iuxta crucem fuiſſe, ſicut Ioannes dicit; niſi quia in tanto intervallo erant ut iuxta dici poſſent, quia in conſpectu eius præſto aderant, & a longe in conſpectu turbæ propinquius circumſtantis cum Centurione, & militibus? Poſſumus etiam intelligere quod illæ quæ ſimul aderant cum matre Domini, poſtquam eam diſcipulo commendavit, abire iam cœperant, ut a denſitate turbæ ſe eruerent, & cetera quæ facta ſunt, longius intuerentur; ut ceteri Evangeliſtæ, qui poſt mortem Domini eas commemoraverunt, iam longe ſtantes commemorarent. Quid autem intereſt ad veritatem quod quaſdam mulieres pariter (2) omnes, quaſdam ſinguli nominaverunt? CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Et cum aliæ mulieres aſtarent, nullius alterius meminit niſi matris, docens nos plus aliquid matribus præbere. Sicut enim parentes circa ſpiritualia adverſantes neque noſſe oportet; Ita quando nihil impediunt, omnia decet eis præbere, (3) & aliis præferre: unde ſubditur: *Cum vidiſſet ergo Ieſus matrem, & diſcipulum ſtantem quem diligebat, dicit matri ſuæ: Mulier, ecce filius tuus.* BEDA. Dilectionis inditio Evangeliſta ſuam demonſtrat perſonam: non quod exceptis ceteris ſolus, ſed præ ceteris familiarius propter privilegium caſtitatis a Domino amabatur, quoniam virgo ab eo vocatus, virgo permanſit in ævum. CHRYSOSTOMUS (homil. eadem). Papæ! quanto diſcipulum honoravit honore! Sed ipſe ſeipſum occultat, moderate ſapiens: ſi enim vellet gloriari, & cauſam utique adieciſſet propter quam amabatur: etenim conveniens eſt magnam quamdam, & mirabilem eſſe cauſam. Ideo autem nihil aliud Ioanni loquitur, neque conſolatur triſtantem, quoniam tempus non erat (4) verborum conſolatione. Sed neque parum erat honorari eum tali honore. Quia vero conveniens erat matrem exiſtentem dolore oppreſſam procurationem quærere, quia ipſe aberat; diſcipulo qui diligebatur tradidit diligentiam habituro: unde ſequitur: *Deinde dicit diſcipulo: Ecce mater tua.* AUGUSTINUS (tract. cxix.) Hæc nimirum eſt illa hora de qua Ieſus aquam converſurus in vinum dixerat matri ſupra II. *Quid mihi, & tibi eſt, mulier? Nondum venit hora mea.* Tunc enim divina facturus, non divinitatis, ſed humanitatis, vel infirmitatis matrem velut incognitam repellebat; nunc autem humana iam patiens, ex qua factus fuerat homo, affectu commendabat humano. Moralis igitur inſinuatur locus, & exemplo ſuo inſtruit præceptor bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus; tamquam lignum illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magiſtri docentis. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Itaque etiam Marcionis obſtruit inverecundiam: ſi enim non genitus eſt ſecundum carnem, neque matrem habuit, cuius gratia tantam circa eam ſolam facit providentiam? Intuere autem qualiter cum crucifigeretur, univerſa imperturbate agebat, diſcipulo loquens de matre, prophetias implens, latroni bonam ſpem tribuens; antequam autem crucifigeretur, trepidans videtur: nam illic quidem naturæ imbecillitas demonſtrata eſt, hic autem virtutis ſuperabundantia oſtendebatur. Sed & nos per hoc erudit, ſi ante adverſa conturbamur

(1) *Ibi* ſicut homo. (2) *Al. deeſt* omnes. (3) *Al.* & de aliis præferre; *item* & alii præferre. (4) *Corrigit Nicolai* verborum conſolationi opportunum.

mur, non propterea deſiſtere; (1) cum vero agonem ingreſſi fuerimus omnia ſuſtinere ut facilia, & levia. AUGUSTINUS (tract. cxix.) Quia ergo matri, quam relinquebat, alterum pro ſe filium quodammodo providebat, cur hoc fecerit oſtendit in hoc quod ſubditur: *Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſua*. Sed in quæ ſua Ioannes matrem Domini accepit? Neque enim non ex eis erat qui dixerant ei Matth. xix. „ Ecce nos dimiſimus omnia, & ſe„ cuti ſumus te. “ Suſcepit ergo eam in ſua, non prædia, quæ nulla propria poſſidebat, ſed officia, quæ propria diſpenſatione exequenda curabat. BEDA. Alia littera habet: *Accepit eam diſcipulus in ſuam*: quidam volunt in ſuam matrem; ſed congruentius ſubauditur in ſuam curam.

(i) AUGUSTINUS (tract. cxix.) Patiebatur hæc omnia qui apparebat homo, & ipſe idem diſponebat hæc omnia qui latebat Deus: unde dicitur: *Poſtea ſciens quoniam omnia conſummata ſunt, ut conſummaretur Scriptura*, ideſt quod Scriptura prædixerat Pſal. lxviii. „ Et in ſiti mea pota„ verunt me aceto: “ *dixit, Sitio*; tamquam diceret: Hoc minus feciſtis: date quod eſtis. Iudæi quippe ipſi erant acetum, degenerantes a vino Patriarcharum, & Prophetarum. *Vas ergo poſitum erat aceto plenum*: tamquam enim de pleno vaſe, de iniquitate mundi huius impletum cor habentes, velut ſpongia, cavernoſis quodammodo, atque tortuoſis latibulis fraudulentum: unde ſequitur: *Illi autem ſpongiam plenam aceto, hyſſopo circumponentes, obtulerunt ori eius*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Neque enim ex his quæ videbant facti ſunt manſueti, ſed ſæviebant magis, & eum potabant, (2) condemnatorum pocula offerentes: propterea enim hyſſopus appoſitus erat. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Hyſſopum autem, cui circumpoſuerunt ſpongiam aceto plenam, quoniam herba eſt humilis, & pectus purgat, Chriſti humilitatem congruenter accipimus; quam circumdederunt, & ſe circumveniſſe putaverunt: Chriſti namque humilitate mundamur. Nec moveat quomodo ſpongiam ori eius potuerunt admovere qui in cruce fuerat exaltatus a terra: ſicut enim apud alios Evangeliſtas legitur, quod hic prætermiſit, in arundine factum eſt, ut in ſpongia talis potus ad crucis ſublimia levaretur. THEOPHYLACTUS. Quidam vero hyſſopum dicunt vocari arundinem: nam frondes habet arundini conſimiles.

Sequitur: *Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſummatum eſt*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Quid niſi quod prophetia tanto ante prædixerat? BEDA. Hic quæri poteſt quomodo hic dicitur, *Cum accepiſſet acetum*, cum alius Evangeliſta dicat (Matth. xxvii.) „ Noluit bibere. “ Sed hoc facile ſolvitur: quoniam non accepit ut biberet, ſed ut quod ſcriptum erat impleret. AUGUSTINUS (ubi ſupra.) Deinde quia nihil remanſerat quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, ſequitur: *Et inclinato capite tradidit ſpiritum*, peractis omnibus quæ ut peragerentur expectabat, tamquam ille qui poteſtatem habebat ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. GREGORIUS XI. Moral. (cap. iii.) Spiritus autem hic pro anima ponitur: ſi enim aliud ſpiritum quam animam Evangeliſta diceret, exeunte ſpiritu anima remanſiſſet. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Non autem quoniam expiravit, inclinavit caput, ſed quia inclinavit caput, tunc expiravit: per quæ omnia indicavit Evangeliſta quoniam omnium Dominus ipſe erat. AUGUSTINUS (tract. cxix.) Quis enim ita dormit quando voluerit, ſicut Ieſus mortuus eſt quando voluit? Quanta ſperanda, vel timenda poteſtas eſt iudicantis, ſi apparuit tanta morientis? THEOPHYLACTUS. Tradidit autem Dominus ſpiritum Deo Patri, oſtendens quod nequaquam ſanctorum animæ converſantur in tumulis; immo deveniunt ad manus Patris omnium, peccatoribus ad locum pœnarum delatis, videlicet ad infernum.

(k) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Iudæi qui camelum tranſglutiebant, culicem autem (3) collabant, cum tantam fuiſſent operati audaciam, de die diligenter ratiocinantur: unde dicitur: *Iudæi ergo, quoniam paraſceve erat, ut non remanerent in cruce corpora ſabbato*. BEDA. Paraſceve, ideſt præparatio, dicta (4) eſt ſexta feria, quia eo die duplices ſibi cibos filii Iſrael præparabant. *Erat enim magnus dies ille ſabbati*, ſcilicet propter ſolemnitatem paſchalem.

Rogaverunt Pilatum, ut frangerentur crura eorum. AUGUSTINUS (tract. cxx.) Non crura tollerentur, ſed hi quibus ideo frangebantur ut morerentur, auferentur ex ligno, ne pendentes in crucibus magnum diem feſtum ſui diurni cruciatus horrore fœdarent. THEOPHYLACTUS. Sic enim iubebatur in lege, non occidere ſolem in hominis ſupplicio: vel quia noluerunt in die feſto tortores, aut homicidæ cenſeri. CHRY-

(1) *Al.* cum in agonem. (2) *Al.* condemnationem. (3) *Al.* colliquabant. (4) *Al.* ex.

CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Vide autem qualiter valida eſt veritas: per eorum enim ſtudia prophetia completur: unde ſubditur: *Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus eſt cum eo; ad Ieſum autem cum veniſſent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; ſed unus militum lancea latus eius aperuit.* THEOPHYLACTUS. Ut Iudæis complaceant, lanceant Chriſtum, circa corpus exanime contumelias inferentes; ſed contumelia in ſignum prodiit: ſanguinem enim de corpore extincto manare miraculoſum eſt. AUGUSTINUS (tract. cxx.) Vigilanti verbo Evangeliſta uſus eſt, ut non diceret, *Latus eius* percuſſit, aut vulneravit, ſed *aperuit*, ut illic quodammodo vitæ oſtium panderetur, unde ſacramenta Eccleſiæ manaverunt, ſine quibus ad vitam quæ vere vita eſt, non intratur: unde ſequitur: *Et continuo exivit ſanguis, & aqua.* Ille ſanguis in remiſſionem fuſus eſt peccatorum, aqua illa ſalutare temperat poculum: hoc & lavacrum præſtat, & potum. Hoc prænuntiabat quod Noe in latere arcæ oſtium facere iuſſus eſt, quo intrarent animalia quæ non erant diluvio peritura, quibus præfigurabatur Eccleſia. Propter hoc prima mulier facta eſt de viri latere dormientis; & hic ſecundus Adam inclinato capite in cruce dormivit, ut inde formaretur ei coniux per id quod de latere dormientis effluxit. O mors, unde mortui reviviſcunt! Quid iſto ſanguine mundius, quid iſto vulnere ſalubrius? CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Et quia hinc ſuſcipiunt principium ſacra myſteria, cum acceſſeris ad tremendum calicem, ut ab ipſa bibiturus Chriſti coſta, ita accedas. THEOPHYLACTUS. Erubeſcant igitur qui vinum in ſacris non limphant myſteriis: videntur enim non credere quod aqua de latere fluxerit. Poteſt tamen quis calumnioſe dicere, quod aliqua virtus vitalis erat in corpore, & ideo ſanguis effluxit; aqua vero manans inexpugnabile ſignum fuit; & ideo Evangeliſta ſubiungit: *Et qui vidit, teſtimonium perhibuit.* CHRYSOSTOMUS (ibid.) Quaſi dicat: Non ab aliis audivit, ſed ipſe præſens vidit. *Et verum eſt teſtimonium eius:* quod convenienter ſubiungit, convicium Chriſti enarrans, non magnum aliquod, & admirabile ſignum, ut ſic ſuſpectus ſermo redderetur; ſed ipſe hoc dixit, hæreticorum ora præcludens, & futura perſonans myſteria, & eum qui latebat in eis inſpiciens theſaurum.

Sequitur: *Et ille ſcit quia vera dicit, ut & vos credatis.* AUGUSTINUS (tract. cxx.) Scit enim qui vidit; cuius credat teſtimonio qui non vidit. Duo autem teſtimonia de Scripturis reddidit ſingulis rebus quas factas fuiſſe narravit. Nam quia dixerat: *Non fregerunt crura Ieſu:* ſubdidit: *Facta ſunt enim hæc, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo:* quod præceptum eſt eis qui celebrare paſcha iuſſi ſunt ovis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ paſſionis umbra præceſſerat. Item quia ſubiunxerat: *Unus militum lancea latus eius aperuit:* ad hoc pertinet alterum teſtimonium quod ſubdit dicens: *Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt;* ubi promiſſus eſt Chriſtus in ea qua crucifixus eſt carne futurus. HIERONYMUS a. Hoc autem teſtimonium ſumptum eſt de Zacharia.

(I) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Æſtimans Ioſeph extinctum eſſe Iudæorum furorem Chriſto crucifixo, cum fiducia acceſſit, ut deponendum funus procuraret: unde dicitur: *Poſt hæc autem rogavit Pilatum Ioſeph ab Arimathæa.* BEDA. Arimathæa, ipſa eſt Ramatha civitas Helcanæ, & Samuelis. Cælitus autem proviſum eſt ut eſſet dives, (1) ut ad præſidem poſſet accedere; & ut eſſet iuſtus, ut corpus Domini accipere mereretur: unde ſequitur: *Ut tolleret corpus Ieſu, eo quod eſſet diſcipulus Ieſu.* CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Non ex duodecim, ſed ex ſeptuaginta: (2) quoniam nullus ex duodecim acceſſerit. Et ſi timorem Iudæorum quis pro cauſa aſſumpſerit, hic eodem detinebatur timore: unde dicitur: *Occultus autem propter metum Iudæorum.* Sed valde inſignis erat, & Pilato notus: unde & gratiam accepit; & hoc eſt quod ſubditur: *Et permiſit Pilatus.* Et ſepelit de reliquo, non ut condemnatum, ſed ut magnum quemdam, & mirabilem: unde ſubditur: *Venit ergo, & tulit corpus Ieſu.* AUGUSTINUS de Con.

(1) *Al.* &. (2) *Legit P. Nicolai.* Sed quomodo nullus ex duodecim acceſſit?

Ex editione P. Nicolai.

a Præfatione in Pentateucum.

Con. Evang. a. In extremo enim illo officio funeri exhibendo, minus curavit (1) de Iudæis, quamvis ſoleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. BEDA. Sedata enim utcumque eorum ſævitia, eo quod ſe adverſus Chriſtum prævaluiſſe gaudebant, corpus Chriſti petiit: quoniam non videbatur cauſa diſcipulatus, ſed pietatis veniſſe, ut funeri officium impenderet; quod homines non ſolum bonis, ſed etiam malis ſolent impendere. Adiungitur autem ei & Nicodemus: unde ſequitur: *Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quaſi libras centum.* AUGUSTINUS (tr. cxx.) Non ita diſtinguendum eſt, ut dicamus, *Primum ferens mixturam mirrhæ*, ſed ut quod dictum eſt *primum*, ad ſuperiorem ſenſum pertineat. Venerat enim ad Ieſum Nicodemus nocte primum, quod idem Ioannes narravit in prioribus Evangelii ſui partibus. Hic ergo intelligendum eſt, ad Ieſum non tunc ſolum, ſed tunc primum veniſſe Nicodemum, veniſſe autem poſtea, ut fieret audiendo diſcipulus (2) Chriſti. b Ferunt autem pigmenta, quæ maxime corpus apta ſunt quamplurimum conſervare, & non permittere cito ſubiici corruptioni: adhuc enim ut de nudo homine diſponebant, ſed tamen multam dilectionem demonſtrabant. BEDA. Notandum eſt autem, quod ſimplex unguentum fuerit: quia ex diverſis aromatibus licentiam conficiendi non haberent.

Sequitur: *Acceperunt ergo corpus Ieſu, & ligaverunt eum linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire.* AUGUSTINUS (tract. cxx.) In quo Evangeliſta admonuit in huiuſmodi officiis quæ mortuis exhibentur, morem cuiuſque gentis eſſe ſervandum. Erat autem illius gentis conſuetudo ut mortuorum corpora variis aromatibus condirentur, ut diutius ſervarentur illæſa. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxiii.) Neque autem hic Ioannes aliis repugnat: neque enim illi qui Nicodemum tacuerunt, affirmaverunt a ſolo Ioſeph Dominum ſepultum, quamvis ſolius commemorationem fecerint: aut quia illi una ſindone a Ioſeph involutum dixernnt, propterea prohibuerunt intelligi, & alia lintea potuiſſe afferri a Nicodemo, & ſuperaddi; ut verum narret Ioannes, quod non uno linteo, ſed linteis involutus ſit: quamvis & propter ſudarium quod capiti adhibebatur, & inſtitas quibus corpus totum alligatum eſt, quia omnia de lino erant, etiam ſi una ſindon ibi fuit, veraciſſime dici potuit: *Ligaverunt eum linteis*: lintea quippe generaliter dicuntur quæ lino texuntur. BEDA. Hinc Eccleſiæ conſuetudo deſcendit, ut corpus Domini non in ſericis, & auro textis conſecretur, ſed in ſindone munda. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Quia vero brevitate temporis urgebantur: nona enim hora mortuo Chriſto, deinde accedentibus ad Pilatum, & deponentibus Chriſti corpus, veſpera imminebat: ideo ponunt eum in proximo monumento: unde ſubditur: *Erat autem in loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat*: quod diſpenſatione factum eſt, ne alterius alicuius, qui cum eo iaceret, æſtimaretur reſurrectio facta eſſe. AUGUSTINUS (tract. cxx.) Sicut etiam in Mariæ Virginis utero nemo ante illum, nemo poſt illum conceptus eſt: ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo poſt illum ſepultus eſt. THEOPHYLACTUS. Per hoc etiam quod novum fuit ſepulcrum, myſtice datur intelligi quod per Chriſti ſepulturam omnes innovamur, morte, & corruptione deſtructa. Attende etiam abundantiam pro nobis ſuſceptæ paupertatis: nam qui domum in vita non habuit, poſt mortem quoque in alieno ſepulcro reconditur, & nudus exiſtens, a Ioſeph operitur.

Sequitur: *Ibi ergo propter paraſceven Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, poſuerunt Ieſum.* AUGUSTINUS (ut ſupra.) Acceleratam vult intelligi ſepulturam, ne adveſperaſceret, quando iam propter paraſceven, quam cœnam puram Iudæi Latine uſitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Propinquum autem fuit ſepulcrum, ut diſcipuli poſſent cum facilitate accedere, & conſideratores fieri eorum quæ eveniebant, prope exiſtente loco, & ut ſepulturæ teſtes eſſent etiam inimici cuſtodientes ſepulcrum, & ut falſus oſtendere-

tur

(1) *Al.* a Iudæis. (2) *Al. deeſt* Chriſti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. III. cap. xxii. b CHRYSOSTOMUS ut ſupra.

tur is qui de furto ſermo. **Beda.** Myſtice autem Ioſeph interpretatur aptus (1) pro acceptione boni operis; ad quod monemur ut corpus Domini digne percipere mereamur. **Theophylactus.** Nunc etiam quodammodo Chriſtus apud avaros mortificatur in paupere famem patiente. Eſto ergo Ioſeph, & tege Chriſti nuditatem non ſemel, ſed (2) iugiter in tuo tumulo ſpirituali conſiderando reconde, cooperi, & miſce myrrham, & aloem amaricantia, conſiderando vocem illam Matth. xxv. „Ite „ maledicti in ignem æternum,“ qua nihil amarius æſtimo,

CAPUT XX.

(a) Una autem ſabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum, & vidit lapidem revolutum a monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum quem amabat Ieſus, & dixit illis: Tulerunt Dominum de monumento, & neſcimus ubi poſuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius diſcipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo ſimul: & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum; & cum ſe inclinaſſet, vidit poſita linteamina, non tamen introivit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introivit in monumentum; & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit & ille diſcipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim ſciebant Scripturam, quia oportuit eum a mortuis reſurgere.

(b) Abierunt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos. Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit ſe, & proſpexit in monumentum; & vidit duos Angelos in albis ſedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi poſitum erat corpus Ieſu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & neſcio ubi poſuerunt eum. Hæc cum dixiſſet, converſa eſt retrorſum, & vidit Ieſum ſtantem, & non ſciebat quia Ieſus eſt. Dicit ei Ieſus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei: Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi ubi poſuiſti eum; & ego eum tollam. Dicit ei Ieſus, Maria. Converſa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magiſter. Dicit ei Ieſus: Noli me tangere: nondum enim aſcendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum. Venit Maria Magdalene, annuntians diſcipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

(c) Cum ergo ſero eſſet die illo una ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ ubi erant diſcipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Ieſus, & ſtetit in medio, & dixit eis, Pax vobis; & cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus, & latus. Gaviſi ſunt ergo diſcipuli viſo Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixiſſet, inſufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt. Thomas autem, unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Ieſus. Dixerunt ergo ei alii diſcipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Niſi videro in manibus eius fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.

(d) Et poſt dies octo iterum erant diſcipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio, & dixit eis, Pax vobis; deinde di-

(1) *Al.* per acceptionem boni operis. *Legit autem Nicolai* interpretatur auctus per augmentum boni operis. (2) *Al. deeſt* iugiter.

cit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas; & affer manum tuam, & mitte in latus meum; & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Ieſus: Quia vidiſti me, Thoma, credidiſti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc. Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis quia Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxiv.) Quia iam tranſierat ſabbatum, in quo impediebatur a lege, non potuit Maria Magdalene quieſcere, ſed venit profundo diluculo, conſolationem quamdam a loco ſepulturæ invenire volens: unde dicitur: *Una autem ſabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Venit quidem Maria Magdalene, ſine dubio ceteris mulieribus quæ Domino miniſtraverant plurimum dilectione ferventior, ut non immerito Ioannes ſolam commemoraret, tacitis eis qui cum illa fuerant, ſicut alii teſtantur. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. cxx.) Una autem ſabbati eſt quem iam diem dominicum propter Domini reſurrectionem mos chriſtianus appellat, quem Matthæus primam ſabbati nominavit. BEDA. Dicitur ergo *una ſabbati*, hoc eſt altera, ſive prima die poſt ſabbatum. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Hebdomadæ dies Iudæi ſabbatum nominabant, unam autem ex ſabbati diebus primam. Futuri autem ſæculi exemplar eſt hæc dies, quoniam futuri ſæculi una dies eſt nequaquam nocte interpollata: Deus enim ibi ſol eſt, qui numquam occidit. In hac igitur die Dominus reſurrexit incorruptibilitatem corporis aſſumens, ſicut nos in futuro ſæculo incorruptione induemur. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Quod autem Marcus dicit cap. xvi. „Valde mane oriente iam ſole," non repugnat ei quod hic dicitur: *Cum adhuc tenebræ eſſent*: die quippe ſurgente aliquæ reliquiæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Nec ſic accipiendum eſt quod ait Marcus, „Valde mane orto iam ſole," tamquam ſol ipſe iam videretur ſuper terram; ſed potius, ſicut dicere ſolemus eis quibus volumus ſignificare temporius aliquid faciendum, Orto iam ſole, dicitur, ideſt de proximo adveniente in has partes. GREGORIUS in homil. (xxii. in Evang.) Congrue autem dicitur: *Cum adhuc tenebræ eſſent*: Maria enim auctorem omnium quem carne viderat, mortuum quærebat in monumento; & quia hunc minime invenit, furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebræ cum venit ad monumentum.

Sequitur: *Et vidit lapidem revolutum a monumento*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (lib. III. cap. xxiv.) Iam ergo factum erat quod ſolus Matthæus commemorat de terræmotu, & lapide revoluto, conterritiſque cuſtodibus. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxiv.) Surrexit quidem Dominus, lapide, & ſignaculis (1) ſepulcro iniacentibus. Quia vero oportebat & alios certificari, aperitur monumentum poſt reſurrectionem, & ita creditur quod factum eſt. Hoc denique & Mariam movit: videns enim lapidem ſublatum non intravit, neque proſpexit, ſed ad diſcipulos ex multo amore cum velocitate cucurrit. Nondum autem de reſurrectione noverat aliquid manifeſtum, ſed putabat translationem corporis eſſe factam. GLOSSA. Et ideo cucurrit nuntiare diſcipulis, ut aut ſecum quærerent, aut ſecum dolerent; & hoc eſt quod ſequitur: *Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum quem diligebat Ieſus*. AUGUSTINUS (tract. cxx.) Ita ſe commemorare ſolet, quod eum diligebat Ieſus, qui utique omnes, ſed ipſum præ ceteris, & familiarius diligebat.

Sequitur: *Et dixit eis: Tulerunt Dominum de monumento, & neſcimus ubi poſuerunt eum.* GREGORIUS III. Moral. (cap. ix.) Hoc autem dicens totum pro parte inſinuat: ſolum quippe corpus Domini quæſitura venerat: & quaſi totum Dominum ſublatum deplorat. AUGUSTINUS (tract. cxx.) Nonnulli autem codices (2) Græci habent, *Tulerunt Dominum meum*: quod videri dictum poteſt propenſiore caritatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus

cibus

(1) *Al.* de ſepulcro. (2) *Al.* Græci etiam habent; *& ſic legit P. Nicolai.*

Digitized by Google

cibus quos in promptu habemus, non invenimus (1). Chryſoſtomus (homil. lxxxiv.) Evangeliſta vero non privavit mulierem hac laude, nec verecundum exiſtimavit quod ab ea prius addiſcerent. Audientes ergo illi, cum multo ſtudio monumento inſiſtunt. Gregorius (homil. xxii. in Evang.) Illi autem præ ceteris cucurrerunt qui præ ceteris amaverunt, videlicet Petrus, & Ioannes: unde ſequitur: *Exiit ergo Petrus, & ille alius diſcipulus, & venerunt ad monumentum*. Theophylactus. Sed ſi quæras quomodo aſtantibus cuſtodibus venerunt ad monumentum, rudis quæſtio: quoniam poſtquam Dominus reſurrexit, & una cum terræmotu affuit Angelus in ſepulcro, receſſerunt cuſtodes, annuntiantes phariſæis. Augustinus (tract. cxx.) Cum autem iam dixiſſet, *Venerunt ad monumentum*, regreſſus eſt, ut narraret quomodo venerunt, atque ait: *Currebant autem duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, & venit prior ad monumentum*: ubi oſtendit quod ipſe prior venerit, ſed tamquam de alio cuncta narrat. Chryſoſtomus (hom. lxxxiv.) Veniens autem conſiderat linteamina poſita: unde ſequitur: *Et cum ſe inclinaſſet, vidit poſita linteamina*. Nihil tamen ipſe plus perſcrutatur, ſed deſiſtit; & hoc eſt quod ſubditur: *Non tamen introivit*. Petrus vero ut fervidus introiens univerſa inſpexit diligenter, & amplius vidit: unde ſequitur: *Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introivit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim involutum in unum locum*: quod erat reſurrectionis ſignum. Neque enim, ſi quidem eum tranſtuliſſent, corpus eius denudaſſent; neque ſi furati eſſent, huius rei fuiſſent ſoliciti, ut levarent ſudarium, & involverent, & ponerent in unum locum ſeorſum a linteaminibus; ſed ſimpliciter ut ſe habebat ſuſcepiſſent corpus. Ideo enim Ioannes præmiſerat quoniam ſepultus eſt cum myrrha, quæ conglutinat corpori linteamina, ut non decipiaris ab his qui dicunt eum furto ſublatum eſſe. Non enim ita inſenſatus eſſet qui furaretur, ut circa rem ſuperfluam tantum ſtudium conſumeret. Poſt Petrum autem & Ioannes introivit: unde ſequitur: *Tunc ergo introivit & ille diſcipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit*. Augustinus (tr. cxxii.) Nonnulli putant hoc Ioannem crediſiſſe quod Ieſus reſurrexerit; ſed quod ſequitur, hoc non indicat. Vidit ergo inane monumentum, & credidit quod dixerat mulier: nam ſequitur: *Nondum enim ſciebant Scripturam quia oportebat eum a mortuis reſurgere*. Non ergo eum credidit reſurrexiſſe, quem neſciebat oportere reſurgere. Quando autem ab ipſo Domino audiebant, quamvis apertiſſime diceretur, conſuetudine tamen audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum ſignificare credebant. Gregorius (in hom. xxii. in Evang.) Hæc autem tam ſubtilis Evangeliſtæ deſcriptio a myſteriis vacare credenda non eſt. Per Ioannem iuniorem ſynagoga, per ſeniorem vero Petrum Eccleſia Gentium deſignatur: quia etſi ad Dei cultum eſt prior ſynagoga quam Eccleſia Gentium, ad uſum tamen ſæculi prior eſt multitudo Gentium quam ſynagoga. Cucurrerunt autem ſimul, quia ab ortus ſui tempore uſque ad occaſum pari & communi via, etſi non pari, & communi ſenſu, gentilitas cum ſynagoga decucurrit. Venit ſynagoga prior ad monumentum, ſed minime intravit: quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione, ac paſſione dominica audivit; ſed credere in mortuum noluit. *Venit autem Simon Petrus, & introivit in monumentum*: quia ſecuta poſterior Eccleſia Gentium, Chriſtum Ieſum & cognovit carne mortuum, & viventem credidit Deum. Sudarium autem capitis Domini cum linteaminibus non invenitur: quia caput Chriſti Deus, & divinitatis incomprehenſibilia ſacramenta ab infirmitatis noſtræ cognitione (2) disiuncta ſunt, eiuſque potentia creaturæ tranſcendit naturam. Non ſolum autem ſeparatim, ſed involutum inveniri dicitur: quia lintei quo involvitur, nec initium, nec finis aſpicitur. Celſitudo autem divinitatis (3) nec cœpit eſſe, nec deſinit. Bene (4) autem additur, *In unum locum*: quia in ſciſſura mentium Deus non eſt, & illi eius gratiam habere merentur qui ſe ab invicem per ſectarum ſcandala non dividunt. Sed quia ſolet per ſudarium laborantium ſudor detergi, poteſt & ſudarii nomi-

(1) *In editis, præter ea quæ Nicolaî curavit, hic ſuperflue repetitur Auguſtini ſententia de Ioanne ſuperius expreſſa, ſub his verbis.* Diſcipulum autem quem diligebat Ieſus, ſeipſum dicit: nam quippe ita commemorare ſolet quod eum diligebat Ieſus, qui utique omnes, ſed ipſum præ ceteris, & familiarius diligebat. (2) *Al.* divine disiuncta ſunt. (3) *Al.* nec recipit eſſe. (4) *Al. omittitur* autem.

mine intelligi labor Dei (1). Sudarium ergo quod ſuper caput eius fuerat, ſeorſum invenitur, quia ipſa Redemptoris noſtri paſſio longe a noſtra paſſione diſiuncta eſt: quoniam ipſe ſine culpa pertulit quod nos cum culpa toleramus; ipſe ſponte morti ſuccumbere voluit, ad quam nos venimus inviti. Poſtquam autem intravit Petrus, ingreſſus eſt & Ioannes: quia in fine mundi ad Redemptoris fidem etiam Iudæa colligetur. THEOPHYLACTUS. Vel aliter. Intellige Petrum activum, & promptum; Ioannem vero contemplativum, & docilem (2) rerum divinarum habuiſſe peritiam. Plerumque autem prævenit contemplativus notitia, & docilitate; ſed activus inſtantia fervoris, & ſedulitate præcedit illius acumen, & prius inſpicit divinum myſterium.

(b) GREGORIUS in hom. (xxv. in Evang.) Maria autem Magdalene, quæ fuerat in civitate peccatrix, amando veritatem laverat lacrymis maculas criminis, cuius mentem magna vis amoris accenderat, quæ a monumento Domini, etiam diſcipulis recedentibus, non recedebat: dicitur enim: *Abierunt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos*. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Ideſt, ubi habitabant, & unde ad monumentum cucurrerant. Viris autem redeuntibus infirmiorem ſexum in eodem loco fortior figebat affectus: unde ſequitur: *Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Ideſt, ante illum ſaxei ſepulcri locum; ſed tamen intra illud ſpatium quo iam ingreſſæ fuerant: hortus quippe illic erat. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Ne mireris autem quod Maria amare flebat ad ſepulcrum, Petrus vero nihil tale paſſus eſt: compaſſibile enim eſt muliebre genus, & natura flebile. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Oculi igitur qui Dominum quæſierant, & non invenerant, lacrymis vacabant, amplius dolentes, quod fuerat ablatus de monumento quam quod fuerat occiſus in ligno: quoniam magiſtri tanti, cuius vita ſubtracta fuerat, nec memoria remanebat. AUGUSTINUS de Con. Ev. (Lib. III. cap. xxiv.) Viderat autem cum aliis mulieribus Angelum ſedentem a dextris ſuper lapidem revolutum a monumento, ad cuius verba cum fleret, proſpexit in monumentum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Magnum enim ad mitigationem eſt monumentum apparens. Vide denique eam, ut plus requieſceret, & inclinantem ſe, & volentem locum videre ubi iacuit corpus: unde ſequitur: *Dum ergo fleret inclinavit ſe, & proſpexit in monumentum*. GREGORIUS (hom. xxv. ut ſupra.) Amanti enim ſemel aſpexiſſe non ſufficit, quia vis amoris (3) intentionem multiplicat inquiſitionis. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Nimium enim dolebat, nec ſuis, nec diſcipulorum oculis facile putabat eſſe credendum: an potius divino inſtinctu in animo eius effectum eſt ut proſpiceret? GREGORIUS (hom. xxv. ubi ſupra.) Quæſivit enim corpus, & minime invenit; perſeveravit ut quæreret: unde & contigit ut inveniret, actumque eſt ut deſideria (4) dilata creſcerent, & creſcentia (5) caperent quod inveniſſent. Sancta enim deſideria dilatione creſcunt; ſi autem dilatione deficiunt, deſideria non fuerunt. Iſta itaque, quæ ſic amat, quæ ſe ad monumentum quod proſpexerat, iterum inclinat: videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquiſitionis: ſequitur enim: *Et vidit duos Angelos in albis ſedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi poſitum fuerat corpus Ieſu*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxv.) Quia enim non erat excelſa mulieris mens, ut ex ſudariis perciperet reſurrectionem, Angelos videt in læto habitu, ut & ipſa a paſſione mitigetur. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Quid eſt autem quod unus ad caput, & alter ad pedes ſedebat? An, quoniam qui Græce Angeli dicuntur, Latine ſunt nuntii, iſto modo Chriſti Evangelium, velut a capite uſque ad pedes, ab initio uſque in finem ſignabant eſſe nuntiandum? GREGORIUS (hom. xxv. in Evang.) Vel ad caput ſedet Angelus cum per Apoſtolos prædicatur, quia *in principio erat Verbum*; & quaſi ad pedes ſedet, cum dicitur: *Verbum caro factum eſt*: ſupra 1. Poſſumus etiam per duos Angelos duo teſtamenta agnoſcere, quæ dum pari ſenſu incarnatum, & mortuum, ac reſurrexiſſe Dominum nuntiant, quaſi teſtamentum prius ad caput, & teſtamentum poſterius ad pedes ſedet. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Angeli autem apparentes nihil de reſurrectione dicunt; ſed paulatim in eum qui de reſurrectione eſt intrant ſermonem. Quia enim

(1) *Addit Nicolaius ex Gregorio*: qui etſi ſemper quietus in ſe, atque immutabilis permanet, laborare ſe tamen denuntiat cum duras hominum pravitates portat. (2) *Al.* erga rerum divinarum peritiam: *ſicque habet Nicolai*. (3) *P. Nicolai legit* intentionem. (4) *Al.* dilatata. (5) *Al.* cauſarent.

enim mulier ultra conſuetudinem præclarum habitum viderat, ne turbetur, audivit compaſſionis vocem: unde ſequitur: *Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras?* Angeli lacrymas prohibebant, & futurum quodammodo gaudium nuntiabant: ita enim dixerunt, *Quid ploras?* ac ſi dicerent, Plorare noli. GREGORIUS (hom. eadem.) Ipſa enim ſacra eloquia, quæ nos in lacrymas amoris excitant, eaſdem lacrymas conſolantur, dum nobis Redemptoris noſtri ſpeciem repromittunt. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) At illa eos putans interrogaſſe neſcientes, cauſas prodit lacrymarum: unde ſequitur: *Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum.* Dominum ſuum vocat Domini ſui corpus exanime, a toto partem ſignificans; ſicut omnes confitemur Ieſum Chriſtum Filium Dei ſepultum, cum ſola eius ſepulta ſit caro. Sequitur: *Et neſcio ubi poſuerunt.* Hæc erat cauſa maioris doloris, quia neſciebat quo iret ad conſolandum dolorem. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Nondum autem de reſurrectione aliquid noverat, ſed adhuc translationem imaginabatur. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib III. cap. xxiv.) Hic intelligendi ſunt ſurrexiſſe Angeli, ut etiam ſtantes viderentur, ſicut Lucas eos viſos eſſe commemorat. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. cxxi.) Sed hora iam venerat qua id quod nuntiatum quodammodo fuerat ab Angelis flere prohibentibus, gaudium ſuccederet flentibus: unde ſequitur: *Hæc cum dixiſſet, converſa eſt retrorſum.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Sed quare ad Angelos loquens, & nondum ab eis aliquid audiens convertitur retrorſum? Mihi videtur quod hæc ea dicente, Chriſtus poſt eam apparuit, & Angeli conſiderantes Dominatorem, & figura, & inſpectione, & motu confeſtim oſtenderunt quoniam Dominum viderunt; & hoc eſt quod mulierem converti retrorſum fecit. GREGORIUS (hom. xxv. ut ſupra.) Notandum etiam, quod Maria, quæ adhuc de Domini reſurrectione dubitabat, converſa retrorſum eſt, ut videret Ieſum: quia videlicet per eamdem dubitationem ſuam quaſi tergum in Domini faciem miſerat, quem reſurrexiſſe minime credebat. Sed quia amabat, & dubitabat; videbat, & non agnoſcebat eum: unde ſequitur: *Et vidit Ieſum ſtantem, & non ſciebat quia Ieſus eſſet.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Angelis enim ut dominator apparuit, mulieri vero non ita, ne eam ex prima viſione ſtupefaceret: non enim oportebat eam repente ad excelſa reducere, ſed paulatim.

Sequitur: *Dicit ei Ieſus: Mulier quid ploras? Quem quæris?* GREGORIUS (ut ſupra.) Interrogatur doloris cauſa, ut augeatur deſiderium, quatenus cum nominaret quem quæreret, in amorem eius ardentius æſtuaret. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Et quia in communi figura apparuit, æſtimavit eum hortulanum eſſe: unde ſequitur: *Illa æſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei: Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi ubi poſuiſti eum, ut ego eum tollam*; hoc eſt, ſi propter timorem Iudæorum levaſti eum, dicito mihi, & ego eum accipiam. THEOPHYLACTUS. Timebat enim ne Iudæi etiam in corpus ſævirent exanime, & ideo volebat in alio loco incognito illud tranſponere. GREGORIUS (loc. cit.) Forſitan autem nec errando hæc mulier erravit, quæ Ieſum hortulanum credidit. An non ei ſpiritualiter hortulanus erat, qui in eius pectore per amoris ſui vim ſemina virtutum virentia plantabat? Sed quid eſt quod viſo eo quem hortulanum credidit, cui necdum dixerat quem quærebat, ait: *Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum?* Sed vis amoris hoc agere ſolet in animo, ut quem ipſe ſemper cogitat, nullum alium credat ignorare. Poſtquam autem eam Dominus communi vocabulo appellavit ex ſexu, & agnitus non eſt, vocat ex nomine: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus, Maria*; ac ſi dicat: Recognoſce eum a quo recognoſceris. Maria ergo, quia vocatur ex nomine, recognoſcit auctorem: quia & ipſe erat qui quærebatur exterius, & ipſe qui eam interius, ut quæreret, docebat: unde ſequitur: *Converſa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magiſter.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Sicut enim Iudæis quandoque immanifeſtus erat, & præſens; ita & loquens cum volebat ſeipſum notum faciebat. Qualiter autem converſam dicit, cum Chriſtus ad eam loqueretur? Mihi videtur quod dicente ea, *Ubi poſuiſti eum*, converſa eſt ad Angelos, ut interrogaret cur ſtupefacti eſſent. Deinde Chriſtus vocans eam, convertit eam ad ſeipſum, & per vocem manifeſtum ſeipſum fecit. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Vel quia prius converſa corpore, quod non erat putavit, nunc (1) corde converſa quod erat agnovit. Nemo autem calumnietur mulierem, quod hortulanum dixerit Dominum, & Ieſum Magiſtrum: ibi enim honorabat hominem a quo beneficium poſtulabat, hic recolebat doctorem, a quo diſcernere humana, & divina diſcebat

(1) *Al. omittitur* corde.

bat. Aliter ergo (1) Dominum dixit, *Suſtulerunt Dominum meum*; aliter autem, *Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum*. GREGORIUS (ut ſupra.) Iam vero ab Evangeliſta non ſubditur quid mulier fecit, ſed ex eo (2) innuitur quod audivit: ſequitur (3) enim: *Dicit ei Ieſus, Noli me tangere*: in his namque verbis oſtenditur, quod Maria amplecti voluit eius veſtigia quem recognovit. Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur cum ſubiungitur: *Nondum enim aſcendi ad Patrem meum*. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Sed ſi ſtans in terra non tangitur, ſedens in cælo quomodo ab homine tangetur? Qui certe antequam aſcenderet diſcipulis ſuis ſe obtulit tangendum dicens: „ Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, „ & oſſa non habet; " ut Lucas cap. xxiv. teſtatur. Quis autem tam ſit abſurdus ut dicat, eum a diſcipulis quidem, antequam aſcendiſſet ad Patrem, ſe voluiſſe tangi, a mulieribus autem noluiſſe, niſi cum aſcendiſſet ad Patrem? Sed leguntur etiam feminæ poſt reſurrectionem, antequam ad Patrem aſcenderet, tetigiſse Ieſum, in quibus erat etiam ipſa Maria Magdalena, narrante Matthæo. Aut ergo hoc ſic dictum eſt ut in illa femina figuraretur Eccleſia de Gentibus, quæ in Chriſtum non credidit, niſi cum aſcendiſset ad Patrem; aut ſic in ſe credi voluit Ieſus, hoc eſt ſic ſe ſpiritualiter tangi, quod ipſe, & Pater unum ſunt. Eius quippe intimis ſenſibus quodammodo aſcendit ad Patrem qui ſic in eo profecerit ut Patri agnoſcat æqualem. Quomodo autem hæc non carnaliter adhuc in eum credebat quem ſicut hominem flebat? AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. ix.) Tactus autem tamquam finem facit notionis; ideoque nolebat in eo eſse finem intenti cordis in ſe, ut hoc quod videbatur tantummodo putaretur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Vel aliter. Volebat hæc mulier adhuc cum Chriſto eſse, ſicut & ante paſſionem, & præ gaudio nihil magnum excogitabat; quamvis caro Chriſti multo melior facta fuerit reſurgendo. Ab hac ergo intelligentia eam abducens dixit, *Noli me tangere*, ut cum multa reverentia ei loquatur: unde nec diſcipulis apparet de reliquo cum eis converſans, ut reverentius ei attendant. Dicens (4) autem, *Nondum enim aſcendi*, oſtendit quoniam illuc properat, & feſtinat. Eum autem qui illuc debet abire, & non ultra cum hominibus converſari, non oportebat cum eadem videre mente qua & ante: & hoc manifeſtat conſequenter dicens: *Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum; Deum meum, & Deum veſtrum*. HILARIUS XI. de Trin. (ant. med.) Inter ceteras impietates ſuas etiam hoc dicto Domini uti ſolent hæretici, ut per id quod Pater eius Pater eorum eſt, & Deus eius, Deus eorum eſt, in natura Dei non ſit. Sed in forma Dei manens, formam ſervi aſſumpſit: & cum hoc ad homines in ſervi forma Chriſtus Ieſus loquatur, non ambigitur quin Pater ſibi ut ceteris ſit ex ea parte qua homo eſt, & Deus ſibi ut cunctis ſit ex ea natura qua ſervus eſt. Denique hunc eumdem ſermonem cœpit dicens: *Vade ad fratres meos*. Fratres autem ex carne ſunt Deo; ceterum unigenitus Deus (5) in unigeniti exceptione ſine fratribus eſt. AUGUSTINUS (tr. cxxi.) Vel aliter. Non ait, Patrem noſtrum, ſed *Patrem meum, & Patrem veſtrum*. Aliter ergo meum, aliter veſtrum: natura meum, gratia veſtrum. Neque dixit Deum noſtrum, ſed *Deum meum*, ſub quo ego homo, *& Deum veſtrum*, inter quos & ipſum mediator ſum. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Tunc ergo egreſſa eſt a monumento, hoc eſt ab illo loco ubi erat horti ſpatium ante lapidem effoſſum, & cum illa aliæ quas ſecundum Marcum invaſerat tremor, & pavor, & nemini, ſcilicet aliorum, quidquam dicebant: unde & hic dicitur: *Venit Maria Magdalene annuntians diſcipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi*. GREGORIUS (ubi ſupra.) Ecce humani generis culpa ibi abſconditur unde proceſſit: quia enim in paradiſo mulier viro propinavit mortem, a ſepulcro mulier viris annuntiavit vitam, & dicta ſui vivificatoris narrat quæ mortiferi ſerpentis verba narraverat. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxiv.) Dum autem cum aliis veniret, tunc ſecundum Matthæum occurrit illis Ieſus dicens, „ Ave- „ te." Sic ergo colligamus Angelorum collocutionem bis numero eas habuiſſe venientes ad monumentum, & etiam ipſius Domini: ſemel ſcilicet quando Maria hortulanum putavit, & iterum cum eis occurrit in via, ut eas repetitione firmaret: & ſic venit Maria Magdalene annuntians diſcipulis, non ſolum ipſa, ſed & aliæ quas Lucas

(1) *Al.* dum dixit. (2) *Al.* invenitur. (3) *Al.* deeſt enim. (4) *Al.* omittitur autem. (5) *Quatuor aliæ citatæ editiones omittunt* in unigeniti exceptione.

Digitized by Google

cas commemorat. (1) BEDA. Myſtice autem Maria, quæ interpretatur domina, illuminata, illuminatrix, ſeu ſtella maris, ſignificat Eccleſiam, quæ Magdalena, ideſt turrenſis dicitur: nam Magdalon Græce Latine turris dicitur, propter illud quod dicitur in Pſalm. lx. „ Factus eſt mihi tur„ ris fortitudinis. “ In eo autem quod hæc mulier diſcipulis Chriſtum reſurrexiſſe nuntiavit, omnes monentur, maxime quibus eſt commiſſum prædicandi officium, ut ſi quid ei cælitus revelatum fuit, ſtudioſe proximis propinent.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxv.) Audientes diſcipuli quod Maria annuntiavit, conſequens erat ut aut (2) diſcrederent, aut credentes dolerent, quoniam eos non reputavit dignos ſua viſione. Hæc igitur recogitantes neque per unam diem dimiſit pertranſire; ſed ex eo quod ſciebant jam ſuſcitatum eſse, videre ſitientibus, & timidis exiſtentibus, cum ſero factum eſſet, ipſis aſtitit: unde dicitur: *Cum ergo ſero eſset die illo, una ſabbatorum, & fores eſsent clauſæ ubi erant diſcipuli congregati propter metum Judæorum*: BEDA: In hoc infirmitas Apoſtolorum monſtratur, qui foribus clauſis intus congregati reſident propter timorem Judæorum, quorum metu fuerant prius diſperſi: *Venit Ieſus, & ſtetit in medio*. Ideo autem ſero apparuit, quia conſequens erat tunc maxime eos timidos eſse. THEOPHYLACTUS. Vel quia præſtolabatur ut omnes convenirent. Oſtiis vero clauſis, ut oſtendat quia eodem modo reſurrexit adiacente lapide ſuper monumentum. AUGUSTINUS in ſerm. paſch. a Nonnulli autem de hac re ita moventur, ut pene periclitentur, afferentes contra miracula divina, præiudicia ratiocinationum ſuarum: ſic enim diſputant: Si corpus erat, ſi hoc ſurrexit de ſepulcro quod pependit in ligno, quomodo per oſtia clauſa intrare potuit? Si comprehendis modum, non eſt miraculum: ubi deficit ratio, ibi eſt fidei ædificatio. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. cxxi.) Moli quidem corporis, ubi divinitas erat, oſtia clauſa non obſtiterunt: ille quippe non eis apertis intrare potuit quo naſcente virginitas matris inviolata permanſit. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Sed mirabile eſt qualiter phantaſma eum non æſtimarunt. Sed hoc fuit quia mulier præveniens, in eis multam fidem operata eſt. Sed & ipſe per viſum manifeſtum ſe eis oſtendit, & voce eorum fluctuantem mentem firmavit: unde ſequitur: *Et dixit eis, Pax vobis*; ideſt, ne tumultuemini: in quo etiam commemorat verbum quod ante crucem dixerat, ſupra xiv. *Pacem meam do vobis*; & rurſus, *In me pacem habebitis*. GREGORIUS b. Et quia ad illud corpus quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, oſtendit eis protinus manus, & latus: unde ſequitur: *Et cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus, & latus*. c Clavi enim manus fixerant, lancea latus aperuerat: ibi ad dubitantium corda ſananda, vulnerum ſunt ſervata veſtigia. CHRYSOSTOMUS (homil. lxxxv.) Et quia ante crucem eis dixerat ſupra xvi. *Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum*: hoc opere impletur: unde ſequitur: *Gaviſi ſunt diſcipuli*

(1) *Sic habent omnes a nobis collata Editiones: alia tamen omnino ſub nomine Bedæ exhibet P. Nicolai; hæc autem, aliis non paucis præmiſſis, nomine Gloſſæ notat, & paulo aliter enuntiat quod de nomine* Magdalon *dicitur, quod etiam a Beda (apud quem tamen nihil tale occurrit) inter nomina Hebraica poni obſervat. Poſt verba itaque Auguſtini, ſequentia ſubnectit.* BEDA (ſcil. ſuper Matth. xxvii.) Myſtice autem, ſeu moraliter, occurrit Ieſus cum ſalutatione omnibus virtutum iter inchoantibus, præbendo auxilium ut ad ſalutem perpetuam pervenire queant. Duæ porro unius nominis, eiuſdemque devotionis & amoris feminæ (nempe Maria Magdalene, & altera Maria) quæ dominicum venerunt inviſere ſepulcrum, duas fidelium plebes (Iudaicam ſcilicet, & Gentilium) deſignant, quæ uno ac ſimili ſtudio paſſionem, & reſurrectionem ſui Redemptoris celebrare deſiderant. Et ſuper Marcum. Recte mulier, quæ viris lugentibus lætitiam dominicæ reſurrectionis prima nuntiavit, a ſeptem dæmonibus curata eſſe memoratur (ideſt ab univerſis vitiis liberata) ne quis digne pœnitens de admiſſorum venia deſperaret, videns eam ſubito in tantum culmen merito fidei ac dilectionis eſſe promotam ut Apoſtolis ipſis miraculum reſurrectionis evangelizet. GLOSSA ſuper Ioan. Per iſtam quæ præ omnibus fuit ſolicita videre Chriſti ſepulcrum, ſignificatur quælibet perſona de cognitione veritatis divinæ valde ſolicita, quæ per hoc talem aſſequi cognitionem promeretur. Et talis debet veritatem agnitam aliis nuntiare, ſicut Maria diſcipulis nuntiavit, ne de abſcondito talento debeat merito reprehendi. Et jam antea ſuper Matth. Conceſſum vobis non eſt, hoc gaudium in occulto cordis tenere, ſed ſimiliter amantibus pandere. Item alibi. Myſtice quoque Maria (quæ interpretatur domina, illuminata illuminatrix, ſtella maris) deſignat Eccleſiam, quæ Magdalena quoque, ideſt turrenſis, dici poteſt: Magdal enim idem eſt Hebraice, quod Latine turris dicitur. Hoc autem nomen derivatum a turri, non immerito Eccleſiæ convenit, propter illud quod dicitur Pſal. lx. „ Factus eſt mihi tur„ ris fortitudinis. “ In eo autem &c. (2) *Al.* diſcederent.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non occurrit expreſſe, ſed aliquid ſimile ſerm. cx & cl. de tempore. b Hom. xxvi. in Evang. c AUGUSTINUS ut ſupra.

Digitized by Google

li viſo Domino. AUGUSTINUS XXII. de Civit. Dei (cap. XIX.) Claritas, qua iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris ſui , in Chriſti corpore, cum reſurrexit , ab oculis diſcipulorum potius abſcondita fuiſſe quam defuiſſe credenda eſt (non enim eam terret humanus atque infirmus aſpectus) quando ille a ſuis ita deberet attendi ut poſſet agnoſci. CHRYSOSTOMUS (homil. eadem.) Univerſa autem hæc eos ad fidem certiſſimam inducebant. Quia vero prælium inexpugnabile habebant ad Iudæos , rurſus eis pacem annuntiat: unde ſequitur : *Dixit eis ergo iterum, Pax vobis*. BEDA. Iteratio confirmatio eſt ; ſive ideo repetit, quia gemina eſt virtus caritatis; vel quia ipſe eſt qui fecit utraque unum . CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Simul quoque demonſtrat crucis efficaciam , per quam ſolvit omnia triſtia, & contulit omnia bona; & hoc eſt pax. Mulieribus autem ſupra annuntiatum eſt gaudium , quia in triſtitiis illud genus erat, & hanc ſuſcepit maledictionem , dicente Domino Gen. IV. „ In dolore paries.“ Quia ergo univerſa prohibentia ſunt deſtructa, & directa ſunt omnia, de reliquo ſubdit: *Sicut miſit me Pater , & ego mitto vos* . GREGORIUS *a*. Pater quidem Filium miſit, qui hunc pro redemptione generis humani incarnari conſtituit . Itaque dicitur : *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos*; ideſt, ea caritate vos diligo, cum inter ſcandalum perſecutorum mitto, qua me caritate Pater diligit, quem venire ad tolerandas paſſiones fecit . AUGUSTINUS (tract. CXXI.) Æqualem autem Patri Filium novimus ; ſed hic verba mediatoris agnoſcimus . Medium quippe ſe oſtendit dicendo : *Ille me , & ego vos* . CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Sic igitur elevavit eorum animum & ab his quæ facta ſunt, & a dignitate mittentis; & non adhuc deprecatio ad Patrem fit, ſed ſua auctoritate dat eis virtutem : unde ſequitur: *Hæc cum dixiſſet, inſufflavit, & dixit eis*: *Accipite Spiritum ſanctum*. AUGUSTINUS IV. de Trinit. (cap. XX.) Flatus ergo ille corporeus ſubſtantia Spiritus ſancti non fuit , ſed demonſtratio per congruam ſignificationem non tantum a Patre , ſed etiam a Filio procedere Spiritum ſanctum . Quis enim dementiſſimus diceret alium fuiſſe Spiritum, quem ſufflans dedit, & alium quem poſt aſcenſionem ſuam miſit? GREGORIUS (hom. XXVI. in Evang.) Cur autem prius in terra diſcipulis datur , poſtmodum de cælo mittitur? niſi quod duo ſunt præcepta caritatis , dilectio videlicet Dei, & dilectio proximi . In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus ; ex cælo datur Spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una eſt caritas, & duo præcepta ; ita unus eſt Spiritus, & duo data: prius a conſiſtente Domino in terra, poſtmodum datur ex cælo, quia proximi amore diſcitur qualiter perveniri debeat ad amorem Dei . CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra .) Quidam autem dicunt quoniam non Spiritum dedit, ſed aptos eos ad ſuſceptionem Spiritus per inſufflationem conſtruxit . Si enim Angelum videns Daniel exceſſum mentis paſſus eſt , quid ineffabilem illam gratiam ſuſcipientes paſſi eſſent, niſi diſcipulos ſuos primitus inſtruxiſſet? Nequaquam autem quis peccabit, dicens, tunc ſuſcepiſſe eos quamdam poteſtatem ſpiritualis gratiæ , non ut mortuos ſuſcitent, & miracula faciant, ſed ut dimittant peccata: unde ſequitur: *Quorum remiſeritis peccata , remittuntur eis , & quorum retinueritis, retenta ſunt eis*. AUGUSTINUS (tract. CXXI.) Eccleſiæ caritas, quæ per Spiritum ſanctum diffunditur in cordibus noſtris , participum ſuorum peccata dimittit ; eorum autem qui non ſunt eius participes, tenet: ideo poſtquam dixit, *Accipite Spiritum ſanctum* , continuo de peccatorum remiſſione , & retentione ſubiecit . GREGORIUS (hom. XXVI. ut ſupra .) Sciendum vero eſt, quod hi qui prius Spiritum ſanctum habuerunt, ut & ipſi innocenter viverent, & in prædicatione quibuſdam prodeſſent, idcirco hunc poſt reſurrectionem Domini patenter acceperunt , ut prodeſſe non paucis, ſed pluribus poſſent . Libet ergo intueri, illi diſcipuli ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriæ ſint perducti. Ecce non ſolum de ſeipſis ſecuri fiunt, ſed etiam principatum ſuperni iudicii ſortiuntur, ut vice Dei quibuſdam peccata retineant , quibuſdam vero relaxent. Horum nunc in Eccleſia Epiſcopi locum tenent, & ſolvendi , ac ligandi auctoritatem ſuſcipiunt qui gradum regiminis ſortiuntur. Grandis honor, ſed grave pondus iſtius eſt honoris. Durum quippe eſt ut qui neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ , iudex fiat vitæ alienæ . CHRYSOSTOMUS (hom. LXXXV.) Sacerdos enim etſi propriam bene diſpenſaverit vitam , aliorum vero

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Item ut ſupra .

Digitized by Google

vero non cum diligentia curam habuerit, cum pernicioſis in gehennam vadit. Scientes igitur periculi magnitudinem, multam tribuite eis devotionem, etiam ſi non valde nobiles fuerint. Non autem iuſtum eſt ab his qui in principatu ſubiiciuntur judicari. Et ſi vita eorum fuerit valde detractabilis, in nullo læderis in his quæ ſunt eis commiſſa a Deo: non enim ſacerdos, ſed neque Angelus, aut Archangelus operari aliquid poteſt in his quæ ſunt data a Deo; ſed Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus omnia diſpenſant; ſacerdos autem ſuam linguam, & manum tribuit: non enim iuſtum eſſet, propter alterius malitiam circa ſymbola noſtræ ſalutis lædi eos qui ad fidem veniunt. Omnibus autem diſcipulis congregatis, ſolus Thomas deficiebat a diſperſione quæ iam facta erat: unde dicitur: *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Ieſus*. ALCUINUS. Didymus Græce, Latine geminus, (1) vel dubius, propter dubium cor in credendo; Thomas abyſſus, quia altitudinem divinitatis certa fide penetravit. GREGORIUS (ut ſupra.) Non autem caſu geſtum eſt ut electus ille diſcipulus tunc deeſſet: egit namque miro modo ſuperna clementia ut diſcipulus dubitans, dum in magiſtro ſuo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera ſanaret infidelitatis. Plus enim nobis infidelitas Thomæ ad fidem quam fides credentium diſcipulorum profuit: quia dum ille ad fidem palpando reducitur, noſtra mens omni dubitatione poſtpoſita in fide ſolidatur. BEDA. Quæri autem poteſt quare hic Evangeliſta tunc Thomam deſuiſſe dicat, cum Lucas ſcribat quod duo diſcipuli euntes in Emaus, reverſi in Hieruſalem invenerunt undecim congregatos. Sed datur intelligi quoddam fuiſſe intervallum, quo ad horam Thomas egreſſus ſit, & Ieſus veniens in medio eorum ſtetit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Sicut autem ſimpliciter, & qualitercumque credere, facilitatis eſt; ita multum inveſtigare eſt (2) craſſiſſimæ mentis; & propter hoc Thomas accuſatur: Apoſtolis enim dicentibus, quoniam *vidimus Dominum*, non credidit, non tantum illis diſcredens, quantum rem putans impoſſibilem eſſe: unde ſequitur: *Dixerunt ergo ei alii diſcipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Niſi videro in manibus eius fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.* Aliis enim (3) craſſior exiſtens eam quæ eſt per ſenſum craſſiſſimum, ſcilicet tactum, quærebat fidem, & neque oculis credebat: unde non ſuffecit ei dicere, *Niſi videre*, ſed addidit: *Et mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam*.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Conſidera dominatoris clementiam, qualiter & pro una anima oſtendit ſeipſum vulnera habentem, & accedit, ut ſalvet unum. Et nimirum diſcipuli annuntiantes, digni erant fide, & ipſe promittens; ſed tamen (4) quia ſolus Thomas quæſivit, neque hoc eum privavit Chriſtus. Non autem ſtatim ei apparet, ſed poſt dies octo, ut in medio a diſcipulis admonitus accendatur in maius deſiderium, & fidelior fieret in futurum: unde dicitur: *Et poſt dies octo iterum erant diſcipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio, & dixit, Pax vobis*. AUGUSTINUS in ſerm. paſſio. a. Quæris a me, & dicis: Si per oſtia clauſa intravit, ubi eſt corporis modus? Et ego reſpondeo: Si ſuper mare ambulavit, ubi eſt corporis pondus? Sed fecit illud Dominus tamquam Dominus: numquid igitur, quia reſurrexit, deſtitit eſſe Dominus? CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Stat itaque Ieſus, & non expectat a Thoma interrogari; ſed ut oſtendat quoniam cum loquebatur ad condiſcipulos, aderat, eiſdem verbis uſus eſt. Et primo quidem increpat, vel improperat: unde ſequitur: *Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum*. Secundo autem erudit dicens: *Et noli eſſe incredulus, ſed fidelis*. Vide quoniam infidelitatis erat ambiguitas, antequam Spiritum ſanctum acciperent; poſtea autem non, ſed firmi erant de reliquo. Dignum autem eſt quærere qualiter corpus incorruptibile typos habebat clavorum. Sed ne tumultueris: condeſcenſionis enim erat ut diſcerent quoniam ipſe erat qui crucifixus fuerat. AUGUSTINUS

(1) *In quatuor iam citatis exemplis omittitur* vel dubius. (2) *Al.* groſſiſſimæ. (3) *Al.* groſſior, *item infra* groſſiſſimum. (4) *Nicolai legit* quia plus Thomas quæſivit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Seu ſerm. 111. in octava paſchæ, qui eſt clxx. de tempore.

NUS de Symbolo a. Poſſet autem, ſi vellet, de corpore ſuſcitato, & clarificato omnem maculam cuiuslibet cicatricis abſtergere; ſed ſciebat quare cicatrices in ſuo corpore reſervaret. Sicut enim demonſtravit Thomæ non credenti, niſi tangeret, & videret; ita etiam inimicis ſuis vulnera demonſtraturus eſt ſua: non quod eis dicat ſicut Thomæ, *Quia vidiſti, credidiſti*; ſed ut convincens eos veritas dicat: Ecce hominem quem crucifixiſtis; videtis vulnera, quæ infixiſtis, agnoſcitis latus quod pupugiſtis, quoniam per vos, & propter vos apertum eſt, nec tamen intrare voluiſtis. AUGUSTINUS XXII. de Civ. Dei (cap. xx.) Neſcio autem quomodo etiam hic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Chriſti nomine pertulerunt; & fortaſſe videbimus: non enim deformitas in eis, ſed dignitas erit, & quædam, quamvis in corpore, non corporis, ſed virtutis pulchritudo fulgebit. Nec ideo tamen ſi aliqua martyribus amputata, & ablata ſunt membra; ſine ipſis membris in reſurrectione erunt mortuorum, quibus dictum eſt Luc. xxi. „ Capillus capitis veſtri non peribit." Sed ſi hoc decebit in illo novo ſæculo, ut indicia glorioſorum vulnerum in illa immortali carne cernantur; ubi membra, ut præciderentur, percuſſa, vel ſecta ſunt, ibi cicatrices, ſed tamen eiſdem membris redditis, non perditis, apparebunt. Quamvis igitur omnia quæ acciderant corpori vitia tunc non erunt, non ſunt tamen appellanda vitia, ſed virtutis indicia. GREGORIUS in hom. (xxvi. ut ſupra.) Palpandam autem carnem Dominus præbuit, quam clauſis ianuis introduxit: qua in re duo mira, & iuxta humanam rationem valde ſibi contraria oſtendit, dum poſt reſurrectionem corpus ſuum incorruptibile, & tamen palpabile demonſtravit. Nam & corrumpi neceſſe eſt quod palpatur; & palpari non pot. eſt quod non corrumpitur. Et incorruptibilem ſe ergo, & palpabilem demonſtravit, ut profecto poſt reſurrectionem eſſe oſtenderetur corpus ſuum & eiuſdem naturæ, & alterius gloriæ. GREGORIUS XIV. Moral. (cap. xxxi. vel in nov. codd. xxxix.) Corpus etiam noſtrum in illa reſurrectionis gloria erit quidem ſubtile per effectum ſpiritualis potentiæ, ſed palpabile per veritatem naturæ: non autem, ſicut Eutichius ſcripſit, impalpabile, & ventis, aereque ſubtilius. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Videbat autem Thomas, tangebatque hominem, & confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebat; ſed per hoc quod videbat, atque tangebat, illud iam remota dubitatione credebat: unde ſequitur: *Reſpondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus*. THEOPHYLACTUS. Qui prius infidelis fuerat, poſt lateris tactum, optimum ſe Theologum oſtendit: nam duplicem naturam unicamque hypoſtaſim Chriſti ediſſeruit: dicendo enim, *Dominus meus*, humanam naturam; dicendo vero, *Deus meus*, divinam confeſſus eſt, & unum & eumdem Deum & Dominum.

Sequitur: *Dicit ei Ieſus: Quia vidiſti me, credidiſti*. AUGUSTINUS (tract. eod.) Non ait, Tetigiſti me, ſed *vidiſti me*: quoniam generalis quodammodo eſt ſenſus viſus: nam & per quatuor alios ſenſus nominari ſolet, velut cum dicimus: Audi, & vide quam bene ſonet; olfac, & vide quam bene oleat; guſta, & vide quam bene ſapiat; tange, & vide quam bene caleat. Unde & hic Dominus dicit: *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas*. Quid aliud ait quam tange, & vide? Nec tamen ille oculos habebat in digito. Ergo ſive intuendo, ſive etiam tangendo, hoc ait: *Quia vidiſti me, credidiſti*. Quamvis dici poſſit non auſum fuiſſe diſcipulum tangere, cum ſe offerret ille tangendum. GREGORIUS (hom. xxvi. in Evang.) Sed cum Apoſtolus dicat Hebr. xi. „ Fides eſt ſubſtantia „ ſperandarum rerum, argumentum non ap„ parentium; " profecto liquet quia quæ apparent, iam fidem non habent, ſed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei dicitur: *Quia vidiſti me, credidiſti?* Sed aliud vidit, aliud credidit: hominem vidit, & Deum confeſſus eſt. Lætificat autem valde quod ſequitur: *Beati qui non viderunt, & crediderunt*: in qua ſententia nos ſpecialiter ſignificati ſumus, qui eum quem carne non vidimus, mente retinemus; ſi tamen fidem noſtram operibus ſequimur: ille enim vere credit qui exercet operando quod credit. AUGUSTINUS (tract. cxxi.) Præteriti autem temporis uſus eſt verbis, tamquam ille qui id quod erat futurum, in ſua noverat prædeſtinatione iam factum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Cum ergo aliquis nunc dixerit: Utinam in temporibus illis fuiſſem, & vidiſſem Chriſtum miracula facientem; exco-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ad Catechumenos Lib. II. cap. viii.

excogitet: *Beati qui non viderunt, & crediderunt*. THEOPHYLACTUS. Exprimit autem & hic diſcipulos qui nec plagas clavorum, nec latus palpantes crediderunt. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Quia vero Ioannes pauciora aliis Evangeliſtis dixerat, ſubiungit: *Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc*. Sed nec alii omnia dixerunt, ſed quæ erant ſufficientia attrahere ad fidem audientes. Mihi autem videtur hic dicere ea quæ poſt reſurrectionem ſunt ſigna; & ideo dicit, *In conſpectu diſcipulorum ſuorum*, cum quibus ſolis poſt reſurrectionem converſatus eſt. Deinde ut ut diſcas quoniam non ſolum diſcipulorum gratia ſigna fiebant, induxit: *Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis quia Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei*: communiter ad humanam naturam loquens: & ut oſtendat quoniam non illi cui creditur, ſed nobiſipſis utile eſt credere, ſubdit: *Et ut credentes vitam habeatis in nomine eius*, ideſt per Ieſum; ipſe autem eſt vita.

CAPUT XXI.

(a) Poſtea manifeſtavit ſe iterum Ieſus ad mare Tiberiadis. Manifeſtavit autem ſic. Erant ſimul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Chana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex diſcipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piſcari. Dicunt ei, Venimus & nos tecum. Et exierunt, & aſcenderunt in navim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto ſtetit Ieſus in littore; non tamen cognoverunt diſcipuli quia Ieſus eſt. Dicit ergo eis Ieſus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Reſponderunt ei, Non. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, & invenietis. Miſerunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piſcium. Dicit ergo diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, Petro, Dominus eſt. Simon Petrus, cum audiſſet quia Dominus eſt, tunica ſuccinxit ſe, erat enim nudus, & miſit ſe in mare. Alii autem diſcipuli navigio venerunt. Non enim longe erant a terra, ſed quaſi cubitis ducentis, trahentes rete piſcium. Ut ergo deſcenderunt in terram, viderunt prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum, & panem. Dicit eis Ieſus: Afferte de piſcibus quos prendidiſtis nunc. Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piſcibus centum quinquaginta tribus: & cum tanti eſſent, non eſt ſciſſum rete.

(b) Dicit eis Ieſus: Venite, prandete. Et nemo audebat diſcumbentium interrogare eum, Tu quis es? ſcientes quia Dominus eſt. Et venit Ieſus, & accepit panem, & dabat eis, & piſcem ſimiliter. Hoc iam tertio manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis ſuis cum reſurrexiſſet a mortuis.

(c) Cum ergo prandiſſent, dixit Simoni Petro Ieſus: Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu ſcis quia amo te. Dicit ei: Paſce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu ſcis quia amo te. Dicit ei iterum: Paſce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contriſtatus eſt Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei: Domine, tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. Dicit ei: Paſce oves meas.

(d) Amen amen dico tibi: cum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas. Cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum.

(e) Et cum hoc dixiſſet, dicit ei, Sequere me. Converſus Petrus, vidit illum diſcipulum quem diligebat Ieſus ſequentem, qui & recubuit in cœna ſuper pectus eius, & dixit: Domine, quis eſt qui tradet te? Hunc ergo cum vidiſſet Petrus, dixit Ieſu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Ieſus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te? Tu me ſequere. Exiit ergo ſermo iſte inter fratres, quia diſcipulus ille non moritur. Et non dixit ei Ieſus, Non moritur; ſed Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?

Digitized by Google

(f) Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc. Et ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros.

(a) AUGUSTINUS (trac.cxxii.) Quod immediate Evangeliſta præmiſerat, veluti huius libri indicat finem; ſed narratur hic deinde quemadmodum ſe manifeſtaverit Dominus ad mare Tiberiadis: unde dicitur: *Poſtea manifeſtavit ſe Ieſus iterum ad mare Tiberiadis.* CHRYSOSTOMUS (hom.lxxxvi.) Dicit autem, *Poſtea*, quia non continue cum eis ambulabat, ut antea. Dicit etiam, *Manifeſtavit ſe*, quia non videretur niſi condeſcenderet: quia incorruptibile erat corpus. Loci autem meminit, oſtendens quoniam plurimum timoris eis Dominus abſtulerat, (1) ut de reliquo ipſi longe a domo procedant, non ultra in domo concluſi; ſed in Galilæam ierant, periculum declinantes Iudaicum. BEDA. More autem ſolito Evangeliſta prius retulit cauſam, deinde quemadmodum res geſta ſit enarrat: unde ſequitur: *Manifeſtavit autem ſic*. CHRYSOSTOMUS [hom. ead.] Quia vero neque Dominus cum eis continue erat, neque Spiritus datus erat, neque aliquid tunc erat eis commiſſum, neque aliquid habebant agere, artem piſcatoriam tractabant: unde ſequitur: *Manifeſtavit autem ſic. Erant ſimul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Chana Galilææ*, qui ſcilicet vocatus eſt a Philippo, *& filii Zebedæi*, ſcilicet Iacobus, & Ioannes, *& alii ex diſcipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piſcari.* GREGORIUS in hom. [in Evang.xxiv.] Quæri poteſt cur Petrus, qui piſcator ante converſionem fuit, poſt converſionem ad piſcationem rediit; cum veritas dicat Luc. ix. „ Nemo mittens „ manum ad aratrum, & reſpiciens retro, „ aptus eſt regno Dei". AUGUSTINUS (tract. cxxii.) Quod ſi feciſſent diſcipuli, defuncto Ieſu, priuſquam reſurrexiſſet a mortuis, putaremus eos illa quæ animos eorum occupaverat deſperatione feciſſe. Nunc vero poſt eum ſibi de ſepulcro redditum vivum, poſt inſpecta vulnerum loca, poſt acceptum eius inſufflatione Spiritum ſanctum, ſubito ſiunt ſicut fuerant, non hominum, ſed piſcium piſcatores. Reſpondendum eſt ergo, non eos fuiſſe prohibitos ex arte ſua licita victum neceſſarium quærere, ſui Apoſtolatus integritate ſervata, ſi quando unde viverent aliud non haberent. Si enim beatus Paulus ea poteſtate, quam profecto cum ceteris Evangelii prædicatoribus habebat, non cum ceteris uteretur, ſed ſtipendio ſuo militaret, ne Gentes a nomine Chriſti penitus alienas, doctrina eius quaſi venalis offenderet, aliter educatus, artem quam non noverat didicit, ut dum ſuis manibus tranſigitur doctor, nullus gravaretur auditor; quanto magis beatus Petrus, qui iam piſcator fuerat, quod noverat fecit, ſi ad preſens illud tempus, aliud unde viveret non invenit. Sed reſpondebit quiſpiam: Et cur non invenit, cum Dominus promiſerit dicens Matth. vi. „ Quærite „ primum regnum Dei, & iuſtitiam eius, & „ hæc omnia apponentur vobis?" Prorſus etiam Dominus quod promiſit implevit: nam quis alius piſces qui caperentur appoſuit, qui non ob aliud credendus eſt eis ingeſſiſſe penuriam, qua cogerentur ire piſcatum, niſi diſpoſitum volens exhibere miraculum? GREGORIUS in hom. (lxxxiv. ut ſupra.) Negotium ergo quod ante converſionem ſine peccato extitit, hoc etiam poſt converſionem repetere culpa non fuit: unde poſt converſionem ſuam ad piſcationem Petrus rediit; Matthæus vero ad telonii negotium non reſedit. Sunt enim pleraque negotia quæ ſine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus poſſunt. Quæ ergo ad peccatum implicant, ad hæc neceſſe eſt ut poſt converſionem animus non recurrat. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Alii autem diſcipuli ſequebantur Petrum: unde dicitur: *Dicunt ei: Venimus & nos tecum:* colligati enim de reliquo ſibi invicem erant. Simul volebant piſcationem videre. Sequitur: *Et exierunt, & aſcenderunt in navim*. In nocte autem piſcabantur, quia adhuc formidoloſi erant. GREGORIUS (ubi ſupra.) Facta eſt autem diſcipulis piſcationis magna difficultas, ut veniente magiſtro fieret admirationis magna ſublimitas: unde ſequitur: *Et illa nocte nihil prendiderunt*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Laborantibus autem, & afflictis diſcipulis aſſiſtit Ieſus: unde ſequitur: *Mane facto ſtetit Ieſus in littore; non*

tamen

(1) *Repoſuit Nicolaius ex Græco textu:* ut de reliquo ipſi longe a domo procedant: non enim ultra in domo concluſi erant, ſed in Galilæam ierant &c.

amen cognoverunt diſcipuli quia Ieſus eſt . Non enim ſeipſum mox eis oſtendit , ſed voluit & allocutionem cum eis inire: & primo loquitur eis humanius : nam ſequitur: *Dicit eis Ieſus: Pueri , numquid pulmentarium habetis?* Hoc autem dicit , quaſi ab eis aliquid emere vellet . Ut autem timuerunt, eis ſignum oſtendit, per quod cognoſcerent: ſequitur enim: *Dixit eis: Mittite in dexteram navigii rete , & invenietis*. Multa autem conſequenter facta ſunt: quorum primum eſt, multos piſces eſſe comprehenſos: unde ſequitur: *Miſerunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piſcium*. Sed in Chriſti cognitione Petrus, & Ioannes ſuos proprios modos oſtenderunt. Ioannes enim perſpicacior erat, & ideo primo cognovit Chriſtum: unde ſequitur: *Dicit ergo diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, Petro, Dominus eſt*. BEDA. Hoc indicio ſicut ſæpe, ita & hic ſuam demonſtrat perſonam. Cognovit autem primus Dominum ſive miraculo iſtius piſcationis, ſive ſono præcognitæ vocis, ſive primæ reminiſcens piſcationis. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Petrus autem ferventior erat, & ideo promptius venit ad Chriſtum: ſequitur enim: *Simon Petrus cum audiſſet quia Dominus eſt, tunica ſuccinxit ſe, erat enim nudus*. BEDA. Dicitur autem Petrus nudus fuiſſe ad comparationem ceterorum veſtimentorum quibus uti ſolebat; ſicut ſolemus dicere cum aliquem ſimplici veſtimento videmus indutum: Quare nudus incedis? Sive poteſt intelligi quod more piſcatorum ſtudio piſcandi nudus inceſſerit. THEOPHYLACTUS. Quod vero ſe præcinxit Petrus, pudoris eſt ſignum; præcinxit autem ſe lineo amictu, quem Fænices, & Tyrii piſcatores circumvolvunt ſibi, cum nudi ſunt, (1) ſive etiam ceteris indumentis apponunt. BEDA. Eodem autem ardore quo & multa alia fecerat, venit ad Ieſum: unde ſequitur: *Et miſit ſe in mare; alii autem diſcipuli navigio venerunt*. Non tamen intelligendum eſt Petrum ſuper fluctus veniſſe, ſed aut natando, aut pedibus propriis, quia erant prope terram: ſequitur enim: *Non longe enim erant a terra, ſed quaſi cubitis ducentis*. GLOSSA. Interpoſitio eſt: ſequitur enim: *Trahentes rete piſcium*: ut ſit ordo litteræ: *Alii diſcipuli navigio venerunt trahentes rete piſcium: non longe enim &c.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Deinde aliud ſignum ponitur cum ſubditur: *Ut ergo deſcenderunt in terram, viderunt prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum, & panem*. Non enim adhuc ex materia ſuperpoſita operatur, ſed ad id quod eſt mirabilius ducit ſigna, oſtendens quoniam & ex ſubiecta materia ante crucem miracula faciebat propter quamdam diſpenſationem. AUGUSTINUS (tract. cxxii.) Non autem hic eſt intelligendum, & panem fuiſſe prunis ſuperpoſitum; ſed quaſi diceret: Viderunt prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum prunis, & viderunt panem. *a* CHRYSOSTOMUS (hom. ead.) Ut autem oſtenderet non eſſe phantaſma quod factum eſt, iubet ex piſcibus ab eis captis afferri: ſequitur enim: *Dicit ei Ieſus: Afferte ex piſcibus, quos prendidiſtis nunc*. Deinde & aliud ſignum fuit quod ex multitudine piſcium rete non eſt ſciſſum: unde ſequitur: *Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete ad terram plenum magnis piſcibus centum quinquaginta tribus: & cum tanti eſſent, non eſt ſciſſum rete*. AUGUSTINUS (tract. cxxii.) Myſtice autem in captura piſcium commendavit Eccleſiæ ſacramentum, qualis futura eſt in ultima reſurrectione mortuorum. Et ad hoc commendandum valet quod tamquam finis eſt interpoſitus libri, quod eſſet etiam ſecuturæ narrationis quaſi proœmium. Quod autem ſeptem diſcipuli fuerunt in illa piſcatione, ſuo ſeptenario numero finem ſignificat temporis: univerſum quippe ſeptem diebus volvitur tempus. THEOPHYLACTUS. Cum autem nox erat, ante ſolis Chriſti præſentiam Prophetæ nihil ceperunt: quia etſi unam nationem Iſrael corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idolatriam labebatur. GREGORIUS in hom. (xxiv. in Evang.) Quæri autem poteſt cur diſcipulis in mare laborantibus, poſt reſurrectionem ſuam in littore ſtetit qui ante reſurrectionem ſuam coram diſcipulis in fluctibus maris ambulavit. Sed mare præſens ſæculum ſignificat, quod ſe cauſarum tumultibus, & undis vitæ corruptibilis illidit; per ſoliditatem autem littoris perpetuitas quietis æternæ figuratur. Quia igitur diſcipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mari laborabant; quia autem Redemptor noſter iam corru-

(1) *Al. omittitur* Sive. *Nicolai legit* ſive veſtiti, etiam &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a THEOPHYLACTUS.

ptionem carnis exceſſerat, poſt reſurrectionem ſuam in littore ſtabat. AUGUSTINUS (tract. cxxii.) Littus etiam finis eſt maris, & ideo finem ſignificat ſæculi. Sicut enim in hoc loco qualiter in fine ſæculi futura ſit, ita Dominus alia piſcatione ſignificavit Eccleſiam qualiter nunc ſit: unde ibi Ieſus non ſtabat in littore, ſed aſcendens in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere puſillum. In alia piſcatione non mittuntur retia in dexteram, ne ſolos ſignificent bonos, nec in ſiniſtram, ne ſolos malos; ſed indifferenter, „ Laxate, “ inquit Luc. v. „ retia veſtra in capturam “, ut permixtos intelligamus bonos, & malos; hic autem, *Mittite*, inquit, *in dexteram navigi rete*, ut ſignificaret eos qui ſtabant ad dexteram ſolos bonos. Illud fecit initio prædicationis ſuæ, hoc poſt reſurrectionem ſuam: hinc oſtendens illam capturam piſcium bonos, & malos ſignificare, quos nunc habet Eccleſia; iſtam vero tantummodo bonos, quos habebit in æternum, completa in fine huius ſæculi reſurrectione mortuorum. Illi autem qui pertinent ad reſurrectionem vitæ, ideſt ad dexteram, & inter chriſtiani nominis retia deſignuntur, non niſi in littore, ideſt in fine ſæculi, cum reſurrexerint apparebunt; ideo non valuerunt ſic trahere retia ut in navem refunderent quos eeperant piſces, ſicut de aliis (1) factum eſt. Habet autem iſtos dexteros Eccleſia poſt finem vitæ huius in ſomno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perveniat. Quod (2) autem in prima piſcatione duabus naviculis, hoc iſto loco ducentis cubitis, (3) tamquam centum & centum, exiſtimo figuratum, propter utriuſque generis electos, & circumciſionis, & præputii. BEDA. Vel per ducentos cubitos gemina caritatis virtus exprimitur: per dilectionem enim Dei, & proximi Chriſto appropinquamus. Piſcis autem aſſus, eſt Chriſtus paſſus: ipſe latere dignatus eſt in aquis generis humani, capi voluit laqueo noſtræ noctis; & qui nobis factus eſt piſcis humanitate, extitit nobis panis, nos reficiens ſua divinitate. GREGORIUS (hom. xxiv. ut ſupra.) Petro autem ſancta Eccleſia eſt commiſſa; ipſi ſpecialiter dicitur: *Paſce oves meas*. Quod ergo poſtmodum aperitur in voce, nunc ſignificatur in opere. Ipſe enim piſces ad ſoliditatem littoris pertrahit, quia ſtabilitatem æternæ patriæ fidelibus oſtendit. Hoc egit verbis, hoc epiſtolis, hoc agit quotidie miraculorum ſignis. Sed cum rete magnis piſcibus plenum dicitur, additur & quantis; & hoc eſt quod ſubditur: *Plenum magnis piſcibus centum quinquaginta tribus*. AUGUSTINUS (tract. cxxii.) In alia piſcatione numerus piſcium non exprimitur, tamquam illud ibi fiat quod prædictum eſt per Prophetam. Pſal. 39. „ Annuntiavi, & „ locutus ſum; multiplicati ſunt ſuper nume„ rum: “ hic vero certus eſt numerus: cuius reddenda eſt ratio. Numerus enim qui legem ſignificat decem eſt propter decalogum. Cum autem accedit ad legem gratiæ, ideſt ad litteram ſpiritus, quodammodo denario numero additur ſeptenarius: ſeptenario quippe numero ſignificatur Spiritus ſanctus, ad quem ſanctificatio proprie pertinet. Primum enim in lege ſonuit ſanctificatio in die ſeptima. Eſaias etiam Propheta eum commendat opere, vel munere ſeptenario. Cum itaque legis denario Spiritus ſanctus per ſeptenarium numerum accedit, fiunt decem & ſeptem, qui numerus ab uno uſque ad ſeipſum computatis omnibus creſcens ad centum quinquaginta tres pervenit. GREGORIUS (homil. xxiv. in Evang.) Ducamus etiam pet trigonum decem & ſeptem, veniunt quinquaginta unum. In quinquageſimo autem anno cunctus populus ab omni operatione quieſcebat. Sed vera requies in unitate eſt: ubi enim ſciſſura diviſionis eſt, vera requies non eſt. AUGUSTINUS (ut ſupra.) Non ergo tantummodo centum quinquaginta tres ſancti ad vitam reſurrecturi ſignificantur æternam, ſed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes hoc numero figurantur: qui etiam numerus ter habet quinquagenarium numerum, & inſuper ipſa tria propter myſterium Trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis ſeptem per ſeptem, & unius adiectione completur. Unus autem additur, ut eos ſignificet eſſe unum. Non autem fruſtra dictum eſt quod erant magni. Cum enim dixiſſet Dominus Matth. 5. „ Non veni ſolvere legem, ſed „ implere, “ daturus Spiritum, utique per quem lex poſſet impleri, paucis verbis interpoſitis ait ibidem: „ Qui fecerit, & do„ cuerit, magnus vocabitur in regno cælo„ rum. “ In prima autem piſcatione rete propter ſignificanda ſchiſmata rumpebatur; (4) hic vero, quoniam in illa ſumma pace ſanctorum nulla erunt ſchiſmata, pertinuit ad Evangeliſtam conſequenter dicere: *Et cum tanti eſſent*, ideſt tam magni, *non eſt*

(1) Al. dictum eſt. (2) Al deeſt autem (3) Al. tantum. (4) Al. hæc vero.

eſt ſciſſum rete, tamquam illud reſpiceret, ubi ſciſſum eſt, & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum.

(b) AUGUSTINUS (tract. cxxiii.) Peracta piſcatione Dominus eos ad prandium vocat: unde dicitur: *Dicit eis Ieſus: Venite, prandete*. CHRYSOSTOMUS [hom. lxxxvi.] Hic quidem non dicit quod comedit cum eis; ſed Lucas hoc dicit. Hoc autem fiebat, non ut natura indigente cibis de reliquo, ſed condeſcenſione ad demonſtrationem reſurrectionis facta. AUGUSTINUS XIII. de Civit. Dei [cap. xxii.] Corpora autem iuſtorum quæ in reſurrectione futura ſunt, neque ligno vitæ indigebunt, quo fiat ut nullo morbo, vel ſenectute inveterata moriantur, neque ullis aliis corporalibus nutrimentis, quibus eſuriendi, atque ſitiendi qualiſcumque moleſtia devitetur: quoniam certo, & inviolabili munere immortalitatis induentur, ut non niſi velint, poſſibilitate, non neceſſitate veſcantur: non enim poteſtas, ſed egeſtas edendi, & bibendi talibus corporibus auferetur; ſicut & Salvator noſter poſt reſurrectionem iam quidem in ſpirituali carne, ſed tamen vera, cibum, ac potum cum diſcipulis ſumpſit, non alimentorum indigentia, ſed ea qua & hoc poterat poteſtate.

Sequitur: *Et nemo audebat diſcumbentium interrogare eum, Tu quis es? ſcientes quia Dominus eſt*; ac ſi diceretur: AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. eodem) Nemo audebat dubitare quod ipſe eſſet: tanta enim erat evidentia veritatis ut eorum non ſolum negare, ſed nec dubitare quidem ullus auderet: quoniam ſi quiſquam dubitaret, utique interrogaret. CHRYSOSTOMUS (homil. cit.) Vel hoc dicit, quia de reliquo non ſimiliter confidebant ei loqui ut prius; ſed cum ſilentio, & reverentia multa ſedebant attendentes in eum; & formam quidem alteratam videntes, & multa admiratione plenam, valde ſtupefacti nolebant interrogare. Sed formido in hoc quod ſciebant quod Dominus eſt, detinebat interrogationem, & ſolum comedebant quæ eis dabat [1] cum priori poteſtate. Hic autem non reſpicit in cælum, neque humana illa facit, oſtendens quoniam condeſcenſionis gratia fiebant: unde ſubditur: *Et venit Ieſus, & accepit panem, & dabat eis, & piſces ſimiliter*. AUGUSTINUS [tract. cxxiii.] Myſtice autem piſcis aſſus, Chriſtus eſt paſſus: ipſe eſt & panis qui de cœlo deſcendit; [2] huic incorporatur Eccleſia ad participandum beatitudinem ſempiternam: propter hoc dictum eſt: *Afferte de piſcibus quos prendidiſtis nunc*: ut omnes qui hanc ſpem gerimus, per illum ſeptenarium numerum diſcipulorum, per quem poteſt in hoc loco noſtra univerſitas intelligi figurata, tanto ſacramento nos communicare noſſemus, & eidem beatitudini ſociari. GREGORIUS [hom. xxiv. in Evang.] Per hoc etiam quod (3) cum ſeptem diſcipulis ultimum convivium celebrat, eos tantummodo qui ſeptiformi gratia ſancti Spiritus pleni ſunt, futuros ſecum in æterna refectione denuntiat: ſeptem quoque diebus omne hoc tempus evolvitur, & ſæpe ſeptenario numero perfectio deſignatur. Illi ergo ultimo convivio de præſentia veritatis epulantur qui nunc perfectionis ſtudio terrena tranſcendunt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvi.) Quia vero non continuo cum eis converſabatur, neque ſimiliter ut prius, ſubdit Evangeliſta dicens: *Hoc iam tertio manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis ſuis cum reſurrexiſſet a mortuis*. AUGUSTINUS [ut ſupra.] Quod non ad ipſas demonſtrationes, ſed ad dies referre debemus; ideſt, primo die cum reſurrexiſſet, & poſt octo, quando Thomas vidit, & credidit, & hoc die quando hoc de piſcibus fecit, & deinde quoties voluit, uſque ad diem quadrageſimum quo aſcendit in cælum. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxvi.) Invenimus autem apud quatuor Evangeliſtas decies commemoratum Dominum viſum eſſe poſt reſurrectionem. Semel ad monumentum a mulieribus; iterum eiſdem regredientibus a monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in caſtellum; quinto pluribus in Hieruſalem, ubi non erat Thomas; ſexto ubi vidit eum Thomas; ſeptimo ad mare Tiberiadis; octavo omnibus undecim in monte Galilææ ſecundum Matthæum; nono, ut dicit Marcus, noviſſime recumbentibus, quia iam non erant in terra cum illo convivaturi; decimo ipſo die aſcenſionis, non iam in terra, ſed elevatum in nube.

(c) THEOPHYLACTUS. Finito prandio, commiſſionem ovium mundi Petro commendat, [4] non aliis: unde dicitur: *Cum ergo prandiſſent, dicit Simoni Petro Ieſus: Simon Ioannis, diligis me plus his?* AUGUSTINUS [tract. cxxiii.] Sciens Dominus interro-

(1) *Corrige P. Nicolai* cum pleniori poteſtate. (2) *Al.* hic. (3) *Al. omittitur* cum. (4) *Al.* non alii.

rogat : ſciebat enim Dominus quod non ſolum eum diligeret, verum etiam quod plus omnibus eum diligeret Petrus. ALCUINUS. Dicitur autem Simon Ioannis, ideſt filius Ioannis carnalis patris. Myſtice autem Simon obediens, (1) Ioannes gratia; & merito hoc nomine vocatur, ideſt obediens gratiæ Dei, ut oſtendatur, quod ardentiori eum caritate amplectitur, non meriti humani, ſed divini eſſe muneris. AUGUSTINUS in ſerm. paſ. *a* [ſerm. cxlix. de temp.] Dum autem Dominus moreretur, timuit, & negavit; reſurgens autem Dominus amorem inſeruit, timorem fugavit: nam quando negavit, mori timuit; reſurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret? unde ſequitur: *Ait illi*: *Etiam Domine*, *tu ſcis quia amo te*. Confitenti autem amorem ſuum, oves ſuas commendavit: unde ſequitur : *Dicit ei*: *Paſce agnos meos*; tamquam non eſſet ubi oſtenderet Petrus amorem ſuum in Chriſtum niſi eſſet paſtor fidelis ſub principe omnium paſtorum. CHRYSOSTOMUS [hom. lxxxvii.] Quod enim maxime omnium tribuit nobis eam quæ deſuper eſt benevolentiam, eſt proximorum procuratio. Præteriens autem Dominus alios, Petro de talibus loquitur: eximius enim Apoſtolorum erat Petrus, & os diſcipulorum, & vertex collegii: unde & negatione deleta, committit ei prælationem fratrum. Et negationem quidem ei non exprobrat, ſed dicit: Si diligis me, [2] præſide fratribus, & ferventem amorem quem per omnia demonſtraſti, nunc oſtende; & animam quam dixiſti te eſſe poſiturum pro me, hanc da pro ovibus meis.

Sequitur: *Dicit ei iterum*: *Simon Ioannis*, *diligis me? Ait illi: Etiam Domine*, *tu ſcis quia amo te*. AUGUSTINUS (tr. cxxiii.) Merito dicitur Petro, *Diligis me*, & reſpondet, *Amo te*, eique dicitur: *Paſce agnos meos:* ubi etiam demonſtratur unum atque idem eſſe amorem & dilectionem: nam etiam Dominus noviſſime non ait, Diligis me, ſed *amas me*. Sequitur : *Dicit ei tertio : Simon Ioannis*, *amas me?* Tertio, utrum Petrus eum diligat, Dominus interrogat. Redditur enim negationi trinæ trina confeſſio, ne minus amori lingua ſerviat quam timori, & plus vocis elicuiſſe videatur mors imminens quam vita præſens. CHRYSOSTOMUS [hom. lxxxvii.] Tertio etiam interrogat & tertio iniungit eadem, oſtendens quantum appretiat prælationem propriarum ovium, & quoniam hoc eſt maxime eius amoris ſignum. THEOPHYLACTUS (ut ſupra.) Ex tunc etiam inolevit conſuetudo, ut ter confiteantur qui veniunt ad baptiſmum. CHRYSOSTOMUS [ut ſupra.] Deinde tertio interrogatus conturbatus eſt: unde ſequitur: *Contriſtatus eſt Petrus*, *quia dixit ei tertio*, *Amas me?* Rurſus formidans priora, ne forte æſtimans ſe diligere, ſi non diligat, corripiatur, ſicut & prius correptus eſt, multum ſe æſtimans fortem: unde ad ipſum Chriſtum refugit, unde ſequitur : *Et dicit ei*: *Domine*, *tu omnia ſcis*, ideſt ineffabilia cordis, præſentia, & futura. AUGUSTINUS de Verb. Dom. *b* Inde ergo contriſtatus eſt quod ſæpe interrogatus eſſet ab eo qui ſciverat quod interrogabat, & donaverat quod audiebat. Veraciter ergo reſpondit, & de intimo cordis protulit amantis vocem, dicens: *Tu ſcis quia amo te*. AUGUSTINUS ſuper Ioan. [tract. cxxiv.] Non autem addit, plus his: hoc enim reſpondit quod de ſeipſo ſciebat: non enim quantum ab alio quolibet diligeretur ſcire poterat qui cor alterius videre non poterat. Sequitur : *Dicit ei*: *Paſce oves meas*; quaſi dicat : Sit amoris officium paſcere dominicum gregem, ſicut fuit timoris indicium negare paſtorem. THEOPHYLACTUS. Poteſt autem quis aſſignare differentiam inter agnos & oves. Agni ſunt qui introducuntur, oves vero perfecti. ALCUINUS. Paſcere autem oves eſt credentes in Chriſto, ne a fide deficiant, confortare, terrena ſubſidia, ſi neceſſe eſt, ſubditis providere, & exempla virtutum cum verbo prædicationis impendere, adverſariis obſiſtere, errantes ſubditos corrigere. AUGUSTINUS. *c* Qui hoc autem animo paſcunt oves Chriſti ut ſuas velint eſſe, non Chriſti, ſe convincuntur amare, non Chriſtum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi, & ſubveniendi, & Deo placendi caritate. Non ergo nos, ſed ipſum amemus, & in paſcendis ovibus eius ea quæ ſunt eius, non quæ no-

(1) *Al.* Ioannes gratię merito hoc nomine vocatur &c. (2) *Al.* præſiſte. *Nicolai autem* perſiſte. & fratribus ferventem amorem &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Tale aliquid in ſerm. de paſſ. fer. 4. poſt dominicam palmarum, ſive ſerm. 124. de tempore, ſed non expreſſe ſub his verbis, ut & ſerm. 50. de Verbis Domini. *b* Serm. 50. *c* Tract. 123. in Ioan.

Digitized by Google

noſtra ſunt quæramus: quiſquis enim ſeipſum, non Deum amat, non amat ſe: qui enim non poteſt vivere de ſe, moritur utique amando ſe: non ergo ſe amat qui ne vivat ſe amat. Cum vero ille diligitur de quo vivitur, non ſe diligendo magis ſe diligit qui propterea non ſe diligit ut eum diligat de quo vivit. AUGUSTINUS in ſer. paſſ. Extiterunt autem quidam ſervi infideles, qui diviſerunt gregem Chriſti, & furtis ſuis peculia ſibi fecerunt: & audis eos dicere: Oves meæ ſunt illæ: quid quæris ad oves meas? non te inveniam ad oves meas. (1) Si ſic & nos dicamus meas, & illi dicant ſuas; perdidit Chriſtus oves ſuas.

[d] CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvii.) Cum dixiſſet Petro Dominus de amore quem habebat ad ipſum, prænuntiat ei martyrium quod pro ipſo debebat ſuſtinere, erudire nos volens quomodo eum amare oportet: unde dicit: *Amen amen dico tibi: cum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas*. Meminit prioris vitæ, quia in ſæcularibus iuvenis quidem utilis eſt, qui vero ſenuerit, inutilis. In divinis autem non ita eſt; ſed cum ſupervenerit ſenectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas induſtrior, in nullo ab ætate prohibita. Quia ergo Petrus ſemper volebat in periculis eſſe cum Chriſto, dicit ei: Confide, ita implebo tuum deſiderium, ut quæ paſſus non es iuvenis exiſtens, oporteat te pati ſenem: unde ſequitur: *Cum autem ſenueris*: per quod oſtenditur quod neque tunc iuvenis erat, neque ſenex, ſed vir perfectus. ORIGENES ſuper Matth. Et attende quod non facile invenitur quis ex eis qui apti fuerint ad hoc opus, ut cito tranſeat de hac vita: unde nunc Petro dicitur: *Cum ſenueris, extendes manus tuas*. AUGUSTINUS [tract. cxxiii.]. Hoc eſt, crucifigeris. Ad hoc autem ut venias, *alius te cinget, & ducet quo non vis*. Prius dixit quod fieret, & deinde quomodo fieret: non enim crucifixus, ſed crucifigendus quo nollet eſt ductus. Solutus quippe a corpore eſſe volebat cum Chriſto; ſed ſi fieri poſſet, præter mortis moleſtiam vitam concupiſcebat æternam: ad quam moleſtiam nolens venit; ſed volens eam vicit, & reliquit hunc infirmitatis affectum, quo nemo vult mori, uſque adeo naturalem ut eum beato Petro nec ſenectus auferre potuerit. Sed moleſtia quantacumque ſit mortis, debet eam vincere vis amoris quo amatur ille qui, cum ſit vita noſtra, etiam mortem voluit ferre pro nobis. Nam ſi nulla eſſet mortis, vel parva moleſtia, non eſſet tam magna martyrii gloria. CHRYSOSTOMUS [homil. lxxxvii.] Dicit ergo, *Quo non vis*, propter naturalem compaſſionem animæ, quæ invita ſeparatur a corpore, Deo hoc utiliter diſpenſante, ut non multi ſibi mortem inferant violentam. Deinde erigens auditorem Evangeliſta induxit: *Hoc autem dixit ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum*. Non dixit, Moriturus eſſet, ut diſcas quoniam pati pro Chriſto, gloria eſt patientis & honor. Niſi autem certificaretur animus quia verus Deus eſt, minime eius intuitu mortem toleraret: quo fit ut ſanctorum mors divinæ ſit gloriæ certitudo. AUGUSTINUS [tract. cxxiii.] Hunc invenit exitum ille negator, & amator, ut pro eius nomine perfecta dilectione moreretur cum quo ſe moriturum perverſa feſtinatione promiſerat. Hoc enim oportebat, ut prius Chriſtus pro Petri ſalute, deinde Petrus pro Chriſti prædicatione moreretur.

[e] AUGUSTINUS [tract. cxxiv.] Cum prænuntiaſſet Dominus Petro qua morte clarificaturus eſſet Deum, invitat eum ad ſui ſequelam: unde dicitur: *Et cum hoc dixiſſet, dicit ei, Sequere me*. Cur dicitur Petro, *Sequere me*, nec dicitur ceteris qui ſimul aderanr, qui eum ſicut magiſtrum diſcipuli ſequebantur? Sed ſi ad paſſionem intelligendum eſt, numquid ſolus pro chriſtiana veritate paſſus eſt Petrus? Nonne ibi erat Iacobus, qui ab Herode manifeſtatur occiſus? Verum aliquis dixerit, quoniam non eſt Iacobus crucifixus, merito dictum eſſe Petro, *Sequere me*, qui non ſolum mortem, ſed & mortem crucis ſicut Chriſtus expertus eſt. THEOPHYLACTUS. Audiens autem Petrus quia mortem pro Chriſto paſſurus eſt, quærit de Ioanne an moriatur: unde ſequitur: *Converſus Petrus, vidit illum diſcipulum quem diligebat Ieſus ſequentem, qui & recubuit in cœna ſuper pectus eius, & dixit: Domine, quis eſt qui tradet te?* AUGUSTINUS [ubi ſupra.] Seipſum dicit *diſcipulum quem diligebat Ieſus*, quia ipſum præ ceteris, & familiarius diligebat, ita ut in convivio ſuper pectus ſuum diſcumbere faceret. Credo ut iſtius Evangelii quod per eum fuerat prædicaturus, divinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sunt qui ſenſerint, & hi non contemptibiles ſacri eloquii tractatores, a Chriſto Ioannem propterea plus amatum, quia ab ineunte pueritia caſtiſſimus vixerit.

Se-

(1) Al. omittitur. Si

Digitized by Google

Sequitur: *Hunc ergo cum vidiſſet Petrus, dixit Ieſu: Domine, hic autem quid?* THEOPHYLACTUS. Ideſt, numquid non morietur & ipſe? ut quidam exponunt.

Sequitur: *Dicit ei Ieſus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?* AUGUSTINUS (tract. eod.) Et repetitum eſt, *Tu me ſequere*, tamquam ille ideo non ſequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat. Quis facile aliud eſſe credat quam quod fratres crediderunt qui tunc erant? Sequitur enim: *Exiit ergo ſermo iſte inter fratres, quia diſcipulus ille non moritur*. Sed hanc opinionem Ioannes ipſe abſtulit ſubdens: *Et non dixit Ieſus, Non moritur; ſed Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?* Sed cui placet adhuc reſiſtat, & dicat, verum eſſe quod ait Ioannes, non dixiſſe Dominum quod diſcipulus ille non moritur, ſed hoc tamen ſignificatum eſſe talibus verbis qualia eum dixiſſe narravit. THEOPHYLACTUS. Vel dicat: Chriſtus non negavit Ioannem moriturum, nam quidquid oritur moritur; ſed dixit, *Volo eum manere*, ideſt vivere uſque ad mundi finem, & tunc pro me patietur martyrium: & ideo fatentur adhuc illum vivere, ab Antichriſto vero debere occidi, [1] & una cum Elia prædicaturum nomen Chriſti. Sed & ſi aſſignetur (2) eius ſepulcrum, vivens quidem illud intravit, poſtea diſceſſit. AUGUSTINUS (tract. CXXIV.) Vel forte aliquis in illo ſepulcro eius, quod eſt apud Epheſum, dormire potius eum quam mortuum iacere contendet: aſſumens argumentum, quod illic terra ſenſim ſcaturire, & quaſi ebulire perhibetur; atque hoc eius anhelitu fieri pertinaciter [3] aſſeverans. Sed cur eius diſcipulo quem præ ceteris diligebat, pro magno munere longum in corpore donaverit ſomnum, cum beatum Petrum per ingentem martyrii gloriam ab onere corporis abſolverit, eique conceſſerit quod Paulus ſe concupiſcere dixit Philip. 1. „Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chri„ſto?" Si autem vere ibi [4] fit quod ſemper ſpar fit fama, aut ideo fit ut eo modo commendetur pretioſa eius mors, quoniam non eam commendat martyrium, aut propter aliquid aliud quod nos latet. Manet tamen quæſtio cur dixerit Dominus de homine morituro: *Sic eum volo manere donec veniam*. Illud etiam movet ad quærendum, cur Ioannem plus dilexerit Dominus, cum ipſum Dominum plus dilexerit Petrus. Quantum ipſe ſapio, [5] meliorem qui plus diligit Chriſtum, feliciorem vero quem plus diligit Chriſtus, facile reſponderem, ſi iuſtitiam liberatoris noſtri, quemadmodum defenderem providerem. Aggrediar igitur de ſolvenda quæſtione tam ingenti. Duas vitas ſibi divinitus prædicatas novit Eccleſia; quarum una eſt in fide, altera (6) in ſpecie. Iſta ſignificata eſt per Apoſtolum Petrum propter Apoſtolatus ſui primatum, illa per Ioannem; ideo huic dicitur, *Sequere me*, per imitationem ſcilicet perferendi temporalia mala; de illo vero dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam*; quaſi dicat: Tu me ſequere per imitationem perferendi temporalia mala, ille maneat donec ſempiterna venio redditurus bona: quod apertius dici poteſt: Perfecta me ſequatur actio informata meæ paſſionis exemplo; inchoata vero contemplatio maneat [7] donec venio, perficienda cum venero: quod non ſic intelligendum eſt, quaſi dixerit remanere, vel permanere, ſed expectare: quoniam quod per eum ſignificatur, cum venerit Chriſtus implebitur. In hac autem activa vita quanto magis Chriſtum diligimus, tanto facilius liberamur a malo; at ipſe nos minus diligit quales nos ſumus, & hinc ideo liberat, ne ſemper tales ſimus; ibi vero amplius nos diligit, quoniam quod ei diſpliceat, & quod a nobis auferat non habebimus. Amet ergo eum Petrus, ut ab iſta mortalitate liberemur; ametur ab eo Ioannes, ut in illa immortalitate ſervemur. Cur ergo Ioannes minus eum diligebat quam Petrus, ſi eam vitam ſignificabat in qua eſt multo amplius diligendus, niſi quia propter ea dictum eſt: *Volo eum manere*, ideſt expectare, *donec veniam*; quando & ipſum amorem qui tunc multo amplior erit, nondum habemus, ſed expectamus futurum, ut dum ipſe venerit, habeamus. Hoc ergo per Petrum ſignificatum eſt plus amantem, ſed minus amatum, quia minus nos amat Chriſtus miſeros quam beatos: veritatis autem contemplationem qualis tunc futura eſt, minus amamus, quia nunc nondum novimus, nec habemus. Nemo tamen iſtos inſignes Apoſtolos ſeparet: (8) & in eo quod ſignificabat Petrus ambo erant, & in eo quod ſignificabat Ioannes ambo futuri erant. GLOSSA. Vel aliter. *Sic eum volo manere*; ideſt, nolo eum per martyrium conſummare, ſed expectare eum in placidam abſolutionem carnis ſuæ, quando ego veniens recipiam eum in æterna beatitudine. THEOPHYLACTUS. Vel aliter totum (9) hoc.

Quan-

(1) *Legit Nicolai* & una cum Elia, & Enoch prædicaturum &c. (2) *Al.* ei. (3) *Al.* aſſeverant. (4) *Al. omittitur* fit. (5) *Al.* melior eſt qui plus diligit Chriſtum, felicior eſt vero qui non plus diligit Chriſtus facile reſponderim, ſi iuſtitia &c. (6) *Al.* in ſpe. (7) *Al.* donec venero, *intermediis omiſſis*. (8) *Al.* & ideo eo quod &c. (9) *Al.* in hoc.

Quando dicit Dominus Petro, *Sequere me*, cunctorum fidelium prælaturam ei inſtituit. Simul autem & *ſequi* intelligas hic imitationem in cunctis & verbis, & operibus. Oſtendit etiam affectionem ad ipſum: quia qui nobis aſtrictiores ſunt, hos ſequi nos volumus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvii.) Si vero dixerit quis: Qualiter igitur Iacobus thronum aſſumpſit Hieroſolymorum? illud [1] utique dicam, quoniam Petrus orbis terrarum inthronizavit magiſtrum. Sequitur: *Converſus Petrus vidit illum diſcipulum quem diligebat Ieſus, ſequentem, qui & recubuit in cœna ſuper pectus eius*. Non ſine cauſa recolit illam accubationem, ſed ut oſtendat quantam Petrus habebat fiduciam poſt negationem. Qui enim in cœna non audebat interrogare, ſed Ioanni interrogationem commiſit, huic & præpoſituram fratrum credita eſt, & non ſolum non committit alteri interrogare quæ ad ipſum pertinent, ſed de reliquo ipſe pro aliis magiſtrum interrogat. Quia igitur magna ei prædixerat Dominus, & orbem terrarum commiſerat, & martyrium prænuntiaverat, & amorem proteſtatus eſt ampliorem; volens & Ioannem communicatorem accipere, dixit: *Hic autem quid?* quaſi diceret: Nonne eadem nobiſcum (2) veniet via? Valde enim Ioannem amabat Petrus; & per Evangelium oſtenditur eorum colligatio, & in Actibus Apoſtolorum. Sic igitur nunc vicem reddit Petrus Ioanni. Æſtimans autem eum velle interrogare de ſeipſo, nec audere, ipſe pro eo ſuſcipit interrogationem. Quia vero debebant orbis terrarum procurationem accipere, nec oportebat eos de reliquo ſibi invicem eſſe coniunctos, quod eſſet damnum orbi terrarum, propterea Dominus dicit ſecundum litteram Græcam: *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me ſequere*; quaſi dicat: Opus tibi commiſſum attende, & perfice; hunc vero ſi voluero manere hic, quid ad te? THEOPHYLACTUS. Quod vero dicitur [3] *Dum venero*, quidam ſic intellexerunt ac ſi diceret: Quouſque contra Iudæos, qui me crucifixerunt, veniam, percutiens illos baculo Romanorum. Aiunt enim, hunc Apoſtolum uſque ad Veſpaſiani tempus, cum Hieruſalem capienda erat, in locis illis converſatum. Vel dicit, *Dum venero*; ideſt, dum hunc volens dirigam ad prædicandum: te namque nunc dirigo ad orbis pontificatum: & in hoc ſequere me; ipſe vero maneat hic donec & eum educam ſicut te. CHRYSOSTOMUS (hom. cit.) Deinde Evangeliſta diſcipulorum opinionem ponit, & corrigit, ut ſupra dictum eſt.

(ſ) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxxvii.) Quia ex multa certitudine ſcripſit Ioannes, non refutat ſui ipſius teſtimonium in medium ferre: unde dicit: *Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his*. Conſuetudo enim eſt, cum valde vera dicamus, noſtrum teſtimonium non denegare; & multo magis ille qui Spiritu ſancto ſcribebat: unde & alii Apoſtoli dicebant Act. ii. „Nos ſumus teſtes horum." Sequitur, *Et ſcripſit hæc*; quod ipſe ſolus dicit, quia poſterior ad ſcribendum venit Chriſto monente: unde & frequenter oſtendit Chriſti ad ſe amorem, occulte inſinuans cauſam ex qua ad ſcribendum proceſſit, & fide dignum faciens hunc ſermonem ex ſua dignitate. Sequitur: *Et ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius*. Omnibus enim aderat, & neque cum crucifigeretur defuit, & mater ei commiſſa eſt; quæ ſunt ſigna amoris, & quod cum certitudine ſciat omnia. Et ſi aliqui non credant, inducantur ad credendum ex hoc quod ſubditur: *Sunt autem & alia multa quæ fecit Ieſus*. Unde manifeſtum eſt quod nequaquam ſcripſi ut Chriſto gratiam præſtarem, cum tot exiſtentibus non tot ſcripſerim quot ceteri; ſed horum plura reliqui, contumelias, & convicia in medium proponens. Eum autem qui ad gloriam alterius ſcribit, oportet e contrario, ea quæ ſunt exprobrabiliora, tacere; quæ vero ſunt clara, proponere. AUGUSTINUS (tract. cxxiv.) Quod autem ſubdit: *Quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros*: non ſpatio locorum credendum eſt mundum capere non poſſe, ſed capacitate legentium comprehendi non poſſe; quamvis ſalva rerum fide plerumque verba excedere videantur fidem: quod non fit quando aliquid quod erat obſcurum, vel dubium, exponitur; ſed quando id quod apertum eſt vel augetur, vel extenuatur; nec tamen a tramite ſignificandæ veritatis erratur: quoniam ſic verba rem quæ indicatur excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallentis appareat. Hunc loquendi modum Græco nomine hyperbolem vocant, qui modus ſicut in hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis litteris invenitur. CHRYSOSTOMUS (hom. eadem.) Vel hoc referendum eſt ad eius potentiam qui faciebat virtutem: ſicut enim nobis facile eſt loqui, ita & illi, & multo facilius, facere quæ volebat: quia ipſe eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula ſæculorum. Amen.

(1) *Al.* itaque (2) *P. Nicolai habet* venit. (3) Idem *Donec veniam*.

FINIS.

Pag.	col.	lin.	*Errores*	*Corrige ſic.*
111	1	25	*Oſerbvabant*	*Obſervabant*
359	1	8	*omnes*	*omnis*
456	2	16	nam qui præmiſerit	nam qui non præmiſerit
460	1	1	*adorante*	*adorent*
		2		*dele* figu-
488	in textu	22	dſxiſset	dixiſset
		23	diſcebant	dicebant
		26	reſuſcitabo in eum	*dele* in
649	2	1	corpus;	corpus?

Pagina autem 65.*col.*1. *lin.*7. *poſt illa verba*, ſimplicitatem enim lavacri requirit gratia, *ſic continuandum ex Ambroſii textu advertit Nicolas*; ut ſimus ſimplices ſicut columbæ: pacem lavacri requirit gratia, quam in typo olivæ columba quondam ad illam arcam quæ ſola fuit diluvii immunis, advexit. *Quod in notis omiſsum eſt.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google